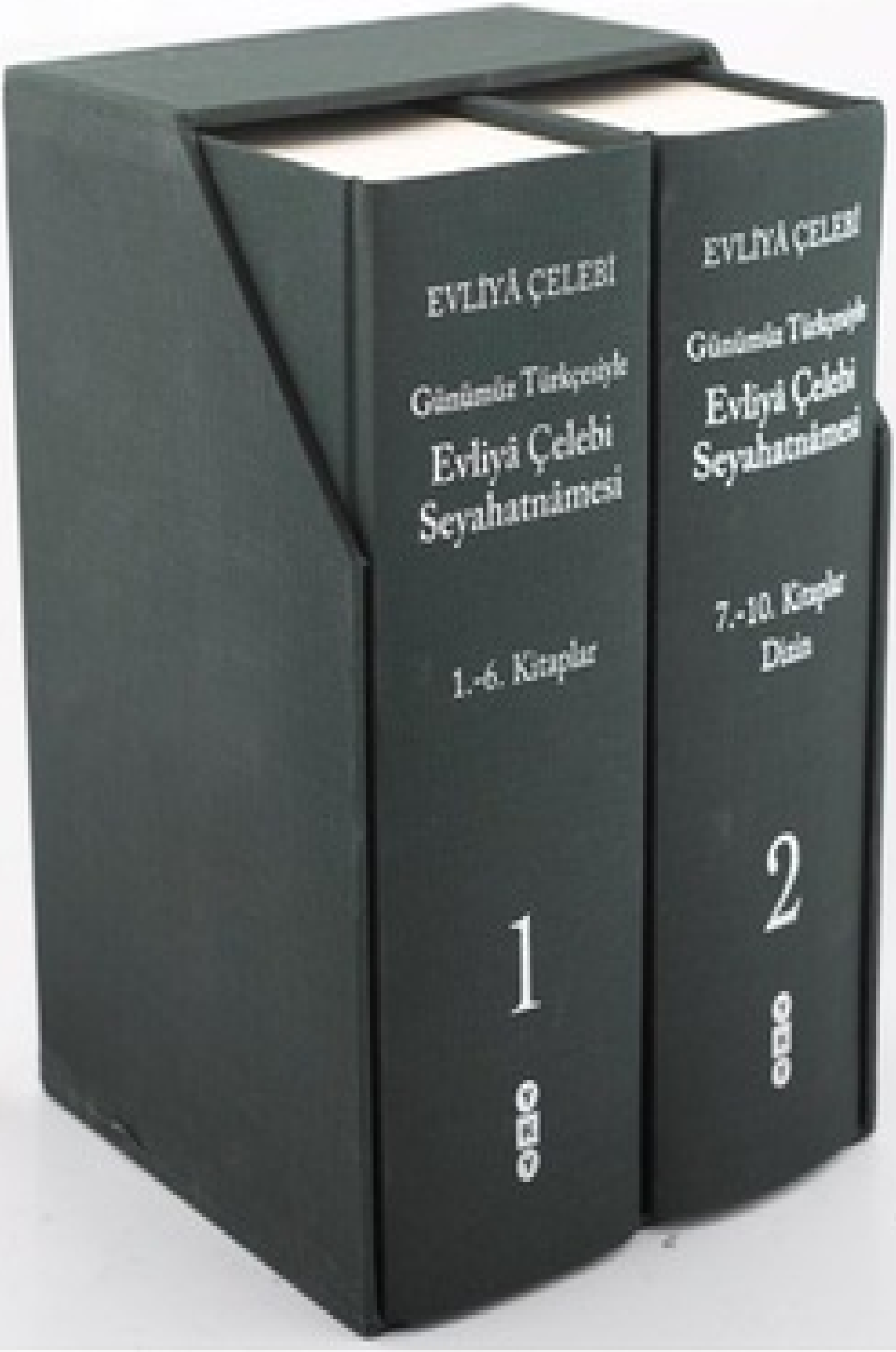

EVLİYA ÇELEBİ
Günümüz Türkçesiyle
Evliyâ Çelebi
Seyahatnâmesi
1.-6. Kitaplar
1
EVLİYA ÇELEBİ
Günümüz Türkçesiyle
Evliyâ Çelebi
Seyahatnâmesi
7.-10. Kitaplar
Dizin
2

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî

EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ

X. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın
Transkripsiyonu – Dizini

Hazırlayanlar
Robert DANKOFF - Seyit Ali KAHRAMAN - Yücel DAĞLI

Yapı Kredi Yayınları

ISBN 978-975-08-1058-9

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi

Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zıllî
X. Kitap

Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 304 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu - Dizini

Hazırlayanlar:
Prof. Dr. Robert Dankoff - Seyit Ali Kahraman - Dr. Yücel Dağlı

Kapak Tasarımı: Pınar Kazma Çınar

Ofset Hazırlık: Yücel Dağlı

Baskı: Altan Matbaacılık Ltd. Şti.

Giriş

Ömrünü seyahatlere adamış ve bütün hayatı boyunca diyar diyar dolaşarak gördüklerini yazan Evliya Çelebi'nin uzun seyahatlerin sonucunda ortaya çıkardığı eser, uzun uğraş ve emeklerin sonucunda tamamlanmış bulunmaktadır. Bu bizim için sevinçli, onurlu ve mutlu bir olaydır. Bu noktayı görmek isteyen birçok arkadaşımız ve hocamız ne yazık ki şu anda aramızda bulunmamaktadırlar. Yıllardır düşlediğimiz bir rüya Evliya Çelebi'nin rüyası gibi gerçek olmuştur. Bu cilt Evliya Çelebi'ye gönül verenlere, eserine hizmet edenlere ve kaynak olarak kullananlara ithaf edilmiştir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi yayını süresince bize destek olan dostlarımıza can u gönülden teşekkür ederiz.

Bu cilt hemen hemen bütünüyle Mısır'a ayrılmıştır. Kitabın bazı bölümlerinde Afrika kabileleri ve tarihine ait bilgi verilse de birinci cildin İstanbul'a ayrıldığı gibi bu cilt de Mısır'ı ikinci bir payitaht kabul ederek oradaki devlet kurumları ayrıntılı olarak verilmiştir. Bir ara Nil üzerinden Afrika içlerine doğru seyahat eden Evliya Çelebi, yol boyunca görüp yaşadığı şeyleri de bu cilde almıştır. Ayrıca bundan önceki yayınlarda bulunmayan ama üç yazmanın ortak şekilde kullanılmasıyla oluşturulmuş bu yayında birçok yeni bölüm okuyucuya sunulmuş, daha önceki yayınlarda verilen yanlış bilgiler bu yayında düzeltilmiştir.

Osmanlı döneminde ilk cildi 1896 yılında eski harflerle basılan *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin X. cildi, Cumhuriyet döneminde yeni Türkçe harflerle Ahmet Refik Altınay tarafından hazırlanarak 1938 yılında Maarif Vekaleti'nce basılabilmiştir. Bu gecikmedeki başlıca sebeplerden birinin ne olduğu IX. ve X. cildin orijinal yazmaları görülünce daha iyi anlaşılmaktadır. Evliyâ Çelebi'nin kendi el yazısı olarak kabul edilen ilk 8 ciltten sonra otoğraf (S) kabul edilen IX. ve X. ciltler bulunamamıştır. Bu yayından önce sıkça kullanılan ve muteber kabul edilen Yıldız (Y) nüshasının da (Bağdat 306) tek başına yeterli olmadığı da görülmüştür. Bu sebepten dolayı elinizdeki kitap, diğer yazma nüshalar arasında muteber sayılan üç ayrı yazma nüsha, Yıldız (Y), Hacı Beşir Ağa (Q) ve Pertev Paşa (P) nüshaları esas alınarak hazırlanmıştır. (Bu konuda daha geniş açıklama için Robert Dankoff'un bu ciltteki yazısına bakınız.)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin X. cildi de daha önce yayımlanan ciltlerde olduğu gibi basit çeviriyazı sistemiyle hazırlanmıştır. Bu cilt, orijinal yazma olarak kabul edilen nüsha (S) kaybolduğu için Yıldız (Y), Hacı Beşir Ağa (Q) ve Pertev Paşa (P) nüshaları birbirleriyle eşit değerde görülerek hazırlanmıştır.

Yıldız nüshası (Y): Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Bağdat Köşkü bölümünde 306 numarada kayıtlı olan nüshanın özellikleri şöyledir: 315x205 mm boyutlarında, 387 yaprak ve 29 satırdır. Miklepli, kahverengi deri cilt içindedir. H. 1165/M. 1751-52 yılında aharlı krem rengi kağıda Hacı Mehmed tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiştir.

Pertev Paşa nüshası (P): Süleymaniye Kütüphanesi'nde Pertev Paşa bölümünde 462 numarada kayıtlı olan bu nüshanın özellikleri şöyledir: Yazı alanı 295x175 mm, dış ölçüleri 380x245 mm., 3+158 yaprak, 48 satırdır. H. 1155/M. 1742 yılında Hâfız Ahmed tarafından Nesih yazıyla istinsah edilmiştir.

Hacı Beşir Ağa nüshası (Q): Süleymaniye Kütüphanesi'nde Hacı Beşir Ağa bölümünde 452 numarada kayıtlı olan nüshanın özellikleri: Yazı alanı 269x253 mm, dış ölçüleri 280x173 mm., 3+158 yaprak, 48 satırdır. Tezhipli, meşin ciltlidir. H. 1158/M. 1745 yılında Nesih, Nesih yazıyla istinsah edilmiştir.

Bu üç nüshadan edisyon-kritik yapılırken dipnot kullanılmadan, tercih belirtilmeden ve okuyucu yönlendirilmeden orjinal yazmada yırtıldığını tahmin ettiğimiz yerlerde, nüshalarda ortak boşluklar varsa [[(–) (–) (–)]] işareti kullanılarak gösterilmiştir. Müstensihler tarafından değişik doldurmalar varsa değişik fontlar ve gri tonlar kullanılarak aynı satırda metin verilmeye çalışılmıştır.

Her üç nüshanın başında bulunan fihristten sadece Yıldız nüshasının (Y) başındaki fihriste bu ciltte yer verilmiştir.

XVII. yüzyıl Anadolu Türkçesi ile birlikte biraz da Evliyâ Çelebi'nin bizzat kendisine has üslûbunu yansıtan büyük hacimli böyle bir eserin, yeni Türkçe harflere aktarılmasının ne denli zor bir iş olduğu herkesçe teslim edilen bir gerçektir. Metnin eksiksiz yansıtılmasıyla birlikte yayın ilkeleri açısından; dil özellikleri, ses yapısı ve dönemin öbür dil hususiyetlerinin yanı sıra, ortaya okunabilir ve anlaşılabilir bir metnin konulması gerekmektedir.

Hazırlanan bu çalışma ne tenkitli bir neşir; ne de özgün bir "dil" çalışmasıdır. Üç nüshanın da göz önüne alınması, Evliyâ Çelebi'nin el yazısı kabul edilen nüshanın kaybolmasından dolayıdır. Bu çalışmayla tarih, edebiyat, sosyoloji, antropoloji vb. sosyal bilimlerin hemen her dalı ile uğraşan kişilerin rahat okuyup

istifade edebilecekleri eksiksiz bir metnin ortaya konulması hedeflenmiştir. Dolayısıyla tenkitli bir metin neşrinde istenen değerlendirme ve özellikler bu metinde bulunmamaktadır. Bu kitap hazırlanırken şu hususlara dikkat edilmiştir:

Metnin kolay okunmasını sağlamak maksadıyla okuyucuyu gereksiz biçimde yoran çeviriyazı işaretlerine, zarurî haller dışında yer verilmemiştir.

Metin içinde /é/ (kapalı /e/)'ler /e/, /ñ/ (geniz /n/)'leri /n/ bazen /n[g]/ olarak okunmuştur.

Asıl metinde aynı kelimeler, zaman zaman farklı imlâ ile yazılmışlardır. XVII. yüzyıl dil zenginliğini korumak için bu kelimelerde hiçbir tasarrufta bulunulmamış ve imlânın aynen yansıtılmasına özen gösterilmiştir.

Evliyâ'nın özellikle harekelediği ama bugün farklı bir imlâ ile yaşayan kelimelerde, asıl imlâ olduğu gibi aktarılmıştır. Ayrıca yer ve kişi adlarında da Evliyâ'nın imlâsı esas alınmıştır.

Eserde mevcut çıkmalar (derkenar) metnin içine yerleştirilmiş ve { } işaretiyle çıkma olduğu gösterilmiştir. (Bu konuda daha geniş açıklama için Robert Dankoff'un bu ciltteki yazısına bakınız.)

Metinde onarma yoluna gidilmemiş, metnin anlaşılırlığını sağlamak için bazı kelimelere harf ilâvesi yapılmış ve bu da [ ] içinde gösterilmiştir.

Metinde geçen âyetlerin Arapça asılları dizilerek, dipnotta sûre adları ve âyet numaraları ile anlamları verilmiş; ancak diğer Arapça ve Farsça ibare, deyim, vecize vb.nin metin içinde çeviriyazısı konulmuştur.

Hazırlanan eserin kolay kullanılması için baş tarafına, aslında bulunmayan geniş bir "İçindekiler" ile sonuna da "Dizin" ilâve edilmiştir.

Bütün yardım, dikkat ve gayretlere rağmen bu büyüklükteki bir metnin neşrinde hataların olması kaçınılmazdır. Bizden kaynaklanan bu hatalara getirilecek eleştirilerin, ileride yapılacak yeni neşirlere rehberlik edeceği inancını taşımaktayız.

Diğer ciltlerde de olduğu gibi değişik bilim adamlarına defalarca müracaatlarımız oldu. Bunlar arasında Mustafa ÇİÇEKLER'e ve bilgilerini esirgemeyen saygıdeğer hocalarımıza müteşekkiriz.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin yayımlanmasının zaruretine bizim kadar inanmış olan ve bu konuda her türlü teşvik ve desteği sağlayan Enis BATUR'a, Yapı Kredi Yayınları yöneticilerinden Aslıhan DİNÇ ile Yapı Kredi Yayınları danışman editörlerinden M. Sabri KOZ'a da ayrıca teşekkür ederiz.

Seyit Ali KAHRAMAN – Yücel DAĞLI – Robert DANKOFF

10. Cildin Yayına Hazırlanması

I. Üç yazma eserin mukayesesi

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nin 10. cildinin de durumu asıl nüshası olmayan üç ayrı nüshadan ortak bir metin oluşturmaya çalıştığımız 9. cilt gibidir. Elimizde üç ayrı yazma bulunmaktadır: Y (İÜTY 5973), P (Pertev Paşa 462), Q (Beşir Ağa 452).

Üç yazma, asıl nüshanın (S) bağımsız şahitleri olduğu için bu neşir için eşit seviyededir. Genel kural olarak, üçüncüye karşı, iki yazmanın aynı olduğu durumlarda, mutabık olan okunuş kabul edildi. Mukayeseli transkripsiyon bu kurala göre yapıldı.

9. ciltte olduğu gibi 10. ciltte de bütün cilt boyunca orjinal metnin varakların alt kısmında bir hasar bulunmaktadır. Bu hasarlı kısım bilhassa cildin baş kısmında büyük ölçüde yer almaktadır. Bu mukayeseli neşirde bu hasarlı kısımların yerleri açıkca gösterildi. Üç ayrı yazmanın ortaya koyduğu sonucu gri tonlarla veya değişik boşluk işaretleriyle gösterdik. Gri tonlarla ortaya koymuş olduğumuz nüsha farklarını ayrıca tablo haline getirmeyi gerekli görmedim.

II. Fihristler ve Hatime

Üç ayrı yazmada iki ayrı fihrist bulunuyor. Bunların birisine "Büyük Fihrist" diğerine "Küçük Fihrist" diye ad verdim.

Büyük Fihrist, Q'nun başında 157a-158b varakları arasında olup tam değildir. Y'nin sonunda 451a-457b varakları bulunan fihrist ise tamdır. Bu fihrist hemen hemen her varağın içeriğini teferruatlı bir şekilde vermektedir. Fihristin başında muhtemelen Evliya Çelebi'nın şaka yollu anlatmak istediği bir fal kitabını çağrıştıran cümlesi bulunmaktadır.

Küçük Fihrist, Q'nun başında, Büyük Fihrist'ten sonra iki ilave varak üzerinde bulunmaktadır. P'de de cildin başında 158a-158b varağında bulunmaktadır. Bu fihrist çok kısa ve tam değildir. Aynı zamanda Q ile P'nin metni birbirini tutmamaktadır.

Bu cildin Hatime bölümünde Evliya Çelebi, 51 yıl seyahatten sonra Kahire'de, inziva çekildiğini anlatmaktadır. Evliya Çelebi burada tarih kitaplarını kullanamamakta Hocası Şeyh Ali Şümürlüsî'den temin ettiği tefsir ve hadis kitaplarını kullanmaktadır. *Seyahatname* bu ciltle sona erdiği için okurlarından eksikliklerinin ve hatalarının hoş görülmesini ve kendisi için dua edilmesini de istemektedir.

Bu kısa bölüm Y'de 455b varağında, Q'da 156b varağında Büyük Fihrist'ten önce yer almaktadır. P nüshasında ise yer almamaktadır.

Elimizde yazarın el yazması nüshası bulunmadığı için bu karışık duruma değişik öneriler sunuyorum.

a) Diğer ciltlerde "Büyük Fihrist" benzeri fihristler başta bulunmaktadır. Orjinal metinde (S) Büyük Fihrist sondaydı ama muhtemelen "başa koy" diye bir not varağın bir yerlerinde bulunmaktaydı. Buna rağmen Büyük Fihrist'i Y sonda bırakmış, Q başa koymuş, P ihmal etmiştir.

b) P'de Büyük Fihrist'in yerinde Küçük Fihrist bulunmaktadır. Muhtemelen Küçük Fihrist Evliya Çelebi tarafından değil müstensih tarafından Büyük Fihrist'e bakarak oluşturulmuştur. Q'da bulunan Küçük Fihrist, Büyük Fihristle yan yanadır ve P'deki Küçük Fihriste benzememektedir. 1742 yılında Beşir Ağa *Seyahatname*'yi kopya ettirirken 10. cildin müstensihlerine Büyük Fihrist yerine Küçük Fihrist'i koymalarını söylemiş olabilir. Her iki müstensih buna uymuş fakat Q müstensihi aynı zamanda Büyük Fihrist'i de esere koymuştur. Küçük Fihristler Evliya Çelebi'nin yazısı olmadığı için bu yayında yer almamıştır.

c) Hatime (İhtitam) bölümü ise asıl nüshada muhtemelen Büyük Fihristle aynı yerdeydi. Q müstensihi Büyük Fihristi eserin başına götürürken hatime bölümünü de yanlışlıkla oraya taşımıştır. Sonuç olarak 10. cildin hatime bölümü Q'da 9. cildin sonunda görünmektedir

Böylelikle Q'ya dayanarak hazırlanan matbu nüsha [İstanbul 1935, s. 831] hatime bölümünü *Seyahatname*'nin sonu gibi değil 9. cildin sonu gibi almıştır. Bu yayında hatime bölümü olması gereken yere alınmıştır

III. Boşluklar meselesi

Yazma nüshalarda cildin sonuna doğru üç büyük eksik seziliyor.

a) Y'de 442b varağında 17. satırın içinde ve P'de 334b ile 335a varakları arasında üç varak kopmuştur. Bu bölümler yalnız Q'da 338a ve 340b varaklarında bulunmaktadır. Benim tahminime göre Q ve P nüshaları Beşir Ağa tarafından 1742 yılında kopya ettirilirken bu üç varak Q bittikten sonra ve P başlamadan önce orijinal nüshasından (S) koparılmıştır. Sebebini bilemiyoruz ama belki içeriğinde müstehcen şeyler bulunduğu için olabilir. Sebebi ne olursa olsun, bu üç varak ne P tarafından ne de Y tarafından (1751 yılında) kopya edilemedi.

b) Elvâhât bölümünün ortasında ve "Ziyâretgâh-ı Elvâh" kısmından tam önce Y nüshası birdenbire kopuyor (Y 450b11; krş. Q 344b27, P 338b26) ve İhtitam bölümü ile sona eriyor. Aradaki 13 varaklık metin yalnız Q ve P'de bulunuyor. Bunun sebebini de bilemiyoruz ama herhalde üçüncü eksik ile ilgisi vardır.

c) Q'de 344b ile 345a varakları arası ve P'de 338a ile 339a varakları arası bir veya birkaç varaklık bir kopukluk bulunmaktadır. Tahmin ettiğimiz eksiklikden sonra "Ziyâretgâh-ı Elvâh" yerine karşımıza Behnisa'nın camileri çıkmaktadır. Demek ki Evliya'nın Elvâhât ile Behnisa arasındaki seyahati kaybolmuştur. Bu kopukluğun sebebini bilemiyoruz. *Seyahatname*'nin bu parçasını okumak mümkün değildir, hiç bir nüshada bu bölüm bulunmamaktadır.

IV. Müstensihlerin özellikleri

Her müstensihin kendine has özellikleri vardır. *Seyahatname*'nin müstensihleri de değişik özellikler taşımaktadır. Bunlar arasında en sıra dışı olan Q'nun müstensihidir.

-in ekini (akkusatif) çoğu zaman nûn yerine kâf ile yazıyor. Bundan başka bazen nûn ile kâf'ı karıştırıyor; mesela *bunun*'u BNWK yerine BNWN (301a), *gezen*'i KZN yerine KZK yazıyor (301b). *-dir/-dır* ekini DR yerine DYR yazıyor. Okuduğu kelimeyi anlamazsa bildiği bir kelimeyle değiştiriyor; mesela *çiğle* kelimesini anlamamış onun yerine *çeke çeke* kelimesini yazmıştır (327a39; krş. P 324a40, Y 419b28).

P ise bazen *demir*'i *timur* yapıyor; mesela Özdemir yerine Öztimur (P 334b13; krş. Q 337b15, Y 442a2).

Müstensihlerin en ince olanı Y'dir. PQ'da *ekmek* ve *bedâsten, bezâsten* olduğu hallerde bile *etmek*'i (365a.son) ve *bezzâzistân*'ı tercih ediyor. *Ta'în*'i ve *kâgîr*'i *ta'yîn*'e ve *kârgîr*'e değiştiriyor. Evliya'nın çok sevdiği kelimeleri, *savâb*'ı (*sevâb* yerine), *aşkıyâ*'yı (*eşkıyâ* yerine) ve *âbinûş*'u (*âbnûs* yerine) sevmiyor, kendine göre doğru bildiği şekilleriyle değiştiriyor. Kaba saydığı *tağayyuz*'u *tağavvut* olarak yazıyor (402b22; krş. Q 321a10, P 318a10). Ara sıra orijinal metini daha anlaşılır hale getirmek için değiştiriyor; mesela Q 323b13, P 320b13 *su'âl edüp*'ten sonra heman cevap geliyor, Y 411b12 bunu *su'âl etdim, eyitdiler*'i yapıyor.

Demek ki okuyucu olarak Y en dikkatlisidir ama buna rağmen bazen yanıldığı da oluyor. Mesela *sığın*'ı *sığır* olarak okuyor (iki defa, 405b.alt; krş. Q 320a.alt - 320b.üst, P 317a.alt - 317b.üst).

V. Derkenarların metne alınması

Richard Kreutel ile Pierre MacKay'ın derkenarların yerine konması konusunda yazmış olduğu metodlara ben de derkenarları yerine koyarken mümkün mertebe uymaya çalıştım. Derkenarların metinde olması gereken yerlerinde bulunması son derece faydalı bir iştir. Derkenarlar hem Evliya Çelebi'nin yazma metodlarını göstermekte hem de müstensihlerin orijinal metne nasıl yaklaştıklarını göstermektedir.

Aşağıdaki bilgiler 10. kitap için gösterebileceğimiz derkenarları listelemektedir.

Q 163a25 - 163b22 ve Y 10b - 11b: şerefnâme'den uzun alıntı, Bitlis'te İskender üzerine; P'de atlanmaktadır (161b23).

Q 166a9-10 ve P 164a8-10: Mısır'daki Abbasi halifelerin üzerine bir not. Y'de atlanmaktadır (18b3).

Q 166b'nin alt kısmı: Aybeğ et-Türkmânî üzerine ek not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 164b44-47, yanlış yerde; Y 21a14-49).

Y 40b5: *gurre-i Rebî'ülûlâ*. Y'de satır altında korunmuştur, kırmızı mürekkeple; Q ve P'de metne katılmıştır (Q 174a29, *gurre* yerine *mâh*; P 172a30).

Q 175a47, P 173a47 ve Y 43b12: *ve Derne ve Derteng ve şehribân*. P'de yanlış yere konulmuştur.

Q 175b1, P 173b1 ve Y 43b17: ek başlık. Q'da yanlış yere konulmuştur. P'de önce yanlış yere konulmuş, sonra çizilmiş ve doğru yere yazılmıştır.

Q 175b24, P 173b27 ve Y 44a26: *şâhbâz*. Yalnız Y'de doğru okunmuş (*görse kim Süleymân bir*

şâhbâz yiğit olmuş); Q'da (*görse kim bir şâh Süleymân bâz yiğit olmuş*) ve P'de (*görse kim bir şâh Süleymân yâr yiğit olmuş*) yanlış.

P 173b38: ek başlık. P'de kenarda korunmakta (*olduğu* ile); Q ve Y'de metne katılmaktadır (*oldu* ile, Q 175b36, Y 44b16).

P 174a20: *Selîm şâh*. P'de satır altında korunmuştur; Y'de metne katılmıştır (45b16); Q'da atlanmıştır (176a22).

P 174b13 ve Y 46b26: ek başlık. Q'da atlanmaktadır (176b12).

Q 177a42 ve Y 49a21: ek başlık.P'de atlanmaktadır (175a47).

Q 178a2 ve Y 50b27 ek başlık.P'de atlanmaktadır (176a7).

Q 178a36 ve P 176b35: ek başlık.Y'de atlanmaktadır (53a14).

Q 181a38: eklenen beğler. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 179a39-43, Y 59b14-21).

Q 181a40, P 179a45 ve Y 59b23: *(–) erdeb gılâl ve (–) kadar at yemi*. P'de satır altına ve yanlış yere konulmuştur; Q'da yalnız *erdeb gılâl* olarak ve yanlış yere konulmuştur.

P 179b3: Evcile üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 181a48 - 181b2, Y 60a7-10).

Y 60b12, P 179b.orta: *kös sâhibi kâşifler* üzerine ek not. P'de yanlış yere konulmuştur; Q'da atlanmaktadır (181b.orta).

Q 182a41: yedi bölük kâtibleri üzerine ek not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P'de 180a41 yerine yanlış olarak beş satır yukarıya konulmuştur; Y 62b8).

P 180b35-38 ve Y 63b19-24: Muhyiddin-i Arabi ve Nil taşmasına dair cifir kehaneti üzerine bir not. P'de takib eden kelimeleri tekrardan sonra konulmuştur; Q'da atlanmaktadır (182b35).

P 182b2 ve Y 68a15: eklenen mahkemeler. P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır; Q'da atlanmaktadır (184b1).

P 185b26 ve Y 76a21: *seyyâh herîfin nakli üzre ve halîfe-i Bağdâdî medh etdiğine göre Bağdâd-ı behişt-âbâd Ümmü Dünyâ olan Mısır'ın bir mahallesi ola*. Q'da 187b18 yerine yanlış olarak sekiz satır yukarıya konulmuştur.

P 186b12 ve Y 78b11: Kahire'nin içkalesi üzerine ek not. Q'da 188b5 yerine yanlış olarak bir satır aşağıya konulmuştur.

Q 188b30 ve Y 79a21: ek başlık.P'de atlanmaktadır (186b34).

P 187a36: tılsımât listesine ek. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 189a28-31, yanlış yere konulmuştur; Y 80b12-17).

Q 189a42 ve Y 81a8: eklenen tarih düşürme (Q'da *deyü*'den önce, Y'de *deyü*'den sonra). P'de atlanmaktadır (187b2).

Q 192a6-19: Bâb-ı Züveyle ile ilgili bölüm. P ve Y'de (doğru olarak?) yukarıya, kapıların sonuna alınmıştır (P 189b21-31, Y 87b19 - 88a14).

Q 193b7-12 ve Y 93a15-25: Hây Atabeğ camii ile ilgili bölüm. P'de 191b5 yerine aşağıya, Sultan Mü'eyyed camiinden sonra alınmıştır (191b27-32).

Y 46b28: Sultan Gavri'nin türbesinin tarihi. Q ve P'de atlanmaktadır (Q 194b27, P 192b24).

P 193b1: Arslan Kay camii ile ilgili bölüm. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 195a43-46, önce takib eden Sultan Kalavân camii bölümü yazılmağa başlanmış, sonra çizilmişdir; Y 99a5-10).

P 194a44: şeyh Nizâmî-i Isfahânî camii üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de nispeten farklı noktalarda metne katılmaktadır (Q 196a43-44, Y 101b14-17).

P 195a40: eklenen camiler. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 197a39-42, yanlış yere konulmuştur; Y 104a23-28).

Q 198a2, P 195b47 ve Y 106a3: eklenen mescid. Q ve P'de *Ve'l-hâsıl* ... cümlesinden sonra, Y'de (doğru olarak?) *Ve'l-hâsıl* ... cümlesinden önce.

Q 199a44: eklenen tekkeler. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 197a42 - 197b1, Y 109b12-23).

P 197b13: ek başlık. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 199b9, Y 110a17).

Q 201b9 ve P 199b1: ek başlık. Y'de 115b2 yerine on satır aşağıya bölümün sonuna alınmıştır.

Q 201b16: Timurtaş tekkesi bölümü. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 199b8-10, Y 115b13-16).

Q 202b'nin orta kısmı, P 200b'nin orta kısmı, Y 118b29: *Ebûtâkıyye hânı*. Q ve P'de *Mehemmed Ağa hânı*'dan önce, Y'de *Mehemmed Ağa hânı*'dan sonra.

Q 204b'nin orta kısmı, P 202b'nin orta kısmı, Y 124a11: *lisân-ı Boşnakça*. Q ve P'de *ya'nî*'den sonra, Y'de *dedi*'den sonra.

Q 205b1 ve P 203b1: tiryâk-ı fârûk'u peyda eden kimse üzerine bir not. Y'de 126b6 yerine bölümün sonuna alınmıştır (127a3).

P 204a11: bir çeşmenin kaynağı üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 206a18, Y 128b9-11).

P 206a41: eklenen kuyu. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 206a44-46, Y 129a29 - 129b5).

Q 207b46 + 208a1 ve P 206a4: eklenen göller. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (133b18-26, yanlış yere konulmuştur).

P 206a13: Bulak'ta Bahreyn mu'arrifi üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 208a8, önce takib eden kelimeler yazılmış, sonra çizilmiş ve nottan sonra alınmıştır; Y 134a13).

Q 210a31: Mısır'da Hazret-i Nûh'un evlâdları üzerine bir not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 208a19, Y 139b16-19).

Y 140a11 - 140b19: Mısr-i Atîk (Fustât) üzerine uzun ek. Yalnız Y'de doğru yere, giriş bölümü ile Hâkimân bölümü arasına konulmuştur. Q'da 210a44 yerine önceki sayfada Âdiliyye bölümünün ortasına alınmış (209b41 - 210a10 + üst ve sol kenarlarda). P'de aşağıya, 8. hâkim bölümünün ortasına alınmış (208a42-48 + alt ve sol kenarlarda).

P 208b12: Mısır valilerine dair tarihi notlar. P'de kenarda korunmakta, bir de şu not ile: *Kenârda sene 358 târihinde geçüp yazıla*; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 210b21-33, Y 141b5-25).

Q 210b44: *bin Sultân Kalavân*. Q'da önce alttaki satırın içine alınmıs, sonra çizilmiş ve kenarda yazılmış; Y'de metne katılmış (142a13); P'de atllanmıştır (208b20).

P 209a40 ve Y 144a29: ek başlık. Q'da üstteki satıra alınmıştır (211b30).

Q 212a9: *Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa*. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 209b17, Y 145a13).

Q 214a22, P 211b10, Y 151a15: Nil kesimi alayına ek olarak tarikat şeyhleri. Q ve P'de imamlardan önce; Y'de imamlardan sonra.

P 214a24: ek başlık. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 217a25, başlık yerine (–); Y 158a27).

P 214b38 ve Y 160a14: ek başlık. Q'da atlanmıştır (217b41).

P 215a40: timsah üzerine ek. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 218a42, Y 161b22-24).

Q 218a'nın alt kısmı ve P 215a'nın alt kısmı: garâyib-i Mısır bölümünde, şeyhü'l-bahr üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de atlanmaktadır (162a13).

Q 218b26: Ümmü'l-kıyâs ve timsahlarla ilgili bir bölüm. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne

katılmaktadır (P 215b16-22, yanlış yere konulmuştur; Y 162b19 - 163a2).

Q 219b9: *ve kadıasker hazretlerine*. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 216b6, Y 165b8).

Q 221a38, P 218a37 ve Y 170b8: *Tokuzuncu*. P ve Y'de doğru yerde (*fasl*'dan önce); Q'da yanlış yerde (*fasl*'dan sonra).

Q 222b10: Eskiciyân esnafı konusunda bir bölüm. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 219b10, Y 173b19-21).

P 220b34: *nümâ* (*ibret*'den sonra). P'de satır üstünde korunmuş; Y'de metne katılmış (177a10); Q'da atlanmıştır (223b33).

P 221a31 ve Y 178a17: *mashariyyât-ı dîger*. Q'da atlanmıştır (224a26).

Q 227a43: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 224a44, Y 186b14).

Q 228a8, P 225a8 ve Y 188a21: *perîşânî geyerler*. Yalnız Y'de doğru yere konulmuş (*bölükbaşı*'dan sonra); Q'da alttaki satıra, bir cümle ortasına konulmuş; P'de *bölük* ile *başı* arasına konulmuştur. Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

Q 228b34 ve P 225b35: ek başlık. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (190a27).

Q 229b3: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 226b3, Y 192a6).

Q 229b39, P 226b38 ve Y 192b29: *müstağrak*. Yalnız P'de doğru yere konulmuştur (*zer-ender-zere müstağrak köçekleri ile*). Q'da *ile*'den sonra; Y'de *köçekleri*'den sonra.

Q 230a32: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 227a30, Y 194a5).

Q 230b10: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 227b9, Y 194b16).

Q 232a26 ve P 229a27: mahmel-i şerîf üzerine ek not. Y'de üstteki bölümün ortasına konulmuştur (199a12).

Q 233a3: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 230a4, Y 201a23).

Q 233b18: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 230b18, Y 203a3-5).

Q 235b20 + 26-27 ve P 232b19 + 25-26: ek başlık + Küpler'de hacıların sulaması konusunda ek not. Y'de 208b1 yerine bu iki ayrı not birbiriyle karışmıştır ve yanlış yere konulmuştur (208a18-21).

Q 236b6 ve Y 210a29 - 210b1: *ve elli göbek müşk-i abîr*. P'de yanlış yere konulmuştur (233b3).

Q 237a12 ve Y 212a3-5: ulema alayına eklenen esnaflar. Q ve Y'de ayrı noktalara konulmuş; P'de atlanmıştır (234a14).

P 234a16: Mısır mollâsı alayı bölümü. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 237a16-23, Y 212a9-23).

Q 238a12 ve P 235a12: barut nakli esnasında yasaklar üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (214b25-29).

P 235a13: barut nakli sırasında kettan fitilleri üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 238a13-17, Y 215a2-7).

Q 238b4 ve P 235b4: Ruznameci Abdurrahman Efendi üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (216a7-9).

P 236a20: resmi alayların adedi üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 239a23-26; Y 217b20-24, biraz yukarıya, hazinelerin adedinden sonra konulmuştur).

Q 239b34: karşı sayfada geçen şeyh Bekri'nin mevludu *bu mahalle yazıla, gaflet olunmaya* diye Evliya'nın kendi kendine bir not. Yalnız Q'da, kenarda korunmaktadır. Evliyâ'nın tavsiyesi yalnızca Y'de izlenmiş (219a25 - 219b27). Edisyonda ise Evliya'nın orijinal planını izledik. Buna göre on iki resmi mevludların dördüncüsü şeyh Bekrizade'nindir (Q 240a25-45, P 237a25-45) ve bundan sonra şeyh İbrahim

Gülşeni'nin mevludu oluyor. Y'de ise dördüncü mevlud İbrahim Gülşeni'nindir (220b7).

Y 224a24: *ibtidâ*. Y'de doğru yere konulmuş (*dest-i şerıfin ibtidâ bûs eden kimesne*); Q'da yanlış yere (241b29 *dest-i şerıfin bûs eden ibtidâ kimesne*); P'de doğru yere ama herhalde iyi okunamamış (238b28 *dest-i şerıfin (–) bûs eden kimesne*).

Y 226a18-20: tarih düşürmeler. P'de bir satır aşağıya, bir cümle ortasına konulmuş (239a44-46); Q'da atlanmıştır (242b3).

Q 242b13 ve Y 226b5-7: ek tarih düşürme. Q ve Y'de yanlış yere, *Sultân (–) hayrâtıdır* cümlesinin ortasına konulmuş; P'de atlanmıştır (239b5).

Q 242b24: *ya'nî cebel-i Becamîm*. Q'da satır altında korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 239b16, doğru yerden bir satır aşağıya, *silâhına* ile *dayanan'*ın arasına konulmuştur; Y 226b23).

Q 245a15: Ehramlar üzerine İbn Celal ve şihabi'den alıntılar. Q'da kenarda ve varağın alt kısmının boş kalan satırlarda korunmuş; P'de metne katılmış (242a13-17, yalnız *yatırlar*'a kadar; şihabi'den alıntı kenarda korunmuş); Y'de metne katılmıştır (232a25 - 232b4).

P 242b45: Ebülhevl üzerine İbn Celal'den alıntı. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 245b43-48, Y 234b12-20).

Q 247a19 ve P 244a21: ek ağaçlar. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (227b14-20).

Q 248b4 ve P 245b4: Mısır'ın bid'at ve hüsniyyâtları bölümü başında Yahudi cenazeleri üzerine bir not. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır ama başlıkdan önce (241a11-17).

P 246a35 ve Y 243a29: *sûr*. Y'de doğru yere konulmuşdur (*Âyîn-i sûr-ı fellâhîn-i Mısır*); P'de satır altında korunmuş ama yanlış yere konulmuş (*Mısır*'dan sonra); Q'da atlanmıştır (249a37).

Q 249b46: Hazari kızların hitânı üzerine bir not. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 246b39-42, doğru yerden beş satır yukarıya, bir cümlenin ortasına konulmuştur; Y 245a4-8).

P 247a35: İmam Hüseyin mevludu sırasında Yahudi buhurlar satıcıları üzerine bir not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 250a36-38, Y 246a9-14).

Q 250b9 ve P 247b9: Melamiler üzerine ek not (*hammâma girseler fûta tutarlar, taşra çıksa beyne'l-halk uryân gezerler*). Y'de bir satır aşağiya alınmıştır (246b18).

Q 251b47: *mekteb*. Q'da satır üstünde korunmuştur, *sıbyân*'dan sonra. P ve Y'de metne katılmıştır (P 248b46, *sıbyân*'dan önce; Y 250a13, *mekteb sıbyânı* olarak).

Q 253b32 ve Y 255a7-8: altınci ıklim sırasında Evliya'nın Tuna nehrinin boyunu beş kere gezdiği üzerine bir not. P'de atlanmaktadır (250b32).

Q 257a44 + 46 ve P 254a42 + 46-47: İmam şafi'i üzerine iki ek not. Q'da ikisi de kenarda korunmuş; P'de birincisi kenarda korunmuş, ikincisi metne alınmış; Y'de ikisi de metne alınmıştır ama birincisi doğru yerden bir satır aşağıya (263b9-11 + 13-16).

Y 270a12: *Muhammed*. Y'de doğru yere konulmuşdur (*eş-şeyh Muhammed-i Fereskûrî*); Q ve P'de bir satır aşağıya bir cümlenin ortasına konulmuşdur (Q 260a18, P 257a20: *lokmaları <u>Muhammed</u> neden hâsıl olur, kimse vâkıf-ı esrâr olmamışdır*). Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

Q 265b3: Mît Gamr ziyaretlerine ek: *ve eş-şeyh Ahmed ez-Zenkalî*. Y'de bir satır aşağıya konulmuştur (281b15); P'de metin burada noksanlıdır (262b3).

Q 266b47 ve Y 285a16: ek başlık. P'de atlanmaktadır (263b48).

Q 268a14: Tanta'da ek cami. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 265a15, Y 287b23).

Q 275b36 ve P 272b37: ek Arab kabileleri. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (305a15-18).

Q 277a13, P 274a12 ve Y 307b25: *akçe*. Y'de (doğru olarak?) *helâl*'den sonra; P'de *helâl*'den önce; Q'da bir satır aşağıya konulmuştur. Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

Q 278b7-16 ve Y 311a14-29: Hûş-i Îsâ sırasında iki ek bölüm. P'de atlanmaktadır (275b9).

P 276b39: İskenderiyye'de birden çok İskender olduğu üzerine ek not. P'de kenarda korunmakta; Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 279b32-34, Y 314a27 - 314b2).

P 277a1: Takyanus'un İskenderiyye'de olduğu konusunda bir ek. P'de kenarda korunmakta (başka bir elle yazılmış); Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 279b45 - 280a5, Y 314b19 - 315a2).

Q 280b6: ek başlık. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 277b6, Y 316a16).

P 279a40: İskenderiyye'nin su yollarıyle ilgili bölüm. P'de kenarda korunmakta (başka bir elle yazılmış); Q ve Y'de metne katılmaktadır (Q 282a34-41, Y 320b11-22).

Q 282b6-8 ve Y 321a14-16: Bi'r-i Mubsıt üzerine ek. P'de atlanmaktadır (279b6).

Q 282b42-45 ve Y 322a10-16: Attarin camiinin yapısı üzerine ek. P'de atlanmaktadır (279b43).

Q 284b36-39 ve Y 326b10-14: İskenderiyye'de sebzeler v.b. üzerine notlar. P'de atlanmaktadır (281b40).

Q 285a29-32 ve Y 327b10-14: İskenderiyye'de ek ziyaretler. P'de atlanmaktadır (282a32).

Q 285b8-17 ve Y 328a20 - 328b7: şeyh şatibi'nin türbesi üzerine ek. P'de atlanmaktadır (282b8).

P 289b11: *arz*. P'de satır altında korunmuş; Y'de metne katılmıştır (342b28); Q'da atlanmıştır (292b11).

Y 346a1: *dahi*. Y'de doğru yere konulmuş (*iki kapusu dahi, biri ...*); Q'da bir satır aşağıya konulmuş (294a5); P'de atlanmıştır (291a4). Orijinalinde satır altında olduğu anlaşılmaktadır.

P 294a38 ve Y 353b4: *çârsûdadır*. Q'da bir satır aşağıya konulmuştur (297a39).

Q 297b39 ve P 294b42: Menzile üzerine bazı notlar. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (354b17-21).

Q 297b48: varağın tamamlaması (orijinal metin). Q'da kenarda korunmuş; Y'de metne katılmış (355a5-8); P'de atlanmıştır (294b'nin alt kısmı). Q ile Y arasındaki tutarsızlıklar bu bölümün orijinal metinde derkenarda olduğunu ve sayfanın hasar gördüğünü göstermektedir.

Q 299b12: Mahalle'de ek ziyaretler. Q'da kenarda korunmakta; P ve Y'de metne katılmaktadır (P 296b7-13, Y 358b5-15).

Q 301b31: *ağac*. Q'da satır üstünde korunmuş; Y'de metne katılmış (363a26); P'de atlanmıştır (298b31).

Y 369b5: başlığa ek: *cebel-i Taylîmûn dahi derler*. Q'da önce yanlış yere konulmuş, sonra tashih edilmiş (304b19); P'de atlanmıştır (301b15).

Q 310a34 ve P 307a33: bi'r ü kasr-ı Kusayr ve Evliya'nın tarih düşürmesi. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (381b17-19). Bu derkenar P ve Y'de çok karışmış halindedir, Q'da ise nispeten vazihtir.

Q 310a39 ve P 307a38: Kûs şehrinin tarihi konusunda ek malumat. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (381b26 - 382a2).

Q 310b21: Kûs'ta ek ziyaretler. Q'da kenarda korunmuş; Y'de metne katılmış (382b13-18); P'de atlanmıştır (307b21).

Q 316a9: *Evsâf-ı tetimme-i Sây* v.b., uzunca bir bölüm. Q'da karşıki sayfada (315b) kenarda korunmuş; Y'de metne katılmış (394b6 - 395a5); P'de atlanmıştır (313a8).

Q 316a47 ve P 313a47: ek başlık. Y'de üç kelime yukarıya konulmuştur (395b29).

Q 319b31 ve P 316b32: *Cebrî oldukları andan ma'lûmdur*. Q ve P'de kenarda korunmakta; Y'de metne katılmaktadır (403a27).

Y 405a17: *Bozahâneleri ve kahve vardır*. Q ve P'de bir satır aşağıya konulmuştur (Q 320b15, P 317b16).

Q 324a17: *melik*. Q'da satır üstünde korunmuş; Y'de metne katılmış (412b23); P'de atlanmıştır

(321a17).

P 322b36: *arak gibi*. P'de satır altında korunmuş; Q ve Y'de metne katılmıştır (Q 325b35, Y 416b1).

P 329a42: *bu*. P'de satır altında korunmuş; Q ve Y'de metne katılmıştır (Q 332a42, Y 430b28, bitişik kelimeden sonra konulmuştur).

Y 433b8: ek başlık. Yalnız Y'de doğru yere konulmuştur (*misk kedisi mukarrerdir'*den sonra). Q ve P'de yanlış yere konulmuştur (Q 333b14, *mukarrerdir'*den önce; P 330b12 *misk kedisi mukarrerdir'*den önce).

P 332b3: *Mısır ve*. P'de satır altında korunmuş; Q'da metne katılmıştır (335b3); Y'de atlanmıştır (437b9).

Q 349a20: *Tetimme-i evsâf-ı Feyyûm* bölümü. Q'da karşıki sayfada (348b) kenarda korunmuş; P'de 343a16 yerine karşıki sayfada rasgele bir yere konulmuştur (342b3-6).

P 344a8: *bu*. P'de satır altında korunmuş; Q'da atlanmıştır (350a9).

Q 351a19: '84 senesinin olayları. Q'da kenarda korunmuş; P'de metne katılmıştır (345a16-18).

Q 351b17: Umman seferi için asker toplamasına dair bir hatt-ı şerifin gelmesi. Q'da kenarda korunmuş; P'de metne katılmıştır (345b14-16).

Q 354a12: 971-1020 yılları Mısır mollâları. Q'da kenarda korunmuş; P'de metne katılmıştır (348a11-18). Liste varağın sonunda devam ediyor (Q 354b44-46, P 348b45-48).

Q 356a13-17, P 350a10-13: Benî Harb ile Benî Sakar'ın çatışması üzerine bu noktada etraflı anlatılsın diye Evliya'nın kendi kendine bir not.

Robert DANKOFF

Bazı İşaretler

(–)	Metinde boş bırakılan bir kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(…)	Okunamayan bir kelimelik yerlerde kullanılmıştır.
(?)	Okunuşundan emin olunmayan yerlerde kullanılmıştır.
[ ]	Bizim tarafımızdan ilave edilen yerlerde kullanılmıştır.
[[(–) (–) (–)]]	Orjinal yazmada yırtıldığını tahmin ettiğimiz yerlerde kullanılmıştır.
( )	Bizim tarafımızdan fazlalığı görülen veya düzeltilen yerlerde kullanılmıştır.
{ }	Derkenarları belirtmek için kullanılmıştır.
[12a], [12b]	Varak numaralarını göstermek için kullanılmıştır.
……(12 satırlık yer boş) …….	Metinde boş satır adetlerini göstermek için kullanılmıştır
‘	Gerekli hallerde Ayn (Ÿ) harfini göstermek için kullanılmıştır.
’	Gerekli hallerde hemze (¡) harfini göstermek için kullanılmıştır.
‘	Özel isimlerde kesme işareti (‘) için kullanılmıştır.
Y nüshası	Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 306. Açık gri, metnin kendi fontunda gösterilmiştir. (Times 11)
Q nüshası	Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Beşir Ağa 452 . Koyu gri olarak gösterilmiştir. (Chicago 9)
P nüshası	Süleymaniye Kütüphanesi Pertev Paşa 462. Açık gri, tırnaksız font ile gösterilmiştir. (Helvetica 9, bold)

Metin

[Onuncu Cilt]

[Y= Yıldız nüshasının sonunda bulunan fihrist]

[Y 451a] [Q 157a] Bir âdem tefe'ül murâd edinse her sahîfeyi açdıkca bi-emri Hayy-ı Kadîr hasbihâline münâsib bir şehir ve kurâ ve kasabâtlar gele

El-bernâyec cild-i (–)

Evvelâ sahîfe-i evvelde dibâce-i hutbe-i kitâb ve du'â-i Hazret-i Âdem bi-lisânı İbrî bi-vezni müfte'ilün müfte'ilün ve zikr-i evsâf-ı bilâd-ı kadîm ve şehr-i azîm mahrûse-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr ya'nî Ümmü Dünyâ-yı Mısır ve cümle tevârîh kitâbı isimleri.

(–) 2 varakda, kable't-tûfân ve ba'de't-tûfân Mısır'a kadem basan pâdişâhları bildirir.

(–) 3 varakda, Tûfân'dan sonra Mısır'ı binâ edenler ve halîfe olan yüz elli bir melikleri bildirir.

(–) Ve yine 3 varakda, kavm-i Amâlikaları ve Tavtîs Melik'in Hazret-i İbrâhîm hâtûnu Sâre Ana'ya el uzadup eli kuruyup andan İslâma geldiği hikâyeyi bildirir.

(–) 4 varakda, Yûsuf Nebî Feyyûm şehrin binâ etdüği ve vefâtı ve âl-i Reyyâniyân ve Mısır'a dâhil olan enbiyâları ve *şerefnâme* kavli üzre İskender-i Zülkarneyn hikâyetin ve nehr-i şattü'l-arab'ın ibtidâ tulû'un bildirir.

(–) 5 varakda, Hazret-i Mûsâ ile Hızır Nebî refîklıkdan **[Y451b]** ayrıldığı ve ehl-i Beyt-i Resûl'den Mısır'a dâhil olanları ve Mısır'a dâhil olan hukemâları ve âl-i Dâdâniyân'ı ve âl-i Kiyâniyân'ı ve âl-i Eşkâniyân'ı ve âl-i Sâsâniyân'ı ve Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs Mısır'ı feth etdiği ve Mısır hakkında sarîhan ve kinâyeten nâzil olan âyet-i şerîfleri beyân eder.

(–) 6 varakda, Mısır hakkında hadîs-i şerîfleri ve ceng [ü] cidâl-i Mısır an-yed-i serdâr Amr ibnü'l-Âs bâ-kefere-i Rûm ve kefere-i Kıbtî Mukavkıs.

(–) Yine 6 varakda, Emîrü'l-mü'minîn ve Sahâbe meliklerinden tâ âl-i Osmâniyân'dan Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi'[e] gelince Mısır'a mâlik olan İslâm pâdişâhların bildirir.

(–) 7 varakda, Mısır'a mâlik olan âl-i Abbâsiyânları ve âl-i Fâtımiyyînden niçe mülûkları ve âl-i Tâhiriyânı ve devlet-i Benî Leys Saffariyân ve âl-i Sâmâniyânın bir fırkasın ve devlet-i Benî âl-i Ziyâd'ı ve devlet-i âl-i Bûye'yi ve devlet-i âl-i Sebüktekin on dörd neferdir ve devlet-i âl-i Gûre'i bildirir.

(–) 8 varakda, âl-i Hârezmiyân ve âl-i Selçukıyân ve devlet-i Selçukıyân-ı sânî ve devlet-i Selçukıyân-ı Karaman ve devlet-i Tâcü'd-devle ve âl-i Atabegiyân ve âl-i Ömeriyye ve âl-i Elbegiyân-ı Kebîr ve âl-i Salâhiyân ve âl-i Eyyûbiyân-ı şâdü'l-Kürdî ve âl-i Bahriyye ve devlet-i Çerâkizeler âl-i Bahrîler kuludur, ve âl-i Türkmâniyân-ı Toğan ve âl-i Ekrâdiyân ve âl-i Karahıtayân ve âl-i Eyyûbiyân-ı Yemenî ve âl-i Melâhide ve âl-i Benî Artık ve

devlet-i âl-i Mervân ve âl-i Mirdâs el-Kilâbî ve âl-i Benî Esed ve âl-i Benî Hemedân ve âl-i Benî Akîl ibn Ebî Tâlib ve âl-i Türkmâniyân-ı Ümerâ ve âl-i Dânişmendiyye-i Mâhân ve âl-i Kara Yûsufiyân ve âl-i Akkoyunluyân ve âl-i Dânişmend-i Sivas ve âl-i şâh-ı şâhân-ı Isfahân ve âl-i Derbendiyân ve âl-i şamhâliyân e âl-i Özbekiyân ve âl-i Cingiziyân, cümle on iki fırka hânlardır ve her fırkası onar on beşer aded taysı hânlardır.

(–) 9 varakda, âl-i Cingiziyân-ı Kırım ve âl-i Cingiziyân-ı Mâverâ'ü'n-nehr ve âl-i Cingiziyân-ı Îrân u Turân ve Cingiziyân-ı âl-i Timur Hân-ı sâhib-hurûc ve evlâd-ı Timur Hân-ı Gürgân der memâlik-i Îrân [u] Turân [u] Hemedân. Ve âl-i Taymûr hâkân-ı Hindistân ve devlet-i pâdişâh-ı Sindistân ve devlet-i pâdişâh-ı Mûntân ve zikr-i ahvâl-i hâkân-ı Çîn ve ahvâl-i pâdişâhî-i Fağfûr ve ahvâl-i pâdişâh-ı Deylemiyân ve ahvâl-i pâdişâh-ı Belh u Buhârâ ve devlet-i İnculiyân ve devlet-i Muzafferiyân ve devlet-i âl-i Çobâniyân ve âl-i İlkâniyân ve devlet-i âl-i Kertbay ve âl-i Ser(â)bedârân ve âl-i Abbâsiyân hâkimân-ı Bağdâd ve âl-i Sâsâniyân ve devlet-i Diyâle ve âl-i Sülferiyân ve âl-i Abbâsiyân-ı Ekrâd ve hâkim-i Cezîre ve Seyyid Hân ve Sûrân ve Ardalân ve Cizre ve Pinyaniş ve hâkim-i Mahmûdî ve hâkim-i Hakkârî ve hâkim-i Hîzân ve hâkim-i Bitlis ve hâkim-i Hazzo ve hâkim-i Palu.

(–) 10 varakda, âl-i Keyâniyân-ı Acem **[Y 452a]** ve âl-i Eşkâniyân ve âl-i Kırvâniyân ve âl-i Mâmâniyân ve âl-i Mâhâniyân ki ecdâd-ı âl-i Osmândır, ve âl-i Benî Resûl ve âl-i Hâşimiyân-ı Mekke ve âl-i Benî Katâde ve zikr-i selâtîn-i Mısır-ı Kâhire, Emîrü'l-mü'minînlerden âl-i Emeviyyûn ve âl-i Abbâsiyân ve âl-i İhşidiyyûn ve âl-i Fâtımiyyûn mâbeyne-hümâda âl-i Bahriyye ve andan devlet-i Nûreddînü'ş-şehîd der şâm ve devlet-i Çerâkize ve devlet-i âl-i Osmân fâtih-i Mısır-ı Kâhire.

(–) 11 varakda, Ebü'l-feth Sultân Mehemmed ve Sultân Bâyezîd ve Selîm şâh-ı Evvel'in mollâ sarıkların ve Ebü'l-feth'in İslâmbol'u muhâsara edüp Unkapanı önünde Fransa kalyonları feth edüp âl-i Osmân'ın Fransa ile karâbetin bildirir. Ve latîfe-i tasavvufâne ve İmâm şâfi'î'nin Mısır'a subaşı ihdâs etdirdiği ve cezîre-i Mısır içre kırk sekiz aded selâtînleri esmâlariyle ve eşkâl-i cezîre-i Mısır'ı ayân u beyân eder.

(–) 12 varakda, cezîre-i Mısır selâtînlerinin evveli âl-i Edârise ve âl-i Hamûde ve selâtîn-i âl-i Muvahhidîn ve âl-i Benî Tâs ve Mülessemîn ve âl-i Benî Harîn ve şürefâ-yı âl-i Kâmiliyân ve âl-i Benî Ağleb ve âl-i Benî Kelb ve âl-i Bâdîs ve âl-i Benî Hafs ve selâtîn-i Fas ve devlet-i Merânkûş ve selâtîn-i Sûdân ve selâtîn-i Fûncistân ve Melik Kakan ve melik-i Berberistân ve melik-i Kırmanka ve melik-i Bağanıskı ve melik-i Hardekan âteş-perestlerdir, ve mülûkân-ı Zü'l-yezen ve âl-i Benî Hilâl ve âl-i Efârîka ve melik-i May Bornu ve melik-i Afnu ve devlet-i diyâr-ı Cezâyir ve devlet-i Tûnus'u bildirir.

(–) 13 varakda, devlet-i Tarabulus-ı Mağrib. Ve Mısır cezîresinin cânib-i şarkîsindeki cümle mülûkleri beyân eder. Evvelâ melik-i Dumbiye âl-i Câbiyye ve selâtîn-i Habeş. İklîm-i Habeş'de üç yüz melik vardır.

Ve on ikinci fasıl: Rûy-ı arzda ne kadar müşrikîn kralları var ise anı beyân eder. Evvelâ Keyûmers evlâdından âl-i Dâdyân dörd tabakadır, evvelâ devlet-i Kisrâ ve âl-i Dâdiyân-ı Gürcistân ve âl-i Gürciyân ve âl-i Açıkbaş ve âl-i Güril ve âl-i şavşâd ve âl-i Mikril ve âl-i tâcdâr ya'nî kavm-i Macar ve kral-ı dâll-i Maskov ve kral-ı Leh ve kral-ı Çeh [ve] kral-ı Erdel Macarı ve Orta Macar ve İsfac kralı ve Felemenk kralı ve devlet-i Danimarka ve

devlet-i Donkarkız ve kral-ı çâsâr-ı inperator-ı Nemse ve devlet-i kral-ı İngilis. Ve devlet-i Küçük **[Q 157b]** Macar, Yedi Hersek'dir, evvelâ Zirinoğlu ve Beganoğlu ve Nadajoğlu ve Kepanoğlu ve şavaroğlu Vaşvaroğlu ve Dodoşkaoğlu. [Ve] devlet-i belâ-yı ekber Venedik ve devlet-i Dobra-Venedik. Ve vilâyet-i Kızıl Elma devlet-i Rim Papa: cümle keferelerin başıdır kim anları beyân eder.

(–) 13 varakda, kral-ı Fransa ve devlet-i atîk Ciniviz **[Y 452b]** ve devlet-i Iğranduka ve devlet-i Portakal-ı dâl ve devlet-i Eflâk ve devlet-i Boğdân. Ve âl-i Osmân'a mutî' olan keferelerden evvelâ Islovin ve Korol ve Tot ve Hırvat ve Sırf ve Bulkar ve Latin ve Hersek [ve] Voynık ve Laz u haylaz ve Kazak-ı âk ve Rûs-ı menhûs ve Arnavud ve Mora Arnavudu ve Çakona-i Mora ve Manya Urûmu ve Laz Urûmu ve Girid cezîresinde İsfakya Rûmu ve Cezîre-i Kırım'da Tat eli Rûm'u, bunlar cümle âl-i Osmân'a mutî'lerdir.

Ammâ Anatolu cânibinde vilâyet-i Çerkezistân beğlerinden evvelâ cezîre-i Taman Çerkezi ve şağake Çerkezi ve Jana Çerkezi ve Büyük Jana Çerkezi ve Hatukay Çerkezi ve Âdemî Çerkezi ve Bolatkay Çerkezi ve Bozoduk Çerkezi ve Mamşûh Çerkezi ve vilâyet-i Besni Çerkezi ve Âdemî Çerkezi ve Takaku Çerkezi ve vilâyet-i Kabarti Çerkezi ve vilâyet-i Tavustân Çerkezi; bunlar dahi gâyet mufassal tahrîr olunmuşdur, (–) 14 varaka nazar oluna.

Ve deşt-i Kıpçak'da ve gayrı yerde sâkin olan Kalmak kâfirlerin beyân eder. Evvelâ devlet-i Taysı şâh ve Moyinçak şâh ve Kuba Kalmah şâh ve Çakar Kalmah ve Gökdelen Kalmah ve Urumbet Kalmak ve Sakar Kalmak; bunların kimisi Maskov kralına tâbi'lerdir.

Ve Karadeniz sâhilinde ve dağ u bâğlarında Abaza kavmin beyân eder. Evvelâ Çaçlar Abazası ve Arlan Abazası ve Abaza-i Çandalar ve Abaza-i büyük Çandalar ve Abaza-i Keçler ve Abaza-i Arıtlar ve ne Abaza ve ne Çerkez kavm-i Sadşe ve Abaza-i Kamış ve Abaza Suçalar ve Çerkez gibi Bozoduk Abazası ve aşîret-i Kutası Abazası ve aşîret-i Posuhu ve aşîret-i Ac Çipsi ve aşîret-i Beslib ve aşîret-i Mükelye ve aşîret-i Aypıga ve aşîret-i Valakırış ve aşîret-i Cıhakorş ve aşîret-i Maça ve aşîret-i Pançarıs. Cümle Abazalar bu arada tamâm olup yine,

(–) on dörd varakda, Rûs-ı menhûs Kazakların beyân eder. Evvelâ Hatman Kardaş Kazak ve Hatman Durujunka ve Hatman Serge ve Hatman İhmilniç ve Berabaş ve Andırya ve şeremet ve Zaporoska ve Hırıstina ve Uman ve Gözlev ve Çehril; bunlar Leh kralına tâbi' hatmanlardır.

Ammâ Azak kal'amız kurbunda Maskov kralına tâbi' hatmanları bildirir. Evvelâ Ten suyu hatmanı ve Çerkezkirmen hatmanı ve Horoskirmen hatmanı ve Mincekirmen ve Sıvakirmen ve İsorkirmen ve Mujikkirmen ve Tokaykirmen ve Praskirmen, netîce tâ kal'a-i Azağ'a gelince üç aylık yollarda yetmiş aded hatman vardır. Ammâ devlet-i kayâsıra-i Rûm ve devlet-i Kıbtî Mısır'a melikler idi. Ammâ (–) 14 varakından beri bu mahalle gelince toksan bir aded krallar ve aşîretler ve hatmanlar bu mahalde tamâm oldu.

(–) 15 varakda, devlet-i Yûnâniyân ve devlet-i Batâlise. Ve yigirmi üçüncü fasıl: **[Y 453a]** devlet-i âl-i Osmân'ın tulû' [u] zuhûrun bildirir. Evvelâ cedd-i âl-i Osmân Ertuğrul Hân ve âl-i Zülkadriyye ve âl-i Ramazâniyye ve âl-i Dânişmendiyye ve Kastamoni'de âl-i (–) ve Amasiyye'de âl-i Ferhâd ve Kütâhiyye'de âl-i Germiyân ve Engürü'de âl-i Sübhân ve Sarhan'da âl-i Sarhaniyân ve İmâd elinde İmâd Bay ve Sunkur elinde âl-i Sunkur Bay ve

Keskin elinde âl-i Keskin Bay ve Teke elinde âl-i Teke Bay ve Hamîd elinde Hem-it Bay ve Menteşe elinde Menteş Bay ve Aydın elinde Aydın Bay ve Lârende elinde âl-i Karaman Bay ve Yalakâbâd'da Ertuğrul Bay. Ve bu mezkûr devlet esmâları cümle Sultân Alâ'üddîn'in boybeğleri idi.

Ve Ertuğrul Beğ ve Osmân Beğ ve Orhan Beğ ve şehîd Murâd Beğ ve Yıldırım Beğ ve Çelebi Mehemmed Beğ ve İkinci Murâd Beğ ve Fâtih Sultân Mehemmed ve Bâyezîd Hân ve Selîm Hân-ı Evvel ve Süleymân Hân ve Selîm-i Sânî ve Murâd-ı Sâlis ve Mehemmed-i Sâlis ve Ahmed Hân ve Mustafâ hân ve Osmân-ı Sânî ve yine Mustafâ Hân ve Murâd-ı Râbi' ve İbrâhîm Hân ve Mehemmed Hân-ı Râbi'e gelince cümle mevlûdları ve cülûsları ve müddet-i ömürleri ve saltanatları cümle mufassaldır, nazar oluna. Andan sebeb-i gazâ-yı Mısır be-dest-i Selîm şâh-ı Evveli bildirir.

(–) 16 varakda, sergüzeşt-i Selîm Hân-ı Evvel kim ağreb ü garâyib serencâm-ı düşvârdır.

(–) 17 varakda, şâh-ı Acem seyâhatinden Bağdad'a andan Ka'be'ye ve Medîne ve Mısır'a ve şâm'a ve Haleb'e ve yine Tarabefzûn'a andan Kırım'a geçüp asker ile babası Hân Bâyezîd üzre def'a-i sânîde gelüp sene 918 târîhinde müstakil pâdişâh olduğu ve Selîm Hân karındaşların ve karındaşları evlâdların şehîd etdiği ve şâh İsmâ'îl ile Çıldır gazâsında mansûr olduğu mufassaldır.

(–) 18 varakda, Selîm Hân Bursa'da Emîr Sultân'ın ziyâretine girdikde selâm verince derûn-ı kabr-i münevverden "Ve aleykümü's-selâm yâ fâtihe'l-Mısır Selîm" deyü bir sadâ geldiği ve Selîm şâh Mısır'a giderken Merc-i Dâbık'da Sultân Gavrî ile ceng-i azîm edüp Gavrî münhezim Selîm Hân mansûr olduğu ve bir yıl şâm'da meks edüp Mar'aş ve Ayntâb ve Haleb ve Azez ve Kilis Antâkıyye ve'l-hâsıl yüz yetmiş pâre kal'alar feth olduğu ve şâm'da Muhyiddîn-i Arabî hazretlerine türbe ve câmi' ve hân u hammâm ve mesâcid binâ etdiği mufassaldır.

(–) 19 varakda, Selîm Hân hakkında kelâm-ı Alî ve Selîm Hân hakkında sûre-i (–) [1] âyeti ilâ-âhirih, aceb bulunmuşdur. Ve feth-i kal'a-i Gazzetü'l-Hâşim ve mutî' [ü] münkâd olan cemî'i Urbân meşâyihlerinin esmâları ve def'a-i sânîde Arz-ı Hâsân Bilbeys'de Selîm Hân ceng-i azîm ederken Sultân Gavrî gâ'ib olup cümle Mısır askeri kılıcdan geçüp **[Y 453b]** Gavrîzâde Mehemmed şâh halîfe olup yine hal' edüp yerine Sultân Tumanbay halîfe olup Hânke sahrâsında vezîr-i a'zam Sinân Paşa'yı şehîd etdiler.

(–) 20 varakda, feth-i kal'a-i Mısır bâ-ceng-i azîm be-dest-i şâh Selîm ve fetihnâme târîhleri güfte-i Kemâl Paşazâde ve giriftârî[-i] Sultân Tumanbay ve mubâhase-i huzûr-ı Selîm Hân ve âkıbet-i kâr-ı Tumanbay salb şüd ve *Cifr-i câmi'*"den Gam Yemem rümûzları mufassaldır. Ve donanma-yı hümâyûn yedi yüz pâre gemiyle İskenderiyye'yi Pılak Mustafâ Paşa feth ve sergüzeşt-i Selîm bâ-Kertbay-ı Fedâyî der-kasr-ı Ümmü'l-kıyâs.

(–) 21 varakda, Sultân Selîm'in Reşîd ve İskenderiyye'ye gitdiği ve İskenderiyye'den Sultân Gavrî'nin hazînesin bulduğu ve Mısır'da âyîn-i kânûn-ı Selîm Hân etdüğin beyân eder.

(–) 22 varakda, Selîm Hân İslâmbol'a varup fevt olduğu ve Kemâl Paşazâde tahrîriyle mâl-ı Mısır tokuz kısım olduğu ve dahi eyâlet-i Mısır'da olan hilâfetleri ve cümle mîrlivâları

ve salyâne ile olan sancak beğlerin beyân eder.

(–) 23 varakda, eyâlet-i Mısır'ın **[Q 158a]** cemî'i kâşif hâkimlerin ve Kânûnnâme-i Selîm Hân üzre Mısır'ın âyîn-i dîvânın ve mâl-ı pâdişâhî içün ümenâ ve mültezimîni dîvânhânede kollarından asup siyâset ile mâl tahsîl etdiklerin ve Mısır hazînesi kîselerinin adedi ve Mısır'ın darbhâne-i ibret-nümâsın ve cümle ocak zâbitlerin ve dahi cümle yetmiş üç aded dîvân kâtibleri ve gayrı aklâm hâcelerin bildirir.

(–) 24 varakda, evvelâ hurde emîni masharalığın ve cümle Mısır hazînesi adedin ve Nîl-i mübârek ne mikdâr geldüği fâ'idedir ve ne mertebe geldüği zarardır ve kesret-i benî âdemi ve vefret-i envâ'-ı hayvânâtları ve Mısır'ın yedi bölük askerîsinin adedin ve cümle kulun her bâr alayları yekûnun bildirir.

(–) 25 varakda, dahi yine bölük alayları tetimmesi ve paşa alayın ve Mısır kullarının her ay başında küçük mevâciblerin ve her üç ayda bir büyük mevâciblerin ve bakıyye-i tefâvütlerin ve küsûr kîselerin ale't-tafsîl bildirir. Ve Mısır mollâsının taht-ı hükûmetinde olan niyâbetleri ve cümle âyîn kânûn dârât-ı dîvânın bildirir.

(–) 26 varakda, eyâlet-i Mısır'da cümle yetmiş altı kazâyı bildirir. Ve şehr-i Mısır'da cemî'i tilâvet olunan ulûmların esmâlarını bildirir. Ve Kethudâ İbrâhîm Paşa Mısır'ı tahrîr etdiği üzre cemî'i ümerâ ve keşşâf ve ümenâ ve küttâb ve mültezimîn esmâların ve tenbîhnâme-i hümâyûnu ve cemî'i aklâmlardan cüz'î ve küllî hâsıl olanları ve cümle mukâta'âtdan ve yedi aded benderlerden hâsıl olan mâl-ı pâdişâhînin îrâd [u] masrafın ve ilm-i erkâm ile İbrâhîm **[Y 454a]** Paşa tahrîri üzre Mısır'ın gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen tahsîl olan mâlın îrâd ve masârıfın bildirir.

(–) Yine 26 varakda, ıstılâhât u ibârât-ı lisân-ı ahâlî-i Mısır ve evsâf-ı ulemâ-yı sâdât-ı kirâm ve nakîbü'l-eşrâf ve Mısır kal'asının ibtidâ bânîsin beyân eder.

(–) 27 kâğızda, sene 21 târîhinde diyâr-ı Mısır'a Kıbtî elinden Yûnâniyân-ı Rûm ve Freng-i bed-reng mâlik oldukları ve hikâye-i münâsib-i latîfe ve intihâ'-ı hadd-i Mısır'ı bildirir. Ve Mısır cibâllerinin esmâları ve mukaffâ evsâf-ı şehr-i Mısır. Ve hakîr yukaru kal'ada defîne bulanlara râst gelüp hakîrin firâr etdiği ve ba'de-hicreti'n-nebevî sene 572 onuncu kerrede yukaru kal'ayı binâ eden ve evsâf-ı iç kal'a ve ibtidâ âl-i Osmân'da Mısır'a hâkim olan Hayre Mehemmed Paşa'yı bildirir.

(–) 28 varakda, nârin kal'anın on üç kat bölme hisârın ve yeniçeri odaların ve Kara Meydân kal'ası bâğçesi ve kasrın ve Kara Meydân'ın tûlü ve arzın ve iç kal'a cirmin ve âsâr-ı binâları ve cümle ic kal'a tılısmâtların ve sarây-ı azîm-i şâhân mülûk-i selefi beyân eder.

(–) 29 varakda, Paşa sarâyı cirmin ve yüz altmış aded hâne ve kasr u kâ'aların musanna' târîhlerin ve sarây meydânın ve Kayıtbay dîvânhânesinin ve Gavrî dîvânhânesinin tûlü ve arzın ve cümle musanna' târîhleri ve ibret-nümâ hatları ve âsâr-ı acîbe vü garîbelerin cümle beyân eder.

(–) 30 sahîfede, aşağı kal'anın dâ'iren-mâdâr cirmin ve iç kal'ada ibret-nümâ Yûsuf kuyusun [ve] aşağı şehirde gayrı kuyuları ve aşağıda su kemerleri adedi ve binâsı ve bânîsin ve paşa sarâyı kal'asının cümle kuyuların ve aşağı şehir kuyuların ayân u beyân

eder.

(–) 31 kâğızda, Mısır'da ne kadar mahallâtlar ve ne kadar sarây-ı azîmler ve aşağı kal'a cirmi kaç bin adımdır ve ne kadar mahalle kapuları vardır ve ne kadar müstecâbü'd-da've câmi'-i selâtînler vardır. Cümleden büyük câmi'-i Amr ibnü'l-Âs'dır. Ve andan aşağı yüz elli iki selâtîn-i selef câmi'lerinden mâ'adâ cümle vüzerâ ve vükelâ ve a'yân-ı kibâr câmi'leri var kim herbiri tarz tarh tavriyle binâ olunduğu tûlü ve arziyle ve kapularında musanna' târîhleriyle (–) altı aded kâğızda cümle mufassal câmi' evsâfları tahrîr olunmuşdur, nazar oluna.

(–) 32 varakda, cümle meşhûr ve musanna'-binâ mesâcidleri ve cümle dârü'l-ulûm medreseleri ve cümle dâru't-tedrîs dârü'l-hadîsleri ve cümle dârü'l-Kur'ân dârü'l-kurrâları bildirir.

(–) 33 varakda, cümle mekteb-i sıbyân-ı ebcedhânı ve cümle tekye-i dervîşân-ı zîşânı ve cümle tarîk-ı cemî'i turuk-ı meşâyihlerinin tarîkleri esmâların bildirir kim (–) üç aded varakda cümle mufassal tekyeler tahrîr olunmuşdur. **[Y 454b]**

(–) 34 varakda, imârât-ı dârü'z-ziyâfeleri ve cümle ibret-nümâ pâk hammâmları beyân eder.

(–) 35 ve sahîfede, cümle binâ-yı kadîm vekâleleri ya'nî hân-ı azîmleri ve rabları ve mûristânları ya'nî timarhâneleri ve amel-i tiryâk-ı fârûk-ı a'zamı bildirir.

(–) 36 ve kâğızda, ibret-nümâ-yı kassâbân ve sayyâdân-ı fârûk yılanı ve ibret-nümâ-yı diğeri beyân eder kim âdem vâlih ü hayrân olur.

(–) 37 varakda, fârûk yılanı çorbası nef'in bildirir. Ve dahi hakîr [ü] fakîr-i pür-taksîr Evliyâ'nın sergüzeştin bildirir. Ve netîce-i kurs-ı tiryâk-ı fârûk-ı a'zam ve latîfe-i mergûb berâ-yı cemmâ' ve havâss-ı hayye-i safî ve havâss-ı hayye-i acîbe ve latîfe-i ibret-nümâ-yı garîbe ve hikâye-i ağrebü'l-garâyibi'l-acîbeyi bildirir.

(–) 38 ve hartada, tiryâk-ı fârûkun envâ'ın ve gûnâ-gûn edviyeleri ve havâsların ve ahâlî-i Mısır'a hayât veren sebîlleri târîhleriyle ve âb-ı hayât çeşmeleri ve cümle kuyuları ve sâkıye ve havzları ve cümle acı çeşmeleri ve sekiz bin tokuz yüz aded tarîk-ı âmları ve şehir içinden cereyân eden halîclerin bânîleriyle ayân u beyân eder.

(–) 39 varakda, Mısır içre cereyân eden halîcler üzre cümle cisrleri ve şehr içre cümle buhayre-misâl bürke-i mu'azzamları ve bânîlerin ve menâfi' [ü] havâsların beyân eder.

(–) 40 varakda, şehr-i bender-i Bulak'ı ve câmi'lerin ve sâyir mahâzin imâretlerin bildirir.

(–) 41 varakda, Bulak tershânesin ve Kayıtbay yaylası şehrin ve menâkıb-ı resm-i pây-ı Kademü'n-nebî ve vâkı'a-i Sultân Ahmed Hân-ı ibret-nümâ berâ-yı Kademü'n-nebî'yi bildirir.

(–) 42 varakda, Kayıtbay'da Kademü'n-Nebî'nin gümüş sandûkası târîhiyle merhûm pederimizin kâriyle olduğu ve Kayıtbay şehri câmi'leri ve şehr-i Fustât ya'nî Eski Mısır evsâfı ve ibtidâ bânîleri ve hâkimleri ve kimler mutasarrıf olduğu merkûmdur. Ve sebeb-i tesmiyesin dahi bildirir.

(–) 43 varakda, tetimme-i Eski Mısır etrâflarında binâ olunan şehrin esmâların ve bânîlerin

ve Eski Mısır cevâmi‘lerin ve Hazret-i Yûsuf anbârların ve Eski Mısır’da Sultân Gavrî sâkıyelerin bildirir.

(–) 44 varakda, Eski Mısır’da Nîl kesimin ve Nîl-i mübâreke nokta düşdüğün ya‘nî **[Q 158b]** artdığın ve menâkıb-ı eş-şeyh Sâdât-ı Rufâ’î ve Ümmü‘l-kıyâs şeyhlerinin paşalara her gün gelen sarı kâğızlı hüccetlerin ve Nîl-i mübârek içün Hazret-i Ömer hikâyetin bildirir.

(–) 45 varakda, Nîl’e ilkâ etdikleri Hazret-i Ömer kelâmı hattı ve nokta düşen Ümmü‘l-kıyâs havzu ve cezîre-i Ravza evsâfı ve sergüzeşti Selîm Hân ve paşanın Nîl kesimine geldiği alay-ı azîmi dahi **[Y 455a]** beyân eder.

(–) 46 varakda, Paşa alayı önünce musâhib-i şehriyârî kara ağalar alayın [ve] paşanın Bulak’daki akabesin ve paşa huzûrunda Nîl kesiminde kıyâmet temâşâ olunduğun bildirir.

(–) 47 varakda, Nîl kesimi gecelerinde fişengciyân-ı âteşbâzân vâcibü‘s-seyrdir. Ve her gün paşaya ikişer kerre ziyâfetler ve şâdumânlar ve her gün alay-ı azîmler.

(–) 48 varakda, Nîl-i mübârekin ibtidâ menba‘ın bildirir. Ve hakkında âyet-i şerîfleri ve hadîs-i sahîhleri ve Nîl’in cemî‘i uğraduğı şehr-i azîmleri ve ahvâl-i hüsniyyât-ı Mısır ve yedi bin halîci ve on bir bin aded tur‘aları ve kubhiyyât-ı Mısır’ı bildirir.

(–) varakda 49 ve sahîfede, kavm-i cebbârîn-i Mısır ve kelâm-ı ekâbiri bildirir. Ve Kıbtî lisânı üzre on iki ayın isimlerin ve ibtidâ Nîl taşdığı mahalde mazarratın ve Nîl’de hâsıl olan hayvânâtları ve hâssıyetlerin ve timsâhın adû-yı cânların ve cemî‘i Nîl acâyibâtların beyân eder.

(–) varakda 50 ve kâğızda, tılısmât-ı Ümmü‘l-kıyâs ve hikâye-i garâyib-i timsâh ve sakankûr ve te’sîr-i helâk ve Nîl atı ve Nîl’de ri‘âde balığı ve hâssa ve mazarratları ve timsâh hâssaları ve mudhike-i acîbe-i Nîl kelbi ve Kalyûb’da Bi’r-i Hâmân Vezîr ve alay-ı azîm-i muhtesib gecesi kalemler ile tahrîr olunmaz bir temâşâdır, anı bildirir.

(–) 51 varakda, Mısır’ın cemî‘i ehl-i hıref[i] adedin ve cümle dükkânların ve rü’yâ gecesi cümle alayların (–) beş varakda beyân eder.

(–) 52 varakda, Mısır’da olmayan ehl-i hırefi ve alay-ı ıydeyni bildirir kim gâyet mükemmel ü muhteşem alaydır.

(–) varakda 53 ve kâğızda, paşanın Âdiliyye’ye geldiği üç günden Mısır’a girdiği alayları ve Âdiliyye dîvânı ve ziyâfet-i azîmleri ve üç gece kanâdîl ve fişeng şâdumânların ve alay-ı umûmu bildirir.

(–) 54 varakda, ihtirâznâme Mısır’a vüzerâlar gâyet nazar edeler, elzem-i levâzımındandır. Ve netîce-i kelâm nasîhatlerine dahi nazar oluna. Ve a‘yân-ı Mısır paşadan râzîler ise Mısır’dan mu‘azzez alay ile ma‘zûlen çıkarırlar. Ve illâ rûgerdânlar ise Kasr-ı Yûsuf’da veyâ Taşyatır sarâyında yatırup haps edüp bir hasır üzre korlar.

(–) 55 varakda, cümle 81 hazîne hâsıldır ve hakîrin vasıyyetnâmesine nazar oluna. Ve Mısır’ın cümle kurâları ve hazîne kîsesi adedin ve dirhemi ve dânıkı ve vukiyyesi ve arpa ve buğdayı ağırlığı ve miskâlin ve kantârın ve cümle masrûfların bildirir. Ve bu hazînelerin cümlesine otuz beş alay olur. Ve paşa mukarreri alayı ve pâdişâha giden hazîne alayı.

(–) 56 varakda, mahmil-i şerîf alayının sebebi [ve] cemî‘i meşâyih tarîklerinin esmâların bildirir. **[Y 455b]**

(–) 57 varakda, mahmil-i şerîfi bildirir ve dörd aded hazîne alayların bildirir.

(–) 58 varakda, teşrîfât üzre paşaların avâyidlerin ve cümle seksen bir hazîne olduğun ve otuz beş alay tamâm olduğun ve niçe hazînelerin bildirir.

(–) (–) varakda, cümle meşâyihlerin Mevlûdü‘n-nebî izni alayların bildirir.

(–) 59 varakda, keşf [ü] kerâmet-i eş-şeyh Muhammed-i Lebbânî ve menâkıb-ı acîb ü garîb-i pîr-i fânî.

(–) 60 varakda, Mısır’ın hâs [u] âmı içün mesîrelerin ve menâkıb-ı sâdât Ebü‘t-tahsîs.

(–) 61 varakda, Mısır’ın ibret-nümâ tılısmâtların ve garâyibât [u] acâyibâtların ve ehl-i Mısır’ın kâr [u] kisblerin.

(–) 62 varakda, Mısır’da hâsıl olup Rûm’da olmayan meyveleri ve Mısır’da hâsıl olan nebâtâtları bildirir.

(–) varakda 63 ve kâğızda, Mısır’da olmayan sınâ‘atdan ve olmayan me’kûlâtları ve Mısır’da hâsıl olan ve olmayan ma‘âdinleri ve hâsıl olan şükûfeleri bildirir.

(–) varakda 64 ve sahîfede, Mısır’ın ahvâl-i bid‘atleri ve esmâ’-i fellâhîn ve esmâ’-i nisvân ve âyîn-i sûr-ı fellâhîn.

(–) 65 varakda, der-vasf-ı tâc-ı Fir‘avn ve sûr-ı hitân-ı bintân ve sûr-ı hitân-ı sıbyân ve hüsniyyât-ı ahâlî-i Mısır ve kâr [u] kisb-i fukarâ ve sergüzeşt-i hakîri beyân eder.

(–) 66 varakda, der vasf-ı melâmiyyûn ve mecâzibûn-ı kibârı ve müstecâbü‘d-da‘ve olan kibâr-ı ulemâları bildirir.

(–) varakda 67 ve kâğızda, eş-şeyh Bekrîzâde Mehemmed Efendi ve nakîbü‘l-eşrâf Burhân Efendi ve menâkıb-ı kerâmât-ı sıbyân, aceb esrâr-ı garîbedir. Ve hukûkun kesb etdiğimiz efendilerimizi bildirir.

(–) 68 varakda, Mısır’ın arz-ı beledi ve tûl-i nehârı ve cemî‘i akâlîmleri ve cemî‘i dünyânın ve yer ile gök mâbeyninin mîl hisâbın ve Yeni Dünyâ‘yı bildirir.

(–) varakda 69 kâğızda, yine cümle akâlîmleri ve cibâlleri ve enhârları ve cümle şehr-i azîmleriyle ve Mısır içre cemî‘i ziyâretleri beyân eder.

(–) varakda 70 kâğızda, menâkıb-ı eş-şeyh Muhammed el-Bekrî ve menâkıb-ı eş-şeyh Alî şümürlisî ve menâkıb-ı eş-şeyh Gülşenîzâde (–) Çelebi.

(–) sahîfede 71 varakda, Mısır’ın cemî‘i tarîk-ı âmların ve mahallât yolların ve mevlûd-ı şeyh Seyyid Ahmed el-Bedeviyye ve şehr-i Dimyât’a ve şehr-i Reşîd’e gitdiğimiz yolları beyân eder. [2]

(–) varakda, kasaba-i Tüffâhiyye ve Zifte ve kasaba-i Mît Gamr.

(–) varakda, taht-ı kadîm şehr-i Menûfiyye.

(–) varakda, kasaba-i Tanta.

(–) varakda, mevlûd-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî. **[Y 456a]** (–)

(–) varakda, acîbe-i kasaba-i Tanta ve evsâf-ı bâzbâzân-ı meydân-ı Bedevî.

(–) varakda, kasaba-i atîk Mahalletü‘l-merhûm.

(–) varakda, kasaba-i Âbyâr ve şehr-i azîm Nehâriyye-i kadîm.

(–) varakda, kasaba-i Sâ ve mahalle-i Ebû Alî ve kasaba-i İbrâhîm Dessûkî ve mevlûdu.

(–) varakda, şehr-i kadîm Demenhûr.

(–) varakda, evsâf-ı şehr-i Hûş-ı Îsâ ve hikmet-i garîbe.

(–) varakda, sun‘-ı Hudâ gâsûl otu ve Medînetü‘l-Ukkâb.

(–) varakda, kal‘a-i İskenderiyye.

(–) varakda kal‘a-i Ebûkîr.

(–) varakda, ve mine’l-acâyib hâtûn-ı Ebûkîr ve kasaba-i ma‘mûr Utku.

(–) varakda şehr-i azîm bender-i Reşîd.

(–) varakda, kal‘a-i Reşîd ve Merecü‘l-bahreyn.

(–) varakda, Mahalletü‘l-Emîr ve kasaba-i Birimbâl ve kasaba-i Diyey ve kasaba-i İdfîne ve kasaba-i Mutûbis ve mahalle-i Cemşîr ve kasaba-i Fezâre ve mahalle-i Deyrût ve kasaba-i Sindiyûn ve mahalle-i Atıf ve kasaba-i Füvve ve mahalle-i şürefâ ve kasaba-i şûrûm Beğ ve mahalle-i Sâlimiyye ve kasaba-i Mâlik ve mahalle-i şûmuhzât ve mahalle-i Rahmâniyye ve mahalle-i Dessûkî ve mahalle-i Ebû Alî ve Beled-i Merkâs ve mahalle-i Diyey-i Kebîr ve mahalle-i şibir Hîs ve mahalle-i şibir Rîş ve mahalle-i Mît Cenâh ve mahalle-i Mihalicse ve mahalle-i Sâh ve mahalle-i Kefr-i Cedîd ve mahalle-i Nakle.

(–) varakda, mahalle-i Farasdak ve mahalle-i İşlîmiyye ve mahalle-i Tâhiriyye ve mahalle-i Kefr-i Ziyâd ve mahalle-i şâbûr ve mahalle-i Selîmûn ve mahalle-i Kefr-i Nâhe ve mahalle-i Kefr-i Cedîd-i Kebîr ve mahalle-i Ebû Ahmed ve mahalle-i Buhayre ve mahalle-i Zağîre ve mahalle-i Tunûb ve mahalle-i Emrûz ve mahalle-i Tayerne ve mahalle-i Alkame-i Ebülcâvî ve mahalle-i Temâliyye ve mahalle-i Cizî ve evsâf-ı mahalle-i Tarrâne ve sun‘-ı Hudâ natrûn ve mahalle-i Zâviye ve mahalle-i Ebû Nişâne ve mahalle-i İşmûn Cûreys ve kefr-i Çerkes ve mahalle-i Kuta ve mahalle-i Ümmü Dînâr ve mahalle-i şirâvî ve mahalle-i Derâvî ve evsâf-ı Batnü‘l-bakar.

(–) varakda, mahalle-i şubre ve mahalle-i Verrâk ve şehr-i İnbaba ve kal‘a-i Burlos ve menâkıb-ı azîm.

(–) varakda kasaba-i Beltîm ve sergüzeşt-i hakîr ve kasaba-i Sinâniyye ve şehr-i azîm Dimyât.

(–) varakda, kal‘ateyn-i Dimyât ve sedd-i Merecü‘l-bahreyn-i Dimyât.

(–) varakda, kal‘a-i Tîne.

(–) varakda, şehr-i Fereskûr ve beled-i şerebâz ve Mît Ebû Gâlib ve beled-i Re’sü‘l-Halîc ve Mît Ebû Abdullâh ve beled-i Tahriyye ve beled-i Bûşât ve beled-i Dincî ve mahalle-i

Muşâk ve mahalle-i şehr-i şirbîn ve evsâf-ı mahalle-i Birimbâl ve beled-i Diyâsıt ve Beledü‘l-Hıyâriyye ve beled-i şîrîn Kâş ve vilâyet-i Dakhel ya‘nî Mansûre. **[Y 456b]**

(–) varakda, şehr-i Menzile ve evsâf-ı şehr-i Semennût ve taht-ı sânî şehr-i Garbiyye.

(–) varakda, kasaba-i şenbât-ı kebîr şehr-i kadîm Kalûbiyye.

(–) varakda, Mısır’dan Fûncistân menâzillerin beyân eder. Evvelâ kasaba-i Mûhân ve şehr-i azîm Benî Seyf ve kasaba-i Feşne.

(–) varakda, dıraht-ı sun‘-ı acîbe ve şehr-i ma‘mûr Minye.

(–) varakda, şehr-i İşmûnîn ve şehr-i Mellevî ve kasaba-i Dârûd ve kasaba-i Sanabû ve şehr-i azîm Menfalût.

(–) varakda, şehr-i kadîm İsyût.

(–) varakda, Cebelü‘t-Taylîmûnü‘l-acîbetü‘l-garîbe. Ve kasaba-i Ebû Tîh.

(–) varakda, kasaba-i Time ve kasaba-i Tahta ve hükûmet-i Cezîre ve kasaba-i Sûhâc ve kasaba-i Menşiye ve taht-ı Sa‘îd-i âlî dehlîz-i cisr-i ced[îd].

(–) varakda, Berberistân ve Sûdân şehirlerin beyân eder. Evvelâ kasaba-i Belâbis ve kasaba-i Füvve-i âlî ve şehr-i Kınâ.

(–) varakda, bender-i Kusayre, sâhil-i Bahr-i Süveys ve şehr-i Kûs.

(–) varakda şehr-i kadîm Aksureyn ve kal‘a-i Silsile ve kal‘a-i Kolombo.

(–) varakda, şehr-i kehene Sınbas ve şehr-i kadîm İsvân.

(–) varakda, hikmet-i Hudâ şecere-i acîbe.

(–) varakda, mine’l-acâyib ve’l-garâyib ve evsâf-ı şellâlât.

(–) varakda, kal‘a-i Ebvâb ve taht-ı Azraka Câzû.

(–) varakda, kal‘a-i kadîm şehr-i İbrîm. Ve İbrîm’den diyâr-ı Fûncistân şehirleri ve kal‘aların beyân eder. Evvelâ âl-i Osmân hudûdun beyân eder.

(–) varakda, hadd-i Fûncistân kal‘a-i Mağrak ve kal‘a-i Tennâre ve kal‘a-i Sese ve vasf-ı mancınık-ı Nemrûd-ı la‘în.

(–) varakda, kal‘a-i Narnarinte ve kal‘a-i (–). Ve kal‘a-i Sindî ve sahrâ-yı Dânika ve kal‘a-i Vârdân.

(–) varakda, sahrâ-yı Hankoc ve kal‘a-i Tumbusu ve kal‘a-i Hillet-i şükravî ve kal‘a-i Hafîr-i Fûncistân ve kal‘a-i Meşşu ve kal‘a-i Tumbul ve vilâyet-i Hardikan.

(–) varakda, kal‘a-i Firdâniye ve kal‘a-i Difna ve kal‘a-i Arko ve kal‘a-i Benni.

(–) varakda, kal‘a-i İrtid ve kal‘a-i İr[ni]ş ve kal‘a-i Ce[b]riyye ve kal‘a-i Hannâk-ı kadîm ve kal‘a-i Handak ve kal‘a-i Kuli ve kal‘a-i Bakır ve bilâd-ı Sûdân kal‘a-i Donkola ve sıfât-ı hayvân zûrnapây.

(–) varakda, şehr-i Zegave ve kal‘a-i Tangusi ve eşkâl-i acîbe-i ifrît câzû ve Hisâr-ı Kenîse ve câmi‘-i Hazret-i Süleymân.

(–) varakda, kal‘a-i Abkor ve rabât-ı Deffâre ve kal‘a-i Melik İdrîs **[Y 457a]** ve kal‘a-i Gırri ve şehr-i azîm kal‘a-i Halfahi ve şehr-i kadîm Ilgun ve şehr-i azîm Koteray ve şehr-i Idey.

(–) varakda, kal‘a-i Hilleti’l-melik ve kal‘a-i Noci ve kal‘a-i Arbacı ve kelâm-ı acîbe-i bürâder-i melik ve kal‘a-i Itşân ve der-beyân-ı vâkı‘-ı hâl ve der-beyân-ı sıfat-ı gergerdân.

(–) varakda, eşkâl-i hayvân-ı kazık boynuz ve kal‘a-i Bakîs ve kal‘a-i Hilleti’r-Rikâb ve kal‘a-i Hilleti’l-Cündî ve taht-ı Fûncistân kal‘a-i Sennâre ve mülâkât-ı melik-i Fûncistân.

(–) varakda, lisân-ı İbrî ve iklîm-i arz-ı Sûdân.

(–) varakda, hatt-ı İstivâ‘dan içeri vilâyet-i Rümeyletü‘l-Himâl ve kal‘a-i Apşuka Sûdân ve ibret-nümâ-yı acîbe.

(–) varakda, ve mine’l-mudhiketü‘l-garîbe.

(–) varakda, du‘â-yı Hindî ve şehr-i Ebû Temr ve şehr-i Boruşeş ve kal‘a-i Boruste ve hikmet-i Hudâ ve kal‘a-i Donkade.

(–) varakda, cebel-i garâyib-i Sindâs-ı acâyib ve vâdî-i Silcelâh.

(–) varakda, şehr-i azîm Rümeyleti’l-Himâl ve eşkâlât-ı acîbeleri beyân eder.

(–) varakda, vilâyet-i Cersinka ve Nîl-i mübârekin menba‘ın beyân eder.

(–) varakda, Fûncistân’dan Habeş menâzillerin beyân eder. Ve şehr-i Celâme ve şehr-i Cencefe ve şehr-i azîm Rümeyleti’l-Himâl ve yine taht-ı Fûncistân şehr-i Sennâre ve şehr-i Bakîs ve evsâf-ı vâdî-i garîb Koz ve vilâyet-i Dumbiye.

(–) varakda, şehr-i Porega ve eşkâl-i kalyemisk kedisi ve kal‘a-i Nazdi ve vâdî-i Abraş ve vilâyet-i Maymûnistân ve menzil-i Donkalâb ve cezîre-i Lü’lü’ ve menzil-i Etle.

(–) varakda, menzil-i Kum limanı ve taht-ı Habeş cezîre-i Sevâkin ve şehr-i Kif ve cezîre-i Dehlek ve mine’l-acâyib ve’l-garâyib ve kal‘a-i Musova.

(–) varakda, kal‘a-i Harkova.

(–) varakda, kal‘a-i Hindiye ve kulle-i Tuzla ve şehr-i harâb Behlûle.

(–) varakda, şehr-i kadîm Zeyla‘-i Harkova.

(–) varakda, ziyâret-i Baba Mendûb ve kasaba-i Seherta [Seherişa] ve kal‘a-i Vıkât ve şehr-i Hediyye ve şehr-i Razdan [Razdin] ve şehr-i azîm Mukdisu ve menzil-i kabîle-i Cinkale [Hınkale]. Ve Habeş‘den Mısır menzillerin bildirir.

(–) varakda, elfâz-ı lisân-ı Habeşî ve lisân-ı âteş-perest Banyân ve menzil-i Hânend[e] ova ve lisân-ı fasîh Süryânî ve menzil-i kabîle-i Okut.

(–) varakda, lisân-ı İmrânî ve menzil-i şâha ve menzil-i vâdî-i Cenfita ve kal‘a-i İbrîm ve netîce-i seyâhat-i hakîr-i pür-taksîr.

(–) varakda, İbrîm’den kabâ’il-i Künûz ve kal‘a-i Tûmânis ve beled-i Hammâm-ı Fir‘avn ve kal‘a-i Etfu ve kabâ’il-i Hüceyze ve kabîle-i Ca‘ferî **[Y 457b]** ve kal‘a-i İsne ve şehr-i kebîr Ermen ve şehr-i Kurna.

(–) varakda, şehr-i Nakkâde ve kasaba-i Hû ve mine'l-acâyib-i sun'-ı Lâ-yezâl ve kasaba-i Farşût ve kasaba-i Semennût ve mine'l-acâyib-i Semennût ve kasaba-i Berdîs ve def'â şehr-i Circe ve Elvâhâtları beyân eder. Elvâh-ı evvel, şehr-i Harke.

(–) varakda, Elvâh-ı kebîr şehr-i Kalîmûn ve hikmet-i Hudâ.

Bu fihris kitâbı bu mahalde tamâm oldu, *ve's-selâm.*

[Onuncu Cilt]

[Y 1a] **[Q 159b]** **[P 158b]** *Elhamdülillâhi vahdehu ve kefâ ve selâmün alâ ibâdihi'l-lezîne'stafâ ve eşhedü en lâ-ilâhe illallâh vahdehu lâ şerîke leh ve eşhedü enne seyyidenâ ve mevlânâ Muhammeden abduhu ve habîbuhu ve resûluh.*

Ve ba'd, hamd-i bî-had ve senâ-yı bî-ad ol Hallâku'l-bâkî Rabbü'l-ibâd'a olsun kim cemî'i mevcûd [u] mevcûdâtı ve arz [u] semâvât ve mülevven kâ'inâtı ademden *"kün"* ile âye[t]: [3] halk etdi. [4]

Beyt:

Hâlık-ı bî-ta'ab Hudâ-yı kerîm

Hâlıku'l-arz Rabb-i arş-ı azîm

ol sâni'u'l-musavvir-i Lem-yezel'in hikmet-i ezelîsi kendü ilmi üzre ol imiş kim mahbûbu

Muhammedü‘l-Mustafâ‘yı edîm-i arza getirüp benî âdem ile zemîni zeyn etmeğiçün yed-i kudretiyle ebü‘l-beşer Âdem Safiyyullâh’ı türâbdan halk edüp kendi rûhundan rûh urup kâmil ü mükemmel Âdem Nebî‘yi halk etdi. Ve civâriyyete lâyık edüp Cennet-i Me’vâsına koyup cemî‘i kerrûbiyânlar ile ülfet edüp hûrî ve gılmânlar ile zevk u safâ edüp bilâ-vâsıta Cenâb-ı Bârî‘nin cemâlin müşâhede edüp kelimât ederdi.

İmdi Hak’da ol kadar makbûl olup cümle melâ’ike-i mukarrebîn Hazret-i Âdem’e secde etdiler. Âyet: [5] [6] Bi-kavli müfessirîn Hazret-i Âdem ürd-i behiştde âhiret **[P 159a]** senesiyle (–) sene huld-i berînde sâkin olup Havvâ Ana ile ayş u işret ederlerdi. Âhir-i kâr [7] Allâhü azimü’ş-şân murâd-ı ezelîsi üzre Hazret-i Âdem’e bu âyet-i şerîf ile emr ü nehy etdi. Âye[t]: [8] Bu nass-ı kâtı‘a Âdem fermânber olup niçe sene dâne-i gendümden Âdem kendi kendinden tenâvül etmeyüp âhir insân isyândan mürekkeb olmağile emr-i Rabbi ferâmûş edüp Havvâ Ana ilkâsiyle bir dâne gendüm yiyüp Âdem kendi kendüyi dergâhdan rûy-i arzda Hindistân’ın Serendîl cezîresine Havvâ Ana Cidde’ye sürdürüp eyinlerinden hülle, başlarından tâc gidüp uryân [u] ac bir gendüme muhtâc olup rûy-i arzda serserî gezerlerdi.

Müfessirîn kavilleri üzre hübûtdan sonra Âdem ve Havvâ (–) sene vech-i arzda fezâ‘ u çezâ‘ edüp seyâhat ederlerdi.

Ba‘dehu kırlankıc tuyûru Âdem’in sakalı telinden Havvâ‘ya hedâyâ götürdü. Havvâ‘nın geysû-yi amber-bûyundan birkaç tel Âdem’e getirüp birbirleriyle cebel-i Arafât’da mülâkât olmalarına bâ’is tayr-ı kırlankıc olmuşdur. Âdem ile Havvâ cebel-i Arafât’da bilişüp görüşdiği için cebel-i Arafe derler. Lisân-ı Arab’da “arefe” bilişmeğe derler. Âdem **[Y 1b]** Havvâ birbirleriyle cem‘ olduklarından safâ edüp vâsıta olan kırlankıca du‘â etdiler. Kırlankıc dahi,

“Yâ Âdem! Hizmetim mukâbelesinde sizden ricâm oldur kim benim etim gâyet lezîz olduğundan cemî‘i yılan u çıyan bana hasımdır, evlâdlarım yiyüp tenâsül bulmam. Sizden ricâm oldur kim siz kande sâkin olursanız benim âşiyânım hânelerinizde olsun. Yâ Âdem! Sen lihyenden birkaç kıl ver. Havvâ dahi saçından birkaç kıl versin. Çamur ile mülemma‘ edüp hânenizde bir âşiyân edüp sizin sâye-i himâyenizde hoş geçüp tenâsül bulayım” deyü ricâ edüp ricâsı kabûl olup kırlankıca Âdem ve Havvâ kıllar verüp kırlankıc ol mûyları tıyn ile tahmîr edüp beyt-i Âdem’de bir âşiyân-ı sagîre binâ etdi. İlâ hâze’l-ân tuyûr-ı kırlankıc âdem sâkin olduğu hânelerde olmasının aslı oldur.

Ve Âdem ile Havvâ‘nın binâ etdüği hâneleri cebel-i Arafât’ın dibinde matbah-ı Âdem dedikleri beyt-i şerîfdir kim hâlâ ziyâretgâh-ı kadîmdir kim ba‘de’t-tufân Âdem-i sânî Hazret-i Nûh Necî Nebî ol hâneyi ta‘mîr ü termîm edüp ziyâretgâh-ı hâcıyân [u] gâziyândır.

Ve Hazret-i Havvâ Ana şîs’e bu Arafât’da hâmile kalmışdır. Hakkında niçe müverrihler ba‘zı rivâyetler etmişlerdir. Ammâ kavl-i sahîh ibn Âdem’dir.

Rivâyet-i uhrâ oldur kim Hazret-i Âdem âlem-i tecerrüdde menâmında ihtilâm olup menîsi zemîne düşüp bir yıldan Hazret-i şîs Hazret-i Âdem gibi toprakdan hâsıl oldu derler.

Bir kavilde “Belî, Hazret-i Âdem’in düşü azup menîsi yere düşdükde Hallâk-ı âlem bir ot

halk etdi kim hâlâ ol ot Bingöl yaylasında ve Erceyş ve Demâvend [ve] kûh-ı Elburz ve Bursa'da cebel-i Ruhbân misilli yaylalarda âdem sıfatında hâsıl olur, erkekli ve dişili bir otdur, saçı ve sakalı vardır. Pîr [ü] civânı ve merd [ü] zenânı var bir otdur kim aceb sun'-ı Hudâ'dır. Lisân-ı Arab'da "yebrûhu's-sanem" ve "abdüsselâm" derler. Ba'zı hukemâ bu otu edviye içün ma'âcinlere korlar, gâyet mukavvî ahşâbdır. Hazret-i Âdem'in zemîne düşen menîsinden bu giyâh hâsıl olmuşdur. Yohsa Hazret-i şîs değildir" derler.

Ve kavl-i akvâ dahi budur kim Hazret-i şîs Âdem ve Havvâ'dan olmuşdur, zîrâ Hazret-i şîs kendü ile bir rahimden müştak olan kızı almayup Hazret-i Âdem âye[t]: [9] âyetini tilâvet edüp Cenâb-ı Bârî'ye Allâh'a ricâ edüp Hazret-i şîs içün bir hûrî istedi. Der-akab Cibrîl-i Emîn ile Âdem'e bir hûrî gelüp nikâh ile hûrîyi şîs'e verdiler.

Ol asırda akd-i nikâh-ı merd [ü] zen *"Lâ-ilâhe illallâh Âdem Safiyullâh"* kelimesi idi. **[Y 2a]** şîs enîs-i munîs-i gam-güsârı olan hûrî ile şâm-ı cennet-meşâm hâkinde Havrân nevâhîlerine varup anda sâkin oldular. Hûrândan galat Havrân derler. Bâlâdaki cild-i (–) mufassal tahrîr olunmuşdur. Ve Hazret-i Âdem iptidâ Serendîb'i mekân edindi. Mekân-ı evveli Bin[göl] yaylasında mekân-ı Serendîl Hazret-i Âdem'in mekân-ı Serendîb, ikinci mekânı cebel-i Arafât, üçüncü mekânı izn-i Rabbü'l-İzzet ile **[Q 160a]** Mekke-i mükerreme yerine gelüp vatan edindiler.

Ba'dehu Cenâb-ı Bârî Âdem'e üns [ü] ülfet içün Cennet-i Me'vâ'da gördüğü kasırların birin zemîne nâzil etdirüp Mekke yerinde vaz' olundu. İsmine Beytü'l-Ma'mûr derlerdi. Bir rivâyetde kızıl yâkûtdan idi, bir kavilde beyâz incüden idi. Tûfân-ı Nûh'dan evvel Cenâb-ı Bârî yine zemînden cennete ref' ederken Hâcerü'l-Esved andan kopup Tûfân suyundan siyâh oldu derler. Bir rivâyetde usâtlar yüzlerin sürmek ile siyâh levn oldu derler.

Sonra bu Beytü'l-Ma'mûr'u tavâf etmeği Rabbü'l-İzzet Âdem'e farz eyleyüp Hazret-i Cibrîl-i Emîn ta'lîm edüp Âdem Beytü'l-Ma'mûr'da ibâdet ederdi. Ve niçe müddet bu hâl üzre Mekke'de sâkin olup bi-kavli müverrihîn Hazret-i Âdem'in kırk bin oğlu olup tenâsül bulup her sene evlâd-ı evlâdları ile Beytü'l-Ma'mûr'u tavâf edüp edâ-yı hac ederlerdi. Ammâ kifâf-ı nefsleriyçün Mekke'de zirâ'at yeri olmamak ile hayli ıztırâb çeküp ba'dehu emr-i Hak ile arz-ı Mısır'a gelüp sâhil-i Nîl'de tavattun edüp dördüncü vatanları hâk-i Mısır oldu. Ve ol kadar zirâ'at edüp hubûbât-ı ganâyime mâlik oldular kim bir buğday dânesinden niçe yüz başak hâsıl olup her başakdan, âye[t]: [10] hâsıl olup mahsûl olup ibtidâ arz-ı Mısır'a Hazret-i Âdem cümle evlâdları ile bir yere cem' olup arz-ı Mısır'a du'â etdüği lisân-ı İbrî üzre ol du'â budur. Zîrâ Hazret-i Âdem cennetden hübût etdikde cennet lisânı olan Arabî'yi sudûr eden zelleleri sebebiyle isyân sebebiyle nisyân üzre olup Cibrîl-i Emîn ta'lîmiyle lisân-ı İbrîce kelimât edüp Mısır'a etdüği du'â budur kim hakîr Kıbtî tevârîhinden ahz edüp tercümesiyle bu mecmû'amıza tahrîr olundu.

Du'â-i Hazret-i Âdem Safiyyullâh der hakk-ı Mısır be-lisân-ı kelâmullâh-ı İbrî

Hidâm	*tıt edilem*
Allâh'ım	benim îmânımı
huji çiji riba	*felaj riba felaj riba*

şeytândan sakla kurtar beni kurtar beni

Mısra‘-ı sânî

şüjüm jaken
cümle meliklerin

tarj dilem şerij tena
bana hizmet etsinler

sıja riyeji zehriba
buğday ver ekmek edem.

Mısra‘-ı sâlis

jedilem jiraj jiraj
Âhir ölüm olur ölüm

hidam kidam
benim Allâh’ım

hirj bijti jar binti
oğullarıma bu şehri

jari mini jar mini **[Y 2b]**
ma‘mûr eyle, ma‘mûr eyle.

deyü Hazret-i Âdem Mısır hakkında lisân-ı İbrî üzre *müfte‘ilün müfte‘ilün* vezni üzre bu gûne du‘â etmişdir. Anıniçün cemî‘i diyârlardan evvel ilâ hâze’l-ân ma‘mûr [u] âbâdân bir şehr-i nısf-ı cihândır. Ammâ ol Hallâk-ı ale’l-ıtlâkın emr-i şerîfiyle Mısır azîm ma‘mûr olup,

Hübût-ı Âdem’den berü ilâ hâze’l-ân ne gûne kimesnelerin kabza-i tasarruflarına girüp kimler mâlik oldu ve ne keyfiyyet ile hükûmet etdiler ve her mülûk-i düvel kaç nefer âdemler idi ve müddet-i saltanatları ve ömürlerin beyân eder

Zikr-i evsâf-ı bilâd-ı kadîm ve şehr-i azîm mahrûse-i Mısır-ı nâdire-i asır ya‘nî Ümmü Dünyâ Kâhire-i Mu‘izziyye
hafızahullâhu min âfâti’s-semâvâti ve’l-araziyye

Evvelâ bu hakîr seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem Evliyâ-yı bî-riyâ bin seksen üç Saferü‘l-muzafferinin yedinci gün Mısır’a dâhil olup derûn [u] bîrûn-ı Mısır’ı im‘ân-ı nazar ile nazar edüp âlem-i hayretde olup engüşt ber-dehen ederdim. Zîrâ Mısır’da olan binâ-yı âsâr-ı acîbe vü garîbeler bir diyârda yokdur. Ve bu mutalsamâtları ve kâh [u] kasr [u] sarây-ı âlîleri “Âyâ kim inşâ etdi?” deyü tecessüs-i ahvâl-i Mısır ederken,

Niçe yüz kütüb-i mu‘tebereleri ve nefîs mu‘temed tevârihâtları tetebbu‘ etdiğim kitâbların esmâların beyân eder

Esmâ’-i tevârihât-ı Mısır ve gayri kütüb-i nâdire-i asrı beyân eder

Evvelâ *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîsî* gâyet makbûl sahîh tevârîhdir kim lisân-ı Kıbtîden ve lisân-ı İbrî ve Süryânî‘den ve lisân-ı Dehlevî ve Moğolî‘den ve lisân-ı Latin ve Yûnânî‘den cem‘ olmuş bir mu‘teber tevârîhdir kim hâlâ makbûl-i hâss [u] âmdır. Ve,

Tevârîh-i Hazret-i Cerîr-i Taberî sâhib-i tefsîr-i kadîm bir ulu kimesnenin tevârîhidir. Ve,

Hazret-i eş-şeyh İmâm *Süyûtî Târîhi* dahi gâyet mu‘teber kitâbdır. Ve,

Tevârîh-i Sâbiyye. Ve,

Kitâb-ı *Fütûhât-ı Mısır* li-İbn Abdülhalîm. Ve,

Fazâyil-i Mısır li-İbn Abdülkindî. Ve,

Kitâb-ı İbn Zûlâk. Ve,

Kitâb-ı *Hıtatü'l-Kazâ'*. Ve,

Kitâb-ı *İkâzü'l-mütefazzıl.* Ve,

Kitâb-ı li-İbn Yesîr. Ve,

Kitâb-ı *İkâzu'l-megâfil* be-Tâceddîn Muhammed bin Abdullâh. Ve,

Kitâbü'l-Mesâlik li-İbn Fazlullâh. Ve,

Kitâb-ı Muhtasar li-şeyh Nasreddîn-i Kirmânî. Ve,

Kitâb-ı *Menâhicü'l-fikr.* Ve,

Kitâb-ı *Menâhicü'l-iber.* Ve,

Kitâb-ı *Avân Unvâni's-Siyer* Muhammed bin Abdülmelik el-Hemedânî. Ve,

Kitâb-ı *Târîhu's-Sahâbe*. Ve,

Târîhü't-Tecrid-i Sahâbe li-Zehebî. Ve,

Kitâbü'l-Ahbâbe fi Ma'rifeti's-sahâbe. Ve,

Kitâbü'l-Aşere li-Hüseynî. Ve,

Kitâb-ı *Tabakâtu'l-huffâz* li-Zehebî. Ve,

Kitâb-ı *Tabakâtü'ş-şâfi'îyye* li-İbni's-Sübkî. Ve,

Kitâb-ı *Tabakâtu'l-Mâlikî* li-İbn Ferhûn. Ve, **[P 159b]**

Kitâb-ı *Tabakâtu'l-Hanefiyye* li-İbn Dokmak. Ve,

Kitâb-ı *Mir'âtü'z-zem'ân*-ı İbnü'l-Cevzî. Ve,

Kitâb-ı *Bidâye ve'n-Nihâye* li-İbn Kesîr. Ve,

Kitâb-ı İbnü'l-Ömer bi-İsnâdi'l-ömr li-İbn Hâcer. Ve,

Kitâb-ı *et-Tâli'u's-sa'îd fi târîh es-Sa'îd* li-Kemâl el-İdfevî. Ve,

Kitâb-ı *es-Sükkerdân* li-İbn Hacele. Ve,

Kitâb-ı *Sec'ü'n-nehr-i Nîl fî evsâf-ı nehri'n-Nîl*. Ve,

Kitâb-ı *Simârü'l-evrâk* li-İbn Hacce.

Târîh-i **[Y 3a]** *şehâbî Çelebi,* şeyh Süyûtî hazretlerinin *Hüsnü'l-İmtihân Hüsnü'l-muhasâra Hüsnü (–)* kitâbın terceme etmişdir. Ammâ latîf olmuşdur.

Ve bu tahrîr olunan kitâb-ı mu'teberelerden mâ'adâ niçe (–) mecmû'alar nevâdirât ve dîvânları şehr-i Mısır'da tetebbu' ederek elzem-i levâzımımızdan olan delîl-i kat'îleri vardır (–) (–) (–) ve râvîleri ile hadîs-i şerîfleri kilk-i evsâfımız ile Seyâhatnâme'miz müsevveddâtına terkîm edüp hübût-ı (–) (–) (–) Âdem'den ilâ yevminâ Mısır'ın evsâfın (–) kısım üzre münkasem edüp tahrîre cür'et etdik. *Ve bihi nesta'în ve billâhi't-tevfîk.*

el-Faslu'l-evvel
Fî-evsâf-ı Fustât-ı Mısrıyye kurb-i Cebelü'l-Mukattarât Mukattam

İptidâ evvelâ hübût-ı Âdem'den sonra ibtidâ Mısır'a **[Q 160b]** kadem basup vatan edinen ibtidâ Hazret-i ebü'l-beşer Âdem Safiyyullâh'dır.

Ve oğlu Hazret-i şîs'dir.

Ve anın oğlu Enuş.

Ve oğlu Kînân'dır.

Ve anın oğlu Mehlâ'îl'dir.

Oğlu Hazret-i Hûd Nebî'dir.

Oğlu Uhnûh ki Hürmüs'dür, lisân-ı İbrî'de Uhnûh'dur. Ehl-i cennet lisân[ı] üzre melâ'ikeler Uhnûh Hürmüs'e İdrîs dediler. Benî âdeme ve melâ'ikelere ders dediğiyçün İdrîs Nebî dediler. Ammâ bu Mehlâ'îl ilm-i nücûmda kehene-i asır idi. İbtidâ ilm-i nücûm bundan münteşirdir. Ammâ Hazret-i şîs zamânında mağârâlarda sâkinler idi. Bu hakîr diyâr-ı Mısır'da bu gârları niçe bin gâr-ı yetîmânlar gördüm ki içine âl-i Osmân askeri sığar. Ammâ Hazret-i şîs asrında arz-ı Mısır'a Îlûn derlerdi. Andan Hazret-i Uhnûh andan Hazret-i İdrîs Mısır'da doğmuşdur. Seyyâh-ı âlem olup ilm-i nücûmu Mehlâ'îl'den görüp Hazret-i Cibrîl ta'lîmiyle ilm-i kitâbetde ve derzilik ilminde kâmil ü mükemmel oldukda kırk yaşında kendüye İsvân şehrinde nübüvvet gelüp Sâbiyye kavmine peygamber olup sâhil-i Nîl'de yüz kırk pâre şehir inşâ edüp ilm-i hendesede ve fenn-i nücûmda mâhir olup cemî'i ulûm-ı garîbe vü acîbe andan şâyi' oldu. Ve hâlâ İdrîs Nebî'nin Nîl kenârında binâ etdüği şehirlerden âbâdân beldeler vardır. Hattâ Mısır-ı Fustat'ın mukâbelesinde Cîze hâkinde Heremeyn dağları Hazret-i İdrîs'in ta'lîmiyle Sûrîd Hâkim binâ etdirdi kim ilim ile Tûfân-ı Nûh olacağın bilüp cemî'i kitâbların ve cemî'i künûzların bu Heremeyn dağlarında hıfz etdi.

Ve Hazret-i Âdem ve İdrîs Nebî intikâlinden sonra bu Ehrâm dağları Sâbiyye kavmine Ka'be idi. Her sene gelüp ziyâret ederlerdi. şimâl tarafındaki cebel-i Ehrâm'ı er kişiler ziyâret ederlerdi. Cenûb tarafındaki Ehrâm'ı avretler tavâf ederlerdi. Ammâ Hazret-i Âdem hayâtda iken her sene Mısır'dan cemî'i evlâd [u] ensâbıyla Ka'be-i şerîf yerinde olan Beyt-i Ma'mûr'a varup tavâf-ı hacc edüp kâh Mısır'da ve kâh şâm-ı şerîfe karîb Havrân'a gelüp sâkin olurdu.

Ammâ bi-kavli *Tevârîh-i Sâbiyye* Hazret-i İdrîs ilm-i kitâbetde yed-i tûlâ sâhibi olmağile **[Y 3b]** dünyâ-yı mâfîhânın cemî'i ahvâlâtına vâkıf olup rûz-merre cemî'i vakâyi'âtı tahrîr edüp bu Ehrâm dağlarında hıfz ederdi.

Hikmet-i Hudâ anların zamân-ı bâ-sa'âdetlerinde Hazret-i şît Nebî dünyâdan âhirete intikâl edince Hazret-i İdrîs Hazret-i şît'i ibtidâ Ehrâm dağında defn etdi, derler.

Ve Melik Mısrâyim ve Melik Bayzar bin Ham bin Nûh aleyhisselâm bu iki kehene melikler dahi Ehrâm dağlarında medfûndur derler.

Ba'dehu şît Nebî evlâdının evlâdından Melik Nakrâveş el-Kâhin mine'l-kehhân kehene-i asır idi. Eski Mısır olan yerde bir şehr-i azîm binâ edüp ismini şehr-i Emsûs kodu. İbrî lisânınca Emsûs, yeni şehir demekdir. Kıbtîler bu şehre Fustât dediler. Ba'de't-tûfân bu

şehri ta‘mîr u termîm edüp Mısrâyim dediler. Hâlâ anıniçün Mısır derler.

Lisân-ı Yûnâniyân’da Makdoniyye.

Lisân-ı İbrîde Jarbint dediler.

Lisân-ı Arab’da Kâhire-i Mu‘iziyye dediler. Zîrâ sene 575 târîhinde Sultân Mu‘îzüddîn, Mağrib-zemîn pâdişâhı idi. Mısır pâdişâhı Sultân İhşidiyyûn idi. Melik Mu‘îzüddîn, Melik İhşidiyyûn’dan izin taleb edüp Mısır içinde bir câmi‘ binâ etmeğe izin alup Kâyid Ezher nâmında bir Arab memlûkun bin Mısır hazînesi mâl ile ve elli bin neccâr ve bennâ ve ummâl ve şeyyâl âdemleri Mağrib’den pür-silâh Mısır’a gönderüp Ezher nâm gulâm-ı sâhib-gam câmi‘-i Ezher’e mübâşeret edüp yedi yılda itmâm bulacak mahalde yüz bin asker ile Mu‘îzüddîn Sultân Mağrib-zemîn’den ılgar ile Mısır’ı şebhûn edüp Mısır içinden dahi câmi‘-i Ezher bahânesiyle binâ etmeğe gelen asker dahi hurûc edüp Ahmed bin Alî bin İhşidiyyûn elinden Mısır’ı cebren ve kahren alup yeni Mısır’ı binâ etdi. Anıniçün Mısır’a Kâhire-i Mu‘iziyye derler. Hâlâ Mısır’ın cümle halkı “Yâ Kahhâr” ve “Yâ Kâbız” ismine mazhar olduklarıyçün cümle ricâlullâhı inkıbâz üzeredir. Ve cemî‘i büld[â]n isimleri yâd oldukda Mısır’a Ümmü Dünyâ derler. Ammâ bu Nakrâveş Hazret-i Âdem’den sonra bu Emsûs-ı Mısır’ı eyle ma‘mûr [u] âbâdân eyledi kim tûl-i ma‘mûru üç günlük yol idi.

Ve bu Nakrâveş yüz seksen sene Mısır’a mâlik olup terk-i fânî eyledikde Heremeyn cebellerinde defn etdiler.

Andan yerine oğlu Natrâş melik oldu. Bu dahi atası gibi üstâd-ı kâmil, sâhir-i kâyil idi. Vilâyet-i Elvâhât’da ba‘zı şehirler binâ etdi. Bu dahi fevt olup cebel-i Ehrâmlar’da âsûde olmuşdur.

Andan yerine karındaşı Mısrâm ibn Nakrâveş Mısır’a melik oldu. Hekîm-i mâhir ve kehene-i sâhir idi ve bu ilm ile cümle esedleri kendüye musahhar edüp tahtını esedlere ve cünd-i şeyâtîne getürdürdü. Bu dahi fevt olup Ehrâmlar’da medfûndur.

Bunun akrabâlarından **[Y 4a]** yine Mısır’a Abkâm nâm melik olup adâlet etdi. Bunun zamânında Hazret-i İdrîs İsvân şehrinden ref‘-i âsumân olup ümmetlerinden Sâbiyye kavmi İdrîs Nebî‘nin âsumâna urûc etmesi firâkıyla cümle müte’ellim olup feza‘ u çeza‘ u nâlîş edüp tâ‘at [u] ibâdâtdan kalmışlar idi. İblîs-i pür-telbîs aleyhi’l-la‘ne benî âdem sûretine temessül edüp bu halka sûret-i hakdan görünüp,

“Yâ kavm! Sizler ne giryân u ciğer-sûzân olursız?” deyü su’âl etdi. Kavm-i İdrîs dahi mâcerâ-yı serencâmların nakl etdiler. Derhâl İblîs eydir:

“Ey kavim! Gam yemen. Ben size İdrîs’in sûretin vücûda getireyim. Herkes anın sûretin hânesinde pinhân edüp gece ve gündüz her gün ol sûreti gördükde İdrîs’i görmüş gibi olup tesellî-i hâtır bulsun” deyü bunlara İdrîs’in sûretin yapup hânelerinde hıfz edüp ol sûreti gördükde harâretleri teskîn olup tesellî-i hâtır bulurlardı.

Kavm-i Sâbiyye mürûr edüp evlâd-ı evlâdları bu sûretleri babalarından berü evlerinde görüp ziyâde mahabbetlerinden san‘at-ı put işleyüp bu sûretlere tapmağa başlayup ol sûretlere ibâdet eder oldular cümle Sâbiyye kavmi bu takrîb ile put-perest olmalarının ibtidâsı Hazret-i İdrîs’in kavminden kalmışdır.

Ve Hazret-i İdrîs asrındaki Melik Abkâm dahi fevt olup yerine Aryâk melik oldu (–) (–) (–) (–) (–) (–) olup. Hârût ve Mârût Bâbil şehrinde bir gâr içre ayaklarından maslûblardır. Hâlâ feza'ları istimâ' **[Q 161a]** olunur ulu melikler idi. *Cerîr-i Taberî*'de evsâfları mastûrdur.

Aryâk dahi fevt olup yerine oğlu Elûhîm melik oldu. şehr-i şark Ahmîm'i bu binâ edüp yedi yüz deyr binâ etdi.

Bu dahi fevt olup yerine oğlu Hasaylîm melik olup yedi yüz yıl mu'ammer olup ibtidâ şehr-i İsvân'ı nehr-i Nîl üzre bu inşâ eyleyüp ibtidâ mıkyâsı ya'nî Mısır'daki gibi Ümmü'l-kıyâs'ı bu binâ etdi. Ve arz-ı Mısır'da cemî'i tur'aları ilm-i hendese üzre cifrler edüp tur'alar ihdâs edüp nehr-i Nîl'i hâk-i Mısır'da sokak sokak cereyân etdirüp arz-ı Mısır'ı rey edüp mahsûlât ziyâde hâsıl olurdu. Ve cümle tur'aları ruhâm-ı sommâkî ve mermer-i hâm ile mebsût edüp Nîl'in iki cânibine sedler inşâ edüp şehirler binâ eyledi. Ve bilâd-ı Nûbe'ye Nîl'i götürüp on iki göz bir cisr-i azîm inşâ etdi kim hâlâ eser-i binâları zâhir ü bâhirdir.

Ve Hazret-i Nûh aleyhi's-selâm **[P 160a]** bu Melik Hasaylîm asrında vücûda geldi. Bu asırda edîm-i arzda ol kadar benî âdem oldu kim yer yüzünde benî âdemin izdihâmından zirâ'at etmeğe arz-ı hâliye kalmayup kaht [u] galâ olduğundan cümle halk derelerde ve deryâlarda mâhîleri sayd edüp kifâf-ı nefs ederlerdi.

Bu dahi fevt olup yerine Melik Tersân **[Y 4b]** ibn Hûsâl melik oldu. Hazret-i Nûh'a kırk yaşında nübüvvet geldikde Tersân îmâna geldi.

Bundan sonra Melik şeryâk, andan oğlu Melik şehlûk, anın oğlu Melik Sûrîd gâyet cebbâr ve zâlim olmağile ibtidâ rûy-i arzda re'âyâ üzre harâcı bu ihdâs etdi. Ve Benî Seyf yanındaki büyük ehrâmı bu Sûrîd Melik binâ etdiğiyçün Ehrâm-ı Sûrîd derler. Ve kendü anda yatır. Bir seng-i hârâda İbrî hattile târîhleri vardır.

Andan oğlu Efrûs melik oldu. Bu dahi fevt olup babası cenbinde defn olundu.

Yerine ibn-i ammi Fergân melik oldu. Tûfân-ı Nûh bunun asrında oldu kim kıyâmet-i evveldir. Ve cümle ilm-i sihir bâtıl oldu. Ve cemî'i acîbe ve garîbe ve mutalsamâtlar ve terâtîb-i arabiyyeler cümle mahv olup Cenâb-ı Bârî cemî'i cibâllerde mestûr u mahfûz olmuş ma'âdinleri ve enhâr uyûnları ve türâblı cibâller içre yalçın kayaları telattum-ı deryâ ile kırk gün kırk gece deryâ cûş u hurûşa gelüp cümle ma'âdin ve cibâller ve nihânî künûzlar zâhir olup rûy-i arz gayrı gûne oldu. [11]

Ol Tûfân'da Hazret-i Nûh Musul kurbunda cebel-i Cûdî'de keştî-i Nûh der-kenâr olup yevm-i âşûrâda halâs olduklarıyçün her kişide me'kûlât [u] meşrûbât kısmından ne bulundu ise bir tancereye koyup tabh edüp âşûr aşı olup cümle gemide olanlar ol aşdan tenâvül edüp şükür etdiler. Yevm-i âşûrede ol aşı pişirmek Âdem-i sânî Hazret-i Nûh sünnetidir, i'tibâr etmek gerek.

Ve Hazret-i Nûh bu cebelde selâmet bulduğuna delîl-i kat'î vardır kim Kur'ân-ı azîm'de âye[t]: [12] âyeti Habîb-i Hudâ'ya nâzil olmuşdur.

Ba'dehu Hazret-i Nûh bu cebel-i Cûdî'de keştî ile selâmete çıkup mübârek arz olduğundan anda sâkin olup ba'de't-tûfân ibtidâ Hazret-i Nûh şehr-i Cûde'yi binâ etdi. Hâlâ Musul kurbunda cebel-i Cûdî dâmeninde bir belîde-i sagîredir.

Andan Mısır üzre Hâm oğlu Bayzar'ı gönderüp Mısır'a karîb arz-ı Hâsân'da şehr-i Arîş'i binâ etdiler.

Andan Bilbeys'i binâ etdiler. Zîrâ Tûfân'dan evvel dahi ma'mûr olup on yedi peygamber medfûn idiğin bilürler idi.

Andan Bayzar bin Hâm Mısır'a gelüp Eski Mısır ki şehr-i Emsûs'dur, anı inşâ etdiler.

Andan Menûf şehrin binâ etdiler.

Hazret-i Nûh oğlu Sâm şâm'ı binâ etdi.

Ve Filistîn ve Kudüs'ü binâ edüp âbâdân etdiler. Ammâ bu hakîrin tetebbu' etdüği târîhlerde *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrızî* mu'teber tevârîhdir. Zîrâ lisân-ı İbrî'de ve lisân-ı Süryânî'de ve lisân-ı Kıbtî'de ve lisân-ı Arabî'de ve lisân-ı Yûnânıyân'da yed-i tûlâ ve bâzû-yı **[Y 5a]** tüvânâ sâhibidir. Zîrâ kesret-i seyâhâtde gûyâ Fisagores-i Tevhîdî'dir. Anın kavl-i sahîhi üzre ibtidâ Eski Mısır'ı binâ eden hakkında eyle ayân u beyân ve takrîr ü tastîr edüp der ki:

"İbtidâ Âdem aleyhisselâm Eski Mısır'da tavattun edüp hitâb-ı Rabbü'l-İzzet'le şâm'a müteveccih olduklarında şît'in bir oğlu Gırbâb idi. Anın oğlu Nakrâveş idi. Bu Nakrâveş cümleden necîb ü reşîd ve cemî'i ulûmda mâhir olmağile Hazret-i Âdem bu Nakrâveş'i sevüp ismini Mısrâyim koyup Mısır'ı ma'mûr eylemeğe me'mûr eyleyüp Hazret-i Âdem şâm câniblerinde Havrân sahrâlarına zirâ'ate gitdiler.

Bu Nakrâveş'den ismi Mısrâyim olan yetmiş nefer ta'allukâtıyla Kâbil zulmünden vâlid [ü] vâlidelerini karındaşı Tecbârîr ile terk-i diyâr edüp rûy-i arzda kendülere münâsib bir vatan bulmağiçün kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek âhir Mısır hâkinde cebel-i Küdemâs'a gelüp âb [u] havâsın ve dıraht-ı müntehâsın beğenüp anda ikâmet etmeğe mübâşeret edüp vatan tutdular. Zîrâ dedeleri Hazret-i Âdem Mısır'da çok durup bir eser-i binâdan bir şey etmedi. Ol asırda çalaş ve külbe içinde sâkin olurlardı. Ammâ mezkûr Nakrâveş'den Mısrâyim hâk-i Mısır'da tenâsül bularak hayli aşîret sâhibi olup ba'zı binâlar ihdâs eylemeğe başladı. Ve her sene dedesi Âdem Safî'yi şâm'da ve Havrân ve Busrâ'da ziyâret edüp hayır du'âsın alup Âdem Safî bu Nakrâveş'e Melik Mısrâyim deyü ad kodu.

İbtidâ evlâd-ı Âdem'de İbrî lisânınca melik nâmıyla yâd olan bu Nakrâveş Mısrâyim'dir. Yüz on sekiz yıl pâdişâh olup cümle aşâyir [ü] kabâ'iline hâkim oldu. Ammâ mu'ammer oldukça katı cebbâr oldu. Ve kendüden ulu karındaşı Zerâyil'den çok ulûm-ı garîbe vü acîbeler öğrenüp yerden defîneler ve künûz [u] hazîneler çıkarup cümle kavmine emr edüp tağlardan taşlar cem' edüp ol cem' etdüği mâlile çadırı yerinde bir şehir inşâ edüp adını Emsûs kodu ki hâlâ sâhil-i Nîl'de Eski Mısır dedikleri yerdir kim Kıbtî kavmi ol şehre Fustât derler.

Tûfân-ı Nûh'a gelince azîm ma'mûr [u] âbâdân belde-i ma'mûre olmuşdu kim hâlâ yine şehr-i atîkdir. Ve eser-i binâlarında olan seng-i kebîrler meğer Heremeyn dağlarında ola. Her taşı tûlen ve arzen yigirmişer on beşer arşın taşlardır. Ba'zı kimseler görüp,

"Cân kavmi binâsıdır, benî âdem bu taşları kaldırmağa kâdir değildir" derler.

Bu mu'âraza eden kimesnelerin haberleri yokdur kim hübût-ı Âdem'den sonra benî âdem

kadar tüvânâ ve zor-bâzûya mâlik kavim yok idi. Ve her bir âdemin kaddi yüzer zirâ‘ idi. Ve hâlâ zamânımız âdemleri ikişer üçer zirâ‘dan tavîl olmaz. Ammâ ilm-i cerr-i eskâl ile kûh-ı Bîsütûn’u bî-sütûn kaldırup **[Y 5b]** bir yerden bir yere nakl etdirmeğe kâdirlerdir. Buna mu‘âraza eden kimesne *himmetü‘r-ricâl takla‘u’l-cibâl*i ve ilm-i cerr-i eskâli bilmezler.

Andan bu Emsûs şehri içre benî âdem çok olup Melik Mısrâyim cüyûş-ı kesîre cem‘ edüp Kâbil’den intikâm almak içün şâm üzre azîmet edüp Kâbil dahi azîm çeri ile Filistîn şehri ki hâlâ Remle şehridir, anda iki asker birbiriyle cem‘ olup bir savaş-ı perhâş etdiler kim ibtidâ zemînde hûn-ı Hâbil içün Kâbil’den niçe yüz bin benî âdem hûnu zemîne düşdü.

Ve ol ceng eden Mısrâyim ile Kâbil’dir kim ceng-i evvel sahrâ-yı Remle’de olduğıyçün lisân-ı İbrî‘de Filistîn derler.

Mısrâyim Kâbil’i münhezim edüp bu kadar mâl-ı ganâyim ile Mısrâyim Mısır’a **[Q 161b]** gelüp mâl kuvveti ile Nîl’i kol kol kesüp hâlic ve tur‘alar ile Nîl’i sahrâlara tevzî‘ edüp zirâ‘at edüp vilâyeti ganîmet etdiler.

Mukaddemâ nehr-i Nîl kendi hâli üzre cereyân edüp bir kolu vilâyet-i Nûbe’ye ve bir kolu Süveys deryâsına ve bir kolu Mağrib-zemîn’de Benî Hilâl vilâyetinde Kibrit körfezine mahlût olurdu.

Ammâ bu Mısrâyim ilm-i hendese kuvveti ile her arzın irtifâ‘ın alup ana göre halîcler ve su arkları kesüp Nîl’i murâd edindiği yerlere cereyân etdirdi.

Ve Mısır mukâbelesinde Heremeyn dağların bu Mısrâyim binâ edüp merkad-i insân ve medfen-i künûz-ı firâvân olmağıçün inşâ eyledi. Âhir bu Mısrâyim 715 sene mu‘ammer olup ömür defteri dürülüp kendüye medfen olmağıyçün binâ etdüği Heremeyn-i kebîre cemî‘i mâl-ı hazâyini ile defn etdiler. Tâ Tûfân-ı Nûh’a gelince bâlâda tahrîr olunduğu üzre nesli inkırâz bulmayup Mısır’ı mülkiyyet üzre tasarruf ederlerdi.

Mezkûr Nakrâveş‘in evlâd-ı evlâda yetmiş nefer kimesneler Mısır’a mâlik olup Tûfân-ı Nûh mahallinde bâlâda tahrîr olduğu üzre Melik Fergân pâdişâh idi.

Mezkûr Nakrâveş-i Mısrâyim’in evlâdlarından Kalîmûn nâmında bir kehene var idi. Ulûm-ı şettâya mâlik idi, hattâ ilim kuvvetiyle Tûfân-ı Nûh ile gazâb-ı Hudâ olacağın bilüp Tûfân’dan evvel dedesi yurdu olan Mısır’ı terk edüp şehr-i Kûfe’de Hazret-i Nûh yanına varup îmânile müşerref olup cümle iyâliyle Irâk vilâyetinde sâkin oldu.

Ba‘dehu Hazret-i Nûh’un Hâm adlu bir oğlu var idi. Hâm’ın bir oğlu Bayzar idi. Bu Bayzar’a Kalîmûn kâhin kızın verüp Hazret-i Nûh’a kurbiyyet hâsıl etdi. Vakt-i zamân-ı Tûfân ki erişdi Hazret-i Nûh ile gemiye cümle ta‘allukâtiyle binüp Tûfân’dan halâs oldu.

Kırk günden [13] nass-ı kâtı‘ı üzre kırkıncı günde cebel-i Cûde’ye gemi vâsıl olup selâmet bulup Hazret-i Nûh ibtidâ Tûfân’dan sonra Cûde şehrin amâr eyledi. Evvel amâr **[Y 6a]** hâlâ kasaba-i Cûde’dir.

Ba‘dehu Kalîmûn kâhin ve dâmâdı Bayzar ile Hazret-i Nûh’dan me’zûn olup dedesi Mısrâyim’in binâ etdüği şehr-i Emsûs ki Eski Mısır’dır ana gitmeğe azîmet etdiler. Kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek gark-ı âbdan halâs olmuş nâ-peydâ râhlar ile tecessüs-i

tarîk ederek direkden direğe uğrayup Mısır kurbunda Arîş nâm mahalle gelüp anda nüzûl edüp oturdular. Lisân-ı İbrî‘de Arîş oturacak yere derler. **[P 160b]**

Anda âb-ı gazabda gark olmuş bir dıraht-ı müntehânın haşebeleri zıllinde beh behlenmek içün ârâm ederken hikmet-i Hudâ Bayzar bin Hâm’ın bir oğlu Kalîmûn kâhinin kızı Jüddeje nâm kızdan bir evlâdı vücûda gelüp bunun dahi ismini Mısrâyim kodular. Tûfân’dan sonra dünyâda vücûda gelen bu Mısrâyim ibn Bayzar’dır.

Bu Arîş‘de azîm sürûr [u] şâdmânîler edüp ol dıraht sâyesi bir mübârek yer olmak ile mezkûr şeceri ba‘zı palas eşyâlar ile tezyîn etdiler.

Andan Bilbeys’e gelüp âb [u] havâsın beğenüp anda dahi meks etdiler. Tûfân’dan evvel Bilbeys nâmında bir seherenin şehri idi, harâb buldular.

Andan hâk-i Mısır’a geldiler. Ammâ Kalîmûn kâhinin ecdâdı Nakrâveş‘den Mısrâyim-i Evvel’in binâ etdüği şehr-i Emsûs ki Eski Mısır’dır, Tûfân’ın telattum-ı deryâsından âsâr-ı binâdan bir eser bulmadılar. İllâ Nîl’in karşu cânibinde Hazret-i İdrîs’in ta‘lîmiyle binâ olunan Ehrâm dağları kalmış, Tûfân’dan halâs olmağıçün içine girüp kapananların cümlesi gark olup cümle mâlları ile âsûde yatırlar.

Bu Kalîmûn kâhin ve Hâm oğlu Bayzar bir gayrı vatan tedârik edelim deyü arz-ı Mısır’ı geşt [ü] güzâr ederek arz-ı Menûf’a gelüp gördüler kim âb [u] havâsı latîf bir cây-ı safâ ve cânib-i erba‘ası bir ferah-fezâ ve tarafeyni nehr-i Nîl içre bir cezîre-i ra‘nâ.

Kalîmûn ve dâmâdı Bayzar bu vâdîleri görünce meks edüp anda niçe müddet külbe ve haymeler ile sâkin oldular.

Mürûr-ı eyyâm ile bunda tenâsül bularak zirâ‘at ile mâl-i firâvâna mâlik olup “Hayrı berekâtı mütekâsir yurd imiş” deyü bu mahalde bir belîde-i muhtasar binâ edüp ismine Menûf dediler.

Lisân-ı İbrîce safâ yeri demekdir. Ba‘de’t-tûfân rûy-ı arzda ibtidâ binâ olunan Musul kurbunda Hazret-i Nûh’un zevrakı karâr etdüği karye, Cûde’dir, sâniyen bu Menûf’dur.

Bunda Bayzar çok mu‘ammer olup Menûf’u bir şehr-i azîm etdi kim mahallinde tahrîr olunur.

Andan Kalîmûn kâhinin tahrîkiyle Bayzar bin Hâm ehl [ü] iyâlini alup şehr-i Emsûs ki Eski Mısır’dır Kalîmûn’un ecdâdı binâsı olmağile Mısır-ı atîki ma‘mûr etdiler. Kalîmûn kâhin bin sene ma‘mûr olup Heremeyn-i a‘lâda ceddi Nakrâveş‘i Mısrâyim’in yanında defn etdiler. Tûfân’dan sonra fevt olan **[Y 6b]** ibtidâ bu Kalîmûn’dur kim Mısır’da Elvâh şehrin binâ etdi.

Fasl-ı sânî
Tûfân’dan sonra Mısır’a mâlik olanları beyân eder

Bayzar bin Hâm bin Nûh’dur. Tûfân’dan halâs olup Kalîmûn kâhin kayın atasıyla Hazret-i Nûh’dan Mısır’a gitmeğe me’zûn oldukda Hazret-i Nûh bu Bayzar’a du‘â edüp ağzı yarın ve ağzı yarı ağzına sürüp,

“İnkırâz-ı nesil bulmayup Mısır meliki olasın ve mu‘ammer olup sa‘âdet-i dâreyn bulasın”

deyü hayır du‘â-yı hayr edüp Bayzar hâk-i Mısır’a gelüp Menûf’u binâ edüp taht edindi.

Ve müverrih-i âlemler bu Bayzar’a Ebü‘l-kabâbıtadır dediler. Otuz evlâdı oldu. İbtidâ evlâd-ı Mısır’a gelürken Arîş nâm mahalde dıraht sâyesinde tevellüd eden Mısrâyim’dir.

Otuz evlâdından bu âkil ve âlim âmil olup anadan dedesi olan Kalîmûn kâhin bu Mısrâyim’e çok ulûm-ı acîbeler ta‘lîm eyleyüp ferîdü‘d-dehr bir fetâ-yı tüvânâ oldu. Ve cemî‘i künûzları Kalîmûn bu Mısrâyim’e göstermiş idi.

Ba‘dehu bu Mısrâyim’in babası Bayzar sekiz yüz elli sene mu‘ammer olup vefât etdikde Herem-i Kebîr’de kayın atası Kalîmûn kehenenin yanında defn etdiler.

Ba‘dehu Arîş‘de doğan oğlu Mısrâyim’e hilâfet verdiler. Müstakil pâdişâh olup İsne ve İsvân’a ve Sûdân’a ve Fûncistân’a varınca hükm-i nâfiz bir melik oldu.

Otuz aded karındaşlarına ekâlîm-i Mısır’ı tevzî‘ edüp her biri hükm etdüği diyârlarda birer şehir bünyâd edüp hâlâ ol şehirler Hazret-i Nûh’un du‘âsı berekâtıyla Bayzar’ın evlâdları ismiyle yâd olunur şehirlerdir.

Meselâ Bayzar’ın bir oğlu Reşîd idi. Reşîd şehrin binâ etdi. Biri Dimyâd idi, biri İskender idi, biri Tîne, biri Seyfe, Benî Seyf şehrin yapdı. Ve biri Mîne idi. Ve Eşmûn ve İsyût ve Circe ve Kınâ ve Kûs ve İsne ve İsvân ve şellâl ve İbrîm ve Sây ve Halfa ve Sennâre ve Sûdân misilli esmâlı şehzâdelerin her biri bir şehir inşâ edüp ilâ hâze’l-ân ol şehirler sâhil-i Nîl’de ma‘mûr [u] âbâdân şehirlerdir.

Ve bu şehzâdelerin her biri birer boybeğleri mesâbesinde mutasarrıflar idi. Ammâ ulu birâderleri Mısrâyim cümleden melik, azîmü’ş-şân pâdişâh-ı cihân olup ibtidâ Arîş nâm mahalde rahm-i mâderden müştak olduğu dıraht sâyesine varup ol dırahtı dîbâceler ile pûşîde kılup zî-kıymet ahcâr ile eşcârı tezyîn eyledi.

Ve âdet-i cârîleri üzre ol dıraht altında Hakk’a ibâdet edüp ol dıraht kurbunda bir şehr-i azîm binâ edüp ismini Dersân kodu, İbrî dilince cennet kapusu demekdir. Hâlâ Gazze’den Mısır’a gelürken şâhrâhın sağ cânibinde âsâr-ı binâları ile zâhirdir.

Buhtunnasr Mısır’ı harâb etdikde Dersân şehrin dahi **[Y 7a]** **[Q 162a]** münhedim etmişdir. Ba‘dehu Mısır pâdişâhlarından Yûsuf Salâhaddîn ve Sultân Kayıtbay bu şehr-i Dersân’ın seng-i sommâkîleri ile ruhâmları ve amûd-ı müntehâları ile Mısır’da câmi‘ ve kâ‘alar binâ edüp Mısır’ı amâr etmişlerdir.

Ve bu şehri bünyâd eden Mısrâyim’in bir oğlu bu harâbe şehir içinde bir kubbe-i serbülende içinde medfûndur kim eflâke serçekmişdir.

Ol şehir harâb olup bu kubbe âbâdân olmasının sebebi cemî‘i Kıbtîlerin silsilesi buna müntehîdir. Hâlâ cümle Kıbtîler ziyâret edüp amâr ederler. İsmi Kıbtîm ibn Mısrâyim ibn Bayzar ibn Hâm ibn Nûh aleyhi’s-selâmdır. Ammâ Mısrâyim yedi yüz yıl mu‘ammer olup Eski Mısır’ı ol kadar âbâdân etdi kim gûyâ kasr-ı Müşeyyed idi. Ve iki yüz evlâdı olup evlâd-ı evlâdı ve otuz aded kardeşlerinin evlâd-ı evlâdı ol kadar tenâsül buldular kim iklîm-i Mısır âdem deryâsı oldu. Cümlesi dedeleri Nûh Necî dîninde idiler.

Bu Mısrâyim’in evlâdları birer iklîme hâkim olup Mısrâyim dahi yedi yüz yıldan sonra [14] emrine râm olup Heremeyn-i Kebîr’de babası Bayzar ile Tûfân’dan evvel merhûm

olan Melik Sûrîd yanında defn eylediler.

Ol asırda bu Ehrâm dağları ziyâretgâh-ı hâs [u] âm idi. Zîrâ cümle melikleri anda defn ederlerdi. Tâ Hazret-i İbrâhîm'e gelince Ka'be-misâl bu Ehrâmları tavâf ederlerdi.

Ba'dehu hilâfet Mısrâyim'in şehr-i Dersân'da Kıbtî kızından olan Kıbtîm melik oldu.

Babası Mısrâyim binâ etdüği şehr-i Dersân'da doğduğu ağaç dibinde ibâdet etdüğin bu Kıbtî melik âlem-i sabâvetinde görmüş idi. Babası ol ağaca tapar zannedüp kendü halîfe oldukta ol ağaça tapup ibâdet etmeğe başlayup şecer-perestlik ibtidâ bu Kıbtîm'den kalup dedesi Nûh Nebî dînin terk etdi.

Ve cümle karındaşları ve otuz aded ammîleri dahi mâbeynlerine tefrîka düşüp her biri birer mezheb ihtirâ' edüp mezâhib-i muhtelife Mısrâyim oğlu Kıbtîm'den kaldı. Hayli iştihâr bulup ulu pâdişâh oldu. Cümle Kıbtî bu nesildendir. Ve *Tevârîh-i Kıbtî* bundan kalmışdır. Hazret-i İdrîs neslinden bir kehene-i âlimden cemî'i ulûma mâlik olup *Tevârîh-i Kıbtî* yazmışdır kim hâlâ Kıbtî keferelerinde olan tevârihât bir milelde yokdur. Zîrâ hübût-ı Âdem'den sonra ilm-i kitâbet ve ilm-i hisâb ve ilm-i nücûm İdrîs Nebî'den münteşir olup bu Kabâbıta kavmine ol ulûmlar müyesser olmuşdur, bir kavme benzemezlerdir. Hâlâ Mısır iklîminde cümle erbâb-ı devlet anlara muhtâclardır. Zîrâ ilm-i hisâbda ve fikr-i ferâsetde ve istikâmetde akrânları yokdur, gâyet ehl-i ırz ve mü'eddeb mel'ûnlardır. Hattâ a'yân-ı Mısır bunlara ehl [ü] ıyâllerin inanup cemî'i ma'ûnât [u] levâzımâtların bu Kıbtî kavmi **[Y 7b]** görürler. Bir hisâbî mümsik kavimdir kim bir dânıkı masrûf etse hisâb edüp istikâmet ederler. Ammâ Mısır diyârından gayrı diyârda yokdur.

Bu kavim Melik Kıbtîm'e peygamberdir derler. Ammâ yine hâlâ millet-i Mesîhî'dendirler. Ammâ ekl [ü] şürblerinde gâyet muta'assıb kavimdirler. Cemî'i evkâtda "Yâ Kıbtîm" derler. Bi-kavli *Tevârîh-i Sâbiyye* Hazret-i Hûd bu Kıbtîm asrında şehr-i Semûd'da vücûda geldi derler.

Ve Hazret-i Âdem'den bu Kıbtîm'e gelince efvâh-ı nâsda lisân-ı İbrî tekellüm olurdu. Bu Kıbtîm ulûm-ı şettâya mâlik olmak ile elsine-i muhtelife bunun zamânında şâyi' oldu, derler.

Ve ilhâm-ı Rabbânî ile Kıbtîm, Kıbtî lisânın fesâhat üzre tekellüm ederdi. Ve bu Kıbtîm dörd yüz seksen sene pâdişâhlık edüp âhir ol dahi câm-ı nîşi nûş edüp cebel-i Heremeyn'de babası Mısrâyim cenbinde defn etdiler.

Andan karındaşı olan Eşmûn melik oldu. Eşmûneyn iki şehirdir. Bu binâ etdi. Lisân-ı İbrî'de Eşmûn hamele-i arz olan öküz sıfatındaki meleğin ismidir. Anıniçün bu Eşmûn şehrinde öküz gâyet çokdur. Mısır Urbânı içre meşhûrdur. Bir âdem ebleh olsa "Behey âdem Eşmûneyn sığırı mısın?" deyü darb-ı mesel olmuşdur. Ammâ hâlâ şehri ol kadar ma'mûr değildir. Üç yüz pâyesiyle a'lâ kazâdır, kurâları ma'mûrdur.

Bu dahi fevt olup karındaşı İtrîb melik oldu.

Bu dahi göç yarağın görüp karındaşı Sây melik oldu. Bu Fûncistân'da sayd [u] şikâr ederken kendüyi bir fîl helâk eyledi. Gâyet şecî' [ü] tüvânâ melik idi. Hâlâ Mısır'ın Fûncistân hudûdunda intihâ-i serhad olan Sây şehri ve kal'ası bu Sây melikin binâsıdır.

Andan oğlu Tedârîs ibn Sây melik oldu. Hazret-i Sâlih bu Tedârîs asrında vücûda geldi.

Bu dahi fevt olup Tedârîs oğlu Mâlîk melik oldu. Ancak iki yüz sene mu‘ammer olup merhûm oldu.

Bilâ-veled bakâya gitmek ile karındaşı Hırbıtâ ibn Kıbtîm melik oldu.

Bu dahi fevt olup oğlu Kelken melik oldu.

Bu dahi bilâ-veled fevt olup karındaşı Milbâye ibn Hırbıtâ melik oldu. Bilâd-ı Nûbe’de hayli şehirler binâ edüp âhir bu dahi terk-i dünyâ edüp oğlu Tavtîs melik olup azîm cebbâr sâhib-i iktidâr pâdişâh oldu.

Hikâye

Hattâ Hazret-i İbrâhîm *aleyhi’s-selâm* bunun zamân-ı hilâfetinde Sâre Ana ile **[P 161a]** Mısır’a geldiklerinde bu Tavtîs, Sâre Ana’ya dest-dırâzlık etdikde bi-emrillâh eli kurudu.

Ba‘dehu Hazret-i İbrâhîm du‘â edüp yine elleri hoş oldu. Yine nefs-i emmâreyi zabt edemeyüp Sâre Ana’ya vaz‘-ı yed etdikde yine elleri kadîd oldu. Yine Hazret-i İbrâhîm afv edüp du‘â etdükde elleri ke’l-evvel dürüst olup derhâl dürüst lisân ile Tavtîs şehâdet parmağın **[Y 8a]** götürüp *“Lâ-ilâhe illallâh İbrâhîm Halîlullâh”* deyüp İslâma geldikde İbrâhîm Halîl’e, Hâcer Ana’yı verüp Hazret-i İsmâ‘îl bu Kıbtî kızı Hâcer Ana’dan tevellüd etdi.

Ba‘dehu bu Tavtîs Hazret-i İbrâhîm’e bî-hisâb hedâyâlar verdi. Ve Süveys deryâsından Hazret-i İbrâhîm’i Cidde’ye gönderdi.

Ba‘dehu Hazret-i İbrâhîm’e mahabbetinden nehr-i Nîl’i Benî Süveyf şehri mukâbelesinden dağları kesüp üç günlük yol ile Süveys deryâsına Nîl’i akıdup Nîl ile Süveys’e niçe yüz gemi zahîre gönderüp Mekke’yi ganîmet ederdi. İki yüz yıl mu‘ammer olup yüz seksen sene melik olup âhir âhar dünyâya dahi mâlik olup Heremeyn’de babası Hırbıtâ‘nın yanında defn etdiler.

Ba‘dehu yerine kızı Harûbâ melike oldu. İbtidâ rûy-ı arzda nisvândan melike olan bu Harûbâ binti Tavtîs’dir. Bu dahi İbrâhîm Halîl dîni üzre yetmiş sene melike olup merhûme oldu.

Yerine ammîsi kızı Zâlikâ melike oldu. Ammâ gâyet sehere kopdu. Bu dahi merhûme olup babası Me’mûm yanında medfûndur. Hâlâ Kabâbıta kavmi bu Zâlikâ avrete peygamberdir, deyü i‘tikâd-ı bâtıla edüp Behnîsâ şehrinde kubbesine varup ziyâret ederler. Sihrile izhâr etdiği eşyâları mu‘cize add edüp kavm-i Kabâbıta tevârîhlerine yazmışlardır. Ammâ Cenâb-ı Bârî‘nin yüz yigirmi dörd bin peygamberi vardır. İçlerinde nisvân tâ’ifesinden bir peygambere gelmemişdir. Ve bu Zâlikâ melike çok mu‘ammere olup bunun zamânında Kıbtî kavmi ol kadar çok oldu kim ekâlîm-i Mısır’ı dutdular. Tâ Tûfân-ı Nûh’dan Bayzar ibn Hâm bin Nûh’dan bu Zâlikâ avret melikeye gelince iki yüz kırk bir pâdişâh gelüp cümle devletleri 2006 sene oldu. Ve bu Zâlikâ avretin asrında Benî Amâlîka hurûc edüp Kabâbıta askerin münhezim edüp Mısır’a mâlik oldular.

Fasl-ı Sâlis
Der zikr-i ahvâl-i âl-i Amâlîka

Amlâk bin [[(–) (–)]] evlâdlarındandır. Melikleri Aydos Velîd-i anîd idi. Dest-i Kabâbıta’da Mısır’ın ma‘mûr [u] âbâdân olduğuna tama‘ edüp deryâ-misâl azîm asker ile

Mısır'ın [[(–) (–)]] edüp gelüp Zâlikâ binti Me'mûm ile neberd-i azîm edüp âhir Kıbtîler Amâlîka cengine tâkat getiremeyüp münhezim oldular.

Velîd-i pelîde [[(–) (–)]] yüz yıl tahakküm edüp Mısır'ı Ayasofya kilisesine vakf eyleyüp hâkim-i zâlim oldu. Ba'dehu Cenâb-ı Bârî ana bir sübu' ya'nî arslan [[(–) (–)]] pelîdi ekl edüp halk-ı Mısır şûr [u] şerrinden emîn oldular.

Bir cüssedâr ağac-perest **[Q 162b]** pelîd idi kim bir dişi on sekiz batman gelür [[(–) (–)]] olunsa bu Velîd'in bir dişi ol şey'e mevzûn olmuşdu. Ya'nî kavm-i Amâlîka böyle cüssedâr âdemler idi.

Andan bu Velîd'in oğlu Reyyân melik oldu. Bi-kavli Tevârîh-i Sâbiyye. **[Y 8b]** Hazret-i Yûsuf'a bu Reyyân fir'avn idi. Zîrâ Mısır'da küfr üzre melik olanlara fir'avn derler, cem' olunsa ferâ'ine derler.

Bu Reyyân günc-i uzlet ihtiyâr edüp yerine Hazret-i Yûsuf melik oldu ve yüz sene dahi mu'ammer olup adl ile âlem-ârâ olup Mısır diyârın amâr etdi.

Fasl-ı Râbi'
Hazret-i Yûsuf Feyyûm şehrin binâ edüp buhayre-i Yûsuf'u bi-emrillâh tahfîr eyledüği beyânındadır

Bi-kavli Tevârîh-i şeyh Süyûtî *rahmetullâhi aleyh* eydir:

"Kaçan kim Hazret-i Yûsuf âlem-i fetâlığında Mısır azîz[in]in abd-i memlûkü olup Züleyhâ ta'aşşukile Hazret-i Yûsuf'a iftirâ edüp Melik Reyyân Yûsuf'u Cîze nâm şehirde sicne kodular kim Cenâb-ı İzzet Hazret-i Resûl'e alâ tarîkı'l-kısas bu âyet-i şerîfi nâzil edüp: [16] buyurdu. Hâlâ ol sicn Mısır-ı atîkin mukâbelesinde Cîze kasabası kurbunda belîde-i Bûsîr câmi'indedir.

Ve Hazret-i Mûsâ'yı vâlidesi sandûka ile fir'avn havfinden Nîl'e atduğı sandûka dahi ol câmi'dedir. Ya'nî Hazret-i Yûsuf ol sicinde sıdkı berekâtıyla halâs olup Melik Reyyân yerine pâdişâh oldu. Hazret-i İdrîs'den (–) sene sonra Hazret-i Yûsuf Mısır'a pâdişâh olup bu du'âyı okudu: *"Allâhümme innî garîbün fe-habbibhâ(?) ileyye ve ilâ kül"* buyurdular. Anıniçün cümle kul tâ'ifesi ve garîbü'd-diyâr Mısır'da berhordâr [u] behremend olup azîz olur. Ammâ Mısır'da hâsıl olan hor hakîr, zelîl [ü] rezîl olup gözleri cimloz olur.

Ve Hazret-i Yûsuf'un du'âsı berekâtıyla Cenâb-ı Bârî rûy-ı arza on berekât vermişdir, tokuzu Mısır'a, biri cümle dünyâya vermişdir, zîrâ iklîm-i âhardır. Mutalsamât-ı acâyib ve ma'âdin-i garâyib çokdur.

Ba'dehu Hazret-i Yûsuf'a kıbel-i Hak'dan yarlığ-ı İzzet gelince kırk yaşında nübüvvet geldi. Ammâ sinn-i şerîfleri otuza bâliğ iken halîfe-i rûy-ı zemîn olup Mısır, kavm-i cebbârîn yeri olmağile Mısır'dan hicret edüp vâdî-i Feyyûm'a vardı. Tarâvet-i havâsından hazz edüp elf yevmde Feyyûm şehrin binâ etdi. Elf yevmden galât Feyyûm derler. Lisân-ı Arab'da tahfîf-i kelâm makbûldür. Mu'arref bi-lâmın ref' edüp Feyyûm derler. Ya'nî bin günde binâ olunmuş şehir demekdir.

Ve bizzât Hazret-i Yûsuf dâmen-i şerîfiyle halîcin türâbın taşırken Cenâb-ı Bârî Cibrîl-i Emîn'e emr edüp,

"Yetiş yâ Cibrîl, Yûsuf'uma imdâd eyle" deyince Cibrîl-i Emîn berg-i hâtif gibi nüzûl edüp buhayre-i Feyyûm'a bir kanat urup türâbın âsumâna perrân edüp tahte's-serâya dek

ka‘ra endi ka‘r etdi tâ ka‘ra attırdı.

Ve Sa‘îd-i âlî‘den bir kanat urup bir tur‘a açup Nîl’i Feyyûm buhayresine cârî edüp hâlâ bir buhayre-i fecc-i amîkdir kim içinde niçe kerre yüz bin ecnâs-ı mahlûkât, haşerât-ı bahr vardır.

Ve diyâr-ı Mısır’da cemî‘i tur‘aları her sene **[Y 9a]** niçe bin sığırlar ile tathîr ederler. Ammâ bu tur‘a-i Yûsuf’u Hazret-i Cibrîl inşâ etdiğiyçün ilâ inkırâzı‘d-devrân çirk olmayup âb-ı Nîl cereyân eder. Ammâ nehr-i Nîl buhayreye dâhil olunca acı olur.

Bu buhayrenin cânib-i erba‘ası üç yüz altmış altı pâre kurâlardır kim her biri İremezâtü‘l-imâddan nişân verir. İnşâallâh mahallinde şehr-i Feyyûm’un evsâfı dahi tahrîr olunur.

Ba‘dehu Hazret-i Yûsuf Feyyûm’da sâkin iken babası Hazret-i Ya‘kûb firâk-ı Yûsuf’a tâkat getirmeyüp Ken‘ân elinden ehl [ü] iyâliyle Mısır’a gelü[r]ken Melik Reyyân kûşe-nişîn-i cihân iken Hazret-i Ya‘kûb’a gelüp buluşdu. Ve du‘â-yı hayrın alup azîm i‘zâz [u] ikrâm edüp Feyyûm’a gönderdi. Hazret-i Yûsuf dahi babası istikbâline çıkup hâlâ Mîleyn-i Yûsuf derler, Feyyûm hâricinde bâğlar kenârında iki mîldir, anda baba oğul birbirlerin bağrına basup öpüşüp görüşdükde Hazret-i Ya‘kûb şâd olup hüzn-i Yûsuf’dan nâ-bînâ iken mübârek nergis gözleri münevver oldukda Hazret-i Yûsuf toksan gulâm âzâd etdi.

Hazret-i Ya‘kûb dilşâd olup Hazret-i Yûsuf’a du‘â edüp on altı sene Mısır’da sâkin oldu ve intikâl edinceye dek gözleri görürdü. Âhir yine dünyâdan göz yumup vasıyyeti ile Hazret-i Yûsuf babasının na‘şın tâbût ile Kudüs-i şerîfde cebel-i Ceyrûn’da Halîlü‘r-rahmân yanında defn etdiler. Ba‘dehu,

Zikr-i vefât-ı Hazret-i Yûsuf
aleyhi’s-selâm

Hazret-i Yûsuf vefât etdikde Reyyân mürd olup oğlu Dârem, İsvân memleketinde melik idi. Hazret-i Yûsuf’un intikâlin istimâ‘ edüp müstakil melik olup Hazret-i Yûsuf’un vasıyyeti üzre bir tuc sandûka ile Hazret-i Yûsuf’u Nîl’e bırakdılar. Tâ Hazret-i Süleymân asrına dek Nîl’de durdu. Hazret-i Süleymân ins [ü] cin ile sâhil-i Nîl’e gelüp meks etdikde bir zen-i pîrezen fertûte-i hıredzen Hazret-i Süleymân’a gelüp eydir:

“Yâ Süleymân! Bu mahalde bir tuc sandûka ile Hazret-i Yûsuf’un cesedin ilkâ eylediler, fırsatdır kim çıkarasın” dedikde derhâl Hazret-i Süleymân dîvlere emr edüp sandûka-i Yûsuf’u çıkardup Kudüs-i şerîfde yine cebel-i Ceyrûn’da pederi Ya‘kûb Nebî yanında defn etdiler. Bir nûr-ı münevver türbe-i pür-envârda hâlâ âsûdedirler. Ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Fasl-ı Hâmis
Âl-i Reyyâniyân zikrin ayân [u] beyân eder

Hazret-i Yûsuf intikâlinden sonra bu Reyyân, melik-i cebbâr olup put-perest olup Nîl’de gark oldu.

Andan Kâşim ibn Ma‘dân melik oldu.

Bu dahi mürd olup yerine Fir‘avn ibn Cerîm ibn Kenûreb ibn Zeyd Mûsâ geldi. Hazret-i Mûsâ‘dan yigirmi sene mukaddem milk-i Menûf’u taht etdi. Ve dörd yüz yıl mu‘ammer olup ekser **[Y 9b]** evkâtı Hazret-i Mûsâ ile cengde mürûr etdi. Âhir Hazret-i Mûsâ ile ceng ederken Bahr-i Kulzüm’de Kolondur boğazı nâm mahalde cümle askeriyle gark olduğu

delîl-i kat‘îler ile cemî‘i tefâsîrlerde mastûrdur.

Andan yerine Delûke binti Zîbâke nâm avret melike olup şehr-i Menûf’u ol kadar ma‘mûr etdi kim cümle imâretlerin hadîd ile inşâ edüp cümle binâları rusâs ile pûşîde edüp cümle sutûhların dahi nühâs ile mestûr etdi.

Ve cümle ebvâbların sarı pirinc ile tezyîn edüp yedi yüz hammâm inşâ edüp şehr-i Menûf gibi arâzî-i Mısır’da böyle şehir yok idi.

Lisân-ı Kıbtî‘de Menûf bir arûsun ismidir. Ya‘nî arûs-ı dünyâ gibi müzeyyen bir şehir idi.

Ba‘dehu sene (–) târîhinde Delûke nâm melike sihrile cihân-ârâ oldu, ammâ selâtîne-i asl idi. Yigirmi sene hâkime olup yüz altmış yaşında mürd oldu.

Andan Dergûn melik oldu.

Bu dahi mürd olup oğlu Tûdes melik oldu.

Andan Likâs melik oldu.

Andan Merînâ melik oldu.

Andan oğlu Esmâris melik olup katl etdiler. İbtidâ katl olunan melik budur, zîrâ zâlim ve cebbâr [u] gaddâr hâkim idi.

Andan Batûlis bin Menâkil melik olup kırk sene hâkim oldu.

Andan oğlu Bâlûs melik oldu.

Andan Miyâkil melik oldu kim Bâlûs’un karındaşıdır. Yüz yigirmi sene tahakküm edüp Arz-ı Mukaddes’i ve Beyt-i Mukaddes’i bu harâb etdi. Âhir kendüyi bindüği atı depüp helâk eyledi.

Andan oğlu Mertenûs melik oldu.

Andan Mermûra melik olup gâyet âdil ve re‘âyâ-perver olup Mısır’ı ve arz-ı Kudüs’ü ma‘mûr edüp altmış sene mu‘ammer oldu ve öldü.

Andan Likâs melik olup cengde helâk oldu.

Andan Kûbiş melik olup berre ve bahre seferler edüp eli vilâyet gâret edüp ve anın zamânında Kürdistân’dan Buhtunnasr hûn-ı Yahyâ Nebî talebi içün hurûc edüp Haleb ve şâm’ı ve Bilbeys ve Taberistân’ı **[P 161b]** ve Nâbulus ve Kudüs ve Akka ve Remle ve Sıfet ve Gazze ve Mısırı ve İskenderiyye ve’l-hâsıl bin yedi yüz pâre İsrâ‘îlî şehri harâb [u] yebâb ve halkın esîr [ü] kebâb edüp hûn-ı Yahyâ‘yı da‘vâ edüp niçe bin (–) (–) Yahûd kavmi katl eyleyüp Mısır kâmil kırk sene harâb kaldı.

Ermiyâ ve İlyâ ve Dânyâl Peygamberleri dahi Sıfet şehrinde bulup esîr edüp şehir [[(–) (–) (–) (–)]] hapisde iken vahy geldiğin Buhtunnasr müşâhede edüp hapisden ıtlâk edüp ol üç aded peygamberin ricâsıyla [[(–) (–) (–) (–)]] edüp ahâlî-i Mısır’ı, Mısır’a sürüp Kudüs-i şerîfi ta‘mîr ü termîm etmeğe izin verdi.

Bu asırda Rûm kavmi Buhtunnasr **[Q 163a]** kuvveti ile İsrâ‘îlî üzre gâlib olup millet-i Mesîhiyye cemî‘i mülûke tasallut eyleyüp hattâ Îrân-zemîn’de dahi nâkûs erganûn âyînleri etdiler.

Risâlet-penâh asrında **[Y 10a]** âye[t]: [17] âyeti Rûm hakkında nâzil olmuşdur. Bu mahalde dahi âl-i Amâlîka ve âl-i Reyyâniyân tamâm olup,

Fasl-ı Sâdis
Mısır'a dâhil olan enbiyâ-i izâmı beyân eder

Evvelâ Hazret-i Âdem anınla Hazret-i şîs.

Andan Hazret-i şîs oğlu Hazret-i Kînân, suhuf nâzil olmuşdur.

Ve Hazret-i Mehlâ'il ilm-i nücûmda mu'cizesi var idi.

Ve Hazret-i Uhnûh suhuf nâzil olmuşdur.

Ve Hazret-i İdrîs, lakabı Hürmüs'dür. Lisân-ı İbrî'de şeyh demekdir. Mısır'da tevellüd edüp cezîre-i Mısır'ı serâpâ seyâhat edüp hâlâ cümle karalar diyârında makbûl isim İdrîs ve Hamd ve Hamûd ve Hanûh ve Circîs ve Kefîl'dir. Hazret-i İdrîs cezîre-i Mısır'da Sâbiyye kavmine ba's olunmuş idi. Yüz kırk pâre şehir inşâ eyleyüp ulûm-ı hendese ve fenn-i nücûmda mâhir olup mu'cizeleri var idi. Halka çok ders ta'lîm etdüğinden İdrîs dediler. Ba'dehu âsumâna urûc etdiğine, [18] nass-ı kâtı'ı delîl olup, hâlâ Hazret-i İdrîs Cennet-i Me'vâ'da hulle donları biçer, derler. Zîrâ terzîlikde ve ilm-i kitâbetde üstâd-ı kâmil idi. Terzîlerin ve kâtiblerin silsilesi ana müntehîdir.

Ve Hazret-i İbrâhîm ve Hazret-i İsmâ'îl Mekke'yi tamâm edüp Melik Tavtîs asrında Mısır'a gelmişlerdir.

(Ve Hazret-i Yûsuf) ve Hazret-i Ya'kûb, Yûsuf['u] görmeğe on iki evlâdıyla Mısır'a geldi. Büyük oğlu Hazret-i Yehûdâ idi.

Ve Hazret-i ibn Yâmen ve Hazret-i Sayyâh ibn Hazret-i Yehûdâ ibn Ya'kûb ve Hazret-i Meyâ'il ve Hazret-i Rû'il ve Hazret-i şemmûn ve Hazret-i Meshare ve Hazret-i Zâhîl ve Hazret-i Dârem ve Hazret-i Lâvî ve Hazret-i Azeryâ ve Hazret-i Râdim ve Hazret-i Hesyân.

Bu mezkûrûn cümle Hazret-i Ya'kûb evlâdlarıdır, Mısır'a gelüp Hazret-i Yûsuf'u kuyuya atup "kurd yedi" deyü iftirâ etdikleriyçün Hazret-i Yûsuf ile helâlleşüp on altı sene Mısır'da sâkin oldular.

Ba'dehu pederleri gelüp Hazret-i Ya'kûb merhûm olıcak cümlesi Sıfet'e gidüp anda Beytü'l-hazen gârında medfûnlardır. Ammâ Hazret-i ibn Yâmen, Hazret-i Yûsuf ile bir anadan olmağla Hazret-i Yûsuf'la Feyyûm'da kaldı.

Ve Hazret-i Efrâyim ibn Hazret-i Yûsuf Feyyûm'da tevellüd edüp Mısır'da Ömer ibn Fârız kurbunda bu Efrâyim ve İbn Yâmen ikisi bir kubbede medfûnlardır. Hâk-i Mısır'da, peygamberzâdelerde bunlardan gayrı yokdur, derler.

Ve Mısır'a kadem basan Hazret-i Lût ve Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hârûn bu iki karındaş Mısır hâkinde İsvân kurbunda şehr-i Ermen'de doğmuşlardır.

Ba'dehu Hazret-i Mûsâ'yı vâlidesi fir'avn havfinden bir sandûkaya koyup Nîl'e ilkâ eder. Hikmet-i Hudâ fir'avnın bir sarâyı dahi Nîl kenârında idi. Ale's-sabâh fir'avnın hâtûnu Âsiye Ana Hazret-i Mûsâ'nın sandûkasın açup görse kim bir lem'a-i ilâhî **[Y 10b]** bir ma'sûm. Ta'aşşuk edüp hıfz edüp perveriş eder.

Hikmet-i Hudâ Hazret-i Mûsâ‘nın pederi (–) fir‘avnın bevvâbı idi. Vâlidesi dahi hemçünân harem-i hâsdan idi. Âhir Âsiye Ana, Mûsâ‘yı vâlidesine verüp pes-i perdeden perveriş edüp Mûsâ ile fir‘avn kıssası cemî‘i kütüb-ı kasaslarda merkûmdur.

Ve Hazret-i Dâvûd ve Hazret-i Süleymân ve Hazret-i Melik Rac‘îm ibn Süleymân ve Hazret-i Hûd ve Hazret-i şu‘ayb ve Hazret-i Semûd şehri Mısır’a karîb olmağile Semûd Nebî her bâr Mısır’a gelüp Eski Mısır’da bir deyr vardır, Kıbtîler, deyr-i Semûd deyü ziyâret ederler.

Ve Hazret-i Lokmân ve Hazret-i Hızır nübüvvetinde ihtilâf var, ammâ Lokmân Nebî yine Mısır hâkinde Sûdân şehrinde esmerü‘l-levn bir üstâd-ı hâzık kimesne idi.

Ve Hazret-i İskender-i Zülkarneyn, bunun hakkında dahi niçe kîl [ü] kâl vardır. Ba‘zılar hakkında âyet vardır, peygamberdir, demişler. Âye[t] sûre (–): [19]

Bu gûne dörd İskender gelmişdir. Rûm kavmi Feylekos oğlu İskender-i Zülkarneyn Yûnânî‘dir, derler, ammâ bir tevârihde İskender ibn Merzûbe’dir. İsmi Merziyâ‘dır, künyeti İskender’dir. Ol asırda otuz iki yıla bir karn derlerdi, iki karn ya‘nî iki otuz iki sene ya‘nî altmış [dörd] yıl pâdişâh olduğuyçün Zülkarneyn dediler. Bir rivâyetde alnında iki et pâresinden boynuzları olduğundan Zülkarneyn dediler.

{**Hikâye-i şerefnâme** [20]

Bitlîs hânlarının ecdâdı *Târîh-i şerefnâme* sâhibi eydir:

“Zülkarneyn boynuzları veca‘ından istirâhat edemezdi. Âhir başına niçe bin hukemâyı cem‘ edüp yine derdine dermân bulmayup Zulemât’da Âb-ı hayâta dek seyâhat etdi. Ahir-i kâr Âb-ı hayâtı bulmayup gerü Irâk vilâyetine gelüp şattü‘l-arab zülâlinden nûş edince boynuzlarının veca‘ı sâkin olup istirâhat etdikde menâmında görür kim;

‘Yâ İskender, bu âb-ı hayâtdan nûş ederek Musul’a var. şatt’a mahlût olan sulardan nûş ede ede git. Kankı suyun nef‘in müşâhede edüp istirâhat edersen ol nehrin kenârınca gidüp tâ tulû‘-ı nehir mahalline dek varup kırk gün anda mukîm olup ol sudan nûş edüp bu karnların veca‘ından halâs olursun’ deyü vâkı‘asında böyle görünce cümle hukemâsın cem‘ edüp Musul cânibine azîmet edüp niçe nehirler ubûr edüp vilâyet-i Cezîretü‘l-Ömer içinden gelen nehr-i Habûr’dan nûş edüp tâze cân bulup râhat olur.

Andan ol nehir kenârınca giderek nehir iki şakk olur. Bir şakkı Hısn-ı Keyfâ‘dan geleni nûş edüp safâ eder. Anın sâhilince gidüp Bitlîs’e karîb Kefender kal‘ası dibinde nâfi‘ olan nehir iki şakk olur. Mûdikî dağlarından **[Y 11a]** gelen nehirden nûş edince İskender’in feryâd [u] enîni evce peyveste olur.

Bitlîs şehri içinden gelen nehirden nûş edince hazz edüp atf-ı ınânı ol cânibe çevirüp Bitlîs şehrine geldikde kal‘a altında nehir yine iki kol olur. Çârsû içinden gelenden nûş edüp safâ etmez, ammâ kal‘a altından gelen nehr-i (–) nûş edince hayât-ı câvidân bulup ol sâ‘at boynuzun biri düşüp biri kalır. Hamd-i Hudâ, deyüp ol nehir kenârınca gider. Görse kim ol mahalde bu nehir bir kayadan çıkar. Anda andan cümle askeriyle meks edüp kırk gün ol ayn-ı zülâlden nûş edüp öbür karnı dahi düşüp İskender boynuzlarından halâs olup veca‘ından berî oldu.”

Andan bu nehrin başına bir kasr-ı âlî tekye binâ edüp cemî‘i dervîşân ve ehl-i irfân zevk [u] safâ ederlerdi. Hâlâ yine mesîregâh bir yerdir.

Ammâ bu İskender’in Bedlîs nâmında bir hazînedârı var idi. Gâyet mubassır u müdebbir fetâ idi. Ana mâl-i firâvân verüp bu nehrin menba‘ında bir kal‘a inşâ etmiş kim azametle berkilüp fethinde âciz olup [[(–) (–) (–)]] Cemapur memleketine sefere gitmede Bitlîs hazînedâr bir kal‘a-i sengîn-bünyâd inşâ edüp adını Bitlîs kodu. Ammâ [[(–) (–) (–)]] Bâlâ bin altmış beş târîhinde Melek Ahmed Paşa efendimizle Bitlîs’e vardıkda evsâfı mufassalan tahrîr olunmuşdur.

Ammâ [[(–) (–) (–)]] hakkında bir tevârîhde dahi gördüm. Sedd-i Ye’cûc’u ve Mısır’da İskenderiyye kal‘asın binâ eden İskender-i Zülkarneyn’dir. İbn [[(–) (–) (–)]] ibn Tarh(?) ibn Yâfes ibn Nûh *aleyhisselâm*dır. Ve bir kavilde İskender ibn Dârâp ibn Behmen ibn İsfendiyâr’dır. Dârâ [[(–) (–) (–)]]

Hulâsa-i kelâm bu İskender Mısır’a varup İskenderiyye kal‘asın binâ etdi. Bu İskender sebebiyle Hazret-i Hızır [[(–) (–) (–)]] Zîrâ Hızır Nebî İskender’in askerî tâ’ifesinden bir pîr-i umûr-dîde müsin kimesne idi. İskender ile Zulemât’da bile idi. [[(–) (–) (–)]] Hâlâ zindedir, derler. Ammâ bunun dahi nübüvvetinde ihtilâf vardır. Lâkin Mısır’a geldüği Kur’ân-ı azîm ile müsbetdir. Âye[t]: [[(–) (–) (–)]] sene 601.

Müddet-i hilâfet 64 sene. Bâbil’de merhûm olup İskenderiyye’de medfûndur. [[(–) (–) (–)]] Zîrâ Mısır’da Merecü‘l-bahreyn ki Nîl-i mübârek **[Q 163b]** Dimyât boğazında deryâya mahlût olduğu yerdir, anda Hazret-i Mûsâ ile âlem-i seyâhatde ol Merecü‘l-bahreyn nâm mahalle varup Hazret-i Hızır bir yetîmin gemisin delüp gark etdükde Hazret-i Mûsâ lecc edüp mâbeynlerine müfârakat düşdüğünden Cenâb-ı Bârî habîbi Muhammedü‘l-Mustafâ‘ya bu âyet-i şerîfi kısas göndermişdir, el-âye[t]: [21] âyeti nâzil olmuşdur. Bu âyet delîl **[Y 11b]** yeter kim Hazret-i Mûsâ Mısır’da sâkin idi. Merecü‘l-bahreyn’de Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır refîk olunca Mısır’a varmış olur.

Ve Mısır’a dâhil olan nebînin biri dahi Hazret-i Yûşa‘‘dır. şehr-i Fustât ki Eski Mısır’dır, anda tevellüd etdi. Yûşa‘ bin Nûn’dur, Zennûn-ı Mısrî değildir. Bu Zennûn dahi Eski Mısır’da doğmuşdur, ammâ Kabâbıta kavminden bir hekîm-i hâzık idi. Melik Mukavkıs tarafından Hazret-i Risâlet’e elçilik ile üç Kıbtî câriyesi ve bir kılıc ve bir katır hedâyâ götürüp hazrete bu hedâyâları teslîm ederken Zennûn-ı Mısrî dahi kendüyi hazret kulluğuna teslîm edüp İslâm ile müşerref oldu.

Hazret-i Risâlet câriyenin birin Hazret-i Ebâ Bekir’e ihsân edüp ismine Ayn-ı şemse dedi, Muhammed-i Ekber andan müştak oldu.

Ve birin şâ‘ir Hassân’a ihsân edüp ismine Dürre kodu. Abdurrahmân ibn Hassân ol kızdandır.

Ve birin Hazret-i Resûl-i Hudâ kendüsiyçün alup ismine Câriye-i Mâriye dedi. Hazret-i İbrâhîm ibn Resûl bu Mâriye Kıbtî‘den tevellüd eyledi.

Ba‘dehu bu Zennûn Mısır’a Amr ibnü‘l-Âs ile Mısır fethinde hâzır olup şehîd oldukda Sahâbe-i kirâmdan şeyh Ukbe-i Cüheyniyyü‘l-Âmirî dahi şehîd olup Zennûn ile birbirlerine karîb medfûnlardır. Ammâ bu Yûşa‘ bin Nûn peygamberdir. Mısır’dan şâm-ı

Tarabulus'a varup anda medfûndur.

Ve Hazret-i Dânyâl'ı ve Hazret-i Ermiyâ'yı Buhtunnasr esîr edüp Mısır'ı harâb etmeğe geldikde bu iki peygamberi bile götürmüşdü. Ba'dehu Kürdistân'a götürmüşdür.

Ve Hazret-i Îsâ vâlidesi Meryem Ana ile Nâbulus şehrinden hicret edüp Mısır'da Matariyye'de üç yıl sâkin olup belisân ağaçları hâsıl etdi. Rûy-i arzda ol dıraht görülmemiş idi. Tâ ol ağaçlar Ekrâdiyyûn devletine dek zâhir etmiş, ammâ hâlâ kökleri kalmışdır.

Ve anda Hazret-i Îsâ bir kuyu kazmışdır. Sâhib-i tâb' olan vüzerâ ve küberâ nehr-i Nîl çamur cereyân etdikde ol Matariyye kuyusundan içerler. Hâlâ ziyâretgâh-ı millet-i Mesîhiyye'dir.

Andan Hazret-i Îsâ şehr-i Behnîsâ'ya varup üç sene dahi anda vâlidesiyle sâkin oldular. Cenâb-ı İzzet Habîb'ine bu âyet-i şerîf ile Hazret-i Îsâ'nın Mısır'a dâhil olduğun bildirir: Âye[t]: [22] âyetin müfessirîn Hazret-i Îsâ'nın Mısır'a girmesi ile tefsîr etmişlerdir.

Cemî'i müverrihîn ve müfessirînin kavl-i sahîhleri üzre Mısır'a bu zikr olunan (–) peygamberler girmişlerdir, ammâ Mısır'da bir peygamber medfûn değildir. İllâ iki peygamberzâdelerin biri İbn Yâmen bin Ya'kûb, biri Efrâyim ibn Yûsuf medfûnlardır, *ve's-selâm.*} Ve,

Ehl-i Beyt-i Resûl'den Mısır'a dâhil olanları beyân eder

Evvelâ ibtidâ Hazret-i Havvâ Ana ve zevce-i Hazret-i şîs Hûrâ Ana ve Sâre Ana zevce-i Hazret-i İbrâhîm ve Âsiye Ana **[Y 12a]** zevce-i fir'avn. Bâkire iken fir'avn şehîde etdi. Âhiretde Hazret-i Risâlet'in menkûhası olsa gerekdir. Ve ümm-i Hazret-i Mûsâ Yûhayna Ana ve ümm-i Hazret-i Yûsuf ve ümm-i Hazret-i Yehûdâ ibn Ya'kûb ve ümm-i Hazret-i Îsâ Meryem Ana. Bu kavle cemî'i müverrihîn muttefekun-aleyhdirler. Ve,

Mısır'a dâhil olan hukemâ-yı kudemâyı beyân eder

Evvelâ ibtidâ Hazret-i İdrîs, kâtib ve hayyât ve hukemâ idi.

Ve Hazret-i Lokmân ve Fisagores-i Tevhîdî ve Timon ve Filisle ve İslavus ve Kâvus ve Yezdicürd ve Bokrât ve Sokrât ve Eflâtûn-ı ilâhî ve Eflatıs ve Arestetalis ve ilm-i rasatda Batlîmûs ve İklatimûs ve Feylekos ve Zennûn-ı Mısrî ve Ebû Alî Sinâ ve Ebülhâris. Bunlar hukemâ-yı zevî'l-ukûl kimesneler idi kim hâlâ te'lîfâtları ile amel olunur, *ve's-selâm.*

İşbu Ümm-i Dünyâ Mısır'da hübût-ı Âdem'den sonra ve Âdem-i sânî Hazret-i Nûh Tûfânı'ndan sonra benî âdem edîm-i arzda tenâsül bularak niçe bin peygamberler ve niçe bin pâdişâhlar gelüp Mısır'a mutasarrıf oldular. Ammâ cümleden dârât [u] azamet ile pâdişâhlık da'vâsında olan zamân-ı câhiliyyetde Keyûmers'dir. Nûh Necî evlâdlarındandır. Ammâ Hazret-i Risâlet'den mukaddem zamân-ı dalâletde hilâfet da'vâsında olan mülûklar dörd tabakadır.

Tabaka-i ûlâ âl-i Dâdâniyân'dır. Ve,

Tabaka-i sâniye âl-i Keyâniyân'dır. Ve,

Tabaka-i sâlise âl-i Eşkâniyân'dır.

Tabaka-i râbi‘a âl-i Sâsâniyân’dır.

Bu zikr olunan gürûh-ı mekrûhun çoğu Îrân-zemîn’e ve Maverâ’ü‘n-nehr’e ve diyâr-ı Irâk ve bilâd-ı Mısır’a mâlik oldular.

Fasl-ı Sâbi‘
Mu‘cizât-ı Muhammedü‘l-Mustafâ berekâtıyla Mısır-ı Kâhire’yi Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü‘l-Âs feth etdiği beyânındadır

Evvelâ Mısır’ın sebeb-i fethi oldur kim İskender-i Kübrâ‘dan sonra Yûnâniyân kavmi, cihângîr olup ekâlîm-i seb‘aya istîlâ edüp âhir Mısır’a dahi mâlik olup Kıbtî meliki olan Mukavkıs’ı boybeği pâyesine koyup Mekke ve Medîne üzre hurûc etmek içün Benî Seyf mukâbelesinden Nîl cereyân ederken yolların kat‘ edüp Nîl ile Süveys’e gemiler gitmediğinden Mekke ve Medîne kaht [u] galâ oldu.

Bu mahalde Hazret-i Risâlet-penâh dahi küffâr-ı hâksâra rağmen Hazret-i Ömer’i seksen bin asker ile Kudüs’e gönderüp Hazret-i Ömer bi-nefsihi Kudüs-i şerîfi feth etti. Akîbince Hazret-i Hâlid ibn Velîd’i kırk bin askerle şâm üzre serdâr edüp şâm’ı muhâsara etdikde kırk bin asker dahi imdâd yetişüp kuvvet-i bâzû ile Hâlid ibn Velîd Kral Hırkîl-i pelîd-i anîd elinden şâm-ı şerîfi feth edüp bu kadar mâl-ı ganâyimle Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet’e buluşup Hazret-i Risâlet, Hâlid’e Seyfullâhi’l-meslûl buyurdular.

Ve zamân-ı sa‘âdetlerinde ibtidâ Rûm’a sefer eden Hazret-i Hâlid’dir. Ba‘dehu Kudüs [ve] şâm keferesi isyân edüp Hazret-i Ömer hilâfetinde def‘â feth oldu. Küffâr-ı Rûm ve kavm-i Kıbtî bu Hâlid’den perîşân-hâtır olup,

“Ayâ bu Arab Muhammed ile hâl neye müncer ola?” derken, Hırkîl Kral Antâkıyye’den kırk **[Y 12b]** bin atlı ve kırk bin piyâde Rûm keferesin kal‘a-i İskenderiyye ve Mısır’a imdâd gönderüp cümle küffâr ve Kıbtîler tâze cân buldular.

Bu mahalde [[(–) (–) (–) (–)]] Amr ibnü‘l-Âs zamân-ı cehâletde idi, ammâ kavm-i Kureyş‘in mâldâr ve mün‘im vak‘ [u] vakârlı bir kimesnesi idi. Her sene şâm’a ve şehr-i Busra’ya ve Kudüs-i şerîfe [[(–) (–) (–) (–)]] Kudüs’de bulunup bir dıraht sâyesinde istirâhat ederken bir ejderhâ-misâl bir yılan zâhir olup gayrı dıraht sâyesinde [[(–) (–) (–) (–)]] o yılan ejdere anın üzerine hücûm ederken derhâl Amr ibnü‘l-Âs tîrkârlık edüp dest ber-kabza kemân edüp mâra mürd eyledi bir sehm [[(–) (–) (–) (–)]] ok urup mûra nafaka idi.

Hayye-i evren dahi cân havli ile pur putur olup cevelân ederken dıraht sâyesindeki [[(–) (–) (–) (–)]] hayye bîdâr olup gördü kim Amr bir hayye ile ceng edüp katl etmiş. Ol âdem Amr’a su’âl edüp,

“Bu ne hâldir?” der. Amr eydir: [[(–) (–) (–) (–)]]

“Zahir etmek isterdi ister dedi. Ben görüp bir sehm-i Muhammedî urup katl etdim” dedikde bu âdem Amr ibnü‘l-Âs’ın eline ayağına düşüp [[(–) (–) (–) (–)]] yalvardı dedi. Amr eyitdi:

“Benim maskat-ı re’sim Mekke’dir. Âl-i Hâşimiyândan’ım” dedi. Herîf eyitdi:

“Dünyâ ve âhiret karındaşım ol. Sana nice eylik ve ivâz halâs eylediğinin [[(–) (–) (–) (–)]] ivazı ola dedi. Amr eyitdi:

“Ben ol eylüği hasbeten lillâh etdim. Ticâret ile kifâflanır bir kişiyim. İhtiyâcım

Allâh'adır." (–) (–) Herîf eyitdi:

"Ey birâder! Ben dahi Mısır İskenderiyyesi'nde bir tüccâr-ı azîmim ve mâl-ı firâvâna mâlikim. Mısır şehri içre niçe bin kîseye ve milk [ü] emlâke **[Q 164a]** mâlik Hâce şemmâs'ım, ammâ Kudüs'e ziyârete geldim. Hâlâ bunda garîbü'd-diyârım. Benimle İskenderiyye'ye gel, sana on **[P 162a]** bin mümessek sikke-i Kabâbıta altun ve girân-bahâ cevâhir makûlesi eşyâlar ve gûnâ-gûn akmişe-i fâhireler verüp seni Mekke'ye iki katar deve yükü mâl-ı firâvân ile Mekke'ye gönderem" deyüp ricâ etdikde cümle müstemi'în taraf taraf, ma'kûl deyüp Amr dahi muhâlefet etmeyüp Kudüs'den kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek on günde İskenderiyye'ye dâhil olup şemmâs'ın hânesinde mihmân olup ol sâ'at şemmâs va'desine vefâ edüp Amr'a on bin altun verdi.

Ve şehrin teferrücgâh yerine şemmâs Amr'ı götürüp seyr [ü] temâşâ ederken hikmet-i Hudâ çevgân topu gelüp Amr'ın başı üzre gelüp karâr eyledi ber-karâr olur, karâr eder, cümle huzzâr-ı meclis âlem-i hayretde kalup ta'accüb ederler. Meğer İskenderiyye halkı mâbeyninde bir kavl-i karâr varmış kim her kimin başında çevgân topu ber-karâr olsa pâdişâh olurmuş.

Cümle halk bu Amr'ın başı üzre top durduğuna rîş-hand edüp Amr'ı istihzâya aldılar.

"Bu Arab melik mi olup milke mâlik mi olsa gerek" deyü tebessüm etdiler.

Amr, şemmâs'la **[Y 13a]** hânesine gelüp derhâl şemmâs ilm-i usturlâbda yegâne-i asr ve ferîdü'd-dehr idi. Amr'ın tâli'ine nazar edüp gördü kim Mısır sultânlığı tahtı ve bahtı var.

Ale's-sabâh Amr'a yetmiş deve yükü mâl verüp Amr'ı Mısır'a gönderüp Amr, Mısır'da bir ay meks edüp Mısır'ın cümle ahvâlâtına vâkıfu'l-esrâr olup bir azîm kâfile ile Mekke'ye gelüp cümle ahâlî-i Mekke'ye ve dahi cemî'i Sahâbe-i kirâma hedâyâların verüp kal'a-i İskenderiyye ve Ümm-i Dünyâ Mısır'ı ol kadar medh etdi kim cümle asker-i İslâm "Âh Mısır feth olsa" deyü du'â ederlerdi.

Bu mahalde Amr ibnü'l-Âs huzûr-ı Risâlet'e varup hedâyâların arz edüp Hazret-i Resûl hedâyâsın kabûl etdikde el kaldırup şeref-i İslâm ile müşerref olup Sahâbe-i kirâm zümresine ilhâk oldu.

Ve Hazret-i Resûl'e İskenderiyye ve Mısır'ın evsâfın be-dürüstî vasf edüp Hazret, safâ ve sürûrundan, *Allâhümme yessîr bi'l-amreyn* buyurdular, ve günden güne Mısır'ın ve Kostantıniyye'nin fethine Sahâbe-i kirâmı tergîb ederlerdi. Ve bir kaç kerre Mısır meliki Mukavkıs'dan Hazret-i Risâlet'e hedâyâ ve nâmeler gelüp "Yâ Muhammed! Rûm keferesi destinde mağlûb ve mazlûm olduk. Mısır'ımız elimizden aldılar" deyü acznâmeleri gelirdi.

Hazret-i Risâlet dahi Hicret'in altıncı senesinde Hudeybiyye gazâsından mansûr u muzaffer Ebî Zer ile Belîka(?) oğlu Hâtıb huzûr-ı Resûlullâh'a gelüp yine bunları mektûb-ı dürerbârları ile Hazret-i Resûl Mısır'da Melik Mukavkıs'a gönderüp Mısır'a sâlimîn vâsıl olup Melik Mukavkıs'ı dîne da'vet etdiler.

Rivâyet muhtelif; bir kavilde nâme-i dürerbârı Mukavkıs bağrına basup İslâm ile müşerref oldu. Ve Hazret-i Zennûn ile üç kız ve bir katır ve bir kılıç gönderdiği bâlâda tahrîr olunmuşdur. Beyt:

Fekâlû yub‘asu nasrun ileynâ

Ve hattâ yeftehullâhu aleynâ [23]

Ammâ Hazrete gâyet mahabbet etdüği tahkîkdir. *el-Uhdetü ale’r-râvî.*

Ba‘dehu Ebî Zer ile Belîka(?) oğlu Hâtıb, Mukavkıs tarafından gelüp Hazret-i Risâlet’e Mısır’ın âb [u] havâsın ve nebâtât [u] giyâhâtın ve me’kûlât [u] meşrûbât [u] hubûbâtın ol kadar medh etdi kim Hazret-i Risâlet safâsından Mısır hakkında birkaç hadîs-i şerîf buyurdular.

Ve mukaddemâ Mısır hakkında tasrîhan ve tenzîhen ve alâ-tarîkı‘l-kasas nâzil olan âyet-i şerîfleri Ashâb-ı güzîne tilâvet edüp Mısır gazâsına ümmetini kandırırlardı.

Fasl-ı Sâmin
Mısır hakkında sarîhan ve kinâyeten ve tenzîhen nâzil olan âyet-i şerîfleri beyân eder

Zikrü‘l-mevâzı‘ elleti vaka‘a fîhâ zikrü Mısır (...) sarîhan ve kinâyeten [24] âye[t] alâ-tarîkı‘l-hikâye [25] Âye[t] an-hikâyeti Yûsuf *aleyhi’s-selâm*: [26] Âye[t]: [27] ve hikâye-i Fir‘avn **[Y 13b]** âye[t]: [28] Ve an-hikâyeti Yûsuf. Âye[t]: [29] Âye[t]: [30] Âye[t]: [31] Âye[t]: [32] An hakkı İsâ ve Meryem. Âye[t]: [33] Âye[t]: [34] Âye[t]: [35] Âye[t]: [36] Âye[t]: [37] Âye[t]: [38] Âye[t]: [39] Âye[t]: [40] Âye[t]: [41] Âye[t]: [42] Âye[t]: [43] Ba‘zı müfessirîn “Rabve”den murâd Mısır’dır, derler. Ba‘zılar şâm-ı cennet-meşâmdır, derler, ammâ ale’l-ıtlâk Mısır, demiş çokdur. Âye[t]: [44] Âye[t]: [45] Âye[t]: [46] Âye[t]: [47]

Ba‘zı müverrihîn bâğ-ı İrem İskenderiyye’dir, demişler. Ammâ müverrih-i âlem *Hıtat-ı Makrîsî,*

“Mısır’ın cenbinde Sebîl-i Allâm olan yerde idi, Cenâb-ı Allâh nihân eyledi” der. Hattâ ol Sebîl-i Allâm mahallinde ba‘zı cevâhir taşlar bulunup bin guruşa bey‘ olunduğun hakîr görmüşüz.

Ba‘zı müverrihîn kavli üzre bâğ-ı İrem şâm kurbundadır. Hattâ âl-i Emeviyyûn asrında bir A‘rabî devesin yitirüp ararken bir câ-yı behişte girüp berk [ü] bârândan semerât [u] müsmirâtından ahcâr [u] eşcârâtından bir tobra doldurup şâm’da halîfeye götürüp eşyâları arz etdikde ma‘lûmları oldu kim bâğ-ı İrem şâm kurbundadır. Ammâ Mısır’dadır, demiş çokdur. Zîrâ bâğ-ı İremi binâ eden şeddâd ibn Âd’ın vatan-ı aslîsi Mısır’da şehr-i İsvân’dır. Bâğ-ı İrem Mısır’da olması akrebdir, demişler.

Ezîn-cânib Mısır hakkında. Âye[t]: [48] Âye[t]: [49]

Hakkâ ki Mısır’ın askerî tâ’ifesinde fâsık ve zorba ve lûtî ve zânî gâyet çokdur. Âye[t]: [50]

Ve cümle re‘âyâ ve berâyâsı kavm-i ferâ‘inedir. Âb [u] havâsının hükmü üzre cebbârlardır. Hâbil [ü] Kâbil’den berü iki fırkadırlar. Biri Benî Harâm ve biri Benî Cüzâm’dır. Subh u mesâ birbiriyle ceng edüp gâlib olan mağlûbun avreti karnın yarup karnındaki oğlunı katl eder. Böyle bir cebbâr [u] anîd kavimdir. Ve âb-ı Nîl’i nûş eden atları dahi şerrânîdir. Ve yine anların hakkında Cenâb-ı Allâh bu âyeti nâzil etmişdir. Âye[t]: [51]

Ammâ Cenâb-ı Bârî‘nin **[Y 14a]** nazarı ta‘alluk etdüği şehr-i kadîmî olmak ile cebbâr ve fâsık ve lûtî ve zânî ve zorba ve zemmâm ve nemmâm (–) mu‘ammer olmayup belâsın

bulur.

Ve hikmet-i Hudâ çekirge dahi Mısır'da mu'ammer olmaz. Bi-emrillâhi ta'âlâ cemî'i zamânda mahsûlâtına çekirgeden zarâr isâbet etmez. Hattâ Sene 1088(?) târîhinde Abdurrahmân Paşa Mısır vâlîsi iken eyle çekirge yağdı kim şems-i âteştâbı bî-tâb edüp rûy-ı semâ ebr-i siyâh olup gün yüzü görünmez oldu. Ba'dehu rûy-ı arza nüzûl edince azamet-i Hudâ Mısır'ın ve cemî'i kurâ ve kasabâtların sagîr [ü] kebîrleri ıyd-ı adhâ edüp (–) (–) edüp tenâvül edüp bir günde vücûdın münkatı' etdiler. Ve bakıyyetü'd-dendânı tayerân edüp nehr-i Nîl'e gark oldular.

Ve bir rivâyette bakıyyesi rîh-i akîmden helâk oldular. Hattâ Resûl-i kibriyânın zamân-ı sa'âdetlerinde şehr-i Mekke'ye ve vâdî-i Fâtıma'ya çekirge **[Q 164b]** istîlâ eyledi. Ehl-i Mekke,

"Yâ Resûlullâh! şehrimize çekirge istîlâ eyledi. Hâl neye müncer olur?" dediklerinde Hazret el açup,

"İlâhî! Bu haşerâtı Mısır'a gönder" deyü du'â ederler. Cümle Sahâbe-i kirâm,

"Amân yâ Resûlullâhi! Mekke ve Medîne'de olan **[P 162b]** ümmetlerinin ma'îşetleri cümle Mısır'dan gelir. Bu çekirge Mısır'a varınca kaht [u] galâ olur" derler. Hazret buyururlar kim,

"Siz elem çekmen. Mısır Cenâb-ı Allâh'ın hıfz [u] emânındadır. Ve Kinânetullâh Mısır'dır. Ve Mısır'ın hıfz [u] hırâsetine necâyib ya'nî nücebâ me'mûrlardır. Cümle yetmiş ricâlullâhdır. Anda zâlim ve fâsık ve muzır mahlûk mu'ammer olmaz" buyururlar. Hakîkat cümle çekirge Mekke'den Mısır'a gelince cümlesi helâk olur. İlâ hâze'l-ân eyle du'â olmuşdur kim Mısır'a hakâret nazarıyla bakan hor u hakîr olur, adâlet eden, selâmet bulur. Beyt:

Adâlet edeler Mısr-ı kadîme

Azîz eder anı Mısr-ı na'îme

Mısır hakkında niçe yüz âyet-i şerîfe vardır. Ammâ kuvvet-i hâfızamız sebebiyle ilhâm-ı Rabbânî olup bu âyet-i şerîfleri tahrîr etdik. Ammâ,

Resûl-i kibriyâ ve Muhammedü'l-Mustafâ ümmetin Mısır fethine tergîb edüp Mısır hakkında buyurdukları hadîs-i şerîfleri beyân eder

Zikrü'l-ehâdîs elletî verade fîhâ zikrü Mısr. [52]

Zîrâ Hazret-i İbrâhîm'in evlâdı Hazret-i İsmâ'îl Mısır'dan Kabâbıta kızı Hâcer Ana'dandır. Hazret-i Resûl Hazret-i İbrâhîm İsmâ'îl zürriyetindendir. Ümm-i Resûl Mısır'dan olmuş olur.

Bu hadîs Hâcer Ana ve Mısır hakkındadır. [53]

[Hadis]: [54] ya'nî esmerü'l-levn Ca'der kavm-i Kıbtî'dir. [Hadis]: [55] [Hadis]: [56] [Hadis]: **[Y 14b]** [57] buyurmuşlardır.

Ve bu Mısır hakkında niçe hadîs-i şerîfler vardır, ammâ hakîr bu kadar ile iktifâ etdik.

Ve niçe ulemâ ve meşâyih [ve] şu‘arâ Mısır hakkında kasîdeler etmişlerdir. Hattâ Mısır hakkında Hazret-i eş-şeyh el-Kindî *rahmetullâhi aleyh* buyururlar kim:

“Lâ yü‘lemu beledün fî aktâri’l-arz esnâllâhü aleyhi fi’l-kur’ân bi-misli hâzâ‘s-senâ velâ vesafahü bi-misli hazâ‘l-vasf velâ eşhede lehü bi’l-keremi gayre Mısr” [58]

Ve İmâm şâfi‘î ve İmâm Ebü‘l-Leys ve Ömer ibnü‘l-Fârız dahi Mısır’ı ol kadar medh etmişlerdir kim gûyâ İremezâtü‘l-imâdı medh etmişlerdir.

Ammâ Hazret-i Risâlet-penâh Sahâbe-i güzînini Mısır fethine tergîben bâlâda tahrîr olunan hadîs-i şerîfler ile Mısır’ı medh ederlerdi, ammâ zamân-ı sa‘âdetlerinde cânib-i erba‘aya gazâ ve seriyye etmeden ârâm bulmayup *el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ* [59] deyüp gayrı dünyâlara sefer ederlerdi.

Bi-emri Hudâ civâr-ı rahmete teşrîf buyurup hilâfet emîrü‘l-mü’minîn Hazret-i Ebâ Bekir’e intikâl etdi. Anların devletinde dahi beyne’s-Sahâbe tefrîka düşüp gûnâ-gûn hâdisât zuhûr edüp Mısır cânibine bakmağa iktidârları olmayup anlar dahi [60] emrine imtisâl edüp serîr-i hilâfet Hazret-i Ömerü‘l-Fârûk’a nasîb olup Mısır fethine azîmet eyledi.

el-Faslu’t-tâsi‘
Zikr-i feth-i Mısır fî-hilâfeti Hazret-i Ömer ibnü‘l-Hattâb an-yedi Amr ibnü‘l-Âs
radıyallâhu anhümâ

Cemî‘i müverrihînin kavl-i sahîhi bunun üstündedir kim ibtidâ bilâd-ı Mısır, ümmet-i Muhammed destine girdüği Hazret-i Risâlet-penâh’ın intikâlinden on sekiz sene sonra Hazret-i Ömer hilâfetinde Hırkîl nâm kral Kudüs-i şerîfe istîlâ edüp tekrâr yine Hazret-i Ömer kırk bin asker ile Kudüs-i şerîfi feth edüp vilâyet-i Mısır üzre Amr ibnü‘l-Âs’ı ve Esved ibnü‘l-Mikdâd’ı Mısır fethine kırk bin asker ile gönderüp kendüler Mekke-i mükerremeye müteveccih oldular.

Beri cânibde Amr ibnü‘l-Âs dörd bin beş yüz fârisü‘l-hayl Urbân ve dörd bin güzîde asker-i azebistân piyâde pehlivân yiğitler cem‘ edüp kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek Mısır’a karîb Arîş ile Rımh mabeynine Amr ibnü‘l-Âs gelüp meks etdükde Hazret-i Ömer tarafından bir kâsıd gelüp bir nâme getürdü. Mefhûm-ı kelâm:

“Yâ Amr! Nâmem vusûlünde eğer Mısır hâkine kadem basmış isen Mısır üstüne yürü. İşin Allâh âsân eylesin. Ve illâ eğer hâk-i Mısır’a duhûl etmemiş isen asker-i İslâm ile avdet edüp beri tarafda Irâk memleketinde Ummân gazâsı vâki‘ oldu, elbette avdet edüp gelesin.”

Bu nâme kırâ’at olundukda cümle iş erlerin ve ahâlî-i vilâyeti cem‘ edüp,

“Bu Arîş arz-ı Mısır mıdır, yohsa arz-ı Filistîn midir?” **[Y 15a]** deyü su’âl etdiler. Cümle ahâlî-i vilâyet,

“Yâ Amr! Bu Arîş arz-ı Mısır’ın iki menzil dâhilindedir” deyü şehâdet edince Hazret-i Ömer’e nâmeler tahrîr edüp heccânlar ile nâmeyi Hazret-i Ömer tarafına gönderüp beri tarafda Amr ibnü‘l-Âs “Mütevekkilen alallâh” deyüp Mısır üzre müteveccih oldular.

Melik Mukavkıs Fustât şehridir kim hâlâ Eski Mısır derler anda boybeği nâmıyla hâkim idi, hükûmet-i Yunâniyân’da idi. Mukavkıs Eski Mısır’a âlet-i mülâhaza kapanup pes-i

perdeden Amr ibnü‘l-Âs’a nâmeler gönderdi.

Beri tarafda Rûm kralı Hırkîl nâm la‘în Antâkıyye ve Tarabulus ve Sayda ve Akka nâm mahalden bin pâre gemi ile İskenderiyye kal‘asına altmış bin küffâr-ı dûzah-karâr imdâd gönderüp cümlesi İskenderiyye’den asker-i İslâm üzre hücûm edüp Bilbeys nâm şehir fezâsında cenge âheng etdiler.

Bir ay kâmil ceng [ü] cidâl ve harb [u] kıtâl olup iki asker birbirine karıldı ve katıldı. Tarafeynden hadeng ve zenberekler atıldı. Gûyâ iki deryâ telattum etdi. Biri leşker-i dîn, biri tersâ-yı bî-dîn birbirine girüp guzât-ı müslimîn meydân-ı ma‘rekede rezme girdi. Kimi baş aldı ve kimi verdi. Beyt:

Sökerdi cevşeni pulâd-ı nîze

Vedâ eylerdi ten cân-ı azîze

Eyle ceng-âşûb oldu kim arz-ı Hâsân’da küştelerden püşteler oldu. Asker-i İslâm’a Cenâb-ı Bârî nusret verüp küffâr münhedim oldu.

Ol cengde Eşkaf-ı Kıptî nâm [kimesne] Mukavkıs’dan mektûblar getirüp bu cengde bulunmuş idi. Rûmîlerin münhedim olduğun görüp Mısır’da Mukavkıs’a haber eyledi. Kıbtîler Rûmîlere ta‘nalar etmeğe başladılar.

Andan asker-i İslâm Kavâsır nâm mahalde hayme ve hargâhların kurup meks etdiler. Ve Kabâbıta kavmi,

“Bu asker-i Arab ne gayet kuvvetli askerdir ki bizim Mukavkıs melek gibi melikimizi askeriyle münhezim edüp esîr etdi. Andan (–) (–) gibi kuvvetli askeri Arab elinde esîr-bend olup anlar da münhezim oldular” deyü birbirleriyle söyleşirlerdi. Ba‘zılar eydir:

“Bu Arab kavmi bir kavimdir kim bizim Mukavkıs Melik’in mahabbet etdiği Muhammed-i Arabî askeridir. Anlar ne cânibe teveccüh ederlerse mansûr [u] muzaffer olurlar” deyü meşveret ederlerdi.

Andan asker-i İslâm Bilbeys’den kalkup Hânke şehri kurbunda Ümm-i Denînî nâm mahalde meks etdiler. Bu tarafdan küffâr askeri Eski Mısır’dan hurûc edüp sahrâ-yı Hânkâh’da tekrâr iki asker cenge dürüşdüler ve yedi sâ‘at-i nücûmî uruşdular. Tâ ahşama dek azîm ceng eylediler. Vakt-i gurûb olmağile barışdılar. Ol gün Sahâbe-i kirâmdan yetmiş âdem şerbet-i şehâdeti nûş etdiler. (–) (–) *rahmetullâhi aleyh.*

Ertesi ale’s-sabâh Hazret-i Ömer tarafından dörd bin bahâdır pâk ü güzîde asker-i nâdir imdâda gelüp **[Q 165a] [P 163a]** cüyûş-i müslimîn tâze cân buldu.

Ve ol gün kal‘a-i Bâbü‘l-bûn’ı **[Y 15b]** muhâsara edüp anda dahi bir ceng-i azîm oldu. Âhir Zübeyr ibn Avâm ve Esved ibn Mikdâd serdengeçdi olup darb-ı mancınık ile kal‘anın münhedim olan yerlerinden yürüyüş edüp kal‘ayı feth edüp guzât-ı müslimîn mâl-ı ganâyim ile muğtenim oldular.

Hamd-i Hudâ kal‘a fethi mahallinde dörd bin güzîde asker iki bin heccâna ikişer ikişer süvâr olup imdâda geldiler. Cümle asker seksen bin oldu.

Ve Hazret-i Ömer’den [61] nâmeleri gelüp asker-i İslâm içinde bir sürûr [u] şâdmânlar oldu

kim cümle diyâr-ı Mısır'da olan küffâra bîm ü ra'b müstevlî oldu.

Andan Amr ibnü'l-Âs meşveret edüp Mısır'ın cânib-i erba'asın nehb [ü] gâret edüp ba'dehu Mısır'ı muhâsara etmeği revâ görüp İskenderiyye kal'asına müteveccih oldular.

Buhayre diyârından kat'-ı menâzil ederek İskenderiyye kal'asın muhâsara etdiler. Ammâ ne çâre deryâ tarafından küffâr-ı bed-girdârın tâzeden tâze imdâdı gelmede, ammâ asker-i İslâm derûn-ı dilden kal'aya sarılup kâmil tokuz ay muhâsara edüp içinde olan Kıbtî askeri amân ile çıkup Demenhûr şehri cânibinde Hûş-ı Îsâ şehrine gitdiler. Ve içinde olan Hırkîl la'în cünûd-i cünübü krallarının re'y [ü] tedbîri ile sulhu kabûl etmeyüp cenge âheng etdiler.

Âhirü'l-emr Hicret-i Nebeviyye'nin on tokuzuncu sâlinde Kayseriyye'de Hırkîl nâm kral-ı la'în mürd olıcak İskenderiyye'de mahsûr olan küffâr-ı Rûm'a vâveylâ düşüp asker-i İslâm dahi bu haberden âgâh olup kal'anın mancınıkdan münhedim olan yerlerinden cüyûş-ı muvahhidîn yürüyüş edüp hicretin yigirminci senesinin mâh-ı Muharrem'inde yevm-i cum'ada kal'a-i cennet-âbâd-ı İskenderiyye-i sengîn-bünyâd feth olup içinde olan küffâr gemilerine süvâr olup Akka ve Sayda'ya ve ba'zılar tâli'-i menhûsunu remil edüp Remle şehrine gitdiler. Asker-i İslâm kal'a-i İskenderiyye'yi zabt edüp düyûr [u] bıtrîkhânelerin câmi' ve mesâcid ve tekyeler inşâ olunup ilâ-hâze'l-ân âyîn-i Muhammedî olur.

Ve Amr ibnü'l-Âs Hazret-i Ömer'e müjdesiyle on bin sandûka altun ve niçe kerre yüz bin âlât-ı silâh defteriyle gönderüp Hazret-i Ömer'e vâsıl oldukda Hazret-i Ömer'den yarlığ-ı belîğler gelüp,

"Elbette Mısır'a mâlik olasın. Leb-i deryâda olan kal'alara nazar etmeyesin, muhâfazası müşkildir. Her çend küffâr gemilerle gelse istîlâ eder, ammâ küffâr kara câniblerine gelse bi-emrillâh münhezim olur" deyü nâmeler ile hil'at-ı fâhireler geldi.

Asker-i İslâm İskenderiyye'de ol kadar mâl-ı ganâyime mâlik oldular kim ednâ mertebe herkes yüzer bin Takyanosî altuna ve bu kadar kâlây-ı zî-kıymete mâlik oldular.

Bu kerre Hazret-i Serdâr-ı ekrem Amr ibnü'l-Âs zamân-ı cehâletde Kudüs'den İskenderiyye'ye gelüp Hâce şemmâs'ın hânesine müsâfir olup Çevgân meydânında Amr'ın başına **[Y 16a]** çevgân topu konmuş idi. Amr'ın hâtırına gelüp doğru şemmâs'a varup şemmâs'ı sâhib-firâş buldu. Birkaç gün mu'âlece etdirüp şemmâs tâze cân bulup şemmâs'a yetmiş deve mâl-ı hazâyin ihsân eyleyüp şemmâs'ı dîne da'vet eyleyüp bilâ-tereddüd şemmâs dîn-i İslâm ile müşerref oldu.

Ve Melik Mukavkıs İskenderiyye'de olan guzât-ı müslimîne etrâf kurâlarından me'kûlât [u] meşrûbât makûlesinden hedâyâlar gönderüp asker-i İslâm'ı ganîmet ederdi. Ammâ yine Mukavkıs Rûm askeriyle Eski Mısır'da kapanmış idi. Zîrâ Rûm elinde mecbûr idi. İnşâallâhu ta'âlâ aşağıda İskenderiyye evsâfı ale't-tafsîl tahrîr olunur.

Evsâf-ı muhâsara-i Mısır-ı Kâhire be-dest-i Hazret-i Amr ibnü'l-Âs

Hicret-i Nebeviyye'nin yigirmi bir senesinde Hazret-i Ömer halîfe iken Hazret-i Amr ibnü'l-Âs deryâ-misâl asker ile şehr-i Fustât ki Eski Mısır'dır, anı muhâsara etmeğe me'zûn olduğu mahal Kudüs-i şerîf fethinden sonra şâm-ı şerîfin dördüncü seferinde

şâm kurbunda Hâbiyye nâm mahalde Hazret-i Ömer'den Amr ibnü'l-Âs dörd bin benâm asker-i İslâm ayrılup şâm'dan Mısır üzre giderken ibtidâ diyâr-ı Askalân'ı ve kal'a-i Yâfa'yı ve kal'a-i Tîne'yi ve kal'a-i Dimyât'ı ve kal'a-i Burlos'u ve kal'a-i Reşîd'i ve kal'a-i (–) (–) (–).

Andan Hûş şehrin ve kal'a-i Feyyûm'u ve kal'a-i Behnîsâ'yı feth edüp ba'dehu Mısr-ı atîka sarıldılar. Üç ay cengden sonra üçüncü def'ada gelen imdâd askerinin nâmdârlarından Zübeyr ibn Avâm ve Mikdâd ibn Esved ve İbâdet ibnü's-Sâmıt bu makûle nâmdârlar serdengeçdi olup içinden amân ile Mukavkıs Melik cümle etbâ'ıyla çıkup Hûş-ı Îsâ tarafına gidüp Mısır içinde mutahassın olan Rûm küffârı dahi muhâsaraya tahammül edemeyüp anlar dahi kal'ayı amân ile teslîm edüp Nîl ile Dimyât'a gitdiler. Cemî'i kenîseleri cevâmi' ve nûr-ı levâmi' oldu.

Bu feth [u] fütûhun müjdesi Hazret-i Ömer'e vâsıl olup cümle Sahâbe-i kirâm ve ehl-i Mekke ve Medîne şâdumânîler edüp Hazret-i Ömer kıbelinden Amr ibnü'l-Âs'a yarlığ-ı belîğ ile müstakıllen Mısır hükûmeti gelüp Amr ibnü'l-Âs adl [ü] adâlete başlayup Mısır'ı amâr etmeğe ihtimâm etdi.

Hicretin yigirmi bir senesinde Amr ibnü'l-Âs haymesi yerinde bir câmi'-i kebîr ve bir hammâm binâ edüp ismine Hammâm-ı Fâre kodular. Ol hammâmın temelinde bir gâr çıkup dünyâyı sıçan müstevlî olduğundan Hammâm-ı Fâre dediler. Meğer cümle mûşların mutalsamı imiş.

Ve ol sene Cîze şehri cânibinde bir kal'a binâ etdi.

Ve Ümmü'l-kıyâs cezîresinde dahi bir kal'a binâ edüp ismine kal'a-i Ravza kodu. Hâlâ ol cezîreye Ravza adası derler ki *ravzatun min riyâzi'l-cennet'*den nişân verirmiş. Hâlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir.

Ve Amr ibnü'l-Âs Mısır'ın etrâfında mutî' olan Urbân tâ'ifesinden evvelâ kabâ'il-i Benî Mâlik Habîr oğlu kabîlesidir.

Andan kabîle-i Benî şükr, Cebelü'l-kebş **[Y 16b]** üzre sâkin olup fustât nâm haymeleri yerine bir şehir binâ edüp ismine Fustât-ı şükür dediler. İbtidâ ismi Cebelü'l-kebş idi. Zîrâ anda kehene-i kudemâ asrında anda bir tuc koç var idi. Gâyet musanna' tılısm idi. Kaçan kim ol koç eşinip gıjgırsa Mısır'a koyun ziyâde gelirdi. Anıniçün Cebelü'l-kebş derler.

Ve kabîle-i Benî Hâcer ve kabîle-i Benî Seyf ve kabîle-i Nâfi' ve kabîle-i Hemdânî bunlar gelüp Amr ibnü'l-Âs'a mutî' olup Cîze câniblerinde tâ Mağrib-zemîn'de Evcile'ye varınca tavattun etdiler.

Ve kabîle-i İbn Hümâm ve kabîle-i Benî Cevvâre ve kabîle-i Benî Âyid bunlar dahi itâ'at edüp Sa'îd-i âlî'de vatan tutdular.

Ve Melik Mukavkıs Amr ibnü'l-Âs'a bir Mısır hazînesi zeheb-i mümessek verüp Mısır'ın cânib-i kıblesinde kal'aya havâle cebel-i Mukattam üzre ve dâmeninde vatan edinmeği ricâ eyledi. Amr ibnü'l-Âs'a Mukavkıs'ın verdiği altun-ı Tavtîs'i kabûl etmeyüp Hazret-i Ömer'e neccâb ile Medîne'ye arz etdi. Hazret-i Ömer rızâ vermeyüp mektûb-ı dürerbârlarında buyurmuşlar kim,

"Yâ Amr! Ol bir arz-ı mübârekedir. Mü'minlerin mevtâsıyçün garâfe eyle. Zîrâ anda kabr-

i evvel Megâfir'den(?) Hazret-i Âmir medfûndur. Ve Sefah'dan(?) beş nefer kimesne medfûndur. Ve Hudâfe oğlu Abdullâh-ı Sehîmî ve Abdullâh bin Hâris-i Zebîdî, Zebîd Yemen şehirlerinden bir şehirdir. Ve Ebû Nasr-ı Gaffârî ve Âmir ibn Ukbe-i Cüheynî medfûnlardır. Ve kable't-Tûfân niçe bin peygamberler medfûndur. Ve ba'de't-Tûfân niçe peygamberzâdeler medfûndur. Garâfe-i müslimînden gayrı olmaz" deyü Hazret-i Ömer nâmesinde tahrîr edüp Amr dahi Mukavkıs'a ol mahalli vermeyüp hâlâ garâfe-i kübrâdır kim cemî'i kibâr-ı kümmelîn-i Mısır anda medfûndır. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve İbnü'l-Hakem *rahmetullâhi aleyh* kavli üzre Kudüs-i şerîfde Halîlü'r-rahmân cebelinden Mısır üzre havâle bu cebeldir cebel-i Mukattam cebel-i azîm, andan cebel-i Tûr-ı Sînâ, andan cebel-i Yenbû' ve cebel-i Arafât andan nehr-i Murâd kenârınca Ruha ve Haleb'e Rîha ve Lâtıkıyye'den leb-i deryâ ile yine tâ Mısır'a gelince Arz-ı Mukaddes'dir demiş.

Ve Ka'bü'l-Ahbâr dahi bu kavle zâhibdir, ammâ ba'zı müfessirîn ü muhaddisîn ve müverrihîn müttefekun-aleyhdirler kim Arz-ı Hâsân Bilbeys şehridir. Andan Mısır'a varınca Arz-ı Mukaddes değildir, demişler. *Fefhem bi-kavlin sahîh.* [62]

Ammâ Kıbtî tevârîhlerinde "Cebel-i Mukattam altında medfûn olanlar yevm-i ba's olıcak bilâ-hisâb ve lâ-azâb cinâna dâhil ola" derler.

Hazret-i İdrîs'in ve Hazret-i Dânyâl'ın ve Hazret-i Üzeyr'in ve Hazret-i Zübeyr'in ve Hazret-i Kaffâh Nebî'nin hadîsleri ile isbât ederler.

Ve hâlâ bir âdem Mısır diyârında gâyetü'l-gâye haste-hâl olsa ol âdem yedi (–) (–) (–) gün ol cebel-i Mukattam günde eyü olur **[Q 165b] [P 163b]** zıllında yatsa bi-emrillâh şifâ bulur.

Ve şems vakt-i tulû'da bu cebelin ardından hurûc etdükde sâyesi ta Eski Mısır ki Nîl kenârında vâki' olmuşdur, ol mahalle dek bu cebelin zıllı memdûd olur.

Vehb bin Süfyân kavli üzre bu cebel-i Mukattam'ın zıllı düşdüğü **[Y 17a]** mahalle dek Arz-ı Mukaddes add olunur. Zîrâ kable't-Tûfân niçe peygamberler ve peygamberzâdeler medfûndur. Hakkâ ki Arz-ı Mukaddes olsa vechi vardır. Zîrâ enderûn [u] bîrûn-ı Mısır'da üç yüz kırk Sahâbe-i kirâm medfûndur.

Ve bir kavlde Amr ibnü'l-Âs Mısr'ı ceng-i azîm ile alup Mısr'ın cânib-i erba'asında yedi bin şühedâ Sahâbe-i kîram medfûndur derler. Hâsıl-ı kelâm Amr ibnü'l-Âs zamân-ı hükûmetinde Mısır ol kadar ma'mûr oldu kim henüz arûs-ı dünyâ ümm-i dünyâya döndü.

Ve Hazret-i İbrâhîm zamânında Tavtîs Melik Nîl'i Süveys deryâsına cereyân etdirmiş idi.

Ba'dehu Melik Mukavkıs'ın babası melik (–) Hazret-i Risâlet'in tulû' [u] zuhûrun istimâ' edüp Hazrete rağmen ol halîci sedd edüp Nîl Süveys'e cereyân etmeden kalmış idi. Amr ibnü'l-Âs bu halîci cerf edüp yine Nîl zevrakları Süveys'e hubûbât getürüp andan Cidde ve Yenbû'a gemiler gidüp Mekke ve Medîne ganîmet olurdu. Zîrâ Cenâb-ı Bârî cinândan rûy-ı arza dörd kapu meftûh etdi. Biri Bender-i Cidde'ye, biri vilâyet-i Askalân'a, biri vilâyet-i Gazvîn'e, biri vilâyet-i İskenderiyye'ye kim vilâyet-i Mısır'dır, *ve's-selâm.*

Andan Hazret-i Ömer Medîne'de merhûm olup hilâfet Hazret-i Osmân'a intikâl etdi. Anların zamân-ı sa'âdetlerinde Amr ibnü'l-Âs Mısır'da merhûm olup Hazret-i Osmân hükûmet-i Mısır'ı Hazret-i Ebâ Bekr'in oğlu Muhammed-i Ekber Sıddîk'a ihsân etdi. Ammâ Hazret-i Osmân kâtibi Mervân Hımâr'ın murâdı gayrı kimesneye idi. Muhammed-i Ekber Mısır'a karîb varınca Hazret-i Osmân tarafından ahâlî-i Mısır'a hitâben bir yarlığ iktizâ eder.

Mervân kâtib bir hîle ile bu gûne emir inşâ eder kim *"İzâ câe'l-emîr fakbulûh"* lafzın bî-nukât tahrîr edüp Hazret-i Osmân'a mühürledir. Ba'dehu *"fakbulûh"* lafzının bâ-i muvahhadesine iki nokta ile tâ-i müsennâ kılup *"faktulûh"* eyleyüp bir neccâb ile Mervân kâtib bu emri Mısır'a gönderir.

Hikmet-i Hudâ ol emir Mısır'da Muhammed-i Ekber'e vâsıl olur. Ol dahi bu emri Medîne-i münevvereye gönderir. Ehl-i Medîne bu emri Hazret-i Osmân'a gösterdiklerinde,

"Hâşâ benim bu emirden haberim yokdur" deyince cümle halk gulû-yı âm edüp kâtib Mervân'ı isterler. Hazret-i Osmân dahi kâtibin vermeyüp sarâyına kapanır. Kırk gün sarâyın ehl-i Medîne muhâsara edüp kırk birinci gün Hazret-i Osmân tilâvet-i Kur'ân ederken şehîd etdiler. Bâlâda Medîne-i münevvere evsâfında mastûrdur.

Ba'dehu hilâfet Hazret-i Alî'ye intikâl etdi, ammâ devleti helc ü melc olup Mısır'da dahi bî-had fitne vü fesâdlar zâhir olup günde bir hâkim nasb ederlerdi.

Ol asırdan tâ zamân-ı âl-i Osmân'da Sultân Mehemmed-i Hân-ı Râbi'a gelince ümmet-i Muhammed'den Mısır'a pâdişâh olanları ve mâlik olmak kasdına Mısır üzre hurûc edenleri ve mutasarrıf olan mülûkların ismi resmi ve elkâbları ile ve her mülûk ne kadar nefer olup müddet-i saltanatların ve müddet-i ömürlerin [Y 17b] beyân eder

el-Faslu'l-âşir
Fî beyânı selâtîn-i Mısır ve gayrı divel-i mülûkân ile Devlet-i âl-i Osmân ilâ zamânı Sultân Mehemmed Hân-ı râbi' ibn İbrâhîm Hân

Evvelâ sebeb-i te'lîf-i kitâb ve bâ'is-i tastîr-i müstetâb olan Evliyâ-yı bî-riyâ fehvâ-yı tarâyı(?) bu yüzden inşâ ve imlâ kıldı ve sebeb-i hâdis-i tahrîr-i sülûf u sunûf add olunan mazmûn-ı dilküşâyı bu tarîkle inşâ eyledi kim müverrihân-ı Rûm ve nükte-perdâzân-ı zevi'l-mefhûm ki ferden ferden, [63] mûcebince bâlâda tahrîr olunduğu üzre ibtidâ edîm-i arzda makâm edinen Hazret-i Ebü'l-beşer Âdem Safî *aleyhi's-selâm*dır. evlâd-ı evlâda münteşir olup vech-i arza benî âdem müstevlî oldu. Lâkin esnâf-ı ümem içün ve eslâf-ı mülûk içün niçe ihtilâfât-ı kesîre vardır.

Ammâ sükkânân-ı Mısır ve bilâd-ı Feyyûm ve ecnâs-ı mütenevvi'a-i ân merzibûm be-takdîr-i Hayyü'l-kayyûm fermânıyla asılda Mısır'ı halk etmeden murâdı kudretin ızhâr edüp habîbi Muhammed Mustafâ'nın ümmetine cây-ı menâs olsun içün Mısır'ı peygamberlerine bünyâd etdirüp niçe bin mülûkları hâkim edüp âhir Hazret-i Risâlet-penâh'ın halîfelerinden sene 21 târîhinde Hazret-i Ömer'in ibtidâ kabza-yı tasarrufuna girdi. Be-dest-i Hazret-i Amr ibnü'l-Âs *radıyallâhu anhüma*. Müddet-i saltanat (–) sene ve müddet-i ömür (–) sene.

Zamân-ı hükûmetlerinde cezîre-i Mısır ki Mağrib-zemîn'dir, İngilis cezîresi gibi sekiz bin mîl bir cezîredir. Bu cezîre içre cümle on sekiz sikke sâhibi pâdişâhlar ve gayrı

meliklerdir. Cümlesi Amr ibnü‘l-Âs’ın havf [u] haşyetinden amâna gelüp mutî‘ [u] münkâd oldular. Zîrâ niçeleri deryâ-misâl asker ile Mısır’a hücûm edüp münhezim oldular. Âhir harâc-güzâr olup âsûde-hâl oldular. Zîrâ Hazret-i Amr ibnü‘l-Âs gâyet şecî‘ ü bahâdır [ve] nâmdâr ü müdebbir serdâr-ı zevî‘l-iktidâr idi.

Hazret-i Risâlet’den sonra halîfe olan Çâryâr-ı Güzîn’e **Hulefâ’ü‘r-râşidîn,** derler ve **emîrü‘l-mü’minîn,** derler. Hilâfetleri İmâm Hüseyin’de inkırâz buldu. İmâm Hüseyin hüsn-i rızâlarıyla hilâfeti terk edüp Yezîd ibn Mu‘âviye’ye ferâgat eyleyüp Yezîd’den bî‘at etmediğiyçün şâm’dan Yezîd niçe bin Yezîdî cünûd-ı cünüb ile Kûfe’de İmâm Hüseyin ile ceng-i azîm edüp sene 61 târîhinde İmâm Hüseyin şehîd olup Yezîd şâm’a müstakil pâdişâh oldu. Ammâ Yezîd’in babası Hazret-i Mu‘âviye vahiy kâtibi ve Hazret-i Risâlet’in (–) oğlu olup akrabâ-yı Resûl’den idi. Hazret-i Alî hilâfetinde şâm pâdişâhı idi. Sonra,

Âl-i Emeviyyûn derler, nefer 14 kimesnedir. İbtidâları Mu‘âviye’dir. Anası Hind binti Ayniyye bin Abdüşşems’dir. Mu‘âviye’nin babası Ebû Süfyân nikâh ile almazdan evvel Ebû Amr Hafs bin el-Mugîretü‘l-Mahzûmî‘nin avreti idi. Mu‘âviye bundan tevellüd e[t]di. Ve Mu‘âviye halîfe oldukda **[Y 18a]** elli sekiz yaşında idi. Ve on tokuz sene üç ay pâdişâh oldu. Altmış sekiz sene ömür sürdü.

Andan Yezîd ibn Mu‘âviye halîfe oldu. Evfâ sene 60 ve müddet-i evfâ sene 3 ve şehr 3. Müddet-i ömreş 39 sene. Helâk-şüd fî şâm. Ebü‘l-Müslim, bir rivâyetde, Timur kabrin açup cesedin ter ü tâze bulup âteşe yakdı, derler.

Andan Yezîd’in oğlu Mu‘âviye halîfe oldu.

Andan Mervân Halîfe.

Andan Abdülmelik Halîfe.

Andan Velîd Halîfe.

Andan Süleymân Halîfe.

Andan Ömer Halîfe.

Andan Yezîd Halîfe.

Andan Hişâm Halîfe.

[Ve] Velîd Halîfe ve Yezîd Halîfe ve İbrâhîm Halîfe ve Mervân-ı Hımâr Halîfe cümle âl-i Emeviyyûn‘dur.

Nehr-i Furât sâhilinde (–) ceng edüp münhezim oldukda diyâr-ı Mısır’a kaçup Nîl’in cânib-i garbîsinde Eski Mısır mukâbelesinde Kusayr (–) Nusayr nâm bir karyede Âmir ibn Cürcânî ve Abdullâh bin Mâzenî Mervân-ı Hımâr’ın başın kesüp gönderdi (–) gönder üzre sançup gönder deyü Ebû Müslim’e gönderdiler. Emeviyyûndan bunda inkır[â]z buldu. Müddet-i devletleri 91 sene oldu. Irâk-ı Arab’a ve Acem’e ve Mısır’a ve Mağrib-zemîn’e (–) yedi Maşrık’a yüz pâre cezîrelere mâlik oldular.

Ve Ebâ Eyyûb-ı Ensârî hazretlerin bunlar Kostantıniyye’ye serdâr edüp İslâmbol’un nısfına mâlik oldular. (–) (–) (–) Ammâ evsâf-ı külliyeleri şâm-ı Harem-i şerîf ziyâretgâhlarında

mufassal tahrîr olunmuşdur, nazar oluna.

Andan devlet âl-i Abbâsiyân'a nakl etdi, ammâ **[Q 166a]** hilâfetleri sene (–) târîhinde tahta cülûs etdiler. **[P 164a]**

Evsâf-ı devlet-i âl-i Abbâsiyân

Cümle on yedi neferdir. İbtidâları el-Mustansır Billâh'dır kim Mısır'a mâlik olmuşdur. Âl-i Abbâsiyân'ın yigirmisi dahi Bağdâd'a mâlikler idi. Mısır'da sâkin olanlar ile cümle otuz yedi neferdir. Âl-i Abbâsiyân-ı Bağdâdî Mu'tasım'da inkırâz buldu.

İbtidâları Abdullâh bin Abbâs bin Abdülmuttalib'dir. Cümlesinin müddet-i hilâfetleri beş yüz kırk dörd sene olmuşdur, ammâ âl-i Abbâsiyân'ın Mısır'da inkırâz bulanlarından el-Mütevekkil Alallâh Muhammed bin el-Müstemsik Billâh Ya'kûb'da inkırâz bulduğu henüz (–) gelir.

Sebebi oldur kim Nâsır-ı Tûsî tahrîkiyle Hulâgû Hân Bağdâd'a gelüp âl-i Abbâsiyân'dan el-Mu'tasım Billâh halîfeyi şehîd etdükde bu Mustansır Bağdâd çölünde bâdiye Urbân'ında bulunup Tatar derdinden Bağdâd'a varamayup serserî gezerken Mısır hâkimi Tâhir Baybars bu Mustansır'ı Mısır'a da'vet edüp sene 659 târîhinde Mısır'a müstakıllen ber-taht seccâde-nişîn olup Tâhir Baybars ve cümle a'yân-ı Mısır bî'at edüp sikke ve hutbe sâhibi oldu.

Ba'dehu azîm asker ile şâm'a gidüp şâm'dan Bağdâd'a azîmet etdükde Mısır hükûmetin **[Y 18b]** yine Tâhir Baybars'a verüp kendüler Bağdâd'a varup âl-i Abbâsiyân yine tâze cân buldu.

Ve yine ol asırda Hulâgû Hân derdinden âl-i Abbâsiyân'dan Hâkim Bi-emrillâh Mısır'da Kal'atü'l-Kepş'de sâkin idi. Kırk bir sene Mısır'da halîfe nâmına mu'ammer oldu. {Ammâ bu âl-i Abbâsiyân'dan mezkûr Hâkim Bi-emrillâh el-Melikü'n-nâsır Muhammed bin Kalavân asrında kırk bir sene iki ay yigirmi beş gün halîfe olup hicretin yedi yüz on yılında Hâkim'in hükmü nâfiz olmayup hicâbından yere geçdi. Âl-i Abbâsiyân'da bundan sefîh kimse gelmemişdir. Âhir hemşîresi katl etdirdi.}

Andan oğlu sene 790 târîhinde el-Müstekfî Billâh Süleymân ibn Hâkim Bi-emrillâh Mısır'da tevellüd edüp pederi sâkin olduğu Kal'atü'l-Kepş'de sâkin olup serîr-i hilâfetde idi, ammâ hükm-i hükûmât {710} yine Tâhir Baybars'ın destinde idi.

Hikmet-i Hudâ bu Müstekfî Bi-emrillâh ile Tâhir Baybars'ın mâbeynleri münâfık şerrinden müttehid olmayup ıyâl [u] tevâbi'iyle Sa'îd-i âlî'de şehr-i Kûs'a nakl eyleyüp anda vefât eyledi, sene 737.

Meğer Hâkim Bi-emrillâh hayâtında iken oğlu Muhammed de hilâfeti bildirüp lakabına el-Müstemsik Billâh dediler. Ammâ bu evlâdı, Hâkim'den evvel merhûm olup andan Hâkim küçük oğlu Ahmed Müstekfî Billâh'a hilâfeti vasıyyet etdi, ammâ Melik Sâlih, Hâkim Bi-emrillâh'ın vasıyyetin dutmayup karındaşı zâdesi İbrâhîm'e hilâfeti lâyık görüp lakabına el-Vâsık Billâh dediler, amma lu'b u lehve meşgûl olduğundan Kûs'a nefy olunup İbrâhîm oğlu Muhammed halîfe olup bu dahi sefîh kopup Kûs'a nefy olundu. Bu halîfeler Kûs'da medfûnlardır.

Andan sonra Ahmed ibn el-Müstekfî Billâh Süleymân 13 sene Mısır'da yine halîfe olup

Melik Sâlih ibn el-Melikü'n-Nâsır zamânında sene 753 tâ'ûndan merhûm olup Sitti Nefîse cenbinde âsûdedir.

Andan el-Muktazıd Billâh, bu dahi Mısır'a mâlik olup Sitti Nefîse civârında medfûndur.

Andan el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Muktazıd Billâh Ebu Bekir Mısır'a halîfe olup sene 780 785 780'de Berkûk, Çerâkis'den halîfe olup "Saltanata tâlibdir" deyü el-Mütevekkil'i hilâfetden hal' edüp Kal'atü'l-Cebel'de haps ve altı sene mahpûs olup yine Berkûk hapisden çıkarup halîfe etdi, sene 897 797 897 târîhinde Âl-i Osmân pâdişâhlarından Yıldırım Bâyezîd Hân bu Mütevekkil Halîfe'ye elçi gönderüp teberrüken tecdîd-i bî'at içün izin taleb edüp halîfe Yıldırım Hân'a "Allâh mübârek eylesün" deyü hayır-du'âlar edüp menşûrlar ile bir seccâde gönderdi.

Bu Mütevekkil Halîfe'nin hapsi ve hilâfeti ve azli cümle kırk beş sene oldu. Ba'dehu Ferruh bin Berkûk asrında merhûm olup Sitti Nefîse'ye muttasıl medfûndur. Ammâ bu Mütevekkil Halîfe zamânında ahvâl-i Mısır ve şâm muhtell ü müşevveşü'l-ahvâl olup âhir sene 816 târîhinde Timur Hân şâm'ı harâb etdikde Mısır'da Nîl-i mübârek taşmayup kaht-ı azîm olup fitne ve fesâdlar oldu. Andan el-Vâsık Billâh Ömer bin İbrâhîm ibn el-Müstemsik Billâh ibn el-Hâkim Bi-emrillâh halîfe olup sene 788 Mısır'da merhûm olup Sitti Nefîse'de medfûndur.

Andan el-Muktazıd Billâh Dâvûd ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed 33 sene halîfe olup sene 845 **[Y 19a]** merhûm olup Sultân Çakmak cenâzesine hâzır olup Sitti Nefîse yanında defn olundu.

Andan el-Müstekfî Billâh Süleymân, el-Mütevekkil Alallâh Muhammed birâderi Muktazıd'dan sonra mesned-i hilâfetinde ber-karâr olup ancak 9 ay halîfe olup el-Melikü't-Tâhir Sultân Çakmak bunun dahi cenâzesine hâzır olup birâderi Muktazıd Sitti Nefîse'dedir. Bunu dahi ol kubbede defn etdiler.

Andan el-Kâyim Bi-emrillâh Hamza ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed halîfe olup beş seneden sonra Sultân-ı Mısır İnal bunlara hâtır-mânde olup İskenderiyye'ye nefy eyledi. Sene 863'de târîhinde fevt olup birâderi Müsta'în Billâh yanında İskenderiyye'de medfûndur.

Andan el-Müstencid Billâh Yûsuf ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed. Müddet-i hilâfet 25 sene. Ve dahi sene 884'de Sultân Kayıtbay cenâzesine hâzır olup Sitti Nefîse cenbinde sâ'ir âl-i Abbâsiyân türbesinde defn olundu.

Andan el-Mütevekkil Alallâh Abdülazîz bin Ya'kûb ibn al-Mütevekkil Alallâh 19 sene (da) halîfe olup sene 903'de el-Melik en-Nâsır Muhammed, Sultân Kayıtbay asrında Sitti Nefîse cenbinde medfûndur.

Andan el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Müstemsik Billâh Ya'kûb fâtih-i Mısır Selîm şâh'da kûşe-nişîn-i cinânda bulunup Selîm Hân ile İslâmbol'a gidüp hayli i'zâz [u] ikrâm olunup zevk [u] safâda iken Selîm Hân vefât edüp Süleymân Hân dahi kendüye hadden efzûn in'âm [u] ikrâm edüp Süleymân Hân'a ibtidâ hilâfet şemşîrin Ebâ Eyyûb-ı Ensârî'de bunlar kuşadup Süleymân Hân bunlardan bî'at edüp cülûs etdiler. Zîrâ hulefâ-yı kadîm âl-i Abbâsiyân'dır.

Hikmet-i Hudâ bu el-Mütevekkil Alallâh'ın pederi el-Müstemsik Billâh Mısır'da merhûm olduğu haberi geldikde Süleymân Hân'ın izniyle mu'azzez ü mükerrem Mısır'a varup pederi yerine halîfe oldu. Müddet-i hilâfeti 23 sene. Ve sene 908 905'de 905'de Mısır vâlîsi Dâvûd Paşa asrında bunlar dahi fevt olup Sitti Nefîse cenbinde defn olundu ve Mısır içre halîfe olan âl-i Abbâsiyân'ın âhiri bu el-Mütevekkil Alallâh'da inkırâz buldu.

Cümle on yedi neferdir. Müddet-i saltanatları kâmil 332 sene oldu. Ammâ Mısır'da bunların hilâfeti âl-i Abbâsiyân olduklarına binâ'en ta'zîm edüp şeyhü'ş-şüyûh mertebesinde idiler. Zabt u rabt ve bast u akd [u] hâl tegallüben Çerâkese elinde idi. Ve almak-vermek ve yasmak-asmak cümle Çerâkese destinde idi. Bunlar hemân sâhib-i kelâm olup anlara bî'at verirdi, *ve's-selâm.*

Bunlara halîfe-i Resûlullâh derler. Bunlardan sonra,

Devlet-i âl-i Tâhiriyân

dır. Memâlik-i Horâsân. Cümle beş neferdir. İbtidâ Halîfe Talha ve Halîfe Abdullâh ve Halîfe Alî ve Halîfe Muhammed. Müddet-i saltanatları 98 sene olup Mısır'a mâlik olmadılar. Andan,

Devlet-i Benî Leys Saffâriyân

Bunlar dahi diyâr-ı Horâsân'a ve Belh [ve] Irâk'a ve Sıfahân'a mâlik idiler. Cümle **[Y 19b]** tokuz nefer kimesnelerdir. Evvelâ Ya'kûb Leys ve Ömer Leys ve Tâhir Leys. Bunlara Leytiyân derler. şecî' [u] bahâdırlığile meşhûrlardır. Müddet-i saltanatları 52 sene, ammâ Mısır'a mâlik olmadılar. Andan,

Devlet-i âl-i Sâmâniyân

Cümle tokuz neferdir. Evvelâ Sâmân İsmâ'îl ve Sâmân Ahmed ve Sâmân Nasr ve Sâmân Nûh ve Sâmân Abdülmelik ve Sâmân Mansûr ve Sâmân Nûh ve Sâmân Mansûr ve Sâmân Abdülmelik Sultân. Ve halîfe yerine bunlara Sâmân derler. Cem' olsa Sâmâniyân derler. Mâverâ'ü'n-nehir ve Horâsân ve Çîn'e hükm etmişlerdir. Müddet-i saltanatları (–). Andan,

Devlet-i Benî âl-i Ziyâd

Memâlik-i Horâsân ve Cürcân ve Taberistân ve Irâk'a mutasarrıflar idi. Hattâ Enûşirvân Bağdâd'dan Yemen memleketlerine azîmet etmeğe himmet etmişdi, ammâ Yemen tübba'ları kendüye mutî' olup ferâgat etdi. Bunlar altı neferdir. Bunlara müverrihîn Âdil derler. Evvelâ Âdil Merdâvunc ve Âdil şemkîn ve Âdil Behsân (–) Behset Bûden ve Âdil Kâpûs ve Âdil Menûçehr ve Âdil Enûşirvân. Müddet-i saltanatları {(–) sene}. Hattâ efvâh-ı nâsda Hazret-i Risâlet-penâh buyurmuşlar ki; (–) buyururlar (–) kim,

"Kefere meliki asrında vücûda geldikse Nûşirvân gibi âdil zamânında geldik" demişler sene (–) ammâ bir tevârîhde manzûrumuz olmadı. Ve bu Enûşirvân çok mu'ammer oldu. Andan yine,

Devlet-i âl-i Büveyh

On yedi nefer kimesnedir. Müddet-i saltanatları (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Sebüktekin

On dörd neferdir. Müddet-i saltanatları 176 sene. Memâlik-i [[(–) (–) (–)]] mâlikler idi.

Andan,

Devlet-i âl-i Gûre

Beş neferdir. Müddet-i saltanatları (–) sene. Ve memâlik-i [[(–) (–) (–)]] **[Q 166b]** mutasarrıflar idi. Andan,

Devlet-i Hârezmiyân

Tokuz neferdir. Müddet-i saltanatları 132 133 sene. Memâlik-i [[(–) (–) (–)]] şehriyârlar idi. Andan, **[P 164b]**

Devlet-i âl-i Selçukıyân

Üç tabakadır. Tabaka-i ûlâ Îrân-zemîn ve Mâverâ'ü'n-nehir'e mâliklerdir. Cümle on dörd neferdir. Bunlara (–). Müddet-i saltanatları (–) sene. Andan,

Devlet-i Selçukıyân-ı Sânî

dir. Memâlik-i Kirmân. Bunlar on bir neferdir. Müddet-i saltanatları 159 sene.

Devlet-i Selçukıyân-ı Rûm

Bunlar on dörd neferdir. Bunlar ibtidâ Mâverâ'ü'n-nehir'den gelüp diyâr-ı Yûnâniyâna ya'nî Karaman ve Konya ve Sivas-ı Rûm'a mâlik oldular. Bunlara Keyâniyân-ı Rûm derler. Zîrâ isimleri Keykûbâd ve Keyhusrev ve Keyarslan'dır. Anıniçün Keyâniyân-ı Rûm derler. Âl-i Osmân'ın sebeb-i rif'atları bunlardır. Mahallinde inşâ olunur inşâ'allâh. Andan,

Devlet-i Tâcü'd-devle

Altı neferdir. Bunlara pâdişâhlar elkâbında âl-i Tâciyân derler. Memâlik-i şâm ve Irâk'a mâliklerdir. Müddet-i saltanatları (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Atabeğ

dir. Memâlik-i şâm-ı Dımışk. Altı neferdir. Müddet-i saltanat (–) sene oldu. Andan,

Devlet-i âl-i Ömeriyye

Ba'de'l-hicreti'n-nebeviyye iki yüz yıl mürûr edüp zuhûr etdiler. Musul ve Cezîretü'l-Ömer **[Y 20a]** ve Âmid ve Malatıyye'yi feth edüp dârü'l-mülk etdiler. Be-dest-i Emîr Ömer. Bunlar üç neferdir. İbtidâları Emîr Ziyâd ve anın oğlu Emîr Lokmân ve anın oğlu Emîr Ömer ki fâtih-i Malatıyye'dir. Ba'dehu devlet, kızları evlâdına intikâl eyledi. Müddet-i saltanatları (–) sene oldu. Andan,

Devlet-i âl-i Atabeğ-i Kebîr

Bunlar altı neferdir. İbtidâları Hazret-i Nûreddîn-i şehîd'dir kim küffâr Hazret-i Resûl-i kibriyâ *aleyhi efdalü's-salavâti* kabrinden çıkarırken Nûreddîn-i şehîd şâm pâdişâhı idi. Hazret vâkı'asına girüp "Yetiş yâ Nûreddîn" deyüp kabr-i Resûlullâh'a yetişüp küffârları katl edüp ravza-i Resûl'ü dâ'iren-mâdâr demir ve tuç ve rusâs ile mülemma' sandûka içine koyup ibtidâ Medîne-i münevvereye kal'a inşâ eden bu Nûreddîn-i şehîd ibn Aksunkur el-Bersakî'dir. şâm [ve] Irâk ve Âzerbaycân ve Basra ve Lahsa ve Sis ve Tarsûs ve Adana'ya mâlik oldular. Ammâ bu âl-i Atabeğiyân altı fırka oldular. Her tabakası altışar neferdir. İbtidâ bir sınıfı,

Âl-i Salâhiyân

ki Nûreddîn-i şehîd'in hizmetinde idi. Mısır diyârında Reşîd ve Dimyât'ı, İşpanya Freng-i bed-rengi istîlâ edüp nehb [ü] gâret etdükde ahâlî-i Mısır Nûreddîn-i şehîd'den imdâd taleb edüp Sultân Nûreddîn dahi ümerâlarından Esedüddîn şîrkûh'u ve karındaşı oğlu bu Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb'u Mısır'a serdâr edüp yüz bin askerle gönderdikde Askalân ve Yâfa ve Reşîd ve Dimyât'ı küffârdan halâs edüp ehl-i Mısır bu Salâhaddîn'in şecâ'at [u] salâbetinden hazz edüp Mısır'a hâkim olup sikke ve hutbeyi efendisi Nûreddîn ismine kırâ'at etdirmeyüp Bağdâd'da hulefâ-yı Abbâsiyân'dan el-Muttakî Billâh ismine tilâvet etdirdiğin şâm'da Nûreddîn eş-şehîd istimâ' edüp gâyet müte'ellim olup bu Yûsuf Salâhaddîn'i şâm'a da'vet edüp Salâhaddîn havfinden şâm'a gitmeyüp gûnâ-gûn özürler eyleyüp sene 572 târîhinde Mısır'ın iç kal'asın gazâ mâlıyla inşâ edüp şehr-i Mısır'ın cânib-i erba'asına yigirmi tokuz bin üç yüz zirâ'-ı Mekkî bir sûr-ı muhkem-i üstüvâr dîvâr çekdi kim ilâ-hâze'l-ân zâhir ü bâhirdir.

Andan Nûreddîn, şâm'da merhûm olup bu Salâhaddîn Yûsuf, Mısır'a müstakil pâdişâh olup şâm ve Haleb'e dahi mâlik oldu. Ve cezîre-i Mısır'da on yedi pâdişâhı zîr-i destine aldı. Cümle yedi neferdir. Müddet-i saltanatları (–) sene.

Ve bu Salâhaddîn Yûsuf zamân-ı hilâfetinde sene 562 târîhinde Merec-i Uyûn'da küffâr-ı Freng-i pür-reng-i bed-ceng ile bir savaş-ı perhâş etmişdir kim hâlâ cemî'i tevârîhlerde dâstân-ı dostândır. Ol gazâ mâlıyla Mısır'da İmâm şâfi'î'de bir medrese-i âlî binâ etdi kim hâlâ vâcibü's-seyrdir. Andan âl-i Atabeğiyân'ın bir tabakası,

Devlet-i âl-i [Y 20b] Eyyûbiyân bin şâdü'l-Kürdî

Ba'zı müverrihîn bu Yûsuf Salâhaddîn içün Eyyûbiyân'dandır derler. Bunlar dahi yedi neferdir.

Bunlardan el-Melik el-Eşref Halîl bin Kalavân kırk dörd gün Akka kal'asın muhâsara edüp ceng-i azîm ile feth edüp bir dahi küffâr istîlâ etmesin içün Akka kal'asın esâsından münhedim etdi, mahallinde tahrîr olunur.

Andan el-Melik el-Azîz Osmân bin el-Melik en-Nâsır, Salâhaddîn câmi'inde medfûndur ve âl-i Eyyûbiyân'dandır.

Andan el-Melik el-Kâmil halîfe oldu.

Andan el-Melik el-Eşref halîfe olup zamânında Freng cümle leb-i deryâda olan kal'alara istîlâ edüp bunun zamânında Kudüs-i şerîfi sulh ile Frenge verdiler, sene 935. Eyyûbiyân'dan bir rüsvâ-yı âm halîfe idi. Derd-i serinden altmış yaşında şâm'da merhûm olup (–) medfûndur.

Andan el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb, Mısır'da medfûndur. Bunlar âl-i Bahriyye'nin âhiridir. İbtidâları şecerüddür Hâtûn melikedir. Cümle 28 neferâtdır. Cümle devletleri 136 sene olup bunlara Memâlik-i Bahriyye derler. Andan,

Devlet-i Çerâkese

dir. Selâtîn-i Etrâk'den el-Melik el-Mansûr Seyfeddîn Kalavân el-Ekfî el-Alânî es-Sâlihî, Çerâkese ve Abaza kavminin velî-ni'metleridir kim âl-i Çerâkize'ye memâlik-i Bürciyye derler.

Andan el-Melik el-Kâmil Muhammed Kâmil altmış yaşında Mansûr[e]'de merhûm olup

na‘şın Mısır’a götürüp (–) câmi‘inde medfûndur. Mısır içinde Beyne’l-Kasreyn’de mezâhib-i erba‘a içün dörd medrese binâ etdi. Ve Ravza cezîresinde bir kal‘a binâ etdi. Hâlâ eser-i binâları zâhirdir.

Andan el-Melik el-Mu‘azzam Tûrân şâh bin el-Melik es-Sâlih Necmeddîn Eyyûb Mansûr[e]‘de pederi vefât etdikde el-Mu‘azzam Tûrân şâh kendüsi Kürdistân’da Hısn-ı Keyfâ‘da hâkim idi. Vâlidesi şecerüddürre Hâtûn’dur kim Ka‘be-i şerîfi siyâh harîr ile pûşîde eden bu şecerüddürre’dir. Ehlinin Mansûr[e]‘de öldüğün üç ay ifşâ etmeyüp Hısn-ı Keyfâ‘da oğlu Mu‘azzam şâh’a ılgar ile pes-i perdeden âdem gönderüp Mu‘azzam şâh üç ayda Mısır’a dâhil olup serîr-i hilâfetde ber-karâr olup sene 648 târîhinde Dimyât’a müstevlî olan küffârı cümle katl edüp Dimyât’ı feth etdi.

Andan bu Melik Mu‘azzam üzre kulları gulû-yı azîm edüp Mu‘azzam’ı şehîd etdiler. Hilâfet anası şecerüddürre’ye intikâl edüp Ka‘be-i şerîfin siyâh setrini dahi tekellüflü inşâ etdirdi. Hâlâ hayrât-ı azîmedir. Bir mülûka müyesser olmamışdır.

Ba‘dehu bu şecerüddürre’nin ehli Aybeği et-Türkmânî halîfe olup lakabına el-Melik el-Mu‘îz dediler. Andan Mısır’da,

Devlet-i âl-i Türkmâniyân

Altı neferdir. Bunlar dahi âl-i Atabeğiyân esnâfındandır. Ba‘dehu mezkû[r] şecerüddürre ehli olan Aybeğ et-Türkmânî‘ye hâtırmânde idi. Zîrâ oğlu Mu‘azzam şâh’ın katline bu Aybeğ et-Türkmânî sebeb **[Y 21a]** olmuşdur.

Ve bu Aybeğ şecerüddürre üzre Musul beğinin kızın alup şecerüddürre gâyet güç gelüp bir gün bu Aybeği et-Türkmânî hammâmında gasl ederken şecerüddürre fursat bulup cevârîlerine koma edüp cümle cevârîler âlât-ı silâh ile Aybeğ üzre hammâmda hücûm edince Aybeğ dahi gâfil olmayup gizli yarağın uryân edüp cevârîlere karşu durur. Ammâ yüz kağan arslana bir nefes nice tâkat getürsün.

Bu arbedede iken şecerüddürre hammâm kubbesi üzre menfes (–) durur(?) deliklerinden nigerân eylerken hikmet-i Hudâ kubbe çöküp şecerüddürre Aybeğ et-Türkmânî‘nin yanına düşüp hurd olur. Aybeğ bu hâli görüp cârîyeleri bırakup şecerüddüre’yi katl edüp kendüyi dahi cârîyeler katl edüp hâlâ Mısır’da Sitti Nefîse kurbunda Sirkeciler mahallesinde ikisi bir kubbede medfûndur.

Ve şecerüddürre’nin oğlu şehîd Mu‘azzam şâh bunda medfûndur. Âl-i Eyyûbiyân bu Mu‘azzam şâh’da inkırâz buldu. Ve saltanat kullarına intikâl eyledi. Ammâ bu aralıkda Aybeğ et-Türkmânî‘nin Musul beği kızından Alî nâmında beş yaşında bir oğluna da (–) oğlan oğlın edüp lakabına el-Melik el-Mansûr dediler. Sekiz ay melik olup Abbâsiyye (–) Aybeğ et-Türkmânî zamânında Hulâgû Hân Tatarı müstevlî olup (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–) {âl-i Abbâsiyân’dan Halîfe Musta‘sım’ı dutup ve sâ’ir evlâd-ı hulefâyı dahi cümle kılıçdan geçirüp (–) (–) (–) elinden aldı ve yine Mısır’a geldi. Ba‘dehu sene 687 Nûbe diyârın feth etdi. Ve sene 688 Freng elinden şâm Tarabulus’un feth etdi. Âhir 689 Zi’l-ka‘de’de vefât edüp saltanatı on bir yıl ve iki ay ve yigirmi gün olup yerine oğlu el-Melik el-Eşref Salâhaddîn Halîl halîfe oldu ve Akka kal‘asın Freng elinden feth etdi.

Andan el-Melik en-Nâsır Muhammed bin Kalavân Mısır’a üçüncü gelişinde sene 733 yine pâdişâh olup Hâkim Bi-emrillâh bunun eyyâmında cebel-i Cûşî‘de maktûl bulundu.} Ve

Atabeğiyân'dan bir esnâfı dahi,

Devlet-i Ekrâdiyân

Bunlar şâdü'l-kürdî'den müteferrik olmuşlardır. Yedi nefer kimesnedir. Mısır'da devletleri helc ü melc olmuşdur. Müddet-i saltanatları (–) sene. Ammâ cümleden mu'azzamı Sultân Muhammed Ekrâd'dır kim İmâm şâfi'î **[Q 167a]** üzre bir kubbe-i âlî binâ edüp rusâs-ı nîlgûn ile pûşîde edüp kendüler dahi İmâm şâfi'î'nin hâk-i pâklerinde vâlideleri ile medfûndur. Andan, **[P 165a]**

Devlet-i âl-i Kara Hıtayân

Bunlar sekiz neferdir. Âl-i Atabegiyân'dandır, ammâ hükûmetleri Kirmân vilâyetinde olmuşdur. Müddet-i saltanatları (–) sene olmuşdur. Ve,

Devlet-i âl-i Eyyûbiyân

Bir sınıfı hâkim-i Yemen olmuşlardır. Yedi neferdir. Yemen diyârın bunlar amâr etmişlerdir. Ecdâdları Atabeğ, Yemen'de Mezîb şehrinde medfûndur. Müddet-i saltanatları (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Melâhide

Bir kavilde 12 ve bir kavilde sekiz neferdir. Hükûmetleri vilâyet-i Kûhistân'dır. Müddet-i saltanatları 182 sene. Ve,

Devlet-i âl-i Benî Artık

dır. Memâlik-i Haleb **[Y 21b]** ve Malatıyye ve Diyârbekir'e hükûmet etdiler yigirmi beş nefer kimesnedir. Devletleri kalın devlet idi. Pâdişâhlar elkâbında bunlara "Merd-i Zebân" derler. Müddet-i hilâfetleri (–) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Mervân

Hâkim-i Diyârbekir ve Musul ve Cezîre idi. Yedi neferdir. Müddet-i devletleri (–) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Benî Mirdâs el-Kilâbî

Hâkim-i Haleb ve Ayntâb ve Mar'aş idi. Yedi neferdir. Bunlara elkâb-ı selâtînde "Kürdûn" derler. Hâlâ Cum Ekrâdı bunlardandır. Müddet-i devletleri (–) sene. Andan,

Devlet-i Benî âl-i Esed

Hukkâm-ı Hille ve Tikrîd ve şehrizûr. Yedi neferdir. Kürdistân'da bunlara âl-i şîrân derler ve elkâb-ı selâtînde isimleri Yezden şîr, Abdâl şîr, Ziyâ'eddîn şîr derler. Müddet-i devletleri (–) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Benî Hemedân

Hükûmetleri Musul [ve] Harîr ve Ardalan ve Rûmiyye ve Dumdumî ve Dumbulî vilâyetlerine mâlik olmuşlardır. Cümle altı neferdir. Saltanatları (–) sene olmuşdur.

Devlet-i âl-i Benî Akîl ibn Ebî Tâlib

Hazret-i Alî'nin karındaşıdır. Evlâdları Musul'a ve Hille ve Tikrîd'e hâkim oldular. On neferdir. Müddet-i hilâfetleri (–) sene. Andan bunlar Mısır üzre hurûc edüp âl-i

Emeviyyûn yol vermeyüp azîm ceng edüp münhezim oldular. Ve,

Devlet-i âl-i Türkmâniyân

Beş neferdir. Bunlara elkâb-ı selâtînde Emîr derler. İbtidâları Emîr Kirboğa'dır. Antâkıyye'de Freng ile ceng edüp münhezim olup sene 495 başın alup Isfahân'a giderken Hoy'da şehri hâricinde medfûndur. Müddet-i saltanatları (–) senedir. Andan,

Devlet-i âl-i Dânişmendiyye

Sivas ve Niksâr ve Bafra'ya ve Amasiyye ve Kayseriyye'ye mâlikler idi. Yedi neferdir. Bunlara Melik derler. İbtidâları Niksâr kal'asında medfûn Melik Gâzî'dir. Âl-i Selçukıyân ile ibtidâ Rûm'a kılıç uran bunlardır. Müddet-i devletleri (–) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Kara Yûsufiyân

Bunlara Karakoyunlu derler, ulu pâdişâhlar idi. Cümle on neferdir. Memâlik-i Diyârbekir ve Âzerbaycân ve Irâk ve Fârs vilâyetlerine mutasarrıf oldular. Bunlara elkâb-ı selâtînde "Beğ" derler.

Uzun Hasan bunlardandır. Timur-ı bî-nûra bu Uzun Hasan mutî' olup Timur'un rikâbında piyâde yürüdü, ammâ Timur fevt oldukdan sonra Timur'un evlâdların kırup milklerine mâlik olup azîmü'ş-şân pâdişâh oldu.

Erzurûm'da Hasan kal'asın bu binâ etdiğiyçün Hasan kal'ası derler. Ba'dehu Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân Gâzî ile Tercân sahrâsında ceng-i azîm edüp Uzun Hasan'ın cümle askeri dendân-ı tîğ-ı Mehemmedîden geçüp Uzun Hasan ipin uzadup firâr etdiğine, târîh:

Butlân keydü'l-hâinîn [64]

târîh düşmüşdür. Uzun Hasan Tebrîz'e varup kahrından anda merhûm olup câmi'i sâhasında medfûndur. Müddet-i hilâfetleri (–) sene. **[Y 22a]** Andan,

Devlet-i âl-i Akkoyunlu

Bunlar dahi Diyârbekir [ve] Âzerbaycân ve Irâk diyârlarına mâlik oldular. Tokuz neferdirler. Bunlara "Bay" derler. Gâyet mün'im pâdişâhlar olduklarından bay derler. Müddet-i hilâfetleri (–) sene. Gâyet sâlih ü âbid [ü] zâhid pâdişâhlar idi. Âl-i Osmân'ın bir silsilesi bunlara müntehîdir. Mâhân diyârından gelmişlerdir. Edirneli Mehemmed Çelebi tevârîhinde Uzun Hasan bu Akkoyunlu'dandır, demiş. Ba'zıları Karakoyunlu demiş. Hakîr ikisin de koyun demişiz. Andan,

Devlet-i âl-i şâh-ı şâhân-ı Îrân [u] Tûrân

Tulû'ları Erdebîl'de şeyh Safî hazretleridir. Memâlik-i Acem'e ibtidâ halîfe olup kutbiyyet ile hükûmât etdi.

Andan oğlu şeyh Cüneyd. Bu dahi kutb-ı âfâk ale'l-ıtlâk kutbiyyete kadem basmışdı.

Anın oğlu eş-şeyh İbrâhîm Hân ibn eş-şeyh Hâce Alî ibn eş-şeyh Sadreddîn Mûsâ ibn eş-şeyh Safiyyüddîn Ebû İshâk-ı Erdebilî ki cümle şâhların ibtidâsıdır. şâh Abbâs-ı Evvel'e gelince cümle beş nefer şâhdır. Bunlara elkâb-ı selâtînde "şâh" derler.

İlâ-hâze'l-ân Âzerbaycân ve Îrân [u] Tûrân'a Gence ve şirvân'a mâliklerdir. Zamânımızda şâh (–) (–) gelince (–) şâhdır.

Bunlara lisân-ı Acem'de hudâvendigâr ve şâh-ı şâhân ve şeh ve şâh ve şâhinşâh ve husrev ve şehriyâr ve server ve tâcdâr ve sâhib-kırân ve şâh-ı Îrân [u] Tûrân derler. Andan,

Devlet-i âl-i Derbendiyân

Tokuz neferdir. Bunlara "Mülûk-i mâlik" derler. Gence ve şirvân [ve] şamakı ve Bakü ve Bâbü'l-ebvâb'a varınca hâkimler idi. Gâyet sünnîlerdir. Enûşirvân neslinden idiler. şâhlar tasallut eyleyüp devletleri inkırâz bulup emlâklerine kâh âl-i Osmân kâh şâh-ı cihân hüküm ederler hâlâ. Andan,

Devlet-i âl-i şamhâliyân

Bunlar dahi Enûşirvân neslindendir. Gâyet muta'assıb sünnî kimesnelerdir. Pâdişâhlarına hâlâ "şamhal" derler. Anlar "şamkal" derler bir alay oğuz tâ'ifedir.

Hâlâ seksen bin askere mâliklerdir. Âl-i Osmân'ı hutbesinde yâd edüp andan kendülerin anarlar.

Kûh-ı Elburz'un cânib-i şimâlinde sâkinlerdir. Yedi hânlık yere mâliklerdir.

Karabudak hânlıkdır. şehirleri Tarhu ve Kovin ve Enderey ve Tabeserân'dır. (–) (–)

şimâl cânibleri bahr-i Harez kenârında Demirkapu'dur. Cânib-i şarkîleri Gence ve şirvân [ve] şamahı'dır. Kıble cânibleri Gürcistân'ın Tomris Hân ülkesidir. Saltanatları hâlâ câr îdir. *Ebbedellâhu devletehu.* Dâ'imâ Acem ile ceng ederler. Zîrâ vilâyetleri sarp dağıstândır ve kendüler şecî' gâziyândır. Andan,

Devlet-i âl-i Özbekiyân

dır. Memâlik-i Belh [u] Buhârâ ve Horâsân. Bunlara elkâb-ı selâtînde (–) derler. Hazret-i Risâlet-penâh'ın bir nâme-i şerîfiyle İslâmı kabûl eyleyüp cemî'i kibâr-ı evliyâullâh bu Horâsân'dan zuhûr etmişdir. Hâlâ mü'min ü muvahhid kavimdirler. Ve devletleri hâlâ mü'ebbeddir. Bunlar(dan) Mısır'a mâlik olmamışlardır. **[Y 22b]** Zîrâ iklîm-i sâdis ve sâbi'de vâki' olmuşlardır. Cemî'i eyyâmda ceng [ü] cidâlleri Acem ve Hind iledir. Andan,

Devlet-i âl-i Cingiziyân

Tevârîh-i Mîrhân'da cülûs-ı Cingiz Hân sene 579. Bunlar on iki fırka pâdişâhlardır. Her sınıfı onar, on beşer hânlar ve mirzâlardır. Kırım ve Dağıstân ve Moğol [u] Bogol [ve] Kumuk ve Kalmık Kalmak Kalmuk dahi on iki taysıdır, ya'nî pâdişâhdır. Her taysı onar kerre yüz bin askere mâlikdir. Ve kavm-i Kazak ve Özbek ve Nogay ve Heşdek ve Maskov ve Çîn ve Hıtâ vü Hoten ü Fağfûr ve Libka ve Badrak [ve] Hind ü Sind ve Acem ve Etrâk-i Türkmân ve âl-i Osmân dahi cümle Tatar'dan müteferriklerdir.

Ve kavl-i *Tevârîh-i Tuhfetü'd-Divel* hakîkat bir tuhfe tevârîhdir, anın kavli üzre Hazret-i Âdem dahi Tatar sıfatında idi, der.

Cenâb-ı Bârî ibtidâ rûy-i arzı konar-göçer evli Tatar ile müzeyyen etdi. Ba'dehu Arab, Hazret-i İsmâ'îl'den sonra zuhûr edüp ibtidâ lisân-ı Arabî Hazret-i İsmâ'îl'den kaldı, der.

Ve bir kavilde Hazret-i şît'in hâtûnu cennetden gelmiş hûrî olmak ile cennet lisânı, Arabî tekellüm ederdi. Âdem oğulları İbrî lisânı tekellüm ederdi, tâ ki lisân-ı Arabî Hazret-i İsmâ'îl'de şâyi' oldu.

Ey imdi hakîkatü'l-hâl yine rûy-i arzda Arab [ve] Tatar'dan gayrı çok kavim yokdur. Bu hakîrin ekser seyâhati Kırım ve Dağıstân ve Kalmık **[Q 167b]** ve Nogay ve Heşdek ve Deşt-i Kıpçak'da çok seyâhat eyledik, Tatar kavminden çok bir kavim görmedim. Kalmuk'dan Kalmak'dan Kalmuk'dan gayrısı mü'min [ü] muvahhid kavimdir. Hâlâ İslâm pâdişâhlarından devlet-i âl-i Cingiziyân hükûmetleri yedi yüz yetmiş mîl cezîre-i Kırım'da sâkinlerdir.

Ve yüz bin askere ve **[P 165b]** yüz kerre yüz bin ata mâliklerdir.

Bunlarda esbâb-ı ihtişâm dârât [u] azamet olmayup bunlarda mâl at ve deve ve koyun [ve] nahırdır.

Bunlara "hân" derler, Geray evsâflarıdır. Meselâ Bahadır Geray [ve] İslâm Geray ve Gâzî Geray Hân derler.

Kırım'ı Tohtamış Hân asrında Ciniviz küffârı elinden feth edüp müstevlî oldular. Hânların akrabâlarından yâhûd bürâderlerinden biri sağ vezîri olup "Kalga Sultân" derler. Akmescid nâm şehirde olurlar.

Ve sol vezîri "Nûreddîn Sultân" derler, orta vezîrine "Aka" derler.

Ve boybeylerine "şîrîn" ve "Mansûr" ve "Sincivit" ve "Olan" derler. Olan oldur kim meselâ hânın kızlardan tevellüd etmiş beğlere "Olan" derler.

Askerî tâ'ifesine "Karaçı" derler. Kırım kavmine "Badrak" derler.

Ba'dehu âl-i Osmân'dan Sultân Bâyezîd-i Velî Akkirmân ve Kili kal'asın feth ederken Kırım'dan Mengli Geray Hân ibtidâ gelüp âl-i Osmân'a mutî' olup ol ahde vefâ edüp âl-i Osmân'a imdâd edüp sikkelerinde kendü isimlerin tahrîr ederler. Hutbelerinde ibtidâ âl-i

Osmân ba‘dehu filan Geray Hân tilâvet ederler. Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘a gelince yigirmi **[Y 23a]** hân idi, hâlâ devletleri mü’ebbed ola.

Bu hakîr anların ihsân [u] in‘âmın görmüşüz. Diğer,

Devlet-i âl-i Cingiziyân-ı Mâverâ’ü‘n-nehir

Bunlar dahi nesl-i Özbek’dendir. On iki pâdişâhdır. İnkırâzu’d-devrân devletleri mü’ebbed ola. Sene 119 târîhinde Hişâm bin Abdülmelik şâm halîfesi iken bunlara nâme gönderüp İslâmı kabûl eylediler. Saltanatları hâlâ mü’ebbeddir. Andan,

Tabaka-i sâlis-i devlet-i Âl-i Cingiziyân

dır. Memâlik-i Îrân u Tûrân ve Deşt-i Kıpçağ ve Çîn ve Hıtâ vü Hoten diyârlarına mâlik olmuşlar idi. On sekiz nefer idi.

Nâsır-ı Tûsî tahrîkiyle ve Alkame Vezîr hıyânetiyle bu Tatar’dan Hulâgû Hân on kerre yüz bin Tatar ile Bağdâd’a gelüp götürüp götürüp âl-i Abbâsiyân’dan el-Musta‘sım Billâh’ı katl edüp âl-i Abbâsiyân bunda inkırâz bulup Abbâsiyân’ın berriyede bulunan evlâd-ı sagîrleri Mısır’a kaçup anda şeyh mesâbesinde halîfe olurlardı. Bu Hulâgû Hân azîm asker-i bî-kerâna mâlik idi. Cümle 18 neferdir. Devletleri 415 sene oldu. Bunlara dahi elkâblarında hân derler.

Tabaka-i râbi‘-i devlet-i âl-i Cingiziyân âl-i Timur Gürgân sâhib-hurûc-ı cihân

dır. Memâlik-i Îrân [u] Tûrân [ve] Deşt-i Kıpçağ ve Hindistân [ve] Sind ve Moltân ve Çîn [ü] Mâçîn ve Hıtâ vü Hoten ve Maskov ve Bulgar ve Leh ve Kırım ve Dağıstân ve Gürcistân ve Irâk-ı Arab ve Irâk-ı Acem ve Bilâdü‘r-Rûm ve şâm cümle memâlik-i mahrûseleri feth edüp kırk bir pâdişâhı rikâbında piyâde yürüdüp zîr-i hükmüne almışdı.

Hattâ Yıldırım Bâyezîd Hân’a nâme gönderüp mutî‘ olup “Benden bî‘at edesin” dedükde Yıldırım Hân elçisin kovup Timur-ı bî-nûr deryâ-misâl askerle Yıldırım Hân üzre gelüp (–) sahrâda ceng-i azîm edüp vüzerâ-yı Yıldırım Hân’ın sû-i tedbîriyle asker-i âl-i Osmân münhedim olup Yıldırım Hân dâğ-ı derûnundan bir iş görmemiş deste kuyruk tay üzre meydân-ı ma‘rekede Tatar askerin kova kıra nâ-resîde at altında kalup tekerlendi.

Derhâl Tatar askeri Yıldırım Hân’ın başına üşüp bir sâ‘at piyâde ceng edüp âhir girîbânı ele verüp Timur-ı bî-nûr huzuruna getürüp şecî‘âne niçe kelimâtlar edüp Timur Yıldırım Hân’a başka serâperde döşeyüp dâ’imâ saff-ı âlîde karâr edüp Timur ile musâhabet ederlerdi.

Hikmet-i Hudâ hummâ-yı muhrikadan Timur yanında merhûm olup na‘şın Bursa’ya getirüp câmi‘i hatîresinde defn olundu.

Andan Timur giderken Çelebi Sultân Mehemmed ibn Yıldırım Hân babasının intikâmın almağiçün Timur’un ardına düşüp Taşak ovası nâm mahalde Timur Gürgân’a yetişüp eyle sâtûr-ı Mehemmedî urdu kim hâlâ dillerde dâstândır. Ve cümle Tatar leşkerinin derilerini yüzüp sâyesinde meks etdikleriyçün bu sahrâya Taşak ovası derler. Bir edebsizce ismi vardır.

Andan **[Y 23b]** Timur firâr edüp Karabâğlar’da meştâ edüp andan evvelbahârda şâm’ı feth edüp bin Mısır hazînesi mâl alup Mısır’a azîmet edüp İzzetü‘l-Hâşim’e varup asker ile

{birkaç gün istirâhat edüp andan kalkup Katıyye ve Ümmü'l-Hasan çölüne varup yorgun ve durgun at ve asker ile} ol mahalle vardıkda Mısır Sultânı Sultân Berkûk bir tarafda Mîr Ferec bir tarafdan Mîr Kertbay bahâdırân-ı cündiyân ile Tatar-ı bî-cânın içine aç kurd girir gibi girüp Mısır askeri Timur'a bir satır urdular kim hâlâ ol çölistânda üstühânları püşte püşte nümâyândır.

Timur Mısır'a mâlik olamayup münhezimen firâr edüp şehr-i (–) medfûndur. Müddet-i saltanat (–) sene. Andan,

Tabaka-i hâmis-i âl-i Cingiziyân ya'nî evlâd-ı Timur Gürgân

dır. Memâlik-i Îrân u Tûrân [ve] Hemedân [u] Nahşıvân [ve] Isfahân-ı nısf-ı cihân [ve] Van ve Gîlân [ve] Âzerbaycân mezkûr diyârlara mutasarrıflar idi, ammâ evlâd-ı evlâdı âl-i Timur kırk bir pâdişâh oldu. Ve her biri birer vilâyete pâdişâh olup altı saf oldu. Mâbeynlerine tefrîka düşüp birbirlerin kırdılar. Akkoyunlu Uzun Hasan dahi Timur'un rikâbında piyâde yürüdüğünün intikâmın almak için Timur'un birkaç evlâdların ol katl eyleyüp Diyârbekir ve Musul ve Hille ve Bağdâd ve Basra ve Lahsa ve Âzerbaycân'a müstakil pâdişâh oldu. Ammâ bu mezkûr Timur evlâdları çok mu'ammer olmayup büyük oğlu (–) kalup Hindistân'a pâdişâh oldu.

Tabaka-i sâdis-i devlet-i âl-i Cingiziyân, ya'nî evlâd-ı Timur Gürgân pâdişâh-ı Hindistân u Sindistân

Devletleri kadîmdir. Lâkin Hazret-i Risâlet-penâh'ın mektûb-ı dürerbârları ile İslâm kabûl eyleyüp hâlâ Hanefiyyü'l-mezheb azîmü'ş-şân pâdişâhlardır ve bilâd-ı mu'azzamaya mâliklerdir. Rûy-ı arzda ibtidâ memâlik-i azîmeye mâlik olan Hindistân pâdişâhıdır, andan âl-i Osmân'dır. Gerçi Maskov kralı dahi büyük dünyâya mâlik olup, karanlığa varınca mutasarrıfdır, ammâ eli vilâyetinin çoğu şiddet-i şitâdan meskûn değildir.

Ve Hindistân şiddet-i hârlı yerdir, ammâ âb [u] havâsının letâfetinden gâyet ma'mûr [u] âbâdân vilâyet-i ma'mûredir.

Pâdişâhlarına "Rây" derler. Meselâ Ekber Rây, Evrengzîb Rây derler. Bir re'âyâ pâdişâhları huzûruna gelse pâdişâhım diyecek yerde râyım der, elkâbları eyledir. Ve bu Hindistân on yedi pâdişâhlık yerdir, her biri birer mezhebdedir.

Devlet-i pâdişâh-ı Sindistân

Pâdişâhlarına "Mugân" derler. Mugân Seyd, Mugân Tad, Mugân Rây, Mugân Serşâd; böyle isimleri vardır. Ammâ yine Hind pâdişâhlarına tâbi'dir, âteş-perestlerdir, hâlâ devletleri mü'ebbeddir. Andan,

Devlet-i pâdişâh-ı Muntan

Bunların isimleri Dadya Muntan, Radud Muntan, **[Y 24a]** Helâs Muntan derler. Re'âyâları Banyân'dır. Bu tâ'ife Habeş Sevâkini'nde Harkova'da ve Musova'da gâyet çokdur. Beyâz destâr sararlar, cümle âteş-perestdir.

Pâdişâhları Muntan'dır. Yine Hind pâdişâhına tâbi'dir. Hâlâ da devletleri mümteddir. Ve cümle kavmi âteş-perest ve gâv-perest ve fîl-perest ve şems-perest ve kamer-perest ve dıraht-perest kavimlerdir. Yine Cenâb-ı Bârî'ye ikrârları vardır. Eğer tevârihâtda tahrîr olunan üzre tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur. Ve hakîr ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn hâsıl eylemediğim şey'i tahrîr **[Q 168a]** etmek mu'tâdım değildir, ammâ iktizâ hasebiyle **[P 165b]**

tahrîr olundu.

Zikr-i ahvâl-i devlet-i hâkân-ı Çîn

Hindistân pâdişâhı ülkesi kadar vilâyete mâlik değilse seheldir. Bahr-i Muhît sâhilinde on iki bin pâre şehre mâlikdir. Pâdişâhlarına "Hâkân" derler. Bir pâdişâhdan havf [u] haşyetleri yokdur. Ve re'âyâsı çokdur.

Bir diyârdan bir diyâra tüccâr gelse cümle mâlın Çîn pâdişâhına ol bâzergân hedâyâ çeküp Hind ü Acem pâdişâhı kulun selâm eyledi, deyü ol bâzergân Çîn pâdişâhı huzûruna bu takrîb ile varup sohbetiyle müşerref olup ol tüccâr avdet mahallinde metâ'ının yigirmi kat fâ'idesi mertebesinde metâ'lar ihsân olunup ol tüccârlar vatanlarına azîmet ederlermiş. Hâlâ devletleri mü'ebbeddir.

Devlet-i ahvâl-i pâdişâh-ı Fağfûr

Memleketinin haddi Karanlık Dünyâ'ya müntehîdir. Her kankı pâdişâh olursa "Fağfûr" derler. Bin otuz senesinde bu memlekete Kalmuk istîlâ edüp niçe kerre yüz bin kavm-i Fağfûr'ı kırup yediler. Hattâ Fağfûr Hacnân şâh'ı bile pişirüp yediler, zîrâ Kalmah merdüm-hordur. Ol asırdan beri Fağfûr inkırâz bulup hâlâ Kalmah vilâyetlerine mutasarrıflardır.

Zikr-i ahvâl-i devlet-i pâdişâh-ı Deylemiyân

Bunlara elkâb-ı selâtînde "Kâşâniyân" derler. On yedi nefer Sünnîlerdir. Müddet-i saltanatları iki yüz yıldır. Memâlikleri Deylem ve Kirmân [ve] Kâşân'dır.

Zikr-i ahvâl-i pâdişâh-ı Belh

Sünnî pâdişâhlardır. Elkâb-ı selâtînde bunlara "Dârâ" derler. Yûnâniyân bu Dârâ şâh'ı Musul kurbunda Karadere'de münhezim edüp Rûm kavmi Îrân-zemîn'e müstevlî olup Acem kavmi Yûnâniyâna harâc-güzâr oldular. Hâlâ devletleri mü'ebbeddir, Sünnî pâdişâhlardır. Andan,

Devlet-i âl-i İnculiyân Anculiyân Anculiyân

Kavm-i Moğol'a pâdişâh idi. Moğol kavmi lisânı üzre pâdişâhlarına "İncur Ancur Ancur" derler. Memâlik-i Îrân-zemîn'de idi. Üç neferdirler. Bu İncur'u sene 700 târîhinde kavm-i Moğol-ı gûl, gulû-yı âm edüp İncur'u katl etdiler. Bunlara Haydar İncur, Esed İncur derler. Andan,

Devlet-i âl-i Muzafferân

dır. Fârs [ve] Irâk [ve] Kirmân. Sekiz neferdir Nefer sekiz Nefer sekize baliğ. Bunlara Ca'fer Muzaffer, Alî Muzaffer derler. Hükûmetleri yüz beş sene oldu. Bunlar dahi **[Y 24b]** tavâ'if-i mülûkdandır. Andan,

Devlet-i âl-i Çobaniyân

dır. Memâlik-i Îrân [u] Âzerbaycân. Nefer on iki. Bunlara "Emîr" derler. Müddetleri (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i İlkâniyân

dır. Vilâyet-i Âzerbaycân. Altı neferdir. Bunlara "Kamı" derler. Tavâ'if-i mülûkdandırlar, ammâ gâyet âdiller idiler. Müddet-i hilâfetleri (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Kertbay

dır. Memâlik-i Horâsân ve Gûristân. Hutbelerinde Melik Kertbay deyü tilâvet olunurdu. Sünnî pâdişâhlar idi. Sekiz neferdir. Ve müddetleri seksen sekiz âmdır. Andan,

Devlet-i âl-i Ser(â)bedârân

dır. Vilâyet-i Sebzevân ve Horâsân. Elkâblarında "Serbedârân" derler idi. Yedi neferdir, ammâ hasîb ü nesîb değillerdir. Tegallüben Serbedârân olurlardı. Bunlar dahi tavâ'if-i mülûkdandır.

Zikr-i evsâf-ı devlet-i âl-i Abbâsiyân

dır. Memâlik-i Bağdâd-ı behişt-âbâd ve Basra ve Lahsa ve Yemen ve Mekke ve Medîne ve ilâ bilâd-ı Ümmü Dünyâ Mısır-ı nâdire-i asıra ve şâm ve Haleb'e ve Mar'âş ve Diyârbekir ve Erzurûm ve Gürcistân'a varınca âl-i Abbâsiyân hükm ederdi. Ammâ zamân-ı kadîmde eski Bağdâd'a mutasarrıf olanlara "Kisrâ" derlerdi, cem' olunsa "Ekâsire" derlerdi,. Ammâ Hazret-i Risâlet'den sonra Bağdâd (–) devlet-i Abbâsiyân'a müyesser oldu. Cümle otuz neferdir.

Müddet-i saltanatları beş yüz yigirmi üç sene ve on bir ay ve bir gün oldu. Abbâs hazretleri Hazret-i Risâlet-penâh'ın ammîsidir kim İbn Abdülmuttalib'dir. Lâkin hazretden iki sene büyük idi. Müddet-i ömürleri 85 sene. Hicret-i Nübüvvet'den otuz iki sene sonra fevt olup kabri Medîne-i münevverede Bakî''de medfûndur.

Yerine oğlu Seffâh halîfe oldu. Müddet-i hilâfeti tokuz sene sekiz ay oldu. Elli sene mu'ammer olup kabri Kûfe'dedir. Andan oğlu Ebû Ca'fer, andan oğlu Ebû Abdullâh Muhammed el-Mehdî, anın oğlu Ebû Muhammed el-Hâdî, andan Ebû Ca'fer bin Abdullâh ve bir oğlu dahi Ebû Mansûr Hârûnü'r-Reşîd.

Bu Hârûnü'r-Reşîd'in dörd oğlu halîfe oldu. Biri Ebû Abdullâh, biri Ebülabbâs Abdullâh, biri Ebû İshâk Muhammed el-Musta'sımî Billâh, biri Me'mûn Halîfe.

Bu Me'mûn, bizzât Mısır'a gelüp seyr [ü] seyrân, geşt-i cihân-ı devrân edüp (Ehrâm dağlarından kenz-i azîmler çıkar) Yûnâniyân elinden Adana'yı ve Sis [ü] Misis ve Kara Görgüz'ü ve Tarsûs'u feth edüp kal'a içinde Câmi'u'n-Nûr'un sol cânibinde bir muzlim küncde medfûndur.

Me'mûn Halîfe'nin i'tikâdında halel olmağile mezmûm olup ziyâret olunmaz. Ve âl-i Abbâsiyân'ın zamânlarında hutbeyi otururken tilâvet ederlerdi, ammâ Ebu'l-Abbâs Abdullâh es-Seffâh ibn Muhammed bin Alî bin Abdullâh Abbâs ayağ üzre tilâvet etdirdi. Hâlâ ol âyîn anlardan kaldı.

Bunları lisân-ı Arab'da halîfe ve emîrü'l-mü'minîn ve emîr ve sultân ve selâtîn ve el-melik hâkân ve mü'eyyed **[Y 25a]** min-indillâh deyü medh ederler.

Ve'l-hâsıl Abbâsiyân'dan otuz halîfe Bağdâd'dan Mısır'a kâ'immakâm gönderüp Mısır'a hükm ederler. Tâ Hulâgû Hân-ı la'în asrında el-Musta'sım Billâh'da inkırâz bulup evlâdları Mısır'a firâr etdiler.

Ve Mansûr Devânikî sene 309 Malatıyye'yi binâ etdi. Ve Mekke'ye gelüp Harem-i şerîfi tevsî' edüp bir minâre ihdâs eyleyüp sene 851[?] altmış üç yaşında Mekke'de merhûm

olup Mu‘allâ‘da medfûndur. *Rahmetullâhi aleyh*.

Bu âl-i Abbâsiyân’ın zamân-ı hilâfetlerinde sâ’ir bilâdlarda on iki tabaka pâdişâhlar var idi. Cümlesi İslâm selâtînlerinden sikke ve hutbe sâhibleri idi. Evvelâ,

Devlet-i âl-i Sâsâniyân

Tokuz neferdir. Müddetleri 91 sene. Andan,

Devlet-i Diyâle

On beş neferdir. Müddetleri 200 sene. Andan,

Devlet-i âl-i Sülferiyân

On beş neferdir. Müddet-i hilâfetleri 103 sene. Andan, devlet-i âl-i Abbâs’ın bir sınıfı Kürdistân’a düşüp anlar dahi on iki tabaka oldular.

Divel-i âl-i Abbâsiyân-ı Ekrâd

Tabaka-i evvel: Musul’a karîb Cezîretü‘l-Ömer’de Hâkim-i Cizre. Yigirmi bin tüfeng-endâz askere mâlikdir.

Tabaka-i sânî: Seyyid Hân. Kırk bin askere mâlikdir.

Tabaka-i sâlis: Hâkim-i Sûrân. Yigirmi bin âdeme mâlikdir.

Tabaka-i râbi‘: Hâkim-i Ardalân. On bin askere mâlikdir.

Tabaka-i hâmis: Hâkim-i Harîr. On beş bin tüfeng-endâza mâlikdir. Ve,

Tabaka-i sâdis: Hâkim-i Pinyanişi. Beş bin âdem olur.

Tabaka-i sâbi‘: Hâkim-i Mahmûdî. Sekiz bin askere mâlikdir, ammâ cümle Kürdistân’a belî demez bir şecî‘ ü bahâdır âteş-feşân askerdir. Ve,

Tabaka-i sâmin: Hâkim-i Hakkârî. Hemân kırk bin piyâde-i Cülo tüfeng-endâz askere ve on bin esb-süvâr askere mâlikdir. Bin altmış beş târîhinde İpşîr Paşa efendimiz Melek Ahmed Paşa’ya Van’ı verüp hakîr Hakkârî hâkimi Yezden şîr’e mukarrer ile hil‘at götürdüm. Ol alay-ı azîmde askerlerin seyr [ü] temâşâ eyledim. Hakkâ ki âteş-feşân asker-i Hakkâriyân’dır. Andan,

Tabaka-i tâsi‘: Hâkim-i Hizân. On bin askere mâlikdir. Ve,

Tabaka-i âşir: Hâkim-i Bitlîs. Yigirmi bin askere mâlikdir. Zîrâ zîr-i hükmünde yigirmi aşîreti vardır. Ve,

Tabaka-i hâdî aşer: Hâkim-i Hazzo. Sekiz bin Hâlitî ve Çekvânî ve Yezîdî kavime mâlikdir. Ve,

Tabaka-i isnâ aşer: Hâkim-i Palû. On bin askere mâlikdir.

Bu zikr olunan on iki hükûmet kânûn-ı Selîm Hân-ı Evvel’den berü azl u nasb kabûl etmezler. Evlâd-ı evlâda vüzerâ arzıyla, emr-i pâdişâhî ile hükûmetdir. Ve bunlara taraf-ı pâdişâhîden nâme ve emirlerinde Cenâb-ı İzzet-me’âb yazılır.

Ve bu hâkimlere ahâlî-i vilâyet “Hân” derler. Ammâ bu zikr olunan on iki aded tabaka hâkimleri kendülerin nesl-i âl-i Abbâsiyân’dan ederler.

Bunlardan gayrı Erzurûm eyâletinde ve **[Q 168b]** Diyârbekir'de ve Van'da ve Musul ve şehrizol'de ve Bağdâd eyâletlerinde kâmil iki yüz ocak **[Y 25b]** beğleri vardır. Bunların azl [ü] nasbları vâli-i vilâyet elindedir. Meselâ livâ-i **[P 166b]** Eğil ve Mifârıkîn ve Kârni ve Hirûn [ve] İspa'ird ve Zirîkî ve Bârgîrî ve Malazgir[d] gibi sancaklar vardır. Hamd-i Hudâ ol sengistân yerlerde yedi yıl bu Kürdistân'ı seyâhat eyledik. Ayne'l-yakîn hâsıl etdiğimiz mertebe tahrîr etsek bir mücelled kitâb olur.

Ve âl-i Osmân ile Acem mâbeyninde bu Kürdistân seddi olmasa âl-i Osmân huzûr edemezdi. Zîrâ Acem hasm-ı kavî, şecî' u fetâdır. Mısır'a mâlik olanlar bu Ekrâd-ı Abbâsiyân'dandır. Andan,

Devlet-i âl-i Keyâniyân-ı Acem

dir. Memâlik-i Îrân-zemîn ve Mâverâ'ü'n-nehir. On bin neferdir. Müddetleri (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Eşkâniyân

Yedi neferdir. Hükûmetleri Hemedân ve Dergezîn ve Erdebîl'dir. Müddetleri 78 sene. Bunların ecdâdı Hazret'den evvel zamân-ı cehâletde pâdişâhlar idi. Me'mûn'dan sonra bu yedi nefer İslâm'da halîfe olup Eşkâniyân derler.

Devlet-i âl-i Kırvâniyân

Altı neferdir. Müddet-i hilâfetleri (–) sene. Ve,

Devlet-i Mâmâniyân

[(–)] nefer. Müddetleri (–) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Sâsâniyân

Nefer (–) (–). Müddetleri (–) sene. Ve,

Devlet-i âl-i Mâhâniyân

İbtidâ tulû'ları Mâverâ'ü'n-nehir'de Mâhân diyârından Cingiziyân derdinden terk-i vatan eyleyüp Ahlât diyârında Sultân Evhadehullâh ki Bitlîs hâkimlerinin ecdâdıdır, anların yanında sâkin olup şecî' ü bahâdır kavim olmak ile ahâlî-i memleket bunlardan şükrân üzre olup beğ etdiler.

Yüz yetmiş sene hükûmetleri Ahlât'da olup yine âl-i Cingiz derdinden Ahlât memleketinde olan milk [ü] emlâkların terk edüp Konya'da âl-i Selçukıyân'a dâhil düşmeğe giderken nehr-i Murâd sâhilinde Ca'ber kal'ası dibinde Süleymân şâh serdârları gusl ederken gark olunca Erduğrul serdâr olup âl-i Selçuk'a mülâkât günü Konya sahrâsında bir azîm cenge duş olup bir cebel-i âlînin zirvesinde temâşâ edüp gördüler kim Tatar gâlib, karşu tarafda Selçukıyân tarafı mağlûb.

Hemân Koca Erduğrul yedi yüz fetâsıyla Tatar üzre doğrulup tîrleri bârân gibi yağup şemşîr-i perrân geçüp mukaddemâ cânların acıtmış Tatar'a eyle bir sâtûr-ı Erduğrulî ururlar kim cümle Tatar'ın eğrisin doğru ederler.

Bu fütûhâtdan Selçukıyânın mürde dilleri hayât bulup Erduğrul'a i'zâz [u] ikrâmlar edüp atebe-i âlîsinde kubbe beğlerinden beğ eder ve mâl-ı Kârûn'a gark edüp "Bursa tekuru câniblerinde ne kadar yer feth edersen milkiyyet üzre kabza-i tasarrufunda olsun"

deyü serdâr-ı mu‘azzam edüp bi-emrillâh Ertuğrul ne cânibe müteveccih olursa mansûr [u] muzaffer gelüp mâl-ı ganâyim ile Sultân, Selçukî diyârın ganîmet ederdi.

Bu mezkûr Ertuğrul âl-i Mâhâniyân âl-i Osmân’ın ecdâdlarıdır. Hâlâ şehr-i Ahlât’da **[Y 26a]** zamân-ı hükûmetlerinde on iki kubbe mevtâları tahtlar üzre silâhları ile ter ü tâze dururlar. Cümlesin bu hakîr ziyâret etmişimdir. Hattâ yârân mâbeyninde bir âdeme tâ‘n yüzünden “Ahlâd kadîdi gibi ne durursun” deyü darb-ı mesel olmuşdur.

Ve bu âl-i Mâhâniyân cedd-i âl-i Osmân şehr-i Ahlât’da kırk dörd nefer hâkimü‘l-vakt olmuşlardır. Hâlâ devlet-i âl-i Osmân inkırâzu’d-devrân mü’ebbed ola kim bu sülâle-i pâk-zülâldendir kim hâlâ Irâk-ı Bağdâd-ı behişt-âbâd ve Ümmü Dünyâ Mısır-ı Kâhire-i nâdiretü‘l-asıra ve Mekke ve Medîne ve bilâd-ı Engürüs’e ve Rûm ve Arab u Acem hâkânı olup sultânü‘l-berreyn ve’l-bahreyn olmuşlardır. Cümle hulefâlar bu tahrîr olunan selâtînlerdir. Andan,

Zikr-i devlet-i âl-i Benî Resûl

On beş neferdir. Yemen’e ve Aden’e ve San‘ân’a mâlikler idi. Diyâr-ı Yemen’e Cezîre-i Arab derler. İklîm-i örfiyyedendir. Bunu şarkdan cenûba ve cenûbdan garba varınca Bahr-i Kulzüm ihâta etmişdir. Ve mâ-bâkîsi berriyye cânibinden Bahr-i Lahsa’ya ve Buhayre-i Yemen’e varıca şarkdan garba bir hatt-ı fasıl kılınmışdır.

Ammâ vilâyet-i Yemen denmesinin bir kaç nev‘ üzre vech-i tesmiyesi var. Evvelâ Yemen’de bir kişi cânib-i şarka müteveccih olsa bu iklîm, cânib-i yemîne geldiğiyçün Yemen derler. Bir ma‘nâda Ka‘be-i şerîfin yemîninde olduğıyçün Yemen dediler.

Zamân-ı cehâletde pâdişâhlarına “Tübba‘” derlerdi. Cemi‘ olsa “Tebâbi‘a” derler. Ammâ bu sâdâtlar mutasarrıf olaldan berü melik derler, ammâ hâlâ imâm derler.

Sultân Murâd-ı Râbi‘ asrında diyâr-ı Yemen’e istîlâ edüp mutasarrıf oldular. Ammâ hâlâ Zeydî mezhebdir. Nikâh-ı mut‘ayı âşikâre etmişlerdir. Bir avreti ücret ile bir kaç gün tasarruf edüp andan bir gayrıya varmağı revâ görmüşlerdir.

Ve bu iklîm-i Yemen dörd hükûmetdir. Birbirlerine mutî‘ değillerdir. Dağlarda sâkin olanlar cimri Urbân-ı uryândır, ammâ sâfî tüfeng-endâz âteş-feşândır.

Ve bu âhâlî-i Yemen gâyet sulehâ-yı ümmetdirler, çoğu şürefâdır. Ekseri evlâd-ı Sahâbe-i kirâmdır. Zîrâ Hazret-i Risâlet asrında ashâb-ı Resûlullâh bu Yemen’e nakl etmişlerdir. Zîrâ Yemen hakkında bir hadîs-i şerîf vardır. *Aleyküm* (–) (–) (–) (–) (–) (–). Ve keremât zâhir olmuş niçe kibâr-ı evliyâullâhlar âşikâre. Andan,

Devlet-i şürefâ-yı Mekke ya‘nî âl-i Hâşimiyân

Taht-ı tasarruflarında olan Hicâz ve Tâ’if ve Abbâs ve Medîne ve Vâdi’l-kurâ ve şehr-i Semûd’da nihâyet bulup bir kaç kerre Yemen şürefâlarıyla cem‘ olup Mısır’a mâlik olmağa bezl-i himmet etdiler, ammâ müyesser olmadı.

Cümle otuz sekiz nefer hasîbü‘n-nesîb ırk-ı tâhirden Hüseynîlerdir. Müddet-i devletleri hâlâ mü’ebbeddir. Bunlara âl-i Haydarî dahi derler. Andan,

Devlet-i şürefâ-yı Mekke ya‘nî âl-i Benî Katâde

Yigirmi yedi neferdir. Alî ibn Ebî Tâlib’e müntehîdir. Bu şürefâların **[Y 26b]** kavl-i

sahîhleri üzre Hazret-i İsmâ‘îl’den berü peygamberzâdeleriz, derler. Ceddimiz Benî Cürhüm kabîlesi Yemen’den hicret edüp Mekke’ye gelüp tavattun etdiklerinde Hazret-i İsmâ‘îl Benî Cürhüm’den bir kız alup andan tevellüd eden Hazret-i (–) sinni kırka bâliğ oldukda Arabî kelâm ile suhuf nâzil olup lisân-ı Arabî andan kaldı, derler.

Ve cemî‘i şürefâ Hazret-i Risâlet’e hâtır-mânde olduklarından nesl-i kadîm olmağı ızhâr etmeğiçün eyle derler. Hattâ bir kaç kerre hakîr Mekke’de gördüm ki cenâzenin Rûm’da başı ileri gider, ammâ Mekke’de ayakları ileri gidüp mü’ezzinler “lâ-ilâhe illallâh” derler, “Muhammedün Resûlullâh” demezler.

Hakîr ba‘zı yârânlarımız şürefâlardan su’âl etdim. Cevâb etdiler kim,

“Nihâyet yok bir da‘vâdır. Vallâhi selef ecdâdlarımıza Hazret-i Resûl hâtır-mânde olup Medîne’ye hicret buyurup anda merhûm oldu. Niçün vatan-ı aslîsin terk edüp Yesrib gibi yerde kaldığından ecdâdlarımız dahi Hazret’e hâtır-mânde olup ‘lâ-ilâhe illallâh’ derler, ‘Muhammedün Resûlullâh’ demezler” deyü cevâb etdiler. Bir garîb [ü] acîb da‘vâdır, eyle olur. Anlar hasîbü‘n-nesîblerdir. Nâz [u] niyâzdan hâlî değillerdir, dahl etmemek gerek, zîrâ çelebilerimizdir. *Hafızakellâhu ta‘âlâ.*

Ezîn-cânib ve bu seyâhat etdiğimiz memâlik-i mahrûselerinde niçe kerre yüz bin sahrâ-nişîn boylar ve beğler vardır.

Ve sengistân ve çölistânında niçe bin aşâyir [ü] kabâ’il beğleri var, ammâ sikke ve hutbe sâhibleri olmadıklarından tahrîr olunmadı. Ammâ yine anlar dahi sâhibü‘s-seyf ve’l-kalem idiler kim anların da hükûmetleri min-indillâhdır kim ellerine âlet-i tîğ-i hadîd-i âteş-tâb sunulmuşdur. Her bâr anınla halîfe-i rûy-i zemîn olan abîd-i anîdin kellesin galtân edüp mazlûm ibâdullâhları zâlim kimesneler zulmünden emîn ederler. Beyt:

Ger ne-bûdî satvet-i sultân revân

Hâne-i mazlûmân be-gîred avân [65]

Ve Cenâb-ı Bârî kulları üzre gürûh-ı halîfe-i pür-şükûhun nef‘ini gavs-ı a‘zam ve ricâlü‘l-gayb nef‘inden ziyâde etmiştir. *Allâhümme âfinâ.*

Cihân-bân-ı âlî-câh halîfe-i rûy-i zemîn olmasa islâm, îmân u i‘tikâd ve tâ‘at [u] ibâdât emri câri olmayup dîn-i mübîn muhtell ü müşevveş olurdu. **[Q 169a] [P 167a]** Âye[t]: [66] âyet-i şerîfi delîl-i kat‘îdir.

Ey imdi hemân Cenâb-ı Bârî bu edîm-i arzda halîfeleri dâ’im eyleye. Hadîs: [67] hadîsi üzre hâkim-i şemşîrbâz olmasa halk birbirlerini yer idi.

Zikr-i ahvâl-i selâtîn-i Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye

Dîn-i Muhammedî‘de rûy-i arza ibtidâ halîfe olanlar Hazret-i Risâlet-penâh’ın vekîlleri Hulefâ’ü‘r-râşidîn ü mürşidîndir kim ism-i şerîfleri Ebâ Bekir ve Ömer ve Osmân ve Alî‘dir.

Bunlara **[Y 27a]** lisân-ı Arab’da emîrü‘l-mü’minîn derler. Ve İmâm Hasan’a ve İmâm Hüseyn’e ve âl-i Emeviyyûn’a ve âl-i Abbâsiyân’a dahi emîrü‘l-mü’minîn derler.

Çâryâr-ı Güzîn’den ibtidâ Mısır’a mâlik olan Hazret-i Ömer’dir. Be-dest-i Amr ibnü‘l-Âs.

Andan âl-i Emeviyyûn mâlik olmuşdur.

Andan âl-i Abbâsiyân mâlik olmuşdur.

Bunlar dahi iki tabakadır. Bir tabakası Bağdâd'dan kâ'immakâm gönderirlerdi. Bir tabakası Hulâgû cenginde âl-i Abbâsiyân inkırâz buldukdan sonra küçük evlâdları çöl urbânında bulunup Melik Tâhir Baybars çölden Mısır'a getirüp mesned-i hilâfetde ber-karâr edüp müstakil halîfe oldular. Andan,

Diyâr-ı Mısır'da âl-i İhşidiyyûn

Cümle (–) neferdir. Müddetleri (–) sene. Ba'dehu Mağrib-zemîn'de âl-i Fâtımiyyûn'dan Mu'izzüddîn Kâhire nâm bir pâdişâh-ı azîmü'ş-şân Ezher nâmında bir Habeşî Arab kuluna yigirmi bin kîse verüp "Mısır içinde bir hayrâtımız olsun" deyü İhşidiyyûn'dan izin taleb etmiş. Ricâları hayyiz-i kabûlde vâki' olup Ezher nâm abd-i memlûk tamâm câmi'-i Ezher'e şürû' edüp bu câmi' bahânesiyle Mağrib-zemîn'de ne kadar kûhken ve bennâ ve ırgat var ise Mısır'a leb-ber-leb oldular.

Ve Ezher Arab, ulemâ-yı Mısır'a ol kadar ihsân [u] in'âm eylerdi kim câmi'-i Ezher nâ-tamâm iken cümle tâlib-i ilm anda cem' olurlardı.

Câmi'in itmâmı karîb oldukda bir gün işitdiler kim Mu'izzüddîn Kâhire Mısır'a geliyor. "Bire asker tedârik eylen" deyince Mu'izzüddîn, İhşidiyyûn'un elinden Mısır'ı feth edüp câmi'-i Ezher'de ibâdet etdi.

Anıniçün Kâhire derler kim Mağrib'den Mu'izzüddîn Kâhire feth etmişdir. Nefer (–) devletleri (–) sene olmuşdur. Andan,

Âl-i Benî Bahriyye

Yigirmi sekiz nefer kimesnedir. Devletleri yüz otuz altı sene oldu. (–) (–) (–) (–) (–) (–) (–)

…….. (1.5 satır boş) ……..

Ve âl-i Fâtımiyyîn'den Hâfız Lidînillâh oğlu Zâfir Billâh'ı Mısır kulu katl eyleyüp yerine Hâfız Lidînillâh oğlu Ebü'l-Kâsım Îsâ pâdişâh oldu.

Bu haber Bağdâd'a âl-i Abbâsiyân'dan el-Muttakî Billâh'a varınca safâsından derhâl vüzerâlarından Melik Nûreddîn Mahmûd bin Zengî'yi şâm ve Mısır'a hâkim edüp azîm asker ile gelüp Mısır'ı zabt edüp andan şâm kal'asın muhâsara edüp derûn-ı hisârda mahsûr olan şâm halîfesi Bâhirüddîn Tuğtekin ceng-âşûb edüp âhirü'l-emr bâ-sulh kal'a-i şâm'ı Nûreddîn Mahmûd'a verdi. Sene 562 târîhinde idi.

…….. (1 satır boş) ……..

…….. (7 satır boş) ……..

…….. (11 satır boş) ……..

Andan sene (–).

Devlet-i âl-i Çerâkese

İbtidâları Berkûk'dur. Âhirleri Tumanbay'dır. Müddet-i hilâfetleri (–) sene ve [(–)] nefer. Cümle ibtidâ bu Çerâkese, Necmeddîn es-Sâlih'den kalmışdır.

Cümle on iki bin ahrec ata süvâr olmuş on iki abd-i müşterâsı vardı. Bir kavilde Timur-ı

bî-nûru Sultân Ferec bozup mâl-ı ganâyimiyle ve cümle abd-i memlûklarıyla Mısır'a getirüp **[Y 27b]** Çerkes ve Abaza ve Gürcî ve Rûs Sultân Ferec'den Mısır'da kaldı, derler.

Bâlâda Mısır'a mutasarrıf olan selâtînler ale't-tertîb tahrîr olunmuşdur. Âl-i Çerâkize'den sonra ibtidâ Mısır'a mâlik olan âl-i Osmânîyân'dan Sultân Selîm şâh-ı Evvel'dir. İnşâallâh mahallinde Mısır gazâsına azîmet edüp cemî'i vakâyi'âtıyla tahrîr olunur.

Mâ-tekaddem Mısır pâdişâhlarına fir'avn derler. Birkaçı cem' olmağile ferâ'ine dediler. Ve bir sınıfına azîz dediler. Bir sınıfına kabâbıta dediler, cem' olsa akbât derler.

Sultân Selîm feth etdikde Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn dediler. Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi'nin ve Ebussu'ûd Efendi'nin nutk-ı şerîfleriyle Hâdimü'l-Haremeyn dediler.

Süleymân Hân Engürüs'ü feth etdikde sâhib-kırân-ı zamân dediler.

Ve yine Süleymân Hân sene 929 târîhinde Malta küffârı elinden cezîre-i Rodos'u feth etdükde Bahr-i Sefîd içre yedi yüz altmış pâre cezâyirler feth olunup yine Kemâl Paşazâde ve Ebussu'ûd Efendi sultânü'l-berreyn ve hâkânü'l-bahreyn dediler.

Yine Süleymân Hân Bağdâd-ı behişt-âbâdı feth etdükde ulemâ-yı Rûm Seyyidü'l-Arab ve'l-Acem dediler.

Ve yine Süleymân Hân Mağrib-zemîn'de Tanca ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus'u feth etdükde Fâtihü'l-Meğârib dediler.

Mısır'da Tavâşî Süleymân Paşa Süleymân Hân izniyle Hindistân'dan yedi ülke ve yedi bender feth etmeğile Fâtihü'l-Meğârib ve'l-Maşârık dediler.

Hakkâ ki Süleymân Hân kırk sekiz sene hilâfetinde yedi iklîmden memleket feth edüp ekâlîm-i seb'adan âl-i Osmânı hissemend etmişdir. *Rahmetullâhi aleyh.*

Ammâ âl-i Osmân'a evvel Gâzî Osmân Beğ, Orhan Beğ, Yıldırım Beğ, Murâd Beğ derlerdi. Tâ Ebü'l-feth Mehemmed Hân'da cümle ulemâ-yı Rûm ulü'l-emr dediler. Zîrâ Ebü'l-feth muhibb-i ulemâ olup ekâlîm-i seb'adan cümle mütebahhirîn-i ulemâ ve meşâyihini cem' etmişdi. Kendüler dahi fâzıl ü âlim ve âmil ü kâmil mücâhidün fî-sebîlillâh pâdişâh idi.

Mesned-i hilâfetde ber-taht otururken dâ'imâ ser-i sa'âdetinde mollâ **[Q 169b]** örfü ile oturup dîvân ederdi. Bundan evvel bir pâdişâh mollâ örfü geymeyüp bunlar geyerdi. Evvelki mülûklerin tâcları ta'bîr ü tavsîf olunmaz. Bursa'ya varan âşıkâna hafî değildir.

Ba'dehu Ebü'l-feth İslâmbol'u feth etdikde Arab u Acem'den Horâsân ve Irâk'dan yetmiş **[P 167b]** aded kibâr-ı evliyâullâh bile idiler. Hattâ Akşemseddîn Sultân ve Ensâr Dede Gürânî Sultân ve mecâzibûndan (–) Sultân ve ulemâ-yı ızâmdan Monlâ Gürânî ve Emîr Buhârî ve (–). Bunlar emsâli kibâr-ı ulemâlar var idi.

Bu zikr olunan ulemâların ba'zısı Sultân Mehemmed'e Ebü'l-feth Mehemmed Hân dediler. Ulemâ-yı Rûm sultân dediler. Ve cümle meşâyihân-ı Acem ol fetih günü hûn-ı insânı görünce **[Y 28a]** Sultân Mehemmed'e hünkâr dediler.

Ve Ebü'l-feth Mehemmed Hân ba'de'l-feth-i İslâmbol cemî'i asâkir-i İslâmı

Okmeydânı‘nda cem‘ edüp azîm ziyâfetler edüp dâmenine hon doldurup guzât-ı müslimîne bezl etdi. Lisân-ı Pârsî‘de hon etmeğe [ekmeğe] derler. Ol gün hon bezl eylediğiyçün ulemâ-yı Acem dahi hünkâr dediler.

Ve bir rivâyetde İslâmbol muhâsara olduğu günlerde Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Levend çiftliği nâm mahalde iki yüz pâre firkate inşâ edüp Okmeydânı‘ndan darı üzre gemiler bâdbânların küşâde kılarak azebistân askeri bu gemileri şâhkulu nâm kapudanın re’yi ile Tershâne bâğçesi kurbunda deryâya endirüp âlât-ı mühimmâtları müheyyâ olup âmâde durdular. Hâlâ ol gemilerin Okmeydânı sahrâsı içre güzer etdiği yerler zâhir ü bâhirdir. İslâmbol kal‘ası içinde Tekür sarâyı nâm mahalde Tekür Kral bu karada yelkenlerin açup gelen gemileri görünce Kostantıniyye’den me’yûs oldular. Zîrâ kitâblarında nücûm kuvveti ile yazmışdı kim;

“Muhammed kavminden bir Mehemmed Melik gele, başında kadı sarığı ola ve katıra bine. Cümle bisâtı kayış ola ve sof geye ve ayağında âsumânî çizmesi ola ve karadan gemiler yürüde, gelüp Kostantîn’i ala” deyü Atmeydânı‘ndaki çâr-gûşe dikilitaşda mastûrdur. İm’ân-ı nazar ile temâşâ eden yârâna zâhirdir.

Hemân ki küffâr bu gemilerin karadan deryâya geldiklerin görüp bir gayrı tedârik edelim, derken hikmet-i Kâdir [u] Kayyûm Sarâyburnu’ndan Fransa küffârından on iki pâre patrona kalyon zâhir olup imdâd geldiler. Zîrâ cümle küffâr deryâdan emîn idi. Ve bay [u] gedâsı kara câniblerinde ceng ederlerdi.

Ve Tekür Kral dahi Eğrikapu’da Tekür sarâyında idi. Ve deryâ taraflarında kuş uçmazdı, zîrâ bin pâre balyemez toplar Sarâyburnu’nda ve yüz pâre top Kız kulesinde ve beş yüz pâre top Tophâne-i atîk ki hâlâ Galata’da Kireçkapusu derler, onda idi.

Hakîr âlem-i sabâvetde o Kireçkapusu’nda toplar durup yevm-i ıydeynlerde şâdumânîler ederlerdi.

Murâd Hân-ı Râbi‘, Hâfız Ahmed Paşa’yı Bağdâd’a serdâr gönderdikde ol topları bozup hurde balyemez toplar inşâ edüp gemilerle İskenderun’a andan üç günde Birecik kal‘asında nehr-i Murâd kelekleri ile Bağdâd’a gönderdiler.

Ezîn-cânib, bu zikr olunan Sarâyburnu sacayağı boğazlar böyle balyemez toplar ile ârâste olduğundan havf [u] haşyetleri olmayup imdâda gelen on iki pâre gemiler küffârın bıtrîkhâneleri iskelesi olan Fenerkapusu nâm mahalle geldikde bir yaylım tüfeng ve bir yaylım top atup bir şâdumânîler ederler kim ta‘bîr olunmaz.

Ba‘dehu anda lenger-endaht olup ba‘zı nasârâ karaya çıkmak **[Y 28b]** sadedinde iken beri tarafda Sultân Mehemmed’in karadan enen iki yüz pâre hâzırbâş firkateleri ile şâhkulu Re’îs ejder ininden çıkar gibi çıkup “avanta kanalya” deyüp berg-i hâtif gibi küffâr gemilerine erüp bi-emrillâh on iki pâre gemiye top u tüfeng atdırmayup feth edüp keşân-ber-keşân çekerek Tershâne bâğçesine getirirken içindeki Fransa kefereleri lehce-i mahsûsları ile;

“Ki parlar sinyor, ki parlar” derler.

Bizim asker dahi;

“Paralamazız, bütün alırız, sizi küreğe dizeriz. Sizinle vilâyet vilâyet kâfir memleketlerin

almağa gezeriz almağa gezeriz avlamağa gezeriz” derler.

Küffâr-ı hâksâra bu bir rahne-i azîm dahi olup vâveylâya düşdüler. Ebü‘l-feth’e bu gemilerin fethi haberi gidüp Ebü‘l-feth Edirnekapusu muhâsarasında idi. Yâvedûd iskelesinden Ebü‘l-feth bir kayığa binüp Tershâne bâğçesinde on iki pâre kara cehennem-misâl cehennem kütüklerin görüp içinde olan mâl-ı ganâyimin kânûn üzre öşrün çıkarup mâ-bâkîsin gazâda bulunan mücâhidîne tevzî‘ etdiler.

Meğer bu gemilerde Fransa kralının bir pençe-i âfitâb kızı İslâmbol tekuruna nâmzâd imiş. Ol bânû-yı nâ-şükûfteye cevârî olmak içün Akka ve Gazze ve Remle câniblerin küffâr gâret etdükde bin aded duhter-i nâ-şükûfte pâkîze-ahter ümmet-i Muhammed kızları bile imiş. Anları cümle Akşemseddîn’e Allâh emâneti verüp Koca Ebü‘l-feth yine kal‘ayı muhâsaraya meşgûl olup bi-emr-i Hudâ hicret-i Nebeviyye’nin sene 857 târîhinin mâh-ı Temmûz’unda Akşemseddîn hazretlerinin ta‘yîn eylediği günde feth olup târîhi *âharûn* vâki‘ olmuşdur.

Latîfe-i Tasavvufâne

Andan Ebü‘l-feth Tershâne bâğçesine gelüp Fransa kralının kızıyla kuc kucağ olup cihâd-ı ekber edüp kal‘a-i cân mezâri‘inin bâbın kal‘ edüp içine asker-i nefs koyulup rahim nâm mahalle varınca yürüyüş edüp bu kal‘ayı dahi feth eder.

Hikmet-i Hudâ ol cengde Ebü‘l-feth beli nâm yerden şehzâde Bâyezîd ünüp [enüp] rahm-i mâder nâm mahalle düşüp tokuz ay on gün ceng ede ede halâs olup bir şehzâde-i cüvân-baht oldu. Mukaddemâ bu Fransa kızının kal‘asın ol gece Ebü‘l-feth feth etdükde ba‘de-gusül Akşemseddîn huzûruna Mehemmed Hân gelüp dest-bûs etdikde Akşemseddîn eydir:

“Bu gece hûnkârlık etdiniz, ya‘nî kan akıtdınız. Fransa kızının bekâretin izâle eylediniz.” buyurdular.

Ve yine Akşemseddîn eydir:

“Sizden ricâmız oldur kim hakîkat üzre hûnkârlık edin. Sizinle bu İslâmbol fethinde bulunan guzât-ı müslimîne etmek ekmek kemik verin ki size honkâr demek sahîh ola” deyüp ricâ etdikde koca Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed cümle guzât-ı müslimîne tîmâr ve ze‘âmet honu ihsân etdiğiyçün hünkâr dediler.

Her pâdişâhın birer elkâbı olup âl-i Osmân’a sultân ve Hâdimü‘l-haremeyn ve sultânü‘l-berr ve’l-bahr **[Y 29a]** ve seyyidü‘l-Arab ve’l-Acem ve sâhib-kırân şarken ve garb[en] ve hünkâr denmesinin aslı budur, *ve’s-selâm.*

Ammâ Selîm şâh-ı Evvel Mısır’ı feth ederken Mısır Urbânı ”İllâ yansuru’s-sultân Selîm” derlerdi, ammâ lisân-ı Acem’de âl-i Osmân’a şâh-ı kayser-zemîn derler. Ve kendü şâhlarına şâh-ı Îrân-zemîn derler. Ve Mısır emîrü‘l-haccına sultânü‘l-berr derler. Hakîkatü‘l-hâl sultân denilse vechi vardır. Âl-i Osmân’ın âb-ı rûyı huccâc-ı müslimînin mu‘îni bir ulu hizmetdir.

Ve çöl Urbânlarında ba‘zı ocak beğleri var, anlara âlem-i seyâhatde çok mihmân olmuşuz. Urbân tâ’ifesi anlara dahi sultânü‘l-berr derler. Amma şâm çölü Urbânı şeyhlerine âl-i Benî Reşîd ve âl-i Benî Umûr ve âl-i Benî Ribâh ve âl-i Benî Zühd derler.

Ammâ hâlâ Mısır vezirlerine azîz-i Mısır derler ve mütevellî ve nizâmü‘d-devle derler ve kâfil-i Mısır ve vâlî-i Mısır derler.

Ve Mısır subaşılığı yol ile müteferrika ocağından olur. Subaşıya dahi vâlî-i Mısır derler. Mâ-tekaddem subaşılık fir‘avndan kaldı. Fir‘avnın tulû‘u subaşılıkdandır. Pâdişâhını gece tebdîl-i câme bulup Salîbe çârsûsunda pâdişâhı salb **[Q 170a]** edüp yerine fir‘avn müstakil pâdişâh olup [68] dedi.

Mürûr-ı eyyâm ile Mısır’da subaşılık kem-nâm olup tâ Hazret-i İmâm şâfi‘î‘ye gelince Mısır’da subaşı yok idi.

Hikâye-i garîbe

İmâm şâfi‘î Bağdâd’dan gelüp Mısır’a kadem basdıkda harâmîler hânesin gâret edüp cemî‘i ictihâd etdüği te’lîfâtlarını **[P 168a]** ve tasîhe geçmemiş niçe yüz mücelled kitâb olacak evrâk-ı perîşânların serîka ederler. İmâm şâfi‘î perîşân-hâl olup ifnâ-yı vücûd edüp te’lîf etdüği kitâb-ı nefîseler ve mesâ’il-i azîmeler gitdüğinden müte’ellim olup Sultân Muhammed-i Ekrâd’a varup;

“Tiz bir gaddâr, hûnhâr, kattâl bir âdemi vâlî eyle” buyururlar.

Muhammed-i Ekrâd hazretleri ricâlarını kabûl edüp bir şedîd âdemi subaşı edüp ol âdem Mısır’ın altın üstüne getirir. Meğer bir müdebbir ü mubassır ve ferâset sâhibi âdem imiş. Bir gece hânesinde mevlûd edüp cemî‘i ulemâ-yı Mısır’ı mevlûda da‘vet edüp esnâ-yı musâhabetde subaşı eydir:

“Yâ meşâyih, mesmû‘unuz olmuşdur kim bizi İmâm şâfi‘î çerâğ edüp subaşı etdi. şimdi bizden bartıl ister. Mezheb-i şâfi‘îde böyle etmek helâl midir? Sizler ulemâ-yı Mısır olsanız gerek, bize bu zulmü revâ görürmüsüz?” deyü su’âl edince meğer cümle ulemâ-yı Mısır İmâm şâfi‘î‘ye sâhib-i mezheb oluyor deyü dâğ-ı derûnları var imiş. Hemân ulemâ-yı Mısır eyitdiler:

“Yâ vâlî! Sakın bir akçe verme. Biz anın mezhebin kabûl etmeziz. Mezheb-i kadîm sâhib-i *Tefsîr-i Cerîrî*‘dir. Biz anın ne kadar kitâbları var ise serîka etdirdik. Birkaç günden sonra cümle te’lîfâtların âteşe yakarız ve kendüyi dahi recm ederiz yâhûd vilâyet-i Sûdân’a **[Y 29b]** nefy-i beled ederiz” dediler.

Subaşı nezâketle haberi alup eydir:

“Yâ nukkâbe ve yâ üstâdenâ! Siz mevlûdu tamâm edin, şimdi surre ve atıyyeleriniz alırsız” deyü şehri kol dolaşır bahânesine gidüp doğru Sultân Muhammed-i Ekrâd’a varır.

Ulemâlardan istimâ‘ etdüği kelimâtları bir bir takrîr etdükde ol gece sultân dahi atlanup cümle ulemâyı subaşı evinde habs edüp ulemânın evlerin basup İmâm şâfi‘î‘nin cümle emvâl [ü] erzâkı meydân-ı mahabbete çıkup ale’s-sabâh dîvân-ı pâdişâhî olup subaşı eline İmâm şâfi‘î izniyle mutlak buyuruldusu verüp İmâm şâfi‘î‘nin hilâfında olanların iki yüz müte‘addid teşeyyü‘ irtikâb etmiş kimesneleri katl ederler.

Ve iki yüz mikdârı dahi tâ’ib [ü] tâhir olup İmâm şâfi‘î‘den tecdîd-i mezheb edüp halâs olurlar.

Bu yüzden İmâm şâfi‘î‘nin kitâbları zuhûra gelüp mezheb-i şâfi‘î dahi i‘tibâr buldu. Hâlâ

Mısır subaşıları üç yüz eli nobutlu kavvâslarile ve on iki cellâdlarile her sabâh subaşı kapusun açup cümle huddâmları hâzır olup ba‘de’d-du‘â;

“Pîr-perverimiz ve sebeb-i rif‘atimiz Hazret-i İmâm şâfi‘î rahmetullâhi aleyh” deyü du‘â edüp ba‘dehu taraf taraf gece ve gündüz tecessüs-i ahvâl ederek enâyî hırsız ve neşşâl ve hemyânkesici var ise elbette bulurlar, ammâ gayrı cümle veled-i zinâ-yı Mısır, subaşıların der-i defterindedir.

Subaşı elinde mutlak buyuruldusu olsa ana vâlî-i vilâyet derler. Cümle aşkıyâlar andan havf ederler. Zîrâ eğer suçlu ve eğer suçsuz bir nâ-hemvâr evzâ edeni bile katl edüp geçer gider. Islâh-ı âlem içün böyle âdem katl etmese Mısır fellâhının zabtı rabtı mümkin değildir.

Husûsan gözü sürmeli ve eli tesbîhli başı misvâklı vâ‘ız ü nâsıhları bile hırsız ve harâmîlere mu‘în ve yatakdır.

Ve’l-hâsıl cemî‘i nâ-şer‘î şey’e ulemâ-yı Mısır mürtekiblerdir. Hattâ icâre-i tavîle nâmıyla bir vakfullâhı toksan seneye bir herîfe bey‘ ederler. Oğul oğula milk-i mevrûsu olup cümle vakfullâhı bile böyle uğurlayup niçe bin dâr-ı kurrâ ve dârü‘l-hadîs ve medârisleri hâneler eylemişler.

Hemân Mısır’a bir hâkim-i cebbâr lâzımdır, ammâ gulû-yı âm edüp hükûmet etmeğe dahi komazlar. İmdi fermân mülk sâhibinde kaldı. Nice dilerse eyle eder, *ve’s-selâm*.

el-Faslu’l-hâdî aşere
Mısır cezîresinde olan kırk sekiz selâtîn ve melikleri beyân eder

Seyyâhân-ı Rûm’a şöyle ma‘lûm ola kim Cenâb-ı Bârî rûy-i arzın rub‘-ı meskûnunda Bahr-i Okyûnûs ve Bahr-i Muhît ve Bahr-i Sefîd içre benî âdem ile müzeyyen niçe kerre yüz bin cezâyirât halk etmişdir, e*l-ilmü indallâh.*

Ammâ on iki bin cezîre Hindistân ve Çîn ü Sindistân deryâsında halk olunmuşdur. Hakîr Hind cânibine seyâhatimiz olmamağile **[Y 30a]** tahrîre cür’et olunmadı.

Ammâ Bahr-i Sefîd’de yedi yüz altmış pâre sagîr ü kebîr cezâyirât âl-i Osmân’ın dest-i hükmündedir. Meselâ Karadeniz’de cezîre-i Kırım, Akdeniz’de cezîre-i Kıbrıs ve cezîre-i Mora ve cezîre-i yeni fetih Girid, bunlar cümle yedi yüz altmışar ve yetmişer mîl cezîrelerdir. Bi-kavli Batlîmûs mühendis ve bi-kavli Padre ve Kolon ki fâtih-i Yeni Dünyâ‘dır, cezîre-i Midilli ve cezîre-i İlimni ve cezîre-i Sakız ve cezîre-i İstanköy ve cezîre-i Rodos, bunlar dahi âl-i Osmân hükmündedir, ammâ üçer ve dörder yüz mîl pür-mahsûl bâğ-ı behişt-misâl cezâyirlerdir.

Ve yine Akdeniz içre cezîre-i Misine yedi yüz yetmiş mîl bir cezîredir kim ma‘mûr [u] âbâdân olalı içine yağı ayağı, harâmî ayağı basmamışdır. Hâlâ İşpanya kralı hükmündedir.

Ve cezîre-i Mayorka ve cezîre-i Minorka dahi yedişer yüz mîlde bulunmuşlardır. Bunlar dahi mahsûldâr, benî âdemle mâl-â-mâl cezîrelerdir. İşpanya hükmündedir.

Ve cezîre-i Korsika. Bu dahi Akdeniz içinde Cezâyir’e karîb yedi yüz mîl bir ma‘mûr cezîredir. Kâh İşpanya ve kâh Portakal hükmüne girmişdir. İlâ‘l-ân İşpanya’dadır.

Ammâ Sebte boğazından taşra çıkup Bahr-i Muhît içre iki bin mîl mağrib cânibine gidüp

cezîre-i İngilis. Sekiz bin mîl bir cezîre-i mu‘azzamdır kim iklîm-i hâmis ve iklîm-i râbi‘ içinde bulunmuşdur. İngilis krallarının pâyitahtı Londrine şehri nehr-i Londra kenârında bir şehr-i mu‘azzamdır. Bu şehirden gayri yedi yüz pâre şehr-i ma‘mûreler var idüği seyyâhân-ı Rûm mâbeyninde meşhûr-ı âfâkdır.

Bundan gayrı yine Bahr-i Muhît içre iki cezîre vardır. Birine cezîre-i (–) birine de cezîre-i (–) derler. Dâ’iren-mâdâr yigirmi mîldir. Cemî‘i zamânda İngilis hükmündedir, ammâ İngilis cezîresi gibi ma‘mûr u müzeyyen değildir.

Sitâyiş-i cezîre-i azîm ve Ümmü Dünyâ-yı kadîm Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye.

Ammâ Mısır cezîresi İngilis cezîresinden büyükdür. Cemî‘i mühendisîn-i hukemâ-yı selef bin kerre berren ve bahren devr edüp âb [u] hevâsıyla arz-ı beledi ve tûl-ı nehârıyla tahrîr edüp dâ’iren-mâdâr on sekiz bin mîl bir cezîre-i Ümmü Dünyâ-yı Mısır bulmuşlardır.

Ve şekl-i murabba‘ bir cezîredir. şimâle ve yıldıza nâzır tarafı Akdeniz Sebte boğazından tâ Arîş denizine varınca iki bin mîl Akdeniz sâhilinde Sebte ve Tanca ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus ve Cerbe ve Kibrît ve Benî Hilâl ve üç ay çöl ubûr edüp İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât ve kal‘a-i Tîne ve buhayre-i Arîş‘de tamâm olur.

Andan iki günde Süveys deryâsına varınca karadır. Bâlâda iktizâ hasebiyle selef pâdişâhları bu mâbeyni kat‘ edüp sâhih cezîre olduğu mukaddemâ tahrîr olunmuşdur.

Andan Süveys deryâsı sâhilinde arz-ı Sa‘îd-i âlî‘de niçe derbend şehirler var. Ve andan yine yıldıza ve şimâle nâzır Süveys deryâsının karşı **[Y 30b]** kıyıları Ka‘be hâkinde Ezlem ve Müveylah ve Yenbû‘ ve Cidde kal‘aları hâkidir.

Beri cânibi yine Mısır cezîresinde Habeş hâkidir kim sâhil-i bahr-i Süveys’de bender-i Burega ve bender-i Kasîra ve bender-i Reyde ve bender-i Abrâş ve bender-i Acûn ve **[Q 170b]** bender-i Donkalâb ve bender-i Et[le] ve bender-i şehr-i Sevâkin Habeş paşasının tahtıdır.

Ve bender-i şehr-i Kîf andan cezîre-i Dehlek ve andan cezîre-i kal‘a-i Musova ve andan kal‘a-i **[P 168b]** Harkova andan bender-i Zûle andan kal‘a-i Hindiyye andan bender-i Tuzla andan bender-i Behlûle andan bender-i şehr-i Zeyla‘.

Süveys iskelesinden bu mahalle gelince iki bin mîldir kim bu zikr olunan Habeş benderleri yine Mısır cezîresinden bahr-i Kulzüm ya‘nî Süveys deryâsı kenârlarında vâki‘ olmuş bender-i ma‘mûrelerdir.

Andan öte Bahr-i Muhît kenârınca Mısır cezîresinde Zeyla‘ boğazına gelince andan nehr-i Nîl’in tulû‘u başından dolaşup tâ Sebte boğazına gelince on dörd bin mîl yerinde olan benderler ve gayrı ma‘mûr şehirler cümle Portakal kralının hükmündedir, kimesnenin tasarrufunda değildir. Bu cezîre-i Mısır içinde kırk sekiz pâdişâhın cânib-i selâsın Portakal ihâta etmişdir.

Evvelâ cezîre-i Mısır eyle bir cezîre-i mu‘azzamdır kim hatt-ı istivâ Mısır’a yigirmi menzil karîb derbend-i şellâlât’da bulunmuşdur. Hakîr anda vardıkda rub‘-ı dâ’ire ile leyl ü nehâr berâber idi.

Ve iklîm-i evvel ve iklîm-i sânî bu cezîre-i Mısır içinde bulunmuşdur. Ve iklîm-i sâlisin

evveli bu cezîre-i Mısır'ın İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât ve Tîne kal'asında bulundu. Böyle bir cezîre-i vâsi'u'l-aktârdır.

Ve bu cezîreyi Nîl-i mübârek tâ ortadan şakk edüp, cezîrenin cânib-i cenûbunda yedi aylık yol, ıssız, beyâbân çöl [ü] çölistân, mesmûm, hayvânâtdan muhâtara yerlerde Cebelü'l-kamer'den nehr-i Nîl tulû' edüp anda yine nehr-i Nîl'den cem' olmuş bir buhayreye dökülüp andan yedi aylık yol cereyân ederek bir kolu cânib-i şimâle Reşîd'e ve bir kolu Dimyât'da ve birkaç tur'a kollar dahi deryaya dökülür. Ammâ bu Reşîd ve Dimyât kolları ana kollardır. Deryâ-misâl Akdeniz'e mahlût olduğu yerlere *"Merecü'l-bahreyni yeltekıyân"* [69] derler. Üç yüz mîl acı deryâyı tatlı edüp deryânın rengin humret üzre eder.

Kaçan Rûm'dan gemiler Mısır'a yakın geldüklerin bilmek içün deryâdan geceyle nûş ederler, eğer lezîz ise Reşîd ve Dimyât'a iki yüz üç yüz mîl kalmışdır, bilirler. Eğer rûz-ı rûşen ise deryânın rengini Nîl kırmızı eder, andan bilürler kim Reşîd ve Dimyât'a karîb geldik deyü kurbânlar ederler.

Ve Nîl'in bir kolu dahi bu cezîre-i Mısır'ın cânib-i garbında Sûdân memleketine cereyân eder. Bir kolu da Mağrib-zemîn'de Girid cezîresi mukâbelesinde Benî Hilâl memleketinde Akdeniz'e munsab olurmuş. Hâlâ cereyân etdüği yerler âşikâredir. **[Y 31a]** Ba'dehu Seyf-i Zülyezen şellâlât boğazların kat' edüp cümle Nîl Mısır'a cereyân edüp Hilâl vilâyetine nehr-i Nîl gitmeyüp mu'attal oldu.

Ve nehr-i Nîl'in bir kolu dahi Cebelü'l-kamer'den tulû' etdikden sonra cânib-i garbda vilâyet-i Sûdân'a cereyân edüp Bahr-i Muhît'e munsab olur.

Ve diyâr-ı Mısır'da niçe kerre yüz bin tur'a-i Nîl cârîdir, ammâ asıl değildir, cümle amelîdir, Nîl tuğyânında cereyân eder. İnşâallâh tur'aları mahallinde beyân ederiz.

Ve bu cezîrenin hatt-ı istivâsından öte cenûb cânibine bir iklîm kadar arz-ı hâliye var idi. şiddet-i hârdan ve mahûf zehirnâk haşerâtlardan benî âdem mutavattın olmaduğı ecilden ekâlîm add olunmamışdır. Hâlâ anda Yeni Portakal sâkinlerdir, deyü Fûncistân'da Hamed İdrîs nakl eyledi. İmdi,

Cezîre-i Mısır böyle bir cezîredir kim nısfından ziyâde âl-i Osmân'ın kabza-i tasarruffunda olan yerleri geşt [ü] güzâr etdiğimizden mâ'adâ cenûb cânibine gitdiğimiz şehirleri ve sikke ve hutbe sâhibi olan selâtînleri ve gayrı melikeleri elkâbları ile beyân eder

Evvelâ,

Selâtîn-i şürefâ-yı âl-i Edârise

dir. Memâlik-i Mağrib-zemîn, nefer beş. İbtidâları İdrîs olduğıyçün Edârise derler. Hazret-i Alî'ye müntehîlerdir, cümlesi Hüseynîlerdir. Müddet-i hilâfetleri (–) sene. Andan,

Selâtîn-i âl-i Hamûd

dur. Memâlik-i Endelüs. Nefer yedi. İbtidâları Nâsır Lidînillâh, ikincisi el-Me'mûn Billâh'dır. Bu makûle isimleri vardır. Müddet-i devletleri (–) sene. Andan,

Selâtîn-i âl-i Muvahhidîn

dir. Memâlik-i Mağrib ve cezîre-i Endelüs. Nefer on üçdür. İbtidâ tulû'ları şâm'dandır. Devletleri (–) sene.

Selâtîn-i âl-i Benî Tâs

dır. Memâlik-i Fas u Meknâs. Nefer yedidir. Müddetleri (–) sene. Bunlara melik dahi derlerdi. Andan,

Selâtîn-i âl-i Mülessemîn

dir. Memâlik-i Mağrib ve Endelüs. Altı neferdir, ammâ Mısır cezîresine ale'l-umûm mâlik olmağa Habeş iklîmi kalmış idi.

Bunların aslı Yemenî'dir. Himyer kabîlesindendir. Hazret-i Ömer hilâfetinde şâm gazâsına bile gelüp ba'de fethi'ş-şâm Mısır'a Amr ibnü'l-Âs'a Mülessemîn cümle kabîlesi ile gelüp Amr ibnü'l-Âs'ın boybeği olup Evcile tibrine hâkim oldu.

Ba'dehu Hazret-i Amr ibnü'l-Âs Mağrib-zemîn'de Tanca üzre küffârın tuğyânın istimâ' edüp Mısır'dan elli bin askere Mûsâ bin Nasîr'i serdâr edüp Evcile hâkimi olan Mülessemîn'i bile me'mûr edüp cümle askerle varup Tanca kal'asın muhâsara edüp kuvvet-i bâzû ile Tanca'yı feth edüp bu Mülessemîn kal'a-i Tanca'da sâkin kalup tenâsül bularak halîfe oldular. Hilâfetleri bu yüzden vâki' olmuşdur. Müddet-i saltanatları (–) sene.

Selâtîn-i âl-i Benî Harîn

Min mülûk-i Fas u Merânkeş. On yedi neferdir. İki yüz seksen yıldan sonra devletleri zillet [ü] mezelletle gayre nakl eyledi. Ammâ gâyet şecî' ü bahâdır kavim imişler. Bin pâre gemi ile İşpanya ve Portakal'ı nehb [ü] **[Y 31b]** gâret edüp harâc-güzâr olmuşlardı.

Selâtîn-i şürefâ-yı âl-i Kâmiliyan

dır. Memâlik-i Mağrib ve Fas u Merânkeş. Yedi neferdir. Bunlara şürefâ-yı Kâmiliyân derler. Meselâ esmâları Nasreddîn-i Kâmilî ve Süleymân Kâmilî derler. Ve Sübû'-ı Kâmilî Mısır üzre hurûc edüp deryâ-misâl askerle Mısır'a karîb geldükde Buhayre hâkinde Hûş-ı Îsâ nâm hâlâ bir şehir var, cümlesi anda rîh-i sarsardan kum deryâsı dağlar gibi gelüp cümlesi anda helâk oldular. şürefâ-yı Kâmiliyân bu şerîf Sübû'uddîn'de kâmil olup kemâlinde nihâyet buldu.

Devlet-i âl-i Benî Ağleb

Hukkâm-ı vilâyet-i Afrika. On neferdir. Bunlara Ağlebiyân derler. Dâ'imâ ceng [ü] cidâlleri İşpanya ile idi. Devletleri (–) sene. Hâlâ Mağrib-zemîn'de bir âdem bir âdeme tasaddurâne güft ü gû eylese "Kavm-i Ağleb misin?" deyü efvâh-ı nâsda darb-ı meseldir. Bi-emrillâh on âdemleri düşman üzre gitse gâlib olurlardı. Ve devletleri (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Benî Kelb

dir. Cezîre-i Saklaba. Tokuz neferdir. Mahâretleri gemiler ile düşmandan intikâm almak idiler. Devletleri (–) sene. Andan,

Devlet-i âl-i Bâdîs

dir. Vilâyet-i Afrika. Sekiz neferdir. Devletleri (–) sene.

Devlet-i âl-i Benî Hafs

Hakîm-i vilâyet-i Tûnus ve İfrîkiyye. Cümle yigirmi iki neferdir. Sene 603. Abdülmü'min-i Emeviyyûn bu diyârları bin pâre gemiyle feth edüp Benî Hafs'ı bunda hâkim koyup münteşir olarak halîfe olup evlâdlarına âl-i Benî Hafz derler. Hazret-i Ömer'in kızı Hafsa

evlâdlarıdır. Andan,

Devlet-i selâtîn-i Fas

Mağrib-zemîn'de Fas derler bir şehr-i azîmdir. Selâtînlerinin tahtı olmağıla Fes pâdişâhı derler. İlâ-hâze'l-ân Abbâsiyân'dan berü devletleri mü'ebbeddir. Esmâları böyledir: Hârûn Fas, Mansûr Fas derler. Sevâdları tâ bahr-i Muhît sâhiline varınca mutasarrıflardır. Ammâ gâhîce kal'alarına Portakal keferesi istîlâ eder, zîrâ bu Portakal Frengiyle müşâdırlar. Ve,

Selâtîn-i azîm devlet-i Merânküş

Cezîre-i Mısır'da bundan kadîm devlet yokdur. On kerre yüz bin askere mâlik Mâlikiyyü'l-mezheb kimesnelerdir. Devletleri bir cânibden rahne görmemişdir. Hâlâ Cenâb-ı İzzet mâl-ı Kârûn'u Hindistân ile bu diyâr-ı Merânkûş'a vermişlerdir. Pâdişâhlarına sultân derler. Cümle beyâz nûr âdemler imiş, ammâ hakîr görmedim ve ol diyâra varmak müyesser olmadı. **[Q 171a] [P 169a]** Bunlar dahi Portakal ile müşâdır. Ve bunların cenûbunda,

Devlet-i selâtîn-i Sûdân

Pâdişâhlarına sultân yerine Sûdân Muhammed, Sûdân Abdullâh, Sûdân Alî derler. Bunlar dahi Mâlikî mezheb âdem deryâsı kavimdir. Birinden birine hilâfet intikâl etse cümlenin ittifâkı olmayınca halîfe olamaz. Yedi yüz yıldan berü devletleri mü'ebbeddir. Ve asker-i bî-pâyâna mâlikdir. Ve hâlâ yedi yüz pâre hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal'aları vardır. Harb [u] kıtâlleri dâ'imâ Portakal iledir, gâyet şecî' kavimdir. Hakîr bu kavim ile Fûncistân'da **[Y 32a]** çok ihtilât etdik. Beyâzü'l-beden, çeşm [ü] ebrû yerinde, semîn ü cesîm âdemleri var. Ekseri neccârdır bahhârdır tüccârdır. Andan,

Evsâf-ı devlet-i selâtîn-i Fûncistân

Nîl kenârında sâkin esmerü'l-levn bir kavm-i uryândır. Hatt-ı istivâdan cenûba yigirmi konak içeri şiddet-i hârlı yerleri vardır. Pâdişâhlarına melik derler. Mısır'da şeyh Bekrîzâdelere mu'tekiddirler. Gâyet mü'min ü muvahhid pâdişâhlardır. Sikkeleri yokdur, ammâ hutbelerinde Melik Atâullâh deyü meliklerin yâd ederler. Meliklerine mây dahi derler. Mây demek, sultân ma'nâsınadır. Andan cânib-i şimâle,

Devlet-i melik-i Berberistân

şehirlerine Donkalâ derler. Nîl kenârında bir belîde kadar şehirdir. Cümle halkı esmerü'l-levndirler, ammâ gâyet mahbûb u mahbûbesi olur. Sikkeleri yokdur, ammâ hutbelerinde Melik İdrîs, Melik Hamed, Melik Hasan deyü yâd ederler. Mahallinde inşâallâh tahrîr olunur. Bu Berberistân gâyet mü'min ü muvahhid şâfi'iyyü'l-mezheb kimesnelerdir. Meliklerine Kılı Donkol, İdrîs Donkol, Hamîd Donkol ve İlyâs Donkol dahi derler. Ve lisânları dürüst lisân-ı İbrî'dir. Zîrâ Hazret-i İdrîs bu diyârlara ba's olmuşdur.

Devlet-i âl-i Kırmanka

Meliklerine "Kakan" derler. Meselâ Âdi Kakan, Zevâl Kakan, İdrîs Kakan derler. Müslim ve çehreleri kırmızıya mâyildir. Bir kavmi kâfirdir. Esîr edüp cellâbeler Mısır'da bey' ederler. Bunlar Süryânî tekellüm ederler. Bir müşkil lisândır. Andan,

Devlet-i âl-i Bağanıskı

Ve Bağanıskı derler. Meliki cânib-i garbîde çölde olur. Saru gözlü ahmerü‘l-levn yüzlü uryân kavimdir, ammâ ceyrâna amân vermeyüp yetişirler.

Bunlarda dahi sikke yokdur, ammâ hutbelerinde meliklerine “İmrân” derler. Meselâ sultân demekdir. Alî İmrân, Kemâl İmrân derler. El-hâsıl isimleri her ne ise ana lafz-ı imrânı muzâf edüp Suheyb İmrân derler.

Bu kavim Habeş ile Nîl-i mübârekin mâbeyni olan mâbeyne müstevlî olmuş kavm-i bî-pâyân-ı uryândır. Tâ bahr-i Muhît kenârında Portakal ile müşâ‘ yerleri vardır. Silâhları ceyrân boynuzundan hıştlardır kim âdeme nişter gibi güzer eder. Ekseriyyâ ihtilâtları Portakal ile olup bey‘ [u] şirâ ederler. Bunlarda bin sene mu‘ammer olmuş pîl dişi ve gergedân boynuzu ve keler derisi ve zebâd ve tibir gâyet çok olur.

Ve bunların lisânın bir kavim anlamaz. İllâ Portakal veled-i zinâsı anlar. Îmâ ve işâretleriyle kelâmların bir tertîbe koyup mu‘âmelât-ı mehmelât ederler.

İmâmları hutbede âyet [ü] hadîs ve haşr ü neşr nedir bildirirler. Ammâ lisânları İmrânî‘dir, derler. Eyle bir lisân işitmemişim. İnşâallâh icmâlde ba‘zı elfâzlarıyla tahrîr olunur. Andan,

Devlet-i mülûkân-ı Zilyezân

Meliklerine Nâsır Yezân, Kâsım Yezân derler. Zilyezân’dan tahfîf-i kelâm edüp **[Y 32b]** Kâsım Yezân derler. Ya‘nî ecdâdları Seyf-i Zilyezen’e müntehî olduklarından âl-i Zilyezân derler. Mü’min [ü] muvahhid şâfi‘iyyü‘l-mezheb siyâh çerde cânlardır. Sikkeleri yokdur, ammâ hutbeleri [vardır]. Ve tibirleri çokdur, kıymetin dahi bilmezler. Hattâ bu hakîr Fûncistân’da bir şehir vardır, ismine şulumkay derler, bu Zilyezân vilâyeti ile müşâdır, anda Zilyezân âdemlerinden ba‘zı âdemler buldum, ammâ kelimâtları müşkil. Hele Fûnclı bir âdem anların lisânından bilürdi, anı tercümân edinüp su’âl etdim:

“Biz on iki pâdişâhız. Her melikimiz de üçer dörder kerre yüz bin askere mâlikdir. Habeş diyârının ardın ihâta etmişiz. Eğer biz olmasak Portakal Habeş‘i zabt ederdi” dedi.

Ammâ bunu nakl eden âdemler eyle kimesnelerden idi kim Hudâ alîmdir bir maymun ayağ üzre kalkup reftâr etse bi’ş-şekl ana benzerdi. Çekirge bacaklı kara karınca-vâr za‘îf ü nahîf kavimdir. Ammâ cemî‘i benî âdem bunlardan havf ederler. Ammâ öbür kavimleri küfr [ü] dalâlet ve haşr ü neşr ve cennet ü cehennem nedir bilmezler imiş. Gûyâ bir hayvân-ı nâtıklar imiş, ammâ hakîr görmedim. Allâh a‘lemdir. Andan,

Devlet-i Benî âl-i Hilâl

Mağrib-zemîn’de Evcile cânibine düşer. Hâlâ Benî Hilâl şehri Girid cezîresine mukâbil bir şehirdir. Ammâ zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş, İşpanya gâret edüp pâdişâhların katl eyleyüp âl-i Hilâl ulu pâdişâhlar imiş, ol rahneden inkırâz buldu. Hâlâ zürriyyetlerinden Benî Hilâl kavmi derler niçe yüz bin konar göçer Urbândır. Behâyim makûlesi hayvânâtları çok olduğundan hakîr asker-i İslâm ile Girid’de iken Hilâl’den misk râyihalı yağı gelürdi, ve Mısır’a da getürürler, gâyet latîf yağdır. Kadîm-i evvelde pâdişâhlarına Nûrullâh Hilâl, Sun‘ullâh Hilâl, Fazlullâh Hilâl derlerdi.

Ve Mağrib-zemîn çölistânında meks eden kavme,

Devlet-i âl-i Efârîka

derler, azîm askerdir. Hâlâ niçe devletmendleri şehirlerde sâkinlerdir. Hâkim ü zâbitlerdir. Anlara "Afrika" derler, cem' olsa Efârîka derler. Ve andan,

Devlet-i May Bornu

Gâyet sünnî Hanbeliyyü'l-mezheb melikdir ve kavmi dahi kezâlik mü'min ü muvahhid kavimdir. Pâdişâhlarına "Mây" derler. Meselâ Mây Sencal, Mây Abbâs ve Mây Sâdık. Sultân yerine mây derler. Sikkeleri yokdur, akçe yerine katır boncuğun Mısır'dan getürüp tibir alırlar. Melikleri ve nisvânları incü yerine başlarına katır boncuğun zeyn ederler. Her sene huccâcı, Mısır'a sekiz ayda çöl aşarak gelürler, ammâ Mısır'ı altun tibiri ile ganîmet ederler. Hattâ pâdişâhları May Sencâlüddîn bin deve mâliyle hacca gitmek içün Mısır'a geldikde hakîr mülâkat olmak müyesser oldu. Nâ-mahreme avret gibi yüzün gözlerin setr edüp yüzü koyu uzanup yerde yatup eyle kelimât **[Y 33a]** eder esmerü'l-levn bir âdem idi. Hacca gidüp gelürken Akabe'de ecel akabesine uğrayup mürûr edemeyüp Akabe'de eyle mestûr u mahbûs kaldı. Andan,

Devlet-i âl-i Afnu

Bunlar yedi kabîledir. Bir kabîlesi müslimdir, sikkeleri yok, hutbeleri var esmerü'l-levn kavimdir. Öbür kavimleri dalâlet neydiğin bilmezler, ammâ sünnet olmadıklarından bunları gayrı kavim ceng ile esîr edüp Evcile'de ve Mısır'da fürûht ederler.

Ve bu cezîrede niçe mülûkler dahi vardır, ammâ hakîr varup görmedim. Ammâ şol kadar ma'lûmum oldu kim bu rûy-ı arzda ne kadar mülebbes benî âdem var ise bu Mısır cezîresinde bir kez o kadar uryân benî âdem var. Ve,

Devlet-i vilâyet-i Cezâyir

Mâ-tekaddem İşpanya elinde sikke sâhibi krallık idi. Sene (–) târîhinde Süleymân Hân feth etdi, be-dest-i (–) Paşa. Hâlâ yine vezâret ile bir eyâletdir. Sikke ve hutbesi vardır. Ve hâlâ on iki bin âteş-feşân askeri vardır. Andan,

Devlet-i vilâyet-i Tûnus

Bu dahi İşpanya destinde sikke sâhibi krallık idi. Süleymân Hân feth etdi, be-desti Durkud Paşa. Eyâlet-i vezâret olup hâlâ yine sikke ve hutbesi tilâvet olunup yigirmi bin askere mâlikdir. *Hafızakellâh,* aceb şehbâzları vardır. **[Q 171b]**

Devlet-i vilâyet-i Tarabulus-ı Magrib

Bu dahi İşpanya elinde **[P 169b]** idi. Süleymân Hân sene (–) târîhinde feth etmişdir, be-dest-i (–) Paşa. Hâlâ yigirmi bin askere mâlikdir kim cümle küffâr bunlardan kan kaşanur. Hâlâ sikke ve hutbeleri tilâvet olunur. Kefere destinde iken dahi sikke sâhibi bir krallık yer idi. Sikkelerinde

Sâhibü'n-nasr sâli'u'n-nasr dâribü'n-nasr el-berrü'l-bahreyn es-sultân ibn es-sultân es-Sultân Murâd ibn Ahmed Hân azze nasruhu

yazar. Gâyet mümessek altınları olur. Zîrâ vilâyetlerinde tibirleri çokdur.

Ve eyâletlerinde Mahallât derler çöl Arabları var kim anlara mahallât derler. Ba'zı mahalde Cezâyirli ve Tûnus ve Tarabuluslu asker cem' edüp Mahallât Urbânı cengine giderler. Zîrâ üzerlerinde mâl-ı pâdişâhî vardır. Eğer o Urbân şeyhlerin ma'lûmumuz olduğu kadar evsâfların tahrîr eylesek bir müdevven kitâb olur.

Ammâ gayrı selâtînlerin sikkesinde ibtidâ *Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh*‘dan sonra her diyâr pâdişâhının ismi ne ise anı tahrîr ederler.

Ve bu bâlâda tahrîr olunan selâtînlerin ve meliklerin zîr-i hükmünde Afnu’dan ve Bornu’dan ve Kırmanka’dan ve Bağanıskı‘dan ve Fûnci’den elbette birer kavm-i Macûs’u vardır. Her selâtîn ve melikler anlar ile ceng edüp mahbûsları ve evlâd-ı iyâlin esîr edüp sıbyânın tavâşî edüp cellâbeler Mısır’da bey‘-i men-yezîd ederler. Cenâb-ı Bârî de ol tarafda dahi böyle eğlence halk etmişdir, *ve’s-selâm.*

Mısır cezîresinin cânib-i garbîsi **[Y 33b]** tarafındaki selâtîn devletlerin beyân etdik. İmdi cânib-i şarkîsin beyân edelim. Cânib-i şarkî ve garbî i‘tibârı nedir, deyü su’âl buyurulursa cezîre-i Mısır’ı Nîl-i mübârek tâ ortasından cereyân edüp cânib-i garbîsi Cezâyir, Fes, Merânkeş ve Sûdân’dır. şark tarafı Habeş ve Dehlek ve Zeyla‘ ve Fûncistân’dır.

Devlet-i mülûk-i Dümbiyye

Hadd [ü] hasırların Hudâ bilür, siyâh-çerde kavimdir. Mezhebleri Bânyânîdir, ya‘nî âteş-perest kavimlerdir, ammâ mâl-ı Kârûn’a mâlik kavimdirler. Andan,

Devlet-i âl-i Câbiyye

Bunlar dahi dağı taşı tutmuş kavimdir. Meliklerine “Radakay” derler. Hazret-i Nûh evlâdı Ken‘ân-ı mürted zürriyyetinden geçinir, esmerü‘l-levn, abûsü‘l-vech kavimdirler. Bunlar güneş-perestdir.

Elhâsıl iklîm-i Habeş‘de yetmiş melik vardır. Her biri birer mezhebdedir. Cümle siyâh-çerde kavimdir. Zîrâ şiddet-i hâr bu cânibe düşmüşdür. Ammâ mağrib cânibi âbâdân, leb-i deryâsında beyâz insân ile müzeyyen yerleri vardır.

Evsâf-ı devlet-i mülûk-i Habeş

Zamân-ı cehâletde pâdişâhlarına “Necâşî” derlerdi. Ba‘dehu büyük devlet-i dünyâya mâlik olmağile sultân dediler. Ba‘dehu sene (–) târîhinde Süleymân Hân asrında bakıyye-i asker-i Sultân el-Gavrî-i Çerkes, Özdemir Beğ Sinân Paşa ve Tavâşî Süleymân Paşa imdâdları ile Özdemir fâtih-i Habeş olmuşdur. Hâlâ cümle binâlar ve kal‘a ve câmi‘ler anın hayrâtıdır. Sikke ve hutbe sâhibi bir vezâret yerdir. Ammâ taht-ı hükûmetinde cümle elsine-i muhtelife sâhibi benî âdemlerdir kim biri de mezheb-i İslâm’da değillerdir. Zîrâ dâ’imâ ihtilâtları Portakal küffârıyla olup anları dahi dalâlete düşürmüşlerdir.

İmdi Mısır cezîresinin içinde olan cümle bu mahalde tamâm oldu. Lâkin mahalle münâsib olmağile,

Rûy-ı arzda kadîm-i ezelden berü dalâlet-âbâd tekyesinin millet-i Mesîhiyye kralların beyân eder

Fasl-ı sânî aşere
Rûy-i arzda müşrikînden kral-ı dâl bed-fi‘âl bed-ahvâl olanları beyân eder

Evvelâ rûy-ı zemînde zamân-ı cehâletde krallık ya‘nî şehinşâhlık eden ibtidâ Keyûmers şâh’dır kim Nûh Nebî evlâdlarındandır. Anlara Âl-i Amâlîka derler. Ve Hazret-i Îsâ asrında zuhûr eden mülûklar dörd tabaka idi. Bâlâda tahrîr olunmuşdur, ammâ mahalle münâsib olmağile tahrîr olundu.

Tabaka-i evvele Dâdâniyân derler. Tabaka-i sânîye Keyâniyân, tabaka-i sâlise Eşkâniyân derler. Tabaka-i râbi‘e Sâsâniyân derler. Ammâ hâlâ Dâdâniyân’ın zürriyyetine

Hazret-i Risâlet du‘â etmeğile inkırâz bulmamışlardır, inkırâzu’d-devrân mü’ebbeddir. Evvelâ,

Devlet-i Kisrâ

Dâdâniyân’dandır. Cem‘ olunsa ekâsire derlerdi. Bağdâd ve Kûfe ve Basra ve Lahsa ve Acem ve Horâsân ve Îrân [u] Tûrân bunların zîr-i hükmünde idi. **[Y 34a]** Hattâ Hazret-i Resûl bunlarda Nûşirvân-ı Âdil zamânında vücûda gelüp du‘â etdi. Devletlerine Cingiziyân istîlâ edüp Gürcistân’da tavattun etdiler. Hâlâ Gürcistân’da,

Âl-i Dâdyân

Âl-i Osmân’a mutî‘ olup alâ-tarîkı‘l-hedâye matbah-ı sultânîye yüz bin bez ve sunkur doğanlar ve ispiriler ve toykun doğanlar ve mahbûbe kızlar ve oğlanlar verirler. Bu Dâdyân kavmi âb [u] hevâsı latîf cây-ı menâs yer bulmağile tenâsül bularak bu dağıstân cengelistân içre beş tabaka oldular.

Tabaka-i evvel âl-i Gürciyân

Hâlâ Sefer Paşa’dan berü âl-i Osmân’a mutî‘lerdir.

Tabaka-i sânî âl-i Açıkbaş

Kâh mutî‘ kâh isyân edüp Erzurûm vâlîlerin ta‘[y]în edüp saçlı mahbûb u mahbûbelerin ve zî-kıymet sîm âvânî kısmından metâ‘ların nehb [ü] gâret edüp sulh kabûl ederler, ammâ şecî‘ Açıkbaş kavmdir. Andan,

Tabaka-i sâlis âl-i Güril

Bunlar dahi kırk bin âdem olurlar, ammâ mutî‘dirler. Andan,

Tabaka-i râbi‘ âl-i şavşâd

Enûşirvân’ın bir oğlu dahi şavşâd idi. Bunlar bî-hisâb askerdir, ammâ mutî‘dirler.

Tabaka-i hâmis âl-i Mikril

Bunlar ol kadar şecî‘ değillerdir. Gayrı milelleri yanında mu‘teber değillerdir. Kendü hâllerinde re‘âyâlardır. Tarabefzûn yanında Günye kal‘asından içeri nehr-i Çoruğ kenârında ve Karadeniz sâhilinde sâkin kavimdirler.

Ve bu bâlâda zikr olunan kavmin cümlesi millet-i Mesîhiyye’den olup İncîlîdirler. Eyi(?) kal‘aları ve şehirleri ve havâdâr ülkeleri vardır. İnşâallâh elli altı târîhinde seyâhat etdiğimiz mahalle mürâca‘at oluna, anda mufassaldır. Andan Nûşirvân’ın bir oğlu dahi Hürmüz-i tâcdâr tâc-ı Nûşirvân ile Irâk-ı Dâdyân ki kûh-ı Elburz dâmenindedir, anda sâkin olup Tohtamış Hân istîlâsından,

Tabaka-i sâdis âl-i tâcdâr ya‘nî kavm-i Macar

Eğre kurbunda Sultân Mehemmed’in mansûr olduğu Hırıştoş sahrâsında hâlâ bir toprak kal‘a vardır, Türk Or’u derler, anda sâkin oldular. Bunlara su’âl etdiklerinde “Mençârız” ya‘ni biz dörd kişiyiz, dediler. “Mençârmış”, deyü ol diyâr krallarına haber verirler. Mençâr’dan galat Macar-ı feccâr derler. Ba‘dehu tâcları Nemse çâsârına intikâl eder. Anda Vişegrad kal‘asın Süleymân Hân feth edüp tâcı anda bulup hazînesinde hıfz eder. Andan âl-i Osmân Ferdinar Kral’a tâcı bağışlayup hâlâ Nemse çâsârı dîvân-hânesinde görmek olmuşdur. Bâlâda yetmiş dördde Alman vilâyeti seyâhatimizde

mastûrdur. İmdi ma‘lûm ola ki Macar’ın aslı Gürcî‘dir ve Gürcî kavmi kadîmdir, Acemden gelüp Macar olmuşlardır. Ve,

Tabaka-i sâbi‘ kral-ı Maskov

Bunlar dahi Enûşirvân evlâdlarındandır, ammâ ulu ülke sâhibi oldular. İki iklîmde hükümleri oldukdan mâ‘adâ Karanlık Dünyâ dahi hükmünde ve İncîlîdir. Hâlâ **[Y 34b]** bir kralları mürd olsa, Gürcistân Dâdyânı‘ndan bir şehzâde şekilli bir pelîd-i anîdi **[Q 172a] [P 170a]** getirüp kral ederler. Ve elkâbında “Kral” derler. Bu dahi Tatar hânlar ile üzerlerine sefer etdiğimiz sene (–) târîhinde mufassaldır, nazar oluna. Bu Maskov diyârı kırk sekiz banlık ve on sekiz urhaylık ya‘nî vezîrlik yerdir. Andan,

Devlet-i Leh kralı

Bunlar dahi Dâdyân neslinden geçinirler. Altı sınıf kavimlerdir. Cümlesi İncîlîdir. Krallarına “Ban” derler.

Nâ-devlet-i Çeh

Krallarına “Çehdam” derler. Bu dahi sikke sâhibi çehdamdır. şedîd kavmi vardır.

Bî-devlet-i Macar-ı Erdel

Menûçehr evlâdından geçinirler. Krallarına yuram der ve betlan g[ab]or derler, ya‘nî ulu kral demekdir, ammâ beyne’l-halk kral derler. Âl-i Osmân’a mutî‘dir. Memleketi dörd bölükdür. Bir bölüğü Hayzavşak [Hayduşak]‘dır. Bir sınıfı Erdel’dir. Bir kavmi Saz’dır. Bir kavmi Seykel’dir. Ve cümle re‘âyâsı Eflâk’dır. Sikke sâhibidir. Kâğız yırtan guruş Nagbanya Ejder kal‘asında kesilir. Ma‘mûr vilâyetleri vardır. Bu diyârda hakîr çok gazâ etmeğile çok tahrîr etmişiz. Sene (–) târîhine nazar oluna. Andan,

Nâ-devlet-i Orta Macar

Bunlar dahi Menûçehr evlâdından geçinirler. Zîrâ lisânlarında çok Fârisî kelimâtları isti‘mâl olunur. Filek ve Semendire ve Germat ve Seçan kal‘aları bunlarındır. Ülkeleri azdır, ammâ şehbâz keferelerdir. Sikkeleri zoltadır. Ammâ hâlâ Eğre ellerinden gideli tenezzülde olup Nemse çâsârına tâbi‘lerdir. Krallarına “Palatınuş” derler. Ve,

Bî-devlet-i İsfac

Bahr-i Muhît kenârında azîm ülke sâhibi küffârdır. Hattâ on kerre yüz bin göçer evli Tatar re‘âyâya mâlikdir. Gayrı askerî tâ’ifesinin hisâbın kendüler dahi bilmezmiş. Krallarının elkâbına İnper İsfan, İnper Radal derler. Sikke sâhibi kalın kâfirdir. Nemçe çâsârı bu kavimden âcizdir. Yüz yigirmi iki yıldır mâbeyninde niçe kralları geldi ve gitdi, hâlâ dahi cengleri bâkîdir. Ve,

Devlet-i atîk Felemenk

Ve Fiyamenk dahi derler. Bahr-i Muhît’den girmiş bir körfez-i azîmin şark cânibi nihâyetin dutmuş bir bî-nihâye memlekete mâlik bir kraldır. Elkâb-ı kralda bunlara “Mistiram” ya‘nî cümleden âlî-kadr demekdir. Deryâda üç bin pâre gemiye mâlikdir. Ve bunların vilâyetinde olan dıraht-ı azîm bir diyârda olmamak ile bunlarda binâ olunan gemi meğer İngilis’de ola. Bu Felemenk dahi sikke sâhibidir. Altunu ve dökme riyaline aşk olsun. Tahtları Amıstırdam’dır. Bâlâda sene (–) vardığımızda tahrîr olunmuşdur. Andan ve,

Devlet-i Danimarka

Krallarına “Engur” derler. Bunlar dahi Bahr-i Muhît sâhilindedir. İngiliz cezîreleri bunlara mukâbildir. Hattâ vâsi‘ vilâyetleri vardır. Nemse çâsârına tâbi‘ olan yedi kralın biri dahi budur. Sikke sâhibidir, altunu ve dökme **[Y 35a]** riyalı vardır. Tahtı (–)dır. Andan,

Devlet-i Donkarkız

Krallarına “Donkarka” derler. Bu elkâb hemân krallara mahsûsdur, sultân yerinedir. Yohsa her kralın yine gayrı isimleri vardır. Hakîr yetmiş dörd Ramazânında bunda geldikde kralları iki kız karındaş iştirâk-i sevî üzre donkarkalık ederlerdi. Tahtları Lonçat’dır, ammâ yedi kralın vezîrleri oturur bir şehirdir. Zîrâ karşusu İngilis’in büyük cezîresidir. Ve Yeni Dünyâ iskelesidir. Yeni Dünyâ âdemleri bunda çokdur. Tibir ve palasanta ve Yeni Dünyâ ağacı ve kavs-i kuzah misâli balık kemikleri getürürler. Cümleden gümrük alınup yedi kral hisse alırlar. İslâmbol kadar Lonçat şehridir, ammâ tahtânî bâğları ile seyrek hânelerdir, anıniçün büyük şehir görünür, ne ân ki İslâmbol gibi kat-ender-kat ola. Ammâ âb [u] havâsına aşk olun. Bâlâda evsâfı tafsîl üzre tahrîr olunmuşdur, nazar oluna. Sikkelerinde iki kız tasvîrin yanyana yazarlar.

Ve bunların bir gûne gemileri var yedişer kat anbârları var. Ve üçer yüz tuc topları ve üçer bin âdem alur ve bin âdem kâmil keştîbânları vardır. Hind’e ve Sîn’e ve Yeni Dünyâ‘ya işlerler. Donkarka gemileridir kim çârsû-yı bâzâr ve at değirmen[i] ve hammâmı ve kıçında bâğçesi var, görmeğe muhtâc vâcibü‘s-seyir gemilerdir. Andan,

Devlet-i Nemse

Nemçe dahi derler. Ve Alaman kralı derler, ammâ sâ’ir krallar elkâbları gibi elkâbı vardır. Nemse çâsârı ve “İnperator” dahi derler, şehinşâh demekdir. Hattâ yedi krala hükm eder kim bâlâda Leh kralına varınca tahrîr olunmuşdur. Sevâd-ı mu‘azzama ve asker-i bî-kerâna mâlikdir. Ve bin yedi yüz yıldan berü kraldır. Ve bin yedi yüz kal‘aya mâlikdir kim herbiri birer sedd-i Kahkahâ‘dır. Tahtı Beç ve Prag’dır. Ve sikkesinde kendü sûretleri yazılur. Hûşeng şâh evlâdından geçinirler. Ve tâc-ı Gorona dâ’imâ Pojon kal‘asında dururdu. Âl-i Osmân Uyvar’ı feth edeli tâcı Prag kal‘asına getürdüler. Cümle evsâfları yetmiş dördde vardığımızda mastûrdur, nazar oluna. Ve,

Devlet-i İngilis

Kralının elkâbında “İrlanda” derler. Sikke sâhibi kalın kraldır. Ammâ vilâyetlerine varmadım. Cemî‘i zamânda bunlardan bir isyân zuhûr etmemişdir. Ticâret ile geçinirler. Cümle hükûmetleri üç pâre cezîre-i azîmelerdedir. Tahtları İngiltere atasında Londura nehri kenârında Londura şehr-i azîmdir kim sekiz bin mîl bir cezîre içinde vâki‘ olmuşdur. Yohsa Alman yakalarında İngilis’in hükmü yokdur. Ve,

Devlet-i Küçük Macar

Bunlar Nemse çâsârına tâbi‘lerdir. Birkaç kerre Nemçe’den dilgîr olup âl-i Osmân’a tâbi‘ olmuşlardır. Memleketlerinin çoğu âl-i Osmân destinde. Pojega ve Kanije ve Ösek ve Valpova ve Peçoy ve şikloş **[Y 35b]** ve Seyyidvar bunların idi. Hâlâ kendüleri Maslovin vilâyetinde kaldılar. Tahtı Ligradçık ve Çakatorna derler. Krallarına Hersek derler.

Ammâ yedi tabaka kâfirdirler, herbiri bir nâm ile yâd olunur.

Evvelâ ibtidâ Zirinoğlu, Çakatorna'da sâkin olur.

Ve Beganoğlu, Islovin vilâyeti bunundur.

Ve Nadajoğlu, Hırvadistân bunundur, hayli yarar kâfirlerdir.

Ve Kepanoğlu, Samay vilâyetleri bunundur.

Ve şavaroğlu, (–) memleketi bunlarındır, nehr-i Raba hudûddur, gâyet sa'b yollardır, yetmiş dördde Köpürlüoğlu Vezîr Ahmed Paşa ile bunda münhezim olduk, berây-ı sû-i tedbîr.

Ve Dodoşkaoğlu, bunların sikkeleri penezdir, Zadra'dan içeri Venedik körfezi sâhilinde Dodoşkistân azîm sa'b [u] sengistân yerdir. Ammâ sene (–) târîhinde Melek Ahmed Paşa serdârımız olup seksen bin asker ile elin vilâyetin gâret etdiğimiz mastûrdur.

Ammâ bir Hersek dahi vardır, lâkin vilâyetine kadem basmadığımız ecilden tahrîr olunmadı. Andan,

Devlet-i belâ-yı ekber Venedik

Krallarına "Pencpirim" derler. Kırk beği vardır. Kırkdan yol ile yedi beğ olur. Yediden biri pencpirim olup hükûmet eder. Tahtları Venedik'dir. Cümle şehirleri şehirlerimizle müşâ'dır. Her kaçan sulha mugâyir bir iş oluna Freng uyuzu gibi ulaşır, yigirmi yigirmi beş yıl dolaşır, gücile sulh kabûl ederler. Tâ'ûn-ı ekber bir müdebbir mel'ûnlardır.

Devlet-i Dobra-Venedik

Krallarının elkâbı "Çarna" derler. Lisân-ı Latin anlarda isti'mâl olunur. Âl-i Osmân'ın tulû'u kuvvetin ilm-i nücûmda cihângîr olacakların istihrâc edüp Bursa'da Orhan Gâzî'ye varup yetmiş ahid üzre tarafeynden sulh kabûl ederler kim cümle yüz kırk ahid olmuş olur kim gökde uçan yerde gezen deryâda yüzen cümlesi der-defterlerindedir. Bir câniblerine yapışsan selef pâdişâhlarının hatt-ı şerîfleri ve ahidnâmeler ibrâz ederler, ammâ cemî'i zamânda cemî'i krallar ile ahid-şikenlik etmemişlerdir. Tahtları Hersek sancağında Nova kal'asına karîb Dobra-Venedik kal'asıdır. Vilâyeti azdır. Bunların karşu cânibinde Venedik körfezi aşırı,

Vilâyet-i Kızıl Elma Devlet-i Papa [Q 172b]

Krallarına Papa derler. **[P 170b]** Cümle deryâda gezen ve karada cânından bezen küffârların bilâ-teşbîh Hazret-i Îsâ vekîli müftîleridir. Cümle millet-i Mesîhiyye ana secde edüp i'tibâr ederler. Ammâ garâbet bunda kim riyâzat [u] perhîz ile ol kadar kadîd-i mahz olur kim cânı cism-i murdârından çıkmağa bir sedd-i ramak kaldı dersin eyle. Böyle iken iki yüz sene mu'ammer olur. Murâd Hân-ı Râbi'de mürd olan papa üç yüz sene mu'ammer olduğu müsbetdir. Mısra':

Hayf ana kim dâm-ı cehl içinde kalmışdır zebûn

Ammâ hakîre bu ba'îd değildir. Deşt-i Kıpçağ'da **[Y 36a]** iki yüz iki yüz elli ve üç yüz yaşında ata ener ve biner Kalmuk Kalmah Kalmuh Tatarı gördük. Riyâzât [u] perhîz ne idüğin bilmezken yine ol kadar mu'ammer olurlar. Andan,

Bî-devlet-i Fransa

Kralına (–) derler, büyük kraldır. Ve âl-i Osmân ile karâbeti vardır. Akdeniz sâhilinde ve taşra Bahr-i Muhît kenârında hükmü vardır. Tahtları Paris şehridir. Niçe bin pâre kal‘aya ve kalyonlara mâlikdir. Andan,

Devlet-i Ciniviz

Krallarına “Cinvan” derler. Eli vilâyeti azdır. Ticâret ile geçinirler küffârdır. Hâlâ âl-i Osmân ile sulh etmişdir. İslâmbol’da yedi kral balyozu variken bununla sekiz balyoz oldu. Andan,

Nâ-devlet-i Iğranduka

Akdeniz sâhilinde sâkin millet-i Mesîhiyye’den başka bir Freng kralıdır. Pâyitahtı Alagorna şehridir ve (–) mâlikdir. Devletleri Fransa kadar değildir. Deryâda ve karada ticâret ile geçinirler. Krallarına ığrando derler. Askere ve kalyona mâlikdir. Ve Andan,

Devlet-i Portakal

Krallarına (–) derler. Cemî‘i zamânda kimse ile sulh kabûl etmemiş bir muta‘azzım kâfirdir, ammâ yine İncîlîdir, lâkin mezhebi ne Papiştedir ve ne Lutıryanîdir. Bir tahtı Sebte boğazı kurbunda (–)dir. Ve Mısır cezîresinin Bahr-i Muhît sâhili cümle bunun hükmündedir. Ve Hindistân’da yedi yüz cezîreye mâlik olmuşdur. Çîn ü Mâçîn’e Hıtâ vü Hoten’e varup bu cihân cezîresin niçe bin kerre devr eden bu Portakal’dır. Cümle küffârdan ekserdir. Hind’i zebûn etmişdir. Ve zamân-ı kadîmde,

Kral-ı Eflâk

Büyük devleti var idi, ammâ âl-i Osmân elinde zebûn olup hâlâ harâc-güzârdır. Vilâyetleri Tuna nehri sâhilindedir. şimâl cânibleri Erdel ile müşâdır. Tahtı Bukreş ve Tirkoviş şehirleridir. Andan,

Devlet-i Boğdân

Bu dahi büyük devlet idi. Sultân Bâyezîd-i Velî Akkirmân ve Kili kal‘asın *fütihatâ* lafzı târîhinde ellerinden alup harâc-güzâr oldular.

Bu Rûmeli kâfiristânında niçe krallar var idi. Âl-i Osmân devletinde devletleri munkarız olup elleri vilâyetleri sâ’ir bilâd-ı İslâma zamm olundu. Meselâ Islovin ve Korol ve Tot ve Hırvat ve Sırf ve Bulkar ve Latin ve Hersek ve Voynık ve Laz u haylaz ve Kazak-ı âk ve Rûs-ı menhûs ve Arnavud-ı ırzı-nâbûd ve Rûm ve Mora Arnavud ve Çakona-i Rûm ve Manya-i Rûm ve Laz-ı Urûm, bu makûle kral-ı dâllerin devletleri muzmahil olup her biri birer kralın sâye-i himâyelerinde kaldılar. Ammâ hamd-i Hudâ Hırvat ve Bulkar ve Laz ve Sırf ve Voynuk ve Ârnâbûd, bunlar âl-i Osmân’ın re‘âyâları olmuşdur. Ammâ Anatolu cânibinde,

Vilâyet-i Çerkezistân

Kral değillerdir, ammâ biribirleri mâbeyninde beğleri vardır. Anlara mirza der[ler]. Cümle (–) aşîret sâhibi beğlerdir.

Evvelâ Taman cezîresi Çerkezi, Kefe paşasına mutî‘dirler.

Andan nehr-i Kuban’ın karşu tarafında şağake Çerkezi, bu dahi **[Y 36b]** sehel tabî‘dir.

Andan Büyük şağake Çerkezi, âsîlerdir.

Andan Jana Çerkezi, âsîlerdir.

Andan Büyük Jana Çerkezi, âsîdir.

Andan Mamaluka Hatukay, âsîlerdir.

Andan vilâyet-i Çerkez-i Âdemî, âsîdir.

Andan vilâyet-i Çerkez-i Bolatkay, mutî‘ değillerdir.

Andan vilâyet-i Bozoduk Çerkezi, gâyet âsîlerdir.

Vilâyet-i Mamşûh Çerkezi, bâğîdir.

Andan vilâyet-i Besni Çerkezi, âsîlerdir, cümle sipâh-ı şecî‘ kavimdir.

Andan vilâyet-i Âdemî Çerkezi, adûdur.

Andan vilâyet-i Takaku Çerkezi, şedîd kavimdir.

Vilâyet-i Kabarti Çerkezi, bunun beğine “Tavustân” derler, ammâ cümlenin beğlerine mirza derler. Kırk bin askere mâliklerdir. Ammâ hakîr bin yetmiş yedide Mehemmed Geray Hân oğlu Cânbeg Geray Sultân ile Sohum’a gitdik idi, hamd-i Hudâ ol sene-i mübârekde cümle Kabarti Çerkezi İslâm ile müşerref olup cümle domuzların kırup nehr-i Cincig’e dökdüler ve câmi‘ ve mesâcidler yasadup hakîr ezânlar okuyup ibtidâ imâmeti hakîr etdim. Ammâ gayrı Çerâkizeler bir mezheb kaydında değillerdir. Kâfir desen âdemi katl ederler, müselmân desen tâ‘at [u] ibâdât yokdur, bir garîb kavimlerdir. İnşâallâh anlar dahi İslâm ile müşerref olurlar.

Andan vilâyet-i Tavustân Çerkezi, gâhîce Dağıstân pâdişâhı şamhal Hân’a tâbi‘ olurlar. Bu kavim kûh-ı Elburz dâmeninde sâkin olurlar, Çerkez kavminin nihâyetidir. Kırım’dan bu mahalle dek cümle Çerkezistân toksan yedi konak yerdir. Ammâ bu Çerkezistân’ın şimâl cânibindeki Deşt-i Kıpçak içre dörd pâdişâh-ı Kalmık vardır.

Deşt-i Kıpçak’da ve gayrıda sâkin olan Kalmakları beyân eder

Evvelâ Heyhât sahrâsının cânib-i şarkında Terek kal‘ası yanında,

Devlet-i Taysı şâh

On kerre yüz bin Kalmah ile nehr-i Edil’i beri Kıpçağ‘a geçüp anda sâkindir. Küfr [ü] dalâlet ve haşr [ü] neşr ve âyet [ü] hadîs ve cennet ü cehennem bilmezler. Dünyâ gamı içün gussa yemezler. Rûy-i arzda ne kadar zî-rûh kısmı var ise etin yerler, derisin geyerler. Su içmemişler ve ekmek yememişlerdir. Hastalık ve tâ‘ûn zâtülcenb ve ısıtma ve ağrı hastalığı makûlesi cemî‘i emrâz-ı muhtelifeden berîlerdir. Pire ve kehle ve tahta biti nedir bilmezler. Boza ve kımız ve at südü içerler. Üç yüz sene mu‘ammer oluru vardır. Ednâ mertebe yüz yüz elli sene mukarrerdir. Bâlâda Dağıstân’dan gelirken evsâfları mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan Timurleng mîli kurbunda,

Devlet-i Moyinçak şâh ibn Taysı şâh

Bu dahi on kerre yüz bin Kalmak’dır. Bunlar dahi İslâm, îmân, i‘tikâd ve küfr [ü] dalâlet nedir bilmezler, ammâ cümle Kalmıklardan şedîd ü şecî‘lerdir. Andan,

Devlet-i Kuba Kalmık

Bu tâ'ife yüz bin oba olur. Nehr-i Kuban cânibinde sâkinlerdir. Ba'zı mahalde fursat **[Y 37a]** bulup Çerkezistân içinde sâkin olan Arslan Beğ ve Nevrûz Beğ Nogayların gâret edüp esîr eder. Bu Kalmık içinde hâlâ elli bin Nogay müslim esîr vardır. Andan nehr-i Edil'in öte tarafında,

Devlet-i Çakar Kalmık

Beş kerre yüz bin olurlarmış, ammâ hakîr Edil'i bu cânibden öte geçmedim ve ol tâ'ifeyi görmedim, ammâ cümle Kalmık bunlardan gâyet havf ederlermiş. Andan,

Devlet-i Gökdelen Kalmık

Beş kerre yüz bin mel'ûn olur imiş. Nehr-i Edil ile nehr-i Cayık beynehümâsında sâkinlerdir. Bunlar sihr [ü] efsûnu öbür Kalmıklardan ziyâde imiş. Andan,

Devlet-i Urumbet Kalmık

Bunlar dahi beş kerre yüz bin mel'ûn olurlarmış. Nehr-i Edil'in bir cânibinde sâkinler imiş. Bunlarda olan Nogay'ın hadd [ü] pâyânı yokdur, deyü gayrı Nogay nakil ederler. Andan,

Devlet-i Sakar Kalmık

Bunlar sekiz kerre yüz bin mel'ûn Büyük Kıpçak'da sâkinler imiş. Cümle bu tâ'ife arabalar üzre obalarında sâkinlerdir. Her gün bir otlu sulu yerde meks edüp göçer.

Hâsıl-ı kelâm bu mel'ûnlar on yedi pâdişâhdır. Çîn ü Mâçîn'e Hıtâ vü Hoten'e ve Fağfûr ve Bulkar'a, netîce-i kelâm tâ Karanlık Dünyâ'yı buz olduğu mahalden ubûr edüp öte cânibde anların zu'munca Yıldırak Dünyâ ya'nî Ak Dünyâ'da sâkinlerdir. Âb-ı hayât andadır, anda giderler. Anıniçün mu'ammer oluruz, derler. Cümle evsâfları bâlâda tafsîl üzre mastûrdur. Ve muhakkak Benî **[Q 173a] [P 171a]** Asfar kavmi bunlar, *Allâhümme âfinâ*. Ammâ,

Dalâlet içre kalan Abaza kavmin beyân eder

Zikr-i ahvâl-i dalâlet-âyîn-i tâ'ife-i Abaza: Karadeniz'in kenârına vâki' olmuş cümle (–) kavimdir. Aşîret aşîret birbirlerile ceng [ü] cidâlde ve harb [u] kıtâlde bir alay aklı gözünde şecî' kavimdir. Mezhebleri ve kitâbları yokdur. Haşir neşir nedir bilmezler. Hemân bunlar dahi Çerkez kavmi gibidir.

Ve Çerkez bunların şimâlinde müşâdır. Ba'zı zamân Çerkez'le ve Mikril'le ceng ederler. şark cânibleri Mikril'dir. Mâbeynlerinde Faşa Çayı hudûddur.

Bu Abaza ve Çerâkize'nin asılları Arabdır, mukaddemâ tahrîr olunmuşdur. Mısır'da olan Çerâkize ve Abazaların asıl mekânları bu mahallerdir ki aşîret aşîret beyân olunur. Evvelâ Mikrilistân ile müşâ olan,

Vilâyet-i Abaza-i Çaçlar

Mikrilce dahi kelimât eder. Beğlerine Çaça derler. On bin kavim olur. Andan,

Vilâyet-i Abaza-i Arlan

İskeleleri Laçiga'dır. Bunlar dahi on bin bahâdır kavim olur. Andan,

Vilâyet-i Abaza-i Çandalar

İskeleleri Kakır'dır, beğleri vardır. Cümle on beş bin âdem olur. Ve sahîhü'n-neseb Abaza bunlardadır. Ve bu tâ'ifede olan mahbûb u mahbûbe bir Abaza'da olmaz. Bunlara Dağ Çandaları derler. Andan garba üç konak gidüp,

Vilâyet-i Abaza-i Büyük Çandalar

Yigirmi beş kurâdır ve on beş bin asker olur. Ve iskeleleri vardır. Bu Abazaların dağları ardı serâpâ Mamşûh **[Y 37b]** Çerkezidir. Dâ'imâ Abaza ile ceng ederler. Çandalar Abazasın bir konak garba ubûr edüp,

Vilâyet-i Abaza-i Keçler

İki bin kavim olur. Ve atlı askeri dahi çokdur. Sipâhlığile meşhûrlardır. Andan,

Vilâyet-i Abaza-i Arıtlar

Otuz bin âdem olur, ammâ yiğitlikleri hırsızlığile meşhûrlardır. İskelelerine Kepuş [Liyoş?] derler, latîf limanı vardır, bender iskeledir. Ekseriyyâ İslâmbol gemileri bunda kışlar. Ve bu Arıtlar dağında,

Vilâyet-i Abaza-i Sadşe

Ne Çerkez'dir ve ne dürüst Abaza'dır. On bin kavim olur. Hattâ Seydî Ahmed Paşa bizim vilâyete varmış deyü cümle ve dağı ve dere ve depesi ile su'âl edüp hakîr cevâb verdikde yemîn edüp "Sen Abaza değilsin, bizim Sadşe yiğitlerindensin" der idi. Andan leb-i deryâ ile cânib-i garba üç konak gidüp,

Vilâyet-i Abaza-i Kamış

Beğleri var ve on bin bahâdır askere mâlikdir. İskeleleri ol kadar işlemez, zîrâ pek âsîlerdir. Ammâ Mısır'dan Rûm'dan gelüp kalmış müselmânlar çokdur. Ganîmet diyârdır. Bunlara üç konak,

Vilâyet-i Abaza-i Suçalar

Beğleri ve on bin askeri vardır. Ve iskelesi gâyet işler. Kefe'ye karşu karşuyadır. Andan 2 konak,

Vilâyet-i Çerkez-i Bozoduk

Beğleri ve iskeleleri ve on bin âdemleri vardır. Bu kavimden Mengli Geray Hân on bin kavim Ejderhân seferine götürüp Çerkez'de tavattun ederdi. Çerkez dili Bozoduk kavmi bu Abaza Bozoduğu'ndandır. Ve Bozoduk iskelesinden 2 konak yine Karadeniz kenârınca,

Vilâyet-i Aşîret-i Kutası Abaza

Beğleri ve iskeleleri vardır ve yedi bin askere mâlikdir. Ve Taman kurbunda Anapa limanı bu Abaza'ya iki konakdır. Bu kavim gâyet mutî'dirler, zîrâ içlerinde dâ'imâ Kırım ve Taman askeri eksik değildir.

Bu mahalde dahi Abaza'nın on iki kavmi tamâm olmuşdur. Hakkâ ki mahbûb u mahbûbesi ve nâmdâr yiğitleri olur, şecî' kavimlerdir. Asılları yine Arabdır. Bu diyârlar Hazret-i Ömer hilâfetinde Ciniviz küffârı elinde idi. Bunlar Arabistân'dan isyân edüp Ciniviz'e gelüp ilticâ edüp bu diyârda sâkin olup Abaza lisânı peydâ etdiler. Ammâ bu Abaza'nın dağlar içinde on iki aşîreti dahi var, ammâ anları seyâhat etmedik, ammâ isimlerin istimâ' edüp âdemleriyle ihtilât etdik.

Evvelâ Mikril'e karîb dağlar içinde aşîret-i Posuhu, andan aşîret-i Ac Çipsi, andan aşîret-i Beslib, andan aşîret-i Mükelye, andan aşîret-i Aypıga, andan aşîret-i Valakırış, andan aşîret-i Çıhakorş, andan aşîret-i Maça, andan aşîret-i Pançarış.

Bunların dahi hâkimleri[ne] "Beğ" derler. Her kabîle onar, on ikişer, on beşer bin askere mâliklerdir. Sarp çengelistân yerlerde olmak ile bunlar gâyet hırsız kavimdir. Abaza ve Çerkez **[Y 38a]** kavmi bile bunlardan âcizlerdir. Ammâ Mısır askerinin temeli bu Abaza Çerkez vilâyetidir. Lâkin dalâlet içinde kalmışlardır. Kâfir ile müselmânı Abaza kavmine gösterüp,

"Kankısın seversin?" desen müselmâna yapışırlar. Anıniçün İslâm ile müşerref olduklarında galîz müselmân olurlar. Zîrâ bu Abaza ve Çerkez'de kefere olmaz, varsa katl ederler. Ve kilise ve kitâb yokdur. Hemân dağî bâğî yağı râğî bir kavm-i âsîdir.

Zikr-i ahvâl-i Rûs-ı menhûs ya'nî Kazak-ı âk

Leh ve Maskov krallarının taht-ı hükûmetlerinde yetmiş fırka mel'ûnlardır kim dünyâyı dutmuş kavimdir. Kâh Tatar Hân'a ve kâh Maskov'dan Leh'e ve kâh Leh'den Krakov kralına tâbi' olur. Ve kâh isyân edüp beş yüz pâre gemi ile Karadeniz'in cânib-i erba'asın nehb ü gâret edüp yine gemileriyle vilâyet-i menhûslarına giderler.

Evvelâ nehr-i Özü câniblerinde Hatman Kardaş Kazak, andan Hatman Duruzunka, andan Hatman Serge, andan Hatman İhmilniç, andan Hatman Berabaş, andan Hatman Andırya, andan Hatman şeremet, andan Hatman Zaporoska, andan Hatman Hırıstina, andan Hatman Uman, andan Hatman Gürlev, andan Hatman Çehril.

Bu kabîle küffârların niçe yüz hatmanları dahi vardır, ammâ elli bir târîhinde elin vilâyetin İslâm Geray Hân ile nehb [ü] gâret etdiğimiz küffârlar olmağile tahrîr olundu. Bunlar cümle Leh'e tâbi'dir.

Ammâ Maskov'a tâbi' olanlar yetmiş hatmandır, cümle Azak kal'ası dibinden cereyân eden nehr-i Ten kenârındadır. Evvelâ Ten Hatmanı yetmiş hatmana serdârdır. Gayrılar kal'aları ismiyle yâd olunur. Cümle kal'aları nehr-i Ten kenârında ağacdandır. Çerkezkirmen, andan Mincekirmen, andan Sıvakirmen, andan İsorkirmen, andan Mujikkirmen, andan Tokaykirmen, andan Praskirmen. Netîce tâ Azak'dan üç aylık yol Ten kenârınca yetmiş hatmanlık yerdir. Kirmenleri nâmıyla anılır Kazak-ı âklardır. Bu mahalde bu mel'ûnlar dahi tamâm oldu.

Ammâ Rûm, Ermeni ve Yahûdî ve Karâyî ve Kıbtî kefereleri her biri birer kralın taht-ı hükûmetlerinde re'âyâlardır. Husûsan âl-i Osmân'da olan Rûm, Ermeni bir diyârda yokdur, millet-i Mesîhiyyedendirler. şâm'a, Haleb'e, Antâkıyye'ye melikler idi.

Devlet-i âl-i Kayser-i Rûm

Cem' olsa kayâsıra derlerdi. Hırkîl Kral cümleden ziyâde mu'ammer olup Mısır'a dahi mutasarrıf oldu. Zîrâ bâlâdan bu mahalle dek tahrîr etdiğimiz eğer müslim eğer millet-i Nasârâ cümle Mısır'a ve Kudüs'e tâliblerdir. Mısır'a mâlik olan,

Devlet-i Kıbtî

Mülûklarına kabâbıta derler. Cem' olsa **[Q 173b]** akbât derler. Müddet-i devletleri 400 sene. Bir tabakaları kırk yedi nefer oldu. Andan devletleri bergeşte olup mâbeyne üç yüz yıl

[P 171b] Amâlîka devleti girüp yine devlet-i Kıbtî‘ye rücû‘ **[Y 38b]** edüp devlet-i sânîde müddet-i devletleri yine 188 sene oldu ve nefer (–).

Ammâ Hazret-i Îsâ ve Hazret-i Yahyâ ve Hazret-i Zekeriyyâ asrında bulunanlara,

Devlet-i Yûnâniyân

derler. Dîn-i Mesîhâ‘yı dutdular. Ve bir sınıfına dahi,

Devlet-i Batâlise

derler. Sekizi hukemâlardandır, Batlîmûs Hakîm derlerdi, anıniçün Batâlise derler. Cümle on dörd nefer krallardır, ammâ akl-ı Arasto herîfler idi. Müddet-i saltanatları 207 sene.

Ve Eflâtûn, Bokrât, Sokrât, Restetâlîs, Fisagores, Feylekos ve Feylesof cümle Yûnâniyândır. Ve İskender dahi Yûnâniyândır, zamân-ı hükûmetinde şehriyâr derlerdi, ol zamânda cihâna Yûnâniyân müstevlî olup şarkdan garba hükm etdiler. Hattâ dünyâyı Kâf’dan Kâf’a hükm eden dörd kişidir, ikisi müselmân ikisi kefere. İslâmdan Hazret-i Süleymân’dır, biri dahi İskender-i Kübrâ‘dır. Yûnâniyândan biri Yanko ibn Madyan’dır, biri dahi Buhtunnasr’dır. Rûy-ı zemîni millet-i Mesîhiyye-i Yûnâniyân ser-tâ-ser dutmuş idi.

Hâlâ yine ol kadar küffâr vardır kim müverrihîn ve ehl-i hey’et eyle yazmışlar kim rûy-ı arzı bir siyâh öküz sûretinde farz eylemişler. Cemî‘i vücûdunda ne kadar siyâh kılları var ise kara şapkalı kâfire teşbîh eylemişler. Ve ol sığırın iki gözleri ve iki boynuzları arasında bir beyâz nokta-misâl kıllar olsa ümmet-i Muhammed’e teşbîh etmişler. Hamd-i Hudâ mu‘cizât-ı Muhammed el-Mustafâ‘nın berekâtıyla cümle ümmet-i Muhammed küffârı pârekende ve perîşân ederek mansûr [u] muzaffer olurlar.

Husûsan devlet-i âl-i Osmân bu bâlâda zikr etdiğimiz selâtîn-i dîn-i İslâmdan sonra âl-i Osmân zuhûr etmişdir. Ve,

Bâlâda tahrîr olunan yüz kırk millet-i Nasârâ kralları ve gorofları ve hatmanları devletinden sonra âl-i Osmân tulû‘ edüp bu cümle mülûkdan sonra devlete kadem basdıkların beyân eder

el-Faslu’s-sâlis aşere
Devlet-i âl-i Osmân’ın zuhûr [u] tulû‘un beyân eder

Evvelâ müverrihân-ı Rûm ve nükte-perdâzân-ı zevi’l-mefhûm ki, [70] mûcebince rûy-ı arzda bâlâda tahrîr olunan selâtîn [ve] mülûklar edîm-i arzda sâkin olmuşlar idi ve esnâf-ı ümem içün ihtilâfât-ı kesîre olmuşdur. Ammâ sükkân-ı Rûm ve ecnâs-ı mütenevvi‘a-i ân-merzibûm bi-takdîri’l-Hayyi’l-Kayyûm fermânıyla asılda kavm-i Rûm Ays bin İshâk evlâdıdır.

Andan Yâfes’e andan Nûh aleyhi’s-selâma müntehîdir. Bunların ırk-ı tâhirinden ibtidâ Rûm’a kadem basan âl-i Selçukıyândır. Sene 476 târîhinde ümerâ-yı Dânişmendiyye ile yek-dil [ü] yek-cihet olup Malatıyye ve Kayseriyye ve Alâ’iyye ve Konya diyârlarına müstevlî olup müstakil pâdişâh oldular. Tulû‘ları Mâverâ’ü‘n-nehir’dendir. Hikmet-i Hudâ bu mahalde Mâhân memleketinden âl-i Osmân’ın ecdâdı Süleymân şâh ve Ertuğrul, Moğol u Boğol-ı gûl-i beyâbân Tatarı derdinden terk-i vatan edüp Ahlât şehrine gelüp anda (–) sene **[Y 39a]** sâkin olup andan dahi Rûm ârzûsıyla Murâd nehri kenârına geldikde serdârları Süleymân şâh Ca‘ber kal‘ası dibinde gusl ederken gark olup anda defn edüp Erduğrul cümle erleriyle Selçukıyân Alâ’eddîn’e toğrulup gelürken bir püşte başına

çıkup Konya sahrâsına nazar etdükde görseler kim iki deryâ-misâl asker biribiriyle germ-â-germ ceng-i perhâşda, ammâ Tatar askeri gâlib, beyâz destârlı Konya askeri münhezim oluyor.

"Bire Hızır-vâr, Alâ'eddîn cânibine imdâd edelim, bizler dahi Tatardan dilgîriz" deyü Ertuğrul Beğ bir beyâz livâ-i Muhammedî kaldırup cümle (–) bu kadar er Tatarın ensesine gelüp bir kemîngâhdan sadâ-yı Allâh Allâh'a rehâ buldurup sâtûr-ı Muhammedî koyunca Tatar'ın içine âteş-i Muhammedî düşüp karârları firâra mübeddel olup âl-i Selçuk tâze cân bulup Tatardan bir hân-ı cân halâs olmayup Sultân Alâ'eddîn mansûr [u] muzaffer Konya'ya gelüp Ertuğrul'a hil'at-ı fâhireler ihsân edüp sağ kol beğliği verüp Bursa tekuru üzre serdâr edüp Bursa'nın cânib-i erba'asında Bilecik ve Ilıbat ve Eynegöl ve Yalakâbâd, bu makûle yerlerden Ertuğrul ol kadar mâl-ı ganâyim ile Sultân Alâ'eddîn'e gelüp mâl-ı gazâ ile cümle Rûm askerin muğtenim etdi. Alâ'eddîn dahi günden güne Ertuğrul'un i'ânetiyle azîmü'ş-şân pâdişâh oldu. Elkâb-ı pâdişâhîde Selçukıyâna selâtîn dediler.

Ol asırda Üsküdar'a varınca küffâr baş göstermeğe kâdir değildi. Zîrâ Sultân Alâ'eddîn'in cemî'i zîr-i hükmünde yetmiş tabl [u] alem sâhibi mîrlivâsı askeri var idi. Evvelâ Mar'âş'da âl-i Zülkadriyye ve Adana'da âl-i Ramazâniyye ve Sivas'da âl-i Dânişmendiyye'den Melik Gâzî ve Kastamoniyye'de âl-i (–) ve Amasiyye'de âl-i Ferhâd ve Kütâhiyye'de âl-i Germiyân ve Engürü'de âl-i Sübhân ve Sarhan vilâyetinde âl-i Sarhan Bay ve İmâd elinde âl-i İmâd Bay ve Sunkur elinde âl-i Sunkur Bay ve Keskin elinde âl-i Keskin Bay ve Teke elinde âl-i Teke Bay ve Hamîd vilâyetinde Hem-it Bay ve Menteşe elinde Menteşe Bay ve Aydın elinde âl-i Aydın Bay ve Lârende'de âl-i Karaman Bay ve Yalakâbâd'da Ertuğrul Bay.

Hâsıl-ı kelâm bu elkâblar ile müsemmâ Sultân Alâ'eddîn'in yetmiş mîrlivâsı var idi. Ve zamân-ı sa'âdetlerinde Hazret-i Sultânü'l-ulemâ Mevlânâ Bahâ'eddîn Muhammed bin Hasan el-Belhî el-Bekrî Sultân Alâ'eddîn devletinde sene 631 târîhinde Konya'da fevt olup oğlu Celâleddîn-i Rûmî ki Hazret-i Mevlânâ'dır, halîfe oldu. Ve bâlâdaki ümerâlara sultânü'l-ulemâ lakab komuşdur. Her biri mahallinde tahrîr olunur.

Ba'dehu Sultân Alâ'eddîn Erzurûm semtine azîm **[Y 39b]** asker ile sefere gidüp Fenâde [Kubâdiyye] nâm mahalde şikeste-hâtır olup hasta yatırken oğlu Gıyâseddîn devlet-i dünyâ içün babası(nı) Sultân Alâ'eddîn'e zehir verüp ol mahalde asker dahi Gıyâseddîn['i] pâre pâre edüp ikisinin na'şın bu yerden Konya'ya getürüp iç kal'ada defn etdiler. Saltanat 26. Âl-i Selçukıyân bunda inkırâz buldu. Nefer cümle on dörd. Müddet-i devletleri (–) sene.

Andan cemî'i ulemâ-yı Rûm gulgule-i Rûm edüp Ertuğrul'u beğ edüp halîfe olup cümle andan bî'at etdiler. Ol dahi Bursa gazâsından gelirken mecrûhan Söğüt nâm kasabada medfûndur. Ve Savucu Beğ ibn Orhan Tomalıc gazâsında şehîd olup anı dahi Ertuğrul yanında defn etdiler.

Ba'dehu yine ulemâ-yı Rûm meşveret edüp Ertuğrul oğlu Osmâncığ'ı müstakıllen re's-i seb'a mi'ede halîfe edüp **[Q 174a] [P 172a]** cümle a'yân-ı Selçukıyân derûn-ı dilden bî'at etdiler. Târîh-i vilâdeteş sene 656. Evvelâ Osmân sene 699, ömreş 69 sene, saltanat 26 sene, vefâteş sene 726.

Andan Orhan Beğ halîfe oldu. Saltanat 35 sene olup, Orhan Gâzî oğlu Süleymân Paşa Kara Mürsel Beğ ve Ece Ya‘kûb Beğ kırk nâmdâr ile Bahr-i Ebyaz’ı Kapudağı kurbunda Bab[ae]ski nâm mahalden sallar ile karşu Rûmeli tarafına at çıkarup Gelibolu câniblerin nehb ü gâret ederek İpsala ibtidâ salâdan galat olan yeri ibtidâ cum‘a gün anı feth edüp ibtidâ salâ okuduklarıyçün ibtidâ salâdan galat İpsala derler. Ve günden güne askerin gerüsü gelerek Gelibolu kal‘asın feth etdükde Gâzî Süleymân Paşa kal‘a kapusunda el urup *bismillâhirrahmânirrahîm* târîh sene 761 olmuşdur.

Kal‘ayı kabza-i tasarruflarına getürüp mâl-ı ganâyim ile guzât-ı müslimîn bay oldular ve şikâr etdükleri nisvânlar akd-i nikâh ile merbût olup tenâsül buldular.

Ba‘dehu Rûmeli ta‘bîr kılınan yerde on iki millet-i kefere var idi. Meselâ Rûm, Bulkar ve Eflâk, Sırf ve Voynık ve Hırvat ve Latin ve Boşnak ve Laz makûlesi küffârların dâr [u] diyârların harâb [u] yebâb ederek küffâra göz açdırmayup tâ Tuna kenârına varınca mâl-ı ganâyimler alarak şikâr gelen mâdyânlarına aşan aykırlarımız dölünden dûşîzegânlar ve oğul balı gibi zîşânlar ve sîm ebdânlar hâsıl olup anlar dahi dedeleri olan küffârlara şemşîr-i âteş-tâb urmağa âhenğ ederek dâr [u] diyârların başlarına dar edüp niçe bin pâre kurâ ve kasabât ve belîde-i mu‘azzamaların feth etdiler.

Ba‘dehu Süleymân Paşa Bolayır nâm mahalde yaban kazına doğan salup ardı sıra at bırağup atdan tekerlenince başına zahm erüp merhûm olup Bolayır’da bir kubbe-i pür-envârda medfûndur. Hattâ **[Y 40a]** câmi‘ ve imâreti ve tekyesi vardır. Vefâteş sene 760. *Rahmetullâhi aleyh.*

İbtidâ Rûm’a geçen bu Süleymân Paşa ibn Orhan’dır. Orhan’ın dahi müddet-i ömrü 83 sene. Cülûsu sene 726, vilâdeti sene 678, vefâteş sene 761 olup oğlu Gâzî Hüdâvendigâr beğ oldu. Ömreş 65 sene, vilâdeteş sene 727, müddet-i saltanat 31 sene. Edirne’yi feth edüp Kosova cenginde bir kâfir leşler içinden kalkup kendüyi bıçağile urup şehîd etdi ve şehîd eden Miloş Koblaki kâfiri dahi ol mahalde depelediler. Andan na‘ş-ı Murâd Hân’ı Bursa’da Eski Kaplıca’da defn etdiler.

Andan oğlu Yıldırım Hân Gâzî sene 792 beğ oldu. Vilâdeteş sene 748 ve cülûseş sene 792 ve müddet-i saltanat 16 sene olup hakkâ ki şecî‘ pâdişâh-ı bâ-vakâr idi kim bir yılda Anatolu’dan Rûmeli’nde Eflâk ve Boğdân keferesi üzre sefer etdiğinden Yıldırım Hân dediler. Gerçi Yıldırım Bâyezîd Hân yarar idi, ammâ ömreş 60 sene, saltanat 16 sene. Sebeb-i mevti Timur cenginde Yıldırım Hân münhezim olup Timur’un hapsinde iken hummâ-yı muhrikadan sönüp merhûm olup na‘şın Bursa’da Yıldırım câmi‘ine getürüp defn etdiler.

Oğlu Çelebi Sultân Mehemmed Hân halîfe oldu, sene 804. Vilâdet sene 776, müddet-i hilâfet 20 sene, müddet-i ömür (–) sene.

Andan oğlu Murâd Beğ halîfe oldu, sene 824. Müddet-i saltanat 31 sene, müddet-i ömür 49 sene, vefâtı sene 855.

Andan oğlu Gâzî Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed halîfe oldu, sene 855. Müddet-i hilâfet 31 sene, vilâdet sene 835, müddet-i ömür 51 sene, vefâtı sene 886.

Andan oğlu Bâyezîd Hân halîfe sene 886. Vilâdeti sene 835, müddet-i hilâfet 31 sene ve

vefâtı sene 917, müddet-i ömür 91 sene.

Andan oğlu Selîm Hân-ı Evvel. Vilâdet sene 873. Hîn-i cülûsda kırk üç yaşında bulundu. Sene 926 vefât etdi. Saltanat 8 sene, ömreş 51 sene.

Andan oğlu Süleymân Hân halîfe oldu. Vilâdet sene 900. Saltanat 48 sene, ömreş (–) sene.

Andan oğlu Selîm-i Sânî Şâh. Vilâdet sene 929, cülûsları sene 974, saltanat 8 sene, ömreş 52 sene, vefâtları sene 982.

Andan oğlu Murâd-ı Sâlis halîfe oldu. Vilâdet sene 953, cülûs sene 982, saltanat 21 sene, ömreş (–) sene, terk-i dünyâ sene 1003.

Andan oğlu Mehemmed Hân-ı Sâlis şâh oldu. Sene 986 târîhinde vilâdet-i bâ-sa‘âdetleri Ma‘nisa’da vâki‘ olmuşdur. Cülûsları sene selâse ve elf cemâziye’l-ûlâsının on altıncı gün yevm-i cum‘a idi, sene 1003. Saltanat 9 sene. Ömreş vefât eden (–) sene, vefât sene 1012.

Andan oğlu Ahmed Hân halîfe oldu, sene 1012. Ma‘nisa’da mütevellid olup esnâ-i cülûsda çârsâle **[Y 40b]** idi. Peder-i büzürgvârları yerine câlis-i serîr ve devlet-masîr oldular. Mâh-ı Receb’in on sekizinci gününde vâki‘ olmuş idi, sene 1013. Ve azm-i dâr-ı bekâ etdi sene 1026. Saltanat Devlet Devlet 14 sene, ömreş 976(?) sene.

Andan karındaşı Mustafâ Hân halîfe oldu, şehr-i Zi’l-ka‘de 23, sene 1026. Saltanat 1 sene 3 şehr, ma‘zûl.

Andan Sultân Osmân halîfe oldu, sene 1027 {gurre-i Rebî‘ülûlâ}. Saltanat 5 sene. Şehr-i Receb fî 8 şehâdet sene 1031. Def‘â Mustafâ Hân halîfe oldu, sene 1031 ve (–) şehr halîfe olup yine ma‘zûl.

Andan Sultân Murâd-ı Râbi‘ ibn Ahmed Hân halîfe oldu, sene 1032. Saltanat 17 sene, ömreş (–) sene.

Andan İbrâhîm Hân ibn Ahmed Hân halîfe oldu, sene 1049. Saltanat (–) sene, şehâdet sene (–).

Andan oğlu Mehemmed Hân-ı Râbi‘ hâlâ pâdişâh-ı âl-i Osmân’dır, sene 1058. Saltanat (–) sene, ömreş (–) sene. İnkırâzu’d-devrân devletleri mü’ebbed ola. Âmîn, yâ Mu‘în.

Ammâ bu devlet-i âl-i Osmâniyâna Cenâb-ı Bârî‘nin nazarı ta‘alluk etmişdir. Yetmiş mülûkün devletlerine mutasarrıf olmuşlardır. Devlet-i Osmân’a mâlik olmağa sebeb olup hâdimü‘l-haremeyni’ş-şerîfeyn mevlânâ mülûkü‘l-Arab ve’l-Acem dedirmeğe bâ‘is [ü] bâdî olup cümle pâdişâh ve kralların üzerlerine tasaddur etdiren fâtih-i Mısır Sultân Selîm Şâh ibn Sultân Bâyezîd Hân’dır. *Rahmetullâhi aleyh.* Ne takrîb ile Mısır’a mâlik olduğun i‘lâm eder.

Sebeb-i gazâ-yı Mısır be-dest-i Selîm Şâh

Müverrihân-ı âleme hafî olmaya kim ibtidâ Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed Hân Gâzî Uzun Hasan’ı Tercân sahrâsında münhezim edüp târîhi târîh (–) atf-ı inânın Karadeniz sâhilinde Tarabefzûn cânib[in]e keşîde kılup berren ve bahren muhâsara edüp kalîlü‘l-eyyâmda feth [ü] teshîre getürüp içine Şehzâde Sultân Bâyezîd-i Velî‘yi hâkim edüp adl [ü] adâlete bezl-i himmet edüp anda Selîm-i Evvel vücûda gelüp burc-ı şerefden âfitâb-ı devlet ziyâ verüp günden güne mihr-i âlem-tâb oldu.

Bu mahalde Ebü‘l-feth saltanat tarafından Karamanoğulları nâm aşkıyâlar üzre sefere giderken Üsküdar kurbunda Maltepe nâm mahalde merhûm olup serîr-i sa‘âdet ve taht-ı hilâfet Sultân Bâyezîd-i Velî‘ye nakl edüp oğlu Şehzâde Selîm’in yanında Tarabefzûn’da benem dîger nîst diyen askerden yigirmi bin asker ile Taraf-uzun‘a müstakil hâkim nasb eyleyüp cânib-i erba‘asında feth [ü] fütûhlar etmeği tenbîh ü te’kîd edüp kendüler Âsitâne’de mesned-i hilâfetde ber-karâr olup umûr-ı müslimîni görmede.

Beri cânibde Şehzâde Selîm, Gürcistân ve Mikrilistân ve Dâdyân câniblerin nehb ü gâret ederek vukûf tahsîl eyleyüp hayli fütûhât ederek Uzun Hasan ta‘allukâtlarından **[Y 41a]** Mîrâ Hân Şehzâde Selîm Hân ile penc-â-penc olup hâh-nâ-hâh Canha kal‘asın Selîm Hân kuvvet-i bâzû ile feth edüp miftâhların gümüş edüp ve üç yüz kantâr gümüş âvânî hedâyâlar ile Sultân Bâyezîd’e gönderdi.

Bâyezîd-i Velî safâsından Şehzâde Selîm’e mukarrernâmeler ile hil‘at-ı fâhireler gönderdi. Selîm Hân da Canha’yı taht edinüp on bin tüfeng-endâz yiğit asker dahi zamîme eyledi. Zîrâ Canha hâlâ Gümüşhâne dedikleri yerdir kim yedi yerde gümüş ma‘deni ırmak gibi akar. Hikmet-i Hudâ Şehzâde Selîm tâli‘ine bir altun ma‘deni zuhûr edüp yüz bin mümessek altun andan kesdirüp **[Q 174b] sene 1026 [P 172b]** sikkesinde “es-Sultân Bâyezîd ibn Mehemmed Hân azze nasruhu duribe Canha sene (–)” deyü yüz bin altunu babasına gönderüp Bâyezîd-i Velî safâsından,

“Selîmim, memleket sana helâl olsun. Feth etdüğin diyârları sana ihsân eyledim. Hemân gayret ve hamiyyet senindir” deyü böyle istimâlet yarlığ-ı belîğleri gelince Şehzâde Selîm ejder-i heft-sere dönüp yedi-sekiz senede kırk beş pâre şehir ve Koyluhisâr ve Niksâr ve Bayburd ve İspir ve Tortum ve Erzincân misilli şehirler ve metîn kal‘alar feth edüp her ne cânibe müteveccih olursa bi-emrillâh mansûr u muzaffer olurdu.

Lâkin Sultân Bâyezîd-i Velî‘nin teveccühü Venedik Frengistânı‘nda Mora vilâyetinde Moton ve Koron fetihlerine mukayyed olmağile Kızılbaş-ı evbâş ile Mar‘aş‘da Zülkadiroğlu Alâ’üddevle yek-dil [ü] yek-cihet olup Tokad’ı ve Sivas’ı ve Amasiyye ve Osmâncığ‘a varınca Kızılbaş istîlâ edüp günden güne Acem şîrînledi.

Kâhîce Selîm Şehzâde ardlarından çevirir, ammâ ne çâre Acem ağır düşman, âh âh deyüp döğünürdü. Bir kerre Bâyezîd-i Velî deryâ-misâl asker ile Turhal sahrâsına gelüp Acem ile mukâbele olup ceng-i azîmde iken Zülkadriyye sâhibi Alâ’üddevle tarafından Mısır Sultânı Gavrî askerinden on iki bin ahrec atlı Mısır askeri Bâyezîd-i Velî askeri içine girüp eyle bir kılıc bâzârı olur kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Âl-i Osmân askeri vakt-i gurûbda bir tarafa Şehzâde Selîm askeriyle Canha dağlarına gidüp beri tarafda meydân Acem ve Türkmân ve Gavriyân’da kalır, ammâ Şehzâde Selîm,

“Âh Mısırlı, âh Mısırlı,” der idi. “Cenâb-ı Bârî bana taht-ı âl-i Osmânı erzânî kılarsa, Allâh ile ahdim olsun, ibtidâ gazâm Acem, ikinci Zülkadiroğlu, üçüncü gazâm Mısır olsun. Anlar İslâm pâdişâhları ola da Acem’e imdâd edeler, hayr ola, *el-umûru muhtâruhullâh*” deyüp sabr ederdi.

Ammâ Kızılbaş tâ Üsküdar’dan çapar ile baş alup Sivas hânlarına getürürlerdi. Bu hâl üzre âhir âl-i Osmân Acem’e çul tobra **[Y 41b]** harâc nâmına vermeğe başlayup devlet-i âl-i Osmân hor hakîr olmağa yüz dutdu. Bâyezîd-i Velî ise Halvetî tarîkından bî‘at edüp

taraf-ı Hakk'a mücâhedeye başlayup nefsin katl eyleyüp dünyâdan el çekdi. Sultân Selîm Tarabefzûn'dan Âsitâne tarafına ser-i kârda kimesnelerle pes ü perdeden meşveret edüp,

"Hemân Selîmim, sen bize bir tarafdan birez askerle zâhir ol. Biz sana tahtı teslîm ederiz. İş işden geçdi, elbetde yetiş" deyü haberler varınca Selîm Hân oğlu Süleymân Hân şehr-i Tırabuzan'da vücûda gelmişdi. Selîm dahi Tırabuzan'da müştak olmuşdu. Anıniçün Şâh İsmâ'îl Süleymân Hân'a ta'n-âmîz nâmelerinde Laz oğlu Laz deyü yazardı.

Hemân Şehzâde Selîm oğlu Süleymân dahi tüvânâ yiğit olmuşdu. Babası Sultân Bâyezîd'e Süleymân'ına Kefe tahtı hükûmetin ricâ eyleyüp ricâsı kabûl oldukda oğlu Süleymân'a beş bin benem dîger nîst diyen asker verüp iki yüz pâre gemi ile Tırabuzan'dan üç yüz mîl bir muvâfık eyyâm ile Kefe'ye varup ber-taht nişîn olup başına asker cem' etmeğe başladı. Ale'l-akab Şehzâde Selîm dahi beş yüz pâre gemi ile on bin asker gemilere dolup muvâfık eyyâm ile bir gecede Kefe limanına çıkup Kefe kal'asına girüp Tatar Hân'dan Mengli Geray Hân ile mülâkat olup keşf-i râz eder.

Tatar Hân "Allâh mübârek eyleye" deyü kırk bin asker koşup Selîm dahi yigirmi bin asker cem' edüp kat'-ı menâzil ederek Pravadi nâm mahalde Uğraş deresi nâmında bir mahalde meks edüp Bâyezîd-i Velî tarafından dîvân-ı pâdişâhî askeri dahi mukâbele-i Selîm'de meks edüp Bâyezîd-i Velî askeri tekrâr meşveret-i gayrı edüp;

"Bir hûnhâr şehzâde-i cüvân-bâhtdır. Ümîzdir ki tahta cülûs edince cümlemizin girîbânın değşire. Hemân bununla ceng eylemek evlâdır" deyü cenge âheng etdiler. Beri tarafda Selîm ma'hûddur, ceng yokdur, mülâhazasıyla âsûde dururken Selîm askeri üzre bir yaylım top ve bir yaylım tüfengler atılup Uğraş deresinde iki asker birbirine uğrayup karılup katılınca niçe kerre yüz bin tîr kemânından atılınca Şehzâde Selîm'in askeri münhezim olup Tuna cânibine firâr edüp Şehzâde Selîm ârifâne yan verüp Karadeniz sâhiline sınup Varna nâm mahalde ârâste bir gemiye süvâr olup yine taht-ı kadîmi olan Tarabefzûn'a varup gayret [ü] hamiyyetinden baş göstermeyüp hâmûş-bâş oldu. Ammâ kâ'immakâmı olan Sarı Kaya Beğ Tarabefzûn'da hükm [ü] hükûmât etmede ve Canha'da Mallı Alî Beğ dahi hıfz [u] hırâset etmede, Şehzâde Süleymân Kefe'i zabt etmede.

Sergüzeşt-i Şehzâde Selîm [Y 42a] Hân

Hakîr-i pür-taksîr bu sergüzeşti sikadan olmak üzre nakl ederim ki merhûm u mağfûrun-leh pederimiz Dervîş Mehemmed Zıllî yüz on yedi yaşında dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye irtihâl etdiler. Ne ân bu hakîr kadar seyâhat etmiş ola, ammâ âl-i Osmân'dan tokuz pâdişâhın şeref-i sohbetleriyle müşerref olduğundan mâ'adâ Süleymân Hân ile gazâ-yı Seyyidvar'da bile imişler. Ve Kıbrıs fethinde serdâr Kara Mustafâ Paşa ile mevcûd bulunup Magosa kal'ası feth oldukda miftâhlarıyla Selîm-i Sânî'ye gönderdikde beleğan mâ-belağ ihsân [u] in'âmlardan sonra Dergâh-ı Âlî kuyumcubaşılığın ihsân edüp mü'ebbed hatlar verüp ve Sultân Ahmed asrında Mekke-i mükerremenin Altun Oluğ'un pederimiz inşâ edüp surre emâneti hizmetiyle sütûh-ı Mekke'ye mîzâb-ı rahmeti vaz' eylemişler.

Bu bastdan murâd ya'nî pederimiz umûr-dîde ihtiyâr âdem idi. Süleymân Hân rikâbdârı Kuzu Alî Ağa yüz kırk sekiz yaşında merhûm oldu. Ve Zeyrekbaşı'nda Pirinccizâde

hânesi sâhibi Abdî Efendi, ve Azebler hammâmı kurbunda Kara Kız Mehemmed Efendi, bu zikr olunan ihtiyârlar bir yere gelüp musâhabet etdükde hakîr safâ ederdim.

Bir gün yine bunlar bizim pederle cân sohbeti ederken bir arık tirîd nahîf âdemin koltuklarına huddâmları girüp kapudan zâhir olunca bizim pederle cümle istikbâle kalkup hayli ta‘zîm edüp saff-ı âlîde karâr edüp taraf taraf,

“Safâ geldin ömrümün varı Halîmî Efendi” deyüp ta‘zîm ü tekrîmler edüp berş-i rahîkîler ve mutantan kahveler henüz râyih olmuşdu.

Bunlar cân sohbeti edüp keyiflerin yetişdirüp kellelerinden arakıyyelerin kec kılup buroh buroh demeğe başladılar. Hemân Süleymân Hân’ın rikâbdârı Kuzu Alî Ağa eydir:

“Cânım Halîmî Efendi! Efendin Selîm Şâh-ı Evvel rûhiyçün ve efendimiz Süleymân Hân rûhiyçün olsun, bu müşkilimiz hall edin. Sultân Selîm ile babası Bâyezîd Hân Hacıoğlu bâzârı kurbunda Uğraş deresinde uğraşup bozuldukda Tırabuzan’a varup dâğ-ı derûnunuzdan nice tebdîl-i câme edüp seyâhate gitdiniz, anı nakl eylen” deyü ricâ etdiler. Ol dahi alı al olup bizim pederin arka kaşağasın eline alup eydir:

“Vallâhi âşıkân, merhûm Selîm Hân Tarabefzûn’da münzevî iken bir gün hakîri ve Kara Nedîm’i yanına çağırup,

‘Ne dersiz oğlanlar! Sizinle bir seyâhat edelim, olur mu?’ dedi. Biz dahi,

‘Ne cânibe, filan’ demedik, hemân *bismillâhirrahmânirrahîm* deyüp Fâtiha okuduk. Hemân Selîm Hân koynundan bir Kelâm-ı İzzet çıkarup,

‘Bu esrâr bu mahalde kala’ deyü bizlere yemîn verdi. **[Q 175a] [P 173a]** Biz dahi,

Ser vermek olur sırrı ayân eylemek olmaz

mısra‘ı mazmûnu üzre kasem-i yallâh edüp hazîne odasına girüp birer kat hırka-i Bektaşiyân **[Y 42b]** geyüp elde teber-i Müslimî(n), belde sapan-ı Dâvûdî, serlerimizde âfitâbe-i Vâhidî[‘yi] kec kılup bellerimize mümessek cild-i telâtîn tennûre-i la‘lgûnu bend kılup bir heybe mecmû‘a-i tuhef ve birer post ve birer ehrâm ketfimize urup meğer bir çemender hâzır etmiş, kitâbları ve ehrâmları hımâra tahmîl edüp vakt-i sabâh âlem ağyârdan bî-haber iken Tarabefzûn’dan taşra çıkup yola revâne olduk.

Ammâ Koca Selîm Dede hayli tabankeş çâr-darb bir mutarraş tüvânâ tâb bülend nevcüvân mehîb yiğit idi. Hakîr Halîmî ve Kara Nedîm’i dahi yigirmişer yaşında zırtıl balaban köçekleriz, yola revâne olup bir dahi devlet kelâmın zebâna getirmeyüp,

‘Bu diyârlarda çok sayd [u] şikâr etmişiz ve hayli fütûhât etmişiz, bir gayrı ülkeye düşelim’ deyüp yedinci günde Dağıstân pâdişâhı Şamhal Şâh’ın ülkesinde Karabudak Hân diyârında câmi‘lerde ibâdet edüp yine kalka Şamhal Hân’a buluşup,

‘Dervîşler, kanden gelesiz?’ dediler. Selîm Dede,

‘Rûm’dan gelemiz,’ dedi.

Bir kaç gün anda mihmân olup andan Tarhu şehrine andan Kovin şehrine Acem hudûdunda Demirkapu’ya, anda Acem hânından nâmeler alup Bakü kal‘asına andan Gîlân’a Gence ve Şirvân’a varup Bahr-i Harez sâhilince Mâzenderân’a varup anda dahi üç

gün üç gece meks eyleyüp andan Kum, Kâşân'a, andan cebel-i Deylem'e, andan Horâsân'da İmâm (–) hazretlerinde tecdîd-i bî'at ve tecdîd-i sikke edüp bir ay anda hizmet edüp Rûm'a Hacı Bektaş-ı Velî'nin nefes evlâdlarına mektûblar alup ve şeyhden me'zûn olup Ispahân'a varınca yüz yetmiş pâre şehir seyâhat eyledik.

Ol mahalde Isfahân'a vardık ki nısf-ı cihân nâmıyla bir şehir bünyâd olunurdu. Ispahân'da bir kalenderhânede meks edüp her birimiz birer köşede cilvelenerek zevk [u] sâfâ edüp şehir seyr [ü] temâşâ ederdik. Selîm Dede kahvehânelerde sadrancbâzlık ile eyle iştihâr verdi kim bir üstâd-ı kâmil anın mukâbelesinde bir pâydâk kaldırmağa kâdir değildi. Şehr-i Ispahân halkı Selîm Dede'den âcizmânde kalup cümle Acem fâl edüp dediler kim

'Eğer bu dervîş bizim Güzelce Şâh ile satranc oynasa amân vermeyüp mât eder, vallâh vallâh' deyü yemîn ederlerdi. Âhir şâha bu Selîm Dede'nin şatrancbâzlığın derler. Şâh İsmâ'îl dahi,

'Tîz ol dervîşi huzûruma getirin' dedükde anı gördük, Kalenderhâne'ye bir eşek arkasında bir akay gelüp,

'Aşk ola abdâllar' deyü selâm verdi. Bizler dahi,

'Aşk olsun cemâl-i bâ-kemâline' dedükde,

'Buyurun sizi şâh dileyeturadır, alatlan' dedükde biz dahi se yârân-ı zarîfân pâk hırka-i fâhireler ile huzûr-ı şâha vardığımızda hemân Selîm Dede **[Y 43a]** belinden nefîr-i İsrâfîl'i çıkarup bir zemzeme-i Muhammedî, ardı sıra zemzeme-i Haydar-ı kerrârî, ardı sıra on iki bend on iki imâmlar rumûzun gösterüp esmâ'ü'l-hüsnâdan,

'*Yâ Vâhid, el-Ferd, el-Ahad, el-Kâdir, el-Mu'ahhar, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî*' deyüp on iki zemzemeyi dahi esmâlara sûr urup,

'Er hak' deyüp dest ber-beste edüp pertâb ederek huzûr-ı şâha varup âfitâbesin kec kılup âşıkâne, beyt:

Ne ez tu rükû' u ne ez men kıyâm

Selâmün aleyküm aleyk es-selâm

deyüp ber-karâr olup bu ebyâtı terennüm eyledi, beyt:

Âfâkı şehâ ma'deletin nûr pür etsin

Hurşîd gibi encümen-i dehre çerâğ ol

Geh nâfe gibi eyle der-i deşti mu'attar

Geh gonce-sıfât gülşene gül ziynet-i bâğ ol

Dâdâr-ı cihân eylemesin âleme sensiz

Her kande isen pâdişehim dünyâda sağ ol

deyü du'âlar etdükde Şâh İsmâ'îl safâsından ayağ üzre kalkup dest-ber-dest zânû-ber-zânû yanına alup,

'Kişi sen hoş gelmişsen. Nere selâmın getürürsen?' dedükde,

‘Şâhım Kayser-zemîn’de Hazret-i Hacı Bektaş-ı Velî‘de perverde olup andan Kırım diyârına, andan Şamhal Hân’a, andan Buhârâ‘da meşhed-i sultân-ı Horâsân (–) hazretini ziyâret edüp şeyhden nâmeler alup Güzelce Şâh’ımın güler cemâline geldim’, deyü nâmeleri dest-i şâha sunup şâh safâsından,

‘Yüz basa gelmişsen kişi’ dedükde Selîm Dede,

‘Eyle ola şâhım’ deyü bir rumûz etdi, Ya‘nî ‘Yüzün basam’ dedi.

Şâh, şeyhin nâmesin tilâvet edüp bize sarây-ı âlînin bir köşesinde mihmânhânecik gösterüp bir hayli zamân Isfahân’da meks edüp Şâh İsmâ‘îl sohbetinde Selîm Dede nedîm-i hâslik ve kıssa-perdâzlık edüp şâh ile hüsn-i ülfet ederdi. Bir gün şâh eydir:

‘Selîm Dede, seni yahşı sadrancbâzsen derler’ dedikde,

‘Gerçekdir, belî şâhım, gerçekdir’ dedi. Şâh eydir:

‘Gel seninle yek-â-yek meydân-ı mahabbetde oynayalım, ya taht ola ya baht’ dedi. Dede eyitdi:

‘Men şâhım ile oynamağa kâdir değilem. Şâhlık mâni‘dir’ dedi. Şâh eyitdi:

‘Vallâh şâhlık şöyle dursun elinden geleni taksîrât etme, hemân meydân senindir iş gör’ dedi. Selîm Dede,

‘Bu sözlerde çok tenezzül sözü var. Hudâ kerîmdir’ deyüp şâh ile şatranca mübâşeret eylediklerinde Selîm Dede derûnundan tefe’ül edüp eydir:

‘İlâhî! Eğer bu şâhı mât edersem, eli ve vilâyeti benim darb-ı şemşîrimle mât olup fursat benimdir’ deyü oynarken hikmet-i Hudâ Şâh mât hânesine gelince hemân Selîm Dede, mısra‘:

Fîl fîle bend olunca âh mât

Fîl evinden tîzcek hem Şâh mât

deyüp fîl ile **[Y 43b]** şâhı mât edince şâh gazab-âlûd olup Selîm Dede’ye bir sille-i şâhî urur. Selîm Dede eydir:

‘Ye şâhım va‘deye hulf buyurdunuz. Şâhlık ber-tarafdır elinden geleni dirîğ etme, buyurdunuz. Biz dahi ma‘rifetim mertebesince dirîğ etmeyüp şâhımı mât etdim. Ammâ şâhım ben de ahde vefâ etmem, bir gün ola yine şâhımı mât edem’ deyü bir rumûz etdi. Şâh anlamayup, bir güne kalmış.

‘Heze bir dahi oynayalım’ deyüp ol gün üç kerre oynadılar, üçünde dahi şâh mât olup,

‘Bire hey kurumsağ, her bâr şâh mât mı olur?’ deyüp Selîm Dede tefe‘ülünde merâm [u] murâda vâsıl olup şâhdan niçe cevâhir makûlesi ihsânlar alup Hacı Bektaş-ı Velî üstâdı Türk-i Türkân Hoca Ahmed Yesevî ziyâretine me’zûn olup Isfahân’dan niçe şehr-i azîmler seyr [ü] temâşâ ederek Yesevî hazretlerin ziyâret edüp andan niçe kibâr-ı evliyâullâhlar ziyâret edüp du‘â-i hayrların alup ve nice kibâr-ı evliyâullâhın merkad-ı şerîflerin ziyâret ederek Tebrîz’e ve Hemedân’a ve Erdebîl’e ve Dergezîn’e {ve Derne ve Derteng ve Şehribân} ve Bağdâd-ı behişt-âbâda varup kırk gün mukîm olup İmâm-ı A‘zam’a ve

Abdülkâdir el-Cîlânî ve Şeyh Şehâbeddîn-i Sühreverdî **[Q 175b]** ve Selmân-ı **[P 173b]** Pâk ve Kassâb Cömerd'e ve İmâm Mûsâ'ya ve Ma'rûf-ı Kerhî hazretlerine ve İmâm Hüseyn'e ve İmâm Alî'ye cümle kibâr-ı evliyâullâhları ziyâret edüp âsitânelerine yüz sürüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdi.

{Şehzâde Selîm Hân-ı Evvel'in âlem-i seyâhatde Bağdâd'dan Ka'be'ye geldüği beyânındadır}

Andan Bağdâd huccâcıyla on yedi günde Ka'be-i şerîfe gelüp hacc-ı şerîf edüp anda dahi hayâtda olan kibâr-ı evliyâların dest-i şerîflerin bûs edüp du'â-i hayrların alup sâyir ziyâretleri edüp Mısır huccâcıyla Medîne-i münevvereye gelüp Uhmer'de(?) pâk gusüller edüp doğru Hazret-i Risâlet'e Selîm Dede gelüp 'Aşk ola yâ Resûlullâh' deyüp şebeke-i Resûlullâh'a yapışup bir na'ra haykırdı kim bizim zehremiz çâk oldu.

'Yâ Resûlullâhi, nâmûs-ı Muhammedî, deyü cihâna bir nâm kodun. Bu ne nâmûsdur kim Mısır Çerkezi keferesi içinde böyle yatmak nâmûs mudur? Seninle ahd-i mîsâkımız bu bâzâr üzre olsun kim Mısır fethin bana müyesser eyle, Mısır'ı sana vakf edüp kilâr edeyim, ümmetlerine her sene kisve ve surre ve atıyyeler edeyim, yâ Resûlullâh' deyü tazarru' [u] nâlişler edüp yedi kerre böyle ricâ eyledi. Hemân şebeke-i Resûl dibinde bir kirli palâslı kimesne,

'Yâ Selîm! Ben mütekeffilim. Var işine meşgûl ol, ammâ ibâdullâh[a] zulm [ü] ta'addî etme ve ulemâ-yı Mısır'a ri'âyet eyle, *ruh ruh*' deyü işâret etdi. Hemân kabr-i şerîfden 'Destûr yâ Selîm, **[Y 44a]** destûr' sadâsı gelüp Selîm Dede hamd-i Hudâ edüp Mısır huccâcıyla kırk günde Mısır'a gelüp Karâfe-i kübrâda Meymendî tekyesinde mihmân olup ol gün Ebussu'ûd-ı Cârihî [ve] Merzûk-ı Kifâfî hazretlerine varup buluşduğumuz gibi Dede Selîm selâm verdikde hemân Ebussu'ûd-ı Cârihî

'*Ve aleykümü's-selâm, yâ sâhibe Resûlillâh ve yâ hâkime'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn, yâ hakeme'l-Mısır, selâmetek yâ Selîm selâmetek, ruh a'cil ilâ bilâdi'r-Rûm*' deyü keşf etdiler. Ve Merzûk-ı Kifâfî dahi böyle keşf edüp Türkçe fasîh bilirdi:

'Tîz koma varup tahta otur, andan Acem'e git, andan biz seni çağırdığımız zamân gel. Mısır'da da durma' deyü bizi acele ile kibâr-ı evliyâullâh Mısır'dan çıkardılar. Ammâ on iki günde Mısır'da gördüğümüz fısk [u] fücûr isyânı bir diyârda görmedik. Zîrâ ol asırda Sultân Gavrî Mısır'ın su kemeri yolların yapup ahâlî-i Mısır'a zulm [ü] ta'addî edüp ulemâya taş taşıdup askerî tâ'ifesin zabt u rabt etmezdi. Bizler dahi ol zulm [ü] ta'addîyi görüp hemân Mısır'da birer küheylân atlara süvâr olup yine meşâyihlerden me'zûn olup Adana'da Ramazânoğulları'ndan Halîl bin Ramazân Beğ'e mektûblar verdiler kim avdetde hizmet edeler.

Mısır'dan yigirmi günde Adana'ya, Adana'dan yigirmi günde Erzurûm'a, dörd günde Tarabefzûn'a gelüp Selîm Dede vâlide-i müşfikasına buluşup du'â-i hayrın alup babası Bâyezîd-i Velî tarafından su'âl edüp meğer devlet bergeşte olmağa yüz dutmuş, Erdel ve Eflâğ [u] Boğdân keferesi kralları isyân üzre olup cümle kul birbirine girmişler. Selîm'i da'vet edüp,

'Ne güzel, gelmişken aldayup münhezim etdiniz. İşte eyle bir şâhzâde-i kâmkârdan ayrıldık. İki yıldır kim nâm [u] nişânı yokdur. Yohsa ol cengde mi şehîd oldu. Bu Selîm oğlu Şehzâde Süleymân'ı Kefe'den getürüp iclâs etsek' deyü gûn-â-gûn re'y [ü] tedbîrler

ederlermiş. Hemân sâ‘at Tarabefzûn’dan dervîş Selîmin bir muvâfık eyyâm ile Âsitâne’ye mektûbları yedi günde varup cümle ümmet-i Muhammed,

‘Bire Şehzâde Selîm sağmış’ deyü cemî‘i ulemâ ve ocakdan mektûblar gidüp;

‘Amân şehzâdem, asker lâzım değildir. Peymânemiz doldu. Bir gün evvel gelesin’ deyü nâmeler yedi günde Selîm Hân’a Tarabefzûn’a vâsıl olunca Selîm Hân yedi yüz pâre şayka ve karamürsel ile yine Kefe’ye geçüp Süleymân’ı bağrına basup görse kim {Süleymân} bir şâhbâz yiğit olmuş, nergis gözlerinden bûs edüp Semiz Mehemmed Geray Hân cedîd hân olmuş, ol dahi gelüp yetmiş seksen bin askerle Edirne cânibine karîb geldikde hikmet-i Hudâ Engürüs tarafından küffâr hareket edince Şehzâde Selîm’i Belgrad câniblerine gönderirler. Selîm Sofya **[Y 44b]** tarafına vardıkda asker-i İslâm Bâyezîd Hân’ı İslâmbol’a götürürler.

Hemân Selîm, Bâyezîd’in İslâmbol’a teveccühün istimâ‘ edüp ol dahi Sofya’dan gerü dönüp Bâyezîd kalkar Selîm konar, bu minvâl üzre Çorlu nâm sahrâda cümle kul gulû-yı âm edüp ‘Selîm’i istemeziz’ derler. Munsıf olanlar eydir:

‘Bire devlet-i âl-i Osmân elden gitti’ deyü meşveret ederler. Âhir Selîm asker-i deryâ-misâl ile gelüp cenge âheng edüp germ-â-germ ceng esnâsında Sultân Bâyezîd’i azl edüp Çorlu sahrâsında Selîm pâdişâh olup Bâyezîd-i Velî eydir:

‘Selîm, hilâfeti elimden Çorlu ovasında zor-ı bâzû ile aldın. Yine Çorlu ovasında çorlu olup cevrile veresin. Ömrün az olsun, kılıcın keskin olsun. Ve yeniçerinin eteği belinden, çizmesi ayağından çıkmasın, üç akçe ulûfeleri bedeli berekâtlı olup oğullarımın üzerlerinde tasaddur eylesinler ve leşleri meydânda kalmasın. Sipâhînin ulûfesi çok olsun, berekâtı olmasın, ni‘meti ziyâde olsun ve alayları ve i‘tibârları ziyâde olsun ve leşleri meydânda kesilsin. Cebeci dahi rağbetsiz olsun. Ve erbâb-ı tîmâr ve erbâb-ı zu‘amâ da‘vâ ve nizâ‘dan halâs olmayup ekmekleri evlâdlarına mîrâs değe’ deyü cümle âl-i Osmân kuluna böyle bed-du‘â edüp Selîm Hân kendüyi Dimedoka’ya gönderirken Havsa nâm mahalde rûh teslîm etdi, ammâ nice olduğu nâ-ma‘lûm oldu. *Rahmetullâhi aleyh.*

{Şehzâde Selîm Hân-ı Evvel sene 918 târîhinde müstakil şâh oldu olduğu}

Andan Sultân Selîm Şâh-ı Evvel müstakil pâdişâh olup İslâmbol içinde Yenibâğçe nâm mahalde bî‘at olunacak gün yine Halîmî Çelebi’nin takrîri üzre vakt-i şâfi‘îde yine üç kişi ke’l-evvel libâs-ı dervîşânemiz geyüp serâperde-i Selîm’de verâ-yı perdeden çıkup doğru Ebâ Eyyûb’a andan Ebü‘l-feth’e gelüp ziyâret edüp Eski Odalarda Solaklar Odası nâm mahalle girüp cümle odabaşılar ‘Safâ geldiniz dedeler’ deyüp hâl hâtır soruşup tahte’l-kahve futûr edüp esnâ-yı kelâmda,

‘Gâzîler, size pâdişâh enici binici mi lâzım yohsa kûşe-nişîn du‘âcı mı lâzım?’ dedi.

‘Behey dede, aldığımız ulûfe vakfullâhdan helâl olsun. Birez sefer edelim. Dörd yanımız küffâr ve Acem alup el vilâyet kalmadı. Hemân sefer edelim’ dediklerinde Selîm Dede,

‘Bu ıkrârdan dönerseniz, îmânınızdan dönmüş olun’ deyü yemîn verdiler. Ve anlar dahi yemîn etdiler.

Andan Selîm Dede Bâb-ı Hümâyûn önüne varup kânûn-ı Bektaşiyân üzre bir nefîr urup kapuculardan parsa alup Orta kapuya, anda dahi bir sûr urup kapucular kethudâsından

in‘âm alup Ak Ağa kapusuna varup anda dahi sûr urup ihsân alup dururken bir aralık bulup pertâb edüp iç ağaları içine bî-tekellüf **[Y 45a]** gider.

‘Bire gidi hay ışık’ deyince Selîm Hân’ın neşv [ü] nemâ bulduğu hânedân-ı kadîmdir, doğru Hâs Oda’ya varup taht-ı pâdişâhîde ol hey’et-i mecmû‘acığıyla âfitâbesin kec kılup sedd-i İskender-vâr ber-karâr olur.

Beri tarafda ‘Bire bir ışık içeri girdi.’

Bu Enderûn-ı hâssa ağaları görseler kim taht-ı âlîde bir dervîş karâr edüp lenger vermiş.

Hemân kırk Hâs odalılar dal sâtûr olup hücûm edince Selîm Dede bâzûsun küşâde kılup bâzûbend-i şehzâdeyi ayân edince bildiler kim şehzâdedir. Zîrâ Selîm’i çok kimesne görmemiş **[P 174a]** idi. Bilen huddâmlar görüp,

‘Hay Şehzâde Selîm’ **[Q 176a]** deyüp pây-i şerîfine yüzler sürüp ibtidâ kırk Hâs odalı bî‘at etdiler, beyt:

Ey mürde dil(ler)in vuslat ile cân Selîmem

Dil hastelerin derdine dermân Selîmem

Aslâ cihâz-ı fakrı üzerinden çıkarmayup şeyhülislâm ve yedi vezîr ve cümle ulemâ ve sulehâ ve a‘yân-ı devlet ol üslûb üzre bî‘at edüp Yenibâğçe’de bî‘ate muntazır olanlar haberdâr olup gürûh gürûh bölük halkları gelüp bî‘at etdikde yeniçeri ocağına nevbet gelüp Eski odalılar gördüler kim odalarında ta‘âm yiyüp yemîn veren ışık pâdişâhdır. Akılları başlarından gidüp,

‘Yoldaşlar ahdinize vefâ eder misiz?’

‘Belî pâdişâhım, uğuruna durmuşuz. Hemân şimdi Üsküdar’a geçelim ve Edirnekapusu’ndan taşra çıkalım’ deyüp ahd-i emânı tecdîd edüp ertesi gün alay-ı azîm ile Ebâ Eyyûb-ı Ensârî‘den kılıc kuşanup alay ile sarây-ı âlîye gelüp,

‘Yedi yıl seferim var’ deyü dellâllar nidâ edüp ertesi ol gün Vezîr-i a‘zam Pîrî Paşa bir otak Edirnekapusu hâricine bir otak-ı nühtâk Üsküdar’da kurar. Ve cemî‘i krallara nâmeler ile kapucubaşılar gidüp cümle küffâr-ı dalâlet Selîm’den havf edüp azîm elçiler ile hedâyâları gelüp tecdîd-i sulh etdiler. Bir nâme dahi Şâh İsmâ‘îl’e yazup,

‘Çulcu Bâyezîd Baba gitdi. Seni Isfahân’da üç kerre mât eden Topuzcu Baba Selîm geldi kim senden ol sille intikâmın almağa üstüne azîmet etmişim. Vaktine hâzır ol’ deyü şâha nâme varınca Şâh İsmâ‘îl eydir:

‘Hay meded! Bire geçen sene benimle şatranc oynayup beni mât eden Dervîş Selîm âl-i Osmân zâde Selîm imiş. Vây vâveylâ’ deyü kendüyi şâh pâre pâre eder.”

İşte bu hakîr-i kesîrü‘t-taksîr[e] cümle ihtiyârlar huzûrunda koca Halimî Çelebi sergüzeşt-i Selîm Hân’ı bu yüzden nakl etdi. Ammâ sahîhdir, zîrâ akrânlarından Süleymân Hân huddâmları ve bizim pederimiz merhûm bile idi, bu ahvâle anlar vâkıf idi.

Sultân Selîm-i Evvel Şâh İsmâ‘îl ile Çıldıran’da ceng etdiklerin beyân eder edikcindir(?) ediliyo[r]
[Y 45b]

Aslâ mu‘âraza etmeyüp sâmi‘înden oldular. Andan Selîm Şâh deryâ-misâl askerle Şâh-ı Îrân üzre

sene 920 târîhinde 2 ve Çıldır sahrâsına varup iki asker birbirine girüp cenge âheng etdiklerinde meğer Zülkadiroğlu ile Sultân Gavrî Mısır askeriyle şâha imdâd etmişler. Cünd-i Acem asker-i İslâma cengde rahne verüp dip alaylarımıza kılıc girir, zîrâ Acem şemşîrbâz serbâzdır. Mukaddemâ bu mahalde tarafeynden top tüfeng atılmamağa ahd [ü] emân dahi olunmuşdu. Hemân Selîm Hân'ın hâtırına gelüp eydir:

"Biz şâh ile Isfahân'da şâhlık ber-taraf olup satranc oynayup mat etdiğimizde ahd[e] vefâ etmeyüp bize bir sille urdukda, biz de 'Şâhım ahde vefâyı bir gün bozarız' demiş idim. Ol adhi bozmak budur", deyü toplar atılmasına emr edüp Ayas Paşa yeniçeri ağası idi, toplara âteş edince cümle Kızılbaşı toplar herse edüp,

"Bire Kızılbaş münhezim oldu" deyince yedi sâ'atde Îrân-zemîn askerinin vücûdu kalmayup Şâh İsmâ'îl yedi atlı ile kaçarken bir avret Şâh İsmâ'îl'i görüp eydir:

"Kurbânlar olayım Işık Selîm sana. Hele bizim şâhımızı eğerine sıçrarak kaçırdın a" der. Şâh karıya ihsân edüp kendin kendiye mu'âf eder. Çıldır gazâsı meşhûrdur, tahrîre hâcet yokdur.

Ve Şâh İsmâ'îl'in Tâclı Hânım nâm avreti ve iki yüzden mütecâviz mahbûbe cevârîleri cümle esîre olup mâl-ı Kârûn ile Âsitâne-i sa'âdete geldi.

Andan {Selîm Şâh} ol sene Amasiyye'de kışlayup yine Acem mühimmâtın görürken Mar'aş'dan Zülkadiroğlu Alâ'eddîn yetmiş seksen bin askeriyle Göksun yaylağına çıkarken Sultân Selîm (–) Paşa'yı üzerine ta'yîn eyleyüp bir ceng-i azîm edüp Alâ'üddevle'yi evlâdlarıyla katl edüp yetmiş nefer ta'allukâtıyla dest ber-kafâ Selîm Hân bunları ve içlerinde dedemiz Ahmed Beğ karındaşı Sâlimî Beğ'i bile kayd-bend ile Mısır'da Sultân Gavrî'ye gönderir. Gavrî, Alâ'üddevle'nin başın ve cümle evlâd [u] ta'allukâtlarının başın görünce,

"Hay bir düşmana karşu durur bir çarhacımız var idi. Ve şimden gerü tedârik-i âl-i Osmân bizedir" deyü tedârikin görür. Mahpûs varanların cümlesin âzâd edüp bizim ammimizi dahi âzâd edüp Kudüs-i şerîfe gelüp tabl [u] alemden el çeküp Kudüs'de Tûr-ı Zeytâ'da seng-i mezârında târîhiyle kabrin bulup ta'mîr [ü] termîm eyledim.

Beri Mısır tarafında Çerâkes-i nâkesin isyân [u] tuğyânları sebebiyle re'âyâ ve berâyânın değil, belki filân ibn filânın ehl [ü] ıyâlleri vekâlelerde avân elinde kalup cümle halk asker aşkıyâsından dilgîr olup şehr-i Mısır'da sıhhat [u] selâmetde olan kibâr-ı evliyâullâhdan niçesi Ebussu'ûd-ı Cârihî'ye ve Merzûk-ı Kifâfî'ye gelüp teşekkî ederler. Anlar dahi cümle ulemâ **[Y 46a]** ve sulehâ meşveret edüp,

"Mısırı Megâribe'ye versen lecûc ve tammâ' ve nâpâk kavimdir. Ve Hind'e versen mesâfe-i ba'îdedir gelüp mutasarrıf olamaz. Acem'e versen mezhebinde şübhe var. Ekrâda versen devletlerinde devâm [u] şânları yokdur. Gelin âl-i Osmân'a verelim. Hem mü'min ü muvahhidler, hem muhibb-i ulemâ ve sulehâ ve meşâyih, ve hem ehl-i şer' ve sâhibü's-seyfdirler. Her ne cânibe varsa mansûr u muzaffer oluyorlar. Gelin anlara verelim" deyü ittifâk edüp Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp Ebussu'ûd-ı Cârihî ve Merzûk-ı Kifâfî,

"*Yâ Selîm ta'al, yâ Selîm ta'al*" deyü üç kerre nidâ ederler.

Sultân Selîm Amasiyye meştâsında vüzerâları ile cân sohbeti edüp otururlarmış. Tavâşî

Sinân Paşa ve Yûnus Paşa,

“Pâdişâhım üç kerredir *‘Yâ Selîm ta‘al’* lafzın istimâ‘ etdim. Âyâ ne ola?” dediler. Sultân Selîm eyitdi:

“Âlem-i seyâhatde Mısır’a Halîmî ile vardığımızda Ebussu‘ûd-ı Cârihî ve Merzûk-ı Kifâfî hazretleri keşf edüp *‘Yâ Selîm ruh iclis alâ tahtı ebûk’* dediler ve ‘Biz seni Mısır’a çağırdığımız zamân gel’ dediler idi. Hâlâ ol istimâ‘ etdiğ[in]iz sadâlar anların kelâm-ı dürerbârlarıdır. Tîz Mısır tedârikin görün” buyurdular.

Selîm-i Evvel karındaşların ve karındaşları evlâdların şehîd etdüğidir

Bunlar Mısır tedârikinde iken feryâdcılar gelüp “Pâdişâhım bir tarafda karındaşın Sultân Korkud, bir tarafda karındaşın Sultân Ahmed âsî olup vilâyet elden gitdi. Sen Mısır’a kande gidersin?” dediklerinde Selîm Şâh atf-ı ınânı Sultân Ahmed üzre edüp Bursa Yenişehri yanında ceng-i azîm olup Şehzâde Ahmed cengde atdan tekerlenüp dest ber-kafâ Selîm Şâh huzûruna getürüp aslâ amân vermeyüp otakda ma‘nûkan şehîd edüp Bursa’da Koca Murâd-ı Sânî yanında defn etdiler.

Ve ol ma‘rekede Şehzâde Ahmed’in bir oğlu Şehzâde Murâd Erdebîl’e Şâh İsmâ‘îl’in yanına firâr edüp üçüncü senede merhûm olup kabri Erdebîl’dedir. Ve yine Şehzâde Ahmed’in mihter oğlu Alâ’üddîn ve bihter oğlu Şehzâde (–) Selîm Şâh’a ilticâ edüp ma‘sûmlardır, deyü afv olunup İslâmbol’da mat‘ûnen merhûm olup (–) (–) defn etdiler.

Ve Selîm Şâh’ın bürâderi Şehzâde Şehinşâh’ın oğlu Mehemmed Hân ve biri dahi Şehzâde Mahmûd ve büyük oğulları Şehzâde Mûsâ ve Şehzâde Emîr ve Şehzâde Orhan ve biri dahi Sultân Alîşâh oğlu Osmân’dır, bunların cümlesin Selîm bürâderi Şehzâde Ahmed Hân üzre sefere giderken cümlesin birer takrîb ile ele getürüp cümlesin şehîd edüp Bursa’da Orhan Gâzî cenbinde âsûde kıldılır. Zîrâ bu şehzâdeler Sultân Bâyezîd-i **[Y 46b]** Velî asrında tavâ’if-i mülûka dönüp gûn-â-gûn evzâ‘ [u] etvâr-ı garîbeler edüp birbirleriyle ceng-i azîmler edüp re‘âyâ vü berâyâ pârekende ve perîşân-hâl olup cümle ibâdullâh öte tarafa Acem’e tâbi‘ oldular.

Andan Selîm Şâh atf-ı ınânı Sultân Korkud üzre çevirüp Korkud dahi korkusundan Etrâk-ı haşerâtdan niçe bin aşkıyâyı başına cem‘ eyleyüp âhir anlar dahi münhezim olup Şehzâde Korkud kethudâsı Piyâle ile Teke sancağından **[P 174b]** birer atları **[Q 176b]** ile bir gâra girüp birkaç gün zelîl ü ac u muhtâc olurlar. Âhir bir Etrâke atın birin verüp;

“Var bu atı satup bize ekmek ve arpa getür” derler. Türk atı alup gârdan taşra bir mesâfe gidince hâkimü‘l-vakt,

“Sende nişler bu at?” deyü Türke ibrâm edince,

“Vallâhî şu dağda iki ağa verdi” deyü gârı gösterir. Ol ân Korkud’u ve Piyâle Kethudâ‘yı kayd [u] bend ile huzûr-ı Selîm’e getürüp amân vermeyüp şehîd eder. Anı dahi Bursa’ya na‘şın götürüp Orhan kubbesinde defn olundu.

Ba‘dehu devlet kendüye münhasır olup müstakil pâdişâh olup oğlu Şehzâde Süleymân Hân’ı Kefe’den Edirne’ye getürüp hükm [ü] hükûmâta karışup vukûf tahsîl eylesin, deyü Edirne’de hâkim eyleyüp cemî‘i umûru ana tevfîz eyledi. Zîrâ Süleymân Hân gâyet reşîd ü necîb idi. Ve bir kibâr-ı evliyâullâh,

“Selîm sana karındaşlarından fâ‘ide yokdur. Yerine halîfe Süleymân-ı zamân olsa gerekdir” deyü tebşîr etmişdi.

Hakîkatü‘l-hâl Selîm Şâh’ın Süleymân’dan gayrı bir evlâdı olmadı. Süleymân dahi babası Selîm Şâh gibi Tarabefzûn’da tevellüd etmişlerdi. Ve hâlâ vâlideleri Bozdepe’de Hünkâr câmi‘inde medfûnlardır.

Ammâ Şehzâde Süleymân sene 900’de re’s-i mi’ede vücûda geldiği sâhib-zuhûr olacakdır. Zîrâ Hazret-i Risâlet’den bir hadîs vardır, hadîs: [71] hadîsine mazhar düşdüklerinden Selîm Şâh devlet [ü] nusret Süleymân’ındır, deyü cür’et edüp cümle bürâderlerin katl edüp Bursa’da Emîr Sultân’ı ziyârete gidüp,

“Es-selâmü aleyküm yâ ehle’l-kubûr” dediklerinde,

“Ve aleykümü‘s-selâm yâ sâhibe’s-seyf ve’l-kalem, udhulû Mısra inşâallâhu âminîn” sadâsı kabir-i şerîfden râyegân istimâ‘ olunup cümle huzzâr-ı meclis mebhût [u] mütehayyir kalup hemân sâ‘at Kemâl Paşazâde,

“Müjde pâdişâhım! Sana Mısır fethi tebşîr olundu.”

{Selim-i Evvel Mısır’a giderken Merc-i Dâbık’da Sultân Gavrî ile ceng etdiğidir}

Sa‘âdetle ol cânibe azîmet buyurun” dedükde Selîm Şâh,

“*Bismillâh niyyetü‘l-gazâ-yı Mısır”* deyü Emîr Sultân âsitânesinde iki yerden gayret kılıcın kuşanup Kemâl Paşazâde,

“Bu niyyete el-Fâtiha*”* deyüp el yüze sürdüler.

Andan edâ-yı ziyâret edüp Selîm Şâh **[Y 47a]** serâperde-i Selîm’ine gelüp cemî‘i ulemâ-yı Rûm’u ve mezâhib-i erba‘a müftîlerin cem‘ edüp izn-i şer‘ ile Mısır üzre sefer etmeğe fetvâ taleb etdi.

Hemân Tavâşî Sinân Paşa vezîr-i a‘zam idi. Mukaddemâ Mısır’dan gelmiş kırk kıt‘a fetvâ-yı şerîfeleri meydân-ı mahabbete çıkarup cümle ulemâ-yı Rûm cemî‘i fetvâları kırâ’at edüp mefhûmu ma‘lûm-ı şerîfleri oldukda eyitdiler:

“Anların katline Mısır ulemâsı ve eyle kibâr-ı evliyâullâhlar böyle fetvâlar verince bizler dahi evlâ bi’t-tarîk vereceğimiz fetvâlar bunlardır”, buyurdular. Mazmûn-ı fetvâlar budur kim;

“Bir pâdişâh İslâm pâdişâhından olup Mekke ve Medîne ve Hâdimü‘l-Haremeyn iddi‘âsında olup Kızılbaş-ı bed-ma‘âş ki sebb-i Çâryâr-ı Güzîn edenlerden ola, anın üstüne gayrı İslâm pâdişâhı sebb-i Çâryâr’ı men‘ etmek içün Kızılbaş üzre sefer ederken ol mahalde Mekke ve Medîne pâdişâhından Kızılbaş‘a imdâd gelüp sebb-i la‘neti men‘ edem, diyen pâdişâha kılıc çekseler, el-cevâb ne lâzım olur, beyân buyurula.

El-cevâb: Eyle imâmın imâmeti câyiz değildir. Hal‘i farz-ı ayndır. Revâfız mezhebine girmiş. Eli, vilâyeti gâret olunup anlara taba‘iyyet edenlerin demi hederdir, katl olunup esîr olunmaz. Nisvânları harâmdır, cevârî olunmaz. Üzerine sefer eyleyüp milkin âhara tevcîh eylemek gerek, el-cevâb” deyü fetvâ-yı sened-i Resûlullâh’ı Selîm Şâh eline alup derhâl on iki nefer kimesneleri Mısır’da Sultân Gavrî‘ye elçi gönderirler. Hemân bu

elçileri Gavrî dîvânhânesine getürüp nâme-i Selîm Hân'ı ve fetvâ-yı Resûlullâh'ı Sultân Gavrî kırâ'at edüp eydir:

"Mukaddemâ Selîm bizim Zülkadiroğlu Alâ'üddevley'i yetmiş nefer evlâdıyla katl edüp bu kadar pây-beste âdemleri ile huzûruma gönderdi. Şimdi sizleri dahi anların kanına bedel fedâ edüp elçilik bahânesiyle bana gönderdi" deyü on nefer elçileri katl edüp ikisin âzâd edüp ellerine ahidnâmeler verdi kim;

"Biz anı sağ iken Mısır hâkine komam. Vaktine hâzır olsun. Haleb altında kendü ile Merc-i Dâbık sahrâsında görüşelim. Er ise meydânıma gelsin" deyü nâmeleri geldikde Sultân Selîm âteş-i mahz olup cümle ulemâ eyitdiler:

"Cemî'i eyyâmda kefere elçisine bile katl yoğiken İslâm tarafından varan resûlleri katl ede. Gavrî'nin katli helâldir. Kalk hünkârım, şimdengerü cürüm anların tarafına düşdü, elem çekme" deyüp Selîm cemî'i umûrun İslâmbol'da Kara Pîrî Paşa'ya tevfîz edüp Rûm serdârlığın Şehzâde Süleymân'a fermân edüp kendüler Bursa'dan kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek Konya'da Hazret-i Sultânü'l-ulemâ **[Y 47b]** ve Hazret-i Mevlânâ âsitânesine yüzün sürüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp andan Ramazânoğlu yaylasın aşup Adana'da devlet-i Ramazâniyye'de gelüp meks edüp mukaddemâ âlem-i seyâhatde Mısır'dan Ebussu'ûd-ı Cârihî mektûbıyla Ramazânoğlu Halîl Beğ'de meks edüp,

"Mısır benim olursa, senin devletin ibkâ edeyim" demişdi.

Bu kerre yine deryâ-misâl askerle gelüp âl-i Ramazân'ın cemî'i evkâfların ve milkiyyet üzre mutasarrıf olduğu eyâletlerin ihsân eylediğinden mâ'adâ iki tuğ ile Tarsûs sancağın ihsân edüp Ramazânoğlu'nu Mısır üzre çarhacı edüp yigirmi bin güzîde asker ile bir konak mukaddem talî'a-i asker oldu.

Bu mahalde Tarsûs'a Âsitâne tarafından üç yüz pâre kadırga ve iki yüz pâre şayka ve karamürsel ve galyon asker-i deryâ-misâl ve bu kadar cebehâne ve mühimmât [u] levâzımât ile geldi, deyü Selîm Şâh'a haber gelüp sürûr [u] şâdumânından Selîm Hân tâze cân bulup Âsitâne-i sa'âdet kâ'immakâmı olan Pîrî Paşa'ya hayır du'âlar edüp Bâb-ı Mu'allâ kapucubaşılarından birin Kapudan Pılak Mustafâ Paşa'ya haber gönderüp;

"Bu deryâ kenârınca yanımızdan ayrılmayasınız" deyü haber varınca Kapudan Paşa Tarsûs'dan kalkup İskenderun limanına varup lenger endaht oldu.

Beri tarafda Selîm Hân Adana'dan seksen bin güzîde asker ile kalkup Mısır hudûduna dâhil oldu. Zîrâ ol asırda hadd-i Mısır Adana idi. Andan Kilis kurbunda Merc-i Dâbık sahrâsı nâm mahalde meks etdükde bir pîr dervîş gelüp eyitdi:

"Yâ Selîm! Eğer mansûr [u] muzaffer olmak dilersen, bu Merc-i Dâbık sahrâsında Cenâb-ı Bârî'nin emriyle Hazret-i Dâvûd Câlût ile ceng edüp Câlût münhezim olduğu mahalde Hazret-i Dâvûd makâmı vardır. Gavrî gelmezden evvel sen ol makâma arka ver, tâ ki sun'-ı Hudâ'yı göresin. Zîrâ ol mahalle Cenâb-ı Allâh'ın nazarı ta'alluk etmişdir kim habîbine Allâh bu âyetini nâzil etdi: [72] nâzil olmuşdur. Hemân, yâ Selîm, ol mahalle varup sedd-i İskender ol" deyüp dervîş gâyib oldu.

Hemân Selîm Hân andan kalkup Merc-i Dâbık'da makâm-ı Dâvûd'da tınâb tınâba meks

edüp cânib-i erba‘aya karavullar koyup âsude-hâl yatdılar.

İnhizâm-ı evvel-i Sultân Gavrî be-dest-i Selîm Şâh-ı Evvel

Ertesi ale’s-sabâh Sultân Gavrî yer götürmez askerle gelüp mukâbele-i âl-i Osmân’da meks eyleyüp yedi koldan çarhalar ve karavullar tertîb eyledi. Askerinin kesreti şundan mülâhaza oluna kim yigirmi **[P 175a]** bin eli nobutlu sakkâ ve yigirmi bin mehterân-ı hayme ve yigirmi bin sâyis ve yigirmi **[Y 48a]** bin eli nobutlu kavvâs fellâhîni var idi.

Hemân on iki bin alaca ahrec atlı nâmdâr ve yarar cündîsi ve kırk bin gayrı yeke süvârı ve seksen bin ağavât [u] mîrimîrânı ve mîr-i Çerâkize’si var idi.

Netîce bi-kavli *Tevârîh-i Şehâbî* sâ’ir haşerâtından gayrı iki kerre yüz bin kılıca gelür müsellah asker ile Selîm Şâh’ı Merc-i Dâbık’da karşuladı, ammâ âl-i Osmân cümle seksen yedi bin idi. Beyt:

Seher çün germ olup bâzârı Mihrin

Asar altun terâzûsun sipihrin **[Q 177a]**

Anıniçün Zühre germ etmişdi bâzâr

Ki nakd-i ömre kızgın Müşterî-vâr

Meğer mîzâne çekmiş Yûsuf’u mâh

Ki genc açmış Züleyhâ-yı sehergâh

Seherden doğdu çün nûr-ı ilâhî

Zümürrüd kubbenin zerrîn külâhı

Süvâr oldu kamu sâhib-kırânlar

Peleng-i bebre bindi pehlivânlar

Alaylar ârâste ve kemîngâhlar pîrâste oldukdan [sonra] tarafeynden asker-i bî-pâyân birbirlerine girüp yedi sâ‘at-i nücûmî ceng-i sultânî oldu kim ol sahrâda Hazret-i Dâvûd ile Câlût cengi eyle olmamışdır.

Ne dırâz edelim. Âhir nesîm-i nusret Selîm Hân tarafına esüp cümle asker-i Gavrî dendân-ı tîğden geçüp bakıyyetü‘s-seyfleri Gavrî ile bile *aynek yâ Mısır* deyüp firâr etdiler.

Ba‘zı müverrih Gavrî bu cengde katl oldu, derler, ammâ sahîh değildir. Mısır’a varup yine asker cem‘ etdüği muhakkakdır.

Andan Selîm Şâh yigirmi gün Merc-i Dâbık sahrâsında meks edüp eyle mâl-ı ganâyime müstağrak oldular kim bir şütürbân ve bir harbende ücret ile hizmetkâr iken kendiler birer ikişer katâr deve yükü mâl-ı Kârûn’a mâlik olup ol gün bay oldular. Ve cümle Gavrî askeri,

“Sabâh ceng-i sultânîdir” deyü cümle erzâkların zemîne defn edüp cümlesi cengde gâyib olunca azamet-i Hudâ âl-i Osmân askeri zemînden bu mâlı çıkarup cümle gedâlar ihtiyâcdan berî oldular.

Andan Selîm Şâh Azez kal‘asına gelüp meks eyledi. Ve asker-i İslâm,

“Çerkez askerinde mâl-ı Kârûn var imiş” diyerek Gavrî askerin dağ u taşdan kova kova bulup katl edüp mâlın alırlardı.

Bu hâl ile Gavrî‘nin mukaddemâ Şâm vezîri Senyal ve Kertbay ve Kodabay ve hâlâ zuhâl(?) ve Şâm vezîri Cânbezdi cânından bezüp firâr etdiler. Ve Gazâlî hâmûn gazâllerine karışdı.

Ve Haleb hâkimi Hayre Bay mukaddemâ Haleb’den firâr edüp kendü ayağıyla rikâb-ı hümâyûna yüz sürüp cân [u] dilden bende-i Selîm Hân olmuşdu. Selîm Hân dahi yemîn billâh edüp istikâmet ile hizmet idüp,

“Hayre delâlet et, Allâh ile ahdim olsun, Mısır’ı feth edersem seni mustakil Mısır hâkimi edeyim ve murâd [u] maksûdun kadar sana asker vereyim, hemân iş gör, göreyim seni” deyü çok **[Y 48b]** istimâletler verüp haddinden ziyâde ihsân [u] in‘âmlar görüp Rûmeli’nde Hayre Bay’a Köstendil sancağı ihsân olunup Mısır gazâsına gelirken Halebü’ş-şehbâ altına meks oldukda Hayre Beğ hakkâ ki hizmetler edüp anın re’yiyle cümle Haleb ulemâsı ve sulehâsı ve e’imme ve hutabâsı ve meşâyih ve cümle askerîsi Haleb’in miftâhların Selîm Şâh’ın huzûruna getürüp cümlesi ihsân-ı pâdişâhî ile şerefyâb olup sene 921 târîhinde Haleb amân ile feth olunup eyâleti Karaca Paşa’ya ve mevleviyyeti Çömlekcizâde Kemâl Çelebi’ye sadaka olunup Selîm Şâh deryâ-misâl mansûr u muzaffer olmuş askerle Haleb’de Hünkâr sarâyında meks edüp Ulu câmi‘de Hazret-i Zekeriyyâ‘yı ve sâ’ir âyân [u] kibâr-ı evliyâullâhları ziyâret edüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp,

Cânib-i erba‘ada olan vilâyetlere istimâlet hatları gidüp kal‘aların miftâhları ile gelüp mutî‘ [u] münkâd olan ahâlî-i vilâyeti beyân eder

Evvelâ Mar‘aş ve Ayntâb ve Rîha ve Ma‘arra ve Rûha ve Birecik ve Harrân ve Kilis ve Azez ve Haleb ve Hamâ ve Hıms ve Mıdık ve Şecer ve Ayntâkıyye ve Lâtıkıyye ve Cebeliyye ve Markab ve Hüsün ve Tarabulus ve Berût ve Sayda ve Akka ve Sıfet ve Remle ve Zübdâniyye ve Ba‘lebekke ve Şıkıf ve Taberistân ve Filistîn ve Leccûn ve Aclûn ve Nâbulus ve Kudüs ve İzzetü‘l-Hâşim, bu makûle yüz kırk pâre kılâ‘-i metîneler amân ile feth olup ahâlîleri mutî‘ [u] münkâd oldular.

Ve çöl Urbânından âl-i Benî Selâme ve âl-i Reşîd ve âl-i Vahîdât ve âl-i Benî Umûrî ve âl-i

Benî Zühd ve âl-i Benî Ribâh ve âl-i Benî Turâbî ve âl-i Benî Sâlim, ve'l-hâsıl yetmiş kabâ'il-i Urbân ve cemî'i Dürzî ve Teymânî ve Yezîdî ve Mervânî ve Hûbârî ve Ma'rûfî ve Aklı ve Kızıllı ve Şehâbî ve Şehbâzî ve Nusayrî ve Tâtekî, ve'l-hâsıl Sayda Berût dağlarında milel-i dâllenin cümlesi kılâ'ların fethi teshîr olduğun istimâ' edicek ale'l-umûm Selîm Şâh'ın pây-i semend-i adâletine yüzler sürüp rehîn oldular, [73] âyetin tilâvet etmeğe agâze etdiler.

Andan Selîm Şâh Haleb'den kalkup **Hantıman**'a. Andan **kal'a-i Ma'arra**'ya, mîrlivâlığın Atâ Beğ'e atâ etdi.

Andan **kal'a-i Hama** *hamâhümallâhu teâlâ* ahâlîsi istikbâle çıkup Selîm Hân'ın pây-i semendine pâyendâzlar edüp kal'ayı teslîm eyleyüp mîrlivâ Turhan Beğ oldu.

Andan **kal'a-i Hıms**, cümle halkı pâyendâz ile istikbâle çıkup mîrlivâlığı İhtimânzâde'ye ihsân olundu.

Şâm-ı Tarabulus Güzelce Kâsım Paşa'ya verilüp donanma-yı hümâyûn Tarabulus'a gelmek fermân olundu.

Andan Selîm Şâh azametle Şâm üzre gidüp Şâm'a karîb vardıkda Hayre Beğ'in hayırhâhlığı **[Y 49a]** sebebiyle Gavrî'nin Şâm vezîri olan Cânbezdi cümle ehl-i Şâm ile Selîm Şâhın pây-ı semendine yüzler sürüp cerâyiminden afv olunup yine Cânberdi'ye eyâlet-i Şâm ihsân olunup mevleviyyet monlâ (–) Efendiye sadaka olunup Selîm Şâh bir alay-ı azîm ile Şâm'a dâhil olup cemî'i râhlarına dîbâ ve şîb ü zerbâf pâyendâz edüp sene 921 târîhinde,

Feth-i kal'a-i Şâm

Bunda dellâllar nidâ edüp meştâ fermân olundu. Ve Şâm'a iç kal'a binâ olunmak fermân olunup kaçan Selîm Şâh şehzâde iken Tarabefzûn'da tâc u taht ve raht u bahtın terk edüp seyâhate müteveccih olduğu mahalde Tarabefzûn kâyimmakâm[ı] nasb eyledüği Sarı Arslan nâm mirlivâya kal'a-i Şâm'ı metânet üzre binâ etmeği ana fermân edüp Selîm Şâh Mısır fethinden sonra Şâm'a gelüp kal'a-i Şâm'ı tamâm bulunca bânîsinin ismiyle Şâm kal'asına Sarı Arslan dedi. Hâlâ Şâm'ın iç kal'ası Selîm-i Evvel'indir kim Sarı Arslan derler, ammâ taşra kal'ası Mu'âviye ibn Ebî Sufyân'ındır ki âl-i Ümeyye binâsıdır.

Ve Mısır'dan Şâm'a kanadı nâmeli güvercinler gelüp Cânberdi'ye vâsıl olup Cânberdi dahi kâğıdları Selîm Şâh huzûruna güvercinler ile götürüp kanatlarından kâğıdları çıkarup kırâat olundukda eyle tahrîr etmiş kim Sultân Gavrî askeriyle Merc-i Dâbık'da münhezim olup firâr edenlerin cümle heccânları ve atları Katıyye ve Ümmü'l-Hasan çölünde ac susuz helâk olup halâs olanı Urbân-ı uryân kırmış. Ancak Gavrî altmış âdemle Mısır'a yetmiş. Hâlâ Tumanbay'ı serdâr edüp asker yazmadadır, deyü mektûbu sabâh yazup Mısır'dan Şâm'a vakt-i asrda gelüp Selîm Hân ta'accüb eder. Hakîkatü'l-hâl Mısır benderlerinde hâlâ kebûter ile benderden bendere kâğıd uçururlar.

Ba'dehu Selîm Hân asker tedârikinde olup günden güne elzem-ı levâzımâtlar gördü.

{Der beyân-ı kabr-i Muhyiddîn ibnü'l-Arabî (–) (–)}

Hikmet-i Hudâ bir gün Selîm Hân meştâ-yı Şâm'da Kemâl Paşazâde ile kitâb tetebbu' ederken Muhyiddîn el-Arabî'nin bir risâlesinde *izâ câe's-sîn dahale'ş-şîn azhar bi-*

merkadi'l-mîm [74] lafz-ı dürerbârların görüp *sîn*'den murâd Selîm'dir, *dahale'ş-şîn'*den murâd Selîm Şâm'a dâhil ola, *azhar bi-merkadi'l-mîm*'den murâd Muhyiddîn'in **[P 175b]** kabri zâhir ola, deyü istihrâc edüp Selîm Hân bu rumûz-ı cifre meğer münkir imiş. Hemân sâ'at,

"Efendi, Muhyiddîn['i] ziyâret edüp kabrin dahi zâhir ü ayân beyân edelim" deyü ahâlî-i Şâm'ın müsin âdemlerinden su'âl etdiler. Aslâ bir ferd-i âferîde haber vermeğe kâdir olmadılar. Kimi dedi: Bu rumûzâtından ma'lûm olur kim Şâm etrâflarındandır, ammâ kabir nâ-ma'lûm olduğundan *azhar bi-merkadi'l-mîm* buyurdukları oldur, deyü Selîm Hân hayli **[Y 49b]** müte'ellim olup ol gece menâmında görür kim Hazret-i Muhyiddîn gelüp,

"Yâ Selîm, senin Şâm'a gelmene muntazır idim, safâ geldin. Mısır gazân müyesser oldu, sana tebşîr etdim. Sabâh ıstablından bir siyâh **[Q 177b]** ata süvâr olup ol at seni bana getürüp bulur. Beni hâk-i mezelletden kaldırup bu Sâlihiyye'de bana bir türbe ve âsitâne ve bir câmi' ve imâret ve medrese ve mekteb-i sıbyân ve hammâm ve mahkeme ve hâkim-hâne ve esvâk-ı muhtasaralar ve çeşme ve arklar ile sular getürüp benim Sâlihiyye'mi amâr eyle ve yürü işin Allâh râst edüp Mısır fethi müyesser oldu", deyü Selîm Hân bu vâkı'ayı görüp hâbdan bîdâr olup,

"Tîz bir siyâh at eğerlen" der.

"Siyâh at yokdur" derler.

"Elbetde bulun" deyü ibrâm [u] ilhâh eder.

Bilâhare bir siyâh çakal uyuz sakkâ bârgiri var imiş, cümle huddâmlar başına üşüp buna bir tîmâr ederler kim bârgirin aklı başına gelüp eğerlerler.

Selîm Hân süvâr olup licâmın eğerhânesine bırağup at süheyl urarak cünbüş-i merdâne edüp haykırarak Sâlihiyye'ye varup bir mezbelistân kömlüğü üzre çıkup at eşinmeğe başlar. Ol mertebe eşinir kim Selîm Hân üstünde tâkat getüremeyüp bi'z-zarûrî nüzûl eder. Tâ ki ol at eşine eşine bir çâr-gûşe seng-i azîm zâhir olup at dahi eşinmeden fârig olup gûyâ edâ-yı hizmet etmiş gibi Selîm Hân'ın yanına gelüp epsem durup lisân-ı hâl ile,

"İşte kabr-i Muhyiddîn'dir" der. Ol ân Selîm Hân taşa nazar edüp görseler kim bir celî hatt-ı Kûfî ile,

Hâzâ kabru Muhyiddîn

tahrîr olunmuş. Meğer zamân-ı kadîmde münkirînler şeyhin ba'zı te'lîfât-ı tasavvufâtlarının mezâyâsına vâsıl olmayup tekfîr edüp kabr-i şerîfi üzre mezbele-i hâk-i mezellet yığup kabr-i şerîfi nâ-ma'lûm olmuşdu.

Derhâl Selîm Şâh Şâm'ın ne kadar mühendis mi'mâr u bennâları ve ırgatları var ise cem' etdirüp bizzât kendüleri dâmen-i şerîfleri ile hizmet-i şeyhde bulunmak içün mezbele taşıyınca cümle asker-i islâm dahi taşıyup tarfetü'l-ayn içre tathîr edüp bâlâda tahrîr olunduğu üzre cümle rusâs ile pûşîde hân ve câmi' ve imâret ve medrese ve mekteb ve türbe ve mahkeme ve dârü'z-ziyâfe ve dârü'ş-şifâ inşâ etmişdir kim ale't-tafsîl Şâm evsâfında tahrîr olunmuşdur.

Ba‘dehu Selîm Hân Şâm kışlasında selîkası ilm-i cifre düşüp erbâb-ı ma‘rifetden ba‘zı kimesnelerle üns [ü] ülfet edüp cân sohbeti ederek bir gün Selîm Hân erbâb-ı zû-fünûn kimesneler ile *Cifr-i Câmi“*i tetebbu‘ ederken Şeyh Nâsır-ı Tarsûsî hazretlerinden su’âl edüp derler kim,

“Âyâ efendi! Şu biz fâtih-i Mısır olabilir miyiz ki, yohsa gayret-i akrân ile olur muyuz ki?” deyince Nâsır-ı Tarsûsî **[Y 50a]** hazretleri eydir:

“Müjde sana beğim! Senin hakkında Hazret-i Risâlet huzûrunda âl-i Osmâniyân’dan Selîm Mısır’a mâlik ola” deyü şehâdet edüp,

Kâle Hazret-i Alî kerremallâhu vecheh lâ büdde min Selîmi âli Osmânin yemlikü‘r-Rûma ve’l-Aceme sümme yemlikü Cezîrete’l-Arab

deyü buyurmuşlardır.

Lafz-ı dürerbârlarından murâd Cezîretü‘l-Arab’dan murâd Mısır cezîresidir ki cezîre ıtlâk olunur. Zîrâ Kabâbıta meliklerinden Tavtîs Nîl nehrin Süveys deryâsına akıdup Mısır cezîrede kalmışdır. Anıniçün Mısır’a cezîre ıtlâk olunur. İnşâallâh pâdişâhım Hazret-i Alî‘nin bu kelâm-ı dürerbârları ile cezîre-i Mısır fâtih olup hâdimü‘l-haremeyn olursuz. Zîrâ âl-i Osmân’da sizden evvel kimesne hâdimü‘l-haremeyn olmamışdır” deyü Nâsır-ı Tarsûsî Mısır fethin tebşîr etdi. Ve bir âlim dahi;

“Yâ Selîm! Senin içün Cenâb-ı Rabbü‘l-İzzet Kur’ân-ı azîmde fâtih-i Mısır olacağın âşikâre eylemişdir kim bunu dahi Hazret-i Alî istihrâc eyleyüp İmâm Hüseyn’e, İmâm Hüseyin Zeynelâbidîn’e andan Serîr-i Sakatî ve andan Cüneyd’e teblîğ eylediler kim Kur’ân-ı azîmin ve Furkân-ı mecîdin her hurûfu devr-i kıyâmete dek gelüp geleceğe işâret rumûz [u] künûzdur kim [75] dir, ammâ ehl olan bu kadarca ifşâ etmeğe me’zûnlardır, ziyâdeye ruhsat yokdur. Ol âyet-i şerîf budur: [76] Lafz-ı yüz kırkdır, ism-i *“Selîm”* dahi yüz kırkdır ve Selîm olduğuna işâretdir. Ve lafz-ı tokuz yüz yigirmidir, dir ya‘nî zikirden sonra ya‘nî tokuz yüzden sonra siz Mısır fâtih olasız. ya‘nî lafz-ı mu‘arref bi-lâmsız zikr olundukda arz-ı Mısır’a işâret olunur. Nitekim elif lâmsız olsa, mutlakâ arz irâde kılınur ya‘nî ki kâ‘ide-i cifriyyede bu ma‘nâ mukarrer olur. ya‘nî sizi sâlih kullarından add edüp vâris-i Mısır ola, buyurmuşlardır. Bu müjde sana besdir. Yürü Mısır senindir. Allâh mu‘în [ü] zahîrin ola”, deyü du‘â ederler. Selîm Şâh tekrâr edüp eydir:

“Yâ şeyh! Müddet-i saltanatımız ne ola?” dedikde “*Cidden*‘den gayrı bilmem.

[77] deyü def‘-i meclis edüp Fâtiha deyüp el yüze sürer. Meğer lafz-ı *cidden* sekizdir. Mısır’ı feth edüp İslâmbol’a varup sekiz sene saltanatı olup vefât eder. İşte ilm-i rumûz-ı cifriyye böyle nihânî bir ilimdir.

Andan bu haberlerin sıhhatin Koca Selîm Hân Şâm-ı şerîfe zemistânın şiddetin geçirüp âb-ı rahmetler cereyân etmeğe başlayup Şâm’dan *tevekkülen alallâh* deyüp koca bî-dermân asker[i] Şâm’da Cânberdi ve Güzelce Kâsım Paşa yanında alıkoyup kat‘-ı menzil ve tayy-ı merâhil ederek asker-i İslâm Gazze’ye **[Y 50b]** gitdiler.

Selîm Hân Cinîn’den ve Nâbulus’dan Kudüs’e varup enbiyâyı ziyâret edüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp andan yine ılgar ile Halîlü‘r-rahmân’a gelüp cümle enbiyâyı ziyâret edüp yine ılgar ile İzzetü‘l-Haşîm’e asker-i İslâm (…) (…) sene 922

târîhinde,

Feth-i kal‘a-i İzzetü‘l-Haşîm

Bâ-sulh, anda yedi gün istirâhat edüp savlet-i şehriyârîden cümle Urbân şeyhleri gelüp pây-i semend-i Selîm Hân’a yüzün sürerler.

Evvelâ Benî Zühd ve âl-i Umûr ve âl-i Reşîd ve âl-i Ribâh ve âl-i Ma‘ân ve âl-i Şehâb ve âl-i Turâbî ve âl-i Harfûş ve âl-i Haneş ve âl-i Sa‘îd ve Benî İbrâhîm ve Benî Sevâlim ve Benî Atâ ve Benî Atıyye ve Benî Amrân ve Benî Havâlim ve Benî Havrân ve Benî Busrâ ve Benî Ca‘fer ve meşâyih-i Nâbulus ve meşâyih-i Sıfed ve meşâyih-i Akka ve meşâyih-i Remle ve meşâyih-i Filistîn ve meşâyih-i Gazze ve meşâyih-i Kudüs ve meşâyih-i Halîlü‘r-rahmân ve meşâyih-i Kerek ve meşâyih-i Akabe ve meşâyih-i Sakar ve tevâbi‘i ile bi-esrihim yetmiş yedi meşâyih-i Urbân pây-bûs-ı şehriyârîyi bûs edüp herbiri iltifât [u] ihsân-ı Selîm Şâh ile behremend olup cümle aşâyir [ü] kabâ’illeri ile mutî‘ oldular. Ve cümlesi uğur-ı pâdişâhîde cân [u] baş ile hizmet etmeğe ta‘ahhüd edüp Katıyye ve Ümmü‘l-Hasan çölün aşmağa dörd kerre yüz bin deve yükü su âl-i Osmân pâyine nisâr etmeğe âmâde oldular.

Andan Selîm Şâh Gazze’den cânib-i Mısır’ın çöl çölistânına **[P 176a]** kadem basdıkda *el-azametullâh* bârân-ı rahmet eyle yağdı kim çölistânın susuzluğundan havf eden kavm seyl-i deryâdan mükedder-hâl olup rûy-i arz çemenzâr olup Hân Yûnus nâm mahalle geldikde Yûnus Paşayı anda Selîm Hân katl edüp mâlıyla Hân Yûnus kal‘asın binâ edüp âyende vü revende ubûriyçün asker konup andan kat‘-ı menâzil ederek Arîş‘e geldi.

Bu mahalde vezîr-i a‘zam Hâdım Sinân Paşa ve Ramazânoğlu Halîl Beğ ve Çerkez Hayre Beğ ileri çarha gidüp Katıyye Ümmü‘l-Hüsün çölün ubûr edüp Sâlihiyye nâm mahalle varup hûrmâ bâğları içre haşerât-ı Çerâkize nümâyân olup cümlesi dendân-ı tîğden geçdiler ve çöl Urbânından binden mütecâviz Çerâkize getirdiler. Cümle tu‘me-i şemşîr olup âlât-ı silâhların **[Q 178a]** getiren Urbâna verdiler.

Andan Kureyn nâm mahalle vardıkda ileri serdâr-ı şi‘ârdan diller gelüp huzûr-ı pâdişâhîde söyledüp,

“Bilbeys sahrâsında pâdişâhımız Sultân Gavrî sizi katlanır, gâfil olman” deyü haber verüp dilleri âzâd etdi.

{**Def‘a-i sânîde Selîm ile Gavrî‘nin cengi ve Gavrî‘nin âkıbet-i kârın beyân eder beyânındadır**}

Kureyn’den Bilbeys’e varılacak mahalde ol sahrâ-yı bî-pâyânda iki asker birbirine girüp top u tüfeng sadâsından iki asker birbirin görmeden **[Y 51a]** kalup emr-i Hudâ bir rîh-i latîf esüp gird-i siyâhı aradan hicâb perdesi gibi kaldırup gördüler kim sademât-ı top [u] tüfengden Gavrî askeri sokak sokak olup *“Mûtû bi-emrillâh”* [78] kabîlesinden olmuşlardır.

“Bire fursat ganîmetdir” deyü âl-i Osmân bunlara koyulup cân kurtulmamak sadedinde iken Tumanbay bir böğürden ac kurd koyuna sunar gibi sunup vakt-i zevâlden vakt-i gurûba dek bir ceng olmuşdur; tulû‘-ı Merîh’den berü tarafeynden böyle ceng olmamışdır. Tarafeynden tabl-ı âsâyişler çalınup âl-i Osmân ve âl-i Gavrî kollu kollarına konup herkes yarasın beresin sarup zireh söküklerin diküp âl-i Osmân’dan on yedi bin âdem ol gece

defn ederler. Ammâ bu cengde âl-i Osmâna imdâd eden Hayre Beğ bir şecî‘âne ceng etmişdir kim hâlâ Mısır tevârîhlerinde mastûrdur. Andan bildiler kim Hayre Beğ âl-i Osmân'a kafâdârdır.

Ertesi ale's-sabâh ki oldu yine ceng tablına turralara darblar urulup kanı bu meydânda ecel câmın nûş eder, deyince azamet-i Hudâ Gavrî askeri hemân topdan âl-i Osmân üzre belâ-yı siyâh gibi hücûm edüp eyle geldiler kim kazâ-i mübremdir, gelir. Dal kılıç amân vermeyüp asker-i İslâm içine kılıç bâzârı girince Rûmeli askeri mehîb esbâblar ile bu Mısır askeri içine girüp kosdaniçse bâzârı edüp yeniçeriyân bir tarafdan tüfenglere âteş edüp murg-ı semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup toplar dahi üç yüz altmış şâhîler atılup zemîn [ü] âsumân bârûd-ı siyâh içre kalup gördüler kim Gavrî askeri yan vermişler.

"Bire hîledir" deyü âl-i Osmân karıncaya binüp vara vara gördüler kim karârları firâra mübeddel olup Bilbeys sahrâsı hûn-ı benî âdemden gayrı kırmızı şalvâr ile lâlezâr bir sahrâ-yı Hâsân olmuş. Tâ vakt-i gurûba dek guzât-ı âl-i Osmân Kassâb Cömerd köçeğine dönüp eli kan, kılıcı kan, sînesi uryân, dillerde hazret-i Kur'ân tilâvet ederek serâperde-i Selîm önüne varan kelle ve paça ile belegan mâ-belağ ihsân-ı pâdişâhî ile serfirâz olurlardı.

Ba‘dehu cümle guzât-ı müslimîn yerlü yerinde olup âsûde-hâl oldular. Selîm Hân

"Doğru Mısır'ı muhâsara edelim. Hemân bu yerden kalkalım" derken Hayre Beğ rızâ vermeyüp eydir:

"Pâdişâhım, şimdi anlar yorgun askerdir, iki kerre sıngın verdi, geldi geldi yamandır. Anların içinde elbette bir fitne kopar" deyü Selîm Şâh'ı Mısır üzre gitmeden men‘ edüp üç gün Bilbeys'de asker-i İslâm istirâhat eylediler.

Hikmet-i Hudâ ol gün cengde Gavrî sahrânın bir köşesinde kıbleye müteveccih bir seccâde üzre merhûm olmuş. Çerâkizenin biri başın kesüp,

"Osmânlı **[Y 51b]** başın almasın", deyü götürür, seccâde ile leşin Selîm Şâh'a getürdüler.

Hayre Beğ Çerâkizeleri görüp "Gavrî cesedidir", derler.

Ba‘zılar başı olmaduğından nâ-ma‘lûm olup, "Ol değildir", derler. Ammâ on yedi yıl sonra Bilbeys'de bir mekteb hocası merhûm olacak mahalde,

"Ben Gavrî‘yim", deyü vasıyyet edüp merhûm olup parmağında hâtemi ve kulağında kılıc yarasıyla Gavrî olduğu isbât olunur.

Hâsıl-ı kelâm bu Bilbeys cenginde Gavrî gâ'ib olup, başsız buğsuz asker içine Hayre Beğ dedüği gibi bir güft [ü] gû kopar.

Âhir oğlu Sultân Muhammed'i pâdişâ[h] ederler. Askerin bir sınıfı;

"İş görmemiş bir oğlan böyle kanıkmış Rûm askerine ne cevâb verse gerek? Biz Tumanbay'ı halîfe isteriz" deyüp mâbeyninde hakkâ ki Mısır içre bir ay kılıc bâzârı olup ganîmet olur.

Âhir Tumanbay cânibi gâlib olup Tumanbay-ı Düveydâr'ı halîfe edüp lakabına el-Melikü‘l-eşref dediler. Ol gün cümle nâmdâr kimesnelerle salt gidüp Sultân Selîm ile

Hânke kurbunda bir ceng-i azîm edüp yine münhezim olurlar, ammâ asker-i İslâmda dahi dermân komazlar. Ertesi yine Hânke'de sabâhdan vakt-i asra dek ceng-i azîm edüp;

"Birbirimizle top [u] tüfeng cengi etmeyelim. Âteşbâzlık kâfir san'atıdır" deyü Selîm Şâh'a haber gönderirler. Zîrâ top u tüfengden âciz kalmışlardı. Kılıca kalsa, Mısırlı ile mukâbele olunmaz. Hakkâ ki Acem gibi şemşîrbâz u mızrakbâz, fârisü'l-hayl canbâzlardır.

Hâsıl-ı kelâm Bilbeys'den Mısır dibine Sultân Selîm gelinceye dek on bir kerre mesâf cengi etdiler. Âhir bir dahi Reydâniyye vâdisinde Sebîl-i Allâm sahrâsında âl-i Osmân ile eyle ceng etdiler kim ceng-i Alî bile eyle olmamışdır. Âhir;

"Bu Osmânlı ile biz nice ceng edüp kırılırız. Hemân sancak dibinde Selîm'i katl edelim" deyü ahd [ü] emân edüp Sebîl-i Allâm'da ceng germ-â-germ iken biri Tumanbay biri Kertbay biri (–) Bay, üçü sancağ-ı İslâm dibine varup Tumanbay vezîr-i a'zam Hâdım Sinân Paşa'yı Sultân Selîm sanup bir nîze havâle edüp atdan yıkar. Zîrâ Sinân Paşa Selîm Hân gibi sakalsız çehre idi. Ve Selîm Hân her ne gûne ata binüp esbâb geyse Sinân Paşa dahi eyle geyerdi. Öbür Kertbay dahi bir vezîri pâdişâh sanup ol dahi anı atından yıkar. Hâsıl-ı merâm üçü birer vezîri yıkup Selîm yoluna üç vezîr gidüp vezîr-i a'zam (–) Paşa olup vakt-i gurûba dek savaş-ı azîm olup âl-i Osmân Âdiliyye'de meks edüp cümle Mısırlı Mısır'a girüp kapanırlar.

Ertesi ale's-sabâh yine köpek cengi ede ede **[Y 52a]** Mısırlıyı kal'aya dıkup Mısır'ı muhâsara edüp cemî'i Urbân beğleri Selîm Hân'a mutî' olup Mısır'a bir dâne hubûb getirmeyüp şehrin cânib-i erba'asın kat-ender-kat Urbân askeri Mısır'ı ihâta ederler.

Ol gün Habîroğlu ve Benî Seyfoğlu ve Avâroğlu ve Âyıdoğlu ve Hamâdeoğlu cümlesi Nîl'in karşu tarafındaki Urbân şeyhleri gelüp Selîm Hân'ın pây-i semendlerine yüzlerin sürüp ümniyyelerinden ziyâde tatyîb-i hâtır olunup herkes hil'at-ı fâhireleri ile kabâ'ili içine varup cümle askerlerin cem' edüp Nîl'in cânib-i garbîsine kuş uçurmayup muhâfaza etdiler.

Asker-i İslâm ibtidâ iç kal'ayı kuşadup on iki pâre top ile Güzelce Kâsım Paşa Cûşî dağından iç kal'ayı döğmeğe başladı. Rûmeli askeri Sultân Hasan **[Q 178b]** câmi'ine girüp Rûmeli meydânında metrise girdiler. Bâbu'l-vezîr derler, Vezîr-i a'zam (–) **[P 176b]** Paşa ol tarafdan metrise girdiler. (–) Paşa Nizâmiyye câmi'inden metrise girdiler. Ve aşağı şehri cümle eyâlet-i Anatolu ve Mar'aş ve Karaman ve Sivas ve Haleb ve Adana ve Diyârbekir ve Erzurûm ve Tarabefzûn bu zikr olunan eyâletler aşağı şehri muhâsara edüp şeb [u] rûz ceng [ü] cidâlde ve harb [u] kıtâlde tarafeynden Allâh Allâh ile neberd-i azîm olurdu.

Cümle kapukulu ve cümle sipâh ve zâ'im ve zu'amâ ve topcıyân ve cebeciyân yukaru iç kal'ayı döğerken hikmet-i Hudâ iç kal'a bevvâbları, anlara Elvâhoğulları derler, anlar Sultân Selîm'e haber edüp gerü Matbah kapusun açup Sultân Selîm iç ağaları ve kapukulu ve yedi kubbe vezîri ile iç kal'aya girirken bir a'mâ Arab kırk yıl kapu dibinde bekleyüp "*Şivey şivey Sultân Selîm*", der, yatırdı.

Hemân Sultân Selîm Hân kal'aya girirken Selîm'in atı dizginine yapışup "*Şivey şivey yâ Selîm*", deyüp rûh teslîm eder. Hisâb ederler, târîh olur. Hâlâ ol a'mâ Matbah

kapusu dibinde medfûndur ve hâlâ evlâd-ı evlâda mîrîden ulûfeleri dâyimdir.

Andan Selîm Hân Kayıtbay dîvânhânesinin nerdübânı dibinde meks ederken kal‘adan bir şâhî top güllesi tâ Selîm’in başı ucuna dokunup Selîm Hân andan kalkup hâlâ şâtırların odaları altı kârgîr mahfûz binâ olmağile anda meks edüp iç sarây kal‘asın serâpâ beyâz vere bayrakları ile zeyn ederler. Aşağıdan şehir halkı görürler kim Mısır’ın iç kal‘ası feth olmuş.

Hemân Mısır içinden cümle Mısırlı âl-i Osmân’ın sürûr [u] şâdumânda olan askerine koyulup bir ceng-i Alî dahi ederler. Meğer Gavrî‘nin on iki bin siyâh Zengî Arabları Kara Meydânı‘nda olurlardı, **[Y 52b]** anıniçün Karalar Meydânı derlerdi, Rûmeli askeri bu Kara Meydânı‘na girüp cümle karaları kıra kıra cân komazlar, leşleri kara kara anda kalup Kara Meydânı derler.

Sene 922, feth-i kal‘a-i Mısır bâ-ceng-i azîm

Târîh, güfte-i Kemâl Paşazâde:

Fethu memâliki’l-Arab Sene 922

Diğer târîh, güfte-i Şeyh Nasrullâh:

Sultân Selîm şivey şivey Sene 922

Diğer târîh (–) (–) (–):

Fâtihu memâliki’l-Arab Sene 923

Gerçi yukaru iç kal‘a feth olup cümle vüzerâ ve vükelâ vü a‘yân-ı devlet-i dîvân herkes mertebelerince hil‘at-ı fâhire ile mesrûr olup *el-kerîmü izâ ahide vefâh* [79] mazmûnunca koca Selîm Şâh cür’et edüp Mısır’ı vezâret ile Hayre Beğ‘e ihsân edüp mevleviyyetin Rûmeli kadıaskeri olan Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi’ye sadaka olundu.

Ertesi gün cum‘a olup cemi‘i asker-i İslâm iç kal‘ada Kalavân câmi‘inde cum‘a namâzının hutbesin Kemâl Paşazâde okuyup *Hâdimü‘l-Haremeyni’ş-şerîfeyn es-Sultân Selîm Hân ibn Sultân Bâyezîd Hân* deyü hutbe okuyup Selîm Hân secde-i şükr etdi.

Ammâ aşağı kal‘ada cümle Çerâkese-i nâkese Hayre Beğ‘in Mısır vezîri olduğun işidüp cemî‘i derbleri kapayup zahîreleri suları evleri içinde olup yetmiş gün asker-i İslâm ile kemâkân ceng ederlerdi. Damdan baca ve girdâb ve serdâblar ve cümle minârelerden şeb [u] rûz ceng-i azîm olurdu. Yine cümle Mısır halkı *İllâ yansuru’s-Sultân Tumanbay* deyüp aşağı şehirde yetmiş gün hutbe Tumanbay ismine okunurdu.

Bu hâl üzre Tumanbay ve Kertbay ve (–) Bay yetmiş seksen kerre aşağı şehre imdâd edüp savaş olurdu. Ve her hânedânların demir kapuların sedd edüp dam [u] bâmları üzre ve şâhnişînleri ve revzenlerinden tâ’ife-i nisvânlar guzât-ı müslimîn üzre taş ve top ve ıssı su ve kül ve necâset atarlardı. Âhir-i kâr Selîm Hân Mısır havâtînlerine ulûfe ta‘yîn edüp aşağı şehir feth oldu. Hâlâ Mısır’da cevârî ulûfesi Selîm Hân’dan kaldı.

Ammâ âhirü‘l-emr {Selîm} Şâh Tumanbay’ın izâlesin Hayre Beğ‘e ilzâm edüp Hayre Beğ dahi Habîroğlu’na ihsân [u] in‘âm va‘de-i kerîmeler edüp ana ilzâm etdi. Habîroğlu Feyyûm cânibinde bir sarp kal‘a-misâl yerde Tumanbay’ın haberin alup Selîm Hân’a

haber eder. Anlar dahi Rûmeli beğlerbeğisi Mustafâ Paşa'yı gönderüp Habîroğlu ile mahall-i me'mûreye varmada. Ol mahalde Tumanbay hâb-âlûd olup Hazret-i Resûl'ü menâmında görür:

"Yâ Tumanbay! Irzın içün gayret edüp nâmûsu yerine getirdin. Var Selîm'e, seni bana göndersin ve Gâzî Selîm dahi yakında bana gelsin" der. Ya'nî **[Y 53a]** lafz-ı *Gâzî Selîm* 1463. Hakkâ ki Selîm Hân Mısır'dan İslâmbol'da varup 1463 günden sonra [80] emrine fermânber oldu. *Rahmetullâhi aleyh.*

Ammâ ezîn-cânib Tumanbay hâbdan bîdâr olup tîz âbdest alup iki rek'at namâz kılup selâm verüp atına binüp giderken karşudan Mustafâ Paşa zâhir olup Tumanbay'ı dest ber-kafa Selîm Hân'a götürürken Selîm Hân dahi vâkı'asında Hazret-i Habîb'i görüp;

"Yâ Selîm! Tumanbay'ı bana gönder ve cenâzesine hâzır olup benimle ahdin üzre Mısır'ı bana vakf edüp hâli üzre bırağup İslâmbol'a vardıkda sen dahi bana gel" der. Selîm eydir:

"Yâ Resûlullâh! Mısır'ı kime vereyim?" Resûl-i Hudâ buyurur:

"Yâ Selîm! Mısır Allâh'ın himâyesindedir. İnkırâzu'd-devrân İslâm elinde olsa 'gam yemem' târîhinde yine senin evlâdlarından Melik Ka'b-i Râbi' ibn İbrâhîm'indir. Ya'nî lafz-ı 'gam yemem' 1003'dür. Ol senede Mısır içre bir ihtilâl olup yine senin neslinden Ka'b 92'dir, Mehemmed dahi 92'dir. Ya'nî Mehemmed-i Râbi' ibn İbrâhîm 'gam yemem' târîhinde yine Mısır'a mâlik ola", demişlerdir.

Bu vâkı'adan hemân Selîm Şâh serâsime kalkup namâz kılarken, "Pâdişâhım, Tumanbay geldi" derler.

{Der beyân-ı mubâhase-i Melik Tumanbay bâ-huzûr-ı Selîm Şâh ve âkıbet-i kâr-ı katl-i Tumanbay}

Hemân Selîm Şâh namâzdan fârîğ olup taşra çıkar,

"Safâ geldin, Tumanbay kardaş" der. Hemân Tumanbay eydir:

"Ey kardaşlığa kabûl etdiniz. Evvel fetvâlarla milkimiz elimizden alıncaya dak kâfir mel'ûn Çerâkizeler idik, şimdi kardaş dersiz. Kâfir karındaş olursa sen ne olmuş olursun? Ey muhayyer bâzârdır" der. Selîm Şâh eydir:

"Milk içün eyle olur" dedikde Tumanbay eydir:

"Milk olup babandan kalma milk-i mevrûsun muydu ki tama'-ı dünyâ içün tarafeynden bu kadar ibâdullâh helâk oldu. Rûz-i cezâda bunların su'âlin kim verir?" dedi. Selîm eyitdi:

"Aceme imdâd etdi[ği]nizçün vâcibü'l-katl oldunuz" der. Tuman eydir:

"Hâşâ, bizden bed-ma'âşa imdâd gitmedi. Alâ'üddevle Mısırlı nâmı olsun deyü bir alay Türkmân eşirrâsına kırmızı şalvâr geydirüp Mısır imdâdı demiş. Hâşâ, Alâ'üddevle eyle etdiğiyçün başını kesüp Gavrî'ye gönderüp intikâm aldın idi. Dahi talebin ne idi?" Selîm;

"Elçilerimizi katl etdiniz" dedi.

"Anlar huzûr-ı Gavrî'de zebândırâzlık edüp onu dahi katl olundu, ikisi zebân çekmeyüp âzâd olundu" dedi. Selîm eyitdi:

"Ya benimle bu kadar cengi niçün etdin?" dedi. Tumanbay eyitdi:

“Ya sen benim ehl [ü] ıyâlim üstüne gelirsen ve milkim elimden almağa gelirsen mahşere dek seninle cengim vardır” dedi. Selîm eyitdi:

“Ya şimdi huzûruma nice geldin?” dedi. Tumanbay eyitdi:

“Efendim Hazret-i Resûl gönderdi, **[Y 53b]** anıniçün geldim” dedi. Bilâhire Selîm Hân gördü kim cümle sözleri hakdır. Selîm eyitdi:

“Ya sana niçün *‘İllâ yansuru’s-sultân Tuman’* derler?”

“Fukarâya adâlet ederdim, benden ferâgat etmeyüp hâlâ aşağı şehirde kapanup ceng ederler. Sen de adâlet eyle, cengden ferâgat edüp sana tâbi‘ olsunlar” dedikde Hayre Beğ‘e Selîm işâret edüp Bâb-ı Züveyle’de Sultân Tumanbay’ı salb edüp **[P 177a]** yedi sâ‘at maslûb durup yine endirüp cenâzesine Selîm Hân hâzır olup Bâb-ı Nâsır’dan taşra Âdiliyye’ye varınca Selîm Şâh bile piyâde gidüp bir kerre tâbûtun omzuna aldı. Zîrâ Sultân Tumanbay hâfız-ı Kelâmullâh ve ehl-i ilm ve âdil idi. Hattâ Âdiliyye anın binâsı **[Q 179a]** olmağile anda medfûndur, mermer sandûkasının etrâfında (–) (–) yazup (–) târîhi tis‘ami’edir, bir serâmed kubbe-i âlîdir. Ve bir şîrîn câmi‘i ve cânib-i erba‘asında âyende vü revende mihmân olacak müte‘addid hâneleri ve Mısır vüzerâları ârâm etmeğiçün bir kasr-ı âlîsi var, Mısır vüzerâları Mısır’a geldükde ibtidâ anda konup üç gün üç gece şâdumânîden sonra alay-ı azîm ile andan Mısır’a girir. Ve cemî‘i Mısır’ın ma‘zûl mevâlîleri ve vüzerâları ve cemî‘i Âsitâne’ye gidecek hazîne bu Tumanbay kubbesinde meks edüp rûh-ı şerîflerinden istimdâd taleb edüp ne cânibe azîmet ederlerse andan müteveccih olurlar. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Âdiliyye derler bir bâğ-ı İrem mesîregâhdır.

Çünki Sultân Selîm Tumanbay’ı salb edüp defn etdi, ammâ Mısır’ın içi dahi âsûde-hâl olmayup şehir içinde küt-â-küt ceng-i azîmler olmada. Zîrâ Tumanbay ve Gavrî‘nin devleti büyük devlet idi. Ve Hayre Beğ Gavrî‘ye dilgîr olup âl-i Osmân’a rehber olarak Mısır’a götürüp yine Mısır’a hâkim olduğundan cümle Çerâkes-i nâkes hazz etmeyüp şehir içinde kapanup ceng ederlerdi. Ve Tumanbay içün Hayre Beğ Arablara *İllâ yansuru’s-sultân Tumanbay* dedirdüp Selîm Hân’a işitdirüp,

“Âhir Tumanbay’ın katline Hayre Beğ sebeb oldu” deyü Mısırlılar Hayre Beğ‘den dilgîr idiler.

Âhir gayret Hayre Beğ‘e düşüp var kuvveti bâzûya getirüp cümle Urbâna ta‘ahhüdler edüp ve Ervâmdan asker yazup bir tarafdan dahi âl-i Osmân askeri yedi ayda Mısır askerin kıra kıra gücile feth edüp Hayre Beğ müstakil vezîr-i Mısır olup Selîm Hân râhat oldu.

Bu mahalde donanma-yı hümâyûna haber gidüp yedi yüz pâre gemi ile anlar dahi İskenderiyye kal‘asına gelüp bî-pâk ü bî-pervâ yanaşup taşra er döküp feth etdikleri müjdesi Selîm Şâh’a gelüp Mısır fethiyçün ve Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye fethiyçün yedi gün **[Y 54a]** yedi gece azîm şâdumânîler olup henüz âl-i Osmân Mekke ve Medîne pâdişâhı olup Mekke şürefâlarına, Yemen tübba‘larına ve Habeş necâşîlerine ve Fûncistân kakanlarına ve For ve Donkalâ ve Afnu ve Bornu meliklerine ve Sûdân sultânlarına ve Fes ü Merânkeş pâdişâhlarına ve Mağrib-zemîn selâtînlerine ve Bağdâd’da âl-i Abbâsiyân’a ve Hind râyına ve Acem şâhı Şâh İsmâ‘îl’e ve Basra ve Lahsa ve Ummân hâkimlerine ve’l-hâsıl cümle milel divel sultânları ve krallarına;

“Ben ki fâtih-i Mısır Hâdimü‘l-Haremeyni’ş-şerîfeynim” deyü nâme-i mahabbetnâmeler gidüp Selîm Şâh Mısır’a müstakil pâdişâh olup Mısır’a elzem-i levâzımâtından ne ise ana meşgûl olup köşe-be-köşe sohbet ederken bir kerre Mısır sarâyı içinde kasr-ı Kayıtbay’da vakt-i sabâh bir hây hûy olup bir şey göremezler, ammâ kasrın bir tarafında Frengî ipler ile kırk elli kulac yerde bağlanmış kemendler buldular. Selîm Hân bunu görüp Mısır’dan nefret edüp Kasr-ı Ayn kubbesidir kim hâlâ âsitâne-i Bektaşiyândır, dervîş olmağile anda bir kaç gece mihmân oldu. Hâlâ ol kubbe-i âlî-merâmın sağ tarafında maksûresi nümâyândır.

Andan kalkup Ravza adası hakkâ ki *ravzatn min riyâzi’l-cenne*‘dir.

Sergüzeşt-i azîm-i Selîm Hân-ı Evvel bâ-Kertbay-ı Fedâyî der kasr-ı Ümmü‘l-kıyâs

Anda Ümmü‘l-kıyâs’da Me’mûn Halîfe köşkünde beş on gece mihmân olup zevk [u] safâ ederdi, ammâ cümle hâs odalılar dîdebânlık edüp pâdişâhı hıfz [u] hırâset üzre olmadan âciz olmuşlardı. Ve hakîkat Selîm Hân’da bir vehm târî olup bir ân gâfil yatmazmış. Hikmet-i Hudâ bi-kavli Halîmî Çelebi musâhib-i Selîm Hân eyle hikâyet eder:

Ol gece nısfu’l-leyle dek Mikyâs’da safâ edüp câmehâblarımızda nefîr-i hâb çekmede idik. Vakt-i sabâh âlem ağyârdan bî-haber kasır içre Selîm Şâh’dan bir feryâd kopup, “Bire oğlanlar” deyince bir uryân âdem elinde tîğ-ı Dahhâk’dan nişân verir nacağile bir zeberdest âdem pâdişâh yanından taşra çıkup ceyrân gibi kasırdan altmış kulac aşağı kendüyi Nîl’e pertâb edüp gâ’ib oldu. Anı gördük, bir gemi kasıra yapışmış [yanaşmış?], yelken sereni tâ kasrın kubbesi üzre durur. Meğer ol fedâyî andan nüzûl etmiş. Kasr-ı Mikyâs ise Nîl deryâsı içinde bir kasr-ı âlîdir kim hâlâ kaddi yüz kulac vardır. Selîm Şâh cümle huddâmlarına gazab edüp has odalılardan ol gece nevbetci kim ise anları katl etmeğe çökürür. Pervîz Ağa ol asırda sulehâ-yı ümmetden rikâbdâr imiş:

“Vallâhi pâdişâhım, evvel bizi söylet, sonra katl eyle. Biz Mısır’ı feth edeli seni hıfz [u] hırâset etmeden âciz olup bu gece nevbet ile hünkârımız bekleyelim derken kapudan Hazret-i Peygamber zâhir olup yüzünden saru **[Y 54b]** nikâbın ref‘ edüp arz-ı cemâl eyledi. Ve hûrmâ lîfinden hil‘atı var idi. Ve ayaklarında sarı edikleri var idi. Ve ser-i sa‘adetinde sarı deve yüğünden destâr-ı şerîfinin iki yerden taylesânları var idi. Selâm verdi ve aleyk aldık.

‘Efendi siz buraya nereden geldiniz’ deyüp bu refîklerimiz kovmak istediler, ben,

‘Hele söyledelim’ dedim.

‘Ben Hazret-i Peygamberim, Selîm ile ahdimiz var. Ol bana hizmet eder. Ben dahi ana hizmet edüp kendüyi ve inkırâzu’d-devrân oğulları benim himâyemdedir. Siz huzûrunuzda olun, safâ-yı hâtır ile istirâhat eylen. Eyle bir şey olursa, ben Selîm’im menâmında uyarırım, siz elem çekmen’ deyüp nerdübândan aşağı enüp gitdikde ardı sıra endik. Ne âdem ne âdemîzâd var. Bu ne acâ’ib hikmetdir, deyü âlem-i hayretde kalup bu refîklerimiz ile meşveret ederken cümlemiz Ashâb-ı Kehf hâbına varmışız. Bir zamândan sonra gördük, pâdişâhım dal kılıc kapudan feryâd etdiler. Anı gördük, bir uryân Urbân kendüyi deryâya atup gâ’ib oldu. İşte mâ-vaka‘ budur. Fermân pâdişâhımındır” deyince derhâl Selîm Hân eydir:

“Vallâhi ve billâhi bunların nakli üzre vâkı‘ama Hazret-i Resûl ol esbâblar ile girüp eydir:

‘Yâ Selîm! Huddâmlarına tenbîh etdim. Sehel istirâhat edeler, anlara muğber-hâtır olma. Hâzır ol, seni katle gelirler, ammâ korkma, andan sana zarar gelmez. Kalk’ dedi ve biz dahi uyandım, gördüm ki başım ucunda ol mel‘ûn. Bire hay, deyü dal kılıc yerimden pertâb edüp bunlara haber etdim, cümlesi uyurlar. Vâkı‘anız vâki‘dir, sizi âzâd etdim” deyü cümle hâs odalıların defter-i cerâyimlerine afv kalemin çeküp kırk hâs odalıyı çerâğ-ı efrûhte edüp herbirine mâl-ı firâvân ihsân edüp kırk Mısır beği edüp herbirine birer sarây-ı âlî ve birer hânedân sâhibi havâtînler verüp çerâğ eder.

Andan Selîm Hân yine sarâya gelüp dellâllara nidâ etdirir kim;

“Ahd [ü] emân ahd-i âl-i Osmân olsun. Ol gece Ümmü‘l-kıyâs’da katlime gelen kimse gelsin, korkmasın” deyü dellâl nidâ edince **[P 177b]** bir zeberdest tüvânâ şâhbâz, yüzünden nûr tamar, ismine Çerkez Gâzî Kertbay derlermiş.

“Es-selâmu aleyk yâ Selîm” deyü bî-pâk ü bî-pervâ gelüp otur demeden saf-ı na‘lde karâr eder. Selîm Hân eydir:

“Sen misin ol gece benim **[Q 179b]** katlime gelen?” dedikde,

“Na‘am. Benim” dedükde,

“Niçün böyle etdin?” der. Kertbay eydir:

“Ya nice etmiyem. Vilâyetimiz üzre yağı gelüp ehl [ü] ıyâlimiz tasarruf edesiz ve bu kadar ibâdullâh telef edesiz. Ve etdiğin cenglerde yedi evlâdım şehîd oldu. Bu kadar milk [ü] emlâkim el eli(si)ne düştü. Husûsâ Tumanbay gibi hâfız-ı Kelâmullâh ve şecî‘ âdil Sâm-akrân bir velî-ni‘am efendimden ayrıldım. Âhir bu Selîm’i ben öldürürüm deyü hazretden izin **[Y 55a]** istedim.

‘Devlet-i dünyâ böyle çirkefdir. Rızâullâh bunun üstünedir kim devlet Çerâkesden yüz döndürüp âl-i Osmân’a yüz göstere. Elbette Selîm benim himâyemdedir. İncitme’ derdi. Âhir ol gece,

‘Yâ Resûlullâhi karârım kalmadı, Selîm’den intikâmım alırım. İşte bu gece katline giderim’ dedim.

‘Ey gidersin, ben dahi Selîm’i uyarırım’ dedi. Âhir sevdâmı ve oğullarım firâkını yenemeyüp başımı torbaya koyup geldim. Bahıl gibi sen de uyandın. Cân başıma sıçrayup bilmem ne havf ile kendimi deryâya atdım. Yohsa benim ol gelişime elli âdemden dönmezdim ve kerrât ile atımla beş yüz âdeme at komuş yiğitdim. Ammâ bana ol gece ne hâl oldu. Yüze yüze karşu bir cezîreye geçdim. Andan bir köğe vardım, atlandım. Şimdi ahd-i mîsak ile da‘vet etmişsin, geldim. Emir Allâh’ındır” deyince Sultân Selîm hazz edüp,

“Behey âdem! Ne dost yüzlü sağ sözlü düşman olursun” deyü kahkahâ ile Selîm Hân gülüp eydir:

“Şimden gerü benim Mısır’ımda durma. Var yıkıl git” der. Hemân Kertbay eydir:

“Mısır’da senin ne alâkan var? Bu dünyâ eski Tahtakal‘a gibi bir dâm-ı tezvîr yeridir. Kimsenin milki değildir. Aklın var ise Mısır’dan sen var yıkıl git. Ben öldüremedim, ammâ bunda niçe bin cânı acımış âdemler vardır, anlardan bir gün seni biri öldürüp

bednâmlık olur.”

Selîm Şâh bu kelâmlarından gâyet hazz edüp vâfir ihsân [u] in‘âm edüp Gâzî Kertbay’ı İslâmbol’a bile götürmüşdür. Ba‘dehu Selîm Hân cemî‘i umûrun Hayre Beğ‘e tevfîz edüp kendüler alâ-tarîkı‘l-hirâse Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye’ye revâne olurlar.

Fasl-ı Râbi‘
Reften-i Sultân Selîm be-cânib-i Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye

Donanma-yı hümâyûndan iki yüz pâre firkate ve kalyeta Mısır Bulağı‘na gelüp bir azîm şâdumânlar edüp cümle gemileri zîb [ü] ziynete müstağrak edüp Selîm Şâh müfîd [ü] muhtasar on bin mikdârı müsellah asker ile merâkiblere süvâr olup Bulak’dan avanta etdükde bir yaylım top u tüfeng şâdumânı ederek Nîl’in Dimyât cânibindeki tarafında iki yüz pâre şehri seyr [ü] temâşâ ederek beş yüz mîlde bender-i şehr-i kal‘a-i Dimyât’a varup Şeyh Ebü‘l-feth kurbunda serâperdesin kurup a‘yân-ı vilâyetden on Mısır hazînesi hedâyâ gelüp cümle halka ihsân [u] in‘âmlar edüp Dimyât kal‘asından bir yaylım top u tüfengler atılup Merecü‘l-bahreyn’e varup gusl edüp Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır’ın mülâkat oldukları yerde ibâdet edüp yine şehr-i Dimyât’a gelüp Şeyh Şatâ hazretlerin ziyâret edüp cümle kibâr-ı evliyâullâhları dahi ziyâret edüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp acı deryâ ile bir günde bender-i şehr-i Reşîd’e vardıkda leb-i deryâdaki kal‘a-i Tiyen’den **[Y 55b]** top u tüfeng şâdumânları olup şehr-i Reşîd’de karâr eder. Cümle a‘yân-ı vilâyet hedâyâların arz edüp kal‘a miftâhların teslîm ederler. Anda Köm Efrâh’ı ve cemî‘i kibâr-ı evliyâullâhı ziyâret edüp ibâdullâh hammâmına girüp gusül eder. Hâlâ halvethânesi mesdûd olup halvetdir, meğer bir hasta içün açarlar, bi-emrillâh girüp şifâ bulması mukarrer [ü] mücerrebdir.

Andan yine zevraklara süvâr olup Reşîd Merecü‘l-bahreyn’inden âb-ı sâfı nûş edüp altmış mîlde kal‘a-i İskenderiyye limanına dâhil oldukda el-azametullâh beş pâre kal‘adan ve yedi yüz pâre âl-i Osmân donanmasından bir yaylım top ve bir yaylım tüfeng atılup kal‘a-i İskenderiyye semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup iki limanın mâbeyninde serâperde-i Selîmî‘sin kurup cümle a‘yân-ı vilâyet beş pâre kal‘anın miftâhları ile cihânın mâl-ı firâvânın hedâyâ getirüp herbiri ihsân-ı pâdişâhîye mazhar olurlar.

Zikr-i hazâyin-i Sultân Gavrî be-kal‘a-i İskenderiyye

Ol zamân ki Sultân Gavrî Selîm Hân’ın tulû‘ [u] zuhûrun istimâ‘ edüp kendi kuvvet-i tâli‘in Mısır’ın ehl-i nücûmlarına ve tâli‘-i Selîm’i dahi yokladup cemî‘i kehhân u remmâl ve ceffâr u fol-küşâlar ve ilm-i kef ve ilm-i hurûf-ı Alî ve ilm-i şâne ve ilm-i da‘vet sâhibleri Gavrî‘ye eyitdiler kim;

“Bu niyyet etdiğin kimesneden sana zarar isâbet eder” deyü cümle ehl-i nücûm ve ehl-i cifr Sultân Gavrî‘ye bu kavil üzre haber verdiler.

Gavrî dahi başı tedârikine düşüp cemî‘i emvâl [ü] erzâkının götürmede hafîf, bahâda girân eşyâların İskenderiyye kal‘ası hazînesinde münderic edüp dahi etrâf bilâddan yedi yıl mukaddem mâl-ı Kârûn tahsîl edüp İskenderiyye’de hıfz edüp elli pâre kadırga dâ’imâ İskenderiyye’de elbetde hâzır idi. Ve Mağrib-zemîn’de Sultân Ya‘kûb ile uhuvvetleşüp Selîm’den muztar olursa elli pâre kadırga ile Mağrib-zemîn’e firâr edüp bu kadar mâl-ı Kârûn ile Mağrib’e varup anda istîlâ edüp yine Mısır üzre sefer ede.

Bu mülâhaza ile cümle girân mâl-ı hazâyini İskenderiyye'de idi, ammâ *el-'abd yüdebbir vallâh yukaddir* [81] Selîm Hân Mısır üzre azîmet etmezden evvel vezîri Kara Pîrî Paşa'yı İslâmbol'da kâ'immakâm nasb eyleyüp yedi yüz pâre yelken ile ibtidâ İskenderiyye'yi muhâsara etdirüp kendüler kat'-ı menâzil ederek Mısır kurbunda Gavrî ile ceng edüp Gavrî ol meydân-ı ma'rekede gâ'ib olup cümle mâl-ı Kârûn İskenderiyye'de kalup Selîm Şâh İskenderiyye'ye gelüp feth-i bâb-ı hazîne eyleyüp der ceng-i evvel elli yedi bin Mısrî kîse pâre çıkdı ve on iki bin kîse mümessek zer ü hâlis ahz olundu.

Ve ibtidâ Haleb altında Merc-i Dâbık sahrâsında Gavrî münhezim olup firâr etdükde Hazret-i **[Y 56a]** Risâlet-penâh'ın sancağ-ı şerîfi Selîm Şâh'ın kabza-i tasarrufuna girüp anı uğur dutunup yedi gün kendileri heccân üzre sancağ-ı Resûlullâh'ı taşıyup Hacı Alî nâm bir sipâhîye verüp sipâha sancağ-ı Resûl taşımağı kânûn etdi.

Ve bir esed tasvîrli *nasrun minellâh* hatlı kırmızı alem dahi İskenderiyye hazînesinden çıkdı.

Ve bir cevâhir ile musanna' bir sandûka içre Hazret-i Risâlet['in] Uhud gazâsında şehîd olan dendân-ı şerîfi ve bir dutam mübârek lihye-i şerîfi kılları ve çeşm-i nergislerinin sürmedânı ve mîldânı ve bir kıt'a içi ziftli hasırdan âbdest ibrîği ve bir zıbru ağacından tesbîhi ve bir kıt'a çimşîrden na'lın-ı şerîfi ve bir hezârân alaca asâsı ve pâypûş-ı şerîfi ve iki kıt'a hırka-i şerîfi, biri hûrmâ lîfi saruya mâ'il ve biri beyâz kutnî sûzenî cillâyî **[Q 180a]** hil'at ve bir eğer ve bir kara kılıc ve bir deve yüğü kuşak ve bir deve yüğü ridâ ve bir deve yüğü destâr-ı şerîf ve bir beyâz sûzenî arakıyye.

Bunlar cümle kat-ender-kat zer-ender-zer zerdûz boğçalar içinde mahfûz olup üzerlerinde *"Hâzâ muhallefâtu Resûlillâh"* deyü tahrîr edüp cümlesine Selîm Hân yüzün gözün **[P 178a]** sürüp "*Şefâ'at yâ Resûlullâh"* deyüp bizzât kendiler mühr ururlar.

Andan bizzât Hazret-i Yûsuf'un destâr-ı şerîflerin teberrüken mübârek başlarına geyüp yine sandûka-i mücevheri içre hıfz ederler.

Ve yine Hazret-i Yûsuf'un bir bıçağı ve sicinde hapis iken vakt-i salâtı bilmek içün yapdığı sâ'at ve bisâtları görüp sandûkasında mühr ururlar. Sonra Yûsufî destâra göre destâr sarup zamân-ı hilâfetlerinde Yûsufî sarığile gezerlerdi. Sonra Selîmî destâr îcâd etdiler. Anıniçün Selîmî derler. Zîrâ Ebü'l-feth ve babası Bâyezîd-i Velî mollâ örfü geyerlerdi. Kendiler Yûsufî ve Selîmî geyerlerdi. Ammâ bu hazîne-i İskenderiyye'de kallâvî sarık buldular. Meğer Sultân Kalavân'dan kalmak ile kallâvî derler imiş.

Ve Çâryâr-ı Güzîn'in kılıcları ve selef pâdişâhlarının tarzı ve tavrı esbâbları ve âlât-ı silâhları ve kisveleri ve kâmil elli bin musanna' u murassa' tüfeng ve yigirmi bin Mısrî kılıçlar ve on bin zırh ve yigirmi bin kemân ve bî-hisâb ok ve bî-hisâb zemberek ve bî-hisâb cıda ve bilâ-hisâb tîrkeş ve yancık ve kırk bin Haleb kalkanı ve Dımışkî kalkan ve on bin Dımışkî hışt ve bilâ-hisâb Dımışkî topuz ve yigirmi bin zırh ve yigirmi bin katlâvî ve otuz bin toğulkay

Ve kâmil on bin mertebânî tabak Gavrî'nin kendi kârı idi. Mertebânî Mısır'dan gayrı bir yerden olmazdı. Ol dahi Gavrî'nin kendi kârı idi. Bir evliyâullâh nazar edüp dâ'imâ mertebânî işleyüp her birin birer a'yâna alâ-tarîkı'l-hedâye **[Y 56b]** gönderdikde ol kimesne mertebânî tolusu altun gönderirdi. Tama'ından anı kâr edinmiş idi.

Ve bunun emsâli tahrîri mümkin olmayan eşyâlar İskenderiyye hazînesinden çıkup cümle eşyâyı donanma gemilerine toldurup Âsitâne'ye revâne oldular.

Selîm Hân dahi İskenderiyye'de hayâtda olan kimesnelerin ziyâretine varup du'â-i hayrların alup merhûmların ruhâniyetlerinden istimdâd taleb edüp yine akabe ve firkateler ile Mısır'a bir şâdumân ile gelüp ol hafta Ümmü'l-kıyâs'da Nîl kesimi edüp bir şâdumânî olmuş kim hâlâ Mısır tevârîhlerinde mastûrdur. Hattâ Selîm Hân ol sürûr [u] şâdumânı görüp Mısır'ı taht edinüp kalmak murâd edindi, cümle ulemâ ve a'yân-ı devlet rızâ vermediler.

el-Faslu'l-hâmis aşere
Kavânîn-i Mısır fî-devleti Sultân Selîm Hân ibn Bâyezîd Hân
Nevverallâhu madca'ahümâ bi-envâri'l-gufrân

Ve Selîm Hân İskenderiyye'den gelüp cümle ulemâ-yı Mısır'ın izniyle Selîm Hân cümle ehl-i dîvân ile Eski Mısır'da câmi'-i Amr ibnü'l-Âs'da cum'a namâzın kılup iki kerre yüz bin âdem cem' oldu. Zîrâ ol gün Ebussu'ûd-ı Cârihî ve Merzûk-ı Kifâfî hazretleri hâzır idiler. Anların izn-i şerîfleri ile Ebü'l-alâ hazretleri hutbe-i şerîfi tilâvet edüp,

"Sultânü'l-berreyn ve hâkânu'l-bahreyn hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn es-Sultân Selîm Hân ibn Sultân Bâyezîd Hân ebbede[llâ]hu saltanatahu ilâ inkırâzı'd-devrân"

deyü hutbe tilâvet etdi.

Ve yine ol sultânların izn-i şerîfleri ile Şerîfî altunundaki sikkesinde,

"Sâhibü'n-nasr dârıbu'n-nasr azze ve'n-nasra fi'l-berri ve'l-bahri es-Sultân ibn es-Sultân Selîm Şâh ibn Bâyezîd Hân azze nasruhu duribe Mısır fî sene 922"

deyü tahrîr etdiler.

Andan Selîm Şâh bir gün dîvân-ı pâdişâhî edüp cemî'i ehl-i dîvân a'lâ ve ednâ ve pîr [ü] cüvân cem' olup Hayre Beğ'in eline yapışup serîr-i hilâfetde ber-karâr edüp başına selîmî mücevveze geydirüp üstüne kendi sorgucundan bir zî-kıymet otağa-i şâhî koyup sırtına bir semmûr hil'at-ı fâhire ve beline bir zerrîn kemer üzre bir murassa' hançer bend kılup Selîm bizzât Hayre Beğ'e bu hizmetleri kendü eliyle edüp el kaldırup du'â edüp;

"Hayre Bay seni vezîr etdim ve bu devlete kâ'immakâmım eyledim. Göreyim seni, Hazret-i Risâlet-penâh'a nice hizmet edersin. Ben Mısır'dan bir şey ümniyyesinde değilim. Ancak Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn nâmın kazandım. Mısır'ın cümle mahsûlün Hazret-i Peygamber'e vakf eyledim, şâhid olun. İmdi şimden gerü ey Hayre Beğ sen bu vakfullâh mütevellîsisin. Bir hoş hizmet eyle" deyüp on iki altun taşlı cevâhir murassa'âta gark olmuş şâtırlar ihsân eyledi.

Ve üç yüz murassa' kemer kuşaklı **[Y 57a]** iç oğlanları ihsân eyledi. Ve on iki cevâhir eğerli yedek ihsân eyledi. Ve on ikişer kat mehterhâne hibe eyledi. Ve yedi kat kûs-ı husrevânîler verdi. Ve üç direkli ve kırk sütûn üzre sâyebânlı bir çetr-i mülemma' verdi.

Ve kırk hâs odalıları ikişer tuğ ile mîr-i Mısır etdi. Ve yüz nefer ser-i kârda olan ağavâtlardan yüz nefer Çerâkese beğleri etdi.

Ve haftada üç gün dîvân olmayup cum'a, cum'aertesi ve çehârşenbe günleri ta'tîl olup beş

gün dîvâna kadıasker gelüp dîvân-ı pâdişâhî olup her dîvânda beher yevm ikişer Mısrî kîse [[(–) (–)] pâdişâhîye üç bin sahan ta‘am çıkup cümle ehl-i dîvân ve huddâmları ve ba‘îd yerlerden gelen ibâdullâh şakîleri tenâvül etsin deyü kânûn etdi.

Ve dîvân çavuşlarının âsitânesine beher yevm beşer koyun ve birer erdeb pirinç ve iki kîle ades ve nohud ve on hamle odun ve iki vukiyye şem‘-i asel ve imâm ve mü’ezzinlerine vazîfe etdi. İlâ hâze’l-ân [[(–) (–) (–)]] okurlar.

Ve ekâlîm-i Mısır’da cümle seksen keşşâfdır. Anların dîvânlarında mâl-ı pâdişâhîden beher yevm sabâh ve akşâm summâdı olup [[(–) (–)]] kezâlik summâtları ve yüz Çerâkese beğlerinin ve yüz nefer bölük ağalarının summâtları çekildükde âmme-i hâssa sofralar verilüp her ta‘am vaktinde köslere turralar urulup cümle cû‘ân haberdâr olup ni‘met tenâvül etmeği kânûn edüp [[(–) (–)]] ni‘meti dâ’imdir.

Ve’l-hâsıl böyle ni‘met-i firâvân bir pâdişâh diyârına mahsûs değildir. Andan kânûn-ı pâdişâhî olmadık [[(–) (–)]] taraf-ı pâdişâhîden hâss-ı hümâyûnu on iki yük kırk yedi bin akçedir. Ve gazâlarda Mısır, Bağdâd ve Habeş ve Yemen ve Irâk vâlîleri (–) (–) (–) (–) Selîmîleri üzre sorguç takup Tatar Hân bulunduğu yerde Tatar Hân’ın altına Mısır, andan Irâk, andan Yemen tübba‘ları andan Budum (–) (–) (–) (–) dîn oturur.

Bu beş vezîr sultânlar makâmında kâ’im olup sorguc taşıdığıyçün sâ’ir vüzerâlara tasaddur ederler (–) (–) (–) (–). Mısır vezîri hâss-ı hümâyûnuna göre eğer Yemen’e ve Habeş‘e ve Irâk ve gayrı yere serdâr olsa kendü askeriyle [[(–) (–)]] ile sefer eşmek kânûn-ı Selîmiyye oldu. Ammâ şimdiki asırda Mısır kulu gâlib olmak ile cemî‘i mukâta‘ayı kânûn-ı Selîmî (–) (–) (–) (–) **[Q 180b]** üzre zabt edüp paşa tevâbi‘âtına bir şey kalmayup ancak Mısır vezîri bin âdemle iç kal‘ada sâkin olup cemî‘i ağavâtları kânûn üzre ulûfeleri ile geçinirler.

Ve yigirmi dörd ağalıkları dahi vardır, anlar ile kifâf-ı nefs ederler. Ve paşanın üç yüz iç ağalarına ve cümle ağavâta ve karakullukçulara ve’l-hâsıl üç bin paşa ağavâtları huddâmlarına varınca her sene başında çuka ve kumâşları ve don ve gömlekleri ve pabuc ve mestlerine varınca ve Ka‘be-i şerîfe kisve **[Y 57b]** edüp Karadonlu Beytullâh’a andan Şecerüddürre nâm hâtûnun vakfından cümle ağavât huddâmlarına yıllık vermeği kânûn eyledi. Zîrâ Şecerüddürre Hâtûn selef pâdişâhlarının **[P 178b]** iç ağalarına ve taşra ağalarına serâpâ yıllık verir imiş.

Andan Selîm Şâh bu Şecerüddürre Hâtûn’un evkâfın yoklayup;

“Bir avret Ka‘be-i şerîfi siyâh harîr ile örterse hâlâ ben Mekke ve Medîne pâdişâhı oldum, ben Ka‘be-i şerîfi serâpâ dîbâ ve şîb ü zerbâf üzre incü ve cevâhirli eşyâlar ile zerdûz perdelerle Ka‘be-i şerîfi örterim” deyü buyurduklarında cemî‘i ulemâ-yı Mısır ve mezâhib-i erba‘a sâhibleri ve Ebussu‘ûd-ı Cârihî halîfeleri destûr vermeyüp;

“Mâ-tekaddem kisve Şecerüddüre Hâtûn’undur, o hayrât kimseye müyesser olmayup Cenâb-ı İzzet ana muvaffak eylemiş. Hâlâ anın vakfıdır. *Şartu’l-vâkıf ke-nassı’ş-Şâri‘* deyüp rızâ vermediler.

Selîm Hân gıbta edüp;

“Hay gidi avret! Ne gizlice hayrât yoklamış. Bir mülûke müyesser olmayup ana müyesser

ola,” buyurmuşlar.

“Ammâ biz Mekke ve Medîne’ye ne hayrât edelim,” deyüp ol kisveden ziyâde Ka‘be-i mükerremenin kapusunun yeşil atlas üzre zer-ender-zer perde-i şerîfin ve Makâm-ı İbrâhîm’i müceddeden binâ edüp sandûka-i şerîfin zer-ender-zere müstağrak etdi.

Ve Harem-i şerîf minberinin kapusu perdesin zer-ender-zer etdi.

Ve Harem-i şerîfi müceddeden ta‘mîr ü termîm etdi.

Ve Hazret-i Resûl’ün rahm-ı mâderden müştak olduğu beyt-i şerîf ki Emîne Hâtûn vâlidelerinindir, ol hâne-i nûr-ı mübînin kubbesi rusâsın müceddeden binâ etdi.

Ve şehr-i Mekke içre kâmil bin aded âsâr edüp ibtidâ âl-i Osmâniyânın hutbesin Mekke’de Koca Selîm Hân tilâvet etdirdi.

Ve Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet’in kabr-i şerîfi üzre cevâhirle zerdûz bir çetr-i mülemma‘ etdi kim çeşmler hîrelenir. Ve Medîne’de bî-hisâb hayrât [u] hasenâtlar etdirdi.

Dahi cümleden Mısır Mollâsı Kemâl Paşazâde kalemiyle Mısır’ın (–) (–) bin pâre kurâ ve kasabât belîdelerin tahrîr etdirüp elhâsıl gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen cemî‘i mevcûdâtları tahrîr etdirüp ümenâ ve mültezimîne mukâta‘a tarîkıyla verüp cümlesin Haremeynü’ş-şerîfeyn’e vakf eyledi.

Ve eyâlet-i Mısır cümle (–) pâre kurâ tahrîr olunmuşdur. Cümlesi dörd kısma münkasemdir. Kısm-ı evveli (–) pâre kurâdır. Cümle selef pâdişâhlarının hayrât [u] hasenâtlarının evkâfıdır. Hîn-i tahrîrde vakfa ne kadar feddân ya‘nî ne kadar dölüm ber-şart-ı vâkıf şart etdiyse nâzırı anlardan mâl tahsîl edüp cümle e’imme ve hutebâ ve meşâyih ve mu‘arref ü müsebbibine vazîfelerin verüp mâ-bâkî ne kalırsa mâlı mîrî tarafından zabt olunmak kânûn oldu.

Ve bir kısmı dahi küşûfiyye kurâlarıdır. Ya‘nî paşanın hâss-ı hümâyûnu içün **[Y 58a]** ifrâz olunan (–) pâre kurâlardır kim birinde birer kâşif vardır. Yüzer ikişer yüzer cündü ile enüp binüp paşanın küşûfiyye mâlların tahsîl eder kim senevî iki yüz kîse olur. Ammâ zamânımızda bir beled âtıl olsa anın sâhibi olan mültezim mâlın vermede âciz olup köyünden ferâgat edüp paşa üstüne bırağup küşûfiyye köğü olur. Paşa dahi re‘âyâ üşürüp tahtîr edüp zirâ‘at edüp mâlın çıkarır. Eğer tâlibi olursa paşa birine ferâgat eder. Zîrâ kendi amâr eyledi.

Ve bir kısmı eyâlet-i Mısır’da mâl-ı pâdişâhî içün zabt olunan beğlik pâyesiyle cümle on yedi kâşiflik yerdir. Ve cümle (–) (–) bin pâre kâşif hükûmetinde köylerdir.

Her kâşife yedişer bölükden yüzer âdem verüp kâşif dahi beş altı yüz sekbân ve cündîler besleyüp vilâyetinden mâl-ı pâdişâhî tahsîl edüp tült-i evvel tült-i sânî ve tült-i sâlis ve seyfî ve şitfî mâlların bu kadar askerle cem‘ edüp kul mevâcibine ve pâdişâh hazînesine verirler. Ve bu kâşifler ile vilâyet vilâyet gezen yedi bölük halkına pâdişâh kîsesinden beşer yüz ve altışar yüz ve biner guruş avâyidleri vardır. Çorbacıları beşer Mısrî kîseye kanâ‘at etmeyüp kâşifin zincîrinden bâ‘zı mücrimleri ıtlâk etdirirler.

Ve kısm-ı râbi‘i bir mültezim merhûm olsa köğü mîrîye kalup paşa tarafından dâr-ı pâdişâhîden köyü dellâl mezâd (–) (–) (–) (–) (–) (–) edüp kırk elli ve yüz kîseye dek mahlûl

köğler satılup cümle re‘âyâsı ve gayrı terekesiyle mezâd-ı sultânî (–) (–) (–) (–) (–) (–) fürûht olan mâlın paşa almak kânûn-ı Selîm Hân oldu. Ve ol beledi alan mültezim hîn-i tahrîrde [[(–) (–) (–)]] aldıysa beher sene mâlın mevâcib ve surre-i Mekke [ve] Medîne içün verüp mâ-bâkî bir(?) kîse ve yüz kîse dahi olursa ve ne kadar fâ (–) (–) (–) (–) (–) (–) ’iz olursa dahi kendü mâlı olup köyü amâr edüp hâl-i hayâtında ol köye mutasarrıf olup fevtinde kendi (–) (–) (–) (–) (–) (–) evlâdına intikâl etmeyüp yine mîrî olmak kânûn olundu.

Selîm Şâh bir sene Mısır’da mukîm olup Reşîd ve İskenderiyye’ye cümle varup gelmesi ile (–) sene olup sene 924 Rûm’a revâne olup sene 926 vefât edüp oğlu Sarı Süleymân Hân pâdişâh oldu.

Ve kısm-ı hâmisi, Hazret-i Risâlet-penâh şerî‘ati üzre Mısır’da (–) (–) (–) (–) (–) (–) ne kadar kefere ve Yahûdî ve Kıptî ve Ermenî ve Freng hâsıl-ı kelâm cümle harâcı cevâlî emîni başka hâkimdir, yüz [[(–) (–) (–)]] dîvân-ı pâdişâhîde defterdâra teslîm edüp Mekke ve Medîne’ye surre bağlanup her sene emîr-i hac [[(–) (–) (–)]].

Kısm-ı sâdisi, eyâlet-i Mısır’da ne kadar ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar var ise Âsitâne-i sa‘âdet’de Dârü‘s-sa‘âde ağası [[(–) (–) (–)]] âzâd olmuş ağalar fevt oldukda cümle kurâ **[Y 58b]** ve muhallefâtların paşa zabt etmek kânûn-ı Selîm idi. [[(–) (–) (–)]] ve İbrâhîm Paşa asrında hatt-ı şerîf vârid olup kara ağalar tarafından başka bir ağa beytü‘l-mâl emîni olup [[(–) (–) (–) lerin]] izniyle cüz’î ve küllî esbâbları bir yere hıfz olunup paşa tarafından dahi bir ağa mübâşir konup cümle [[(–) (–) (–)]] mühürleyüp pâdişâh-ı âlem-penâha paşa arz edüp Âsitâne tarafından bir kapucubaşı veyâhûd bir [[(–) (–) (–)]] gelüp mezkûr mâlı ve kurâları bir kuluna mı ihsân eder, yohsa fürûht oluna mı buyurmuş, ana göre [[(–) (–) (–)]] kara ağalar mutasarrıf oldukları köylerin mâl-ı pâdişâhîsin edâ edüp fâ’izi her ne kalırsa keyfe mâ-yeşâ **[Q 181a]** mülkiyyet üzre mutasarrıf olurlar.

Ve kısm-ı sâbi‘i, cümle yeniçeriyân ve azebistân ve müteferrikagân ve gönüllüyân ve tüfengciyân ve sipâhân ve eytâm ve cevâlî **[P 176a]** ve keşîde kaleminden cümle askerî tâ’ifesinin beytü‘l-mâlların paşa zabt eylemek kânûn-ı Selîm Hân oldu. Ammâ bin yetmiş senesinden berü mustahfızân ya‘nî yeniçeriyân ocağı ve azeb ocağı tegallüb eyleyüp beytü‘l-mâlların kendüler zabt edüp niçe bin fellâhîn yoldaşdır, deyü beytü‘l-mâlın zabt edüp bir sefere me’mûr olsalar, ortalarının cemî‘i masârıfların beytü‘l-mâldan görürler. Ve bir kefere İslâm’a gelüp kapularına varsa, kisve ederler. Ve garîb yiğide kisve ve dirlik verüp atlandırırlar. Ve bu yoldaşları küffâra esîr olsa, anı on bin guruş da olursa halâs ederler. Ol seneden berü paşa beytü‘l-mâllarına vaz‘-ı yed edemez oldu, ammâ mâdde-i azîmdir. Ammâ gayrı hâssa ve âmmın beytü‘l-mâlını paşa zabt edüp yedi bölükden çavuşlar ve kadıasker tarafından kassâm nâ’ibleri yazup çizüp paşa ağası izniyle paşa hazînesine teslîm olur. Zîrâ paşanın üstü iltizâmdır ilzâmdır elzemdir. Tahsîl olan mâlı mevâcibine verir. Eğer merhûmun vârisi gelüp isbât-ı vücûd ederse, akrabâsı mâlın paşadan yedi bölük çavuşları ve kassâm defteri mûcebince devede kulak taleb edüp alır.

Andan kısm-ı sâmini, cemî‘i eyâlet-i Mısır’da ne kadar Mekke ve Medîne köyleri tahrîr olundu ise anlardan altmış iki bin altun masrûfıyla altmış beş bin altun Mısır’dan surre bağlanup paşanın bir ağasıyla ve Mısır’ın yedi bölüğünden yedi yüz âdemle Şâm-ı şerîfde surre emînine teslîm edüp Medîne’ye götürmek kânûn oldu. Mukaddemâ kânûn-ı Selîm Hân İslâmbol’dan giderdi. Ve yine Mısır’dan altı bin evkâfdan altı yüz kîse Mısır

emîrü‘l-haccı Mekke’nin cümle şürefâlarına ve gayrı meşâyihlerine ve mücâvirîne surre götürmek kânûn-ı Selîm oldu.

Ve kısm-ı tâsi‘i, eyâlet-i Mısır’da Mekke ve Medîne köyleri ki **[Y 59a]** meselâ şehr-i Mutûbis, şehr-i Dârûd-ı şerîf ve şehr-i Sanabû hulâsa-i kelâm cümle yedi yüz pâre köyden ve kurâ ve kasabâtdan (–) (–) erdeb gılâl Mekke ve Medîne’ye Muhammedî gemilerile gitmek kânûn-ı Selîm Hânî olup Mekke ve Medîne’i ganîmet eyledi. İnşâallâh gayrı kavânînler cümle mahallinde tahrîr olunur.

el-Faslu’s-sâdis aşer
Eyâlet-i Mısır’da olan hilâfetleri ve mîrlivâları ve Mısır içinde sâlyâne ile sancak beğlerin ve cümle kâşifliklerin kânûn-ı Selîm Hânî üzre beyân eder

Evvelâ Mısır eyâletinde sultânü‘l-berreyn Mısır emîrü‘l-haccıdır, Mısır beğlerindendir. Ba‘zısı iki tuğ ile mutasarrıf olur. Kânûn üzre tahtı Süveys’dir. Cümle Ka‘be râhı Urbânı Mısır emîrü‘l-haccına sultânü‘l-ber derler. Azîm hükûmetdir kim kırk bin huccâca her sene serdâr-ı mu‘azzam olur.

Ve ikinci saltanat dahi Mısır’da Süveys beğidir. On iki pâre kadırga ile Süveys deryâsından iki yüz pâre gılâl gemileri ile niçe bin huccâcı Cidde’ye ve Yenbû‘‘a götürmeğe me’mûrlardır. Dîvân-ı Mısır’da on iki kîse sâlyânesi vardır. Ve anbâr-ı Yûsuf’dan beher sene (–) (–) erdeb gılâlı alup cümle askerine ve nevâtileri ve rübbânlarına ve mücrim ve forsa pâyzenlerine yedirüp sefer eder. Ve gemilerinde fânûs ve altun alem taşır. Buna dahi sultânü‘l-bahr derler. Hakkâ ki saltanatdır.

Ve üçüncü hilâfet dahi bender-i Cidde hükûmetidir. Gâyet müstakil paşadır. Ba‘zı zamân iki tuğla ihsân olunur. Zîrâ şürefâ üstüne tasaddur etsin, deyü hayli ruhsat vermişlerdir. Arab-ı Urbân içinde vekîlü‘s-sultân derler. Hükûmet-i azîmedir. Zîrâ Hind ü Sind ve Yemen ve Habeş ve Sevâkin pâdişâhları cümle bu Cidde sultânına mürâca‘at edüp vekîlü‘s-sultân deyü i‘tibâr ederler. Ve dâ’imâ Hind pâdişâhının buna nâmesiyle hedâyâsı gelir.

Ve dördüncü hilâfet eyâlet-i Mısır’da Mekke şerîfidir, sultân-ı şürefâ derler. Âl-i Osmân’dan sonra hutbede anların ismi yâd olur. Bağdâd’a ve Basra ve Lahsa ve Yemen’e varınca hükmü nâfizdir. Murâd edinse kırk elli bin hayyâl asker cem‘ eder.

Andan yine beşinci hilâfet Mısır eyâletinde Yemen’dir. Tâ Sultân Murâd-ı Râbi‘ asrında sene 1033 târîhine dek Mısır hükmünde hilâfet idi. Ol sene Zeydî imâmlar istîlâ edüp hükm etdiler.

Andan Mısır eyâletinde altıncı hilâfet Habeş iklîmidir. Hâlâ âl-i Osmân vüzerâları mutasarrıfdır. Büyük sultânlıkdır. Mısra‘:

Habeş sultânıdır gûyâ ki bir tıfl-ı siyâh ohşar

demişler.

Andan yedinci hilâfet Fûncistân’dır. Hâlâ melikleri Şeyh Bekrîler takrîbiyle Mısır vezîrlerine mutî‘lerdir.

Ve sekizinci hilâfet Tarabulus’dur.

Tokuzuncu hilâfet Tûnus'dur.

Ve onuncu hilâfet eyâlet-i Cezâyir'dir kim hâlâ bu üç hilâfet Mısır'a tâbi'lerdir ve sikkeleri dâyimdir.

Her sene Mısır vezîrinden bu on **[Y 59b]** hilâfete birer ağa istimâletler ile gidüp anlardan Mısır vezîrine hedâyâlar gelir.

Ve Mısır içinde kırk tabl [u] alem sâhibi birer ve ikişer tuğlu mîrlivâ ve mîrimîrânlar var idi. Ammâ hâlâ zamânımızda yigirmi iki yerde tabl [u] alem döğülüp summât-ı Muhammedî'si çıkar beğler vardır. Her biri birer işe me'mûrlardır. Evvelâ bir beğ beş yüz âdemiyle Âsitâne-i sa'âdete hazîne götürmeğe me'mûrdur.

Ve bir beğ âl-i Osmân'ın mührü ne cânibe serdâr olursa Mısır beğinden bir beğ mühür ile sefere me'mûrdurlar.

Ve bir beğ dahi beş yüz atlısı ile şehr-i Bulağ'ı bekler.

Ve bir beğ dahi beş yüz atlısı ile Eski Mısır'ı bekler.

Ve bir beğ dahi yine beş yüz atlıyla İmâm Şâfi'î'yi bekler.

Ve bir beğ dahi beş yüz atlıyla Sebîl-i Allâm'ı bekler. Âyende vü revende ve huccâc ve züvvâr-ı berr ü bihârı götürüp getirir.

Ve bir beğ dahi beş yüz yiğidiyle Süveys'e huccâcı ve kâfile götürmeğe me'mûrdur, ammâ şimdi gayrı ağa kâfilebândır.

Ve bir beğ dahi beş yüz yiğit ile huccâcı ve tüccârı ol götürür getirir.

Ve bir beğ dahi beş yüz yiğidiyle dâ'imâ âmâdedir kim ne tarafdan Mısır üzre düşman (–) (–) düşmanın birisi zuhûr ederse Mısır vezîri emriyle ol beğ ol aşkıyâ üzre tecride gitmeğe me'mûrdur.

{Ve bir beğ dahi beş yüz âdemiyle âl-i Osmân pâdişâhının kilâr-ı âmiresiyçün beher sene (–) (–) andan ndan bedelinden 33 kîse mâl alup şehr-i bender-i Dimyât'dan ve şehr-i Fereskûr'dan (–) kazâ-i ber-meyyâl ve şehr-i bender-i kazâ-i ber-meyyâl Reşîd'den (–) erdeb pirinç ve (–) kantâr şeker ve (–) kantâr ferde kahve ve yarım erdeb mercimek tahsîl edüp bender-i Reşîd'e endirüp andan cerimlere tahmîl edüp İskender (–) (–) (–) iyye'de der-anbâr edüp muvâfık eyyâm ile Âsitâne-i sa'âdete yollamağa me'mûrdur (–) (–) (–) bakarlar.

Ve bir beğ dahi defterdâr-ı beleddir kim bakıyyeyi tasaddî masdar(?) beşeye tasdîr(?) edüp cümle beğler ve gayrılar ana muhtâclardır.

Ve kânûn-ı Selîm Hân üzre kırk aded Çerâkese beğleri vardır, ammâ hâlâ yigirmi beğdir kim yüzer âdeme mâliklerdir.}

Ve gayrı beğler [[(–) (–) (–)]] aydan aya hâzır olurlar. Ve dâ'imâ mehterhâneleriyle âmâde dururlar.

Ve bu cümle beğler hizmetleri mukâbelesinde [[(–) (–) (–)]] senevî onar on ikişer kîse sâlyâne ve anbârdan (–) {erdeb gılâl ve (–) kadar at yemi} alırlar. Ve,

Mısır eyâletinde olan beğlerbeğilikleri beyân eder

Evvelâ [[(–) (–) (–)]] taraf-ı pâdişâhîden iki tuğ ile ihsân olunup dîvân-ı Mısır'dan senevî altı kîse alır. Ve altı kîse dahi Dimyât'dan (–) (–) (–)di (–) (–) (–)di vardır. Ve altı kîse dahi şehirden bâd-ı hevâsı vardır. Bu cümle on sekiz kîse mahsûlâtı mukâbelesinde iki pâre [[(–) (–) (–)]] kadırga ile kapudan paşa ile altı ay deryâda sefer edüp mâh-ı kâsımda kadırgaların Dimyât'da limana bağlayup mansûr u muzaffer safâda olurlar olup.

Andan Reşîd dahi **[Y 60a]** sancakdır. Cemî'i sâlyânesi Dimyât beği gibidir. Budahi iki pâre kadırga ile Akdeniz'de sefer **[P 179b]** eşer (–) (–) (–) edüp

Ve biri dahi İskenderiyye sancağı dahi Dimyât Reşîd gibi Mısır dîvânından sâlyâne alup iki pâre kadırga ile kapudan paşa ile sefer eşer (–) (–) (–) sefer edüp. İskenderiyye sancağı âlîdir. Ve Reşîd ve Dimyât sancaklarına İskenderiyye beği serdâr olup altı pâre kadırga ile donanma-yı hümâyûn ile tüccâr sefînelerin (–) (–) (–) sefere götürüp getirmeğe me'mûrladır.

Eyâlet-i Mısır'da dördüncü sancak Şarkıyye'dir.

Beşinci sancak Garbiyye'dir.

Altıncı sancak Menûfiyye'dir.

Ve yedinci sancak Buhayre'dir. {Selîm Hân Gâzî fethinden berü Mağrib-zemîn'de altun tibiri çıkarup Evcile nâm bir ma'den-i be-nâm azîm kâşiflik idi. Sene (–) târîhinde İbrâhîm **[Q 181b]** Hân asrında Mısır vezîri Maksûd Paşa eyyâmında Tarabuluslu mezkûr Evcile kâşifliğin tegallüben alup ilâ hâze'l-ân mutasarrıflardır. Ammâ kîmyâ-yı zeheb hâsıl olur kâşiflik idi.}

Sekizinci sancak Mansûre'dir.

Ve tokuzuncu sancak Kulûbiyye'dir.

Ve onuncu sancak Cîze-i Yûsuf'dur.

Ve on birinci sancak Benî Süveyf'dir.

Ve on ikinci sancak Feyyûm-ı Yûsuf'dur.

Ve on üçüncü sancak Minye'dir.

Ve on dördüncü sancak Menfalût'dur.

Ve on beşinci sancak-ı kebîr eyâlet-i azîm Circe'dir.

Ve on altıncı sancak Elvâhât-ı azîmdir.

Ve on yedinci sancak İbrîm'dir.

Ve bu sancaklara cümle Mısır beğleri biner âdem ile ve yedi bölükden ocak askeriyle *Tût'*dan *Tût'*a ya'nî Kıbtî hisâbınca yıldan yıla zabt [u] rabt edüp zimmetinde olan mâl-ı pâdişâhî defterdâra varup kula mevâcib ve pâdişâha hazîne bağlanır.

Ve bu her sancakda üçer dörder yüz ma'mûr [u] âbâdân kurâ ve kasabâtlar var.

Ve bu sancak beğlerinin cümlesinden eşbehi Circe hâkimidir ki Fûncistân'a ve Berber-zemîn'e ve Sûdân'a ve Evcile ve Mağrib'e dek hükm eder. Beş bin askere mâlikdir. Ba'zı beğlere iki tuğla ihsân olunur azîm eyâletdir. Ve Mısır'ın âb-ı rûyıdır. Senevî iki kerre yüz

bin erdeb gılâl Eski Mısır'da anın tahsîlinden gelüp cümle Mısır kuluna bundan alîk ve cirâye verilir. Ve iki yüz kîse dahi mâl-ı pâdişâhî verir. Ve seksen kîse paşaya kalemiyye verir. Ve yüz kîse Circe'ye yazılan kula ulûfe verüp muhâsebesine mahsûb olur.

Ve kendüsi Sa'îd vilâyetin dörd kerre yüz bin erdeb gılâle yürüdür. Senevî kendüye iki yüz Mısrî kîse kalır. Ba'de'l-masârıf Sa'îd-i âlî derler bir Sa'îd'dir kim Mısır Sa'îd'den ibâretdir. Cenâb-ı Bârî böyle ganîmet verdiği Sa'îd-i sa'îddir. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve bu Circe paşasının dîvânı Mısır vezîrinin dîvânı nice ise aynı eyledir. Cümle erbâb-ı dîvân hâzır olup bir alma ve verme ve bir asmak basmak atmak ve tutmak **[Y 60b]** bir akd [ü] hal bâzârı bir dîvândır kim ta'bîr olunmaz.

Ve Circe hâkiminin taht-ı hükûmetinde cümle 24 kâşiflik yerdir. Cümlesine Circe hâkimi hil'at geydirüp Mısır vezîri müdâhale etmez.

Ol kâşiflikler bunlardır kim zikr [ü] beyân olunur.

Evvelâ kânûndan bozma Menfalût kâşifi ve Minye kâşifi ve Şark Atfîh ve Şark Ahmîm kâşifleri ve Ebûtîc ve Tahta kâşifleri ve Elvâhât kâşifi.

Ve dahi Menebşiye kâşifi ve Palapiş ve Füvve-i âlî kâşifleri ve Kınâ kâşifi ve Kûs kâşifi.

Ve Aksureyn kâşifi Nîl'in garbındadır.

Ve Useyrât kâşifi Circe kurbundadır.

Ve Time kâşifi garbdadır.

Ve Süyût kâşifi garbda.

Ve Âyıdoğlu Reyyân Kâşif şeyhü'l-Arab'dır.

Ve Şark Selîm kâşifi şarkdadır.

Ve Şark el-Merec kâşifi.

Ve Behcûr kâşifi ve Farşût kâşifi ve Kasâs kâşifi ve İsne kâşifi garbdadır.

Ve Senhût Nîl'in garbındadır.

Ve Kusayr Behânis kâşifi garbdadır.

Ve Berdîş kâşifi Circe'den yukaru muttasıldır.

Ve Şark Temâm kâşifi ve Elvâniyye kâyimmakâmlarındır kim Nîl'in garbındadır.

Ve Cezîre kâşifi garbdadır.

Ve İbrîm vilâyeti kâşifi kânûn üzre yigirmi dörd kös sâhibi kâşifler idi.

{Ve bundan hâric altı aded kös sâhibi kâşifler dahi ilhâk etdiler. Lâkin ba'zı kössüz şeyhü'l-Arab kâşifler ile cümle kırk dörd aded kâşiflerdir kim cümleleri Mısır kullarının gılâlın vermeğe me'mûr kâşiflerdir.}

el-Faslu's-sâbi' aşer
Kavânîn-i kâ'ide-i âyîn-i dîvân-ı Mısır der ahd-i Sultân Selîm Hân fâtih-i Mısır-ı nâdiretü'l-asr

Dîvân-ı Mısır eyle bir dîvândır kim Sultân Gavrî dîvânhânesi bir vasî‘ dîvânhânedir kim beş bin âdem alır. İki cânibi kameriyyelerdir. Yetmiş aklâmın efendileri ve muhâsibleri halîfeleriyle oturup defter tetebbu‘ etmededirler. Dîvânhâne ortasında ol belât döşenmiş mermer üzre erbâb-ı hâcâta haftada beş kerre dîvân olup paşa çıkup sağ tarafına defterdâr paşa ve gayrı beğler perîşânî manzar sarıklariyle meks ederler, sol tarafına ibtidâ sipâh ve gönüllü ve tüfengciyân ve yeniçeri ağası ve azebler ağası oturup üç bin sahan ta‘âmı tenâvül edüp çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve cebecibaşı ve mi‘mârbaşı ve subaşı ve yeniçeri ve azeb baş çavuşları azebbaşı çavuşlar azeb bâz çavuşlar summâta oturmayup üst hil‘atleriyle hizmet edüp cümle erbâb-ı dîvân âdâb üzre ta‘âmı tenâvül edüp cümle sahanlar kalkup huddâmlar Gavrî leğenlerin ve ibrîklerin getürüp cümle el yaykanup dîvânhâne du‘âcısı du‘â ederken Hazret-i Resûl yâd oldukda iki kerre ta‘zîmen ayağ üzre kalkarlar ve bir kerre âl-i Osmân pâdişâhı anıldıkda ayağ üzre kalkup ba‘de’d-du‘â halk dağılup erbâb-ı hâcât kaldıkda;

“Şikâyetci var mı?” deyü çavuşlar kethudâsı **[Y 61a]** feryâd edüp şakîler var ise her birin birer hâl ile kat‘-ı alâka ve fasl-ı husûmet olunup paşa iskemle odasına gidüp meydân paşa kethudâsı ve defterdâr paşa ve müteferrikabaşı ve çavuşlar kethudâsına kalup eğer mîrîye intikâl etmiş mahlûl köğler var ise bey‘-i men-yezîd köy dellâlı nidâ edüp satarlar, andan bakâyâ mîrî mâla defterdâr ve rûznâmeci el urup taraf taraf tahsîline çavuşlar gidüp tahsîli mümkin olmayan mültezimleri getürüp bu dîvânhâne ortasında makaralarla asılmak içün kalın urganlar vardır, *allâhümme âfinâ,* ol meksûr mültezimi kollarından ol makaraya bağlayup kırk elli cellâd-ı bî-amân, fakîr âdemi uryân edüp bu kadar a‘yân-ı devlet içinde kollarından berdâr edüp eyle fîl siki kırbac-ı Fûncî ururlar kim herîfin feryâdı eflâke ser çeküp kimse ricâ etmeğe kâdir değildir. Zîrâ ricâ edecek âdemler üç ay başında ve bir nev‘i her ay başında mevâcib (–) (–) (–) (–) (–) (–) isterler.

“Gözümüzde ise tahsîl eyle, bize ver” deyü baba oğulu, oğul babayı ricâ etmez.

Bu hâlleri Mısır a‘yânları bilüp anıniçün ricâ etmezler. Herîf-i (–) şerîf (–) şerîf bî-çâre mâlı var ise verüp bir bûriyâ üzre kalur. Mâlı yoğsa arıkhâne ta‘bîr ederler, cehennem anın yanında A‘râfdan anda haps (–) (–) (–) (–) (–) (–) ederler. Bir gece anda duran âdem hayâtı memât bâzârında bulur. Âhir köğlerin ve milk-i emlâkin satup halâs olur.

Bu mahalde hüküm defterdâr paşanındır. Zîrâ cevz [çün] çerâ diyemiz. Zîrâ mevâcib-i hazîne tahsîli defterdârdan ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşından matlûbdur.

Yine defterdâr Mısır beğlerinin bir eşbehidir. (–) (–) (–) (–) (–) (–) Taraf-ı pâdişâhîden iki tuğla defterdârlık ihsân olunur. Senevî eyâlet-i Mısır’dan 4.500 kîse-i Mısrî tahsîl edüp [[(–) (–) (–)]] para ve her kîse yigirmi beş vukiyye gelür ve dörd para bir dirhem gelür. Her kîse-i Mısrîsi Mısır guruşu otuz paraya [[(–) (–) (–)]] Bu hisâb üzre bir Mısrî kîse 833 guruş eder. Bu defterdârın eliyle senevî yigirmi altı bin kîse îrâd ve masraf [[(–) (–) (–)]] Zîr-i Ve Ve destinde üç bin huddâmı vardır. Şâhrâhdan on iki Mısır hazînesi bunun dîvân mührüyle memhûrlanır. [[(–) (–) (–)]]

İki hazîne dahi hâsıl olup cümle yigirmi dörd hazîne Mısır hâkinden cem‘ olur. Her hazînesi 1200 Mısrî kîsedir. Ve her (–) (–) (–) (–) (–) (–) birin mahalliyle tahrîr ederiz.

Ve bu defterdârın dîvân-ı Mısır’da yeri vardır, ammâ gayrı beğlerin yokdur. Ve eyâlet-i

Mısır'da [[(–) (–) (–)]] birer kapu kethudâları ve birer sarrâfları vardır. Dîvâna gelen mâlı sarrâfbaşı sayup nâkıs gelirlerse kapu kethudâsı tekmîl eder [[(–) (–) (–)]].

Ve bu defterdârın eli altında dîvânhânede sarrâfbaşı Yahûdîdir. Anın eli altında üç yüz sarrâf Yahûdî vardır. Ve her mültezime (–) (–) (–) (–) (–) (–) birer Yahûdî sarrâf verüp **[Y 61b]** vilâyetlerde hizmet ederler, ammâ cemî'i zamânda Yahûdîler muhîl-i şeytanatda bahtek(?) **[Q 182a] [P 180a]** mel'ûnlardır. Ammâ bu Mısır'da ol kadar müstakîmlerdir kim ulûfe alan kul tâ'ifesi bir maksûs ve nühâs para bulsa yolda sarrâflara râst gelse değişdirir.

Sitâyiş-i Darbhâne-i Mısır

Ve darbhâne ırz-ı pâdişâhîdir. Bu dahi defterdâr hükmündedir. Huddâm-ı darbhâne cümle beş yüz âdemdir. Cümle defterdâra mensûblardır. Ammâ darbhâne emîni paşa ağasıdır, ammâ söz sâhibi sâhib-ayârdır, defterdâr ana tâbi'dir. Zîrâ sikke vü ayâr sâhib-ayârdan su'âl olunur. Kalb bir sikke bulunsa sâhib-ayârın elin keserler. Cümle darbhâne huddâmları anın zîr-i hükmündedir.

Elli Yahûdî simsârı vardır. Elli furuncu ve elli kuyumcu ve on haddegân ve on mîzândâr ve elli kehledâr. Meselâ telden gümüşü kesüp kıt'a kıt'a ederler, ana kehle derler. Andan yigirmi yassıbâz andan yigirmi sikkekâr ve on dollâbcı ve on perdâhcı ve bir veznedâr ve bir sikkezân. Ve yigirmi dîdebân, gayrı işe me'mûr değillerdir, herkes hânesinden geldükde uryan edüp darbhânede gayrı mîrî esbâb geydirirler kim esbâbında bir kalb şey olup sikke urmayalar deyü dîdebânlar dâ'imâ gözedirler. Ve her şeyi vezn ile verüp vezn ile alırlar. Ve sikke uruldukdan sonra bir dahi âteşe bırağup tavlarlar. Eğer akçe âteşden siyâh çıkarsa akçeye sikke uranın darbhâne içinde sâhib-ayâr, beğe paşaya tanışmadan iki ellerin kat' ederler.

Ve sikkezânbaşının yevmiyye birer şerîfî ulûfesi var. Bir odada dâ'imâ mahbûsdur. Kazdığı sikkeleri sâhib-ayâra teslîm edüp hazînede mühürlerler. Ve hazînenin elli âdem nigehbânı vardır, azîm derd-i serdir. Mısır darbhânesin görmeyen bir diyârın darbhânesin görmek lâzım değildir. Zîrâ cemî'i Mısır cezîresinden tibr gelüp şeb [u] rûz darbhânede tâcinlere konup tibri kal edüp toprağından ayırup tel edüp andan kehle edüp andan yassılayup andan sikke urulup perdâht olup meydâna gelince yüz yetmiş kerre elden geçer azîm derd-i belâdır, ammâ cimâ' gibi tatlı belâdır, ammâ ehline tatlıdır, ammâ nâ-ehle zehr-i mârdan telhdir.

Kaçan Mısır dîvânhânesine dağlar gibi altun yığılup gitdikde gûyâ bir hayâldir. Tâlib-i dünyâ olmayana yine bir hayâldir. Tafsîlden murâd manzûrumuz olduğun tahkîkdir. Yohsa hamd-i Hudâ kanâ'atımız yerindedir. Müfred:

Biz o mecnûnlardanız kim bezmgâh-ı aşkda

Zevkımız vâdîsine a'lâ vü ednâ reşk eder.

Evsâf-ı hâkimân-ı Mısır ve hâcegân-ı dîvân-ı Mısır

Ve dîvân-ı Mısır'da defterdâr paşadan aşağı hükûmet çavuşlar kethudâsınındır. Kânûn üzre beğ olur. Cümle çavuşândan mâ'adâ **[Y 62a]** iki yüz tevâbi'âta mâlikdir. Cümle çavuşlar dîvân-ı Mısır'a mücevvezelerin geyüp alay ile götürürler ve getirirler. Cemî'i bevâkî mâl-ı pâdişâhîyi defterdâr fermânıyla bu tahsîl eder.

Andan aşağı hükûmet müteferrikabaşınındır. Mâl-ı küşûfiyye ve mâl-ı sayfî ve şitfî bundan su'âl olunur. İki yüz âdeme mâlikdir.

Andan aşağı hükûmet tercümânbaşınındır. Bu dahi şakîlerin azruhâllerin alup paşa huzûruna getürüp müdde'[î] ve müdde'[â] aleyh da'vâ ederken bu tercümânlık eder. Kânûn üzre müteferrikabaşı olur. Elli tevâbi'e mâlikdir. Ve yeniçeri ocağından başçavuşları ve azebân ocağından başçavuşları beş dîvânda mevcûd bulunup ocaklarına müte'allık bir yoldaşlarının da'vâsı olsa bunların ma'rifetiyle görülür. Yolları hacca yâ hazîneye serdâr olup kul kethudâsı olup andan sancak beği olur.

Ve dîvân-ı Mısır'da bir hâkim dahi büyük rûznâmecidir. Mısır'ın rükn-i a'zamıdır. Gökde uçan, yerde gezen, deryâda yüzen cümle bu rûznâmecinin der-defterindedir. Hîn-i azilde dilerse paşayı müflis çıkarır, dilerse mestûr çıkarırlar. Defterdâr ile yan yana makâmı vardır. Rûznâmce-i kebîrin alt yanında küçük rûznâmeci; ba'zı aklâm ve anbâr-ı Yûsuf bunun der-defterindedir. Büyük rûznâmecinin dîdebânı olmak içün Mısır vezîrleri kendü taraflarından kitâbete müsta'id bir necîb ü reşîd âdemin küçük rûznâmeci eder. Ammâ gâyet ehil âdem gerekdir, zîrâ hîn-i azilde küçük rûznâmeci paşanın âb-ı rûyidir. Ve rûznâmecinin cânib-i erba'asında elli aded halîfeler rûznâmeci defteri dutarlar. Her biri bir vilâyet defterine me'mûrdur. Cümlesi yerli yerinde otururlar.

Andan aşağı dîvân hâcesi mukâbeleci efendidir. Yedi bölük neferâtının defterleri ve mevâcibât terakkîleri ve girüp çıkmaları anın kalemiyle olur. Bu dahi Mısır vezîrinin bir mu'temedün-aleyh âdemi olur, Mısırlı'dan değildir. Senevî kırk Mısrî kîse hâsıl olur. Elli nefer halîfesi vardır. Bir âdem esâmesin ferâgat edüp gayra tevcîh olsa vazîfesine göre bir şehriyyesin alup nısfın mukâbeleci alır, mâ'adâsın gayrı halîfeler bahş-ı kalenderî kılındırup kaldurup ederler. Ve gayrı derâmetleri dahi çokdur.

Lâkin bu mukâbeleciler başka bir yerde halîfeleri ile sâkin olurlar. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa mukâbelecisin dîvânda oturmak fermân edüp sâyir efendiler gibi halîfeleriyle otururdu. Ve Mısır dîvânında paşanın dîvân efendisi bir köşede oturur. Yigirmi iki kîse küşûfiyye senevî avâyidi var. Gayrı tayârât hedâyâsından gayrı.

Ve bir köşede Mısır buyurducusu başka bir dîvân efendisidir. Mısır'a müte'allık cümle ahvâlâta vâkıf **[Y 62b]** bir kimesne dîvân efendisi vekâletin edüp iklîm-i Mısır'a cümle buyurduları ve cümle mekâtibleri ol Mısır kâtibi kânûn-ı Mısır üzre yazup paşa dîvân efendisi pençe-i buyurdumun çeküp cümle avâyidin dîvân efendisi alup senevî bu Mısırlı dîvân efendisine iki kîse-i Mısrî verir.

Ve bir köşede defter emîni, bu dahi paşa tarafından olur. Ve taşra hazîne kâtibi ve taşra mahlûl kâtibi ve taşra kâğız emîni ve hazîne emîni ve mukâbeleci efendi ve muhâsebeci efendi ve eytâm kâtibi efendi ve havâle kâtibi efendi ve erzâk kâtibi efendi ve bakâyâ kâtibi efendi ve kâtib-i yeniçeriyân ve kâtib-i azebân Urbân Urbân. Bunlar dîvândan sonra kapularında otururlar.

Ve yedi bölük kâtibleri dahi kapularında otururlar. {Bunlar dîvân-ı Mısır'da üst hil'atleri geyüp halîfeleriyle otururlar.} Ammâ,

Mısır dîvânında hil'atsiz oturan efendileri ve birden bine binden yüz bine varınca pâdişâh kullarının

ve mütekâ‘idîn vazîfegân (–) (–) (–) (–) (–) (–) aklâmların ve efendilerin beyân eder

Evvelâ aklâm-ı piyâdegân iki kalemdir. Ya‘nî mukâbele kalemi. Üçüncü aklâm-ı keşîdedir. Dördüncü aklâm-ı mütekâ‘idîn ve beşinci aklâm-ı Çerâkese, altıncı aklâm-ı sipâh ve yedinci aklâm-ı eytâm ve sekizinci aklâm-ı tavâşiyân ve tokuzuncu aklâm-ı (–) (–) (–) (–) (–) (–) ve onuncu aklâm-ı cevâliyân ve on birinci aklâm-ı ümenâ ve on ikinci aklâm-ı mültezimîn ve on üçüncü aklâm-ı deşîşe(?) (–) (–) (–) (–) (–) (–) ve on dördüncü aklâm-ı hazîne-i âmire ve on beşinci aklâm-ı surre-i Mekke ve Medîne ve on altıncı aklâm-ı sâdât-ı kirâm ve on yedinci aklâm-ı (–) (–) (–) (–) (–) (–) ve on sekizinci aklâm-ı anbâr-ı Hazret-i Yûsuf ya‘nî cirâyehârân ve on tokuzuncu aklâm-ı müteferrikagân ve yigirminci aklâm-ı çavuşân ve yigirmi birinci aklâm-ı gönüllüyân, yigirmi ikinci aklâm-ı tüfengciyân, yigirmi üçüncü aklâm-ı bahreyn ve yigirmi dördüncü aklâm-ı cemâ‘at-i piyâde (–) (–) (–) (–) (–) (–) **[Q 182b] [P 180b]** Süveys. Nefer yüz yigirmi beşdir. Yigirmi beşinci aklâm-ı tobcıyân ve cebeciyân ve arabacıyân ve fişekciyân. Cümle bunlar piyâde mustahfızâna nakl olundu.

Ve aklâm-ı rûznâmce-i kebîr ve aklâm-ı şarkıyye ve aklâm-ı garbiyye mukâta‘acısı ve şehir mukâta‘acısı ve îrâd-ı gılâl mukâta‘acısı ve masraf-ı gılâl mukâta‘acısı ve aklâm-ı deşîşe-i suğrâ ve aklâm-ı Muhammedî ve aklâm-ı Murâdiyye ve aklâm-ı Hâsekiyye ve aklâm-ı kâtib-i mahlûl-ı Enderûn-ı hâssa ve, (–) (–) (–)

Der beyân-ı aklâm-ı mudhike-i emîn-i Bahreyn ve aded-i hazâ’in-i Mısır-ı nâdiretü‘l-asr

Hâsıl-ı kelâm bâlâda tahrîr olunduğu minvâl üzre cümle yetmiş kalemdir. Cümle hâceler kânûn-ı Selîm Hânî üzre dîvân-ı Mısır’da kat-ender-kat mevcûdlardır. Ammâ bu dîvân-ı Mısır’da sâ’ir eyâlet gibi tîmâr ve ze‘âmet defterdârı ve defter emîni gibi kimesneler yokdur. Kânûn-ı Selîm üzre cümle eyâlet-i Mısır’da tîmâr ve ze‘âmete müte‘allık bir şey yokdur. Zîrâ cümle Mısır eyâleti hîn-i tahrîrde cümle mîrî **[Y 63a]** kayd olunmuş kurâlardır kim erbâb-ı tîmâr ve zu‘amâ ve çeribaşı ve alaybeği istimâ‘ olunmamışdır.

Ammâ bâlâda tahrîr olunan küttâb efendilerden bir kalem dahi hurde emîni aklâmıdır, bir garîb ü acîb kalem olmağile cümleden gerü tahrîr olundu. Evvelâ Mısır içinde ne kadar hokkabâz ve sürâhîbâz ve kâsebâz ve zorbâz ve perendebâz ve şebbâz ve resenbâz ve âteşbâz ve kûzebâz ve tabakbâz ve sinibâz ve kellebâz ve kuklabâz ve çağanebâz ve kumarbâz ve kayışbâz ve kas‘abâz ve varakbâz ve âyinebâz ve cânbâz ve resenbâz ve kuşbâz ve mührebâz ve hımârbâz ve yılanbâz ve gürzbâz ve matrakbâz ve maymunbâz ve hayâlbâz ve horosbâz ve simyâbâz ve sıçanbâz ve ayıbâz ve kıssahân ve kaşmerân ve arayıcıyân ve’l-hâsıl cümle bâzbâzân-ı mudhikân ve cümle kömlükde arayıcılar ve hurdeciler ve’l-hâsıl bir nukra hâsıl olacak şey cümle hurde emîni kâtibi hükmündedir.

Ve niçe bunun emsâli hurde eşyâlardan şey tahsîl olunup beher senede mîrîye (–) kîse mevâcib verüp bir Mısır hazînesi hâsıl olur.

Eyâlet-i Mısır’dan cümle seksen bir Mısır hazînesi hâsıl olur. Senevî cümle Mısır kuluna tokuz Mısır hazînesi mevâcib verilir. Onuncu hazîne Mekke ve Medîne şürefâlarına. Ve bir Mısır hazînesi paşaya. Ve bir Mısır hazînesi ağavâtına.

Ve on üçüncü hazîne emîrü‘l-hacc-ı Mısır’a.

Ve on dördüncü hazîne huccâc gelirken Ezlem’ciler ve Akabecilerin masrûfuna gider.

Ve on beşinci hazîne her sene Mekke'nin ve Medîne'nin ta'mîr ü termîmine ve zeyte ve şem'-i kâfûruna ve ûd [u] anberine ve sâ'ir masârıflarına gider.

Ve on altıncı hazîne Mısır'dan Şâm'a surre gidüp andan Medîne'ye ve Mekke'ye gider.

Ve on yedinci hazîne matbah-ı pâdişâhîye giden pirinc ve şeker ve mümessek eşribe ve kahve ve gûnâ-gûn ma'âcinler gider.

Ve on sekizinci hazîne Mısır mollâları ve askerî kassâmı ve eyâlet-i Mısır'da cümle (–) kuzât bir Mısır hazînesi dahi tahsîl ederler.

Ve on tokuzuncu hazîne Gazâlî defteri üzre Kemâl Paşazâde Mısır'ı ibtidâ tahrîr etdüği üzre yetmiş yedi bin evkâf idi, hâlâ on iki bini ma'mûr u mevcûddur. Her gelen Mısır mollâları evkâf başına birer altun alır. Kırk elli ve yüz altun aldığı evkâf vardır. Bu evkâfların rızka ve feddânlarından ve gayrı akârâtlarından iki Mısır hazînesi tahsîl olup mürtezikaya vazîfe verirler.

Ve yigirminci hazîne Mısır'ın kâşifleri tahsîl ederler.

Ve yigirmi birinci hazîne Mısır'ın ümenâ ve mültezimîni tahsîl edüp kendilerine sarf ederler.

Ve yigirmi ikinci hazîne cümle eyâlet-i Mısır'da kurâ şeyhleri tahsîl ederler.

Ve yigirmi üçüncü ikinci ikinci hazîne Mısır iklîminde re'âyâ ve fellâhîn kendüler içün tahsîl **[Y 63b]** ederler.

Ve yigirmi üçüncü ve üçüncü ve dördüncü hazîne Mısır'a ekâlîm-i seb'adan gelen tüccâr hayr edüp tahsîl eder.

Ve yigirmi beşinci ve yigirmi altıncı ve yigirmi yedinci bu üç hazîne add olunup her sene anbâr-ı Yûsuf'a gılâl leb-ber-leb olup kula cirâye ve alîk verilir.

Hâsıl-ı kelâm cümle Mısır'ın iş erlerinin kavl-i sahîhleri üzre beher sene Mısır'dan otuz Mısır hazînesi mîrî içün hâsıl olur, deyü tahrîr olunmuşdur. Ve her hazînesi bin ikişer yüz kîse-i Mısrî olmak üzredir. İnşâallâh her hazîneyi mahalliyle tahrîr ederiz. Ammâ bu mahalle alâ-tarîkı'l-fihris işâret olundu. İmdi azîzim bu hazâyinler gökde uçan yerde gezen ve deryâda yüzenden hâsıl olur kim âh-ı fukarâdır.

Sitâyiş-i zirâ'-ı mî'âd-ı Nîl-i mübârek ve kesret-i benî âdem ve envâ'-ı hayvânât kesreti ve hımâr [u] hammârânın vefreti

Ve Cenâb-ı Bârî Mısır'a Nîl ile berekât verdiğinden ganîmet olup mâl-ı pâdişâhî cem' olur. Eğer Nîl-i mübârek on sekiz arşın taşarsa mâl-ı pâdişâhî çıkar. Yigirmi zirâ' taşarsa paşa ve ümenâ ve mültezimîn ve keşşâf ve re'âyâ bay olup mâlların gallak edüp halâs olurlar. Eğer on sekiz arşın taşmazsa, *allâhümme âfinâ,* vilâyet rey olmayup kaht [u] galâ olup cümle ümenâ ve mültezimîn meksûr olup mâl-ı pâdişâhî çıkmayup hazîneyi tekmîl edemezlerse, paşa kendü yanından tekmîl edüp cümle kula ceybinden mevâcib verir.

Ve üç kerre yüz bin eli berâtlı e'imme ve hutebâ ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyih sâdât ve cümle ehl-i cihât mütevellî ve nâzırlarından cirâye ve ulûfelerin taleb ederler, iki Mısır hazînesi mâl olur. Ulûfeleri vâsıl olmasa gulû-yi âm ederler. Ammâ Mısır ganîmet olsa

ulûfe ve cirâyâların alup paşaya ve pâdişâha ve sâhibü‘l-hayrâta du‘â ederler.

{Ammâ eğer Muhyiddîn-i Arabî hazretlerinin cifrinde tahrîr etdiği üzre nehr-i Nîl-i mübârek *isteva’l-mâ’u ve’l-haşaba* dan ziyâde *mine’l-cebel ile’l-cebel* dir (–) (–) kifâyetden sonra üç arşın dahi ziyâde Nîl-i mübârek taşarsa muhakkak Mısır şehri gark-ı âb olur. Hakkâ ki yine eyledir. Hattâ Kethudâ İbrâhîm Paşa vâlî iken Nîl-i mübârek tuğyân üzre gelüp Demirkapu eşiğinden ve İbrâhîm-i Gülşenî tekyesi önünden sehel Nîl nümâyân oldukda ehl-i Mısır’a telâş el verdi.}

Hâsıl-ı kelâm kubbe-i mînânın altında âl-i Osmân hükmünde değil, sâyir selâtîn kralların zîr-i hükmünde böyle bir âdem deryâsı sevâd-ı mu‘azzam ve böyle bir mahsûllü Ümm-i Dünyâ şehr-i kadîm yokdur. Ve Ümm-i Dünyâ denmesinin vech-i tesmiyesi oldur kim cemî‘i dünyâ kaht [u] galâ olsa, Mısır ol dünyâyı besler. Allâh eyle ganîmet vermişdir. Ammâ *Allâhümme âfinâ,* Mısır bir gün kaht olsa, bin şehir değil, cemî‘i dünyâ mahsûlü Mısır’a gelse, bir gün Mısır’ı ganîmet edemez. Zîrâ Mısır **[Y 64a]** âdem deryâsıdır.

Husûsan Mısır’a hakîr bin seksen ikide gelüp seyâhat etdükde Mısır şehri içinde sekiz kerre yüz bin âdem mat‘ûnen merhûm olduğu mezâhib-i erba‘a sicillâtında mastûrdur. Hattâ İbrâhîm Paşa bir köyü mahlûlden iki ayda tokuz âdeme yigirmişer kîse bey‘ edüp yine mahlûl olurdu. Ve yine böyle iken sokaklarda omuz omuzu sökmeyüp esvâklar içinde izdihâmdan geçilmez.

Ve bu Mısır’da olan devâbât makûlesi ya‘nî at ve katır ve cemâl ve sığır ve câmûs ve koyun ve keçi çârsû-yı bâzârda sürü sürü gezerler. Ve eşek çokluğu şehr-i Mısır’ı dutmuşdur. Sokaklarda *zahrek* ve *cenbek* ve *vechek* ve *yemînek* ve *yesârek* deyü hammârların feryâdından geçilmez. Ve ba‘zı hammârlar, “*Tarîk yâ seydî, tarîk*” diyerek kasden Rûm âdemlerinin eblehlerin eşeğe çiğnedirler.

Ve şehir içinde Mısır’ın evvel temcîdi segâh makâmı eşek anırmasıdır. Bir kerre ki bir eşek âye[t]: [82]fehvâsınca nısfu’l-leylde bir âhûrda hımâr ede, *el-azametüllâh,* şehr-i Mısır içre kâmil iki sâ‘at-i nücûmî hımâr anırmasından âdem mebhût olup gûyâ yevm-i eşrât-ı sâ‘atde Deccâl hurûc etdi zann olunur. Zîrâ Mısır’ın a‘yân [u] eşrâfı ve cümle nisvân-ı sâhib-isyânları har-süvârdırlar. Eyle fârisü‘l-hımârdırlar **[Q 183a] [P 181a]** kim Özbekiyye ve Salîbiyye ve Eski Mısır ve Bulak’a ve Kayıtbay’a varınca avretler *zahrek hüşşek* diyerek cirid oynayarak gümüş rahtlı ve katîfe abâyili alaca hınnâlı eşeklerle gezmek ayıb değildir. Zîrâ Mısır’ın kayığı ve peremeleri cümle eşekdir.

Bir kerre Circeli Alî Beğ‘in kâmil kırk bin eşeği var imiş, yevmiyye onar paraya gılâl taşırmış, diyâr-ı Mısır’da meşhûr-ı âfâkdır. Ve Emîrü‘l-hac Rıdvân Beğ‘in dahi kırk bin devesi olduğu müsbetdir. Hâlâ yine Mısır içre sakkâ develerinden ve sakkâ hımârlarından geçilmez.

Ve Mısır içre yılda on iki bayram olur. Anları da mahallinde tahrîr ederiz. Ol günlerde çârşû-yı bâzâr içinde aslâ izdihâm-ı benî âdemden ve izhidâm-ı hammâr [u] cemmâlden geçilmez. İbretnümâ vâcibü‘s-seyir velvele-i tantana-i gulgule-i debdebe-i Mısır’dır, *ve’s-selâm*.

el-Faslu’s-sâmin aşer
Kavânîn-i Selîm Şâh üzre Mısır’ın yedi ocak askerin ve yevmiyye mevâciblerin beyân eder

Evvelâ Selîm Şâh Mısır'ı feth etdükde üç bin üç yüz on üç nefer azebân pâdişâhın pây-i semendine yüzler sürüp kullukda olup Selîm Şâh bu kullara hayr du'â edüp kânûn-ı kadîm üzre vazîfe-i mu'ayyenelerin ve me'kûlât [u] meşrûbâtların kemâkân ihsân etdi. Zîrâ Hazret-i Ömer ocağıdır. Amr ibnü'l-Âs hazretleri ile Mısır'a ibtidâ gelen İslâm askeri bunlardır kim cemî'i zamânda mutî'lerdir. Andan,

Asker-i müteferrigân-ı Mısır: Nefer iki bin **[Y 64b]** yedi yüz kırk beş âdemdir. Andan,

Asker-i çavuşân-ı Mısır: Aded bin dörd yüz kırk tokuz neferdir. Andan,

Asker-i tüfengciyân-ı Mısır: Aded bin seksen sekiz neferdir. Andan,

Asker-i gönüllüyân-ı Mısır: Aded bin üç yüz altmış beş neferdir. Andan,

Asker-i mustahfızân-ı Mısır: Aded yedi bin altı yüz otuz sekiz neferdir. Bölükleri yüz otuz sekiz bölükdür. Andan,

Asker-i müteferrikagân-ı mustahfızân: Bölükleri birdir, nefer yüz âdemdir. Andan,

Asker-i topcıyân: Bölük on, nefer (–). Andan,

Asker-i arabacıyân-ı top: Bölük bir, neferât kâmil yüz âdemdir. Andan,

Asker-i kal'a-i hızâne: Bölük bir, nefer kâmil iki yüz. Andan,

Asker-i mülâzımîn: Bölük bir, nefer (–). Andan,

Asker-i mütekâ'idîn-i kal'a: Bölük bir, nefer iki yüz. Andan,

Asker-i cebeciyân-ı Mısır: Bölük (–), nefer (–). Andan,

Asker-i fişengciyân: Bölük bir, nefer (–). Andan,

Asker-i mehterân-ı kal'a: Bölük bir, nefer elli. Bunlar cümle yeniçeri ile mevâcib kaldırup anların defterindedir. Andan,

Asker-i Çerâkese-i Mısır: Aded bin tokuz yüz âdemdir. Andan,

Asker-i azebân-ı bender-i Süveys: Aded yüz altmış beş neferdir.

Kânûn-ı Selîm Hân bu tertîb üzre Mısır'a asker kodu. Yekûn asker-i Mısır yigirmi bin yigirmi beş bin asker olur. Ammâ zamânımızda gördüğümüz üzre tahrîr edelim.

Ammâ Süleymân Hân, Vezîr İbrâhîm Paşa ile Dergâh-ı âlî yeniçeriyânının birinciden kul kethudâsın Mısır'a sancak beği pâyesi ile yeniçeri ağası edüp kırk iki oda yeniçeri koyup iç kal'ada Şeyh Sârî hazretleri yanında Yûsuf Salâhaddîn'in binâ etdüği nârin kal'ada kırk iki oda yeniçeri kor. Hâlâ odaları yerlü yerinde durur, ammâ ba'zısı mu'attaldır. Ve ağalarına başka bir âsitâne etmişlerdir, gâyet muhteşemâne ağalıkdır. Hâlâ kendüsü yüz tevâbi'a mâlikdir. Dîvân-ı pâdişâhîde cümle beğler ile ve sâyir yedi bölük ağaları ile üst hil'atları geyüp dîvânda yeri vardır. Ve cümle ağalardan aşağı oturur, ammâ vaka'ı vakârı vardır.

Ağadan sonra hâkim yeniçeri kethudâsıdır. Dîvânda aslâ yeri yokdur, ammâ kapularında almak, vermek, basmak, asmak, habs etmek anın elindedir. Bir gûne kallavî alçak sarık sararlar ve kırmızı pabuc ve semmûr kürk ve atlas haftân geyerler, kânûndur.

Andan hüküm başçavuşlarınındır. Sâde ferrâce ve atlas haftân ve yine kallavî sarık ve kırmızı mest ve kırmızı pabuc geyer. Dîvânda yeri vardır. Gûyâ ocak tarafından paşanın muhzır ağasıdır.

Andan aşağı hüküm beytü'l-mâlcınındır. Sâde ferrâce ve atlas haftân ve kallavî sarık ve kırmızı mest pabuc geyer. Ammâ orta çavuş ve küçük çavuş ve alay çavuşu ve ağa sarrâcı ve kethudâ sarrâcı bunlar cümle orta kuşak ve siyâh dolama ve kallavî-gûne sarık ve kırmızı mest pabuc **[Y 65a]** geyerler, ammâ bıcak taşıyamazlar. Hemân beytü'l-mâlcı olunca siyâh dolamayı çıkarup ve sâde çuka ferrâce geyerler.

Ve Mısır vezîri Mısır'a girdikde ve ma'zûlen eğer mu'azzez çıkarsa ve mahmel-i şerîf emîr-i hac ile Bürke'ye çıkdıkda paşaya ve huccâca ta'zîmen mezkûr yeniçeriler ve cümle Mısır askerîsi ale'l-umûm bir alay ederler kim ta'bîr olunmaz.

el-Faslu't-tâsi' aşer
Zikr-i alay-ı kânûn-ı Mısır

İbtidâ paşa Mısır'a girdikde ahâlî-i Mısır ta'zîmen vezîrlerine vızır yazır etmeğe istikbâle çıkup Âdiliyye'de karşularlar.

Andan iptidâ paşalı askerin ağırlıkları ile şehre yollayup herkes konaklarına meks edüp pâk libâsların geyüp yine alaylarına karşu gelir. İbtidâ subaşı Bâb-ı Nâsır'dan içeri üç yüz aded kavvâsıyla ve elli nefer zebânî cellâd-ı bî-amânları ile yolları tevsî' ü tathîr ederek ubûr edüp ardı sıra paşalı tatarları atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan alay-ı deli ve gönüllü gûnâ-gûn bayrakları ve kaplan postlu yedekleri ve çifte köçekleri ve semmûr kapaniçse ve semmûr tâc ile ubûr ederler.

Andan alay-ı çâşnigîr ve kilârcıyân atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan mehterân-ı hayme ve sarrâcân dahi rikâb rikâba ubûr ederler.

Andan alay-ı müteferrikagân pür-silâh ellerinde kantâr sırıkları ve çifte köçekleri ile ubûr ederler.

Andan vâcibü'r-re'âyâ alayı mükellef ve mükemmel âlât-ı silâha müstağrak ubûr ederler. Paşa askeri munkatı' olup ardı sıra alay-ı çavuşân-ı Mısır atbaşı berâber cümle semmûr kürke müstağrak serlerinde mücevvezeleri üzre ablak teller ve ellerinde mücevher ve sîm-i hâlis topuzlar ve atları yancık ve bahrî hotas ve sîm raht ve kaddâre ve atların başında yine ablaklar ile atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan alay-ı asker-i gönüllüyân, bunlar dahi zer-ender-zere mâlik kantâr sırıkları üzre kırmızı bayrakları ve çifte köçekleri ile (–) var idi ağaları köslerin döğerek ubûr ederler.

Andan alay-ı asker-i tüfeng-endâzân pür-silâh âteş-feşân tüfengler ile [[(–)]] şehbâz yiğitler küheylân hussânlar üzre atbaşı berâber ağaları köslerine turralar urarak ubûr ederler.

Andan alay-ı [[(–) (–)]] cümle pür-silâh pâk-libâs-ı fâhirelere müstağrak olup ellerinde bayrakları ve küheylân atlar üzre köçekleri [[(–) (–) (–)]] köslerin döğerek ubûr ederler.

Andan alay-ı asker-i müteferrikagân, bunlar muhteşem ve mülebbes üzengi ağaları idi, önlerinde dır n [[(–) (–)]] postlu yedekleri ve enselerinde yigirmişer otuzar cebe ve cevşenli

köçekleri ile ağaları köslerin döğerek ubûr ederler. [[(–) (–) (–)]] bölük ağaları atbaşı berâber ubûr ederler. Yeniçeri ağasile azeb ağası siyâh dolamalı çukadârları ile atbaşı berâber ubûr ederler. **[Q 183b] [P 181b]**

Andan alay-ı Çerâkese **[Y 65b]** beğleri gâyet muhteşemâne semmûr lipâçeler ile çifte çifte atbaşı berâber her birinin kafâsında kırkar ve ellişer katîfe hil‘at ile mülebbes köçekleri ile ubûr ederler, ammâ bunların kösleri yokdur.

Andan alay-ı mîrlivâ-i beğler, bunlar dahi esbâb-ı ihtişâmları ile perîşânî destârlar ile enselerinde yetmişer seksener pâk bisâtlı iç ağaları ve taşra ağaları ve çifte şâtırlariyle mehterhânesiz ikişer beğ yan yana muhteşemâne ubûr ederler.

Andan alay-ı piyâdegân-ı neferât-ı azebân iptidâ bayrakları yürüyüp cümlesi pür-silâh tüfeng-endâz kaplan postlu gâzîlerdir. Başlarında şeb-külâhları üzre cığa telleri vardır. Ve eski dayılar fes üzre sarık sararlar. Ve ortalarında alay çavuşları orta kuşak ve siyâh dolama ile giderler. Bu neferâtların kânûnları sipâh olurlar, ağaları yeniçeri ağası yâhûd çavuşlar kethudâsı ve yâhûd Mısır beği olur. Ve bunların kul kethudâsı ve başkâtibleri ve başçavuşları atbaşı berâber giderler. Hazret-i Ömer’den berü cümle yetmiş iki bölükdür.

Ve cümle on sekiz çorbacıdır, bunlara re’îs derler.

Ve cümle yetmiş iki odadır. Her odada birer odabaşı vardır, lâkin mücerred değillerdir, sefer eşüp eskimek ile odabaşı olur, cümle evlilerdir. Başçavuşları ve alay çavuşu ve orta çavuşu ve küçük çavuşu ve ağa ve kethudâ çukadârları cümle bunlar dahi yeniçeri çavuşları gibi siyâh dolama ve perîşânî sarık geyerler ve piyâde yürürler, hemân beytü‘l-mâlcı olduğu gibi ferrâce geyüp siyâh dolamadan çıkup ata biner.

Ve cümle çorbacıları küheylân ata binüp atbaşı berâber kethudâlarından oturak ihtiyârlarla alay ile gider.

Ammâ kösleri ve mehterhâneleri yokdur, ancak yüz âdemde bir Hazret-i Ömer’i zikr edüp gülbâng-i Muhammedî çeküp sadâ-yı Allâh Allâh ile Mısır’ın içinde velvele verirler. Zîrâ bunlar ey gürûh-ı askerdir. Cümle üç bin üç yüz on üç pâkîze dalyan tüfengli askerdir.

Ve âsitâneleri Azeb kapusundan içeri bir ulu âsitâne-i Ömerü‘l-Fârûk’dur. Ve odaları Kara Meydân’a nâzır yetmiş iki beyt-i Hattâbîdir. Bunlar âdâb üzre ubûr edince yeniçeriyânın alemleri nümâyân olur.

Alay-ı piyâdegân-ı mustahfızân-ı Mısır

İptidâ bayrak dibinde fitirnev köçekler kendülere münâsib tüfengler ile çifte çifte ubûr ederler.

Andan balabanlar, andan dalyanlar, andan dayılar cümle pür-silâh iskerled dolamalar ile mülebbes olup kırkar ellişer dirhem mücevher dalyan tüfengler ile başlarında keçeleri ve kaplan postları ve ayaklarında kırmızı yemenî pabucları ile reftâr ederek ubûr ederler. Ve alayları ortasında siyâh dolamalı başı üsküf keçeli altı nefer çavuşları **[Y 66a]** ve sakkâları alay düzerek ubûr ederler.

Andan kır sakallı ihtiyârları kaplan postları ile ve keçeler ile geçerler.

Andan yüz otuz sekiz bölüğün odabaşıları ve gayrı ihtiyârları yine cümle piyâde kaplan

postlu ve altun yaldızlı iki bin mikdâr kalkanlı ihtiyârlar keçeler ile ubûr ederler. Ammâ yüz otuz sekiz çorbacıdırlar, ammâ iki yüzden mütecâviz mu‘azzam ve muhteşem pür-silâh küheylân atlı onar on beşer hizmetkârlı çorbacılar atbaşı berâber ubûr ederler

Ve yetmiş seksen kul kethudâlığından ve başçavuşlukdan ve serdârlıkdan mütekâ‘id ocak ihtiyârları küheylân atlar üzre enselerinde kırkar ellişer hizmetkârlı ağalar ubûr ederler. Ammâ bunlarda aslâ kırmızı Mısır şalvârı yokdur, sipâha ve müteferrikaya ve çavuşâna mahsûsdur.

Bu yeniçeri tâ’ifesi dahi mehterhâne ve kössüz ubûr ederler. Sâ‘at-be-sâ‘at gülbâng-i Muhammedî çekerek güzer ederler. Ve kethudâları ve yeniçeri efendisi ve ocak imâmı ve sâyir kâtibleri atbaşı berâber ubûr ederler.

Bu tâ’ife dahi azîm askerdir. Cümle yedi bin iki yüz otuz sekiz aded neferâtdır. Ammâ böyle müzeyyen asker âl-i Osmân’da yokdur. Bunların dahi odabaşılıkları mücerredlik ile değildir, cümle evlilerdir. Murâd edinen çok sefer eşüp ihtiyâr olup ileri çekerler. Ve isti‘dâdı vâr ise siyâh dolamaya girüp gelir kethudâ olur. Bir sene kethudâ olursa bin Mısrî kîse hâsıl olur. Bunların alayı tamâm olduğu gibi,

Alay-ı yeniçeriyân-ı mülâzımîn

Bunlar yine yeniçerilerdendir, ammâ keçe üsküf üzre başlarında balıkcın tellerinden tuğ taşırlar. Meselâ hunkârın iki cânibinde solaklar gibidir. Bunların alayı ubûra başladıkda paşanın tuğları ve kapucuları ve kapucular bölükbaşısı ve altmış yetmiş aded müsellah levendâtlar ile konakcıbaşı ve mü’ezzinbaşı yan yana ubûr edüp andan başkapucubaşıları çifte çifte on beşer yigirmişer köçekler ile mülebbes ubûr ederler.

Andan kapucular kethudâsı imrahor.

Andan tokuz aded zer-ender-zere müstağrak mücevher zînli yedekler her biri birer küheyl ata süvâr olmuş mücevvezeli yedekciler ubûr edüp iki cânibi yeniçeri mülâzımları andan tercümânbaşı ve müteferrikabaşı atbaşı berâber ubûr ederler.

Andan çavuşlar kethudâsı ve rûznâmeci ubûr ederler.

Andan paşanın on altun tâslı şâtırları zer-ender-zere müstağrak olup geçerler.

Andan paşa dahi semmûr kabaniçse ve katîfe şalvâr üzre zerrîn kemer ve zerrîn şemşîr bend kılup ser-i sa‘âdetinde iki çatal sorguc-ı pâdişâhî ve altında semend-i sultânî ile iki cânibinde tüfeng-endâz ve mataracılar ile güzer edüp ensesinde kırmızı keçe üsküflü silihdâr ve çukadâr **[Y 66b]** andan paşa kethudâsı ve hazînedâr ve yigirmi mertebe sahîbi iç ağaları ve gayrı iki yüz üç yüz müsellah ve mükemmel cebe ve cevşene müstağrak iç ağaları yüz aded pür-silâh eli tüfengli mehterleri çifte çifte ubûr ederler.

Andan paşanın imâm-ı hümâmı ve dîvân efendî-i benâmı tevâbi‘leriyle geçüp andan yeşil sancağ-ı Resûl alâmeti ve iki tarafda kırmızı bayraklar ve tokuzar kat mehterhâneler ardı sıra iç ağaları sarrâcları ve ferrâşları ve sakkâlar ile ubûr olunur.

Ve bu askerin cümlesi paşayı alay ile sarâya koyunca kal‘adan iki yüz pâre top atılup mehterhâneler çalınup şâdumânlar olur. Andan cümle kul paşadan beş kîse alay ihsânı alırlar. Ba‘dehu azîm summât-ı Muhammedî çekilüp ba‘de’t-ta‘âm du‘â ve senâ olup

kânûn-ı Selîm Hân üzre azîm dîvân-ı pâdişâhî olup hatt-ı şerîfler kırâ'at olunup fermân-ı şehriyârî bu dîvânda icrâ olunursa vezîr-i Mısır cerîdir ve illâ başka hisâbdır.

Ammâ Mısır'da bir hâkim dahi kapukulu serdârı vardır. Âsitâne tarafından bir yeniçeri çavuşu gelüp ağa olur. Cümle kapukullarının beytü'l-mâlın bu kabz edüp mücrimlerinin hakkından ol gelür. Ammâ alaya ve dîvâna gelmek kânûn değildir. İktizâ ederse çağırdıklarında dîvâna gelir. Ammâ bir Mısır vezîri rağbet edüp, "Alaya çıksınlar ve dîvânda hâzır olsunlar" dese kapukulu Mısır'da iştihâr bulur.

Ve bir hâkim dahi subaşıdır. Elinde mutlak fermânı var ise bulduğun katl eder. Nizâm-ı intizâm olur. Ve âlem subaşıdır. (–) Bu subaşı kapusunda bir oda Mısır yeniçerisi asesbaşı yerine hizmet eder.

Ve bu Mısır içre bâlâda mastûr olan [[(–) (–)]] Çerâkize ve tüfengci ve gönüllü ve müteferrika ve çavuşândan mâ'adâ kırmızı şalvârlı kavim var ise ayıbdır, haklarından gelinir. Bunlardan gayrı Mısır kavmi yeniçeri ve azeb [[(–) (–)]] gûnâ-gûn çuka dolama ve harvânî ve başlarında serbend ve bellerinde muhattem kuşak ve kürdeli geyüp bellerinde iri aşcı bıçağı kullanırlar (–) (–) sokarlar. Zîrâ hâlâ Mısır'da yeniçeri ve azebân mu'teberlerdir. Çok ağavâtları gördüm ki müteferrika ve sipâhdan çıkup yeniçeri ve azeb **[P 182a]** oldu.

Ammâ Mısır'ın kal'a dizdârı ve kulle neferâtı ve mehterhâne kavmi ve mütekâ'idîn kal'adan taşra alaya ve melâya ve belâya çıkmağa kâdir değillerdir. Zîrâ dâ'imâ iç kal'ada niçe bin kîse mâl-ı pâdişâhî vardır, dâ'imâ dîdebânlık ederler.

Ve bârûdcıbaşı dahi sarây meydânında kârhâneleri olup nısfı sarâyda ve nısfı iç kal'ada bârûd hazînesin beklerler, ammâ mahbûs olduklarına **[Q 184a]** göre ulûfeleri ağırdır.

Ve kal'a mehterleri dahi kezâlik bir yere çıkamazlar. Ba'de'l-işâ sekiz kat mehterhâne eyle bir fasıl ederler kim Mısır vezîrlerinin mehterbaşıları kâdir değillerdir. Zîrâ her biri bir vezîrden çerâğ olup kalmışlardır **[Y 67a]** ve gâyet ağır ulûfeleri vardır. Ve sabâha iki sâ'at kaldıkda yaz u kış bu hâl üzre âlem ağyârdan bî-haber iken bir fasıl ederler kim uşşâk makâmında uşşâkânın ciğerin hûn ederler. Ammâ aceb hikmetdir, gâlibâ Mısır mü'ezzinleri ile müttefiklerdir ve sâ'atları olmak vardır, hemân Mısır'ın bu kadar bin câmi'i mü'ezzinleri temcîdi tamâm edüp sabâh namâzın okuyup tamâm edince mehterhâne çalınmağa başlar. Cemî'i zamânda böyle irtibât vermişler kim garîb temâşâdır.

Bâlâda tahrîr olunan askerî tâ'ifesinin üç ayda bir ve her ayda bir mevâciblerin ve icmâllerin beyân eder

Kânûn-ı Selîm Hân oldur kim yeniçeriye ve azebâna ve topcu ve cebeciyâna ve arabacı ve mehterâna üç ayda bir mevâcib çıkar, ammâ müteferrikagâna ve çavuşâna ve tüfengciyâna ve gönüllüyâna ve Çerâkese'ye ve keşîdeye ve eytâm ve cevâlîye ayda bir ulûfe çıkar. Bu minvâl üzre,

Senevî mevâcibleri ve yevmiyyeleri ne kadar akçe ve kîse eder anı beyân eder

Evvelâ, **Cemâ'at-ı müteferrikagân:** Bölük bir, neferât 2.745. Yevmiyyeleri 44.626. Ma'a ihrâcât 7.898.076 para eder. İhrâcât oldur kim bu neferâtlardan ba'zısı taşra kâşifler üzre ve kılâ'larda muhâfazaya gidüp ulûfelerin anda alırlar, ihrâcât oldur. Ve bakıyyeleri 7.705.441. Mecmû'u senevî müstahak oldukları ma'a tefâvüt yalnız üç yüz sekiz kîse ve

küsûru 5.441 eder. Ve tefâvüt 192.535 para eder. Tefâvüt oldur kim mevâcibât verildikde beher kırk parada bir para kat‘ edüp hazîne kaydı îrâdına muzâf olur.

Defter-i çavuşân: Neferât 1.449, yevmiyye paraları 25.055, ihrâcâtları 4.434.720, bakıyyeleri 4.326.558, kîse 173, küsûr 1558, tevâfüt 108.162. Ve,

Defter-i tüfengciyân: Neferât 1.087, yevmiyyeleri 9.709, ihrâcâtları ile 1.718.488, bakıyyeleri 1.676.665, kîse 27, küsûr 1.665 ve tefâvüt 41823. Ve,

Defter-i gönüllüyân: Neferât 1365, fî yevmiyye 12.575, ma‘a ihrâcât 2.225.772, bakıyye 2.171.487, kîse 86, küsûr para 214.875, ve tefâvüt 54.285.

Defter-i asker-i Çerâkese: Neferât 1090, fî yevm 9940, sene 1.759.464, bakıyye 1.716.551, kîse 28, küsûr para 16.551, tefâvüt 42.913.

Defter-i azebân-ı atîk: Neferât 3213, yevm 13.848, ma‘a ihrâcât 2.450.836, bakıyye 2.391.061, kîse 95, küsûr 16.061, tefâvüt (–).

Defter-i bender-i azebân-ı Süveys: Neferât 125, fî yevm 268, senevî 47.436, bakıyye 46.280, kîse 1, ve küsûr 21.280, ve tefâvüt 1.156.

Defter-i mustahfızân: Neferât 7238, yevmiyyeleri **[Y 67b]** 63.716, fî yevm 112.787 11.278 1127 (–), bakıyye 11.002.790, kîse 440, küsûr 2.790, tefâvüt 275.069 para eder. Ve bu mustahfızânın bölükleri cümle 138. Ve yine,

Mustahfızân müteferrikası: Bölük birdir, neferâtları 100. Ve,

Topcıyân-ı kal‘a: Bölük bir, neferât 500. Ve,

Tâ’ife-i top arabacıyân: Bölük bir, be-cema‘ât 100. Ve,

Asker-i kal‘a-i hizâne: Bölük bir, be-cema‘ât 200. Ve,

Mütekâ‘idîn-i kal‘a: Bölük bir, 27 neferdir. Ve,

Mehterân-ı kal‘a-i enderûn: Bölük bir, nefer altmış. Ve,

Neferât-ı cebeciyân: Bölük bir, cemâ‘at (–).

Bu mustahfızândan aşağı merkûm zümre mevâciblerin cümle mustahfızânlar ile mevâcibleri alınır.

Ve bu bâlâda tahrîr olunan yedi bölük asker-i İslâmın senevî mevâcibleri cem‘an yekûn 1240 kîse eder ve küsûru 22.167 para eder, *ve’s-selâm*.

el-Faslu’l-ışrîn
Mısır mollâsının hükm [ü] hükûmâtın ve avâyid [ü] fevâyidin ve cümle niyâbetlerin ve eyâlet-i Mısır’da olan kazâları beyân eder

Evvelâ Selîm Hân-ı Evvel Mısır’ı feth etdükde Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi Rûmeli kadıaskeri idi, Mısır mevleviyyetin ibtidâ anlara ihsân eyleyüp müstakil hâkim nasb edüp eyâlet-i Mısır’ı Gazâlî ile Kemâl Paşazâde’ye tahrîr eylemeği fermân edüp anların tahrîri üzre Mısır mollâsının mahsûlü ber-vech-i adâlet iki yüz kîse olur. Ve yüz âdem huddâm kifâyet edüp hükûmet eder. Ve dîvânında mezâhib-i erba‘adan mollâlar vardır. Ve seccâl ve mukayyid ve şâhidleri ve mahkeme muhzır ve huddâmları dahi yüz âdem olur.

Ve Mısır yeniçerilerinden bir oda yeniçeri çorbacıları ile şer‘-i şerîfe i‘ânet edüp hizmet ederler. Bu yeniçerilere mülâzım derler. Cümle siyâh dolama ve sırmalı üsküf keçe geyerler.

Ve Mısırlı tercümânbaşısı ve sicillât emîni vardır. Başka bir kârgîr kubbe içre Hazret-i Ömer’den berü sicillât-ı Muhammedî dağlar gibi yığılmışdır. Bu sicillât emîni hükmündedir.

Andan mollâ kethudâsı var, yed-i rişvet oldur. Ve bâb nâ’ibi ve şehir nâ’ibi vardır.

Ve âsitâne-i sa‘âdetden rü’ûs-ı hümâyûn ile ser-bevvâbân-ı Dergâh-ı Âlî kapucularından bir umûr-dîde maslahat-güzâr ihtiyâr âdem muhzırbaşısı vardır. Anın taht-ı hükûmetinde kâmil üç yüz muhzırı vardır. Kendüye senevî beş kîse hâsıl olur. Haftada beş gün dîvân-ı şehinşâhî oldukda bu muhzırbaşı başına altun zerdûz üsküfün geyüp efendi kethudâsı başına perîşânisin geyüp önleri sıra cümle eli asâlı muhzırlar ardı sıra siyâh dolamalı üsküflü yeniçeriler ikişer ikişer ubûr edüp mollâ hazretleri dahi başında örf-i izâfeti ve yanında yeniçeri çukadârı ve bâzâra gideni ve yigirmi otuz mikdârı sarrâc piyâdegân ve ardı sıra sicillât-ı dîvân kırmızı kîseler **[Y 68a]** ile geçüp bu tertîb üzre dîvân-ı pâdişâhîye varırlar. Bu tarz üzre mollâ mollâlar (–) bir diyâra mahsûs değildir.

Ve bu diyâr-ı Mısır’da mollâya kadıasker efendi derler. Zîrâ ibtidâ fetihde Kemâl Paşazâde kadıaskerlik ile mutasarrıf oldular idi. Anıniçün ol zamândan berü kadıasker derler. Bir azîm vâsi‘ sarây-ı âlîde sâkindir. Zamân-ı kadîmde âl-i Fâtımiyyûndan Sultân Mu‘izzüddîn Kâhir-i Mağribî sarâyı imiş.

Ve mollâ dîvânında Âsitâne-i sa‘âdetde Anatolu kadıaskeri cânibinden bir mollâ askerî kassâmı vardır. Cümle askerî muhallefâtı anın izniyle tahrîr olunup içinden (–) alup muhallefâtı paşa zabt eder. Ve mollânın dâ’imâ Mısır dîvânında paşa yanında bir dîvân nâ’ibi şâhidleri ve muhzırlar ile rûz [u] şeb mevcûddur. Zîrâ belki ba‘de’l-ışâ bir şey zuhûr ede. Şerî‘at tarafından anıniçün bir nâ’ib-i dîvân hâzırdır.

Mollânın (–) (–) (–) (–) Mısır içinde yigirmi dörd niyâbeti vardır. Her birinde birer nâ’ib-i Rûm ve her birinde dörder mezhebden kadılar [[(–) (–)]] in huddâmları vardır.

Evvelâ, cümleden mükellef mahkeme-i Bâb-ı Hark ve mahkeme-i Meşhed-i Hüseyin ve mahkeme-i Bâb-ı Nâsır ve mahkeme-i Bâb-ı (–) ve mahkeme-i Kaysûniyye ve mahkeme-i cedîd **[P 182b]** meydân-ı Rûmeli ve mahkeme-i Taylûniyye ve mahkeme-i Bâb-ı Şa‘riyye ve mahkeme-i Derb-i Cemâmîz ve mahkeme-i kadîm **[Q 184b]** Süveykatü‘d-dellâlîn ve mahkeme-i Bâbü‘l-hadîd ve mahkeme-i Hâricü‘s-sûr ve mahkeme-i Bulak ve mahkeme-i Mısr-ı Atîk {ve mahkeme-i câmi‘-i Sâlihiyye ve mahkeme-i Bâbü‘l-hadîd ve mahkeme-i kazâ-i Şark Atfîh.}

Hâsıl-ı kelâm cümle yigirmi dörd mahkemeden cümle mahsûlât efendiye haftadan haftaya gelüp vâsıl olur.

Ve bir nâ’ib dahi muhtesib ile çârşû-yı bâzârda kol gezerler, ammâ âlet-i mülâhazadır, narh-ı sultânîyi icrâ edemezler. Zîrâ cümle himâyededir, mâni‘ olurlar. Ve Mısır etrâfında nâhiye nâ’ibleri dahi vardır. Beled-i Şubre ve beled-i Besâtîn ve Kayıtbay gibi niyâbetler vardır.

Mısır mollâsının zîr-i hükmünde eyâlet-i Mısır'da olan kazâları beyân eder

Evvelâ cümleden kazâ-i Sitte-i Evvelden kazâ-i Garbiyye ya'nî Mahalle-i kebîr tahta başıdır, senevî kırk Mısrî kîse hâsıl olur ma'mûr kazâdır, birkaç kerre beş yüz akçe mevleviyyet ile sadaka olunmuşdur.

Andan kazâ-i Dimyât, otuz kîse hâsıl olur.

Andan kazâ-i Muzâhemeteyn.

Andan kazâ-i Reşîd, otuz kîse hâsıl olur şerîf kazâdır.

Andan kazâ-i İskenderiyye, ber-vech-i adâlet kırk kîse olur.

Andan kazâ-i Mansûre, yigirmi yâhûd otuz kîse hâsıl olur.

Andan kazâ-i Minyeteyn, bu dahi yigirmi beş kîse hâsıl olur.

Eyâlet-i Mısır'da bu zikr olunan kazâlara Sitte-i Evvel ta'bîr olunur, cümleden eşbehdir. Ve bunlar kerrâtile beşer yüz akçe mevleviyyet pâyesiyle sadaka olunmuşdur.

Andan, kazâ-i Menûfiyye, andan kazâ-i Buhayre, andan kazâ-i Burlos, **[Y 68b]** andan kazâ-i Füvve, andan kazâ-i Sindiyûn, andan kazâ-i mahalle-i Ebû Alî, andan kazâ-i Ebyâr, andan kazâ-i Nehâriyye, andan kazâ-i Mahalle-i Merhûm, andan kazâ-i Bilbeys, andan kazâ-i Mît Ömer, andan kazâ-i Zifte, andan kazâ-i Şarkıyye, andan kazâ-i Selimûn, andan kazâ-i Hânke. Andan kazâ-i Cîze, Şeyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi'ye ihsân olundu.

Andan kazâ-i Feyyûm, andan kazâ-i Benî Seyf, andan kazâ-i Tezmîn, andan kazâ-i Behnisyâ, andan kazâ-i Fîşne, andan kazâ-i Mellevî, andan kazâ-i Menfalût, andan kazâ-i İsyût, andan kazâ-i Ebûtîc, andan kazâ-i Tahta, andan kazâ-i Vâkta'a, andan kazâ-i Eşmûneyn. Andan kazâ-i Sanabû, Hazret-i Risâlet'indir, sâdâtlar hükmünde gâyet ma'mûrdur. Andan kazâ-i Cezîre, andan kazâ-i Sûhâc, kazâ-i Menşiyye, andan kazâ-i Elvâhât, andan kazâ-i Circe, andan kazâ-i Farşût, andan kazâ-i Şark Buyet, andan kazâ-i İsne. Bu kazâlardan gayrı Nîl'in cânib-i garbîsinde kazâlar yokdur, cümle karalar vilâyetidir. Tâ bilâd-ı Sûdân'a gider.

Andan Nîl'in cânib-i şarkîsindeki kazâ-i âsumânî Sây ki intihâ-i hudûd-ı Mısır'dır. Andan kazâ-i İbrîm, andan kazâ-i İsvân, andan kazâ-i Kûs, andan kazâ-i Kınâ, andan kazâ-i Füv[ve], andan kazâ-i Şark Ahmîm, andan kazâ-i Süveys.

Eyâlet-i Mısır'da cümle yetmiş altı kazâlar bu mahalde tamâm oldu.

Birkaç kazâlar dahi vardır, ammâ meşhûr kazâlar değildir, anlara muzâfât derler.

Ve bu cümle kazâları Âsitâne-i sa'âdetde berât-ı pâdişâhî ile Anatolu kadıaskeri etdirüp sadaka olunur. Mısır aklâmı kazâları başka aklâmdır, Anatolu kadıları mutasarrıf olamazlar ve bu Mısır kadıları da Anatolu ve Rûmeli menâsıblarına mutasarrıf olamazlar. Ammâ Sitte ta'bîr etdükleri tahta başı mansıblardan Garbiyye ve Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye ve Mansûre gibi menâsıblara mutasarrıf oldukdan sonra kânûn-ı Selîm Hân'dır kim Anatolu'da ve Rûm eyâletinde mevleviyyet mansıbları ihsân olunup Mısır menâsıblarından halâs olur. Yohsa şebke-i azîmdir.

Ve kânûn-ı kadîm-i Mısır'da mezâhib-i erba'a şeyhülislâmları vardır. Zamânımızda Girid

cezîresi serdârı Gâzî Deli Hüseyin Paşa'nın katliyçün fetvâ vermeyen Boluvî Mustafâ Efendi, Köpürlü Mehemmed Paşa'ya fetvâ vermedüğiyçün Mısır'a nefy eyleyüp ber-vech-i arpalık Cîze kazâsı sadaka olunup Hanefî şeyhülislâmı idi. Ammâ fetvâsına kimse muhtâc değil idi, zîrâ hâceti olan câmi'-i Ezher'e varup bir ulemâya iki üç mankır verüp murâd [u] maksûdu üzre bir fetvâ-yı şerîf alır. Hasmı dahi varup bir za'îf kavil ile ol dahi bir fetvâ alup elbette ikisi de hükm etdirirler.

Âhirü'l-emir *Es-sulhu seyyidü'l-ahkâm* fehvâsınca sulha çekerler, **[Y 69a]** tarafeynden birinin hakkı icrâ olunmayup sulha bi'z-zarûrî rızâ verirler. Hâsıl-ı kelâm Mısır diyârında ihkâk-ı hak olmak ihtimâli yokdur. Zîrâ elbette bir cânibden ilhâh ile ricâ ederler yâhûd himâye edüp nâ-hak hükmolmak mukarrerdir.

Ve yigirmi bin fetvâ sâhibi ulemâsı vardır, gûnâ-gûn mesele-i müşkilâtlar bulurlar.

Mısırı bilmeğe muhtâc iklîm-i garîbe ve acîbedendir. Ulemâ ve fuzalâsı ulûm-ı garîbe ve fünûn-ı şettâya mâlikdir.

Ve hukemâsı bî-kıyâsdır, tabî'atları gâyet zekîlerdir.

Ve sıbyân-ı ebcedhânları gâyet necîb [ü] reşîd ve tîz-fehm olduklarından elli yedi bin hâfız-ı Kur'ân vardır. Hâlâ cümle dükkânlarda ve her köşe başında ve ekseriyyâ hammâm kapularında ve Rûmeli meydânında tilâvet-i Kur'ân eder a'mâ hâfız-ı Kelâmullâhları vardır.

Ve cümle yüz yetmiş dörd bin ulemâ ve kadı ve ders-i âmları vardır. İlm-i hadîs ve ilm-i tefsîr bu Mısır'a mahsûsdur.

Ve on binden mütecâviz e'imme ve hutebâsı ve on bin meşâyih-i kirâmı vardır. Hemân câmi'-i Ezher revâk-ı râyları içre mevcûd on iki bin eli kitâblı ve beli misvâklı ulemâsı mevcûddur. Ve,

Bu şehr-i Mısır'da okunan ulûmları beyân eder

Evvelâ hadîs-i şerîf vardır kim, [83] mazmûnunca evvel ilm-i Tıb ve ilm-i Ferâyiz ve ilm-i Tefsîr ve ilm-i Fıkıh ve ilm-i Hadîs ve ilm-i Tecvîd (–) (–) ve ilm-i Hıfz (–) (–) ve ilm-i Tevhîd ve ilm-i Ledün ve ilm-i Beyân ve ilm-i Kelâm ve ilm-i Kemâl ve ilm-i Âdâb ve ilm-i Sarf ve ilm-i Nahv ve ilm-i Mantık ve ilm-i Ma'ânî ve ilm-i Lugat ve ilm-i Arûz ve ilm-i Hat ve ilm-i Nücûm ve ilm-i Cifir ve ilm-i Kâf ve ilm-i Kef ve ilm-i Kâf ve ilm-i Sîn ve ilm-i Simyâ ve ilm-i Kimyâ (–) (–) (–) (–) ve ilm-i Hey'et ve ilm-i Hikmet ve ilm-i Zîc ve ilm-i Dânyâl ve ilm-i Fûl ve ilm-i Fâl ve ilm-i Cerr-i Eskâl ve ilm-i Remil ve ilm-i (–) ve ilm-i (–) ve ilm-i Vefk ve ilm-i Esmâ ve ilm-i Teshîr ve ilm-i Da'vet ve ilm-i Felsefiyyât ve ilm-i Edvâr ve ilm-i Zâyirce ve ilm-i Usturlâb ve ilm-i Harf (–) (–) ve ilm-i Hurûf ve ilm-i Nârencât ve ilm-i Tayy-i Mekân ve ilm-i İhfâ ve ilm-i Ta'bîr ve ilm-i Sihir ve ilm-i Ferâset. Ammâ ilm-i edeb yokdur. **[Q 185a] [P 183a]**

Bâlâda tahrîr olunan hazînelerin ve cemî'i Mısır kullarına ve gayrı ulemâ ve sulehâ-yı du'âgûyâna ve cemî'i gayrı masârıfâta bezl olunan Mısır hazînelerin ve cemî'i îrâdı hatt-ı şerîf ile Kethudâ İbrâhîm Paşa cem' der-hazîne edüp kulle-i hızâneye koduğu icmâl defter-i hümâyûn sûretidir kim beyân olunur

Sebeb-i tahrîr-i kitâb ve tastîr-i sıhhat-nisâb oldur ki husûs-ı âtî-i celîlü'ş-şân, nigâşte-i sahîfe-i tahrîr ü beyân, olmağiçün hâliyâ muhâfaza-i tahtgâh-ı kadîm-i Yûsufî ve himâyet-

i hicâb-ı eyâlet-i Mısır ile me’mûr, medyen-i umûr-ı cumhûr, pîrâne-bahş-ı sened-i lutfî, müşkil-küşâ-yı her âyîn-i hafî, bânî-i mebânî-i adl ü dâd, hâdim-i esâs-ı zulm ü fesâd, hâfız-ı me‘âlim-i İslâm, nâsır-ı zu‘afâ-yı enâm, re‘âyâ-perver, ma‘delet-küster, hâmî-i hicâb-ı dîn ü devlet, mâhî-i **[Y 69b]** âsâr-ı zulm [ü] bid‘at, âsaf-ı mükerrem ve düstûr-ı muhterem, devletlü ve sa‘âdetlü vezîr-i dilîr İbrâhîm Paşa *veffekahullâhu ta‘âlâ limâ yerzâhu ve yeşâ’* hazretlerinin huzûr-ı âlî mahfûfun bi’l-ma‘âlîlerinde akd-i meclis-i şer‘-i şerîf-i şâmihü‘l-imâd-ı Muhammedî ve tarh-ı mahfil-i dîn-i münîf-i râyihü‘l-evtâd-ı Ahmedî olunup ilticâ-yı zılâl-ı râyât-ı sultâniyye ve irtikâ-yı erâyik-i emâret-i hakâniyye, andan ümerâ-yı nâmdâr-ı Mısrî‘den hâlâ kâfile-sâlâr-ı beyt-i atîk olan Emîrü‘l-hac Özbek Beğ ve mukaddem-i ceyşü‘l-ümerâ olan Novalı Mehemmed Beğ ve sâbıkan hizmet-i defterdârî ile şerefyâb olan Hüseyin Beğ ve Kansuh Beğ ve Mustafâ Beğ ve Yûsuf Beğ ve sâbıkan hükûmet-i eyâlet-i Circe olan Mehemmed Beğ ve Alî Beğ ve Cündî Mehemmed Beğ ve Abdullâh Beğ ve Ömer Beğ, ve ağayân-ı firak-ı seb‘adan gönüllüyân ağası Mehemmed Ağa ve Çerâkese ağası Mustafâ Ağa ve mustahfızân ağası Mustafâ Ağa ve azebân ağası Ca‘fer Ağa ve muhassıl-ı huddâm-ı dîvân-ı Mısrî Çavuşlar Kethudâsı Süleymân Ağa ve tercümân-ı Dîvân-ı Âlî Mustafâ Ağa ve müteferrikabaşı Mehemmed Ağa ve cebeciyân ağası Ca‘fer Ağa ve yedi bölük kethudâları ve başçavuşları ve erbâb-ı aklâm-ı Mısrıyye’den defterdâr-ı hizâne-i Mısrıyye ile şerefyâb olan Ivaz Beğ ve Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi ve halîfe-i evveli Ahmed Efendi ve halîfe-i sânîsi Alî Efendi ve muhâsebeci Yûsuf Efendi ve halîfeleri Mustafâ Efendi ve Sâlih Efendi ve Şarkıyye mukâta‘acısı Mehemmed Efendi ve halîfeleri Alî Efendi ve Mehemmed Efendi ve Garbiyye mukâta‘acısı Hasan Efendi ve halîfeleri Ahmed Efendi ve İbrâhîm Efendi ve şehir mukâta‘acısı Mehemmed Efendi ve halîfeleri Şa‘bân Efendi ve Mehemmed Efendi ve îrâd-ı gılâl mukâta‘acısı olan Murtazâ Efendi ve halîfeleri Mustafâ Efendi ve Mehemmed Efendi ve masraf-ı gılâl mukâta‘acısı Rıdvân Efendi ve halîfeleri Fazlı Efendi ve Osmân Efendi ve kâtib-i çavuşân (–) Efendi ve kâtib-i müteferrikagân (–) Efendi ve havâle kâtibi (–) Efendi ve yeniçeriyân kâtibi (–) Efendi ve azebân kâtibi (–) Efendi ve gönüllüyân kâtibi (–) Efendi ve tüfengciyân kâtibi (–) Efendi ve sipâhân-ı yemîn ü yesâr kâtibânı Alî Efendi ve Hasan Efendi ve cebeciyân kâtibi Receb Efendi ve eytâm kâtibi İbrâhîm Efendi ve keşîde kâtibi Baltacı Mustafâ Efendi ve cevâle kâtibi (–) Efendi ve erzâk kâtibi Mülakkab Osmân Efendi ve yeniçeriyânın kâtibi Küçük Süleymân Efendi.

Ve’l-hâsıl cemî‘i sıgâr u kibâr erbâb-ı dîvân-ı Mısır ve sâ’ir a‘yân-ı huzzâr mahzarlarında mukaddemâ tahrîr olunan vezîr-i mükerrem müşârun-ileyh *en‘amallâhu ta‘âlâ aleyh* hazretleri taraf-ı pâdişâhî ve cânib-i zıllullâhdan muhâfaza-i eyâlet-i Mısır-ı nâdiretü‘l-asr **[Y 70a]** ihsân olunup tahiyye-i(?) evkât olan es‘ad sâ‘atde sadr-ı melek-fersâ-yı dîvân-ı âlî-i Mısır’a pertev-endâz olduklarında kalem-i rûznâme ve muhâsebeden ve sâyir mukâta‘ât tarafından harâc-ı arâzî ve sâyir aklâm-ı müteferrikadan dâhil-i hazîne tahsîl olunan emvâlin usûl-i defâtirde müfredâtile mazbûta ve mahfûza olduğu minvâl-i meşrûh üzre senevî îrâd u masârıfının mersûm u masûn u musahhah icmâlleri huzûr-ı sa‘âdetlerine arz olundukda revnak-bahş-ı sadr-ı âlî-i dîvân-ı Mısır oldukları târîhe dek vüzerâ-yı sâbıkînin zamânlarında olan ihtilâlden nâşî tahsîl olunan emvâl masârîf-i lâzimeye kifâyet etmedüği ecilden belki masârîf-ı seneviyye îrâd-ı senevîden zâyid olmağın beher sene taraf-ı Âsitâne-i sa‘âdete lâzımü‘l-irsâl olan bin iki yüz kîse-i Mısrîden dörd yüz kırk iki kîse ile on yedi bin yüz elli üç para küsûr u noksân olduğundan mâ‘adâ taraf-ı Âsitâne-i

sa‘âdetde tahrîr olunan minvâl üzre mecmû‘-ı masârıf-ı lâzimeden zahâyir-i sultâniyye ve gayrı elzem-i levâzımâtlar içün kilâr-ı âmireye lâzımü‘l-irsâl olan eşyânın masârıfından kırk bir kîse ile yigirmi üç bin yüz otuz beş para tenkîs olmağın beher sene hazînenin itmâmına cem‘an dörd yüz seksen dörd kîse-i Mısriyye on beş bin iki yüz seksen sekiz para lâzım olduğun defâtir-i aklâm-ı Mısrıyye nâtık oldukda vezîr-i muhterem-i müşârün-ileyh *eşbe‘allâhu ta‘âlâ ni‘amehu aleyh* hazretleri i‘mâl-i efkâr-ı sâyibe buyurup zamân-ı emânlarında vâki‘ olan mahlûlâtları zabt ve emvâl-i zâyi‘ayı cem‘ edüp tahsîl olunan emvâl zamân-ı sa‘âdetlerinde masârîf-i lâzimeye kâfiye olundukdan sonra defâtir-i aklâmı müceddeden tahrîr ü tafsîl üzre taraf-ı Âsitâne-i sa‘âdete irsâl ve ahvâlât-ı lâzime-i memleketi telhîs buyurduklarında matrah-ı nazar-ı kabûl-i şehinşâhî ve mevki‘-i iltifât-ı hümâyûn-ı zıll-i ilâhî olup irsâl olunan defâtir-i şerîf hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûna muzâhir olup ba‘de’l-vürûd kırâ‘at olundukda mazmûn-ı sa‘âdet-makrûnunda pâdişâh-ı Cem-cenâb-ı Cem-haşmet ve Dârâ-azamet buyurdular kim;

“Sen kim hâlâ bâbü‘l-Haremeyni’ş-şerîfeyn olan Mısır-ı nâdiretü‘l-asr muhâfazasında olan vezîrim Ebü‘l-hayr İbrâhîm Paşa’sın, hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnum vusûlünde şöyle ma‘lûmun olsun kim mukaddemâ hazîne-i Mısır’ın defterleri ve kâtibleri Dergâh-ı Mu‘allâm’a ihzâr olunup salâh-ı dîn ü devlet, nizâm-ı ahvâl-i memleket lâyık ve münâsib olan vech-i meşrûh üzre hazîne-i mezbûrenin îrâdı ve masârîfi tertîb olunup ve ol âna dek müşâhede olunan teşvîş ü ihtilâli tashîh olunup müceddeden tahrîr ve rikâb-ı hümâyûnuma irsâl olunan icmâlleri ve telhîsin **[Y 70b]** manzûr-ı hümâyûnum olup makbûl-ı mülûkânem olmuşdur. Ber-hordâr-ı ömr olup sa‘âdet-i dâreyn bulasın ve ni‘am-ı celiyye-i husrevânem sana helâl olsun. Ve arz eyledüğin üzre ba‘zı fevâd içün tenbîh-i hümâyûnum iktizâ etmeğile,

Tenbîhnâme-i hümâyûndur ki zikr olunur

İmdi ba‘de’l-yevm mahrûse-i Mısır hazînesinden gerek sâlyâne ve mevâcibât ve gerek hızâne ve alîk ve feddân mahlûlden verilmeyüp ibtidâdan bir akçe ve bir habbe verilmeyüp Dergâh-ı mu‘allâmdan verilmek üzre emr-i şerîfim vârid olursa dahi deftere kayd olunmayup ve kânûna mugâyir idüği Dergâh-ı ma‘delet-penâhıma arz oluna.

Ve Mısır vâlîleri ma‘zûl oldukda vâlî-i cedîd tarafından kâ’immakâm nasb olan mîrlivâ ve mâl defterdârı ve rûznâmeci ve mukâta‘acılar ve sâyir hazîne ahvâlinden alâka-i hizmeti olan küttâb ve huddâm ma‘rifetleriyle hisâbları hazîne defterleri mûcebince hak üzre görülüp kazıyyede medhali ve hazîne ahvâlinde alâkası olmayanlar min-ba‘d karışmayalar. Ve kâ’immakâm olanlar zamânında vâki‘ olan mahlûlâtı aslâ kâ’immakâmlar tevcîh etmeyüp ihbâr-ı eytâm içün gelenlerin arzuhâllerin vâlî-i vilâyet gelinceye dek tevakkuf u te’hîr oluna. Ve mâl-ı îrâdın senevîsi sebk kılınmayup mâl-ı senevî iken tahsîl edüp ve te’hîr (–) (–) terk te’hîri ile etdik te’hîr ile ta‘vîk olunmaya.

Ve bir âhar mukâta‘ada veyâhûd bir âtıl ve bâtıl karyede gerek mâl karyesi ve gerek gılâl karyesi [[(–) (–)]] bahâda ve tenzîl olunmak iktizâ ederse tenzîli muktazî olan mikdârı mahlûlâtdan hazîne-mânde olup senevî ol mikdâr [[(–) (–)]] andan ndan ndan sonra tenzîli lâzım ve muktazî olmadıkça îrâddan ziyâde bir akçe ve bir hâbbe tenzîl olunmaya.

Ve her sene *Tût* evvelinden berü Mısır‘a (–) (–) (–) (–) vâlî-i vilâyet **[Q 185b] [P 183b]** ve defterdâr ve rûznâmeciler ve muhâsebeciler ma‘rifetleri ile hazîne ve anbâr

defterleri açılup ve hatt-ı hümâyûnum ile ma‘yûr olan icmâlleri kulle-i hızâneden ihrâc olunup hazînenin hazîneden îrâd u masârîfi hisâbı görülüp müsâvî bulunursa yine mahallinde hıfz olunup ve illâ îrâddan noksân zâhir olursa vâlî-i vilâyet olanlara vâki‘ olan mahlûlâtlardan ol mikdâr hazîne-mânde edüp mahfûza olan defterler ile tatbîk edüp ziyâde ve noksânı zâhir olmağıçün kayd olunması lâzım gelen fevâd kayd u tahrîr olunmağıçün mahrûse-i Mısır’dan irsâliyye hazînesiyle mu‘tâd üzre hazîne beği ta‘yîn olundukda hazîne-i Mısır’ın bir senede olan îrâd u masraf icmâli bağlayup zikr olunan icmâli rûznâmeci mühürleyüp hazîne ile ma‘an rikâb-ı hümâyûnuma irsâl ve teslîm oluna. Zikr olunan mevâd vech-i meşrûh üzre cârî ola.

Ve eyâlet-i Mısır’ın **[Y 71a]** hâkimi ve mahkûmu bu bâbda sâdır olan fermân-ı hümâyûnum ile amel eyleyeler.

Ve sen ki vezîrim müşârun-ileyhsin zamân-ı hükûmetinde mevâdd-ı mezkûreleri bu vech üzre icrâ edüp bunun hilâfı bir vaz‘ u hâlet irtikâb etmeden hazer edesin ve etdirmeyesin. İnşâallâhu ta‘âlâ meddü‘d-dehr düstûrü‘l-amel olmağıçün bu hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûnumu mahrûse-i Mısır’ın kulle-i hizânesinde hıfz u ibkâ edesin ki her *Tût* evvelinde icmâller olundukda bu hatt-ı hümâyûn-ı ma‘dalet-makrûnum dahi ihrâc olunup im‘ân-ı nazar ile nazar olundukda sâdır olan tenbîhnâme-i hümâyûnuma mugâyir bir iş olunmuş ise def‘ u ref‘ olunup fermân-ı hümâyûnuma tevfîk oluna deyü fermân-ı şerîfim muktezâsınca fermân-ı kazâ-cihân-ı sultânî ve emr-i âlî-i vâcibü‘l-ittibâ‘-ı hâkânî sâdır olmağile eyâlet-i Mısır’da *Tût* evvelinden âhirine dek bir senede dâhil-i hızâne tahsîl olan emvâlin ve rûznâme ve muhâsebe ve mukâta‘ât ve sâyir aklâm-ı müteferrika defâtirinde müfredâtile tafsîl-i nâtık olunduğu üzre eyâlet-i Mısır’da vâki‘ olan kurâların harâc arâzîsinde mâl-ı küşûfiyye-i kebîrden iskeleler iltizâmı mâlından ve sâyir mukâta‘âtdan vâki‘ olan emvâl-i müteferrikadan vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin zamân-ı şerîflerinde tahsîl olan emvâlin îrâd u masârîfi tahrîr olunmağın hatt-ı hümâyûn-ı şerîfim ile ma‘yûr olup erbâb-ı aklâm-ı kalem ve Mısır’ın yedlerinde usûl-i defâtirin icmâlleri Âsitâne’ye vezîr-i müşârun-ileyh hazretleri irsâl buyurmağın tekrâr erbâb-ı kalemlerin tahsîl-i tashîh ve hutûmlarıyle mahtûm olup kulle-i hızâneye vaz‘ buyurulan aklâm-ı seb‘anın müceddeden tahrîr olunan defâtir-i müfredâta tatbîk olundukda Şarkıyye kalemine tâbi‘ olan kurânın harâc arâzîsinde[n] bin seksen dörd kîse-i Mısrıyye ile on iki bin üç yüz toksan dörd para, ve kalem-i Garbiyye’[ye] tâbi‘ olan kurâların harâc arâzîsinden bin elli yedi kîse ile yedi bin elli yedi para, ve kalem-i şehre tâbi‘ olan harâc kurânın arâzîlerinden üç yüz on altı kîse ile sekiz bin üç yüz otuz iki para, ve kalem-i rûznâmeye tâbi‘ olan kurâların harâc arâzîsinden yüz altmış yedi kîse ile tokuz bin beş yüz otuz bir para eder, ve kalem-i mukâta‘-i îrâd-ı gılâle tâbi‘ olan kurâların harâc arâzîlerinden yigirmi altı kîse ile on yedi bin yedi yüz yigirmi sekiz para eder.

Hulâsa-i kelâm Mısır’ın gökde uçan ve yerde gezen ve deryâda yüzen yetmiş yedi aded aklâmlarının nihâyeti hurde emânetidir kim cümle aklâmlardan iki bin altı yüz elli iki kîse ile beş bin kırk iki para masârîf olunan emvâlden rûznâme defteri nâtık olduğu üzre küşûfiyye-i kebîrden beş yüz altmış **[Y 71b]** dörd kîse ile on bin para, ve İskeleler mukâta‘ası mâlından kâmil beş yüz kırk yedi kîse ile tokuz yüz altmış beş para eder.

Ve Muhâsebe kaleminden tahrîr olunan emvâl-i müteferrikadan yüz kîse ile beş bin beş

yüz kırk sekiz para ve beher sene vâlî-i Mısır tarafından ber-vech-i maktû‘ tekmîl-i hazîne içün mahlûlâtdan vâki‘ olan hulvân kurâ tahtında matlûb kırk kîse mâl, ve Şecerüddür Hâtûn’un kisve-i şerîf evkâfı kurâlarından yigirmi iki kîse ile on beş bin yetmiş para, ve dîvân-ı Mısır’da vâki‘ olan masârîf-i lâzimeden mu‘tâd-ı kadîm üzre kırk bir paradan bir para kat‘ olunup tefâvüt-i lâzıme denmekle ma‘rûf olan mevâtdan senevî elli beş kîse ile on iki bin beş yüz para ki cem‘an senevî bâlâda tafsîl ve icmâli zikr olunduğu üzre ibtidâ-i *Tût’*dan âhirine değin harâc-ı arâzî ve küşûfiyyeler ve hulvân kurâlar ve yedi aded bender iskelelerden ve sâyir mukâta‘ât ve emvâl-i müteferrika ve gayrı mezkûr aklâmlardan tahsîl olunan emvâlin mecmû‘u üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dörd para eder, kim vezîr-i mükerrem müşârun-ileyh hazretlerinin zamân-ı şerîflerinde bâliğ oldukdan sonra masârîf sene-i kâmile-i vâhidede ibtidâ-i *Tût’*dan âhirine değin ümerâ-yı Mısrıyyenin senevî sâlyâneleri ve mevâcib-i asâkir-i mansûreleri ve gayrıhâ iki bin yüz kırk iki kîse ve yedi yüz toksan dörd para mevâcibât ve Haremeynü’ş-şerîfeyn mâlı üç yüz kırk yedi kîse ile on yedi bin tokuz yüz yigirmi beş para eder.

Ve Dergâh-ı âlîye irsâliyye ihrâcâtı toksan yedi kîse mâl ile on bin beş yüz altmış beş para, ve ihrâcât-ı mukâta‘ât-ı sâyire nâmıyla mahrûse-i Mısır dîvânında masraf olan senevî on yedi kîse ile iki bin üç yüz yetmiş dörd para, ve eyâlet-i Mısır’da vâki‘ olan cüsûr-ı sultâniyyeler mühimmâtı ve tur‘a cerfleri içün ve cümle keşşâfların sâyir levâzımâtlarıyçün vilâyet kâşiflerine teslîm olunan altmış üç kîse ile yedi bin beş yüz yigirmi sekiz para.

Ve vilâyet-i Mısır’da vâki‘ olan zevâyâ ve (…) ve ulemâ-yı izâm ve meşâyih-i kirâm içün ve masârıf-ı bender-i İskenderiyye ulemâsı içün mu‘tâd-ı kadîm üzre sarf olunan âdât ve mürettebât ve otlakât ve cerâyât ve feddânât mâlları ve ümerâ-yı Mısrıyye ve asâkir-i mansûre otlakâtları mâlı cümle ulemâ mâlları ile senevî yüz seksen bir kîse ile bin beş yüz para eder.

Ve mahrûse-i Mısır’da asâkire ve huddâmât-ı huccâca ve huddâmân-ı kisveye ve gayrı ser-i kârda olanlara elzem-i levâzımından olup iştirâ olunan eşyâlar bahâsile müfredâtı defter-i rûznâmede **[Y 72a]** mazbût olduğu üzre otuz üç kîse ile iki bin dörd yüz yigirmi dörd para ki bâlâda tahrîr olunan ulemâ ve ümerâ ve hil‘at mevâdlarının mecmû‘u iki bin yedi yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dörd para etmeğile bâkî atebe-i aliyye-i felek-fersâ-yı hâkânîye ve südde-i seniyye-i şehinşâhî-i sultâniyyeye hazîne-i âmire içün irsâliyye cümle bin iki yüz kîse-i Mısriyye ki bâlâda zikr olunan üzre üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dörd para masârîf-i seneviyye zabt u tahrîr olunup îrâd-ı senevî masârîf-i seneviyye ile müsâvî olduğun zâhir ü mübeyyin oldukdan sonra bâlâda zikr olunan mutahassılât-ı senevîden mâ‘adâ vezîr-i muhterem-i müşârun-ileyh hazretlerinin sa‘y u tahsîlleri ile zamân-ı tasarruflarında târîh-i kitâba değin rûznâme ve mukâta‘ât ve defâtir-i aklâm-ı müteferrika nâtık olduğu üzre Âsitâne-i sa‘âdete irsâl buyurdukları icmâlden sonra ziyâde-i hazîne-i âmire yigirmi üç kîse ile yigirmi bin paraya bâliğ olduğun müşârun-ileyh vezîr-i mükerrem ve düstûr-ı muhterem mahzar-ı cumhûrda istintâk **[P 184a]** ve istifsâr buyurduklarında cümlesi defâtir-i mezkûrede mastûr olduğu üzre senevî dîvân-ı Mısır’a îrâd olunan mâlın mecmû‘u üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dörd paraya bâliğ olduğu ve masârîf-i seneviyye dahi rûznâme ve sâyir aklâmların yedimizde olan defâtirleri nâtık

olduğu üzre Âsitâne-i sa‘âdet tarafına beher sene irsâli lâzım olan bin **[Q 186a]** iki yüz kîse ile ma‘an masârîf-i seneviyye üç bin tokuz yüz seksen bir kîse ile yigirmi dörd bin sekiz yüz kırk dörd para zabt u tahrîr olunup îrâd-ı senevî masârıf-ı seneviyye ile müsâvî ve bâlâda mezkûr olan mutahassılât-ı seneviyyeden mâ‘adâ vezîr-i müşârun-ileyh hazretlerinin sa‘y [u] himmetleri ile zamân-ı tasarruflarında târîh-i kitâbet-i sıhhat-nisâba dek rûznâme ve muhâsebe ve mukâta‘ât ve sâyir defâtir-i aklâm-ı müteferrika nâtıka olduğu üzre Âsitâne-i sa‘âdete irsâl buyurduları icmâlden sonra ziyâde cizye-i âmire yigirmi üç kîse ile yigirmi bin paraya bâliğ olduğun bi’t-tav‘ insâf ikrâr ve i‘tirâf eyledikden sonra ba‘de’l-yevm hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûn ile ma‘yûr olup düstûrü‘l-amel olan defâtir kâyimmakâmlar zamânında hazîne-i âmireye ve sâyir îrâd u masârıf emvâlinin bir para ve bir hâbbesine zarâr u noksân ve halel ü husrân vâki‘ defterdâr-ı mezkûr ve sâyir erbâb-ı aklâm-ı mezkûre bi-esrihim deyn-i uhde **[Y 72b]** eylediklerinden sonra âye[t] sûre-i (–): [84] nassı mazmûn-ı belâgat-mektûba mazhar olan vezîr-i mükerrem hazretleri kendülere vârid olan hatt-ı hümâyûn şân-ı şerîf ile me’mûr olup âye[t] sûre-i (–): [85] mazmûn-ı itâ‘at-nümûnu üzre itâ‘at-i emr-i pâdişâhî ve imtisâl-i fermân-ı zıllullâhdan semîn sâk-ı ihtimâm ve tahrîk-i akdâm etmekleri ile ba‘de’l-yevm dahi sezâvâr-ı istihdâm-ı umûr-ı dîn ü devlet olanlara imtisâl-i itâ‘at farz olduğuna vâkıf olup umûr-ı dîniyyede ve evâmir [ü] nevâhî-i vülât bi-umûr-ı muhâlefet şer‘a muhâlif olduğu ma‘lûmları olmağile min-ba‘de’l-yevm umûr-ı mezkûrede tağyîr ü tebdîl ve tahrîf ü tavzîh ve tahvîl cilveger-i muhallâ‘-ı zuhûr olmasından ictinâb edüp matbah-ı erzâk-ı âlem ve menba‘a-i Nîl-i kesîr cereyân-ı ma‘âyiş-i benî âdem olan mahrûse-i Mısır-ı nâdiretü‘l-asrda fukarâ-i Haremeyn-i şerîfeyn tarafına ve sâyir meşâyih-i kirâm-ı atebe-i aliyye-i husrevânîden bahş olunan mürettebât ve in‘âmât-ı ma‘âne sadaka-i câriye olmağın âye[t]: [86] âyet-i kerîmesi fehvâsı kabûl etmemeden hazer üzre olup *min-ba‘d el-vechi mecâl muhâl ve ibtâluhu mümteni‘ü‘l-imtisâl* evtât(?) bâ-fermân-ı âlî hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûn ile ârâyiş-i berîn olan aklâm-ı Mısrıyye’nin defâtir-i îrâd u masârıfı ve bu kitâb-ı sıhhat-nisâb dahi vezîr-i mükerrem-i müşârun-ileyh hazretlerinin ve bâlâda derûn-ı kitâbda esmâları nakş-ı levh-i beyân olan ümerânın ve ümerâ-yı nâmdâr-ı Mısrıyye’nin ve sâyir a‘yân [u] ağayân-ı dîvânın ve erbâb-ı aklâmların bi’l-cümle ittifâkları ile mezkûr hatt-ı şerîf kütb olunup lede’l-ihticâc düstûrü‘l-amel ve ihticâc olunmak üzre kulle-i hızâneye vaz‘ olundu:

Tahrîren fî yevmi’l-hâmis min şehri Şevvâli’l-mükerrem sene 1082 isneyn ve semânîn ve elf ba‘de’l-hicreti’n-nebeviyyeti’l-Ahmediyye sallallâhu aleyhi ve sellem. Sûret-i imzâ-yı mollâ-yı Mısır a‘nî hazret-i Ebü‘l-me’âl İshâkzâde Efendi eş-şehîr mâ fîhi min tekmîli hizâniyye me‘âl ve hatemtühâ bi-hâtimi’t-tasdîk min udûli’r-ricâl. Vaka‘a anhü‘l-abdü‘l-münkesiri’l-bâl el-fakîr ilâ rabbihi zi’l-C[el]âl, Ebi’l-felâh Mehemmed es-Sâlih ibn İshâk el-kâdî bi-Mısır el-mahrûse, dâmet dâru’l-emâlî ve’l-âmâl, afâ anhümâ Rabbuhumâ yevme’l-hisâb ve’s-su’âl. Temme hâze’l-mektûb fî şehri Şevvâl.

Der-beyân-ı icmâl-i îrâd u masârîf-i mahrûse-i Mısır an vâcib sene 1082 be-mûceb-i tahrîr-i müşârun ileyh İbrâhîm Paşa

an-Vilâyet-i Şarkıyye ve tevâbi‘hâ an kalemi vilâyet-i mezkûr.	Ve an-kalemi Garbiyye.

Kîse-i Mısrî: 1.057

Kîse-i Mısrî: 1.084
Küsûr: 13.394

Küsûr: 7.057

Ve an-kalemi Şehr.
Kîse-i Mısrî: 316
Küsûr: 8.332

Ve an-kalemi rûznâme.
Kîse-i Mısrî: 167
Küsûr: 9.531 **[Y 73a]**

Ve an-mukâta'a-i îrâd-ı gılâl.

Kîse-i Mısrî: 26
Küsûr: 17.728

Yekûn

Kîse-i Mısrî: 3.650

Ve küsûr: 55.043

Kîse: 2.652

Yekûn

Kîse-i Mısrî: 2.652,

3.978= 6.003

Küsûr kîse: 3.981

Küsûr: 5.043, 99.744

Küsûr: 34.844

Ve an-Küşûfiyye-i Kebîr.

Kîse-i Mısrî: 564

Küsûr: 10.000

Ve an-emvâl-i mukâta'a-i iskele.
Kîse-i Mısrî: 547,

Küsûr: 965

Ve an-emvâl-i müteferrika ve an kalem-i muhâbese.

Kîse-i Mısrî: 100,

Küsûr: 5.548

Ve an-hulvân-ı hızâne, an cânib-i muhâfız.

Kîse-i Mısrî: 40,

Küsûr: 0000 hâlî

an-Mâl-ı hazîne-i kisve-i şerîf.

Kîse-i Mısrî: 22,

Küsûr: 10.789

an-Tefâvüt-i dîvân.
Kîse-i Mısrî 55,

Küsûr 13.500

Minhâ
El-masraf fî sene-i vâhide

Mevâcibât-ı ümerâ-yı muhâfızîn ve mevâcibât-ı asâkir-i mansûre.

Kîse-i Mısrî: 2.142

Küsûr: 7.194

Ve ihrâcât-ı Haremeyni'ş-şerîfeyn.

Kîse-i Mısrî: 347

Küsûr: 17.925

Ve ihrâcât-ı irsâliye ilâ Dergâh-ı âlî.

Kîse-i Mısrî: 97

Ve mukâta'ât ve ihrâcât-ı Dîvân-ı Mısır. Masraf.

Kîse-i Mısrî: 17

Küsûr: 10.565

Küsûr: 2.374

Ve berâ-yı cüsûr-ı sultânî teslîmât-ı keşşâf fî sene ve berâ-yı masârîf-ı zevâyâ ve meşâyih ve sâ'ir ulemâ-yı âlimdân ve mürettebât.

Kîse-i Mısrî: 63

Küsûr: 7.728

Umerâ-yı Mısır ve asâkir-i mansûre.

Kîse-i Mısrî: 81

Küsûr: 1.570

Ve bahâ-i hil'at berâ-yı erbâb-ı menâsıb ve seferliyân ve gayrih.

Kîse-i Mısrî: 33

Küsûr: 2.488

Ve irsâliyye ilâ Dergâh-ı âlî.

Kîse-i Mısrî: 2.000

Yekûn, el-masraf:

Kîse-i Mısrî: 3.981

Küsûr: 24.844

[Q 186b] [P 184b]

Der beyân-ı ıstılâhât-ı lehce-i mahsûs-ı ahâlî-i Mısır

Evvelâ bu bilâd-ı Ümmü Dünyâ-yı Kâhire-i Mısır a'yân [u] eşrâfının ıstılâhât [u] ibârâtları gûnâ-gûndur. Ammâ ekseriyyâ ehl-i Mısır kavm-i Çerâkese-i Hâşimî ve kavm-i Abaza-i Kureyşî ve kavm-i Sadşe ve kavm-i Gürcî ve Mikril ve Dâdyân ve Açıkbaş ve Rûs ve gayrı akvâmdan gûnâ-gûn memâlik kavmidir. Cenâb-ı Kibriyâ'nın takdîriyle bu zikr olunan kavimlerin her biri birer takrîb ile Mısır'a gelüp Hazret-i Yûsuf gibi esîr deyü satılup her biri birer hânedâna düşüp ilm-i kemâl [ü] ma'rifet tahsîl edüp vak' [u] vakâr sâhibi olarak ihtiyâr olup azîz-i Mısır olurlar. Ammâ diyâr-ı Mısır Arabistân olmağile herbiri öz lehçe-i mahsûsaların terk edüp lisân-ı Arabî'de tekellüm ederler.

Ammâ Abaza ve Çerkes lisânı ağır lisân olmağile Arabî ile ve Türkî ile mülemma' kendülere mahsûs bir gûne ıstılâhât [u] ibârât peydâ edüp ahâlî-i Mısır içinde isti'mâl olunur. Ammâ gayrı diyârda aslâ isti'mâl olunmaz, ancak Mısır'a mahsûs bir gûne ıstılâhâtdır kim beyân olunur.

Evvelâ **[Y 73b]**

Rıgîf
ya'nî ekmek.

Vahhed Vâhid Vahud Allâh
ya'nî bir Allâh.

Allâh sütr ede
ya'nî Allâh örte,
ya'nî hıfz ede.

Futûr edelim
ya'nî kahvealtı
ta'âmı yiyelim.

Buyurun gadve edelim
ya'nî öyle ta'âmı yiyelim.

Ve ışve edelim
ya'nî akşâm ta'âmı yiyelim.

Ebrâr oldu
ya‘nî Ramazân gecesi, evvel temcîd oldu, ana Ebrâr derler.

Selâm oldu
ya‘nî sabâh temcîdi oldu.

Nîl vefâ etdi
ya‘nî Nîl güzel geldi.

Nîl vefâ etmedi
ya‘nî gelmedi.

Gaşîm
ya‘nî acemî.

Düveydâr
ya‘nî subaşı kethudâsı.

Cindî
ağa demekdir.

Seccân
ya‘nî zindâncı .

Muvakkı‘
dîvân kâtibi.

Arafât
ya‘nî dîvân kâ’idesin bilici.

Ferrâş
evleri süpürücü.

Zebbâl
yolları süpürücü.

Hammâr
eşekci.

Cemmâl
deveci.

Tabbâh
aşcı.

Kâşif
hâkim.

Vâlî
subaşı demekdir.

Hacîb
kapucu.

Kavvâs
yay taşıyıcı, hizmetkâr.

Mukaddim
hâkimler önü sıra gidenler.

Nâyib-i gaybe
taşradan gelen re‘âyâların işlerin görücü.

Kılıcdâr
hâkimlerin önü sıra kılıc taşıyanlar.

Rûşnebâ
ya‘nî nevbet bekleyici, ya‘nî ru’ûs-ı nâ’ibân demekdir, ya‘nî nâ’iblerin başı demek olur, sahîh lügatdir.

Rikâbdâr
ya‘nî hâkimlerin atlarına biner ve rikâbında yürür.

Müsüvede
summât mahallinde ta‘âm üzre hizmet edendir.

Üstüdâr
çâşnigîrbaşı demekdir.

Hâsılbaşı
aşçılar üzre hâkimdir.

Hâsıl
kilâr mağazasıdır.

Mürşid
köy hâkimidir.

Şeyhü‘l-beled
köylerde fellâhlar hâkimi.

Fellâh
çiftçi demekdir.

Gafîr
bekçi demekdir.

Tahtîr
ekin ekmekdir.

Âtıl
ya‘nî bî-hâsıl köydür.

Şurâkî
sulanmamış kuru kalmış köydür.

Rây olmuşdur,
sulanmış köydür.

Mesâha olmuş,
işlenmiş, ya‘nî ölçülmüş köydür.

Kefirden fâ’iz geldi,
ya‘nî köyden fâ’ide mâl geldi.

Şumna
buğday anbârı.

Ve *curâfa,*
sığırlar ile toprak çekecek sandûka.

Nûruc
buğday hırmeninde buğday döğecek döğen demirleridir.

Curun
buğday hırmenidir.

Gılâl
cümle buğday ve arpa ve bakladır.

Hınta
buğday.

Kamh
yine buğday.

Alîk
arpa ta‘înidir.

Cirâye
buğday ta‘înidir.

Rızka yeri,

ekin ekecek mahalle derler, ya‘nî tarla demek olur.

Feddân yeri
çayırlı yer demekdir.

Muhtekir
ya‘nî matrabâz,
ya‘nî kıtlık isteyici.

Müsebbib
ya‘nî kâr edici.

Fod etdi
tamâm etdi.

Galak etdi
ya‘nî kapadı.

Arıkhâne
ya‘nî borclu zindânı.

Deylem
kadıasker hapishânesi.

Vâlî deylemi
ya‘nî subaşı zindânı.

Şeyyâl
hammâl demekdir.

Neşşâl
yankesici ya‘nî
hemyânkesici demekdir.

Nassâb
âdem dolandırıcı demekdir.

Memlûk
köle demekdir.

Memâlîk
kara kul demekdir

Tavâşî
hâdım ağa demekdir.

Vekâle
hân demekdir.

Rab
evli odalarıdır.

Sutûh
evlerin damıdır

Muvâlîs
iki yüzlülükdür.

Hurde
gümrükdür.

Gayâle
öyleden sonra uyuklamakdır.

Kehak
halka çörekdir.

Baksumât
peksimetdir.

Karâkîş
yağlı lokumdur.

Mutabbak
yağlı kâhidir.

Behtil etdi
ya‘nî **[Y 74a]** beni ol kadar urdu kim bestil etdi.

Beni vetâh etdi
ya‘nî beni mecrûh etdi.

Ben avuz mıyım
ya‘nî ben ana muhtâc mıyım.

Yâ hazarî
yâ sultânım.

Yâ nazarî
iki gözlerim.

Tült-i evvel
üç aded mîrî mâlın biri.

Ve *tült-i sânî*
ikinci mîrî mâl.

Ve *sıtfî mâl*
yaz günleri mâlı.

Şitfî mâl
kış mâlı.

Tût
Kıbtî keferesinin senebaşıdır.

Hamâsîn
Mısır’ın şiddet-i hârı olduğu azâb günleridir.

Malaka
bir köğden bir köy arasına derler.

Lümûm
ya‘nî Arab âsî olup cem‘iyyet etdi.

Buğ etdi
ya‘nî bir âdemin derisin yüzüp içine saman doldurup Mısır dîvânına girmeğe buğ derler.

Şerrânî
atdır, ya‘nî haşarı atdır.

Batrân
atdır, ya‘nî tenbel atdır.

Tur‘ayı cerf etdi
ya‘nî su arkın ayırtladı.

Kamîn
ya‘nî tula yığını.

Ammâl
ırgat.

Bennâ
dîvâr yapıcı.

Garâme
ya‘nî cerime.

Şermût
ya‘nî eski şey pâresi.

Mây bâli
ya‘nî öyle olur, gam yeme.

Mâla oturdu
ya‘nî borcunu vermeğe ahid etdi bir âdem bir âdemin.

Bartıl
rişvet.

Başımıza şebke oldu
ya‘nî belâ oldu.

İstihâldir
ya‘nî lâyıkdır.

Külfe verdi
ya‘nî ta‘yîn nafaka verdi.

…….. (15 satır boş) ……..

…….. (10 satır boş) ……..

[Q 187a] [P 185a]

Evsâf-ı ulemâ-yı sâdât-ı kirâm nakîbü‘l-eşrâf-ı Mısır

Cümle ulemânın ser-çeşme ve ser-firâzı ve sâdât-ı kirâmın mümtâzı Nakîbü‘l-eşrâf Seyyid Burhâneddîn-i Rûmî‘dir. Hamîd sancağında Eğirdir şehrinde yine Seyyid Burhâneddîn hazretlerinin ırk-ı tâhirindendir. Ecdâdlarının niçe yüz keşf [ü] kerâmetleri zâhir ü bâhir olmuşdur. Ammâ kendüleri Mısır’da yetmiş yıldır kim sâkin olmuşlardır. Gâyetü‘l-gâye sâhib-i kerem hânedân sâhibidir. Rûm ve Arab u Acem’den, Hind ü Sind ve Semerkand [u] Buhârâ‘dan seyyâhân-ı cihân ki Mısır’a gele, elbette anın hâne-i bî-minnetinde mihmân olup şeref-i sohbetiyle müşerref olup ni‘met-i nefîsesin tenâvül ederler. Ve her bâr ihsân [u] in‘âmın alup hırka-i gûnâ-gûnun geymek mukarrerdir. Ve bir iki sene hânesinde mihmân olmuş cân vardır. Bir kimesne istiskâl etmeğe kâdir değildir. Hemân mısra‘:

Bî-tekellüf biyâ be-hâne-i mâ

der. Ve dâ’imâ meclis-i şerîflerinde ulemâ-yı erbâb-ı ma‘ârif ile mesâ’il-i şer‘iyye ve ba‘zı ma‘ârife müte‘allık zevkler olurdu.

Ve dahi zîr-i hükümlerinde eyâlet-i Mısır’da yetmiş yerde kâ’immakâmları vardır. Cümlesinin kâr [u] mahsûlâtları mâh-be-mâh kendülere vâsıl oldukdan mâ‘adâ kazâ-i Hânkâh kendülere ber-vech-i arpalık sadaka olunmuşdur. Ve iki medrese ve yedi nezârete mutasarrıflar idi. Ve ma‘mûr mahsûldâr kurâları var idi.

Ve dest-i hükümlerinde şehr-i Mısır içre ve eyâlet-i Mısır’da kırk altı bin sâdât-ı kirâmdan hasîbü‘n-nesîb **[Y 74b]** şürefâlar vardır. Alay günleri paşaya istikbâle çıkup alem-i Resûlullâh altında yeşil imâmeli sâdât-ı kirâm şâhrâh-ı Muhammedîyi sebzezâr edüp nûr-ı Muhammedî şa‘şa‘asından livâ-i Resûlullâh temevvüc eder. Cümle şürefâ âdâb-ı Resûlullâh üzre muhteşemâne küheylân atlar ile atbaşı berâber ubûr ederler, *ve’s-selâm.*

Ve bu Mısır’ın askerî tâ’ifesi ve ulemâsı ve ümenâsı ve keşşâf mültezimîni aklâmları ale’l-ihtisâr tahrîr olundu, ammâ inşâallâh yine mahalliyle bir hoş tahrîr olunur.

İmdi Sultân Selîm *aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân,* tokuz ay kâmil Mısır'da ve Dimyât ve Reşîd [ve] İskenderiyye'de sâkin olup bâlâda tahrîr olunduğu minvâl üzre kemâ hüve hakkuhu tahrîr edüp cümle askerî tâ'ifesin yerlü yerine ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyihin ale't-tertîb yerlü yerine ve'l-hâsıl cemî'i elzem-i levâzımâtı gereği gibi kânûn-ı Selîm olmak üzre görüp sıhhatde olan kibâr-ı evliyâullâh ve cemî'i ulemâya ziyâfet edüp ihsân [u] in'âmlar verüp du'â-i hayrlarıyle şerefyâb Rûm'a azîmet etmeğe me'zûn oldular.

Andan cemî'i merâkid-i kibâr-ı evliyâullâhı ziyâret edüp meşhed-i İmâm Hasan'da bir günde yüz hatm-i şerîf tilâvet etdirüp cemî'i ervâh-ı evliyâ ve enbiyâdan istimdâd taleb edüp tokuz aydan sonra Mısır'dan Âdiliyye'ye bir alay-ı azîm ile çıkup anda dahi cümle a'yân-ı dîvân-ı Mısır'a bir ziyâfet-i âlî edüp sağ eline Kemâl Paşazâde'yi alup ve sol eline vezîr-i mükerrem Hayre Beğ Paşa'yı alup birbiriyle öpüşdürüp dünyâ ve âhiret karındaş edüp;

"Mısır umûrun Allâh'a ısmarladım ve sizleri hâkim nasb etdim. Ve iki[ni]zi dahi Mısır a'yânına Allâh emâneti verdim" deyü Kemâl Paşazâde'yi Mısır ulemâsı ve şurefâsına teslîm eyledi. Hayre Beğ'i Mısır a'yânı ehl-i dîvân beğlerine teslîm edüp Fâtiha tilâvet etdi. Ve cemî'i umûru Hayre Beğ'e tevfîz edüp sene 923 mâh-ı Muharrem'inde Mısır'dan Âsitâne'ye azîmet edüp Hayre Beğ tâ Gazze'ye bile gitmek sadedinde idi. Selîm Hân eydir:

"Ey Hayre Beğ vezîrim. Mısır'da hayır görmek istersen, sen bu Âdiliyye'den gerü dön. Yeni feth olmuş diyârı kime bırağırsın, gözün aç" deyü Hayre Beğ'e bir gûşmâl verüp Hayre Beğ gerü dönüp pâdişâh-ı cem-cenâb Şâm'a varınca menzil-be-menzil Hayre Beğ tarafından pâdişâh yoluna pâyendâz harîrler ve me'kûlât [u] meşrûbâtlar bezl-i hüdâ ederek Selîm Hân Âsitâne'ye revâne olmakda.

Beri tarafda Hayre Beğ ser-i kârda olup sa'âdetli pâdişâhın muhâfazacı ta'yîn eyledüği Rûmeli ve Anatolu askerin cümle Mısır şehri içinde perîşân ü pârekende edüp gavgâ ve cidâl olmasın maslahatı içün cümle asker-i **[Y 75a]** İslâmı Kara Meydânı kal'asına ve yedi kat iç kal'aya toldurup Mısır âsûde-hâl üzre olup bir ferd haddinden tecâvüz etmeğe kâdir olmayup Hayre Beğ ol kadar adl [ü] adâlet ve ol kadar hükm [ü] hükûmetde cür'et edüp ahâlî-i Mısır ile o denlü hüsn-i ülfet etdi kim kürg-i dağî ile kûsfend-i bâğî birbirine kec nigâha kâdir değiller idi. Ol ecilden cümle ahâlî-i Mısır *"İllâ yansuru's-sultân* Hayre Bay*"* dediler.

Hakîkatü'l-hâl Mısır vezîrine sultân deseler vechi vardır, ammâ *bi-şartı en yekûne ayne fi'lih* dedüği gibi âhir Mısır vezîri azilde selâmet çıksa hakkâ ki pâdişâhlıkdır. İnşâallâh selâmet çıkmanın şurût [u] kuyûdunu dahi mahallinde tahrîr ederiz.

Andan Hayre Beğ Bâbü'l-vezîr'de tarîk-ı âm üzre bir câmi'-i rûşen inşâ etdi. Hâlâ bir münevver câmi'dir. Kendüleri sene 5, şehr 2 vezîr olup Süleymân Hân asrında merhûm olup câmi'inin mihrâbı önünde medfûndur. Kânûn üzre câmi'inin nezâreti Mısır vezîrlerinindir. Ve hâlâ Mısır içre âl-i Osmân'ın cemî'i vüzerâlarının hayrâtları Mısır vezîri nezâretindedir. Binâ-i azîm câmi'ler vardır kim inşâallâh cemî'i imârât hayrât [u] hasenâtları mahalliyle ferâden ferâdâ alâ-kadri'l-imkân tahrîr ederiz.

el-Faslu'l-hâdî ve'l-ışrîn

Mahrûse-i Mısır kal'asının ibtidâ bânîsi ve cemî'i imâretlerinin bânîsin ve cümle binâ-yı azîmleri beyân

eder

Evsâf-ı Ümmü Dünyâ Mısır-ı Kâhire *ammerahullâhu ta‘âlâ*

Evsâf-ı Mısır niçe bin kütüb-i tevârihâtda mastûr, ammâ bu seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem Evliyâ kalîlü‘l-bizâ‘a ve kesîrü‘l-seyyâha bu gûne müfîd [ü] muhtasar tahrîr etmişdir kim evvelâ bu fânî dünyâ niçe bin divelden gerü kalmış dünyâdır, Mısır andan bir şemmedir. İbtidâ binâ eden Hazret-i Âdem oğlu Şît, anın oğlu Gırbâb, Gırbâb oğlu Nakrâveş binâsıdır.

Tûfân’dan sonra Hazret-i Nûh oğlu Hâm ve Hâm oğlu Bayzar binâ etdi. Ol asırda binâ olunan Eski Mısır imiş. Gerçi Mısır cümle şehrin ismidir, ammâ ism-i Mısır bu Mısır’a alem olmuşdur. Zîrâ bir bânîsi Nakrâveş idi. Hazret-i Âdem ismini Mısrâyim kodu, anıniçün Mısır derler. Ammâ evvelki ismi lisân-ı İbrânî‘de Makdoniyye derler. Lisân-ı Süryânî‘de Efsûs derler. Lisân-ı Yûnâniyân’da Fustât derler. Lisân-ı Kıbtîde Mısrâyim derler. Lisân-ı (–) derler. Beyne’n-nâs Ümmü Dünyâ derler.

Lisân-ı Arabda Kâhire-i Mu‘izziyye derler. Mağribden Mu‘izzüddîn Kâhir hurûc edüp İhşidiyyûn elinden sene 358 kahrile feth eylediğiyçün Kâhire derler. Hâlâ cemî‘i halkı Kahhâr Yâ Kahhâr ve Yâ Kâbız (–) (–) ismine mazhar olduklarından cümle ricâlullâhı inkıbâz üzredir.

Zamân-ı kadîmde eyle amâr imiş kim Nîl kenârında tûlü üç günlük yol idi. **[Y 75b]** Fir‘avn-ı Mûsâ bu Mısır’a mâlik olmağile hâşâ ve kellâ [88] dedi.

Mağrûr olup Hazret-i Mûsâ cengde cenginde cenge (–) Süveys deryâsının Kolondur boğazı nâm mahallinde deryâya gark olup eli vilâyeti ve taht-ı Menûf’u berbâd [u] kahr olduğıyçün bu vecihle dahi Mısır’a Kâhire derler. Ba‘dehu niçe mülûk [u] selâtînler gelüp ma‘mûr etmek murâd edinüp güneşde zerre ve deryâda katre misâl ta‘mîr ü termîm edüp ancak taht-ı Fir‘avn olan Menûf’u bir kasaba mikdârı amâr etdiler.

Ve Eski Mısır olan şehr-i Fustât’ı Melik Mukavkıs dedeleri Melik **[P 185b]** Tavtîs ma‘mûr etdi. Ammâ yine Kabâbıta destinde iken sene 21 târîhinde kavm-i Yûnâniyân ile Efrenciyân yek-dil [ü] yek-cihet olup Nîl-i mübârek tuğyânında iki bin pâre yelken ile Dimyât ve Reşîd boğazından içeri girüp Mansûre şehrin gâret edüp tâ Eski Mısır’a gelüp nehb ü gâret edüp niçe kerre yüz Mısır hazînesi alup ve Kıbtî kavmin âdem deryâsı gibi sürü sürü getirüp esîr edüp Eski Mısır’ı kabza-i tasarrufa alup Ayasofya kenîsâsına Mısır’ı vakf eylediler.

Kabâbıta kavmi Rûm’a harâc-güzâr olup Eski Mısır’ın cânib-i şarkîsinde bir sâ‘at ba‘îd cebel-i Mukattam ki hâlâ cebel-i Cûşî ve cebel-i Becâmîm ve cebel-i Takâtu‘ ve cebel-i Şarkî ve cebel-i Mukattab ya‘nî Kutbü‘l-aktâb dağı ve cebel-i Lûkân ve cebel-i Hicân derler. Ammâ Nîl aşırı olan cibâllere cibâl-i Garbî ve cebel-i Cüzâm ve cebel-i Hirâm ve cibâl-i Heremeyn derler.

Bu zikr olunan şarkî ve garbî (–) (–) cibâllerin mâbeynleri tâ bilâd-ı Fûncistân’a ve bilâd-ı Berberistân’a ve bilâd-ı Nûbe’ye varınca iki tarafları dardır, ve ba‘zı yerleri Mısır’dan aşağı vâsi‘dir, kim arasından nehr-i Nîl cereyân edüp cânib-i cenûbda Cebelü‘l-Kamer’den gelüp cânib-i şimâlde şehr-i Dimyât’da ve bir fırkası şehr-i Reşîd’de Akdeniz’e munsab **[Q 187b]** olunca Nîl kenârında niçe vâsi‘ sahrâlardan ba‘îd bî-hisâb cibâller vardır.

Lâkin Mısır'ın cânib-i şarkîsindeki cebel-i Mukattam ve cebel-i Cûşî nâmıyla meşhûr olan cibâl-i Şarkî Mısır'a sabâ yeli gelmeğe mâni'dir. Ve bu dağ şems ufukda olduğu vakit arz-ı Mısır üzre şemsin nûr-ı işrâfına mâni'dir. Ol sebebden şehr-i Mısır üzre şems-i âteş-tâbın nûru ikinci sâ'atde dokunduğundan mezkûr dağların sâyesi gûyâ serdâb olduğundan zamân-ı kadîmde Kıbtî kavmi ol cebel içre mağârâlar binâ edüp anda sâkin oldulardı.

Andan Yeni Mısır binâ etmeğe başladılar.

Andan İslâm mülûkları gelüp Amr ibnü'l-Âs'dan sonra âl-i Emeviyyûn ile âl-i Abbâsiyân ve âl-i Fâtımiyyûn ve'l-hâsıl bâlâda tahrîr olunan mülûklar gelüp Eski Mısır'a rağbet **[Y 76a]** etmeyüp cümlesi Yeni Mısır'ı amâr eylediler.

Ammâ bu hakîr-i pür-taksîr otuz yedi sene on yedi pâdişâhlık yerde niçe tilâl ü cibâl ve tîh-i rimâl aşarak on sekizinci pâdişâhlık yer Ka'be-i şerîfdir kim cümlenin maksûd [u] merâmı oldur, hamd-i Hudâ sene 1082 târîhinde anda hac tavâf edüp Mısır'a seyâhat ederek on tokuzuncu pâdişâhlık yerimiz olup hamd-ı Bîçûn tîr-i ârzûmuz hedef-i nişâna ve tedbîr-i çüst ü çâlâklık pâyâna erüp Mısır-ı Kâhire'ye dâhil olup bir gün kesb-i havâ ve tarâvet-i bahbah safâ etmeğiçün inân-ı ihtiyârı ele alup çârpâ ve sâfinâta süvâr olup Eski Mısır olan Fustât ve Emsûs ve Makdonya ve Mısrâyim ve Ümmü Dünyâ ve Kâhire-i Mu'izziyye nâmlarıyla müsemmâ olan ol hasretü'l-mülûkü gördüm ki hakkâ ki zamân-ı kadîmde nâm [u] nişânı dâsitân-ı dûstân olduğu kadar var imiş, alâyimât-ı âsâr-ı binâları cihânı dutmuş.

Hikâye-i Münâsib

Hattâ ol asırda bir seyyâh-ı cihân kişi su'âl ederler kim,

"Ey bürâder, ne diyârlısın?" derler. Ârif herîf-i zarîf,

"Mısırlıyam", demiş.

"Mısır'ın kankı mahallesindensin?", demişler. Herîf,

"Bağdâd mahallesindenim", demiş. Sâ'il demiş kim:

"Ey zarîf herîf, Bağdâd ile Mısır'ın mâbeyni çölden üç aylık yoldur. Bu ne cevâb verişdir", demişler. Herîf eydir:

"Mısır dediğim, dünyâdır. Belki Mısır Ümmü Dünyâ'dır. Bağdâd ve Basra ve Lahsa ve Yemen ve Aden [ve] Sa'îd ve İsvân ve Sûdân vilâyetleri Mısır'ın etrâfında birer mahallesidir" demiş. Hakkâ ki herîf kelâmında dür dizmiş.

Rivâyetdir kim Fir'avn Mısır'da rubûbiyyet da'vâsı etdikde Bağdâd halîfesi Fir'avn'un ahvâlin istimâ' edüp demiş kim;

"Fir'avn Mısır gibi bir belîdeye mâlik olmağile tanrılık da'vâsı eder. Ya benim Bağdâd-ı behişt-âbâdım gibi dünyâya mâlik olsa nelik da'vâsın ederdi?" demiş.

Ey imdi mefhûm-ı kelâm oldur kim ol zamânda Bağdâd dahi nice ma'mûr [u] âbâdân olmak vardı kim {seyyâh herîfin nakli üzre ve halîfe-i Bağdâd'ı medh etdiğine göre Bağdâd-ı behişt-âbâd Ümmü Dünyâ olan Mısır'ın bir mahallesi ola}

Bi-kavli *Tevârîh-i Yanvân* rûy-ı arzda imârât-ı azîmelerden evvelâ biri Mısır'dır, biri

Bağdâd'dır, biri Sîn'dir, biri Irâk-ı Dâdyân'dır. Rûy-ı arzda bu dörd şehr-i azîm sevâd-ı mu'azzamlar imiş. Ammâ Mısır dünyânın ortasında vâki' olmağile gâyet ma'mûr imiş. Hâlâ yine edîm-i arzda nazîri yokdur. Ammâ sene 912 târîhinde Çerâkese-i nâkese asrında askerî tâ'ifesinin isyân [u] tuğyânı olması sebebiyle kullarına ruhsat verüp zulümleri haddan aşup ahâlî-i vilâyet cilâ-yı vatan etmeğile şehrin amâr olan der ü dîvârları **[Y 76b]** ve kûçe bâzârları harâba müşrif olmuş. Ve câ-be-câ yerleri türâb u rimâl ve kömlük arasında pâymâl olmuş. Eski Mısır bir merzubûmdur kim köşeleri bûm ve masmasa ve kebûter âşiyânı olmuş. Mürûr-ı eyyâm-ı kurûn ile yaşı yetmiş bir pîr şehr-i kebîrdir. A'zâ-yı hânelerine palâsı gelmiş, her der ü dîvârı pür-dil olmuş. Lisân-ı hâl ile çok zamândan haber ve niçe devrândan nişân verir.

Kenâr-ı Nîl'de ve güzergâh-ı seylde Eski Mısır nâmında Fustât bir kal'a-i kadîm imiş kim felek-âbâd imiş. Ve bir şehir imiş kim nâdire-i dehr imiş. İçinde çok müsâfir konmuş hâne ve niçe hümâ uçurmuş âşiyâne benzer ve elden ele düşmüş dârı çok bü'l-heves yüzüne gelmiş gaddâre ve sergüzeşt [ü] serencâm-ı bî-gâye ve hikâyât ü rivâyât-ı dirâyâtı bî-nihâye bir dâr-ı köhne şehirdir.

Ve derûn [u] bîrûnu acâyibât u garâyibât tılısmâtlar ile mutalsam ve zemîni rümûz [u] künûzlar ile memlû ve garâyibât eserlerle mâl-â-mâl gördüm. Ve nazar cihetinde ahsen iklîmdir. Ve hayır yüzünden evsa'i ve kurâ cihetinden ekseridir.

Ve eyâlet-i Mısır'ın haddi İsvân'dan yukaru yigirmi konak Sây kal'ası intihâ-i hudûddur, Fûncistân pâdişâhı ile müşâdır. Ve şimâl cânibine nihâyeti leb-i deryâda kal'a-i İskenderiyye'dir. Ve kıble cânibinde intihâ-i hudûdu Mekke'dir. Ve garb tarafında hadd-i Evcile'dir. Böyle bir deryâdır kim iki iklîmde hissesi vardır.

Ve bu arâzî-i Mısır'da ol kadar künûz-ı azîme ve defâyin-i cesîme ve habâyâ-yı kesîre ve metâlib-i azîze vardır. Hattâ şöyle rivâyet ederler, anın bir yeri yokdur kim ol yerde bir genc nihân olmaya. Zîrâ Mısır'ın halkı hâlâ zemînî mezheblerdir. Cümle mâlların yere defn ederler. Hattâ bu hakîr Mısır vâlîsi Kethudâ İbrâhîm Paşa'ya intisâbımız sebebiyle paşa ağaları mâbeyninde Züğürdler yaylası nâm mahalde Koşunlu Tılsım kullesi üzre sâkin idim. Seher vakti hânemden çıkup alay çavuşları konağı önünde bir gavgâ ve bir cidâl ve bir kaç ağavât huddâmları mecrûh olmuş. Hakîr, aslı nedür, deyü ileri varup su'âl etdim. Meğer ol gece ol mahalde defîne bulmuşlar. Taşırken yere bî-hisâb altun dökülmüş. Tatar huddâmları ve ağavât seyisleri ve harbendeleri râst gelüp hissemend olmayup ceng [ü] cidâlin aslı ol imiş. Hemân ardım hakîrin yanı benim yanım sıra olan memlûkların ac kurd gibi ol gavgâ mâbeyninde cüst [ü] cû edüp yüz yetmiş altun bulup hânemize geldik. Defîneye sabâh gördük Ammâ kazılan yerin Ol mâl bulunan yerin hafrine beş âdem sığardı, azîm defîne imiş.

İmdi hakîkat Mısır'ın bir yeri yokdur kim anda bir kenz olmaya. Defîneden bulunan Zikr olunan Ol bulunan altunlar eyle zer-i hâlis idi kim âdem elinde şem'-i asel gibi yuvalmak **[Y 77a]** mümkin idi. Cümle üçer miskâl idi. Bir tarafında salavât-ı şerîf ile kûfî hat ile kûfî ceng ile kelime-i şehâdet tahrîr olunmuşdu. Bir yanında *selâtîn-i zamân Me'mûn Halîfe azze nasruhu duribe Mısır* terkîm olunmuşdu. **[P 186a]**

Ve bu Mısır'ın cânib-i garbîsinde Nîl aşırı cebel-i Câlût'dur. Hazret-i Dâvûd ile Câlût'un ceng etdüği mağârâlar andadır.

Ve cânib-i [(–)] bir top menzili Cebel-i Mukattam'dır. Ve cebel-i Takâtu‘ dahi derler.

Ve cebel-i Cûşî dahi derler, zîrâ Şeyh Cûşî hazretleri ol cebel-i âlînin tâ zirve-i a‘lâsında câmi‘i içinde medfûndur.

Ve ana cebel-i Takâtu‘ demelerinin aslı Mısır'ın iç kal‘asıyla bu cebelin mâbeyni kat‘ olunduğuyçün cebel-i Takâtu‘ derler.

Ve cebel-i Becâmîm dahi derler. Zamân-ı kadîmde Benî Becem kavmi sâkin olurmuş.

Bu cebel-i azîm Mısır'dan cenûb tarafına tâ kırk konak İsvân'a dek biribirine muttasıl kûh-ı bâlâlar cebel-i Ehrâmlar ile bu cebel-i Mukattam mâbeyninden Nîl-i mübârek cereyân eder.

Evsâf-ı ibtidâ binâ-yı kal‘a-i Mısır be-dest-i Eyyûbiyân el-Melikü‘n-nâsır Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb Şâdiyü‘l-Kürdî

Sene 572 târîhinde Yûsuf Salâhaddîn Şâm halîfesi Nûreddîn-i Şehîd Sultân'ın vezîri idi. Mısır'ı İşpanya la‘în bin pâre gemi Nîl tuğyânında Dimyât boğazından girüp Mansûre'ye istîlâ edüp cânib-i erba‘ayı nehb ü gâret etmeğe başladı. Âl-i Abbâsiyân halîfeleri Mısır'dan Şâm-ı şerîfe Nûreddîn-i Şehîd hazretlerine tazallum edüp Nûreddîn dahi merhameten Salâhaddîn Yûsuf'u Mısır'a seksen bin askerile serdâr edüp Mısır'a geldikde cümle küffârı katl edüp Mansûre'de mansûr u muzaffer oldukdan Mansûre dediler. Evvel ismi Reyhân idi.

Andan Dimyât'ı ve Tine kal‘asın küffârdan halâs **[Q 188a]** edüp sâlimîn ü gânimîn Mısır'a geldikde cümle ahâlî-i Mısır gulû-yı âm edüp Yûsuf Salâhaddîn bir uğurlu ve müdebbir âdemdir, deyü Mısır'a halîfe etdiler. Nûreddîn bu vak‘a-i Mısır'ı işidüp Salâhaddîn'i Şâm'a da‘vet edüp Salâhaddîn gûnâ-gûn özürler edüp Şâm'a gitmedi. Ve sikkeyi hutbeyi ne kendü ismine ve ne Şâm'da efendisi ismine etmeyüp âl-i Abbâsiyân ismine tilâvet etdirdi.

Bu kerre Nûreddîn, Salâhaddîn Yûsuf'a gâyet dilgîr olduğun Salâhaddîn müşâhede edüp havfinden Mısır şehrine havâle cebel-i Mukattam üzre iç kal‘asın ve aşağı şehrin cânib-i erba‘asına yigirmi tokuz bin üç yüz zirâ‘-ı Mekkî sûr çekdi. Ve İmâm Şâfi‘î kurbunda bir medrese inşâ etdi. Ve Merec-i Uyûn'da yine küffâr-ı Freng ile ceng-i azîm edüp mansûr [u] muzaffer oldukda Şâm'da Nûreddînü'ş-şehîd merhûm olup Merec-i Uyûn'dan Şâm'a ılgarup cemî‘i hazâyin [ü] defâyinin **[Y 77b]** kabz edüp Şâm'a dahi mutasarrıf olup Mısır'a müstakıllen pâdişâh-ı âlî-nijâd olup Mısır'ı amâr eylemeğe himmet etdi kim Ümmü Dünyâ iken arûs-ı dünyâ oldu.

Ve yetmiş mülûk dahi gelüp her biri müddet-i saltanatlarında ol kadar amâr etdiler kim hâlâ hasretü‘l-mülûkdur. Ammâ bu hakîr ahvâline vâkıf olduğumuz mertebe evsâfını tahrîr edelim. *Ve billâhi'l-müste‘ân.*

Evvelâ evsâf-ı iç kal‘a-i Mısır

Evvelâ Mısır'ın yukaru iç kal‘ası cebel-i Mukattam'ın şimâlî ucunda bir burunda vâki‘ olmuş bir yalçın püşte üzre bir kal‘a-i zîbâdır. Ve cebel-i Cûşî‘den kal‘aya bir top menzili yerdir, mâbeyne-hümâsı iki yüz zirâ‘ bir çukur taşlı deredir. Cümle vilâyet kûhkenleri dâ'imâ andan Ferhâd-vâr taş kesüp handak ederler. Ve kal‘a ile cebel-i

Cûşî mâbeyni gâyet sengistândır. Hîn-i muhâsarada metrise girmek mümkin değildir. Ve kal‘anın dağ tarafı gâyet metânet üzre mebnîdir.

Ve bu iç kal‘a Nîl sâhilinden cânib-i şarka kâmil bin beş yüz adım ba‘îd bir kal‘a-i bâlâdır. Ve cânib-i erba‘ası çâh-ı gayyâdan nişân verir yalçın beyâz kayalardır. Ve der-i dîvârı sengîn-bünyâd seksen zirâ‘ kaddi semâya ser çekmiş bir binâ-yı Salâhaddînî hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal‘a-i Zer-âbâd derler. Zer-âbâd denmesinin sebeb-i tesmiyesi oldur kim ibtidâ Salâhaddîn esâsın hafr edüp hükm-i müneccimîn ile cümle temeline bir kat altun tibri ve burcları yerine mümessek altun nisâr eyleyüp tâli‘-i meymûndur, deyü esâsın sa‘d sâ‘atde altun üzre binâ olduğıyçün kal‘a-i Zer-âbâd deyü cümle müverrihler tahrîr etmişlerdir. Zîrâ Mısır altun tibri kânıdır.

Ve ilm-i nücûmda mâhir üstâd-ı kâmillerin ta‘lîmiyle şekl-i muhammes binâ olunmuşdur. Şekl-i müselles binâda nuhûset vardır ve ol mekânda dâ’imâ fitne ve fesâddan hâlî olmaz, deyü şekl-i muhammes binâ etdiler. Ammâ *el-abd yüdebbir vallâh yukaddir*, [89] hikmet-i Hudâ binâsı şekl-i muhammesdir ammâ tâli‘i nuhûsetde olup içinde her sene birkaç kerre ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl ve gulû-yı âm eksik değildir.

Ve matbah kapusundan tâ yeniçeri ağası kullesine gelince çâh-ı gayyâ kesme kaya handakı vardır. Serâpâ esâsı kaya üzre mebnîdir.

Ve dâ’iren mâ-dâr on iki kulledir. Şark kullesi ve Garb kullesi ve Freng kullesi ve Ağa kullesi ve Kapu kullesi ve Yassı kulle ve Salâhaddîn kullesi ve Mi‘mâr kullesi. Bu mezkûr kulleler gâyet musanna‘ şîrîn ve müzeyyen üçer tabaka kullelerdir. Herbirine biner âdem sığar burclardır.

Ve bu kal‘a üç kat bölme hisârdır. Bir katında Şeyh Sârî bâbında yeniçeri odaları var, kırk dörd odadır, gayrı şey yokdur. Bir kapusu garba nâzırdır. Bu kal‘anın cirmi dâ’iren-mâdâr altı yüz adımdır ve cümle iki bin altmış bedendir.

Ve buna muttasıl bir kat **[Y 78a]** kal‘a dahi orta hisârdır. Şeyh Sârî câmi‘i ve Şeyh mescidi ve Çavuş zâviyesi ve Kethudâ zâviyesi ve Ağa kapusu ve bârûthâne mahzeni ve darbhâne ve tophâne ve arabacılar kârhânesi ve kal‘a hammâmı ve sekiz yüz hurde evler ve yetmiş aded dükkânlar bu orta kal‘adadır.

Ve üç kapusu var, biri cânib-i garba iki kulle mâbeyninde iki kat demir kapulardır. Ve bu kapuların iç yüzünde otuzar karış uzun demir toplar vardır. Bir top dahi arabacılar kârhânesi dibindedir. Ve darbhâneye muttasıl iki kol Gavrî çeşmesi var. Cümle kal‘a halkı bu çeşmeye muhtâcdır.

Ve bir kapusu dahi yeniçeri ağası meydânına mekşûf kapudur, garba nâzırdır. Cümle yeniçeri dîvânı bu kapu önünde olur. Kâşî-i Çîn ile inşâ olunmuş bir âsitânedir.

Ve bir kapu dahi aşağı Salâhaddîn kapusu sabâh sabâh küşâde oldukda cümle kethudâları ve beytü‘l-mâlcı ve altı nefer çavuşları ve cümle kapucuları hâzır olup hayır du‘âdan sonra kapuyu küşâde ederler, üç kat demir kapudur.

Ve bu iki kapu mâbeyninde kal‘aya girirken sağ tarafda dîvârda dörd kıt‘a mermer üzre selef pâdişâhlarının târîhleri var. Bâlâdaki târîh:

Bismillâhirrahmâhirrahîm, ve sala'llâh alâ Seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ve sellem. Emera bi-tecdîdi'l-kal'ati'l-mübâreketi seyyidünâ ve mevlânâ ve mâlik (–) (...) es-sultân mâliku'l-mülku'l-âdil sâhibü'd-dünyâ el-Mısriyye ve'l-bilâdi'ş-Şâmiyye ve'l-kılâ'i's-sevâhiliyye ve'l-aktâri'l-Hicâziyye sultânü'l-arz el-hâkimü tûlahâ ve'l-arz, el-kâimü bi's-sünneti ve'l-farz, el-mücâhidü'l-müeyyedü'l-mansûr, sâhibü's-seyfi ve'l-kalem ve (…) ve'l-alem, es-sultânü'l-melikü'l-âdil Ebünnasr Tumanbay azze nasruhu sene sitte ve tis'mi'e [906]

tahrîr olunmuşdur.

Ve bir mermer üzre dahi Sultân Kayıtbay târîhidir. Ve bir mermer üzre dahi Sultân Barkûk târîhidir kim *sene sittîn hamsmi'e* [560] tahrîr olunmuşdur, *ve's-selâm*.

Bu zikr olunan üç bölme kal'a Yûsuf Salâhaddîn'indir. Ammâ Sultân Selîm Hân asrında ibtidâ Mısır'a vezîr olan Hayre Beğ sene 923 **[P 186b]** târîhinde idi, beş sene ve iki ay ve yigirmi iki gün hükûmet edüp Süleymân Hân asrında merhûm olup vezâret-i Mısır Pılak Mustafâ Paşa'ya ihsân olunup andan Hâyin Ahmed Paşa'ya ihsân olundukda Süleymân Hân Engürüs seferi câniblerine mukayyed olmağile beride Ahmed Paşa fursat ganîmetdir, Mısır'a müstakil pâdişâh olmak sevdâsına düşüp bir alay bakıyyetü's-süyûf Çerâkes-i nâkesi başına cem' eyleyüp Mısır'da velvele-ârâ olup isyân etdi. Süleymân Hân'a mün'akis olunca berren ve bahren deryâ-misâl askeri Mısır üzre gönderüp donanma-yı hümâyûn ile Makbûl iken Maktûl Vezîr-i a'zam İbrâhîm Paşa'yı üç yüz pâre kadırga ile Mısır'a gönderdi.

Hikmet-i Hudâ eyyâm muvâfik olmayup ne kadar ihtimâm etdiler ise ol kadar havâ müşted olup **[Y 78b]** âhir kara cânibine Vezîr İbrâhîm Paşa çıkup müceddeden tedârikler görüp adl [ü] adâlet ederek zâlimleri katl ederek deryâ-misâl asker ile Mısır'a gelmede.

Beri Mısır'da a'yân-ı dîvân ve eşrâf kibâr-ı ulemâ gulû-yı âm edüp "Selîm Hân cenginde çekdiğimiz sademâtın zahmi onulmadan bu Hâyin Ahmed Paşa'nın hıyânetiyle **[Q 188b]** yine ceng [ü] cidâl mi edelim. Elbette paşayı istemeziz" deyü gulgule edüp paşayı hammâmda sıbyân ile safâda iken dutup ol kıyâfetile Bâb-ı Züveyle'de salb eyleyüp Mısır âsûde-hâl oldu.

Evsâf-ı nârin kal'a ve gayrı 13 kat bölme hisâr

Ammâ Vezîr İbrâhîm Paşa kat'-ı menâzil ederek Mısır'a gelüp adl [ü] adâlet etdüğine Celâlîzâde Mustafâ Çelebi târîh demişdir:

Âsaf-ı sultân-ı âdil Mısr'ı âbâd eyledi

Ammâ bâ mahzûfdur. Sene 931.

Bir sene hükm-i hükûmet edüp Mısır'a müte'allık ba'zı umûr-ı mu'azzama olan şeylerden ibtidâ bu iç kal'aya bir kal'a dahi zamm eyledi. Hâlâ {Sultân Süleymân kal'ası derler. Salâhaddîn kal'asının tâ ortasında şekl-i murabba' bir kal'a-i şîrîn inşâ etdi kim hâlâ} şehre zînet verüp kal'aya metânet verdi. Dâ'iren-mâdâr cirmi sekiz yüz adımdır. Ve garba nâzır iki kulle mâbeyninde iki kat demir kapusu var.

Ve bir köşesinde Galata kullesi gibi on tabaka bir serâmed kulle binâ etdi kim üstâd mühendis bir tîşesin urmağa kâdir değildir. Gûnâ-gûn mukarnazlar ve cumbalar ve

şâhnişînler ve köşelerinde mazgal delikleri var. Ve kubbesi evce ser çekmiş bir serâmed rusâs-ı nilgûn ile mestûr bir kubbesi üzre alemi iki fersah yerden nümâyândır. Bu kullede mâl-ı pâdişâhîden gayrı bir şey yokdur. Cümle zîr-i zemîndir. Defterdâr tahsîl etdüği mâlı bunda hıfz ederler. Ammâ kal‘adan taşra dizdâr ve kethudâ ve imâm ve mü’ezzin hânesinden gayrı bir şey yokdur. İllâ bir zâviye ve bir anbâr ve bir su sarnıcı var. Dizdâr yerli yeniçeriyândandır. Şeb [u] rûz mahbûsdur.

Bu hazîne kullesinden taşra Kalavân câmi‘i önünde bir kat metîn kal‘a dîvârı binâ etdi. Ve Kalavân câmi‘ine nâzır iki kat demir kapu edüp iki yanına serâmed kulleler etdi.

Ve bir kulle-i azîm dahi mehterhâne kullesidir, on kat serâmed kulledir. İçinde cümle kal‘a mehterleri sâkindir.

Ve bir kulle-i bâlâ dahi paşa sarâyına nâzır İbrâhîm Paşa kullesi derler, gâyet büyük ve metîn kulledir. İki bin âdem alur.

Ve bir kulle dahi anbâr kullesidir. Bu dahi sarâya nâzırdır.

Ve bir kulle dahi Yûsuf kapusu üzre şekl-i müseddes bir kulle-i mevzûndur. Bu dahi paşa sarâyına nâzırdır.

Hâsıl-ı kelâm cümle yedi aded gayûr(?) kurşum örtülü serâmed kubbeli kullelerdir. Ve her birinde sagîr **[Y 79a]** ü kebîr kırkar ve ellişer pâre topları var. Cümle paşa sarâyına nâzırdır kim bir dahi bir paşa isyân ederse sarâyı toplar ile berbâd edeler. Bu hisâb üzre Mısır’ın üç kat bölme iç kal‘a hisârı bu mahalde tamâm oldu.

Andan iç kal‘aya İbrâhîm Paşa sekiz bin yeniçeri doldurup odaların ta‘mîr ü termîm etdi. Ve Mekke ve Medîne umûrların görüp ve cümle vakfullâhı yoklayup ve mâl-ı pâdişâhı yerli yerinde edüp Mısır vezâretin Güzelce Kâsım Paşa’ya ihsân edüp kendi Âsitâne’ye müteveccih oldu.

Andan Güzelce Kâsım Paşa dahi Bâbü‘l-vezîr’den aşağı iki hisâr mâbeyni var idi, ol mahalle bir kat dîvâr edüp bir kal‘a kapusu inşâ etdi. Anıniçün Bâbü‘l-vezîr derler.

Andan yüz adım yokuş yukar[u] bir kal‘a kapusu dahi Ağa kapusunda du‘â olan demir kapudur. Sağ kolda bir kat bölme hisâr kapusudur.

Andan yokuş yukaru iki hisâr dîvârı mâbeyninde gidüp iki kat demir kal‘a kapusu dahi vardır. Andan içerü kal‘a çârsûsu meydânıdır, bir vâsi‘ meydândır. Cümle erbâb-ı dîvânın atları bunda durur. Cânib-i erba‘ası dükkânlardır. Bu mahalde bir kat kal‘a dîvârı vardır, alaca münakkaş dîvârdır. İki kat demir metîn kapudur. Topatan Paşa kapusu derler. Kalavân câmi‘iyle mehterhâne kullesi mâbeyninde vâki‘ olmuş metîn kal‘a dîvârıdır kim a‘lâ şâhî topları cümle meydâna nâzırdır.

Ve bir kat kal‘a dahi paşa ağavâtlarının konakları olduğu yerdir kim gayrı kimesne anda sâkin değildir. İki şâhrâhı vardır, biri kisve kapusu tarafında ve biri Kalavân dîvânhânesi direkleri mâbeynindedir. Gayrı yol yokdur.

Ve iki kat kal‘a bölmesi dahi azebler âsitânesi semtinde ikişer kat demir kapulardır kim Rûmeli meydânına nâzır büyük kapudur. Cümle bevvâbân anda nigehbânlık ederler. İki kapu mâbeyni cebe ve cevşen ve âlât-ı silâh ile müzeyyendir.

{Sitâyiş-i kasr-ı Kara Meydân ve tûl [u] arz-ı Kara Meydân}

Ve bir kat bölme hisâr dahi Hayre Beğ Paşa Mısır vezîri iken Kara Meydân'ın cânib-i erba'asına bir kal'a dîvârı çeküp içine paşalara mahsûs bir bâğ-ı İrem etmiş. Ammâ kadîm eyyâmda Kara Meydân kasrı Sultân Kayıtbay'ındır. Hâlâ gül [ü] gülistân ve bâğ u bostân bir nahlistân yerdir. Paşalar her bâr anda enüp cirid oynarlar. Sekiz yüz adım tûlen bir meydândır. Nihâyetinde paşa delileri odaları vardır. Bu kal'anın dahi dörd yerden demir kapuları vardır, *ve's-selâm.*

İşte bu mahalde hâs [u] âm içün iç kal'a cümle tamâm olup bu tahrîrimiz minvâli üzre Mısır'ın iç kal'ası bi'l-cümle on üç bölme hisârlardır. Ve cümle bölmelerde ale'l-hisâb on tokuz kapudur, *ve's-selâm*. **[Y 79b]**

İç kal'ada olan tılısmâtları beyân eder

Evvelâ Mısır'ın kal'ası eflâke ser çekmiş bir bülend kal'adır. Anın Züğürdler yaylası nâmında bir âlî yer vardır, Azebler kapusuna nâzır bir kulle-i bâlâdır. Hakîr yedi sene ol kulle üzre sâkin idim. Bir cihân-nümâ uzlethânemiz var idi. Revzenimizin altında bir azîm hâlîçe cirminde bir kitâbe var idi. Ol kitâbenin ortasında üstâd-ı kadîm iki âdem kaddi mikdârı bir kuş tasvîri var, iki kanatlı ve iki ayağ üzre kanatların açmış ve iki başı var.

Bir kerre hücremi ta'mîr ü termîm ederken pencereden taşra çıkup iskele üzre turup temâşâ etdim. Üstâd-ı mermerbür bu tasvîri sihr-i'câz bir kuş timsâl eylemiş kim cihân mermerbürleri bir yere gelse bir tîşe urmağa âcizlerdir. Bin yıldan berü henüz üstâd elinden çıkmış zan olunur. Ammâ taşı dahi beyâz sengîn taşdır. Ve üstâd nakkâş buna elvân boyalar ile bir hüsün vermiş kim gûyâ zî-rûhdur.

İki başı var, biri cânib-i şarka nâzır, biri cânib-i garba nâzır. Me'âl-i kelâm hemân zolta guruşundaki kuş tasvîridir, aslâ farkı yokdur, ammâ bunda olan san'at sihr-i mübîndir. Ve iki lisânı var. Kaçan şimâl rûzgârı şiddet üzre eser, şark cânibindeki başının lisânı bir savt-ı hazîn eyle **[P 187a]** sadâ verir kim âdeme dehşet hâsıl olup kartal kuşu sadâsı istimâ' olunur. Kaçan yıldız rûzgârı şiddetle esse ol sûretin cânib-i garba nâzır olan başındaki dilinden bir mehîb sadâ ile leylek kuşu sadâsı istimâ' olunur. Ammâ bu sûretin iki başında olan lisânları biri pirinç tenekedendir, biri pûlâd-ı Nahcıvânî'dendir, hakîr im'ân-ı nazar ile dikkat edüp nazar etdim. Ve bu dillerin nihâyeti yine taş içre perçinli, ammâ bıçak gerdânesi gibi rezeli. Rûzgâr urdukda lisânları hareket edüp iki rûzgârda eyle sadâ verir. Ammâ gayrı rûzgârlarda öğü kuşu gibi ve saksağan gibi ve tavşancıl gibi sadâlar istimâ' olunur.

Ve iki kanadı altında birer delik vardır, âdem parmağı sığar, içi boşdur, andan dahi acâyib mehîb sadâlar çıkar. Ve karnı **[Q 189a]** bir sâhib-i şikem âdem karnı kadar vardır, tüğler nakşı yerinde, gûyâ tâ göbeğinde bir delik dahi vardır, bir âdem eli sığar azîm delikdir, içinde kâğıd mühreleyecek deryâ böceği mühre böcekleri var. Kaçan kim poyraz rûzgârı esse, bir mühlik sadâ zâhir olurdu. Ba'zı yârân,

"Koma Evliyâ Çelebi'nin kuşu kudurdu" derlerdi.

Dâ'imâ bu hâl üzre mutalsam bir garîb temâşâ kuşdur. Azebler kapusundan yokuş yukaru giderken nümâyândır. Cümle ahâlî-i Mısır'ın ma'lûmlarıdır.

Ve kuşun başı ucunda üç satır hat vardır. **[Y 80a]** Eyle hat bir diyârda görmedim, illâ Tuna Belgrad'ında kal'anın handakı kenârında Kazancılar cânibinde bir mu'attal çeşme vardır, bu kuş tasvîri üzre olan hattı ol çeşmede gördüm. Ammâ tilâvet edemedim. Ammâ Mısır'ın erbâb-ı ma'rifetlerinin takrîri böyledir kim bu tuyûr ne gûne safîr ursa, Mısır içinde ol kuş olmaz derler. Hakîkatü'l-hâl Mısır'da ebeden leylek olmaz ve saksağan ve öğü ve kartal ve tavşancıl ve sığırcık olmaz. Aceb hikmetdir.

Tılısmât-ı akreb: Yukaru kal'ada akreb vardır, ammâ âdeme zahmı isâbet etse, aslâ te'sîr etmez, birkaç sâ'atden sonra vecâ'ı def' olur. Tılısmı Sultân Kalavân'ın dîvânhâne-i atîki vardır, kırk dörd amûd-ı müntehâdır ki rub'-ı meskûnda ol amûdlar meğer İsvân şehrinde ola, akreb tılısmı ol amûdların Tatarlar konağı cânibindeki büyük kemerin sağ tarafındaki amûdun tâ yukarusunda bir demir çenber kuşak vardır, ol demir çember kuşakda tucdan bir akreb sûreti kuyruğundan asılup dururdur. Şimdi hâlâ âşikâredir. Ve,

Tılısmât-ı yılan: Ol akreb tılısmı olan amûdun mukâbelesindeki amûdu kuşatmış bir alaca yılan sûreti vardır. Yine ol amûdda iki satır hatt-ı vefk vardır. Yılan tılısmıdır. Mısır'ın iç kal'ası vîrânında olan yılan şâh-ı mârân kal'asında yokdur. Ammâ bi-emrillâh bir ferde zarar etmez, ammâ mahûf hayvândır. Ve,

Tılısm-ı çıyan: Bir amûdda dahi pûlâddan çıyan tılısmı vardır. Ve iki satır vefki vardır. Hâlâ çıyandan zarar yokdur. Ve,

Tılısm-ı hummâ ya'nî ısıtma: Hamd-i Hudâ bu iç kal'ada cemî'i zamân hummâ-yı rub' ve hummâ-yı muhrika aslâ yokdur. Gayrı diyârdan ısıtmalı bir âdem bu iç kal'ada üç gün sâkin olsa bi-emrillâh halâs olur. Vefkı Helvâcı Mehemmed Ağa'nın kapusu dibinde amûdda üç satır vefk tahrîr olunmuşdur. Andan,

Tılısm-ı kulunc: Bir amûdda dahi kulunc vefki vardır. Ve,

Tılısm-ı tâ'ûn: Bir amûdda dahi tâ'ûn vefki vardır. Ebû Alî Sinâ'nındır, derler. Mısır'ın iç kal'asında bu rahmetdir, bir diyâra mahsûs değildir. Ammâ ishâl ve zâtülcenb ve lukve ve şîrpençe gibi emrâz-ı muhtelifeden merhûm olurlar. Ammâ hâlâ bâlâdaki tılısmâtlar hamd-i Hudâ dâ'imdir. Lâkin bu zikr olunan amûdların her birinde birer üstâd-ı zû-fünûn gelüp yed-i tûlâların âyân u beyân etmek içün her amûdda bir vefk etmişler.

Evvelâ sarı amûdda kal'adan köle kaçmaya. Ve bir amûdda hırsız ev açmaya. Ve bir köle ve hizmetkâr ağasına hiyânet etmeğe kasd ederse eli kıvrıla. Ve bir amûdda avret zâniye olmaya.

Ve bir amûdda Mısır'da ihrâk olmaya. Hele hamd-i Hudâ bu tılısm mu'attal değildir. Zîrâ kat-ender-kat Mısır gibi **[Y 80b]** bir bilâd içinde ebeden ihrâk olmaz. Kırmızı sommâkî amûdda olan vefk oldur, derler.

Ve bir amûdda dahi her ayda dörder kerre yağmur yağa. Ve bir amûd dahi sıbyânının gözü müşevveş olmaya.

Ve'l-hâsıl bunun emsâli niçe evfâklar her amûdda hâlâ vardır. Ammâ ba'zı Megâribe ve Hindîler ve ba'zı dahme-küşâ defîne arayıcı bî-kayd mel'ûnlar, bu amûdlarda olan hatlar defîne alâmetidir, deyü tecessüs ederek ba'zı amûdlara kemendlerle çıkup o nâzenîn âsâr vefkler kim her biri ömr-i dünyâ değer ma'rifetlere tîzâb ve sîm-âb sürerek amûdlardan ol

hatları hak edüp amellerin bâtıl edüp ne defîne ne mâl-ı kemîne peydâ edüp hâyib [ü] hâsir çekdikleri bâr-ı mihnet yanlarına kalır. Hâlâ ol zamândan berü Mısır içre pire ve kehle ve tahta biti âdemi kebâb eder, *Allâhümme âfinâ.* Mısır'ın sivrisineği ile tahta bitisi bir diyârda yokdur kim beyitlerle diyârdan diyâra tahta bitinden feryâdnâmeler yazalar yazılır yazarlar. Hattâ hakîr tahta bitinden bir feryâdnâme tahrîr eyledim.

{**Tılısmât-ı kelbeyn-i kuduz**: Yine Mısır içre kantara-i Emir Hüseyin ile Kantârü'l-Mûsikî ortasında şâhrâh üzre Hammâmü'l-kelb nâmında bir küçük hammâmdır. Mezkûr hammâmın temelinde bir kubbecik içinde iki aded tucdan kelb timsâlleri vardır. Birbirleriyle şeb [u] rûz hırran-fe-hırran dalaşup boğuşmadadır. Anıniçün şehr-i Mısır'da kuduz köpek olmaz. Hâlâ Mısır'da işidilüp kuduz kelb görülmemişdir. Anıniçün ol hammâma Hammâmü'l-kelb derler. Tevârîh-i Kabâbıta'da mastûrdur.}

el-Faslu's-sânî ve'l-ışrîn
Evsâf-ı sarây-ı kal'a-i vüzerâ-yı Mısır

Bu kal'a dahi iç kal'aya muttasıldır, lâkin kapuları başkadır. Miftâhları paşalı elindedir. Bu kal'ayı ve sarâyı dahi Yûsuf Salâhaddîn etmişdir. Ve niçe mülûklar dahi zamîme binâlar ederek bir sarây-ı âlî olmuşdur kim gûyâ sarây-ı âl-i Osmân'dır.

İbtidâ dîvân kapusu Arzuhâlciler kapusudur. Andan içeri elli adım gidüp iki cânibi terzî dükkânlarıdır.

Anı ubûr edüp Sebîl kapusu. Andan içeri elli adım gidüp iki kapudur, sağ cânibinde şehir havâlesi yolunda Küçük Kapu, sol tarafda büyük Dîvân kapusu. Andan elli adım yokuş aşağı bir kat kapu dahi. Andan on adım bir kat kapu dahi.

Andan elli adım gidüp iki kat kapu dahi ubûr edüp sarây meydânına çıkar bir vâsi' sahrâdır. Dâ'iren-mâdâr bin adım bir meydândır. Ve bu meydânın cânib-i erba'ası paşa ağavâtları odalarıdır. Ve Düheyşe câmi'i bu meydândadır.

Ve kethudâ konağı ve dîvân efendisi konağı ve şehir havâlesi konağı ve çâşnigîrbaşı ve kilârcıbaşı konakları bu meydâna nâzırdır.

Ve Sultân Kayıtbay dîvânhânesi ve Gavrî **[Y 81a]** dîvânhânesi ve mukâbeleci efendi konağı ve bârûdhâne ve kapucular kethudâsı ve şâtırân ve tüfengciyân konakları cümle bu sarây meydânına nâzırdır.

Ve bu meydâna mekşûf matbah kapusu. Andan içeri girüp bir kat kal'a dahi matbah-ı Keykâvus'dur. Sarây meydânındaki kapudan bir göz kemer cisr ile ubûr olunur. Aşağısı bir minâre boyu gönüllüler konağına gider. Ol mahal dahi başka bir bölme hisârdır. Ammâ bu matbah üç yerden **[P 187b]** kapulu metîn hisârdır. Sultân Selîm'e bevvâblar bu matbah kapusun açup cümle asker ve Selîm Şâh bu kapudan girdiğiyçün Bâb-ı Selîmiyye derler. Ve kırk yıl bir a'mâ Arab,

"Sultân Selîm *şivey şivey* deyü {sene 922} târîh diyen a'mâ bu matbah kapusu dibinde medfûndur. Hâlâ oğullarının mîrîden ulûfeleri ve matbahdan ta'yînâtları dâyimdir. Hakkâ ki aceb târîhdir. Ba'zılar bu târîh-i cifirdir, derler.

Ammâ bu Bâb-ı Selîm her bâr işlemez. Meğer paşa bir cânibe gide yâhûd ağavâtdan bir meyyit ola yâhûd bir nihânî basgın ve bir gizli maslahat olsa açarlar. Azîm metîn demir

kapudur.

Ve bu matbah kal‘asında yüz elli aded aşçı konakları ve başka gusülhâneleri ve zâviyelerinde imâm mü’ezzinânı vardır.

Ve bu Mısır’ın matbah-ı Halîl’ini göremeyen bir diyârda dâr-ı ni‘met görmemişdir. Âyende vü revendeye şeb [u] rûz üç kazgan-ı azîm çorba tabh olunur. Biri ades ve biri buğday ve biri pirinç çorbasıdır. Sabâh ve ahşam cümle fukarâya niçe bin ulbe ve kas‘a ni‘met mebzûldür, ammâ ancak fukarâlar içündür.

Ve matbahhâne iki yüz ocak yeridir. Haftada beş kerre üçer bin sahan ta‘âm pişüp bu ni‘met-i uzmâ dîvânhâne-i Gavrî‘de hâs [u] âmma bî-imtinân mebzûldur kim âye[t]: [90] dır. Ve cümle yüz aded aşbâz ile memlû’ azîm kârhânedir kim âdem temâşâ etse, **[Q 189b]** hayrân olur.

Ve bu matbaha muttasıl taşra Sarây meydânında bârûdhâne çarhları vâcibü‘s-seyrdir kim atlar çevirir. Cümle tucdan kırk aded havândır. Şeb [u] rûz kütür kütür işlemededirler. Mısır bârûdu İngilis bârûdundan keskindir.

Ve Sarây meydânının kıble köşesinde ekmekhâne kârhânesi, azîm âsitânedir. Elli hüddâmı vardır, yevmiyye on bin ekmek ta‘[y]înât verilir.

Ve Sarây meydânının şehir havâlesi tarafı dahi başka bir bölme hisârdır. Üç [beş!] kapusu vardır. Üç kapusu sâkıyeler altındadır, bir kapusu şâtırlar konağı altındadır, bir kapusu şehir havâlesinin konağı altındadır. Bu beş kapu mükellef ü metîn zencîr çekilmiş demir kapulardır.

Ve bu kapular mâbeyninde vekîlharc ve bâzâra giden ve masraf kâtibi konakları ve birkaç terzî ve sarrâc ve berber dükkânları vardır. Andan kethudâ konağı tarafı kat-ender-kat **[Y 81b]** konaklardır. Ammâ kal‘a bedenleri gibi bedenleri yokdur. Ammâ yine paşa sarâyının kal‘ası dîvârı üzre vâki‘ olup evce ser çekmiş sarây-ı âlîdir. Başka hammâmları ve havz u şâzrevânları ve müte‘addid kâşî-i Çîn odaları ve haremi vardır. Ammâ Sarây meydânına nâzır Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa kethudâsı İsmâ‘îl Ağa’nın kâşî-i Çînli kâ‘ası var ve fıskıyye ve havzının bu sarâyda misli yokdur. Andan,

Evsâf-ı sarây-ı vezîr-i Mısır

Nice divelden arda kalmış mihmânhânedir. Her vezîr nasîbi kadar sâkin olup konup göçer, gûyâ bir âşiyân-ı kebûterdir. Ammâ binâsı yalçın kayalar üzre vâki‘ olmuş zemînden yüz arşın âlî sedd-i metîn üzre üçer kat tâk-ı Kisrâ‘dan nişân verir binâlardır. Esâsının her taşı fîl cüssesi kadar seng-i hârâlardır. Bu taşları sene (–) târîhinde Sultân Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb’un Karakuş nâmında bir maslahat-güzâr âdemi Cîze şehri tarafındaki Ehrâm dağlarının taşların yıkup Mısır’ın Sarây kal‘asın ve Cîze şehri kantaraların inşâ etmişdir. Ammâ Sarây kal‘ası bedenleri yerine şâhnişînler ve revzenler ve gûnâ-gûn maksûre ve kâ‘alar vâki‘ olmuşdur.

Cümle hâneleri cenûb cânibe İmâm Şâfi‘î‘ye ve cebel-i Cûşî‘ye nâzırdır kim ol cânibe Garâfe-i kübrâ derler. Nûr berk urur azîm mezâristândır. Ve cümle üç yüz altmış musanna‘ ve münakkaş müte‘addid hücrelerdir kim her biri bir vezîrin ve bir mülûk pâdişâhlarının âsârıdır. Eğer her birinin evsâfın beyân etsek tatvîl-i kelâm olur.

Ammâ iç ağaları içinde bir vâsi‘ meydân vardır. Cümle iç ağaları anda cirid ve at ve mızrak ve kılıc ve tîrkeş ve tüfeng ve kalkan ve matrakbâzlık ta‘lîm ederler. Bu meydânın cânib-i erba‘ası ikişer üçer tabaka iç ağaları odalarıdır. Cümle revzenleri havlıya nâzırdır. Altları paşanın kendüye mahsûs olan hâs tavlası ıstablıdır kim küheyl kısraklar iç ağaları içinde durur. Ve cümle yigirmi nefer merâtib sâhibleri iç ağaları bu mahalde olur. Hazînedâr ve mühürdâr dahi bu mahalde olur.

Bundan içeri paşanın arz odası köhne binâdır, ammâ zer-ender-zer binâ-yı Kayıtbay’dır. Pençereleri İmâm Şâfi‘î‘ye nâzırdır. Hazîne odası bu arz odasına muttasıldır.

Ve buna karîb iç ağaları meydânına nâzır Kethudâ İbrâhîm Paşa iki kasr-ı ibret-nümâ inşâ etmişdir kim ta‘bîr olunmaz. Cânib-i erba‘ası serâpâ billûr ve necef ve moran câmlardır kim kasr-ı Havernak’dan nişân virir. Küçük kasra hakîrin târîhi böyle düşmüşdür, târîh:

Evliyâ bu kasra târîhin dedi

Oldu itmâm kasr-ı kemyâb-ı bülend

Sene 1081

Ve kasr-ı **[Y 82a]** Cihân-nümâ‘ya Resmî Çelebi böyle târîh demişdir, târîh:

Görünce Resmî Dâ‘î dedi târîh

Mükemmel kasr-ı İbrâhîm Paşa

Sene 1083

Mezkûr Resmî Çelebi iç ağalarından bir necîb [ü] reşîd bahr-i ma‘ârif ve kâtib-i masârıf, kadir-şinâs, zû-fünûn zât-ı şerîf idi.

Ve İbrâhîm Paşazâde Mehemmed Beğ efendimiz kendülere mahsûs ders tilâvet etmek içün bir maksûrecik inşâ etdiklerine hakîr târîh demişdir:

Evliyâ bu kâha dedi târîhin

Oldu itmâm ey beğim kasr-ı bülend

Sene 1081

Ve bu kasrın fevkinde cihân-nümâ kasr-ı Gâzî Paşa’dır kim cemî‘i bilâd-ı Mısır râyegândır.

Ve arz odasından içeri iç ağalarının ta‘âm tenâvül edecek yeri bir azîm kâ‘a imiş. Cânib-i erba‘asında der-i dîvârı serâpâ hurde elvân taşlar kaplıdır. Kapusunun atebe-i âlîsi üzre mermer kitâbeler içre ta‘lîk celî hatt ile müzehheb târîhi böyledir:

Kad benâ hâze’l-mekâne’l-âlî, cenâbü‘l-azîm sâhibü‘l-izzi ve’l-emsâl, sultân-ı selâtîn-i cihân, Hazret-i Süleymân Hân, an selâtîni âl-i Osmân, fî vilâyeti Mısrı‘l-Kâhire ve’l-aktârı‘l-Hicâz, Mehemmed Paşa ibn Ahmed Paşa, edâmallâhu iclâlehu ilâ vak‘ı‘t-târîh: “el-bünyânu hüve hayru’l-mekân”, sene 962.

Bundan içeri Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz iç bâğçeye nâzır nîm soffalı Rûm tarzı bir münakkaş kâ‘a inşâ etdirdi. İnşâallâh Mısır’da nazîri yokdur. Ve Şeyh Ahmed-i Mâlikî bir vefk edüp aslâ sivrisinek yokdur. Ve miyânında bir havz-ı latîf içre bir

şâzrevân-ı gûyân ile inşâ olunup hakkâ ki sarây-ı Mısır'da bir cây-ı menâs oldu.

Andan içeri Bayram Paşa kâ'ası. Bu dahi tarh-ı acîb kâr-ı kadîm nîm soffalı bir kâ'adır. Kapusu üzre ta'lîk hattile târîhi budur:

Hazret-i Bayram Paşa kim odur

Zînet-ârâ-yı sarây-ı milk-i dîn

Az müddet içre ol sâhib-kerem

Yapdı bu kasr-ı latîfi bî-karîn

Fethiyâ itmâmına târîh oku

Udhulûhâ bi-selâmin âminîn

Sene 1037

Ve bu târîhin iç yüzündeki kapu üzre bu târîh:

Dedi bir bendesi bir hoşca târîh

Ta'âlallâh zehî tâk-ı müferrih

Sene 1037

Ve bu Bayram Paşa odasının altı gâyet serin meydândır, iç ağaları silâh ta'lîm ederler.

Andan içeri Sultân Kayıtbay kâ'asıdır. Bir kubbe-i âlîdir kim eflâke ser çekmişdir. Cümle revzenleri İmâm Şâfi'î cânibine nâzırdır.

Andan içerisi haremdir. Kat-ender-kat hücreler ve çilhâneler ve hammâm ve şâzrevânlar revân olmadadır. **[P 188a]**

Ve bu sarây içre iki fevkânî hammâm vardır. Biri paşaya mahsûs latîf havuzlu hammâmdır, biri iç ağalarına mahsûsdur.

Ve iki berber dükkânları vardır. Yine iç ağaları berberbaşıdır.

Ve iç ağaları meydânının iç yüzünde bir bâğçe vardır, gül [ü] gülistân ile müzeyyendir. Ve dıraht-ı **[Y 82b]** servi ve nâbıka ve limon ve turunc ve kebbât dırahtları ve gûnâ-gûn engûr fidânları kameriyyeler üzre ziynet vermişdir. Ve bu bâğ-ı İrem içre Sultân Kayıtbay'ın bir havz-ı azîmi var. Tûlü yüz elli ayakdır, arzı seksen ayakdır. Deryâ-misâl bir havz-ı azîmdir, ammâ üstü mestûrdur. Cânib-i erba'ası sütûn-ı seng-i hârâlardır.

Ve İbrâhîm Paşa bu havuz kenârında bir maksûrecik inşâ edüp anda istirâhat edüp nâzenîn iç ağaların havuza koyup üstlerine altunu avuç avuç nisâr ederdi. Bir hây hûy ile zevk [u] safâ edüp dünyâdan kâm alurdu.

Ve bir bâğçe dahi Bayram Paşa odasının altında minâre kaddi bir alçak mezbelistân yer var idi, İbrâhîm Paşa efendimiz anı tathîr edüp bir senede eyle hıyâbân-ı Acem-misâl bir bâğçe yetişdirdi kim gûyâ İremezâtü'l-imâddır. Tûlu kâmil beş yüz adımdır ve arzı iki yüz adımdır.

Bu bâğ-ı gülistân içre bir kameriyyeli bir nişîmen ortasında bir havz-ı azîm edüp bâlâda

zikr olunan bâğçenin havz-ı kebîrinden suyun açup ol havuzdan bu havuza bir minâre kaddi yerden su künkler ile pertâb edüp suyun gıjıldısından âdeme dehşet hâsıl **[Q 190a]** olurdu.

Ve fevvâreler minâre kaddi pertâb ederdi. Ve hâlâ bu bâğda hâsıl olan üzüm Mısır içinde olmazdır.

Ve bir bâğçe dahi yeni binâ etdüği kasırdan bir minâre kaddi aşağı bir mezbelistân var idi, göz önünde durmasın deyü Mısır içinde ne kadar yüz bin zebbâl hammârı ve cemmâl var ise ve cümle ırgatlar var ise cem‘ edüp haftada iki kerre yüz bin deve ve hımâr yükü muzahrafâtı çıkarup önüne bir sedd-i azîm binâ edüp bir sahrâ etdi.

Ba‘dehu Mısır içre yedi bin altı yüz bâğçenin bâğbânlarına tenbîh edüp birer ağaç getürüp üç günde bir hıyâbân-ı koyah etdi kim gûyâ hıyâbân-ı Isfahân-ı nısf-ı cihândır.

Ve yine yukaru havuzlardan sular uçurup Mısır sarâyının cânib-i erba‘asın bâğ-ı İrem edüp Bayram Paşa odası altından kal‘a dîvârın delüp yüz elli kademe taş nerdübân ile bâğçelere enüp Ramazân-ı şerîfde iftârı ol hıyâbânlarda ederdik. Andan bir yol açup Kavak meydânına nâzır bâğçenin bir köşesinde tahtânî bir maksûre inşâ edüp cümle cündîleri bu mahalden seyir edüp kurşum ile hırre urana ok ile kabak urana ihsânlar ederdi.

Ve Kavak meydânı yedi yüz adım tûlü bir meydândır. Cümle rimâl döşelidir. Ortasında bir gemi direği dikilmişdir, kaddi semâya çekilmişdir. Tâ zirve-i âlîsinde bir altun yaldızlı top vardır. Cümle cündîler ol topa tîr bârân ederler, bir temâşâgâhdır.

Ve bu meydâna nâzır Maksûd Paşa’nın bir kasrı vardır. Hâlâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz **[Y 83a]** ol mahalle birkaç münakkaş hücreler ve bir hammâm-ı latîf binâ edüp Âsitâne tarafından âyende vü revendegâna mihmânhâne edüp zer-ender-zer ile döşeyüp bir müsâfirhâne oldu. Ve buna muttasıl,

Evsâf-ı Dîvânhâne-i Sultân Gavrî

Fevkânî bir dîvânhâne-i âlîdir kim içine on bin âdem alur. Sultân Gavrî Acem ile ülfet etdükde Şâh-ı bed-hâh Gavrî‘ye bir azîm elçi gönderdiğin Gavrî istimâ‘ edüp dârât [u] azamet göstermek içün Mısır’ın cümle üstâdların cem‘ edüp üç gün üç gecede bu dîvânhâneyi itmâm etmişler. Ammâ hakkâ ki makdûr-ı beşer olmayup devleti itmâma ermesine bir alâmet etmiş. Cemî‘i der-i dîvârları gûnâ-gûn ruhâm taşlar kaplıdır. Ve tavanları serâpâ nakş-ı bûkalemûn müzehhebdir. Serâpâ beyâz mermer hemvâre döşelidir. Tûlü yüz seksen beş ayakdır ve arzı elli beş ayakdır.

Ve cânib-i erba‘ası otuz üç tuc pençeredir. Ve yigirmi altı billûr câmdır. Ve otuz beş aded gemi direkleri kirişdir. Ve bu kirişlerin üstü levha tavandır, kârgîr kubbe değildir. Ve eyle zer-ender-zer münakkaş tavandır kim âdemin gözü hîrelenir.

Ve üç kapusu var; biri paşa içerisine, biri aşağı havlıya yigirmi kademe taş nerdübân ile enilir. Ve biri mezkûr olan müsâfirhâneye gider, andan dahi aşağa taş nerdübân ile enilir.

Ve bir cânibi Sarây meydânına nâzır etrâfı dehlîzdir. Cümle aklâm halîfeleri dîvân günleri anda otururlar.

Ve bu dîvânhâne küşâd olmağıçün dörd yerde bacalar vardır. Ol bacaların yerinde

makara ile bir kalın ip durur. Mîrîye medyûn olan ümenâ ve mültezimîni cellâdlar kollarından ol âdemi berdâr edüp ol kadar tâziyâne çekerler kim tazıya döndürürler. *Allâhümme âfinâ* mahûf siyâsetgâhdır.

Ve bu dîvânhânenin nısfından ziyâde ibrîşim hâlîçelerle döşelidir ve hâlîçeler üzre telâtîn derileri döşelidir. Altun guruş bu deriler üzre dîvân günleri dağlar gibi yığılup sarrâf Yahûdîler add ederler.

Ve bu döşemelerin nihâyetinde Sultân Selîm makâmının sol tarafında Mısır vezîri cülûs edecek soffası üstünde iki âdem kaddi bâlâda fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd-ı Râbi‘in bir levha üzre müzehheb celî hat ile tuğra-yı garrâsı vardır kim mübârek dest hatlarıdır.

Ve tokuz kat incîr ağacı kökünden kalkanları bir hışt ile bir yerden bir darb ile deldiği kalkanlar andadır. Ve paşanın başı ucunda kalın hat ile bu âyet-i şerîfe tahrîr olunmuşdur. Âye[t]: [91] [92] terkîm olunmuşdur.

Ammâ bu dîvânhâne-i Gavrî‘nin yemîn [ü] yesâr dîvârlarındaki ruhâmlar üzre tahtânî ve fevkânî gûnâ-gûn hatlar vardır. Ammâ bu dîvânhânede paşanın soffası sağında **[Y 83b]** ve solundaki köşelerde çâr-gûşe çâr-gûşe ruhâmlar içre üstâd-ı mermer-bür ilm-i cifrin Sultân Gavrî‘den pinhân içün bir gûne Kûfî hat-misâl ile Sultân Selîm’in bu dîvânhâneye geleceğin bir rumûz ile tahrîr-i ruhâm etmişdir kim gûyâ sihr-i mübîndir. Niçe yüz erbâb-ı ma‘ârife ol hatları gösterdim, bir merd-i ferd-i âferîde kırâ’at etmeğe kâdir olmadılar. Zîrâ ol hat gâyet rumûz ile kırâ’at olunur. Evvelâ paşanın sol tarafdaki çâr-gûşe ruhâm hatda;

İzz li-mevlânâ es-sultân

yazılmışdır. Ve sağ taraf köşedeki ruhâmda:

Selîm Şâh hallede mülkehu

deyü yazılmışdır kim acâyibdir.

Andan taşra iskemle odasıdır. Dîvân günleri paşa bunda sâkin olup şakîlerin şikâyetin dinler iken revzeni Sarây meydânına nâzırdır. İki revzeni dahi Gavrî dîvânhânesine nâzırdır.

Der-medh-i dîvânhâne-i Sultân Kayıtbay

Bu odadan taşra dîvânhâne-i kadîm Sultân Kayıtbay’ındır. Sâfî ruhâm döşelidir kim beş aded mermer münakkaş sütûn üzre zer-ender-zer münakkaş tavandır. Sarây meydânından bu dîvânhâneye yigirmi beş kademe taş nerdübân ile çıkılır.

Ve bu dîvânhânede Selîm Hân çok dîvân etmişdir. Makâmında hâlâ ruhâmlı rûy-ı dîvâra yeşil levha kaplıdır. Yine rûy-ı dîvârda gâyet kalın hat ile âye[t]: [93] yazılmışdır.

Ve bu hattın mukâbelesindeki dîvârda âye[t]: [94] mastûrdur.

Ammâ bu dîvânhâne-i Gavrî‘den küçükdür. Tûlü otuz adımdır ve arzı on beş adımdır. Ve üç pençeresi ve bir kapusu üzre târîhi:

Temme Şa‘bânu’l-mübârek sene sittîn semânimi’e [860]

tahrîr olunmuşdur.

Elhâsıl pâdişâhâne bir sarây-ı âlîdir kim midhatinde lisân kâsırdır.

Ve Kayıtbay dîvânhânesinin altı kilârdır, mâl-â-mâl zehâ'irdir. Cümle ağavâta ta'yînât andan verilir. Bu kilâr kapusu Kayıtbay asrında dîvânhânesi kapusu imiş. Hâlâ yine ol dîvânhâneye dahi (–) kademe taş nerdübân ile çıkar, lâkin muzlim yoldur. Ammâ kadîm kapudur, hâlâ Kilâr kapusu derler. Bu kapunun yemîn [ü] yesârında tahrîr olunan târîhlerdir:

Bismillâhirrahmânirrahîm emere bi-inşâi hâze'l-mekâni'l-mübârek li'l-'abd fazlun minallâhi ta'âlâ ve azze atâyâ bi-devâm mevlânâ es-sultânü'l-melikü'l-İslâm ve'l-müslimîn kâtilü'l-kefereti ve'l-müşrikîn, ale'l-adli fi'l-âlemîn, es-Sultân el-Melikü'l-Eşref Ebünnasr Kayıtbay hallede mülkehu bi-târîhi şehri'l-Muharrem sene seb' ve seb'în ve semânimi'e [M. 877]

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kapunun sol tarafında yeşil parmaklık içinde Selîm Hân makâmı vardır kim ibtidâ Selîm Hân matbah kapusundan içeri girüp bu mahalde otururken iç kal'adan Selîm Hân'a üç aded top gülleleri ururlar. Hâlâ **[Y 84a]** yerleri zâhirdir kim ol nişân yanlarında üç aded müdevver dâ'ire içinde,

Li-mevlânâ es-Sultân el-Melikü'l-Eşref Kayıtbay azze nasruhu

tahrîr olunmuşdur.

Ba'dehu Selîm Hân darabât-ı topdan havf edüp Sarây meydânının büyük kapusu dibindeki şâtırlar konağı kemerleri altında oturup darabât-ı topdan halâs olup iki rek'at salât-ı şükrâne kılar.

Ba'dehu ol ân ol mahalde dîvân feth eder. Hâlâ cemî'i vüzerâ-yı Mısır bayram namâzına gitmezden mukaddem **[Q 190b]** bu mahalde dîvân etmek kânûn-ı Selîm Hân'dır. Ve her Mısır vezîri ibtidâ alay ile bu sarâya girüp atından endikden sonra ibtidâ Selîm Hân'ın nerdübân ayağında top güllesi yediği makâmda oturup du'â ede.

Andan bayram dîvânları olan mahalde du'â edüp ba'dehu bismillâh ile yigirmi beş kademe nerdübândan Kayıtbay dîvânhânesinde du'â edüp dîvân etdikde ibtidâ Haremeyn gılâlları ve surreleri defterlerin görüp dîvân ede. Zîrâ Hâdimü'l-Haremeyn'dir, *ve's-selâm.* **[P 188b]**

Ve Gavrî dîvânhânesinin altı yetmiş yedi aklâmların müfredât ve külliyâtı defterleri anda hazînelerde mahfûzdur. Ve rûznâmçe defteri dahi cümle andadır. Ve defterdârın mâhiyye verecek kîseleri cümle anda durur. Hîn-i azilde paşa sarâydan geçüp aşağı endikde bu hazîneyi beklemeğe yeniçeri ocağının alay çavuşu her gün her gece bu hazîne önün döşeyüp beş altı yüz yiğit ile sabâha dek sâzdır sözdür eğlenüp nevbet beklerler. Ve paşanın ve ağavâtın cümle odaların muhâfaza ederler. Anıniçün Mısır yeniçerisine mustahfızân derler.

Ve bu Sarây meydânının cânib-i erba'asında beş kapudur. Biri Matbah kapusu. Biri Büyük Dîvân kapusu, iki kat metîn demir kapulardır. Selîm Hân'a miftâhları teslîm eden Elvâhoğulları kapucular bunda beklerler. Biri dahi şehir havâle kapusu. Biri dahi Arıkhâne zindânı mukâbelesinde zencîrli Karanlık kapu, kethudâ kapusudur. Biri dahi anın

kurbunda Kara Meydân'a ener bir demir kapudur.

Andan biri dahi Kara Meydân'a enecek Karanlık kapu yokuş aşağı kesme kaya yoldur. Andan bir kapu dahi Tılısm kapusu derler, Deli Hüseyin Paşa, "Defîne vardır" deyüp birkaç top güllesi urmuş, alâmet etmiş, ammâ zarar isâbet etmeyüp ferâgat etmiş.

Andan bir demir kapu dahi vardır. Andan yüz adım yine yokuş aşağı yüz adım gidüp Sarrâchâne kapusudur kim paşanın cümle iç ağaları sarrâcları ve yedekçileri bu kapudan içeri seksen aded kârgîr odalarda sâkin olup orta yeri bir meydân-ı vâsi'dir.

Bu sarrâchâneden aşağı yüz adım giderken mâbeyn Âhûr kapusu, dibinde bir Hindî odasında bir serâmed hûrmâ ağacı vardır, andan elli adım **[Y 84b]** aşağı Büyük Âhûr kapusu, paşanın ve iç ağaların cümle atları bu âhûrdadır.

Andan yüz adım aşağı gidüp bir bölme hisâr dahi budur. İmrahora müte'allık karakullukçular ve yetmiş oda sarrâclar cümle bu bölme hisârda dahi olurlar.

Bu kal'adan taşra Kara Meydân kal'asıdır kim yalın kat dîvârdır, mukaddemâ yazılmışdır. Ammâ yeniçeri iç kal'asıyla bu paşa sarâyı kal'ası ve Kara Meydân kal'ası ile dâ'ren mâ-dâr sekiz bin beş yüz adımdır.

Ve cânib-i erba'ası gayyâ-misâl olmagile aslâ handakı yokdur. Ancak Matbah kapusu cânibinde kal'aya taş kesmeğile yedi yüz adım yerinde kesme kaya handakı vardır.

Ve bu iç kal'a ve paşa sarâyı cümle üstü açık yetmiş kulledir. Ammâ aşağı Kara Meydân kal'asında kulleler yokdur, ancak dörd kapusu vardır. Rûmeli meydânına mekşûf bir azîm demir kapudur, her bâr zencîr gerilidir, bu kapu yıldız cânibine nâzırdır, yanında bir küçük uğrun kapu vardır, atlı gücile geçer. Ve bir kapusu dahi İmrahorun sarâyı dibinde Âhûr kapusudur, garba nâzır demir kapudur.

Ve bir demir kapu dahi deliler konağı dibinde Zâviye kapusudur, kıbleye nâzırdır. Bu kapudan yigirmi adım bir kapu dahi Karâfe kapusudur, şarka mekşûf bir demirli kapudur.

Bu mahalde iç kal'a ve paşa sarâyı kal'ası ve Kara Meydân kal'ası cümle tamâm oldu. Ammâ tahrîr etdiğimiz hisâb cümle kal'a on sekiz kat bölme hisârdır. Ve bâlâda tahrîr olunduğu üzre sagîr ü kebîr yetmiş demir kapudur. Her gece mesdûd olup kuş uçmaz. Yeniçeri iç kal'ası kapularının miftâhları yeniçeri ağasında durur. Azebler kapularının miftâhları azebler ağasında durur. Paşa sarâyı kal'asının cümle miftâhları bevvâblarda ve paşa kethudâsında durur. Ve Mısır'ın cümle iç kal'ası beyân olundu, ammâ,

Bu yalçın kûh-ı bâlâ üzre olan kal'adaki ibâdullâhların ve cümle devâbbâtların suların beyân eder

Evsâf-ı sâkıyehâ-yı Bi'r-i Yûsuf ve gayrı çâhları beyân eder

İbtidâ Salâhaddîn Yûsuf bu iç kal'ayı binâ etdikde bunda sâkin olanlara su lâzımdır, deyü cemî'i mühendisleri ve cümle kûhkenleri cem' edüp bu cebel-i müntehâ üzre bir su peydâ etmek gerek, deyü meşveret edüp re'y-i tedbîri anda karâr etdirirler kim;

"Bu kal'aya su kuyudan gayra ilâc olmaz. Ve iki yüz kulacda su çıkar" deyü haber verirler. Yûsuf Salâhaddîn ibrâm idüp,

"Bir vechile elbette bu kal'aya su çıkarmak gereksiz. Yohsa cümleniz seyf-i miczemden geçiririm" dedikde cümle üstâd cem' olup bir kuyu kazmışlardır kim bu rû-yı arzda aslâ

misli yokdur. İbtidâ çâr-gûşe bir kuyu kazarlar, yedi yılda tamâm olur. Kâmil yüz elli zirâ‘-ı Mekkî‘dir. Buna ne ip dayanır ve ne âdem çekmeğe tahammül eder. **[Y 85a]** Âhir cümle kûhkenler üşüp bu kuyunun cânib-i erba‘asından yokuş aşağı kaza kaza meselâ kuyu ortada kubur gibi kalup cânib-i erba‘ası yoldur ve yolun her tarafından pençereler açup bu yola kuyudan aydınlık gelür. Meselâ İslâmbol’da Ayasofya câmi‘inin tabakalarına çıkacak yol gibi yoldur. Atlı yayan refâhiyyet üzre çıkarlar ve enerler, tâ çâh-ı gayyâya enince üç bin adımdır. Ammâ aşağısı gâyet muzlim mahûf yerdir, vehhâm âdemin kârı ol mahalle varmak değildir.

Andan üstâd-ı kâmil bu kuyuyu üç tabaka etmiş. Tabaka-i sifli altmış kulaç edüp kuyunun bir cânibin mağârâlar kesüp anda çarhlar binâ edüp iki çift öküz tâ ka‘rdan suyu dollâblar ile çeküp bu mahalde kayadan oyma bir havz-ı azîme dolar. Andan yukaru orta tabakada dahi ke’l-evvel kuyunun bir cânibin gârlar edüp gûnâ-gûn dollâblar ile yine dörd çift sığırlar aşağıki havuzdan suyu çeküp ikinci tabakadaki havuza döker. Andan yukarı yine dörd çift sığırlar dollâblar ile seksen kulac kalın halfa ipidir, ikinci tabakadan suyu sığırlarla çeküp üçüncü tabakadaki havuza dökdürüp şehre tevzî‘ olup yeniçeri ocağına ve Tavâşî Süleymân Paşa hammâmına ve çeşmelere ve ba‘zı evlere gider.

İbret-nümâ vâcibü‘s-seyr bir kuyudur. Hazret-i Yûsuf kuyusu derler, ammâ galatdır. Sultân Salâhaddîn Yûsuf’undur, Hazret-i Yûsuf’un değildir.

Temâşâsına varan âdemler fânûslar ve yel mûmları çerâgân edüp temâşâ ederler. Tâ nihâyetine bir sâ‘atde enilir. Anda yüz mikdârı sığırlar vardır. Her tabakasında başka mağârâ âhûrları vardır. Ammâ tâ nihâyetinde olan sığırları küçükden aşağı karanlıkda büyüdürler. Gayrı sığır tahammül edemeyüp ölür. Zîrâ cemî‘i zamânda kesb-i havâ edemez, vücûdu muzlim yerde eprimişdir. Ammâ yukaru tabakadaki sığırlar yine sehel kesb-i havâ ederler.

Ve sâkıyeci fellâhlar cümle ehl [ü] evlâdları ile bu kuyunun üç tabakasında sâkin olur. Ulûfeleri sâkıye emînindendir. Tâ aşağı sâkıyecilerin ulûfeleri bâlâdaki sâkıyecilerden ziyâdedir.

Ve anların sığırları çokdur. Şeb [u] rûz bu dollâblar deverân etmededir.

Ammâ tâ aşağıdan âdem yukaru kuyu ağzına nazar etdikde bir ibret-nümâ çarh-ı felek gibi dollâblar bir inildi ve bir girîv ü feryâd ve bir hây hûy kim âdemi hayret alur.

Hulâsa-i kelâm bu dünyâda seyâhat edüp bu Bi’r-i Yûsuf’u görmeyen cihânda san‘at ne idüğin ve benî âdem ne eşref-i mahlûk idüğin ve mu‘cize mertebesinde ne işe kâdir idiğin bilmez. Ammâ ârif-i billâh olan görünce *himmetü‘r-ricâl takla‘u’l-cibâl* deyüp bu âsâr kerâmet mertebesidir, hakîkat makdûr-ı beşer değildir, der.

Ammâ suyu sehel şorcadır. **[Y 85b]** Lâkin zarûretde a‘lâ içilir. Ve Gavrî muhâsarasında cümle iç kal‘a halkı bundan nûş ederlermiş. Ve hâlâ ba‘zı âdemler hep Yûsuf kuyusundan içerler, ammâ ihtiyâç değildir. Ortahisâr dibinde bir sebîl var, on iki bin râviye su alır. Ve Ağa kapusu içinde bir sebîl var, yigirmi bin râviye su alır. Ve Şeyh Sârî‘de kezâlik.

Ve yine iç kal‘ada çârsû içinde Öküz Mehemmed Paşa’nın bir sarnıcı var, yigirmi bin deve yükü su alır, **[Q 191a]** azîm evkâfdır. Her sene bu suları Nîl’den develer ile getirüp sarnıclar

leb-ber-leb olur. Ve hammâm ile orta kal‘a mâbeyninde yüz amûd üzre **[P 189a]** bir sarnıc var kim deryâ-misâl bir sarnıcdır. Hîn-i muhâsarada Yûsuf kuyusundan ve Nîl’den niçe kerre yüz bin deve yükü su getürürler.

Eski Mısır’da Sultân Gavrî‘nin su kemerlerin ve adedin beyân eder

Ammâ merhûm [u] mağfûrun-leh Sultân Gavrî Yûsuf Salâhaddîn kuyusuyla iktifâ eylemeyüp sene 900 târîhinde cümle iç kal‘a halkına ve aşağı Mısır şehri halkına su ziyâfeti etmeğe himmet edüp mâlından hasbeten lillâh bin Mısrî kîse ifrâz eyleyüp Eski Mısır’da Ravza cezîresi önünde kal‘a-misâl bir sâkıye binâ edüp kaddi kâmil seksen zirâ‘dır, zemînden zirvesine dolaşarak at ile çıkılır.

Ve beş yerden dollâblar ile sığırlar Nîl’den su çeküp havuzlara, andan su kemerleri ile tâ iç kal‘a sâkıyelerine gelince bir sâ‘atlik yerde üç yüz on üç göz kâ[r]gîr kemer binâlardır kim eflâke ser çekmişdir. Ba‘zı yeri uçurum yere gelmek ile seksen kulac, ba‘zı yeri elli kulac kemerlerdir. Ve alçak olan yerlerde yüz mikdâr kemer gözleri mesdûddur.

Paşa Sarâyı kal‘asındaki sâkıye dollâbları adedin bildirir

Bu kemerler üzre Nîl suyu iç kal‘a dibine gelüp azîm kuyulara dolar. Andan bir kat sâkıyeler ile çeküp Paşa sarâyı dibindeki kuyulara döker. Paşa sarâyı içinde bir kat sâkıyeler dahi vardır, anlar dahi çeküp matbaha ve çeşmelere ve iç ağaları içinde bâğçeye ve havuzlara ve çârsû çeşmelerine ve iç kal‘a çeşmelerine bu paşa sâkıyelerinden gider.

Ve bu Paşa sarâyına dahi üç tabaka sâkıye ile Nîl suyu çıkar. Sarây kal‘asında sâkıye-i Nîl iki yerdedir. Biri İbrâhîm Paşa köşkü altında bir sâkıyedir, biri dahi şehir havâlesi konağı mukâbelesindedir. Ammâ bu dörd göz sâkıyedir, sekiz sığır çeker. Ammâ orta tabaka sâkıyelerin çekdiği azebler âsitânesine ve âhûrlara ve ba‘zı çeşmelere gider. Alçak sâkıyeler acı ile mahlûtdur, ba‘zı yerlere gider.

Ve Kara meydânında paşa delileri konağı ardındaki ve İmrahor mahallesindeki ve Ömer ibnü‘l-Fârız hazretlerindeki bir sâkıyedir, ammâ cümleden derindir ve bu dahi mîrîdendir.

Ve Yûsuf kuyusu **[Y 86a]** dahi ve beşer göz sâkıye-i kebîrlerin cümlesi ve orta tabaka ve Azebler mahallesinde bir kuyu sâkıye ve azebler ağası sarâyında bir göz sâkıye tâ (–) sarâydan berü Sultân Hasan câmi‘i temelinden berü gelür. Ve Eski Mısır’daki ve’l-hâsıl cümle sâkıye dollâblarının adedi otuz altı dollâblardır. Ve cümle on bir mahallededir. Ammâ Eski Mısır’daki ve paşa kal‘asındaki azîm dollâblardır. Bu hayrâtlar cümle Sultân Gavrî‘nindir. Senevî iki yüz kîse masrûfu vardır ve iki yüz elli sığırı vardır ve iki yüz huddâmı var. Yeniçeri ocağından sâkıye emîni bir çorbacı me’mûrdur. Ve hayrât-ı azîmdir kim Mısır içinde sudan azîz hayrât yokdur. Zîrâ Mısır şehrinden Nîl bir sâ‘atlık yer uzakdır.

Ammâ bu Gavrî kemerleri ve suyunun aşağı Mısır şehrine nef‘i yokdur, cümle iç kal‘aya gider. Ammâ aşağı Mısır’ın ol kemer sularına ihtiyâcları yokdur. Zîrâ aşağı Mısır alçak yer olmak ile her hânede ve sarây-ı âlîlerde ve esvâklarda kuyular çokdur.

Aşağı Mısır şehrinin cümle kuyuların beyân eder

Hattâ Sultân Murâd Hân-ı Râbi‘ sene 1037 târîhinde Bayram Paşa Mısır vâlîsi iken Bayram Paşa’ya ve Circeli Alî Beğ‘e ve Emîrü‘l-hac Rıdvân Beğ‘e hatt-ı şerîf gönderüp

Mısır'ı tahrîr edesiz, deyü fermân buyurmuşlar. Anlar dahi Mısır'ın cemî'i imârâtın Gazâlî defteri ve Kemâl Paşazâde tahrîri üzre fürâden fürâden cemî'i hân ve câmi' ve imâret ve mescid ve medrese ve'l-hâsıl cemî'i imârâtı tahrîr edüp arz eylediklerinden sudan acz gösterüp âye[t]: [95] deyüp Mısır içinde ve Bulak'da ve Eski Mısır'da iki kerre yüz bin ve yetmiş dörd bin kuyu tahrîr edüp "Cümlesi acıdır ve cümle hammâmlarımız dahi acıdır, illâ aşağı şehirde Kaysûnî hammâmı kuyusu ve yedi kuyu dahi âb-ı hayâtdır", deyü arz etmişler.

Hakîkatü'l-hâl Nîl-i mübârek gibi bir lezîz su kenârında şehr-i Mısır vâki' olup cümle kuyuları şûr ola, acîb ü garîb hikmetdir. Âye[t]: [96] Âb [u] havâ cihetinden yukaru iç kal'anın havâsı âdeme hayât verir, zîrâ yaylakdır ve gâyet şedîd rûzgârlar eser ve suları hamâsînde gâyet sovuk olur. Hattâ ba'zı hasta ifâkat bulsun içün tebdîl-i mekân etdirüp yukaru kal'aya götürürler, bi-emrillâh birkaç günde sıhhat bulup halâs olur. Havâsının letâfetinden evlâdlarının gözleri mükehhal merâlî ve gazâlî gözlü olur. Ammâ aşağı Mısırlı gözleri cimloz ve koncoloz gözlü olur. Aceb hikmetullâhdır.

el-Faslu's-sâlis ve'l-ışrîn
Aşağı Mısır kal'asının dâ'iren mâ-dâr cirmin ve cemî'i ebvâbların ve cümle burc [u] bârûların beyân eder

Evvelâ bu hakîr iki gulâmımla **[Y 86b]** pâk müsellah olup pâylerimize çizmelerimiz geyüp vakt-i seherde iç kal'anın Bâb-ı Vezîr'den taşra çıkup cânib-i şarka yokuş aşağı beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Nizâmiyye: Cânib-i şarka mekşûf bir tahta kapudur. Andan şimâle yine beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Çukur Garâfe: İki kat tahta kapulardır ve cânib-i cenûba nâzırdır. Andan kal'anın dîvârı kenârınca kömler icre kâmil bin adım gidüp,

Bâb-ı Derbü'l-Ahmer-i bûr şûr sûr(?): Şarka nâzır iki kat tahta kapulardır. Bu mahalde kal'a dîvârı kömler içre gâ'ib olmuş, ammâ Dâvûd Paşa içerden bir kat dahi tula binâ kal'a dîvârı çekmişler. Bu mahalleri ubûr edüp beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Hûhü'l-mağrib: Mu'izzüddîn asrında Mağribîlerin garâfesi imiş. Kıbleye nâzır bir küçük tahta kapudur. Ve hâlâ dîvârları yeni binâ olunmuş. Bunda olan mezâristân cümle eski kal'a dîvârı içindedir. Ve bu kapudan taşra eski kal'a dîvârı dibinden gidüp kâmil bin adımda,

Kulle-i Köm: Bu kulle Mısır kal'asının şarka nâzır bir köşesidir. Andan yıldız cânibine yine kal'a dîvârı köşesinden kâmil bin adım dahi gidüp,

Bâb-ı Nâsır: İki kat demir kapudur, kaddi yigirmi arşın bâlâ metîn demir kapulardır. Ve atebe-i âlîsinde hatt-ı Ca'ferî ile Salâhaddîn'in târîhi vardır. Cümle huccâc ve vüzerâ alayı bu kapudan girüp çıkar. Cânib-i şarka nâzır bir şâhrâh kapudur. Andan yine kal'a dîvârı dibinden yıldız rûzgârı cânibine beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Fütûh: Cânib-i şarka mekşûf iki kat demir kapulardır ve yigirmi arşın bâlâ vâsi' kapudur. Bu kapudan taşra bir varoş-ı azîm olmağile kesret-i nâs olup izdihâm-ı benî âdem kapudur. Ve andan yine cânib-i garba kal'a dîvârı dibinden bin adım gidüp,

Bâbü‘l-Bahir: Bu dahi iki kat garba nâzır demir kapulardır ve kaddi on arşın bâlâdır. Bu mahalde kal‘a dîvârı evler ve bâğ u bâğçeler içre gâ’ib olup şehri hakîr şehir kenârınca adımladım. Ammâ yine şehrin etrâfında mahalle kapuları vardır, üstlerinde kal‘a bedenleri ve mazgal delikleri ve bevvâbları vardır. Miftâhları mahalle imâmlarında durur. Ve Bâb-ı Bahir’den bâğçeler kenârınca bin adım gidüp,

Bâb-ı Lûk: Garba nâzır bir ağaç kapudur. Önünde haşerât-ı fâhişe hâneleri ve kahve ve bozahâneleri vardır. Bâb-ı Lûk’dan taşra cenûba iki yüz adım gidüp,

Bâb-ı İbâde: Garba nâzır bir tahta kapudur. Dibinde câmi‘-i Veled İbâde kırk sütûn üzre tahtânî ve bir minâreli ve cisr-i Leymûn-ı kebîr ve kurbunda Nîl halîci kenârında bir teferrücgâh câmi‘dir.

Bâbü‘l-Bahir: Bu dahi iki kat garba nâzır demir kapulardır ve kaddi on arşın bâlâdır. Bu kal‘a dîvârı **[Q 191b]** hareminde bir azîm nâbıka ağacı vardır kim misli Mısır’da yokdur.

Andan yine cenûba halîc kenârınca iki yüz adım gidüp Acem bâğçesin ubûr edüp,

Bâb-ı Kantaratü‘d-Dikke‘ye **[Y 87a]** varınca yedi yüz adımdır. Bu kantara dibinde câmi‘-i Şeyh Hasan Şâzilî hazretleri anda medfûndur. Ve bu kantara altından Özbekiyye halîcinin suyu geçer. **[P 189b]** Andan cenûba bin iki yüz adım gidüp,

Bâb-ı Sâkiniyye ve câmi‘-i Sâkiniyye bu mahalde bir müferrih câmi‘dir. Andan bâğ u bâğçeler içre tula yapdıkları mahalli ubûr edüp cenûb cânibine bin adım gidüp,

Bâb-ı Tabbâgîn: Garba nâzır bir ağaç kapudur. Üstünde kal‘a bedenleri var. Ve kapu önünde bir göz cisri vardır. Andan bostânlar içre cenûba beş yüz adım varup,

Bâb-ı Sakâniyye: Garba nâzır ağaç kapudur. Bu kapudan içeri girüp mahalle içinden ubûr edüp câmi‘-i Cebî‘ye Habbe’ye Habbe’ye varınca iki yüz adımdır. Ve Bulak yolunda,

Bâb-ı Isma‘îl‘ye varınca yedi yüz adım dahi oldu. Sûk-ı Nasriyye bu mahaldedir ve câmi‘-i İmrahor bu mahaldedir. Müferrah fevkânî dilküşâ câmi‘lerdir. Andan kıbleye altı yüz adım gidüp Kantaratü‘s-Sebû‘ üzre geçüp,

Bâb-ı Cedîd ya‘nî Yeni Kapu: Bir azîm şâhrâh ağaç kapudur. Atebe-i âlîsi üzre bedenleri ve mazgal delikleri var. Andan İmâm Alî kızı Sitti Rukayye önünden ubûr edüp cenûba dörd yüz adım gidüp.

Bâb-ı İzzeddîn: Câmi‘-i Cemâleddîn bu mahaldedir. Cenûba nâzır bir kat ağaç kapudur. Andan kıbleye kömlük üzre ubûr edüp beş yüz adımda,

Bâb-ı Hartu’n-Nasârâ: Garba nâzır ağaç kapudur. Üstünde bedenleri ve mazgal delikleri vardır. Bu kapunun iç yüzünde Mısır’ın cümle meyhâneleri ve nisvân-ı sâhib-isyânları ve sıbyân-ı irfânları cümle bu mahalde mevcûdlardır. Andan yine şehir kenârınca kal‘a dîvârı gibi yalın kat dîvâr dibinden sekiz yüz adım gidüp,

Bâb-ı Sitti Nefîse: Câmi‘ü‘s-Sultân Hayrü‘l-Üm bu mahaldedir. Bu bâb-ı Nefîse kıbleye mekşûf tahta kapudur. Andan Sitti Nefîse’nin mahallâtının taşrasından dolaşup şimâl cânibine iki yüz adım gidüp,

Bâb-ı Garâfe-i Vustâ. Andan içeri kabr-i tavîl önünden güzer edüp cânib-i kıbleye beş

yüz adım gidüp,

Bâb-ı Garâfe-i Kübrâ: Bir ulu tahta kapudur kim cânib-i şarka nâzırdır. Ve İmâm Şâfi‘î‘ye ve Ömer ibnü‘l-Fârız’a bu kapudan gidilir. Andan beş yüz adım Kara Meydân kal‘ası dîvârı dibinden gidüp,

Bâb-ı Fârız: Bu dahi şarka nâzır tahta kapudur. Andan yine cânib-i şarka beş yüz adım gidüp,

Bâb-ı Cemmâlîn: Şarka nâzır bir ağaç kapudur. Paşa sarâyı dibinde Kavak meydânına karîbdir.

Bu mahalde şehr-i Mısır’ın cânib-i erba‘asındaki kapular tamâm oldu. Ammâ biz dahi bî-tâb u bî-mecâl olmadan tamâm olup yine gayret ederek Kavak meydânı kal‘ası dîvârı dibinden yokuş yukaru Matbah kapusu önünden geçüp kal‘a handakı içinden adımlayarak **[Y 87b]** yeniçeri odaları olan iç kal‘ayı dolaşup tâ yine Nizâmiyye kapusuna gelince iki bin adım dahi olup vakt-i gurûb karîb olup Bâb-ı Nizâmiyye’den içeri girüp konağımıza bî-mecâl düşdük.

Bu hisâb üzre Mısır’ın aşağı varoş kal‘ası dîvârı olan yerleri cümle on beş bin beş yüz adımdır. Ve yigirmi bir kal‘a kapusudur. Ve cümle üç yüz kırk kulledir ve yedi bin bedendir. Ammâ kal‘a dîvârsız olan yerlerdeki kapular cümle yetmiş aded tahta kapudur. Ve üzerlerinde bedenleri ve mazgal delikleri vardır.

Ertesi ale’s-sabâh yine silâhlanup atlarımız ile Bâb-ı Nâsır’a varup anda piyâde olup “*el-hisâbu illâ bi’t-tamâm”* deyüp yine devât kalemi ele alup Bâb-ı Nâsır’dan ve Bâb-ı Fütûh’dan taşra kal‘a hâricinde olan varoşları tâ koyun kanarası mahalline varınca, andan Tâhir Baybars câmi‘ine gelince andan tâ Kantaratü‘l-Özbekiyye’ye gelince, andan Kantaratü‘l-Leymûn’a gelince bu varoş-ı azîm kâmil on bin adımdır.

Hâsıl-ı kelâm evvelki gün kal‘a dîvârlı yeri ile ve kal‘a dîvârsız varoş kapuları ile ve bu on bin adım kal‘adan hâric varoş ile cümle şehr-i imârât-ı Mısır’ın etrâfı dâ’iren-mâdâr kırk üç bin adımdır. Bir günde ve ertesi vakt-i zuhrda halâs olup cümle on yedi sâ‘atde devr etmiş olduk.

Ammâ bâlâda tahrîr olunan iç kal‘alar ve paşa kal‘ası bölmeleri ma‘an hisâbdadır kim şehr-i Bulak ve şehr-i Mısır-ı atîk ve yaylağ-ı Sultân Kayıtbay ve mahalle-i İmâm Şâfi‘î ve mahalle-i İmâm Ebü‘l-Leys ve mahalle-i Ömerü‘l-Fârız ve mahalle-i Ebussu‘ûd-ı Cârihî, bu zikr olunan mahallâtlar hisâbdan hâricdir. Zîrâ Mısır’dan birer mesâfe-i ba‘îde mahallâtlardır.

Ve Mısır içre Bâbu’l-hark ve dahi Bâb-ı Şa‘riyye nâm bâb-ı âlîler dahi Emîrü‘l-cüyûş Bedrü‘l-Cemâlî binâsıdır.

Dâ’iren-mâdâr yekûn-ı etrâf-ı mahrûse-i Mısır kırk üç bin adımdır, *ve’s-selâm.*

Ammâ bu varoşun cenûb tarafında ve kıble ve şarkında ve şimâlinde olan kal‘a dîvârı handakın mezbele dolmuşdur. Salâhaddîn asrında gâyet ma‘mûr u müzeyyen ve şîrîn kal‘a imiş. Ammâ ba‘zı yerlerinde şehrin etrâfında hendek yerine Özbekiyye ve Nâsırıyye tur‘aları gibi halîcler cereyân edüp handak olmuşdur. Bu halîcler kenârında zikri sebkat eden kapulardır. Her gece pâsbânlar ve bevvâblar ve subaşı ve düveydârı ve kavvâsları kol

dolaşup cümle kapuları sed ederler. Zîrâ Mısır içinde olan fellâhîn ve kavvâsîn ve mansar aşkıyâsı hırsızları gibi şakî harâmzâde bir diyârda yokdur.

Mısır'ın aşağı şehir içindeki cümle derb kapuların beyân eder

Bu mansarların derdinden şehr-i Mısır içinde köşeden köşeye birer ikişer kat kapulardır. Ve derbden derbe ve atfeden atfeye a'yân-ı Mısır şâhnişînler edüp revzenleri tarîk-ı âma nâzırlardır. Hîn-i mahalde pençerelerden aşkıyâlara ok ve kurşum ururlar.

Ve her köşesinde birer kapu mukarrerdir. Cümle kapuların bevvâbları subaşı hükmündedir. Anın defteri mu'cebince şehr-i Mısır içre cümle mahallât tedribe kapuları yigirmi altı bin kapudur. Ammâ şehr-i Bulak ve şehr-i Eski Mısır kapuları dahi hisâbda dâhildir. Bu cümle kapular her gece ba'de'l-ışâ sed olup bir âdem kapusundan taşra çıkmağa kâdir değildir.

Ve bu kapuların cümle **[Y 88b]** miftâhları mahalle imâmlarında emânet durup bevvâbları kapuların ardında nobutlarına dayanup nevbet beklerler. Zîrâ ol gece ol mahallede bir şey zâyi' olsa bevvâbdan su'âl olunup ikâb olur. Bevvâba bu hizmet tahtında günde birer dîvânî Mısır parası ahâlî-i mahalle ulûfe verirler.

el-Faslu'r-râbi' ve'l-ışrîn
Der zikr-i evsâf-ı mahallât ve hânedân sarây-ı âlî ve gayrı büyûtları beyân eder

Evvelâ bâlâda tahrîr olunduğu üzre ol cirimde olan Ümmü Dünyâ Mısır Gazâlî tahrîri üzre yedi yüz kırk mahalle-i müslimîndir. Ve bu mahallâtlar içre cümle hânedân-ı selâtîn ya'nî selef pâdişâhlarının yetmiş sekiz aded sarây-ı âlîleri var kim her birinin vasfında lisân kâsırdır.

Evvelâ Fîl bürkesi sâhilinde Sultân Kayıtbay sarâyı ve Kal'atü'l-Kepş'de Sultân Cavlî sarâyı ve aşağısında Mehemmed Beğ sarâyı ve mukâbelesinde Nezîr Ağa sarâyı ve Emîr-i hac Rıdvân Beğ sarâyı ve Emîrü'l-hac Zülfikâr Beğ sarâyı ve Emir-i hacc-ı sâbık Yûsuf Beğ sarâyı ve Şeyh Sâdât sarâyı ve Bıyıklı Mehemmed Beğ sarâyı ve Novalı Mehemmed Beğ ve Abbâs Ağa ve Baltacı Mehemmed Ağa ve Ramazân Ağa ve Müteferrikabaşı Şa'bân Ağa ve Yeniçeri efendisi Bekir Efendi ve Ken'ân Beğ ve Taşyatır ve Yenikapulu Mehemmed Beğ ve Şeyh Bekrî ve Hacı Paşa ve Özbek Beğ ve Mes'ûd Ağa sarâyı ve bunlardan mâ'adâ yigirmi iki bin büyût-ı müslimîndir.

Ve yigirmi Kıbtî mahallesi ve altı bin büyût-ı keferedir. Cümle tokuz bin harâc Kıbtîdir. Bahreyn emîni tahsîl eder.

Ve yigirmi iki cemâ'at-i Yahûdî mahallesidir. Cümlesi bir semtedir. Sokakları zıyk, kendileri muzîk Yahûdîlerdir. Tarîklerinden at ve deve geçmek ihtimâli yokdur. Beşer altışar kat hânelerdir. Ve elli adımda bir tedribe kapuları mukarrerdir. Cümle çârsû-yı **[P 190a]** bâzârları mahallelerindedir, gayrı yere ihtiyâc değillerdir. Ve bir oda yeniçeri anda kolluk bekler. Cümle altı bin altmış harâcdır.

Ve dörd mahalle **[Q 192a]** Urûm, ve iki mahalle Ermenî vardır. Cümle üç bin harâcdır. Ve altı yedi bin müsâfirîn yuva(?) kefere harâcı olur. Rûm çingânesi yokdur, ammâ Mısır kavmi cümle Fir'avn kavmidir.

Ve halîc kenârında bir mahalle Freng kefereleri vardır, ammâ yedi kralın balyozları bu Mısır'da sâkin olmaları sebebiyle üç bin Freng-i bed-reng kefere vardır, biri bir habbe

harâc vermezler.

Hâsıl-ı kelâm yetmiş iki milletdirler. Ammâ yüz kırk lisân şehr-i Mısır'da mevcûddur. Yigirmi aded millet-i Nasârâdan mâ'adâ Mağribî ve Endelüsî ve Burnâvî ve Afnu ve Donkolâvî ve Berberî ve Fûncî ve Kırmanka ve Bağanıskı ve Habeşî ve Bânyânî ve Kakanî ve Sûdânî ve Tilimsânî ve Râbî(?) ve May Bornî ve Fûrî ve Dâcûrî ve Nûbî ve bu makûle elsine-i muhtelife bile **[Y 89a]** Mısır içinde mâl-â-mâldir kim diller ile ta'bîr ve kalemler ile tahrîr olunmaz. Ammâ bu hakîr inşâallâh Mısır'ın cemî'i ahvâlât ve ecnâs-ı mahlûkâtı mahalleriyle tahrîr olunur.

{Sitâyiş-i Bâb-ı Züveyle

Hâlâ Yeni Mısır'ı binâ eden Mu'îzzüddîn'in oğlu Hüseyin el-Kâ'id Billâh halîfe iken sene 481'de mukaddemâ âl-i Abbâsiyândan el-Mustansır Billâh'ın vezîri Emîrü'l-cüyûş Ebünnecm Bedrü'l-Cemâlî Mu'îzzüddîn'in oğlu Hüseyin Kâ'id Billâh vezîr olup Cevher Kâ'id'in yapdığı Mısır kal'asının cenûb cânibin münhedim edüp müceddeden bir azîm kal'a-i üstüvâr zamîme edüp hâlâ Kayıtbay tarafında ol sûr dîvârları kömler altında kalmışdır.

Bâb-ı Züveyle ol asırda mezkûr Emîrü'l-cüyûş binâsıdır kim bu hakîr târîh-i kitâba dek elli bir yıldır seyâhatde eyle bir musanna' bâb-ı âlî görmedim. Ammâ bu kapuyu Emîrü'l-cüyûş Bedrü'l-Cemâlî binâ etdikde bir tılısm-ı azîm edüp aslâ kapuya kanatlar etmeyüp dâ'imâ açık dururdu. Ammâ ol kapunun eşiğindeki siyâh taşdan bir âdem Mısır içine harâmîlik ve hûnhârlık ve yağılık içün eğer at ile ve eğer piyâde Mısır'a girmek dilese bi-hükm-i mutalsam harâmî herîfin atı ayakları sürcüp depesi üzre düşüp helâk olurdu. Yâhûd atı irkilüp Züveyle Bâbı'ndan içeri yağı ve bagî ve dağî ve harâmî âdem girmek ihtimâli yok idi. Zîrâ mutalsamdan mâ'adâ bu mahalde Hazret-i Mûsâ ile Hızır Nebî buluşup hâlâ Kırklar makâmı deyü ziyâretgâhdır.

Ba'dehu el-Melikü'l-kâmil Nâsıruddîn Muhammed hilâfetine gelince bu Bâb-ı Züveyle'nin mutalsamı amelde idi. Bir gün el-Melikü'l-Kâmil Mısır içinde câmi'-i Ezher'de zorbalık ile kapanan aşkıyâları kırmak kasdına Bâb-ı Züveyle'den içeri girirken atı irkilüp mahmîz etdikde at depesi üzre yıkılup Melik Kâmil pâymâl-i rimâl oldukda gazab-âlûd olup Bâb-ı Züveyle eşiğinde yüz aded koyun kurbân kanları dökülüp mutalsam bozulup kapunun eşiğinden ol siyâh taşı çıkarup kapuya iki kanatlar koyup sâ'ir kapular gibi açılır kapanır oldu. Hâlâ azîm demir kanatlı kapudur.

Andan üçüncü def'ada sene 566 Sultân Salâhaddîn Yûsuf yukaru iç kal'ayı binâ etdi. Ba'dehu sene 566 Bahâ'eddîn Kara Monliyü'l-Esedî bir tavâşî ulu beğ idi, Şâm pâdişâhlarından korkup dördüncü kerrede Mısır'ın kal'asın dahi büyük edüp zirâ'-ı Hâşimî ile 1930 393.000 932(?) zirâ'dır.}

el-Faslu'l-hâmis ve'l-ışrîn
Mahrûse-i Mısır'da müsetcâbü'd-da've olan câmi'-i selâtînleri ve gayrı cevâmi'-i kebîrleri ale'l-umûm beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır içre yüz elli altı aded selâtîn-i selef câmi'leri var kim Rûm ve Arab u Acem'de ve'l-hâsıl cemî'i memâlik-i İslâmiyyede bu kadar câmi'-i mülûk [u] selâtîn binâ olunmamışdır. Ve her biri cennet-âbâd câmi'lerdir. İnşâallâh ale't-tertîb ziyâret etdiğimiz gibi tahrîr olunur. Ammâ cümleden câmi'-i kadîm ve ma'bed-i azîm ve du'â müstecâb

olacak ka‘be-i fukarâ ve mesken-i zu‘afâ Mısır-ı atîkde,

Evsâf-ı câmi‘-i Amr ibnü‘l-Âs *radıyallâhu anh* ki fâtih-i Mısır’dır. Bu câmi‘in sebeb-i binâsı oldur kim kaçan Hazret-i Amr Eski Mısır ki şehr-i Fustât’dır anı muhâsara etdikde asker-i İslâm-ı deryâ-misâl ile bu câmi‘ yerine cemî‘i hayemâtları ile meks edüp cânib-i erba‘alarına handak edüp rûz-merre ceng-i azîm edüp cümle şühedâların bu mahalle defn ederlerdi. Hikmet-i Hudâ kal‘a feth olup cümle haymeleri bozup şehre nakl etmek iktizâ edince gördüler kim bir güvercin Amr ibnü‘l-Âs’ın haymesinin üstünde âşiyân etmiş. Amr bu kebûteri görüp,

“Ol haymeyi bozman. Ol güvercin bizim konuğumuzdur, ikrâm lâzımdır. Yavruların hâsıl edüp uçursun. Bizim dâyiremize gelen hûş [u] tuyûr ve insân u hayvân emîndirler. Çadırı bozman” buyururlar. Ol kebûter yavru hâsıl edüp pîçeleri âşiyândan pervâz edüp her bâr Amr’ın önüne gelüp konmağa başlayup üns [ü] ülfet etdiler. Amr dahi çadırı bozup bu mahalde iki deyr-i kebîr var idi, biri Kıbtîlerin biri Rûmîlerin idi, ikisin dahi münhedim edüp mukaddemâ handak kazılan yerden temel bırağup bir câmi‘ inşâ edüp yine ol güvercinler ol câmi‘de âşiyân etdikleriyçün bu câmi‘e Kutâs dediler, vech-i tesmiyesi oldur. Kırk bin asker ile bu câmi‘i itmâm edüp dâ’imâ bunda ibâdet ederlerdi. Anıniçün ibâdethâne-i kadîmdir. Menâkıbı çokdur, lâkin biz ihtisâr üzre tahrîr edelim.

Hâlâ çâr-gûşe kal‘a-misâl beden beden bir azîm câmi‘dir. Tûlen ve arzan yüz seksener germe adımdır. Kıble tarafı iki gerü kapu tarafı iki yüz seksen beyâz mermer amûd-ı müntehâlardır. Ve haremin yemîn [ü] yesârında dahi iki yüz kırk beyâz sütûn-ı bâlâlardır.

Ve ibtidâ binâ oldukda cânib-i erba‘asında dîvârları yoğimiş, cümle amûdlar üzre binâ olunmuş. Hâlâ câ-be-câ amûdların başları ba‘zı yerde nümâyândır. Üç yüz amûd dahi anda vardır. Ve mü’ezzin mahfili dahi sekiz sütûn **[Y 89b]** üzredir. Bu hisâb üzre cümle sekiz yüz yigirmi amûd-ı müntehâ üzre kavs-ı kuzah-misâl tâklardır.

Ve kemerler üstü tavan-ı münakkaşdır, kubbeler değildir. Ba‘dehu yine Amr ibnü‘l-Âs, câmi‘ metânet üzre olsun, deyü cânib-i erba‘asına tula-binâ kal‘a dîvârı gibi dîvâr etmişdir.

Minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir. Minberi bir musanna‘ hurde münakkaş ağaç minberdir. Mihrâbında Ramazân-ı şerîfin âhir cum‘asında iki rek‘at namâz kılan dünyevî ve uhrevî hayır murâdâtı elbette hâsıl olur.

Ve sahrâ-misâl haremi beyâz küfeke taş döşelidir. Haremin tâ ortasında fevkânî hücreler vardır. Mâ-tekaddem kutbü‘l-aktâb Hazret-i Seyyid Alâ’eddîn Tâyirî sâkin imiş. Hâlâ yine içinde sâhib-i sülûk Şeyh Yûsuf Şinnâvî sâkindir.

Hâlâ bu câmi‘in cânib-i erba‘asında niçe yüz muzlim küncler vardır. Her birinde birer ârif-i billâh gençleri sâkindir, haftada bir iftâr ederler. Cümleden Şeyh Alî Fârızî ve Ramazân Halîfe-i Kayserî keşf [ü] kerâmet sâhibleridir. Şeyh Alî Fârızî‘ye ilm-i mûsikî okusalar haz eder, ulu sultânlardır.

Ve her sene Ramazân-ı şerîfin âhir cum‘asında bu câmi‘ içre niçe kerre yüz bin âdem cem‘ olup câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda âdem deryâsı olup ibâdet ederler. Elbette ol gün ervâh-ı evliyâ ve enbiyâ bu câmi‘de hâzırdır, derler.

Ve bu câmi‘ cümle yedi kapudur. Ve dörd minâredir. Câmi‘in her köşesinde birer minâredir, ammâ alçak minâre-i kâr-ı kadîmlerdir.

Ve bu câmi‘in sağ tarafı köşesinde bir kafes içre vüzerâların namâzgâhı vardır. Anda Hazret-i Ömer’in ve Hazret-i Osmân’ın mübârek dest hatları ile ceyrân derisi üzre Kûfî Kelâm-ı İzzetler vardır.

Ve ana karîb Makâm-ı Şühedâda yedi bin Sahâbe-i kirâm medfûn idiği müsbetdir.

Ve bu câmi‘in sol cânibindeki köşede çâr-gûşe bir ziyâretgâh vardır, Makâm-ı Evtâd derler. Anın başka mihrâbı vardır. Mihrâba karîb yerden üç karış bâlâda çâr-gûşe bir beyâz mermer üzre celî hat ile tahrîr olunan târîhdir:

İnnemâ büniye’t-temâmü‘l-mekânü‘l-şerîf sene selâse ve semânîn ammera el-abdü‘l-fakîr ilallâhi ta‘âlâ İbrâhîm ibn Ömer el-mücellâ li-tâcı ekâbiri tâcü‘l-havzı’ş-şerî‘ati afallâhu anh li-câmi‘i Amr ibnü‘l-Âs radıyallâhu anh el-berûk seb‘a bevâbili bî‘a li-vechillâhi gafarallâhu ta‘âlâ ve lehu ve li-vâlideyh ve li-cemî‘i’l-müslimîn sallallâhu aleyhi ve alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve ashâbihi ecma‘în.

tektîb olunmuşdur. **[Q 192b]**

Ve bu câmi‘i Bayram Paşa vâlî-i Mısır iken ta‘mîr ü termîm etdüğine minberin sağ tarafında bir kulac bir levha üzre celî hat ile kırk elli beyt tahrîr olunmuşdur. Mısra‘, târîhi budur:

Seyr ederken iki eksikli dediler târîh

Eserin eyledi ashâb-ı güzînin ihyâ

Sene 1032

Der vasf-ı acâyib-i câmi‘-i Amr ibnü‘l-Âs

Ve bu câmi‘ içre **[Y 90a]** bir acîb ü garîb temâşâ vardır. Gerü kıble kapusu önünde iki mermer direk bir yere vâki‘ olmuş. Halk ol zu‘um üzrelerdir kim âsî ve nâ-pâk olan ol amûdların mâbeyninden geçemez. Eğer ma‘sûm ise geçer derler. Ba‘zı cüssedâr âdem yıldırım gibi geçer, ba‘zı za‘îf ü nahîf âdem geçemeyüp hicâb eder.

Hattâ Mısır beğlerinin bir mümtâz şâtırı geçeyim derken kısılup geçemeyince cümle huzzâr-ı meclis hây hûy ile şâtırın kollarından yapışup yine beri çıkınca hicâbından mı ne, hâl-i acîb oldu kimse bilmedi. Câmi‘den taşra çıkup rûh **[P 190b]** teslîm edüp tarfetü‘l-ayn içre gasl edüp ba‘de salâti’l-cum‘a bu kadar kerre yüz bin ibâdullâh cenâzesi namâzına hâzır oldular. Aceb hikmetdir.

Bu câmi‘ sâ’ir cevâmi‘ler gibi müzeyyen değildir. İki yüzden mütecâviz huddâmları vardır. Ve cânib-i erba‘asında yetmiş seksen fukarâ hâneleri vardır. Yohsa cânib-i erba‘ası Eski Mısır’ın harâbistânıdır. Andan ibâdetgâh-ı sânî,

Evsâf-ı câmi‘-i Ezher-i Kâyid

Sene 358 târîhinde âl-i Fâtımiyyûn’dan Sultân Mu‘izzüddîn-i Mağribî binâsıdır. Be-dest-i memlûk Ezher nâm bir kul idi. Mağrib’den niçe bin kîse mâl ile gelüp Mısır halîfesi İhşidiyyûn izniyle bu câmi‘in temeline sa‘d sâ‘atde mübâşeret edüp on binden mütecâviz

huddâmları cümle kavm-i Megâribe idi. Câmi‘ tamâma karîb olunca Mu‘izzüddîn Mağrib’den ılgar ile hurûc edüp ale’l-gafle Mısır’a dâhil olup Mısır’da câmi‘-i Ezher’e hizmet eder bahânesinde olan Megâribeler dahi silâha yapışup İhşidiyyûn elinden Mu‘izzüddîn Mısır’ı feth edüp müstakil pâdişâh olup câmi‘-i Ezher’i eyle ma‘mûr eyledi kim cemî‘i dünyâ ulemâsın câmi‘-i Ezher’e cem‘ edüp me’kûlât [u] meşrûbâtların şîr-i hûrmâ ve katr-ı nebât verirdi. İlâ-hâze’l-ân Mısır içinde eyle bir evkâf-ı kavî yokdur.

Ezher Mübâşir nâm abd-i memlûk mübâşir olmağile hâlâ ol ismile müsemmâdır. Ammâ Mu‘izzüddîn mâlıyla binâ olunup ol sebeb ile Mısır’a mâlik oldu. Ammâ Mısır içinde eyle bir cemâ‘at-i kesîreye mâlik câmi‘ yokdur. Zîrâ Mısır’ın tâ ayne’l-fi‘ilinde vâki‘ olmuşdur kim şeb [u] rûz bir ân secde edecek bir hâlî yer yokdur. Zîrâ leylen ve nehâren içinde on iki bin tâlib-i ilim mevcûddur. Kovan arısı gibi bir sadâdır kim âdemi dehşet alur. Cümle mubâhase-i ilme meşgûllerdir. Bir kerre bu câmi‘de üstâd önünde bismillâh diyen elbette mahrûm kalmamışdır. Gâyet mübârek câmi‘dir.

Ve yan kapudan yan kapuya tûlü yüz yetmiş germe adımdır. Ve Mücellidler kapusundan içeri girüp küçük haremi geçüp büyük harem kapusundan içeri girüp tâ mihrâba varınca arzı **[Y 90b]** yüz elli germe adımdır.

Ve câmi‘ içi cümle yüz yigirmi beyâz mermer amûdlardır. Yigirmisi amelî pâyelerdir kim anlar harem ile câmi‘ mâbeynine vâki‘ olmuşdur, ammâ sütûnları küçükdür. Ve cümle dörd yüz kemerler üzre yeşil ve reng-âmîz tahta tavandır, kubbeler değildir. Ve kaddi üç âdem yüksekliğidir. Sâ’ir câmi‘ler gibi kârgîr binâ-yı âlîler değildir. Ammâ rûhâniyyet var, içine giren çıkmak istemez.

Ve mezâhib-i erba‘a içün dörd mihrâbı var, ammâ mihrâb-ı Hanefî üzre âye[t]: [97] âyeti tahrîr olunmuşdur, *ilâ-âhirih*.

Ve minberi münakkaş ağaç minberdir. Ve minberin sağ cânibinde bir tahta mihrâb üzre silu lâcüverd üzre beyâz isfîdâc celî hat ile âye[t]: [98] âyeti tastîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘ içre cümle iki bin dollâbdır. Her birinin kaddi ikişer âdem boyu altışar yedişer kat dollâblardır. Bu hisâb üzre cümle tokuz bin dollâbdır ve mâl-â-mâl kitâbdır. Ve tâlib-i ilimlerin havâyicâtları ve me’kûlât [u] meşrûbâtları durur.

Ve bu câmi‘ içre dâ’imâ iki üç bin a‘mâ hâfız-ı Kur’ân eksik değildir. Ve keşâkeş-i mubâhase-i ilim sadâsından âdem hulû‘ [u] huşû‘ ile ta‘dîl-i erkân edüp edâ-yı salât edemez.

Ve taşra haremi bir beyâz balat döşeli sahrâdır. Tûlen ve arzen yüz elli adımdır. Ammâ cânib-i erba‘asında yan soffaları vardır, anlar ile yüz yetmiş germe adımdır.

Ve haremi(n) beyâz mermer ve gayrı musaykal ve mücellâ sengler ile döşelidir. Bârân-ı rahmetden nâzil olan emtâr bu haremin altında sarnıclara gider. Ve câmi‘in evkâfı tarafından bu sarnıca kırk bin deve yükü Nîl suyu doldururlar. Mâh-ı Temmûz’da cümle talebelere tevzî‘ ederler. Harem içre üç yerden kuyu ağızları vardır. Bu sarnıç gûyâ bir deryâ-yı zülâldir.

Ve yan soffaları içre dershânelere revâk ta‘bîr ederler. Câmi‘in cânib-i erba‘asında elli

revâkdır, ya‘nî elli diyâr kavminin mekânlarıdır. Hakîkat yine her birinde birer İslâm diyârı ulemâsı ile mâl-â-mâldir kim bir revâkın halkı bir revâk âdeminin ne lisânın ve ne hâl [ü] ahvâlin bilmezler. Herkes kendü işgâllerine meşgûllerdir. Vakt-i salât oldukda el-azametullâh gûyâ yevm-i haşrden bir gün olup esbâbların ve kitâbların kaldırup tecdîd-i vuzû’ edüp edâ-yı salât edüp yine ilme meşgûl olurlar. Hele hakîr bu câmi‘-i Ezher’de çirkef-i dünyâ kelâmın istimâ‘ etmemişimdir.

Ve hakîr her bâr anda vardıkca alâyık-ı dünyâyı ferâmûş edüp başka bir keyfiyyete nâ‘il olup safâ ederdim.

Evvelâ câmi‘ içi ulemâ-yı Mısır ile mâl-â-mâldir. Yüz yetmiş yerde müderrisîn ders takrîr ederler. **[Y 91a]**

Andan revâk-ı Rûmî başka bir köşedir. Cümle Ervâm kavmi anda sâkinlerdir. Ve gâyet pâkdir, cümle revâk halkı bu Ervâm revâkına mâyillerdir. Ve evkâfları metîndir.

Ve revâk-ı Irâk. Ve revâk-ı Mağribî, nâ-pâklerdir. Ve revâk-ı Endelüsî ve revâk-ı Fûncî ve revâk-ı Ekrâd ve revâk-ı Belhî ve revâk-ı Tatar ve revâk-ı Dağıstân ve revâk-ı Acem.

Ve’l-hâsıl cümle elli gûne kavim revâklarda tâlib-i ilim vardır. Ve cemî‘i ulûm-ı garîbe ve acîbe rûz-merre tilâvet olunmadadır.

Ve bu haremin cânib-i erba‘asında revâk ta‘bîr etdikleri mahallerde cümle iki yüz elli beyâz mermer amûdlardır, ammâ ellisi amelî pâyelerdir. Bu hisâb üzre cümle amûdlar üzre dörd yüz kemerlerdir.

Ve câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda cümle on iki bin kanâdîllerdir. Her şeb çerâğân olup talebeler şem‘a muhtâc değillerdir.

Ve bu câmi‘-i Ezher‘i Kâyid binâ etdikde bir tılısm etmişdir kim hâlâ bu câmi‘ içre leylek kuşu ve serçe ve kırlangıc ve güğercin ve çaylak misilli kuşlar girüp vatan edemezler ve derûn-ı câmi‘e giremezler, aceb tılısmdır.

Ve geru mihrâb kapusu üzre iki minâresi vardır, beşer tabaka. Ve cümle yedi kapusu var, cümlesi musanna‘ sarı pirinc kapulardır.

Ve haremin sol cânibinde bir Şâfi‘î havuzu var kim aşren fe-aşrdır.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘asında muttasıl yedi yerde medrese ve dârü‘l-hadîs ve dârü‘l-kurrâlar vardır. Cümlesi harem-i kebîrin etrâfındadır. Anların dahi ders-i âmları ve talebeleri mâl-â-mâldir.

Ve revâklardan mâ‘adâ câmi‘e muttasıl kat-ender-kat râblar vardır kim âdem ol hücrelere girse gâyib olur. Anda dahi ıskarça a‘yân ulemâ ve sulehâ memlû‘dur.

Ve’l-hâsıl câmi‘-i Ezher’de on iki bin âdem mevcûddur. Ulemâsı gulû etse hemân câmi‘-i Ezher’den yedi yüz ulemâ alemi çıkar. *Allâhümme âfinâ,* gulûleri gâyet fenâdır. Hattâ bir kanlı ve bir hırsız câmi‘-i Ezher’e girüp tâyib ü tâhir olsa artık hâkim ana vaz‘-ı yed etmeğe kâdir olmaz.

Ve rûz-merre binden mütecâviz hatm-i şerîf tilâvet olunur. Herkes vâlideyni ve üstâdı ve velî-i ni‘amı rûhiyçün bir hatm-i şerîf tilâvet etdirmek murâd edince otuz para nargı

[narhı] vardır. Dahi ziyâde verirsen kesesiyle gasben alırlar. Ve yedi sâ‘atde bir âdem **[P 191a]** bir hatm-i şerîf tilâvet eder, cârî hâfızlar vardır.

Ve subh [u] mesâ matbah-ı Hudâ‘dan ni‘meti cemî‘-i fukarâya birer çanak pirinc ve mercimek şorbasıyla birer nân-pâre mukarrerleri vardır. Ve her leyle-i cum‘ada pilâv zerde ve yahnî verirler. Şeb [u] rûz benî âdem sadâsından câmi‘ içi sâ’ika gibi gürler.

Ve mezâhib-i erba‘adan içlerinde hâkimleri vardır. Rûmîlere Rûm revâkında Mustafâ Efendi hâkimdir. Ve niçe kanlı ve mücrim ders-i âm **[Y 91b]** olmuşdur. Ve Mısır halkının bu câmi‘-i Ezherli’ye i‘tikâdları sebebiyle çok tasadduk ve nezerât ve zekât verirler ve gayrı diyârlardan dahi surre ve atıyye gönderirler. Evkâf-ı azîmdir, medhinde lisân kâsırdır.

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Ahmed ibn Tolun

Sene (–) târîhinde Mağrib-zemîn’den âl-i İhşidiyyûndan Sultân Ahmed ibn Tolun gelüp Hazret-i Risâlet-penâh’ı rü’yâsında görüp bu câmi‘i **[Q 193a]** binâ etmişdir. Ammâ anı gören kal‘a zanneder, zîrâ köşebendleri ve cânib-i erba‘asında bedenleri ve iki kat dîvârlarının metâneti bir kal‘ada yokdur. Şekl-i murabba‘ bir câmi‘-i azîmdir.

Dîvârının kaddi kâmil kırk arşın âlîdir. Gûyâ Ka‘be-i şerîf cirminde binâ olunmuşdur. Ve mihrâbı Hazret-i Resûl’ün ta‘lîmiyle olmağın cümle kıblelerden sahîhdir ve cümle mikâtlara ve kıble-nümâlara müsâvîdir. Hazret-i Risâlet’in nazargâhı olmağile ruhâniyyet vardır. Ve fukarâlar Ka‘be’sidir. Zîrâ bu câmi‘ ma‘bedgâh-ı kadîmdir. Kıbtî târîhlerinde bile bu câmi‘in evsâfın tahrîr etmişdir.

Ve bu câmi‘ zemînine tevârîh-i kadîmlerde Arz-ı Hamrâ-yı Kusvâ derlerdi. Ve dağına Cebelü‘l-Kebş derler. Ammâ Hazret-i Amr ibnü‘l-Âs Fustât şehrin muhâsara etdikde Benî Yeşkür kavmin bu mahalle fustât nâm haymelerin kurmağile bu mahalle cebel-i Yeşkür dediler. Ammâ ibtidâ ismi Cebelü‘l-Kebş idi.

Ahmed Tolun bir kal‘a binâ etmeğile Kal‘atü‘l-Kepş dediler. Zîrâ Kabâbıta asrında bu mahalde tucdan bir koç tılısmı var idi. Yüzü Cîze tarafındaki Ehrâm dağlarına nâzır idi. Kaçan kim ol tuc koç ayaklarıyla eşinüp gıjgırsa ol sene Mısır’da koyun çok olup ol mahalde koyun bâzârı olduğundan Cebelü‘l-Kebş derlerdi. Ve yine hâlâ koyun bâzârı anda olur. Ve hazret-i Mûsâ çoban iken koyunların bu mahalde otladup ibâdet etdüği mahal hâlâ Ahmed Tolun câmi‘inin mihrâbı Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hızır makâmıdır kim Hazret-i Resûl Ahmed Tolun’a vâkı‘asında;

“Yâ Ahmed, karındaşın Mûsâ Nebî makâmında bir câmi‘ binâ eyle” deyü fermânıyla cebel-i Yeşkür üzre münâcât-ı Mûsâ Nebî yerinde ve resm-i kadem-i pâki üzre câmi-i Tolun binâ olup ma‘bedgâh-ı kadîmdir. Mihrâbında bir vakit namâz kılanın dünyevî ve uhrevî hayır murâdâtı makbûl-i dergâhdır.

Ammâ bu câmi‘in kıble kapusundan mağrib kapusuna varınca tûlü yüz yigirmi germe adımdır, ammâ arzen iki yüz germe adımdır. Ve kıble tarafından câmi‘ içi cümle toksan amelî sütûnlar üzre serâpâ kârgîr toloz kemer kubbelerdir.

Ve harem-i azîmin cânib-i erba‘asındaki soffalar üzre dâ’iren-mâdâr yüz aded amelî sütûnlardır. Ve kemerler mâbeyninde yüz altmış câmlardır.

Ve cümle altı kapusu vardır. Büyük kıble kapusundan on sekiz ayak taş nerdübân ile çıkılır, ol cânibi uçurumdur. Zamân ile Fîl bürkesi bu nerdübânların **[Y 92a]** dibinde akup cemâ‘at andan âbdest alırlar imiş. Hâlâ âsârları zâhirdir.

Ve harem-i azîmin tâ ortasındaki kubbe gûyâ Ka‘be-misâldir. Ol kubbenin altında bir Şâfi‘î havuz vardır. Bu havuzun sol cânibinde bir azîm hûrmâ ağacı vardır kim Mısır iklîminde nazîri yokdur. Destûr-ı Resûlullâh ile Medîne hûrmâsı hâsıl olduğu hûrmâsından müşâhede olunur. Ve haremi serâpâ beyâz mermer-i hâm döşelidir. Ve harеminde iki maksûre dahi vardır.

Ve bir acâyib minâresi câmi‘in şimâlinde yol aşırı câmi‘den ba‘îd çâr-gûşe ve üç tabaka ile bir minâre-i musanna‘ bilâd-ı İslâmiyye’de bir diyârın câmi‘inde yokdur. Meselâ cemî‘i minâreler içinden çıkılır, ammâ üstâd mühendis bu minâreye bir san‘at harc edüp mü’ezzinleri taşradan çıkarlar. Üç tabaka ve iki yüz kademe bir minâredir. Hattâ Emîr-i Hac Rıdvân Beğ‘in bir cündîsi atile bu minâreye çıkmışdır. Yine ol kadar kalın minâre değildir. Ancak üstâd-ı kâmil bir san‘at harc etmiş kim mısra‘:

Şenîden key büved mânend-i dîde [99]

Ta‘bîr ü tavsîf ile olmaz, görmeğe muhtâcdır. Ve cümle minârelerden âlîdir. Ve tâ zirve-i a‘lâsında alem yerine bir gûne bakırdan gemi gibi alemi vardır, tılısmdır derler. Ve ba‘zı erbâb-ı ma‘ârifler Nîl tâ ol minâre zirvesine dek taşup Mısır gark olması alâmetidir, derler. Hele garîb temâşâdır.

Ve harem dîvârının sol tarafında bir besmele-i şerîf var. Sultân Süleymân asrında Karahisârî hazretleri Ka‘be-i şerîfe giderken Mısır’a uğrayup bu câmi‘-i şerîfde bir âsârımız olsun, deyü bir besmele tahrîr eylemiş kim tûlü kâmil kırk adımdır. Vâcibü‘s-seyr bir hatt-ı azîmdir kim her elifi sekizer arşın tavîldir. Ve besmelenin keşîdesi bir serâmed keşîde sihr-i mübîndir. Ve rûy-ı dîvâr eyle musaykal ve mücellâdır kim gûyâ sünbüle-i besmele bismillâh ile henüz yazılmış zann olunur. Ketebesi:

El-fakîr Ahmed el-Karahisârî sene 931.

tahrîr olunmuşdur. Rûm ve Arab u Acem seyyâhân mâbeyninde câmi‘-i Tolun ve besmele-i Karahisârî meşhûr-ı âfâkdır.

Ve bu besmele cânibindeki dîvârda bir “vâv” ve “Allâh” tahrîr olunmuşdur. Üç karış kalın kalemdir ve on zirâ‘ bir vâv-ı müdevverdir kim sihr-i i‘câz kalemdir. Ve haremin kıble kapusu sağında bir besmele dahi vardır. Hemân evvelki besmele resmindedir, ammâ beyâz kalemdir. Bu dahi kırk adım tavîl serâmed besmele-i mümteddir. Lâkin Karahisârî Hasan Çelebisinin ketebesiyledir.

Ve bu câmi‘in kıble dîvârında Megâribe çârsûsuna açılır iki kapusu var. Sağ tarafındaki kapu köşesinde iki tabaka bir minâre-i pes-pâyesi var. Ve sol tarafda mahkeme kapusu köşesinde yine iki tabaka bir minâresi **[Y 92b]** var. Mezkûr musanna‘ olan minâre ile cümle üç minâredir. Ve bir ibret-nümâ dahi haşeb minberi mânend-i sihr-i hilâl oymadır kim görenin aklı perîşân olur. Mihrâbı kezâlik ruhâm-ı sadefkârîdir kim sihr-i i‘câzdır.

Evsâf-ı câmi‘-i Hâkim Bi-emrillâh

Âl-i Abbâsiyândan bir şehzâde idi. Hulâgû Hân hâdisesinde Bağdâd’dan Mısır’a gelüp

Kal‘atü‘l-Kepş‘de sâkin idi. Kırk bir sene halîfe nâmına mu‘ammer olup bu câmi‘i inşâ etdi. Bâb-ı Nâsır ile Bâb-ı Fütûh mâbeynine düşmüş bir kal‘a-i azîm-misâl bir câmi‘dir. Tûlen ve arzen kâmil ikişer yüz adımdır. Ve cümle yüz elli beyâz amelî pâyeler üzre nakş-ı bûkalemûn tavandır, toloz kârgîr binâ kubbeler değildir.

Ve sahrâ-misâl harem-i azîminin tâ ortasında çâr-gûşe bir dîvâr içinde bir bâğçesi var. Gül [ü] gülistân ve reyhân ve nâbıka dırahtı ile nahlistândır.

Ve minberi musanna‘ oyma oyma musanna‘ musanna‘ ve oyma ağaçdır. Ve mihrâbı kâr-ı kadîmdir, eyle musanna‘ değildir.

Ve üç kapusu var. Biri kubbe dîvârında Bâb-ı Nâsır tarafına, biri Bâb-ı Fütûh tarafına, biri sağ cânibine nâzırdır.

Ve üç minâresi var. Ammâ mihrâb üstündeki minâreye âdem çıkamaz, bir küçücecik minâredir, belki bir ma‘sûm çıksa olur. Ammâ iki minâresi kal‘a kulleleri gibi metîn minârelerdir. Aşağı tabakasına beş yüz âdem sığar, beden bedendir. Andan yukaru tabaka bir musanna‘ şerîfedir kim ta‘bîr olunmaz. Andan bir tabaka dahi küçükdür, bu dahi musanna‘dır. Andan külâhı Bektaşiyân külâhı gibi dilim dilimdir. Hâsıl-ı kelâm gâyet musanna‘ minârelerdir.

Bu câmi‘i Hâkim Bi-emrillâh binâ edüp cemâ‘atine imâretinde şîr-i hûrmâ ve katr-ı nebât ta‘yîn eder. Yine böyle iken câmi‘ine cemâ‘at gelmez. Bilâhire câmi‘-i Ezher’i mezbele ile doldurup cümle cemâ‘atin kendü câmi‘ine doldurur. Cümle ulemâya nisyân gelüp câmi‘-i Ezher’deki melekeyi bulamazlar. Âhir birer birer Hâkim câmi‘inden firâr edüp câmi‘-i Ezher’de zebîl üzre tilâvet-i ulûm ederler. Ve câmi‘-i Ezher’den mezbeleyi arkaları ile taşıyup mesken ederler. Âhir bu hâl üzre niçe müddet geçinüp bir gün Hâkim Bi-emrillâh’ı emrullâh ile sene 717 târîhinde katl edüp ahâlî-i Mısır şûr-ı şerrinden halâs olurlar.

Hâkimin çok sefâhetin tahrîr etmişlerdir. Zîrâ mezhebinde Mu‘tezilî râyihası vardır, derler. Ammâ ba‘zı müverrihîn aslâ bir mezheb kabûl etmemişdi, derler. Anıniçün bu câmi‘de çokluk namâz kılmazlar. Ancak hareminde mahkeme olmağile bu câmi‘in ortası yol olup Bâb-ı Nâsır’dan Bâb-ı Fütûh’a gidilir yoldur.

Evsâf-ı câmi‘-i Tâhir Baybars

Âl-i Abbâsiyân’ın kulu ve (–) (–) halîfesindendir. Mısır’ın cânib-i şimâlinde şehir kenârında vâki‘ olmuş. Bu dahi kal‘a-misâl bir câmi‘dir. Zamân-ı hilâfetinde Kudüs-i şerîfde cümle küffârı dendân-ı tîğden geçirüp Kudüs-i şerîfi feth **[Y 93a]** etdikde bu câmi‘i bu gazâ mâlıyla inşâ eylemişdir. Ammâ vasfında lisân kâsırdır. Hudâ alîmdir kim Mısır içre böyle bir musanna‘ câmi‘-i garîb yokdur. Tûlen ve arzen yüz seksen beşer adımdır.

Ve mihrâb tarafı cümle yüz yetmiş kırmızı sommâkî ve yerekânî ve zenbûrî ve beyâz mermer amûdlardır kim her biri birer Rûm harâcı değer. Ve mihrâb üstünde kubbe-i âlî on iki sommâkî cesîm amûdlar üzre mebnîdir kim ol kubbe-i nühtâk eflâke ser **[Q 193b]** çekmiştir. İçi serâpâ nakş-ı bûkalemûn müzehheb ve hurde münakkaş câmlar ile müzeyyendir.

Ve bu kubbenin etrâfındaki dîvâr serâpâ sommâkî ve **[P 191b]** gûnâ-gûn mermer-i hâm ile

kaplıdır. Ve bu mermerlerden yukarusu hurde mînâsı ile gûnâ-gûn şükûfe ve şecer-i Tûbâ ve bahâristân nakş olunmuşdur kim çeşm-i insân temâşâsında hîrelenir. Hareminde birkaç nâbıka dırahtları var.

Ve üç minâre-i muhtasarı var. Allâhü a‘lem nâ-tamâm minârelerdir.

Ve bu câmi‘in üç kapusu var, ammâ cemâ‘ati azdır. Mihrâb kubbesi kurşum örtülüdür. Mısır içinde bunun ile üç kurşum örtülü kubbe vardır, anlardan gayrı yokdur.

Ve bu câmi‘ içinden yol geçer, tarîk-ı âm olmuşdur. Ve cümle amûdlar üzre silu ve lâcüverd ile münakkaş tavandır, kubbe-i kârgîr değildir. Ve cânib-i erba‘ası münakkaş câmlardır. Ammâ mihrâb [u] minberinde ve mü’ezzin mahfilinde olan tasannu‘ bir câmi‘de yokdur.

Ve haremin kıble kapusundaki san‘at-ı mi‘mârî bir diyârda yokdur. Hakkâ ki vâcibü‘t-teferrüc câmi‘dir. Andan demir kapu dibinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Mü’eyyed

Âl-i (–) (–) bir pâdişâh-ı âlî-tebâr imiş kim böyle bir câmi‘-i bî-misâle mâlik olmuşdur kim midhâtinde diller kâsırdır. Ve bu câmi‘ fevkânîdir, serâpâ altı zîr-i zemînler ve dekâkînlerdir. Üç taraf kapulardan on beşer kademe taş nerdübân ile urûc olunur. İki cânibinde yetmiş pençereleri cümle esvâk-ı sultâniyyeye nâzırdır. Ve izdihâm yerde olmağile câmi‘-i Ezher’den sonra cemâ‘at-i **[Y 93b]** kesîreye mâlik olan câmi‘ budur. Gâyet havâdâr dilküşâ câmi‘-i rûşendir.

Ve tûlen ve arzen orta ayak mest ile üç yüz yigirmi ayakdır, adım değildir, ammâ adım hisâbına bu dahi yüz altmış adım olur. Mihrâb tarafı semti otuz dörd amûd-ı serâmedler üzre tâk-ı kisrâdan nişân verir kemerler üzre münakkaş tavandır, kubbeler değildir. Ve hareminin etrâfında olan soffalar üzre dâ’iren-mâdâr toksan beş mermer amûdlardır. Bu hisâb üzre cümle sütûnlar yüz otuz mermer amûd üzre serâpâ tavandır.

Ve mihrâb dîvârı tarafı serâpâ üç adım kaddi bâlâ ebrî ve mevvâc ve sommâkî gûnâ-gûn mermer kaplıdır. Ve sahrâ-misâl haremi eyle musanna‘ ruhâmlar ve eyle musaykal beyâz mermer ile mebsûtdur kim Ümmü Dünyâ câmi‘lerinde misli yokdur. Dâ’imâ mücellâdır, zîrâ bu câmi‘ fevkânî olmağile zemîni yübûset üzredir. Ve der-i dîvârda olan mermerler eyle mücellâdır kim âdemin reng-i rûyları ve cemâ‘atın rükû‘ [u] sücûdları nümâyândır.

Ve evkâfı gâyet çok olmak ile huddâmları dahi çok olup câmi‘i dâ’imâ tathîr ederler. Ve hareminin ortasında bir havz-ı azîmi var, sekiz musanna‘ mermer sütûnlar üzre bir kubbe-i âlîdir. Dâ‘imâ şâzrevânları cereyân edüp cemâ‘at tecdîd-i vuzû’ ederler.

Ve iki minâresi var, demir kapunun iki cânibinde üçer tabaka minâre-i âlîlerdir. Ammâ birbirlerine gâyet yakındır ve gâyet musanna‘ mevzûn minârelerdir. Ve bir minâresi dahi mihrâbın sol tarafı köşesine vâki‘ olmuşdur.

Ve mihrâbı gâyet musanna‘dır. Ve minberi gerçi ağaçdır, ammâ Hind püsûskârîsi-misâl hurde münakkaş minberdir.

Ve bir maksûre gibi bir musanna‘ mü’ezzinler mahfili sekiz hurde sütûn-ı mevzûn üzre binâ olunmuşdur. Ve cümle yetmiş pençeresi tuc kafes pençerelerdir. Ve cümle yüz yigirmi

aded kemer câmlardır. Elhâsıl gâyet musanna‘ câmi‘-i ferah-fezâdır.

Ve bunda olan maslûbât âvîzeler bir câmi‘de yokdur. Mihrâb kubbesinde bir pirinc fânûs vardır. Cümle iki bin kanâdîli vardır, gûyâ bir fânûs-ı münevverdir.

Ve bu câmi‘ kal‘a-misâl bir metîn binâ olmak ile sene 1072 Ömer Paşa Mısır vâlîsi iken kul isyân edüp gulû-yı âm ile bu câmi‘e kapanup üç gün üç gece ceng-i azîm ederler. Ömer Paşa hazretleri bunlara istimâletler verüp cürümlerin afv edüp amân verir. Yine mutî‘ olmayup cenge âheng edüp câ-be-câ şehri gâret ederler. Hemân Ömer Paşa hazretleri Hazret-i Risâlet’in sancağ-ı şerîfin çıkarup;

“Pâdişâha mutî‘ olan, alem-i Resûlullâh dibine gelsin. Ol âsîlerin katilleri helâldir, mâlları yağmâ, başları pâdişâhındır” deyüp dellâllar nidâ etdikde Ömer Paşa Hazret-i Ömer kılıcın kemerine bend kılup beş altı balyemez topları çeküp Subaşı hammâmı tarafından metrisler kurup anlar câmi‘ pençerelerinden ve sütûhlarından, bunlar dahi taşrada çârsû-yı bâzâr içinden germ-â-germ **[Y 94a]** cengde iken toplara âteş edüp câmi‘-i Mü‘eyyed’e birkaç top urunca hikmet-i Hudâ ibtidâ gülle zorbabaşının başın gülle birbaş nîrâna götürüp cümle aşkıyâ bî-ser ü sâmân kalup karârları firâra mübeddel olup sokak sokak bunları bulup tîğ-ı âbdârdan bunlara ecel câmın nûş etdirüp paşa-yı hüsn-tebdîr mansûr [u] muzaffer kal‘aya çıkup bakıyyetü‘s-seyfleri bulup anları dahi adem iklîmine yollayup Mısır’ı âsûde-hâl etdi. Hakkâ ki şecâ‘at-i adl-i Ömer’dir. Hâlâ câmi‘in ba‘zı yerlerinde top güllesi alâmetleri nümâyândır. Andan,

{Evsâf-ı câmi‘-i Hây Atabeğ

Sultân Hasan vüzerâlarındandır. Yine Sultân Hasan câmi‘ine karîb Defterdâr hammâmı sırasında Ivaz Beğ hânesi önünde sekizer kademede tarafeynden nerdübân ile çıkılır. Cümle dîvârlarının taşları kırmızı ve beyâz münakkaş câmi‘dir. Ve derûn-ı câmi‘de aslâ sütûnlar yokdur, hemân kemerler üzre müzehheb tavandır.

Ve mihrâb [u] minberi gâyet musanna‘dır. Ve iki kapusu var. Biri sağ tarafda âbdesthâne kapusudur, ammâ tarîk-ı âm üzre vâki‘ olmağile haremi yokdur. Ve kıble kapusu şâhrâha açılur. Bu kapunun yemîn ü yesârındaki celî hatlar budur: [100] âyetinden sonra kapunun sol tarafında:

Emera bi-inşâi hâze’l-câmi‘i’l-medreseti’l-mübâreketi el-makarri’l-eşrefü‘l-âlî el-mevlevî el-vâlî emîrü‘n-nefy(?) el-Hây Atabeğü‘l-asâkiri’l-mansûre el-Melikü‘l-Eşrefî e‘azzallâhu nasrahu bi-târîhi sene erba‘ ve seb‘în ve seb‘imi’e [774]

deyü tahrîr olunmuşdur.}

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Hasan ibn Muhammed ibn Sultân Kalavân

Âl-i Etrâkden bir azîmü’ş-şân pâdişâh idi. Âhir kulları Sultân Hasan üzre gulû edüp Yelboğa nâm bir fedâyî Hasan Şâh’ı şehîd etdi. Sonra Yelboğa’yı dahi Sultân Muhammed Kalavân neslinden el-Melikü‘l-Eşref katl edüp vücûdun pâre pâre edüp Yelboğa cezâsın buldu. Ba‘dehu Yelboğa’nın Berkûk nâmında bir Çerkez kulu var idi, ana Berkûk-ı Osmânî derlerdi, zîrâ âl-i Osmân’dan Gâzî Hüdâvendigâr’a hizmet etmişdi, efendisi Yelboğa kanın almak içün Melik Eşref üzre cemî‘i Çerkez ve Abaza ile gulû edüp münhezim oldular.

Âhir Berkûk'u ve cümle Abaza ve Çerkezi Mısır'dan sürüp Şâm'da Sultân Tâhir Seyfeddîn Ebû Sa'îd'e varup anda vezîr olup efendisi Yelboğa rûhiyçün ve Sultân Hasan câmi'i imâretiyçün bir Mısır hazînesi altun gönderdi. İşte câmi'-i Sultân Hasan gibi azîmü'ş-şânın şânına göre Mısır'ın Rûmeli meydânında bir binâ-yı zîşân câmi' etmiş kim kubbe-i mînânın altında bir câmi'dir. Cümle dâ'iresi ile başka bir Şeddâdî sengîn-bünyâd kal'a-i ma'mûr-âbâddır. Aslâ ağaç binâ yokdur.

Ve bu câmi'e muttasıl bir şey yokdur, cânib-i selâsı tarîk-ı âmdır. Ve esâs-ı dîvârı serâpâ fîl cüssesi kadar azîm seng-i hârâlardır. Dâ'iren-mâdâr etrâfından iki bin adımdır. Hattâ fâtih-i Mısır Sultân Selîm Âdiliyye'den bu câmi'i gördükde;

"Şol iki minâreli kal'a nedir?" demişler.

"Pâdişâhım Sultân Hasan câmi'idir" derler.

"Acabâ Gavrî anda mı mutahassın olup ceng eder ki?" buyururlar.

Ya'nî tâ bu mertebe bir metîn ü hasîn kal'adır kim Mısır kal'asından metîndir. Hattâ sene (–) târîhinde kul isyân edüp bu câmi'e kapanırlar. Azebler kullesinden niçe balyemez top vurmuşlardır, aslâ zarar isâbet etmemişdir. Hâlâ rahne yerleri nümâyândır.

Ve bu câmi'in cânib-i erba'asındaki dîvârlarında onar tabaka medrese pençereleri vardır kim kat-ender-kat medrese hücreleridir.

Ve cânib-i erba'asında dîvârının kaddi kâmil yüzer arşındır kim evc-i semâya ser çekmiş **[Y 94b]** dîvârdır. Tâk-ı kisrâdan on bir arşın âlî binâ olunmuşdur.

Ve cânib-i erba'ası kirpi saçakdır. Ve iki kapusu var, biri cânib-i şarka Sipâh bâzârına mekşûfdur.

Bu câmi' fevkânî olmağile iki tarafındaki kapulardan yigirmişer kademe taş nerdübân ile câmi'e çıkılır.

Bu kapunun üstünde **[Q 194a]** mihrâb tarzı kemerleri vardır. Kat-ender-kat burma zıhlar ve gilviler ile üstâd-ı kâmil mermerde eyle san'atlar icrâ etmiş kim gûyâ sihr-i i'câz göstermiş. Semâya münkalib olmuş seksen arşın kaddi bir mehîb kapu kemeridir. Ve kapunun kanatları musanna' sarı pirincdir, kaddi yigirmi arşın kanatlardır.

Ve bu kapunun iki yanında üçer âdem kaddi bâlâda çâr-gûşe **[P 192a]** taşda kalın kûfî hat ile şehâdet kelimesi tahrîr olunmuşdur kim siyâh ve beyâz mermer-i ruhâm ile tahrîr olunmuşdur. Bu kadar zamândan bir fenâ bulmamışdır.

Ve bu kapudan içeri bir ince yoldur. Ol dahi sâfî ruhâm-ı hâm döşelidir. Bu yol ile yüz adım gidüp harem kapusuna varır. Ve harem kapusu dahi ikidir. Biri dahi Rûmeli meydânına açılır, yüz adım ruhâm üzre buna dahi yol ile gider. Bu dahi hemân Sipâh bâzârı cânibine açılan kapu gibi eyle bâlâ ve âlî musanna' kapudur. Ammâ içeri harem kapusu üzre tahrîr olunan târîhler budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-inşâi hâze'l-medreseti'l-mübâreketi mevlânâ es-sultânü'l-merhûm eş-şehîd el-melikü'n-nâsır Hasan bin Mevlânâ es-sultânü'ş-şehîd el-merhûm en-Nâsır Muhammed bin Kalavân. Zâlike fî şuhûr sene erba' ve sittîn ve seb'imi'e. [764]

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in tûlü ve arzı yüz seksener ayakdır, adım değildir. Ve harem-i azîminin cânib-i erba‘asında birer azîm yan soffaları vardır, her biri birer câmi‘ kadar vardır. Bu câmi‘ içre gayrı câmi‘ler gibi direkler yokdur, hemân cümle toloz kemer binâlar ve üstleri ve cânib-i erba‘ası yedi yüz medrese hücreleridir. Hâlâ müte’ehhil câmi‘ huddâmları sâkindir.

Ve bu harem-i azîmin tâ vasatında şekl-i müsemmen bir havz-ı latîfi var. Cânib-i sümnünde sekiz ince mermer sütûn üzre bir kubbe-i âlîdir, ammâ kireci sıvalıdır ve gâyet musanna‘ kubbedir.

Ammâ *Târîh-i Fazâ’îl-i Mısır*‘da eyle tahrîr ederler kim kaçan Yezîd-i bî-mezîd ibn Mu‘âviye Mısır kavmine rağmen İmâm Hüseyn’in ser-i sa‘âdetin ba‘de Hicreti’n-nebevî sene 61 târîhinde Mısır’a gönderdikde bu Sultân Hasan câmi‘i yerine bırağup niçe bin Yezîdîler re’s-i şerîf-i İmâm’ı ayaklarıyla deperken niçesinin ayakları tulum gibi şişer. Hâlâ ol zürriyyetden niçe bin tulum ayaklı âdemler vardır. Ba‘dehu ol ser-i sa‘âdeti Cenâb-ı Kibriyâ hıfz içün re’s-i şerîf etrâfından bir göl âşikâre olup Yezîdîler re‘s-i şerîfi depmeğe kâdir olamazlar. Ba‘dehu bir muhibb-i hânedân hâtûn bir gece evlâdın **[Y 95a]** boğazlayup İmâm Hüseyn’in mübârek başın alup yerine evlâdı başın koyup İmâm’ın başın hâlâ meşhed-i İmâm yerinde hıfz edüp ba‘dehu âl-i Abbâsiyân’da meşhed-i İmâm amâr olmuşdur.

Ba‘dehu sene 764 mürûrunda Sultân Hasan bu câmi‘i inşâ edüp İmâm Hüseyn’in ser-i sa‘âdeti yerinde zâhir olan gölün yerinde teberrüken bu havz-ı azîmi yapar. Hikmet-i Hudâ Sultân Hasan’ı askerî aşkıyâları İmâm Hüseyin’in başı durduğu havuz kenârında Hüseyin gibi Hasan’ı şehîd edüp hûn-ı Hasan Hüseyn yerine rîzân olup ol ân havuzun suyu kurur. Ba‘dehu evlâd-ı Sultân Hasan ve vezîr Şeyhûn mezkûr havuza bir sâkıye edüp hâlâ câmi‘-i pür-envârın havuzu sâkıye kuyusuyla dolar. Ve hâlâ havz-ı Sultân Hasan makâm-ı re’s-i İmâm Hüseyn’dir, deyü tecdîd-i vuzû’ edüp rûh-ı Hasan’ı ve Hüseyn’i yâd ederler.

Ve bu câmi‘in mü’ezzinân mahfili mihrâb soffasında sekiz ince amûd-ı mevzûnlar üzre gâyet ibret-nümâ inşâ olunmuşdur kim Mısır’da misli yokdur.

Ve mihrâbında olan Hind püsûskârîsi hurde kuş gözü sadefkârî san‘atı makdûr-ı beşer değildir.

Ve minberi vâcibü‘s-seyr bir minber-i ibret-nümûndur kim bir câmi‘in minberine müşâbeheti yok mermer-i hâm bir tarz-ı âhar minberdir. Cümle Fahrî oyması gibi çîm-ender-çîm burma zıhlar ve Rûmî ve mihribânî güller ve islimî ve gûnâ-gûn füller ile üstâd-ı mermerbür bu minbere bir kalem urmuş kim cemî‘i kûhken ve mermerkârlar bir tîşe urmağa âcizlerdir. Gûyâ bir mu‘allak minberdir. Altından âdemler gelüp geçerler.

Ve bu minber soffasının üçer taraf dîvârı üçer âdem kaddi beyâz mermer ve kırmızı sommâkî ve ebrî ve yerekânî tahta mermer kaplıdır. Ve Sultân Hasan bizzât mihrâb önünde eflâke ser çekmiş bir beyâz kubbe içinde medfûndur. Kulları şehîd etmişlerdir. Ammâ Hudâ âlimdir, rub‘-ı meskûnda eyle bir müzeyyen kubbe-i pür-nûr-ı illiyyîn yokdur. Zer-ender-zer nakş-ı bûkalemûndan mâ‘adâ anda olan kütüb-i nefîse ve Kelâm-ı İzzetler ve zî-kıymet maslûb âvîzeler ve girânbahâ zerdûz hâlîçeler ve niçe yüz mücevher kanâdîl ve şem‘dân ve buhûrdân ve gülâbdânlar meğer Hazret-i Risâlet-

penâh'ın kubbe-i şerîfinde ola.

Ve mihrâbın biri sağında ve biri solunda iki pençere vardır, Sultân Hasan türbesine nâzırdır, tuc kafesleri vardır, biri türbeye girmeğe kapu gibi açılır. Bu pençerelerin kanatları vardır, her biri üçer âdem kaddi bâlâdır ve enniliği ikişer kulaçdır. Serâpâ altun ve gümüş üzre silu ve lâjiverd-i demânî ve sîmâvî ve la'lî mînâlar ile münakkaş kanatlardır. Her biri birer Mısır hazînesi oldu, derler ve hakîkatdır. Hâlâ bir üstâd zerger ana bir matraka ve sûhân urmağa kâdir değillerdir. Mısra', beyt:

Ra'eynâ câmi'e'd-dünyâ cemî'an,

Ve lâkin mâ ra'eynâ misle hâza.[101]

mısra'ı bu câmi'-i pür-envâr hakkındadır. **[Y 95b]**

Ve mihrâb dîvârı üzre iki minâre-i âlîsi vardır. Sol tarafındaki Defterdâr İbrâhîm Paşa asrında münhedim olup esâsından bir minâre-i cedîd inşâ etmişler, ammâ iki tabaka alçak minâre olmuşdur. Ammâ sağ tarafdaki eflâke ser çekmiş minâre-i âlîdir. Beş tabaka kanâdîl cerâğân olur. Mısır içinde bu minâreden âlî minâre yokdur.

Câmi' içinde câmi'in sütûhuna çıkınca toksan kademe ile minâre kapusuna çıkılır. Andan minâre içre tâ zirve-i âlâsına dahi toksan kademe ile çıkılup cümle yüz seksen kademe olur, ammâ her kademesi nısf mi'mâr arşınıdır. Hakîr çıkup üç gün dizlerimde tâb [u] mecâl yoğidi. Böyle bir minâre-i âlîdir kim ilm-i hendese üzre minâre-i mezbûrun orta tabakası iç kal'a kapusunun eşiği ile berâberdir. Ana göre kıyâs oluna kim iç kal'a dahi ne kadar âlî hevâdâr yerdir.

Ve bu câmi'in altından yol geçüp iki cânibinde kârgîr-binâ elli dükkândır. Ve âbdesthâne ve Şâfi'î havuzları ve mihmânhâne ve sâkıyeleri vardır. Azîm binâ-yı metîn ve evkâf-ı kavîdir. Nâzırları Mısır vezîrinin hazînedârlarıdır. Senevî üç kîse hulvânı olur, *ve's-selâm*.

Ve bu Sultân Hasan câmi'inin mihrâbı önünde yol aşırı,

Evsâf-ı câmi'-i Mahmûd Paşa

Sultân Süleymân vüzerâlarındandır. Mısır vâlîsi iken bu câmi'i inşâ edüp ibtidâ cum'ayı edâ edüp ol gece vâkı'asında Mahmûd Paşa görür kim Sultân Hasan serîr-i hilâfete geçüp bir dîvân-ı âlî edüp cemî'i ulemâ-yı Mısır'a emr edüp der kim,

"Benim Mahmûd Paşa ile şer'î da'vâm var. Niçün benim hudûdumda câmi' yapup cemâ'atim serîka eyledi? Şer'an buna ne lâzım gelür?" deyince cemî'i ulemâ eydirler:

"Şer'an buna hul'at lâzım. Zîrâ Allâh'ın rahmetine mazhar olmak ümniyyesiyle câmi' binâ edüp rahmet uğurlamış" derler.

Hemân Sultân Hasan gazab-âlûd olup,

"Ben bu Mahmûd'u katl ederim" deyü cellâd getirüp beni çökerüp katl eyledi, deyü bu vâkı'ayi Mahmûd Paşa imâmına nakl edüp ta'bîr etdirir. İmâm dahi hüsn-i libâs ile ta'bîr edüp "Hayırdır", derler.

Ertesi Mahmûd Paşa alay ile Sultân Hasan câmi'i önünden geçerken bir cündî Mahmûd

Paşa'ya bir kurşum urup zâlim herîf firâr ederken Mahmûd Paşa askeri herîfi atından endirüp Mahmûd Paşa'nın cesedi üstüne herîfi yıkup kılıç ile boynun ururken hikmet-i Hudâ kılıç Mahmûd Paşa'nın na'şına râst gelüp Mahmûd Paşa'nın kellesin teninden cüdâ ederler. Kâtil herîfi dahi Mahmûd Paşa'nın yanında katl ederler. Hâlâ Mahmûd Paşa câmi'inin mihrâbı önünde bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Sebeb-i şehâdetine bu mısrâ' târîh düşmüşdür:

Âkıbet Mahmûd şüd **[Y 96a]**

Sene 975

Ammâ câmi'i bir fevkânî Rûm tarzı câmi'-i zîbâdır. On iki kademe taş nerdübân ile çıkılır bir küçük şîrîn câmi'dir. Ve İslâmbol tarzı bir minâresi vardır. Ve bu Mahmûd Paşa câmi'inin solunda yol aşrı,

Evsâf-ı câmi'-i Emîrâhûr-ı kebîr

Bu dahi fevkânî bir musanna' küçük câmi'dir. Ve cümle der-i dîvârı münakkaşdır. Ve sağ tarafındaki kapuya iki tarafdan on altışar kademe taş nerdübân ile çıkılır.

Ve bu kapunun kemeri üzre beyâz mermerde celî hat ile bu âyet tahrîr olunmuşdur: [102] nass-ı şerîfi mastûrdur. Ve yine bu kapunun yemîn [ü] yesârında mermer üzre **[Q 194b]** gâyet kalın celî hat ile böyle tahrîr olunmuşdur:

İnşâe eyyâmi hâzihi'l-medreseti'l-mübâreketi min fazlillâhi el-mu'izz el-eşref el-âlî el-mevlâ el-vâlî es-sinfîfânâlî(?) emîrâhûr-ı kebîr e'azzallâhu ta'âlâ.

deyü menkûşdur.

Ve kapusu üzre dörd tabaka ve çâr-gûşe bir minâre-i mevzûnu var.

Bu iki câmi' selâtîn câmi'leri değillerdir, ammâ Sultân Hasan'a muttasıl olmak ile ol takrîb ile tahrîr olundu. Andan,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Gavrî

Sene 916 târîhinde binâ olunmak ile karîbü'l-ahd olup cümleden câmi'lerden sonra binâ olunmağile üstâd mühendisi her câmi'den birer san'at serîka edüp bu Gavrî câmi'inde icrâ-yı ma'rifet eden üstâd mi'mâr yed-i tûlâsını ayân u beyân eylemiş. Der-i dîvârında olan sun'-ı Hudâ gûnâ-gûn ebrî mermerleri ve sommâkîleri tertîb üzre eyle hemvâr edüp birbirlerine eyle imtizâc etdirmiş kim bir pây-ı peşşe ilişecek yeri yokdur.

Ve zemînde olan ruhâmları ol kadar mümtezic etdirmiş kim **[P 192b]** im'ân-ı nazar ile nazar olunsa yekpâre zann olunur. Misli meğer bu câmi' sâhibi sarâyındaki kâ'ası ruhâmları ola.

Ve bu câmi' Mısır'ın tâ ayne'l-fi'ilinde Gavrî çârsûsunda olmak ile gâyet cemâ'at-i kesîreye mâlikdir. Ammâ edâ-yı salât olup kapuları mesdûddur. Zîrâ câmi'i Mısır fellâhından halâs etmek mümkin değildir. Zîrâ bu câmi' bir havâdâr ferah-fezâ dilküşâ kasra mânend bir câmi'-i ürd-i behiştdir. Her bâr küşâde olsa mihmânsarâya döndürürler.

Ve bu câmi' fevkânîdir. Sûk-ı sultânî içre iki tarafdan tokuzar ayak taş nerdübân ile çıkılır. Ve bir kapusu dahi gerü kıble kapusudur, takyeciler içine mekşûfdur, buna dahi on kademe taş nerdübân ile urûc olunur.

Ve bir mihrâb-ı musanna‘a mâlikdir kim Hind üstâdları eyle püsûskârî nakş etmeğe âcizlerdir. Ammâ minberin müfîd [ü] muhtasar etmişlerdir kim ûd ağacından binâ olmağıçün sâde bir minber kalmış.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘ası cümle toloz kemer **[Y 96b]** kubbelerdir, aslâ amûdlar yokdur. Ve gûnâ-gûn zî-kıymet âvîzeler ile müzeyyendir. Ve sûk-ı sultânîye nâzır pençereleri üzre sihr-i i‘câz hurde kuş gözü câmları var kim güneş pertev urdukca câmi‘in içi nûrun alâ-nûr olur. Bu câmların misli İslâmbol’da Süleymâniyye câmi‘inde ola. Lâkin bu câmi‘ teng mahalde vâki‘ olmağile aslâ haremi yokdur. Gûyâ bir kasr-ı âlîdir.

Ve mihrâb üzre kubbesi eflâke ser çekmiş bir kubbe-i nilgûndur. Serâpâ lâcüverd kâşî ile mestûrdur.

Ve bir minâresi var, dörd tabakadır, tâ zirve-i âlâsı çataldır. Ve bu câmi‘in mukâbelesinde yol aşırı,

Türbe-i Sultân Gavrî

Evc-i âsumâna ser çekmiş üstü kurşum yerine lâcüverdî kâşî örtülüdür. Hâlâ zâviyedir, cemâ‘atle namâz kılınır. Huddâmları vardır. Bu dahi fevkânîdir. On kademe taş nerdübân ile çıkılır bir zâviyedir. Ammâ gûyâ bir kasr-ı şehinşâhdır. Cânib-i erba‘asında revzenleri esvâk-ı sultânîye nâzırdır.

Ve bu kubbe zer-ender-zer nakş-ı bûkalemûn olmuş, gûyâ sun‘-ı Hudâ bir san‘at-ı azîm ile mebnîdir kim İrem kasırlarından bir kasırdır kim diller ile ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Hattâ merhûm Sultân Gavrî bu kubbeyi kendülerine türbe olmak üzre cân özedüp böyle musanna‘ düzedüp itmâm etmiş. Ammâ,

el-abd yüdebbir vallâh yukaddir [103]

Selîm Hân cenginde gâ’ib olmak ile hâlâ zâviye olmuşdur.

Ve bunda bir dollâb içre Hazret-i Risâlet-penâh’ın âbdest makraması ve sürmedânı ve mîldânı ve rîş-i şerîfinden birkaç kılları bir mücevher kutu içre mahfûz ve dollâbda makfûldür.

Ba‘zı a‘yâna nâzırı teberrüken gösterüp ziyâret ederler. Hattâ hakîr Fûncistân vilâyetinden geldikde şiddet-i hârdan dîdelerim hîrelenüp sürmedân-ı Resûl’den küstâhâne bir kerre dîdelerim mükehhal etdim. Kuvvet-i basarım ve ba‘îde tîr-i nazarım ziyâde olup nef‘in müşâhede etdim.

Ve bu türbede ve karşu câmi‘de bir tılısm vardır kim aceb hâssadır. Sivrisinek ve kara sinek ve tahta biti olmaz. Ve bir bitli garîb âdem birkaç gün gelmeğe müdâvemet etse piresi ve kehlesi kalmayup cümle mürd olur, garîb ü acîb tılısmdir. Hele hakîr vâkıf oldum, aslâ sivrisinek ve kara sinek yokdur. Ekseriyyâ hakîr nâzırı ile anda varup Ashâb-ı Kehf nevmine müdâvemet ederdik. Zîrâ bir havâdâr serdâb ve sinekden bî-azâb yer olmağile istirâhat ederdik. Ekseriyyâ zurefâ-yı erbâb-ı Mısır anda cem‘ olurlar. Hâsıl-ı kelâm vâcibü‘s-seyr câmi‘dir, *ve’s-selâm.*

Andan öte, {sene 777 binâ olundu}

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Berkûk

Âl-i Çerâkizenin güzîdesi bir mücâhidün fî-sebîlillâh pâdişâh idi. Bu Sultân Berkûk'un **[Y 97a]** iptidâ tulû'ı âl-i Etrâkden câmi' sâhibi Sultân Hasan'ı şehîd eden Yelboğa'nın bu Berkûk abd-i müşterâsı Besni Çerkezi kabîlesinden bir şecî' fetâ idi. Bir gün Melik Eşref bu Berkûk'un efendisi Yelboğa'yı Sultân Hasan'ı katl etdiğiyçün katl eylediklerinde hemân bu Berkûk başına kırk elli bin Çerkez ve Abaza cem' edüp efendisi Yelboğa kanın taleb etmeğiçün gulû edüp âhir münhezim olup cümle Çerkez ve Abaza kavmi ile bu Berkûk'u Şâm'a sürdüler. Anda azîmü'ş-şân hâkim olup Akka ve Sayda ve Berût ve Şâm-ı Tarabulus'da azîm feth [u] fütûhâtlar edüp andan deryâ-misâl asker ile Mısır'a pâdişâh olup hutbesinde,

"El-melikü't-tâhir Seyfeddîn Ebû Sa'îd Berkûk bin An'an(?) Osmânî"

deyü hutbesin tilâvet ederlerdi, sene 800.

İbtidâ Çerâkizeden bu pâdişâh olup bu câmi'i gazâ mâlıyla sûk-ı sultânîde inşâ edüp cemâ'at-i kesîreye mâlikdir. Ve fevkânîdir. Sekiz kademe taş nerdübân ile urûc olunur kâr-ı kadîm ve binâ-yı azîm câmi'dir. Tûlen ve arzan yüz yetmiş ayakdır. Hareminin cânib-i erba'asında çâr soffa toloz kemer binâlardır.

Ve hareminde bir **[Q 195a]** havz-ı azîmi var. Ve mihrâb [u] minberi tarz-ı kadîmdir.

Ve iki minâresi var. Biri birine aslâ müşâbeheti yokdur. Üstâd-ı kâmil kasden her birine birer himmet sarf edüp sihr-i i'câz minâre-i zîbâlar etmiş. Ve üçer tabaka minârelerdir.

Ve çârsûya nâzır kapusu bir câmi'de yokdur. Eğer tâkları ve zıhları ve eğer pirinç kanatlı kapusu tavsîf ü tahrîrden müberrâ bir kapudur kim cemî'i cihân-geşt seyyâhân mâbeyninde Bâb-ı Berkûkiyye meşhûr-ı âfâkdır kim diller ile ta'bîr olunmaz.

Ve bu câmi'in mihrâbı üzre, âye[t]: [104] âyeti mastûrdur. Ve bu âyetin altında târîh:

Emera bi-imâreti fî eyyâmı Mevlânâ es-Sultân Berkûk sene seb' ve seb'în ve seb'imi'e [778]

terkîm olunmuşdur.

Ve bu câmi' içre aslâ sütûn yokdur, hemân cümle toloz-binâdır. Ve hareminde olan ruhâm-ı gûnâ-gûn bir câmi'de yokdur. Ve bu câmi'e muttasıl,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân el-Melikü'l-Kâmil

Âl-i Eyyûbiyân'ın güzîde pâdişâhlarından sene 631'de bir şecî' ü nâmdâr dîndâr kâmil pâdişâh imiş. Ammâ câmi'i tahtânî vâki' olmuşdur. Ve aslâ ta'rîf ü tavsîfe hâcet yokdur. Sultân Berkûk câmi'i ne tarza üzre ise bu dahi *tâbaka'n-na'lu bi'n-na'l* ikisi bir binâdır, aslâ farkları yokdur. Ancak farkı bunun minâresi bir gayrı tarz-ı âhardır. Ve kubbesi evce ser çekmiş bir kubbe-i âlîdir, ammâ ağaçdan müdevver kubbedir. Ve kurşum ile mestûr olan kubbenin biri dahi budur. Ancak farkı minâre ve kubbededir, *ve's-selâm*. Andan câmi'-i Berkûkiyye bunun bir cânibindedir. Yine ol sırada,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Nâsıruddîn

Âl-i Eyyûbiyân'ın mümtâzı bir hasîbü'n-nesîb **[Y 97b]** gâzî pâdişâh-ı Cem-akrândır kim âsârından bellidir. Bir câmi'-i azîme mâlikdir kim gûyâ Sultân Hasan câmi'idir. Ve derûnu ol hendese üzre tarh olmuş çâr soffadır. Ve toloz kemer binâlardır, içinde aslâ sütûn

yokdur. Tûlen ve arzan yüz ellişer ayakdır. Ve minâresi kulle-misâl bir gûne musanna‘ ve münakkaş minâredir kim ta‘bîr olunmaz.

Ve hareminde aşren fe-aşr bir havz-ı Şâfi‘î‘si var. Ve harem kapusu üzre yazılan târîh budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm, emera bi-inşâi hâze’l-câmi‘ ve’l-medreseti’l-mübâreketi es-sultânü‘l-âdil Nâsıruddîn ibn Muhammed ibn Sultân Seyfeddîn ibn Sultân Kalavân es-Sâlihî.

deyü tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in sokak aşırı mukâbelesinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Melikü‘t-Tâhir

Bu âl-i (–)dandır. Bu câmi‘ dahi fevkânîdir. Birkaç kademe taş nerdübân ile çıkılır bir câmi‘-i atîkdir. Tûlen ve arzan yüz yetmiş ayakdır. Ve hareminin cânib-i erba‘asında dörd soffa üzre toloz kârgîr kemer binâlardır.

Ve hareminde bir **[Q 195a]** havuzu var. Ve mihrâb u minberi tarz-ı kadîmdir.

Ve minâresi üç tabakadır. Haremi ruhâmları ol kadar musanna‘ değildir. Ammâ bu câmi‘de ruhâniyyet vardır. Ve bu câmi‘in mukâbelesinde yol aşırı,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kalavân es-Sâlihî

Âl-i (–) bir azîmü’ş-şân pâdişâhdır. Çârsû içre câmi‘i fevkânîdir. Kapusundan beş kademe taş nerdübân ile çıkılır musanna‘ kapudur. **[P 193a]** Ve bu kapu üzre târîhi böyle terkîb olunmuşdur:

Emera bi-inşâi hâze’l-câmi‘i’l-mübârek fî eyyâmı mevlânâ es-sultânü‘l-a‘zam el-melikü‘l-mansûr seyfü‘d-dünyâ ve’d-dîn Kalavân es-Sâlihî ve kâne ibtidâu imâreti zâlike fî Rebî‘i’l-âhir sene selâse ve semânîn ve sittimi’e. [R. 683]

merkûmdur.

Bunun dahi harem-i azîminin etrâfında dörd yan soffaları vardır, üçü kârgîr-binâ tolozdur. Ammâ mihrâb tarafı soffasında sekiz sütûn-ı mermer-i müntehâ üzre zer-ender-zer münakkaş tavandır.

Ve mihrâbı gâyet hurde sadefkârî mihrâb-ı musanna‘dır. Ammâ minberi hurde şükûfe ile münakkaş levha minberdir.

Ve hareminin miyânında on dörd hurde nahîf mermer sütûn üzre tavanlı bir kubbe-i âlî tahtında aşren fe-aşren bir Şâfi‘î havuzu var. Fevvâreleri selsebîl-âsâ cereyân eder.

Ve yol üzre câmi‘den ba‘îd kal‘a kullesi gibi birbiri içinde üçer kat minâresi var, eflâke ser çekmişdir. Ve gâyet cemâ‘at-i kesîresi vardır. Zîrâ bîmârhâne ve imâret-i sultânî cümle bundadır. Azîm hayrâtdır ve evkâf-ı kavîdir. Rûz-merre beş on bin garîb âdeme ni‘meti mebzûldür. İnşâallâh bîmârhâne ve imâretin mahallinde tahrîr ederiz.

Andan berü yolun mukâbelesinde bu Sultân Kalavân’ın pederidir kim,

Evsâf-ı câmi‘-i [Y 98a] Sultân Sâlih

Âl-i Ekrâddandır. Mısır'a nizâm [u] intizâm verüp Mansûre ve Reşîd'de küffârı münhezim edüp gazâ mâlıyla bu câmi'i binâ etmişdir kim Salâhaddîn Yûsuf ibn Eyyûb Şâdiyü'l-Kürdî'dir. Tarz-ı kadîm câmi'dir, ammâ gâyet ruhâniyyet vardır. Mihrâbı tarafı ve gerü mihrâb kapusu tarafı toloz kemer binâlar ile soffalardır. Ammâ haremin iki yan tarafı sekizer aded hurde mermer sütûnlar üzre medrese hücreleridir. Pençereleri câmi' haremine nâzırdır.

Ve mihrâbı ve minberi sâdece tarz-ı kadîm üzre mebnîdir. Ve hareminin ortasında bunun dahi bir Şâfi'î havuzu var.

Ve bir kapusu ve bir minâresi var. Ve hareminin solunda sebîlhânesi ardında bir kubbe-i âlîde Sultân Sâlih medfûndur. Gâyet ulu pâdişâhdır. Yedi nefer evlâdları pâdişâh olup yedi dahi evlâd-ı evlâdı halîfe olmuşlardır. Hâlâ evkâfı ma'mûrdur. Bu câmi'in ta'mîr ü termîmine mihrâb üzre yazılan târîhdir:

Ethafallâhu Mısriyyen bi-vezîr

Kad tesemmâ bi'smihi'l-celîli'l-kerîm

Sümme tecdîdühu sa'd târîh

Necmü eşrâfı Ahmed el-merhûmî.

Sene 1063

Bu câmi' bir köhne-âbâd iken bir cedîd-âbâd olup dürr-i beyz-âsâ nûr-ı mahz bir câmi'-i nûr iken nûrun alâ-nûr pür-nûr olmuş bir câmi'-i kadîmdir.

Ve bir câmi'-i selâtîn-i mâzıyye dahi bu tarîk-ı âmmın karşu tarafında,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Eşref

Âl-i Eyyûb'un âhiridir kim bu câmi'i fevkânîdir. Altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi'-i münevverdir. Ve henüz üstâd bennâ elinden çıkmış gibidir. Bir musanna' ve ferah-fezâ câmi'dir. Bu dahi Sultân Sâlih câmi'i-misâl mihrâb tarafı soffaları toloz kemerlerdir, ammâ yanlarında soffalar yokdur, hemân dîvârdır.

Ve bu câmi'in ortası açıkdır ve haremi yokdur. Ve cümle münakkaşdır. Ve cânib-i erba'ası birer âdem kaddi bâlâ gûnâ-gûn mermerler kaplıdır. Bu dahi sûk-ı sultânîde vâki' olmağile cemâ'at-i kesîreye [mâlikdir]. Ve üç tabaka bir minâresi vardır.

Ve bu bâlâda tahrîr olunan yedi pâdişâh câmi'i birbirlerine dîvâr dîvâra ve minâre minâreye karîbdir. Ekser Mısır'ın câmi'leri eyle vâki' olmuşdur. Andan Bâb-ı Nâsır'da,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Cânpûlâd

Âl-i (–). On kademe taş nerdübân ile çıkılır bir fevkânî câmi'-i ibret-nümâdır. Bu câmi'in nerdübânı kal'adan taşradır. Ve câmi' kal'a dîvârında binâ olunmuşdur, hemân Bâb-ı Nâsır'a muttasıldır. Haremsiz bir küçük câmi'dir, ammâ Mısır içinde değil sâ'ir İslâm diyârında seyâhat etdiğimiz yerlerde nazîrin görmedim. Evc-i âsumâna ser çekmiş iki kubbe-i âlîdir. İkisi dahi çâr-gûşe sivri kubbelerdir. Serâpâ arşın taşından binâ olunmuşdur. Bir diyârda taşdan kubbe görülmemişdir. Ve aslâ üstü kireç ile ve kurşum ile **[Y 98b]**

mestûr değildir, hemân taşdır.

Bu taşdan kubbe ma‘rifeti Mısır’a mahsûsdur. Birkaç yerde dahi böyle taşdan kubbeler vardır, ammâ anlar gayrı-mükerrer resimdedir. Ve Mısır bennâları zamân-ı kadîmde birbirlerine arz-ı ma‘rifet etmek içün iki şey’i iltizâm edinmişler. Biri cemî‘i câmi‘lerin kubbeleri birer gûne binâ olunmuşdur, aslâ ve kat‘â birbirlerine müşâbeheti yokdur.

Ve biri dahi Mısır şehrinin cemî‘i minâreleri biri birinden musanna‘ ve her biri bir tarz üzre tarh olunmuşdur kim şehr-i Mısır içre zînet vermişdir.

Ve bu Cânpûlâdiyye câmi‘inin üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Bu dahi gâyet musanna‘ minâredir.

Ve bu câmi‘de emîrü‘l-hacc-ı Mısır mâh-ı Saferü‘l-hayrın altıncı günü Ka‘be’den Mısır’a geldikde mahmel-i şerîf ile bir gece bu câmi‘de cümle ulemâ-yı meşâyih ile ihyâ edüp tâ sabâha dek mevlûd-ı Nebî tilâvet olunup tevhîd [ü] tezkîrler olur.

Ertesi ale’s-sabâh alay-ı azîm ile mahmel-i şerîfi emîrü‘l-hac paşa’ya götürüp teslîm ederler. Cânpûlâdiyye câmi‘i böyle bir mübârek câmi‘dir.

Andan Bâb-ı Nâsır’dan içeri girüp Ca‘fer Ağa vekâlesi civârında,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Baybars

Âl-i Abbâsiyân kullarındandır. Ol kadar büyük değildir, ammâ gazâ mâlıyla binâ olunmağın ruhâniyyet vardır. İçinde aslâ sütûnları yokdur, cânib-i erba‘ası çâr soffa üzre toloz kemerlerdir. Ve hareminin etrâfında olan dîvâra kaplı gûnâ-gûn sun‘-ı Hudâ ebrî taşlar kaplıdır kim her biri birer seccâde cirminde gâyet musaykal ve mücellâ ruhâmlardır.

Ve mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir, ol kadar san‘at-ı mi‘mârîsi yokdur. Ve minâresi üç(er) tabaka tarz-ı âhar musanna‘ minâredir.

Ve Subaşı kapusu dibinde ve demir kapu önünde,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Sâlih Hacı

Âl-i Bahriyyenin âhiridir. Allâhu a‘lem bu dahi Salâhaddîn Yûsuf’un ola. Zîrâ câmi‘-i atîkdir. Lâkin ol kadar büyük câmi‘ değildir, cümle kırk sütûn üzre mebnîdir. Mihrâbı ve minberi ol kadar musanna‘ değildir. Hareminde bir azîm nâbıka ağacı ve câmi‘in üç(er) demir kapusu var. Subaşı sarâyından tarafa kapusu mesdûddur.

Ve bu câmi‘ fevkânîdir. Altı zîr-i zemînlerdir, hâlâ subaşının deylem ta‘bîr etdikleri çâh-ı Cahîm-misâl zindânlarıdır. Cemî‘i kanlı ve mücrim vâcibü‘l-katl anda mahbûsdur. Ve bir minâre-i atîki var, iki tabakadır.

Ve bu câmi‘in kıble bâbında mahkeme-i şer‘-i Resûl-i Mübîn’i vardır. Ve Nizâmiyye câmi‘i kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kanbay el-Çerkezî

Âl-i Türkmân’dan yedi pâdişâhı bir günde azl edüp ba‘zısının gözlerin oyup köşe başlarında sâ’illik etdiler. Yedisi dahi bu câmi‘in mihrâbı önünde medfûndurlar. Anıniçün bu câmi‘e Seb‘ Selâtîn câmi‘i derler. Ve Sultân Çakmak dahi yedi aded pâdişâhlar mâbeyninde medfûndur. Ve kıbleye **[Y 99a]** nâzır ancak bir kapusu var. Bu kapunun iki

tarafında mermer üzre celî hat ile târîhi budur: [105] âyeti ilâ âhirih tahrîr olunup ba‘dehu,

Bi-târîhi şehri rebî‘ayn sene semâne ve semânemi’e [880]

tahrîr olunmuşdur.

Ammâ bu câmi‘ gâyet küçük fevkânî câmi‘dir. Bir alçak minâresi var, iki tabakadır. Ve câmi‘in kubbeleri taşdan mebnîdir. Cemâ‘ati azdır, ammâ havâdâr yerde vâki‘dir.

Andan iç kal‘ada, **[P 193b]** {ve Bâbü‘l-vezîr’den aşağı Ümmü‘l-Hasan câmi‘inden içeri garâfe-i mücâvirînden içeri battâl olan kömler kapusunun iç yüzünde,

Arslan Kay câmi‘i

Altı ayak nerdübân ile fevkânî bir câmi‘-i musanna‘dır, ammâ küçükdür ve haremi yokdur. İki tabaka bir ibret-nümâ musanna‘ minâresi vardır. Kıble kapusu meydânında buğday bâzârıdır. Bu câmi‘ kal‘a dîvârına muttasıldır. Ammâ kömler toprağı kal‘a dîvârın gark edüp bu câmi‘ ahâlîleri mansar harâmîlerinden havf ederler.}

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kalavân

Âl-i Eyyûbiyândandır. Bu dahi iç kal‘a içinde bir kat dahi kal‘a-misâl beden beden bir câmi‘-i azîmdir. Tûlen ve arzan ikişer yüz ellişer ayakdır. Ve mihrâb tarafı otuz sekiz amûd-ı müntehâları üzre tavandır. Ammâ mihrâb üzre olan kubbe-i âlî eflâke ser çekmiş beyâz kireç ile pûşîde bir nûr-ı mahz kubbedir. İçi serâpâ müzehheb halkârî nakş-ı Bihzâd’dır.

Ve bu kubbe on aded sommâkî kırmızı amûd-ı âlîler üzre **[Q 195b]** binâ olunmuşdur. Ve mihrâbı hurde taş oturtma musanna‘ mihrâbdır. Ve minberi bir alçak beyâz mermer minberdir. Ve minberin kapusu üzre [106] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve minberin sağ tarafında çâr-gûşe bir demir kafes içre paşalara mahsûs namâzgâhdır. Bu şebeke eyle musanna‘ kafesdir kim gûyâ Fahrî oyması-misâl sihr-i i‘câz demir kafesdir kim gûyâ kâr-ı Hazret-i Dâvûd’dur. Bu kafesin misli Medîne-i münevverede şebeke-i Resûlullâh’dır.

Ve bu câmi‘in haremi etrâfındaki soffalar üzre cümle otuz altı beyâz mermer sütûnlar üzre olan kemerler üstü serâpâ münakkaş tavandır. Ve cümle silu ve lâcüverd ve lâ‘lî elvân boyalar ile halkârî mînâ tavandır. Ammâ serâpâ sekizer köşe çukur çukur münakkaş tavandır.

Ve kâse kâse tarh olunmasının aslı oldur kim Sultân Kalavân’ın rûz-merre summât-ı Muhammedîsinde üç bin mertebânî ta‘âm tenâvül olunur imiş, ol mertebânîlere alâmet olmasıyçün bu câmi‘ tavanında üç bin sahan misâli münakkaş çukurlardır kim her birine birer âdem sığar.

Ve bu câmi‘in serâpâ der-i dîvârı beşer âdem kaddi nakş-ı Çîn-misâl sadefkârî dîvârdır. Ba‘zı yeri hurde ruhâmdır kim sihr-i helâldir. Mısır’da böyle cümle der-i dîvârı münakkaş mermer-i ruhâm kaplı câmi‘ yokdur.

Ve iki yan kapusu var. Kıble kapusun **[Y 99b]** Topatan Paşa mesdûd etmiş. Ammâ yan kapuları musanna‘ pirinc kapulardır.

Ve mü'ezzin mahfili hurde on altı mermer sütûn-ı rakîk üzre yine beyâz mermer binâ bir mü'ezzin mahfili var kim gûyâ bir maksûre-i İrem'dir.

Ve câmi'in bir kapusu dahi mihrâbın sol köşesinde âbdesthâne kapusudur.

Ve bir minâre bu havuz [kapu?!] tarafında iki tabaka yeşil kâşî minâre-i mevzûndur.

Ve bir minâre dahi kıble kapusu üzre iki tabaka yeşil kâşî minâredir.

Ve haremi serâpâ beyâz mermer-i hâm döşelidir.

Ve evkâf-ı metîndir. Yeniçeri ocağı başçavuşları nâzırdır. Ve bunda olan mü'ezzinân-ı hûb-âvâz bir câmi'de yokdur. Her şeb temcîdlerin paşa istimâ' eder. Ve ekseriyyâ paşalar cum'a namâzın bunda edâ ederler.

Ve bir üstâd-ı kâmil bu câmi'in hareminde evkât-ı selâs bilinmek içün bir güneş mîkâtı etmiş. Gûyâ kim mîkât-ı Alî Kuşcu'dur.

Ve bir câmi' dahi paşa sarâyı meydânında,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân el-Melikü'n-Nâsır Ferec

dir, ammâ Düheyşe câmi'i derler. Kabâbıta asrında Düheyşe nâmında bir Kıbtî kızının deyri imiş, anıniçün Düheyşe derler. Ammâ câmi' Sultân Ferec binâsıdır. Altı kademe nerdübân ile urûc olunur fevkânî bir câmi'dir. İki yan kapusu var, kıble kapusu yokdur. Derûn-ı câmi'de cümle (–) aded çâr-gûşe amelî pâye direkler üzre yeşil tahta tavandır.

Büyük kapunun yemîn [ü] yesârında Sultân Ferec târîhi var. Sarây meydânının şimâlinde revzenleri meydâna nâzır haremsiz bir küçük câmi'dir. Bir tabaka alçak bir minâresi vardır.

Ve mihrâb bir köşeye muharref düşmüşdür. Hakkâ ki zamân-ı kadîmde deyr imiş, ammâ iki hoş-âvâz mü'ezzini ve sulehâ-yı ümmetden Şeyh Şâhîn hatîbi var kim bî-akrân ve bî-bedeldir. Andan Bürke-i Özbekiyye kurbunda,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Özbek

Âl-i (–)dendir. Altı kademe fevkânîdir. Tûlen ve arzan yüzer ayakdır. Ve cümle otuz sekiz mermer sütûn üzre nîlgûn münakkaş tavandır. Minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir. Ve iki yan kapusu ve bir kıble kapusu var. Ve bir minâre-i mevzûnu var, gâyet musanna'dır ve üç tabakadır. Ve Derbü'l-Ahmer'de,

Evsâf-ı câmi'-i Ümmü Sultân Hasan

Fevkânîdir kim yol üzre olan kapusundan câmi'e sekiz kademe taş nerdübân ile çıkılır. Ve dörd tabaka bir minâre-i mevzûn-ı musanna'ı var. Gâyet musanna' câmi'dir, ammâ haremsizdir. Revzenleri tarîk-ı âmma nâzırdır. İçinde amûdları yokdur, serâpâ kemerler üzre münakkaş tavandır. **[P 194a]** Mihrâbı ve minberi sâdedir. Andan yine bu tarîk üzre,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Merdân

Âl-i Ekrâdın tüccârlarındandır. Zamân-ı kadîmde bu kimesne kassâb imiş. Rûz-merre bir hâtûn gelüp bu Merdân'dan birer koyun alırmış. Bir gün bu Merdân bu avretin ardına düşüp,

"Âyâ bu koyunu bu avret nereye **[Y 100a]** götürür ki?" deyüp akabince gözedüp Cûşî

dağında bir mağârâya bu avret koyun ile girüp meğer ol gârda bir mehîb ayı var imiş. Koyunu avret ayının önüne koyup tenâvülden sonra ayı avrete cimâ‘ eder. Kassâb Merdân bu ahvâli görüp âlem-i hayretde kalır. Görse ki ol gârın içi bir gencîne kim gûyâ bir dahme-i Efrâsiyâb’dır.

Andan Kassâb Merdân ârifâne dükkânına gelüp yine ale’s-sabâh avret bir koyunu dahi alup yine azm-ı gâr-ı yâr-ı gâr ayu deyüp gider. Merdân kassâb sâtûr-ı Cömerd’in merdâne kemerine bend kılup gâra varup ayu avret ile mahall-i fasılda iken bir na‘ra-i Allâh’a rehâ buldurup der ceng-i evvel vasılın hâsıl[ın] Merdân kat‘ edüp avreti söyledir:

“Vallâhi bu kenze bu ayı müvekkil idi. Babam beni bu vasıla getürüp vaslıma erüp bu mâldan mâl alup günde birer koyun alup getirir yedirirdim ve bana cimâ‘ ederdi. İşte senin sebebinle ben dahi halâs oldum. Şimden sonra bu mâl-ı Kârûn sana kaldı. Ne dilersen eyle” der.

Merdân bir hayli mâl alup avreti pâdişâha getürüp kıssa-i mâcerâyı bir bir takrîr eder. Pâdişâh eydir:

“Yâ Merdân, öşrün bize verüp keyfe mâ-yeşâ ol mâla mutasarrıf ol” deyü Merdân’a izin verir. Merdân taşımadan bîzâr olup cümle fukarâ-yı Mısır’a bezl-i mâl eder. Andan bu câmi‘i ol kenz-i genc-âverden binâ ederken pâdişâh fevt olup Merdân Şâh’ı müstakil pâdişâh ederler.

Ammâ bir şîrîn ve musanna‘ ve müzeyyen câmi‘-i fevkânîdir. Altmış mermer sütûn üzre münakkaş tavandır. Bir vâsi‘ haremi vardır.

Ve iki yan kapusu ve bir kıble kapusu ve üç tabaka bir minâresi vardır. Ve minberi münakkaş haşebdendir, ammâ gâyet musanna‘dır. Ve mihrâbı sadefkârîdir.

Ve zî-kıymet âvîzeler ile müzeyyendir. Ve pirinç fânûslarında biner aded kanâdîller ile çerâgân olur fânûslar vardır. Bunda olan ibrîşim hâlîçeler gayrı câmi‘lerde yokdur. Zîrâ bu câmi‘in cemâ‘ati cümle Ervâm kavmi olduğundan câmi‘i huddâmları pâk döşerler. Ve huddâmları çokdur, evkâfı kavîdir. Ve Sitti Nefîse kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Hayrü‘l-Üm

Yedi pâdişâhın vâlidesi olduğundan Hayrü‘l-Üm derler. Câmi‘-i atîkdir, lâkin cemâ‘ati azdır. Ammâ bu câmi‘de kâr-ı kadîm san‘atlar var kim diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr olunmaz. Minâresi fenâ bulmuş, evkâfı berbâd olmuş. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Abdülazîz

Âl-i Abbâsiyândandır. Bir küçük câmi‘dir. On iki mermer sütûn üzre ibret-nümâ tavandır. **[P 194a]** Mihrâbı sâdedir. Ve minberi haşeb-i münakkaşdır.

Ve gâyet musanna‘ minâre-i mevzûnu vardır. Sitti Nefîse hazretleri bu câmi‘in mihrâbı önünde medfûn olmağile Sitti Nefîse câmi‘i derler. Evsâfın mahallinde **[Y 100b]** tahrîr ederiz. Ve aşağı şehirde Kavukcular içinde,

Evsâf-ı Peykhâne câmi‘i

Tahtânîdir, ammâ gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Ve Vezneciler içinde,

Evsâf-ı Isâmeddîn câmi‘i

Gâyet küçük câmi‘dir. Ve Rıdvân Beğ sarâyı önünde yol aşırı,

Evsâf-ı Mahmûd Beğ câmi‘i

Haffâflar başındadır. Haremsiz bir küçük câmi‘dir, ammâ gâyet pâk u musanna‘ câmi‘dir. Ve mihrâbı hurde taş ile münakkaş bir tarz-ı âhar mihrâbdır. İki cânibinde kol kalınlığı seng-i yerekânî **[Q 196a]** sütûnlar var kim gûyâ kehrübâdır. Sarılığa mübtelâ olan kimesneler üç cum‘a ertesi müdâvemet edüp bu sütûnları diliyle yalasa bi-emrillâh yerekân marazından halâs olur. Bu câmi‘in bir hoş musanna‘ minâresi vardır. Ve yine bu sûkda sarrâchâne içinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Cânım Pehlivân

Fevkânîdir, altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur. Gâyet şîrîn câmi‘dir. Cümle minârelerden müsellem üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var kim ibret-nümâdır. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i (–) (–)

Bu dahi fevkânîdir. Ve cemâ‘at-i kesîre ile mâl-â-mâldir. Bir minâre-i serâmedi var, üç tabaka minâre-i mevzûndur. Ve Çadırcılarbaşı‘nda,

Evsâf-ı câmi‘-i Cânbekiyye

Kapusu yanlarında âye[t]: [107] âyetinden sonra,

Sene isneyn ve semânemi’e [802]

tahrîr olunmuşdur. Ve tarafeynden beşer kademe nerdübân ile çıkılır câmi‘dir. Fevkânîdir, lâkin küçük câmi‘-i rûşendir. Ve sûk-ı Salîbe kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Elmâs Hâcib-i Sultânî

Bir küçük câmi‘-i tahtânîdir, ammâ gâyet pâkdir ve ruhâniyyet vardır. Ve dâ’imâ cemâ‘ati eksik değildir. Zekâtı verilmiş mâli ile binâ olunmuşdur. Anıniçün içinde hâl sahibi kimesneler sâkindir. Ve bir âdem müte’ellim olsa anda bir vakit ibâdet etse tâze cân bulup dilşâd olur.

Ve yigirmi sekiz amûd-ı mücellâ üzre müzehheb halkârî tavandır.

Ve hareminde bir nâbıka dırahtı vardır, ceviz kadar meyve hâsıl olur.

Ve çâr nahîf mermer sütûncuklar üzre kireç sıvalı bir küçük kubbeciği altında Hanefî muslukları vardır.

Ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir ve minberi beyâz mermerdendir. Kapusu üzre târîh:

Emera bi-inşâi hâze’l-mekâni’l-mübârek el-fakîr Emîr Elmâs Hâcib fî şuhûr sene seb‘ ve ışrîn ve seb‘imi’e [727] ve kemâluhu sene selâsîn min hicreti’n-nebeviyyeti’l-Muhammediyye.

tahrîr olunmuşdur.

Bir minâreli câmi‘dir ve minâresi bâbâyâne bir musanna‘ makâm-ı bângdir. Andan Salîbe çârşûsunda karşu karşuya,

Evsâf-ı câmi‘-i Şeyhûniyye

Ve Sultân Hasan vezîri Ekrâdü'l-asl olduğundan gâyet şecî' olup Ömer-sîret idi ve ism-i **[Y 101a]** şerîfi dahi Ömer idi.

Ve âsâr-ı binâları birbirine müşâbih iki imâretdir, ammâ tarîk-ı âmmın sol cânibindeki bir âlî câmi'-i rûşendir. İkisi de yedişer ayak fevkânîdir. Tûlen ve arzan yüz altmışar ayakdır.

Ve cümle kırk beş beyâz mermer sütûnlar üzre münakkaş tavandır. Ve bir kapusu var. Ve haremi serâpâ ruhâm döşelidir. Ve evkâfı kavî olmağile bu câmi'in huddâmları çokdur ve gâyet pâk dutarlar, gûyâ dürr-i beyzdir.

Bir musanna' ağaç minberi vardır. Ve mihrâbı elvân hurde taşlar ile müzeyyen bir mihrâbdır.

Ve mihrâbın sol tarafında dîvârda bir levha-i azîm üzre bir üstâd-ı kâmil kemâlin göstermeğiyçün bir Ka'be-i şerîf resm etmişdir kim gûyâ *tâbaka'n-na'lu bi'n-na'l* Mekke-i mükerremedir.

Ve karşusundaki imâret Tekye-i Şeyhûniyye hemân bunun tıbkıdır, ammâ tekye-i Kâdirî'dir, tekyeler evsâfında tahrîr olunur.

Ve bu Şeyhûniyye'den yukaru Rûmeli meydânına giderken sağ tarafda,

Evsâf-ı câmi'-i Muhammedî

Bir fevkânî küçük câmi'dir. Ve bir müntehâ kad serâmed minâresi vardır. Ammâ içine girüp ibâdet etmedim. Andan,

Evsâf-ı câmi'-i Altıparmak Efendi

Altı kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi'-i zîbâdır. Vâ'ızı ve nâsıhı ve cümle cemâ'ati Ervâm kavmidir. Bir kapusu var. Amûdlar üzre sâde münakkaş tavandır. Ammâ haremi yokdur, fevkânî olmağile altı altı aded dükkânlardır. Ve bir alçak minâresi vardır. *Siğer-i Nebî* sâhibi Altıparmak Efendi mihrâbının önünde medfûndur. Ve bu câmi'in mukâbelesinde sehel aşağı,

Evsâf-ı câmi'-i Merzübâniyye

Beş kademe nerdübân ile urûc olunur bir dilküşâ câmi'-i şîrîndir. Cümle yigirmi amûd-ı ra'nâ üzre halkârî tavandır. Mihrâbı ve minberi gâyet musanna'dır. Ve hareminde bir azîm nahl-i hûrmâsı vardır.

Evsâf-ı câmi'-i Dâvûdiyye

Süleymân Hân vüzerâlarındandır. Tavâşî Süleymân Paşa'dan sonra vâlî-i Mısır olup bu câmi'i binâ etdi. Ammâ hakkâ ki şân-ı vüzerâyı icrâ edüp bir câmi' inşâ etmiş kim vüzerâ câmi'lerinde nazîri yokdur. Üç taraf kapusundan yigirmişer kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi'-i âlîdir.

Cümle altmış amûd-ı musanna' üzre inşâ olmuşdur. Mihrâb tarafı ve hareminin etrâfı cümle altmış aded kârgîr müdevver kubbelerdir. Ve cümle beyâz kireç ile mestûrdur. Her kubbe üzre mermerden hurde alemleri vardır. Ve haremi bir vâsi' mermer-i hâm döşeli haremdir.

Ve mihrâbı ve minberi ve bir tabaka minâresi cümle Rûm tarzıdır. Ve fevkânî hareminden

gayrı tahtânî bir vâsi‘ haremi vardır. Câmi‘ bu haremin tâ vasatına vâki‘ olmuş beden beden bir küçük kal‘a-misâl bir câmi‘-i pür-me’âldir. Bir yere ittisâli yokdur. **[Y 101b]** Ve cemâ‘ati gâyet çokdur. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i İskender Paşa

Dukagin Mehemmed Paşa'dan sonra vâlî-i Mısır olmuşdur. Bu dahi Süleymân Hân vüzerâsındandır. Ammâ hakkâ ki yerinde bî-bedel bir rûşenâ güzel rûşen câmi'dir kim İslâmbol'da gûyâ Rüstem Paşa gibi cemâ'ati leylen ve nehâren dâ'imdir.

Ve fevkânî bir câmi'dir. Bir kapusundan sekiz kademe bir kapusundan on beş kademe nerdübân ile çıkılır, câmi'-i münevverdir. İçinde sekiz aded sütûnu var. Revzenleri şâhrâha nâzırdır. Mihrâb u minberi sâde güzelidir. Ammâ haremi yokdur, teng mahalle vâki' olmuşdur. Gerü tarafından halîc-i Mısır cereyân eder.

Ve minâresi Rûm minâresi gibi bir tabaka şeşhâne minâre-i zîbâdır.

Evsâf-ı câmi'-i Mencik el-Yûsufî

Sultân Hasan vüzerâlarındandır kim Şâm-ı şerîfde Gök Meydân'daki Mencik köşkü bunundur. Bu câmi' Nizâmiyye câmi'inin altında bir alçak kaya üzre bir minâreli câmi'-i atîkdir.

Evsâf-ı câmi'-i Şeyh Nizâmî-i Isfahânî

Bâbü'l-vezîr hâricinde başka bir püşte üzre cihân-nümâ bir câmi'-i rûşen-binâdır. Cümle şehr-i Mısır pâymâl nümâyân pür-kemâldir. İçinde sütûnları yok bir latîf münakkaş tavanlı ve üç tabaka bir mevzûn minâre-i âlîsi var.

{Ve bu câmi'i Şeyh Nizâmî-i Isfahânî hazretleri Sultân Mehemmed ibn Sultân Kalâvan es-Sâlihî hilâfetinde helâl mâlile binâ etdi, sene *selâse ve selâsîn ve seb'imi'e [733]* târîhinde itmâm buldu.

Ve Şeyh Nizâmî-i Isfahânî hazretleri bu câmi' içinde medfûndur, *kuddise sırruhu'l-azîz.*}

Ammâ bu câmi' tarîk-ı Halvetîde bir tekye-i âlîdir, tekyeler mâbeyninde evsâfı tahrîr olunur. Ve Azebler kapusundan içeri,

Evsâf-ı câmi'-i Azebler

Bir küçük câmi'dir, ammâ Azebler âsitânesinin önünde olmağile cemâ'ati çokdur, lâkin haremi yokdur. Ve İbrâhîm Kethudâ Rûm tarzı bir minâre-i mevzûn etdi kim ta'bîr olunmaz. Ve bu câmi'den yukaru yine kal'a dîvârı üzre bir atfe içre,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Mü'eyyed

Mâ-tekaddem Bâb-ı Vezîr bu câmi' dibinde imiş, hâlâ mesdûddur, yeri zâhirdir. Fevkânî bir câmi'-i âlîdir. Bâb-ı Vezîr tarîkı üzre olan kal'a dîvârı üzre pençereleri vardır. İçinde sütûnları yok bir küçük câmi'dir ve haremi dahi yokdur. Müfîd [ü] **[Q 196b]** muhtasar bir minâresi vardır. **[P 194b]** Ve yukaru iç kal'ada,

Evsâf-ı câmi'-i Süleymân Paşa

Süleymân Hân Paşa vüzerâlarından Tavâşî Beyâz Süleymân Paşa derler. İki kerre Mısır'a vezîr olup iki yüz pâre gemi ile Süveys'den Hindistân'a varup şehr-i bender-i Dîv'i ve şehr-i bender-i Surat'ı ve yedi pâre şehri feth edüp cümle Portakal Frenglerin dendân-ı tîğden geçirüp bu kal'aları Hind pâdişâhına hibe edüp bu kadar mâl-ı ganâyim ile Yemen'i dahi feth edüp Özdemir Beğ'i Habeş'e serdâr **[Y 102a]** edüp Habeş'i feth edüp gazâ mâlıyla bu câmi'i binâ etdi kim iç kal'anın cân-ı derûnudur. Aslâ ahşâbâtdan bir şey yokdur, cümle kârgîr-binâdır.

Ve câmi‘i yekpâre müdevver bir kubbe-i nîlgûndur. İçinde aslâ amûd sütûn yokdur. Câmi‘in der-i dîvârı serâpâ ruhâm-ı gûnâ-gûn tahta mermerler kaplıdır.

Ve mihrâb gâyet musanna‘ hurde taşlar ile inşâ olunmuşdur. Ve mihrâbın iki tarafında âdem kaddi altun yaldızlı şem‘dânlara ikişer âdem kaddi şem‘-i aseller her şeb çerâğân olur. Mısır’da bir câmi‘e mahsûs değildir. Ve minberi mermerden musanna‘ şîrîn kârlı minberdir.

Ve câmi‘ içre niçe bin maslûb âvîzeler vardır. Ve mihrâb önünde kırk kıt‘a Kelâm-ı İzzetler var kim her biri birer genc-âverdir. Ve hâlîçeleri diller ile ta‘bîr olunmaz.

Câmi‘in iki yan kapusu ve bir kıble kapusu var. Tûlen ve arzan yüz yigirmişer ayak küçük câmi‘dir, ammâ dürr-i yetîmdir. Taşra haremi dahi tûlen ve arzan yüzer kâmil ayakdır.

Yan soffaları üzre cümle on sütûn-ı mermer üzre cümle hurde müdevver kubbeciklerdir. Büyük kubbe ve hurde kubbeler cümle lacüverdî kâşî ile mestûrdur. Ve mihrâb kapusu eyle musanna‘dır kim gûyâ sihr-i i‘câz sihr-i mübîndir.

Ve bu harem soffalarının dîvârları birer âdem kaddi dâ’iren-mâdâr tahta mermerler ve gûnâ-gûn sommâkîler kaplıdır. Ve bu mermerler üzre Kûfî hat ile üstâd-ı mermerbür zemîn ü zamân bir Âyetü‘l-kürsî tahrîr etmiş kim bir hatt-ı Kûfî‘ye müşâbeheti yokdur. Seyyâhân-ı erbâb-ı ma‘rifet gelüp temâşâ ederler.

Ve harem serâpâ beyâz mermer-i hâm döşeli ve eyle pâk mücellâdır kim âdemin reng-i rûyları nümâyân olur.

Bu haremin üç kapusu vardır, iki yan kapu, biri kıble kapusudur. Sahâbe-i kirâmdan Şeyh Sârî hazretleri anda bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Ol Sâriye’dir kim Hazret[-i Ömer] hilâfetinde bu Sârî hazretlerin Acem diyârında Nihâvend şehrine serdâr edüp anlar Acem’de cengde iken Medîne-i münevverede Hazret-i Ömer cum‘a günü hutbe okurken kalb gözüyle görürler kim Acem’de Sârî hazretleri bozuluyor. Hazret-i Ömer hemân hutbe’i okurken;

“*Yâ Sâriye, ile’l-cebel ile’l-cebel”* deyü na‘ra eder. Cümle cemâ‘at âlem-i hayretde kalup Nihâvend cengindeki anı eli asker-i İslâm içinde niçe âdem ve Sârî hazretleri Hazret-i Ömer’in na‘rasın istimâ‘ edüp tağa arka verüp bi-emrillâh Acemi münhezim edüp mansûr [u] muzaffer Medîne’ye geldiklerinde cum‘a gün Hazret-i Ömer’in “*Yâ Sâriye, ile’l-cebel”* na‘rasın istimâ‘ edenler ve Medîne’de istimâ‘ edüp târîh koyanlar Hazret-i Ömer’e cân [u] gönülden bende olup ziyâde mahabbet ederler.

İşte **[Y 102b]** bu câmi‘ içinde medfûn olan Sahâbe-i kirâmdan Şeyh Sârî hazretleridir. Kendüler bir gârda medfûndur. Üzerinde kubbe ve tekyesi ve türbedârı ve hücresi vardır. Ve câmi‘in kıble kapusu üzre tahrîr olunan târîhleridir:

Kad benâ ammere’s-sultân, el-cenâbü‘l-âlî memlûkü‘s-sultân, Süleymân Hân ibn Selîm Hân min âl-i Osmân, edâmallâhu devletehu ilâ yevmi’d-dîn, ve hüve emîrü‘l-ümerâi’l-Mısrı‘l-Kâhire Süleymân Paşa ce‘alallâhümme mine’l-fâizîn, mesciden li-vechillâhi’l-meliki’l-mu‘în, ve taleben rızâya Rabbi’l-âlemîn, li-na‘büde fîhi ibâdullâhi’s-sâlihîn. Ve kâne târîhuhu:

Fe’rke‘û‘llâha ma‘a’r-râki‘în

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kıble kapusunun murakka‘ ve mukarnaz kapusunun sağ kanadı üzre bir kitâbe içinde müzehheb celî hat ile: [108] ve sol kanadında: [109] *sadakallâhu’l-azîm* âyetleri tahrîr olunmuş bir bâb-ı mu‘allâdır.

Ve bu câmi‘in bir haremi dahi kıblenin şarkındadır. Anda bir havz u şâzrevân revân olup havuzun musluklarından cemâ‘at-i kesîre tecdîd-i vuzû’ ederler.

Ve bu câmi‘ Mısır’ın gayrı câmi‘leri gibi üstleri kireç sıvalı değildir. Serâpâ laciverdî kâşî-i Çîn ile örtülüdür. Ba‘îdden gören kurşum zann eder.

Ve iki tabaka bir minâresi vardır. Mısır’da cemî‘i minârelerden âlîdir ve aslında zemîni dahi âlîdir. Ol ecilden Mısır’da bundan âlî minâre yokdur. Ve İslâmbol tarzı binâ olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in mihrâbı bir nîm kubbe içre vâki‘ olmuşdur. Mihrâbın pençerelerinden taşra bir gül [ü] gülistân bâğçesi var kim câmi‘de ibâdet eden cemâ‘atin demâğları şükûfe-i gûnâ-gûn râyihasından mu‘attar olur.

Bu câmi‘-i rûşen-âbâdın nâzırı Mısır yeniçeri ağaları olduğundan metîn evkâfı vardır. Ve evkât-ı hamseyi yeniçeri ağası bunda edâ etdüğinden gâyet pâk ve ma‘mûrdur. *Hafızakellâhu ta‘âlâ.*

Ve Bâb-ı Lûk’dan içeri,

Evsâf-ı câmi‘-i Bermeşi

Bir ma‘mûr u müzeyyen câmi‘dir ve cemâ‘ati gâyet çokdur. Ve minâre-i mevzûnu üç tabaka serâmed minâre-i musanna‘dır. Ve Derbü‘l-Ahmer’de iki yol başında,

Evsâf-ı câmi‘ü‘l-Kaşmas ya‘nî câmi‘-i Kaçmaziyye

Fevkânîdir, altında serâpâ dükkânlar sekiz kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir küçük câmi‘dir. Ammâ gâyet latîf ü rûşen ve musanna‘ cemâ‘at-i kesîreye mâlik câmi‘dir. Ammâ haremi yokdur, cânib-i erba‘asından yol geçer, bir teng yerde vâki‘ olmuşdur. Ve bu câmi‘den yukaru Habeşli Mehemmed Kethudâ vekâlesi dibinde,

Evsâf-ı mescid-i Mihmândâriyye

Beş kademe nerdübân ile urûc olunur kâr-ı kadîm câmi‘ gibi mesciddir, ammâ ol kadar müzeyyen değildir. **[Y 103a]** Ammâ sûk-ı sultânî içre olduğundan cemâ‘ati çokdur. Revzenleri tarîk-ı âmma nâzırdır. Bir minâre-i bâlâsı iki tabakadır. Ve yine Derbü‘l-Ahmer’de,

Evsâf-ı câmi‘-i İbrâhîm Ağa

Mısır yeniçeri ağalarından karîbü‘l-ahd olmağile henüz üstâd elinden çıkmış bir câmi‘-i mahbûb u müzeyyen cedîd ü ra‘nâ ve fevkânîdir. Mihrâb u minberin ta‘rîf etsek diller ile ta‘bîr ü tavsîfi mümkin değildir. Ve minâre-i zîbâsı kezâlik üç tabaka serfirâz minâre-i âlîdir. Ve ana karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Hayre Bay el-Muhammedî Paşa

Sultân Gavrî vezîrlerinden idi. Gavrî‘den rûgerdân olup Sultân Selîm’e tâbi‘ olup bunun re’y [ü] tedbîriyle Selîm Hân Mısır’ı feth edüp sene 923 922 ibtidâ Mısır vezâretin bu Hayre Beğ‘e ihsân edüp beş buçuk sene Mısır vâlîsi oldukda bu câmi‘[i] inşâ etmişdir. Hayre Bay’dan sonra Mısır vezîri Lala Mustafâ Paşa olup bir yıldan sonra der-i devletde vezîr-i a‘zam olup yerine Kâsım Paşa andan Hâyin Ahmed Paşa’yı kul salb etdiler.

Ammâ nûr-ı mahzdır, cümle der-i dîvârı yeşim harkânî ve sommâkî ve mermer-i ebrîler ile kaplıdır. Mihrâbı ve minberi sihr-i mübîndir. Lâkin kârgîr toloz-binâ değildir, cümle tavandır. Ve harеminde Hanefî lüleleri ve birkaç nahl-i hûrmâsı vardır. Ve kendüleri tarîk-ı âm üzre bir kubbe-i âlîde âsûdedirler. Ve bir minâre-i şîrînkârî ile münakkaşdır. Cemî‘i minârelerden birer şemme ma‘rifet bu minârede mevcûd üç tabaka bir serâmed minâre-i ra‘nâdır.

Ammâ Mısır’ın Çerâkese kavmi bu câmi‘ önünden ubûr etdiklerinde câmi‘ine ve türbe-i pür-envârına nazar etmeyüp ubûr ederler. Zîrâ Mısırlı bu Hayra Beğ‘e hâtırmânde olmuşlardır kim niçün âl-i Osmân’a vesîle olup Mısır’a getirüp Çerâkese elinden bu devleti aldırdı, deyü câmi‘ine bakmayup ubûr ederler. Ammâ câmi‘in huddâmları ve evkâflarının metâneti ve pâk ü pâkîzeliği Mısır câmi‘lerinin birinde yokdur. **[Q 197a]** **[P 195a]** Andan Bâb-ı Nâsır yolunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Merzûk-ı Kifâfî

Fevkânîdir, çâr sütûn üzre münakkaş tavanlı bir küçük câmi‘dir. Ve Şeyh Merzûk-ı Kifâfî hazretlerinin tekyesidir kim tarîk-ı Bedevîdir. Bir musanna‘ minâresi var. Andan yine Bâb-ı Nâsır tarîk-ı âmmı üzre bu câmi‘e karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Cemâleddîn

Fevkânî bir minâreli küçük câmi‘dir, lâkin haremi yokdur. Andan yine buna karîb Zülfikâr Kethudâ hânı kurbunda yol aşırı,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Sunkur

Fevkânî bir kâr-ı kadîm câmi‘-i rûşendir. Anın bir minâresi şekl-i murabba‘ binâ olunup biri biri içinde maksûre-misâl minâre-i gayr-ı mükerrerdir. Harеminin ferşi azîm mermerlerdir. Ve gâyet mücellâ ve musaykal harem-i zîbâdır. Ve bu câmi‘in yol aşırı mukâbelesinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Hânkâh

Tahtânîdir ve otuz **[Y 103b]** dörd amelî sütûn üzre serâpâ münakkaş tavanlı bir câmi‘-i atîkdir. Mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir. Ve bir vâsi‘ haremi ve bir tabaka sâde minâresi var. Hayli vâsi‘ câmi‘dir. Ve Bâb-ı Lûk’dan taşra,

Evsâf-ı câmi‘-i Veled İbâde

Halîc kenârında tahtânî bir câmi‘dir. Harеminde bir azîm nâbıka dırahtı var. Ve ana karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i (–)

Tahtânîdir. Yigirmi sütûn-ı mermer üzre hayli vâsi‘ câmi‘dir. Ve bir alçacık bir tabaka minâresi var. Ve harеminde bir köhne nâbıka ağacı var, lâkin gâyet meyvedârdır. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Isma‘î

Tahtânîdir ve gâyet musanna‘ câmi‘-i atîkdir. Hareminde azîm cümmeyz ağaçları vardır. Lâkin bu câmi‘in cemâ‘ati azdır. Kapusu dâ’imâ mesdûd durur. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîrâhûr

Fevkânîdir, altında dükkânları vardır. Bir rûşen-âbâd câmi‘dir, lâkin haremi yokdur. Ve Kantaratü‘l-Bekrî‘den içeri,

Evsâf-ı câmi‘ü‘l-Ebyaz

Fevkânîdir. Halîc kenârına vâki‘ olmuş yigirmi beyâz mermer sütûn üzre münakkaş tavanlı ve haremli ve bir minâreli câmi‘dir. Cânib-i erba‘asında bâğ-ı İrem-misâl bâğçelerdir. Halîc kenârında olmağile teferrücgâh câmi‘dir. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Hân Bay

Mahbûb câmi‘-i rûşendir. Andan bir küçük minâresi vardır. Ammâ cemâ‘ati çokdur, cümle cemâ‘ati Hazarîdir. Ve bu câmi‘de kûşe-nişîn birkaç hâl sâhibi kimesneler vardır. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Abdülkâdir Taştûşî

Ortası küşâde bir câmi‘dir, haremi yokdur. Ve üç tabaka bir minâresi vardır. Ve mezâhib-i erba‘a içün dörd mihrâbı vardır. Ve minberi haşebdendir. Andan Bâb-ı Hadîd’in iç yüzünde,

Evsâf-ı câmi‘ü‘l-Meğârib

Yigirmi altı amelî sütûn üzre ortası açık bir câmi‘dir. Tûlen ve arzan ellişer ayakdır. Ve Bâb-ı Şa‘rî‘den içeri sûk-ı sultânî içre,

Evsâf-ı câmi‘ü‘l-Amrî

Otuz bir sütûn üzre münakkaş tavanlı haremsiz ve bir minâresi üç tabakalı câmi‘dir. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Âbidîn Beğ

Fevkânî yigirmi kademe nerdübân ile urûc olunur. Altı serâpâ dükkânlardır. Ve câmi‘ içi cümle 24 aded beyâz mermer amûdlar üzre tavandır kim Mânî ve Hassân ve Bihzâd kalemin çekmede âcizdir.

Ve bir İslâmbol tarz bir tabaka bir serâmed minâresi var kim Mısır’da değil rûy-ı arzda cemî‘i İslâm diyârında böyle bir minâre-i sihr-i nakş-ı bûkalemûn minâre-i mevzûn yokdur. On altı köşe tarh olunmuşdur. Her köşesi mabeyninde esâsından şerîfesine varınca üçer pay ta‘bîr ederler bir gûne zıhdır, her tarhında anı çeküp icrâ etmişdir. Müzehheb Hıtâyî kâğız üzre cedvâl(i) ile çekmede âcizdir. Ve her köşesinde ibtidâdan intihâya dek gûnâ-gûn islimîler ve bağlamalar ve girihler ve rûmîler **[Y 104a]** icrâ eylemişdir kim gûyâ bu minâre sûr-ı hümâyûnda bir nakıl-i sultânîye benzer. Ve tabakasında eyle mukarnaz ve medîne ve gilviler etmişdir kim gûyâ bir kadeh-i çarh-ı felekdir. Ve ol kadar rakîk binâ olunmuşdur, İslâmbol’da Unkapanı kapusu hâricinde Azîz Efendi minâresinden nahîf ve mevzûndur, *eyyedehullâh*. Ve Yenikapu dibinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Merde Beğ İnalî

Fevkânî halîc kenârında şeş sütûn-ı âlî üzre sâfî münakkaş tavandır. Ammâ haremi yokdur, pençereleri şâhrâha ve halîce nâzırdır. Câmi‘ içinde mahkeme vardır. Ve bir gireh gireh

füruşka füruşka binâ olunmuş üç tabaka bir minâre-i cihân-nümâdır. Hattâ Şeyh Alî Şümürlisî dâmâdı Kadı Mansûr Efendi bu câmi‘in nâzırı iken ta‘mîr ü termîm edüp bu câmi‘i nûr-ı mahz eyledi. Hakkâ ki şîrîn câmi‘dir.

Ve bu câmi‘in iki kapusu var. Sol tarafındaki kapuda halîc üzre bir haşeb cisir vardır. Ve bu câmi‘in halîc karşusunda mahalle-i Sûku’l-Dellâliyye içinde,

Evsâf-ı câmi‘ü‘l-Cündî

Alçak minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve yine bu çârşû içre,

Evsâf-ı câmi‘-i Dâvûdiyye-i kebîr

Fevkânîdir, tokuz kademe taş nerdübân ile urûc olunur bir câmi‘-i müzeyyendir. Ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Mihrâbı hurde sadefkârîdir. Mermer minberi kapusu üzre, [110] âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve câmi‘ kapusu üzre celî hat ile bu ebyât târîhdir:

Benâhu alâ‘smi Dâvûde Sıddîkin

Ve fî sebîlillâhi kad cedde seyren

Hamdü senâhu fe-verrahnâ binâhu

Havâ(?) hamden cezallâhu hayren.

Sene 954.

Ve Bâb-ı Fütûh’dan taşra,

Evsâf-ı câmi‘-i Mutahhar

Cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir kâr-ı kadîm ve binâ-yı azîm bir minâreli câmi‘dir, ammâ dâhil olmak müyesser olmadı. Fevkânî bir câmi‘dir. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Bundukanî

Bir zîbâ fevkânî câmi‘dir. İçeri girmek müyesser olmadı, ammâ bir musanna‘ kapusu ve bir münakkaş üç tabaka minâresi var. Ve ana karîb yine Bundukanî râhı içre,

Evsâf-ı câmi‘-i Habeşli Mehemmed Kethudâ

Beş kademe nerdübân ile urûc olunur bir câmi‘-i cedîddir. İçinde 4 kırk 4 amûd üzre münakkaş tavandır. Kıbleye nâzır bir kapusu ve bir Rûm tarzı minâresi var. Andan,

{Ve Dâvûdiyye-i kebîr kurbunda Yeniçeri efendisi merhûm Mustafâ Efendi hânesi önünde,

Câmi‘-i eş-Şeyh Kerîmeddîn ed-Debbûşerî ve, Câmi‘ü‘l-Hindî

Bâbü‘l-Hark yolu üzre halîc kenârında sehel fevkânî küçük câmi‘dir. Tarîk-ı âm üzre kapusuna sekiz kademe nerdübân ile çıkılır fevkânî câmi‘-i sagîrdir. Altında üç aded dükkânı ve bir minâre-i musanna‘ı var. Pençereleri birke üzre nâzır münakkaş tavanlı çârşû içre cemâ‘at-ı kesîreli ma‘bedgâhdır.}

Evsâf-ı câmi‘-i Hakîm Kaysûnî

Fîl Bürkesi’ne karîb tahtânî bir câmi‘-i azîmdir. Haremiyle câmi‘ içi tûlen ve arzan yüz altmış adımdır. **[Y 104b]** Ve enderûn [u] bîrûnunda ve mahfil altında on aded beyâz mermer sütûnlar ile cümle yüz aded amûd-ı müntehâlar üzre cümle münakkaş tavandır.

Mihrâbı hurde taş ile ruhâmdır. Ve minberi gerçi haşebdir, ammâ gâyet musanna‘dır.

Ve üç kapusu vardır. Atebe-i süflîlerinde seng-i zenbûrî taşlarda gûnâ-gûn tasvîrler vardır.

Ve bu câmi‘in sahrâ-misâl hareminin ortasında çâr-gûşe alçak dîvâr içre bir bâğçesi var kim şükûfe râyihasından âdemin demâğı mu‘attar olur. Ve azîm nahl-i hûrmâları var.

Ve kıble kapusu cenbinde bir zümürrüd-vâr yeşil kâşî ile mebnî üç tabaka minâresi var, gâyet âlîdir.

Ve kıble kapusunun sağ tarafında: [111] âyeti ve sol tarafında,

Emera bi-inşâi hâze’l-çâmi‘i’l-mübâreketi el-abdü‘l-fakîr ilâllâhi ta‘âlâ Kavsûn al-bâkî *Abdü‘l-bâkî fehve’l-bâkî.*

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in cânib-i erba‘asında cemâ‘ati cümle a‘yân [u] eşrâf-ı Rûm olmağile câmi‘i huddâmları **[P 195b]** gâyet tâhir dutarlar. **[Q 197b]**

Ve bir mahdûm-ı mükerrem hatîbi var kim Kur’ân-ı azîmi ve Furkân-ı mecîdi tilâvet etdikde istimâ‘ eden tâze cân bulur. Sulehâ-yı ümmetden çelebi âdemdir. Üstâdımız Şeyh Alî Sümürlisî hazretlerinin telâmîzlerinden olmağile bu hakîrin şerîkidir. Mısır hâkinde böyle halîm selîm ve sûzinâk muhrik savt-ı hazînli sebükrûh çelebi yokdur. Yevm-i cum‘ada hutbesin istimâ‘ etmeğe ol kadar cemâ‘at-i kesîre gelür kim câmi‘de bir sâ‘at mukaddem bir yer bulunmak ihtimâli yokdur.

Andan yine Fîl Bürkesi kenârında ve Kantaratü‘s-Sunkur kurbunda halîc kenârında,

Câmi‘-i Kâtibü‘s-sır eş-Şeyh İbrâhîm

Tarîk-ı âm üzre ancak bir kapusunun tarafeyninden altışar kademe nerdübân ile urûc olunup mezkûr kapunun yemîn [ü] yesârında mermer üzre celî hat ile: [112] âyeti tahrîr olunmuş, ammâ târîhi yokdur. Ancak üç tabaka minâreli bir şîrîn küçük câmi‘dir. Kıble pençereleri şâhrâha ve şimâl pençereleri halîce nâzır bir tuhfe-binâ câmi‘-i ra‘nâdır.

Evsâf-ı câmi‘-i Habbâniyye

Yigirmi sütûn üzre bir câmi‘-i rûşendir. Altı kademe nerdübân ile urûc olunur bir küçük câmi‘dir, ammâ gâyet metîn binâdır. Ve kapusu üzre üç tabaka bir minâresi var. Selîm Çavuş bu câmi‘e nâzır olup dürr-i beyz-âsâ bir câmi‘ etdi. Andan Bâb-ı Şa‘riyye’de,

Evsâf-ı câmi‘-i Şeyh Şa‘râvî

On bir kademe nerdübân ile urûc olunur fevkânî câmi‘dir, altı cümle dükkânlardır. Ol kadar vâsi‘ câmi‘ değildir ve haremi yokdur, zîrâ bir tarafı şehir içinden cereyân eden halîcdir. On iki amûd üzre tavandır. Ve mihrâbı ve minberi müfîd [ü] muhtasardır. Ve bir musanna‘ üç tabaka minâresi var. Şeyh Şa‘râvî hazretleri bu câmi‘de medfûndur. **[Y 105a]** Üç yüz mücelled kitâb te’lîfâtları vardır. Andan halîcin karşu tarafında hemân kenârında,

Evsâf-ı câmi‘-i Şeyh Halvetî

Tahtânî bir câmi‘dir. Yigirmi amûd üzre münakkaş tavandır, kâ[r]gîr kubbe değildir. Mihrâb [u] minberi sâdedir. Pençereleri halîce nâzırdır. Hareminde bir küçük bâğçesi içinde bir azîm nâbıka dırahtı vardır, gâyet lezîz nâbıkası olur. Ve şeyhin köşesinde hemân

meydânda yekpâre yeşil sommâkîden bir mihrâb var. Mısır içinde misli yokdur, ammâ Kudüs-i şerîfde vardır. Ve üç tabaka bir müntehâ minâre-i mevzûnu var.

Bu âsitâne-i Halvetî‘nin cânib-i erba‘asında yetmiş seksen aded fukarâ hücreleri vardır, mahallinde tahrîr olunur. Andan Derb-i Cemâmîz kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Beşek Beşbek Beştek

Çerâkizedendir. Sene 813’de Şâm’da Timurleng’e firâr etdi. Tarîk-ı âm üzre tahtânî bir latîf ü şîrîn ü müzeyyen câmi‘-i kadîmdir. Cümle enderûn [u] bîrûnunda on altı sütûn üzre tavandır. Hareminde nahl-i hûrmâları var. Gâyet musanna‘ câmi‘dir. Ve bir minâre-i mevzûnu üç tabakadır. Andan,

Câmi‘-i Nakîbü‘l-ceyş

Kara Koca câmi‘ine karîbdir, ammâ gâyet musanna‘ câmi‘-i kadîmdir. Andan Kantaratü‘l-Cemâmîz’de,

Evsâf-ı câmi‘-i Kara Koca

Küçük câmi‘dir, ammâ cemâ‘ati çokdur. Andan yine Derb-i Cemâmîz’de Kantaratü‘l-Ömer mukâbelesinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Ketküt

Tarîk-ı âm üzre bir küçük câmi‘dir, ammâ bir ibret-nümâ minâresi vardır ve gâyet musanna‘ u müzeyyen câmi‘lerin biri dahi budur. Andan Bâbü‘l-cedîd yolunda Kal‘atü‘l-Kepş dibinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Lâçin

Beş kademe nerdübân ile çıkılır bir şîrîn câmi‘-i rûşendir. Minâresi gâyet nahîf ve serâmed ve müzeyyen minâredir. Revzenleri tarîk-i âmma nâzir bir câmi‘dir. On dörd mermer sütûn üzre ibret-nümâ münakkaş tavanlı câmi‘dir. Sultân Melikü‘t-Tâhir’in vezîridir. Ve Kal‘atü‘l-Kepş‘de kal‘a dîvârı üzre,

Ziyâret-i evsâf-ı câmi‘ü‘s-Sultân el-Cavlî

Hakîr girmek müyesser oldu. Câmi‘ gibi bir zâviye-i âlîdir. Ve üç tabaka çâr-gûşe bir minâresi var. Andan câmi‘-i Taylûn’dan aşağı mahalle içinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Yûsuf Özbek

Bir köşe başında fevkânî bir şîrîn ü latîf binâ-yı zîbâ câmi‘dir. Çâr kemer üzre münakkaş tavanlı ve murassa‘ mihrâblı ve mukarnaz haşeb minberli ve bir ibret-nümâ mü’ezzin mahfilli cânib-i erba‘a dîvârı elvân hacerler ile kaplı üç tabaka minâreli bir câmi‘-i dilküşâdır, ammâ haremi yokdur.

Eğer bu Mısır içre olan (–) bin cevâmi‘lerin cümlesin kemâ-hüve hakkuhu tahrîr eylesek bir mücelled kitâb olur. Ammâ,

Gayrı cevâmi‘lerin esmâların beyân

İmâm Hüseyn câmi‘i.

Ve İmâm Şâfi‘î yolunda Mesîh Paşa câmi‘i.

Ve ana karîb Kaysûnî câmi‘i.

Ve cenbinde Sultân Hasan Vâlidesi câmi‘i.

Kabr-i Tavîl kurbunda câmi‘-i Seyyid **[Y 105b]** Bedreddînü‘l-Venâ‘î.

Ve ana karîb câmi‘-i Hâtûniyye.

Ve ana muttasıl câmi‘-i Eşrefiyye.

Ve buna karîb Sirkeciler mahallesi içinde câmi‘-i Şecerüddür, Ka‘be-i şerîfi siyâh harîr ile örten Şecerüddür Melike Hâtûn’un câmi‘-i kadîmidir.

Ve Kantaratü‘l-Mûsikî önünde câmi‘-i Zeyniyye, bir minâreli bir küçük câmi‘dir.

Ve Bâbü‘l-Vezîr dibinde tarîk-ı âm üzre Aytmuş câmi‘i, Tâhir Baybars vezîrinindir, ammâ bir minâreli ve kubbeli metîn câmi‘dir.

Ve câmi‘ü’ş-Şeyh Şemseddîn Hanefî. Ma‘mûr bir câmi‘ ve hânkâh ibâdetgâh-ı kadîmdir, cemâ‘at-i kesîresi vardır. Ve hareminde bir şecere-i kebîr-i meyvedâr nâbıkası ve bir minâresi var.

Bu câmi‘lerden mâ‘adâ mahrûse-i Mısır içre ne kadar bin vakfullâh var ise kadıasker efendinin der-defterindedir. Zîrâ ibtidâ Mısır’a dâhil oldukda ekalli her vakıfdan birer altun ve beşer ve onar ve elli ve yüzer altun alduğı evkâf-ı azîmler vardır kim kadıasker efendi cümleye nâzır-ı nuzzâr ve teftîşlerine me’mûr. Cümle evkâf anların der-defterinde mastûrdur kim (–) (–) evkâfdır.

el-Faslu’s-sâdis ve’l-ışrîn
Mahrûse-i Mısır’da olan meşhûr mesâcid-i kebîrleri beyân eder

Kim hakkında âyet-i şerîf vârid: [113]

Ve secdegâh-ı müslimîn amâr eden mü’minîn hakkında Cenâb-ı Kibriyâ Kur’ân-ı Azîm’inde ve Furkân-ı Mecîd’inde sûre-i Tevbe’de (–) buyurur: [114] ilâ-âhirih.

İhvân-ı zevi’l-fühûma ma‘lûm ola kim diyâr-ı Mısır’ın zamân-ı kadîmde kavmi ol kadar mağrûr u mudemmağ ve sâhib-i unf imişler kim bir âdem on âdeme mâlik olsa gayrı âdemin câmi‘ine varup ibâdet etmeğe tenezzül etmeyüp elbette hânesinin bir köşesinde bir zâviye veyâhûd bir gayrı yerde câmi‘ ve mesâcid yapup cümle tevâbi‘iyle anda ibâdet edermiş. Ol ecilden Mısır içinde âl-i Eyyûbiyânda ve âl-i Türkmânîde Mısır içre yüz yetmiş yedi bin mihrâb var imiş. Hâlâ Kayıtbay ve garâfelerde dîvâr dîvâra minâre minâreye muttasıl niçe bin mesâcid ve câmi‘-i mu‘attal olduğu zâhir ü bâhirdir. Ammâ hâlâ evkâfı dâ’im ve cemâ‘ati kâyim kırk altı bin mihrâb mesâcid ma‘mûr [u] âbâdândır. Ba‘zısının minâresi var, ba‘zısının yokdur.

Ma‘lûmumuz olduğu mertebe mesâcidleri beyân eder

Evvelâ iç kal‘ada Aşçıbaşı mescidi, Kalavân mescidi ve Çârşû mescidi. İç kat kal‘ada Çavuş Ağa mescidi, Kapu mescidi, Nârin Kulle mescidi ve Azebler odaları mescidi ve Sarrâchâne mescidi ve Kara Meydân mescidi ve Kavvâflar mescidi ve Gülşenî mescidi ve Harrâtîn mescidi ve Sâdât mescidi ve Megâribe mescidi ve Şeyh Bekrî mescidi ve Derbü‘l-Ahmer mescidi ve İbrâhîm Ağa mescidi ve Kantaratü‘l-Leymûn mescidi ve Hasan Şâzilî mescidi ve Bâb-ı Hark mescidi ve Cemâmîz mescidi **[Y 106a]** ve Tabbâgîn mescidi ve Şeyh Ken‘ân mescidi ve Şücâ‘uddîn mescidi **[Q 198a]** ve Resûl Efendi

mescidi ve Zülfikâr Kethudâ mescidi ve Reyhân Ağa mescidi ve Seyyid Alî mescidi ve Şeyh Abbârî mescidi {ve Kaçmaziyye câmi‘i kurbunda Mihmândâr mescidi}. Ve’l-hâsıl Gazâlî tahrîrâtına nazar edüp cemî‘i mesâcidleri tahrîr eylesek makdûr-ı beşer değildir, bir mücelled kitâb olur.

el-Faslu’s-sâbi‘ ve’l-ışrîn
Şehr-i Mısır içre olan medreseleri beyân eder

Evvelâ Hazret-i Ömer fethinden sonra âl-i Osmâna gelince Mısır’a mutasarrıf olanlardan Emeviyyûn ve âl-i Abbâsiyân ve Eyyûbiyân ve İhşidiyyûn ve Fâtımiyyûn ve Ekrâd ve Türkmâniyân ve **[P 196a]** Çerâkese ve âl-i Osmâna gelince Mısır’a on yedi devlet-i selâtînde üç yüz kırk nefer pâdişâh Mısır’a mutasarrıf olup her biri birer medrese binâ etmişlerdir. Ve anların niçe yüz vüzerâ ve vükelâları ve a‘yân-ı kibârları Mısır’ı amâr edüp üç bin altı yüz medrese-i âbâdân var idi. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile evkâfları harâb olup medârisleri dahi harâb olmuşdur.

Lâkin hâlâ amârlardan Sultân Hasan ve Sultân Kalavân ve Sultân Sâlih ve Sultân Berkûk ve Sultân Ferec ve Sultân Kayıtbay ve Sultân Çakmak ve Sultân İnal ve Sultân Eşref ve Sultân Seyfeddîn ve Sultân Aybeğ et-Türkmânî ve’l-hâsıl Mısır içinde yüz elli altı selâtîn ve ibnü‘s-sultân câmi‘leri vardır, cümlesinin birer medresesi hâlâ ma‘mûrdur ve başka minâreleri var, anları gören câmi‘ zan eder, ammâ değildir, cümle medresedir.

Ve Bâb-ı Hark kurbunda İskender Paşa medresesi, Rûm tarzı hücreleri ve hareminde havz u şâzrevânı revân olmada, ders-i âmı ve talebeleri mevcûddur.

Ve medrese-i Dâvûdiyye.

Ve Salîbe’den aşağı medrese-i Sultân Sargıtmış, câmi‘ gibi üç tabaka minâresi var. Mevleviyyet pâyesi ile ders-i âmı var. Nâzırı ve müte‘addid hücreleri ve hareminde havz-ı azîmi ve mihrâbı vardır.

Ve Şeyh Merzûk-ı Kifâfî kurbunda medrese-i Karâfiyye, fevkânî bir medrese-i kadîmdir.

Ve medrese-i Süleymân Paşa, Sarrâchâne içinde Rûm tarzı cümle hücreleri kârgîr kubbedir. Hareminde âbdesthâne ile ma‘mûr [u] müzeyyen medresedir. İç kal‘ada Şeyh Sârî‘de câmi‘i olan Tavâşî Süleymân Paşa’nındır. Yeniçeri ağaları nâzırıdır.

Ve medrese-i Bâsıtıyye, üç aded şâhâne medârislerdir.

Ve Ömer ibnü‘l-Fârız’a giderken medrese-i Kaysûniyye, tahtânî azîm-binâ medresedir. Ve üç tabaka bir minâresi var, anı gören bir câmi‘-i azîm sanır. Kapusunun iki cânibinde, [115] âyeti tahîr olunmuşdur. Dahi altında (târîh):

Sene erba‘în ve seb‘imi’e [740] mine’l-hicreti-**[Y 106b]**-*n-nebeviyye.*

Ve medrese-i Hisâbiyye, ma‘mûr medresedir. Ve medrese-i el-Melikü‘l-Kâmil, Mısır içindedir. İbtidâ Mısır içre dârü‘l-hadîs bu medrese binâ olunmuşdur.

Ve İmâm Şâfi‘î‘de medrese-i el-Melikü‘l-Kâmil, ve yine İmâm Şâfi‘î türbesi kapusu önünde bir Şâfi‘î havuzu ve bir azîm sebîlhâne suyun karye-i Besâtîn kurbunda Birketü‘l-Habeş‘den su kemerleri ile Nîl suyun getirüp hayrât-ı azîm eden bu el-Melikü‘l-Kâmil’dir. Ve şehr-i Dimyât’da dahi bî-nihâye hayrâtları vardır. Âhir-i kâr Kâmil’in devleti kâmil

olup sene 635'de oğlu el-Melikü'l-Âdil Ebûbekir halîfe oldu.

Ve medrese-i Sultân Salâhaddîn, sene 575'de İmâm Şâfi'î kurbundadir ve sene 572'de Mısır'ın iç kal'asın binâ eden Yûsuf Salâhaddîn'dir.

el-Faslu's-sâmin ve'l-ışrîn
Mısır içinde selâtîn-i selefin binâ etdüği dârü'l-hadîsleri beyân eder

Şehr-i Mısır içre cümle sekiz yüz altmış mahsûs dârü'l-hadîs vardır. İlm-i hadîsden gayrı bir fünûn görülmez. Hemân câmi'-i Ezher etrâfında kırk dârü'l-hadîs vardır. Cami'-i Mü'eyyed'de Müslim [ve] Buhârî tilâvet olunur. Dârü'l-hadîs-i Echerî'de dahi Buhârî görülür.

Hâsıl-ı kelâm cümle dârü'l-hadîsleri bir bir takrîr [ü] tahrîr eylesek bir müdevven olur. Hemân hulâsa-i kelâm şehr-i Mısır ilm-i hadîs kânıdır. Elli binden mütecâviz muhaddis kimesneler vardır. Her birinin derûnunda râvîsiyle yigirmişer otuzar bin hadîs-i şerîf vardır. Ve Kur'ân-ı Azîm huffâzı gibi meşhûr hâfız-ı hadîs a'mâlar vardır kim kırk elli bin hadîs cem' eyleyüp Müslim [ü] Buhârî tilâvet ederler. Ve mevzû' ve gayr-ı mevzû' hadîsleri eyle zabt etmişlerdir kim gayrı ulemâ yanlarında bir hadîs okunmağa kâdir olamazlar. Ve Mısır'da ulemâ-yı muhaddisîn sâyir ulemâdan mu'teberdir kim i'zâz [u] ikrâm ederler. Ammâ ne hikmetdir, her kim ilm-i hadîse mâlikdir, yüzünden nûr tamar.

Ve bu cümle dârü'l-hadîslerde dahi birer mihrâb ve fukarâları ve hücreleri ve ders-i âmları vardır. Haftada üç kerre azîm cem'iyyet olup muhaddisîn gürûh gürûh derse giderler.

el-Faslu't-tâsi' ve'l-ışrîn
Mısır-ı Kâhire içre dârü'l-kurrâları beyân eder

Evvelâ Mısır içinde üç yüz yetmiş dârü'l-kurrâ vardır. Ekseriyyâ câmi'lerde selef pâdişâhları e'imme ve hutabâsı ve mü'ezzinân [u] eczâhânı içün her bir câmi'de birer şeyh-i kurrâ ta'yîn etdiklerinden mâ'adâ a'yân-ı kibâr dahi gayrı yerlerde mahsûs kubbeler ile dâr-ı kurrâlar inşâ etmişler. Cümle meşâyih-i kurrâlar talebelerine vasıyyet edüp Kitâb-ı Cezerî'den bu ebyâtı okurlar, beyit:

Ve'l-ahzü bi't-tecvîdi hatmün lâzımu,

Men lem yücevvidi'l-Kur'âna âsimü.

diyüp tamâm ilm-i tecvîd üzre mahâric-i hurûfu kemâ hüve hakkuhu icrâ etdikden sonra, beyt: **[Y 107a]**

İz vâcibün aleyhim muhattemü,

Kable'ş-şurû'ı evvelen en ya'lemü.

kavli tamâm olup hıfzı tekmîlden sonra İbn Kesîr'i tekmîl edüp Cezerî'ye ve Şâtibî'ye de tahrîr olduğu üzre cemî'i me'hazları zabt edüp kırâ'at-ı İbn Kesîre ve kırâ'at-ı Seb'a'ya andan kırâ'at-ı Aşere'ye andan kırâ'at-ı Takrîb'i tekmîl-i fünûn ederler. Ammâ Mısır'da ba'zı imâmlar on yedi kavil üzre mihrâbda muktedâ-yı nâs olup imâmet ederler. Ammâ cümleden Mısır'da kavl-i Kâlûn ve kavl-i Ebû Amr kavli üzre okumak makbûldür, ammâ Rûm'da Hafz kırâ'atı makbûldür. Bu kırâ'atlar Hazret-i Ömer hilâfetinde men' olup kendülerinden sonra kerîmeleri Hafza Hazret-i Osmân ile câmi'u'l-Kur'ân olup Hafza kızdan ahz olunduğıyçün kırâ'at-ı Hafz derler.

Ammâ Rûm'da asrımızda Hafz kırâ'atından gayrı İbn Kesîr ve Seb'a kırâ'atları iştihâr bulmamış idi. Ammâ üstâdımız Evliyâ Efendi Mısır'dan üstâdları Şeyh Ahmed hazretleriyle İslâmbol'a gelüp cümle ulemâ-yı Rûm ilm-i hıfza mukayyed olup ilm-i kırâ'at dahi şâyi' olup Şeyh Ahmed merhûm olup üstâdımız Evliyâ Efendi şeyhü'l-kurrâ olup kırâ'at-ı İbn Kesîr ve Seb'a ve Aşere ve Takrîb kırâ'atları iştihâr bulup, ammâ sâ'ir diyârda Rûm kadar icrâ-yı hurûf edemezler. Rûm halkı necîb ü reşîd mukalliddirler. **[P 196b]** Beyt:

Vehve eyzan hilyetü't-tilâveti

Ve ziynetü'l-edâi ve'l-kırâeti

Vehve i'tâu'l-hurûfi hakkahâ,

Min sıfatın lehâ ve müstahıkkıhâ.

kavli üzre mahâric-i hurûfa ri'âyet Rûm'a mahsûsdur.

Ammâ Mısır'da çok lahn-ı celî ve lahn-ı hafî ederler, ekseriyyâ hurûfları teshîl ve terkîk-i imâle ile icrâ ederler. Ammâ serî' hâfızları çokdur. Husûsan Mısır'daki asrımızda Şeyh Selâme ve Şeyh Abdülhak ve Şeyh Muhammed-i Gamzâvî ve Şeyh Hamdullâh-ı İsyûtî, bunlar fasîhü'l-lisân ve bedî'ü'l-beyân **[Q 198b]** Aşere ve Takrîb sâhibleri ve bunların emsâli yedi yüz şeyh-i kurrâ var idi. Hakîr tilâvet etdükde yemîn ederlerdi kim,

"Siz Şâmî'den tilâvet-i Kur'ân etmişsiz" derlerdi. Ve Mısır'ın cümle hamele-i Kur'ân ulemâsı gâyet mu'teberdir.

el-Faslu's-selâsin
Mısır-ı Ümmü Dünyâ içre cümle mekteb-i sıbyân-ı ebcedhânı beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır içre cümle iki bin on beş evkâfı dâ'im mekteb-i sıbyân tıflân püserân-ı ebcedhân vardır. Ve iki bin dahi evkâf-ı mu'attal mekteb-i hasbî vardır. Ve yüz elli altı selâtîn câmi'lerinin sebîlleri üstünde elbette birer mekteb mukarrerdir. Ve sâir vüzerâ ve vükelâ ve ağniyâ sâhib-i hayrâtların sebîlleri cümle dörd bin aded sebîldir, elbette her sebîl-i âlî üzre münakkaş mukarnaz ve revzenli kasr-ı Yûsuf-misâl mektebler mukarrerdir. A'yân-ı Mısır'ın de'bleri böyledir kim cümle mektebler **[Y 107b]** sebîller üzre mebnîdir. Ve etrâfında gûnâ-gûn perde-i zenbûrîleri ile setr edüp içinde cemî'i sıbyân tilâvet-i Kur'ân ederler. Bu hisâb üzre Mısır içre cümle 6176 aded mekteb olur. Ammâ cümleden selâtîn câmi'lerinin mektebleri mükellefdir. Evvelâ Sultân Gavrî mektebi ve Sultân Hasan mektebi ve Sultân Kalavân mektebi ve Sultân Eşref mektebi ve Sultân Mü'eyyed mektebi.

Ve'l-hâsıl cemî'i selâtîn mektebleri ve vüzerâ ve a'yân mekteblerinin hocaları nısf-ı Ramazân'da cümle fakîr fukarâ ve yetîm-i bî-nevâların, körpe kuzuların hocalar başına cem' eyleyüp boğazlarında kitâb-ı Kelâm-ı İzzetleri ile alay alay el ele verüp halîfeleri vesîle olup cümle sıbyânın nısfı "Allâhümme yâ Hannân" der, nısfı "Allâhümme yâ Mennân" deyü savt-ı a'lâ ile çârşû-yı bâzâr içre ubûr edüp mu'allimleri akîblerince mekteb nâzırı hânesine varup cümle sıbyân vakfullâhdan birer kat Mısır alacası ve harîr hil'atlar ve harîr arakıyyeler başdan ayağa geyinüp kırkar ellişer Mısır parası müretteblerin alup yine azm-i râh edüp sürûr [u] şâdumân ile "Yâ Hannân" ve "Yâ Mennân" diyerek ubûr ederler.

Bu hâl üzre şehr-i Mısır'da nısf-ı Ramazân'dan yevm-i Arefeye gelince mekteb-i sıbyân gûyâ tuğyân edüp gürûh gürûh nâzırlarına gelüp gitmededirler. Hakkâ ki azîm evkâflardır.

Vakt-i zuhr ve vakt-i asr oldukda cümle selâtîn câmi'lerinin minârelerinden Bilâlîler edâ-yı ezân-ı Muhammedîye âgâze etdiklerinde azametullâh Mısır'ın her köşe başında vâki' olmuş sebîller üzre her mektebde kırkar ellişer tîz bülend-âvâzlı püserân ma'sûmlar cümle bir âhengde bâng-i Muhammedî'ye rehâ buldurduklarında kâmil bir sâ'at-i nücûmî Mısır içinde makâm-ı hicâz ve segâh ve hüseynî ezân fasılları olur. Böyle mekteblerde ezân vermek bir diyâra mahsûs değildir.

Ve ba'de's-salât cümle sıbyân bir yere cem' olup ale'l-umûm sûre-i Mülk'ü tilâvet edüp andan salavât-ı tavîleye müdâvemet edüp sâhibü'l-hayrâta savâbın hibe edüp hayır du'â ederler. Bu âyîn dahi bir diyâra mahsûs değildir. Ammâ ekseriyyâ mekteblerde mücellâ tîz nefesli sıbyânlar birbirlerine hasmâne müselsel ezânlar tilâvet etdiklerinde istimâ' edenler hayât-ı cân bulur.

Ba'zı âyân-ı devlet ve ba'zı vüzerâlar alay ile ubûr edüp sebîllerinden âb-ı sâfî nûş etseler yukaru mektebden cümle sıbyân, âye[t]: [116] deyü feryâd ederler.

Ba'zı ehl-i kerem anlara kerem ederler. İşte Mısır'ın cemî'i mektebleri bu üslûb u tertîb üzeredir, ma'lûm-ı izzet ola, *ve's-selâm*.

Ammâ mekteb-i Ervâm yetmiş yerdedir. Eyle sebîller üzre kasr-ı âlî-misâl mükellef mektebler değildir. Mahalle içlerinde ekseriyyâ Gülşenî hazretleri tekyesi kurbunda üstâd-ı kâmil hattâtlar hocalar **[Y 108a]** dükkânlarda yetmişer seksener Rûm halkı pîçesi tufeylleri vardır. İlm-i hisâb ve ilm-i kitâb ve ilm-i kırâ'at okurlar. Bunlarda fellâhîn ve Hazarî sıbyânları yokdur. Rûm hocaları bu mahallerde sâkinlerdir.

el-Faslu'l-hâdî ve selâsîn
Mısır-ı Kâhire-i Mu'izziyye içre olan tekyegâh âsitâne-i dervîşân beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır içre üç yüz altmış tarîk meşâyihleri kim vardır, cümle tarîklerin ser-tâcı tarîk-ı ulemâ ve sulehâ-yı ehl-i şerî'at ve ehl-i tarîkat ve ehl-i ma'rifet ve ehl-i hakîkat Muhammedîdir. Andan tarîk-ı sânî Hazret-i Ebâbekrü's-Sıddîk ve ol gâru'r-refîkdir kim ibtidâ Hazret-i Risâlet'den cihâz-ı fakrı kabûl edüp Hazret'den bî'at edüp tarîk-ı Nakşibendiyye olmuşdur kim anlara tarîk-ı Hâcegân derler. Velveleleri Belh [u] Buhârâ ve Horâsân'a ve Rûm'a ve Kürdistân'a düşmüşdür. Bu tarîkden on iki tarîk müteferrik olmuşlardır, cümlesi Nakşibend'e müntehîdir.

Andan tarîk-i (sânî) Hazret-i İmâm Alî'dir kim Hazret'den cihâz-ı fakrı kabûl edüp Halvetî tarîkı olmuşdur. Ve tarîk-ı Celvetî gibi üç yüz tarîk bu Alî'nin Halvetî tarîkından müteferrik olup cümlesi tarîk-ı Halvetî'ye müntehîdir.

Andan tarîk-ı İmâm-ı A'zamî, cümle tarîklere sirâc olmuşdur. Andan tarîk-ı Şâfi'î, andan tarîk-ı Mâlikî, andan tarîk-ı Hanbelî ve Kâdirî ve Sa'dî ve Bedevî ve Rufâ'î ve Râ'î ve Dessûkî ve Burhânî ve Vâhidî ve Yesevî ve Kümeylî ve Abbâsî ve Edhemî ve Bekrî ve Sâdâtî ve Veysî ve Alevî ve Haydarî ve Şemsî ve Mevlevî ve Veledî ve Uşşâkî ve Fenâyî ve Yemenî ve Bektaşî ve Kalenderî ve Samûdî ve Bayramî ve Hamzavî ve İdrîsî ve Ömer Rûşenî ve İbrâhîm-i Gülşenî ve Sinânî ve Zeyniyye ve Ni'metullâhî ve Nûrbahşî ve

Mutâvi‘î ve Şenâvî Şennâyî Şenâyî ve Su‘ûdî ve Leysî ve Fârızî ve Hâmûşî ve’l-hâsıl cümle üç yüz altmış tarîkden mâ‘adâ niçe bin tarîk meşâyihleri vardır kim ser-tâc-ı Resûlü‘s-Sakaleyn hadîs-i şerîfinde buyururlar kim, hadîs: [117] mazmûnu üzre niçe bin tarîk vardır. Ammâ dîdedûz-ı sahâyif-i âsâr-ı iber olan erbâb-ı basara hafî değildir kim silsile-i aliyye meşâyih-i kirâm bi-hasbi’l-meşârib birkaç şu‘beye münşa‘ib olup her biri birer diyâra şâha-i sâyedâr berg [ü] bârlı kol salmışlardır. Ammâ üçer binden mütecâviz tarîk-ı fukarâ Mısır’da mevcûd olup âyîn-i Muhammedî ederler. Cümle ehl-i Mısır ehl-i tevhîddir. Hâlâ bu tarîkler içün,

Şehr-i Mısır’da bin altmış tekye vardır, ammâ ma‘mûr [u] âbâdân olanları beyân eder

Evvelâ cümleden evvel iki yüz âsitâne-i Seyyid Ahmed el-Bedevî vardır. Ve eyâlet-i Mısır’da halîfelerin defteri mûcebince iki bin altmış tekye-i Bedevî‘dir. Her sene halîfeleri mevlûd-ı kebîreye gelüp tecdîd-i bî‘at ederler. Zîrâ Mısır halkı cümle Seyyid **[Q 199a]** **[Y 108b]** Ahmed el-Bedevî‘ye mu‘tekidlerdir.

Hattâ bir işe muztarib olsalar *“Yâ Allâh yâ Seyyid Ahmed el-Bedevî”* derler.

Ve mahkemede yemîn îcâb etse “*Bi-sırrı Bedevî ve bi-sırrı Ebü‘l-yetâmîn”* **[P 197a]** deyü yemîn ederler.

Mısır içre azîm âsitâneleri ve metîn evkâfları ve üç kerre yüz bin boğazı kırmızı ridâlı ve gözleri sürmeli fukarâları vardır. Baş âsitâneleri Mısır’dan iki menzil şimâl cânibinde hâk-i Garbiyye’de kasaba-i Tanta’nın vasatında bir azîm âsitânedir. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur, *kuddise sırruh.* Ammâ Mısır içindeki ulu âsitânesi Kadıasker sarâyı kurbunda tarîk-ı âm üzre,

Tekye-i Şeyh Merzûk-ı Kifâfî

Halîfe-i Bedevî‘dir. Selîm Hân-ı Evvel’de hayâtda olup Ebussu‘ûd-ı Cârihî ile “*Yâ Selîm ta‘al, iclis el-Mısır”* diyen şeyhin biri dahi bunlardır. Tekyesi câmi‘i içindedir. Kırk elli hücre fukarâsı var, ni‘metleri mebzûldür. Şeyhleri Ahmed Halîfe’dir. Ve,

Tekye-i Şeyh Rufâ‘î

Sultân Hasan câmi‘i dibinde bir ulu âsitânedir, Tarîk-ı Burhânî‘dir. Yüz bin fukarâsı vardır. Mısır içinde bu tarîk halkı dahi çokdur. Mahmel-i şerîf alayı günleri beş yüz aded beyâz alemlerle yolları tezyîn ederler. Ser-çeşmelerinde İbrâhîm-i Dessûkî, Burhânî‘dendir. Seyyid Ahmed el-Bedevî ile mu‘âsır olup Bedevî‘nin İbrâhîm-i Dessûkî karındaşı oğludur. Buna dahi Mısır halkı gâyet mu‘tekidlerdir. Hattâ birbirleri mâbeyninde yemîn etseler “*Bi-sırrı müvelli’n-nühâs”* derler. Ya‘nî “Bakır alemini dönderici İbrâhîm-i Dessûkî” derler.

Hakîkat bir ulu alâmet zâhir olacak olsa İbrâhîm-i Dessûkî‘nin kabr-i şerîfi üzre olan bakır alem birkaç gün evvel dönüp hareket etmeğe başlarlar, andan ma‘lûmları olur kim bir alâmet zâhir olur. Bu İbrâhîm-i Dessûkî‘nin dahi iki kerre yüz bin Burhânî fukarâsı vardır. Âsitânesi Reşîd’e karîb Nîl kenârındadır. Mahallinde tahrîr olunur. Ve yine Mısır içinde,

Tekye-i İmâm Şâfi‘î

Gâyet ulu âsitânedir. Her sebt gecesi beş altı bin fukarâ ve zu‘afâ cem‘ olup sabâha dak ihyâ edüp iki yüz üç yüz hatm-i şerîf tilâvet olunur. Başka bir mahalledir. Cümle fukarâ-yı

Şâfi‘îlerdir. Vakfullâhından fukarâlarına ni‘metleri mebzûldür. Ve mevlûd-ı Şâfi‘îde on bin âdem me’kûlât [u] meşrûbâtları ile varup ihyâ ederler kim ol gece ervâh-ı Resûl-i Ekrem anda hâzırdır, derler. Ve ana karîb,

Tekye-i İmâm Ebü‘l-Leys

Bu dahi bir ulu âsitânedir. Başka bir mahalledir. Cümle fukarâsı anda sâkinlerdir kim anlara Leysîler derler. Evkâflarından ni‘metleri mebzûldür. Andan,

Tekye-i Ebussu‘ûd-ı Cârihî

Başka bir mahalledir. Mısır’ın cenûbî cânibinde şehir hâricinde bir ulu nazargâhdır. Bunlar dahi Selîm Hân **[Y 109a]** asrında hayâtda olup “*Yâ Selîm ta‘al ile’l-Mısır”* diyen bunlardır. Niçe bin keşf [ü] kerâmâtları zâhir ü bâhirdir. Fukarâsına Su‘ûdî derler, bir halîm selîm âdemlerdir ve ulu âsitânedir. Andan,

Tekye-i Sâdât

Bunlara Mısır’ın nısfı vakf olunmuşdur. Bunlar Mağrib-zemîn’inden geldiklerinde üç sene Mısır’da Nîl taşmayup kaht [u] galâ olur. Ehl-i Mısır ricâ ederler kim Nîl-i mübârek taşa. Anlar Nîl’e emr edüp derhâl Nîl eyle cûş [u] hurûşa gelüp üç sene gelmedüği bir ânda gelir. Cümle Mısır halkı ”*Yâ Allâh, yâ sâdât”* derler. Azîm âsitânedir ve fukarâları çokdur. Ve cebel-i Cûşî dibinde,

Tekye-i Ömer ibnü‘l-Fârız

Her cum‘a namâzından sonra beş altı bin âdem cem‘ olup sûre-i Kehf’i tilâvet edüp evrâd [u] ezkârlarından sonra tevhîd-i sultânî olup aşr-ı şerîfler tilâvet olunmağa başlar kim cemî‘i hoş-elhân hâfız-ı Kur’ân imtihânen murâd edindikleri aşr-ı şerîfden tilâvet edüp câna safâ verirler. Andan cemî‘i hoş-âvâz bülend savt-ı hazîn ile Şeyh Ömer’in Tâ’iyye kasîdesin âgâze-i hicâz uşşâk ile tilâvet etdiklerinde cümle uşşâk mest [u] medhûş bî-hûş olurlar. Zîrâ ol gün anda cümle uşşâkân [u] sâdıkân büdelâ ve ümenâ ve evtâd ve nücebâ vü nükabâ ve mecâzibûn melâmiyyûn andadır.

Ve niçe kerre Hazret-i Risâlet’in cemâl-i bâ-kemâlin müşâhede etmiş âşık-ı serbâz mümtâz ser-efrâzlar vardır. Ve her cum‘a bizzât Hazret-i Resûl-i Kibriyâ hâzırdır deyü böyle izdihâm olur kim âdem âdemin omuzunda otursa bir âdem rencîde-hâtır olmayup cümle mahzûz olurlar, aceb hikmetdir.

Ve bu âsitânede bay u gedâ demek yokdur. Cümle balık gibi biri biri dizinde meks ederler. Altı yüz mikdârı fukarâsı vardır. Ni‘metleri ades çorbasıdır, cümle hâzır olan ihvâna mebzûldür. Andan yukaru,

Tekye-i Şeyh Şâhîn

Hakkâ ki şâhin kayası-misâl bir kaya üzre şehr-i Mısır taht-ı pâyda nümâyân bir âlî âsitânedir. Câmi‘i ve minâresi var. Bunda dahi ba‘de salâti’l-cum‘a âşıkân cem‘ olup tevhîd [ü] tezkîr olur. İki yüz mikdârı fukarâsı vardır. Andan,

Tekye-i Şeyh Cûşî

Cebel-i Mukattam ki Mısır’ın iç kal‘asına havâle bir cebel-i âlî üzre bir âsitâne-i cihân-nümâdır kim cümle Mısır zîr-i pâda nümâyândır ve gâyet havâdâr tekyedir. Bir câmi‘i ve kırk elli dervîşânları vardır. Âb-ı hayât suları aşağı Mısır’dan develer ile paşa

kethudâsı toldurur, anın direğidir. Andan aşağı Garâfede,

Tekye-i Şeyh Akabe-i Âmirü'l-Cüheynî

Sahâbe-i kirâmdandır. Sene 1063 târîhinde Hasekî Mehemmed Paşa müceddeden câmi' ile ve minâresiyle ve tekyesiyle kal'a-misâl bir âsitâne binâ eylemişdir kim ta'bîr olunmaz. Yetmiş seksen fukarâsı vardır. Andan, **[Y 109b]**

Tekye-i Besâtîn

Nîl'e karîb bir beled içinde havz u şâzrevânlı bir bâğ-ı İrem tekyedir, Nakîbü'l-eşrâf hükmündedir. Fukarâları şürefâlardır. Müte'addid maksûre ve matbahları vardır. Andan,

Tekye-i Tîr-endâzân

Kademü'n-Nebî'ye muttasıl bir tekyedir. Cümle kemândârân ve tîr-endâzân anda gelüp kesb-i havâ ederler. Başka matbahları ve müte'addid hâneleri ve sâkıyeleri vardır. Ve her pehlivânın birer nişân taşları vardır. Ve buna muttasıl,

Kademü'n-Nebî

vardır. Cümle bu hayrâtlar Defterdâr İbrâhîm Paşa'nındır. İnşâallâh mesîregâhlar mahallinde tahrîr ederiz, zîrâ hayrât-ı azîmdir. Andan şehir kenârında,

Tekye-i Hazret-i Sitti Nefîse

Bir ulu âsitânedir. İki yüzden mütecâviz fukarâsı ve türbedârı ve tekyenişîni ve nâzırı vardır. Âyende vü revendeye ni'meti mebzûldür. Andan Kabr-i Tavîl kurbunda,

Tekye-i Şeyh Nûrullâh el-Bedevî

İki yüz mikdârı fukarâsı vardır. Andan Gavrî kemerleri kurbunda kömlük içinde,

Tekye-i Hazret-i Zeynelâbidîn

Kal'a-misâl beden beden bir ulu âsitânedir. İçinde kırk elli fukarâsı vardır, ammâ ni'metleri yokdur. Mâ-tekaddem azîm evkâf imiş. {Ve yine Mısır içinde Bâb-ı Hartu's-Sakkâyîn kurbunda,

Tekye-i eş-Şeyh (–) (–)

Bir minâreli bir kâr-ı kadîm köhne câmi' var. Meydânında fukarâ-yı müsebbib gılâl satarlar. Ve yine Mısır içre Kantaratü's-Sunkur kurbunda halîc kenârında,

Tekye-i eş-Şeyh Halvetî

Ulu âsitânedir ve müte'addid (–) fukarâ savma'aları var. Ve bunda yekpâre bir yeşil sommâkî mihrâb vardır kim diller ile ta'bîr olunmaz. Azîz Abdurrahmân Efendi hazretleri ser-i sa'âdetine siyâh destâr-ı Alî sarup niçe bin fukarâsıyla mezkûr yeşil mihrâb dibinde tevhîd [ü] tezkîr ederler.

Ve bu âsitânede cum'a kılınur ve bir hoş câmi'i var, Halvetî câmi'i nâmıyla şöhre-i şehir olmuş bir câmi'-i tahtânîdir. Ve haremindeki bâğçeye muttasıl bir âb-ı hayât kuyusu vardır. Ve matbahında şeb [ü] rûz ni'meti fukarâya mebzûldür. Ve yine Mısır içinde Bâbü'ş-Şa'riyye kurbunda,

Tekye-i eş-Şeyh Hazret-i Şa'râvî

Hâlâ hayâtdadır. (–) (–) Şeyh ed-Dîn eş-Şeyh ed-Dîn Çelebi efendi niçe yüz aded fukarâsıyla şeb [ü] rûz tevhîd-i Rabbü'l-izzet'e meşgûllerdir. Ve matbah-ı it'âmında şeb [ü] rûz fukarâya **[P 197b]** (–) (–)ni'meti mebzûldür.} Andan şehir içinde,

Tekye-i Şemseddîn el-Hanefî

Halîce karîb ulu âsitânedir. Câmi'i ve tekyesi ve yüz elli fukarâsı dâ'imâ tevhîd [ü] tezkîr edüp müte'addid hücreleri vardır. Ve âyende vü revendeye ni'meti mebzûldür. Andan Salîbe sûkunda,

Tekye-i Şeyhûniyye

{Sultân Hasan'ın vezîridir.} Bir azîm âsitâne-i Şeyh Abdülkâdir el-Cîlânî tekyesidir. On altı sütûn üzre mebnî tavanı münakkaş bir âsitânedir. Hareminin vasatında bir havz-ı azîmi sekiz sütûn üzre bir beyâz kubbe-i âlîdir. Haremi serâpâ beyâz mermer-i **[Y 110a]** hâm döşelidir.

Ve bu âsitânenin sağ köşesinde bir kapudan içeri üstü mestûr bir meydândır. Etrâfı kat-ender-kat fukarâ-yı Kâdirî hücreleridir. Ve ol meydânda **[Q 199b]** cümle fukarâ semâ', tevhîd, safâ ederler. İki yüzden mütecâviz fukarâları vardır. Fakr [u] fâkada riyâzât [ve] mücâhede sâhibi kimseler vardır kim yüzlerinden nûr tamar. Ve mecma'-ı fukarâ ve ulemâ kânı bir âsitâne-i Kâdirîdir. Ve evkâf-ı gâyet kavîdir, âyende vü revendeye ni'met-i mebzûldür. Nâzırı Mısır vâlîlerinin imâmlarıdır. Senevî toksan bin para imâma hulvânı hâsıl olur.

Ve bu tekyenin şâhrâhdaki kapusu üzre üç tabaka bir minâre-i serâmedi var. Ve bu tekyeye nazîre tarîk-ı âmın karşusunda câmi'-i Şeyhûniyye var. Tekye ile câmi' ikisi bir tarz üzre binâ olmuşdur. Pençereleri şâhrâha nâzırdır.

Ve bu tekyenin şeyhi Emîr (–) (–)Çelebi'dir. Halîm selîm sâhib-i tab' sâdât-ı kirâmdan mahdûm-ı mükerrem çelebidir. Ve şehr-i Mısır içre dörd yerde tekye-i Kâdirî vardır, ammâ bu cümleden mükellefdir. Ve buna karîb yine Salîbe çârşûsu içre,

Tekye-i Şeyh Abbâr

Hâlâ hayâtda mazınne-i kerâme bir büyük kimesnedir. Zâviyesinde sâkindir. Hânesinden taşra aslâ çıkmaz, münzevî ve perhîzkâr savm-ı Dâvûd ile geçinir bir zât-ı şerîfdir. İftârda yigirmi dirhem arpa etmeği yiyüp bir kâse süd içer, gıdâları oldur. Âlim ü âmil ve fâzıl ü kâmil müstecâbü'd-da've bir azîz-i müteverri' ve ehl-i perhîz ve sâhib-i riyâzat kimesnedir.

{Menâkıb-ı Şeyh Abbârî Efendi *sellemehullâh}*

Hattâ hakîr Defterdâr Ahmed Paşa nüzûlünden üç gün mukaddem Şeyh Abbârî hazretlerinde idim. Esnâ-yı kelâmda "Paşa ne kârdadır", buyurdular. Hakîr eydüp,

"Mekke ve Medîne hizmetine takayyüd edüp du'â-i hayrınıza meşgûldür" dedim. Hemân keşf edüp buyurdular kim,

"Acabâ üç günden sonra bizim zâviye önünden geçüp bizi su'âl eder mi ki?" buyurup bir rumûz işâret etdiler. Huzzâr-ı meclis olanlar şeyhin işâretinden nakş alup,

"Paşa fukarâ muhibbi değildir", deyü ba'zı sihâm-ı ta'n u teşnî' ile paşaya zebân-dırâzlık

etdiler. Hemân şeyh,

“Lâ lâ, ne olursa min-indillâh olursuz, bed-du‘â etmen. Bi-emrillâh bu Mısır’da ziyânkâr çekirge durmaz, helâk olur. Ve benî âdemin de ziyânkârı durmaz ve şeb [ü] rûz fitne [vü] fesâd eden dahi mu‘ammer olmaz” deyü işâret-âmîz kelimâtlar buyurdular.

Hikmet-i Hudâ üçüncü gün Rûmeli meydânında cümle asker pür-silâh olup bir gulû-yı âm oldu kim âdem deryâ gibi temevvüc edüp Azebler kapusu önünde Abdülfettâh nâm anbâr-ı Yûsuf kâtibin atından yıkup pâre **[Y 110b]** pâre etdiler ve paşanın aşağı enmesin taleb etdiler. Bilâhire paşayı bilâ-sebeb azl edüp aşağı endirdiler. Paşa tevâbi‘i levâhıkı ile Salîbe çârşûsu içinden ubûr edüp Şeyh Abbârî‘nin huddâmları paşaya selâma durup paşa şeyhin hâl hâtırın su’âl edüp alay ile Hacı Paşa sarâyında meks edüp anda mihmân oldu.

Hâsıl-ı merâm şeyhin üç gün mukaddem “Paşa buradan alay ile geçüp hâl hâtırımız su’âl eder mi?” işâreti üçüncü gün vücûd buldu. Böyle keşf [ü] kerâmet sâhibi azîz kimesnedir. Cemî‘i zamânda kendü eline ve ehl [ü] evlâdı destine harâmdan ve helâlden dirhem dinâr girmemişdir. Ammâ alâ-tarîkı‘l-hedâye pirinç ve bal ve yağ ve kamh makûlesi hedâyâları alır, kisveleri yine hedâyâ boğası hil‘atlerdir. Böyle bir azîz-i Cem-cenâb sultân-ı fukarâdır. Tekyesinde cümle fukarâsı rızâ lokmasıyla kifâflanırlar, *ve’s-selâm.*

Ve Rûmeli meydânının şarkî nihâyetinde,

Tekye-i Hâcegân

Bir kân-ı fukarâ tekyedir. Cümle Özbekîler ve Belh [u] Buhârâ fukarâları anda sâkinlerdir. Evkâfları za‘îf olmağile nezerât ile geçinürler. Hattâ Selîm Hân İslâmbol’dan azm-i Mısır deyüp gelirken bir fukarâ-yı Nakşibendî dörd yüz vukiyye bir kırmızı sengîn amûd-ı sommâkî pâresin ketifine urup Selîm Hân’ın nazarında bu taşı tâ Mısır’a dak getirüp ba‘de’l-feth-i Selîm bu tekyeyi kendüye binâ edüp hâlâ kendüsi tekyenin cenbinde medfûndur, ol amûd pâre tekyenin kapusu üzre demir zencîrler ile maslûbdur kim âyende vü revendenin manzûrudur kim bir deve bârı pârçe-i sommâkîdir. Hakkâ ki kerâmetdir. Ve ana karîb Sultân Mü’eyyed Hân bîmârhânesinde,

Tekye-i Özbekiyân

Bir küçük tekyedir. Evkâfı yokdur, hemân rızâ lokmaları ile geçinir, Özbekî ve Hindî ve Belhî ve Bengâlî ve Selîmânî ve Moğol u Boğolî bir alay fukarâlardır. Bir zâviyeleri var ve şeyhleri mazınne-i kerâme bir kimesne olduğundan cümle fukarâ şem‘ine pervâne olup cem‘ olurlar. Andan,

Tekye-i Nizâmiyye

Sene 733 târîhinde Şeyh Nizâmeddîn hazretleri tarîk-ı Halvetîde bir ulu sultân imiş, kendü mâllarıyla tekyegâh-ı fukarâ olmagiçün Sultân Muhammed ibn Sultân Kalavân’dan me’zûn olup Bâbü‘l-Vezîr hâricinde bir püşte üzre cihân-nümâ bir âsitâne bünyâd etmişdir kim Mısır içinde nazîri yokdur. Bir câmi‘-i latîfi ve iki yüz mikdârı fukarâ hücreleri ve müte’ehhil fukarâ hücreleri başka, mücerred başka ve bir meydân-ı âlîde tevhîd olunur, beyâz mermer ile döşelidir.

Ve matbah-ı âlîsinde âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Hattâ hakîr Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz asrında bu hakîr bir sene nâzırı olup **[Y 111a]** cânib-i vakfın

fâ'izinden bir Mısrî kîse harc edüp câmi‘ ve tekye dürr-i beyz-âsâ oldu. Ve iki vakit ta‘âmı mebzûl oldu.

Senevî yedi kîse îrâdı, dörd kîse masrûfu vardır. Gâyet metîn evkâfdır. Hattâ İslâmbol'da merhûm olan Mısrî Ömer Efendi kırk sene bu Nizâmiyye tekyesinde sâkin olup fünûn-ı şettâya mâlik olmuş. Bir ruhâniyyetli tekyedir. Şeyh Nizâmeddîn-ı Isfahânî hazretleri bu âsitânede âsûdedir. Ve Sultân Hasan câmi‘i dibinde,

Tekye-i Vâhidî

Cümle Hindîler bunda sâkinlerdir. Yaz meydânları ve kış meydânları ve birkaç hücreleri vardır. Evkâfları yok idi, Cânpûlâdzâde'nin hazînedârı İbrâhîm Çelebi iki cirâye ve tekye sakfında on dükkân akârât etdi. Kırk sene dünyâ kelâmını söylememiş Hindî vardır, hemân summun bükmün olup rûz [u] şeb ibâdete meşgûldür. Ba‘zısı üç ay ayağ üzre durur, ibâdet edüp yine kâyim olur, böyle fukarâlar vardır. Andan,

Tekye-i İmâm Hüseyin

Sene (–) târîhinde âl-i Abbâsiyândan (–) binâsıdır. Bir ulu câmi‘dir. Câmi‘in içinde olan amûdlar Ka‘be-i şerîf cirminde olmak ile Ka‘be-i şerîfin siyâh örtüsün paşa seyr etdükden sonra bu câmi‘e getirüp mezkûr direklere kuşadup her sene Ka‘be örtüsün bunda dikerler. Bu tekyenin başka fukarâları ve türbedârları vardır ve ni‘metleri kendülere ancak kifâyet eder. Ulu âsitâne olduğundan cânib-i erba‘adan nezerât ve me'kûlât [u] meşrûbât **[P 198a]** çok gelir. Ve Demirkapu kurbunda,

Tekye-i Hazret-i Şeyh İbrâhîm Gülşenî

Sene 940 târîhinde Süleymân Hân asrında kendü mâlları ile binâ **[Q 200a]** etmişler. Şâhrâh-ı Muhammedî üzre bir ulu âsitânesi var. Hareminin kapusundan yigirmi kademe taş nerdübân ile çıkılır. Biri biri içre üç kat kapudur. Tarîk-ı âma mekşûf evvelki büyük kapunun sağ tarafı çerçivesinde, [118] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kapu ile orta kapu mâbeyninde bu ebyâtlar bir levha üzre celî ta‘lîk hat ile tahrîr olunmuşdur, kıt‘a:

Dergâh-ı Gülşenî kim pür-zevk pür-safâdır

İcrâ olan hep anda âyîn-i Mustafâ‘dır

Dergâh-ı Gülşenî‘den dûr olma ey Gedâyî

An kim gedâsı halka hâdî-i reh-nümâdır.

deyü terkîm olunmuşdur.

Ve bu kapudan içeri girirken sebîlhâne-i fukarâdır. Sebîlci dede cümle kûzeleri ûd amber ile buhurlayup âb-ı rakîk ile mebzûl eder.

Andan geçüp yedi kademe nerdübân ile büyük harem-i şerîfe çıkar kim bir beyâz mücellâ mermer-i hâm döşeli ak sahrâdır. Ve bu meydânın bir mihrâb-ı musanna‘ı **[Y 111b]** var, üstünde beyâz mermer üzre celî hat ile âye[t]: [119] âyeti terkîb olunmuşdur.

Bu haremin cânib-i erba‘ası kat-ender-kat fukarâ hücreleridir. Ve her hücrenin altında fıskıyyelerdir. Hücre sâhibleri merhûm oldukda ol fıskıyye zîr-i zemînine defn ederler. Ne

muhallefâtı kalursa bey‘ edüp mâlına göre eczâ-i şerîf ve hatm-i şerîf vakf edüp cümle fukarâ rûh-ı şerîfiyçün tilâvet edüp du‘âcı dede merhûmun ismin yâd ederler. Bir tekyede böyle hayrât yokdur ve her hücre altı mezâr olmak bir tekyeye mahsûs değildir. Aceb tarz üzre tarh olunmuş bir âsitânedir.

Ve hâlâ bu dergâhda üç yüzden mütecâviz fukarâ-yı Gülşenî vardır kim pâk u pâkîze cânlardır kim herbiri kûşe-i vahdetde ibâdetle meşgûl olup rıyâzât [u] mücâhede ile me’lûflardır.

Ve bu hareme her leyle-i cum‘ada ibrîşim zî-kıymet hâlîçeler döşenüp salât-ı ışâ edâ olup sûre-i Mülk tilâvet olundukdan sonra cümle uşşâk hâzır olup evrâd [u] ezkârlar tamâmından sonra tevhîd-i sultânîye başlayup cümle uşşâk el ele kol kola olup deverân ederek semâ‘-i safâ edüp tevhîd-i erreye meşgûl olurlar kim âsitâne-i Gülşenî gülşen-i bâğ-ı İrem olur. İki koldan zâkir ü şâkirler andelîb-âsâ nevâsâzlık ve nağme-perdâzlık edüp makâm-ı uşşâkda cümle uşşâkı mest [ü] medhûş edüp râstı karâr ederler. Ve Hâkî Dede ba‘zı fukarâlar ile micmerler ile ûd-i mülebbesler yakup cümle züvvârın yüzüne gülâb nisâr edüp cümle uşşâkâna sükker şerbeti bezl ederler.

Yedi sekiz sâ‘at bu tertîb üzre tevhîd-i sultânî olurken cümle zâkirân [u] şâkirânlar hoş-âvâz ile kavl [ü] edvâr üzre on iki makâm ve yigirmi dörd şu‘be ve kırk sekiz terkîbi ve yigirmi dörd usûl üzre icrâ edüp savt-ı hazîn ile zâkirler birbirlerine hasmâne müselsel kâr ve nakş ve zikr ve amel ve zecel ve dübeyt ve taksîm ve savt ve haznegîr şekilli tasnîfâtlar okuyarak dervîşân-ı âşıkânı sermest ederler. Zâkirin biri tevhîde fâsıla olup fukarâ sehel râhat olsun içün savt-ı Dâvûd ile Fuzûlî ve Rûhî ve Örfî ve Hayyâm ebyâtlarından bir dübeyt yâhûd penç beyt taksîm edüp cümle fukarâ kendüden geçüp bir gayrı makâmda tevhîd [ü] tezkîre âheng edüp ilâ-mâşaallâh bu üslûb üzre tevhîd ederler.

Ve bu âsitâneye gelen cümle erbâb-ı ma‘rifet ve âyân-ı devlet Ervâm halkıdır. Bunda evlâd-ı Arab giremez.

Ve bu âsitâne harem-i muhtereminin tâ ortasında eflâke ser çekmiş bir kubbe-i âlî içinde İbrâhîm-i Gülşenî hazretleri (–) aded evlâd-ı **[Y 112a]** evlâdları ile âsûdedirler. Bu dergâhın cânib-i şimâle bir musanna‘ ve murassa‘-misâl sîm-i hâlis ile pullar ve güller ve kitâbeler ile mebnî bir bâb-ı mu‘allâdır. Atebe-i âlîsi üzre âye[t]: [120] âyeti terkîm olunmuşdur.

Ve bu hattın fevkında bir kitâbe içre celî ta‘lîk hat ile müzehheb ve lâcüverd ile üstâd-ı kâmil bir âsâr etmiş kim bu kadar mürûr-ı eyyâm ile şiddet-i hârdan ve matardan zerre kadar rahnedâr olmayup bir âb-ı hayât hatt-ı latîfdir. Tastîr olunan târîh budur:

Güft târîh emîr-i û târîh

Mâte kutbu’z-zamân İbrâhîm.

Sene 940.

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kapudan içeri züvvâr girdikde dem-beste ve hayrân olur. Ol kadar zer ü zîver ile müzeyyen ve ol kadar zî-kıymet maslûbât âvîze-i musanna‘lar var kim benî âdem im‘ân-ı

nazar ile nazar etse âdem hayrân kalır. Binden mütecâvîz sîm kanâdîl ve billûr necef ve moran kanâdîller ile müzeyyendir.

Ve sandûka-i şerîflerinin cânib-i erba‘asında gûnâ-gûn şeb-çerâğ ve kandîldân ve şem‘dân-ı gûnâ-gûn ve buhûrdân ve gülâbdânlar var kim biri birinden âlü‘l-âl musanna‘ eşyâlar var. Teberrüken Horâsân pâdişâhlarından Takıyyüddîn Sultân iki çerâğdân ve şem‘dân göndermiş. Gören anları altun zann eder, ammâ sarı pirincdir. Ve eyle musanna‘dır kim zamânımız üstâdları anı îcâd etmeğe kâdir değillerdir. Herbiri birer âdem kaddidir. Ve niçe bin şem‘-i kâfûrî ile her şeb çerâğân ederler ve zerdûz hâlîçeler ile mefrûşdur.

Bu kubbenin tâ vasatında bizzât kendüleri sandûka içre âsûdedirler. Cânib-i erba‘asında Süleymân Hân ve Selîm Hân ihsânı Ya‘kût-ı Musta‘sımî ve Şeyh ve Karahisârî ve Dervîş Mehemmed ve Abdullâh Kırımî hatları ile Kelâm-ı İzzetler var kim herbiri birer Mısır hazînesi değer.

Ve husûsan kendülerinin te’lîfâtlarından niçe yüz mücelledler ve kitâb-ı *Ma‘nevî*‘leri ve *Dîvân*‘ları desti hatları ile kütüb-i mu‘tebereleri hâzırdır. Ve kendüleri kubbenin kıble dîvârı tarafında yeşil imâmeleri ile âsûdedirler. Gâyet mehâbet vardır.

Ve kabr-i İbrâhîm-i Gülşenîzâdelerden eş-Şeyh İbrâhîm Efendi.

Ve ibn eş-Şeyh Alî Safvetî ibn Ahmed-i Hayâlî ibn Hasan ibn Hayâlî ibn Hazret-i İbrâhîm Gülşenî *kuddise sırruhu’l-azîz.*

Ve alt yanında eş-Şeyh Ahmed-i Hayâlî, mâte sene 977.

Ve alt yanında eş-Şeyh Alî Safvetî, Şeyh Ahmed-i Hayâlî‘nin oğludur, nebîre-i Gülşenîdir, mâte sene 1005.

Ve anın alt yanında eş-Şeyh Hasan ibn Seyyid Hayâlî, mâte sene 1012.

Bunların yerine dâmâdı eş-Şeyh Mehemmed Efendi halîfe olup mâte sene 1014, ammâ bu kubbe içre sandûkası yokdur. Lâkin yine bu dergâhda medfûndur. Zîrâ bu kubbenin altı ve taşra semâ‘hâne haremi altı serâpâ zîr-i zemîn **[Y 112b]** fıskıyyedir, cümle meşâyih-i Gülşenî ve a‘yân-ı Gülşenî ve Rûşenî anda medfûndur.

Ve bu İbrâhîm-i Gülşenî Horâsân’a ve Belh’e varup Ömer Rûşenî hazretlerinden cihâz-ı fakrı kabûl etmişlerdir. Ömer dahi Seyyid Yahyâ-yı Şirvânî‘den izin almışlar. Silsileleri Hazret-i Alî-i Kerrâr’a müntehî olur tarîkdir. Ve ulu dergâhdır kim Rûm ve Arab u Acem’de ve Belh’de böyle bir evkâf-ı metîn tekye yokdur. Ve âyende vü revende ve devendeye ni‘met-i nefîsesi mebzûldür. Mısır’da nazîri yok bir rûhâniyyetli tekyedir.

Ve bunda olan erbâb-ı ma‘rifet dervîşân-ı **[P 198b]** zîşân bir tekyede yokdur. Herbiri tekmîl-i fünûn-ı tarîk etmiş ârif-i billâh dilrîşler var. Ve ilm-i edvâr gâ’ib olsa cihânda bir âğâze kalmasa îcâdına kâdir nefes sâhibleri fukarâlar var kim gûyâ herbiri Abdullâh-ı Fâryâbî ve Gulâm Nâsırî ve Gulâm Şâdî ve Fisagores-i Tevhîdî mertebesi üstâd-ı kâmiller vardır. Ve vâkıf-ı esrâr olduğumuz mertebe bu tekyenin **[Q 200b]** evsâfın tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olur. Ve bundan sonra şehr-i Mısır’da,

Şehr-i Mısır'ın garb cânibinde sâhil-i Nîl-i seylde bir hıyâbân-ı koyah içinde bâğ-ı İrem-misâl bir mesîregâh yerde Kasr-ı Bü'l-ayn demek ile müsemmâ bir teferrücgâh yerdir. Niçe mülûk-i selâtîn-i selefin nazargâhıdır. Ammâ ibtidâ bânîsi Sultân Melikü't-Tâhir'dir. Ve her sâhib-i hayrât birer âsâr ilhâk etmek ile kat-ender-kat kâ'a ve soffa ve kâhlar ve müte'addid hücreler ve havz u şâzrevân [ve] şâhnişînler inşâ etmişlerdir kim cemî'i a'yân-ı Mısır gelüp ol hücrelerde ayş [u] işret ederler. Ammâ bu bâğ-ı İrem'in tâ ortasında evce ser çekmiş bir beyâz kirec ile mestûr bir kubbe-i azîm âsitâne-i Bektaşiyân'dır. Derûn-ı kubbe bin âdem alur bir meydân-ı azîmdir, serâpâ beyâz mermer ile döşelidir.

Bu dergâhın cânib-i erba'asında kurbân postları döşelidir. Mihrâb dibinde Şeyh Mehemmed Dede, alt yanında baş halîfe, andan imâm, andan mü'ezzin, andan du'âcı, andan şerî'atçı, andan tarîkatçı, andan asâdâr, andan alemdâr, andan meydâncı, andan mihmândâr, andan aşçıbaşı, andan etmekçibaşı, hâsıl-ı kelâm cümle fukarâ postları üzre yollu yollarınca ber-karâr olup tâcların kec kılup her biri kendü işgâllerinde olup kimi ders ile mukayyed ve kimi tilâvet-i Kur'ân, kimi kesb-i irfân edüp bir alay ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at abdâlândır kim âyende vü revendeye hizmet edüp "Safâ geldin, cân" deyüp ol müsâfir cânın yoluna cân baş üzre kulluk edüp cânlar fedâ ederler.

Ve bu kubbe-i âlînin cânib-i erba'asında olan tuc kafes pençerelerden taşrası gûyâ İremezâtü'l-imâd bâğıdır, anda ba'zı meşâyihân-ı **[Y 113a]** Bektaşiyân medfûnlardır.

Ve bu kubbenin içinde dâ'iren-mâdâr niçe bin koyun kurbânı aşıkları tesbîh gibi bir ipe dizilüp kubbeyi ihâta etmişdir. Ba'zı müsâfirîne ricâ edüp derler kim,

"Âşık! Senin de bu dergâhda bir kurbân aşığın olsun" deyü kurbân ricâ ederler.

Ve bu tekye içre selefde gelen niçe bin abdâlânın zerdeste ve perdestesinden ve pâlheng ve kabak ve keşkülü ve sapanı ve teberi ve ummân-ı kerâmesi maslûbdur. Ve nice alemler ve tabl [u] kudüm, nefîr [ü] zîller ile ârâstedir. Ve mihrâbın tarafeyninde alemler ve müzehheb şem'dânlar ve gûnâ-gûn zî-kıymet çerâğdânlar ve kanâdîller ile tezyîn olunmuşdur.

Ve Selîm Hân âlem-i seyâhatde Mısır'a geldükde birkaç gece bu tekyede mihmân olup ba'de'l-feth ahde vefâ edüp cümle hâs odalılar ile gelüp yedi gece bunda mihmân olup Kasr-ı Bü'l-ayn'ım demişler. Beyt, güfte-i Evliyâ

Denildi Hân Selîm'in mantıkından Kasr-ı Bü'l-ayn'ım

Mecâzî ger hakîkî çün anın teşbîhidir evlâ

Hakkâ ki cây-ı safâgâh, pâdişâhâne bir makâmdır. Hâlâ bu kubbenin sağ köşesinde Selîm Hân'ın yatduğı mahalde hâlâ bir maksûrecikdir, kimse anda oturmaz, tekyenin vakıf kitâbları anda durur.

Ve bu dergâhın matbah-ı Haydarîsinde pâ-bürehne ve ser-bürehne mutarraş çâr-darb cânlar vardır kim herbiri filân ibn filândır, ammâ terk [ü] tecrîd olup mâsivâdan el çeküp künc-i uzletde gencîne-i râza mâlik olup herbiri bir işe me'mûrlardır. Ve habbâzîn furununda kâl olup kıyl-ı ayıbdan müberrâ hâssu'l-hâs olmuş cânlar hâs beyâz nân puhte edüp âşıkâna bezl ederler. Ve matbah-ı Halîlîde sofra-i bî-imtinânı subh [u] mesâ âyende vü revendeye ve cümle dervîşâna herse ve pilâvı bî-minnet dâ'im bâkî ihsânından dâ'imdir.

Ve bu âsitâne içre ba‘zı zamân kibâr-ı âyân gelüp dede efendiden ba‘zı dervîşânın ebyât [u] eş‘ârın tilâvet etmesin ricâ ederler. Ser-çeşme dede dahi erbâb-ı ma‘rifetden Şeydâ Dede’yi ve Tâhir Dede’yi ve Âşık Dede’yi ve Kurbân Dede’yi ve Talebkâr Dede’yi ve Rac‘î Dede’yi ve Gavvâs Dede’yi ve Cüvân-mest Dede’yi ve Medhûş Dede’yi nazargâha kığırup,

“Bak a cânlar! Müsâfirlerimiz sizlerden birer ebyât [u] eş‘âr okumanız ricâ ederler, kerem edersiz” dedikde,

“Eyvallâ, baş üstüne ömrüm” deyüp ikişer ikişer hasmâne meydân-ı mahabbete çıkup ellerinde zerdesteleri ve bellerinde mecmû‘aları ile meydân-ı nazma girüp ser-âgâza bed’ edince köşeden Şeyh,

“Ber-cemâl-i kemâl-i Muhammed Mustafâ‘râ salavât” deyince şu‘arâlar dahi, “Ey dost”,

Ber dil-i âlem-i fânî çü ne-dâred bünyâd,

Ber-i geysû-yı ferah-bahş-ı Muhammed salavât

diyüp müfredât **[Y 113b]** ve dübeyt ve müselles ve murabba‘ ve muhammes ve müseddes ve müsebba‘ ve müsemmen ve mu‘aşşer ve kasâyid ve terci‘-i bend ve mersiye ve çâr-ender-çâr ve müstezât reddü‘l-acz ale’s-sadr gazeller ve bahr-i tavîller ve nice müşkilât şey’leri birbirlerine hasmâne eyle okurlar kim gûyâ her biri Hassân ve İmri’l-kays’dırlar.

Andan dervîşânların ablak ve sublak ve ak topalak köçeklerinden Cân gülü köçek, Ten balı köçek ve Şîr Alî ve Cân Velî ve Şahme Memi nâm köçekler âfitâbelerin kec kılup pâ-bürehne ve ser-bürehne telâtîn tennûrelerin geyüp ve nefîrlerin ve teberlerin ve zerdestelerin ellerine alup anlar dahi birbirlerine hasmâne olup Mısır gülü gibi serâmed beyâz gerdânların arz edüp kâfûrî şem‘-i asel-misâl bâzûların sığayup meydân-ı mahabbetde ma‘rekegîrlik edüp letâyife müte‘allık Kaygısız Abdâl ve Murâd Abdâl güftelerinden ekl [ü] şürbe müte‘allık latîfe-âmîz tekerlemeler okuyup gûnâ-gûn şakalar edüp herbiri bir gûne arz-ı ma‘rifet edüp müsâfirîne tâzeler tâze cân verirler.

Ve bengîlerin esrârına müte‘allık ol kadar letâyifâtları vardır, âdem hande etmeden bengî gibi mebhût olur. Beyt-i bengî:

Merîn bengî-i hûrmâ-hor ki der helvâst cây-ı û

Hemîşe der amân bâdâ zi ta‘n-ı sûfî-i sâyim

Çü dîdem fevt-i û şîrîn-revân ez cân [u] dil hakkâ

Bi-güftem bahr-i û târîh bâdâ ni‘meteş dâyim.

Bu gûne niçe ebyâtlar terennüm ederler. Ve her gelen erbâb-ı ma‘ârif bu dergâha bir âsâr edüp tahrîr ederler.

Hattâ bin seksen birinci târîhinde vâlî-i Mısır olan İbrâhîm Paşa bu Kasr-ı Ayn’ın bir köşesinde Cirid meydânına nâzır olan bir kasr-ı âlî inşâ etdükde hakîr-i pür-taksîr küstâhâne bu ebyâtları tahrîr etdik. Cümle lûce ve lâcüverd ile hatt-ı ta‘lîk kırk aded kitâbe-i münakkaşdır.

Târîh-i Kasr-ı Ayn

Ta‘âlallâh zehî zâtü‘l-burûc-i kasr-ı nev bâlâ

Bu Nîl’in cilvegâhında yapıldı kürsî-i vâlâ

Tarîk-ı Hacı Bektaş-ı Velî‘nin âsitânında

Aceb menzilgeh etdin oldu gûyâ Cennetü‘l-me’vâ

Yedi iklîmi geşt etdim nazîrin görmedim hergiz

Meğer tarhında üstâd-ı Ezel mislin ede peydâ

İrem kasrıyla kasr-ı Yûsuf’un ancak adı kaldı

Yapaldan bu Havernak kasrı Gâzî İbrâhîm Paşa

Menem seyyâh-ı âlem kim cihânı serteser gezdim

Zemînde **[P 199a]** misli yok varise bu kasr-ı sa‘âdet-câ

O denlü ni‘metin mebzûl olupdur Ümmü Dünyâ‘da

Ne Cem gördü bu dârâtı ne hod İskender-i Dârâ

İlâhî bu makâm-ı **[Q 201a]** gülşen-âbâdın mebânîsin

Emîn eyle kederlerden ki oldur menba‘-ı i‘tâ

Du‘â hengâmını hatm et cihân durdukça sağ olsun

Sözün dinler me’âl anlar **[Y 114a]** eder bir himmet-i a‘lâ

Du‘â edüp dedim ey Evliyâ bu kasra târîhin

Zemîn durdukça dursun bu mekân-ı âsumân-âsâ

Sene 1082

Bu kasır dahi bir şâhâne kasır olup kasr-ı Ayn’a hüsn verdi. Andan bir tekye-i Bektaşiyân dahi Azebler odalarının tâ ortasında,

Tekye-i Bektaşiyân-ı Hasan Baba

Alemdâr-ı Resûlullâh’dır, ammâ bir küçük kubbe binâ edüp tekye-i Bektaşiyân olmuş. Yigirmi mikdârı erbâb-ı ma‘rifetden hâl sâhibi fukarâlar var. Ni‘metleri Azebler âsitânesi matbahından ta‘[y]îndir. Andan,

Tekye-i Bektaşiyân-ı Kaygısız Baba

Kadıasker kapusu kurbunda Beyne’l-Kasreyn’e karîb bir atfe içinde bir karanlık derbde bir küşâde dergâhdır, ammâ ol kadar vâsi‘ değildir. Evkâfı yokdur, parsa ile geçinir yigirmi mikdârı ihtiyâr ehl-i ırz dervîşleri vardır. Bir küçük meydânı ve bir türbe-i pür-envârı var. Her cum‘a edâ-yı salâtdan sonra Hak yetişdirüp âyende vü revendeye elbette bir koyunu ve yoğurdlu pilavları mukarrerdir, anınla şöhret bulmuşlardır. Cenâb-ı Bârî hazâ’in-i gaybdan verir. Ve yukaru iç kal‘ada Mukâbeleci konağı içinde,

Tekye-i Abdullâh Ensârî

Sahâbe-i kirâmdandır, ammâ Bektaşiyândan birkaç fukarâlar mutasarrıflardır. Bir hayli evkâfları vardır. Ve Kethudâ sarâyı kurbunda Melik Tâhir zâviyesi dibinde,

Tekye-i Hazret-i Abdülkâdir-i Cîlânî

Ebâ Eyyûb Ensârî hazretlerinin bürâderi ve Şeyh Sârî hazretlerinin bürâderi anda

medfûnlardır. Bir küçük tekyedir, on mikdârı fukarâ sâkinderler. Lahm [u] nânları paşa tarafından ihsân olunur. Her leyle-i cum‘ada Şeyhûniyye fukarâları gelüp azîm tevhîd [ü] tezkîr ederler. İç kal‘ada konağımıza karîb olmağile leyle-i cum‘ada varup zikrullâh safâsı ederdik. Andan Kara Meydân’da,

Karakaya Paşa Tekyesi

İmrahorun konağı önünde bir daracık Abdülkâdir tekyesidir. Yedi sekiz fukarâları eksik değildir. Ta‘[y]înâtları Şeyhûniyye imâretinden gelir. Ve Rûmeli meydânında,

Tekye-i Musallâ-yı Sebîlü‘l-mü‘minîn

Sene 912 târîhinde Sultân Kansu el-Gavrî binâsıdır. On iki kademe nerdübân ile urûc olunur bir dergâhdır. Kubbe kemerleri üzre beyâz mermer-i hâm üzre celî hat ile târîhi budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm, fî eyyâmı Ebünnasr Abdullâh Kansû(r)u’l-Gavrî, sene târîhi şehri Cemâzi’l-ûlâ fî seneti isnâ aşere [ve] tis‘imi’e [912] mine’l-hicreti’n-nebeviyye

deyü tahrîr olunmuşdur.

Ve Rûmeli meydânında şer‘ile ne kadar âdem katl olunursa ve Mısır içre ne kadar a‘yân-ı kibâr merhûm olursa bu tekye-i Mü’minîn’de niçe bin âdem ile namâzları kılınır bir tekye-i musallâ-yı müslimîndir. Etrâfında hücreleri ve sebîli var, ammâ matbah yokdur. Ancak dörd sütûn üzre kârgîr **[Y 114b]** kubbe binâ bir âsitânedir.

Her cum‘a tarîk-ı Mutâva‘a fukarâları cem‘ olup ba‘de salâti’l-cum‘a bir tevhîd ederler kim üç yüz altmış tarîkın biri böyle tevhîd etmeğe kâdir değiller. Meselâ bunlar *Allâhümme* esmâsı ile nefeslerinde medd [ü] cezm hâlinde iken ya‘nî soluk alup verirken *Allâhümme* sadâsı istimâ‘ olunur.

Ammâ bunlar hâlet-i vecde geldikde ba‘zısı küheylân at üzre süvâr olur gibi bir elinde cıda ve bir elinde kılıç çalar gibi birbirlerine hamle ederler. Ve ba‘zılar ok yay kullanır gibi tîr kemân atarak ol anın okundan halâs olur şeklinde ba‘zısı urulup ağzı köpürüp zîr-i zeber düşer. Ba‘zısı piyâde elinde hışt atar gibi düşmenin urup şikâr olur gibi gözleri tâs-ı pür-hûna dönüp ağzından lök deve gibi köpükler saçarak na‘ra haykırarak birbirlerine hamle ederler. Ba‘zı zamân olur kim ikisin birbirinden şeyhleri gücile halâs eder. Ba‘zısı birbirlerine kağan arslan gibi gürleyüp hamle edüp biri havf edüp yan verir. Ba‘zısı gürleyüp na‘ralar ururken kedi gibi ve köpek gibi temelluk edüp yere yuvalanmağa başlar.

Ba‘zısı ajder-i heft-ser gibi gıjlarken biri dahi ana gıjgırup gelirken bu ol gıjgıran hemân ağzının köpüğü kesilüp beti benzi berg-i hazâna dönüp gömleğinin yenin yüzüne örtüp mahcûb avret gibi bir köşede oturur. Biri dahi bu avret gibi oturanın üstüne gelüp na‘ra urdukda gör(ür)se kim bu avret evzâ‘ı edeni gûyâ sar‘ tutup gözleri tâs-ı pür-hûna dönüp eyle na‘ralara rehâ buldurur kim istimâ‘ edenin zehresi çâk olur. Hemân üstüne kuğuran âdem yâ şeyhin yâhûd bir gayrı fukarânın ardına gizlenüp hâmûş olur.

Hâsıl-ı kelâm Kur’ân-ı azîm hakkıyçün bu âsitânede bir hâlet ve bir esrâr-ı Hudâ var kim temâşâ eden mest [ü] medhûş olur. Görmeğe muhtâc bir tarîk-ı Mutâvi‘î‘dir kim ilme’l-yakîn ve ayne’l-yakîn hâsıl etmeyince mezâyâsına vâsıl olunmaz. Zîrâ mısra‘:

Şenîden key büved mânend-i dîde [121]

demişlerdir.

Ve Hâkim Bi-emrillâh câmi‘inde dahi yevm-i cum‘ada bu Mutâvi‘î tarîkının on yerde tevhîdleri olur kim diller ile ta‘bîr ve kalemlerle tahrîr ü tavsîf olunmaz. Andan şehr-i Bulak’da,

Tekye-i Gülşenî

Sâhil-i Nîl’de fevkânî ve tahtânî bir şâhâne tekyedir, ammâ ol kadar vâsi‘ değildir. Erbâb-ı ma‘ârifden otuz mikdârı pâk ü pâkîze sâhib-i sülûk dervîşleri vardır. Evkâfları metîn olduğundan âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldür. Ve senede bir kerre Seyyid Ahmed el-Bedevî gemileri avm edeceği **[Y 115a]** günlerde Mısır’ın ne kadar ulemâ ve sulehâ ve eşrâfı var ise bu tekyeye gelüp azîm mevlûd olur. Andan yine şehr-i Bulak’da,

Tekye-i eş-Şeyh Ferecullâh

Bu dahi sâhil-i Nîl’de bir küçük tekyedir, ammâ şeyhi mazınne-i kerâme ve e‘izze-i izâme büyük kimesnedir. Etrâf-ı erba‘adan hayli nezerât gelüp kırk elli fukarâsıyla eyle geçinirler. Tarîkleri Yemenîdir ve tekyeleri bir küçük binâdır. Cümle âsârları dıraht-ı cümmeyz ve dıraht-ı nâbıka sâyesindedir. Aslâ güneş te’sîr etmez, gûyâ bir hıyâbân-ı Acem’dir. Âyende vü revendeye bir mutantan fincân kahve-i Yemenîsi mebzûldür. Ammâ bu kahve gûyâ cüllâb-ı züllâbdır, bir a‘yân-ı devlet hânedânında pişmek ihtimâli yokdur. Ve bu kadar kahve bir devlet-mend hânesinde bezl olunmak ihtimâli yokdur, bir aceb berekât-ı Şâzilî‘dir.

Ve tekyede bizzât eş-Şeyh Ferec hazretleri medfûndur. Anların rûhâniyyetleridir kim böyle berekât-ı Halîl var.

Ve Bulak şehrinde niçe tekyeler var, ammâ bunlarla iktifâ etdik. Cümle kırk beş tekye vardır. Andan Sultân Kayıtbay yaylağında,

Tekye-i Sultân Eşref

Yekpâre bir azîm beyâz kirec ile pûşîde kubbe-i âlîdir, gûyâ Kasr-ı Ayn tekyesinin kubbesidir. Me’âl-i kelâm içine bin âdem sığar şâhâne bir müdevver kârgîr-binâ bir kubbe-i mînâdır. Tarîk-ı Halvetî içün binâ olunmuş evkâf-ı metîn[dir.] Yüzden mütecâviz fukarâları ve herbirinin başka hücreleri ve kifâyet mikdârı ta‘amları vardır.

Tekye-i Sultân Kayıtbay

Bedevî tarîkında bir ulu âsitânedir. Kayıtbay câmi‘inin karşusundadır. **[Q 201b]** Yılda bir kerre mevlûd-ı azîmi olur. Tekyesinde müte’ehhil üç yüz fukarâları vardır. Ni‘metleri Kayıtbay imâretindendir. Ve bu Kayıtbay’da on bir tekye vardır. Andan Âdiliyye’de,

Tekye-i Sultân Tumanbay

Tekyeleri tahtanîdir. Müsâfirîn kasrının altında bir hayli vâsi‘ tekyedir. Tarîk-ı Halvetî‘de yigirmi mikdârı fukarâsı vardır. Andan şehr-i Mısır içinde sûk-ı Salîbe kurbunda,

Tekye-i Mevlevîhâne

Bir ulu âsitânedir. Kat-ender-kat hücreleri ve zîbâ semâ‘hânesi ve mesnevîhân fukarâları var. Hattâ Hasanzâde Efendi Mısır mollâlığın terk edüp fakr-ı fahr ile kanâ‘at edüp kûşe-nişîn oldu. Hattâ İslâmbol’da Kullekapusu Mevlevîhânesi’nin Şeyh Âdem

Efendi Ka‘be’den Mısır’a gelüp bu tekyede medfûndur, mevtine târîh:

Âdem dedemiz (–) ederek gitdi cinâne

Sene (–)

Ve Mısır’da câmi‘-i Taylûniyye tekyesi olduğu yere Kal‘atü‘l-Kepş ve cebel-i Leşker [Yeşkür?] dahi derler, hazret-i Mûsâ Cenâb-ı Bârî ile ol mahalde çok kelimât etmişlerdir. Ol ecilden kayalar tecellî-i cemâle tahammül edemeyüp pâre pâre olmuşdur ve hâlâ anda du‘â müstecâbdır. Tekyesinde fukarâları ekseriyyâ Mağribîlerdir. Şeyhleri Azîz **[Y 115b]** Nasrullâh’dır ve müstecâbü‘d-da‘ve kimesnedir, dâ‘imâ hüsn-i hâli savm-ı Dâvûd ile mukayyeddir, *sellemehullâh.* **[P 199b]** {Ve,

Evsâf-ı Tekye-i Tophâne

Mısır’ın cânib-i şarkî hâricinde şehirden rub‘ ba‘îd} Sultân Kayıtbay’ın hayrâtıdır. On beş kademe nerdübân ile çıkılır bir kubbe-i münakkaş-ı bûkalemûndur kim bunda olan nakş-ı Mânî ve Velîcân-ı Yemânî bir diyârda yokdur. Kubbe-i nîlgûn içre silu ve lacüverd ve la‘lî ve cengârî boyalar ile gûnâ-gûn şükûfe ve islimî ve bağlamalar var kim dîde-i benî âdem gördükde hîrelenir, böyle sihr-i i‘câz kubbedir. Ammâ beyâz kirec ile mestûrdur, rusâs-ı nîlgûn değildir.

Ve mihrâbında olan san‘at-ı sadefkârî ve çâr dîvârında kaplı olan yeşm-i harekânî taşlar üzre müzehheb Mısır bağlamaları bir âsâr-ı binâda yokdur. Tarîk-ı Ahmedî içün binâ olunmuşdur. Üç yüzden mütecâviz fukarâları vardır. Ni‘metleri kifâyet mikdârı evkâflarındandır. Kal‘a-misâl bir tekyedir, cümle fukarâ anda sâkin olur. Ve senede bir kerre azîm mevlûdu olup üç gün üç gece sohbet-i hâssu’l-hâs olur. Bu dergâhın kıble tarafı bir hıyâbân bâr-ı nahlistân gül [ü] gülistândır. Andan,

{Sitâyiş-i tekye-i Timurtaş

Bu dahi Tophâne’ye karîb tarîk-ı Halvetî içün (–) (–) binâ etmişdir. Ammâ bir âsitâne-i kubbe-i azîm dergâh-ı İmâm Alî‘dir. Her leyle-i cum‘ada niçe bin uşşâk gelüp âyîn-i Haydarî ederler. Birinde (?) [târîh:]

Câmi‘-i âlî esâs-ı bî-hemtâ

Sene 1074

Bâğlı ve bâğçeli ve fukarâ hücreleri ve semâhâne meydânlı ma‘mûr mekân-ı dervîşân-ı zîşândır. (...) Tophâne tekyesinden sonra yazıla.} Andan,

Tekye-i Sultân Gavrî

Mısır’ın şarkında bir sâ‘at ba‘îd bir âsitâne-i tarîk-ı Bedevî içün binâ olunmuşdur. Bu dahi Tophâne tekyesi gibi nigârhâne-i nakş-ı Çîn gûyâ nakş-ı mihr-i nigîn gibi hurde bahâr ile münakkaşdır. Ve ferşi eyle hurde ruhâmdır kim ta‘bîr ü tavsîfi mümkin değildir.Ve bu âsitânede mihrâb [u] minber dahi vardır, cum‘a edâ olunur. Ve bu Gavrî başka esvâk-ı muhtasarı ile bir mahalledir. Cümle bin mikdârı fukarâ-yı Bedevîdir. Evkâf-ı za‘îf olmağile ni‘metleri yokdur, kendiler kifâflanırlar. Ammâ sulehâ-yı ümmetden bir sâlih kimesne tarîk şeyhi vardır. Bunda dahi yılda bir kerre mevlûd-ı azîm olup tevhîd-i sultânî olur.

Evsâf-ı tekye-i Kademü‘n-Nebî *aleyhisselâm*

Sene 1074 târîhinde Defterdâr İbrâhîm Paşa hazretleri min-mahabbeti Resûl-i Hudâ Muhammed Mustafâ içün kendü mâlından elli Mısrî kîse ifrâz edüp Hazret-i Resûl-i mübînin kadem-i şerîfine eflâke ser çekmiş bir kubbe-i âlî ve ana muttasıl bir câmi‘-i kebîr inşâ etmişdir kim vasfında lisân kâsırdır. Ve leb-i Nîl’de fevkânî tahtânî ehl-i teferrüc içün kâ‘a ve maksûreler ve müte‘addid nîm soffalı dîvânhâneler ve Cirid meydânına nâzır bir kasr-ı âlî inşâ edüp **[Y 116a]** tahtânîsin cümle ehl-i teferrüce soffalar ile ârâste olunmuş bir âsitâne-i kübrâdır.

Ve câmi‘-i zîbâsı altı beyâz sütûn-ı mermer üzre şekl-i murabba‘ münakkaş tavanlı ibâdetgâhdır. Ve mihrâbı sâde güzeldir. Ve minberi münakkaş haşeb-i hamrâdır. Ve câmi‘ içi zî-kıymet ibrîşim hâlîçeler ile mefrûşdur ve gûnâ-gûn âvîzeler ile câmi‘ içi müzeyyendir. Ve mihrâb önü bir şükûfezâr bâğçedir. Tûlen ve arzan yüz ayak câmi‘dir. Kıble kapusu üzre altun levha ve lacüverd ile münakkaş ta‘lîk hat ile tahrîr olunan târîhdir:

Câmi‘-i cennet-misâle düşdü târîhi tamâm

Oldu İbrâhîm Paşa câmi‘i dâr-ı selâm

Sene 1077

Ve bu câmi‘in içinde sağ tarafında kapu içre kubbe-i Kademü‘n-Nebî‘dir. Bir gümüş kapaklı dollâb içre Hazret-i Resûl’ün mübârek kadem-i şerîfleridir. İçi gülâb ile leb-ber-lebdir. Cümle züvvârı pây-ı şerîfin hacere te‘sîr etdüği yere yüzlerin sürerler. Beyt:

Gül [ü] gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir

Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün

Ve bu kubbe içre serâpâ kâşî-i Çîn’dir. Ve gûnâ-gûn hüsn-i hat ketebe sâhibi kimesnelerin âsârları vardır, hakîrin dahi vardır. Ve İbrâhîm Paşa bir levha-i müzehheb üzre bir tuğra-yı garrâ çekmişdir kim sihr-i mübîndir. Ve dollâblarda girân-bahâ zî-kıymet eşyâlar vardır.

Ve bu kubbe kapusu üzre terkîm olunan târîh budur:

Bu makâm-ı dil-küşâda resm-i pây-i Mustafâ

Kâ’inâtın çeşmine oldu gubârı tûtiyâ

Bu kadem resmine ihlâs ile her kim yüz süre

Bâtını olur münevver zâhiri hem rûşenâ

Hatîf-i gaybî pesend edüp dedi târîhini

Oldu hakkâ kim müferrih resm-i pây-ı Mustafâ

Sene 1077

Mihrâbın sol tarafındaki levha üzre nesih târîhdir:

Bâb-ı resm-i kadem-i pâk-i Nebî‘ye târîh

Etdi İbrâhîm Paşa-yı cihân-dâd âbâd

Sene 1074

Bu târîh kubbe kapusu üzre ta‘lîk hat ile merkûmdur. Diğer târîh:

Çün tamâma ericek hâtif dedi târîhini

Böyle i‘mâle muvaffak oldu Firdevs ü İrem

Sene 1074

Ve dahi ta taşra kıble kapusu üzre yine ta‘lîk hat ile lûce ve lâcüverd ile târîh yazılmışdır:

Cenâb-ı Hazret-i Sultân Mehemmed-i Gâzî

Vücûd-ı pâkini hayrâta mazhar etdi Hudâ

Du‘â edüp dedi itmâmına Zekî târîh

Yerinde câmi‘-i âlî esâs-ı bî-hemtâ

Sene 1074

Ve dollâblar üzre tahrîr olunan târîhdir:

Bu binâyı eyledi resm-i kadem üzre cedîd

Kılsun İbrâhîm Paşa’nın Hudâ ömrün mezîd

Ve leb-i Nîl’de olan kasr-ı âlînin kitâbeleri içre ta‘lîk hat ile tahrîr olunan târîhdir:

Dedi Nakşî bu binâ târîhini

Kasr-ı eyvân üzre oldu (–)

Sene 1077

Ve bu câmi‘in Rûm tarzı bir tabaka bir minâre-i **[Y 116b]** mevzûnu var kim gûyâ bir servdir. Ve bu tekyenin bir matbah-ı Keykâvus’u var, çâr-gûşe bir dîvâr içre yüz hâne fukarâları var. Ve Şeyh Mehemmed Çelebi tarîk-ı Halvetî‘de sâlih kimesnedir.

Ve bu âsitâneden ba‘îd başka bir bâğ-ı İremi var, gûnâ-gûn limon ve turunc ile müzeyyendir, yedi nev‘a üzümü olur. Ve bu mahalde bir sâkıye ve bir havz u şâzrevânı revân olmadadır. Ve bir zâviyesi var, mihrâbı üzre müzehheb ve lâcüverd üzre Karahisârî tarzı celî hat ile kitâbet olunan târîhdir:

Vaz‘ olundu sâkıye Sultân Mehemmed nâmına

Bir sebîl dahi yapıldı sâkıyenin yanına

Çün tamâma ericek hatîf dedi târîhini

Bu sevâb oldu revân Sultân Mehemmed adına

Sene 1077

Hâsıl-ı kelâm bir ziyâretgâh-ı hâs [u] âm tekye-i benâmdır ve mahallinde binâ olunmuş bir hayrât-ı azîmdir, *ve’s-selâm.*

Şehr-i Mısır içre niçe yüz tekyeler dahi vardır, ammâ meşhûr olanları ve binâ-yı kebîrleri bunlardır. Ve bu dergâhlarda birer zâviye ve cevâmi‘ler olması hasebiyle câmi‘ ve mesâcid ve medâris ve dârü‘l-hadîs ve dârü‘l-kurrâ ve mekteb-i sıbyân tertîbinde tahrîr olundu.

Ammâ kadîm eyyâmda hemân Garâfe-i kübrâda ma‘mûr [u] âbâdân evkâf-ı cârî üç yüz altmış altı tekye var imiş. Mısır’a bir fukarâ müsâfir gelüp mihmân olmak murâd edinse her gece bir tekyede mihmân olup “*Ekrimu’d-dayfe”* fehvâsınca ol müsâfire ikrâm edüp sabâh olunca tekye şeyhi ol müsâfire bir Mısrî **[Q 202a]** para hammâm akçesi ihsân edermiş. Dilerse ol müsâfir bir sene sâkin olsun, yevmiyye birer para cânib-i vakıfdan in‘âm olunurmuş. Ve sene başında bulunan seyyâhâna bir hırka dahi ihsân olunurmuş.

Ba‘zı fukarâ her gece bir tekyede mihmân olup birer para-yı mu‘ayyeneyi alup bir gayrı tekyeye gidüp bu minvâl üzre Mısır’ın Garâfe tekyelerinin üç yüz altmış altı tekyeyi devr edermiş. Ve şehir içinde olan lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ tekyelerden bâlâda tahrîr ü tavsîf etdiklerimiz kalmışdır. Ni‘metleri hemîşe dâ’im ola.

el-Faslu’s-sânî ve selâsîn
Mısır içinde bay [u] gedâya ni‘meti mebzûl olan dârü‘l-imâretleri beyân eder

Evvelâ bu Ümmü Dünyâ Mısır içinde bu kadar tekyelerin imâretlerinden gayrı yedi yüz selâtîn-i selefin cevâmi‘lerinde birer dârü‘n-ni‘me imâretleri var idi. Mürûr-ı eyyâm ile evkâfları harâb olup rızka ve feddânların ve belîdelerin mîrîye muzâf ede ede niçesi mu‘attal olup Çerâkese asrında yüz elli altı câmi‘in matbah-ı dârü‘n-ni‘meleri kaldı. Anlarda dahi İslâmbol imâretleri gibi rûz-merre kerreteyn ta‘amları mebzûl değildir. Cum‘a geceleri ve azîz günlerde niçe bin sahan ta‘amları **[Y 117a]** mebzûldür.

Ve Mısır içinde ni‘meti dâ’im olan imâretlerin cümlesinden Paşa sarâyında olan matbah-ı Keykâvus’da rûz-merre üç kazgan-ı azîm sabâh ve üç kazgan-ı kebîr ba‘de’l-asr bay [u] gedâya ve pîr [ü] civâna şorba mebzûldür. Andan, **[P 200a]**

İmâret-i Sultân Kalavân

Subh [u] mesâ hâs [u] âma zu‘afâ ve mesâkîne mâh [u] sâl *bi’l-guduvvi ve’l-âsâl* sofra-i bî-imtinânı mebzûldür kim âye[t]: [122] dır. Cemî‘i mürtezikaya niçe bin sahan ta‘am-ı mu‘ayyeneleri verildikten sonra cümle fukarâya niçe bin kas‘a ve ulbe ve sifâl ve mecur çorba-yı ades ve hınta bezl olunur. Ammâ her leyle-i cum‘ada fukarâya dahi lahm ve ruz verirler. Gerçi fukarânın ta‘amları e’imme ve hutebâ ve meşâyihîn ta‘amları gibi değildir, ammâ dâ’imdir, zîrâ matbahının kapusu üzre âye[t]: [123] yazılmışdır.

Bu kârhânenin kırk aşbâzı ve kırk kilârcısı var. A‘yândan ba‘zı kimesneler imâreti temâşâ ederken bir sofra ta‘am-ı mâ-hazar getirirler. Kâr-ı kadîm Kalavân sahanları ve münakkaş sini ve taşt ve ibrîkler getirüp müsâfirîne ri‘âyet ederler. Azîm hayrâtdır, *rahmetullâhi aleyh.*

Bunlardan gayrı sâyir selâtînlerin ni‘metleri dâ’im değildir. Zâlimler evkâfların harâb etdiklerinde yılda bir kerre her câmi‘-i selâtînde mevlûd oldukda ni‘metleri mebzûldür. Ammâ nâzırları yine câmi‘ huddâmlarına mâh-be-mâh lahmiyye ve şem‘iyye ve hubziyye bahâların vazîfe-i mu‘ayyeneleri ile berâber verüp evkâfnâmesine mahsûb eder.

el-Faslu’s-sâlis ve selâsîn
Mısır-ı Nâdiretü‘l-asr içinde olan rûşenâ menzil tâhir hammâmları beyân eder

Bâlâda tahrîr olunan niçe bin vakfullâh câmi‘ ve mesâcidlere ve sâyir vakfullâhlara akârât olup şehr-i Mısır’ın âb-ı rûyi olan hammâmlardan ibtidâ yukaru iç kal‘ada,

Tavâşî Süleymân Paşa hammâmı: Üç halvetli ve bir Şâfi‘î havuzlu bir küçük

hammâmdır, ammâ binâsı latîfdir. Suyu Yûsuf kuyusundandır. Sehel şorcadır, ammâ cümle asker tâ'ifesi girdiğinden cemî'i esvâbları ve hammâmı ve dellâkleri pâkdir. Lâkin ba'de'z-zuhur bizim vâlideler ve hemşîreler girir. Nısfu'l-leylde havuzun tathîr edüp pâk su doldururlar. Ve Sultân Hasan câmi'i kurbunda Sipâhî bâzârında,

Mustafâ Paşa hammâmı: Büyük hammâmdır. Mısır içinde bundan büyük ve müferrih ve germâb ve âb [u] hevâsı ve havz u şâzrevânı dâ'imâ revân olmada böyle bir hammâm yokdur. Ve beş halvetinde birer Hanefîsi mukarrerdir. Ve zemîni serâpâ elvân ruhâm ile mefrûşdur. Ve câmları rengâreng billûr ve necef ve moran câmlar ile müzeyyendir kim herbiri ahterân-ı semâ gibi şu'le verir. Ve şâzrevânı germâb ile pertâb edüp tâ kubbeye müntehîdir. Ve taşrada ve câme-**[Y 117b]**-kânında bir havuz içre mâhîler şinâverlik edüp fevvâresi kubbeye pertâb eder. Ve cümle dellâkleri pençe-i âfitâb gül-çehre mahbûb ve merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü, şîrîn sözlü ve münevver yüzlü dellâkleri nîlgûn fûtaya beden-i uryânın sarup hizmet ederler. Ve cümle esbâbları pâk harîr ve kuskusî peştemâl havlılardır. Gâyet pâk hevâsı hoş hammâmdır. Ve çiftedir, nisvânlar hammâmı başkadır.

Andan, Peşbek hammâmı, dahi çiftedir ve gâyet pâk hammâmdır.

Ve Altıparmak câmi'i kurbunda Kayseriyyeli İbrâhîm Kethudâ hammâmı.

Andan Derbü'l-Ahmer hammâmı, çiftedir, ammâ küçükdür. Subaşı hammâmı dahi çifte müferrih hammâmdır.

Ve Şekerciler hammâmı, cümle hammâmlardan pâkdir, zîrâ Yahûdî ve Kıbtî ve Urûmlar girmez. Sâhibü'l-hayrât eyle şart etmişdir. Anıniçün niçe sulehâlar bu hammâma girirler, gâyet latîf havâdâr hammâmdır.

Andan Harâbe hammâmı, küçük olmağile gâyet izdihâm hammâmdır. Ancak erler girir. Yektâdır, çifte değildir.

Andan Bakırcı Paşa hammâmı, hûb-havâ-yı germâ hammâmdır.

Andan Sakkâ hammâmı, erlere işler.

Ve Kadıasker hammâmı, çiftedir.

Mercis hammâmı Mercis çârşûsu içinde bir latîf hammâmdır.

Ve Bâb-ı Nâsır hammâmı.

Andan Bâb-ı Şa'riyye hammâmı, çiftedir.

Andan Şa'râvî hazretleri hammâmı, çiftedir.

Ve Kantaratü'l-Mûsikî hammâmı, çiftedir.

Ve Cici Alî Beğ hammâmı, Yahûdîler mahallesine karîb olmağile cümle Yahûdîler anda girirler ve çiftedir.

Ve Hammâmü'l-kelb, bir çukur yerde kesîf hammâmdır. Erlere ve avretlere râyegân hammâmdır. Zamân-ı kadîmde binâ olunurken temelinden iki kelb sûreti tucdan birbiriyle dalaşır görünür. Meğer kuduz kelb tasvîri imiş. Sâhibü'l-hayrât ol sûretleri incitmeyüp

hammâmın temelin bir gayrı yerden ederler. Hâlâ ol kelb sûretleri durduğıyçün Mısır'da kuduz kelb olmaz ve âdeme zarar isâbet etmez. Anıniçün Hammâmü'l-kelb derler.

Ve Huzu Nefîs hammâmı, yine Huzu Nefîs mahallesi içindedir. Yalnız hammâmdır, ammâ havâsı hûbdur.

Ve Bundukanî hammâmı, yalnızdır, ammâ gâyet izdihâm hammâmdır.

Mehdiyye Sultân hammâmı, çiftedir. Ve Bâbü'l-Hark hammâmı, yalnızdır.

Ve Emîr Hüseyin kantarası hammâmı.

Ve Özbekiyye'de Şeyh Bekrî hammâmı.

Ve Kapudan hammâmı, çiftedir, ammâ gâyet latîf hammâmdır ve gâyet musanna' ve rûşen câmları vardır.

Ve Taht-ı Rab hammâmı, yalnızdır.

Ve Âbidîn Bey mahallesinde Âbidîn hammâmı, çiftedir.

Ve Kantara-i Sunkur hammâmı, yalnızdır.

Ve Habbâniyye hammâmı.

Ve Derb-i Cemâmîz hammâmı, yalnızdır.

Ve Mustafâ Beğ hammâmı.

Ve Sûku'd-dellâl hammâmı.

Ve Yenikapu'nun iç yüzünde **[Y 118a]** Merzûk hammâmı, yalnızdır.

Ve Hazretü'l-Hindî kurbunda Avretler hammâmı.

Ve Sûk el-hazrâ kurbunda Küçük Hammâm.

Andan Taylûn hammâmı. Birbirine karîb üç müferrih hammâmlardır. Cümle Mağâribe bunlara girirler.

Ve Salîbe hammâmı, çifte hammâm-ı kadîmdir ve havâsı aslâ başa urmaz.

Ve Dûd hammâmı.

Ve Kaysûniyye hammâmı, çiftedir, Hakîm Kaysûn'un hikmet ile binâ etdüği âb [u] hevâsı latîf hammâm-ı rûşendir.

Bâbü'l-Vezîr hammâmı, yalnızdır.

Ve İmâm Hüseyn kurbunda Sâlihiyye mahkemesi hammâmı, kadîm hammâmdır.

Kantaratü'l-Leymûn hammâmı, yalnızdır.

Bu tahrîr olunan kırk bir hammâma kerrâtile girmek vâki' olmuşdur, ammâ girmediğimiz on dörd hammâm dahi vardır. Bu hisâb üzre nefs-i Mısır'da elli beş hammâm-ı hâs [u] âm vardır.

Bunlardan mâ'adâ selef selâtînlerin sarâylarında ve mîrimîrânlar ve sâdâtlar ve meşâyih ve ulemâ ve kara ağalar ve ankâ bâzergânların sarâylarında birer hammâm-ı hâs mukarrerdir.

Ve ba‘zısında ikişer hammâm vardır, ammâ Emîr-i hac Rıdvân Beğ‘in ve Kaytâs Beğ‘in ve Circeli Alî Beğ‘in ve Zülfikâr Beğ‘in ve Ebû Şevârib Beğ‘in ve niçe musâhib ağaların sarâylarında dörder beşer hammâmlı sarây çokdur. Bu hisâb üzre şehr-i Mısır içre tahrîr olunan sarây hammâmları tokuz bin altmış hammâmdır. **[Q 202b]** Sultân Murâd’a böyle arz olunmuşdur.

Ammâ hikmet-i Hudâ cümlenin suları şorcadır. Meğer Nîl tuğyân etdikde şehir içinde halîclerden cereyân ederken halîce karîb olan hammâmların suları lezîz ola, meselâ Kaysûn hammâmı gibi lezîzdir. Ammâ bi-kavli hukemâ acı su germâ ola, gâyet nâfi‘ olup âdemi ten-dürüst eder.

Ve her hammâmda fıskıyye ve selsebîl ve havuz elbetde mukarrerdir. Zîrâ Mısır halkı cümle Ervâmdan gayrı Şâfi‘iyyü‘l-mezheblerdir. Şâfi‘î havuza girmese pâk olmazlar. Ve Mısır’ın âb [u] hevâsına Şâfi‘î kulleteyni nâfi‘dir.

Ve Mısır’ın cümle hammâmlarının altında cehennemliği **[P 200b]** yokdur. Ve cânib-i erba‘asındaki dîvârlarının ardı dahi boş değildir, hemân kuru dîvârdır. Hammâmlarının ısıcaklığı hemân suyunun gâyet ısıcak olduğundan ısınır. Ve cümle şâzrevânları dahi ısıcak sudur. Köşe köşe kulleteynler mâ-i germâ ile leb-ber-leb ve havuzlar dahi leb-ber-leb. Ve cereyân eden çirkâbın yolu yokdur, hemân hammâmın ruhâmları üzre çağlayup gider, anların şiddet-i hârında hammâm eyle şiddet-i hâr üzre olur kim âdem yere basamaz. Ve aslâ bir hammâm başa urmaz, zîrâ altı ecvef değildir.

Ve suları aslâ sovumak bilmez, şeb [ü] rûz germâb durur. Zîrâ her hammâmın biri biri üzre dörder beşer kat kurşum kazanları **[Y 118b]** vardır, birbirinden taşup hammâm içine cereyân eder. Anıniçün dâ’imâ ıssıdır. Ammâ Rûm’da ısıcak su hazînesi ve sovuk su hazînesi başkadır ve anların kazanı bakırdır. Ammâ Mısır’ın beşer altışar kazanı cümle kurşumdur. Aceb temâşâdır, bir diyâra mahsûs değildir, vâcibü‘s-seyr akla muhâlif bir san‘atdır.

Ve cümle hammâmlarda aslâ odun yakmazlar, cille ta‘bîr etdükleri nebâtât [u] giyâhâtdan hâsıl olan sığır tezeği dedikleri şey’i yakarlar. Ve hammâmcının ücret ile tutulmuş dörd beş dâne zebbâlleri ya‘nî süpürüngücüleri vardır, cümle şâhrâhları gezüp eyle pâk süpürürler kim bir zerre hâr [u] hâşâk komazlar, cümle külhana getirüp dağlar gibi yığarlar ve anı yakarlar. Hammâmcıların re’s-i mâlleri zibildir, şeb [ü] rûz zebbâller zenbîl zenbîl zibili taşıyup yakarlar.

Ve Mısır’ın cümle hammâmlarının zâbitleri Mısır vâlîsinin çadır mehterbaşısının taht-ı hükûmetlerindedir. Hammâmcılar ve dellâk sıbyânları ve sâhib-isyânları birbirlerine incinüp gavgâ etdüklerinde mâbeynlerin mehterbaşı ıslâh eder. Ve bu hammâmlardan hâsıl olan mâl-i hazâyini cümle vakfullâhlara masrûf ederler, *ve’s-selâm.*

el-Faslu’r-râbi‘ ve selâsîn
Selef pâdişâhlarının ve vüzerâ ve vükelânın vekâlelerin ya‘nî hânların beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır içre cümle (–) hândır. Cümleden ma‘mûr ü metîn ve kavî kal‘a-misâl **hân-ı Halîl:** Tûlen ve arzan yüz adım bir hân-ı azîmdir. Cânib-i erba‘ası iki yüz kârgîr binâ dükkânlardır.

Ve fevkânîleri dörder kat odalardır, herkes haremiyle sâkin olurlar.

Ve ortasında bir âbdest havuzu üzre fevkânî bir câmi‘i var. Altı cümle dükkânlardır.

Câmi‘i cümle ahşâbâtdandır, kârgîr değildir. Ve cümle cemâ‘ati Rûm bâzergânlarıdır.

Ve bunda niçe bin kîseye mâlik ankâ bâzergânlar vardır, misilleri meğer Bulak’da ola. Cümle Mısır’ın mâl-ı Kârûn’u bu hân-ı Halîl’dedir. Ve kal‘a kapusu-misâl iki kat demir kapuları vardır.

Ve bu hânın taşrasında cânib-i erba‘ası kârgîr dükkânlardır. Mısır’ın bezzâzistânı olmamak ile bu hân-ı Halîl’de cümle ekâlîm-i seb‘anın zî-kıymet eşyâları bî-kıymet firâvândır. Andan ana muttasıl,

Kınâ hânı: Rûm ve Arab [u] Acem’e hınnâ bu hândan gider. Havlısında niçe yüz çuval hınnâ dağlar gibi yığılmışdır. Bu dahi vâsi‘ hândır, kat-ender-kat üç yüz hücredir. Ve cümle esîr bunda bey‘ olunur. Ve buna karîb,

Büyük Dîvdâr hânı, hakkâ ki büyük hândır.

Küçük Dîvdâr hânı, ma‘mûr hândır.

Ve Hâfız çârşûsunda (–) hânı iki azîm hânlardır. Andan Kâsım Kethudâ hânı. Ve Cevâlî hânı, azîm hândır.

Ve Bundukanî hânı ve Kıbrıslı Ahmed Ağa hânı ve Akkaş hânı ve Murtazâ Ağa hânı {ve Ebûtakiyye hânı} ve Mehemmed **[Y 119a]** Ağa hânı ve Ca‘fer Ağa hânı ve Esîr hânı ve Cellâbe hânı ve Hüseyin Ağa hânı ve Receb Ağa hânı.

Ve Zülfikâr Kethudâ hânı, nev-binâ kal‘a-misâl bir hân-ı azîm oldu. Cânib-i erba‘ası dükkânlar ve mahâzinlerdir. Ve üstü üçer kat hânelerdir, her birinde ehl [ü] ıyâliyle sâkin olmağıçün tarh olunmuşdur. Tûlü yüz elli adımdır, arzı seksen adımdır. Ortasında bir zâviyesi var. Li-nâmıkıhi el-fakîr:

Evliyâ gördüğünde etdi pesend

Dedi târîhini binâ-yı azîm

Sene 1083

Ve buna karîb Habeşli Mehemmed Kethudâ hânı, bu dahi nev-binâ bir hân-ı zîbâdır.

Ve Bâb-ı Nâsır’dan içeri Nâsırıyye hânı.

Ve mukâbelesinde Zeyt vekâlesi, cümle Şâm ve Kudüs ve Gazze’den zeytûn ve zeytûn yağı bunda gelir, bir yağlı hândır, anda sâkin olanların dahi esbâbları ve yürekleri yağlıdır.

Ve buna karîb Bekâriyye hânı ve buna karîb Sâbûniyye hânı ve buna karîb Kûrdiyye hânı ve kurbunda Ca‘feriyye hânı.

Ve Bahâr vekâlesi, paşanın şehir havâlesi Hind ve Yemen’den, Habeş ve Aden’den gelen metâ‘-ı bahârın gümrüğü bunda aldığıyçün Bahâr vekâlesi derler. Bu gümrük paşanın üstüne (–) 2000 kîseye iltizâmdır, zarar [u] nef‘ kendüniündür.

Ve Habeşli câmi‘i kurbunda Habeşli Kethudâ hânı.

Ve Şâh Merdâniyye câmi‘i kurbunda yine Habeşli hânı, kat-ender-kat yeni hândır.

Ve Dâvûdiyye câmi‘i kurbunda Mes‘ûd Ağa hânı.

Ve Bâbü‘l-Vezîr’den aşağı Hâfız Paşa hânı.

Bu vekâlelerden mâ‘adâ niçe vekâleler var, ammâ her biri birer atfe içinde kalmış müte‘addid hânlardan değildir. Ammâ bu zikri sebkat eden hânların her biri birer kal‘a-misâl üçer dörder yüz hücreli kat-ender-kat hânlardır kim her birinin kapularında beşer onar bevvâbân pâsbân dîdebânları var.

Bunlardan mâ‘adâ Mısır içinde sekiz yüz elli râb vardır ya‘nî evli hânlarıdır, mücerred âdem komazlar. Avret ve oğlan ve merd [ü] zenân bir yerdedir, mahrem nâ-mahrem yokdur, bir turfe kârhânedir kim içine girenin burnunun orta direği düşüp âdem Şâm cinnine döner. Ne‘ûzu billâh cümle fellâhîn ve Hazarî kavimleri sâkindir, gayrı kavmi dahi komazlar. Kat-ender-kat mukassî hücrelerdir.

el-Faslu’l-hâmis ve selâsîn
Fustât-ı Mısır’da olan bîmârhâne ve dârü’ş-şifâyı beyân eder

Evvelâ kadîm a‘sârda Mısır içre yüz kırk dâr-ı mecâzibûn ve dârü’ş-şifâ var imiş. Hâlâ eser-i binâları hâzırdır. Evkâfları mîrîye muzâf olmağile hâlâ mu‘attaldır. Lâkin el-hâlete hâzihi zamân-ı seyâhatimizde dörd timarhâne vardır. Biri Beyne’l-kasreyn kurbunda,

Bîmârhâne-i Makâm-ı Mûsâ: Evkâfı yok bîmârhâne-i hasbîdir. Sâhib-i hayr olan kimesneler hastalara **[Y 119b]** her bâr ta‘âm gönderirler. Ve ba‘zı fukarâlar bîmârhânelere hasbî hizmet edüp herkes anlara mâlının zekâtın ihsân ederler. Andan,

Timarhâne-i câmi‘-i Ezher: Bu dahi hasbîdir, ammâ evkâf-ı metîn olandan ziyâde nezerât ihsân [u] in‘âm it‘âm gelüp huddâmları mün‘im kimesneler olmuşdur. Ammâ câmi‘-i Ezher evkâfından değildir, Şeyh Muhammed Matvîsî zâviyesindedir. Andan Bâb-ı Vezîr’den aşağı Özbekîler **[P 201a]** tekyesi olduğu mahalde,

Bimârhâne-i Sultân Mü’eyyed: Bir havâdâr yerde bir binâ-yı âlîdir ve cümle kârgîr binâ-yı sultânîdir. Müte‘addid kâ‘aları ve hücreleri vardır. Özbekîler tekyesi içinde eflâke ser çekmiş bir kapusu vardır. Ve hastalar kesb-i hevâ etmeğiçün gûnâ-gûn maksûreleri var, gâyet musanna‘ binâdır. Lâkin bunun dahi evkâfı yokdur, **[Q 203a]** ol ecilden huddâmları Özbekî tekyesinin fukarâlarıdır ve dervîşân-ı Özbekiyân sâkinlerdir. Andan şehr-i Mısır’ın tâ ayne’l-fi‘ilinde,

Evsâf-ı bîmârhâne-i âbâdân dârü’ş-şifâ-yı Sultân Kalavân: Bâlâda câmi‘ ve imâreti tavsîf olunan Kalavân câmi‘i hareminin bir köşesinde bir binâ-yı azîm bîmârhânedir kim Rûm Arab ve Acem’de misli yok bir binâ-yı ibret-nümâdır kim tarh [u] tarzında akıl perîşân olup hukemâlar ilâc edüp âdem zî-akıl olur. İbtidâ tûlen ve arzan bir mücellâ ve musaykal mermer ile döşenmiş yüz ellişer adım bir harem-i azîmin tâ ortasında bir havz-ı azîmi var, fevvâreleri iki âdem kaddi pertâb eder.

Ve bu havuz kenârında bir musallâsı var. Ol havz-ı azîm üzre on iki sütûn-ı mevzûn üzre münakkaş tavanlı bir kubbesi var. Ve bu haremin cânib-i erba‘asında birer kâ‘a-ı azîm vardır kim her birine biner âdem sığar iki cânibi soffalardır. Ve kârgîr kemerler üzre münakkaş tavanlardır. Ve bu kâ‘aların ferşi serâpâ gûnâ-gûn ruhâm ile döşenmişdir kim gûyâ nakş-ı Erjeng’dir.

Ve bu kâ‘ların tâ nihâyetinde ikişer âdem kaddi bâlâ selsebîller vardır, seylâbvâr revân olup bu soffaların ortasında cereyân edüp haremin ortasındaki havuza munsab olur. Dörd kâ‘a dahi bu tertîb üzre binâ olunup soffalar üzre bîmâr-ı gamhârlar yine câmehâblar ve harîr yorkanlar içre yatırlar. Ba‘zı bîmâr ifâkate karîb olunca ol cereyân eden selsebîllerin kenârında istirâhat ederler ve huddâmları pervâne-vâr hizmet ederler. Ammâ deli bürâderlerimizin ba‘zısı muzlim küncde ve ba‘zısı küşâde hücrelerde havz u şâzrevânlı hücreler içre şîr gibi der-gerden halka-i zencîr ile makyûd olup ba‘zısı ra‘d-âsâ gürler, ba‘zısı âsûde-hâl durur.

Ammâ bu Mısır’ın âb [u] havâsı yübûset üzre olduğundan cümle halkı **[Y 120a]** sevdâyîdir. Ve mekr-i zenânı çok olmağile ekseriyyâ halkı meshûr ve memkûrdur. Hemân ol âdemi ahâlî-i mahalle paşaya arz edüp buyurdı-yı şerîf ile bîmârhâneye koyup tîmâr ederler. Buyurdı olmasa bîmârhâneye komazlar. Zîrâ rûz-merre bir guruş masrafı vardır. Ol ecilden asrımızda Kalavân bîmârhânesinde üç yüz altı bîmâr u mecnûn kimesneler var idi. İmâretden ta‘am çıkacak mahalde cümle on iki etibbâ telâmîzleri ile herkesin tabî‘atine göre ta‘âmlar ve me‘âcin edviyeler verirler. Ve hukemâların cür’et sâhibi cellâd-meşreb huddâmları var, anlar deli bürâderlerin ba‘zısına kızılcık deyeneği hoşâbı yedirirler, aklı başına gelir.

Bu âsitâneye üç yıllık sâhib-firâş ve mecnûn gelse bi-emrillâh kırk günde ifâkat bulup reng-i rûyı verd-i hamrâya döner. Zîrâ bu kân-ı şifâda Bokrâd u Sokrad ve Eflâtûn ve Fisagores-i Tevhîdî ve Ebû Alî Sinâ misilli hukemâlar her biri Mesîh-âsâ mürde-dili ihyâ ederler. Ammâ bu şehir halkından hukemâ hâsıl olmaz, cümle garîbü‘d-diyârdır, yine kavm-i Arab’dır. Zîrâ ilm-i tıb evlâd-ı Arab’a verilmişdir. Cümleden elzem-i levâzımından ilim ilm-i tıbdır. Zîrâ Hazret-i Risâlet buyururlar, hadîs: [124] nutk etmişlerdir.

Bu hadîs-i şerîf mazmûnu üzre ilm-i tıb Arab’dan şâyi‘ oldu. Gerçi Âdem-i sânî Nûh Necî asrında ve İskender-i Kübrâ asrında ilm-i tıb Feylesof u Feylekos ve Câlînûs asrında var idi. Ammâ Risâlet-penâh’dan sonra kibâr-ı evliyâullâhların kerâmât-i bâhireleri sebebiyle ilm-i tıb ile hukemâ iştihâr buldular. Andan Yûnâniyân u Freng dakîkına vâsıl olup hukemâ-yı Yûnâniyân [u] Freng iştihâr buldular. Ammâ yine Arab’a muhtâclardır, zîrâ bu kavm-i Arab’ın zühd [ü] takvâsı ve ilmi kuvvetiyle bir hastaya cân u gönülden yapışup hizmet etse bi-emrillâh şifâ bulur.

Husûsân bu Kalavân bîmârhânesinde cemî‘i üstâd-ı kâmil ve fassâd-ı âmil ve hâzık ve âdil bu Kalavân bîmârhânesindedir. Bir hâstenin nabzına el urup tabî‘atine münâsib mu‘âleceler eder, bi-emrillâh şifâ bulur. Zîrâ bu Mısır diyârında iklîm-i evvelde Sa‘îd ve Elvâhât ve Habeş ve Fûncistân’da ve Cebelü‘l-Kamer’de gûnâ-gûn nebâtât [u] giyâhât hubûbâtlar hayvânlar hayvânâtlar vardır kim belki Hindistân’da olmaz, ol edviyeler Mısır’a gelüp hukemâ anlar ile marîzlere mu‘âlece edüp şifâ bulurlar. Anıniçün Arab u Acem [u] Rûm’da Mısır’ın Kalavân bîmârhânesi meşhûrdur.

Ve ve bu dârü’ş-şifânın bir tarafında nisvân bîmârhânesi vardır. Bu dahi azîm tekellüflü binâdır. Cümle huddâmları yine avretlerdir. Ancak hukemâ mahremdir, anlar bî-pâk [ü] bî-pervâ girüp emrâz-ı muhtelifesine göre devâ ederler. Ammâ bu hikmetdeyim, **[Y 120b]** ba‘zı havâtîn-ı marîze ve mecnûne bu bîmârhânede evlâd hâsıl ederler, aceb hikmetdir. Hattâ İbrâhîm Paşa asrında bir gulâm tevellüd edüp ismini Şifâyî kodular. Hulâsa-i kelâm

böyle bir binâ-yı azîm dârü’ş-şifâ geşt [ü] güzâr etdiğimiz diyârlarda manzûrumuz olmamışdır.

Evsâf-ı amel-i me‘âcin-i tiryâk-ı fârûk-ı a‘zam

Seyyâhân-ı zû-fünûna ma‘lûm ola kim nitekim edîm-i arzda hukemâ vardır, her diyârda tiryâk-ı fârûk yaparlar. Ammâ Mısır fârûku kadar olmak ihtimâli yokdur. Zîrâ fârûk kursu Mısır’a mahsûsdur.

Evvelâ kurs ta‘bîr etdiklerin nice şeydir beyân oluna. Evvelâ bu kurs yılanın vücûdundan hâsıl olur. Bu Sultân Kalavân evkâfından vazîfehârân kırk nefer kimesnelerdir kim yılda bir kerre hizmet ederler. Cîze nâhiyesinde Habîroğlu kurâlarında sâkin olurlar bir ocakdır. Yılda bir kerre mâh-ı Temmûz’da tiryâk-ı fârûk yılanı sayd ederler. Ammâ kaçan kim yılan sayd edecekleri mahal oldukda cümlesi bir yere cem‘ olup serâpâ kalın keçeden esbâblar geyerler. Ancak gözleri görünür, yüzlerin dahi setr ederler. Uzun sırıklar üzre beyâz keçe pâreleri bağlayup Behnîsâ ve Feyyûm ve cebel-i Ahzar câniblerine varup fârûk yılanları olduğu mahalle sabâh sovuğunda varırlar kim şiddet-i hâr olmadan yılanlar bî-cândır. Yine böyle iken fârûk yılanları ile ceng-i azîm ederek niçe binini sayd edüp fârûk ile mülemma‘ olmuş zenbîllere koyup mest [ü] medhûş olurlar. Yine böyle iken zenbîllerin ağızların dikerler.

Ba‘zı zamân vâki‘ olmuş kim sayyâdlar yılanlar ile ceng ederken yılan sayyâdın yüzüne atılup gözünden ursa halâs olmayup sayyâd şehîd olurmuş. Zîrâ gâyet semm-i helâhilli yılanlardır kim deveyi kulağından, katırı tırnağından sokup ân-ı vâhidde helâk eder, böyle bir kattâl yılanlardır.

Bunları sayd etmek bu mezkûr herîflere mahsûsdur. Yohsa gayri benî âdem bu kâra tahammül edemez. Bi-emrillâh anların ocağına mahsûs bir alay tarîk-ı Sa‘dî âdemlerdir, ammâ gâyet sâlihlerdir.

Bu tâ’ife bu kadar yılanları sayd edüp zenbîller ile hımârlara yükledüp Mısır’a götürürken Besâtîn nâm bir bâğ-ı İrem kurbuna geldükde yılanın biri rehâ bulup zenbîli götüren hımârı sokup fakîr hımâr tepesi üzre yıkılup tarfetü‘l-ayn içre hımârın vücûdu şişüp fîl cüssesi **[P 201b]** kadar olup cân teslîm etdükde her bir pâyeleri sütûn-ı azîme dönüp sayyâdlar ba‘zı yakında olan âdemleri ba‘îde kovarlar,

“Şimdi hımârın lâşesi çatlayup râyihası size te’sîr eder”, deyü halkı kovarlar.

Ol hımârın yükü olan zenbîller ile yılanları **[Y 121a]** alup bir gayrı hımâra yükledirken mesmûm olan hımârın lâşesi çatlayup cemî‘i üstühânları **[Q 203b]** bile su olup cereyân eder.

Hamd-i Hudâ bir kimesneye zararı isâbet etmeyüp ol mahalde olan kimesneler fi’l-hâl hımârın cîfesi üstüne toprak yığup setr edüp defn ederler, gayrı hımârları yüküyle Kalavân bîmârhânesine getirüp hekîmbaşıya ve nâzıra teslîm ederler.

Hakîr mukaddemâ temâşâsı içün hekîmbaşıya ricâ etmişdim. Ol sâ‘at hakîre haber etdiler. Derhâl ata süvâr olup Kalavân bîmârhânesine vardıkda fârûkhânenin kapusun açup hakîri içeriye alup yine kapuyu sed etdiler. Zîrâ *inne’l-ayne hakkun* deyüp ma‘rifetleri âşikâre olmamak içün ve niçe bin yılan-ı bî-emân ile mâl-â-mâl bir muhâtara yer olduğıyçün ecnebîden kimse komazlar.

Ammâ bu fârûkhâne bir azîm medresedir. Cümle der-i dîvârı ve zemîni serâpâ gûnâ-gûn mermer-i hâm ile kaplıdır. Ve eyle medresedir kim ilm-i tıbdan gayrı bir ilim görülmez.

Bu medresenin haremi etrâfında soffalar vardır, ol gün soffaları döşeyüp başda hekîmbaşı ve nâzır ağa ve evkâf kâtibi ve evkâf mürşidi ve hekîmbaşının on aded halîfesi ve du‘âcı ve on iki nefer sayyâdlar ve pişiriciler ve kassâblar, hulâsa-i kelâm cümlemiz otuz nefer kimesne idik.

Taşradan kapuyu dak edüp içeri girmek murâd edinenin haddi pâyânı yok idi. Ammâ kapuyu gâyet sed edüp hakîre “Sakın havf etmiyesiz” deyü bir kandîl yakacak alçak sepâ üzre çıkup temâşâya âmâde oldum. Cümle otuz nefer kimesneler kalkup pâk âbdest alup ikişer rek‘at kazâ namâzı kılup cümle âlât [u] bisâtların meydân-ı mahabbete getirdiler.

Evvelâ yüz mikdârı kütük pâreleri ki her biri üç karış olmak üzre ve her kütüğün ortasında birer karış kaddi gevele egserisi mıhlı tomruklardır.

Ve yüz mikdârı tîğ-ı Dahhâk’dan nişân verir kassâb sâtırları ki arkası kalın Frengî demirden keskin sâtırlardır.

Ve yüz mikdârı sırçalı büyük toprak mecurlar kim herbirine birer âdem sığar, içleri âb-ı nâbile memlû, ba‘zısı boş. Ve niçe kalaylı Kalavân zamânından kalmış siniler.

Ve bir erdeb mikdârı ince elenmiş tuz.

Ve elli mikdârı enderûn [u] bîrûnu sırçalı azîm su küpleri gibi, ammâ dibleri vâsi‘, ağızlarına bir âdem kellesi sığar. Cümle bu gûne nuhâs ve türâb âvânî eşyâları hâzır edüp du‘âcı kıyâma gelince cümle huzzâr-ı meclis dahi ayağa kalkup ibtidâ besmele ve hamdele ve tarziye ve tasliyeden sonra ibtidâ âl-i Osmân’a ve sâhibü‘l-hayrât ve’l-hasenât Sultân Kalavân’a ve Lokmân Hekîm’e ve Fisagores-i Tevhîdî‘ye ve Sultân-ı hukemâ Ebû Alî Sinâ‘ya ve sâ’ir **[Y 121b]** hukemâ ervâhların ale’t-tertîb yâd edüp hâzırûn selâmetliğiyçün ve hekîmbaşı ve nâzır ağa ve kâtib aşçıbaşı ve cümle halîfeler ve sâ’ir huddâmların selâmetlerin yâd edüp ba‘de’d-du‘â tekbîr edüp Fâtiha-i şerîf tilâvet olup el yüze sürüldükden sonra koca sayyâdbaşı ve üç yılan kassâbları haremin ortasında duran on iki zenbîlin birinin ağzın sökünce el-azametullâh niçe bin yılan-ı bî-emân semm-i helâhil nîş-i cân rehâ bulunca hakîr gerçi mürtefi‘ mahalden temâşâ ederim, ammâ aklım başımdan gitdi.

Yılanların kimi sağa ve kimi sola âdem boyu pertâb edüp gıjgırarak safîr urarak kendülerin dîvâra urarak cân havliyle sıçrarken hekîmbaşı huddâmları ve sayyâdları cümlesin bir yere cem‘ edüp fârûk ile mülemma‘ sarı ihrâmlar vardır, anların içine koyunca cümle yılanlar harekâtdan kalup sâkin oldular.

Andan mezkûr tomruk ta‘bîr etdiğimiz direk parçalarının yanına koca sayyâd ve üç kassâb oturup ellerine sâtûrların alup ihrâmlar içinden birer birer yılanları çıkarup bir nev‘a küçük beyâz yılanları sayyâdlar koyunlarına korlardı, anlarda olan misk râyihası hakîri mest etdi, hekîmbaşıya su’âl etdim;

“Misk yılanıdır. Bunlar fârûk olmaz, gayrı edviye ederiz. Şimdi görürsün” dedi.

Anı gördüm, ne kadar küçük beyâz yılancıklar var ise cümle bir yere cem‘ edüp bu fârûk yapılan medresenin bir köşenin bir muzlim ya‘nî gölge yere bir uzun ibrîşim kırmızı

gaytân ip bağlayup cümle ol beyâz küçük misk yılancıkların ol gaytân ipe boğazlarından ale't-tertîb sıra ile dizüp mezkûr ipi bir dîvârdan bir dîvâra gerüp cümle yılanlar asılı asıla kaldı.

Ba'dehu ol yılanların ağızlarına penbe ile Sûsa zeytûn yağından damladınca yılanlar mürd olup her biri şişmeğe başladı. Bu hâl üzre bu yılanlar kırk gün ve gece asılı durup cümle yılanların derisi ol yılanlar içre kakule içi gibi dâne dâne misk olup kuvvetinden âdemin burnu kanar, tâ bu mertebe keskin râyihası olur misk olur ki.

Andan bir gûne küçük kısa münakkaş yılanlar, başları gûyâ yarım ceviz kabuğu gibi müdevver başlı yılanlardır, anları dahi başka kodular. Su'âl etdim;

"Bunlara hayyetü's-Safî derler. Hazret-i Âdem ile Cennet'den sürülen yılanların neslindendir. Bunlar dahi fârûk olmaz, gayrı derde devâdır" dedi.

Andan on zenbîl yılanları cümle arayup misk yılanın ve mezkûr müdevver başlı Safî yılanların başka saklatdı. Meğer Safî yılanı fârûk yılanı gibi yumurtadan yavru çıkarmaz imiş, sâyir hayvân gibi doğururmuş, hilkat-i hayyeye muhâlif bir hikmetullâhdır.

Andan cümle **[Y 122a]** fârûk yılanların saydılar. Sagîr ü kebîr sekiz bin üç yüz yılan olup teslîm-i mütevellî olup sekiz yüz guruşluk yılan olduğunu kâtibler ve mürşidler deftere kayd etdiler.

Ba'dehu koca sayyâd ve üç yılan kassâbı tomrukların başına oturup *"Bismillâhirrahmânirrahîm, bismillâhi niyyetü'ş-şifâ"* deyüp ihrâmdan bir büyük yılan çıkarup mezkûr tomruk üstünde egseriye yılanın ortasın koyup sol eliyle yılanın başın kuyruğun berâber dutup sağ elindeki sâtırla bir kerre endirüp yılanın vücûdu başsız ve kuyruksuz mermer üzre pertâb etmeğe başladı.

Baş ve kuyruk koca sayyâdın elinde kalup elindeki sâtûrun arkasıyla yılanın başın ezüp mermer üzre bırakdı ve bir kerre *"Vahhadallâh"* dedi. Cümle huzzâr-ı meclis *"Lâ-ilâhe illallâh"* deyü haykırışdılar. Ammâ yılanı kesdükde çekerek dutup baş ve kuyruğu üç parmak gerü bırağup keser.

Ba'dehu kesilen yılanları bir kassâb dahi alup altun bıçağile karnın yarup bağırsakları ve yumurtaların çıkarup bir gayrı kassâba atar.

Ol dahi alup yılanın derisin tırnağıyla koparup çekince başdan başa soyulup gûyâ evvelden dahi derisi âriyetî imiş, deriden zırpadak bir beyâz et çıkar, ammâ yılan yine pertâb eder.

Andan gayrı hukemâ eline düşer, kassâblar vaz'-ı yed etmezler. Hekîmbaşı halîfeleri soyulmuş yılanları alup mezkûr mecurlar içinde pâk gasl edüp mezkûr sırçalı küplere tuzlayup korlar, mâl-â-mâl olup âteşe koduklarında hekîmbaşı sâ'at dutup küplerin altına germâ-germ santa ağacı yakarlar. Ammâ cümlenin lisânında tevhîd [ü] tezkîrdir, cümle havf u haşyet üzredir. Ve ba'zı yılanları ihrâmdan çıkardıkda ağzına tükürüp tomruk üstüne kodukda yılan mest [ü] medhûş olur, andan kat' ederler.

Elhâsıl on iki sayyâd ve kassâb bu minvâl üzre on zenbîl yılanı cümle kırup,

"Başın ve kuyrukların başka bir devâ içün saklarız" deyü büyük katremîz şîşeleri vardır,

ana doldururlar.

Hakîr ibrâm edüp su'âl etdim, kat'î cevâb vermediler. Ammâ Allâhü a'lem akl-ı kâsırım ile başında olan zehirin çıkarup Frengistân'a gönderirler. Zîrâ bir kerre Donkarkız kralına bir ipde dizilmiş bin mikdârı yılan başı Mısır'dan **[Q 204a] [P 202a]** hedâyâ getirdiler, kral-ı bed-fi'âl haz edüp ipinden yapışup gorof'a teslîm etdi.

İbret-nümâ-yı sun'-ı azîm

Ammâ bu yılanları kassâblar katl ederken sâtûru bir dürüst urmayup gevdede yâ baş yâhûd kuyruk bir zerre denli ilişse hemân hekîmbaşı yerinden sıçrayup "*irmi, irmi el-hayye"* deyü feryâd eder. Ya'nî "at yılanı, at yılanı" deyü **[Y 122b]** feryâd etdükde der ân yılanın başıyla gevdesin sâ'ir yılanların bağırsakları ve yumurtaları içine atmayup başka bir yere bırakdılar.

Derhâl kol kalınlığı olup ol yılan şişdi. Ammâ aslında baş parmak kalınlığı idi. Bir hoş kesilmemek ile başından zehir vücûduna te'sîr edüp şişdi. Anıniçün hekîmbaşı feryâd edüp atdırdı. Ve tomruk ile ol sâtûru dahi atup gayrı tomruğ u sâtûr getirdiler.

Ol gün hikmet-i Hudâ on zenbîl yılandan yetmiş beş yılan bir hoş kat' olunmayup cümle âlâtiyle atdılar, ammâ ol atılan yılanları vakfa yazmayup sayyâd ve kassâbların üstüne yazup tahte'l-hisâb vazîfelerine mahsûb olur, aceb temâşâdır.

İbret-nümâ-yı diğer

Bu katl olunan yılanların derilerin ve bağırsakları ve yumurtaları dağlar gibi yığılup kassâblar cem' olup bu yılan muzahrafâtlarına mezkûr (…) elenmiş ince tuzu saçup mülemma' ederken kassâbın biri elin çeküp bir âh-ı serd çekdi ve vâveledâ deyü feryâd etdi.

Derhâl koca sayyâdbaşı herîfin parmağına ağzı yarın ilkâ edüp mecurlarda gasl olmuş yılanlardan üç yılan getirüp herîfin parmağı üzre sardı. Derhâl yılanın üçü dahi kol kalınlığı oldu. Anları kaldırup üç yılan dahi sardılar. Anlar şişmeyüp levnleri mütegayyir oldu.

Anları dahi kaldırup koca sayyâdbaşı herîfin parmağın ağzına alup cerâhat yerin emüp sarı tükürüğü yere tükürüp herîfin parmağına sehel fârûk-ı a'zam sürdüler. Vecâ'ı teskîn olup herîf mesmûm olmadan halâs bulup tâze cân buldu.

Meğer katl olunan yılanların birinin başı ve kuyruğu bir çalışda dürüst kesilmeyen yılanların birisi sehven yılan yumurtaları ve muzahrafâtları içine sehven bırağırlar. Ba'dehu bu kassâblar yumurtaları ve ciğerleri ve bağırsaklarını tuz ile mülemma' ederken mezkûr dürüst kat' olmayan yılandan herîfin parmağına zehir te'sîr eylemiş. Bâlâda tahrîr olunduğu üzre herîfe mu'âlece edüp halâs eylediler.

Hâsıl-ı kelâm bu sayyâdlar ve kassâblar gibi cân-pûlâd ve seng-dil âdemler görmedim. Hâşâ ki anlar benî âdem ola. Gerçi hakîr bir ibret-nümâ şey gördüm, ammâ her derîce ve dakîkada aklım başımda değil idi, seyrine vardığıma nâdim oldum. Ve hekîmbaşıdan yine su'âl etdim:

"Bu yılanların derileri ve bağırsakları ve ciğerleri ve yumurtaların tuzlayup küpler içinde salamura edüp hıfz etdiniz, bunları neylersin" dedim. Hekîmbaşı:

“Siz neylersiz? Su‘âl etmen” dedi. İbrâm [u] ilhâh edüp tekrâr su’âl etdim. Cevâb etdi kim;

“Bunda **[Y 123a]** Freng balyozları vardır, anlar bizden iştirâ edüp Frengistân hukemâlarına götürüp cemî‘i emrâz-ı muhtelifeye her uzvun başka başka devâ ederler kim tarfetü‘l-ayn içre te’sîr eder” dedi.

Ba‘dehu cümle tathîr olmuş tuzlanan yılanları on iki kıt‘a kıt‘a sırçalı küplere koyup haremin bir köşesinde matbah ocakları üzre koyup altına santa ağacı âteşi germâ-germ verüp hekîmbaşının bir elinde asâsı ve bir elinde sâ‘ati. Aşçılar yine kendü halîfeleridir kim her biri tekmîl-i fünûn etmiş üstâd-ı kâmil telâmizlerdir, ancak hekîmbaşı hâzır olup evkât gözedir, üç sâ‘at yılanlar küpler içre kaynayup küpler üzre kehrübâr-misâl sarı sarı yağlar zâhir olup hekîmbaşı kendi eline kepçe alup ol sarı yılan yağların kepçe ile alup iri katremîz sırça şîşeler vardır, anlara doldurdu. Cümle küplerden böyle yağları cem‘ edüp katremîz şîşelerine doldurup yine yılanların küpleri altına germâ-germ âteş urdular. Ma‘lûm-ı sa‘âdet ola kim yılanlar tabh olduğu bakır âleti tancere ve kazgan değildir, zikr olunduğu üzre içi ve tışı sırçalı toprak küplerdir.

Ba‘dehu hekîmbaşı kepçe ile alduğı yılan yağı üzre Mağrib vilâyetinde Sûsa şehrinin âb-ı hayâta benzer âlü‘l-âl zeyt yağı ile yılan yağın vezn edüp beş vukiyye yılan yağı ve beş vukiyye zeyt-i hâlis yağı berâber bir şîşelere doldurup şîşeleri âteş-i nerm üzre koyup ba‘dehu âteşi germ edüp üç sâ‘atden sonra endirüp say yağı-misâl müşk [ü] amber-i hâm râyihalı bir yağ oldu kim râyiha-i tayyibesinden huzzâr-ı meclisin demâğları mu‘attar oldu. Hakîr sabra tahammülüm kalmayup hekîmbaşıya su’âl etdim;

“Vallâhi Hindistân’da emrâz-ı cüzâm ve behak ve beras misilli marîzler gâyet çokdur, anın âb [u] hevâsına bu yağ gâyet nâfi‘dir. Bir kerre bu yağdan ol maraza mübtelâ olanların vücûduna sürse bi-emrillâh vücûdunda bir illet kalmayup dürr-i beyz olur. Ammâ bu iklîm-i Mısır’da nef‘i yokdur, bin kerre sürseler te’sîr etmez. Ammâ Mısır’da cerebe ve hafakâna mübtelâ olanlara kırk gün birer dirhem yediriniz, bi-emrillâh halâs olur.”

Ba‘dehu yılanlar küpler içre üç sâ‘at dahi pişüp suyu bir karış mikdârı tenezzülde olup cümle küpleri âteşden endirüp cümle pişmiş muharrâ olmuş yılanları iri bakır sinilerin içine koyup sovumağa kodular.

Beri tarafda küpler içre kalan yılan maslûkasını bir aydan berü niçe şefâ‘atnâmeler ile gelen a‘yân-ı Mısır’ın kâseleri ve ibrîkleri ve bakracların dollâblardan çıkarup herkesin ismi resmi ve marazı bakracları üzre bir makramada **[Y 123b]** kâğıdlar içre yazılup ol yılan çorbası suyundan kâse ve bakraclara doldurup ba‘zı marîzlerine göre maslûka üzre dahi edviyeler zam edüp herkese kâse ve bakr[ac]ların teslîm edüp niçe yüz yere böyle yılan çorbası gider.

Ba‘dehu cümle huddâmlar yılan çorbasın sahanlara doldurup ekmek doğrayup yemeğe başladılar, benim aklım gitdi. Andan hekîmbaşı ve nâzır ağa ve kâtib ve sâyir huddâmlar fincân fincân yılan maslûkasından nûş etmeğe başladılar. Hakîre de bir fincân getirdiler, kabûl etmedim. Hekîmbaşı ve nâzır ağa;

“Vallâhi sultânım mukavvîdir. Kuvvet-i basarı ziyâde eder ve rîh-i bevâsırı kat‘ eder” deyü ibrâm [u] ilhâh eylediklerinde “Emir Allâh’ın” deyüp var kuvveti bâzûya getirüp,

“El ile gelen düğün bayrâmdır, anlar içdiler, ben dahi içerim” deyüp cür’et ederek gözüm yumup dişlerim sıkup *“Bismillâh, niyyetü’ş-şifâ”* diyerek filcândan nûş etdim, ammâ bir misk râyihası iştimâm etdim.

Andan bir fincân dahi getirüp mezkûr zeyt yağıyla yılan yağından bıçak ucuyla cüz’î yağ filcâna ilkâ edüp nûş etdim. Ammâ Hudâ âlim [ü] dânâdır, misk râyihâsı bir hafta demâğımdan gitmedi. **[Q 204b] [P 202b]**

Der beyân-ı menâfi‘-i maslûka-i hayye

Hamd-i Hudâ Mekke’den kalkup Bedr-i Huneyn’e geleceğimiz gece üzerimize Arab enüp bir hayli ceng etdiğimiz bâlâda tahrîr olunmuşdur. Ol mahallerde sıkılup vücûdumda bir harâret olmuşdu. Bu yılan maslûkasından iki fincân nûş edüp bir haftada vücûdumda zerre ve şemme illet kalmayup vücûdum sîm-i hâlise dönüp ten-dürüst oldum ve niçe nef‘in müşâhede etdim.

Sergüzeştî: Cümleden bir nef‘i dahi sene 1056 târîhinde Venedik kal‘alarından Bosna serhaddine müşâ Şebenik kal‘asın Tekeli Mustafâ Paşa ile muhâsara edüp kırk gün kırk gece kal‘a-kûp toplar ile kal‘ayı döğüp fethi müyesser olmayup bî-feth avdet edüp Danilova nâm mahalle gelüp meks etdükde cânib-i erba‘amızı iki kerre yüz bin Uskok ve Dodoşka ve Freng ve Hırvad kâfiri ihâta edüp yedi sâ‘at ceng-i azîmden sonra asker-i âl-i Osmân’a inhizâm vâki‘ olup küffâr bir tarafdan ümmet-i Muhammed’i kırmağa başlayup hakîr ol asırda yeniçeri odasıyla gidüp vekîlharc idim, yedi kölemi ve üç yüz seksen yoldaşlarımı cümle gözüm önünde dendân-ı tîğden kâfir geçirdiklerin görüp cümle emvâl erzâkı bırağup bir cânibe bir küheylân atım var idi, Vezîr-i a‘zam Kara Mustafâ Paşa ihsân etmişdi, bir tarafa at bırakdım. Ol sahrâ-yı bî-pâyânı küffâr bu hakîre seyrân devrân etdirdiler, âhir pâyime eremeyüp nâm [u] nişânım göremediler, hıfz eden Allâh göstermedi.

Âhirü‘l-emr vakt-i gurûbda cihân **[Y 124a]** başıma dar olup atı bırağup bir ormana kılıcım ve tîrkeşimle girüp yedi gün altı gece dağlar içre vahşî hûş [u] tuyûr ve canavarlar ile ülfet edüp nebâtât köklerin ve ba‘zı meyveleri ile kifâflanırdım. Ammâ piyâde yürümek ile tîrkeş kılıç ve kemerimde seksen esedî ve yüz elli altun kemerim kesüp bî-tâb [u] bî-mecâl etdi. Âhir tîrkeşden okları çıkarup yayı kabzasından kabzıma alup tîrkeşi ve iki tabancalı kol tüfeğin ve silâhın ve belimde kemeri guruşları ile yaylık içine koyup bir kaya altında iri taşları kaldırup kılıcı ve tüfengleri ve kemeri anda Allâh emâneti edüp defn etdim. Andan sebükbâr olup bir dereye gelüp pâk âbdest alup iki rek‘at hâcet namâzı kılup cemî‘i ervâh-ı enbiyâ ve evliyâdan bu Evliyâ-yı bî-riyâ-yı za‘îf ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb edüp âlem-i hayretde iken Boşnak lisânı ve lehcesi ile,

“Bre Meho” deyü bir sadâ zâhir oldu. Ol sadâya karşılık bir sadâ dahi;

“İşto veliş?” ya‘nî {lisân-ı Boşnakca} “Ne dersin?”, dedi.

“Hodamu sinko, hodamu” dedi; ya‘nî “Beri gel cânım oğul, gel” dedi.

Hakîr bu Boşnak lisânı istimâ‘ edüp cânım yerine gelüp tâze cân buldum, ammâ efkâr-ı fâsideye düşdüm,

“Âyâ bu dağların re‘âyâsı cümle Hırvat Uskok mudur? Kâfire tâbi‘ olup âl-i Osmân’ı

kılıcdan geçirdiler. Âyâ bu sadâ anlardan mı ki" deyü fikir ederken bu evvelki istimâ' etdiğim sadâ sâhibleri meğer oğlu ile dağa gelüp odun keserken vakt-i zuhur olup ezân okudu. Hemân hakîr bildim ki ümmet-i Muhammed'dendir. İleri varup bunlara selâm verüp âşinâlık etdim.

Hemân koca herîf Boşnak lehcesi ile,

"Ya sen safâ celdun. Ya sağ misun? Ya sen bu dağlarda nişlerisun?" dedi. Ha[k]îr hemân,

"Birkaç yoldaşımız var, anlar ile bu bildiğimiz dağlardır, av avlamağa çıkdık. Hilevne kal'ası yeniçerindeniz" dedim.

"Ya bozulan askerden haberiniz var mı?" dedi.

"Yedi gündür anlar bozulup Kinin kal'asına ve Hilevne kal'asına geldiler" dedim.

"Baka seyrânı", dedi.

"Ya kâfir Kilis kal'asın nice aldı?" dedi.

Hakîrse cân bâzârındayım kim tenim kal'ası muhâfazasına me'mûr olup cân çekişirim.

Netîce-i kelâm bunlar ile refîk olup âheste reviş Gılamuc kal'asına giderken yolda Gılamuc kal'asının dizdârına râst gelüp ahvâl-i pür-melâli bir bir takrîr edüp ol sâ'at huddâmının birin atdan endirüp hakîri bindirüp Cenâb-ı İzzet'e bin bin hamd [ü] senâlar edüp bükâlar eyledim. İki sâ'atde Gılamuc kal'asına alay ile girüp dizdârın hânesinde ol gece mihmân olduk.

Hikmet budur kim İslâm kal'ası yanımda bir sâ'at yeri, havfimden yedi günü ve gecesi enîs [ü] mûnisim tilki ve çakal ve erneb **[Y 124b]** ve geyikler olup yatırdım.

Ertesi dizdârdan on atlı ricâ edüp,

"Dağda kayalar dibinde enîs [ü] mûnis yârân [u] yâr-ı gârlarım bir gârda bırakmışım, anları yoklayam", deyü on refîk ile dağlara girüp geldiğimiz yollar ile doğru tîrkeş ve tüfengler ve kemerim bırakdığım mahalle vardıkda atım refîklere verüp şu mahalde bir teşelşül edeyüm deyü ileri varup taşları devirüp silâhlarım aldım, ammâ tîrkeşin kayışın tilki mi çakal mı yemiş, bir hâl ile belime bend kılup kemeri dahi alup tüfengleri belime takup hamd [ü] senâ ederek refîklerim yanına gelüp atıma süvâr olup yine bir sâ'atde Gılamuc kal'asına gelüp yedi gece kal'ada mihmân oldum.

Hikmet-i Hudâ, bir gece hâb-âlûd iken ihtilâm şeklinde bir şey vâki' oluyor, ammâ belimin ağrısından hâbdan bîdâr olup câmehâb üzre tururken belim boşanup kızıl kan ve irin ve nefis bir sâ'at cereyân edüp vasla vasla nâzil olup yedi gün dahi hasta kaldım. Ba'dehu ifâkat bulup Dizdâr Mehemmed Ağa bir at ve bir kat esbâb ve sâ'ir a'yân-ı devlet ikrâmlar edüp tatyîb-i hâtırım ile mukayyed olup bize bir hizmetkâr verüp bir hayli âdem ile bizi Hilevne sahrâsında Tekeli Paşa'ya vâsıl olup tâze cân bulduk. Ammâ dostlarımızdan kimse bulmadık, cümle dest-i küffârda şehîd olmuşlar. Küffâr kal'a-i Kilis'i almışlar ve içindeki askerin kırmışlar. Lâkin Tekeli Paşa nefîr-i âm edüp ahâlî-i vilâyet ile vilâyeti muhâfazaya başladı. Hakîr varup kendüye buluşdum. Bir at ve bir kat esvâb ihsân etdi. Âşinâlık ezelî idi, bizim Melek Ahmed Paşa'nın kayın babası ve Kaya Sultân validesin dutardı.

Netîce-i kelâm *el-kelâm yecurru'l-kelâm* [125] mazmûnunca bu sergüzeşt [ü] serencâmı nakilden murâd ol geceki Gılamuc kal'asında belim boşanup aslâ bir recûliyyet hakîrden sâdır olmayup ihtilâm bile olmazdım. Netîce zürriyyet munkatı' oldu, deyü bu hakîr me'yûs idim. Tâ ki yigirmi yedi sene ubûr edüp bu hakîr Mısır'a gelüp bu Kalavân timarhânesinde bu fârûk günü iki fincân yılan maslûkası yağ ile içdiğim gece biribiri ardı sıra iki kerre ihtilâm oldum.

Ale's-sabâh yine timarhâneye varup hekîmbaşıya sergüzeşt [ü] serencâmım nakl etdim. On vukiyye yılan maslûkası ve bir hokka zeyt ile mülemma' yılan yağı verdi. Beş altı gün yılan maslûkasın isti'mâl etdim. Ol kadar tendürüst oldum kim lahm [u] şahmım üzre fındık kırılırdı. Ol kadar seng-ten oldum ve niçe nef'lerin dahi müşâhede etdim.

Der beyân-ı netîce-i kurs-ı tiryâk-ı fârûk

Hâsıl-ı kelâm hekîmbaşı bu yılan maslûkasın cemî'i ibâdullâha bezl edüp bişirdikleri yılan yahnîleri siniler içre sovuyup **[Y 125a]** hekîmbaşı ve telâmîz ve halîfeleri sinilerin başına oturup cümlesi ellerin pâk yaykayup ve kolların sıvayup mezkûr yılan yahnîlerin birer birer ellerine alup yılanın arkasında onurka kemiği ta'bîr etdükleri bel kemiğinin iki cânibinde kalemtırâş sapı kalınlığı her yılanın **[Q 205a] [P 203a]** arkasında yılanın kesilen kaddince eyle uzun ipler çıkar, gûyâ bir sicim ipdir, işte tiryâk-ı fârûk kursu deyü ta'bîr etdikleri budur kim tiryâk-ı a'zam bu ip gibi etden hâsıl olur.

Her yılan birer miskâl kurs ancak olur, bu kadar çekilen renc [ü] anâ ve âlâm-ı şedâyid ve havf [u] haşyet ve ihtimâm birer miskâl kurs içündür. Cümle pişmiş a'zâsı aslâ fârûk olmayup yabana atarlar ve fukarâya bezl edüp yerler, ba'zısın ayak basmaz yere defn ederler.

Latîfe-i mergûb berây-ı tâ'ife-i cemmâ'

Ve ba'zısın cimâ'dan kalmış âdeme verirler, ol âdem yılan yahnîsin tenâvül edüp hâtûnuyla beş on kerre cimâ' edüp kanâ'at etmedüği ecilden ehli müte'ezzî olup ale's-sabâh mahkemede bir cimâ' da'vâsı olmak mukarrerdir. Hâtûn,

"Maâzallâh, bu derde tahammül edemem" deyü şikâyet eder.

Yılan eti yiyen herîf "On kerre cimâ' etdim" deyü hikâyet eder.

Kadıasker efendi mâbeynlerin yigirmi cimâ'a sulh eder. Bu da'vâyı istimâ' edenlerin çoğu çorbasın içüp *"Allâhümme yessir"* deyü bu du'âyı ederler.

Hulâsa-i kelâm, mezkûr yılanların sırt etlerin ağac dibeklerde ve yine ağac havân eliyle döğüp ma'cûn-misâl sahk edüp mîzânda vezn ederler. Bu mahalde buna kurs-ı ef'î derler, beyâz bir ma'cûn-ı ekber olur.

Ba'dehu cemî'i edviyeleri ince elekden geçmiş hâzırbaş olup evzânları üzre vezn edüp Rûm'un mükerrer kaynamış hâlis balı ile cümle edviyeleri kurs-ı ef'î ile mahlût edüp beher sene üç kazgan tiryâk-ı fârûk bişer. İbtidâ iki kavanoz sa'âdetlü pâdişâha ve bir kavanoz paşaya ve Âsitâne'de vezîr-i a'zama ve şeyhülislâma ve hekîmbaşına ve Mısır mollâsına hedâyâ gönderüp mâ-bâkîsin Kalavân nâzırı vakfullâh içün hıfz edüp bîmârhânede sâhib-firâş olan bîmârların marîzine göre verirler.

İşte Rûm ve Arab u Acem ve Frengistân'a ve'l-hâsıl ekâlîm-i seb'aya tiryâk-ı

fârûk Mısır'dan gidüp bu tertîb üzre hâsıl olur. Dâ'imâ yılda bir kerre pişermiş, ammâ bu fakîr Mısır'da iken hekîmbaşı bir üstâd-ı kâmil olmağile bir senede üç kerre pişirdi.

Der beyân-ı havâss-ı hayye-i Safî

Ammâ bâlâda tahrîr olunan beyâz Âdem Safî yılanları binden mütecâviz olup tiryâk-ı fârûk yapılan medresenin kapusun açup bir küçük câmlı hücre vardır, ol hücre içre bir köşeden bir köşeye bir kalın ip çekdiler.

Ba'dehu hekîmbaşı ol beyâz **[Y 125b]** yılanların cümlesin birer birer kırmızı ibrîşim ile kuyruklarından bağlayup mezkûr ipe asup ale't-tertîb zeyn etdi. Cümlesi cân havli ile cabalayarak birbirlerin sokarak ince beyâz yılanlar kol kalınlığı kadar olup kapuları ve hücrenin menfezlerin cümle kapayup taşra çıkdılar. Kırk günden sonra yine hücreyi açup Safî yılanları ince sicim gibi olmuş ve cümlesinin içlerinde kemikleri bile kakule dânesi gibi siyâh siyâh dâne dâne dârû-yı hûşber olmuş, kokusundan âdemin aklı gidüp sermest [ü] medhûş olur.

Dîğer havâss-ı hayye-i acîbe

Ve bâlâda tahrîr olunan yarım ceviz kabuğu gibi müdevver başlı yılanları kassâblar bellerinden cümle ikişer pâre edüp alaca derisiyle tuzlayup başları tarafın iplere asup kuyrukları tarafın yere gömdüler. Kırk gün dahi bunlar durup kırmızı kırmızı olup kurumuşlardı. Anları dahi alup kurşum hokkalar içinde hıfz etdiler, zîrâ karınca pek üşer, yılan eti ve insân eti gâyet lezîzdir.

Latîfe-i ibret-nümâ-yı garîbe

Âdem etinin lezzetin Heyhât sahrâsında sâkin olan merdüm-hor Kalmık kavminde gördüm. Birbirlerinin mürdelerini yerler ve ba'zı esîrleri olan Nogay fakîrlerin boğup yerler. Ammâ kanı gitmesin deyü boğazlamazlar, hemân boğup pişirüp yerler. Anların kavli dahi âdem eti ve yılan eti ve domuz etinden lezîz yokdur, derler. Ve cümleden hınzîrin kuyruğu ve benî âdemin dahi kuyruğu yeri gâyet lezîzdir, derler.

Hakîkatü'l-hâl Rûm'da da bu lezzetden haberdâr Kalmık mezhebli âdemler çokdur. Ammâ hakîr de benî âdem eti lezîz idiğin müşâhede etdim ki bir kerre bir âdem mahbûbun bûs etse hayât-ı câvidân bulup mesrûr olur. Andan bildim ki insân eti lezîzdir.

Netîce-i kelâm Mısır'a varup bu fârûk-ı a'zam nice hâsıl olduğun görmeyen rûy-ı arzda bir ibret-nümâ görmemişdir, *ve's-selâm*.

Ve Mısır'da bir âdemin evine veyâ güvercin kümesine yılan müstevlî olsa sâhib-i hânenin huzûru gitse mezkûr yılan sayyâdlarının birin bulup elbette birkaç para verirsin, eve girüp bir kerre na'ra edüp belinde bir düdüğü var, anı çalar ve ağzıyla bir gûne ıslık verüp savt-ı safîr gibi bir sadâ zâhir olunca hemân yılanlar taraf taraf görünmeğe başlayup başların kaldırup sayyâd ile ceng etmeğe gelir gibi pertâb ederek geldikce sayyâd cümlesin tobrasına doldurup ol hâne yılandan emîn olur. Ammâ bu yılanlar fârûk olmaz, fârûka munhasır başka yılanlardır, beriyyede olurlar.

Yılan hikâyeti gibi yalanımız dahi tatvîl-i kelâm oldu, ammâ *alimallâh ve* **[Y 126a]** *şehidallâh* böyle olmuşdur.

Sene 1085 târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimizin imâmı Ahmed Efendi var

idi, anın odasında yılanlar cem‘iyyet edüp imâmı hücresinden kaçırdılar. Bir gün imâmın bir küheylân atı yem yerken burnundan bir yılan atı sokup öldü, leşi fîl kadar olup bir tarafa götürmek mümkin değil, âhir ol mahalde bir hafir kazup defn etdiler. Ammâ aslâ imâmın hânesine varılmadan kaldı.

Hakîr bir gün sayyâdın birine râst gelüp imâmın odasına getirdim. Bir na‘ra haykırup bir kerre düdük çalmağa başlayınca beş on dâne kol kalınlığı birer kulaçdan tavîl yılanlar başların kaldırup sayyâdın başına üşünce cümle halk firâr edüp hakîr dîvân efendisi konağına firâr edüp pençereden temâşâ etdim.

Bir sâ‘at belki sayyâd ile ceng-i azîm etdiler. Âhir on bir dânesin çuvalına koyup “Allâh berekât versin” deyü du‘â ederek gidüp konağı yılandan halâs edüp imâm yine odasına gelüp meks etdi.

Hikâye-i ağrebü‘l-garâyibi’l-acîbe

Birkaç günden sonra Rûmeli meydânına vardık. Meğer sayyâd yılanları Rûmeli meydânında on bir yılanı yılanbâzlara on bir guruşa vermiş. Ammâ Hudâ âlimdir, her biri birer evren-misâl mehîb ü mefret yılanlar idi. Yılanbâz bu yılanları birkaç günde eyle ta‘lîm etmiş kim Rûmeli meydânında maymun gibi raks ederlerdi. Bu sayyâdlarda ne acîb ü garîb efsûn ve sihr-i füsûn vardır, Allâhu a‘lem kerâmât-ı evliyâ ile anlara verilmişdir, *ve’s-selâm.*

Ammâ garâbet bunda bir mashariyyâtdır kim ta‘bîr olunmaz. Rûmeli meydânında yılanbâzlar imâmın yılanın oynadup raks etdirirken hemân vahşî yılanın biri yerinden pertâb edüp bir ma‘sûmu ayağından sokar.

Hikmet-i Hudâ ol mahalde bir tarîk-ı Sa‘dî fukarâsı bulunup ma‘sûmun ayağındaki zehir yerin emüp yere tükürdü. Fi’l-hâl ma‘sûmun ayağı zehr-i mârdan halâs olup ke’l-evvel oldu. Ammâ hemân Sa‘dî fukarâsının karârı kalmayup,

“Yâ Hayy yâ Kayyûm ve selâmün alâ Nûhın fi’l-âlemîn” deyüp ol ma‘sûmu sokan yılanı kavrayup çayır çayır yemede. Beri tarafda yılancı,

“Paşa imâmı yılanıdır, on bir guruşa aldım, vâveylâ” deyüp feryâd etmede. Âhir-i kâr yılancılara hâkim olan hurde emîni yasakcısı gelüp fukarâ-yı Sa‘dî‘yi paşaya götürüp paşa huzûrunda bile bakıyye-i yılanı tenâvül ederek ağzı köpürmüş. Yılancı ise,

“Ejder gibi yılanım gitdi” deyü feryâd edüp kudurmuş. Paşaya şeyhin ma‘sûmu zehirden halâs etdiğin huzzâr-ı meclis şehâdet etdiklerinde paşa şeyhden haz edüp iki yılan dahi huzûrunda yedirüp elli altun şeyhe ve on altun yılanbâza ve beş altun **[Y 126b]** zehirden halâs olan gulâma ihsân edüp def‘-i meclis etdi kim garîb temâşâ idi.

Ve bu mahalde tiryâk-ı fârûk’un evsâfı ve münâsibiyle gayrı ibret-nümâlar tahrîr olunup Kalavân bîmârhânesi dahi temdîh ü tavsîf olunup Mısır içre Kalavân bîmârhânesinden latîf binâ-yı azîm ve evkâf-ı metîn yokdur. Hattâ mecnûnlara ve hastalara hânende ve sâzendeli **[P 203b]** bir dâr-ı şifâ, **[Q 205b]** kân-ı devâ, hâne-i bî-hemtâdır kim rub‘-ı meskûnda nazîri yokdur. Her husûsda ta‘rîf [ü] tavsîfden müberrâ bir hayrâtdır. {İbtidâ tiryâk-ı fârûk’u peydâ eden Ranûş ibn Manâfiyûş‘dur [Vanûş ibn Manâkyûş] kim Kıbtî melikleridir.}

Evvelâ bâlâda tahrîr olunan kurs-ı ef‘îden hâsıl olan tiryâk-ı fârûkların terkîblerin beyân eder

Gerçi hukemâ-yı kudemâ-yı selef niçe gûne tiryâk te’lîf etmişlerdir, ammâ cümleden mu‘teber,

Tiryâk-ı ekber‘dir kim yüz yetmiş altı gûne derde devâdır ve altmış yedi edviyeden hâsıl olur. Ve,

Fârûk-ı erba‘a, hâssası ma‘îdede ve em‘âda olan riyâh-ı galîzayı ve kırk gûne emrâzı dahi def‘ eder. Ve,

Tiryâk-ı tîn-i mahtûm, bir âdem semm-i kâtile içse ve yılan ve sâ’ir haşerât sokmuş ola, bir miskâl yese bi-emr-i Hudâ halâs ola. Ve,

Tiryâk-ı tîn, bi-kavli Hekîm Cürcânî, yılan sokana ve tenkıye-i tâm isteyene gâyet nâfi‘dir. Ve,

Tiryâk-ı yâbis, hâssıyyeti cemî‘i haşerât sokmuşa nâfi‘dir. Ve,

Tiryâk-ı Albanuş [İlyanuş?], cemî‘i rîha ve yılan ve çıyan sokana nısf dirhemin su ile ezüp içe, tâ ki şifâ bula. Ve,

Tiryâk-ı Hürmüs-i kebîr, cemî‘i sümûma nâfi‘ olduğundan mâ‘adâ vasfında lisân kâsırdır. Ve,

Tiryâk-ı Emîr Balyus, garîb terkîbdir, insânı mahbûb eder ve levni sâf eder.

Aşağı olunan tiryâkları cümle Kalavân bîmârhânesinde tabh ederler, ammâ asrımızda yapdıkları,

Tiryâk-ı Hekîm Halyuş‘u beyân eder

Evvelâ bu bir tiryâkdır kim dünyâyı buna bedel verse bedel olamaz ve buna mâlik olan dünyâ ve dünyâ-yı mâ-fîhâya mâlik olmuş olur. Her ne emrâz-ı muhtelife içün yese şifâ bulur. Evvelâ cüzâma, berasa ve bunların emsâli emrâz-ı mühmeleye birer miskâl yiyen bi-iznillâh bedeninden arak ile her maraz çıkup ten-dürüst olur.

Terkîbi budur: Evvelâ kurs-ı ef‘î ve karanfîl ve sadıç ve zencebîl ve cevz-i bevvâ ve kakule ve çıntıyana ve mey‘î-i yâbis ve kasab-ı mürr ve asl-ı kebere ve hınnâ ve ûdü‘l-kahr ve habb-ı belîsân ve selîhâ ve darçın ve sünbül-i hindî ve zerâvend, [birer?] dirhem. Ve bezr-i kerefis ve bezr-i cezr ve fülfül-i esved ve dâr-ı fülfül ve habbü‘l-kâr, bunlardan üçer dirhem. Ve za‘ferân ve nuhve, ikişer dirhem. Ve kırdımânâ, dörd dirhem. Bu cümleyi kifâyet mikdârı asel-i hâlis ile ma‘cûn edüp üç gün bir sırça zarf içinde alıkoyup ba‘dehu afyon ve lâden ve za‘ferân her birinden üçer dirhem ve mey‘a-i sâ’ilme (–) (–) sâ’iliyye, bunları dahi tekrâr sahk ederler. Ve bir miskâl hımâr mâyesinden bu meshûk eczâya muhkem halt etdiler. Bu kerre ol sırça kap içinde olan ma‘cûna bunları dahi **[Y 127a]** ilhâk etdiler. Ve arpa içinde fârûk gibi ve sâ’ir me‘âcin hıfz eder gibi sakladılar, tâ ki mahallinde birer miskâl yiyeler. Nef‘ine hadd ü gâyet yokdur, buna mâlik olan dünyâya mâlik olma gibidir olamaz kimse.

el-Faslu’s-sâdis ve selâsîn
Ahâlî-i Mısır’a hayât veren sebîlleri ve halîcleri ve bürkeleri ve çeşmeleri ve cümle kuyuları beyân eder

Zîrâ cemî‘i halkullâhda sudan azîz ü lezîz bir şey yokdur kim anın hakkında Cenâb-ı Bârî

Habîbine bu âyet-i şerîfi nâzil etmişdir, âye[t]: [126] buyurmuşdur.

Husûsan şehr-i Mısır suya muhtâcdır. Nefs-i Mısır'da sudan azîz hayrât [u] hasenât olmaduğından Amr ibnü'l-Âs fethinden bu âna gelince yedi yüz yetmiş pâdişâh Mısır'a mutasarrıf olup her biri birer câmi' ve câmi'e muttasıl bir sebîl ve gayrı köşe başlarında dahi mahalle münâsib yerlerde niçe bin sebîl inşâ etmişlerdir kim herbiri onar on beşer bin deve yükü râviye su alır sebîller vardır. Ve sâ'ir vüzerâ ve vükelâ ve a'yân-ı eşrâf ve kibâr-ı kümmelînler, su hayr-ı azîm olduğuyçün her köşe başında üçer dörder kademe taş nerdübân ile urûc olunur pirinç ve tuc kafesli musanna' pençereli münakkaş sebîller var kim herbiri kâşî-i Çîn ve yeşm-i yerekânî ve mermer ve sommâkî; ruhâmlarla müzeyyen sebîllerdir. Ve bunlardan gayrı sarây-ı âlîler cenbinde ve ba'zı hâneler altında latîf sebîller var.

Netîce-i kelâm şehr-i Mısır içre Gazâlî tahrîri üzre kırk altı bin sebîl var imiş. Hâlâ dörd bin sebîlhânedir. Ve bunlardan gayrı her köşe başlarında ve ba'zı dekâkînler mâbeyninde bilâ-hisâb taş tekne sebîller vardır.

Ammâ Mısır içinde cümle sebîllerden azîm sebîl Sultân Gavrî'nindir. Sûk-ı sultânînin izdihâmı yerinde olmağile pek işler. Dörd huddâmı vardır, sabâhdan vakt-i gurûba dak mâ-i tâhir bezl etmededirler. Ammâ yigirmi bin deve yükü su alır deryâ-misâl bir sebîldir. Ve evkâfı metîndir ve binâsı kavîdir. Eyle hikâyet ederler ki sarnıcının cânib-i erba'ası serâpâ kurşum dökülmüşdür, derler, anıniçün suyu lezîzdir. Ve pençeresi üzre celî hat ile [127] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ba'zı sebîlde [128] ba'zısında [129] ba'zısında [130] yazılmışdır.

Andan iç kal‘ada Öküz Mehemmed Paşa sebîli ve kal‘a kapusu sebîli. Bunlar dahi onar bin râviye su alır.

Ve yeniçeri ağası âsitânesi dibinde Yeniçeri Ağası İbrâhîm Ağa sebîli dahi on iki bin raviye su alır. Pençeresi üzre târîhi budur:

Mazhar-ı lutf-ı ilâhî **[Y 127b]** zübde-i erbâb-ı câh

Ol cenâb-ı âkıbet-endîş İbrâhîm Ağa

Sa‘y-i himmet etdi tahsîl-i rızâ-yı Hak içün

Böyle bir ra‘nâ sebîl-i Selsebîl etdi binâ

Nûş eden mâ-i zülâlinden dedi târîhini

Bu sebîle cû-yi aynından tolar su dâ’imâ.

Sene 1037

Ve bundan sonra gâyet işler Sultân Eşref sebîli ve Sultân Hasan sebîli. Ve’l-hâsıl sûk-ı sultânîde olan sebîller dâ’imâ cârîdir. Ve her sebîlin evsâfıyla târîhlerin tahrîr eylesek hemân evsâf-ı sebîl bir hümâyûnnâme kadar dîvân olur.

Ammâ asrımızda Dârü‘s-sa‘âde ağalığından ma‘zûl Abbâs Ağa bir sebîlhâne-i cedîd inşâ etdi, on bin râviye su alır. Ve eyle münakkaş u müzeyyen sebîlhâne oldu kim gûyâ nigârhâne-i nakş-ı Çîn’dir. Üstünde bir mekteb-i sıbyân dahi inşâ etdi.

Ve hazînedâr-ı Sultân Mehemmed Hân Alî Ağa ol dahi bir sebîlhâne-i münakkaş ihdâs etdi kim cemî‘i atşâna hayât verir. On bin râviye su alır. Bunun dahi üstünde mekteb-i ebcedhânı vardır.

Ve Dâvûdiyye kurbunda Musâhib Ahmed Ağa dahi bir sebîl-i zîbâ ve mekteb-i tıflân-ı ebcedhân etdi kim gûyâ nakş-ı Mânî Erjeng’dir. On bir bin râviye su alır.

Ve Kundakcı hânesi kurbunda Abdülbâkî Çorbacı bir sebîl ve mekteb-i püserân binâ etdi kim cümleden müsellemdir.

Ve Derb-i Ahmer’de Habeşli Mehemmed Kethudâ bir vekâle ve bir sebîl inşâ etdi. Felek müsâ‘ade etmeyüp hânı ve sebîlhâneyi bey‘-i men-yezîd edüp Âsitâne-i sa‘âdetde Dârü‘s-sa‘âde Ağası Yûsuf Ağa kethudâsı Mustafâ Ağa alup temessükât hüccetlerin Kızlar Ağası Yûsuf Ağa’ya gönderdi. Ammâ cümle sebîllerden işlekdir ve yigirmi bin râviye su alır ve üstünde bir münakkaş mekteb-i gılmânı var. Müzehheb ve münakkaş bir sebîldir.

Ve Bâb-ı Nâsır’da Zülfikâr Kethudâ sebîli ve mektebi cedîd [ü] münakkaşdır.

Ve ana karîb yine Habeşli Mehemmed Kethudâ sebîli ve mektebi. Bu dahi bir sebîl-i ibret-nümûndur. On bin deve yükü râviye su alır.

Hâsıl-ı kelâm yedi yılda yetmiş sebîlhâne-i cedîd binâ olundu. Ammâ kadîm selef pâdişâhlarının cümle sebîllerinin içi ve der-i dîvârı serâpâ kurşumludur. Ve mâh-ı Temmûz’da suları buz pâresi olup her sene cânib-i vakıfdan tathîr edüp yine Nîl’den taşıyup doldururlar. Zîrâ Mısır’da su hayrâtından büyük hayrât-ı azîm yokdur.

Nîl Mısır'dan bir sâ'at ba'îddir.

Ve Şeyh Ukbe-i Cüheynî hazretlerinde Hâsekî Mehemmed Paşa kal'a-misâl bir tekye ve bir türbe ve câmi' ve imâret ve medrese ve bir sebîl etdi kim on beş bin deve yükü su alır. Pençeresi üzre târîhi budur:

Sebîli Selsebîli cûy-i Kevser.

Sene (–)

Ve Mısır içinde bu dörd bin sebîlden gayrı niçe kerre yüz bin **[Y 128a]** hımâr ve at ve deve ile Nîl'den su taşıyup şâhrâhlarda *zahrek, cenbek, hüşşek* diyerek su götürürler kim bu sakkâların izdihâmından Mısır sokakları içre geçilmez. Yine böyle iken Mısır'ın âdem deryâsına su kifâyet etmeyüp sakkâbaşı defteriyle yigirmi altı bin Nasrânî ve gayrı sakkâlar vardır. Ve cümle hânedân sâhiblerinin birer at ve deve sakkâsı mukarrerdir.

Acîbe-i Mısır

Şehr-i Mısır içre kaçan bârân-ı rahmet yağsa su kıtlık olur, ammâ gayrı diyârlarda yağsa cümle halk safâ edüp âb-ı rahmete müstağrak olurlar. Mısır'da yağmur yağsa su kahtından birbirin yerler. Zîrâ Mısır'ın **[Q 206a]** türâbı yağlıdır.

Sehel Mısır'a rahmet yağsa ne at ve ne âdem ve ne hımâr ve ne deve *evlâ bi't-tarîk* kapudan taşra çıkup su getirmedikleri ecilden eyle kaht-ı mâ olur kim bir arka sakkâsının keçi tulumu suyu beş paraya çıkar. Sebîller ise meşrûbât içün açılup bezl olunur, sâ'ir levâzımât içün su kıtlık olur.

Ol ecilden vâlî-i vilâyet ya'nî subaşı kırk elli bin zebbâl hammârların türâb-ı yâbis ile getirüp tarîk-ı âmlar üzre döküp halk sehel gezmeğe başlar. Zîrâ şehr-i Mısır içre aslâ kaldırım yokdur. Anıniçün çamur olur kim *Allâhümme âfinâ,* böyle çamur meğer Silisre şehrinde ola. Lâkin diyâr-ı Mısır sevâhil memleket olmağile yılda bir kerre iki kerre yağmur yağar. Eğer Rûm gibi her bâr yağmur yağsa Mısır harâb olur.

Hattâ seksen üç târîhinde yedi gün yedi gece karlı yağmur yağup âdem âdeme varmadan kalup namâzgâha du'â-i istiskâya gitmeğe kâdir olamadılar. Yigirmi iki aded hazerî fellâhı evleri münhedim olup bir kaht-ı mâ oldu kim hâlâ dâsitândır. Ve kar yağup damlar üzre ve halk üzre beyâz beyâz yağdıkca evlâd-ı Arab,

"*Eş hâzâ nezele mine's-semâ el-kutnî"* derlerdi, ya'nî "Nedir bu? gökden pamuk yağar", derlerdi.

Rûm kavmi, "Elhamdü lillâh, Allâh'ın rahmetin görün", deyü karı yerlerdi.

Evlâd-ı Arab dahi câ-be-câ cem' edüp **[P 204a]** karı ağzına koduğı sâ'at "*Lehheâd berde'n-nâr"* derlerdi, ya'nî, sovuk âteş, demekdir. Ammâ kar sehel yağdı ve gâyib oldu, ammâ Buhayre'de beş sâ'at kâmil kar yatmış. Ve ol sene Mısır'da bir dolu yağdı kim her dânesi beşer altışar dirhem geldi.

Ammâ bi-emrillâh Mısır'da nebâtât [u] hubûbât yağmura muhtâc değildir. Zîrâ Nîl-i mübârek tuğyân ile geldikde üç ay ekâlîm-i Mısır kıpkırmızı deryâ olup batar, ba'dehu su çekilüp zirâ'at ederler, altmış günde mahsûl kemâlin bulup der-anbâr ederler. Anıniçün yağmura muhtâc değillerdir. Âdetullâh bunun üstüne böyle cârîdir kim aceb hikmetdir.

el-Faslu's-sâbi‘ ve selâsîn
Mısır içre cereyân eden âb-ı hayât çeşmeleri beyân eder [Y 128b]

Yukaru iç kal‘ada cümle yigirmi bir çeşmedir. Anlar dahi cümle Sultân Gavrî‘nin hayrât [u] hasenâtı olan Nîl-i mübârekden üç yüz altmış göz kemerler ile iç kal‘aya gelen sulardandır. İç kal‘a dibine gelüp andan dollâblar ile şeb [u] rûz çekilüp azîm su hazînesi kubbeleri vardır, anlar mâl-â-mâl olup ale's-sabâh beş yüz kal‘a sakkâları keçi tulumları ile çeşmelerden taşıyup kal‘a hânelerin saky ederler. Dörd kırbada bir para alırlar.

Mezkûr çeşmelerin biri iç kal‘ada Darbhâne dibinde bir kubbe-i azîmdir ve iki kol kalınlığı lüleleri vardır. Paşa sarâyı kurbundaki sâkıyelerden gelir.

Ve bir çeşme dahi Şeyh Sârî kurbundadır, ammâ Yûsuf kuyusundan gelür, sehel şorcadır. Ammâ Şeyh Sârî çeşmeleri ve havz u şâzrevânlarının başka sâkıyeleri vardır, sehel nemkîndir. {Yeniçeri kal‘ası hârici şimâlinde câmi‘-i Kanbay Sultân (câmi‘i) kurbunda yalçın kayadan kesme bir çâh-ı gayyâ kuyudan sâkıye ile gelür.}

Ve bir çeşme dahi taşra kal‘ada paşalı konakları içinde kırk direkli Sultân Kalavân dîvânhânesi dibinde bir kubbe-i azîmde iki lülesi kol kalınlığı âb-ı zülâl çeşme-i cân-fezâdır. Cümleden paşalılara bundan sakkâlar su taşırlar. Bu dahi Gavrî kemerlerinden gelen zülâldendir.

Ve bir çeşme dahi paşanın sarây meydânında dıraht-ı zeytûn ve nahl-i hûrmâ altında bir kubbe-i azîmde iki lüleli bir âb-ı nâb-ı sâfîdir. Bu dahi Gavrî kemerlerindendir.

Ve bir çeşme dahi Ekmekcibaşı kârhânesinin kurbunda altı lüle çeşmelerdir ve âbdest alınır musluklardır. Cümle paşalılar bundan def‘-i atşân ederler bir şarâb-ı tahûrdur. Bu dahi Gavrî sâkıyelerinden gelir.

Ve bir çeşme dahi paşa matbahı içinde iki kol kalınlığı ve iki lüle çeşme-i cân-perveridir. Bu dahi Gavrî‘dir.

Ve bir çeşme dahi paşanın hâs âhûru içinde iki lüleli âb-ı sâfîdir kim cümle hussân-ı sâfinâtü‘l-ciyâd küheylân atlar bundan nûş ederler. Bu dahi Gavrî‘dendir.

Ve bir çeşme dahi Azebler odalarının tâ ortasında altı kademe nerdübân ile enilir bir kubbe-i âlî çeşme-i aynü‘l-hayâtdır. Kol kalınlığı yan yana iki lüledir. Bu dahi Gavrî‘dir.

Andan bir çeşme dahi Azebler kapusunun iç yüzünde huccâc-ı müslimînin askerî tâ'ifesinin kısrakları ve menzil hussânları âhûrunda bir göz çeşme cereyân edüp cümle atlar bu mâ-i rakîkden nûş ederler. Bu dahi Gavrî‘dir.

Bu çeşmelerden gayrı Mısır içinde ve iç kal‘ada âb-ı hayât çeşme yokdur. Eğer su'âl olunursa, bu yigirmi bir çeşme böyle bir sevâd-ı mu‘azzam âdem deryâsı Ümmü Dünyâ Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye'ye nice kifâyet eder, denirse bâlâda Sultân Murâd-ı Râbi‘ fermânı ile tahrîr olunan kuyuları ve çeşme ve sâkıyeleri zikr eder, ammâ bâğ u bâğçe ve besâtîn sâkıyeleri müte‘addid değildir, anlar bâğçeler ile hisâb olunur.

el-Faslu's-sâmin ve selâsîn [Y 129a]
Mısır şehri içre olan kuyuları ve acı çeşmeleri ve sâkıye ve havuzları umûmen beyân eder

Evvelâ fâtih-i Bağdâd Sultân Murâd-ı Râbi‘ asrında Bayram Paşa Mısır vâlîsi iken

fermân-ı şehriyârî üzre Mısır'ın cemî'i imârâtları sûk-ı sultânîlerinde olan dekâkînleri ve cemî'i mevcûdâtı tahrîr edüp Murâd Hân'a arz etdiklerinde iki kerre yüz bin ve yetmiş dörd bin çâh-ı mâ tahrîr olunup arz olundu. Zîrâ bâlâda tahrîr olunan selef pâdişâhlarının vüzerâ ve vükelâ ve a'yân [u] eşrâf kibâr-ı kümmelînin hânelerinde ve sarây-ı âlîlerinde beşer ve altışar kuyular vardır, ekalli birer kuyu mukarrerdir.

Ve niçe bin câmi' ve mesâcid ve hân ve imâret medreselerde dahi birer ikişer çâh-ı mâlar mukarrerdir.

Ve her sokak başında ve ba'zı atfeler içre âyende vü revende müsâfirînin atları ve sevr ve cemâl ve hımârların sulamak içün her köşede birer havuz-ı tavîller vardır kim her biri musanna' sütûnlar üzre münakkaş tavanlar ile mebnî sâkıyelerdir. İç yüzünde kuyulardan dollâblar ile çeküp her bir sâkıyede üçer yerden arslan kellelerinden ve dîv kellelerinden ve ejder kellelerinden sular cereyân edüp havuzlar leb-ber-leb olup cümle hayvânâtlar nûş edüp def'-i atşân ederler.

Ve şehr-i Mısır içre böyle tokuz bin iki yüz havuzlu sâkıyedir kim her biri birer pâdişâhın ve birer vüzerâ ve a'yânın hayrâtlarıdır.

Ve şehr-i Mısır içre cümle eğer şâhrâh ve eğer derb-i mahallât ve eğer sûk-ı sultânî ale'l-hisâb sekiz bin tokuz yüz tarîk-ı âmdır. On yedisinde mahalle kapuları yokdur, hemân şâhrâhdır. Her gece subaşı altı yedi yüz âdemleri ile ve dîvdârı ile kol dolaşup hıfz [u] hırâset üzre olurlar. Ve ale's-sabâh bu tarîk-ı âmmı cemî'i hammâmcıların zebbâlleri pâk ü pâkîze silüp süpürürler. Ba'dehu her hâne sâhibi ve dükkân sâhibi bâlâda tahrîr olunan kuyulardan yolları sulayup sûk-ı sultânîleri ve tarîk-ı müslimînleri ve şâhrâh-ı hâs u âm eyle tâhir ve serdâb olur kim gird-i gubârdan bir zerre kalmayup cümle ehl-i sûk râhat olurlar. Ekseriyyâ şâhrâh-ı azîmler böyledir. Ve ba'zı atfelerde dahi her hânenin sakkâları dahi yollara suları nisâr edüp serd-râh olur.

Ve Mısır'da Nîl kesimi olduğundan sonra Mısır'ın içinde ve taşrasında kırk yerden Nîl-i mübârek cereyân edüp cümle halîclerden sakkâlar su taşıyup bir deve yükü su bir Mısrî paraya ve bir keçi tulumu su iki mankıra olup Mısır halkı âb-ı nâb içüp tâze cân bulmağa başlar.

Evvelâ bir halîc Gavrî sâkıyeleri dibinde cisr-i Ebü'l-mencâ(n) halîci kim ana efvâh-ı nâsda Nîl kesimi halîci derler.

{Ve cebel-i Cûşî dâmeninde **[Y 129b]** İfnây nâm bir kuyu vardır, ibtidâ Hârût ve Mârût âsumândan yer yüzüne endiklerinde bu çâhı kazup ilm-i rasadı bu kuyuda peydâ edüp kevâkiblere bakarlardı. Ve cümle ehl-i Mısır'a ilm-i nücûmu ve ilm-i sihri Hârût ve Mârût öğredüp cümle ehl-i Mısır sehere oldular. Hâlâ ol İfnây kuyusu durur, ammâ susuz olmak ile mu'attaldır. Hâkim Bi-emrillâh tathîr edüp Hârût gibi rasad çıkarmışdır.}

el-Faslu's-sâmin ve selâsîn
Sevâd-ı mu'azzam-ı Mısır içinden cereyân edüp cemî'i zî-rûhu saky edüp cümle şehri rey eden halîcleri beyân eder

Evvelâ her sene âdetullâh bunun üstüne cârîdir kim mâh-ı Temmûz'da cemî'i dünyâda sular tenezzülde olur, ammâ bu Mısır'da Nîl-i mübârek mâh-ı Temmûz'un (–) **[Q 206b]** gününde Kıbtî senesi başında *Tût* ta'bîr etdikleri günde Nîl cûş [u] hurûşa gelüp deryâ-

misâl temevvüc ederek gelüp *Tût*‘dan yetmiş gün sonra Ümmü‘l-kıyâs’da yigirmi (–) arşın mîle Nîl berâber oldukda cemî‘i Mısır’ın a‘yân [u] eşrâfı ve ulemâ ve sulehâsı ve vüzerâsı ve mîrimîrânları Sultân Gavrî sâkıyesi dibinde Ebü‘l-mencâ nâm bir göz cisir başında kırk elli bin âdem cem‘ olup du‘â ve senâ ile Kıbtî meliklerinden Melik Mukavkıs’ın binâ etdüği halîcin sedd olan toprağın kaldırup azametullâh Nîl-i mübârek deryâ gibi cûş [u] hurûşa gelüp katı yaydan ok çıkar gibi çıkup şehir subaşısının kayığın şehir içine götürüp şehir içinden cereyân edüp üç sâ‘atlik yer tâ Gavriyye köşküne varınca **[P 204b]** Mısır şehri içre bu cereyân eden halîcin iki tarafı kat-ender-kat kâ‘alar ve müte‘addid hücreler ve havz u şâzrevânlı sarây-ı âlîlerdir, ve bu halîcin sâhilinde bâğ-ı İremli maksûrelerde herkes yârân-ı bâ-safâları ile ayş u işret edüp şeb [ü] rûz hânende ve sâzendegân ile sohbet perçîn edüp Hüseyin Baykara meclisleri olup bu halîc kâmil üç ay cereyân edüp Mısır halkı sudan müstağnî olurlar.

Bu halîc üzre ahâlî-i Mısır kâmil beş ay zevk u safâ edüp geceler Kadir, rûz-ı rûşenleri rûz-ı ıyd-i adhâ olur. Ve herkes ahbâbıyla mukarnazlı ve münakkaş şâhnişînlerde hoş-nişînlik edüp şebekeleri ile mâhî sayd ederler. Ve Mısır’ın cümle dilberânları bu halîce gelüp cân-ı cânânlar ol mahbûb cüvânânlar bilâ-hicâb fûtasız uryânen halîce girüp sâf billûr nûr ten-i münevveri ile bahr-i ma‘ârif-vâr gümüş balığı gibi şinâverlik edüp mâlik-i Nîl-vâr gavvâslık ederlerken ba‘zı âşıkân bu mâhî mâh-pâreleri dil riştesiyle sayd edüp der-kenâr ederler.

Ve bu halîc günleri Mısır’da eyle günlerdir kim destûr-ı şâhîdir, herkes gûy gûy sohbetde-**[Y 130a]** -dirler ve cemî‘i dilberân-ı Mısır bu halîce girüp âşıkları ile bilâ-vâsıta bî-pâk u bî-pervâ kuc kucağ dirâgûş olunurlar. Ve bu halîc içre niçe bin kayık gelüp gitmede ve niçe kayasa gemileri münakkaş edüp gûnâ-gûn bayraklar ile tezyîn edüp kayığın kıçında herkes Arab cüvânları ile meclis kurup mısra‘:

Piyâle elde iken durma bâde-nûş olalım

deyüp câmlardan şârâb-ı nâb nûş ederek ubûr ederler.

Hânendegânları nevâ ve uşşâk ve bûselik ve segâh çârgâh edüp râstda karâr ederek mısra‘:

Durman edelim zevk [u] safâ böyle dem olmaz

diyerek âgâze ederler kim sadâ-yı hoş-elhânları istimâ‘ eden uşşâkâna tâze cân verir.

Ve ba‘zı kimesneler iki kayığı yanyana bağlayup üstünü döşeyüp sâzendegânlar çeng tanbûr ve santûr ve rebâb ve ney ve mûsikâr ve çârtây ve kânûn üzre fasıl edüp on iki makâm ve yigirmi dörd usûlü icrâ ederek dâ’ireden çıkmayup ubûr ederler. Gûyâ ki fasılları fasl-ı Fâryâbî ve Gulâm Şâdî faslıdır. Bu üslûb üzre şeb [ü] rûz kanâdîller ile müzeyyen olmuş kayasa ve kayıklar mehterhâne ve sâde cura zurna ve nefîr ve nakâre ile âşıkân na‘ra-i hû ile güzer ederler. Bu günlerde aslâ ayıb değildir. Mısır’ın bu mahalli cemî‘i kubhun setr edüp hüsniyyâtı zâhir ü bâhir olur.

İkinci halîc: Kasru’l-ayn dibinde halîc-i Sultân Özbek derler bir vâsi‘ halîcdir. Şehrin bâğ u bâğçeleri içre cereyân ederek Özbekiyye bürkesi içine girir, andan Acem bâğçesi dibinden cereyân edüp tâ Kantaratü‘l-Leymûn’a varınca niçe bin bâğ u gaytânları ray edüp Tâhir Baybars kantarasından ubûr edüp Kalyûb hâkin ray edüp anda gâ’ib olur.

Ammâ Mısır içinden cereyân eden halîc şehrin şimâlinde Kantaratü‘l-cedîd-i İbrâhîm Paşa altından ubûr edüp Cümmeyzü‘l-abd kenârından geçüp üç konak tâ Bilbeys’e gidüp ray eder halîc-i azîmdir. Ammâ bu Özbekiyye’ye gelen halîc hemân bâğçeler içinden cereyân edüp bunda dahi niçe bin gûnâ-gûn zevk [u] safâlar olur. Ammâ erâzîl ve haşerât yeridir, şehir içindeki halîc gibi ehl-i ırz yeri değildir.

Üçüncü halîc: Bulak kurbunda Bârûdhâne dibinde Sultân Berkûk halîci. Bu dahi Bulak şehrinin bâğ u bâğçe ve gaytânları içre ray edüp Kalyûb hâkine gider. Bunda dahi câ-be-câ zevk [u] safâ olur.

Dördüncü halîc: Bulak ile kasr-ı Sebtiyye mâbeyninde halîc-i Sultân Kayıtbay. Bu dahi bir azîm halîcdir. Kalyûb hâkine ve Şarkıyye hâkini ray eder halîc-i azîmdir.

Beşinci halîc: Bulak ile belîde-i Subra mâbeyninde halîc-i Sultân Nâsıruddîn. Tâ Şarkıyye’ye cereyân edüp ray eder.

Bu halîcleri selef **[Y 130b]** mühendisleri açup cemî‘i vilâyeti ray ederler. Ve altı ay kâmil bu halîclerden gemilerle gezerler ve vilâyet vilâyet gılâl ve gayrı eşyâ götürüp getirirler.

Ammâ bu halîc-i kebîrleri sonra gelen mülûkler tur‘a tur‘a kesüp Mısır şehrinin cânib-i selâsında olan gaytânlara taksîm edüp beş ay anlarda dahi gemiler ve kayasalar gezer. Cümle kırk tur‘adır kim şehr-i Mısır’ı kırk beş yerden şakk etmiştir. Bu halîc tur‘alar mevsîminde Mısır cennet olup suya ganî olurlar.

Ve bu halîclerin tathîrine her sene Mısır vâlîsinin kethudâsı me’mûrdur. Her hâne sâhibinin hudûdu ne mertebe ise ol kendi haddini tathîr eder. Mâ‘adâsını Cîze ve Kalyûb ve Şarkıyye hâkimi re‘âyâ ve âdemlerinden curâfâ sığırları gelüp tathîr ederler. Beher sene yedi kîse masrûfu vardır. Üstüne bir kapucubaşı me’mûr olup üç ayda pâk edüp bilâ-hisâb muzahrafât çıkarırlar.

el-Faslu’t-tâsi‘ ve selâsîn
Şehr-i Mısır içre cereyân eden halîclerin üzerinde olan kantaraları ya‘nî köprüleri beyân eder

Evvelâ Nîl kesimi olan Gavrî sâkıyesi dibinde Ebü‘l-mencâ cisri, bir gözdür, ammâ gâyet metîndir. Zîrâ Nîl kesildikde ibtidâ Nîl’in zorun bu kantara çeker.

İkinci cisir, Kasr-ı Ayn yolunda cisr-i Sultân, târîhi sene 841. Bir göz bir metîn köprüdür.

Üçüncü cisir, Yenikapu önünde Kantaratü‘s-Sebû‘ derler, üç göz bir Şeddâdî binâ-yı metîn kantaradır. Sene (–) târîhinde Sultân (–) binâsıdır. Kantaratü‘s-Sebû‘ ismiyle müsemmâ olmasının aslı cisrin Bulak cânibinde beyâz mermerden at cüssesi kadar iki dâne mehîb arslanlar vardır, gören anları zî-rûh zan eder. Bir vâsi‘ cisirdir ve bu mahal Halîc iskelesidir, cümle kayıklar bunda hâzırlardır, süvâr olup ne cânib murâd edinirsen götürürler.

Ve buna muttasıl Yenikapu câmi‘i hareminde dördüncü kantara, Sultân İnal kantarasıdır. Gemi direklerinden ağac kantaradır, piyâdeler ubûr eder. Halîc’in karşu tarafındaki cemâ‘at câmi‘e ubûr etmesiyçün binâ olunmuşdur, ammâ hâlâ tarîk-ı âm olmuşdur.

Beşinci, kantara-i Ömresi(?), bir gözdür, ammâ metîn cisirdir.

Altıncı, Kantaratü‘l-cemâmîz, bir göz vâsi‘ cisr-i azîmdir. Üstünde şâhnişînli ve hücreli iki

yanında kahvehâneler ve yigirmi aded dekâkînler vardır. Kahvehânelerde oturan kimesneler volta ile balık avlarlar.

Yedinci, Kantaratü‘s-Sunkur, bir gözdür, ammâ gâyet vâsi‘ Tâk-ı Kisrâ-misâl kemer-i azîmdir. Üstünde iki tarafda kırk elli dekâkînler ve münakkaş müferrih kahvehâneleri vardır. Cümle pençereleri halîce nâzırdır. Mısır’ın erbâb-ı ma‘rifeti bu kahvehânelerde sâkinlerdir, şâhrâh-ı azîmdir.

Sekizinci, **[Y 131a]** cisr-i Bâbü‘l-Hark Süleymân Hân vezîri İskender Paşa’nındır. Kazancılar tarafında bir şâhâne fevkânî câmi‘i var, cümle cemâ‘at halîci seyr ederler, bir havâdâr câmi‘dir. Cisir bir gözdür, ammâ cümleden enli ve metîn ü müstahkem binâ-yı kudret kemeridir. Cisir üzre kırk aded şâhâne dükkânları vardır, ammâ kahvehânesi kantaranın öte başında Bulak cânibindedir. Gâyetü‘l-gâye Mısır’ın **[Q 207a] [P 205a]** izdihâm şâhrâh cisridir.

Tokuzuncu, kantara-i Emîr Hüseyin, bir ayndır, lâkin bu dahi vâsi‘ cisrdir. Bunun dahi üstünde mükellef kahvehânelerinin maksûreleri Nîl’e nâzırdır. Ve otuz aded zeyyâd ve attârîn dükkânları vardır. Cümlesinin revzenleri halîce bakar azîm şâhrâhdır.

Onuncu, Kantaratü‘l-Mûsikî, bir göz vâsi‘ ve âlî sırâtdır. İki cânibi serâpâ münakkaş dekâkînler ve üç aded pâk maksûreli kahvehâneleri var kim Hâkim Bi-emrillâh pâdişâhın sâzendelerinden Miskâlî Şerefzâd binâsı olduğundan Kantaratü‘l-Mûsikî derler. Ammâ hakîkatü‘l-hâl bir küşâde cisr-i latîf olmağile cümle erbâb-ı ma‘rifet ve ilm-i mûsikînin ümmü‘l-edvârı bu kahvehânelerdedir. Bir hây hûydur kim subh u mesâ sohbet-i Dârâ ederler.

On birinci, Kantaratü‘l-Beyt, tarîk-ı âm değildir, ancak bir cisir üzre bir kasr-ı âlî gibi bir şâhâne hâne-i zamâne vardır.

Ve buna karîb on ikinci, Kantaratü‘l-Büyût, nev-binâ bir cisirdir. Ammâ bu dahi tarîk-ı âm değildir, hâsdır, ammâ hâssu’l-hâs cemî‘i ehl-i dilânın ârâmgâhı ve safâgâhı bir hâne-i zîbâdır kim âyende vü revendeye ni‘meti mebzûl Kâtib Çelebi’nin hâne-i bî-minnetidir.

On üçüncü, cisr-i Bâb-ı Şa‘riyye, bir göz kâr-ı metîn bir cisr-i azîmdir kim cümleden vâsi‘dir. Ve eyle izdihâm tarîk-ı âmdır kim âmmeten cümle erbâb-ı hâcât andan ubûr eder. İki tarafı dekâkînlerdir, ammâ kahvehânesi ba‘îddir.

On dördüncü, Kantaratü‘l-Huzûb [Harrûb?], bir göz kâr-ı musanna‘ cisirdir. Üstünde bir kahvesi var, tahtânî ve fevkânîdir. Tahtânîsi Nîl kenârında bir ferah-fezâ ârâmgâhdır, ba‘zı cânlar kâh kâh ayakların suya sokup şebekecikler ile balık sayd ederler, isteyen suya girüp şinâverlik eder. Bir müzeyyen kahvedir, gayrı dekâkînler yokdur.

On beşinci, Kantaratü‘l-Haşhâş, bir göz cisirdir. Ammâ üstünde dekâkînleri yokdur, ma‘mûr değildir, zîrâ halk ubûr etmezler, ancak altından kayık ile güzer ederler.

Andan on altıncı, kantara-i Ebü‘l-hayr İbrâhîm Paşa. Sene 1083 târîhinde Yemen mühimmâtı ubûr edüp Süveys’e gemi keresteleri geçsin içün nev-binâ bir göz bir metîn cisirdir. Şehrin hâricinde Tâhir Baybars câmi‘ine karîbdir, ammâ gâyet musanna‘ cisirdir.

On yedinci, Kantaratü‘l-vız ya‘nî Kaz köprüsü, bir gözdür ve şehirden taşradır.

On **[Y 131b]** sekizinci, kantara-i Cümmeyzi'l-abd, şehrin şimâlî tarafı hâricinde bir göz ibret-nümâ cisirdir. Melik Tâhir'in hayrâtıdır. Bu cisirden iki tarafı Cümmeyzü'l-abd derler azîm cümmeyz dırahtlarıdır kim Mısır diyârında misli yokdur. Bir abd-i esved diküp her birinin altında ibâdet edermiş, anıniçün Cümmeyzü'l-abd derler. Mısır'ın ba'zı a'yânları kayıklarla gelüp sâyelerinde zevk [u] safâ edüp giderler. Halîc kenârında bir mesîregâh ve teferrücgâh ârâmgâh yerdir.

Ve bu mahalde Mısır şehri içre cereyân eden halîc üzre olan cisrler tamâm oldu. Hulâsa-i kelâm şehr-i Mısır'ın enderûn [u] bîrûn ve cânib-i erba'asında tur'a ve halîcler üzre cümle üç yüz kırk altı cisir vardır. Zîrâ Mısır'ın cânib-i erba'asında bâğçeler ve besâtînler mâbeynlerinde Nîl cereyân edüp üstünde cisirler vardır. Ve bu halîc ve tur'alar cereyân ederek Mısır'ın enderûn [u] bîrûnunda olan halîclere leb-ber-leb olur.

el-Fasl-ı erbâ'în
Ümmü Dünyâ batnında ve hâricinde deryâ-misâl bürke-i mu'azzamları beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır'ın tâ ayne'l-fi'ilinde cümleden büyük **bürke-i Özbekiyye**, bir buhayre-i azîmdir. Cânib-i erba'ası dâ'iren-mâdâr iki sâ'at ihâta eder yerdir. Nîl tuğyânında leb-ber-leb olup deryâ-misâl temevvüc edüp içinde niçe yüz kayasalar ve kayıklar halkı evden eve sarâydan sarâya taşırlar ve gûnâ-gûn mâhîler sayd ederler.

Ve niçe Ebü'l-hayr kayıkları var ya'nî bir büyük kayıkdır kim içi bâzârcı dükkânıdır, me'kûlât ü meşrûbât müsmirâtdan ne murâd edinsen içinde mevcûddur, ana Ebü'l-hayr kayığı derler, evden eve sarâydan sarâya gezüp nakl-i tarab fürûht eder bir gûne kayıklardır.

Ve bu Özbekiyye bürkesinin dâ'iren-mâdâr etrâfında kat-ender-kat kâ'alı ve şâhnişînli ve maksûre ve kameriyyeli gûnâ-gûn hıyâbânlı bâğçeler içre kâh-ı Havernak-ı vâlâlı nakş-ı Çîn hâneli sarây-ı âlîler ile ârâste ve pîrâste bir bürke-i mu'azzamdır. Ve cânib-i erba'asında çemenzâr soffalı câmi'ler var kim her biri birer mülûk-i selef hayrât [u] hasenâtlarıdır kim midhâtinde lisân kâsırdır, bürkeye şân vermiş câmi'-i dilküşâlardır. Ve bu bürke kenârında cümleden ma'mûr sarây-ı âlîlerde Anbâr Emîni Ramazân Ağa sarâyı ve Cidde beği Baklacı Mehemmed Beğ sarâyı ve Mustafâ Ağa sarâyı ve karşu şark cânibinde Süveys kapudanı Kâsım Beğ sarâyı ve Hüsâmzâde sarâyı ve niçe yüz sarâylar dahi vardır.

Ammâ cümleden hazret-i Şeyh Bekrîzâde Azîz Mehemmed Efendi hazretlerinin ecdâd-ı izâmlarından intikâl edüp milk-i mevrûs-ı kadîmeleri olan sarây-ı âlîdir kim bu bürkenin cenûbî tarafı köşesin dutmuş bir kâşâne-i azîmdir kim kat-ender-kat kâ'alar ve dîvânhâneler **[Y 132a]** ve gûnâ-gûn maksûre ve havz u şâzrevânlar ile müzeyyen üç yüz almış müte'addid hücreleri ve başka müsâfirîn ü mücâvirîn hâneleri var kim bir iki sene sâkin olmuş âdemler vardır, şeb [ü] rûz summât-ı Muhammedî'den tenâvül edüp sene başında bir kat libâçesin alup du'â-i hayr eder.

Ve Azîz hazretlerinin iki ferzend-i nûr-ı dîdesi var. Biri Ulucada(?) Ebü'l-mevâhib Çelebi sâhib-i kerem mahdûm-ı mükerremdir. Andan bihteri zât-ı şerîf Zeynelâbidîn Çelebi'dir, sebükrûh u garîb-dost ve dil-nüvâz u sâhib-kerem pür-ma'rifet ehl-i dil bir necîb [ü] reşîd çelebidir. Bu azîz çelebilerin dahi hânedânları başka başka haremleri ile birer hammâmlı âsitânelerdir. Ammâ Azîz'in hânedânında iki hammâm vardır, enderûn [u]

bîrûnunda mükellef hammâmlardır. Hazret-i Ebâ Bekr'in ırk-ı tâhirlerinden hasîbü'n-nesîb çelebilerdir. Ecdâd-ı izâmları Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs hazretleri ile gelüp sâkin olmuşlardır. Ol asırdan berü matbahlarında âteşleri sönmeyüp hâs u âm ve bay [u] gedâya subh [u] mesâ ni'metleri mebzûldür ve âteşleri dâ'im olduğuna iftihâr edinürler. Mısır eyâletinde niçe bin evkâfları ve belîdeleri ve feddân ve rızkaları vardır.

Mısır a'yânlarının biri dahi Şeyh Bekrîlerdir kim pâdişâhâne zevk [u] safâları var. Husûsâ Şeyh Bekrî hazretinin mu'tâd-ı kadîmleridir kim her sene mâh-ı Rebî'ü'l-evvelin on ikinci gece isneyn gecesi oldukda mevlûdü'n-Nebî *aleyhi's-selâm* ederler kim vasfında lisân kâsırdır. Ol mahallerde şiddet-i hârdan bürkenin suyu altı ay durup kurur, bir çemenzâr fezâ olur, ol mevlûd günleri yüz kırk tarîk meşâyihleri bu bürke sahrâsına hayme ve sâyebânları ve sahâbeleri ile gelüp beş altı yüz çadır ulemâ ve sulehâ ve meşâyih niçe bin fukarâlar ile deff ü kudüm çalarak üç gün üç gece tevhîd-i sultânî ederler.

Ve bürkenin cânib-i erba'asında olan hânedân sâhibleri herkes hudûdu mertebesin ve şâhnişîn ve der-i dîvâr revzenlerin niçe kerre yüz bin kanâdîller ve meş'al ve fânûslar ile çerâğân ederler. Ve bürkenin etrâfında olan cevâmi'lerin nâzırları kat-ender-kat minâreleri ve câmi'in bürke kenârında soffaların eyle zeyn ederler kim gûyâ Risâlet-penâh ol gece rahm-i mâderden müştak oldu. Ol gece Mısır üzre nûr leme'ân eder bir acâyib bürke-i azîmdir. Andan,

İkinci, Fîl bürkesidir: Bu bürke Özbekiyye bürkesinden sehel küçükdür, ammâ cânib-i erba'ası ol kadar ma'mûr [u] âbâdândır kim bir zirâ'-ı Mekkî **[P 205b]** arz-ı hâliye yeri yokdur, kat-ender-kat kâ'a ve fıskıyye havuzlu ve bâğ-ı İremli hânedânlardır. Ve havâsı gâyet latîfdir. Cenûbdan şimâle tûlânî vâki' olmuş bir bürke-i azîmdir. Ve bunda âyende vü revende kayıkları girüp çıkacak yeri yokdur, Nîl'den suyu Yenikapu **[Q 207b]** tarafında zîr-i zemînden gelir, bürke içinde hânedân sâhiblerinin **[Y 132b]** kendilere mahsûs firkate ve filika ve kayıkları vardır, birbirlerinin sarâylarına kayıklarla varup gelirler. Gâyet ehl-i ırz yeri bürkedir kim şehr-i Mısır'ın müzdehim ma'mûr [u] âbâdân yerinde vâki' olmuşdur.

Etrâfındaki hânedânların cümlesinden nakîbü'l-eşrâf âl-i Hâşimiyândan ırk-ı Hüseynî Seyyid Burhâneddîn Eğirdirî bir pîr-i nâ-tüvândır, toksan yıldan berü hânesi hâne-i bî-minnetdir kim âyende vü revendeye ni'meti mebzûldür.

Ve Haznedâr Musâhib Şâhin Ahmed Ağa sarâyı ve kızlar ağalığından mu'tak Abbâs Ağa hânesi ve Müteferrikabaşı Şa'bân Ağa hânesi ve sâdât hazretlerinin bihteri hânesi ve Yeniçeriyân kâtibi Bekir Efendi sarâyı. Ve Kansu Beğ sarâyı, Sultân (–) sarâyı imiş, vasfında lisân kâsırdır. Ve Musâhib Sâlih Ağa hânesi ve Baltacı Mehemmed Halîfe sarâyı ve dâmâdı sarâyı ve Süleymân Ağa sarâyı ve Yeniçeri Efendisi Mustafâ Efendi sarâyı ve Musâhib Halîl Ağa sarâyı ve Kaytâs Beğ sarâyı ve kızlar ağalığından ma'zûl Nezîr Ağa sarâyı ve Boşnak Mehemmed Ağa sarâyı ve Emîrü'l-hac sarâyı ve sâdât hazretlerinin mihteri Ebü'l-mevâhib sarâyı ve Tüfengciler ağası Mustafâ Ağa sarâyı [ve] Yeniçeri Başçavuşu Ahmed Ağa sarâyı ve Süleymân Beğ sarâyı ve Süleymân Çavuş hânesi. Ve'l-hâsıl bu Fîl bürkesi sâhilinde yetmiş aded sarây-ı selâtîn-i selef ve iki yüz hâne-i mu'azzam vardır.

Ve bu bürkede ancak bir Ebü'l-hayr gemisi vardır, sarâydan sarâya gezüp me'kûlât [u] meşrûbât fürûht eder.

Ve bu bürkeye Fîl bürkesi tesmiye olunmasının aslı oldur kim Fir‘avn sâhirlerinden bir sâhir arz-ı ma‘rifet edüp kendüyi fîl sûretine koyup bu bürkede ve sâhilinde otlayup sulanırmış, anıniçün Fîl bürkesi derler. Bir rivâyetde Bağdâd’dan Me’mûn Halîfe Mısır’a geldükde iki yüz fîl getürüp bu mahalle koyup kesb-i tarâvet ederlermiş, anıniçün Fîl bürkesi derler.

Ve ba‘zı hânedân sâhiblerinin mevlûdları ve sûrları oldukda ol gece bürkenin cânib-i erba‘asındaki sarâyları kanâdîller ile tezyîn edüp kayıkların ve firkatelerin filandıra ve bayraklar ile müzeyyen edüp topların ve tüfenglerin endaht ederek niçe bin fişeng-i havâyîler ve badaluçka ve âsumânîler evce münkalib olup sehm-i nücûm gibi nüzûl eder. Ve niçe bin bahrî fişengler birbirleriyle gavvâs-vâr şinâverlik edüp dalup mâhîleri pûhte ederler.

Ve bu bürkenin suyu kâmil on ay bâkî kalup yâbis olan yerlerini bostân ederler. Gâyet lezîz [ü] âbdâr kavunu ve karpuzu olur, mahsûldâr bürkedir. Ve,

Üçüncü, Bürketü‘r-Ratıl: Şekl-i müdevver bir bürkedir, bir sâ‘atde devr olur. Âb-ı hayât suyu vardır. Şimâl ve garb cânibi sâfî bâğçelerdir, şark ve kıble ve cenûb cânibi serâpâ kat-ender-kat sarây-ı **[Y 133a]** âlîlerdir. Cümleden Darbhâneci Mehemmed Çelebi’nin sarâyı, gûyâ bâğ-ı İrem’dir, azîm şâzrevânları vardır ve bir firkatesi vardır. Ve Seyyid Ahmed Cizî sarâyı ve Hasan Bekrî sarâyı ve niçe âbâdân sarâylar vardır. Âb [u] hevâsı gâyet latîfdir. Ve buna âyende vü revende kayıklar çok gelüp giderler, Bulağ‘a karîbdir.

Dördüncü, Kiremithâne bürkesi: Âb-ı zülâl bir şekl-i murabba‘ bürkedir.

Beşinci, Bürketü‘l-Gâsil: Âb-ı zülâl âb-ı rakîk olduğundan cümle şehrin metâ‘-ı nâ-pâklerin bunda gasl edüp pâk etdiklerinden Bürketü‘l-Gassâl derler.

Hâssa: Hattâ Feyyûm Mısır’a bir gün bir gecelik yoldur, anda mâhîleri sayd edüp zenbîller ile Mısır’a getürüp bed-râyihasından âdem yanına varamaz. Hemân hımârlar yüküyle cümle balık zenbîllerin bu bürkeye bırağup her balığı birer kerre yaykayup bi-emrillâh mürde iken gûyâ ihyâ olup kulaklarından kan tamup zinde-vâr olur. Ammâ bir lezîz balık olur kim Mısırlı anı yağmâ eder, semeke-i Yûsuf, mâ’ide-i Yûsuf ve hût-ı Yûsuf derler, bir münakkaş balıkdır. Ammâ hakîr Feyyûm’da “*Ekeltü‘s-semekete hattâ re’sihâ”* [131] kavli üzre Yûsuf balığın yedik. Ammâ bu Bürketü‘l-Gassâl’da gasl olunmuş Yûsuf balığın tenâvül etdik, aslâ balık râyihası yokdur, müşk râyihalı ilik-misâl bir balıkdır. Bi-emrillâh bu bürkede gasl olunduğu ecilden kudret mâ’idesi gibi bir balık olur. Bu Bürketü‘l-Gassâl eyle bir hâssalı bürke idüği meşhûr-ı âfâkdır. Cüzâm olan kimse kırk gün girüp gasl etse ve zülâlinden nûş etse vücûdu dürr-i yektâya döner.

Altıncı, Bürketü‘l-Tabbâğîn: Âbidîn Beğ mahallesinde şekl-i müdevver bir bürkedir. Cânib-i erba‘ası üçer dörder kat hâne-i ma‘mûrelerdir. Bir cânibinde tabbâğlar kârhânesi vardır. Bu bürke dahi âb-ı zülâl olduğundan lezîz mâhîleri vardır. Bu bürkeye mahsûs kabakdan kayıkları vardır, sayyâd-ı mâhîler süvâr olup şebekeler ile balıkları der-kenâr edüp sığıya çekerler.

Hâssa: Bir âdem Mısır’da yerekân ya‘nî sarılık zahmetine mübtelâ olup yüzü gözü ve cümle vücûdu sarı kehrübâya dönüp asfarü‘l-levn olsa, üç cum‘aertesi ale’s-sabâh def‘-i cû‘ etmeden bu bürkeye girüp üç kerre dalup çıksa ve üç kerre âb-ı nâbından nûş etse

zerd-gûn vücûddan çıkup beyaz sîm-i hâlis vücûd olur.

Yedinci, Bürketü‘l-Kârûn: Kârûn binâsıdır, şekl-i muhammes bürkedir. Cânib-i erba‘ası ma‘mûr bâğçelerdir.

Hâssa: Bir âdem kırk gün girse nühûsetden halâs olup eline mâl{-ı Kârûn} girir. Hâlâ tılısmâtı eyle cârî bir bürkedir. Ammâ suyu sehel şûrdur, aslı Nîl’dendir, ammâ yine nemkîndir.

Sekizinci, Bürketü’ş-Şevârîb: Kadîm a‘sârda ihdâs olunmuş, ammâ Ebû Şevârîb **[Y 133b]** nâmında bir Mısır beği bu bürke üzre bir sarây-ı âlî inşâ etmeğile Bürketü’ş-Şevârîb derler.

Hâssa: Bir masrû‘ âdem yedi gün şiddet-i hârda ya‘nî vakt-i zuhurda girüp gusl edüp âbından nûş etse bi-emrillâh halâs olur, eyle mutalsamdır ve mücerrebdir. Ve,

Tokuzuncu, Bürketü‘l-Habeş: Şekl-i murabba‘ bir buhayre-misâl âb-ı zülâl bürkedir.

Hâssa: Bir hâyıza avret girse, ol ân nifâsdan halâs olur. Ekseriyyâ subaşı defterinde olan zâniye nisvân-ı sâhib-isyânlar bu bürkeye girirler, aceb hikmetdir. Hakîr birkaç havâtîne su’âl etdim, “Tahkîk eyledir”, dediler.

Onuncu, Bürketü‘l-Baybars: Mısır‘ın şimâlinde Sultân Baybars câmi‘i kurbunda bir küçük bürkedir.

Hâssa: Nebâtât makûlesin cümle bunda gasl ederler. Ispanak ve salata ve mülûhiyye ve bamya ve turp ve’l-hâsıl cümle sebzevât bunda yaykandığından eyle ter ü tâze ve sebzgûn olur kim zemînden henüz kal‘ olmuş zann olunur. İki üç gün pejmürde olmuş nebâtâtları dahi gasl ederler, tâzelenir. Aceb te’sîrdir.

On birinci Bürketü‘l-Kebş: Mısır içinde cebel-i Kebş dibinde şekl-i müselles **[P 206a]** bir bürkedir.

Hâssa: Keheneler asrında bunda bir taşdan oyulmuş kayık var idi. Dörd âdem binüp bu bürkeden Nîl’e varup gelirler idi. Hâlâ ol tekne kayık Kal‘atü‘l-Kepş‘in cenbinde bir kemer altında durur.

On ikinci bürke-i Ayn-Şems: Kurbağa ve yılan çıyan haşerât-ı mâ olmaz.

{**On üçüncü Bürketü‘l-Hac**: Hâlâ mutalsamdır. Havâssı oldur kim bu bürkeden bir tulum suyu hacca götürüp getirseler ve bir sene bir cerre içre hıfz etseler aslâ lezzetine tegayyür gelmez. Ve,

On dördüncü Bürketü‘l-Ayn-şems: Mutalsamât-ı kadîmdir kim bu bürke yerinde çâr-gûşe bir dikilitaş vardır. Ol amûdun cânib-i erba‘asında gûnâ-gûn tasvîrât-ı acîbeler ve gûnâ-gûn hatt-ı garîbeler var. Ammâ bu amûdun tâ zirve-i a‘lâsında bir hatt-ı İdrîsî var, kavm-i Kıbtî kırâ’at eder, gayrı ferd-i âferîde kırâ’at edemez. Ol hatt-ı rümûzun netîce ma‘nâsı budur:

“Bak yüzüme. Kaz dibimi. Âkıl kande ise mâl andadır”, demiş. Bu hattı istihrâc edüp çalışan âdemlerden niçe âdem helâk olmuşdur. Âhir bu amûd dibinden su çıkup her sene altı ay buhayre olur ve altı ay kara olup defîne kazıcılardan kavm-i Mağâribe ilâ-hâze’l-ân

kazmağa çalışırlar, *ve’s-selâm*.}

Ve’l-hâsıl şehr-i Mısır içre on yedi bürkelerdir kim herbirinde birer hâssa vardır. Zamân-ı kadîmde herbirin bir üstâd-ı kâmil inşâ edüp birer tılısmât etmişlerdir kim hâlâ hükümleri cârîdir. Ve şehr-i Mısır içre bu bürkeler şân verüp mâ-i tâhirleriyle ahâlî-i Mısır tâze cân bulup kesb-i tarâvet ederler.

el-Faslu’l-hâdî [Y 134a] ve erbâ‘în
Evsâf-ı şehr-i ma‘mûr bender-i [Q 208a] **Bulak meşhûr-ı âfâk der-bender-i calender-i ale’l-ıtlâk**

Mısır’dan cânib-i garba bâğçe vü gaytânlar içre bir sâ‘atde varılır, sâhil-i Nîl-i mübârekde kat-ender-kat bir şehr-i mu‘azzamdır. Lisân-ı Arab’da Bulak (–) demekdir. Kıbleden garba tûlânî kâmil iki bin beş yüz adım bir şehr-i ma‘mûrdur. Ve arzı yedi yüz ve sekiz yüz ba‘zı yeri üç yüz ve ba‘zı mahalli beş yüz adım enli bir şehr-i müzeyyendir. Ve Nîl kenârında vâki‘ olmağ ile gâyet ma‘mûr [u] âbâdân iskeledir.

Ve Mısır ile bu şehrin mâbeyne-hümâsı serâpâ ma‘mûr, mahsûldâr bâğ u bâğçe ve besâtînler ve feddân u gaytândır. Hâkimü‘l-vakti paşa tarafında yüz nefer tevâbi‘ [u] levâhıkı ile risâle ağası hâkimdir. Paşaya senevî yigirmi kîse mirsâliyye verüp kendüsi dahi yigirmi Mısrî kîse hâsıl eder. Dimyât’a ve Reşîd’e ve İsne ve İsvân’a varınca sagîr ü kebîr on bin pâre gemi bu risâle ağasının der-defterinde olup cümle re’îsleri taht-ı hükûmetinde olup Sa‘îd-i âlî‘den mîrî gılâl taşıdup anbâr-ı Yûsuf’a korlar.

Bu ser-i kârda risâle ağası şehr-i Bulak’da hâkimdir. {Ammâ Bahreyn mu‘ârrifi cümle gemilere hâkim olup anın defteriyle gemiler Sa‘îd vilâyetine gidüp gılâl getirirler.}

Ve şerî‘at tarafından Mısır mollâsı hazretlerinin hükmünde üç yüz pâyesiyle nâ’ibi hâkimdir. Ve Mısır defterdârı cânibinden mâl-ı pâdişâhî tahsîline iki yüz âdem ile gümrük emîni hâkimdir, beher yevm üzerine birer Mısrî kîse iltizâmdır. Ve Mısır yeniçerisi ocağından bir oda yeniçeri ile bir çorbacı gümrük mukâbelesinde yeniçeri tekyesinde hükûmet eder, mükellef âsitânedir, cümle der-i dîvârı âlât-ı silâh ile ârâste vü pîrâste Hacı Bektaş-ı Velî âsitânesidir. Ve bir Mısır beği iki yüz tevâbi‘iyle kul beklemek kânûndur, bir aydan sonra bir beğ dahi gelir.

Ve bu şehir cümle kırk beş mahalledir. Altı bin yedi yüz ma‘mûr [u] âbâdân hâne-i âlîlerdir. Ve cümle üç yüz altmış mihrâbdır ve elli altı hutbedir. Cümleden mükellef ü mükemmel sûk-ı sultânî içre cemâ‘at-ı kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Sultân Melikü‘t-Tâhir

Câmi‘-i kebîrdir. Cümle otuz iki mermer sütûn-ı müntehâ üzre münakkaş tavandır kim şehr-i Bulak’da misli yokdur. Câmları ve tavanları eyle münakkaşdır kim gûyâ nakş-ı Erjeng’dir. Ve bir sadefkârî minbere mâlikdir kim misli meğer Sınab câmi‘inde ola.

Ve bir münakkaş mihrâb-ı ibret-nümûnu var, içinde celî hat ile müzehheb ve lâciverd ile âye[t]: [132] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Mermer üzre âb-ı hayât hatt-ı Ya‘kût-ı Musta‘sımî‘dir. Ve bu âyetin zîrinde yine celî hat ile mermer üzre:

Emera bi-inşâi hâze’l-câmi‘i’ş-şerîf **[Y 134b]** *Mevlânâ es-sultân el-Melikü‘t-Tâhir bin Muhammed Çakmak bin Ebû Sa‘îd fakîr rahmetullâhi aleyh*

tahrîr olunmuşdur.

Bu câmi‘in haremi sâfî ruhâmlıdır. Üç kapusu ve bir minâresi üç tabakalıdır. Bu câmi‘den sonra Nîl kenârında,

Sinân Paşa câmi‘i

Rûm tarzı yekpâre müdevver kârgîr kubbesi rusâs ile mestûr bir câmi‘-i nûrdur. Mihrâbı ve minberi gâyet musanna‘dır. Tûlen ve arzan yüz elli ayakdır. Ve taşra yan soffaları üzre dahi serâpâ kurşum örtülü kubbelerdir. Gerçi Mısır câmi‘leri gibi ruhâm-ı hâm-ı rengâreng ile müzeyyen değil, sâde güzeli bir binâ-yı latîfdir kim hâlâ Mısır mi‘mârları gördüklerinde pesend ederler kim Rûm üstâdları böyle yekpâre kubbe-i azîmi nice ber-karâr etdi, deyü ta‘accüb ederler. Zîrâ Mısır kubbeleri ekseriyyâ santa ağacından müdevver-binâdır yâhûd tavandır yâhûd Cânpûlâdiyye câmi‘i kubbesi gibi arşın taşından küçük kubbelerdir. Ammâ bu Sinân Paşa kubbesi tula-binâ bir müdevver kubbe-i ra‘nâdır kim gûyâ çarh-ı felekden çıkmışdır. Ammâ leb-i Nîl’de olmak ile haremi yokdur, ammâ yanında âbdesthâne ve muslukları vardır. Ve Rûm tarzı bir tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Ve mihrâbı önünde gül [ü] gülistân ve nahlistânlı bâğçesi var. Hâlâ evkâf-ı metîn bir câmi‘-i ra‘nâdır. Ve Gülşenî tekyesi önünde,

Câmi‘-i Zerkudâs

Tahtânîdir ve haremi yokdur. Lâkin cemâ‘ati çokdur. Bir alçak minâresi vardır. Ve,

Câmi‘-i Üstüdâriyye. (–) (–) (–) (–).

Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve on bir medrese ve altı dârü‘l-kurrâ ve üç dârü‘l-hadîs ve kırk mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân ve altı tekye-i dervîşân. Cümleden sâhil-i Nîl’de, fevkânî tekye-i İbrâhîm-i Gülşenî‘dir. Otuz aded erbâb-ı ma‘rifetden tekmîl-i fünûn edüp Gülşenî‘den rûşene erüp şen [ü] şâdumân olmuş ârif-i billâh cânlar var kim her biri bir celâl sâhibi âşıklardır. Hattâ Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdu günleri bu âsitânede iki gün iki gece a‘yân-ı Mısır’a ziyâfetleri olup mevlûdü‘n-nebî edüp cümle âşıkân hidmet-i pîr [ü] civânda olup tevâzu‘ meskenet birle hizmet ederler, ale’s-sabâh Bedevî gemileri alay-ı azîm ile avm ederler. Azîm âsitâne-i Gülşenîdir.

Ve şehr-i Bulak’da cümle sagîr ü kebîr yetmiş üç hân vardır kim her biri kal‘a-misâl demir kapulu ikişer üçer yüz hücreli ve haremlerinde birer zâviyeli hânlardır. Cümleden büyük Zeyt vekâlesi ve Natrûn vekâlesi ve Sinân Paşa vekâlesi ve Karamanlı vekâlesi ve Pirinc vekâlesi ve Yemiş vekâlesi ve Zülfikâr Kethudâ vekâlesi ve Kayseriyyeli İbrâhîm Kethudâ vekâlesi ve Kulkıran vekâlesi ve (–) (–) meşhûr-ı âfâk olup kal‘a-misâl olan hânlar bunlardır, gayrılar yüzer ellişer hücreli hânlardır. Ve her birinde birer Mısır hazînesine mâlik bâzergânlar vardır kim Hind ve Yemen **[Y 135a]** Sind’de ve Aden Frengistân Rûm’da şerîkleri var ankâ bâzergânlar sâkin olur.

Bunlardan mâ‘adâ leb-i Nîl’de kâmil iki yüz mahzen vardır. On ikisi mîrî anbârlardır kim Mekke ve Medîne gılâlleri hıfz olunur. Evvelâ şumna-i kübrâ ve şumna-i suğrâ ve şumna-i deşîşe-i kübrâ ve şumna-i deşîşe-i suğrâ ve anbâr-ı Muhammediyye ve şumna-i Murâdiyye ve mahzen-i Hâsekiyye. Ve hâlâ fâtih-i Kandiye ve fâtih-i Kamaniçse olan

Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘in hâsekî sultânı Mekke-i mükerremede bir dârü’ş-şifâ ve bir dârü‘z-zayf(?) ve bir imârât-ı it‘âm inşâ etmişlerdir, anların zahîresi hıfz olunmasıyçün Arpa Emîni Mustafâ Efendi bu Bulak’da kal‘a-misâl bir şumna binâ etmişdir. On pâre topu olsa bir ay muhâsara götürür bir mahzendir. Dâ’iren-mâdâr cirmi altı yüz adımdır.

Ve şehr-i Bulak’da cümle altı hammâmdır. Nîl kenârında Sinân Paşa hammâmı altı kademe nerdübân ile urûc olunur tarz-ı Rûm bir müferrih hammâm-ı rûşenâdır. Ve çârşû içinde nev binâ (–) hammâmı latîf germâ hammâmdır. (–) hammâmı. **[P 206b]**

Ve cümle bin altı yüz dükkândır, lâkin bezzâzistânı yokdur. Ammâ Sinân Paşa çârşûsu iki başı demir kapulu iki yüz dükkândır, ortası bir şâhrâhdır, ce cemî‘i zî-kıymet eşyâ anda bî-kıymet bulunur. Ve yigirmi aded mükellef ü müzeyyen şâhâne kahvehâneleri vardır, cümle bâzergânların ârâmgâhları kahvehânelerdir.

Ve cemî‘i esvâkları ol kadar izdihâmdır kim âdem deryâsından omuz omuzu sökmez. Zîrâ ekâlîm-i seb‘anın âdemleri bu benderdedir. Cümle yedi iklîm metâ‘ların götürüp getirmededir. Yılda on bin pâre gemi ve kayasa ve cerim ve firkate ve şayka ve kalyeta gelüp Rûm’dan ve Nîl’le Fûncistân’dan metâ‘ getirirler. Cemî‘i vilâyetin benderidir. Ve cümle halkı tüccârdır ve gemi binâ edici neccârdır. Ve cemî‘i gılâl ve me’kûlât u meşrûbât ve ahşâbât bu Bulak’da mevcûd olup ganîmet benderdir. Ve dahi iskele başında,

Tershâne-i Sultânî andadır. Cânib-i erba‘ası kal‘a dîvârı gibi bedensiz bir dîvârlardır. Dâyiren-mâdâr iki bin adımdır. İçi niçe kerre yüz bin **[Q 208b]** kereste ile mâl-â-mâldir. Zîrâ Yemen mühimmâtı içün Rûm’dan gelmiş mâl-ı pâdişâhîdir. Süveys kapudanı hükmünde emîni ve kırk nefer küttâbları ve nâzırı ve havâleler ve anbârcısı ve dîdebânları ve bevvâbları vardır. Tûlânî vâki‘ olmuş üstü mekşûf bir binâ-yı azîmdir. Derûnu bî-had ü bî-kıyâs gûnâ-gûn âlât [u] mühimmât-ı ibret-nümûn ile memlûdur. Ve mahâzinler var kim anda münderic niçe Mısır hazînesi mâl-ı hazâyin değer bakır ve kurşum ve kalay ve demir ve mismâr ve top ve gülle ve gayrı âlât-ı keştîler ile leb-ber-lebdir.

İki bâb-ı âlîleri **[Y 135b]** var, biri cenûba mekşûf kara cânibindedir, biri Nîl kenârındadır. Ammâ Kethudâ İbrâhîm Paşa Yemen gazâsına me’mûr oldukda bu mühimmât [u] levâzımâtları ilme’l-yakîn hâsıl etmeğiçün her bâr bu tershâneye gelüp ârâm etmeğiçün bu Nîl kapusu üzre bir ârâmgâh bir kâh-ı Havernak yapdı kim şehr-i Bulak’da misli meğer kasr-ı Sebtiyye ola. Ve gûnâ-gûn müte‘addid hücreler ve kilâr matbahlar binâ etdirüp edüp etdi pâdişâhâne zevk ü safâ edüp mühimmât-ı sefere mukayyed olurdu.

Bundan aşağı Bulak şehrinin aşağı taraf-ı şimâlinde kasr-ı Sebtiyye nâm bir âlî kat-ender-kat kasr-ı Havernaklardır. Ve havz u şâzrevânlı kâ‘alardır. Şâhnişîn ve revzenleri Nîl’e nâzır bir teferrücgâh mesîregâh kasırdır. Cemî‘i vüzerâlar haftada bir kerre bunda gelüp bah bah tarâvet kesb eder. Zîrâ bu Bulağ’ın âb [u] havâsı gâyet latîf olduğundan halkının reng-i rûyları humret üzredir. Ve evlâdları ol kadar firâvândır kim bi-emr-i Hudâ çifte çifte tevellüd ederler. Ve halkı dâ’imâ pür-zevk, ehl-i şevk, ehl-i aşk ve ehl-i tevhîd âdemlerdir. Ve câ-be-câ latîf bâğçeleri vardır. Kibâr-ı evliyâ ve ziyâretleriyle mahallinde tahrîr olunur.

el-Faslu’s-sânî ve erba‘în
Evsâf-ı yaylağ-ı şehr-i Kayıtbay-ı Sultân-Bay

Sâhib-i tab‘ bir pâdişâh-ı Cem-cenâb olmağile enüp binüp sayd [u] şikâre mâ’il olup bu şehrin havâsından hazz edüp amâr etdi. Zîrâ Mısır’da hamâsîn günleri ta‘bîr ederler elli gündür, *Allâhümme âfinâ,* aşağı şehr-i Mısır içre halka bir nühûset ü kesâfet ve emrâz-ı muhtelifeler ârız olup elli gün Mısır halkı bî-tâb ü bî-mecâl sersem ü serserî gezerler.

Ve bu günlerde tâ‘ûndan bezerler, hâl [ü] ahvâl-i pür-melâlleri perîşân-hâl olup dörd beş aylık ma‘sûmlarının beynileri üstü çatlayup merhûm olur ve müsin âdemlerin dişine başına kaşına ve kuşuna inhidâr enüp kimi merhûm kimi halâs olur. Hazret-i Mûsâ‘nın kavm-i Fir‘avn’a bed-du‘â edüp elli gün belâ nâzil olan hamâsîn günleridir kim Mısır halkının,

“*Âh hannâk, hinnâm, hamâsîn”* deyü havf etdikleri günlerdir.

Ve bu günlerde Mısır paşasının yüzü güler, zîrâ çok köyler mahlûl olup niçe bin akçe dahi mahlûlât gelüp paşaya âyid olur. Ammâ hikmet-i Hudâ bu Mısır’da hamâsînin bed günleri Rûm’un bahâr mevsiminde letâfeti günleridir, aceb hikmetdir.

Bu hamâsîn günlerinin kesâfetin def‘ etmeğiçün Sultân Kayıtbay bu mahalde altı ay sâkin olurdu. Ol ecilden bu yaylağı imâret edüp hâlâ Kayıtbay yaylası derler bir havâdâr, dilküşâ ve ferah-fezâ ve cân-safâ yerdir. Bulak ile Mısır ile bu Kayıtbay yaylası şekl-i müsellesdir, mâbeyne-hümâları birer sâ‘atlik **[Y 136a]** yo[l]dur. Serâpâ bâğ u bâğçe-i amâristândır.

Mısır’ın şark tarafına Bâb-ı Nâsır’dan taşra tâ Âdiliyye’ye varınca İslâmbol yolu ve hac yoludur ve Kayıtbay bu şâhrâh üzre vâki‘ olup ol tarîk-ı âmmın yemîn [ü] yesârında on bin ma‘mûr [u] âbâdân sarây-ı âlîler etmiş. Âl-i Osmân’ın kabza-i tasarrufuna Mısır girelden berü âl-i Çerâkeseye inkırâz gelüp bu Kayıtbay’da hânedânları harâb olup ancak on bir sarây ve bin mikdârı hâne-i fukarâ ve yetmiş dekâkîn ve bir hammâm ve yetmiş mihrâb ve on yedi câmi‘-i selâtîn kalmışdır, ammâ her biri binâ-yı azîm ve selâtîn-i kadîm câmi‘leridir kim tahrîr olunur. Evvelâ,

Câmi‘-i Sultân Kayıtbay: Cümleden ma‘mûr [u] âbâdân ve müzeyyen câmi‘dir. Ve sekiz ayak taş nerdübân ile çıkılır fevkânî bir câmi‘-i rûhânîdir. İçinde aslâ sütûnları yokdur, çâr tâklar üzre münakkaş ve zerkeş tavanlı ve câmlı nûr-ı mübîn câmi‘dir. Cânib-i erba‘asında der-i dîvârları serâpâ ebrî yeşim harekânî ve mermer gûnâ-gûn sommâkîdir, biçilmiş mücellâ ve musaykal taşlar kaplıdır.

Ve bir minbere mâlikdir kim üstâd-ı hurdekâr böyle bir sadefkâr zerkâr minber inşâ etmemişdir. Ve mihrâbı Hind püsûskârîsi gibi hayâl-pesend bir mihrâb-ı nûrdur. Ve mü’ezzin mahfili dahi bir maksûre-i sihr-i i‘câzdır. Ve câmi‘in ferşi kuş gözü ahcârât ile merâtib-i sihr-i i‘câz döşenmişdir. Ve gûnâ-gûn âvîzeler ile zî-kıymet maslûbât kanâdîller ile müzeyyendir.

Ve câmi‘e muttasıl eflâke ser çekmiş cümle taşdan mebnî bir kubbe içre Sultân Kayıtbay medfûndur. Gûnâ-gûn zî-kıymet hâlîçeler ile mefrûş bir kubbe-i münevverdir.

Menâkıb-ı resm-i pây-i Kademü‘n-Nebî

Bu âsitânede Hazret-i Risâlet-penâh’ın taşa te’sîr etdüği pây-ı şerîfleri alâmeti vardır. Hattâ âl-i Osmân pâdişâhlarından Sultân Ahmed Hân Yeni Câmi‘i binâ etdükde bir gammâz gamz edüp,

“Pâdişâhım Mısır’da Sultân Kayıtbay türbesinde kadem-i Resûlullâh vardır, Arab içinde kalmış. Ol **[P 207a]** pâdişâhımın câmi‘-i şerîfine lâyıkdır” deyü tahrîk ederler.

Fî‘l-hâl Sultân Ahmed bir hatt-ı şerîf ile Murâd Re’îs’i Mısır vezîrine irsâl eder. Anlar dahi Kademü‘n-Nebî‘yi Kayıtbay’dan kal‘ ederken bir ra‘d u berk ve rîh-i sarsarlar esüp kadem-i şerîfi çıkarmadan ferâgat edüp vukû‘u üzre der-i devlete arz edüp yine müstakıllen bir hatt-ı şerîf ile bir ser-bevvâbân-ı Dergâh-ı âlî gelüp Kayıtbay kubbesinde bin En‘âm-ı şerîf tilâvet edüp âhir kadem-i şerîfi İskenderiyye’den kadırga ile Murâd Re’îs yüz bin renc [ü] anâ ve âlâm [u] şedâyid çekerek yedi ayda Sultân Ahmed’e haberi varup ol gece kadem-i şerîfi **[Y 136b]** Sultân Ahmed Eyyûb Sultân’a gönderüp asker-i âl-i Osmân’a alay-ı azîm tenbîh olunup İslâmbol’un pîr [ü] civânı kebîr [ü] sıbyânı ve merd [ü] nisvânı ale’s-sabâh kadem-i şerîfin istikbâline çıkup muntazır olurlar. Sultân Ahmed kânûn-ı pâdişâhî üzre alay-ı azîm ile Ebâ Eyyûb-ı Ensârî‘ye varup pây-i şerîfe yüz sürüp ser-i sa‘âdetleri üzre koyup gezdirirken bi’l-bedâhe nutk-ı şerîflerinden bu ebyât-ı dürerbâr-ı cevâhir-nisâr sâdır olur. Kıt‘a:

Nola tâcım gibi başımda götürsem dâyim

Kademi resmi durur Hazret-i Şâh-ı Rüsül’ün

Gül-i gülzâr-ı nübüvvet o kadem sâhibidir

Ahmedâ durma yüzün sür kademine o gülün

deyü bu ebyâtı terennüm edüp ba‘dehu bu ebyâtı ilm-i mûsikîde üstâdımız olan bâbâ-yı âlem sultân-ı hânende Dervîş Ömer Gülşenî pencgâh makâmında leyle-i Ramazân’da tilâvet olunacak tesbîh bağladı, ammâ musanna‘ şey’ oldu.

Andan Sultân Ahmed alay-ı deryâ-misâl ile Eyyûb Sultân’dan kadem-i **[Q 209a]** resm-i şerîfi bizzât ırk-ı tâhirden olan nakîbü‘l-eşrâf hazretlerinin dirâgûşuna verüp alay ile İslâmbol içine girdükde âdem deryâsının gulû-yı âmmından şefâ‘at yâ Resûlullâh deyüp feza‘ [u] çeza‘ edüp nakîbü‘l-eşrâfa sarılan âdem deryâsından bîzâr olup bilâhire solaklara ve asesbaşı ve subaşıya fermân edüp anlar bî-rahm cellâdlar halkı ziyâretden men‘ ederler. Yine böyle iken Eyyûb’dan ahşâma dek kadem-i şerîfi Yenicâmi‘e gücile vâsıl ederler.

Der beyân-ı vâkı‘a-i Sultân Ahmed Hân berây-ı Kademü‘n-Nebî

Ol gece Sultân Ahmed vâkı‘asında görür kim cemî‘i İslâm pâdişâhları ale’l-umûm bir dîvân-ı âlîye cem‘ olmuş, Hazret-i Resûlullâh kadı olmuş. Hemân Sultân Kayıtbay ayağa kalkup,

“Yâ Resûlullâh! Senin şer‘-i mübînin üzre âl-i Osmâniyân’dan Ahmed kulunla da‘vâm vardır. Şer‘-i şerîfine da‘vet eyle” der. Derhâl Hazret-i Resûl

“Ahmed benimdir, bana hizmet etdi ve beyt-i şerîfe hidmet etdi. Ben da‘vet ederim” deyü,

“*Yâ Ahmed ta‘al*” deyü fermân ederler. Hemân Sultân Ahmed,

“*Lebbeyke yâ Resûlullâh*” deyüp huzûr-ı Seyyidü‘l-kevneyne varup,

“*Esselâmü aleyk yâ Resûlullâh”* der. Hazret,

“*Ve aleykümü‘s-selâm yâ Ahmedî”* buyururlar.

“Yâ Ahmed! aşkından ve senden şakîler var. Hasmınla murâfa‘a-i şer‘ ol” deyüp Sultân Ahmed Sultân Kayıtbay’ın alt yanına durur. Hazret,

“Yâ Ahmed! Sen hayâtdasın, üst cânibe dur” der. Sultân Ahmed mâ-fevkına durur. Hemân Hazret,

“Da‘vâ eyle yâ Kayıtbay” der. Hemân Kayıtbay,

“Yâ Resûlullâh! Dîn-i mübînin uğuruna mücâhidün fî-sebîlillâh idim. Gazâ mâlıyla sekiz yüz câmi‘ binâ **[Y 137a]** etdim, ma‘lûm-ı sa‘âdetindir. Bir câmi‘ dahi inşâ edüp dâr-ı bâkî içün kendime bir âşiyân etdim. Anda kadem-i şerîfinden bir resm-i şerîfi ırk-ı tâhirinden Seyyid Alî Ebtâhî‘den kırk bin altuna alup zer-ender-zer sandûkla türbemde âmâde etmişdim. Anı ziyâret sebebiyle beni dahi ziyâret edüp niçe bin Fâtiha-i şerîfe savâbın ticâret edüp garîk garîk-ı rahmet ederdim. Şimdi bu zâlim benim efendimin pây-i şerîfi resmin serîka edeli rahmet yüzün görmez oldum. Fermân yâ Resûlullâh senindir” deyü cevâb edince Hazret-i Risâlet,

“Yâ Ahmed! Sen ne dersin?”

“Ne‘am yâ Resûlullâh. Hâlâ vekîl-i mutlakın, hâdimü‘l-Haremeyni’ş-şerîfeyn benem. İstimâ‘ etdim ki nâm-ı kâm içün Kayıtbay kulun ve karındaşım birkaç câmi‘ binâ etmeğile mürûr-ı eyyâm olup câmi‘i harâbe ve müşrife olmağile efendimin pây-i şerîfi resmi fellâhîn-i nâ-pâk içinde pâymâl-i rimâl olduğuna vâkıf-ı hâl olup tevliyetim hasebiyle mahabbetimden Rûm’a getirdüp ta‘zîm [ü] tekrîm ile câmi‘ime kodum. Emir Seyyidü‘l-kevneyn’indir” deyü hâmûş oldukda hemân Kayıtbay:

“Ya çünkim mütevellî-i bî-garaz idin, nice hakkâ ne benim evkâfımı teftîş ü tefahhus ederek benim evkâfım ta‘mîr ü termîm etmeyüp fâ’izin dâhil-i hazîne etdin. Yohsa benim evkâfim eyle on evkâf amâr eder” dedi.

Hemân cümle selâtîn-i selef:

“Yâ Resûlullâh! Mısır devleti âl-i Osmân eline gireli evkâflarımız cümle harâb edüp mâlımız mîrîye muzâf etdiler. Bunların elinden Mısır devletin alup gayrı devlete ver” deyü ricâ ederler. Hemân Hazret eydir:

“Yok, bi-emrillâh anlar Mehdî zuhûruna dek Âyetü‘l-kürsî‘de [133] ‘dan [134] ‘e gelince ne kadar hurûf var ise ol kadar mülûk âl-i Osmân’dan gelüp Mısır’a ve cemî‘i kâfiristâna mâlik olup bu rûy-ı arzda küffâr kalmayup Yeni Dünyâ arzına giderler, andan eşrât-ı sâ‘at olur. Ammâ Ahmed bunda hikmet vardır, benim bî-çâre âşıklarım var idi kim hâk-i pâyime yüz sürmeğe teşne idiler, bu takrîb ile resm-i pâyime yüz sürüp murâd [u] maksûdlarına nâ’il oldular, sen dahi *ed-dâll ale’l-hayr kefâ‘ilih* (–) üzre savâba nâ’il oldun. Lâkin Kayıtbay’ımın gazâ mâlıyla alınan resm-i pâyim tîz Mısır’da türbesine gönder, yohsa sen bilirsin” deyü fermân edüp hall-i meclis olur.

Ol sâ‘at Sultân Ahmed hâbdan bî-dâr olup Şeyhülislâm Zekeriyyâ Efendi ve Nakîbü‘l-eşrâf Kudsî Efendi ve Kara Sünbül Alî Efendi ve Evliyâ Efendi üstâdımızı ve Üsküdarî Mahmûd Efendi ve pederimiz Dervîş Mehemmed Zıllî‘yi ve Dervîş Ömer Gülşenî‘yi huzûruna da‘vet edüp vâki‘ olan vâkı‘ayı bir bir takrîr **[Y 137b]** edüp anlar dahi,

“Hemân vakfullâhı yerine gönderin” dediklerinde hazîneden bir kantâr sîm-i hâlis çıkup hakîrin pederi ol asırda ser-zergerân-ı Dergâh-ı Âlî idi, kırk gün kırk gecede bu Kademü‘n-Nebîye kalemkârî altun kitâbe ve muta(l)hhıllar edüp silu ve mînâlar tezyîn edüp bir dollâb etmişdir kim hâlâ Mısır içinde eyle kâr-ı zergerî yokdur, hemân dollâbca tamâm olup yine Murâd Re’îs’e kadem-i şerîfi teslîm etdükleri sâ‘at bir eyyâm-ı muvâfık olur kim yedi ayda yüz bin renc [ü] anâ ile gelmeyen resm-i pâk-i Kademü‘n-Nebî yedi günde İskenderiyye’ye, andan bir günde Mısır’a dâhil oldukda cümle a‘yân-ı Mısır alay-ı azîm ile Kayıtbay’a getürüp yine ke’l-evvel yerine **[P 207b]** vaz‘ ederler.

Hamd-i Hudâ bu za‘îf Evliyâ yüz sürüp zinde oldum ve pederimiz amelî hattını gördük. Hakkâ ki ibret-nümâ musanna‘ dollâbdır. Ol dollâb-ı sîm-i müzehheb üzre tahrîr olunan târîh-i hüsn-i hatdır:

Bi-şevki hazreti Sultân Ahmed

Ziyârehu mûti’l-kademi’l-mükerrem

Fe-harrekehu bi-câzibetihi’ş-ştâkî

Alâ ikdâmı akdâmin fe-kaddem

Ve-seyyerehu ilâ Kostantıniyye

Fe-kâle lehu tekaddem hayra mukaddem

Ve-edhale dârehu bi’l-yümni hubben

Ve-ta‘zîmen li-sâhibihi’l-mu‘azzam

Habîbillâhi seyyidinâ Muhammed

Aleyhi Rabbenâ sallâ ve-sellem

Ve-râca‘ahu bi-i‘zâzin azîmin

İlâ tilkâ’i mevzîhi’l-mukaddem

İlâhî ammere Sultân Ahmed

Ve kaddemehu alâ takaddümi men tekaddem

Bi-hurmeti sâhibi’l-kademi’l-mu‘allâ

Lehu’d-derecâtü‘l-‘ulâ fi’l-eflâki sellem

Bu ebyâtlar cümle sîm-i hâlis üzre pederimin kalemkârlığı hattıyla tahrîr olunmuşdur.

Ve bu resm-i pây-i Resûl’ün mukâbelesinde yine bir levha dollâb içre hazret-i (–) Ahmed kadem-i şerîfi vardır, ol dahi iki kademdir. Dollâbının içi kâfûr müşk amber-i hâm ile memlûdur. Ve bu kubbede dîvâra gerilmiş bir seccâde vardır. Üstâd-ı kâmil anda ebyât [u] eş‘ârlar dokumuşlar kim her gören kerâmetdir derler.

Ve bu dollâbın içi kâfûr, misk, [ü] amber-i hâm ile ve gülâb ıtr-ı şâhî ile leb-ber-lebdir. Cümle züvvâr yüzlerin sürüp ziyâret ederler ve Sultân Kayıtbay’a rahmet okurlar.

Bir musanna‘ türbe ve bir câmi‘-i münevverdir, ammâ haremi yokdur. Ve üç tabaka bir

serâmed minâresi vardır. Ve bir sebîli ve bir mekteb-i sıbyânı ve medrese ve dârü'l-kurrâsı ve bir imâret-i it'âm-ı hâss [u] âmı vardır. Ve bir hân-ı müsâfirîn ve bir hân-ı mücâvirîni vardır, kal'a-misâl bir hân-ı âlîdir, cümle iki yüz hücrelerdir, ammâ mansar havfinden bu hânelerde ehl-i ırz duramaz, cümle fukarâ sâkinlerdir. Ve kırk mikdârı dükkânları var, gâyet ma'mûr evkâfdır.

Bir ulu azîmü'ş-şân pâdişâh imiş. **[Y 138a]** Hakîr bir kerre nâzırının muhâsebesin gördüm. Bu câmi'in senevî on Mısrî kîse fâ'izi vardır, köylerinden tahsîl olur. Üç yüz huddâmı var. Ve her feth etdüği vilâyetlerde birer ikişer câmi'i var. Hâlâ hutbesi tilâvet olunur yedi yüz câmi'i var. Ve niçe bin hayrât [u] hasenâtı **[Q 209b]** vardır. Mekke-i mükerreme içre üç yüz hayrâtı vardır. *Rahmetullâh aleyh.* Ve bu câmi'e karîb,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Ferec ibn Berkûk

Tûlü yüz seksen ayakdır, arzı yüz yigirmi ayakdır. Ve otuz sekiz amelî sütûn üzre nakş-ı bûkalemûn-ı ibret-nümûn tavan-ı müzehheb-i nîlgûndur. Ve hareminin vasatında bir müzeyyen bâğçesi içinde nahl-i hûrmâ ve dıraht-ı nâbıka ile ârâstedir. Ve yine hareminde âbdesthâne-i Hanefîsi vardır. Gâyet musanna' ve müzeyyen ulu câmi'dir. Lâkin garîb beyâbânda kalmış cemâ'ati azdır. Ve iki minâre-i serâmedleri var kim asrımız kûhkenleri ve mermerbürleri bir tîşe urmağa kâdir değildir. İkisi de bir kalemde inşâ olunmuş üçer tabaka minâre-i bâlâlardır. Ve câmi'in sol tarafındaki kapuda: [135] âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve bu târîh merkûmdur:

Emera bi-inşâi hâze't-türbeti'l-mübâreketi bi-fazlillâhi ta'âlâ Mevlânâ es-Sultân el-Melikü'n-nâsır Ebü's-sa'âdet Ferec bin Sultân Berkûk eş-şehîd tegammedehu'llâhu ta'âlâ bi-rahmetihi ve eskenehu feth yâ Rabbe'l-âlemîn. Ve kâne el-firâğ min hâze'l-mekâni'l-mübâreketi fî sene sittimi'e.

Ve bu câmi'in iki cânibinde biribirine müşâbih bir resimde ve bir kıt'ada iki münakkaş taş ile mebnî kubbe-i âlîler içinde Sultân Berkûk evlâd [u] iyâlleri ile anda medfûnlardır. Ammâ bu âsitânede olan Kelâm-ı kadîm hüsn-i hatlar bir câmi'de yokdur. Hattâ bir büyük Kelâm-ı İzzet eczâları var, Kız Kelâm-ı İzzet'i derler, on iki yaşında bir duhter-i pâkîze-ahter tastîr etmiş, ammâ sihr-i i'câz mertebesinden bir hatt-ı âb-ı hayâtdır kim âyetün min-ayâtillâhdır, yine tahrîr eden kerîme-i selâtîne olmağile anda medfûndur.

Ve'l-hâsıl bu câmi' emdâh u evsâfdan ârî bir pâk câmi'-i rûşen-âbâddır. Ve buna karîb,

Evsâf-ı câmi'-i Sultân Eşref

Bu dahi fevkânîdir ve serâpâ kârgîr-binâdır, aslâ ahşâbâtdan bir şey yokdur. Kapusu üzre bir müfîd [ü] muhtasar minâresi var. Bu câmi'in cümle pençereleri tucdan inşâ olunmuş bir câmi'-i rûşendir. Sebîli ve sâkıyeleri ve tekyesi ve mekteb-i sıbyânı ve yüz mikdârı hâneleri vardır. Ve buna karîb yol aşırı,

Evsâf-ı câmi'-i Emîrü'l-kebîr

Bu dahi fevkânî ve haremsiz ve bir minâresi üç tabakalı câmi'dir. Bu câmi' hemân Sultân Kayıtbay resmindedir. İkisi bir üstâd binâsıdır. Bir kapusu üzre târîhi:

Işrîn tis'imi'e [920]'dir.

Ve bu câmi'e **[Y 138b]** muttasıl bir kubbe-i âlî içinde Emîrü'l-kebîr medfûndur. Ammâ

Hudâ âlimdir, taşdan binâ olunmuş enderûn [u] bîrûnu eyle hurdegîr münakkaş kubbedir kim zirve-i a‘lâsı semâya ser çekdiğinden mâ‘adâ diyâr-ı Mısır’da bî-adîl bir kubbe-i bî-nazîrdir. Ve bu câmi‘in dahi der-i dîvârı sâfî elvân zî-kıymet ahcârât kaplıdır. Ve cenbinde bir sebîli ve fevkında bir mekteb-i sıbyânı ve mukâbelesinde yigirmi dükkânı ve yüz mikdârı hücreli hânı var. Cümle halkı müte’ehhillerdir. Ve bu câmi‘e muttasıl dîvâr dîvâra,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân İnal

Bu dahi fevkânî ve haremsiz, dâhil-i câmi‘de aslâ sütûn yokdur. Hemân çâr kemer üzre zer-ender-zer tavandır kim münakkaşdır. Ve mihrâbı gâyet hurde ruhâmdır ve minberi ahşâb-ı musanna‘dır. Ve ferşi merâtib-i sihr-âsâ ruhâmdır. Revzenleri üzre sâfî billûr, câmdır. Kul kethudâsı Kundakcı merhûm ta‘mîr [ü] termîm etdükde gûyâ kasr-ı huld-i berîn olmuşdur. Enderûn [u] bîrûnunun der-i dîvârı serâpâ münakkaşdır. Ve kapusu üzer bir nahîf ve musanna‘ minâresi var kim gûyâ serv-i gülistândır. Ammâ sâ’ir câmi‘ler gibi büyük değildir, ammâ katı ibret-nümâ câmi‘-i müzeyyendir. Ve tarîk-ı âm üzre vâki‘ olan sol kapu yanlarında beyâz mermer üzre kazılmış, âye[t]: [136] âyeti tahrîr olunmuşdur. Ba‘dehu,

Emera bi-inşâi hâzihi’l-medreseti’l-mübâreketi seyyidünâ Mevlânâ es-Sultân el-Melikü‘l-eşref Ebünnasr İnal azze nasruhu târîh Rebî‘ü‘l-evvel ve âm sittîn semânimi’e [Rebî‘ü‘l-evvel 860]

merkûmdur. Ve bunun mukâbelesinde yine şâhrâh üzre,

Câmi‘-i Sultân Gavrî

Bir binâ-yı azîm imiş kim felek-i atlasda böyle bir kâr olmazdı. Lâkin Gavrî Selîm Hân ile ceng edüp Gavrî cengde nâbûd [u] nâ-peydâ olduğundan bu câmi‘ nâ-tamâm kalmışdır. Eğer itmâmı müyesser olsa, memâlik-i İslâm’da eyle cennet-âsâ bir câmi‘-i latîf olmazdı. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Çakmak

Bu dahi bir câmi‘-i zîbâdır ve bi’l-cümle kârgîr-binâdır. Bir minâresi var, iki tabaka alçak minâredir. Ammâ bu câmi‘ dahi cemâ‘atden tarafa garîbdir. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Ferec

Tarîk-ı âm üzre fevkânî bir câmi‘-i şâhânîdir kim binâsı mânend-i Kiyânî‘dir. Ol kadar büyük değildir, ammâ katı şîrîndir, gûyâ bir kasr-ı İremezâtü‘l-imâd’dır. Enderûn [u] bîrûnu sâfî münakkaşdır. Ve mihrâb [u] minberi dahi Fahrî oyması gibi hurde ruhâmdır. Minberi ahşâbdır, ammâ o dahi sihr-i mübîndir. Ve cümle pençereleri tarîk-ı âma nâzır tuc kafes pençerelerdir. Ve iki rakîk u musanna‘ minâre-i ibret-nümâsı var kim birbirlerine müşâbih sihr-i i‘câz minârelerdir. Ve bir kapusu var, şarka nâzır, gâyet musanna‘ kemerli ve zıhlı kapudur. Ve yanında tabhânesi var, Mısır’ın **[Y 139a]** ba‘zı a‘yânı anda istirâhat ederler.

Ve bu câmi‘in mukâbelesinde yol aşırı bir teferrücgâh kasr-ı âlîleri ve müte‘addid kâ‘aları var. Haftada iki kerre kibâr-ı Mısır gelüp zevk [ü] safâ edüp ok **ve** tüfeng atup cirid oynarlar. Ve aşren fe-aşren bir havz-ı azîmi var.

Ve bu mastabaya muttasıl bir azîm bahâr vekâlesi Maksûd Paşa asrında Hind ü Yemen’den

gelen bahârın gümrüğün bunda alırlar imiş, ammâ ma‘kûl ederlermiş. Kat-ender-kat iki yüz hücreli bir vekâledir. Mesâfe-i ba‘îdeden anı gören kal‘a zan eder. Andan,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Tumanbay ya‘nî Âdiliyye

Fevkânî onar kademe nerdübân ile çıkılır bir câmi‘dir. Enderûn [u] bîrûnunda amûd yokdur, çâr kemer üzre münakkaş tavandır. Cümle dîvârları rengâreng hacerler kaplıdır. **[P 208a]** Ve mihrâbı ruhâmdır ve minberi münakkaş ahşâb çamdır. İki sütûn üzre mü’ezzin maksûresi gâyet şîrînkârlıdır. Ve ferşi ruhâm-ı gûnâ-gûndur. Cümle pençereleri tuçdur. İki mukarnaz bâbları var, biri mihrâb dîvârında biri gerü kıble kapusudur. Ammâ haremi yokdur. Ve bir mümtâz bâlâ üç tabaka minâresi vardır. Nâzırı bu câmi‘i ta‘mîr [ü] termîm edüp kasr-ı huld-i berîn oldu. Ve bu câmi‘in sağ tarafında ayyûka ser çekmiş bir kubbe-i serâmed içinde Sultân Tumanbay bir mermer sandûka içinde medfûndur. Sandûka etrâfında Âyetü‘l-kürsî tahrîrinden sonra târîh:

Sene sitte ve tis‘imi’e [906]

tahrîr olunmuşdur.

Selîm Şâh ile Gavrî‘den sonra bu Tumanbay pâdişâh olup tokuz ay ceng edüp Selîm Şâh Tumanbay’ı âhir ele getürüp Bâb-ı Züveyle’de bu Tumanbay’ı salb edüp cenâzesi namâzın Selîm Hân kılup bu kubbede defn etdi. Enderûn [u] bîrûnu münakkaş kubbe-i serkeşdir. Ve cümle arşın taşındandır, üstü kirec ve kurşum ile pûşîde değildir.

Ve bir havlısı var, cânib-i erba‘ası muhâsara götürür kal‘a dîvârıdır. İçinde yüzden mütecâviz müte‘addid hücreler ve kâ‘a ve müsâfirhâneler ve zâviyeler ve paşalara ârâmgâh içün kasr-ı âlîler ve müte‘addid kilâr ve matbah ve kahvehâne ve kasr-ı âlîler ve sâkıye ve havuz ve üç yerde sebîller var.

Ve taşrasındaki meydân-ı mahabbetde Âdiliyye dedikleri kasr-ı âlîde Tumanbay haftada bir gün Mısır’dan anda varup adâlet etmeğiçün dîvân ederdi. Böyle bir cây-ı adâlet câmi‘-i imâretdir. Ve Kayıtbay kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Tavîl

Tahtânîdir ve bir minâresi var. Ammâ hakîr içine girüp görmedim. Hamd-i Hudâ dâhil olup içinde ibâdet edüp ilme’l-yakîn ayne’l-yakîn hâsıl etdiğimiz imâretleri tahrîr etmeği iltizâm etmişizdir.

Ve bu yayla-yı Kayıtbay’da ol kadar harâb u **[Y 139b]** yebâb cevâmi‘ ve minâre ve mescid ve medrese ve tekye ve hân ve hammâm sebîl ve sâkıye hayrâtları var kim zamân-ı kadîmde Mısır’a mu‘âdil bir şehr-i azîm imiş. Hudâ amâr eyleye.

Ve bu yaylağ-ı Kayıtbay gerçi vîrândır, ammâ havâsı gâyetü‘l-gâye latîfdir. Ve hâlâ erbâb-ı tabî‘at olan kimesneler Mısır’ın menhûs hamâsîn(i) günlerinde iki üç ay ehl [ü] iyâliyle bunda sâkin olup döl döş dökerler. Ve ba‘zı âdem evlâdların bunda süd anaya verüp kesb-i hevâdan gözleri gazâl gözlerine müşâbih olur. Ammâ Mısır şehrinde hâsıl olan evlâdların bi-emrillâh gözleri kuloğlu [Kuloğlu?] gözlerine döner. Mısır’ın bu kelâm darb-ı meselidir, ya‘nî gözleri cimroz olur. Ve hamâsînde Mısırlı cimâ‘ edüp ehli hâmile kalsa rahm-i mâderden müştak oldukda ma‘sûmu bi-emrillâh bir emrâz-ı muhtelife ile tevellüd eder. Ve beş altı aylık ma‘sûmun beynisi üstü deşilüp taşra boza gibi çıkup sirke gibi

kokarak ma‘sûm helâk olur. Ammâ bu Kayıtbay yaylağında perveriş olan ma‘sûmlar bu âfâtdan berîlerdir. Böyle bir hevâ-yı latîf cân-safâ yayladır. Anıniçün ba‘zı âdemler göçerler.

el-Faslu’s-sâlis ve erba‘în
Evsâf-ı şehr-i Fustât-ı kadîm ya‘nî Eski Mısır Ümmü Dünyâ-yı azîm

Evsâfı niçe yüz bin mücelled kitâblarda ve niçe bin kütüb-i mu‘teberelerde ne gûne ma‘mûr [u] âbâdân idiği mastûrdur, lâkin bu hakîrin gördüğü mahallerdeki ma‘mûr [u] âbâdânlığı beyân eder

Evvelâ ba‘de’t-Tûfân {Elbûd bin Kafat bin Mısra bin Bayzar bin Hâm bin Hazret-i Nûh Necî SL‘M’dir. Ve bu Elbûd şehr-i Fustât’ı amâr edüp nehr-i Nîl’i şehir önünden ibtidâ bu Elbûd akıdup ol asırda Nîl’in adı Belûn idi. Hâlâ vilâyet-i Nûbe kavmi nehr-i Nîl’e Cerbelûn derler.} Eyle amâr olmuş kim garbdan cenûba tûlü üç menzilde varılır bir şehr-i azîm imiş. Buhtunnasr Şâm’ı ve Kudüs’ü ve arz-ı Hâsân’da Bilbeys’i ve bu Fustât-ı Mısır’ı harâb eder. Andan yine ma‘mûr edüp Hazret-i Risâlet asrında Yûnâniyândan Hırkîl nâm Rûm kayser kralı İşpanya Efrenci ile yek-dil [ü] yek-cihet olup Nîl tuğyânında Dimyât ve Reşîd’den bin pâre gemi ile Nîl’den Mısır’a gelüp kuvvet-i bâzû ile Mısır’ı Melik Mukavkıs elinden Yûnâniyân alup İslâmbol’da Ayasofya’ya vakf eylediler.

Ammâ bu Eski Mısır’ın ibtidâ bânîsi Hazret-i Âdem evlâdlarından Nakrâveş Mısrâyim’dir. Andan Tûfân-ı Nûh’dan sonra Hazret-i Nûh oğlu Hâm ve Hâm oğlu Bayzar Kalîmûn kâhinin kızın alup Hazret-i Nûh’un izniyle Arîş‘e gelüp andan Bilbeys’e ve Mısır’a gelüp ma‘mûr etdikleri bâlâda tahrîr olunmuşdur. Lâkin el-hâlete hâzihi asrımızda ma‘mûr olduğu üzre beyân olunur.

Mısır’dan bir sâ‘at cânib-i **[Y 140a]** cenûba meyilli sâhil-i Nîl’de Gavrî sâkıyesi dibinden tâ gümrüğe varınca cenûbdan şimâle bin sekiz yüz adım tûlânî bir şehr-i kadîmdir. Ve sekizer kat ve beşer kat sarây-ı âlîlerdir.

Ve bu şehrin arzı üç yüz ve dörd yüz ve beş yüz ve ba‘zı yerleri altı yüz adım ensiz şehirdir. Ma‘mûr u müzeyyen yerleri Nîl kenârına vâki‘ olmuşdur. Cümle Mısır a‘yânı Mısır’ın Nîl kesimin seyr [ü] temâşâ etmek içün kat-ender-kat kâ‘alı ve şâhnişînli ve müte‘addid odalı ve bâğ u bâğçeli ve fıskıyye ve havuzlu İremezâtü‘l-imâd misilli münakkaş sarâylar var kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Cümle sagîr ü kebîr ağniyâ ve fukarâ hâneleri dörd bin altı yüz hânedir.

Leb-i Nîl’de olmağile bender iskeledir. Tâ Fûncistân diyârından ve Sây vilâyetinden ve Nûbe vilâyetinden ve Elvâhât ve Sa‘îd vilâyetinden yılda on bin pâre sagîr ü kebîr gılâl gemisi gelüp bu Eski Mısır’da der-kenâr olup hâkimlere teslîm olur.

{Ammâ bu Eski Mısır sene 425 435(?) (–) târîhinde otuz altı bin mescid ve sekiz bin işlek sokak ve bin yüz yetmiş hammâm-ı hâs [u] âm ve iki kerre yüz bin dekâkîn-i esnâfât var idi. Ba‘dehu sene 428’de âl-i Fâtımiyyînden el-Mustansır Billâh kulları birbirleriyle Mısır içinde ceng-i azîm edüp aslâ askerî tâ’ifesi hiç kalmayup ol sene bir kaht [u] galâ ve bir tâ‘ûn-ı azîm olup cümle halk-ı Fustât mezkûr el-Mustansır Billâh Ebû Temîm Sa‘d bin ez-Zâhir el-A‘izzâdînillâh [el-A‘azz Lidînillâh?] Ebî Hasan Alî ki hulefâ-yı Fâtımiyyînin güzîdesi idi, Fustât halkı el-Mustansır’a gelüp şikâyet etdiklerinde el-Mustansır ehl-i Fustât’dan on nefer âdem Kostantıniyye’de bu on nefer âdem âdem doğru âl-i Selçukıyân’ın boy beği olan Ertuğrul’a zahîre talebiyçün Ayasuluk şehrine âdemler gitmede.

Ammâ beri tarafda der-akab Kostantıniyye'den Mısır'a gemilerle zahîre gelirken bi-emr-i Hudâ Mısır'da el-Mustansır Billâh merhûm olup zahîre gerü Rûm'a gidüp Mısır dibelik kaht [u] galâdan harâb u yebâb olup yine Ertuğrul'a doğru âdemler gönderüp Ertuğrul dahi tekürden Mısır içün zahîre isteyüp varan elçisi Ayasofya deyrinde cemâ'atle bir cum'a namâzın **[Q 210a]** kılmağı ricâ eder. Elçi üç yüz âdemiyle Kostantîn'e buluşup ricâsı makbûle geçüp Ayasofya kilisesinde bir cum'a namâzı kılup hutbeyi âl-i Fâtımiyyûndan Kâ'im (–) Bi-emrillâh ismine tilâvet etdi. Ammâ Mısır'a zahîre gelmezden mukaddem **[304]** Kâ'im Bi-emrillâh açlıkdan asâkir-i Mısır ile Kudüs'de nasârânın Kumâme'sin açup yüz Mısır hazînesi mâl-ı firâvân aldıkların Kayâsıra kral istimâ' edüp bin pâre gemiyle Silifke'den tâ Şâm-ı Tarabulus ve Berût ve Sayda ve Akka'ya ve Remle'ye varınca ve ol etrâfda ol olan İslâm kal'alarına **[Y 140b]** cümle kefere istîlâ edüp Kudüs Kumâme'sinden alınan mâlların beşi kadar hazîne-i firâvân alup bu kadar rüsvây oldu. Ve ol sene 454 494 (–) târîhinde Mısır'a dahi Rûm ve Freng mâlik olup on sene kâmil Mısır'a tâ'ûn isâbet edüp Fustât şehri ol hâdiseyi görüp ba'dehu mde (–) (–) bir dahi küffâr istîlâ etmesün deyü Nîl'den bir sâ'at ba'îd cebel-i Mukattam dâmenine sene 357 târîhinde Mu'îzz Lidînillâh vezîri Cevher Kâyid Mağrib'den gelüp ibtidâ Mısır-ı cedîdi ol binâ etdi.

Cevher Kâyid Mu'îzz'in babası kulu idi. Ve Ebi'l-Hasan deyü ana lakab takmışdı. Aslında Rûm gulâmıdır. Sonra (–) Cevher Tavâşî Kâyid'i terbiyet edüp târîh-i Hicretin sene 347 337 (–) Mu'izz'e Kâyid vezîr olup Mağrib'de Fas şehrin ve Tilimsân'ı ve Merânkeş'i ve Tanca ve Sûdân'ı ve İsvân ve Habeş'i ve Yemen'de ve Irâk'da ve Fârs [ve] Hind ve Çîn'e varınca yigirmi pâdişâhlık yeri altı yılda feth edüp yine Mağrib'e gelüp andan Mısır'a sene 358'de Mısır'ı binâ etdi.

Ammâ Mısır'a Kâhire dediklerinin birkaç rivâyeti var, ammâ sahîh oldur kim kaçan Cevher Kâyid Mısır'a temelin korken cümle müneccimler sa'd sâ'at gözetmek içün bir ipe bir çan asup tâli'-i meymûn gözedüp cümle ummâl bennâlar ellerinde hacerleri temele bırağalar. Ammâ *El-abd yüdebbir vallâh yukaddir*,[137] hikmet-i Hudâ bir karga müneccimlerin çanına dokunup çan çalındıkda cümle ummâller Mısır'ın temelin bırağınca müneccimler,

"Bire nişlersiz. Bire Kâhire firkatidir" ya'nî ıstılâh-ı müneccimînde tâli'-i Kâhire Merîh yıldızına derler ki felekin cellâdıdır. Anıniçün Mısır içinde kan ve ceng [ü] cidâl ve fitne ve fesâd eksik değildir. İmdi tâli'-i Kâhire'de temeli bırağıldığından Mısır-ı Kâhire-i Mu'izziyye derler.}

Der beyân-ı hâkimân-ı Mısır-ı atîk

Evvelâ birinci hâkim Eski Mısır'da yedi kimesnedir. İbtidâ Mısır beğlerinden bir güzîde kerr ü ferr ve dârât sâhibi bir beğ üç yüz pür-silâh cündîsiyle beğlere meşrûta bir sarây-ı âlî vardır, anda sâkin olup hükm-i hükûmât edüp bir ay kâmil mehterhânesin çalup summât-ı Muhammedîsin bezl edüp bir aydan gayrı muhâfazacı beğ gelir, kânûn budur. Kankı beğ muhâfazası zamânında âyende vü revendeden ve şehir içinden bir şey' nehb ü gâret ve serîka olunsa beğe iltizâmdır, elbette isbât olundukdan sonra beğe hükm ederler, *bi-eyyi vechin kâne* beğ hırsızları **[Q 210b]** ya bulur, ya garâme verüp mâl sâhibin mütesellî eder.

İkinci hâkim-i şer'-i mübîn tarafından yüz elli akçe pâyesiyle Mısır mollâsının nâ'ibi

hâkimdir.

3 ve paşa tarafından bir mükellef kapucubaşı yüz neferâtiyle hâkimdir kim Hazret-i Yûsuf'un anbârı üzre nâzır ağa deyü cümle küttâbları ve emîn ve tarrâs ve seyyâl havf ederler. Bir güzîde ağalıkdır, ammâ ilm-i kitâbetde **[Y 141a]** ve istikâmetde bir âdem yeridir. Zerre kadar hıyâneti zâhir olursa ırzı Hille mankırına döner.

4 ve bir hâkim dahi anbâr emînidir. Mısır kullarından bir büyük ağalıkdır. Yüz aded neferâtiyle bin aded anbâr huddâmlarına ve cemî'i keştîbânlara hüküm eder.

Ve 5. hâkim dahi yeniçeri ocağından bir çorbacı kırk elli tevâbi'iyle hüküm eder.

Ve 6. hâkim dahi gümrük emînidir. Gökde uçan, yerde gezen deryâda yüzen eşyâ-yı mevcûdâtlardan gümrük alır.

Ve 7. hâkim dahi Eski Mısır subaşısıdır. Şeb [u] rûz altmış aded kavvâsıyla hıfz [u] hırâset üzredir.

Ve 8. hâkim dahi yeniçeri ocağından bir çorbacı iki yüz müsellah yeniçeri ile muhâfaza ederler. Ammâ leb-i Nîl'de bir **[P 208b]** âsitâne-i ra'nâ tekyeleri var kim diller ile ta'bîr olunmaz, aslâ güneş te'sîr etmez dıraht-ı müntehâlar sâyesinde koyah bir tekyedir. Cümle sakkâlar şeb [u] rûz âb-ı Nîl'den nisâr edüp zemîni serdâb olur kim âdem hayât bulur.

9. hâkim dahi Sultân Gavrî'nin sâkıye emîni yeniçeri ocağından bir çorbacıdır. Yetmiş seksen neferâtiyle sâkıyeye hizmet edüp Mısır'ı saky eder.

Evsâf-ı kal'a-i Mısır-ı atîk

Zikru fethi'l-müslimîn-i Mısır an eydi'l-küffâr ve mâ haddese fîh ba'de zâlike mine'l-müdüni ve'l-ensâr

Cemî'i müverrihînin Mısır deyü tahrîr etdikleri bu şehr-i Eski Mısır'dır kim on sekiz kerre amâr olmağile on sekiz ismi vardır. İbtidâ ismi Fustât'dır. 2. ismi Emsûs'dur. 3. ismi Kasru'ş-şem'dir. Bir burc-ı âlîsinde bir mutalsam çerâğ var idi. Tûfân-ı Nûh'dan tâ Hazret-i Mûsâ'ya gelince ol şem' yandığından Kasr-ı Şem' şehri derlerdi. Hâlâ ol burc-ı âlînin esâsı zâhirdir.

Ba'dehu Fustât şehri hâricinde bir şehr-i azîm binâ olunup 4. ismine Makarr-ı Asker denildi kim sene 122 târîhinde. Ve mezkûr Makarr-ı Asker şehrin amâr eden Ebî Avn Sultân'dır kim babası Abdülmelik'dir.

Ba'dehu sene (–) de diyâr-ı Irâk'dan Ahmed ibn Tolun gelüp dahi ziyâde Mısır'ı amâr edüp ve Ebü'l-avn binâ etdiği sarâyda sâkin olup Katâyi' nâm bir şehr-i müzeyyen binâ etdi kim kâmil yüz bin hâne-i mu'azzamlar idi. Ol asırda bu şehir Ahmed Tolun'un tahtgâhı idi.

Ba'dehu Ahmed Tolun devleti tamâm olup Katâyi' şehri de harâb oldukda Mağrib-zemîn'den Cevher Kâyid asker-i bî-had ile Mısır'a gelüp Kâhire şehrin binâ edince Megâribe'den ve diyâr-ı Acem'den Mısır'a on altı pâdişâh hükm edüp bunların kimi Asker Makar şehrinde kimi Fustât şehrinde kimi Katâyi' şehri harâbesinde sâkinler idi. Bu halîfelerin evvelkisi Muhammed bin Süleymân idi kim Ahmed Tolun'un hem kulu ve hem kâtibi idi kim lakabına Kâtiblû denmegile ma'rûf idi. Zîrâ Lûrd [Lûr? Kürd?] âdemi olmağile Kâtiblû derlerdi. **[Y 141b]** Hâlâ Mısır içre câmi'i vardır. Sene 292'de mezkûr Muhammed ibn Süleymân ve bunların âhirkisi Melik Ahmedü'l-İhşîd idi kim bunun

elinden devleti Mağrib'den gelen mezkûr Cevher Kâyid alup Mu'izzüddîn Mısır'a pâdişâh olduğu mahallerde Benî seni(?) babası Abbâs'ın devletleri ibtidâsından tamâm iki yüz yigirmi beş sene geçmişdi. Bunlardan sonra otuz dörd yıl ve on ay ve yigirmi dörd gün geçüp İhşîdiyyândan Ahmed bin Alî bin (–) {Sene 358 târîhinde idi.

Ba'zılar kavlince bu şehr-i Fustât yerinde ibn Ersilaveş nâm bir melik bir kasr-ı âlî binâ etmişdi kim her ay başında güneş bir burcdan bir burca intikâl etmelü olsa ol gece ol kasrın üzerinde âteş yakarlardı. Andan şems-i âteş-tâb bir burcdan bir burca intikâl etdiğin bilirlerdi. Anıniçün bu şehrin ismi Ersilaveş idi. Lisân-ı İbrîde "Şems Evi" demekdir. Ba'dehu bu şehri Fîrûzâd el-Kidânî oğlu Buhtunnasr harâb edüp kâmil beş yüz yıl berbâd yatdı. Andan bir şehir dahi zamîme olup 6. ismine şehr-i Yeşkikod(?) derler (–), bâzârı olan yerdir. Ve buna karîb bir şehr-i azîm dahi binâ olunup 7. ismine Hamrâ-yı Kusvâ dediler.

Ba'dehu sene 358 Mağrib-zemîn'den âl-i Fâtımiyyûn halîfelerinden Mu'izzüddîn'in gulâmı Cevher Kâyid Mısır'a gelüp hâlâ Yeni Mısır'ı binâ edüp 8. ismine Kâhire-i Mu'izziyye dediler. Ba'dehu 9. ismi Katâyi' (–) kurbunda şehr-i müzeyyen idi kim Ahmed Tolun binâ etmişdir.

Ba'dehu Rûm kralları Kabâbıta krallarına gâlib olup Mısır'a Ercâlis bin Mıkrâtîs hâkim olup Fustât yerine bir şehir yapup 10. ismi Fusta Ercâlîş idi.

Ba'zı müverrihler kavli üzre Buhtunnasır'dan sonra Mısır'ı Fürs pâdişâhlarından (–) (–) âteş-perestler idi. İçlerinde Hasnî Kisrâ Cûş nâm bir pâdişâh Mısır'a bir şehir zamîme binâ edüp 11. ismine Kubbetü'd-Duhân dediler. Zîrâ bunda bir azîm âteşgede etmişdi. Hâlâ Eski Mısır hâricinde âteşgede kubbeleri âsârı zâhirdir kim hâlâ Eski Mısır hâkimi bu kubbe kurbunda sâkindir.

Ammâ Eski Mısır hâkimi (–) (–) ve cebel-i Mukattam dâmeninde Eşmûn bin Kıbtîm bir şehir binâ edüp ismine Otıtıs dedi. Ve Cîze tarafında şehr-i Etrîb yine Etrîb Melik binâsıdır. Ve Mısır kurbunda Kandûme şehrin Ceyrûn Hayrûn Habrûn vezîr Harûbâ Melike içün binâ etdi.}

Ammâ bu hâkimlerin birisi Eski Mısır kal'ası içine hükm edemez. Hazret-i Ömer'den berü içinde olan Kıbtîlerin ahidnâmeleri vardır, bir ferd vaz'-ı yed edüp duhûl edemez. Zîrâ cümle Kabâbıta ruhbânları sâkin olup deyr-i kadîmleri var, mesken-i atîkımızdır, deyü içinde bin mikdârı Kıbtîler sâkindirler. Ve deyrleri içre meliklerinden Kıbtîm ve Filbatır ve Mîhâ'il ve Mîkâ'il **[Y 142a]** ve Tavtîs melikler yatır.

Ve kal'ası bir köhne âbâd kal'a-i berbâddır, ammâ mansar havfinden ta'mîr ü termîm edüp garba nâzır bir alçak küçük kapu etmişlerdir. At giremez, ammâ hımâr ve piyâde âdem girir. Bu kal'a dâyiren-mâdâr iki bin adımdır. Bir şâhâne kulle-i azîm-misâl bir deyr-i âlîleri vardır. Bu kal'anın cânib-i erba'ası amîk handakdır. Ve hâlâ her sene tathîr ederler. Bevvâbları kendülerdendir, içinde aslâ gayrı âdem yokdur ve komazlar da.

Ve bu kal'a zamân-ı kadîmde azîm kal'a imiş. Hâlâ der-i dîvârları ve burc [u] bârûları zâhir ü bâhirdir. Lâkin bu Kıbtîlerin sâkin olduğu iç kal'a imiş. Ve şehrin cânib-i kıblesine vâki' olmuşdur. Cânib-i erba'ası kömistân ve harâbistândır.

Ammâ varoş-ı Eski Mısır ma'mûrdur. İki yüz yetmiş mihrâbdır. On iki ma'mûr [u] âbâdân

câmi‘-i sultân vardır. Cümleden kal‘a-misâl câmi‘-i kebîr müstecâbü‘d-du‘â ve ka‘be-i fukarâ,

Câmi‘-i Amr ibnü‘l-Âs

Bâlâda ale’t-tafsîl câmî‘ler evsâfı içre tahrîr olunmuşdur. Ammâ Mısır içinde bundan büyük ve dörd minâreli câmi‘ yokdur, gayrı cevâmi‘ler birer ikişer minâreli câmi‘lerdir. Andan Gavrî sâkıyesi kurbunda,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Muhammed {bin Sultân Kalavân}

Nîl kenârına karîb bir câmi‘-i garîbdir. Tûlen ve arzan yüz onar ayakdır. Ammâ kıble tarafı münhedim olup amûd-ı müntehâları yerde yatır. Hareminin cânib-i erba‘asında cümle altmış sekiz amûd-ı gûnâ-gûn üzre köhne tavandır. Üç kapusu ve iki minâresi var. Kıble kapusunun iki cânibinde âdem kaddi bâlâda tahrîr olunan târîh budur:

Bismillâhirrahmâhirrahîm. Emera bi-inşâi hâze’l-câmi‘i’l-mübârek el-abdü‘l-fakîr ilallâhi ta‘âlâ Mevlânâ es-Sultân el-Melikü‘n-Nâsır ed-dünyâ ve’d-dîn Muhammed bin Sultânı’ş-şehîd el-Melikü‘l-Mansûr Seyfeddîn bin Kalavân, e‘azzallâhu ensârahu bi-Muhammedin ve âlihi, ve zâlike **[Q 211a]** *fî sene ihdâ ve ışrîn ve tis‘imi’e [921].*

terkîm olunmuşdur. Ve gümrük kurbunda Ümmü‘l-kıyâs mukâbelesinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Emîr Âbidîn

Nîl kenârında dörd amûd-ı latîf üzre sekiz kârgîr binâ müdevver kubbeli bir câmi‘-i latîfdir. Ve ortası açıkdır, kafes urmuşlardır. Ve câmi‘ içinde der-i dîvârı serâpâ kâşî-i Çîn kaplıdır.

Ve mihrâbı kezâlik münakkaş çinidir ve mihrâbı [minberi] münakkaş haşebdir. Minber kapusu üzre târîh: Sene 1070

Ve Rûm tarzı bir tabaka minâre-i âlîsi var. Ve tarîk-ı âmma nâzır demir pençereleri cümle İslâmbol’dan gelmiş, Mısır’da nazîri yok pençerelerdir. Ve çârşû içinde minâresi eğri,

Evsâf-ı câmi‘-i Muhammed bin Hüseyin el-Kûfî

Bir tarafı harâb olmuşdur. Bir muharref minâre-i âlîsi var, Allâhu a‘lem eyle binâ olunmuş bir acîb ü garîb minâredir, aslâ münhedim olmaz. Sol kapusu **[Y 142b]** bâblarında âye[t]: [138] âyetinden sonra,

Muhammed bin Hüseyin el-Kûfî sene sittîn ve seb‘imi’e [760].

terkîm olunmuşdur. Andan Uzun Çârşû içinde,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Çakmak

Câmi‘-i Hasenât derler. Otuz sekiz alçak sütûn-ı gûnâ-gûn üzre mebnî münakkaş tavanlı bir küçük câmi‘dir. Kapusu yanlarında ve câmi‘ içinde bir musanna‘ kürsî levhasında tahrîr olunan târîh budur:

Emera bi-inşâi hâze’l-câmi‘i’l-mübârek Mevlânâ es-Sultân el-Melikü‘t-Tâhir Muhammed bin Ebû Sa‘îd Çakmak azze nasrahu bi-Muhammedin ve âlihi ve sahbihi ecma‘în.

Ve kapusu üzre bir alçak minâresi var. Ve ana karîb,

Evsâf-ı câmi‘-i Melikü‘t-Tâhir

Bir minâresi var. Cemâ‘ati az olmağile dâ’imâ bâbı mesdûd olmağile duhûl etmedik.

Bu tahrîr olunan cevâmi‘lerden gayrı cümle zâviyelerdir. Ammâ,

Câmi‘-i Şeyh Hasan-ı Süveydî

Zâviye iken cemâ‘at-i kesîresi olmağile sonradan câmi‘ olmuşdur. Bir musanna‘ rûşen câmi‘dir, yukaru çârşû içindedir.

Ve bu şehir içre üç medrese ve yigirmi mekteb-i sıbyân ve beş tekye var. Ammâ Gümrük kurbunda Şeyh Alî Yâ Hay tekyesi ziyâretgâhdır. Eyle binâ-yı azîmleri yokdur, ammâ mehîb ibret-nümâ cümmeyz ağacları ve ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır, ammâ evkâfı yokdur.

Ve Nîl kenârında beş yerde dahi tekye vardır, binâları ve evkâfları yokdur, hemân müsâfirîn ü mücâvirîne ârâmgâh ve ibâdetgâh sâye-i dırahtistân tekye-i bî-minnetdir, gûyâ hıyâbân-ı Cennetdir. Ba‘zı sâhib-i hayrâtlar mihrâb ve soffalar binâ etmişler. Huddâmları vardır.

Bu tekyenin yerinde yeniçeri çorbacıları âyende vü revende metâ‘ sâhiblerinden bâc hakkı alurlar, azîm zulüm hânedir. Hudâ ref‘ ede. Bir fukarâ mâlının nısfın vermeğile halâs olmaz. İbtidâ Fir‘avn’ın bâc alduğı mahal bu Eski Mısır’dadır. Kıbtîler bu mahalden ubûr etdükçe âdâb-ı sernigûn edüp geçerler, meşhûr-ı âfâk yerdir. Fir‘avn-ı la‘înin seyyi’esidir kim bu zulüm hâlâ cihângîr olmuşdur.

Ve bu şehirde mâ-tekaddem yedi yüz hammâm var imiş. Hâlâ aşağı çârşûda bir hammâm vardır. Ve on bir vekâle vardır. Ve on kahvehâne vardır, ammâ Nîl kesimi günleri mu‘attal olan kahvehâneleri tezyîn edüp her birinden sâz söz ve Hüseyin Baykara âdemleri olur. Ve cümle üç yüz seksen küşâde dekâkînleri var, niçesi mesdûddur, ammâ bezâzistânı yokdur. Ve bu şehrin tâ ortasında leb-i Nîl’de,

Evsâf-ı anbârân-ı gılâl binâ-yı Hazret-i Yûsuf

Bu anbâr-ı Yûsuf’un hikâyeti cemî‘i kitâb-ı tevârîhlerde mastûrdur. Ammâ bu mahalde ifâdesi **[Y 143a]** elzem-i levâzımından olmağile ihtisâr üzre tahrîr edelim. Ol zamân kim Mısır’da Melik Reyyân pâdişâh idi, Hazret-i Yûsuf’u esîr deyü Mısır’da satup Mısır azîz[i] aldıkda Züleyhâ‘nın ta‘aşşuku kesretinden Hazret-i Yûsuf’a iftirâ edüp sicne kodular. Andan yine zindâna iki yiğit dahi kodular, âye[t]: [139] Mazmûn-ı tefsîr-i şerîf oldur kim Hazret-i Yûsuf ile zindâna iki yiğit dahi komuşlardı. Bunlar birer vâkı‘a görüp Hazret-i Yûsuf’a dediler. Biri eyitdi:

“Başımdan ekmeği kuşlar yedi” dedikde hemân Hazret-i Yûsuf ta‘bîr edüp,

“Seni salb ederler” dedi.

Hikmet-i Hudâ ol sâ‘at ol fetâyı hâcibler zindândan çıkarup salb etdiler.

Netîce-i kelâm Hazret-i Yûsuf zindân içre mahbûs dururken mu‘abbirlik ile iştihâr buldu. Andan Melik Reyyân dahi bir vâkı‘a gördü, âye[t]: [140] âyeti Melik’in vâkı‘a gördüğü kıssasıdır.

Hazret-i Yûsuf’u zindândan çıkarup Melik Reyyân’ın düşünü ta‘bîr edüp eydir:

“Yâ Melik! Mülkünde yedi **[P 209a]** sene kaht-ı azîm olur” deyü ta‘bîr edüp Melik Hazret-i Yûsuf’u sicinden halâs edüp Hazret-i Yûsuf’un re’y-i tedbîriyle Melik anbârlar binâ etmeğe mübâşeret etdi. Ammâ Melik’in ecel-i müsemmâsı tamâm olup mürûr-ı eyyâm ile bi-emr-i Hudâ hilâfet Hazret-i Yûsuf’a intikâl edüp bu anbârları inşâ etdi. Hakîkat yedi yıl kaht [u] galâ olup Mısır’ın Yûsuf kıtlığı meşhûrdur. İşte anbâr-ı Yûsufların aslı böyle binâ olunmuşdur.

Ammâ niçe bin mülûk elinden girüp çıkup gûnâ-gûn tarza girmişdir. Ammâ esâs binâsı evvelki zemîndir. Hâlâ eşkâl-i binâsı şekl-i murabba‘ birbirine mukâbil iki kal‘adır. Ve aceb ibret-nümâ vâcibü‘s-seyr bir yerdir kim dillerde dâsitândır. Dîvârlarının kaddi kırkar zirâ‘ âlîdir ve Sedd-i İskender-misâl kırmızı tula binâlardır. Dahi fevkında kamışdan kafes örülmüşdür, içine âdem girse vâlih [ü] hayrân olur. Ammâ üstü açık olunduğundan bilâ-had ve lâ-ad remmâ remmâ kumru ve kebûterler kara bulut gibi konup içinde olan hubûbâtdan tenâvül edüp yine gürûh gürûh tayerân etmededirler.

Hikmet rûz [u] şeb niçe kerre yüz bin hûş [u] tuyûr bu kadar hubûbât tenâvül ederler, hamd-i Hudâ bir habbe eksilmez, aceb ihsân-ı Hudâ‘dır. Hattâ bir kerre bu kadar murgân gılâli yediklerinden eksilir deyü şumnaların üstüne sütûhlar yapup setr ederler. Ol sene **[Y 143b]** Mısır’a bir kaht-ı azîm müstevlî olur kim kaht-ı Yûsuf anın yanında ganîmet-i sûr-ı hümâyûn idi. Ba‘dehu anbârları açup hıfz etdikleri gılâlden bir habbe kalmayup cümle kapkara kül olmuş ve damlar üzre niçe kerre yüz bin tuyûr mürd olmuş.

El-azametullâh, ehl-i Mısır birbirlerini cû‘dan tenâvül etmek mertebesine varırlar. Cümle ulemâ-yı ârif-i billâhlar bir yere gelüp meşveret ile anbâr-ı Yûsuf üzre binâ etdikleri dam [u] bâmları münhedim ederler. Hâlâ ol **[Q 211b]** asırdan berü mekşûfdur.

Ammâ sene başında Mısır vezîri cemî‘i ümenâlar ve yedi bölük ağaları ve defterdârı ile anbâr-ı Yûsuf’a gelüp anbâr emîninin ve nâzırın muhâsebesin gördüklerinde on iki bin erdeb gark-ı âb ve zâyi‘ât ve tenâvül-i hûş u tuyûr içün muhâsebeleri nâkıs görülüp mâl-ı pâdişâhîye mahsûb olur.

Ve bu anbâr içre cümle (–) kerre yüz bin erdeb buğdaydır ve (–) kerre yüz bin erdeb bakladır ve (–) kerre yüz bin erdeb şa‘îr. Bu cümle hubûbât Sa‘îd-i âlî‘den ya‘nî Circe semtinden gelir. Mısır’dan aşağı Reşîd [ve] Dimyât semtinden Mısır’a aslâ bir habbe gelmez ve mahsûlleri anlara dahi yetmez, zîrâ anların mahsûlâtları şeker ve kınâ ve penbe ve ketân ve pirincdir, gılâl az olur.

Hâsıl-ı kelâm Ümmü Dünyâ Mısır, Sa‘îd-i âlî vilâyetidir kim Mısır’ın anasıdır, Mısır’ı ol besler. Ve bu mezkûr gılâl pâdişâh üzerine iki Mısır hazînesine mahsûb olup (–) Mısır hazînesinin biri dahi bu anbâr-ı Yûsuf’dur.

Mekke ve Medîne ve Deşîşe ve Muhammediyye ve Murâdiyye ve Hâsekiyye anbârları cümle Bulak şehrindedir. Anın kâtibi ve nâzırları ve emînleri ve keyyâlleri başkadır ve gayrı aklâmdır. Mukaddemâ evvel Deşîşe aklâmları kara ağalar destinde olup nâzırları anlar idi. Evkâfları harâb olmağın Kethudâ İbrâhîm Paşa sa‘âdetlü pâdişâha arz edüp hâlâ hatt-ı şerîf ile yeniçeri ocağına meşrûta olup yeniçeri ağası nâzır oldu.

Ve cümle Haremeyn gılâli kırk iki bin erdebdir. Sa‘îd-i âlî‘de Mekke ve Medîne kurâları vardır. Evkâf nâzırları [ol] kurâlardan tahsîl edüp Bulak’da şumnalarına korlar. Andan

Deşîşe Urbânları on bin deve ile bender-i Süveys'e götürüp anda Muhammediyye ve Murâdiyye ve Hâsekiyye gemileri vardır, defter ile cümle gılâli re'îslere teslîm edüp anlar Cidde'ye ve Yenbû'a götürüp Mekke ve Medîne'ye teslîm ederler. Bu Mekke ve Medîne gılâlinden aslâ anbâr-ı Yûsuf'a dâhil olmaz. Mukaddemâ Çerâkese asrında Mekke ve Medîne gılâli anbâr-ı Yûsuf'a dâhil olurmuş. Sultân Selîm Mısır'ı feth etdükde cümle Mısır kulu,

"Pâdişâhım, **[Y 144a]** bizim cirâye ve alîkımız içre Mekke ve Medîne gılâli karışdı. Vakfullâhdan yer olduk. Mâlımızın rızkımızın ve ni'metimizin bedi berekâtı gitdi. Pâdişâhım ref' eyle" deyü ricâ etdiler. Selîm Hân-ı Evvel ref' edüp Bulak'da mezkûr anbârları ihdâs eyledi.

Ammâ azîm hayrât eyledi. Anların dahi üstleri açıkdır. Ammâ bu Eski Mısır'da niçe yüz anbârlar vardır. Mısır'ın a'yân [u] eşrâflarının şumnalarıdır, cümlesinin üstleri mestûrdur, ammâ yine berekâtları yokdur. Mısır'da gılâlı kaht olsun deyü der-anbâr eden elbette bir zarar edüp mâlına ve cânına ve evlâd [u] iyâline elbette bir zarar isâbet eder.

Ammâ Cenâb-ı Bârî bu anbâr-ı Yûsuf'a bir berekât-ı Halîl vermişdir kim Mısır içre askerî tâ'ifesi yetmiş kalemdir kim yeniçeriyân ve azeb ve müteferrikagân ve çavuşân ve gönüllüyân ve sipâhiyân ve tüfengciyân ve cebeci ve topcu ve keşîde ve mütekâ'idîn ve cevâlî ve eytâm ve tavâşiyân ve nisvân ve aklâm-ı e'imme ve hutebâ ve meşâyihûn ve sâdât ve'l-hâsıl bu tahrîr olunan yetmiş aded aklâmlarda kırk yedi bin üç yüz yetmiş eli berâtlı pâdişâh kulu cirâye-hârân vardır. Bunlar anbâr-ı Yûsuf'dan cirâye ve alîkaların her mâh [u] sâl bi'l-guduvvi ve'l-âsâl alırlar.

Bunlardan mâ'adâ Bayram Paşa tahrîri üzre şehr-i Mısır içre on altı kerre yüz bin benî âdem tahrîr olunmuşdur, anlar dahi anbâr-ı Yûsuf'a muhtâclardır. Zîrâ ganî ve fakîre cüvân u pîre habbe-i kamhullâh bu ecnâs-ı mahlûkâta mebzûldür kim cemî'i akl-ı Arastolar vâkıf-ı esrâr olamayup engüşt ber-dehen edüp azm-i iklîm-i fenâ etdiler, yine böyle ni'met-i Hudâ mebzûl iken mu'cize-i Hazret-i Yûsuf ile binâ olunan anbâr-ı hazâyin-i gayb mâl-â-mâldir ki âye[t]: [141]

Hakkâ ki Rabbü'l-İzzet'in kelâm-ı kadîmidir kim Rabbü'l-âlemîn'dir, cümle mahlûkunun rızkı anın üstünedir. Bu dahi bir şâhid değil midir kim bu günün sâhibi elbette vardır kim cemî'i mevcûdâtı ol perveriş eder. Beyt:

Ey Kerîmî ki ez hazâyin-i gayb

Gebr [ü] tersâ vazîfe-hor dârî

Dûstân-râ kücâ künî mahrûm

Tû ki bâ düşmenen nazar dârî

Hulâsa-i kelâm Mısır'ın niçe bin ibret-nümâ-yı temâşâgâhı var. Biri dahi bu ibret-nümâ-yı sun'-ı azîm anbâr-ı Yûsuf'dur. Hakîr devlet-i âl-i Osmân'a hayli tek [ü] pûm vardır, ammâ bu dörd nesneye akl-ı kâsırım vâlih olur. Biri İslâmbol'da Tershâne-i Âmire, biri dahi Matbah-ı âl-i Osmân, biri dahi Mekke ve Medîne ve huccâc masrûfâtı, biri dahi dersen Mısır'da anbâr-ı {Hazret-i} Yûsuf'dur. Bu dördünün îrâd [u] masrûfuna cemî'i ukalâ dem-beste ve hayrân kalmışdır.

{Der beyân-ı sâkıyehâ-yı Mısır-ı atîk} [Y 144b]

Ve bu Eski Mısır'da bir temâşâgâh dahi Eski Mısır'ın aşağı şimâl cânibi nihâyetinde Sultân Gavrî sâkıyesidir kim şekl-i müsemmen bir kal'a-i metîndir. Kaddi seksen zirâ'-ı Mekkîdir. Tâ zirvesine yokuş yukaru atlar ve sığırlar çıkup sekiz yerde çarhlar ile sâkıyeler dönüp Nîl'den su çeküp kemerler ile Mısır'ın iç kal'asına gider.

Başka sâkıye emîni vardır. Taht-ı hükûmetinde on bir mahalde cümle 36 dollâblardır. Ve cümle üç yüz sığır ve iki yüz huddâmları vardır. Senevî mâl-ı pâdişâhîden yüz elli kîse masrafı vardır. Azîm hayrât ve mühim hizmetdir kim Mısır'ın iç kal'asına bu sâkıyelerden üç yüz altmış göz kantaralar ile Nîl suyu gidüp iç kal'ada olan ibâdullâh def'-i atşân edüp Sultân Gavrî *aleyhi rahmetü'l-Bârî* hazretlerine du'â ederler. Sekiz sene bu hakîr dahi hayrât [u] hasenâtı âb-ı nâbından nûş etdik. Rûhiyçün Fâtiha. Ve bu,

Eski Mısır'da Gavrî sâkıyesi dibindeki Melik Mukavkıs binâ etdüği halîc ki şehr-i Mısır içre Nîl kesiminde Ebü'l-mencâ kantarası altından cereyân eden Nîl-i mübâreki beyân eder

el-Faslu'r-râbi' ve erba'în
Mısır diyârına hayât [P 209b] veren ve ganî eden kat'-ı Nîl'i beyân eder

Evvelâ Nîl kesimi Nîl kesimi deyü cihân-ârâ olan Nîl kesimi oldur. Ekâlîm-i Mısır'da âdetullâh bunun üstüne cârîdir kim yağmur yağmaz, yağar ise de kifâyet etmez. Ol ecilden Hazret-i İdrîs mu'cizesiyle ilm-i hendese üzre Nîl-i mübârekin mürtefi' olan yerlerinde kehene-i mütekaddimînler Nîl'i tur'a tur'a ve halîc halîc kesüp vilâyet vilâyet cereyân etdirdiler. Arâzî-i Mısır tamâm ray oldukdan sonra cemî'i ibâdullâh Nîl ile gelen çamur üzre zirâ'at edüp yetmiş günde mahsûl alup kût edinirler.

Hikmet-i Hudâ âdetullâh bunun üstüne böyle cârîdir kim cemî‘i dünyâda sular mâh-ı Temmûz’da noksân üzre olur, ammâ bu Nîl-i mübârek Avusdos’un (–) günü Kıbtî hisâbı üzre anların sene başı şehr-i *Tût* derler, bed-âyîn günleridir kim zünnârların kuşanup nâra ihrâk olacak melât-ı mehmelât-ı çepelât-ı pohlât lipâçelerin geyüp nâr [u] nûra ihrâk olacaklarına şâdumân ederler. Hikmet-i Hudâ bu günlerde Nîl ol Temmûz günleri cûş [u] hurûşa gelüp Nîl’e nokta düşer, ya‘nî Nîl suyu kıpkırmızı balçıklı deryâ-misâl cereyân eder. Ammâ bir kerreden gelmez, te’ennî ile kâmil yetmiş günde gelir. Ba‘dehu Nîl **[Q 212a]** kesimi olur. Yetmiş gün mukaddem taşmasına nokta derler.

Evsâf-ı nokta-i Nîl-i mübârek

Evvelâ Kıbtî *Tût’*undan yetmiş gün evvel yeniçeri başçavuşu Mısır vezîri **[Y 145a]** koltuğunda muhzır ağa yerinde cemî‘i yeniçeriler umûru içün hizmet eder. Mezkûr nokta günleri karîb oldukda başçavuş paşadan me’zûn olup Ümmü‘l-kıyâs havuzun tathîr etmeğe giderler. Zîrâ kânûn-ı Selîm Hânîden berü anlar tathîr ederler, anların direğidir. Zîrâ tathîr etmeseler Nîl-i mübârek kaç arşın taşdı taşmadı ma‘lûm olmaz.

Mısır içinde ne kadar bin arka sakkâsı var ise ol gün Ümmü‘l-kıyâs’a cem‘ olup Ümmü‘l-kıyâs havuzun pâk [ü] pâkîze edüp bir katre su kalmaduğı gibi yeniçeri çavuşları Mısır içinde ne kadar yedi bölük ocağının ağaları ve ihtiyârları var ise her gün birer bölük askerini da‘vet edüp yedi gün yedi gece azîm summât-ı Muhammedîler çekilüp yedinci günü paşayı Ümmü‘l-kıyâs’a da‘vet edüp kırk yerde summât-ı Muhammedî çekilüp paşaya azîm ziyâfetler olur. Ba‘de’t-ta‘âm paşa yedi bölük ağasına ve ziyâfet sâhibi yeniçeri başçavuşuna cümle on iki hil‘at-ı fâhire geydirüp paşa başçavuşun huddâmlarına yüz guruş mikdârı ihsân eder. {Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa} başçavuşdan gayrı ağalara hil‘at geydirmeyüp başçavuşa bir kîse guruş ihsân etdi. Anlar paşaya bir at yâhûd bir gayrı hedâyâ vermezler, hâliye değildir. Andan paşa bir akabe gemiye süvâr olup Nîl ile cereyân edüp iki cânibi temâşâ ederek Kasru’l-ayn’a gider.

Andan yeniçeri ocağının cümle a‘yân-ı eşrâf kethudâları ve çavuşânları gelüp Ümmü‘l-kıyâs’da paşanın bir ziyâfet-i azîmi olup kırk yerde summât-ı Muhammedî çekilir. Her summâtı ikişer yüz sahandır. Bu remmâ dahi du‘â ve senâdan sonra buhûr u şerbet nûş olunup giderler.

Andan ba‘de’l-asr Mısır’ın cemî‘i ulemâsı ve sulehâsı ve e’imme ve hutebâsı ve meşâyih-i izâmı gelüp bir azîm ziyâfet-i hâs olur kim ta‘bîr olunmaz. Zîrâ ulemâ gelince Ümmü‘l-kıyâs câmi‘i içinde mâl-â-mâl olan avâm-ı nâs yeniçeriler cümle birer yaylım kurşum atup başçavuşdan iki Mısrî kîse ihsân alup iki bin mikdârı odabaşılar ve dayılar cümle giderler. Ammâ ol gece leyle-i cum‘a olmağile ulemâ aslâ gitmeyüp sabâha dek ihyâ edüp mevlûd-ı şerîf tilâvet olunup yine başçavuş mevlûd-ı şerîf okunurken peştemâl peştemâl nebât-ı hamavî ve nebât-ı akîde ve şeker şerbetleri mebzûl olup kalanlara nisâr olarak ûd-i mâverdîler ihrâk olarak sabâha dek ihyâ ederler.

Ale’s-sabâh yevm-i cum‘a olup yine tahte’l-kahve bir müfîd [ü] muhtasar summât-ı Halîl çekilüp ba‘de’t-ta‘âm **[Y 145b]** Ümmü‘l-kıyâs havuzunun kenârına cümle ulemâ ve sulehâ varup Ümmü‘l-kıyâs Şeyhi İbnü‘r-Reddâd du‘â edüp cümle ümmet-i Muhammed âmîn deyüp herkes mesâlih-i mevâni‘lerine gidüp sekiz gün sekiz gece

Ümmü‘l-kıyâs ziyâfetleri ve tathîr olunması tamâm olur. Ammâ her kim başçavuş bulunursa ol dahi tamâm olur, zîrâ on Mısrî kîse masrûfu vardır, azîm dâhiyedir. Zîrâ sekiz gün sekiz gecede bu ziyâfetde iki yüz aşbâz hizmet edüp kâmil bin aded koyun ve elli bin tavuk ve elli bin güvercin ve on kerre yüz bin ekmek, yüz bin yağlı çörek ve buna göre sâ’ir me’kûlât [u] meşrûbâtın hisâbın bir Mevlâ bilür Hudârâ Hudâ bilür. Selîm Kethudâ başçavuş iken böyle masrûf gitmişdir. Zîrâ beher yevm iki yüz sahan ta‘âmı Ravza bâğlarında ve Mısr-ı atîk şehrinde ve Ümmü‘l-kıyâs cânibinde câmi‘inde odabaşılara ni‘met-i bî-imtinânı firâvân çekilir.

Bu ziyâfetler tamâm olup oldukda du‘â ve senâdan sonra Nîl-i mübârek havuzunun cânib-i erba‘asından sıza sıza gelüp taşrada cereyân eden ana Nîl ne mertebe cereyân ederse Ümmü‘l-kıyâs havuzu içre dahi ol berâberlikde havuz içre gelür. Tathîr oldukdan yigirmi gün sonra nokta bu gece düşer, deyü paşaya haber edüp paşa dahi sürûr [u] şâdumânından vekîlharcına tenbîh edüp iki gün iki gece yine Ümmü‘l-kıyâs’da azîm ziyâfetler olup bu ziyâfete ulemâ ve sulehâ ve sâdât-ı kirâmlar ve meşâyih-i izâmlardan gayrı askerî tâ’ifesinden bir ferd gitmez, ancak Ümmü‘l-kıyâs nâzırı ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrika başı ve yedi bölük ağaları ve tercümân başı gelüp ta‘âmı yiyüp giderler, paşa ağavâtları ile tercümânbaşı kalur. Zîrâ ziyâfet paşanındır, ammâ paşa gelmez. Ve ba‘de’l-asr ve ale’s-sabâh ziyâfet tercümânındır. Ammâ ol gece bir Mevlûdü‘n-Nebî olur kim niçe yüz şem‘-i kâfûrîler ile Ümmü‘l-kıyâs bî-kıyâs kanâdîller ile dahi zeyn olup sabâha dek ihyâ-i ulemâ olur.

Hikmet-i Hudâ ya ol gün ya ol gece Nîl’e nokta düşer. Nokta ta‘bîri oldur kim Ümmü‘l-kıyâs havuzu içre tathîr olundukdan sonra âb-ı rakîk su dururken kıpkırmızı kan gibi çamur gibi su zâhir oladüşer. Cümle ulemâ hamd edüp iki gün iki gecede hâfız-ı Kur’ânların tilâvet etdikleri iki yüz hatm-i şerîfi nokta nümâyân olunca Mikyâs havuzunun cânib-i erba‘asına oturup cümle hatm-i şerîfleri tamâm edüp sâdât hazretleri anda bir du‘â ve senâ eder kim gûyâ âdem mebhût olup paşa vekîlharcı yüz kurbân edüp cümle ulemâya bezl ederler. Ve ba‘zı meşâyihlere ve sâdâtlara ve şeyh Bekrîlere birer beyâz sof geydirüp mahkeme tarafından nokta düştüğü mahalli sicill-i şerîfe kayd **[Y 146a]** edüp Nîl nâdîlerinin bir ihtiyârı paşaya müjde edüp bir beyâz sof geyüp yetmiş seksen altun ihsân dahi alup cümle ulemâ hamd [u] senâ edüp herkes hânesine giderler.

Menâkıb-ı Ziyâfet-i Hazret-i eş-Şeyh (–) Sâdât

Sene (–) târîhinde Şeyh Sâdât Mağrib’den Mısır’a gelüp münzevî iken hikmet-i Hudâ Nîl bir sene taşmayup kaht [u] galâ olup ahâlî-i Mısır muztarib olup Sâdât’dan du‘â ricâ etdiklerinde bir kerre el açup du‘â edince bir yıldan berü gelmeyen Nîl eyle gelüp vefâ eder kim hâlâ ol ândan berü Nîl ol günlerde gelüp vefâ eder. Ve ol mahalde Sultân (–) Sâdât’a ziyâfet edüp Mısır’ın nısfın ana temlîk eder. Anıniçün hâlâ Sâdât evlâdları bu mahalle gelüp du‘â edüp ziyâfet anıniçündür. Hakkâ ki ulu nesildir, *sellemek yâ Ebü‘n-nahsîs*(?). Tarîk-ı Vefâ-yı (–) Ümmü‘l-kıyâs şeyhleri ve üç yüz nefer Reddâd oğulları cümle Ümmü‘l-kıyâs’da sâkin olurlar. Ve her gece Nîl-i mübârek ne kadar taşdı ise **[P 210a]** cümle Ümmü‘l-kıyâs huddâmları ve şeyhleri (ve) bir yere gelüp bir tabak kâğıza sarı za‘ferân ile kaç parmak taşdığın tahrîr ederler. Ol hat budur:

Bismillâhirrahmânirrahîm ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ve

sahbihi ve sellem. Edâmallâhu Ta‘âlâ ni‘metehu alâ seyyidinâ ve mevlânâ el-makâmi’l-âlî‘l-uzmâ, mevlânâ el-vezîr, kâfili’l-memâliketi’ş-şerîfeti’l-İslâmiyye bi’d-diyâri‘l-Mısriyye ve’l-aktâri’l-Hicâziyye ve mâ ma‘a zâlike, el-meliki’l-muzaffer e‘azzallâhu’l-âlî ensârahu bicâhi Muhammedin aleyhi’s-selâm el-fakîru ilallâhi ta‘âlâ evlâdu Ebî Sâdâti’l-ümenâ alâ kıyâsı‘n-Nîli’l-mübârek yetehellûn(?) ilallâhi ta‘âlâ bi’l-ed‘iyeti’s-sâliha fî sahâ’ifi seyyidinâ ve mevlânâ men yecibü‘d-du‘â sırren ve yenhûn(?). İnnallâhe ta‘âlâ zâde fi’n-Nîli’l-mübârek yevmü‘l-ahadi’l-mübârek hâmisi Cemâziye’l-evvel sene seb‘ ve semânîn ve elf, el-muvâfık li-sâlis aşere meserrehu erba‘a esâbi‘. Sâra semâniye aşer zirâ‘an ve tis‘ esâbi‘ enhâ zâlik kezâlik, allâhümme etmim lenâ hayren.

Bu hattı Ümmü‘l-kıyâs şeyhinin mühriyle ve imzâsıyla şeyhin mühriyle ol hattı paşa-yı Mısır-ı azîze götürüp beher yevm birer altun paşanın **[Q 212b]** hazînedârı verir.

İşte nokta düşdüğü günden bi-emrillâhi ta‘âlâ günden güne Nîl-i mübârek taşdıkça Mısır içre bir sürûr [u] şâdumânîler olup cemî‘i ümenâ vü mültezimîn ve keşşâf u nâzırân ve a‘yân ve Mısır vezîri tasadduk ve nezerât verirler. Zîrâ Mısır halkının ekseri ümenâ ve mültezimîndir, Nîl-i mübârekin taşmasına muntazırlardır. *Allâhümme âfinâ,* taşmasa kaht [u] galâ olur.

Ve Nîl-i mübârek ne mertebe taşdığı neden ma‘lûmdur denilirse **[Y 146b]** Ümmü‘l-kıyâs şeyhi, mikyâs havuzu içre otuz arşın âlî bir amûd-ı müntehâ vardır, anda parmak parmak kertikler vardır, ana nazar edüp her sabâh birer hüccet yazup ibtidâ paşaya bir ihtiyâr gidüp paşanın tâ haremine girir, ana kapu baca yokdur, her ne mahalde olursa girüp;

“Es-selâmü aleyküm yâ vekîle’s-sultâni’l-vâlî hafizakallâh ve sellemeke’llâh, câ’e’n-Nîlü‘l-mübârek hâze’l-leyle bi-emrillâhi ta‘âlâ, vâhid parmak ve isneyn parmak (–) bir arşındır, ba‘dehu bir arşın bir parmak*”* deyü nidâ ederek bir altun hâliyesin alup kâmil seksen dörd gün bu üslûb üzre paşaya i‘lâm eder.

Ammâ bu paşaya gelen nâdînin eli altında kâmil üç yüz altmış neferâtları vardır. Her birine birer ikişer mahalle verüp bu nâdîleri Mısır içre tevzî‘ eder. Ammâ her nâdî hudûdunda nidâ eder, gayrı mahalleye varamaz. Zîrâ her hânede her gün hâliye ta‘bîr ederler, avâyidi vardır, alır. Anıniçün gayrı kimse varamaz. Biri dahi gelse hâne sâhibi kankısına ihsân edeceğini bilmeyüp avâyid ü fevâyidleri muhtell [ü] müşevveş olmasın içün her nâdî hudûdunda nidâ eder.

Ve bu nâdîler muhteşem yüzü nûrlu ve boğazı ridâlı ve gözleri sürmeli, eli asâlı. İhtiyâr değil ise de eline elbette asâ mukarrerdir.

Ve her nâdînin yanında üçer dörder beli peştemâllı mahbûb Arab oğlancıkları, boğazlarında sarı ve yeşil ve al ve gûnâ-gûn şâllar takup her kapunun önüne geldikçe;

“Es-selâmu aleyküm yâ Emîr Mahmûd, yâ Şerîf Ahmed, yâ Seydî Alî yâhûd yâ emîre’l-ümerâ’i’l-kirâm” deyü her hâne sâhibinin elbette ismiyle nidâ ederler.

“*Bi-emrillâh câe’n-Nîlü‘l-mübârek* bir arşın altı parmak ve iki arşın üç parmak”, her ne kadar olduysa her gün meserret haberlerin Mısır içine böyle teblîğ ederler. Herkesin isti‘dâdına göre ihsân ederler.

Gerçi bunlar a‘yân-ı Mısır’dan ve paşadan beher yevm birer altun alup mâl tahsîl ederler, ammâ bu üç yüz altmış Reddâd nâdîlerin ve Ümmü‘l-kıyâs şeyhlerinin mîrîye (–) para küşûfiyyeleri vardır, mâl-ı pâdişâhî verirler. Ve iklîm-i Mısır’da cümle iki yüz yetmiş altı pâre kasabât ve şehir benderler vardır, cümle şehirlere nâdî Reddâdlar gitdikde bu Mısır nâdîsi paşadan izin alup küşûfiyye avâyidin verüp kâğız almayınca vilâyet vilâyet gezüp Nîl filân mertebe taşdı deyü nidâ etmeğe kâdir değildir. Ve Mısır’ın iki bin altmış bâğ u bâğçeleri bu Reddâd oğulları elindedir. Zîrâ Nîl’i bâğbânlara dahi bunlar müjde ederler. Zîrâ cümle bâğçeler Nîl’e muhtâcdır. Ol ecilden cümle bâğlar ve gaytânlar bunların zîr-i hükmündedir. Paşa ve a‘yân-ı Mısır benefşe ve gül ü sünbül ve âbdâr şirâlu engûr ve gayrı müsmirât lâzım olsa bunların direğindedir, bunlar bulur.

Kâmil seksen dörd gün Nîl’i böyle nidâ **[Y 147a]** eder. Tâ nihâyeti yigirmi iki arşın Nîl-i mübârek gelse *isteve’l-mâu ve’l-haşebe* deyü bir kavâ’id-i misâl-i nahviyyûn vardır, musannif bu misâli Mısır’da bu nâdîlerden almışlardır, *isteve’l-mâu ve’l-haşebe* derler. Ya‘nî Ümmü‘l-kıyâs havuzu içre olan kertiklerin amûdu üzre bir haşebe ya‘nî bir ağac tahta cisir vardır, Nîl ana berâber oldu, demekdir.

Yigirmi iki arşını geçüp yigirmi dörd arşın olduğu zamân *mine’l-cebel ile’l-cebel* deyü nidâ ederle, ya‘nî bir dağdan bir dağa Nîl taşdı, demekdir. Dağdan murâd Mısır’ın cânib-i garbîsinde Cîze tarafında Heremeyn dağları vardır, iki büyük bir küçük amelî dağdır. Anlara beyne’l-halk Ehrâm dağları derler, ammâ efvâh-ı avâmda Fir‘avn dağı derler. Nîl-i mübârek anların dâmenine dek taşsa *mine’l-cebel ile’l-cebel* derler.

Ammâ Mısırlı *elhamdü lillâhi yekfî yâ Rab yekfî* derler. Zîrâ yigirmi dörd arşın bu cebellere geldikde Mısır’ın içinde Demirkapu derler bir kal‘a kapusu var, tâ Mısır’ın ma‘mûr [u] âbâdân yeridir, anda Nîl kapu eşiğinden zâhir olmağa başlar. *Allâhümme âfinâ* yigirmi beş yigirmi altı arşın gelse Mısır’ı Nîl gark eder.

Ol havfden Reddâdlar *mine’l-cebel ile’l-cebel* dedikleri zamân *yekfî yâ Rabbî* dediklerinin aslı garkdan korkarlar. Zîrâ bu Ehrâm dağların mu‘cize-i Hazret-i İdrîs ta‘lîmiyle Melik Sûrîd binâ etmişdir kim Hazret-i İdrîs *min ledünnâ* ilmiyle Nîl-i mübârek Mısır’ı gark edeceğin bilüp bu Ehrâmları Melik Sûrîd’e inşâ etdirüp tılısmât eyledi. Anıniçün ba‘zı sene Nîl ol cebellerin dibine gelir.

Ammâ eşrât-ı sâ‘âtlere karîb bir pâdişâh gelüp bu dağları bârûd-ı siyâh ile koparup münhedim etdikde tokuzuncu harâbı Buhtunnasr idi, onuncu harâbı Nîl’in tılısmâtı bozulduğundan bu Ehrâm dağların geçüp Mısır’ı Nîl harâb etse gerekdir. Şâm’ı nehr-i Mîze harâb ede. Bağdâd’ı Şattü‘l-arab harâb ede.

Ammâ Mısır’da Nîl-i mübârek on altı arşın gelse mâl-ı pâdişâhî tahsîl olur, ammâ ümenâ ve mültezimîn ve keşşâflar meksûr olur.

On sekiz gelse a‘lâ, cümle keşşâf ve ümenâ mestûr olurlar.

Yigirmi zirâ‘ gelse, cemî‘i ekâlîm-i Mısır’da aslâ bir şurâkî yer kalmayup rey olur, ya‘nî kuru yer kalmayup cümle yeri Nîl basar. Bundan ziyâdesi zarardır. *Allâhümme âfinâ.*

Ammâ yine *Allâhümme âfinâ* on beş arşın gelse yine zarardır, ne mâl-ı pâdişâhî ve ne mâl-ı ümenâ ve keşşâf çıkmayup “Paşa uğursuzdur” deyü aşağı endirüp Yûsuf köşkünde haps

edüp cümle kul azliyçün Âsitâne'ye arz edüp bir gayrı vezîr gelince paşa hapis durup Mısır beğlerinden bir beğ kâyimmakâm olup meksûr **[Y 147b]** olan ümenâ ve mültezimîn ve keşşâfları arıkhâneye urup keserât işkence ve dîvânda makaraya çeküp cümle mâlın zabt eyleyüp fürûht ederler ve cümle mâl-ı pâdişâhî tahsîl edüp halâs ederler.

Ammâ Nîl tuğyân üzre gelse cümle muhtekir ve müsebbibler şumna ve mahzenlerinde olan gılâllerin meydân-ı mahabbete çıkarup Mısır eyle ganîmet olur kim dörd vukiyye Osmânî ekmek bir paraya olur.

el-Kıssa

Nîl-i mübârekin gelmesi aceb hikmetullâhdır kim bir sene bir seneden mukaddem ve mu'ahhar taşmaz, ebette âdetullâh üzre ol *Tût-ı Kıbtî* günü taşar. Ammâ az gelmesi ve çok gelmesi ale't-tertîb değildir, Cenâb-ı Bârî'nin kabza-i kudretindedir. Ve bu kerâmât-ı aliyye Hazret-i Ömer'den kaldı, derler.

Hikâyet

Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* hilâfetinde Hicret-i Nebeveyye'nin 21 senesinde Hazret-i Amr ibnü'l-Âs Mısır'ı feth etdüği sene bi-emrillâh âdet-i cârîsi üzre cereyân edüp taşmaz. Ehl-i Mısır,

"Yâ Amr âdet-i kadîmimiz oldur kim Nîl taşmazdan bir gün evvel her sene Nîl-i mübâreke bir mahbûbe-i müzeyyene pençe-i âfitâb duhter-i pâkize-ahteri la'l [u] ya'kût cevâhir murassa'ât ile ârâste edüp niçe bin kantâr kelle şeker ve niçe bin erdep gılâl ve niçe kerre yüz bin ekmek ve boksımâtı kız ile Nîl'e bile bırağırız. Andan ertesi yâhûd ol gün nokta düşüp Nîl taşmağa başlar", dediler. Amr ibnü'l-Âs eyitdi:

"Hâşâ, bu âyîn-i keferedir. Nîl taşmasıyçün **[Q 213a]** nâ-hak kan etmek ve bu kadar ni'metullâh isrâf etmek dînimizde yokdur" deyü cevâb etdi.

Hâsıl-ı kelâm bu minvâl üzre kırk gün ubûr edüp Nîl taşmayup yeni feth olmuş memleket içre niçe bin kîl ü kâl cidâl olup Arab'ın ayağı şûm imiş, deyü efvâh-ı nâsda gûnâ-gûn güftügû olup müsebbibler dahi gılâli hıfz edüp Mısır içre kaht [u] galâya mü'eddî oldu. Âhir Amr ibnü'l-Âs hazretleri Hazret-i Ömer'e bâlâda tahrîr olunan Nîl'e bırakdıkları kız ahvâlin ale't-tafsîl neccâb ile arz edüp on günde arz-ı Mekke'de Hazret-i Ömer'e dâhil olup mefhûmu ma'lûm-ı sa'âdetleri **[P 210b]** olunca Hazret-i Ömer dahi Amr ibnü'l-Âs'a nâme yazup,

"Berhordâr ol. Küffârın âyîn-i bâtılların nesh etdirüp Nîl'e kız atdırmağı men' etdiğine isâbet etmişsin, bu kâğızı Nîl'e atasın" deyü bir kâğıza tahrîr etdüği kelâm-ı Ömer budur:

"Min Ömer ibnü'l-Hattâb ilâ Nîl-i Mısır. Yâ Nîl in künte tecr[î] bi-cevlike ve kuvvetike felâ hâcete lenâ bike ve in künte tecrî bi-emrillâhi fe-kudretihi fecri sâ'ıden"

Ma'nâsı: Bu nâmeyi Ömer ibnü'l-Hattâb Nîl-i Mısır'a göndermişdir. Ey Nîl! Eğer senin taşduğın kendü kuvvet [ü] kudretinle ise taşma, geçdik, bizim sana **[Y 148a]** ihtiyâcımız yokdur. Ve eğer taşduğun Hak sübhânehu ve ta'âlânın kudretiyle ise tîz taş" demekdir. Ve bu kelâmlardan sonra, âyet[t]: [142] âyetin dahi yazup Amr ibnü'l-Âs'a on günde gelüp nâme vâsıl oldu. Ammâ halk me'yûs olmuşlardı ve niçe kimesneler Mısır'dan hicret edüp gitmişlerdi.

Hemân Hazret-i Amr, Hazret-i Ömer'in nâmesin tilâvet edüp a'yân-ı kibâr-ı Mısır ile hâlâ Ümmü'l-kıyâs olan nâm mahalle gelüp Nîl'e Hazret-i Ömer'in selâmın teblîğ edüp der-akab hatt-ı Ömer'i Amr Nîl'e ilkâ edince azamet-i Hudâ Nîl-i mübâreke ol hatt-ı mübârek düşünce Nîl deryâ-misâl cûş-ı hurûşa gelüp altmış günden berü cereyân etmeyen Nîl kırk günlük dahi ziyâde gelüp ol emr-i Ömer ve âyet-i şerîfe berekâtiyle Nîl taşup cümle ahâlî-i Mısır şâd [u] handân oldular.

Hamd-i Hudâ ol ândan berü bir gün tahallüf etmeyüp elbette nokta düşer. Ve,

Nokta düşen havuzu ve Ümmü'l-kıyâs'ı ve bânîsin ve eşkâl-i mebnîsin beyân eder

Evsâf-ı cezîre-i Ravza ve Ümmü'l-kıyâs

Ol mahaldir kim Eski Mısır mukâbelesinde Ravza derler bir cezîrenin cihet-i cenûbîsinde bir köşede kat-ender-kat bir kasr-ı âlîlerdir. Ve müte'addid kâ'alar ve gûnâ-gûn hücreler ve kilâr ve matbah ve iki yüz kat-ender-kat Ümmü'l-kıyâs şeyhi Reddâd oğulları hânesi ve bir köşede kırk sütûn-ı mermer üzre fevkânî Sultân Kayıtbay câmi'i ve bir tabaka alçak minâreli ve bir vâsi' haremli bir câmi' ve bu evsâf-ı mastûr üzre binâ-i âlîli kasr-ı a'lâdır. Ve taşra haremi vâsi' meydândır, cânib-i erba'ası cümmeyz ağaclarıyla ârâste bir sâyedâr teferrücgâh fezâdır.

Ve bu Ümmü'l-kıyâs'ın ibtidâ bânîsi Kabâbıta devletinde bir kehene var idi, ismine Kalîmûn Hakîm derlerdi, anın inşâsıdır kim Tûfân-ı Nûh'dan sonra binâ olunmuşdur.

Andan sonra Hısaylem derler bir kehene dahi gelüp ilm-i hendesede misli yok ferîd-i asr bir üstâd-ı kâmil idi. Mikyâsa ba'zı eşyâlar kendü ihtirâ'ından gûnâ-gûn şeyler icrâ edüp Ümmü'l-kıyâs'ı bu hâle koyup anın ihyâsıdır. Ve Mısır'ın cemî'i halîclerin ve tur'aların hikmet üzre tarh edüp nehr-i Nîl'i vilâyet vilâyet ol cereyân etdirmişdir.

Ba'dehu mürûr-ı eyyâm ile Ümmü'l-kıyâs harâb olup sene 198 târîhinde âl-i Abbâsiyân'dan Me'mûn Halîfe Bağdâd'dan Mısır'a gelüp Ehrâm dağlarından gencîne ve gûnâ-gûn kitâblar çıkarup bu Ümmü'l-kıyâs'ı ol defîne mâlıyla ta'mîr ü termîm etdi.

Ba'dehu sene 785 târîhinde yine âl-i Abbâsiyân'dan el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Muktazıd Billâh Ebûbekir zamân-ı hilâfetinde kâ'immakâmı olan Sultân Berkûk'a fermân edüp anlar dahi bir gûne zamîmeler etdiler. Ammâ **[Y 148b]** Me'mûn Halîfe Mısır'da kalmayup Ehrâm dağlarından çıkardığı mâl-ı firâvân ile Antâkıyye kayserleri üzre sefere gidüp cemî'i dâr [u] diyârların başlarına dar edüp deyrlerinden de deyyâr bir küffâr-ı bed-girdâr ber-karâr kalmayup cümlesinin karârları firâra mübeddel olup gelüp Tarsûs kal'asın muhâsara edüp anı dahi amân vermeyüp feth etdi. Ba'dehu Me'mûn kırk sekiz yaşına bâliğ iken kendü karındaşı Me'mûn'u şehîd etdi, sene 199. Hâlâ Tarsûs'da Câmi'ü'n-Nûr'un kurbunda bir muzlim köşede mermer sandûka içinde medfûndur. Târîhiyle hakîrin mazbûtudur, ziyâret etmişizdir. Ammâ merhûm Me'mûn Halîfe'nin Mısır'da Ümmü'l-kıyâs'dan gayrı hayrâtı çokdur.

Evsâf-ı havz-ı Ümmü'l-kıyâs

Ümmü'l-kıyâs galatdır. Lisân-ı Arabîde sahîh lugati Mikyâs'dır, ya'nî su kîlesi demek olur. Havuzun hüsn-i ta'bîridir, ammâ efvâh-ı nâsda Ümmü'l-kıyâs derler. Galat-ı meşhûr evlâdır.

Ve bu Mikyâs havuzu Ravza cezîresinin ucunda Me'mûn Halîfe kasrının altındaki haremin bir köşesinde sekiz beyâz mermer sütûn üzre bir ağaç münakkaş kubbe vardır, ol kubbenin altında şekl-i murabba' sâfî beyâz mermer ile mebnî bir havz-ı azîm vardır. Umku kâmil otuz arşındır. Cânib-i erba'ası seksen ayak nerdübândır. Yılda bir kerre bir haftada yeniçeri ocağı tathîr etdüği tahrîr olundu.

Ve bu havuzun tâ ortasında şeşhâne bir beyâz mermer amûd-ı müntehâ var. Kaddi kâmil yigirmi beş arşındır. Bu amûd bir cânibe meyl etmeyüp karârdâde olsun içün havuzun bir tarafından bir tarafına bir haşeb cisir komuşlardır, ol haşeb amûd üzre basmışdır ve amûd anınla kâyimdir. Musannıfînin *isteve'l-mâu ve'l-haşebe* dedüği bu haşebdir. Ve mezkûr amûdun şeş tarafı tâ yigirmi beş arşına çıkınca onar onar kertik kertik parmak hisâbıdır. Darb-ı meseldir kim "Bana Mısır'ın parmak hisâbın verirsin" derler. Buna münâsib şu'arânın birisi bir ebyât etmişdir, beyit:

İntizâr-ı cebr ile oldu helâl it'âm-ı nâs

Nice bir parmak hisâbın gösterir Ümmü'l-kıyâs

Bu parmak hisâbından ma'lûm olur rûz-merre gelen Nîl [(–)] zîrâ her kertik birer parmakdır, üstâd mühendis eyle inşâ etmişlerdir. Ve mezkûr kertikler sayılmasıyçün havuzun iç yüzünde yine mermerden nerdübânlar vardır, tâ havuzun nihâyetine enince kâmil kırk sekiz kademedir, her sabâh Mikyâs şeyhi ol nerdübândan aşağı enüp ol gece ne kadar Nîl geldi ise mermer amûd kertiklerinden ma'lûmdur. Ve şeyh-i Mikyâs bir ucu za'ferânlı kâğıza Nîl-i mübârek kaç arşın olduğun yazup paşaya i'lâm eder.

Ve havuzun **[Y 149a]** kenârında mermer üzre Ca'ferî hatt-ı Kûfî ile bir gûne târîh var, ammâ Arab ve Acem seyyâhânından cemî'i erbâb-ı ma'rifet temâşâ edüp kırâ'at edemezler. Ammâ Allâhu a'lem Me'mûn Halîfe târîhidir kim mermer amûdu dutan haşebe kenârında altun hat ile Âyetü'l-kürsî nihâyetinde:

Ve zâlike fî cemâziye'l-âhir sene seb' ve erba'în ve mi'eteyn [C. 247]

târîhi yazılmışdır.

Ve mermer amûdun başında altun teneke tahtaya kaplıdır. Ve bunları altun ile münakkaş edenin târîhi havuzun kenârında mermer üzre müzehheb celî hat ile târîhi budur:

Li-mevlânâ el-melik el-azze nasruhu Sultân Mehemmed Hân ibn İbrâhîm Hân dâme mansûru ve âşâ ve li'l-Mikyâsı kad erhat ihyâ bi-tecdîdi el-vâl[î] İbrâhîm Paşa yesserallâhu mâ yeşâ şehrü Saferü'l-muzaffer sene 1080.

merkûmdur.

Ve bu Ümmü'l-kıyâs havuzu kenârında sekiz aded beyâz mermer amûdlar üzre bir müşebbek ve mukarnaz ve münakkaş kubbe-i nakş-ı bûkalemûndur kim ibret-nümûndur. Mezkûr amûd pervâzları üzre zemîni lâciverd ve zamânı beyâz hatt-ı celî ile tahrîr olunan **[Q 213b]** sûre (–) sûre sûretü'n-neml olan âyetler bunlar: [143] ilâ âhir-i âye[t]den sonra:

Bi-tecdîdi mülûki selâtîni'l-Mısriyye el-Melikü'l-eşref Tâhir Baybars es-Sâlihî

tahrîr olunmuşdur.

Bu hatdan yukaru kubbe kenârında sûre: [144] ilâ âhirih. Andan:

Mâlik memâlik rikâbe'l-ümem mevlânâ mülûkü'l-Arab ve'l-Acem es-sultân selâtîni'l-Arab ve'l-Acem sâhibü'l-Irâkeyn ve diyâri'd-Deylem ve'l-Yemen es-Sultân Murâd Hân hallede'llâhu mülkehu ve âlihi ve sahbihi ve-sellem, bi-târîhi şehr-i Ramazân el-mu'azzam sene seb'a ve hamsîn ve seb'imi'e [757].

tahrîr olunmuşdur.

Andan yukaru kubbe ortasında celî hat ile sûre: [145] âyeti ilâ âhirih, bir müdevver hat ile yazılmışdır.

Andan kubbenin tâ ortasında bir müdevver ve musanna' hatt-ı beyâz ile sûre (–): [146] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve bu havuzun cânib-i erba'ası zâviyedir. Cem'iyyet günleri namâz kılınan bir küncde mihrâbı üzre müzehheb celî hat ile: [147] âyetinden sonra:

İnşâe hâze'l-câmi'i'il-mübârek fî zamânı sultânü'l-berreyn ve hâkânu'l-bahreyn es-Sultân Süleymân Hân ibn Selîm Hân edâmallahu devletehu ilâ yevmi'd-dîn. Ve hüve binâü emîri'l-ümerâi'l-Mısriyye Dâvûd Paşa ce'ale Allâhümme mine'l-fâizîn mesciden. Sene erba'a ve hamsîn ve tis'imi'e [954].

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu mihrâbın kıble dîvârındaki **[Y 149b]** kapunun iç yüzünde sol tarafda çâr-gûşe bir beyâz mermer-i hâm üzre hurde Kûfî hatt-ı latîf ile böyle tahrîr olunmuşdur.
[148] âyetinden sonra, [149]

Andan sonra,

Bi-inşâi hâze'l-câmi'i'l-mübârek kıbletü'l-müslimîn **[P 211a]**

Du'â müstecâb olacak yerdir.

Ve bu kubbe münakkaş ağaç olmağile cânib-i erba'ası pirinç telli şebekedir.

Ve havuzun cânib-i erba'ası dahi parmaklıkdır. Âdem aşağı bakmağa cür'et edemez, *ve's-selâm.*

Ve bu havuzdan taşra bir azîm kâ'a vardır. Cânib-i erba'asında revzenleri Nîl'e nâzırdır. Anın fevkinde kırk kademe taş nerdübân ile çıkılır bir kasr-ı Havernak vardır. Cümle Mısır selâtînlerinin teferrücgâhı imiş. Hâlâ gâhî-be-gâhî Mısır vüzerâları da gelüp istirâhat ederler.

Sergüzeşt-i Selîm Hân-ı Evvel der kasr-ı Ümmü'l-kıyâs

Ammâ fâtih-i Mısır Selîm Hân bu kasır'da bir gece hâb-âlûd iken Çerâkese tarafından bir fidâyî da'vâ-yı merd ile bir cerime süvâr olup Nîl üzre cereyân ederek Mikyâs dibine yanaşup cerimin direğine fidâyî nâm âsî çıkup serenden kasrın kubbesine, kubbeden Selîm Hân'ın câmehâbına nüzûl edüp tîğ-ı Dahhâk'dan nişân verir tîğ ile Selîm Hân'ı şehîd edem derken hemân Hazret-i Risâlet Selîm Hân'ı hâbdan bîdâr edince hemân fidâyî cân havli ile kendüyi minâre kaddi kasırdan Nîl'e atup halâs olur. Selîm Hân hâs odalılara itâb

edüp cümlesine Mısır beğliği ihsân edüp ve ahd-i emân ile kasd eden fidâyîyi getirdüp İslâmbol'a götürüp i'zâz [u] ikrâm etdüği bâlâda tahrîr olunmuşdur.

İşte bu kasr-ı Ümmü'l-kıyâs cânib-i erba'ası revzenli ve sivri kubbesi beyâz kirecle mestûr bir serâmed kasr-ı âlîdir. Ve,

Bu Ümmü'l-kıyâs olan cezîreyi beyân eder

Evsâf-ı cezîre-i Ravza

Bir cezîredir kim Cîze tarafından Nîl-i kebîr cereyân eder, Eski Mısır tarafından Küçük Nîl cereyân eder. Ba'zı zamân yübûsetden Nîl kuruyup piyâde âdemler geçüp gılâl gemileri geçmez oldu. Sene 1086 târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz iki yüz Mısrî kîse masrûf edüp üç ayda kırk elli bin âdem ve niçe bin curâfa sığırlar üşürüp bir hây hû ile anbâr-ı Yûsuf yolların tathîr edüp hâlâ ana Nîl'den cemî'i Nîl bu cânibine cereyân edüp bu Ravza adası bir azîm cezîre oldu.

İbtidâ Necmeddîn Sâlih bu cezîrenin cânib-i erba'asına tula-binâ bir kal'a-i a'lâ binâ eder. Hâlâ Cîze cânibine nâzır mahallerde burc [u] bârûlar sedd-i İskender-vâr nümâyândır. Ammâ bir kal'a-i hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn **[Y 150a]** musanna' binâdır kim bu kadar yüz yıldan berü Nîl içinde fenâ bulmamışdır.

Ve bu cezîre tâ Mikyâs köşesinden Bulağ'a varınca tûlu bir buçuk sâ'at cezîre-i gülşen-âbâddır kim pâdişâhlara mahsûs hâlâ bir bâğ-ı İremezâtü'l-imâd misilli bir cezîredir. Âb [u] havâsı gâyet latîfdir. Yılan ve çıyan ve haşerât-ı arz olmaz bir mutalsam cezîredir. Hâlâ bunda hâsıl olan şükûfe-i gûnâ-gûn ve limon ve turuncun ve gayrı bahârın râyiha-i tayyibesi bir sâ'at yere te'sîr edüp şemm edenin demâğı mu'attar olur. Hâlâ içinde a'yân-ı Mısır'ın yüz altmış müte'addid hıyâbân u gaytânları vardır. Ve içinde gûnâ-gûn kasr-ı âlîler ve kameriyye ve kâ'a ve selsebîl ve havz u şâzrevânlar ve hammâm câmekânları var kim bî-mekân olan mekân edineceği gelir.

Hâlâ yedi sarây ve üç câmi' vardır. Biri Sultân Mü'eyyed evkâfıdır. (–) (–) *Ravzatun min rıyâzi'l-cenne* [150] bu cezîre hakkında olsa sezâdır. Ammâ bâğları ve bâğçeleri hâlâ ma'mûrdur, lâkin tevârîhde tahrîr olunduğu üzre ma'mûr [u] âbâdân değildir. Hâsıl-ı kelâm yine Mısır'ın bâğ-ı İremidir, *ravzatun min rıyâzi'l-cenne* deseler vechi vardır. Zîrâ bir gece mihmân olan hasta hayât-ı câvidân bulup ter ü tâze olur.

el-Faslu'l-hâmis ve erba'în
Evsâf-ı alay-ı sânî Nîl kesimi

Bu Ümmü'l-kıyâs'da mâh-ı Temmûz'un (–) *Tût* günü nokta düşünce paşa çavuşlar kethudâsına ve müteferrikabaşıya ve tercümân ağaya ve yedi bölük ağalarına ve sâ'ir iş erlerine tenbîh ü te'kîd olunup;

"İnşâallâh seksen dörd günden sonra Nîl kesimi ederiz. Cümle a'yân-ı Mısır kânûn-ı kadîm üzre hâzır olsunlar. Bir azîm şâdumânlı Nîl kesimi olsun" deyü paşa tenbîh edince *azametullâh* Mısır halkına sürûr [u] şâdumân etmeğe bahâne gerek. Der ceng-i evvel Eski Mısır'da yüz, iki yüz, beş yüz guruşa kirâ ile hâneler dutarlar. Ve Bulak ve Reşîd ve Circe'den niçe bin pâre gemilere mukaddem târîh ile yüzer ikişer yüz guruş büyük cerimlere kirâ verirler. Herkes gemileri ve hânelerini niçe bin bî-hisâb kanâdîller ile ziynet etmeğe başlayup şâhnişîn ve revzenleri münakkaş edüp der-i dîvârların beyâz

kirec sıvayup Eski Mısır Ümmü Dünyâ'sın nev-arûs-ı dünyâ ederler.

Andan cemî'i ümenâ ve mültezimîn ve keşşâf ve mîrimîrân ve ümerâ-yı Mısır ve'l-hâsıl kânûn-ı kadîm-i teşrîfât üzre cümle a'yân paşaya hedâyâların hâzır ederler. Ve paşa ağalarından bir ağa Nîl kesimi olacak halîci tathîr etmeğe me'mûr olup beş on bin ummâl ve ırgat ve curâfa sığırları ile halîci kırk elli günde on kîse masrûf olup **[Y 150b]** pâk ü pâkîze ederler. On bin para ağaya ücret-i kadem verirler. İki kîse masrûf kurâlardan ve her hâne sâhiblerinden hâsıl olup paşa kethudâsına iki kîse ve paşaya beş kîse olur.

Ve zamân-ı Hısaylem Melik Kıbtî'de bu halîc fi's-sayf ve'ş-şitâda cereyân edüp cümle ehl-i Mısır andan def'-i atşân ederlermiş. Ve zemîni serâpâ ruhâm döşeli imiş. Hâlâ mürûr-ı eyyâm ile tıyn [u] türâb ile memlû olup altı ay kurur, altı ay Nîl kesiminden sonra cereyân eder.

Bu halîci tathîr **[Q 214a]** eden ağaya külfe ve on bin para ücret-i kademin verüp itmâm olunca Bâb-ı Nâsır mahkemesinde sicille kayd olup mezkûr ağa yedine hüccet-i şer'iyye alup paşaya verüp artık Nîl kesimi alayları tedârikleri görülür. Ve bu mahallerde Nîl-i mübârek dahi on altı ve on yedi zirâ' olduğu mahaldir kim Nîl kesimi olacak yerde Ebü'l-mencâ cisri vardır, halîci tathîr eden ağa mezkûr cisir dibinde Nîl cereyân etmesin deyü bir toprak bend alıkor, ol bend üzre şehir subaşısının bir büyük müzeyyen ü münakkaş kayığı toprak üzre âmâde durur. Ve muhtesib ağası bu mahalde iki bin kelle sükker-i mî'âd ve iki bin katr-ı nebât ve niçe bin batman meyve ve yetmiş seksen deve yükü beyâz hâs ekmek dağlar gibi yığılır. Ve me'kûlât [u] meşrûbâtın envâ'ın Hudâ bilür. Bunları muhtesib ağa cümle paşa kîsesinden âmâde eder. Ve subaşı altı yedi yüz tevâbi'iyle bu me'kûlât [u] meşrûbâtları muhâfaza eder.

Ve bu Nîl kesimi olacak mahalden tâ Bulağ'a varınca bir sâ'at yerdir. Ve karşu Ravza adası dahi hem-çünân bir sâ'at yerdir. Bu iki tarafda leb-i Nîl'de aslâ iğne bırağacak yer yokdur, cümle kat-ender-kat hayme ve hargâh-ı mu'teberât çetr-i mülemma'lar ve matbah u kilârâtdır kim iki tarafı âdem deryâsıdır. Nîl kesiminden beş altı gün mukaddem yer dutup âmâde olurlar.

Ve şehr-i Bulak Sebtiyye'sinde paşa kethudâsının ve şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve kapucular kethudâsının ve risâle ağası ve gümrük emîninin ve anbâr emîni ve nâzırın gûnâ-gûn müzeyyen akabeleri ve Mısır'ın yigirmi aded ümerâların ve yedi bölük ağalarının ve Çerkes beğlerinin ve kadıasker ve nakîbü'l-eşrâfın ve rûznâmeci ve defterdâr ve kapudanın ve'l-hâsıl Mısır a'yân [u] eşrâfının bin bin iki yüz pâre akabe ve firkate ve kayıklar ve cerimler ve kayasalar ve sandalları atlas [u] dîbâ ve şîb **[P 211b]** ü zerbâft ve kâmhâ ve dârâyî vâlây kâlây ile cümle gemiler zer-ender-zer zerbâflara müstağrak edüp elvân elvân zerdûz bayraklar ve filandıra ve sancağ u tuğlar zeyn ederler. Ve'l-hâsıl geminin **[Y 151a]** bir alat reseni tehî değildir, cümle tezyîn olunmuşdur. Ve cümle gemilerin enderûn [u] bîrûnu âlât-ı silâh-ı mütenevvi'a ile müzeyyen ederler kim gûyâ cenge âmâdedirler. Ol gün ol kadar gemi müzeyyen olur kim Sebtiyye kasrından ve Bulak'dan ve kasr-ı Ayn'dan ve Eski Mısır'dan tâ Kadem-i Nebî'ye varıncaya dak üç sâ'at yerdir, Nîl'in yüzü keştî ile mâl-â-mâl olup gûyâ bir lâlezâr hıyâbân gemi ormanıdır. Beri tarafdan bir âdem karşu tarafa gemiden gemiye pertâb ederek ubûr etmek mümkündür, tâ bu mertebe izdihâm olur. Ve cemî'i ahâlî-i Mısır Nîl kesimine âmâde oldukların paşa

istimâ‘ edüp alaylar yürümeğe başlar.

Evsâf-ı alay-ı Nîl kesimi

Bu alay dahi bâlâda paşanın alay ile Mısır'a girdiği gibidir, ammâ bu alayda ulemâ ve sulehâ ve şürefâ ve tavâşî ağavâtlar vardır. İbtidâ alay yürümezden evvel sabâhdan yâhûd bir iki gün mukaddem Mısır'ın a‘yân [u] eşrâfı ve pîr [ü] cüvânı ve merd [ü] nisvânı dükkânlar dutup yollar üzre iç kal‘adan tâ Bulağ‘a varınca kat-ender-kat iki sâ‘at yer âdem deryâsı gibi pür olup paşanın gelmesine muntazır olurlar.

İbtidâ alay başında subaşı iki yüz eli nobutlu kavvâsiyle ve on nefer cellâdları ile yolları tathîr edüp ve izdihâmı açarak ubûr eder.

{Ardı sıra üç yüz altmış tarîkın meşâyihleri niçe bin alemlerle deff ü kudümlerin çalup tevhîd-i sultânî ederek ubûr ederler.}

Ardı sıra cemî‘i e'imme ve hutebâ örf-i izâfetleri ile mevc mevc ubûr ederler.

Anların ardı sıra niçe bin meşâyih-i kirâm anlardan sonra mezâhib-i erba‘a ulemâları mülebbes siyâbları ile fevc fevc ubûr ederler.

Andan sonra Mısır içinde iki yüz altmış aded beş yüz akçe mevleviyyet pâyesiyle harîr saçaklı taşıyan mollâlar atbaşı berâber ve Şâfi‘î ve Mâlikî ve Hanbelî müftîleri ve İmâm-ı A‘zam mezhebi şeyhülislâmı Boluvî Mustafâ Efendi ile Kadıasker efendi ubûr eder.

Anlardan sonra alay-ı sâdât-ı kirâm-ı Mısır içinde kırk altı bin sâdât-ı kirâmın mülebbesçeleri ileriye süvâr olup ubûr ederler.

En nihâyetinde Nakîbü‘l-eşrâf Burhâneddîn Efendi Hazret-i Risâlet-penâh'ın yeşil alemi dibinde âdâb vakâr ile cânibeyne selâm vererek ubûr eder. Andan,

Alay-ı çavuşân: Başlarında mücevvezeler üzre ikişer ablak ve atlarının başında birer ablak ve kırmızı şalvâr ve ellerinde gûnâ-gûn bozdoğan bulkur kusduranları ile muta‘azzımâne ubûr ederler. Andan,

Alay-ı gönüllüyân: Ellerinde sipâh bayrakları ve küheylân atları ve çifte köçekleri ve kırmızı şalvârları ile atbaşı berâber ağaları köslerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Alay-ı tüfengciyân: Bunlar **[Y 151b]** dahi sipâh-misâl bayrakları ve kırmızı şalvârları ve küheylân atlar üzre çifte köçekleri zırh zireh-külâha müstağrak ağaları köslerin çalarak bayrakların açarak güzer ederler. Andan,

Alay-ı müteferrikagân: Bunlar semmûr kürkleri ile beşer onar eli sırıklı köçekleri ellerinde sırıkları ile ağaları köslerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Alay-ı Çerâkese: Bunlar dahi sipâh gibi kırmızı bayrak taşıyup enselerinde çifte köçekleri ile ağaları köslerin çalarak ubûr ederler. Andan kırk elli,

Çerâkese beğleri alayı: Bunlar gûyâ Mısır beğleri gibi gâyet muhteşem ubûr ederler, kösleri yokdur. Andan,

Alay-ı azebistân: Beş bin kâmil piyâde asker add olunur, ammâ bu Nîl kesimi alayında on bin piyâde eli çatal fitilli beli kılıçlı dalyan tüfengli şehbâz çifte çifte yiğitler ubûr ederler. Andan,

Alay-ı Yeniçeriyân: Sekiz bin add olunur, ammâ ol gün yigirmi bin tokmak tüfengli pür-silâh kaplan postlu zerdûz üsküflü yeniçeri alayı ubûr eder. Andan,

Alay-ı ağavât-ı paşa: İbtidâ iki yüz küheylân atlı beli sadaklı eli şıdaklı Tatar yaraklı yiğitler çifte ubûr eder. Andan,

Alay-ı gönüllüyân: Dörd yüz kaplan postlu yelken takyeli ve Sâlihli tâclı şâhîn cığalı çifte köçekli gönüllü şehbâzları güzer eder. Bunların ardı sıra,

Alay-ı deli: Bunlar dahi elinde kosdancalarında kurd postları sarılmış, avuçlarında elvân filandıralar ve başlarında semmûr tâclar üzre turna telleri ve zağanos ve şâhin telleri ve atlarının başında ablaklar ve Hasenî Hüseynî Tuna geçidi kınâlar ve yancık ve bahrî hotas ve altı pâre âlât-ı yancık ile atları ve beşer onar köçekleri müzeyyen ubûr ederler. Andan,

Alay-ı mehterân-ı hayme: Ellerinde mızrakları ile güzer ederler. Andan,

Alay-ı çâşnigîrân: Bunlar dahi küheylân atlar üzre ellerinde kargı sırıklar ve sipâh bayraklarıyla ubûr ederler. Andan,

Alay-ı taşra kilârcıyân: Bunlar dahi bayrakları ile ubûr ederler. Andan,

Alay-ı sarrâcân-ı hâssa: Bunlar dahi pür-silâh ellerinde sırıkları ve avuçlarında bayrakları ile ubûr ederler. Andan,

Alay-ı müteferrikagân: Bunlar dahi küheylân atlar üzre bayraklı sırıklar ile ve birer ikişer köçek ile ubûr ederler. Bu Mısır paşasında sekbân sarıca bayrakları olmaz, cümlesi müteferrika ve çâşnigîr ve kilârcı bayraklarına girirler. Andan,

Alay-ı vâcibü‘r-re‘âyâ ağalar: Muhteşemâna küheylân atlar üzre enselerinde beşer onar kargı sırıklı ve zırhlı köçekler ile ubûr **[Y 152a]** ederler. Andan,

Alay-ı kapucubaşı: Cümlesi müsellah u müzeyyen semmûr kürklere müstağrak atları yancıklı ve bahrî hotaslı **[Q 214b]** ve her birinin önünde küheylân yedekleri ve enselerinde on beşer yigirmi ve otuzar zırh u serpenâhlı iç oğlanları ile atbaşı berâber güzer ederler. Andan,

Alay-ı ümerâ-yı Mısır: Yigirmi altı beğ, cümle perîşânî destârlar ile zer-ender-zere müstağrak mücevher rahtlı ve zerdûz abâyîler ile küheylân atlar üzre önlerinde dörder mülebbes şâtırların ellerinde teber-i Müslimîleri ile ve enselerinde yetmiş seksen müzeyyen çârkâb tîrkeşli iç ağaları ile atbaşı berâber iki beğ yanyana rikâb rikâba ubûr ederler. Anlardan sonra,

Alay-ı musâhib-i Sultân Ağagân-ı Tavâşiyân: Bunlar pâdişâh lalalığından mu‘tak olup Mısır’da dörder beşer yüz akçe ulûfeleri var, kimi dârü‘s-sa‘âde ağalığından, kimi hazînedârbaşılıkdan, kimi şeyhü‘l-haremlikden ve kimi musâhiblikden âzâd olup koltuk vüzerâlarıdır, bunlar bin mikdârı muhteşem ağalardır kim her biri pâdişâhâne zer [ü] zîvere müstağrak olurlar. Bunların alayı gibi eğer Mısır’da ve İslâmbol’da böyle mu‘azzam u muhteşemâne alay yokdur. Zîrâ bunların her biri Âsitâne-i sa‘âdetde otuzar kırkar sene hizmet edüp niçe bin kîse ile ve bî-hisâb cevâhir ile âzâd olup Mısır’da böyle bir alay günlerinde bir dârât [u] azamet ile ubûr ederler kim tarîk-ı âm üzre temâşâcı

âdemlerin demâğları bunların müşk [ü] anber râyihasından mu‘attar olur. Ve herbirinin ensesinde yetmişer seksener pençe-i âfitâb mehtâb memâlik-i çerkâb tîrkeşli gulâmlar ile ubûr ederler, gâyet müzeyyen alaydır. **[P 212a]** Andan,

Alay-ı paşa: Kara ağalardan sonra paşanın yigirmi altı merâtib sâhibi üst haftânlı ve perîşânî destârlı pâk raht ve abâyîli muhteşem gedik sâhibi ağaların enselerinde kırkar ellişer zırh zireh-külâhlı iç ağaları ile ubûr ederler.

Andan paşanın tuğları ve bayrakları ardı sıra paşanın tokuz yedeği zer ü zîvere ve cevâhir murassa‘âtlı zîn ü raht ile müzeyyen küheylân atların her biri başı mücevvezeli yedekçiler keşân-ber-keşân ubûr ederler. Bu yedeklerin iki cânibinde Mısır’ın altı yüz başı otağalı zerdûz üsküflü mülâzım yeniçerileri elleri tüfengsiz bellerinde kılıçları ile yedeklerin iki cânibinde ubûr ederler.

Andan bizzât paşa Kalavân dîvânhânesinden azamet-i dârât ile semmûr kürk üzre cevâhir çârkâb tîrkeş kuşanup ve katîfe kırmızı şalvâr geyüp Selîmî üzre iki sorguc-ı mücevher takup reftâr ederek Kayıtbay dîvânhânesi nerdübânından enüp altun zencîrli ve mücevher eğerli ata süvâr olup sarây meydânında Selîm Şâh makâmına nüzûl edüp iki rek‘at namâz kılup **[Y 152b]** anda hâzır olan cümle ulemâ ve sulehâ ve meşâyih [ve] hutebâ ganîmete du‘â ve senâlar edüp çavuşlar kethudâsı paşanın sol tarafına, paşa kethudâsı sağ tarafında koltuğuna girüp ihtiyâr dîvân çavuşları hayır du‘â ile alkışlayup paşayı ata bindirirler. Sekiz aded altun tâsları üzre ablaklı şâtırlar, dîbâ ve şîb ü zerbâf kantûralar ile ve ellerinde teber-i Müslimîleri ile paşanın önü sıra (güzer) giderler.

Ve paşanın yanı sıra [yeniçeri ağası…??] kırmızı dolamalı, zerdûz üsküflü keçeler üzre otağalar ve ellerinde matara ve mücevher dalyan tüfengler ile paşa ile ubûr ederler. Ve paşanın ensesinde silihdâr ve çukadâr, başlarında kırmızı zerdûz keçeler ve bellerinde çârkâb tîrkeşler ve silihdâr elinde paşanın seyf-i miczemi ile ubûr eder.

Dahi ardı sıra yigirmi dörd mertebe sâhibi ve iki yüz dahi cebe ve cevşene mustağrak eli kantâr sırıklı küheylân atlar üzre iç ağaları ve elli iç mehterleri omuzlarında tokmak tüfengler ile ubûr ederler. Ardı sıra paşa kethudâsı ve hazînedâr atbaşı berâber ubûr ederler. Ardları sıra paşanın dîvân efendisi ve imâm efendi ve mü’ezzinbaşı ubûr ederler.

Andan sonra sancağ u bayraklar, andan tokuzar kat mehterhâneler evc-ırâk makâmında fasıl ederek ubûr ederler.

Ardları sıra sarrâciyân-ı gulâm-ı enderûn, andan sakkâlar, andan piyâde akkâm ve meş‘alciyân meş‘allerin şükûfeler ile donadup ubûr ederler.

Bu tertîb dârât [u] azamet ile paşa Azebler kapusundan taşra çıkınca kal‘adan yetmiş seksen pâre şâhî darbzenler ve kolumburuna toplar endaht edüp Mısır içi ra‘dvâr güm güm gürler. Bu sadâ âsûde olunca mukaddemâ ileri giden yeniçeri askerinden bir sadâ-yı Allâh Allâh gülbâng kopar kim na‘ra-i Allâh Allâh ile ve sadâ-yı gülbâng-i Muhammed ile Mısır içi mâl-â-mâl olur.

Bu üç nevbet gülbângı yeniçeriler tamâm edüp andan azebistân askeri gülbâng çekerler, anlar dahi üç kerre edüp tekrâr yeniçeriler gülbâng ederler, bu tertîb ile giderler.

Paşa hazretleri iki cânibine deryâ-misâl âdemlere selâm vererek kerr ü ferr-i şevket ile

kâmil üç sâ‘atde Bulak şehrine bu alay-ı azîm ile dâhil olup Sebtiyye kasrında nüzûl edince *el-azametullâh* Nîl üzre âmâde olan bin, iki bin pâre gemiden bir yaylım tüfeng ve bir yaylım top atılup tâ Kademü‘n-Nebî‘ye varınca Nîl üzre mâl-â-mâl olan gemilerin top tüfengleri sadâsından Nîl âteş-i Nemrûd içinde kalır. Andan paşa Sebtiyye kasrında kapudan beğin ziyâfetin yiyüp beş kîse ve beş tavâşî ve beş **[Y 153a]** küheylân at hedâyâsın alup,

Sitâyiş-i keştî-i vezîr-i Mısır

Paşa akabesine imâm [u] mü’ezzini ve kadıasker efendi ve ba‘zı sebükrûh ulemâ ile akabesine girüp rübbân mellâhlar akabenin bâdbânların açup bir top atup avm edince *el-azametullâh* yine Nîl üzre bin, iki bin pâre gemiden bilâ-hadd ü lâ-gâyet tüfengler ve toplar atılup dûde-i bârûd-ı siyâh âfitâbı bîtâb eder. Ve paşanın akabesinin bâdbânı harîr kemhâdır. Ve kıçı ve başı niçe yüz zerdûz sancağ u bayraklar ile müzeyyendir. Ve cemî‘i alat resenleri gûnâ-gûn münakkaşdır.

Ve paşanın oturduğu mahal geminin kıçında üstü atlas ile pûşîde bir vâsi‘ kâ‘adır, cânib-i erba‘ası zer-ender-zer mihaddeler ve girde-bâlişler ile müzeyyendir.

Ve paşanın cânib-i erba‘asında iki yüz gılmân-ı hâssa ve cümle mellâhlar dahi iki yüz pâk libâslı keştîbânlardır. Ve bâdbân sereni ucunda iki çatal Cezâyir kârı zerdûz filandıralar var kim yüzer zirâ‘ kaddi vardır. Bir ucu Nîl’e isâbet eder. Ve sütûnların zirvesinde olan orsa bayraklar dahi hemçünân zerdûz elvân sancaklardır. Bu tertîb üzre Nîl üzre gider.

Mısır’ın cemî‘i a‘yân [u] eşrâfının akabeleri hemçünân zer-ender-zere müstağrak ve müzeyyen olup bir hây hû ile bir şâdumânî fasıl ile deff [ü] kudüm çalarak ve kol kol hânende ve sâzendegânlar fasıl ederek paşanın dokuzar kat mehterhânesinden mâ‘adâ kırk beş yerde tabl-ı âl-i Osmâniyân ve bin yerde kös-i hâkâniyân çalınup ol gün gûyâ mürde-diller ihyâ olup âlem tâze cân bulup debdebe-i Mısır, velvele-i Mısır, gulgule-i Mısır, {tantana-i Mısır} olup bu âyîn [ü] dârât ile paşa kâmil üç sâ‘atde giderken Nîl’in iki cânibinde kat-ender-kat hayme ve hargâhlarda olan ibâdullâh paşaya el kavşırup paşa iki cânibine selâm verüp anlar aleyk alup Mısır’da 6176 aded mektebin sıbyânları *“İllâ yansuru’s-sultân”* deyü du‘â ederler.

Bu tertîb üzre üçüncü sâ‘atde mezkûr Nîl kesimi olacak halîcin ağzına paşanın akabesi gelüp lenger-endâz olup der-kenâr olur.

Der vasf-ı kat‘-ı Nîl-i Ahmer-seyl [Q 215a]

Bu mahalde niçe bin ulemâ ve sulehâ ve meşâyihîn ve sâdât erbâb-ı hâcât el açup du‘â ve senâ olunup el yüze sürülüp mâh-ı Temmûz’un (–) *Tût* evvelinde halîc ağzında sed olan toprak üzre subaşı kayığına girüp derhâl niçe bin Urbân-ı uryân benî insân mezkûr sed olan toprağı bozunca *el-azametullâh* deryâ-misâl bügenmiş Nîl yol bulup ol halîcden içeri ra‘dvâr gürleyerek girdiği gibi cümle meşâyih Fâtiha Fâtiha deyü feryâd edüp der-akab cümle akabelerden bir yaylım top u tüfeng atılup yine kıyâmet kopar ve subaşıyı Nîl kayığı ile toparlayup Mısır içine katı yaydan **[Y 153b]** ok çıkar gibi gider.

Ve mukaddemâ Nîl kenârında muhtesibin hâzır etdüği iki yüz koyun ve elli deveyi kurbân edüp Urbân yağmâ vü efgân ederler. Ve muhtesib ve paşa vekîlharcı bâlâda tahrîr olunan iki bin kelle şekeri ve iki bin katr-ı nebât-ı hamevî ve niçe bin batman [(–)]

ve seksen deve yükü ekmek ve elli kantâr beksumâtı cümle Nîl'e atarlar. *El-azametullâh* bu dahi mahşerden bir nişândır, niçe bin Urbân-ı uryân bu me'kûlâtların ardı sıra Nîl'e atılup Nîl bunları birbirlerine katup toplayarak Nîl'e atılan eşyâlardan bir şey zâyi' olmayup cümlesin Nîl'den çıkarup Nîl ile bir tarafa çıkarlar. Hamd-i Hudâ bu kadar Urbân-ı benî insânın birine **[P 212b]** bir zarar isâbet etmez. Hakîr ol gün ol mahalle bâzâr-ı uryân-gîrân dedim. Hakkâ ki bu Urbân insân ol gün gûyâ sûr-ı İsrâfîl urulup kabirden kalkmışlardır.

Ve bu Nîl kesimi günü Nîl'e bu kadar ni'met-i uzmâ atmak zamân-ı cehâletde zer ü zîvere müstağrak bir duhter gelin atmağa mukâbil bir şeydir.

Ve bu Nîl kesilüp bu halîcden içeri girüp Mısır şehrinin tâ ortasından cereyân ederek enüp Kalyûb ve Mansûre ve Şarkıyye vilâyetlerin ray edüp re'âyâ ve berâyâ zirâ'at edüp ganîmet olur, *ve's-selâm*.

İşte Mısır'ın Nîl kesimi ta'bîr etdikleri bu tertîb üzre olur. Vech-i arzda bir diyâra mahsûs değildir. Hasretü'l-mülûk ibret-nümâ vâcibü's-seyr bir temâşâgâhdır. Cemî'i tevârîhlerde mastûrdur.

Anda paşa bu acîbe vü garîbeleri seyr edüp halîci tathîr eden ağaya ve sâkıye emînine ve subaşıya ve muhtesib ağaya ve paşa vekîlharcına bu altı kimesneye hil'at-ı fâhireler geydirüp lenger koparup Nîl'den yukaru yine şâdumânlıklar ederek cânibeynine selâm vererek kasr-ı Ümmü'l-kıyâs'da lenger-endaht olup cümle asker ile ve a'yân-ı Mısır emîr-i ümerâlar ile taşra çıkup salât-ı zuhru edâ edüp Nîl kesimi olduğuna secde-i şükr edüp bin bin hamd [u] senâ eder. Andan cemî'i a'yân-ı Mısır'a paşanın ziyâfeti olup summât-ı Muhammedî olur kim vasfında lisân kâsırdır. Bu mahalde paşayı yeniçeri ağası ale's-sabâh Kademü'n-Nebî'de ziyâfete da'vet eder. Paşa dahi da'vete icâbet n'ola deyüp cümle erbâb-ı dîvân ve ulemâ ve şürefâ-yı a'yân ba'de't-ta'âm paşadan me'zûn olup herkes dâ'iresine gidüp ilm-i mûsikîde dâ'ire ile zevk [u] safâ ederler, ammâ dâ'ireleri usûlden çıkmazlar.

Ol gece paşa Ümmü'l-kıyâs köşkünde zevk [u] safâ edüp Eski Mısır'ı ve Nîl üzre olan iki bin pâre gemileri ve berri ve bahri hisâbın Hudâ bilür kanâdîller ve fânûs meş'aller ile zeyn edüp şeb-i zulmâtî rûz-ı rûşen olur. Ve Ümmü'l-kıyâs kasrın paşa vekîlharcı kanâdîller ile eyle müzeyyen eder kim gûyâ kasr-ı Mikyâs **[Y 154a]** fânûs-ı bâğ-ı cinân olur. Ve taraf taraf tabl u kudüm ve nefîr ve sûrnâ ve niçe bin kösler çalınup tâ vakt-i sabahâ dek velvele-i Mısır olur. Ve her sâ'at berren ve bahrden niçe kerre yüz bin top tüfengler atılup zemîn [ü] âsumân güm güm öter.

Ve Eski Mısır'ın cemî'i hânedânlarında ve cemî'i akabe ve cerim ve keştîlerde ve tarafeynde olan otağ ve cerge ve haymelerde gûnâ-gûn mutrıbân [u] hânendegân sâz [u] söz ile Hüseyin Baykara meclisleri olur kim her ne tarafa nazar etsen bir safâ-yı cân-perverî olmada ve bir ayş u işret olup halk-ı âlem şâdumân olmada ve kayık kayık uşşâk birbirlerine varup gelmede.

Der vasf-ı fişengciyân-ı âteş-bâzân üstâdân

Evvelâ esnâf-ı âteşbâzân ya'nî tarîk-ı Ebû Alî Sinâ, kayıklarla Ümmü'l-kıyâs kasrı önüne paşa huzûruna gelüp bir fasıl havâyî fişengler atarlar kim her biri evc-i âsumâna urûc eder

âsumânî fişengler nüzûl ederken her birinden niçe bin kanâdîl necm-i şihâb gibi nâr-ı nûrlar nüzûl edüp zemîni rûşen eder.

Ve bir gûne sürâhîler var kim üçer kamışlı üçer kerre hevâya çıkar. Evvelâ bir fişeng iki vukiyye bârût ile âsumâna urûc edüp necm-i sagîre gibi nümâyân olurken ana muttasıl bir fişek dahi var ol âteş alup evvelki zemîne düşüp ol dahi eflâke çıkar, bu dahi tamâm olacak mahalde buna muttasıl üçüncü fişeng alup öbür yanan yere düşüp bu dahi verâ-yı ebre girüp içinde keskin bârûtdan demir ile sarılmış bir badaluçka tarakı vardır, ol âteş alup gûyâ bulutlar pâre pâre olup cemî‘i kerrûbiyân *Allâhümme ihfaznâ min âfâti’l-ins* deyü ta‘vîz ederler, evc-i semâya biri biri üzre üçer kerre çıkmış olur. Ammâ garîb ü acîb san‘atdır.

Ve bir gûne havâyî fişek dahi evc-i semâya su‘ûd edüp ol tamâm olunca andan kırk elli dâne fişeng gökyüzünde cânib-i erba‘aya birbirlerin kovarak târumâr olur. Bu dahi bir garîb temâşâdır. Ve bir gûne semâyî dahi ber-havâ gidüp andan kırk elli aded fişeng zemîne hışım gibi süzülüp râst geldüği yeri yıkup halkı pârekende vü perîşân eder.

Ve’l-hâsıl ol gece sabâha dek paşa huzûrunda ve âdem deryâsı nazarında niçe yüz bin elvân fişeng ve tarakı ve badaluçka ve âsumânî ve havâyî ve semâyî ve evcî ve perîşânî ve bahrî ve tâvûsî ve horosî ve kepşî ve sürhâbî ve cünûnî ve kestâne ve şâzrevânî ve ra‘dî ve kelebek ve semekî — deryâya yedi sekiz kerre girüp bir gayrı yerden çıkar ve Nîl içre gavvâs-vâr Nîl’in dibinde şinâverlik etdüği nümâyândır, yine çıkup yine dalar, garîb temâşâdır — ve kâğızdan kal‘alar birbirleriyle **[Y 154b]** birer sâ‘at âteş-feşânlık edüp ceng ederler.

Ve fişengden eşkâl-i papaslar ve Freng ve Yahûdî ve Kızılbaş sûretleri birbiriyle ceng-i azîm ederler. Ve eşkâl-i at ve hımâr ve hınzîr ve perî ve dîvler ve sahîh hımârlara ve kelblere fişengi zeyn edüp âteş ederler, temâşâya gelen halk içre bu hayvânlar rehâ içün girüp cümle halkı birbirine katup mudhikâne bir temâşâdır.

Ve gûnâ-gûn badaluçka ve havân ve tulumba ve nerdübân ve şems-i cihânlar ve kafesler ve çatal âsumânîler ve ra‘dîler ve evren ve ejdehâlar ve kunbara ve havânları ve husrevânîler, hulâsa-i kelâm bin yüz pâre âlât-ı âteşbâzlık san‘atı Frenge mahsûs iken bu Mısır üstâdları bu Nîl kesiminde sihir mertebesinde san‘atlar icrâ eyleyüp arz-ı mahâret edüp fişekler ile şeb-i muzlimi rûz-ı rûşen etdiler.

Ve geceleri Kadir, rûzları rûz-ı ıyd olur. Mısır’ın cemî‘i sıgâr u kibârı **[Q 215b]** bu eski Mısır’da yedi gün yedi gece zevk [ü] safâ ederler.

Ve ba‘zı yalı sarâylarını günde yüzer guruşa kirâ ile alırlar. Ve ba‘zı evlere kasden fişek atup halkı târumâr edüp temâşâ ederler.

Netîce-i kelâm âteşbâzlık ilmi Freng-i pür-renge mahsûs iken bu Mısır azebinin âteşbâzlığına aşk olsun, edîm-i arzda misilleri yokdur. Bu Mısır’da gördüğüm san‘at-ı semenderîyi bir diyârda görmedim. Zîrâ gece ve gündüz niçe kerre yüz bini âteşbâzlığa müte‘allık sanâyi‘ât gösterüp rûy-i Nîl murg-ı semender-vâr âteş-i Nemrûd içinde kalup yüz bin guruşluk fişeng atılır, derler. Hakîkatü‘l-hâl niçe yüz akabede ve iki yüz cerim ve gayrı Akabe gemilerinde ikişer üçer bin fişengden kal‘alar ve niçe bin fişekler vardır, atılur, beşer altışar yüz guruşa olur, bu hisâb üzre yüz bin guruş âteş-feşânlığa masrûf

olduğu muhakkakdır. Ve cümle gemiler paşa önünden birbirleri ile ceng-i azîm ederek ubûr ederler.

Ve cümle beğler akabelerinin cânib-i erbaʻasın cemîʻi zî-kıymet zer-ender-zer eşyâları ile akabelerin donadup top [u] tüfengin atarak mehterhânelerin çalarak paşanın önünden ubûr ederken paşayı selâmlayup Cîze cânibine giderler.

Bu gemi alayların dahi paşa herkesin istiʻdâdına göre seyr [ü] temâşâ eder kim her gemi kanâdîller ile nûr olmuşdur. Ale's-sabâha dak bu hây hû ile niçe top ve bilâ-add tüfeng ü fişeng atılup şâdumânî cahcahûn olur.

Ertesi ale's-sabâh paşa iki üç yüz aded ağavâtlarının herbirin birer Mısır beğine ve yedi bölük ağalarına ve cümle ser-i kârda olan aʻyân-ı devlete gönderüp ziyâfete daʻvet ederler. Anlar dahi her varan ağaya yüzer guruş ve bir çuka ve bir kumâş ihsân edüp **[Q 216a]** **[P 213a]** kadıasker ve nakîbüʻl-eşrâf **[Y 155a]** ve Hanefî ve Şâfiʻî ve Mâlikî ve Hanbelî müftîleri ve'l-hâsıl cümle kibâr ulemâ ve sulehâ ve meşâyih ve e'imme ve hutabâya varınca ve yedi bölük aʻyân ağalarına varınca cümle erbâb-ı dîvân ve aʻyân-ı sâhib-unvân cümlesi Ümmüʻl-kıyâs kasrına gelüp eyle bir niʻmet-i nefîse ziyâfet olur kim efvâh-ı nâsda yüz kîse masrûf olmuşdur, derler. Kâmil üç sâʻat bu ziyâfet-i âlî tenâvül olunup baʻde't-taʻâm şerbet ve gülâb buhûrlar bezl olunup cemîʻi ehl-i menâsıba yetmiş kuşaklık ve yetmiş aʻlâ ve yetmiş evsat ve yetmiş ednâ hilʻat-ı fâhireleri cümle ehl-i merâtibe geydirüp mansıbları ibkâ ve mukarrer olup anlar dahi mansıblarının küşûfiyyelerin verirler. Zîrâ Nîl kesimi sene başıdır ve paşayı alay ile getüren yedi bölük askerî tâ'ifesine beş kîse-i Mısrî paşa ihsân edüp yine ol gece Ümmü Kıyâs'da paşa sâkin olup sene başı olmağile cümle ağavâta birer bender ağalıkları ihsân edüp hilʻat-ı fâhireler geyüp bugünkü gün ziyâfet paşa kethudâsınındır. Cümle gedik sâhibleri ağalara dahi ziyâfet eder, baʻde't-taʻâm paşa kethudâsı bir semmûr kürk geyer ve paşanın mâl-ı küşûfiyyesin tahsîl eder. Ve yine bu gece Mikyâs'da ke'l-evvel kanâdîller ile Eski Mısır ve Mikyâs ve akabeler zeyn olup top u tüfeng ve fişeng sadâsından zemîn ü âsumân dir dir ditrer.

Ale's-sabâh Ravza cezîresinde Kenʻân Beğ bâğında defterdâr paşa âsaf-ı Mısır-ı azîze iʻzâz u ikrâm edüp bir âlî ziyâfet edüp baʻde't-taʻâm on kîse ve on tavâşî ve bir mücevhir donanmış at-ı sâfınât verir, ve on iki mertebe sâhiblerine dahi birer yelkendez küheylân ve baʻzı hedâyâlar verüp paşadan defterdâr semmûr kürk geyüp paşa vakt-i zuhrda esb-i sabâ-reftârına süvâr olup giderken Emîrüʻl-hac paşa paşanın rikâbına sarılup yine Ravza bâğlarında Alî Beğ sarâyında paşayı daʻvet edüp azîm ziyâfetler eder.

Ve bu kadar mutrıbân ve hânendegân ve sâzendegân ve hokkabâz ve sürâhîbâz ve kûzebâz ve zorbâz ve âteşbâz ve kâsebâz ve kuklabâz ve perendebâz ve gürzbâz ve'l-hâsıl cümle yüz yetmiş esnâf-ı bâzbâzân bu emîrüʻl-hac ziyâfetinde arz-ı kâlây edüp her biri ihsân-ı vezîr ile behremend olup baʻdehu emîrüʻl-hacca paşa bir semmûr hilʻat geydirüp esb-i hussânına binüp giderken her kankı beğ, paşanın kâ'immakâmı oldu ise vakt-i gurûb ziyâfetin ol eder. Ol dahi hemân emîrüʻl-hac ziyâfeti gibi edüp hemân hedâyâsı dahi emîrüʻl-hac paşa gibi beş kîse ve beş tavâşî ve bir mücevher zînli at ve beş donanmış at ve beş yelkendez ve niçe tuhef ve tefârûklar ve hedâyâlar verir.

Ve on iki merâtib sâhibi iç ağalarına birer at pîşkeş verir. Baʻdehu bu kâimmakâm

[Y 155b] beğ dahi paşadan bir semmûr kürk geyüp ba‘de’l-leyl paşa yine Ümmü‘l-kıyâs’a gelür, yine ol gece sabâha dek şâdumândan kıyâmet kopar.

Andan ale’s-sabâh serdâr-ı ümerâ’i’l-kirâm şâhbender-i mîr-i kelâm olan beğ gelüp paşaya yine Ravza bâğlarında bir bâğçede azîm ziyâfet edüp beş kîse ve beş tavâşî ve bir altun zencîrli ve murassa‘ eğerli at ve gayrı zî-kıymet makûlesi hedâyâ çeküp paşadan bir hil‘at-ı fâhire geyüp behremend olur. Ve’l-hâsıl bu üç gün üç gece cümle beğler ziyâfet edüp hedâyâlar verüp birer semmûr kürk geyerler.

Andan yine ol gün yeniçeri ağası paşanın pâ-yı semendine yüz sürüp paşayı Kademü‘n-Nebî‘de ziyâfete da‘vet eder, zîrâ Kademü‘n-Nebî anların direğindedir. Andan paşa akabesine binüp cemî‘i mîrimîrân emîrân a‘yân-ı dîvân-ı sâhib-unvân sürûr [u] şâdumân ile akabelerine binüp paşadan ilerü geçüp top u tüfengler atarak ve gûnâ-gûn şakalar ederek cümle beğler mehterhânelerin çalarak ve niçe kösler çalınarak cümle akabelerle iki sâ‘atde Mikyâs’a varup yeniçeri ağasının ziyâfetin tenâvül edüp bir Mısrî kîse ve beş tavâşî ve beş mücevher tüfeng ve bir mükemmel ü müzeyyen rahtlı küheylân cilfidân hussân at verir. Paşa dahi bir semmûr kürk geydirüp yeniçeri ağası paşa kethudâsına ve şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve hazînedâr ve mühürdâr birer yelkendez at-ı ciyâd hedâyâ çeker.

Andan paşa akabelerine süvâr olup yelken döküp top u tüfeng atup Ümmü‘l-kıyâs‘da şehir havâlesi ziyâfetin tenâvül edüp şehir havâlesi üç kîse ve üç tavâşî ve üç at paşaya ve bir at kethudâya verüp paşadan bir hil‘at geyüp mansıbı kendüye mukarrer olur.

Netîce-i kelâm yedinci gün ba‘zı vüzerâ halk işinden kalmasun ve masrûf ile müte’ezzî olmasun içün üç gün üç gece pâdişâhâne zevk u safâ edüp üçüncü gün yine akabelerine süvâr olup bir hây hûy ile cereyân ederken Kasr-ı Ayn önünde bir kayık ile azâblar ağası ve kethudâsı paşayı Kasr-ı Ayn’da ziyâfete da‘vet edüp bir ziyâfet olur kim ta‘bîr olunmaz. Ba‘de’t-ta‘âm paşaya üç kîse ve üç tavâşî ve üç at ve bir at kethudâya verüp paşadan bir hil‘at-ı fâhire ihsân olunup mansıbı kendüye mukarrer olur.

Andan yine paşa alay-ı akabelerine süvâr olup şâdumânîler ederek Ramazân Beğ bâğçesinde çavuşlar kethudâsı azîm ziyâfet edüp üç kîse ve üç tavâşî ve üç at verir. Paşa dahi ana bir hil‘at-ı zerdûz ile mansıbın ibkâ eder.

Andan Ravza adasında müteferrikabaşı niçe yüz hayme vü hargâhlar **[Y 156a]** kurup bir çetr-i mülemma‘ içinde paşaya hân-ı bî-imtinânı keşîde kılup ba‘de’t-ta‘âm üç kîse ve üç tavâşî ve üç mu‘teber at çeküp paşadan bir hil‘at-ı fâhire ile dilşâd olup mansıbı kendüye mukarrer olur.

Andan paşa yine zevraka süvâr olup ke’l-evvel tablın döğerek ve top u tüfengin atarak kasr-ı Sebtiyye[‘ye] gelüp karârdâde olunca Nîl üzre niçe bin gemilerden ve Nîl’in iki tarafındaki hayme vü hargâhlarda olan asâkir-i İslâm bir yaylım tüfeng ve bir yaylım top ve üç nevbet gülbâng-i Muhammedî çekilüp cümle şâdumânlar bozulup gûyâ bir hayâl-i zıll idi, cümle halk târumâr olup yine ba‘zılar paşayı alay ile sarâya götürmeğe giderler.

Andan paşa Sebtiyye kasrında rûznâmeci efendi ziyâfetin tenâvül eder. Üç kîse ve üç tavâşî ve üç at ve bir sîm-i hâlis devât ve on kıt‘a kütüb-i nefîse hedâyâ verüp paşadan bir

kakum kürk geyüp mansıbı mukarrer olur.

Ba‘de’t-ta‘âm paşa âdet-i kadîmesi üzre ke’l-evvel cümle asâkir-i Mısır ile esb-i sabâ-reftârları ile **alay-ı sâlis** ederek saf saf, mevc mevc, fevc fevc, alay alay, bölük bölük asâkir-i İslâm kavânîn [ü] kâ‘ideleri üzre ale’t-tertîb çifte çifte atbaşı berâber muhteşemâne şevket [ü] vakâr ile gürûh gürûh ubûr ederler. Paşa dahi pâdişâhâne selîmîsi üzre iki otağasını ser-i sa‘âdetine zeyn kılup semmûr kabaniçse üzre murassa‘ tîrkeş ile ubûr edüp bu Mısır’ın şâhrâhının her tarafında kat-ender-kat pîr [u] cüvân, sağîr ü kebîr, merd [ü] nisvân istikbâle durup paşa bunlara selâm verdikçe nisvân tâ’ifesi zılgıt na‘rası ederler, ve ihtiyârlar ve şeyh u şâblar,

“*Hafizakallâh, sellemekallâh yâ azîze Mısır, yâ mütevelliye Mısır, yâ vâliye Mısır, yâ vekîle sultâni’l-Mısır”* deyü gûnâ-gûn elkâb ile hayır du‘â etdiklerinde bir cânibde mataracıbaşı huddâmları bir tarafında şâtırcıbaşı elinde birer Mısrî kîseden paşanın muvâcehesinde cümle du‘â eden **[Q 216b] [P 213b]** fukarâya âye[t] [151] âyeti mazmûnunca herkese kısmeti üzre ol kîselerden mâl taksîm ve bezl [ü] nisâr ederek paşa ubûr ederler.

Andan cümle mekteb sıbyânları tarîk-ı âmlar üzre *illâ yansuru’s-sultân* deyü du‘â edüp anlara dahi ihsânlar olunup bu tertîb üzre paşa Azebler bâbından içeri girirken kapuculara ihsânlar edüp kal‘adan sarâya vâsıl olunca yine kal‘adan yetmiş seksen pâre toplar atılup cümle askere Gavrî dîvânhânesinde dörd bin sahan summât-ı Muhammedî tenâvül olunup yedi gün yedi gece Nîl kesiminde bu ziyâfet ile kâmil yetmiş ziyâfet olup bunda tamâm olur. İşte Nîl kesimi ve alayları ve şâdumânları hakîrin vâkıf-ı esrâr olduğu bu mertebe tahrîr olundu.

Ammâ paşaya Nîl kesimi hâliyeleri dahi ziyâde gelir, anları kavânîn-i teşrîfât-ı **[Y 156b]** Mısır’da inşâallâh tahrîr olunur. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa asrında Mısır’ın gâyet tenezzülde olduğu mahal idi. Nîl kesimi olmayup yine hâliyetü‘l-hâliye ta‘bîr etdükleri hedâyâları verdiler, ammâ şey’-i kalîl hedâyâlar geldi. Ve paşa kethudâsı ve sâ’ir ağavâtlara dahi cüz’î pîşkeşler verdiler. Zîrâ Mısır halkı Kethudâ İbrâhîm Paşa asrında müflis olduklarından Nîl kesimi etmediler.

Ammâ Mısır’ın kânûn-ı kadîm-i selâtîn-i seleflerden berü on iki bayramın biri dahi bu Nîl kesimidir. Rûm ve Arab u Acem’de ve cemî‘i müverrih-i âlem lisânında şöhre-i âfâk olmuşdur ve niçe bin şu‘arâ ve fusahâ ve bülegâ şehrengizler etmişlerdir. Hâsıl-ı kelâm rûy-ı arzda nazîri yokdur. Beyt:

Şenîden key büved mânend-i dîde [152]

el-Faslu’s-sâdis ve erba‘în
Evsâf-ı nehr-i Nîl-i mübârek-i âb-ı rahmet ve enhâr-ı azîm-i mâ-i zülâl-i cennet

İhvân-ı dûrbîn-efkâra ve seyyâhân-ı zevî‘l-iktidâra ma‘lûm ola kim rûy-i arzda cereyân eden enhârlar hakkında niçe ihtilâfât-ı kesîre etmişlerdir, ammâ ibn Abbâs *radıyallâhu anh*‘dan Avkî rivâyet eder kim,

“Edîm-i arzda cümle uyûn-ı sağîre ve kebîre benî âdem vücûdunda uruklar nice ise yer yüzünde sular dahi eyledir” der.

Ve Batlîmûs Hakîm kavlince rûy-ı zemînde iki yüz nehr-i azîm vardır ve kırk dörd bin

uyûn-ı sagîre-i câriye vardır.

Ve iki yüz nehr-i azîmin birbirinden bu‘d [u] tûlü elli fersah yerden bin fersaha varıncadır kim bin fersahdan zâyid ve elli fersahdan nâkıs değildir.

Ve iki yüz nehr-i azîmlerin cümlesinden dörd nehr-i kebîr vardır kim halk katında ve Hak yanında memdûhdur kim cümleden a‘zamı Nîl-i mübârekdir kim hakkında Cenâb-ı İzzet Kur’ân-ı Azîm’inde ve Furkân-ı Mecîd’inde tasrîhen ve tenzîhen on altı yerde âyet-i şerîfe vardır kim, [153] âyetin müfessirîn bu Mısır hâkiyle ve nehr-i Nîl ile tefsîr etmişlerdir.

Ve bir âyet-i şerîfde dahi âye[t]: [154] âyetinden murâd arz-ı Mısır ve mâ-i Nîl’dir. Ve niçe âyetler dahi vardır.

Ve enhâr-ı Nîl hakkında niçe hadîs vardır. [155] hadîsi ihrâcından Müslim müteferriddir. Ve niçe hadîsler vardır, ammâ bununla iktifâ etdik.

Ammâ nehr-i Nîl-i mübârek *bi-takdîri Hak celle ve alâ ve tebâreke* ber-kavl-i sahîh Batlîmûs Hakîm tahrîr etdüği üzre nehr-i Nîl’in mebde’i Mısır’ın cânib-i cenûbîsinde yedi aylık yolda Cebelü‘l-Kamer’den çıkar. Ve menba‘ı on iki ayn-ı azîmdir. Ve hatt-ı istivâdan cenûba half bu on iki ayn-ı azîmler bir buhayre-i kebîreye munsab olurlar kim gûyâ ol buhayre deryâ olur.

Bu buhayreden Nîl bir kol dahi olup cânib-i şimâlde iklîm-i evvelde ve iklîm-i sânîde vilâyet-i Kırmanka **[Y 157a]** ve vilâyet-i Kakan ve vilâyet-i Fûncistân ve vilâyet-i Berberistân ve vilâyet-i Nûbe ve vilâyet-i Sây — ki Mısır’ın nihâyet hudûdunda bir kal‘a-i azîmdir, Mısır’ın yedi bölük kulundan askerî muhâfazacılar vardır, Mısır’dan iki aylık yoldur — anı ubûr edüp vilâyet-i İsne ve vilâyet-i İsvân ve vilâyet-i Sa‘îd-i âlî olan şehr-i Circe’ye uğrar, andan bir ayda cereyân ederek şehr-i Menşiyye ve şehr-i Tahta ve şehr-i Ebûtîc ve şehr-i İsyût ve şehr-i Menfalût’a ve şehr-i Sanabû ve şehr-i Mellevî ve şehr-i Minye ve şehr-i Feşne ve şehr-i Benî Seyf ve andan Ümmü Dünyâ Mısır’a uğrar, anda Mısır’dan aşağı beş mîl ba‘îd Batnü‘l-Bakar nâmında bir mahalden Nîl iki kol olur.

Şehr-i Dimyât‘a giden fırkası üzre olan şehirlerin güzîdesin beyân eder

Evvelâ şehr-i Mît Gamr, Mansûre kâşifi hâkindedir.

Ve mukâbelesinde Garbiyye hâkinde kasaba-i Zifte ve şehr-i Mansûre, Nîl’in şarkında Mansûre hâkindedir.

Ve kasaba-i Semennût, Garbiyye hâkindedir.

Ve şehr-i Fereskûr, cânib-i şarkîde Mansûre hâkindedir.

Andan şehr-i bender-i azîm Dimyât dahi Nîl’in şarkıyye hâkindedir, anda Nîl-i mübârek Mecma‘u’l-Bahreyn nâm mahalle varup Bahr-i Sefîd’e mahlût olur. Ve,

Nîl-i mübârekin bir kolu mezkûr Batnü‘l-Bakar’dan Reşîd’e giderken Nîl-i mübârek uğraduğı şehirlerdir ki zikr olunur

Evvelâ mahalle-i Tunûb ve mahalle-i Beşîr ve mahalle-i Ebû Alî, Garbiyye hâkindedir. Ve mukâbelesinde mahalle-i Rahmâniyye, Buhayre hâkindedir. Ve buna mukâbil mahalle-i İbrâhîm-i Dessûkî, Garbiyye hâkindedir. Ve mahalle-i Mâlik ve mahalle-i Matûbeş, Garbiyye hâkindedir. Ve mahalle-i Emîr Alî, Garbiyye’dedir. Ve şehr-i bender Reşîd’i

Buhayre hâkinde ubûr edüp Merece'l-bahreyn'de Nîl-i mübârek Akdeniz'e mahlût dur olur olup.

Bu bâlâda tahrîr olan şehirler Nîl-i mübârekin iki tarafında vâki‘ olmuş yüz altmış pâre şehirlerdir. Ve Sây kal‘asına varınca üç aylık yoldur, bin sekiz yüz pâre ma‘mûr u müzeyyen kurâlar vardır. Nîl kenârından mâ‘adâ olan kurâların hisâbın Hudâ bilür. Ve fersah hisâbı üzre ibtidâ Nîl'in menba‘ından âhiri Akdeniz'e varınca üç bin fersah yerdir.

Ve bâlâda tahrîr olunan Nîl'in menba‘ında olan buhayreden Nîl-i mübârek tokuz[a] münşa‘ib olup memâlik-i Sûdân'a ve Fes ü Merânkeş cânibleri ki cânib-i garbdır, kol kol ol taraflara cereyân edermiş. Ammâ hakîr ol taraflara varmadım, ammâ hatt-ı istivâdan içeri Nîl kenârınca cânib-i cenûba arzı 12 (–) derîce ve 41 dakîka olan yerlere gitdiğimiz inşâallâh Fûncistân seyâhatinde mufassal tahrîr olunur ve mine'l-acâyibdir kim kendi seyâhat [u] sergüzeşt [ü] serencâmımızdır.

Ve Fes [ü] Merânkûş cânibine akan Nîl'lerin tokuz bölüğü dahi cânib-i garba cereyân edüp **[Y 157b]** cümlesi bin fersahda Bahr-i Okyûnûs ki Bahr-i Muhît'dir, ana mahlût olur, deyü Fûncistân'da varan kimesnelerden su'âl etdim. Ve Nîl'in ol câniblerinde timsâh olmaz, deyü cevâb etdiler. Ve Sultân Mü'eyyed zamân-ı hilâfetlerinde birkaç kerre Nîl'in başına âdemler gidüp sekiz ayda varup sekiz ayda metâ‘ların alup gelmişler. Ve dâ'imâ Fûncistân âdemleri dörd beş ayda varup öte tarafda metâ‘ların Portakal Frengine fürûht edüp yine beş ayda Fûncistân'a gelirler.

Ve bu Fûncistân pâdişâhı Mâlikî-mezheb pâdişâh olmağile Mısır'da Şeyh Bekrî‘nin mu‘tekididir, anlara dâ'imâ âdemleri gidüp gelmededirler. Ol takrîb ile Mısır paşasına dahi elçileri ile fîl derisinden kalkanlar ve fîl dişi ve gergerdân boynuzu ve keler derisi ve âbinûş ağacı ve zebâd misilli hedâyâlar getirirler. Nîl kenârında sâkin kavimlerdir, ammâ bu vilâyetlerde Nîl'in sâhili ol kadar amâr değildir, zîrâ bir alay oğuz akvâmdır.

Ammâ Nîl'in ma‘mûr [u] âbâdân yerleri Sây kal‘ası ve Der şehri ve İbrîm kal‘ası ve Şellâl vilâyeti ve İsvân ve İsne ve şehr-i Kûs ve şehr-i Kınâ ve Füvve ve Circe'ye, andan bâlâda tahrîr olunan Mısır'a varınca şehirler ve Dimyât ve Reşîd'e varınca Nîl'in iki cânibi kat-ender-kat ma‘mûr [u] âbâdândır. T*evârîh-i Hıtat*‘da ve *Hey'et-i Papamunta* ve *Atlas* ve *Minor* ve *Coğrafiyye* kitâblarında Mısır'ın berren ve bahren eşkâliyle âbâdân yerlerin **[Q 217a] [P 214a]** tahrîr eylemişlerdir.

Der beyân-ı ahvâl-i hüsniyyât-ı Mısır

Ammâ hakîr seyâhat edüp ayne'l-yakîn hâsıl etdiğim tahrîr eyledim. Ve bu Nîl-i mübârek taşup cemî‘i Mısır vilâyetinde yedi bin halîc ve on bir bin tur‘a vardır. İnşâallâh anlar dahi herbiri mahallile inşâ olunur. Mezkûr tur‘alardan Nîl cereyân edüp arâzî-i Mısır ray olmak ile zirâ‘at olunur. Yohsa iklîm-i Mısır'da yağmur yağmaz, ancak yılda bir kerre ve iki kerre bârân-ı rahmet nâzil olur. Nîl-i mübârek taşmasa el-ıyâzü billâh kaht [u] galâ olur. Anıniçün bu Nîl kesimine i‘tibâr edüp sürûr [u] şâdumânîler ederler. Yohsa Mısır pek cezîre yerdir.

Ammâ Nîl-i mübârek murâd üzre gelse cemî‘i eyâlet-i Mısır deryâ olup arâzî-i Mısır'da eğer küşûfiyye ve ümenâ ve mültezimîn ve Mekke ve Medîne evkâfı ve gayrı evkâf kurâları ve belîde ve kasabaları ve mahalleleri ve kefirleri cümle cümle (–) (–) pâre

kurâdır. Cümle kurâ ve belîdeler olsa birer mürtefi‘ yerde vâki‘ olmuşdur, deryâ gibi Nîl’in içinde cümle kurâlar cezîre cezîre kalup cemî‘i hûrmâları evce ser çekmiş nahlistân Nîl deryâsı içre kalır.

Ve bu Mısır memleketi ilm-i hendese üzre tarh olunmuşdur. Zîrâ kurâdan kurâya malaka ta‘bîr etdikleri iki köy mâbeyninde olan yerlerdir. Kaçan ol vâdîleri Nîl basar köyden köye **[Y 158a]** gitmeğe toprakdan cisirler yığmışlardır, beşer onar âdem kaddi sedd-i bâlâdır, kaçan Nîl taşdıkda ol sedler üstünden cemî‘i halk atları ve develeri ve çemenderleri ile ubûr ederler. Ve Nîl-i mübârek ol sedlere dek mâl-â-mâl oldukdan sonra on gün bir yeri Nîl rey edüp andan ol seddin bendin açup bir vâdîye dahi Nîl gidüp deryâ olup gayrı beled hâkini ray eder, ya‘nî suvarır. Ve ceng [ü] cidâl olmasın içün hâkim tarafından askerî âdemlerden mu‘temedün-aleyh âdemler pür-silâh olup Nîl’i köylerden köylere koyverüp rey ederler. Yohsa hâkim tarafından âdem olmasa Urbân ve fellâhîn birbirlerini katl ederlerdi.

Ve ba‘zı yerlerde kantaralar ya‘nî köprüler vardır, altından Nîl cereyân edüp bir kurâya dahi giden Nîl yoluna tur‘a derler, ya‘nî ırmak demekdir, ol arklardan Nîl cereyân edüp vilâyeti sıvarır.

Elhâsıl cümle Mısır hâki böyle kol kol halîc ve tur‘a ve bürkelerdir kim hendese ilmi üzre Hazret-i İdrîs ta‘lîmiyle selef keheneleri ve mühendisleri hâk-i Mısır’ı bu gûne tarh eylemişlerdir kim görmeğe muhtâcdır.

Ve bu Nîl kesimi sene başı ve sene-i mâzî âhiri olmak ile cemî‘i keşşâflar ve ümenâ ve mültezimîn re‘âyâ ve berâyâdan mahsûlâtın bi’t-tamâm alup kabz etdükde kâşiflerin hükm[ü] nâfiz olmayup yerine bir kâyimmakâm ve bir müsellim ve bir havâletü‘l-havl ele(?) nasb ederler. Andan paşa tarafından cemî‘i keşşâflara birer ağa ta‘yîn olunup cümle kâşifler Mısır dîvânına ihzâra da‘vet olunduklarında varan ağalara dörder bin para ve birer küheylân at hâliyedir, elbette verirler, anlardan ziyâde ne verirse kâşifin kendi keremidir.

Ve kâşiflerin azli günleri Kıbtî senesi başıdır kim ol gün elbette Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin ibtidâsından infidâdına on beş gün on beş gece bir hây hûy mevlûdü‘n-nebî olur. Bu dahi vâcibü‘s-seyr ibret-nümâ bir cemiyyet-i uzmâdır. Ba‘zı keşşâf ve ümenâ vü mültezim müflis olduysa paşa tarafından buyurdı-yı şerîf ile ihzâra gelen ağadan müflis kâşif firâr edüp Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin âsitânesine dahil düşüp pâdişâh varsa almazlar, zor-bâzû ile çıkarayım diyenin eli kurur ve anda olan ulemâ ve meşâyihîn fukarâlar kanlı ve hırsızı ve müflisi vermezler. Ammâ hâkime itâ‘at edüp mestûr olan kâşifler dîvân-ı pâdişâhîye gelüp muhâsebesi görülüp zimmetinde olan mâl-ı pâdişâhîyi edâ edüp hil‘at-ı pâdişâhî ile melbûs olur.

{Der beyân-ı fi‘l-i kubhiyyât-ı Mısır}

Ve kimi müflis ise arıkhânede mahbûs olup işkence ve keserât ve nakşibendeler eder. Ve dîvân-ı Gavrî‘de makaraya çeküp *Allâhümme âfinâ* kollarından berdâr edüp fîl siki ile cellâdlar bu uryân **[Y 158b]** kâşife ol kadar sik çekerler kim *Allâhümme âfinâ* yeyen bilür. Ba‘zı ehl-i edeb âdem hicâbından helâk olur, ba‘zısı halâs olur, mâl [u] mâ-melekin mezâd-ı sultânîde satup kâşifi bir bûriyâ üzre bî-riyâ koyup mâl-ı pâdişâhî[yi] galk(?) ederler. Eğer vezîr-i Mısır merhamet ederse yine sene-i âtiye içün hil‘at geydirüp mansıbın

mukarrer edüp mesrûr [u] şâd olur.

Ammâ altı ay kâmil Nîl kesiminden vilâyet deryâ olup kâşifler altı ay menâsıblarına gidemeyüp gemiler ile kayasalar ile kâyimmakâm beşer altışar yüz âdem ile hükm [ü] hükümât eder. Ammâ ol mahalde cemî‘i fellâhîn yedi başlı ejder-i heft-sere dönerler. İşleri ve gücleri yok ve yerde zirâ‘at olunmuş mâlları yok ve aşkıyâları çok. Nobuduna tükürüp vilâyetden vilâyete hırsızlığa gidüp beledleri nehb [ü] gâret ederler. Zîrâ kâşifin yedi bölükden askeri ile olmaduğından kâyimmakâmdan aslâ havf etmeyüp cemî‘i fellâhîn ve Urbân-ı uryân hâkimsiz kaldıklarından baş kaldırup birbirlerinden intikâm almak kasdına sa‘y ederler.

Zîrâ hikmet-i Hudâ bu Mısır’ın fellâh Urbânı Hazret-i Âdem evlâdlarından Hâbil ü Kâbil zamânından berü iki fırkadır. Bir fırkasına Benî Harâm derler, şecî‘ âdemler olur, Kâbilîdir. Ve bir kavmine Benî Cüzâm derler, Hâbilîdir, gâyet mekkâr ve harâmî nâ-bekâr gâret [ü] şikâr kavimdir. Bir yere musallat olsa bu Benî Cüzâm cüzâm zahmeti gibi uyar ulaşır bir pür(?)-marîz-i arîzdir, ammâ gâyet dilâver fetâları vardır. Bunlar Hâbilîdir. Elbette bir köyde cümle Harâm kabîlesidir ve bir köyde cümle Benî Cüzâm kabîlesidir, birbirlerine hasm-ı kavî adû-yı cânîlerdir. Hattâ birbirleri üzre lümûm edüp ya‘nî asker cem‘ edüp karada cisirler sedleri üzre yâhûd kayasa gemiler ile köyleri basup döğüşe döğüşe elbette biri gâlib gelüp mağlûb olanların şeyh [ü] şâbların cümle cıda ve akve ve kılıcdan geçirüp avretlerinin karnın yarup ma‘sûmların çıkarup âteşe yakarlar. Ve avretlerin memelerin kesüp medfûn olan mâlların su’âl ederler, elbette cümle mâlların bulup ve cümle hayvânâtların sürüp beledi âteşe urup ihrâk-bi’n-nâr edüp harâb [u] yebâb, milkin türâb, ahâlîsin kebâb edüp bî-pâk [u] bî-pervâ bu kadar mâl-ı ganâyim ile mevâl türküleri çağırup bir hây hû ile şaka ederek beledlerine giderler. Beled sâhibi köyünün nehb [ü] gâret olup ihrâk olduğundan müflis olur.

Allâhümme âfinâ, Mısır fellâhları kavm-i Fir‘avnî bir alay kavm-i cebbârîn ve anûd, hasûd, fessâk kavimdir, görmeğe muhtâc kavimdirler. Ammâ üç aydan Nîl deryâsı çekilüp balçık kalan yerlere cümle fellâhîn mâlların yere saçup zirâ‘ate başlayup ayakları bağlanır, ol zamân keşşâf ve ümenâ ve mültezimînin yürekleri yağlanır.

Andan **[Y 159a]** cümle keşşâf Kıbtî senesinin Bâbe ve Henûr ayında kendü askeriyle vilâyetin tahtîre ya‘nî ekin ekmeğe gidüp iki aydan yine Mısır’a gelir, andan cemî‘i keşşâf yedi bölükden kânûn-ı Selîm Hânî üzre muhâfazacılar alup her kâşif bin, bin beş yüz atlı asker ile Circe hâkimi vilâyetlere çıkup menâsıblarına mutasarrıf olurlar. Ve cemî‘i mültezimîn dahi murâdı üzre **[Q 217b]** Rûm yiğitlerinden kırkar ellişer ve yüzer nâmdâr ve fetâ yiğitler yazup köğlerin zabt edüp hükm [ü] hükûmet ederler. Artık kâyimmakâmlar ve yedi ocak izniyle ta‘yîn olan müsellimlerin hükmü cârî değildir, hükm [ü] hükûmât cümle kâşiflerindir. Ve Nîl tuğyânında isyân edüp kurâ ve kasabâtları nehb [ü] gâret edenleri zemîni götüren gâv-ı ahmer boynuzunda pinhân olmuşsa bir tedbîr-i ahsen ile sayd edüp eşedd-i ukûbet ile cümle refîklerin *alâ mehil* söylede söylede cümlesin ele getirüp hayâtlarında derilerin yüzüp ellerin ve ayakların kırup cümle **[P 214b]** nehb [ü] gâret olan mâlları tahsîl edüp cümlesin ıslâh-ı âlem içün katl edüp,

Der vasf-ı cür’et-i kavm-i cebbârîn-i Mısır

Garâbet bu kim kaçan kim Mısır fellâhînin bir harâmî ve mansarı bir takrîb ile kâşiflerin

eline girüp katl edeceği mahalde ol harâmî kâşife iki üç kîse mâl verüp,

“Beni buğ edüp alay ile dîvân-ı Mısır‘a çıkar,” deyü ricâ eder.

Derhâl kâşif kîseleri alup ricâsın kabûl edüp ol harâmîyi cellâdlar meydân-ı siyâsete getirüp çarmîha gerüp hayâtda iken arkasından derilerin göğsüne ve göğsünden derilerin arkasına yüzerken kendüsü tütün içüp mevâl murabba‘ları çağırup kendünün âdemleri kırdığın ve basdığın ve asdığın medh edüp bir kerre âh demeden cellâdlar ellerin ve ayakların kırup ba‘dehu bütün derisin yüzüp saman doldurup lâşe-i murdârın alay ile dîvân-ı Mısır’a, filân harâmîdir, deyü libâslar ile ata bindirüp Mısır’a götürürler, garîb temâşâdır.

Bu tertîb üzre gökde uçan yerde gezen deryâda yüzenden mâl-ı pâdişâhîyi tahsîl edüp paşaya teslîm edüp hazîne-i sultânî bağlanır. Ammâ bu kadar mâl-ı pâdişâhî fellâh re‘âyâdan hâsıl olur, başı açık yalın ayak bir abâ şâl içindedir, ammâ mâlları çokdur, gâyet Ferhâd-vâr çalışır, fellâhlar ve mellâhlardır. Zîrâ Cenâb-ı İzzet hâk-i Mısır’a rahmet nazarıyla nazar etdüğinden altun biter derler. Hakkâ ki altun biter dedikleri gerçekdir, zîrâ hakkında kelâm-ı ekâbir vardır:

“Nîlühâ acebün ve arzuhâ zehebün ve-hiye li-men galebe”

buyurmuşlardır.

Hakkâ ki Mısır’a kim gâlib olursa ol hâkim olurdu. Hazret-i Yûsuf’dan berü tegallüben zabt ederler selâtînleri hasîb ü nesîb değillerdir, halkı ehl-i meskenet değildir, cümle askerî tâ’ifesi isyân [u] tuğyân üzre olup **[Y 159b]** zor-bâzû ile tağallüben hâkim olur. Ve hâk-i Mısır’da altun biter, dediklerinin aslı bir kîle hubûb zer‘ ederler, yigirmi kîle mâl biter, fürûht edüp altun eder.

Ve bu Nîl suyunun ve baklasının hâssasındandır ki suyundan üç sene içen eğer Rûm âdemi dahi olursa bî-rahim ve cebbâr olur. Ve zenânesi gâyet mahbûb olup kalîlü‘l-edeb ve kalîlü‘l-hayâ olur. Ve atları Nîl suyun nûş edüp şerrânî ve batrân olup Katıyye ve Ümmü‘l-Hasan çölün çıkup değme hâliyle bir gayrı diyâra varmaz, ammâ hımârı gâyet müdrik ve mu‘allem ve yorgadır.

Ve Nîl’in cemî‘i arkları ve halîc ve tur‘aların cerf eden ya‘nî tathîr eden sığırları Adana câmûsu kadar iri sığırlardır, gâyet cefâkârdırlar. Cümle Mısır hâkini niçe kerre yüz bin sığırlar ile selef keheneleri kol kol handak handak cürâfalar ile ya‘nî bir nevi‘ kızak sandıklar ile toprağın taşıyup halîcler kazmışlardır kim görmeğe muhtâcdır.

Der vasf-ı ism-i şuhûr be-lisân-ı Kıbtî

Bu Nîl-i mübâreki selef hukemâ ve keheneleri ilm-i hendese ile böyle tertîb edüp Nîl hâki dahi yılda dörd gûne libâs geyüp on iki ayı dörd kısma munkasım edüp her kısmın üçer ay tarh edüp on iki şehr olur.

Fasl-ı evvel: Evvelâ Kıbtî lisânınca ayların ismi Ebît [Ebîb] ve Meşrî ve Tût. Bu üç aya lisân-ı Arabî‘de Zi’l-ka‘de ve Zilhicce ve Muharrem derler. Bu aylarda ekâlîm-i Mısır’da âdetullâh bunun üstene böyle cârîdir kim *Tût* ayı ki mâh-ı Temmûz’dur, dâ’imdir, şuhûr-ı Arâbî gibi deverânda değildir, bu *Tût*‘da üç ay Nîl-i mübârek deryâ-misâl olup arâzî-i Mısır’ı gark edüp kırmızı libâs geyer. Zîrâ Nîl’in suyu ol mahalde kıpkırmızı çamur

cereyân eder. Ve üç aydan tenezzülde olduğu mahalde bu aylardır.

Fasl-ı sânî: Bâbe ve Henûr [Hetor] ve Keyhek ayları. Lisân-ı Arab'da Safer, Rebî'ü'l-evvel, Rebî'ü'l-âhir aylarıdır. Cümle arâzî-i Mısır'dan Nîl çekilüp çamur-ı siyâh müşk [ü] anber-i hâm-misâl bir yıllık yoldan gelmiş cüllâb-misâl süzülmüş yed-i kudret ile tahmîr olunmuş akrabâmız olan tîn-i Âdem üzre re'âyâ vü berâyâ zirâ'at etmeğe mübâşeret edüp bu mahalde arz-ı Mısır siyâh hil'at-ı Abbâsî geyerler. Ve cümle dihkânîlerin ekdikleri bersîm ta'bîr etdükleri tohum-ı bersîm bir gecede bi-emrillâh bir karış âşikâre olup hayvânât bağlarlar. Yonca gibi bir giyâhâtdır, hayvânâta gâyet nâfi' olup semîn ü cesîm eder. Hâk-i Mısır eğninden hırka-i peşmîne-i Abbâsî'sin çıkarup sebz-elvân yeşil zümürrüd-vâr kabâların geyüp tâze cüvân olup cemî'i devâbât ve benî âdem tâze cân bulur. Bu mahalde Rûm'da kış kıyâmet iken Mısır'da tâze bahâr olup atlar çayıra çıkar.

Fasl-ı sâlis bu aylardır: Tûbe ve İmşîr ve Bermehân. bu aylara lisân-ı Arabda Cemâziye'l-evvel **[Y 160a]** ve Cemâziye'l-âhir ve Receb ayları derler. Hâk-i Mısır yeşil dühâvî katîfe câmesin çıkarup sarı za'ferân-misâl hil'at-ı fâhireler geyüp zeheb-i hâlis-misâl altun olup cemî'i giyâhât [u] nebâtâtı kehrübâ-vâr olup vakt-i hırmen olur.

Ve bu mahalde Mısır'ın on iki Mısır hazînesi mâl-ı pâdişâhîsi ve gayrı evkâf hazîneleri hâsıl olup hasad vakti olur.

Fasl-ı râbi': Lisân-ı Kıbtî'de Bermûdî ve Beşnes ve Bûdine, ya'nî şehr-i Şa'bân ve Ramazân ve Şevvâl aylarıdır. Bu üç ayda hasad kalkup yine zemîn saru altun-misâl olup *Nîlühâ aceb ve arzuhâ zeheb* kelâmı yerin bulup cemî'i devâbâtları bu kurâlarda curun ya'nî hırmen yerlerine koyverüp cümle giyâhâtın hayvânât tenâvül edüp yine arz-ı Mısır üç ay siyâh Abbâsî hırkalar geyüp yine Nîl nazar-ı âdetullâh böyle cârî olup dâ'imü'd-dehr inkırâzu'd-devrân böyledir. Aceb hikmet-i Hudâ'dır, dehr-i denî böyle deverân etmededir, ammâ deverân eden bizim aylarımızdır, yohsa Kıbtî ayları sâbitedir.

Elhâsıl hâl-i ahvâl-i dünyâ böyledir. Ekâlîm-i Mısır'ın bir iklîme müşâbeheti yokdur. Yaz ve kış kuzusu ikişer kerre hâsıl olur ve sebzevâtı ve meyvesi biri biri ardı sıra hâsıl olur. Aceb sun'-ı Hudâ memleketdir.

{Der beyân-ı mazarrât-ı âb-ı Nîl}

Ve bu Nîl hakkında niçe kîl ü kâl olmuşdur, ammâ hadîs-i şerîf mazmûnunca ale'l-ittifâk cennet nehirlerinden bir nehirdir, demişler. Hakkâ ki mâ-i cennet'dir. Bu Nîl-i mübârekde olan lezzet meğer Erzurûm'un kal'asında Cennet bunarı suyu ola, yâhûd İslâmbol'da Kırkçeşme zülâli ola. Ammâ Nîl tulû' etdüği yerden beri gelince gayrı nehirler kendüye mahlût olmaz, olursa yine kendüden müteferrik nehirler vardır, anlar munsab olur, deyü cemî'i tevârîhlerde ve hey'etlerde mastûrdur. Lâkin tabî'atı kabz üzre balgamîdir. Ve nokta Nîl'e düşüp taşmağa başladuğı mahal yeşil cereyân eder. Kâmil bir ay böyledir. Sâhib-i tabî'at olan kimesne ol mahallerde ihtirâz edüp Nîl'den içmemek gerek. İçerse âb-ı rakîk ya'nî bardaklardan damlayup sakız ile kaynadup içmek gerek. Yâhûd Mısır'ın cânib-i şarkında iki sâ'at ba'îd Ayn-ı Şems şehri kurbunda Hazret-i Îsâ'nın vâlidesi Meryem Ana ile kazduğı kuyuya Matariyye derler, andan su getürdüp içmek gerek, bir âb-ı hayât nâfi' ve mu'cize-i Îsâ bir mâ-i cân-fezâ sudur.

Ve bu Nîl bir ay yeşil cereyân edüp muzır olmasının aslı oldur kim sene-i sâbıkdan halîc

ve tur‘a ve buhayrelerde yıllamış sular vardır, şiddet-i hârda zehirnâk mahlûkât haşerât ve akreb ve yılan ve çıyan ve kepçe kuyruk misilli mesmûm mahlûklardan ölüp kalmış kurdlanmış ve müsta‘mel olmuş niçe bin buhayrelere **[Y 160b]** Nîl-i cedîd girüp dâhil olunca cümle zehirnâk suları sürüp çıkarup Mısır’a cereyân etdikde Nîl-i mübârek yemyeşil akar. Andan nûş edenlerin elbette yâ ayağı tulum gibi şişer yâhûd bedeninde ur olur yâhûd hayâsı debe olup ol mahalde hâtûnu gebe olur, mütevellid olan ma‘sûm cüzâm olur. Pek ihtirâz lâzımdır, bir ay sebîllerden âb-ı hayât sular içmek gerekdir.

Ve âb-ı Nîl ata ve avrete gâyet nâfi‘dir. Lâkin Ferâ‘ine memleketi olmak ile âb [u] hevâsının hükmü halkı cebbâr ve mütekebbir olur ve sehel zamânda hâlleri mükedder olur. Devletleri ber-devâm değildir, zîrâ ma‘îşetlerine vakfullâh karışmışdır. Ve Nîl’in niçe hâssası var, ammâ **[Q 218a] [P 215a]** bununla iktifâ etdik.

el-Faslu’s-sâbi‘ ve erba‘în
Nîl içinde hâsıl olan hayvânâtları ve hâssaların beyân eder

Evvelâ Nîl içinde niçe bin elvân mâhîler vardır. Ammâ cümleden timsâh derler bir mehîb ve ziyânkâr hayvândır kim Rûm’da hâsıl olur bir gûne kertenkele ve keler ve vezaka ta‘bîr ederler üç nev‘a hayvânlar var, bu timsâh dahi hemân ayniyle anlara müşâbeheti vardır. Dörd ayağı ve kuyruğu vardır. Lisân-ı Arab’da ana timsâh derler, lisân-ı Fârisîde neheng derler, Türkîde luy derler, lisân-ı Moğolî‘de selkun derler, vilâyet-i Nûbe’de vûlî derler, vilâyet-i Ulvî‘de şûnşâr derler, mel‘ûn mahlûkdur. Ammâ bu timsâhın kaddi on beş arşın tavîl olur.

Ve arkası pul pul olup âlet-i harbden tüfeng dahi kâr etmez, illâ koltuğu altı gâyet yumuşakdır, gûyâ kim kulak şahmesi gibi terdir, andan ururlar, yâhûd kellesine dirhemli tüfeng isâbet ederse mürd olur.

Hâssa: Ve sayyâdlar yağın alup şiddet-i hârda insânın bedeninde olan sızı yerlerine sürseler bi-emrillâh def‘ olur. Ve cemî‘i hayvânâtın alt çenesi oynar, bunun üst çenesi açılır kapanır, alt çenesi aslâ hareket etmez. Ve üst çenesinde altmış dişi vardır, alt çenesinde kırk dişi vardır. Ve alt çenesinde iki uzun dişi vardır, üst çenesinde burnunun delikleri yanında iki delik vardır, ol iki uzun dişler alt çenesinden üst çenesi deliklerinden taşra çıkar. Ammâ hakîr im‘ân-ı nazar ile nazar etdim, küçüklerinde ol dişler yokdur, ammâ büyüklerinde tîğ-ı Dahhâk’dan nişân verir iki büyük dişleri alt çenesi ucundadır. Nîl kenârında koyun kuzu ve âdem ve at ve sığır ve deve su içerken sine sine gelüp ibtidâ kuyruğuyla çarpup urduğu hayvânı Nîl’e çeküp amân vermeyüp götürür, ammâ âdemi koyunu amân vermeyüp bir demde yudar.

Hikmet-i Hudâ dübürü yokdur. Takâzâ-yı hâceti oldukda Nîl’den taşra çıkup cezîrelerde deverân eder. Bi-emr-i Hudâ sâhil-i Nîl’de pervâz eder bir nev‘a alaca tuyûr vardır, Rûm’da ördek **[Y 161a]** gibi ayakları kısa minkârlı ve nâhunlu bir kuşdur, hemân hümâvâr pervâz ederken timsâhı cezîrelerde görüp karakulak arslan yanına nice gelirse bu kuş dahi timsâhın yanına gelüp bir iki cünbüş ü hareket eder. Bi-emrillâh timsâh ol kuşu görünce safâ eder. Ba‘zı timsâhın takâzâ-yı hâceti gelmemişdir, cezîrelerde eşiyle seyrân ederken mezkûr kuşun karnı acığup timsâhın burnun kakalayarak hâh-nâ-hâh timsâhın ağzın açdırır. Ba‘zı timsâh kendi açup mezkûr kuş timsâhın ağzından içeri girüp tâ karnına varup muzahrafâtı depe depe eşe eşe emek çeküp mel‘ûnun necâsetin ağzına getürdükde hemân

timsâh gâr-ı yetîmân misâl ağzın açup cümle muzahrafâtın mezkûr kuş taşra çıkarup timsâh safâ eder. Ol kuş dahi muzahrafâtı içre kurdlar bulup tenâvül edüp def‘-i cû‘ eder. Hem kendüye nafaka hâsıl eder, hem timsâhı sıkletden halâs eder, aceb hikmetdir.

Darb-ı meseldir kim saksağan tanayı sevmeğine bitlemez, arkasında kurdun ve okrayasın bulup yemek içün tanayı bitler, dedikleri gibi bu kuş dahi timsâha eyle hizmet eder. Ba‘zı kuş kendüye yarar nevâle bulmayup yine timsâhın karnına girüp bir hayli muzahrafât dahi çıkarır, ammâ timsâh yine yudarken kuşu dahi bile yudar, hemân ol murg timsâhın ağzına gelüp hikmet-i Hudâ kuşun tepesinde bir sivri kemiği vardır, ol kuş darılup timsâhın demâğına ol kuş tepesindeki sivri kemiği birkaç kerre urup timsâh acısından ejder-misâl ağzın açup kuş taşra gider. Bir hikmet-i garîbe ve acîbedir kim dübürü olmayup her timsâha birer huddâm tuyûr ta‘yîn etmişdir. *Yef‘alullâhu mâ yeşâu bi-kudretih.* [156]

Ve mine’l-acîbe: Bu timsâh Nîl-i mübârekin ejderhâsıdır. Cümle mahlûk andan havf edüp cümlesin ekl eder. Nîl içinde andan çâpük, andan şedîd hayvân yokdur. Ammâ karada gâyet batîdir, zîrâ elleri ve ayakları kısadır, karnı yere sürünüp kendi cüst [ü] çâpük hareket edemez ve çok gezemez. Ve taşrada üç günden ziyâde duramaz, hemân mürd olur.

Timsâhın adû-yı cânın beyân eder

Ammâ böyle bir ejderhâya Cenâb-ı İzzet bir sebeb-i mevt halk etmiş. Rûm’da gelincik derler dörd ayaklı mûşa hasım bir hayvândır, hemân ana benzer tüğlü bir hayvândır. Nîl içinde olur, timsâh gibi karada dahi tavattun eder, karaya çıkup cezîrelerde rimâl-i rakîk içre sürüne sürüne gezüp timsâhı arar, zîrâ gâyetü‘l-gâye timsâha hasımdır. Ve timsâhın muzahrafâtın çıkaran kuşu dahi sayd eder bir küçük gelincikdir. Hemân timsâh takâzâ-yı hâcete taşra çıkup gezerken bu gelincik kum üzre yürüyerek timsâhın yanına varup **[Y 161b]** timsâh anı görmez. Zîrâ bi-emri Hudâ timsâhın gözleri tepesindedir ve gerdânı yokdur, yekpâre pîl-tendir, sağa ve sola karada yere bakamaz. Kaçan mezkûr kuş timsâha def‘-i cû‘ içün hizmet etmeğe geldikde timsâh ağzın açup kuş içeri girince bu gelincik dahi pertâb edüp timsâhın ağzından içeri girince azamet-i Hudâ timsâh-ı bî-cenâh-ı pür-günâh sad lek âh ederek kendüyi yerden yere urup cân havliyle kendüyi Nîl’e urur.

Hattâ İsvân şehrinden gemi ile gelirken bir timsâh-ı azîm Nîl’i deryâ-misâl temevvücledüp berg-i hatîf gibi Nîl içre sağa ve sola katı yaydan ok çıkar gibi çıkup şinâverlik edüp ağzından Nîl suyu minâre kaddi havaya çıkar. Hakîr mellâhımıza eyitdim:

“Ya Hacı Reşîd! Bu timsâh niçün böyle eder” deyü su’âl etdim.

“Ya sultânım, kendüden büyük elbette bir timsâh anı kovar” dedi.

“Ya ol görünmez-e!” dedim.

“Ey, imdi eşini arar” derken hemân timsâh bizim geminin yanına gelüp memâliklerime,

“Bire vurun kurşumu” dedim.

Bir iki kurşum atdılar, te’sîr etmeyüp âhir Nîl’in cânib-i garbîsine çıkup pur patır edüp renc [ü] anâ çekerek ol bayıra tırmaşup kaldı. Biz dahi ardı sıra gemiyle varup taşra çıkup temâşâ ederken timsâhın ağzından bir gelincik çıkup seğirderek Nîl’e kaçdı. Timsâh orada mürd oldu, kaddi kâmil otuz iki ayak idi.

Kırk elli ayak kaddi olur timsâhın vardır. Hakkâ bu İsne ve İsvân vilâyetlerinde olan mefret timsâh Nîl'in gayrı yerinde yokdur. Hattâ Hafîr-i Kebîr derler bir kal'a vardır, Fûncistân melikinin vezîri mesâbesinde Kör Hüseyin Beğ'in kal'asıdır, ol kal'anın kapusuna demir yerine bir timsâh-ı azîmin derisin kapu kanadına üçer vukiyye demir mismârlar ile mıhlamışlar. Başı ve kuyruğu yokdur, hemân gevdesi derisidir. Hakîr kasden zirâ' ile ölçdürdüm; on dörd zirâ' kaddi ve yedi zirâ' arzı idi. Ben ta'accüb etdim, ba'zı Fûncistân ihtiyârları dahi mefretleri olur, dediler.

{Ammâ timsâhın bir hasmı dahi Nîl atıdır. Nûbe diyârında ve Berberistân vilâyetinin Donkalâ şehri hudûdlarında Nîl atı çok olmağile ol diyârlarda timsâh azdır. Ammâ Nûbe diyârında timsâhın ismine vûlî derler ve Ulvî vilâyetlerinde şûşâr derler.}

Ve mine'l-garâ'ib

Bu timsâh eşi ile cezîrelere çıkup cimâ' murâd edindikde dişisin arkası üzerine yatırup cimâ' ederken ba'zı Arab tâ'ifesi belsovukluğu marazına mübtelâ olup anın def'iyçün yâhûd nefs-i emmâresiyçün mezkûr herîf kendüyi rimâl ve çengelistân içinde pinhân edüp dahi timsâh cimâ' etmeden dişisi arkası üzre yatırken herîf kemîngâhdan zâhir olup bir na'ra haykırınca timsâhın erkeği firâr edüp **[Y 162a]** kendüyi Nîl'e atup halâs olur. Lâkin dişisi arkası üzre kaskatı kalır, gûyâ kaplıbağa gibi kalır, aslâ harekete iktidârı olmaz. Zîrâ elleri kısacıkdır, mahâreti suda kuyruğuyla ve ağzıyladır. Tâ ki erkeği cimâ' edüp dişisin sırtı üstünden döndürmeyince hâli üzre kalır ve kıç **[Q 218b]** ayaklarından aşağı ferci kalır. Cimâ' murâd edinen melâ'în timsâhın kıç ayakların kum ile örter ve kuyruğu üzre dahi hayli kum yığar, ba'dehu havf [u] haşyetsiz fi'il-i şenî'a mübâşeret eder, *ne'ûzu billâh.*

Ammâ cimâ'ından lezzet alan fa'âl-i la'în yemîn edüp bikr-i nâ-şüküfte cimâ'ından lezîzdir, deyü medh edüp gâyet şiddet-i hârı vardır ve her cimâ'ı bikriyyet üzredir, al kan nâzil olurdu, der.

Ve cimâ' edenin bir hafta avret yerinde misk râyihası âdemin demâğın mu'attar edüp bir hafta zâ'il olmaz.

Ve ferci cevârî-i Habeşe ferci gibi beyâz hıtâyî fercdir, **[P 215b]** derler ve gerçekdir. Circe hâkimi Özbek Beğ'e birin getirdiler, dişi idi, hemân tahrîr etdiğimiz gibi bir müdevver küsamı var idi. Ve bu timsâhın eyle münakkaş u müzeyyen zahrı var idi kim gûyâ hayvân-ı nakş-ı bûkalemûn idi.

{Ve mine'l-acâyib mahlûk-ı Nîl şeyhü'l-bahr ya'nî cisi cinnî derler, benî âdem sıfatlı sakalı ve kaba üzre(?) [yerde?] vücûdu balıkdır. Mısır ile îcâ ibhâ olur, ammâ mekân dutdu(?) kalur dându(?) olur.}

Hikâyet-i garâyib-i timsâh-ı Nîl

Hattâ hakîr Şellâl diyârın geşt [ü] güzâr ederken esnâ-yı kelâmda bu timsâh sadedi açıldı. Hâne sâhibimiz Ebû Ceddullâh derler bir şeyh-i kebîr ve feleğin germ [ü] serdin çekmiş yârândan bir kimesne idi, ol hikâyet eder:

"Âlem-i fetâlığımda Nîl'de benim bir timsâhım var idi, dişi idi. Ol asırda şebeke ile balık sayd edüp kifâflanırdım. Ba'zı iri balıkları sayd edüp başka kordum. Bir gün bu timsâh şinâverlik ederek ubûr etdi, ammâ gâyet müzeyyen mahbûb timsâh idi. Hemân

sayd etdiğim semekelerden bir kaçının başların üzüp bu timsâha atdım, ekl etdi ve gitdi. Netîce-i kelâm birkaç gün bu hâl üzre gidüp geldi, her gün bu gûne balık verirdim.

Bir gün karaya bî-pâk [ü] bî-pervâ çıkup reftâr ederek kuyruğun kaldırarak sırtı üstüne yatdı. Benim hâtırımdadır kim bizim Arab tâ'ifesi timsâh ile cimâ' eder. Hemân ben dahi etek der-meyân edüp bir kerre vardım. Safâ-yı hâtırımdan aklım başımdan gitdi. Ba'dehu elime nobutu alup timsâhın arkası ile kum mâbeynine nobutu sokup bir cânibe durdum. Oynayarak gidüp bana bakarak Nîl'e girüp ol kadar oynadı kim divâne oldu", der.

"Üç sene kâmil bununla geçindim. Cümle şellâl'de olan aşîretim bilirlerdi. Bir gün ben varmasam beni arardı, ammâ sâ'ir timsâhlar havfinden Nîl kenârına varamaz oldum. Her bâr bu benim timsâhım Nîl kenârına gelse zebât gibi bir râyiha-i tayyibeli bir yağ **[Y 162b]** Nîl kenârına yayılırdı. Alup bir saksıya doldurup onar guruşa üç yıla dak satardım", der.

"Hikmet-i Hudâ bir gün Nîl cezîrelerinden bir cezîreye vardım. Hemân benim timsâhım ardım sıra gelüp cezîreye çıkdı ve biraz gezüp yuvarlandı ve cân teslîm etdi. Anı gördüm, karanlık olup yine fî'l-hâl zulemât gidüp benim timsâhımın başı ve gevdesi bir pençe-i âfitâb kız çehresi kim aklım gitdi. Ammâ ayakları ve ferci yine timsâh ferci idi. Meğer Künûz Urbânı şeyhinin kızı olduğu sâbit olup sihrile timsâh olup bi-emri Hudâ hâlet-i nez'de sihir bâtıl olup yine ke'l-evvel hilkati üzre rûh teslîm edüp cümle halk ile ol cezîrede defn etdik" deyü nakl eyledi.

Ve ahâlî-i vilâyetden ba'zı kimesneler hâzır idiler,

"Belî, böyle oldu" deyü şehâdet eylediler. Zîrâ ol diyârda timsâh ile cimâ' eylemek ve timsâh katl edüp derilerin kapularına mıhlamak ayıb değildir ve yiğitlikdir. Ve timsâh ile ceng etmeyen fetâ değildir.

Anların mâbeynlerinde başka mübâhaseleri var, timsâh katl edene ve fîl öldürene kız verirler. Zîrâ timsâh ol diyârlarda ejderdir ve gâyet muzırdır, âdem ve hayvânât su içerken ve sıbyânlar Nîl kenârında şinâverlik ederken kapar, gâyet ziyânkâr mel'ûndur.

Ve bu diyâr halkının timsâh ile cimâ' etmelerinin aslı oldur kim ekseriyyâ halkının belleri gevşekdir, sık sık belsovukluğuna mübtelâlardır, anı def' içün cimâ' edüp hakîkatü'l-hâl cimâ' edüp halâs olurlar. Ba'zısı timsâh cimâ' etmeği irtikâb etmeyüp siyâh Habeşe câriye vata' edüp halâs olur. Habeşenin dahi ol kadar şiddet-i harâreti olup cezzâb olduğundan vücûd-ı insânda menî ve gayrı eşyâdan bir şey komayup cezb eder.

{Tılısmât-ı mikyâs berây-ı timsâh

Ümmü'l-kıyâs'ın sebeb-i tesmiyesi hakkında efvâh-ı nâsda şâyi' niçe kaviller vardır. Bir kavilde bir pâdişâhın Mikyâs nâmında bir pençe-i âfitâb kızı var idi. Hikmet-i Hudâ ol kız sâhil-i Nîl'de şinâverlik ederken bir timsâh kızı kapup götürdüğü pâdişâha mün'akis olup pâdişâh âh vâh derken hikmet-i Hudâ ol mahalde kibâr-ı evliyâullâhdan şeyh Ebûbekr-i Batrinî hazretleri bulunup kızın halâsıyçün du'â edüp bi-emrillâh timsâh kızı sâlimen yine ol mahalle bırağup kız halâs olur. Pâdişâh dahi şâd olup ol mahalle bu kasrı binâ edüp ismini kızın nâmıyla Ümmü'l-kıyâs korlar, sebeb-i tesmiyesi oldur.

Ba'dehu şeyh Batrinî hazretleri mermerden bir timsâl-i timsâh etdirüp Ümmü'l-kıyâs

havuzu altına ol mermerden timsâh sûretine bir vakf-ı a‘zam konup anda defn eder. Hâlâ ol zamândan berü timsâh bu Ümmü‘l-kıyâs’dan **[Y 163a]** aşağı geçse hemân arkası altına gelüp kenâra çıkınca depelerler. Anıniçün Mısır’dan aşağı aslâ timsâh yokdur, *ve’s-selâm*.}

Hikmet-i Hudâ ve hâssa-i timsâh

Timsâh eşi ile karada cimâ‘ edüp dişisi yumurtlar, devekuşu yumurtası kadar olur, lâkin müdevver değildir, sürâhîce ve münakkaşdır. Dişisi yumurtasın kum içine gömüp yine Nîl’e gider, her gün gelüp nazar eder. Ba‘zısı taşrada kalup şiddet-i hârdan yumurtanın içinde beyâzı pişer, sarısından kırkıncı günde sakankûr hâsıl olur. Ammâ timsâhın kum içinde kalan beyzalarından bi-emrillâh timsâh hâsıl olur. Timsâhın demâğında bir zar perdesi hâsıl olup Nîl içinde gezmeğe müsta‘id olur, ammâ sakankûrda ol zar bitmeyüp karada kalırlar.

Ve timsâhın on, on iki yumurtası olur, kimi timsâh ve kimi sakankûr olur. Ammâ bu sakankûr Nîl’e girüp yine çıkar, Nîl’de tavattun edemez. Hukemâ buna sakankûr-ı mâhî derler. Ammâ bu sakankûrdan hâsıl olanlar, sakankûr-ı berrî derler, aslâ Nîl’e girmek değil, ömründe su içmez, rimâlistân ve çölistânlarda olur. Hukemâ gâyetü‘l-gâye nef‘in yazmışlardır.

Hâssa-i sakankûr

Hikmet-i sun‘-ı Girdigâr erkeğinin iki hâyası olur ve dişisinin iki ferci olur. Sağ yanındaki fercinden sâdır olan sakankûr olur, sol fercinden tulû‘ eden keler olur. *Yahlukullâhu mâ yeşâu ve yehtâr.*

Bir âdem cimâ‘a takviyet içün bu sakankûru sayd edüp başın ve kuyruğun tiryâk-ı fârûk yılanı gibi kesüp yabana atup gevdesin gölgede kurudup bir miskâl-i Mısrî ya‘nî bir altun ağırı sakankûr etinden ve iki miskâl siyâh üzüm ile havânda sahk edüp aç karnına yese, ol gece on câriyesi var ise de pehlivânlık edüp güleşüp cümlesin altına alup yene ve hâtırların hoş ede. Böyle mukavvîdir.

Te’sîr-i helâk: Ammâ sakankûr bir âdemi ısırsa ol âdem derhâl suya girse halâs olur ve sakankûr ölür, ammâ eğer sakankûr evvel suya girirse sokduğu âdem helâk olup sakankûr halâs olur. Hemân sokulan âdem ol ân suya girmek gerek.

Esb-i Nîl

şellâlâtdan yukaru Nûbe vilâyeti derler, anda Nîl atı olur, gâyet mefret hayvândır. Gûyâ atdır, ammâ yelesi ve kuyruğu gâyet çokdur. Karada çok seyrân edüp bir sıklet görse, Nîl’e firâr eder. Ve karada ta‘ayyüş edüp on at kadar yeyüp tarlaları harâb eder. Ve ba‘zı kısraklara aşup kulunu hâsıl olup karada kalır. Gâyet mahbûb heyet-i mecmû‘a olur, ammâ sâ’ir atlar gibi cefâya tahammül etmez, ammâ yine binilir.

Hattâ Kûs hâkimi Alî Kâşif’in **[Y 163b]** bir Nîl atı oğlu var idi. İki yaşında iken bir gün Nîl kenârında bir mastabada cümle ağavâtlar ile cirid oynayup zevk [u] safâda iken sâhil-i Nîl’de bir at süheyli zâhir olup cümle atlarımız ol tarafa müteveccih olup kulakların dikdiler. Hemân sâ‘at bir süheyl-i ra‘dvâr dahi istimâ‘ olunca Nîl atı oğlu iki ayak üzre kalkup licâmıyla kavvâsın elinden rehâ bulup eğeriyle ve rahtıyla seğirdüp kendüyi Nîl’e urunca cirid meydânında olan atlılar akîbine düşüp vardılar. Ammâ kulun Nîl’e girüp gâ’ib

oldu, bir zamândan yine taşra çıkup burnundan kanlar akarak Nîl'in karşı tarafına çıkdı. Hemân **[P 216a]** ardı sıra dâbbetü'l-arza benzer bir dâbbetü'l-mâ Nîl'den taşra çıkup tayın ardı sıra kovarak ısırarak tayı yine Nîl'e kovdu. Tay ile ikisi gâ'ib olup tay ol sâ'at yine taşra Nîl yüzüne çıkup şinâverlik ederek Nîl toparlayup aşağı cereyân **[Q 219a]** eder.

Hemân beri tarafdan birkaç fedâyî kavvâslar uryânen kendüleri Nîl'e atup der-akab taya yetişüp bizden tarafa çıkardılar. Taşra çıkınca bir hayli cünbüş eyledi.

Derhâl ardı sıra Nîl atı çıktı ve ol kadar kurşum urdular kim hâceti olmayup yine Nîl'e girüp gâ'ib oldu. Üçüncü gün leşi Kınâ şehrinde kenâra çıkmış gördüler.

Ammâ hakîr bu temâşâyı müddet-i ömrümde görmemiş idim. Ol diyârda Nîl atı gâyet çok olur.

Evsâf-ı tetimme-i Nîl atı

Gâyet şecî' at olmağile Nîl içre timsâh ile ceng-i azîm edüp timsâha galebe eder. Ve at olduğu yerde timsâh tavattun edemez. Gerçi kara atlarına müşâbihdir, ammâ kuyruğu gâyet rakîk olup ağavâtlar atlarına bahrî hotaz ederler. Ve kuyruğu sığır kuyruğu gibi uzundur. Ve ön ayaklarının tırnakları çatal olduğundan eti helâldir. Ve vücûdunda tüğleri gûnâ-gûndur. Ammâ bi-emri Hudâ timsâh gibi üst çenesi oynar. Ve küheylân at gibi kişner. Ve derisinden diyâr-ı Nûbe'de ve şehr-i Donkalâ'da kalkan yaparlar, aslâ ok ve kılıc ve gönder ve hışt geçmez, ammâ kurşum geçer. Ve zekerinden kırbac edüp Mısır'da cellâdlar âdemi at sikiyle döğer, *ne'ûzu billâh.*

Hikmet-i Hudâ yine Nîl'de bir balık olur, semek-i ri'âde derler. Her kim dutup yemek isterse ol ân eli kurulur [kıvrılur?], elinden bırağırsa eli yine eyi olur. Anıniçün cümle sayyâdların şebekelerinde çıkdıkça âzâd ederler. İki vukiyye gelir bir sarı balıkdır. Ammâ ba'zı zamân ölüsü karada bulunup **hâssıyyeti** içün alırlar. Başını sarılığa mübtelâ olan veyâ ağrı hastası olan başın götürüp **[Y 164a]** gâhî gâhî koklasa sarılıkdan halâs olur, tevâtür ile meşhûrdur.

Hâssa: Ve başın tuzlayup nısfın er ve nısfın avret misk ile götürseler birbirinden aslâ ayrılmayalar, gâyet mücerrebdir. Ammâ yemeyeler, belki âdem helâk olur.

Ve bu balık iki vukiyye gelir, başı müdevver, yumuşak, tulum gibi bir semiz balıkdır. Kaçan biri sayd olunup ölse, öbür eşi de helâk olur, aceb hikmetdir. Andan,

Hâssa-i diğer: Isıtma dutan âdem ol balığın ölüsün gerdânına bend eylese bi-emrillâh halâs olur.

Hâssa-i diğer: Bir âdem sudâ'a ya'nî baş ağrısına mübtelâ olsa, bu balığı dirice ol başı ağrıyan kimesnenin başı üstüne kosalar, bi-emrillâh halâs olur.

Hâssa-i diğer: Bu balığın etinden ya erde ya avretde bir pâresi olup yanında götürseler birbirine mahabbet edüp tâ ölünce birbirlerinden ayrılmaya. Bu balığın te'sîri sebebiyle niçe bin âdem Sa'îd-i âlî vilâyetinde bir zenâne-i mekkâreye râst pâbend olup kalmışdır.

Bu balığa hût-ı İdrîs dahi derler. Alabalık gibi münakkaş bir balıkdır kim niçe derde devâdır. Kaçan Hazret-i İdrîs bu diyârların halkına ba's olundukda Cenâb-ı Bârî İdrîs'e gökden mâ'ide ya'nî pişmiş balık ve tere gönderüp tenâvül edüp def'-i cû etdikde

kemiklerin Nîl'e atdıkca bu balık halk olurmuş. Andan Hazret-i İdrîs ümmetini bu balığı yemeden men‘ edüp hâssıyyetlerin ümmetlerine bildirdi. İlâ hâze'l-ân mu‘âlece içün isti‘mâl ederler, ammâ yemeğe cür'et edemezler.

Hâssa-i timsâh: Bir âdemi sar‘ ya‘nî dutarık dutup *Allâhümme âfinâ* ol derde mübtelâ olsa, bir timsâhın ciğerin âteşe yakup masrû‘ olan âdemi buhûrlasalar ya‘nî ciğerini dütsü verseler bi-emrillâh ol âdem şifâ bulur.

Hâssa-i diğer: Timsâhın necâseti ağzından çıkar, zîrâ dübürü yokdur, ol necâsetden bir mîl ile ak düşen ve duman düşen göze çekseler, bi-emrillâh şifâ bulur.

Hâssa-i diğer: Timsâh diri iken gözün çıkarup cüzâm zahmetine mübtelâ olan kimesne boynuna assa, bi-emrillâh devâ bulur. Baş bölükbaşı oğlanı Mısır Bâbullûğ'una vara gele, cüzâm zahmetine mübtelâ olup yüzü ve gözü şişüp burnunun orta direği düşüp şâm cinine döneyazdı. Birkaç vukiyye timsâh eti yiyüp ve gözlerin çıkarup yanında taşıyup oğlanın vücûdu mukaşşer beyza döndü. Bu hakîrin manzûru olmuşdur. Hakîr gulâmdan su'âl etdim, "Vallâh timsâh eti misk gibi kokar", deyü cevâb etdi.

Acîbe-i mudhike: Nîl kelbi derler bir hayvân vardır, hemân zabu ya‘nî sırtlan kurdu gibi alaca **[Y 164b]** tüğlü bir hayvândır, Nîl'de ve berde ta‘ayyüş edüp gezer. Timsâha gâyet hasımdır. Timsâhın yavruların dutup yer. Eğer bu timsâh yavruların yemese Nîl'de timsâhdan geçilmezdi. Ve iri timsâhların koltuğu altına bir kerre girirse, timsâh elinden halâs olmayup hâh-nâ-hâh öldürüp timsâhın ciğerin yer. Gâyet mudhik ve hiyel ü şeytanata mâlik elleri ve ayakları kısa bir mahlûkdur.

Kaçan kim karnı pek acıksa timsâhı bir hîle ile yer kim âdem hayrân olur. Evvelâ timsâh olduğu yerlerde bu kelb Nîl'den taşra çıkup çamura enüp Nîl kenârında güneşe karşu yatır. Timsâh-ı bî-felâh bunu görüp bir şikâr sanup kuyruğuyla çalup alup yudar. Derhâl kelb timsâhın karnında ciğerin yeyüp karnın yarup taşra çıkar, timsâh dahi cân havli ile taşra (–) çıkup helâk olur. Anıniçün sevâhil-i Nîl'de sâkin olan fellâhîn kavmi bu mâ'ü'l-kelbin bir uzvun bile götürüp timsâh şerrinden emîn olurlar.

Ammâ hikmet-i acîbe budur kim kaçan kim bu kelb-i Nîl'i balık avcıları dutup hayâsın kesüp yine (–) kelbi Nîl'e atup âzâd ederler. Zîrâ hayâları ağrı hastalığına ve hummâ-yı muhrikaya taşısalar gâyet nâfi‘dir. Ba‘de zamânin kelb-i mâ hayâsız hayât bulup yine sayyâdlar şebekesine girdikde hemân kelb-i mâ arkası üzre yatup kuyruğun kılup(?) (–) kaldırup sayyâdlara hayâsı olmaduğun gösterir. Sayyâdlar bilirler kim hayâsız kelpdir kim mukaddemâ bir dahi dâma düşmüş, deyü sayyâdlar güle güle ta‘accüb edüp kelbi âzâd ederler. Gâyet müdrik ve mudhik kelb-i şîrîndir, *ve's-selâm*.

Eğer bu Nîl'de olan ecnâs-ı mahlûkâtları gördüğümüz gibi evsâfların tahrîr eylesek bir müdevven olur. Zîrâ Nîl-i mübârek deryâ-misâl bir nehr-i azîmdir. İsvân vilâyetinin cânib-i cenûbunda bilâd-ı Ulve derler bir memleket vardır, ammâ ol kadar amâr değildir, ol diyârın şark cânibinde nehr-i Nîl kenârında Ebvâb derler bir nâhiye vardır, anda Nîl-i mübârek yedi bölük olup cânib-i garbda niçe memleketlere cereyân edüp ray eder, ba‘dehu yine asıl Nîl'e rücû‘ edüp mahlût olur, ammâ her biri bir reng ile gelüp mahlût olur.

Hattâ sene 1083 târîhinde Ebü'l-hayr İbrâhîm Paşa asrında nehr-i Nîl kâmil iki ay

yemyeşil Nîl-i mübârek cereyân edüp sâhib-i tab‘ olanlar içmeğe havf edüp Matariyye’den ve gayrı lezîz sâkıyeler ve sebîllerden nûş etdiler. Ba‘zı ankâ kimesneler sekiz sâ‘at Kalyûb’da Fir‘avn’un vezîri Hâmân’ın bir kuyusu vardır, Bi’r-i Hâmân derler – bir azîm kuyudur, hâlâ on iki yerden sâkıye dollâbları döner bir âb-ı rakîkdir – ba‘zı ten-perver ve server [ü] dilâver **[Y 165a]** kimesnelerin huddâmları Bi’r-i Hâmân’dan su getürüp nûş edüp Nîl’in ol yeşil suyundan içmezler, *ve’s-selâm*.

Bu mahalde dahi Nîl-i mübârekin kat‘ı ve evsâfı ve havâssı ve donanması ve içinde olan haşerâtları ve havâssın ve alayların tamâm edüp gayrı alaylar beyân olunur.

el-Faslu’s-sâmin ve erba‘în
Evsâf-ı üçüncü alay-ı azîm leyle-i rü’ye-i şehr-i Ramazânü‘l-mübârek ya‘nî muhtesib gecesi alayın beyân eder

şehr-i azîm Mısır’ın on iki alay-ı ıydı vardır. Biri dahi bu muhtesib gecesi alay-ı azîmdir ki âşıkân [u] ârifân bu alaya ıyd-ı Nisvân derler. Zîrâ bu gece şehr-i Mısır’da avretin zabt etmek mümkin değildir, elbette ol gece alay temâşâsına giderler. Zîrâ akd-i nikâhda bu gece alaya gitmek şartıyla nikâh olunmuşdur, kânûn-ı Mısrî böyledir. Bir hafta evvel kirâ ile esvâk-ı sultânîde beş on guruşa ve bir guruşa dükkânlar dutmuşlardır yâhûd âşinâları hânelerine gitmişlerdir.

Hâsıl-ı kelâm ba‘zı âdemler ol gece ehline kande idin, deyü su’âl edemez, aceb temâşâdır. Ve cümle halk-ı Mısır ramazân-ı şerîf gecesidir, deyü safâlarından şeb-bük faslı ederler.

Ve bu muhtesib gecesi tâ sabâha dak Mısır’ın cemî‘i çârsû-yı bâzârı küşâde olup niçe kerre yüz bin kanâdîller ile ol gece şehr-i Mısır’ı tezyîn edüp herkes kâlâ-yı metâ‘ıyla rûy-ı dükkânçesin zeyn edüp herkes yârân-ı bâ-safâ ve ma‘şûkıyla muhtesib alayına muntazır olurlar.

Bu alayın ibtidâ sebebi oldur kim (–) (–) asrında ramazân-ı şerîfin gurresi ne güne düşeceğinde şekk [ü] şübheye düşüp cemî‘i ulemâ ve a‘yân ve ümerâ-yı erbâb-ı dîvân âcizmânde kalırlar. Âhirü‘l-emr muhtesib ağa hisâbıdır, deyü şa‘bânü‘l-mu‘azzamın **[Q 219b]** yigirmi tokuzuncu gecesi muhtesib beği kerr ü ferrile Mısır mollâsına gönderüp yevm-i şekden haber alasın, deyü tenbîh etdiler. Muhtesib dahi alayile kadıaskerden şâfi‘ haber alup pâdişâha müjde edüp hâlâ ol zamândan berü Ramazânü‘l-mubârekin gelmesine ta‘zîmen ve tevkîren şe‘âyir-i İslâm içün cemî‘i ibâdullâh şerî‘at kapusuna alay ile varup haber almak (–) (–) berü kânûn olmuşdur. Ve hâlâ eyle bir âyîn kalmışdır kim bu alay-ı şâdumân dahi diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr ü tavsîf olunmaz.

Ve Mısır içre serbest **[P 216b]** hâkimin biri dahi bu gece ve sâ’ir günler muhtesib beğdir. Elinde mutlak emri olmamak ile katl edemez, ammâ cemî‘i esnâfa hükm edüp siyâset ve örf edüp habs ü tecrîm etmeğe kâdirdir.

Evvelâ rü’yâ gecesi **[Y 165b]** olacağı gece ya‘nî ay görünür mü görünmez mi yevm-i şek olacağı gece muhtesib ağa ve subaşı ağa muhteşemâne beşer yüz kendü âdemleri ile at başı berâber subaşıyla köslerin çalarak alay ile Azebler kapusundan içeri girüp ba‘de’l-asr paşaya çıkup dîvân-ı Gavrî‘de paşaya varup buluşdukda yer öpüp sâbit-kadem olur.

Hemân paşa fermân edüp muhtesibin semmûr kürkü üzre bir sîm ve zerdûz kuşaklık hil‘at-ı fâhire geydirüp paşa kendü eliyle selîmîsin muhtesibin başına koyup ve

kendü otağalarından iki mücevher sorguc-ı sultânî muhtesibin başına geçirüp ve,

“Ebvâb-ı şer‘-i Resûl-i mübîne ve mezâhib-i erba‘a(ya) şeyhülislâmlarına {ve kadıasker hazretlerine} bizden selâm eyle. Haberin sıhhatin al kim yarın Ramazân-ı şerîf midir, değil midir, bir hoş haber alup getür” deyü tenbîh eder.

“N’ola” deyüp muhtesib yer öpdükde paşa kethudâsı paşaya eydir:

“Sultânım! Muhtesib kulunuz bu hil‘at-ı fâhire ile bu sorguc-ı sultânîye erzânî gördünüz. *El-ihsân illâ bi’t-tamâm.* Kânûn-ı kadîm üzre sultânımın cemî‘i alay-ı bisâtları ve mataracılar ve tüfengciler ve şâtırlara ve yedekler ve cümle mehterhâne ve cümle ağavât kullarınızı alayına binmeği ricâ eder” deyü paşa kethudâsı yer öpüp ricâ eder. Paşa dahi ricâsın kabûl edüp,

“Var imdi elzem-i levâzımâtından gereği gibi alayın tedârik eyle” deyü fermân edüp muhtesib tekrâr yer öpüp kethudâ ile taşra gider ve muhtesib ile paşa kethudâsı yerine kapucular kethudâsı cümle paşa ağalarına serdâr olup paşadan bir hil‘at-ı fâhire geyüp zemîn bûs edüp gider.

Ardı sıra muhtesib ile yedi bölükden alaya me’mûr olan askerî serdârları dahi birer evsat hil‘atler ile şerefyâb olup anlara paşa:

“Basîret üzre olup bu gece tevâbi‘leriniz bir hoş zabt edin” deyü tenbîh [ü] te’kîd edüp anlar dahi,

“El-emrü emrüküm” deyüp zemîn bûs edüp taşra giderler.

Andan subaşı gelüp dîvdârıyla yer öpüp birer hil‘at-ı fâhireler geyüp bunlara dahi paşa azîm tenbîhler edüp taşra çıkarlar.

Andan sarây meydânında cümle paşa askeri âmâde olup ibtidâ subaşı cellâdları ile yol tathîr ederek alay ile paşa huzûrundan güzer ederler.

Andan alay-ı tatar ve alay-ı deli ve alay-ı gönüllü ve alay-ı çâşnigîrân ve alay-ı kilârcıyân ve alay-ı mehterân-ı hayme ve alay-ı sarrâcân-ı gılmân-ı hâssa ve alay-ı müteferrikagân ve alay-ı vâcibü‘r-re‘âyâ ve alay-ı kapucubaşılar ve paşanın tokuz mücevher eğerli yedekleri ve altun tâslar ile zer-ender-zere müstağrak şâtırları **[Y 166a]** ellerinde teber-i Müslimîleri ile ve muhtesib ağası kapucular kethudâsıyla at başı berâber aynı Mısır vezîri gibi paşanın tokuzar kat mehterhânesin döğerek paşanın huzûrundan ubûr edüp kal‘adan aşağı ener. Ammâ bu alayda tuğ ve sancak ve bayrak ve alem-i Resûlullâh yokdur.

Bu tertîb üzre Bâb-ı Vezîr’den aşağı enüp yedi bölükden ikişer yüz asker gelir, ziyâde gelmez. Zîrâ bunlar askerî tâ’ifesidir, alaydan sonra ihsân alırlar, çok asker gelse anlara bahşîş vermeğe muhtesibin iktidârı yokdur. Ancak yedi bölükden bin dörd yüz âdem pür-silâh mükellef ü müzeyyen asker gelüp paşalı askerinden ileri ibtidâ subaşı ardı sıra iki yüz başı telli ve eli topuzlu asker-i çavuşân, ardı sıra iki yüz gönüllüyân, andan alay-ı tüfengciyân, andan alay-ı Çerkezân, andan alay-ı müteferrikagân, andan alay-ı azebistân, andan alay-ı yeniçeriyândan başı telli zerdûz üsküflü mülâzımânlar, paşa şâtırlarının taşrasından muhtesib beğin yanısıra piyâde ve atlı sipâhiyân ve cündiyân at başı berâber ale’t-tertîb ahşam namâzında Rûmeli meydânında Mahmûd Paşa câmi‘i önüne cümle alay

gelüp tevakkuf edüp mehterhâne dahi âsude-hâl durup muhtesib beğ ve gayrı a‘yân Mahmûdiyye câmi‘inde salât-ı mağribi edâ edüp sehel te’hîr ederler kim leyle-i muzlim mahalli olup muhtesib beğin dest-i hükûmetinde olan cümle ehl-i hıref alayları tamâm ola.

el-Faslu’t-tâsi‘ ve erba‘în
Ümmü Dünyâ Mısır içinde ne kadar esnâfât-ı ehl-i hıref dekâkînleri ve ne kadar neferâtları var ise anı beyân eder

Zîrâ bu zikr olunacak erbâb-ı sûk cümle muhtesib beğin zîr-i hükmünde olmağın ta‘zîmen ve kânûnen bir alay-ı şâdumânî ederler kim gûyâ sûr-ı hümâyûndur. Câmi‘-i Mahmûdiyye’de muhtesib beğ(in) hamd ü senâ edüp esb-i sabâ-reftârına süvâr olunca askerî tâ’ifesinden bir yaylım tüfeng şâdumânîsi olup ve bir nevbet gülbâng-i Muhammedî çekilüp Mısır içi sadâ-yı Allâh Allâh ile pür olup ibtidâ yine alay-ı subaşı yedi yüz elli nobutlu kavvâsları ve bin mikdârı hayyâl Urbânıyla ve üç yüz meş‘ali ile ve Mısır’ın cemî‘i mutrıbân ve çengileri zîr-i hükmünde olmağile niçe yüz sâzendeler ve rakkâs ve çağanabâz ve gûnâ-gûn sâz u söz ile ubûr ederler kim gûyâ ter-i(?) Deccâl’dır kim hây hûydan gûyâ kıyâmet kopar.

Ve subaşı cellâdları kol kol her biri bir tarafda dellâllık edüp,

“Hâzâ vekîlü‘s-sultân vâliyyü‘l-vilâyet, hafizakallâh, illâ yansuru’s-sultân” deyü temâşâya **[Y 166b]** çıkan âdem deryâsına emân-ı Osmân deyü tenbîh ederek gidüp subaşı dahi esbâb-ı ihtişâmıyla gelüp iki yanında sırıklar üzre niçe bin kanâdîlden eşâreler yanında çerâgân olup kırk elli pençe-i âfitâb mehtâb-misâl zırh [u] zireh-külâha müstağrak gulâmları ve ardı sıra dörder kat mehterhâneler ile ubûr ederler. Ammâ bu muhtesib gecesi alayında aslâ a‘yân [u] eşrâf ve ulemâ vü sulehâ ve meşâyih sâdât ve e’imme ve hutebâ ve mollâ ve kudât yokdur, cümlesi sûk-ı sultânîde alay temâşâsına muntazırlardır, yohsa alaya binmeğe me’mûr değillerdir.

Ve ol gece şehir içi sabâha dek eyle çerâğân olur kim leyle-i Kadir olup destûr-ı şâhî olup avret ve oğlan bir yere cem‘ olup ve zurefâ mâbeyninde bu muhtesib alayına “alay-ı dilberân” derler. Zîrâ ol gece şehr-i Mısır içre ne kadar mümtâz [u] müstesnâ güzîde dilberân var ise peder ü mâderinden ve mevlâsından ricâ ile âriyetî esbâb alup zer-ender-zere müstağrak olup küheylân atlar üzre esnâf şeyhlerinin oğulları ve akrabâsızları zî-kıymet mücevher raht ve eğerler üzre semmûr kürkler ile elbette her ehl-i hıref oğlu bir gûne libâslar ile başlarında sorguclar ile mehterhâneleri çalarak ubûr ederler.

Ve ba‘zı ârifân bu alaya alay-ı kaşmerân-ı mudhikân derler.

Hakîkatü‘l-hâl Mısır’ın içinde ne kadar mashara var ise evlerinden çıkup bâzâr içinde gûnâ-gûn şakalar ederler. Ba‘dehu bu subaşı alayından sonra, evvelâ,

Esnâf-ı dihkân, ya‘nî çiftci: İbtidâ bunlardır. Zîrâ cümleden evvel kâr-ı kadîm esnâf-ı zürrâ‘dır. Bilâ-had ve lâ-ad akvâmdır. Pîrleri Hazret-i Âdem’dir. Ve andan,

Esnâf-ı keyyâl, ya‘nî buğday ölçücü: Nefer iki bin.

Esnâf-ı gırbâlât: Bunlar arpa ve buğday çalkarlar. Buğdayı ve arpayı ve mercimeği ve pirinci ve bakla ve nohudu ve dâne-i haşhâş cümle bir yere mahlût olsa tarfeytü‘l-ayn içre birbirinden ayırırlar. Ve gırbâl içre buğday çalkanarak *Lâ ilâhe ilallâh* yazar ve *Bismillâh* ve *yâ Allâh* ve *yâ şâfî* ve *yâ Kâfî* deyu gûnâ-gûn **[P 217a]** esmâlar yazarlar. Dükkânları

yokdur, ammâ cümle bin neferdir, beş yüz[ü] anbâr-ı Yûsuf'da gılâl çalkar, beş yüzü Mısır a'yânına hizmet ederler. **[Q 220a]** Andan,

Esnâf-ı elekciyân: Bunlar elek ve garbul yaparlar. Cümle yüz yetmiş dükkândır ve neferât üç yüzdür. Andan,

Esnâf-ı bâğbân: Mısır içinde iki bin altmış bâğ [u] bostân ve gaytân vardır. Pîrleri Hazret-i İsmâ'îl'dir. Ve cümle tokuz bin üç yüz bâğbândır. Ekinciler ve keyyâl ve gırbâlcı ve bâğbânlar cümle balta ve kazma ve çapa ve kürekleri ve belleri ellerinde ve *yâ Hâlık* ve *yâ Rezzâk,* **[Y 167a]** *yâ Mün'im, yâ Muğnî* ve *yâ Ganî* esmâları dillerinde ve serâpâ kendülerini gûnâ-gûn şükûfeler ile ve reyhân ü sünbül ve mersin ve hınnâ ve gül-i nesrîn ile başların zeyn edüp ellerinde limon ve turunc ve hammâslı dallar ile keyyâlbaşı ve bâğbânbaşı atbaşı berâber yine mahbûbları ile mehterhânelerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Üçüncü [Fasıl]

Esnâf-ı sakkâ-yı cemmâl: Dükkânları yokdur, cümle üç bin neferdir.

Esnâf-ı sakkâ-yı hammâr: Bunların dahi dükkânları yokdur. Sekiz bin kâmil sakkâ-yı hammâr vardır kim Mısır içinde anların izdihâmından geçilmez.

Esnâf-ı sakkâ-yı piyâde: Cümle sekiz yüz neferdir.

Esnâf-ı dükkân-ı mâ-fürûş: Bunlar kırk bin dükkândır. Âb-ı rakîk damla suyu satarlar. Ve dükkânları gûnâ-gûn bardaklar ve kâse ve tâslar ile zeyn edüp nûş eden keremine göre ednâ mertebe bir nukra verirler. Cümle yüz kişidir. Ba‘zı piyâde mümessek tulumlu pâk sakalar vardır. Bu dükkânlardan su doldurup erbâb-ı devlete âb-ı nâb su bezl eder. Pâk tâsları var, zeheb-i hâlis gibi musaykaldır. Ve gûnâ-gûn kâse ve kûze-i tûtiyâ ile mâ-i hayâtı bezl ederler.

Esnâf-ı dükkân-ı ırka sûs, ya‘nî biyan kökü suyu kaynadup satarlar. Rûm’da Menteşe ve Aydın ve Sarhan’da ve cezîre-i İstanköy’de çok hâsıl olur bir tatlı kökdür. Suyu Mısırlıya gâyetü‘l-gâye nâfi‘dir. *Tezkere-i Dâvûd*‘da balgam içün ve mesâne idrârı içün ol kadar nef‘in yazmış kim ta‘bîr olunmaz.

Hakîkatü‘l-hâl Mısır’ın nehr-i Nîl’i balgamdır. Cümle Mısır halkında öksürük mukarrerdir. Cemî‘i diyârda evlâd-ı Araba *ohhu ohhu* deyü ulaşup latîfe ederler. Bu ırk-ı sûs suyundan içüp *ohhu ahtu* dedikde lakoz gibi balgamlar çıkup halâs olur, nâfi‘ sudur. Cümle elli dükkândır, ammâ neferâtları cümle iki bin âdemdir. Cârreler ile ya‘nî toprak destiler ile çârsû-yı bâzârda *“Yâ ırka sûs”* deyü feryâd edüp bir kâsesin bir mankıra verirler. Ve şiddet-i hârda nûş edenin vücûdu buz pâresine döner. Bu esnâfın pîrleri Halvâyî Ömerî‘dir.

Esnâf-ı hoşâbcı: Dükkân cümle kırk, nefer yetmiş. Gûnâ-gûn meyve hoşâbı mevcûddur, ammâ hakîr mümessek temirhindî şerbetine aşk olsun, dedim ve beher yevm birer kâsesine hû dedim.

Esnâf-ı subyacı: Dükkân kırk, nefer yetmiş. Subya ta‘bîr etdikleri Dimyât ve Fereskûr ve Menzile pirincinden beyâz süd gibi boza yapup içine darçın ve karanfîl ve cevz-i bevvâ koyup ve şeker ile dahi nûr olup bir keyfiyyet ve germiyyetcik verüp vücûda takviyet verüp harâreti def‘ eder.

Esnâfân-ı bî-dükkân şerbetciyân: Evvelâ kalaylı bakraclar ile cüllâbyân: Zerdâlû ve kayısı cüllâbları fürûht ederler.

şerbetciyân-ı berberîs: Siyâh üzüm kurusu **[Y 167b]** şerbetidir. İçinde bahârı vardır, sovuk nûş olunur. Bir humûziyyetciği vardır.

şerbet-i sa‘leb: Lisân-ı Arab’da hussatü‘s-sa‘leb ya‘nî tilki hayâsı demek olur. Yaylalarda ve Bursa’da cebel-i Ruhbân’da çokdur. Sarımsak dişi gibi diş diş bir beyâz nebâtâtdır. Kurudup havânda sahk edüp şeker ve asel ile şerbet edüp zencebîl ile nûş olunur. Ammâ pişirmesinin şartı oldur kim pâlûze gibi karışdıralar, top top olmaya. İki fincân nûş eden vecâ‘-ı sadırdan halâs olup kuvvet-i basarı ziyâde edüp bedene takviyet verir.

Esnâf-ı pâlûdeciyân: Dükkân altı, nefer yedi.

Esnâf-ı lebbân-ı germâ: Dükkân yetmiş, nefer üç yüz. Bunlar yoğurdçu dükkânlarıdır, ammâ ale’s-sabâh ısıcak süd satarlar. Urbân tâ’ifesi gâyet mübtelâdırlar. İçine kâhik doğrayup tenâvül ederler. Ba‘zılar fincân ile nûş ederler.

şerbet-i çay ve bâdyân: Dükkânları yokdur, yigirmi âdemdir. İbrîkler ile ıssı gezdirirler.

Ve,

Buhârlı şerbetciyân: Bunların câ-be-câ dükkânları vardır, ammâ ekseriyyâ hammâmlarda ve hânlarda ibrîkler ile gezdirüp fürûht ederler. On bir dükkân ve yüz elli neferât.

Esnâf-ı sirkeci: şecerüddürr câmi‘i kurbunda bir mahalle serâpâ üç yüz hâne sirkeci evleridir. Neferât bin âdemdir.

Esnâf-ı turşucu: Dükkân kırk, nefer altmış.

Esnâf-ı kahveciyân: Bulak’da ve Eski Mısır’da ve Kayıtbay yaylasında ve Mısır içinde cümle altı yüz kırk üç kahvehâne vardır. Mu‘azzam kahvehâneler vardır kim biner âdem alup dörder maksûre üzre hânende ve sâzende ve bir kasırda meddâhân ve bir kasırda mahbûb cüvânân ve bir kasırda şu‘arâ-yı üstâdân-ı bedâyi‘ü‘l-beyân ve fasîhü‘l-lisân şu‘arâlar cem‘ olur.

Ve ba‘zı kahvehâne Nîl kenârında çemenzâr soffa ve maksûreler ile mebnî yaz kahveleridir. Ammâ cümleden iştihâr veren Harâbe kahvesi ve Gavriyye kahvesi ve Yeni kahve ve Bâb-ı Fütûh kahvesi ve Bâb-ı şa‘riyye kahvesi ve Habeşli Kethudâ kahvesi ve Rûmeli Meydânı kahvesi ve Sultân Hasan kahvesi ve kal‘ada üç kahve ve Cemâmîz kahvesi ve Sunkuriyye kahvesi. Bunlar fıskıyye ve havz u selsebîlli kahvehânelerdir. Ve herbirinde gûnâ-gûn üstâd-ı kâmil hânende ve sâzendeleri vardır. şeb [u] rûz bir hây hûydur kim ta‘bîr olunmaz.

Ammâ bir hüsnü oldur kim Rûm ve Arab ve Acem’den bir seyyâh-ı âlem gelse kahvehâne-i bî-minnetin bir köşesinde mihmân olup cümle erbâb-ı ma‘rifet ile görüşecek bir mecma‘u’l-irfân yeridir. Ve bu kahvehânelerin cümlesinde üç bin âdem olur.

Esnâf-ı kahveciyân-ı piyâde: Bunların dükkânları yokdur. Nâzük ibrîkler ile sûk-ı sultânîlerde mutantan ve mümessek **[Y 168a]** kahve fürûht ederler. Bakarsın bunların ba‘zısı hayli kâr eder. Ammâ cümleden Harâbe kahvesi her gün birer ferde kahve sürer. Ve her gün Habeşli kahvesi yevmiyye birer kantâr kahve sürüp azîm kâr ederler. Paşanın şâtırbaşısına avâyid verirle, zîrâ anın himâyesindedir.

Esnâf-ı levzü‘n-nebî fürûş: Bunların dükkânları yokdur. Ancak kahvehânelerde kavun çekirdeği ve abdüllâvî çekirdeği satarlar. Neferât cümle üç yüz.

Esnâf-ı duhân-fürûş: Altı yüz kırk üç kahvehânede birer tütün satıcı olduğundan mâ‘adâ şehr-i Mısır içre bin altmış dükkân-ı duhân-fürûş vardır. Subaşı defterinde mastûrdur. Neferâtları ve dellâlları ile cümle iki bin âdemdir. Kahveciler ile alaya binerler.

Esnâf-ı kahve döğücü: Yetmiş dükkândır, her birinde beşer onar dibek havân vardır. Ve cümle yedi yüz neferdir.

Esnâf-ı meddâhân: Nefer yedi yüz. Bunlar kahveciler ile alay ederler. Ve,

Esnâf-ı mukallidîn ü mudhikân: Nefer üç yüz. Bunlar kahvehânelerde ve bozahânelerde ve meyhânelerde kaşmerlik ederler. Ammâ alayda kahveciler içre gûnâ-gûn şakalar ederek ubûr ederler kim veled-i zinânın yetmiş çilesi bunlardır.

Esnâf-ı bozacıyân: Bunlar müslimlerdir. Yetmiş beş bozahâne ve altı yüz neferâtları vardır. Ve,

Esnâf-ı meyhâneciyân: **[P 217b]** Bunlar serâpâ keferelerdir. Dükkân iki yüz, neferât altı yüz. Bu tâ'ife nâ-şer'î olduğundan başka alayı olmayup kahvecibaşıdan sonra ubûr eder. Zîrâ menkûb ve mezmûm-ı âlem keferelerdir.

Ammâ bâlâda üçüncü fasıldan berü tahrîr olunan sakkâgân ve hoşâbcı ve şerbetciyân ve cümle meşrûbât satıcılar cümlesi kahveciler alayında bir hây hûy-ı **[Q 220b]** azîm ile her âdemin elinde birer şem'-i kâfûrî ve niçe bin kanâdîl eşâreler ile cümle rakkâs u cüvân bânîler [Yaniler?] ile deff ü dâ'ire ile gûnâ-gûn fasıl ederek kahvecibaşı ve sirkecibaşı atbaşı berâber olup ardları sıra mehterhâneleri ile ubûr ederler.

Dördüncü fasıl

Esnâf-ı zeyt-i hârciyân ya'nî bezirciyân: Kârhâne yüz yetmiş, neferât bin sekiz yüz. Bu esnâf gâyet ankâ âdemlerdir, ammâ gâyetü'l-gâye kirli ve paslı ve mülevves kavimdir.

Esnâf-ı şırlugancı: Kârhâne iki yüz, neferât yedi yüz. Bunlar zeyt-i asfûr ve zeyt-i bâdem ve zeyt-i simsim çıkarırlar. Bunlar dahi ankâlar, ammâ yağlı ve kirli âdemlerdir. Mısır'ın cemî'i fukarâları zeyt-i hâr ve zeyt-i simsim ve tahîne yerler. Ve her gece niçe bin batman zeyt-i hâr yanar. Bâ-husûs mevlûd geceleri ve Ramazân geceleri ve bu muhtesib gecesi niçe yüz bin batman yağ yanar. Ve cemî'i vilâyete Mısır'dan bezir yağı gider. Anıniçün bu esnâf mün'im âdemlerdir. Ammâ bunların alayına bir esnâf tâbi' **[Y 168b]** olmayup bunlar kendü tevâbi'leri ile gûnâ-gûn dühniyyâtdan meş'aller yakup yağlı ve palâs palâs esbâblar geyüp ba'zısı uryân olup yağ tulumların şişirüp omuzlarında götürüp sûk-ı sultânîde izdihâm edenlerin üstlerine yağ tulumların sürerek cemî'i halk bu esnâfa gülerek yolları tulumlar ile açarak deff [ü] dâ'ire ve deblek çalarak bunlar dahi dilberânları ile mehterhânelerin çalarak ubûr ederler. Cemî'i Mısır halkı bu esnâfın havfinden beş on gün mukaddem dükkânlar dutup seyr [ü] temâşâ edüp esbâbları rüsvây olmadan halâs olurlar.

Beşinci fasıl

Esnâf-ı mi'mârbaşı: Bu esnâfa tâbi' çok ehl-i hıref vardır.

Hırfet-i neccârân: Dükkânları yokdur, ammâ müslim ve gayr-ı müslim cümle üç bin âdemdir.

Hırfet-i kûhken yân'î taşkesen: Cûşî dağında ve Kademü'n-Nebî kurbunda Ferhâd gibi dağları kesüp kûh-ı Bîsütûn etmişlerdir. Cümle iki bin âdemdir.

Hırfet-i mermerbür: Ya'nî ruhâm ve havz u hammâm ferşi döşeyici. Dükkân altmış, neferât üç yüz. Bunlarda olan ma'rifet bir diyâra mahsûs değildir. Mısır imâretleri ruhâm ile meşhûr-ı âfâkdır. Ve,

Hıref-i çâh-ı âbken, ya'nî kuyukazıcı: Nefer üç yüz. Ve,

Hıref-i sâkıye dollâbı ve at değirmeni yapıcı: Neferât iki yüz altmış. Ve,

Hıref-i ammâl ya'nî ırgat: Cümle Berberistân kavmidir, fellâhîn azdır. Cümle iki bindir. Defterlilerdir, herkes ırgat olamaz. Mısır acâyib diyârdır, cümle mîrî olmağile mazbûtdur. Ve,

Hıref-i lağımcı, ya'nî beytü'l-halâ tathîr edici: Mısır'ın cemî'i ayak yolları keriz

değildir, cümle kuyulardır. Her sene bu lağımcı esnâf tathîr edüp taşra kömlüğe dökerler. Bu esnâfın dükkânları yokdur, lâkin her sabâh Salîbe'de ve Rûmeli meydânında ve gayrı köşelerde kazma kürekleri ve zenbîlleri ile dururlar. Cümle bin iki yüz âdemdir.

Hırfet-i tûbcıyân, ya'nî tulacı ve kerpicci: Bunların dükkânları yokdur, ancak Nîl kenârında balçıklı yerlerde kamînleri vardır. Neferât cümle altı yüz âdemdir.

Hırfet-i çömlekciyân: Gavriyye sâkıyesi dibinde ve Eski Mısır'da ve gayrı yerde, dükkân yüz elli, neferât bin kâmil. Balgamî eşribe ve ma'âcîn hokkaları yaparlar kim gûyâ kâr-ı Çîn'dir. Ve,

Hıref-i hammâmkâr: Bunlar başka üç yüz elli üstâd-ı kâmildir. Hammâm binâ eylemek bunlara mahsûsdur. Ve,

Hıref-i kirecciyân: Mısır'ın hâricinde Sitti Nefîse kurbunda Eski Mısır'da ve gayrıda cümle yedi yüz ocakdır, iki bin âdemdir. Ve,

Hıref-i cibizciyân, ya'nî alçıcı değirmenleri: Dükkân iki yüz, neferât bin iki yüz. Ve,

Hıref-i belât kesici, ya'nî mermer gibi bir beyâz taşdır, gâyet yumuşakdır, anı destere ile kesüp cümle hâneler ve câmi'lere mermer **[Y 169a]** yerine anı döşerler. Anı kesenler cümle altı yüz âdemdir. Ve,

Hıref-i keresteciyân: Cümle iki yüz dükkândır, neferât beş yüzdür.

Hıref-i tâbûtcıyan: Dükkân on, nefer yigirmi. Ve,

Hıref-i mahâfeciyân: Huccâca mahfe-i sahâbe ve taht-ı revân yaparlar. Dükkân kırk, neferât yüz altmış. Ve,

Hıref-i serîrciyân: Hûrmâ çubuğundan serîrler yaparlar ve şeker kafesleri ve tuyûr kafesleri yaparlar. Dükkân elli, nefer seksen. Ve,

Hıref-i harrâtîn, ya'nî çıkrıkcılar: Dükkân yüz elli, nefer altı yüz. Ve,

Hırfet-i doğramacıyân: Derbü'l-ahmer'de, dükkân sekiz, nefer yigirmi. Hind sadefkârîsine mânend san'at gösterirler. Ve,

Hırfet-i kundakcıyân: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Ve,

Hırfet-i nakkâşân: Dükkânları yokdur, evlerinde ve inşâ olunan hânelerde işlerler. Neferât yedi yüzdür kâmil. Bihzâd [u] Mânî kadar üstâd-ı kâmil nakkâşlar vardır kim kalemin çekmede sâ'ir diyârın nakkâşları âcizdir. Ve,

Hıref-i kutucıyân: yigirmi dükkândır, seksen neferdir. Ve,

Hıref-i tanbûra ve çöğürciyân: Dükkân tokuz, nefer yigirmidir.

Bu beşinci fasıldan berü tahrîr olunan yigirmi dörd esnâf cümle 1546 aded güzîde asker olup cemî'isi mi'mâr ağaya tâbi'dir. Herkes hırfetiyle alay alay gürûh gürûh şakalar ederek ve gûnâ-gûn arz-ı kâlây edüp sâz [u] söz ile ve niçe kerre yüz bin kanâdîl ve şem'-i kâfûrîler çerâğân ederek ubûr ederler kim gûyâ meydân-ı Arasât günü oldu.

Andan mi'mârbaşı ve nakkâşbaşı atbaşı berâber cemî'i dilberâniyle mehterhânesin çalarak ubûr ederler.

Altıncı fasıl

Esnâf-ı marankozân, ya‘nî gemi neccârları: Bunların pîri Hazret-i Nûh olmağile mi‘mâr alayıyla gitmeyüp kendü hırfetleriyle kapudan kethudâsı serdâr olup alay ederler. Evvelâ:

Esnâf-ı neccâr-ı merâkib: Dükkânları yokdur, Bulak’da Tershâne’ye muttasıl, anda tekyeleri vardır. Cümle neferât sekiz yüz altmışdır. Ve,

Hıref-i kalafatcıyân: Nefer beş yüz. Ve,

Hıref-i tulumbacıyân: Dükkân iki, nefer on. Ve,

Hıref-i zift ü katrân fürûht: Dükkân yedi, neferât on beş. Ve,

Hıref-i katrânlı kettân bükücü: Dükkân yedi, nefer kırk.

Hıref-i halat bükücüyân: Dükkânları yokdur, nefer yüz elli. Bunlar Mısır’ın yetmiş dörd bin kuyularının sâkıye iplerin halfa otundan bükerler. Ve,

Hıref-i yelkenciyân: Dükkân üç, neferât yigirmi.

Bu esnâflar cümle Bulak şehrinde mevcûd olup cemî‘i gemiciler pür-silâh olup küçük kayıkları ve kayasaları kızaklar üzre filandıra ve bayraklar ile donadup Mısır içinden bu gemileri çekerek, “Eyya mola ya mola” deyüp feryâd ederek Bulak re’îsleri ile Eski Mısır re’îsleri birbirlerile top u tüfeng atup ceng eder şeklinde şâdumânîler ederek bu ecinne askeri ile Süveys kapudanının kethudâsı filandıra bayrakların ve orsa filandıra ve sancakların açup yetmiş seksen dilberânıyla muhteşemâne marankoz **[Y 169b]** başıyla atbaşı berâber mehterhânesin çalarak ubûr ederler. Bunların alayından gayrı sancak ve bayrak yokdur. Andan,

Yedinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı habbâzân ve tüccârân-ı gılâl: Mısır gibi Ümmü **[P 218a]** Dünyâ‘da cümleten yetmiş etmekçi dükkânı vardır. Böyle âdem deryâsı dünyâ anası oğullarına nice kifâyet olunur, denirse ağniyâ ve a‘yânın sarâylarında birer furun mukarrerdir ve her fukarânın hânesinde birer tennûr küçük furun vardır, herkes hânesinde beyâz hâs etmekleri bişirüp çârsû-yı bâzârın her köşesinde tabla tabla hubzları sıbyân ve nisvân ü bintân fürûht ederler. Anıniçün **[Q 221a]** yetmiş aded etmekçi dükkânları kifâyet eder. Ve bu dükkânlarda neferât cümle altı yüzdür. Ammâ cümle furunlarda at tezeği ile etmek bişirirler. Mezheb-i şâfi‘îde necis harâm iken bi’z-zarûrî odun kıtlığından at fışkısı yakup etmeğin yerler.

Ve etmekçilerin pîri Ömer ibn İmrân-ı Berberî‘dir. Hazret-i Risâlet huzûrunda Selmân-ı Pâk belin bağladı. Seksen yedi yaşında merhûm olup Bakî‘de Hazret-i Abbâs yanında medfûndur. Andan,

Esnâf-ı çörekçiyân ve börekçiyân ve gevrekçiyân ve kâkciyân ve kâhîciyân ve gurâbiyyeciyân ve simitciyân ve katâyifciyân ve lokmaciyân ve şehriyyeciyân ve mutabbakcıyân ve gözlemeciyân ve peksumâtcıyân ve temr-ayşcıyân, hûrmâlı çörek, ve ayş-çakılcıyân ya‘nî çakıl ekmeği.

Bu zikr olunan on beş hırefin iki yüz elli dükkânları vardır. Bunlar tezek yakmazlar, bakla samanı ve leblebi kabuğu ve bıçkıcı talaşı ve bu gûne şeyler yakup bu fatîrleri bişirirler.

Ve cümle furunda cebr ü noksân iki bin âdemdir. Ve,

Esnâf-ı nışastacıyân: Kârhâne on bir, nefer yüz elli. Ve,

Ehl-i hıref-i elekciyân-ı dakîk: Bunların furunlarında un alırlar. Neferât iki yüz. Ve,

Hırfet-i tuzcuyân: Mahâzinleri yüz yigirmidir. Ve,

Esnâf-ı natrûncıyân: Tuz ile mâl-â-mâl mahzenlerdir. Ve Mısır'da tuz ile soğandan çok bir şey yokdur. Neferât-ı tuzcuyân dörd yüz âdemdir. Gâyet ganî âdemlerdir. Ve,

Esnâf-ı değirmenciyân-ı esb: Cümle iki bin yüz altmış değirmendir. Yüz ellisi muhtesibe tâbi'dir, mâ'adâ ocaklar ve ağavâtlar himâyesindedir, ammâ yine bu alaya gelirler. Cümle neferât üç bin yüz altmış değirman-ı esbdir, ammâ hırsız yatağıdır. Ammâ değirmenlerin birer at yâhûd sığır döndürür, garîb temâşâ âsiyâblardır. Bunlardan mâ'adâ sarây-ı âlîlerde birer değirman mukarrerdir, ammâ muhtesib beğe su'âl etmediğimizden ma'lûmum değildir.

Esnâf-ı tüccâr-ı gılâl: Bunların Bulak'da ve Eski Mısır'da ve dâhil-i Mısır'da kâmil iki bin mahzenleri vardır, ankâ bâzergânlardır. Cümle üç bin sekiz yüz âdemdir. Anbâr **[Y 170a]** emîni ve anbâr nâzırı defterinde bunlar ismi ve resmiyle mektûblardır. Zîrâ hîn-i mahalde gılâl lâzım olsa anlardan alırlar.

Bunlar dahi pür-silâh ve müzeyyen olup yedinci fasıldan berü tahrîr olunan yigirmi ehl-i hıref ile cümle kârların icrâ ederek gûnâ-gûn çörekler ve halka ve lokumları halka bezl ederek ve katâyifden libâslar ve peksumâtlardan tesbîhleri ve iri somundan mollâ sarıkları ve gılâl-fürûhtlar halk üzre gılâl nisâr ederek gûnâ-gûn şakalar edüp etmekçibaşı ile müsebbibbaşı atbaşı berâber olup enselerinde pençe-i âfitâb pür-silâh gulâmlar ile mehterhâne çalarak ubûr ederler.

Sekizinci fasıl

Esnâf-ı kassâbân: Dükkân altı yüz, neferât bin sekiz yüz. Pîrleri Cömerd Kassâb'dır. Künyeti Ebû Ukayl Vâdi Nâsır Kassâb'dır, lakabı Cömerd Kassâb'dır, Bağdâd içinde medfûndur. şehr-i Mısır içre yevmiyye bin iki yüz koyun boğazlanır.

Esnâf-ı salhâneci: Bâb-ı Fütûh'dan taşra bir kârhânedir. Mısır'ın cümle koyunları ve sığır ve keçi ve deve ve câmûsları anda zebh olunur, zîrâ mîrîdir. Üstünde emîni ve bir yeniçeri çorbacısı vardır. Gayrı yerde koyun boğazlansa tecrîm ederler. Bu kârhânede iki yüz neferdir kim yüzlerinde nûr yokdur. Ve bu kârhânede ne kadar hayvânât boğazlanırsa derileri mîrîdir, Alî Cellâd nâmında bir fellâhın iltizâmındadır.

Evsâf-ı sığır kassâbı: Dükkân yetmiş, nefer iki yüz. Bunlar deve eti dahi satarlar. Ve,

Hıref-i Yahûdî kassâbı: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Bunlardan kimse bir lahm almayup kendülere mahsûsdur. Ve,

Hıref-i kışta lebbân ya'nî yoğurdcular: Dükkân seksen, nefer iki yüz.

Hıref-i lebbân-ı teys: Nefer iki yüz. Bunlar çârsû-yı bâzârda sürü ile beledî keçileri gezdirüp süd satarlar. Bir vukiyye süd almak murâd edinsen ulbesine keçiden südü sağup bir vukiyyesin sana verüp ziyâdesin yine keçinin ağzına döküp esvâk-ı mahalle içre *"Yâ sabâha'l-leben"* deyü keçilerle feryâd edüp gezerler. Andan,

Hıref-i cübn-i hâlûm ya‘nî peynirciyân: Dükkân iki yüz seksen, nefer üç yüz. Cümleden latîf peynirci, Bulak’da Meyyitoğlu derler bir Arab âdemi var, anda olan peynir-i gûnâ-gûn bir yerde yokdur ve anda olan cübn-i ganemin lezzeti şâm-ı şerîf karîşesinde yokdur. Gâyet serî‘u’l-hazm cübn-i hâlûmdur. Ammâ Yahûdî peynircileri başkadır, kaç nefer olduğu ma‘lûmum değildir.

Esnâf-ı aşbâz-ı başcıyân: Dükkân kırk, nefer yüz yigirmi. Bunlar kassâblara yamakdır.

Hıref-i koyun ciğercisi: Pişmiş ve çiğ fürûht ederler. Dükkânları yokdur, tabla ve zenbiller ile fürûht ederler. Neferât iki yüz. Ve,

Hıref-i işkenbeciyân: Dükkân seksen, neferât yüz yigirmi. Bunlar dahi **[Y 170b]** kassâblara yamakdır, aşcılara tâbi‘ değildir.

Esnâf-ı mûmcıyân: Kârhâne kırk, neferât üç yüz.

Bu zikr olunan on esnâf mükellef ü mükemmel ve pür-silâh olup herkes metâ‘ların arz ederek kassâblar semiz koyunları dîbâ ve şîb ü zerbâf çullar ile ve mücevher kemer kuşaklar üzre mücevher hançerler ile ve beşer altışar boynuzlu koyunların boynuzların varaklayup gümüş zencîrler ile keşân-ber-keşân çekerek ve boğazlanmış semiz koyunları seyishâneler üzre tahmîl edüp ubûr ederler. Ve kassâbbaşı pür-silâh dilberân-ı kafâdârları ile mehterhânesin çalarak ubûr ederler. Ammâ gâyet müzeyyen alayları vardır.

{Dokuzuncu} Fasıl

Esnâf-ı Aşcıyân: Dükkân altı yüz, neferât bin yüz. Pîrleri Hazret-i İbrâhîm’dir. Bunlar paşa aşçıbaşısı himâyesindedir. Hâkimleri öldür[ür], döğer, kovar, söğer, cümlesinin zabtı rabtı elindedir, muhtesib ağa vaz‘-ı yed edemez. Ammâ bu alaya aşçıbaşının baş halîfesi ve şehir aşçıbaşısı alayda atbaşı berâber olurlar. Andan,

Esnâf-ı kebâbcıyân: Dükkân yüz, nefer iki yüz altı.

Esnâf-ı yahnici: Dükkân yüz, neferât üç yüz.

Esnâf-ı südlü aşçı ve pâlûdeciyân: Dükkân kırk, nefer yetmiş.

Esnâf-ı sebzevâtcıyân: Bunlar salata ve ıspanak ve mülûhiyye ve bamya ve bâdyâm ve kurkas ve karnebît ve zâter ve turp ve tere ve acûr ve kıssâ ve hıyâr satarlar. Dükkân iki yüz, nefer iki yüz elli âdemdir.

Esnâf-ı helvâcıyân: Dükkân seksen, nefer iki yüz. Bu Mısır’da sürülen hulviyyât ü zülbiyyât bir diyârda tenâvül olmaz. Pîrleri Hazret-i Ömer-i Halvâyî‘dir. Ve,

Esnâf-ı şekerciyân: Dükkân yüz elli, neferât iki yüz. Ve,

Kârhâne-i şekerhâne kırk, neferât üç yüz. Mîrî, mî‘âd şekerleri işlenüp pâdişâh vekîlharcı Âsitâne’ye gönderir.

Esnâf-ı aşcıyân-ı balık: Dükkân seksen, nefer yüz.

Esnâf-ı balık sayyâdı: Nefer altı yüz. Cümle mîrîdir.

Bu cümle esnâf metâ‘ları ve kârların arz edüp çıragân ve gûnâ-gûn şakalar ederek şehir aşçıbaşısı ile paşa aşçı halîfesi atbaşı berâber mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

Onuncu Fasıl

Esnâf-ı bakkâlân ve hıref-i bâzârcıyân ve hıref-i sâbûncıyân ve hıref-i leblebiciyân: Bunların cümlesinin pîri Azî bin Nebbâş‘dır. **[P 218b]** Selmân-ı Pâk belin **[Q 221b]** bağladı. Yüz yigirmi yaşında merhûm olup kabri Kudüs-i şerîfde Ayn-ı Selvân kurbunda medfûndur.

Bu tâ’ifenin cümlesi birlikde olmak ile cümle bin altmış dükkândır ve iki bin âdemdir. Pâk mükellef ü mükemmel esbâblar geyüp gûnâ-gûn şakalar edüp bakkâlbaşı ve bâzârbaşı atbaşı berâber mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

On birinci fasıl

Esnâf-ı cerrâhân: Dükkân yigirmi, nefer **[Y 171a]** altmış. Pîrleri Ebû Ubeyd Kassâb’dır, Selmân-ı Pâk belin bağladı, kabri Lahsa’dadır. Ve,

Esnâf-ı hukemâ: Dükkân on tokuz, neferât kırk. Pîrleri Hazret-i Lokmân’dır ve Hazret-i Risâlet asrında Zünnûn-ı Mısrî‘dir, Hazret-i Alî belin bağladı. Andan,

Esnâf-ı ma‘cûncıyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz yigirmi. Hâşimî ve esrâr ma‘cûnu gâyet ziyâde isti‘mâl olunur.

Esnâf-ı mâ-i devâkâr: Bunlar zâter ve na‘nâ ve lisân-ı sevr ve hindibâ misilli giyâhâtdan su çıkarırlar.

Bu ehl-i hırefin cümlesinin dükkânları yokdur, ammâ hânelerinde işlerler, yetmiş nefer kimesnelerdir.

Ve bu bâlâdaki esnâflar cümle üç yüz altmış asker olup pür-silâh mü’eddebâne hekîmbaşı ve cerrâhbaşı atbaşı berâber mehterhâneleri ile ubûr ederler.

On ikinci fasıl

Esnâf-ı kılıccıyân: Dükkân yüz on, neferât üç yüz.

Esnâf-ı mızrak demrencisi: Dükkân otuz, nefer altmış beş. Ve,

Esnâf-ı mızrakzencisi: Sultân Hasan câmi‘i dibinde on dükkândır, yigirmi neferdir. Ammâ cümle Urbân bunlara muhtâcdır.

Esnâf-ı bıçakcıyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı kıncıyân: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Sağrıcı yokdur. Ve,

Esnâf-ı tüfengciyân: Dükkân otuz, nefer yetmiş beş.

Esnâf-ı vezneciyân: Dükkân yigirmi, nefer elli beş.

Esnâf-ı tüfeng fişengcisi: Dükkân on, nefer on sekiz kâmil. Ve,

Esnâf-ı bârûdcu: Demirkapu dibinde dükkân on, nefer on sekiz. Pîrleri Cemşîd’dir ve bunlar cebecibaşıya tâbi‘dir. Ve,

Esnâf-ı fitilciyân-ı tüfeng: Dükkân altı, nefer on bir. Ammâ iki bin dahi Berberî kavmi kettân çöpünden yedek fitil bükerler. Bunlar dahi ellerinde birer ikişer kandîller ile ve omuzlarında ucları yanmış fitiller ile lisânlarınca şakalar ederek, bu bâlâda zikr olunan cümle iki bin sekiz yüz elli iki âdem tüfenglerin atup arz-ı kâlây ederek kılıccıbaşı ve

tüfengcibaşı atbaşı berâber mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

On üçüncü fasıl

Esnâf-ı haddâdân: Dükkân iki yüz, neferât sekiz yüzdür kâmil. Bunların pîri Hazret-i Dâvûd'dur. Ammâ Risâlet-penâh asrında Ebû Zeyd-i Müslim'dir, Selmân belin bağladı, kabri San'ân'dadır.

Esnâf-ı na'lkesen: Dükkân kırk, nefer yüz elli.

Esnâf-ı mismârân ya'nî egserci: Dükkân yigirmi, nefer yüz yigirmidir kâmil. Ve,

Esnâf-ı eğeci: Gülşenî tekyesi altında, dükkân altı, nefer ondur. Ve,

Esnâf-ı keserci: Dükkân altı ve nefer yigirmi.

Esnâf-ı minşârciyân ya'nî destereciler: Bunların destereleri gayrı gûnedir. Dükkân altı, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı kömürcüyân: Bundukanî kurbunda ve Nizâmiyye cenbinde ve gayrıda, dükkân elli ve neferât altmış.

Esnâf-ı kilidciyân: Dükkân on, nefer **[Y 171b]** on beş.

Esnâf-ı çilingirân: Dükkân elli, neferât yüz toksan. Ve,

Esnâf-ı üzengiciyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Ve,

Esnâf-ı makascıyân: Dükkân yigirmi, nefer altmış. Ve,

Esnâf-ı na'lçacıyân: Dükkân on beş ve nefer on beş. Ve,

Esnâf-ı âhenfürûht: Mahzen on beş, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı hurdaciyân: şeyhûniyye dibinde ve Rûmeli meydânında ve gayrıda, dükkân altmış ve neferât seksen. Ve,

Esnâf-ı na'lbend-i hussân, ya'nî at na'lbandı: Dükkân seksen, neferât iki yüzdür kâmil. Ve,

Esnâf-ı na'lbend-i hımâr: Dükkân iki yüz, neferât üç yüz. Mısır'ın hımârı çok olmağla eşek na'lbandı çokdur.

Bu on beş esnâf cümle 2003 pür-silâh asker olup herkes bisâtlariyle kâlây-ı metâ'ın arz edüp şâdumânîler ile çerâğân ederek demircibaşı ve na'lbandbaşı rikâb rikâba olup cümle dilberânları pür-silâh ve müzeyyen mehterhâneleriyle ubûr ederler. Andan,

On dördüncü fasıl

Esnâf-ı kazancıbaşı: Pîrleri Ebû Habîb Muhyiddîn-i Buhârî'dir. Dükkân cümle altmış beş, neferât altı yüzdür kâmil. Ammâ Rûm üstâdları gibi üstâd-ı kâmil değillerdir.

Esnâf-ı sızırıcıyân: Kârhâne üç, nefer kırk. Bunlar eski bakır sızırırlar.

Esnâf-ı tâcirân: Hân-ı Halîl'de ve Sâlihiyye ve Kalavân kurbunda cümle yüz on beş dükkândır. Nefer iki yüz on beşdir. Ankâ bâzergânlardır, herbirinin dükkânında ve mahâzinlerinde beşer onar bin guruşluk bakır âvânî eşyaları vardır. İmâret kazanları ve

kâşif tancereleri bunlarda bulunur. Mısır'da yapamazlar, cümle Rûm'dan gemilerle gelür. Ve,

Esnâf-ı kalaycıyân: Dükkân yüz elli, nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı dökmeciyân: Hakkâ ki bunlar acâyib-i rûzgâr ve pîşekâr üstâd-ı kâmillerdir. Cümle câmi' ve imâretlerin kafes pençerelerin ve gûnâ-gûn musanna' sebîl pençere ve kapuların bunlar eder. Ammâ hakkâ ki bir diyâra mahsûs değildir. Dükkân yetmiş, neferât beş yüz.

Bu beş esnâf cümle 1065 nefer olup pür-silâh olup herbirinin ellerinde şem'-i kâfûrî ve meş'aller ile çerâğân ederek kazancıbaşı ve dökmecibaşı yanyana olup mehterhâneleri ile ubûr ederler. Andan,

On beşinci fasıl

Esnâf-ı zergerân ya'nî kuyumcuyân: Pîrleri Nasr bin Abdullâh-ı Zergerî'dir, Selmân-ı Pâk belin bağladı. Dükkân beş yüz, neferât iki bin. Ekseri Kıbtî tâ'ifesidir, acâyib üstâdları vardır. Ve,

Esnâf-ı cevher-fürûş: Dükkân on, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı sâ'atcıyân: Pîrleri Hazret-i Yûsuf'dur. Dükkân beş, nefer on iki. Ve,

Esnâf-ı sikkezânbaşı: Darbhânede olur, bir âdeme mahsûsdur, gayrı olmak ihtimâli yokdur ve kimse ile ihtilât etmez ve yanına âdem dahi komazlar. Ve,

Tamgacı[Y 172a]başı: Bu dahi bir âdeme munhasırdır.

Esnâf-ı rumatcılar: On dükkân ve yigirmi âdemdir. Kuyumcular ve sarrâflar ve gayrı yerlerde süpürüntülerden gümüş hurdaları çıkarırlar. Ve,

Esnâf-ı darbhâneciyân: Cümle üç yüz neferdir. Emîn ağa birdir, nâzır ağa birdir, sâhib-i ayâr ağa birdir, veznedâr ağa birdir, sarrâfbaşı birdir. Ammâ,

Esnâf-ı sarrâfân-ı esvâk: Dükkân iki yüz, nefer üç yüz elli. Bunların nısfı dîvân-ı Mısır'a me'mûrdur, her dîvânda mültezimînden gelen mâlları sayarlar. Ve,

Esnâf-ı kalcıyân: Dükkân üç, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı kalemkârân: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Ve,

Esnâf-ı hakkâk: Dükkân kırk, nefer altmış. Ve,

Esnâf-ı mühürken: Dükkân üç, nefer üç. Ve,

Esnâf-ı sırmakeşân: Dükkân altı, nefer on iki. Bunlar dâ'imâ kisve-i şerîfe sırma işlerler. Ve,

Esnâf-ı pirinç devâtcı: Dükkân ve nefer bir, Emîr Çelebi'ye mahsûsdur, misli yokdur, gâyet üstâd-ı kâmildir. Ka'be-i şerîfden birkaç çift koyun getirüp bi-emrillâh ikişer ikişer kuzulayup hâlâ Mısır'da Mekke koyunu andan münteşir oldu. Ve,

Esnâf-ı tenekeciler: Dükkân sekiz, nefer on sekiz. Cümle Yahûdîlerdir. Kârûn içün ve ba'zı eşyâlar içün kalaylı **[P 219a]** tenekeden kutular yaparlar.

Bu bâlâda tahrîr olunan on tokuz kuyumcu esnâfları **[Q 222a]** cümle 2.931 nefer olup herbiri ma‘rifetin izhâr edüp pür-silâh şakalar ederek paşanın kuyumcubaşısı ve darbhâne emîni ve nâzırı ve tamgacıbaşı, bunlar cümle cevâhire gark olup atbaşı berâber mehterhâneleri ile ubûr ederler. Andan,

On altıncı fasıl

Esnâf-ı hayyâtân ya‘nî terziyân: Pîrleri Hazret-i İdrîs’dir, ammâ Resûl-i Ekrem asrında pîrleri Dâvûd-ı Tâhirî olup Selmân belin bağlayup pîr [ü] perver oldu. Dükkânları yedi yüzdür, neferâtları üç bindir. Ekseriyyâ Rûm [u] Kıbtîdir, müslimleri azdır. Ve,

Esnâf-ı sipâh bâzârı: Sultân Hasan dibinde kırk dükkândır, ammâ bir vâsi‘ tarîk-ı âm olmağile beş bin âdem cem‘ olup bâzârertesi ve pençşenbe gün Hân-ı Halîl’e gider. Ve,

Esnâf-ı hallâcân: Pîrleri Mansûr Zâhidü‘l-Kattâ[n]‘dır, Selmân belin bağladı, Rey diyârında yatır, Bağdâd’daki Mansûr Hallâc değildir, belî şeyh Mansûr’dur kim berdâr olup berhordâr olmuşdur. Andan dükkân-ı hallâcân yüz elli, neferât iki yüz.

Esnâf-ı kellepûşciyân: Dükkân kırk, nefer altmış. Ve,

Esnâf-ı takyeciyân-ı nisvân: Dükkân altmış, neferât yüz. Ve,

Esnâf-ı kavukcıyân: Dükkân yüz, nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı yorgancıyân: Dükkân elli, nefer yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı gömlekciyân: [Dükkân] yüz elli, nefer iki yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı örüciyân: Zî-kıymet eşyâları güve yese, **[Y 172b]** ya bir hatâ ile hark olsa, bu örücüler eyle örerler kim ke’l-evveldir. Dükkân on iki, nefer otuz. Ve,

Esnâf-ı pîne-dûz: Pîrleri Ammâr bin Yâris’dir, Selmân belin bağladı. Dükkân kırk, nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı iplikciyân: Dükkân elli, nefer yüz elli.

Esnâf-ı gazzâz: Pîrleri Abdullâh bin Ca‘fer-i Tayyâr’dır. Dükkân üç yüz, neferât bin altı yüz. Ve,

Esnâf-ı düğmeciyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Ekseriyyâ Yahûdîlerdir. Ve,

Esnâf-ı ipekciyân: Gavrî çârsûsunda, dükkân yüz, neferât yüz elli. Ve,

Bu on dörd esnâfın cümlesi 6046 aded pür-silâh ve müzeyyen dilberânları ile arz-ı cemâl ederek paşanın terzibaşısı ve şehir terzibaşısı atlar ile başabaş beş kat mehterhânelerin çalarak güzer ederler. Andan,

On yedinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı çadırcıyân: Pîrleri Nâsır bin Abdullâh el-Mekkî el-Hayyâm’dır, Selmân belin bağladı, kabri Bağdâd’da İmâm Hüseyin yanındadır. Dükkân yüz, nefer altı yüz. Gâyet üstâd-ı kâmillerdir. Gerçi Haleb ve İslâmbol hayyâmları kadar değillerdir, ammâ hûb u mergûb kıt‘a otağ ve çerge ve çadır yaparlar. Ve,

Esnâf-ı kolancıyân: Dükkân elli ve neferât yüz elli.

Esnâf-ı tınâbcıyân: Dükkân değildir, hâlî yerlerde işlerler. Nefer üç yüz âdemdir. Ve,

Esnâf-ı habbâl ya‘nî ipciler ve firengî sicimciler: Bunlar dahi mu‘attal yerde işlerler. Nefer bin beş yüz fukarâlardır. Ve,

Esnâf-ı zincef ütücüsü: Dükkân üç, nefer altı. Bunlar çadırcıların kârların dahi ütülerler.

Esnâf-ı mutâfân: Kolancılar gibi mutâflar bir ma‘rifetde olmağile çadırcılara mutâf şilte ve şilye matbah olmağile mutâflar çadırcılara yamakdır. Dükkân iki yüz, nefer altı yüz.

Esnâf-ı câmeşûyân: Dükkân seksen, nefer iki yüz. Çamaşırlar ve bez çırpıcılar çadır bezlerin gasil etdikleriyçün çadırcılar ile alayda bile olurlar.

Bu altı esnâf cümle müzeyyen ve pür-silâh kâmil ü mükemmel 3256 aded pâk asker olup gûnâ-gûn şakalar ederek çadırcıbaşı mehterhânesiyle ubûr eder.

On sekizinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı okcubaşı ve yaycıbaşı: Bunların pîri Ebû Muhammed bin İmrânü‘l-Kavvâs’dır. Hazret’in okun ve yayın taşıduğıyçün kavvâs derler, ok yay yapardı. Ammâ Sa‘d ibn Ebî Vakkâs atardı, kemânkeşlerin pîri oldur. Sonra yaycılara Hazret-i Ebûbekir oğlu Muhammed-i Ekber pîr oldu, Mısır’da Zeynelâbidîn kurbunda bir kömistân içinde medfûndur. Yaycılar ve okcular elbette bir dükkânda olurlar. Cümle dükkân kırk sekiz ve neferât yüz altmış. Ve,

Esnâf-ı kemândârân: Dükkânları olmaz, ancak pehlivânlardır. Âletleri sünnet-i Resûlullâh’dır kim hakkında âyet-i şerîf: [157] nâzil olmuşdur.

Bu pehlivânlar cümle sekiz yüzdür. Kimi piyâde kemânların çekerek kimi esb-süvâr kepâzelerin **[Y 173a]** keşân-ber-keşân ederek ubûr ederler.

Esnâf-ı sayyâd-ı tuyûr: Bunlar okculara yamakdır. Cümle neferât altı yüz. Cümle murgânı sayd edüp okculara cenâh u perlerin getürürler. Ve’l-hâsıl Mısır’da hemân gücügen kuşundan çok yokdur.

Esnâf-ı mervahacıyân ya‘nî yelpâzeciler: Dükkân on iki, nefer yigirmi altı.

Esnâf-ı kuşbâz: Dükkân altı, neferât on iki. Ve,

Esnâf-ı tavukcıyân: Dükkân yigirmi, neferât otuz.

Esnâf-ı zihgîrci Hüseyin Ağa: Bir kimesnedir, gayrı yokdur.

Bu yedi esnâf cümle 1629 aded âdem olup pür-silâh çerâğânlar ile yüz gürzbâz ve yüz matrakbâz kârsâzlık ederek okcubaşı ve yaycıbaşı atbaşı berâber mehterhânelerin döğerek ubûr ederler.

On dokuzuncu fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı kürkciyân: Bunlar paşanın kürkcübaşısı kuvveti ile ve ankâ oldukları ecilden var kuvveti bâzûya getirüp kimesneye tâbi‘ olmayup alay etdiler. Pîrleri Hûşeng şâh’dır, ibtidâ kürkü ters geymek andan kaldı. Ba‘dehu halk zarîf olup tüğün içeri geymeğe başladılar. Ammâ hâlâ Dağıstân ve Balu Hân ve Kazan ve Tataristân’da cümle

tüğün taşra geyerler. Dükkân-ı kürkciyân-ı Mısır iki yüz, nefer sekiz yüz. Zîrâ kuzu kürkü fellâhîn çok geyerler. Ve,

Esnâf-ı kalpakcıyân: Dükkân altı, nefer on altı. Ve,

Esnâf-ı avcıyân: Cümle altı yüz âdemdir.

Bu cümle üç esnâf (–) bin müsellah neferâtlar olup arslan ve kaplan ve bebir ve kurd ve vaşak derilerine âdemler girüp ikişer üçer zencîrler ile çekerek giderken seyrâncıların üstlerine pertâb edüp halkı perîşân ederler. Paşanın ve şehrin kürkcübaşısı başka mehterhânesin çalarak ubûr ederler.

Yigirminci fasıl

Esnâf-ı kisvebâfân: Ya‘nî Ka‘be-i şerîfin siyâh örtüsün dokuyanlardır. Bunlar Yûsuf köşkünde işlerler. Neferât üç yüz kimesnedir. Gerçi gözleri cimrozdur, ammâ kârları kâr-ı insân değildir, sihr-i i‘câzdır kim makdûr-ı beşer değildir. Ve bunların harîrlerin boyayan,

Ehl-i hıref-i boyacıyân: Cümle on yedi kârhâneleri mîrîdir, neferât üç yüz âdemdir.

Esnâf-ı çit basmacıyân: Dükkân otuz, nefer elli beş. Ve,

Esnâf-ı tokmak-dûk, ya‘nî boyalı bez döğücü: dükkân kırk, neferât yüz seksen. Ve,

Esnâf-ı bezzâz: Dükkân iki yüz, neferât üç yüz yigirmi. Gömlekciler bâlâda tahrîr olundu. Ve,

Esnâf-ı cüllâh: Pîrleri Hazret-i şîs’dir. Dükkânları bin sekiz yüzdür kâmil, neferâtları üç bin âdemdir. Bu ehl-i sanâyi‘in kesreti Mısır’a mahsûsdur. Hânelerdekilerin hisâbın Hudâ bilür. Ve,

Esnâf-ı kerekeciyân: Alaca Arab kerekesi dokurlar. Dükkân iki yüz, neferât bin sekiz yüz. Ve,

Esnâf-ı halıcıyân: Kârhâne yigirmi, neferât üç yüz. Bu dahi Mısır’dan **[Y 173b]** gayrı bir diyâra mahsûs değildir. Meğer Isfahân u nısf-ı cihânda ola. İki bin, üç bin guruşa ibrîşim hâlîçeler dokurlar kim çeşm-i insân hîrelenir.

Esnâf-ı dârây-bâf: Kârhâne yigirmi, mu‘allimân iki yüz, Ve,

Esnâf-ı atlas ve katîfe-bâf: Kârhâne yüz, üstâdân altı yüz.

Bu on esnâf cümle (–) bin nefer âdem olup arz-ı kâlây **[Q 222b]** ederek kisve **[P 219b]** nâzırı ile harîr emîni atbaşı berâber enselerinde müzeyyen ü mahbûb köçekleri ile mehterhânelerin çalarak ubûr ederler.

Yigirmi birinci fasıl

Esnâf-ı tabbâgân: Âh-ı Evrân ocağıdır. Ammâ pîrleri Zeyd-i Hindî‘dir, ve râvî-i hadîsdir, hazret-i Alî huzûrunda Selmân belin bağladı, kabri Mekke’dedir. Dükkân iki yüz ve mu‘allimân iki bin.

Esnâf-ı tirşeciyân: Dükkân altı, neferât yigirmi. Ve,

Esnâf-ı keçeciyân: Dükkân elli, nefer yüz elli.

Esnâf-ı tâcirân ya‘nî sahtiyân ve meşin satıcı: Dükkân altı, nefer tokuz.

Bu tabbâğân esnâf cümle (–) âdemdir. Meşinden ve sahtiyândan dolama ve külâhlar geyüp ser-çeşme Âhî Baba at üzre muhteşemâne ensesinden köçekleri ile tabl [u] kudümün döğerek ubûr eder.

Yigirmi ikinci fasıl

Esnâf-ı dikiciyân: Bunlar pabuc dikerler. Dükkânları azdır, ammâ vekâlelerde bî-hisâbdır. Dükkân iki yüz, cümle neferât beş bin beş yüz.

Esnâf-ı zarbuncıyân: Beyâz meşinden fellâh zarbunu dikerler. Bunlar gayrı esnâfdır. Dükkân iki yüz, neferât altı yüz.

Esnâf-ı pabuc-ı Çerkezî dikici: Dükkân yetmiş, nefer iki yüz.

Esnâf-ı mestciyân: Dükkân yüz, neferât sekiz yüz. Ve,

Esnâf-ı terlikciyân: Dükkân elli, nefer yüz elli. Ve,

Esnâf-ı çizmeciyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Bunlar ancak paşalıya ve müsâfirîne çizme fürûht ederler. Yohsa Mısırlı çizme geymezler, cümle kırmızı Çerkezî fillar geyerler.

{**Esnâf-ı eskiciyân:** Hammâm kapularından mâ‘adâ dükkânları altı yüz yetmişdir, neferâtları cümle bin iki yüzdür. Câmi‘lerde ve gayrıda pabuc serîka eden bunlara bey‘-i men-yezîd eder, ol Yezîd.}

Esnâf-ı kavvâfân: Bunlar Demirkapu kurbunda ve Hân-ı Halîl’de cümle üç yüz dükkân-ı pâkdır. Neferât altı yüz elli.

Bu pabuc dikenlerin ve tâcirlerinin pîrleri Muhammed-i Ekber-i Yemenî‘dir, Selmân-ı Fâris belin bağladı, yüz yigirmi sene mu‘ammer olup kabri Cezâ’ir-i Ummân’dadır ya‘nî Basra diyârındadır.

Bu yedi esnâfın cümlesi (–) bin müsellah güzîde ehl-i hıref olup dikicibaşı ve kavvâfbaşı ile tabılhânelerin döğüp gûnâ-gûn şaka ve çerâğân ederek ubûr ederler. Ve,

Yigirmi üçüncü fasıl

Esnâf-ı sarrâcân: Pîrleri Ebünnasr Hâtem-i Bağdâdî‘dir, Selmân belin bağladı. Dükkân altı yüz, neferât bin altmış âdemdir. Ammâ ankâ ve sâlih kimesnelerdir. Andan,

Esnâf-ı kaltakcıyân: Bunlar **[Y 174a]** eğerin ağaçların yaparlar. Dükkân yigirmi, nefer elli beş.

Esnâf-ı tegelticiyân: Dükkân kırk, nefer altmışdır kâmil. Ve,

Esnâf-ı tulumcıyân ve sakâ meşki yapıcı: Dükkân yüz, neferât altı yüz. Mısır’da elzem-i levâzımından ma‘rifetdir. Cümle huccâc bunlara muhtâcdır, a‘lâ kâr ederler. İçlerinde ehl-i hâl âdemler vardır. Ve,

Esnâf-ı sepet sandıkcıyân: Dükkân kırk, nefer yüz elli. Ve,

Esnâf-ı semerciyân: Pîrleri Ebâzer-i Gaffârî‘dir. Dükkân seksen beş, nefer üç yüz beş.

Esnâf. Cümle (–) bin müsellah âdem olup arz-ı kemâl ederek ve dilberânları arz-ı cemâl

ederek ellerinde şem‘-i kâfûrî ile rûy-ı münevveri şu‘lesi bir yere gelüp gûyâ şeb-i zulmetde mihr-i âlem-tâb tulû‘ etdi. Dilberân-ı sarrâcân meşhûrdur. Bunlar yüz bin şaka ile sarrâcbaşı tablın döğerek ubûr ederler. Andan,

Yigirmi dördüncü fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı attârân: Pîrleri Hüsâm bin Abdullâh el-Basrî‘dir. Hazret-i Risâlet huzûrunda Selmân-ı Pâris belin bağladı. Niçe yüz esnâf bu attârlara tâbi‘dir, zîrâ cemî‘i mevcûdât attârlarda mevcûddur. Dükkân bin iki yüz, neferât bin sekiz yüz.

Esnâf-ı sûk-ı fahhâmîn: Bunlar hukemâ otları ve edviyeleri satarlar. Dükkân yüz, hâcegân yüz elli. Bunlar cümle hukemâlardır. Ve,

Esnâf-ı dükkân-ı şem‘-i asel: Aded kırk, nefer seksen iki. Ve,

Esnâf-ı miskciyân: Dükkân on, nefer on beş. Ve,

Esnâf-ı misk sâbûncıyân: Dükkân yedi, nefer on iki. Ve,

Esnâf-ı ûd ü amberciyân: Dükkân on, nefer yigirmi. Ve,

Esnâf-ı mâ-i gülâb-fürûş: Dükkân kırk, nefer yüz kâmil. Ve,

Esnâf-ı buhûrcıyân: Bunlar Mekke ve Medîne’ye mu‘amberîn buhûr işlerler. Dükkân yigirmi, nefer dahi yigirmi. Ve,

Esnâf-ı fincâncıyân: Dükkân kırk, nefer elli. Ve,

Esnâf-ı attâr-ı çömlekciyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz. Zîrâ dükkânında çömlek ve mecur ve bardak ve cerreden bir âdem ancak sığar. Ammâ bunlar gâyet sulehâ âdemlerdir. Ve,

Esnâf-ı kibritciyân: Bunlar dükkânda işleyemezler, râyihası beddir, evlerinde işlerler. Neferât iki yüz.

Esnâf-ı fişekciyân: Dükkân sekiz, nefer kırk. Bunlarda niçe bin muhîl [ü] şeytanat ile yapılmış gûnâ-gûn fişekler vardır. Hattâ bunların dükkânları Demirkapu dibinde olurlar. İbrâhîm Paşa asrında rûz-ı ıydda sıbyânâna bir delice fişek satar. Derhâl delice oğlan, delice fişeğe âteş edince fişeng delilenüp derhâl dükkânın içine girüp niçe bin fişengi ve birkaç kantâr bârûdu tutuşdurup ol izdihâm tarîk-ı âmda cümle dükkânları havâya peftere gibi atup kırk elli âdemi fişekci baba ile kebâb edüp iki yüz âdem kadar mecrûh oldu. Böyle bir mel‘ûn kârdır. Ammâ yine böyle iken bu esnâf bu attârân alayında ol âdem deryâsı içre ve cümle esvâkın tavanları köhne **[Y 174b]** ve âşiyân-ı ankebût olmuş yerlerde bu kadar bin tüfeng ü fişeng atarlar, bi-emrillâhi ta‘âlâ bu kadar âteş-feşânlıkda aslâ ihrâk olmaz. Eğer ol âteş İslâmbol’da olsa ne‘ûzu billâh tarfetü‘l-ayn içre İslâmbol berbâd olurdu. Hudâ Mısır’ı hıfz [u] emânda etmişdir.

Esnâf-ı kârhâne-i şîşeciyân: Kârhâne üç, neferât iki yüz. Arayıcıları çokdur. Ve,

Esnâf-ı kınâcıyân: Başka bâzergânlardır. Neferât üç yüz. Vekâlelerde mahzenleri vardır. Ve,

Esnâf-ı hasırcıyân: Dükkân seksen, nefer iki yüz. Gûnâ-gûn münakkaş hasîrlar dokurlar kim ibret-nümâdır. Ve ibret-i garîbedir kim ba‘zı a‘mâ hasırcıdır. Ve garâyibü‘l-iber ba‘zı

a‘mâlar hûrmâ yaprağından münakkaş yelpâzeler örer, içinde *yâ şâfi‘* ve *yâ Bâki ve şifâ‘ü‘l-kulûb* misilli kelimâtlar yazarlar, garîb temâşâdır. Ve,

Esnâf-ı ketenciyân: Dükkân iki yüz, neferât iki yüz elli. Ve,

Esnâf-ı kahve tüccârı: Ankâ bâzergânlardır. Cümle atlı yüz âdemdir. Ammâ bu alaya huddâmların gönderüp halk üzre kahve nisâr ederek ubûr ederler, pâk gulâmlardır. Ve,

Esnâf-ı pirincciyân: Bunlar dahi ankâ bâzergânlardır, huddâmların pür-silâh edüp alaya gönderirler. Neferât bin beş yüz kâmil. Ve,

Esnâf-ı kapancıyân: Dükkân üç yüz, nefer beş yüz. Ve,

Esnâf-ı balık ağı örücü: Dükkân yedi, neferât on bir.

Ve bu attârân alayı cümle (–) askerdir. Bunlarda olan mehâbet ü dârâtlı alay-ı azîm bir alayda olmaz. Ve bunlarda olan dilberân ü çerâğân bir esnâfda olmaz. Attârbaşı dörder kat mehterhânesin döğerek iç gulâm huddâmları ile bir hây hûy ile ubûr ederler kim ta‘bîr ü tahrîr olunmaz. Andan,

Yigirmi beşinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı sunûf-ı ehl-i vukûf müzeyyinân berberân-ı cüvânân: Pîrleri Selmân-ı Pâk’dır kim (–) bizzât Hazret-i Risâlet huzûrunda Hazret-i Alî belin bağladı. Üç yüz otuz sene mu‘ammer oldu. Bağdâd kurbunda medfûndur. Yılda bir kerre acâyib **[P 220a]** cemiyyet olur. Dükkân sekiz yüz, neferât üç bin. Ve,

Esnâf-ı ayak berberi: Cümle neferât iki bin. Ve,

Esnâf-ı hammâmcıyân: Cümle hammâm elli beşdir ve hammâmcı dahi elli beşdir. Pîrleri Muhsin ibn Osmân’dır. Ve,

Esnâf-ı dellâkân: Bin iki yüz. Ve,

Esnâf-ı nâtırân: Bin. Pîrleri Mansûr bin Kâsım’dır. Ve,

Esnâf-ı ustura çarkçısı: Dükkân yedi, nefer on beş. (Bu) [Ve,]

Esnâf-ı sarıkçıyân: Berberlerden gayrı yukaru kal‘ada, dükkân bir, nefer üç. Cümle erbâb-ı dîvâna mücevveze ve perîşânî ve kallavîyi bunlar sarar, üç nefer dilsizlerdir.

Bu yedi nefer esnâf cümle (–) asker-i pür-silâh olup pâk ü müzeyyen mahbûb cüvânlar arz-ı cemâl edüp **[Q 223a]** berberbaşı ferah kesb edüp gulâmları ardından tabılların döğerek ubûr ederler.

Yigirmi altıncı fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı nakkâşân-ı kemân: Hânelerinde işlerler. **[Y 175a]** Nefer üç, ammâ herbiri fenninde Bihzâd [u] Mânî‘dir.

Esnâf-ı zerkûb ya‘nî altun varakcı: Dükkân üç, nefer on bir. Ve,

Esnâf-ı müzehhib: Dükkân yedi, nefer on birdir, ammâ üstâd değillerdir. Ve,

Esnâf-ı mücellidân: Cümle kırk sekiz dükkândır ve yüz elli âdemdir. Ve,

Esnâf-ı sahhâf: Dükkân yigirmi, nefer otuz. Pîrleri Abdullâh-ı Yetîmî‘dir, Habeş‘in

Harkova'sında medfûndur, üç kerre ziyâret müyesser oldu, ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Andan,

Esnâf-ı kâğızcıyân: Dükkân elli, nefer altmış sekiz.

Esnâf-ı mühreciyân-ı kâğıd: Dükkân on bir, neferât otuz.

Esnâf-ı remmâlân: Dükkân ve nefer kırk kâmil, ammâ gâyet kâmilleri vardır. Ve,

Esnâf-ı kâtib-i arzuhâlcıyân: Dükkân ve neferât kırk beş. İçlerinde yine Ervâm'dan serî'ü'l-kalem kimesneler vardır.

Esnâf-ı mürekkebciyân: Dükkân üç, neferât altı. Ammâ bunlar Rûm mürekkebi gibi dibekde döğmezler, âteşde kaynadırlar. Ve,

Esnâf-ı musavvirân: Neferât yigirmi. Dükkânları yokdur, her kande bir cem'iyyet yeri olsa anda dîvârlara tasvîrâtların dîvârlara mıhlayup arz-ı cemâl-i bî-cân etdirir.

Esnâf-ı câmcıyân: Dükkân sekiz, nefer yigirmi.

Bu bâlâda tahrîr olunan esnâfât cümle (–) nefer âdem olup arz-ı mahâretler edüp çerâğân ve şâdumânîler ederek nakkâşbaşı mehterhânesin döğerek güzer eder.

Yigirmi yedinci fasıl

Hân-ı Halîl hâcegiyân-ı gûnâ-gûn: Cümle bin beş yüz dollâbdır. Bunları her gece bekleyen,

Esnâf-ı pâsbân: Altı yüz Berberîdir. Ellerinde harbeleri ile âmâde şeçî' kavimdir. Ve her gece bu Hân-ı Halîl etrâfında üç bin kanâdîl çerâğân olup dîdebânlar nigehbânlık ederler.

Esnâf-ı eli berâtlı dellâlân: Nefer üç yüz. Ve,

Esnâf-ı kefilli dellâlân: Nefer altı yüz. Ve,

Esnâf-ı at bâzârı dellâlları: Neferât altmış. Ve,

Esnâf-ı at canbâzları: Nefer iki yüz ve emîn ağa bir ve çorbacı ve kâtib üç. Ve,

Esnâf-ı miyâncıyân-ı at bâzârı: Neferât iki yüz. Ve,

Esnâf-ı miyâncıyân-ı Hân-ı Halîl: Neferât üç yüz. Ve dahi,

Esnâf-ı simsârân-ı Hân-ı Halîl: Neferât elli. Bu tâ'ifenin ma'rifetleri oldur kim bir âdem nâdirâtdan bir şey murâd edinse simsârlar bulup haber ederler.

Esnâf-ı çukacıyân: Dükkân on, nefer sekiz. Ve,

Atlascıyân ve katîfeciyân ve hil'atcıyân ve halıcıyân ve kebeciyân ve abâcıyân ve dülbendciyân ve sofcıyân ve bezzâzân ve esîrciyân:

…….. (1 satır boş) ……..

Bu zikr olunan esnâfâtların cümlesi (–) (–) bin müsellah u müzeyyen asker-i deryâ-misâl olup bunların alayında olan şakalar ve sürûr [u] şâdumân ve çerâğânlar ta'rîf ü tavsîfden berîdir. Bâzergânbaşı ve şâhbender ve nakkâşbaşı ve sahhâfbaşı at **[Y 175b]** başları berâber tabılhânelerin çalarak ubûr ederler. Andan,

Yigirmi sekizinci fasıl

Evsâf-ı esnâf-ı sunûf-ı bâzbâzân ya‘nî cemî‘i pehlivânân-ı bilâ-dükkân: Cümle bâzbâzân bâlâda fürâdâ fürâdâ tahrîr olunmuşdur kim cümle yetmiş bin neferdir ve yetmiş esnâfdır. Eğer herbirinin mâhiyyet-i evsâfın tahrîr eylesek tatvîl-i kelâm olup Deccâl’ı medh etmiş oluruz. Ammâ bunların ol gece etdikleri şaka ve ibret-nümâ temâşâları pîrleri olan Ebû Alî Sinâ etmemişdir. Cümle temâşâcılar engüşt ber-dehen edüp vâlih [ü] hayrân olup gülmeden mebhût olurlar. Hakkâ ki Mısır’ın Arab veled-i zinâsı Frengistân’da ve Hindistân’da yokdur. Bunların içinde pehlivân-ı âteşbâzân bu alay içre niçe âteş-feşânlıklar ile çerâğân ederler. Bu tâ’ifenin mehterhâneleri yokdur, zîrâ kendüleri mehterhâneden ziyâde temâşâgâhdırlar. Bunların akîbince,

Yigirmi tokuzuncu fasıl

Esnâf-ı sâzendegân: Bunların pîri Hakîm Fîsagores-i Tevhîdî ve Abdullâh-ı Fâryâbî‘dir. Bu tâ’ife cümle yedi yüz neferdir. Kırk yedi gûne sâz ile fasıl ederek ubûr ederler. Andan bunların akîbince,

Otuzuncu fasıl

Alay-ı askeriyân-ı Mısır: Kânûn üzre alay alay mevc mevc ve fevc fevc ve gürûh gürûh herbir alayın mâbeyninde bu kadar bin çerâğân ve kanâdîl ü meş‘al ile ubûr ederler. Ve her bir fırkanın içinde piyâde çöğürcü ve şâ‘irler ve hânende ve sâzende fasıl ederek ubûr ederler.

Mısırlı alayından sonra bâlâda ta‘rîf olunduğu üzre mükellef ü müzeyyen ü mükemmel paşa ağaları alayı mürettebleri ve çerâğânları ile atbaşı berâber ubûr edüp paşanın yedekleri ve iki cânibinde Mısır’ın tuğlu mülâzım yeniçerileri ve altun tâslı şâtır ve mataracılar ile muhtesib ağası zer-ender-zere müstağrak olup pâdişâhâne serinde iki otağa ile esb-i sabâ-sür‘ati dahi mücevher zînli ve altun zencîrli at üzre iki cânibine selâm vererek paşanın kapucular kethudâsı ile atbaşı berâber ensesinde zer-ender-zere müstağrak yüz çift zırh [u] zireh-külâhlı mahbûb iç gulâmları ile tokuzar kat mehterhânesin çalarak ubûr ederek kâmil altıncı sâ‘atde bu alay-ı azîm ile Mısır mollâsının sarâyına dâhil olup bir yaylım tüfeng şâdumânîleri olup Mısır’ın dîvân çavuşları alkışlayup kadıasker efendiye varırken efendi istikbâle taşra çıkup ta‘zîm edüp sadr-ı âlîde karâr etdikde kahve ve gülâb buhûrdan sonra muhtesib ağa mollâya hitâb edüp eydirler kim:

“Sâhib-i devlet efendimiz cenâb-ı şerîfinize selâmlar eder. Bu leyle-i mübâreke leyle-i Ramazân olup sabâh yevm-i Ramazân-ı **[Y 176a]** şerîf midir, yoksa yevm-i şek midir? Tatavvu‘an niyyet edelim mi? Bize i‘lâm buyursunlar deyü bu kullarını vekîl edüp Ramazân-ı şerîfe ta‘zîmen sultânıma gönderdi”, deyüp hâmûş oldukda kadıasker hazretleri buyururlar kim:

“Tîz mezâhib-i erba‘a şeyhülislâmları gelsin” deyince cümle ulemâ ve sulehâ ve şeyhülislâmlar gelüp eğer hilâl nümâyân olduysa,

“İsbât olunur, sicillâtda mastûrdur, belî sultânım, ale’s-sabâh yevm-i Ramazân’dır” deyü hüccet-i şer‘iyyeyi muhtesib ağasına verir.

Ağa dahi kethudâsıyla müjdesin paşaya gönderüp paşa hücceti kırâ’at edüp *“Sûmû rü’yeteküm”* [158] mazmûnunca sıyâma niyyet edüp ibtidâ Sarây meydânında Düheyşe

câmi‘i minâresinde andan Kalavân câmi‘i minârelerinde tabaka tabaka kanâdîller çerâğân olunca iç kal‘adan azametullâh kırk elli pâre toplar nısfu’l-leylde atılınca zemîn [ü] âsumân dir dir ditreyüp cümle Mısır içinde sekiz yüz altmış minâreler kanâdîller ile müzeyyen olup **[P 220b]** nûrun alâ-nûr olup herkes terâvîhe gidüp edâ-yı salât edüp sabâha niyyet ederler.

Eğer muhtesib ağa mollâ efendiden su’âl etdikde hilâl görünmediyse te’hîr içün kânûn üzre kadıasker efendinin summât-ı Muhammedîsi gelüp tenâvül olunup cümle ağavât u a‘yân-ı erbâb-ı dîvân def‘-i cî‘ân ederler. Andan cümle esnâf mollâ sarâyının havlısında gûnâ-gûn şaka ve hây hûy ederek alay alay esnâf esnâf çerâgânlarıyle kadıasker ve muhtesib ağa huzûrunda ubûr ederler. **[Q 223b]**

Andan fişeng-bâzlar Nîl kesiminde etdikleri gibi yetmiş bin lu‘bedebâzlık ile fişek âteş-feşânlıkları edüp üç sâ‘at dahi bunun temâşâsı olunup hânendegân ve sâzendegân alayı tamâm olunca Mısır’ın yedi bölük alayı dahi yürümeğe başlar.

“Bu mahalden etrâf [u] eknâfdan mâh-ı Ramazân görünmedi”, deyü haber gelirse paşaya eyle i‘lâm edüp kanâdîller yanmayup Ramazân olmayup yevm-i şek olur. Bu hâl-i zû-vecheyn üzre elbette muhtesib haberi paşaya gönderüp mollâ efendiyle vedâ mahallinde paşa tarafından muhtesib mollâya bir semmûr kürk geydirir, zîrâ mollânın bu gece ziyâfetinde bin guruş gider, ulemâ tâ’ifesinin bir guruşu gitse aklı gider, ol ecilden kânûndur, bir kürk gönderir.

Bu üslûb üzre yine muhtesib alaya girüp âheste âheste sabâha yakın cümle alay ile hânesine varup nüzûl etdikde herkes esnâf şeyhlerin dahi alayları tarîk tarîk şakalar edüp bir hây hûy ile Mısır’ın için dolaşarak şeyhlerin hânelerine koyup herkes vatanına gider. Ammâ muhtesib ağa hânesine alay ile vâsıl oldukda **[Y 176b]** kerr ü ferr [ü] şevketile sandal-nişîn olup cümle yedi bölük ağalarına kahve ve şerbet ve buhûrdan sonra cümle askerî tâ’ifesine teşrîfâtda tahrîr olunduğu minvâl üzre iki Mısrî kîse hâliye bahşîşini verüp cümle asker Mısır’a giderler.

Ve paşa ağavâtlarına dahi iki kîse ve paşaya iki kîse ve kethudâya yarım kîse ve paşanın iç ağalarının on iki mertebe sâhiblerine ve taşrada on iki mertebe sâhiblerine cüz’î ve küllî hedâyâlar verüp tatyîb-i hâtır eder. Bu tertîb ile Mısır’ın muhtesib gecesi alay-ı ibret-nümâsı tamâm olur.

Ba‘dehu muhtesib ağası, bu hâliye deyü paşaya ve kethudâya ve paşa ağalarına ve Mısır’ın yedi bölük halkına verdikleri bahşîş-i pîşin kîseleri Mısır’ın enderûn [u] bîrûnunda taht-ı hükûmetinde olan otuz aded tablhâne sâhibi esnâf şeyhlerinden ve anlar dahi zîr-i hükmünde olan yüz altmış nev‘ ehl-i hıref kethudâ ve nakîb ve çavuşları ile bâlâda tahrîr olunan (–) (–) (–) ehl-i sanâyi‘den imdâd on Mısrî kîse tahsîl eder.

Ammâ birkaç esnâf paşa huddâmları taht-ı hükûmetlerinde olmağile anlardan bir harc-ı havâyic almaz. Evvelâ cümle aşcılar paşanın aşçıbaşısı himâyesinde ve cümle kahveciler şâtırbaşı himâyesinde ve cümle etmekçiler etmekçibaşı himâyesinde ve paşanın kuyumcubaşısı himâyesinde cümle kuyumculardır.

Ve paşa hizmetindeyiz, deyü darbhâne huddâmlarından emîn ağa bir ve sâhib-i ayâr bir ve sikkezânbaşı bir ve nâzır ağa bir ve veznedâr ağa bir ve kehlebür(?) kırk ve haddekeş on

beş ve dollâbkeş on ve sübkekeş(?) yigirmi ve kalcı yigirmi ve furuncu beş ve yassıcı on ve sayıcı on ve sikkeciler on ve mîzâncılar on ve kurûscular on ve cilâcılar on ve körükkeşânlar on ve gümüş arayıcı simsârlar on ve oduncular on ve sarrâfbaşı bir ve sarrâflar on, bu cümle beş yüz âdemdir bu darbhâne huddâmları muhtesibe bir şey vermezler.

Ve cümle terziler paşanın terzibaşısı himâyesindedir, bir şey vermezler.

Ve cümle kürkcüler paşanın kürkcübaşısı himâyesindedir, bir şey vermezler. Ammâ cümlesi alaya çıkar. Ammâ bu esnâflar zâhiren muhtesib ağaya imdâd vermezler.

Ammâ paşanın hîn-i azlinde şâtırbaşı ve aşçıbaşıdan dermân olmaz, deyü havflerinden pes ü perdeden yine muhtesibe ağaya imdâd verirler. Zîrâ serbest hâkimdir, korkarlar. Ve cümle ehl-i hıref muhtesibin alayı masrûfuna imdâd ederler, kânûn-ı Mısır böyledir.

Ve Mısır'da (–) alay-ı bayramın biri dahi bu muhtesib gecesi alayıdır kim rûy-ı arzda misli yokdur kim hîn-i nikâhda ehlin bu alay gecesine koyuvermek üzre nikâh olunur, *ve's-selâm*.

Eğer bu temâşâyı gördüğümüz üzre mufassalan tahrîr eylesek bir mücelled **[Y 177a]** kitâb olur, ammâ biz muhtasar kıldık tâ tâ bi't-tamâm.

el-Faslu't-tâsi' ve erba'în
Mısır'ın gayrı diyârlardan ziyâde olan ehl-i sanâyi'âtların beyân eder

Evvelâ bâlâda timarhâne evsâfın tahrîr olunan Kalavân Sultân dâr-ı şifâsında pişen **tiryâk-ı fârûk**: Rub'-ı meskûnda yokdur, ekâlîm-i seb'aya kursu ve fârûku bu Mısır'dan müstevlî olur. Ve mûristânda yapılan,

Semm-i helâhil: Ata katıra tırnağından te'sîr eder. Ve,

Amelî pânzehir-i Ken'ânî: Bu semm-i helâhili kat' eder bir iksîr-i a'zam makûlesi pânzehirdir. Yüksük gibi bir sarı levn ve sengîn bir şeydir. Hamd-ı Hudâ birine mâlik oldum.

Ve mezkûr Ken'ân merhûm ilm-i kâfı ararken bu pânzehiri hâsıl etdi. Ammâ ilm-i kâfda dahi kâmil zer-i hâlis ayârına mâlik idi. Ve Cemşîd-fen idi, elinden aslâ bir ma'rifet kurtulmazdı. Hattâ kendi ihtirâ'ından yetmiş îcâdı vardır kim pesendîde-i âlemdir. Ve,

Ma'cûn-ı akreb: Bu dahi bir ibret-{nümâ} temâşâdır. Kalavân evkâfından vazîfehâr veled âdemler vardır kim şeytân anları gördükde *e'ûzubillâh* der, anlara sayyâd-ı akârîb derler, on kişidir. Kaçan hekîmbaşı akreb ma'cûnu yapmak murâd eylese ol sayyâdlar virânistâna varup yerleri çukur çukur kazup her hafir içine birer sırçalı kâse yere berâber edüp kenârların toprağa müsâvî edüp her kâse içine birer pâre ciğer pâresi korlar ve gayrı ciğer pâresin mezkûr sırçalı kâse kenârından yere süre süre ciğeri çeküp yine ciğeri hıfz eder. Tâ ki nısfu'l-leylde akrebler şikâra çıkup seyrân edüp mel'abe edeceği mahalde gezerken ciğer râyihasın yerde duyup kelb gibi soylayarak kâsenin kenârına varınca gelen düşer, gelen düşer. Sabâha-dek kâse akreb{ler} ile leb-ber-leb olur, taşra çıkamazlar. Sayyâdlar gelüp akrebleri tobralarına doldurup Kalavân mûristânında hekîmbaşıya verüp anlar dahi kuyruğun ve ayakların mıkrâs ile kesüp çömlekler içinde pişirüp yağın başka alup vücûdun şeker ile ma'cûn ederler. Bir âdem habs-i bevle mübtelâ olsa yarım nohud

mikdârı yese mesânesin açar. Gâyet müdrirdir, çok isti‘mâl etmemek gerek, ibret-nümâdır. Ve,

Kârhâne-i şekerhâne: Bu dahi vâcibü‘s-seyr bir ibret-nümâ temâşâgâhdır. **[P 221a]** Ve,

Kârhâne-i nuşâdırcıyân: Bu dahi görmeğe muhtâc bir ma‘rifetdir, mahallinde tahrîr olunur. Ve,

Kârhâne-i güherçileciyân: Bulak’da bir kârhânedir. Ammâ görmeğe muhtâc bir ibret-nümâ-yı azîmdir. Gayrı kurâlarda dahi çokdur, cümle mîrîdir. Bârûd-ı siyâh bundan yaparlar. Ve,

Ma‘âdin-i natrûn: Bu dahi tuz gibi bir ma‘dendir. Mısır halkı ekseriyyâ ta‘âma tuz yerine bunu korlar, tarfetü‘l-ayn içre eti ve gayrı ta‘âmı hal edüp bişirir. Lâkin dahi ta‘âm çiğ iken eridüp hal eder. Anıniçün **[Y 177b]** Mısır ta‘âmında lezzet yokdur. Mısır’da odun az olduğundan ta‘âm tîz pişsin deyü bu natrûnu korlar. Ammâ çok isti‘mâl edenin hayâsı debe olup sidiğin dutmayup selesü‘l-bevle mübtelâ olur. Ve şîşeciler isti‘mâl ederler, İslâmbol’a Mısır’dan gider, sehel âteş ile sırçayı su gibi eridir. Mısır Bulağında mahzenlerde top toludur ve başka emânetdir, mîrî mâl verir.

Esnâf-ı hammâm kazanları yapıcı: Cümle hammâmların suyu ısıtan kazanları **[Q 224a]** kurşumdandır, aceb temâşâdır.

Der beyân-ı ahvâl-i kubhiyyât-ı Mısır ve subaşı esnâfları

Cümle mel‘ûn ve bî-dîn kavim bu tâ’ifedir.

Esnâf-ı fâhişe-i bâbullûk: Cümle sekiz yüz fâhişe-i nisvân-ı ehl-i isyândır. Kömler mâbeyninde ve Bâbullûk Kapusu hisârı dibinde külbeleri vardır. Ve,

Esnâf-ı fâhişe-i hânegî: Bunlar mestûre ve ehl-i ırza mel‘ûnelerdir. Hânelerinde pes-i perdeden geçinirler, ammâ vâsıtaları vardır. Cümle iki bin yüz fâhişedir. Subaşının der-defterinde olup mîrî mâl verirler. Ve askerî tâ’ifelerinin kabza-i tasarrufunda olana subaşı vaz‘-ı yed edemedüği fâhişe hisâba gelmez. Ve,

Bâbullûk-ı sıbyân: Kahvehâne ve bozahâne ve meyhâne ve Rûmeli meydânıdır. Cümle âvâre me’bûnân-ı hîzân anda bulunur. Bunlar dahi mîrî mâl verirler. Ve,

şeyhü‘l-arasât: Üç âdemdir; biri Bulak’da, biri Eski Mısır’da, biri Yeni Mısır’da. Cümle fâhişe ve gılmân bunların der-defterindedir. Mâl bunlardan matlûbdur. Ve,

Çavuşân-ı bâbullûk: Nefer kırk. Bunlar her fâhişenin hânesin bilüp kankı avret evinde yatdı, yatmadı bunlar bilür. Ve,

Esnâf-ı deyyûsân-ı bâbullûk: Bunların ellerinde akçe tahtası olup bâzâr-ı meskeşde hâne-be-hâne gezüp at katır bâzâr eder gibi bâzâr edüp kâr ederler. Ve,

Esnâf-ı vâsıta-i nisvân: Bunlar koca karılardır. Gelen zânîlere a‘lâ fâhire zâniyeler bulup ücret alır. Üç yüz fertûte zâle-i zamâne mel‘ûnelerdir. Ve,

Esnâf-ı bâzâra gidenler: Bunlar bâbullûkda olan bozahâne ve meyhâneden ve kebâbçı dükkânlarından ve sâ’ir âlet-i tarab nakillerinden ba‘zı eşyâlar getürüp kifâflanırlar. Ve ba‘zı esfehü‘s-süfehâ tâze cüvânân makûlesi ağalarından hammâm bahânesine me’zûn

olup bâbullûka gelüp bir külbede bir nigâre ile sînesâf olurken nigâr bir pâre yâre pâre şarâb ve kebâb ister. Derhâl bâzâra gidene bir üç akçe verüp murâd edindiği eşyâları âmâde edüp bâde ve boza içine ak karanfîl ve tatula ve kulak kiri ve hasır külü koyup ol cüvân bir kadeh içince çelebi kınâ çuvalı gibi devrilüp der-ân cümle esbâb ve bıçak ve hançer ve kîse gidüp fora roba olup ba‘zı ipden kazıkdan kurtulmuş **[Y 178a]** haşerâtlar çelebiyi murâd [u] merâmına vâsıl edüp bir künce veyâ uzakda bir yere bırağırlar. Çelebi ayılup görse ki uryân kalmış, çi fâ’ide keşf-i râz dahi edemez. Gitdi gider dahi gider. Eğer yanında mâlı çok ise der-ân katl edüp gömerler. Allâh âlim ü dânâdır, Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa asrında böyle ahvâller vâki‘ oldu, dediklerinde bir kapucubaşısına fermân verüp,

“Mâl-ı pâdişâhîden geçdim. Ben garâmesin çekerim. Tîz varup şu fesekahâneleri münhedim et” deyü fermân edince merkûm ağa bu kadar bin Berberî ve fellâhîn cem‘ edüp cümle bâbullûkları ve bozahâne ve meyhânelerin yere berâber edüp cümle fâhişelerin nefy-i beled edüp Mısır’ı tathîr eyledi.

Ve bu gûne evsâf-ı turrehâtı yazmadan murâd [u] maksûdumuz tenbîhü‘l-gâfilîndir kim Mısır’da böyle ihtirâz edecek yerler vardır, ihtirâz edeler. Mısır’ı bilen bilür, her köşesinde birer kemîngâh ve hatarnâk yerler vardır. Ve,

şeyh-i sâ’ilân ya‘nî dilenciler şeyhi: Bir âdemdir. Rûmeli meydânında tekyeleri vardır. Cümle dilenciler anda cem‘ olurlar. Ve on iki nefer çavuşları vardır. Paşa kapusunda ve kadıasker kapusunda hâzırlardır. Paşa ne cânibe azîmet etse, cümle dilencilere haber edüp ol tarîk-ı âm üzre kat-ender-kat olup dururlar. Cümle sâ’ilân-ı Mısır tokuz bindir kâmil ve dilenciler şeyhinin defterindedir. Paşadan ve a‘yândan takdîr olan mertebe ihsânlar alup hayır du‘â ederler. Ammâ bir dilenci bir âdeme zebândırâzlık etse şeyhine tenbîh edüp anın hakkından gelir.

{**Mashariyyât-ı diğer:**} Ve kisve-i şerîf çıkduğı gün dilenciler şeyhi bir hımâra süvâr olup başında örf-i izâfeti ile ve yanında bir gözlü ve bir kollu ve kel başlı huddâmlarında falaka deyeneğiyle niçe bin dilenciler ubûr ederler. Bu dahi bir diyâra mahsûs değildir, illâ Mısır. Ve,

Esnâf-ı kandilciyân: Dükkân kırk, nefer iki yüz. Bunlar mevlûd geceleri ve donanma geceleri ve şehr-i Receb ve şa‘bân ve Ramazân’da cemî‘i dükkânlar her gece sabâha dek küşâde olup kanâdîller ile zeyn ederler. Ve açık olmayan tüccâr dükkânları önüne elbette birer kandîl yakarlar. Ve donanma geceleri kezâlik şehri bunlar çerâğân ederler. Ne kadar bin kandîl yakmak murâd edinirsen, anlar eyle bâzâr edüp hâne ve tarîk-ı âmları tezyîn ve çerâğân ederler. Bu dahi Mısır’a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı cellâbiyân ya‘nî kara esîrler tüccârı: Nefer iki bin. Bunlar Mısır içinde vekâlelerde olup her sene birer kerre tâ Fûncistân’a ve Afnustân’a ve Kırmanka ve Bağaniska vilâyetlerine gidüp siyâh esîr getürürler. Bu tâ’ife yine esmerü‘l-levn Elvâhî ve İsvânî ve İbrîm vilâyetinden âdemlerdir.

Esnâf-ı cerrâh-ı cellâb: [Y 178b] Nefer on âdemdir. Hânelerinde olur. Bunların kârları *Allâhümme âfinâ* kırk elli ve yüz aded kavm-i May Bornî ve Câcûvî ve Kırmankî ve Bağaniskî Habeşî ve Fûncî ve Afnuvî siyâh-çerde ma‘sûmları tavâşî etmeğiçün ba‘de’t-

ta‘âm za‘ferânlı şerbet verüp ale’t-tertîb yüz iki yüz ibâdullâh ma‘sûmları dizüp bir ucdan ustura ile zeker ve hayâların kesüp zekeri yerine bir kamış sokup vilâyet-i Sûdân’da hâsıl olur bir nebâtât gubârıdır, anı eküp bi-emrillâh kanı munkatı‘ olur. Ve üstüne santa ağacı yaprağı tozu ve dahi üstüne siyâh yağlı meşin pâreleri koyup şermût bez pâreleri ile sarup cümle ma‘sûmları bu hâl üzre kat‘-ı tenâsül eder. On nefer bî-rahm [ü] bî-emân cellâbedir kim yüzlerinde ve gözlerinde nûrsuz ve uğursuz abûs zişt ve esmer-çehre âdemlerdir.

Kethudâ İbrâhîm Paşa hedâyâ içün yüzer ikişer yüz kara Arabcıkları kesdirmişdi. Hakîr an-kasd varup temâşâ etdim. *Allâhümme âfinâ,* kimi cân havli ile boğazlanmış tavuk gibi Kürd lisânı üzre pur putur olurken anları bağlarlar, kimi şüst endâm yatır, kimi birkaç günden merhûm olur. Böyle cellâd-ı bî-rahm [ü] bî-emân cellâbelerdir. Bu dahi Mısır’a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı halıcıyân: Kârhâne yigirmi, neferât üç yüz. İbrîşim hâlîçe ve seccâdeler dokurlar kim medhinde lisân kâsırdır. Gerçi Uşşâk şehrinde ve Kula’da ve Alaşehir’de hâlîçeler dokurlar, ammâ Mısır’daki gibi bir diyârda yokdur, meğer Isfahân’da ola. Ve,

Esnâf-ı hammârân: Neferât üç bin kâmil. Zîrâ Mısır’ın peremesi kayığı hımârdır. Eyle yorga çemenderler var kim yorga atlar yetişmezler. Ammâ Mısır içinde kırk bin hımâr vardır, derler. **[P 221b]** Cümle a‘yân-ı Mısır hımâr-süvârdır, ayıb değildir. Sünnet-i Resûlullâh’dır kim Hazret-i Resûl-i ekrem ve Nebiyy-i muhterem dâ’imâ Yağfûr nâmında bir hımârları var idi, ana süvâr olurlardı. Anıniçün hımâra binmek sünnet-i Resûl’dür. Hattâ bir âdem hımâra binse bir âdem dahi istihzâ’en, hımâra binenin hâli budur, dese kâfir olur, demişler. Ve,

Esnâf-ı hımâr-tırâş: Dükkânları yokdur, ammâ ba‘zı cây-ı ma‘hûdeleri vardır, anda dururlar. Ayda bir kerre Mısır’ın cemî‘i hımârların **[Q 224b]** ve develerin makâs ile kırkarlar. Neferât iki yüz. Eyle kırkarlar kim gûyâ ustura ile tırâş olmuşdur, tüğünden aslâ bir alâmet kalmaz.

Esnâf-ı neşşâller ya‘nî hemyânkesiciler: Bunlar subaşı hükmündedir. Eyle âdemlerin cebinden ve koynundan bî-te’essüf ve bilâ-tereddüd kîselerin ve bıçak ve hançerlerin uğurlarlar. Cümle üç yüz neferdir. İzdihâm yerlerde bunlardan pek ihtirâz lâzımdır. Böyle üstâdlardır kim sürmeden gözü çalarlar, sürme yerinde kalır. Bu mertebe hayyâl üstâdlardır. Başka şeyhleri vardır. Subaşı murâd edinse serîka olunan eşyâyı ol sâ‘at **[Y 179a]** bulur. Zîrâ cemî‘i neşşâl ve hırsızlar anın defterindedir. Ve,

Esnâf-ı serîrciler ya‘nî hûrmâ ağacından şeker kafesi ve âdem yatacak serîrler yaparlar. Nefer (–). Bu dahi gayrı diyârda yokdur. Ve,

Esnâf-ı zebbâl: Neferât (–). Bunlar cümle tarîk-ı âmmın hâr [u] hâşâkların süpürüp külhanlara ve şîşehânelere ve ekmekçilere ve cibiscilere ve kireccilere ve bardakcılar furununa götürüp yakarlar. Ammâ bu esnâf gibi Mısır içinde bir turfe hey’et-i mecmû‘a ve çehre evgâr-ı acîbe ve garîbe turfe-likâ kavim yokdur. Gûyâ nesh olmuş bir mahlûkdur, ammâ mısra‘:

Ehl-i hâl olan bilür hâli ne hâcet söylemek

ebyâtı mazmûnu üzre hakîr gördüm ki Mısır’ın ba‘zı sulehâ-yı ümmetden kimesneleri

gördüm ki bu menfûr u medhûl [u] mezmûm zebbâlleri tenhâ gördükleri zamân ellerin bûs edüp geçerlerdi. Çok kimesne ol i‘tikâd üzredirler kim Mısır’da evliyâullâhlar bu zebbâllerde ve büdelâ ve melâmiyyûn ve eskicilerde ve ayak berberlerindedir, derler. [159]

Hadîs-i kudsî: [160]

Ve, **Esnâf-ı pişmiş deve eti satıcı ve deve ciğeri satıcı:** Dükkân ve nefer on. Rûmeli meydânında fukarâlar ta‘âmıdır, ammâ gâyet lezîzdir, hakîr çok yedim. Ve,

Esnâf-ı pişmiş sıçan satıcı: Dükkân değildir, Rûmeli meydânında külbe ve çadırlar içinde satarlar. Nefer yigirmi. Ammâ bu sıçan mevsimi vardır. Nîl kesimi zamânı oldukda sayyâdları sayd edüp Rûmeli meydânına getürüp bey‘ ederler. Küçük bir hayvândır, ammâ gûyâ tavşan sıfatlıdır. Bi-emrillâhi ta‘âlâ toprakdan hâsıl olur, nısfı toprak ve nısfı türâb. Çift sürerken saban demiri âşiyânına uğrayup kanı akarken hakîr görmek olmuşdur. Anıniçün mezâhib-i erba‘ada tenâvül olunması mubâhdır. Kâmil oldukda yeri köm köm kösdebek gibi yığın yığın eder, andan bilirler kim kâmil yer sıçanı vardır, yeri kazup çıkarırlar. Bir zincâbî tüğlü latîf-sûret hayvâncıkdır. Ve zindesi elli altmış dirhem gelir, ammâ gâyet semîndir. Lahm-ı şahmı hafîfdir ve mukavvîdir ve gâyet serî‘u’l-hazmdır. Hakîr Elvâhât’a giderken çok yedim. Ve zîr-i zemînde anın ekl [ü] şürbü nebâtât kökleri ve otlarıdır, zî-rûh kısmından bir şey yemez. Ve,

Esnâf-ı şerbetciyân-ı beng [ü] bâde: Rûmeli meydânında dükkân iki. Bengiliği geceden ısladup suyun süzerler ve içine sehel asel-i musaffâ koyup erbâbına kâse kâse satarlar. Nûş eden abdâlân cânlar cânânların yüzlerine bakdıkça hayrân olup bin bir ebyât [u] eş‘ârı bir ayak üzre okurlar. Hayâl keyfiyyeti var, derler. Ve,

Esnâf-ı subyacılar: Pirincden bozadır, bâlâda tahrîr olunmuşdur. Mısır’a mahsûsdur.

Esnâf-ı ırka sûs şerbetcileri: Bâlâda tahrîr olunmuşdur. Bu dahi **[Y 179b]** Mısır’a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı temirhindî şerbetçileri: Râhatü‘l-ebdân bir şerbet-i cândır. Bu dahi Mısır’a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı akveciler: Kılıç kadar akve Arab hançeri yaparlar. Rûm’da yokdur. Ve,

Esnâf-ı hasırcıyân: Münakkaş ibret-nümâ hasır işlerler kim kırk elli guruş kıymet alurlar. Ve,

Esnâf-ı aşçıyân: Kuskus pilâvı ve mülûhiyye ve bamya ve kurkas ve karnebît, bu ta‘âmlar dahi Mısır’a mahsûsdur. Ve,

Esnâf-ı helvâ-yı mirây: Bunların dükkânları yokdur, ammâ cümle kırk neferdir. Helvâ-yı mirây oldur kim münakkaş ağacın ucuna bir âyine koyup şekeri kıvama getirüp helvâ eder. Ba‘dehu ol helvâyı âyinenin altına yapışdırup âyine ağacının ucun beline yenine eline sokup helvâyı çeküp uzadarak yollarda ebyât [u] eş‘âr okuyarak her dükkân önüne varup bir beyit okuyup bir pâre helvâ verüp bir parasın alup du‘â-i hayr ile gider. Bu gûne bir helvâ-yı dervîşdir.

Esnâf-ı dervîşân-ı bahârî: Ekseriyyâ bunlar dervîşân-ı Yemenîlerdir. Bir peştemâl içine gûnâ-gûn reyhân ve sünbül [ü] gül ve yâsemen koyup şâhrâhlarda râst geldiği a‘yâna

fûl ve şakâyık-ı nu‘mân verüp ihsân alır. Bunlar cümle yetmiş seksen neferdir. Bunlar dahi şehr-i Mısır’a mahsûsdur.

el-Faslu hamsîn
Gayrı diyârlarda olup Mısır şehrinde olmayan esnâfât ve ehl-i sanâyi‘âtları beyân eder

Evvelâ ârifân-ı nükte-şinâsân mâbeyninde meşhûr-ı âfâk olup darb-ı mesel olmuşdur kim Mısır’da at çokdur, üstâd-ı kâmil na‘lband yokdur, cümle hımâr na‘lbandıdır; ve marîz çokdur ve hekîm ü hâkim yokdur; ve alîl a‘mâ çokdur, kehhâl yokdur. Bu darb-ı mesel gâyet sahîh kelâmdır. İki âdemin biri bi-emri Hudâ alîl olup gözleri cimroz olur. Bu dahi darb-ı meseldir kim bir âdem bir şey’e bir hoş nazar edemese,

“Senin gözlerin Mısır kuloğlusu gözüne benzer” derler.

Hakîkatü‘l-hâl bi-emri Hayy-ı Müte’âl eğer Ervâm oğlu olursa da Mısır’da mütevellid olan sıbyânların gözleri müşevveş olup şırluganı cereyân eder.

Ve hâkim yokdur, dedikleri hâkim-i şer‘e ve hâkim-i örfe hükûmet etdirmezler, cümle şey himâyededir, ancak vezîri bir mültezim mesâbesinde mâl tahsîl ederler.

Ve dahi su değirmeni yokdur ve ayazma ya‘nî su kaynar bir bınar yokdur, ammâ kuyu çokdur.

Unkapanı ve yağkapanı ve balkapanı mahsûs yokdur. Mîzân-ı harîr ve şem‘hâne ve pencikhâne ve sırmakeşhâne ve tahmîshâne ve esîrhâne ve bedâsten, bu mezkûrûnlar vardır, ammâ mahsûs mîrî içün bir müte‘ayyin mekânı yokdur. Ammâ bedâsten aslâ yeriyle yokdur, hemân bedâsteni gûyâ Hân-ı Halîl’dir, mahsûs.

Uncu dükkânı ve kelleci dükkânı yokdur. Pusulacı ve kıble-nümâcı yokdur. Vettâr ya‘nî kirişci yokdur.

Ve hardalcı yokdur. Ve salata **[Y 180a]** yapıcı yokdur. Ve ağdacı dükkânı yokdur.

Ve zirehci dükkânı ve kalkancı dükkânı ve sağrıcı dükkânı ve tabancacı dükkânı ve tüfeng açıcı dükkânı yokdur. Zırh-ı zireh-külâh Dağıstân ve Çerkesiztân’dan gelir, kalkan Haleb’den gelir, sağrı her diyârdan gelir.

Ve tüfeng tabancası Cezâyir’den gelir, makbûldür. Ve pabuc kepkepcisi ve demir kantârcısı ve pirinç terâzûcusu ve burgucu ve mahsûs keserci ve destereci dükkânları dahi yokdur.

Ve yüksükcü ve iğne yapıcı ve kuyumcu haddecisi ve ok temrencisi ve mehterhâne borucusu ve zurna ve davul **[P 222a]** ve ney ve miskâl ve nakâe yapıcı dükkânları yokdur, ammâ acâyib kâşif kösleri yaparlar.

Ve câm tâscılar ve tuc sahan dökücüler yokdur. Ve çarkcı dükkânı yokdur.

Ve elmâs hakkâki dükkânı ve demir tel çekici dükkânı dahi yokdur, Frengistân’dan hâzır gelir.

Ve kalay düğmeci **[Q 225a]** ve kurşum berber kösüresi ve kurşum tahtacı dükkânları dahi yokdur. Ammâ Hacı Nâsır nâmında bir reşîd âdem hakîrin ta‘lîmiyle dezgâh ve kâlıbın peydâ edüp bin mikdârı kurşum tahta dökülüp Mekke-i Mükerremede Hâsekî Sultân

imâreti ve dârü’ş-şifâsına su kuburları yapup gönderildi.

Ve zihgirci ve hilâlci ve ta‘lîmhâneci ve dutkalcı ve matrakcı dükkânları ve sorguccu ve güderici ve dülbend börkcü ve yeniçeri keçecisi ve kamçıcı dükkânları yokdur. Bu olmayan esnâfların metâ‘ları cânib-i erba‘a vilâyetlerden gelir. Cemî‘i eşyâ-yı zî-kıymet bî-kıymet bulunur.

Ve kâş[î]ci ve tîzâb ile gümüş çıkarıcı ve esnâf-ı varulcıyân ve horâsâncıyân ve lökünciyân ve suyolcuyân ve kiremitciyân ve kaldırımcıyânu zikr olunan esnâfların biri yokdur ve Mısır şehri bu esnâflara muhtâc değildir. Ve cemî‘i girân-bahâ eşyâlar Hind [ü] Yemen’den gelüp firâvândır.

Esnâf-ı (–) (–)

…….. (1 satır boş) ……..

el-Faslu’l-hâdî ve hamsîn
Mısır’ın dördüncü alay-ı ıydin ve tertîb-i kânûnun ve dârât-ı unvânın ve sürûr [u] şâdumânın beyân eder

Evvelâ Mısır vezîrinin Mısır’a dâhil olması alayı ve ikinci Nîl kesimi alayı ve üçüncü muhtesib gecesi alayı ve dördüncü bu Ramazân ıydı alayıdır kim mahbûbân-ı cihânın müzeyyen olduğu günlerdir. Ve Mısır nisvânının akd-i nikâhı bu ıydın temâşâsına gitmek üzre nikâh olunup şart olunur. Muhtesib gecesi alayındaki gibi yabanda yatmayup gece hânesine gelmek şartda dâhildir.

Evvelâ bu Ramazân ıydı alayı ve dîvânı içün arefe günü paşanın sarây meydânına mehterbaşı serâperde-i Süleymânîleri kurup ve mehterân çalıcıyân içün sâyebân kurup tınâb tınâba sarây meydânı ârâste olur. O gece mehterbaşı kırk nefer tevâbi‘âtıyla **[Y 180b]** tokuzar kat mehterhâne kûs-ı hâkâniyân tabl-ı âl-i Osmâniyânı getürüp on iki makâmda sabâha dek on iki fasıl eder kim her fasıl gûyâ fasl-ı Hüseyin Baykara olup otağ içinde cümle ağavâtlara mutantan ve mücevher kahve ve şerbet [ü] buhûr bezl olunur.

Bu üslûb üzre vakt-i sabâh olup azîz-i Mısır bayram namâzının sabâh namâzın kendü sarâyı içre kılar. Ve taşrada sarây meydânının yüzün hasırlarla döşeyüp cemî‘i mîrimîrân ve eşrâf-ı a‘yân ve erbâb-ı dîvân saray fezâsında salât-ı fecir sünnetin edâ edüp dîvânhâne mü’ezzini segâh makâmında kâmet edüp dîvânhâne imâmı ıyd-ı şerîfe müte’allık âyet-i şerîfeyi tilâvet eder kim; [161] âyetlerin okuyup salât-ı subh edâ olunup cümle hasırları ferrâşlar ref‘ edüp cümle ehl-i dîvân ale’t-tertîb herkes merkezinde sâbit-kadem olup dururlar.

Ve paşanın kethudâsı ve on iki üst hil‘at-ı nevbetci ağaları semmûr hil‘atler ve perîşânî destârlar ile âmâde dururlar. Paşa dahi içerden kerr ü ferr ü dârâtile kırmızı semmûr kürk ve başında selîmî üzre iki otağa mücevher zeyn edüp yemîn ü yesârında silihdâr ve çukadâr ile Kayıtbay dîvânhânesine çıkınca paşanın koltuğunun sağ cânibine kethudâ ve sol cânibine şehir havâlesi girüp silihdâr paşanın ardı sıra başında kırmızı keçe zerdûz üsküf lipâçesi şîb ve ayağında sarı Çerkezî ve sarı çiçekli katîfe şalvâr ve elinde mücevher bir şemşîr-i âteş-tâb ve çukadâr dahi böyle müzeyyen ikisi yan yana paşanın kafâsında kafâdârlık ederler.

Ve on iki mertebe sâhibi iç ağaları dahi birer seyf-i miczem ile semmûr kürklere

müstağrak olup paşanın ardı sıra gidüp paşanın önü sıra çavuşlar kethudâsı ve yanında müteferrikabaşı ve dahi ileri tercümânbaşı ve kapucular kethudâsı ve dahi mukaddem paşanın on iki hil‘atli dîvân ağaları ellerinde gümüşlü asâlarla Kayıtbay dîvânhânesi nerdübânından aşağı paşayı endirüp seng-i rikâbda zer-ender-zere müstağrak mücevher zînli at üzre süvâr olunca muhtesib ve subaşı cellâdları ile ileri gidüp cümle ağavâtlar dahi ale’t-tertîb paşanın önü sıra piyâde gidüp yüz adım gidüp cümle mîrimîrân istikbâle çıkup paşayı Selîm Hân dîvânhânesine endirirler. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa Kayıtbay dîvânhânesinden Selîmiyye dîvânhânesine tevâzu‘ eyleyüp ecdâdı âsitânesine teberrüken ve teyemmünen ve ta‘zîmen piyâde geldikde cümle ehl-i dîvân du‘â-i hayr etdiler. Hakkâ ki dervîşlik etdi, *ammerekellâh.*

Bu dîvânda Selîm Hân tahtında **[Y 181a]** ber-karâr olunca taşra çetr-i mülemma‘ ve sâyebânlar içinde tabıllara turralar ile darblar urulup çengî harbî usûller harbîce çalınırken beri tarafda ibtidâ emîr-i hac paşa ve kâyimmakâm paşa ve defterdâr paşa ve ebü‘l-kelâm ve sâ’ir ümerâlar dahi musâfaha edüp taşra çıkarlar.

Ve andan kırk Çerâkese beğleri ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümân ağa ve sâ’ir ihtiyârân-ı erbâb-ı dîvân ale’l-acele dest-bûs edüp ba‘dehu paşa atına süvâr olup cümle ağavât atlariyle ileri câmi‘e gidüp andan cemî‘i ümerâlar dahi ikişer ikişer atbaşı berâber gidüp muhtesib ve subaşı cellâdları ile ve paşanın yanında cümle mülebbes altun tâslı şâtırları ve tüfengci ve mataracıları ile paşa Kalavân câmi‘ine ol mahalde varır kim güneş kulle-i felekden baş gösterüp cemî‘i mü’ezzinân tokuz tekbîr ve iki rek‘at bayram namâzına salâ deyüp rek‘ateyn salât-ı ıyd kılınup hatîb minbere çıkarken kapucular kethudâsı hatîbe bir beyâz sof ferrâce geydirüp hatîb minberde tilâvet ederken iç mehterleri micmereler ile ûd ü amber ile câmi‘in için mu‘attar ederler.

Hatîb vaz‘ u nasîhati tamâm edüp ba‘de’d-du‘â paşa ile imâm ve hatîb ve meşâyih musâfaha edüp biner para ihsânlar alup yine paşa alay-ı muhtasar ile sarâyında Gavrî dîvânhânesinde ber-karâr olunca cümle dîvân çavuşları alkışlayup paşa summât-ı Muhammedî başına oturur kim kâmil üç bin sahan mümessek ü mu‘amberîn bir ni‘met-i nefîse-i hâssu’l-hâs ta‘âm kat-ender-kat sahan sahan üzre bir âdem kaddi yığılmış ni‘met-i hudâ gelüp sofrası başına paşa oturup sağında emîrü‘l-hac beğ ve kâyimmakâm beğ ve gayrı beğler ve solunda defterdâr beğ ve ebü‘l-kelâm beğ ve (–) bölük ağaları tâ saff-ı na‘lde azebler ağası oturur. Ammâ cebecibaşı ve topcubaşı ve top arabacıbaşısı ve muhtesib ağası (–) ve kâfile başı ve subaşı ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümânbaşı bunlar dîvân-ı pâdişâhî huddâmlarıdır, hizmet edüp paşa ile summâta oturmazlar. Ammâ dağlar gibi yığılan sahanların öte tarafında yedi bölük ihtiyârların çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı da‘vet edüp summât başına gürûh gürûh gelüp otururlar. **[Q 225b] [P 222b]**

Paşa bunlara ta‘zîmen önünde kebâblardan ve tavuğ u güvercinlerden herbirine birer vasle atarken kiminin başında mücevvezesine urup mücevvezesi düşüp bir hande-i nihânî olur, ve kiminin çehresine urur ve kiminin sakalına güvercin kebâbı kanadlarından ilişüp tebessüm ederler. Bu hâl üzre paşa herbirine birer parça taksîm edüp bismillâh deyüp ta‘âm yemeğe **[Y 181b]** mübâşeret edince gerüde büyük Gavrî dîvânhânesinde sahrâ içre iki âdem kaddi kat-ender-kat on iki bin sahan ni‘met deryâsına bu kadar ehl-i cû‘ân,

gavvâs-vâr dalup cümle yeniçeriler ve erbâb-ı dîvân huddâmları tarfetü‘l-ayn içre Hudâ âlimdir on iki bin sahan ta‘âmı yağmâ edüp pîr [ü] pâk ederler. Ol yağma mahallinde benî âdem hây hûyundan ve bakır âvânî sini sahan sadâsından Mısır sarâyının içi ra‘dvâr gürleyüp âsûdehâl olurlar.

Andan iki yüz paşa çâşnigîrleri tarfetü‘l-ayn içre cümle sahanları dîdebânları ile aşağı yollayup dağlar gibi yığarlar. Ve dîvânhâne ferrâşları ve arrâfları ân-ı vâhidede tathîr ederler. Ve paşa yine summât-ı hâs başında herkesi ta‘zîm ederek summâta da‘vet edüp bir remmâ dahi Çerâkese beğleri gelir, anlar kalkup yine yedi bölük ihtiyârlarından ve yetmiş yedi kalem dîvân hocaların da‘vet edüp anlara dahi paşa birer parça atup mücevvezesi başından düşer, ba‘zısı hicâbından şaşar. Paşa eğer müteferrikabaşı ve çavuşlar kethudâsı tercümâna otur derse oturup der-akab kalkup yine hizmetde olup summâta ihtiyârları da‘vet ederler. Ammâ paşanın on iki dîvân hil‘atli ağaları ve hasîl-harc ağası bunlar ayağ üzre hizmetdedirler.

Ba‘dehu ta‘âm yenüp paşa yerinden kalkup Selîm Hân seccâdesi üzre oturup cümle ümerâlar kalkup el yaykamağa muntazırlar iken kapucular kethudâsı çalıcı mehterbaşıya işâret edüp çengî harbî tablına turralar urulunca yeniçeri başçavuşu kal‘a kullesinde topcubaşıya işâret edince azamet-i Hudâ kırk elli pâre toplar atılup cebel-i Cûşî cûş [u] hurûşa gelüp azîm sît ü sadâ kopar.

Beri tarafdan paşanın çâşnigîrbaşısı iki yüz neferâtları ile der-akab üç bin sahanları pasa ederken ba‘zı sahanlar üzre akîdeden kubbeler vardır, içinde çınkıraklı güvercinler ve horoslar ve tavşanlar çıkup bu erbâb-ı dîvân içre bir temâşâ olur.

Ba‘dehu cümle sahanlar ref‘ olup dîvân ferrâşları ve arrâfları Sultân Ferec ve Sultân Kalavân ve Sultân Kayıtbay asrından kalmış kâr-ı kadîm altuna benzer pirinc ileğen ve ibrîkler ve gûnâ-gûn sâbûndânlar ile arrâfbaşı ibtidâ paşanın önünde yer öpüp paşanın dizine mahalle makraması koyup biri dahi mümessek ü mu‘amberîn sâbûn verüp paşa elin yaykayup cümle bu tertîb üzre ellerin gasl edüp herkes yerli yerinde ber-karâr olup du‘âcı efendi Kur’ân-ı azîmden âye[t], sûre-i Mâ’ide’de: [162] âyetin tilâvet edüp **[Y 182a]** du‘â ederken Hazret-i Risâlet-penâh yâd oldukda cümle a‘yân [u] eşrâf ta‘zîmen ve tekrîmen ayağ üzre kalkarlar. Ve iki kerre âl-i Osmân pâdişâhı yad oldukda yine cümle ayağ üzre kalkarlar.

Andan du‘â tamâm olup el yüze sürüldükde ibtidâ beğler kalkup kıçın kıçın gidüp hâlîçe kenârına vardıklarında cümle ale’t-tertîb dizilüp selâmladıklarında cümle dîvân çavuşları alkışlayup selâm alırlar.

Andan kırk Çerâkese beğleri selâmlar, yine çavuşlar selâm alup alkışlar. Andan yedi bölük ağaları selâmlar.

Andan ocak ihtiyârları ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümânbaşı selâmlayup cümle erbâb-ı dîvândan dîvân çavuşları kalkup paşa dahi kalkup çavuşları selâmlayup anlar dahi paşayı alkışlayup paşa içeri arz odasına girir, çavuşlar hânelerine giderler.

Paşa Kayıtbay odasında sandaliyye üzre destârile oturup ibtidâ kethudâ beğ dest-bûs edüp bir hil‘at semmûr geyüp ber-karâr olur. Andan şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve imâm

efendi ve mü'ezzin efendi ve mukâbeleci efendi ve kapucular kethudâsı ve başkapucubaşı ve risâle ağası ve beytü'l-mâl emîni ve hasîl-harc ve on iki merâtib sâhibleri ve ba'dehu cümle kapucubaşılar ale't-tertîb ve vâcibü'r-re'âyâ ağaları ale't-tertîb ve müteferrikabaşı ma'a tevâbi'ât ale'l-umûm ve delibaşı ma'a tevâbi'ihim ve gönüllü ağası ma'a tâ'ifetihim ve ser-mehterân-ı çalıcıyân ma'a neferâtihim ve ser-mehterân-ı hayme ma'a tevâbi'ât ve vekîlharc ağa ve aşcıbaşı tevâbi'iyle ve etmekcibaşı ve matbah emîni ve kilârcıbaşı ve masraf kâtibi ve kilâr kâtibi ve etmek kâtibi ve beytü'l-mâl kâtibi ve arpa emîni kâtibi ve âhûr kâtibi ve mataracıyân ve şâtırân ve çâşnigîrbaşı ma'a tevâbi'ihim ve emîrâhûr ağa ma'a neferâtihim ve arpa emîni ve şinikcibaşı ve kethudâ-yı ıstabl ve sarrâcbaşı ve yedekcibaşı ve sârbânbaşı ve harbendebaşı ve seyisbaşı ve cilavdâr ve meş'albaşı ve akkâmbaşı, bunlar cümle yıllık çuka ve kumâş hil'atlerin geyüp paşanın destin bûs edüp iltifât olunurlar. Zîrâ hîn-i seferde bu karakullukçu lâzımdır.

Ammâ çalıcı mehterbaşı ve çadır mehterbaşı ve vekîlharc ve aşçıbaşı ve çâşnigîrbaşı ve meş'albaşı bu altı nefer kimesneler hil'at-ı fâhireler ile şerefyâb olurlar. Zîrâ mehterbaşı leyle-i ıydda sabâha dek on iki makâmda on iki fasıl eder. Ve çadır mehterbaşı sarây meydânını serâperdeler ile tezyîn edüp yüz elli neferâtiyle hizmet eder. Ve aşçıbaşı beş gün beş gece on beş bin sahan ta'âmı pişirince kendi pişüp kebâb olur.

Ve çâşnigîrbaşı **[Y 182b]** dahi iki yüz tevâbi'le bu kadar bin sahan taşırlar.

Ve meş'alcibaşı dahi elli neferâtiyle leyle-i ıydda sarây meydânında iki yüz meş'al ile ve Kayıtbay ve Gavrî dîvânhânesin niçe bin kanâdîller ile çerâğân eder. Bunların bu hizmetleri mukâbelesinde hil'at-ı fâhireler ile behremend olurlar. Bunlardan sonra alay çavuşları dahi onar altun ihsânlar alup cümle ağavâtlar selâmlayup giderler. Andan,

Esnâf-ı iç ağaları ki anlar gulâmân-ı hâssadır. İbtidâ bâbâ-yı âlem imâm-ı hâssa ve mü'ezzinân-ı hâssa dest-bûs eder. Andan hazînedâr ağa ve silihdâr ağa ve çukadâr ve nişâncı ve mühürdâr ve hazîne kâtibi ve mahlûl kâtibi ve kilârcıbaşı ve kahvecibaşı ve miftâh-gulâm ve sarıkcıbaşı ve çamaşırcıbaşı ve kaftancıbaşı ve berberbaşı ve dellâkbaşı ve hammâmcıbaşı ve peşkircibaşı ve sofracıbaşı ve şem'dânbaşı, bu yigirmi merâtib sâhibleri ale't-tertîb dest-bûs edüp güzer ederler.

Andan gûnâgûn akmişe-i fâhireye müstağrak pençe-i âfitâb-misâl cüvân-bahtlar yolları ile âdâb üzre turna katârı dest- **[Q 226a]** bûs ederler.

Andan dahi küçük penenoz körpeleri dest-bûs ederler.

Andan hedâyâ gelmiş yetmiş seksen Habeşî ve Fûncî ve tavâşîler dest-bûs ederler.

Andan iç mehterbaşı otuz neferâtiyle bûs-ı yed ederler.

Andan altı aded iç oğlanı çavuşları **[P 223a]** dest-bûs ederler.

Ba'dehu paşa istirâhat edüp ba'de'z-zuhr yine ba'zı ne kadar a'yân u eşrâf kimesnelerden gelüp musâfaha ederler. Iyd-ı şerîfin ertesi ale's-sabâh yine çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümân ağalar gelüp hâzır dururlar.

İbtidâ müteferrikagân ihtiyârlarından kırk nefer kimesneler gelüp paşa ile bayramlaşup dest-bûs ederler. Der-akab zer-ender-zere müstağrak iç ağaları cümleye birer kahve makramaları verüp avdet ederler.

Ardları sıra yine bir remmâ mülebbes iç ağaları tâvûsî reftâr ederek herbiri bir cümbüş [ü] harekât ile herbirinin elinde zeytûnî ve neftî ve sarı ve hıtâyî ve münebbed fenâcînler ile kahve verüp fincânları almağa muntazır durup kahve nûş olunca yine âdâb üzre fincânları ve kahve makramaların alup giderler.

Andan sonra bir remmâ iç ağaları dahi gûnâ-gûn münakkaş yağlıklar getürüp cemî‘i müsâfirînin zânûlarına koyup giderler.

Akîblerince bir remmâ dahi iç ağalarının sağ ellerinde gûnâ-gûn mücevher zî-kıymet fağfûrî tabaklar içre girân-bahâ çârgül ve armudî ve zıhlı ve şeşhâne ve dehen-i gül ve hıtâyî ve panî(?) kâseler içre gûnâ-gûn eşribe-i mu‘amberîn ve mümessek sandal ve benefşe **[Y 183a]** ve reybâs ve amber-i bâris ve gül-i limon ve nîlüfer ve hummâs ve dud ve temirhindî ve koruk ve gayrı niçe gûne meşrûbât makûlesi eşribe-i ergavânlar ile memlû kâseler ile birer ellerinde münakkaş Kaya Sultân yağlıkları ile iç ağaları her a‘yânın önüne ber-zânû durup kâseler ile şerbetleri verüp destmâl dutarlar. Anlar dahi ağızların silüp iç ağaları avdet ederler.

Andan bir remmâ dahi iç ağaları gelüp sağ ellerinde zî-kıymet gülâbdân içinde gülâb ve mâ-i buhûr ve ıtr-ı şâhî ve mâ-i kâdî ve mâ-i şükûfe ve mâ-i zımrân misilli ıtriyyâtlar ile birer ellerinde gûnâ-gûn zî-kıymet tabaklar ile ağalar gelüp cümle a‘yânın ellerine gülâb nisâr edüp giderler.

Akîblerince bir remmâ ve bir gûne libâs-ı fâhireye müstağrak olmuş iç ağaları dahi gûnâ-gûn buhûrdânlar içre ûd-i mâverdî ve ûd-i mülebbes ve amber-i hâm ihrâk edüp cümle a‘yân râyiha-i tayyibeye müstağrak olup demâğları mu‘attar olur.

Ammâ Mısırlı mâbeyninde buhûr verirken başlarına şâl örtmek memnû‘dur, zîrâ birkaç kerre buhûr verüp başı örtülü iken depelemişlerdir. Ve ba‘zısı kahve ve şerbeti içer içmez şekilli eder, zîrâ birkaçı kahve ve şerbet ile zehirlenmişlerdir, andan havf ederler.

Andan bu müteferrikagân ihtiyârları gidüp çavuşân ihtiyârları gelüp anlara dahi üslûb-ı sâbıka üzre i‘zâz [u] ikrâm edüp paşa bunlara yahşı dilnüvâzlık eder.

Andan sipâh ihtiyârları, andan tüfengciyân ihtiyârları, andan gönüllüyân ihtiyârları gelüp herbirine hadlerinden ziyâde ta‘zîm ü tekrîm olunup revâne olurlar.

Andan yeniçeriyânın başçavuşları gelüp sâhib-i devlete buluşup,

“Ocağımız ihtiyârları sultânıma ıyd-ı şerîf mübârekeye gelmek isterler” deyü destûr alup yetmiş seksen aded mankala koca kokonoz ihtiyârların ibtidâsı kul kethudâsı, ardı sıra anın üstâdı, dahi ardı sıra ale’t-tertîb dest-bûs edüp herkes makâmında kâ’im olup gûnâ-gûn kelimât ederler. Bunlara daha ziyâde ri‘âyet olunur, zîrâ Mısır’da yeniçerinin azîm i‘tibârları vardır. Ve bunlar yeniçeri kethudâlığından ve başçavuşlukdan ve serdârlıkdan mütekâ‘idîn biner kîseye mâlik ankâ kimesnelerdir. Bunlar dahi tatyîb-i hâtır olup giderler.

Ardları sıra azebân ocağının başçavuşu paşadan izin alup cümle azebân ihtiyârları gelüp dest-bûs ederler. İbtidâ baş kethudâ ve ardı sıra ale’t-tertîb meks edüp bunlara dahi bâlâda tahrîr olunduğu üzre bî-kusûr ri‘âyetler edüp bunlar dahi revâne olurlar. Ammâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa yeniçeri ve azebân **[Y 183b]** ocakların bir yerden huzûruna çağırup bayramladılar, o dahi nezâketdir. Bu iki ocağın gâyet iştihârları olmak ile ziyâde

ta‘zîm gerekdir.

Bunlardan sonra ba‘zı meşâyihîn gelüp “Iyd-ı şerîf mübârek yâ sultânım” deyüp *cerre yecurru* bâbına girüp gider. Bunlar gidince hemân paşa “At” deyüp cümle askeriyle mehterhânesin çalarak bir mesîregâha gider. Kânûn-ı Mısır böyledir.

Ve bu ıyd-ı umûm alayı dahi bu gûne tahrîr olundu. Cümle a‘yân [u] eşrâfa destûr-ı şâhî bir mevhibe-i ilâhîdir kim ol günlere erişen cânlar zer-ender-zere müstağrak olup gürûh gürûh birbirlerine varup ıyd mübârek derler. Ve bu günlerde Mısır içinde aslâ bir evde şerbet içilmez, subya ta‘bîr etdikleri pirinç bozası içilir, bâlâda evsâfı tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu günlerde üç dörd gün mukaddem yapup içine şeker ve darçın ve karanfîl koyup birez dilberân olduğu mahal bir hümûzetcik müşâhede olunduğu mahal zâlim gâyet nâfi‘ ve mukavvî ve müferrihdir ve def‘-i harâret eder. Bu dahi Mısır’a mahsûsdur.

Ve bu ıyd-ı şerîfde üç gün üç gece eyle şâdumânîler olur kim geceleri Kadir, rûzları rûz-ı ıyd olduğu bu günlerdir. Rûmeli meydânı ve Kara Meydânı ve İmrahor Mahallesi meydânı ve Eski Mısır meydânı ve Bulak’da ve Bâb-ı Nâsır’dan taşra ve mahalle-i Âbidîn’de ve Mısır’ın niçe yüz meydânlarında niçe bin salıncak ve dollâb ve beşik ve atlı karaca ve çıkrık ta‘bîr etdikleri sıbyân-ı cüvânân muhibbân binüp iki üç kolan ile bir cânibe salınırlar, bir temâşâgâhdır. Beyit:

Iydgâha varalım ol günde dollâb seyrine

Görelim âyine-i devrân ne sûret gösterir

fehvâsınca bazı âşıkân-ı sâdıkâne müşâhede-i cemâl edüp tesellî-i hâtır olur ve bir temâşâdır. Eğer âşinâ ve eğer bîgâne bir âdem bir dilberân gördükde bî-pâk u bî-pervâ yanına varup “Iyd-ı şerîfin mübârek ola” deyü gül cemâlinden bûselik makâmında güllerin derersin ve murâd [u] maksûda erersin. Kânûn-ı Mısır böyledir, ayıb değildir.

Ve bir ibret şey dahi bu Mısır’da oldur kim böyle levendâtı ve aşkıyâ ve erâzil çok diyârda ıyd-ı şerîfin destûr-ı şâhî günleri ola avret ve oğlan gürûh gürûh, remmâ remmâ gezerler, bir merd bir nisvâna ve sibyâna ve gılmâna dest-dırâzlık etmek ihtimâlleri yokdur. Bu husûsda gâyet emn [ü] emândır.

Ve bir ibret dahi budur kim bu kadar kerre yüz bin âdem deryâsı içre bir sarhoş âdem tarîk-ı âm üzre yıkılarak dalbıçak olarak ve bazı âdem urarak bir mest âdem görülmemişdir, gâyet ma‘yûb şeydir. Eğer görseler derhâl dutup kapusuna **[Y 184a]** götürüp ya esâmesin çalarlar yâhûd Kıbrıs’a veyâhûd Fûncistân hudûdunda intihâ-i serhadları olan Sây kal‘asına sürerler. şarâb içüp yolda gezmek gâyet menfûrlarıdır, ammâ gayrı mel‘anetleri vâfirleridir. Ammâ bu ıyd-ı şerîfde birbirlerine ziyâfetler edüp kırmızı şalvârlı dilberânları ile küheylân atlar üzre gûy gûy sohbetler etmededirler.

Hâsıl-ı kelâm bu ıyd-ı şerîfin ve alayının vasfında lisân kâsırdır, ma‘lûm ola.

Fasıl beşinci
Alay-ı ıyd-ı adhâ

Ve sürûr [u] şâdumân dahi böyledir. Lâkin bu ıyd-ı adhâda yevm-i arefeden âhir selâs gününün vakt-i asrına dek (–) cümle halk (–) ve meşâyihler ve fukarâlar tekbîr ede ede birbirlerinin hânesine varup,

“Eyyâm-ı şerîf-i Arafât müyesser inşâallâh” deyüp birbirlerine ta‘zîm ü tekrîm edüp musâfaha (–) **[Q 226b]** edişirler.

Ve Kethudâ İbrâhîm Paşa Mısır mütevellîsi iken koyun emîninin defteriyle beş kerre yüz bin koyun ve sığır ve câmûs ve deve kurbân olduğu makyûd u murakkamdır. Tâ bu mertebe âdem deryâsı şehr-i mu‘azzamdır ve böyle bir ıyd-ı adhâdır, sürûr [u] şâdumânı Ramazân ıydından ziyâde olur kim dillerle ta‘bîr olunmaz.

el-Faslu’s-sânî ve hamsîn
Mısır’ın kânûn üzre altıncı alay-ı ıydın beyân eder kim bu alay paşaya mahsûs alaydır kim Mısır’a girince olur

Bu paşa alayı bâlâda tahrîr olunmuşdur, ammâ Mısır kulunun kânûn alayları ve yolları ve erkânları ve pâyeleri ve fırka fırka adedleri **[P 223b]** ve senevî mevâcibleriyçün tahrîr olundu. Ammâ paşaya müte‘allık elzem-i levâzımâtı ve cümle ahvâlâtı beyân eder.

Evvelâ bu alaya Mısırlı alay-ı istikbâl derler. Paşa Mısır’a gelirken bir ay mukaddem asâkir-i Mısır dârât [u] azamet ü şevket unvânların ve deryâ-misâl cüyûşların göstermek içün cânib-i erba‘adan asker cem‘ etmek içün vilâyetden vilâyete çavuşlar gidüp birden bine ve binden yüz bine varınca asker cem‘ edüp Mısır içinde deryâ-misâl asker olur. Ammâ beri tarafda paşa Mısır’a geç gelirse müsellimliğe gelen şehir havâlesinin kâr [u] kisbine çok ihtilâl verir. Evvelâ Mısır vezîrine elzem-i levâzımından olan oldur kim şehir havâlesine biribiri ardı sıra ulaklar gönderüp,

“İşte filân günde, filân yere vâsıl olmuşuz” deyü haber gelince şehir havâlesi ve Mısır kâ’immakâmı beğ metânet bulup güft ü gûdan emîn olurlar. Ba‘dehu Gazze’den elbette bir ulak dahi mâh-ı filânın filâncı günü inşâallâhu’r-rahmân Gazze’den kalkarız, deyü haber gelmesi elzem-i levâzımındandır. Zîrâ ol gün cümle Mısır‘ın ocak ağaları hedâyâları ile hayme vü hargâhları ile istikbâle çıkarlar.

Evvelâ, çavuşlar kethudâsı: Çetr-i bârgâhıyla ve mahmel-i **[Y 184b]** büngâhıyla elli deve Nîl suyu ve bin kutu şeker-i nebât ve yüz kavanoz eşribe-i gûnâ-gûn ve bî-hisâb meyve ve yigirmi deve hâs ve beyâz etmek ve çörek ve gûnâ-gûn me’kûlât u meşrûbât ve bir mücevher eğerli ve altun zencîrli ve altun kaddâre ve cevâhir topuzlu ve murassa‘ rahtlı ve zerdûz abâyîli bir küheylân at ve bir tavâşî ve bir yelkendez at ve üç kîse hedâyâ istikbâle getürür. Bunlar hâliyedir. Bunlardan mâ‘adâ Mısır’a gelince vereceği tuhef hedâyâlar paşanın nâmına ve unvân-ı kevkeb ü cerâ’etine göre verirler. Gâyet sarrâf ve nakkâş herîflerdir, paşayı görünce bal mıdır ve yağ mıdır ve zehir midir ve Ilıbat suyu tabî‘atında mıdır, gördükleri sâ‘at mihekke urup ayârın bilüp ana göre çirişi harc ederler. Ve bu çavuşlar kethudâsıyla iki yüz mücevvezeli üç yüz tâsdan geçmiş semm-i helâhil çavuşlar gider kim herbiri kırk elli paşa yollamış söz ebesi akl-ı
Arasto çavuşlar gider. Ve,

İkinci, müteferrikabaşı: Dahi çavuşlar kethudâsı gibi hedâyâlar getürür, ammâ atı altun zencîrli değildir, ammâ cümle hedâyâları pâkdır. Ve iki yüz müteferrikagân ile ve hayme [vü] hargâhıyla azm-i râh eder.

Üçüncü, tercümânbaşı: Bu anlardan alçak hedâyâ verir. Ve bunlar ile on nefer cellâdlar bile gider. Ve,

Dördüncü, yeniçeri ocağından başçavuş: Kırk elli haymesiyle ve iki yüz başı tuğlu ve gümüş yüklüklü ve zerdûz yeniçeri keçeli mülebbes mülâzım neferâtları ile istikbâle çıkarlar. Ammâ bunlar paşaya bir hedâyâ getürmeyüp cümle mülâzımîn mülâmter(?) mülebbes(?) piyâde yürüdükleriyçün paşadan beher yevm biner para alırlar. Başçavuş dahi paşa önüsıra yayan yürüyüp yevmiyye yigirmi para alır. Ve yeniçeri sakkâsı üç yüz para alır. Ve cümle çavuşân-ı hâne-kede paşadan üç yüz guruş alır. Ve müteferrikagân kezâlik üç yüz guruş alırlar. Ve,

Beşinci, paşa müsellimi: Dahi bunlar ile paşaya istikbâle gidüp alayı mühimmâtıyçün üç deve yükü iç ağalarına mest ve pabuc ve çizme ve gayrı eşyâlar ve paşaya bir semmûr kabaniçe ve bir mücevher tîrkeş ve bir murassa‘ şemşîr ve bir kırmızı katîfe şalvâr ve bir selîmî ve iki sorguc ve bir çift Çerkezî fillar ve bir mücevher zînli ve altun zencîr ve cevâhirli raht ve topuz ve kaddâresiyle bir küheylân at getürür.

Altıncı, kâ’immakâm kethudâsı: Kezâlik bir murassa‘ rahtlı ve mücevher eğerli bir küheylân at ve bir yelkendez at dahi getürür.

Bunlar Mısır’dan dördüncü günde Sâlihiyye şehrine varup anda meks edüp cümle asker paşanın gelmesine muntazır olurlar. Zîrâ andan öte Gazze’ye varınca Arîş ve Katıyye **[Y 185a]** Ümmü‘l-hasan çölleridir, *el-ıyâzu billâh,* susuz bir vâdî-i Tîh ve çöl çölistân ve berr-i bî-amân yerdir. Ammâ paşa müsellimi hedâyâ ve mühimmâtları ile Sâlihiyye’den şarkıyye kâşifi bin atlısı ile şehir havâlesin bu çölden Arîş‘e paşaya vâsıl eder, paşaya hedâyâların teslîm edüp elzem-i levâzımından ne cevâbları var ise söyleşirler. Ammâ bu mahalde şehir havâlesi hayırhâh-ı devlet olup gâyet mu‘tedil âdem gerekdir. Ol gece paşaya şarkıyye kâşifi bir ziyâfet edüp bir küheylân at haddince çeküp ve iki yelkendez at çeküp paşa ol gece Arîş‘den kalkup sabâha dek altı sâ‘atde (–) cisrine gelüp anda sahâbeler kurup istirâhat ederken çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümânbaşı ve kâ’immakâm kethudâsı cümle hedâyâları ile bu mahalle gelüp paşaya buluşup hedâyâları arz olunup kabûl olunur.

Ammâ yeniçeri başçavuşu Sâlihiyye’de kalır, anda paşa ale’s-sabâh cüz’î futûr yeyüp yine azm-i râh deyüp altı sâ‘atde Sâlihiyye’ye karîb oldukda yeniçeri başçavuşu piyâde mülâzımlarıyla selâma durup zemîn-bûs edüp paşa iltifât edüp paşanın önüne düşer, gûyâ muhzır ağa yerine kâ’imdir. Bunun dahi başında balıkcıl tellerinden süpürgesi vardır, orta kuşak ile kırmızı çizme ile piyâde yürür. Lâkin Abdî Paşa, Gemici Başçavuş ihtiyâr olmağile ata bin, deyü tenbîh etdi.

“Devletli, kânûn değildir ata binmek. Âsitâne-i sa‘âdetde ocağımızdan korkarız”, deyü özür diledi. Paşa:

“Ben düstûr-ı mükerremim. Ben Hacı Bektaş-ı Velî kendiyem. Kırk yıl evvel Âsitâne’de süpürge çaldım. Ben izin verdim, tîz ata bin” deyince bi’z-zarûrî paşanın dizin öpüp,

“Devletli, Mısır ocağımızda ihtiyârlarımızdan beni kurtar, kânûnu bozdun demesinler” deyü oğuzâne özürler dileyüp çavuşu yedi âdem gücile ata bindirdi. Paşa dahi latîfe içün eyitdi:

“Yedi âdem gücile bindirdi, kocamışsın” deyince,

“Yedi âdem bindirdi, koca vezîr, ammâ yigirmi âdem endiremez” deyüp at sıçratdı. Paşa haz edüp yetmiş dörd altun ihsân etdi.

Bu üslûb üzre paşa alay-ı azîm ile Sâlihiyye şehrine dâhil olup serâperde-i Âsaf-ı Berhıyâ‘sında karâr edince sandaliyyesinde ber-karâr olup ibtidâ dîvân-ı Mısır bunda olup azîm da‘vâlar istimâ‘ olunup kat‘-ı alâka [ve] fasl-ı husûmet olunur.

İbtidâ Defterdâr Ahmed Paşa’dan Mısırlı bu konakda havf etdiler. Zîrâ kimseden bir habbe ve bir cübbe almayup herkese isti‘dâdına göre ihsânlar edüp kadıasker gibi da‘vâlar fasl etmişdir kim ta‘bîr olunmaz.

Ve bu Sâlihiyye’de paşa otağa nüzûl edince iki yüz koyun ve elli sığır ve on deve kurbân edüp Urbân u uryân yağmâ ederler, temâşâdır. **[Q 227a] [P 224a]**

Sâlihiyye’den kalkup Kureyn’e varınca hedâyâ gelen **[Y 185b]** Nîl suların cümle askere bezl ederek nîm râhda yine şarkıyye kâşifi azîm ziyâfet edüp yine bir yelkendez küheylân at hedâyâ çeker. Andan paşa Kureyn kasabasına gelüp çetr-i mülemma‘ında meks edüp bunda dahi dîvân edüp yedi bölük ağalarından hedâyâ gelir. İnşâallâh cümle hâliye hedâyâların kânûnnâme-i Mısır teşrîfâtında tahrîr ederiz.

Kureyn’den şehr-i Bilbeys’e karîb gelirken cümle ehl-i beled istikbâle çıkup rûznâmeci ve cümle erbâb-ı dîvân ve Çerâkese beğleri ve yedi bölük ağaları istikbâle gelüp dest-bûs ederler. Anda dahi azîm dîvân olup yine şarkıyye kâşifi tahtı olmağile ziyâfet ve cümle me’kûlât [u] meşrûbât dörd gün anındır, on beş kîse masrûf eder. Ve bu dîvânda Âyid Urbânı şeyhi sâhib-i direk olup asâkir-i İslâm bir hoş ubûr etdükleriyçün meşîhatı kendüye mukarrer olup hil‘at-ı fâhire ile behremend olup beş küheylân feres ü ferîse ve haylle getirdiler kim herbiri bir sâfinâtü‘l-ciyâd misilli atlardır.

Andan kalkup Hânkâh’a nîm râh kaldıkda cümle ümerâ ve emîrü‘l-hac ve mâl defterdârı ve sâ’ir ümerâ ve gayrı erbâb-ı dîvân gelüp paşaya buluşurlar.

Andan alay-ı azîm ile menzil-i kasaba-i Hânke ya‘nî Hânkâh. Bunda dahi azîm dîvân olunup Kalyûb kâşifi hâki olmağile azîm ziyâfetler edüp beş küheylân remeke çeker kim herbiri biner guruş değer. Bu dîvânda Deşîşe Urbânı şeyhi şeyh Sakır hil‘at geyüp şeyhliği kendüye mukarrer olur ve Mısır’ın a‘yân [u] eşrâfından çok kimesneler gelüp buluşurlar. Anda kâ’immakâm bir alay-ı azîm ile gelüp dest-bûs edüp cevâhir makûlesi koyun işi hedâyâlar getirir, kahve ve şerbet ü buhûr ile ikrâm olunup şehir havâlesiyle yine Mısır’a giderler. Bunlardan sonra yine kübbâr-ı Mısır gürûh gürûh gelüp dest-bûs edüp giderler.

Sitâyiş-i alay-ı vâdî-i Âdiliyye ve ziyâfet-i Rabbâniyye ve dîvân-ı Osmâniyye şâdumânî-i Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye

Ertesi gün büyük alay ile paşayı Âdiliyye’ye beş sâ‘atde getirüp serâperdesinde pâdişâhâne karâr edüp summâtbaşı olan beğ paşanın pâyine yüz sürüp,

“Hizmetdeyiz, sultânımın kulluğundayız, buyurun ta‘âma” deyü paşayı ziyâfete da‘vet eder.

Paşa kalkup summât başında oturup sağ tarafına emîrü‘l-haccı ve sol tarafına defterdârı ve tertîb üzre ümerâları ve Çerâkese beğlerin ve yedi bölük ağaları ve sâ’ir ocak ihtiyârları oturup summât-ı Muhammedî tenâvül olunup ba‘dehu alay çavuşları cümle

ağavâtları dîvâna da‘vet edüp Âdiliyye’de paşa adâlet soffasına oturup mehterhâne ve kös-i hâkâniyân çalınup da‘vâlar dinlenüp kat‘-ı alâka ve fasl-ı husûmet olup dîvân yarına kalup **[Y 186a]** alay çavuşları nidâ edüp,

“Üç gün üç gece oturakdır” deyü tenbîh ederler.

Ve Mısır’ın sagîr ü kebîri bir haymeye mâlik olan ve olmayan ücret ile yâhûd âriyetî ahibbâ ve asdıkâsıyla Âdiliyye sahrâsına gelüp çadır ile meks ederler. Bu vâdîde bu kadar bin hayme ve hargâh kurulup eyle bir ordu-yı bâzâr olur kim gûyâ çemapur askeri meks etmişdir.

Ve bu günlerde Mısır içinde bir hânede ve bir kesde bir çadır ve çerge ve otağ kalmayup Âdiliyye sahrâsına ve Tophâne’ye ve Sebîl-i Allâm fezâları ve Gavriyye vâdîleri cümle çetr-i mülemma‘ ve sahâbeler ile lâlezâr-misâl gûnâ-gûn çadırlar ile tezyîn olup ordu-yı Dârâ şâh mânendi olur. Üç gün üç gece meks olunup şeb [u] rûz eyle şâdumânîler olur kim geceleri niçe kerre yüz bin kanâdîl ve meş‘ale ve fânûs-ı cihân ile çerâğân olup geceleri leyle-i Kadir olup rûzları rûz-ı ıyd olur.

Ve her şeb niçe bin çadırlardan niçe toplar ve tüfeng ü fişeng ve âteş-i pür-reng atılup zemîn [ü] âsumân dir dir ditrer. Ve her hayme ve otaklarda gemi direkleri üzre ikişer üçer bin kanâdîller eşâre îcâd edüp kanâdîlden şemse ve mühr-i Süleymân ve serv ve şâzrevân ve kasr ve şemse sûretleri edüp encüm-âsâ çerâğân olur. Ve paşanın otağı önünde ikişer gemi direkleri biri biri üzre bağlayup eflâke ser çekmiş, anın tâ zirve-i a‘lâsında gemi ipleri üzre kırk elli bin kanâdîller çerâğân ederler kim şeb-i zulmet rûz-ı rûşen olur.

Ve bu Âdiliyye’de üç gün üç gecede pîşkeşler yürür kim iç mehterleri taşımağa âciz olurlar. Cümle beğlerine tekrâr birer cevâhir rahtlı atlar çekerler. İllâ kâ’immakâm defterdârın iki atları mücevher eğer ve rahtlı ve altun zencîrli, mâ‘adâsı sîm eğer ve sîm rahtlıdır. Ve zî-kıymet hedâyâlar dahi verirler.

Ve yedi bölük ağaları ve musâhib-i sultân kara ağalar ve Çerâkese beğleri ve rûznâmeci efendi ve yetmiş aklâm efendileri ve yetmiş ümenâ ve yetmiş keşşâf ve bî-hisâb mültezimîn cümle paşaya at ve tavâşîler ve gayrı hedâyâlar çekerler. Ve’l-hâsıl paşa kethudâsından yigirmi beş merâtib sâhibleri ağalara ve seyisbaşıya ve akkâmbaşıya varınca ihsânlar mebzûl olur.

Netîce-i kelâm, paşanın başı nâmında ne kadar ser-i kârda huddâmları var ise Mısırlı anlara birer tuhef u tefârûk verirler. Elhâsıl paşaya iki yüz kemer rahtlı küheyl atlar ve iki yüz dahi sâde yelkendez atlar gelir. Ve yigirmi beş mertebe sâhiblerine dahi birer at hedâyâ gelir. İmrahorun Sâlihiyye’den bu Âdiliyye’ye gelince paşa kethudâsıyla avâ’id [ü] fevâ’id almada berâberdir, derler.

Eğer Mısır’ın **[Y 186b]** bu Âdiliyye evsâfın ma‘lûmumuz olduğu mertebe evsâfın tahrîr eylesem bir *Cerîr-i Taberî* olur.

Ve bu Âdiliyye’de üç gün üç gece ziyâfet cümle pâdişâh kîsesindendir kim Selîm Hân kânûnudur. Kırk kîse masrûf hemân beş bin para amber, iki bin para ûd akçesi miskcibaşı alup defterdâr mahsûb eder, azîm ziyâfet-i isrâfdır. Cümle ta‘âmlar sükkerîdir. Üç gün bu serâperdede bir âdem su içemez, cümle şeker şerbeti nûş ederler. Bu isrâfâta

göre Mısır halkı bu üç gün [ve] gecede sohbet-i hâslar edüp ol kadar mâl sarf edüp israflar ederler kim gûyâ herbiri birer mirâsyedi çelebilerdir. Ba‘zı âyân bin guruşluk fişeng atmışdır, kırk guruş fişeng atan bir pes ü pâye âdem kârıdır.

Ammâ bunda garâbet oldur kim Mısır’ın kevâkibi Zühre’ye mensûbdur, halkı sürûr [u] şâdumâna bahâne isterler. Ve hamd-i Hudâ Mısır halkı gâyet mün‘imdir. En ednâsının beş on para vazîfesi var. Avretlerinin bile ulûfeleri a‘mâların bile cirâye ve câmekiyyeleri vardır.

“Sefâheti etdiren âdeme mâldır” darb-ı mesel-i Türkmânîdir kim,

“Arab’ın yağı çok olsa kimin yer, kimin hayâsına sürer” derler. Mısır yâ Ganî, yâ Muğnî ismine mazhardır.

{**İbtidâ vüzerâ-yı Mısır’ın Âdiliyye’den alay-ı azîm ile Mısır’a duhûlün beyân eder**}

Ve üç gün üç gece nısfında Mısırlının ve cümle paşa ağalarının hayme ve hargâhı bozulup cümle bâr [u] büngâhlarıyla Mısır’a geçüp şehir havâlesi her ağaya tahrîr etdüği konaklara göçüp herkes yurdunda esbâb [u] eskâllerin bırağup pâkca bisât ve nazîf latîf esbâblar geyüp konaklarında birer huddâm kalup yine Âdiliyye’de paşa alayına gelüp vâsıl olurlar.

Ba‘dehu andan ale’s-sabâh yeniçeri ağası ve azebler ağası ve yedi bölük ağaları paşa ile salât-ı fecri edâ edüp tahte’l-kahve tenâvül olunup ale’l-fevr alaylar ârâste ve kemîngâhlar pîrâste olup cümle asâkir-i bî-şumâr yemîn ü yesâr âmâde olup ba‘de’d-du‘â ve senâ azîz-i Mısır mu‘azzez ü mükerrem pâdişâhâne i‘zâz [u] ikrâm ile esb-i zü‘l-cenâhına bilâ-rikâb süvâr oldukda cümle çavuşlar, **[Q 227b] [P 224b]**

“Yaşın uzun olsun. Yarıcın Allâh olsun. Tanrı pâdişâhımıza ömürler versün. Devletile çok yaşa” deyüp alkışlayup sa‘d sâ‘atde müneccimbaşının izniyle sâfinâtü‘l-ciyâdı sürüp Âdiliyye’de Sultân Tumanbay kabri önüne gelüp bir Fâtiha-i şerîf rûhiyçün tilâvet edüp savâbın rûhuna hibe edüp alaya gelür.

Bu mahâlde âsumân-âsâ tokuzar kat mehterhâneye turralar urulup güm güm gürleyüp alaylar yürümeğe başlayup on iki eli gümüş çevgânlı zer-ender-zere müstağrak olmuş **[Y 187a]** alay çavuşları başlarında Sâm-suvârî teller ve atları başında ablak ve cığalar ve bahrî hotas ve altı pâre yancıklar ile müzeyyen atlar üzre çavuşlar tablbâzlarına turralar urup alay düzüp asker içre girüp yemîn [ü] yesâr deyüp, aşa dura hây hûy deyüp gûnâ-gûn şakalar ederek alay tertîb edüp yürüdür.

İbtidâ **subaşı** yedi yüz harcu’s-seyf tevâbi‘iyle yolları tathîr ederek yürür. Andan paşanın,

Tatar askeri: Pür silâh sadaklı ve savatlı iki yüz askerdir, ibtidâ bayrakları yürür. Andan,

Alay-ı delibaşı: Üç yüz kaplan postlu ve yelken takyeli ve Sâlihli takyeli ve semmûr tâclı ve şâhîn ve turna telli gâzîlerle her birinin atları Hasenî ve Hüseynî Tuna geçidi kınâlı gâzîler alaca bayrakları ubûr ederler. Andan,

Alay-ı gönüllü ağası: Bunlar dahi hemân deliyân gibi mülebbes ü müzeyyen ve çifte köçekleri ve alaca bayraklar ile ubûr ederler. Bunlar deli alayından müzeyyendirler. Andan,

Alay-ı çâşnigîrân: Bunlar dahi bayraklarıyla ubûr ederler. Andan,

Alay-ı dış kilârcı: Bunlar dahi bayraklarıyla ubûr ederler, ammâ bunlar müsellah ve mükemmel ağa yollu âdemlerdir. Andan,

Alay-ı mehterân-ı hayme: Cümle beyâz bayrakları ve kantâr sırıkları ile müzeyyen ubûr ederler. Andan,

Alay-ı sarrâcân-ı gılmân-ı hâssa: Bunlar dahi pür-silâh küheylân atlar üzre ellerinde beyâz bayraklar ile ubûr ederler. Andan,

Alay-ı müteferrikagân: Bunlar dahi küheylân atlar üzre ellerinde kırmızı bayraklar ve çifte köçekler ile ubûr ederler. Andan,

Alay-ı vâcibü‘r-re‘âyâ ağaları: Cümle köçekleri zırh u zireh-külâhlı ve elleri kargı sırıklar üzre sarı bayraklar ile ubûr ederler. Ammâ bunlar mükellef ve mükemmel ağalardır. Andan,

Alay-ı kapucubaşılar: Bunlar dahi semmûr kürklere ve cebe vü cevşene müstağrak olup enselerinde yigirmişer otuzar eli kargılı tâze cüvân ser kaplanlar ile ubûr ederler. Ammâ bu kapucubaşılar gedik sâhibleri olmağile ileri giderler.

Andan paşa ağavâtları alayı tamâm olup Mısır alayı yürümeğe başlar. Evvelâ,

Alay-ı çavuşân: Mükellef ü mükemmel semmûr libâslar ile mülebbes olup mücevvezeler üzre ikişer ablak ve atları başında birer ablak teller ile ubûr ederler. Ammâ bunların enselerinde köçekler yokdur, anların huddâmları alaylarda kânûn-ı Selîm Hân üzre kavvâslardır. Andan,

Alay-ı sipâhiyân: Bunlar yeşil bayrakları ile mükellef ü müzeyyen kırmızı şalvârları ile enselerinde eli kargı sırıklı çifte köçekleri ile yanyana rikâb rikâba atbaşı berâber ubûr ederler. Ve bunların yüz nefer çorbacıları ikişer ikişer ubûr ederler, ammâ ellerinde sırıkları yokdur, sırıkların önleri sıra kavvâsları direfş-i Kâviyânî alemi gibi diküp **[Y 187b]** götürür. Bu ağavâtların çorbacı oldukları andan ma‘lûmdur. Ve herbirinin ardında onar yigirmişer âhenpûş silâhdâr ve kafâdâr mahbûb köçekleri vardır.

Andan bu tâ’ifenin iki yüz nefer çavuşları mücevvezeleri ile ubûr ederler. Ellerinde topuzları ve enselerinde köçekleri yokdur, zîrâ bunlar sipâh tâ’ifesinin bölük çavuşlarıdır.

Bunlardan sonra iki sipâh kethudâları ve huddâmları pür-silâh sırıklar ile ubûr eder.

Andan küttâbları çifte köçekleri ile ubûr ederler. Andan,

Sipâh ağası: Önünde iki kılıçdâriyle ve cânib-i erba‘asında kırk elli piyâde kavvâsıyla ve ensesinde gûnâ-gûn akmişe-i fâhireye müstağrak eli kargı sırıklı yeşil bayraklar ile kırk elli pür-silâh hâmpâ kafâdâr silihdârlar ile dörder kat kös-i hakânîlerine darblar urarak güzer ederler, *ve’s-selâm*. Andan yine bunlara mânend,

Alay-ı sipâh-ı tüfengciyân: Bâlâda tahrîr olunan sipâh askeri gibi kethudâ ve küttâbları ve ağaları ile köslerin çalarak ubûr ederler, ammâ bunların anlardan farkı şoldur kim ellerinde bayrakları sarıdır. Andan,

Alay-ı sipâh-ı gönüllüyân: Bunlar dahi bâlâdaki gibi rikâb rikâba pür-silâh kırmızı şalvârları ile çavuşları ve kethudâları ve küttâbları ve ağavâtları ile köslerin döğerek atbaşı

berâber ubûr ederler. Ammâ bunlar cümle kırmızı bayrak taşırlar, öbür askerden farkları şoldur. Andan,

Alay-ı Çerkezân: Bunlar da bâlâda tahrîr olunan kâ'ideleri üzre güzer ederler. Bunlar dahi kırmızı bayrak taşırlar. Andan,

Alay-ı müteferrikagân: Bunlar Mısır'ın a'yân-ı kibârları muhteşem ve mülebbes ü müzeyyen askeridir. Kafâlarında onar, on beşer yigirmişer müzeyyen ü müsellah serâpâ katîfe anterîli ve sâfî kırmızı şalvârlı köçekleri ellerinde sâde kargı sırıklı huddâmlar ile âheste âheste güzer ederler. Andan,

Alay-ı Çerâkize beğleri: Müsellah u mülebbes ü mücevher eğerli atlar ile başlarında perîşânî destâr ile herbirinin enselerinde kantâr sırıklı atlas ve katîfeye müstağrak kırkar ellişer müstesnâ mahbûb köçekler ubûr ederler. Lâkin bayrağ u sancağ u kösleri yokdur, hemân sâde güzer ederler. Andan,

Alay-ı ümerâ-yı Mısır: Cümle bunlar semmûr kürklere müstağrak olup başlarında perîşânî destârlar ile önlerinde dörder şâtırları beyâz sarıkları ve pâk atlas hil'atleri ve ellerinde teber-i müslimî ve beğlerin yanlarında kırkar ellişer kavvâsları ve enselerinde yüzer yüz ellişer zer-ender-zer ile müzeyyen olmuş eli sırıklı iç ağaları ki herbiri pür-silâh Sâm-ı Nerîmân'dan nişân verir, hâl-i Hâşimî-nişân şânlı mahbûbân atlı köçekler ile revâne olurlar. Ammâ bayrağ u sancağ u kösleri yokdur. Andan, **[Y 188a]**

Alay-ı kapucubaşıyân merâtib sâhibleri: Bunlar paşanın emekdârlarından yâr-ı kadîmleri ve nedîm-i hâsları olmak ile bunlara birer ağalık va'de olunup paşaya karîb semmûr kürkler ile muhteşemâne başlarında perîşânî destârlar ile ikişer ikişer atbaşları berâber ubûr ederler. Lâkin yedekleri ve iç ağaları ileride sâde kapucubaşı ağalar ile pür-silâh giderler. Ancak bunlar onar yigirmişer pâk çukadâr ve sarrâclar ile atbaşı berâber ubûr ederler. Bunlar yigirmi yedi kapucubaşılardır kim mansıbları bunlardır kim zikr olunur.

Evvelâ cümleden serdâr müsellimlik ile gelen şehir havâlesi olur. Sağ vezîr kethudâ ve sol vezîr şehir havâlesi pâye (–) sindedir.

Ve risâliye ağası ve anbâr emîni ve beytü'l-mâl emîni ve arpa emîni ve hasîl-harc ve vekîlharc ve Süveys ağası ve Dimyât ağası [[(–) (–)]] ve havâle kâtibi ve küçük [[(–) (–)]] **[Q 228a] [P 225a]** ve Reşîd ağası ve İskenderiyye ağası ve Menzile ağası ve emîrâhûr ve Bulak gümrük emîni ve darbhâne emîni ve darbhâne nâzırı ve mukâbeleci ve küçük rûznâmeci ve defter emîni ve selâm çavuşu ve başkapucubaşı ve Benî Seyf ağası ve Minye ağası ve Manfalût ağası ve Circe ağası ve kapucular bölükbaşısı ve kapucular kethudâsı.

Bu yigirmi yedi ağalar cümle perîşânîler ile ve semmûr üst hil'atler ile ikişer ikişer ubûr ederler.

Bunlardan sonra tuğlar ve ortasında alay bayrağı.

Andan tokuz aded yedekler kim herbiri la'l, cevâhir, zümürrüd ve elmâs ve la'l-i Bedahşân'a gark olmuş cümle altun zencîrli ve murassa' eğerli ve incü dikme abâyîli küheylân atlardır kim herbiri birer Rûm harâcı değer yedeklerdir. Ve bu sâfinâtü'l-ciyâd misilli yedekleri keşân-ber-keşân yedekciler çeküp anlar dahi mülebbes ve

başlarında mücevvezeler ve kırmızı şalvârlar ve ayaklarında Çerkezî fillarlar ile esb-i tâzîleri arz-ı kâlâ ederek ubûr ederler.

Andan imrahor ağa ile kapucular bölükbaşı {perîşânî geyerler ve} piyâde ubûr ederler.

Ve imâm efendi ve mü'ezzin efendi pâk u pâkîze ve mülebbes, ammâ huddâmları piyâde ubûr ederler.

Ve kapucular kethudâsı ve selâm ağası küheylân atlar üzre tevâbi'leri piyâde ubûr ederler. Bunlar dahi perîşânî destâr geyerler.

Bunlardan sonra Mısır'ın alay-ı asâkir-i azebistân bayrakları yürür, kırmızı zerdûz bayraklardır. İbtidâları küçük tâze oğulları, ardı sıra kâmilleri, dahi ardları sıra fitoz yiğitleri, dahi ardları sıra yaya dayıları ve odabaşıları, cümle âlât-ı harbe müstağrak kaplan postlu ve altun kalkanlı gâzîlerdir kim başlarında şâhin cığalı ve turna telli bir gûne turfe şeb-külâhlı ve kırkar ellişer dirhem badaluçka top-misâl tüfengli müsellah u müzeyyen askerdir. Yüzer **[Y 188b]** adımda bir du'âcıları gülbâng-i Muhammedî çeküp cümle guzât-ı müslimîn sadâ-yı Allâh Allâh'a rehâ buldurup Mısır içi sadâ-yı Allâh Allâh ile leb-ber-leb olup bu tertîb üzre ubûr ederler, ammâ tabl [u] kösleri yokdur.

Bunların çavuşları ve dib bayrakları ubûr edüp andan **alay-ı yeniçeriyân**: İbtidâ bunların dahi köçekleri ve yanakları gül çiçekleri gibi piyâde yürümeden verd-i handân olmuş cânânları hande ederek güzer ederler.

Andan dalyan vasleler ubûr eder.

Andan dayılar ubûr edüp niçesi kart yiğitlerdir, herbiri yetmişer seksener dirhem dalyan tüfeng çekerler, bu kadar ağır silâh ile piyâde ceyrân gibi seğirdirler. Bunlar cümle gûnâ-gûn çuka sefer dolamaları geyerler ve serlerinde cümle gûnâ-gûn destâr sararlar.

Andan baba dayılar geçmeğe başlar, cümle gümüş yüklük zerdûz üsküf keçe ile ubûr ederler.

Andan koca babalar cümle kaplan postlu ve başları turna telli babalar ubûr ederler.

Andan eski mütekâ'id odabaşılar pür-silâh olup ketiflerinde altun yaldızlı kalkanlar ile âdâb üzre kırkar ellişer dirhem tüfengler ile ubûr eder.

Andan ihtiyârlar âheste âheste cümle asker mevc mevc, fevc ü fevc, alay alay, saf saf, gürûh gürûh gitdükçe ortalarında siyâh dolamalı alay çavuşu ve kapucuları ve sakkâları bile ubûr eder.

Ve yüz adımda bir du'âcı gülbâng-i Nebî çeküp cümle asker cân [u] dilden Allâh Allâh dediklerinde zemîn [ü] âsumân dir dir ditreyüp âdeme bir dehşet gelir. Her bir bahâdırân, dilâverân, cüvânân ve tüvânâ ve zeberdest yiğitler çifte çifte ceyrân-misâl sekerek ve gülbâng-i Nebî çekerek tâvûs-ı İrem gibi reftâr ederek gâyet mü'eddebâne ubûr ederler. Kim kâdirdir kim bir bâm u dam ve pençereye bakup söz ata, ol dem anı dembeste edüp dil ta'zîri ederler.

Ve bu asker âl-i Osmân askerinde bir güzîde cüyûş-i müslimîndir ve gâyet çok askerdir. Zîrâ cümle topcuyân ve cebeciyân ve fişekciyân ve top arabacıyân ve kal'a mehterân, cümle bu mezkûrûnlar yeniçeri alayı içinde ubûr ederler. Cümle 7238 aded

asker-i nâmdârdır, ammâ yigirmi bin asker kadar şöhretleri vardır. Ammâ bunların dahi tabl [u] kösleri yokdur, hemân cümlesi piyâde ubûr edüp büyük bayrakları geçüp alayları tamâm olur. Ammâ bir serdâr ile iki yüz üç yüz yiğit sefere gitse kös çalarlar.

Ve bu piyâde yeniçeri askeri dahi geçüp yeniçeri ağası ve azebler ağası alayı yürür. İbtidâ azebler çorbacıları küheylân atlar üzre semmûr libâçeler ile ve önlerinde cıdaları ile ve enselerinde cümle kırmızı şalvârlı ve kantâr **[Y 189a]** sırıklı gılmânlar ile ubûr eder.

Bunların sağında yeniçeri çorbacıları hem-çünân küheylân atlar üzre semmûr çuka ferrâceler ile ve önlerinde cıdaları ile andan eski çavuşları ve serdârları ile ve eski kokonos kethudâ ihtiyârları ile sol tarafı azebân, sağ tarafı yeniçeriyân atbaşı berâber ubûr ederek başçavuşları paşa yanındadır ve beytü'l-mâlcıları kapularında kalır, ancak azeb kethudâsı ile yeniçeri kethudâsı atbaşı berâber ve yeniçeri ağasıyla azebler ağası berâber enselerinde pür-silâh köçeklerle ubûr ederler.

Andan yeniçeri mülâzımları yürür: dörd yüz gümüş yüklüklü ve zerdûz üsküflü ve balıkçıl telli otağalı, beli kılıçlı, elleri tüfengsiz piyâde gûnâ-gûn çuka dolamalı pâk askerdir.

Andan paşanın şâtırları: zer-ender-zere müstağrak olup ellerinde teber-i müslimî ve serlerinde altun tâslar üzre otağalar ile paşanın yemîn [ü] yesârında ubûr ederler. şâtırbaşı başında perîşânî destâr üzre balıkçın sorgucuyla paşanın sağında bir cebi altun ve bir cebinde çil para fukarâya bezl eder.

Ve mataracıbaşı dahi sağında kırmızı dolama ve zerdûz üsküf ve mücevher matara ile ve cümle tüfengciler dahi kırmızı saya dolama ve üsküf ile paşanın dâmenin dutarlar.

Ve paşa dahi altun zencîrli ve murassa' eğer ve mücevher rahtlı incü çerkâb düğme abâyîli esb-i sabâ-reftâr üzre eğninde semmûr kabaniçse üzre mücevher tîrkeş kuşanup ve katîfe şalvâr ile ayağına sarı Çerkezî fillar geyüp ser-i sa'âdetine selîmî destâr üzre iki sorguc-ı şâhî takup sağında sekiz cellâd ve solunda piyâde subaşı ve muhtesib bile paşa ile muta'azzımâne ubûr ederken paşa iki cânibine tevâzu'la selâm vererek fukarâya ihsân ederek ubûr ederken bay [u] gedâ ve pîr ü civân *"Hafizakallâh yâ sultâne Mısır, yâ mütevellîye Mısır, yâ azîz, yâ velîye Mısır, yâ vâlîye Mısır"* deyü du'â ederler.

Ve paşanın ardı sıra zer-ender-zere müstağrak olmuş silihdâr, elinde şemşîr-i murassa' başlarında zerdûz kırmızı üsküf ve çukadâr hem-çünân ve ardı sıra paşa kethudâsı ve dîvân efendisi mülebbes semmûr kürkler ve başlarında perîşânî destârlar ile ve ardları sıra paşanın yigirmi iki mertebe sâhibleri ve gayrıları cümle küheylân atlar üzre altışar pâre sîm yancıklar ve bahrî hotaslı atlar üzre [[(–)]] [pûlâd-ı] Nahçıvânîye müstağrak olup cümle gûnâ-gûn mukaddemlerin taylesân-ı Muhammedîlerin sarkıdup ellerinde on yedişer buğu [[(–) (–) (–)]] ile ubûr ederken iç çavuşları, iç ağaları içre tertîb üzre dizerek ubûr eder.

Andan iç mehterbaşı kırk nefer (–) (–) (–) iç mehterleri ile ubûr ederler.

Andan paşa hazînedârı **[Y 189b]** ve iç mü'ezzinbaşı ile atbaşı berâber andan sancağ u bayrağ u alem ve (–) **[Q 228b]** mehterhâne ra'dvâr güm güm gürleyerek ubûr ederler.

Andan iç ağaları sarrâcları. Andan sakkâbaşı yetmiş seksen neferâtları ile cümle sakkâ bârgîrlerin gûnâ-gûn şükûfeler ile zeyn edüp meşk ve delveleri dahi sebzegûn yapraklar ile

tezyîn edüp ubûr ederler.

Andan akkâm ve meş‘alciyân dahi cümle meş‘allerini elvân elvân bahârlar ile tezyîn edüp raks edüp pertâb edüp “*illâ yansuru’s-sultân”* deyüp el urarak mavâl **[P 220a]** haykırarak ubûr edüp bu tertîb üzre paşa Mısır’a dâhil olunca cümle sipâh ve tüfeng-endâz ve gönüllü ve Çerâkese ve müteferrikagân atbaşı berâber Rûmeli meydânında kat-ender-kat yemîn ü yesâr zü‘l-cenâh-vâr selâma muntazır dururlar.

Paşa gelüp ba‘de’s-selâm paşa ubûr edince cümle atlılar kendi hânelerine giderler. Paşa Azeb kapusundan içeri bismillâh ile kadem basınca azebler ocağından yüz koyun kurbân edüp ganemlerin kanı paşanın pây-ı semendine doğru cereyân edüp paşaya hayır du‘â ederler. Ammâ azebistân ve yeniçeriyân paşa ile piyâde tâ sarâya giderler.

Andan paşa bu kerr ü ferr ü azamet ile sarâya dâhil olunca iki yüz koyun kurbân olup du‘âcılar du‘â edüp paşa Fâtiha tilâvet ederek binek taşında esb-i sabâ-sür’atinden enince cümle çavuşân alkışlayup paşa nüzûl etdüği yerde fâtih-i Mısır Selîm Hân’ın ibtidâ oturduğu makâm vardır, anda paşa teberrüken ve teyemmünen sehel oturup andan bismillâh ile yigirmi beş kademe taş nerdübândan yukaru Sultân Kayıtbay dîvânhânesine çıkup sağ tarafında paşa kethudâsı ve sol tarafında çavuşlar kethudâsı koltuğuna girüp Sultân Kayıtbay seccâdesinde cülûs edüp cümle çavuşân,

“Allâh mübârek eyleye, kademin kuvvetli ola, devletle çok yaşa” deyü alkışlarlar. Hemân yeniçeri başçavuşu kal‘aya makrama gösterüp tophâne kullesinden kırk elli pâre top atılup Sarây meydânında müfîd [ü] muhtasar bir dîvân mehterhânesi faslı tamâm olup çavuşlar kethudâsı,

“Da‘vâcılar ve maslahatlılar var mı?” deyince cümle erbâb-ı dîvân yemîn ü yesâr merkezinde hâmûş-bâş dururken karşudan Mekke ve Medîne havâlelerinden altı kimesneler zâhir olup içlerinden bir maslahat-güzâr mustalıh kimesne ileri gelüp,

“Yâ vekîl-i sultân-ı hâdimü‘l-Haremeyni’ş-şerîfeyn, hayr makdem, safâ geldin” deyüp Mekke ve Medîne umûruna müte‘allık elbette bir arzuhâl verirler, ibtidâ paşa ol arzuhâlleri eline alup teberrüken *bismillâh* deyüp sah çeküp buyur(ur)du verir. Zîrâ Mısır vezîri ve âl-i Osmân pâdişâhının vekîlidir, Âl-i Osmân ise hâdimü‘l-Haremeyn’dir, ol ecilden ibtidâ dîvân-ı Mısır’da Mekke ve Medîne hizmetine vaz‘-ı kalem **[Y 190a]** olunup dîvânhâne du‘âcısı bir azîm du‘âlar edüp Fâtiha tilâvet olunur.

Andan Mısır a‘yânları ve eşrâfları kânûnları üzre esnâf esnâf dest-bûs edüp tecdîd-i bî‘at ederler. Bu mahalde kal‘a mehterhânesi Sarây meydânında mübârek-bâd faslın çalup bin pâre hâliyelerin alup giderler. Cümle erbâb-ı dîvân bir sâ‘atde el öpüp dîvânhâne du‘âcısı Fâtiha deyüp çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı paşayı Sultân Kayıtbay yerinden kaldurup paşa cümle erbâb-ı dîvâna selâm verüp cümle çavuşân alkışlayup selâm alırlar. Ba‘dehu paşa içeri gidüp cümle cem‘iyyet târumâr olur.

Bu sâ‘atde Gavrî dîvânhânesinde kırk kişi En‘âm-ı şerîf tilâvet edüp mu‘tâdları üzre her sabâh yine En‘âm-ı şerîf okurlar. Paşa içeri iskemle odasına varup istirâhat içün soyununca yedi bölükden alay çavuşları gelüp hâliyeleri olan alay ile getirdikleri bahşîşlerin isterler. Cânpûlâdzâde iki kîse yeniçeri ocağına verdi, birer kîse-i Mısrî yedi ocağa verüp cümle tokuz kîse oldu ve bu tahrîr etdiğimiz evsâf-ı alay cümle Cânpûlâdzâde

Hüseyin Paşa'ya olmuşdur, zîrâ andan gâyet hicâbda idiler, zîrâ Mısır'a pâdişâhâne geldi.

Paşa ol gece istirâhat edüp ale's-sabâh summât-ı dîvânî olup üç bin sahan ta'âm haftada iki kerre kânûn-ı Selîm Hân'dır, paşa etmeyüp anı hazîneye yâhûd kendüye korsa hîn-i azilde paşadan muhâsebesin isteyüp her summâtı ikişer kîse hisâb edüp senede toksan iki kîse paşadan taleb ederler.

Ba'dehu üç bin sahan ta'âm tenâvül olunup dîvân-ı pâdişâhî olup niçe da'vâlar ihkâk-ı hak olundukdan sonra keşîde ve eytâm ve cevâlî ve müteferrikaların mâhiyye ulûfeleri paşanın huzûrunda verilüp müstahak nâ-müstahak olduğu ma'lûm olup herkes isbât-ı vücûd edüp ulûfesin alırlar. Bugün dahi dîvân bu hâl üzre olur.

Ve yine a'yân-ı Mısır gürûh gürûh mübârek bâda gelüp üç günde bu hâl üzre deryâ-misâl âdemler mübârek-bâda gelüp gitmededirler.

Ve bu üç gün üç gecede gelen hedâyânın hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür. Ammâ almamak âkılâne hareketdir. Eğer bir maslahat tahtında alınırsa *mây bâlî* derler, Mısırlı kelâmıdır. Eğer bir maslahatın edâ etmeyüp alırsan hîn-i azilde mâlıdır, isterler.

Hulâsa-i kelâm Mısır'ın beşinci alayı dahi bu âyîn üzre tahrîr olundu, *temmet ve's-selâm*.

Fasıl
Netîce-i vüzerâ-yı Mısır {der fasl-ı teşrîfât ihtirâznâme berâ-yı vüzerâ-yı Mısır}

Bâlâda tahrîr olunan alaydan sonra Mısır vezîri âkılâne hareket edüp ehl-i menâsıba geydirilen hil'atler pâdişâh tarafındandır, ziyâde geydirilirse paşa **[Y 190b]** tarafındandır. Azîm masârîfdir, hîn-i azilde paşaya hayli rahnedir. Bundan gâyet ihtirâz lâzımdır. Kethudâ İbrâhîm Paşa hâkim-i Mısır iken bu hil'atleri üç bâbet eyledi; a'lâ ve evsat ve ednâ deyüp üç gûne hil'atdir. Hil'at-ı a'lâ iki bin paraya, evsat bin paraya, ednâ beş yüz paraya tahrîr edüp bir Yahûdîyi hil'atcıbaşı etdi, senede altı bin hil'at eder.

İptidâ paşa Mısır'a geldiği gibi cemî'i menâsıbları ve keşşâf ve ümenâları tecdîd etdükde iptidâ Sâlihiyye'den alay ile yollarda ve Âdiliyye'de ve sarâyda cümle bin kırk beş hil'at gider, kimi pâdişâh kîsesinden kimi paşadan ihsân olunur, zabt olunmak gerekdir. Ve bu kadar hil'at gidüp tecdîd-i menâsıblar olup yedi gün yedi gecede paşaya bin iki yüz kîse der-ceng-i evvel derâmed hâsıl olur, bi-kavli Kethudâ İbrâhîm Paşa.

Ammâ âkıl olan paşa bu menâsıbları tebdîl etdükden sonra bir summât-ı Muhammedî edüp cemî'i a'yân-ı devlet ta'âmı tenâvül edüp meşveret edeler kim paşa-yı sâbıkın zimmetinde bevâkî var mı yok mu rûznâmçeye mürâca'at edüp ma'lûmu ola. Eğer ma'zûl paşanın karnında bir mâl var ise kethudâsın ve şehir havâlesi ve dîvân efendisi ve beytü'l-mâlcı ve hasîlu'l-harcı ve'l-hâsıl cemî'i ser-i kârda olanları (–) (–) (–) dîvân-ı Mısır'a ihzâr edüp rûznâmede paşa-yı atîkın zimmetinde mahlûlâtdan ve hazîneden ve deşîşeden kaç sene Mısır'da hâkim olduysa birden (–) (–) (–) bine binden yüz bine varınca gökde uçan yerde gezen deryâda yüzenden su'âl olunup paşanın [[(–) (–) (–)]] olunmasıyçün mubassır ve muhassıl lecûc ve bî-edeb ihtiyâr çavuşlar ve her bölükden ihtiyârlar ve çavuşlar kethudâsı ve cemî'i ocakların (–) (–) (–) ve paşa kethudâları ale'l-umûm gulû-yi âm ile ma'zûl paşaya varup hukûk-ı sâbıkaya aslâ ri'âyet etmeyüp paşanın huzûruna gelüp,

"Bak a (–) (–) (–) vezîr! Karnında filân kadar yüz kîse bakâyâ mâl-ı pâdişâhî vardır" deyü

rûznâme defterin paşanın eline **[Q 229a] [P 226a]** verirler. Paşa dahi,

“Paşa karındaşımızla yarın müşerref oluruz, borcumuz var ise veririz” derse te’hîr ederler. Eğer inâd u muhâlefet ederse Kasr-ı Yûsuf’a veyâhûd aşağı şehirde Taşyatır sarâyında haps edüp her bölükden birer çorbacı neferâtları ile sarâyının cânib-i erba‘asın muhâsara ve muhâfaza ederler. Zîrâ bir kerre Koca Mustafâ Paşa bir gece sarâyın bir cânibin münhedim edüp ılgar ile pâdişâhın rikâbına yüzün sürüp yine Mısır’ı ibkâ ve mukarrer edüp kırk günde Mısır’a dâhil olup niçe bin Mısırlıyı dendân-ı tîğdan geçirüp nâmına Kulkıran dediler. Hâlâ ol ecilden paşayı haps edüp göz hapsine alırlar. Ve eğer yeni paşa merhamet edüp,

“Bu mâl benim zimmetimde, **[Y 191a]** ben otururum” derse mollâ ve mezâhib-i erba‘a şeyhülislâmı ve a‘yân-ı kibâr ve ulemâ ve sulehâ huzûrunda paşanın üstüne der-zimmet çeküp sicill-i şer‘-i Muhammedî‘ye kayd ederler. Paşa bâkî kalan yerlerden tahsîl edegidüp hîn-i azilde paşanın girîbânın değşirüp muhâsebe isterler.

Ve eğer paşa ma‘zûl olan paşanın bevâkisine oturmam derse ya‘nî deyni üstüme almam derse devletli vezîr ma‘zûl vezîri Âsitâne-i sa‘âdete arz edüp,

“Selefimiz filân paşa zimmetinde şu kadar bakâyâ mâl-ı pâdişâhî kalup hazîneye noksân üzre vâsıl olmak îcâb eder. Fermân pâdişâhımındır” deyü arzları gönderir. Kırk elli günde bir emr-i pâdişâhî ile bir kapucubaşı veyâhûd bir salahor gelüp,

“Sen ki Mısır vezîri filân lalamsın. Ma‘zûl lalamın zimmetinde kalan mâl-ı pâdişâhîyi tahsîl edesin” deyü fermân-ı şerîf sâdır olursa ne‘ûzu billâh ma‘zûl paşayı ve ser-i kârda olan ağavâtları cümle Yûsuf kullesine haps edüp cemî‘i emvâl [ü] erzâk ve memâliklerin bâzâra çıkarup fürûht edüp paşa ve cümle tevâbi‘âtları bir bûriyâ hasîr üzre kalup sekiz tokuz ay ve bir yıl haps olup fülûs-ı ahmere muhtâc olurlar. Bâ‘de edâ’i’d-düyûn hapisden halâs olup bir sarâya göçer yâhûd yine ol sarâyda kalır ammâ üzerinde dîdebân kul tâ’ifeleri kalkarlar.

Ba‘dehu cânib-i erba‘adan da‘vâcı ve şikâyetçiler yürür. Her ne kadar nâ-şer‘î ve mesâlih-i müslimîni görmeden aldukları bartıl eşyâlar var ise anı taleb edüp da‘vâ ederler. Eğer Mısır vezîri i‘ânet edüp kadıasker sıyânet ederse herkese cüz’î şey verüp mâbeynlerin ıslâh ederler. Eğer paşa ve kadıasker ve yedi ocak müdde‘îlere ığmâz ederlerse paşa ve ağavâtın hâli harâb-ender-harâb olup ağavâtları kapudan kapuya keşân-ber-keşân sürüye sürüye rüsvâ-yı âm ederler.

Netîce-i kelâm: Ve illâ paşa ârif ü müdebbir ise hîn-i azilden beş altı ay evvel Mısırlı ile muhâsebesin görüp paşanın üzerinde deyni çıkar ve çıkmaz Mısırlıya i‘timâd etmeyüp Âsitâne tarafına mürâca‘at edüp hîn-i azilde müsellim ile yâhûd kapu kethudâsı âdemiyle bir emr-i pâdişâhî veyâhûd bir hatt-ı şerîf sâdır ola kim,

“Sen ki filân Mısır vezîrimsin. Hatt-ı hümâyûn-ı sa‘âdet-makrûnum vâsıl oldukda Mısır’dan ma‘zûl olan filân vezîrimi mu‘azzez ü mükerrem Âsitâne-i sa‘âdetime irsâl edesin” deyü fermân-ı şehriyârî sâdır oldukda azametullâh bu kerre ma‘zûl olan paşayı mahabbeten bir iki ay (mahabbeten) koyvermezler. Zîrâ der-i devlete gidiyor, elbette vezîr-i a‘zam olur, deyü ne Mısır vezîri ve ne kadıasker ve ne cümle Mısır kulları çûn çerâ demeğe kâdir olmayup paşanın zimmetinde bir habbe kaldı demeğe kâdir olmazlar

[Y 191b] ve bir iki ayda paşa kapusu levâzımâtın tedârik edince iki yüz, üç yüz katır deve ve bin mikdârı atlar ve tavâşîler ve mâl-ı firâvânlar gelir kim hîn-i azilde Mısır'a mutasarrıf olmak kadar hedâyâ gelir kim İbrâhîm Paşa'ya bin kîse mâl hedâyâ geldi ve mu'azzez ü muhterem Âsitâne'ye giderken kendüye şâm-ı şerîf eyâleti geldi.

Fasıl
Mısır'ın yedinci alay-ı azîmi.

Paşa eğer hîn-i azilde mu'azzez çıkarsa girdüği alay gibi olur. Ba'zı vüzerâya dahi ziyâde alay ederler.

Ammâ *Allâhümme âfinâ,* eğer menkûben Mısır'dan ma'zûl olup Âsitâne tarafından sâhib çıkmazlarsa ne ta'zîm ü tekrîm, bir gece tevâbi'iyle Âdiliyye'ye çıkup âh [u] enîn ile Âsitâne'ye revâne olur.

Âkıl olan Mısır vezîri bunlardan ibret alup Mısır'a mutasarrıf iken basîret üzre olup hıfz [u] hırâset üzre ola. Ve selef zamânında arıkhânede mahbûs olan ümenâ ve mültezimîn ve meksûr olmuş keşşâfların ahvâline vâkıf olup herbirin birer tarîk ile ıtlâk eylemeğe sa'y ede. Ve deylem ve mahbûshâne-i medyûnda ve çavuşhânede ve'l-hâsıl yedi bölük ocaklarında mahbûs olup mâl matlûb olanları teftîş ü tefahhus edüp mâl taleb ede. İbtidâ elzem-i levâzımâtından bunlardır. Hîn-i azilde su'âl etsen,

"Hâlâ hapisdir, zamân-ı hükûmetinde iki gözünden almak gerek idin kim mâni' idi" derler.

Ve bir elzeminden dahi mîrî gılâl bakâyâsı kimin zimmetindedir, anı su'âl edeler. Ve zâlim ve zorbalardan mazlûmların hakkın alıverüp zâlimlerin herbirinin bağrına bir tîr-i tîz ve bir nîze-i sertîz-i âbtîz semm-i tîr urup Rûmeli meydânında hengâme-i cân bâzârında nakd-i hayâtların fürûht edüp kelem serleri cellâd-ı felek elinde çevgân-ı top-misâl galtân eylemek gerek.

Ve ba'zılarının defter-i cerâyimlerine kalem-i afv keşîde kılınup rakam-ı kerem ile merkûm oluna ki "*Allâhümme inneke afüvvün tuhibbü'l-afve fa'fu annî"* fehvâsınca afv olunup halâs edeler.

Ve niçelere ihsân [u] in'âm ve niçeler dendân-ı tîğ-ı berrândan ilzâm-ı levâzımındandır. Zîrâ kânûn-ı Mısır böyledir. Bu hâl üzre gidüp kimseden rüşvet alınmaya. Zîrâ hîn-i azilde yine alırlar.

Ve ehl-i fesâd ve gammâz u hemmâz u fessâk sözüne i'timâd etmeyeler. Keyfe mâ-yeşâ' mutasarrıf olup salâhı elden komayup râhat olurlar. Ve her mâh rûznâmeci ve cümle ehl-i dîvân ile muhâsebe görüp bakâyâ tahsîline gâyet mukayyed olalar, *ve's-selâm*.

Ve Mısır vezîrine lâzım olan bir müstakîm ve dîndâr ve mu'temedün-aleyh âdemi rûznâmeci ede. Zîrâ hîn-i azilde cemî'i muhîl [ü] şeytanat rûznâmeci elindedir. Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi, Kethudâ İbrâhîm Paşa'nın iki yüz kîse ihsânın görüp yine hîn-i azilde İbrâhîm Paşa üzerine altı yüz kîse bindirdi. [[(–) (–) (–)]] **[Y 192a]** zimmetinde yedi yüz kîse bakâyâsı kalmışken rûznâmeci tahrîkiyle İbrâhîm Paşa'dan altı yüz kîse zimmet da'vâ etdiler. [[(–) (–) (–)]] Ba'dehu Cânpûlâdzâde bir hıyânetin duyup rûznâmeci Abdurrahmân Efendi ba'de't-ta'âm küçük [[(–) (–) (–)]] **[Q 229b] [P 226b]** ale'l-akîb bir ferdin âgâhı yok iken katl edüp erbâb-ı dîvân cümle hamd-i Yezdân edüp elinden ve

dilinden ve fi‘linden cümle halk âciz ü nâlân ve zebândırâzlığından cemî‘i ümenâ ve keşşâf giryân olmuşlardı. İşte elzem-i levâzımından rûznâmeci bir dîndâr âdem lâzımdır.

{Vasıyyetnâme-i fakîr Evliyâ-yı bî-riyâ berâ-yı vüzerâ-yı Mısır}

Ve *Allâhümme âfinâ* Mısır paşaları bâlâda evsâfile tahrîr olunan alayların âlâyiş [ü] ârâyişine ve sâ’ir ta‘zîm ü tekrîm ve iltifâtlarına aldanup hükûmetde mağrûr u müddemmağâne hareket eder. Zîrâ âb-ı Nîl’i nûş edenin hükmü cebbâr ve mütekebbir olmakdır, zîrâ Ferâ‘ine tahtıdır. Ammâ herkes ile hüsn-i ülfet edüp rıfk ile mu‘âmele edüp cümle mesâlih-i müslimîni şer‘-i şerîfe havâle ede. Ve hazîne-i pâdişâhı çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve defterdâra havâle edüp her sâ‘at tahsîline ibrâm [u] ilhâh eyleye.

Ve gelen mahlûlâtı fürûht etmeyüp zabt ede. Zîrâ Âsitâne tarafından hatt-ı şerîfler ile mu‘tâk Dârü‘s-sa‘âde ağaları ve gayrılar evâmir-i pâdişâhî ile gelüp terakkî isterler. Ve hacca giden ve İslâmbol’da hazîneye giden ve doğan ile giden ve Mekke ve Medîne’den neccâblığile gelenlere ve sefere gidenlere ve ceb harclığına gidenlere ve baş dil getirenlere ve cebel müjdecilerine ve bunların emsâli niçe kimesnelere terakkî lâzımdır. Mahlûlât zabt etmek gerekdir kim senevî yedi bin akçe terakkî vermek kânûn-ı Selîm Hân’dır, cümle paşadan matlûbdur. Ekseriyyâ Mısır vezîrleri bu tarafından ve anbâr-ı Yûsuf’dan ve rûznâme kaleminden ve meksûr u müflis keşşâflara kâşiflik vermeden mezmûm u müttehem olurlar. Ve hîn-i azilde mâl-ı pâdişâhî ve terakkîler paşadan matlûbdur.

Ve Mısır hâkimleri vakfullâhlara vaz‘-ı yed etmeye, ya‘nî evkâf tarafından celb-i mâl etmeyüp hasbince teftîş ü tefahhus edüp ta‘mîr ü termîm etdirüp ma‘mûr edüp âkıbeti hayr ola. Ve bir müfsidin sözüne i‘timâd edüp gavre ermeden bir kimesneyi katl-i nefs etmeye. Ve Zülfikârlı ve Kâsımlı kuludur, bu askerî tâ’ifesine tâbi‘ olup aşkıyâya mu‘în ü zahîr olmaya. Ve her ayda on iki kalemden muhâsebeyi görüp mukâbeleyi zabt ede.

Netîce-i kelâm dâ’imâ pâdişâh [ve] vezîr-i a‘zam tarafın elden komaya. Lisân-ı Türkîde bir darb-ı mesel vardır, bu mahalle münâsibdir:

“Eğere vereceğin haşaya ver, beğe vereceğin paşaya ver” fehvâsınca hemân pâdişâh tarafına tokuz ver on al, pâdişâh [ve] vezîr tarafın elden koma.

Ve Mısır’a azîm askerle gelme. Otuz ağa ve üç yüz **[Y 192b]** karakullukcu kifâyet eder. Eğer Mısır’ı zor-bâzû ile zabt ederim, deyü on bin âdem getirsen deryâda katre güneşde zerre. Eğer yigirmi bin asker getirsen, şehre komazlar, vilâyetin tahammülü yokdur. Zîrâ cümle kurâları mâl-ı mîrîdir. Cümle Mısır kulu huddâmındır, hemân suhûletle cümlesini kullan. Ve herkesle i‘tidâl üzre geçin. Beyt-i ra‘nâ:

Ne yavuz ol asıl ey dil ne yavaş ol da basıl

İ‘tidâl üzre geçin ârif isen el-hâsıl

Herkesle hüsn-i zindegâne etdükde inşâallâh ber-vech-i adâlet Mısır senevî iki bin Mısrî kîse dutar. Eğer kurâ mahlûlâtları dahi ziyâde düşerse üç bin kîse olur. Ve senevî bin kîse hedâyâ gelir, ammâ şart vardır, ol âdeme gelir kim unvân u şân [u] şevket sâhibi ve nân u tîğ sâhibi ve sâdıku’l-kavil vakâr sâhibi olanlara ri‘âyet edüp mâl verirler. Yohsa Mısır halkı niçe bin hümâ-pervâzlar görmüşlerdir. Herbiri niçe vüzerâya ve niçe pâdişâha hizmet

etmiş dârü‘s-sa‘âde ağaları ve beğleri vardır. Bunların herbiriyle hüsn-i ülfet edüp geçinmek gerek. Beyt-i bî-nazîr:

Herkesin gerçeği gönlünce değildir âlem

Mümkün oldukca geçinmek gerek ammâ âdem

Bunlar ile hîn-i mansıbda geçinmek güzel, ammâ âh âh vâh vâh hîn-i azli mel‘ûndur, mel‘ûn.

Fasıl sekizinci alay
Mısır vezîrine mukarrer geldüği alay-ı azîmdir ki zikr olunur

Evvelâ Mısır vezîrinin bu mukarreri Bilbeys şehrine gelince ileri haber gönderirler kim alaya hâzır olalar. Ol gün paşa kethudâsı alay çavuşlarına tenbîh edüp cümle ağavât alaya âmâde olup vekîlharc cümle matbahı Âdiliyye’ye getürüp ziyâfet tertîb olunur. Ol gün ol gece Mısır içinde bir gulgule vel‘ale velvele olup cemî‘i ahâlî-i Mısır alay temâşâsına dükkânları Bâb-ı Nâsır’a varınca icâreye dutarlar. Ertesi ale’s-sabâh paşa kethudâsı paşanın izniyle sâde mehterhâne faslı ederek alaya gider. Ammâ Kethudâ İbrâhîm Paşa asrında mukarrer-i pâdişâhî ve hil‘at-ı şehriyârî ve seyf-i sultânîdir gelen dârât ile getirmek gerek, deyü kethudâsına umûmen mehterhâneyi ve cümle iç ağaların âlât-ı silâha müstağrak edüp giderken sâde mehterhâne ile gitdik.

Mukarrer ile gelirken mehterhâne tabl döğerek gelin deyü tenbîh edüp ibtidâ Tatar alayı ve deli alayı ve gönüllü alayı ve çâşnigîr alayı ve kilârcı alayı ve sarrâcân alayı ve müteferrikagân alayı ve vâcibü‘r-re‘âyâ alayı ve kapucubaşı alayı ve kethudâ alayı ubûr eder. Kethudâ ile çavuşlar kethudâsı atbaşı berâber ve müteferrikabaşıyla şehir havâlesi dîvân efendisiyle kapucular kethudâsı cümle zer-ender-zere {müstağrak} köçekleri ile Mısır içinden güzer edüp Bâb-ı Nâsır’dan **[Y 193a]** taşra çıkarlar. Ammâ bu alayda Mısır’ın askerî tâ’ifesinden bir âdem yokdur, cümle sûk-ı sultânî dükkânçelerinde seyr [ü] temâşâya muntazırlardır.

Andan Âdiliyye’ye varup mukarreri getiren imrahor-ı sultân mıdır, kapucular kethudâsı ve salahor ve vezîr-i a‘zam ağalarından mı, her kim ise kethudâya ayağa kalkup ba‘de’l-musâfaha summât-ı Muhammedî çekilüp cümle ağavât ve a‘yân tenâvül edüp kahve ve buhûrdan sonra yine atlara süvâr olup bâlâda tahrîr olunduğu minvâl üzre alaylar yürür. Ammâ paşa kethudâsıyla mukarrer getiren ağa kethudâ ile at başı berâber giderler.

İbtidâ ağanın hazînedârında hil‘at-ı fâhire, kethudâsında murassa‘ şemşîr, ve ağanın girîbânında mektûblar ve elinde şîb kîse ve zerdûz boğça içinde bo(–) boğralı hatt-ı hümâyûn ile ubûr ederken tokuzar kat mehterhâne çalarak Bâb-ı Nâsır’dan içeri girüp zü‘l-cenâheyn-vâr iki bölük asker alay alay, saf saf ve mevc mevc ve fevc fevc ve gürûh gürûh, sürü sürü, katâr katâr ve remmâ remmâ, esnâf esnâf [[(–) (–) (–)]] vezîr Mısır içine bir tertîb üzre girirler kim ahâlî-i Mısır dârât-ı âl-i Osmân ne idüğin bilirler. Ammâ [[(–) (–) (–)]] üzre eğer Mısırlı paşadan mahzûz iseler mukarrer geldüğinden hazz edüp çârsû-yı bâzâr ol kadar izdihâm olur kim niçe [[(–) (–) (–)]] bu tertîb üzre Mısır içinde bir hûy hû ile tabl-ı Osmâniyân döğerek kal‘a-i Mısır’da sarây-ı **[Q 230a] [P 227a]** sultânîde Sultân Gavrî dîvânhânesine çıkarken paşa tâ nerdübân başına varup istikbâl edüp Selîm Hân tahtından aşağı paşa durur.

Derhâl mukarrer ile gelen ağa zer-ender-zer hil‘at-ı pâdişâhîyi boğçadan çıkarup ellerinde dutarlar. Ve hatt-ı şerîfi ve emr-i pâdişâhîyi boğçe-i zerdûzdan çıkarup öpüp başına koyup paşanın eline verir. Paşa dahi öpüp başına koyup dîvân efendisine verir. Ol dahi öpüp başına koyup bismillâh ile tuğra-yı garrâ tahrîr olunmuş mührün bozup hatt-ı şerîfi çıkarınca Gavrî dîvânhânesi kat-ender-kat âdem deryâsı olup bin bir ayak bir ayak üzre durup sâmi‘înden olurlar.

Ba‘dehu dîvân efendisi bî-hicâb pür-cevâb bî-pâk [ü] bî-pervâ savt-ı a‘lâ ile hatt-ı şerîfi tilâvet edüp ekseriyyâ hayır du‘â ve re‘âyâ ve berâyâ ve Mekke Medîne ve hazîne ahvâli yazılup, “Bu sene-i mübârekde sana ibkâ ve mukarrer etmişim” deyü hatt-ı şerîf kırâ’at olunup cümle çavuşân alkışlayup cümle erbâb-ı dîvân şâd u handân olurlar.

Derhâl gelen kapucubaşı hil‘at-ı fâhireyi kendü eliyle paşaya geydirirken paşa-yı zîşân hil‘at-ı pâdişâhînin girîbânın bûs edüp geyince yine cümle çavuşân Allâh mübârek eylesün, deyü alkışlarlar.

Ve yine akabince gelen ağa kendü eliyle **[Y 193b]** paşanın beline mücevher şemşîr-i pâdişâhîyi kemerine bend kılup paşa kethudâsı ve gelen ağa paşanın koltuğuna girüp Sultân Gavrî seccâdesi üzre paşa çıkup ayağ üzre dururken vârid olan emr-i pâdişâhîler yine savt-ı a‘lâ ile kırâ’at olunup her ne ki fermân olunmuşsa ol sâ‘at amel olunmasıyçün taraf taraf beyâz buyurdular ile çavuşlar ve ağavâtlar tevzî‘ olunur.

Dîvân-ı Mısır bozulunca iç kal‘adan yetmiş seksen pâre toplar atılup mübârek-bâd şâdumânîleri olur. Ol sâ‘at kal‘a mehterânları gelüp bir fasl-ı Arabî çalup bin pâre hâliye ihsânların alup giderler.

Ertesi ale’s-sabâh summât-ı dîvânî olup cemî‘i erbâb-ı dîvân ve cümle ehl-i menâsıb cem‘ olup mansıbların ibkâ ve mukarrer edüp serâpâ hil‘at-ı fâhire ile mesrûr olup herkes hânesine revâne olup paşa mehterbaşısı mübârek-bâd faslın çalup bin pâre hâliye ihsânları ve çuka ve kumâşların alırlar. Ve anlardan sonra paşanın yigirmi dörd mertebe sâhibleri gürûh gürûh mübârek-bâda gelüp ihsânların alırlar. Ve bu dîvânda ba‘zılar menkûb olup mansıbı âhara tevcîh olunur.

Ve ehl-i menâsıbların cümlesinden paşanın küşûfiyye mâlı tahsîl olunup çavuşlar kethudâsından on kîse ve müteferrikabaşıdan on ve tercümânbaşıdan beş ve rûznâmeciden beş, yeniçeri ağasından altı ve azebler ağasından beş ve beş bölük ağalarından dörder kîse ve subaşı ve muhtesib ağasından beşer kîse, ve’l-hâsıl ol mukarrer gelüp cümle menâsıblar tecdîd olup yedi yüz yetmiş hil‘at-ı fâhire geyenlerden cümle üç yüz altmış kîse hâsıl olup yigirmi otuz kîsenin mukarrer getüren ser bevvâbân mıdır yâhûd vezîr-i a‘zam ağası mıdır, ana ihsân edüp ve on kîse mikdârı dahi at u raht ve tavâşîler ve sâ’ir hedâ[yâ]lar verirler. Ve paşa kethudâsı ve Mısır’ın sâ’ir erbâb-ı menâsıbları dahi ziyâfetler edüp hedâyâlar verüp Âsitâne’ye yollarlar.

Netîce-i merâm Mısır’a mukarrer ile gelen ağa yüz kîse mâl intifâ‘ eder. İşte Mısır’ın mukarrer alayı dahi bu yüzden tamâm oldu.

Fasıl tokuzuncu alay-ı azîm
Mısır hazînesi Âsitâne-i sa‘âdete gitdüği alayı beyân eder

Evvelâ bâlâda tahrîr olunan mukarrer gelüp cemî‘i menâsıblar tecdîd olduğu gibi sene başı

olmağile Mısır hazînesi paşaya ilzâm olup tahsîline ihtimâm olunup defterdâr paşa ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve paşa kethudâsı ve şehir havâlesi ve havâle kâtibi, bu ser-i kârda olanlar ihtimâm ile ümenâ ve keşşâf ve mültezimîn ve vâlîler zimmetinde bevâkîleri tecessüs edüp tült-i evvel ve tült-i sânî ve tült-i sâlis ve sıtfî ve şitfî mâllarından galak olmayup bâkî kalmış mâlları meksûr ümenâlardan yüz **[Y 194a]** bin renc [ü] anâ çekerek tahsîl edüp der-hazîne eder. Ba‘zı husûlü mümkün olmayan keşşâfları ele getürüp Gavrî dîvânhânesinde makaraya kollarından çeküp salb edüp üstühânlarından kanlar cereyân ederek arıkhâne’de haps ederek mâl-ı pâdişâhî[yi] tahsîl ederler. Buna Hazîne-i kebîr derler, aceb dâhiye-i kübrâdır. Bu hazîne kanile kandan tahsîl olduğun beyân:

{Mısır’ın cümle kurâları ve cümle hazîne kîsesi ve adedi ve dirhemi ve dânıkı ve vukiyyesi ve arpa ve buğday ağırlığını ve miskâlin bildirir}

Evvelâ eyâlet-i Mısır cümle yedi yüz altmış pâre şehirdir. Ve üç bin pâre belîdedir. Ve bu altmış pâre kal‘adır. Ve bâlâda tahrîr olunduğu üzre cümle eyâlet-i Mısır yigirmi dörd kazâdır. Ve eyâlet-i Sa‘îd-i âlî otuz altı kazâdır. Ve cümle küşûfiyye ve evkâf ve ümenâ ve mültezimîn ve evkâf-ı selâtîn ve evkâf-ı Haremeyn ve a‘yân ve gayrı belîdelerden beher sene yigirmi dörd Mısır hazînesi tahsîl olur, deyü Gazâlî defterinde mastûrdur. İnşâallâh mahalli ile herbiri ale’t-tafsîl tertîb üzre tahrîr olunur.

Ammâ on iki Mısır hazînesi mâl-ı pâdişâhîye müte‘allıkdır, anlar dahi beyân olunur. Ammâ bu Hazîne-i kübrâ içün dîvân-ı Mısır’da ve Âsitâne-i sa‘âdetde mâl-ı pâdişâhîdir, deyü feryâd etdikleri bu hazînedir kim Ramazân ıyd-ı şerîfinin mevâcibine *bi-eyyi vechin kân* erişse gerekdir kim beher sene bin iki yüz Mısrî kîse hazînedir.

Ve her kîse sekiz yüz kırk altı guruşdur.

Ve her guruş otuz para olmak üzredir.

Ve her kîse yigirmi sekiz bin paradır.

Ve her para bir dânıkdır.

Ve bir dânık on arpa ağırıdır.

Ve dörd dânık bir dirhemdir.

Ve bir dirhem kırk semîn arpa ağırıdır.

Ve bir miskâl yüz hınta ağırıdır.

Bu hisâb üzre bir Mısrî kîse (–) vukiyye gelür.

Dîvân-ı Mısır’da telatin köseleler döşenüp cümle üç yüz sarrâf sarrâflayup ve cümle veznedârlar tartup birer birer sayılup dîvân mührüyle defterdâr paşa âsâf-ı Mısır muvâcehesinde mühürleyüp hâsıl-ı harca teslîm olup anlar dahi Gavrî dîvânhânesi içre hâzır çam sandûklar içre üçer kîse koyup her sandûkı mismârlarla mıhlayup üstüne ve içine keçeler kaplayup dahi üstüne yaş sığır derileri çekerler ve Frengî habiller ile muhkem sarup kırmızı kilimler ile setr ederler.

Bu tertîb üzre hazîne tahsîl olup (–) (–) (–) edüp bir mâldâr u mü’min seferi açık olan beğlerden birin getürüp hazîne-i pâdişâhî seferine makdûrlar sarf (–) (–) (–) mudârebe içün bu kadar mâl cem‘ olunup, hâzır ol, deyü tenbîh ü te’kîd ederler.

Ardı sıra yeniçeri ocağından kethudâlığa yolu gelmiş birin yeniçeri ağası (–) (–) (–) münâsib ve beş bölükden dahi birer yolu **[Y 194b]** gelmiş mün‘im ihtiyârları ve birer çavuşlar ve birer bayrakdârlar ile (–) (–) (–) (–) (–) **[Q 230b] [P 227b]** Ve’l-hâsıl bu hazîneye me’mûr olanlardan yetmiş iki nefer kimesneler hil‘at-ı pâdişâhî ile dilşâd olup âmâde olurlar. Tâ ki mâh-ı Recebü‘l-müreccebin gurresi ki oldu bir azîm summât-ı dîvânî olup cemî‘-i erbâb-ı dîvân ve cümle ulemâ ve sulehâ ve kadıasker ve nâ’ib-i dîvân ve şâhidân, kâtibân, sicilhân meydân-ı mahabbete gelüp dîvânhânede dağlar gibi yığılan sandûkları paşa kethudâsı birer birer paşa ve ulemâ ve sulehâ ve hazîne beği huzûrunda ad edüp hazîne beğine ve yedi ocak serdârlarına teslîm ederler. Ol mahalde paşa hazîne beğine hitâb edüp,

“Beğ, pâdişâhın bin iki yüz kîsesini bî-kusûr benden alup kabz etdin mi?” Ol dahi,

“Aldım, kabz etdim, hâlâ kabza-i tasarrufumdadır” dedikde paşa,

“şâhid olun” deyüp sicill-i şer‘-i mübîne ketb olup dîvânhâne du‘âcısı du‘â edüp Fâtiha tilâvet olunur. Andan cemî‘i sanâdîkları Gavrî dîvânhânesinden aşağı sarây meydânına endirirler.

Andan paşanın iki yüz müsellah ve müzeyyen bağıl katârların ardala vü kerek ve bin burcları ve gûnâ-gûn çınkırağ u celâcilleri ile keşân-ber-keşân çeküp cümle me’mûr olan keçeli yeniçeriyânlar bir tarafına ve azebânlar bir tarafına ve her katırın başın birer üsküflü yeniçeriler tutup her katıra ikişer sandûk tahmîl etdüklerinde altışar Mısrî kîse olur, cümle yükledüp,

{Der beyân-ı alay-ı hazîne-i Mısır}

Alaylar yürümeğe başlar. İbtidâ paşanın kânûn üzre tahrîr olunan alayları, andan Mısır’ın yedi bölüğünden me’mûr olan yedi yüz asker ile cümle göndere gidüp paşa huzûrundan sarâyda alay gösterirler. Cümle alemlerin açarak her serdâr köslerin çalarak hazîne beği dahi başında perîşânisiyle semmûr kürk üzre pür-silâh ensesinde cümle pençe-i âfitâb kafâdârları zer ü zîvere müstağrak olup dörder kat mehterhânesi ve altı kat köslerin çalarak tuğ u alemlerin açarak paşayı selâmlayup paşa dahi,

“Yürü Allâh âsân getüre” deyü bu tertîb ile kal‘adan aşağı enince Mısır’ın kânûn üzre on sekiz bin vazîfehâr kulları ta‘zîmen alaylarına esnâf esnâf mahlût olup âheste âheste Mısır içinden güzer ederken yine tarîk-ı âmlar içre kat-ender-kat âdem deryâsı seyr [ü] temâşâ edüp “İnşâallâh bi’s-selâme” deyü ricâlleri du‘â ederler, nisvânları savt-ı a‘lâ ile zılgıt urup âşık ma‘şûk birbirlerine râst gelüp anlar dahi zılgıt ururlar, asâkir-i İslâm ise tâvûs gibi reftâr ederek gûnâ-gûn şakalar ile güftâr ederek Bâb-ı Nâsır’dan Âdiliyye **[Y 195a]** nâm mahalde herkes kollu kollarınca yerli yerince konup hazîneyi beğin otağına dağlar gibi yığup der-akab zencîrkeş gelüp ve sayıcılar ve yedi bölük ihtiyârları gelüp cümlesin ad edüp her sandûkda birer demir halka vardır, ol halkalardan zencîrleri geçirüp iki ucu bir yere gelüp kilidlerler.

Ba‘dehu cümle sandûkların üstüne kilimleri örtüp hazînenin cânib-i erba‘asın cümle halk ihâta edüp beklerler. Ve cümle askerîler dağılup me’mûr olanlar kalır. Ve cümle sandûkların üstlerin kırmızı kilimlerle setr ederler. “Allâh setr eyleye” lafzı bundan darb-ı mesel kalmışdır, hâlâ Mısırlı içinde isti‘mâl olunur.

Üç gün üç gece Âdiliyye’de meks olunup azîm sürûr [u] şâdumânîler ve çeng ü çağana ve

mehterhâne fasılları olup hazîneyi beklerler.

Bu mahalle hazîne çıkınca Sebîl-i Allâm beğine ve Kalyûb kâşifine ve şehir subaşısına fermânlar gidüp cümle askerleri ile hazîne askerin Âdiliyye sahrâsında ortaya alup niçe yüz meş‘aller ve kanâdîller ile askerin cânib-i erba‘asın çerâğân edüp beklerler. Ve şehir subaşısı Âdiliyyeyi bekledüği hâtırıyçün dîvdâr askeri şehri beklemeğe kifâyet etmeyüp yeniçeri kul kethudâsı her gece Gavriyye altında bin iki bin yeniçeri ile pür-silâh sabâha dek ayş [u] işret edüp niçe yüz hânende ve sâzendeler ile sabâha dek sohbet edüp pür-silâh olup kol dolaşarak Mısır’ı beklemek yeniçerilerin direğidir. Ve hazîneye me’mûr olan neferâtlar birer yıllık peşin ulûfelerin alırlar. Ve hazîne beği kalkacağı gün Kalyûb kâşifine fermân vârid olup,

“Hazîne-i pâdişâhîyi şarkıyye kâşifine askerinle vâsıl edesin”, deyü emr olunur. Ol gün yine alay-ı azîm olup cümle ocak ağaları ocaklarından sefere me’mûr olan serdârları Âdiliyye’ye çıkarırlar.

Fasıl onuncu alay
Hazînenin ocak alayıdır

Üçüncü gün paşalı ve gayrı asker yokdur, hemân cümle ocak ihtiyârları ve ankâlarının alayıdır. Bu alay gâyet müzeyyen ü mülebbes alaydır, içlerinde sefere me’mûr olanlar cümle pür-silâhlardır. Ammâ me’mûr olmayanlar sâde birer kılıc ile ubûr edüp azîm hây hû ile ve köslerin çalarak Âdiliyye’ye varır. Ve sefere me’mûr olanlar kalup mâ-bâkîsi helâlleşüp avdet ederler.

Andan hazîne beği nefîrlerin çalup üçüncü boruda kös-i rıhletleri çalınup Kalyûb kâşifi üç bin hayyâl ile menzil-i Hânke, andan Bilbeys’de şarkıyye kâşifine sâlimîn hazîneyi teslîm etdüğine hüccet-i şer‘iyye alup paşaya gelir, şarkıyye kâşifi dahi Gazze paşasına teslîm etdüğine hüccet alup **[Y 195b]** paşaya gelür. Paşa dahi,

“Elhamdülillâh, henüz hazîneyi hazîne beğine teslîm eyledim. Elhamdülillâh, şâm hudûduna girdi” deyü paşa râhat olup gayrı umûr-ı mühimmelere mukayyed olur.

Ammâ şöyle ma‘lûm ola kim bu mezkûr bin iki yüz Mısrî kîse olan hazîne zerre ve şemme ve bir nukra masârıfına varınca ve me’mûr olan askerin me’kûlât [u] meşrûbâtıyla ve hil‘at u ihsânları ve kirâ katârlarının masrûfları ve katır üzre kilimleri ve askerîlere hayme vü hargâhlar ve bâr [u] büngâhlar ve masârıf-ı sandûklar ve bu askere edâ-yı hizmet edüp Mısır’a dâhil olduklarında beğlerine terakkî ve yedi bölük ağalarına ve üç odabaşıları ve çavuş ve bayrakdâr ve teberdârlarına, ve’l-hâsıl sekiz yüz âdeme birer akçe terakkî yetmiş hil‘atıyla ikişer akçe terakkîden kâmil bin akçe yevmiyye terakkî edüp selâmetle gelürlerse behremend ve hissedâr olurlar.

Bu masraf hisâbı üzre beher hazîne kâmil iki bin Mısrî kîse eder. Zîrâ bu terakkîler cümle paşanın kendi avâyid [ü] fevâyidi olan mâldan her bir terakkî akçesin otuzar (–) (–) (–) üç yüz otuzar üzre guruşadır. Paşaya bir hayli (–) (–) rahnedir kim (–) yüz kîse mâl eder. Hakkıyla (–) (–) mevcûdların bu (–) (–) (–) ve nâ-mevcûdların teftîş ü tefahhus edüp ana göre terakkî vereyim, dese ve edâ-yı hizmet etsün ve etmesün terakkî vermelidir. Eğer su’âl ederse edâ-yı hizmet etdi mi deyu (–) (–) (–) u’âl edince su’âl edince ol sâ‘at paşanın başına kıyâmet koparırlar. Âhirü‘l-emr hemân yedi ocakdan (–) eğer (–) (–) (–) mahlûlât yok ise her

akçe içün yigirmi beşer guruşa sulh edüp akçesin alırlar. [[(–) (–) (–)]] ale'l-gafle yokladılar. Üç yüz âdem mevcûd bulunup İbrâhîm Paşa'ya emirler gelüp üç yüz **[Q 231a] [P 228a]** âdeme terakkî verüp gayrı çûn çerâ diyemediler, azîm derd-i serdir. İlâ mâşâallâh kânûn-ı Selîm Hân böyledir.

Fasıl on birinci alay
Paşanın kendi mâlından sa'âdetlü pâdişâha giden ceb harçlığın beyân eder

Evvelâ büyük hazîne şâm-ı şerîfe varup vâsıl olduğu müjdesi hazîne beği ve ocak ağaları mektûbları neccâblarla gelüp paşa mesrûr [u] dilşâd olup mâh-ı şa'bânın gurresinde ceb harclığı hazînesi bağlanmağa başlar. Bunda Mısır beğlerinden me'mûr olmaz, ancak paşa ağalarından bir vaka' [u] vakâr sâhibi ve bir kerr ü ferr u dârât ve katâr sâhibini paşa serdâr edüp Tatar ve deli ve gönüllü ve müteferrika ve gayrı ocaklardan pür-silâh mu'temed yiğitlere ihsân [u] in'âm edüp üç yüz âdem paşalıdan ve üç yüz âdem dahi Mısır'ın yedi ocağından atına silâhına kâdir salt yiğitleri birer akçe terakkî ile yazarlar. Zîrâ bunlar ılgar ile gidüp büyük hazîneyi ubûr edüp on beş **[Y 196a]** yigirmi gün evvel der-i devlete varsalar gerekdir. Iyd-ı şerîfde pâdişâha ceb harclığıdır, darbhânede mahsûs onu bir dirhem gelmek üzre kesilir, ortası halkalı sîm-i hâlisden kesilir. Bu hazîneye mahsûb değildir, paşanın kendi kîsesindendir, cümle (–) kîse-i Mısrîdir.

Ve bu hazîneye karşılık üç yüz kîselik dahi Hind ü Sind ve Acem ve Yemen ü Habeş tefârûklarından zî-kıymet akmişe-i fâhireler ile yüz yetmiş boğça metâ' bağlanır.

Evvelâ on boğça vâlide sultâna, ve beşer boğça hâsekî sultânlara, ve beşer boğça şehzâdelere, ve beşer boğça gayrı sultânlar [ve] vâlide kethudâsına, üç boğça kızlar ağasına, beş boğça (ve) baş kapu oğlanına, iki boğça hazînedârbaşıya, ve iki boğça hâs odabaşıya, ve ikişer boğça silihdâra ve çukadâra ve rikâbdâra ve Eski Sarây ağasına ve baltacılar kethudâsına ve kahvecibaşıya. Bunlar cümle sarâya müte'allıklardır.

Andan vezîr-i a'zam on boğça ve on bin altun ve vezîr-i a'zam kethudâsına beş boğça üç bin altun, ve re'îs-i küttâba beş boğça ve bin altun, ve tezkirecilere birer boğça üç yüz altun, ve mektûbcu efendiye ve rûznâmeci efendiye birer boğça üçer yüz altun, vezîr-i a'zam kapucular kethudâsına ve sadr-ı a'zam hazînedârına ve kapucular bölükbaşısına ve çavuşbaşıya, bunlara cümle birer boğça, ve defterdâr paşaya ve şeyhülislâma ve kadıaskereyne ve İslâmbol mollâsına birer boğça verirler. Ammâ şeyhülislâma ve defterdâr paşaya beşer boğça ve biner altun dahi verirler. Ve yedi kubbe vezîrine dahi birer boğça verirler.

Hâsıl-ı kelâm bâlâda tahrîr olunan yüz yetmiş boğça tevzî' olunup kifâyet etmediğinden mâ'adâ kapu kethudâsı yüz boğça dahi aldım deyü sûret-i defter gönderüp ve bu boğçaler ile vezîr-i a'zamın on iki bin altun ıydıyyesinden mâ'adâ bu hazîne ile on bin altun dahi sâ'irlere ıydıyye içün gönderilir. Mısır vezîrlerine azîm şebeke ve belâdır.

Bu ceb harclığı hazînesinden sonra İbrâhîm Paşa'nın bir mükellef ağası yigirmi aded pençe-i âfitâb cündî gulâmları beşer re's küheylân atlarile sa'âdetlü pâdişâha gönderüp yüz aded küheylân havvâre atların dahi a'yân-ı devlete hedâyâ gönderdi.

Ammâ garâbet bunda kim bu bâlâda tahrîr olunan ıydıyye boğçaları İslâmbol a'yânına verildiğinden mâ'adâ beri tarafda Mısır vezîri Kethudâ İbrâhîm Paşa bir muta'azzım

kapucubaşısına seksen bin kîle-i İslâmbolî pirinç ve yüz bin kîle mercimek ve yüz kîle nohud ve bakla ve altı yüz ferde kahve ve bin kantâr şeker ve bin kavanoz mu‘anberîn eşribe-i gûnâ-gûn ve beş yüz çift münakkaş hasîr-i **[Y 196b]** bûkalemûn ve yüz elli re’s mahbûb tavâşî ağalar ile sâ’ir tuhef ve yâdigârları cümle âyân-ı devlete yüz re’s koçlar ve ceyrânlar ve yaban sığırları ve yüz kafes tûtî ve mînâ ve papağala ve devekuşların Reşîd ve İskenderiyye’den yarar gemilere koyup der-i devlete hedâyâ gönderdi.

Bu kadar mâl [u] menâli paşa hazîne ağasına teslîm edüp yine ke’l-evvel kânûn üzre paşalı alayı müsellah ve müzeyyen ü mükellef alay alay Âdiliyye’ye giderken paşa kethudâsı ve hazîne ağası atbaşı berâber bir alay-ı azîm ile paşalılar Âdiliyye’de meks edüp cümle hazîneyi ağanın cergesine yığarlar. Anda paşa kethudâsı hazîne ağasına dörd Mısrî kîse harcırâh ve her paşalıya dörder bin para verirler. Ve hazînenin cânib-i erba‘asına Mısırlı ve paşalılar kat-ender-kat olup konarlar. Ve yine Sebîl-i Allâm beği ve Kalyûb kâşifi direği olması takrîbiyle iki bin atlı ile üç gece hazîneyi ihâta edüp hıfz [u] hırâset eder.

Andan hazîne ağasıyla kethudâ vedâlaşup yine kethudâ Mısır’a girüp andan hazîne Hânke’ye varır, andan Bilbeys’e varup şarkıyye kâşifine teslîm edüp ol dahi on günde Gazze paşasına, Gazze paşası şâm’a, şâm dahi Hamâ‘ya andan kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek ıyd-ı şerîfden evvel bu hazîne defterdâr paşaya vâsıl olup andan sa‘âdetlü pâdişâha arz olunup hazîne-i pâdişâhîye teslîm olup cümle tahrîr olunan ıydıyye hedâyâlarını kapu kethudâsı defter mûcebince yerlü yerine bezl edüp ardı sıra nısf-ı Ramazân’da Mısır kulundan müjdeciler varup hil‘at-ı fâhire ve terakkîler ile behremend olurlar.

Ramazân’ın yigirmi beşinde alay-ı azîm ile Mısır beği hazîneyi teslîm edüp cümle serdârlar hil‘at-ı şehriyârî ile mesrûr olup bir vüzerâ sarâyında meks ederler. Bu hazîneyi sayup sarrâflayup elbette beş on kîse nâkıs getürüp kapu kethudâsından tazmîn ederler. Andan bayram mevâcibiyçün kula ulûfe verirler. Andan bu Mısır beğiyle gelen askerleri yoklayup ne kadar mevcûd bulunursa, şu kadar âdem edâ-yı hizmet edüp hazîneyi teslîm edüp terakkîye müstahaklardır, bu esâmelerden mâ‘adâ nâ-müstahaklardır, deyü Mısır paşasına fermânlar gelüp ale’l-akîb hazîne ve ceb harclığı vâsıl olduğu tahtında paşaya bir kapucubaşıyla kılıc ve haftân gelüp paşa ol kılıc ve hil‘at getiren kapucubaşıya veyâhûd bir salahora on ve on beş kîse verir.

Fasıl on ikinci alay
Kılıc haftân geldüğidir

Bu dahi bâlâda tahrîr olunan mukarrer alayı gibidir, aslâ farkı yokdur. Mısırlı bu alaya çıkmayup cümle paşa askeri sâde nakâre ile Âdiliyye’ye bir gün mukaddem matbah gidüp ni‘metler tenâvül olunup gelen ağa ile paşa kethudâsı berâber **[Y 197a]** Bâb-ı Nâsır’dan içeri Mısır içinde temâşâcı benî âdem içinden alay-ı azîm ile ubûr edüp kal‘ada sarâya varup dîvân-ı pâdişâhîde emirler tilâvet olunup,

“Hazînen gelüp bi’t-tamâm vâsıl oldu, berhordâr ol. Sana hil‘at-ı fâhirem ile bir şemşîrim irsâl etmişim. Re‘âyâ vü berâyâ ve Mekke Medîne hizmetiyle mukayyed olasın” deyüp paşa hil‘at-ı fâhireyi geyüp şemşîr-i âteş-tâbı miyânına bend kılup paşa bir hayli tâb u tuvân sâhibi olur, *ve’s-selâm*.

İşte alay-ı ceb hazînesi ve alay-ı hil‘at-ı sultânî ve seyf-i pâdişâhî gelmesi alayı dahi bu tertîb üzre tahrîr oldu, ammâ gâyet müzeyyen ü mükellef alaydır.

Fasıl on üçüncü hazîne alayı
Mısır’dan şâm-ı şerîfe giden surre-i Muhammedî alayıdır kim beyân olunur

Kânûn-ı Selîm Hânî‘de bu hazîne yok idi. Sene 1082 târîhinde Kethudâ İbrâhîm Paşa’nın re’y [ü] tedbîriyle fermân-ı şehriyârî ile (–) (–) (–) (–) (–) Medîne’ye Âsitâne’den surre emîniyle gitmek emr-i asîr olup şâm ile Mısır mâbeyni yigirmi konak yer olmağile (–) (–) (–) (–) (–) gidüp surre emînine teslîm olup teslîm eden müte‘ayyin âdem eline şâm paşası ve surre emîni (–) (–) (–) (–) (–) Âsitâne’ye hafîf gitmesi vech-i hasen görülüp mâh-ı Ramazânü‘l- **[P 228b]** mübârekin on beşinde (–) şâm surresi ile ma‘an bir (–) (–) (–) **[Q 231b]** müdebbir ağaya serdâr olmağıyçün hil‘at-ı fâhire ihsân olup paşa ağalarından on bayrak yiğit cümle üç yüz şehbâz [u] nâmdâra biner para ihsân edüp ve Mısırlıdan yüz pür-silâh yiğide biner para verilir. Ammâ mîrîden terakkîleri yokdur, bu sefer anlara ocaklarından suhre hizmetdir. Ve paşa ağasına bir kîse harcırâh ihsân olunup dîvân-ı Mısır’da cümle ulemâ ve sulehâ ve a‘yân huzûrunda paşa kendi eliyle altmış iki bin sikke-i hasene furunî şerîfî altunu ağaya teslîm eder.

Ammâ bu altun eyle mümessekdir kim gûyâ misk za‘ferânıdır kim cümle kızılgadır ve herbiri kâmil birer miskâl-i bundukîdir. Her miskâli yüz hınta ağırıdır ve yüz altun yüz on altı dirhem gelmek üzre kâmilü‘l-ayâr tâmmü‘l-mîzân olmak üzre kesilmişdir. Bir altun bir hınta nâkıs gelse, Mekke şerîfi ve Medîne şeyhü‘l-haremi,

“Bu sene surremiz nâkıs geldi” deyü arz ederlerse hâl [u] ahvâl-i vezîr-i Mısır müşevveş olur. Ol ecilden pâk u pâkîze zer-i hâlisden altunlar gider.

Cümle bu altunları Mısır’ın Sarây meydânında yine paşanın müzeyyen katârlarına yükledüp cümle paşalı ve mu‘ayyen olan Mısır kulları ale’t-tertîb paşa huzûrundan ubûr ederler. Ammâ mehterhâneleri yokdur, ancak paşa ağasının ve hazîne serdârlarının köslerine turralar urulup Mısır içinde **[Y 197b]** âdem deryâsı içinden ubûr edüp Âdiliyye’de meks ederler, andan yine direk hâkimi Kalyûb kâşifi şarkıyye’ye, ol dahi Gazze’ye, Gazze paşası dahi şâm paşasına vâsıl edüp andan surre emînine teslîm olunup paşa ağası eline hüccet-i şer‘iyyeler alup elli günde yine Mısır’a dâhil olur. Bir alay-ı hazîne dahi budur, *ve’s-selâm.*

Fasıl on dördüncü
Hazîne alayıdır kim Ka‘be-i şerîfin siyâh kisvesi alayıdır kim zikr olunur

Bâlâda birkaç kerre bu kisve-i şerîfin evsâfı zikri sebkat etmişdir. Ammâ bu dahi bir hazîne-i sultânîdir, lâkin Âl-i Osmân hayrâtı değildir, Âl-i Ekrâddan yine selâtîne-i zamâne şecerüddür nâm bir hâtûnun evkâfıdır. Cemî‘i mülûka nasîb olmayup bu hâtûna nasîb olmuşdur. Hâlâ Mısır’a karîb on pâre ma‘mûr [u] âbâdân kurâları vardır, ol kurâlardan senevî yüz yetmiş kîse hâsıl olup kisve nâzırı yetmiş kantâr harîr ve üç kantâr sîm-i hâlis alup mâh-ı Mevlûd’da üstâdları şürû‘ edüp mâh-ı Receb’de kisve nâzırı nümûne içün birkaç vasle tamâm edüp paşa huzûruna getürüp a‘lâ nazîf ise nâzıra ve üstâdlara hil‘at ihsân olunur. Eğer musanna‘ değil ise ta‘zîr ü itâb [u] ikâb olunurlar. Andan mâh-ı şevvâl’in gurresinde kisve-i şerîfin itmâmı müjdesi paşaya vâsıl olup alay tenbîh olunur.

Ammâ bu alayda askerî tâ'ifesi azdır, ancak çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümân ağa ve kisve-i şerîf nâzırı ve kisve emîni. Mâ'adâ cümle yüz yetmiş tarîkın fukarâsı alay eder. Alaydan bir gün mukaddem cümle kisve-i şerîfi ve bâb-ı şerîfi ve makâm-ı İbrâhîm'in sütrün paşaya getürürler. Kantâra urup sırması ve harîrin tahmîn edüp kisve nâzırının muhâsebesin görürler. Makbûle geçdiyse nâzıra hil'at geydirirler. Eğer zerdûzunda noksânı var ise nâzırdan birkaç kîse bartıl alırlar.

Ertesi gün ale's-sabâh kisve-i şerîfi ve bâb-ı şerîfi cümle Yûsuf köşkünden çıkarırlar, zîrâ anda işlenir, andan çıkarup Bâb-ı Vezîr'den taşra Mekke-i mükerremenin bâb-ı şerîfi perdesin bâb-ı şerîf cirminde çerçive-misâl ağaçlara gererler. Ve bu ağaçları kızaklar üzre binâ edüp Magâribe kavmi çekerler. Bu bâb-ı şerîf perdesi gâyet yüksek olup kal'a kapusuna sığmadığından kal'a kapusundan taşra açarlar.

Ve yigirmi tabla siyâh Ka'be örtüsü ve yigirmi tabla beyâz pembe urkanları kim kisve-i şerîfi Ka'be'de ipler ile bağlarlar ve tâbût gibi yigirmişer zirâ' tûlü ve sekiz aded kuşak tâbûtları kim üzerlerinde Ka'be-i şerîfin sekiz parça kuşaklardır, ve Hazret-i İbrâhîm makâmı dahi bir çâr-gûşe çerçive haşebleri üzre örtülmüş, cümle bunları tezyîn edüp andan cümle meşâyihlere haber olup Bâb-ı Vezîr'den alay tâ Bâb-ı İmâm Hüseyn meşhedine yürümeğe **[Y 198a]** başlar.

İbtidâ tabla tabla kisve-i şerîfin hablleri gider.

Andan Beyt-i şerîf'in kara donu tabla tabla gider. Ba'zı âdemler teberrüken götüren Mağribîlere ihsân edüp tablasıyla yanına götürüp teberrüken ve mahabbeten yüzlerine sürerler.

Ve bu tablaların herbirin birer Mağribîler başları üstünde götürürler. Bugünkü gün meydân-ı mahabbet Mağâribe kavminindir.

Andan cümle Mağâribe *Lâilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh* deyü götürürler. Zîrâ Beyt-i şerîf'in kisvesi cümle siyâh harîr üzre mevcî *Lâilâhe illallâh* tahrîr olunmuşdur. Cümle siyâhdır, anıniçün Karadonlu Beytullâh derler.

Ve bu kisveden sonra kisve-i şerîfin dâ'iren-mâdâr kuşakları mezkûr uzun kafes tâbûtlar üzre tûlleri yigirmişer zirâ' uzun tâbûtlar üzre zer-ender-zer kuşaklar kim herbirine âdem nazar etdükde gözleri hîrelenir.

Ve bu kuşakların zerkârında âye[t]: [163] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Zemîn [ü] zamânı cümle zerdûzdur, gayrı elvân nakış yokdur. Bu kuşakların arzı ikişer zirâ'dır, tûlü yigirmişer arşındır. Ve bu sekiz parça kuşakları dahi cümle Mağribîler götürür.

Andan bunların yanları sıra askerî tâ'ifesi gider kim bir kimesne zarar etmeye. Bu tertîb üzre zeyn edüp Kara Meydânı'na paşanın huzûruna götürüp manzûrları oldukda kisve-i şerîfe yüzlerin sürüp du'â vü senâ olup ale't-tertîb paşa huzûrundan cümlesin ubûr etdirirler.

Andan yüz yetmiş tarîkın meşâyihleri ve kırk elli bin fukarâları ile tevhîd-i sultânî ve zikrullâh-ı Yezdânî edüp niçe bin alem ü sarâf ve def ü kudüm ve nefîr ve zil ü bem ve

nakâre ve tabl [u] kös ü kudümler çalarak cümle âşıkân mest [u] medhûş olup tarîk-ı âm üzre umûmen tevhîd-i erreler ederek ubûr ederler. Ve hoş-elhân savt-ı hazînli ve hoş-elhânlı zâkirûn ve şâkirûnlar zikir ve mevâl uzzâl ve gazeller okuyarak ubûr ederler.

Bu cümle meşâyihler on bin bayrakları tevhîd ederek kâmil dörd sâ‘atde ubûr ederler.

Ba‘dehu Hazret-i İbrâhîm’in makâmı ubûr eder. Bu dahi gûnâ-gûn münakkaş ibrîşim ile zerdûzdur. Çâr-kûşe bir sandûka örtüsüdür. Bir âdem başında (–) (–) götürür. Bir musanna‘ örtüdür (–) (–) (–) gören âşıklara hafî değildir. Andan kisve-i şerîfi dokuyan kırk üstâd-ı kâmil paşadan izin alup ikişer ikişer yan (–) (–) (–) yana ubûr ederler. Ve bunlara teba‘iyyeten Mısır içinde ne kadar atlascı ve katîfeci ve kâmhâcı ve dârâcı [[(–) (–) (–)]] çıkarlar. Ammâ bu alay izdihâmında çok âdem mecrûh olur, zîrâ kisve-i şerîfi ve makâm-ı İbrâhîm’i ziyâret içün (–) (–) (–) tarîk-ı âmmın iki tarafında âdem deryâsı, tablalar içre olan kisvelere **[Y 198b]** yüzlerin sürmede ve damlarda olan mahlûk (–) (–) (–) damlardan kisve üzre sarığının ucun teberrüken kisveye dokundurayım derken aşağıda **[Q 232a] [P 229a]** haşerâtın biri destârları alır, sâhibi damda baka kalır.

Bu asâkir-i üstâdândan sonra emîr-i hac askeri ubûr etmeğe başlar. Anlar dahi çifte çifte müsellah u müzeyyen rikâb rikâba ubûr ederler.

Andan Ka‘be-i mükerremenin bâb-ı şerîfi örtüsünü Mağribîler kızak üzre tevhîd [ü] tezkîr ile keşân-ber-keşân çekerler. On arşın bâlâ zer-ender-zer nakş-ı bûkalemûn ve bir ibret-nümûn kapu örtüsüdür. Bunda dahi zerdûz ile *Lâilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh* hatları tahrîr olunmuşdur.

Bu dahi ubûr edüp ardı sıra hınnâlı mahbûb deve üzre mahmel-i şerîf ubûr eder. Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa azîz-i Mısır iken mahmel-i şerîfin kisvesin zer-ender-zer mücedded edüp gûyâ nûr-ı ilâhî olmuş. Hulâsa-i kelâm vasfında lisân kâsırdır. Bu sene mahmel-i şerîf bu alay ile dahi ubûr etdi, gayrı zamân emîrü‘l-hac ile ubûr eder. Bu mahmel-i şerîf anın Bâb-ı şerîf yanında niçe bin akkâm meş‘alciyân def [ü] kudümlerin çalup “*İllâ yansuru’s-sultân ve inşâallâh bi’s-selâme”* deyü feryâd ederek ubûr ederler.

Andan esnâfbaşılar andan kisve nâzırı ile emîrü‘l-hac kethudâsı ve kisve emîni paşadan Kara Meydân’da geydükleri hil‘at ile at başları berâber enselerinde müsellah u müzeyyen iç ağaları ve dahi akîblerinde emîrü‘l-hac paşanın mehterhânesi ve köslerine turralar urulup ubûr edüp Mısır içinde âdem deryâsı temâşâ edüp izdihâm-ı azîm sökerek kisve-i şerîfi İmâm Hüseyn makâmına varup kisve-i şerîfi ve sâ’ir mühimmâtları anda koyup yedi gece anda cemî‘i ulemâ cem‘ olup ihyâ ederler. Ve kisve-i şerîfin asdarların ve kolanların dikerler. Zîrâ meşhed-i Hüseyn’in cirmi hemân Ka‘be-i şerîf cirminde olduğunda Meşhed câmi‘inin direklerine kisve-i şerîfi ihâta edüp ana göre dikerler, ba‘dehu Ka‘beye götürüp râst gelir.

Bu kisve hayrâtı aceb hayrât-ı azîmdir. Zamân-ı kadîmde Yemen tübba‘ları her sene münakkaş Yemen hasırıyla örterlermiş. Tübba‘ Yemen pâdişâhlarına derlerdi, cem‘ olunsa tebâbi‘a derler. Ba‘dehû âl-i Abbâsiyyûn’dan Hârûnü‘r-Reşîd alaca dîbâ ile sütr eder. Me’mûn Halîfe kırmızı dîbâ ile pûşîde kılmış. Râbi‘an âl-i Etrâk Mekke’ye mâlik olunca Sultân Aybeği et-Türkmânî nâmında bir pâdişâhın şecerüddür hâtûnu bâlâda tahrîr olunduğu minvâl üzre siyâh harîr kisve-i şerîf anın evkâfıdır, köyleri mu‘âf [u]

müsellemlerdir, her kim kisve nâzırı ise iki yüz Mısrî kîse anın iltizâmındadır, gâyet ma‘mûr kurâlardır. Ammâ Sultân Selîm Mısır’ı feth edüp **[Y 199a]** dahi hayrât zamîme edüp ol zerdûz kuşak Selîm Hân’ındır, ve bâb-ı şerîf örtüsü Süleymân Hân hayrâtıdır, ve altun oluk Sultân Ahmed Hân hayrâtıdır, ve makâm-ı İbrâhîm’in her sene tecdîdi Sultân İbrâhîm’indir ve hazîneden birez mâl-ı pâdişâhîler dahi ilhâk etdiler. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.* Hakkâ ki şân-ı pâdişâha lâyık olan hayrâtdır.

Ve bu alay bir alaydır kim bir pâdişâh-ı Cem-cenâb mâlik olmamışdır kim vâcibü‘s-seyrdir. *Def‘ateyn Allâhümme yessir lenâ.*

Fasıl on beşinci
Alay-ı emîrü‘l-hac ve masârıf-ı hazîne-i Mekke ve Medîne ve huccâc-ı zevî‘l-ihtiyâcı beyân eder

Alay-ı emîrü‘l-hac: Bu dahi ahâlî-i Mısır’a bir alay-ı ıyddır. Mâh-ı şevvâl’in yigirmi üçüncü günü bir alay-ı emîrü‘l-hac olur kim cemî‘i Mısır halkı beş on gün mukaddem beşer onar guruşa kirâ ile dükkânlar dutup ehl [ü] iyâlleri ile ve me’kûlât [u] meşrûbâtları ile dükkânlarda ve tarîk-ı âm üzre sâkin olurlar. Zîrâ bu alay ve mahmel-i şerîf sabâhdan vakt-i asırdan sonra ancak ubûr eder, anıniçün herkes ta‘âmları ile dükkânlarda sâkin olurlar.

Bu âdet-i kadîme tâ Sultân Tâhir Baybars’dan berü kalmışdır, evvel mahmel-i şerîfi bu âyîn üzre alay ile çıkarmazlar imiş, Sultân Tâhir acîb âyîn-i tâhir etmiş. *Rahmetullâhi aleyh.* Evvelâ alay gecesi ba‘de’l-asır emîrü‘l-hac kethudâsı cemî‘i meşâyih-i izâm ve ulemâ-yı kirâm ve emîr-i haccın askeriyle,

Alay-ı azîm-i mahmel-i şerîf âmeden Kara Meydân

Cümle asker ve niçe bin fukarâ alem [ve] def [ü] kudümleri ile {(–) nâm mahalden mahmel-i şerîfi donadup tezyîn ile çıkarup} alay ile emîrü‘l-haccın ve cemî‘i müsâfirîn huccâcın niçe yüz katır ağırlıkları ve cemî‘i Ka‘be-i şerîfe gidecek sahâbe develeri ya‘nî sebîl develeri niçe bin kırba yükü mâ-i tâhirle ve bâr-ı girân ile asker-i bî-pâyân ve meşâyih-i dervîşân-ı zîşânlar ile emîr-i hac kethudâsı köslerin döğerek alay ile mahmel-i şerîfi Kara Meydân’a getirüp Tâhir Baybars sebîlhânesi soffasında mahmel-i şerîfi devesinden endirüp anda korlar. Ve cenbinde emîrü‘l-hac kethudâsı çergesin kurup meks eder. Ve sâ’ir emîrü‘l-hac askeri (ve sâ’ir) ve meşâyihân-ı Mısır cümle hayme vü hargâhların ve bâr-ı şütürgâhların kurup meks ederler. Ve cümle niçe bin develeri Kara Meydân’da tavla tavla bağlayup karâr edüp paşaya mahmel-i şerîf Kara Meydân’a geldi, deyü haber olunup derhâl paşanın sâyebânın imrahor soffasına kurarlar.

Bu gece Kara Meydân’da hükûmet emîrü‘l-hac kethudâsı ve kisve nâzırı hükmündedir. Ve mağrib ezânları okunup edâ-yı salâtdan sonra ol gece Kara Meydân’da ne kadar haymeler var ise niçe yüz bin kanâdîl meş‘al ve fânûs ile Kara Meydân’ı **[Y 199b]** çerâğân edüp ak meydân-ı nûr olur.

Ve ahâlî-i şehirden niçe bin meşâyih ve fukarâlar gelüp mahmel-i şerîfin cânib-i erba‘asın ihâta edüp tâ sabâha dek ihyâ edüp taraf taraf tevhîd [ü] tezkîr ederler. Ve paşa tarafından bu meşâyihlere on summât-ı Muhammedî ta‘âmlar gidüp paşa anlara ziyâfet eder, zîrâ paşaya misâfirlerdir, ri‘âyet ederler.

Ve paşa iç mehterbaşı ile nısf vukiyye ûd gönderüp buhûrdânlar ile alev-ber-alev buhûrları yakup cemî‘i meşâyihân ve dervîşân üzre gülâb ve mâ-i kâdî nisâr eder.

Ve sabâha dek mevlûd-ı nebî tilâvet olup niçe yerde hatm-i şerîf ve niçe yerde tevhîd ü tezkîr ederler.

Ale’s-sabâh olup emîrü‘l-hac kethudâsı ve kisve nâzırı köslerin çalup cümle haymeleri ve kanâdîlleri bozup bârların develere yükledüp âmâde dururlar.

Andan vakt-ı seherde cümle erbâb-ı dîvân ve ümerâ-yı Çerâkese ve mîrimîrân ve cümle emîrân gelüp paşanın çetr-i mülemmâ‘ı içre sandaliyyelerde karâr ederler. Ve cümle hacca me’mûr olunan çorbacılar ve serdârlar ve çavuşlar ve bayrakdârlar ve teberdârlar ve kılıcdârlar ve a‘yân u eşrâflar ve sahâbe sakkâbaşıları müsellah u müzeyyen ponçaklı ejder-i heft-ser-misâl tâvûsî develer serlerin keşîde kılup hicâzî heccânlar ile Kara Meydân fezâsı mâl-â-mâl benî âdem ve devâbât olup develeri gezdirirler. Ve her devede elli altmış hurde münakkaş bayraklar ile ve gûnâ-gûn sancağ u bayrağlar ile ve münakkaş mahâfe ve sandûka ve havuchâneler ile tezyîn olup deverân etdirirler. Ve taraf taraf tabl u nakâre ve nefîr ü kudüm ve kösler döğülüp (–) (–) (–) Kara Meydân kara donun çıkarup sürûr [u] şâdumân donun geyüp müzeyyen olur.

Andan kadıasker efendi yigirmi (–) (–) (–) dörd nâ’ibleri ve cümle tâ’ifesiyle herbiri örf-i izâfetleri ile gelüp paşanın çetr-i mülemma‘ında paşa ile (–) (–) (–) tâ sadr-ı âlîde karârdâde olup emîrü‘l-hac gelmesine muntazır olurlar.

Andan niçe bin sâdâtât (–) (–) (–) (–) (–) eddin hazretleri Hazret-i Risâlet-penâh’ın alem-i şerîfiyle kendü alayları ile gelüp kadıasker hazretleri [[(–) (–)]] **[Q 232b] [P 229b]** ve

meşâyihân ve e'imme ve hutebâ ve şeyh Bekrîler ve sâdâtlar alay alay gelüp paşa çetrinde nüzûl edüp kadıasker sırasında meks ederler.

Andan yedi bölük askeri ile Kara Meydân hınc-â-hınc olup bin ayak bir ayak üzre ber-karâr dururlar. Andan,

Alay-ı emîr-i hac paşa

Gerçi Mısır ümerâlarındandır, ammâ iki tuğlu mîrimîrândır. Çöl Urbânı bu emîrü'l-hacca sultânü'l-ber derler. Taraf-ı pâdişâhîden masârıfıyçün otuz altı kîse ihsân olunur.

Ve emîr-i haclara mahsûs ma'mûr kurâları vardır, kırk kîse dahi kurâlarından hâsıl olur. Ve dîvân-ı Mısır'dan **[Y 200a]** on iki kîse sâlyâne ulûfesi vardır.

Hakîkatü'l-hâl Mısır emîrü'l-haccı azîm dârâta mâlikdir. Hattâ kethudâsı Mısır sultânı gibi mücevvezesi üzre bir otağa sorguc sokar, zîrâ vekîl-i sultândır. Ve mîrîden iki yüz deve verirler. Ve bin deve dahi kendü mâlıyla alup kifâyet etmeyüp dostları imdâd edüp beş yüz deve dahi hâsıl eder. Cümle iki bin deveye mâlikdir, zîrâ cümle Mısır huccâcı kendüye muhtâcdır.

Ve yedi bölükden beş yüz kul ciddâvî asker verirler, nısfı Süveys deryâsıyla Cidde'ye ma'ûnetlerin götürürler, nısfı emîr-i hac ile gidüp serdârlar ile bir sene muhâfaza edüp Mekke'de kalırlar. Ve beş yüz kul dahi Yetmişli ta'bîr ederler, anlar dahi emîr-i hac ile gidüp gelirler.

Ve emîrü'l-hac bu kadar alay ile mehterhânesin çalarak nümâyân olunca Kara Meydân içinde olan deryâ-misâl asker iki şak olup bir tarafa azebistân ve yeniçeriyân dizilüp selâma durur ve bir tarafa yedi bölük atlı sipâhiyânı kat-ender-kat zer-ender-zer olup pür-silâh esb-i hor hor üzre cıdaları ellerinde emîr-i hac selâmına muntazır olup emîrü'l-hac dahi alay ile bu iki askerin miyânından güzer ederek iki cânibine selâm verüp mehterhânesin döğerek paşanın otağında nüzûl edüp cümle emîrânın üzerlerine tasaddur edüp karâr eder.

Andan alay topların meydân-ı mahabbete getirüp bir hırmen cirminde meydân edüp alem-i Resûlullâh'ı deve üzre ve mahmel-i şerîfi dahi deve üzre ol meydânda deverân etdirirler. Andan paşaya,

"Emîr-i hac geldi ve cümle asker alayile seyre muntazırlardır" deyince paşa dahi alaya binüp ibtidâ vâcibü'r-re'âyâ ağaları piyâde ve kapucubaşılar birer at üzre birer ikişer hizmetkârları ve perîşânî destârları ile ve selâm çavuşu ve kapucular kethudâsı ve tercümânbaşı ve müteferrikabaşı ve çavuşlar kethudâsı atlar üzre, andan paşa semmûr hil'at ve selîmîsiyle ve enselerinde silihdâr ve çukadâr üsküfleri ve şalvârları ile ve yigirmi dörd mertebe sâhibi iç ağaları atlar üzre birer kılıclar ile Kara Meydân'da çetr-i mülemma'a nüzûl edüp cümle çavuşân alkışlayup paşa yerinde karâr edince ibtidâ emîr-i hac dest-bûs edüp yerinde karâr eder. *Ba'de'lletî ve'l-letâ* esnâ-yı kelâmda paşa emîr-i haccı, cümle a'yân-ı Mısır içre huzûruna da'vet edüp,

"Cümle masrûfâtın ve cümle yollar üzerinde olan direk şeyhleri surrelerin ve cümle Mekke-i mükerreme masârıf-ı şürefâ surresin ve sâ'ir masrûfâtları ve mühimmâtın cümle benden aldın, kabûl ettin mi?" deyü paşa su'âl edince emîrü'l-hac,

“Aldım, kabz etdim, bir cübbe ve bir habbe kalmadı” deyince paşa,

“Monlâ efendi yazın” deyü fermân **[Y 200b]** edüp ol mahalde sicille kayd ederler. Andan paşa hacca me’mûr olan serdârlara ve çavuşlara dahi,

“Cümle mühimmât u levâzımât [ve] me’kûlât u meşrûbâtlarınızı ve şütür ü katârlarınız ve birer sene pîşin ulûfeleriniz alup kabz ettiniz mi?” deyü üç kerre su’âl edüp anlar dahi,

“Aldık, kabz etdik” dediklerinde paşa,

“şâhid olun” deyüp sicille kayd olunur.

Ba‘dehu emîr-i hacca bir hil‘at-ı zeri, eğer emîr-i hac paşanın katında mu‘azzez ise bir semmûr kürk geydirir.

Andan kethudâsına ve dîvdârına ve yedi bölük serdârlarına ve alemdâra ve mahfil çavuşuna ve mahmel kadısına ve mahmel imâmına ve mü’ezzinâna ve paşa ağalarından beytü‘l-mâl ağasına ve kâtibine, ve’l-hâsıl bu alayda kâmil iki yüz on hil‘at-ı fâhire geyerler.

Andan paşa hazretleri *bismillâhirrahmânirrahîm* deyüp yerinden kalkup etek dermeyân kılup piyâde mest ile yürüyerek mahmel-i şerîf devesi yanına varup yüzün ve gözün mahmel-i şerîfe sürüp *bismillâh* deyüp devenin gümüş zencîrin eline alup birkaç kerre ol Kara Meydân’da deveyi devr etdirüp şütürbân-ı Resûlullâh olup hizmet eder. Ve cümle beğler dahi yalın ayak paşa ile bile gezdirüp asker içre bir gırîv ü feryâd kopup,

“şefâ‘at yâ Resûlullâh” feryâdı âsumâna peyveste olur. Paşayı bu hâlde deveci sûretinde gören cânlarda ağlamadık cân mı kalır?

Ba‘dehu paşa emîrü‘l-hacca hitâb edüp eydir:

“Mekke ve Medîne pâdişâhı âl-i Osmân’dır kim hâdimü‘l-Haremeyni’l-mükerremeyni’ş-şerîfeyndir. Ben anın bugünkü gün vekîliyim ve abd-i memlûküyüm. Vekâletim hasebiyle sana mahmel-i şerîfi teslîm etdim. Dîn-i mübîn uğuruna etek dermeyân edüp var kuvveti bâzûya getirüp huccâc-ı müslimîni sâlimîn ü gânimîn Allâh’a ısmarlayup sana tapşırdım. Mahmel-i şerîfi aldın mı?” der. Emîr-i hac dahi,

“Aldım, kabz etdim” deyü gümüş zencîri eline alduğı gibi paşa,

“şâhid olun” deyü sicille kayd ederler.

Andan paşa sâyebânında karâr edüp emîrü‘l-hac mahmel-i şerîfi gezdirirken alaylar yürümeğe başlar. Bu mahalde olan huzzâr-ı meclis cümle şuhûdü‘l-hâl sicilline kayd olunup bir azîm du‘â vü senâ ve gülbâng-i Muhammedî çekilüp alaylar çekilmeğe başlar. Emîr-i hac paşa ile vedâlaşup esb-i Hicâz’ına süvâr olup mahmel-i şerîfin licâmın eline alup azm-ı Hicâz eder.

İbtidâ alay-ı bârhâne-i huccâc ve emîrü‘l-hac ubûr eder

Evvelâ niçe bin müzeyyen mahbûb tâvûsî develer şütürbânları ve akkâm meş‘alcileri ile ubûr ederler.

Andan Murâdiyye ve Mehemmediyye sahâbe develeri sular bezl ederek andan cebeciyân ve topcıyân ve azebân altı pâre şâhî toplar arabalar üzre ve cümle üç yüz asker

ubûr eder.

Andan emîr-i haccın cemî‘i bârhânesi **[Y 201a]** ve hayme vü hargâhı ve bâr [u] büngâhı ubûr eder.

Andan fukarâ develeri şeyhlerinin alemleri ile develeri üzre ubûr ederler.

Andan yetmiş seksen mahâfe develeri ki râh-ı hacda hasta kalan fukarâlar bindirirler, bunun emsâli niçe bârhâneler ubûr edüp andan alay-ı Mısır yürür.

İbtidâ alay-ı çavuşân andan gönüllüyân andan tüfeng-endâzân andan sipâhân andan müteferrikagân andan yedi bölük ağaları ve Çerâkese beğleri andan cümle Mısır beğleri ve andan alay-ı emîr-i hac rikâb rikâba pür-silâh ubûr ederler, ammâ eyle müzeyyen alay ile ubûr ederler kim midhatinde lisân kâsırdır.

Andan cemî‘i ulemâ ve sulehâ ve e’imme ve hutebâ ubûr ederler kim cümle örf-i izâfetleri ile muhteşemâne ubûr ederler.

Andan niçe bin yeşil destârlı Hasenî ve Hüseynî mülebbes ü müzeyyen küheylân atlar üzre cümle sâdât-ı kirâmlar licâm licâma berâber ubûr ederler.

Andan alem-i Resûlullâh dibinde nakîb efendi ve cümle (–) (–) (–) çavuşları önü sıra giderler. Bunları gören salavât getirirler. Bunlardan sonra emîr-i haccın yedekleri [[(–) (–) (–)]] ve paşa kethudâsı ile emîrü‘l-hac başında mücevvezesi ile atbaşı berâber ubûr ederler. Paşa kethudâsının iç ağaları ardı emîrü‘l-hac mehterhânesi ve kösleri (–) (–) (–) ardı sıra dahi ardı sıra paşa mehterhânesi ile dahi ardı sıra kethudâ tevâbi‘leri ubûr edüp [[(–) (–) (–)]] ahâlî-i Mısır mahmel-i şerîfin gelmesine müterakkıb olurlar.

Evsâf-ı alay-ı mahmel-i şerîf

Paşa (–) (–) (–) mahmel-i şerîfi emîr-i hacca alâ-mele‘i’n-nâs teslîm etdi, ammâ emîr-i hac Kara Meydân’dan taşra mahmel-i şerîfi çıkarınca **[Q 233a] [P 230a]** şeyh Merzûk-ı Kifâfî hazretleri tarîkının ser-çeşmesi şeyh Mustafâ Rûmî ile Seyyid Ahmed el-Bedevî meşâyihleri ve Burhânî tarîkında şeyh Rufâ‘î evlâdları emîr-i hacca sarılup cümle meşâyihûn emîr-i haccın elinden mahmel-i şerîfi alup devenin licâmın Merzûk-ı Kifâfî halîfesi şeyh Mustafâ çeker. Zîrâ cemî‘i meşâyihe ser-çeşme-i şeyhü’ş-şüyûhdur. Emîr-i hac mahmel-i şerîfi bu şeyh Mustafâ Rûmî‘ye teslîm edüp alayile gider.

{Der beyân-ı ibtidâ sebeb-i alay-ı mahmel-i şerîf ve cümle esmâ-i meşâyih-i kibâr}

Ve bu mahmel-i şerîfi meşâyih götürmesinin aslı nedir deyü su’âl buyururlarsa ibtidâ bu mahmel-i şerîfi böyle ta‘zîm [ü] tekrîm ile Âdiliyye’ye alay-ı azîm ile götürmeği kânûn eden Çerâkize pâdişâhlarından Sultân el-Melik et-Tâhir Baybars kânûn etdükde Merzûk-ı Kifâfî hazretleri kibâr-ı kümmelînden ulu sultân imiş, anlar ol asırda hayâtda olup Tâhir Baybars elinden mahmel-i şerîfi alup şütürbânlık ederek,

“Ene levîs ve ene levîsî ve keysî” deyüp feryâd ederek piyâde mahmel-i şerîfi Ka‘be-i şerîfe götürüp **[Y 201b]** Medîne-i münevvereye dâhil olup Ravza-i mutahharayı ziyâret edüp şebeke-i Resûlullâh’dan içeri girüp taşra çıkdıkda Merzûk-ı Kifâfî hazretlerinin başında bir murassa‘ ve mücevher deveci külâhı görürler.

Andan yine mahmel-i şerîfi piyâde Mısır’a getürür, nitekim hayâtda idiler. Her sene

fukarâları ile Mekke'ye gidüp mahmel-i şerîfi ol götürdü. Ol ecilden hâlâ kânûndur, Kifâfî şeyhi Mustafâ Efendi emîr-i hac elinden alup tâ vakt-i gurûba dek Âdiliyye'ye götürürler, bu kânûndan kadîmdir.

Bugünkü gün mahmel-i şerîf meşâyihân fukarâlarınındır, buna çûn çerâ olmaz. Mahmeli fukarâlar götürmesinin aslı budur. İçlerinde aslâ askerî tâ'ifesinden bir ferd yokdur, cümle fukarâlardır. Eğer askerî tâ'ifesinden var ise bir tarîkden bî'at edüp fukarâ zeylinde yürür. Zîrâ hadîs: [164] buyurmuşlar. Beyt:

Fakru fahr ile tefâhur ederiz vallâhi

Anıniçün gezeriz biz fukarâ şeklinde

mazmûnunca.

Mısır içre bin on yedi tarîkın fukarâsı vardır, ammâ yüz kırk ser-çeşmedir. Bâlâda tekye-i dervîşân evsâfında mufassalan tahrîr olunmuşdur kim bir tetimme-i terkîme dahi muhtâc değildir. Ammâ yüz kırk ser-çeşme sâhibinin Mısır içinde üç yüz altmış tekyesinin fukarâlarından cümleden Ahmedî çokdur, ya'nî Seyyid Ahmed el-Bedevî fukarâsı bî-hadd ü bî-hisâbdır. Bedevînin velvelesi arz-ı Mısır'a düşmüşdür. Ve şâfi'î mezhebi dahi Mısır'a ve Kürdistân'a düşmüşdür. Ammâ sâ'ir pişvâ-yı tarîklerin velvele ve gulguleleri her diyâr-ı İslâma düşmüşdür. Abdülkâdir-i Gîlânî debdebesi Hindistân'a ve Bağdâd'a düşmüşdür. Ammâ Mevlevî ve Halvetî ve Celvetî ve Bektaşî Rûm'a düşmüşdür. Ammâ Vâhidî ve Haydarî ve şemsî ve Bektaşî ve Kalenderî velvelesi Îrân-zemîn'e düşmüşdür. Mısır'da Ahmedî'den sonra tarîk-ı Burhânî fukarâsı çokdur, hadd [ü] hasırların Cenâb-ı Bârî bilür. Ammâ fukarâlar birbirlerin görünce ne tarîkde olduğun bilirler.

Ezîn-cânib. Mahmel-i şerîf alayının ibtidâsı serbâzân, âşıkân, müştakân ya'nî tarîk-ı Mutâv'ıyân: cümlesi sermest, medhûşân, hayrân cân-ı cânânlardır. Elleri cıda ve mızrak, kılıç ve kalkanlı iki bin fukarâlardır. Alaylarında def ü kudüm ve tabl u nakâre ve zil [ü] bem ve zurna çalarak ve beş altı yüz alaca alemlerin açarak tevhîd ü tezkîr içre birbirlerine cengde hücûm eder gibi hücûm ederek geysûların mergûle mergûle ve fitîle fitîle târumâr misâl-i mâr perîşân kılup tevhîd-i erre ile ubûr ederler.

Bunlardan sonra tarîk-ı Vâhidî ve Hamzavî ve Bayramî ve Samûdî ve Uşşâkî ve Mevlevî ve şemsî ve Veledî ve Alevî ve Veysî ve Sâdâtî ve Bekrî ve Edhemî ve Abâyî ve Abbâsî ve Yesevî ve Burhânî ve Dessûkî: bunlar cümle niçe bin fukarâlar alemlerin kaldırup **[Y 202a]** tarîk tarîk meşâyihleri atlar üzre cânib-i erba'ası alemler ile zeyn olup gûnâ-gûn tevhîd-i sultânî ederek def [ü] kudümlerin çalarak eyle tevhîd ederler kim sadâ-yı hû'dan Mısır içi mâl-â-mâl olur. Bu tarîk içre Dessûkî ve Burhânî fukarâsından çok yokdur. Beyâz ve neftî sancakları ve şukka-i alemleri vardır.

Ve bunlardan sonra tarîk-ı Hasan er-Râ'î ve tarîk-ı Ahmed er-Rufâ'î ve Sa'dî ve Ahmed el-Bedevî fukarâları: el-Azametullâh yigirmi binden mütecâviz gûnâ-gûn fukarâlardır kim evsâflarında muharrirân-ı cihân âcizmândedirler. Ammâ Ahmedî'nin livâları kırmızı sancaklardır. Meşâyihlerin at üzre ortaya alup önünde niçe bin uşşâk hû ismine meşgûl olup niçe bin tabl [u] kudüm [ve] def ü nakâre ve ziller ile ubûr ederler.

Bunlardan sonra tarîk-ı Abdülkâdir el-Cîlânî fukarâları: Niçe bin geysûdâr pâ-bürehne ve

ser-bürehne mecâzibûn âşıkân tevhîd-i erre ederek ubûr ederler.

Ve tarîk-ı Merzûk-ı Kifâfî ve tarîk-ı Kennâsî ve tarîk-ı İnbâbî ve tarîk-ı şinnâvî ve tarîk-ı Kümeylî ve tarîk-ı Nakşibendî Hâcegânî hazretleri ve tarîk-ı Rûşenî ve tarîk-ı Gülşenî ve tarîk-ı Hâmûşî ve tarîk-ı Sinânî ve tarîk-ı Ni‘metullâhî ve tarîk-ı Nûrbahşî ve tarîk-ı Su‘ûdî ve Leysî ve Fârızî ve Zeynî ve Fenâyî ve Yemenî ve Cüneydî ve İdrîsî ve Âl-i Abâyî ve şâhinî ve Cüyûşî ve Cüheynî ve,

…….. (1 satır boş) ……..

Bu tahrîr olunan cümle ehl-i turukullâh herbiri âyîn-i kadîmeleri üzre tevhîd ü tezkîrlerin ederek tabl [u] nefîr ve nakâre ve kudüm ve boru ve zurna ve def ü ziller çalarak mest [ü] medhûş ubûr ederler.

Andan tarîk-ı Yemenîler: Bunlar cümleden meczûb bir esnâfdır. Cümlesi dal uryân kılıç ve gûnâ-gûn şiş-töper ve topuzlar ve kalkan ve ağacdan kılıçlar ile ubûr ederler. Ve gûnâ-gûn sancakları var, ammâ tevhîdleri mesmû‘um olmamışdır.

Bunlardan sonra tarîk-ı Fenâyîler: Ekseriyyâ bunlar bî-pîrehen sîneçâk ve pâ-bürehne ve ser-bürehnelerdir. Ve ba‘zıları hırka-i peşmîneler geymişler. Hırkaları kırkar ellişer vukiyye gelir, içlerinde gûnâ-gûn ceybleri vardır me’kûlât [u] meşrûbâtları ve kahve ibrîği ve kahvesi ve tütünü ve nevâleleri cümle hırka içindedir, gûyâ bir ayaklı hücredir. Ekseriyyâ bunlar hâne-berdûşândırlar, kande murâd edinse anda yatırlar. Fülûs-i ahmeri yanlarında komazlar. Hezâr hezârân pâre hırkaları vardır. Ve ba‘zıları musanna‘ zerdeste ve teber ve mızrak ve hişt ve nobut ve bozdoğanlar ile başlarında gûnâ-gûn âfitâbelerin kec kılup güzer ederler. Ve külâhları üzre deve yüğünden püskül püskül Fenâyî destârlarıyla herbir ponçağı birer İhlâs-ı şerîf ile yapılmış Fenâyîler sarmışlar. Ve bellerinde münakkaş u müzeyyen tennûreleri üzre kemerlerinde **[Y 202b]** yeşim yerekânî ve balgamî ve pîrûze pâleheng ve debde[vi] ve (–) (–) (–) cığ[cığa] ve ummân-ı kerâme ve sapan-ı Dâvûdî üzre kemerinde gûnâ-gûn mecmû‘aların zeyn kılmışlar (–) (–) (–). Acem abdâlânının nefîrzenlerine pesend ederdim, ammâ hakkâ ki bu Mısır Yemenîlerinin nefîrzenleri ne (–) (–) (–) fil-vâr dem-be-dem dem ururlar, demlerine dem-be-dem aşk olsun. Sûrların istimâ‘ eden hayât-ı câvidân bulur (–) (–) (–).

Ve tarîk-ı Fârızî ve tarîk-ı şâhinî ve tarîk-ı Cüyûşî ve tarîk-ı Cüheynî ve tarîk-ı Yesevî: bunlar (–) (–) bu (–) (–) (–) bundan **[Q 233b] [P 230b]** kasâyidlerinden ve gayrı Arabî eş‘ârlardan kırâ’at ederek ubûr ederler. Bu mezkûr tarîkler Mısır’a mahsûsdur, gayrı diyârda şöhret bulmamışlardır.

Bunlardan sonra tarîk-ı Halvetî: Âdâb üzre vakârları ile şukkaların açup tevhîd ederek ubûr ederler.

Andan tarîk-ı Celvetî: Bunlar dahi hulû‘ u huşû ile tevhîd-i Alî ederek ubûr ederler.

Andan tarîk-ı Hâcegân ya‘nî tarîk-ı Nakşibendî: Hazret-i Ebâ Bekir’e müntehîdir. Ekseriyyâ Özbekî tâ’ifesidir. Tevâzu‘ [u] meskenet üzre tevhîd ederek ve alemlerin küşâde kılup ubûr ederler. Ammâ deff ü kudüm ve tabl ü nakâre ve boru ve zurna ve davulları yokdur. Âdâb üzre herbiri birer tarz [u] tavır üzre tevhîd ile ubûr etdiklerinde âdemin zehresi çâk olup mebhût [u] mütehayyir kalup dembeste ve hayrân olur. Ve ol gün Mısır’ın

kûçe ve bâzârında nûr şa‘şa‘a urup Ümmü Dünyâ‘dan nûr doğar ve ol gün üzerine nûr yağar.

Andan tarîk-ı Hazret-i Ömer Rûşenî ve tarîk-ı İbrâhîm-i Gülşenî: Bunlar dahi def ü kudümsüz ve hây hûysuz beş yüz pâk aselî ve sûzenî nigendeli cellâyî hırkalar geyüp başlarında Keşmîrî ve Lâhûrî ve Bahârî şâllar sarup fukarâları tevhîd ile ve şeyhleri Çelebi Efendi at üzre alemleri küşâde edüp ubûr ederler.

Andan tarîk-ı Hacı Bektaşiyân: Yeniçeri ocağına ri‘âyeten mahmel-i şerîfe yakın giderler. İki yüz pâk ü pâkîze beyâz hırkalı pâ-bürehne ve ser-bürehne cânların başlarında düvâzdeh imâmânın aşkına penbezâr dâğlar ile ve Çâryâr Haydar Alî ve Ömer Velî ve Osmân Celî ve Ebâbekr-i atîk-i Belî aşkına çârgül dâğlarla ve şehîdân-ı deşt-i Kerbelâ aşkına bâzûlarında dâğlar ve sineçâklarında Maktelü‘l-Hüseyn şerha şerha sırımların ayân ederek bî-pîre[hen] çeşmleri mükehhal ve cisimleri mükemmel, eli kolu kan, dilinde Hazret-i Kur’ân ve ciğerleri püryân, sîne-i bî-kîneleri uryân, bir alay âşıkân-ı sâdıkân dervîş-i dilrîşân, ism-i Celâl’e mazhar düşüp ubûr ederler. Ba‘zı köçekleri ellerinde zerdeste ve bellerinde pâleheng güldeste âfitâbelerin kec kılup çârsû-yı bâzâr içre ubûr ederken yek-beyit ve dü-beyit ve müselles ve murabba‘ ve muhammes ve müseddesler ve mu‘aşşer ve kasîde ve çâr-ender-çâr ve medh-i Nebî okuyup birbirlerine nazîre bu gûne eş‘âr-ı belîğ okurlar. Medh-i Nebî:

şüd kıble-i erbâb-ı **[Y 203a]** safâ rû-yı Muhammed

Mihrâb heme ehl-i dil ebrû-yı Muhammed

Der gerden-i men halka-i zencîr-i cünûn-keş

Sevdâ-yı serî kâkül-i hoş-bû-yı Muhammed

deyü buna mu‘âdil niçe vasf-ı Resûl-i Hâşimî‘yi tilâvet ederek ubûr ederler.

{Fasıl, on altıncı alay
Meş‘alciyân ve akkâmânın Mısır’dan Bilbeys’e sekiz sâ‘atde varup gelüp ulemâ-yı Mısır ile “Mahmel-i şerîf bizimdir, götürürüz” deyü dîvân-ı Mısır’da da‘vâ etdikleridir}

Bunlardan sonra bir asker-i bî-pâyân sadâsı istimâ‘ olur kim her kim işidirse iki dizi üstüne gelüp dehşet alup ciğeri hûn, dili pür-hûn, çeşmi yaşı seyl-i Ceyhûn ve sirişk-i Seyhûn-vâr dîde-i pür-nemden nem-i yem gibi cereyân eder. Ve deff ü kudüm ve dübelek ve tabl u nakâre ve ziller sadâsı evce peyveste olur.

Bu sadâ sâhibleri âheste âheste gelerek meğer bunlar yetmiş bin huccâc-ı müslimînin akkâmân u mehterân ve meş‘alciyânları on bin mikdârı ecnâs-ı mahlûkât kavm-i haşerât derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden “*Allâhu yansuru’s-sultân inşâallâh bi’s-selâme”* deyüp tevhîd [ü] du‘â ederek ubûr ederler. Ammâ vallâhi’l-azîm bu gürûh-ı pür-usûlün savt-ı hazînlerinden âdem dembeste ve vâlih olur. Ve gûnâ-gûn safâlar ederek omuzlarında meş‘alleri için elvân şükûfe şükûfeler ile memlû meş‘aller ile ubûr ederler.

Bunların içinde yedi bölük serdârlarının ve emîrü‘l-hac ve divdâr ve sakkâbaşıların meş‘albaşıları on iki kişidir. Bunlar hakemü‘l-Mısır’dır, bu kadar bin meş‘alciyâna bunlar serdârdır, cümle hüddâm meş‘alcileri bunlar zabt eder. Hazret-i Ömer’e silsileleri müntehîdirler, azîm da‘vâları vardır.

Ve bu on iki ser-çeşme seğirdimle meydân almışlardır. Vakt-i Hanefîde Mısır'ın Bâb-ı Nâsır'ından taşra çıkup yigirmi dörd sâ'atlik yer Bilbeys'e varup mahkemeye uğrayup hüccet-i şer'iyye talep edüp aslâ durmayup Bilbeys'den öte kâmil bin adım gidüp yine avdet edüp mahkemede hücceti yazılmış bulup ba'de'l-vedâ' azm-i Mısır deyüp yanları sıra beş on çapgın atlı âdemlerin ellerinde uzun sırıklar ucunda sünger ile suları seğirden âdemin ağzına urarak Mısır'a gelirken ba'zı atlar çatlayup kalır.

Ve bu meş'alci yine arkasında on iki vukiyye çırasını yaka yaka gidüp tâ vakt-i asırda Mısır'a gidince el-azametullâh bu dahi Mısır'ın bir temâşâ günüdür. Cümle meş'alciyân def ü kudümleri ile "*el-hamdülillâhi bi's-selâme*" deyüp Bâb-ı Nâsır'dan içeri hây hûy ile paşa sarâyında ser-çeşmeleri olan şâtırbaşıya varır, ol dahi paşadan bir hil'at-ı fâhire geydirüp buyurdı-yı şerîf ile mahmel-i şerîfe meş'alcibaşı olup peyk-i Resûlullâh **[Y 203b]** olup cümleye ser-çeşme ve zâbit olur, her kim bir meş'alci murâd edinse bundan alup kefîlnâme bir guruş alır.

Ammâ ba'zı meş'alci böyle seğirdirken çatlamışdır ve niçesi Mısır'a gelmeyüp yolda kalmışdır, bunlar kâmil bir ay itmân edüp sonra seğirdir. Ve paşadan hil'at geyüp aşağı şehre enüp yine aslâ durmayup Mısır'ı deverân edüp ba'de'l-gurûb hânesine varup ol gece zeyt yağlı esbâblar geydirüp huddâmları cemî'i vücûdun ova ova râhat olup yine kalkup şiling depüp raks eder kim beli helâk olmaya. Hakkâ ki pehlivânlıkdır. Böyle meydân-ı mahabbet alup meş'alcibaşı olmağa müsta'id olup ol alay günü yine paşadan hil'at geyüp mahmel-i şerîf önü sıra cümle meşâyih-i kirâm içre bu tertîb ile gûnâ-gûn şakalar ederek ubûr ederler.

Ve bu meş'alciyân ile meşâyihânın İbrâhîm Paşa asrında azîm mücâdele ve mübâhaseleri ve münâza'aları geçdi. Meşâyihân dediler kim:

"Tâhir Baybars kânûnundan berü mahmel-i şerîf götürmek bizimdir" dediler.
Meş'alciyân dediler kim:

"Eğer Ka'be-i şerîfe dek mâhmel-i şerîfi bu tertîb üzre götürürseniz hakkâ ki size istahildir, Allâh mübârek eyleye. Fe-emmâ eğer Bâb-ı Nâsır'a dak götürüp taşra çıkınca bize teslîm edüp sizler herbiriniz Mısır'da huzûrda kalırsız, ammâ bizler mahmel-i şerîfi Mekke ve Medîne'ye biz götürüp getiririz. Mısır sultânı mahmel-i şerîfi bizim emîrü'l-hac paşaya verdi, biz dahi pâdişâh vekîlinden hil'atlar geydik, bu alayda mahmel-i şerîf önü sıra gideriz" deyü da'vâ etdiler.

Âhirü'l-emr bî-garaz âdemler buyurdular kim, cümle meşâyih fukarâ Mısır'da kalup meş'alciyâna kat'î cevâb verüp sicille kayd olunup meş'alciyân ellerine sened-i habl-i metîn alup cümle (–) (–) (–) meş'alciyân mahmel-i şerîfi ahz u kabz edüp "*illâ yansuru's-sultân"* diyerek ubûr etdiler kim âdemin zehresi çâk olur.

Bunların akabince bir azîm (–) (–) (–) kıyâmet kopup bir hatîf-i Rabbânî sadâsı gibi bir mehîb sadâ zâhir olup içinde aslâ (–) (–) cümle (–) (–) (–) böyle yüz kırk tarîk meşâyihleri niçe bin sancağ u bayrağ u alemleri altına girdiklerinde rızâ-yı [[(–) (–) (–)]] ehl-i hâl ve ehl-i sülûk meşâyihlerin yanları sıra halîfeleri ve nakîbler ve çavuşları cümle **[Q 234a] [P 231a]** meşâyihler ile cem' olup tevhîd-i sultânî ile ubûr edüp niçe bin alemler içinde mahmel-i şerîfi ortaya almışlar. Bir hây hûdur kim gûyâ gulgule-i Mısır'dır. Mahmel-i

şerîf devesi ise zer-ender-zere müstağrak olup tâvûs-ı bağ-ı Cennet-misâl hırâmânî hırâmânî iki cânibe reftâr ederek ubûr eder.

Ve niçe bin âdem mahmel-i şerîfe yüz sürer, yetişmeyen üstüne destârın ve makramasın atup mahmele sürer ve ucundan destârı ve makramayı çeküp teberrüken mahmele dokunmuş makramayı yüzüne ve gözüne **[Y 204a]** sürer.

Evsâf-ı Mahmel-i Şerîf

Mahmel oldur kim Hazret-i Risâlet-penâh'ın hevdecidir kim içinde hırka-i şerîfi ve misvâk ve na'leyn ve içi ziftli hasırdan âbdest ibrîği ve bir Kelâm-ı İzzeti, ve'l-hâsıl gayrı cihâz-ı fakrı yüklenüp harem-i Resûlullâh olup Âyişe-i Sıddîka süvâr olurlardı, hâlâ ol resimdir. Ammâ teberrüken selef pâdişâhları ve âl-i Osmân mahabbeten çâr-gûşe ibrîşim zarflı bir sivri siyâh harîrli kubbedir.

Ve tâ zirvesinde bir sürâhî altun top üzre bir altun alemi vardır. Ve cânib-i erba'asındaki köşelerinde dahi birer altun topları vardır. Ve serâpâ siyâh harîr üzre zer-ender-zer sırma bükme münakkaş içre *Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûsullâh* tahrîr olunmuşdur.

Dahi ardı sıra mahmel-i şerîfin Arabî mehterhâne ve tabl u nefîrleri ve zilleri develer üzre çalarak ubûr ederler.

Ve ba'zı dekâkînlerde temâşâya çıkan a'yân-ı kibârdan kimesneler var ise cümle meşâyih mahmel-i şerîfi ol dükkândaki azîzler önüne uğradup sehel te'hîr edüp ol kimesnelerin muvâcehesinde ale'l-umûm cümle meşâyihân [165] âyetin tilâvet edüp ubûr ederler ve her âyânı gördükleri dükkân önünde böyle ederler.

Anıniçün mahmel-i şerîf sabâhdan Kara Meydân'dan çıkup vakt-i asırda Bâb-ı Nâsır'a gelüp ba'dehu Âdiliyye'ye varup bir tevhîd [ü] tezkîr ederler kim Mısır'ın enderûn [u] bîrûnu tevhîd nûruyla pür-nûr olup kable'l-gurûb cümle fukarâ ile mahmel-i şerîfi emîr-i hacca teslîm edüp cümle meşâyihân emîr-i hac ile vedâlaşup herkes vatanına avdet ederler. Emîr-i hac dellâllar nidâ etdirüp üç gün Âdiliyye'de meks edüp levâzımâtların göreler, der. Bu tertîb üzre emîr-i hac alayı dahi tamâm oldu.

Fasıl on altıncı hazîne alayı
Mısır'dan Mekke ve Medîne'ye varınca tarîk-ı âm üzre olan Urbân meşâyihlerinin surreleri hazînelerin beyân eder

Evvelâ kânûnnâme-i Selîm Hân'dan berü Mısır'dan Mekke'ye varınca tarîk-ı müstakîm üzre istikâmet sâhibi olan kabâ'il-i meşâyih Urbânlarının surreleri ve atıyyeleri ve kisveleri ve nafakaları bir hazînedir.

Ve ol meşâyihân ibtidâ Mısır'dan Süveys'e varınca âl-i Benî Sakar ve âl-i Benî Âyid ve Akabe câniblerinde âl-i Benî Sâlih, andan Hazret-i Şu'ayb'ın Medyen şehrine varınca âl-i Benî Şâhin, andan Yenbû'ü'l-berr'e varınca âl-i Benî Zeyd, ve dahi niçe kabâ'il-i Urbân surreleri vardır. Her sene emîrü'l-hac eliyle bu meşâyihlere ihsân olunur. Ammâ ol şart ile kim her konakda huccâc-ı müslimîn yollarında me'kûlât [u] meşrûbâtlar ve kuvvetli develer getirüp ordu-yı huccâcı ganîmet edeler ve menzilden menzile imdâd edüp yol göstereler, anın tahtında surre **[Y 204b]** ve atıyyeleri verilir.

Ammâ şimdiki hâlde huccâca hizmet etmeyüp bî-kusûr mevâciblerin alırlar, bir nukra

nâkıs verilse huccâcın râhları üzre suları kesüp çâh-ı mâlara leşler bırağup kuyuları seng [ü] saz ile pür edüp huccâcın yemîn [ü] yesârından ve kuddâm [u] akîbinden rehzenlikler edüp gûnâ-gûn kemîngâhlardan harâmîler ile çıkup huccâcı nehb ü gâret edüp geçirmezler. Ol ecilden surre ve atıyye ve kisveleri Mısır dîvânında hazîne olup paşa kethudâsı paşa askeriyle alay-ı azîm edüp Âdiliyye'de emîrü'l-hacca teslîm edüp hüccet alır. Ertesi gün yine,

Fasıl on yedinci alay
Hazîne-i surre ve masârıf-ı ta'mîr ü termîm-i Mekke ve Medîne'yi beyân eder

Evvelâ bu dahi kânûn-ı âl-i Abbâsiyân ve kânûn-ı Sultân Kayıtbay'dır. Ammâ Selîm Hân Mısır'ı feth edüp ahidnâmesinde şürefâ-yı Mekke'ye dahi ziyâde ihsânlar edüp surre ve atıyye ve kisveleri ve Mekke ve Medîne'nin ta'mîr ü termîmi masârıfı dahi bir Mısır hazînesi add olunur. Ve hakîkatü'l-hâl eyledir. Her sene emîr-i hac eliyle cümle şürefâya taksîm olunur. Bir altun nâkıs gelse, *Allâhümme âfinâ,* ale'l-umûm cümle şürefâ sa'âdetlü pâdişâha arz edüp;

"Ecdâd-ı izâmın Sultân Selîm Hân'ın sadakası bu sene kâmil gelmeyüp vâsıl olmadı" deyü arz ederlerse Mısır vezîrinin başına kıyâmet kopar.

Ve şürefâların ba'zı zarîfleri âl-i Osmân üzre şirb hakkımız olan Rûm harâcı geldi, derler, sadaka-i pâdişâhî, demezler, harâc alırız, derler, esfehü's-süfehâları çokdur.

Netîce-i merâm bunların surre ve atıyyeleri Mısır dîvânında bağlanup paşa kethudâsı paşalı alayı ile azîm vezni üzre mükellef ü müzeyyen alay ile Âdiliyye'de bu hazîneyi dahi emîrü'l-hacca teslîm etdüğine temessük alup sicill-i şer'-i Resûl'e kayd olunur.

Fasıl on sekizinci hazîne alayı
Emîr-i hac ile ta'yîn olunan askerin rûz-merre masrûfâtı içün ve yüz on günde hacca varup gelme masrûfâtı içün verilen hazîneyi beyân eder

Evvelâ kânûn üzre Mısır'dan Mekke-i mükerremeye otuz altı konakdır.

Ve yigirmi günde Mekke'de meks ederler.

Ve on günde Medîne-i münevvereye gelirler.

Ve iki günde Medîne-i münevverede meks ederler.

Ve yine otuz altı günde Mısır'a dâhil olurlar. Bu cümle yüz dörd gün olur, ammâ tekâ'üdleri ile yüz on gün olur. Ammâ murâd edinen Süveys'e geldikde iki günde Mısır'a dâhil olsa yüz günde Mısır'dan hacca varup gelmiş olur. Elhâsıl bu konakların herbirinde yevmiyye biner altun masrûf olunmasıyçün yüz yigirmi bin altun dîvân-ı Mısır'da bağlanır kim emîrü'l-hac huccâc-ı müslimîne usret çekdirmeye.

Bir hazîne-i kebîr dahi budur. Ammâ İbrâhîm Paşa asrında ba'zı harc-ı nâ-ma'kûldür **[Y 205a]** deyü on bin altun tenzîl olunup kânûn-ı Selîm Şâh'a ri'âyet olunmadığından Mısır huccâcı Medîne'de iki gün meks edüp Şâmlı gibi on iki gün meks edemeyüp ale'l-fevr Hazret'i ziyâret edüp avdet ederler.

Ve bir hazîne dahi emîr-i hacca askerî tâ'ifesiyçün ve me'kûlât [u] meşrûbâtlarının tahmîli içün bin deve alınır. Bin beş yüz alınsa huccâc-ı zevî'l-ihtiyâc râhat olurlardı. Zîrâ bu

Ka‘be yolu demek deve kırılması yolu demeden ibâretdir. Ehl-i basîret olan bu Mekke râhın [[(–) (–) (–)]] süvâr olup Ka‘be’ye gitmeğe tevbe edüp kuvveti kudreti var ise at ile yâhûd piyâde [[(–) (–) (–)]] olursun.

Hâsıl-ı kelâm bu huccâcın yevmiyye masârıfların yine paşa kethudâsı paşalı alayı ile emîrü‘l-hacca [[(–) (–) (–)]] bin altunu teslîm edüp vakt-i hâcetde ibrâz olunmasıyçün paşa kethudâsı emîrü‘l-hacdan temessük alup gerü Mısır’a avdet eder. (–) (–) (–) **[Q 234b] [P 231b]**

Fasıl on tokuzuncu hazîne
Cemî‘i vakfullâhlardan emîr-i hacca teslîm olur, anı beyân eder

Evvelâ cemî‘i selâtîn evkâflarından ve vüzerâ ve vükelâ ve a‘yân-ı kibâr evkâflarından ve hayâtda olan hâs u âm sâhibü‘l-hayrât ve’l-hasenât surrelerinden niçe kerre yüz bin altun olur. Ve niçe bin esvâb u eskâl ve serâvîl ü kamîs gider kim hadd [ü] hasrın Cenâb-ı İzzet bilür. Mısır’dan Mekke’ye giden iki hazîne dahi bu olur derler. Ammâ bu alay ile gitmez. Ancak evkâfât nâzırları emîrü‘l-hacca teslîm etdiklerine ellerine sened olmak içün birer temessük alırlar. Eğer bu emîrü‘l-hac ahvâlin ma‘lûmumuz olduğu mertebe tahrîr eylesek bir mücelled dîvân olur.

Fasıl on dokuzuncu
Ocaklara mahsûs olan hacca me’mûr askerin alayların ve dârât [u] azametlerin beyân eder

Ammâ bu alayda ne hazîne ve ne paşalı askeri yokdur, ancak hacca me’mûr olan ne eşkâlde askerdir deyü yedi ocakdan ta‘yîn olunan askerler isbât-ı vücûd ederek paşa huzûrundan ubûr ederler. Bâlâda evsâfları tahrîr olunan hazîne alaylarının üçüncü gün ale’s-sabâh yedi ocakdan yetmiş âdem olduğundan bunlara Yetmişli derler. Ammâ Ka‘be râhı râh-ı mübârek olmağile ikişer yüz âdem yazılır. Tevâbi‘leri dahi ziyâde olur.

Hâsıl-ı kelâm cümle bin aded müsellah u müzeyyen ve mükellef ü müretteb cân olur. Bu asker huccâcı götürüp getirmeğe me’mûrlardır. Bu yedi ocakdan yedi serdâr ve yedi kethudâ ve yedi çavuş ve yedi bayrakdâr ve yedi teberdâr ve yedi odabaşı ve yedişer çorbacı cümle bin aded güzîde askere bunlar hâkimdir. Ve bunlara mu‘âdil bin aded pâk ü pâkîze asker-i Ciddâvîdir, bunlar Mekke’de bir sene mukîm kalup muhâfaza ederler.

Bu mezkûr iki bin güzîde asker herbiri bölükleri ve ağaları ve çorbacıları ile paşanın **[Y 205b]** gözü önünden âlât-ı silâha müstağrak olup mevc mevc sarâyın bir kapusundan girüp bir kapusundan gürûh gürûh çıkup her ağa köslerin çalarak ubûr ederler, lâkin mehterhâneleri yokdur. Cümle serdâr ve çorbacılar ve kethudâ ve çavuşlar kalup dîvânhâne-i Gavrî‘de cümlesi hil‘at-ı şehriyârî ile şerefyâb olup cümle yetmiş pâre hil‘at geyüp ba‘de’d-du‘â ve’s-senâ paşa bunlara tenbîh edüp du‘â-yı hayr ile vedâ‘ edüp giderler.

Andan yine alaylarına vâsıl olup Bâb-ı Vezîr’den taşra birden bine binden yüz bine cümle asker hacca gidecekleri göndermek içün atlanup bir alay-ı hâssu’l-hâs ederler kim ta‘bîr olunmaz. Bu alayda ancak Mısır vezîrinin on iki gümüş çevgânlı alay çavuşları alay tertîb etmek içün gelir. Andan gayrı cümle güzîde askerdir. Gayrı alaylara Mısır a‘yânının mâldâr ihtiyârları süvâr olmazlar, ammâ huccâca ri‘âyeten bay u gedâ cümle binüp bir alay-ı müzeyyen ederler kim ta‘bîr olunmaz. Ammâ bu alayda küheylân Arabî kısraklar ve tâvûsî müzeyyen ponçaklar ile bezenmiş heccânlar ve nâkalar ve arâkalar ile gürûh gürûh asker ubûr eder. Andan ma‘lûmdur, bunlara hac askeridir.

Mukaddemâ emîr-i hac alayı ile altı pâre toplar gitmiş idi. Bu alayda toplar yokdur, bu askerî tâ'ifesi Mısır içinden tüfengler atarak gülbâng-i Nebî çekerek ubûr ederler. Ammâ bu askerin izdihâmından Mısır'ın alayı yollarında âdem âdemi söküp ubûr edemez. Bu tertîb üzre cümle asker arz-ı kâlâ ederek Âdiliyye'ye varup hayme ve hargâhlarında meks edüp Mısır'da kalanlar ile vedâlaşup kalan kalır, giden gider.

Andan emîrü'l-hac ol sâ'at tuğun Bürke'ye gönderüp ertesi kendüsi dahi rıhlet edüp cümle huccâc-ı müslimîn ile dörd sâ'at Bürke'ye varup meks ederler.

Fasıl yigirminci
Alay-ı Ferahşâd ki Ezlem askeri alayı ve hazîneleri masârıfların beyân eder

Evvelâ huccâc-ı müslimîn Mekke'den Mısır'a müteveccih olduklarında beri tarafda Mısır'da huccâcın imdâdına yedi bölükden asker-i İslâm ta'yîn olunup Mekke-i mükerreme ile Mısır mâbeyninde Ezlem kal'ası nısf râhdır kim on sekiz konak yerdir, cümle asâkir-i Ezlem anda giderler. Sultân Tâhir Baybars'ın hayrâtıdır, Hudâ rahmet eyleye, aceb hayrât-ı azîmdir kim diller ile ta'bîr olunmaz.

Evvelâ Mısır'dan Çerâkese beğlerinden bir beğ hil'at geyüp Ezlem seferine me'mûr olup Mısır'ın yedi bölükden üçer yüz âdem pür-silâh güzîde asker yazarlar. Ammâ bunların terakkîleri yokdur, suhre sefer ederler. Ammâ me'kûlât [u] meşrûbâtlarına ve hayme vü hargâhlarına imdâd edüp mâl-ı pâdişâhîden kırk kîse masrûf ederler.

Ve cümle iki bin yüz askere **[Y 206a]** külfe ve bârhâneleriyçün bin re's cemâl verirler. Muhtesib ağası cümle develeri zahâyir ile âmâde edüp masrûfu muhâsebesine mahsûb olur. Zahîreleri beksumât ve cübn-i hâlûm ve bal ve yağ ve kahve ve pirinc ve bakla ve şa'îr ve gayrı zahâyirdir.

Ve altı şâhî top ve bir oda topcu ve bir oda cebeci ta'yîn olunur. Ve bir oda top arabacısı dahi gider. Bu sefere me'mûr olanlar cümle huddâmları ile beş bin müsellah âdem olur. Ve beş bin âdem dahi tüccâr kavmi olur, anlar dahi pür-silâh giderler. Zîrâ Akabe derler bir teng ü târ ve mahûf [u] muhâtara dar boğaz vardır, bir kerre Urbân bu Ezlem askerin anda hasâre edüp niçe yüz âdemi rumh-ı sinândan geçirmişdir. Anıniçün bu asker mükemmel mazbût gider ve ziyâde mâl götürürler.

Bu asker huccâca varmasa huccâc selâmetle Mısır'a gelmemesi mukarrerdir. Zîrâ tüccâr iki üç bin deve yükü bakla ve şa'îr ve pirinc ve un ve bal ve yağ ve beksumât ve'l-hâsıl kuş südü, yumurta, anı dahi götürürler. Ve niçe yüz deve Nîl suyu hedâyâ götürürler. Ve herkes dostlarına niçe bin kutu şeker-i nebât ve hulviyyât u zülbiyyât ve yoğurd gönderirler. Huccâc âcizmânde iken ve zâr zebûn fürûmânde iken ve cümle hasta ve yorgun argın ve develeri durgun ve huddâmları dargın Ezlem'e geldikleri gibi tâze cân bulurlar.

Ve paşaya bu seferin huccâca böyle fâ'idesi olduğun bî-garaz kimesneler i'lâm edince cemî'i tüccâra ve cümle cemmâllara tenbîh olunur.

Ve asker ziyâde çıkmasına gâyet ihtimâm olunup, "Cümle me'mûr olan asker huzûrumdan bir bir ubûr etsün", deyü fermân olundukda mâh-ı Zilhicce'nin yigirmi beşinde beş bin güzîde asker alaylarıyla sarâya çıkup paşa huzûrunda bölük bölük (–) (–) (–) isbât-ı vücûd ederek alayların arz ederek ve köslerin çalarak gülbâng-i Nebî çekerek ubûr edüp yetmiş

aded serdârları ve kethudâları ve çavuşları ve çorbacıları (–) (–) (–) ve'l-hâsıl ser-i kârda olanların cümlesi paşa huzûrunda hil'at-ı pâdişâhî geyüp dest-bûs edüp ve (–) (–) (–) huccâc-ı müslimîne bir hoş hizmet edün, deyü vasıyyetler edüp cümlesi zemîn bûs edüp paşa huzûrundan çıkup mehterhânesin me'mûr olan beğ çaldırarak (–) (–) (–) lerin çalarak lerin çalarak kal'adan taşra çıkınca her ocağın cümle askeri bunları alay ile [[(–) (–) (–)]] sefer askeri bir yere cem' olup alay-ı azîm ile gürûh gürûh Mısır içinden niçe kerre **[Q 235a] [P 232a]** yüz bin temâşâya çıkmış âdemlerin du'â-i hayrların alup *"İllâ yansuruke yâ asâkire'l-ferah"* derler.

Zîrâ bunlar huccâca vâsıl olunca ferahşâd olduklarından bu alaya alay-ı Ferahşâd deyü tesmiye olunmuşdur.

Böyle alay-ı temâşâ **[Y 206b]** ile mehterhânesin çalarak tüfenglerin atarak gülbâng-i Muhammedî çekerek Bâb-ı Nâsır'dan taşra çıkup Âdiliyye'de üç gün meks edüp niçe bin tüccâr bilâ-hisâb metâ'ları ile gelüp meks ederler.

Üçüncü gün vakt-i Şâfi'îde topların atup nefîrlerin ve kös-i rıhletlerin çalup dörd sâ'atde menzil-i Bürke'ye varup anda dahi üç gün meks edüp azamet-i Hudâ Şarkıyye ve Garbiyye Kalyûbiyye ve Buhayre ve Reşîd ü Dimyât'dan yedi bin sekiz bin deve yükü me'kûlât [u] meşrûbâtlar dahi gelüp Ezlem beği andan dahi topların endaht edüp tayy(?) sûrların çalup azm-i râh-ı Ezlem edüp kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek on günde Akabe kal'asına varır. Anda bir gün meks edüp sulanup cemî'i develeri su ile yükledüp sekizinci günde Ezlem kal'ası sahrâsına dâhil olunca bunlardan bir yaylım top u tüfeng atılup kal'adan dahi bir yaylım top u tüfengler atılup cümle asâkir ve tüccâr kal'anın dibinde tâ bir sâ'at yere varınca huccâc yolunun tarafeynine ordu-yı bâzâr çadırları kurulup herkes cüz'î ve küllî metâ'ın meydân-ı mahabbete çıkarup arz-ı kâlây ederler.

Ertesi ale's-sabâh Ezlem beği üç bin askeriyle ve Ezlem ağası üç yüz askeriyle huccâca istikbâle çıkup vakt-i çâş[t]da huccâc-ı deryâ-misâl dahi gelüp bunlar emîr-i haccı selâmlayup yine alay-ı azîm ile Ezlem kal'asına gelince kal'adan bir yaylım top atılup şâdumânlar olur. Ba'dehu cümle huccâc Ezlem fezâsına meks edüp tâze cân bulup üç gün meks ederler, yorgun argın durgun develeri bırağup yeni kirâ develeri dutarlar ve herkes cümle metâ'ın satarlar ve herkes deveciklerin katarlar.

Ammâ bu Ezlem askeri içre niçe bin dinc-â-dinc neşşâl ve hemyânkesici ve sürmeden gözü çalıcı hırsız vettâhcı ve kemendci ve ayyâr harâmîler huccâc-ı bî-revâc içine girüp bu râh-ı meşakkati çekmiş bî-tâb ü bî-mecâl zâr [u] zebûn asker içine bu tâ'ife-i melâ'înler girüp aç kurd koyuna sunar gibi sunup gece ve gündüz Sa'îd Arab ve Karayazıcı ve Cânpûlâdoğlu vurduğu gibi huccâc-ı müslimîni eyle nehb ü gâret ederler kim Şâm yolunda Kara Ali Paşa asrında Reşîdoğlu huccâcı eyle urmamışdır. Gâfil olan huccâc bu Ezlem'de fülûs-i ahmere muhtâc olur, âkıl olan basîret üzre olup sâhib-i havâyic olur.

Netîce her gece huccâc içre taraf taraf "Bir[e] koma gitdi, ha vardı ha" diyerek hırsız kovarlar.

Yine böyle iken yarılmadık garar ve serîka olunmadık hurc ve yarılmadık hemyân kalmaz. Bu Ezlem'de gâyet ihtirâz lâzımdır. Hattâ bizim evvelki senemizde emîr-i hac at üzre

hükm [ü] hükûmât ederken atından rikâbın çaldılar. Nevâtîr nâm menzilde yine huddâmları havflerinden ol serîka olan üzengiye **[Y 207a]** mu‘âdil bir rikâb bulup yerine koyup setr etdiler. Tâ bu mertebe harâmîleri çokdur, gâyet hazer gerekdir.

Ve bu mahalden Mısır’a huccâc müjdecileri sıhhatde olanların ve merhûm olanların haberin heccânlar ile yedi bölükden âdemler gider. Bu Ezlem’den huccâc üç günden sonra kat‘-ı menâzil ederek Mısır’a gelmededirler. Andan,

Fasıl yigirmi birinci alay
Akabe askerin ve hazîne ve masârıfların beyân eder

Bunlar dahi yedi ocakdan bin âdem ta‘yîn olunur. Ve ma‘zûl keşşâfdan ve müteferrikadan biri dahi üç yüz askeriyle Akabe serdârı olur. Bunlar cümle iki bin asker olur, ammâ terakkîleri yokdur. Serdârlarının hidmeti mukâbelesine selâmetle edâ-yı hidmet edüp geldikde bir kâşiflik yâhûd bir ağalık ihsân olunur.

Ve bunların me’kûlât [u] meşrûbâtlarıyçün bin deve zahîre ve bin deve huccâca imdâd verirler. Ve altı pâre top ve bir oda topçu ve cebeci ve bir oda arabacıyân topcu ma‘ûnet mühimmât [u] levâzımâtları ile âmâde edüp on kantâr bârûd-ı siyâh verirler. Ve cümle masrafları ile bunlara dahi kırk Mısrî kîse gider.

Bu Akabe askeri hisâb ile Mısır’dan eyle çıkarlar kim huccâc-ı müslimîn dahi Ezlem kal‘asına gelmiş ola. Bunlar varup huccâc gelüp Akabe kal‘asında mülâkât olurlar.

Ba‘dehu mâh-ı Muharremü‘l-harâmın yigirmisinde cümle iki bin asker-i pür-silâh kal‘ada paşa sarâyının bir kapusundan girüp bir kapusundan alay ile paşa huzûrundan güzer ederken yetmiş aded ser-çeşme ağalar ve kethudâ ve çavuşlar cümle hil‘at-ı fâhireler geyüp paşanın hayır du‘âların alup yine alayları ile kal‘adan taşra çıkup cümle alay-ı kebîrlerine karışup Mısır içre alay-ı azîm ile gürûh gürûh Mısır’ın temâşâcıları içre ubûr ederek Bâb-ı Nâsır’dan taşra çıkup üç gün Âdiliyye’de meks ederler.

Anda dahi etrâf vilâyetlerden beş altı bin deve ve bagal ve hımâr ile altı yedi bin tüccâr-ı pür-silâh gelüp bilâ-hisâb me’kûlât [u] meşrûbâtlar getürürler. Hemân üç bin deve yükü Nîl suyu Mısır a‘yânları huddâmları ile dostlarına mukâbil gönderirler. Zîrâ Akabe’den berü Tîh sahrâsında ve Mesâni‘ [ve] Acrût menzillerinde su yokdur. Ve cümle tüccârın bârları arpa ve bakla ve şeker ve bal ve yağdır. Dahi ziyâde getürdükleri boş develerdir. Bu mahalde paşa emr edüp Mısır içinde ne kadar cemmâl ve taş-keşân develeri var ise cümlesin Akabe seferine sürerler. Ba‘dehu Akabe beği Âdiliyye’den topların atup Akabe’ye gitmede.

Hikmet-i Hudâ, sene 1089 Muharrem’inde Abdurrahmân Paşa Mısır mütevellîsi iken Akabe beği bu kadar mâl-ı hazâyin ile Akabe boğazına varup Şâm tarafından Benî Zühd ve Benî Reşîd ve Âl-i Umûr kabîleleri haşerâtları Akabe askeri ile Akabe’de bir ceng-i azîm edüp bir yaylım top [u] tüfeng atup yüz mikdârı **[Y 207b]** Urbân-ı uryân helâk olup cümle Urbân Akabe boğazın alup meks etdiler. Beri tarafdan Akabe serdârı âkılâne hareket edüp Akabe’den avdet edüp bir otlu ve sulu vâdî içinde meks edüp cânib-i erba‘asına karavullar koyup der-akab Akabe’de başımıza böyle akabe-i ikâb-ı elîm geldi deyü üç gün üç gecede neccâb Abdurrahmân Paşa hazretlerine haber gelince hikmet-i Hudâ dîvân-ı pâdişâhî idi, cümle erbâb-ı dîvân engüşt ber-dehen edüp vâlih [ü] hayrân

olup devletli vezîr,

“Huccâca bu Akabe beği imdâd yetişmeyince halleri diyergûn olur” dediklerinde paşa hemân hazînedârı çağırup hazînesinden kırk Mısrî kîse meydân-ı mahabbete koyup atıyla donuyla âmâde olup,

“Mâl isteyen yiğit gelsün” deyü yedi ocağa ve sâ’ir gurebâya alay çavuşları haber edüp derhâl bir beyâz sancağ-ı Muhammedî paşa sarây meydânına diküp tarfetü‘l-ayn içre emîr-i haclıkdan ma‘zûl yu bu [[(–) (–) (–)]] kde beğine,

“Tîz başın sana gerek ise beş yüz yiğit kendü askerinle ve bin yiğit benim mâlımla şehr-i Mısır’a taşr[a] [[(–) (–) (–)]] çıkasın. Yohsa pâdişâh başıyçün başın keserim” deyüp sırtına bir hil‘at-ı fâhire geydirüp [[(–) (–) (–)]] meyüp geydireyim demeyüp demir pençereden taşra çıkmağa çalışdığın cümle erbâb-ı dîvân görüp ta‘accüb etdiler. Ertesi hemân [[(–) (–) (–)]] **[Q 235b] [P 232b]** *el-emrü emrüküm* deyüp vakt-i asrda beş yüz pür-silâh güzîde asker ile tabl [u] alemin döğerek paşa sarâyından mükellef ü mükemmel alay ile paşa huzûrundan ubûr etdükde paşa safâsından bir zer-ender-zer hil‘at-ı fâhire geydirüp başına bir sorguc-ı şâhî takup alay ile Mısır içinden ubûr edüp Âdiliyye’de meks etdiler.

Ol gece sabâha dek şehr-i Mısır içinden benem dîger nîst diyenlerden bin iki yüz bahâdırân-ı dilâverân yiğitler yazılup Âdiliyye’ye çıkdılar. Akîblerince üç şâhî top varup der-akab topları atup andan ılgar ile salt iki bin âdem dörd gün dörd gece Akabe askerine vâsıl olup cümlesi bir yere gelüp dağa taşa piyâde askeri döküp aşkıyâ Urbân bu hâli görüp deryâ-misâl asker geliyor gelir gelür, hemân kâ’ide-i nahviyyûn üzre *“Firâren an tevâliye’l-kesürât”* deyüp karârları firâra mübeddel olup cümle asâkir-i İslâm selâmetle Akabe’yi aşup öte tarafda huccâc-ı müslimîni konmuş buldular, ammâ hâlleri diyergûn buldular.

Cümle huccâc bu Akabe askerin görünce tâze cân bulup der-akab sıhhat haberlerin Cebel müjdecileri ile paşaya gönderüp dördüncü günde paşaya haber vâsıl olup paşa şâdumân olup müjdecilere beşer akçe terakkî ve hil‘atlar ve surreler ihsân etdi.

Andan huccâc-ı müslimîn Akabe’de **[Y 208a]** kalmış develerin tebdîl ederler. Ve huccâc-ı müslimîn eyle ganîmet olur kim bir yem bir Mısrî paraya olur. Andan huccâc âheste âheste Mısır’a gelmek üzre iken Mısır’ın cümle erbâb-ı dîvânları paşadan kânûn üzre dîvândan âzâd olmak taleb edüp huccâc-ı müslimîn istikbâline me’zûn olup giderler. Bu günlerde altı dîvân summâtı masrûfu altı kîse paşaya kalır.

Fasıl
Alay-ı pârekende

Bunlar yedi bölük ağaları hayme ve hargâhları ve bâr [u] büngâhları ile her ağa bölüğüyle alay alay çıkup köslerin çalarak Bâb-ı Nâsır’dan tâ Bürke’ye varınca ol vâdîler ve fezâlar çadır çadıra tınâb tınâba kurulup meks ederler. İbtidâ Bâb-ı Nâsır’dan taşra paşanın şehir havâlesi gümrük almağiçün Şâd Beğ köşkünde meks eder. Andan Tophâne’de azebler kethudâsı meks eder. Sebîl-i Allâm’da tüfengciler ağası meks eder. Ebû Câmûs mastabasında gönüllüyân ağası meks eder. Mehemmed Ağa sebîlinde tüfengciler ağası meks eder. (–) mastabasında Çerkesler ağası meks eder.

Ve Bürke’de müteferrikabaşı ve çavuşlar kethudâsı ve paşa kethudâsı ve dîvân

efendisi, cümle bu ağavâtlar Bürke'de meks edüp huccâc gelmesine muntazır olurlar. Ammâ yeniçeri ocağı Bürke'den ba'îd sahrâda beş altı yüz hayme ve hargâh ile meks ederler.

Fasıl yigirmi ikinci alay
Emîr-i haccın Ka'be'den menzil-i Bürke'ye gelüp Bürke'de ol gece fişeng temâşâsın bildirir

Tamâm mâh-ı Safer'in beşinci ve altıncı ve yedinci günleri olunca huccâcın ibtidâsı yürür. Emîrü'l-hac mahmel ile Dâr-ı Hamrâ nâm mahalde meks etdüği haberi Bürke'de paşa kethudâsına haber gelür.

{Der fasl-ı hayrât-ı azîm
be-nâm Küpler}

Ve paşanın hasîl-harc ağası dahi üç gün mukaddem deli ve gönüllü askeriyle Küpler nâm mahalde yetmiş seksen pâre mükellef ü mükemmel çergeler ile hasîl-harc ağa meks edüp ol gün Mısır'ın ne kadar bin deve su sakkâları ve hammâr sakkâları var ise cümle hasîl-harc ile gelüp cümle suları mukaddemâ vüzerâlar ve sâhibü'l-hayrâtlar inşâ etdikleri küplere ve havz u sarnıclara doldurup ba'dehu Bürke'den cümle develere ve atlara huccâcın dermânsızların bindirirler. Ve paşanın Tatar askeri ve deli ve gönüllü ve müteferrika askerleri huccâcın yolları üzre durup gelen ehl-i atşân huccâca âb-ı Nîl'i bezl ederler. Ve yüz deve yükü ekmek ve bin don ve bin gömlek ve yüz koyun ve mükellef ü mükemmel summât-ı Muhammedî ile gelen cî'ân-ı huccâcı toplayup ve âb-ı rahmet ile saky **[Y 208b]** edüp def'-i atşân etdirüp cümle fukarâ-yı Urbân huccâcı geydirüp hayr du'â ederler.

{Ammâ aceb hikmetdir, Mısır a'yânının niçe bin su develeri ve sakkâ bârgiri vardır. Bugünkü gün her kim devesin ve bârgirin hasîl-harc ağa ile bu küplere su taşımağa göndermese cümlesi uyuz olup sâhibi hayrın görmez.}

Ve bugünkü günlerde Kalyûb kâşifinin direğidir, huccâcın yolun tâ Dâr-ı Hamrâ'ya varınca üç gün üç gece hıfz [u] hırâset üzre olup huccâcın evvelinden âhirine dek ikişer yüz Arab hayyâliyle dîdebânlık eder ki bir tarafdan Arab aşkıyâsı âcizmânde kalmış huccâcı nehb [ü] gâret etmesin, deyü mukayyed olur. Zîrâ huccâcdan ol mahalde bir şey zâyi' olsa Kalyûb kâşifine zamân lâzım gelür. Zîrâ bu mahaller anın hudûdudur. Ve her gece kâşif hasîl-harc haymesinde nevbet bekler.

Bu tertîb üzre üç gün hasîl-harc paşa kîsesinden it'âm-ı âm edüp siyâb ü serâvîl ü kamîs bezl eder. Ve sâyir kul beğleri ve ocak ağaları direkleri olan yerleri hıfz [u] hırâset üzre olup huccâc-ı müslimîni bir hoş ubûr etdirüp ba'zısın haymelerine da'vet edüp ziyâfet ederler.

Ve her ocak ağası çadırı önünde yetmiş seksen küp su bezl ederler. Ve her şeb niçe bin haymelerde niçe kerre yüz bin kanâdîller ile zeyn edüp top u tüfeng sadâsından Sebîl-i Allâm sahrâsı velveleye varır.

Ve Sebîl-i Allâm'da olan kul beği dahi hayli masrûf çeküp âyende vü revendeye ni'meti mebzûldür. Üç gece bu dahi at üzre huccâcı muhâfaza eder.

Ve bu Tophâne'den tâ Bürke'ye varınca dörd sâ'at şâhrâhın iki tarafı kat-ender-kat hayme ve hargâh bâr [u] büngâh ve serâperdeler ve nâmûsiyye ve sâyebânlar ve sahâbeler

ile sahrâ-yı Âdiliyye'de adl [u] dâd olup hayemât-ı gûnâ-gûn ile lâlezâr olur. Üç gün üç gece Mısırlı, huccâc istikbâli savâbdır bahânesiyle eyle ayş u işret ve zevk [ü] safâ ederler kim bir diyâra mahsûs değildir, dillerde dâsitân-u dostândır, bu dahi başka bir âlemdir. Mısır'ın evlâd-ı Arabı bu istikbâle ceyşiyye-i bahbahü'l-huccâc der, ya'nî huccâc safâsı askeri derler.

Emîrü'l-hac sabâh Bürke'ye geleceği mahallerde paşa kethudâsı ve dîvân efendisi paşadan me'zûn olup Bürke'de çadırlarına giderken ibtidâ Tophâne'de azebler kethudâsına uğrayup ziyâfetlerin tenâvül edüp birer at hâliyelerin alırlar. Andan sipâhîler ağasına, andan gönüllüler ağasına, andan tüfengciler ağasına uğrayup birer summât-ı Muhammedî ta'âmların ekl edüp birer küheylân atların alup Bürke'de kendi haymelerine varup ol gece nısfu'l-leyl olunca atlara süvâr olup niçe bin Mısır a'yânı niçe bin meş'aller ile çerâğân ederek paşa kethudâsı ve dîvân efendisi ve müteferrikabaşı ve çavuşlar kethudâsı ve sâ'ir paşa ağavâtları esb-i sabâ-reftârlarına süvâr olup paşalı meş'alleri ile şeb-i zulemâtî gûyâ rûz-ı rûşen olur.

Bu hâl üzre ale's-sabâh Ağa mastabası nâm mahalle varup sehel istirâhatde iken (–) (–) (–) emîrü'l-hac, **[Y 209a]** Hazret'in sancağ-ı şerîfiyle ve mahmel-i şerîfiyle zâhir olup kös, tabl, kudümün döğerek [[(–) (–) (–)]] cümle a'yân [u] eşrâf ile buluşup görüşüp ağlaşup öpüşüp kucuşup bir sâyebân [[(–) (–) (–)]] ezân-ı içre Kur'ân-ı Muhammedî tilâvet edüp salât-ı fecri edâ ederler.

Andan tahte'l-kahve tenâvül olunur, mutantan u mümessek kahveler içilüp ba'dehu hecînlere sînlere (?) (–) (–) (–) (…) ve beynlere süvâr olup cümle istikbâle çıkan müştakânlar ile görüşerek alay-ı azîm ile Bürke'ye gelindi ikde [[(–) (–) (–)]] bir azîm ziyâfet tenâvül olunup paşa kethudâsı bir mükellef ü mükemmel donanmış at pîşkeş emîrü'l-hacca **[Q 236a]** **[P 233a]** çeküp emîr-i hac süvâr olup otağına gider. Ammâ Abdurrahmân Paşa kethudâsı Alî Ağa donanmış atı Ağa mastabasında çeküp emîr-i hac ol ata süvâr olup Bürke'ye geldikde kendi otağına enüp paşa kethudâsı ziyâfet etmedi, ammâ Nişli Alî Kethudâ azîm ziyâfet edüp paşalı alayı ile Mısır'a giderler.

Emîr-i hac paşa ol gece Bürke'de kalup azîm top u tüfeng şâdumânîleri ederler. Ve etrâf belîde [ve] kasabâtları huccâcı dahi ol gecede Bürke'de kalırlar. Ammâ cümle Mısır huccâcı ve sâ'ir diyâr huccâcı mâh-ı Saferü'l-muzafferin beşinci ve altıncı ve yedinci gün bu üç gün içinde Mısır'a dâhil olurlar. Cümle seferleri yüz on günde hac edüp gelirler.

İbrâhîm Paşa'nın bir ağası bir mühim müsta'cel maslahat içün Mısır'dan neccâblığile on dörd günde gidüp şerîf hazretlerin Arafât'da vakfeye durmuş bulunup huccâc ile hac edüp yine şerîfden mektûblar alup bir gün Mekke'de sa'y [u] tavâf edüp ertesi azm-i râh-ı Mısır deyüp on beşinci günde Mısır'a dâhil olup otuz günde kâmil Mekke'ye varup gelüp hac etdi. Ya'nî Mısır'dan hac etmek pek yakın ve emn tarîkdir.

Ve ol gece emîr-i hac Bürke'de kalup cümle istikbâle çıkan a'yân-ı Mısır'a ve bölük ağalarına ve çavuşlar kethudâsına azîm ziyâfetler edüp ol gece top [u] tüfeng fişeng şâdumânîsinden acâyib temâşâ olur. Ertesi gün ale's-sabâh emîrü'l-hac kendü askeriyle ve istikbâle çıkan a'yân-ı Mısır ile mahmel-i şerîfi önüne alup yol üzre olan yedi bölük ağaları çadırlarına uğrayup cümle ağaları selâmlayarak ubûr ederek Bâb-ı Nâsır'a karîb vardıkda Abdurrahmân Paşa *yesserallâhu mâ yeşâ* alayları nümâyân

olup alayın bırağup derhâl at boynuna düşüp seğirderek mahmel-i şerîfin yanına vardıkda atdan nüzûl edüp kırk elli adım seğirde seğirde mahmel-i şerîfin dâmenin bûs edüp,

“Şefâ‘at yâ Resûlullâh” deyü yüz sürüp şefâ‘at ricâ eder.

Hemân ol dem emîr-i hac mehterhânesin dikdirüp kendüsi andan piyâde olup paşanın pây-ı sa‘âdetine yüz sürüp ba‘de’l-musâfaha Abdurrahmân Paşa emîrü‘l-hac **[Y 209b]** paşaya bir semmûr hil‘at-i fâhire geydirüp emîr-i hac zemîn bûs edüp paşa Âdiliyye’de karâr eder.

Emîr-i hac alay ile Bâb-ı Nâsır’a varup ol gece anda Cânpûlâdiyye câmi‘inde mihmân olup mahmel-i şerîfi câmi‘in kapusu önüne koyup cümle ahâlî-i Mısır gelüp ziyâret edüp yüzler sürerler. Ol gece Cânpûlâdiyye câmi‘inde cemî‘i ulemâ ve sulehâ ve meşâyihân cem‘ olup sabâha dek ihyâ olup mevlûd-ı şerîf tilâvet olunur. Mısır’da ibtidâ tilâvet olunan mevlûd-ı şerîfin evveli budur, ikincisi Şeyh Bekrî ve Gülşenî ve sâdât mevlûdlarıdır, mahallinde tahrîr olunur. Ammâ bu Cânpûlâdiyye mevlûdunda emîrü‘l-hac ulemâya bin guruş mevlûd-ı şerîf tilâvet etdikleriyçün ihsânlar eder. Ertesi ale’s-sabâh mâh-ı Saferin yedinci günü cümle ahâlî-i Mısır çârsû-yı bâzârlar hınc-â-hınc olup emîrü‘l-haccın hacc-ı şerîfden gelmesine muntazır olurlar.

Fasıl yigirmi ikinci alay
Emîr-i haccın hacdan gelmesi alayın beyân eder

Şehr-i Mısır’da alay-ı ıydeynin biri dahi budur kim nisvân tâ’ifesinin nikâhında bu temâşâya gitmesiyçün zikr olunup nikâh olunur. Ve bir ay mukaddem alay ubûr edecek tarîk-ı âmlar üzre dekâkînleri icâre ile dutarlar.

Evvelâ Mısır’ın yetmiş aklâmında birden bine binden yüz bine varınca ulûfe-hârân cümle e’imme ve hutebâ ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyihân cümlesine huccâca istikbâle çıkmağa farz mesâbesinde olduğuyçün cemî‘i a‘yân [u] eşrâf [u] tavâşiyân ve yüz kırk tarîk fukarâsı bile cümle istikbâle çıkup dükkânlarda ve çârsû-yı bâzârlarda seyr [ü] temâşâya âmâde olurlar.

Ve huccâc evvel gitdüği alaydaki gibi cümle fukarâ ve meşâyihân sancağ u bayrakları ile alaya çıkup mahmel-i şerîfi getürmezler ve bu alayda azebistân ve yeniçeriyân askeri dahi çıkmazlar, kânûn değildir. Ancak beş bölük halkı ve emîrü‘l-hac alay ile ubûr eder. Cümle ata dona kâdir olan tüfeng-endâz bölüğü ubûr eder.

Andan gönüllüyân, andan Çerâkize ve andan çavuşân, andan müteferrikagân cavk cavk alay alay ubûr ederler. Andan beş bölük ağaları kösleriyle güzer ederler.

Andan emîr-i hac alayı ale’t-tertîb yüzü gözü şiddet-i hârdan yanmış asker ile ubûr eder.

Andan yeniçeri askerinin iki yüz beli kılıçlı ve başı zerdûz üsküflü ve başı otağalı yeniçeri mülâzımları.

Andan cümle Mısır beğleri ve Çerâkize beğleri, bunlar kössüz ubûr ederler. Ve iç ağaları pür-silâh ve müzeyyen olurlar. Andan emîrü‘l-hac paşanın yedekleri, andan şâtırları ve emîr-i hac önünde mahmel-i şerîf reftâr ederek ve emîrü‘l-hac mehterhâne ve köslerin döğerek alay-ı azîm ile Bâb-ı Nâsır’dan içeri girüp cümle ahâlî-i Mısır huzûrundan ubûr ederek tâ Kara Meydân’da at başın çeküp paşanın serâperdesinde karâr eder.

Andan mollâ hazretleri **[Y 210a]** ve cümle emîrü‘l-ümerâi’l-kirâm ve a‘yân-ı dîvân-ı zevi’l-ihtirâm çetr-i mülemma‘da hâzır olup paşa dahi sarâydan birez askeriyle enüp serâperdesinde karâr edince emîrü‘l-hac zemîn bûs edüp paşanın eline mahmel-i şerîfi teslîm eder. Paşa dahi şürtürbân-ı Resûlullâh ve vekîl-i zıllullâhlığı hasebiyle üç kerre mahmel-i şerîfi seyrân u devrân etdirüp kendü kethudâsı eline teslîm etdüği gibi emîrü‘l-hac paşaya mahmel-i şerîfi selâmetle teslîm etdüği sicille kitâbet olunup çetr-i mülemma‘da ba‘zı kelimâtlar olunur. Paşa kethudâsı paşa askeriyle mahmel-i şerîfi alay ile Kara Meydân’dan Azebler kapusu önünden Bâb-ı Vezîr’e getürüp mahmel-i şerîf kal‘a kapusuna sığmayup mahmel devesin anda çökerüp cümle bisâtların soyup kisve nâzırına teslîm edüp ol dahi cümle bisâtları Yûsuf köşkünde sene-i âtiyyeye dek hıfz edüp mahmel cemelin emîrü‘l-hac imrahoru beled-i Rîf’e götürüp cümle mîrî develeriyle sene-i âtiyyeye dek beslerler.

Andan paşa kethudâsı yine Kara Meydân’da paşanın çetrine gelir.

Ol mahalde emîrü‘l-hacca paşa,

“Berhordâr-ı ömr ol. Pâdişâh ekmeği sana helâl olsun” deyü hayr du‘âlar edüp zer-ender-zer iki hil‘at-ı fâhireyi emîr-i haccın zahrına korlarken emîr-i hac girîbân-ı hil‘atı bûs edüp zemîn bûs edüp merkezinde cülûs eder.

Ba‘dehu hacca serdâr olan yedi bölük serdârlarına ve çavuşlarına ve’l-hâsıl yetmiş aded ocak ağalarına hil‘at-ı fâhireler ihsân olunup emîr-i hacdan mâ‘adâ cümle hânelerine revâne olurlar. Emîr-i hac ile paşa *ba‘de’lletî ve’lletâ* ahvâl-i Mekke ve Medîne ve Yemen imâmı ahvâllerin ve şürefâ-yı bî-vefâ-yı pür-cefâları (–) (–) (–) (–) (–) emîrü‘l-hac Medîne şeyhü‘l-hareminin ve Mekke-i mükerreme şürefâlarının ve bizzât şerîf hazretlerinin ve gayrı a‘yân-ı Mekke’nin ve mollâ (–) (–) (–) sının mekâtîb arzların paşaya verüp Kara Meydân’daki otak dîvânında kırâ’at olunup mefhûmu cümlenin ve paşanın ma‘lûmları oldukda (–) (–) (–) paşa defterdâra ve rûznâmecilere hitâb edüp,

“Tîz emîrü‘l-hac paşanın muhâsebesin hakk-ı adl üzre görün (–) (–) (–)” **[Q 236b]** deyü fermân eder. Zîrâ der-âmed mahallidir, cümle erbâb-ı dîvân muhâsebesin görmeğe şürû‘ eylerler, alacak var ise, alırlar, verecek var ise, verirler.

Andan emîrü‘l-hac dest-bûs edüp hânesine gitmeğe me’zûn olup kapucular kethudâsı **[P 233b]** cümle paşa ağalarına serdâr olup alay-ı azîm ile ve mezkûr yeniçeri mülâzımları yine emîrü‘l-haccın önüne düşüp emîr-i haccı hânesine vâsıl edüp emîr-i hac âsûde olur, bir kîse kapucular kethudâsına ve bir kîse alay ile getiren paşa ağalarına na‘l-bahâ ve mülâzımlara yüz guruş verüp safâ-yı râhatda olur.

Ertesi ale’s-sabâh emîrü‘l-hac **kânûn-ı teşrîfât üzre** on kîse zî-kıymet Hindûstân tefârûkları yigirmi şemâme amber {ve elli göbek müşk-i **[Y 210b]** abîr}, yigirmi vukiyye ûd ve bir tûtî ve mînâ ve serîrler ve bir tobra pânzehir ve on karn zebâd-ı Habeşî ve on tavâşî-i Habeşî-i yahşı ve on hecîn-i tâvûsî ve on hussân-ı Hicâzî ve bir kîselik hedâyâ paşa kethudâsına ve on iki mertebe sâhiblerine hedâyâlar verir. İnşâallâh teşrîfât faslında tahrîr olunur. Ve yedi bölük serdârlarından kezâlik hedâyâlar gelir.

Ve’l-hâsıl eğer paşa bir vaka‘ [u] vakârlı azîmü’ş-şân bir kevkeb sâhibi vezîr-i zîşân ise hemân huccâc hedâyâsından yigirmi bin guruşluk hedâyâ gelir. Ve on bin guruşluk

hedâyâ Mekke ve Medîne şürefâlar ve a‘yânlarından gelir.

Ve on kîselik hedâyâ Cidde beğinden gelir. Zîrâ bunlar cümle Mısır vezîrlerine muhtâcdır, surre ve cerâyâları cümle Mısır vezîri eliyle gelir. Eğer Mısır paşası bir apordos mekeros ise birkaç filcân ve kâse ve Hind serîrleri ve kargı sırıklar ve birkaç külçe destâr ve Ka‘be sürmesiyle gözün boyayup aldarlar. Hemân Mısır vezîrinde dârât u şöhret lâzımdır, *ve’s-selâm*.

İşte bu tertîb üzre emîr-i hâccın Mısır’a dâhil olması alayı tamâm oldu.

Fasıl yigirmi üçüncü alay
Doğan hazînesi alayın beyân eder

Evvelâ kânûn-ı Selîm Hân’dır, Mısır keşşâflarından yâhûd Mısır’ın Çerâkese beğlerinden biri paşadan hil‘at-ı fâhire geyüp doğan hazînesine me’mûr olup zîr-i destinde Mısır eyâletinde doğan hazînesine bağlı yedi yüz âdem doğancıbaşıdır. Bunlar cümle mu‘âf u müsellemdirler.

Bunların kârları yalçın kayalarda ve mahûf u muhâtara yerlerde ne kadar şâhîn ve zağanos ve balaban hâsıl olursa sayd edüp ta‘lîm ederler. Bu Mısır’da olan kara ayak makûlesi ya‘nî balaban ve zağanos bir diyârda yokdur. Zîrâ azîm yalçın dağlar vardır kim semâya ser çekmişdir.

Ve ormanistân ve çengelistân olmamak ile Mısır diyârında dâl doğanı yokdur, sâ’ir diyârdan gelse dahi yaşamaz, zîrâ yayla kuşudur, ormanlıkda hâsıl olur. Mısır sevâhil olmağile doğan durmaz; gerçi cemî‘i diyârda anadan doğan durmaz, ammâ Mısır’da doğan hiç durmaz olur. Beyt:

Yaşar kerkes kem-âzâr olduğunca

Doğan durmaz ziyânkâr olduğunca

mazmûnu üzre Mısır’da doğan olmaz.

Mısır’ın bahâr eyyâmlarında sekiz yüz aded hûş [u] tuyûru Mısır’a getürüp Gavrî kantaraları kurbunda okıya(?) ta‘lîm etdükleri mahalde doğan yazısı olup yedi bölükden terakkîleri ile yüzer yiğit yazarlar, yüz yiğit dahi doğancıbaşının tevâbi‘i olur ve yedi yüz âdem dahi Arab doğancıbaşıları olur. Cümle iki bin âdem olup bunlar alayları ile paşa huzûrundan pür silâh ubûr ederler. Ve cümle doğancı Arablar hımârlar üzre herbirinin elinde ve kolunda ve başında birer doğan ile **[Y 211a]** ubûr edüp on yedi nefer kimse paşa huzûruna çıkup doğancıbaşıyla ve kethudâsıyla ve av ağasıyla hil‘atları geyüp alay ile ubûr ederler. Lâkin bu doğancıbaşı beğ olmamak ile mehterhâne çalmayup dörder kat kösün çalarak ubûr ederler.

Andan Mısır içinde kendü alayları ile cümle hümâbâzların bâzûları üzre tezyîn edüp Âdiliyye’de meks ederler. Bunların alayına gayrı asker karışmaz, zîrâ ol kadar mu‘azzam alay değildir, ammâ masârîfleri bir hazîne deyü arz olunur. Bu kadar iki bin âdemin me’kûlât [u] meşrûbâtları ve melbûsâtları ve kirâ bârgîrleri ve sâ’ir masârîfleri bir hazîne add olunur.

Andan kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek dergâh-ı sa‘âdet-medâra varup sadr-ı a‘zama, andan sa‘âdetlü pâdişâha arz olunup alayları ile huzûr-ı şehriyârîden ubûr edüp

cümle bâzları doğancıbaşıya teslîm olunup doğancıbaşı hil‘at-ı pâdişâhî ile behredâr olup kendünün ba‘zı doğan hedâyâ hedâyâların murâd etdüği yere teslîm eder.

Bu hazîne makbûl-i şehriyârî olunca Dergâh-ı âlî kapucubaşılardan yâhûd hâsekî ve salahor ve musâhiblerden birine sa‘âdetlü pâdişâh bu doğan hazînesiyle gelenleri yoklama emr edüp mevcûd bulunduklarına emirler alup cümlesi Mısır’a gelüp müstahak oldukları terakkîlerin paşadan ale’l-akîb alırlar.

Fasıl yigirmi dördüncü alay
Mısır vezîrine doğan şalvârı ve kılıç ve kaftan geldüğin beyân eder

Âsitâne-i sa‘âdete bu doğan hazînesine varan askeri izn-i pâdişâhî ile her kim teftîş edüp mevcûd nâ-mevcûd olanı yokladı ise yine sa‘âdetlü pâdişâh Mısır vezîrine doğan şalvârı kılıç kaftanın verüp on beş âdem ile kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek Mısır’a karîb Bilbeys’e geldükde bir âdemin ileri paşa kethudâsına gönderüp ol sâ‘at Âdiliyye’ye matbah gidüp ertesi ale’s-sabâh cümle paşalı sâde zurna ile fasl ederek paşa kethudâsıyla Mısır içinden ubûr eder. Ammâ bu alayda Mısır askerinden dîvân çavuşları ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümân ağadan gayrı yokdur, cümle paşalı alayıdır, ammâ mükellef alay ederler.

Bu tertîb üzre Âdiliyye’ye varup ta‘âmı yeyüp andan atlanup alay ile Bâb-ı Nâsır’dan içeri girüp gelen ağa ile paşa kethudâsı atbaşı berâber olup Mısır içinden alay ile sâde mehterhâne faslıyla ubûr ederek temâşâ edenler *İllâ yansuru’s-sultân* deyü du‘â ederler.

Asker dahi âdâb üzre kal‘ada sarâya varup Gavrî dîvânhânesinde nüzûl etdüklerinde paşa istikbâle çıkup gelen ağa ile dest-be-dest sadr-ı âlîde karâr edüp emr-i pâdişâhî[yi] ve hatt-ı şerîfi paşa öpüp başına koyup dîvân efendisi **[Y 211b]** kırâ’at edüp mefhûmu ma‘lûm oldukda gelen ağa hil‘at-ı pâdişâhîyi paşaya geydirüp ve paşa dahi kırmızı doğancı katîfe şalvârın geyüp ve kılıcı beline kuşanup kânûn-ı Mısır üzre cümle yedi bölük ağalarına ve cümle menâsıb sâhibleri erbâb-ı dîvâna serâser yüz sâ (–) (–) (–) sâhiblerine yetmiş pâre hil‘at-ı fâhireler geydirilüp cümle dîvân çavuşları,

“Yaşın uzun olsun, hil‘atin [[(–) (–) (–)]] dirsin versin, devletile çok yaşa” deyü alkışlayup cümle erbâb-ı dîvân hil‘at-ı fâhireleri ile dîvânhâneden [[(–) (–) (–)]] yetmiş seksen pâre ra‘d-âsâ toplar gürleyüp şâdumânîler olur.

Der-akab kal‘a mehterânı gelüp bir lezîz [[(–) (–) (–)]] Andan cümle hil‘at geyenleri paşa mehterleri devr edüp fasl-ı derâmedler edüp tahsîl-i mâl ederler. Ba‘dehu [[(–) (–) (–)]] cümle hil‘at geyenlerden der-âmed hâsıl edüp gelen ağaya on kîse verüp Âsitâne-i sa‘âdete ganâyimle yollarlar. **[Q 237a] [P 234a]**

Fasıl yigirmi beşinci
Mısır mollâsının ulemâ alayı ile Mısır’a dâhil olduğun beyân eder

Elbette Mısır mollâları senede bir kerre ma‘zûl olup Mısır’a karîb Hânke nâm mahalle geldükde vekîlharcı matbahın Âdiliyye’ye gönderir. Ertesi gün paşa kethudâsı ve çavuşlar kethudâsı ve müteferrikabaşı ve tercümânbaşı ve paşanın cümle askeri ve Mısır’ın *kâle yekûlü* der ulemâ ve sulehâsı ve eşrâfı ve e’imme ve hutebâsı ve cümle meşâyih-i kübrâsı mülebbes olup cümle Âdiliyye’ye istikbâle çıkarlar. Bu alayda iki yüz yeniçeri mülâzımlarından ve mollâ kapusunda bekler iki yüz yeniçeri gediklilerinden gayrı askerî

tâ’ifesi yokdur, cümle ulemâdır.

Paşa kethudâsı mollâ hazretlerine ziyâfeti yedirüp cümle atlara süvâr olup ibtidâ paşalı alay-ı umûm üzre mevc mevc ve fevc fevc ve esnâf esnâf ubûr ederler. Andan paşa kethudâsıyla çavuşlar kethudâsı andan cümle ulemâ gürûh gürûh, kimi atda eğri oturur, kimi eğer kaşına yapışmış, kimi bir eliyle örf-i izâfetin dutar, kimi dizgini eğer hânesine bırakmış, kimi cimroz gözleri görmez atların licâmın huddâmları keşân-ber-keşân çeker, kimi *“Yâ hussân yemînek yesârek”* deyü ubûr ederler, bir seyr-i azîmdir. Ekseri donsuzdurlar, ammâ başlarında pamuklu örf-i izâfet mukarrerdir.

Gerçi bunlar ata binmede fârisü‘l-hayl değildir, ammâ fârisü‘l-fesâhatı ve’l-belâgadır, ılgara gelseler fasîhü‘l-lisân bedî‘ü‘l-beyân fuzalâ’u’d-dehrden hâfız hamele-i Kur’ân müşkil-küşâ-yı mesâ’il-i edyân sâhib-i rahmet âdemler durur.

Bunların hakkında, hadîs: [167] buyurmuşdur Fahr-ı âlem.

Bir esnâf dahi e’imme, bir esnâf dahi hutebâ, ve bir esnâf dahi meşâyihân-ı kürsî, ve bir sınıf dahi beş yüz pâyesiyle saçaklı abâyili Şeyh Bekrîler ve sâdâtlar, andan mezâhib-i selâs **[Y 212a]** müftîleri, andan cümle piyâde yeniçeri mülâzımlar başı tuğlu, andan kadıasker kapusu gedikli yeniçerileri, andan cümle 24 mahkeme muhzırları ve keçeli muhzır başısı ve mollâ kethudâsı, ve {bir esnâf cümle müderrisîn, ve bir esnâf cümle muhaddisîn, ve bir esnâf dahi yigirmi dörd mahkeme nâ’ibleri, ve bir esnâf cümle hâzır kuzât tâ’ifeleri ve askerî kassâmı ve dîvân nâ’ibi ve cümle sâdât-ı kirâm ile nakîbü‘l-eşrâf ve cümle ulemâ-yı câmi‘-i Ezher}.

Andan mollâ efendi, Hanefî şeyhülislâmı Boluvî Mustafâ Efendiyle atbaşı berâber ubûr ederler. Tablhâne kûs u nefîr sadâsı olmadan bu tertîb üzre mollâ hazretlerin paşa kethudâsı sarâyına endirüp paşa kethudâsı sarâya gelüp mollânın selâmın paşaya teblîğ edüp yine ol gün mollâ hazretleri paşaya çıkup mülâkât olacak,

{Mısır mollâsı alayın beyân eder

Evvelâ mollâ hazretleri sarâyına geldiği gün yâhûd ertesi gün kendüye mahsûs tâ’ifesiyle paşa dîvânına revâne oldukda ibtidâ ileriye Mısır’ın yigirmi dörd mahkeme muhzırları yed-i rişvet olan pîr-i nâ-tüvânları ellerinde asâlarıyla piyâde çifte ubûr ederler.

Andan elli çifte mülebbes küheylân atlar üzre mollâ dîvânına me’mûr mücevvezeli dîvân çavuşları, andan yigirmi dörd mahkeme nâ’ibleri mülebbes küheyl atlar üzre piyâde huddâmlarıyla, andan yerli muhzırlar piyâde, andan yüz aded başları üsküflü ve siyâh dolamalı başları otağalı yeniçeri mülâzımları, andan bir yeniçeri çorbacısı cümle neferâtlarıyla, andan mollâ kethudâsı perîşânî destârıyla ve yanında Âsitâne kapucularından zerdûz üsküflü kapucu muhzırbaşı, andan bâb nâ’ibi ve dîvân nâ’ibi yanyana atlar üzre, andan mezâhib-i erba‘a kadıları ile kassâm efendi, andan keçeli mülâzımların ardları sıra kadıasker küheylân at üzre başında örf-i izâfeti, ve yanında meneviş dolamalı ve zerdûz üsküflü çukadârı ve üç bâzâra gideni ve on aded piyâde çukadârları, ve ensesinde yigirmi aded mülebbes küheyl atlı mahbûbları eyle ubûr edüp sarâya vardıkda paşa dîvânhâneye karşu çıkup görüşürler. Ziyâfet-i azîmden sonra umûr-ı mu‘azzamaya müte‘allık niçe kelimâtlar olup ba‘de’l-mahabbe gidecek} gidecek mahalde paşa efendiye bir semmûr kürk geydirüp mahabbet ederler ve bir hil‘at-ı

fâhire kethudâsına ve bir hil‘at muhzırbaşıya ve bir hil‘at bâb nâ’ibine geydirüp kahve ve buhûrdan sonra vedâlaşup yine tevâbi‘leri ile sarâyına revâne olur.

İşte kadıasker alayı budur, ammâ hîn-i azilde alayları yokdur.

Fasıl yigirmi altıncı alay
Circe beği alayıdır

Nîl kesiminden sonra cemî‘i keşşâflar(a) ve ümenâlar ve beğler Mısır dîvânına muhâsebelerin görmeğe geldiklerinde bu Circe beği bir alay-ı azîm ile gelir kim ta‘bîr ü tavsîf olunmaz. Zîrâ Urbân buna “*Sultânü‘s-Sa‘îdi’l-âlî ve hâkimü‘l-berri’*- **[Y 212b]** *-l-vâlî”*derler.

Yigirmi altı kadılık yere hükm eder. Cümle Mısır halkı buna muhtâcdır, zîrâ Mısır’ın ganîmeti Sa‘îd’den gelir. Ol gün paşa Kara Meydânı‘na nüzûl edüp Circe beğinin eğer mansıba gitmesin ve eğer gelmesin Kara Meydân kasrından temâşâ eder. Mahabbeten Mısırlılar dahi alayına karışup bir alay olur kim vasfından dil müberrâdır.

Hâsıl-ı kelâm bâlâdaki alaylar gibi bu dahi bir alaydır, ammâ bunun sâ’ir alaylardan siyâh Zengî üç bin piyâde Ceberti tüfeng-endâzları var kim herbiri kara yılandır, ve iki bin kısraklı havvâre atlı fârisü‘l-hayl kantâr sırıklı nâmdâr Urbânları, ve iki bin Elvâhât sıbyânları ki bunlar karalar memleketinde ve Fûncistân diyârlarında ceng edüp mâl-ı ganâyimden siyâh-çerde gulâm ve bintân getirirler, andan beğin muhâfazacı askeri ve kendi askeri gürûh gürûh tabl u nefîr ü kudümleri ve Habeş makrafaların döğerek piyâdeleri ceyrân gibi sekerek ubûr eder.

Bin fitîl Rûm yiğidi olmayınca ve on bin asker olmayınca Circe iklîmi zabt [u] rabt olunmaz. Zîrâ Circe beğinin iki iklîmde hissesi vardır, hükmü nâfizdir, büyük memlekete mâlikdir. Ve Mısır’ın âb-ı rûyı Circe vilâyetidir.

Andan kendü dahi mehterhânesin döğerek iki yüz pür-silâh mümtâz gılmân-ı hâsları ile paşa huzûruna gelüp mehterhânesi ârâm edüp kendi atından nüzûl edüp paşa huzûruna geldikde ser-ber-zemîn edüp paşanın pây-ı sa‘âdetine yüzler sürüp ber-karâr olur. Paşa sehel ta‘n-âmîz kelimâtlar edüp yine bir zer-ender-zer hil‘at-ı pâdişâhî geydirüp yigirmi dörd kâşifiyle ve gayrı tevâbi‘ ve defterdâr ve kethudâlarıyla cümle yetmiş yedi hil‘at geydirilüp paşa defterdâra ve rûznâmeciye hitâb edüp,

“Beğin muhâsebesin bir hoş görün” deyü fermân edüp mâl tahsîline bir ağa ta‘yîn olunup beğ taşraya çıkup yine alay ile paşa ağası atbaşı berâber beğin sarâyına giderler.

Ertesi gün beğin paşaya hedâyâları yürür, anı beyân eder

Evvelâ kırk re’s havvâre küheylân hussân atlar gelir. Ve on kısrak ve on tavâşî ve on kîse ve beş bin erdeb şa‘îr ve üç bin erdeb hınta ve bunun emsâli niçe zî-kıymet tuhef u hedâyâlar gelir. Ve paşa kethudâsına üç kîse ve üç tavâşî ve beş hussân küheylân gelir.Ve on iki mertebe sâhiblerine dahi merâtiblerine göre hedâyâları gelir. Bunlar hâliyetü‘l-hâliyedir, ziyâde ve noksân kabûl etmez.

Bu hedâyâlarından sonra elbette muhâsebesin görüp zimmetinde olan mâl-ı pâdişâhî bî-kusûr tahsîl olunup kula mevâcib verilir.

Fasıl yigirmi yedinci alay

Sûr-ı hümâyûn donanması alayın beyân eder

Bu alay ol alaydır kim pâdişâh-ı Cem-cenâb [u] Cem-haşmet bizzât kendileri bir vilâyetde bir kal‘a **[Y 213a]** feth etse ve bir şâhzâde-i cüvân-baht vücûda gelse veyâhûd bir sûr-ı hitân veyâhûd bir sûr-ı zifâf-ı sultân olsa ve *Allâhümme âfinâ* bir pâdişâh cülûsu olsa Âsitâne-i sa‘âdet tarafından bir hünkâr kapucubaşısı veyâhûd hâsekî ağa veyâhûd bir musâhib-i şehriyârî veyâ emîrâhûr ağa veyâ silâhşor ağalarından biri gelüp Bilbeys’den filân hizmet ile me’mûr olup gelmişiz, deyü gelen ağa paşa kethudâsına haber gönderüp der-akab mu‘tâd üzre paşa kethudâsı dahi matbahı Âdiliyye’ye gönderüp cümle Mısır’ın yedi ocağı askerîsine haber olup ale’s-sabâh yine paşa kethudâsı mu‘tâd-ı kadîmeleri üzre paşa askeri ile pür-silâh olup cümle mehterhâne bile gider, ammâ giderken fasıl olunmaz.

Mısır içinden bu alay **[Q 237b]** ile Bâb-ı Nâsır’dan taşra varup ziyâfetler tenâvül olunup gelen imrahor ağa ile paşa kethudâsı feresbaşı berâber fârislik ederek alay-ı şâdumânîyle Mısır içinden mehterhâne ile ubûr edüp dîvânhâne-i Gavrî‘de paşa karşu çıkup dîvân-ı Mısır’da fethnâmeler kırâ’at olunup hatt-ı şerîfde ne tahrîr olundu ise amel olunup paşaya bir hil‘at-ı fâhire geydirilüp cümle dîvân çavuşları alkışlayup du‘â ederler.

Andan paşa subaşıya hatt-ı şerîfde olduğu minvâl üzre kırk mehterhâne ile gün kırk gece destûr-ı şâhî ve sürûr [u] şâdumânîdir, dellâllar nidâ etsin, deyü fermân edince vâlî nidâ etdirüp cemî‘i Mısır halkı (–) (–) (–) eşrâfa dîvân hil‘atları geydirilir.

Ba‘dehu kal‘adan toplar endaht olunup mehterhâne fasılları olur ve gelen mîrâhûr ağayı şehir **[P 234b]** havâlesine konak verirler.

Ba‘dehu şehr-i Mısır içinde kırk gün kırk gece yâhûd yigirmi gün yigirmi gece hatt-ı hümâyûn tahrîri üzre Mısır-ı dünyâ içre bir donanma olur kim diller ile ta‘bîr ve kalemler ile tahrîr ü terkîm ü tavsîf olunmaz. Mısra‘:

Şenîden key büved mânend-i dîde [168]

demişler.

Bu günlerde şehr-i Mısır’da ne kadar mâldâr u mün‘im ve devlet-mend âdem var ise ayân u beyân olur. Zîrâ herkes neye mâlik ise cüz‘î ve küllî zer ü zîverin ve cevâhir murassa‘âtın ve ibret-nümâ metâ‘ların bâzâr-ı hüsne çıkarup rûy-ı dükkânın bezeyüp arz-ı kâlây edüp Mısır fertûte-i Ümmü Dünyâ iken nev-arûs-ı dünyâ olur.

Hattâ hakîr sene (–) târîhinde Kethudâ İbrâhîm Paşa asrında Mısır’da bulunup Sultân Mehemmed Hân-ı Râbi‘in Kamaniçse kal‘ası fethinin şâdumânîsin gördüm, engüşt ber-dehen edüp âlem-i hayretde kaldım. Halkının geceleri Kadir ve rûzları rûz-ı ıyd-ı ekber idi. *El-azametullâh,* askerî tâ’ifesinin evvel ü âhir zabt u rabtları müşkil iken destûr-ı pâdişâhî olmağile *mây bâlî* deyüp bu günlerde olan fezâhat kubbe-i nîlgûn altında olmayup yine Mısır’da olur. **[Y 213b]** Zîrâ gulgule-i Mısır ve debdebe-i Mısır [ve] velvele-i Mısır ve tantane-i Mısır ve cığcığa-i Mısır ve Ümmü Dünyâ-yı Mısır’dır. Gerçi İslâmbol büyük şehirdir, ammâ halkı zabt [u] rabt ve râbıta üzredir. Ammâ Mısır’ın askerî tâ’ifesi şekâvet üzre olduklarından cümle pîr ü civânının bay u gedâsının pâybendleri alınup şerrânî atlar gibi bir depişme ve bir hây ve bir hûdur kim bir kimse bu günlerde evlâd u hizmetkârına ve memlûk ü ehl [ü] ıyâline tahakküm edemez. Herkes taraf taraf ayş [u] işretde ve sohbet-i hâsdadırlar.

Her ne gûne donanma olsa böyle hengâme-i şâdumânîler olur. Ammâ vezîr-i a‘zam bir kal‘a feth eylese on iki gün on iki gece donanma olur. Zîrâ “Mühür kimde ise Süleymân oldur”. Ammâ sâde serdâr-ı mu‘azzam bir kal‘a feth etse on gün on gece yâhûd yedi gün yedi gece şâdumânî olur.

Ve bu Mısır’da bu mertebe sürûr [u] şâdumânîler olup meşhûr-ı âfâk olmasının aslı, iklîm-i âhardır ve cezîre-i Kâhire vilâyetdir, halkı sehel bahâne ile depişmeğe başlarlar. Tâli‘-i Mısır Zühre’dir, sâz u söze ve lu‘b u lahve halkı mâyildirler. Ve halkı gâyet çokdur, ve mâl-ı firâvâna mâlik olduklarından zevk [u] safâya sarf ederler.

Ve azîz-i Mısır hâtûnu Züleyhâ‘ya nice mağlûb idiyse hâlâ Mısır halkı ol zamândan berü avretleri ve huddâmlarına mağlûb olup ale’l-gasıb zevk u safâ ve şakaya mâyillerdir, fırsat bulunca azîm şâdumânîler ederler. Hattâ Kethudâ İbrâhîm Paşa Kamaniçse donanmasıyçün Kara Meydân’da etdüği şâdumânî devr-i Âdem’den berü ne olmuşdur, ne olacakdır. Cemî‘i bâzbâzâna ve âteş-feşânlara ve Mısır’ın arz-ı ma‘rifet eden erbâb-ı ma‘ârifine yigirmi Mısrî kîse masraf edüp Kara Meydân’ı yüz bin kanâdîller ile müzeyyen edüp nûr meydânı etdi. *Hafizakellâhu ta‘âlâ.*

Fasıl yigirmi sekizinci alay
Mekke ve Medîne’nin şem‘-i aseli ve buhûr ve ûd [ü] anberi masârıfı hazînesin beyân eder

Evvelâ bâlâda tahrîr olunan hazîne alaylarından sonra tertîb üzre bu alaydır kim bunda aslâ askerî alayı yokdur, ancak miskcibaşı ve paşanın hasîl-harcı cümle şem‘-i kâfûrî ve şem‘-i dühn-i mu‘allemlerin cem‘ edüp ve Bulak’da ne kadar sırık hammâlları var ise cem‘ edüp şem‘ahâneden (–) kantâr beyâz şem‘-i kâfûrîyi bu kadar esnâf tablalar ile başlarında götürürler.

Ve bu kadar tabla kamışlar içinde mümessek ü mu‘amberîn buhûrlar.

Ve elli kazan kulle gülâb.

Ve elli şemmâme amber.

Ve on iki bin kubbe kanâdîller: Bu Mısır’a mahsûsdur, bir kubbe kandîl içinde bir kandîl dahi zeyt bunda durup yanar.

Ve Mağrib-zemîn’den her sene bin kantâr Sûse zeyt yağı: âb-ı hayâta benzer, bunları dahi cerrâlar ile sırık hamâlları dîvâna çıkarırlar. **[Y 214a]**

Ve beş yüz sandık kanâdîlleri. Cümle alay-ı azîm ile başlarında tablalar ile cümle esnâf *İllâ yansuru’s-sultân* diyerek Gavrî dîvânhânesinde paşa huzûruna çıkarup paşa birkaç balmûmunu kırup cümlesi hîlesiz kâfûrî ise miskcibaşıya ve hasîl-harca ve mûmcubaşıya hil‘atler geydirilüp kapancılar gelüp cümlesin kantârdan geçirüp rûznâmçeye kayd olunup miskcibaşıya mâlın defterdâr paşa bir sağ yerden gösterüp tahsîl olunup ve bu şem‘-i kâfûrları cümle keçeli sandûkalar içre hıfz edüp paşa huzûrunda Süveys re’îslerine teslîm olunup kirâları dahi cânib-i mîrîden edâ olunur. Bu dahi (–) hazîne budur, ammâ kirlice masrûfdur.

Fasıl 22 hazîne
Matbah-ı Sultânîye ve kilâr-ı hâssaya giden me’kûlât [u] meşrûbât hazînesin beyân eder

Bu hazîne-i pâdişâhî tahsîlinde Mısır askerîsinin alayı yokdur, ancak Mısır vezîri ümerâ-yı

Mısır'ın bir eşbehine hil'at-ı fâhire geydirüp kilâr-ı pâdişâhî beği eder, gayrı sefere ve gayrı kullara me'mûr olmaz, ancak kendüsi beş yüz âdem ile eyâlet-i Mısır'da kazâ-i Fereskûr'den ve Menzil şehrinden ve bender-i Dimyât'dan ve kazâ-i Birimbâl'dan ve bender-i Reşîd'den ve sâ'ir pirinc hâsıl olan yerlerden beş kerre yüz bin erdeb pirinci ve iki bin kafes sükkeri ve mî'âdı ve üç yüz ferde kahve ve iki yüz bin erdeb mercimek ve iki yüz bin erdeb nohud ve yüz katma kınâ ve beş yüz zenbîl hûrmâ ve sâ'ir me'kûlât kısmından tahsîl edüp Reşîd şehrinde bir azîm mîrî mahzenler vardır, cümlesin mâl-â-mâl yığarlar.

Ve Âsitâne tarafında helvâhâne-i hâssadan hâssaten bir halîfe gelüp emr-i pâdişâhîlerin dîvân-ı Mısır'da paşa huzûrunda emr-i şerîflerin ibrâz edüp Mısır'ın cümle bâğlarında ve bâğçelerinde ve şehr-i Feyyûm'da ne kadar hıyârşenbe ağacı ve ne kadar hummâs [ve] limon ağacı var ise mîrîye kabz olup helvâcıbaşı bunları mevsimilye hıyârşenbe emîni ma'rifetiyle cümle (–) ve Feyyûm'dan mâ-i gülâbî ve mâ-i kâdî ve niçe yüz elvân ıtriyyât [u] dühniyyât (–) bahâların defterdâr hazîne-i pâdişâhîye olmak üzre bu mezkûr eşyâları cem' edüp yüz kantâr mümessek mî'âd sükkeriyle kâmil üç yüz kavanoz mümessek hıyârşenbe reçeli ve kebbât reçeli ve emlec ü kâbülî ve turunc reçelleri;

Ve meşrûbât kısmından mümessek gül limon ve benefşe ve hummâs ve temirhindî ve nîlûfer, Mısır'da bu makûle eşribeler olur, reybâs ve amber-i bâris makûlesi olmaz;

Ve ma'âcînlerden yetmiş nev'a ma'cûn-ı mümessek ü mukavvî ve müferrih ve nâfi' ma'âcinlerden tiryâk-ı fârûk ve fârûk-ı erba'a ve ma'cûn-ı akreb ve ma'cûn-ı sakankûr-ı berrî ve ma'cûn-ı sakankûr-ı mâhî ve ayneyn-i timsâh ve kalb-i timsâh ve sinn-i timsâh; ak düşmüş göze külün mîl ile çekeler, **[Y 214b]** bi-emrillâh gözü mücellâ edüp kuvvet-i basarı ol mertebe ziyâde ede kim vakt-ı zuhurda semâdaki seb'a-i seyyâreyi göre.

Bu kadar ma'âcinler ve reçel eşribelerin envâ'ından paşaya on kavanoz, kethudâya üç kavanoz helvâcıbaşı verüp mâ-bâkîsin helvâcıbaşı kilâr-ı hâssaya teslîm eder [[(–) (–) (–)]] ve hüccet-i şer'iyye alır. Andan kilâr beği bu kadar pirinc ve şekeri mevsimiyle Âsitâne-i sa'âdete göndermek içün bender [[(–) (–) (–)]] elli pâre geminin dümenlerin alup mâl-ı pâdişâhî şeker ve pirinç vardır, deyü ta'cîz edüp yelkenlerin dahi alırlar [[(–) (–) (–)]] halâs eder. Ba'zı zamân kânûn üzre İskenderiyye'ye on iki pâre kadırga gelüp cümle eşyâyı kilârcı **[Q 238a] [P 235a]** beğ kadırgalara koyup cümle kadırga beğlerinden hüccet-i şer'iyye alup edâ-yı hizmeti tamâm olur. Bir hazîne-i Mısır dahi kânûn-ı Selîm Hân üzre budur.

Fasıl 23 hazîne
Mısır'dan kânûn-ı pâdişâhî üzre yedi bin kantâr bârûd-ı siyâh hazînesin beyân eder

Bu hazîne alayında cebeciyân ve bârûdcıyân ve fişengciyân alaylarından gayrı askerî alayları olmaz. Paşanın sarây havlısı köşesinde iki şeşhâne kubbe-i âlî bârûdhâne vardır, herbirinde kırkar havân vardır, şeb [u] rûz çarhların atlar çevirüp bârûd döğerler. Aceb temâşâgâhdır, ammâ temâşâsı dahi bârûdu gibi mel'ûndur. Anda cümle bârûdlar kâmil olup dîvân-ı Mısır'da paşaya çâşni gösterirler.

Hakkâ ki Mısır'ın bârûdu Bağdâd'dan a'lâdır. Zîrâ güherçilesi gâyet latîfdir vi beyâz değirmen taşı kadar olur. Yetmiş pâre mîrî kurâları vardır, mültezimleri bu işle me'mûrlardır. Her hafta ikişer katar deve güherçile gelüp köslerin çalarak mültezimler

cebecibaşıya teslîm ederler. Bu güherçileleri dahi her bâr paşaya gösterirler, eğer siyâh ise redd ederler yâhûd mültezime ta‘zîr ederler.

Ba‘dehu bu bârûd-ı siyâhı paşa beğenüp cebecibaşıya ve bölük çorbacılarına ve kethudâlarına hil‘atlar ihsân olunup iç kal‘ada bârûdhânede yedi bin kantâr bârûdu kettân çuvallarına koyup şedde şedde deve derilerine sarup Mısır’ın iki üç bin hammâl beygirlerine ve hammâl develerine tahmîl edüp ibtidâ fişengciyân alayı ellerinde asâları ile ileri gidüp çorbacıları atlar üzre,

“Kardeşler, tütün içmen. Ve usta kazancı ve usta demirci, âteş yakman” deyü tenbîh ederek ubûr ederler. {Ol gün ol sokaklarda bir kimse duhân içemez ve bir demirci ve kazgancı ve kuyumcu ve çilingir dükkânlarında âteş yanup işleyelemezler. Ve bir şâhrâh üzre olan hânelerde dahi ol gün âteş yanmayup kimse evinde duramaz. Azîm derd-i serdir kim niçe bin at yükü âteş-i gazab geçer.}

Andan yükler katâr katâr yürümeğe başlar. Herbirinin yanında birer âdem **[Y 215a]** elinde deyeneğiyle çarparak halkı urarak tütün çubukların kırarak bu üslûb üzre ubûr ederler.

{Ve altı bin kantâr dahi kettân fitîli geçer. Bunlar dahi şedde şedde Yemen ferdeleri içre atlar(ı) ve katırlara tahmîl edüp bu fitîlleri büken üç bin Berberî kavmi dahi fitîl yükleri yanınca pâ-bürehne ve ser-bürehne ellerinde asâlariyle fellâhları urarak ubûr ederler. Bu fitîllere Mısır’da yedek derler. Hattâ paşa ağalarının müflisleri latîfe içün,

“Ben Mısır’dan üç yedekle çıkdım ve beş yedekle çıkdım” deyü yemîn eder. Anı istimâ‘ eden küheylân at yedeğiyle çıkdı zann eder. Ol müflis ise Mısır’dan fitîl yedeğiyle çıkmışdır.}

Andan çorbacıları atlar üzre alay alay güzer ederken tenbîh ederek bârûd-ı siyâhı belâ-yı siyâh gibi götürürler.

Andan cebecibaşı eğninde semmûr kürkü üzre hil‘at-ı fâhire ile ensesinde kırk elli gulâm-ı hâsları ile köslerin döğerek alay-ı âteş ile bir belâdır ubûr edüp Bulak’da cümlesin gemilere doldurup andan Reşîd’e, Reşîd’den cerimlerle İskenderiyye’ye, andan kadırgalara tahmîl edüp cebecibaşı kapudanlardan hüccet alup halâs olur. İşte bir Mısır hazînesi dahi budur, *ve’s-selâm*.

Fasıl yigirmi dördüncü hazîne
Mısır mollâsının ve askerî kassâmının ve eyâlet-i Mısır’da kırk altı kadıların tahsîlleri

Dahi bir hazîne-i Mısrîdir, fî-zamânînâ dahi ziyâdedir, zîrâ bâ-şer‘î tahsîl-i mâl eder oldular. Ammâ Mısır mollâsına senevî ber-vech-i adâlet üç yüz kîse hâsıl olur, gâyet latîf mevleviyyetdir. Andan hâlâ kânûn-ı Mehemmed Hân-ı Râbi‘dir, Mekke mollâsı olup andan İslâmbol olur.

Fasıl yigirmi beşinci hazîne-i Mısır
Evkâfât-ı selâtîn-i mâzî ve evkâfât-ı vüzerâ ve a‘yân [u] eşrâf [u] kadı

Sultân Selîm Mısır’ı feth etdükde Hayra Beğ Mısır vezîri olup Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi Mısır’a kadıaskeri olup Gazâlî kalemiyle hakkânı(?) [evkâf-ı(?)] Mısır’ı tahrîr etdiklerinde nefs-i Mısır içre yetmiş yedi bin evkâfullâh imiş. Hâlâ on iki bini ma‘mûr [u] âbâdândır. Her gelen Mısır mollâları emr-i pâdişâhîyle bu evkâfullahların teftîş ü tefahhusuna me’mûrdur. Senede bir kerre yoklayup en ednâ vakıfdan bir altun ve kırk elli

ve yüz, iki yüz, beş yüz ve bin altun alduğı evkâflar vardır.

Ve bu evkâfların azîm ma‘mûr kurâları ve rızka ve feddânları ve mürettebâtları ve mîrîden mâlları vardır. Gazâlî tahrîri üzre bu evkâf kurâlarından **üç Mısır hazînesi** dahi hâsıl olur, deyü defterhâne-i Mısır’da mastûrdur.

Fasıl yigirmi tokuzuncu
Mısır vezîrinin kendüye tahsîl etdüği hazîneleri beyân eder

Kânûn-ı Selîm Hânî‘dir kim Mısır vâlîlerine hâss-ı hümâyûnu mukâbelesinde dörd yüz yetmiş kîse-i Mısrî küşûfiyyesi vardır. Ve yine taraf-ı pâdişâhîden beher yevm harc-ı tasaddukât-ı fukarâ üçer bin **[Y 215b]** paradır, senevî toksan kîse-i Mısrî eder. Anlardan mâ‘adâ beher sene alâ-tarîkı‘l-hedâyâ bir Mısır hazînesi mikdârı zî-kıymet mücevher eşyâlar ve girânbahâ tefârûklar gelir. Ve bunlardan mâ‘adâ senevî ikişer Mısır hazînesi mâl dahi elbette tahsîl olur.

Hele bu hakîrin zamânında Kethudâ İbrâhîm Paşa Mısır vezîri iken **üçer Mısır hazînesi** tahsîl etdirdi eder derdi(?) ederdi. Zîrâ Âsitâne tarafından Köpürlüzâde Fâzıl Vezîr-i a‘zam Ahmed Paşa hâmîsi idi. Ve Cenâb-ı İzzet anın tevliyeti eyyâmında Mısır’da bir tâ‘ûn oldu kim bir köğ üç ayda tokuz kerre mahlûl olup dîvân-ı Mısır’da bey‘ olundu. Bu baht hâlidir, ba‘zılar istidrâcdır, demişler, âhir mu‘ammer olmadı. Ammâ merhûm Hâtem-i Tay ve Ca‘fer-i Bermekî -misâl kerem kânı bir vezîr-i âlî-câh idi. Ve üçer Mısır hazînesinin birin harc-ı ma‘kûlüne sarf edüp ikisi kendüye kalırdı.

Fasıl otuz üçüncü hazîne
Mısır vezîrinin yigirmi üç mertebe sâhibi ağaların kendülere tahsîl etdükleri hazîneyi beyân eder

Evvelâ kethudâ bir mubassır u müdebbir âdem ise bin kîse mâl ol tahsîl eder, eğer nâ-ehil ise ağzın havaya açar.

Ve beş yüz kîse şehir havâleleri kazanmışdır.

Hakîr Dervîş Mehemmed Paşa vezîr-i a‘zam hakîre dedi kim,

“Tabanıyassı Mehemmed Paşa Mısır vezîri iken ben şehir havâlesi idim. Beş yüz Mısrî kîse kâr etdim” deyü vezâretinde hakîre nakl eyledi.

Andan dîvân efendisi ve mukâbeleci ve kapucular kethudâsı ve hazînedâr ve mühürdâr ve mahlûl kâtibi ve imrahor ve beytü‘l-mâlcı ve hasîl-harc ve vekîlharc ve kethudâ kethudâsı ve anbâr emîni ve risâle ağası ve Süveys ağası ve Dimyât ağası ve Reşîd ağası ve İskenderiyye ağası ve Benî Seyf ağası ve Minye ve Menfalût ve Circe ağası. Bu yigirmi beş ağa dahi kendülere **iki Mısır hazînesi** mâl tahsîl ederler. Ve **bir hazîne** dahi gayrı ağavâtlar ve gayrı karakullukçuları tahsîl ederler.

Fasıl otuz altıncı hazîne
Mısır’ın yigirmi beş ümerâsı ve kırk Çerâkese beğlerinin ve sâ’ir a‘yânın tahsîl etdükleri hazîneleri beyân eder

Evvelâ eyâlet-i Mısır’da cümle (–) kurânın mîrî mâlları galk ya‘nî kapanup edâ olundukdan sonra rûznâmçe defterinde mastûr u murakkam olduğu üzre cümle a‘yân-ı Mısır’a **beş Mısır hazînesi** fâ’iz mâl hâsıl olur, deyü tahrîr olunmuşdur. Hakkâ ki dahi ziyâde hâsıl olur. Hattâ Kethudâ İbrâhîm Paşa azîz-i Mısır iken İslâmbol’da sâkin pâdişâh mukarreblerinin ve gayrı a‘yân [u] eşrâfın Mısır’daki köylerinin üç Mısır hazînesi mâl

hâsıl olur, deyü rûznâmeci Abdurrahmân Efendi İbrâhîm Paşa'ya arz etdi. Paşa dahi der-i devlete telhîs etdükde rûznâmeci Abdurrahmân Efendi'yi huzûr-ı şehriyârîye ihzâr ye (–) de katl edüp muvâcehe-i pâdişâhîde yine o minvâl **[Y 216a]** üzre cevâb verdikde pâdişâh-ı Cem-cenâb buyururlar kim,

"Ya Mısır [[(–) (–) (–)]] **[Q 238b] [P 235b]** mâl-ı fâ'iz kalur" deyü su'âl buyururlar. Rûznâmeci,

"Vallâhi pâdişâhım, beş Mısır hazînesi mâl ümerâ ve a'yân [u] eşrâf kullarına kalur" deyü cevâb verüp iltifât-ı şehriyârîye mazhar olup mu'azzez ü mükerrem yine Mısır'a geldi.

Ve anın zamânında Mısır'ın irâd [u] masrafı berâber olup tedâhül ref' oldu. Ba'dehu İbrâhîm Paşa Mekke'ye üç bin kul yazup seksen iki haccında Şerîf Sa'd'ı hal' edüp yerine Şerîf Berekât şerîf oldu. {Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi huzûr-ı pâdişâhda böyle keşf-i râz etdiğiyçün âhir Cânpûlâdzâde'ye rûznâmeciyi katl etdirdiler.}

İşte Mısır'da bu tertîb üzre **sekiz Mısır hazînesi** dahi böyle tahsîl olur.

Fasıl kırk dördüncü hazîne
Mısır'ın üç hazînesin dahi bu esnâfât kendüler içün tahsîl ederler, anı beyân eder

Evvelâ eyâlet-i Mısır'da ve eyâlet-i Sa'id'de cümle (–) bin pâre kurâdır. Bunlar dörd kısma münkasemdir. Bir kısmı cümle mîrî mâl-ı pâdişâhî verir beledlerdir. İkinci bahşı küşûfiyye kurâlarıdır. Üçüncü kısmı vakfullâhdır. Dördüncü kısmı keşşâf ve ümenâ ve mültezimînin kurâlarıdır. Lâkin bu kurâ sâhiblerine fâ'iz hazîneleri tahrîr olundu idi. Ammâ bu kurâların şeyhü'l-beledleri ve sâhib-i direkleri ve şâhidleri ve mürşidleri ve kâtib Kıbtîleri vardır, bunlar dahi kendüler içün **bir Mısır hazînesi** mâl tahsîl edüp kendüler setr olurlar.

Fasıl kırk sekizinci
Hazîne-i Mısır

Bâlâda zikr olunan eyâletlerin kurâlarında bilâ-hadd ü lâ-gâye ve bilâ-hisâb âdem deryâsı olan re'âyâ vü berâyâ var ise arâzî-i Mısır'ı zirâ'at edüp bir senede yedi kerre eküp yetmiş nev'a mahsûl hâsıl olur. Böyle mahsûldâr türâb ve böyle Ferhâd gibi çalışır re'âyâ-yı A'râb cezîre-i dünyâda böyle dihkânî fellâh ve böyle kavm-i cebbârîn ü bî-ıslâh re'âyâ yokdur. Gökde uçan, yerde gezen ve deryâda yüzenden *bi-eyyi vechin kân* kendüler içün mâl tahsîl edüp öşürlerin ağalarına ve nâzırlarına ve mültezimlerine ve keşşâflarına mâl-ı mîrî verüp deynlerin gallak etdüklerinden sonra bu re'âyâya **beş Mısır hazînesi** mâl kalur, deyü tahrîr olunmuşdur kim bu re'âyâ kârı hazînesiyle elli üç hazîne olur.

Fasıl elli beşinci hazîne
Mısır'ın yedi benderinde tüccâr tâ'ifesinden hâsıl olan hazîneyi beyân eder

Kethudâ İbrâhîm Paşa Reşîd'i ve İskenderiyye'yi yevmiyye birer kîse iltizâma verdi. Ve Dimyât benderi senevî yüz kırk kîseye verdi. Ve Bulağ'ı ve Bâb-ı Nâsır'ı ve Eski Mısır'ı ve Besâtîn mukâbelesinde Ma'diyye'yi dahi bunları Bahreyn emînine yüz elli kîseye verdi. Ve üç yüz kîseye dahi bender-i Süveys'i verdi ki ana **[Y 216b]** bahâr emâneti derler, ba'zı senede beş yüz kîse hâsıl olur.

Bu hisâb üzre **iki Mısır hazînesi** dahi bu yedi benderden hâsıl olur, cümle elli yedi hazîne olur, ale'l-hisâb.

Fasıl altmışıncı hazîne
Mısır'ın bu yedi benderine gelen tüccârın peydâ etdüği hazîneyi beyân eder

Evvelâ Arab u Acem'den Hind ü Yemen'den ve'l-hâsıl ekâlîm-i seb'adan cemî'i tüccâr metâ' getirüp fürûht edüp **üç Mısır hazînesi** mâl tahsîl ederler.

Fasıl altmış beşinci hazîne

Mısır içre yüz yetmiş aded esnâfât dahi **iki Mısır hazînesi** kâr ederler.

Ve ekâlîm-i seb'anın İslâm diyârlarından gelen huccâc-ı müslimîn dahi **üç hazîne-i Mısrî** mâl sarf ederler, deyü ârifler ve vâkıflar tahrîr etmişlerdir.

Fasıl yetmiş üçüncü hazîne
Mısır'da anbâr-ı Yûsuf'a gelen hubûbâtın hazînesin beyân eder

Bu anbârları Hazret-i Yûsuf binâ etdüği(n) Eski Mısır evsâfında mevsûfdur. Ve binâ etmesinin sebebi sûre-i Yûsuf'da âyet-i şerîfler ile musarrahdır kim âye[t]: [169] âyeti ve Melik Reyyân vâkı'a gördüğü âyeti: [170] âyetleri Hazret-i Yûsuf hakkında Habîb-i Hudâ'ya alâ-tarîkı'l-kısas nâzil olmuşdur. Cemî'i tefâsîrlerde musarrahdır, ammâ biz ihtisâr üzre tahrîr etdik.

Ol asırda Melik Reyyân'ın vâkı'asın Hazret-i Yûsuf ta'bîr edüp "Yedi sene kaht [u] galâ olur" deyü ta'bîr etdi.

Ba'dehu Melik Reyyân bu anbârları binâ ederken ömür vefâ etmeyüp merhûm oldu. Mürûr-ı eyyâm ile Hazret-i Yûsuf'a hilâfet ve nübüvvet gelüp anbârları Hazret-i Yûsuf binâ etdüği mastûrdur. Hâlâ mezkûr anbârın dördü dahi hubûbât ile her sene mâl-â-mâl olduğunda cümle ahâlî-i vilâyet ve cümle ocak ihtiyârları ve yedi bölük ağaları ve paşa ve mollâ anbâr-ı Yûsuf'un bâbların küşâde kılup du'â ve senâ ile dörd anbâra bayraklar dikilüp anbâr emîni paşaya bir azîm ziyâfet edüp bir sîm eğerli ve mücevher gaddâre ve topuzlu bir küheylân at çeker ve bir yelkendez at çeker, üç Mısrî kîse ve üç tavâşî ve bin erdeb gılâl hedâyâ verüp hil'at-ı fâhire ihsân olunup "İstikâmet eyle" deyü tenbîh olunur.

Ve ba'de'l-asır ziyâfet paşa ağası anbâr nâzırınındır. Ba'de'z-ziyâfe ol dahi bir mükellef ü müzeyyen bir küheylân at ve bir tavâşî hedâyâ çeküp bir hil'at-ı fâhire ile behremend olup anbâr çorbacısı ve anbâr kâtibi ve keyyâl cümle yigirmi üç nefer kimesne hil'at-ı azîz ile azîz-i Mısır olup mesrûr [u] handân hânelerine giderler.

Andan anbâr-ı Yûsuf leb-ber-leb olup bayrak dikilmiş deyü Mısır ahâlîsi şâdumânîler ederler. Ammâ **[Y 217a]** cümle müsebbib ve muhtekirler mahzenlerinden hubûbâtların taşra çıkarup ciğerlerin tâğlayarak gılâllerin ucuz verdikleriyçün ağlayarak metâ'ların bey' ederler.

Ve bu anbârlar dolmayınca Ümmü Dünyâ Mısır ganîmet olmaz. Zîrâ Mısır'ın cümle askerî tâ'ifesi ve keşîdede ve eytâm ve mütekâ'idîn ve cevâlî ve tavâşiyân ve tâ'ife-i nisvân ve gayrı cümle eli berâtlı kırk yedi bin yedi yüz benî âdem ve Bayram Paşa tahrîri üzre on altı kerre yüz bin âdem bu anbâr-ı Yûsuf'a muhtâclardır. Ve askerîlerin alîk ü cerâyâları vardır, iki ay nafakaların almasalar paşanın başına Ümmü Dünyâ Mısır'ı dar edüp herkes gulû edüp cirâyelerin paşaya taşdan bitirdirler.

Ve bu anbâr-ı Yûsuf *aleyhi's-selâm* Circe eyâleti ve Sa'îd-i âlî vilâyeti berekâtıyla dolar.

Ve bu anbâr kâtibleri başka aklâmdır. Cümle yetmiş halîfe ve yetmiş tarrâs ve yetmiş keyyâl ve yetmiş gırbâl-ı mîrîdir.

Bunlar askerî tâ'ifesinin gılâlin galburlayup pâk verirler. Bunlar cümle anbâr huddâmlarıdır. Ammâ küttâbları kırât-be-kırât hisâb etmişlerdir kim anbâr-ı Yûsuf'a beher sene gelen gılâl-i hınta üç kerre yüz bin erdepdir, ve gılâl-i şa'îr (–) erdepdir, ve gılâl fûl (–) erdepdir. Bu gılâlleri sûk-ı sultânîde bey'-i men-yezîd etmek iktizâ etse, sîrü'n-nâs sekiz Mısır hazînesi mâl olur, deyü tahrîr olunmuşdur. *Allâhümme âfinâ*, eğer Nîl taşmayup ganîmet olmasa, cümle kul bu sekiz Mısır hazînesi mâli (–) dahi paşadan taleb ederler.

Ve sekiz hazîne gılâl olduğu muhakkakdır ve meşhûr-ı âlemdir. Ve cümle benî âdemden mâ'adâ semâda tayerân eden [[(–) (–)]] nafakaları cümle anbâr-ı Yûsuf'dandır. Anbârın üstü mestûr olmamak ile cemî'i hûş [u] tuyûr remmâ remmâ konup tenâvül-i fûl ve [[(–) (–)]] ederler. Ve ber-hevâ pervâz per ururlar.

Bu anbâr-ı Yûsuf'un îrâd [u] masârıfına cemî'i vüzerâ ve benem dîger nîst diyen **[Q 239a] [P 236a]** ehl-i kalem olan ferîdü'd-dehr akl-ı Arasto kimesneler bu anbârın îrâd [u] masrafına akıl ergürememişler. İlâ hâze'l-ân bir kârhâne-i devrândır. Dâ'imü'd-dehr deverân edüp dolup boşalup cümle mahlûk-ı Mısır andan kifâflanmadadırlar. *Zâdekellâhu ta'âlâ.* Sekiz sene bu hakîr dahi andan hissemend idik.

Ammâ bu hakîrin akl-ı kâsırı üzre cemî'i Mısır vüzerâsının hîn-i azilde çekdikleri âlâm-ı şedâyidler bir âdemin mesâlihin bitirmeden aldıkları hedâyâlardandır. Ve meksûr u müflis kimesnelere kâşiflik vermeden ve anbâr-ı Yûsuf nezâretin nâ-ehle verüp mâh-be-mâh muhâsebe görmemelerinden meksûr olup mahbûs olurlar. Bu üç şeyden ihtirâz eden vüzerâ Mısır'dan selâmetle halâs olur, *inşâallâh*. Zîrâ Mısır mekri mekr-i azîmdir.

Hattâ Kethudâ İbrâhîm Paşa gibi bir müdebbir ve bir mubassır vezîr Mısır'a karîbü'l-ahdde gelmemişdir ve ilm-i **[Y 217b]** muhâsebede yegâne-i asr idi,

"Bu mertebe ehl-i kalem iken îrâd [u] masârıfı berâber etdim ve bu kadar bin akçe yevmiyye mahlûlât cem' edüp cümle defterleri gümüş kafesli sandûka koyup Mısır'ın hazînesin *Tût*'a bağlayup Mısır'ı bikr etdim", derken ba'dehu ma'zûl olup selâmetle Âdiliyye'de karâr etdi. Ammâ iki aydan sonra Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa hazretleri Mısır'a dâhil olup İbrâhîm Paşa'yı muhâsebeye da'vet edüp anbâr-ı Yûsuf'dan zimmetinde iki yüz yetmiş kîse bakâyâsı kalup İbrâhîm Paşa'dan taleb olundukda tarfetü'l-ayn içre edâ etdi. Zîrâ mün'im âdem idi. Ve gayrı keşşâflar ve ümenâ ve mültezimîn zimmetlerinde İbrâhîm Paşa'nın üç yüz kîse bakâyâsı kalup Hüseyin Paşa,

"İbrâhîm Paşa borcuna oturmadı. Ben kendü mâlım tahsîl etmeğe ancak kâdirim. Yerine bir âdem ko, tahsîl edelim" deyüp İbrâhîm Paşa kapucular kethudâsın Mısır'da bakâyâ üzre koyup İbrâhîm Paşa Şâm eyâletine mutasarrıf olup gitdi. Ya'nî anbâr-ı Yûsuf böyle kazâ-i zemînîdir. Zîrâ hırsızları çokdur, müstakîmleri yokdur, hemân ol anbârı pür eden Cenâb-ı Hak'dır, yine Allâh setr ede.

Netîce-i kelâm Mısır'a Ümmü Dünyâ dedikleri kadar vardır. Hakkâ ki cemî'i dünyâyı ana gibi besler. Âlem harâb olsa Mısır yapar, derler.

Ve ahvâlâtlarına vâkıf olamaz diller. Ve bir vech ile tarz u tavrı ve âyîn ü kavânîni diller ile ta'bîr ü tahrîr ü tavsîf olunmadan müberrâdır. Ancak bu hakîr-i pür-taksîr-i kalîlü'l-bizâ'a ve kesîrü's-seyâha alâ-kadri't-tâka mümkin olduğu mertebe kilk-i bî-zebânımız kâle getürüp küstâhâne deryâda katre ve güneşde zerre kadar evsâfın tahrîr eyledik.

İhvân-ı zarîfâna şöyle ma'lûm ola kim bâlâdan berü tahrîr olunan eğer alaylı ve eğer alaysız minvâl-i meşrûh üzre tavsîf olunan Mısır hazîneleri cümle seksen bir hazîne-i Mısır eder.

Ve her hazîne bin ikişer yüz kîseden cem'an yekûn [[(–)]].

Bu kadar mâl-ı hazâyin kankı diyârda hâsıl olur? Hemân Mısır'ın Ümmü Dünyâ olduğu bundan ma'lûm-ı sa'âdet ola. Ve bu kadar mâl-ı hazâyine kankı selâtîn-i rûy-ı zemîn mâlik olmuşdur? *Ebbedallâhu hilâfetehu ilâ inkırâzı'd-devrân alâ zürriyyeti âl-i Osmân.*

Ve Mısır vezîrinin ibtidâ Mısır'a alay ile girmesi ve çıkması ve Nîl kesimi alayları ve hazîne alayları dahi cümle otuz beş alay-ı azîmler dahi bu mahalde tamâm oldu.

{Ammâ paşanın yılda birkaç kerre anbâr-ı Yûsuf'a gitmesi alayı ve yılda bir kerre Ramazân-ı şerîfin âhir cum'asında Mısır-ı atîkde Amr ibnü'l-Âs câmi'ine alay ile gitmesi ve haftada iki kerre Kademü'n-Nebî ve Besâtîn ve Ümmü'l-kıyâs ve Kasr-ı Ayn ve Sebtiyye ve Kayıtbay ve Şeyh Cûşî ve Kasr-ı Gavriyye ve Kasr-ı Âdiliyye ve Kasr-ı Tophâne misilli seyr [ü] seyrâna alay ile mehterhânesin döğerek gitdüği alaylar hisâbda değildir.}

Ve bu hazîne tavsîfleri tahrîr olunurken **[Y 218a]** câ-be-câ mahalle münâsib olmağile kavânîn-i Selîm Hân teşrîfâtları tahrîr olunup tîz geçildi, ammâ bu mahalde külliyâtile yazılır.

el-Fasl isnân ve hamsîn
Teşrîfât-ı kavânîn-i avâyid-i vüzerâ-yı Mısır

Evvelâ **paşanın hâss-ı hümâyûnu** ana küşûfiyye derler, senevî dörd yüz seksen kîse olur.

Ve taraf-ı pâdişâhîden tasadduk-ı ceyb içün fukarâya bezl oluna, deyü yevmiyye üçer bin para ta'yîn olunmuşdur, senevî toksan kîse eder.

Ve yeniçeri beytü'l-mâlinden gayrı cümle beytü'l-mâl (–) paşanın beytü'l-mâl emîni zabt eder.

Ve yedi bender gümrüğü ve köğlerin mahlûlâtları ve ulûfe mahlûlâtları cümle paşanın hâliyesidir, paşa zabt eder.

Ve Mısır **yeniçeri ağası** paşaya altı kîse küşûfiyye verir. Ağa dahi yeniçeri beytü'l-mâlinden on kîse alır. Ve yeniçeri ağasının taht-ı hükûmetinde yedi nezâreti var. Süleymâniyye ve Büyük Deşîşe anın nezâretidir kim Mekke ve Medîne'ye beher sene (–) erdeb gılâl yeniçeri ağası yediyle vâsıl olup Deşîşe-i Kübrâ Urbânına ref' etdirmek içün paşadan yeniçeri ağası yigirmi iki kîse alup Deşîşe Urbânı Sakar Arab şeyhine verir. Bu Deşîşe Urbânı şeyh olmağa paşaya üç kîse ve üç küheylân kısrak ve elli deve verir. Ve

yeniçeri ağası hükmünde olmağile ağaya dahi bir kîse ve paşa kethudâsına bir kîse hâliye verüp niçe yüz bin deve ile Bulak'daki anbârlardan gılâlı Süveys'e taşır. Andan gemilerle Mekke ve Medîne'ye vâsıl olur.

Ve **çavuşlar kethudâsı** ibtidâ paşa geldikde Sâlihiyye'de bir gümüş eğerli ve altun zencîrli ve murassa' rahtlı ve murassa' topuz ve kaddâreli bir küheylân at ve on kîse verir ve niçe mücevher zî-kıymet hedâyâlar verir.

Ve **müteferrikabaşı** senevî paşaya sekiz kîse küşûfiyye verir ve iki kîse paşa kethudâsına verir ve yigirmi bin para dîvân efendisine verir. Ve müteferrikabaşı dahi eyâlet-i Mısır'da ne kadar kal'a dizdârları var ise kânûn-ı Selîm Hânî üzre müteferrika ocağından olmaları sebebiyle ma'zûl edüp yâhûd mukarrer etdükde yetmiş bin para alur. Ve Reşîd'de (–) Paşa hânı nezâreti müteferrikabaşılara mensûbdur, ol nezâretden üçer kîse gelir.

Ve **miskcibaşı**nın paşa Mısır'a geldikde bir donanmış at hâliyesi vardır. İbrâhîm Paşa ol atı almayup Mısır mollâsı geldükde miskcibaşı mezkûr atı Mısır mollâsına verilmeği hâliye olunup miskcibaşının küşûfiyyesine mahsûb olunur. Ve sekiz bin para Mısır'ın arşın hizmeti miskcibaşıya iltizâm olunup paşaya teslîm [olunur]. Ve miskcibaşı paşa hazînedârına on bin ve kethudâ hazînedârına dörd bin, kethudâya bir kîse para verir. Ammâ hîn-i mahalde mîrîden malların kurtarmak tahtına verir. Zîrâ miskcibaşı paşaya ve kethudâya ne kadar misk ü amber lâzım ise ol **[Y 218b]** bulur, ve paşaya ve kethudâya ve şehir havâlesine ne kadar balmûmu giderse andan alınur, ve Mekke ve Medîne'ye ne kadar kantâr şem'-i asel ve buhûr ve amber giderse andan alınur.

Ve paşa ibtidâ Mısır'a geldükde Âdiliyye'de üç gün üç gece ne kadar buhûr ve amber ve misk sarf olunursa cümle miskcibaşı yediyle sumat beğine teslîm edüp akçesin mîrîden alur.

Ve paşa miskcibaşılığı mukarrer etdikçe bir kîse küşûfiyye alınur. Eğer ol mahalde Mısır monlâsı gelürse Mısır monlâsına vereceği ata mahsûb.

Ve **anbâr emîni**nden paşaya on yedi kîse ve yedi **[Q 239b]** tavâşî ve üç küheylân uryân at paşa Mısır'a dâhil olunca hedâyâ verir, hâliyedir. Ve iki kîse paşa kethudâsına verir, ve bir at ve bir tavâşî dahi verüp cümle on tokuz kîse küşûfiyye olur. Ammâ anbâr emîni üç bin para gılâl gemisi **[P 236b]** başına beşer para alur ve re'îsler gılâle toz ve toprak mülemma' etdikleriyçün hakk-ı sükût re'îs başına onar yigirmişer kırkar ve ellişer guruş alır. Ve kerreteyn ta'bîr ederler, ya'nî ikinci gelişde her re'îsden beşer onar guruş sükker bahâ alır. Ve bir kîse tarrâsbaşılığı ve bir kîse keyyâlbaşılığı ve bir kîse Kıbtî kitâbetlerin fürûht eder. Ve sâ'ir tayârât şeytanâtından cümle elli kîse olur.

Ve baltıma derler bir şeytanatı vardır, eğer andan dahi mâl alsa yüz kîse hâsıl olur, ammâ ana kul ta'ifesi rızâ vermezler, gavgâ olur, zîrâ ol mâl kulun gılâlinden hâsıl olur, ana rızâ vermezler. Ve paşanın ağasından biri anbâr nâzırı olup paşaya üç kîse küşûfiyye ve bir at ve bir tavâşî verir, nâzır ağa dahi anbâr emîninden murâdı üzre ya mâhiyye ya ıydıyye senevî iki kîse ulûfe alır, ammâ anbâr nâzırı ilm-i kitâbetde akl-ı Arasto âdem lâzımdır kim cümle gılâl muhâsebesi hîn-i azilde andan mes'ûldür.

Ve her gemiden birer ikişer guruş mühür akçesi alır ve niçe hedâyâlar getirirler.

Ve **risâle ağası** paşaya yigirmi beş kîse küşûfiyye verir, kendüsi kırk elli kîse tahsîl eder ve paşa kethudâsına üç kîse verir ve dîvân efendisine on bin para ve hazînedâra on bin para verir.

Ve paşa kethudâsına Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye ve Minye ve Circe ağalarından birer kîse avâyid gelir. Ve paşaya Circe beğinden gelen küşûfiyye hedâyâları Circe beği alayında tahrîr olunmuşdur. Dîvân efendisinin cümle kânûn üzre avâyidi on beş kîse hâliyetü'l-hâliyesi vardır. Cemî'i keşşâf ve ümenâ ve mültezimînden alır. Ve gedik başına kırk para alur. Ve senevî kırk at hedâyâ gelir ve yigirmi raht gelir.

Ve paşa kethudâsına hurde emîninden ve yedi emânetden ve cemî'i kâşifler ve mültezimînden **[Y 219a]** ve beğlerden ve fürûht olan kurâlardan cümle senevî dörd yüz kîse hâsıl olur, hâliyesi vardır. Ve Nîl kesiminde kırk raht ve elli at hâliyesi vardır.

Ve şehir havâlesinin yedi benderden ve cümle emânetden ve hurde emîninden ve darbhâne ve bahâr anın kalemidir, cümle senevî mahsûlâtı iki yüz kîse hâliyesi vardır. Cümle nân u lahmı ta'yîndir. Hattâ atları çayıra gitdikde cemî'i pâybend ve kösdekleri ve gayrı mühimmâtları hurde emîni görür.

Ve şehir havâlesinin iç ağaları darbhâne nâzırından on sekiz bin para hâliye alırlar. Ve şehir havâlesi sarrâcları [sarrâfları] üç ayda bir mevâcib başında sarrâfbaşıdan yigirmişer guruş hâliye alırlar.

Ve bahâr gümrüğünün kantârcılarından ve kâtiblerinden ve simsâr Yahûdîlerinden ve sarrâflarından şehir havâlesinin ve hazînedârının ve sarrâclarının hâliyeleri vardır. Ve bâlâda niçe hâliyeler mahalliyle tahrîr olunmuşdur.

Ve dîvân efendisi kîsedârıyla cümle dîvân huddâmları efendilerin kîsedârları otuz iki neferdir, yevmiyye ikişer akçe mîrîden vazîfeleri var idi, İbrâhîm Paşa ref' etdi.

Ve paşa kethudâsının ve şehir havâlesinin {ve'l-hâsıl} paşanın kırk merâtib sâhibi ağavâtların kânûn üzre cümle keşşâf ve ümenâ ve mültezimîn hudûdlarında otlak ve bersîm hâliyeleri vardır, isteyen ağavât atların gönderir, isteyen otlak hakkı alur.

Ve paşa hazînedârının kezâlik cümle keşşâf [ve] ümenâ ve mültezimîn üzre kırk kîse olur hâliyesi vardır.

Ve paşa imrahoruna senevî dörd yüz kîse hâsıl olup çayır ziyâfetinde paşaya üç kîse ve üç tavâşî ve bir müzeyyen at ve iki sâfinâtü'l-ciyâd atlar hedâyâ verüp cümle pâybend ve kösdek ve çul ve tobra ve cümle atlara ve develere saman imrahorun boynunadır. Ammâ senede paşaya iki yüz at gelir, her at başına birer çuka ve kumâş ve destâr hâliye alır. (–) (–)

…….. (2 satır boş) ……..

…….. (6 satır boş) ……..

Bâlâda tahrîr olunan alaylar ve hazîne alayları ve kânûn üzre teşrîfât avâyidleri alınması tamâm olup mâh-ı Temmûz'da Kıbtî hisâbı üzre *Tût* gelüp sene âhiri olur, gayrı alay ve hazîneden bir şey kalmayup illâ Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdunun alayı kalur, ve,

Teşrîfât üzre paşadan ve mollâdan ve mîrîden alâ-tarîkı's-sadaka me'kûlât u meşrûbât ve gayrı alacak levâzımâtları kalır, anı beyân eder

{Karşu sahafdaki mevlûd-ı Şeyhî Bekrî mâh-ı Rebî‘ü‘l-evvel’de olmağile ibtidâ bu mahalle ol mevlûd yazıla, gaflet olunmaya v.m.}

el-Faslu’s-sâlis ve hamsîn
Menba‘-ı esrâr merci‘-i ebrâr kutb-ı Alevî Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî meşâyihlerinin alayların beyân eder

Evvelâ Kıbtî senesi evveli olmağa ba‘zı Nîl kesimine altmış gün kalup nokta düşdüğü gün ya‘nî **[Y 220a]** Nîl taşmağa başladuğı gün Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin pâ-bürehne ve ser-bürehne geysûdâr fukarâ-yı i‘lânî derler, bu kavimdir, deff ü dâyire ve kudümler ile çârsû-yı bâzârda deff ü kudüm ile kasîde ve mavâllar okuyup tevhîd ederek mevlûd-ı Bedevî halka i‘lâm ederler.

Ba‘dehu Nîl kesimine elli beş gün kalarak meşhûr-ı âfâk kutb-ı ale’l-ıtlak Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî Ebülyetâmîn hazretlerinin fukarâ çavuşları üç gün üç gece Mısır içinde cümle meşâyihâna ve dervîşâna haber edüp mâh-ı mezbûrun evvelki gün on beş yigirmi bin fukarâları ve meşâyihleri niçe bin kırmızı sancağ u bayrak ve alemler ile esvâk-ı sultânîler lâlezâra dönüp altun alemler baş kaldırup tabl u kudüm ve deff ü nefîr ü nakâre ve sûrlar sûr-ı İsrâfîl-vâr nefh-i sûr urarak yedi yüz meşâyih-i kirâm ve niçe bin bî-pîrehen sîne-çâk ser-bürehne ve bî-pâk fukarâ-yı bâbullâh tevhîd-i erreye meşgûl olarak ve “Yâ Rezzâk” ismiyle saf saf ve gürûh gürûh alay-ı azîm ile paşa sarâyı meydânına varup anda bir tevhîd-i sultânî ederler kim cemî‘i münkirîn âlem-i hayretde dembeste ve vâlih [ü] hayrân kalırlar.

Ba‘dehu cemî‘i meşâyihân dîvânhâne-i âlîde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa hazretleri huzûruna çıkup ba‘de’d-du‘â ve’s-senâ,

“Yâ sultânım, Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin kânûn-ı Sultân Kayıtbay üzre mevlûdü‘n-nebî olması içün fermân-ı şerîfiniz ricâ ederüz” deyü ricâları makbûle geçüp dîvân efendisine hitâb edüp fermân-ı şerîf tahrîr olunur:

“Siz kim meşâyihân-ı halîfe-i Bedevî şeyhlerisiz, mâh-ı Cemâzi’l-evvel’in evvelinde cümle fukarânız ile alay gemileriniz ile Bulak’dan avm edüp şehr-i mezbûrun [[(–) (–)]] edesiz. Ve zîr-i destinizde olan fukarâyı ve züvvârânları bir hoş gözedüp hırâset üzre olasız. Ve sen ki Garbiyye **[Q 240a] [P 237a]** hâkimi Hasan Beğ‘sin, ve sen ki Menûfiyye hâkimi Mîrzâ Kâşif’sin, taht-ı hükûmetinizde ve civârınızda âsitâne-i Seyyid Ahmed-i Bedevî mevlûdunun evvelinden infidâdı gününe dek cümle askeriniz ile Malaka meydânına hayme [vü] hargâhlarınız ile gelüp meks edesiz. Tüccâr ve züvvârı basîret üzre olup gözedesiz.

Ve Urbân aşkıyâlarından bir ferdin elinde nobut ve belinde akve-i kût(?) ve askerî tâ’ifesinden gayrı eli mızraklı Urbân bulursan katl edüp hıfz [u] hırâset üzre olasın” deyü kâşiflere hitâben buyurdı-yı şerîfler tahrîr olunup şeyhlere verirler.

Cümle meşâyih-i kibârlar paşaya hayr du‘âlar edüp ba‘de’d-du‘â paşadan cümle meşâyih hâliyelerin isterler.

Evvelâ elli pâre gemi fukarâ doldurmağa risâleden isterler, paşa buyurdu verir.

Ve muhtesibden elli kantâr beksumât ve soğan ve cübn-i hâlûm içün buyurdum isterler.

Ve selef vüzerâları veregeldüği teşrîfât hâliyelerinden ihsân olunageldüği **[Y 220b]** üzre

Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin kabr-i şerîfine iki yeşil destâr ve iki batman ûd ve bir ibrîşim seccâde ve iki şem‘-i asel ellişer vukiyye ve elli hatm-i şerîf için elli altun paşadan hâliyetü‘l-hâliyedir.

Kânûn-ı teşrîfât üzre alup ba‘de’d-du‘â paşa ile cümle meşâyihân vedâlaşup aşağı sarây meydânına nüzûl edüp cümle fukarâyı tevhîdden dindirüp cellâdlar şeyhi buyurdı-yı şerîfi Sarây Meydânında cümle ehl-i dîvâna karşu tilâvet eder.

Ba‘dehu yine cümle âşıkân-ı sâdıkân yine tevhîd [ü] tezkîr ile şehir içinden bir hây ve bir hû ile gûnâ-gûn fukarâ-yı mecâzibûn reftâr ederek halîfe hazretleri at üzre iki cânibine selâm vererek ve Merzûk-ı Kifâfî hazretleri halîfesi şeyhü’ş-şüyûh eş-Şeyh Mustafâ-yı Rûmî cümle şeyhlere serdâr olarak dahi ileride filân gün mevlûd-ı Bedevî‘dir, deyü dellâllar haykırarak ubûr edüp şeyh halîfe hazretlerin alay ile Merzûk-ı Kifâfî hazretleri âsitânesine endirüp cümle meşâyihân ve fukârâ-yı âşıkân vatanlı vatanına giderler.

İşte fermân-ı vüzerâ ile olan mevlûd-ı şerîfinin evveli budur. Andan yigirmi gün sonra,

Evsâf-ı alay-ı mevlûd-ı Hazret-i İbrâhîm-i Dessûkî-i berrûkî(?) müvvelü‘n-nühâs

Bu dahi bir alay-ı azîm ile niçe bin fukarâ ve meşâyihân deff [ü] kudümlerin çalarak sancakların açarak yalın ayak, başları kabak esmâ-i “Yâ Rezzâk” çekerek tevhîd [ü] tezkîr ile âdâb-ı Resûlullâh üzre hulû‘ [u] huşû‘ üzre ubûr ederler. Bunlarda melâmiyyûn ve mecâzibûn yokdur, zîrâ bu tarîk-ı Burhânî tarîk-ı sultânîdir. Üslûb-ı sâbık üzre dîvân-ı Kayıtbay’a çıkup paşadan izin buyurduları alup tevhîd-i erreye meşgûl olarak ubûr ederler. Bunların teşrîfât üzre hâliyeleri yokdur, ammâ Mısır vezîri merhameten bir yeşil destâr ve bir vukiyye ûd ihsân edüp şeyhi Şerefüddin hazretlerinin du‘â-i hayırların ricâ eder. Anlar dahi alay-ı azîmler ile şeyhlerin hânelerine götürüp herkes vatanına giderler.

Bu mevlûd alaylarından sonra Mısır içinde her gece birer mevlûdü‘n-nebî olup cümle üç yüz altmış mevlûdü‘n-nebî olur kim geceleri leyle-i İsrâ ve leyle-i Kadir ve rûzları rûz-ı ıyd-ı ekber olur. On ikisi fermân-ı vezîr ile olup dellâllar nidâ eder. Biri bâlâda tahrîr olunan Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdudur. İkincisi İbrâhîm-i Dessûkî mevlûdu. Üçüncüsü emîr-i hac huccâc ile Mısır’a geldü[kde] ve mâh-ı Safer’in yedinci gecesi Bâb-ı Nâsır dibinde Cânpûlâdiyye mevlûdu, bâlâda hac alayında tahrîr olunmuşdur, bu dahi fermân-ı vezîr iledir. Ve dördüncüsü,

Evsâf-ı mevlûd-ı Hazret-i Şeyh Bekrîzâde

Mâh-ı Rebî‘ü‘l-evvel’in on ikinci gece isneyn gecesi Mısır’ın üç bin altmış tabaka minâresi niçe kerre yüz bin kanâdîller ile Mısır minâreleri tezyîn olur, şehir içi nûr-ı münevver olur. Ol gece Özbekiyye bürkesi kenârında mevlûd-ı Şeyh Bekrî hazretleri mevlûdu gibi bir tantanaraklı ve bir tumturaklı mevlûdü‘n-nebî olmazdır. Zîrâ on gün on gece evvel cümle a‘yân-ı Mısır’a esnâf **[Y 219b]** esnâf ziyâfet eder.

Bir gün e’imme ve hutebâya, bir gün ulemâ ve sulehâya, bir gün meşâyihân şürefâya, ve bir gün a‘yân [u] eşrâfa, ve bir gün nakîbü‘l-eşrâfa, ve bir gün mezâhib-i erba‘a şeyhülislâmlarına, ve bir gün müderrisîne, ve bir gün mollâlara ve Mısır mollâsına, ve bir gün Mısır vezîrine; eğer mu‘tekid ise mahabbeten gelirler ve gelegelmişlerdir, zîrâ ulu âsitânedir; ve bir gün cümle ümerâya summât-ı Muhammedîler çeküp ziyâfetler ederler kim Keykâvus dahi böyle ni‘met-i firâvân bezl etmeğe kâdir değildir. Şeb [u] rûz yüz yere

summât-ı Ebâbekrî çekilüp ihsân [u] in‘âmlar hâs [u] âma bezl olunur.

Ve Özbekiyye bürkesi içinde ol mahalde su kalmayup bin feddân sahrâ-yı vâsi‘de niçe yüz otak ve sâyebân çerge ve çadır ile cümle meşâyihân ve a‘yân meks edüp yüz kırk tarîkın fukarâsı cem‘ olup tevhîd [ü] tezkîr olur.

Ve bir tarafda ordu-yı bâzâr kurulup me’kûlât u meşrûbât fürûht olunup gûnâ-gûn bâzârlar olur. Ve bürkenin cânib-i erba‘asında olan hânedân sâhibleri der-i dîvârların ve dam u bâm ve revzenlerin ve bürke kenârların niçe kerre yüz bin kanâdîller ile zeyn edüp encüm-i ahterân-misâl çerâğân olup niçe bin tüfeng ü fişeng endâht olunup şâdumânîler olur. Ve bürke etrâfında olan mîrlivâların kös-i hâkâniyânî ve tabl-ı âl-i Osmânıyânîye turralar urulup sadâsı evc-i âsumâna peyveste olur.

Ve şeyh hazretlerinin sarây-ı âlîleri kat-ender-kat maksûreler ve kâ‘a ve şâhnişînler ile ârâste bir hânedândır kim ta‘bîr ü tavsîfinde meddâhân-ı Mısır âcizmândedirler. Ve bu âsitâneler serâpâ kanâdîller ile müzeyyen olup taraf taraf köşe köşe deryâ-misâl benî âdem anda zevk u safâ etmededirler.

Ve şeyh hazretlerinin kâ‘a-i azîminin havuzu kenârında cemî‘i ulemâ ve sulehâ ve meşâyihler mevlûd-ı Nebî kırâ’at etmeğe hâzır olup hoş-elhân müveşşihler savt-ı hazîn ile bir âheng dutup Mevlûdü‘n-nebî okurlar.

Ve kırmızı şalvârlı yetmiş seksen mahbûb huddâmlar musanna‘ u murassa‘ micmerler ile ûd [u] amber-i hâm yakup müşk [ü] anber ve sünbül-i Hıtâyî râyihasından uşşâkânların demâğları mu‘attar olur. Ve mümessek sükker ve nebât-ı hamevîler tabla tabla yârân-ı bâ-safâlara bezl olunur. Andan mümessek ü mu‘amberîn eşribeler gûnâ-gûn mücevher fağfûrî ve münebbet kâseler ile bezl olunup tâ sabâha dek ihyâ olunup üç kerre mevlûd-ı şerîf kırâ’at olunup ale’s-sabâh müveşşihîn ve kâri’lere ihsân u in‘âm olunup herkes bir cânibe müteveccih olurlar. Elhâsıl midhatinde lisân kâsırdır. Ve yine bu gece,

Mevlûd-ı âsitâne-i Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî
kuddise sırruhu

Yine mâh-ı Rebî‘ü‘l-evvel’in on ikinci gece isneyn gecesi olur, ba‘zı âşıkân Şeyh Bekrî mevlûduna giderler, ba‘zı cânlar İbrâhîm-i Gülşenî‘ye gelirler, ba‘zı yârân Şeyh Bekrî‘ye, andan **[Y 221a]** İbrâhîm-i Gülşenî‘ye gelir. Ammâ bu Gülşenî mevlûdu cahcahunlu fellâhîn ve avâm-ı nâs içün değildir, havâssu’l-hâs içündür. Cümle Ervâm ve askerî tâ’ifesi ve erbâb-ı ma‘rifet ü tarîkat ve nazîf ü zarîf ve şâ‘ir ve erbâb-ı tasnîf kimesneler gelirler. Gayrı enâyî ve ecnebî **[Q 240b]** ve cühmel ü mühmel âdemler **[P 237b]** gelemez.

Ba‘de’l-ışâ azîz hazretlerinin merkad-i pâk-i amber-hâki olan kubbe-i münevverenin önündeki mücellâ ve musaykal harem-i azîmi musanna‘ zî-kıymet ibrîşim hâlîçeler ile döşeyüp cümle uşşâkân gürûh gürûh gelüp cemâ‘at-ı kesîre ile salât-ı ışâyı edâ etdikden sonra âyîn-i şeyh üzre cümle fukarâ halka olup sûre-i Mülk tilâvet olunup ba‘dehu evrâd [u] ezkârı cümle fukarâ yek dil [ü] yek cihet tilâvet edüp yigirmi zâkir bir tarafda yigirmi zâkir bir tarafda zikrullâha meşgûl iken ba‘zı uşşâk vecde gelüp ayağ üzre kalkup semâ‘a başlarlar.

Andan cümle dervîşân erbâb-ı dilrîşân fakr-ı fâka ile zîşân azîmü’ş-şân cânlar deverân etmeğe başlarlar. Zâkirler ve şâkirler tarafından gûnâ-gûn savt u remiller ve tasnîfât u

ameller ve ilâhîler ve zikr ü zeceller ile yekgâh ve dügâh ve segâh ve çârgâh ve pençgâh ve şeş âgâzede âgâze-i Dâvûdîyle musanna‘ hüzüngîrler edüp gâhîce uşşâka nevâ mahbûb bûselik edüp makâm-ı uşşâk gerdâniyyede karâr edüp eviçden hâric etmezler.

Ve bir kol zâkirleri köçekler cem‘ edüp nikrîz ve şâhnâzı ohşayarak makâm-ı zengûlden geçüp gerdâniyye ederek kavl-i Isfahân üzre râst karâr edüp mâbeyninde on iki makâm üzre on iki burûcdan nişân verir on iki halka girih girih pîç-ender-pîç uşşâk birbirlerine sarmaşup birbirlerin dirâgûş edüp mahabbet regleri germ-â-germ olup cemî‘i uşşâkân birbirlerini kemerlerinden zabt edüp halka-i Gülşenî‘de zikrullâha meşgûl olup tevhîd-i erre ile mest [ü] medhûş bî-hûş olup arsa-i mahabbetde vâlih [ü] hayrân olurlar.

Ve cümle zâkirân u şâkirân reftâr-ı Rûşenî ederek Hayâlî ve Hâlî ve Hâletî ve Cenânî ve Safvetî ve Eşrefî ve Üftâdî ve Hüdâyî ve Abdülahad ve Gafûrî ilâhîlerini zâkirân birbirlerine hasmâne müselsel hazîn esvât ile hânendelik edüp yine cemî‘i uşşâkân medd ü cezm tevhîdi ki *Allâhümme* lafzıdır, ana müdâvemet etdüklerinde Hudâ alîmdir, cân kulağıyla istimâ‘ eden cân bî-cân ü bî-mecâl iken pür-mecâl olur.

Hulâsa-i kelâm bu üslûb üzre on iki makâmda on iki fasıl tevhîd-i sultânî olur kim yüz kırk tarîk-ı meşâyihânın birinde olmaz. Meğer tarîk-ı Mutâvi‘î‘de veyâhûd tarîk-ı Burhânî‘de ola.

Bu fasıllardan sonra Çelebi Efendi halvethânesinden çıkup cümle müştakân ta‘zîm edüp dest-bûsuna varırlar. Ammâ kimesneye dest **[Y 221b]** bûs etmeğe rızâ vermez, illâ bir kimesne kendüden bî‘at edüp cihâz-ı fakrı kabûl etmiş ola, ol mahrem-i esrâr olup tarîkde olduğuyçün yed-i yümnâsının keffini bûs ederler.

Ve bu Çelebi Efendi aslâ hânesinden taşra çıkup avâm-ı nâsdan bir merd ile ve gayrı bir derd-i merd ile aslâ ihtilât etmez. Ancak senede bir gece mevlûdü‘n-nebîye çıkar. Dâ’imâ güft ü gûdan perhîz üzre gece kâ’im, gündüz sâ’imdir. Dâ’imâ tâ‘at u ibâdât edüp tilâvet-i Kur’ân ile mukayyeddir.

Ve kendünün sebeb-i ma‘îşet içün hüsn-i hattı vardır, ba‘zı resâyilâtlar yazup teberrüken ba‘zı yârâna hedâyâ gönderir.

Ve mevlûd gecesi taşra çıkmalarının aslı ba‘zı fukarâlar bî‘at edüp tarîka girirler, ve ba‘zı müsta‘id kimesneler âsitânede kırk elli sene ifnâ-yı vücûd edüp bir diyârda post sâhibi olmağa isti‘dâd tahsîl etmiş, anı irşâd edüp sâhib-i seccâde eder. Ve ba‘zı dostân muhibbân ile yılda bir kerre müşerref olup anlara hayr du‘â ederler. Ve mihrâbın sağ tarafında seccâde-nişîn olur, sükûn üzre dururlar.

Ba‘dehu tevhîd [ü] tezkîrden dahi fârig olup kavl-i edvâr üzre bir üstâd-ı kâmil kürsîye çıkınca aşağıda cümle müveşşihler ve zâkirînler bir savt tilâvet edüp andan kürsî üzre Mevlûdhân Bursalı Sarımsakcızâde Süleymân Efendi’nin te’lîf etdüği,

Allâh adın zikr edelim evvelâ

mevlûduna sâhib-i te’lîf beste etdüği üzre on iki makâmda ve yigirmi dörd şu‘bede ve kırk sekiz terkîb üzre hoş-âvâz ile tilâvet edüp mâbeyninde zâkirânlar niçe savt u zikirler tilâvet edüp tâ sabâha dak bu üslûb üzre sohbet-i hâs olur. Ve Hazret-i Risâlet’in rahm-ı mâderden sa‘âdetle müştak oldukları mahal gelüp,

Doğdu ol fahrü‘l-enâm

deyince cümle âşıkân-ı pîr [ü] cüvân ayağ üzre kalkup ta‘zîm ederler. Bu kerre zâkirler, beyt:

Yâ Resûlullâh cemâlin keşfü‘d-dücâ değil mi

Habîbâ senin kelâmın belagu’l-ulâ değil mi

ebyâtları savt-ı hazîn ile pencgâh makâmında okunup,

Andan cümle huddâm-ı fukarâ-yı Gülşenî tabla tabla şeker ü nebât ve hulviyyât u zülbiyyât ve gûnâ-gûn hamevî kandü‘n-nebâtları a‘yân [u] eşrâfa bezl ederler.

Ve ba‘zı fukarâlar fûtalar içre şeker ile mülebbes bâdâm ve leblebi ve Şâm fısdıkı ve mukaşşer Rûm fındıkı ve envâ‘ından nuküller ve mu‘amberîn ü mümessek eşribeleri rengâreng kâse-i fağfûr ile bezl ederler. Ardı sıra bir remmâ fukarâlar dahi cemî‘i hâzırûnlara mutantan ve mücevher kahveler ve çay [u] bâdyân ve sa‘leb ü mahleb ve bâlûde ve leben-i hâlis ve bahârlı eşribeleri taraf taraf gül-i Gülşenî fukarâları bezl ederler.

Andan sonra bir sürü fukarâlar dahi gülâbdânlar ile mâ-i gülâb ve kâdî ve ıtr-ı şâhî ve mâ-i buhûr makûlesi râyiha-i tayyibeli **[Y 222a]** mâları cümle huzzâr-ı meclis üzre nisâr edüp ba‘dehu buhûrdânlar ile ûd ü amberi ihrâk edüp cümle âşıkânın dimâgları mu‘attar olur.

Bu mahallerde dahi mevlûd-ı nebî tamâm olup giden gider, kalan cânlar demler eder. Yine fukarâlar tevhîd [ü] tezkîre başlarlar. Bu tevhîdden sonra âşıkân-ı aşırhân âye[t]: [171] aşr-ı şerîfin tilâvet edüp ba‘de’d-du‘â azîz hazretlerin ba‘zı âşıkân ziyâret edüp hânelerine revâne olurlar.

Ba‘zı cânlar cânân fukarâların hücreciklerine varup mihmân olurlar. Elhâsıl pâk ü pâkîze tarîk-ı âsitânedir kim medhinde lisân kâsırdır, *ve’s-selâm.*

Ve bu ayda bu mevlûd geceleri mevlûd okutmak içün sâhib-i hayrâtlar gündüzden minâreleri makrama ve destâr ve kumâşlar ile minâreleri zeyn ederler, andan ma‘lûmdur ol gece ol câmi‘de mevlûd vardır, cemî‘i halk ol câmi‘de cem‘ olurlar. Ve ol gece ol mahallenin cümle sokakların evden eve ipler gerüp kanâdîller ile kahvehâneleri ve çârşû-yı bâzârı zeyn ederler. Bir diyâra mahsûs değildir, hakkâ ki Mısır-ı nâdire-i asırdır.

Ve ba‘zı mevlûdu minârelerde okurlar. Ne kadar kimesne tilâvet-i mevlûd ederlerse minârelerdeki harîr destârları anlar alır. Ve bir minâreye kırk elli altmış âdem sığar, zîrâ her minâre kulle-misâl tabaka tabaka binâ olunmuşdur, her tabakası ellişer âdem alur. Tâ sabâha dak bir makrama içün kırk elli Arab feryâd [u] figân edüp sadâları evce peyveste olur, *bi’t-tamâm.* Ve,

Evsâf-ı mevlûd-ı Şeyh Ahmed er-Rufâ‘î

Tarîk-ı Burhânî‘dir. Mâh-ı Recebü‘l-müreccebin evvel cum‘a gecesi olur. Âsitâneleri Sultân Hasan câmi‘i dibinde mızrakcılar içinde bir tekye-i azîmdir, bâlâda tekyeler içre evsâfı mastûrdur. Bu mevlûd dahi izdihâmlı **[Q 241a] [P 238a]** değildir, cümle sulehâ-yı ümmetden hâl sâhibleri mazınne-i kerâme kimesneler cem‘ olurlar, aceb sohbet-i hâssu’l-hâs olur kim diller ile ta‘bîr olunmaz.

Evsâf-ı mevlûd-ı Şeyh Ömer ibnü‘l-Fârız

Mısır'ın cânib-i cenûbunda cebel-i Cûşî dâmeninde bir âsitâne-i azîmdir. Yılda bir kerre mevlûd olup iki yüz bin âdem cem' olur. Ulemâ-yı Mısır'ın cümlesi bu kavle müttefiklerdir kim ol gün anda ervâh-ı Resûlullâh hâzır, derler. Zîrâ ol mevlûd mahallinde câmi' içinde nûr berk urur. Gayrı câmi'lere mahsûs değildir, illâ Ömer ibnü'l-Fârız câmi'ine mahsûsdur.

Ve bu mevlûda muta'azzım u mütekebbir kimesne varamaz, varırsa ol âsitânenin muhibbidir. Cümle fukarâ ve zu'afâ ve gurebâ ve mesâkîn ve budalâ ve melâmiyyûndan kimesneler varır.

Ve ol günde niçe kimesneler keşf [ü] kerâmet izhâr ederler.

Der beyân-ı keşf-i Şeyh Muhammed-i Lebbânî

Hattâ Defterdâr Ahmed Paşa imâmı ile hakîr mü'ezzin mahfilinde otururduk. Hemân mecâzibûndan Muhammed-i Lebbânî **[Y 222b]** ayak üzre kalkup bu kadar ecnâs-ı mahlûkât içinde imâma hitâb edüp eydir:

"*Yâ imâme'l-vezîr el-vezîr, ünzül ünzül bi'l-acele ile'l-Mısır, ruh ile'r-Rûm bi's-selâme yâ imâm"* deyüp ol mahalde yine çöküp oturdu kim kırk yedi senedir ol amûd dibinde sâkindir. Bu kelâmı istimâ' eden:

" '*Ünzül yâ imâme'l-vezîr'* dedi. Âyâ imâm ölür mü yâhûd imâmın oturduğu mahfil yıkılır mı" deyü gûnâ-gûn hâşiyeler verdiler. İmâm havfinden aşağı endi. Hakîr aslâ yerimden hareket etmeyüp metânet etdim.

Yedinci günde Defterdâr Ahmed Paşa'yı ve imâmın aşağı Mısır'a endirüp gulû-yı âm ile ma'zûl eylediler. Meğer Şeyh Lebbânî'nin işâreti bu imiş.

Ya'nî ol âsitâne-i Ömer [ibn]ü'l-Fârız'da niçe mazınne-i kerâme kimesneler vardır, ta'rîf ü tavsîflerinin midhatlerinde zebân bî-zebândır. Zîrâ ol makâm ehl-i hâl köşesi olmak ile niçe meşâ'iyyûn ve işrâkıyyûn kavmi gibi bî-zebân kelimât eder âdemler vardır, riyâzât [u] mücâhede ile ol mertebeye varmışlardır kim haftada bir iftâr ederler, mücerred pâk âdemler vardır.

Hudâ'ya ma'lûmdur, hakîr nitekim Mısır'da idim, her cum'a namâzından sonra âyînleri olup niçe bin âdem cem' olurlar, hakîr dahi elbette ol gün ol cem'iyyet-i hâsda hâzır olurdum. Niçe kerre ba'zı alâyimâtlar ve niçe keşf ü kerâmetler zuhûr ederdi.
Hakîr Mısır'da oldukca bir cum'a münfek olmazdım, zîrâ bir safâ kesb ederdim ve gûnâ-gûn ahvâlâtlara vâkıf-ı esrâr olurdum.

Ve bu âsitânede her cum'a günleri Ömer ibnü'l-Fârız'ın Tâ'iyye kasîdesi okundukda ba'zı âşıkân aşklarından vecde gelüp başların amûdlara ururlar, bi-emrillâh aslâ bir zarar isâbet etmez. Ve niçe hoş-âvâz kimesneler savt-ı hazîn ile birbirlerine hasmâne aşr-ı şerîf ve kasâyid-i na't-ı şerîf tilâvet ederler.

Netîce-i kelâm bâlâda tekyeler evsâfında tahrîr olunmuşdur. Bir du'â müstecâb olacak âsitânedir. *Allâhümme âfinâ,* bunda olan mevlûda mevlûd-ı fukarâ derler, cümle âşıkân [u] sâdıkân cem' olurlar. Andan sonra,

Evsâf-ı mevlûdü'n-nebî-i Ebussu'ûd el-Cârihî

Eski Mısır ile Yeni Mısır mâbeyninde bir belîdedir. Her çehârşenbe günü mevlûdu olur. Ammâ senede bir kerre bir azîm ordu-yı bâzâr kurulup niçe kerre yüz bin kanâdîller ile tezyîn olup üç gün üç gece sabâhlara dak tevhîd [ü] tezkîr sadâsından zemîn ü âsumân dir dir ditrer.

Ve bu mahal Mısır'ın cenûbuna üç bin adım ba'îd başka bir kasaba olmak ile iki kerre yüz bin âdem hımârlara süvâr olup ol vâdî hımârlar ile mâl-â-mâl olup benî âdem dahi mevc mevc olup âdem deryâsı olup cahcahun-ı azîm olur. Zîrâ bu Ebussu'ûd-ı Cârihî hazretleri karîbü'l-ahd olmak ile niçe keşf [ü] kerâmetlerin bilüp mevlûduna i'tibâr ederler. Bunlar Sultân Selîm Hân **[Y 223a]** asrında hayâtda olup "*Ta'al yâ Selîm, iclis tahte'l-Mısır"* diyen bunlar idi.

Menâkıb-ı pîr-i fânî acîb [ü] garîb

Ve bunların şeref-i sohbetleri ile müşerref olup mu'ammer olmuş bir kimesneyi Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa hazretlerinin huzûr-ı şerîflerine ol kimesneyi götürüp paşa dest-i şerîfin bûs edüp du'â-i hayrların alup behremend oldular. Ammâ bu pîr-i fânî Mısır içinden değildir, Menûfiyye hâkindedir. Âb [u] havâsı latîf olduğundan mu'ammer olup Ebussu'ûd-ı Cârihî hazretlerinin hayır du'âlarına mazhar düşmüşler. Ağzında peynir dişleri yitmiş, gözlerinin nûru gitmiş, gûyâ bir kadîd olmuş, sıbyân gibi sâ'atda bir "*Cî'ânîn*" ya'nî acıkdım, deyü ağlar. İşte Ebussu'ûd hazretinin du'âsı berekâtiyle böyle mu'ammer olmuş âdem vardır.

Hamd-i Hudâ bu abd-i hakîr Evliyâ-yı sâhib-i bûriyâ Ebussu'ûd-ı Cârihî hazretlerinin münevver cemâlin görüp şeref-i sohbetiyle müşerref olmuş pîr-i fânî yüz yetmiş yaşında âdemin dest-i şerîfin bûs edüp du'â-i hayrıyla behremend olduk. Ulu sultân olduğundan mevlûd-ı azîmi olur. Andan mâh-ı (–)

Evsâf-ı mevlûdü'n-nebî-i Hazret-i İmâm eş-Şâfi'î
rahmetullâhi aleyh

Her cum'aertesi gecesi niçe bin âdem ziyâretine varup tâ sabâha dak niçe yüz hatm-i şerîf edüp ihyâ etmeği mezâhib-i Şâfi'î ulemâları şart etmişlerdir. Kırk elli seneden berü terk etmemiş âdem hadden efzûndur.

Ammâ bu mevlûdü'n-nebî senede üç gün üç gece ordu-yı bâzâr kurulup İmâm Şâfi'î kasabası âdem deryâsı olup ba'zı sene izdihâmdan kubbe-i âlî içinde âdem şehîd olmak vâki' olmuşdur, bu mertebe izdihâm olur. Tatvîl-i kelâma hâcet yokdur, ihvân-ı bâ-safâya safâ ile şundan ma'lûm ola kim bizim zamânımızdaki mevlûd gecesi dörd yüz yigirmi üç hatm-i şerîf tilâvet olundu. Zîrâ anda ol gecelerde niçe bin hâfız-ı Kelâmullâh cem' olur. Defterdâr İbrâhîm Paşa senesinde yedi yüz kırk hatm-i şerîf tilâvet olundu, deyü rivâyet ederler. Ve ol gece anda cemî'i ervâh-ı aktâb ve evliyâ ruhâniyyetleri hâzırdır, derler.

Ve bu mevlûd geceleri içün Mısır'ın a'yân [u] eşrâfları beş on gün mukaddem İmâm Şâfi'î kasabasında beşer onar guruşa hâneleri îcâr ile dutup ehl [ü] iyâli ve me'kûlât [u] meşrûbâtları ile gelüp zevk ederler. Ve niçe yüz hayme ve hargâh ile me'kûlât [u] meşrûbât fürûht edici tüccâr gelüp meks edüp azîm ordu-yı bâzâr olur. Ve niçe yüz züvvâr çadırları geceler kanâdîller ile ve minâreler ve her hânenin dam [u] bâmları niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâğân edüp şehri tezyîn ederler. Netîce-i kelâm midhatinde kilk-i dürnisâr dilim dilimdir.

Ve bu İmâm Şâfi‘î mevlûdu **[Y 223b]** tamâm olup bir ferd perîşân olmadan ale’l-umûm İmâm Şâfi‘î‘ye karîb Ebü‘l-Leys hazretleri mevlûduna giderler.

Evsâf-ı mevlûdü‘n-nebî be-âsitâne-i Hazret-i Şeyh Ebü‘l-Leys

Bu dahi hâkezâ kıyâs-ı remev(?) gibidir, ya‘nî İmâm Şâfi‘î mevlûdu gibidir. Ammâ bunda musannifîn ü mü’ellifînden niçe kimesneler te’lîfâtların Ebü‘l-Leys mevlûduna getürüp mezâhib-i selâs şeyhülislâmları bunda cem‘ olup te’lîf etdüği kitâbı ve risâleyi huzûr-ı ulemâya koyup cümle fuzalâ tilâvet ederler. Eğer cümlenin mu‘teberi oldu ise memhûrlayup ve sahîfe-i kitâba imzâ edüp tilâvet olunsun deyü izin verirler.

Ve ol te’lîfâtı bir iki gece Ebü‘l-Leys hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri ucundaki sandûka içinde korlar. Çok vâki‘ olmuşdur kim birkaç günden ol nushayı sandûkadan çıkarup ba‘zı yeri hak olunmuş bulunur ve ba‘zı **[Q 241b] [P 238b]** yerleri tas[h]îh olunmuş bulunur. Bir kerre bir kimesnenin akâyide müte‘allık bir risâle te’lîfi sandûka içinde munharik bulunup sabâh cildi kavrulmuş bulunur. Ebünnûr Mehemmed Paşa asrında olmuşdur. Ya‘nî Hazret-i Ebü‘l-Leys imâm-ı hümâmdır. Mevlûdunda ulemâ ve sulehâ ve huffâz-ı kelâmullâh cem‘ olup tâ sabâhlara dek üç gün üç gece niçe bin hatm-i şerîf tilâvet olunur. Böyle ulemâ-yı kibâr mevlûdu olur kim vasfında lisân kâsırdır. Andan cümle uşşâk Şeyh Ukbe’ye giderler.

Evsâf-ı mevlûd-ı Şeyh Ukbe-i Cüheynî
rahmetullâhi aleyh

Mâ-tekaddem harâbe olmağile mevlûdu mu‘attal idi. Ba‘dehu sene 1063 târîhinde Ebünnûr Mehemmed Paşa ya‘nî Hâsekî Mehemmed Paşa vâkı‘asında görüp müceddeden bir câmi‘-i âlî ve bir tekye ve bir sebîl ve iki sâkıye ve bir matbah ve şeyh hazretleri üzre bir mehbıt-ı pür-envâr binâ edüp iki yüz Mısrî kîse masrûf edüp bir hayrât-ı azîm etdi. Ve her sene mevlûd-ı şerîfi masârıfına bin guruş vakf edüp üzerine yeniçeri ocağın nâzır etdi. Ve bu mevlûd dahi ke-sâyiri’t-tahrîr mevlûd-ı sultânî olur kim Şeyh Ukbe-i Cüheyniyyü‘l-Âmirî‘nin rûh[u] şâd olur. Zîrâ evkâfı tarafından me’kûlât [u] meşrûbâtları firâvân olmağile ulemâ ve sulehâ ve fukarâya ni‘meti mebzûldür. Bundan sonra cebel-i Cûşî dâmeninde,

Evsâf-ı mevlûd-ı Şeyh Şâhîn
kuddise sırrıhu’l-azîz

Bir teferrücgâh ziyâretgâh cihân-nümâ yerde. Bunda dahi bir gün bir gece mevlûd olur. Ammâ yalçın kayalar üzre vâki‘ olmağile dar yerdir, ol kadar izdihâm olmaz, ammâ acâyib mevlûd-ı sultânî olur. Andan,

Evsâf-ı mevlûd-ı Şeyh Cûşî

Bu âsitâne dahi cebel-i Mukattam üzre tâ zirve-i a‘lâsında bir âsitâne-i âlîdir. Cümle şehr-i Mısır bu cebelden zîr-i pâda görülür. Bir gün bir gece bu cebelin zirve-i a‘lâsında haymeler kurulup mevlûd-ı azîm olur. Bu câmi‘ ve hayrât sâhibi âl-i Abbâsiyân’dan El-mustansır Billâh **[Y 224a]** vezîri emîrü‘l-cüyûş Ebünnecm Bedrü‘l-Cemâlî nâm vezîr-i âlî-tebâr binâ etdiğinden Cûşî dağı derler, ammâ dağının ismi cebel-i Mukattam’dır. Andan,

Evsâf-ı mevlûd-ı Kademü‘n-Nebî

Azîm âsitânedir. Bir câmi‘-i kebîri ve resm-i kadem-i şerîf üzre bir kubbe-i âlî ve bir

tekye-i tîr-endâz tekyesi cümle Defterdâr İbrâhîm Paşa'nındır, bâlâda tavsîf olunmuşdur. Bunda dahi bir gün bir gece mevlûd-ı azîm olup sâhibü'l-hayr Defterdâr İbrâhîm Paşa'ya hayır du'â ederler. Andan,

Evsâf-ı mevlûd-ı sâdât hazretleri

Karâfe-i kübrâda mâh-ı Şa'bânü'l-mu'azzam'ın nısfında (–) nâm mahalde ecdâd-ı izâmları medfûn olduğu mahalde âsitânede üç gün üç gece niçe hayme ve hargâh ile ordu-yı bâzâr kurulup ba'zı Mısır ümerâlarından muhib olanlar otakların getirüp câmi'in minâresin ve âsitânenin der [ü] dîvârın ve cümle hıyemlerin niçe kerre yüz bin kanâdîller ile tezyîn ederler.

Ve âdem deryâsı gelüp cemî'i âyende vü revendeye ni'met mebzûl olup bir mevlûd-ı azîm olur kim vâhidün ke-elfdir. Ve niçe kerre yüz bin sıgâr u kibâr ve merd [ü] zenân cem' olup deşt-i sahrâ(yı) hadden bîrûn ve kıyâsdan efzûn benî âdem cem' olup taraf taraf ziyâretlere giderler. Zîrâ bu mahalde niçe bin sahâbe-i kirâm ve kibâr-ı evliyâullâhlar medfûndur.

Ve peygamberzâdelerden ibn Yâmen ibn Hazret-i Ya'kûb ve Efrâyim ibn Hazret-i Yûsuf Feyyûm'da tevellüd edüp bu mahalde medfûndur. Ve bunların emsâli niçeler dahi medfûndur, ziyâretgâh mahallinde tahrîr olunur.

Der beyân-ı menâkıb-ı sâdât Ebü't-tahsîs

Ve sâdât hazretlerinin ulucası Şeyh Ebü't-tahsîs hazretleri muta'azzım bir Cem-cenâb olmağile huzûruna a'yân [u] eşrâfdan gayrı ve ulemâ ve sulehâdan gayrı bir ferd varamaz, sohbetleri inkıbâz üzredir. Ammâ ecdâdları âsitânesine leyle-i mevlûda geldiklerinde bin iki bin meşâyih-i kirâm ile gelüp serîr-i hilâfetde karâr edüp türbe-i pür-envâr içinde niçe yüz bin kanâdîller ve şem'-i kâfûrî ile nûr-ı münevver olup iki bin benî âdem bir ağızdan evrâd-ı sâdâtı tilâvet etdiklerinde vallâhi'l-azîm âdeme bir vecd hâsıl olup cümle mâsivâdan geçüp kalb gözü pür-nûr olur.

Ve bu mahalde şeyh hazretinin dest-i şerîfin {ibtidâ} bûs eden kimesnenin ismin su'âl edüp ana bir künye ya'nî lakab koyup gerdenine iki üç zirâ' dülbend ridâ sarup fukarâlarından olmağa me'zûn olur.

Her mevlûdda üç bin dörd bin âdemin boynuna ridâ sarup bir lakab buyururlar. Aceb hikmetdir, bir âdeme buyurdukları künyeyi bir âdeme dahi komazlar. Ve müddet-i ömründe hilâfetleri asrında bir lakabı iki âdeme dememişlerdir. Aceb sırrullâhdır kim *"El-esmâü tenzilü mine's-semâi"* ilhâm-ı rabbânî ile lakab korlar. Hakîre Ebussafâ deyü künye verdiler. Hamd-i Hudâ nefes-i mübâreklerinin **[Y 224b]** te'sîri sebebiyle zevk u safâdayız. Ve hakîrin gerdenine bir Keşmîrî şâl sardılar. Ve ba'zı eşrâfa dahi gûnâ-gûn şâl-ı Lâhûrî ve Gîlânî verüp du'â-i hayr eder.

Ve bir kerre künye koduğu âdemi on seneden sonra görse künyesiyle "Yâ Ebü'l-vefâ" ve "Yâ Ebü'l-âl" deyü nâmın söyler. Ne kuvvet-i kudsî mertebesi kuvvet-i hâfızaya mâlikdir. Ve bir kerre ridâ verdiği âdeme elbette her sene gelse yine verir. Bu dahi azîm mâl bezl etmekdir. Hulâsa-i kelâm bir vech ile ahvâllerine vâkıf olunmaz.

Ve bu sâdâtların herbiri birer sene üç yüz katâr deve ile ve beş yüz altı yüz huddâm ile

Ka‘be-i şerîfe gidüp azîm mâl sarf ederler ve selâmet gelirler. Ve’l-hâsıl mü’eddeb ve ankâ ocakdır, hengâme ve cahcahuna mâyil değillerdir, ammâ bi’z-zarûrî yılda bir kerre bu mevlûd-ı azîme gelüp cümle ahbâb ile müşerref olurlar. Ve bundan sonra,

Evsâf-ı mevlûdü‘n-nebî-i Şeyh Bekrî hazretleri

Mâh-ı Temmûz’da hamâsîn gününde İmâm Şâfi‘î kubbesi dibinde Şeyh Bekrî hazretlerinin ecdâdları âsitânesinde sâdâtların mevlûduna karşılık bir mevlûd-ı şerîf ederler kim ni‘met ile ve ihsân u in‘âm ve esvâb ile cümle Mısır halkı ve bay u gedâları ihtiyâcdan müstağnî ederler. Bunda dahi niçe hayme ve hargâh ordu-yı bâzâr olup câmi‘ ve minâreleri ve kâ‘aları niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâğân olup rûz-ı rûşen olur. Sabâha dek ihyâ olup üç fasıl mevlûdü‘n-nebî tilâvet olunur. Bu dahi bir mevlûd-ı azîmdir. Andan,

Evsâf-ı mevlûd-ı Ümmü‘l-kıyâs

Bâlâda evsâf tahrîr olunmuşdur kim yeniçeri ocağı Mikyâs havuzun tathîr etdiklerinde yedi gün yedi gece şâdumân olup sekizinci gece askerî tâ’ifesi gidüp cum‘a gecesi mevlûd-ı azîm olup ale’s-sabâh başçavuş dahi ziyâfetlerden halâs olur. Andan sonra Nîl’e nokta gecesi,

Evsâf-ı mevlûd-ı sânî der Ümmü‘l-kıyâs

Bu mevlûd Ümmü‘l-kıyâs’da Nîl taşacağı gece olur. Cemî‘i ulemâ-yı sulehâ ve şürefâ-yı Mısır cem‘ olur. Üç nevbet paşanın vekîlharcı paşa kîsesinden summât-ı Muhammedîler çeküp mevlûd-ı şerîf olur. Ve cemî‘i ulemâ Nîl’in ziyâde olmasına muntazır olurlar. Ve bu mevlûd tercümânbaşının direğidir, ammâ masrûfu paşadandır. Bu dahi bâlâda mufassal tahrîr olunmuşdur. Andan sonra Sultân Hasan **[Q 242a]** kurbunda,

Mevlûd-ı Mahmûdiyye

Ve ana karîb,

Mevlûd-ı Emîrâhûriyye

Ve câmi‘-i Ezher içinde yine,

Mevlûd-ı sâdât

Ve şehir hâricinde, **[P 239a]**

Mevlûd-ı Sultân Kayıtbay

Bu dahi mevlûd-ı azîmdir. İmâretinden ni‘met-i bî-imtinânı bay u gedâya ve zu‘afâ ve fukarâya mebzûldür. Yılda bir kerre azîm cem‘iyyet-i kübrâ olur. Ve,

Mevlûd-ı İbrâhîm-i Gülşenî der tekye-i Bulak

İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur. Ve dîğer,

Mevlûd-ı Şeyh Bekrî eş-Şeyh Taştûşî
kuddise sırruhu

Bâb-ı Sultân Şa‘râvî kurbunda mevlûd-ı azîm olur. Ve,

Mevlûd-ı Şeyh Şa‘râvî [Y 225a]

Bu dahi cümle ulemâ-yı kibâr mevlûdu olur, zîrâ câmi‘i küçük olmağile kesret-i ünâs olmaz. Ammâ mevlûd-ı şerîfinde aceb ruhâniyyet vardır. Ve,

Mevlûd-ı Şeyh Hanefî

Bunda dahi cem‘iyyet-i kübrâ olur. Ve Kantaratü‘s-Sunkur kurbunda,

Mevlûd-ı Şeyh Halvetî

Bu dahi meşâyih mevlûdudur, gayrı izdihâm olmaz. Ve,

Mevlûdü‘n-nebî der âsitâne-i Hazret-i İmâm Hüseyn

Mukaddemâ yetmiş seneden berü mevlûd-ı şerîf münkirîn ilkâ ve iğvâsıyla mu‘attal olmuşdu. Ba‘dehu sene 1089 târîhinde cümle şürefâlar Abdurrahmân Paşa hazretleri huzûruna çıkup,

“Bu sene-i mübârekede cedd-i izâmımız İmâm Hüseyn üzre mevlûd-ı şerîf olunmasın ricâ ederiz” dediklerinde ol ân ricâları hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup subaşıya ve muhtesibe ve kadıaskere hitâben buyurdular tahrîr olunup,

“Mâh-ı Muharrem’in on ikinci gece âşûrâ gecesi cemî‘i minârelerde kat-ender-kat kanâdîller yana ve cemî‘i çârşû-yı bâzâr gece ve gündüz donanup kanâdîller ile çerâğân ola” deyü dellâllar nidâ edüp meşhed-i İmâm Hüseyn içre mevlûd içün altı bin para ve bir yeşil destâr ve bir vukiyye ûd ve bir kantâr şem‘-i asel-i kâfûrî verüp ilâ-hâze’l-ân İmâm Hüseyn’de mevlûd olmak Abdurrahmân Paşa hayrâtıdır, hâlâ cemî‘i şürefâ ve ehl-i Mısır du‘â ederler, *sellemekallâh.*

Kâ‘ide-i hüsniyyât-ı Mısır

İşbu mâh-ı Muharremü‘l-harâm’ın on ikinci gününe varınca İmâm Hüseyn mevlûdu gecesinin şehr-i Mısır içre niçe bin Yahûdîler üçer üçer bir yere gelüp ellerinde büyük zenbîller içre gûnâ-gûn ıtriyyât buhûrları satarken üçü bir yerden eyle feryâd ederler kim cemî‘i esvâkda ve mahallât derilerinde feryâdları âsumâna çıkar. Bu dahi bir âdet-i kadîmdir. Ve buhûr râyihasıyla şehr-i Mısır’ı mâh-ı Muharrem’in on ikisine dek mu‘attar ederler, temâşâ-yı ibretdir. (–) (–) (–) (–) (–)

Ve bu mevâlîdlerden mâ‘adâ Mısır içinde her sâhibü‘l-hayrât hânelerinde ve câmi‘ ve zâviyelerinde niçe bin mevlûd-ı şerîf ederler. Sâ’ir diyârda mevlûd-ı şerîf etmek mâh-ı Rebî‘ü‘l-evvele mahsûsdur, ammâ Mısır’da yılın on iki ayında niçe bin mevlûd cem‘iyyeti ederler.

Ba‘zı mahalde beş altı mevlûd bir geceye vâki‘ olur. Zîrâ Mısır’ın halkı Hazret-i Risâlet-penâh‘a kesret-i mahabbetlerinden bezl-i mâl edüp mevlûd-ı şerîf etmek ile meşhûr-ı âfâk olmuşlardır. Zîrâ i‘tikâd [u] mezhebleri dürüst ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at musallî kavimdir.

Ve bâlâda tahrîr olunan mevlûdların ba‘zısı fermân-ı vezîr ile olur ve ba‘zıları âyîn-i meşâyihân üzre ederler. Bu tahrîr olunan mevâlîdlerin dahi niçe yüzüne vardık, ammâ tahrîr olunması müşkil olmağile bu kadar ile iktifâ etdik. Ammâ taşra kurâ ve kasabâtlarda hâkim fermânıyla olan mevlûd-ı şerîfleri ekseriyyâ ol du‘â hırmenlerinde hâzır olmuşuz, inşâallâh **[Y 225b]** her biri mahallinde alâ-kadri’l-imkân tahrîr olunur.

el-Faslu’r-râbi‘ ve hamsîn
Mısır kavminin bu mevlûdlardan sonra zevk u safâ edecek hâs [u] âm içün mesîregâhların beyân eder

Evvelâ Mısır’ın cenûb cânibinde iki sâ‘at ba‘îd,

Beled-i teferrücgâh-ı Besâtîn

Bir ma‘mûr karyedir. Cümle nakîbü‘l-eşrâfların zîr-i hükûmetlerindedir. Bu beled içre sâhil-i Nîl’e karîb bir azîm bâğ-ı İrem’in tâ vasatında bir kasr-ı Havernak ortasında bir havz-ı latîf ile ârâste bir mesîregâh-ı ârâmgâhdır.

Ve câ-be-câ fevkânî müte‘addid hücreler ve matbah ve sâkıyeler ile ma‘mûr bir dilküşâ yerdir. Ve,

Teferrücgâh-ı Kademü‘n-Nebî

Defterdâr İbrâhîm Paşa’nın hayrât [u] hasenâtındandır kim azîm âsâr-ı latîfdir. Gûnâ-gûn kasırlar ve kâ‘a ve câmi‘ ve matbah-ı Keykâvus ve tekye-i tîr-endâz tekyesi ve zâviye ve sâkıyeler ve hücreler cümle İbrâhîm Paşa hayrâtıdır kim bâlâda târîhâtları ile mufassalan tavsîf olunmuşdur. Andan,

Mesîregâh-ı anbâr-ı Yûsuf Nebî

Acîb ü garîb temâşâgâhdır. Ve,

Ârâmgâh-ı Ümmü‘l-kıyâs

Bu dahi mufassal mevsûfdur. Andan yine bu cezîrede,

Safâgâh-ı bâğ-ı Ravza

Niçe mülûk eline girmiş bir lânedir. Sâhibleri âşiyânın terk edüp elden ele intikâl etmiş bir hıyâbân-u koyah içinde aşren fe-aşren bir havz-ı azîmin ortasında bir kasr-ı âlî, havuz içre mebnî olunmuş cisr ile ubûr olunur bir temâşâgâh su içre bir kasr-ı latîfdir. Ve kat-ender-kat müte‘addid hücreler ile ârâste vâcibü‘s-seyr bir teferrügâhdır. Andan,

Temâşâgâh-ı şikârgâh-ı Cebeleyn-i Heremeyn

Efvâh-ı nâsda Ehrâm dağı derler. Avâm mâbeyninde Fir‘avn dağları derler. Ammâ lisân-ı Kıbtîde Berâbî derler. Bi-kavli *Târîh-i İbn Celâl* ibtidâ bu Heremler dağların binâ eden Kâyin oğlu Hunûh oğlu Mahvîl oğlu Dermeşîl oğlu Berâb binâ etdiğiyçün bu dağlara Heremeyn-i Berâbî derler. Nîl‘in cânib-i garbîsine vâki‘ olmuş iki büyük ve bir küçük dağlardır. Cânib-i erba‘ası ceyrân ve gâv-ı beyâbânî ve kurd ve hargûş makûlesi şikârlar bulunur. İnşâallâh aşağıda mahalliyle bânîsi ve ne içün binâ olunup mutalsam olundu, anı beyân ederiz, *ve’s-selâm*. Ve,

Mesîregâh-ı çerâgâh-ı emîrâhûr

Bu Cîze hâkinde İnbaba hudûdlarına gelince sâfî çayır ve çemenzâr bir vâdîdir kim cümle ahâlî-i Mısır’ın ve Mısır vezîrinin cümle atları anda çayırlar bir ferah-fezâ-yı ahdaristândır. Ammâ Hudâyî değildir, amelîdir. Bersîm derler bir otdur, anı tohumdan ekdikleri gece bi-emrillâh sabâha dek iki parmak biter, üçüncü gün hayvânât otlamak mümkündür. Mısır’ın cümle atları anınla çayırlar. Rûm’un yonca ta‘bîr etdikleri misilli bir giyâhdır.

Cümle Mısır’ın askerî tâ’ifesi ve paşa emîrâhûru anda hayme ve hargâhları ile kâmil üç ay atları anda çayırladup seyr ü safâ ve ayş u işret ederler, bir lâlezâr ve çemenzâr sahrâdır. Bunda **[Y 226a]** paşa imrahor[u] mutlak buyurdusuyla müstakil hâkimdir kim şakî ve harâmîlere aslâ emân vermeyüp katl eder.

Ve Habîroğlu’nun hudûdu olmak ile her gece bin küheylân atlı hayyâl Urbân gelüp

paşanın ve gayrı askerî tâ'ifesinin atların muhâfaza etmeğe me'mûrlardır.

Ve emîrâhûr ağanın paşaya bir ziyâfet-i azîmi olup paşaya üç kîse ve üç tavâşî ve üç küheylân at biri mükellef bisâtlı ki mücevher rahtlı atdır. Paşa dahi ana bir semmûr hil'at ihsân eder.

Ve paşa kethudâsına ve hazînedârına birer at keşîde eder. Sâ'ir ağavâtlara dahi hedâyâları mebzûldür. Zîrâ Mısır'ın imrahorluğu kethudâ ile avâyid [ü] fevâyid berâberdir. Mısır imrahorluğundan Şâm beğlerbeğisi olmak kânûndur. Senevî iki yüz kîse çayır satar. Ve iki yüz kîse sâ'ir tayârâtdan olur. Paşaya senevî iki bin at hedâyâlar gelür, ekalli mâ-yekûn her at başına birer çuka ve birer kumâş imrahora verilmesi mukarrerdir. Bundan kıyâs oluna kim Mısır imrahorunun mahsûlâtları ne mertebededir. Eğer efendisinin katında vaka' [u] vakârı dahi ziyâde ise kethudâ ile berâber kâr eder. Andan,

Teferrücgâh-ı kasr-ı Bü'l-ayn-ı Tâhir Baybars

Sâhil-i Nîl'de **[Q 242b]** âsitâne-i Bektaşiyândır. Âb [u] havâsı latîf bir seyrângâhdır. Bâlâda tekyeler evsâfında tahrîr olunmuşdur. Lâkin Kethudâ İbrâhîm Paşa bâğ-ı İreminin köşesine bir kasr-ı âlî inşâ eyledikde hakîrin bu ebyâtı ana târîhidir:

Du'â edüp dedim ey Evliyâ bu kasra târîhin

Zemîn durdukca dursun bu mekân-ı âsumân-ârâ.

Sene 1082

Ve bu kasra muttasıl Abdurrahmân Paşa bir kasr-ı mahbûb dahi zam eyleyüp Zekî Halîl Efendi bu târîhi etmişdir:

{Zekî Dâ'î dedi anın târîhin

Buna Kasr-ı Cennet denilmek sezâ.

Sene 1088

Târîh-i diğer:

Dürci seyr etdi dedi bu kasr-ı âlî târîhin

Bî-bedel ra'nâ zehî} cây-ı müferrah dilküşâ.

Sene 1088

Ve Nîl kenârında kırk elli yerde dıraht-ı müntehâ cümmeyz dırahtları sâyesine mastabalar ya'nî soffalar saydlar(?) sadûd(?) var kim her biri rûh-efzâ sâyedâr yerlerdir.

Ve mesîregâh-ı Topatan bâğçesi ve Acem bâğçesi ve Freng bâğçesi ve Bulak yolunda Ramazân Beğ bâğçesi ve sâhib-i ayâr Mehemmed Çelebi bâğçesi ve Hasan Beğ bâğçesi.

Ve bunların emsâli avâm u hâssaya kapuları meftûh yüz yetmiş bâğçeler vardır kim herbiri İremezâtü'l-imâd misilli gaytân ve ravza ve mesîregâhlardır. **[P 239b]** Ve,

Teferrücgâh-ı Cümmeyzü'l-Abd

Şehir içinden cereyân eden halîcin taşra şimâlî tarafında halîcin iki cânibinde azîm cümmeyz ağaçlarıdır kim herbirin sâyesinde biner koyun sâyelenür birer ferah-fezâ yerdir.

Ve herbiri Nîl üzre şâhalar salup koyah gölge olmuşdur kim aslâ âfitâbın te'sîri yokdur. Ve her dırahtın daldasında **[Y 226b]** ihvân-ı safâ ve ahibbân-ı bâ-vefâ ile sâz [u] söz faslın edüp Hüseyin Baykara zevkın ederler. Ve Bulak'da,

Mesîregâh-ı kasr-ı Sebtiyye

Sâhil-i Nîl'de kat-ender-kat kâ'alar ve şâhnişînler ve müte'addid hücreler ile ârâste paşalara ve ba'zı a'yânlara mahsûs ârâmgâhdır. Paşalar Âsitâne'den Mısır'a deryâdan gelse ve Ümmü'l-kıyâs'a Nîl kesimi alayın etse bu Sebtiyye kasrından alay ederler. Sultân (–) hayrâtıdır. {Tavanının etrâfında bânîsinin târîhi budur:

El-mu'ızzü'l-kerîmü'l-âlî es-Seyyid Muhammed el-Bedevî ibn Ebü'l-Bekâ velede'l-Mu'izzü'l-merhûm Seyyid Yahyâ el-Cî'ânî sene 687.}

Andan,

Teferrücgâh-ı Rıdvân Beğ bâğçesi

Ana Rıdvâniyye derler. Bir bâğ-ı cinân ravza-i Rıdvân'dır, Mısır'da mânendi yokdur.

Andan Kantaratü'l-Leymûn hâricinde halîc-i Şeyh Bekrî kenârında, **mesîregâh-ı Turunciyye**. Andan,

Seyrângâh-ı Tophâne

Sultân Kayıtbay hacca gidüp gelince vezîri binâ etmişdir. Nazîri Mısır'da ve Medâyin'de yokdur. Evc-i âsumâna ser çekmiş bir kubbe-i nakş-ı bûkalemûn zâviyedir. Ve on iki taş kademe zemîninden âlîdir.

Ve bu kubbenin içinde olan der-i dîvârda sun'-ı Hudâ ruhâmları ve zî-kıymet elvân elvân sommâkî ve yeşim ve harekânî ve yerekânî ve arakânî ve seng-i ferah ve balgamî ve ebrî taşları meğer Kudüs-i şerîfin Sahratullâh'ında ola. Ammâ bunda olan hatt-ı Kûfî ve musanna' Fahrî oymasına müşâbih gûnâ-gûn mermerler üzre olan şükûfeler ve Mısır bağlamaları ile müzeyyen cihân-ârâ bir ârâmgâhdır. Ve kubbe-i âlî-i sernigûnu içinde aslâ bir hâlî yer olmayup sihr-i i'câz münakkaşdır kim Mânî ve Hassân ve Bihzâd u Erjeng ve Freng-i sâhib-reng kalemin çekmede âcizlerdir. Hakkâ ki evâyil-i a'sârda acâyib üstâd-ı kâmiller var imiş.

Ve bu kubbe-i âlînin sol tarafı bir ok menzili bâğ-ı İrem'dir. Ve sağ cânibi âyende vü revende içün kâ'alar ve mihmânhânelerdir. Hâsıl-ı kelâm ibret-nümâ teferrücgâhdır, *hafizakallâh.* Andan,

Mesîregâh-ı Beşbekiyye

Cümle cündîlerin at meydânı ve ok meydânıdır. Müte'addid kâ'alar ve matbah ve havuzları var teferrücgâhdır. Andan anın cânib-i cenûbunda dağlar içre bir sâ'at ba'îd,

Şikârgâh-ı Ayn-ı Mûsâ

{Ya'nî cebel-i Becâmîm.} Bir sengistân içinde Hazret-i Mûsâ'nın nazargâh[ı] bir ayndır. Ammâ sehel şorcadır, Nîl gibi lezîz değildir. Cümle Urbânın ârâmgâhıdır. Atına silâhına dayanan ba'zı Mısır cündîleri anda varup gazâlları ve harâmî Arab-ı Urbân u uryânı sayd ederler. Muhâlif yerdir. Andan,

Mesîregâh-ı Ayn-ı Şemsiyye

Bâlâda tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu Ayn-ı Şems şehrine muttasıl şehr-i Fermâ hâlâ türâb ile mebnî üç kat kal‘aları tâ Hazret-i Îsâ‘nın kazdığı Matariyye kuyusuna varır Fermâ şehri imiş. Anda bir çâr-gûşe amûd-ı münakkaşdan gayrı **[Y 227a]** amâr kalmamışdır, cümle harâbdır. Müverrihân-ı Arab sebeb-i harâbesin eyle tahrîr etmiş kim kaçan Hazret-i Ya‘kûb oğlu Yûsuf’u ziyârete giderken bu Ayn-ı Şems ile Fermâ şehrine cümle yetmiş nefer evlâd-ı zevî‘l-ihtirâmıyla konup aslâ i‘zâz [u] ikrâm etmedikleriyçün Ya‘kûb Nebî bu şehirlere bed-du‘â edüp âhir harâb olmuşdur. Âhir Hazret-i Ya‘kûb Feyyûm’da Hazret-i Yûsuf ile on altı sene gözleri açılup Yûsuf ile görüşüp Feyyûm’da ba‘de’l-vefât vasıyyetleri üzre na‘ş-ı şerîfin Hazret-i Yûsuf Halîlü‘r-rahmân’da cebel-i Ceyrûn’da defn etdiler. Andan,

Teferrücgâh-ı Kasr-ı Gavriyye

Sultân Gavrî binâsıdır. Nîl’den ba‘îddir, ammâ Nîl tuğyânında kasr-ı Nîl içinde kalır. Evce ser çekmiş bir tarz-ı kadîm kasr-ı âlîdir. Bu kasr altında bir kâ‘a-i azîmi var ve birkaç hücreleri var, ammâ gayrı âsârları yokdur. Lâkin bu kasra karîb bâğ-ı İremler içinde hemân Tophâne kubbesi gibi fevkânî musanna‘ ve münakkaş kubbe-i âlîdir, lâkin câmi‘dir, hemân Tophâne kubbesinin tıbkıdır. Andan,

Mesîregâh-ı ziyâretgâh-ı Bi’r-i Matariyye

Mısır’ın şimâlinde iki sâ‘at ba‘îd bâğ u bâğçeler içinde nazargâh-ı Hazret-i Îsâ *aleyhi’s-selâm*dır. Mısır Yûnânîler destinde iken azîm binâlar var imiş, hâlâ ancak bir kâ‘a ve bir zâviye kalmış. Ve anda bir havuz vardır, cümle marîz andan girüp şifâ bulurlar. Cemî‘i tevârîhlerde ve tevârîh-i Yûnânîlerde mastûrdur kim Hazret-i Îsâ vâlidesi Meryem Ana ile Nâbulus şehrinden hicret edüp bunda sâkin olmuşlardır.

Ve Nasârâ zu‘munca bu Matariyye kuyusun Hazret-i Îsâ ile vâlidesi ile kazup gusul etmiş ola ve bu havuz anların binâsıdır, derler. Ve sahîhdir, zîrâ Mısır’ın cemî‘i kuyuları acıdır, ammâ bu Matariyye kuyusu mu‘cize-i Resûlullâh ile olmağile âb-ı lezîzdir. Dollâblar ile mâ-i nazîfin sığırlar çeküp cânib-i erba‘asındaki bâğ-ı İremleri ray eder.

Ve mâ-tekaddem bu bâğda belsem ve belisân ağacları var imiş. Hazret-i Îsâ mübârek dest-i şerîfleri ile dikmiş. Mısır’dan gayrı diyârda olmaz imiş. Yağın çıkarup teberrüken pâdişâhlar hazînesinde hıfz ederlerdi. Ve âdem zehir yese andan bir kırat tenâvül etse halâs olur. Ve bir âdemi akreb yılan ve çıyan ve bö ısırsa sokduğu yere belisânı dürtseler ve yedirseler halâs olur ve sızıya sürseler şifâ bulur.

Husûsan küffâr kralları mâbeyninde gâyet mu‘teberdir. Ömründe bir küffâr belisân yağından bir pâre sürünmese ve yemese dürüst hıristiyan ya‘nî dürüst kâfir olmaz.

Ve bu Matariyye’ye yedi iklîm ve çâr-gûşeden küffârlar gelüp ziyâret edüp havuzunda gusl ederler.

Ve bu bâğda hâsıl olan mersim ağacı yaprağların deste deste koparup birbirlerine vilâyet vilâyet hedâyâ gönderirler. Ve yaprakların ba‘zı kitâblar içine koyup hıfz **[Y 227b]** ederler.

Ammâ belisân ve belsem ağacların hakîr anda görmeyüp huddâmlarına su’âl etdim, Mısır Osmânlı eline gireli kurudu, deyü cevâb etdiler. Ammâ Ka‘be yollarında hâlâ belisân ağacı gâyet çokdur, ahâlî-i vilâyet yağın çıkarup huccâca cerre cerre satarlar.

Menâfi‘-i bi’r-i âb-ı Matariyye: Ve Mısır paşalarının sâhib-i tab‘ olanları Nîl tuğyânında yeşil cereyân eder, ba‘dehu humret üzre olur. Ol mahalde paşalar ve sâhib-i tab‘ olanlar Nîl’i içmezler. Sebebi oldur kim Mısır’ın tur‘aları ve halîcleri içre sene-i sâbıkdan kalmış semm-i helâhilden nişân verir yeşil suları kalmışdır. Yeni Nîl gelince ol yeşil suları halîclerden sürüp **[Q 243a]** cereyân ederek Mısır’dan ubûr eder. Ol yeşil sudan her kim nûş ederse elbette bir marîze mübtelâ olur. Ol ecilden paşalar ve sâhib-i tab‘ olan a‘yânlar bir ay bu Nîl’den içmeyüp Bi’r-i Matariyye’den nûş ederler. Gâyet âb-ı hoş-güvârdır. Ve bir müferrih havâdâr yerdir. Ve,

Mesîregâh-ı Bi’r-i Mu‘azzama

Muhallaka katında Hazret-i Mûsâ binâsıdır. Ba‘zı hukemâ Matariyye kuyusundan lezîzdir ve nâfi‘dir, deyü ta‘rîf ü tavsîf ederler, ammâ hakîr içememişimdir. Ve,

Teferrücgâh-ı Bürketü‘l-hac

Cümle huccâc Mısır’dan çıkup bunda üç gün üç gece meks edüp niçe kerre yüz bin tulum Nîl suyu doldurup götürürler. Aceb hayrât-ı azîmdir. Nîl’den bir bürke yapmışlardır, gûyâ bir buhayre-i azîmdir. Mısır’a dörd sâ‘at karîbdir. Ba‘zı vüzerâ ve a‘yân-ı Mısır’dan av tarîkiyle gidüp yine Mısır’a gelirler.

Mesîregâh-ı kal‘a-i Sebîl-i Allâm

Ayda bir kerre bir Mısır ümerâsı beş yüz âdemiyle nevbet kolu bekleyüp âyende vü revendeyi bir hoş hıfz [u] hırâset üzre olur. Cirit meydânı ve ok meydânı bir şikârgâh yerdir. Ammâ Urbân dahi gâhîce âdemi şikâr edüp Mahmûd Pîr-yâr-ı Velî köçeği gibi âdemi Urbân-ı biryân edüp Güleşçiler tekyesi pehlivânı gibi âdemi uryân ederler.

Ammâ âb [u] havâsı latîf bir sahrâdır kim diyâr-ı Mısır’da Sebîl-i **[P 240a]** Allâm sahrâsı meşhûrdur kim Sultân Selîm Mısır’a gelirken Tumanbay Sultân ile altıncı cengi bu Sebîl-i Allâm’da olup vezîr-i a‘zam Tavâşî Sinân Paşa bu meydân-ı ma‘rekede şehîd olup yedi bin guzât-ı müslimîn âl-i Osmân’dan, yigirmi üç bin âdem cünûd-ı Mısrîden şehîd olup hâlâ Sebîl-i Allâm vâdîsinde makâbir-i şühedâdadırlar, ziyâretgâh-ı hâss [u] âmdır.

Ve bu Sebîl-i Allâm kal‘asında kol beği sâkin olacak kâ‘aları ve müte‘addid fevkânî hücreler ve sâkıyeler ve cânib-i şimâlinde teferrücgâh bâğ-ı İremler vardır. Ve anda bir mükellef ü mükemmel kubbe-binâ Rûm tarzı minâreli [câmi‘] ve sebîlhâne ve mastabaları vardır. Ve altı kademe nerdübân. Cümle kârgîr-binâ olan câmi‘in mihrâbı solunda celî hat ile târîhi böyle tahrîr olunmuşdur:

Etdi bu câmi‘-i şerîfi binâ

Kâr[ı] nâmı gibi kamu **[Y 227a/mük]** hasenât

Mîr-i ekrem Hasan Beğ‘in eseri

Ecrini vere râfi‘ü‘d-derecât

Böyle nûrânî câmi‘e târîh

Lâmi‘u’n-nûr câmi‘ü‘l-hasenât Sene 1063

Fevkânî bir tarz-ı cedîd altı sütûn üzre bir câmi‘-i müzeyyendir, lâkin haremi yokdur.

Ve Sebîl-i Allâm'dan Mısır'a gelirken Mısır'a iki sâ'at karîb,

Mesîregâh-ı Âdiliyye

Zamân-ı kadîmde bu vâdîde kabâ'il-i Âdilî sâkin olduğuyçün ve Tumanbay Sultân bu mahalde adâlet köşkü inşâ edüp dîvân-ı adâlet etdüğiyçün Âdiliyye derler. Havâsı gâyet latîf bir ferah-fezâ yerdir. Hasta varsa şifâ bulur. Sultân Selîm ile Sultân Tumanbay'ın bâlâda birkaç yerde arbedeleri tahrîr olunmuşdur, ammâ niçe ceng [ü] cidâlden sonra Selîm Hân Tumanbay'ı ele getürüp Bâb-ı Züveyle'de salb edüp Mısır içinden fitne ve fesâd munkatı' olup Selîm Hân yine Tumanbay'ı endirüp cenâzesi namâzın bile kılup bu Âdiliyye'de merkadinde defn etdi. Ve sulehâ-yı ümmetden hâfız-ı Kelâmullâh bir pâdişâhdır, deyü evkâflarına vaz'-ı yed etmeyüp türbe-i pür-envârın müzeyyen kılup her bâr Selîm Hân gelüp ziyâret ederdi. Hâlâ evc-i semâya ser çekmiş bir kubbe-i nühtâkın ortasında bir mermer sandûka içinde medfûndur. Sandûkanın cânib-i erba'asında celî hat ile mermer üzre Âyetü'l-kürsî kazılmışdır ve bu târîh yazılmışdır:

Sene sitte ve tis'imi'e. [906]

tahrîr olunmuşdur.

Âl-i Çerâkize bunda inkırâz buldu. Sâhib-i hayrât pâdişâh imiş. Hân ve câmi' ve tekye ve imâret ve sebîleyn ve sâkıye ve matbah ve zâviye ve müte'addid hücreler ve kâ'alar ve paşalara mahsûs kâ'alar ve kasırlar ve kal'a-misâl havlılar ve etrâfında nice müsâfirhâneler cümle Tumanbay Sultân'ın hayrât [u] hasenâtlarındandır, *rahmetullâhi aleyh.* Aceb mahallinde teferrücgâhdır. (–) (–) (–) (–) (–) (–)

…….. (2 satır boş) ……..

Ve Mısır'ın cânib-i erba'asında niçe mesîregâh ve teferrücgâhlar vardır, ammâ ilme'l-yakîn değil, ayne'l-yakîn hâsıl edüp zevk [u] safâ etdiğimiz bu tahrîr olunan teferrücgâhlardır, tavsîfine cür'et olundu, *ve billâhi'l-müste'ân*. Ammâ cümleden latîf teferrücgâh [u] ziyâretgâh âsitâne-i Kademü'n-Nebî'dir.

el-Faslu'l-hâmis ve hamsîn
Mısır'ın ağreb ü garâyibâtların ve ibret-nümâ tılısmât ve acâyibâtların ve halkının kâr [u] kisblerin beyân eder

İşbu Ümmü Dünyâ Mısır'ın ahvâlâtına akl-ı kâsırımız erdüği üzre halkının reng-i rûyların ve kâr [u] kisblerine ilmimiz lâhik olduğu mertebe tahrîr edelim. Evvelâ bu bâlâda takrîr ü tavsîf etdiğimiz Mısır kadîm eyyâmda ma'mûr u âbâdân olan şehr-i Fustât ki Eski Mısır'dır hâlâ bu Yeni Mısır anın bir mahallesi değildir. Zîrâ müverrih-i âlem ve âlim ü âmiller eyle takrîr **[Y 227b/mük]** ü tastîr ederler kim Mısır'ın haddi Reşîd ve Dimyât ve İskenderiyye'den tâ İbrîm ve Sây kal'ası hudûduna varınca üç aylık yol Nîl kenârınca eyle ma'mûr âbâdân etmiş kim Reşîd'den bir mektûb bâğbân elinden bâğbân eliyle Sa'îd-i âlî ve Minye'de ve İsne ve İsvân şehirlerine vâsıl olur imiş.

Ve Mısır-ı Atîk eyle ma'mûr u müzeyyen imiş kim Nîl kenârında olan sarây-ı âlîlerin damları üzre horos damdan dama pertâb ederek Bulak'dan Eski Mısır'dan Makdonya şehri ki Kademü'n-Nebî olan mahaldir horos ol mahalle varır imiş, böyle ma'mûr [u] âbâdân imiş.

Mısır şehrinin bir tarafı şimâl cânibine altı sâ'at tâ şehr-i Ayn-ı Şems'e muttasıl imiş, nehr-

i Nîl'in tarafeyni eyle âbâdân imiş. Bir tarafı iki konak yer tâ Feyyûm'a varınca ol mâbeynde gül [ü] gülistân ve bâğ [u] bostân imiş kim mâbeynde bir zirâ' arz-ı hâliye yok imiş. Hâlâ yine nazar cihetinde ahsen-i iklîmdir ve hayır yüzünden evsa'ı ve kurâ cihetinden ekseridir.

Ve bu arâzî-i Mısır'da künûz-ı azîme ve defâyin-i cesîme ve habâyâ-yı kesîre ve metâlib-i azîze vardır. Bi-kavli müverrih-i âlem Şeyh Makrîsî buyururlar kim Mısır zemîninde bir zirâ'-ı Mekkî arz-ı hâliye yokdur kim anda bir gencîne-i kehene olmaya, derler. Hâlâ yine her sene bir iki üç defîne bulunmadadır. Tâ bu mertebe Nîl kenârları ma'mûr imiş.

Nitekim Cenâb-ı İzzet Kur'ân-ı azîminde ve Furkân-ı mecîdinde Mısır hakkında Habîb'ine alâ-tarîkı'l-kısas Fir'avn hakkında bu âyet-i şerîfi nâzil etmişdir kim, [172] âyetin müfessirîn bu arz-ı Mısır ve nehr-i Nîl ile tefsîr etmişlerdir.

Ba'dehu sâlifu'z-zikr Fir'avn'ın kabîh şer a'mâli ve şer ef'âli sebebi ile şehr-i Mısır ve halkı Hazret-i Mûsâ'nın bed-du'âsına mazhar düşüp imârâtı harâb ve bâğ ve bostânı türâba tebdîl olmuşdur. Nitekim Kur'ân-ı azîmde âye[t]: [173] Mısır Fir'avn'dan sonra harâb olduğundan mâ'adâ ehl-i hikmet Mısır içün yedi kerre harâb ve yedi kerre amâr olsa gerek, derler. Ammâ Muhyiddîn el-Arabî hazretleri *Fütûhât* kitâbında Mısır bin yüz târîhinden sonra eyle ma'mûr u âbâdân ola kim mezbelistân ve kömistân üstünde bir zirâ' arz bin altuna bey' olunup âl-i Osmân pâdişâhlarından İbn Ka'b gelüp safâ edüp taht edine, der. Ve felekin te'sîri sebebiyle çarh-ı felek devr ederek Mısır'ın cümle çöl [ü] çölistânı tâ Mekke ve Medîne'ye varınca benî âdem şehirler binâ edüp bâğ u bâğçe ve besâtîn edüp amâr ola.

Ve âb-ı hayât nehirler zuhûr edüp cereyân edüp kar ve yağmurlar yağup cemî'i kara dağlar çengelistân ve ormanistân ve gül-i gülistân ve bebr ü pelengler hâsıl ola, der. Ve Süveys deryâsı Bilbeys şehrinden **[Y 228a]** cereyân edüp Akdeniz'e munsab olup Gazze'den cezîre-i Kıbrıs'a bir şâhrâh açılup at ve katır ve deve ile kârbân gidüp gele. Ve Mısır'da Cûşî dağı üzre bir pâdişâh-ı Cem-cenâbın himmetiyle Nîl-i mübârek san'at ile cereyân ede. **[Q 243b]** Ve şehr-i Mısır içre üç yerden germâb zâhir ola, ya'nî ılıca suyu çıka, deyü koca Muhyiddîn el-Arabî rumûz [u] künûz ile tahrîr eylemişdir. *Allâhümme yessir, yâ Müyessir.*

Acîbe: Hakîkatü'l-hâl Mısır'ın müsin âdemleri hikâyet ederler kim yetmiş seksen sene mukaddem biz Mısır'da bâğ u bâğçe bilmezdik, ancak Kara Meydân'da Kayıtbay bâğçesi ve şehrin hâricinde câ-be-câ cümmeyz ve nâbıka ağaçları **[P 240b]** var idi, anlardan gayrı meyve bilmezdik. Hâlâ şimdi yigirmi gûne meyve hâsıl olur, dediler.

Ve yılda bir kerre cüz'î yağmur yağar ve yağmaz idi ve Mısır'da bir kimesnenin kürk geydiğin bilmezdik, ve beğlerden mâ'adâ kürk geymek ayıb idi, dediler, ve kış olmazdı. Ammâ şimdi şiddet-i şitâ olup azîm yağmurlar yağup sovukdan kürk geyer olduk, dediler.

Hakîkatü'l-hâl Kethudâ İbrâhîm Paşa asrında bir sabâh bayağı kar yağup zemîni beyâz eyledi. Ve yine ol mahallerde bir azîm teğerg ya'nî tolu yağup herbiri otuzar kırkar dirhem gelürdi. Evlâd-ı Arab karı görüp birbirlerine "*eş hâzâ"* deyü su'âl ederlerdi.

Biri dahi "*Nezele mine's-semâi'l-kutnî"* ya'nî gökden pembe yağdı, derdi. Ervâm

kavmi hamd edüp karı yerlerdi. Arablar eline karı alınca âteş gibi yakup "*Hâzâ misle kutnî illâ nâr kavî"* derler ve toluyu gördüklerinde "*vaka'a's-semâ beyza'd-dücâc"* derlerdi.

Hamd-i Hudâ günden güne Mısır'ın âb [u] havâsı latîf olup şiddet-i hâr gidüp bârân-ı rahmet yağup matar ile Mısır eyle ganîmet olur kim misli rûy-ı arzda olmayup henüz Ümmü Dünyâ arûs gibi müzeyyen olmağa başlayup uşşâklar sayd etmeğe başladı.

Ve Mısır'a Ümmü Dünyâ dediklerinin aslı budur ki cemî'i dünyâda olan ecnâs-ı mahlûkât ve yetmiş iki millet ve yüz kırk lisân kelimât eden halk ve mezâhib-i erba'a kavmi bu Mısır'da mevcûd olup Mısır sebebiyle bu kadar mahlûk-ı Hudâ'yı Cenâb-ı Rab besler. Anıniçün Ümmü Dünyâ derler.

Ve Mısır'ın her kankı şehrine varup im'ân-ı nazar ile nazar eylesen, âdem deryâsından omuz omuzu sökmeyüp tarîk-ı âmlar içre bir "*zahrek"* ve *"cenbek"* ve *"hüşşek"* ve *"yemînek"* ve *"yesârek"* ve *"tarîk tarîk"* sadâsından geçilmez. Ve çârsû-yı bâzâr içre at ve katır ve deve ve hımâr ve sakâyîn izdihâmından râhat üzre ubûr olunmaz. Zîrâ halkı gâyet fellâhdır, ya'nî rencberdir. Ferhâd gibi çalışup Mısır'ı ganîmet edüp bu cümle devâbât [u] mahlûkât beslendiğiyçün Ümmü Dünyâ derler. Ve cemî'i dünyâyı ana gibi **[Y 228b]** besleyüp cümle metâ'ı ekâlîm-i seb'aya mebzûldür. *Allâhümme âfinâ,* cümle dünyâ kaht olsa, Mısır mâder gibi dünyâyı besler. Ammâ Hudâ hıfz ede, eğer Mısır kaht olsa, cemî'i dünyâ Mısır'ı besleyemez. Zîrâ cemî'i dünyâda ne kadar hayvânât var ise hemân Mısır diyârında andan ziyâde gûnâ-gûn bî-had ü bî-hisâb devâbât u mahlûkât vardır. Ve benî âdem dahi kezâlik eyle bî-had ü bî-pâyândır. Ammâ askerî tâ'ifesi zulmünden re'âyâsı kavm-i Fir'avnî olup Yâ Kahhâr ismine mazhar olduklarından fakîr ü hor hakîr ve zelîl olmuşlardır. Cümle tahsîlâtların askerü's-sultân alup fellâh zelîl kalır.

Bu Mısır hakkında ve re'âyâsı hakkında Ka'bü'l-Ahbâr hazretleri bu mısrâ'ında Mısır ağzından lisân-ı hâl ile buyururlar kim,

Halakallâhu'l-gınâ bi-Mısr fekâle'z-zill ene ma'ak

buyururlar.

Hakîkatü'l-hâl bu ma'nâ-yı celîle üzre Mısır'ın za'îf ü zu'afâsı ve zelîl fukarâsı hadden efzûndur. Hattâ sene (–) târîhinde Abdurrahmân Paşa mütevellî-i Mısır iken gılâl hubûbât ganîmet üzre iken hükm [ü] hükûmâtda sû-i tedbîr olduğundan müsebbibler haps-i gılâl edüp Mısır içinde bir kaht müstevlî oldu kim ba'zı fukarâ meyte tenâvül etdi. Ve ba'zı kimesneler ehli ile bir gömleğe mâlik olup gündüz ehli geyüp kifâf-ı nefse çalışırdı, gece kamîs ile setr olunup yigirmişer bakla ile kifâflanırlardı. Bu mertebe fukarâsı çokdur. Zîrâ bu Mısır'da cümle bâlâda tahrîr olunduğu üzre cümle seksen bir aded hazâyin re'âyâ vü berâyâdan tahsîl olunca niçe yüz bin âdem müflis [ü] mendebur olur.

Ve bu mezkûr hazîneler cümle yetmiş beş gûne mahsûlden hâsıl olur. Hâsıl-ı kelâm hemân keçiden ve kazdan ve odundan [ördekden?] bâc ve gümrük alınmaz, yohsa gökde uçan yerde gezen ve deryâda yüzenden gümrük alınup hazîne hâsıl olur. Cümle eşyâ mukâta'adır, bir fakîrü'l-hâl bî-nevâ zebbâl füls-i ahmere muhtâc pür-melâl, anlar dahi mîrî mâl verirler, mukâta'adır. Ammâ,

Mısır içinde ba‘zı fellâhîn sürü sürü semîn kazlar gezdirüp ol izdihâmda çârşû-yı bâzârlarda ol âdem deryâsı içre fakîr kazlar pâymâl-i rimâl olup remmâ remmâ gezdirüp fürûht ederler. Ancak bunlardan gümrük alınmaz, yohsa cemî‘i mevcûdâtdan bâc ve öşr-i sultânî alınur.

Ve mine’l-acâyib

Gümrük hâsıl olan mudhikenin biri dahi budur kim deryâda ve halîcler sâhilinde niçe fellâhlar külbeler yapup sâkin olur. Bir âdem bir kaz yâhûd bir ördek almak murâd edinse ol külbe içinde olan Arab’a varup,

“Yâ hacı, bize bir viz, ya‘nî kaz yâhûd bir ördek” desen, derhâl Arabın yanında bir kabak parçası var, Arab ol kabağı başına geyüp kırk elli kulaç kınnâbı **[Y 229a]** eline alup derhâl Arab deryâya dalup ördeğe tâlib kenârda kalup Arab şinâverlik ederek kaz ve ördeklerin yanına varup bu kadar hûş u tuyûrun mâbeynine girüp elinde olan ipleri râst gelen ördeklerin pâylarına pâybend edüp fakîr murgların rûhlarının haberi olmaz. Zîrâ yanlarında gezen bir kabakdır. Ammâ Arab kabak deliğinden kuşları temâşâ ederek kayd bend edüp ba‘dehu kendüsi beri kenâra gelüp elinde resenin ucun ördek tâlibine verir.

Ol dahi habl-ı metîni elden komayup keşân-ber-keşân çeküp kenâra yakın gelince fakîr kuşlar ne hâle uğradıkların bilüp pur putur olmağa başlar. Sen dahi murâdın üzre birkaç dâne semînlerinden alup birer para verirsin, mâ‘adâ za‘îflerin âzâd edersin. Mezkûr Arabın ol murglar iltizâmındadır, mâl-ı pâdişâhî verir. Bir gayrı âdem ol murglardan sayd eyleseler tecrîm ederler. Ve her kaçan olsa ol âzâd edilen kaz ve ördekler yine ol fellâhındır, gûyâ bu tuyûra bir mekr eylemişdir. Mısır fellâhı bu gûne acîb ü garîb şeytanata mâlik kavimdir.

Ve mine’l-acâyibi’l-garâyib

U‘cûbe-i dehrden biri dahi budur kim on bin yumurtayı at fışkısı içine gömüp yigirmi günde on bin tavuk yavrusu çıkup civ civ diyerek ol ân gezmeğe başlar. Akl-ı insân perîşân olur, aceb ibret temâşâdır. Ammâ bu kârı herkes edemez, Âbyâr kazâsında Mısır ümerâlarından Serdâr Süleymân beldelerinden Berme nâm bir köydür, anda bir asıl nesil nesle vardır, fışkıda tavuk çıkarmak anlara mahsûsdur. Piliç çıkarmak murâd edinen kimesne anlardan bir âdem alup kankı kazâya götürmek murâd edersen gidüp anda ibtidâ bir furun inşâ eder kim piliç çıkmak içün mahsûs furundur. Gûyâ etmek furunu gibi üstü kubbe ve altı boş bir büyük furundur. İçi tula ile bölük bölük bölüp her hâne ikişer parmak kalın yanmamış penbe-misâl atılmış yumuşak fışkı döşer. Ve her hâneye ellişer yumurta kor. Ammâ her yumurtayı güneşe tutup nazar eder. Eğer tâze yumurta ise, kor, eğer cılk ise komaz. Zîrâ fışkı harâretinden pârelenüp sâ’ir yumurtalara dahi zararı isâbet edüp yavrular çıkmaz. Ol ecilden cümle tâze yumurta korlar. Ve kankı yumurtadan horos ve kankı beyzden dişi piliç çıkacağın yumurtasından bilürler.

Ve bu **[P 241a]** yumurtaların **[Q 244a]** üstlerine dahi ikişer parmak fışkı örtüp furunun için yumurta ile böyle zeyn edüp ba‘dehu altına nerm âteş eder. Ammâ yine fışkı yakar, odun yakmaz. Bu hâl üzre kâmil üç gün dörd gün. Dördüncü gün mezkûr piliççi baba uryân olup furunun içine girüp **[Y 229b]** tavuk gibi kurk kurk diyerek serâpâ cümle yumurtaların altın üstlerine döndürür. Ammâ elinde yine tavuk tüğünden yapılmış bir gûne eldivândır, anın ile her hücredeki ellişer yumurtaları birer birer devr etdirüp mâbeynlerine birkaç

tavuk tüğleri kor. Ve bir gûne buhûr yakup dütsü verüp furunun ağzın kapayup gider. Ammâ bu kârı aslâ kimseye göstermez, ammâ hakîr kasd edüp ol beldede yigirmi iki gün meks edüp ayne'l-yakîn hâsıl etmeğiçün temâşâ ederdim. Ve yigirmi günde üç kerre piliç anası herîf furuna girüp cümle yumurtaları devr ederdi.

Yigirmi gün tamâm olmadan ecinne askeri gibi piliçler hurûc etmeğe başlayup furun içre fışkı eşmeğe başlar. Derhâl anları taşra çıkarırlar. Zîrâ dahi fışkı içinde mestûr çıkmamış nâ-tamâm yumurtalar vardır, anları harâb etmesin içün hemân yumurtadan çıkan yavruları taşra çıkarup kuluçka olmuş yavrulu tavuklar vardır, cümle yavrular anın ardı sıra sürü sürü civ civ deyüp.

Ammâ hikmet-i Hudâ bu fışkıda hâsıl olan piliçler tavuk altında hâsıl olan piliçlerin lezzetinde değildir, tenâvül olundukda bir ağır lahm-ı şahmı vardır. Ve Fir'avn doğanı çaylak kuşu bu piliçlere gâyet hasımdır. Dîdebân oğlancıklar vardır, anları gözedirler. Yohsa çaylak cümlesin bir günde taşıyup tükedirdi. Mısır içinde çaylakdan muzır kuş yokdur.

Ba'dehu bu mezkûr piliçleri on günden sonra dipsiz kîlelere doldurup re'âyâ üzre yine beşer onar kîle tavuk verirler. Hamd-i Hudâ tavuk kîle ile bey' [u] şirâ olunduğun Mısır diyârında gördük.

Ve bu dipsiz kîle ile verilen piliçler ekseriyyâ mîrîdir. Ve paşa kilârcıbaşısı tarafından başka bir ağa me'mûr olup niçe bin piliçler yapdırup paşa matbahında yevmiyye beşer yüz tavuk boğazlanup tevâbi'âta ta'yîn verilir.

Ve bu piliçler nice hâsıl olduğun görmeyen Mısır fellâhının ne mertebe şeytân idüğin kimse bilemez. Ve hakîkatü'l-hâl akıl ihâta etmez bir sırr-ı acîbdir. Ammâ {âye[t]:} [174] *bi-kudretihi ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî* [175] âyeti delîl-i kat'îdir.

İbret-nümâ-yı sun'-ı Hudâ

Bâlâda evsâfı tahrîr olunan Sebîl-i Allâm nâm mahalde bir gûne elvân hurde taşlar olur. Mısır'da Sebîl-i Allâm taşı meşhûrdur. Ol sahrâda yüz guruşa ve beş yüz guruşa lâ'l ya'kût ve elmâsdan mücellâ gûnâ-gûn taşlar bulunur. Ve beşer onar guruşluk aynü'l-hür ve aynü's-semek ve aynü'l-hir makûlesi taşlar firâvândır. Ba'zı zamân şiddet-i rûzgâr-ı zorkâr cümle rimâli perîşân edüp bilâ-hadd ü lâ-gâyet taşlar bulunur. Ammâ hakkâk bu hâm taşları hakk edüp perdâht **[Y 230a]** edince herbiri bir sûrete girüp bî-kıymet iken zî-kıymet fürûht olunur. La'l-i Bedahşân'dan âbdâr ve elmâsdan fertûr taşlar bulunur. Ammâ Mısır müverrihleri ve ulemâları bu zu'm üzrelerdir kim İremezâtü'l-imâd binâ-yı Şeddâd ibnü'l-Âd bu Sebîl-i Allâm'da binâ etmişdir, deyü müttefikun aleyhdirler. Hakîkatü'l-hâl bu Sebîl-i Allâm vâdîsinde câ-be-câ binâ-yı azîm temelleri zâhir ü bâhirdir. Ve Kethudâ İbrâhîm Paşa hîn-i azilde bu Sebîl-i Allâm sahrâsında yetmiş yedi gün meks edüp âvâre huddâmlar mankala oynamak içün bu Sebîl-i Allâm taşlarından cem' edüp mankala oynarlardı. Ba'zısı hakkâke verüp yüzük taşı etdirüp cümle huddâmân sâhib-i hâtem oldular. Ya'nî bu mertebe zî-kıymet taşlar bulunur. Aceb temâşâdır.

Ve mine't-te'sîri'l-haceri'l-acîbe

Yine bu Sebîl-i Allâm sahrâsında pür-nûr asferü'l-levn bir sengîn taş bulunur. Dâ'imâ Freng hukemâları ol şiddet-i hârda gelüp ararlar. Hâssası oldur kim bir âdem mezkûr taşı

iki eliyle dutsa der-akab ma‘îdesi bulanup istifrâğ edüp tâ ol taşı elinden bırakmayınca ol âdem gaseyândan ferâgat etmeye. Ammâ cemî‘i ahlâtdan safrâ vü sevdâdan halâs olur ve ma‘îdesinde bir şey kalmayup pâk ma‘îde olur.

Ve min havâssi’l-hacerât

Yine Sebîl-i Allâm fezâsında bulunur boncuk-misâl bir alaca taşdır. Kankı hâtûn anı cimâ‘ mahallinde beline bağlasa hergiz hâmile kalmaya. Hattâ bu taş Mısır Bâbullûğunda olan fevâhişelerde çok bulunur. Hattâ bu hakîrin vâlidesi hakîri vaz‘-ı haml ederken re’s-i kebîrimiz vâlidemizin masdarından usret üzre çıkduğından ferc-i nâ-şüküftedârı târmâr olup kabîh olduğu ecilden hâmile kalmadan ihtirâz etdüğinden bu Sebîl-i Allâm taşından dâ’imâ taşıyup peder ile hâlet-i mahmasada beline bağlardı. Ol taş-ı nâ-mübârek vâlidemizde dahi bulunurdu.

İbret-nümâ-yı arz-ı Mısır
Bilâd-ı Mısır’da Arablar sıçan yer, derler, hakîkat imiş, ammâ ne gûne fâre idüğin anı beyân eder

Mısır arzında hâsıl olur bir nev‘a sıçandır, ana fâre’l-gayb derler, bir mudhik-hey’et mahlûkdur. Kaçan Nîl-i mübârek taşduğı mahal cemî‘i arâzî-i Mısır’ı gark eder. Ol zamân yeri kalmayup taşra çıkarlar. Ol mahalde cümle sıbyân u nisvân sahrâlara çıkup su gark eden kenârlarda mezkûr sıçanları sayd edüp tobra tobra doldurup hânelerinde boğazlayup yerler. Ve çilden fürûht ederler. Gâyet semîndir ve kuyruğu kısa ve burnu uzun ve üst dudağı tavşan gibi yarıkdır. Eşkâlde bir boz sıçandır. Herbiri yüzer dirhem gelir ve birer batman gelir mahlûkdur. Bunlar bi-emrillâhi te‘âlâ yerden hâsıl olur. Hattâ yeri yığın yığın eder, sayyâdlar andan bilürler kim **[Y 230b]** anda fâre vardır, kazup sıçanı çıkarup tenâvül ederler.

Hikmet-i Hudâ ba‘zısı beline dek sıçan olmuş, belinden aşağısı dahi toprakdan ayrılmamış, kan toprak ile mahlût. Ammâ toprakda yine sıçan hey’eti vardır, lâkin dahi et olup rûh gelmemiş. Böyle iken yerden çıkarsan kesb-i havâdan helâk oluyor, zîrâ kemâlin bulmamışdır. Arablardan su’âl etdim,

“Bi-emrillâh kırk günde bir âbdan hâsıl olur”, dediler. Ve su’âl etdim,

“Ya bunlar çiftleşir mi?”, dedim;

“Ne‘am, çiftleşirler, ammâ bi-emrillâh yavru hâsıl etmez” dediler.

Ve hakîr nef‘in su’âl etdim:

“Gâyet serî‘u’l-hazmdır ve âdemi semîn eder. Ve gâyet mukavvîdir, cimâ‘a kuvvet verir” dediler.

Bu dahi garîb ü acîb hikmetdir. Ammâ bu sun‘-ı Hudâ‘ya kâsıru’l-akl olan Mu‘tezilî tâ’ifesi istib‘âd edüp kabûl etmezler. Ammâ bu hakîr kendü gözümle görüp çıkaran Urbânlara beşer onar pâre verüp temâşâ etdim. Nısfı cânlı, nısfı türâb ile kanlı; ba‘zısının nısfı kanlı, dahi cânı gelmeyüp nısfı türâb idi. Ve Hak Te‘âlâ‘nın sun‘una **[P 241b]** göre bundan **[Q 244b]** dahi ibret-nümâ benî âdem değil midir kim âye[t]: [176] âyeti delîl burhân yeter.

Mu‘tezilî mezhebine nazar etmeyüp ehl-i şer‘in mezhebine nazar edüp mu‘tekid olan kimesne, [177] deyüp hâmûş-bâş olur.

Hikmet-i Hudâ nahl-i hûrmânın ve cevz-i küliserin benî âdem ile akrabâlığın beyân eder

Her sene diyâr-ı Mısır'da dişi hûrmânın kalbi ya'nî beynisi üzre erkek hûrmânın bir dalın sokup cimâ' etdirirler. Ol sene ol dişi hûrmâ on beş yigirmi salkım hûrmâ verir. Eğer böyle cimâ' etdirmeseler hûrmâ vermez. Ve hûrmâ ağacı ayda bir hayız görür. Âdem gibi beynisi vardır, anı kat' etsen hûrmâ kurur, ammâ gayrı dalların kessen dahi serâmed olur. Ve hûrmâ beynisine kalbü'l-belah derler, gâyet lezîz ve mukavvîdir. Mısır'da cimâ'dan kalmış âdemler isti'mâl edüp ol gece ehlini hayli müsta'mel edüp bîzâr eder. Bir gûne beyâz katı peynir gibi süd lezzetinde bir gûne lezîz şeydir. Nahl-i hûrmânın tâ depesindeki dalları içindeki iliflerin mâbeyninde olur.

Ve bu hûrmânın benî âdem ile karâbeti vardır, derler. Kaçan Cenâb-ı Bârî vücûd-ı Âdem'i bir kabza toprakdan halk etdi, bakıyye-i toprakdan Cenâb-ı Allâh nahl-i hûrmâyı ve küliser ağacın ya'nî kara Hindistân cevizi ağacın ve şecerü'l-Vakvâk ağacın halk etdi. Ve yerde olan hâkinde yebrûhu's-sanem ya'nî abdüsselâm derler, yerde hâsıl olur âdem gibi saçlı ve sakallı ve dişili ve erkekli biter, hemân âdem sıfatında bir otdur, ol dahi benî âdem toprağından hâsıl oldu, derler. *Yef'alullâhu* **[Y 231a]** *mâ yeşâ'*.

Ve mine'l-acâyib

Mısır'da bir kavim var, diri diri yılanı yerler. Ve bir evde yılan olsa, bu âdemlerden biri ol hâneye varup bir gûne düdük çalup cümle yılanlar başına üşüp ceng ede ede cümle yılanları dutup tobrasına koyup götürür, ol ev yılan şerrinden halâs olur.

Ve bu herîfler ba'zı âdemin yanına gelüp ol âdemin haberi âgâhı yok iken cebinden ve koynundan yılan ve akreb ve çıyan çıkarır. Ve ba'zı âdemin cebinden elma ve emrûd ve şeftâlû ve üzüm çıkarır, hâlen ki ol meyvelerin mevsimi değildir. Ve ba'zı âdemin koynundan âteş yâhûd su çıkarır. Ve ba'zı âdeme işâret edüp sarığın gösterir, herîf başından sarığın çıkarınca sarığından su cereyân etmeğe başlar yâhûd bir yılan ve akreb çıkup hemân herîf sarığın yere urup ser-bürehne bî-destâr firâr eder. Merhûm İbrâhîm Paşa bu gûne şakalara mâ'il idi. Ammâ hakkâ ki sihr-i i'câz mertebesi bir ma'rifetdir.

Ve Mısır'ın İsvân diyârındaki fellâhlar timsâh ile cimâ' etdikleri bâlâda Nîl mahlûkâtı evsâfında tahrîr olunmuşdur.

Ve mine'l-acâyib

Mısır'da cümmeyz ağacı derler bir dıraht-ı müntehâ ağacdır. Mısır diyârında andan büyük şecere-i azîm olmazdır. Gûyâ Rûm'un çenâr-ı müntehâlarına müşâbeheti var bir sâyesi hoş-havâ-yı dilküşâ dıraht-ı müntehâlardır. Meyveyi bu keyfiyyet ile verir tılısmât böyle bulunmuşdur. Her kimin bâğ u bâğçesinde ol dıraht hâsıl olduysa ol bâğçe sâhibi birkaç âdem ile ittifâk edüp bâğ sâhibi mukaddem bir balta ile bâğa girüp mezkûr cümmeyz ağacına çıkup birkaç yüz balta urup cümmeyzi zahmdâr ederken müttefik olan kimesneler gelüp,

"Bire âdem, bu Allâh mahlûku tâze ağacı ne kesersin?" derler. Herîf eydir:

"Kendü mâlımdır, keserim ki bâğımda olur, aslâ mahsûl vermez, sâyesi düşdüğü yerde çemen bitmez. Kesüp âteşe yakarım" der. Aşağıdan herîfler,

“Lutf eyle, kesme, dahi tâze ağacdır. Âh ne güzel dalları ve budakları ve yaprakları var, kesme, meyve versin” deyü ricâ etdikçe herîf balta ile ağacı delik delik etdüği yerlerden kırmızı kan-misâl yaşlar cereyân eder. Aşağıdan yine herîfler ricâ edüp,

“Yılda yedi kerre meyve versin, biz mütekeffil” deyü yemîn edüp ol herîfler dıraht sâhibinin elinden baltasın alup bir cânibe atup cümle ağacın vücûduna ellerin kuşadup kucaklarlar.

Ve birkaç âdemler dahi hâzır olup şâhid olurlar. Ba‘dehu ol balta deliklerinden ve gayrı yerlerden yılda yedi sekiz kerre eyle meyve verir kim ta‘bîr olunmaz. Ve meyvesi gûyâ incîr gibidir, ammâ içinde incîr gibi darısı yok, içi boşdur. Herbiri **[Y 231b]** yigirmişer otuzar dirhem gelür hâzımü‘l-ifrât lezîz meyvedir. Levni ahmer ve sarı ve beyâz olur.

Ve garâyib bu kim sâ’ir meyve ince dallarda hâsıl olur, ammâ bu iki üç âdem kalınlığı iri gevde ağaçlarında olur. Ve eyle verir kim ağacın gevdesinde hâlî yeri olmaz, gâyet mahsûldâr ağacdır.

İlm-i tıb üzre tabî‘atı i‘tidâl üzredir. Beş altı dânesin tenâvül edüp üzerine su içsen iki amel edüp kuvvet-i basarı ziyâde eder. Ve bir âdemin lîneti olsa, yeşil yaprağın döğüp suyun nûş etse, kabz eder. Ve ağacının vücûdu sebzgûndur. Nice hâssası vardır, ammâ hukemâ mezhebinde olanlar dahi a‘lâ bilür, bir temâşâ ağacdır.

Hâssa-i arz-ı Mısır

Mısır’da keçinin boynuzun yere gömerler ve sulayup tîmâr ederler. Birkaç günden sonra yeşil yeşil filisler serâmed kamışlar hâsıl olur.

Ve amel-i nişâdır

Mısır’da âdem necâsetinden nişâdır hâsıl ederler. İbret-nümâ kârhâne-i acîbelerdir kim bâlâda evsâfı mufassal tahrîr olunmuşdur.

Ve san‘at-ı amelî üzüm

Üzüm dahi koruk iken Mısır fellâhları kibrit yakup koruğa buhûr yakup bir ay evvel üzüm olur, aceb şeytanatdır.

Ve san‘at-ı amelî kavun ve karbuz

Mısır’da güvercin necâsetine re’s-i mâl derler. Mısır fellâhları güvercin tersin kavun ve karbuz köküne döküp bir ay mukaddem âbdâr latîf kavun hâsıl olur.

Havâss-ı hayvân-ı acîbe

Mısır’da şeker kamışı olduğu yerde gelinciğe müşâbeheti var bir hayvân-ı mûnisdir, bir turfe şakrakoz ve mahrakoz ve kakrakoz mudhik bir hayvândır. Hattâ ba‘zı evlerde beslerler, âdem ile gâyet ülfet eder hayvândır. Hattâ Feyyûm şehri bâğlarında gâyet çokdur. Ol olduğu yerde anın râyihasından yılan ve çıyan kaçar, aslâ durmaz. Zîrâ râyihasından hemân yılan helâk olur, ammâ insâna râyihasının nef‘i vardır, aceb hikmetdir.

Zikr-i ma‘âdin-i zeheb

Mısır’ın cânib-i kıblesine iki sâ‘at ba‘îd cebel-i Cûşî ardında Ayn-ı Mûsâ dağlarına cebel-i Becâmîm derler, anda bir kızıl reng kireç toprağı hâsıl olur, ol turâbı âteşde yaksalar altun çıkar. Ammâ odun kaht olduğundan çıkan altunun harcı hâsılından mahsûl olmaz.

Hâkim Bi-emrillâh halîfe iken yedi sene çıkardup ba‘dehu mesdûd etmiş, hâlâ âsârları zâhir ü bâhirdir.

Mısır’ın cânib-i garbîsinde cebel-i Câlût’da gümüş ma‘deni vardır.

Ve cânib-i şarkîsinde cebel-i Mukattam ki Cûşî dağıdır, anda altun ma‘deni vardır.

Sa‘îd vilâyetinde zümürrüd ma‘deni var.

Ve Buhayre hâkinde natrûn ma‘deni vardır.

Ve her kurâlarında güherçile ma‘deni hâsıl olur.

Ve cemî‘i buhayrelerinde tuz **[Q 245a]** hâsıl olur. **[P 242a]** Ve ,

İbret-nümâ-yı şehr-i Ayn-ı Şems

Mısır’ın cânib-i şimâlîsinde iki **[Y 232a]** sâ‘at ba‘îd Matariyye kurbunda bir şehr-i azîm imiş. Hâlâ harâbedir. Zamân-ı kadîmde dârü‘l-mülk imiş. Hâlâ âsâr-ı binâları ile a‘mâl-i tâyilden ve a‘lâm-ı hâyileden ve ebnâ-yı azîme ve etvâr-ı acîbeden niçe şeyler zâhir ü bâhirdir.

Evvelâ İslâmbol’da Atmeydânı‘ndaki gibi çâr-gûşe bir amûd-ı serâmed vardır, kaddi yüz zirâ‘-ı Mekkî‘dir. Cânib-i erba‘asında Kabâbıta hatları çokdur. Ve tâ zirvesinde bir çârpâ üzre süvâr olmuş mücevveze sarıklı âdem sûreti var, Selîm Hân Mısır’a gele, deyü işâretdir. Cânib-i erba‘ası Atmeydânı‘ndakinin nakşı gibi münakkaşdır. Ve hâlâ bunda olan mesdûd tılısmât-ı garîbe bir diyârda yokdur. Hâlâ meftûh olmamışdır, cümle râyegândır, feth etmeğe cidd ü cehd edenler cümle anda medfûndurlar.

Ve müverrihân-ı Mısır bu Ayn-ı Şems evsâfında bir kasır medh etmişler kim yüz seksen pençeresi var imiş, her gün şems bir pençereden girüp kasrın için tâbân etdüğiyçün Ayn-ı Şems derler. Ve bir rivâyetde Ayn-ı Şems nâmında bir melike binâ etdi, derler. Ve bu kasra yüz seksen menzilde şems tamâm olup evvelki menzile gelince avdet eder. Hâlâ eser-i binâları zâhirdir. Ve zamân-ı kadîmde kal‘a-i azîm imiş, esâs-ı dîvârları bâhirdir.

Ve mine’l-acâyibü‘l-garâyibden cebel-i Herâmân

Nîl’in cânib-i garbîsinde Cîze kasabasından bir sâ‘at ba‘îd cebel-i Herâmân derler, üç dağdır. Rû-yı arzda bunlardan evvel binâ yokdur ve bunlardan âlî binâ yokdur. Gûyâ üçü dahi cebel-i Kâf’dır, azîm binâlı dağlardır. Herbiri birer sanem heremânlarıdır.

Büyük heremâna cebel-i Belbehis, ortadakine cebel-i Melheviyye ve ednâsına cebel-i Ebülhevl derler.

Bu amelî dağların hakkında niçe bin güft ü kîl [u] kâl vardır. Ba‘zı müverrihler Tûfân’dan evvel Âd ibn Şeddâd binâsıdır, derler.

Ve ba‘zılar Tûfân’dan evvel Sûrîd Melik kehenelerinin ilkâsıyla kendüye medfen binâ etdi, derler.

Ve itmâmından sonra bu üç ehrâmları mâl-ı hazâyin ile pür edüp âlât-ı silâh ve Hazret-i İdrîs’in cemî‘-i ulûmlarının kitâbların koyup tılısmâtlar ile müvekkiller nasb edüp heremeynlerin üzerlerin dibâçe ile pûşîde kılup kenz etdi. Ve sâhil-i Nîl’de bir şehr-i mu‘azzam binâ edüp heremeynlerin muhâfızları ol şehirde sâkin olur.

Ve her sene vakt-i rebî‘de cemî‘i dünyâ halkı gelüp Ka‘be-misâl tavâf ederlerdi.

{Ammâ bi-kavli müverrih İbn Celâl, bu Ehrâm dağlarına lisân-ı Kıptî‘de Berâbî derlerdi. Zîrâ iptidâ bu Heremleri binâ eden Kayin oğlu Hanûh oğlu Mahvîl oğlu Dermeşîl oğlu Berâb’dır, anıniçün bu dağlara Berâbî derler.

Ba‘zılar Delûke avret Fir‘avn’dan evvel melike iken ol avret yapdı, zîrâ ol Ferâ‘inelerden idi, anıniçün Fir‘avn dağları derler. Zîrâ mürûr-ı eyyâm ile Delûke karı neslinden gelen melikler, vâlide-i kadîmimiz binasıdır, **[Y 232b]** deyü amâr ederlerdi. Andan anlanır kim Delûke avret binâsı ola.

Ve ba‘zılar Tedûre câdû binâsıdır, derler. Ve Esmûn ve Etrîb ve Sâ keheneler idi, târîhleriyle Ehrâmlarda yatırlar.}

{Ammâ bi-kavli *Târîh-i Şihâbî* Tûfân’dan evvel bu Ehrâmları binâ eden evvelâ Sûrîke bin Şehlûk bin Şerbâk bin Tûmîdûn bin Tedersân bin Hûsâl melikler yapmışdır.}

Ve hâlâ şimâl tarafındaki Ehrâm’ın yine şimâl cânibine nâzır bir kapusu vardır. Andan içeri sağ tarafdaki taşlar üzre İbrî lisânı üzre kazılmış hatlarda,

“Ben ki bânî-i Heremân’em. Altı senede tamâm etdim, sonra gelenler altı yüz yılda temelinden yıkmağa kâdir olsunlar. Yıkmak hod yapmadan ehvendir. Ve ben dîbâçe ile setr kıldım, gelen mülûklar bûriyâ ile puşîde kılmağa kâdir olsun” deyü yazmış.

Hattâ Me’mûn Halîfe Bağdâd’dan Mısır’a gelüp Heremeyn’de medfûn genc-i firâvânı feth etmeğe bel bağlayup yedi ay kâmil ihtimâm himmetler ile bezl-i himmet edüp odunlar yığdırup âteşler yakup üzerlerine sirkeler dökerek ve mancınıklar ile seng-i azîmler atarak yigirmi arşın mikdârı yerin münhedim edüp bir zeberced murassa‘ küp bulur, içinde bin altun bulunur kim her altun bir vukiyye idi. Ve bir hacer üzre yazılmış bir hat kim,

“Ey bu dahmeden defâyin fethi içün temennî eden. Her ne kadar cidd ü cehd edüp mâl masraf edersen, ol kadar mâl çıkarırsın. Ziyâde tama‘ edersen, bu dünyâ-yı fânîden gidersin” deyü mastûr taşı görünce cümle asker-i Me’mûn vâlih-i hâmûn olup yedi aydan berü çekdikleri renc [ü] anâ ile bu kadar masrûfları mukâbelesinde ol zikr olunan bin altun bulundu.

Ve mukaddemâ zikri sebkat eden şimâl tarafında kapudan içeri taş üzre tahrîr olunan hatda,

“Gelen mülûk hasır ile pûşîde kılsın” dedüğinden bir rumûz fehm edüp derhâl Me’mûn fermân eyleyüp ol ehrâmı nısfına dek Mısır hasırıyla mestûr etdükleri mahalde bir rîh-i âsıf zâhir olup hasırı ve huddâmların havaya doğancı pefterisi-misâl perrân edüp hasırları çâk çâk edüp herîfler bî-cân olurlar.

Âhirü‘l-emr Me’mûn Halîfe’nin vezîri Hüseyin bin Sehl’in re’y-i haseniyle ferâgat edüp rücû‘ ederler. Hâlâ ol ehrâmânın Me’mûn Halîfe asrında münhedim etdüği yerler nümâyândır.

Ammâ Yûsuf Salâhaddîn Mısır kal‘asın müceddeden binâ etdükde Heremeyn cebellerinden taşlar çıkarup Mısır’ın iç kal‘asın ve aşağı kal‘asın binâ etmişdir. Ve ba‘dehu Sultân Mü’eyyed dahi Heremeynler kurbunda on bir kantara etmişdir, cümle

Heremeyn dağlarından çıkan taşlar ile binâ etmişdir. Hâlâ yerleri âşikâredir.

Bu hakîr eyitdim: Heremeyn'i binâ eden Sûrîd, "Altı yılda binâ **[Y 233a]** etdim, benden sonra gelen mülûk altı yüz yılda münhedim edebilsin", deyü da'vâ-yı merd etmiş.

Bu hakîr ana yüz kantâr bârûd-ı siyâh ile altı hazîneli bir Kandiye kal'ası lağımı atsam Ehrâm dağların ihrâm gibi havâya münkalib edüp ân-ı sâ'atde ka'r-ı zemînde Nîl'e âsâr-ı binâdan temeli bile kalmazdı. Ammâ hakîkatü'l-hâl vech-i arzda böyle bir binâ-yı azîm görmedim.

Hamd-i Hudâ İbrâhîm Paşa asrında Ehrâmlar tarafında atlarımız çayırda iken beş on gün anda zevk u safâ ederken ol takrîb ile birkaç kerre varup seyr [ü] temâşâ edüp hayrân olurduk.

Bir kerre dahi varışda imrahor ağanın ve Behlûl Ağa'nın ve gayrı ağavâtların ba'zı tevâbi'atlarından kırk beş âdem olup meş'aller ve muşammâlı fânûslar ve şem'-i rîhler getürüp herem-i kebîrin şimâl cânibindeki bâbın rimâl ve hâr u hâşâkdan tathîr edüp te'avvuz [u] besmele ile girdükde hakîr kıble-nümây ve sâ'ate nazar edüp cenûb cânibine kâmil yedi yüz adım yürüyüp bir şâhrâh yoldur, üstü toloz kemerlerdir kim yigirmi zirâ' âlîdir.

Ve tarîkın vüs'atı on zirâ' enlidir. İki cânibinde müte'addid mağârâlar ve mebnî kâ'alar var ve kubbeleri kesme kayadan mutallâ ve müzehheb ve münakkaş kim gûyâ henüz üstâd Bihzâd elinden çıkmışdır. Ve her hücresi benî âdem üstühânıyla mâl-â-mâl idi. Ve her bir kelle yüz kîle gendüm alır, sağîr ü kebîr kelle-i gûnâ-gûnun hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür.

Ve yol üzre derisine sarılmış bir incik kemiği var idi. Hakîrin karışı ile yetmiş bir karış idi. Ve bunun emsâli niçe üstühânlar firâvân idi.

Ve bir gâr-ı azîmde mâl-â-mâl hûrmâ lîfi kefenli benî âdemler yatırlardı. Ve niçe yüz kadîdler var idi, herbirinin kadleri yetmiş ve seksener adım idi. Ammâ gurâb kadar yarasa kuşlarının necâseti râyihasından âdem helâk olur. Cemî'isi kayalarda minkârlarından herbiri asılup dururlardı. Ve ba'zısı fânûslara ve meş'allere kendülerin urup perr ü bâlleri ihrâk olurdu. Ve ba'zısı çehremize ururdu.

Bu mahalde birkaç refîklerimiz bir iki fânûsu ile havflerinden rücû' eylemişler. Ammâ biz yine otuz beş âdem ile kalup cür'et ederek sehel eniş, kıble-nümâmız muktezâsınca kıble cânibine kâmil bir sâ'at dahi gidüp tâk-ı Kisrâ'dan nişân verir kâ'alar ve her birinde kadîd âdem cesedleri var. Kimi oturur ve kimi yatırlar idi. Bunlar cümleden kadd [ü] kâmetde kıyâmet âdemler idi. Yanlarında çürümüş bûriyâlar ve hûrmâ lîfinden bezler pâymâl-i rimâl idi.

Bundan ileri elli adım mikdârı yokuş aşağı gidüp bir havz-ı azîm âb-ı sâfî ile memlû idi. Ammâ cânib-i erba'asında ukkâb-misâl kuşlar ve kaz kadar mahûf kuşlar havuzun **[Y 233b]** kenârında oturmuşlar. Hemân bizi görünce cümle kanatların kakup bir ra'dvâr gürüldü zâhir oldu kim beynilerimiz gûyâ kulaklarımızdan akdı. Ve şebpere ya'nî yarasa kuşları bizi ve esbâblarımızı rüsvây eyledi. Ve meş'alciler çıra az kaldı, dediler.

Netîce-i kelâm cümlemize bu ukkâb kuşların kanat gürüldüsünden bir vehm târî olup ol havuzdan ileri bir kadem atmağa iktidârımız olmayup ale'l-ittifâk avdet edelim, derken

kuşlar tarafından bir rîh-i akîm kopdu kim şiddet-i şitâsından helâk mertebelerine varup,

“Meş‘aller ve fânûslar sönerse hâlimiz neye müncer olur?” deyü gerü avdet ederken şebperelerin herbiri kebûter kadar kendüleri pervâne-vâr âteşe ura ura ve yüzlerimize kendüleri kanatları ile çarpa çarpa bizleri bîzâr etdiler.

Hulâsa-i kelâm, her ne hâl ise rücû‘ edüp giderken yığdığımız taşlar alâmetleri ile cümlemiz sıhhat ile taşra çıkup ol firâr eden yârenlerimiz bize rîşhand edüp,

“Ne bu mülevvesâne çehre ve ne bu eşkâl-i ucbe?” deyü şaka-gûne kelimâtlar ederlerdi. Ammâ Hudâ âlimdir, bî-tâb u bî-mecâl selâmete çıkdık, ammâ azîm seyr ü temâşâlar etdik. Havuzdan ilerisin Hudâ bilür.

İşte bu hakîr heremin birin böyle gördük. Ne hazîne ve ne defîne gördük, illâ medfûn âdemler gördük. Ammâ mutalsam olduğuna şübhe yokdur. Zîrâ mezkûr havuza vardıkda cümlemiz mebhût olduk, taşra çıkınca bî-cân çıkup kesb-i havâdan yine cân bulduk. *Allâhümme âfinâ*, bir dahi girme müyesser olmaya.

Ba‘dehu taşrada çadırlar içre futûrlar ve kahveler içilüp Ehrâmların cânib-i erba‘asın temâşâ etdik. İki ehrâmlar tûlen ve arzan çâr-gûşeleri ikişer yüz adımdır. Bu hisâb üzre herbiri dâ’iren-mâdâr sekize yüz adımdır. Ve her bir taşının cüssesi tûlen ve arzan yigirmişer, otuzar arşındır. Ve kadd-i bâlâsı tâ zirve-i a‘lâsına varınca iki yüz arşındır. Büyük ehrâmın şimâl cânibinde girdiğimiz kapusu var, ammâ öbür ehrâmların kapuları âşikâre değildir. Ammâ Ebülhevl ehrâmı gâyet küçükdür. Ammâ ikisi eflâke ser çekmiş çâr-gûşe sivri dağlardır.

Hakîr girdiğimiz ehrâmın üzerine çıkdım, tâ zirvesinde on hazîneli bir tengetir çadır kurmak olur bir meydândır. Ve ba‘zı taş deliklerinde şâhin ve doğan kündeleri ve cılkıları ve güvercin küpeleri ve halhâlları buldum. Cümle Mısır zîr-i pâda nümâyân idi. Tâ bu mertebe âlî cibâllerdir.

Ve bu ehrâmların cânib-i erba‘asında kara taş ile mebnî mutalsam binâlar vardır kim evsâfları tahrîr olunsa bir müdevven olur.

Tetimme-i cebel-i Heremeyn oldur kim Melik Mukavkıs‘dan Hazret-i Risâlet’e elçilik ile gidüp îmâna **[Y 234a]** gelen Zünnûn-ı Mısrî Sa‘îd-i âlî‘de Şark Ahmîm nâhiyesinde mütevellid olmuş ferîdü‘d-dehr bir fusahâ-yı bülegâ kimesne kişi idi. Ba‘de’l-feth Amr ibnü‘l-Âs’ın izniyle bu Zünnûn Ehrâm dağlarına girüp anda olan ibret-nümâ hatları okuyup lisân-ı Arabîye terceme eder. Ol hatlar budur:

İhzeri’l-‘abde’l-mu‘takîn

Ve’l-ehdâse ve’l-cünde’l-müte‘abbidîn

Ve’[n-ne]bata’l-müsta‘ribîn

Türkîce ma‘nâsı: Sen âzâd olmuş kullardan ve yeni yetişmişlerden ve ibâdet edici askerden ve yabandan gelüp Arab içinde kalmış Nebat tâ’ifesinden korkun, demekdir. Diğer hatt-ı âhar:

Yukaddiru’l-makdûr ve’l-kazâ yadhak

Ya‘nî: Bir nesneyi âdem oğlu tedbîr eder, ana Hak Ta‘âlâ‘nın kazâsı güler.

Ammâ Küçük Ehrâm ki Kalîmûn Hakîm'in kable't-tûfân binâsıdır ki anda tahrîr olunan beyitdir:

Tüdebbirü bi'n-nücûmi ve leste tedrî

Ve rabbu'n-necmi yef'alü mâ yürîdu

Ya'nî: Sen yıldıza bakarsın, bir iş işlersin, bundan haberin yok ki yıldızları yaradan istedüğin işler.

Zikr-i ucûbe-i eşkâl-i tılısmât-ı Ebülhevl

Lisân-ı İbrî'de Bilmîb'dir, hâlâ Ebülhevl'dir.

Bu dahi üçüncü Küçük Ehrâm'ın şarkî tarafında hammâm kubbesi kadar bir seng-i beyâzdan bir kelle-i kebîrdir. Ancak gerdeninden yukarusu vardır, mâ'adâ vücûdu eşkâli yokdur, hemân unkuna dek bir kelledir. Ve yüzü cânib-i şarka nâzırdır. Kaşı ve başı ve gözü ve dişi ve kulakları ve dudakları ve gerdânı var. Bir kelle-i azîmdir kim başı üzre yüz âdem otursa mümkindir.

Ve üstâd-ı selef buna Ferhâd-vâr bir tîşe urmuş kim gûyâ zî-rûh bir kelledir kim tebessüm edüp durur.

Ve âmil-i mermerbür bu kelleye böyle bir gûne örme geysûlar göstermiş kim çîm-ender-çîm ve ham-ender-ham ve mergûle mergûle ve fitîle fitîle ve girih girih mebrûm mebrûm târumâr kâküller ve geysûlar göstermiş kim gûyâ sihr-i i'câz edüp san'atın izhâr eylemiş.

Ve zamân-ı kadîmde bu kelle âyende vü revende ile kelimât edermiş. Eyle tılısm olmuş, Mısır üstüne bir yağı pâdişâh geleceğin ve kaht [u] tâ'ûn olacağın ve bârân yağacağın ve yağmayacağın ve Nîl tuğyân üzre ne mikdâr geleceğin ve gelmeyeceğin ve kim öleceğin ve ölmeyeceğin, el-hâsıl cümle mugayyebât-ı hamseden haber verirmiş. Hazret-i Mûsâ'ya bu Ebülhevl'in gâ'ib haberlerin verdüği haberi vâsıl olunca Hazret-i Mûsâ Ebülhevl katına gelüp bir hayli kelimâtdan sonra Hazret-i Mûsâ buyururlar kim,

"Cümle kelimâta kâdirsin. Allâh'ın hak peygamberine îmân getir" buyurmuşlar. Ebülhevl,

"İdrîs peygamberi bilirim, gayrı bilmem" deyince Hazret-i Mûsâ gazûb bir pâdişâh idi, elindeki asâ ile Ebülhevl taşının başın birkaç yerden yarup ağzın burnun kırup "*Üskün yâ mel'ûn"* deyüp gider. Hâlâ Hazret-i Mûsâ'dan beri dünyâ kelâmı etmeyüp hâlâ asâ darbından başı gözü kırıkdır, **[Y 234b]** ammâ acâyib musanna' kâr-ı insândır.

Ve bir rivâyetde yine sehereler sihir ile söyledir. Ammâ nisvân tâ'ifesiyle kelimât edermiş. Bir avretin bir hayli mâlı zâyi' olup ol nisvân-ı sâhib-isyân,

"Yâ Ebülhevl! Benim eşyâlarımı kim aldı?"

"Filân âdem aldı" der.

Derhâl avret hâkime varup herîfin hânesin basup cümle eşyâlarını bî-kusûr bulur. Mezkûr sârik herîf dâğ-ı dilinden Ebülhevl'in başı üstüne çıkup edepde yesteh-i bârân-zede eder. Ol zamândan berü tılısmı bozulup kelimât etmez oldu, derler. Ammâ Hazret-i Mûsâ hikâyeti kavl-i sahîhdir, zîrâ ûlü'l-azmdir, anın mu'cize darbıyla summun bükmün kalmışdır. Hâlâ temâşâgâh-ı ibret-nümâ bir kelledir.

Ve buna karîb bir temâşâgâh dahi vardır. Bir deyr kapusu var, rimâl ve hâşâk ile mesdûd olmuşdur. Lâkin kapunun atebe-i ulyâsının kemerinde bir gûne hatlar vardır kim mermerler üzre tahrîr olunmuşdur. Hakîr gûnâ-gûn hatlar kırâ'at etmede mahâretim vardır, ammâ bu hatlara mânend bir hat görmedim, bir hurûfu kırâ'at olunmak muhâldir.

{Ammâ bu tılısm-ı Bilmîb'i ya'nî kelle-i Ebülhevl'i bi-kavli *Târîh-i İbn Celâl* sene 781 281(?) (–) târîhinde hânkâh-ı Salâhiyye'de sâkin Muhammed Sofî nâm bir muta'assıb,

"Hayvân sûret[i] harâmdır" deyü bir gün hâkimden izinsiz Ebülhevl'in ağzın ve burnun Hazret-i Mûsâ kırdığından ziyâde kırarken hikmet-i Hudâ ol gün bir rîh-i akîm esüp Cîze şehri mezra'âtların kuma gark edüp bersîm ve gılâl ekilmez olup derhâl Muhammed Sofî'yi ehâlî-i Cîze hâkime götürüp,

"Şehrimizi kum gark etdi", deyü feryâd ederler.

Muhammed Sofî'den su'âl oldukda,

"Ey vardım, nehy-i münker etdim", dedikde ehl-i Cîze Muhammed Sofî'yi hâkim huzûrunda pâre pâre edüp Ebülhevl yanında defn ederler. Hâlâ Ebülhevl'in temâşâsına gelen bu sofî-i nâ-dürüstün kabrine taş atarlar.}

İhsân-ı Hudâ berây-ı Mısır

Diyâr-ı Mısır'da aslâ çekirge olmaz. Sâ'ir diyârdan gelse mu'ammer olmayup cümle helâk olur. **[Q 246a]** Hattâ Hazret-i Risâlet asrında Mekke ve Medîne'ye çekirge istîlâ eyleyüp Sahâbe-i kirâm Hazret-i Risâlet'e hâllerin i'lâm edüp cerâdın def'i içün ricâ etdiler. Hazret el açup du'â etdi kim,

"Yâ Rabbî! Bu cerâdı senin Kinânen olan Mısır'a def' eyle" dediler. Sahâbe-i kirâm eyitdiler:

"Yâ Resûlullâh! Mekke ve Medîne'yi ganîmet eden Mısır'dır. Çekirge Mısır'a varırsa mahsûlâtı tenâvül edüp kaht [u] galâ olur" dediler. Hazret buyurdu kim,

"Mısır Allâh'ın hıfz [u] emânındadır. Her kim Mısır'a ve ahâlîsine hakâret nazarın edüp zulm ederse ve ziyânkârlık ederse mu'ammer olmaz. İmdi bu cerâd muzırdır, Mısır'a varınca helâk olur" buyurdular.

Hakîkat yine eyledir. Hâlâ Mısır'da çekirge olmaz.

Ve câmi'-i Ezher'e güvercin ve sinek ve yılan ve çıyan ve gayrı hûş [u] tuyûr **[Y 235a]** girmez. Tılısmâtları vardır, hâlâ amel etmededirler. **[P 243a]**

Ve mine'l-mutalsamât

Hâlâ Mısır içinde Kal'atü'l-Kepş derler, anda bir atîk kal'a vardır, ana karîb kabr-i Sultân Câvlî zâviyesi vardır, ol âsitânenin nerdübânı altında bir yeşil yekpâre mermer havuz vardır, gemi gibi tûlânî binâ olmuşdur. Zamân-ı kadîmde bu taş gemiye dörder âdem binüp nehr-i Nîl'i öte ve beri ubûr ederlerdi. Beş âdem süvâr olsa gark olurdu, kehene-i kadîmler eyle tılısmât etmişlerdi. Ve halk geminin mu'tâdın bilüp dörd âdemden ziyâde binmeğe havf ederlerdi. Binenler berg-i hâtif gibi giderlerdi. Tâ Kâfûr-i İhşîdî zamânına gelince ol gemi Nîl üzre tarfetü'l-ayn içre varup gelüp şinâverlik ederdi. Bir gün Melik Kâfûr-ı İhşîdî eydir:

“Bire cânım, bu taşın şânı suya batmakdır. Ya bu taş gemi ise bu kadar yüz yıldan berü dörd âdem ile Nîl üzre gemi gibi varup gelmededir. Âyâ aslı ne ola? Ve bu taş gemiyi kim düzdü ola?” deyü fermân edüp gemiyi Nîl’den karaya çevirdiler.

Gördüler kim taş geminin altında bir satır hatt-ı İbrî ve bir balık tasvîri var, balık eşkâli üzre kazılmış bir vefk var, bunlardan gayrı bir şey yok. Kâfûr-ı İhşîdî cemî‘i ulemâ-yı Mısır’ı cem‘ edüp ne gûne hat idüğün istihrâc etmede âciz oldular.

Ba‘dehu yine taş gemiyi Nîl kenârına koyup yine ke’l-evvel dörd âdem süvâr olup gemiyi Nîl’e itiverdiler, gemi ve âdemler Nîl’e gark oldular. Meğer nazar-ı insân ta‘alluk edince yâhûd karaya çıkınca ameli bâtıl olup gark oldu. Ol taş tekne hâlâ mezkûr Sultân Câvlî zâviyesinin nerdübânı altında mâ-i zülâl ile şeb [ü] rûz memlû’dur. Âyende vü revende hayvânâtları suyun nûş ederler, yine leb-ber-lebdir. Suyu ne cânibden geldüği ma‘lûm değildir. Bulak râhı üzre olmak ile âyende vü revendenin nazarında bir temâşâgâh-ı âlemdir.

Ve ol tekne geminin cânib-i erba‘asında Hazret-i Süleymân’ın dîvânı tertîbi yazılmışdır kim cemî‘i zî-rûh mevcûdâtın ins [ü] cinnin hûş u tuyûrların envâ‘-ı eşkâlleri ol taş gemide saf saf alay alay yazılmışdır, ammâ gûyâ kalem-i Bihzâd ve Şâhkulu hattıdır. Bir vâcibü‘s-seyr dîvân-ı Süleymân’dır. Gören dîvâne olup yüz dîvâne dutar. Zîrâ bu ins [ü] cin ve hûş [u] tuyûra hükm eden Süleymân‘a kalmadı dünyâ, deyüp terk-i mâsivâ eder. *Allâhümme yessir.*

Ve min havâssi’l-hacer

Mısır diyârında Cebelü‘l-Ahzar’da bir gûne alaca taş olur, ol taşı her kankı etmek furununa kosalar, etmek hamuru taşup fırından taşra çıkarmış, ammâ hakîr görmedim. Lâkin Mağrib huccâcların hakîr İbrâhîm Paşa fermânıyla tahrîre gitdiğimde Hûş-ı Îsâ şehrinde Behîce ve Hınâdî Urbânları nakl etdi. **[Y 235b]** Ve hâlâ bizim İzzeddîn’de de vardır, deyü nakl etdiler.

Ve tılısmât-ı Ümmü‘l-kıyâs

Mikyâs havuzunun cânib-i erba‘asında bir hatt-ı garîbe vardır. Anın te’sîriyle her sene elbette Kıbtî *Tût*‘u geldikde ol gün Nîl-i mübâreke nokta düşüp tuğyân eder.

Ve diğer tılısmât-ı Mikyâs

Kıyâs’ın havuzu içinde Şeyh (–) Batrinî hazretleri bir timsâh timsâli inşâ edüp ol sûretin sadrına bir vefk-ı a‘zam kazmışdır. Ol zamândan berü Nîl ile timsâh Ümmü‘l-kıyâs’dan aşağı cereyân etmez. Eğer Nîl’in tuğyânından ubûr ederse, batnı yukaru gelüp mürd olur. Ol mahallerde timsâh havfından azîm taşları yudup ağır olur. Tâ Nîl tuğyânı zamânı güzer edüp Nîl berrâk olunca üç ay Nîl’in dibinde timsâh yatup tıyn [u] türâb ile kifâflanır, andan Ümmü‘l-kıyâs’dan gerü dönüp timsâh Mikyâs tılısmından halâs olur.

Ve mine’l-istihrâcâtı‘n-nücûm

Mısır’da Bâbü‘l-kasır’da bir deyr-i azîm vardır, hâlâ medresedir. Kadîm zamân keheneleri anda tucdan bir sûret-i münevver etmişler. Yüzünde mutallâ ve müzehheb bir nikâbı vardır.

“Âhir zamân peygamberi bu sûretde olup ümmetleri Mısır’a mâlik olalar ve adâlet edeler

ve feth edecek âdemler ba‘de’l-Muhammed sene 18 târîhinde Hattâb oğlu Ömerü‘l-Fârûk ve vezîri Amr ibnü‘l-Âs ola” deyü bir beyâz deve üzre sarı hırkalı sûreti beyâz mermer üzre kazmışlar ve münakkaş yazmışlar.

Ve Hazretin tuc sûreti üzre beyâz mermere âyet-i İncîl: *abiton* bu âdem *âzeriyon* Âzer oğullarıdır *porfonoton* peygamberdir *tonomnın* anın ismi *mevamis* Muhammed’dir *biystu bis* iki dünya sâhibidir, deyü lisân-ı Yûnânca hatlar var. Ammâ Amr ibnü‘l-Âs Mısır’ı muhâsara ederken kefere-i fecereler Hazret-i Ömer’in mermer üzre sûretin bozmuşlardır.

Ve tılısmât-ı iç kal‘a

Kalavân dîvânhânesinde kırk sekiz amûd-ı müntehâlarının her birinde birer vefk-ı a‘zam olduğu bâlâda iç kal‘a evsâfında tahrîr olunmuşdur.

…….. (12 satır boş) ……..

Ammâ Hudâ âlimdir. Eyâlet-i Mısır’da niçe kerre yüz bin garâyibât u acâyibât vardır. Ve niçe yüzünü görmüşüzdür kim her birinde âdem vâlih [ü] hayrân olur. **[Q 246b] [P 243b]**

el-Faslu’s-sâdis ve hamsîn
Mısır’da hâsıl olup Rûm’da olmayan me’kûlât [u] meşrûbât ve nebâtât u müsmirâtları beyân eder

Evvelâ diyâr-ı Mısır’da on yedi gûne hûrmâ olur kim Bağdâd ve Basra ve Lahsa’da olmaz, Mısır’a mahsûs lezîz hûrmâlardır. Evvelâ,

Beyâz hûrmâ: Üç nev‘dir. Bir nev‘i Bağdâd’ın hastâvî hûrmâsı gibi mevzûndur, bi-emrillâh diş diş olup gûyâ sükkerdir ve gâyet terdir, âdemin demâğında mahv olur. Ve bir nev‘i dahi andan kısadır, ammâ çekirdeği **[Y 236a]** arpa kadar olur, bu dahi nebât-ı hamavî gibi terdir. Ve biri dahi bayağı beyâzdır, misk râyihası müşâhede olunur. Ammâ bu üç nev‘ hûrmâ şiddet-i hârdan kuruyup bir diyârdan bir diyâra gitmeğe tahammül etmez, zîrâ gâyet terdir, hemân ratb iken bey‘ olunur ve kesret üzre değildir. Andan,

Sarı hûrmâ: Bunun dahi envâ‘ı vardır, gâyet lezîz hûrmâdır. Bu dahi kemâl-i nezâfetinden kurumayup tâze iken fürûht olunur. Ve,

Kırmızı hûrmâ: Beş nev‘dir. Bir nev‘i beledîdir kim Mısır şehri içre nehr-i Nîl ile perveriş olmuş bir cism-i latîf ü nazîf hûrmâdır. Birine hûrmâ-yı selvânî, birine medenî, birine hamevî, birine şahmî, ve birine bestânî derler. Ratbları gâyet lezîz ve mukavvîdir.

Ve bundan mâ‘adâ bir gûne **mor hûrmâ** olur, nahlinde kemâlin bulup sakız gibi olur, gâyet lezîzdir. Ve,

Siyâh hûrmâsı dahi üç gûne olur. Biri uzun olur, biri müdevver olur, biri hurde olur. Ammâ bunlar dahi kemâlin bulunca gâyet lezîz olur. Ve,

Hûrmâ-yı Elvâhî: Yedi nev‘a olur. Bir gûne kuru hûrmâsı olur. Deve derilerine koyup Mısır’a ve gayrı diyâra gider. Çakıl taşı gibi çakır çakır öter. Bir yerde on sene dursa aslâ zarar ermez. Ve anı fâre dahi yiyemez. Ve gayrı diyârlarda suda ısladup yerler. Gâyet berk hûrmâdır.

Ve bir nev‘i dahi **Sa‘îdî**‘dir; belki on nev‘ olur. Ve,

Hûrmâ-yı İsvânî: Bu dahi lezîz hûrmâdır.

Ve İsvân ve Şellâle'de **âsî hûrmâ** dahi olur: cümle hûrmâ yekdâne serâmed nahiller olur, bu âsî hûrmâ çatal çatal olup bergleri yassı yassı olur. Hûrmâsı yüzer dirhem ve yetmişer dirhem mikdârı olup cüssesi yumruk kadar olur. Çekirdeğinin içi boş olup içine biber korlar. Meyvesi lezîz değildir, fellâhlar yerler. Ve,

Hûrmâ-yı tıyn: Zenbîllere mâl-â-mâl edüp vilâyet vilâyet taşırlar. Ve,

Hûrmâ-yı kaderî: Bu dahi bir gûne akîk-i Yemenî gibi hurde hûrmâdır, ammâ gâyet lezîzdir. Zenbîller ile İslâmbol'a ve Selânik'e ve gayrı diyârlara çok götürürler. Ve bir gûne hûrmâ dahi,

Burullûsî derler, iri ve kırmızı hûrmâdır ve müdevver şekillidir. Bu ratb iken ol kadar yenilmez. Bunu cerreler ile turşu yaparlar, gâyet latîf olur. Ve ekşisi ciğer tâzeler. Ve bu hûrmâdan dahi sirke yaparlar. Her hûrmâdan dahi sirke olur, ammâ bundan latîf olur. Ve bu Mısır'da,

Soğan turşusu: Râyihası âdemi helâk eder, ammâ fellâhlara gâyet nâfi'dir, balgamı def' eder, derler. Ve,

Cübn-i hâlûm turşusu ya'nî peynir turşusu, tuzlu suya koyup beş altı aydan sonra küplerin ağzın açtıklarında Rûm âdemleri râyihasın istişmâm etdükde helâk mertebesine varup firâr ederler. Ammâ Arablar cerreler başında karâr edüp kurdlu peynir suyun[a] hoşâb gibi etmek doğrar ve içinde kanadlanmış kurtların atarak tenâvül ederler ve birbirlerine anınla ziyâfet ederler. Ve,

Limon-ı kâtı'u's-sümûm: Bir gûne küçük ve müdevver **[Y 236b]** sarı limondur, ammâ sâfî pür âbdır. Mevsiminde yüz dânesin bir paraya verirler, ammâ bir paraya âdeme cânı otu alup âdeme hayât-ı câvidân verdiğiyçün kâtı'u's-sümûm derler. Ve,

Hummâs limonu: Bu dahi vefret üzre Mısır'da olur. Âsitâne-i devletden helvâhâne-i hâssa halîfelerinden bir mu'allim gelüp cendereler ile bu hummâs rub'un çıkarup pâdişâh içün niçe yüz kavanos mümessek şerbetler bişirirler.

Ve **turunc** olur, ammâ ekşi olur. Ve tatlı limonu çok olur.

İncîri ve nârı ve yedi gûne engûrü ve şeftâlûsu ve zerdâlûsü olur.

Ammâ kayısı olmaz.

Ve eriği ve zeytûnu olur, ammâ az olur.

Ve armudu ve ayvası Feyyûm'dan çok gelür. Ve Tûr-ı Sinâ'dan gemilerle Süveys'e andan develer ile elma ve emrûd ve ayva gelir, zîrâ Mısır'da elma az olur.

Ve mevz gâyet çokdur.

Ve **cümmeyz** dahi gâyet çokdur. Çınâr ağaçları gibi dıraht-ı müntehâların dallarında olmayup şeçerin kalın gevdelerinde olur. Turfa mesîre dırahtdır. İncîr gibi bir meyvesi olur. Beyâzı ve sarısı ve kırmızısı gâyet lezîzdir. Sûretde incîr gibidir, ammâ içi boşdur, tohumu yokdur. Ve iki yüzü ve üç yüzü bir yerde top top biter. Yüzü bir paraya bey' olunur. Ammâ meşakkat ile tahsîl olunur. Hâm iken nerdübânlar ile âdemler ağaçlarına çıkup herbirinin göbeğin bir gûne eğri bıçak ile kesüp sünnet ederlerse gâyet lezîz olur,

kesilmese lezzetli olmaz. Ve misk râyihalı bir serî‘u’l-hazm ve mukavvî semerdir. Ve bu meyveyi serçe ve filorunya ve sakka kuşları tenâvül etmesin içün meyve olan dallara cümle balık ağları çeküp hûş [u] tuyûrdan emîn olur. Ve dırahtının sâyesi gâyet havâdâr koyahdır, aslâ güneş te’sîr etmez ve zıllinde istirâhat eden hafîf kalkar, gûyâ uyumamışdır. Ve,

Meyve-i nâbıka: Bu dahi Rûm’da alıç ta‘bîr etdıkleri meyve kıt‘asında ve lezzetindedir, ammâ anın içinde çekirdeği altıdır, bu mezkûr nâbıkanın birdir. Kış günleri hâsıl olur. Ceviz kadar ve dahi hurde al ve sarı ve kırmızı elvân olur. Hemân gûyâ alıçdır, azîm dıraht-ı müntehâları olur. Ve gâyet mu‘ammer olur. Bin sene mu‘ammer olmuş Eski Mısır’da Mansûr-ı Ensârî âsitânındaki dıraht-ı müntehâdır, yine her dem tâze meyve verir. Çekirdeği kiraz çekirdeği gibidir, anıniçün Mısırlı “Bizim kirazımız nâbıkadır” derler. Ammâ tabî‘atı kabz üzredir. Ve,

Meyve-i (–): Rûm’da Trabuzan hûrmâsının tâzesi lezzetinden bir turfe şeydir. Âdemin ağzına dutkal gibi yapışır, ammâ lezîzdir ve mukavvîdir. Ve dıraht-ı müntehâları olur. Ve,

Meyve-i hıyârşenbe: Ceviz ağacları gibi şecereleri olur. Bergleri dahi ana karîbdir. Ve sarı çiçekleri olur. Meyvesi birer zirâ‘ ikişer zirâ‘ uzun kamçı gibi meyvesi olur. Bir tarafdan **[Y 237a]** bahârıdır, bir tarafdan meyvesidir. Yılan gibi uzun uzun temâşâ meyvedir. İbtidâsı yeşildir, kemâlinde siyâh siyâh olur. İçinde yine boğum boğum siyâh balı olur. Hukemâlar ma‘âcinlere korlar, gâyet müshildir. Ve latîf reçeli olur, müshil gülbeşeker kadar nef‘i vardır, gâyet makbûl u mu‘teber edviyedir. Sarı çiçeğin dahi hamîre ve reçel ederler, gâyet makbûl-i hâs [u] âmdır. Ammâ cümle ağacları mîrîdir, sâhibi bir hıyârşenbe koparmağa kâdir değildir. Başka emânetdir, mîrîdir, sâhiblerine on yedi yük akçe verilüp meyveleri zabt olunup mülûk içün Âsitâne’ye gider ve mîrîden fürûht ederler. Meyvesi her ağacda tâze iken birer birer add edüp deftere kayd ederler, biri nâkıs olsa, bâğ sâhibin tecrîm edüp hakkından gelirler. **[P 244a]** Ve,

Serv ağacı: Firâvândır. Ve,

Dıraht-ı Şâm fısdığı: Bu dahi vardır, nakîbü‘l-eşrâf bâğçesinde vardır. Ve,

Çam ağacı: Bu dahi nakîbü‘l-eşrâf hânesinde bir ağaçdır, **[Q 247a]** gayrı yokdur. Ve,

Ceviz ağacı: Kal‘atü‘l-kepş dibinde Nezîr Ağa’nın gaytânında bir ağaçdır, gayrı yokdur, ammâ Feyyûm’da çokdur. Ve,

Tesbîh dırahtı: Bu dahi ceviz ağacına benzer bir ağaçdır, ammâ yaprakları hurdedir. Dallarında salkım salkım tesbîhler biter, kemâlin buldukda delüp tesbîh ederler. Ve “Sübhanallâh” deyü ta‘accüb ederler kim Cenâb-ı İzzet kullarım savâb edeler deyü tesbîhlerin müdevver müdevver dırahtda halk etdüğiyçün “Elhamdulillâh” deyü şükür ederler ve sun‘ullâhı müşâhede edüp otuz üç kerre dahi “Allâhu ekber” derler. Ve,

Dıraht-ı santa: Bir iki âdem cüssesi kadar serâmed dırahtlardır. Bergleri ılgın ağacı yapraklıdır, ammâ meyvesi olmaz. Haşebinden gemiler yaparlar. Ve âteşe yakarlar, aslâ külü olmaz, kırmızı kor olur. Gâyet kuvvetli ağacdır. Yaprağı ishâle nâfi‘dir, havânda sahk edüp bal ile mahlût edüp beşer dirhem aç karnına isti‘mâl etseler şifâ bulur. Gâyet sa‘b ağacı olur. Deryâda gemisi yüz yıl mu‘ammer olur. Ve ba‘zı binâ-yı atîkler kim biner

bin beşer yüz sene olmuş esâslarda âbinûş olmuş santa ağaçları bulundu. Ma‘a hâzâ rûy-ı arzda bundan ve çemşîrden sengîn ağaç yokdur. Ba‘zılar Yeni Dünyâ ağacı budur, derler, ammâ Mısır’ın âb [u] havâsı levnin mütegayyir eder, derler. Ve,

Sac ağacı: Bu ağac ol kadar büyük olmaz. Bunun dahi yaprağı ılgın gibidir, yaz u kış dâ’imdir. Nîl kenârlarında çok olur. Bu dahi Mısır’da makbûl ağaçdır, ammâ meyvesi yokdur. Ve,

Kınâ ağacı: Rûm’un erik ağaçları kadar olur. Bunun bir gûne şükûfesi olur, râyiha-i tayyibesi âdemin demâğın mu‘attar eder, bâğbânlar a‘yânlara hedâyâ götürürler. Ammâ meyvesi olmaz, hemân râyihası cânlara cân bağışlar. Ammâ bu **[Y 237b]** hâtûnlar hınnâsı değildir.

Dıraht-ı hınnâ-yı dest [ü] pây-i zenân: Bilbeys ve Kureyn şehirlerinde firâvân olur. Küçük ağaçlardır. Dâ’imâ sâkıyeler ile sıvarırlar. Mevsiminde sıbyân ü nisvân cem‘ olup yaprakların yolup değirmenlerde öğüdüp hınnâ ederler. Eyle la‘lgûn olur kim bizim vâlidenin topuklarında gördükde safâ ederdim. Ve,

Söğüt ağacı: firâvândır. Mısır’da yaprağı sarılığa nâfi‘dir, ağac havânda sahk edüp suyun sıkup bir kâse ile bir gece ayazda dura, sabâh isti‘mâl ede, bi-iznillâh halâs olur. Ve yürekde kurdu kırar. Ve,

Kavak ağacı: Câ-be-câ sulu bâğçelerde vardır. Ve,

Kara sakız ağacı: Bu dahi câ-be-câ vardır. Ve,

Dud ağacı: Beyâz ve mor ve ekşi siyâh dudu olur. Ammâ Fîl bürkesi kenârında Emîrü‘l-hac Zülfikâr Beğ‘in sarâyı havlısındaki dud ağacı rub‘-ı meskûnda nazîri yokdur. Vücûdun dörd âdem kucaklar. Ammâ cemî‘i dalları sarâyın havlısın sâyedâr edüp cümle dalları altında kırk elli sütûnlar vardır. Ve sâyesi bir azîm dîvânhânedir. Ve mastabasında iki bin âdem her bâr ta‘âm yerler. Bir lezîz beyâz şâhdâne ve âbdâr dudu olur. Hâsıl-ı kelâm cihânda misli yokdur. {Ve,

Mersin ağacı: Gâyet çokdur, ammâ Haleb mersini gibi meyve vermez. Ve,

Etle ağacı: Servi yaprağı gibi bergi olur, ammâ servi gibi ağacı sürâhî değildir. Bunun dahi meyvesi olmaz. Ancak haşebin kereste yaparlar ve hatabın âteşe yakarlar. Ve,

Temirhindî ağacı: Câ-be-câ bâğçelerde bulunup meyve verir, ammâ mashara yaprağı olur. Ve,

Cümmeyz ağacı: Bâlâda mastûrdur. Ve,

Seğsebân ağacı: Mu‘ammer olmaz, bir gûne küçük ağaçdır. Şeker kamışı bâğları etrâfında eküp anın şükûfesi râyihasından ol bâğa sıçan ve gelincik haşerâtları girüp şeker kasabın yemezler. Ve ağacının kömürün bârûda korlar.}

Ve niçe şecerler dahi vardır, ammâ tatvîl-i kelâm olup sâyir tahrîrâtımıza mâni‘ olmasın içün bu kadar dırahtların evsâfıyla iktifâ olundu.

el-Faslu’s-sâbi‘ ve hamsîn
Mısır’ın hâk-i pâkinde hâsıl olan nebâtât makûlesi me’kûlâtların beyân eder

Evvelâ **mevz**: bir turfe şeydir. Ağac desen değildir, ammâ kaddi ağaç kadar vardır. Her sene yerden iki âdem kaddi kadar çıkup ve âdem uyluğu kalınlığında olup içi mâl-â-mâl sudur, sıkarsan suyu çıkar, bunun hakkındadır. Ve yaprakları yorkan kilim kadar yeşil yeşil filandıra bayraklar gibi yaprakları olur. Ve yapraklar mâbeyninde tâ zirvesinde birer salkım mevz verir. Ve her salkımı mûm sofrası gibi bir yeşil tekerlek kenârında ikişer kat sıra sıra dizilmiş iki yüz dahi ziyâde ve noksân sarı patlıcan-misâl mevzlerdir. Kemâlin bulunca sapsarı kehrübâr olur. Andan koparup **[Y 238a]** tenâvül ederler. İbtidâsı yeşildir. Gerçi sûretde patlıcan-misâl mevzûndur, ammâ içinde patlıcan gibi tohumu yokdur, hemân leb-ber-leb bir ma‘cûn-ı mukavvîdir. Ucundan kabuğu soyulur. Ve şeker ile tenâvül olunsa dahi latîf olur. Dörd beş dânesi tenâvül olunsa, lahm yemiş kadar gınâ verüp gâyet tok tutar. Serî‘u’l-hazmdır ve gâyet nâfi‘dir. Bedene kuvvet verüp menîyi ziyâde edüp kuvvet-i basarı dahi ziyâde eder ve tabî‘atı i‘tidâl üzre eder.

Hakkında Hazret-i Üveys içün halk olundu, derler. Kaçan kim Hazret-i Risâlet’in Uhud gazâsında mübârek dendân-ı şerîfleri şehîd oldukda Hazret-i Üveys istimâ‘ edüp,

“Âyâ bu dişi mi şehîd oldu, ayâ bu mu?” deyüp otuz iki dişlerin mahabbet-i Resûlullâh içün çıkarup mübârek ağzı yarların zemîne ilkâ etdikce bi-emrillâh-i ta‘âlâ ol yârın ağzı yarından bu mevz hâsıl olup Yemen diyârından sâ’ir diyârlara müstevlî oldu, deyü Yemen ulemâları bu kavle müttefiklerdir.

Ammâ ağacı kamış ağacı gibi yerden bitüp biri meyve verince anı kat‘ ederler, yanından biri dahi biter, böyle halk olunmuş. Berût şehrinde gâyet çok olur. Hattâ mîrî mâlâ bağlıdır, başka ağası vardır. Ve Mısır’da ve Dimyât şehrinde dahi ziyâde olur. Ve,

Hıyâr: Gâyet çok olur, ammâ tohumu her sene Şâm’dan gelmeğe muhtâcdır. Zîrâ Mısır’da hâsıl olan hıyârın tohumu sene-i mâzîde acûr olur. Ol ecilden her sene hıyâr tohumun Şâm’dan getürürler. Ve,

Acûr: Bu dahi hıyâr gibidir, lâkin zıh zıh ve eğri büğrü olur. Ve,

Kıssa: Bu dahi hıyârın bir nev‘idir. Tabî‘atı bürûdet üzredir. Kur’ân’da [178] deyü âyeti vardır. Ve,

Bıttîhu’l-asfer ya‘nî kavun: Mısır’da yedi nev‘a kavun olup üç kerre kavun ekerler, bir yılda üç kerre kavun hâsıl olur. İbtidâ dümeyrî derler bir gûne müdevver dilim dilim yeşil kavun olur, gâyet lezîzdir. Andan şellâye hâsıl olur, Hânke hâkinde hâsıl olan gâyet lezîz ve âbdâr olur. Ve,

Karpuz: Her şehrinde ziyâde olur, ammâ gevşek olur. Lâkin Burlos karpuzu büyük olur ve kabuğu ince olur, içi ekseriyyâ burun kanı gibi la‘lgûn olup âbdâr olur. Ve,

Mâvî karpuz: Bu dahi bir gûne karpuzdur, ammâ içi cılkdır. Rûm’da yabana atarlar, ammâ Mısır’da ba‘zı mahalde birer altuna satarlar. Zîrâ Mısır’ın âb [u] havâsına göre âdeme hayât verir. İçi sâfî cüllâbdır ve akîk-misâl katrdır. Bir hasta şiddet-i hârdan helâk mertebesine varsa, bu mâvî karpuzun suyundan bir iki filcân nûş etse vücûdu buz pâresi olup harâreti def‘ olur, aceb hikmetdir. Hakîm Dâvûd *Müfredât*‘ı te’lifinde ol kadar nef‘in tahrîr etmiş kim ta‘bîr olunmaz. Ve bu bıttîh gayrı diyârda bulunmaz, Mısır’a mahsûsdur. Ve gayrı diyârda bulunmaz, başka bir soydur. **[Y 238b]** Ve,

Abdüllâvî: Bu dahi kavun ta‘mında abdüllâvî derler bir turfe şeydir. Ortası yumru, iki başları ikişer üçer karış **[P 244b]** sivri ve eğri ve büğrü ve bir tarafı büğrü yılan alacası-misâl alacadır. Ve içi yine kavun çekirdeği gibi çekirdeği var. Ammâ lezzetde sehel humûzeti var. Ve hikmet üzre tabî‘atı bürûdet üzredir, ammâ mesâne mecrâsına gâyet müdrirdir. Ammâ yılan eşkâlinde olmak ile tenâvül olunmada âdeme ikrâh gelür.

Ammâ tîb kitâblarında bu abdüllâvî Hazret-i Peygamber’in mu‘cizesiyle halk olunmuşdur, derler. Sebebi **[Q 247b]** oldur kim,

Hikâyet

Kavm-i Kureyş kâfirleri Hazret-i Risâlet’in tulû‘ [u] zuhûrundan muztarib olup hazrete niçe bin ihânetler etdiler. Âhirü‘l-emr intikâm almada âciz olup hîle ve şeytanata sâlik oldular.

Kâşiyân-ı Acem’den bir kutu akreb-i Kâşiyânî getirdiler kim, *Allâhümme âfinâ,* nîşterleri seng-i hârâdan güzer eder kim hâlâ Kâşiyân akrebi rub‘-ı meskûnda meşhûr-ı âfâkdır. Kutu ile ve bir gayrı hedâyâlar ile Kureyş mel‘ûnları huzûr-ı Resûlullâh’a alâ-tarîkı‘l-hedâyâ götürdüler kim hazret açdıkda sokup helâk ede. Hazret buyurdular kim,

“Bu hedâyânız nedir?” dediler. Anlar dahi,

“Yâ Muhammed, nev-zuhûr, ismi nâ-ma‘lûm bir kavundur” dediler. Hazret buyurdular kim,

“Biz bu mahlûka abdüllâvî diyelim” dediler. Zîrâ Hazret-i Risâlet kavunu pek severdi. Hemân cümle Kureyşîler muvâcehesinde bismillâh deyüp kutunun kapağın açınca bi-emrillâhi ta‘âlâ cümle akrebler bu Mısır’da olan abdüllâvî olmuş. Hazret bismillâh ile tenâvül edüp cümle huzzâr-ı meclis olan Sahâbe-i kirâmlara taksîm eyleyüp tenâvül etdiler. Kureyş münkirleri bu hâli görüp ol sâ‘at yetmiş nefer kimesne îmâna gelüp mâ‘adâsı,

“Hakkâ ki yâ Muhammed, ey sihr-i efsûna mâliksin” deyü gidüp dalâletde kaldılar kim âye[t]: [179] dir. Ve hâlâ abdüllâvî Hazret-i Risâlet’in mu‘cizesidir. Ve yılan ve akreb gibi olmasının aslı oldur, Mısır’a mahsûsdur. Ve,

Acûru’l-ahzar: Bu dahi abdüllâvî gibidir, lâkin yeşildir ve alacası dahi yeşildir. Ve eşkâlde hemân abdüllâvî gibi eğri büğrüdür. Ve içinde çekirdeği vardır. Ve tabî‘atı sovukdur ve ta‘mı bir ni‘mete müşâbeheti yokdur. Ve Rûm’da Mısır kabağı derler, Mısır’da Rûm kabağı derler, bir müdevver kabakdır kim fakîr müzebzebînde kalmış kabakdır, gâyet çok olur. Ve sürâhî dolma kabağı ve su kabağı ve Freng kabağı ve Elvâh kabağı, bunlar gâyet çokdur. Ve,

Habbü‘l-lezîz: Nîl kenârlarında biter, nohud gibi olur, sarımtırak bir şeydir. Gâyet lezîz ve mukavvî nukuldur. Ve,

Kasabü‘s-sükker ya‘nî şeker kamışı: Her kurâlarında bî-hisâb olur, azîm mahsûldür. Ve,

Kurkâs: Bursa turpu gibi bir siyâh ni‘metdir. Fukarâlar isti‘mâl ederler.
Kestâne lezzetindedir. **[Y 239a]** Ve,

Karnebît: Lahana-misâl bir ni‘metdir, lâkin sarı sarı çiçeği var. Ve,

Freng incîri: Bir iki âdem kaddi yeşil ağacı olur. Lâkin ağacı gûyâ pabuc gibi yeşil yeşil biri biri üzre yapışmış ağacdır. Ve yaprakları dahi pabuc gibi kalın ve yeşil yaprakların kenârlarında beşer onar incîr biter. Ammâ incîri sürâhîce ve sarı ve al gûnedir. Ve incîrinin cânib-i erbaʻası dikenlidir. Ve içinde incîr gibi dârûsu vardır, ammâ taʻmı bir meyveye benzemez, ammâ gâyet mukavvîdir. Ve,

Levzü'n-nebî: yerde alçacık bir küçük muğaylândır. Her birinde ikişer üçer bâdem biter, hemân bâdem lezzetindedir. Hazret Şâm-ı şerîfe gelüp ticâret ederken ol yollarda Cenâb-ı Bârî habîbi içün halk etmiş. Mısır hâkinde dahi çokdur. Mukavvî ve lezîzdir. Ve,

Mülûhiyye: Baʻzı zurefâlar mahabbetinden mülûkiyye derler, yaʻnî pâdişâhlar taʻâmı ola. Nâne-misâl bir yeşil otdur, ıspanak gibi bûrânî ederler. Serî'u'l-hazm ve mukavvî ve kara Arablar taʻâmıdır ve tavâşîlere gâyet nâfiʻdir. Ve,

Bamya: Yeşil yeşil şeşhâne pelid cirminde bir taʻâmdır. Üstü keler derisi gibi dikenlicedir, ammâ tabh oldukda dikeni mahv olur. Lâhm-ı şahm ile bişince ve içine limon suyu koyunca gâyet nâfiʻ taʻam olur. Ve içinde mercimekden küçük kırmızı mercimekleri vardır. Baʻzılar sarımsağ ve yoğurd ile bişirüp bûrânî ederler, aceb niʻmet-i lezîz olur. Ve,

Sarımsak olur, ammâ fenâ olur ve semm-i helâhil kadar âdemi helâk eder sümûmiyyeti vardır. Anıniçün makbûl değildir, cümle Rûm sarımsağı istiʻmâl ederler. Ve soğanı ve tuzundan gayrı ucuz şey'i yokdur. Ve,

Ketân: Gâyet çok olur, ammâ cümleden Nehâriyye ve Feyyûm keteni gâyet kuvvetli ve nazîf olur. Bir top ketân bezi on beş parayadır, ammâ çok dayanmaz, ancak bir kamîsi iki ay geyilir. Ve,

Çivit: Bir yeşil ile gök mâbeyninde bir otdur. Kemâlin bulup azîm küpler içinde bişirüp yine küp içinde tokmaklar ile döğe döğe hal edüp suyun alup gayrı küplerde suyun kaynada kaynada zübdesi dibine çöker. Baʻdehu külçe külçe kurs edüp boyacılara fürûht ederler. Vukiyyesi dörd guruşadır. Ammâ bu çivit Hindistân'da olmazdır. Ve,

Bersîm: Ol şeydir kim ol zirâʻat olunduğu günün ertesi bir karış zuhûr eder. Cümle hayvânâtların çayırı oldur, yohsa bi-emr-i Hudâ Mısır'da çayır olmaz. Ve,

Reyhânî kamış: Hayâl ince boğum boğum serâmed kamışdır. Tütün çubuğu ederler. Ve,

Mısır hasırı: Gûnâ-gûn nakş-ı bûkalemûn Buhayre ve Feyyûm hasırlar[ı] olur kim kırkar ellişer guruşa işlenir. Bu dahi Mısır'a mahsûsdur. Baʻzı üstâdlar sihr-i iʻcâz işlerler. Ve,

Turmus: Bakla gibi yassıca ve müdevverce ve sarıca bir niʻmetdir. Tuzlu suda ısladup **[Y 239b]** yerler. Baʻzılar bişirirler ve baʻzılar bu turmusu değirmende çeküp un ederler. Baʻde't-taʻâm ellerine sürüp su ile gasl edüp cümle taʻâm zifirin âdemin elinden izâle edüp âdemin elin bezm eder. Cümle Mısır hânedânlarında sâbûn yerine el yaykamağa baʻde't-taʻâm anı istiʻmâl ederler. Râyiha-i tayyibesi vardır. Baʻzı ten-perver olan âdemler hammâma girüp bu turmusu cümle vücûduna sürer, cümle kiri refʻ edüp âdemin vücûdun eyle yumşak eder kim gûyâ pâlûde-i ter olur. Anıniçün dilberânları hammâmda vücûdlarına sürerler, hazzı vardır. Ammâ esbâb yaykamağa olmaz. Ve,

Gâsûl: Bir gûne sâbûndur kim İskenderiyye'ye giden Nâsırıyye turʻası kenârında hâsıl olur bir nebâtâtdır. Dağlar gibi bir yere cemʻ edüp âteşe ururlar, külünden bi-emri Hudâ

sırça olur. Mısır'a getirüp natrûn ile bir dahi kal edüp billûr olur. Eğer âteşe yakmayup mezkûr otu dibekde döğüp çamur ile mahlût edüp çörek çörek ederler. A'lâ abâ vü kebe ve çuka makûlesi eşyâlar anınla yaykanup sâbûn gibi köpürüp beyâz eder. Ammâ ince dülbend ve ince gömlekler gasil etmeğe yaramaz. Aceb sırdır kim aslı otlukdur, âteşde yanup sırça olur, otluğu toprak ile mahlût olup sâbûn olur gâsûldırlar, bir temâşâdır. [180] Ve,

Hülbe: bu dahi mercimek gibi bir hubûbdur. Surre surre bezler ile su içinde ısladup Arap saçı gibi birbirlerine bitişüp biter. Beyâz beyâz filisi verir, anı sıbyânlar tenâvül ederler. Ve çorbasın dahi bişirirler, gâyet lezîz ta'âm olur. Ve Mısır'da buğday ve şa'îr ve bakla ve nohud ve mercimek ve pembe ve pirinç ve susam cemî'i diyârlardan çok olur. Revân Van ve Gîlân ve Hindistân pirincinden pirinci lezîzdir ve dânedârdır. Husûsâ Menzile ve Fereskûr pirinci gibi vech-i arzda pirinç olmazdır. Ve içinde taşı yokdur. Ve sultânî pirinç cümleden a'lâ beyâzdır. **[Q 248a] [P 245a]** Ve,

Natrûn: tuz gibi şeydir. Mısır'da odun kaht olduğundan bu natrûnu ta'âma koyup tarfetü'l-ayn içre eti ve gayrı ta'âmı muharrâ eder. Ammâ a'yân-ı devletde isti'mâl etmezler. Gerçi ta'âmı tîz tabh eder, ammâ anı isti'mâl edenin edebde hayâsın debe eder ve devletli gibi salınır. Anıniçün Mısır halkının çoğu debedir. Anlara zurefâ devletli derler. Ve esnâ-yı kelâmda Mısırlıya "Behey devletli" desen müte'ellim olur, zîrâ nezâketle debe demekdir.

Ve bu natrûn Mısır'ın Buhayre vilâyetinde Tarrâne kâşifliği hâkinde cânib-i garbın dağlarında yalçın kayalar üzre üç aded (–) (–) nâm Kıbtî deyrleri vardır, ol deyrlerin önünde bir azîm göl vardır, cümle natrûn develerle andan gelir. Hâlâ cümle mîrî mâldır. Ve rûy-ı zemînde Kârûn'un mâlından bu natrûn ve tavuk kalmışdır. Andan mâ'adâ mâlıyla hâlâ Kârûn bu Buhayre iklîminde yere geçmekdedir **[Y 240a]** kim natrûn garâyib temâşâdır. İçine at ve katır ve'l-hâsıl cümle mevcûdât düşse ol ân natrûn olur. Diyâr-ı Mısır'a mahsûsdur, cemî'i dünyâya Mısır'dan gider.

Ve Rûm'da şîşehânelerde isti'mâl edüp şîşeyi su gibi mahv eder.

Ve diyâr-ı Mısır'da üç kerre bir senede kuzu hâsıl olur. Ve sayf [u] şitâda sebzevâtı eksik değildir. Ve,

Meşrûbâtları beyân eder

Evvelâ **subya ya'nî pirinc bozası:** Bâlâda tavsîf olmuşdur. Ve,

Mavza: Bu buğdaydan hâsıl olan bozadır, ammâ gâyet sekir verir mel'ûn şeydir. Ve,

Berberîs: Kuru siyâh üzüm şerbetidir, içinde bahârı ve sükkeri vardır. Ve,

Hûrmâ arakı. Ve,

Mâ'u'l-asel ya'nî **bal suyu**: Rûm'daki gibi değildir, bu âdemi ayakdan alup köşe başın bekledir, mel'ûn şeydir. Ve,

Beng-i bâde: Rûm balı ile esrârı ısladup bir gece mayalanup sabâh elekden süzüp yeşil reng bir bâde-i beng-i pür-reng bî-ceng olur kim bir ayak içen ayağın kande atduğın bilmez. Ve,

Mâ‘î esrâr: Bu dahi bengilik ile Halîlü‘r-rahmân bekmezin bir yere halt edüp iki gün cüllâb su içinde yatup berrâk olup cümle hâr [u] hâşâki aşağı çöküp Rûmeli meydânında esrâr-hârlara kâse kâse bey‘ edüp nûş edenin esrâr-ı dili ayân u beyân olur. Ve,

Âb-ı ırka sûs ya‘nî biyan kökü suyu: Rûm’dan gelür. Dibeklerde sahk edüp bir gece su içinde yatur. Ba‘dehu cedîd at tobraları içinde süzüp bir kırmızı âb-ı nâbı katre katre akup nûş ederler. Keyfiyyet ve germiyyeti yokdur, ammâ Hakîm Dâvûd yetmiş aded nef‘in tahrîr eylemiş. Cümleden hâssa-i kübrâsı mesâneyi gâyet pâk edüp idrâr eder. Ve cümle fazalât-ı balgamı yerinden kal‘ edüp çıkarır, zîrâ Mısır’ın Nîl’i balgamîdir. Ve vücûd-ı insânda olan harâreti ref‘ eder, deyü menâfi‘-i kesîresin yazmış.

Ve Mısır halkı bu ırk-ı sûsu nûş etmeseler şiddet-i hârdan cüzâm olurlardı, deyü yazmış. Hakîkatü‘l-hâl bi’l-guduvvi ve’l-âsâl cemî‘i Mısır kavmi âb-ı ırka sûs içerler. Hakîkat gâyet nâfi‘dir. Ve,

Mâ-i temirhindî: Bu dahi Mısır’a mahsûsdur. Keyfiyyeti yokdur, lâkin cîğer tâzeler ve safrâ ve sevdâ pâreler bir humûziyyetlice şerbetdir.

Ve niçe meşrûbât makûlesi eşribeleri çokdur, ammâ ma‘lûmumuz olan bunlardır.

el-Faslu’s-sâmin ve hamsîn
Mısır’da olmayan sanâyi‘âtdan ve me’kûlât [u] menbûtât u hubûbâtları beyân eder

Evvelâ Mısır’da çeşmi alîl ve müşevveşü‘l-uyûn âdemin hisâbını Cenâb-ı Bârî bilür. Ma‘a hâzâ yine böyle iken üstâd-ı kâmil kehhâlı yokdur. Atı çok, na‘lbandı yok; marîzi çok, hekîmi yok; debesi çok, kat‘-ı fıtk eder cerrâhı yok; âdemi çok, hâkimi yok, hükm etdirmezler; kadısı çok, mahkemelerinde doğru söyler yok; ve yalan şâhidi çok ve lecûc ve lecûc kavmi çok, **[Y 240b]** meskenet ile kelimât eder yok; ve askerî tâ’ifesi çok, zâbitleri yok, askere müdârâ ederler; ve tahsîl hazînesi çok, müstakîm muhâsebecisi yok. Bu kelimâtlar hâlâ Mısır içinde darb-ı mesel olmuşdur, efvâh-ı nâsda söylenir. Ve,

Me’kûlât hubûbât kısmından olmayanlar bunlardır: Evvelâ yulaf ve kaplıca ve çavdar ve darı ve lazut ve heldine ve burçak ve böğrülce ve za‘ferân ve fındık ve fısdık ve kiraz ve vişne ve muşmula ve üvez ve karayemiş ve kocayemişi ve çilek ve koknar [ve] Trabuzan hûrmâsı ve kızılcık ve göğem ve kayısı ve kestâne ve pelid ve alıç ve kuş yemişi ve (–). Ve,

Eşcârâtdan olmayanlar bunlar: (Ve) Ergavân ve çınâr ve kavak ve gürgen ve çemşîr ve kızılcık ve ardıç ve ohlamur ve kayın ağacı ve dişbudak ve çam ve toz ağacı ve mürver ağacı ve meşe ağacı ve sarma ağacı ve fındık ağacı ve karaçalı ağacı ve bîd-i sernigûn ağacı ve (–) (–).

Hulâsa-i kelâm bâlâda tahrîr olunan meyvelerin ve eşcârâtların birisi bu Mısır diyârında olmaz. Cümle kereste ve ahşâbât Rûm’dan gemilerle gelmeğe muhtâcdır. Anıniçün odun kıtdır. Bir hamle odun seksen vukiyyedir, yigirmi otuz paraya fürûht olunur. Ba‘zı mahalde tûtiyâ-misâl attâr dükkânlarında vukiyyesi bir paraya bey‘ olunur. Rûm’dan tüccâr odun getirsinler deyü odundan gümrük alınmaz. Anıniçün cümle Mısır a‘yân [u] eşrâf kibârı nebâtât [u] giyâhâtdan hâsıl olmuş gâv u bakar cüllesi ya‘nî sığır tezeği yakarlar. Cümle halkı boka muhtâcdır. Ve,

Mısır‘da olmayan ma‘âdinleri bildirir: Evvelâ demir ve bakır ve kurşum ve kalay ve gümüş ve cıva olmaz. Ammâ,

Hâsıl olan ma‘âdinleri bildirir: Ayn-ı Mûsâ‘da cebel-i Becâmîm’de altun olur, ammâ nef‘i şey’-i kalîldir. Ve Sa‘îd-i âlî‘de zümürrüd ma‘deni râyegândır, Circeli Alî Beğ dâ’imâ istihrâc etdirirdi. Ve Nûbe diyârında zer-i hâlis tibiri vardır, altunu kâfûrî balmûmu gibi elde ovalanur ve yuvalanur, eyle nerm [ü] râm altunu olur. Ve cebel-i Ahzar’da ve Evcile’de ve Karalar vilâyetinde ve’l-hâsıl bu Mısır cezîresinde müverrih-i âlemlerin tahrîri üzre yedi yüz yerde tibiri vardır, derler, çoğu Karalar vilâyetinde kalmış bir alay behâyim makûlesi âdem içinde kalmışdır. May Bornu vilâyetinde altun tibirin katır boncuğıyla mübâdele ederler; andan kıyâs oluna kim altun anlarda ne kadar bî-rağbet imiş. Ve Mısır’da cibiz ma‘deni vardır, ya‘nî alçı ma‘deni taş vardır. Ve bâlâda mahalliye niçe ma‘âdinlerin evsâfları tahrîr olunmuşdur, ammâ Mısır’da niçe bin nâ-ma‘lûm ma‘âdinler vardır. Ve,

Mısır’da hâsıl olan şükûfeleri beyân eder

İbtidâ Mısır’da binâ olunan bâğçe Eski Mısır mukâbilinde cezîre-i Ravza’dır, lisân-ı Arabîde bâğçeye derler. Andan sonra niçe bin gaytânlar ma‘mûr olup ba‘dehu karîbü‘l-ahd Topatan bâğı bâğ-ı İremezât imiş. Andan **[Y 241a]** niçe bakçeler dahi amâr olup hâlâ anlarda gül [ü] gülistânları ve reyhân ve bülbül-i destân firâvândır. Gülünden mâ-i gülâb hâsıl olur kim âdemin demâğı mu‘attar olur. Ve karanfîl ve benefşe ve yâsemen ve fûl-i katmer ve reyhân-ı katmer ve reyhân-ı geysûdâr ve reyhân-ı mekkî ve reyhân-ı yemenî ve reyhân-ı kınayî ve sadef ve şebbûy ve nergis ve marsama ve hınnâ ve zanbak ve sünbül ve lâle ve müşk-i rûmî ve akgül ve kargı —henüz zuhûr etdi— ve şakâyık ve zerrîn ve deve boynu ve buhûr-ı Meryem ve sevsen ve amberbûy. **[Q 248b] [P 245b]**

Bu bâlâda tahrîr olan şükûfelerin dahi envâ‘ından firâvândır, ammâ ilmimiz lâhık olan bunlardır, dahi ne gûne şükûfe hâsıl etmek murâd olunsa vücûda gelir. Ammâ Mısır halkı ol kadar zarîf ü nazîf değillerdir, bu şükûfe makûlesi eşyâlara takayyüdleri yokdur. Yohsa Nîl hâkinde şükûfe değil, cân-ı cânân gülü hâsıl olur kim ana cân otu derler, o kim buğday otudur kim hakkında âyet-i şerîfe var, {hemân anı hâsıl ederler, şehri ganîmet ederler}.

el-Faslu’t-tâsi‘ ve hamsîn
Mısır’ın âb [u] havâsını ve halkının mümkin olduğu mertebe ef‘âl [u] ahvâlât bid‘atları ve hüsniyyâtların beyân eder

{**Bid‘at-ı ef‘âl-i hâkimân-ı Mısır**: Evvelâ Mısır şehrinde bir Yahûdî mürd olsa lâşe-i murdârı içün cümle Yahûdîler subaşıdan âdemler alup ve niçe yüz meş‘aller çerâğân edüp askerîler pür-silâh olup gece ile tâ Besâtîn kurbunda meşâdlarına mürd olan Yahûdîleri üç yüz guruş harc edüp götürürler. Gündüz götürmek gâyet memnû‘dur, hele bu kavm-i Yahûdîye gâyet azâb-ı elîmdir, Allâh ziyâde ede. Ammâ keferenin meşâdları birkaç yerdedir, biri Eski Mısır kurbundadır, her ne zamân olsa lâşelerin götürürler.}

Evvelâ bu hasretü‘l-mülûk olan Ümmü Dünyâ Mısır’ın âbı âb-ı Nîl’dir, andan gayrı suyu yokdur. Bâlâda gûnâ-gûn ta‘bîr ü tavsîf ile temdîh olmuşdur. Ammâ havâsı Tebrîz-i dilâvîz kadar latîfdir, aslâ Mısır halkında ısıtma olmaz.

Husûsâ bâlâda tahrîr olunduğu üzre iç kal‘anın havâsı cânsafâdır.

Aşağı şehir sehel andan havâ cihetinde tenezzüldedir. Lâkin binâ cihetinde evsâ‘ıdır.

Ve bostân ve bâğ u bâğçe ve köşe köşe müte‘addid havuz ve kâ‘alar içre şâzrevânlar ile âblar revân olup bülbüller nağamâtı ve hoş-elhân tuyûrların esvâtı âdeme hayât verir. Bu safâlar yukaru kal‘ada yokdur. Ammâ havâsı hûbdur, aşağı şehirde bir âdem hasta olsa yukaru kal‘aya çıkarırlar. Aşağı şehrin yukaru kal‘a dârü’ş-şifâsıdır.

Ve aşağı şehir kat-ender-kat binâlar olmak ile tarîkleri teng olup muzlim olmuşdur. Anıniçün cümle evler birbirlerine havâledir. Her evde kesb-i havâ içün damlar üzre birer bâdbân-misâl bâdgîrleri vardır, andan kesb-i havâ ederler. Bu bâdgîrler Ebû Alî Sinâ‘dan kaldı, **[Y 241b]** derler. Mısır’ın cemî‘i rûzgârın ilm ile haps edüp herkes isti‘dâdına göre Ebû Alî Sinâ‘dan birer masra rûzgârı birer altuna alup herkes alduğı masraları sutûhu üzre koyup andan rûzgâr girüp halk-ı Mısır teneffüs ederlermiş. Bu bâdgîrlerin aslı Ebû Alî Sinâ‘dan kaldı, derler. Ol ecilden aşağı şehrin havâsı muttarid değildir, bir günde on havâ olur.

Ammâ tiyâb havâsı cânib-i (–) eser, Rûm’da ana (–) derler. Mısır halkına râhat-ı cândır, ammâ cerrelerde ve kullelerde suyu sovutmaz.

Ve milisi derler bir rûzgâr vardır, Rûm’da ana lodos derler. Gerçi ısıcak eser, ammâ suları buz pâresi eder.

Ve bir rûzgâr dahi, ana mezkeb derler, halkı serâsime edüp ka‘r-ı zemîndeki gubârı kaldırup Mısır’ı toz ile mâl-â-mâl edüp cümle halkı rüsvâ eder. Ammâ şedîd esdiğinden cümle Cidde gemilerin huccâc ile Mısır’a getürüp ganîmet eder. Mısır’ın hâricinde latîf havâdır.

Ve Mısır’da ale’d-devâm poyraz ve lodos beşer ay eserse Rûm’dan gemiler gelüp Mısır’ı ganîmet eder. Andan Süveys’den yine poyraz ile huccâc getürüp Cidde’ye ve Yenbû‘‘a huccâc götürüp Mekke ve Medîne’yi ganîmet eder. Ve beş ay kış günleri lodos eserse Cidde ve Yenbû‘‘dan huccâc ve bahâr Süveys’e gelüp Mısır’ı ganîmet eder ve yine lodos ile Rûm’a gider. Bu iki havâ Mısır’a ve halkına gâyet nâfi‘dir.

Ve Mısır içre havâsı latîf cebel-i Mukattam ya‘nî cebel-i Cûşî ve Kayıtbay yaylağı ve Âdiliyye ve Sebîl-i Allâm ve Matariyye ve Birketü‘l-hac, bu mezkûr yerlerin havâları gâyet latîfdir. Ammâ aşağı şehir içre birkeler kenârında olan hasretü‘l-mülûk niçe mülûk sâhiblerinin mülk-i mevrûsları olan mülûk-ı selâtîn sarâylarının dahi havâları ferah-fezâ ve dilküşâdır.

Ammâ yine şehir içinde vekâleler ve rablar vardır kim beşer altışar kat evlerdir, ne‘ûzu billâh anlarda hamâsîn günlerinde tahta biti ve pire ve kehle ve sivrisinek derdinden ve bed râyihadan fellâhînin reng-i rûyları masrû‘ olmuş âdem eşkâline döner. Zîrâ Mısır’ın kehrîz yolları yokdur, cümle kuyulardır. Husûsâ bu Mısır’ın hamâsîn günlerinde cümle beytü‘l-halâ ve kehrîz yolların ol günlerde tathîr edüp bir gûne ufûnet peydâ olur. Ammâ ahâlî-i mahalleye haber ederler kim ne‘ûzu billâh ba‘zı sâhib-i tabî‘at olan kimesneler dörd beş aylık ma‘sûmların Kayıtbay mahallesinde yâhûd iç kal‘aya veyâhûd gayrı kurâlara kaçırırlar. *Allâhümme âfinâ*, ol mahallerin ufûnetinden ma‘sûmların tepesinde bınkıldayık ta‘bîr etdikleri beynisi üstü kabarup delinir ve beynisi boza gibi ekşiyüp taşra çıkup ma‘sûm ölür. Elhâsıl hamâsînde havâ gâyet beddir.

Ve hamâsîn ta‘bîr **[Y 242a]** etdikleri ol günlerdir kim Cenâb-ı Bârî Benî İsrâ’îl kavmine beş haftada beş belâ verdi, tâ‘ûn ve akreb ve yılan ve kaht ve bed havâ-yı semûmu beş belâ-yı âsumânî elli günde tamâm olup Hazret-i Mûsâ du‘âsıyla def‘ oldu. Hâlâ yine ol beş hafta günleri geldikde Mısır halkının etekleri dutuşup zekât sadaka vermeğe başlarlar, ihtiyârların başına kıyâmet kopar, bir zulemât ve kesâfet müstevlî olup ölecekleri ölüp paşaların yüzü mahlûlât geldiğinden güler, zîrâ cümle mahlûlât paşanındır.

Ve hamâsînin bed havâlarından elli gün sâhib-i tabî‘at olan kimesneler ehillerinin yanına varup cimâ‘ etmezler. Zîrâ cümle vücûd ol günlerde süst-endâm ve menîde kuvvet yokdur. Eğer sabr etmeyüp cimâ‘ ederse, evlâdları külüngül ve küngül ve a‘mâ ve cüzâm ve nîm-endâm topal gopal olur.

Ve Mısır’ın bu nuhûset günleri Rûm’un cennet-âbâd ve ferah-âbâd olduğu mevsim-i bahâr günleridir, ammâ Mısır’da cahîm günleridir. Ve Arîş‘den beri Mısır tarafına bâd-ı sabâ ve rîh-i nesîm esmez, ammâ sâm yeli dahi esmez.

Ammâ sâyir diyârdan bir âdem Mısır’a gelüp mutavattın olsa âb [u] havâsına alışup ten-dürüst olur. Zîrâ Hazret-i Yûsuf du‘âsı berekâtıyla garîbü‘d-diyâr ve kul tâ’ifesi gâyet ten-dürüst olup ankâ olurlar. Ammâ yine hikmet-i Hudâ yine oğullarının gözleri elbette ve elbette cimroz olup kuloğlu gözlü olur, aslâ tahallüf etmez, aceb hikmetdir. Bi-emri Hudâ ba‘zı evlâd tevellüd etdükde müşevveşü‘l-ayn ya‘nî Mısır gözlü doğar.

Ve halkının çoğu natrûnlu ta‘âm yediklerinden debe olurlar. Ve avretleri ol hâl ile gebe olurlar. Ve fellâhînin birer ayakları tulumlar gibi olur.

Ulemâ-yı Mısır eyle hikâyet ederler kim kaçan kim Yezîd-i bî-mezîd İmâm Hüseyn’in ser-i sa‘âdetin Şâm’a gönderüp andan zîr-i hükmünde olan Mısır sultânına gönderdi, ol dahi ser-i sa‘âdeti Rûmeli meydânında Sultân Hasan câmi‘i yerinde bırağup İmâm Hüseyn’in başın Yezîdîler püşt-i pâ ile galtân etdiler. Zîrâ Yezîdîler ol asırda Mısır içre vefret üzre idiler. Ammâ re’s-i İmâm Hüseyn’e depme ile her kim urdu ise urduğu ayağı tulum gibi olup hâlâ Mısır’da birer ayakları tulum gibi olanlar ol Yezîdîlerin veled-i nâ-bekârlarındandır, deyü ulemâ-yı Mısır böyle nakl ederler. Ve yine bu âdemlerin birer ayakları şişdiğinden mâ‘adâ yüzleri ve gevdeleri fıska fıska şişmişdir.

Ve fukarâsının çoğunun ve gayrı âdemlerin yüzünde ve gözünde ve gevdesinde safrâ zahmeti derler bir marîzdir. Çok âdemler ol derde mübtelâlardır. Rûm’da ol maraza Freng zahmeti derler, ya‘nî Freng uyuzunun hüsn-i ta‘bîridir. **[Y 242b]** Mısır’da gâyet çokdur ve ayıb değildir. **[Q 249a] [P 246a]** “Hâzâ safrâ” deyü eli ayağı dökülmüş âdemler ile Mısır fellâhları ihtilât edüp bile ta‘âm yerler. Bu emrâz-ı muhtelife sârîdir, deyü aslâ havf etmezler. Zîrâ Mısır’ın miskînhâneleri yokdur. Ammâ sâ’ir diyârlarda başka miskînhâneler vardır, şehir içine komazlar, ahâlî-i vilâyet her sene mâllarının zekâtlarından âyet-i şerîfe emri üzre: [181] nassına imtisâlen sadakâtların anlara verirler. Ammâ Mısır’da bir habbe vermezler. Ve bu marîz Mısır’da çok olmasının sebebi bâbullûkları mubâhdır, fevâhişleri sürü sürü gezerler.

Ve halkının reng-i rûyları esmerü‘l-levndir. Ve kadleri vasatü‘l-hâldir. Ammâ kurâ fellâhları dâbbetü‘l-arz-misâl zeberdest eşhâsları vardır. Lisânları Arabîdir, ammâ Mekke ve Medîne ve Bağdâd ve Mevâl ve Şâm Urbânı gibi fesâhat u belâgat üzre

tekellüm etmezler. Fellâhîn ve kavm-i Fir‘avnî ve cebbârîn olduklarından galat kelimât ederler. *Ta‘al uk‘ud* ya‘nî gel otur diyecek yerde tahfîf-i kelâm edüp *ta‘kud* der. Ekmeğe *rağîf* derler. Ve *şîlû* kaldır, der. Ve *mûy* suya der. *Hâzâ* diyecek yerde *dî* der. Bunun emsâli elfâz-ı mühmele ve cühmeleleri çokdur. Fesâhat üzre eş‘â[r]larından budur, beyt:

Yâsîn yâ gazâlî Yâsîn

Ente’l-verd ve ente’n-nesrîn

Billâh kul min hicrânik irham

Ene’l-garîbü‘l-miskîn

Yâ rûhî yâ kalbî yâ bu‘dî

Yâ kum îcî li-indine’l-mahbûbîn

Ammâ mezhebleri pek mu‘tekid Şâfi‘iyyü‘l-mezheb âdemlerdir.

Esmâ-i fellâhîn-i Mısır

Cedullâh ve Atâullâh ve Hayyallâh ve Abdülhâlık ve Abdüssamed ve Abdülgafûr ve Hamâullâh ve Hâşim ve Tâhâ ve Yâsîn ve Merzûk ve Hamdullâh ve Hamed ve Şerâbî ve Tâhir ve Abdülhay. Ve bu makûle esmâları var. Bu zikr olunan esmâlar avân esmâlarıdır. Havâsları mahallinde zikr olunur.

Ve bu zikr olunan Mısır kavmi esnâf esnâfdır. Bir sınıfı dahi tüccârdır, ankâ bâzergânlardır. Ekseriyyâ kavm-i Hazarî‘dirler, mün‘im âdemlerdir.

Ve bir sınıfı ehl-i hıref ve sâhib-i sanâ‘ât u kanâ‘atdır.

Ve bir tabakası Ervâmdır. Cümle askerî tâ’ifesidir. Ve ekseriyyâ kul tâ’ifesidir. Abaza ve Çerkes ve Gürcî ve Urus ve kara Arabdır. Cümle mükellef ü müzeyyen ü mülebbes ve pür-silâh Rûm askeridir. Mısır fellâhına tabanı yassı derler, askerî olmak memnû‘-ı Selîm Hân’dır.

Ve herkes isti‘dâdına göre esvâb geyerler. Gûnâ-gûn çuka havrânîler ve mağlûtalar ve kırmızı şalvârlar ve mütellâ(?) dülbendler geyerler. Ammâ ehl-i hıref bu esbâbların birisin geyse başına ukûbet getirirler.

Ehl-i sanâ‘atın libâsları Mısır alacaları ve gûnâ-gûn bezler geyerler. Ammâ aslâ çakşır geymezler, fi’s-sayfi ve’ş-şitâ **[Y 243a]** baldırı çıplak gezerler. Ve niçe kerre yüz bin donsuz gezer fellâhlardır. Cemî‘i Mısır kavmi donsuz ve odunsuz ve dütünsüzdür. Ulemâsı ise evlâ bi’t-tarîk aslâ don geymezler, hemân şallak [u] mallak gezerler.

Zikr-i nisvân-ı sâhib-isyân

Ve cümle zenâneleri dahi donsuzdur. Meğer Rûm hâtûnları ola kim don geyeler. Ve başlarında gümüş tâs takye ve altun ve murassa‘ takye ve sorguç ve istifan ve tavk ve halhâl gûşvâreler ve kollarında bilezikler ve murassa‘ kemerler elbette mukarrerdir. Ve dîbâ ve şîb ü zerbâf ve atlas haftân mukarrerdir. Ve üstlerinde beyâz çar ve siyâh izâr örtünürler.

A‘yân havâtînleri selâmiyye takye geyerler. Ve ayaklarında âsumânî pâypûç ve âsumânî iç edik ve ba‘zılar sarı pâypûş ve sarı iç edik geyerler. Ve hımârlara süvâr olup sokak sokak

gezerler. Müşk [ü] amber râyihası esvâk-ı sultânîyi mu‘attar eder. Ammâ cemî‘i diyârın mahbûb [u] mahbûbeleri memdûh-ı âlemdir, ammâ bi-emrillâh Mısır’ın merd [ü] zenânında mahbûb u mahbûbe olmaz, aceb hikmetdir. Meğer ba‘zı devlet-mend âdemler Behce ve Hınâdî ve Hazarî Urbânından kızlar alırlar, ve Rûm’dan mümtâz [u] müstesnâ mahbûbe duhter-i pâkîze-ahter nâ-şüküfte gonca-fem bâkireler getürürler kim herbiri birer Mısır hazînesi değer sâhib-cemâl ve latîfü‘l-i‘tidâl hûb-manzar ve perî-peyker hadden efzûn şems-i tâbân-misâl hüsn-i cemâl sâhibi mahbûbeleri olur kim, [182] benî âdem hakkında nâzil olmuşdur. Ve mahbûb gulâmları yine taşra diyârlardan gelmişdir. Yohsa Mısır’da dilber olmaz, olursa mu‘ammer olmaz.

Ve bu mertebe memdûh-ı âlem olan mahbûbe-i cihândan bir dürr-i yetîm yek dâne tevellüd etdikde hikmet-i Hudâ yine gözleri cimroz olur. Ammâ Hazarî kızları var kim serâmed ve serbülend, kaddi bülend, kıyâfeti şeh-levend, balaban kızlar olur kim gûyâ bizim vâlidemizdir.

Esmâ’-i nisvân

Meryem ve Havvâ ve Azrâ ve Safâ ve Varka ve Verdî ve Ümmühân ve Külsûm ve Râbi‘a ve Rukıyye ve Zeyneb ve Sitiyye ve Züleyhâ ve Zaliha ve Sâliha ve Dümerye ve Acîbe ve Şinâs ve Tâhire ve Sâmi‘a ve Mâhiye ve niçe turfe esmâları var, ammâ bu kadar tahrîr etdik.

Ve Habeşe cevârîler esmâları var kim âdem hayrân olur. Meselâ Hasîse ve Fesîse ve Kasîse ve Nefîse ve Fitne ve Eşmîne ve Şemsiyye ve Şemmûne ve Reyhâne ve Hediyye ve Verdiyye ve Hamrâ ve Kamrâ ve Amberiyye ve Cemîle ve bunun emsâli niçe nâmları vardır kim tahrîrinde melâlet vardır. Ammâ şehr-i Mısır’ın hâricinde kurâ ve kasabâtlarda Sa‘îdî ve Bedevî mahbûbeleri olur kim merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gibi mukehhal gözlü, şîrîn sözlü ve münevver yüzlü perî peykerleri olur kim medhinde lisân kâsırdır.

Âyîn-i {sûr-ı} fellâhîn-i [Y 243b] Mısır

Âbâ ve ecdâdlarından Hazarî fellâhlarının kâ‘ideleridir kim zikr olunur. Kaçan kim bir Arab kızını bir müselmâna vermek murâd edinse kâ‘ide üzre nikâh olunup zifâf sûr gecesi bir vâsi‘ yere bin iki bin akrabâ ve ta‘allukât ve gayrı müte‘allıkât-ı haşerât ol vâdiye cem‘ olup mülûhiyye ve bamya ve kurkâs ve cübn-i hâlûmlar tenâvül olunup bu ziyâfet-i azîmden sonra ba‘de’l-ışâ bu fezânın bir cânibinden bir tâze cüvân yeniçeri başında şâl u serbendi ile ve belinde muhattem kuşak, elinde gümüşlü bıçak, bir elinde nacak, mest [ü] evgâr haykırarak halkı urarak bu kadar âdemleri yararak kimin kovarak ba‘zı eşyâları kırarak meydân-ı mahabbetde dal bıçak mestâne-vâr reftâr u güftâr ederek gelirken ba‘zı âdemler kalkup o dilberin önün alup yüzün bûs edüp bir köşede oturddılar. Meğer bu eşkâlde olan dilber aşkıyâ oğlan gelin imiş. Yine yerinden kalkup “*feyn seyyidnâ”* deyü feryâd eder. Meğer kocasın arar bulup katl etse gerek. Niçe âdemler ricâ edüp *“Mâ fî bâlî yâ aynî”* deyüp huzzâr-ı meclisler ile öpüşüp görüşüp çuka dolamasının eteklerin der-miyân edüp çifte bıçakları yerine koyup gider. Meğer bu nâzenîn arûs-ı dünyâ imiş. Ol gidince derhâl dâmâdı bulup getürüp bir köşede esbâb-ı ihtişâmıyle meks eder. Ba‘zı yârânları varup,

“Şükür elhamdulillâh, ma‘şûkun geldi, gazab-âlûd olmuş, seni arayup bulmadı, elbette bir

hatâ ederdi” dediklerinde ol dahi ayağ üzre kalkup,

“Bah benim ma‘şûkam beni katil mi etmek ister imiş, cürmüm nedir? Yoluna on kîse cihâz ve filân filân” diyerek bir iki aydan berü ne kadar masrûf etdiyse dilli defter gibi cümle huzzâr-ı meclis mâbeyninde bir bir beyân eder. Ammâ hakîkatdır, **[Q 249b] [P 246b]** anınla tefâhürlenirler kim filân çelebinin kızı bu kadar mâl alup kocaya varmış, deyü ferah kesb ederler.

Yine dâmâd dahi dal bıçak olup cümle sûr halkı içre gazab-âlûd gelüp,

“Bu kadar mâl sarf etdim” deyü takrîr edüp,

“Ma‘şûkumu bulsam katl ederdim” deyü reftâr ederken ol fezânın bir tarafında yine arûs nümâyân olunca hemân dâmâd firâr edüp bir köşede muhtefî olur.

Arûs yine gayrı eşkâl ile gelüp eyninde kırmızı sof ferrâce ve boğazında ridâ, başında ulemâ sarığı bir mahbûb çelebi-zât ulemâ-kıyâfet gelicek istikbâline akrabâlarından yâhûd mütekellim birkaç âdem çıkup yer gösterirler.

“Yok benim filân kes ile ya‘nî kocam ile da‘vâm vardır, beni öldürmek istermiş, beni babam ve anam ana bu kadar kîse cevâhir ve sîm ü zer âvânî metâ‘ ile verdi” deyü ol dahi cümle cihâzın huzzâr-ı meclise bir bir arz-ı kâlây eder. Andan bilirler kim filân bâkire bu kadar mâl [u] metâ‘ ile filân kese varmış, derler. **[Y 244a]** Ve kız mütekellim değil ise yanından akrabâları telkîn ederler.

Ba‘dehu kız yine bıçağın çıkarup güveğiyi arar gibi oldukda dâmâd bir köşeye firâr edüp gider. Yine arûs dahi gider. Andan dâmâd dahi bir gayrı kıyâfetle gelüp ol dahi,

“Bu kadar mâldan çıkdım, anasına bu kadar, babasına bu kadar, hâletesine ve ammetesine bu kadar mâl ve hedâyâlar verdim” deyü bir bir takrîr eder.

Andan arûs piyâde kırmızı şalvârlı beli hançerli cündî üslûbunda gelir, yine dal hançer olup dâmâdı arayup ne kadar zî-kıymet cihâzları var ise bir bir beyân edüp gider.

Andan meşâyih kıyâfetiyle gelüp şeyhâne evzâ‘ [u] etvârlar edüp nasîhat-âmîz sözler söyleyüp gider.

Andan dâmâd dahi bir elinde asâ, bir elinde tesbîh başın salarak gelüp bir hayli tevhîd edüp gider.

Hâsıl-ı kelâm ol leyle-i tavîlde tâ vakt-i şâfi‘îye varınca gelin ve güyeğü onar kerre gûnâ-gûn kıyâfetlere girüp gelirler ve gûnâ-gûn münâkaşalar edüp giderler. Ve arûs her murâd edindiği âdemin dizine oturup öpüşüp görüşüp gider.

Beri tarafda ise niçe yüz meş‘aller çerâğân olup kûs-ı harbîler ve beşer kat mehterhâneler çalınup niçe bin kanâdîller ile ol fezâ zeyn olup herkes çok çok zevk [u] şevk ederler. Ve her cânibde bülend-âvâz ile kasâyidler ve mevâller okunurken yine bir tarafdan meş‘aller zâhir olup bu kadar piyâde tevâbi‘âtiyle arûs bir murassa‘ eğerli at üzre semmûr kürke müstağrak olup cemî‘i zer-i zîveri geyüp başında Fir‘avn tâcı üzre üç çatal sorguc ile yine yüzü açık iki cânibe cem‘iyyetde olanlara selâm vererek cümle fellâhînler ayağ üzre kalkup selâm alarak arûsun iki cânibinde niçe yüz eli mûmlu sıbyân u nisvân *İllâ yansuru’s-sultân* deyü feryâd [u] figân ederek arûsu meydân-ı mahabbete getürürler, elinde

destmâlı başındaki Fir‘avn tâcına sürüp ol makramayı cümle halkın üstüne saldıkça cümle fellâhîn topuklarlar.

Der vasf-ı tâc-ı Fir‘avn

Deve gönünden sekiz köşe bir büyük tancere kadar bir kavukdur, lâkin her köşesi zerdûzdur. Mâbeynleri zamân-ı kadîmde incü ve murassa‘ imiş, hâlâ yerleri zâhirdir. Ve içi katîfe kaplı nigendeli ve içi pembeli bir kavukdur. Tâ zirvesinde elma kadar Seylân taşı var. Kenârları cümle pîrûze akîk-i yemenî taşlar ile müzeyyendir. Kenârı künküre künküre ya‘nî beden beden bir turfe garâyib tâcdır.

Ba‘dehu bu meydânda arûs atından enüp,

“Kanı bencileyin âlî-cenâbı alacak” deyü dâmâdı ister.

Dâmâd dahi evinden kerr ü ferr ile gelince arûs dal hançer olup dâmâdın sakalına yapışup altına alup boğazlamak sadedinde iken mâbeyne muslıhîn girüp **[Y 244b]** arûsu bir eve yâhûd bir bâğa veyâhûd birkaç câriyeye veyâhûd birkaç kîse mâla elhâsıl dâmâdın isti‘dâdına göre ol mahalde huzzâr-ı meclis mâbeyninde bu kadar eşyâya arûsu sulh edüp hâzırûn cümle şâhid olup Fâtiha tilâvet olunca hemân dâmâd arûsu bu kadar âdemlerin mâbeyninden kapup bir odaya yâhûd bir haymeye veyâhûd bir köşede derhâl dâmâd kızı Fir‘avn tâciyle alt edüp bir a‘lâ salık çeküp Fir‘avn’ın tâcı ve tahtın târumâr edüp kızın bekâretin izâle eder. Derhâl kız kanın akıdarak yarakdan kurtulmuş gibi soluyarak babasına ve anasına ve bu kadar kavme kanın göstererek şikâyet-gûne kelimât eder.

Bu mahal dahi anlara bir tefâhürdür kim kızımız bâkire bulundu, derler. Zîrâ Arab tâ’ifesinde bâ-husûs bu cem‘iyyeti eden Hazarî fellâhı kabîlesinde kızlar bâkire bulunmak müşkildir.

Andan kıza babası ve anası ve akrabâları tesellî verüp ve kızın başından artık Fir‘avn tâcın alup vâveledâ deyüp baba ve ana kızın kanın silerek cemâ‘atın üzerine al kanlı bezleri atarak dâmâdı ol meydâna da‘vet edüp,

“Niçün böyle kan etdin?” deyü su’âl ederler.

Dâmâd dahi inkâr eder. Hemân kız,

“Esbâbına bakın, hâlâ benim bekâretim kanı üzerindedir” dedikde dâmâdın esbâbına cümle hâzırûn bakarlar, görseler kim dâmâdın üstü başı kan. Dâmâdın zekerinden kız yapışır, baba ve ana herîfin belinden yapışup *“şer‘u’s-sûr”* deyüp güveğiden kan bahâ isterler. Yine beynehümâya muslihûn girüp ana ve babaya dahi hayli kan bahâ hedâyâlar verüp dahi metâ‘ isterlerken bir tarafdan dâmâdın dahi babası ve anası ve akrabâ ve ta‘allukâtları gelüp bir azîm ceng [ü] cidâl edüp,

“Bizim oğlanımız uryân edüp nâ-hak mâlın almışsız” deyü da‘vâ edince,

“Belî, aldılar” deyü hâzırûn şehâdet ederler.

Yine tarafeynden âdemler girüp kızın babası ve anası dâmâdın babasına ve anasına ve akrabâlarına hakk-ı sükût hayli hedâyâlar verilüp barışılup görüşülüp cümle bir yerde oturup ayş [u] işrete meşgûl olurlar. *El-azametullâh,* andan sonra tâ sabâh namâzına dak bir sürûr [u] şâdumân ve tüfengler ve fişengler atılup kavâzî çengiler ve mutrıblar

habbâzîler ve hânendeler fasl ederler kim Fir‘avn’ın rûh-ı habîsin şâd edüp cimâ‘ ile yâd ederler.

Âyîn-i fellâh-ı Hazarî böyle. Ammâ içlerine ecnebî ve enâyî kimesne komazlar.

Ve ol tâc-ı Fir‘avn’ı gâyet hıfz ederler. Dâ’imâ mu‘tâd-ı fellâhîn budur.

Evsâf-ı sûr-ı hitân-ı bintân

Böyle bir azîm sûr-ı sürûr dahi kızların sünnet etdiklerinde azîm düğün olur. Azîm alay ile niçe bin nisvân-ı pür-isyân harsüvâr olup mehterhâne ile kızı hammâma **[Y 245a]** koyup yine alay-ı nisvân ile hânesine getürüp ol gece avret cerrâhları vardır, kızın ol kestânelik korusu çatlağında bî-zebân bir kırmızıca dili var imiş, diline mîl girüp, andan dilberler müştak olsun, deyü ol dili keserler imiş, azîm düğün olur.

{Hele bu hitân-ı bintân-ı Hazarî İbrâhîm’den berü kalmışdır kim kaçan İbrâhîm Nebî Mekke’de iken Mısır meliki Tavtîs, İbrâhîm Nebî‘ye Hâcer nâm câriyeyi hedâyâ gönderdikde Sâre Ana kıskanup bir gece Hâcer Ana’nın fercindeki lahm-ı zâyidi keser. Ammâ li-hikmetin olmuş kim cimâ‘ı dahi lezîz olurmuş. Hâlâ ol zamândan berü Arab Urbâ[n] bintânların sünnet etmek Hâcer Ana’dan kalmışdır kim Hazret-i İsmâ‘îl Hâcer Ana’dan doğmuşdur.}

Der vasf-ı sûr-ı hitân-ı sıbyân-ı tıflân

Bu âyîn-i Mısır cümlesinden latîfdir kim sünnet-i Resûlullâh’a ittibâ‘an eğer a‘lâ ve eğer ednâ ve eğer ağniyâ ve fukarâ kaçan evlâdların sünnet etseler birbirlerine imdâd edüp evlâdların sekizer kat mehterhâne ile on, on beş yigirmi ma‘sûm-ı pâkları pâk [u] pâkîze edüp **[Q 250a] [P 247a]** cümlesin zer ü zîvere gark edüp küheylân atlar üzre süvâr edüp cümle başlarında şâhâne sorguclar ve önü sıra pür-silâh murassa‘ u mücevher eğerli ve altun kalkanlı yedekler çekilür.

Ve dahi önü sıra mahallesi ve civâr mahallesi ihtiyârları pür-silâh zer-ender-zere gark olarak gûnâ-gûn şakalar ederek saf saf alay ile ubûr ederler.

Ve bu asker miyânında gûnâ-gûn musanna‘ nakıllar ve kanâdîller ve alemler ve bayraklar ile ubûr ederler.

Andan mu‘allim cerrâh bir küheyl üzre süvâr olup önü sıra cemî‘i sünnet edecek âlâtların bu gûne sandûka üzre zeyn edüp bir âdem başı üzre ol sandûka ile ubûr edüp mu‘allim dahi halîfeleri ile mülebbes ibrîşim peştemâllar ile piyâde güzer ederler.

Ve sünnet olacak sıbyânların önlerince kınâlı ve hasırdan yancıklı ve tilki kuyruğu hotaslı sığırlara ve hımârlara ve şâh-ı gedâ atlara süvâr olmuş kaşmer ve mudhik ü mukallidler gûnâ-gûn şakalar ederek ubûr ederler.

Ve Mısır’ın cemî‘i esvâkların bu hâl üzre mehterhâne çalarak sünnet olacak gılmânları deverân etdirirler. Bay [u] gedâ bu hâldedir.

Ve sâ’ir düğünleri dahi üç gün üç gece böyle bir hây hû ile ziyâfetler olup kıyâmet kopar.

Ve her gece şehr-i Mısır içre böyle yüz yerde hengâme sürûr [u] şâdumânîler olup düğünler ve mevlûdlar olur.

Ve ol gece ol mahallelerin cemî‘i sokakları niçe bin kanâdîller ile çerâğân olup ni‘met-i uzmâları mebzûl olur.

Ve üç aylar olunca vâlî tarafından dellâllar nidâ edüp tâ sabâha dek kahvehâneler ve civârında olan me’kûlât [u] meşrûbâtcı dekâkînleri cümle meftûh olup sabâha dek **[Y 245b]** bey‘ [u] şirâ ederler. Ammâ düğünleri cem‘iyyetine aşk olsun. Zîrâ bu hadîs-i şerîfe amel ederler, hadîs: [183] deyüp azîm vezni üzre hây hû ile azîm seyr [ü] temâşâlı sûrlar ederler. Elhâsıl tantana-i Mısır’dır, bir diyârda olmaz. Ve,

Hüsniyyât-ı ahâlî-i Mısır

Bir âdem Mısır’da hasta-hâl olsa cümle ahâlî-i mahalle hastanın hâl hâtırın her bâr hedâyâlar ile su’âl edüp vasıyyet etdirirler. Merhûm olduğu dem beytü‘l-mâl emînine haber edüp techîz [ü] tekfînin hâzır edüp cümle ahâlî-i mahalle kapusu önüne gelüp tevhîd [ü] tezkîr ile gasl edüp kânûn üzre cânib-i erba‘ası parmaklı yâhûd Rûm tarzı tâbûtun içine koyup gül gülâb u reyhân ile zeyn edüp cemî‘i ulemâ ve sulehâ ve meşâyihân alem ü sarâfları [bayrakları] ile tevhîd [ü] tezkîr ederek cenâzeyi câmi‘-i Ezher içine koyup cemâ‘at-ı kesîre ile namâzın kılup andan Karâfe’ye götürürler. Yâhûd Rûmeli meydânına Zâviyetü‘l-Cenâze ya‘nî Sebîlü‘l-Mü’minîn nâm mahalde namâzın kılup İmâm Şâfi‘î‘ye yâhûd on iki karâfenin birine götürürler. Ammâ efdal karâfe cebel-i Cûşî dâmeninde Hazret-i Yûsuf karındaşı İbn Yâmen yâhûd Şeyh Ukbe yanlarına defn ederler.

Ammâ fellâhîni Eski Mısır kurbunda defn ederler, zîrâ karâfe-i atîk oldur.
Fir‘avn subaşı iken ol karâfenin cânib-i erba‘asına sûr çeküp gelen meyyitden bâc alırdı. Fellâhlar cenâzelerin alemlerle ve avretleri meyyit akîbince hımârlara süvâr olup ellerinde makramalar çevirerek ve yüzlerin açup saçların yolarak ağlayarak ubûr ederler.

Ammâ bu fellâhînin tâbûtları Rûm kefereleri harpuşteleri gibi ayaklı nerdübânlar ile götürürler. Ammâ gâyet tezyîn edüp mevtâya ri‘âyet ederler. Ve techîz ü tekfîn ve iskât salâtın yine şer‘î ederler, *ve’s-selâm*.

Dîğer hüsniyyât-ı ehl-i Mısır

Ehl-i Mısır’ın bir âyîn-i latîfleri dahi elbette her cum‘a gecesi niçe yüz bin har-süvâr merdân u nisvân on iki karâfeye gidüp âdem deryâsı olup hatm-i şerîf ve Yâsîn-i şerîf tilâvet olunup cümle fukarâya tasadduklar verilüp ziyâret ederler. Ve cümle merkadleri kâ[r]gir binâ ile mebnî fıskıyye ta‘bîr etdikleri zîr-i zemînde mahâzinlerdir kim herbiri beytü‘l-hüzünlerdir. Başka kapuları vardır, toprak ile mesdûddur, hîn-i mahallinde açup defn ederler. Yüz iki yüz meyyiti bir fıskıyeye defn ederler. Ammâ toprak ile örtmezler, hemân kefenile şöyle korlar, kimi çürür ve kimi kadîd olur.

Ba‘dehu kapusun horâsânî kirec ve cibis ile mesdûd ederler. Zîrâ Mısır’da kefen hırsızı gâyet çokdur; hattâ Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa asrında birkaçı ahz olunup ıslâh-ı âlem içün Rûmeli meydânında boğazında uğurladuğı kefenile alaca [alçak?] kazığa urdular.

Ba‘dehu her mezârın hîce taşlarında târîh-i musanna‘ u müzehhebler kazarlar. **[Y 246a]** Ve gûnâ-gûn üstü açık kubbeler düzerler. Ve hûş [u] tuyûr içün sular ve buğdaylar dökerler. Ve her bir kabrin başı ucuna gül gülistân mersin ü reyhân korlar.

Ve bu günlerde bir hâtûn aslâ ehlinden me'zûn olmayup karâfe ziyâretine gider. Ehli dahi kande idin, deyü su'âl etmeğe kâdir olamaz, zîrâ nikâh böyle mün'akid olmuşdur. Gayrı husûsda dahi ehl-i Mısır, kande idin, deyü su'âl edemez. Zîrâ azîz-i Mısır Züleyhâ'ya nice mağlûb idi, hâlâ ehl-i Mısır ol zamândan berü avretlerine mağlûblardır.

Hâsıl-ı kelâm kânûn-ı Mısrî böyledir. Ehl-i kubûra etdükleri mahabbet bir diyârda olmaz. Ve,

{Diğer kâr-ı garâyib-i hüsniyyât

Şehr-i Mısır'da mâh-ı Muharrem'de mevlûd-ı İmâm Hüseyin gecesinde ki gecesine gecesinden Mısır içre niçe bin Yahûdîler üçer üçer bir yere gelüp ellerinde büyük zenbîller içre gûnâ-gûn buhûrlar yakup satarken Yahûdîler hüsn-i savt ile tegannî edüp feryâd ederek bir gûne buhûr satarlar kim ta'bîr olunmaz. Âdet-i kadîmdir kim tâ İmâm Hüseyin'in ser-i sa'âdetleri Mısır'a gelelden berü Sitti Nefîse'den berü âdet kalmışdır, derler.}

Kâr [u] kisb-i fukarâ-yı Mısır

Ve halkının vech-i ma'îşetleri dünyâda cemî'i mevcûdâtdan gûnâ-gûn musanna'ât eşyâlar peydâ ederek vücûda getirüp kâr ederler.

Ammâ bî-kâr bekâr-ı zorkâr dilencileri çokdur. Cum'a geceleri ve isneyn geceleri mezkûr karâfelerde sâ'il-i cebbârdan geçilmez. Ve ba'zı bir muhteşem âdem yanına gelüp selâm verdikden sonra bir hoşça kelimât ederken netîce-i merâmı *cerre yecurru* bâbına çıkar, hemân bî-pâk u bî-pervâ şâhrâhdan,

"A'ti yâ sultânım masrûfa ehli beytî" deyü ehlinin iyâlinin harçlığın ister. Fukarâsı ise çârsû-yı bâzârda âdem gezdirmezler.

Sergüzeştî: Hattâ hakîr bir gün tekâzâ-yı hâcet def'iyçün Sultân Hasan câmi'inin hâcethânelerine girüp bâbını sed edüp âlem ağyârdan bî-haber deyüp başlı başıma âlem edüp def'-i hâcet ederken bir herîf halânın kapusun açup elin uzadup,

"A'ti yâ sultânım sadakât" deyüp el açdı.

Hakîr dahi ol mahalde tahâret elimde ne bulundu ise dirîğ etmeyüp verdim. Herîf dahi,

"Zâdekallâh necâseteküm" deyüp gitdi.

Anda hakîr tahâret edüp taşra tecdîd-i vuzû' edüp Sultân Hasan câmi'i içre edâ-yı salât edüp bir yâr-ı vefâdârıma râst gelüp serencâm [u] sergüzeşti buna takrîr eyledim. Hemân ol yâr eyitdi:

"Bire âdem! Vay meded! Sen divâne misin? Allâh seni ıslâh eyleye. Hiç eyle âdemin eline âdem necâset sürer mi?" dedi. Hakîr dahi eyitdim:

"Ya eyle âdem ayak yolu kapusun açup âdemin avret yeri mekşûf iken *"şey'en lillâh"* edüp akçe ister mi?" dedim. Ol yâr eyitdi:

"Bire ol âdem **[Y 246b]** sarı sakallı ve orta boylu ve yassı alınlı ve değirmi yüzlü Tatar çehreli bir nûrânî âdem mi idi", dedi. Hakîr:

"Belî Tatar çehreli, sarı sakallı âdem idi" dedim.

“Âh zâlim, işte ol Mısır’ın kutbudur. Seni imtihânen beyt-i halâda sana eyle göründü. Niçün hakâretle **[Q 250b] [P 247b]** nazar edüp eline necâset sürdün. Ol dahi sana du‘â etmiş, “*zâdek necâsetek”* demiş. Bundan sen pek ihtirâz eyle”, deyince aklım başımdan gidüp bîhûş oldum.

Hakîkatü‘l-hâl ba‘dehu iki ay mikdârı zahîr marazına mübtelâ olup *zâdek necâsetek* dedüği nefsi vücûd buldu. Hamd-i Hudâ yine bu hakîr tasadduklar ile sıhhat [u] selâmet buldum.

İmdi Mısır fukarâsı içre böyle bî-nâm [u] bî-nişân ind-i Hak’da azîmü’ş-şân âdemler vardır. Beyt:

Her mîşe gümân meber ki hâlîst

Şâyed ki peleng nihüfte bâşed

Der vasf-ı Melâmiyyûn

Ve Mısır’da niçe bin götü başı pâ-bürehne ve ser-bürehne mecâzibûn kimesneleri var kim kimi akçe alır, kimi almaz ve kimi etmek alur ve kimi almaz. Ve kimi aslâ kelimât etmez, bî-zebân gezer, ammâ hazret Kur’ân tilâvet etse âdemin bağrın ezer. Ve ba‘zısı kisve alur. Herbiri bir gûne evzâ‘ [u] etvâr hareket üzredir.

Ve niçe bini Mağrib küpü kadar çuka kenârlarından sarık sarınır kim bir pehlivân yiğit yerinden kaldırmağa kâdir değildir, seksen toksan ve yüz vukiyye gelir sarıklardır. Ve ba‘zısı hûrmâ lîfinden sarık sararlar, bunlar dahi hammâm kubbesi gibidir, ammâ hafîfdir, bunlara Ebüllîf derler. Ve ba‘zısı anadan doğma uryân gezerler. {Hammâma girseler fûta tutarlar, taşra çıksa beyne’l-halk uryân gezerler.}

Böyle büdelâların haddi pâyânı yokdur. Ve fukarâ ve mecâzibûn ve melâmiyyûnlar dahi lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâdır. Bunların hakkında hadîs-i kudsî var: [184] bunların hakkındadır. Dahl [ü] ta‘arruz etmemek gerek. Zîrâ anlar fakr u fâka ihtiyâr etmişlerdir kim anların hakkında Fahr-ı Âlem buyurur, hadîs: [185] Beyt:

Fakru fahrîle tefâhur ederiz vallâhi

Anıniçün gezeriz biz fukarâ şeklinde

deyüp fakr u fâka ile fahirlenüp geçinirler. Ammâ muhtâcları çokdur, bir habbe ve cübbeleri yokdur.

Der hakk-ı evsâf-ı mecâzibûn-ı ilâhî

Cümleden mazınne-i kerâme Bulak yolunda (–) mahallesinde Şeyh İsmâ‘îl-i Sanâfîrî *sellemehullâh.* Niçe keşf [ü] kerâmetleri zâhir ü bâhir olmuşdur. Ammâ cümleden biri Defterdâr Ahmed Paşa dâmâdı beğ ve mühürdâr Ahmed Ağa ve hakîr ve çâşnigîrbaşı ve birkaç yârân ihvân birkaç vukiyye Füvve nârı alup hedâyâ götürdük. Bir eşekhâne vekâlesi içinde sâkin olurdu. Vardığımız sâ‘at şeyhi toprak içinde yatır gördük. Zahrında bir beyâz kebe kisvesi var, yenlerin geymiş, ammâ avret yerinden aşağı uryân hâk-i mezelletde **[Y 247a]** bî-pîrehen yatır. Yanındaki fukarâları bizi şeyhin yanına da‘vet edüp bilâ-selâm biz dahi oturduk.

Herbirimize birer lisân-ı hâl ile iltifâtları edüp nârları önüne koduk. Hemân yatdığı yerden

nârın birin ol zehr-i mâr kabuğu ile tenâvül etdi ve fukarâlarına birer nâr ve cümlemize birer nâr verdi. Ammâ bizim getürdiğimiz cümle tokuz nâr idi, anlar on sekiz nâr taksîm etdiler. Ve her birimize birer parça yatan(?) taşları verdi. Bir büyük taş dahi,

"Bunu paşaya verin, askeri vursun versün varsun, Mısır'dan Rûm'a gitsin, Bağdâd gelsin, Bağdâd gelsin" deyü tekrâr edüp gayrı kelimât etmedi, ve lâ-du'â ve lâ-senâ etdi.

Bizler dahi kalkup sarâya gelüp mezkûr taşı paşaya verüp şeyhin kelimâtın paşaya takrîr eyledik. Paşa *Sübhânellâh* deyüp taşı kitâblarının yanına kodu. Tokuzuncu günde bir gulû-yı âm kopup asker baş kaldırup Ahmed Paşa'yı aşağı endirdiler. Ma'zûlen Mısır'da oturup Bağdâd'dan Abdurrahmân Paşa gelüp vâlî-i Mısır oldu.

Meğer şeyhin "Bağdâd gelsin" işâretinden murâd Bağdâd'dan Abdurrahmân Paşa gelmesi imiş. Hudâ âlimdir, böyle vâki' olmuşdur.

…….. (4 satır boş) ……..

el-Faslu sittîn
Mısır'da müstecâbü'd-da've olan ulemâları ve meşâyihleri ve fuzalâ-yı dehrden ders-i âmları ve e'imme ve hutebâları beyân eder

Evvelâ Mısır'da cümle ulemâ ve sulehâ ve meşâyih-i izâmın ser-çeşmesi şeyhü'ş-şüyûhu ve sâhib-i tem[y]îzi hazret-i **eş-Şeyh Alî Şümürlisî** *sellemehullâhu ta'âlâ ilâ eceli'l-müsemmâ* ehl-i hâl ve ehl-i verâ' ve dindâr bir zât-ı şerîfdir. Nevâhî-i Mısır'da Şümürlis nâm bir belîdedendir. Lâkin bi-emrillâh mâderzâd bî-basar idi. Ammâ câmi'-i Ezher içre dörd yerde ders takrîr edüp on iki bin telâmîzi var idi. Mubâhase-i ilimde lâ-nazîrdir. Ve hânesinde dahi iki kerre ders der idi. Müşkil-küşâ ulemâ-yı mütebahhirînden büyük kimesnedir. Ve velî olduğuna şübhe yokdur kim cemî'i kütüb-i mu'teberelerde olan mesâ'il-i şer'iyyeleri görmüş gibi,

"Bu mes'ele *Kadıhân*'ın yâhûd *Tatarhâniyye*'nin yâhûd *Câmi'u's-sağîr*'in filân sahîfesinde ve yedince satırdadır", deyü işâret buyururdu. Hamd-i Hudâ bu hakîr şeref-i sohbetleri ile müşerref olup teberrüken ve teyemmümen anlardan *Kûhistânî* gördük. Fazîlet-ü bâhire sâhibi ferîdü'd-dehr kimesnedir.

Ve bir keşf [ü] kerâmâtlarından dahi oldur kim ömrü içinde bir âdem ana selâm verüp âşinâlık etse ism [ü] resmin kurâ ve kasabasın ve pederi ismin su'âl ederdi. Beş on yigirmi seneden sonra yine ol âdem gelüp selâm verse,

"Ve aleykümü's-selâm yâ ibne'l-filân" deyü pederi ismiyle ol âdemi bilirdi. Cemî'i telâmîzlerini evlâ bi't-tarîk selâm verince, "Yâ filân" der idi, *sellemehullâh.* **[Y 247b]** Andan,

eş-Şeyh Ahmedü'l-Acemî: İlm-i hadîsde bunlar dahi yegâne-i asrdır, ammâ bunlar a'mâ değildir. Kuvvet-i hâfızada ferîdü'd-dehrdir. "*Müslim* [ü] *Buhârî* ve *Meşârık* ve gayrı kütüb-i mu'tebere hadîs-i şerîflerinden râvîleri ile yetmiş bin hadîs hıfzımdadır" deyü İbrâhîm Paşa'ya nakl etdiler. Ve,

Şeyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi: Âl-i Osmân devletinde şeyhülislâm iken Köpürlü vezîr-i a'zam cezîre-i Girid'de olan Deli Hüseyin Paşa Kandiye kal'asın feth etmediğiyçün katline fetvâ taleb etdi. Boluvî Efendi dahi,

“Vezîrim, biz Deli Hüseyin Paşa’nın katline ol zamân fetvâ veririz kim siz dahi anlar gibi mühürsüz sâde serdâr olup cezîre-i Girid’e varup feth ederseniz Deli Hüseyin Paşa tekâsül etmiş olur. Ol zamân dahi katline fetvâ veremem. Zîrâ feth ü nusret Allâh ihsânıdır. Hüseyin Paşa katline fetvâ veremem” deyü cevâb verince Köpürlü vezîr eyitdi:

“Ey imdi, efendi, bir dahi sâhib-i seccâde olup, ‘el-cevâb, Allâhu a‘lem, olur, olmaz’ diyemezsin” deyince hemân Boluvî Efendi,

“Ne güzel. İşte şimdi ben kendümi hizmet-i fetvâdan azl eyledim” deyüp Köpürlü meclisinden kalkup gitdi. Akîbinde âdemler gönderüp avdet etmedi ve bir dahi fetvâya imzâ etmedi. Andan fetvâyı Esîrî Mehemmed Efendi’ye verdikleri sâ‘at Deli Hüseyin Paşa’nın katline fetvâ verüp Yedikulle’de mahbûsen şehîd olunup Boluvî Efendi’yi Mısır’a da nefy eyleyüp kendüye **[Q 251a] [P 248a]** Cîze kazâsı ber-vech-i arpalık ihsân olunup Mısır’da ilm-i fıkıhı âşikâre eyleyüp cümle ulemâ-yı Mısır fakîh oldular. Gûyâ hânesi medrese idi. Cümle talebelerine merreteyn ni‘met-i nefîsesi bî-imtinân mebzûl bir Hâtem-i Tây [u] Ca‘fer-i Bermekî-meşreb ve bir cömerd sâhib-i vakâr, ve fazl-ı salâhda nâmdar, şehr-i Boluvî-diyâr, ve bir ulemâ-yı kibâr kimesnedir, *hafizakallâh.* Ve,

Ders-i âm Abdülkâdir Efendi: Hâk-i Bağdâd-ı behişt-âbâddandır. Cemî‘i ulûmda tekmîl-i fünûn etmiş bir ehl-i dil kimesnedir. Kethudâ İbrâhîm Paşa bunlardan Mısır vâlîsi iken ol eşgâl-i kesîre içre *Müslim* [ü] *Buhârî* ve *Tefsîr-i Cerîr-i Taberî*‘yi bunlardan tekmîl etdiler. Hâlâ zamânında ummân-ı ma‘ânî belki Nu‘mân-ı sânî‘dir. Ve ilm-i arûzda selîs Fârisî ve Türkî pâkîze eş‘âr-ı dürerbârları ve gayrı çâr-ender-çârları vardır. Kâdirî tahallus eder bir zât-ı şerîfdir. Ve,

eş-Şeyh Abdullâh-ı Mağribî: Gerçi kürsî vâ‘ızı değildir, ammâ yine câmi‘-i Ezher’de talebelerine va‘z [u] nasîhat etdiklerinde cümle telâmîzleri feyzyâb olurlardı. Zîrâ nefesi gâyet mü’essirdi. Ve,

Şeyh Ahmed-i Merhûmî: Menûf hâkinde Mahalletü‘l-Merhûm’dandırlar. Şeyh Alî Şümürlisî hazretleri efendimizin telâmîzlerindendir. Ammâ ilm-i tasavvufa sâlik olup ilm-i ledünne mâlik olmuş sâhib-i usûl bir mahbûbü‘l-kulûb **[Y 248a]** çelebidir, *ammerekellâh.* Ve,

eş-Şeyh Yahyâ Mağribî: Sultân Mehemmed-i Râbi‘ huzûrunda Vanî Efendi ile mübâhase-i ulûm edüp ilm-i tefsîr ve ilm-i hadîsde Vânî Efendi’yi mât edüp Mısır hazînesinden yüz akçe yevmiyye ihsân-ı şehriyârî olup Cenâb-ı Bârî yârî kılup câmi‘-i Ezher’de râk-ı revâk-ı vustâda ders-i âm idi. Bir sebükrûh ve latîfe-gûy mütebahhirînden kimesnedir. Ve,

Şeyh Sâdât Ebü‘t-tahsîs: Bâlâda mevlûd-ı şerîflerinde evsâfları tahrîr olunmuşdur. Âlim ü fâzıl değildir, ammâ âmil ve devlet-mend âdemdir ve salâh-ı hâl ile ma‘rûfdur ve ni‘metleri ile meşhûrdur. Ve,

eş-şeyh Sâdât Alî Efendi: Bunlar Ebü‘t-tahsîs hazretlerinin birâder-i mihteridir. Ve,

eş-şeyh Hazret-i Muhammed Bekrî: Hazret-i Ebâbekrü‘s-Sıddîk’ın ırk-ı tâhirinden sâhib-i seccâde Bekrî tarîkından mürşid-i kâmil âmil ü fâzıl ilm-i esmâda sâhib-i hâl çelebidir. Ni‘metleri Mısır halkına mebzûldür, *zâdekellâh.* Ve,

İbnü'ş-şeyh Çelebi Ebü'l-mevâhib: Salâh-ı hâl ile sâhib-i perhîz dindâr çelebidir. Azîzin büyük oğludur. Ve,

eş-şeyh Çelebi Zeynelâbidîn: Bu dahi Azîzin küçük evlâdıdır. Ammâ yârândan zarîf ü nüktedân ve nükteşinâs ve nedîm-i hâssu'l-hâs çelebidir. Cümle ahâlî-i Mısır'ın mahbûbü'l-kulûbudur. Ve,

eş-şeyh Seyyid Burhâneddîn-i Eğirdirî: Rûm'da Hamîd sancağında Eğirdir nâm kasabadandır. Seksen senedir Mısır'da sâkin olup nakîbü'l-eşrâfdır. Ve âyende vü revendeye ni'met[i] mebzûl olduğundan mâ'adâ muhtâc olan fukarâ ve müsâfirîne birer hırkası dâ'imdir. Bir Hâtem-i Tay sâhib-i hâl ve pîr-i zâl kimesnedir. Ve,

eş-şeyh Seyyid İbrâhîm Çelebi Efendi: Bizzât hazret-i şeyh İbrâhîm-i Gülşenî hazretlerinin evlâd-ı zevî'l-ihtirâmı Hayâlî Çelebi anın oğlu Seyyid Hasan anın oğlu eş-şeyh Alî Safvetî (–) (–) Seyyid Alî anın oğlu bu Çelebi Efendi'dir kim hasîbü'n-nesîb olduğuna bir alâmet bu yeter kim bir kerre vech-i şerîfin gören âşıkı olup bin cân [u] dil ile kendüye bende olup anlardan cihâz-ı fakrı kabûl edüp fukarâ-yı Gülşenî olur. Zîrâ vech-i şerîfleri tarîkleri gibi gülşen-i nûr-ı münevverdir. Ammâ dâ'imâ uzlet-nişîn ve meşâyih-i pîşîn gibi bir bezemiskîn recül-i sâlihdir. Ve halkdan munkatı' köşe-i vahdetde âlem-i vahdet eder. Senede bir gece âsitânelerine varup mevlûd-ı şerîfe çıkar. Andan gayrı hânesinden bir kadem taşra çıkmayup halk ihtilât etmeden berî olmuş sâhib-i câzibe bir çelebidir. Ve,

şeyh Mehemmed-i Geysûdâr: Mukaddemâ tarîk-ı Kâdirî'de Saçlı Mehemmed Efendi demeğile ma'rûf bir kimesne idi. Bir şeb-i mevlûdda şeyh Gülşenî Çelebi Efendi bunlara bir nazar edince Geysûdâr Mehemmed Efendi derhâl Çelebi Efendi'nin câzibesine tâkat getiremeyüp geysûların târumâr kılup Kâdirî **[Y 248b]** tarîkından ferâgat edüp Çelebi'den Gülşenî tarîkına inâbet etdi. Ba'dehu Çelebi Efendi'nin bir kerîme-i afîfesin tezevvüc edüp dâmâd-ı şeyh Gülşenî oldu. Bir lâübâlî ve bir yârân-ı âlî ve bir şûh [u] şengül-meşreb bir gül-i Gülşenî çelebidir. Ulûm-ı kesîrede mâhir, ve tevârîh [ü] muhâzarâtda muhâkemâta kâdir, ve Türkî ve A'rabî eş'ârı vâfir, ve te'lîfât-ı kesîresi mütekâsir, ve bir hayli mütefennin, ve hüsn-i hatt-ı kesret ile müte'ayyin, lezîzü's-sohbe ve hasenü'l-muhâvere, bir azîz-i nâdirü'l-mevcûd bir ehl-i cûddur. Hattâ üç senede bir ziyâret-i Beytüllâhi'l-harâm ederdi, ekseriyyâ Mekke'ye piyâde giderdi ve dâ'imâ böyle hac ederdi. Ve,

eş-şeyh Harâşî: Harâş nâmında bir belîdeden olmağile karyesinin ismi kendüye alem olup şeyh Harâşî derler, ammâ ism-i şerîfleri (–)'dir. Müfessirîn ü muhaddisînden bir muhaddis ü fâzıl kimesnedir kim *Müslim* [ü] *Buhârî* ve *Kâmûs-ı Ahterî* ve *Sıhâh-ı Cevherî* ve *Füsûs-ı Muhyiddîn el-Arabî* cümlesi hıfzındadır. Bundan mâ'adâ câmi'-i Ezher'de cemî'i ulûmda ders takrîr edüp binden mütecâviz telâmîzleri vardır. Ve serî'u'l-beyân hâfız-ı hamele-i Kur'ândır. Câmi'-i Ezher medresesinde şeyhü'l-kurrâdır. Binden mütecâviz talebeleri vardır. Kimi *İbn Kesîr* ve *Seb'a* ve *Aşere* ve *Takrîb* kırâ'atı tilâvet ederler. Ammâ takrîr-i ders ederken âteş-pâre ve azûbdur. Lâkin feyz-vâr, bir kerre ta'lîmin istimâ' edenin derûnunda *en-nakş ke'l-hacer* olur, bir dahi simâ'a muhtâc olmaz. Ve,

eş-şeyh Ayyâşî: şeyh Alî şümürlisî hazretinden telemmüz edüp Sultân Mü'eyyed câmi'inde ders-i âmdır. Bir vakâr-hey'et [ü] vecâhet ve fesâhat ü belâgat sâhibi

kimesnedir. Bir mün‘im ve kesîrü‘l-kirâm ve beyne’l-halk sâhib-i kelâm ve bir recül-i sâlih ü fâzıl kimesnedir. Lisân-ı Türkî kelimât etdüğinden sâ’ir ulemâ “Osmânlı ile ihtilât eder”, deyü hased ederler. Ammâ bir hamûl u mu‘tedil sâkin âdemdir. Ve,

eş-şeyh (–) Abbârî: Sûk-ı Sâlibe kurbunda zâviye-i (–) hareminde hânesinde kûşe-nişîn âmil ü âlim ve fâzıl u kâmil ve müstecâbü‘d-da‘ve bir müteverri‘ ehl-i perhîz ve sâhib-i riyâza kimesnedir. Bâlâda Ahmed Paşa’yı azl ederler, deyü keşf etdüklerinde menâkıbı tahrîr olunmuşdur kim misli Ümmü Dünyâ‘da yok bir azîzdir. Ve,

eş-şeyh Ahmed-i İskenderânî: Mısır-ı Kâhire-i nâdiretü‘l-asrda ekmel-i fuzalâ-i a‘sâr ve efdal-i ulemâ-yı kitâb-ı edvâr ve hoş-âvâz sâhib-i niyâz ve garîb dilnüvâz ve âlüfte ve âşüfte ve hoş-elhân bir kimesnedir. Cemî‘i ulemâ-yı kibârda ve mîrimîrân-ı sığârda mevlûdü‘n-nebî olsa elbette bu şeyh Ahmed-i İskenderânî olmayınca olmaz. Zîrâ bunda niçe bin kasâyid-i na‘t-ı şerîf ve kasâyid-i Tâ’iyye-i Ömer ibnü‘l-Fârız’ı Dâvûdî bülend-âvâz ile kırâ’at etdükde istimâ‘ eden âşıkân-ı **[Y 249a]** sâdıkân vecde gelüp gûyâ masrû‘ olurlar. Nefesinde garîb hâlet var kim âdemi vâlih [ü] hayrân eder. şeyh Alî-i Uryânî hazretlerinden feyz almışdır. Ve gâyet sulehâ-yı ümmetden recül-i sâlih ehl-i tevhîd âdemdir.

İki üç senede bir hacc-ı şerîfe onar on beşer cemel bârhâne ile gidüp ba‘de’t-tavâf **[Q 251b] [P 248b]** Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet’e gelüp muvâcehe-i Resûlullâh’da makâm-ı uzzâl ile,

“şey’ullâh el-medâd yâ melâze’l-âcizîn el-medâd” deyüp savt-ı a‘lâ ile feryâd etdükde hakîr hâzır idim, ol ân mest [ü] medhûş olup vâlih [ü] hayrân oldum.

Ve râh-ı hacda Mısır’a gelince bunlar ile hem-ınân olup ol leyle-i tavîlelerde emîrü‘l-hacımız olan Özbek Beğ ile atbaşı berâber olup bu şeyh Ahmed’in na‘t-ı şerîflerin istimâ‘ ederek zevk [u] safâ ile menzile gelirdik.

Ve cümle huccâc râh-ı meşakkatdan bîzâr iken bu şeyh Ahmed’in na‘t-ı şerîfi sadâsından tâze cân bulurlard ve herkes du‘â-i hayr edüp destin bûs ederlerdi. Bâbâ-yı âlem bir kimesnedir. Ve,

eş-şeyh Bekrîzâde Efendi şeyhü‘l-a‘zam ve hümâmü‘l-muhterem: Bir hânedân sâhibi kimesnedir. Hazret-i Ebâ Bekir’in bunlar dahi ırk-ı tâhirindendir. İlm-i kasâyidde ve na‘t-ı şerîfde yed-i tûlâ sâhibidir. Hattâ bir na‘t-ı şerîf etmişlerdir kim leyle-i Ramazân’da terâvîh mâbeyninde tesâbîh yerine tilâvet olunur, makâm-ı segâhda karâr bulmuşdur, cümle ulemâ-i izâm ve matbû‘-ı fuzalâ-yı zevî‘l-ihtirâm olmuşdur. Ve,

Nakîbü‘l-eşrâf Seyyid Mehemmed Efendi ibn Seyyid Burhâneddin Efendi: Merhûm olan Nakîb Burhân Efendi’den kâmil ü fâzıl ve Süleymâniyye medresesine vâsıl ve kelâm-ı hakka kâ’il ve hüsn-i hatda kâmil bir mahdûm-ı kâbildir. Pederi Burhâneddîn yüz kırk yaşında dâr-ı gurûrdan dâr-ı sürûra ubûr edüp bu kadar milk-i emlâk Fîl bürkesi sâhilinde hânedân çelebiye intikâl etdikde cümle taksîd ü hüccetler çelebinin üzerinde bulundu. Ol asırda Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa vâlî-i Mısır bulunup,

“Bu hüccetler ve bu taksîdler sahtedir”, deyü medreseleri ve Hânkâh kazâsın gayrıya arz edüp gayra tevcîh etdi.

Ve Farasdak ve Besâtîn beledleri temessükâtlarına dahi amel etmeyüp bunların ibkâsı içün bir hayli mâl olup çeşm-i ahvel-i felek kec-nazar edüp çelebiye devlet-i dünyâyı çok görüp let urdu. Âhir çelebi Cânpûlâdzâde azlinde mâlın da‘vâ edüp bir hayli şey alup mâbeynleri sulh olundu. Ammâ yine dâğ-ı derûnundan Âsitâne-i devlete gitmek içün çelebi İskenderiyye kal‘asına varup anda Kamaniçse’ye me’mûr olan Mısır askeriyle sâlimîn [ü] gânimîn der-i devlete varup hummâ-yı muhrikden ol vücûd-ı nâzenîn ihrâk olup Kırkçeşme’de kırk yerden âb-ı bâridler **[Y 249b]** dökerek âteşin teskîn edemeyüp tomar-ı ömrü yanup dürüldü ve huddâmlarının kemerleri kad kemân olup büküldü. Edirne bâbı hâricinde Emîr Buhârî‘de medfûndur. *Revvehallâhu ta‘âlâ rûhah*. Ve,

Seyyidinâ Hâkim Beylûnîzâde: Dârü’ş-şifâ-yı Kalavân medresesinde talebelerine haftada iki gün *Kânûn-ı şifâ* ve *Müfredât-ı Dâvûd* okudurdu. İlm-i tıbda gûyâ Fisagores-i Tevhîdî‘dir. Bir sâlih ü dindâr ve hâzik-i sâhib-iştihâr sehiyyü‘l-vücûd kimesnedir. Hânesine varup müşerref olan kimesneye elbette tehî gitmemek içün ol kimesnenin nabzına el urup tabî‘atına münâsib me’kûlât [u] meşrûbâtdan bir me‘âcin edviye verirdi. Bir tabîb-i mâhir ve hâzık-ı kâdir ve Mısır’da nâdir bir üstâd-ı âmil idi. Ve,

Câmi‘-i Ezher hatîbi şeyh (–) Efendi: Sâlih ü mütedeyyin âdemdir. Ve,

Hatîb şeyh şâhîn: Paşa sarâyı meydânında Düheyşe câmi‘i hatîbidir. Vaz‘ında te’sîr var. Sâlih ü müteverri‘ âdemdir. Ve,

Seyyid Ahmed-i Cizî: Mahkeme huddâmıdır. Ve,

Seyyid Tâcüddîn: Bu dahi mahkeme huddâmıdır. Ve,

Kadıasker İshâkzâde: Ulemâ-yı Rûm’dan tekmîl-i fünûn etmiş çelebidir. Ve,

Kadıasker Hısım Abdülbâkî Efendi: Münşî ve mustalah ve sâhib-i sülûk fuzalâyu’d-dehrden kimesnedir. Ve salâh-ı hâli ol mertebedir kim evkât-ı ömründe bir vakit namâzın kazâya koymamışdır. Ve,

Kadıasker Kebîrîzâde: Âlim ü âmil ve kâmil ü müteşerri‘ ve cerî mollâdır. Ve,

Kadıasker Tezkireci Efendi: *Hoca Tevârîhi*nde hayli mahâreti vardır. Ve ilm-i sarfda masdar çukurunda nahv-i katlin ve fıskın ve şuğlin masdarların ve tahsîl-i mâl ilimlerinde âlim ü tahsildârdır. Ve,

Kadıasker Uşşâkîzâde: Sâdât-ı kirâmdan âlim ü hâkim ve zâbıt u şedîd ve cerî kimesnedir. Hâzâ hakkullâh, dedüği yerden dönmek ihtimâli yok bir sâbit-kadem hâkim idi. Ve,

Kadıasker (–) Hıfzî Efendi: Hâfız-ı Kur’ân hâkim-i edyân âlim ü şâ‘ir ü müselmân bâbâ-yı âlem idi.

…….. (5 satır boş) ……..

Ve bu bâlâda tahrîr olunan ulemâ ve sulehâların içinde fuzalâyu’d-dehrden tekmîl-i fünûn etmiş niçe bin zû-fünûn kimesneler vardır. Eğer bu sultânlar ile ihtilât edüp herbirinden birer şemme gördüğümüz ve bildiğimiz mertebe keşf ü kerâmetlerin ale’t-tafsîl tahrîr eylesek Hudâ hakkıyçün on mücelled kitâb olur. Ancak arz-ı ma‘rifet olmasın içün gayrı seyâhat etdiğimiz memâlik-i mahrûseler evsâfı ve ta‘rîfi gibi alâ-kadri’t-tâka tahrîr olundu,

kusûruna nazar olunmaya. Ammâ meşâyih-i kibârında keşf ü kerâmât mukarrerdir. Ammâ,

Kerâmât-ı sıbyân-ı garîbe

Kethudâ İbrâhîm Paşa vâlî-i Mısır iken Kamaniçse seferi du‘âsıyçün **[Y 250a]** Mısır’ın cemî‘i mekteb hocalarına tenbîh olunup haftada iki kerre câmi‘-i Ezher’de du‘âya cem‘ olup du‘â ederlerdi. Ba‘dehu fermân-ı vezîr ile gayrı selâtîn-i selef câmi‘lerinde du‘â olmağa başlayup Kamaniçe fethi mümted olup feth [ü] fütûhât ve meserret haberleri gelmedüğinden halk me’yûs olup du‘âya gitmeğe batî oldular. Bir gün İbrâhîm Paşa bâlâda tahrîr olunan Mısır mollâsı İshâkzâde Efendi’ye esnâ-yı kelâmda,

“Efendi, mekteb hocaları sizin taht-ı hükûmetinizdedir. şunlara tenbîh ü te’kîd edin, fetih du‘âsına müdâvemet etsünler” dedi. Kadıasker, nola, deyüp mahkemeye varup cümle mekteb hocaların getürüp herbirinin dizlerine kırkar ellişer ağaç urur. Zîrâ Arabistân’da falaka yokdur, zîrâ cümle fellâh donsuzdur, ayaklarına döğseler dübürleri açılır, anıniçün Arabın dizine ve götüne kızıl ağaç ile ururlar.

Netîce fakîr hocalar tızlarına ve dizlerine köteği yiyüp âh [u] enîn ederek mekteblerine varup cânları acısından anlar dahi sıbyânların ol ma‘hûd fenâ yerine tenhâda kızıl kızılcık ağaçları çekerler. Sıbyânlar dahi ol mahall-i ma‘hûdun acısından feza‘ u çeza‘ ederek ba‘de’l-asr âzâd olup bir niçe sıbyân{-ı mekteb} bir yere cem‘ olup lu‘b u lehv mâbeyninde yedikleri ağaçları paşa ve mollâdan bilüp bed-du‘âya başlarlar. Ba‘zı munsıflar,

“Paşa bize her bâr ihsân eder, ana bed-du‘â etmeziz. Ammâ kadı hasîs ü le’îm ve hem üstâdlarımıza darb-ı şedîd edüp ol ecilden bizler dahi ta‘zîr olunduk. Gelin kadıaskerin **[Q 252a] [P 249a]** cenâzesi namâzın kılalım”, deyüp bir eski püskü parçayı meyyit üslûbunda bir tahta üzre koyup niçe yüz gılmânlar pederlerinden gördükleri üzre kimi hande(?) ederek kimi gülüp şaka ederek kimi tevhîd ederek esvâk-ı sultânî içre ubûr ederken ehl-i sûk,

“Yâ sıbyân eş hâzâ” deyü su’âl ederler. Anlar dahi,

“Na‘şu kadıasker-i merhûm” derler. Ba‘zı ehl-i sûk âzâr eder, ba‘zısı mukayyed olmaz. Bu üslûb üzre cümle sıbyân şehrin hâricinde bir kömlük üzre cem‘ olup ol şarmûtun namâzın kılup İmâm şâfi‘î yanında defn ederler. Beri tarafda kadıasker,

“Hay yüreğim ve cânım evi” deyüp ertesi gün rûh teslîm edüp İmâm şâfi‘î yanında tâ sıbyanın ol şarmûtu defn etdikleri mahalde defn ederken şarmût pâreleri yerden çıkup yine ol mahalle defn ederler. *Rahmetullâhi aleyh.* Ammâ,

Sırr-ı acîbe-i diğer

Çûnkim sıbyânlar kadıasker şeklinde ol şarmûtu düzüp namâzın kılan ve mü’ezzinlik eden ve gûyâ yaykayan ve dörd gılmân götürenler cümle on iki necîb ü reşîd ma‘sûmlar hâlâ ol günden berü lâl olup bî-zebân uryân u giryân **[Y 250b]** mecâzibûndan olup on ikisi dahi Mısır’ın kömistânında ve harâbistânında serserî gezerler, aceb sırrullâhdır. Ba‘dehu İbrâhîm Paşa havfe düşüp,

“Bu ma‘sûmların ta‘zîrine bâ‘is [ü] bâdî ben oldum” deyüp havfından cümle mekteb sıbyânlara ve hocalara ol kadar ihsân [u] in‘âm eyleyüp gedâyı bay, bayı ganî edüp

zarûretden müstağnî etdi.

el-Faslu'l-hâdî ve sittîn
Mısır'da hukûkun kesb etdiğimiz velî-i ni'am efendilerimiz mîrimîrânları ve hânedân sâhibi a'yânları beyân eder

Evvelâ **Emîrü'l-hac Özbek Beğ ibn Ebüşşevârib:** Ulu hânedân sâhibidir kim beş yüz askere mâlikdir, beğ oğlu beğdir. Ve,

Novalı Beğ: Bir sâhib-i hânedân, ni'meti firâvân bir şecî' bahâdır, pehlivân, hâkim âdemdir. Ve,

Kansu Beğ: Mısır kuloğlusudur ve sulehâ-yı ümmetden ehl-i ilm ü ehl-i fazl kimesnedir. Ve,

Mülakkab Alî Beğ: Yârândan âlüfte âşüfte meclis-ârâ bâbâ-yı âlem bir merddir. Ve,

Ramazân Beğ: Kandiye gazâsına serdâr olup giderken Hanya kurbunda küffâr ile ceng-i azîm edüp esîr oldu. Ve,

Kâsım Beğ: Beşiktaşlı Kâsım Paşazâde'dir. Bir nâmdâr şehbâz yiğitdir. Fârisü'l-hayl ve nâmdâr beş yüz pür-silâh askere mâlikdir. Ve,

Abdullâh Beğ: İki kerre defterdâr oldu. Muhassıl âdemdir ve Bosnaviyyü'l-asldır. Ve,

Zülfikâr Beğ: Abaza âdemi idi. Circe hâkimi olup Sa'îd diyârın emn [ü] emân etdi. Andan,

Dilâver Beğ: Abaza âdemi idi. İbrâhîm Paşa'da Circe hâkimi idi. Sâhib-i kerem velî-i ni'am bir merd-i Hudâ'dır. Ve,

Ivaz Beğ: Hâsekî Mehemmed Paşa hazînedârlığından beğ oldu. Gürciyyü'l-asıldır. Ba'dehu Cânpûlâdzâde'de Kamaniçse'ye serdâr oldu. Ve,

Süleymân Beğ: Bosnaviyyü'l-asıldır. Bu dahi Cânpûlâdzâde'de Kamaniçse'ye serdâr oldu. Ve,

Defterdâr Hüseyin Beğ: Anatolu hâk-i pâkindendir. Bir hoş-sohbet âdemdir. Ve,

Kaytâs Beğ: Çerkeziyyü'l-asıl bir müdebbir âdemdir.

Emîrü'l-hac Yûsuf Beğ: Harem-i hâsda neşv [ü] nemâ bulmuş Çerkes kişisidir. Ve,

Baklacı Mehemmed Beğ: Bosnaviyyü'l-asıl ihtiyâr umûr-dîde âdemdir ve gâyet şecî' ve bahâdırdır. Ve,

Bıyıklı Mehemmed Beğ: Bosnavîdir, lâkin tevâbi'i levâhıkı çok değildir. Ve,

Cündî Mehemmed Beğ: Harem-i hâsda neşv [ü] nemâ bulup zorbalara tâbi' olmağile cezîre-i İlimni'de mahbûsdur. Ve,

Kör Ömer Beğ: Gürciyyü'l-asıldır. Harem-i hâsda perveriş bulup cirid lu'bedebâzlığında bir gözü şehîd olup Sultân Mehemmed-i Râbi'de Mısır beğliği ihsân olundu.

Ve yeni beğlerden **İbrâhîm Beğ**: Ekrâdü'l-asıldır. Azebler kethudâsı iken Cidde'yi Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa ihsân edüp çırâğ-ı efrûhte eyledi. Ve,

Mûsâ Beğ: Mısır kuloğlusudur. Kâsım Beğ‘in kethudâsı iken Defterdâr Ahmed Paşa ricâsıyla Abdurrahmân **[Y 251a]** Paşa Circe eyâletin ihsân edüp çırâğ-ı rûşen eyledi. Ve,

Habeşli Mehemmed Beğ: Gürciyyü‘l-asıldır. Yeniçeri kethudâsıyken ocak halkı kendüyi istemeyüp Abdurrahmân Paşa kendüye sancak beğliği ihsân eyledi. Niçe zamân mutasarrıf olup sefer eşmeğe iktidârı olmayup Medîne-i münevverede mütekâ‘id olup gitdi. Ve,

Çınâr Mustafâ Beğ: Yeniçeri kul kethudâsıyken Ahmed Paşa’yı endirmeğe bu zorbalar ile yek-dil yek-cihet oldu. Ba‘dehu Abdurrahmân Paşa asrında cümle yeniçeri ihtiyârları gulû edüp,

“Ocağımızda böyle zorba mu‘îni âdem istemeziz” dediler. Abdurrahmân Paşa dahi defter-i cerâyimine afv kalemi keşîde kılup sancak beğliği ihsân edüp Cidde beği oldu. İzmir şehrinde bir babuccu Ermenî âdemi idi, İslâm ile müşerref olup devlet-mend oldu. Ve,

Hüseyin Beğ: Abdurrahmân Paşa’nın çavuşlar kethudâlığından Mansûre beğliği(n) ihsân olundu. Hâk-i Anatolu’dan mîr-i kelâm ve mütekellim ve bir maslahat-güzâr âdemdir ve Hâtem-i Tay’dir.

Velî-i ni‘am yeniçeri ağası Koca Mustafâ Ağa: Hâk-i Kastamonîdir. Gâyet sâlih ü mütedeyyin âdemdir. Ve,

Mazlûm Alî Ağa: Âsitâne-i sa‘âdetden hatt-ı şerîf ile gelüp kayd-ı hayât ile yeniçeri ağası oldu.

Ve Kundakcı Mustafâ Kethudâ ve Zülfikâr Kethudâ ve Hasan Kethudâ ve Habeşli Kethudâ ve Muharrem Kethudâ ve Ken‘ân Kethudâ ve Karyağdı Alî Çavuş ve Selîm Çavuş ve Gemici Çavuş ve Çelebi Çavuş ve Bekir Çavuş ve Hüseyin Çavuş.

Ve şerîf Çavuş‘u Abdurrahmân Paşa ma‘nûkan boğup katl etdi.

Ve Selîm Efendi ve Bekir Efendi ve Deli Hüseyin Efendi ve Receb Efendi ve Karakapucuzâde Abdullâh Efendi ve pederi Karakapucu Ağa ve Rûznâmeci Abdurrahmân Efendi ve Eytâm kâtibi İbrâhîm Efendi ve Erzâk kâtibi Ömer Efendi ve Çavuşlar kâtibi Hüseyin Çavuşzâde Çelebi Efendi ve Köy dellâlı Ahmed Çelebi ve Azebler ağası Hasan Ağa ve Müteferrikabaşı şa‘bân Ağa ve Tercümânbaşı Yûsuf Ağa ve Azebler kethudâsı Ahmed Ağa ve Nakîb çavuşu Seyyid Hanefî ve Koca Hüseyin Çavuş ve Mirzâ Kâşif ve Musâhib-i şehriyârî Hâdım Mes‘ûd Ağa ve Abdülhalîm Ağa ve Nezîr Ağa ve Abbâs Ağa ve Hazînedâr şâhîn Ahmed Ağa ve Hoca Sâlih Ağa ve Beşîr Ağa ve Abdurrahmân Ağa ve Sultân Murâd musâhibi Koca Halîl Ağa ve şeyhü‘l-harem Dâvûd Ağa ve Tercümân Acem Mehemmed Ağa ve Lâle Yâkût Ağa.

Bu bâlâda tahrîr olunan ağa nâmıyla cümle hâdım ağaların herbiri âl-i Osmân pâdişâhının koltuk vüzerâları olmuş ağalardır. Niçe bini dahi var, ammâ velî-i ni‘amlarımız bunlardır.

Ve Çerâkese beği Süleymân Beğ ve Abdurrahmân Paşa çırâğı hazînedâr Alî Ağa oğulluğu Süleymân Beğ ve karındaşlığı Küçük şâhîn Ağa ve Yeniçeri **[Y 251b]** kâtibi Büyük Mustafâ Efendi ve yine Yeniçeri kâtibi Gürcî Süleymân Efendi ve Selîm Kethudâ ve İsmâ‘îl Kâşif ve kayın babası Bılığlı Koca Hasan Ağa ve Buhayre kâşifi Mehemmed

Kâşif ve Kara Alî Kâşif ve şarkıyye kâşifi Ahmed Ağa ve Çalık Mustafâ Ağa,

……. (3 satır boş) ……. **[Q 252b] [P 249b]**

el-Faslu's-sânî ve sittîn
Mısır'ın ilm-i nücûm ve ilm-i hey'et ve ilm-i usturlâb üzre ekâlîmin ve arz-ı beledin ve tûl-i nehârın ve tâli'-i nücûmun ve beyne's-semâ'i ve'l-arz ne kadar mîldir ve rûy-ı dünyâ ne kadar mîldir anı beyân eder

Evvelâ hukemâ-yı kadîm âlâ'illâhı tefekkür edüp ahvâl-i dünyâyı tahrîr etdiler kim, [186]

buyurulmuşdur. Anın mazmûnunca âlâ'illâhı tefekkür edüp ilim kuvveti ile ve tûl-i dırâz-ı ömr-i nâzenînlerinde tecrübe ile cemî'i ahvâlât-ı dünyâya vâkıf-ı esrâr olup eyle tahrîr ü terkîm eylediler kim vech-i arzdan rûy-ı semâya varınca üç yüz elli altı mîldir.

Bu hisâb üzre rûy-ı arz ya'nî cezîre-i dünyâ bu Bahr-i Ummân içre dâ'iren-mâdâr yigirmi bin yüz altmış mîldir. Ve Mısır cezîresi dahi bu dünyâ cezîresinde dâhildir. Ve mikdâr-ı kutru bu dünyânın şimâlinden cenûba altı bin dörd yüz mîldir.

İbnülverdî *Cerîde*'sinde demişdir kim Batlîmûs hakîm katında istidâre-i arz yigirmi bin yüz altmış mîl olduğu takdîrce seksen bin fersahdır.

Ve her bir mîl zirâ'-ı Mekkî ile üç bin zirâ'dır.

Ve zirâ'-ı mezbûrların herbiri üç şibrdir.

Ve her şibr on iki ısba'dır.

Ve her ısba' beş arpa uzunluğu kadardır.

Ve nahn-ı [gılaz-ı? kutr-ı?] arz yedi bin altı yüz otuz altı mîl olduğu takdîrce iki bin beş yüz kırk beş fersah ve sülüs fersahdır.

Ve basît-i arzın küllîsi yüz otuz iki bin kerre bin ve altı yüz bin mîl ve iki yüz seksen sekiz fersah olur.

Ammâ bu tahrîr olunan kaviller Bokrât u Sokrât [ve] Feylekos u Feylesof ve Batlîmûs hakîmlerin kavl-i sahîhleridir. Ve anlar cemî'i ulûm-ı garîbe ve acîbeye mâlik olup fünûn-ı şettâya kâdir olup ilim kuvveti ile tahrîr etmişler idi. Ol zamân vech-i arzı serâpâ devr etmeyüp geşt [ü] güzâr etmeden ve ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn hâsıl etmeden ilm-i akliyyât ile cirm-i dünyâ yigirmi bin yüz altmış mîldir, demişler.

Ammâ lafz-ı *"Fetahetâ"* sene 889 târîhidir, Sultân Bâyezîd-i Velî Akkirmân kal'asın muhâsara ederken iki ruhbân gelüp Sultân Bâyezîd'e ve Sivasî Kara şemseddîn hazretlerine buluşup,

"Bu Akkirmân kal'asın filân günde ve sâ'at ve derîce ve dakîkada feth edersin", deyü müjde etdiler.

Bir râhibe Padre derlerdi ve [bir] bıtrîka Kolon derlerdi. Bu Kolon Portakal idi, Padre İşpanya **[Y 252a]** idi. Bâyezîd Hân bunlara huddâmlar ta'yîn eyleyüp alarkadan nazzâreye aldılar. Hikmet-i Hudâ "filân günde kal'a feth olur", deyü vakit ta'yîn etdikleri sâ'at kal'a feth oldu.

"Ve Kili kal'asının bu ânda miftâhları gelür", deyü müjde eylediler, hakîkat eyle oldu.

Bu kal‘ateynin fethine târîh *“Fetahetâ”* lafzıdır.

Ba‘dehu bu ruhbânlara hayli ta‘zîm ü tekrîm [ve] ihtirâm ihsânlar olundu. Aslâ mümkin olup bir şey kabûl etmediler. Ba‘dehu bunlardan su’âl etdiler kim,

“Siz bu kal‘anın feth olacağın neden bildiniz?” dediler. Anlar dahi,

“Millet-i Mesîhiyye’nin râhibleri ve hıristiyânları ve âlimleriyiz, ilim kuvveti ile bildik. Ve pâdişâhıma iki müjdemiz var. Tırabuzan’da olan Selîm oğlun Mısır sultânı olup Mekke Medîne pâdişâhı olur. Ve Süleymân oğlun Kızıl Elma sâhibi olur. Ve âl-i Osmân devletinin tâli‘i kuvvetdedir. Bu dünyâ cezîresin büsbütün kabza-i tasarrufa alırsız. Ammâ pâdişâhıma bir ulu müjdemiz var. Cümle pâdişâhlardan azîmü’ş-şânsız. şu devlet size müyesser ola, deyü yüz kırk yıldır ben seyâhat ederim. Ve yüz on beş yıldır bu Padre seyâhat eder. Âhir ikimiz bu kadar müddet-i medîd ömr-i dırâzda bu dünyâyı yedi kerre devr edüp âhir bu dünyânın Sebte boğazından taşra gemimiz ile ilim kuvvetiyle cânib-i garba yedi bin mîl gidüp Yeni Dünyâ nâmında bir dünyâ bulduk. Bu dünyâda olmayanlar anda mevcûddur. Ve anda dahi bir gûne behâyim makûlesi dağî bâğî âdemler vardır, haşir neşir bilmezler. Cümle sularında altun vardır ve cümle dağlarında ma‘âdinler ve sahrâlarında çemenzârlardır. Âb [u] havâsı latîf, dahi bu dünyâ kavminin ayağı basmamış bir bikir dünyâdır. Pâdişâhıma müyesser ola, deyü müjde etdim” dediler. Bâyezîd-i Velî buyurdular kim,

“Bize Mekke ve Medîne ve bu cezîre-i dünyânın feth [ü] teshîri lâzımdır, eyle deryâ aşırı mesâfe-i ba‘îdeye bizim gitmemiz lâzım değildir” deyü cevâb edince Padre ve Kolon nâm râhibler dest-bûs ile vedâ‘ edüp doğru papaya vardılar. Yeni Dünyâ evsâfın ayân [u] beyân edüp İşpanya bunlara on iki pâre galyon verüp Yeni Dünyâ‘ya mâlik oldu.

Andan İngilis mâlik oldu.

Andan Fiyamenk ya‘nî Felemenk kralı mâlik oldu.

Hâlâ Yeni Dünyâ‘da on sekiz kral müstevlî olup *“Fetahetâ”* târîhinden berü üç bin altmış pâre kal‘alar inşâ olunup hâlâ ma‘âdin hudûdlarıyçün cümle krallar birbirleri ile Yeni Dünyâ‘da ceng-i azîm etmededirler. Hattâ hakîr Uyvar’ı feth etdiğimizden sonra elçi Kara Mehemmed Paşa ile Nemse çâsârına Alman diyârına vardıkda çâsârın papinteleri ile ya‘nî hattıyla Bahr-i Muhît kenârında Lonçat nâm şehr-i azîme varup anda Yeni Dünyâ karakaları var idi, herbirinde üçer bin **[Y 252b]** âdem var idi, ol gemiler içre tüğlü kasîrü‘l-kâme Yeni Dünyâ âdemleri var idi, tilmaşlar ile ya‘nî Nemse tercümânları ile Yeni Dünyâ ahvâlin su’âl etdirdim ederdim ederim. Padre ve Kolon nâm papaslara söğerlerdi kim,

“Dünyâmız bir âsûde dünyâ iken bu dünyâ âdemleri gibi tama‘kâr kavmi dünyâmıza doldurup her sene ceng ede ede ömrümüz kısa oldu” derlerdi.

Netîce-i merâm ve hâsıl-ı kelâm eyle dünyâyı ilim kuvvetiyle bulan ve kesret-i seyâhat ile bu dünyâyı geşt [ü] güzâr edüp deverân eden Padre ve Kolon nâm ruhbânlar ifnâ-yı vücûd edüp niçe bin tevârihât tetebbu‘ edüp kitâb-ı hey’etlerden *Atlas* ve *Minor* ve *Coğrafiyye* tevârihlerine mürâca‘at edüp ömr-i dırâzı seyâhatde geçirüp hey’et-i dünyâyı mâ-vaka‘ı üzre tahrîr etdiler, ve zamân-ı kadîmde Feylekos ve Batlîmûs hakîmleri(n) şiddet-i şitâdan

ve şiddet-i hârdan ve mahûf u muhâtara olup varılmayan yerlere mezkûr Padre ve Kolon berren ve bahren birer tarîk ile dünyânın şimâl [ve] cenûbuna şarkan ve garban birkaç kerre deverân ederek varup cirm-i dünyâyı seksen yedi bin mîl tahrîr etmişlerdir. Ammâ Akdeniz ve Karadeniz kenârınca değildir, hemân bu dünyâyı Bahr-i Muhît ihâta etmişdir, anın kenârınca geşt [ü] güzâr edüp tahrîr etmişlerdir. Hâlâ Bahr-i Okyûnûs ve Bahr-i Hind ve Donkarkız ve Danimarka ve Yeni Dünyâ ve Portakal mellâhları bu Padre ve Kolon râhiblerin tahrîrleri üzre hartalarına amel edüp deryâda şinâverlik ederler. Gâyet mu‘temed hartaları vardır. Zîrâ niçe bin kerre tecrübe edüp anların tahrîri üzre Bahr-i Ummân’da gemiler halâs olmuşdur. Cemî‘i dünyâ deryâsında liman liman dökündü taşları ve sığ yerleri ve demir dutar âb [u] havâsı latîf limanları tahrîr etmişlerdir. Ve berren kezâlik rûy-ı arzı dağı ve taşı ve âb [u] havâsıyla ve her nehrin menba‘-ı tulû‘iyle tahrîr etmişlerdir.

Ve cümle ehl-i hey’et Dünyâ-yı Atîk’ı ale’l-ittifâk Padre ve Kolon kavilleri üzre seksen yedi bin mîldir. Ve her mîl zirâ‘-ı esved ile dörd bin zirâ‘dır. Ve her zirâ‘ yigirmi dörd parmakdır. Ve bir mîl dörd bin adımdır, âheste reviş ile **[Q 253a] [P 250a]** kâmil (–) sâ‘at yerdir. Ve bir fersah on iki bin adımdır, (–) sâ‘at yerdir.

Ve bu rûy-ı arzı ilm-i usturlâb ile kudemâ-yı hukemâ ekâlîm-i seb‘a üzre tarh eylemişlerdir.

İklîm-i evvel Mısır cezîresinde dahi bulunur, tâ Nîl-i mübârekin ibtidâ tulû‘ etdüği Cebelü‘l-kamer üzre uğrar. İklîm add etdükleri ol şeydir kim ilm-i usturlâb ile şarkdan garba meselâ bir râdde çekilmişdir, ol râddenin üzerine vâki‘ olan şehrin cümlesi bir arzda ve tûl-i nehârda vâki‘ olmuşdur. İklîm-i evvelin cenûbunda bu Mısır cezîresinin cenûbunda Habeş hâki hudûdunda bir iklîmlik yer dahi **[Y 253a]** vardır, hâlâ Portakal hükmündedir, ana ilm-i hey’etde medâr-ı cedî derler. İkinci iklîmin nihâyetine hatt-ı istivâ derler. Ale’l-ittifâk eyle i‘tibâr olunur. Ammâ iklîm-i evvelin arzı on iki derîce ve kırk dakîka.

Ve hatt-ı istivâdan cenûb tarafında arz-ı dünyâ bir burun kalup ol burun şiddet-i hârdan âbâdân olmamak ile iklîm tarh olunmamışdır. Zîrâ ol taraflar Bahr-i Ummân ve Bahr-i Okyûnûs’dur ve ba‘zı cezîreler nümâyândır. Ammâ bi-kavli Batlîmûs hatt-ı istivânın verâsında on altı derîce ve 25 dakîkaya varınca vilâyet-i İmrân ve etrâf-ı vilâyet-i Zenc ve ekâlîm-i Habeş‘e karîb ba‘zı büldânlar vardır. Ammâ şiddet-i harâretden benî âdem tâkat getiremedüğinden maymun ve pîl ve sâ’ir mahlûkât memlû‘dur. Dahi verâsı Bahr-i Ummân’dır.

Hattâ hakîr seksen üç târîhinde mâh-ı Temmûz’un ol şiddet-i hârında Fûncistân memleketin seyâhat ederken hatt-ı istivâdan cenûb cânibine yigirmi yedi gün kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek rub‘ dâyire ile irtifâ‘ alup hisâb-ı tûl-i nehârı (–) sâ‘at ve on altı derîce ve yigirmi bir dakîka buldum.

Ammâ iklîm-i evvelin vasatı bi’l-ittifâk ol mahaldir kim arzı 16 derîce ve 37 dakîka ola ve atvel-i nehârı 13 ola. Ve,

İklîm-i sânînin mebde’i eyle bulunmuşdur kim arzı 20 derîce ve 27 dakîka ve atvel-i nehârı 13 sâ‘at ve on beş dakîka ola, ve bu iklîm-i sânînin vasatı ol makâmdır kim arzı 24

derece ve 40 dakîka ve tûl-i nehârı 13 sâ‘at ola. Ve,

İklîm-i sâlisin mebde’-i arzı 27 derece ve 30 dakîka ve atvel-i nehârı 13 sâ‘at ve 45 dakîka ola, vasat-ı arzı 32 derece 37 dakîka ve tûl-i nehârı 14 sâ‘at ve rub‘ ola. Ve,

İklîm-i râbi‘in evveli İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât’dır. Mısır cezîresinin üç iklîmi tamâm oldu. Ammâ bu takrîb ile gayrı ekâlîmlerin evsâfları beyân olunur. İklîm-i râbi‘in mebde’i oldur kim arzı 30 derece ve 40 dakîka ve tûl-i nehârı 14 sâ‘at ola, vasat-ı arzı 36 derece 22 dakîka ola ve atvel-i nehârı 14 sâ‘at ve nısf ola. Ve,

İklîm-i hâmisin mebde’-i arzı 38 derece 15 dakîka ve tûl-i nehârı 15 sâ‘at ola, vasat-ı arzı 41 derece 15 dakîka ve tûl-i nehârı 15 sâ‘at ve nısf ola. Ve,

Ekâlîm-i sâdisin mebde’-i arzı 43 derece ve 22 dakîka ve tûl-i nehârı 15 sâ‘at ve rub‘ ola, vasat-ı arzı 45 derece ve 13 dakîka ve tûl-i nehârı 16 sâ‘at ve nısf ola. Ve,

İklîm-i sâbi‘in mebde’-i arzı 48 derece 29 dakîka ola ve atvel-i nehârı 21 sâ‘at ola, vasat-ı arzı 48 derece ve 19 dakîka ve tûl-i nehârı 12 sâ‘at ve rub‘ olur.

Hattâ bu hakîr seyyâh-ı âlem Evliyâ-yı bî-riyâ-yı sâhib-bûriyâ bin yetmiş yedi senesinde Mehemmed Geray Hân azlinde Dağıstân’a firâr etdikde hakîr nân ü nemek hakkına binâ’en Dağıstân’da **[Y 253b]** tâ Kara Budak Hân ülkesine varınca bile gidüp andan Tarhuy ve Kovin ve Enderey diyârların temâşâ ederek Demirkapu’ya gelüp andan gemilere süvâr olup Maskov’un Terek kal‘asına Bahr-i Harez ile üç gün üç gecede selâmetle varup anda rehin olan Çerâkese beğleri ve Terek kal‘asının Maskov kapudanları hakîre kâğızlar verüp Maskov kralına gitmek ümniyyesiyle altı günde şimâle Bahr-i Harez sâhilince vilâyet-i Kazan, bâlâda tahrîr olunmuşdur.

Andan yine şimâle tokuz günde kâh Deşt-i Kıpçak ve kâh sâhil-i Bahr-i Harez’de vilâyet-i Alatır, bu dahi merkûmdur. Anı dahi ubûr edüp yine şimâle yigirmi bir gün Heyhât sahrâsı içre gidüp Vilâyet-i Heşdek, nehr-i Edil kenârında bir diyâr-ı azîmdir ve Maskov’a tâbi‘ cümle yedi kerre yüz bin ümmet-i Muhammed’dir; câmi‘ ve medreseleri vardır ammâ minâreleri yokdur, Maskov’a yılda birer altun harâc verirler, Hazret-i Risâlet’in bir mektûb-ı dürerbâr-ı müşkbârlarına îmân getürmişlerdir.

Anların diyârında yedi ay ol şiddet-i şitâda seyâhat edüp nehr-i Edil’i öte cânibe ötüp Yuvaniçse nâm kal‘aya varup anda tûl-ı nehâr yigirmi bir buçuk sâ‘at idi, iki buçuk sâ‘atde sabâh olup yatsu namâzın Yuvanice kal‘ası âdemleri kılmazlar idi, hakîr dahi anlara tâbi‘ idim. Yahşi ulemâları var. Ammâ cümlesinin lisânları Maskov lisânıdır. Kur’ân-ı azîmi tilâvet ederler, ma‘nâsın Urusça okurlar. Ve *İmâdü‘l-islâm*‘ı Urus lisânı üzre tercüme etmişler. Ve ba‘zı fıkıh ferâyiz kitâbların cümle tercüme etmişler.

Ve iklîm-i sâbi‘ ekseriyyâ Maskov memleketidir. Fağfûr ve Bulgar ve Leh ve Daniska ve Kırakov ve Çeh ve İsfeç diyârları cümle iklîm-i sâbi‘dir. Ammâ bu Maskov diyârında şiddet-i şitâdan imâret ve süknâdan âsâr-ı binâlar kalîldir. Ekseriyyâ Heyhât sahrâlarıdır. Ve çok amâr yerlerin Kalmah Tatarı harâb etmişdir. Hakîr ol Edil nehri ile nehr-i Cayık mâ-beyninde geşt [ü] güzâr ederken arzı altmış üç derîce ve tûl-i nehârı yigirmi bir buçuk sâ‘at buldum.

El-hâsıl bir lahşa şorbasın ya‘nî lakişe çobrasın tabh edince kulle-i felekden şems

nümâyân olup bir cıda kaddi şems pertâb ederdi. Anda güneşin aslâ te'sîri yokdur, iki kürk geymeğe muhtâcdır, gâyet sovuk yerlerdir.

Ammâ bu Maskov diyârının eğer müslim Heşdek'i ve eğer mujik keferesi gâyet eblehdir ve şecî' değillerdir.

Ve ol diyârda aslâ bâğ u bâğçe olmaz, ammâ nebâtât u giyâhât ve hayvânât hûş u tuyûr gâyet çokdur.

Ve buğday gibi ladna ve heldinesi ve kızıl darısı çok olur, bir kîlesi yüz kîle mahsûl verir. Zemîni gâyet kuvvetlidir.

Ve Maskov diyârının seyyâhları ve bıtrîk papasları **[Y 254a]** hakîr ile hayli mükâleme edüp diyârların su'âl etdim;

"İklîm-i seb'anın nihâyetinde buz deryâsı içinde Kolondur nâm bir cezîrede sâkiniz. Deryâmız altı ay donup altı ay güneş doğmaz muzlim yerdir, biz anda sâkiniz. Gece iki sâ'at ve gündüz yigirmi iki sâ'at olduğu günler olur", dedi. Hakîr,

"Bu Edil kenârında kaç günlük yoldur?" dedim. Anlar eyitdi:

"Biz andan çıkalı ilâ-hâze'l-ân dörd aydır, henüz geldik" dediler.

Hakîkatü'l-hâl henüz gelüp balık dişi ve semmûr dânesi getirmişlerdir. Ve şiddet-i şitâdan yüzleri pâre pâre olmuşdu ki sarı sarı suları cereyân ederdi.

Eyle olsa Maskov'un yedinci iklîmin verâsında da hatt-ı istivânın verâsındaki gibi arz-ı ma'mûre var imiş.

Kurtubî *Mesâlik*'inde tahrîr eylemiş kim,

İklîm-i evvel cânib-i şarkdan mutasavver olduğu takdîrce kadı bilâd-ı Sîn'den(?) sevâhil-i Sind'e mürûr eder, ba'de zâlik lücce-i Habeşe'ye dâhil olup cezîre-i Lük'e vâsıl olur, ba'dehu cezîre-i Arab ve Yemen'e ve beriyye-i Mağrib ve sâhil-i Bahr-i Mağrib'de nihâyet bulur; pes bilâd-ı ma'rûfeden ve emâkin-i mevsûfeden Tağâr ve Ummân ve Aden ve Hadramevt ve San'âi'l-Yemen **[Q 253b] [P 250b]** iklîm-i evvelde ola. Ve,

İklîm-i sânî cânib-i mezbûrdan mu'teber olduğu üzre bilâd-ı Yemen'i ve Hind ü Sind'i mürûr edüp ba'dehu Bahr-i Lahsa'ya ve Basra'ya ve Tehâme ve cezîre-i Arab'ı ve Yemâme ve Bahr-i Hicreyn ve Hicâz'ı ve Mekke ve Tâ'if [ve] Medîne ve Bahr-i Kulzüm'ü kat' edüp arz-ı Mağrib'e ve bilâd-ı İfrîk'den Bahr-i Mağrib'e vâsıl olur. Ve,

İklîm-i sâlis bilâd-ı Sîn'e ve Hindistân ve Kandehâr'a ve bilâd-ı Sind'in şimâlinden ubûr edüp Kâbil ve Kirmân ve Cîrût(?) ve Sicistân ve sevâhil-i Kasra'dan mürûr edüp medîne-i İstahr ve Sâbûr ve Mihribân ve şîrâz ve Sebkîr ve Gûr ve Ehvâz ve Irâk ve Vâsıt ve Kûfe ve Bağdâd ve Ebyâr ve Hît, andan hâk-i şâm ve Hamâ ve Hıms ve Sûr [ve] Akka ve Remle ve Sâve ve Taberiyye ve Gazze ve Beytü'l-mukaddes ve Askalân ve Medâyin ve Kulzüm Selmiyye, ba'dehu esâfil-i arz-ı Mısır'ı kat' edüp Kırmâ [Fermâ?] ve Tennis ve Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye ve Fustât ve Feyyûm ve bilâd-ı [şa]rkıyye'i ubûr edüp arz-ı İfrîk'den geçüp Bahr-i Mağrib'de nihâyet bulup pes Tarabulus ve Tûnus ve Cezâyir ve Tanca ve Fes ve Endelüs ve Kurtuba ve Merânkûş, cümle bu diyârlar üçüncü iklîm içindedir. Ve,

İklîm-i râbi‘ bilâd-ı Sind ve Horâsân ve Semerkand ve Belh [u] Buhârâ ve Hîrât ve Isfahân ve Serahs ve Tûs ve Zâbilistân ve Nîşâbûr ve Nihâvend ve Dîlever ve Hulvân ve Nusaybin ve Musul ve Hucend ve Kazgan [Fergan?] ve Kali ve Kıla ve Rıkka ve Birecik, ba‘dehu şimâl-i şâm’a mürûr edüp Malatıyye ve Haleb ve Kayseriyye Antâkıyye ve şâm Tarabulus ve Tartûs ve Adana ve Tarsûs **[Y 254b]** ve Ma‘mûriyye ve Silifke ve cezîre-i Kıbrıs ve cezîre-i Girid ve cezîre-i Korsika ve cezîre-i Misine ve Portakal ve garb nihâyetinde İşpanya ve Ciniviz ve Fransa’da dördüncü iklîm nihâyet bulur. Yedi bin mîl Yeni Dünyâ bu Fransa kıyılarına mukâbildir, lâkin dahi iklîm tarh olmamışdır. Andan,

İklîm-i hâmis ibtidâsı bilâd-ı Ye’cûc’dan geçüp Çîn ve Hıtâ ve Hoten ve bilâd-ı Horâsân’dan ba‘zı şehirlere uğrayup Harşani’ye uğrayup Anatolu içinde uğrayup Karaman’dan Adalya’ya andan Akdeniz’i ubûr edüp Kalavra burnuna ve Bundukanî Venedik ve Dodoşka ve Alaman deryâsında nihâyet bulur. Mukâbili yedi bîn mîl yine Yeni Dünyâ‘dır.

İklîm-i sâdis bilâd-ı Harez‘den Bahr-i Taberistân’a varmadan bilâd-ı Tercân’a mürûr edüp Bahr-i Mağrib’de nihâyet bulur. Ve Kostantıniyye ve evâhir-i bilâd-ı Efrenc bu iklîmde tamâm olur. Hukemâ-yı kudemâ İslâmbol’u altıncı iklîmde tahrîr etmişler. Ammâ irtifâ‘da arz-ı beledi ve tûl-i nehârı beşinci iklîmin evâhirindedir. Zîrâ arz-ı Kostantıniyye kırk bir derecedir ve on beş dakîka ve sâ‘ât-ı atvel-i nehârı inde’l-imtihân on beş sâ‘at olduğu azharun mine’ş-şemsdir. Ve,

İklîm-i sâbi‘ dahi cânib-i şarkdan i‘tibâr olunduğu üzre şimâl cânibinde Sedd-i Ye’cûc nihâyetinde bilâd-ı Etrâke ve Sakâlibe ve Maskov ve Leh ve Çeh [ve] İsfeç ve Felemenk ve Donkarkız ve Danimarka ve Alman ve Lonçat ve mukâbelesinde (–) mîl cezîre-i İngilis ve dahi mukâbelesinde yedi bin mîl Yeni Dünyâ‘da tamâm olur, *ve’s-selâm*. Ve,

Zikr-i evsâf-ı ekâlîm-i seb‘a be-nev‘-i dîğer

Evvelâ **iklîm-i evvel**de yigirmi tağ ve otuz nehr-i azîm var, ve halkının reng-i rûyları cümle karalardır, ammâ Sûdân kavmi beyâzlardır, yine Mısır cezîresindedir. Andan,

İklîm-i sânîde yigirmi yedi dağ ve yigirmi yedi nehr-i azîmdir. Ve bunun dahi halkının reng-i rûyları esmerü‘l-levn ve bir sınıfı zişt-rûdur. Bu dahi Mısır cezîresine uğrar Nîl sâhilleridir. Ve,

İklîm-i sâlisde otuz üç cebel-i azîm ve yigirmi iki nehr-i azîmdir, ammâ Mısır cezîresindeki nehirlerin cümlesi Nîl’den ayrılır, ve bu iklîm dahi Mısır cezîresine uğrar. Ve Mısır cezîresi eyle vâsi‘ bir cezîredir kim üç iklîmde hissesi vardır ve yetmiş mülûk mutasarrıfdır, dâ’iren mâdâr cirmi kâmil on sekiz bin mîldir. Ve bu cezîre içinden nehr-i Nîl tulû‘ edüp yine bu cezîrenin şimâlinde Bahr-i Sefîd’e bender-i Dimyât’da ve bender-i Reşîd’de mahlût olur. Tulû‘undan gurûbuna dek sekiz aylık yoldur. Rûy-ı arzda bu kadar mesâfe-i ba‘îdeden cereyân eder nehir yokdur. Ve,

İklîm-i râbi‘de yigirmi beş tağ ve yigirmi iki nehirdir, ve ahâlîsi cümle ebyazü‘l-vechdir, *beyyazallâhu vecheh*. Ve,

İklîm-i hâmisde otuz **[Y 255a]** tağ ve on beş nehr-i azîmdir, ve benî âdemi cümle beyâzdır. Ve,

İklîm-i sâdisde on bir dağ ve kırk nehir var. Bâ-husûs cümleden nehr-i Tuna mebde'i yüz on konak yerdir, Alman'dan çıkup kendüye yedi yüz nehir mahlût olarak Karadeniz'e beş yerden biri Kili boğazında, biri Tulça boğazında, biri Soluna boğazında, biri Beşdepe dibinde, biri Karahırmen boğazında Karadeniz'e deryâ olup mahlût olur. Tâ Beç'e ve Prag'a ve Alman'a varınca niçe bin pâre şayka ve karamürsel [ve] zarbina ve tıransa ve sırımba gemiler yürür bir nehr-i azîmdir.

{Hamd-i Hudâ bu nehr-i Tuna'nın evvelinden âhirine ya'nî Alman diyârında tulû'undan Karadeniz'e gurûbuna dek bu nehrin iki tarafın beş kerre seyâhat edüp temâşâ etmişizdir.}

Ve iklîm-i sâdisde on kûh-ı bâlâ vardır. Husûsan Dağıstân kurbunda kûh-ı Elburz kadar rub'-ı meskûnda eyle bir kûh-ı bâlâ yokdur, zirve-i a'lâsına bir ferd-i âferîde çıkmamışdır. Gûl-i beyâbânîler ve yırtıcı canavarlar vardır ve cânib-i erba'asında beş pâdişâh sâkindir, tâ bu mertebe ulu dağdır.

Ve kırk nehir vardır. Meselâ nehr-i azîm Kuban bu dağdan tulû' edüp Dağıstân ve Çerkezistân'dan ve Heyhât sahrâsının Çerkezistân cânib-i kıblesinden nehr-i Kuban ubûr edüp Karadeniz sâhilinde Taman adası nâm cezîrede Temrik kal'ası dibinde Adahun boğazında ve Yeleşke boğazında iki yerden deryâ-misâl Karadeniz'e mahlût olur, içinde azîm barçalar şinâverlik eder.

Ve nehr-i Terek dahi bu kûh-ı Elburz'dan hurûc edüp yine Dağıstân vilâyeti içinden güzer ederek şimâl cânibde Demirkapu kurbunda Maskov'un Terek kal'ası dibinde Bahr-i Harez'e ya'nî Gîlân deryâsına munsab olur bir âb-ı zülâl nehirdir. Ve bu iklîmin halkı ahmerü'l-levn şecî' ve bahâdırât kavim olurlar. Ve,

İklîm-i sâbi'de on tağ ve kırk nehir vardır. Cümleden nehr-i Edil azîm deryâ-yı âb-ı hayâtdır. Arzı kırk mîl ve altmış yetmiş mîl enli yeri vardır ve umku otuz kırk kulac amîkdir. Ve bu iklîm halkının reng-i rûyları cümle hâs beyâzlardır.

İhvân-ı bâ-safâya şöyle ma'lûm ola kim bu hakîr-i pür-taksîr seyyâh-ı âlem Evliyâ fakîr kırk bir sene seyâhatde ayne'l-yakîn gördüğüm nehr-i azîmlerde evvelâ cümleden büyük nehr-i Edil, ba'dehu nehr-i Cayık, andan nehr-i Tuna, andan nehr-i şattü'l-arab, andan Mısır diyârında nehr-i Nîl-i mübârek mâh-ı Temmûz'da deryâ olur ammâ gayrı zamânda Bağdâd'a karîb Diyâle nehri kadardır. Ammâ nehr-i Edil ebedü'd-dehr kırk, elli, altmış, yetmiş mîl cereyân eder yerleri vardır. Bu Edil'den mâ'adâ nehir bunun yanında tur'a gibi cereyân ederler.

Ve ilm-i hey'et üzre cihânı geşt [ü] güzâr edenlerin tahrîr etdikleri üzre rûy-ı arzda ukalâ-yı dûrbîn ve hukemâ-yı hayret-karîn Batlîmûs **[Y 255b]** kavlince edîm-i arzda iki yüz nehr-i azîme vardır. Ve kırk dörd bin ayn-ı sagîr-i câriye vardır.

İbn Abbâs'dan Avfî rivâyet eder: "Vech-i arzda cümle cereyân eden enhâr-ı sagîr ü kebîrler insânın bedeninde tamarlar gibidir, der. Eğer yeryüzünde sular cereyân etmese yerler pâre pâre olup bir mahlûk tavattun etmek mümkin olmazdı" deyü nakl eder. Hakkâ ki eyledir kim âye[t]: [187]

Ve İbn İshâk kavlince rûy-ı arzda yüz kırk sekiz cibâl-i azîmler vardır. Niçe kerre yüz bin cibâller vardır, ammâ murâd olunan kûh-ı azîmlerdir. Ve bu dağlar hakkında Cenâb-ı Bârî

Kur’ân-ı azîminde **[Q 254a] [P 251a]** buyurur, âye[t]: [188] buyurmuşdur.

Makâlîd lugat-ı Arabda kiliddir. “Eğer dünyâyı dağlar kilid gibi birbirine girüp kucaklamış olmasa yeryüzü ber-karâr olmazdı” demişler.

Nev‘-i diğer evsâf-ı ekâlîm-i seb‘a

İklîm-i evvelin tûlu şarkdan garba bin iki yüz elli fersahdır ve arzı yüz toksan fersahdır. Ve bin pâre şehir vardır, ellisi gâyet şehr-i mu‘azzamdır. Cümle karalar vilâyetidir, Habeş‘e ve Yemen ü San‘ân’a ve Bahrân’a ve Tagâr ve Harş ve zemîn-i Serendîb ve Hind ve derbend-i Çîn ve Mağrib-zemîn’de Fes ü Merânkûş ve Sûdân ve Fûnc ve Bornu. Ve,

İklîm-i sânî şarkdan garba tûlu iki bin dörd yüz fersahdır ve arzı yüz otuz altı fersahdır. Yigirmi yedi kûh-ı belâlardır ve otuz altı vâdîsi vardır. Ve iki bin şehri var, ellisi şehr-i azîmdir. İbtidâsı Hocend ve Hind ü Sind ve Mansûriyye ve Hîre ve Kend(?) ve Cezâyir ve Necd ve Tehâmiyye ve Yesrib ve Hicâz’a ve deryâ-yı Kulzüm’e ve arz-ı Berberiyye’ye ve İfrîkiyye ve arz-ı Mısır’a ve zemîn-i Bağle’ye varır. Ve,

İklîm-i sâlis tûlu iki bin tokuz yüz yigirmi beş fersahdır, arzı toksan fersahdır. Ve üç bin şehir, iki yüzü şehr-i azîmdir. İbtidâsı Çîn’in şimâlinden Mûgân ve Kandehâr ve Kâbil ü Zâbilistân ve Sîstân ve Kirmân ve Fâris ve sevâhil-i Bahr-i Ummân ve Basra ve Lahsa ve Istahr ve şîrâz ve Nîşâbûr ve Gûr ve Ehvâz ve Irâk ve Bağdâd ve şâm ve Ferahin ve İskenderiyye ve Merkân ve Efrensiyye ve Bekriyye’de âhir olur. Andan,

İklîm-i râbi‘ tûlu iki bin yedi yüz fersahdır ve arzı yüz iki fersahdır. Ve yigirmi beş tağdır ve otuz iki vâdîsi var. Ve cümle (–) şehirdir. İbtidâsı Tübbet ve Harhîr ve Horâsân ve Belh u Buhârâ ve Moltân ve Taberistân ve Deylem ve Kazvîn ve Rey ve Kum ve Kâşân ve Sıfâhân ve Hemedân ve Hulvân ve şehrezol ve Musul ve Nusaybin ve Rûhâ ve Haleb ve Antâkıyye ve Tarsûs ve Ma‘mûriyye ve cezîre-i Kıbrıs ve Girid [ve] Venedik, Alman’da nihâyet bulur. Ve,

İklîm-i hâmis tûlu iki bin beş yüz elli fersahdır ve arzı yüz iki fersahdır. Ve bin kırk pâre **[Y 256a]** şehir var, yedi yüzü bender şehirdir. Ve otuz beş tağdır ve otuz vâdîsi vardır. Cânib-i şarkîsinde olan şehirler evvelâ Gûre ve Kânc ve Kâş ve Hârezm ve Tübbet ve Kûze ve Ermeniyye ve Buhârâ ve Semerkand ve Hocend ve Taşkend ve Gülkend ve Dikend ve Sincâb ve Kırmân ve Antaliyye ve Bahr-i Rûm’un garbında bilâd-ı Efrenc’in Nemse diyârında Budin ve Usturgon ve Seyyidvar ve Kanije ve Ustolni Belgrad ve Tata ve Papa ve Komaran ve Yanık ve Pojon ve Senmartin ve Pojab [Pojaga?] ve Peşpehil ve Beç ve Prag ve Lonçat ve Amıstırdam’da karâr edüp karşu cânibi cezîre-i İngilisdir. Dahi verâsı yedi bin mîl Yeni Dünyâ‘dır. Ve,

İklîm-i sâdis şarkdan garba tûli iki bin üç yüz seksen fersahdır ve arzı toksan fersahdır. Ve otuz vâdî ve bin yetmiş şehirdir, yedi yüzü bender şehirdir. İbtidâsı sedd-i Ye’cûc u Me’cûc ve şimâlî Horâsân ve ba‘zı Hârezm ve Cac ve nevâhî-i Âzerbaycân ve Ermen ve Ahlât ve Rûmiyye-i kübrâ ve Endelüs’de karâr eder. Ve,

İklîm-i sâbi‘ maşrıkdan mağribe tûlu iki bin iki yüz altı fersah ve arzı yüz kırk fersah ve bin pâre şehirdir, ekseri vilâyet-i Fağfûr’da vâki‘ olmuşdur. Ve şehr-i Kozak ve Moğol u Boğol ve Maskov ve Deşt-i Kıpçak [ve] Tatar ve Kırım ve Kazak ve Leh ve Çeh ve

Daniska ve İsfac ve Felemenk'de karâr edüp karşu cânibi cezîre-i İngilis'dir. Yedinci ve altıncı iklîm içinde bulunmuş bir cezîre-i azîmdir kim dâ'iren mâdâr cirmi sekiz bin mîldir. Krallarının tahtı Londura'dır. Sultân Ahmed asrında pederimiz Dervîş Mehemmed Zıllî varmışlardır, ammâ hakîr varmadım. Mukâbilinde Lonçat bender-i azîmine varmak olup karşu geçmek müyesser olmadı, *Allâhümme yessir bi'l-hayr.*

Ammâ bu İngilis cezîresinden büyük Mısır cezîresidir. Dâ'iren mâdâr on sekiz bin mîl cezîre-i kübrâdır. Rûy-ı arzda Cenâb-ı İzzet eyle bir cezîre halk etmemişdir. İçinde on beş mülûk sikke ve hutbe sâhibi pâdişâh ve yetmiş melik-i sâhib-mülûklar vardır. Ve içinde bin yetmiş pâre şehir vardır, yetmişi bender-i mu'azzamalardır. İbtidâsı Sûdân ve Donkalâb ve Fes ü Merânkeş ve Kurtuba ve Tanca ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus ve İskenderiyye ve Reşîd ve Dimyât ve Mahalle-i Kebîr ve Ümmü Dünyâ şehr-i mahrûse-i Mısır *hamâhallâhu ta'âlâ*. Bu cezîrelerde cümleden bu mu'azzamdır, *ammerehullâh.*

Dârü'l-mülk-i Mısır üçüncü iklîmin vasatındadır. Arz-ı beledi 27 ve 30 dakîka ve atvel-i nehârı 14 sâ'at ve 13 derîce ve 45 dakîka olur. Ve tûlu ND/54 NH/55. Sevâhil ve hâr vilâyetdir. Ve tâli'-i nücûmîsi kevâkib-i Merîh sâ'atinde binâ olunduğuyçün içinde dâ'imâ fitne vü fesâd ve ceng [ü] cidâl ve harb [ü] kıtâl eksik değildir. Ammâ tâli'i gâyet kuvvetdedir kim dâ'imâ ganîmet üzredir.

Ve bu Mısır içre bir sırr-ı Hudâ var, rû-yı **[Y 256b]** arzda zuhûrât-ı ilâhiyyeden rûz-merre ne vâki' olsa ol gün Mısır'ın efvâh-ı nâsında güftügû olur. Görürsün kim beş on günden sonra ol söylenen sözler zuhûr eder. Meselâ Kamaniçse bugün feth oldu, deyü bir haber şâyi' oldu, ba'dehu kırk günden sonra Kamaniçse'den bir vezîr ağası sene 108(?) târîhinde fetihnâme haberin getirüp ol güftügû olan güne musâdif düştü.

Ve sene (–) mâh-ı (–) *mâte'l-vezîr* dediler, beyne'l-halk şâyi' oldu, yigirmi ikinci günde Köpürlüoğlu mevti haberi geldi.

Ve bir gün yine bir büdelâ zâhir olup *vaka'a'l-bâşâ, vaka'a'l-bâşâ,* ya'nî paşa düşdü deyü nidâ edüp gezerdi, yedinci gün Defterdâr Ahmed Paşa'yı vezâretden düşürdüler. Ammâ bu te'sîr Mısır üzre müvekkil olan (–) nücûmun te'sîridir kim rû-yı arzda bir iş zuhûra gelmeden kırk gün evvel söylenir, ol nücûmun te'sîridir.

Ve bir dahi Mısır'a müvekkil olan ümenâ ve evtâd ve nücebâ ve nukabâ ve melâmiyyûn ve mecâzibûnların hizmetleri te'sîridir.

Ve bir dahi Mısır'ın cânib-i erba'asında âsûde olan on iki Karâfe-i kübrâ sükkânlarında niçe kerre yüz bin kibâr-ı evliyâullâh ve niçe peygamberzâdeler belki peygamberler medfûndur. Ve niçe kerre yüz bin sulehâ-yı ümmetden meşâyih-i izâmlar medfûndur. Anların rûhâniyyetleri sebebiyle rûy-i arzda ne zuhûr etse kırk gün evvel Mısır'da söylenir. Zîrâ Mısır'ın hâlâ karâfeleri içre niçe bin kibâr-ı evliyâullâh künc-i vahdetde hâzırdırlar.

el-Faslu's-sâlis ve sittîn
Mısır'ın karâfelerinde civâr-ı rahmete vâsıl olan selâtîn-i mâzî ve ulemâ ve meşâyih kadı ve kibâr-ı evliyânın [189] emrine râzî olan Sahâbe-i kirâmın ve e'imme-i müctehidînin merâkıd-ı pür-envârların beyân eder

Evvelâ Mısır-ı Kâhire'nin cânib-i şarkîsinde şehre hâ'il Cebelü'l-Mukattam nâmıyla

meşhûr-ı âfâk olan cebel ma‘bedhâne-i Hazret-i Mûsâ ve Hazret-i Hârûn ve Hazret-i Îsâ olmağile hakkında Hazret-i Risâlet-penâh’ın kelâm-ı dürer-bârlarından niçe hadîs-i sahîh vârid olup ümmetlerin Mısır fethine tergîb etmişlerdir. Ba‘de’l-feth Hazret-i Amr ibnü‘l-Âs asrında on yedi bin Sahâbe-i kirâm Cebelü‘l-Mukattam’ın zıllinde medfûn olunmuşlardır. Hâlâ efvâh-ı nâsda mezkûr cebel-i mübâreke Cûşî dağı derler. şems-i âlem-tâb kubbe-i felekden baş **[Q 254b] [P 251b]** gösterdikde mezkûr cebelin sâyesi tâ Nîl-i mübârek sâhilinde şehr-i Fustât ki hâlâ Mısır-ı Atîk’dir ol şehre cebel-i Cûşî‘nin zıllı karâr bulur. şehr-i Fustât ile cebel-i Mukattam zıllinde medfûn olan ümmet-i Muhammed ehl-i cennetdir deyü râvîleri ile niçe hadîs-i sahîh vardır. Cebelü‘l-Mukattam lafzı *katm*‘dan me’hûzdur.

Ve hüve’l-kat‘ ve hüve ennehu lemmâ kâne munkatı‘u’ş-şecer ve’n-nebâtât sümmiye mukattamen.

Bir rivâyetde Hazret-i Nûh evlâdlarından birinin ismi Mukattam **[Y 257a]** idi, ol cebelde sâkin olduğuyçün cebel-i Mukattam derler. Hulâsa-i kelâm hâlâ kibâr-ı evliyâullâhlar ile her gârı mâl-â-mâl bir cebel-i nûrdur.

Âlem-i seyâhatimizde ol cebel-i mübârekde ale’t-tertîb ziyâret etdiğimiz kibâr-ı evliyâları ve müctehidîn ve meşâyih-i sulehâları ve selef mülûkların beyân eder

Evvelâ fâtih-i Mısır **Ebû Abdullâh Amr ibnü‘l-Âs bin Hâşim bin Sa‘îd bin Sa‘d bin Amr ibn Heyzum ibn Ka‘b ibn Luey ibn Gâlib ibn Fihr** *radıyallâhu anhümâ*: Amr ibnü‘l-Âs hazretleri nesl-i Resûlullâh’dandır. Hazret-i Resûl-i Hudâ kendülere Mısır’ın fethin tebşîr etmişlerdi. Ba‘dehu sene (–) târîhinde merhûm olup Cebelü‘l-Mukattam dâmeninde medfûndur. Ve,

Kabr-i Ebû Nasrü‘l-Gaffârî hazretleri: Sahâbe-i kirâmdandır. Hazret-i Risâlet huzûrunda Alî kemerin bağlayup icâzet verdi. Palântarların ya‘nî semercilerin pîri oldur. Ol dahi Hazret-i Alî izniyle Yûsuf Perendî‘nin belin bağladı ve icâzet verdi. Semercilerin silsilesi anlara müntehîdir. Ammâ Ebû Nasr-ı Gaffârî yüz yetmiş sene mu‘ammer olup Sitti Nefîse hazretleri ile Mısır’a gelüp merhûm oldu, kabri Amr ibnü‘l-Âs cenbinde âsûdedir. Sâhib-i Resûlullâh’dır. Ammâ ism-i şerîflerinde ihtilâf vardır, ba‘zılar Hümeyl demişler ve kîle Hamîl, ba‘zılar Ar‘ara demişler, ammâ meşhûru Ebû Nasrü‘l-Gaffârî‘dir, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Kabr-i Hazret-i Abdullâh bin Hâris bin Hürrürrüşdî: Sâhib-i Resûl’dür. Emr-i azîm ziyâretdir. Ve,

Hazret-i Yûsuf karındaşı Hazret-i İbn Yâmen ibn Hazret-i Ya‘kûb ve dahi Hazret-i Yûsuf oğlu Hazret-i Efrâyim: Feyyûm’da müştak oldu. Hazret-i Sârım ibn Yehûdâ ibn Hazret-i Ya‘kûb *aleyhi’s-selâm.* Ba‘zı tevârihâtda Hazret-i Yehûdâ‘ya suhuf nâzil oldu, nebîdir, derler. Kabr-i Hâcer Ana, *radıyallâhu anhâ.*

Ve kabr-i Melik Reyyân. Ve kabr-i Azîz-i Mısır. Ve kabr-i Züleyhâ Nigârpâre. Bu cümlesi cebel-i Mukattam dâmeninde İbn Yâmen hazretleri kubbesinde medfûnlardır. Ziyâretgâh-ı hâss u âmdır. Andan,

Kabr-i Abdullâh bin Halâmetü‘s-selmâ: Sahâbe-i Resûl’dür.

Ve Cebel-i Mukattam üzre **ziyâretgâh-ı mescid-i Hazret-i Mûsâ.** Bu zâviyede Hazret-i Îsâ üç sene vâlidesi Hazret-i Meryem ile sâkin olmuşlardır. Ol ecilden nasârâ tâ'ifesi her sene ziyâret ederler. Ve Ahmed Tolun hazretleri ba'dehu bu mescidi ve Hazret-i Yûsuf karındaşı İbn Yâmen hazretleri âsitânesin ta'mîr ü termîm edüp imâret etmişdir. Hâlâ ol âsâr-ı binâlar Ahmed Tolun târîhiyle mastûrdur. Ve,

Tennûr-ı Fir'avn: Cebel-i Mukattam üzre hâlâ eser-i binâsı zâhirdir. Kabâbıta kefereleri bed-nâm günlerinde ziyâret edüp ta'mîr ederler. Ve ana karîb,

Vâdî'l-Müsta'fîn [Y 257b] ve dahi **Vâdî'l-Melik** ve dahi **Vâdî'l-Leylâ** ve dahi **Vâdî'd-Dicle**: Bu cebel-i Mukattam üzre vâsi' fezâlardır. Cümle Mısır hâk-i pâda nümâyândır. Tâ ayn-ı Mûsâ'ya varınca altı sâ'atlık yer vâdîlerdir. Ahâlî-i Mısır ol fezâlarda ceyrân ve erneb sayd [u] şikâr ederler, teferrücgâh yerlerdir. Ve,

Ziyâretgâh-ı mescid-i Hazret-i Hârûn ahî Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm.* Hazret-i Hârûn Mûsâ Kelîmullâh'ın vezîri iken bu zâviyeyi inşâ etmişdir. Mülûk-i mâzîler ta'mîr ü termîm ederek ilâ-hâze'l-ân ma'mûr olup ziyâretgâhdır. Ammâ atebe-i âlîsi üzre târîhi:

Emera bi-inşâi hazihi'z-zâviyeti'l-mübarek Vezîr İbn Ca'fer ibnü'l-Arab

deyü tahrîr olunmuşdur. Ve,

Mescid-i Hazretü'z-Zübeyr. Ve,

Mescidü's-Sahrâ: Kayadan oyulmuş bir gâr-ı azîm zâviyedir, lâkin târîhi yokdur. Ve,

Mescidü'd-Deylemî: Bir binâ-yı azîm ve kâr-ı kadîm zâviye-i atîkdir. Ve,

Mescidü'ş-şerîfi'l-Cürcânî: Bunlar cümle cebel-i Cûşî dâmeninde ma'mûr zâviyelerdir. Ve,

Mescid-i Ma'rûf: Hazret-i Mûsâ'nın mu'cizesidir. Benî âdem binâsına müşâbeheti aslâ yokdur, hakkâ ki mu'cizedir. Cebel-i Cûşî dâmenindedir. İbret-nümâ-yı Mısır-ı Kâhire'nin biri dahi bu zâviyedir. Ve,

Mescid-i Mahmûd: İbâdethâne-i kadîmdir. Ve,

Mescidü'l-Velve: Sene 416 ta'mîr olunduğu târîhi vardır.

Kabr-i şakîk Bostânü'r-Râ'î hazretleri ve kabr-i Seyyidler [Bo]stanü'r-Râ'î hazretleri: Bunlar ikisi birâderler imiş, Sahâbe-i kirâmdan olup Mısır fethinde gazâ mâlından alınan koyunlara çoban olup ganemleri ra'y ederken kadre erüp leyle-i Kadir'de ikisi cân birliğiyle teslîm-i rûh edüp Amr ibnü'l-Âs hazretleri cenâze namâzların kılup Mescidü'l-Velve cenbinde defn etmişlerdir. Hâlâ her sene leyle-i Kadir'de üzerlerine nûr yağar, *rahmetullâhi aleyhim.* şeyh Kakâ'î *rahmetullâhi aleyh* kavlince mescid-i Velve ile mescid-i Mahmûd ma'bed-i kadîmdir ve du'â müstecâbdır, buyurmuşlar. Hadd-i zâtinde aceb rûhâniyyet vardır. Ve ehl-i hâl ba'zı sulehâ-yı ricâl eksik değildir. Ve,

Kabr-i Abdullâh bin Hâris: Sâhib-i Resûl'dür. Ba'de'l-mi'eteyn vefât etdi. Cebel-i Mukattam zeylinde medfûndur. Ve,

Kabr-i Abdullâh ibn Hudâfetü's-Sehmî: Hâcerü'l-Habeşe yanında bir küçük kubbede medfûndur;

Mâte fî hilâfeti Hazreti Osmân radıyallâhu anh

deyü târîhi böyle terkîb olunmuşdur. Ve,

Kabr-i Emîrü‘r-Rûm Abdullâh ibn Hudâfe;

Mâte fî zemeni Ömer ibnü‘l-Hattâb radıyallâhu anh.

Ve **kabr-i Hazret-i şeyh Ukbe ibn Âmirü‘l-Cüheynî,** *radıyallâhu anh*: lakab-ı şerîfleri Ebâ Hâmile idi. Ba‘zılar Ebî İsyed Esîd derlerdi. Ba‘zılar Ebî Ömer ve ba‘zılar Âmir derlerdi. Sene semâne ve hamsînde Mısır fethinde şehîd oldu. İlm-i ferâyizde ve ilm-i fıkıhda fasîhü‘l-lisân şâ‘ir ve kâtib idi. Hattâ kendü hatları ile Hazret-i Osmân’ın izniyle yazduğı Kelâm-ı İzzet Amr ibnü‘l-Âs câmi‘inde Cebelü‘l-Mukattam zıllinde Karâfe-i **[Y 258a]** kübrâda âsûdedir. Hattâ mürûr-ı eyyâm ile harâb olup sene 1066 târîhinde Sultân Mehemmed-i Râbi‘ silâhdârlığından vâlî-i Mısır olan Ebü‘n-nûr **[Q 255a] [P 252a]** Hâsekî Mehemmed Paşa ve imâmı Nûh Efendi vâkı‘alarında şeyh Ukbe hazretlerin görüp,

“şu hâk-i mezelletden bizi kaldırıp ta‘mîr edin, Allâh sizi ta‘mîr ede” buyururlar. Derhâl Mehemmed Paşa ve Nûh Efendi hâbdan bîdâr olup vâki‘ olan vâkı‘aların birbirlerine söyleyüp ol sâ‘at ta‘mîr ü termîme mübâşeret edüp hâlâ bir minâreli bir câmi‘-i âlî ve tekye ve imâret ve bir sebîlhâne ve bir sâkıye ve bir mekteb-i sıbyân ve bir havuz ve hanefî muslukları ve câmi‘ huddâmları hâneleri ve elli aded fukarâ hâneleri ve cânib-i erba‘asına kal‘a dîvârı-misâl kâ[r]gîr binâlı dîvârlar ile bir imâret inşâ etmişdir kim gûyâ bir sedd-i metîn kal‘adır. Âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Hayli evkâfı vardır. Tevliyetin yeniçeri ağasına meşrûta etmeğile gâyet ma‘mûrdur.

Ve şeyh Ukbe hazretleri üstüne bir kârgîr-binâ bir kubbe-i zîbâ inşâ etmişdir kim gûyâ kubbe-i eflâkdir, ammâ kurşumlu değildir, serâpâ taş kubbedir. Câmi‘in sağ cânibinde iki kademe nerdübân ile enilir kubbe-i huld-i berîn-misâl bir türbe-i pür-envârdır. Bu kubbenin tâ ortasında yeşil atlas-ı zerdûz ile mestûr sandûka içre medfûndur. Hâk-i pâyları ve ser-i sa‘âdeti ucunda altun ile mutallâ gümüş şem‘dânlar ve zer kanâdîller ile müzeyyen bir kubbe-i musanna‘dır. Ve şeyh Ukbe hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri ucunda bir beyâz mermer amûd üzre zer ve lâjüverd ile tahrîr olunmuş celî hat ile,

Hâzâ makâmu’l-ârifi billâhi ta‘âlâ eş-şeyh Ukbe ibn Âmiri’l-Cüheynî ashâbu Resûlullâh radıyallâhu anh. Ceddede hâze’l-mekâne’l-mübârek el-vezîr Mehemmed Paşa silihdâru Sultân Mehemmed-i Râbi‘ dâme bekâh, fî sene sitte ve sittîn ve elf [1066]

tahrîr olunmuşdur. Ve yine bu türbe-i pür-envârın kıblesi dîvârında bir beyâz küfeketaşda kûfî hat ile, [190] âyet-i şerîfi terkîm olunmuşdur. Hâsıl-ı kelâm hayrât-ı azîmdir. Ve,

Meşhed-i Hazret-i Sitti Nefîse *radıyallâhu anhâ*

Mısır’ın cânib-i cenûbî tarafında başka bir mahallede medfûnlardır. İmârât-ı azîme ve hayrât-ı kebîredir. Başka câmi‘ ve merkad-i pür-envârı ve sâ’ir mülûk-i âl-i Abbâsiyân cümle anda medfûnlardır, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Kubbe-i münevveresinin atebe-i âlîsi üzre silu ve lâcüverd ve müzehheb celî hatt-ı kadîm ile ibtidâ,

Hâzâ meşhedü‘l-hüsniyyeti li-Seyyide li-Sitte’n-Nefîse. Bismillâhirrahmânirrahîm

rahmetullâhi ve berekâtühü aleyküm ehle'l-beyt. İnnehu hamîdün mecîd.

Ve âye[t]: [191]

İhtevâ hâze'l-mekân alâ câmi'i'l-hutbeti'l-müslimîn ve meşhedi **[Y 258b]** *'s-Seyyideti'l-hüsniyyeti es-Sitte'n-Nefîse el-bız'ati'n-nebeviyye ibneti's-Seyyidi'l-Hasan ibn Âli Zeyd ibn es-Seyyidi'l-Hasan ibn el-İmâm Emîri'l-Mü'minîn Alî ibn Ebî Tâlib salavâtullâhi aleyhim ecma'în. Mevlûdühâ sene hams ve erba'în mi'e ve kaddemet Mısra sene selâse ve erba'în mi'e ve kad intekale ilâ rahmetillâhi ta'âlâ fî şehri Ramazâni'l-mu'azzam sene semâne selâse ve selâsîn ve mi'eteyn ve fî vaktihâ fî eyyâmı Mevlânâ es-Sultâni'l-meliki'l-mansûr Ebünnasr Abdül'azîz e'azzallâhu ensârah.*

tastîr olunmuşdur.

Ve bu târîhlerden gayrı câmi'in ba'zı maksûreleri kenârlarında levhalar üzre lâcüverd üzre beyâz celî hatt-ı kadîmler ile,

Emera bi-inşâi hâze'l-mekâni'l-mübârek Mevlânâ el-Mütevekkil Alallâh Ebu'l-ız Abdül'azîz a'merallâhu bih bi-târîh şehri Cemâziyelevvel sene sitte semânemi'e. [Ca. 806]

terkîm olunmuşdur.

Kabr-i şerîfinin âsitânesine üç kademe taş nerdübân ile nüzûl olunur. Bâb-ı sa'âdeti zer-ender-zer musanna' ve mücevher bâb-ı mu'allâdır. Ve sebzgûn atlas zerdûz perde-i müzeyyeni var. Bâb-ı şerîfinden içeri züvvâr-ı müslimîn dâhil oldukda kubbe-i münevverin tâ vasatında murassa' cibinlik ile mestûr çâr-gûşe bir sandûkanın içinde medfûndur. Bi'l-bedâhe âdem görünce vücûduna lerzân hâsıl olur, âdem nazar etmeğe cür'et edemez, zîrâ ırk-ı tâhir-i Resûlullâh'dandır. Zevc(e)leri İshâk bin Ca'ferü's-Sâdık'dır.

Sandûka-i şerîfesin cânib-i erba'asında niçe yüz kıt'a-i zî-kıymet ve hüsn-i hat Kelâm-ı İzzetler ile ve gûnâ-gûn sîm ü zer âvânî şem'dân ve buhûrdân ve gülâbdân ve murassa' ve mücevher kanâdîller ile ve bî-hisâb âvîzeler ile nigârhâne-i Çîn-misâl müzeyyen olmuşdur. Ve mülûk-i mâzîlerin ve vüzerâ ve vükelâların teberrüken birer zî-kıymet eşyâları ve ibrîşim hâlîçeler ile mefrûşdur. Ve evkât-ı hamsede eczâhânlar birer hatm-i şerîf tilâvet ederler.

Ve kubbe-i pür-envârının içinde ûd ü amber râyihasından âdemin demâğı mu'attar olur. Ekseriyyâ zenân tâ'ifesi ziyâret ederler, ve anlar her bâr hayli nezerât getirirler.

Ve iki evlâd-ı zevi'l-ihtirâmları Kâsım ve Tayyib bile medfûnlardır. Hattâ hâlet-i nez'de kendüleri evlâdlarına buyururlar kim,

"Ey oğullar! Siz benimle âhiret sarâyına gider misiz?" derler. Tıfl-ı nâ-resîdeler dahi,

"Ne'am, bile gideriz" derler.

"Varın imdi emânetleriniz teslîm edün" dediklerinde ol ân iki şehzâde-i cihân rûh teslîm edüp kendüler dahi [192] emrine fermânber olup teslîm-i rûh ederler.

Ve şeb [ü] rûz züvvâr eyle ziyâret ederler kim bir ân hâlî olmaz. Ve yılda bir kerre mâh-ı

Rebî‘ü‘l-evvelde ü[ç] gün üç gece mevlûd-ı şerîfi olup niçe yüz bin âdem gelüp ziyâret ederler. Ve,

Kubbe-i pür-envârının kıblesi cânibinde bir kubbe-i âlî içinde olan evlâd-ı zevi'l-ihtirâmları ve âl-i Abbâsiyân'dan mülûk-i mâzî [Y 259a] hulefâları beyân eder

Evvelâ Hazret-i Seyyid Yahyâ ibn Zeyd ibnü‘l-Hasan ibn Alî ibn Ebî Tâlib *radıyallâhu anh. Kâle'l-Kakâ‘î: Hüve ehû(h) Sitti Nefîse.* Bu Seyyid Yahyâ Hazret-i Sitti Nefîse'nin li-ebin ve ümmin karındaşıdır, mezkûr kubbede medfûndur.

Ve kabr-i eşrâfü‘l-Hicâz Seyyid Kâsım ibn İbrâhîm Tabâtabâ ibn İsmâ‘îl Ceddü‘r-Resîn ve ismuhu İsmâ‘îl ed-Dîbâc bin el-Hasan ibn el-Hüseyn bin Alî bin Ebî Tâlib, *radıyallâhu anh,* deyü mermer sandûkası etrâfında celî hat ile tahrîr olunmuşdur.

Ve kabr-i Ebû Muhammed Yahyâ ibn Kâsım ibn Muhammedü‘l-Ulâ ibnü‘l-Hasan ibn Alî ibn Ebî Tâlib, *radıyallâhu anhümâ. Ve tüvüffiye yevme'l-erba‘â sene selâse ve sittîn ve mi'eteyn.*

Ve meşhed-i re's-i Zeyd ibn Alî ibnü‘l-Hasan ibn Alî ibn Ebî Tâlib. *Kâle el-Kindî rahmetullâhi aleyh: Kaddeme re'sü Zeyd ibn Alî* **[Q 255b] [P 252b]** *min Cemâziyelâhir sene isneyn ve ışrîn ve mi'eteyn.*

Ve meşhed-i re's-i İbrâhîm bin Abdullâh bin Hasan ibn el-Hüseyn ibn Alî ibn Ebî Tâlib, *radıyallâhu anh. Fî sene hams ve erba‘în ve mi'e.* Bu İbrâhîm bin Abdullâh hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri Mescidü‘n-Neber'in mihrâbı önünde bir kubbe-i âlîde âsûdedir. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Bu binâ-yı imâreti Allâme hazretleri inşâ etdi, deyü târîhi vardır.

Ve meşhed-i re's-i Muhammed bin Ebûbekir, *radıyallâhu anh.* Bir rivâyetde bu Muhammed Ekber hazretleri Hazret-i Osmân hilâfetinde Mısır halîfesi idi. Hazret-i Osmân kâtibi Mervân-ı Hımâr'ın hilâf emir yazması sebebiyle Mısır'da Muhammed Ekber katl olunup Hazret-i Osmân dahi ol ecilden şehîd olundu. Hâlâ Muhammed Ekber hazretlerinin meşhedi Mısır'ın cânib-i garbîsi hâricinde bir kömlük üzre bir kubbe-i harâbedir. Herkesin ma‘lûmu olmamağile ol kadar ziyâretgâh değildir. Kapusu üzre târîhi:

Binâ-yı Allâme-i asr

deyü tahrîr olunmuşdur. Ve ana karîb,

Meşhed-i Hazret-i Sultân İmâm Zeynelâbidîn ibn İmâm Hüseyn ibn Alî ibn Ebî Tâlib
radıyallâhu anh

Bir kömistân içre kal‘a-misâl bir binâ-yı azîmdir. Cânib-i erba‘ası etle dırahtları ile müzeyyendir. Bu imâretin bânîsi el-Müstekfî Billâh'dır kim âl-i Abbâsiyân'dandır. Binâ-yı azîmdir, bevvâbîn ve türbedârân ve meşâyihînin hücreleri vardır. Her re's-i şehrde bir gün mevlûd-ı azîm olup kırk elli bin âdem ol âsitânenin cânib-i erba‘asında mâl-â-mâl olup ziyâret ederler. Emr-i azîm sultândır. Bizzât vücûd-ı şerîfleri eflâke ser çekmiş bir kubbe-i âlînin vasatında medfûndur. Cânib-i erba‘asında mermer amûdlar üzre mebnî mükellef binâdır.

Ve kabr-i şerîfinin kıble cânibinde bir kubbe-i azîm zâviyesi var. Ve hareminin cânib-i etrâfında yan soffaları üzre mermer sütûn-ı âlîler üzre tâk-ı Kisrâ‘dan nişân verir kemerler

üzre münakkaş tavanlıdır. Ve hareminin **[Y 259b]** ortasında birkaç nahl-i hûrmâ ve bir azîm nâbıka dırahtı vardır. Ve harem kapusunun cânib-i erba‘ası yekpâre yeşil sommâkî mücellâ taşdır. Ve kapunun kanadı dahi yekpâre yeşil sommâkî mücellâ taşdandır. Aslâ bir diyârda nazîri görülmemiş bir yekpâre bâb-ı mu‘allâ ve atebe-i âlîdir. Cümle seyyâhân-ı cihânbân mâbeyninde meşhûr-ı âfâkdır.

Ve bu bâb-ı sa‘âdet-cây cânib-i şimâle mekşûfdur. Ve bu bâb-ı sa‘âdetin atebe-i âlîsi üzre olan tâk-ı âlîler üzre böyle tahrîr olunmuşdur:

Bismillâhirrahmânirrahîm hâzâ meşhedü âli İmâm Alî ibn Zeynelâbidîn ibn İmâm Hüseyn ibn İmâm Alî ibn Ebî Tâlib ibn Ömer Abdülmuttalib salavâtullâhi aleyhim ecma‘în fî sene ihdâ ve ışrîn ve mi’e ba‘de hicreti’n-nebeviyye [121]

terkîm olunmuşdur.

Ve bu târîh dahi bizzât vücûd-ı şerîfleri âsûde olan mermer sandûkanın ser-i sa‘âdetleri etrâfında yekpâre çâr-gûşe beyâz mermer üzre Kûfî hat ile tahrîr olunmuşdur.

Ammâ garâbet budur kim bu hakîr bin elli sekizde Bağdâd-ı behişt-âbâda vardıkda (–) (–) Zeynelâbidîn hazretlerin ziyâret etdik, ol dahi binâ-yı azîm âsitânedir. Ba‘dehu bin seksen ikide hacc-ı şerîfden Medîne-i münevverede Bakî‘‘e varup Hazret-i Abbâs cenbinde İmâm Zeynelâbidîn’i ziyâret etdik. Vücûd-ı şerîfleri kande medfûn idüğine âlem-i hayretde kalup rûh-ı şerîfleriyçün birer Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik. Hak kabûl-i dergâh ede, *âmîn*.

Ammâ Ümmü Dünyâ olan Mısır’da niçe bin âl-i Resûl ashâb-ı ervâh-ı enbiyâ vü evliyâ vardır, ammâ âlem-i seyâhatimizde ale’t-tertîb ziyâret etdiğimiz üzre tahrîr etdiğimiz beyân olunur.

Ziyâretgâh-ı ümmet-i Tâbi‘în

Evvelâ Hazret-i şeyh Yeşkür. Recül-i sâlih idi. Câmi‘-i İbn Ahmed Tolun hareminde medfûndur. Câmi‘-i Tolun cebel-i Yeşkür’dedir. İbâdetgâh ve ziyâretgâh-ı kadîmdir.

Ve Bâb-ı Safî hâricinde sağ cânibinde kıble ile şark tarafında Bâbü‘l-Cedîd’e yüz adım karîb eş-şeyh el-İmâmü‘l-âlem el-allâmetü‘z-zâhid Ebû Muhammed Abdullâh ibn Veheb ibn Müslim: Sâhib-i Mâlik ibn Enes, *ahadü‘l-ulemâ beyne’l-e’immeti’l-mebrûrîn, semi‘a Mâlik ibn Enes ve İbn Ebî Zîb ve Rûh ibn Abdülcebbâr ve Hîre ibn Serîh ve el-Leys ibn Sa‘d, radıyallâhu anh*. Kibâr-ı kümmelînden kibâr kimesnedir. Ve,

Kabr-i Kadı Bekkâr *radıyallâhu anh* ibn Kanbiyye(?) ibn Esed ibn Abdullâh ibn Beşir ibn Ebî Bekir ibn Hâris: Mevlâ-i Resûlullâh’dır. Mısır’a kadı olmuşdur, Mütevekkil Alallâh’dan mukaddem; *ba‘dehu sene sitt ve erba‘în, kable vilâyet İbn Tolun, ve kâne muhaddisen celîlen*. (–) (–) (–) (–) (–) medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Cez‘al: Ulemâ-yı mütebahhirînden kimesne idi. **[Y 260a]** Ve,

Kabr-i eş-şeyh Etâ: Beyne’l-halk mahbûbü‘l-kulûb recül-i sâlih kişi idi, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Kabr-i el-Hayr bin Na‘îm bin Mürre bin Lerîb, ve yüknâ Ebâ İsmâ‘îl: Fuzalâ-yı muhaddisîndendir. Ve,

Kabr-i Fâtıma binti Abdülhamîd bin Ömer bin Hamza, *tüvüffiyet rahmetullâhi aleyh sene tis‘ ve seb‘în ve mi’e [179].* Ve,

Kabr-i eş-şerîf Tabâtabâ Ebû Muhammed Abdullâh ibn Ahmed bin Alî bin el-Hasan ibn İbrâhîm ibn el-Hasan bin Ali ibn Ebî Tâlib, *rahmetullâhi aleyh*: Sitti Nefîse kurbunda medfûndur. Ve dahi ana karîb,

Kabr-i Ferec: şerîf Tabatabâ‘nın gulâmıdır, Tabatabâ‘dan mukaddem vefât etmişdir. Ve,

Kabr-i Erba‘în: Sandûkasının taşı üzre celî hat ile böyle tahrîr olunmuşdur: *Yahyâ ibn Bekir hüve sâhibü‘l-vatâ.* Ve,

Kabr-i Nefâl-le(?) Abdurrahmân: *Min evlâdı Hazret Osmân radıyallâhu anh, tevelledehu zevce-i Külsûme binti Hazret-i Resûl*. Bu Abdurrahmân Hazret-i Osmân oğludur. Hazret-i Peygamber kızı Ümmü Külsûme Hazret-i Osmân zevcesidir, andan vücûda geldi. Sitti Nefîse cenbinde medfûndur. Ve,

Kabr-i Abdullâh ibn Revâha: Hâvî-i(?) Resûlullâh’dır. Ve,

Kubûr-ı eşrâf-ı Mekke

Cümlesi Sitti Nefîse kurbunda câmi‘ü‘s-Sitt sâhasında medfûnlardır. Ve,

Kabr-i Ebülceyş Alî ibn Ahmed ibn Tolun: *Ve mevlidüh sene selâse ve ışrîn ve mi’eteyn, ve tüvüffiye rahmetullâh şehîd fî Cemâziyelâhir sene selâse ve semânîn ve mi’eteyn [C. 283].* Kabr-i şerîfleri Hazret-i Ebâ Bekir evlâdı Muhammed Ekber cenbinde kömistânda bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şerîfü‘l-Cârûdî ve kabr-i el-Bekrî ve dahi kabr-i el-Makremî: Bu üç nefer kimesneler vâ‘ız [u] nâsıhlar idi, bir yerde medfûnlardır. Ve bunlara karîb,

Kabr-i Sağîr Kâtib: Ziyâretgâh-ı azîmdir. Ve,

Kabr-i eş-şerîfe Fâtıma ibneti Muhammed bin Îsâ ibn Muhammed bin İsmâ‘îl ibn İbrâhîm ibn **[Q 256a] [P 253a]** el-Hasan ibn el-Hüseyn ibn Alî ibn Ebî Tâlib: Mısır’ın cânib-i cenûbunda âsitâne-i azîmdir ve ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Tarîk-ı âm üzre vâki‘ olmağile züvvârdan aslâ hâlî değildir. Husûsâ nisvân tâ’ifesi bir ân münfek olamazlar. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-Câmî, *kuddise sırruh*: Kayıtbay çölünde bir kubbede medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-İdfevî: Kibâr-ı ulemâdan şeyhü‘l-kurâdır. Meşhed-i Hüseyin kurbunda âsûdedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyhü‘l-Fakîh Ebü‘l-Kâsım Abdurrahmân bin eş-şeyh Ebûbekir el-İdfevî: Ulemâ-yı muhaddisîndendir. Ve kabr-i şerîfi üzre: *Tüvüffiye eş-şeyh Ebü‘l-Kâsım Abdurrahmân selhi Zi’l-ka‘de sene seb‘ ve ışrîn ve erba‘imi’e. [Za. 427]* Ve kabr-i şerîfi pederinin ayağı dibinde medfûndur. Kubûrlarına beyne’n-nâs *kubûru’l-havlâneyn* derler. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-İmâm Ebî İshâk ibn İbrâhîm ibn Sa‘îdü‘l-Cibâl el-Hâfız, *rahmetullâhi aleyh*: Cebel-i Mukattam dâmeninde âsûdedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebü‘l-Hasan ibnü‘r-Rufâ el-Musallî: Câmi‘-i atîk kurbunda evlâdları ile bir yerde medfûnlardır. Ve,

Kabr-i **[Y 260b]** şükrü‘l-Eyke: Keşf ü kerâmet sâhibi kümmelîn ve mütebahhirînden kimesnedir. Ve buna karîb,

Kabr-i İbn Reyhân el-Müslim el-Maktûl: Emr-i azîm ziyâretdir. İmâm-ı A‘zam hazretlerinin telâmîzlerindendir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-imâm Ebi’l-Hasan Alî bin İbrâhîm el-Havfî: Ebûbekir el-İdfevî hazretlerinin halîfelerindendir. Müfessirîn [ve] muhaddisînden bahr-i me‘ânî kimesnedir. Yine üstâdları cenbinde medfûnlardır. Ve,

Kabr-i el-Kadı Ebe’l-Hasan Alî ibn el-Hasan ibn el-Hüseyin el-ma‘rûf bi-İbni’l-Hal‘î *ve vâlidühü medfûnun ilâ cânibih*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebâ Abdullâh Muhammed bin eş-şeyh el-Ma‘rûf: *Tüvüffiye sene erba‘ aşer ve hamsimi’e [514]*. Ve,

Kabr-i Ebî Nasr Sarrâc el-Âmirî: Bağdâdî‘dir. Hazret-i Alî huzûrunda Selmân-ı Fâris belin bağlayup icâzet sarrâcların silsilesi ana müntehîdir. Sene 314 târîhinde vefât edüp Sarrâclar mescidinde medfûndur. Ma‘rûf ziyâretgâhdır. Ve,

Kabr-i şeyh Ebü‘l-Kâsım: el-Vezîr Ebü‘l-feth es-Sar‘ânî ile ikisi bir kubbede medfûnlardır. Ve,

Kabr-i el-Bistâmî: Karâfe-i bâsikin(?)‘de Melik Arab hazretleri ile bir yerde âsûdelerdir. Ve,

Kabr-i el-Cürcânî: Üç pâdişâha vezîr olmuşdur. Zamân-ı sa‘âdetlerinde kutbiyyete kadem basmış ziyâret-i azîmdir. Hâlâ Kayıtbay yaylasında âsitânesinde medfûndur. Ve,

Kabr-i Hazret-i eş-şeyh Nâtık: Merkad-ı pür-envârına cümle ahibbâ ile defn ederken lahde nüzûl ederlerken âye[t]: [193] âyetin râyegân tilâvet etdüklerin cümle huzzâr-ı meclis istimâ‘ edüp kabr-i Nâtık dediler. Kayıtba[y]‘dan kıble cânibine berriyede bir kubbe-i sagîrede medfûndur. Ve buna karîb,

Kabr-i el-Ukbe Ömer el-Kudsî, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Kabr-i Ebülfazl ibn el-Cevherî: Sene 481 merhûm olup oğlu Ebü‘l-berekât ile karâfe-i mücâvirînde medfûnlardır. Ve,

Kabr-i Ebü‘l-Abbâs el-Hayyât Ahmed ibn Muhammed ed-Debîlî eş-şâfi‘î, *rahmetullâhi aleyh*: Sene 373 vefât edüp kabri kıble cânibindedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebülfazl es-Sâyih, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebü‘t-Tayyib Ebi’l-Abbâs Ahmed bin Muhammed bin Ahmed bin İsmâ‘îl bin Alî ibn Abdullâh ibn el-Abbâs el-Hâşimî el-ma‘rûf bi-İbn binti İmâm eş-şâfi‘î, *radıyallâhu anhümâ*: Yine İmâm şâfi‘î cenbinde âsûdedirler. Ve,

Kabr-i el-Bezzâz, *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebi’l-Hasan Alî ibn el-Karâfî. Ve dahi,

Kabr-i el-Kindî, *rahmetullâhi aleyh*: Sâhib-i tevârîhdir. Kakâ‘î hazretleri yanında medfûnlardır. Ve,

Kabr-i Yâsemenî: Hâlâ kabr-i şerîfi Ömer ibnü‘l-Fârız kurbundadır. Yâsemen râyihası kabrinden çıkup züvvârın demâğın mu‘attar eder, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Kabr-i Hazret-i Temîm ed-Dârî: Garb tarafında şeyh Bekrî hânesi tarafındadır. Ve,

Kabr-i el-Kadı Ebülfazl ibn Nasâle: Sene 181 târîhinde vefât etdi. Hazret-i (–) asrında Mısır kadısı **[Y 261a]** idi. Kadı Bekkâr kurbunda yatır. Ve,

Kabr-i Ebî Bekir el-Kamnî: İsm-i şerîfleri Abdülmelik ibn Hasan. *Tüvüffiye Zi’l-hicceti’l-harâm sene 432*. Cebel-i Cûşî dâmeninde medfûndur, *kuddise sırruhu’l-azîz.* Ve,

Kabr-i Sâlim el-Afîf: İmâm Leys kurbundadır. Ve,

Kabr-i el-Kehhâl: Hâlâ merkad-i gubârın kühl ederler, bi-emrillâh üç günde şifâ bulurlar. Ve buna karîb,

Kabr-i el-Vâsıtî. Ve yine kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Ebi’l-Hasan es-Sâbi‘, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Kabr-i Ebi’l-Iys Zennûn, *kuddise sırruh.* Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-Fakîh Ebi’r-Rabî‘ Süleymân: Ulemâ-yı kebîrü’ş-şândır. Ve,

Kabr-i el-Fakîh Ebi’s-Süreyyâ. Bunlar cümle dâmen-i Cûşî‘de medfûnlardır. Herbirinin birer kubbe imâretleri mukarrerdir. Ve,

Kabr-i Fâtıma es-Sevdâ: Karâfe’de âsûdedir. Ve,

Kabr-i İbn Hişâm: Sâhibü‘r-rivâyedir. Bu dahi Karâfe-i kübrâdadır. Ve,

Kabr-i İdrîs el-Havlânî: Buna İdrîs ibn Yahyâ mevlâ Muhammed bin Reyyân derler. Ba‘zılar Ebû Müslim el-Havlânî derler. Abdullâh el-Mağâverî kurbunda medfûndur, *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i el-Aynâ, *ve inde kubûri mu‘allimi’l-Kitâb ale’l-yesâr mine’l-Aynâ*. Ve,

Kabr-i Ebî Hudeyfetü‘l-Yemânî: Ba‘zılar İbn Hudâfetü‘s-Sehmî derler. Cebel-i Mukattam dâmeninde yatır. Ve,

Kabr-i şefkarân bin Abdü‘l-Arabî: Bunlar Sahâbe-i kirâm olan Zennûn-ı Mısrî hazretlerinin şeyhidir. Ve,

Kabr-i Abdullâh ibn Afv ez-Zührî. Beriyye’ye dâhil olacak mahalde sol cânibde medfûndur. Ve Zennûnü‘l-Mısrî kurbunda,

Kubûrü‘l-Avfiyye: Ziyâret-i azîmdir. Ve,

Kabr-i er-Rûzbâdî: şeyhü‘t-tarîk ve imâmü‘l-hakîka. İsm-i şerîfleri Hasan bin Hümâm, ve-yüknâ bi-Ebî Alî. Nesl[i] İmâm-ı A‘zam’a, andan Enûşirvân’a müntehî olurlar. Evlâd-ı kisrâdandırlar. Lâkin şâfi‘iyyü‘l-mezhebdir. Ebü‘l-Leys civârında medfûndur. *Tüvüffiye sene isneyn ve ışrîn ve selâsemi’e*, târîhi kubbe-i âlîsinin atebe-i ulyâsı üzre musarrahdır. Ve,

Meşhed-i es-Seyyide Külsüm ibnetü‘l-Kâsım bin Muhammed bin Ca‘fer es-Sâdık ibn Muhammed el-Bâkır bin Alî Zeynelâbidîn bin el-Hüseyin ibn Alî bin Ebî Tâlib,

kerremallâhu vecheh. Ve,

Meşhed-i vâlidühâ bin Muhammed bin Ca‘fer es-Sâdık ibn Muhammed el-Bâkır. Ve,

Meşhed-i es-Seyyid Yahyâ bin el-Hüseyin ibn Alî ibn Ebî Tâlib. *Ve fi’l-beriyyeti kubbetü‘t-türbeti benâhâ Ebü‘l-hayr Ahmed bin İsmâ‘îl el-Hazrecî et-Tarabulusî*. İhşidiyyûn hilâfetinde bu sultânlar üzre kubbeler binâ etmişdir. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.* Ve,

Kabr-i Ebe’l-hayr Selâme ibn İsmâ‘îl bin Cemâ‘a el-Kudsî: İbtidâ ilm-i fıkhı bunlar te’lîf etdi. Ebü‘l-Leys **[Q 256b] [P 253b]** hazretleri civârında medfûndur. Ve,

Meşhed-i es-Seyyide Emîne ibneti İmâm Mûsâ Kâzım bin Ca‘fer es-Sâdık bin Muhammed el-Bâkır bin Alî bin Zeynelâbidîn [bin] İmâm Hüseyin: Bu Sitti Emîne Mısır içinde medfûndur. *Meşhedühâ ale’l-yesâr*. Ve buna karîb,

Meşhed-i es-Seyyid Alî bin Abdullâh bin el-Kâsım bin Muhammed bin Ca‘fer es-Sâdık: Bir kubbe-i âlîde âsûdedir, **[Y 261b]** ziyâretgâhdır. Ve,

Meşhed-i es-Seyyid Muhammed bin İbrâhîm bin Muhammed bin İmâm Bâkır bin Zeynelâbidîn ibn İmâm Hüseyin: Bu Seyyid Muhammed Sitti Nefîse cenbinde âsûdedir. Ve,

Meşhed-i es-Seyyide Sitti Zeyneb ibneti Seyyid Yahyâ bin el-Hasan bin Alî ibn Ebî Tâlib: Bu Sitti Zeyneb Mısır’ın cânib-i garbında Bulak şehri râhında Kantaratü‘s-Sebû‘ kurbunda bir ulu âsitâne-i âlîde medfûnlardır. Ekseriyyâ nisâ tâ’ifesi ziyâret ederler. Câmi‘inin kapusu üzre celî hat ile târîhi vardır, ammâ gâyet âlîde vâkı‘ olmağile kırâ’at olunup tahrîr olunmadı.

El-Meşhedü‘l-ma‘rûf Sitti Âsiye ibneti Müzâhim bin Ebi’r-Rızâ bin Sehsûn ibn Hâkân Vekîl bin Tolun: Salâhaddîn Yûsuf’un binâ etdiği Mısır kal‘ası altında medfûndur. Nisâ tâ’ifesi ziyâret ederler ve erba‘a günü giderler. Cem‘iyyet-i uzmâ olurlar. Ve bu makâma karîb,

Kabr-i eş-şeyh Ebü‘l-Hasan Mâlik bin Sa‘îd bin Mâlikü‘l-Fârûkî, *kuddise sırruhu.* Ve,

Kabr-i Meymûnetü‘l-âbide uhtu Râbi‘a *fi’l-ibâde ilâ cânibihâ*: Bu dahi Cebelü‘l-Mukattam zıllında âsûdedir. Ve,

Kabr-i Eşheb: Sâhib-i Mâlik bin Enes. Sitti Emîne kurbunda medfûndur. Ve,

Kabr-i Hind binti Abdurrahmân bin el-Avfü‘d-Dehrî. Bir ulu âsitânesi vardır. İmâm şâfi‘î râhına vâki‘ olmuşdur. Ekseriyyâ zenân tâ’ifesi ziyâret ederler. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Muhammed bin Abdullâh bin Abdülhakem: Kâtib-i sultân idi. Bürketü‘l-Habeş[î] cânibinde medfûndur. Sene 214 vefât etdi. Ve,

Kabr-i Ebî Abdullâh Muhammed bin Abdülhakem ibn A‘yen: Kadı-i Mısır idi. Sene 268 vefât edüp cebel-i Cûşî dâmeninde pinhândır. Ve,

Kabr-i es-Seyyide ez-zâhide el-âbide Fâtıma binti Ca‘fer es-Sâdık: Kayıtbay’ın kıble cânibinde âsûdedir. Ve,

Kabr-i Beşrek bin Sa‘d el-Cevherî, ceddü evlâdi’l-Cevherî. Ve,

Kabr-i Ebî Muhammed İsmâ‘îl el-Kurrî el-ma‘rûf el-Haddâd sâhibü kurrâ ve’l-muhaddisîn: Sene 327 vefât edüp kabri Karâfe-i kübrâdadır. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebî Bekrü‘d-Dakkâk Ahmed bin Mansûr: Dâmen-i cebeldedir. Ve,

Kabr-i el-Kadı Abdülvahhâb bin Alî bin Nasr el-Bağdâdî el-Mâlikî. Ve,

Kabr-i el-İmâm Ebî Amr Osmân ibn Sa‘îd el-ma‘rûf Bûreşü‘d-denî: Sâhibü‘r-rivâye. Abdülhakem bin Muhammed el-Ensârî asrında kadı idi. Sene 197 târîhinde vefât edüp kabir sandûkasında böyle tahrîr olunmuşdur. Karâfe-i kübrâda medfûndur. Ve,

Kabr-i Kâfûr el-İhşîdî el-hâdim el-esved el-Habeşî, mevlâ el-İhşîd: Halet(?) fî sene isnâ aşer ve selâsimi’e tahrîr olunmuşdur. Karâfe-i kübrâda medfûnlardır. Ve,

Kabr-i el-Vezîr Ebülfazl Ca‘fer el-Fırât: Mısır’da Kâfûr el-İhşîdî‘nin vezîri oldu. *Ve kâne ebûhu Muktedir Billâh*. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebi’l-Hasanü‘l-Verrâk: Cemî‘i şübehâtdan müsellem idi. Kabri, İhşîdî cenbindedir. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebî‘l-Hasan Alî bin Muhammed bin Sehl ed-Dîneverî: Sene 331 merhûm **[Y 262a]** olup kabri Ebü‘l-Leys kurbundadır. Ve,

Merkad-ı eş-şeyh el-fakîh Ebî Abdullâh bin Abdurrahmân ibnü‘l-Kâsım ibn Hâlid, *radıyallâhu anh. Tüvüffiye sene 191*. Kadı Bekkâr kurbunda âsûdedir. Ve,

Kabr-i Ebûbekr el-Istablî *kuddise sırruh*. Ve,

Kabr-i Sâlih el-Mübtelî: *Ve tüvüffiye ba‘de erba‘în sene hamse-mi’e*. Ve,

Kabr-i Vezîr-i Mısır [u] şâm ve gayrihi: Mevlidüh bi-Tağar Askalân sene 528 *ve tüvüffiye leylete’l-erba‘a sâbi‘ Rebî‘ü‘l-âhir sene 596.* İbn Yâmen kurbunda bir kubbe-i azîm âsitânede medfûndur. Mermer çâr-gûşe sandûkası etrâfında celî hat ile böyle tek[t]îb olunmuşdur. Sâ’ir mülûkların zamânında eyle bir Cem-cenâb vezîr gelmemişdir. Ve,

Kabr-i el-fakîh Müclî(?) Ebi’l-me’âlî: Hazret-i İdrîs’den zamân-ı Ebi’l-me’âl’e gelince eyle müverrih-i âlem gelmemişdir. Hattâ *Hamzanâme* anın te’lîfidir. Hâlâ ziyâretgâhdır. Bir âdeme nisyân gelse kabri üzre yedi gün varup aç karnına yedişer siyâh üzüm yese akl-ı Arasto olup ebü‘l-kelâm olur. Mâte sene 551. şâfi‘î kurbunda *Kasîde-i Bûrîde* sâhibi Muhammed Bûsırî hazretleri cenbinde âsûdedir. Ve,

Kabr-i şeyh Cuhâ ya‘nî Nasreddîn Hoca misilli: Arab Urbâ[n] bülhü nedîm-i hâs kimesne imiş. Ebi’l-me’âl ile bir yerde medfûnlardır, *kuddise sırruhu.* Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ganâyim-i şâmî: Kerâmât-ı bâhiresi *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de mastûrdur. Karâfe-i mücâvirînde mestûrdur. Ve,

Kabr-i Ahmed ibn Tolun: *Tüvüffiye sene 271*. Fustât şehri ki Mısır-ı atîkdir, Hazret-i Osmân pederi Affân’ın kabri yanında medfûndur. Na‘şı sandûkasının etrâfında gûnâ-gûn hatlar ile târîhleri mastûrdur. Ve kabrinde du‘â müstecâbdır.

Meşhed-i zevc-i Hazret-i Ebâ Bekir Ümmü Muhammed-i Ekber ibn Ebî Bekir es-Sıddîk:

İsmuhu Esmâ binti Ammîş el-Hata‘miyye. Kâne kad tezevvecehâ Ca‘fer ibn Ebî Tâlib el-ma‘rûf bi-Ca‘fer-i Tayyâr. Fe-veledet lehu Abdullâh ve Avnâ ve Muhammed. Sümme tezevvecehâ ba‘de katli Ca‘fer-i Tayyâr Hazret-i Ebûbekir-i Sıddîk. Fe-veledet lehu Muhammed bin Ebî Bekir es-Sıddîk. Ve kâne sümme tezevvecehâ ba‘dehu Hazret-i Alî ibn Ebî Tâlib radıyallâhu anh.

Mezkûr Esmâ‘yı menkûha edinüp Muhammed bin Ebûbekir es-Sıddîk Hazret-i Alî‘nin üğey oğlu oldu. Bir tevârîhde Muhammed bin Ebûbekir Hazret-i Alî ile nehr-i Furât kenârında Ca‘ber kal‘ası dibinde Sıffîn cenginde bile idi. Hazret-i Âyişe-i Sıddîka karşu tarafda kız karındaşı olmağile mâbeyni ıslâh etmeğe hayli cidd [ü] cehd etmeğe ihtimâm edüp çâre olmayup ceng-i azîm oldu.

İhvân-ı bâ-safâya ve erbâb-ı vefâya hafî olmaya kim Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izziyye’nin cânib-i erba‘asında ya‘nî şehr-i kadîm Fustât ki Eski Mısır’dır, anda ve şehr-i Bulak’da ve İmâm şâfi‘î kurbunda ve Kayıtbay yaylasında ve enderûn [u] bîrûn-ı Mısır’da on iki karâfe ki vâdî-i hâmuşânda niçe **[Y 262b]** kerre yüz bin enbiyâzâdeler ve belki enbiyâlar ve evliyâ-yı izâm ve kibâr-ı kümmelîn ve e’imme-i müctehidîn ve Sahâbe-i kirâm ve mülûk-i selef pâdişâhları medfûndur. Beyt:

Nelerden arda kalmışdır dilâ dünyâyı söyletsen

Kimi Cem’dir kimi **[Q 257a]** **[P 254a]** Dârâ

yatan mevtâyı söyletsen

ebyâtı mazmûnunca niçe bin kerre yüz bin meşâyih-i kirâm ve ulemâ-yı müctehidîn medfûndur. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile hübût-ı Âdem’den berü ve Âdem-i Sânî Hazret-i Nûh Tûfânı‘ndan berü Ümmü Dünyâ niçe hâdisâtlar görüp gâh nev-arûs oldu, gâh harâb [u] yebâb ve imâreti türâb olup niçe merâkıd-ı evliyâ vü enbiyâ meşhedleri münhedim olup âsârları nâ-ma‘lûm oldu. Ammâ Hazret-i Risâlet-penâh ümmeti destine gireli arûs-ı zen dünyâ-yı Mısır-ı benî âdem hırmen olup amâr oldu.

Bu hakîr ol amâristânda ve mûristânda bu âsî yüzümü âsitânelerine sürüp ziyâret etdiğim kibâr-ı evliyâ ve enbiyâzâdelerin rûh-ı pür-fütûhlarıyçün birer Yâsîn-i şerîf ve ekall-i mertebe bir Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp savâbların rûh-ı pür-envârlarına hibe edüp hedâyâmızla âşinâlık kesb etdik. Beyt:

Derd-i aşkı çekmeyen aşkdan velî bîgânedir

Bî-vesîle her kişi sultâna olmaz âşinâ

mazmûnunca cümle mevtânın muhtâc oldukları Furkân-ı Mecîd’i rûh-ı şerîfleriyçün tilâvet edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik ki züvvâr hakkında bir hadîs-i şerîf vardır. Hadîs: [194] emrine imtisâlen ziyâret etdik. Ve,

Ziyâret etdiklerimiz beyân eder
kaddesallâhu sırrahu’l-azîz ve nefa‘anallâhu sırrahum

Evvelâ ibtidâ hacc-ı şerîfimizde Mısır’a dâhil olduğumuz sâ‘at Mısır sarâyından cânib-i cenûba mezâristân içre iki bin adım bir kumsal şâhrâh ile piyâde yürüyüp bir kasaba vasatında,

Meşhed-i hazret-i şeyhü'ş-şüyûh el-imâmü'l-hümâm el-âlimü'l-allâme cenâbü'l-enâm merkadü'l-mürîd minhâcu's-sâlikîn ve matlûbu't-tâlibîn Hazret-i İmâm şâfi'î, *rahmetullâhi aleyh*

Hamd-i Hudâ âdâb ile âsitânesine rûmâlîde kılup kubbe-i pür-envârına dâhil olup nezrim olan hatm-i şerîfi tamâm edüp şefâ'atlerin ricâ eyledim ve hatm-i şerîfin savâbın rûh-ı şerîflerine hibe eyleyüp ba'zı fukarâlarına tasadduklar edüp ülfet etdik, Hak kabûl eyleye.

Evvelâ vücûd-ı şerîfleri evc-i âsumâna ser çekmiş kârgîr binâ bir kubbe-i mînânın cânib-i şimâline karîb tarafda âsûdedirler. Ve bu kubbe-i nîlgûnun iç yüzünde cânib-i erba'ası iki âdem kaddi bâlâ gûnâgûn mevvâc ve mücellâ ve musaykal sommâkî ve beyâz mermer ve yeşim ve yerekânî ve balgamî zî-kıymet taşlar ile kaplıdır.

Ve kubbe içinde niçe zî-kıymet musanna' maslûbât âvîze ve kanâdîller **[Y 263a]** ile müzeyyendir. Ve bu âsitâne içre niçe bin âşıkân-ı sâdıkân seyyâhân-ı cihân-geştin birer celî hat ile âsârları vardır. Hakîr dahi anlara teba'iyyeten bir müzehheb levha üzre *şey'en lillâh el-fâtiha* deyü tahrîr etdik.

Ve bu kubbe-i mînânın tâ zirve-i a'lâsı etrâfında elvân elvân necef ve billûr ve moran câmlar ile müzeyyendir.

Ve bu âsitânenin kıblesi tarafında bir musanna' zer-efşân ve sadefkârî bir mihrâbı var kim gûyâ sihr-i helâldir ve gûnâ-gûn ibrîşim hâlîçelerle mefrûşdur.

Ve bu kubbe-i âlî üzre rusâs ya'nî kurşum örtülüdür. Ammâ Rûm kurşumu gibi üçer arşın tahta kurşum değildir, birer tabak kâğıd kıt'asınca çâr-gûşe tahta kurşumdur. Ve levni saruya mâ'ildir, içinde altun vardır, derler. Ve alemi yeşil tuçdandır ve alem üzre yine yeşil tuçdan bir gemi vardır, rûz-merre hüddâmlar ol gemi içre arpa ve buğday toldurup hûş u tuyûr meks edüp tenâvül ederler.

Ve bu kubbe-i âlînin cânib-i erba'asında tuç pençereler vardır. Hâricinde niçe kerre yüz bin ulemâ ve sulehâ ve e'imme ve hutebâ ve meşâyih sâdât ve vüzerâ ve vükelâ ve a'yân-ı kibâr medfûndur kim hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür. Zîrâ bir ulu âsitâne olmağile herkes vücûdun anda vasıyyet edüp anda bir âşiyân binâ eder. Ve bizzât İmâm şâfi'î hazretleri bu pençerelerin şimâl cânibinde büyük revzene meyilli bir çâr-gûşe sandûka içre medfûnlardır. Ve sandûka üzre yeşil ve zerdûz atlas ile mestûrdur. Sandûkanın çâr-gûşesinde sîm-i hâlis toplar ile ârâstedir.

Bu sandûkanın dahi etrâfı saya ağacından parmaklıkdır kim avân-ı nâs sandûkasın bûs edüp müte'ezzî etmeyeler. Bu sandûkanın pây-i şerîfleri ve ser-i sa'âdeti taraflarında azîm vezni üzre altun ile mutallâ birer âdem kaddi şem'dânlar var, herbirinde amûd-ı müntehâ misilli şem'-i asel-i kâfûrî ve gûnâ-gûn maslûbâtlar ve rengâreng alemler ile bezenilmişdir. Ve ser-i sa'âdetleri tarafında bir beyâz mermer amûd-ı müdevver iki âdem kaddi kadar vardır. Ol amûd üzre celî sülüs hat müzehheb ve lâcüverd ile böyle tahrîr olunmuşdur.[195]

Ve hâzâ kabrü es-Seyyid el-imâm Ebî Abdillâh Muhammed bin İdrîs ibn el-Abbâs ibn Osmân ibn şâfi' ibn es-Sâbit ibn Ubeyd ibn Abdi Zeyd ibn Hâşim ibn el-Muttalibî ibn Abdi Menâf ceddi'n-Nebî sallallâhu aleyhi ve sellem. Vülide radıyallâhu anh fî sene hamsimi'e [mi'e ve hamsîn] ve hiye es-senetü'l-letî mâte fîhâ Ebû Hanîfe. Ve tüvüffiye sene erba' ve mi'eteyn.

Ve müddet-i ömürleri erba‘ ve hamsîn, müddet-i ömürlerinde gün başına **[Y 263b]** birer te’lîfâtları vardır. Rahm-i mâderden Gazze şehrinde müştak olmuşlardır. Üç sene vâlideleri rahminde durdular, tâ ki Nu‘mân ibn Sâbit ya‘nî İmâm-ı A‘zam hazretleri dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye irtihâl etmeyince İmâm şâfi‘î doğmayup üç yıl ana rahminde durup İmâm-ı A‘zam merhûm olduğu sâ‘at İmâm şâfi‘î vücûda gelüp yedi sene bâliğ iken İmâm Muhammed’den ve İmâm Mâlik’den ahz-i ulûm edüp anların telâmîzi olmuşdur. Hâlâ pây-ı sa‘âdetleri tarafında İmâm Muhammed halîfelerinden İmâm şâfi‘î‘nin iki şerîkleri sandûkası cenbinde bile medfûnlardır. Acâyib rûhâniyyetleri vardır. İsm-i şerîfleri eş-şeyh Muhammed ve eş-şeyh Seyyid Abdülazîz.

{Ve İmâm şâfi‘î hazretleri âl-i Abbâsiyân’dan Hârûnü‘r-Reşîd ile hem-sohbet olmuşlardır. Niçe yüz te’lîfâtları Bağdâd’da olmuşdur.}

Ve yine bu kubbenin içinde garb cânibinde bu âsitâneyi inşâ eden sâhibü‘l-hayrât ve’l-hasenât Sultân Muhammedü‘l-Kürdî ve vâlidesi Sitti şemse Melike medfûnlardır. Ve bâb-ı sa‘âdetinde yetmiş seksen huddâmları dâ‘imâ hâzırdırlar, delâlet edüp ziyâret etdirirler.

{Ve kubbe-i pür-envârının bâb-ı mu‘allâsının atebe-i ulyâsı kemeri üzre tahrîr olunan Kur’ân-ı azîm sûre-i (–) âyetinden siyâh ceviz tahtası üzre celî hat ile tahrîr olunmuşdur. Âye[t]: [196] [197] ilâ âhirih âyetler tahrîr olunmuşdur.}

Ve bâb-ı mu‘allâsının hâricinde iki tarafda olan ziyâretlerin hisâbın Hudâ bilir, ammâ ziyâret etdiğimiz bunlardır.

Evvelâ eş-şeyh Ebü‘l-Hasan el-Bekrî ve dahi şeyhülislâm Zekeriyyâ el-Ensârî ve dahi eş-şeyh Necmeddîn Hubbü’ş-şâlî el-Acemî ve dahi eş-şeyh Ferhân el-Hasenî ve eş-şeyh İsmâ‘îl el-Mü’ezzin, şerîk-i şâfi‘î‘dir. Ve eş-şeyh şeybân er-Râ‘î, *kuddise sırruhu’l-azîz.*

Niçesin dahi ziyâret etdik, ammâ ism-i şerîfleri **[Q 257b] [P 254b]** ma‘lûmumuz olmamağile tahrîr olunmadı.

Ve bu İmâm eş-şâfi‘î âsitânesi başka bir mahalledir, iki bin âdem sâkindir. Kat-ender-kat altı yüz hânedir. Her hânenin pençerelerinden niçe yüz küçük zenbîller sarkmışdır. Birkaç züvvâr geçse ol sarkan zenbîlleri hâneler içinden sıbyân u nisvân hareket etdirirler, ya‘nî sadaka isterler. Sâhib-i hayrât olan kimesneler ol zenbîllere birer para veyâhûd birer mankır veyâ bir nân-pâre kor. Anlar dahi zenbîlleri hânelerine çeküp hayır du‘â ederler. Elbette de’bleri budur. Ve tarîk-i âmında fukarâ-yı sâ’iller mâl-â-mâldir, anlara dahi tasadduk ederler.

Ve İmâm şâfi‘î kasabasında bir câmi‘-i selâtîn-i mâzî ve bir medrese ve bürke ve havuz ve sâkıye ve yedi aded tekye ve müte‘addid **[Y 264a]** kâ‘a ve hücreler ve iki imâret ve yedi zâviye ve haremden hâric bir câmi‘ dahi ve on mikdârı dekâkîn vardır.

Bu hayrât [u] hasenâtların ekseri sâhibü‘l-hayrât Sultân Muhammed el-Ekrâd ve Sultân el-Melik el-Kâmil binâsıdır.

Ve bir sâ‘at ba‘îd Besâtîn karyesi dibinden nehr-i Nîl’den bürketü‘l-Habeş üzre kulle-misâl sâkıyeler binâ edüp kavs-i kuzah-misâl kemerlere İmâm şâfi‘î mahallesinde âb-ı hayât su getirüp aceb hayrât etmişdir.

Ve her leyle-i sebtde ahâlî-i Mısır'da ne kadar sulehâ-yı ümmetden kimesneler var ise meşâyihleri ile fırka fırka olup deff [ü] kudümlerin çalup tevhîd-i erre ile zikrullâh ederek niçe bin kanâdîller ve fânûslar ve meş'aleler ile çerâğân edüp hûb nefesler ile kasâyid-i Tâ'iyye ve eş'âr-ı İmâm şâfi'î na'tların okuyarak tâ vakt-i sabâha dek İmâm şâfi'î'ye âdem deryâsı varup gelmededirler. Yetmiş seksen sene leyle-i sebtde İmâm şâfi'î ziyâretin terk etmemiş müstecâbü'd-da've kimesneler vardır. Kubbe-i pür-envârının içinde herkesin makâmları ma'lûmdur, anda sâkin olup tevhîd [ü] tezkîr edüp ihyâ ederler. Ve mevlûd-ı şerîf kırâ'at ederler. Ve niçe bin a'mâ hâfız-ı kelâm ol gece cevk cevk bir yere cem' olup şavk şavk altı yedi yüz belki bin hatm-i şerîf tilâvet olunmadadır. Zîrâ Mısır'da olan hâfız-ı Kur'ân bir diyârda yokdur. Her leyle-i sebtde âyîn-i kadîmleri budur, ilâ mâşâallâh dâ'imdir.

Ve senede bir kerre mâh-ı [(–)] bir mevlûd-ı azîm olup İmâm şâfi'î mezâristânı ve kömistânı ve amâristânı içre niçe kerre yüz bin âdem cem' olup cümle minâreleri ve kıbâbları ve revzenleri kanâdîller ile çerâğân edüp çârsû-yı bâzâr peydâ edüp iki gün iki gece cem'iyyet-i uzmâ olup mevlûdü'n-nebî olur kim ibret-nümâdır.

Ve âsitâne-i İmâm şâfi'î kubbesinin cânib-i garbîsindeki pençere hâricinde şeyh Bekrî hazretleri ecdâdları ile yetmiş aded sultânlar medfûndur. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur, *rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Ve bu İmâm şâfi'î kabrinden cenûb cânibine kâmil iki yüz adım ba'îd,

Kabr-i eş-şeyh el-Fakîh el-İmâmü'z-zâhid Hazret-i İmâm Ebü'l-Leys bin Seyyid Abdurrahmân Ebü'l-Hâris *radıyallâhu anh:* Ekâlîm-i Mısır'ın şeyhülislâmı ve müftiyü's-sakaleyn idi. Bu sultân dahi Karâfe-i kübrâ içre bir mahalde evc-i semâya ser çekmiş bir kubbe-i âlî içinde medfûndurlar. Başka câmi' ve medrese ve tekye ve sebîller ve imâret zâviye ve iki yüz mikdârı fukarâ hânelerinde yine zenbîller ile sadaka ve in'âm-ı âm isterler. Ve sâ'ir merâkıd-ı ulemâ âsitâneleri var. Ve Ebü'l-Leys oğlu dahi bir kubbede âsûdedir.

Ve bizzât kendü kubbeleri İmâm şâfi'î kadar kubbe-i **[Y 264b]** azîm değildir, ancak beş yüz âdem alur. Ol kubbenin vasatında çâr-gûşe yeşil çuka ile mestûr sandûka içinde medfûndur. Ba'zı maslûbât ve kanâdîller ile müzeyyendir. Bunda cemî'i Mısır'ın ulemâ ve sulehâ ve meşâyih fukahâsı cem' olup kırâ'at-ı Kur'ân ederler. Bi'l-külliye ulemâ cem'iyyeti olur, gayrı ecnâs-ı mahlûkât gelmezler. Ve âsitânesi üzre bu târîh celî hat ile tahrîr olunmuşdur, târîh:

Emera bi-inşâ'i hâze'l-merkadi'l-mübâreki'ş-şerîf bi-fazlillâhi ta'âlâ seyyidünâ mevlânâ'd-dünyâ ve'd-dîn es-Sultân el-Melik el-Kansû(r) el-Gavrî fî sene ışrîn ve sittimi'e. [620]

Ve bu bâb-ı mu'allânın sol tarafında bir âdem kaddi bâlâda beyâz mermer üzre celî hatt-ı nümâyân ile [198] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve dahi altında İhlâs-ı şerîf terkîm olunmuşdur. Andan aşağı,

Târîhuhu isneyn ve seb'în ve seb'imi'e [772]

kitâbet olunmuşdur.

Hakîr bu sultânı ziyâret edüp rızâ-yı Allâh içün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp savâbın rûh-ı şerîflerine hibe edüp şefâ‘atların ricâ eyledik, kabûl-i dergâh-ı İzzet ola. Ve Ebü‘l-Leys cenbinde,

Kabr-i Dâvûd Paşa: Süleymân Hân vüzerâlarındandır. Târîhi sene 956 vâki‘ olmuşdur. Ve bu âsitânenin cânib-i şarkîsinde bin adım ba‘îd cebel-i Mukattam’ın nısıf râhında bir yalçın püşte üzre,

Merkad-ı sultân-ı Kâf-ı kanâ‘at, sâhib-i tarîk-ı ehl-i kerâmet, ye‘ûsü‘l-vâsilîn, matlûbü‘t-tâlibîn, hazret-i pîşvây **şeyh şâhîn:** Hakkâ ki Kâf-ı kanâ‘atde şikârın almış gibi şâhîn kayalı Kâf üzre şeyh şâhîn âşiyân edüp yine uşşâkân-ı züvvârânın gönüllerin sayd etmeden hâlî değillerdir, zîrâ mutasarrıfîndendir. Cümle Garâfe-i kübrâda âsûde olan kibâr-ı kümmelînler bu sultânın taht-ı minkârında nümâyândır. Gâyet havâdâr ve cihân-nümâ âsitânedir. Başka câmi‘ ve tekyesi ve fukarâları ve imâreti ve sebîli vardır. Kendüleri bizzât câmi‘inin sağ tarafında bir alçacık kubbe içinde evlâd-ı izâmları ve hulefâ-yı kirâmları ile medfûndur.

Evlâd-ı kebîri **eş-şeyh Muhammed el-Ankâ** sağ cânibinde ve evlâd-ı sagîri **eş-şeyh Abdullâh el-Ukâb** sol tarafında medfûndur. Lakab-ı şerîfleri murga müte‘allıkdır ve hâlâ cümle hulefâları kezâlik lakabları tuyûra müte‘allıkdır. Tarîk-ı şâhinî derler, uzlet-nişîn fukarâlardır. Cümle nafakaları pây-ı sa‘âdetlerine varır, bir yerden vazîfe-i mu‘ayyeneleri yokdur. Mısra‘:

Bir alay dîvâneyüz Kâf-ı kanâ‘at bekleriz

deyüp bâb-ı tevekküldedirler. Ammâ Cenâb-ı Bârî her bâr nafakaların ihsân eder kim âye[t]: [199] âyeti bâb-ı tevekkülde olanlar hakkında nâzildir.

Ve Mısır içinde mevlevîhâne kurbunda İmâm eş-şâfi‘î pederi **[Y 265a] eş-şeyh İdrîs ibn el-Abbâs,** *rahmetullâhi aleyh*: Bir küçük kubbede medfûndur. Ammâ bu hakîr bir tevârîhde manzûrumuz olmuşdur kim şeyh İdrîs ibn el-Abbâs hazretleri Gazze’de medfûndur, demiş. Zîrâ Hazret-i şâfi‘î Gazze’de doğmuşdur, pederleri şeyh İdrîs vefât edince vâlidesiyle Bağdâd’a gidüp anda İmâm Muhammed’den ve İmâm Mâlik’den tahsîl-i ulûm etdi, demiş. Ammâ ulemâ-yı Mısır müverrihleri tevâtürle isbât edüp Mısır’da medfûndur, derler. Hakîr ziyâret etmişiz, *rahmetullâhi aleyh.* Ve dahi Kasru’l-ayn râhında Bâb-ı Cemâleddîn’in iç yüzünde,

Kabr-i eş-şeyh Abdullâh-ı Irâkî: Bir küçük kubbede medfûndur. Gayrı binâ dutmaz, bi-emrillâh **[Q 258a] [P 255a]** münhedim olur. Ve Derbü‘l-Kenîsiyye kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-Mu‘arrefü‘l-Kavm: Ulu ziyâretdir. Ve câmi‘-i Hâtûniyye ile Sitti Nefîse yolunda,

Meşhed-i Kabrü‘t-Tavîl: Kubbesi ve tekyesi yokdur, ancak cânib-i erba‘ası tarîk-ı âmdır. Kaddi yigirmi adım uzun bir kabir olduğundan Kabr-i Tavîl derler. Bir rivâyetde kırk Sahâbe-i kirâm bunda defn olunmuşdur. Ba‘zılar Kırklar makâmıdır, derler, *rahmetullâhi aleyh.* Ve buna karîb,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir es-Süleymânî. Ve buna karîb,

Ziyâret-i el-Vezîr Sultân Nâsıruddîn: İki yüz yaşında Selîm Hân'a yetişüp Hayra Beğ ile mutî' olup hizmet-i şehriyârîde bulunup cenâzesinde Selîm Hân hâzır olup bu Kabr-i Tavîl kurbunda defn olundu. Ve Mısır içinde Bâb-ı Nâsır'a karîb câmi'-i Cemâleddîn kurbunda,

Makâm-ı Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm*: Tarîk-ı âm üzre altı kademe nerdübân ile nüzûl olunur üç kubbeli ve mihrâblı bir makâm zâviyedir. Du'â müstecâb yerdir. Ve Özbekiyye bürkesinin şimâlinde Kantaratü'd-Dikke kurbunda,

Ziyâret-i eş-şeyh Hasan el-şâzilî: *Hızbü'l-Bahr* sâhibidir. Câmi'inde medfûndur. Ekseriyyâ masrû' olan kimesnelere kırk gün *Hizbü'l-Bahr* okunup bi-emrillâh halâs olur, meşhûr-ı âfâkdır. Sene 656 târîhinde merhûm olmuşdur, *rahmetullâhi aleyh.* Ve buna karîb,

Kabr-i eş-şeyh Sâkiniyye: Yine kendü câmi'inde medfûndur. Ve kadıasker sarâyı kurbunda,

Ziyâret-i eş-şeyh Merzûk-ı Kifâfî: Tarîk-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî'de ulu sultândır. Selîm Hân ile Mısır fethinde mülâkat olmuşdur. Circeli Alî Beğ üzerlerine bir câmi' ve bir kubbe-i mehbıt-ı pür-envâr inşâ etmişlerdir. Ve Ebüssu'ûd-ı Cârihî ile hem-asır olmağile Sultân Selîm hakkında ikisi "*Yâ Selîm ta'al ile'l-Mısır"* buyuranlardan bu Merzûk-ı Kifâfî ve Ebüssu'ûd-ı Cârihî'dir, *kuddise sırruhu'l-azîz*. Ulu sultândır, gâyet çok fukarâsı vardır, tarîk-ı Kifâfî derler, Ahmediyye'ye müntehî derler. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Kubbesinde üç halîfesi ile âsûdedirler. Ve kubbesinin cânib-i erba'asında **[Y 265b]** niçe yüz zerdeste ve harbe ve şepkülâh ve tabl u nakâre ve nefîr ve alâmâtlar vardır. Ve Kantaratü'l-Leymûn kurbunda,

eş-şeyh Muhammed Inânî. Ve Derb-i Cemâmîz kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Hanefî, *kuddise sırruhu*. Ulu sultândır, fukarâsı bî-şümârdır. Âyende ve revendeye ni'metleri mebzûldür. Yine kendi câmi'i içinde medfûndur. Tekyesinin hareminde bir ulu nâbıka dırahtı vardır. Ve Bâb-ı şa'riyye kurbunda,

Ziyâret-i azîm-i eş-şeyh şa'râvî: Kutbiyyete kadem basmış idi. Yine câmi'leri içine medfûndur. Menâkıbları hadden bîrûndur. Binden mütecâviz mücelled te'lîfâtları vardır kim ilm-i tasavvufda lâ-nazîrdir. *Tabakât-ı şa'râvî* ve *Mîzân-ı şa'râvî* cihân-ârâ kitâblardır. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve Mısır içinde Koyun Bâzârı kurbunda Sirkeciler mahallesi içinde,

Ziyâret-i Sultân Aybeğ et-Türkmânî: Tarîk-ı âm üzre kubbesiz bir örtü altında medfûndur. Lâkin cânib-i erba'asında beyâz mermerden dîvâreler vardır. Ol mermerler üzre bir gûne Kûfî hat tahrîr olunmuşdur kim Fes ü Merânkeş ulemâları gelüp kırâ'at etmede âcizlerdir, gâyet musanna' hatdır.

Sultân Aybeğ et-Türkmânî oldur kim hâlâ Ka'be-i şerîfin siyâh harîr kisvesini vakf eden şecerüddür nâm hâtûnun ehlidir. Bir kerre şecerüddür Hâtûn pâdişâh yerine geçüp melike oldu. Azîmü'ş-şân melike idi. Hikmet-i Hudâ yerine Aybeğ et-Türkmânî ehli gulû-yı âm ile halîfe olur. Bir gün şecerüddür Aybeğ et-Türkmânî'ye hâtırmânde olup

Aybeğ hammâmda gusül ederken şecerüddür fursat ganîmetdir, deyüp câriyelere emr edüp Aybeğ‘i hammâmda gâfil bulup câriyeler Aybeğ‘e kılıç üşürüp birkaç yerden mecrûh ederlerken şecerüddür meğer gâyetü‘l-gâye mülahhama ve müşahhama hâtûn-ı muhibb-i hûn idi, hammâmın kubbesi üzre câm deliğinden Aybeğ‘in ceng [ü] cidâlin temâşâ ederken meğer koca Aybeğ et-Türkmânî cür’et sâhibi imiş, hemân câriyenin birinin elinden uryân kılıcı alup uryân Türkmân dalyarak olup hammâmda câriyelere yarak ururken şecerüddür görse kim Aybeğ yaraklanup câriyelere yarak urmada kudurup halâs oluyor, hemân şecerüddür cân havli ile hammâm kubbesi üzre firâr edem, derken ol mülahham u mücesseme hâtûn hammâm kubbesiyle bile aşağı çöküp hikmet-i Hudâ Aybeğ et-Türkmânî önüne düşüp mecrûh olur. Derhâl Aybeğ şecerüddürr’ü,

“Hay mel‘ûne ve mekkâre” deyü katl eder.

Aybeğ dahi ol câriye zahmlarından şehîd olup ol mahalde medfûndur. şecerüddür dahi yine ol mahalde câmi‘i içinde Aybeğ elinden şehîde olan cevârîler ile bir yerde medfûnelerdir.

Ammâ kabr-i şecerüddür ma‘mûr [u] âbâdândır. Evkâfı çokdur, gâyet mün‘ime hâtûn imiş. Selef **[Y 266a]** mülûklerinden Beyt-i şerîfi harîr ile örtmek bir pâdişâha nasîb olmayup hâlâ şecerüddür Hâtûn’a müyesser olup her sene yüz yetmiş kîse evkâfından masrûf olunup Mekke-i mükerremeye kisve-i şerîfe gider. Mısır’da Yûsuf köşkünde üç yüz âdem zerdûz harîr ile dokuyup tamâm ederler kim vâcibü‘s-seyrdir. Ve Karâfe-i suğrâda,

Ziyâret-i Kadı (–) (–): Ulu sultândır. Ve,

Hulefâ-yı Abbâsiyân’dan ibtidâ Mısır’a mâlik olanlardan el-Mustansır Billâh’dır: Hulâgû Tatarı âl-i Abbâsiyân[‘ı] cümle şehîd edüp ehl-i Bağdâd’ın ehl [ü] ıyâlin tu‘me-i şemşîr edüp Bağdâd’ı harâb ü yebâb, binâların türâb ve halkını kebâb etdüği mahalde el-Mustansır Billâh bâdiye-i Arab’da bulunup halâs oldu. Ba‘dehu Mısır’da Tâhir Baybars halîfe iken el-Mustansır Billâh’ı Mısır’a da‘vet edüp sene 659 târîhinde Mısır’da sikke ve hutbe sâhibi olup Mısır’ı yine Tâhir Baybars’a verüp Tâhir Baybars ile halîfe Mustansır şâm’a gidüp halîfe şâm’dan ecdâdı tahtı olan Bağdâd’a gidüp Tâhir Baybars Mısır ve şâm ve Haleb’e müstakil pâdişâh oldu, ammâ sikke ve hutbe âl-i Abbâsiyân üzre tilâvet olunurdu.

El-Mustansır Bağdâd’a varup âl-i Abbâsiyân tâze cân bulup âl-i Abbâsiyân’ın on yedincisi el-Mütevekkil Alallâh Mısır’a gelüp Kal‘atü‘l-kepş‘de el-Mustansır Billâh içün binâ olunan sarâyda sâkin olup sikke ve hutbe sâhibi oldu, ammâ hüküm Tâhir Baybars’ın idi. Andan sene 666 vefât idüp,

Kabr-i el-Mütevekkil [P 255b] Alallâh: Sitti Nefîse kubbesi önündeki kubbe içre medfûndur. Andan,

Meşhed-i Hâkim Bi-emrillâh: Bu dahi Hulâgû asrında bâdiye-i Arab’da âlem-i sabâvetde bulunup Mısır’a firâr edüp Mısır’da Kal‘atü‘l-kepş‘de kırk bir sene halîfe nâmıyla mu‘ammer olup hayli sefâhetler edüp Kademü‘n-Nebî önündeki kaya üzre bir rasad îcâd edüp hâşâ geceyi gündüz ve gündüzü gece edüp bir kes rûz-ı rûşende kapusundan taşra çıksa katl ederdi. Gecedir, deyü herkes gündüz yatırlardı, ahşam oldukda **[Q 258b]** cümle Mısır çerâgân olup gündüzdür, deyü herkes bey‘ [ü] şirâsına meşgûl olurdu.

Kırk bir sene bu gûne evzâ‘ [u] etvârına Cenâb-ı Bârî imhâl edüp âhir bir kurâda hemşîresi kendüyi katl edüp Sitti Nefîse civârında defn etdiler, hâlâ anda âsûdedir.

Bâb-ı Nâsır’daki Câmi‘-i Kebîr’i binâ edüp câmi‘-i Ezher’i at mezbelesiyle pür eyleyüp cemâ‘atine birer nân ve birer sahan şorba ta‘yîn verüp kendü câmi‘ine da‘vet ederdi. Halk câmi‘ine varmayup yine câmi‘-i Ezher’in mezbelesi içre ders okuyup ibâdet ederlerdi. Tâ ki Bi-emrillâh Hâkim mürd olup câmi‘-i Ezher’i tathîr edüp **[Y 266b]** talebeler ilâ-hâze’l-ân anda mâl-â-mâldir. Hâkim câmi‘inde hâlâ cemâ‘at kalîldir, zîrâ zulm ile binâ olunmuşdur, anda kılınan ibâdetde lezzet yokdur. Ve,

Kabr-i el-Hâkim Bi-emrillâh Ahmed ibn el-Müstekfî Billâh Süleymân: 12 sene halîfe olup Sultân Melik Sâlih ibn el-Melikü‘n-nâsır zamânında sene 753 tâ‘ûndan merhûm olup Sitti Nefîse cenbinde bu dahi medfûndur. Ve,

Meşhed-i el-Muktazıd Billâh: Dahi Sitti Nefîse kurbunda âsûdedir. Ve,

Meşhed-i el-Mütevekkil Alallâh Muhammed ibn el-Muktazıd Billâh Ebûbekir: Halîfe olup sene 785 Berkûk Sultân Çerkes halîfe olup saltanata tâlibdir, deyü el-Mütevekkil’i hal‘ edüp Kal‘atü‘l-Cebel’de haps etdi. Altı seneden sonra Berkûk el-Müvekkil’i hapisden ıtlâk edüp yine halîfe etdi. Sene 797 Yıldırım Bâyezîd Hân Rûm’da halîfe olup teberrüken ve teyemmünen el-Mütevekkil’e elçi gönderüp izin taleb edüp anlardan tecdîd-i bî‘at etdi. El-Mütevekkil dahi Yıldırım Hân’a bir seccâde ve bir Kelâm-ı İzzet ve bir kılıç ve bir at ve bir koyun gönderüp menşûr ve yarlığ-ı belîğler verdi. Ba‘dehu Yıldırım Hân’a bu vaslalar vâsıl olunca kânûn üzre müstakil pâdişâh olup yıldırım gibi kâfiristânı nehb ü gâret edüp yedi yüz hutbe sâhibi oldu. Beri tarafda el-Mütevekkil Alallâh’ın haps ü azli ve yine halîfeliği cümle kırk beş sene oldu. Ba‘dehu Sultân Ferec bin Sultân Berkûk asrında merhûm olup bu dahi Sitti Nefîse civârında medfûndur, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Meşhed-i el-Vâsık Bi-emrillâh Ömer bin İbrâhîm ibn el-Müstemsik Billâh ibn Hâkim Bi-emrillâh: Sene 788. Sitti Nefîse kurbundaki kubbe-i âlîde âsûdedir. Ve,

Meşhed-i el-Muktazıd Billâh Dâvûd bin el-Mütevekkil Alallâh Muhammed: 32 sene halîfe olup Sultân Çakmak ile şâm Tarabulus’u gazâsında ma‘an feth edüp mansûr [u] muzaffer Mısır’a geldiklerinde sene 845 târîhinde el-Muktazıd Billâh merhûm olup Sultân Çakmak piyâde olup bükâ ederek cenâzesin ketfinde Sitti Nefîse’ye varınca götürüp Sitti Nefîse önündeki hulefâlar kubbesinde defn etdiler. Zîrâ cedd-i izâmları olan âl-i Abbâsiyânların âşiyânı ol makâm-ı mübârek idi. Hâlâ ol makâm-ı şerîfde niçe yüz pâdişâh-ı selef ve niçe bin şehzâdegân ömr-i nâzenînlerin telef edüp anda pinhândırlar. Ve,

Meşhed-i el-Müstekfî Billâh Süleymân bin el-Mütevekkil Alallâh Muhammed: Karındaşı el-Muktazıd’dan sonra mesned-i hilâfete cülûs edüp ancak tokuz ay halîfe olup el-Melikü‘t-Tâhir Sultân Çakmak cenâzesine hâzır olup Sitti Nefîse yanında birâder-i mihteri Muktazıd Billâh yanında Bi-emrillâh defn olundu. Ve,

Meşhed-i el-Müstencid Billâh Yûsuf ibn el-Mütevekkil Alallâh Muhammed: Müddet-i hilâfeti 25 sene oldu, sene 884 vefât edüp **[Y 267a]** Sultân Kayıtbay cenâzesine hâzır olup bu dahi Sitti Nefîse’de defn olundu. Ba‘dehu Ebü‘l-feth Sultân Mehemmed İslâmbol’u feth etdükde el-Müstencid Billâh’ın fevtin istimâ‘ edüp hayli te’essüf çeküp gazâ

mâlinden bir zerdûz ibret-nümûn cibinliği Akşemseddîn halîfesi Burhâneddîn-i Muğlavî ile Sultân Kayıtbay'a gönderüp el-Müstencid Billâh'ın kabr-i şerîfi üzre sandûkasına sütr etmişlerdir. Hâlâ yine anınla mestûrdur. Bir Freng-pesend bir kâr-ı bî-mânend musanna' cibinlikdir. Ve,

Meşhed-i el-Mütevekkil Alallâh Abdülaziz bin Ya'kûb ibn el-Mütevekkil Alallâh: 19 sene halîfe olup sene 903 târîhinde el-Melikü'n-Nâsır Muhammed Sultân Kayıtbay asrında el-Mütevekkil ile Sultân Muhammed bir günde merhûmeyn, el-Mütevekkil'i Sitti Nefîse civârında, Sultân Muhammed'i Eski Mısır'a defn etdiler.

Ammâ bu el-Mütevekkil Alallâh gâyet müsin halîfe idi. Hattâ fâtih-i Mısır Sultân Selîm Hân ile fetihde bile idiler. Ba'de'l-feth Selîm Hân bunların sohbetinden hazz edüp İslâmbol'a götürüp Perî Paşa sarâyın müheyyâ etdiler. Bi-emri Hudâ Selîm Hân merhûm olup Süleymân Hân ile ülfet ederken el-Mütevekkil'in pederinin Mısır'dan fevti haberi gelüp Süleymân Hân izniyle Mısır'a halîfe olmağa me'zûn olup Ebussu'ûd hazretleri huzûrunda dest-bûs edüp bir donanma-i azîm ile Pılak Mustafâ Paşa kapudan paşa olup el-Mütevekkil Alallâh'ı tevekkülen alallâh deyüp İslâmbol'dan yedi günde İskenderiyye'de lenger-endaht edüp andan iki günde Mısır'a dâhil olup vâlî-i Mısır Dâvûd Paşa istikbâl edüp alay-ı azîm ile ecdâdları tahtı olan Kal'atü'l-kepş'de meks etdirüp mesned-i hilâfete cülûs eder. Müddet-i hilâfet 23 sene.

Ve yine sene 905 târîhinde Dâvûd Paşa asrında fevt olup Sitti Nefîse cenbinde defn olunup âl-i Abbâsiyân'ın Mısır'a halîfe mesâbesinde olanlar bunda inkırâz buldu. Cümle on yedi neferdir. Müddet-i saltanatları (–) sene. Ammâ bunların Mısır'da hilâfetleri âl-i Abbâsiyân'dan olduklarına ta'zîmen şeyhü'ş-şüyûh mertebelerinde idiler ve sikke ve hutbe bunların ismine idi. Ammâ tegallüben hükûmet Çerâkese sultânlarının idi, akd [u] hal, almak vermek, asmak ve basmak, urmak ve dutmak Çerâkes-i nâkes re'yinde idi. Bu âl-i Abbâsiyân hemân sâhib-i **[P 256a]** kelâm olup anlara bî'at verirdi ve hayli i'tibârları var idi. Ve,

Meşhed-i el-Müstemsik Billâh: dahi Sitti Nefîse kurbundadır.

Zikr-i ahvâl-i merâkıd-ı selâtîn-i Mısır min Benî Eyyûbiyân bin şâd el-Kürdî el-Melikü'n-Nâsır Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb şâdî el-Kürdî

Yedi neferdir. Sene 572 târîhinde Salâhaddîn Yûsuf şâm'da Nûreddîn'in vezîri iken Mısır'a müstakil pâdişâh olup Mısır'ın iç kal'asın ve taşra varoşu **[Y 267b]** Mısır'ın cânib-i erba'asına şâm'da Nûreddîn-i **[Q 259a]** şehîd'in havfından yigirmi tokuz bin üç yüz zirâ' sûr çeküp Mısır'ı amâr etdi. Ve İmâm şâfi'î kurbunda bir medrese inşâ etdi. Ve sene 575 Merc-i Uyûn'da küffâr ile ceng edüp Freng'i münhedim edüp sene 589 Mısır'da câmi'i kurbunda medfûndur. Ba'zılar şâm'da medfûndur, derler, ammâ galatdır. Merkadinde târîhiyle mazbûtumuzdur. Ve,

Meşhed-i el-Melikü'l-Kâmil: Mısır'da dârü'l-hadîsi cenbinde medfûndur. İmâm şâfi'î'de hayrât [u] hasenâtı vardır. Ve,

Meşhed-i el-Melikü'l-Eşref Halîl ibn Kalavân: Kırk dörd gün Akka kal'asın muhâsara edüp İşpanya elinden kuvvet-i bâzû ile feth edüp ba'de'l-feth Mısır'a gelüp merhûm oldu. Câmi'i sâhasında bir kubbe-i münevverde âsûdedir. Ve,

Meşhed-i el-Melikü‘l-Azîz Osmân ibn el-Melikü‘n-Nâsır Salâhaddîn Yûsuf: Yine kendü câmi‘i sakfında mestûrdur. Ammâ birâderi **el-Melikü‘l-Efdal** bundan evvel halîfe idi, hisset ü denâ’etinden ale’l-akîb ma‘zûl edüp Simyât’a nefy edüp anda merhûm olup na‘şın yine Mısır’a birâderi el-Melikü‘l-Azîz Osmân ile bir kubbede yatırlar. Ve,

Kabr-i el-Melikü‘l-Eşref Eyyûbiyân: Mısır’dan kendüye kul şâm’ı verdiler. Mühmel ü cühmel âdem olmağile her tarafdan düşman zuhûr edüp bunun asrında Kudüs-i şerîfi müsâlaha tarîkıyla İşpanya Frengine verdiler, sene 935 535 935. Ba‘dehu kendü dahi eleminden nâ-kâmil iken kâmil altmış yaşında Dımışk’da merhûm olup na‘şın Mısır’a getürüp câmi‘inde defn etdiler. Ve,

Meşhed-i el-Melikü‘s-Sâlih Necmeddîn Eyyûb bin el-Melikü‘l-Kâmil Muhammed: Mansûre şehrinde merhûm olup Mısır’da câmi‘i sâhasında medfûndur. Beyne’l-kasreynde mezâhib-i erba‘aya medreseler binâ etdi. Ve Ravza cezîresindeki kal‘ayı bunlar inşâ etdi. Lâkin tuğyân-ı Nîl’den harâb olup Ümmü‘l-kıyâs tarafında Cîze’ye nâzır cânibde âsâr-ı bürûcları zâhir ü bâhirdir. Ve,

Meşhed-i el-Melikü‘l-Mu‘azzam Tûrân şâh ibn el-Melikü‘s-Sâlih Necmeddîn Eyyûb: Bu Tûrân şâh’ın pederi Necmeddîn Mansûre’de vefât edince el-Melikü‘l-Mu‘azzam Tûrân şâh Hısn-ı Keyfâ kal‘asında şehzâdeliği hâlinde sipehsâlâr olup Acem ile cengde idi. Bu Tûrân şâh’ın vâlidesi şecerüddür, evvel Necmeddîn-i Eyyûb’un menkûhası idi, Eyyûb Necmeddîn Mansûre’de merhûm olıcak şecerüddür âkile ve müdebbire ehlinin merhûm olduğun bir ferd-i âferîde[ye] ifşâ etmeyüp pes-ü perdeden oğlu el-Melikü‘l-Mu‘azzam Tûrân şâh’a tâ Kürdistân’da Hasîn-Keyfâ‘ya haber gönderüp der-ân Tûrân şâh-ı cihân şeb [u] rûz reh-revlik edüp kırk günde Mısır’a dâhil olunca babasının merhûm olduğu fâş olup cümle a‘yân-ı vilâyet el-Melikü‘l-Mu‘azzam’dan bî‘at edüp Mısır’a müstakil pâdişâh oldu. **[Y 268a]**

Ol mahalde mel‘ûn kefere-i Freng-i bed-reng-i pür-ceng Dimyât şehrine müstevlî olmuşlar idi. Sene 648 târîhinde cümle Frengi katl edüp Dimyât’ı feth etdi. Ba‘dehu Mısır’a gelüp kulları el-Mu‘azzam üzre gulû edüp sarâyında şehîd etdiler. Müddet-i saltanatı yetmiş gün oldu. Mısır içinde pederi yanında medfûndur.

Devlet-i âl-i Eyyûbiyân bunda inkırâz bulup vâlidesi şecerüddür melike olup yetmiş gün ol dahi hükûmet etdi. Ba‘dehu hilâfet ehli Aybeğ et-Türkmânî‘ye intikâl edüp vak‘aları bâlâda tahrîr olunmuşdur. Andan devlet-i Mısır Necmeddîn Eyyûb kullarına intikâl etdi. İbtidâ hilâfet kul tâ’ifesine andan kaldı.

Ve şâm-ı şerîfden Mekke-i mükerremeye giderken Bürke-i Mu‘azzam bu el-Melikü‘l-Mu‘azzam Tûrân şâh’ın hayrâtıdır kim ol tarîk-ı âmda eyle bir hayrât-ı mu‘azzam yokdur. Hakkâ ki hayr-ı melik-i mu‘azzamdır. Ve,

Kabr-i el-Melik Esedüddîn şîrkûhîn şâdî el-Kürdî: Kayıtbay yaylasında Eşrefiyye câmi‘i civârında medfûndur. Ve,

Ziyâret-i el-Melik Sultân Mü’eyyed min İndillâh: Demirkapu’da câmi‘i sâhasında âsûdedir. Ve Bâb-ı Hadîd’de,

Kırklar makâmı: Câmi‘-i Sultân Mü’eyyed dibindedir. Demirkapu’nun ardında bir

makâm-ı kübrâdır. Hâlâ ehl-i hâl kimesnelerden hâlî değil bir makâm-ı şerîfdir. Ve bu câmi‘-i Mü’eyyed’e karîb,

Kabr-i el-Melikü‘l-Muzaffer Ebüssa‘âde: Çerâkese pâdişâhlarının beşincisidir. Hâkim, âdil pâdişâh imiş. Ve Çukur Karâfe’de,

Kabr-i el-Melikü‘t-Tâhir Ebü‘l-feth Tatarî: Çerâkese pâdişâhlarının altıncısıdır. Vefâteş sene 824, kubbesinin atebe-i âlîsi üzre bu târîhin fevkinde *Fâtihü Halebi’ş-şehbâ* deyü tahrîr etmiş. Ve,

Kabr-i el-Melikü‘l-Azîz ibn el-Melikü‘l-Eşref ve dahi,

Kabr-i el-Melik Cemâleddîn: Bu ikisi pederleri Sultân Eşref ile Eşrefiyye câmi‘i kubbesi içinde yatırlar. Ve,

Kabr-i el-Melikü‘l-Azîz İmâdü‘d-devle ibn Salâhaddîn Yûsuf: İmâm şâfi‘î cenbinde hâk-âlûddurlar. Ve,

Kabr-i el-Melikü‘l-Mu‘izzüddîn: Eyyûbiyân kuludur. Kayıtbay yaylası yolunda bir sed üzre medfûndur. Vefâteş sene 365. Câmi‘-i Ezher’i Ezher nâm Arab bu Mu‘izzüddîn’in kuludur, bu Mu‘izzüddîn’in mâlı ile câmi‘-i Ezher’i Ezher-i esved binâ etdi, sene 361. Bu Mu‘izzüddîn Mağrib-zemîn’den câmi‘-i Ezher bahânesile hurûc edüp ılgar ile Mısır’ı İhşidiyyûn elinden alup feth edüp ba‘zı halkın kahr eyledi. Zîrâ Mısır halkı cebbâr ve zemînî-mezheb olmuşlardı. Anıniçün Mısır’a Kâhire-i Mu‘izziyye derler. Ve,

Kabr-i Ezher-i May Bornuvî: Câmi‘-i Ezher kurbunda medfûndur. Ve Mısır’da vüzerâ sarâyların binâ eden Sultân Salâhaddîn Yûsuf’un karındaşı,

Kabr-i el-Melik Seyfüddîn bin Ebûbekir bin Eyyûb binâ etdi. Lâkin gâyet sevdâzede âdem olmağile bir gün gazab-âlûd olup kendü kendüyi kulağı dibinden bir muşt ile urup **[Y 268b]** binâgûşundan kan cereyân ederek merhûm olup Ömer ibnü‘l-Fârız civârında medfûndur. Âsitânesinin ba‘zı yerleri münhedim olmuşdur. Ve,

Meşhed-i el-Melik Sultân Tumanbay ma‘a Sultân Muhammed ibn Sultân Gavrî: Selîm Hân ile ceng eden Sultân Tumanbay’dır. Gavrî Selîm Hân cenginde helâk olup oğlu bu Sultân **[P 256b]** Muhammed nâ-resîde iken halîfe olup ilm-i savaşda kâmil değildir, deyü kul tâ’ifesi gulû edüp Sultân Muhammed’i hal‘ edüp yerine Tumanbay’ı pâdişâh edüp Selîm şâh ile kırk iki kerre muhârebesi ve mukâtelesi sebkat etmişdir. Âhir münhedimen firâr edüp Feyyûm câniblerinde sa‘b dağlarda Urbân-ı Habîr i‘ânetiyle ele getirüp Selîm Hân Tumanbay’ı Bâb-ı Züveyl’de salb **[Q 259b]** edüp fitne vü fesâd münkatı‘ olup yine Selîm Hân merhamet edüp cenâzesin gasl etdirüp tâ Âdiliyye’ye bile gidüp Âdiliyye’de câmi‘inin sağ cânibinde kubbe-i âlîsi içre Sultân Muhammed ibn el-Gavrî ile medfûndur, sene 922. Mermer sandûkası etrâfında Âyetü‘l-kürsî ve bu târîh tahrîr olunmuşdur. Ve,

Kabr-i ziyâret-i eş-şeyh Zennûn-ı Mısrî: Cebel-i Mukattam’ın zıllında şeyh Ukbe-i Âmirü‘l-Cüheynî kurbunda başka bir kubbede medfûndur. şark Ahmîm nâhiyesinde mütevellid olmuş Mısır meliki Melik Mukavkıs’ın nedîm-i hâslarından Kıbtî kavminden idi. Melik Mukavkıs anı elçilik ile iki câriye ile biri Mâriye adlu câriye idi, Hazret-i Risâlet’in İbrâhîm nâm oğlu Mâriye câriyeden oldu. Ve bir katır götürdü ve bir kılıç götürdü. Hazret katırı Hazret-i Alî‘ye ihsân etdi, Düldül dedikleri katır oldur kim

Mukavkıs hedâyâsıdır. Ve kılıcı dahi Hazret-i Alî‘ye verüp Zülfikâr oldur.

Câriyenin birin şâ‘ir Hassân’a ihsân eyleyüp Abdurrahmân ibn Hassân ol Kıbtî bâkiresinden oldu.

Bu hedâyâları Zennûn Hazret-i Risâlet’e îsâl edince hazretin kemâl-i mahabbetine tâkat getiremeyüp derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden İslâm ile müşerref olup Sahâbe-i kirâm oldu. Hazret-i Alî kemerin bağlayup tabîb-i hâzıklara pîr oldu. İlm-i tıbda Fisagores-i Tevhîdî idi. Âlim ü şâ‘ir ve mâhir ü mâir idi. İlm-i tasavvufu Hazret-i Alî‘den görüp min-ledünnâ ilmine dahi mâlik oldu. Tabîblerin silsilesi ana müntehîdir. Ba‘dehu Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü‘l-Âs ile vatan-ı aslîsini ârzû edüp Mısır fethinde şehîd oldu. Maskat-ı re’si olan hâk-i amber pâkde kaldı kim *Küllü şey’in yerci‘ü ilâ aslıhi*‘dir.

Ve Mısır’ın cânib-i cenûbî hâricinde şehirden bin altı yüz adım ba‘îd,

Ziyâret-i hazret-i eş-şeyh Ebüssu‘ûd-ı Cârihî: Altı yüz mikdârı hâneli ve câmi‘ ve zâviyeli ve tekyeli ve sebîlli bir kasabadır. Bu mahallenin tâ vasatında **[Y 269a]** bir kubbe-i âlî içinde Ebussu‘ûd-ı Cârihî çâr-gûşe yeşil çuka ile pûşîde bir sandûka içinde mahfûzdur. “*Yâ Selîm ta‘al ile’l-Mısır”* diyenlerin biri dahi bunlardır. Senede bir kerre azîm âdem deryâsı cem‘ olup mevlûdü‘n-nebî olur. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âm-ı ünâs u nisvândır, âsitânesine yüz süren ârif insândır. Ve Hân-ı Halîl kurbunda,

Ziyâret-i meşhed-i re’s-i Hazret-i İmâm Hüseyin ibn İmâm Alî ibn Ebî Tâlib, *radıyallâhu anhümâ*: Hazret-i sıbtü‘s-sa‘îd ve’s-seyyidü’ş-şehîd İmâm Hüseyn bin Alî vilâdet-i bâ-sa‘âdetleri Uhud gazâsında Hazret-i Hamza şehîd olduğu ân İmâm Hüseyin vücûda geldi. Ve ba‘zı müverrihler hicretden evvel demişler. Ve müddet-i ömürleri 56 sene idi. Yezîd ibn Mu‘âviye’ye hüsn-i rızâsıyla hilâfeti fâriğ olup Yezîd’den bî‘at etmedüğiyçün üzerine şâm’dan Abdullâh bin Ziyâd ve Ömer ibn el-Hasan ve Sa‘d ve gayrılar serdâr olup Bağdâd’ın deşt-i Kerbelâ‘sında yüz bin belâ ile ceng-i azîm olup İmâm Hüseyn’in iki şehzâde-i cüvân-bahtı ve dörd nefer birâderleri ve bir karındaşı evlâdı ve beş aded ammusu oğulları ile ol neberd-i azîmde yigirmi bin Sahâbe-i kirâm ve Muhâcirîn-i zevi’l-ihtirâm ve erbâb-ı soffa-i sâhib-huddâm hicretin sene 61 târîhinin yevm-i Âşûrâ günü hâmûn-ı Kerbelâ‘da ac u zâc ve susuz şehîd olmuşlardır, be-dest-i Yezîd.

Ba‘dehu İmâm Hüseyin hazretlerinin ser-i sa‘âdetlerin şâm’da Yezîd’e getirdiler. Ol dahi şâdumânîler edüp re’s-i şerîfi Mısır’da Mu‘âviye ibn Cerîh’e gönderdi. Ol la‘în dahi Mısır meydânında galtân etdirdi. Fir‘avnî cebbârîn kavminden her kim İmâm Hüseyn’in re’s-i şerîfine püşt-i pâ urduysa birer ayakları tulum gibi oldu. Hâlâ Mısır’da niçe bin âdemin birer ayağı tulum gibi şişmişdir. Andan bi-emrillâh bir hâtûn evlâdının başın kesüp meydâna koyup İmâm Hüseyn’in re’s-i şerîfin hıfz eder. Tâ ki Mısır hâkimi Sarîh ma‘zûl olup yerine bir mü’min ü muvahhid muhibb-i hânedân gelüp ol hâtûn ol münevver vech-i Hüseyn’i çıkarup hâlâ meşhed olan âsitânede defn ederler.

Ba‘dehu âl-i Abbâsiyân’dan el-Muktedir Billâh ve sâ’ir halîfeler birer hayrât [u] hasenât ilhâk ederek bir binâ-yı azîm ve bir kubbe-i kadîm binâ-yı âlînin tâ vasatında çâr-gûşe zerdûz atlas ile pûşîde sandûka içinde medfûndur. Gûnâ-gûn buhûrdân ve

gülâbdân ve şem‘dân ve kandîldân çerâğdânlar ile eyle müzeyyendir kim gûyâ huld-i berîn ve bir câmi‘-i selâtîndir. Ka‘be-i şerîfin cirminde olduğıyçün Beyt-i şerîfin kisve-i şerîfin anda amûdlara kuşadup anda dikerler. şeb [u] rûz ziyâretgâhdır. Beyt:

Hasan’ile Hüseyn’dir iki hümâ

Radıyallâhu ta‘âlâ anhümâ

Beyt:

Anlara âline **[Y 269b]** selâm olsun

Yerleri ravza-i selâm olsun

Ve cebel-i Mukattam ki Cûşî dağıdır, anın dâmeninde,

Ziyâret-i eş-şeyh Sultânü‘l-uşşâkîn Hazret-i Ömer ibnü‘l-Fârız el-Hameviyyü‘l-Mısrî: Künyeti Ebülhafz’dır, ism-i şerîfi Ömer’dir, Benî Sa‘d kabîlesinden olup *Tâ’iyye* nâm bir kasîde-i belîğ te’lîf etmişlerdir kim efsahu’ş-şu‘arâ ve’l-fusahâ bir mısra‘ına nazîre edememişlerdir. Hattâ şâm-ı şerîfden Muhyiddîn el-Arabî Ömer İbnü‘l-Fârız’a haber gönderüp,

“İzn-i şerîfiniz olursa, sizin *Tâ’iyye* kasîdesine nazîre edelim” demişler. Ömer ibnü‘l-Fârız dahi,

“Sizin *Fütuhât-ı Mekke*‘niz bizim bu *Tâ’iyye*‘ye nazîre-i bî-nazîr vâki‘ olmuşdur, im‘ân-ı nazar ile manzûrunuz ola” buyurmuşlar. Tâ bu mertebe belîğ ve âteş-pâre kasîde-i Tâ’iyye’dir. Her cum‘a âsitânesinde âşıklar *Tâ’iyye*‘den birer ikişer ebyât kırâ’at olunca âşıklar mest [ü] medhûş-ı bî-hûş olurlar.

Bir ulu âsitânesi ve tekyesi ve câmi‘i ve imâreti ve fukarâları vardır. Cümle evkâfı el-Melikü‘l-Kâmil’in hayrâtıdır, zîrâ anların ahd-i evâhirinde sene 632 târîhinde merhûm olmuşdur. Her cum‘a günü câmi‘inde eyle izdihâm olur kim bir âdem gelse yer bulunmaz, derken bi-emrillâh ummân-ı kerâme gibi gelen sığar, gelen yer bulur. Cümle halk birbirlerinin dizlerinde otururlar. Hâs u âm birbirlerinden istiskâl etmeyüp cân birliği ile sohbet-i hâssu’l-hâs ederler. Aceb hikmetdir, sâ’ir **[P 257a]** âsitânelerde bu gûne cem‘iyyet-i rûhânî olmaz. Zîrâ cemî‘i ulemâ-yı Mısır,

“Her yevm-i cum‘a Hazret-i Risâlet-penâh’ın rûh-ı şerîfi bu câmi‘de hâzırdır. Ve sâ’ir ervâh-ı **[Q 260a]** enbiyâ dahi hâzır olur” derler. Ale’l-ittifâk cümle meşâyihân-ı Mısır bu kavle müttefiklerdir, *rahmetullâhi aleyh*. Ve cebel-i Cûşî üzre,

Ziyâret-i eş-şeyh Cûşî: Bir câmi‘i ve tekyesi ve şeyh Cûşî hazretlerinin birkaç hâneleri vardır. Ve kendileri câmi‘in sol tarafında bir kubbe-i sagîr içinde medfûnlardır. Bu âsitâne tâ cebel-i Mukattam’ın zirve-i âlîsinde cihân-nümâ bir makâmdır. Cümle şehr-i Mısır ve sahrâ-yı Mısır’ın cânib-i erba‘asında birer günlük mesâfe-i ba‘îde nümâyândır.

Ve bu cebelin altında binden mütecâviz mağârâlar vardır, içlerinde şehr-i Mısır’a enmemiş sulehâ-yı ümmetden niçe yüz fukarâlar vardır. Gece kâ’im ve gündüz sâ’im hâl sâhibi mücâhid kimesneler vardır.

şeyh Muhammed-i Gamrâvî hazretleri mücâhede-i nefs ede ede bi-emrillâh haftada bir

iftâr eder, künc-i vahdetde bir pâdişâhdır. Ve yine böyle iken la‘lgûn beşeresi vardır. Ve,

şeyh Alî Mağribî: Ol dahi bir mağârâda sâkindir. Za‘îf ü nahîf bir âdemdir, ammâ cümle züvvâr kendüye ta‘âm hedâyâ getürürler, ol kadar tenâvül eder kim Ma‘dî Kereb ol kadar ta‘âm yemezdi. Ammâ yine böyle **[Y 270a]** iken hergiz anın tebevvül ü tagavvut eylediği görülmemişdir. Mağârâsı dâ’imâ za‘ferân kokar, *sellemehullâhu ta‘âlâ.* Ve bir gârda dahi,

eş-şeyh Receb şâh-ı Vanî: Kırk sekiz senedir bu gârdan taşra çıkmayup tâ‘at [u] ibâdet edüp tilâvet-i Kur’ân eder, riyâzet ü perhîz ile meşhûr bir zâhiddir. Hattâ bir ruhbân kendüye gelüp “Seninle erba‘îne girelim, ne sen ta‘âm ye ve ne ben ta‘âm yiyeyim” deyü da‘vâ-yı merd edüp gârda kapanırlar. Yedi gün yedi gece oldukda ruhbâna takâzâ-yı hâcet ârız olup Receb şâh-ı Vanî ruhbânı gârdan taşra çıkmağa men‘ edüp huddâmları gârı sedd edüp ikisi gârda kalır. On sekizinci gün ruhbân cû‘dan helâk olup lâşe-i murdârın taşra çıkarırlar. Receb şâh kâmil kırk gün kırk gece bir dâne hınta tenâvül etmeyüp erba‘în çıkarır. Hâfız-ı Kur’ân kimesnedir. Ve yine ana karîb,

eş-şeyh Ma‘sûm-ı Belgradî: şu‘arâ ve bülegâ kimesnedir. Hüsn-i hatta mâlikdir. Savm-ı Dâvûd’a müdâvemet üzre kitâbet ile kifâflanır, bir merd-i âkildir. Ve yine bir gârda,

eş-şeyh {Muhammed}-i Fereskûrî ma‘a eş-şeyh Merdemî Tarabuzonî: İkisi bir gârda sâkinlerdir ve halkdan münzevîlerdir. Lokmaları neden hâsıl olur, kimesne vâkıf-ı esrâr olmamışdır, *sellemehullâh.*

Hamd-i Hudâ bu cânlar ile müşerref olup cân sohbetleri edüp du‘â-i hayrların almışızdır. Ve esrâra müte‘allık etdiğimiz kelimâtlar zebân-ı hâle gelmezdir. Hemân Cenâb-ı Bârî mertebelerin dahi âlî ede.

Ve bu gârlarda niçe yüz sâkinân-ı gûşenişînân ârifân vardır kim herbiriyle kîl ü kâlimiz tahrîr etsek bir müdevven olur. Ve bu gârlardan aşağı zemîne berâber,

eş-şeyh Hazret-i Abdullâh-ı Mağâverî: Bu sultân bir mağârâda sâkindir kim kapusundan içeri bir âdem girse dehşet alup mebhût olur, gûyâ kûh-ı Bîsütûn’dan nişân verir bir gâr-ı azîmdir. On bin koyun alur bir gâr-ı ibret-nümûndur. Bu gârın tâ nihâyetinde Abdullâh-ı Mağâverî medfûndur. Bu sultân teshîr sâhibi imiş. Her sene hacc-ı şerîfe gidüp ümmet-i Muhammed’in çekdiği âlâm-ı şedâyidi görüp ibâdullâh şiddet-i hârdan halâs olup dağlar ve gârlar içinden ubûr etsünler, deyü ecinneye emr edüp Mısır’dan Mekke’ye varınca yol üzre vâki‘ olan cibâlleri ecinneye kesdirmeğe başlayup ibtidâ bu gârı keserler. Hakkâ ki makdûr-ı beşer değildir. Ba‘dehu Cenâb-ı Bârî itmâmın müyesser etmeyüp şeyh Abdullâh merhûm olup bu gârda âsûdedir.

Bu gâr içre kırk kibâr-ı evliyâ dahi medfûnlardır, lâkin ism-i şerîfleri ma‘lûmumuz değillerdir, Edhemî zeylinde fukarâları vardır. Gârın kapusu üzre:

Emera bi-inşâi mevlânâ el-Melikü‘l-Muzaffer Tâhir Baybars

deyü tahrîr olunmuşdur, lâkin gâyet âlîdir. Ve bu gârın **[Y 270b]** içinde köşe köşe müte’ehhil fukarâlar vardır.

Ve bu âsitâneye karîb Hazret-i Yûsuf karındaşı İbn Yâmen ve Hazret-i Yûsuf oğlu Hazret-i Efrayim ve Hazret-i Yehûdâ oğlu Sârîr ve Azîz-i Mısır ve Züleyhâ ve Melik Reyyân kubbeleri vardır. Cümle anda medfûn oldukları bâlâda mastûrdur. Ve bu mahalle

karîb,

Makâm-ı Hazret-i Mûsâ: İbâdetgâhdır. Ve yine bu makâma mülhak Hazret-i Abdülkâdir el-Cîlânî evlâdı,

Kabr-i eş-şeyh Îsâ: ulu makâmdır. Ba‘zı Kâdirî fukarâları sâkindir. Ve Karâfe-i kübrânın nihâyetinde yine cebel-i Mukattam dâmeninde,

Ziyâret-i eş-şeyh Sâdât-i Mağribî: Ulu âsitânedir. Bir câmi‘i ve tekyesi ve imâreti ve fukarâ hücreleri ile ma‘mûr [u] âbâdân bir âsitânedir. Mısır’da sâdât hazretlerinin ecdâd-ı izâmları (–) (–) hazretleri ile kırk nefer evlâdları ile medfûndur. Yılda bir kerre nısf-ı şa‘bânda bir mevlûdü‘n-nebî olur kim iki yüz bin âdem hayme ve hargâhı ve bâr [u] büngâhıyla gelüp meks edüp iki gün iki gece cem‘iyyet-i uzmâ olup geceleri niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâğân olup taraf taraf tevhîd-i sultânîler olur. Ve hayâtda olan evlâd-ı izâmında sâhib-i seccâde eş-şeyh Ebü‘t-tahsîs hazretleri etek dermeyân edüp cümle züvvârı ni‘met-i hon ile ziyâfetler edüp herkese birer künye ya‘nî lakab verüp ol kimesnenin gerdanına yâ bir Kişmîrî veyâhûd Lâhûrî veyâ dülbend ridâ verüp fukarâları olup bî‘at etmiş olur. Zîrâ tarîkleri tarîk-ı Vefâyî‘dir, Hazret-i Resûl’e müntehîdir. Ulu âsitânedir, *kuddise sırruhu.* Ve yine bu âsitâneye karîb,

Ziyâret-i Ebussu‘ûd Ebü‘l-aşâyir: Tekyesinin evkâfın Mısır vâlîleri mîrîye muzâf etmişler. Ol sebebden fukarâları yokdur. Ve Sultân Hasan câmi‘i dibinde,

Ziyâret-i eş-şeyh Ahmed-i Rufâ‘î: Cümle evlâdları ile ol âsitânede medfûndur. Ma‘mûr u âbâdân tekyedir, fukarâsı çokdur. Tarîk-ı Burhânî‘dir. Halîfeleri siyâh Abbâsî destâr sarup beyâz alem getürürler. Yılda bir kerre azîm mevlûdları olur. Ve Süveykatü‘d-Dellâl kurbunda,

Kutb-ı âfâk eş-şeyh-i ale’l-ıtlâk Hazret-i eş-şeyh [P 257b] şemseddîn el-Hanefî: emr-i azîm ulu sultândır. Câmi‘inin sağ cânibinde bir kubbe-i âlîde medfûndur. Tekyesinde fukarâsı ve meşâyihi vardır. Câmi‘in harreminde bir nâbıka ağacı vardır. Ve bu âsitâneye her çehârşenbe gün niçe bin âdem gelüp ziyâret ederler, *kuddise sırruhu’l-azîz.* **[Q 260b]**

Ve Mısır-ı atîk mukâbelesinde Nîl’in karşu cânibin de Cîze kasabasında şehrin cânib-i garbında,

Ziyâret-i Hazret-i Ebû Hüreyre, *radıyallâhu anh***:** Sahâbe-i kirâmdandır. Hazret-i Risâlet’den (–) hadîs-i sahîh rivâyet eder. Hazret-i Risâlet gâyet severdi. İsm-i şerîfi (–) (–). Kedilere gâyet mahabbet etdüğinden Hazret-i Risâlet künyelerin **[Y 271a]** Ebû Hüreyre kodular. Ve Resûl-i Kibriyâ bu hadîsi buyurdu: [200] demişlerdir.

Ve Ebû Hüreyre, Dûş kabîlesindendir. Hâlid ibn el-Velîd şâm gazâsına serdâr oldukda Ebû Hüreyre dahi Dûş kabîlesine serdâr olup şâm fethinde bile idi. Ba‘de’l-feth Hazret-i Ömer ile Kudüs-i şerîfi feth edüp andan Amr ibnü‘l-Âs ile Mısır gazâsında bile ceng ederken hadeng ile mecrûh olup Cîze cânibine ubûr edüp şehîd oldu. Ba‘dehu cesed-i şerîfi üzre Amr ibnü‘l-Âs bir kubbe binâ etdi. Hâlâ bir çemenzâr şükûfezâr hâk-i amber-pâkde dırahtistân [u] nahlistân içre bir vâdîde medfûndur. Âsitânesinde niçe bin hirre ve gürbe ve kutta ve (–) pisik ve maçı ve kedi vardır. Her kim Mısır’da kedisinden bî-zâr olsa bu Ebû Hüreyre’ye nefy ederler. Anıniçün kedinin hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür ve anların

nafakasın dahi Rabbü‘l-âlemîn bilür.

Zikr-i evsâf-ı mevlûdü‘n-nebî-i Hazret-i Ebû Hüreyre

Bu âsitâne-i Ebû Hüreyre’de senede bir kerre mâh-ı Temmûz’da mevlûdü‘n-nebî olup cemî‘i a‘yân [u] ulemâ ve sulehâ ve kibâr-ı eşrâf haymeleri ile varup ol Cîze sahrâsın çetr-i mülemma‘lar ile lâlezâr edüp üç gün üç gece tevhîd-i sultânî ile sohbet-i hâs ederler. Ve niçe kerre yüz bin kanâdîl ve fânûs ve meş‘aleler ile çerâğân edüp taraf taraf zevk olunur.

Ve niçe yüz bin kayasa ve kayık ehl-i züvvârı götürüp getirmede. Ve haymeler ile çârsû-yı bâzârda ayş [u] işret olunmada. Bir cem‘iyyet-i kübrâ olur kim gûyâ ıyd-ı Hârezmşâhîdir. Mâh-ı Temmûz’da bundan gayrı yerde böyle cem‘iyyet-i kübrâ olmazdır. Zîrâ Ebû Hüreyre hazretlerinin merkad-i pür-envârı kubbe-i nühtâkının cânib-i şarkîsinde bir âb-ı latîf çıkar, ana Ayn-ı Hirre derler, gûyâ kedi gözü gibi mücellâ ve berrâk olduğundan Ayn-ı Hirre derler. Ebû Hüreyre hazretlerinin kerâmetiyle hurûc etmişdir. Âsitâne-i Ebû Hüreyre’de olan niçe bin hirreler bu âb-ı nâbdan nûş edüp bi-emrillâh def‘-i cû‘ ve def‘-i atşân eder. Yohsa ol kadar bin gürbelerin bir yerden ta‘yînleri yokdur, ancak ol su ile kifâflanırlar, anıniçün Ayn-ı Hirre derler. Eyyâm-ı Temmûz’da kırk gün kan cereyân eder. Zîrâ Ebû Hüreyre gazâ-yı Mısır’da mecrûh olduğu sâ‘at kanı yere düşdükde bu âb zemînden kan cereyân eder. Tâ ki kırk gün tamâm olup ol cerâhatden Ebû Hüreyre şehîd olduğu sâ‘at beyâz ve koyu cereyân eder. Hâlâ ile’l-ân mevlûd günlerine gelince mâh-ı Temmûz’da kızıl kan akar. Ol günde hâ’iza hâtûnlar kanlı suyundan nûş edüp hayızdan kesilirler. Tâ ki mevlûd günleri olunca bi-emrillâh kan dinüp âb-ı rakîk cârî olur. Ba‘de’l-mevlûd ol âb-ı latîf üzre bay u gedâ ve pîr [ü] civân ve merd [ü] zenân ve cümle kibâr-ı meşâyihân **[Y 271b]** cem‘ olup du‘â vü senâ etdükçe kan kesilüp zülâl-i musaffâ olur.

İbtidâ bismi-ilâh ile şeyh-i Ebû Hüreyre nûş edüp Mısır vezîrine ve mollâya ve nakîbü‘l-eşrâfa ve mezâhib-i erba‘a şeyhülislâmlarına ve sâ’ir ümerâ-yı Mısır’a ve gayrı eşrâf-ı kibârın emânet gönderdikleri ibrîk ve cerre ve kûzelerine şeyh hazretleri ol sudan doldurup cümle a‘yân-ı Mısır’a hedâyâ gönderüp anlar dahi bardaklarda olan şeyhin mührün bozup niyyetü’ş-şifâ deyüp nûş ederler ve bu âb-ı hayâtı getüren fukarâlara in‘âm ederler. Ba‘dehu sâ’ir ümmet-i Muhammed nûş edüp niçe kerre yüz bin cerre ve bardak su doldururlar, bi-emrillâh bir katra tenezzülde olmaz. Ve şâm u Haleb’e ve Bağdâd u Basra’ya ve İslâmbol’a bakır kalaylı kumkumalar ile teberrüken cüllâb-ı Ebû Hüreyre deyü hedâyâ gönderirler.

Ve bu su mevlûdun üç gününde cüllâb-misâl su cereyân eder. Ve lezzeti Hudâ hakkıyçün gûyâ âb-ı Zemzem’dir. Ve tabî‘atı sehel müshildir. Yetmiş yedi emrâz-ı muhtelifeye dâ‘-i devâdır. Bu âbdan bir kerre nûş eden sene-i âtiyeye varınca aslâ ve kat‘â bir marîze mübtelâ olmayup Hakîm-i Lem-yezel’den gayrı hâkim [ü] hükemâya muhtâc olmaz. Ammâ i‘tikâd-ı tâm ile nûş etmek gerek. Hattâ dem-i fâsidi vücûdda olan ahlâtı ve ra‘şe ve beras ve cüzâmı def‘ eder. Mezkûr ayn sene-i âtiyeye varınca bayağı turna gözü âb-ı latîf cereyân eder. Ve yine mâh-ı Temmûz’da kırk gün kırk gece kan akar. Yevm-i mevlûdda kan dinüp mücellâ cüllâb-misâl cereyân eder. Bi-emrillâh ilâ mâşaallâh âdetullâh bunun üzerine cârîdir. Ve bu mevlûd-ı şerîfde bu ayn içün ol kadar yüz kerre yüz bin cerre ve bardak ve mecur ve çanak bey‘ olunur kim hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür. Ve yine

ol gün ol kadar mecur Cîze yoğurdu ve kaymağı fürûht olunur kim cemî‘i züvvârın derûn [u] bîrûnu beyâz yoğurd olur. Ve Heremeyn dağları bu cânibde olmağile beş on yârân bir yere cem‘ olup kimi piyâde ve kimi har-süvâr olup Fir‘avn dağların temâşâya giderler. Ve,

İbret-nümâ-yı diğer: Yine Cîze’de Ebû Hüreyre hazretleri âsitânesi kurbunda Ebû Hüreyre ile şehîd olanların üstühânları ol mevlûd günleri zemînden taşra çıkup niçe kerre yüz bin şühedâ kemikleri hareket eder. Ammâ hakîr gözümle görmedim, lâkin mu‘temedün-aleyh âdemlerden istimâ‘ edüp gemi ile Eski Mısır’a ubûr ederken ellerinde ba‘zı kemikleri gördüm,

“şühedâlar uzvudur, berekât içün hânemize götürürüz”, dediler. Bu dahi ibret-nümâ bir hikmet-i Hudâ‘dır.

Ba‘zı âdemden ve ulemâ-yı Ezher’den su’âl etdim,

“Tahkîk ol gün bilâ-hisâb uzuvlar râyegân olur, ammâ aslı ne idüği ma‘lûmumuz değildir”, deyü cevâb verdiler. Ba‘zılar,

“Sahâbe-i kirâm ile ceng **[Y 272a]** edüp mürd olan Kabâbıta kavminin üstühânlarıdır kim mürd oldukları gün Temmûz idi, yine Temmûz’da yer kabûl etmeyüp taşra çıkar”, derler.

Ve Kıbtî tâ’ifesi dahi ba‘zı kemikleri alup hânelerine götürürler. **[P 258a]** [202]

Mısır içinde halîc **[Q 261a]** kenârında,

Kabr-i eş-şeyh Hazret-i (–) Halvetî: câmi‘i içinde medfûndur. Tekyesi ve meşâyihi ve fukarâsı ve imâreti vardır. Câmi‘in revzenleri cereyân eden halîce nâzırdır. Câmi‘i hareminde birkaç şecere ile bâğçesi ve bir azîm nâbıka dırahtı vardır. Câmi‘inin evsâfı bâlâda mazbûtdur. Ve Bâb-ı Nâsır kurbunda sûk-ı sultânî içre,

Kabr-i Ayn-ı Gazâlî, *kuddise sırruhu.* Ve yukaru kal‘ada Mukâbeleci Efendi konağı içinde,

Kabr-i eş-şeyh Abdullâh Ensârî: Sahâbe-i kirâmdandır. Tekyesi içinde medfûndur. Ve yine kal‘ada paşa ağvâtları konağı içinde Tâhir Baybars vezîri zâviyesi içinde,

eş-şeyh (–). Ve ana karîb Abdülkâdir-i Cîlânî tekyesi içinde,

eş-şeyh Muhammed el-Ensârî ve **eş-şeyh Ahmed el-Muttakî** ve **eş-şeyh Abdullâh el-Yemenî ez-Zeyla‘î:** Bu üçü bir yerde ve bir küçük kubbede âsûdederler. Üçü dahi Sahâbe-i kirâmdandır. Tekyesinde birkaç nefer Kâdirî fukarâları vardır. Evkâfları olmamağile gelen vâlî-i Mısır iki vukiyye lahm ve on nân pâre verirler. Hidmetden ağavâtlar dahi nezerâtlar verirler. Ve iç kal‘ada yeniçeri odaları cenbinde Tavâşî Süleymân Paşa câmi‘i hareminde,

eş-şeyh Hazret-i Sâriyetü‘l-Cebel: Sahâbe-i kirâmın ulusudur. Hattâ Hazret-i Ömer *radıyallâhu-anh* hilâfetinde Acem vilâyetine kırk bin askere serdâr olup Nihâvend nâm kal‘ada ceng-i azîm ederken Acem gâlib gelüp bunlar münhedim olmak sadedinde iken beri cânibde Hazret-i Ömer Medîne-i münevverede cum‘a günü minber üzre hutbe tilâvet ederken bâtın gözüyle görse ki Acem’de serdâr Sâriye münhedim oluyor. Hemân hutbe okurken,

“Yâ Sâriye, el-cebel!” deyü üç kerre na‘ra urup yine hutbe okudu. Ba‘zı sahâbe tebessüm edüp,

“Sâriye üç aylık yoldadır, emîrü‘l-mü’minîne ateh galebe etmiş gibi hutbede halt-ı kelâm etdi”, dediler. Ba‘zılar,

“Bunda bir sırrullâh vardır”, deyü târîh kodular.

Hikmet-i Hudâ meğer asker-i İslâm cum‘a günü cengde münhedim olurken Hazret-i Ömer’in üç kerre,

“Yâ Sâriye, el-cebel” sadâsın cümle guzât-ı muvahhidîn istimâ‘ edüp cümle cüyûş-i müslimîn livâların dağa doğru çeküp ol cebele arka verince asker-i İslâm tâze cân bulup cümle hâricîleri dendân-ı tîğden geçürüp mansûr [u] muzaffer olurlar. Ba‘dehu sâlimîn ü gânimîn Medîne’ye gelüp Cum‘a gün hutbe esnâsında istimâ‘ etdikleri sadâyı ehl-i Mekke ve ehl-i Medîne’ye takrîr ederler. Târîh konulan kelâmlara mutâbık gelüp Hazret-i Ömer’e cân [u] dilden mahabbet ederler. **[Y 272b]** Ba‘dehu Sâriye hazretleri Amr ibnü‘l-Âs ile Mısır fethinde bulunup yine Mısır’da merhûm oldu, *rahmetullâhi aleyh.*

Ve eş-şeyh Sâriyetü‘l-Cebel kubbesi içinde Sahâbe-i Ensâr’dan altmış aded kimesneler medfûndur. Evvelâ eş-şeyh Dâvûd ve eş-şeyh Kâsım ve eş-şeyh Yahyâ ve eş-şeyh İsmâ‘îl ve eş-şeyh (–).

Ve İbn Yâmen hazretleri civârında Züleyhâ türbesi cenbinde,

Kabr-i Sitti Âsiye Ana: Fir‘avn’un hâtûnu idi. Lâkin bi-emrillâh bâkire idi. Hazret-i Mûsâ‘ya îmân getürüp Fir‘avn anı şehîde etmişdi. Ba‘zı tefâsîrde Hazret-i Mûsâ Âsiye’yi cennetde nikâh ile alsa gerek derler, zîrâ bâkire merhûme olmuşdur. Üzerine Kabâbıta pâdişâhlarından Melik Tavtîs kubbe binâ etmişdir. Lisân-ı Kıbtî üzre târîhi var. Ekseriyyâ havâtînler ziyâret ederler. Ve yine cebel-i Cûşî dâmeninde Hazret-i Yûsuf birâderi cenbinde,

Kabr-i Abdullâh ibn Tâhir: Nusaybin nâm şehirden Ekrâd tâ’ifesinden müdebbir ve zevî‘l-ukûl âl-i Abbâsiyândan bir kimesne idi. Me’mûn Halîfe Bağdâd’dan Mısır’a geldükde Me’mûn’un vezîri idi. Sene 205 târîhinde Mısır’da Ehrâm dağların Me’mûn Halîfe münhedim edüp kenz çıkarırken büyük Ehrâm‘dan bir taş düşüp bu Abdullâh ibn Tâhir vezîr merhûm olup İbn Yâmen civârında defn olundu. Üzerine Me’mûn Halîfe azîm kubbe ve âsitâneler binâ edüp atebe-i ulyâsı üzre târîhleri,

Emîrü‘l-mü’minîn Me’mûn-ı zamân ibn Hârûnü‘r-Reşîd. Sene 205

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu Me’mûn Halîfe münhedim etdüği Ehrâm dağına karîb kasaba-i Cîze’ye ba‘îd Bûsîr nâm karyede,

Kabr-i el-Melik Mervân-ı Hımâr: Âl-i Ümeyye’den ulu pâdişâh idi, ammâ nâ-şer‘î işler ile müttehem idi. Nehr-i Furât kenârında münhedim olup cümle askeri dendân-ı tîğden geçüp kendü firâr ederek tahtı olan şâm’a gelüp anda dahi karâr edemeyüp tâ Mısır’a firâr edüp anda karâr edem derken akîbinden yağı askerden Âmir ibn Cürcânî Mervân-ı Hımâr’ı dutup Abdullâh-ı Mâzenî başın kesüp bir cıda üzre sancup ve yanında olan

refîklerin dahi cümle katl edüp sâlimîn ü gânimîn alay-ı azîm ile Hımâr'ın başın Mısır içinden geçürüp Gazze ve şâm'dan ve Haleb ve Urfa'dan bu üslûb üzre alay ile Malattıyye'de el-Melikü'n-Nâsır âl-i Tâhir'e teslîm edüp şâdumânîler edüp hasımdan intikâm aldı. Beyt:

Eğerçi hayli müşkildir kişi dünyâda gâm almak

Bütün dünyâ değer ammâ adûdan intikâm almak

deyüp sad lek *Îzid allâ kipenâh çaltı hun'*a hamd [ü] senâ edüp âl-i Emeviyyûndan evlâd-ı Yezîd-i bî-mezîdin uruku bu Hımâr Mervân'da munkatı' olup hûn-ı Hüseyin intikâmın aldım, deyü cemî'i İslâm pâdişâhlarına nâmeler ile resûller gönderdi. Hâlâ na'ş-ı Mervân-ı Hımâr Bûsîr nâm karyede bir alçak kubbe içre âsûdedir. Ehrâm dağların temâşâya giden bunu ziyâret **[Y 273a]** eder, ba'zısı şetm eder, mezmûm makâmdır. Ve Eski Mısır'da,

Kabr-i eş-şeyh Abdullâh ibn Amr ibnü'l-Âs: Sahâbe-i kirâmdan râvî-i hadîsdir. Mısır fethinde bile olup merhûm olıcak vasıyyeti üzre hânesinde defn olunup hâlâ anda âsûdedir. Ve Ebü'l-Leys ile İmâm eş-şâfi'î'ye karîb,

Ziyâret-i eş-şeyh Celâleddîn-i Süyûtî: *kuddise sırrıhu'l-azîz*: Sa'îd-i âlî'de sâhil-i Nîl'de İsyût nâm mecma'-ı fukahâ ve müfessirîn kânı olan şehr-i müzeyyende mütevellid olmuşdur. Yedi yüz mücelled te'lîfâtı vardır ve müverrih-i âlemdir. Her te'lîfâtı meşhûr-ı âfâk ve mu'teberdir. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır.

Kal'atü'l-kepş'e cebel-i Yeşkür derler, Ahmed ibn Tolun câmi'i andadır, ana karîb Sultân Câvlî câmi'i içinde iki kubbe-i âlîde **[Q 261b]** akrabâ ve ta'allukâtları ile,

es-Sultân Câvlî hazretleri medfûnlardır. Ammâ gâyet musanna' kıbâb-ı habâblardır. Revzenleri Fîl bürkesine nâzırdır. Bu kubbelerin iç yüzünde der-i dîvârları serâpâ mevvâc u musaykal ebrî gûnâ-gûn mermerler kaplıdır. Ve atebe-i ulyâsı üzre târîhi ve âye[t]: [203] âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve mermer sandûkları etrâfında dahi gûnâ-gûn hatt-ı kadîmlerle **[P 258b]** mermer üzre oyma hatlar ile târîhi:

Sene selâse ve seb'imi'e [703]

terkîm olunmuşdur. Ve Karâfe-i kübrâda,

Kabr-i eş-şeyh Seyyid Hüseyn-i Ahlâtî: Ulu sultândır. Seccâdeleri hâlî oldukda Mısır hulefâlarından Sultân Ferec ibn Sultân Berkûk asrında Yıldırım Hân ulemâlarından Simavnezâde Acem'den gelmiş iken Yıldırım Hân izniyle merhûm Seyyid Hüseyn-i Ahlâtî seccâdesine halîfe edüp yevmiyye üçer yüz Mısır parası ulûfe etdiler. Ve Simavnezâde'nin ism-i şerîfleri,

eş-şeyh Bedreddîn bin Mehemmed bin İsrâ'îl bin Abdülazîz'dir. Beyne'l-ulemâ ve'l-meşâyih-i Mısır imtiyâz bulup *Câmi'u'l-Fusûleyn*'i ve *Kitâb-ı Maksûd* şerhi *Anka'l-Cevâhir*'i te'lîf edüp beyne'l-ulemâ ve't-talebe mu'teber kitâblardır. Âhir bu dahi yüzün cânib-i Hakk'a döndürüp Karâfe-i kübrâda Ebü'l-Leys hazretleri civârında mestûrdur. Hâlâ ulemâ-yı Rûm deyü ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve Ebü'l-feth Sultân Mehemmed Hân'ın şu'arâlarından,

Kabr-i İbrâhîm-i Gülşenî: Sarhanî'dir. Hacdan geldikde merhûm olup Monlâ Atîkî ile

Ömer ibnü‘l-Fârız yanında medfûnlardır. Ve Sûkatü‘s-Sebbâğîn kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Hamûde: Bir küçük kubbede medfûndur. Ve câmi‘-i Ezher kurbunda,

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Yûsuf el-Acemî. Ve tekye-i Sultân Dengiz kurbunda Sûku’l-Ganem’e muttasıl,

Kabr-i eş-şeyh Tâcüddîn: Meşâyih-i azîmdir. Niçe bin keşf [ü] kerâmetleri zâhir olmuşdur. Ve şeyh el-Bekrî hânesi kurbunda,

eş-şeyh Evlâd-ı İnân, *kuddise esrâruhum.* Ve Yenikapu hâricinde Kantaratü‘s-Sebû‘ tarafında,

eş-şeyh Ebü‘l-beşer, *rahmetullâhi aleyh.* Ve,

Kabr-i eş-şeyh Hazret-i İbrâhîm-i Lakkânî: Bilâd-ı Mısır’ın efdal-ı ulemâsıdır. Niçe sene câmi‘-i Ezher’de ders-i âm olup sene 1004 târîhinde hacdan **[Y 273b]** gelüp yine Mısır’da merhûm olup Karâfe-i kübrâda medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Bedreddîn el-Karâfî ve dahi **eş-şeyh Sâlih-i Balkanî:** Bunların ikisi şeyh İbrâhîm-i Lakkânî akrabâlarından olup şeyh ile bir yerde medfûnlardır. Bunlar dahi Mısır’ın meşâyih-i kibârlarından olup ziyâretgâhdır. Ve İmâm eş-şâfi‘î âsitânesinin sağ tarafında pençerelerin hâricinde,

Ziyâretgâh-ı âsitâne-i nesl-i Ebâ Bekir es-Sıddîk.

…….. (2 satır boş) ……..

ibn şeyh Muhammed el-Bekrî hazretleri: velî-i ni‘amımız idi. Bin seksen yedi Safer’inde (–) Paşa vâlî-i Mısır iken dâr-ı bâkîye intikâl edüp ecdâd-ı izâmları yanında defn olunup cenâzesine niçe kerre yüz bin âdem hâzır oldu. Seccâdelerine evlâd-ı mihteri eş-şeyh Ebü‘l-mevâhib halîfe olup cümle fukarâları anlardan tecdîd-i bî‘at etdiler, *ammerakellâh.* Ve Küçük Çelebi eş-şeyh Zeynelâbidîn cümle evkâfları üzre nâzır oldu, *hafizakellâh.* Ulu âsitânedir. Nısf-ı şa‘bân’da ecdâd-ı izâmları üzre azîm mevlûdü‘n-nebî ederler. Hânedân-ı kadîmdir. Âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûl olup bî-imtinândır.

Ve bu âsitânelerine karîb fâtih-i Mısır Sultân Selîm Hân Âdiliyye sahrâsında Sultân Tumanbay ile ceng-i azîm ederken Kertbay nâm bahâdır Çerâkese askerinden da‘vâ-yı merd ile Selîm Hân’ı asker-i İslâm içinde şehîd etmeğe ahd-i emân edüp deryâ-misâl âl-i Osmân askeri içine esnâ-yı ma‘rekede at bırağup “ha şunda” ve “ha bunda” diyerek vezîr-i a‘zam Tavâşî Sinân Paşa’ya râst gelür. Hikmet-i Hudâ Sinân Paşa’nın mu‘tâd-ı kadîmesi eyle imiş kim Selîm Hân ne elvân esbâb geyse ve ata binse ol dahi ol gün eyle libâs-ı fâhire geyüp eyle esb-i sabâ-sür‘ate süvâr olurmuş. Ve eşkâlde dahi Selîm Hân’a müşâbeheti var imiş. Hemân Kertbay-ı nâmdâr Selîm Hân budur mülâhazasıyla tâ vezîr-i a‘zamın askeri içinde ve livâsı altında vezîr-i a‘zam Sinân Paşa’ya Kertbay bir zen-i Mısrî yetişdirüp sûzen-i hayyât harîrden güzer eder gibi Sinân Paşa’nın zırhından güzer edüp bir yanından bir yanına kargı cıda güzâr edüp Sinân Paşa anda şehîd olup Kertbay bî-pâk ü bî-pervâ rehâ bulup hasmından intikâm alur. Hamd-i Hudâ Selîm Hân’a râst gelmez. Hâlâ,

Ziyâret-i Gâzî Kertbay: İmâm şâfi‘î kurbunda medfûndur. Cümle Çerâkize-i

Mısır ziyâret ederler. Hakkâ ki bahâdır ve şecî‘ ü nâmdâr ve tüvânâ yiğit imiş, *rahmetullâhi aleyh.* Ve şehr-i Mısır’ın tâ vasatında Demirkapu kurbunda,

Ziyâret-i Hazret-i İbrâhîm-i Gülşenî: bâlâda âsitâneleri tavsîf olunmuşdur, ol takrîb ile ba‘zı evsâfları dahi tahrîr olunmuşdur. Târîh-i fevtleri,

Mâte kutbu’z-zamân İbrâhîm, sene 940

Sultân Süleymân asrında Ebussu‘ûd ile mubâhase-i ilm-i tasavvuf ve mebhas-ı tevhîd edüp cümle ulemâ-yı Rûm’u mat **[Y 274a]** edüp Mısır’a geldikde kendi mâlları ile bu âsitâneyi binâ edüp anda medfûndur.

Kendüler Ömer Rûşenî hazretlerinden me’zûndur. Ömer dahi Yahyâ-yı şirvânî‘den me’zûndurlar. Ömer Rûşenî‘den Gülşenî olmuşlardır. İlm-i ledünne ve cemî‘i ulûm-ı şettâya mâlik kutb-ı âfâk ulu sultândır.

Kubbe-i pür-envârları içinde **İbn Ahmed-i Hayâlî:** Mâte medfûndur, sene 977.

Ve yanında **eş-şeyh İbn Alî Safvetî:** Mâte sene 1005.

Ve ana muttasıl **İbn eş-şeyh Hasan Efendi:** mâte sene 1012. Hasan Efendi yerine dâmâdı Mehemmed Çelebi seccâde-nişîn olup ba‘dehu fevt oldu, sene 1014.

Ve bu asırlarda İbrâhîm-i Gülşenî halîfelerinden şeyh Kırmanî vahdet mes’elesinde şerî‘atden taş koparup şer‘ ile başın taş yerine koyup icrâ-yı şer‘i edâ etdiler. Kabri ma‘lûmum değildir.

Ba‘dehu sâhib-i seccâde **eş-şeyh Muhyiddîn:** Edne’l-arz şehr-i Edirnevî‘dir. Mısır’da eş-şeyh Alî Safvetî hazretleri ile haşr olup bî‘at-kerdesi ve dâmâdı olup ba‘de’l-intikâl **[Q 262a]** âsitâne-i Gülşenî‘de medfûndur. Aşk-ı ilâhî ile âlûde bir âşık-ı serbâzdır. Tevhîd ü tezkîr esnâsında âşıkâne ebyâtları tilâvet olunup ba‘zı âşıkânı mest eder. Ve,

Kabr-i (–) (–) (–) **[P 259a]** Ve Eski Mısır’ın cânib-i şarkîsi hâricinde kömler içinde,

Kabr-i eş-şeyh Bağdâdî: şâhrâh üzre bir kubbe-i âlîde mestûrdur.

Ve yine ana karîb deyr-i şenûdî derler bir kenîse vardır, Melik Mukavkıs hîn-i fetihde Amr ibnü‘l-Âs’a ricâ edüp münhedim etmemişlerdir. Hâlâ ol deyr içre benî âdemden ve tuyûrdan mâ‘adâ bir zî-rûh girse ol ân ölür. Hattâ başına dermânsız Arablar ol deyre girüp cümle pire ve kehleleri ölüp halâs olur. Aceb mutalsam deyr-i acîbedir. Ve bu deyre beş yüz adım karîb yine tarîk-ı âm üzre,

Kabr-i eş-şeyh Huveydî: Bî-hisâb te’lîfâtları vardır. Zâviyesi ve minâresi ve iki kubbesi vardır. Cümle ehl-i Mısır ziyâretine müdâvemet ederler. Keşf [ü] kerâmâtları *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de mastûrdur, *kuddise sırruh.* Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Alî ibn Gânim el-Makdisî: Kutbiyyete kadem basmış fuzalâyü‘d-dehrden gavvâs-ı bahr-i ilm-i ledün idi. Karâfe-i kübrâda medfûndur, *revvahallâhu rûhah*. Ve,

el-Mevlâ Bedrî Çelebi: Sirozîdir. Mısır monlâsı iken merhûm olup Ömer ibnü‘l-Fârız cenbinde seng-i mezârı târîhiyle mastûrdur, ziyâretgâhdır. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Ma‘rûf Efendi: Tarabefzûn’dandır. Mısır mollâsı iken merhûm olup bu dahi Ömer ibnü‘l-Fârız kurbunda Rûm ulemâları ile medfûndur. Ve,

Kabr-i eş-şeyh el-Fâzıl Emîn: Tirevîdir. Seng-i mezârında târîhi sene 987 târîhinde Mısır’ın Karâfe-i kübrâsında medfûndur. Musannif ve mü’ellif ve hattât imiş. İntikâl etdükde kendü hattıyla kendü te’lîfâtlarından kırk iki mücelled ve mümzâ kitâbı çıkmış. Hâlâ ol kitâb-ı nefîseler câmi‘-i Ezher’de ve câmi‘-i **[Y 274b]** Mü’eyyed’de vakıfdır. Cümlesi mu‘teber kitâblardır. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Sinân Efendi: Ulemâ-yı Ekrâd-ı Sûrân’dandır. Ömr-i nâzenînlerinde tasadduk ve nezerât vazâyifât kabûl etmemişdir, hemân alâ bâbullâh olup cümleden ziyâde ganîmet üzre geçinirdi. Mısır’da Kürdî mahallesi mescidin ta‘mîr ü termîm edüp anda sâkin olup anda medfûndur. Meşâyihân-ı Mısır mâbeyninde şeyh Kürdî, deyü i‘tibâr edüp ziyâret ederler. Ve senede bir kerre mevlûd olup cem‘iyyet-i uzmâ olur. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Küçük Mahmûdzâde Abdullâh Efendi. Mükerrer Mısır’a mollâ iken merhûm olup şeyh şâhîn civârında bir püşte üzre medfûndur. Ve Merzübâniyye câmi‘i kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Mehemmed ibn Mehemmed eş-şehîr bi-Altıparmak, *rahmetullâhi aleyh*: şehr-i cennet-üslûp olan diyâr-ı Üsküp’dendir. Çıkrıkçızâde demekle ma‘rûf kimesnedir. Hattâ bu hakîr Melek Ahmed Paşa ile Bosna’dan gelirken Üsküb’e uğrayup hakîre Altıparmak Efendi’nin hânesin yâfte ile konak verüp iki gün meks edüp akrabâları ile sohbet-i hâs etdik. Erbâb-ı ma‘rifetden kimesneler idi. Hamd-i Hudâ Mısır’da kendülerin dahi ziyâret etmek müyeser oldu.

Niçe te’lîfâtları vardır, ammâ *Siğer-i Nebî* nâm bir te’lîfâtı vardır kim cemî‘i siğerlerin memdûhudur. Bahr-i me‘ânî ve Nu‘mân-ı sânî şeyh-i ekber azîz kimesne idi. Mısır’da câmi‘i kıblesi önünde medfûndur. Sene 1033 târîhinde irtihâl eylemişdir. Azîz-i merkûm gavvâs-ı bahr-i okyûnûs ulûm-ı şettâya mâlik idi. Hattâ bâğbân-ı çemenistân-ı ulûm azbü‘l-beyân ve muntalıku’l-lisân idi. Ve,

Meşhed-i el-Mevlâ Zahîreddîn-i Erdebilî: Selîm Hân-ı Evvel asrında Tebrîz’den Rûm’a gelüp makbûl-i şehriyârî oldu. Ba‘dehu tavâf-ı Beytullâhi’l-harâm niyyetine Mısır vâlîsi Hâyin Ahmed Paşa ile Mısır’a vardıkda Ahmed Paşa Mısır kal‘asına kapanup hâyin olıcak ol vak‘ada Hâyin Ahmed Paşa ile bir yerde katl olup Karâfe-i kübrâda ikisi bir soffa üzre medfûnlardır.

Mezkûr Mollâ Zahîreddîn cemî‘i ulûm-ı şettâya mâlik olup yüz kıt‘a mücelled te’lîfâtları vardır. Çi fâ’ide, ancak bir nâmı kalur. Yohsa cümle nüfûs kabza-i ecelde makbûzdur. Hîç-kes ve nâ-kes ve bî-kes ve var-kes ol derde devâ bulup rehâ bulmamışdır. Rûy-ı arz cihângîrleri ve gedâları bu emirde yeksânlardır. Hâs u âm ol Kantara-i celîlü’ş-şândan ubûr etmek mukarrerdir, *ve’s-selâm*.

Mısır-ı Kâhire’de evliyâ-yı kibârın ve ulemâ ve sulehânın mezârât-ı müteberrikeleri bî-hisâbdır, ammâ bu âciz ziyâret etdiğimiz kibâr-ı kümmelînleri tahrîr etdik. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Hüseyin Paşazâde Efendi: Pederleri Budin vezîri Güzelce Rüstem Paşa’nın mahdûm-ı ferhunde-ahteridir. Mısır mollâsı iken merhûm olup İmâm

şâfi‘î cenbinde türbe-i pür-envârının atebe-i âlîsi **[Y 275a]** üzre fevtine târîhi budur:

Hüseyin Efendi’nin makâmı dâr-ı selâm.

Sene 1023

Merkûm mevlânâ mahbûbü‘l-kulûb erbâb-ı tanış ve ehl-i ilm ü dâniş kimesne idi. Hânesinde ni‘meti âyende vü revendeye mebzûl idi. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Mehemmed Ehlî Efendi: Tabîbzâde Abdurrahmân Efendi’nin birâder-i kihteridir. Cemî‘i ulûmda feyza-yâb idi. Hattâ Mısır mollâsı iken ilm-i nârencâtı tahsîl eylemişdir. Mesîh Paşa câmi‘i sâhasında âsûdedir. İmâm şâfi‘î‘ye gidenler ziyâret ederler. Ammâ bir Ehlî Çelebi dahi Rodos’da medfûndur. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Abdülbâkî eş-şehîr Tursunzâde Efendi: Mısır mollâsı iken merhûm olup Karâfe-i kübrâda yol üzerinde seng-i mezârında târîhi var, anda medfûndur. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Mi‘mârzâde Mustafâ bin Mehemmed: Niçe bin âlâm-ı şedâyidden sonra Mekke’den mükedder mükedder Mısır’a olup [Mısır’[d]a ölüp] anda İmâm Ebü‘l-Leys civârında medfûndur, *kuddise sırruhu’l-azîz.* Ve,

Kabr-i eş-şeyh Ebûbekir el-Kefevî: Mısır’da şeyh şâhîn hazretleri ile hem-sohbet olup tarîk-ı Hakk’a yönelüp yine şeyh şâhîn civârında medfûndur. Kerâmât-ı celîle ile meşhûr âbid ü zâhid ve müteverri‘ ehl-i hâl kimesne idi. Ve,

Kabr-i el-Mevlânâ el-Fâzıl Rızâyî Mehemmed Çelebi: Dârü‘l-mülk-i Konya kadısı Pîrî Efendi merhûmun mahdûm-ı kihteridir. Bu Rızâyî Çelebi’nin mevlûduna târîh lafz-ı *rızâ*‘dır, sene 1001, anıniçün Rızâyî tahallus eder. Mısır mollâsı olup Kâhire’ye dâhil olunca Rızâyî Efendi rızâ-yı Hakk’ı gözleyüp Kâhire’de kahra mazhar olup ba‘dehu yeri dâr-ı cinân oldu. Fevtine şeyhülislâm târîh demiş:

Âh vâh Rızâyî. Sene 1039

Târîh-i Atâyî Çelebi:

Yakdı derûnu dâğ-ı firâkı Rızâyî‘nin

Yaş dökmeğile olmadı hâsıl firâğ-ı dil

Nev zahm-ı hûn-feşânile dil kanlar ağladı

Dedi Atâyî mevtine târîh **[Q 262b]** dâğ-ı dil.

Sene 1039

Merkûm Çelebi Rızâyî hasîb ü nesîb ve kâmil [ü] **[P 259b]** edîb çelebi ve mü’ellif ü musannif ve şâ‘ir ü mâhir ve her fünûnda istihrâcına kâdir hâfız-ı *Kâmûs-ı Ahterî* bir dervîş-nihâd halûk çelebi idi. Mısır’da meşhed-i İmâm Hüseyin câmi‘i sâhasında medfûndur. Türbesinin der-i dîvârları ve seng-i mezârı târîhler ile pür olmuşdur. Kabr-i Fâzıl-ı Rûm deyü ziyâret ederler. Ve,

Kabr-i Mevlânâ Cemâlîzâde: Ulemâ-yı Rûm’dan fuzalâyü‘d-dehr şeyhülislâm Alî Cemâlî hazretlerinin mahdûm-ı kihteridir. Anatolu’da ve Mısır’da niçe yerde sâhib-i seccâde olup âhir Mısır diyârında şarkıyye ve Garbiyye menâsıblarına mutasarrıf iken

dıraht-ı ikbâli musdıka-i âyeti [204] olup Mısır-ı Kâhire'de temekkün eyleyüp kuvvet-i kâhire ile nükûd-ı enfâs-ı nakd u vaktini itmâm eyleyüp İmâm Ebü'l-Leys hazretleri civârında medfûndur, **[Y 275b]** *rahmetullâhi aleyh.* Sene 968.

{Târîh-i eş-şeyh Âdem Efendi

Âdem dedemiz raks ederek gitdi cinâne.

Sene (–)

Mısır mevlevîhânesinde medfûndur.}

…….. (16 satır boş) ……..

Merhûm ve mağfûrun-leh sultân-ı a'lemü'l-ulemâ ve efdalü'l-fudalâ hazret-i şeyhü'ş-şüyûh Alî şümürlisî *rahmetullâhi aleyh* **hazretlerinin keşf [ü] kerâmâtın beyân eder**

Evvelâ bu hakîr-i pür-taksîr-i kalîlü'l-bizâ'a bin seksen üçde Mısır'a dâhil olunca evliyâ ve enbiyâların ziyâretine şürû' edüp hayâtda olan kibâr-ı meşâyih-i ulemâ ile ihtilât etmeğe tekayyüd edüp tazyî'-i evkât olmasın içün teberrüken ve teyemmünen câmi'-i Ezher'de şeyh Alî şümürlisî hazretleriyle müşerref olup dest-i şerîflerin bûs edüp du'â-i hayrları ile behreyâb olup *Kûhistânî* nâm kitâbı tilâvet etmeğe bed' eyledik.

Bi-emrillâh mâderzâd a'mâ idi. Ammâ bunda olan fesâhat u belâgat ve bunda olan takrîr [ü] talâkat emlahü'ş-şu'arâ Muhammed Bûsırî hazretlerinde yokdur. Hakîr üç sene hizmet-i şerîfinde olup tilmîzi olduk. Hikmet-i Hudâ Abdurrahmân Paşa sene (–) târîhinde vâlî-i Mısır iken üstâdımız şeyh Alî şümürlisî hazretleri iki ay sâhib-firâş oldu, ammâ yine cemî'i telâmîzleri hâne-i bî-minnetlerine varup dest-i şerîflerin bûs edüp herkes ile kelimât edüp dersler görülürdü. Ammâ bi-emrillâh evvelki ders takrîrlerinden ziyâde ders sürülürdü. Ammâ kendüleri ol mertebe za'îf ü nahîf oldular kim vücûd-ı nâzenînlerinde her uzvu râyegân olup ad olunurdu. Lâkin kuvvet-i kudsiyyeye mâlik olmağın mir'ât-ı dil çeşmi dûrbîn idi. Ve begâyet kiyâset, nihâyet mertebe firâset ü zekâyile mevsûf idi. Anı görenler a'mâ-yı mâderzâd diyemezler idi.

Hattâ dâmâdı olan Kadı Mansûr da evlâd-ı duhter-i pâkîze-ahteri Râbi'a-i Adeviyye-misâl hâfıza bir hâtûndur, anlar ehli Kadı Mansûr'a nakl etmiş, Kadı Mansûr dahi anlardan cümle huzzâr-ı meclise nakl eder:

"Ba'zı kerre leyle-i mübârekelerde müşâhede etdim ki Hazret-i server-i kâ'inât ve mefhar-i mevcûdâtın huzûrunda sarîh ü fasîh zebânile '*Ne'am yâ Resûlullâh, sahîh yâ şefî'a'l-müznibîn*' kelimâtları gibi pederim Hazret ile kelimât edüp ders tilâvet edüp ders tilâvet etdüklerin kerrâtile istimâ' etmişim" deyü binti şeyh Alî şümürlisî şehâdet etmişdir.

Hattâ bir gün ba'de'd-ders üstâdımız şeyh Alî şümürlisî huzûrunda cümle ihvân-ı bâ-safâ şerîklerimiz ile ber-zânû dururken azîz hazretleri kelâm-ı dürerbârları ile huzzâr-ı meclis olan telâmîzlerine a'lâ tarîkı'l-keşf hitâb edüp buyurdular kim,

"Bu sene huccâc-ı müslimîn âyâ ne gün alay ile Bürketü'l-hacc'a revâne olurlar?" deyü su'âl buyurdular. Hemân dâmâdı olan Kadı Mansûr eyitdi:

"Sultânım inşâallâh şehr-i şevvâlü'l-mu'azzamın on sekizinci gün yevm-i hamîsde alay ile Bürke'ye hurûcları fermân olundu" deyince **[Y 276a]** şeyh buyurdular kim:

“Ya Kadı Mansûr, ol güne kaç gün kaldı?” dediler. Hemân câmi‘-i Kaysûniyye hatîbi şeyh (–) Çelebi baş halîfemiz idi, anlar buyurdu kim,

“Sultânım, huccâc-ı müslimîn çıkmağa iki gün kaldı” deyince hemân şeyh hazretleri iki aydan berü sâhib-firâş bî-tâb ü bî-mecâl bî-ma‘âş iken yâ Allâh deyüp câmehâbından pertâb edüp **[Q 263a]** ayağ üzre durup beytü‘l-hüznü içre tâvûs-ı bâğ-ı cinân-vâr eyle cevelân ve raks u semâ‘ etdi kim gûyâ semâ‘-ı Celâleddîn-i Rûmî‘dir. Eyle hırâmânî reftâr u harekâtlar etdi kim cümle merd dembeste olup merdüm-i dîdeler vâlih ü hayrân kaldılar. Hakîr ise engüşt ber-dehen olup âyâ bu ne hâldir, deyü **[P 260a]** mebhût kalmışım. Azîz hazretleri ba‘de’s-semâ‘ arak-âlûd olup buyurdular kim,

“İşte oğullar, huccâc-ı müslimîn Bürke’ye çıkmasının müferrih müjde haberlerin verdiniz. Bundan gerü hayât-ı câvidân-ı dü-cihân bulduk. Cümleniz berhordâr-ı ömr olasız” deyü cümlemize gûnâ-gûn hayr du‘âlar etdi.

Ba‘zı yârânlarımız, el-hamdülillâh efendi sıhhat buldu, deyü şâd [u] handân oldular, ba‘zılar nihânîce bükâ edüp giryân oldular. Ammâ yine şeyh hazretleri cümlemize nutk edüp,

“Ey oğullar! Sizlerden bir ricâm vardır. Lutf eylen, huccâc alay ile çıkacağı gün bunda haşr olup beni huccâc alayından mahrûm etmen. Zîrâ ol günler hacc-ı ekber günleridir. Ol gün beni bir sandûka içre koyup dörd hayvân üzre beni tahmîl edün. Ba‘dehu câmi‘-i Ezher içinden beni ol sandûkayla geçürün. Ve bizim muhibb [ü] telâmîzlerimiz ile mücâvirînden bir hayli uşşâk ve revâk-ı Irâk’dan bir köm(?) uşşâk-ı müştak bizi karâfe-i mücâvirînde koyalar. Anda her sene huccâc-ı müslimîni seyr edelim, türâbları gubârımız olsun. Zîrâ ol karâfe memerr-i nâsdır. Ve anda medfûn cümle müslimîn-i ünâsdır. Sizlere vasıyyetim budur, beni ol gün huccâc alayından mahrûm etmen” deyü ricâlar etdi. Cümle telâmîzleri,

“Nola sultânım, cân baş üzre, sultânımı anda götürelim” dediler. Cümle sâdıkân efendinin bu sözünden hazz etdiler. Ve yine efendi buyurdular kim,

“Ey oğullar! Mısır ulemâlarından Mülakkab Alî Beğ‘e ve İbrâhîm-i Irâkî türbedârı şeyh Metbûl’e haber edün, anlar dahi mâ-ba‘dimizce gelüp alay-ı huccâcı seyr etmede bizimle hâzır olsunlar” dedikde anlara âdem varup hâlet-i nez‘de bulduklarında haber getürüp,

“Sultânım, anlar hastadır, alaya çıkmağa dermânları yokdur” dediler. Hemân azîz buyurdular kim,

“İnşâallâh iki günden anlar hayât-ı dü-cihânı bulup bizimle seyre gelirler”, dediler.

“Lâkin oğullar, size mürâca‘atım oldur kim Mısır vâlîsi Defterdâr Ahmed Paşa nüzûlü günü ol vak‘a-i vâkı‘a-i kübrâda Azebler kapusu önünde lahm-ı acîn gibi hezâr-pâre **[Y 276b]** olunan üstâdımız Hazret-i şeyh şa‘râvî hazretlerinin akrabâlarından fakîr Abdülfettâh’a bed-du‘â etdimdi ki yine şa‘râvî hazretlerinin kerîmelerinden Sitti Zehra’nın meşrûtası olan nezâretimi almış idi, bed-du‘âm hedef-i icâbetde kabûl olup Azebler bâbı önünde gulû-yı âm ile Abdülfettâh’ı pâre pâre etdiler. Sizlerden ricâ ve temennâm oldur kim anın rûhiyçün câmi‘-i Ezher’de kırk hatm-i şerîf tilâvet edüp savâbın Abdülfettâh’ın rûhuna hibe edin ve leyle-i cum‘ada helvâ tabh edüp fukarâ-ya bezl edün”

deyü vasiyyet-âmîz kelimâtlar edüp yine câmehâbı üzre oturup girde-bâliş üzre serbâliş edüp üftâde telâmîzleri nâliş etmeğe başlayup hayli güftügû oldu. Ammâ şeyh hâb-ı râhata varup reng-i rûyı verd-i handâna dönüp arak-âlûd olup ol gün niçe gûne keşf [ü] kerâmâtları zâhir u bâhîr oldu.

Hikmet-i Huda, mâh-ı mezbûrun on sekizinci gün ale's-sabâh cümle asâkir-i Mısır pür-silâh olup huccâc-ı müslimîni alay-ı azîm ile Bürketü'l-hacc'a velvele ve gulgule ve debdebe ve tantana ile alay sadedinde iken ol sâ'at şeyh hazretlerinin rûh-ı pür-fütûhları cânib-i Hakk'a teveccüh etdükde câmi'-i Ezher'de ve Mısır'ın cemî'i hulefâ câmi'lerinde salâlar tilâvet olunup şeyhin merhûm olduğu dâsitân-ı dostân olup cümle huccâc ve asâkir-i Mısır pür-silâh câmi'-i Ezher'e varup cenâze-i şeyhe hâzır oldular. Azîzin rumûz-ı künûzları üzre niçe yüz bin asâkir-i İslâm ve niçe yüz bin fukarâ ve hâs u âm deryâ-misâl olup azîzin salât-ı cenâzesin câmi'-i Ezher'de edâ edüp vasıyyetleri üzre dörd âdem hayvânı üzre tahmîl edüp niçe kerre yüz bin şukka-i alemler ile tevhîd [ü] tezkîr ederek huccâc-ı müslimîn alay ile şeyhi karâfe-i müsâfirîne götürüp anda seferleri tamâm olup karârgâhları dârü'l-karâr oldu ve rûh-ı şerîfleri dâhil-i evc-i illiyyîn olup dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye irtihâl etdi, *rahmetullâhi-aleyh.* Târîh:

…… (1 satır boş) ……

Rûhlarıyçün el-Fâtiha.

Hikmet-i Hudâ kelâm-ı dürerbârlarından sâdır olan keşf ü kerâmetleri üzre Mülakkab Alî Beğ ve İbrâhîm-i Irâkî türbedârı şeyh Metbûl dahi merhûm olup ale'l-akîb bunlar dahi defn olundular, *rahmetullâhi aleyh.* Azîz hazretlerinin kurbunda âsûdedirler.

Ve Bâb-ı Lûk râhında mahalle (–) de,

Kabr-i eş-şeyh İsmâ'îl-i Sanâfîrî. Mecâzibûndan bir e'ızze-i kirâm kimesne idi. Tekellüfden ber-tarâf olup pâ-bürehne ve ser-bürehne bir cân idi. Kimse ile tekellüm etmezdi, ammâ muhibleri olan kimesneleri gördükde hande-künân ba'zı kelimâtlar edüp herbir kelâm rumûz-ı künûz idi. Dâ'imâ bir vekâle içre gâh bûriyâ-yı Süleymân üzre **[Y 277a]** bî-riyâ olup yatırdı, gâh hâk-i amber-pâk üzre gubâr-âlûd olup yatırdı. Bu sultânın hayâtında Kadı Celâl bir zâviye ve bir türbe-i pür-envâr binâ edüp sene 1089 târîhinde Abdurrahmân Paşa vâlî-i Mısır iken azîz-i merkûm nutk-ı dürerbârları ile bu mâh-ı (–) merhûm oluruz, deyü işâret buyurdular. Ve âl-i Osmân'ın Maskov gazâsına bu kelimâtlardan târîh işâret buyurup:

Câ'e's-sürûr fî şehr Ramazân

deyü târîhi budur:

Feth-i Kazak-ı 'ak-masak(?)

Sene 1089

Bu gûne hurûflar ile işâret buyururlardı, *rahmetullâhi aleyh.* Hâlâ ziyâretgâhdır. **[P 260b]**

el-Faslu'r-râbi' ve sittîn
Ümmü Dünyâ Mısır'da bu ziyâret etdiğimiz sultânların tarîk-ı âmların ve cümle a'yân-ı kibârın râh [u] mahalleleri ismin beyân eder

Evvelâ şehr-i Mısır'ın iç kal'asından mâ'adâ aşağı şehrin câdde-i azîm olan râh-ı âmı cümle (–) ve esvâk-ı sultânîde ve mahallât içre cümle (–) bin tarîk-ı âmdır. Ammâ Bâb-ı Nefîse'den tâ Bâb-ı Nâsır'a varınca Derbü's-sultân derler kim Üzengiciler'den ve sûk-ı Sâlibe'den sûk-ı Emîr Hâcib'den ve sûk-ı Hayyâm'dan ve Bâb-ı Cedîd'den **[Q 263b]** tâ Bâb-ı Nâsır'a dak Derbü's-sultân derler kim Beyne'l-kasreyn dibinden tarîk iki fırka olup Bâb-ı Fütûh'a varınca Derb-i Hâkim Bi-emrillâh derler. Zîrâ zulüm ile niçe bin hânedânları münhedim edüp binâ etdüği câmi'ine tarîk-ı âm etdüğiyçün Derb-i Hâkim derler.

Ve Derb-i şa'riyye'den taşrasına Derb-i Tâhiriyye derler.

Ve Sûk-ı Taylûn'dan içeri Derb-i Abbâsiyye derler. Zîrâ cümle Mısır'a mâlik olan âl-i Abbâsiyân hulefâları anda sâkin olduklarıyçün Derb-i Abbâsiyye derler.

Andan aşağı Derb-i Bâb-ı Cedîd.

Andan öte Bâb-ı Bulak ve Kantaratü's-sebû' derler.

Ve ana karîb halîcin karşu tarafında Derb-i Süveykatü'd-dellâl.

Ve ana karîb Derb-i Kantaratü's-Sunkur ve sûk-ı Mahalle-i Âbidîn ve Derb-i Bâbü't-tabbâgîn ve Derbü'ş-şevârîb ve Derb-i Özbekiyye ve Derb-i Kantaratü'l-Leymûn ve Derbü'r-ratıl ve Derb-i Bâb-ı Lûk ve Derb-i Harrâtîn ve Derb-i Beyne'l-kasreyn ve Derb-i Kadıasker ve Derb-i Hân-ı Halîl ve Derb-i Hart-ı Hamâliyye ve Hartu's-sâ'a ya'nî Gümüş bâzârı ve Derb-i Fahhâmîn ve Derb-i Gavrî ve Derb-i Bundukanî ve Bâbü'z-zahûme ve sûk-ı şevâyin ve Bâb-ı Züveyle.

Ve Hartu'l-vâlî: Sultân Kayıtbay Subaşı kapusu önünden geçmemek içün bu yolu bir sâ'atde açdurup ubûr etmişdir, hâlâ Hart-ı Vâlî derler, ol tarîkde sakkâ kırbaları ve tulumları ve matara ve cûzeler işleyen üstâdlar çârşûsudur.

Ve sûk-ı Hayyâtîn [Hayyâmîn?] ya'nî Çadırcılar çârşûsu ve Sûku'l-Hazarîn ve Hartu'l-halîfe ve sûk-ı Taylûn ve sûk-ı Mağâribe ve sûk-ı Hezretü'l-hannâ ve sûk-ı Kabr-i Tavîl ve sûk-ı Emîrâhûr ve Hartu's-sakkâyîn ve Hartu'n-nasârâ ve Hartu'l-mûsikî ve sûk-ı Rûmeli. Ve paşa sarâyından Derbü'l-ahmer ile tâ câmi'-i Ezher'e varınca üç bin üç yüz **[Y 277b]** adımdır.

Evsâf-ı tetimme-i şâhrâh-ı Mısır-ı Kâhire

Bu hakîrin Mısır'da iç kal'adaki konağından aşağı Sipâhîler hammâmı külhanı önünden ve Ivaz Beğ sarâyı önünden ve Mes'ûd Ağa kapusu önünden Burhân Efendi nakîbin sarâyına varınca iki bin yüz adımdır. Ammâ yine konağımıza aşağı Altıparmak câmi'i önünden yine Mes'ûd Ağa sarâyı önünden Nakîb sarâyına iki bin üç yüz adımdır. Bu yol iki yüz adım ziyâde olmuş olur. Ammâ yine konakdan aşağı Azebler kapusunda Rûmeli meydânından ve Sâlibe'den ve Yenikapu'da Kantaratü's-sebû'dan geçüp Defterdâr Kaytâs Beğ hânesine varınca kâmil üç bin adımdır.

Bunun emsâli niçe bin mahallât esvâk-ı sultânîler vardır. Eğer cümlesin tahrîr etsek başka bir mücelled kitâb olur. Ammâ meşhûr-ı âfâk ve tarîk-ı âm olan bu tahrîr olunan râh-ı izdihâmlardır kim zikrinde fâ'idesi ve beyânında â'idesi elbette vardır, anıniçün terkîm eyledik. Ammâ gayrı meşhûrun zikrinde fâ'ide ve beyânında i'tibârı olmayan nesnelerin tahrîr [ü] tatvîlinde melâlet vardır, deyü tahrîr etmeyüp bununla iktifâ etdik, *ve's-selâm.*

el-Faslu'l-hâmis ve sittîn
Bin seksen üç târîhinde Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî ziyâreti mevlûduna ve bender-i Dimyât ve bender-i Reşîd ve bender-i İskenderiyye ve gayrı kurâ ve kasabât [u] belîdeler seyâhatine gitdiğimiz menâzilleri ve âsitâneleri beyân eder

Evvelâ Mısır-ı Kâhire'nin alâ-kadri't-tâka mümkin olduğu mertebe seyr [ü] temâşâların ve cemî'i ziyâretlerin edüp meşhûr-ı âfâk ve kutb-ı ale'l-ıtlak olan Hazret-i Ebü'l-yetâmîn Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî'yi ziyâret kılup,

"Âyâ, ne takrîb ile ol âsitâneye bu âciz yüzüm sürüp rûh-ı şerîflerinden istimdâd taleb etsem" derken hikmet-i Hudâ bin seksen üç mâh-ı Rebî'ü'l-âhir'in on ikinci gün Mısır içinde bir velvele ve gulgule zâhir olup deff ü kudüm ve tabl u nakâre ve tevhîd-i erre sadâsı evc-i semâya münkalib oldu. Gamhânemizde olan ahbâblardan su'âl etdim:

"Bugünkü gün Seyyid Ahmed el-Bedevî ve sultân-ı Alevî hazretlerinin cümle meşâyihânları ve fukarâları cem'iyyet-i kübrâ ile zikrullâh ederek sâhib-i devlete çıkup sene (–) mevlûduna beyâz buyurdum alırlar. Azîm velvele-ârâ alay-ı fukarâdır" dediklerinde hakîr ale'l-fevr paşanın sarâyı meydânına varup bir kûşe-i vahdetde âlem ağyârdan bî-haber iken seyr [ü] temâşâya meşgûl oldum.

El-azametullâh, on binden mütecâviz fukarâ-yı Bedevî deff ü kudümleri ve direfş-i Kâviyânî-misâl şukka alemleri ile ba'zısı âlât-ı harbe müstağrak olup ellerinde zerdeste ve nobutlar, bellerinde pâlheng tennûreler, dillerinde zikrullâh ile niçe yüz bin sancağ u bayrağ ile sarây meydânın ve esvâk-ı sultânîlere fukarâ mâl-â-mâl olup gûnâ-gûn sancağlar ile şehr-i Mısır'ı **[Y 278a]** lâlezâr edüp sarây meydânında paşa huzûrunda baş halîfe fukarâlarına "*Üzkürullâh*" deyince bir ağızdan niçe bin fukarâ tevhîd-i sultânîye rehâ buldurup altun mutallâ alemler baş kaldırup deff ü kudüm ve nakâre ve tabllar çalınup ve sûr-ı İsrâfîl-vâr nefîrler nefh olunup üç bin yedi yüz meşâyih ve on bin mikdârı pâ-bürehne ve ser-bürehne fukarâ-yı bâbullâhlar tevhîd-i erreye meşgûl olarak taraf taraf mecâzibûn na'ralar urarak sarây meydânında bir tevhîd-i sultânî olmuşdur kim bi-rabbi Ka'be sadâ-yı Allâh Allâh evc-i âsumâna peyveste olup felekde melekler dahi reşk edüp ta'accübâne "*Sübhânellâ"h* dediler.

Ba'de't-tevhîd nakîb-i fukarâ Cenâb-ı Bârî'ye hamd [ü] senâdan sonra Habîb-i Hudâ'ya tarziye ve tasliyeden sonra pâdişâh-ı rûy-ı zemîn fâtih-i Kandiye ve Kamaniçse olan Sultân Mehemmed-i Râbi'e hayr du'âlar ve Kethudâ İbrâhîm Paşa'ya senâlar edüp gürûh gürûh huzûr-ı paşaya varup âdâb üzre ale't-tertîb karâr etdiler.

Ba'dehu Ebü'l-hayr İbrâhîm Paşa kânûn-ı Bedevî ve fermân-ı Sultân Kayıtbay üzre beyâz buyurdular tahrîr olunup,

"Garbiyye kâşifi Hasan Ağa ve Menûf kâşifi Alî Ağa ve yedi bölüklerin mustahfızân ve gayrı ocak ağalarısız. Siz kim mevlûd-ı şerîfe pür-silâh cümle askeriniz ile hâzır olup Malaka meydânın muhâfaza edüp ihmâl olunmayup Urbân'ın aşkıyâ ve eşirrâları at ile meydân-ı mel'abeye gelüp mızrak ve nobut ve akve hançer taşımaya. Ve hamîrhâne ve bozahâne ve fevâhişleri men' edüp emrime i'timâd **[Q 264a]** edesiz" deyü mü'ekkid emirler olup paşa dahi meşâyihâna selef vüzerâları etdüği ihsândan ziyâde **[P 261a]** Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin kabr-i şerîfine iki yeşil destâr ve iki batman ûd ve elli miskâl amber-i hâm ve bir ibrîşim hâlîçe ve bir harîr seccâde ve iki şem'-i asel-i kâfûrî ki

herbiri âdem kaddi yüzer batman şem‘ler ihsân edüp cümle fukarâya kurbân-bahâ yüz altun in‘âm edüp baş halîfe şeyh Mustafâ Rûmî destine teslîm olunup cümle meşâyihân du‘â-i hayr ile paşanın destin bûs edüp yine tevhîd-i sultânîye başlayup bir tevhîd olmuşdur kim cemî‘i münkirîn âlem-i hayretde kalup dembeste oldular.

Yine ba‘de’t-tevhîd du‘â [ve] senâ olunup ihsân olunan seccâde ve hâlîçe ve ûd u amberi ve destâr-ı Muhammedî[‘yi] birer huddâma tahmîl edüp sarây meydânında kânûn üzre ihsân olunan beyâz buyurdıyı cellâdbaşı savt-ı a‘lâ ile,

“Mâh-ı Cemâziye’l-âhir’in nısfında mevlûd-ı Bedevî‘dir” deyü nidâ edüp feryâd ederek gitmede ve cümle meşâyihân tevhîd ile alay etmede.

Bu tertîb üzre cümle meşâyihân fukarâ-yı dervîşân günc-i kanâ‘atde zîşân saf saf mevc mevc herkes halvethânelerine revâne oldular.

Bu mahalde hakîrin seyâhat urûkları **[Y 278b]** harekete gelüp,

“Böyle bir vâcibü‘s-seyr ziyâreti âyâ ne tarîk ile ziyâret edem” derken ba‘de’l-mağrib bir iç mehteri gelüp,

“Buyurun, sizi sâhib-i devlet ister” deyü haber verüp der ân hakîr İbrâhîm Paşa huzûruna varup âyîn-i Seyyid Ahmed el-Bedevî müzâkeresi oldu. Hemân hakîr fırsat ganîmet bilüp,

“Sultânım, izn-i şerîfiniz olursa ol du‘â hırmeninde hakîr-i pür-taksîr bulunup sultânımı hayr du‘â ile yâd edüp ol âsitâneyi dahi ziyâret etmiş olam” dedüğimizde ricâmız hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup,

“Tîz Nişli Alî Kethudâ gelsin” deyüp fermân etdi.

Kethudâ gelüp hakîre harcırâh yüz sikke-i hasene-i furunî kızıl kızılgalar ihsân etdi.

Ve mevlûd-ı Bedevî‘ye hâzır olmak içün tahrîr olunan Garbiyye ve Menûfiyye kâşiflerinin emirlerin ve *Tût* sene âhiridir, kâşiflerin ol günlerde hükm[ü] nâfiz olmayup kendüler dîvân-ı Mısır’a gelüp muhâsebelerin görmeğiçün izin buyurdıların dahi hakîre ihsân eyledi.

Ve Garbiyye kâşifi Hasan Ağa dîvân-ı Mısır’a çavuşlar kethudâsı etmesinin müjde mektûbların dahi bu kemtere in‘âm etdi.

Ve bir mükellef cerge hayme ve on kantâr beksumât ve sâ’ir me’kûlât [u] meşrûbâtdan mâ‘adâ yüz vukiyye kahve ve üç kantâr sükker ve yüz şem‘-i asel ihsân edüp vedâlaşup Nişli Alî Kethudâ hânesine varup yol üzre olan kadılara ve kâşiflere ve ümenâ ve mültezimîne hitâben mü’ekkid mektûblar tahrîr olundu kim,

“Hâmil-i varaka Evliyâ Efendi sâhib-i devlet efendimizin nedîm-i hâssı ve kadîmî yâr-ı gârı olduğundan mâ‘adâ bizim dahi peder-i azîz-i cân-berâberimizdir. Mektûb-ı mahabbet-üslûbumuz her kankınıza vusûl bulursa Evliyâ Çelebi’yi birbirinize sâlimîn ü gânimîn tatyîb-i hâtır edüp ulaşdırasız. Gâyet memnûn [u] mahzûz oluruz” deyü varakları verüp beş bin para dahi harcırâh ikrâm edüp cümle ahibbâ ile vedâlaşup ol gece Bulak’da Risâle ağası İbrâhîm Ağa hânesinde mihmân olup üç gün üç gece şehr-i Bulak niçe kerre yüz bin kanâdîller ile çerâğân ve tezyîn olup zevk [ü] safâlar oldu.

Ve yeniçeriyân tekyesiyle risâle ağası sarâyı önündeki meydânda bir gece cümle meşâyih hâzır olup fânûs kanâdîller ile leb-i Nîl'i zeyn edüp tâ sabâha dek tevhîd-i sultânî ile mevlûd-ı şerîf oldu.

Ertesi ale's-sabâh Bulak'da İbrâhîm-i Gülşenî tekyesinde kânûn üzre nakîbü'l-eşrâfın ziyâfeti olup a'yân-ı kibâr-ı kümmelîn ve ulemâ ve sulehâ ve meşâyihân-ı Mısır ve bizzât kadıasker hazretleri ve mezâhib-i erba'a şeyhülislâmları gelüp summât-ı Muhammedî çekilüp ni'met-i nefîseler tenâvül olunup ol gece tekye-i Gülşenî pür-nûr gülşen-i İrem olup mevlûd-ı şerîf olur kim bâlâdaki mevâlîd evsâfında bu mevlûd memdûhdur, tekrârı keder-i Keyder(?) verir.

Ertesi ale's-sabâh cemî'i fukarâ-yı Bedevî ve sâ'ir **[Y 279a]** ehl-i turukun mecâzibûn fukarâları ve ankâ tüccâr-ı ehl-i bihârları on iki pâre akabe gemilere süvâr olurlar. Her akabe ikişer bin âdem alur, karavana-misâl merâkiblerdir kim herbiri âdem deryâsiyle Nîl deryâsı üzre mâl-â-mâldir. Herbiri dörder kat anbârdır. Anbâr-ı süflîsinde me'kûlât [u] meşrûbât ve sâ'ir mühimmât u levâzımât dahi ulvîsinde cümle tâ'ife-i nisvân-ı pür-isyân memlûdur; dahi fevkinde fukarâ-yı meşâyihân; dahi fevkinde fellâhân mellâhân huddâmân rübbân ve erbâb-ı züvvârân ile zânû-ber-zânû benî âdem ile memlûdur. Ve kat-ender-kat tahtapûşlar ve maksûreler inşâ olunup herkes yârân-ı bâ-safâsilye zevk u safâ ve şaka ederler. Ve bu on iki pâre akabe keştîler Seyyid Ahmed el-Bedevî evkâfı(n)dır. Ve cümle masârıfı evkâf-ı Bedevî'den olup tezyîn olur.

Ve cümle akabelerin sütûnlarının ve serenlerinin cundalarına sancağ u bayrağ u filandıralar ile tezyîn ederler. Ve bu gemilerin cânib-i erba'asına niçe bin kanâdîl ve alem-i meşâyihân ile tezyîn ederler.

Ve niçe bin züvvâr ve meşâyihân bu evkâf akabelerine girmeyüp başka gemilere ve kayasa ve kayıklar dutup herkes ahbâbıyla zevraklara girüp cümle iki yüz pâre gemi olup rûy-ı nehr-i Nîl keştîler ile zeyn olup bu tertîb üzre on iki akabe ve altı yedi yüz kayık ve kayasa kırk elli bin âdem ile vakt-i kuşlukda şehr-i Bulak'dan avm edüp mütevekkilen alallâh ile deryâya çıkdukda cümle keştîler içre olan askerî tâ'ifesi bir kat tüfeng ve bir yaylım top atup sadâları teskîn olunca ibtidâ baş halîfe-i Bedevî'nin tabl [u] kudümleri ve zîl ü bemleri çalınup tevhîd-i sultânî ederek Nîl cereyânı ile cârî olarak kös [ü] nefîrler çalarak fukarâ-yı muvahhidîn gemiler ile İnbaba şehrine mukâbil vardıkda İnbaba içün cümle fukarâ gülbâng-i Muhammedî çeküp birer Fâtiha tilâvet ederler ve azm-i Bedevî deyüp giderler.

Hakîr ol mahalde başka gemi ile yedi sekiz huddâm yârân-ı bâ-safâ ile zevk [ü] safâ ederek gâh şeyh Mustafâ Rûmî, gâh şeyh Osmân-ı Kennâsî, gâh şeyh İn Babî, gâh eş-şeyh Ahmed-i Kalyûbî ile ülfet ederek Nîl-i mübârekin iki tarafında cennet-misâl olan ma'mûr [u] âbâdân **[Q 264b]** belîde ve kasabâtların seyr [ü] temâşâ edüp evsâfların tahrîr ederek yine Mısır hâkinde sekiz mîl aşağı,

Kasaba-i şubre: Sâhil-i Nîl'de bin hâneli ve yedi câmi'li ve esvâk-ı muhtasarlı ve bir hammâmlı ma'mûr u müzeyyen cennet-misâl nahl-i hûrmâlı bir bâğ-ı İrem kasabadır. **[P 261b]** Hükûmet-i Mısır yeniçerisi tâ'ifesinden bir odabaşı hükûmet edüp âyende vü revende yüklerden ve karpuz ve kavun yüklerinden birer karpuz bâc alup senede iki bin guruş fâ'ide eder. Yeniçeriyân kolluğudur, ammâ yine başka mültezimi vardır. **[Y 279b]**

Ol kasabayı ubûr edüp on mîl dahi aşağı,

Cezîre-i Batnü‘l-bakar nâm mahal Nîl-i mübârek vasatında bir burundur kim Nîl-i mübârek ol mahalde iki bölük olur. Hazret-i Nûh’dan sonra bu mahalli Seyf-i Zülyezen kesüp iki şak etmişdir. Sol tarafda garba cereyân eden Nîl bender-i Reşîd’e gidince (–) mîldir. Beri sağ tarafda şimâle cereyân eden Nîl bender-i Dimyât’a varınca (–) mîldir. Bu iki Nîl’in mâbeyninde olan cezîre-i azîmdir. İki kâşiflik hükûmetdir, biri Garbiyye hâkimidir, biri Menûfiyye hâkimidir. Bin pâre kurâ-yı âbâdân ile müzeyyen bir cezîre-i azîmdir. Tâ vasatında Garbiyye hâkinde Tanta nâm bir kasabada Seyyid Ahmed el-Bedevî medfûndur.

Ve bu Batnü‘l-bakar nâm burun Menûfiyye hâkidir. Cümle mugaylânları mîrîdir. Mısır cebecibaşı tarafından mugaylân misilli dikenleri kuruyup ihrâk edüp kömürün Mısır’da bârûd-ı siyâha korlar. Bârûdu gâyet keskin eder bir gûne hâşâkdır.

Bu mahalden bizim alay gemilerimiz Dimyât tarafına giden nehr-i Nîl ile cereyân edüp sağ tarafda Kalyûb hâkinde,

Kantaratü‘l-Melikü‘t-Tâhir: kavs-i kuzah-vâr (–) göz bir cisr-i azîmdir. Mısır’dan Kalyûb’a ve Mansûr ve Dimyât’a gidenler bu köprüden ubûr ederler. Bir sırât-ı azîmdir, hayli mesâfeden nümâyândır. Anı görüp ubûr etdik. Ba‘dehu yine Nîl kenârında,

Karye-i Mısrahîm: şeyh Abdullâh Mısrahîm Sultân bu mahalde bir beyâz kubbe-i sagîre içinde medfûnlardır. Cümle gemiler bu mahalle gelüp bu âsitâne önünde deff ü kudüm çalarak bir tevhîd-i âşıkân edüp ubûr etdiler. Bu mahaller Menûfiyye hâki ile Garbiyye hâki müşâdır. Ve bu mahallerde telattum-ı Nîl zâhir olup gemiler pârekende olup ba‘zı gemiler içinden hûb âvâzlı âşıkân, **ilâhî**:

Allâhümme yâ Hâdî

Âsân eyle yolumuz

Sehhil ubûre’l-vâdî

Tîz geçir tut elimiz

ilâhîlerin terennüm ederek ubûr olundu. Ba‘dehu Nîl-i mübârek kemâl mertebe cûş-ı hurûşa gelüp vakt-i mağribde cümle gemiler taşra kenâra ber-kenâr olup, **mısra‘**:

Eger hâhî selâmet der kenâr est [205]

deyüp,

Karye-i İfrît, ya‘nî cin köyü demekdir. Garbiyye hâkinde iki yüz hâneli ve bir câmi‘li ma‘mûr [u] âbâdân azîm karyedir. Ekseriyyâ halkı bardakçı ve çanakçıdır. Ammâ bu belîde içre meşhûr-ı âfâk bir bâğ-ı İremezât-misâl bir sarây vardır. Selef mülûkları bir Mısır hazînesi mâl sarf eyleyüp ma‘mûr etmişler. Yakın zamânlarda Fazlı Ağa nâm bir kimesne bu sarây-ı âlîde sâkin iken bir gece bir azîm asker bu sarâyı basup cenge meşgûl olurlar.

Bu Fazlı Ağa bu şebhûn eden askeri mansar ya‘nî harâmî zan edüp cümle tevâbi‘iyle pür-silâh olup cenge âheng edüp harâmîler üzre hücûm edüp tüfeng atup kılıç urdukça

harâmîlerden bir ferd-i merd-i pür-derd helâk olmayup hâne sâhibinin âdemlerinden ba‘zısının ağzı ve burnu ve eli ve ayakları eğri **[Y 280a]** olup ba‘zısın sar‘ tutar. Bu hâl üzre bir sâ‘at-i nücûmî ceng-i dilîrâne ederler. Âhirü‘l-emr ol sarâyda cemî‘i mâl [u] erzâkların bırağup mecrûhan Fazlı Ağa ve cümle tevâbi‘leri firâr edüp karye halkı sarâyın bâbların taş-binâ ile mesdûd edüp hâlâ eyle hâli üzre kalmışdır. Benî Âdem’den bir kimesne müdâhale etmeğe kâdir değildir.

Hattâ biz vardıkda ba‘zı kurâ halkından su’âl etdim, hikâye etdiler kim:

“Ba‘zı gecelerde bu sarâyın damları üzre niçe bin kanâdîl çerâğân olur. Ve tabl [u] nakâre-i gûnâ-gûnlar sadâsı istimâ‘ olunur, şâdumânlar olur. Ve ol gecenin sabahısı sarâyın dîvârları hâricinde niçe yüz siyâh ve beyâz keçe pâreleri bulunur, ammâ ol vaslalar ne keçi yüğünden ve ne deve yüğündendir, bir gûne keçedir kim bu cihânda misli yokdur. İşte belîdemiz içre böyle bir belâ musallat olmuşdur, ammâ ehl [ü] iyâlimize ve gayrı kimesneye zararları yokdur ve görünürde dahi bir şey yokdur”, deyü hikâyet etdiler.

“Ve sarây sâhibi Fazlı Ağa cümle tevâbi‘âtları ile hoş olup hâlâ hayâtdadır. Mâl [u] milkinin hisâbın bilmez, sarâyında bırağup firâr etdüği mâlinden bir kat ziyâde mâl-ı Kârûn’a mâlik oldu” deyü nakl etdiler.

Ve bu karyede cümle ehl-i züvvâr gemilerden taşra çıkup sâhil-i Nîl’de ta‘âmlar pişirüp zevk [ü] safâlar etmede. şeyh Mustafâ Rûmî hazretleri onar koyun alır kazganlar ile leb-ber-leb ta‘âmlar tabh edüp berde ve bahrde olan cû‘âna bezl-i ta‘âm edüp sofra-i bî-imtinânı mebzûl etdi kim âye[t]: [206] dir.

Bu cem‘iyyet-i kübrâda ise nass-ı kâtı‘ üzre fukarâ ve mesâkîn ve yetîm ve esîr cümle mevcûd idi. Cümle mahlûk-ı Hudâ ni‘met-i Celîl’i berekât-ı Halîl ile tenâvül edüp def‘-i cû‘ eyleyüp ba‘de’d-du‘â ve senâ tevhîd [ü] tezkîre mübâşeret olunup vakt-i ışâda rîh-i sarsar sâkin olup şeyh Mustafâ akabesinden bir top atılup muvâfık eyyâm-ı müsâ‘id ile cereyân ederek her gemide niçe bin kanâdîller ile eşâreler çerâğân olup ecnâs-ı mahlûkât kimi top ve kimi tüfeng ve kimi fişeng atarak ol gece Nîl kenârının tarafeyninde niçe yüz bâğ-ı behişt-misâl âbâdân belîdeler ubûr olunup Nîl-i mübârek yüzü çerâğân olmuş müzeyyen akabeler ile zeyn olup gemilerin mellâhları *yemînek* ve *yesârek* diyerek ba‘zı gemiler kürek çekerek ve “Yâ Mevlâ” ve “Yâ Fettâh” sadâsı ile ubûr olunur.

Bu mahalde baş halîfe şeyh Mustafâ *“Yâ ihvânîn üzkürullâh”* deyince akabesi içinde olan iki bin âşıkân u sâdıkân müştakân-ı Bedevî ale’l-umûm bir dehândan tevhîd-i erreye âğâze edince cemî‘i gemilerde olan fukarâlar dahi tevhîd [ü] tehlîle mübâşeret edüp rûy-i Nîl zikrullâh ile pür olup âb-ı Nîl nûra müstağrak oldu. Ve cümle ehl-i tevhîd mest [ü] medhûş olup kendülerden geçdi. **[Y 280b]** Deff ü kudüm ve tabl u nakâre ve zilbemler sadâsından sâhil-i Nîl’de olan kurâ halkı dahi cevk cevk ve köm köm olup teferrüc ederlerdi. Bu tertîb üzre tâ salât-ı fecre dek gidüp salât-ı subuhda cümle gemiler der-kenâr olup,

Menzil-i kasaba-i Tüffâhiyye

Lisân-ı Arabda elma köyü demekdir. Garbiyye hâkinde üç yüz hâneli ve hûrmâ bâğlı ve bâğçeli ve iki câmi‘inin minâreleri mevzûn ve kırk elli dükkânlı ve bir hammâmlı ma‘mûr **[P 262a]** kasabadır. **[Q 265a]** Başka mültezimi vardır. Bu kasabanın cenûbî cânibinde,

Merkad-i Seyyid Dâvûd el-Azeb hazretleri bir câmi‘ kurbunda bir küçük kubbede medfûndur. Yılda bir kerre mevlûd-ı azîmi olup cem‘iyyet-i kübrâ olur. Seyyid Ahmed el-Bedevî mertebesinde bir gürbüz er ve ulu sultândır. *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de menâkıbı merkûmdur. Âsitânesinden içeri bir kâtil ve bir harâmî ve bir medyûn dâhil olsa hâkim vaz‘-ı yed edüp almağa kâdir olamaz. Eğer ol âdem tahkîk bir kabâhat ile müttehem ise bu âsitâneye dâhil olunca tâ’ib ü tâhir olup deynin edâ eder. Böyle bir ulu sultândır, *kuddise sırruhu’l-azîz.*

Bu âsitâneyi cümle ehl-i züvvâr ziyâret edüp sehl bah bah ve tarâvet kesb edüp yine gemilere süvâr olup zevk [ü] safâ ile kâmil otuz mîl Nîl ile cereyân ederek Garbiyye hâkinde sâhil-i Nîl’de,

Karye-i Mebhûm ve **karye-i şubreteyn:** Üç yüz hâneli ve hûrmâ bâğlı ve câmi‘li ve dârışedli ma‘mûr kurâlardır. Anları ubûr edüp on mîl kadar cereyân ederek,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Zifte

Lisân-ı Arabda (–) demekdir. Bu şehrin cânib-i şimâlî tarafında Nîl-i mübârek kenârında cümle keştîler lenger endaht olup cümle cüyûş-ı muvahhidîn ehl-i züvvâr merâkiblerden taşra çıkup niçe bin haymeler ile meks edüp iki gün ikâmet edüp cemî‘i kurâlardan kirâ hamîrleri ve bagalları ve cemâlleri gelüp cümle bârhânelerin tahmîl etmeğe meşgûl olup giden gidenin olur. Ba‘zı cânlar yevm-i hamîsi ve yevm-i cum‘ayı anda edüp ziyâretler eder. Zîrâ bu Zifte ile Seyyid Ahmed el-Bedevî mâbeyni beş malaka yerdir ve beş sâ‘at karîbdir, şöyle ma‘lûm ola.

Evsâf-ı şehr-i Zifte

Nîl kenârında Garbiyye cezîresinde ve Garbiyye hükmünde yüz elli akçe şerîf kazâdır. Nâhiyesi yetmiş pâre ma‘mûr kurâlardır. Kadıya senevî yedi Mısrî kîse hâsıl olur. Ve kızlar ağalığından mu‘tak Abbâs Ağa’nın iltizâmındadır. Sâhil-i Nîl’de bir ma‘mûr dârışeddi var, âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür. Ve mahkeme dahi bu dârışedde muttasıldır.

Ve cümle beş yüz toprak ile mestûr fellâhîn hâneleridir. Câ-be-câ hûrmâ bâğları vardır. Ammâ gılâli meşhûrdur, latîf buğday olur.

Ve cümle üç câmi‘i var. Cümleden Câmi‘-i Kebîr: iskele başında olmak ile cemâ‘ati çokdur. Kırk amûd üzre mebnî bir minâre-i serâmedli câmi‘-i rûşendir. Ve tûlen ve arzan yüzer ayak **[Y 281a]** vâsi‘dir. Ve minâresi üç tabakadır. Ve üç câmi‘ kapusu vardır. Ve harreminde bir nâbıka dırahtı var.

Ve bir câmi‘ dahi aşağı iskele kurbundaki câmi‘: Bu dahi Nîl kenârında bir tabaka ve bir minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve bir dahi nev-binâ bir küçük câmi‘ vardır. Bundan mâ‘adâ yedi zâviyesi vardır. Lâkin medrese ve hammâmı yokdur.

Ve yigirmi beş dükkânı ve altı aded kahvehânesi var. Ve bu şehirde olan beledî sığır ve câmûs meğer Adana şehrinde ola.

Ve bu şehirde hammâm olmamağile Abbâs Ağa kethudâsı ile hammâm faslı etmek içün kayıklara süvâr olup karşu tarafda Mansûre diyârı hâkinde,

Evsâf-ı şehr-i azîm Mît Gamr

Lisân-ı Arabda (–) demekdir. Mısır hâkinde Mansûre hükmünde yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi (–) kurâdır. Senevî altı kîse hâsıl olur. Bu şehirin iltizâmı Mısır beğlerinden Ebüsseyf Ahmed Beğ hükmündedir. Senevî altı kîse fâ'izi olur. Zîrâ sükkeri meşhûrdur. Ve rummânı ve hûrmâsı gâyet firâvândır. Ve bâğ u bâğçesi ve nahlistân [u] gülistânı memdûhdur.

şehri sâhil-i Nîl'de ve bir düz sahrâda dörd bin hâne-i ma'mûru kat-ender-kat hâne-i zîbâlardır. Ekseriyyâ sütûhları kirec ile puşîdedir. Zîrâ a'yân [u] eşrâfı ve ulemâ-yı kibârı meşhûrdur. Ekâlîm-i Mısır'da ulemâ-yı Gamrâvî deyü şöhre-i şehr olmuş musannif ü mü'ellif niçe yüz ulemâsı vardır.

Ve cümle tokuz mahalle ve kırk dörd mihrâbdır. Ancak tokuzu hutbedir, mâ'adâsı mesâcidlerdir.

Ve cemâ'at-ı kesîreye mâlik çârsû içinde Câmi'-i Kebîr: Hammâd ibn Bakar binâsıdır. Gâyet atîk mezkitdir. Tûlü yüz ayakdır, arzı seksen kademedir. Kıble kapusu üzre üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var, kaddi iki yüz kademe bâlâdır ve tâ zirve-i a'lâsında alemi yeri iki çataldır, üzerlerinde Husrevânî küp gibi sivri kubbecikler vardır, anların üstünde iki yeşil tuç alemleri vardır. Hulâsa-i kelâm gâyet musanna' minâredir kim ta'bîr olunmaz. Ve mihrâb ü minberi tarz-ı kadîmdir. Ve hareminin etrâfında ve câmi' içinde cümle otuz altı mermer ve gayrı elvân sütûnlardır.

Ve üç kapusundan beşer kademe taş nerdübân ile câmi'e enilir. Bu câmi' içre evkât-ı hamsede ulemâ mâl-â-mâl olup mubâhase-i ilm ederler. Sulehâ-yı ümmetden kimseler dâ'imâ hâzırdır.

Andan iskele başındaki câmi': nev-binâ bir mesîregâh câmi'-i rûşen-âbâddır. Ve cemâ'ati gâyet çokdur.

Ve mahkeme kurbunda câmi'-i Mu'allak: on üç kademe taş nerdübân ile çıkılmağile câmi'-i Mu'allak derler. Altında serâpâ dükkânlar ve âbdesthâne ve havz-ı şâfi'îsi var. Gâyet müferrih ve küşâde câmi'dir. Bir cânibde altından yol geçer, tarîk-ı âmdır.

Ve bir câmi' dahi var, ismi ma'lûmum değildir. Bunlardan mâ'adâ cümle mesâcidlerdir.

Ve yedi medrese ve on iki mekteb-i sıbyân-ı ebcedhân vardır. Ve yedi yerde sebîlhâneler vardır. Ve yedi vekâle ve altı yüz dekâkînler vardır, ammâ kârgîr binâ **[Y 281b]** bezzâzistânı yokdur, ammâ cemî'i mevcûdât anda mevcûddur.

Ve leb-i Nîl'de mükellef ü mükemmel kahvehâneleri vardır. Ve cemî'i ehl-i hırefi dükkânlarında Kur'ân-ı azîm tilâvet eder, hamele-i Kur'ân halkı vardır. Ve üç binden mütecâviz müfessir ve muhaddis ulemâsı vardır. Mısır diyârında câmi'-i Ezher'den sonra kân-ı ulemâ bu Mît Gamr'dır kim ulemâ-yı Gamrâvî derler, büyük âdemler vardır. Hamd-i Hudâ *Tefsîr-i Cerîrî* tilâvet olunurken derslerine hâzır olup du'â-i hayrların aldık.

Ve halkı gâyet zekâvet üzredir. Zîrâ âb [u] havâsı gâyet latîfdir.

Ve mahbûb u mahbûbesi meşhûr-ı âfâkdır. Hattâ ba'zı büldânın mahbûbeleri medh olundukda ayn-ı Havrân ve ayn-ı Gamrâvî gamzesi efvâh-ı nâsda cihân-ârâ memdûhdur. Hikmet bu kim diyâr-ı Mısır'da olan halkın gözlerinde sürmeleri yokdur, cümlesi müşevveşü'l-ayn halkdır, ammâ gamze-i Gamrâvî memdûhdur.

Hâsıl-ı kelâm hûy cihetinden ve ganîmet yüzünden bir **[P 262b]** kesîrü'l-gılâl şehirdir.

Ziyâretlerin beyân eder

Evvelâ mahkeme mukâbelesinde eş-şeyh Abdullâh: Bir kubbe-i **[Q 265b]** âlîde medfûndur.

Ve şehrin cânib-i şarkı hâricinde hûrmâ bâğları içinde eş-şeyh Muhammed-i Demenhûrî ve eş-şeyh İzzeddîn el-vâ'iz ve eş-şeyh şücâ'uddîn eş-şenlevânî ve eş-şeyh Seyyid Halef ve eş-şeyh İmâd ve eş-şeyh Seyyidî Muhammed el-Kasrî ve eş-şeyh Yûnus el-Ahmedî ve eş-şeyh Muhyiddîn ve eş-şeyh İsmâ'îl {ve eş-şeyh Ahmed ez-Zenkalî} ve es-Sâdâtü'l-Erba'în ve eş-şeyh Muhammed el-Hindî, *rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Bu ziyâretleri edüp hammâmına duhûl etdük. Eyâlet-i Mısır'da yedi hammâmın biri dahi bu Mît Gamr hammâmı şöhre-i âfâkdır. Binâsı ve âb [u] havâsı gâyet latîfdir.

Andan Ulu Câmi'de salât-ı cum'ayı edâ edüp cümle ehl-i hâl kimesnelerin hayr du'âları ile hissedâr olup tekrâr bir gemi ile karşu cânibde kasaba-i Zifte'ye geçüp mürşid Dâvûd Beğ'den birkaç Arab hayyâli ve beş tüfeng-endâz sekbân refîk alup cânib-i garba teveccüh edüp yigirmi pâre ma'mûr [u] âbâdân nahlistân [u] gülistân bostânlı kurâlar ubûr ederek,

Karye-i şirsine'ye dâhil olup bir hayli meks edüp ta'âm tenâvül etdik. İki yüz hâneli ma'mûr kurâdır. Halkının ekseri sâdât-ı kirâmdandırlar. Ecdâdları eş-şeyh Hazret-i Ebü'l-Iz ve eş-şeyh Alî Medenî ve eş-şeyh Ramazân-ı Vâhıdî. Niçe bunun emsâli sultânlar kubbeler içre âşiyân-ı bâkî edüp hâb-ı râhatda vâdî-i hâmûşânda bîhûşlardır.

Ve bu karye Menûf hâkinde vâki' olup bir câmi'i ve iki tekyesi ve bir dârışeddi var, ni'metleri mebzûldür. Kethudâ İbrâhîm Paşa ağalarından Yeniçeri Yûsuf Ağa mültezimidir. Senede altı kîse fâ'iz hâsıl olur. Andan beşinci sâ'atde,

Evsâf-ı taht-ı kadîm ve şehr-i azîm Menûf

Lafz-ı Menûf lisân-ı Kıbtîde otuz adedine derler. Tûfân-ı Nûh'dan sonra binâ olunan şehirlerin biri Musul kurbunda cebel-i Cûdî dâmeninde **[Y 282a]** karye-i Cûde, andan Arz-ı Hâsân'da Arîş ve şehr-i Bilbeys, ba'dehu bu şehr-i atîk Menûf binâ olunmuşdur. Ve şehri Nîl'in şarkından ve garbından ikişer sâ'at ba'îd bir sahrâ-yı ferah-fezâda vâki' olmuşdur. Bi-kavli müfessirîn diyâr-ı Mısır'da medîne-i kudemâ bu şehr-i Menûf'dur kim cümle müfessirîn âye[t]: [207] âyeti şehr-i Menûf hakkında nâzil oldu, deyü müttefikun-aleyhlerdir.

Bi-kavli sâhib-i *Tevârîh-i Hıtat* Makrîsî, *rahmetullâhi [aleyh],* müverrih-i âlemdir, Kabâbıta tevârîhlerinden ve Hazret-i İdrîs'in Ehrâm dağında Me'mûn halîfenin bulduğu tevârîhlerinden niçe tevârîh te'lîf etmiş bir âlim ü kâmil müverrihdir, anların tahrîri üzre:

İbtidâ Fir'avn, Mûsâ Bâbilistân'da Musul diyârından hurûc edüp bu Menûf'da sâkin olup neşv [ü] nemâ bulmuşdur. Andan Mısır'da hâcib olup hâkim olmuşdur.

Ba'dehu bu Menûf'u taht edinüp evvelkiden ziyâde amâr etmişdir. Ammâ ibtidâ imâreti Tûfân'dan sonra Hazret-i Nûh'un oğlu Hâm'dır, Hâm oğlu Bayzar'dır, ve Bayzar kayın babası Kalîmûn Hakîm Kâhin ile ba'de't-tûfân Hazret-i Nûh'dan me'zûn olup Eski Mısır'ın karşusundaki cebel-i Ehrâmlar'a gelüp Tûfân'dan evvel ma'mûr olan şehirlerinden âsâr-ı binâ ancak Ehrâm dağların buldular, gördüler kim süknâ mümkün değil, ol mahalden kalkup Menûf olan yere gelüp âsâr-ı binâlar etmeğe başladılar.

Tûfân'dan sonra arz-ı Mısır'a kadem basan bu Bayzar bin Hâm bin Nûh Nebî'dir. Cümle ta'allukâtıyla otuz kişi idi, anıniçün Menûf deyü tesmiye etmişlerdir. Menûf, *mâfe*den galatdır, Kıbtî lisânınca *mâfe* otuz adedine derler. Ba'dehu Bayzar niçe yüz yıl mu'ammer olup Menûf şehrinde azîm binâlar ihdâs edüp rûy-ı zemîn-i Mısır'da ibtidâ hâkim olan bu Bayzar bin Hâm'dır ve ibtidâ binâ olunan bu Menûf'dur.

Ve Bayzar zamân-ı hükûmetinde kayın atası Kalîmûn Kâhin ta'lîmi ile zîr-i zemînlerden cok hazîne ve defîne istihrâc edüp Mısır hâkinden tâ İsne ve İsvân ve Sûdân ve Fûncistân'a varınca ol genc-i bâ[dâ]verler ile yedi yüz pâre şehir bünyâd edüp Nîl-i mübâreki arz-ı Mısır üzre ilm-i hendese ile sokak sokak halîclerden cereyân etdiren bu Bayzar'dır. Âhir Tûfân'dan bin sekiz yüz altıncı seneden sonra Bayzar kayın atası Kalîmûn Kehene ile vefât edüp cebel-i Hirâmân'ın Ehremân'ın Ehrâm'ın cihet-i garbîsindeki ehrâmda defn etdiler. Arz-ı Mısır'da ba'de't-tûfân defn olunan bunlardır.

Ba'dehu Bayzar oğlu Mısrâyim pâdişâh olup şehr-i Fustât ki Eski Mısır'dır, bu Mısrâyim binâ etdüğinden Mısır dediler. şehr-i Menûf babası tahtı olmak ile bu Menûf'u ol kadar ma'mûr etmişdi kim cihânda dâsitân idi. Ba'dehu yine vîrân oldu.

Andan be-asr-ı Delûke binti Zîbâke Mısır'a melike iken Menûf'u ol kadar ma'mûr [u] âbâdân etmişdi kim henüz cihânda eyle bir binâ olmamışdır. Kal'asının yetmiş kapusu var idi. **[Y 282b]** Ve cümle binâların demir ve bakır ve rusâs ile bünyâd etmişdi. Bu Delûke nâm avret pâdişâhından yigirmi sene sonra Fir'avn tulû' edüp Menûf'u taht edinüp zîb ü zîver ile ârâste bir şehr-i müzeyyen etdi kim cemî'i dam u bâmları sîm-i hâlis ile mestûr idi ve cemî'i câmları necef ü billûr u moran idi.

Ba'dehu Hazret-i Yahyâ şehâdetinden sonra ve târîh-i mevlûd-ı İskender'den yüz yigirmi sene mukaddem Musul şehrinden Buhtunnasr hurûc edüp şâm'ı ve Kudüs'ü ve Mısır'ı ve bu Menûf'u harâb ü yebâb, hânelerin türâb ve Benî İsrâ'îl kavmin kebâb edüp hûn-ı Hazret-i Yahyâ intikâmın aldı. Beyt:

Harâb etmişdi Buhtunnasr Mısr'ı

Ne eyvânın komuş idi ne kasrı

Bu dünyâ eski tahte'l-kal'a-misâldir, gâh amâr olur, gâh harâb. Hâlâ amâr-ı kadîminden şehr-i Menûf bir cüz' ve bir mahalle değildir.

Ammâ mahsûldâr kurâlar ile ârâstedir. Garbiyye cezîresi hâkinde Menûf kâşifliği başka hükûmetdir. Yüz yetmiş kîse iltizâmdır. Hâkimi Mirzâ Kâşif idi. Mukırkaoğlu'nun abd-i memlûkluğundan mu'tak dâmâdı olup bir salâh-ı hâl ile meşhûr şecî' hâkimdir. Beş yüz tevâbi'e mâlikdir.

Ve yedi bölükden Mısır askeri dahi bin nefer âdem ile hükûmet edüp mâl-ı pâdişâhîyi tahsîl edüp kendüye beher sene yüz Mısrî kîse kâr eder. A'lâ hükûmetdir.

Ve bu Menûf iklîminden cümle mültezimîne yüz yük akçe hâsıl olur ve bin yük akçe mâl sâhib-i beledlere ve fellâhîn ve meşâyihlere hâsıl olur, deyü rûznâmçelerde mastûrdur.

Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır, üç yüz yigirmi pâre ma'mûr kurâları vardır, senevî kadıya onar Mısrî kîse mahsûlü **[Q 266a]** olur, mültezimi Tarakcızâde'ye yedişer kîse fâ'izi kalur.

Ammâ Ferâ‘ine tahtı olduğundan iklîm-i Mısır’da bu Menûf fellâhı gibi âsî ve mel‘ûn ve lecûc ve bî-hayâ kavm-i Fir‘avnî yokdur. Dâ’imâ lümûm edüp ya‘nî cem‘iyyet ile asker cem‘ eyleyüp kurâ ve kasabâtları nehb ü gâret edüp kâşif ile ceng ederler. Kâşif dahi bunları münhezim edüp ba‘zısın katl edüp ba‘zısın haps eder.

Acîbe vü garîbe: şundan ma‘lûm-ı sa‘âdet ola kim bu Menûf kavmi ne kadar mel‘ûn u mu‘ânid **[P 263a]** kavimdir kim kaçan kâşif bu kavimden birin katl etmek murâd edinse akrabâ ve ta‘allukâtları gelüp kâşife ricâ ederler kim,

“Zürriyetimizin irtifâ‘-ı kadrine sebeb ol. Bu akrabâmızın boynunu urma, ve aşâ’ir [ü] kabâ’ilimiz mâbeyninde bed-nâm etme. Buğ edüp alay ile dîvân-ı Mısır’a götür” deyü ricâ edüp mücrim-i merkûmun akrabâları iktidârlarına göre mâl-ı firâvân verüp akrabâların buğ etdirirler.

Buğ ta‘bîri oldur kim eğer mansar ya‘nî harâmî ve eğer neşşâl ya‘nî hemyânkesici hırsız ve eğer sâhib-i lümûm ya‘nî fitne askeri ve cem‘iyyet sâhibi vâcibü‘l-katl herîflerdir ve eğer benî Harâm’dan ve eğer benî Cüzâm’dan ve eğer sâ’ir hırsız fellâhlardan kâşif bu makûle vâcib- **[Y 283a]** -ü‘l-izâleleri katl etmeyüp akrabâlarının ricâsiyle beşer onar kîselerin alup meydân-ı siyâsetde derisin yüzerken birkaç lûle duhân içüp şecâ‘at ü fetâlığına göre savt-ı a‘lâ ile mavaller okuyarak ve akrabâları ile tekellüm ederek min-endâmih derisi yüzülüp göbeğine geldikde mürd olur.

Ba‘dehu derisine saman doldurup akrabâları cümle esbâbların ve âlât-ı harblerin getirüp na‘ş-ı murdâr postun geydirüp kuşadup atlar üzre lâşe-i murdârların bindirüp ellerine mızrakların, bellerine seyf-i miczem akvelerin takup ellerine dizginlerin verüp akrabâları yanları sıra seyis ü kavvâs-vâr hizmet edüp atların yederek Menûf’dan böyle kaç aşkıyâ buğ olduysa alay-ı azîm ile kâşif talî‘a-i asker olup köslerin çalarak bu kadar baş ve dil ve buğlar ile dîvân-ı Mısır’da paşa huzûruna varup kâşif ağa ve sâ’ir gâzîler hil‘at-ı pâdişâhî ve terakkî ve ihsânlar ile behremend olup ba‘dehu lâşelerin Rûmeli meydânına bırağup sâ’ir kelleler zemînde galtân olur. Buğ ta‘bîr etdüklerinin aslı budur. Bununla tefâhür kesb ederler.

Beri tarafdaki üstühân-ı cîfe-i mürdârın kâşifden akrabâ vü akrebleri bir iki kîseye alup deff ü kudüm ve tabllar ile âdemleri hayyâl olarak ve nisvânları zılgıt urarak vilâyetleri içre sürûr [u] şâdumânîler ederek lâşesin gezdirüp cîfe-i murdârın defn ederler. Ve Mısır’ın Rûmeli meydânında kalan post-ı kadîdin akrabâları vâlî-i Mısır ya‘nî subaşıdan satun alup yine vilâyetlerine götürüp dîvân-ı Mısır nice çıkdı ise, eyle gezdirüp şâdumânlar edüp defn ederler. Bir acîb temâşâdır. Bu kavm-i Ferâ‘ine ol zu‘m-ı bâtıl üzredirler kim,

“Bizim evlâdımız ve akrabâ ve ta‘allukâtımız ve aşîretimizden fülân kimesne bu kadar sıbyânlık ve bu kadar mansarlık edüp başın ele verdikde baş u cânın ve mâlın kâşife verüp dîvân-ı Mısır’a omuzunda yel mûmları ile kolların gere gere ve elinde mızrağile küheylân at üzre Mısır dîvânında sultân huzûruna varmışdır, ammâ sizin oğlunuz gibi döşeğinde ölmedi” deyü tefâhür ederler. Ve inkırâzu’d-devrân meşhûr olup akrabâları beyne’l-akrân mu‘azzez olur.

Yine akrabâlarından birine bir ulu kişi kızın almağa murâd edinseler, küffü değil iken bilâ-

tereddüd,

“Bahâdır şecî‘ nesildendir, zamân ile anlardan biri dîvân-ı Mısır’a buğ vardı”, deyü bilâ-te’hîr murâd edindikleri kızı bâğı ve bâğçesi ve tarlasıyla verirler. Âdet-i bâtılları böyle bir alay kavm-i Ferâ‘ine ve mel‘ûn kavimdir. Ve dâ’imâ birbiriyle Harâm kavmi ve Cüzâm kavmi ceng etmededirler. Hamd-i Hudâ böyle olduğu bi-emrillâhdır. Eğer cümlesi yek-dil [ü] yek-cihet olsa bin fellâha bir Rûm âdemi düşmeyüp Ervâm kavmin helâk edüp Mısır’ı ve Mekke **[Y 283b]** ve Medîne’yi zabt ederlerdi.

Bu tafsîlden merâm [u] maksûd oldur kim eyâlet-i Menûf’un bu makûle mel‘ûn cebbâr hûnhâr ve hûnrîz kavmi vardır. Gerçi böyle Fir‘avnî kavmi vardır, ammâ Cenâb-ı Bârî “Her Mûsâ‘ya bir Fir‘avn ve her Fir‘avn’a bir Mûsâ verir” dedikleri üzre bu cebbârîn kavme fâ‘il-i muhtâr Allâh Mısır’ın bir alay Türkçe bilmez kırmızı şalvârlı kulların bu zâlimler üzre dâ’im musallat etmişdir kim bunlarda dahi aslâ merhamet ü şefkat yokdur, amân vermeyüp fellâhı topuz ile depeler, halâs oldu ise fellâh yine topuzu eline alup öpüp başına koyup cündîye verir.

Anlar dahi bir gûne cebbâr kavimdir.

Esmâları Rûm halkı ismine muhâlifdir. Elkâb [u] esmâları budur: Emir Özbek ve Emîr Timur ve Temirtaş ve Temris ve Kansu ve Gavrî ve Lâçîn ve Karçıgay ve Pûlâd ve Kertbay ve şâhîn ve Senyal ve Cânbezdi ve Cânaldı ve Cânverdi ve Cânkıydı ve Esed ve Seyfî ve Kayıt ve Cânpûlâd. Bu gûne esmâlar ile müsemmâ‘ şecî‘ ü nâmdâr Abaza ve Çerâkize ve Gürcî ve Zengî, Habeşî kavmin ellerinde bu Mısır fellâhları âcizmândedir. Hâlâ Menûf şehri içre bu isimli askerî tâ’ifesi mâl-â-mâldir, dâ‘imâ bellerinde silâhları ile gezerler.

Ve ma‘mûr [u] âbâdân hâneleri vardır. Zamân-ı evâ’ilde olan imârâtının ancak bir şemmesi kalmış. Hâlâ cümle on yedi mahalle ve kırk mihrâbdır. Cümleden,

Ulu Câmi‘: Cemâ‘at-ı kesîreye mâlikdir. Kırk amûd-ı müntehâ üzre münakkaş tavandır. Ve bir minâresi var. Ve câmi‘in üç kapusu var. Ve hareminde iki hûrmâ ağacları var kim eyâlet-i Mısır’da nazîrleri yokdur, gâyet mücessem ve âlî nahillerdir. Ba‘zı müsin kimesneler nakl etdiler kim bu hûrmâları Fir‘avn’dan evvel Delûke diküp sâyesinde dîvân edermiş, deyü nakl etdiler. Ve çârsû içinde,

Câmi‘ü‘s-Suvvîn: On sekiz amûd-ı mevzûn üzre münakkaş tavan ile mebnî bir fevkânî câmi‘dir. Ve tahtanîsi serâpâ dükkânlardır. Çârsû içinde vâki‘ olmağile cemâ‘at-ı kesîreye mâlikdir. Ve bir musanna‘ minâresi vardır. Andan,

Câmi‘-i şeyh Mûsâ: Gâyet latîf dilküşâ rûşen câmi‘dir. Bu câmi‘lerden mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve kırk mekteb-i sıbyân ve 3 medrese ve yedi vekâle ve dörd yüz dükkânları vardır. Gerçi bedâsteni yokdur, ammâ her vekâlesi birer bezâsten gibi ma‘mûr u müzeyyendir. Cemî‘i zî-kıymet mevcûd olup anda bî-kıymetdir.

Ve iki hammâm-ı atîkı var. Biri tâ Fir‘avn zamânından kalmışdır, derler. Hakkâ ki beş altı yüz yıllık binâya müşâbeheti yokdur, muhakkak kâr-ı kadîmdir. Ve âb [u] havâsı gâyet latîfdir.

Ve şehir içinde kırk sebîlhânesi var. Lâkin çârsû içinde câmi‘ü‘s-Suvvîn mukâbelesinde köşe başında bir âb-ı hayât sebîli var, cümleden musanna‘ **[Q 266b]** binâ-yı azîmdir.

Manzûrumuz olduğu amâristânı bu mertebedir. Ammâ harâb-âbâdistânı ve kömistânı **[Y 284a]** hadd [ü] hasrın Hudâ bilür. Ve bilâd-ı atîk olduğuna alâmet oldur kim bu şehrin cânib-i erba‘asında olan kömistân ancak Mısır’da vardır. Hattâ Fir‘avn’un sarâyı kömler içinde gark olmuşdur. Hâlâ şehrin cemî‘i mezbelesini ol tarafa döke döke gûyâ amelî bir cebel olmuşdur.

Ve Nîl-i mübârek tuğyân etdükde tâ Menûf şehrine gemiler gelüp metâ‘ alırlar. Anıniçün âb [u] havâsı latîfdir. **[P 263b]** Ve eyâlet-i Mısır’ın hâk-i amber pâkinde leb-i Nîl’de bile bir kuyu kazsan şûre suyu çıkar, ammâ bu Menûf’un havâsı letâfetinden kuyuları lezîzdir ve mahbûb u mahbûbesi memdûhdur, cihân-ârâdır. Ammâ haşîn ve dilâzâr cebbâr kavmi vardır. Ve bu şehir şehr-i Ferâ‘ine olmağile sulehâ-yı ümmetden az kimesneler vardır.

Ziyâretgâh-ı Menûf

Mezmûm şehir olmağile kibâr-ı evliyâullâhdan kimesne tavattun etmemişdir. Lâkin âye[t]: [208] nâss-ı kâtı‘ı üzre “Mülk Allâh’ındır” deyüp medfûn olan kümmelînden bunlardır.

Evvelâ, Kırklar makâmı. Ve,

eş-şeyh Süleymân-ı Bagavî. Ve çârsû içinde bir kubbe-i sagîre içinde,

eş-şeyh Za’l-kevn: Ulu sultândır. Yılda bir kerre cemî‘i ervâh-ı evliyâ bu şeyh [Za’l-]kevn ziyârete gelir, derler. Zîrâ sulehâ-yı ümmetden niçe yüz kimesneler müşâhede etmişlerdir kim ol gece şeyh hazretlerinin kabri üzre bir yeşil duman zâhir olup Menûf’un ba‘zı tarîkleri dahi ol tuman ile memlû’ olup gürûh gürûh âdemler varup gelüp ayakları tavuşu istimâ‘ olunup şehrin içinde bir râyiha-i tayyibe müstevlî olup niçe âdemler müşâhede ederler, deyü şehâdet etdiler. Ammâ zâhirde bir kimesne nümâyân değildir, ancak tuman içinde sadâ istimâ‘ olunur, deyü nakl etdiler, *rahmetullâhi aleyh.*

Hakîrin ziyâret etdüği bu erlerdir. Niçe velîler dahi vardır. Ammâ cümlenin rûh-ı şerîfleriyçün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp kâşifden bir küheylân at ihsân alup ve yigirmi Arab hayyâli refîkler ile Menûf’dan çıkup cânib-i şimâle 5 sâ‘at gidüp,

Menzil-i karye-i Sirsine: Bâlâda evsâfı mastûrdur. Andan bir sâ‘atde,

Beled-i Tûh-ı Nasârâ: Cümle re‘âyâsı Kıbtî kefereleridir. Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Hâlâ âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Henüz imâretinden sekiz yüz mikdârı kefere hâneleri kalup deyrleri kalmışdır.

Kefere-i Kabâbıta mâbeyninde bu belede hayli i‘tibâr ederler. Zîrâ Kıbtî meliklerinden Melik Tavtîs’in maskat-ı re’si budur ve bunda bir deyrde medfûndur. Hazret-i İbrâhîm’e îmân getürüp Kıbtî kızı Hâcer Ana’yı bu Melik Tavtîs hedâyâ gönderüp Hazret-i İsmâ‘îl andan tevellüd etmişdir. Ve Hazret-i Amr ibnü‘l-Âs Mısır’ı Kıbtî tasarrufundan aldığı Melik Mukavkıs dahi bu Tûh-ı Nasârâ‘da doğmuşdur, deyü i‘tibâr edüp cümle Kıbtî senede bir kerre bu beledi ziyâret ederler.

Ve Melik Mukavkıs dahi Hazret-i Risâlet’e îmân getürüp Kıbtî kızlarından iki kız ve bir kılıç ve bir katır hedâyâyı **[Y 284b]** Zinnûn-ı Mısrî ile göndermişdi. Hazret-i Risâlet kızın

birin şâ‘ir Hassân’a ihsân edüp Abdurrahmân ibn Hassân ol duhter-i pâkîze-ahterden tevellüd etmişdir. Ve biri dahi Mâriye câriyedir. Hazret anı alıkoyup Hazret-i İbrâhîm ibn Hazret-i Resûlullâh ol kızdan müştak olmuşdur. Kılıcı ve katırı Hazret-i Alî‘ye verdi. Zülfikâr ol kılıcdır kim Acem kavmi ol seyf-i kâtı‘ hakkında bu ebyât ile medh ederler. Beyt:

Lâ fetâ illâ Alî

Lâ seyfe illâ Zülfikâr

derler. Düldül ol katırdır kim hâlâ bu Tûh-ı Nasârâ köğünde bir bayır vardır, mezkûr Düldül katır ol kayadan tulû‘ edüp ayakları yeri hâlâ âşikâredir. Mukavkıs ol katırı hazrete göndermesinin aslı odur.

Ve bu karyede ibret-nümâ çok olduğundan Kabâbıta kavmi çok gelüp ziyâret ederler. Bu kurânın mültezimi Âsitâne-i sa‘âdetde rûznâmeci Alî Efendi hazretlerinindir, senevî yedi kîse fâ’izi olur.

Bu beledi seyr [ü] temâşâ edüp Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûduna bir gün mukaddem varmak içün ılgar edüp 5 sâ‘atde ma‘mûr kurâlar ubûr edüp,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Tanta hâk-i amber-pâk-i âsitân-ı âşiyâne-i Ebülyetâmîn Sultân-ı Alevî Hazret-i kutbü‘l-aktâb Seyyid Ahmed el-Bedevî
kuddise sırruhu’l-azîz

Bu Tanta şehri Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin medfûn olduğu şehr-i mübârekedir. Bir sahrânın vasatında bir mürtefi‘ yerde ve Garbiyye hâkinde vâki‘ olmuşdur. Ammâ mültezimleri üç kimesnedir, mahsûlâtları cem‘ etmeğe me’mûrlardır, senevî on kîse mâlı fâ’izi hâsıl olup mâl-ı pâdişâhî verirler. Lâkin şehir Garbiyye kâşifinin subaşısı hükmündedir. Ve cümle bin beş yüz evli bâğsız ve bâğçesiz kat-ender-kat ma‘mûr [u] âbâdân hâneli bir müzeyyen şehr-i şîrîndir. Ve altı mahalle ve sekiz mihrâbdır, ammâ cümleden,

Evsâf-ı câmi‘-i Sultân Kayıtbay

Kal‘a-misâl bir câmi‘-i azîmdir. Ve câmi‘-i selâtîn-i selef olup bizzât Hazret-i Sultân Seyyid Ahmed el-Bedevî bu câmi‘-i şerîfde medfûn olmağın şeb [ü] rûz cemâ‘at-ı kesîreden hâlî değildir. Câmi‘in cirmi tûlen yüz yigirmi ayakdır ve arzan yüz ayakdır, kâmil. Ve minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir.

Ve câmi‘ ve harem içinde cümle altmış aded beyâz mermer mevzûn sütûnlardır. Yigirmi dördü câmi‘ içindedir, mâ‘adâsı harem-i şerîf etrâfındadır. Ve bu sütûnlar üzre azîm kirişlerdir, dahi üstü münakkaş tavanlardır, dahi fevkı sütûhu kireç sıvalıdır, kurşum örtülü değildir.

Ve iki minâresi var. Sağ tarafındaki minâre üç tabaka ve iki yüz kademedir. Her kademesi âdem dizi kaddi kadar yüksekdir. Ol hisâb üzre bir minâre Mısır’da Sultân Hasan minâresinden âlîdir. Ve gâyet musanna‘ minâre-i bâlâdır. Ve Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretleri bu minârenin kurbunda medfûndur.

Ve sol tarafdaki minâre dahi çâr-gûşe **[Y 285a]** kulle-misâl iki tabaka kâr-ı kadîm minâredir. Aşağı soffasına varınca elli kademe bâlâdır. Ve her kademesinin kaddi birer

zirâ‘ bâlâdır. Ammâ öbür minâreden çok alçakdır. Ve mezkûr minârelerin ikisinin dahi alemleri yokdur, ancak tâ zirve-i a‘lâlarında Bektaşî külâhı-misâl terk terk binâ olunmuşdur.

Ve bu alçak minârenin altında bir azîm sebîlhâne sarnıcı vardır, on beş bin râviye ya‘nî deve kırbası su alup cümle züvvâra kifâyet eder bir azîm sahrıncdır. Ve bu sebîl kurbunda hanefî muslukları vardır, kasır kubbesi gibi bir mevzûn kubbesi var, kirec ile mestûrdur. Ammâ acâyib hayrât-ı azîmdir, zîrâ mezheb-i İmâm Hanefî buna muhtâcdır.

Ve buna karîb aşren fe-aşren İmâm şâfi‘î havuzu vardır, birke-misâl bir havz-ı azîmdir. Cânib-i erba‘ası hâcethânelerdir. Dahi mâ-fevkı dâyiren-mâdâr fukarâ ve talebe hücreleridir.

Ve bu câmi‘in dörd bâb-ı sa‘âdeti var. İkisi yan kapulardır. Bir dahi âbdesthâne kapusudur. Biri dahi kıble dîvârında bir muzlim bucakda bir küçük kapudur. Biri dahi haremin kıble kapusu üzre beyâz çâr-gûşe mermer üzre celî hat ile bu târîh tahrîr olunmuşdur:

Ceddede hâze’l-bâbe’l-mu‘azzamete el-imâmü‘l-mu‘azzame mâlikü‘l-memâlik es-sultân Ebünnasr Kansu(r) el-Gavrî, halledallâhu hilâfetehu, târîh Zilhicceti’l-harâm min ihdâ ve ışrîn ve seb‘imi’e‘dir. [Z. 721]

Ammâ câmi‘ Sultân Kayıtbay’ın binâsıdır. Zîrâ hakîr bir kerre keşf edüp cümle evkâfnâmeleri manzûrumuz olmuşdur. Ve üç kapularından üçer kademe taş nerdübân ile çıkılır.

{Evsâf-ı âsitâne-i Seyyid Ahmed el-Bedevî}

Sağ tarafdaki kapuya muttasıl Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin dîvârıdır. Bu câmi‘in sağ tarafında yan soffası kubbeleri mâbeyninde evc-i âsumâna ser çekmiş bir serâmed beyâz incü-misâl yekpâre bir müdevver beyâz kireç sıvalı ve yeşil **[Q 267a] [P 264a]** tuc alemli bir kubbe-i dergâh-ı kutb-ı Rabbânî‘dir.

Ve bizzât sultân hazretleri ol mehbıt-ı münevverenin tâ vasatında servi ahşâbından parmaklık içinde zer-ender-zer murassa‘ât ile müzeyyen Ka‘be örtüsü ile mestûr olmuş serv levhası ile mebnî çâr-gûşe sandûka içinde âsûdedirler. Ve bu müzeyyen sandûkanın çâr-gûşesinde bir âdem kellesi kadar sîm-i hâlisden mücellâ toplar ile ârâstedir.

Ve mübârek ser-i sa‘âdetleri alâmeti bu çâr-gûşe sandûkanın ortasındaki yeşil imâme destârı Mısır vâlîsi Ebü‘l-hayr Kethudâ İbrâhîm Paşa göndermişdi. Bir alay-ı azîm ile dörd bin sâhib-i tarîk meşâyihân-ı Bedevî ve yigirmi bin fukarâ-yı Alevî deff ü kudümlerin ve nefîr ü nakâreleri ve zillerin döğüp tablların çalarak tevhîd-i erre ile bu tertîb alay ile destâr-ı şerîfi getürüp tekbîr ile ser-i sa‘âdeti makâmına baş halîfe sarup cânib-i erba‘asında olan **[Y 285b]** makrama-i zerdûzları destâr altına sardılar kim bir cihâz-ı sultân kadar münakkaş bûkalemûn makramalardır kim hisâbın Hudâ bilür kim biri biri üzre çürümüş kalmışdır. Huddâmlardan ve gayrıdan bir ferd vaz‘-ı yed edüp bir makrama almağa kâdir değillerdir. Çok âdem kasd edüp eli kurumuşdur.

Ve paşanın gönderdüği hedâyâ hâlîçe ve seccâdeyi döşeyüp ûd [u] amberi ihrâk edüp kubbe-i şerîfin içinde râyiha-i tayyibeden âdemin demâğı mu‘attar olurdu.

Ve sandûkanın cânib-i erba‘asında olan şebekeler üzre zî-kıymet âvîzeler var kim herbiri

Rûm harâcı değer. Ve tuhef ü yâdigârlardan âdem kaddi gümüş şem‘dânlar ve altun yaldızlı şem‘dânlar ve bakır kalaylı şem‘dânlar ve altun ve gümüş âvânî buhûrdân ve gülâbdân ve sîm mikrâslar vardır.

Ve sadefkârî rahleler üzre niçe yüz Kelâm-ı kadîmler var kim herbiri Ya‘kût-ı Musta‘sımî ve hatt-ı şeyh ve Karahisârî hattı Kelâm-ı İzzetler ile ârâstedir.

Ve kubbe-i âlîsinin etrâfında maslûb olan âdem kaddi niçe yüz şem‘-i kâfûrlar kim herbiri üçer dörder kantâr gelür. Bu şem‘alar cümle kefere krallarından hedâyâ gelir. Zîrâ kefere dahi bu sultâna mu‘tekidlerdir. Zîrâ zindânlarından kerrâtile alâ-mele’i’n-nâs niçe bin üsârânın pâybend-i hadîdleri pâre pâre olup esîrler halâs olmuşdur. Ve her şem‘-i kâfûrîlerin yanlarında halâs olan ümmet-i Muhammed’in kırkar ve ellişer vukiyye gelir demir neybeler ve kadana ve pıranka hadîd bendler asılıdır kim herbirin ibâdullâhlar kırkar ellişer sene taşıyup kerâmât-ı Bedevî ile halâs olmuşlardır. Ammâ bu maslûb olan şem‘alar yanmaz, hemân ârâyiş içündür.

Ve ekâlîm-i seb‘ada olan İslâm pâdişâhlarının dahi teberrüken birer zî-kıymet tuhef göndermişlerdir. Meselâ cevâhir ve murassa‘ kanâdîller ve çerâğdânlar ve fağfûrî bardaklar ve gûnâ-gûn devekuşu yumurtaları ve altun ve gümüş toplar ve sürâhîler maslûbdur kim hisâbın Hudâ bilür.

Ve her seyyâh-ı âlem âşıkânın birer yâdigârı maslûbdur. Meselâ zerdeste ve çevgân ve pâlheng ve deff ü kudüm ve nefîr ve zîl ve sapan-ı Dâvûdî ve alem ve çerâğ ve kantûra ve debdevî vü dehdehî ve zîlbem ve teber-i Müslimî ve gûnâ-gûn tâc külâh ve keşkül ve zând ve âfitâbe ve cığcığa ve telâtîn tennûre ve gûnâ-gûn hırka-i peşmîneler ve ağaç kılıçlar ve acîbe ve garîbe balık kemikleri ve niçe ummân-ı kerâme misâli cilbend-i mahabbetler ve bu makûle eşyâ-yı gûnâ-gûnlar var kim cümle cihâz-ı dervîşân-ı dilrîşândır. Herbiri bir köşede maslûbdur. Ve bunlardan mâ‘adâ niçe bin elvân eşyâlar dahi maslûbdur.

Ve her üstâd hattât-ı hoş-nüvîsin birer yâdigâr hatları der-i dîvârı tezyîn etmişdir. Hattâ hakîr dahi küstâhâne celî hat ile bir levha üzre âye[t]: [209] âyetin tahrîr edüp mihrâb cânibine vaz‘ etdik.

Ve bu kubbe-i âlînin içinde Bedevî hazretlerinin ser-i sa‘âdetleri olan köşede **[Y 286a]** Hazret-i Risâlet-penâh’ın kadem-i şerîfleri siyâh seng-i hârâ üzre basup te’sîr etmişdir, ol köşede râyegân durur, sandûka içinde değildir. Cemî‘i ehl-i züvvâr ana yüzlerin sürüp “şefâ‘at yâ Resûlullâhi” derler.

Ve bu kubbenin cânib-i erba‘asında tarîk-ı âma nâzır tuc şebekeli pençereleri vardır.

Ve mihrâbı sadefkârî-misâl hurde taşlar ile gâyet musanna‘ küçük mihrâbdır.

Kubbenin etrâfında gûnâ-gûn câmlar ile ârâste olmuşdur. Ve bu âsitânenin dollâbları içre ol kadar zî-kıymet mücevher âvânî ve Kitâbullâh ve Kelâm-ı kadîmler ve evkâfnâmeler var kim hisâbın Perverdigâr bilür.

Ve bu kubbe-i pür-envârın bâb-ı sa‘âdeti cânib-i şarka câmi‘in haremine mekşûfdur. Kapu kanatlarının levhaları üzre serâpâ gümüş güller ve pullar ve sîm ü hâlis halkalar ve gûnâ-gûn sîm kabaralar mıhlıdır. Her sâhibü‘l-hayrât birer âsâr ile bâb-ı mu‘allâyı müzeyyen

etmişdir.

Ve bu bâbın cânib-i erba‘asında münakkaş fağfûr-ı Çîn’dir. Dahi etrâfı nakş-ı bûkalemûn kâşîdir. Bu bâb-ı âlînin atebe-i ulyâsı üzre bir müdevver ve müzehheb mermer üzre celî hat ile târîh

Emera bi-inşâi hâze’l-makâmi’l-mübârek Mevlânâ es-Sultân Kayıtbay azze nasruhu, sene (–).

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kubbe-i pür-envârın mihrâbında iki rek‘at namâz kılan kimesne cemî‘i beliyyât-ı dehrden masûn u mahfûz olur, ve bir hasım anınla mukâvemet ü muhâsamet edemeyüp hergiz yohsulluk yüzün görmez.

Ve bu âsitâneye bir kanlı ve hırsız ve medyûn hâkim havfinden girüp “Dahil yâ sultân!” dese aslâ hâkim tarafından ana vaz‘-ı yed edüp alamazlar. Ammâ ol hareme giren âdem tahkîk müttehem ve vâcibü‘l-izâle ise kırk güne kalmaz yemeden içmeden kesilüp za‘îf ü nahîf olup anda elbette merhûm olur. Eğer mazlûm ise bî-pâk ü bî-pervâ halâs olur.

Hattâ İbrâhîm Paşa asrında bir kâşif mâl-ı pâdişâhî içün medyûn olup firâr edüp Bedevî hazretlerinin âsitânesine girüp kapandı. İbrâhîm Paşa tarafından iki def‘a ağalar gelüp cür’et edüp kâşifi almağa kâdir olmayup gitdiler. Bir gün müteferrikalardan Alî Ağa nâmında bir cebbâr ağa gelüp şeyh Selâme’ye ve şeyh Ahmed’e itâb ü şütûm edüp beyâz buyurdı şeyhlerin yüzüne urup,

“Tîz kâşifi türbeden çıkarın, yohsa efendim başıyçün sizi kayd [ü] bend ile huzûr-ı vezîre götürürüm” deyü firâvân Fir‘avn-vâr zebân-dırâzlık etdi. Meşâyihler **[P 264b]** dahi,

“Hâşâ, biz anı çıkarmağa kâdir değiliz. İşte miftâhlar, eğer cür’et edebilürsen, varup aç kapuyu, fermân-ı vezîr üzre al kâşifi” deyü miftâhları sundular.

“Neylerim miftâhları. Elbette siz açup herîfi bana teslîm edin. Yohsa şimdi kapuyu kırup herîfi çıkarup kayd [ü] bend ederim” deyü gitdi. Hakîr, **[Q 267b]**

“Bire Ali Ağa, gel, böyle etme, al miftâhları” deyü hayli nasîhat etdim.

Hele **[Y 286b]** miftâhları alup kâmil bir sâ‘at renc [ü] anâ çeküp açmağa kâdir olmadığından gazab-âlûd olup huddâmları ile bâb-ı sa‘âdeti ökçesinden kal‘ edüp bî-pâk içerden kâşifi çıkarup döğe döğe getürdü.

Cümle huzzâr-ı meclis *hasbiyallâh* deyü âlem-i hayretde kaldılar. Hakîr dembeste ve hayrân kaldım. şeyh Selâme hazretleri,

“Sabır *şivey* şimdi, şimdi” deyü cevâb edüp hânesine gitdi.

Mezkûr ağa tevâbi‘âtleriyle atlanup gitdiler. şehirden taşra Tûh-ı Nasârâ kurâsı râhına kadem basıcak Alî Ağa’yı sancı dutup “Bire âh, bire vâh” diyerek ol mahalde cân verir.

Anı gördük, kâşif ve ağanın huddâmları ağanın meyyiti ile Tanta şehrine gelüp ağayı karâfede defn etdiler. Kâşif yine âsitâne içinde kaldı. Ve Ali Ağa’nın bir huddâmı terk-i mâsivâ edüp Bedevî fukarâsı olup bir kûşe-i vahdetde kaldı. Hakîr bu ahvâli paşaya i‘lâm edüp kâşife ıtlâk emri gelüp âsitânedeki fukarâlara on bin para tasadduk geldi. Hulâsa-i

kelâm böyle mutasarrıfînden gürbüz erdir, *kuddise sırruhu'l-azîz.*

Ve bu âsitânenin sağ tarafı hâricinde bir hücre vardır, içinde Sultân Bedevî'nin hırka-i şerîfi ve yeşil imâme-i şerîfi bir servi levha şeyden(?) demirli sandûka içre gayrı cihâz-ı fakrlar ile mahfûzdur. Yılda bir kerre mevlûd-ı şerîf tamâm olup infidâd olacak âhir cum'a günüdür, ol gün hırka-i şerîfi ve destâr-ı atîkı evlâd-ı Bedevî Ebü'l-âl hazretlerinin ırk-ı tâhirinden bir meşâyih geyüp ve nice tarîk meşâyihleri ve niçe bin fukarâ-yı Bedevî deff ü kudümlerin ve tabl u nefîr u nakârelerin çalarak ve niçe yüz bin alemlerin açarak tevhîd-i erre ile bir alay-ı azîm edüp Garbiyye ve Menûfiyye kâşifleri cümle askeriyle pür-silâh olup bu alay ile şeyhi Tanta şehri içre at üzre gezdürüp yine şehir içinde câmi'-i eş-şeyh İbrâhîm-i Metbûlî'de âhir cum'ayı kılup yine alay ile şeyhi hırka-i şerîf ile âsitâne-i sa'âdete getürüp yine hırkayı ve destârı ve kemeri hücrede hıfz edüp cümle ibâdullâh andan perîşân olup herkes vatanına gider.

Evsâf-ı hırka ve destâr-ı şerîf

Hırka bir kırmızı ihrâmdandır, ammâ niçe kerre yüz bin yine kırmızı pâreler ile yamalıdır ve nigende nigende niçe kerre binlik iplikleri vardır. Ol kadar tavîl hırka değildir. Destâr-ı şerîfleri deve yüğünden bir şâldır. Mürûr-ı eyyâm ile pâre pâre olup pâreleri düşmesin içün niçe bin iğneler saplıdır. Kavuğu yok, pâre pâre bir küçük destârdır. Meşâyih evlâdlarından gayrı kimesne geyemez. Müşk [ü] amber-i hâm kokar bir hırka-i peşmînedir.

Bu hırkayı yerine tekbîr ile koyup sâ'ir uşşâkân-ı müştakân vedâ' ziyâreti edüp giderler.

Hazret-i Bedevî Sultân (–) (–) asrında hayâtda idiler. Müddet-i ömr-i hazret-i şeyh-i azîz (–) sene, vefâteş sene (–)de vâki' olmuşdur, *kuddise sırruh.*

Hamd-i Hudâ bu hakîr ziyâret edüp evkât-ı hamseyi anda edâ edüp on beş gün on beş gecede üç hatm-i şerîf **[Y 287a]** tilâvet edüp savâbın rûh-ı şerîflerine hibe eyleyüp hamd-i Hudâ takarrüb kesb eyledik.

Evsâf-ı ziyâret-i eş-şeyh Abdü'l-âl

Yine Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin türbe-i şerîfi sırasında câmi' hareminin kıble kapusu yanında bir kubbe-i âlî içinde medfûndur, gayrı kimesne yokdur. Etrâfında parmaklık kafes içinde çâr-gûşe bir servi sandûka üzre kırmızı çuka ile mestûr zarf içinde âsûde-hâldirler. Kubbesi içi ol kadar müzeyyen değildir. Sultân Bedevî'nin kırk sene hayâtında ve kırk sene memâtında vezîri olup sâhib-i seccâde olup yüz yetmiş bin mürîde pîşvâ olup irâdet vermişdi. Hâlâ bu âyîn-i Bedevî'yi ol icrâ edüp bu tertîb üzre koyup böyle mevlûd-ı şerîfler etmişdir. Ömr-i azîzleri yüz yigirmi sene mu'ammer olmuşlardır. Ve Tanta şehrin bunlar amâr etmişlerdir. Kuvvet-i kâhire sâhibi ulu sultân imiş, *kuddise sırruh.*

Sultân Bedevî mecâzibûndan imiş. İlm-i zâhirden behremend olmayup ilm-i bâtında gavs-ı a'zam olup hüve hüve makâmına vâsıl olup ulûm-ı evvelîn [ü] âhirînden haberdâr imiş. Dünyâdan âhirete mücerred pâk intikâl etmişlerdir. Ammâ bu şeyh Abdü'l-âl hazretlerin âlem-i sabâvetinde evlâd-ı ma'nevî etmişlerdi. Cümle akd [ü] hal, kabz u bast anın tasarrufunda idi. Hâlâ yine Ebü'l-âl hazretlerinin evlâdları sâhib-i seccâde olup cümle devlet evkâf anların hükmündedir. Ammâ nezâretleri Sultân Kayıtbay'dan berü Mısır azîzleri hükmündedir. Her vezîr geldükde şeyhlerden muhâsebesin alur. Zîrâ azîm

evkâfullâhdır. Zîrâ cemî‘i İslâm diyârı halîfelerinden ve gayrı mu‘tekid ümmet-i Muhammed’den ve tâ bilâd-ı kâfiristânlardan nezerât tasadduklar gelüp mâl-ı firâvân cem‘ olur.

Ve bu Abdü‘l-âl hazretlerinin bâb-ı sa‘âdeti câmi‘ haremine kıbleye nâzırdır. Atebe-i âlîsi üzre çâr-gûşe bir levha üzre beyâz isfîdâc hat ile, [210] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve civâr-ı kubbede yine evlâd-ı Abdü‘l-âl’den beş halîfe medfûndur, isimleri ma‘lûmumuz değildir, *kuddise sırruhu’l-azîz*.

Bu Sultân Bedevî hazretlerinin tarîkında olup Tanta şehrinin enderûn [u] bîrûnunda medfûn olan evliyâları beyân eder

Evvelâ eş-şeyh Hazret-i Nûreddîn ve şeyh Abdülmecîd ve şeyh şemseddîn ve eş-şeyh Hasan ve eş-şeyh Abdülkerîm ve şehir içinde eş-şeyh Sâlim ve eş-şeyh Abdülazîz ve eş-şeyh Muzîhâ ve eş-şeyh Sa‘d ve eş-şeyh Seyyid Merzûk ve eş-şeyh Seyyid Halîl ve eş-şeyh Seyyid Arîk ve eş-şeyh Seyyid Alî el-Berîdî ve eş-şeyh Rukeyl ve eş-şeyh Seyyid Abdülhak ve eş-şeyh Seyyid Zinnûn ve şeyh Seyyid Abdullâh. Bu sultânlardan mâ‘adâ niçe ziyâretler dahi etdük, ammâ bunlar nâmdâr sultânlardır ve birer âsitânelerinde kubbe-i âlîler içinde medfûnlardır, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve bir ziyâretgâh dahi Tanta şehri içinde,

eş-şeyh İbrâhîm-i Metbûlî câmi‘i: Bu şehirde **[Y 287b]** ibtidâ câmi‘-i kadîm budur. Hazret-i Bedevî niçe zamân bunda tâ‘at u ibâdet etmişdir. Hâlâ makâm-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî andadır. Harâbe olmuş idi, hamd-i Hudâ bu abd-i âsînin i‘lâmıyla Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa bu abd-i âcize fermân verüp mahallinde evkâf- **[Q 268a] [P 265a]** -nâmelerine mürâca‘at edüp mâl-i fâ’izinden câmi‘ ta‘mîr ü termîm edüp ihyâ oldu.

Ve halîfe hazretleri Bedevî hazretlerinin hırkasın ve destârın geyüp bu câmi‘ içre makâm-ı Bedevî‘de âhir cum‘ayı bunda edâ eder, ma‘bed-i kadîmdir.

Ve haremi ortasında bir dıraht-ı kebîr nâbıka ağacı vardır. Bu câmi‘ cümle kırk sütûn üzre mebnîdir. Ol kadar müzeyyen câmi‘ değildir. Mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir. İki yan kapusu ve bir makâm-ı Bedevî kapusu ve bir alçak bir tabaka minâresi var.

Bu mahalde ziyâretler tamâm olup iki câmi‘in dahi evsâfı tamâm oldu. Ammâ ziyâretgâhlar içinde bir mezâristân vardır, anda bir,

Hikmet-i acîbe, var. Bu Tanta kasabasındaki mezâristân içinde bir topraklı püşte vardır, ol depe üzre her sene Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin mevlûdu günleri kum kaynayup içinden benî âdem kemikleri harekete gelüp rimâl [ü] türâb üzre çıkar. Niçe bin âdemler varup seyr [ü] temâşâ ederler ve ba‘zı âdemler kemiklerden alup giderler. Aceb temâşâdır. Sonra rüzgâr-ı zorkâr rimâl türâbları cem‘ edüp mezkûr kemikler üzre örtüp kemikler gâ’ib olur. Ba‘zılar derler kim,

“Bunlar Seyyid Ahmed el-Bedevî fukarâlarının üstühânlarıdır. Mevlûd günleri zâhir olup uzuvları hareket eder” derler. Ba‘zılar eydir:

“Bunlar ol kimesnelerdir kim Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin deff ü kudüm ile tevhîd [ü] tezkîr edüp keşf [ü] kerâmet gösterdiğine dahl [u] ta‘arruz eden zemmâm u nemmâm u dahhâl münkirînlerin uzuvlarıdır kim Hazret-i Bedevî anlara bed-du‘â edüp

yerde yatmayasız, deyü yavı du‘â etdüğinden hâlâ her sene cümle üstühânları yılda bir kerre yerden taşra çıkmasının aslı oldur”, derler. Hudâ âlimdir, bu hakîr birkaç def‘a mevlûd günleri mezkûr kemiklerin taşra çıkduğın görmek vâki‘ olmuşdur.

Ve Mel‘abe meydânında câmi‘-misâl bir zâviye-i kebîr vardır. Minâresi yokdur, ammâ gâyet ma‘mûr zâviyedir. Mihrâbı önünde bir azîm bürkesi var, dâ’iren-mâdâr cirmi üç yüz adımdır. {şehir içinde böyle mezgit yokdur. Merhûm Circeli Alî Beğ‘in hayrât [u] hasenâtıdır. Alî Beğ mastabası demek ile ma‘rûfdur.} Ve hayvânât saky edecek sâkıye havuzları vardır, cümle hayvânât andan nûş ederler. Ve cümle ehl-i züvvâr ol bürkeden nûş edüp tecdîd-i vuzû‘ ederler. Hayrât-ı azîmdir.

Bu zâviye ile şehir içre cümle kırk mihrâbdır. Bâlâda tahrîr olunan iki câmi‘ hutbedir, mâ‘adâ zâviyedir.

Ve bu şehirde bir küçük hammâm ve iki medrese, biri Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin medresesidir kim ders-i âmı ve bî-hisâb talebeleri vardır. **[Y 288a]** Binden mütecâviz hamele-i Kur’ân hâfız-ı Kelâmullâh a‘mâlar vardır. Yedişer sekizer sâ‘atde hatm-i şerîf ederler.

Ve Bedevî câmi‘inin bir imâreti var, âyende ve revendeye ve cümle fukarâya merreteyn buğday ve mercimek şorbası ve birer nân pâresi mebzûldür. Câmi‘in e’imme ve hutebâsı ve meşâyihânı cümle sekiz yüz âdem evkâf-ı Bedevî‘den vazîfe ve cirâye alurlar. Ve imâretinde yevmiyye üç erdeb buğday ve bir erdeb mercimek ve bir sığır ve beş koyun tabh olup mevlûd günleri fukarâya bezl olunur. Ammâ sâ’ir zamânda kifâyet mikdârı tabh olup sofra-i bî-imtinânı fukarâ ve mesâkîn ve zu‘afâya mebzûldür.

Ve bu şehirde yedi mekteb-i sıbyân-ı tıflân-ı ebcedhân var.

Ve sebîlhâne üç yerdedir, ammâ Bedevî sebîli âb-ı hayâtdır.

Ve bu şehir içre cümle dekâkînler üç yüzdür. Mevlûd-ı nebî mevsiminde şehir içinde hayme ve hargâh ve külbeden bin dükkân dahi ihdâs ederler. Ve bezâsteni yokdur, ammâ şehir içre cümle yedi vekâlesi vardır, her birinde Hind ü Sind ve Yemen ve Rûm ve Arab u Acem tüccârları zî-kıymet metâ‘ların getürüp bu vekâlelerde bî-kıymet fürûht edüp cemî‘i mevcûdât ol hânlarda mevcûddur.

Ve yedi kahvehânesi var. Her birinde mutrıbân ve sâzendegân ve meddâhân ve kavâzî avretleri vardır.

Ve bu şehir Seyyid Ahmed vakfı değildir, iki kimesnenin iltizâmındadır. Ammâ Seyyid Ahmed el-Bedevî vakfı yine bu şehire karîb şimâl cânibinde karye-i Kahâfe ve karye-i Kefrü‘l-Gavrî ve karye-i Bahlî(?) misilli beldelerde hisseleri vardır. Ve niçe zirbelerde dahi alâkası vardır, rızka ve feddânları bî-hisâb evkâf-ı azîmdir. Hâlâ bir kimesne bilâ-veled fevt eder olsa, cümle emvâl [ü] erzâkın Bedevî‘ye vakf eder. Zîrâ mutasarrıfînden ulu sultândır. Hâlâ niçe keşf ü kerâmetleri zâhir ü bâhir olmadadırlar.

Menâkıb-ı Bedevî

Sene 1084 târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa vâlî-i Mısır iken İbnü‘l-Avâr oğulları nâm şakîler sâhib-i lümûm olup nice belîde ve kasabâtları beşer altışar yüz hayyâl mel‘ûnlar ile nehb ü gâret ederek bir gün Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin evkâfı olan

Kahâfe nâm beledden bu kadar cemel ve bakar ve ganem ve hussân alup köyü nehb ü gâret etdüği Mısır'da vezîr-i dilîr Hüseyin Paşa'ya mün'akis olup derhâl yedi bölükden yedi bin âdem tecrîdeye çıkarup Çerâkese beğlerinden Çerkeş Koca Mustafâ Ağa'yı serdâr edüp bir gecede ılgar edüp ale'l-gafle İbnü'l-Avâr'ı basup ceng ede ede cümle aşkıyâ bî-mecâl kalup bi'z-zarûrî karârları firâra mübeddel olup,

"Yâ Seyyid Ahmed el-Bedevî, tut bizi" deyü âsitâne-i Bedevî'ye firâr edüp dahl düşdüler.

Akîblerince asker-i Mısır yetişüp Seyyid Ahmed el-Bedevî kasabasın muhâsara edüp bir gün bir gece kal'a-misâl âsitânede mutahassın olup câmi'in minârelerine **[Y 288b]** çıkup asâkir-i Mısır'a kurşum urdular. Ve aşkıyâlar içerden "Yâ Bedevî, yâ Bedevî" deyü taşradaki askeri istihzâya alurlar. Tecrîde halkı dahi var kuvveti bâzûya getürüp dilîrâne ol kadar ceng edüp aslâ şakîlere göz açdırmayup kasabanın her tarafından hücûmlar eylediler. Bir fırka asker havfe düşdüler kim,

"Bunlar Ahmed-i Bedevî hazretlerine dahl düşdüler. Biz anlara kasd ederiz, âyâ hâlimiz neye müncer olur" derken âsitânenin ve câmi'in bâbları açılup içerdeki mücâvirîn ulemâları çıkup,

"Cümle şakîler gâ'ib olup hâlâ cümle atları ve hussân ve mühreleri ve cümle âlât-ı silâhları ve esbâbları durur, ancak kendüler uryânen gâ'ib olmuşlardır", deyü haber verince,

"Bire şakîlerin bir hîlesi olmasın", deyü cümle asker cür'et edüp şehre dâhil oldular. Üç yüz at ve kısrak ve üç yüz mızrak ve kılıç ve akve-i âk ve bu kadar esbâb kamîs-i ak ganîmeti kabz edüp,

"Âyâ bu kadar mel'ûnlar nice oldu?" deyü tecessüsde iken bir âdem beyt-i halâya tekâzâ-yı hâcet içün girüp başlı başına taraka faslı ederken istimâ' eder kim kehrîz lağımı yolundan âdem sadâsı gelür.

Sehel tavakkuf eder, görse kim cümle eşirrâ-yı müfsidîn kerîz yoluna mâl-â-mâl olmuşlar.

"Bire meded" deyüp **[P 265b]** beyt-i halâda herîf **[Q 268b]** girîbân-ı tumanın bend edüp seğirderek serdâra haber verir.

Derhâl serdâr-ı nâmdâr-ı maslahat-güzâr kehrîzin şehirden taşra çıkacak menfezin horâsânî-binâ ile sedd edüp âsitânenin şâfi'î havuzunun suyun kehrîz yollarına koyverüp kuyuların sâkıye sığırlarına hay edüp sâkıye suyu ile kerîz yolları pür olup cümle eşkıyâ necâset içinde gark olmadan havf edüp birer birer ayak yolu deliklerinden baş gösterüp taşra çıkdıklarında necâset ile mülemma' mel'ûnlara yapışmak mümkün değil, hemân taşra çıkanı boklu hınzîr gibi nobut ve balta ve kılıçlar ile depeleyerek üç yüz beş mel'ûnu katl etdiler. Ammâ mel'ûn Avâroğlu avret sûretine girüp mukaddem firâr etmiş.

Ba'dehu bu kadar mel'ûnlar kellelerin necis ile âlûde olmuş cesed-i murdârlarından kat' edüp alay-ı azîm ile kelle-i murdârları dîvân-ı Mısır'a gelüp cümle guzât ihsân-ı vezir ile behreyâb olup bu kadar mel'ûnlar şerrinden âsitâne-i Bedevî pâk oldu.

Bu kelâm-ı dırâzdan me'âl oldur kim koca Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin evkâfı olan Kahâfe kurâsın nehb ü gâret eden aşkıyâları rûhâniyyet {ve gayret-i} hamiyyet-i Bedevî zuhûra gelüp cümlesin bu mezelletle vücûdların çirkâb-ı dünyâda gark edüp

kelleleri galtân oldu. Sultân Seyyid Ahmed bu mertebe mutasarrıfîndendir, *kuddise sırruhu'l-azîz.*

Ve aşkıyâ-yı merkûmun gâret etdükleri Bedevî evkâfı Kahâfe köyünde yine Bedevî hulefâlarından bir azîz vardır. Gâyet keşf ü kerâmet sâhibidir. Ve cemî'i İslâm diyârında dörd bin hulefâsı ve niçe kerre yüz bin fukarâsı vardır. Cümlesinin **[Y 289a]** kâr [u] kisbleri ve emvâl [ü] erzâkları Sultân Bedevî evkâfıdır.

Ve Rûm ve Arab u Acem'de şey'ullâha gezen fukarâ-yı Bedevîler tahsîl-i mâl edüp yılda bir kerre mevlûd mahallinde gelüp cemî'i tahsîl etdikleri eşyâları baş halîfe huzûruna koyup âlem-i seyâhatde sâhib-i post olmağa isti'dâd hâsıl etdi ise leyle-i ahîr mevlûdunda iki yüz üç yüz hulefâ sâhib-i seccâde olup bunu dahi ol gece kemer-beste edüp sâhib-i seccâde ederler. Ol halîfe murâd edündiği diyâra mu'azzez ü mükerrem tabl u nakâre ve deff ü kudümler ve alem ü sarâf ve seccâdeler verüp du'â vü senâ ile ol diyâra gönderirler. Hikmet bu kim varduğı diyâr halkı ta'zîm ü tekrîm ile istikbâline çıkup ol şehirde tekye-i Bedevî yok ise elbette bir âsitâne-i Bedevî binâ edüp bu halîfeyi anda sâkin edüp tatyîb-i hâtıriyle mukayyed olurlar. Bu dahi berekât-ı Bedevî'dir.

Evsâf-ı mevlûd-ı Seyyid Ahmed el-Bedevî be-sahrâ-yı Tanta

Kasaba-i Tanta ile kasaba-i Mahalletü'l-Merhûm mâbeyninde üç bin adım ba'îd bir vâdîdir, bu vâdîye ibtidâ Mısır'ın Nîl kesimi olmazdan yigirmi gün mukaddem cemî'i ehl-i hıref ve erbâb-ı tüccâr gürûh gürûh Tanta'ya gidüp tâ şehirden Mahalletü'l-Merhûm'un nısf râhına varınca tarîk-ı âmın cânibeynine hıyâmlardan bûriyâ ve neyden ve hâlîçe ve cacım kilimden niçe bin dükkânlar ve kahvehâneler binâ etmeğe başlarlar.

Ba'dehu cemî'i meşâyihân-ı Bedevî şehrin cânib-i şimâlinde bu esvâk-ı muhtasaranın cenbinde ol meydân-ı melâhatde ibtidâ Seyyid Ahmed el-Bedevî'nin on iki aded ser-çeşme baş halîfeleri âriyetî paşa otakları kânûn-ı Ebü'l-âl-i Ahmedî üzre ale't-tertîb tınâb tınâba cümle fukarâ haymeleri ile meks ederler.

İbtidâ şeyh Mustafâ Rûmî ki tarîk-ı Merzûk-ı Kifâfî'dir, ammâ Bedevî'ye müntehîdir. Andan şeyh âyîni üzre haymelerin kurarlar. Andan sonra eş-şeyh İn Babî hazretleri konar. Andan şeyh Kennâsî konar. Andan şeyh şinnâvî hazretleri on bin fukarâsı haymeleri ile meks eder. Andan şeyh Ahmed-i Kalyûbî meks eder. Andan şeyh Osmân hazretleri karâr eder. Andan şeyh Gamrâvî konar. Hulâsa-i kelâm cümle hulefâlar merkezli merkezine konarlar. Ba'dehu ne kadar meşâyihân gelürse bulduğu yere konar.

Ba'dehu bu meşâyihânın ardına Menûfiyye kâşifi bin güzîde müsellah u müretteb askeriyle otağın kurup cümle meşâyihânları ordu-yı bâzârları muhâfazaya mübâşeret edüp her gece bu kadar asker ile kol dolaşur, müfsid ve harâmî bulursa derân katl eder.

Ba'dehu günden güne niçe kerre yüz bin âdem fukarâsı Hind ü Yemen'den, Habeş ve Acem [ü] Aden'den âdem deryâsı gelüp bu vâdî-i ferah-fezâda şâd [u] ferahnâk olmağiçün hayme ve hargâhları ve bâr [u] büngâhları eyle meks eder kim tınâb tınâba çatılup bu hâmûn hayme ve sancak ve bayraklar ile lâlezâr olur.

Ba'dehu altıncı günden Garbiyye kâşifi fermân-ı vezîr-i Mısır üzre iki bin **[Y 289b]** asker-i Mısır ile ve bin Arab hayyâli ile ve beş yüz elli [eli?] nobutlu piyâde sıbyân kavvâs ile tablın döğüp alem-i ejderhâ-peykerin ref' edüp tuğların kâkül-i mahbûb gibi perîşân

ederek gelmede. Beri tarafda Menûf kâşifi dahi cümle askeri ile pür-silâh olup Garbiyye kâşifine istikbâle çıkup köslerin döğer. Ammâ Menûf kâşifinin Garbiyye kâşifi gibi beşer kat mehterhânesi yokdur. Garbiyye mîrimîrânlıkdır ve pâyede Tâhir Baybars tahtıdır, cümleye tasaddur eder. Ammâ Circe vâlîsine tasaddur edemez, anın mertebesi Sa‘îd-i âlî‘den âlîdir.

Ba‘dehu Menûf kâşifi Garbiyye kâşifinin selâmına durup iki asker alay-ı azîm ile Malaka meydânından âdem deryâsı içre ubûr edüp otaklarında meks etdükleri mahalde hakîr dahi tevâbi‘imle atlanup İbrâhîm Paşa hazretlerinin ihsân etdüği hâliye buyurdılarını verdim. Dîvân-ı kâşifde kırâ’at olunup,

“Sen ki Garbiyye kâşifi Hasan Ağa’sın, ba‘de’l-mevlûd-ı Bedevî âsitâne-i Mısır’a gelüp dîvân-ı pâdişâhîde muhâseben görüp emr-i şerîfime amel edesin” demiş. Ve bir buyurdu dahi kırâ’at etdiler kim,

“Sen ki Garbiyye hâkimisin, eyâletinde olan Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî‘nin mevlûd-ı şerîfi infidâdına dek basîret üzre olup cemî‘i ehl-i züvvârı ve ehl-i tüccârı hıfz [u] hırâsetde olup Urbân aşkıyâsın Mel‘abe meydânında at üzre cıda ile belindeki kılıcı ve akvesiyle gezmeden men‘ edüp ol makûle müfsidînin haklarından gelesin” deyü fermân tilâvet olunup “Semi‘nâ ve ata‘nâ” dediler.

Ve paşa kethudâsının mektûbların dahi verüp anı dahi âşikâre kırâ’at edüp,

“Sâhib-i devlet seni dîvân-ı Mısır’a çavuşlar kethudâsı etmişdir. Evliyâ Çelebi’ye bir eyerli at ve bir kîse-i Mısrî verüp tatyîb-i hâtıriyle mukayyed olup bu cânibe mesrûr gönderesiz, memnûn oluruz” deyü mektûb-ı mahabbet üslûb kırâ’at olunup bir küheylân at sîm rahtı ve müzehheb rikâb ve abâsı ile ve bir at dahi çulıyla ihsân etdi. Ve bir kîse müjde içün ve beş bin para hâliye buyurdısı içün ve bir at dahi hâliye içün ihsân edüp otağı cenbinde bize bir hayme döşeyüp üç gün üç gece dahi mihmân olup zevk [u] safâlar etdik. Ve on gece dahi baş halîfe **[Q 269a] [P 266a]** hânesinde mihmân olmuşduk.

Ve bu iki kâşif bu mevlûd meydânına gelüp meks etdikden sonra ol kadar emn [ü] emân olup cümle tüccâr ve züvvâr metâ‘ların meydân-ı mahabbete çıkarup arz-ı kâlây edüp ol kadar bey‘ [ü] şirâ olur kim ta‘bîri bir vechle mümkin değildir. Ve herkes hayme ve hargâhı önün niçe bin kanâdîl ve filandıra ve bayrak ve sancak ve alemler eyle tezyîn eder kim tavsîf olunmaz.

Hattâ bu meydân-ı mevlûdda Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin âlem ağyârdan bî-haber olduğu mahalde şehir hâricinde ibâdet etdüği mahalde bir soffa vardır, **[Y 290a]** Makâm-ı Bedevî derler, hâlâ yine ibâdetgâhdır, anda teberrüken bir gemi direğini bir sâhib-i hayr dikmişdir, kaddi seksen zirâ‘dır, bu sütûnun cânib-i erba‘asına niçe bin gemi ipleri ile germişlerdir, her gece bu iplere kırkar bin kanâdîller ile çerâğân edüp bir direkli vüzerâ otağı gibi bir azîm şey olur. Ve bu direğin tâ zirve-i a‘lâsına bin mikdâr kanâdîller ile bir çarh-ı felek tasvîri top edüp bir san‘at ile feleğin çarhı gibi deverân etmededir. Bir hayli mesâfeden nazar olunsa, ol gece bu meydâna otakdan bir nûr zâhir oldu, zan olunur. Arabistân’da bu makûle kanâdîl tezyînine eşâre ta‘bîr ederler. Kâmil kırk huddâmı vardır. Her gece onar kantâr simsim yağı yanar. Sâhibü‘l-hayrât on beş gün on beş gecede yigirmi bin para vakf eylemişdir. Vâcibü‘s-seyr bir arûsedir kim gûyâ serâperde-i Fisagores-i

Tevhîdî‘dir.

Buna mânend niçe bin yerlerde sagîr ü kebîr kanâdîllerden otağlar ve mihrâb u minber ve mühr-i Süleymân ve şemse ve bardak ve kabak eşkâllerini kanâdîllerden eşâreler edüp meydân-ı melâhati nûr ederler. Ammâ bizim temâşâ etdiğimiz sene cemî‘i meşâyihân mevlûd-ı şerîf etmeğe me’zûn olmak içün İbrâhîm Paşa huzûruna vardıklarında paşa buyurdular kim,

“Yâ şeyh efendiler! Göreyim sizi, bu sene basîret üzre olup bir hoşca hıfz [u] hırâset üzre olup sene-i mâziyeden ziyâde şâdumânlar edüp Mevlûdü‘n-nebî edin. Zîrâ şa‘â’ir-i İslâmdır” deyü mü’ekkid tenbîh edince cümle meşâyihân,

“Ale’r-re’si yâ vezîr” dediler.

Bu haber efvâh-ı nâsa şâyi‘ olunca Mısır halkına ise zevk [ü] safâya müte‘allık destûr-ı şâhî olunca azamet-i Hudâ var kuvveti bâzûya getürüp mu‘âmele ile akçe alup ömrün zevk [ü] safâ ile cahcahunda ve sürûr [u] şâdumânda geçirmek ve teferrüc etmek yanlarında lâ-şey’dir. Cümle eyâlet-i Mısır’ın ve şâm [u] Haleb’in ve Arab u Acem’in a‘yân-ı eşrâfı bu sene Bedevî mevlûduna eyle cem‘ olmuşdur kim Urbân obalarından ve kilim ve külbeden mâ‘adâ üç bin yedi yüz çadır ve çerge ve otak-ı nühtâk çetr-i mülemma‘ cem‘ oldu, deyü hisâb olunmuşdur. Andan mâ‘adâ sâ’ir fukarâların külbe-i ahzânları hisâbın Çalab-ı bîçûn bilür.

Ve her sâhibü‘l-hayr sokaklar başında küplerden sebîller etdiler. Zîrâ bu meydânın suyu azdır. Gerçi âb-ı hayât çâh-ı mâlar vardır, ammâ bu kadar kerre yüz bin benî âdeme ol şiddet-i hârda kifâyet etmez. Nîl-i mübârek ise Mahalletü‘l-Merhûm tarafına muttasıldır, bu meydâna bir sâ‘at ba‘îddir.

Ve iki kâşif bu kadar askeri ile cümle ehl-i züvvârı şeb [ü] rûz ihâta edüp dîdebânlık ederler. Ve her kolda yine Mısır a‘yânları tevâbi‘âtları ile nigâhbânlık ederler. Zîrâ cemî‘i mezâhib-i muhtelifenin ecnâs-ı haşerâtları ve Harâmî ve Cüzâmî ve sâ’ir aşâyir harâmzâdesi bu cem‘iyyet-i kübrâda hâzırlardır. Her gün bu meydân-ı Mel‘abe’de on on beş bin sırıklı Urbân-ı uryân orman-misâl mızrakları ile âmâde dururlar. **[Y 290b]** Ba‘zı zamân fursat bulup Benî Harâm ve Benî Cüzâm birbirleri ile bu arsada çalup alma birbirleri ile ceng edüp tarafeynden niçe yüz aşkıyâ mürd olur. Ammâ rûhâniyyet-i Bedevî ile tîz def‘ olur. Anıniçün cümle ehl-i züvvâr tınâb tınâba meks edüp haymelerden kal‘a olur. Ol ecilden kâşifleri askerleri ile âmâde dururlar. Zîrâ bu günlerde bu meydân-ı mahabbetde niçe yüz Mısır hazînesi mâl vardır. Böyle bir cem‘iyyet-i kübrâdır.

Hattâ Kâşif Hasan Ağa’nın emîrâhûru ve seyisbaşısı ve sârbânbaşıları yedek atları âlât-ı silâhları ile müzeyyen ederler. Ve cümle develeri sancağ u bayrağ u gûnâ-gûn elbise-i fâhire ile tezyîn edüp dükkân dükkân atları ve develeri gezdirüp her dükkândan birer para alırlar.

“Beş bin altmış dükkândan kul akçesi aldım, ammâ şehire girmek mümkin olsa beş bin akçe dahi andan hâsıl olurdu”, deyü imrahor ve sârbânbaşı hakîre nakl etdiler. Tâ bu mertebe âbâdân cem‘iyyet olur.

Lâkin bu dükkânların cümlesi çadırdandır ve hasır ve kamışdandır. Ammâ leblebici

dükkânından çok dekâkîn yokdur. Zîrâ cemî‘i İslâm diyârına hummûs-ı Bedevî ya‘nî leblebi deyü diyâr diyâr hedâyâ götürürler. Niçe bin develer yükü nohud gelüp leblebi ederler.

Ve altı yüz kahvehâne ve üç yüz aşbâz ve iki yüz kassâb ve elli attâr ve yüz gözlemeci ve yüz etmekçi ve iki yüz bâzârcı [bozacı?] ve elli şerbetçi ve anlardan gayrı niçe yüz ehl-i hıref dükkânları ile bu meydân-ı mahabbet zeyn olmuşdur. Ve dükkânsız ehl-i hıref ta‘dâdın Fâ‘il-i muhtâr-ı settâr Allâh bilür.

Ve yetmiş yerde bâzâr-ı azîm durur. Meselâ bişmiş etmek bâzârı ve yemiş bâzârı ve niçe bin deve yükü kavun ve karpuz ve abdüllâvî bâzârı ve at bâzârı ve koyun bâzârı ve sığır bâzârı ve deve ve katır bâzârı ve hımâr bâzârında Acem kerrenây sadâsı-misâl hamîr savtı âdemi serâsime eder.

Ve abâ ve ihrâm bâzârı ve Megâribe bâzârı ve beyâz ve elvân bezler ve iplik bâzârı nisvân ile beni merdân mahlût bir bâzâr-ı kıyâmetdir.

Ve başka avret bâzârı vardır. Binden mütecâviz çadırlar ve külbe-i meskeşhânelerde sûk-ı sultânî üzre avret bâzârıdır. Gömlek kaldurup don ve uçkur çözüp bey‘-i men-yezîd ederler aceb gümrâh bâzâr-ı nisvân-ı sâhib-isyândır. Her zenâne metâ‘ın fürûht eder bâzâr-ı emmâredir.

Ve her kahvehânede seyr [ü] temâşâ olunmak içün mahbûb gûşları menkûşlu mükahhal merâlî ve gazâlî gözlü oğlan bâzârı vardır. Bunlar başka cins-i nâ-cins bâzâr-ı necisdir. Fellâhân-ı Hazarî ve hazerî anda hâzırlardır. Her kahvehânede biner ikişer bin âdem cem‘ olup bir hây hûdur kim ta‘bîr olunmaz.

şeb [ü] rûz niçe bin rakkâsân-ı gılmân taraf taraf işve ve cünbüşler edüp geysûlarının fitîlelerine dil-i âşıkı kayd edüp ol dâm ile sayd ederler. Ve bir tarafda gayrı cüvânân ve hânendegân ve mutrıbân ve gazelhân ve abdâlân ve meddâhân ve senâhân ve mudhikân ve mukallidân ve kaşmerân **[Y 291a]** velvelesi cihânı pür edüp bir şâdumândır kim gûyâ meclis-i **[P 266b]** Hüseyin **[Q 269b]** Baykara’dır.

Ve bu kasaba-i Tanta’da bir tantana ve velvele ve debdebe ve gulgule olur cilit meydânı vardır. Anda aslâ bir hayme vü hargâh u çerâgâh yokdur ve at tırnağına dokunur bakla kadar bir taş yokdur, pâk meydân-ı ma‘rekedir. Cümle pür-silâh küheylân Cilfidân ve Ca‘dân hussânlı cündîler gün doğmadan vakt-i tarâvetde silâhşörlük edüp yetmiş yedi pâre âlât-ı silâh mel‘abelerin gösterirler.

Bir tarafda mızrak silâhbâzlığı, bir tarafda matrakbâz ve şemşîrbâz ve at üzre tüfengbâz ve gûnâ-gûn kemândârlık ve at üzre berpâ durup at ile seğirtmek ve at üzre iki eller rikâbda sernigûn olup ayakları ber-hevâ at seğirtmek gibi ve Mısır tarzı cilit oynamak gibi pesendîde hünerler gösterüp kâşiflerden ihsân [u] in‘âmlar alınup tarafeynden tabl-ı âl-i Osmâniyân ve kös-i hâkâniyân çalınup tâ vakt-i hâr olunca bu meydânda azîm vezni üzre seyr [ü] temâşâlar olur kim at binüp kılıç kuşanan bu zevkin mezâyâsına vâsıl olur, gayrı kes anlayamaz. Hakkâ kim atı Cenâb-ı İzzet rûzgârdan halk etmişdir, rûzgâr üzre bu kadar hüner arz eylemek hakkâ ki pehlivânlıkdır.

Bu fünûnlar Mısır cündîlerine mahsûsdur, bir mülûk buna mâlik olmamışdır, *zâdekellâh.*

Hakîre bu sabâ-peymâ üzre silâhşörlük temâşâsı hoş gelür. Zîrâ bu abd-i kemter Van'da mahsûr olan Murtazâ Paşa'nın baba harbi zandısından matrakbâzlığ ve şemşîrbâzlığ ve kemândârlığ dizgin hânelerinden beşer onar hâne görmüş idik. Anıniçün bu hakîre silâhşörlük temâşâsı hoş geldüğinden bu mahalle tahrîr olundu. Ba'dehu bu meydân-ı Mel'abe cündîlerden hâlî olup,

Evsâf-ı bâzbâzân-ı ayyârân-ı ferzendegân ârifân pehlivânân-ı rûy-ı cihân

Evvelâ bu meydân-ı Mel'abe'de niçe yüz tarîkın Sa'dî ve Bedevî âşıkları arz-ı ma'rifet içün kendi âteşin teskîn içün kızmış kırmızı demirleri dilleri ile yalarlar ve elleri ile kırarlar ve yoğururlar. Ba'zısı akîk-i Yemenî gibi kırmızı demir pârelerin "Yâ Hay" deyüp yutarlar.

Ve niçe âteşbâz ve perendebâz ve şebbâz ve resenbâz ve kûzebâz ve hayâlbâz ve kâsebâz ve hokkabâz ve mührebâz ve kumarbâz ve kayışbâz ve hımârbâz ve horosbâz ve tâsbâz ve maymunbâz ve kadehbâz ve sürâhîbâz ve zorbâz ve şîşebâz ve matrakbâz ve kumarbâz ve gürzbâz ve şemşîrbâz ve âyinebâz ve ilm-i simyâda aynbâz gayrbâz gayrîbâz ve kelbbâz ve keçibâz ve ayubâz ve benî âdembâz ve gâvbâz ve yılanbâz, ve'l-hâsıl yetmiş yedi gûne esnâf-ı pehlivânân-ı bâzbâzânın arz-ı ma'rifet etdüklerin manzûrumuz olduğu mertebe tahrîr etsek bir müdevven olur.

Ve bu meydân-ı hengâme-i izdihâmda cümle neşşâller ya'nî hemyânkesiciler fursat bulup ba'zı eblehân-ı gâfilânın **[Y 291b]** ceblerin yarup niçe ahmak âdemi müflis ederler, gâyet ihtirâz lâzımdır. Gözden sürmeyi çalar derler, ammâ Mısır'ın hırsızı eyle değildir, sürmeden gözü çalup göz sürmesi yerinde kalur. Bu mertebe yankesicisi ve hırsızı vardır. Zîrâ bu meydânda ibret-nümâ-yı acîbe çokdur, ana nazar ederken âdem gâfil bulunup uryân kalur, *allâhümme afvinâ min-şerri'l-insân*.

Kâr-ı acîbeyi beyân eder

Bu hakîr bu meydân-ı Mel'abe'de temâşâ etdiğimiz bâzbâzânın cümlesine aşk olup hezâr ahsend olsun, ammâ cümleden mârbâza ya'nî yalancı yılancıya pesend edüp sad lek âferîn edüp pesend etdim. Hudâ hakkıyçün evren-misâl bâzû kalınlığı mefret ü mahûf yılanları ve fârûk ankereklerin bu meydânda maymun gibi oynadırlar.

Hikmet bu kim her yılanın bir ismi var. Kankısına "Gel" derse gelüp yılancının üstüne sıçrayup omuzuna çıkup koynuna girüp çıkar, "*Ruh"* derse yine yılan gider. Çağırduğı yılan ismin bilmeyüp gayrı yılan gelse ol gelen yılanı dutup bir sarı mefret yılan vardır, ol ismin bilmeyen yılanı anın üstüne atınca büyük yılan ol ismin bilmeyen yılana sarılup yuvarlanır, derhâl fakîr ismin bilmeyen yılan bîcân olup kalır.

Ve yılanlara segâh makâmında dâ'ire ile bir gûne usûl çalup her yılan usûl ile raks ederler. Usûlden bir şîve tahallüf etmezler, ibret-nümâ seyirdir.

Ve ba'zı yılanlar raks ederken Hudâ hakkı yerden birer âdem kaddi başların kaldırup gerdenin yamyassı edüp dilin çıkarup gözlerin kırmızı edüp raks eder.

Ol gün müşâhede etdim ki yılan aslâ gözlerin açup kapamazmış, dâ'imâ açık durur, zîrâ kapağı yokdur. Çekirgenin dahi gözünün kapağı yokdur, dâ'imâ küşâde durur.

Ve ba'zı yılanları birbiriyle güleşdirüp birbirleriyle sarılup yuvarlanırlar.

Ve bu yılanbâzın bir gûne fârûku var, her kankı yılanın burnuna değerse ol ân ol yılan bî-cân u bî-hûş olur. Cümle halk bu fârûkdan alup yılanbâz aceb kâr eder. Netîce bu yılanbâzlık kerâmet mertebesi şeydir.

Garîbe: Bir gün bu meydânda yılanbâz yılan oynadırken bir fukarâ-yı Bedevî hâzır olup yılanı görünce aklı başından gidüp bir na‘ra-i Allâh deyü haykırınca yılanlar pârekende vü perîşân olup tobralarına firâr etmeğe başlayup hemân ol mahalde dervîş-i Bedevî raks eden yılanın birin kapup yemeğe başladı. Fakîr yılan büklüm büklüm olup cân havliyle dervîşin kollarına dolaşur. Dervîş amân vermeyüp yemede. Cümle ünâs-ı âlem hayretde kaldılar. Yılancı feryâd edüp,

“Ümmet-i Muhammed ve yâ müslimîn! Benim on yıllık ma‘rifetli üstâd rakkâs yılanım yedi, benim kifâf-ı nefsim ve iyâlim içün kârım olan yılanım yedi” deyü feryâd edüp Bedevî‘nin girîbânın yılancı yakalayup Bedevî‘nin gözleri tâs-ı pür-hûna dönmüş, bir hayli cidâl edüp Bedevî bî-pâk ü bî-pervâ yılanı çiğle tenâvül etdi. Âhir-i kâr yılancı **[Y 292a]** Bedevî‘yi şer‘-i şerîfe götürüp mürâfa‘a-i şer‘ oldukda mârbâz,

“Yâ sultânım, benim bir ma‘rifetli yılanım yedi. Kifâfım anınla idi. Kâr edüp hurde emînine mâl veririm. Hakkım hak eyle yâ sultânım!” deyüp da‘vâ edince Bedevî‘den su’âl olunup,

“Niçün yedin?” dediler.

“Vallâhi yâ sultânım, semîn ü latîf hayye illâ kavî mel‘ûn sultânım” dedi.

Kadı yılanın bahâsın yılancıya hükm etdikde yılancı on guruş istedi. Hâh-nâ-hâh bir altuna mâbeynlerin sulh edüp Bedevî bir altunu verüp ağzın silerek gitdi. İşte bu meydân-ı mahabbetde bu gûne lu‘bedebâzlıklar olur.

Dîğer acîbe: Bir garâyib dahi budur kim bir hırka-i peşmîneli bir Bedevî dervîşi var idi. Bu meydânda horos oynardı. Horosun başında kırmızı at tâcı önünde bir boynuzu var idi. Dâ’imâ Bedevî‘nin başında otururdu. Her kim varup bir para horosa verirse ol parayı yudup Bedevî‘nin başında **[Q 270a] [P 267a]** iki kanadın kakup bir bâng-i horos urur, ammâ eyle bir sadâ-yı horos istimâ‘ etmemişim.

Andan sâhib-i horos “*Yâ firâh, kul, vahhidallâh”* dedükde hemân horos üç kerre kanat kakup savt-ı a‘lâ ile,

“Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh” derdi.

Hudâ âlimdir, icrâ-yı hurûf ile tevhîd edüp *“Lâ ilâhe”* derdi.

Ve üç kerre zemînde cevelân raks edüp yine Bedevî‘nin başına karâr ederdi, acîb ü garîb temâşâ idi. Ammâ Bedevî mazınna-i kerâme kimesnedir, derler.

Ve yevmiyye belki horos bu cem‘iyyetde bin para yudardı. Yine ahşam olunca aşağıdan bırağup baba horosu alup masrûf edermiş, bir temâşâdır. Ve niçe bunun emsâli ibret-nümâ şeyler vardır.

İbret-nümâ-yı dîğer: Bu meydân-ı ma‘rekede manzûrumuz olan pesendîde sihr-i i‘câz ma‘rifetin biri dahi oldur kim Mağrib-zemîn’den pehlivân Nasreddîn-i Tancâvî nâmında bir üstâd-ı kâmil cümle hayemâtlarda olan a‘yân-ı kibârı birer berg-i sebz ile ve bir

hilâl ile meydân-ı ma‘rekeye da‘vet edüp cümle ecnâs-ı mahlûkât meydân-ı ma‘rekeye kat kat belki kat-ender-kat oldular. Ba‘dehu pehlivân huddâmları ile meydân-ı ma‘rekede dest-ber-dâ’ire deyüp bir velvele verdi. Andan zemîne bir kazık kakdı ve cilbend-i mahabbetinden birkaç kırmızı turunc-misâl müdevver yuvarlaklar çıkardup güllebâzlıklar etdi.

Andan üç dâne iri gülleler dahi ummân-ı kerâmesinden çıkarup bir hayli atdı ve tutdu ve acâyib lu‘bedebâzlıklar gösterdi. Andan bir yuvarlağı cümle huzzâr-ı meclisin önlerine yuvarlayup kimi aldı bakdı, kimi ayağiyle kakdı, top çevgân-misâl meydânda galtân olup gezdi. Bu kerre pehlivân topu eline alup birez havâya atup tutdu ve topdan bir ip ucu zâhir oldu. Derhâl temâşâcıların birinin eline serrişteyi verüp ipi keşân-ber-keşân **[Y 292b]** çekdikçe çıkup zemîne hayli ip bağladı. Garâyib bunda kim top bir âdem kellesi kadar var, içinden çıkan ip bir hammâl yükü oldu.

Ba‘dehu ipin ucun mezkûr kazığa kayd edüp yuvarlağı havâya atup yuvarlak havada mu‘allak kalup mezkûr ipin bir ucu kazıkda ve bir ucu ber-havâ duran tobda kaldı. Ba‘dehu pehlivân elile ipe yapışup eydir:

“*Ünzül yâ top el-ahmer ünzül”* deyü feryâd edüp ipi hareket etdirir.

Birkaç kerre böyle topa hitâb etdi, aslâ kırmızı top enmeyüp ber-havâ kaldı.

Ba‘dehu temâşâcılardan birkaç bahâdır yiğitleri cem‘ edüp kendi huddâmları dahi ipi çeke çeke ipi üç yerde kankal kankal yığılup top enmedi. Yine ipi çeke çeke ip ince iken çekdikçe kalın urgan enmeğe başladı. Cümle temâşâcıyân âlem-i hayretde kaldılar. Yine pehlivân topa en deyü hitâb edüp top ile birez kelimâtlar edüp,

“Ey ümmeti Muhammed, top der kim bu kadar temâşâ gösterdim, cümle a‘yân-ı eşrâf ağalarım benim pehlivânıma birer para-i Mısrî ihsân etsünler, andan yere eneyim ve dahi niçe ma‘rifetler göstereyim, dedi. İmdi siz âşıkânlardan birer çekirdek gümüş temennâ ederiz” deyü cümle âyân-ı kibârdan on bin para mikdârı cem‘ etdi. Ba‘dehu yine ipe yapışup ditretdi.

“Ey top, murâdın hâsıl olup Hak berekât versin, bir kîse para peydâ eyledik. şimdengerü en aşağı” dedi. Top yine enmedi.

“Yâ müslimîn, cümleniz ricâ edin, top ensin” deyince sıgâr u kibâr feryâd edüp el urup “*ünzül ünzül*” deyü hây hû etdiler.

Derhâl top gâh sağa ve gâh sola giderek ve deprenerek yere endi.

Der-akab pehlivân topu alup cilbendine kodu. Ve yerde olan ipler bir rakîk iplik imiş, cümlesin çantasına koyup bu meydân-ı ma‘rekede niçe ma‘rifetler dahi izhâr etdi.

Her ma‘rifetine aklım perîşân oldu. Lâkin akl-ı kâsırım ile eyle mülâhaza etdim ki mezkûr topun içi şeb-nem ile ya‘nî çiğ ile dolu ola, çiğ ise şiddet-i harâreti gördükde havâya münkalib olur. Ol mahalde havâya topu atdı kim şiddet-i hâr kemâlinde idi. Bu kadar kelimâtdan ve bu kadar tahsîl-i mâl edince top içinde çiğ kalmayup endi. Bundan gayra akl-ı cüz’îm ihâta etmedi, ilme’l-yakînim bunu kabûl etdi.

Kalın ipleri urkanlar görünmesi simyâdır. Ammâ yetmiş dörd târîhinde Uyvar kal‘ası

fethinden sonra Alman diyârında (–) şehrinde yine böyle ber-havâ top ile bir pehlivân ma‘rifet göstermişdir kim hakkâ ki pehlivân-ı cihân idi, mufassal tahrîr olunmuşdur. Ammâ bu pehlivân dahi meydân-ı Bedevî‘de ibret-nümâ ma‘rifetler gösterdi. Her temâşâ etdiğimiz tahrîr eylesek bir kitâb-ı kübrâ olur.

Ve bu meydân-ı Tanta’da köşe köşe salıncaklar ve dollâb ve beşikler ve taht-ı revânlar ve çarh-ı felekler ve atlı karacalar ile müzeyyen olup tabıllar ve zurnalar ile sagîr ü kebîr salıncaklara binüp **[Y 293a]** âşıkân [u] ma‘şûkân salınırlar. Gûyâ mevlûd-ı Bedevî yevm-i ıyddir, leyle-i mübârekeleri Kadir olur. Bu şâdumânlardan gayrı köşe köşe âşıkân-ı sâdıkânlar haymelerinde deff ü kudüm ve tabl [ü] nakâre ile tevhîd ü tezkîr edüp şâdumânlar olduğundan mâ‘adâ her tarafda niçe bin kazgan ta‘âmlar ve ni‘met-i nefîseler tabh olup yenilüp içilmede. Ammâ hikmet-i Hudâ bu meydâna şarâb gelse bi-sırr-ı Bedevî sirke olur. Ammâ bozahâneler ve fış fış şerbetleri vardır. Lâkin ırka sûs ve dahi berberîs ve temirhindî ve inebü‘d-dibs şerbetleri latîf meşrûbâtlardır. Aceb hikmetdir kim bu meydânda şarâb sirke olur.

Ve bu velvele-i cihân-ârâ meydânda cümle ehl-i turukun meşâyihleri fukarâları ile deff [ü] kudüm ve zîllerin ve tablların çalarak ve alemlerin kaldırarak na‘ralar haykırarak zikrullâh ederek fukarâları raks u semâ ederek alay alay fevc fevc gürûh gürûh Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin ziyâretine gidüp Hudâ hakkıyçün tarîk-ı âmlar içre eyle izdihâmlar olur kim ba‘zı zamân der-sa‘âdetde avret ve oğlan pâyimâl olup merhûm olmuşdur. Değme âdem cür’et edüp ol mahalde ziyâret edemez. Ya‘nî Mekke ve Medîne ziyâretleri ve tavâflarında bu mertebe izdihâm olmak ihtimâli yokdur. Meğer beyt-i şerîf açılırsa, ol zamân izdihâm olur, lâkin bir sâ‘atden âsûde olur. Ammâ bu Bedevî ziyâreti kâmil on gün on gece mahşer cem‘iyyeti olup omuz omuzu sökmez, ism-i Hû ile ve semâ’-ı Hayyü‘l-kayyûm ve tevhîd-i erre ile şehr-i Tanta içi na‘ra-i Hû ile pür olup sadâ-yı zikrullâh evc-i âsumâna peyveste olur.

Ve bu meydânda a‘yân-ı kibârdan ağniyâ kimseler hayemât ve çergelerin ibrîşim hâlîçeler ile döşeyüp dîbâ ve şîb ü zerbâf ve atlas u katîfe ve kâmhâ ve dârâ-yı vâlâ sûzenî Hindistân mak‘adları ile döşeyüp gûnâ-gûn münakkaş katîfe mahadde ve girdebâlînler ile ve perde-i zenbûrîler ile haymelerin zîver edüp gûnâ-gûn silâhlar ile ve zî-kıymet bisât âvânî ile ârâyiş-i hayme ederler. Ve her çadır önünde ucu bayraklı yüzer yüz ellişer kargı sırıklar ile bezenmişdir. Ve niçe bin kanâdîl ve meş‘al ile çerâğân olup filandıra ve alemler donadup her hayme nigârhâne-i Çîn gibi ile pür olup şeb [ü] rûz **[Q 270b]** sohbet-i **[P 267b]** hâs olunup devâm-ı devlet-i pâdişâhîye du‘â-i hayr ederler. Ve cümle meşâyihân dahi haymelerin niçe kerre yüz bin kanâdîller ve alem ve sancaklar ile zeyn edüp tâ‘at [u] ibâdet ederler.

Ve’l-hâsıl bu mevlûd-ı Bedevî‘de ne gûne zevk ü şevk murâd edinsen bulunur. Ammâ beyit:

Âlem-i kesretde vahdet zevkin eyle yâra bak

Kalbini sâf eyleyüp âyîne-veş dîdâra bak

ebyâtı mazmûnu üzre ârif-i billâh oldur kim bu âlâyiş ârâyiş-i dünyâya im‘ân-ı nazar ile nazar edüp aldanmaya, ve âlem ağyârdan bî-haber iken kesretde vahdet zevkin edüp kalb

âyinesin mücellâ edüp zevk-i bâkîye nazar ede. Zîrâ bu zîb ü zîver ve hây **[Y 293b]** hû-yı dünyâ fânîdir. Âye[t]: [211]

Cümle ehl-i zâhir bir semte sâlik olup hâb–ı gafletde iken ba‘zı ârif-i billâh ehl-i bâtınlar ile nısfu’l-leylde Hak katında bâkî olan tevhîd-i sultânî ve temcîd-i Rabbânî ederler.

Ve niçe bin yerde mevlûd-ı şerîfler tilâvet olunup na‘t-ı şerîfleri hoş-elhân ile zâkirân [u] şâkirânlar tilâvet etdükde sadâ-yı na‘t-ı Resûl-i mübîn evc-i semâda kerrûbiyânı ve yerde perîzâdı ve âdemîzâdları mest [ü] medhûş eder. Ve bu sahrâ bilâ-had ü ad niçe kerre yüz bin kanâdîller ve meş‘aller ile müzeyyen olduğundan her şebi meh-i çârdehden nişân verüp rûz-ı rûşen-misâl olur. Netîce-i merâm bu gecelerde herkes bir şey ile âlûdedir. Beyt:

Hallâk-ı ezel âleme kıldıkda tecellî

Her kulu birer hâl ile kılmış mütesellî

Bu meydân-ı melâhatde bir gürûh-ı enbûh ricâlullâh dahi bu dârâtla âlûde olup on gün on gecede her hayme ve hargâh önünde niçe kerre yüz bin gûnâ-gûn tüfeng ü fişeng ve tarakı ve âsumânî ve badaluçka ve bahrî ve kelebek ve koçlar ve deliceler ve kestâneler ve tâvûs ve horoslar ve fişekden atlar ve kal‘alar ve papaslar ve Yahûdîler ve dîvler ve perîler ve cemâller ve şâzrevânlar ve havânlar ve tulumbalar ve şebpereler ve pervâneler ve bunun emsâli niçe sûret fişekleri ve bârûd u neft ile memlû’ fânûslar ve çarh-ı felekler ve âteşden çadırlar ve fişekli hımârlar ve kelbler ve câmûsların fişeklerine âteş edince ve bu hayvânlar havfından bu deryâ-misâl askerin içine düşüp bir hây hûy vâveylâ şâdumânı olur kim gûyâ gulgule-i Hind’dir.

Ve niçe bin elvân âteşbâzlık ma‘rifetleri icrâ olup ve niçe yüz bin tüfengler atılup ve havâ’î fişengler kehkeşân-âsâ semâya ser çeküp bu sahrâ-yı Tanta murg-ı semender-vâr âteş-i musanna‘ içinde kalup şeb-i zulmetleri rûz-ı rûşen-misâl olur. Ammâ bu âteşbâzlık şâdumânları ibtidâ Garbiyye ve Menûfiyye kâşiflerinden zuhûr eder. Üç gün üç gece birbirlerine hasmâne ol kadar âteş-feşânlıklar ederler kim her biri ikişer bin guruş hemân mezkûr fişeklere sarf edüp niçe çadırlar ihrâk olur. Bu âteş-feşânlık kânûn-ı kadîmdir kim Sultân Kayıtbay bizzât mevlûd-ı Bedevî‘ye gelüp niçe mâl-ı firâvânlar sarf edüp şâdumânlar edermiş.

Hulâsa-i kelâm hakîr seyyâh-ı âlem Evliyâ kırk bir senedir on sekiz pâdişâhlık yeri geşt ü güzâr etdim, görmedim; illâ Mısır sultânlığında görmek müyesser oldu.

Bu Bedevî şâdumânı Mısır’ın Nîl-i mübârek kesiminde ve İslâmbol’da sûr-ı hümâyûnda ve deryâ üzre Sarâyburnu’nda kapudan paşa donanması şâdumânında ve kılâ‘lar fethi donanmalarında ve şehzâdegân vücûda gelmesi donanmalarında ve pâdişâh-ı heft-kişver gazâdan geldüği donanmalarda ve mâh-ı Receb ve mâh-ı şa‘bân’da İslâmbol’un Kâğızhâne şeb-bükü şâdumânında ve Göksu **[Y 294a]** erguvânı faslında ve Hisâr kirazı faslında ve Akbaba Sultân faslında ve Budin eyâletinde Peçuy-ı Sirem mânend-i bâğ-ı İrem’in bârûdhânesi faslında ve Konya’nın Merâm’ı faslında ve Malatıyye’nin Aspuzu’su mevsiminde ve Adalya diyârının yaylağı Istanaz behiştinde ve Rûmeli’nde Ârnâbûdıstân’ın Elbasan şehri içre mesîregâh-ı Büzürg Seng’inde ve Dolyan panayırında ve Maşkolor panayırında ve Alasonya panayırında ve Ösek panayırında ve vilâyet-i

Alaman'da Lonçat fûlunda(?) ve Kefe'nin Sudak bâğında ve Dağıstân'ın Irâk-ı Dâdyân kurbunda Penç Hasan'da ve Acem'de Gîlân bâzârında ve Meşhed'de İmâm Rızâ cem'iyyetinde ve Tebrîz'in yevm-i Âşûrâ'da maktelü'l-Hüseyn'inde ve Bağdâd'ın senede bir kerre Selmân-ı Pâk'inde ve İmâm Hüseyn'de ve İmâm Alî'de.

Bu bâlâda ale't-tertîb tahrîr olunan cihân-ârâ deryâ-misâl asker ile cem'iyyet-i kübrâ olan vâcibü's-seyr hasretü'l-mülûk teferrücgâhlar ve mesîregâhlar ve ziyâretgâhların cümlesin görmek müyesser olmuşdur. Ammâ bu zikr olunan cem'iyyet-i kübrâların cümlesi bir olsa mevlûd-ı Bedevî şâdumânından bir cüz' olmayup bir gün yâhûd bir gecesi şâdumânlığı kadar olmaya. Zîrâ Koca Bedevî hâlâ mutasarrıfîndendir ve hayâtındaki gibi tasarrufdadırlar. Anlar ölmemişlerdir, zîrâ bu hadîs-i şerîf kibâr-ı evliyâ ve mü'minûn hakkındadır: [212] hadîsi vârid olmuşdur, *sadaka Resûlullâh*. Bu hadîs-i şerîfe îmân [u] i'tikâdımız vardır kim anlar haydır.

Ve bu cem'iyyet-i kübrâ anların da'veti iledir. Dünyâ halîfelerinin niçe kerre yüz bin ulûfeli kulları vardır. Hîn-i mahalde başına asker cem' etmek murâd edinse cümle askerin zor-bâzû ile ve asker sürücüleri ile kıra kıra gücile bir yere cem' ederler. Ammâ bu kadar mahlûk-ı Hudâ Hind ü Sind'den Arab u Acem ve Rûm'dan "Yâ Bedevî" deyüp mülk [ü] emlâkin ve evlâd [u] iyâlin terk edüp şedd-i rahl ederek bu kadar mâl sarf ederek mevlûd-ı Bedevî'ye gelüp âsitânesine yüz sürüp şâdumânlar ederler. Ve Hudâ-yı Müte'âl hakkıyçün ol atebe-i aliyyeye bir kerre yüz süren cümle emrâz-ı muhtelifeden ve memkûr ve meshûr olmuşlukdan ve cümle elem ü ıztırâbdan ve havf [u] hatardan halâs olup masûn u mahfûz olur, mücerrebdir.

Ammâ bu cem'iyyet-i kübrâya mu'âdil Mekke-i mükerremede cebel-i Arafât'dan avdet edüp üç gün üç gece yetmiş bin huccâcın Mîne bâzârı şâdumânı mevlûd-ı Bedevî'den savâb cihetinde ve âdem deryâsı ve devâbât cem'iyyet cihetinde Mîne bâzârı cem'iyyeti âlîdir. Ve ol meydân-ı melâhatda başka inşirâh-ı sadr zevk-ı derûn vardır kim cemî'i mâsivâ hâtırdan dûr olup herkese Rabb'i ile mâbeyninde bir hicâb perdesi kalır. Zîrâ herkes rahm-ı mâderden müştak olmuş gibi **[Y 294b]** ma'sûmdur. Zîrâ bu hadîs-i şerîf delîldir: [213] buyurmuşlardır. Bir kerre derûn-ı dilden ve cân [u] gönülden tevbe eden günâh etmemiş gibi olur. Bir kul her kande tâ'ib ü tâhir olsa ana rahminden doğmuşa döner. Hemân i'tikâd ile tâlib olmak gerek. Beyt:

Tâlib olsam bu eyyâmı sen gül-i ra'nâyı bir

Bu meseldir Tanrı'sın bulur nigârâ isteyen

mazmûnu üzre Mekke ve Medîne'de ve Bedevî'de murâd edinen kesretde vahdet zevkin edüp Rabb'isin bulur. Ammâ kutbü'l-aktâb her sene mevlûd-ı Bedevî'de hâzır olur, derler, niçe kerre müşâhede olunmuşdur.

Eğer su'âl olunur ise bu mevlûd-ı Bedevî'de bu kadar **[Q 271a] [P 268a]** cân bir yere cem' oldukdan sonra elbette niçe dürlü fezâhat olur, dersen kâr-ı dünyâ böyledir. Ve anlar bir bahr-i amîkdir ve gavs-ı a'zamdır. Hâr u hâşâk makûlesinden bahr-i ummâna zarar isâbet etmez. Ol makâm-ı kübrâda fitne ve fesâda karışan nâ-ehil elbette anda ıslâh-ı nefs eder. Eyle bir cem'iyyet-i kübrâ sâhibi sultân-ı Ebü'l-yetâmîndir, himmetleri hâzır ola.

Ve bu mevlûd-ı Bedevî'nin sekizinci günü münâdîler cümle ehl-i züvvâr mâbeyninde nidâ

edüp,

“Nehâriyye şehrinde cum‘a gün eş-şeyh Muhammed ibn Zeyn hazretlerinin mevlûd-ı şerîfi vardır” deyü tenbîh ü te’kîd ederler.

Hemân ki cümle züvvâr bu nidâyı istimâ‘ etdükleri sâ‘at pençşenbe gün ba‘zı züvvâr ve ehl-i tüccâr hayme dükkânların bozup Nehâriyye şehrine intikâl ederler.

Ol günler mevlûd-ı Bedevî bâzârında bin deve yükü leblebi bey‘ olunup niçe bin kantâr helvâ fürûht olunur. Mübâlağa değildir, zîrâ cemî‘i İslâm diyârından gelen ehl-i züvvâr vilâyetlerine müteveccih olduklarında teberrüken leblebi götürmeleri mukarrerdir. Zîrâ gâyet lezîzdir. Nohud üzre şırluğan yağı serpüp kızgın kum içinde bişirirler. Bir diyâra mahsûs değildir, anıniçün lezîz olur. Bu leblebi meşhûr-ı âlemdir. Ve huccâc lokumu gibi bir hurdece yağlı lokumu vardır, anı dahi vilâyet vilâyet teberrüken götürüp hedâyâ verirler.

Ve ertesi cum‘a gün cümle keşşâflar ve askerî tâ’ifesi pür-silâh olup Garbiyye kâşifi otağına cem‘ olup bir azîm summât-ı Muhammedî tenâvül olunup cümle Garbiyye muhâfazasında olan çorbacılara birer at birer deve hâliyelerini verüp Garbiyye askeri du‘â ve senâ ile vedâ‘ edüp herkes altı ay edâ-yı hizmet etmiş olup vatanlarına giderler.

Andan vakt-i zuhura karîb summât-ı Muhammedî Menûfiyye kâşifinindir, anda dahi ziyâfet-i azîm olup Menûfiyye çorbacıları dahi birer at ve birer deve hâliyelerin alup edâ-yı hizmet etdiklerine hüccet-i şer‘iyye alup cümle vedâ‘ edüp vatanlarına giderler.

Andan Garbiyye ve Menûfiyye kâşifleri kendü askerleri ile âsitâne-i Bedevî‘ye gelüp hırka hücresin açup şeyhin birine Hazret-i Bedevî hırkasın ve destârın geydirüp alay-ı azîm ile şeyhi şehir içinden **[Y 295a]** ubûr etdirerek şeyh İbrâhîm-i Metbûlî câmi‘inde salât-ı cum‘ayı edâ edüp halîfeyi yine âsitâne-i sa‘âdete getürürken cümle benî âdem istikbâline çıkup seyr [ü] temâşâ ederler. Ba‘dehu şeyhi âsitânede soyup hırka ve destârı yine hücresinde pinhân edüp keşşâflar dahi edâ-yı hizmet etdüklerine hüccet-i şer‘iyye alup anlar dahi vedâ‘ ziyâretin edüp Mısır’a giderler.

Zîrâ mevlûd-ı Bedevî infidâdı, hudûddur. İklîm-i Mısır‘ı Nîl gark edüp keşşâfların hükmü kalmaz, müsellimler ve kâ’immakâmlar zabt eder. Aşkıyâ-yı Urbân-ı uryân dahi şakâvet etmeğe başlar.

Andan bu meydân-ı Bedevîde hayme vü hargâhlar bozulmağa başlayup bir ibret-nümâ-yı vâveylâ temâşâ-yı azîm dahi budur. Niçe kerre yüz bin at ve katır ve deve ve hımâr ile yükler taşınup bu sahrâda benî âdem ile bir varma ve gelme ve bir gulguledir kim ehl-i züvvârdan bir ferd kalmaz. Zîrâ hâkim keşşâflar me’zûn olup gitmek ile haşerât-ı Urbândan züvvâr u tüccâr havf ederler. Bir azîm dehşet günü dahi bugündür. Gûyâ ki dünyâ bir hayâl-i zıldır. Ortalık bir perîşânlık olup ol vâdîde bir sinek kalmaz. Kanı ol cem‘iyyet-i kübrâ ve hây hûy? Bir günde târmâr, yerleri mûr [u] mâr olup giden gidenin olur. Hakkâ ki âlâyiş-i dünyâ bir hayâl-i hâbdır. Bunda dahi ibret alacak yerdir.

Ve cümle ser-çeşme halîfeler bu fezâdan göçüp şehr-i Tanta içine nakl ederler. Zîrâ leyle-i sebtde âsitâne-i Bedevî‘yi pâk [ü] pâkîze edüp ol gece der-sa‘âdetde ihyâ edüp bir

mevlûd-ı şerîf olur kim cümle ervâh-ı evliyâ anda hâzırdır, derler. Ve ol gece cümle meşâyihân ve fukarâ binden mütecâviz hatm-i şerîf tilâvet olunur. Ertesi cümle meşâyihler ve fukarâlar dahi vedâ‘ ziyâreti edüp herkes meskenlerine azîmet ederler.

Ba‘dehu cümle âsitâne meşâyihleri ve fukarâları ve câmi‘ huddâmları ve türbedârân âsitâneyi mâ-i gülâb ile gasl edüp harem-i şerîfin cümle taşların dahi pâk edüp ibrîşim hâlîçelerle döşeyüp âsûde-hâl olurlar. Ertesi gün Menûf hâkinde Karneyn halîci nâm bir tur‘anın makta‘ın ehl-i beledler açup azametullâh Nîl-i mübârek deryâ gibi temevvüc ederek gelüp bu mevlûd-ı Bedevî olan sahrâyı gark edüp cemî‘i hâr [u] hâşâki götürüp ol fezâ bir deryâ olur. Gûyâ ki bu arsagâha bir âdem ayak basmamışdır. Bu dahi bir ibret-nümâdır.

Hakîr bu Tanta şehrinin niçe bin dürlü seyr [ü] temâşâların im‘ân-ı nazar ile teferrüc edüp cümle ahibbâ ile ve şeyh Selâme ile ve şeyh Ahmed halîfe ile ve şeyh Çelebi ile cümle e’imme ve hutebâ ile vedâ‘laşup âsitâne-i Bedevî‘de bir hatm-i şerîfi dahi itmâm edüp rûh-ı şerîflerinden istimdâd taleb edüp vedâ‘ ziyâret[i] etdikden sonra âdâb üzre atebesin bûs edüp azm-i şehr-i Nehâriyye etdik. Evvelâ Tanta şehrinden çıkup dahi deryâ gelmeden şimâl cânibine piyâde-reviş **[Y 295b]** ile dörd bin beş yüz adım bir malaka yer yürüyüp,

Evsâf-ı kasaba-i Mahalletü‘l-Merhûm

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim ibtidâ bu şehre Bağdâd-ı behişt-âbâddan bir şehzâde-i cüvân-baht-ı âl-i Abbâsiyân Hulâgû hurûcundan firâr edüp Mısır pâdişâhlarından Sultân (–) gelüp dahil düşer, ol dahi bu mahalleyi mezkûr şehzâdeye ihsân edüp eyle ma‘mûr [u] âbâdân eder kim bir şehr-i mu‘azzam olur. Hikmet-i Hudâ bu şehzâde merhûm olup câmi‘i sâhasında defn edüp mevti haberin halîfe-i Mısır’a arz ederler. Üçüncü günde cemâ‘at salât-ı cum‘ayı edâ ederken kabr-i şehzâdeden bir feza‘ [u] çeza‘ istimâ‘ ederler. Âyâ bu ne ola, deyü kabre varırlar, istimâ‘ ederler kim şehzâde lahdi içinde feryâd ediyor. Derhâl kabri keşf edüp şehzâdenin kefeni yanında bir cins hayvân şehzâdenin bâzûsundan yeyüp mürd olmuş ve şehzâdeden hayli kan cereyân edüp hayât bulmuş. Derhâl şehzâdeyi kabirden çıkarup ta‘zîm ü tekrîm ile sarâyına götürüp yedi sene dahi hayâtda olup ba‘dehu intikâl etdikde na‘şın Mısır’a götürüp Sitti Nefîse civârında medfûndur. Târîhi,

Es-Sultân Merhûm İzzeddîn Billâh

tahrîr olunmuşdur. Ve niçe ceffâr ve ehl-i nücûm şehzâdeye hayâtında tebşîr ederler kim,

“Sen bir kerre ölürsün, yedi günden yine dünyâya gelüp, yedi sene halîfe olursun” derlermiş.

Bu istihrâcı edenler Cirid mastabasında **[Q 271b] [P 268b]** medfûnlardır. Anıniçün bu şehre Mahalle-i Sultân Merhûm derler.

Garbiyye cezîresinde Menûf hükmünde bir şîrîn kasabadır. Vilâyet ortasında vâki‘ olmağile Menûf kâşifi tahtıdır, dâ’imâ askeri ile bunda sâkin olur. Ammâ taht-ı kadîmi şehr-i Menûf’dur, ba‘zı zamân Menûf’da dahi sâkin olur.

Ve bu Mahalletü‘l-Merhûm yüz elli akçe şerîf kazâdır ve nâhiyesi yetmiş pâre kurâdır. Seyyid Ahmed el-Bedevî Tanta’sı bu kazâya nâhiye olup nâ’ibi hükm eder. Mevlûd günleri Mahalletü‘l-Merhûm kadısı kendü varup zabt eder. Hayli mahsûl hâsıl olur.

Ve bu Mahalle bir düz vâsi‘ sahrâda vâki‘ olmuş bâğlı ve hûrmâ bâğçeli bir müzeyyen şehirdir. Büyük Nîl’den iki sâ‘at ba‘[î]ddir. Lâkin bâğçeleri kenârında Nîl’den müteferrik bir halîc vardır, tâ Nehâriyye önünden cereyân eden halîc kenârındadır. Sayf [u] şitâ bu halîc dâ’imdir, gemiler işler, ammâ bu mahalde nihâyet bulur. Tuğyân-ı Nîl’de bu halîc tâ Dimyât’a giden Nîl’e munsab olur, azîm halîcdir.

Ve bu şehrin hâneleri cümle iki bin kârgîr-binâ kireç ve toprak örtülü ma‘mûr hânelerdir.

Ve beş mahalle ve kırk mihrâbdır, ammâ ikisi cum‘adır. Cümleden kadîm câmi‘ **Merhûm halîfe câmi‘idir, Bağdâdî câmi‘i ve Medrese câmi‘i derler:** Fevkânî altı kademe nerdübân ile çıkılır iki kapulu ve bir minâre-i mevzûnu üç tabaka ve haremsiz bir câmi‘i zîbâdır. İçinde amûdları yokdur, ancak çârtâk üzre **[Y 296a]** münakkaş ve müzehheb silu ve lâcüverd ile müzeyyen bir küçük câmi‘dir. Ve dahi çârsû içinde,

Câmi‘ü‘l-kebîr: Gâyet cemâ‘at-i kesîreye mâlikdir. Tûlen ve arzan yüz yigirmişer ayakdır. Ve otuz sekiz beyâz mermer sütûn-ı mevzûnlar üzre kemerlerdir. Dahi sütûhu sâde tahta tavandır, münakkaş değildir. Ve minberi haşebdir, taş değildir. Ve mihrâbının sol cânibindeki dîvâr üzre bu târîh var:

Târîhu seb‘in in terüm(?) tahrîren

An kadrihi fes’el bihi habîren

Nazmuküm Ahmed el-Hatîb eş-şâmî.

Bu şehirde bu iki câmi‘den gayrı hutbe yokdur, mâ‘adâ zâviyelerdir.

Ve yedi vekâle. Ve sekiz mekteb.

Ve kâşifin sarâyı dibinde bir kesîf küçük hammâmı var, zamân-ı kadîmde Bağdâdî şehzâdenin sarâyı hammâmı imiş. Hâlâ sarâyda kâşif sâkindir. Hareminde olan müzehheb nakş-ı bûkalemûn-ı ibret-nümûn bir diyârda yokdur, zîrâ Acem nakkâşları kârıdır.

Ve bu şehir içre cümle iki yüz dükkândır. Kâşif sarâyından tâ Ulu Câmi‘e varınca bin adım bir şâhrâhdır. İki tarafı ma‘mûr dükkânlardır.

Ve suyu cümle kuyulardır. Ammâ Nîl karîb olmağile ba‘zı kimesneler develer ile Nîl suyu getürdürler. Ammâ yedi yerde ma‘mûr sebîlhânesi var.

Ve havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Ve halkı gâyet garîb dostdur. Cümlenin ecdâdları Bağdâdîdir. Bir tevârîhde Mahalle-i Bağdâd-ı Menûf deyü tahrîr etmişler. Ve,

Seng-i garâyib: Bu şehir içinde kâşif sarâyının ardında bir seng-i sommâkî-i müdevver vardır, yine bir havuz-misâl bir sommâkî havz-ı azîmin tâ ortasında durur, yüz çift câmûs çekemez bir müdevver değirmen taşıdır. Ortasında mîl deliği var. Zamân-ı kadîmde şehzâde Merhûm’un sükkerhâne değirmeni imiş. Hâlâ anı iki yüz çift câmûs çevirmeğe kâdir değildir. Ammâ hâlâ sükker değirmenleri eyle taş ile değildir, bir san‘at ile çerh etmişlerdir. Bir sığır çarhı çevirdikce bir âdem durup hem sığıra hay der, hem şeker kamışın çarhın ağzına koyup çarh deverân etdikçe sükker şerbeti cereyân edüp andan alup azîm kazganlarda kaynadup amel-i kesîr ile sükker ederler, tafsîle muhtâcdır.

Evvelâ hazret-i Sultân Ahmed el-Bedevî‘nin halîfelerinden,

eş-şeyh Hazret-i Abdülvahhâb-ı Cevherî: Ziyâretgâh-ı azîm, ulu sultândır. şehrin kıblesi hâricinde bir kubbe-i âlîde medfûndur. Atebesine altı kademe taş nerdübân ile çıkılır bir âsitândır. Ammâ rûhâniyyet vardır. Yanında bir zâviyesi var. *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de menâkıbı mufassaldır, tahrîrimize hâcet yokdur. Ve buna karîb,

eş-şeyh Abdullâh-ı Vâsıtî: Bağdâd şehirlerindendir. Ve kâşif sarâyı önünde Cirid mastabası kurbunda,

eş-şeyh Alî-i Acemî ve **eş-şeyh Mansûr-ı Endelûsî:** Bunların ikisi bir kubbede medfûnlardır. Bunlardır kim şehzâdeye “Merhûm olup yedi günden hay olup yedi sene **[Y 296b]** dahi mu‘ammer olursun” deyü tebşîr edüp Bağdâdî halîfenin hayâtından sonra bunların ikisi bir ânda merhûm olup şehzâde-i âzâde bunları bir yere defn edüp üzerlerine azîm âsitâne inşâ etmiş. Mürûr-ı eyyâm ile münhedim olup hâlâ kubbesi zâhirdir. Ziyâretgâh-ı ünâsdır, *kuddise ervâhuhu.* Ve Abdülvehhâb-ı Cevherî‘nin cenûbî mukâbelesinde,

eş-şeyh Seyyid Osmân es-Sayyâdî: Bir beyâz kubbede medfûndur. Ve şehir içinde,

Kabr-i selâs ahavât, eş-şeyh Allâme ve eş-şeyh Deyyân ve eş-şeyh Ömer: Bu üç azîz bürâderler birbirlerine karîb birer kubbede yatırlar. Bu Mahalle’ye aslâ hırsız giremez, kapuları dâ’imâ mekşûfdur. Ve rûz-ı rûşende beyne’l-halk hırsız olan kimse dahi bunların âsitânesi önünden geçmek ihtimâli yokdur, der-akab ayakları dutulup bir hatve atmağa kâdir olamaz, aceb tasarrufdur. Ve çârsû içinde Ebû Hamza zâviyesi içinde bir kubbe-i âlîde,

eş-şeyh Seyyid Muhammed-i Acemî: şehzâde ile Acem’den bile gelmişlerdir, bu Mahalle’de medfûnlardır. Sâdât-ı kirâmdan ulu sultân olup niçe keşf ü kerâmâtları zâhir ü bâhir olduğu *Menâkıb-ı Evliyâ*‘da mastûrdur. Ve yine şehir içinde,

eş-şeyh Seydî Yûsuf: Askerî tâ’ifesindendir. Yine zâviyesi sâhasında medfûndur. Ve yine çârsû içinde,

Seyyid Abdurrahmân. Ve Câmi‘ü‘l-Kebîr’e kârib,

eş-şeyh Seyyid Abdurrahmân-ı Süveydî: şehzâde ile bile gelüp Kürdistân’da Süveyd vilâyetinden ulu sultândır.

Bu sultânları cümle ziyâret edüp ervâh-ı şerîfleriyçün birer Yâsîn veyâhûd birer Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp âşinâlık kesb edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik. Ba‘dehu Menûf kâşifi Mîrzâ Ağa’dan bir at ve beş bin para hâliye hizmetimiz alup ve beş hayyâl refîkler ile Mahalle’den şimâl cânibine bir malaka ya‘nî üç bin adım gidüp Nîl tur‘ası kenârına gelüp gemi ile ubûr edüp,

Evsâf-ı kasaba-i Âbyâr

Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Delûke zamânında susuz bir mahalle olmağile niçe bin kuyular kazup ol ecilden Âbyâr derler. Ba‘dehu Delûke Nîl’in bu halîci cereyân etdirüp şehir âbâdân olup olur olan Menûf hâki hükmündedir. Başka mültezimi vardır. Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Yüz elli pâre kurâları vardır. Kadıya **[Q 272a] [P 269a]** senevî on Mısrî

kîse hâsıl olur.

Ve şehri sâhil-i tur‘a-i Nîl’de bir düz yerde bâğ u bâğçeli ve nahlistân gülistânlı günden güne ma‘mûr u âbâdân olmada bir şîrîn kasabadır. Mürûr-ı eyyâm ile sehl harâb olmuş, ammâ seksen üç târîhinde hakîr gördükde kırk elli yerde binâlar amâr etmede idiler, *ammerekellâh ilâ inkırâzı‘d-devrân.*

Cânib-i erba‘asın Nîl-i mübârek ihâta etmiş hoş-havâ ve dilküşâ şehirdir. Cümle üç bin kireç ile pûşîde kârgîr-binâ ve gayrı muhtasar binâ büyûtlar vardır.

Cümle tokuz mahalle ve kırk mihrâbdır, ancak üçü cum‘adır, mâ‘adâsı zâviyelerdir. Garâfe-i kübrâ‘da **[Y 297a]** Nîl’e karîb,

Câmi‘ü‘l-kebîr: şehrin cânib-i şarkîsinde yine şehre muttasıldır, ammâ cemâ‘ati azdır. Tûlen ve arzan ikişer yüz ayak câmi‘-i kebîrdir. Ve cümle elli sütûn-ı müntehâlar üzre tâk-ı Kisrâ‘dan nişân verir kemerler üzre tavandır. Ve sütûhu kireç ile sıvalıdır. Ve üç tabaka bir minâre-i serâmedi. Ve üç kapusu. Ve minberinin sağ tarafındaki bucakda çâr-gûşe bir beyâz mermer üzre celî hat ile böyle terkîm olunmuş:

Resmü eyyâmı‘s-Sultân el-Melikü‘l-Eşref halledallâhu mülkehu

Ve yine minberin sağ cânibinde yine beyâz mermer üzre celî hat ile bu târîh kitâbet olunmuş:

Bismillâhirrahmânirrahîm ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âlihi ecma‘în. Hâze’l-câmi‘u inşâu el-fakîr ilallâhi ta‘âlâ ve ilâ rahmih ve gufire leh Ebü‘l-Hasan bin Alî bin Ahmed el-Hasenî el-hâfız. Ceddede hâze’l-câmi‘e’l-mübâreke’l-imâret fî şehri şa‘bâni’l-mübâreki’l-mükerrem, sene tis‘în ve tis‘imi’e [990].

deyü yazılmışdır.

Ve mihrâbın sol cânibinde çâr-gûşe bir levha üzre celî hatt ile sûre-i Fetehnâ‘dan birkaç âyet tahrîr olunmuşdur. Netîce-i merâm du‘â müstecâb olacak ibâdetgâh-ı kadîmdir. Ve bu câmi‘den sonra şehir içinde,

Câmi‘-i eş-şeyh hazret-i Ahmed el-Becim: Bir küçük haremsiz câmi‘-i cedîddir. Ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var kim bu şehirde misli yokdur. Ve minberi üzre târîhi böyle tahrîr olunmuşdur:

Ceddede hâze’l-minbere’l-mübârek kutbü‘l-aktâb Ahmed el-Becim fî Zi’l-ka‘de, sene 1032.

Ve yine çârsû içinde,

Câmi-i Zâviyetü‘s-Sûk: Mukaddemâ zâviye imiş, ba‘dehu câmi‘ etmişler. Cemâ‘at-ı kesîreye mâlik bir câmi‘-i zîbâdır.

Bunlardan mâ‘adâ mesâcidlerdir.

İki medrese ve üç tekye vardır. Cümleden tekye-i eş-şeyh Ahmed el-Becim: Câmi‘i sâhasında medfûndur. Fukarâhâneleri vardır, ni‘meti mebzûl, evkâf-ı azîmdir. şeyhi hâk-i Bağdâd’dan bir sulehâ-yı ümmet kimesnedir.

Ve üç sebîli var. Ammâ hammâmı mu‘attaldır.

Ve cümle iki yüz esvâk-ı muhtasar dekâkînleri var.

Bu şehrin tarîk-ı âmları şatranc nakşı tarh olunmuşdur. Lâkin daracık yollardandır.

Ve Nîl tur‘ası kenârında olmak ile havâsı latîfdir. Câ-be-câ mahbûb u mahbûbeleri vardır.

Ve memdûhâtından cümmeyzi ve bezir yağı meşhûrdur. Nîl kenârında cümmeyz dırahtları var kim herbirinin sâyesinde biner koyun mihmân olur, desem vechi vardır. Ve kettânı ve limon u turuncu dahi meşhûrdur.

Hânedân sâhiblerinden Alî Çorbacı ve Tavîl Çorbacı ve nakîbü‘l-eşrâf. Bunların ni‘metleri âyende vü revendeye mebzûldür, *zâdekellâhu ta‘âlâ.*

Ziyâretleri beyân eder

Evvelâ şehir içinde mezkûr eş-şeyh Ahmed el-Becim: Câmi‘inde medfûndur. Ulu sultândır, çok keşf [ü] kerâmâtları âşikâre olmuşdur.

Ve eş-şeyh Seyyid Alî Beğ: Mısır beği iken Ahmed el-Becim hazretlerinin niçe keşf [ü] kerâmetlerin görüp tâc [u] tahtı ve raht u bahtı terk edüp tuğ ve tabl [u] alemin şikest edüp **[Y 297b]** Hazret-i Becim’den cihâz-ı fakrı kabûl edüp Hazret-i Becim’den sonra seccâde-nişîn halîfe olup bu câmi‘i helâl-i zülâl mâlları ile inşâ edüp Ahmed el-Becim hazretleri cenbinde medfûndur. Bir ulu âşık-ı billâh imiş. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Rıdvân ve eş-şeyh Seydî Yûsuf: Bunlar Seyyid Alî Beğ‘in memâliklerinden imişler. Beğlerinden sonra sâhib-i seccâde olup niçe kerâmetleri zâhir olup pîşvâ-yı tarîk olmuşlardır. Becim hazretleri kabrine karîb kubbeleri vardır. Ve,

Kabr-i eş-şeyh Seyyid Ahmed-i Uryân ve kabr-i eş-şeyh Seyyid Ebü‘l-feth ve kabr-i eş-şeyh Alî-i Burhânî ve Seyyid Halîfe ve şeyh Seyyid Ahmed el-Hasenî. Ulu Câmi‘de medfûndur. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bu şehri dahi seyr [ü] temâşâ ve ziyâret edüp ve cümle ahibbâ ile vedâ‘laşup bu şehirden yıldız rûzgârı cânibine bir düz sahrâ ile bir kasîr malaka ya‘nî bir at menzili yer gidüp,

Evsâf-ı belde-i kadîm ve şehr-i azîm Nehâriyye

Fir‘avn-ı Mûsâ‘dan yigirmi sene mukaddem Delûke nâm bir avret Mısır’a melike olup babası Zîbâke nâm pâdişâhın rûhiyçün bu Nehâriyye’i amâr edüp vakf eyledi. Ve ismine Kıbtî lisânı üzre şehr-i Zîbâk kodu. Ba‘dehu Hazret-i Ömer hilâfetinde bizzât kendüleri Kudüs-i şerîfi feth edüp bu Zîbâk şehrine Sahâbe-i kirâmdan yigirmi bin âdem gelüp yigirmi gün muhâsara edüp bi-emrillâh asâkir-i İslâm münhedim olup yedi bin ibâdullâhı Kıbtî keferesi koyun boğazlar gibi boğazladılar.

Ba‘dehu bizzât Hazret-i Ömer şehr-i Filistîn olan Remle’ye gelüp şehr-i İskenderiyye ve şehr-i Zîbâk ve şehr-i Mısır fethine Amr ibnü‘l-Âs hazretlerin seksen bin asker ile şehr-i Zîbâk fethine gönderüp cümle cüyûş-ı muvahhidîn ile şehr-i Zîbâk’i muhâsara edüp yedi günde amân vermeyüp feth etdikde mukaddemâ şehîd etdükleri Sahâbe-i kirâmın intikâmın almak içün yigirmi bin küffârı koyun boğazlar gibi boğazlayup kanları nehir gibi akduğıyçün ba‘de’l-feth bu şehre Nehâriyye dediler.

Ve bir rivâyetde fethi günü ıyd-i adhâ‘nın yevm-i nahrı olmağile Nahrâriyye dediler, Nehâriyye Nahrâriyye’den galatdır.

Ve bir rivâyet-i uhrâda âl-i Abbâsiyân süfehâlarından Hâkim Bi-emrillâh deverân-ı iklîm-i Mısır ederek bu şehr-i Zîbâk’e gelüp,

“Gece gündüz ve gündüz gece olsun. Eğer bir âdem gündüz kapusundan taşra çıkarsa karnın yararam”, deyü fermânlar edüp cümle Mısır halkı hadîs: [214] hadîsine imtisâlen bir âdem gündüz hânesinden taşra çıkmayup yatırlardı. Gece olunca sabâh oldu, deyü herkes fânûsların yakup çârsû-yı bâzârı kanâdîller ile zeyn edüp bey‘ [ü] şirâ‘ ederlerdi.

Bu hâl üzre bu Zîbâk şehrinde niçe eyyâm gece gündüz, gündüz gece olduğıyçün bu şehre Nehâriyye derler, deyü ba‘zı tevârîhde mastûrdur. **[Q 272b]**

Menûf **[P 269b]** hâkinde küşûfiyye olmağile Menûf kâşifinin **[Y 298a]** mürşidi dârışeddinde oturup hükûmet eder. Senevî kırk Mısrî kîse mâl verir ve yüz elli akçe bî-hâsıl kazâdır. Ve nâhiyesi (–) kurâlardır, senevî üç kîse hâsıl olur kazâ-i âsumânîdir, lâkin beyne’l-kuzât pâyesi âlîdir.

Ve şehri Nîl-i mübârekden ayrılmış bir tur‘a kenârında bir düz sahrâlı yerde bir sevâd-ı mu‘azzam şehir imiş. Hâlâ niçe bin imâretlerinin âsâr-ı binâları zâhir ü bâhirdir. Hâlâ günden güne harâbe olup halkı Âbyâr şehrine hicret edüp anıniçün Âbyâr şehri ma‘mûr olmadadır.

Bu şehir harâba yüz tutalı elli sene olup ol bâğ-ı İrem-misâl hânedânlar ve nâzenîn câmi‘ ve medrese imâretler harâb olmadadır. Hâlâ ma‘mûr olan cümle yedi yüz toprak örtülü evlerdir. şehr-i kebîr görünür, ammâ harâb-âbâdı çokdur. Dam [u] bâmları çokdur, ammâ içinde âdemîzâdı yokdur. Bûm u masasa âşiyânı olmuş bir şehirdir.

Hâlâ cümle tokuz mahalle ve kırk mihrâbdır. On üçü hutbedir, cum‘a salâtı edâ olunur. Ve bir kaçı mu‘attaldır, kâşifler evkâfların mîrîye muzâf etmeğile harâb olmuşlardır. Ma‘mûr olan câmi‘leri bunlar ki zikr oolunur. Evvelâ şehrin cânib-i şarkîsinde,

Ulu Câmi‘: Tûlen yüz adımdır, arzan yetmiş adımdır. Mihrâb tarafı cümle otuz iki mermer sütûndur. Ve harem etrâfı serâpâ elli iki sütûn üzre kavs-ı kuzahdan nişân verir tâklar üzre sâde-rû tavandır. Sütûhu kirec ile mestûrdur.

Ve hareminde on aded nâbıka dırahtları ile müzeyyendir.

Ve bir sebîli tâ haremin vasatında vâki‘ olmuşdur.

Ve haremin sağ tarafı köşesinde evc-i semâya ser çekmiş çâr-gûşe dörd tabaka bir minâre-i serâmedi var.

Cümle yedi kapusu vardır. Sağ cânibindeki kapudan hareme yedi kademe taş nerdübân ile câmi‘e nüzûl olunur. Gayrı kapulardan beşer kademe taş nerdübândır.

Ve minberi köhnemiş haşebdir. Mihrâbının sol cânibindeki dîvârda çâr-gûşe beyâz mermer üzre celî hat ile bu târîh

Emera hâze’l-câmi‘e’ş-şerîf Abâbekir bin Abdullâh el-asâkiri’l-mansûre e‘azzallâhu ensârahu. Sene seb‘ ve sittimi’e [607]

tahrîr olunmuşdur.

Ve mihrâb ile minber mâbeyninde çâr-gûşe mermer üzre çok târîhi var, ammâ gâyet kuyluşdurma hat olmağile kırâ'atinde usret çekilüp tahrîr olunmadı. Lâkin târîhi budur:

Sene semâne mi'e [108].

merkûmdur. Ve ağac minberinin atebe-i âlîsi üzre bu târîh:

Bismillâhirrahmânirrahîm, emera bi-tecdîdi hâze'l-minberi'l-mübâreki mevlânâ es-sultânü'l-melikü'l-mansûr seyfü'd-dünyâ ve'd-dîn Kalavân es-Sâlihî fî şehri Zi'l-ka'de sene hams ve semânîn ve sittimi'e. [Za. 685]

yazılmışdır.

Ve hareminin cânib-i şarkîsi tarafında üstâd-ı selef kemerler üzre bir güneş mîkâtı etmişdir kim ilm-i nücûmda kâmil olan Behrâm ve Keyvân ve Fisagores-i Tevhîdî ve Alî Kuşcu etmeğe kâdir değildir. Diyâr-ı Mısır'da ve ekâlîm-i seb'ada meşhûr mîkâtdır. Cemî'i bürûcları ile ve bu'du'l-kutrı ve mîli **[Y 298b]** ile tahrîr etmiş. Gûyâ rub' dâ'ire-i Kurtubîdir.

Ve dahi fevkında tahrîr olunan âyet-i şerîf: [215] âyeti tektîb olunmuşdur. Hulâsa-i kelâm sihr-i mübîn mertebesi mîkâtdır.

Ve câmi'i dahi müstecâbü'd-du'â câmi'-i münevverdir. Ve bu câmi'e karîb,

Câmi'-i Seyyid Nâsıruddîn Ebü'l-amâyim: Müferrih câmi'dir. Ve çârsû içinde,

Câmi'ü'l-Acemî: Bir küçük câmi'dir. Ve,

Câmi'ü'l-Hanefî: Bir minârelidir. Ve Nîl kenârında,

Câmi'-i Seyyid Ahmedü's-Sevvâh: Minâresi tâ hareminin ortasında vâki' olmuşdur. Ve,

Câmi'ü'l-Hacı Mansûr-ı Mağrib: Bir küçük câmi'dir.

Bunlardan mâ'adâ mesâcidlerdir, ammâ zâviye-i Sitti Rukıyye ve zâviye-i Bilâl-i Habeşî gâyet ma'mûrlardır.

Ve üç vekâle ve iki sebîli ve üç mekteb-i sıbyân-ı ebcedhânı ve yedi kahvesi ve iki yüz dükkânları vardır. Mevlûd günleri niçe yüz mu'attal dükkânlar dahi ma'mûr olur. Ve iki hammâmı dahi mu'attaldır.

Ve bu şehir içre cemî'i câmi'lerin ve mesâcid ve vekâle ve hânedânların taş direkleri ve gayrı hânelerin eşikleri taşları cümle İslâmbol'da Atmeydânı'nda olan çâr-gûşe tasvîrli dikilitaş gibi taşların pâresinden direkler ve atebeler olmuşdur. Andan ma'lûm ola kim bu şehirde ne kadar eyle dikilitaş alâyimât var imiş. Hâlâ temelleri âşikâredir. Delûke Melike bu şehri bünyâd etdükde kehenelerine üç yüz altmış altı tılısmât ihdâs etdirmiş kim herbir tılısmât bir günde olacak âfâtlara ve gayrı eşyâlara te'sîr edermiş.

Ve bu şehr-i Zîbâk önüne Sûrîd Melik Nîl üzre bir cisr-i azîm binâ edüp Buhtunnasır bu şehri harâb etdükde ol cisri dahi münhedim eder. Hâlâ Nîl-i mübârek tenezzülde oldukda Nîl içinde kantaranın pâyeleri nümâyân olur, yigirmi pâye-i metîndir, herbirinin mâbeyni ellişer zirâ'-ı Mekkî'dir. Hakîr bu kerre görmek müyesser olmuşdur. Reşîd'in ma'âş

gemileri ol pâyelerden ihtirâz üzre ubûr ederler.

Ve bu şehr-i atîkde ol kadar acâyibât ü garâyibât binâlar var imiş kim alâmetleri cümle hânelerin der-i dîvârlarında iri taşlar üzre eşkâl-i garîbe ve acîbe tasvîrâtları ile âşikâredir.

Ve bu şehir zamân-ı kadîmde hikmet üzre tarh olunup cümle şâhrâhları şatranc nakşı yollardır. Ve Nîl kenârında olmak ile âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûh-ı cihândır. Ve nâhiyesinde gâyet ma‘mûr kurâlar vardır.

Bu şehrin etrâfında yedi bin feddân yer balçığı vardır. Zirâ’at eder âdemleri hicret etmeğin iki bin feddân ya‘nî dölüm yerin kâşif zirâ‘at edüp elli kîse-i Mısrî mahsûl alır. Mâ‘adâ feddânları mu‘attaldır. Ammâ senede bir kerre on gün on gece mevlûd olup bî-hisâb âdem deryâsı olup gece ve gündüz bey‘ [ü] şirâlar olup her kûşe-i vîrânı amâristân olup cümle mahallât tarîklerinde ale’t-tertîb dükkânlar olur.

Me’kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından evvelâ Nehâriyye ketânı Feyyûm keteninden latîf ü mülâyim **[Y 299a]** ve serâmed olduğundan bezi gâyet rakîk olur. Ve hâs u beyâz ekmeği. Ve şilbe balığı. Ve Nîl kenârında nişâdır kârhâneleri var, anda nişâdırı âdem necisinden yakup hâsıl etdükleri bâlâda Mısır diyârında hâsıl olan memdûhâtda ale’t-tafsîl yazılmışdır. İbret-nümânın biri dahi budur.

İbret-nümâ-yı azîm

Nîl-i mübârek âdetullâh üzre dâ’imâ cânib-i şimâle cereyân edüp bender-i Reşîd’de Bahr-i Ebyaz’a mahlût olmak takdîr olunmuşdur. Ammâ bu Nehâriyye önünden cereyân eden tur‘a-i Nîl’i büyük Nîl’den nakîbü‘l-eşrâflara mahsûs beled-i Farasdak önünden bu Nîl’i Delûke nâm melike ayırup gerü cenûb cânibine baş yukaru zor ile cereyân **[Q 273a] [P 270a]** etdirmişlerdir.

Bu Nehâriyye’ye andan şehr-i Âbyâr’a andan şehr-i Mahalletü‘l-Merhûm karîbe uğrayup ol mahalde karâr eder. Ba‘zı zamânda beled-i şebîn’de(?) nihâyet bulur. Dahi Nîl tuğyân etse dahi yukaru cereyân edüp bahr-i Dimyât’a munsab olur. Gayrı zamân Mahalletü‘l-Merhûm’a dek kâh med ve kâh cezm olur, bir tur‘a-i ibret-nümâdır. Ammâ dâ’imdi, sâ’ir tur‘alar gibi beş altı ay kurumaz. Bu Nehâriyye önünde Delûke nâm melike bir mutalsam edüp defn etmiş, ol tılısmın te’sîriyle Nîl baş yukaru cereyân eder, derler. İlâ mâşaallâh bu hâli üzredir.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kibâr-ı evliyâullâh-ı şehr-i Nehâriyye

Evvelâ şehrin tâ ortasında ziyâret-i kutbü‘l-aktâb eş-şeyh Muhammed ibn Zeyn hazretleri: câmi‘inin haremi köşesinde bir alçacık kubbe-i münevvere içinde pür-nûr olup âsûdedirler. Kubbe-i pür-envârı içi ol kadar zîb ü zînet ile müzeyyen değildir. Ve câmi‘i dahi bir küçük câmi‘dir, lâkin cemâ‘ati çokdur. Cânib-i şarka bir bâbı nâzırdır. Ve bir tabaka bir serâmed beyâz minâresi var. Bu sultânın kubbesi dahi beyâz kireç ile mestûrdur. Arab u Acem’de bu sultânın menâkıbları meşhûrdur. Cümleden biri,

Menâkıb-ı eş-şeyh Muhammed ibn Zeyn

Azîz hazretleri hacc-ı şerîfe müteveccih olduklarında ba‘zı hulefâları derler kim,

“Sultânım, inşâallâh ne gün teveccüh buyurursun ve ne kadar deve yükü getürelim?” derler. Anlar dahi buyururlar kim,

“Hakîr ancak bir deve getürebilürüm. Sizler dahi tedâriklerinizi görün” buyururlar.

Sabâh oldukda bir A‘râb Bedevî bir mahbûb beyâz deve getürüp azîz hazretleri huzzâr-ı

meclis ile ol sâ‘at vedâ‘ edüp hırka-i peşmînesin ketfine koyup etek dermiyân edüp,

“Yâ Hayy, yâ Kayyûm ve yâ Kavî ve yâ Metîn” esmâlarına meşgûl olup devenin altına girüp dağ pâresi deveyi omuzuna alup şehirden taşra bâd-ı sabâ sür’ati gibi yola revâne olur.

Bu ne hâldir? deyü fukarâları azîzin ardına düşüp piyâde âdemler şeyhe gücile ererler.

Görseler kim deveyi yere komuş, vakt-i zuhuru edâ ediyor.

Ba‘de’s-salât cümle ahibbâların şehre gönderüp kendüleri yedi âdem ile tevhîd-i erre ederek yine deveyi omuzuna alup azm-i râh ederler. Cemî‘i yetmiş bin huccâc ve cümle ehl-i büldân **[Y 299b]** görüp âlem-i hayretde kalırlar. Hakkâ ki acâyib kuvvet-i kudsî sâhibi ulu sultân imiş.

Bu minvâl üzre sultân hazretleri kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek cemeli yedirüp içirerek ta‘zîm ile omuzunda götürerek tâ Medîne-i münevvereye kırk günde dâhil olup Bâb-ı Selâm’da deveyi fukarâlarına verüp kendüler Hazret-i Risâlet’in âsitânesin bûs edüp ravza-i mutahharaya yüz sürüp birez nâz [u] niyâzdan sonra,

“Yâ Resûlullâh, benim ziyâretim gayrı ümmetlerin gibi olmasun içün huzûruna hedâyâ bir cemel getürdüm, kabûl eyle, yâ Resûlullâh” deyü ricâ eder. Derhâl kabr-i şerîfden bir sadâ zâhir olup,

“Yâ Muhammed ibn Zeyn, Allâhu Rabbü‘l-âlemîn dahi kabûl etdi. Ve benim şefâ‘atim seninledir. Ve hedâyâ devenin rûhu Hakk’a teslîm oldu. Var yâ İbn Zeyn, şimdengerü devene ot su şa‘îr kaydında olmayup devenin meyyitine süvâr olup Mekke-i mükerremeye ve Arafât ve Merve’ye varup Umre ve Safâlar eyle. Andan kırk günde vatan-ı aslîn olan Nehâriyye’ye varup cemelini anda defn edüp sen yine bana gel” buyururlar.

Bu sadâyı Risâlet-penâh’dan İbn Zeyn istimâ‘ edüp hamd-i Hudâ edüp,

“Enîs [ü] mûnis-i gam-küsârım olan cemel hedâyâm kabûl oldu”, deyüp Bâb-ı Selâm’a gelür. Görse ki dervîşân, deve rûh teslîm etdi, deyü feryâd ederler. Derhâl İbn Zeyn hazretleri,

“Kâr ber nevbetest, ey cemel. Sen hay iken bana binerdin. şimdi merhûm olıcak bi-emrillâh sana binerim” deyüp bismi-ilâh ile devenin na‘şına süvâr olup,

“Yâ cemel! Kum bi-iznillâh” dedikde cemel ayak üzre kalkup meyyit-i müteharrik iken yola revâne olup on günde Mekke’ye ve Arafât’a varup edâ-yı hac edüp kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil edüp yine kırk günde şehr-i Nehâriyye’ye gelüp deve anda harekâtdan sâkin olup na‘şı kalur.

Azîz hazretleri deveyi kendü mübârek elleri ile emânetullâhdır, deyü gasl edüp defn eder. Ba‘dehu üzerine bir kubbe ederler, hâlâ kubbe-i Nâkatullâh deyü ziyâret-i ünâsdır. Niçe kerre müşâhede olunmuşdur kim bu nâka kabri içinden deve gürüldüsü istimâ‘ olunur, deyü şehâdet etdiler. Ve ol sene Hazret-i İbn Zeyn dahi rûh-ı şerîfin Hakk’a teslîm edüp Hazret-i Risâlet’in livâsı tahtında haşr olmağa azîmet etdi, *kuddise sırruhu’l-azîz.* Bu menâkıb karîbü‘l-ahddir.

Hakîr hamd-i Hudâ bu âsitâneye yüzüm sürüp iki günde bir hatm-i şerîf tilâvet edüp

savâbın rûh-ı şerîflerine hibe eyleyüp şefâ‘atlerin ricâ eyledik, Hak kabûl ede. Ve Tanrıverdi câmi‘i kurbunda,

Ziyâret-i eş-şeyh Seyyid Hasan-ı Kasûrî. Ve mukâbelesinde yol aşırı bir küçük kubbelü zâviye içinde,

Kabr-i eş-şeyh Hüseyin. Ve Ulu Câmi‘in kıblesi önünde yüz adım ba‘îd bir küçük kubbede,

eş-şeyh İbrâhîm Kureyha. Ve mukâbelesinde yol aşırı,

Kabr-i eş-şeyh Sencemî: Bir küçük kubbede medfûndur. Ve bunlara karîb,

Ziyâret-i eş-şeyh Nâsıruddîn Ebü‘l-amâyim: Bir bâğ-ı İrem-misâl câmi‘i cenbinde medfûndur. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de **[Y 300a]** evsâfı memdûhdur, *kuddise sırruh.* Ve,

Kabr-i eş-şeyh Seyyid Alî Vahîş. Ve çârsû içinde bir küçük câmi‘in içinde bir küçük kubbe içinde,

Kabr-i eş-şeyh Hüseyn el-Acemî: Mahalletü‘l-Merhûm şehzâdesiyle Acem’den gelüp bunda makâm edindi. Ulu sultândır. Ve Nîl kenârında câmi‘i sâhasında,

Kabr-i eş-şeyh Osmân el-Hanefî: Câmi‘inde bir küçük kubbede âsûdedir. Ve ana karîb,

Ziyâret-i eş-şeyh Bilâl-i Ensârî: Sahâbe-i kirâmdandır. Ammâ Bilâl-i Habeşî değildir, anlar şâm’da Koyun kapusu dâhilinde medfûnlardır. Bu Bilâl Nehâriyye’de zâviyesinde medfûndur.

Ziyâret-i Sitti Rukıyye: Bu dahi zâviyesinde medfûndur. Bir kubbe-i sagîredir. Ekseriyyâ nisvân tâ’ifeleri ziyâret ederler.

Kabr-i eş-şeyh Ahmed es-Sevvâh: Câmi‘inin sol tarafında bir kubbecik içinde mestûrdurlar. Ve şehir hâricinde,

eş-şeyh Nasreddîn Ebü‘l-ûlâ: Gâyet ulu sultândır. Bunların dahi menâkıbı *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de merkûmdur. şehrin kıblesi cânibi hâricinde bir kubbe-i ebyazda medfûndur. Ve bunun bir zîbâ câmi‘i var. Ve bu şehrin cânib-i şimâlinde,

Ziyâretgâh-ı Evliyâ-yı Seb‘a: Yedi aded kibâr-ı kümmelîn bir mahalde medfûn olduklarından Evliyâ-yı Seb‘a derler. Cümlesi Hazret-i Yûsuf-ı Gûrânî‘nin zürriyetindendir. Ve sâhil-i Nîl’de bir kubbe-i sagîre **[Q 273b]** içinde, **[P 270b]**

eş-şeyh Yûsuf el-Acemî. Ve yine sâhil-i tur‘ada kahvehâne kurbunda,

Kabr-i eş-şeyh Alî Refî‘î: Bir kubbe-i sagîre içinde âsûde iken hikmet-i Hudâ hakîr ziyâret etdiğimiz gün kubbenin bir cânibi münhedim olup derhâl yedi bennâ ve on ammâl ve on kantâr kireç ve cibs ile ta‘mîr ü termîm edince bir ân münfek olmayup üç günde bir hatm-i şerîf tilâvet olunup savâbın rûh-ı şerîfine hibe eyledik. Hâlâ dürr-i beyz-âsâ bir kubbe-i münevver oldu, Hak kabûl eyleye. Ve hareminde bir azîm nâbıka dırahtı vardır. Ve Nehâriyye ketânı almağa gelen Megâribe tüccârları bu şeyh Alî Refî‘‘e gâyet mu‘tekidlerdir, dâ’imâ ziyâret edüp fâ’ide ederler ve dâ’imâ seferden mahrûm olmayup bir zarar dahi görmezler. Ulu sultândır. Ve yine Nîl kenârındaki kâşif vekâlesinin

kapusu önündeki nâbıka dırahtı sâyesindeki kubbe-i sagîrede,

Kabr-i eş-şeyh Abdullâh. Ve buna karîb,

Ziyâret-i eş-şeyh Muhammed el-Hicâzî: Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin dayısıdır. Kibâr-ı evliyâdan ulu sultândır.

Ve bu şehir içinde niçe bin kibâr-ı evliyâlar vardır, ammâ ziyâret edüp âşinâlık kesb etdiklerimiz bu sultânlardır, himmetleri hâzır ola. Ve refîklerimiz ile bir kayasaya süvâr olup bu Nehâriyye şehrinin mukâbelesinde,

Beled-i Kuleyb‘e geçüp Nîl kenârında yüz hâneli bir ma‘mûr beleddir. Mısır rûznâmecisi Abdurrahmân Efendi’nin hükmündedir. Sekiz kîse fâ’izi olur. Anda bir ulu câmi‘ vardır, gâyet ma‘mûrdur. Câmi‘in hareminin bir köşesinde bir kubbe-i âlî içinde,

Ziyâret-i eş-şeyh Seyyid Abdüsselâm-ı Kuleybî: Ulu sultândır. şâm-ı şerîfde Sâlihiyye’de medfûn hazret-i şeyhü’ş-şüyûh Muhyiddîn el-Arabî‘nin ammisidir. Mağrib-zemîn’den gelüp bu beledde âsûde olmuşlardır. Anı dahi ziyâret **[Y 300b]** edüp bir Yâsîn-i şerîf tilâvet etdik. Ve ana karîb bir kubbe-i sagîrede kendü mâlıyla inşâ etdüği câmi‘i hareminde medfûn,

eş-şeyh Seyyid Abdülvâhid: Her sene leyle-i Kadir’e erüp genc-i devlete mâlik bir mün‘im pâdişâh-ı fukarâ imiş. Kubbe-i pür-envârında aceb rûhâniyyet var. Yedi gün bir âdem ziyâret etse elbette gedâ ise bay olur, derler. Bunları dahi ziyâret edüp yine gemi ile beri tarafda Nehâriyye’ye ubûr edüp,

Mevlûd-ı Nehâriyye cem‘iyyetin beyân eder

Evvelâ bu mevlûd Seyyid Ahmed el-Bedevî mevlûdu kadar deryâ-misâl âdem cem‘ olup tantana-i azîm olmaz. Ammâ yine ne kadar âşıkân-ı sâdıkân var ise, cümle bunda mevcûddur. Ve ne kadar ehl-i sanâyi‘ tüccâr u züvvâr var ise beş o kadar ziyâde cem‘ olup hayme ve hargâhlar ve külbeler ile cedîd çârsû-yı bâzâr ihdâs edüp şehr-i Nehâriyye tâze cân bulur. Ve Nîl kenârında dıraht-ı müntehâlar sâyesinde niçe yüz hayemâtlar ile dükkânlar ve kahvehâneler îcâd edüp on gün on gece bey‘ [ü] şirâ olup bâzâr-ı mahabbet revâc bulur.

Ve bu mevlûd Nîl kenârında olmak ile cümle ehl-i züvvâr ve ehl-i tüccâr ve ehl-i bihâr bilâ-te’essüf gemilerle gelüp cem‘iyyet-i uzmâ olup mezeden hâlî değildir. Cümle hüsniyyâtından biri budur kim niçe bin pençe-i âfitâbe ve meh-rû gulâm-ı mehcebînler anadan doğma uryân olup mâlik-i Nîl-misâl nehr-i Nîl’de şinâverlik edüp bilâ-vâsıta ve bî-fûta âşık ile ma‘şûk birbirlerin dirâgûş edüp kuc kucağ ve ber-bucağ ve bî-bıçağ râm olurlar. Bunun dahi erbâbı vardır, kimi vahdetde kimi işretde kimi âlem-i hayretde. Bu âlem bir özge temâşâgâhdır. Elhâsıl bu cem‘iyyet-i kübrânın midhatinde lisân kâsırdır.

Andan onuncu günde Menûf kâşifi cümle askeriyle rıhlet köslerin çalup azm-i Mısır edince cümle erbâb-ı tüccâr ve ehl-i züvvâr keştîlere süvâr olup İbrâhîm-i Dessûkî hazretleri mevlûduna azîmet ederler. Hakîr dahi memlûklarımız ile bir zevraka süvâr olup kırk mîl bu Nehâriyye tur‘ası içre cereyân edüp iki tarafda niçe yüz âbâdân ma‘mûr nahlistân gülistânlı kurâları seyr [ü] temâşâ ederek ana Nîl’e dâhil olup,

Beled-i Farasdak: Nehâriyye tur‘asın Delûke nâm melike bu mahalden kazup

Nehâriyye'ye Nîl'i getürmüşdür. Garbiyye hâkinde iki yüz hâneli ve bir câmi'li ma'mûr beleddir. Mısır'da Nakîbü'l-eşrâf Burhâneddîn Efendi'nin köyüdür. Bunu dahi ubûr edüp otuz mîl dahi cereyân edüp,

Evsâf-ı kasaba-i Mahalle-i Sâ

Bu diyârda *mahalle* kasabaya derler. Buhayre hâkinde leb-i Nîl'de iki yüz hâneli ve bir yeni câmi'li ve minâreli ve bir zâviyeli ve on dükkânlı ve bir kahvehâneli ve bir dârışedli ma'mûr kasabadır. *Dârışed* bu diyârda emîn ü mültezim sâkin olup müsâfirhâne olan yere derler. Cümle kurâ halkı mahsûlâtlarından ifrâz edüp bu dârışedde verirler, âyende vü revende mihmân olup tenâvül ederler, aceb hayrâtdır. Hakîr dahi bunun dârışeddinde bir gece **[Y 301a]** müsâfir olup ale's-sabâh merâkiblere süvâr olup yigirmi mîl cereyân ederek,

Evsâf-ı Mahalle-i Ebû Alî

Garbiyye hâkinde leb-i Nîl'de Ömer Çorbacı iltizâmında yedi kîse-i Mısrî hâsıl olur bir ma'mûr kasabadır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Kırk beş pâre ma'mûr nâhiye kurâları vardır, senevî kadısına üç kîse hâsıl olur. Ve şehri Nîl kenârında kıbleden garba tûlânî bir şîrîn ü âbâdân kasabadır. Ve cümle sekiz yüz toprak örtülü fellâhîn evleri vardır, cümle tula-binâlardır.

Ve tokuz mihrâbdır, ikisi câmi'dir. Ammâ Nîl kenârında mahkeme kurbunda,

Eski Câmi': Kırk mermer sütûn üzre bir sâde câmi'dir. Hareminde bir azîm nâbıka dırahtı var, gâyet âlîdir, cânib-i erba'asına şâhalar salup sâyedâr olmuşdur. Ve çârsû içinde,

Küçük Câmi': Cemâ'at-ı kesîreye mâlikdir. Bunlardan mâ'adâ ma'mûr zâviyelerdir.

Ve elli mikdârı dükkân-ı muhtasarları var. Ve iki vekâle ve üç sebîli ve iki mektebi var, ammâ hammâmı yokdur. Ve mültezim Ömer Çorbacı'nın bir dârışeddi var, bir sarây-ı âlîdir, gûnâ-gûn müte'addid hücreler ve kâ'alar ile ârâstedir. Anda atlara süvâr olup garb cânibine bir malaka yer gidüp,

Beled-i Mecnûn: Nîl kenârında yüz hâneli bir ma'mûr beldedir. Mısır'da Yeniçeri Ağası Mustafâ Ağa'nın iltizâmındadır. Beş kîse fâ'izi olur. Anı ubûr edüp yine cânib-i garba Garbiyye hâkinde gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i Hazret-i İbrâhîm-i Dessûkî

Hazret-i şeyh İbrâhîm bunda sâkin olmağile yâ-yı nisbî ile İbrâhîm-i Dessûkî derler. Garbiyye hâkinde Nîl'den beş yüz adım ba'îd Çerkes Kaytâs Ağa iltizâmında beş yüz hâneli ma'mûr kasabadır. Dârışeddi ve mürşidi ve bin cürd atlıya mâlik şeyhü'l-Arab'ı **[Q 274a] [P 271a]** var, hükûmet eder. Ve âsitâne-i Dessûk'un evlâd-ı zevi'l-ihtirâmdan meşâyihleri var, fukarâlara hükûmet eder. Ve mahalle-i Ebû Alî nâhiyesidir.

Ve şehri Nîl'den beş yüz adım ba'îd bir mürtefi' yerde ma'mûr beleddir. Câ-be-câ bâğçeleri dahi vardır. Ve altı mihrâb ve bir câmi'-i selâtîndir kim Mısır pâdişâhlarından Sultân Kayıtbay binâsıdır. Kıble kapusundan tâ mihrâba varınca bu câmi'in tûlu yüz yigirmi ayakdır ve arzı yüz otuz ayakdır. Ve câmi' ve harem içinde cümle elli bir mermer ve sommâkî sütûnlar üzre kemerlerdir. Dahi üstü sâde tavandır. Minberi ağacdır. Mü'ezzinân mahfili dahi hemçünân haşebdir. Ve mihrâbı tarz-ı kadîm sâde mihrâbdır.

Üstünde celî hat ile,

Emera bi-inşâi hâze'l-câmi'i'ş-şerîf Sultân Kayıtbay azze nasruh.

tahrîr olunmuşdur.

Bu mihrâbın önündeki garâfede ulu sultânlar medfûndur, dâ'imâ nûr berk urur.

Ve bu câmi'in dörd kapusu var, ikisi kıbleye nâzırdır, ikisi cânib-i garbda, biri imâret kapusu, biri âbdest havuzu kapusudur. Ammâ şâfi'î havuzuna mekşûf olan bâb küçükdür, ancak tecdîd-i vuzû' edenler girir çıkar.

Ve bu câmi'in nısfından **[Y 301b]** mihrâb tarafına altı kademe taş nerdübânlar ile iki yerden çıkılur, bâlâdır. Ve kıble kapularının solu cânibindeki kapu dibinde bir musanna' şeşhâne ve üstâdâne bir serâmed minâre-i mevzûnu var kim nazîri Mısır'da ve gayrı diyârda yokdur. Evc-i semâya münkalib olup üç tabaka ve yüz beş kademe bir minâre-i ibret-nümâdır.

Ve bu minâre dibinde haremin şimâlî köşesinden üç kat kapudan içeri,

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı berûkî Hazret-i kutbü'l-aktâb İbrâhîm-i Dessûkî
kuddise sırruhu'l-azîz

Sâhib-i nişân-ı bî-nişân, ârif-i billâh-ı bî-gümân, pîşvâ-yı mürşid-i ünâs ve sultân-ı müvelliyû'n-nuhâs hazretleri evce peyveste olmuş bir kubbe-i dürr-i beyz-âsâ kâse-i münevver içinde nûr-ı Hudâ'ya müstağrak olup âsûdedirler. Ammâ kubbeleri Seyyid Ahmed el-Bedevî gibi zîb ü zînet ile bezenmiş değildir, niçe kerre âvîze ve gûnâ-gûn maslûbâtlar ile tezyîn etmişler. Ale's-sabâh cümle zî-kıymetleri yerde bulmuşlar, anıniçün hâlâ tekellüflü değildir. Zamân-ı sa'âdetlerinde dahi zînet ü dârâtdan haz etmezlermiş. Ancak bu kubbenin cânib-i erba'asında birkaç kanâdîller ve niçe yüz şem'-i kâfûrîler ve Burhânî alemleri ile müzeyyendir. Ve zemîni serâpâ mermerdir, hâlîçe döşeli değildir. Bâb-ı sa'âdeti şimâle nâzırdır. Kubbe-i pür-envârına ehl-i züvvâr girüp mihrâbında iki rek'at namâz kılup âdâb üzre giderler. Bu kubbe-i mehbıtın tâ ortasında bir ağacdan musanna' kafes içinde çâr-gûşe yeşil çuka ile mestûr sandûka içinde mestûrlardır. Ve ser-i sa'âdetleri makâmında yeşil imâmeleri var.

Hasîbü'n-nesîb ırk-ı tâhirden ve sâdât-ı kirâmdandır. Ve Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî ile hem-asır olup ammizâdelerdir. Seyyid Ahmed el-Bedevî mecâzibûndan olup ümmî olup ulûm-ı evvelîn ü âhirînden haberdâr imiş. Ammâ İbrâhîm-i Dessûkî zâhir ü bâtın cem' etmiş mütebahhirînden musannif ü mü'ellif sultân imiş. Hâlâ niçe yüz mücelled te'lîfâtları var kim herbiri ilm-i ledünden haber verir kütüb-i mu'teberelerdir. Ve âşıkâne fesâhat u belâgat üzre selîs ü belîğ eş'ârları vardır, beyne'l-uşşâk ebyâtları tilâvet olunur.

Ve ba'zı *Menâkıb-ı Evliyâ*'da ve *Tabakât-ı şa'râvî*'de menâkıblarından niçe yüz keşf [ü] kerâmetleri tahrîr olunmuşdur kim hadd [ü] hasrı yokdur. Ve zamân-ı sabâvetlerinde hergiz sıbyân ile lu'b [ü] lehve meşgûl olmamışlar. Eyyâm-ı sa'âdetleri gece kâ'im ve gündüz sâ'im olup niçe bin meşâyihi sâhib-i seccâde edüp niçe bin âdemi irşâd etmişlerdir. Ve hâlâ mutasarrıfînden olduklarına delîlimiz oldur kim bir târikü's-salât ve şâribü'l-hamr ehl-i havâ azîzin ebyâtından birkaç ebyât istimâ' etse derhâl tâ'ib ü tâhir

olup ehl-i sülûk olur.

Ve sultânın kubbe-i pür-envârı beyâz kirec ile mestûrdur. Dahi zirve-i a‘lâsında yeşil bakırdan bir alem-i kebîri var. Cemî‘i dünyâda **[Y 302a]** bir hâdise-i kübrâ zuhûr edecek olsa yâ bir pâdişâh ölse ol yeşil alem kıbleden cânibine dönüp şarka yâhûd garba meyl eder. Andan bilirler kim alem meyl etdüği diyârlarda bir kaht [u] galâ veyâ bir azîm hâdisât zuhûr etmişdir, deyü cemî‘i Urbân tâ’ifesi bu alem döndüğiyçün “Yâ Dessûkî ve yâ Müvelliyü‘n-Nuhâs” derler, ya‘nî bakır alemi döndürücü demek olur. Rûm’da Sultân İbrâhîm şehîd olduğu gün bu alem dönüp cânib-i garba meyilli durur. Hâlâ ki kubbe-i âlînin tâ zirve-i âlîsinde Habîb Neccâr mıhlamış gibi mıhlı durur. Bir ferd vaz‘-ı yed etmeğe kâdir değildir. Bir kerâmeti dahi bu alem dönmesidir.

Menâkıb-ı dîger

Bu hakîr ol sultânı ziyâret ederken kubbe içinde bir âdem feryâda başladı. Meğer Rûm huccâclarından bir oğuz cân hânesindeki huddâmlarından havf edüp harcırâh bin sikke-i hasene bundukanî koynuna koyup İbrâhîm-i Dessûkî‘yi ziyâret ederken ol izdihâm-ı azîmde bir neşşâl ya‘nî yankesici herîfin koynundan bin mümessek filori öper. Herîf-i bî-çâre-i pür-yâre feryâd edüp,

“Yâ Dessûkî, lâyık mıdır kim seni ziyârete gelem ve [216] diyem, benim hacc-ı şerîf niyyetine getirdiğim altunlarım senin direğinde zâyi‘ ola. Vallâhi senden Allâh[‘a] şikâyet ederim” deyü herîf sar‘ dutmuş gibi feryâd vâveylâ eder.

Derhâl âsitâne kapusu dibinde halk ürküp bizim yanımıza geldiler. Cümlemiz ileri vardık. Bir siyâh abâlı gözü sürmeli eli tesbîhli bir müşekkel nûrânî âdem, depesi üzre âsitâneye düşüp ağzı köpürüp, *allâhümme âfinâ,* ağzı kulağına ermiş, iki elleri kurumuş, nutka mecâli olmayup kalmış, lisân-ı hâl ile çakşırın gösterir. Derhâl türbedârın biri ve hakîrin bir fetâ memlûkü herîfin vücûdun kapudan taşra çıkarmağa cidd ü cehd etdükce herîfin esbâbları kopup herîfin vücûdu kapudan taşra çıkmak mümkin olmaduğı ecilden herîfi âsitâne içine çekince bilâ-usret girüp(?) **[Q 274b] [P 271b]** bin altunu hemyan kesici herîfin çakşırından çıkarup sâhibine verdiler. Altun sâhibi hemân hareme çıkup on hâfıza birer altun verüp İbrâhîm-i Dessûkî rûhiyçün hatm-i şerîf tilâvet etdirüp yüz altun dahi haremde fukarâya tasadduk etdi.

Ba‘dehu herîf-i sârık mecrûhan ol gece haremde kalup ba‘zı meşâyihler buna *Hizbü‘l-bahir* ve ba‘zı azîmetler okuyup ağzı ve burnu ıslâh oldu. Ammâ elleri eyle çankal kalup gitdi. Bir ândan sonra sârik herîfi İskenderiyye’de gördük, yine elleri eğri idi.

Netîce-i kelâm İbrâhîm-i Dessûkî böyle er sultân-ı gayyûrdur kim hâlâ tasarrufda. Ba‘zı münkirîn, evliyâlar intikâl etdüğinden sonra tasarruf sâhibi olamaz, deyü kerâmât-ı evliyâyı inkâr **[Y 302b]** ederler, ammâ efsânedir. Hâşâ kim anlar öleler. Hadîs-i sahîh mûcebince dünyâdan âhirete intikâl edüp hay gibi tasarruf sâhibleridir. Bâlâda zikr olunan kerâmeti bu abd-i ahkarn niçe bin âdem ile manzûru olmuşdur, *kuddise sırruh.*

Ve bu âsitâne mihrâbının sağ tarafındaki bucakda bir çâr-gûşe mermer üzre Hazret-i Risâlet-penâh’ın mübârek sol kadem-i şerîfi seng-i hârâya *tâbaka’n-na‘l bi’n-na‘l* te’sîr etmiş. Cümle züvvâr ehli gelüp pâ-yı şerîfin çukurundaki gülâbı yüzlerine sürünüp resm-i pâk-i Kademü‘n-Nebî‘yi bûs edüp şefâ‘at ricâ ederler. Ve Seyyid İbrâhîm hazretlerinin

ser-i sa‘âdetleri ucunda bir levha üzre celî hattile kazılmış bu hat yazılmış

Emera bi-tecdîdi hâzihi’ş-şebeketi’l-mübâreketi Behrâm Ağa ibn şeyh Muhammed

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kubbe mihrâbının sol tarafında bir küçük kapudan içeri bir kubbe-i sagîre içinde Seyyid İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin kiçi birâder-i azîzi **eş-şeyh Seyyid Mûsâ hazretleri:** ulu sultândır. Çâr-gûşe bir sandûka içinde medfûndur. Aslâ bir zî-kıymet eşyâ ile müzeyyen değildir.

Andan câmi‘in harem-i şerîfi içinde iki kubbe-i sagîreler vardır. İmâret kapusu tarafındaki kubbede İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin kubbesin ve taşra soffa ve sutûhun ta‘mîr ü termîm eden Behrâm Ağa medfûndur. Ve bu kubbenin solunda kubbe içinde İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin birâderi şeyh Mûsâ oğlu **eş-şeyh Abdullâh Ebüttuyûr ibn şeyh Mûsâ hazretleri** medfûndur. İbrâhîm-i Dessûk’un intikâlinden sonra seccâde-nişîn olup sır bunlara intikâl etdi, derler. Ve bu kubbeciklerin birer kapuları şimâle mekşûfdur ve ikişer üçer pençereleri hareme nâzır kubbecikdir.

Ve bu âsitânenin imâretinde azîm kazganları var kim yevm-i mevlûdda içine üçer dörder câmûs eti ve onar ganem eti koyup ve niçe kazgan buğday çorbası tabh olunup ve yigirmi bin hurde etmek pişüp cemî‘i fukarâ ve mesâkînlere sofra-i bî-imtinânı mebzûldür. On gün on gece bu hâl üzre ta‘âm bezl olur. Ammâ sâ’ir zamân bir kazgan ades ve hınta çorbası ve üç bin nân mücâvirîn ve zu‘afâ ve mesâkîn ve talebelere bezl olur. Zîrâ haremin cânib-i erba‘asında yüzden mütecâviz fukarâ ve talebe hücreleri vardır. şeb [ü] rûz ilme ve tâ‘at ü ibâdete meşgûl sulehâ-yı ümmetden kimesneler vardır.

Ve İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin neslinden Seyyid Yahyâ evkâfın nâzırıdır, birâder-i kihteri eş-şeyh Seyyid şerefüddîn hazretleri fukarâlara şeyheyndir. Âyende vü revendeye ni‘metleri mebzûldür. Hâneleri yine câmi‘ haremi dâhilindedir.

Ve bu kasaba içre ancak iki hân ve on dükkân var, hammâm ve medrese yokdur. Ammâ câmi‘ haremi içre bir azîm sebîli var, cümle ehl-i züvvâr andan nûş ederler bir âb-ı hayâtdır, bir katre eksilmez deryâ-misâl sahrîcdir, ve dükkânları bu sebîle vakıfdır. Ammâ mevlûd mahallinde bu kasaba hâricinde hûrmâlar **[Y 303a]** altında tâ sâhil-i Nîl’e varınca ol sahrâ niçe bin kamışdan ve saz ve hasır ve külbeden ve çadırdan dükkânlar ederler kim hisâbın Hudâ bilür.

Elhâsıl Hind ü Yemen’den akmişe-i fâhireler gelüp on gün on gece niçe yüz bin guruşluk metâ‘ bey‘ ü şirâ olur.

Ammâ cümle dekâkînlerden müzeyyen ulu yolun iki cânibinden kahvehâneler ve aşbâzlar ve habbâzlar çârsûsu müzeyyendir ve tertîb üzre inşâ olunup cümle dekâkînler hüsn vermişdir. Ve her kahvehânelere biner âdem sığar. Ve hânende ve mutrıbânlar ve gavâzî nisvânlar ile müzeyyen olup bir sâz söz ve bir hây hûdur kim ta‘bîr olunmaz. Ve zî-kıymet eşyâ tüccârları İbrâhîm-i Dessûkî câmi‘i hareminde ve taşra hareminde bey‘ ü şirâ ederler. Zîrâ şehir içi olmak ile mazbût yerde bey‘ ü şirâ ederler.

Ve bu Dessûkî mevlûdunun Bedevî mevlûdundan ziyâde müzeyyen olması Nîl kenârında vâki‘ olmağile İskenderiyye ve Abâhûr ve Reşîd ve Dimyât ve Burlos’dan ve sâ’ir

Nîl kenârında olan şehirlerden tâ Sa‘îd-i âlî‘ye varınca cümle züvvâr u tüccâr gemilerle gelmek âsân olup iki bin pâreden ziyâde akabe ve cerim ve kayasa ve firkate ve sandallar ile âdem deryâsı deryâdan cem‘iyyet-i kübrâ olur.

Ve her gemiler Nîl kenârında lenger endahte olup her bir gemide kırk elli ve yüz, ikişer yüz bayrağ u sancağ u filandıra ve niçe bin kanâdîller ile zeyn ederler.

Ve her cerim ve akabede gûnâ-gûn âlât-ı silâhlar ile ve cibinlik gibi zî-kıymet perdeler ile her gemiyi tezyîn edüp her gemide beşer onar soyulmuş boynuzlu semiz koyunları çarmıh iplerine salb edüp ârâyiş ederler.

Ve dîbâ ve şîb ü zerbâf ve zer-ender-zer zerdûz yasdık ve mak‘adlar ile bezek edüp gelen müsâfirlerine ziyâfet tertîb ederler.

Ve her şeb niçe kerre yüz bin kanâdîller ile her keştîyi çerâğân edüp tâ seher vaktine dek top ü tüfeng ü fişeng atup rû-yı Nîl âteş-i Nemrûd ile çerâğân olur.

Ve taraf taraf tabllar ve köslere turralar ile darb olunup her şeb[i] Kadir ve her rûzları rûz-ı ıyd-i adhâ olur. Zîrâ bu günlerde niçe bin yüz müsâfir-yâb olur. Ve Nîl kenârı olmak ile herkes dükkânları ve haymeleri önün sakkâlar ile sulayup zerre kadar **[P 272a]** gubârdan eser kalmayup cümle uşşâkan tarâvet hâsıl **[Q 275a]** ederler.

Ve cümle gemilerden çıkan yârân-ı bâ-safâ sâhil-i Nîl’de ve nahlistân sâyesinde tınâb tınâba çadırların kurup matbah-ı Keykâvuslarında et‘ime-i nefîse tabh olup şeb [ü] rûz ayş u işret edüp mutrıbân ve hânendegânlar ile Hüseyin Baykara meclisi olunup taraf taraf kûşe-be-kûşe cevk cevk sohbet-i hâs edüp Perverdigâr’a hamd [ü] senâ ederler. Lâkin Seyyid Ahmed el-Bedevî kadar çadırlar cem‘iyyeti olmaz. Zîrâ kırk elli bin cemapur askeri-misâl keştîbân ve fellâhân gemilerde yatırlar. Ammâ âdem deryâsı olup **[Y 303b]** omuz omuzu sökmez. Ve her diyârdan gemilerle me’kûlât u meşrûbât gelüp gâyet ganîmet olur.

Ve bu sahrânın bir tarafın niçe yüz haymeler ile tarîk meşâyihleri meks edüp bu fezâ-yı arzı lâlezâr edüp her şeb tâ sabâha dek tevhîd-i erre çekilüp sadâ-yı tevhîd evce peyveste olur. Bir fırka kavim dahi gece gemilere süvâr olup muvâfık eyyâm ile tâ Mahalle-i Ebû Alî‘ye varınca top u tüfeng ü fişenglerin atarak sancağ u bayrağ u filandıraların açarak,

“Bire kocalime, bire gemi, bire elâ gözlü, Sultân Mehemmed Hânî” deyü haykırarak ve tablların çalarak yine Nîl ile cereyân edüp sâde nağara ve cura zurna faslı ederek yine merkezlerine gelüp karâr ederler. Urbân tâ’ifesi ise haymeler ve çârsû-yı bâzâr içre “*İllâ yensuru’s-sultân*” deyü dakkü‘l-kef ya‘nî el çarpup leylü‘n-nehâr bir hây hûdur kim gûyâ gulgule-i Hind’dir.

Her cerim ve akabe ve keştî içinde birer ikişer bin âdemler dahi gûnâ-gûn şakalar edüp devlet-i pâdişâhîye hayr du‘âlar ederler. Ve cümle meşâyih gemileri Bedevî gemileri gibi dörder tabaka âdem ile mâl-â-mâldir.

Ve bu mevlûdun sekizinci çehârşenbe günü Buhayre vilâyetinde Demenhûr kasabasında mevlûd-ı şerîf olmak içün dellâllar nidâ etdükde İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin karındaşı eş-şeyh Mûsâ hazretlerinin kisve-i şerîfin bir sandûkaya geydirüp alay-ı azîm ile yedi yüz meşâyihân-ı Burhâniyân ve yigirmi bin fukarâ-yı dervîşân-ı dilrîşân-ı zîşân-ı pür-nişân-ı

bî-nişân uşşâklar pây-bürehne ve ser-bürehne olup tevhîd-i sultânî ile cümle tabılların ve zillerin ve kudümlerin döğerek kisve-i şerîfi Nîl kenârında sâhibü‘l-hayrât makâmından götürüp kubbe-i İbrâhîm-i Dessûkî cenbindeki şeyh Mûsâ kubbesinde sandûka-i şeyh Mûsâ‘yı setr ederler. Ba‘dehu yevm-i cum‘ada dahi azîm alay ile İbrâhîm-i Dessûk’un kisvesin tecdîd edüp Nîl kenârında sâhib-i makâmdan yedi yüz meşâyihler ve kırk elli bin Burhânî ve Gîlânî ve Rufâ‘î fukarâları ile tevhîd ü tezkîr ederek cem‘iyyet-i kübrâ ile kisve-i şerîfi kubbe-i âliyeye getürüp sandûka-i İbrâhîm’i örtüp sâhibü‘l-hayrâtlara ve selef pâdişâhlarına ve âl-i Osmân’a du‘â ve senâlar edüp cümle meşâyihân mesrûr [u] handân şâdân olurlar.

Ol gün Garbiyye kâşifi dahi edâ-yı hizmet etmiş olur, alay ile Mahalle-i Kübrâ‘ya gidince cümle ordu-yı bâzâr târmâr olup gemilere binen binenin olup herkes vatan-ı aslîlerine teveccüh etdikleri gün azamet-i Hudâ bu yevm-i infidâdda meydân-ı Dessûk’da bir vâveylâ vâveledâ kopup bir sâ‘atde kanı ol âdem deryâsı târmâr olup ancak cümle yedi yüz meşâyihân hulefâları kalup hây hûy gavgâ kalmayup cemî‘i ecnâs-ı mahlûkât perîşân oldukdan sonra âlem ağyârdan bî-haber olduğu mahal olup cum‘a ertesi gecesi âsitâne-i İbrâhîm-i Dessûkî câmi‘ine cemî‘i ulemâ **[Y 304a]** ve sulehâ ve meşâyihân ve dervîşân cem‘ olup ol leyle-i mübârekede mevlûd-ı şerîf tilâvet olunup ûd u amber ve buhûrlar yanup gülâblar üftâdeler üzre nisâr olup gûnâ-gûn akîdeler ve sükker tenâvül olup niçe gûne mümessek eşribeler nûş olunur. Bu hayrât Reşîd’de Mendilzâde Seyyid Mustafâ Ağa’nın hasenesidir.

Ba‘dehu cümle fukarâ tâ sabâha dek ihyâ edüp niçe yüz hâfız-ı Kur’ân hatm-i şerîfler edüp kûşe kûşe derûn-ı dilden tevhîd-i sultânîler olur kim Hudâ âlimü‘s-sırrı ve’l-hafiyyâtdır, ol tevhîd-i Rabbânî bir tarîka mahsûs değildir. Ve ol dem bu cem‘iyyet-i kübrâda bir rûhâniyyet ve bir esrâr şevk vardır kim anda olan âşıkân mâsivâdan geçüp sermest olur. Ve her ne kadar taş yürekli münkirîn var ise ol tevhîd-i zikrullâhı cân kulağiyle istimâ‘ edüp tâ’ib ü tâhir olup mebhût vâlih [ü] hayrân olur. Zîrâ bu Burhânî tarîkı ehl-i tevhîd tarîkı mâbeyninde âteş-pâre tevhîdleri olur, meşhûr-ı âfâkdır. Bunların tevhîdine bir tarîk fukarâsı tahammül edemez, meğer Kâdirî ve Mutâvı‘î tarîkı fukarâları tahammül edeler. Eyle tevhîd-i Bârî olup ol gece leyletü‘l-isrâ olur.

Ba‘dehu ale’s-sabâh ziyâret-i vedâ‘ edüp halîfeden cümle fukarâlar me‘zûn olup meydân-ı Dessûk’da bir âdem kalmayup cemî‘i meşâyihler dahi keştîlere süvâr olup dâr-ı diyârlarına giderler. Bu hakîr-i âciz dahi ziyâret-i vedâ‘da bir hatm-i şerîfi tamâm edüp savâbın İbrâhîm-i Dessûk’a hibe eyleyüp şefâ‘atların ricâ eyledik. Hak kabûl eyleye.

Andan şeyh şerefüddîn hazretlerinin dest-i şerîflerin bûs edüp du‘â-i hayrların alup huddâmlarımız ile bir gemiye süvâr olup cümle meşâyihler ile nehr-i Nîl üzre üç mîl baş yukaru gidüp Buhayre hâkinde,

Beled-i Merkâs

Nîl kenârında yüz evli ve hûrmâ bâğlı bir ma‘mûr karyedir. Cümle meşâyihân fukarâları gemilerinden çıkup bunda bir gece mevlûd ederler. Zîrâ İbrâhîm-i Dessûkî hazretlerinin peder-i azîzleri **eş-şeyh Hazret-i Ebülmecd** hazretleri bundaki Câmi‘-i Kebîr civârında nahlistân gülistânlı bâğ içinde bir kubbe-i âlîde medfûnlardur. Bunların dahi niçe yüz menâkıbı ve keşf [ü] kerâmâtları vardır. Cümleden biri hemân piyâde yetmiş kerre hacc-ı

şerîf etmişlerdir. Sene (–) târîhinde vefât etmişlerdir. Ammâ eş-şeyh İbrâhîm-i Dessûkî sene (–) târîhinde vücûda gelüp müddet-i ömr-i azîzleri (–) sene olup pederlerinden sonra (–) pâdişâh asrında sene (–) târîhinde dâr-ı fânîden dâr-ı bâkîye revâne olmuşlardır, *rahmetullâhi aleyh.* **[Q 275b]**

Bu Seyyid Ebülmecd hazretlerinin âsitânesinde niçe bin âşıkân-ı sâdıkân ve dervîş-i dilrîşân cem‘ olup bir gün bir gece sohbet-i hâs edüp mevlûd-ı şerîf edüp ol leyle-i **[P 272b]** mübârekede niçe yüz hatm-i şerîfler tilâvet olunur. Andan herkes gemilere süvâr olurp herkes vatanlarına revâne olurlar.

Andan bu hakîr dahi şeyh şinnâvî Efendi ile ve şeyh şerefüddîn hazretleri **[Y 304b]** ile vedâ‘laşup du‘â-i hayrları ile bir gemiye süvâr olup Nîl üzre cereyân ederek İbrâhîm-i Dessûkî hazretleri mukâbelesinde,

Beled-i Rahmâniyye

Buhayre hâkinde Çerkes Kaytâs Ağa iltizâmında beş yüz hâneli ve altı [elli?!] aded dükkânlı ve üç câmi‘li, ammâ minâre birdir. Ve bir şekerhânesi ve altı kahvehânesi var. Ammâ dârışeddi gâyet ma‘mûrdur kim gûyâ bir sarây-ı âlîdir. Ve bu karye bâğlarında acâyib serâmed kasabı ya‘nî şeker kamışı olur. Mültezime senevî şekerinden ve gayrı mahsûlden on kîse hâsıl olur.

Ve câmi‘inin biri eş-şeyh Seyyid Nefîs hazretlerinin binâsıdır. **eş-şeyh Seyyid Nefîs** hazretleri bizzât kendüler câmi‘in mihrâbı önünde evlâd-ı zevî‘l-ihtirâmları ile dörd kubbe-i âlîde medfûnlardır.

Evlâd-ı kebîri **eş-şeyh Seyyid Muhammed** andan kiçisi **eş-şeyh Seyyid Süleymân** andan sagîri **eş-şeyh Seyyid Mahmûd** *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bunlar cümle sâdât-ı kirâmdan ulu sultânlardır. Gayrı ziyâretler dahi var, ammâ ism-i şerîfleri ma‘lûmum değildir. Cümlesi Burhânî halîfeleridir, himmetleri hâzır u nâzır ola. Câmi‘leri gâyet ma‘mûr ve cedîd dürr-i beyz-âsâ ve kubbeleri dahi beyâz kirec ile mestûr bir minâreli câmi‘dir. Minberi üzre âye[t]: [217] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Anda hakîr bu sultânların rûh-ı şerîfleriyçün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp dârışedde gelüp Kaytâs Ağa’nın küheylân atlarına süvâr olup şeyh şinnâvî hazretleriyle ve niçe bin fukarâlar ile deff ü kudüm çalup tevhîd ederek,

şehr-i Demenhûr’da Ebürrîş hazretleri mevlûduna gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Rahmâniyye’den garb tarafına bir malaka ol sahrâ içre gidüp,

Beled-i Dâvûdiyye: Yüz evli ma‘mûr kurâdır. Bir câmi‘i var.

eş-şeyh Atâullâh Senhûrî tarîk-ı âm üzre etle ağaçları sâyesinde bir kubbede medfûnlardır. Bir Fâtiha ile rûhun şâd edüp andan yine cânib-i garba bir malaka-i azîm gidüp,

Beled-i Senhûr: Yine Buhayre hâkinde bir sahrâ ortasında üç yüz on hâneli ve bir mürtefi‘ yerde bir câmi‘li ma‘mûr kurâdır. Andan yine garba tur‘a-i Melik Eşref kenârınca bir malaka gidüp,

Evsâf-ı şehr-i kadîm ve taht-ı azîm Demenhûr

Dem-i Nehûr'dan galat Demenhûr derler. Sebeb-i tesmiyesi oldur kim Hazret-i Ömer hilâfetinde be-dest-i Amr ibnü'l-Âs hazretleri Mısır'ı feth edüp yedi yıldan sonra Mağrib huccâcı selâmet ile ubûr etsünler, deyü bu Buhayre vilâyeti üzre otuz bin asker ile gelüp Melik Mukavkıs karındaşı Kıbtî Tav[t]îs melik iken bu Buhayre'yi muhâsara edüp yetmiş gün ceng-i azîm edüp kuvvet-i bâzû ile kılıc urarak Kıbtî ve Rûm keferelerini kırarak cümle cüyûş-ı küffârı dendân-ı tîğden geçirüp demleri nehir gibi cereyân etdiğiyçün ba'de'l-feth bu şehire Dem-i Nehûr dediler. Hâlâ galat-ı meşhûr evlâ olup Dem-i Nehûr'dan galat **[Y 305a]** Demenhûr derler.

Ve ekâlîm-i Mısır'da bundan çok eyâlete mâlik hükûmet yokdur. Tâ bir ucu Mağrib-zemîn'de Fes pâdişâhiyle müşâdır. Ve bir tarafı Merânkeş pâdişâhiyle müşâdır. Ve bir tarafı cenûba İsvân vilâyetine varır. Ve bir tarafı garba Tarabulus'a varır. Ve bir tarafı altun tibri gelen Evcile'ye varır. Ve bir cânibi tâ Cebelü'l-Ahzar'a müntehî olur. Ve Sa'îd-i âlî tarafından bir ucu Elvâhât'a ve bir tarafı tâ Berberistân'a varır. Ammâ cür'et sâhibi kâşifler gerekdir kim bu *arzullâhi vâsi'a'*da olan ecnâs-ı mahlûkâtı zabt [u] rabt edüp yed-i tûlâsın ayân edüp iki yüz kîse mâl-ı pâdişâhîyi bu zikr olunan ekâlîmlerden ve eyâletinde üç yüz altmış pâre kurâdan mâl tahsîl ede. Ve hâkim olan ekall-i mâ-yekûn beş yüz atlı cündî ve beş yüz tüfengli yiğit ile enüp binmek gerekdir. Zîrâ,

Cebel-i Ahzar'dan berü gelen âsî Urbânlar bunlardır kim zikr olunur

Evvelâ kabâ'il-i Hınâdî, on bin askere mâlikdir.

Ve kabâ'il-i Behîce dahi hemçünân.

Ve kabâ'il-i Bedevî, hisâbın Hudâ bilür.

Ve kabâ'il-i evlâd-ı Rec'îm ibn Hazret-i Süleymân, sekiz bin Urbân-ı uryâna mâlikdir, ammâ mün'imlerdir.

Ve kabâ'il-i Benî Avn, yedi bin cıdadâr askere mâlikdir.

Ve kabâ'il-i Benî Necme, üç bin kavimdir.

Ve kabâ'il-i Rücebân, altı bin uryân âdem olur, ammâ şedîd kavimdir.

Ve kabâ'il-i Benî Veyse, iki bin âdemdir, ammâ bahâdır kavimdir.

Ve kabâ'il-i Zu'afâ, üç bin âdem olur, ammâ Buhayre ve Feyyûm hâkinde sâkin olup göçerler, mutî' kavimderler.

{Ve kabâ'il-i Efrâd.

Ve kabâ'il-i Cevâbis.

Ve kabâ'il-i Rebâne.

Ve kabâ'il-i Tarhûne.

Ve kabâ'il-i Tarafe.

Ve kabâ'il-i Evlâd Hasan.

Ve kabîle-i Nedâre.

Ve kabîle-i Semelûs.

Ve kabîle-i Huveylî.

Ve kabîle-i Su‘âdî.

Ve kabîle-i Cilâsî.

Ve Benî Kamâmıta.

Ve Benî Hedâhid.

Ve Urbân-ı Mehârîb-i kadîm.

Ve Urbân-ı Zerak.

Ve Evlâd Benî Vefâ, Mağrib’den gelüp beş bin askere mâlikdir.}

Ve niçe yüz aşâyir kabâ’il-i Urbânlar vardır, ammâ ihtilât edüp ma‘lûmumuz olan eşbeh kabâ’il bunlardır.

Elhâsıl bu zikr olunan cümle Urbân-ı uryân ac u zâc u muhtâc çöl çölistândan gılâl zamânı gelüp harbe ucuyla gılâl alup ba‘zı kurâları nehb ü gâret edüp müft ü meccânen tereke alup kışla hakkı vermede inâd u muhâlefet edüp ceng ederler, ba‘dehu şikârın alup çöle çölistâna giderler. Cebbârîn kavimdirler, anıniçün Buhayre kâşifi çok askere mâlik olup cür’et sâhibi olmak gerek.

Ve Mısır kulundan yedi bölük askerinden bin âdem muhâfazacısı vardır. Ve şehirde yeniçeri serdârı ve azebistân çorbacısı ve nakîbü‘l-eşrâfı vardır.

Ve bu kâşifin taht-ı hükûmetinde kâşifi vardır.

Evvelâ Rumbiyye kâşifi Hûş-ı Îsâ şehrinde sâkindir.

Ve Tarrâne kâşifi ve Saf-ı Derec kâşifi ve Evcile kâşifi ve Buhayre Mâlih kâşifi vardır. Ammâ hâlâ Mağrib Tarabulus aşkıyâları tegallüben altun tibri gelen Evcile kâşifliğin zabt edeli yigirmi altı senedir. Ammâ zeheb-i hâlis altunu olur, hamd-i Hudâ hakîr çok mâlik olmuşuz. Bu zikr olunan **[Y 305b]** kâşifliklerin her biri beşer altışar yüz âdem ile ener ve biner kûs u alem sâhibidir. Cümlesi Buhayre kâşifinden hil‘at **[Q 276a]** geyer, **[P 273a]** dîvân-ı Mısır’dan geymezler.

El-hâsıl Buhayre kâşifliği hükûmet-i kübrâdır.

Ve kadısı üç yüz pâyesiyle sitte-i sânî kazâlarındandır. Senevî üç bin guruş hâsıl olur. Taht-ı hükûmetinde üç yüz altmış altı pâre kurâya mâlikdir.

Ve altı nâhiye niyâbeti vardır: nâhiye-i Tarrâne ve nâhiye-i Rahmâniyye ve nâhiye-i Hûş-ı Nebî Îsâ ve nâhiye-i Saf-ı Derec ve nâhiye-i şehr-i (–). Ammâ bu nevâhîlerin halkı ekseriyyâ şer‘-i şerîfe mutî‘ değillerdir.

Ve şehr-i Demenhûr Buhayre sahrâsının ortasında Melik Eşref tur‘ası kenârındadır. şark tarafı Nîl’e dörd sâ‘at ba‘îd Rahmâniyye belediidir. Ve şimâl tarafı nîm sâ‘at ba‘îd nâhiye-i Nâsırıyye tur‘ası derler bir buhayre kenârında vâkı‘ olmuşdur, bir acı göldür. Ve yıldız rûzgârı cânibine on sâ‘at ba‘îd ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar ubûr edüp kal‘a-i İskenderiyye şehr-i azîmdir.

Ve şarkdan garba bu şehrin tûlu kâmil üç bin adımdır. Ve cümle beş bin beş yüz toprak örtülü kat-ender-kat mükellef ü müzeyyen ve ma‘mûr hânedânlar ve gayrı fukarâ hâneleri var. Ve cümle yigirmi bir mahalle ve yetmiş yedi mihrâb ve on dörd hutbe-i selâtîn-i mâzî ve gayrı câmi‘-i mâzî vü râzî cevâmi‘leri vardır. Cümleden şehrin cânib-i şarkîsindeki Menyel mahallesinde,

Câmi‘-i Emîr Âmir: Câmi‘-i kebîrdir ve cemâ‘at-i kesîreye mâlik bir câmi‘-i kadîmdir. Tûlen ve arzan orta ayak mest ile kâmil yüzer ayak vâsi‘ câmi‘dir. Ve otuz iki mermer sütûnlar üzre tâklardır. Dahi mâ-fevkı münakkaş levha tavandır. Sutûhu kirec ile mestûrdur. Ve üç kapusu var, kıble kapusu dörder ayak nerdübân ile enilir ve yan kapuları dahi eyle nüzûl olunur.

Ve câmi‘in kıble kapusundan taşra câmi‘den ba‘îd üç tabaka çâr-gûşe bir minâresi var, tula-binâdır, ammâ üstâd-ı bennâ aceb san‘at sarf edüp yed-i tûlâsın ayân edüp ızhâr-ı ma‘rifet etmişdir. Bu câmi‘in haremi ortasında bir nâbıka şeceri var, gâyet köhne dırahtdır, ammâ acâyib meyvedârdır. Ve mihrâbı tarz-ı kadîm binâdır. Ammâ minberi bir gûne Arabî hurde oyma haşeb ve levha-i müzehheb minberdir. Kapusu üzre yine tahtadan oyulmuş celî hat ile tahrîr olunan, târîh:

Bismillâhirrahmânirrahîm. İnşâü hâze’l-minberi’l-mübârek ve’l-cenâbü‘l-âlî el-ümerâi’l-kebîr Âmir ibn el-Merhûm er-Râyî İsmâ‘îl ibn Âmir, gafera’llâhu ve li-vâlideyhi ve’l-müslimîn. Ve kâne’l-firâğ min hâze’l-mekân et-târîh sene isneyn ve seb‘imi’e [702].

merkûmdur.

Ve bu minberin sağ tarafında rûy-ı dîvârda bir tûlânîce beyâz mermer üzre yine celî hatt ile bu târîh mastûrdur:

*Ta‘mîru hâze’l-câmi‘i sene erba‘ ve hamsîn ve semâne-mi’e [854]’*dir.

Ve bu câmi‘e karîb,

Câmi‘-i Ebussu‘ûd: Bir tabaka minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve çârsû içinde, **[Y 306a]**

Câmi‘u’t-Tevbe ve **Câmi‘u’l-Arab** dahi derler: yigirmi beyâz mermer sütûnlar üzre mebnî bir rûşen câmi‘dir. Derûn-ı câmi‘in der-i dîvârı gâyet mücellâ olmak ile bir sâhib-i hat cümle der-i dîvârı *Mesâbîh* ve *Meşârîk* ve Müslim [ü] Buhârî hadîsleri ile rûy-ı dîvârı zeyn eylemiş böyle bir câmi‘-i rûşendir. Çârsûya mekşûf bir bâbı ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var, ve bir kapusu dahi mihrâbın solundadır, ve bir kapusu dahi harem kapusudur.

Ve mü’ezzin mahfili dörd aded nahîf mermer mevzûn sütûnlar üzre gâyet musanna‘ mahfildir. Mermer sütûnları kol kalınlığı olduğundan mahfil üzre âdem çıkmağa havf eder.

Ve mihrâb-ı kadîminin iki cânibinde iki rakîk mermer sütûnlar vardır, gâyet mücellâdır. Ve mihrâb içinde mermer üzre sülüs hatt ile, âye[t]: [218] nassı tenmîk olunmuşdur. Ve kâşifler sarâyı önünde,

Câmi‘-i Merhûm: Câmi‘-i atîkdir. Cümle mevtâ salâtın anda edâ etdükleriyçün câmi‘-i Merhûm derler. Tûlen ve arzan yüzer ayak câmi‘dir. Ve otuz iki mevzûn sütûn-ı gûnâ-gûnlar üzre kemerlerdir. Dahi fevkında levha tavandır, kubbe değildir. Ve üç kapusu var,

iki yan kapular, biri kıble kapusu. Ve haremi ortasında iki hûrmâ ve bir nâbıka dırahtı vardır. Ve bu dırahtların dibinde bir mâvî taşdan Hanefî musluğu var, mezheb-i Hanefî cemâ'ati andan tecdîd-i vuzû' ederler.

Vâcibü's-seyrdir kim bu hacer zamân-ı kadîmde bir Kıbtî pâdişâhının gûru imiş, devletleri Urbân eline girüp na'şın atup âbdesthâne etmişler. Ammâ bu havuzun cânib-i erba'asında bir gûne kehene-i kudemâ hatları var kim ekâlîm-i Mısır'ı bu âna dek sekiz sene geşt ü güzâr etdim, İsne ve İsvân'da bu hatların mislin görmedim. Gûnâ-gûn eşkâl-i garîbeler ile ârâste bir ibret-nümûn seng-i nilgûndur. Ba'zı sanâyi' sâhibleri bu seng-i ma'cûndur, derler. Zîrâ bir vech ile tîşe ve Ferhâdî külünk te'sîr etmez. Ve hacer içinde ben ben ebrî altun nümâyândır, ammâ ana dahi bir âlât-ı silâh kâr etmez, turfa ma'cûn hacerdir.

Ve bu câmi' nâ-tamâm kalmak ile cümle der-i dîvârının kara tûbları nümâyândır, kirec sıvalı değildir. Ve minâresi yokdur. Ve kıble kapusunun iki cânibinde yan soffalar üzre sekiz aded mermer ve sommâkî amûdlar var kim misli yokdur. Ammâ evkâfları harâb olmağile câmi' garîb kalmışdır.

Ve minberi Arabî oyma haşeb ve levhadır, ammâ Fahrî oyması-misâl kitâbe ve rûmîler ve islimîler ve zülf-i çînler ve dalkırma oymalar var kim çeşm-i merdüm hîrelenir. Bu mertebede üstâd-ı kâmil var makdûrun sarf etmiş. Ba'zı ressâmlar andan san'at serîka ederler. İbret-nümâ minber-i peyemberdir. Ve bu minber kapusu üzre yine levha üzre oyma hatt ile bu târîh yazılmışdır:

Bismillâhirrahmânirrahîm, ve sallallâhu alâ seyyidinâ **[Y 306b]** *Muhammedin ve âlihi ecma'în. Ceddede hâze'l-câmi'e'l-mübârek el-abd el-hakîr ilellâhi te'âlâ el-emîrü'l-kebîrü'ş-şerîf Îsâ bin el-cenâbi'l-âlî el-merhûm el-mahdûm İsmâ'îl el-merhûm ez-Zeynî Emîr Âmir Urbân ıklîm el-Buhayre, e'azzallâhu ensârahu ve rahimeh. Ve kâne'l-firâğ zâlik fî şehri Muharremi'l-harâm sene selâse ve sittîn ve seb'imi'e ba'de hicreti'n-nebeviyye [763].*

deyü merkûmdur. Ve bu câmi'in şimâlî cânibinde elli adım ba'îd,

Câmi'-i Sultân Kayıtbay'dır, ammâ Seyyidî şa'bân câmi'i deyü merkûmdur medh olunur. Bir **[Q 276b] [P 273b]** tabaka minâreli, cemâ'at-ı kesîreye mâlik bir rûhâniyyetli câmi'-i münevverdir. Ve on mermer sütûn üzre münakkaş tavan ile mebnîdir. Ve ahşâbdan binâ olunmuş musanna' minberinin kapusu üzre lâciverd müzehheb celî hat ile bu târîh mektûbdur:

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-inşâi hâze'l-minberi'l-mübârek fî eyyâm mevlânâ es-sultân el-mâlikü'l-memâlik el-Eşref Kayıtbay, e'azzallâhu ensârahu, fî şehri Zilhicce'l-harâm sene erba' ve sittîn ve semâne-mi'e [864].

rakam olunmuşdur. Ve çârsû içinde,

Câmi'-i eş-şeyh Ahmedî Devâvî: Bir küçük câmi'dir. Ve üç tabaka bir tula-binâ minâre-i mevzûnu var. Ve bu şehrin kıblesi hâricinde yedi yüz adım ba'îd,

Câmi'-i Hazret-i Ebürrîş: Bir alçak minâreli bir küçük câmi'dir, ammâ hareminde bir azîm nâbıka şeceri var. Ve taşra cebbânede,

Câmi'ü'l-Abbâs: Bir hâlî mezârlık içinde kalmışdır, ammâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve,

Câmi‘-i Kırklar.

Ve hâlâ Melik Eşref tur‘ası iskelesi dibinde Azebler Çorbacısı Ahmed Ağa bir cedîd küçük câmi‘ binâ ediyor. Ammâ gâyet mahallinde binâ olunup bir minâreli müferrah ve dilgüşâ câmi‘-i rûşen-i rûşenâ olmuş, henüz üstâd bennâ inşâ etmede idi, *Allâhümme yessir itmâmehu bi’l-hayr.*

Ve bu şehir içre cümle on minâre nümâyândır. Bu tahrîr olunan câmi‘lerden mâ‘adâ yetmiş yedi mihrâba varınca mesâcidlerdir.

Ve yedi tekyesi ve kırk mekteb-i sıbyânı ve on bir sebîli ve ba‘zı köşelerde hurde kubbe sebîlcikleri var.

Ve üç medrese ve iki hammâmı var. Câmi‘-i Mevtâ dibindeki hammâm Hûş-ı Îsâ binâsıdır, eski hammâm olmağile binâsı ve havâsı latîfdir. Ammâ çârsû içinde Çukur Hammâm şeyh Ebussu‘ûd’undur, küçük hammâmdır.

Ve bu şehir içre cümle altı yüz seksen dükkândır. Lâkin bezâsteni yokdur. Yine her zî-kıymet eşyâlar bî-kıymet mevcûddur.

Ve sekiz hânı ve yedi kahvehânesi var. Ve kırk yedi bezirhâne kârhânesi var.

Ve iki yüz cüllâh dükkânı mahalleler içinde vardır. Ve yedi mîrî boyahânesi var.

Bu sûk-ı sultânîlerin üstü serâpâ örtülüdür. Sarrâchâne ve pabuccular çârsûsu ale’t-tertîb binâ olunmak ile müzeyyen çârsûdur.

Ve cümle tarîk-ı âmları gâyet vâsi‘dir. Ve cemî‘i evleri kerpicden ağniyâ ve fukarâ hâneleri ikişer tabaka beyt-i ma‘mûrlardır. Ve cümle suları kuyulardır, ammâ sehl şûrcadır, ammâ isti‘mâlinde hâssa vardır. Ammâ Ebürrîş râhı üzre bir bi’r-i mâ vardır, şehrin sâhib-i tabî‘at olan **[Y 307a]** a‘yân-ı kibârları ol kuyudan nûş ederler, gâyet lezîz ü berd suyu vardır. Ammâ havâsı ol kadar memdûh değildir. Bir âdeme sovuk te’sîr etse değme bir hâl ile ifâkat bulmak müşkildir. Ten-perver olan kimesne kendü vücûdunun hekîmi olup, [219] hadîs[i] mazmûnu üzre her diyârda husûsan bu Demenhûr’da kendüyi âdem ıssı tutmak gerek.

Ve bu şehrin bâğ u bâğçesi yokdur, lâkin cânib-i erba‘asında evce peyveste olmuş serâmed hûrmâ dırahtları vardır. Cümle meyvesi beled-i Saf-ı Derec’den gelür. Feyyûm şehri üzümünden latîf âbdâr lezîz inebi olur. Bu şehrin zemîni şûre olmağile mahsûl hıntası az olur.

Ve halkının reng-i rûyları buğday enli olup Behîce ve Hınâdî Urbânında duhter-i pâkîze-ahterler olup eyle pençe-i âfitâb mahbûb u mahbûbeleri var kim gûyâ mahbûb-ı Hınâdî‘dir. Cümle nisvânlarının ve bâkirelerinin elleri ve kolları ve çeneleri cümle mâvî çivit ile gûnâ-gûn eşkâller ve şükûfeler ile münakkaşdır.

Ve cümle zenânesinin kolları ve gerdenleri ve ayakları altun ve gümüş halhâllar ile müzeyyendir. Ve zengine havâtînleri siyâh burka‘ bürünüp al u ala harîr gömlek geyerler.

Ve ricâllerinin a‘yânı çuka ve akmişe-i gûnâ-gûn geyerler, fukarâları Mısır alacası geyerler.

Bu şehrin me'kûlât [u] meşrûbâtlarının ve masnû'âtının memdûhâtından meşhûru mâvî bezi latîf ü nazîf olur, zîrâ pembesi gâyet firâvân olur. Ve gûnâ-gûn münakkaş ceçimi ve hımıl olur. Bunlara Rûm'da kilim derler. Kırkar ellişer zirâ' kilim olur kim kırk elli sene isti'mâl olunur. Ve zeytü'l-hârı ya'nî bezir yağı ve beyâz ekmeği ve hoş ihrâmı gâyet meşhûrdur. Ve âdem kellesi kadar mor patlıcanı ve tuzu ve münakkaş elvân elvân Mısır hasırı ve buhayresinde nice dürlü balıkları ve Karakız câniblerinde olan Safed kurâsında envâ'-i müsmirâtdan mâ'adâ lezîz şıralu üzümü Mısır'ı dahi ganîmet eder.

El-hâsıl sevâd-ı mu'azzam şehirdir. Ammâ mansarı ya'nî harâmîsi havfından her gece bir âdem hânesinde âsûdehâl râhat yatmayup pür-silâh olup "Allâh yeğdir yeğ" deyüp nevbet beklerler. Hattâ hakîr anda iken bir azeb çorbacısının hânesin harâmîler alâ-mele'i'n-nâs basup bir hayli ceng edüp meğer çorbacı tevâbi'âtiyle âmâde imiş, harâmîlere kurşumu bârân-ı la'net gibi yağdırup yedi harâmî mürd olup ancak çorbacının taşra hareminde bir devesi gâyib olup bakıyyetü's-seyf mansarlar firâr etdiler.

Ve şehri her gece iki yüz gafîr ya'nî dîdebânlar şehrin etrâfın ihâta edüp muhâfaza ederler. Bu muhâfızların sebeb-i ma'îşetleriyçün ahâlî-i vilâyetden senevî iki bin guruş cem' olunup bu nigehbânlara verirler.

El-hâsıl gâyet cerî ve şedîd hâkim olsa bu makûle harâmîler hareket etmeğe kâdir olamazlar, *ve's-selâm.*

Bu şehr-i Demenhûr'un enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-ı [Y 307b] evliyâları beyân eder

Evvelâ şehirden yedi yüz adım kıble cânibine beled-i Hazret-i Ebürrîş kâmil iki yüz hânedir. Ekseriyyâ Hazret-i Ebürrîş'in evlâdları sâkin olur. Sâdât-ı kirâmdan çelebilerdir. Bir câmi'i var, bir tabaka alçacık minâreli ve iki kapulu ve hareminde bir azîm nâbıka dırahtı var. Zemîninde ahâlî-i karyeden ba'zı a'yân-ı kibâr şurefâlar medfûndur. Ve hareminin bir kapusu kıbleye ve bir kapusu cânib-i şarka mekşûfdur. Ve câmi'i ol kadar müzeyyen ve kebîr câmi' değildir, lâkin cemî'i evkâtda ehl-i züvvârdan hâlî olmamağile cemâ'at-i kesîresi çokdur. Ve bu câmi'in sağ tarafında câmi'e muttasıl bir sutûh altında bir kubbe-i münevver içinde ve sülâle-i âl-i abâ ve kutb-ı âfâk ve gavs-ı a'zam-ı ale'l-ıtlâk pişvâ-yı tarîkat ve ser-çeşme-i şerî'at Ebürrîş Hazret-i es-Seyyid Atâullâh Ebürrîş *kuddise sırruhu'l-azîz* hazretleri ol âsitâne-i mehbıtın içinde **[Q 277a] [P 274a]** gencîne-i râz gibi pinhândır, ve cemî'i ta'allukâtları dahi fıskıyyesinde bile medfûnlardır.

Menâkıb-ı evlâd-ı zevî'l-ihtirâmından eş-şeyh Seyyid şemsüddîn-i Demenhûrî

Bu hakîr mevlûd-ı Ebürrîş'e vardıkda bin seksen üç mâh-ı Cemâze'l-âhir'inin altıncı gün idi, şeyh şinnâvî hazretleri ile berâber ibtidâ Ebürrîş hazretlerinin ırk-ı tâhirinden olan halîfe-i seccâde-nişîn Seyyid şemsüddîn hazretlerinin hâne-i sa'âdetine varup dest-i şerîflerin bûs edüp du'â-i hayrları ile hissemend olduk. Yüz otuz altı yaşında mu'ammer olmuş bir nûrânî pîr-i fânî kimesne idi. Cemî'i ömr-i azîzin savm-ı Dâvûd ile geçirüp ömr-i nâzenîninde bıçağile boğazlanmış zî-rûh kısmı tenâvül etmemiş ve bir buğday etmeği yememiş. Bir feddân yerde kendü çapalayup arpa zirâ'at edüp kendü eliyle döğüp ve el değirmeninden un edüp arpa etmeği yer idi.

Ve cemî'i zamânda avâm-ı haşerât kapusu bilmeyüp halkdan münzevî olup kûşe-i vahdetde ömrün tâ'ât u ibâdât ile geçirmiş bir ehl-i hâl kimesne idi. Her ziyâretine varan

âdeme teberrüken ve teyemmünen birer arpa etmeği verüp, yeyün, der idi. Her etmeği yigirmişer dirhem ancak gelirdi. Hakîre kırk etmek verüp birin huzûrunda tenâvül etdim. şeyh şinnâvî üçün yedi. Gayrı huzzâr-ı meclis dahi hemçünân birer ikişer yediler. Hemân azîz hazretleri hâzırûna hitâb edüp eydir:

“Yâ ihvân-ı vefâ, âlem-i sabâvetimizde birkaç vakit namâz kazâ borcumuz vardır. İnşâallâh erte günden ecdâd-ı izâmımızın mevlûdu cem‘iyyeti olıcak gündür, bu bin helâl {akçe} gılâlimiz ve terekemiz akçesidir, sizlere taksîm edeyim, ba‘dehu ecdâdımız âsitânesinde mevlûdü‘n-nebîye sizinle bile gideyim, anda üç yüz ihvân-ı bâ-vefâ ile kazâ namâzlarımız kılalım, savâbın bu hakîre hibe edeler” deyü işâret buyurdular. Cümle ahibbâ,

“N’ola sultânım”, dediler.

“Yâ şeyh şinnâvî, sen bir mu‘temed âdemsin, bu kazâ namâzı içün bin akçe sende emânet **[Y 308a]** dursun” deyü bin akçeyi şeyh şinnâvî‘ye verdi ve buyurdular kim,

“Yâ ihvânûn, ale’s-sabâh bunda gelüp cem‘ olun, cümlemiz tevhîd [ü] tezkîr ile ceddimizin mevlûduna gidelim” dediler. Cümle huzzâr-ı meclis,

“Ale’r-re’si ve’l-ayn”, deyüp vatanlarına gitdiler.

Ertesi ale’s-sabâh hakîr ve şeyh şinnâvî hazretleri ile şeyh şemsüddîn hazretlerinin sa‘âdethânesine vardık. şeyh dahi harîmden çıkmamış, sehel te’hîr edüp cümle yârâna tahte’l-kahve kendülerinin arpa etmeğinden göndermiş.

Andan tenâvül ederken harîmde bir vâveylâ ve vâveledâ kopdu. Âyâ bu ne feza‘ u çeza‘dır, derken şeyh hazretleri harîmden reftâr ederek çıkup cümleye selâm verdi. Aleyke alup ayağa kalkdık. Azîzin gözleri tâs-ı pür-hûna dönmüş ve arak-âlûd olup mübârek vech-i şerîflerinden dürdâne gibi arak çekîde çekîde olup cereyân eder. Cümlemiz ta‘accüb edüp Âyâ harîmde bir kimesneye hâtırmânde mi oldu, deyü derûndan böyle geçdi. Hemân şeyh,

“Hayır, kimesne ile hatırmândeliğim yokdur. Ancak hammâmcığa girdim, safâ etdim, kendi kendim bir hoş murâdım üzre gasl eyleyüp ehl [ü] ıyâlimizle ceddimiz mevlûduna gideriz, deyü vedâ‘ etdik. Anlar bizi bir gayrı diyâra gider zann edüp feza‘ u çeza‘ ederler. Biz ise şunda ceddimizin yanına varup mevlûd ederiz ve cümle yârân ile kazâ namâzlarımız kılarız” deyüp tebessüm etdiler. şeyh şinnâvî hazretleri dedi kim,

“Yâ sultânım, cümle fukarâlarınız ve âşıkân-ı sâdıkânlarınız deff ü kudümleri ile taşrada hâzırlardır. Ve Buhayre kâşifi dahi cümle pür-silâh alay askeriyle cenâb-ı şerîfinize muntazırlardır” dedikde hemân şeyh şemsüddîn hazretleri buyurdular kim,

“Anlar hâzır ise biz de âlât-ı zühd [ü] takvâmızla hâzırız. Tîz bu mahalde birez fukarâ gelüp tevhîd etsinler” deyince hâne-i sa‘âdeti içine üç yüz mikdârı fukarâ cem‘ olup tevhîde meşgûl oldular.

Hemân şeyh şemsüddîn bir köşede ihrâmdan bir cibinliği var, kalkup anda girüp içerden tevhîd etmeğe başladı. Dakîka sâ‘at oldukda tevhîd-i sultânî germ-â-germ iken şeyhin mübârek ayakları cibinlikden taşra çıkdı. Allâhu a‘lem azîz vecde gelüp mest oldu, mülâhazasında iken içerden bir “Hây” sadâsı kopunca cibinliğin ipleri dahi kopup perde

şeyhin üstüne düşdü. Derhâl baş halîfe ve bizim şeyh şinnâvî perdeyi kaldırdılar. Meğer bi-emrillâhi ta‘âlâ şeyh hazretleri teslîm-i rûh edüp gül çehresi âlü‘l-âl verd-i handâna dönüp tebessüm edüp [220] emrine imtisâl edüp rûh-ı pür-fütûhu cinâna revâne olmuş. Cümle âşıkân mâbeyninde bir gırî vü feryâd kopup keşf [ü] kerâmetlerin ve gûnâ-gûn rumûz-ı künûzların söylemeğe başladılar.

Derhâl bu hâl harîme mün‘akis olup yine bir mâtem-i cedîd dahi kopdu. Meğer azîz hazretleri üç kazgan ıssı su edüp ve kefen ve gülâb **[Y 308b]** ve buhûrların cümle mevtâya lâzım eşyâları hâzır edüp evlâdı ve ehli ve kerîmesiyle helâlleşüp taşra bize çıkmış imiş. Cümle asker sehel ârâm edüp derhâl şeyh şinnâvî‘de emânet olan bin akçeyi ıskât salâtıyçün üç yüz âdeme vasıyyet rumûzları üzre tevzî‘ edüp şeyh şinnâvî gasl edüp hakîr âb-ı tâhir sabb edüp şinnâvîzâde buhûr edüp techîz [ü] tekfînine sarup tâbûtunu tevhîd ile bu kadar asker cenâzesiyle feryâd [u] figân ederek ecdâd-ı izâmları Ebürrîş hazretlerinin câmi‘inde salât-ı cenâzesin kırk elli bin asker edâ edüp savâbın rûh-ı şemsüddîn’e hibe eylediler.

Ba‘dehu cesed-i şerîfin cedd-i izâmı fıskıyyesinde şeyh şinnâvî defn eyledi. Ammâ Hudâ-yı Lem-yezel hakkıyçün Ebürrîş hazretlerinin fıskıyyesi kapusun küşâde edince bir râyiha-i tayyibe çıkdı kim anda hâzır olan uşşâkânın demâğları mu‘attar oldu.

Ve ol gün cümle ehl-i züvvâr câmi‘de ve haremde bir yere gitmeyüp üç yüzden mütecâviz hatm-i şerîf tilâvet olunup sâhibü‘l-hayrâtlar helvâlar ve pişiler ve mutabbaklar pişirüp rûh-ı şemsüddîn içün ahâlî-i mevlûda bezl etdiler.

Hamd-i Hudâ böyle keşf ü kerâmât sâhibi sultân-ı fukarâ ile fakîrâne görüşüp du‘â-i hayrların alup hizmet-i şerîflerinde bulunduk. [221]

Ol gün Ebürrîş hazretlerinin rûh-ı şerîfiyçün bir hatm-i şerîfe şurû‘ edüp ertesi ba‘de’l-asr cümle sâdıkân huzûrunda du‘â vü senâ ile hatm edüp savâbın rûh-ı pür-fütûhlarına (–) (–) (–) **[Q 277b] [P 274b]** hibe eyleyüp himmetlerin ricâ eyledik. *Tekabbelellâh, rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve Hazret-i Ebürrîş‘in menâkıbına hadd ü hasr yokdur. Müştak olan cân *Tabakât-ı şa‘râvî*‘ye mürâca‘at etsün, görsün kim Sultân Ebürrîş ne ulu sultândır. Tarîk-ı Burhânî‘de İbrâhîm-i Dessûkî ve şeyh Ahmedü‘r-Rufâ‘î ve şeyh Ebürrîş, bunlar kümmelînden ulu sultânlardır. Ebürrîş hazretleri Ömer ibnü‘l-Fârız gibi bir âşık-ı billâh imiş. Dünyâya zerre kadar meyl [ü] mahabbet etmediklerinden merkad-ı pür-envârı dahi müzeyyen değildir, ancak bir kapusu var, şimâle nâzırdır. Ve bu âsitânenin hareminde bir kubbe-i âlî içinde,

eş-şeyh Âsım ibnü’ş-şeyh Ebürrîş: Niçe kerâmâtları bâhir olmuşdur. Cedd-i izâmlarından sonra seccâde-nişîn halîfe olup kırk bin âdeme bî‘at verüp pîşvâ-yı tarîk olmuşdur. Hemân bunlar dahi cedd-i izâmları gibi zîb ü zînetsiz bir kubbe-i pür-envârın tâ vasatında yeşil çuka ile mestûr bir sandûka içinde medfûndur. Ve bu kubbenin kapusu dahi şimâle mekşûfdur. Andan bu âsitâneden taşra şimâl cânibine üç yüz adım ba‘îd,

Ziyâret-i eş-şeyh Seyyid Atıyye: Bunlar dahi tarîk-ı Burhânî‘de ulu sultândır. Tûb dîvârlı kal‘a-misâl bir kubbe-i âlîde medfûndurlar. Bunların dahi çok kerâmâtları âşikâre olmuşdur. Ve Mevlûd bâzârı içinde hûrmâlık dırahtı sâyesinde,

Kabr-i eş-şeyh [Y 309a] Ebû Hevâş: Bir küçük kubbede medfûndur. Yanında aslâ gayrı âsâr yokdur.

Ve cebbâne-i kübrâ‘da olan kibâr-ı evliyâları ve Sahâbe-i kirâmları ale’l-infirâd tahrîr eylesek bir mutavvel kitâb-ı lübâb olur, ammâ meşhûr-ı âfâk olup sâhib-i kubbe olanları ziyâret edüp tahrîr etdiğimiz beyân olunur. Evvelâ,

eş-şeyh Hazret-i Muhammed el-Edîb: Ulu sultândır. Ve civârındaki cebbâne câmi‘i içinde,

eş-şeyh Seyyid Ahmed Ebülabbâs eş-şâtır *kuddise sırruh*: Bir kubbede medfûndur. Ve civârında yine bir kubbecikde,

el-Hacı Muhammed es-Süyûfî: Sahâbe-i kirâmdandır. Hazret-i Risâlet’in kılıccı başısıdır. Ve buna muttası,

eş-Şeyh Alî-i Sakatî: Serîr-i Sakatî hazretlerinin baş halîfesidir. Ve bunlara karîb,

eş-Şeyh Alî-i Tancavî: Maskat-ı re’sleri Mağrib-zemîn’de Tanca kal‘asındandırlar. Filân gün bu kal‘aya İşpanya küffârı istîlâ edüp bu kal‘ada bulunanları katl eder, deyü halka haber verüp kendüler Mısır’a geldiler. Ba‘dehu on günden küffâr-ı bed-girdâr kal‘a-i Tanca’ya zafer bulup cümle ibâdullâhı şehd-i şehâdet şerbetiyle kandırdı. Niçe bunun emsâli keşfi zâhir olmuşdur. Ve buna karîb,

eş-Şeyh Nâsıruddîn-i Fasî: Mağrib-zemîn’de Fas diyârından Mu‘izzüddîn-i Kâhire ile gelüp İhşidiyyûn elinden Mısır’ı feth edüp ba‘dehu bu Nâsıruddîn Demenhûr’da merhûm olup bu cebbâne’de bir kubbe-i sagîre içinde âsûdedir. Ve,

eş-Şeyh Şehzâde Yahyaddîn ibn Sultân Nâsıruddîn, sultân-ı Mısır: Bu şehzâde-i cüvânbaht tâc [u] tahtı terk edüp hâk-i mezelletde fenâ fillâh abâsı ve kabâsın geyüp beyâbânda hûş [u] tuyûr ile ve rumh-ı bî-emânlı cebel-i Ahzar sübû‘ları ve sâyir yırtıcı hayvânâtlar ile ülfet edüp vâdî-i hâmûnda sâkin idi. Ba‘dehu kendüye hidâyet-i Hak erüp kutbiyyete kadem basar. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ve buna karîb bir kubbede,

eş-Şeyh Muhammed el-Acemî. Ve anın cenbinde,

eş-Şeyha Sitti Ümmü Şeyh İsmâ‘îl. Ve ana muttasıl,

eş-Şeyh Hazrâ. Ve bunun civârında,

eş-Şeyh Burhâneddîn: Bu zikr olunan sultânların herbiri birer kubbede cebbâne içre medfûnlardır. Andan,

Şehrin enderûn [u] birûnunda âsûde olan kibâr-ı kümmelînleri beyân eder

Evvelâ câmi‘-i Menyel’in sol kapusu dibinde bir kubbe-i sagîre içinde,

eş-Şeyh Muhammed-i Ensârî: Sahâbe-i kirâmdandır. Hazret-i Ebâ Bekir hilâfetinde Kabâbıta melikelerine elçilik ile gelüp merhûm olup bu mahalde defn olundu. Hâlâ Kûfî hattiyle seng-i mezârında târîhi vardır. Ve şehir içinde,

eş-Şeyh Ebussu‘ûd-ı Demenhûrî: Câmi‘inin mihrâbı solunda medfûndur. Ve şehir içinde,

eş-Şeyh Mücâhid: Bir kubbede âsûdedir. Ve yine şehir içinde Arasta bâzârı kurbunda,

eş-Şeyh Şa‘bân: Câmi‘inin sağ tarafındaki köşede bir küçük kubbede medfûndur. Bu câmi‘ Sultân Kayıtbay’ındır, ammâ bu Şeyh Şa‘bân bunda âsûde olmağile câmi‘-i Şeyh Şa‘bân derler. Ulu sultândır ve bu câmi‘ anların şerefiyyetine inşâ olunmuşdur. Ve yine Haffâflar esvâkı cenbinde,

eş-Şeyh Ahmed-i Dâvûdî: Mahkeme câmi‘inin mihrâbı solunda **[Y 309b]** bir kubbede medfûndur. Hâlâ mutasarrıfînden ulu sultândır. Hattâ bir âdemin bir kimesnede hakkı olup beyyineye kâdir olmasa muztarib-i hâl oldukda şer‘a teklîf etmeyüp medyûn âdemi eş-Şeyh Ahmed-i Dâvûdî âsitânesine getürüp müdde‘î müdde‘in aleyhe yemîn teklîf edüp,

“Bâb-ı Dâvûd’a el ur” der.

Hakîkatü‘l-hâl eğer medyûn herîf veyâhûd mazınna olan sârik herîf mücrim ise cür’et edemeyüp yemîn etmeden ve kapusına el urmadan cürmüne mu‘terif olup hâkimü‘l-vakt andan mâlı tazmîn ederler. Eğer mazınna olan kimesne kendüyi bilüp mücrim değilse Bâb-ı Dâvûd’a el urup yemîn edüp halâs olur. Eğer mezkûr herîf-i müttehem cür’et edüp Bâb-ı Dâvûd’a el urduğu ân ol demde demi dutulup helâk olur, deyü şöhre-i şehir olmuşdur. Beher sene niçe bin âdemin hakkı bu âsitânede bilâ-cidâl hakları ihkâk-ı hak olunmuşdur. Hâlâ âhar diyârlardan ve etrâf kurâlardan niçe âdemler gelüp bu âsitânede hakları icrâ olur azîm dergâh-ı mu’allâdır, *kuddise sırruh*. Ve,

Ziyâret-i câmi‘-i Kırklar. Ve yine şehir içinde,

Kabr-i eş-Şeyh Ebâ Şühbe. Ve ana karîb,

Merkad-ı pür-envâr-ı eş-Şeyh Ebû Ya‘kûb: Tarîk-ı Burhânî‘de İbrâhîm-i Dessûkî halîfesidir.

Cümlesinin himmetleri hâzır ola. Hamd-i Hudâ her birinin âsitânesine yüzüm sürüp birer Fâtiha yâhûd birer Yâsîn-i şerîf ile ervâhların şâd edüp ziyâretleri ile dilşâd olup himmetlerin ricâ eyledik. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bu ziyâretleri tamâm edüp niçe ibret-nümâ eşyâlara im‘ân-ı nazar ile nazar edüp seksen üç mâh-ı Cemâzi’l-âhir’inin evvelki günü Ebürrîş hazretlerinin mevlûd-ı şerîfin seyr [ü] temâşâ etdiğimiz üzre tavsîf eylesek bir mücelled kitâb olur. Ammâ cümle mevlûdlardan Seyyid Ahmed el-Bedevî andan İbrâhîm-i Dessûkî andan Nehâriyye’de mevlûd-ı eş-Şeyh Muhammed ibn Zeyn mevlûd-ı azîmdir. Andan aşağı cem‘iyyetli bu Demenhûr’da mevlûd-ı eş-Şeyh Şemsüddîn mevlûdudur, Hazret-i (–) ba‘îd ve çöl çölistâna karîb olmağile sâyir mevâlîdler gibi hây hûy şâdumân çerâğân **[Q 278a] [P 275a]** olmaz. Ammâ bunda cem‘ olan ecnâs-ı mahlûkât benî âdemîzâd bir mevlûdda cem‘ olmaz. Tâ Fes ü Merânkeş ve Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus’dan ve May Bornu ve Afnu ve Sûdân ve İsne ve İsvân’dan bu zikr olunan bilâd-ı azîmlerden lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ elsine-i muhtelife sâhibi âdemler cem‘ olur.

Ve çöl çölistânda kabâ’il-i Behîce ve Süleymânî ve kabâ’il-i Hınâdî ve niçe yüz bunun emsâli Urbân kavmi zikr olunan memâlik-i mahrûselerden cümlesi mâl [u] menâllerin bu âlî mevlûda getürüp hayme vü hargâhları ile Demenhûr sahrâsında meks edüp ol kadar âdem deryâsı cem‘ olur kim beyânında lisân kâsırdır. Niçe kerre yüz bin deve yükü yağ ve koyun ve sığır ve kilim ve cacım ve hımıl ve (–) (–) siyâhlar sıbyânların fürûht ederler.

Ve bu ecnâs-ı mahlûkâtın reng-i rûyların görmeyen rûy-ı arzda bir şey görmüş değildir. May Bornu kavminin **[Y 310a]** gözleri kızıl kızıl. Ve Afnu kavminin gözleri sarıdır, gûyâ yerekân zahmetine mübtelâ olmuşlardır, ammâ tenleri humrete mâ'ildir. Bunlar ekseriyyâ altun tibri getürüp gömlek bezi alırlar.

Ve Bağanıskı kavmi gözlerinin beyâzı çokdur, gâyetü'l-gâye tenleri siyâhdır. Ammâ eyle kadîd-i mahzdır kim gûyâ Ahlât şehrinin kadîdidir. Kaçan pertâb etse ceyrân ana hem-pâye olamaz. Bu kavmin haymelerinde bir tüğlü asfer âdem var idi. Cümle halk temâşâsına vardı.

Hikmet-i acîbe: Hakîr dahi ileriye tekaddüm edüp gördüm: bir tüğlü âdem hizmet edüp durur, ammâ dişleri kelb dişi gibi ve çenesi ve burnu uzun, gûyâ bir asferü'l-levn kelbdir. Kelimât etdükçe dâ'imâ tebessüm eder. Hakîr,

"Bu sıfatlı benî âdem görmedik, aslı nedir?" deyü su'âl etdim.

Anların lisânından bilir, Elvâhât vilâyetli cellâbe âdemleri var idi, anlar su'âl edüp yine ol kavimden biri feth-i kelâm edüp eydir:

"Vallâhi bu âdem maymun oğludur. Vâlidesi dağda sindiyân ağacı keserken bir zeberdest maymun bunun vâlidesin tasarruf edüp bir yıldan bi-emrillâh bu âdem vücûda geldi" deyü nakl etdi.

Hakîr âlem-i hayretde kalup, âye[t]: [222] dedim. Yine hakîr eyitdim:

"Yâ cânım tâ bu mertebe şedîd zor-bâzûya mâlik maymun mu olur?" dedim. Anlar eyitdi:

"Hımâr kadar maymunları var kim kâhîce bizim yolumuza enüp ceng ederler" dediler. Âye[t]: [223] *bi-kudretihî ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî* [224]

Ammâ bu kavmin cümlesi uryândır. Ancak merd [ü] zenânının avret yerlerinde birer pâre meşin vardır, ammâ yine hareket eylese her uzuvları âşikâre olur. Hayvân mesâbesinde bir alay mahlûk-ı Hudâ'dır. Müddet-i medîd-i ömürlerinde su içmemiş âdemleri vardır, cümle deve südü içüp darı ekmeği yerler.

Ammâ Behîce ve Hınâdî ve Zu'afâ kabîlelerinin eyle mahbûb ve mahbûbe beyâz ve buğday enlü Yed-i Kudret ile mukahhal merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü, şîrîn sözlü, münevver yüzlü sıbyân u nisvânları var kim âdemi zor ile isyâna korlar, *Allâhümme âfinâ.*

Bunlar dahi metâ'ların bâzâr-ı mahabbete çıkarup her metâ'ların fürûht edüp on gün on gece azîm bey' [ü] şirâ olur. Ba'dehu kâşif cümle askeriyle kûs-ı hâkâniyânın çalarak rıhlet edince cümle ehl-i tüccâr ve züvvâr haymelerin bozup Ebürrîş hazretlerin ziyâret-i vedâ' edüp herkes kurâ ve kasabâtlarına giderler. Hakîr dahi vedâ' ziyâretin edüp kâşifden on tüfeng-endâz bahâdır iş erleri sekbânlar alup Demenhûr'dan cânib-i garba beş sâ'at yer çölistân içre gidüp,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Hûş-ı Îsâ

Lisân-ı Arab'da lafz-ı *hûş* (–) derler. Kadîm-i evvelde bâğ-ı İrem-misâl bir sevâd-ı mu'azzam şehir imiş. Lâkin elin vilâyetin İskenderiyye deryâsı gark etmek ile kurâları harâb ve şehri türâb olmuşdur. Hâlâ ol kadar ma'mûr u müzeyyen değildir. Buhayre hâkinde Rumbiyye derler bir **[Y 310b]** kâşiflikdir. Buhayre kâşifinden hil'at geyer. Beş

yüz atlıya mâlik sâhib-i kös hâkimdir. Tâ Evcile ve Kibrit körfezine yetmiş konak yere varınca hükmü nâfizdir. Ve kâşifine on sekiz Mısrî kîse hâsıl olur. Ve yüz elli akçe kazâdır, lâkin bî-hâsıl olmağile hâlâ Buhayre kadısına nâhiye ilhâk olunmuşdur, senevî bin guruş olur.

Şehri bir çöl çölistânın tâ ortasında bir düz sahrâda vâki‘ olmuşdur. Sene 751 târîhinde Urbân beğlerinden İbn Îsâ hazretleri bu zemînin âb [u] havâsın beğenüp bu şehri amâr eder. On bin katar deveye ve niçe kerre yüz bin ganeme ve câmûs [u] sevre ve teyse mâlik olup dâ’imâ Evcile tibrin zabt edermiş. Eyle ankâ olur kim bin deve ile her sene hac edermiş ve cümle huccâca ni‘metin mebzûl edüp herkesin tatyîb-i hâtıriyle takayyüd edüp gider gelirmiş. Bu Emîr Îsâ‘nın ihsân [u] in‘âmı sebebiyle bu şehr-i Hûş ol kadar amâr olur kim şehir içinde bir harâb hâne ve bir arz-ı hâlî virâne kalmayup cümle halkı mâl-ı Kârûn’a mâlik olurlar. Zîrâ koyun ve deve yeridir.

Bu İbn Îsâ asrında bir kerre şehr-i İskenderiyye’nin tur‘ası yolun İşpanya küffârı münhedim edüp Nîl suyu İskenderiyye’ye gelmedüğinden âhâlî-i şehir atşdan helâke yüz dutarlar.

Küffâr bu mahalde İskenderiyye’ye zafer bulup muhâsara eder.

Bu Hûş-ı Îsâ niçe kerre yüz bin Urbân askeriyle İskenderiyye kal‘asına imdâd yetişüp küffârı taht-ı kal‘adan kam‘ edüp rûy-ı deryâya döküp bakıyyetü‘s-seyfi keştîlerine süvâr olup firâr ederler. Ba‘dehu Nîl tur‘asın ta‘mîr ü termîm edince İbn Îsâ ahâlî-i İskenderiyye’yi saky etmeğiçün beher yevm üç bin deve yükü Nîl suyu ile İskenderiyye halkın atşândan halâs edermiş.

Tâ bu mertebe kuvvet-i kâhire sâhibi Emîr Îsâ imiş kim Hûş şehrin âbâdân etmişdir. Ammâ mürûr-ı eyyâm ile kâşiflerin zulmünden ve Urbân eşkıyâsı şerrinden harâba yüz tutmuşdur. Hâlâ manzûrumuz olduğu asırda bir nahlistân içre iki bin toprak ve kireç örtülü ma‘mûr hâneler ve büyût-ı fellâhîn ve kavm-i Megâribeler sâkindir. Ba‘zı kabâ’il-i Behîce ve Hınâdî ve Hazarî‘den sâkin kimesneler vardır.

Mukaddemâ bin beş yüz mihrâb imiş, hâlâ on bir mihrâb kalmışdır. Ammâ şehrin ortasında İbn Îsâ‘nın bir câmi‘i vardır kim misli Mısır iklîminde ve Mısır’da yokdur. Gâyetü‘l-gâye musanna‘ ve rûşen câmi‘-i dilküşâdır. Enderûn [u] birûnunda eyle musaykal u mücellâ sun‘-ı Hudâ gûnâ-gûn iri [ebrî?] taşlar var kim gûyâ henüz üstâd hakkâk elinden çıkmışdır. Bundan gayrı câmi‘ yokdur. Ve bir minâre-i serâmedi var, kehkeşân-âsâ semâya ser çekmiş üç tabaka minâre-i âlîdir. Ve hammâm dahi Emîr Îsâ‘nındır. Bu hammâmın dahi nazîri yokdur, meğer Menfalût şehrinde Osmân Beğ hammâmı ola. Ve elli **[Y 311a]** mikdârı dükkânları vardır, ammâ herkesin hânesinde **[P 275b]** ihrâm dokurlar ve üç yüz altmış dükkândır.

Hulâsa-i kelâm cümle imâretleri İbn Îsâ hayrâtıdır. Lâkin hûrmâlığından gayrı bâğ u bâğçesi yokdur. Suları cümle lezîz kuyu sularıdır. Halkının kâr [u] kisbleri ihrâm ve nâzik zî-kıymet cecim kilimler işlerler, **[Q 278b]** meşhûrdur. Zîrâ koyunlarının cümlesi beyâz koyunlardır.

Ve bu şehrin cenûb ile keşişleme rûzgârı mâbeynindeki hûrmâ ormanı içinde üç bin mikdârı hayme ve kilimden ve türâb ve kamışdan evleri vardır. Cümle halkı tüfeng-

endâzdırlar. Bunlara Behîce ve Hınâdî Urbânlarının aşkıyâları aslâ zafer bulamazlar. Gâyet bahâdır kavimdir. Bunların dahi develeri ve koyunları bî-hisâb olduğundan bunların dahi kârları nâzik nazîf beyâz cacım ve ihrâmlar işlerler.

Bu şehrin zirâ‘at olunacak yerlerin İskenderiyye buhayresi gark etmeğile gılâlleri gayrı kurâlardan gelüp halkı ihrâm tüccârıdır. Ve bu şehrin garb ve cenûb tarafında aslâ ma‘mûr [u] âbâdân yokdur, tâ Fes ü Merânkeş‘e ve Mağrib Tarabulusu’na varınca çöl çölistân ve berr ü beyâbândır. Ammâ cebel-i Ahzar’da dırahtistân ve hıyâbân vardır ve âb [u] havâsı latîf yerler var kim diller ile ta‘bîr olunmaz kim bu mahallerde niçe bin kabâ’il-i Urbân konup göçer.

{**Menâkıb-ı mecâzibûn:** Şehr-i Hûş‘da mazınne-i kerâme eş-Şeyh Alî Bişbîşî ve dahi eş-Şeyha Mübâreke Hâtûn ile Şeyh Bişbîşî birbirlerine hasm-ı kâvîlerdir. Hattâ bir kerre Mübâreke Hâtûn Bişbîş‘in başın yarup altı sâ‘at tâ Demenhûr şehrine varınca kovdu. Ammâ ikisi de mazınne-i kerâme kimesnelerdir. Hattâ birkaç kerre Mübâreke Hâtûn’u Cezâyir’de ve Tûnus’da görmüşlerdir. Ve gitdiği yere eyle gider kim at yetişmez, ekseriyyâ askerî tâ’ifesiyle sefere bile gider.

Der beyân-ı Medînetü‘l-Ukâb

Bu şehr-i kadîm-i Hûş-ı Îsâ‘nın cânib-i garbında beş gün beş gece Behîce ve Hınâdî Urbânı‘n tecride askeriyle kovarken bir harâbistân şehire râst geldik. Bir sahrâ-yı lâlezârda sulu ve otlu Tâk-ı Kisrâ‘dan nişân verir kemerli kubâbların ve gayrı âsârların hisâbın Üstâd-ı Ezel bilir. Meğer şehr-i Ukâb imiş. Hakkâ kim bûm ve gurâb u ukâb âşiyânı olmuş bir harâb-âbâddır. Şiddet-i şitâda içinde kavm-i mecâzib ve kavm-i zu‘afâ ve Megâribe kavmi sâkinlerdir. Ba‘de’t-tûfân Hartiya Melik binâsıdır. Sene 347 târîhinde âl-i Fâtımiyyûndan Mu‘izzüddîn-i Mağribî harâb etmişdir. Hâlâ harâbistânında niçe bin zî-kıymet taşlar bulunur. Hattâ altun tibri çıkan Evcile şehri bu harâb Ukâb şehrine beş konak ba‘îddir. Ammâ hakîr varmadım, zîrâ Hınâdî Urbânı‘n münhezim edüp sâlimîn ü gânimîn yine Mısır’a dâhil olduk.}

Hakîr bu şehri dahi seyr [ü] temâşâ edüp yetmiş **[Y 311b]** seksen refîkler ile yine gerü **Demenhûr şehri**ne dörd sâ‘atde gelüp dârışedde mukîm olduk. Ertesi gün Buhayre kâşifi Celeb Mehemmed Ağa ile İskenderiyye’ye cereyân eden Nâsırıyye tur‘ası münhedim olup cümle a‘yân-ı şehir ve cümle yedi bölük askeriyle Demenhûr’dan şimâl cânibine bir malaka gidüp,

Beled-i Cebel-i Kâsım Beğ. Andan,

Beled-i Bastıra: Demenhûrlu Deli Mustafâ Ağa’nındır. Andan,

Beled-i Zerkûn. Andan,

Beled-i Zâviyetü‘l-Gazâl. Andan iki sâ‘atde bu zikr olunan kurâları ubûr edüp,

Beled-i Nâsırıyye’ye vâsıl olduk. Yüz elli hâneli ve bir câmi‘li Nâsır Sultân evkâfı ma‘mûr kurâdır.

Bu mahalde cümle asker haymeleri ile meks edüp tur‘ayı ta‘mîre mübâşeret edüp niçe kerre yüz bin âdem kellesi kadar samanlı balçık toplar yapdılar, ve hûrmâ dallarından kırk elli dâne şûhalar yapup içlerin mezkûr kelle kadar balçıklar ile leb-ber-leb edüp her bir

şûha gemi kadar bir mefret azîm şey olup niçe bin âdem bu *şûha* ta‘bîr etdikleri kaziyyeyi cereyân eden Nîl’in içine bırağup Nîl sed olup bu hâl üzre Nîl ke’l-evvel İskenderiyye’ye cereyân etmeğe başlayup bu renc-i anâya kâmil bir hafta bu kadar bin re‘âyâ vü berâyâ ve mültezimîn ve keşşâflar çalışup hâh-nâ-hâh Nîl tur‘asın ihyâ edüp İskenderiyye’ye Nîl cereyân etmeğe başlayup kâşif kırk koyun ve beş deve kurbân edüp azîm sürûr [u] şâdumânlar etdiler. Zîrâ İskenderiyye’ye Nîl varmasa İskenderiyye benderi harâb olup senevî üç yüz Mısrî kîse hâsıl olur gümrük harâb olunca Buhayre kâşifi katl olunur.

Bu tur‘a ta‘mîrine Buhayre kâşifi me’mûr olup masârıfıyçün senevî kırk kîse masrûf yazup muhâsebe görür. Bu tur‘a cerfine tâ Circe’ye varınca cümle kâşifler ve mültezimler havlıları ile ve curâfa sığırları ile ve curâfa sıbyânları ile beher sene gelmeğe me’mûr oldukları Füvve kasabasındaki mahkeme sicillâtlarında mastûrdur.

Ve Nâsırıyye tur‘asın ibtidâ Hazret-i İbrâhîm asrında Filbatır nâm Kıbtî meliki binâ etmişdir. Ol melikdir kim Sâre Ana’ya iki kerre dest-dırâzlık edüp elleri kuruyup tevbe istiğfâr edüp Hazret-i İbrâhîm’e îmân getürmüşdür. Bu tur‘a anın inşâsıdır. Büyük Nîl kenârında Füvve kasabası kurbunda yine Buhayre hâkinde Dârûd karyesinden kesüp iki konak yer İskenderiyye’ye kesüp getürmişdir. Makdûr-ı beşer değil bir himmet-i âlîdir. Hâlâ içinde altı ay gemiler cereyân eder. Ba‘de zamân mürûr-ı eyyâm ile mu‘attal olup Sultân Nâsır cerf edüp cereyân etdirmişdir. Anıniçün Nâsırıyye tur‘ası derler. İki cânibi Buhayre deryâsıdır kim zehr-i mârdır, ortasından Nîl-i mübârek zülâl cereyân eder, aceb himmet-i merdândır. Ba‘zı mahalde telattum-ı bahr ziyâde olup cisirleri bozup böyle cem‘iyyet-i kübrâ ile ta‘mîr ü termîme **[Y 312a]** muhtâcdır.

Zamân-ı kadîmde bu tur‘ayı Filbatır Melik inşâ etdükde ferşin iki konak yer serâpâ mermer-i hâm ile döşemiş. Hâlâ ba‘zı zamân ba‘zı yerleri zâhir olur. Hakkâ ki *Himmetü‘r-ricâl takla‘u’l-cibâl* mertebesi hayrâtdır. Hâlâ halîc-i İskenderiyye derler meşhûr-ı âfâkdır. Eğer bu halîc her sene hafr olunmasa iki cânibde olan acı buhayreler mevci cisirleri kat‘ edüp Buhayre vilâyetinde niçe yüz pâre kurâları dahi gark ederdi. Tathîr olunması dahi kâşife bir kârdır, muhâsebesi âsân olur. Ve İskenderiyye bu tur‘a ile ray olduğu inşâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Bu tur‘anın ta‘mîr ü termîminden sonra kâşifden hâliye hizmetimiz içün on bin para ve bir at alup atı bir âdeme emânet koyup Kâşif Mehemmed Ağa bize on tüfengli refîkler verüp bir gemi âmâde edüp cümle levâzımâtımız ile bizi tur‘a içre yollayup cereyân ederek,

İskenderiyye şehrine azîmet etdiğimiz menâzilleri ve kurâları beyân eder

İbtidâ mezkûr tur‘a ile seyl-i revân-vâr revâne olup,

Beled-i Sintâv: Merkûm tur‘a kenârında iki yüz evli ve bir câmi‘li ma‘mûr kurâdır. Yine Buhayre hâkinde mültezimi vardır. **eş-Şeyh Ebûbekir Sintâvî** hazretleri tur‘a kenârındaki câmi‘in sâhasında bir kubbe-i sagîre içinde medfûndur, meşhûr-ı âfâk kibârdandır. Bu karyeden aşağı cereyân edüp,

Beled-i Bersîk: Yüz hâneli ve nahlistânlı ma‘mûr kurâdır. Bir câmi‘i var. Andan aşağı,

Beled-i Nahl: İki yüz büyûtlu âbâdân câmi‘li kurâdır. Andan aşağı,

Beled-i Ebû Hızır: Bir câmi‘li ve üç zâviyeli ve altı yüz hâneli âbâdân kurâdır. Bu

mahalde Eşrefiyye tur‘ası ki büyük Nîl kenârında Rahmâniyye kurâsından ayrılmış bir azîm tur‘adır. Mısır pâdişâhlarından Sultân Eşref hayrâtıdır. Buhayre hâkinde niçe yüz pâre kurâları rey edüp Demenhûr şehrine dahi uğrayup andan ubûr ederek bu beled-i Ebû Hızır kurbunda bu Nâsırıyye tur‘asına mahlût olup İskenderiyye’ye gider. Bu dahi büyük hayrât-ı azîmdir. Bu belede karîb,

Beledü‘l-Kurâvî: Gâyet ma‘mûrdur. Bir câmi‘i var. Andan aşağı,

Beledü‘l-Kâfile: Beş yüz hâneli ve bir câmi‘li âbâdân kurâdır. Andan aşağı,

Beled-i Desûş: Bu dahi bir câmi‘li ve üç yüz beyitli amâr **[Q 279a]** belîdedir. Andan aşağı,

Beled-i Bürke: Beş yüz hâneli ve bir câmi‘li ma‘mûr kurâdır. Bir kubbede bir ziyâret vardır, ammâ ma‘lûmumuz değildir, rûhiyçün bir Fâtiha tilâvet edüp ubûr etdik. Andan aşağı yine Nîl ile cereyân **[P 276a]** ederek,

Beled-i kebîr Ruveyhib: Bu dahi Buhayre hâkinde bin yedi yüz evli bir selâtîn câmi‘li ve mesâcid ve hânlı ve esvâk-ı muhtasarlı ve kahvehâneli ma‘mûr u müzeyyen kurâdır. Bu Nâsırıyye tur‘asında iskele olmak ile hurde emîni tarafından gümrük emîni altı ay oturur, altı aydan sonra tur‘anın suyu **[Y 312b]** kuruyup kâmil altı ay iskele gümrüğü dahi mu‘attal olur. Beher sene bin pâre gemi gelüp metâ‘ alup giderler.

Evsâf-ı metâ‘-ı sun‘-ı Hudâ be-karye-i Ruveyhib

Perverdigâr-ı *Kadîrün alâ külli şeyin* ol sâni‘-i lâ-nazîrdir kim akl-ı benî âdem anın hikmetine hayrân [u] sergerdândır, bir sun‘-ı ezelîsi dahi budur kim bu karye-i Ruveyhib sahrâlarında hâsıl olur geven dikeni gibi bir alçacık diken menbûtdur. Ana lisân-ı Arabda gâsûl derler. Galat-ı meşhûru kâsûl dahi derler. Asferü‘l-levn bir nebâtât-ı giyâhâtdır. Mugaylân dikeni gibi nîşterli dikeni olur. Mâh-ı Temmûz’da kemâlin bulup tohum verüp tohmu yere dökülür.

Ba‘dehu kurâ halkı ehl [ü] ıyâlleri ile bu vâdîye çıkup bir gûne çengelli miczem orakları vardır, anın ile mezkûr gâsûl dikenlerin kesüp hırmen hırmen yığarlar.

Ba‘zı âdemler bu gâsûlü esbâb yaykamak içün sâbûn etmek murâd edinirse bu gâsûlü dibeklerde döğüp hurde eder. Ba‘dehu bu kurâya mahsûs bir gûne türâb vardır, ol türâbı çamur edüp hurde olan gâsûlü balçığa mahlût edüp hamîr gibi yoğururlar.

Ba‘dehu müdevver müdevver somun gibi edüp şems-i âteş-tâbda kurudurlar. Ba‘dehu tüccârları vardır, niçe bin deve yükleri andan alup gemilerle cümle Arabistân’a ve kal‘a-i İsne ve şehr-i İsvân’a götürüp ekseriyyâ fukarâ kısmı isti‘mâl ederler. Bu gâsûlü bir taşt içinde ısladup suyu ile câmeşûyluk ederler, latîf sâbûndur. Anıniçün gâsûl derler, gâsûl gasldendir, gasl yaykamağa derler.

Ve bir gûne hassa hoş-bûluğundan mâ‘adâ {hâssa} bu gâsûl ile gasl olan siyâbda bir dahi pire ve kehle olmaz, hâssa-i kübrâdır.

Hâssa-i sânî: Bu gâsûl otun ahâlî-i beled dağlar gibi bir yere yığup ihrâk bi’n-nâr ederler. Ba‘dehu külün bir yere cem‘ edüp bir dahi germ-â-germ âteş-i Nemrûd ile yakup mezkûr kül birbirine bitişüp top top olur. Ba‘dehu iskele başındaki mahzenlerde yâhûd taşrada köm köm yığup tüccârları kantâr urup alırlar. Mısır’a ve sâyir diyârlara bâzergânları niçe

kerre yüz bin kantâr ve kîle gâsûl hâkisterin alup Mısır'da ve gayrı diyârlarda değirmenlere çeküp ba'dehu elekden geçirüp âteş-i germ-â-germde natrûn ile kal edüp gûnâ-gûn şîşeler ve kanâdîl ve câmlar yaparlar. Gâyet mücellâ ve berrâk billûr câmları olur kim görenler anı câm-ı Cem ve billûr-ı moran ve necef zann eder.

Hâssa-i sâlis: Bu gâsûlün külün ekseriyyâ Freng tüccârları alup gemi gemi Frengistân'a götürürler. Hakîr Alman diyârında iken Engürüs altunu kesilen Darbhâne emîni Marçelin'den su'âl edüp,

"Bu gubâr nedir?" dedim.

"Mısır diyârında Buhayre hâkinde hâsıl olur, gâsûl otu derler bir otluğun külüdür. Bunu tîzâb suyuna çeküp altunun çıkarırız, ba'dehu kal ederiz, gâyet latîf ü nerm su altunu olur" deyü cevâb etdi. Hakkâ ki altun **[Y 313a]** gibi sakîl gubârdır.

Hâssa-i râbi': Bu gâsûl otun dahi nev-zuhûr sebzgûn iken koyun otlasa dişleri altun gibi olur. Hakîr gayrı kemiğe sürdüm, te'sîr etmeyüp ke'l-evvel beyâz kemik kaldı.

Hâssa-i hâmis: Bu gâsûl nebâtâtı henüz ahzar-gûn iken İskenderiyye'den Frengler gelüp cem' edüp Frengistân'da sâ'atçilere ve kuyumculara bey' ederler, anlar dahi cüz'î altun yaldızı râyihası olan âvânî makûlesi eşyâları kurşum yâhûd bakır şeb-küleh(?) ta'bîr ederler kuyumcular ve sâ'atcilere mahsûs tâs gibi bir eşyâdır, anda altunlu âvânî[yi] bu gâsûl otiyle ve kükürd ile mezkûr şeb-külehlerde kaynadup eyle mutallâ altun olur kim gûyâ kırkar ellişer altun sürülmüş mertebesinde altun yaldızlı olur. Hâlâ Alman diyârında inşâ olunan yaldızlı sâ'atler bu gâsûl ve kükürd ile yaldızlanır, garîb temâşâdır. Ve hâlâ Mısır'da ilm-i kâfa mukayyed olan kimesneler bu gâsûl otiyle amel ederler.

Hâssa-i sâdis, hikmet-i Hallâk-ı âlem: Bu gâsûl otu hâsıl olan kurâ ki beledü'r-Ruveyhib'dir, anda **eş-Şeyh Seyyid Îsâ hazretleri** bir kubbe-i âlîde medfûndur. Yemen'de Şeyh Şâzilî hazretleri ile hem-asır imişler. Bu Şeyh Îsâ Şâzilî hazretlerinin helâl-i zülâl kahve otu otladığın istimâ' edüp hazret Cenâb-ı İzzet'den ricâ eder kim "Yâ Rab, Şeyh Şâzilî kuluna ihsân etdüğin kahve otu gibi bana dahi bir ot ihsân et, anınla def'-i cû' edüp kuvâ-yı beden ile sana ibâdet edeyim" deyü ricâ eder. Derhâl du'âsı müstecâb olup bu sahrâ-yı ferah-fezâ gâsûl otiyle mâl-â-mâl olup şükûfesiyle lâlezâr olur. Hâlâ şükûfesinin râyihasından âdemin demâğı mu'attar olur. Ba'dehu Şeyh Îsâ kâmil yüz sene bu gâsûl otun tenâvül edüp def'-i cû' edüp yüz sene dahi mu'ammer olur. Mukaddemâ yüz beş sene dahi mu'ammer olmuşdu. Cümle müddet-i ömürleri iki yüz beş sene olup Sultân Berkûk ile Tarabulus-ı Şâm fethinde bile olup ba'de'l-feth maskat-ı re'si olan bu beled-i Ruveyhib'de merhûm olup üzerine Sultân Berkûk bir kubbe-i âlî bir tekye mînâ-yı kâlî inşâ etmişdir. Hâlâ iki yüzden mütecâviz fukarâları vardır, cümle bu gâsûlü mâ'ide teresi gibi yerler. Ve demet demet kurudup el değirmenden çeküp un edüp hamîr edüp ekmek ederler, gâyet lezîz nân-ı hoşiki olur. Hakîr teberrüken tenâvül edüp def'-i cû' edüp Hakk'a hamd [ü] senâ etdim.

Hâssa-i sâbi': Gâsûl tohmunun ekmeği yürekde rîhi ve kanı kat' edüp zehir marazına gâyet nâfi'dir. Ammâ ekmeği karadır ve kahve ta'mındadır. Şeyh Îsâ hazretleri yüz sene kâmil bu gâsûl otundan gayrı bir şey tenâvül etmemişler. Niçe keşf [ü] kerâmâtı zâhir ü bâhir olmuş **[Y 313b]** ulu sultândır. Ve bu ahâlî-i karyenin çoğu zarûret mahallinde bu

gâsûl otun yerler, *ve’s-selâm.*

Hâsıl-ı kelâm bu gâsûl otundan azîm gümrük hâsıl olur. Rûy-ı zemînde bir diyâra mahsûs değildir, illâ Buhayre’de olur. Bu beledde bu seyr [ü] temâşâ-yı ibret-nümâyı görüp yine tur‘a ile cereyân ederek,

Beled-i Lûkûn. Ve,

Beled-i Bürke: Yüz hâneli ve bir câmi‘li âbâdân kurâdır. Andan, **[P 276b]**

Beled-i Keryûn. Andan,

Beled-i Mu‘allefî. Andan,

Beled-i Akerîş el-Bestelkûn el-beyza: Kabâbıta asrında şehr-i azîm imiş, hâlâ âsâr-ı binâları diller ile ta‘bîr olunmaz. Bundan dahi ubûr edüp yine tur‘a ile cereyân ederek,

Beledü‘l-cinân: Zamân-ı kadîmde bâğ u bâğçesi çok olduğu içün beled-i Cinân derler. Hâlâ üç yüz hâneli ve hûrmâ bâğlı müzeyyen **[Q 279b]** kurâdır. Bu bâlâda tahrîr olunan kurâların cümlesi Buhayre hâkindedir. Ve bu tur‘a-i Nâsırıyye’nin iki cânibinde ma‘mûr âbâdân kurâları on sâ‘atde seyr [ü] temâşâ ederek,

Evsâf-ı bilâd-ı köhne ve dâr-ı kehene hısn-ı hasîn ve sedd-i İskender-i metîn kal‘a-i İskenderiyye gevhernigîn

Binâ-yı azîm ve diyâr-ı kadîm şehirdir. Bu sedd-i Ye’cûc-misâl kal‘a-i İskenderiyye’nin hakkında niçe bin müverrihler evsâfın tahrîr etmişlerdir, ammâ cümleden mu‘teber Kabâbıta tevârîhleri mu‘temed tevârîhlerdir kim hübût-ı Âdem’den sonra kalem Hazret-i İdrîs’e verilmişdir. Kıbtî kavmi ol zamândan berü ilâ yevminâ hâzâ rûz-merre cümle vakâyı‘âtı tahrîr etmededirler. Eğer kefereler ise de anlardan cemî‘i zamânda kizb ve habt-ı kelâm sâdır olmamışdır. Anıniçün cemî‘i edyânda tevârîhleri mu‘teber olup âl-i Abbâsiyân’dan Me’mûn Halîfe tevârihâta mâ’il olmağile Mısır’a gelüp Ehrâm dağların feth edüp niçe bin pâre kitâb-ı İdrîs’i ve kitâb-ı Dânyâl’ı çıkarup lisân-ı Arabî ile terceme etdi. Ve niçe yüz Kıbtî tevârîhlerin dahi lisân-ı Kıbtîden Arabî ile terceme edüp ol tevârîhlerin kavli üzre, ibtidâ bu İskenderiyye tûfân-ı Nûh’dan sonra Bayzar bin Hâm ki birâder-i Sâm’dır, Nûh Nebî gayrı evlâdlarından rûgerdân olup bu Bayzar’a du‘â edüp tenâsül bulup Mısır’a mâlik olup İskenderiyye’yi binâ etdi ve Menûf’u taht edindi. Ol asırda İskenderiyye şehrinin ismi Rukûde idi. Hâlâ Alman diyârında İskenderiyye’ye Rukûde derler. Ammâ lisân-ı Yûnânda Aleksandire derler. Cümle kavm-i Kabâbıta bundan tenâsül bulmağile Ebü‘l-kabâbıt derler. Otuz evlâdı oldu. Büyük oğlu Mısrâyim idi. Arîş‘den tâ İsvân-ı Sûdân’a varınca melik olup ba‘dehu babası Bayzar ibn Hâm vefât edüp tûfândan evvel vefât eden Hürmüs Melik yanında Heremeyn’de defn etdiler.

Ba‘de’t-tûfân ibtidâ Mısır zemîninde defn olunan bu Bayzar ibn Hâm oldu.

Andan oğlu Mısrâyim müstakil pâdişâh olup babası binâsı olan İskenderiyye’nin âb [u] havâsın beğenüp ziyâde amâr etdi. **[Y 314a]** Tâ Z[â]likâ binti Me’mûn melike-i Mısır iken kavm-i Amâlîka bunun zamânında hurûc edüp Mısır’a mâlik oldular kim Hâm evlâdlarındandır, melikleri velîd-i pelîddir, Kabâbıta mülkin harâb edüp İskenderiyye’yi amâr edüp tevsî‘ etdi. Kavm-i Amâlîka cüssedâr âdemler olmağile İskenderiyye’deki

seng-i kebîrleri anlar inşâ etmişlerdir.

Andan sonra binâ eden Ya‘mur bin Şeddâd binâ edüp mefret taşlar ile ta‘mîr edüp Şeddâdî binâ derler. Ba‘dehu Süleymân Nebî‘den sonra Cârûdü‘l-Mü’tefikî şehr-i İskenderiyye’nin enderûn [u] bîrûnunda serâpâ amûd-ı müntehâlar ile ibret-nümâ âsârlar binâ etdi. Hâlâ zâhir olan alâyimâtlar anın âsârıdır. Ve Fir‘avn-ı Mûsâ‘dan yigirmi sene mukaddem Delûke binti Zîbâk nâm melike Mısır’a mâlik olup Menûf’u taht edinüp kesb-i havâ içün bu İskenderiyye’yi ol dahi ol kadar amâr etdi kim deryâda yüz mîl ba‘îd yerden görenlerin gözleri âsâr-ı mutallâtlardan hîrelenirdi.

Ve müverrih-i âlem Muhammed bin İshâk kavlince Hazret-i Risâlet-penâh’ın vilâdetinden sekiz yüz seksen iki sene mukaddem İskender-i Kübrâ bu kal‘ayı evvelki binâsından ziyâde tevsî‘ edüp ol kadar ma‘mûr u müzeyyen ve alâyimâtlar ve tılsımâtlar îcâd etdi kim vech-i arzda eyle bir şehr-i azîm binâ olunmamış idi. Cemî‘i elsine-i milel temâşâsına gelirdi. Binâ eden İskender-i Zülkarneyn’dir kim nesebleri İbn Rûmî ibn Nîtî [Nebatî?] ibn Nu‘mân ibn Târic ibn Yâfes ibn Nûh *aleyhisselâm*dır. Ve bir kavilde İskender ibn Dârâb ibn Behmen ibn İsfendiyâr’dır.

Allâhu a‘lem Hazret-i Hızır *aleyhisselâm* bu İskender-i Zülkarneyn’in askerî tâ’ifesinden idi, Sedd-i Ye’cûc’e bile gitdi. Ba‘dehu bu İskenderiyye kurbunda Nîl-i mübârek bahr-i Ebyaz’a munsab olduğu mahalde Hazret-i Hızır ile Hazret-i Mûsâ refîk oldular. Ba‘dehu mâbeynlerine mufârakat vâki‘ olduğuna bu âyet-i şerîfe delîldir: [225] âyetinin tefsîrinde cemî‘i müfessirîn hikâyelerini mufassalan tahrîr etmişlerdir. Hâlâ Hazret-i Hızır ile Hazret-i Mûsâ birbirlerile mufârakat etdikleri mahalle Merecü‘l-Bahreyn derler, bender-i Reşîd boğazıdır kim Nîl-i mübârek deryâya mahlût olur. Karadan İskenderiyye’ye on iki sâ‘atdir, deryâdan (–) mîldir.

Ammâ bu İskender hakkında kavm-i Yûnâniyân ya‘nî Rûm tâ’ifesi “Bizim pâdişâhımız idi, bin sene mu‘ammer oldu ve bir kavilde altı yüz sene mu‘ammer olup Kâf’dan Kâf’a hükm edüp Sedd-i Ye’cûc’u yapdı ve peygamberdir” derler.

Yâfes oğullarından Melik Merzibe oğludur, ismi Merzibâ‘dır, lakabı İskender’dir. {Bir kavilde Buhtunnasır şehr-i Menûf’u harâb etdikden yüz yigirmi sene sonra İskender bin Filîş el-Mahzûnî mâl-ı ganâyim-i Acem ile İskenderiyye’yi binâ etdiğinden İskenderiyye derler. Ammâ bu gûne dörd İskender-i Yûnân gelmişdir, anıniçün [**Y 314b]** ihtilâf-ı kesîre vardır. Zîrâ dördü dahi bu İskenderiyye’yi amâr etmişlerdir. Hâlâ herbirinin amâr etdiklerinin târîhleri kulleler üzre mastûrdur.}

Sedd-i Ye’cûc’dan gelirken Acem diyârında vilâdet-i Muhammed aleyhisselâmdan evvel 881 sene vefât edüp na‘şı yine İskenderiyye’de Deyr-i Markab’da yatır, derler; sahîhdir, zîrâ tevârîh-i Yûnâniyân dahi mu‘temed tevârîhlerdir. Anlar dâ’imâ umûr-ı dünyâya mukayyedlerdir. Bi-kavli Yûnâniyân Hazret-i Muhammed’in hicretinden üç yüz beş sene mukaddem diyâr-ı Rûm’da Selânik şehri kurbunda kal‘a-i azîm-i Kavala’da Hakîm Feylekos oğlu İskender-i Rûmî pâdişâh olup Rûm, Arab ve Acem’i ve Hind’i ve Sind’i kabza-i teshîre alup Acem şâhlarından Dârâ Şâh’ı Bağdâd’a karîb Nusaybin kal‘ası kurbunda Karadere nâm mahalde Dârâ‘yı bu İskender-i Rûmî münhedim edüp Îrân-zemîn’e dahi mâlik oldu. Dârâ Şâh’ın ehl [ü] ıyâllerin Menteşe sancağında Dârâhiyye yaylasında iskân etdirdi. Hâlâ ol kazâ-i fezâya Dârâhiyye derler.

Andan İskender ol mâl-ı ganâyimle iki bin pâre gemi ile İskenderiyye'yi Kabâbıta meliki Melik Sûrîd elinden alup diyâr-ı Mısır'a velvele-ârâ olup Mısır'ı dahi alup Kıbtî melikin boybeğleri edüp Urbân-ı eşirrâ Rûm tâ'ifesine tâbi' olup Kıbtîlerden rûgerdân oldular. Ba'dehu bu İskender Mısır'ı Kostantiniyye'deki Ayasofya deyrine vakf eyleyüp beher sene Mısır'dan on altı kerre yüz bin altun cem' olup Ayasofya ruhbânlarına nezûrât giderdi. Tâ Hazret-i Risâlet-penâh'ın zamân-ı bâ-sa'âdetlerinden Hazret-i Ömer hilâfetine gelince Kudüs ve Tarabulus ve Sayda ve Berût ve Akka ve Remle ve Gazze ve Tîne ve Dimyât ve Reşîd ve İskenderiyye ve Mısır ve cümle leb-i deryâda **[P 277a]** olan kılâ'lar küffâr-ı Efrenc Rûm-u şûm elinde idi.

{Ba'dehu târîh-i İskender-i Kübrâ'nın sene 595 târîhinde Denkıldıyanos Kral ya'nî Takyanos Kral taht-ı kadîmi olan Antâkıyye'de ve Haleb ve Şâm ve Mısır'da olan cümle nasârâdan millet-i Mesîhiyye olanları kırup niçe bin kenîseleri harâb u yebâb edüp gâyet cebbâr kral-ı dâl oldu. Ve Rûm kayserlerinden put-perest olanların âhirkisi bu Takyanos'dur. Ba'dehu katl etdüği nasârâların mâl-ı firâvânlariyle deryâ-misâl asker cem' eyleyüp İskenderiyye üzre gelüp **[Q 280a]** kendü âdemlerinden İskenderiyye'de âsî olan Acile nâm vezîrin katl eyleyüp İskenderiyye sâhibi oldu.

Ba'dehu ekâlîm-i Mısır'ı harâb u yebâb etdi. Andan diyâr-ı Acem'e bir serdârı gidüp Şâbûr Şâh ile ceng-i azîm edüp Şâbûr Şâh'ı katl ve cümle askerin dendân-ı tîğden geçirüp Şâbûr'un ehl [ü] ıyâlin ve cümle hazînesin Takyanos'a gönderüp ol mâl-ı firâvân ile Takyanos İskenderiyye kal'asın amâr edüp âhir Takyanos yigirmi sene kral-ı bed-fi'âl olup nâ-hak kan dökdüğü kanların cezâsın görüp **[Y 315a]** bedeninin ve dişlerinin etleri dökülüp mürd oldukda yerine oğlu Ferenyal kral olup iki yıldan ol dahi mürd olup yerine Kostantîn-i Kübrâ kral oldu. Âhirü'l-emr dîn-i Muhammedî âşikâre [oldu].}

Hikmet-i Hudâ Hazret-i Risâlet-penâh nübüvvetin sene 17 târîhinde Mekke-i mükerremeyi feth edüp Hâlid ibn Velîd hazretlerin yigirmi bin Sahâbe-i kirâm ile Şâm hâkimi Kayser Hırkîl üzre gönderüp bi-emrillâh kabza-i teshîre alup Risâlet-penâh'a müjdeler gitdi. Resûl-i Hudâ Muhammed Mustafâ dahi tekrâr on bin muhâfazacı asker gönderüp içlerinde Amr ibnü'l-Âs dahi cehâletde iken huddâm mesâbesinde asker ile Kudüs'e varup anda kaldı. Kudüs-i şerîf henüz Rûm elinde idi. Asker Şâm'a vâsıl olup Amr ibnü'l-Âs Kudüs'de ticâret ederken bir gün bir dıraht sâyesinde istirâhat ederken hemân bir yılan zâhir olup Amr'in yanında bir âdem hâb-âlûd iken su'bân hemân herîfin üstüne hücûm edince Amr dal tîr [ü] kemân olup su'bân ile ceng ederken nâ'im herîf hâbdan bîdâr olup gördü kim Amr bir hayye-i kebîri katl etdi, râkıd âdem,

"Gazân kutlu olsun, bu mârı sehm-i kazâ ile ey katl etdin, dest-i bâzûna kuvvet" deyü vâfir ahsend etdi. Mâr mürd olup mûrlara nafaka oldu. Ol hâb-âlûd olan âdem Amr'dan su'âl edüp,

"Bu hayye ile bâz-geştin nice oldu?" dedi. Amr ibnü'l-Âs eyitdi:

"Vallâhi, bu su'bân seni helâk etmek isted, ben bîdâr dururdum, seni hâbdan bîdâr etmeyüp derhâl tîrkârlık edüp dest ber-kabza edüp mâra bir hadeng-i kazâ urup katl etdim, sen dahi henüz hâbdan bîdâr oldun" dedikde bu âdem Amr'ın elin ayağın bûs edüp hâl hâtır su'âl etdikden sonra herîf eyitdi:

“Yâ kişi, sen ne yerdensin?” dedi. Amr eyitdi:

“Ben Mekkâvîyim. Kudüs’e ticârete geldim. Cemî‘i evkâtımda bir deveciğim iki olamadı. Hâlim budur” dedi. Herîf eyitdi:

“Ben Mısır diyârında İskenderiyye şehrinde sâkin Hâce Şemmâs’ım kim Kudüs’e ziyâret geldim. Hamd-i Hudâ sen beni bu yılan belâsından halâs etdin. Sana nice ihsânlar edem kim benim halâsıma ivaz ola? Gel benimle İskenderiyye şehrine gidelim, sana iki bin sikke-i Kabâbıta altun ve niçe mâl [u] menâl ve hayme vü hargâh, kul ve karavaş verüp seni mâl-ı ganâyimle Mısır’a andan Mekke’ye gönderem” deyü va‘deler eyledi.

Amr dahi cânıma minnet Kudüs’den on günde İskenderiyye’ye gelüp Hâce Şemmâs’ın hânesinde mihmân oldu. Hâce va‘dine hulf etmeyüp ahdinden ma‘a-ziyâde Amr’a ihsânlar edüp bir kat lipâçe-i fâhire ihsân eyleyüp Amr ile Hâce Şemmâs şehrin teferrücgâhı olan arsa-i Mel‘abe’ye çıkup seyr [ü] temâşâ ederken hikmet-i Hudâ cümle pîr ü civân çevgân topu oynarlardı. **[Y 315b]**

Bir top çevgândan çıkup gelüp Amr ibnü‘l-Âs’ın başı üzre karâr eyledi. Cümle huzzâr-ı meclisler ta‘accüb edüp âlem-i hayretde kaldılar. Meğer bu İskenderiyye kavmi mâbeynlerinde de’b-i kadîmleri bu imiş kim her kimin başı üzre top ber-karâr olsa elbette o İskenderiyye pâdişâhı olurmuş.

Derhâl cümle halk hande edüp “Bu Mekkevî ve Ebtahî Arab melik mi olsa gerek?” deyü tebessüm etdiler.

Derhâl Hâce Şemmâs Amr ibnü‘l-Âs’ı hânesine götürüp ilm-i usturlâb ile Amr’ın tâli‘in yoklayup gördü kim bu Amr Mısır sultânı oluyor. Tekrâr bî-nihâye mâl-ı firâvân ile on katar deve metâ‘ ile Mısır’a andan Hicâz’a gönderdi.

Amr kat‘-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek Mekke’ye varup cümle ahibbâ ile görüşüp İskenderiyye metâ‘larından Hazret-i Risâlet-penâh’a hedâyâlar götürüp ol ân ân-ı Resûlullâh’ı müşâhede edince el kaldırup cehâletden halâs olup İslâm ile müşerref olduğu dem Hazret-i Risâlet-penâh cümle Sahâbe-i kirâm huzûrunda,

“Yâ Amr, sana müjde olsun, fâtih-i İskenderiyye ve fâtih-i Mısır Amr-ı Amreyn olursuz” deyü İskenderiyye fethin Amr’a tebşîr etdi. Amr dahi İskenderiyye’nin âb [u] havâsın ve mâl-ı firâvânın ashâb-ı güzîne medh etmeğe başladı. Hazret-i Risâlet dahi cümle Sahâbe-i kirâma Kudüs-i şerîf ve İskenderiyye ve Mısır fethi içün ümmetlerin tergîb edüp niçe hadîs-i şerîfler buyurdular.

Âhir Hicret-i Nebeviyye’nin altıncı senesinde Hazret-i Risâlet-penâh Hudeybiyye gazâsı fethinden sonra serdâr-ı mu‘azzam olan Ebû Zer ve Belîka oğlu Hâtıb ile Mısır meliki olan Mukavkıs’a nâmeler gönderüp dîne da‘vet etdiler.

Bir kavilde Melik Mukavkıs Hazret’in mektûb-ı dürerbârların bağrına basup İslâm ile müşerref olup Hazret’e Düldül nâmında bir katır ve Zülfikâr nâmında bir kılıc ve Mâriye adlu bir câriye ve üç dahi Kabâbıta bintânları cevârîlerinden mefhar-ı mevcûdât hazretlerine Zennûn-ı Mısrî‘yi elçi edüp mezkûr hedâyâlar ve nâmeler ile gönderdi. Zennûn Hazret’e hedâyâları verüp cemâl-i bâ-kemâl-i Resûlullâh’ı müşâhede edince İslâm ile müşerref olup Hazret-i Risâlet’e hekîmbaşı oldu.

Der beyân-ı feth-i kal‘a-i İskenderiyye

Cümle müverrihînin kavl-i sahîhi üzre böyle tahrîr ü terkîm olunmuşdur kim Hazret-i Risâlet-penâh’ın intikâlinden on sekiz sene sonra Hazret-i Ömer radıyallâhu anh hilâfetinde bizzât kendüleri Kudüs-i şerîfi kefere-i Rûm ve Freng-i bed-reng elinden zor-bâzû ile feth edüp ba‘dehu dörd bin beş yüz fârisü‘l-hayl ve dörd bin azeb piyâdesiyle Amr ibnü‘l-Âs’ı Mısır fethine serdâr edüp kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek Arîş ile Refih mâbeynine asker-i İslâm vâsıl oldukda Hazret-i Ömer’den kâsıd gelüp nâme tilâvet olundukda mefhûm-ı kelâm,

“Nâmem vusûlünde eğer Mısır **[Y 316a]** hâkine kadem basmışsan yürü, işin Allâh âsân ede. Ve illâ kadem basmamışsan avdet edüp Hâricîler üzre Ummân gazâsına gelesin” deyü nâme tilâvet olundu.

Derhâl Amr ibnü‘l-Âs ahâlî-i vilâyetden su’âl edüp bu Arîş arz-ı Mısır’dır dediler.

Derhâl Amr Hazret-i Ömer’e Mısır hâkindeyüz deyü kâsıd ile nâmeler gönderüp kendüsi Mısır üzre azîmet eyleyüp Mısır etrâfında birkaç pâre kal‘alar feth edüp andan İskenderiyye kal‘asın muhâsara edüp tokuz ay muhâsara edüp ceng-i azîm oldu.

Âhir hicretin on tokuzuncu sâlinde Kayseriyye’de Hırkîl nâm kral-ı la‘în mürd olduğu deryâdan İskenderiyye’de mahsûr olan küffâr-ı Rûm’a vâveylâ **[Q 280b] [P 277b]** düşüp ol ân kal‘anın mancınıkdan münhedim olan yerlerinden cüyûş-ı muvahhidîn yürüyüş edüp hicretin yigirminci senesinin mâh-ı Muharrem’inde yevm-i cum‘ada kal‘a-i Cennet-âbâd-ı İskenderiyye-i sengîn-bünyâd feth olup guzât-ı müslimîn mâl-ı ganâyimi deve yükiyle alup cümle Sahâbe-i kirâm bay olup her âdeme kırkar bin altun ganîmet düşüp sâyir emvâl erzâk üsârâ hisâbın Fettâh Allâh bilür. Bu feth-i fütûhun meserret haberin Medîne-i münevverede Hazret-i Ömer’e neccâb ile Amr nâmeler gönderüp anlar dahi yigirmi bin asker imdâd gönderüp Eski Mısır’ı muhâsara etdikleri bâlâda mufassalan mastûrdur. Ve İskenderiyye fethi hakkında bu ebyât denilmişdi, beyit:

Fe-âlû yeb‘asu nasran ileynâ

Ve hattâ yeftahullâhu aleynâ

{Der beyân-ı sebeb-i harâbî-i menâr-ı Markab-ı İskenderiyye}

Bu İskenderiyye niçe mülûk-i selef destlerine girmişdir. Lâkin Hulefâ’ü‘r-râşidîn ki emîrü‘l-mü’minîn Çâryâr-ı Güzîn’dir, anlardan sonra âl-i Emeviyyûn tasarrufuna girüp gâyetü‘l-gâye ma‘mûr [u] âbâdân oldu. Cümle millet-i Mesîhiyye kralları tama‘a düşdüler, ammâ debdebe-i Emeviyyûn’un mehâbet [ü] selâbeti ve cüyûş-i müslimîni kol kol velvele verüp taraf taraf feth-i fütûhlar edüp Kostantıniyye ve İşpanya’ya asker çeküp İslâmbol’da Galata’yı, İşpanya’da Roma’yı feth etdiler.

Âhir küffâr-ı hâksâr-ı dûzah-karâr-ı sâhib-firâr hîleye sâlik olup âl-i Emeviyyûn‘dan Abdülmelik bin Mervân’a İşpanya kralı elçi gönderüp Şâm’da nâmeleri Abdülmelik’e verüp nâme kırâ’at olundukda elçi-i la‘în sûret-i Hak’dan görünüp Abdülmelik huzûrunda el götürüp şehâdet parmağın kaldırup İslâm ile müşerref oldu ve Abdülmelik’in makbûl [u] mergûbu olup bir ân melikin yanından münfek olmazdı. Bu üslûb üzre Abdülmelik’in urukûna girüp,

“İskenderiyye’de azîm kenzler vardır kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Hazret-i Âdem’den ve Âdem-i sânî Nûh Necî‘den berü niçe yüz mülûk [ü] selâtînler ve niçe bin ulûm-ı şettâya mâlik keheneler mutalsam ile kenzler defn **[Y 316b]** etmişlerdir. Eğer benim ilmime amel edüp bana i‘timâd edersen ilmim kuvveti ile ol defîneleri çıkarayım, kabza-i tasarrufuna alup ol mâl-ı firâvân ile hayrât [u] hasenâtlar eyleyüp cemî‘i cihân pâdişâhları üzre çeri çeküp ibtidâ İşpanya’nın elin vilâyetin harâb, ba‘dehu şehr-i Kostantîn’i yebâb ve hânelerin türâb edüp andan dahi niçe bin defîneye mâlik olup cümle cihân şâhların gâşiye-berdûş eyle kim tâ ilâ-yevmi’l-kıyâme nâm-ı kâmın yâd olup tevârîhlerde dâsitân olasın”, dedükde;

Abdülmelik gâyet tama‘kâr âdem idi, bilmezdi kim elçi-i la‘în İskenderiyye’yi harâb edüp dest-i küffârlara vere. Abdülmelik hîle fenninde sâfdil idi, elçinin İslâma geldüğine i‘timâd edüp Şâm-ı şerîfden İslâmı ca‘lî elçiye bu kadar bin asker verüp kat‘-ı menâzil ederek İskenderiyye’ye gelüp bî-pâk ü bî-pervâ Âyine-i İskender olan menârı ilim kuvveti ile münhedim edüp Âyine-i İskender’i aldı.

Eyle âyine idi kim deryâdan İskenderiyye üzre bir düşmen gelse cümle gemiler âyinenin âteş-i tâbından ihrâk olurdu, ve cümle deryâda şinâverlik eden keştîler nümâyân olurdu; böyle tılısm-ı a‘zam idi. Hâlâ temeli âşikâre durur. Maymûncuk kayası derler, kalyon limanının ağzındadır, bir muhâlif yere vâki‘ olmağın ba‘zı gemiler limana girirken ol Maymuncuğ‘a gemi isâbet edüp pâre pâre olur. Kal‘adan alarka gitmek gerek, gâyet ihtirâz lâzımdır. Ba‘dehu ol Markab menârdan kırk milyon mâl çıkardı.

Hulâsa-i kelâm kırk günde niçe yüz defîneler feth edüp cümle mâl-ı hazâyini gemilere doldurup şehr-i İskenderiyye’yi câ-be-câ harâb edüp kendüye tâbi‘ olan asker ile keştîlere süvâr olup azm-i cânib-i diyâr-ı İşpanya deyüp gitmede.

Beri tarafda Şâm’da Abdülmelik’e bu haber mün‘akis olup halîfe vâfir te’essüf çeküp kendüyi levm etdi ve beyne’l-halk şermsâr olup sürûr [u] şâdumândan berî oldu, ammâ çi fâ’ide. Âhirü‘l-emr İskenderiyye’nin münhedim olan yerlerin ta‘mîr ü termîmine fermân eyledi. Ve niçe mâl-ı firâvân masrûf edüp alâ rağmi’l-a‘dâ evvelkiden dahi âbâdân ve dürr-i beyz-âsâ münevver kıldılar. Ammâ dahme-i İskender yok ve mutalsamât-ı Delûke ve alâyimât-ı Sûrîd Kehene ve kenz-i Mısrâyim yok, ve Âyine-i İskender’de nûrdan eser yok.

Bu hâl üzre üç sene mürûr edüp dördüncü senede İşpanya’ya mâl-ı defâyin ile firâr eden elçi-i la‘în cümle küffârın i‘ânetiyle ol mâl-ı defâyin ile İşpanya’da üç kerre yüz bin asker cem‘ edüp bilâ-hisâb keştîler ile bir gün liman-ı İskenderiyye’de lenger-endaht edüp derhâl taşra cünûd-ı cünübün döküp ale’l-gafle kal‘a-i İskenderiyye’ye istîlâ edüp kabza-i tasarrufa alup kâmil bir sene ikâmet edüp mukaddemâ bâkî kalan künûzları feth edüp bilâ-hisâb mâl-ı **[Y 317a]** Kârûn’a mâlik oldu.

Berî tarafda Abdülmelik Şâm’dan deryâ-misâl asker-i bî-pâyân ile hurûc etdüğin mel‘ûn elçi kral-ı la‘în tantana-i Muhammedî geldiğin istimâ‘ edüp cümle mâl-ı defâyini keştîlere leb-ber-leb edüp erebildüği yerlere dek cüyûş-ı müşrikîn ile Mısır’ı ve etrâf kurâ ve kasabâtları nehb ü gâret edüp İskenderiyye içre ibret-nümâ mutalsamâtları ve acîbe ve garîbe âsârları hedm edüp gemilerle İşpanya’ya firâr etdi.

Hâlâ İşpanya ol mâl-ı firâvân ile ma‘mûr olmuşdur kim bir şehr-i azîmine Medîne-i

kübrâ ve cânib-i garbda bir şehrine Kurtuba ve bir şehrine Tanca derler, hasretü'l-mülûk şehirlerdir, bu şehirler ma'mûr olup İskenderiyye ol rahneden harâb oldu. Ammâ yine hâlâ niçe bin ibret-nümâ vâcibü's-seyr alâyimât [u] âsârları zâhir ü bâhirdir ki bir sevâd-ı mu'azzam kal'a-i dürr-i beyz-âsâdır.

Ba'dehu Abdülmelik bî-hadd [ü] bî-pâyân asker-i İslâm ile İskenderiyye'ye dâhil olunca gördüler kim telattum-ı deryâdan kenâra düşmüş keştî gibi târmâr, mekân-ı mûr u mâr, hâne harâb, dam u bâmları türâb, ahâlîsi nâr-ı firâk ile kebâb olup hâk-i mezelletde bî-tâb yatırlar. Hemân Abdülmelik fermân edüp,

"Yedi sene İskenderiyye tahtımdır. Düşmenden intikâm almağa azîmet eyledim" deyüp bir senede deryâ-misâl asker cem' edüp iki bin pâre yelken keştîler ile İşpanya diyârında Medîne-i kübrâyı ve Mağrîb-zemîn'de Kurtuba ve Tanca ve niçe yüz pâre şehirleri feth edüp içine asker koyup kabza-i teshîre aldı. Ve mâl-ı ganâyimden üç bin sandûk altun sarf edüp İskenderiyye'yi ve Şâm-ı şerîfde câmi'-i Ümeyye'yi Cennet-âbâd eyledi. **[Q 281a] [P 278a]**

Hâlâ İşpanya diyârında ümmet-i Muhammed'den Mübtecel tâ'ifesi Abdülmelik askerinden kalan ricâlullâhdır.

Andan yine ol asker ile Kostantıniyye'yi feth edüp sulh ile beher sene beşer kerre yüz bin altun harâca kesüp cümle asker-i İslâm sâlimîn ü gânimîn İskenderiyye'ye dâhil olup kâmil yedi sene Abdülmelik küffâr-ı hâksâra göz açdırmayup elin vilâyetin ve sâ'ir küffâr krallarının diyârların harâb [u] yebâb müşrikînin ciğerlerin kebâb eyleyüp cümle İslâm asker[i] ve sâ'ir ümmet-i Muhammed mâl-ı ganâyim ile bây oldular. Hâlâ diyâr-ı Arab'da darb-ı mesel olmuşdur kim,

"Sana bir iş ederim ki Emeviyyûn'dan Abdülmelik kâfire etmemiş ola" deyü efvâh-ı nâsda güftügûdur.

Ba'dehu bu İskenderiyye niçe mülûkler destine girüp ve Tâhir Baybars hilâfetinde küffâr yine istîlâ edüp yine Baybars istihlâs edüp niçe kerre âye[t]: [226]

Allâh bu eski tahte'l-kal'a kârhânesin niçe mülûklere hîbe edüp bir alma ve bir verme ve bir kırmadır kim akl-ı kâsır bu kâra hayrândır. [227] Fâ'il-i muhtâr Allâh'ın **[Y 317b]** irâdet-i ezeliyyesi bunun üstüne cârîdir kim *te'âlâ şe'nüh ve amme nevâlüh ve lâ ilâhe gayreh'dir*. Beyt:

Bozulur niçe bin işler düzülür niçe cümbüşler

Bu kâr-ı bü'l-acebdir buna olmaz kârger peydâ

mazmûnunca bâzâr-ı dünyâda bu gûne kâr olmadadır.

{Ba'dehu sene 562 târîhinde âl-i Abbâsiyândan el-Muttakî Billâh Mısır halîfesi iken Âl-i Fâtımiyyîn'den Adudüddevle nâm Mağrib pâdişâhı tağallüben kal'a-i İskenderiyye'yi zabt etdikde hemân Mısır halîfesi el-Muttakî Billâh Mısır'dan yüz bin askere Esedüddîn Şîrkûh'u serdâr edüp Gazze üzre gitmede. Ve Şâm-ı şerîfden Şîrkûh'un ammizâdesi Sînâ'yı ve Nûreddîn-i Şehîd'in birâderzâdesi Salâhaddîn Yûsuf bin Eyyûb'u Şâm'dan kırk bin askere İskenderiyye üzerine serdâr edüp Mısır ve Şâm askeri bir yere gelüp Askalân ve Yâfe ve Dimyât kal'aların Freng elinden halâs edüp andan İskenderiyye'yi

Adududdevle elinden bâ-sulh feth edüp Şâm'da Nûreddîn'e müjde gönderdiler.

Ba'dehu Salâhaddîn ibn Eyyûb İskenderiyye'ye hâkim olup ol sene Adududdevle Freng kâfiriyle yek-dil olup Salâhaddîn'i İskenderiyye içre muhâsara edüp âhir Salâhaddîn sulh ile Adududdevle vezîri Şâver'e müşâvere ile verüp her sene anlar dahi Salâhaddîn'e ellişer bin altun verüp Salâhaddîn İskenderiyye (–) (–) (–) yine âl-i Fâtımiyyîn'den Adud'a verdi. Adud dahi kendüye imdâda gelen Freng'e İskenderiyye'nin nısfın verüp ol sene Freng Mısır'da istîlâ edüp Mısır içre Freng'in (–) (–) verdi bir hâkimi zabt ederdi. Tâ ki sene 564 târîhinde her tarafdan küffâr-ı dûzâh-karârın imdâd-ı küllîsi erüp mülkiyyet üzre iklîm-i Mısır'a mutasarrıf olup İskenderiyye'yi hod evlâ bi't-tarîk cây-i menâs edindiler.}

Âhirü'l-emr sene 915 târîhinde bî-zer ü sîm ve bî-fıdda-i nîm vermeden Çerâkese pâdişâhlarından Sultân Gavrî-i bî-doğrı bâzâr-ı felekde Ümmü Dünyâ olan Mısır'ı Züleyhâ-veş Yûsuf ile Mısır'ı iştirâ edüp cemâl-i kemâl-i devletine mağrûr olup ekâlîm-i seb'a şehinşâhlarına dest-dırâzlık etdüğinden mâ'adâ hâdimü'l-haremeyni'ş-şerîfeyn iken Şâh İsmâ'îl nâm Îrân [u] Tûrân şâhiyle mu'âmele edüp on iki bin alaca ahrec atlı silâhşor cündî ve on iki bin piyâde tüfeng-endâz cündî imdâd gönderüp Çıldır sahrâsında Sultân Selîm Hân-ı Evvel askeriyle bizzât iki şâh birbirlerine mukâbil olup vehle-i ûlâda Acem askeri gâlib olup âl-i Osmân münhedim olmak sadedinde iken Yeniçeri Ağası Ayas Paşa tarafından üç yüz pâre balyemez toplar zencîr ile memlû iken cümlesine bir fitilden âteş edüp Kızılbaş-ı bed-ma'âş bî-ayş-ı evbâş olup başların piyâde yeniçeriyân dendân-ı tîğ-ı âteş-tâbdan geçirmeğe bezl-i himmet edince yedi sâ'at germ-â-germ ceng-i Îrân-zemîn ve harb-i cüyûş-ı **[Y 318a]** Kayser-zemîn olup bizzât Şâh İsmâ'îl yedi âdem ile bâzâr-ı arsa-i Çıldır'dan bir mugaylân çaldırmadan vilâyet-i Kazvîn'e firâr edüp cümle ordu-yı bâzârın ve âlât-ı nakl-i tarab hazîne-i dînârın yağmâ ve târâc edüp cüyûş-i muvahhidîn ü müslimîn mâl-ı havâric ile gedâları bay oldu.

Hattâ şâhın Tâclı Hânım hâtûn-ı bî-şer'i dest-i asker-i İslâma girüp Selîm Hân-ı İskender-zafere teslîm edüp anlar dahi ri'âyeten, ne kadar ise harem-i şâhdır, deyü üç yüz re's cevârîleriyle Nişâncı Paşa Tâczâde Ca'fer Çelebi'ye emânet verdiler.

Ba'de'lletî ve'lletâ Selîm Hân temâşâ içün ceng bâzârı sahrâsına varup gördü kim cünd-i münhezim-i maktûlün çoğu Mısır askeri. Hemân ol demde etek dermeyân edüp bismi-ilâh ile,

"Niyyetü'l-gazâ alâ Gavri'l-Mısır" deyüp Çıldır sahrâsından mansûr [u] muzaffer sâlimîn ü gânimîn avdet edüp Kayseriyye cânibine teveccüh etdükde şâha tâbi' olan Zülkadir evlâdlarından Mar'aş hâkimi Alâ'üddevle devletine mağrûr olup âyende vü revende askeri nehb ü gâretden hâlî olmaduğu Selîm Hân'ın mesmû'-ı hümâyûnları olup yetmiş bin asker ile Ferhâd Paşa'yı Mar'aş üzre irsâl etdükde Alâ'üddevle dahi yüz bin Türkmân-ı bî-dîn [ü] bî-kemân ile Göksun yaylasında iki asker kemâkân yedi sâ'at ceng-i azîm edüp bi-emrillâh Alâ'üddevle münhedim olup bi-nefsihi yetmiş boybeğleri ile kelleleri ber-cıda mâl-ı ganâyimleri ile taht-ı Kayseriyye'de huzûr-ı Selîm Şâh'a getürüp serâperde önünde top-ı çevgân gibi kelleleri galtân olup Alâ'üddevle'nin dörd veled başı ve yetmiş aded bakıyyetü's-seyf olan mîrlivâları ile Alâ'üddevle ve gayrı beğlerin başların nâmeler ile Mısır'da Sultân Gavrî'ye gönderler üzre gönderilüp vâsıl oldukda nâme kırâ'at olunup mefhûm-ı nâme,

“Biz ki İslâm askerinden olup mücâhidün fî-sebîlillâh iken zîr-i hükmünde olan kuttâ‘u’t-tarîk Mar‘aş hâkimi Alâ-yı bî-devle rehzenlik edüp vâcibü‘l-izâle olmağın ol gûne eşirrânın haklarında âye[t]: [228] âyeti fermânına imtisâlen cümle eşirrâsiyle katl olunup şerlerinden ibâdullâh halâs oldu.

“Sen ki hâdimü‘l-haremeyn olasın, Kızılbaş-ı evbaşa imdâd etmek lâyık-ı Muhammedî değildir. İmdi mezâhib-i erba‘adan destimizde hüccet burhânlar ve habl-i metîn fetvâlar vardır. Vaktine hâzır ol. Evvel bahâr-ı hüceste-âsârda seninle inşâallâhu’r-rahmân bâzâr-ı Mısır’da bir ceng bâzârı ederiz, vaktine hâzır ol” deyüp sene 921 târîhinde belde-i tayyibe ya‘nî Kostantıniyye’den deryâ-misâl asker ile Üsküdar’a çıkup kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek Haleb kurbunda Merc-i Dâbık nâm sahrâ ki Hazret-i Dâvûd *aleyhisselâm* ile Melik Câlût ceng edüp **[Y 318b]** Câlût’un münhedim olduğu Merc-i Dâbık sahrâ-yı bî-pâyândır kim bu ceng hakkında alâ-tarîku’l-kısas Cenâb-ı Bârî habîbine bu âyeti nâzil etmişdir: [229] nass-ı kâtı‘ı nüzûl etmişdir.

Selîm Hân dahi bu vâdîde seksen bin mükemmel asker-i cengâver ile Sultân Gavrî‘yi iki kerre yüz bin askeriyle münhedim edüp Gavrî Sultân cengin gavrına erüp sultânlığı ol meydân-ı ma‘rekede bırağup Haleb’e andan Şâm’a andan Mısır’a firâr etdi.

Selîm Hân mansûr [u] muzaffer Şâm’a gelüp meştâ fermân edüp evvel bahârda Mısır üzre mütevekkilen alallâh **[Q 281b]** deyüp adâlet ederek Arz-ı Hâsân ki Katıyye ve Ümmü‘l-Hasan çölüdür, ol hâmûnu Selîm Hân yüz bin asker ile ubûr edüp Bilbeys şehri fezâsına vardıkda Abbâs dağları **[P 278b]** kemîngâhından Sultân Gavrî yüz bin küheyl-süvâr ve yüz bin piyâde-i pâ-süvâr tüfeng-endâz yarar ile ale’l-gafle âl-i Osmân askeri üzre koyulup vakt-i seherden tâ vakt-i gurûba dek ceng-i sultânî ve neberd-i hâkânî olup âhir Gavrî askeri üzre ahşam olup dendân-ı tîğ ile kelleleri galtân olup Gavrî dahi gurûrundan bu ceng-i âşûb içre bir seccâde üzre bî-ser cesedi bulunup dâr-ı gurûrdan dârü‘l-bevâra ubûr edüp Gavrî ecel gavrına erdi dediler. Netîce-i kelâm u merâm merâm kelâm bâlâda Selîm Hân’ın Mısır fethinde ale’l-ihtisâr tahrîr olunmuşdur.

Hulâsa-i kelâm Selîm Hân altmış aded mesâf cenginden sonra Mısır’ı feth edüp sâbıkan Gavrî vezîri olan Hayre Beğ Paşa’yı Mısır vezîri ve Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi’yi kadıasker hâkim nasb edüp kendüleri yigirmi bin asker ile bin pâre gemiler ile Nîl-i mübârek ile cereyân ederek Reşîd’e varup andan berr ü bahrden asker ile İskenderiyye kal‘asın muhâsara edüp ol ân içinde mahsûr olan asâkir-i Çerâkesân hîzân, “el-amân ey güzîde-i âl-i Osmân” deyüp miftâhları Selîm Hân’a bâ-sulh verdiler.

Sene 923 târîhinde İskenderiyye kal‘ası dest-i Çerâkes-i nâkesden Selîm Hân fethidir. İnkırâzu’d-devrân dest-i âl-i Osmân’da mü’ebbed ola; âmîn, bi-hürmeti Seyyidü‘l-mürselîn.

Ba‘dehu Selîm Hân tahrîr edüp Mısır eyâletinde iki tuğlu sancak beği tahtı edüp deryâ kapudanlarından Kara Hüsâm Paşa’ya sancağı ihsân edüp rûy-ı deryâda dörd pâre kadırga ile Malta yolların ve eyâlet-i Mısır’da olan leb-i deryâ kal‘aların limanların muhâfaza etmeğe me’mûr edüp eyâletinde cümle kurâlar iltizâmda tahrîr olunup kurâları olmamağile taraf-ı pâdişâhîden hâss-ı hümâyûnu mâh-be-mâh birer Mısrî kîse Mısır dîvânından almak fermân olunup hâlâ kânûn-ı kadîm-i Selîm Hân üzre beher sene on iki

kîse alup iki pâre kadırga ile kapudan paşa **[Y 319a]** ile sefer eşüp her sene İskenderiyye limanına lenger bırağup hükûmet eder.

Ve Ebûkîr limanı ve İskenderiyye limanı ve Eski İskenderiyye limanına lenger bırağan keştîlerden birer altın liman hakkı alur.

Ve bâc-ı bâzârı ve muhtesib ve tershâne neferâtları ve yuva(?) ve kaçkın köle ve balık dalyanları ve şehir subaşılığı ve cümle salb siyâset basmak, asmak ve urmak ve tutmak anın hükmündedir. İki yüz levendât ile dâ'imâ kâ'immakâmı hükûmet edüp senevî bâd-ı havâ ve cürm [ü] cinâyetden on Mısrî kîse dahi hâsıl eder.

Cümle yigirmi iki ve yigirmi beş ve cebr-i noksân otuz kîse hâsıl olur sancakdır. Zîr-i dest-i hükûmetindeki kurâlarda tîmâr ve ze'âmet yokdur, cümle iltizâm belîdeleridir. Alaybeği ve çeribaşı ve kethudâyeri dahi yokdur, ammâ Âsitâne kapukulu serdârı ve yeniçeri-i Mısır serdârları vardır.

Ve Mısır vezîri tarafından bir ağa-yı zîşân iskele başında gümrük emânetinde müstakil hâkimdir. Ammâ salb siyâsete karışmaz, ancak kendüye müte'allık olan eşyâlara hükûmet edüp âyende vü revende gemilerden öşr-i şer'î gümrük alır. Beher sene paşasına yüz elli kîse muhâsebe verüp iki kîse dahi ehl-i vazâyife ve e'imme ve hutabâya ulûfe verüp iltizâmına mahsûb olur.

Ammâ ba'zı vüzerâ iltizâm ile bu gümrüğü vermeyüp âdemlerinden mu'temedün-aleyh âdemine emâneten verir. Hikmet-i Hudâ gümrük ziyâde işler ve ağaya hizmeti tahtında yevmiyye onar guruş vazîfe ihsân olunur. Ve paşa üzre bu gümrük mîrîden seksen kîseye hisâb olunup kula mevâcib verir. Zarar u nef' cümle paşanındır.

Ve ağanın konağı mahzenleri Sinân Paşa evkâfıdır. Beher yevm ikişer guruş kirâsı paşa üzerine mahsûbdur. Hakîr Mısır'da oldukda efendilermiz ağaların muhâsebesine bu abd-i kemteri gönderüp ücret-i kadem birer kîse aldığımızda vâkıf-ı esrâr olduğumuz üzre tahrîr olunmuşdur.

Ve gümrük huddâmları Yahûdî ve Rûm ve müslim hammâlîn cümle yetmiş neferdir, bunların dahi vazîfeleri gümrük hâsılındandır. Ammâ gâyet müstakîm âdem yeridir kim vezîrine nâfi' ola, zîrâ gâyet hîle götürür. Ve ağavâtına bir avâyid dahi kal'anın hâricindeki varoşun arz-ı hâliye olan yerlerin paşa ağası temessükâtiyle bey' olunur, paşaya bundan â'id ü fâ'id yokdur.

Ve bu gümrükden İskenderiyye'nin beş aded kal'ası ve Ebûhûr kal'ası neferâtları ile cümle bin nefer kuldur. Senevî kırk kîse-i Mısrî gümrükden ulûfe alırlar. Bâkîsi paşanındır. Ba'zı mevsimde Freng gemileri çok gelüp iki yüz kîse-i Mısrî hâsıl olur.

Ve bir hâkimü'ş-şer' dahi üç yüz akçe şerîf kazâdır. Ulemâ mâbeynlerinde sitt-i evvelinde tahta başı mansıbıdır, **[Y 319b]** senevî ber-vech-i adâlet yigirmi beş kîse hâsıl olur. Ammâ ancak leb-i deryâda Ebûhûr nâmında bir kal'a nâhiyesidir, andan gayrı bir yerde kurâ ve kasabâtda alâkası yokdur, meğer taraf-ı pâdişâhîden bir kazâ dahi ilhak edeler. Hemân bunun mahsûlü şehr-i azîm bender-i İskenderiyye'dendir. Beher sene üç yüz dörd yüz pâre Freng ve gayrı gemiler bâdbânın açup murg-ı deryâ gibi uçup liman-ı İskenderiyye'de lenger-endâz olup meks ederler. Dâ'imâ da'vâ vü nizâ' eksik olmayup kadıya mahsûl hâsıl

olur. Ve yedi kralın balyozları vardır, büyük kal‘ada Sinân Paşa hânlarında sâkin olurlar.

Evsâf-ı eşkâl-i cirm-i kal‘a-i İskender-i Kübrâ

Bu kal‘a-i İskenderiyye-i deyriyyenin lisân-ı Kıbtî üzre ismi Secencel idi. Ba‘dehu İskender-i Kübrâ ve İskender-i Yûnân bunda sâkin olup taht edindiğiyçün İskenderiyye dediler. Ammâ Rûm tâ’ifesi Makdonya-i İskender derler. Lisân-ı Efrenc’de Golonya derler. Akdeniz sâhilind[e] Mısır cezîresinin şimâlinde cezîre-vâr bir burunda vâki‘ olmuş iki cânibi biner pâre barça galyon alır liman-ı azîmlerin ortasında bir köşe ucunda vâki‘ olmuş şekl-i mu‘aşşer ya‘nî on köşeli Şeddâdî binâ-yı azîm ve sedd-i İskender-metîn kal‘a-i bâlâ-yı misl-i nigîn hısn-ı hasîndir. Şimâli ve yıldız cânibi ve garbî ve cenûb cânibleri cümle bahr-i Ebyaz’dır, ammâ cânib-i şarkî ve kıble tarafı ve inbât rûzgârı tarafı cümle karadır. Tur‘a-i Nâsırıyye kenârları serâpâ gül gülistân nahlistân bostân hadîka-i ravza-i Cinân misilli gaytânlardır. **[Q 282a] [P 279a]**

Kal‘a-i İskenderiyye’nin dâ’iren-mâdâr cirmin beyân eder

Evvelâ bâb-ı Reşîd kal‘anın cânib-i şarkîsinde bir rükne vâki‘ olmuş iki kat demir kapu-yı âlîdir kim gûyâ kûh-ı Demâvend bâbıdır. Bu kapudan içeri girirken iki adım iki âdem kaddi bâlâ kal‘anın sol cânibinde beyâz çâr köşe mermer-i hâm üzre celî hattile bu târîh makyûd olunmuşdur:

Bismillâhi’r-rahmâni’r-rahîm. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve sellem. [230] *Emera bi-te‘ammüli hâzihi’l-atebeti’l-mübâreketi vaza‘ahâ ve te‘allaka bâbe’r-Reşîd hıfzan ve imârete’l-mahrûse fî eyyâm mevlânâ es-sultân el-melikü‘l-memâlik at-Tâhir Ebû Sa‘îd, halledellâhu mülkehu ve ce‘ale’l-arza mâserâhâ melikehu, fî eyyâmi el-Mu‘iz el-Eşrâf et-Takî fî âm hams ve sittimi’e [605].*

Târîh budur.

Ve bu bâb-ı Reşîd’den içeri girmeyüp handakın kenârınca kıble cânibine şeşhâne burca varınca beş yüz germe adımdır. Şarka nâzır bir musanna‘ mevzûn kulle-i azîmdir. İki menzilden berü Nâsırıyye tur‘asından gelen Nîl-i mübârek şehr-i İskenderiyye içre bu burcun dibinden handak altındaki şebbâkden içeri girüp şehrin içinde zîr-i zemînde sokak sokak cereyân edüp cümle şehri rey **[Y 320a]** eder.

Ba‘dehu bu şeşhâne kulleden yine handak kenârınca inbât rûzgârı üzre burcu’l-Gavriyye’ye varınca kâmil iki bin iki yüz adımdır. Ve bu taraf kal‘anın sehl sûru cânibidir. Ya‘nî taşra çıkmış iki cânibin muhâfaza eder bir şekildir.

Andan yine inbât rûzgârı üzre yine handak kenârınca gidüp kâmil altı yüz adımda bâb-ı Sidre’ye varılır. Lodosa nâzır iki kat âlî demir kapudur. Ammâ iç kat demir kapunun iç yüzünde kapucular soffası üzre birkaç kıt‘a çâr köşe beyâz mermerler üzre ba‘zı kirişmeli mahlût hatt-ı kadîmler vardır, gâyet âlî olup kırâ’atinde su‘ûbet olunmağile tahrîr olunmadı. Ammâ bir çâr-gûşe mermer-i beyâz üzre, [231] a varınca tahrîr olunmuşdur.

Bu nass-ı kâtı‘dan aşağıda *sene hamsîn ve hamsimi’e [550]* tahrîr olunmuşdur.

Ve bâb-ı Sidre’den taşra yine handak kenârınca kal‘anın metânet üzre binâsın seyr [ü] temâşâ ederek yine inbât rûzgârı cânibine bin beş yüz adım gidüp Burc-ı Kebîr demekle ma‘rûf bir sedd-i Kahkahâ-misâl bir sedd-i İskender kulle-i bî-hemtâdır. Bir köşede vâki‘

olmuşdur.

Anı ubûr edince artık handak kenârınca cânib-i garba azîmet olunur, tâ leb-i deryâya varınca iç kal‘a burnudur. Yedi yüz adımda varılır bir iç kal‘a köşesidir. Leb-i deryâda bir burc-ı azîm kal‘adır kim cümle İskenderiyye kal‘asının rûhudur. Şeşhâne-binâ vâki‘ olmuşdur. Üstâd mühendis var kuvveti bâzûya getürüp eyle icrâ-yı ma‘rifet etmiş kim hâlâ benî âdem eyle bir seng-i hârâya tîşe urmağa âcizdirler. Ve deryâya bir mîl mikdârı bir burun gibi girüp cânib-i erba‘asın muhâfaza edüp kurudur. Cümle esâsı deryâ içre kırmızı sommâkî sütunlar üzre mebnîdir. Ve kadırga limanın muhâfaza etsün içün cümle kolumburuna ve şayka ve balyemez toplar bu iç kal‘adadır.

Bu kulle dibinde atlarımız yedeğe alup deryâda yüzdürerek biz kal‘a kenârınca ubûr edüp içeri limana dâhil olup yine piyâde kal‘ayı seyr [ü] temâşâ ederek leb-i deryâ ile handaksız kenâr ile kumsal üzre giderek Nîl’den gelen Nâsırıyye tur‘asının kal‘a dibinde deryâya mahlût olduğu yerde teferrücgâh havz-ı azîmler ve soffalar vardır. Ba‘zı gurebâ havuzlarda gusül edüp câmeşûyluk eder. Ba‘zı âşıkân ma‘şûkuyla deryâ mâliki-vâr şinâverlik edüp bilâ-vâsıta kuc kucağ olacak bir cây-i safâdır. Bu havuzları ubûr edüp yine leb-i deryâ ile kadırga limanı kenârınca iç kal‘a burnundan bu havuzlara gelince kâmil beş yüz adımdır.

Andan yine leb-i deryâ ile kumsal üzre karayel cânibine beş yüz adım gidüp leb-i deryâ tarafı tamâm olup Sa‘d Vakkâs burnuna gelir. Bu dahi kal‘anın bir köşesidir. **[Y 320b]** Burc-ı Ahzar derler. Bundan öte karayel cânibine kal‘a yokdur, cümle varoşdur. Kadırga limanıdır ve kalyon limanıdır, bu iki limanın ortasına varoş-ı İskenderiyye vâki‘ olmuşdur. Günden güne ma‘mûr âbâdân olmadadır. Ammâ kal‘a-i kadîm içi harâb olup ahâlîsi taşra varoşda binâ-yı cedîd sarây-ı âlîler ve sûk-ı sultânîler binâ etmededirler.

Ve kal‘anın kadırga limanı köşesinde Burc-ı Ahzar dedikleri kulle-i azîmden yine şark cânibine varoş kenârınca yalınkat serâmed kal‘a dîvârıdır, varoş ile kal‘a dîvârı mâbeyninde bir vâsi‘ alçacık handak vardır, bu handak içinden Nîl’den gelen Nâsırıyye tur‘asının bir kolu dahi şehr[i] saky etdikden sonra kal‘a İskenderiyye dîvârının temelinde demir kafeslerden taşra çıkup handak-ı azîm içre cereyân ederek Burc-ı Ahzar dibinde kadırga limanına mahlût olur. Cümle varoş ahâlîsi suyu bu halîcden alırlar.

{Ve şehr-i İskenderiyye’nin altı serâpâ sadranc nakşı bölme bölme su yollarıdır. Ve şehir içre zamân-ı kadîmde bu su yolları üzre yedi bin kuyudur. Hâlâ üç bin adedi âşikâredir kim her sene Buhayre kâşifi üç yüz aded sığırlariyle gelüp mezkûr kuyulardan dollâbları sığırlar ile deverân etdirüp yüz elli aded sarnıcları cümle Nîl suyu ile leb-ber-leb edüp kadıya ve paşa ağasına ve beğ kethudâsına ve yedi bölük ağalarına ve altı aded kal‘a dîzdârlarına kâşif avâyidlerin verüp dîvân-ı Mısır’a vardıkda İskenderiyye’yi rey etdiğiyçün mîrî mâldan kırk kîse mâl-ı muhâsebe gösterir.

Ve bu İskenderiyye’ye Nîl-i mübârek suyu iki konak yerde tâ Rahmâniyye karyesi yanında Nâsırıyye’den gelüp şehr-i İskenderiyye’ye tur‘a ile gemiler gelüp gider. Ve halîc kenârında bir kasır vardır, her sene ol kasırda Nîl kesimi olup çadırlar ile cümle ahâlî-i İskenderiyye haymelerin kurup ayş [ü] işret edüp şehr-i İskenderiyye’ye Nîl’i üç yerden akıdırlar. Azîm temâşâgâhdır ve azîm hayrâtdır kim hâlâ bu hayrâtı bir pâdişâh etmeğe kâdir değildir, *ve’s-selâm.*}

Ve bu mezkûr Burc-ı Ahzar'dan kâmil yüz adım şark cânibine gidüp Sa'd Vakkâs kullesi dibinde Bâb-ı Ahzar[ʻın] şimâl cânibine varoşa mekşûf iki kat hadîd bâb-ı âlîlerdir. Taşra kapu önünde bir göz kârgîr-binâ cisr ile ubûr olunur. Zîrâ handak içre Nîl cereyân edüp kal'a dîvârın döğer.

Ve bu Bâb-ı Ahzar'dan yine handak kenârınca şark cânibine kâmil bin yüz adım gidüp Bâbü'l-bahr'dir. Kalyon limanı cânibine nâzır iki kat âlî demir kapulardır kim bu kapuların vasî'liği ve âlîliği bir kal'a bâblarında yokdur, gâyet mehîb vasî' kapulardır. Her kanatların ale's-sabâh onar âdem gücile açarlar. Kaddi yigirmi beşer zirâ'dır. Ve taşra kapu kemeri üzre çâr köşe beyâz mermer üzre Kûfî **[Y 321a]** hatta karîb bir hüsn-i hat ile bu târîh merkûmdur:

Bismillâhi'r-rahmâni'r-rahîm. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ecma'în. Emera bi-itmâmi hâzihi'l-kal'ati'l-azîm fî şehr-i Rebî'i'l-evvel sene selâse ve ışrîn ve hamsimi'e [Ra. 523].

tahrîr olunmuşdur.

Andan yıldız cânibine bir kumsal dolaşık buruna iki yüz adım gidüp bir burc-ı azîmdir, kalyon limanı tarafındadır. Andan yine cânib-i şarka kâmil bin dörd yüz adım gidüp bir köşede bir burc-ı azîmdir kim cümle kalyon **[Q 282b]** limanında olan kalyon ve şayka ve karamürsel ve burtunları muhâfaza eder bir burc-ı kebîrdir. Ve bu cânibleri kalyon limanı **[P 279b]** deryâsı döğer. Kal'anın cümle temel taşları deryâ içinde yanyana döşenmiş amûd-ı müntehâlardır.

Bu mahalde ayaklarımız sığayup deryâ içinden ubûr ederek kal'anın telattum-ı deryâdan münhedim olmuş yerinden içeri girüp kal'anın burc [u] bârûları üzre ubûr ederek şark cânibine kâmil beş yüz hatve gidüp ol mahalde İslâmbol'da Atmeydânı'ndaki gibi çâr köşe bir dikilitaş vardır. Niçesi dahi münhedim olup türâb üzre pâymâl amûd-ı müntehâlar vardır. Bu alâyimât amûdlara Cârûdü'l-Mü'tefikî derler. Süleymân Peygamber asrında tılısmât olmağiçün binâ olunmuş ibret-nümâ âsârlardır. Ve ba'zı alâyimâtları Ya'mer bin Şeddâd(î) binâ etmişdir.

{Bu dikilitaş kurbunda Bi'rü'l-Mubsıt nâm bir âb-ı hayât kuyu vardır. Mâh-ı Temmûz'da gûyâ yehpâredir. Nûş eden erbâb-ı atşâna hayât verir. Ehl-i beledin sâhib-i tab' olan zurefâları ekseriyyâ bu Bi'r-i Mubsıt'dan nûş ederler. Mu'tedil bir âb-ı nâbdır.}

Netîce[-i] merâm bu dikilitaşları ubûr edüp kıble cânibine dörd yüz adım gidüp andan yine kal'a dîvârı üzre çıkup kıble cânibine kâmil bin adım gidüp bedenlerden aşağı deryâ bir minâre kaddidir, nısfı karadır. Ba'dehu yine bâb-ı Reşîd'e gelüp kal'a[-i] İskenderiyye'yi bi't-tamâm piyâde deverân eyledik.

Bu hisâb üzre kal'a-i İskenderiyye dâ'iren-mâdâr on bir bin yedi yüz adımdır, ammâ gâyet sür'at üzre (–) sâ'atde germe adımlanmışdır. Ve taşra kat kal'ası serâpâ sagîr ü kebîr cümle yüz yetmiş beş kulledir. Yetmiş burc-ı azîmi birer kal'a-misâldir. Zamân-ı kadîmde bu kulleler üzre yetmiş bin âdem nigâhbânlık edüp nâkûs [u] kebürge ve kûs-ı hâkâniyânların çalup muhâfaza ederlermiş. Hâlâ yetmiş burc üzre sarây-ı âlîler ve dîvânhâneler vardır.

Ve bu yetmiş burc-ı metînlerden mâ'adâ kal'anın on köşesinde on aded sedd-i

İskender burc-ı azîmler vardır. Hâlâ içinde benî âdemler sâkinlerdir. Ve bu zikr olunan taşra kat kal‘adan içeri katı dahi cümle yüz yetmiş musanna‘ şeşhâne ve mukarnazlı ve biri biri içinde gûnâ-gûn müdevver mevzûn serâmed ibret-nümâ kullelerdir kim üstâd-ı bennâ bir kulleye harc etdüği ma‘rifeti bir kulleye etmemişdir.

Netîce-i kelâm kal‘a-i İskenderiyye’nin kara cânibi iki kat dîvârı ve deryâ cânibinin bir kat **[Y 321b]** dîvârında cümle üç yüz altmış altı kulledir kim gün başına birer burc-ı serâmedlerdir kim rûy-ı zemîn seyyâhân u müverrihânı mâbeyninde böyle meşhûr-ı âfâkdır. Ve hakkâ ki ayne’l-yakîn hâsıl etdiğimiz dahi böyledir. Ve her kulle mâbeyninde yigirmi beşer bedendir. Bu hisâb üzre İskenderiyye’nin iki kat kal‘a dîvârı bedenleri cümle (–) bedendir. Her bedende her şeb birer dîdebân nigehbânlık edermiş.

Ve bu kal‘anın der-i dîvârları ol kadar dürr-i beyz-âsâ beyâzdır kim gûyâ bir dürr-i yektâdır. Berren ve bahren yüz mîl yerden ve iki menzil yerden şems-i âteş-tâbda şa‘şa‘a urur. Hâlâ bir cânibinde reng-i rûy-i dîvâra gubâr gelüp rahnedâr olmamışdır. Ancak leb-i deryâda esâs dîvâra rahne gelüp münhedim olmuşdur, ol dahi elli zirâ‘-ı Mekkî kadar yerdir. Ammâ seksen seneden berü kal‘a içindeki hânedânlar harâb-ender-harâb olup kal‘anın şimâli cânibinde iki liman mâbeyninde bir cedîd şehr-i müzeyyen olmadadır.

Ve bu kal‘anın cirm-i eşkâli ve esâs binâsı poyrazdan lodosa tûlânî vâki‘ olmuşdur. Meselâ tûli Bâb-ı Reşîd’den içkal‘aya varınca uzun vaz‘-ı esâs olunmuşdur.

Ammâ Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü‘l-Âs feth etdüği mahalde ve âl-i Abbâsiyân’da ve âl-i Eyyûbiyân’da ve âl-i Emeviyyûn’da ol kadar ma‘mûr âbâdân büldân imiş kim iki bin altmış mihrâb ve yetmiş yedi bin hâne-i bî-minnet var imiş. Kal‘adan taşra olan imârâtı ta‘rîf ü tavsîfden müberrâ imiş kim İskenderiyye’den hâlâ Reşîd’e on iki sâ‘at yerdir, kat-ender-kat sarây-ı âlîler ve hadîka ve gaytânlar imiş. Ve leb-i deryâda bir karış arz-ı hâliye yok imiş. Ve cânib-i garbîsi kezâlik on iki sâ‘at İskenderiyye-i atîka varınca sutûhdan sutûha dam u bâmdan dama horos pertâb ederek dâma giriftâr olurmuş.

Ve kıble cânibi kezâlik on iki sâ‘at Demenhûr’a varınca Nâsırıyye tur‘ası sâhilinde kat-ender-kat sarâylar ve ravza-i cinânlar imiş, hâlâ âsâr-ı binâları nümâyândır.

Ve derûn-ı kal‘ada yigirmi bin dekâkîn ve iki bin sahrîc âb-ı Nîl ile leb-ber-leb ve üç bin çâh-ı mâ var imiş. Ve yüz yetmiş hammâm ve iki yüz tekye ve yüz elli hân ve yedi yerde bezzâzistân ve üç yerde mel‘abe meydânı ve yedi yerde esvâk meydânı var imiş kim Amr ibnü‘l-Âs fethinde Hazret-i Ömer’e bu minvâl üzre arz olunup mâl-ı gazâdan bin üştür-i beyâz yükü zer-i hâlis ve sâ’ir zî-kıymet akmişe-i fâhire hedâyâ gönderildi. Ammâ,

İlâ-hâze’l-ân kal‘a derûnunda bakıyyetü‘l-amâr olan âsâr-ı binâları beyân eder

Bâb-ı Reşîd’den içeri sekiz yüz hâne ve Bâb-ı Sidre dâhilinde üç yüz hâne ve derûn-ı kal‘ada iki yüz hâne ve Bâb-ı Bahr’dan içeri yedi yüz hâne ve üç yüz seksen dükkân ve yedi hân ve bir bedâsten ve câ-be-câ milkinden ferâgat etmeyüp civârında bir ferd kalmayup eben an-ceddin irs **[Y 322a]** ile kendüye intikâl eden hânedân sâhiblerinden üç yüz mikdârı hâneler dahi vardır. Ve,

Kal‘a içinde ma‘mûr kalan imâretleri beyân eder

Evvelâ Bâb-ı Reşîd’den içeri,

Seyyid İbrâhîm-i Dessûkî câmi‘i: Tahtânîdir ve bir minârelidir. Andan öte yine ulu yol üzre,

Câmi‘u’s-Safvân

Sekiz kademe taş nerdübân ile çıkılır bir şîrîn câmi‘dir. Yigirmi serâmed mermer sütûn üzre binâ olunmuş tavanlı câmi‘dir. Ve hareminin cânib-i erba‘asında on üç sütûndur. İki yan ve bir kıble kapusu vardır. Bu kapu üzre târîhi vardır ammâ hatt-ı mahlût olmağile tahrîr olunmadı. Ve iki mihrâbı vardır, ammâ minbere muttasıl olan mihrâb yekpâre yeşil sommâkî ibret-nümâ mihrâbdır kim bir diyârda yokdur. Ve hareminde bir incîr dırahtı ve bir nahl-i hûrmâsı var, gâyet müsinn olmak alâmetini gösterir azîm hûrmâdır. Bu câmi‘den cânib-i garba yine ulu yol üzre,

Câmi‘-i Attârîn

{Gerçi bu câmi‘i binâ eden âl-i Abbâsiyândan el-Mustansır Billâh’ın vezîri emîrü‘l-cüyûş Ebünnecm Bedrü‘l-Cemâlî nâm vezîr binâ etdi. Ammâ yine el-Mustansır vüzerâlarından Hamdân oğlu Evhadüddîn nâm bir vezîri Bedrü‘l-Cemâlî’[yi] nâ-hak katl edüp mazlûmen şehîd olduğu Bedrü‘l-Cemâlî‘nin ma‘lûmu olup Evhadüddîn’in cümle mâliyle bu Hoca Attâr eliyle bu câmi‘i binâ etdiğinden Câmi‘ü‘l-Attâr derler. Ammâ Evhadüddîn vezîrü‘l-cüyûş bu Câmi‘u’l-Attâr’ı ve Hammâmü‘z-zehebi ve bin aded dekâkîn [ü] hânlar cümle Evhadüddîn Vezîr hayrâtıdır.}

Tahtânî ve bir minârelidir. Bir vâcibü‘s-seyr câmi‘-i atîk-ı zîbâ ve musanna‘ ibret-nümâ imâretdir. Ve derûn-ı câmi‘ cümle yüz otuz iki mermer sütûn üzre tâk-ı pâkleri fevkânîsinde müzehheb nakş-ı bûkalemûn ibret-nümûn münakkaş tavandır. Ve câmi‘ içi tûlen ve arzan yüz yigirmişer adımdır. Ve cânib-i erba‘asında cümle billûr ve necef ve moran altmış dörd câmdır, ammâ etrâfında pençereleri yokdur.

Ve mihrâb dîvârı tarafında üç âdem kadd-i bâlâda bir başından bir başa **[Q 283a]** dîvârın nısfı İslâmbol’da Ayasofya tarzı elvân elvân mevcli ve mücellâ ve sun‘-ı Hudâ beyâz mermerler ve kırmızı ve yeşil ve zenbûrî sommâkî taşlar kaplıdır kim rükû‘ u sücûd eden cemâ‘atin kıyâm [u] ku‘ûdları âyîne-vâr nümâyân olduğundan mâ‘adâ cümle cemâ‘atin reng-i rûyları müşâhede olunur. **[P 280a]** Eyle musaykal u mücellâ taşlar ile inşâ olunmuş bir câmi‘-i rûşen-binâdır.

Ve mihrâbında olan sadefkârî san‘atı bir diyârda yokdur, temâşâ edenin çeşm-i ibreti hîrelenüp âdem engüşt ber-dehen eder. Ve minberi sindiyân ve santa ve ceviz ve servi levhalarındandır, âdemin dimağı mu‘attar olur. Ve üstâd ressâm bu minbere ol kadar himmet sarf edüp gûnâ-gûn kitâbe ve mutahhıllar **[Y 322b]** içre pîç-ender-pîç kirişmeli rûmîler ve islimîler ve sadberk güller ve elvân elvân dalkırma şükûfeler oyup arz-ı ma‘rifet etmişdir kim cümle ressâm ve ehl-i ma‘ârif temâşâsına hayrân olur. Sihr-i i‘câz bir minber-i serâmeddir. Ve bu minberin kapusu üzre Kûfî Hafza hattiyle halkârî [232] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in harem-i azîminin tâ vasatında bir İremezâtü‘l-imâd-vâr bir ravzası var kim gûnâ-gûn eşçârât [u] şükûfeler anda hâzırdır. İbâdet edenlerin demâğları râyihasından mu‘attar olur. Zîrâ câmi‘-i Attârî‘dir.

Ve bu hadîkanın sağ tarafında yine câmi‘ hareminin ortasına vâki‘ olur bir kubbe-i âlî

altında yekpâre bir Hanefî âbdest havzu vardır, siyâh-levn mücellâ sommâkîdendir. Bu havzun cânib-i erba‘asında üstâd-ı mermerbür ressâm-ı Sâm sihr-i mübîn mertebesinde icrâ-yı mahâret edüp bârgâh-ı Hazret-i Süleymân’ı cemî‘i hûş [u] tuyûr ins ü cin ve ecnâs-u mahlûkâtile tasvîr etmiş kim bu ilimden haberdâr olan üstâd Evreng [Erjeng?] ve Bihzâd [ve] Mânî ve Şâhkulu ve Ağa Rızâ ve Velîcân gördükde âlem-i hayretde kalup bîcân olur. Böyle sihr-i i‘câz dîvân-ı Hazret-i Süleymân tasvîr olunmuş bir Hanefî havzıdır. Zemîn ü âsumânda Cenâb-ı Bârî‘nin ne kadar mahlûkâtları var ise ve cemî‘i kerrûbiyân hamele-i arş [u] kürs ve hamele-i zemîn ü âsumân ve gâv [u] semek ve bir peşe-i leng dahi dîvân-ı Süleymân’da timsâl olunmuş sûretlerdir kim,

Görenin aklı gider özge temâşâdır bu

mısrâ‘ı mazmûnunca ibret-nümâ bir âsâr-ı azîmdir kim ta‘rîf ü tavsîfinde lisân kâsırdır. Zîrâ kırk bir sene seyâhât etdiğimiz diyârlarda nazîrin görmedim.

Ve bu câmi‘-i Attâr’ın yedi kapusu vardır. Zîrâ zamân-ı kadîmde cemâ‘at-ı kesîreye mâlik imiş. Ve mihrâb tarafı dîvârı üstünde serâpâ hatt-ı Kûfîdir. Elhâsıl müstecâbü‘d-da‘ve kân-ı sulehâ câmi‘-i kadîmdir. Ammâ hakîr evkâfnâmelerine nazar etdim, bânîsi Mısır’da Cûşî dağı üzre medfûn Şeyh Cûşî hazretleri binâsıdır, deyü vakıfnâmelerinde ve sicillâtda mastûrdur kim asl [u] fer‘ile bâlâda tahrîr olunmuşdur, *ve’s-selâm.*

Andan yine ulu yol ile cânib-i garba gidüp kal‘a-i Rükün kurbunda,

Evsâf-ı Câmi‘ü‘l-Garb

Bir ulu câmi‘dir. Tûlen üç yüz adımdır ve arzan üç yüz seksen adım bir sahrâ-misâl haremli bir kal‘a-i metîn câmi‘-i mübîndir. Ve harem ile câmi‘ içi cümle bin bir direkli deyü meşhûr-ı âfâk olmuş câmi‘dir. Ammâ etrâf-ı haremde ve derûn-ı câmi‘de cümle altı yüz kırk mermer sütûn-ı müntehâdır kim herbiri birer çâr köşe mermer kürsî üzre vaz‘ olunmuş amûd-ı beyâzlardır. Tâkları üzre serâpâ yedi yüz kâ[r]gîr ve müdevver kâse-i sernigûn-misâl kubâblardır, tavan değildir. Lâkin sütûhu kurşum örtülü değildir, serâpâ beyâz kirec **[Y 323a]** sıvalıdır. Ve câmi‘in sol cânibinde bir alçacık minâresi vardır.

Ve harem-i azîminin ortası serâpâ bâğ-ı İrem-misâl gül gülistân sünbülistân nahlistân bâğ [u] bostândır. Ve gûnâ-gûn hûrmâ dırahtları var kim herbiri birer kibâr-ı evliyâullâhın nazarı ta‘alluk etmiş nahillerdir.

Hikmet-i Hudâ: Bir hûrmâ ağacı taş olmuşdur. Haremin kıble sağındaki tarafa vâki‘ olmuşdur. Bu hacer olan hûrmâ hakkında ahâlî-i vilâyet ol zu‘m üzredirler kim Hazret-i Alî İskenderiyye’ye gelüp bu hûrmâya Düldül’ün bağlayup,

“*Üskün misle’l-hacer*” dediklerinden bu hûrmâ taş olmuşdur derler. Ve hâlâ bu taş hûrmâya yolcular gelüp,

“Eğer eyyâm olup Rûm’a yâhûd vatanımıza sâlimîn gidersek bu ağaca doğru varayım”, deyüp ağacdan on adım kıble tarafına gidüp niyyet ile gözün yumup taş olan hûrmâ ağacına müteveccih olur. Ba‘zısı doğru gelir, ba‘zısı tahallüf eder.

Hikmet-i Hudâ niyyeti dürüst gelüp vatan-ı aslîsine eyyâm-ı muvâfık ile gider. Ba‘zısının niyyeti dürüst gelmeyüp birkaç gün dahi İskenderiyye’de meks eder. Mücerreb taş hûrmâ ağacıdır, Niyyet taş derler. Yerden bir buçuk âdem kaddi bozca vîrânca hûrmâ ağacı gibi

diş diş bir ağac şekilli taşdır. Niyyet-i hâlis ile bir İhlâs tilâvet edüp on adım yerden ağaca doğru varup el uranın murâdı hâsıl olur. Gözün yumup doğru varmayanın murâdı hâsıl olmaz, te'hîr lâzımdır. Niçe bin kerre tecrübe olunmuşdur, deyü meşhûrdur.

Ve bu taş olmuş hûrmâ ağacı kurbunda Hazret-i Alî Düldül'ün bağlayup yem verdiği mâvî şekilli bir taş tekne vardır. Eyle taşdır kim bir ma'âdîne müşâbeheti yokdur. Gâyet haşîn taşdır. Böyle iken yine Düldül'ün dişleri zahmı var bir taş teknedir. Hâlâ içinde arpa-misâl hurde taşlar vardır, âyende vü revende âdemler bu kadar zamândan berü ol taş arpalardan alırlar, yine elbette eksik değildir.

Acîbe-i dîğer: Bu câmi'in şark tarafındaki orta kapudan içeri elli adım gidüp bir mermer direk vardır. Ana dahi ba'zı mu'tekid âdemler, "Ka'be-i şerîfe eğer bu sene müyesser olursa bu amûda doğru varayım", deyü gözün yumup varır. Ba'zısı isâbet eder, Ka'be'ye gider; ba'zısı hilâf gider, Ka'be'ye gitmez. Mücerrebdir.

Ve bu câmi' kadîm olmak ile ibret-nümâ eşyâlar gâyet çokdur. Ve bu câmi'in mihrâbının sağ tarafında bir âdem kaddi bâlâda mermer-i hâm üzre celî hattile [233] âyetinden sonra,

İnşâu hâze'l-binâ ve'l-cedîd es-sâcinetü'l-kıble(?) yesi'ûn el-vezîr Sinân Paşa, yesserallâhu mâ yeşâ' mâ yürîd, fî zamâni hafri halîci İskenderiyye hâzihi sebebü'l-bünyân bi-câmi'i'l-garbi'l-mübârek Mustafâ ibn Abdallâh Ağa sâkin kal'ati'r-Rükün, nâzıru'l-câmi'i'ş-şerîf ve'l-mütekellim **[Y 323b]** *bihi. Gafirallâhu lehu ve li-cemî'i'l-müslimîn ve'l-müslimât. Ve sallallâhu alâ seyyidinâ Muhammedin ve âlihi ve suhbihi ecma'în. Ve binâ' fî ferâğ isnâ ve seb'imi'e [702].*

deyü târîh tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi' hareminin sağ köşesinde Kırklar makâmı nâm mahalde bir beyâz mermer üzre celî hattile

Ba'de'l-hicretü'n-nebeviyye sene mi'eteyn ve hamse ve hamsîn.

târîhi merkûmdur. **[Q 283b] [P 280b]**

Ve bu câmi'in mihrâbı ve minberi kâr-ı kadîm kârgîr binâdır. Ve bu câmi'in cümle on iki bâb-ı meftûhu vardır, dördü sağda ve dördü solda ve dördü kıbleye mekşûfdur. Ammâ büyük kıble kapusu üzre beyâz mermer üzre celî hat ile bu târîh mektûb olunmuşdur: [234] âyetinden sonra,

Emera bi-tecdîdi haze'l-câmi' Ebû'n-nasr Baksîn bin Seyyid el-ecel el-efdal Ebû Hüseyin Şâmî halledallâhu mülkehu ve ce'ale aktâra mülkehu sene semânîn ve hamse mi'e [580].

tahrîr olunmuşdur.

Ammâ bu câmi'in cümle evkâfı kal'a içinde harâb olmak ile câmi' dahi cemâ'atsiz kalup harâba mü'eddî oluyor, Hudâ-yı Müte'âl ta'mîr ede, *âmîn.*

Ve bu câmi'in sol cânibinde yüz adım ba'îd kal'a-misâl dörd yüz adım cirmi,

Tekye-i Şeyh Mûsâ: Bir azîm âsitânedir. Cümle fukarâsı ve meşâyihi Seyyid Ahmed el-Bedevî'dir, ma'mûr tekye-i Ahmedî'dir, âyende vü revendeye ni'meti mebzûldür. Ve eski dîvânhâne önünde yol aşırı,

Câmi‘-i Hazret-i Ömer: hîn-i fetihde binâ olunmağın bundan kadîm câmi‘ yokdur. Fevkânî bir küçük câmi‘dir. Ve bir müfîd ü muhtasar minâresi var. Mihrâbının solunda yeşil sommâkîden yekpâre bir mücellâ küçük mihrâbı dahi vardır. Ammâ bu câmi‘in aslâ haremi yokdur, hemân bir küçük câmi‘dir. Ve bunun şimâlinde yol aşırı tahtânî,

Sinân Paşa câmi‘i: haremsiz bir minâreli münakkaş tavanlı müzeyyen küçük câmi‘dir.

Ve bâb-ı Sidre’nin iç yüzündeki câmi‘ dahi haremsiz bir küçük câmi‘dir, lâkin mektebi ve sâkıyesi ve cemâ‘atı vardır.

Ve câmi‘-i Köm Dikke.

Ve câmi‘-i Burhâniyye.

Ve taşra varoşda çârşû içinde cemâ‘at-ı kesîreye mâlik Mustafâ Efendi câmi‘i.

Ve Abdüllatîf Efendi câmi‘i.

Ve Şeyh Hamza Efendi câmi‘i.

Ve Ernassı câmi‘i.

Ve Temrâz Beğ câmi‘i.

Ve Seyyidî Abdullâh el-Megâverî câmi‘i.

Ve liman kullesinde Sultân Kayıtbay câmi‘i.

Ve iç kal‘ada dahi birer câmi‘ vardır.

Bu hisâb üzre cümle İskenderiyye câmi‘leri yigirmi yedi hutbe kalmışdır, mâ‘adâ yetmiş beşe varınca mesâcidlerdir. Ammâ ba‘zı cevâmi‘ler cum‘a gün açılup ibâdet olunur, gayrı zamân mesdûd durur, zîrâ harâbistân içinde cemâ‘atsiz kalmışlardır. Bu zikr olunan cevâmi‘lerin evkâfları harâb olmağile huddâmlarının vazîfe-i mu‘ayyeneleri cümle gümrükden sadaka olunup paşa mahsûlüne mahsûb olur. Bu câmi‘lerden gayrı cümle yüz altmış mihrâb mesâcidlerdir.

Ve bu kal‘a içre cümle altı hammâmdır. Taşra varoşda hammâm **[Y 324a]** yokdur. Evvelâ Nebî hammâmı. Ve Altun hammâmı. Ve Beğ hammâmı. Ve Eski Hammâm. Ammâ cümleden Sinân Paşa hammâmı müferrih ve âb u havâsı latîf binâ-yı azîm hammâm-ı rûşenâdır.

Ve bu kal‘a içinde cümle yüz otuz su sarnıcları vardır. Be-her sene Buhayre kâşifi üç yüz sığırları ile gelüp kâmil bir ayda cümle sarnıcları Nâsırıyye tur‘asiyle leb-ber-leb edüp mâl-ı pâdişâhîden otuz kîse-i Mısrî masrûf edüp muhâsebesine mahsûb olur. Bu sarnıclar pür oldukdan sonra İskenderiyye şehri tâze cân bulur. Zîrâ İskenderiyye’de bundan gayrı ayn-ı câriye yokdur. Ammâ kal‘a içinde dikilitaş kurbunda bir âb-ı hayât kuyucuk vardır, gâyet lezîz âb-ı nâbdır, lâkin böyle bir sevâd-ı mu‘azzam bender şehire kifâyet etmez. Ve Buhayre kâşifi İskenderiyye’yi rey etdikden sonra cümle ser-i kârda olan İskenderiyye’nin on iki aded ağalarına iki kîse hâliye hizmet verir.

Anlar dahi, “Kâşif ağa İskenderiyye’yi rey etdi”, deyü paşaya şükrân üzre arz ederler. Eğer hâliyelerin kâşif vermese derhâl cümle a‘yân-ı vilâyet kâşifi Mısır vezîrine hilâf inhâ

arz ederler. Hâlâ ki cümle a‘yân-ı vilâyet yevmiyye niçe bin deve yükü su satarlar, kâşife gâyet zulümdür.

Ve kal‘a içre Sinâniyye çârşûsu şâhrâh üzre elli dükkândır. Andan içeri Mağâribe çârşûsu üç yüz dükkândır. Ve bezzâzisteni var. Sinân Paşa ve Ali Paşa hânlarında Venedik ve Fransa ve İngilis ve Ciniviz balyozları sâkindir. Ve Dâvûdiyye hânında ihrâmcı Mağribîler sâkin olur. Ve Bâb-ı Reşîd’in iç yüzünde yüz dükkân. Ve Bâb-ı Sidre’de elli dükkân. Bunlardan gayrı ma‘mûr [u] âbâdân cümle taşra varoşdadır.

Ve bu varoş iki limanın tâ ortasına vâki‘ olan burunda ma‘mûr [u] âbâdân bir şehr-i cedîddir. Binâ olunmağa mübâşeret olunalı seksen yıldır, derler. Henüz sarây-ı âlîler ve hân ve câmi‘ler binâ olunmadadır. Cümle üç bin yigirmi beş sagîr ü kebîr hânelerdir. Lâkin çoğu tahtânî büyûtlardır.

Ve bu varoşun Kadırga limanı kenârı cânibi kâmil bin yedi yüz adım varoşdur. Ve Tershâne dibinden Galyon limanı önüne varınca iki bin adım varoşdur. Bu hisâb üzre bu varoş üç bin yedi yüz adımdır. Ve bu varoşda leb-i deryâda gümrük ve mahzenler ve Mendilzâde Mustafâ Ağa hânı ve Sinân Paşa hânı ve Mustafâ Paşa hânı ve Hüseyin Paşa hânı ve Vîs Paşa hânı ve Hâce Mehemmed hânı vardır, gâyet ma‘mûr u metîn hânlardır.

Ve yedi tekye vardır. Cümleden Kara Kadırga sâhibi Kâsım Paşa’nın Hazret-i Abdülkâdir el-Cîlânî tekyesi ulu âsitânedir. Yetmiş aded fukarâ hücresi ve sema‘hâne meydânı ve matbah-ı Keykâvus’u var. Cümle âyende vü revendeye ni‘meti mebzûldür, zîrâ evkâf-ı metîndir.

Ve bir âsitâne-i sa‘âdet **[Y 324b]** dahi Kalyon limanı sâhilinde Hazret-i Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî âsitâne-i kân-ı erbâb-ı ma‘ârifândır. Hind [ü] Yemen ve Arab u Acem’in seyyâhânı anda hâne-i bî-minnetdir, deyü sâkin olurlar. Niçe hezârfen dervîş-i dilrîşânı vardır.

Ve bir tekye dahi mahkeme kurbunda Tekye-i Sıddîkî derler, ammâ Tekye-i Hâcegân demekdir, lisân-ı Arab’da tarîk-ı Sıddîkî‘dir. Bir ulu nazargâhdır. Bunlardan gayrı tekyeler kal‘a içindedir, ammâ bu zikr olunanlar varoşdadır. Birkaç tekyeler dahi ziyâretgâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve bu varoş içre cümle yedi yüz dükkândır ve üç yüz mahzenlerdir. Zîrâ derbend iskele olmağile cemî‘i diyârın gemileri geldikde tüccârlar metâ‘ların mahzenlere korlar. Anıniçün mahâzinler gâyet çokdur. Ve on iki mükellef kahvehânesi var kim herbiri beşer yüz âdem alır, hânende ve sâzendegân mutrıbân şeb [ü] rûz fasl-ı Hüseyin Baykara ederler. Ve ekseriyyâ sûk-ı sultânîsi serâpâ taş kaldırım döşelidir, gayrı şâhrâhları kumsal arz-ı şûre olmağın kaldırımı yokdur. Hâlâ ma‘mûr olmada bir varoşdur, ammâ bâğsız ve bâğçesiz ve susuz ve hammâmsız bir varoşdur, suyu deve ve katırlar ile kal‘adaki sarnıclardan gelmeğe muhtâcdır.

Ve bu varoş iki liman deryâsı ortasında bir **[Q 284a] [P 281a]** alçak yerde vâki‘ olmak ile yerleri tuzludur, asla ağac bitmez. Ba‘zı zamân yağmurdan ve deryâ temevvücünden deryâ varoşa girüp azîm batak olur, lâkin yeri tuzlu olmak ile cüz’î kesb-i havâdan kurur. Ammâ bu varoşun cânib-i garbında İncîr limanı burnu nâm mahal leb-i deryâdır ve hayli mürtefi‘ yerdir, sarı toprağı vardır, ol tarafda serâpâ incîr bâğları vardır, gâyet latîf ü nazîf incîri

olur.

Ve bu varoşun cânib-i erba‘asında aslâ kal‘a dîvârı yokdur, hemân herkes *arzullâhi vâsi‘a* deyüp hâneler ihdâs etmişlerdir. Ammâ gâyet muhâlifdir, küffâr ale’l-gafle keştîler ile şebhûn etse cümle ahâlîsin esîr eder. Ammâ eyle değildir, Cenâb-ı Bârî bu şehire bir ihsân etmişdir kim deryâsının her cânibi hurde dökündülü taşlardır, bir vech ile düşmen der-kenâr olup yanaşmak mümkin değildir kim bu şehire zafer bula.

Evsâf-ı Galyon limanı

Ve bu varoşda yıldız cânibine müteveccih olsan sağ tarafındaki limana Galyon limanı derler. Cemî‘i şayka ve karamürsel ve galyon ve pink ve şitiye ve potac ve burtun ve cerim bunda lenger bırağır. Bu limanın ağzı yıldız ve poyraz limanına açıkdır. Ve liman ağzının iki cânibinde azîm vezni üzre metîn kal‘alar vardır. Kal‘adan kal‘aya bu liman kâmil on bin adımdır. Ve bu liman bin pâre gemi alur liman-ı kebîrdir. Ağzı poyraza açık olmak ile gâyet fırtınası olur, cümle gemiler dörder beşer demir kuvveti ile yatırlar. Ammâ şaykalar büyük kal‘a altında mahfûz yatırlar, fırtına te’sîr etmez. Ve gayrı yerleri **[Y 325a]** a‘lâ demir dutar taşlı gemi yatağı limandır, kumsal değildir. Ve bu limana girirken ve çıkarken limanın sol cânibinde büyük kal‘a dibinde Maymûncuk kayası demek ile ma‘rûf deryâya berâber bir alçak kayadır. İşpanya elçisi âl-i Emeviyyûna gelüp İslâma gelmek bahânesi ile bu kaya üzre olan mutalsam âyine-i İskender olan ma[r]kab menâr-ı İskender olan kayadır kim ol zamândan berü harâb olup niçe bin pâre keştîler bu kayaya urup helâk olur. İmdi mellâh-ı deryâ olan bu İskenderiyye’nin Kalyon limanına girüp çıkarken kal‘adan alarka girüp çıkmak gerekdir kim Maymûncuk kayası rahnesinden halâs ola, gayrı ilâc yokdur.

Evsâf-ı kal‘a-i Garbî

Ve bu limanın ağzındaki kal‘alar küffâr zamânında müfîd [ü] muhtasar burclar imiş. Zîrâ ol asırda âyine-i İskender kal‘a üzre gelen düşmen gemilerin âteş ile helâk edermiş. Ol ecilden metîn kal‘aya muhtâc değil imiş. Ba‘dehu sene 877 târîhinde müceddeden Sultân Kayıtbay binâsıdır. Ve iç kal‘a burcu dahi anın inşâsıdır. Bu kal‘aların birer câmi‘i ve su sarnıçları ve kırkar ellişer neferât hâneleri ve mükellef ü mükemmel cebehânesi ve kırkar ellişer pâre balyemez topları vardır.

Ve bu kal‘anın tâ iç kal‘asının zirve-i a‘lâsında Sultân Kayıtbay’ın bir kasr-ı âlîsi var kim gûyâ kasr-ı Havernak’dır, vâcibü‘s-seyr bir kâhdır. Bir tarafında bir küçük kulle-misâl bir fânûs vardır. Cânib-i erba‘ası câmlardır. Her gece dîdebânlar bu fânûs içre oturup alev-ber-alev balık yağı yakarlar. Zîrâ geceye kalan gemiler bu fânûsu görüp İskenderiyye’yi üzlerler. Yüz mîl yerden gece nümâyândır.

Ba‘dehu Selîm Hân İskenderiyye’yi feth edüp bu kal‘anın taşrasından bir kat dahi burc [u] bârûlu bir sedd-i metîn kal‘a inşâ etmişdir kim deryâ göğüs verüp durur. Cümle serâmed toplar bu rıbâtdadır. Hakkâ ki sedd-i Selîm Hân’dır. Ve dâ’iren-mâdâr bu kal‘anın cirmi sekiz yüz elli adımdır. Sagîr ü kebîr yüz pâre topları vardır. Her top-ı kûp endaht olundukda ejder-i heft-ser gibi gıjgırup limanın cânib-i erba‘asın muhâfaza eder. Ammâ on aded topları var kim misli meğer Kanije kal‘asında ve Eğre’de ve Budin’de ve Rodos kal‘asında ola, bu cümlesi kırkar vukiyye demir gülle atar. Ve on pâre şayka topları içinde âdem oturur, taş gülle atar, biri bir kerre düşmen gemisine isâbet etse, kifâyet eder. Bu

toplar havfından limana giren küffâr kalyonları mutî‘ olup gümrük verir.

Bu toplar olmasa böyle açık limana küffâr girüp gümrük vermeden çıkardı. Hafizakellâh, metîn kal‘alardır. Ba‘zı topların üstünde târîhleri “Süleymân Hân” tahrîr olunmuşdur.

Ve bu kal‘a üç kat kal‘a olmuşdur **[Y 325b]** ve üç kat demir kapuları var. Taşra kapusu lodosa nâzırdır. Ve bu kal‘a bir burun üzre vâki‘ olmuşdur. İki cânibi deryâdır, ancak bir dil gibi deryâya çıkmışdır. Kâmil beş yüz adım bir yoldur. İki tarafı kal‘a dîvârıdır. Beden bedendir. Ba‘zı yerinde mazgal delikleri vardır. Ve on iki kulledir. Her kullede her gece birer bölükbaşı neferâtiyle nevbet beklerler. Cümle bu kal‘a neferâtları (–) kuldur. Kal‘a dizdârı Mısır müteferrikalarından İbrâhîm Ağa hânedân sâhibi şecî‘ ve yarar âdemdir. Ve bu kal‘aya giden dilin iki cânibi kal‘a dîvârı olan mahallin başka iki kat demir kapuları ve başka dîdebânları var. Ve kal‘a neferâtından gayrı müsâfirîn âdem komak ihtimâlleri yokdur, *ve’s-selâm.*

Bu kal‘adan leb-i deryâ ile varoşa doğru gelirken beş yüz adımda Kız kullesi nâmında bir burc-ı azîmdir. Cümle deryâ içindedir. Başka dizdârı neferâtları vardır. Kalyon limanın muhâfaza etsin içün binâ olunmuşdur. Cümle Âsitâne’ye gidecek bârûd-ı siyâhı Mısır’dan getirüp bunda pinhân ederler, mustahfızları vardır. Ve lodosa nâzır bir demir kapusu vardır. İçinde neferât hâneleri ve gayrı imâret yokdur. Dâyiren-mâdâr cirmi üç yüz adımdır. Kapusu üzre târîhi “Sultân Çakmak binâsıdır.”

Evsâf-ı kal‘a-i Şarkî

Ve bu Kalyon limanının burc-ı şarkîsi dahi Sultân Kayıtbay’ındır. Başka dizdârı neferâtları ve cebehânesi ve yarar balyemez topları vardır. Bu dahi liman ağzında bir burunda vâki‘ olmuş metîn kal‘adır. Cirmi iki yüz adım ve iki kat kal‘adır. İçinde bir küçük câmi‘i ve yedi hânesi vardır. Bu kal‘anın dahi cânib-i erba‘ası deryâdır ve bu dahi bir burunda dil **[Q 284b] [P 281b]** gibi deryâya çıkmış bir yalçın kayalı burun üzre dörd yüz adım gidüp iki cânibi kal‘a dîvârı ve nevbethâne kulleleri ile mebnî kıbleye nâzır bir demir kapulu bir küçük kal‘adır.

Ve’l-hâsıl bu Arabistân taraflarında tâ Sebte boğazına varınca böyle liman-ı azîm yokdur, meğer Akka kal‘ası ola, *ve’s-selâm.*

Evsâf-ı Kadırga limanı

Ve bu limandan gayrı varoşun sol cânibinde Kadırga liman-ı azîmidir. Liman ağzındaki Alî Paşa burcundan tâ iç kal‘a köşesine gelince bu liman leb-i deryâ ile kâmil on dörd bin adım ihâta eder bir liman-ı azîmdir kim sekiz rûzgâr-ı zorkârdan emîn bir liman-ı vasî‘dir. Ammâ bu liman ağzından taşra sekiz rûzgâr kertesinden mahfûz yerleri ile yigirmi bin adım liman-ı kebîrdir. Ve ağzı sehl lodos cânibine nâzırdır. Ve cümle kadırga ve firkate ve çekeleve ve tartınar ve balkarmata ve kalyeta makûlesi gemiler birer yedek ip ile bağlayup bî-havf u haşyet yatırlar, a‘lâ yatakdır. Eski İskenderiyye tarafından bu limana girmek iktizâ etse alâmeti oldur kim kızıl kızıl **[Y 326a]** topraklı yarlar vardır, dahi beş mîl alarkasında alçak alçak kayalar vardır, kıyı ile limana gitmeyüp bir mîl alarka limana girmek gerekdir. Ve bu limanın ağzında lodos cânibinde mukaddemâ tavsîf olunan iç kal‘a burcu topları ile bu liman içre kuş uçurmaz.

Evsâf-ı kal‘a-i Kadırga limanı

Ve yine bu limanın sağ tarafında bir yalçın âlî kaya üzre mahsûs liman mendireği olmak üzre Alî Paşa burcu gâyet metîn ü müstahkem sedd-i sedîddir. Dâyiren-mâdâr cirmi iki yüz adımdır. Bir kayalı burun üzre binâ olunmuşdur. Gerçi bir küçük kal‘a görinür, ammâ âteş-feşânlıkda murg-ı semenderdir. İçinde Sultân Murâd-ı Sâlis câmi‘i ve on neferât hânesi ve bir buğday anbârı ve bir su sarnıcı var. Ve başka dizdârı ve başka neferâtları vardır. Ve ancak kıbleye nâzır bir demir metîn kapusu var. Kapu önünde mecma‘u’l-irfân cihân-nümâ bir mesîregâh kasr-ı nüzhet-âbâdı var. Ve kal‘a kapusu üzre târîhi bu ebyâtlardır:

Hazret-i pâdişâh-ı İslâmın

Devletinde bu kulle oldu binâ

Burc [u] bârûsunun esâsı içün

Oldu bânîsi yed-i Alî Paşa

Oldu Haydar Beğ ol imârâtın

İhtimâmı tamâmına deyyâ

Kıldı hısn-ı hasîn mü’minler

Dâr-ı harb içün ol emin me’vâ

Seyyib-â bu burc içün târîh

Zehî mermer kal‘a-i zîbâ.

Sene 667

Hakkâ ki kavî binâ-yı metîndir. Ve serâmed şâhâne topları var. Ve kal‘a önünde kal‘adan hâric yel değirmenleri vardır, şeb [ü] rûz deverân etmededirler.

Ve bu limanın bir tarafı kumsal yer olmak ile ve sâhilleri kayalı yerler olmak ile kırk elli gûne mâhîleri olur kim ve mine’l-acâyibdir. İki üç vukiyye gelir la‘lgûn tekir balıkları ve yigirmişer vukiyye levrek balığı ve lüfer balığı ve bir vukiyye gelincik balığı olur kim bir limana mahsûs değildir. Ve sini kadar kaplıbağa olur, anları Mağribî tâ’ifesi sayd edüp hora geçirirler.

Ve bu Kadırga limaniyle Kalyon limanı mâbeyninde yıldız rûzgârı üzre iki çatal bir burun deryâya girmişdir, ana İncîr limanları derler, bin pâre gemi alur. Ammâ taşlıkdır, zarûretde hurde gemiler yatır, ol kadar latîf yataklı liman değildir. Ve bu limanda bir küçük adacık vardır, dibinde a‘lâ yatakdır, zîrâ taşlığı yokdur.

Ve bu İncîr limanının karası serâpâ incîr bağlarıdır, dahi taşrası sâfî mezâristândır.

Ve Kadırga limanı kenârında tershâneler vardır. Cümle azebistân odaları ve neferât ağaları ve çorbacı ve odabaşıları bu mahalde sâkinlerdir. Cümle yigirmi bölük ve yigirmi aded odalardır. Tershâne mahzenlerinde cümle âlât [u] mühimmât-ı keştî ile mâl-â-mâldir. Her sene bârûd-ı siyâh ve kilâr-ı âmire ve hazîne-i sükker içün on ikişer pâre kadırga geldikde bu tershâne önünde lenger endaht olup **[Y 326b]** yatırlar. Ve deryâ beğlerine teferrüc içün ârâmgâh bir kasr-ı âlî vardır, sâhil-i bahrdedir. Ve bir Tershâne dîvânhânesi dahi vardır,

cümle levendât-ı gurebâya mihmânhâne-i bî-minnetdir.

Ve bu İskenderiyye halkı ekseriyyâ kısa sıkma Mağribli esbâbı geyerler. Zîrâ kısa esvâb hakkında hadîs vardır, memdûhdur: [235] buyurmuşlardır. Mısırlı gibi bol şapşal esvâb geymezler. Ve âyînleri cümle Cezâyirli ve Tûnus u Tarabuluslu âyînleridir.

Ve âb [u] havâsı Rûm havâsı olduğundan mahbûb u mahbûbesi memdûhdur.

Ve masnû‘ât u menbûtâtının memdûhâtından gömleklik nazîf ketân bezi ve penbeden rakîk kız dimisi ve beyâz kuskusî havlı nâzik ihrâmları ve kırmızı sahtiyânı bir diyârda olmaz, meğer Edirne kırmızısı ola. Ve hâs beyâz ekmeği ve gûnâ-gûn balığı ve Bostân adası kavunu ve gûnâ-gûn incîri olur. {Ve kebbârî ya‘nî kebere turşusu ve nâbıkası ve Câbir Ensârî sahrâlarında niçe bin gûne elvân şükûfelerinin râyiha-i tayyibesi âdemin demâğın mu‘attar eder. Ve lezîz ve beyâz tuzu olur. Ve Bostân adasında niçe elvân sâ‘at kumu gibi incedir olur kim misli meğer Azak’da ola. Ve deryâ içre olan (–) (–) (–) ibret-nümâ âsâr-ı binâlar var kim akıllar hayrân olur.}

Ve havâsının letâfeti meşhûr-ı âfâkdır. Mısır’dan ba‘zı hastayı getirirler, kesb-i havâ edüp bi-emrillâh üç günde şifâ bulur. Gerçi bâğ u bâğçelerinde hûrmâ ve incîri ve limon u turunc ve rummân ve gayrı sevâhil meyveleri hâsıl olur, ammâ gâyet sovuğu olur ve yağmuru çok yağar. İbrâhîm Paşa asrında hakîr anda iken kar yağdı, ammâ tiz mahvoldu. Zîrâ iklîm-i sâlisin evvelidir. Mısır iklîm-i sâlisin âhiridir.

Ve bu İskenderiyye’nin arz-ı beledi (–) (–) ve tûl-i nehârı (–) (–). Ve cümle halkı iki fırkadır, bir bölüğü askerî tâ’ifesidir, bir sınıfı serâpâ tüccârdır. Mısır’ın baş iskelesidir ve cümle kâfiristân ve Türkistân gemilerinin ârâmgâhıdır.

Ve bu şehrin cânib-i erba‘ası deryâ olmak ile ekin mahsûlâtı olmaz, cümle hubûbât gılâlâtı Buhayre hâkinden gelir.

Ve bâğ u bâğçeleri cümle Nâsırıyye tur‘asının yemîn [ü] yesârında serâpâ meyvedâr hadîkalar vardır.

Ve bu şehir gâyetü‘l-gâye derbend-i calenderdir. Şark cânibi ve şimâl ve yıldız ve lodos cânibleri cümle Akdeniz’dir.

Ve cenûbu ve kıblesi Buhayre vilâyetinin gölleridir. Ancak şark cânibinde Reşîd’e ve Remle bâğlarına gidecek bir kumsal yoldur, beş sâ‘atde tâ Ebûhûr kal‘asına **[Q 285a] [P 282a]** varınca Remle bâğlarıdır. Cümle İskenderiyyelinin mahsûllü bâğları andadır.

Ve hakîr bu İskenderiyye kal‘asının hey’et-i mecmû‘asın vaz‘-ı esâsı üzre der-i dîvârı ve burc [u] bârûsiyle eşkâlin tahrîr etdiğimiz bu sûretdedir, *ve’s-selâm.*

Bilâd-ı kadîm şehr-i İskenderiyye’de âsûde olan kibâr-ı kümmelîn evliyâullâhları ve selâtîn-i [Y 327a] selefleri ve sâ’ir sulehâ-yı ümmetden a‘yân-ı kibârın merâkıd-ı pür-envârların beyân eder

Evvelâ leb-i deryâda mahrem-i esrâr ve mukaddem-i ebrâr, mündevî-i nâs **Hazret-i Seyyid Ebülabbâs-ı Mürsî** ziyâretgâh-ı azîmdir.

Ve Mustafâ Paşa burcu kurbunda müftî-i esrâr-ı ilâhî mücâhid-i envâr-ı nâ-mütenâhî **eş-Şeyh Hazret-i Seyyid Yûsuf el-Acemî** *kuddise sırruhu*.

Ve tershâne kurbunda kutb-ı âlem-i rûhânî ve ma‘den-i hikmet-i rabbânî, sâkin-i külbe-i

sübhânî **eş-Şeyh Hazret-i Yâkût el-Arşî** bir âsitâne-i âlîde medfûndur. Tekyesinde fukarâları fakr [u] fâka erenleridir. Câmi‘i ve huddâmları vardır. Gâyet ma‘mûr âsitânedir.

Ve İskenderiyye’nin büyük kal‘ası Bâb-ı Ahzar’ının iç yüzünde deryâ-yı mînâs ve bahr-i dîn gavvâs **Hazret-i Sa‘d İbn Ebî Vakkâs**. İbtidâ Hazret-i Risâlet’e nübüvvet geldükde Hazret-i Ebâ Bekrü‘s-Sıddîk ile İslâm ile müşerref olanlardan Sa‘d ibn Vakkâs ve Zeyd bin el-Hâris ve Abdullâh bin Mes‘ûd ve Osmân ve Abdurrahmân ibnü‘l-Avf ve Zübeyr ibnü‘l-Avâm ve Bilâl-i Habeşî ve Suheyb-i Rûmî, bunlar îmâna gelmişlerdir. Ammâ Sa‘d ibn Ebî Vakkâs’a Cennet tebşîr olup Aşere-i Mübeşşere’den olmuşdur. Ba‘zı müverrih kavlince Amr ibnü‘l-Âs İskenderiyye’yi feth etdikde Sa‘d bin Ebî Vakkâs ma‘an fetihde hâzır olup ishâlden bu İskenderiyye’nin Bâb-ı Ahzar’ındaki kubbe içinde medfûndur derler. Bir küçük âsitânedir, ancak türbedârı vardır. Ammâ merkad-i pür-envârı üzre ve cânib-i erba‘ada der-i dîvârları üzre niçe bin kemânkeş ve tîr-endâzın gûnâ-gûn musanna‘ât darbları ve zihgîrleri ve okları ve yayları ve her pehlivânın birer pesendîde darbları var kim akıl vâlih olur.

Ammâ bu Sa‘d Vakkâs içün Edirneli Mehemmed Çelebi tevârîhinde gördüm, Hazret-i Osmân şehâdetinden sonra Sa‘d terk-i dünyâ edüp 55 senesinde seksen yaşında Medîne kurbunda Akîk nâm mahalde fevt olup na‘şın Medîne-i münevverede Bakî‘‘e götürdüler, deyü mufassal yazmış. Ve hakîkatü‘l-hâl hakîr Bakî‘‘de Hazret-i Abbâs cenbinde ziyâret etdiğimizden mâ‘adâ cisr-i Ya‘kûb kurbunda ve Sa‘sa‘a kurbunda ve Kürdistân’da Hısn-ı Keyfâ‘da ve bu İskenderiyye’de binâ-yı azîm âsitânelerinde ziyâretlerin etmişim. Ma‘lûm-ı sahîhim değildir kim kanda medfûndur, himmeti hâzır ola.

Ve Ya‘kût-ı Arşî hazretleri tekyesine tekye-i Selâm Selâm derler, anda gavs-i bahr-i dürr-i yakîn **Hazret-i Selâm Selâm Nâsıruddîn** anda medfûndur. Kümmelînden emr-i azîm ulu sultândır, *kaddesenallâhu bi-sırrı‘l-azîz.* Ve,

Seyyidî Abdullâh el-Megâverî hazretleri. Câmi‘inde medfûndur. Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır.

Ve Re’sü‘t-tîn kurbunda **eş-Şeyh Hazret-i Seyyid Abdullâh-ı Berkî**. Âsitânesi Mustafâ Paşa kullesi ardında İncîr burnunda medfûndur. **[Y 327b]** Niçe bin menâkıbı vardır. Cümleden biri bir müselmân esîr olur, meğer bu Abdullâh el-Berkî‘nin âşinâsı imiş, hemân bâtın göziyle Abdullâh el-Berkî görür kim ol dostu esîr oldu, der-akab himmet edüp ol kimesneyi pâ-bendi ile berg-i hâtif gibi İskenderiyye’ye getirdiğiyçün cümle Mısır vâlîleri ana Abdullâh el-Berkî deyü künye dediler. Hâlâ âsitânesinde niçe duşaklar ve niçe neybe ve pranka esîr zencîrleri vardır. İlâ hâze’l-ân birkaç senede bir ba‘zı âdem bu sultânın rûhâniyyeti sebebiyle halâs olup esîr olan kimesne demirlerin bu sultânın âsitânesine salb eder.

Ve leb-i deryâya karîb **Seyyid Abdullâh el-Hicâzî.**

Ve câmi‘-i Attâr’ın şarkında **eş-Şeyh Seyyid Abdurrezzâk.**

Ve yine câmi‘u’l-Attâr kurbunda **Hazret-i Dânyâl** *salavâtullâhi aleyh ve selâme* hazretleri bir kubbe-i âlîde hayli tekellüflü bir âsitâne-i azîmde medfûndur. {Ammâ mihrâbı Kudüs cânibine doğrudur. Ve bir alçacık minâresi var.

Ve ziyâret-i **eş-Şeyh Seyyidî Hakûk** bi-kurb-i Seyyidî Abdürrezzâk, ziyâretgâh-ı azîmdir.

Ve ziyâret-i **Seyyidî Dâvûd eş-Şâzilî** ve kabri bir köm yığını dibinde bir çukur yere vâki‘ olmuşdur. Tershâne ardında kasr-ı karâfe kurbunda medfûndur.

Ve ziyâret-i **es-Seyyidî Ebûbekr et-Tartûsî** yel değirmenleri kurbunda.}

Ammâ bu hakîr seksen iki târîhinde Softa Mahmûd Paşazâde (–) Paşa’ya Tarsûs kal‘asına vardığımızda bir ulu âsitâne-i azîm içinde ve bir münevver kubbe-i âlîde medfûn Hazret-i Dânyâl’ı ziyâret etdik, meşhûr-ı âfâk ziyâret-i kübrâdır. Elbette İskenderiyye’deki veyâ Tarsûs’daki makâmı olmak ihtimâli vardır. Zîrâ hûn-ı Yahyâ içün Kürdistân’dan Buhtunnasır hurûc edüp Şâm’ı ve Kudüs’ü harâb edüp Sıfet şehrine gelüp Hazret-i Dânyâl’i anda bulup esîr etdüği musarrahdır. Ba‘dehu niçe sene bilesince gezdirüp âzâd etdi. Bu şehirlerin birinde medfûn olmak var.

Ve İskenderiyye’de liman burcuna varacak mahalde leb-i deryâya karîb **eş-Şeyh Cemâleddîn Ebû Ömer bin Osmân bin Ömer bin Ebû Bekir bin Yûnus ibn Hâcib** demekle ma‘rûfdur. Sene 646 târîhinde Yûsuf Salâhaddîn, Necmeddîn Eyyûb zamânında İskenderiyye’de merhûm olup bu mahalde medfûn etmişlerdir. Ömr-i azîzleri 72 sene mu‘ammer olmuşlardır. Vâlidi Emîr İzzeddîn Mûsek es-Salâhu’l-Kürdî‘nin hâcibi ya‘nî kapucusu olmağile İbn Hâcib derler. Maskat-ı re’sleri Mısır’ın Sa‘îd-i âlî vilâyetinde İsne nâm kasabada rahm-ı mâderden müştak olmuşlardır. Hâlâ âsitânesinde cümle te’lîf etdüği kitâblar ve risâleler ism [ü] resmiyle hücresinde mastûrdur. Şeb [ü] rûz ellişer varak kitâb müsevvede edüp te’lîf ederlermiş. Ulûm-ı şettâya mâlik mütebahhirînden **[Y 328a]** ulu sultândır. Cümle te’lîfâtından biri ilm-i nahvde *Kâfiye* anların te’lîfâtlarındandır kim cemî‘i akl-ı Arasto kimesneler tilâvetinde âcizlerdir, tâ bu mertebe demir leblebidir.

Hâlâ ziyâretgâh-ı ünâsdır. Bir âdeme nisyân ârız olsa birkaç gece savma‘asında mihmân olup devât kalemile teberrüken birkaç satır kitâbet edüp müsevvedâtlarından tilâvet etse akl-ı Fisagores olur, *rahmetullâhi aleyh.* Hele bu hakîr *Kâfiye*‘sin kırâ’at ederken üstâdımız Evliyâ Efendi’den hayli gûşmâller çekdik, *kuddise sırruhu’l-azîz.* Kabr-i şerîflerinde tekellüflü kubbe ve binâ-yı azîmler yokdur, hemân çâr-gûşe bir dîvâr savma‘asında medfûnlardır. Huddâmları vardır, cümle evrâkların ve debîr-i kilk-i cevâhirlerin anlar hıfz ederler. **[Q 285b]** Huddâmları Şâfi‘îdir ve kendüler dahi ulemâ-yı Şâfi‘îdendirler. **[P 282b]**

Ve İbn Hâcib hazretlerine karîb **eş-Şeyh Hazret-i Âmir el-Fevvâl** bir kubbe-i âlîde âsûdedir.

Ve Bâb-ı Sidre’den içeri Köm ed-Dikke nâm mahalle karîb iki hisâr dîvârı mâbeyninde bir hûrmâlık içinde bâğ-ı İrem-misâl bir hadîka-i zîbâlı bir âsitânede kal‘a kullesi içinde sâkinü‘s-sûr **Seyyid Muhammed hazretleri** ulu sultândır. Niçe yüz kerâmâtı zâhir olmuşdur.

Ve Bâb-ı Sidre’den taşra cenûb tarafına nîm sâ‘at gidüp Buhayre halîci ve Nâsıruddîn tur‘ası kurbunda âfitâb-ı nihânî ve kamer-i zindegânî **Hazret-i eş-Şeyh Kâsım el-Kebbârî**. Çâr-gûşe kal‘a-misâl bir âsitânedir. Bir küçük câmi‘i vardır, aslâ kubbesi yokdur, sayf [u] şitâda aslâ sinek olmaz. Ekseriyyâ çöl Urbânından Behîce ve Hınâdî

Urbânları ziyâret ederler. Ulu sultândır. Cânib-i erba‘asında aslâ imâret yokdur, hemân bir çöl yerde medfûndur. Her yevm-i arba‘ada cümle İskenderiyye sulehâları gidüp ziyâret ederler.

Ve Burcu’s-sagîr kurbunda **Hazret-i eş-Şeyh Şâtibî**. Bir küçük tekyede medfûndur kim {hâlâ Cündî kullesi kurbunda leb-i deryâda bir mürtefi‘ bayır üzre bir âsitâne-i harâbda âsûdedirler. Zamân-ı kadîmde tekyesi ve imâreti ve câmi‘i ve su sarnıcları âbâdân imiş. Hâlâ ancak câmi‘inin kubâbları kalup bir türbedârdan gayrı cemâ‘atı yokdur. Hâlâ kendüleri çâr-gûşe dîvâr içre bir parmaklık içre yatırlar. Ser-i sa‘âdetinin seng-i mezârı üzre celî hat ile müdevver mermer taş üzre böyle tahrîr olunmuşdur: [236]

Andan aşağı,

Hâzihi dâru’l-bilâd Mısır ehli’d-dîlvâ(?) es-süknâ ilâ dâri’l-uhrâ, fe(…) anhu ma‘âşe’l-ahâk [237] *Hâzâ kabru’l-fakîr ilallâh er-râcî ‘afvellâh eş-şeyhü‘l-fakîr el-imâmü‘l-âlim al-vera‘u’r-râbikati(?) hâze’s-sülûk as-sâlih eş-şeyhu’t-tarîqa ve imâmü‘l-hakîka Ebî Abdallâh Muhammed* **[Y 328b]** *eş-Şeyh Ebi’r-Rabî‘ Süleymân bin eş-Şeyh Abdülmelik eş-Şâtibî li-seneti’s-sittemi’e min şehr Ramazâni’l-mübârek* deyü tahrîr olunmuşdur.

Ve yanında kubbesin münhedim edüp taşların Frengistân’a götüren on iki kapudanlar medfûnlardır kim kubbesinin sütûnları bir gece Frengistân’dan yine bu âsitânesinde bulunup sene-i âtiyede kapudanlar gelüp cümle makbûl taşları bu âsitânede gördüklerinde kabr-i Şâtibî üzre îmâna gelüp her biri ecel-i müsemmâlarınca hizmet edüp merhûm olduklarınca şeyhin yanında niçe yüz aded kimesneler ile medfûnlardır, *rahmetullâhi aleyh*.} İlm-i tecvîdde manzûm *Kitâb-ı Şâtibî*‘yi te’lîf sâhibidir. Bizzât kendüleri mâderzâd a‘mâ imişler. Endelüs diyârında çok seyâhat edüp İskenderiyye’de [238] emrine imtisâlen vatan-ı aslîlerine rücû‘ etmişlerdir.

Ve Köm-i Nâsûr dibinde **eş-Şeyh Seydî Arûz** hazretleri: *Lugat-ı Arûz* sâhibidir, derler.

Ve Köm ed-Dikke dibinde **eş-Şeyh Seyyid Şehâbeddîn-i Remlevî**.

Ve buna karîb **eş-Şeyh Şücâ‘uddîn** hazretleri.

Ve Köm el-Es‘ad kurbunda **alemdâr-ı Resûlullâh eş-Şeyh Şâduddîn**: Sahâbe-i kirâmdandır.

Ve yine Köm el-Es‘ad üzre **makâm-ı Hazret-i Hızır**.

Ve Şâtibî hazretleri civârında **eş-Şeyh Muhammed-i Deylemî**: tefsîr sâhibidir.

Ve buna karîb **eş-Şeyh Alî-i Merankeşî.**

Ve İskenderiyye’den şarka Remle yolu üzre giderken İskenderiyye’den iki bin adım ba‘îd tarîk-ı âmın sol cânibinde bir hûrmâlık içinde **Câbirü‘l-Ensârî hazretleri**: Bir kumsal yerde ve berr ü beyâbânda câmi‘inin civârında bir kubbe-i âlîde medfûndur. Sahâbe-i kirâmın ulularındandır. Kaçan İskenderiyye halkı Remle bâğlarına nakl etdüklerinde bu Câbirü‘l-Ensârî câmi‘inde cemâ‘at-i kesîre olup ziyâret-i azîm olur.

Ve Abbâs-ı Mursî hazretleri civârında bir âsitâne-i kübrâda âl-i Abbâsiyândan Bağdâd halîfelerinden **es-Sultân Müsta‘în Billâh** medfûndur.

Ve yanında yine bir mermer sandûka içinde sandûkanın cânib-i erba‘asında celî hat ile târîhleri mastûr yine âl-i Abbâsiyândan **es-Sultân Kâ’im Bi-emrillâh Hamza ibnü‘l-Mütevekkil Alallâh Muhammed**. Bunlar el-Musta‘în Billâh Sultân’ın birâder-i kihteridir. es-Sultân Musta‘în Billâh İskenderiyye’de merhûm olıcak bu Kâ’im Bi-emrillâh’ı Mısır’da Sultân İnal halîfe edüp bî‘at etdiler. Bunlar dahi tâzelik hasebiyle ba‘zı evzâ‘ [u] etvâr edüp Sultân İnal’ın hükm [ü] hükûmâtına zabt [u] rabtına karışmağa başladı. Sultân İnal’a bu evzâ‘ hoş gelmeyüp hâtırmânde olduğundan beş seneden sonra bu Kâ’im Bi-emrillâh’ı Mısır’da Kal‘atü‘l-Kepş‘den endirüp İskenderiyye kal‘asına nefy edüp anda Melik **[Y 329a]** Mukavkıs sarâyında sâkin olup Sultân İnal tarafından cemî‘i külfesi ta‘yîn olunup ibâdete meşgûl oldu. Âhir sene 863 târîhinde fevt olup İskenderiyye’de birâderi el-Musta‘în Billâh cenbinde medfûndur. Ammâ ziyâretgâh değildir.

Ve bu âsitâneye karîb tarîk-ı âm üzre ulemâ-yı Rûm’dan **el-Mevlâ Haydar Efendi**: Mısır’dan ma‘zûl İskenderiyye’ye gelüp merhûm olmuşdur. Bin pâre kitâbın câmi‘-i Ezher’e vasıyyet edüp hâlâ kütüb-i mu‘tebereleri tilâvet olunur.

Ve bunlara karîb eş-Şeyh Seydî Arûz cenbinde Rûm mevâlîlerinden fâzıl u kâmil âlim ü âmîl **el-Mevlâ Muhteşem Rıdvân Efendi**: Sultân Murâd-ı Sâlis ulemâlarından imiş. Hakkâ ki muhteşem kimesne imiş kim kabr-i şerîfinde olan binâlar muhteşem olduklarına şâhiddir. İsm-i şerîfleri Rıdvân imiş, bir hadîka-i ravza-i Rıdvânda medfûnlar. Selânik kurbunda kasaba-i Toyran’dan olup İskenderiyye’de hâlet-i za‘fında ac u zâc muhtâc âhirete intikâl etmişlerdir. Fusahâ-yı bülegâ-yı Rûm’dur. Hattâ pâkîze eş‘ârları vardır.

Ve Hazret-i Risâlet-penâh’ın zamân-ı sa‘âdetlerinde Mısır meliki olan **Melik Mukavkıs**: Kıbtî meliki idi. Hazret’e îmân getürüp Amr ibnü‘l-Âs Mısır’ı Rûm elinden feth ederken yine bu Melik Mukavkıs Rûm’un zîr-i hükmünde bir boybeği mesâbesinde idi. Hazret-i Amr’a hîn-i gazâda câ-be-câ i‘ânetler etmişdir. İskenderiyye’de Bâb-ı Sidre hâricinde evce serçekmiş bir amûd-ı müntehâ vardır, ol sütûn kurbunda bir deyr-i köhne vardır, deyr-i Hanessed derler, anda medfûndur. Cümle Mısır müverrihleri bu Melik Mukavkıs’ın îmâna geldüğine zâhib olmuşlardır. Ve Kıbtîler dahi Muhammed’i pek sevüp her bâr Medîne’ye hedâyâ gönderirdi, deyü tahrîr etmişlerdir.

Ve bu İskenderiyye şehrinde niçe bin kibâr-ı evliyâullâh ve niçe yüz Sahâbe-i kirâm medfûndur, ammâ bu hakîrin ziyâret edüp herbirine birer Yâsîn veyâhûd birer Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp âşinâlık kesb etdiğimiz bu tahrîr olunan sultânlardır, himmetleri hâzır u nâzır ola, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bu mahalde İskenderiyye’de kâmil bir ay meks edüp cümle ahibbâ ile mülâkât olup kûşe-be-kûşe zevk u safâlar etdik. Ba‘dehu hîn-i vedâ‘da ahibbâlarımızdan kal‘a-i Garb dizdârı İbrâhîm Ağa ile ve oğlu ile ve İbrâhîm Ağa birâderi Ahmed Çorbacı‘yla ve Mağribî Ömer Ağa ile ve Hacı Cerbu‘ ile ve el-Hacı Şeytâncı ile ve niçe ahibbâ ve dostân ile vedâlaşup paşa ağasından bir kîse guruş hizmet alup ve dizdârdan on tüfengli refîkler alup atlarımız ile İskenderiyye’den şark cânibine leb-i deryâ ile Remle bâğların temâşâ edüp bâğdan bâğa lezîz incîrlerin **[Y 329b]** tenâvül ederek beş sâ‘atde kumsal düz yerlerden ubûr ederek,

Evsâf-ı kal‘a-i Ebûkîr

Lisân-ı Arabda Ebûkîr nâmında deryâ içre bir kaya üzre **[Q 286a] [P 283a]** binâ olunmak ile Ebûkîr derler. Ve bir rivâyetde bu kal‘a içinde Ebûkîr Hamdullâh nâmında bir kibâr-ı evliyâ medfûndur, bu kal‘a anın ismiyle yâd olunur. Ammâ efvâh-ı nâsda Ebûhûr kal‘ası derler. Zamân-ı kadîmde kal‘adan bir âsâr yok imiş, bir liman-ı azîm olmak ile küffârın ızbandıd gemileri bu limanı kemîngâh edüp âyende vü revende ümmet-i Muhammed keştîlerin dâ’imâ aldığından Rodos’dan Mısır’a gemiler gitmeden kalır. Âhirü‘l-emr Mısır vâlîsi Tavâşî Macar Süleymân Paşa Sultân Süleymân Hân’a arz edüp fermân-ı şehriyârî ile bir Mısır hazînesi mâl masrûf olunup sene 934 târîhinde be-dest-i Hâdım Süleymân Paşa müceddeden bu kal‘a-i Ebûkîr’i inşâ etmişdir.

Ol Süleymân Paşa’dır kim Mısır’da iç kal‘ada Şeyh Sârî türbesinde İslâmbol tarzı câmi‘i vardır. Eyle bir vezîr-i müdebbir imiş kim Süveys’de üç yüz pâre kadırga binâ edüp yigirmi bin asker ile ve Mısır beği Özdemir Beğ‘i atları ile kadırgaya koyup Süveys’den *mütevekkilen alallâh* deyüp Hindistân’da Ahmedâbâd’ı ve Dîvâbâd’ı ve bender-i Haydar-âbâd’ı kuvvet-i bâzû ile ceng [ü] cidâl ve harb [u] kıtâl ederek Portakal küffârı elinden feth edüp bu kadar mâl-ı ganâyimi ile kabza-i teshîre alup yedi aydan sonra mezkûr benderleri Hind pâdişâhına hîbe eyleyüp mukâbelesinde Hind pâdişâhından bu kadar lek mâl-ı hazâyin alup donanma-yı İslâm ile Hindistân’dan avdet edüp Yemen diyârına gelüp anda dahi Moha ve San‘â ve Aden nâmında birkaç bender feth edüp Cidde’ye gelir, andan Mekke-i mükerremeye gelüp hac edüp andan ılgar ile Medîne-i münevverede Hazret-i Risâlet’i ziyâret edince cümle donanması Cidde’den Yenbû‘‘a geldüği mesmû‘ları olup Hazret-i Resûl’ü ziyâret-i vedâ‘ edüp yine ılgar ile Yenbû‘‘dan gemilere süvâr olup Mısır’a gelmişler. Böyle bir re’y-i tedbîr sâhibi Âsaf-ı Berhıyâ-yı Süleymân Hân’dır. Macariyyü‘l-asl bir şecî‘ nefsinde bahadır gürbüz er imiş. Niçe feth [ü] fütûhâtına ve hayrât [u] hasenâtına hadd-i hasr yokdur.

Bundan sonra bu Ebûkîr kal‘asın binâ etmişdir. İskenderiyye’ye otuz mîl karîb bir taşlı sivri burun üzre cirmi altı yüz adım şekl-i müdevver bir küçük kal‘adır, ammâ sedd-i Ebûhûr’dur. Cânib-i erba‘asın Akdeniz döğer bir alçak ve yalçın kaya üzredir. Lodosa nâzır bir kat demir kapusu vardır. Önü kesme yalçın kaya handak üzre asma cisirdir, her gece cisri kaldırup kal‘a kapusuna siper edüp kapuyu sedd ederler. Ve bu kapu kemeri üzre beyâz mermerde hüsn-i hatt-ı celî **[Y 330a]** ile bu târîh tahrîr olunmuşdur:

Emera bi-inşâi hâze’l-kal‘ati’l-mübâreketi fî eyyâm mevlânâ es-sultân ibnü‘s-sultân Süleymân Hân ibn Selîm Hân ibn Bâyezîd Hân ibn Mehemmed Hân ibn Murâd Hân

deyü tâ âl-i Osmân’a varınca tahrîr etmiş, ba‘dehu sene (–) deyü tahrîr etmiş.

Bu kal‘adan içeri Sultân Süleymân câmi‘i sekiz sütûn üzre bir kârgîr-binâ küçük câmi‘dir. Ve tahtânî ve bir alçak minâresi vardır. Ve yetmiş aded havlısız evleri ve buğday anbârları ve su sarnıcları ve bir iç kal‘a kullesinde mükellef cebehânesi ve iç kullede dizdârhânesi vardır. Ve dizdârı hâkimdir, gayrı ferdin alâkası yokdur. Cümle üç yüz neferâtı vardır. Vazîfe-i mu‘ayyenelerin İskenderiyye gümrüğünden sâ’ir İskenderiyye kullarıyle ma‘an alırlar.

Bu kal‘a içre beş dükkân var, gayrı hân u hammâm ve imâret yokdur. Ve Hazret-i eş-Şeyh Abdülkâdir el-Cîlânî halîfelerinden bir şeyh kal‘a içinde medfûndur. On kademe taş nerdübân ile nüzûl olunur bir gâr içinde medfûndur. İsm-i şerîfleri Ebûkîr Hamdullâh’dır.

Anıniçün bu kal‘aya Ebûkîr kal‘ası derler.

Ve bu kal‘anın cümle yetmiş pâre şâhâne topları var. Yigirmisi yigirmişer karış balyemez Süleymân Hân toplarıdır. Aslâ küffâr kalyonları limana girmeğe kâdir değillerdir. Ve iç kal‘a kullesinin tâ zirve-i a‘lâsında her gece bir fânûs-ı azîm yanup yüz mîl yerden nümâyân olup gemiler limana girirler, aceb hayrâtdır.

Ve bu kal‘anın der-i dîvârı deryâdan elli arşın âlîdir. Kal‘a hâricinin lodos cânibinde iki yüz hâneli varoşu ve yigirmi dükkânı ve iki kahvehânesi ve üç at değirmeni ve bir hânı ve ba‘zı bekâr odaları vardır, ammâ hammâmı yokdur. Bu varoşun cânib-i erba‘asında kal‘a dîvârı yokdur, ammâ kesme yalçın kayalar üzre mebnî bir varoş-ı ma‘mûrdur. Ve suları cümle âb-ı hayât kuyulardır.

Ve kal‘anın kıble ve cenûbuna vâki‘ olmuş bir liman-ı azîmi var. Bin pâre gemi alur, latîf demir dutar limandır. Garbdan ve lodosdan ve kıbleden ve gündoğ(r)usundan emîn ârâmgâhdır, ammâ sehl poyraz ve yıldız ve karayel te’sîr eder. Ammâ yıldız rûzgârı üzre limandan bir mîl ba‘îd ufak ufak kayalar ve döküntüler vardır, rûzgâr te’sîr etmez. Sekiz rûzgârdan emîn bir liman-ı azîmdir. Ammâ gemiler lenger endaht olduğu zamân demiri yıldız rûzgârı üzre bırağup yatalar.

Ammâ bu limanın şimâlinde bir mîl ba‘îd deryâda bir cezîre vardır, İbrâhîm Paşa fermâniyle hakîr varup ol cezîre üzre limanı muhâfaza içün bir mendirek kal‘ası inşâ olunmasıyçün ahâlî-i Reşîd ve a‘yân-ı İskenderiyye ve kadıları ile mezkûr cezîreye hakîr varup keşf etdik. Deryâdan yigirmi arşın mürtefi‘ bir yalçın kayadır. Cirmi altı yüz adımdır. Ve Ebûhûr kal‘asına **[Y 330b]** bir mîl karîb mâbeyne-hümâları döküntü ve sığlık yerlerdir. Mülûk murâd edinse bu cezîrede bir kal‘a binâ olunup Ebûhûr’a varınca deryânın sığ yerlerin doldurmak kâbildir. Eyle bir metîn kal‘a olup küffâr limana karîb gelmeğe kâdir olmazdı. Zîrâ liman-ı azîmdir. Ba‘zı zamân küffâr gelüp Ebûhûr topundan alarka gelüp yatır.

Bu minvâl üzre hakîr bu cezîreyi tahrîr edüp cümle a‘yân-ı vilâyetin arzıyla Mısır’da Kethudâ İbrâhîm **[Q 286b] [P 283b]** Paşa’ya gelüp kal‘a yapmak sadedinde iken azli haberi gelüp ferâgat olundu. Ammâ kal‘a inşâ olunsa bin pâre gemi bî-pâk bî-pervâ yatırlardı.

Hattâ bu hakîr İskenderiyye’den bu Ebûhûr’a gelüp üç gece mihmân olduğumuzda bir gün ale’s-sabâh anı gördük kim kal‘anın top altından ba‘îd iki küffâr galyonu iki İslâm şaykasın kova kova kal‘aya yakın gelince bir şayka limana girüp cân kurtardı, birinin önün alup ceng ede ede sarup aldı. Meğer bu şayka sâbıkan Ebûhûr dizdârı Ömer Ağa’nın şaykası imiş. Ömer Ağa iki ellerin birbirine urup yanımızda feryâd edüp döğünür. Derhâl küffâr bu alduğı şaykayı yedekleyerek âdet-i sâbıkası üzre vere vermek içün beyâz bayraklar diküp kal‘aya yakın gelüp demir bırağup gemiyi ve esîrleri fürûht etmek içün deryâya bir filika bırağup beş on kâfirle beyâz bayrak kaldırup gelirken hemân hakîr,

“Vallâhi dizdâr seni paşaya arz edüp hakkından geldiririm, elbette bu kâfir gemilerin topla” deyince alınan şayka sâhibi Ömer Ağa,

“Amân sultânım, âdetimizdir ve kânûndur. Ko gelsin, ucuz bahâ ile gemim alup bu kadar ümmet-i Muhammed halâs olsun” deyü ricâ etdi. Ba‘zılar rızâ vermeyüp,

“Bundan her bâr küffâr bu mahalde yatup âyende vü revende gemileri alur. Bu ne işdir?” deyince hakîr dahi ziyâde cür’ete gelüp,

“Ben Mısır’a efendime giderim. Tîz atları çekin” deyince hemân dizdâr havfından kal‘a erlerine haber edüp tarfetü‘l-ayn içre üç yüz neferât ve dörd beş yüz tüccârât pür-silâh olup kal‘anın burc [u] bârûları üzre yetmiş seksen yerden kırmızı orsa bayrakları ve sancağ u filandıralar alemleri nümâyân olunca küffâr gemilerinden beyâz bayraklı filika gelirken der-akab gerü döndü.

Hemân kal‘adan topcıbaşı bir alarka topu atdı. Ardı sıra bir dahi Sultân Süleymân Hân’ın otuz beş karış kırk vukiyye gülle atar topuna âteş edince bi-emrillâh küffârın bir gemisine isâbet edüp direk kürek ve çanak ve çardak ve dülek ve külek havâya perrân olup bi-emri Hudâ geminin içinde bir âteş-i Nemrûd zâhir olup cümle küffâr gemi kıçından güverte ve palavrası ile havâya tayr-ı ebâbil gibi münkalib olup mel‘ûn gemi murg-ı semender-vâr **[Y 331a]** âteş-i Nemrûd içinde kaldı. Bakıyyetü‘n-nârı fecc-i amîk-ı deryâya gavvâs-vâr dalup gark olup ka‘r-ı deryâda karâr etdi. La‘în gemi bu âyet-i şerîfe emrine mazhar oldu: [239] mazmûnu üzre gemi ihrâk bi’n-nâr olup cümle küffârı gark-ı âb olup yerleri dârü‘s-sa‘îr oldu.

Hamd-ı Hudâ öbür gemiye dahi bir top-ı kûp isâbet edüp rahnedâr olunca der-ân demirlerin kesüp bâdbânların küşâde kılup sağa sola tiramola edüp dâğ-ı derûnundan kal‘a cânibine bir kat alabanda toplar atup deryâya çıkup gitdükde derhâl beri kal‘a tarafında kayığ u firkate ve limanda yatan gemi sandallarına asker dolup küffârın alduğı Ömer Ağa şaykasına varup yetişüp sadâ-yı Allâh Allâh ile şâdumânîler ederek limana çeküp Ömer Ağa tâze cân buldu. Ve içinde yüz kırk beş ibâdullâhın pâ-bendlerin şikest edüp halâs edüp ol gün îd-i adhâ olup cümle ibâdullâh hakîre hayır du‘â etdiler kim,

“Bu fütûhâta sen sebeb olup top atdırdın” dediler.

Ve ol kâfirden firâr edüp limana giren şayka sehl rahnedâr olmuş, der-akab cümle keştîlerin sandalları ve kayıkları şaykaya cem‘ olup içinde olan ibâdullâhı taşraya çıkarup gemi hiffet bulup halâs oldu.

Der-akab küffârın gark olan gemisin dizdâr ile paşaya arz edüp altıncı günde paşa ağalarından bir ağa ulaklık ile gelüp dizdâra bir hil‘at-ı fâhire ve topçubaşıya ve kethudâ-yı kal‘aya kezâlik birer hil‘at ile mesrûr edüp dizdâra mukarrer ihsân olunup gark olan küffâr gemisinin âletlerin çıkarmağa dalgıclar ile mukayyed oldular. Dizdâr hakîre yüz guruş ve yüz hamle odun hizmet etdi.

El-hâsıl Ebûhûr limanı latîf liman-ı azîmdir. Kırk elli gûne nazîf mâhîleri olur. Bâ-husûs bir vukiyye gelir tekir balığı gûyâ la‘l-pâre bir sun‘-ı Hudâ mâ‘idedir. Bir diyâra mahsûs değildir. Zîrâ âb [u] havâsı latîfdir. Ve hûrmâsı memdûhdur. Ve bir gûne lâ‘lgûn nâbıkası olur, Rûm cevzi kadar vardır, gâyet lezîzdir, Mısır a‘yânına Ebûhûrludan dâ’imâ hedâyâ gelir.

Ve bu Ebûhûr kal‘ası İskenderiyye sancağı hükmünde voyvadalıkdır. Dizdâr hükm edüp beğ müsellimine muhâsebesin verir. Ve kazâsı İskenderiyye nâhiyesidir, nâ’ib zabt eder, beher şehr biner para hâsıl olur nâhiyedir. Bu kal‘ada,

Bunda bir mecnûne şekil bir hâtûn vardır, müstecâbü‘d-da‘ve bir hurmedir, altı ay kış günleri deryâ içinde yatup başın kenâra koyup cümle vücûdu deryâya müstağrak yatır. Deryâ böcekleri esbâbı içinde âşiyân yapup ba‘zı haşerâtlar etin yerler, vücûdun delik delik edüp kızıl kanlar cereyân **[Y 331b]** eder. Ba‘zı kimesneler anın hâtırıyçün leb-i deryâyı deverân [u] seyrân ederek ol hâtûnu bulup bir nân pâre verirler, alup def‘-i cû‘ eder. Ammâ yaz günleri deryâdan çıkup berde ısıcak rimâl içre yatup geysûların târmâr kılup fitîle fitîle saçların döküp bir ucbe-likâdır kim bir âdem bi’l-bedâhe görse câdû deyü aklı perîşân olur. Gâyet cüssedâr lahm [u] şahm sâhibi hâtûndur. Altmış senedir bu hâl üzredir, deyü nakl etdiler. Kimse ile kelimât etmeyüp dâ’imâ summun bükmün durur. Hamd-i Hudâ hakîr du‘âsına yâhûd bir hüsn-i nazarına mazhar olalım, deyü vardıkda hakîre kebesi içinden bir beyâz ekmek çıkarup içinden on hûrmâ ve üç altun çıkup hakîre nazar etdi. Aceb temâşâ hâtûndur.

Andan hakîr dizdârdan on tüfengli refîkler alup leb-i deryâ ile sayyâd-ı mâhîler temâşâların ederek kıble cânibine leb-i deryâda Kethudâ İbrâhîm Paşa’nın Buhayre vilâyetin acı deryâ gark etmesin içün telattum-ı deryâyı sed edüp iki bin adım leb-i deryâya bir sedd-i **[Q 287a] [P 284a]** İskender çekmiş, anı temâşâ edüp İskenderiyye ile Reşîd mâbeyninde Tayna nâm Urbânın kemîngâhı olan mahalli basîret üzre olup ubûr etdik. Ammâ sekiz re’s Urbân atlısı bizi görüp Buhayre çöllerine at bırağup firâr etdiler.

“Âyâ bunlar ne firâr etdiler ki?” deyü dahi ileriye vardık.

Bir âdem kâh kalkar ve kâh düşer. Ol hâlde yanına vardık. Bu âdemin yanında sekiz âdem ol ânda şehîd olmuşlar. Kanları cereyân edüp biri mızrak zahmından bir hoş urulmayup hayâtda yatırdı, gayrısının kelleleri tenlerinden cüdâ ve cesedleri uryân hâk-âlûd olup yatırlardı.

Hemân bu hakîr Ebûhûr kal‘asına âdem gönderüp nâ’ib ve ahâlî-i vilâyet gelüp keşf edüp mevtâları tarîk-ı âm üzre defn edüp mızrak zahmından hayâtda olan iki mecrûh âdemleri Ebûhûr’a götürdüler.

Hakîr cümle refîklerimiz ile üç sâ‘atde,

Hân-ı Ma‘diye-i Lestûn nâm mahalle gelüp gemiye süvâr olup karşı cânibe ubûr edüp hân-ı azîmde meks eyledik. Bu geçit başında Buhayre hâkimi tarafından bir zâbit oturur, gelen tüccâr ve sâ’ir âyende vü revendeyi teftîş ü tefahhus edüp mîrî mâl ve gümrükden esbâb kaçıran ve kaçgın köleler ve harâmî makûlesi kimesneleri bu geçit başında kayd [u] bend eder. Şeb [ü] rûz elli altmış mikdârı neferâtları ile bu hizmete me’mûrdur.
Hakîr Tayna nâm mahalde râst geldiğimiz sekiz şühedânın ahvâllerin geçit ağasına takrîr edince kırk elli atlı ile Ma‘diye’yi karşı geçüp Arab aşkıyâların kovmağa gitdi. Biz ol gece hânda mihmân olduk.

Bu hân Reşîd’de Mehemmed Paşa evkâfıdır. Kal‘a-misâl geçit başında yetmiş **[Y 332a]** ocaklı bir hân-ı azîmdir. Civârında aslâ ma‘mûr bir şey yokdur, ammâ hân içinde âb-ı hayât bir su sarnıcı vardır. Geçit ağası cümle neferâtiyle bunda sâkin olur. Âyende vü revende dahi bir cânibinde olurlar. Ve geçit ağası gemi ile geçen yolcu develeri ve atları ve katır ve hımârlarından birer para alır. Senevî Buhayre hâkimine üç kîse verir. Reşîd ve İskenderiyye mâbeyne-hümâsında(n) bu geçitden gayrı yol yokdur, elbette bundan ubûr

etmeğe muhtâcdır, meğer üç gün Buhayre vilâyetinden dolaşup İskenderiyye'ye vara, ta'b-i azîmdir. Geçit gemisi Buhayre kâşifinin mâlıdır, dâ'imâ ta'mîr ü termîm eder.

Bu geçit nehri acı deryâdan girme bir boğazdır, tâ Buhayre vilâyetinin ortasına varır. Nihâyeti bir göldür, cânib-i erba'ası dörd konak ihâta eder gâyet acı göldür. Bunun içün Buhayre vilâyeti derler. Yüz yetmiş pâre kurâyı seksen senedir gark edüp buhayre olmuşdur. Hâlâ yine Buhayre kâşifine bu gölden on Mısrî kîse hâsıl olur bin pâre balıkçı kayıkları vardır, gûnâ-gûn mâhîleri çıkar. İskenderiyye'ye gelen Nîl suyu bu acı buhayrenin tâ ortasından gelir. İki cânibine dağlar gibi sedd etmişlerdir. Andan cereyân edüp İskenderiyye'yi rey eden Nâsırıyye tur'asıdır kim İskenderiyye'den bu tur'a içre niçe bin pâre gemiler gidüp Füvve kasabasında büyük Nîl'e çıkarlar, kâmil iki merhale yerdir.

Hikmet-i Hudâ geçit hâkimi mezkûr aşkıyâ Urbânların ardına düşüp nısfu'l-leylde Buhayre kenârında bir kurâda şühedâların esvâbların taksîm ederken basup sekizin dahi biz sâkin olduğumuz hâna getürüp birin ale's-sabâh hân kapusu önünde kazığa çaldı, yedisin kayd-bend ile Buhayre hâkimi Celeb Mehemmed Ağa'ya gönderdi. Hakîr yine geçit ağasından refîkler alup şark cânibine leb-i deryâ ile dörd sâ'at kumsal yerler ile giderken leb-i deryâdan sağ cânibinde hûrmâ bâğları içre yine kumlu yerler ile bir sâ'at dahi gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i Utku

Lisân-ı Arabda (–) (–) demekdir. Bender-i Reşîd hâkinde emînlikdir ve Reşîd nâhiyesidir. Yüz elli akçe ile ihsân olunur başka kazâdır. Senevî üç kîse pîştahta mahsûlü olur. Buhayre deryâsı kenârında bir mürtefi' yerde dörd bin ma'mûr u müzeyyen kat-ender-kat havâdâr kirec sütûhlu kârgîr binâlı hâneleri vardır. Başka köy sâhibi mültezimi vardır.

Cümle on yedi mahalle ve yigirmi mihrâbdır ve altısı hutbedir, mâ'adâ mesâcidlerdir.

Ve üç vekâlesi ve üç yüz dükkânları var, lâkin bezzâzistânı ve hammâmları yokdur. Ve sokakları gâyet zıykdır, iki âdem yanyana gücile ubûr eder.

Ve cümle evleri kıble cânibine Buhayre halîcine nâzır bir müzeyyen **[Y 332b]** sık kasabadır.

Ve suları cümle kuyulardır, ammâ sehl şûrcadır. Ve cümle halkı balıkcılardır. Ve havâsı gâyet sakîl yerdir. Halkının reng-i rûları asfarü'l-levndirler. Mahbûb u mahbûbesi yokdur. Ve fukarâsı çokdur. Ve şehrin lodos cânibindeki evlerin kum gark edüp ba'zı hâne sâhibi bırağup gitmişdir ve âhir bu şehri kum gark eder, derler. Hakkâ ki kum deryâsı günden güne tefâvüt edüp gelmededir. Ve bender-i Reşîd yolu üzre iki sâ'atlık yer tûlü ve bir sâ'atlik yer arzı kum deryâsı içre serâpâ hûrmâ bâğlarıdır. Birer âdem kaddi alçacık hûrmâları olur, ammâ herbiri yüz vukiyye hûrmâ verir. Beyâz ve sarı ve siyâh ve kırmızı gûnâ-gûn lezîz hûrmâsı olur. Ve halkı garîb dostdur.

Ve cümleden cemâ'at-ı kesîreye mâlik Ak Câmi' gâyet musanna'dır. Ve bu şehirde cümle yedi minâresi nümâyândır, *ve's-selâm.*

Bu şehirde medfûn olan kibâr-ı evliyâları beyân eder

Evvelâ şehrin garbında halîc kenârında eş-Şeyh Selâme ve karındaşları eş-Şeyh Sun'ullâh ve eş-Şeyh Abdurra'ûf ve eş-Şeyh Abdülhâlık bir kubbe-i ebyâz içinde

medfûnlardır.

Ve yine bunlara karîb halîc kenârında dürr-i beyz-âsâ bir kubbe-i âlîde eş-Şeyh Abdullâh el-Mağribî.

Ve buna karîb yine halîc kenârında **[Q 287b] [P 284b]** beş aded kubbe-i beyz içre eş-Şeyh Selâme ibn eş-Şeyh Mucîbüddîn. Bu cümle beş kubbede evlâd-ı zevi'l-ihtirâmları ile medfûndur.

Ve şimâl tarafında eş-Şeyh {Halef ve eş-Şeyh} Muhammed-i Hamîdî.

Ve şark tarafında eş-Şeyh Seyyid Mehemmed Çelebi: Halîfe-i Sultân Ahmed el-Bedevî'dir.

Ve garb tarafında eş-Şeyh Mahmûd Çelebi ve eş-Şeyh Mansûr-ı Zûrerkâ.

Ve câmi'-i Kurd Beğ civârında eş-Şeyh Seyyid İbrâhîm.

Ve câmi'-i Seyyidî Alî Cebertî: Yine câmi'inde medfûndur.

Ve Câmi'ü'ş-Şarkî sâhasında eş-Şeyh Hârûn-i Nehârî.

Bunları cümle ziyâret edüp rûh-ı şerîfleriyçün birer Yâsîn ve ba'zısına birer Fâtiha tilâvet edüp rûhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik, *rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Yine bu şehirden şark cânibine hûrmâ bâğları içre kumsal yerleri ubûr ederek Akdeniz sâhiline gelüp kumluk içre on iki tula-binâ mîller ki Reşîd yolu alâmetidir, hilâf gidilmesin içün binâ olmuşdur, âdem kaddi bâlâ mîllerdir, anları ubûr edüp kasaba-i Utku'dan Reşîd'e dörd sâ'atde gelüp,

Evsâf-ı şehr-i müzeyyen bender-i Reşîd

Bu şehre Reşîd nâmile müsemmâ olmasının sebeb-i tesmiyesi oldur ki Tûfân'dan sonra Mısır'a mâlik olan ibtidâ Bayzar ibn Hâm'dır kim birâder-i mihter-i Sâm'dır. Nûh Nebî gayrı evlâdlarından rûgerdân olup bu nebîresi olan Bayzar'a hayr du'â eyleyüp Mısır'a gönderdi. Mısır'da tenâsül bulup otuz aded evlâdı olup buna müverrihler Ebü'l-kabâbıt dediler. Her evlâdı Mısır iklîminde münteşir olup birer şehir **[Y 333a]** binâ etdiler. Bir oğlu dahi Reşîd idi, bu şehr-i Reşîd'i ol binâ etdigiyçün şehr-i Reşîd dediler. Nehr-i Nîl-i mübârek Akdeniz'e munsab olmazdan bir sâ'at evvel Nîl'in İskenderiyye cânibindeki hâkde bir bender şehr-i azîm ü müzeyyendir ki Arabistân'da Mısır vilâyetinin arûsudur.

Mısır eyâletinde deryâ beğleri hükmünde sancakdır. Beğinin taraf-ı pâdişâhîden senevî on iki kîse-i Mısrî Mısır dîvânından alır.

Ve on iki kîse dahi bâd-ı havâ cürm [ü] cinâyetinden hâsıl olup paşası her sene ikişer pâre kadırga ile kapudan paşa her kanda sefer etse bile sefer eder.

Reşîd'i iki yüz yiğit ile kâ'immakâmı zabt eder. Subaşılığı ve muhtesib ve bâc-ı bâzârı ve limana yanaşan gemiden bir guruş temkîni ve cümle gemi kalafatçıları ve şeyyâl hammâlları kâ'immakâm hükmündedir.

Bir hâkim dahi Mısır vezîr[i] tarafından bir mün[â]sib ağa gümrüğü zabt edüp senevî paşaya yüz elli kîse muhâsebe verüp kendüye yevmiyye onar guruş ulûfe alır. Zîr-i

destinde yüz elli gümrük huddâmları ile hizmet eder. Eğer paşa bu gümrüğü emâneten vermeyüp iltizâm ile verirse İskenderiyye ile bu iki bender yevmiyye birer kîseye verilir. Yüz kîse dahi mültezim hayr eder.

Ve bir hâkim dahi hâkimü'ş-şer'dir. Mısır'ın baş sittelerinin ikincisidir. Beher sene otuz kîse hâsıl olur şerîf kazâdır. Niçe kerre beş yüz pâyesiyle ihsân olunmuşdur. Ammâ üç yüz akçe ile sadaka olunur menâsıb-ı âlîdir. Üç nâhiyesi var. Baş nevâhîsi Utku'dur, andan (–) (–).Ve cümle yetmiş altı pâre nâhiye kurâları vardır.

Ve mezâhib-i erba'adan şeyhülislâmı ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân-ı eşrâfı ve Mısır kulunun yedi bölük serdârları ve Âsitâne kapukulu serdârı vardır. Ammâ sipâh kethudâyeri ve tîmâr u ze'âmet ve alaybeği ve çeribaşı yokdur, zîrâ cemî'i kurâları iltizâm ile zabt olur. Ve şehir içre iki binden mütecâviz semmûr kürklü ankâ bâzergânları vardır.

Ve şehri sâhil-i Nîl'e kıbleden şimâle tûlü üç bin adım şehirdir, arzı şarkdan garba ba'zı yeri bin adım, ba'zı cânibi iki bin adım kat-ender-kat sık bir ma'mûr şehirdir. Aslâ bir vîrân hânesi yokdur. Cümle evleri serâpâ kirec damlı ve kat-ender-kat bâmlı münakkaş tula binâlı dörder ve beşer ve altışar kat evlerdir. Ve cümle evlerin altları mahzenlerdir. Kapuları taşradan taş nerdübânlar ile çıkılır ikinci katta kapulardır, bir katı aşağıda zikr olunan mahzenlerdir. Mahzenleri üstü ale's-seviyye bu şehrin musâfirhâneleridir. Dahi fevkânîleri kat-ender-kat haremleridir. Cümle eyle inşâ olunmuş bir şehirdir.

Cümle tokuz bin tokuz yüz müselmân hânesidir ve kırk mahalle ve cümle iki yüz mihrâbdır. Ve cümle yedi mahalle kefere ve üç mahalle Yahûdîdir, anlar dahi **[Y 333b]** bin altmış hâne-i menhûslardır. Ammâ Ermeni ve Freng ve Çingâne mahalleleri yokdur, ammâ ticâret tarîkiyle gelüp giderler. Ve bir mahalle Benî İsrâ'îlî Kıbtîsi vardır, a'yân-ı Mısır'ın mu'temedün-aleyh küttâbları bunlardır. Vel-hâsıl cebr-i noksân bender-i Reşîd'in sagîr ü kebîr hâneleri cümle on iki bin hâne tahrîr olunmuşdur, zîrâ gâyet sıkdır.

Bu şehir içre cum'a namâzı kılunur cevâmi'-i şerîf cümle (–) kadardır. Cümleden cemâ'at-ı kesîreye mâlik câmi'-i kebîr iskele başında,

Câmi'-i Zağlûl Muhammed: Câmi'-i azîmdir. Tûlen yüz yetmiş adımdır, ayak değildir, arzan yetmiş beş germe adımdır. Ve bu câmi'in enderûn [u] birûnunda cümle amelî ve gayrı beyâz mermer sütûnlar iki yüz altmış serâmed amûd-ı müntehâlar üzre tâk tâk ve tâklar üzre cümle iki yüz altmış kubbelerdir. Ve harem etrâfında yüz elli toloz kârgîr-binâ hurde kubbelerdir. Câmi' içre mezâhib-i erba'a içün dörd mihrâbdır, üçü büyük mihrâbdır, biri küçükdür. Ve bir ağac sâde cedîd minberi ve iki mü'ezzinler mahfili ve iki aded küçük haremi var. Sağ tarafındaki harem ortasında bir sebîli ve câmi'in altı kapusu var. Ve iki minâresi dahi dörder tabaka minâre-i âlîlerdir. Câmi' içinde bir kafes içre mezâhib-i erba'a müftîleri ve câmi' sâhibi Muhammed Zağlûl medfûndur. Bu câmi'i iki sâhibü'l-hayrât binâ etmek ile vâsi' olmuşdur. İbtidâsı küçük câmi' imiş. Târîhi harem kapusu üzre:

Emera bi-inşâi hâze'l-câmi'i't-tecdîd es-Seyyid Mahmûd

tahrîr olunmuşdur. Ve Attârlar içinde beş kademe taş nerdübân ile çıkılır,

Câmi'-i Tak Nehîme: Sekiz mermer sütûn üzre binâ olunmuş bir küçük câmi'dir. Ancak **[Q 288a] [P 285a]** iki yüz âdem alur bir küçük câmi'dir. Üç kapulu ve bir minâreli cemâ'at-ı

kesîreye mâlik câmi‘dir. Ve Kettâncılar içinde dörd ayak nerdübân ile çıkılır,

Câmi‘-i Abdullâh: Ancak yüz âdem alur bir alçacık minâreli ve bir kapulu gâyet küçük câmi‘dir. Ve Ulu Câmi‘ kurbunda,

Câmi‘u’l-Hâce: Fevkânîdir, altı cümle mahzenlerdir. Ve bir minârelidir. İskele başı olmak ile cemâ‘at-ı kesîreye mâlikdir. Ve yine iskele başında yigirmi ayak taş nerdübân ile çıkılır,

Emîr Ahmed Ağa câmi‘i: Nîl kenârında fevkânî bir câmi‘-i cedîddir. Altı serâpâ mahzenlerdir ve birkaç dükkânlar vardır. İki tarafı tarîk-ı âmdır. İki tarafdan yigirmişer kademe taş nerdübân ile çıkılır Nîl kenârında bir câmi‘-i rûşendir. Câmi‘ içinde cümle on aded beyâz mermer sütûndur. Kıble kapusu üzre târîhi budur.

Ammara hâze’l-câmi‘ el-Emîr Ahmed Ağa Dizdâr, sene isneyn ve sittîn ve elf. [1062]

Bir minâre-i mevzûnu ve hoş-âvâz mü’ezzinleri ve imâm u hatîbi vardır. Ve gâyet cemâ‘atı çokdur. Ve yine Nîl kenârında iskele başında,

el-Hacı Cemâleddîn Ağa câmi‘i: Fevkânîdir. İki tarafdan yigirmişer kademe **[Y 334a]** taş nerdübân ile çıkılır câmi‘-i âlîdir. Altı mahzenler ve dükkânlar ve tarîk-ı âmdır. Derûn-ı câmi‘de on iki mermer sütûn üzre münakkaş tavandır. Ve iki kapusu vardır. İki kapu üzre bu târîh merkûmdur:

Inne ayne’l-alâ ale’l-fi‘âli

Hâtemü‘l-cûdi min semâ bi’l-cemâli

Kultü târîhe inşâ ale’l-cemâli

Câmi‘ün limen(?) el-latîfi mühkemen bi’l-cemâli

Sene 1074

Bu câmi‘ teng mahalde vâki‘ olmak ile haremi yokdur. Lâkin şeb [ü] rûz cemâ‘atı çokdur. Ve bir alçak minâresi vardır. Câmi‘in taşra soffası ve ba‘zı yerleri kâşî-i Mağrib-zemîn’dir. Bu sâhibü‘l-hayrât Melek Ahmed Paşa efendimizin kapucubaşılarından bir mâldâr ağa idi. Maskat-ı re’si olan bu Reşîd’e gelüp hasbeten lillâh bu câmi‘i inşâ eyledi. Ve,

Câmi‘u’z-Zemîn: Tahtânî bir cemâ‘at-ı kesîreye mâlik on iki amelî sütûn üzre münakkaş tavanlı ve üç kapulu ve bir alçak minâreli bir küçük câmi‘dir. Ve,

Câmi-i [A]‘râkî: Beş kademe taş nerdübân ile çıkılır ve on aded sütûnlar üzre münakkaş tavandır. Ve minberi ağacdır. Üç kapusu ve bir alçak minâresi var. Haremsiz bir câmi‘dir. A‘râkî hazretleri mihrâbın solunda medfûndur, *kuddise sırruh.* Ve,

Câmi‘-i eş-Şeyh Nesî: Sekiz sütûn üzre bir küçük câmi‘dir. Bunlardan mâ‘adâ cümle (–) mesâcidlerdir. Ve cümle yigirmi beş minâre nümâyândır.

Ve cümle yetmiş hân-ı azîmdir. Ammâ cümleden Kulkıran Mehemmed Paşa hânı kal‘a-misâl kat-ender-kat hândır. Ve Ahmed Paşa hânı ve Tavâşî Süleymân Paşa hânı ve Dâvûd Paşa hânı ve Hâfız Ahmed Paşa hânı. Ve henüz nev-binâ el-Hacı Ni‘metullâh hânı beş tabaka bir hân-ı azîmdir. Ve İbrâhîm Efendi hânı ve İpek hânı ve Kınâ hânı ve Dizdâr Koca Ahmed Ağa hânı ve Kâsım Bey hânı ve Mustafâ Bey hânı. Ve İshâk Efendi

hânı ikidir. Ve Sinân Paşa hânı ve Alî Cemâleddîn hânı meşhûr hânlardır. Her biri yüzer yüz ellişer ocaklı ve demir kapulu her gece tablı döğülür hân-ı kebîrlerdir.

Ve yedi medrese ve yetmiş mekteb-i sıbyân-ı tıflân-ı ebcedhân ve altı yüz sebîlhânesi var.

Ve cümle üç bin kırk dükkândır.

Ve iki bezzâzistânı dahi demir kapuludur. Yüzer dükkânları vardır. Cümle kârgîr-binâlardır. Birinde libâs-ı fâhire vâlây kâlây akmişe-i fâhire fürûht olunur, ankâ hâceleri vardır. Biri kuyumcular bedâstenidir.

Ve yetmiş kahvehânesi ve iki yüz at değirmeni ve kırk boyahâne-i mîrî ve kırk yağ değirmeni ve otuz pirinç dingi.

Ve cümle altı bin altmış mahzenlerdir. Ve yetmiş meykedesi var, her birinde harâbâtî cânlar ile mâl-â-mâldir. Ve on bozahânesi.

Ve cümle beş hammâmı var. Ammâ âb [u] havâsı latîf rûşen-binâ-yı nazîf el-Hacı Ni‘metullâh hammâmı: Suyu dollâblar ile Nîl’den çekilir. Esvâbları pâk **[Y 334b]** ve dellâkleri cüst ü çâlâk hâzır-ı hizme mahbûb huddâmları vardır. Lâkin bu hammâm yenidir, başa urur derler. Hukemâ kavli üzre hammâmın atîkı gâyet nâfi‘dir.

Ammâ Sultân Selîm Hân girdiği Muhammed İbâdullâh hammâmı: Şehrin ortasında tâ âl-i Abbâsiyân’da binâ olunmuş hammâm-ı atîkdir. Selîm Hân’ın girdiği kurna hâlâ mesdûddur. Kırk gün bir cüzâm bu hammâma girse şifâ bulur.

Ve Bostâncı hammâmı büyük hammâmdır. Ve Hâce Ubeydî hammâmı ve Kapudanpaşa hammâmı. Hâs u âm hammâmları bunlardır.

Ve bu şehrin âb [u] havâsı Rûm havâsına müşâbeheti vardır. Azîm yağmur ve karlar yağar, ammâ kar tîz mahvolur. Ve ba‘zı zamân kırağı ve dolu yağar. Zîrâ şehr-i Reşîd iklîm-i sâlisin evvelidir, anıniçün arz-ı beledi (ve) (–) (–) ve tûl-i nehârı (–) (–). Ve câ-be-câ Arab mahbûbu ve mahbûbesi olur.

Ve halkının kâr-ı kisbleri cümle ticâret ile geçinirler. Nısfı ehl-i hırefdir. Ve niçe bin Ervâm halkı mün‘im ankâ bâzergânları vardır kim ni‘metleri mebzûldür. Gâyet ganîmet şehir olmak ile her gece ahâlîsi birbirlerine ziyâfet-i azîmler edüp ikrâm ederler. Ve her gece beşer onar yerde mevlûd-ı şerîf ve haftada dörd beş kerre düğünleri mukarrerdir. Ve ellişer dirhem gelir on iki hâs ve beyâz ekmek bir parayadır. Ve bir İskenderânî batmanı semîn lahm bir parayadır. Ve bir at yemi şa‘îr dörd mankıra ve bir erdeb pirinc iki yüz paraya ve bir kantâr sükker on guruşa. Sâ’ir hubûbâtlar dahi buna göre fürûht olunur. Ve senede bin pâre gemi gelür, metâ‘ getürüp fürûht edüp yine metâ‘ alup dilüdiği diyâra giderler.

Ve bu şehrin me’kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından şekeri ve yedi bin bâğ-ı İreminin gûnâ-gûn meyvesinin nazîfi ve cümmeyzi ve incîri ve şeftâlûsu ve limonu ve turuncu ve limon rub‘ı meşhûrdur. Ve sâhil-i Nîl’de cümle bâğlarının şâhnişînleri ale’t-tertîb dizilmişdir. Ve’l-hâsıl Cenâb-ı Bârî ne halk etdi ise bu şehirde mevcûddur.

Ve a‘yân-ı eşrâfı semmûr kürkler ile parankona çuka ve akmişe-i fâhire **[Q 288b] [P 285b]** geyüp reftâr ederler. Vasatü‘l-hâl kimesneler ve ehl-i hıref makûlesi âdemler çuka ve Mısır alacası geyüp vüs‘ati mertebesi harîr-i Dimyât ve Fereskûr alacaları geyerler. Ve fukarâları

birer ihrâm bürünmüşlerdir. Gâyet rencber ve kâr-ı kisbe kifâf-ı nefs içün mukayyed musallî halkı vardır.

Ammâ bu şehrin cânib-i garbîsinde olan hâneleri kum gark etdikçe müfîd [ü] muhtasar fukarâ hânelerin kum üzre binâ ederler.

Şehrin bu cânibindeki evleri zemîni âlîdir, aslâ sivrisinek olmaz, havâdâr hânelerdir. Ammâ şehrin nısfından tâ Nîl kenârına varınca cümle hânelerinde ne‘ûzu billâh eyle sivrisinek olur kim âdem râhat ile uyuklayamaz. Ammâ her âdemin birer cibinliği vardır, anın içinde yatırlar. Ana nâmûsiyye derler. Aslâ peşşe **[Y 335a]** girmek ihtimâli yokdur, gûyâ çâr-gûşe bir haymedir. Bu şehir halkı eyle sinekden emîn olurlar.

Ve bu şehrin cânib-i garbında balyozlar sarâyı dibinde kıble cânibine tâ pirinc dinkleri ve tûbhâne ya‘nî kerpiçhâneleri geçüp mezâristân kenârında Abdülkâdir-i Cîlânî tekyesine varınca bu şehrin tûlü bin beş yüz germe adımdır.

Ve Nîl kenârı kat-ender-kat gâyet ma‘mûr sarây-ı âlîler ve serâpâ iskeledir. Cümle âyende vü revende keştîler metâ‘ların iskele başına dağlar gibi yığarlar, bir vâsi‘ iskeledir. Cümle evlerinin şâhnişîn ve revzenleri Nîl’e nâzırdır. Bu şehir cümle altı yüz on sokakdır, cümlesi pâk ü pâkîze şâhrâhlardır.

Ve halkı gâyet garîb dostdurlar. Ve zenâneleri gündüz tarîk-ı âma çıkmak ihtimâlleri yokdur. Meğer bir mühim müsta‘cele ve bir umûr-ı mu‘azzama işleri olursa mahfî sokaklardan giderler. Cümle gece ile fânûslar yakup huddâmları ile akrabâlarına giderler. Yohsa avret bâzârda gezmek gâyet ayıbdır.

Ve bu şehrin evsâfın ma‘lûmumuz olduğu üzre tahrîr etsek bir mücelled kitâb olur. Ancak bu kadar ile iktifâ eyledik, *ve’s-selâm.*

Bu şehrin enderûn [u] bîrûnunda âsûde olan kibâr-ı evliyâullâhları ayân u beyân eder

Evvelâ şehrin tâ ortasında bâzâr-ı sultânî içinde âfitâb-ı nihânî ve kamer-i zindegânî eş-Şeyh Hazret-i Seyyid Alî-i Mahallâvî: Bu sultân hakkında Şeyh Şa‘râvî hazretleri *Kitâb-ı Tabakât*‘ında ol kadar vasf eylemişdir kim diller ile ta‘bîr olunmaz.

Ve buna karîb eş-Şeyh Mansûr: Bunlar bir câmi‘ içinde medfûnlar, ziyâretgâh-ı azîmdir.

Andan eş-Şeyh Hazret-i Seyyid Abdullâh ez-Zânit. Ve ana karîb ziyâretgâh-ı eş-Şeyh Muhammed el-Berrî.

Ve mahallât içinde kabr-i eş-Şeyh Seyyid Ahmed Tûkâ ve merkad-i eş-Şeyh Ahmed el-Mağribî.

Ve yine mahalle içinde eş-Şeyh Seyyid Osman-ı Burhânî.

Ve dahi merkad-ı eş-Şeyh Seyyid Sa‘dullâh.

Ve kabr-i Seyyid Muhammed-i İsendevîlî.

Ve Eski Reşîd’de Nîl kenârında bir kum deryâsı içinde eş-Şeyh Sultân-ı Köm Efrâh: İsm-i şerîfleri (–). Şehirden nîm sâ‘at ba‘îd kıble cânibine bâğlar nihâyetinde Köm Ferah dibinde bir burunda câmi‘i civârında kubbe-i pür-envâr içinde medfûndur. Cümle ma‘âş gemilerinde olan âyende vü revende ibâdullâh elbette birer Fâtiha-i şerîf tilâvet edüp ubûr eder. Zîrâ Nîl’in bir muhâlif girdâb köşesinde medfûn emr-i azîm sultândır. Menâkıbına hadd [ü] hasr yokdur. Tekyesi ve ba‘zı mesîregâh maksûreleri var. Ehl-i züvvâr gelüp ibâdet edüp safâ sürerler. Ve bu mahalle niçe kibâr-ı evliyâlar dahi medfûnlardır, ammâ ism-i şerîfleri mazbûtumuz olmamak ile tahrîr olunmadı.

Andan yine şehrin kıblesinde tulacılar kârhâneleri civârında yüzden mütecâviz dürr-i beyz-âsâ beyâz kubbeler vardır, cümlesinde birer ikişer kibâr-ı evliyâullâhlar medfûndur.

Bu taraf **[Y 335b]** cümle Reşîd’in mezâristânıdır. Hamd-i Hudâ bu sultânları su’âl ederek bulup âsitânelerine bu âciz yüzüm sürüp âşinâlık kesb etdik, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve şehr-i Reşîd’den cânib-i garba bâğ u bostân gül gülistân, nahlistân, sünbülistân ravza-i cinânlar içre kâmil bir sâ‘at yerdir, atlarımıza süvâr olup niçe hadîkalara girüp seyr [ü] temâşâ edüp ba‘zı gaytânlarda gûnâ-gûn latîf âbdâr meyveler tenâvül ederek nehr-i Nîl kenârında,

Evsâf-ı kal‘a-i Reşîd

Sene (–) târîhinde Efrenc küffârı havfından Melik Tâhir Baybars binâsıdır. Ba‘dehu sene (–) târîhinde Sultân Kayıtbay tevsî‘ edüp inşâ etmişdir. Kapusu üzre târîhi,

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-inşâi hâze’l-burci’l-metîn Sultân el-mâlikü‘l-memâlik el-Eşref Ebu’n-nasr Kayıtbay, azze nasruhu. Târîh-i binâ semâne ve semâne mi’e. [808]

kitâbet olunmuşdur.

Ve iç kal‘ada dizdâr hânesi ve bir buğday anbârı ve bir su sarnıcı Nîl’den su taşırlar. Ve bir Kayıtbay câmi‘i var. Kırk hâne neferât evleri var. Kal‘anın cirmi iki yüz adımdır. Bu cümle Kayıtbay binâsı iç kal‘a olmuşdur.

Ba‘dehu sene (–) târîhinde Sultân (–) asrında be-dest-i Alî Paşa şekl-i murabba‘ Şeddâdî binâ-yı metîn taşradan bir kat kal‘a dahi ihdâs etmişler, ammâ gâyet kavî binâdır. Ve çâr köşesinde birer burcu var kim her biri bir kal‘a-i üstüvârdır. Bu

kal‘anın cirmi kâmil dörd yüz adımdır. Bir bataklık yere vâki‘ olmak ile handakı yokdur. Kıbleye nâzır Bâb-ı Hayber gibi bir hadîd kapusu kıbleye nâzırdır. Kapusu üzre târîhi bu gûne tahrîr olunmuşdur:

Alî Paşa vezîr-i re’y-i âdil

Binâyı kal‘a içün etdi bünyâd

Görüp La‘lî dedi ol demde târîh

Ne bî-misl oldu âlî kal‘a âbâd.

Sene 1004

Ketebehü‘l-fakîr İbrâhîm-i mezkûr.

Ve bu kal‘a içre cümle yetmiş hurde neferât evleri vardır.

Ve kal‘a içinde **Hüseyn-i Kürdî hazretleri** bir künc içre medfûndur.

Ve kal‘anın cümle yetmiş **[Q 289a] [P 286a]** aded topları vardır. Cebehânesi mükemmeldir. Dizdârı ve yüz elli neferâtları vardır, vazîfelerin gümrükden alırlar. Ve bu kal‘anın Nîl karşusında,

Kal‘a-i harâb-ı Sarı Ahmed Paşa

Kal‘ası bir kumsal yerde olmak ile mürûr-ı eyyâm ile harâb olmuşdur. Ba‘zı âsârları zâhir ü bâhirdir. Dizdârı ve neferâtları vardır. Hâneleri hûrmâlık içindedir. Ammâ hâlâ yigirmi pâre şâhâne topları rimâl-i türâb içinde sernigûn olup yatır. On aded topları arabalar üzre Nîl kenârında âmâde toplardır. Hûrmâlık içinde bir câmi‘i ve dizdâr hânesi ve yigirmi mikdârı fukarâ hâneleri vardır. Gayrı imâret yokdur. Zamân-ı kadîmde ma‘mûr kal‘a imiş kim Reşîd kal‘ası ile boğaz ağzına vâki‘ olmuşdur.

Ve **Sarıca Ahmed Dede [Y 336a]** anda bir kubbe-i beyzde medfûndur.

Ve bu mahalli dahi seyr [ü] temâşâ edüp gemiler ile Nîl’e aşağı cereyân edüp bir mîl gidüp,

Evsâf-ı boğaz-ı Reşîd ya‘nî sedd-i girdâb-ı Merecü‘l-bahreyn

Nîl-i mübârek Akdeniz’e mahlût olduğu mahalle Merecü‘l-bahreyn derler, girdâb-ı azîmdir ve dâ’imâ Yed-i Kudret kal‘asıdır. Lodos rûzgârında yigirmi karış açılup boğaz olup cümle gemiler bî-pâk [ü] bî-pervâ ne cânibe isterse girüp çıkar. Eğer boğazda poyraz ve yıldız rûzgârı eserse beş karış su kalup aslâ gemiler girüp çıkamazlar. Bir ay ve iki üç ay boğazın ağzın bekler gemiler vardır. Bu boğaz bi-emrillâh böyle olduğundan küffâra sed olmuşdur, Reşîd’e düşmen giremez.

Ba‘zı mahalde boğazda yedi sekiz karış su olup cümle keştîler yüklerinin nısfın cerim ta‘bîr etdikleri gemilere tahmîl edüp yükleri hafîf olunca boğazdan taşra çıkup yine yüklerin cerimlerden gemilerine alup cerimlere ücretlerin verüp ne cânibe isterlerse bâdbânların açup tevekkülen alallâh deyüp azm-i ummân ederler. Eğer boğaz böyle olmasa her bâr küffâr-ı hâksâr Reşîd’i harâb ederdi.

Eğer bir firkate ve kalyon ve şayka Reşîd’e girüp çıkmak dilese liman re’îsi izni olmayınca girüp çıkmağa kâdir değildir. Gâyet müşkil boğazdır, her sene niçe gemi helâk

olur. Ammâ liman re'îsi dâ'imâ boğaz ağzında küçük kayıklar ile elinde sırıklar ile deryâyı ölçer durur. Ve ba'zı yerlere kabakları ipler ile bağlayup bırağır, hîn-i mahalde gemileri ol mahalden geçirirler. Eğer liman re'îsi bir gemiye kulağız alup geçirirken gemi gark olsa şer'an liman re'îsine zamân lâzım gelir, kânûn-ı kadîm budur. Anıniçün liman re'îsi her âyende vü revende gemiden kırkar ve ellişer guruş alır. Ve liman re'îsi dahi Mısır paşasına bin guruş küşûfiyye verüp her sene berâtın tecdîd ederler. Ve bu kulağuz bir nesildir, gayrı kimesneler bilmez.

Bu boğaz cümle altı yerde boğazdır, cümlesi her sâ'atde bir gûne olup kâh sığ olur, kâhı amîk olur. Ammâ orta boğaz şâhrâhdır, iri kabaklar alâmeti bundadır. Kaçan Nîl-i mübârek tuğyânı mahallinde deryâ-misâl olup Akdeniz'e yüz mîl girüp kırmızı Nîl olur. Kaçan yüz mîl gemiler kırmızı lezîz Nîl'i gördüklerinde andan bilirler kim Reşîd karîbdir. Ba'zı mahalde düşmen-i Freng-i bed-reng gemileri kırk elli mîl ba'îd Nîl'e gelüp sulanup yine gider.

Ve bu boğazda du'â müstecâbdır. Ba'zı ehl-i hâl ve ehl-i sülûk kimesneler kayıklar ile bu boğaza varup ibâdet ederler. Zîrâ ulemâ-yı müfessirîn Kur'ân-ı azîmde [240] âyeti ve âye[t]: [241] âyeti ve Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır **[Y 336b]** seyâhat etdüği mahal bu Merecü'l-bahreyn'dir, derler. Ve mâbeynlerine mufârakat düşdüğü mahaldir kim âye[t]: [242] âyeti bu mahal içündür, derler. Zîrâ hâlâ bu boğazda bir cezîrede **makâm-ı Hızır** ve **makâm-ı Hazret-i Mûsâ** vardır. Anıniçün niçe bin meşâyih Merecü'l-bahreyn deyü gelüp ziyâret ederler.

Ve bu mahalde Nîl ile Akdeniz'in poyraz ve yıldız ve karayel esdüği mahalde birbirleri ile telattumunun feryâd [u] figânları evce peyveste olup elli mîl ba'îd deryâda istimâ' eden gemiler bilirler kim Nîl ile deryâ döğüşüyorlar. Eğer gece ise deryâdan su alırlar, eğer lezîz ise tahkîk Nîl boğazı yakındır, deyü kenâra karîb gelmeyüp yine deryâya tıramola edüp tâ sabâh olunca volta urup gezer. Zîrâ boğaz muhâlif olduğundan gece girilmek muhaldir. Yâhûd boğaz ağzında demir bırağup yatır, ale's-sabâh liman re'îsi gelüp boğazları yoklayup eğer bi-emrillâh boğazlar kum ile dolmayup açık ise geminin önüne düşüp boğazdan içeri kor. Eğer boğazlar mesdûd ise Reşîd'den cerim gemileri gelüp mezkûr geminin nısf yükün alup gemi hafîf oldukda boğazdan içeri girir. Âdetullâh bunun üstüne cârî bir girdâb-ı Kudret boğaz[dır]. Cemî'i Mısır re'îsleri bu boğazlardan girüp çıkmak içün elem çeküp tasadduklar ederler. Hattâ hakîr bir kerre beş gün bu boğazdan ubûr edemeyüp âhirü'l-emr yine Reşîd'e gelüp andan a'yân-ı vilâyet atlarına süvâr olup on iki sâ'atde İskenderiyye'ye dâhil olduk.

Netîce-i merâm hamd-ı Hudâ Nîl-i mübârekin Akdeniz'e mahlût olduğu kibâr-ı evliyâullâh ziyâretgâh-ı Merecü'l-bahreyn'e varup kayık ile deryâ üzre iki rek'at hâcet namâzı kılup Cenâb-ı Bârî'den i'tikâd-ı tâm ile tâ Nîl-i mübârekin başı olan memleketlerin seyâhatin ricâ eyledim. Zîrâ Nîl-i mübârekin ibtidâ tulû' etdüği mahal Cennet-i Me'vâ'dır, derler, hakkında hadîs-i sahîh vardır.

Anıniçün Nîl başına varmağı ricâ eyledim, Hudâ müyesser ede, *âmîn yâ Mu'în bi-hakkı hurmeti Seyyidi'l-mürselîn.*

Andan tekrâr bender-i **[Q 289b] [P 286b]** Reşîd'e gelüp cümle yârân-ı bâ-safâlar ile vedâlaşup

husûsâ Şeyhzâde Abdurrahmân Efendi ve el-Hacı Ni‘metullâh ve Mendilzâde Mustafâ Ağa ve Meyremoğulları ve Tahtakal‘alı Ahmed Çorbacı ve câmi‘ sâhibi Koca Ahmed Ağa ve sâyir erbâb-ı tarîk meşâyihleri ile cümle vedâlaşup ma‘âş gemisine süvâr olup cümle peydâ etdiğimiz me’kûlât [u] meşrûbâtları dahi gemiye mâl-â-mâl etdik.

Ma‘âş gemisi oldur kim bir cum‘a gün bir bâzâr ertesi gün cümle bâzergânlar metâ‘ların eğer Mısır Bulağ’ından eğer Dimyât u Reşîd’den gemilere tahmîl edüp alay ile **[Y 337a]** ale’l-umûm gidüp gelirler. Gâyet silâhlı ve toplu ve tüfeng harbeli gemilerdir. Ve içinde olan yolcular dahi cümle pür-silâh giderler. Zîrâ Nîl adaları boğazlarında kayıklarla gezer mansar harâmîler vardır, ale’l-gafle gemileri basup cümle halkın katl ederler kim şikâyetci olmaya, andan mâlların nehb [ü] gâret ederler. Gâyet ihtirâz lâzımdır.

Hakîr tevekkül-i Hak olup bir yaraklı gemi ile Mısır’a teveccüh etdik.

el-Faslu’s-sâdis ve sittîn
Şehr-i Reşîd’den Ümmü Dünyâ Mısır’a giderken Nîl-i mübârekin iki cânibinde seyr [ü] temâşâ etdiğimiz kurâ ve kasabâtları ve ma‘mûr [u] âbâdân şehirleri beyân eder

Evvelâ bender-i Reşîd’den alarga olup eyyâm-ı muvâfık ile kıble cânibine teveccüh edüp Reşîd’e nîm sâ‘at karîb **ziyâret-i Köm Efrâh** önünden Fâtiha tilâvet ederek yıldız rûzgârı ile giderek Köm el-ferah mukâbelesinde Nîl aşırı,

Karye-i İzbetü‘l-Ma‘dî

Yüz hâneli ve bir câmi‘li pirinç köyüdür. Anda **ziyâret-i eş-Şeyh Osmân-ı Taştûşî** medfûndur. Andan Reşîd hâkinde,

Beled-i Hadiyye

İki câmi‘i ve birkaç dükkânı var, ammâ hammâm u hânı yokdur. Ve Nîl’in karşu cânibinde bir çemenzâr hûrmâlık içinde **Şeyh Câbir hazretleri** bir küçük kubbede medfûndur. Ve buna karîb bir tur‘a-i azîm vardır, Nîl’in Reşîd mukâbelesi cânibindedir, andan gemiler girüp şark cânibinde Burlos buhayresine mahlût olur. Ol buhayreden gemiler Burlos kal‘asına gider. İnşâallâh mahallinde tahrîr olunur. Andan Reşîd hâkinde Buhayre kâşifi hükmünde,

Kasaba-i Mahalletü‘l-emir

İki câmi‘i ve birkaç dükkânları ve iki minâresi nümâyândır. Ve üç Arab kahvehânesi var. Anı ubûr edüp bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Kasaba-i şîrîn Birimbâl

İltizâmdır. Bin hâneli ve dörd câmi‘li ve yigirmi mesâcidli ve kahvehâne ve elli dükkânlı ve iki hânlı ve hammâmlı ma‘mûr mahalledir. Bu diyârda mahalle kasabaya derler. A‘lâ latîf ü rakîk gömleklik ketân bezleri olur. Birimbâl bezi meşhûrdur. Zîrâ havâsı gâyet latîfdir. Ve bunun mukâbelesinde bir mîl yukaru Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Diyey kasabası

Nîl kenârında üç yüz altmış hâneli iltizâm bir ma‘mûr kasabadır. İki câmi‘i ve iki minâresi ve yigirmi dükkânları ve bir hânı ve iki kahvehânesi var, ammâ kahvehâneleri gâyet kesîf fellâhîn kahveleridir. Ve hammâmı yokdur. Bundan bir mîl yukaru yine Buhayre hâkinde Nîl kenârında,

Kasaba-i İdfîne

İltizâmdır. Bin hâneli ma‘mûr şehirdir. Ve fevkânî mükellef ü müzeyyen hâneleri vardır. Ve iki câmi‘i minâre-i mevzûnları ile ve elli dükkân ve iki hân ve üç kahvehânesi var. Lâkin hammâmı yokdur. Ve gâyet şâhdâne lezîz pirinci olur. Ve bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Evsâf-ı kasaba-i mahalle-i Mutûbis

Garbiyye hâkinde yüz elli akçe şerîf **[Y 337b]** kazâdır. Senevî altı kîse hâsıl olur. Yetmiş pâre nâhiye kurâları vardır. Ve iltizâmdır. Mekke ve Medîne vakfıdır, küşûfiyye değildir. Mısır’da Şeyh Bekrî hazretlerinin hükmünde iltizâmdır. Üç bin ma‘mûr u müzeyyen hâneleri vardır.

Beş câmi‘i var. Çârşû içinde Ulu Câmi‘ elli iki sütûn-ı mermer üzre münakkaş tavandır. Tûlü iki yüz ayak, arzı yüz elli ayak câmi‘-i kebîrdir. Ve câmi‘-i eş-Şeyh (–). Bunlardan mâ‘adâ yetmiş zâviyedir. Ve cümle beş minâre nümâyândır.

Ve bir hammâmı ve yedi vekâlesi ve sebîlleri ve kahvehâneleri ve iki yüz dükkânı ve kırk yağ değirmeni ve yigirmi at değirmenleri vardır. Ammâ bezâstânı yokdur.

Ve bir sarây-ı âlî dârışeddi vardır, hâkimi anda sâkindir. Kapusu önünde leb-i Nîl’de bir kasr-ı latîfi var, müsâfirîn ü mücâvirîn anda oturup kesb-i tarâvet ederler. Bir dil-küşâ yerdir. Ve yine sâhil-i Nîl’de Cennet-misâl bir zâviyesi vardır. Memdûhâtından pirinci ve sükkeri meşhûrdur. Bu şehrin şark cânib[i] havâdâr mürtefi‘ yere vâki‘ olmağile cümle hânelerinin pençereleri Nîl’i nâzırdır, *ve’s-selâm.*

Bu şehirden yukaru bir mîl Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Cemşîre

İltizâmdır. Cümle iki yüz hânesi var ve bir câmi‘i ve birkaç dükkânları var, ammâ hammâmı yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Fezâre

Tâbi‘-i kasaba-i Deyrût’dur. Cümle iki yüz hânedir. Bir câmi‘i ve birkaç dükkânları ve kahvehânesi vardır, ammâ hammâmı yokdur. Ve bu mahalde Nîl-i mübârek şark cânibine gâyet eğri dolaşır. Andan iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde,

Evsâf-ı mahalle-i Deyrût

Fir‘avn’un bunda bir deyr-i kebîri olmak ile Deyrût derler. Kazâ-i Sindiyûn nâhiyesinde iltizâmdır. Kâmil iki bin hâne-i âbâdândır. Ve dörd hutbe ve dörd minâredir. Ve kırk zâviyedir. Ve bir hammâm ve bir vekâle ve dörd kahvehâne-i zîbâdır. Mümtâz gavâzî nisvânları vardır. Ve elli dükkânı ve mahsûllü gaytânları vardır. Ve bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Evsâf-ı mahalle-i Sindiyûn

Yüz elli akçe şerîf kazâdır. Senevî sekiz Mısrî kîse hâsıl olur. Ve nâhiyesi seksen pâre ma‘mûr kurâlardır. Re‘âyâsında kabîle-i Benî Harâm ve kabîle-i Cüzâm vardır, her **[Q 290a] [P 287a]** bâr birbirleri ile ceng [ü] cidâl edüp kırarlar. Cümle üç bin hânedir. Garbiyye’den hil‘at geyer kâşiflikdir. Ve bir câmi‘inin minâresi zirve-i a‘lâsında dörd çatal binâ

olunmuş, üstâd bennâ hakkâ ki yed-i tûlâsın ayân eylemiş, ibret-nümâ bir minâre-i zîbâdır. Cümle iki yüz dekâkînleri ve bir hânı var, ammâ hammâmı yokdur. Andan bir mîl yukaru Buhayre hâkinde,

Mahalle-i ma‘mûr-ı Atıf

İltizâmdır. Cümle bin hânedir. Bir câmi‘i ve yigirmi mesâcidi ve bir kaç esvâk-ı muhtasarı var, ammâ hammâmı yokdur. Ve bu mahalle karîb Dârûd nâm bir beled vardır, ol beledin dibinden İskenderiyye’ye giden **[Y 338a]** Nâsırıyye tur‘ası andan cereyân eder. Andan yukaru bir mîl Garbiyye hâkinde,

Evsâf-ı kasaba-i Füvve

Yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi yüz beş pâre âbâdân kurâlardır. Garbiyye’den hil‘at geyer kâşiflikdir. Cümle dörd bin hânedir ve on iki câmi‘i ve kırk mesâcidi ve on bir minâreli şehr-i ma‘mûrdur. İki hammâmı ve beş vekâlesi ve sekiz mekteb-i sıbyânı ve sebîlleri ve altmış dükkânı ve dörd kahvehânesi vardır. Gâyet ma‘mûr şehirdir.

Ve bunun mukâbelesinde bir cezîrecik vardır, cânib-i erba‘asın Nîl ihâta etmiş. Cezîretü‘z-zeheb derler. Gâyet mahsûldâr olduğundan Cezîretü‘z-zeheb derler. Latîf beyâz aseli olur. Gûyâ Cennet-misâl bir cezîredir. Hûrmâ bâğları içinde ürd-i Behişt’den nişân verir. Bir minâreli bir câmi‘-i zîbâsı var. Kurbunda kırk hâneli bir kurâsı var. Bu cezîreden yukaru bir mîl yine Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Şürefâ

Bin mikdârı hânesi ve bir câmi‘i ve bir kahvehânesi vardır. Anın mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Şûrûm Beğ

Bin mikdârı hânesi ve iki câmi‘i ve iki kahvehânesi var. Mahsûldâr kasabadır. Anın mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Sâlimiyye

İltizâmdır. Cümle bin hânedir ve bir minâreli bir câmi‘i var. Anı ubûr edüp bir mîl yukaru yine Garbiyye hâkinde(dir),

Mahalle-i Mâlik

Beş yüz büyûtlu ma‘mûr iltizâmlı mahalledir. Bir sarây-ı âlî dârışeddi vardır, ya‘nî köy sâhibi sâkin olur müsâfirhânesidir. Her gece kırk elli müsâfire ikrâm edüp atlarına yem asar. Zîrâ gâyet memerr-i nâs mahalledir. İki câmi‘i ve esvâk-ı muhtasarı vardır, ammâ hammâmları yokdur. **eş-Şeyh Muharrem** ve **eş-Şeyh Ken‘ân** ve **eş-Şeyh Ramazân** bunda beyâz kubbeler içinde medfûnlardır.

Bunda yigirmi pâre ma‘âş gemisi ile lenger-endâz olup bir gece mihmân olup ale’s-sabâh azm-i râh eyledik. Bu şehrin mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Şûmûhzât

Reşîdli Mendilzâde iltizâmında müfîd [ü] muhtasar bir kasabacıkdır. Cümle üç yüz hânedir ve câmi‘i ve bir kahvesi var, hammâmı ve dükkânları yokdur. Andan üç mîl yukaru yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Rahmâniyye

Kaytâs Ağa'nın iltizâmında olup evsâfı bâlâda Buhayre'ye giderken mufassalan tahrîr olunmuşdur. Andan bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i İbrâhîm-i Dessûkî

Bunun dahi evsâfı bâlâda mufassalan tahrîr olunmuşdur. Ve bundan yukaru tokuz mîl yine Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Ebû Alî

Bunun dahi evsâfı bâlâda tastîr olunmuşdur. Ve bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Beled-i Merkâs

İbrâhîm-i Dessûkî pederi anda medfûn olduğu bâlâda evsâfı tahrîr olmuşdur. Andan iki mîl bâlâ yine Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Diyey-i Kebîr

İltizâmdır. Kâmil üç bin ma'mûr u âbâdân hâneleri ve iki minâreli iki câmi' ve yigirmi mesâcidi ve bir hânı ve yigirmi dükkânları ve iki **[Y 338b]** kahvehânesi var. Gâyet latîf sükkeri olur. Bu mahalde Nîl-i mübârek garb cânibine dolanır, yıldız rûzgârı tarafına muhâlif gelüp cümle gemilerin mellâhları kenâra çıkup libân ile ya'nî ip ile gemileri çekerler. Gâyet ta'b-ı azîmdir. Ve cümle mellâhlar şallak u mallak dübür-i kuburları uryân bir alay bed-hayâ Urbân keştîbânlardır. Ve bu mahalle-i Diyey mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Şibir Hîs

İltizâmdır. Cümle iki bin hanedir. İki câmi'i ve on mesâcidi ve bir vekâlesi ve on dükkânı ve üç kahvehânesi var. Andan yukaru yine Buhayre hâkinde bir mîl,

Mahalle-i Şibir Rîş

İltizâmdır. Cümle bin beş yüz hane-i âbâdândır. İki câmi'i ve yedi zâviyesi ve bir vekâlesi ve birkaç dükkânları var, ammâ hammâmı yokdur. Anın mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Mît Cenâh

İltizâmdır. İki bin hânesi ve iki câmi'i ve yigirmi mesâcidi vardır. Lâkin dükkânları ve hammâmı yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Mihalicse

İltizâmdır. Bir câmi'i ve on iki zâviyesi ve bir vekâlesi ve bir kahvehânesi ve bin iki yüz hânesi var. Hammâmı ve dükkânları yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Mahalle-i Sâh

İltizâmdır. Bunda Hazret-i Alî kuyusu derler bir âb-ı hayât suyu vardır. Ve bu şehir zamân-ı kadîmde bir kal'a-i azîm imiş. Tevârihâtda vilâyet-i Sâh derler. Hâlâ mahkeme sicillâtlarında dahi eyle merkûmdur. Hâlâ binâ-yı kadîm âsârları zâhirdir. Cümle iki bin ma'mûr büyûtlardır ve iki câmi'i ve yigirmi zâviyesi ve iki kahvehânesi ve bir vekâlesi var, gayrı imâret yokdur. Andan bir mîl yukaru yine Nîl kenârında Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Cedîd

İltizâmdır. Ve cümle ancak iki yüz hâne, bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Andan iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Nakle

Bu dahi iltizâmdır. İki bin **[Q 290b] [P 287b]** ma‘mûr u müzeyyen hânelerdir ve üç ma‘mûr câmi‘-i zîbâ ve yigirmi mesâcid ve iki vekâle ve bir sarây-ı âlî-misâl dârışed, her gece yüzer yüz ellişer müsâfirîni eksik değildir; ve yigirmi aded esvâk-ı muhtasarı ve bir kahvehânesi var, lâkin hammâmı yokdur. Ve bunun mukâbelesinde Menûfiyye kâşifliği hâkinde,

Mahalle-i Farasdak

Nakîbü‘l-eşrâflar iltizâmında olduğunun evsâfı bâlâda tahrîr olunmuşdur. Andan yukaru bir mîl ba‘îd tur‘a-i Nehâriyye Menûfiyye hâkinde olduğunun evsâfı mufassalan kitâbet olunmuşdur. Bu mahalde Garbiyye hudûdu tamâm olup gayrı Menûfiyye hükmündedir. Ve bunun mukâbelesinde bir mîl yukaru ve Buhayre hâkinde,

Mahalle-i İşlîmiyye

Sefer Ağa iltizâmında beş yüz hâneli ve bir câmi‘li ve altı zâviyeli ve bir kahvehâneli ve birkaç dükkânlı hammâm [u] vekâlesiz bir beleddir. Ve andan iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde olan,

Mahalle-i Tâhiriyye

Bir câmi‘i ve yedi yüz hânesi vardır, **[Y 339a]** ol kadar ma‘mûr değildir. Andan üç mîl bâlâda ve Tâhiriyye mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Ziyâd

İltizâmdır. Cümle beş yüz hâne-i zîbâ ve bir câmi‘i ve iki hânı ve birkaç dükkânları var, lâkin hammâmı yokdur. Ve Seyyid Ahmed el-Bedevî hazretlerinin iskelesidir. Andan yukaru anın mukâbelesinde iki mîl ba‘îd Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Şâbûr

Bin hâneli âbâdân iltizâm şehirdir. Bir câmi‘den gayrı imâreti yokdur. Andan yukaru iki mîl yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Selimûn

Sefer Ağa iltizâmında bin beş yüz hâneli bir câmi‘li ve otuz mescidli ve iki hânlı ve bir kahvehâneli, hafta bâzârı durur mahalledir. Andan iki mîl yukaru Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Nâhe

Siyâvuş Ağa iltizâmında bin hâneli ve bir câmi‘li mahalledir. Hammâm [u] vekâle ve dükkânları yokdur, ammâ kahvesi vardır. Andan iki mîl yukaru Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Kefr-i Cedîd

İltizâmdır. Beş yüz hâne ve bir câmi‘i var. Mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Ebû Ahmed

İltizâmlı ve beş yüz elli hâneli ve bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Dükkânları ve hammâm u vekâlesi yokdur. Andan beş derece yukaru yine Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Buhayre

Zülfikâr Ağa iltizâmında bir câmi‘i ve bir kahvehânesi ve dörd dükkânı var. Bunun mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde Kırklar makâmı kurbunda yine kenâr-ı Nîl’de,

Mahalle-i Zağîre

Bir câmi‘i ve bir kahvesi ve yedi yüz hânesinden gayrı bir şey yokdur. Andan bir mîl bâlâda yine Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Tunûb

Rıdvân Ağa iltizâmında üç yüz hânesi ve bir minâresiz câmi‘i ve bir vekâlesi ve bir kahvehânesi var. Andan iki mîl yukaru Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Emrûz

Mustafâ Efendi iltizâmındadır. Beş yüz hâne ve bir câmi‘ ve bir kahvehânesi var. Andan yukaru iki mîl Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Tayerne

İltizâmdır. Buhayre vilâyetin rey eden Ebû Câmûs ve Sultân Şeref tur‘ası ağzı bu mahaldedir. Cümle beş yüz büyût-ı ma‘mûrdur. Ancak bir câmi‘i var, gayrı imâret yokdur. Andan iki mîl bâlâya gidüp yine Buhayre hâkinde yine Nîl kenârında,

Mahalle-i Alkame-i Ebülcâvî

Bunun dahi bir câmi‘den gayrı şeyi yokdur, ancak iki bin beytü‘l-hazeni var. Bunun mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Temâliyye

Sekiz yüz âbâdân hâne ve bir câmi‘ ve bir kahvehânesi var. Andan üç mîl fevkânî gidüp yine Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Cizî

Mehemmed Ağa iltizâmındadır. Bir acâyib sarây-ı azîm dârışeddi ve kapusu üzre topları var. Bin hânesi ve bir câmi‘i ve bir kahvesi var, gayrı şey yokdur. Ve Nîl-i mübârek bu mahalde şark tarafına devr eder. Ve bu şehir Menûf şehrinin iskelesidir, Menûf’a bir merhale yerdir. Bunun mukâbelesinde Buhayre hâkinde yine leb-i Nîl’de,

Evsâf-ı mahalle-i Tarrâne

Buhayre kâşifinden hil‘at geyer, **[Y 339b]** başka kös ve asker sâhibi kâşifdir. Cümle iki yüz mikdârı kerpiçden kubbe kubbe evleri vardır. Bâğ u bâğçesi yokdur. Ve minâresiz bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Buhayre kadısının nâhiyesidir, altmış pâre kurâsı var.

Sun‘-ı Hudâ natrûn ma‘âdinin beyân eder

Evvelâ rûy-ı zemînde natrûn ta‘bîr etdükleri şey bu diyârda hâsıl olur. Çölde bu mahalde yerden çıkar. Kuyu kuyu kazup zemîni birer kulaç ikişer kulaç amîk edüp bi-emrillâhi ta‘âlâ tamar tamar zîr-i zemînde yayılmışdır. Bu Tarrâne re‘âyâları cümle bu işe me’mûrdur. Niçe bin kantâr natrûnu çıkarup natrûn emîni külbesi önüne dağlar gibi yığarlar, gûyâ tuzdur. Bâzergânları cemî‘i dünyâdan ekseriyyâ Frengistân’dan gelüp niçe bin kantâr natrûn alırlar. Senevî yetmiş kîse hâsıl olur iltizâmdır. Ve Mısır ulemâsının ekseriyyâ vazîfeleri bu aklâmdadır, zîrâ sağmaldır. Cümle dünyâda sırçayı bunun ile

eridüp su gibi ederler. Seng-i hârâ üstüne kosalar ân-ı vâhidde taşı mahv eder. Bi-emrillâh böyle hâssası vardır.

Ve ekseriyyâ Mısır'da ba'zı ni'met pişerken tuz ile bunu dahi ilkâ ederler, der ân eti ve sâyir ni'meti muharrâ edüp pişirir. Ammâ bu ni'meti tenâvül edenin gözleri cimroz olur ve âvâzı bed ve yüzü miskîn-çehre ve hayâsı debe ve karnı gebe gibi olur. Gâyet muzır ma'dendir. Elbette Mısır ta'âmında bunun zerre kadar suyu olsun korlar. Zîrâ odun öd gibi zî-kıymetdir, anıniçün sığır tezeği yakarlar. Ni'meti lezîz değildir, dahi çiğ iken natrûn ile muharrâ pişirmişdir kim ni'met gûyâ herîse olmuşdur. Anıniçün **[Q 291a] [P 288a]** Mısır'ın ta'âmı tîz pişüp meydâna gelür. Ammâ sâhib-i tab' olan hânedân sâhibleri odun ile ta'âm pişirirler, anların ni'metleri lezîzdir.

Ve bu mahalle-i Tarranî'ye karîb Nîl kenârında bir kurâda Mısır vâlîsi Kara Mustafâ Paşa asrında sene (–) târîhinde Mısır beğleri isyân edüp ceng olunup niçe bin asker tarafeynden şehîd oldukları sahrâdır. Anda hâlâ şehîd olan Mehemmed Beğ ve Alî Beğ ve Hasan Beğ üç kubbe içinde medfûnlar ve yanlarında yetmiş seksen tevâbi'ât levâhikâtları medfûnlardır, *rahmetullâhi aleyh.*

Bu mahalden iki mîl yukaru mukâbelesinde Menûfiyye hâkinde,

Mahalle-i Zâviye

Yedi yüz hâne ve bir câmi' ve iki kahvehâne var. Andan yukaru mukâbelesinde Buhayre hâkinde,

Mahalle-i Ebû Nişâne

Bir minâreli câmi' ve bin müzeyyen hânedir.

Andan yukaru yine Buhayre hâkinde dağlar dibinde kumsal sahrâlar içre Benî Selâme ve Benî Rücbân kabîleleri sâkindir. Bu kavm ol gece Nîl kenârında ale'l-gafle bir ma'âş gemisin basup azîm ceng ederler. Gemi içinde olan yolcular meğer pür-silâh âmâde bahâdırlar imiş, Urbânın on yedisin **[Y 340a]** katl ederler. Hakîr ol mahalde üzerlerine vardık. Cümle Urbân avretleri deff ü kudüm ve sancaklar ile leşlerinin üzerlerine semâ' edüp raks edüp rebâb ve ûd çalup bükâ ederlerdi. Sıbyânları lakkâ oynarlardı.

Ve bu mahalde Buhayre hâki çöl ve çölistân berr-i bî-emân kumistân yerlerdir. Urbân-ı uryân-ı bî-îmân konup göçüp âyende vü revende ma'âş gemilerin ekseriyyâ bu mahalde nehb ü gâret ederler. Zîrâ arz-ı hâliye yerdir, âbâdân değildir. Sâyir kurâ ve kasabâtların aşkıyâları dahi balıkçı gibi gemilerle gezüp bu mahalde gemileri urur, ihtirâz lâzımdır.

Hamd-i Hudâ hakîr selâmetle ubûr edüp iki mîl yukaru yine Buhayre hâkinde mezkûr çölde Benî Îsâ ve Benî Mûsâ üçer bin kabîledir, bu mahalde konup göçüp direk şeyhleridir, mutî' [ü] münkâd kimesnelerdir. Bunların sâkin olduğu çölün mukâbelesinde hâk-i Menûf'da,

Mahalle-i İşmûn Çûreys

Büyük iltizâmdır. İki câmi'i ve yigirmi mesâcidi ve iki vekâlesi ve iki kahvesi ve yigirmi dükkânı var, ammâ hammâmı yokdur. Ve ne mikdâr hâneleri var, mülteziminden su'âl etmedim. Andan iki mîl yukaru yine Menûfiyye hâkinde,

Kefr-i Çerkes

Mahalle değildir. Üç yüz hâne ve bir câmi‘den gayrı bir imâret yokdur. Ve bu mahalde Nîl-i mübârek kırk mîl lodos rûzgârı cânibine dolaşır. Ve bu Kefr-i Çerkes mukâbelesinde Buhayre hâkinde yine sâhil-i Nîl’de,

Mahalle-i Kuta

Lisân-ı Arabda Kedi mahallesi demekdir. Hakkâ ki kedisi Divriği kedisinden çokdur, senede dörd kerre yavru çıkarır, iltizâmdır.

Bundan gayrı Buhayre hâkinde kurâ ve kasabâtlar kalmadı. Bu mahalden bir mîl yukaru Cisr-i Es‘ad derler bir handaklı cisr vardır, ol hudûddur, bundan yukarusu Cîze kâşifliği hükmüdür, ammâ yine Buhayre cânibidir. Andan dörd mîl yukaru Cîze hâkinde,

Mahalle-i Ümmü Dînâr

Sultân Yûsuf Salâhaddîn bu şehirde defîne-i kenz-i kübrâ bulup kâmil bir ay taşırlar, gücile tükenir. Anıniçün bu mahal Ümmü Dînâr ismiyle müsemmâdır, ya‘nî Altun Anası şehri demekdir. Ba‘dehu Yûsuf Salâhaddîn bu mâl-ı künûz ile Mısır’ın cânib-i erba‘asına ve bâlâda iç kal‘a yerine kal‘a-i azîmler ve niçe bin hayrât [u] hasenâtlar edüp Mısır’ı amâr eder. Bu Mahalle-i Ümmü Dînâr’ın bir câmi‘i ve bir kahvehânesi var. Ve bir azîm tur‘ası var, Nîl tuğyânında bu tur‘adan girüp vilâyeti rey eder, gılâl gemileri gezer tur‘a-i kebîrdir. Ve bu mahalde bir mîrî Ma‘diye gemisi vardır, Cîze cânibinden Menûf cânibine erbâb-ı hâcât ubûr edüp bâc verirler. Karşu cânibi Menûf hâkinde,

Mahalle-i Şirâvî ve Mahalle-i Derâvî

Birbirlerine karîb mahallelerdir. Mısır’da nakîbü‘l-eşrâf Burhâneddîn Efendi’nin iltizâmında ma‘mûr **[Y 340b]** [u] âbâdân ve emn [ü] emân mahalledir. Zîrâ Mısır’a karîbdir. Ve mahsûlâtları bahâ etdüğinden re‘âyâsı mün‘imlerdir. İki câmi‘i nümâyândır, lâkin gayrı imâretleri ma‘lûmumuz olmamağıyle tahrîr olunmadı.

Menûf hudûdunda dahi sâhil-i Nîl’de belîde ve kasabâtlar bu mahalde tamâm oldu.

Andan bir mîl yukaruya Batnü‘l-bakar nâm bir burunda bir mahaldir kim Nîl-i mübârek bu mahalde iki fırka olur, cezîre nihâyetidir. Zîrâ Menûf hâki ve Garbiyye hâki iki Nîl’in ortasında vâki‘ olmuş bir cezîre-i azîmdir kim iki kâşiflik hükûmeti ve bin altmış pâre kurâ ve kasabât ve şehr-i azîmli bir cezîre-i kübrâdır, bu Batnü‘l-bakar nâm mahalde tamâm olur. Sağ tarafındaki cereyân eden Nîl vilâyet-i Dimyât’a gider. Sol cânibindeki Nîl bizim geldiğimiz cânibdir kim vilâyet-i Reşîd’e gider. Bizim geldiğimiz Nîl cânibeyninde ma‘mûr [u] âbâdân altı yüz kırk mahallât kurâ ve kasabâtlar vardır, lâkin hakîr eşbehlerin tahrîr etdim ki cümle bâğ u bâğçeli hadîka-i ravza-i cinânlı ve nahlistân gülistân bostânlı mahsûldâr şehir kurâ ve kasabâtlardır. Reşîd’den bu Batnü‘l-bakar’a gelince kâmil beş yüz mîl yerdir.

Ve bu Batnü‘l-bakar’da aslâ kurâ yokdur, arz-ı hâliye zemîn-i şûredir. Bir nev‘a mugaylân ağacları hâsıl olur, cebecibaşı hükmündedir, her sene zamânında bu haşebâtları ihrâk bi’n-nâr edüp kömürün bârûd-ı siyâha korlar. Anıniçün Mısır bârûdu Bağdâd ve İngilis bârûdu gibi keskindir, topu iki kerre ra‘dvâr gülbâng verir.

Ve bu Batnü‘l-bakar burnunda Kırklar makâmı vardır, du‘â müstecâbdır. Ve Batnü‘l-bakar’ın cânib-i şarkîsinin Nîl aşırı Mısır **[Q 291b] [P 288b]** tarafında Kalyûb

kâşifliği hudûdudur, anda,

Beled-i Bârûdhâne

Cebecibaşılar hükmündedir. Karşuda hâsıl olan mezkûr mugaylân kömürün bunda hıfz ederler. Andan yukaru dörd mîl gidüp Kalûbiyye hâkinde,

Mahalle-i şîrîn Şubre

Bâlâda ale't-tafsîl evsâfı tahrîr olunmuşdur. Bunun mukâbelesinde Cîze hâkinde,

Mahalle-i Verrâk

Bir câmi'i var, büyûtları ma'lûmum değildir. Andan üç mîl yukaru yine Cîze türâbında,

Evsâf-ı şehr-i müzeyyen İnbaba

Cîze kâşifi tahtıdır, kâşifi üç yüz askeri ile ve yedi bölükden Mısır askeri ile hükm [ü] hükûmât edüp yüz on kîse mâl-ı pâdişâhî tahsîl eder. Cîze kadısı nâhiyesidir, nâ'ibi hükm eder. Bu şehir cümle beş bin ma'mûr [u] âbâdân kat-ender-kat âbâdândır. Sekiz câmi'i ve yetmiş mesâcidi ve yüz seksen dükkânı var, lâkin bezâzistânı yokdur, ve yedi kahvehânesi ve sebîlhânesi ve medreseleri ve tekyeleri vardır. Cümle tekyeden Hazret-i İnbaba tekyesi ma'mûrdur. Ve bir tekyede mahkeme vardır, Mısır'da Şeyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi'ye ber-vech-i arpalık yüz elli akçe pâyesi ile ihsân olunmuşdur, anın **[Y 341a]** nâ'ibi bu tekye-i âbâdânda hükûmet eder. Bu kazânın nâhiye kurâları cümle (–) kurâdır. Cümleden beled-i Vüsîm bâğ-ı İrem-misâl bir hûrmâlı beleddir.

Ve bu şehirde bir hâkim dahi Habîroğlu kabîlesinden Şeyhü'l-Urbân Şeyh Şücâ'uddîn üç yüz hayyâl cürd atlı fetâ sıbyânlar ile etrâf-ı erba'ayı zabt [u] rabt eder. Hattâ hakîrin bir memlûkü firâr etdükde bunlar kayd [ü] bend ile hakîre getirdiler. Müstakîm âdemlerdir.

Ve bu şehrin âb [u] havâsının letâfetinden pâk ü pkîze merâlî ve gazâlî Hoten âhûsu gözlü şîrîn sözlü ve münevver yüzlü mahbûb u mahbûbesi olur. Ve her cum'a ertesi on bin âdem cem' olup germ-â-germ azîm bâzâr olur. Ehl-i sanâyi'i gâyet firâvân olduğundan gûnâ-gûn peştemâller ve elvân elvân alaca ve destâr ve çârşaflar fürûht olunur.

Ve senede bir kerre Bedevî mevlûdundan cemî'i ehl-i züvvâr gemilerle bu şehre gelüp kırk elli bin âdem üç gün üç gece cem'iyyet-i kübrâ edüp bir mevlûd-ı azîm olur kim diller ile ta'bîr olunmaz. Zîrâ bu şehir Mısır mukâbelesinde olmak ile âdem deryâsı olup hayme ve hargâhlarda tevhîd [ü] tezkîr edüp İnbaba hazretlerin ziyâret ederler. Bizzât kendüler sâhil-i Nîl'de bir câmi'-i kebîr içinde medfûnlardır, *kaddesenallâhu bi-sırrıhi'l-azîz.* Âsitânesinin cânib-i erba'ası ravza-misâl bir mesîregâh hûrmâlıkdır. Tekyesinde fukarâları bî-kıyâsdır. Bunlara İnbâbî derler. Hazret-i Seyyid Ahmed el-Bedevî'ye silsileleri müntehîdir. Halûk beze-miskîn sâmit fukarâları vardır. Bir ferd-i âferîdeye arz-ı hâcât etmeyüp kûşe-i kanâ'atda münzevîlerdir. Yine Cenâb-ı İzzet nafakaların şeb ü rûz ihsân etmededir.

Ve bu şehir ehl-i sanâyi'i çok olmak ile sâ'ir esvâk-ı sultânî dekâkînlerinden gayrı mahallâtlar içre cümle yedi yüz pâybâf(?) ya'nî çulha dükkânları vardır.

Ve yetmiş boyahâne-i mîrî vardır. Ve on iki vekâle ve bir hammâm ve yigirmi mekteb-i sıbyân ve bâğ [u] bâğçe ve gülistânı çokdur.

Ve halkı garîb-dost kimesnelerdir, *ve’s-selâm.*

Ve bu İnbaba mukâbelesinde Ümmü Dünyâ olan Mısır’ın iskelesi,

Şehr-i Bulak

Hamd-i Hudâ sıhhat [ü] selâmetle Reşîd’den beşinci günde gelüp vâsıl olduk.

Bu şehrin evsâfı bâlâda Mısır evsâfı içinde kırat-be-kırat memdûh u mevsûfdur.

Andan Risâle Ağası İbrâhîm Ağa karındaşımızın atlarına huddâmlarımız ile süvâr olup iç kal‘ada konağımıza gelüp vâsıl olduk.

Andan paşa efendimizin kethudâsı Nişli Alî Kethudâ‘ya buluşup andan sâhib-i devlet efendimiz olan Kethudâ İbrâhîm Paşa hazretine ol gece buluşup sekiz sâ‘at sohbet-i hâs edüp seyâhat ve ziyâret ticâret etdiğimiz sagîr ü kebîr kurâ ve kasabât ve şehirleri ale’t-tafsîl kendülere nakl etdiğimizden eyle safâ ve sürûr **[Y 341b]** eylediler kim ta‘bîr olunmaz. Ve buyurdular kim,

“Ammâ Nîl-i mübârekin Reşîd cânibin seyâhat etdiniz, lâkin bender-i Dimyât tarafı kaldı. İnşâallâh ale’s-sabâh sizi Burlos kal‘ası ve Dimyât kal‘ası ve Tîne kal‘ası kullarının teftîşine ve Dimyât ağasının muhâsebesin görmeğe gönderelim, ol cânibleri dahi geşt ü güzâr edüp ziyâretlerinde bizi du‘â-i hayrdan ferâmûş etme” dedikde dest-bûsları ile şerefyâb olduk.

Ertesi ale’s-seher kethudâ beğe tenbîh olunup cümle kılâ‘ların dizdârlarına ve iş erlerine ve hâkimü’ş-şer‘ kadılara mü’ekkid buyurdı-yı şerîfler tahrîr olunup kethudâdan dahi tenbîhli mektûblar alup beşinci gün paşaya vedâ‘a vardıkda yetmiş altun harcırâh ve bir tavâşî memlûk ihsân edüp dest-bûs ile behremend olup du‘â-i hayrları ile taşra çıkup cümle ahibbâ ve dostân ile vedâlaşup kethudâ beğden kırk altun ve bir çuka ve kumâş alup mektûbları ile ol gün şehr-i Bulağ‘a gelüp ol gece risâle ağasında mihmân olup elli yiğit ile bir yarar ve yüğrük kayık donadup cümle me’kûlât [u] meşrûbâtlarımız dahi verüp on huddâmımız ile gemiye süvâr olup azm-i râh eyledik.

el-Faslu’s-sâbi‘ ve sittîn
Mısır’dan Burlos ve Dimyât ve Tîne kal‘alarının kulları yoklamasına gitdiğimiz yollarda olan kurâ ve kasabâtları ve şehirleri ayân u beyân eder

Evvelâ Bulak şehrinden çıkup Reşîd’den geldiğimiz Nîl ile baş aşağı cereyân ederek üç gün iki **[Q 292a] [P 289a]** gecede Reşîd’e karîb Mahalletü‘l-Emîr mukâbelesinde bâlâda tahrîr olunmuş bir tur‘a-i azîm vardır, ana Burlos tur‘ası derler, boğaz ağzında,

Beled-i İzbe

Bu mahallerde *izbe* köye derler. Yetmiş seksen hâneli pirinç köyüdür. Anda bir kubbe-i âlî içinde **Şeyh Alî Kömî** medfûndur. Anı ubûr edüp tur‘a içinde,

İzbetü‘l-Hac

Yüz evli kurâdır ve pirinç hâsıl olur. Bir câmi‘i kurbunda **eş-Şeyh Kaşâşî** medfûndur.

Anı ubûr edüp tur‘a içre gemiyi iki cânibden mellâhlar libân ile çekerek tur‘anın iki cânibinde yigirmi pâre ma‘mûr u âbâdân pirinç hâsıl olur kerpiçden binâ olunmuş müfîd [ü] muhtasar evli kurâları ubûr edüp yıldız cânibine dolaşarak tur‘a ol cânibe cereyân edüp

Burlos deryâsı sağımızda kaldı. Bu mahalde tur‘a önün sed edüp sahrâlarda olan pirincistâna tur‘a cereyân edüp gitmede. Biz dahi gemiden çıkup seddin öte tarafında gayrı Burlos gemilerine süvâr olup bizim gemi avdet edüp biz ol bend olan yerden Burlos deryâsına giden tur‘a ile cânib-i şarka yigirmi mîl cereyân ederek vakt-i gurûbda Burlos buhayresine dâhil olduk.

Bir azîm buhayredir, şarkdan garba tûlü elli mîldir, arzı kıbleden karayel **[Y 342a]** cânibine seksen mîldir. Ammâ gâyet sığ deryâdır, ba‘zı yeri bir kulaç ve bir arşın ve iki kulaç, üç kulaç yerleri var bir buhayredir. İçinde bin pâre balıkcılar kayığı vardır, yetmiş kîse mukâta‘adır, balığı cihânı dutmuşdur. Bu buhayre Burlos kal‘ası dibindeki boğazdan girir bir vâsi‘ deryâdır. Cânib-i erba‘ası dâyiren-mâdâr yedi konak yerdir. Cenûb tarafı Garbiyye’nin hâkidir. Bu bahr pek amîk değildir, gâyet amîkı bir âdem kaddi ve iki arşın, çoğu bir arşındır. Gemiler ubûr etmeğe alâmet olmak içün amîk yerlerine hûrmâ ağaçları dikmişlerdir, rübbânlar ol şeçerler mâbeyninden ubûr ederler. Bunda olan mâhî-i gûnâ-gûn meğer büyük bahrda ola. Ve bu Burlos deryâsı ile Akdeniz mâbeyninde bir incecik topraklı dil vardır, tâ Reşîd’e gider. Hakîr bu buhayre içre karayel ile elli mîl şarka gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i kadîm-i Burlos

Dimyât hâkinde deryâ beği hükmündedir. Ve bir hâkimi dahi buhayresinin emîn[i]dir, senevî yetmiş kîse iltizâmdır. Ve bir hâkimi dizdârdır, Mısır müteferrikalarından kânûn-ı Selîm Hân dizdâr olmakdır. Ve bir hâkim dahi yüz elli akçe kadıdır, senevî beş kîse mahsûlü olur yetmiş pâre nâhiye kurâsı var. Bir nâhiyesi beled-i Beltîm’dir.

Ve Burlos’un kal‘a-i kadîmi buhayrenin deryâdan giren boğaz ağzında İskender-i Yûnân binâsıdır. Sene 21 târîhinde hicret-i Nebeviyye’nin [(–)] sâlinde Hazret-i Ömer hilâfetinde be-dest-i Amr ibnü‘l-Âs Esved ibn Mikdâd’ı seksen bin asker ile serdâr edüp fethinde usret çeküp âcizler iken hikmet-i Hudâ Dimyât meliki Hâmûk oğlu Şatâ İslâm ile müşerref olup anın i‘ânetiyle feth olunmuşdur. Ba‘dehu mürûr-ı eyyâm ile kal‘a leb-i deryâda olmak ile temevvüc-i deryâ te’sîr ederek harâb olup ba‘dehu sene 924 târîhinde Selîm-i Evvel müceddeden dahi iç yüzde sâhil-i buhayrede ve bir kumsal alçacık yerde taş Şeddâdî binâ inşâ etmişdir.

Akdeniz ile buhayrenin ağzın muhâfaza eder şekl-i murabba‘ bir köhne-binâ küçük kal‘adır. Dâ’iren-mâdâr cirmi beş yüz adımdır. Ve çâr-gûşesinde birer vîrân kal‘ası vardır. Ve kıbleye nâzır bir demir kapusu var. Ve kal‘a içre seksen hâne ve seksen neferâtı var. Ve bir Selîm Hân câmi‘i var, minâresi kal‘a kapusu üzredir, alçacık minârecikdir. Ve bu kal‘ayı hâlâ kum deryâsı gelüp günden güne gark etmededir, kal‘a dîvârının münhedim olan yerlerinden içeri girmededir. Yigirmi pâre topları var, cebehânesi azdır, topçubaşısı Lazdır.

Ve kal‘anın hâricinde kıble tarafında sazdan ve kamışdan ve tûbdan üç yüz hâne varoşu var. Ve bir zâviye ve bir kahvehâne **[Y 342b]** ve bir etmekci dükkânı var. Hân u hammâm ve çârsû-yı bâzârı yok. Bir derbend yerdir kim hımârın gâyib eden varmaz. Ammâ havâsı gâyet latîfdir, cümle âyende vü revende kal‘a kapusu önünde bir kasrı var, anda sâkin olup kesb-i havâ ederler.

Ve Burlos karpuzu memdûh-ı âlemdir. Bir gûne mâvî karpuzdurlar, içi mâl-â-mâl cüllâbdır, başka bir nev‘dir, anın bir fincân suyundan hasta nûş etse şifâ bulur. Ba‘zı mest-i müdâm cânlar bâde zî-kıymet olduğundan cânlarından bîzâr olup bu mâvî karpuz bostânından dahi kökeninde dururken üstünden bir küçük delik delüp bir kaşık bal korlar. İkinci ve üçüncü gün kökeninden kesüp karpuzun içindeki cüllâb eyle şarâb-ı nâb olmuş kim bir kadeh nûş eden “Âh Burlos” deyü feryâd eder. Bir acâyib bâde olur. Bu mâvî karpuzun nef‘ini Hâkim Dâvûd *Tezkere*‘sinde aceb tahrîr etmişdir.

Ve balığı ve hûrmâsı ve hûrmâ turşusu memdûhdur. Lâkin âdem duracak yer değildir, gâyet serhad cezîre yerdir.

Ve kal‘anın cânib-i şarkında üç yüz adım ba‘îd kumluk içinde altı aded kuyular vardır, âb-ı hayâtdan nişân verir suları vardır, cümle ehl-i Burlos bu sudan getirüp def‘-i atşân ederler.

Ve kuyular kurbunda yine kumistân içre bir kubbe-i âlîde,

Menâkıb-ı kutb-ı âfâk kümmelîn-i ale’l-ıtlâk eş-Şeyh Îsâ ibn Becm ibn Ammi İbrâhîm-i Dessûkî‘dir

Anda medfûndur. Lâkin kubbe-i pür-envârın rimâl-i karârı muhâl deryâ-misâl gelüp kubbesin gark etmiş idi. Her bâr **[Q 292b] [P 289b]** türbedâr olan ve ehl-i züvvârlar gelüp kumları kubbenin kapusundan ref‘ edüp ziyâret ederler. Âhirü‘l-emr sene (–) târîhinde Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimiz vâlî-i Mısır iken emr-i şerîf alup vücûd-ı şerîf-i azîzi kubbesinden nakl etmek içün azîz evlâdları bir mübâşir ağa alup cemî‘i Reşîd ü Dimyât ve sâyir kurâ ve kasabâtlardan niçe bin âdem ve yedi kadı ve a‘yân-ı eşrâf cem‘ olup Hazret-i Şeyh Îsâ‘nın na‘ş-ı şerîfin evlâd-ı zevi’l-ihtirâmları kabr-i şerîfinden ıtlâk etmeğe girüp niçe bin huzzâr-ı meclis olan mahlûk-ı Hudâ tevhîd ü tezkîr ederek ve taraf taraf âşıkân-ı sâdıkân muhibbân ûd [u] amberler yakup tekbîr-i Allâhü ekber ile kabr-i şerîfinden cesed-i zât-i pâkin çıkarup bi-emrillâhi ta‘âlâ altı yüz otuz altı seneden berü hâm beyâz kefeni içinde ol vücûd-ı nâzenîn ter ü tâze çıkup cümle ibâdullâh hayretde kalup engüşt ber-dehen ederler.

Andan tâbûtiyle yine Burlos kurbunda leb-i deryâ-yı buhayrede bir mürtefi‘ çemenzâr yere tevhîd [ü] tezkîr ile götürüp defn ederler. Hâlâ üzerine bir kubbe-i azîm ve bir câmi‘ ve bir tekye binâ etmişlerdir kim ibret-nümâ âsitâne olmuşdur.

Andan paşa efendimiz ağası yedi kadının ve ahâlî-i a‘yân-ı vilâyetin arzı ile paşaya {arz} gelüp kırâ’at olundukda azîz hazretlerinin altı yüz otuz seneden berü ter ü tâze olduğun arz **[Y 343a]** etmişler.

Andan dahi ziyâde halk mu‘tekid olup ol kadar ehl-i züvvâr giderler kim şeb [ü] rûz âdemden hâlî değildir. Ve yevm-i Şa‘bân’da yılda bir kerre buyurdı ile bir mevlûd-ı azîm olup yüz bin âdem cem‘ olur. Hamd-i Hudâ ziyâreti müyesser olup rûh-ı şerîfiyçün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet eyledik, *rahmetullâhi aleyh.*

Bunların hakkında penç beyit bir eş‘âr etmiş idik, ammâ evrâk-ı perîşân mâbeyninde zâyi‘ olmuş.

Andan kal‘a dizdârından kal‘a yoklamasıyçün iki yüz guruş ve bir at alup ve huddâmlarımıza berrânî elli guruş dahi alup ve kırk tüfeng-endâz refîkler alup me’kûlât [u] meşrûbâtlarımız ile Burlos’dan buhayre kenârınca cânib-i şarka hûrmâ ormanları içre

bayırlar üzre kırk pâre ma‘mûr u âbâdân kurâlar ubûr ederek iki sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Beltîm

Buhayre kenârında bin hâne-i ma‘mûrlu kumsal içinde bir mahalledir. Burlos hâkinde iltizâmdır. Sâhib-i belede el-Hacı Bülbül derler bir kerîmü’ş-şân sâhib-i îmân kimesnedir. Ve Burlos nâhiyesidir.

Üç câmi‘i var, ammâ buhayre kenârındaki bir Ulu Câmi‘‘dir, Sultân Mansûr binâsıdır. Kendiler dahi câmi‘in haremi köşesinde medfûndur. Bu câmi‘ tûlen ve arzan yüz ellişer ayakdır. Ve bir minâreli tahtanî ve cümle elli amûd-ı müntehâ üzre mebnî bir câmi‘-i kebîrdir.

On dükkânı ve bir kahvehânesi var. Hammâmı ve medreseleri yokdur.

Ziyâret-i kasaba-i Beltîm

Evvelâ câmi‘-i **eş-Şeyh Ebü‘l-feth**: İçinde bizzât kendüleri bir kubbede medfûndur.

Ve yine câmi‘in haremi köşesinde bir kubbe-i âlîde **eş-Şeyh Feth ibn Abdülazîz ibn eş-Şeyh Îsâ ibn Becm**. Bâlâda zikri sebkat eden Burlos’da medfûn Şeyh Îsâ hazretleridir. Ammâ bu Şeyh Feth hazretleri nebîre-i Şeyh Îsâ‘dır kim menâkıbı bî-nihâye ulu sultândır. Tarîk-ı Burhânî‘de keşf [ü] kerâmet sâhibidir.

Ve Beltîm’in cânib-i şarkîsinde **eş-Şeyh Hasan er-Rufâ‘î**: Tarîk-ı Rufâ‘î‘de kerâmâtı zâhir olmuş erdir. Bir küçük kubbede âsûdedir.

Derûn-ı şehirde bir mürtefi‘ yerde kabr-i **eş-Şeyh Muhammed el-Acemî**.

Ve buhayre cenbinde bir kubbede **Muhammed el-Behlûl**.

Ve ana karîb **eş-Şeyh Gulâmullâh**.

Ve yine şehir içinde **eş-Şeyh Sâlim Ebû Râh Tavîl**: Bir cânibe azîmet edüp yürürken cümle halkdan âlî gitdiklerinden Ebû Râh Tavîl derler, tarîk-ı Mutâvi‘î‘de ulu sultândır, ammâ hilkatı gâyetü‘l-gâye kasîrü‘l-kâme imişler.

Ve bunlara karîb **eş-Şeyh Muhammed el-Huşû‘î**: Bir alçak kubbede yatırlar, ammâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır.

Ve **kabr-i eş-Şeyh Mübârek.**

Ve sâhil-i bahre karîb **eş-Şeyh Mehemmed Efendi**: Karîbü‘l-ahd imiş. Cümle ehl-i beled menâkıbların nakl ederler kim Serîr-i Sakatî mertebesinde ulu sultân imiş. Hâlâ kabr-i şerîfinin hâk-i amber-pâkinden zâtülcenbe mübtelâ bir kimse gülâb ile ezüp içirseler **[Y 343b]** bi-emrillâh şifâ bulur. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Andan bu şehri seyr [ü] temâşâ edüp yine şark cânibine buhayre kenârınca üç sâ‘at gidüp ba‘dehu Akdeniz ile bu buhayre mâbeyninde Evvelü‘n-Nahl ta‘bîr etdikleri hûrmâlık ormanı içre girüp azamet-i Hudâ meğer Mısır’ın hûrmâsı cümle bu Burlos vilâyetinde imiş, eyle dıraht-ı hûrmâlar var kim her biri eflâke ser çekmişdir ve her nahlde yigirmişer salkım hûrmâ olup ikişer yüz vukiyye hûrmâsı gelir. Altı sâ‘at dahi bu orman içre ılgar ile ubûr edüp **Âhirü‘t-temr** ya‘nî hûrmâ ormanı tamâm olduğu mahaldir, anı ubûr edüp Akdeniz kenârına varup sağ tarafımız kıble cânibidir. Ve Garbiyye hâkinde bir çöl çölistân

ve bir tîh-i bî-emân bî-pâyân yerdir. Yaz günleri Hudbiyye kabîlesi sâkin olup şitâda mezkûr hûrmâ ormanlarında sâkin olurlar. Mutî‘ [ü] munkâd âdemlerdir. Eğer bunlar tâyi‘ olmasalar bu çölden bir âdem geçmek ihtimâli yok idi.

Sergüzeşt: Bu çöl içre ılgar ile sâhil-i bahrda pâk kumsal üzre giderken deryâda iki gemi nümâyân olup top u tüfeng atup ceng-i âşûb ederler. Biz dahi atlarımıza sıklet edüp ileri varınca küffâr gemisi müselmân keştîsin kovarak müslim şaykası karaya düşdü, biz varınca küffâr deryâda lenger bırakup filika döküp karaya düşen ibâdullâhları **[Q 293a] [P 290a]** kovmağa başladı.

Hakîr dahi elli beş atlı ve katırlı ile varup imdâd edelim, derken filika küffârları alarka olup bize hayli kurşum atdı. Hamd-i Yezdân aslâ isâbet etmeyüp cümle ibâdullâh kenâr-ı bahrda tâze cân bulup gemiden zî-kıymet eşyâların çıkarup taşrada dağlar gibi yığup metrislendiler. Biz dahi bâr-ı sakîllerini taşırken la‘în küffâr tonos elleyerek bir top menzili karîb geldikde yaylım topa âteş edince cümlemizi târmâr edüp bizden Burlos dizdârının bir atına ve bir Arab kölesine top güllesi isâbet edüp merhûm oldular.

Biz cümlemiz bir kumluk ardında pinhân olup yine birer birer imdâd edüp ibâdullâhın esbâbların taşırdık. Ba‘dehu küffâr gemisinden kumbaralar atup der-kenâr olan gemiyi ihrâk etmeğe kasd etdiler, ammâ olmadı. Ba‘dehu çöl tarafından yedi sekiz yüz Urbân-ı uryân karaya düşen gemiyi nehb [ü] gâret etmeğe at boynuna düşüp geldiler, gördüler kim hakîr ile bu kadar paşalı ve gayrı yolcular var, âhir anlar dahi sûret-i Hak’dan görünüp hizmet edüp gemiden taşra hayli metâ‘ çıkarup kenâr-ı bahre dağlar gibi yığdılar.

Netîce-i kelâm bu hâl üzre tâ vakt-i gurûba dek ceng edüp ibâdullâha hizmet eyledik. Ba‘de’l-mağrib küffâr-ı bed-girdâr-ı murdâr gemisin fânûslar ile çerâğân edüp tâ nısfu’l-leyle **[Y 344a]** varınca top u tüfeng atmadan hâlî olmadılar. Âhir vakt nısfu’l-leyl olunca kâfirin filikası âheste-reviş gelüp gemiyi ihrâk edecek mahalde gemiden ve karadan bu kadar cândan bîzâr olmuş ümmet-i Muhammed bir yaylım kurşum urunca filika döne döne kenâra geldi. İçinde bir kefere-i fecere kalmış. On ikisi mürd olup yedisi mecrûh kenâra gelince filikayı zabt edüp mecrûhların kellelerin kesüp hakîr bir gülbâng-i Muhammedî çeküp cümle Urbân ve keştîbân pîr [ü] civân derûn-ı dilden üç nevbet sadâ-yı Allâh Allâh’a rehâ buldurunca küffâr gördü kim eli ayağı olan filikası ahz olundu. Tâ sabâha dek aslâ durmayup bize âteş-i Nemrûdî saçup âteşbâzlık gösterdi, ammâ bir kimseye aslâ zarar isâbet etmeyüp ba‘de salâti’l-fecr yıldız rûzgârı şedîd olup küffâr kenâra düşme havfından bâdbânların açup ve turompete boruların çalup hâyib ü hâsir bu kadar bârûd [u] gülleden ve bu kadar kelleden çıkup gitdi. Biz dahi ibâdullâhdan me’zûn olup gidelim, dedükde re’îsi ve sâyir tüccâr ü züvvâr [u] huccâc üç yüz âdem,

“Lutf edüp gitmen, siz gidince bu Urbân bizi bu çölde nehb ü gâret ederler” deyince derhâl bir âdemim ılgar ile Dimyât’a gönderüp imdâd taleb eyledik.

Ol gün karadan üç yüz âdem deryâdan yetmiş beş pâre küçük gemi ve sandallar pür-silâh âdemleri ile gelüp vâsıl olunca karaya düşen geminin dahi yüklerin gayrı gemilere tahmîl edüp karadaki gemi hıffet buldukca deryâya kalkup kumdan halâs oldu. Hamd-i Hudâ bir yerine aslâ rahne gelmemiş. Tarfetü‘l-ayn içre deryâya alarka olup karada olan bâr-ı sakîllerin dahi alup cümle imdâda gelen gemilerle şenlik ve şâdumânlıklar ederek top u tüfenglerin atarak bâdbânların açup muvâfık eyyâm ile bender-i Dimyât’a gitdiler ve

kâfirin filikasın başaşağı bayrağıyle yedeğe alup bile götürdüler.

Hakîr Dimyât'dan gelen kara askeriyle bir yere cem‘ olup kâfirin filikasından aldığımız kelleleri mızraklar üzre hakîrin huddâmları diküp yine Akdeniz kenârınca vakt-ı zuhurda Yemenî nehri ma‘diyesine gelüp bir mavuna gemi ile ol gün bu kadar asker gücile karşu Dimyât tarafına ubûr etdik.

Nehr-i Yemenî oldur kim Mahalle-i Kebîr içinden cereyân eden tur‘a ve Sâbûniyye tur‘ası bir yere cem‘ olup büyük Nîl kadar nehr-i azîm olup niçe yüz pâre beledleri rey edüp bu mahalde Akdeniz'e munsab olup gemi ile geçilir. Aslı yine Semennût kurbunda Nîl'den müteferrikdir. Nîl'in nısfı kadar vardır. Burlos ile Dimyât mâbeyninde mahlût olur.

Andan yine çöl ile ubûr ederken niçe kerre yüz bin bıldırcın duzakları içre sayd olunmuş bıldırcınları alup kâmil beş sâ‘atde **[Y 344b]** Dimyât mukâbelesinde kasaba-i Sinâniyye yedi sâ‘atde dahi ma‘diyeden Burlos'dur. Cümle on iki sâ‘atde Burlos'dan bender-i Dimyât karşısında,

Kasaba-i Sinâniyye

Nîl kenârında üç yüz hâneli bir ma‘mûr beleddir. Üç câmi‘i ve iki vekâlesi ve bir kahvesi var. Küffâr zamânında bir kal‘ası var imiş, hâlâ âsâr-ı binâları âşikâredir. Mu‘âf u müsellem Sinân Paşa evkâfıdır. Anda Dimyât emîni olan Mısır beği Abaza Dilâver Beğ bir kasır inşâ etmişdir, cümle ehl-i Dimyât anda kesb-i havâ ederler.

Andan bir gemiye süvâr olup gayrı imdâda gelen askerler dahi gemilere süvâr olup alay-ı azîm ile küffâr-ı hâksâr kelleleri ile bir hây hû ile tüfengler atup şâdumânlar ederek alay-ı azîm ile gümrük önüne vâsıl olup Dimyât'a dâhil olup paşa ağasının konağında meks eylediğimiz sâ‘atde küffârdan halâs olan şayka dahi top u tüfenglerin atup şikârı olan küffâr filikası ile limana lenger bırağup cümle halkı îd-i adhâ edüp gemi re'îsi filika ile bizden kelleleri alup arz-ı mahzarlarla ve hakîrden mektûblarla Mısır'da İbrâhîm Paşa'ya gitdiler.

Evsâf-ı şehr-i azîm bender-i Dimyât-ı kadîm

Bu şehr-i müzeyyen hakkında niçe müverrihler evsâfın tahrîr etmişlerdir, ammâ kavl-i esah oldur kim Tûfân-ı Nûh'dan sonra İşma‘ûn bin Mısrâyim oğlanlarından Dimyât nâmında bir ulu pâdişâh binâ etmişdir, anıniçün Dimyât tesmiye olunmuşdur. Lafz-ı *dimyât* lisân-ı Süryânîde kuvvete ve kudrete derler; kuvvetli, cihân-ârâ melik idi. Ammâ Kitâb-ı Tevrât'da şehr-i Dimyât'ın ismi beled-i Âlüş‘dür. Kitâb-ı Zebûr'da ed-Derdemiyye ve el-Beytâvefrâğa'dır. Ve Kitâb-ı İncîl'de el-Hazra'dır. Ve lisân-ı Arab'da yine ed-Derdemiyye'dir. Lisân-ı Kıbtî‘de Dimyât'dır.

Ba‘dehu hicret-i Risâlet'den otuz sene sonra Amr ibnü‘l-Âs Mısır halîfesi iken otuz bin askere Esved ibn Mikdâd'ı serdâr edüp Dimyât kal‘ası içinde Melik Hâmûk'ü muhâsara edüp kâmil yedi ay ceng-i azîmler olup fethinden me'yûs olup ferâgat sadedinde iken Melik Hâmûk'ün Şatâ nâmında bir oğlu ol gece Hazret-i Risâlet-penâh'ı rü‘yâsında görüp derhâl hâbdân bîdâr olup nısfu'l-leylde âlem ağyârdan bî-haber iken kal‘adan ip ile nüzûl edüp Esved ibn **[Q 293b]** Mikdâd **[P 290b]** hazretleri huzûrunda İslâm ile müşerref olup kal‘anın fethi mümkin olan yerlerin gösterüp asker-i İslâm ol tarafdan hücûm edüp bi-

emrillâh kal‘a feth olup ol arbede içre Hâmûk Melik giriftâr-ı bend-i esîr olup oğlun göricek ol dahi derûn-ı dilden bende-i Sübhân oldu. Ba‘dehu guzât-ı müslimîn bî-hisâb zî-kıymet mâl-ı hazâyin almışlardır kim hâlâ dillerde dâsitândır. Zîrâ Tûfân-ı Nûh’dan bir merd eline girmeyüp dâ’imâ nâmerd elinde bikr-i pâkîze bir şehr-i **[Y 345a]** müzeyyen idi, hamd-i Hudâ dest-i merde girüp bekâreti izâle olup üç bin sandûk mâl-ı hazâyin Medîne’ye Hazret-i Ömer’e gönderdiler.

Ba‘dehu sene (–) târîhinde Şâm’da Nûreddîn eş-şehîd halîfe iken İşpanya küffârı Dimyât’a bin pâre gemi ile gelüp istîlâ eyleyüp yedi ay zabt eyledi. Ba‘dehu Nûreddînü’ş-şehîd vezîri Yûsuf Salâhaddîn’i yüz bin asker ile Dimyât üzre gönderüp geldükde küffâra emân vermeyüp kal‘ayı feth edüp cümle küffârı dendân-ı tîğden geçirdi. Bu kadar mâl-ı ganâyimle mansûr [u] muzaffer Şâm’a geldi.

Yine sene 621 târîhinde Freng-i bed-reng müstevlî olup Tâhir Baybars Mısır halîfesi iken Hızır gibi yetişüp kal‘ayı feth edüp cümle küffârı seyf-i miczemden geçirdi. Ba‘dehu sene (–) târîhinde Sultân Selîm Hân-ı Evvel fethidir, be-dest-i Ayas Paşa. Hâlâ dest-i İslâmda Nîl kenârında cânib-i şarkîsinde bir bender şehr-i azîmdir kim vasfında lisân-ı kûteh bî-nutukdur.

Mısır eyâletinde deryâ beği hükmünde latîf sancakdır. Paşası taraf-ı pâdişâhîden Mısır dîvânında senevî on iki kîse hâs akçesi alur ve on iki kîse dahi cürm [ü] cinâyetden ve bâc-ı bâzâr ve bâd-ı havâdan hâsıl olup bu hâs tahtında iki pâre yarar kadırga ile kapudan kaşa ile sefer eşer. Ba‘zı zamân bu sancağı Reşîd sancağına ilhak edüp bir nâmdâr iki tuğlu paşaya ihsân olunur. Paşası deryâda sefer eşüp kâ’immakâmı iki yüz âdem ile hükm [ü] hükûmât edüp kendüye dahi on kîse hâsıl eder.

Ve bir hâkim dahi Mısır paşası tarafından bir mükellef ağa gümrük üzre havâle hâkimdir. Yevmiyye onar guruş gümrükden ulûfesi vardır. Âyende vü revende gemilerden birer guruş temkîn akçesi alır ve odun gemilerinden onar kantâr hatab alır ve niçe gûne işlere karışır, arz sâhibi ağadır. Ekseriyyâ gümrüğü Mısır beğlerinden yüz ellişer kîse iltizâm ile alup yılda iki yüz ve iki yüz elli kîse hâsıl eder. Zîrâ her senede cebr-i noksân beş yüz pâre gemi gelür.

Ve bir hâkim dahi hâkim-i şer‘-i Muhammedî‘dir. Üç yüz akçe pâyesi ile sitte-i evvelin tahtabaşı mansıblarındandır. Bir müddeti yigirmi otuz kîse hâsıl alur mansıb-ı âlîdir, birkaç kerre beş yüz akçe mollâlara ihsân olunmuşdur. Şehir içre iki nâ’ibi hükm eder, bir dahi taşra nevâhî nâ’ibi, biri dahi kazâ-i Fereskûr buna ilhâk olup nâ’ib hükm eder. Kazâ-i Dimyât’ın taht-ı hükûmetinde cümle on altı kurâdır, zîrâ cânib-i erba‘ası deryâdır. Ammâ kazâ-i Fereskûr’da (–) pâre nâhiye kurâları vardır, senevî bu dahi yedi kîse hâsıl olur.

Dimyât’da ve mezâhib-i erba‘a şeyhülislâmı ve nakîbü‘l-eşrâfı ve kapukulu serdârı ve Mısır **[Y 345b]** yeniçerisi ve azebler serdârları ve dörd bölük çorbacıları ve a‘yân-ı eşrâfı ve ulemâ ve sulehâsı ve e’imme ve hutebâsı ve meşâyih ü sâdâtı ve ehl-i tüccârı gâyet çokdur. Ve ulemâsının hâfız-ı Kelâmullâh’ı bî-hisâbdır. Ammâ âsitâne sipâh kethudâyeri yokdur. Ve bu şehri her gece kâ’immakâm-ı sancak tarafından üç yüz pâsbân gafîrlik ederler. Gâyet emîn şehr-i benderdir.

Nîl-i mübârek kenârında kıbleden yıldız rûzgârı cânibine câmi‘-i Metbûliyye’ye varınca

bu şehrin tûlü kâmil bin yüz adımdır. Ve arzının ba‘zı yeri sekiz yüz adım ve ba‘zı cânibi altı yüz adımdır. Ammâ cânib-i erba‘asında kal‘a dîvârı yokdur, lâkin etrâf [ü] eknâfında cümle yetmiş beş tedribe kapuları vardır, her şeb gafîrler bekler. Ancak câmi‘-i Metbûliyye cenbinde Nîl kenârında Sultân Salâhaddîn kullesi şekl-i murabba‘ bir kulle-i azîmdir, etrâfında alçak dîvârlı bir rabâtı var, dâ’iren-mâdâr cirmi altı yüz adımdır, lâkin içinde hâneleri vîrândır. Ammâ mezkûr iç kulle ma‘mûr sedd-i metîn yüz arşın bâlâ bir serâmed kâr-ı kadîmdir. İçinde dizdâr ve neferât hânelerinden bir şey yokdur. Ancak içinde mîrî mühimmât makûlesi ve mîrî pirinç ve gılâl ile memlû olup miftâhı yine boğaz dizdârı elindedir.

Ve bu şehr-i azîm cümle sagîr ü kebîr yedi bin altı yüz bâğ u bâğçeli kat-ender-kat tula binâlı ve kirec ile damları sıvanmış ma‘mûr u müzeyyen hânelerdir. Ammâ Reşîd’in hâneleri dahi ziyâde ma‘mûr u müzeyyendir. Bu Dimyât hâneleri dahi elvân elvân tûblar ile dîvârları müzeyyen binâ-yı metînlerdir.

Ve bu şehir cümle şeyhü‘l-beled defteri üzre kırk mahalle ve yüz elli mihrâbdır, cum‘a kılınur hutbedir, mâ‘adâ yüz elli mihrâba varınca mesâcidlerdir. Ammâ cümle cevâmi‘lerden kebîr ve cemâ‘at-i kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Fethiyye Ma‘bed-i kadîm, du‘â müstecâb olacak yerdir. Evâyil-i a‘sârda kenîse imiş, hâlâ alâmetleri vardır. Tûlen toksan adımdır ve arzan kırk germe adımdır. Ve câmi‘ içinde cümle toksan iki sütûn-ı müntehâlardır, ammâ altısı akîk-i Yemenî-misâl sommâkî amûdlardır kim misilleri bir diyârda yokdur, herbiri birer Mısır hazînesi değer cevâhir sommâkîlerdir. Dahi fevkında kemerler üzre münakkaş harpüşte tavandır, düz değildir. Ve taşra hareminin etrâfı **[Q 294a] [P 291a]** cümle altmış dörd billûr-misâl mücellâ mermer amûdlardır kim kıbleye müteveccih olup kıyâma dururlar.

Harem-i vâsi‘inin tâ ortasında bir sebîlhânesi var. Haremin altı serâpâ amûdlar üzre su sarnıcıdır, âb-ı hayâtdan nişân verir mâ-i nâbı vardır, bârân-ı rahmetden cem‘ olur. Haremin ortasındaki soffa üzre bir nâbıka dırahtı vardır, gâyet şecer-i azîmdir.

Câmi‘in dörd kapusu hareme mekşûfdur, iki **[Y 346a]** kapusu {dahi} biri kıbleye ve biri cânib-i garba meftûhdur. Ve mihrâbı câmi‘in bir köşesine münharif vâki‘ olmuşdur, zîrâ bu câmi‘ Yûnâniyân’da deyr imiş, anıniçün câmi‘-i Fethiyye derler. Mihrâbı kâr-ı kadîm ve minberi haşebdendir. Minber kapusu üzre bu târîh ve bu âyet-i şerîf tahrîr olunmuşdur: [243] âyetinden sonra,

İnşâu hâze’l-câmi‘ el-Hacı Şemseddîn bin Muhammed Tarabulusî el-ma‘rûf fî şehr Recebi’l-müreccb sene ihdâ ve seb‘în ve seb‘imi’e [771]

dir. Ve üç tabakalı bir minâre-i mevzûnu var, gâyet musanna‘ serâmed minâredir. Kıble kapusu üzre ta‘mîr [ü] termîminin târîhidir:

Geldi dünyâya niçe dâver beğ

Kimse hayr etmedi bu câmi‘ yeğ

Her gören ede du‘â sâhibine

Düşdü târîhi hayr Dilâver Beğ

Düşdü lafzı sahîhdir kim vezinden düşdü. Sene 1083, nâ-mevzûndur, ammâ böyle tahrîr olunmuşdur.

Ve mahkeme önünde çârsû izdihâmı içinde cemâ‘at-ı kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Bedriyye: (–) binâsıdır. Tûlen yüz elli adım, arzan elli beş adım. Cümle elli mermer sütûn-ı mevzûn üzre sâde levha tavandır. Haremi ortasında eflâke ser çekmiş bir hûrmâsı var, minâresiyle berâberdir. Ammâ minâresi dahi gâyet musanna‘ üç tabaka beyâz serv gibi mevzûndur. Bu câmi‘ tahtânî ve dörd kapusu var, iki yan ve iki kıble kapudur. Câmi‘in hâricinde bir Hanefî havuzu vardır, üstü levha kubbe ile mestûrdur, etrâfında muslukları vardır. Minberi kapusu üzre [244] merkûmdur. Ve yine çârsû içinde Buğday bâzârına karîb Nîl kenârında,

Câmi‘ü‘l-Bahr: Tûlen ve arzan yüz seksen ayakdır. Ve cümle seksen dörd amelî sütûn üzre nakş-ı bûkalemûn ibret-nümûn tavandır. Yedi kapusu ve bir minâre-i mevzûnu üç tabakadır. Ve yine çârsû içinde Pirinc bâzârında,

Câmi‘ü‘l-Kebîr: Hâce Emînü‘d-dîn el-Mu‘înî binâsıdır. Serâpâ kârgîr taş binâlı ve kubbe-i âlîli fevkânî bir câmi‘-i rûşen-âbâddır. İki kapusundan dahi sekizer kademe taş nerdübân ile çıkılır bir câmi‘i Kahkahâ-vâr binâ-yı metîn Cennet-misâl ma‘bed-i kadîmdir. Ve şeb [ü] rûz cemâ‘atdan hâlî değildir. Gûyâ Mısır’da Âdiliyye yolunda Sultân Berkûk câmi‘idir. İçinde aslâ sütûnları yokdur. Cânib-i erba‘asında dörd tâk-ı Kisrâ‘dan nişân verir kemerler üzre kubbe-i âlîdir. Ammâ münakkaş tavandır. Ve câmi‘in ortası açıkdır, bârân-ı rahmet nüzûl etdükde câmi‘in vasatında kuş gözü gûnâ-gûn ruhâmlar döşenmişdir kim çeşm-i insân nazar etdükde hîrelenir. Ve cânib-i erba‘asında tâklar altında birer soffa-i azîmi var kim herbiri beşer yüz cemâ‘at alur.

Bu câmi‘ tûlen ve arzan yüz ellişer ayak gelir vâsi‘ câmi‘dir. Mihrâbı elvân hacerler ile **[Y 346b]** müzeyyendir. Minberi münakkaş haşebdendir. Ve iki minâre-i mevzûnu var kim ekâlîm-i Mısır’da nazîrleri yokdur. Ol kadar latîf ü nazîf binâ-yı mevzûndur kim cümle gören üstâd-ı kâmil bennâlar anın kâyim olduğuna engüşt ber-dehen ederler. Tâ bu mertebe rakîk üç tabaka minârelerdir. Şerîfeleri biri biri içinde kadeh-misâl nümâyândır. Ekseriyyâ mü’ezzinleri sıbyândır, zîrâ büyük âdem enüp binmeğe sığmayup usret çeker.

Ve bu câmi‘ teng mahalde olmak ile haremi yokdur. Ve Şâfi‘î havuzuna Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa vâlî[-i] Mısır iken Nîl-i mübârekden sâkıyeler ile su çeküp elli göz kantara ile kahvehâneler mâbeyninden Nîl’i geçirüp âbdest havzuna gelüp ibâdullâh tecdîd-i vuzû‘ ederler, aceb hayrât-ı azîmdir. Andan şehrin cânib-i şimâlî nihâyetinde Rabât-ı kulle kurbunda,

Câmi‘-i Metbûliyye: Sultân Kayıtbay binâsıdır. Cümle câmi‘ler gibi bu dahi tula-binâdır, ammâ gâyet metîndir. Nîl kenârında olmak ile sekizer kademe taş nerdübân ile fevkânîdir. Cânib-i erba‘asında iki yüz talebe hücreleri vardır. Ve derûn-ı câmi‘de amûd-ı müntehâlar yokdur. Ancak kâr-ı kadîm câmi‘-i atîkdir. İçinde şeb [ü] rûz binden mütecâviz hâfız-ı Kur’ân ve gayrı müfessirîn ve muhaddisîn sâkin olurlar. Dimyât’ın gûyâ ki câmi‘-i Ezher’idir, cemî‘-i ulûm sâhibi ders-i âmlar vardır.

Bu câmi‘in üç aded kapusu var. Kubbe kapusu nerdübânlarında Nîl’den âbdest alınır. Ba‘zı mahalde Nîl tuğyân edüp câmi‘e dâhil olur. Mihrâbı tarz-ı kadîm ve minberi haşeb ve ol kadar müzeyyen değildir. Lâkin evkâfı metîndir, imâretinde ni‘meti hâs u âma ve bay

[u] gedâya mebzûldür.

Ve kubbe cânibinde **câmi‘-i Şerebâz:** Sekiz sütûn üzre tavandır. Tahtânî vâki‘ olup bir minâresi ve üç kapusu var.

Ve tarafi’l-müsellahda **câmi‘ü’ş-Şâtâniyye**.

Ve Sûk er-rûz’da **câmi‘ü‘l-Miniyye** ve Câmi‘ü‘l-Kebîr dahi derler, mükerrer yazılmışdır.

Ve Nîl kenârında **câmi‘-i Rıdvâniyye**: Kasr-ı âlî-misâl bir câmi‘-i nûrdur. İçinde aslâ amûd yokdur, dörd kemer üzre tavandır. Nîl kenârında yan soffaları var, cümle cemâ‘at anda kesb-i havâ ederler. Bir alçak minâresi var.

Ve Sûk el-basal’de **câmi‘-i Zâviyetü‘l-Halîc**.

Ve kurb-ı tekye-i Şeyh Abbâsî‘de **câmi‘-i Seydî Hasan et-Tavîl**.

Ve Dilâver Beğ sarâyı cenbinde **câmi‘ü‘l-Kâsımiyye**.

Ve kal‘a-i atîk civârındaki **câmi‘-i İbn Hârûn**.

Ve cânibi’l-Münşî‘de {**câmi‘ü’ş-Şeyh Ömer**.

Ve yine kurb-ı câmi‘ü‘l-Münşî‘de **câmi‘ü‘d-Denbiyye**.

Ve yine cânibi’l-Münşî‘de} **câmi‘-i Ebû Atıyye**.

Ve Sûku’l-Hasbî‘de **câmi‘ü‘n-Nâsırıyye**.

Ve Sûk-ı leben’deki **câmi‘ü’ş-Şeyh Hat‘am**.

Ve hâratü‘l-Markabe’de **câmi‘ü‘l-Erba‘în**.

Ve kurb-ı Kettânî[n]‘de **câmi‘-i ibn Tellîs**.

Bu tahrîr **[Q 294b] [P 291b]** olunan cevâmi‘lerin ale’t-tafsîl evsâfların terkîm eylesek bir tomar-ı tavîl olur. Bu mezkûrûn câmi‘lerden mâ‘adâ cümle yüz elli **[Y 347a]** mihrâba varınca mesâcidlerdir.

Bu Dimyât’ın câmi‘leri Reşîd’den çok selâtîn câmi‘leri vardır. Ve zâviyeleri dahi çokdur. Cümle zâviyelerden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârsû içinde **zâviye-i Erba‘în**. Bu mescide mescid-i Atebânî dahi derler. Tâ Hazret-i Ömer fethinde binâ olunmuşdur. Zâviyeye girdikde sağ tarafda kırk Sahâbe-i kirâm medfûn olduğu târîhleri ile müsbetdir. Sandûkalarının kenârında haşeb üzre oyup celî hat ile bu târîh mektûbdur:

Bi-resm-i abdü‘l-fakîr ilallâhi te‘âlâ el-Kadı Şehâbeddîin, sene ışrîn semânimi’e [820].

yazılmışdır.

Bu şehr içre yedi medrese ve on bir tekye ve üç yüz sebîl var. Ammâ cümle sebîllerden iskele başında gümrük önünde Rıdvân Çorbacı sebîli serâpâ kâşî-i Çîn ile mebnî revzenleri tuç ve maşrabaları zencîrler ile kayd olunmuş kalaylı ve altun yaldızlı maşrabalardır. Sâhibü‘l-hayrâtı hayâtda olmağile yevm-i Âşûrâ‘da deşt-i Kerbelâ‘da şehîd olanların rûhiyçün üç gün bal ve üç gün şeker şerbetleri cümle atşâna mebzûl olur, evkâf-ı kavîdir.

Bu sebîlin fevkinde kasr-ı Havernak-misâl bir mekteb-i sıbyânı var. Kâmil üç yüz sıbyân-ı tıflân-ı ebcedhândır. Her sene kisveleri ve mâhiyye onar para vazîfe-i mu‘ayyeneleri vâsıldır. Sarı pirinç revzenleri üzre kemer altında lûce ve lâciverd ile müzehheb hatt-ı celî‘li târîhi budur:

Habbezâ (bu) bir sebîl-i âb-ı hayvân

Ki nemşîsidir [münşîsidir?] İsmâ‘îl Rıdvân

Gerekdir böyle hayra ola târîh

Hezâr ahsente İsmâ‘îl tü iz‘ân

. Sene 1081

Ve sebîlhâne içindeki kâşî-i Çîn üzre tahrîr olunan târîhdir:

Piyâde gördü itmâmın du‘â edüp dedi târîh

Zehî kasr-ı mu‘allâ ki mübârek ede Hak anı

Sene (–)

Bu sebîl mektebinden gayrı seksen altı mekteb dahi vardır.

Ve dörd hammâmı var. Cümleden çârsû içinde âb [u] havâsı ve binâsı latîf Rıdvân Çorbacı hammâmı ve Kadı hammâmı ve İbn Mismâr hammâmı ve Arnavud hammâmı.

Ve cümle on sekiz hândır. Evvelâ Mustafâ Çorbacı ve Haremeyn hânı ve Mustafâ Çelebi hânı ve Huveyliyye hânı. Ve Pîrî Çorbacı hânı ikidir. Ve Arnavud hânı dahi ikidir. Ve İbn Râcih hânı ve Anberîzâde hânı. Ve Tekeli Çorbacı hânı ikidir. Ve eski Zülfikâr Kethudâ hânı ve Kebbârî hânı ve Ca‘dî hânı ve İbn Fâr hânı ya‘nî Sıçan oğlu hânı ve Taynâviyye hânı ve Kaffâsîn hânı ve Kadı hânı. Ve Abdurrahmân Paşa Mısır mütevellîsi iken anın izniyle Gürcî Zülfikâr Kethudâ leb-i Nîl’de kal‘a-misâl bir hân-ı azîm binâ etmişdir kim cümle taşı Mısır’dan gelmişdir. Dimyât’da bu hândan ve Câmi‘ü‘l-Kebîr’den mâ‘adâ taş binâ yokdur. İki kapulu ve yüz hâneli bir nev-binâ-yı **[Y 347b]** metîndir.

Ve cümle otuz iki kahvehânesi var. Ammâ Uzun Çârşû içinde altı aded kahvehâneleri var, biner âdem alur kâ‘a-i azîmlerdir. Ortasında ruhâmlı havzlarında fevvâreleri kubbelerine müntehî olur. Ve iki cânibinde hânende vü sâzende ve meddâh u mutrıbân ve rakkâsân ve şebbâz ve kuklabâz sakalı(?) gümrâh kahvehânelerdir.

Ve bu şehir cümle iki yüz altmış sokakdır. Cümle pâk râh-ı şâhdır. On sokakda taraf taraf esvâk-ı sultânîler vardır, ammâ bezesteni hânlardır, cümle iki bin altmış dükkândır. Rûy-ı arzda olan mevcûdât bu şehirde mevcûddur.

Ve üç yüz at değirmeni ve yağ değirmenleri vardır.

Ve mahalleler içinde altı yüz Dimyât alacası dokunur kârhâne vardır, ammâ gayrı esnâf azdır.

Ve yedi kefere mahallesi ve bir mahalle Kıbtî ve bir mahalle Yahûdî vardır. Ermeni ve Freng gelir gider. Frengin balyozları yokdur. Ve yedi kenîse ve kırk meyhâne ve altı bozahâne vardır.

Yetmiş yerde pirinc dinkleri var, herbirinde ikişer dinkden yüz kırk pirinc kârhânesi vardır. Zîrâ şehr-i Dimyât pirinc kânıdır. Gayrı hubûbâtı yukaru Sa‘îd-i âlî‘den gelmek ile bahâsı dahi âlîdir, ammâ yine ganîmetdir. Ve cümle üç bin mahzeni vardır, zîrâ halkı cümle ankâ tüccârlar, lâkin muhteşem değillerdir.

Bu şehirde cümle üç bin sayyâd-ı semek vardır. Rûm ve Frengistân’a tuzlu balık salamurası ve balmûmuna banmış kehrübâ-misâl balık yumurtası bu diyârdan cânib-i erba‘a diyârlarına gider. Zîrâ bu şehrin cânib-i erba‘ası cümle buhayrelerdir kim niçe bin gûnâ-gûn mâhîleri olur.

Ve bu şehirde şeyhü‘l-beled defteriyle üç kerre yüz bin âdem vardır. Hamd-ı Hudâ bu kadar ecnâs-ı mahlûkât olup bâbullûk nâmında fâhişehâne bi’l-ittifâk yokdur. Gâyet ehl-i ırz vilâyetdir. Bu şehrin dahi nisvân-ı sâhib-isyânları çârsû-yı bâzâra çıkmak ayıbdır, gece fânûslarla gezerler.

Ve bunda askerî tâ’ifesi azdır, çoğu fellâhîndir.

Ve gâyet dîvdest kâr [u] kisbe kâdir rencber halkı vardır. Her kâr ellerinden gelir. Ol ecilden ganîmet şehirdir.

Ve a‘yânı çuka ve atlas semmûr kürk geyerler. Vasatü‘l-hâl olanlar alaca buşt ve mâvî bediyye ve Dimyât alacası geyerler. Her sokağı âdem deryâsıdır. Ve zenânesi sivri altun ve gümüş tâs takye geyüp eyinlerine siyâh ve beyâz izâr bürünüp yüzlerine siyâh nikâb ve ayaklarına âsumânî babuc ve âsumânî iç edik geyüp mü’eddebâne reftâr ederler. Rûz-ı rûşende sokağa çıkan avreti ol ân her kim olursa katl ederler, meğer meyyitleri ardınca karîb akrabâ avretleri çıkar, destûrdur.

Ve bu şehir halkı gâyet ehl-i zevkdir. Üç yüz altmış altı günde elbette birer düğün ve her gece birer mevlûd ve üç aylarda yevmiyye **[Y 348a]** birer mevlûd-ı âlî edüp bir hây hû ederler. Elbette bu cem‘iyyet-i kübrâlar mukarrerdir.

Ve bu şehrin kıblesi ve şarkı ve şimâli ve yıldız cânibi cümle üç yüz altmış altı bâğ u bâğçe ve bostândır. Limon ve turunc şükûfesi mahallinde gaytânlar içre bir âdem ubûr etse gûnâ-gûn ezh[â]r râyihasından âdemin demâğı mu‘attar olur. Her bâğçede gûnâ-gûn kasırlar ve havz u şâzrevânlar ile ârâste ravza-i Rıdvânlardır. Hakîkatü‘l-hâl yine cümle bâğdan Rıdvân Çorbacı ve Zülfikâr **[Q 295a] [P 292a]** Kethudâ hadîkaları bâğ-ı İremlerdir.

Bu şehrin âb [u] havâsı gâyet latîf olduğundan mahbûb u mahbûbesi firâvândır.

Ve halkı gâyet garîb-dostlardır. Kâr [u] kisbleri balık ve pirinc ve sükker ve gayrı eşyâ-yı bisyâr ile ticâret ederler.

Ve bu şehrin tâ ortasından Nîl’den bir halîc-i azîm girüp şehrin iki cânibinde şâhâne hânelerin revzenleri ve şâhnişînleri bu halîce nâzır olup ba‘zı âdemler pençerelerinde oturdukları yerden mâhîleri sayd edüp ehl [ü] iyâliyle kifâflanırlar. Bu şehrin cümle mahbûb sıbyânları uryân u büryân mâhîveş bu tur‘ada Nîl mâliki gibi şinâverlik edüp birbirlerin bilâ-vâsıta ve bilâ-tekellüf dirâgûş ederler. Ba‘zı mahbûb dost cânlara aceb temâşâgâhdır.

Bu cânibde olan hâne-i zîbâlardan gayrı dahi güzîde sarây-ı âlî-i ma‘mûru Büyük Nîl kenârında beşer altışar kat-ender-kat müzeyyen şâhâne sarâylardır. Reşîd gibi evleri

karada değildir, Nîl kenârındadır. Ba‘zı mahal Nîl tuğyân etdükce bu hânelerden içeri girir. Revzenleri cümle Nîl’e nâzırdır. Ba‘zı hânenin kayıkhânesi evi içindedir. Ehl-i beled birbirlerine kayıklar ile gidüp gelirler.

Bu şehrin iskelesi azdır. Ancak gümrük önü ve paşa ağası sarâyı önü bir meydân-ı azîmdir, cümle gemiler ol mahalle yanaşup metâ‘ların dağlar gibi yığup gemileri Nîl’in karşusunda Sinâniyye cânibine geçüp anda yatırlar.

Ve bu şehrin yıldız cânibindeki mezâristânda bir mürtefi‘ yerde Markab nâmında bir çâr-gûşe bir kulle vardır, eflâke ser çekmişdir. Küffâr zamânında dahi âlî imiş. Hâlâ ol menâr-ı Markab’da mu‘tedil havâda üç yüz mîl cezîre-i Kıbrıs dağları nümâyândır. Lâkin gâyet kuvvet-i basara muhtâcdır.

Bu Dimyât’ın me’kûlât [u] meşrûbâtının memdûhâtından ibtidâ pirinci Revân ve Gîlân ve Hind pirincinden şâhdâne ve lezîz pirinci olur. Âl-i Osmân pâdişâhının Dimyât kilârıdır, cümle pirinc bundan gider. Bu beledde Menzilâvî ve Fereskûr pirinci rub‘-ı meskûnda yokdur. Ve balığı ve balık yumurtası ve cümmeyzi ve beyâz ekmeği ve sanâyi‘âtdan Dimyât’ın bî-nazîr gûnâ-gûn harîr alacaları ve mevzi meşhûrdur. İklîm-i sâlisin evvelinde olmak ile arz-ı **[Y 348b]** beledi (–) (–) ve tûl-i nehârı (–) (–).

Ve Dimyât içinde olan eski kal‘adan on mîl aşağı yine Dimyât cânibinde ve Nîl kenârında Kulkıran Mehemmed Paşa kal‘ası nâ-tamâmdır. Cümle boğazı bekleyen gemiler anda bir ay iki ay yatırlar. Anda bir zâviye vardır. Havâ latîf olup boğaz açıldıkda gemiler yüklerinin nısfın cerimlere tahmîl edüp boğazdan taşra çıkarlar. Tafsîl-i kelâm etmeyelim, bu boğaz dahi *tâbaka’n-na‘l bi’n-na‘l* Reşîd boğazı gibi kudret kal‘asıdır. Mezkûr Kulkıran Paşa kal‘ası(n) nâ-tamâm olmak ile dizdârı ve neferâtı yokdur.

Andan üç mîl aşağı yine Dimyât tarafında Nîl-i mübârek Akdeniz’e mahlût olduğu mahalde,

Evsâf-ı kal‘a-i atîk Dimyât sedd-i Nîl-i rabât

Sene (–) târîhinde bizzât fâtih-i Mısır Selîm Hân-ı Evvel’in binâsıdır, be-dest-i Hayra Beğ vâlî-i ibtidâ feth-i Mısır. Mâ-tekaddem Amr ibnü‘l-Âs asrında Esved ibn Mikdâd’ın feth etdüği kal‘adan aslâ eser kalmamışdır, Ammâ hâlâ bu kal‘a Akdeniz ile nehr-i Nîl mahlût olduğu burunda bir kumsal yerde şekl-i murabba‘ bir binâ-yı metîndir. Dâyiren-mâdâr cirmi beş yüz adımdır. Ve çâr köşesinde çâr burcu var. Ve cenûba nâzır bir kapusu var. İçinde havlısız seksen neferât hânecikleri vardır. Selîm Hân câmi‘i var. Ve Mısır müteferrikalarından kânûn üzre dizdârı ve seksen neferâtı vardır.

Ve cebehânesi ve şâhâne topları kırk dânedir. Ammâ kal‘anın sağ tarafı hâricinde iki serâmed topu var kim Hudâ alîmdir bir serhadde misilleri yokdur. Birisi kâmil otuz iki karış cüssedâr topdur, kırk vukiyye gülle atar, târîhi Süleymân Hân’dır. Bu toplar leb-i deryâya karîb yerde yatır, zîrâ böyle küçük kal‘a götüremez. Kal‘anın cânib-i erba‘ası alçak kumsal yer olmak ile handakı yokdur ve der-i dîvârında münhedim olmuş yerleri çokdur.

Dizdâr ile kayıklara binüp bir mîl Nîl ile cereyân ederek Nîl ile Bahr-i Ebyaz’ın mahlût olduğu mahalle varup iki rek‘at salât-ı hâcet kılup du‘â etdik. Ulemâ-yı Dimyât’ın kavl-i sahîhleri Hazret-i Mûsâ ile Hazret-i Hızır’ın buluşduğu bu Merecü‘l-Bahreyn’dir derler.

Reşîd ulemâsiyle mâbeynlerinde bir cedeldir kim ta‘bîr olunmaz. Ammâ İmâm Süyûtî *rahmetullâh* tefsîrinde Merecü‘l-Bahreyn’den murâd Bahr-i Rûm ki Karadeniz’dir ve Bahr-i Harez ki Gîlân deryâsı derler, ba‘zılar Bâbü‘l-ebvâb bahrıdır derler, bir bahre munsab olmaz üç Karadeniz kadar bir bahr-i azîmdir, Merecü‘l-Bahreyn’den murâd ol mezkûr iki deryâdır, demişler. Ba‘zılar Akdeniz Bahr-i Rûm’dur ki Nîl ana mahlût olduğıyçün Dimyât boğazına Merecü‘l-Bahreyn derler. Ba‘zılar ale’l-ıtlâk bir nehr-i azîm bir bahr-i kebîre mahlût olsa ana Merecü‘l-Bahreyn derler. **[Y 349a]**

Ammâ Hazret-i Hızır ile Hazret-i Mûsâ bu Nîl kenârında buluşup seyâhat edüp Hazret-i Hızır bir gemiyi delüp Nîl’e gark etdüği ve bir dîvârı yıkduğı cümle tefsîrlerde musarrahdır, cümle bu Nîl kenârında vâki‘ olmuşdur. Zîrâ Hızır İskender-i Zülkarneyn’in askerî tâ’ifesinden idi. Ekseriyyâ İskender İskenderiyye’de sâkin olmağile Hazret-i Mûsâ Hızır ile bu mahallerde müşerref olmuşlardır ve mufârakatları dahi Nîl’in deryâya mahlût olduğu mahalde vâki‘ olmuşdur. Nazargâh-ı mürselîn olduğundan efdalü‘l-ulemâ ve meşâyihînler i‘tibâr edüp Merecü‘l-Bahreyn derler. Reşîd [ü] Dimyât ulemâsı beyninde bir kîl [ü] kâldir, ammâ Dimyât ulemâsının Merecü‘l-Bahreyn bizim cânibimizdeki Nîl’dedir, dedikleri kavl-i sahîh ola, *ve’s-selâm.*

Ba‘dehu yine dizdâr ile bir kayığa binüp bu kal‘a-i Şarkıyye’nin mukâbelesinde kenâr-ı Nîl’de,

Evsâf-ı kal‘a-i Garbiyye mukâbele-i kal‘a-i Şarkıyye

Sene (–) târîhinde Sultân Ahmed Hân asrında Tavâşî Müteferrika Ca‘fer Ağa öz mâliyle hasbeten lillâh binâ edüp dizdâr-ı mü’ebbed olmuşdur. Ammâ kal‘a-i Abdüssamed nâmiyle şöhre-i şehr olmuşdur. **[Q 295b]** Nîl kenârında şekl-i **[P 292b]** müdevver bir küçük kal‘adır. Cirmi yüz adımdır ve kaddi elli arşın taş-binâ bir kulle-i kavîdir. Ba‘dehu taşrasına bir tabya-i azîm zamm edüp kal‘a dahi metîn olmuş. Cümle elli pâre topları var, ammâ iri toplar bu tabya üstünde boğaz ağzına nâzırdır. Dizdârı ve elli neferâtları var. Kârları balık ve bıldırcın kuşu sayd ederler. Bir kumsal yerde vâki‘ olmuşdur. Bir kapusu kıbleye nâzırdır. İçinde kırk elli hücrecikleri var. Müte’ehhil kimse yokdur, cümle halkı mücerredlerdir. Bir zâviyesi var. Bu kulle dörd tabakadır. Ve cânib-i erba‘asında handakı yokdur.

Hakîr bunu dahi yoklama edüp yedi neferâtın nâ-mevcûd bulup isimlerin zabt edüp paşaya arz etdüm. Ba‘dehu karşu Şarkıyye’den ve bu Garbiyye kal‘ası dizdârlarından ücret-i kadem dörd yüz guruş hakk-ı tarîk alup andan yine kayıklara Nîl ile baş yukaru ve muvâfık eyyâm poyraz ile iki sâ‘atde yine bender-i Dimyât’a gelüp,

Ziyâret eylediğimiz sükkân-ı karâfe-i Dimyât’da âsûde olan kibâr-ı evliyâullâhları beyân eder

Evvelâ Dimyât kal‘asının fethine bâ‘is olan Hâmûk Melik’in oğlu Şeyh Şatâ hazretleri Esved ibn Mikdâd huzûrunda İslâm ile müşerref olup ba‘de’l-feth-i Dimyât Esved ibn Mikdâd Şeyh Şatâ‘ya on bin asker verüp Sâh vilâyetin ve Eşmûm kal‘asın ve Burullûs kal‘ası ve Dümeyre kal‘aların feth edüp yine sene-i mezbûrda Tîne kal‘asın feth etdikde hîn-i cengde mecrûh olup **[Y 349b]** şatâ şatâ ya‘nî pâre pâre olduğıyçün Şeyh Şatâ derler.

Bir rivâyetde lisân-ı Kıbtîde *şatâ* kumluğa derler, zîrâ Şeyh Şatâ kumluk içinde medfûndur kim cengde hür şehîd olup civâr-ı rahmete rûh-ı şerîfi urûc edüp na‘şın Esved ibn

Mikdâd Dimyât'a getirdüp Dimyât'ın cânib-i şarkîsinde nîm sâ'at ba'îd buhayre-i Dimyât kenârında bir âsitâne-i âlî içinde bir kubbe-i pür-envârda münevver olup yatır. Mâh-ı Şa'bân'ın on beşinde şehîd olduklarıyçün ol gün mevlûd-ı şerîfine mübâşeret edüp üç gün üç gecede Dimyât ve gayrı kurâ ve kasabâtlardan kırk elli bin âdem haymeleri ile gelüp meks edüp ziyâret ederler. Ve Dimyât kâyimmakâmı bu mevlûda Dimyât a'yân-ı eşrâfı ve askeri ile bu ziyârete kerr ü ferr ü dârât ile gelüp haymesinde meks edüp summât-ı azîm çeküp üç gün üç gece ni'meti mebzûl olup bir Mısrî kîse masrûf edüp paşasının muhâsebesine mahsûb olur, kânûn-ı kadîmdir.

Âsitâne-i Şeyh Şatâ: Çâr-gûşe kal'a-misâl bir binâdır. Cirmi üç yüz adımdır. İçinde imâm ve mü'ezzin ve kayyım ve türbedârları sâkindir. Kabr-i şerîfi zâviyesi cenbinde bir kubbe-i pür-envârdır. Hareminin altında su sarnıcı var, her sene bu sarnıca Dimyât a'yânının develeri Nîl'den su taşıyup leb-ber-leb ederler. Eğer su taşımasalar cümle develeri uyuz olur, aceb hikmetdir. Hulâsa-i kelâm ziyâretgâh-ı hâs [u] âm ulu sultân-ı benâmdır.

Andan eş-Şeyh Ebülmedâyin.

Ve eş-Şeyh Dürgâm.

Ve câmi'-i Metbûliyye'de eş-Şeyh Metbûlî.

Ve eş-Şeyh Seydî Fâtih Ebü'l-atâ: Câmi'inde medfûndur.

Ve câmi'-i Fethiyye kurbunda ziyâretgâh-ı Beyne'l-Cenâheyn.

Ve Nîl boğazı kurbunda ziyâretgâh-ı Beyne'l-Mevceteyn.

Ve kurbü'l-Manzar'da ziyâret-i Beyne'l-Farzeyn. Ve şehrin şimâlinde bâğçeler içinde,

eş-Şeyh Hazret-i Cemâleddîn: Mâ-tekaddem âsitâne-i Mevlevî imiş.
Semâ'hâne meydânları ve müte'addid hücreleri ve matbah-ı Keykâvuslu ürd-i Behişt'den nişân verir bir tekye-i kalenderhânedir. Pâk [ü] pâkîze fukarâları ve Hindîleri vardır. Cümle ehl-i Dimyât bu âsitânede ayş [ü] işret edüp azîzi ziyâret ederler. Bu bâğın bir köşesinde bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Niçe bin âşıkânın zerdeste ve pâlheng misilli gûnâ-gûn alâmetleri var. Sâhib-i seccâde olan Baba Horâsânî sulehâ-yı ümmetden müstecâbü'd-da've kimesnedir.

Ve buna karîb eş-Şeyh Seyyid Fethü'l-Esmer.

Ve civârında eş-Şeyh Seyyid Ahmed ibn eş-Şeyh Abdüsselâm: Bunlar bir kubbe-i âlîde medfûnlardır.

Ve Seyyid Feth civârında ziyâretgâh-ı Meydânü'l-Ahdar.

Ve bunun kurbunda Makâmü'ş-Şühedâ.

Ve kurb-ı Hartu'l-Kantara'da,

Pîşvâ-yı tarîk-ı nâs Hazretü'ş-Şeyh Ebülabbâs: Emr-i azîm ulu sultândır ve ziyâretgâh-ı sâhib-i edyândır. Âyende vü revende mihmângâhı tekyesinde cümle ta'allukâtları ile âsûdedirler. **[Y 350a]** Zâviyesinde cemâ'at-ı kesîri vardır.

Ve evlâd-ı zevî‘l-ihtirâmı çelebi şeyhin nazîri yokdur, gâyet sâlih ve âbid ü zâhid kimesnedir. Siyâh imâme geyüp siyâh Abbâsî alemler taşırlar. Cümle fukarâları siyâh şâş sararlar.

Ve Şerîf Osmân civârında eş-Şeyh Seyyid Osmân eş-Şerbâzî.

Ve Şeyh Abbâs civârında eş-Şeyh Hasan et-Tavîl câmi‘inde yatır.

Ve kurb-ı Seyyidinâ Abbâs’da kabr-i eş-Şeyh Alî el-Ayyâşî.

Ana karîb eş-Şeyh Seyyid Muhammed en-Nu‘mânî.

Ve civârında eş-Şeyh Kırmânî.

Ve ana karîb eş-Şeyh Seyyid Alî es-Sakî: Cümle şehre hasbeten lillâh su taşırmış, kırk sene bir kırbayı kullanmış, hâlâ cedîd gibi başı ucunda maslûbdur.

Ve Metbûliyye câmi‘i şimâlinde Nîl kenârında bir bâğ-ı İrem hadîkalı tekyenin tâ vasatında bir kubbe-i âlî içinde,

eş-Şeyh Alî Münîbat: Emr-i azîm ulu sultândır. Bir hasta üç kerre ziyâret etse, bi-emrillâh şifâ bulur. Bâğ-ı behişti içinde Nîl kenârında müte‘addid kasırları ve havzları vardır. Hayme-misâl harnûb dırahtları sâyesinde herkes yârâniyle cevk cevk zevk [u] safâ ederler. Ehl-i Dimyât’ın ziyâretgâhı ve teferrücgâhı bir ferah-fezâ yerdir.

Ve buna karîb eş-Şeyh Abdurrahmân-ı Zıltî.

Ve Mescidü‘l-Feth kurbunda eş-Şeyh Münbâvî.

Ve civârında Seyyid Ahmed-i Şinnâvî hazretleri: Burhânî tarîkında ulu sultândır.

Ve civârında Sitti el-Vâlide: Hîn-i fetihde şehîd olan Sahâbe-i kirâm havâtînleridir kim altısı bir yerdedir, anıniçün Sitti el-Vâlide derler; her yevm-i sebtde niçe bin havâtîn cem‘ olup ziyâret ederler.

Ve bunun kurbunda eş-Şeyha Sitti Şâmiyye.

Ve Markab kurbunda eş-Şeyh Seyyid Asîl.

Ve cenbinde Seyyid Abdullâh eş-Şerîf.

Ve Sûk el-leben’de eş-Şeyh Hat‘am.

Ve Sûk es-semek’de eş-Şeyh Şâne.

Ve Rıdvân Çorbacı hammâmı kurbunda eş-Şeyh el-Hıyeşî.

Ve Hartu’l-Münşî‘de eş-Şeyh Ömer.

Ve Ebü‘l-Abbâs kurbunda eş-Şeyh el-Usayfirâtî.

Ve Hıyeşî kurbunda kabr-i eş-Şeyh Ebû Usaybe.

Ve gaytân-ı şu‘arâda Seydî Muhibbü‘d-dîn: Senede bir kerre azîm mevlûdu olur.

Ve Beledü‘l-Minye’de **[Q 296a] [P 293a],**

eş-Şeyh İbrâhîm-i Ekber-i Minyâvî: İki yüz hâneli Minye köyünde bâğ u bostân

nahlistân içinde medfûndur. Yılda bir kerre mâh-ı Receb'de mevlûd-ı azîmi olup cemiyyet-i kübrâ olur. Her tarîk meşâyihleri fukarâları ile bâğçelerde tevhîd ü tezkîr edüp sohbet-i hâssu'l-hâs ederler. Bâğ sâhibleri mâni' olmaduğından gayrı meşâyih fukarâlara meyve hedâyâ getirir mu'tekid halkı vardır.

Ve bu Şeyh İbrâhîm'e karîb eş-Şeyh Mazlûm: Tarîk-ı âm üzre bâğlar içinde bir küçük tekyede bir kubbe-i sagîre içinde âsûdedir; nısf-ı Receb'de bunun dahi azîm mevlûdu olur.

Ve Câmi'ü'l-Metbûliyye kurbunda eş-Şeyh Müsellemî.

Ve hâratu'l-Bürke kurbunda eş-Şeyh Ebü't-Tayyib.

Ve civârında eş-Şeyh Alî el-Haddâd.

Ve hart-ı Seyyid Ebü'l-feth'de eş-Şeyh Ebû Yûsuf.

Ve civârında Seyyidî Sa'îd.

Ve kurbü'l-Kantara'da eş-Şeyh Ebünnasr. **[Y 350b]**

Ve Markab kurbunda Seb'-i Benât.

Ve makâm-ı Erba'în.

Ve yine makâm-ı Erba'în min Safâfî.

Ve çârsû içinde mescid-i Atebânî'de dahi makâm-ı Erba'în.

Ve hartu'l-Markab'da eş-Şeyh Sultân.

Ve civârında Seyyidî Alî Liveyfe.

Ve civâr-ı Münşî'de kabr-i eş-Şeyh Ebû Karîbe.

Ve ana karîb eş-Şeyh Hammâm.

Ve Rıdvân Çorbacı hânesi kurbunda eş-Şeyh Abdülganî.

Ve Şeyh Şerebâzî kurbunda eş-Şeyh Miftâh: Bir kubbe-i azîmde medfûndur, yılda bir kerre mevlûd-ı azîmi olur.

Ve yine buna karîb eş-Şeyh Hattâb.

Ve kurbundaki kabr-i eş-Şeyh Zindân.

Ve Şerebâzî kurbunda eş-Şeyh Muhammed el-Irâkî.

Ve Dimyât'ın Nîl aşırı mukâbelesinde Nîl kenârında eş-Şeyh Seydî Şedîd.

Ve ana karîb Seyyid Osmân es-Sayyâd. *Rahmetullâhi aleyhim ecma'în,* himmetleri hâzır u nâzır ola.

Bu bâlâda tahrîr olunan kibâr-ı evliyâullâhlardan mâ'adâ niçe bin kibâr-ı kümmelîn medfûndur. Ve cümlenin sagîr ü kebîr kubbeleri mukarrerdir. Zîrâ Dimyât halkı evliyâlar muhibbidirler. Bunda olan ziyâretgâh Reşîd'de yokdur, zîrâ bu şehr-i kadîmdir, ammâ Reşîd nev-binâdır. Eski Reşîd'[i] Köm Efrâh'da kum gark etmişdir.

Hamd-i Hudâ Dimyât'da yüzden mütecâviz evliyâullâh ziyâret edüp her birine birer

Yâsîn ve birer Fâtiha tilâvet edüp rûh-ı pür-fütûhlarından hadîs-i sahîh mazmûnunca anlardan isti‘ânet taleb eyledik. Ammâ kesret-i kitâbet olmasın içün bu sultânları tahrîr eyledik. Eğer herbirinin menâkıbların terkîm eylesek bir mücelled kitâb olur *ve’s-selâm.*

Ba‘dehu paşa ağası bize bir firkate donadup elli bahâdır tüfeng-endâz ve yigirmi keştîbân ile me’kûlât [u] meşrûbâtımız ile Dimyât’dan cânib-i şarka bâğlar içre atlarımız ile nîm sâ‘at gidüp Tîne buhayresinde âmâde olan firkateye girüp muvâfık eyyâm-ı garîb ile yedi sâ‘atde Tîne buhayresinin sığları içre yemîn [ü] yesâra giderek,

Evsâf-ı kal‘a-i Tîne

Bâlâda tahrîr olunduğu üzre Şeyh Şatâ feth edüp bunda şehîd olmuşdur. Mısır hâkinde Arîş kâşifi hükmünde leb-i deryâda şekl-i murabba‘ bir küçük kal‘adır. Dâyiren-mâdâr beş yüz adımdır. Bir kapusu kıbleye nâzırdır. İçinde kırk havlısız küçük hâneleri ve bir Selîm Hân câmi‘i ve otuz aded topları ve cebehânesi ve Mısır müteferrikalarından dizdârı ve yüz neferâtları var. Bâğ u bâğçesiz leb-i deryâda bir kumsal bî-emân yerde derbend-i calender’dir. İbrîm’e devlet tarafından âdem sürerler, bunda sürseler dûzah azâbı çekerdi. *Allâhümme âfinâ bi-kılleti’l-mâ’i ve’l-hubz,* suyu ve ekmeği Dimyât’dan gelmeğe muhtâcdır. Dâ’imâ kayıkları su ile varup gelmededir. Ammâ Akdeniz’de gezen gemilere cânkurtaran limanıdır. Cenûb tarafı Buhayre’dir. Bir ucu Arîş‘e, kıble tarafı **[Y 351a]** Menzile’ye, garb tarafı Dimyât’a varır buhayre-i kebîredir. Senevî on yük akçe iltizâmdır. Yahşi elvân elvân mâhîleri olur.

Ol gece dizdârda mihmân olup ale’s-sabâh gördüm, bir alay za‘îf sergerdân ekmeksiz balık ile geçinir âdemler ricâ edüp kal‘a yoklamasıyçün yüz guruş verüp kabûl etdik. Ba‘dehu yine firkateye binüp alarka olunca kal‘adan on aded “Safâ gitdin” topları atup bir gece buhayre girdâbında azâb-ı elîm çekerek vakt-i seher yine Şeyh Şatâ âsitânesine gelüp yine ziyâret edüp gemiye süvâr olup bir sâ‘atde buhayrenin nihâyetine gelüp yanaşdık.

Derhâl Dimyât’a bir çâpük ü çâlâk zinde ve özünde âdem gönderüp cümle atları getirüp iki cânibde ma‘mûr [u] âbâdân şükûfezâr gaytânları seyr [ü] temâşâ ederek Dimyât’a dâhil olup ertesi İslâmbol’da hânemize firâvân pirinç ve mercimek ve ketân ve nohud ve sâyir levâzımâtlar gönderüp ehl-i Dimyât’ın erbâb-ı devletleri ile vedâlaşdık. Evvelâ âyândan mustahfızânın eşbehi Rıdvân Çorbacı ve Tekelizâde Çelebi hazîne serdârı olmuşdur, ve Halîl Çorbacızâde ve Mehemmed Çelebi bunun emsâli velî-i ni‘am efendilerimiz ile vedâlaşup paşa ağasından üç yüz guruş ve yigirmi aded Dimyât alacası ve elli çift Dimyât’ın kahve makramaları ve fûtaların alup cümle me’kûlât [u] meşrûbâtımız ile bir yaraklı pür-silâh tevâbi‘li yarar gemiye süvâr olup mütevekkilen alellâh deyüp muvâfık eyyâm ile demir koparup Mısır kenârına revâne olduk.

el-Faslu’s-sâmin ve sittîn
Bender-i Dimyât’dan Mısır’a varınca Nîl-i mübârekin iki cânibinde ma‘mûr [u] âbâdân belîde ve kasabâtları ve şehr-i kebîrleri seyr [ü] temâşâ etdiğimizi ayân u beyân eder

Evvelâ Dimyât’dan çıkup kıble cânibine altmış mîl gidüp Dimyât’ın mukâbelesi Garbiyye hâkidir, serâpâ arz-ı şûre bî-hâsıl yerlerdir, aslâ imâret dahi yokdur. Ammâ Dimyât tarafı sâfî pirincli pür-hâsıl amâr müzeyyen şeker kamışlı bâğ-ı İrem-misâl izbelerdir. *İzbe* bu diyârda kurâlara derler. Evleri tuladan alçacık kubbe evcüğezlerdir. Fevkânî ve şâhânî evleri yokdur, zîrâ yerleri pirinc hâsıl olur bataklı ve çataklı yerlerdir,

ağır binâya tahammülü yokdur. Ve pirincleri rûy-ı arzda yokdur. Lâkin buğdayı ve arpa ve bakla makûlesi hubûbâtları dahi yokdur. Zîrâ sulu yerlerdir, pirinc dâ'imâ su içinde hâsıl olur, garîb temâşâdır. Ve bu mahallerde Nîl-i mübârek taşup eksilmez, ber-karâr durur. Hâsıl-ı merâm Dimyât hâkinde kurâları ubûr edüp, **[Q 296b] [P 293b]**

Evsâf-ı menzil-i şehr-i kadîm-i fâris Fereskûr

Mısrâyim oğlu Fereskûr nâmında bir melikin binâsıdır. İbtidâ at saklamak bundan kalmışdır. Bin sene mu'ammer **[Y 351b]** olup yedi yüz pâre şehre mâlik olup yüz bin ahrec atlı ve yüz bin eşheb atlı askere mâlik idi, gayrı gûne hussânları ana göre kıyâs oluna. Dimyât hâkinde iltizâmdır, yedi bin kîle mîrî pirince makyûddur. Yüz elli akçe yüğrük kazâdır, ammâ ekseriyyâ Dimyât kadılarına ihsân olunur. Nâhiyesinde (–) kurâları vardır, cümlesinde pirinc hâsıl olur. Şehri Nîl kenârında iki yüz adım ba'îd bir mürtefi' yerde bin yüz ma'mûr hâneli ve on yedi mihrâblı ve altı minâreli ve üç yüz dükkânlı ve üç kahvehâneli ve bir hammâmlı şehirdir. Ammâ bezâsteni ve imâret ve medreseleri ve sebîlleri yokdur, ancak üç aded müfîd [ü] muhtasar hânları var. Haftada bir kerre azîm bâzârı olur. Halkının kâr [ü] kisbleri gûnâ-gûn alaca dokurlar. Her hânede birer kârhâne mukarrer olup üç yüz dükkân mültezime mâl verir alacacı dezgâhlarıdır. Pirinci ve Fereskûr alacası meşhûrdur.

Bu şehre Dimyât'ın şarkında olan Tîne'ye gitdiğimiz buhayreden dahi gemi ile gelinir, bir tarafı Nîl, şark tarafı mezkûr buhayredir. Ammâ âb [u] havâsı ve bâğ [u] nahlistânı latîfdir. Nîl ile Dimyât buhayresi mâbeyninde bir şehr-i müzeyyendir. Ziyâretleri ma'lûmumuz değildir. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Kefr-i Süleymân Ağa

Bir minâreli câmi'i ve üç yüz hânesi var. Bunun mukâbelesinde Şarkıyye hâkinde,

Beled-i Şerebâz

Yüz hâneli ve bir câmi'li ve minâreli ma'mûr kurâdır. Şeyh Şerebâz hazretleri anda bir kubbe-i âlîde medfûndur. Bu mahalde Dimyât hudûdu tamâm olup Şarkıyye hükmüdür. Bunun mukâbelesinde Garbiyye türâbınd,

Beled-i Mît Ebû Gâlib

Bir minâreli câmi'i ve yüz elli hâneli ve bir kahvehâneli beleddir. Bu mahalde Nîl gâyet dolanup kâh şarka ve kâh garba gider. Bunun mukâbelesinde Şarkıyye hâkinde,

Beled-i Re'sü'l-Halîc

İltizâmdır. Cümle üç yüz ma'mûr büyûtlardır. İki câmi'i ve iki vekâlesi ve bir kahvesi ve altı dükkânı var. eş-Şeyh Gazvân ve eş-Şeyh Hasan Ebû Takıyyüddîn ve eş-Şeyh Muhammed-i Acemî bu beledde kubbeler içinde medfûnlardır. Bundan yigirmi mîl yukaru Şarkıyye hâkinde,

Mît Ebû Abdullâh

Mît yine kurâya derler. Bu dahi iltizâmdır. Yüz evli ve bir câmi'i minâreli beleddir. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Beled-i Tahriyye

Yüz elli hâneli ve bir ma'mûr câmi'i minâreli kurâdır. Ve Şarkıyye tıyninde,

Beled-i Bûşât

İki yüz hâne ve bir minâreli câmi‘i var. Bunun mukâbelesinde Garbiyye tarafında,

Beled-i Dincî

Bir ma‘mûr câmi‘i var. Ve Mansûre cânibinde âbâdân,

Evsâf-ı mahalle-i Muşâk

Kundakcı Mustafâ Kethudâ‘nın iltizâmında altı yüz hâne ve câmi‘ ve kahve ve vekâle ve esvâk-ı muhtasarı var, ammâ hammâmı ve sebîli yokdur. Mukâbelesinde Garbiyye tarafında şehr-i Mansûre bu şark cânibindedir, ubûr edüp **[Y 352a]** elli mîl yukarıya gidüp şehr-i Şirbîn’e vardık.

Evsâf-ı mahalle-i Sirbîn şehr-i şîrîn

Garbiyye tahtı olan Mahalle-i kebîr hükmünde yüz elli akçe kazâdır. Mahalle kadısına arpalık ihsân olunur. Kırk pâre ma‘mûr kurâları var. Senevî dörd kîse mahsûl hâsıl olup nâ’ib zabt eder iltizâmdır. Cümle bin yedi yüz hâne ve yedi mihrâbdır. Bir ulu câmi‘i var, üç tabaka minârelidir. Elli mescidi ve bir medresesi ve elli aded dükkânı ve dörd kahvesi var. Her cum‘a cem‘iyyet-i azîm olup bâzârı durur. Ve bunun civârında,

Kefr-i Şirbîn

İki yüz hâneli iltizâmdır. Ve bunun mukâbelesinde Nîl içinde bir cezîre vardır. Öte tarafında Nîl-i mübârek deve gerdânı gibi dolaşup karşu tarafı artık Mansûre kâşifliği hudûdudur. Ma‘mûr vilâyetdir. Kazâsına kazâ-i Muşâk derler. Beled-i Muşâk bâlâda tahrîr olunmuşdur, bu mahalle-i Şirbîn’e sehl münharif vâki‘ olmuşdur. Bu mahalle-i Şirbîn’i ubûr edüp mukâbelesinde Mansûre hâkinde,

Beled-i Bedevî

Yüz evli ve bir câmi‘li iltizâmdır. Bunun mukâbelesinde Garbiyye tarafında,

Beled-i Betrâ

Üç yüz hâneli ve bir câmi‘i ve kahvesi var iltizâm beleddir. Andan yukaru mukâbelesinde Mansûre hâkinde,

Evsâf-ı mahalle-i Birimbâl

Yedi yüz hâneli ma‘mûr âbâdân iltizâm beleddir. Şeyhü‘l-beledden su’âl etmedim, ne kadar mîrî mâlı ve ne kadar mültezime fâ’izi var, ma‘lûmum değildir. Müte‘addid câmi‘leri ve kahvehâneleri ve mesâcidleri ve hânları ve birkaç dükkânları var. Havâdâr şehirdir. Hammâmı olduğun dahi bilmem. Ve mukâbelesinde Garbiyye cânibinde,

Beled-i Diyâsıt

Şeyh Diyâsıt anda bir kubbede medfûndur. Ve yine Garbiyye tarafında andan yukaru gidüp,

Beled-i el-Hıyâriyye

Üç yüz hâneli ve bir câmi‘li minâresi mevzûn beleddir. Ve yine Garbiyye cânibinde,

Belde-i şîrîn Kâş

Üç yüz elli hâneli ve bir câmi‘ ve bir kahveli beleddir. Bunun cânib-i şarkında,

Evsâf-ı vilâyet-i Dakhelî ma‘mûre şehr-i müzeyyen-i şîrîn Mansûre

Bu şehrin ibtidâ bânîsi Nûh Nebî evlâdlarından Ebü‘l-Kabâbıt Bayzar ibn Hâm ki birâder-i mihteri Sâm’dır, bu Bayzar’ın bir oğlu Dakhel’dir, bu şehir anın binâsı olduğundan hâlâ bu Mansûre iklîmine vilâyet-i Dakhel derler, sebeb-i tesmiyesi oldur.

Ba‘dehu Mısır sultânlarından es-Sâlih Eyyûb bu şehrin âb [u] havâsın beğenüp dahi ziyâde ma‘mûr [u] âbâdân etdi kim bâğ-ı behişt etdi. Ba‘dehu İşpanya la‘în bin pâre gemi ile Dimyât’a gelüp istîlâ etdi, andan tâ Mansûre’de karâr edüp milk edindi. Beri tarafda Sultân Sâlih yüz bin asker ile ılgar edüp Gazze cânibine gidüp andan geri dönüp ibtidâ Dimyât’ı halâs edüp küffârın iki yüz pâre gemisin kabza-i tasarrufa **[Y 352b]** alup Mansûre’de olan küffârın ardın alup deryâ-misâl asker ile Mansûre’yi muhâsara edüp yedi gün yedi gecede iki kerre yüz bin küffârdan bir cân kurtulmaduğı cemî‘i tevârîhlerde mastûrdur. Andan sonra bu Dakhel şehrine Mansûre dediler.

Andan sene 632 târîhinde el-Melikü‘l-Kâmil Nâsıruddîn Muhammed bin Ebûbekr bin Eyyûb Mısır-ı Kinâne tahtın bırağup Mansûre’yi taht edinüp eyle amâr etdi kim hâlâ şimdiki imâreti andan bir mahalle değildir. Ol asırda el-Melikü‘l-Kâmil Nâsıruddîn Muhammed Nîl kenârında bir kasr-ı ibret-nümâ inşâ edüp ismine Kasr-ı Süknâ deyü nâm verdi. Hâlâ Mansûre kâşiflerinin sarâyı önünde bir müfîd ü muhtasar kasr kalmışdır. Hâlâ Menzil[e] hâkinde arz-ı Dahkel nâm bir şehr-i Mansûre’dir. Âhirü‘l-emr el-Melikü‘l-Kâmil Muhammed kemâlin bulup bu Mansûre’de **[Q 297a] [P 294a]** merhûm olup na‘ş-ı pâkin Mısır’a getürüp câmi‘inde defn etdiler.

Ba‘dehu sene (–) târîhinde Mansûre içre bir şerer düşüp bi’l-külliye ihrâk bi’n-nâr olup hâlâ güneşde zerre ve deryâda katre mikdârı ma‘mûr olmuşdur kim hâlâ ünâs-ı mahlûkât sâkinlerdir.

El-hamdu lillâhi vahdehu alime mâ bi-medîneti’s-Sâlih Eyyûb bi-vilâyeti’d-Dakhelî ya‘nî şehr-i hâzâ Mansûre min vilâyâti Mısır el-mahrûse mine’l-câmi‘i’l-hutab ve’l-mesâcid ve’l-vekâyil ve’l-medrese ve’l-hammâmât ve’l-esvâk ve sarâyihi’l-evliyâ, nefi‘allâhu te‘âlâ el-müslimîn bi-berekâtihim fi’d-dünyâ ve’l-âhire, âmîn yâ Mu‘în.

Bu şehr-i Mansûre-i ma‘mûrenin evsâfı bu yüzden tahrîr ü tastîr olunur kim iklîm-i Mısır’da başka kâşiflikdir. Lâkin büyük hükûmet olmağile ve vilâyet Urbânı câ-be-câ isyân [u] tuğyân etmeleri sebebiyle Mısır’ın mîrlivâlarına ihsân olunur oldu. Bir mîrimîrânlık mertebesi hükûmet-i a‘lâdır. Taht-ı hükûmeti kurâlarında aslâ tîmâr u ze‘âmet ve alaybeği ve çeribaşı yokdur. Ancak mutasarrıf olduğu eyâletinde cümle yedi yüz seksen yedi pâre ma‘mûr [u] âbâdân kurâ ve kasabât ve şehirler vardır. Cümlesi iltizâm ile zabt olunur. Bu mezkûrûn kurâlardan beher sene pâdişâha üç bin kîse, mîrlivâ kendüye beş yüz kîseyi beş yüz askeri ile ve Mısır’ın yedi bölük muhâfazacı askeri ile vilâyeti zabt [u] rabt edüp mâl-ı pâdişâhîyi tahsîl eder. Paşa tarafından gılâl ağası ve mîrî gılâli yokdur, ancak mâl verirler.

Ve bir hâkimi dahi monlâsıdır. Taraf-ı pâdişâhîden üç yüz pâyesiyle sadaka olunur şerîf kazâdır kim sitte-i âlî menâsıblarının biri dahi bu Mansûre’dir. Birkaç kerre beş yüz akçe mollâlara ber-vech-i arpalık ihsân olunmuşdur, ber-vech-i adâlet senevî otuz kırk kîse-i Mısrî hâsıl olur. Nâhiye kurâları **[Y 353a]** cümle üç yüz yigirmi pâre kurâdır. Ve

hâlâ bu hâk-i anber-pâkde Mît Gamr kazâsı yüz elli akçe şerîf kazâdır, bu Mansûre'ye zamm olunmuşdur, andan dahi on kîse pîştahta mahsûlü hâsıl olur.

Ve bu Mansûre'nin bir hâkimi dahi mâl-ı pâdişâhî verir mültezimidir kim beher sene mâlı seyfî ve şitfî ve tült-i evvel ve tült-i sânî yigirmi Mısrî kîse mâl verüp kendüye dahi sekiz yâhûd on kîse fâ'izi olur, eğer Cenâb-ı İzzet mahsûlâtın ziyâde ihsân ederse, yigirmi kîse fâ'izi olur.

Ve bu şehirde mezâhib-i erba'a müftîleri ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân-ı kibâr eşrâfı ve Mısır yeniçerisi serdârı ve azebân serdârı ve dörd bölük çavuşları vardır, ammâ kapukulu serdârı ve sipâh kethudâyeri yokdur. Lâkin askerî tâ'ifesi gâyet çokdur.

Ve şehri Nîl kenârında şimâle nâzır şarkdan garba tûlânî ma'mûr [u] âbâdân bâğ u bâğçeli ve gül ü reyhân gülistânlı ve ravza-i cinân misilli bostânlı tokuz bin hâne-i zîbâlı ve sarây-ı âlîler ile ârâste ve pîrâste bir şehr-i şîrîndir. Bir mîl ba'îd yerden âdem bu şehre nazar etdükde bah bahlanup safâ eder. Temâşâsında bile rûh vardır. Dâ'imâ nûr-u leme'ân urur bir şehr-i nazargâh-ı kibâr-ı evliyâdır.

Bu şehir cümle üç yüz beş mihrâbdır. 14'(s)ü cum'a kılınur câmi'-i selâtîn ve gayrı a'yân-ı kibâr cevâmi'leridir. Evvelâ çârsû-yı sultânî ile mahkeme mâbeyninde,

Câmi'ü'l-Kebîr: Sultân Sâlih'indir. Tûlen ve arzan yüz seksen kademe ve seksen amûd-ı mermer üzre münakkaş tavanlı ve üç tabaka bir minâreli ve iki yan ve bir kıble kapulu câmi'dir. Sağ yan kapu kemeri üzre,

Ta'mîr-i Receb Çorbacı.

Sene 1081

tahrîr olunmuş bir câmi'-i atîkdir. Ve Nîl kenârında,

Câmi'ü's-Sagîr. Ve,

Câmi'u'l-Mahmûdiyye: Nîl kenârında bir dürr-i beyz-âsâ câmi'u'n-nûrdur. Tûlen ve arzan yüz onar ayakdır. İki yan ve bir kıble kapusu ve bir tabaka Rûm tarzı minâresi ve derûn-ı câmi'de on beş amûdlu bir câmi'-i rûşen-âbâddır. Asâleten haremi yokdur, ammâ leb-i Nîl'de harem şeklinde cânib-i erba'ası soffalı bir mesîregâh teferrücgâh yerdir kim cümmeyz ve bîd-i sernigûn ve üzüm şecerleri sâyesinde cümle yârân-ı bâ-safâ anda haşr olup cemî'-i erbâb-ı ma'ârifin ârâmgâhı bir behişt-âsâ haremdir. Ba'zı cân durduğu yerden balık sayd eder. Ba'zı kimesne soffalardan âbdest alup ibâdet eder. Bu mahalde biriken bir kân-ı zurafâ ve dâr-ı şifâ bir kahvehânesi vardır. Ba'zı ahibbâ mücevher ü mutantan kahve-i Yemenî nûş edüp râhatü'l-ebdân hâsıl edüp ezânlar kırâ'at-i evvelinde ibâdet edüp câmi'-i Mahmûdî'de hamd u senâ edüp Mahmûd'da mahmûdâne hayr du'â ederler. **[Y 353b]** Böyle bir câmi'-i pür-envârdır. Dâyimâ cemâ'at-ı kesîreden hâlî değildir. Ve,

Câmi'-i Dilâver Kâşif: Nîl cenbinde tarîk-ı âm üzre fevkânî bir beyâz câmi'dir. Sâhibü'l-hayrâtı hayâtda olmağın gâyet ma'mûr u metîn evkâfı vardır.

Ve câmi'-i Rıdvâniyye ve câmi'ü'l-Hayderiyye ve câmi'-i Emîr Alî el-Ferhânî ve câmi'-i Reyhâniyye {çârsûdadır} ve câmi'ü'l-Hatâyî.

Ve câmi'ü's-Sâdetü'l-Kenâniyye: Bu Nîl kenârında değildir, şehrin cenûbî tarafında şehrin

nihâyetindedir.

Ve câmi‘-i İdrîs ve câmi‘-i İbn Kansu.

Ve şehrin garbî nihâyetinde yine Nîl kenârında tarîk-ı âm üzre câmi‘-i Ca‘fer Ağa: Mâ-tekaddem zâviye imiş, nev-binâ bir küçük câmi‘dir.

Andan şehrin cânib-i şarkîsi nihâyetinde câmi‘-i cedîd-i Mustafâ Ağa.

Bu zikr olunan cevâmi‘ler gâyet ma‘mûrdur ve ibâdet etdiğimiz bunlardır, mâ‘adâsı ma‘lûmum değildir.

Ez-zevâyâ: Evvelâ zâviye-i eş-şeyh Abdülcelîl el-Mülbâvî ve zâviye-i Minyetü‘d-Devle ve zâviye-i Emîr Hasan ve zâviye-i İbn Ca‘fer ve zâviye-i el-Gurâbî. Ve çârsû içinde zâviyetü‘l-Mu‘allakî ve zâviye-i İbn Yâsîn ve zâviye-i eş-şeyh İbn Âmir ve zâviye-i Mukaddim Ferhâd ve ez-Zâviyetü‘l-Hamrâ. Bu tahrîr olunan on aded mesâcidlerde dahi ibâdet etdik, mâ‘adâsı ma‘lûmumuz değildir.

Ve altı aded medrese ve yetmiş aded mekteb-i sıbyân ve kırk yerde sebîl. Ve iki hammâm, biri sâhil-i Nîl’de, biri dahi ana karîb hammâm-ı hoş-havâdır; gayrı hammâmı yokdur.

Ve cümle on sekiz vekâle-i ma‘mûru vardır. Evvelâ Emir Dilâver hânı ve Emir Mustafâ hânı ve Mahmûdiyye hânı ve Kenâniyye hânı ve Emîr Ahmed hânı ve Avret hânı ve Mâlikî hânı ve İbn Yâsîn hânı ve eş-şeyh **[Q 297b] [P 294b]** Abdülvahhâb hânı ve Müselmânî hânı ve Kadı Nasreddîn hânı ve Kadı Ahmed hânı ve Nîl hânı ve Kaffâsîn hânı ve Haşeb hânı ve İbn Huteybe hânı. Ve bu hânlar ma‘mûr vekâlelerdir, ammâ kârgîr binâlar değildir. Ve yigirmi iki rab ta‘bîr ederler müte’ehhil olur fukarâ odalarıdır, kırk elli hücre bir hândadır, ana bu diyârda *rab* derler.

Ve on dörd siyâruh(?) vardır. Ve yedi ma‘sara vardır, ya‘nî yağ değirmeni vardır. Ve yetmiş beş at değirmeni var.

Ve cümle kırk kahvehâne ve bin yüz elli dükkân-ı âbâdândır. Ekseriyyâ ecnâs-ı mahlûkât ile izdihâm olan sûk-ı tavîldir. Ammâ bezzâzistânı yokdur, lâkin rûy-ı arzda cemî‘i mevcûdât ki vardır bunun hânlarında ve bâzârında mevcûddur. Ve haftada bir kerre bir azîm bâzâr olup kırk elli bin âdem cem‘ olur. Buğday bâzârı ve semek bâzârı ve at bâzârı ve koyun bâzârı ve sığır bâzârı ve meyve bâzârı başka yerlerde bâzârdır. Ammâ avret bâzârı Nîl kenârında olur, bâzârın tamâm edenler fi’l-hâl anda Nîl’e girirler, garîb ü acîb bâzârdır. **[Y 354a]** Bu bâzâr yolları nâ-pâkdir, ammâ gayrı bâzâr yolları pâk şâhrâh-ı müstakîmdir. Ve cümle çârsûlarının üzerleri hûrmâ ağacları kirişleriyle örtülü tavandır, şiddet-i hârda gâyet latîf yerlerdir.

Ve bu şehir Nîl kenârınca tûlü bin yüz adımdır. Ve âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûhdur. Ve halkı gâyet garîb-dost ankâ a‘yân-ı kibârı vardır. Müsâfirîn ü mücâvirîne ni‘metleri mebzûldür. Husûsâ Dilâver Kâşif’in şeb [ü] rûz kapusu önünde fukarâya ni‘meti bî-minnet tenâvül olunur, hânedân sâhibi recül-i sâlihdir. Ve Koca Mustafâ Ağa hemçünân müsâfirîne ve mesâkîne ikrâm eder. Ve bu şehrin müfessirîn ü muhaddisîn ulemâ ve sulehâsı gâyet çokdur, *ve’s-selâm.*

Ziyâret eylediğimiz evliyâ-yı kibârları beyân eder

Hâzâ azrihatü's-sâlihîn. Evvelâ eş-şeyh şerefüddîn-i Aksarı.

eş-şeyh et-Tumeyhî.

eş-şeyh Reyhân: Zâviyesinde medfûndur.

eş-şeyh Seyyidî ale'l-Esmer: Câmi'ü'l-Kebîr içinde âsûdedir.

Bir şeyh dahi var, ammâ su'âl etdim, bilmediler. şehrin cenûbu hâricinde tûb kamîneleri kurbunda,

eş-şeyh Hazret-i Kenâniyye es-Sâdât: Bir kubbe-i âlîde medfûnlardır. Cümle kırk bir kibâr-ı evliyâlar bir yerde medfûnlardır. Zamân-ı kadîmde kırk biri de harâmîler imiş, hidâyetullâh erüp cümlesi velî olmuşlardır. Ser-tâcları kutbü'l-aktâb pişvâ-yı tarîk Kenânî hazretleridir. Senede bir kerre mevlûd-ı azîmi olup kırk elli bin âdem cem' olup haymelerinde on gün on gece tevhîd-i sultânî olur. Mâ-tekaddem Malaka meydânında bu mevlûdu Urbân-ı uryân aşkıyâsı basup ordu-yı bâzârı nehb [ü] gâret edüp hayli âdem şehîd ederler. Derhâl şehr içinden kırk bir yeşil imâmeli ve eşheb atlı eli mızraklı âdemler zuhûr edüp cümle harâmîleri katl edüp yine şehre girüp gâyib olurlar. Bu menâkıb karîbü'l-ahd olup yetmiş senedir. Ol asırdan berü mevlûda ehl-i züvvâr gelmeyüp cem'iyyet olmaz imiş. Hakîr bu ahvâli istimâ' eyleyüp Mansûre kâşifi Turna Mustafâ Beğ'e hitâben mü'ekkid buyurdular, Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa efendimizden alup eyâlet-i Mansûre'de dellâllar nidâ edüp bin seksen dördde kırk elli bin âdem gelüp cem'iyyet-i kübrâ oldu. Hamd-i Hudâ hakîr dahi birkaç sene hâzır idim. Her sene terakkîli âdem deryâsı olmadadır.

Andan ziyâret-i eş-şeyh Abdülcelil el-Mülbâvî: Zâviyesi cenbinde bir kubbe-i âlîde âsûdedir.

Ve merkad-i eş-şeyh Zibîb ve eş-şeyh el-Havâs: Kurb-ı Mülbâvî.

eş-şeyha Seyyide Âsiye ve eş-şeyh Uryân ve eş-şeyh Küleybâtî: Mahkeme cenbinde.

Meddâh-ı Resûlullâh eş-şeyh Seydî Muhammed-i Kümeylî.

Ve eş-şeyh Münebbihü'd-Devle.

Ve câmi'-i İdrîs kurbunda eş-şeyh Zâhir ve eş-şeyh Nassâr ve eş-şeyh Sened.

şehrin kıblesi **[Y 354b]** nihâyetinde Emîr Mustafâ câmi'i kurbunda eş-şeyh Sa'd ve eş-şeyh Hasan.

Ve câmi'-i Hatâ'î'de eş-şeyh Behlûl. Ve,

Kabr-i el-Mevlâ Kesreli Mahmûd Efendi: Selânîkîdir. İbtidâ Mansûre bunlara mevleviyyet ile ihsân olunup merhûm oldu. eş-şeyh Behlûl cenbinde medfûndur. Ulemâ-yı Rûm deyü meşhûrdur.

Bu zikr olunan kibâr-ı evliyâullâhın cümlesi birer kubbe-i âlîde ve birer zâviye ve tekyede medfûnlardır kim ziyâret edüp âsitânelerine rû-yı siyâhımı sürüp âşinâlık etdik, *rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Bunlardan mâ'adâ niçe bin kibâr-ı kümmelîn ziyâretler vardır. *Nefi'anallâhu ervâhahum*,

immetleri hâzır ola.

Bu şehri tamâm seyr [ü] temâşâ ve ziyâret edüp şehr-i Menzile'ye gitmek ârzûları tabî'ate gelüp "Âyâ, ne takrîb ile gidile?" derken Menzile mültezimi Mansûre bâzârında imiş, anın ile bir gemiye süvâr olup,

Menzile menziline revâne olduğumuz menzilleri beyân eder

Evvelâ Mansûre şehrinin kıblesi cânibinde Mustafâ Ağa câmi'i dibinde bir tur'a-i azîm var, andan tâ Menzile'ye varılır, Sultân Selâhaddîn tur'asıdır.

Andan gemiye girüp iki cânibde yetmiş altı pâre ma'mûr [u] âbâdân izbeler ve mîtler ve kurâ ve kasabâtları temâşâ ederek tur'a ile yine kıble cânibine cereyân edüp ol gün ubûr edüp gece bir izbeye girüp mihmân olduk. Ale's-sabâh,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Menzile

şehrinde mültezim hânesinde nüzûl eyleyüp seyr [ü] temâşâsına azîmet eyledik. Evvelâ şehri bu geldiğimiz Nîl tur'ası kenârında bir düz yerde bâğ u bâğçeli {halîcin iki cânibinde ma'mûr [u] âbâdân bin mikdârı hânedânlardır. Tur'a üzre ağac cisr ile ubûr olunur şehirdir.

Ve bu tur'anın iki cânibi şâm-ı Cennet-meşâm gibi bâğ u bâğçedir. Her bir bâğı onar on beşer feddân bâğlardır. Nârı ve limonu ve turuncu ve incîri ve hûrmâsı memdûhdur. Ammâ buğdayı olmaz, lâkin bu Menzile'de olan pirinc rub'-ı meskûnda nazîri yok dânedâr ve beyâz u lezîzdir.} Lâkin nahlistân bostânı ve pirincistânı cihânı dutmuş bir şehirdir. şimâlinde Dimyât buhayresi rub' sâ'at karîbdir. şehr içinden cereyân eden tur'a vilâyeti saky eylediğinden sonra bakâyâ-yı Nîl bu buhayreye munsab olur. Mansûre hâkimi hükmünde iltizâmdır. Kâh paşa ağalarından kâh Mansûre kâşifi tarafından mîrî pirince bir havâle ağa dahi hâkimdir, beher sene paşaya altı kîse küşûfiyye verüp kendüsi dahi altı kîse hayr eder.

Ve yüz elli akçe kazâdır, senevî kadısına beş kîse hâsıl olur. Nâhiyesi seksen pâre pirinc kurâlarıdır, cümle kurâlardan elli altı kîse mâl-ı pâdişâhî hâsıl olur. Hemân yedi yük akçe buhayresinde olan balık sayyâdlarından peydâ olur.

Cümle bin **[Y 355a]** hânesi on mahalle ve yetmiş mihrâbdır. Sekizi hutbedir, mâ'adâsı mesâcidlerdir. Cümleden,

Câmi'ü'l-Kebîr: Cemâ'ati çok ma'bed-i kadîmdir. Salâhaddîn-i Yûsuf vezîri Laka'ka' et-Temîmî bu şehri feth etdikde bu câmi'i inşâ etmişdir. Gayrı cevâmi'ler ma'lûmum değildir.

Ve zâviye-i şeyh İbrâhîm-i Selmûnî ma'mûrdur. Bu şehirde dörd minâre nümâyândır.

Ve bir medrese ve altı mekteb ve yedi sebîl ve beş vekâle. Ve dahi {ma'dûd olan yüz dükkân olur kârgîri vardır. Seksen dükkân ma'mûr makfûldür, mâ'adâsı mesdûddur.

Ve bezzâzistânı bedestânı yokdur.

Ve sekiz kahvehânesi var. Sûku'l-Attârîn'i sehlce müzeyyendir. Haftada bir gün azîm bâzârı durur turup ol gün koyun eti ve deve sığır eti bulunur. Gayrı günlerde etin vücûdu yokdur. Zîrâ şehr-i azîm değildir, halkı fukarâlar, balık yerler avlarlar.

Ve kâr [ü] kisbleri dahi balık sayyâdıdırlar. Acâyib gûne gûnâ-gûn mâhîleri olur.

Ve vakt-i şitâda buhayre etrâfına ve şehrin bâğçelerine bî- bilâ-hisâb tuyûr-ı vahşî-i gûnâ-gûn gelüp ehl-i beled sayd edüp kifâflanırlar ederler. Ve gömleklik beyâz kenârlı ketân bezi meşhûrdur. Ve Menzilâvî mahbûbu dahi meşhûrdur ki,

Ziyâretgâh-ı Menzile

Evvelâ eş-şeyh Muhammed el-Ukâbî: Zâviyesinde medfûndur.

Ve İbrâhîm-i Selmûnî: Zâviyesinde.

Ve karâfe-i kübrâ kebîr kurbunda eş-şeyh Tâhirî. eş-şeyh Muhyiddîn: Vezîr Laka'ka' kurbunda medfûndur.

Ve kabr-i Vezîr Laka'ka' et-Temîmî. Ve ana karîb eş-şeyha Sitti Sâliha, *rahmetullâhi aleyhâ*. Çok menâkıbı var, gûyâ Râbi'a-i Adeviyyedir imiş.

Ve eş-şeyh şehâbeddîn el-Ensârî: Ashâb-ı güzîndendir. Hâratü'l-Ittılâ'în ile zâviyetü'l-Hayyâtîn kurbunda medfûndur.

Ve dahi eş-şeyh Muhammed eş-şâmî: Kurb-ı Sûku'l-Attârîn. *Rahmetullâhi aleyhim ecma'în.* Niçe bin kerâmet-i kibâr-ı evliyâlar vardır, ammâ bu şehirde bir gün bir gece mihmân olduk, olmağla bu kadar âsitâneye ancak yüz sürebildik, *ve's-selâm.*} **[Q 298a]** **[P 295a]**

Andan yine gemiye süvâr olup geldiğimiz tur'a ile avdet edüp gemi mellâhları tur'anın iki cânibinden ipler ile baş yukaru renc [u] anâ (ile) çekerek bir gün bir gecede yine şehr-i Mansûre'ye dâhil olduk. Ba'dehu bu şehrin a'yâniyle vedâlaşup yine bir ma'âş gemisine süvâr olup avm eyledik.

Bu şehrin mukâbelesinde Garbiyye semtinde,

Beled-i Talha

Üç yüz re'âyâ evleri ve Nîl kenârında bir minâreli câmi'i var.

Andan yine Mansûre'ye Nîl bizi düşürüp Mansûre'nin cânib-i garbîsi nihâyetinde bir burunda,

Ziyâret-i eş-şeyh (–) (–): Mâ-tekaddem bir âlî kubbesi var idi, Nîl tuğyânından kubbesi münhedim olup azîzin sandûkası alâ-mele'i'n-nâs Nîl kenârında kalmışdır. Ammâ berekât-ı azîz ile sandûkaya aslâ Nîl gelmez. Husûsâ Nîl'in bir girdâb yeridir kim herkes bu azîz ruhâniyyetinden isti'ânet taleb edüp birer Fâtiha-i Seb'u'l-mesânî tilâvet ederek ubûr ederler. Hakîr dahi evlâ bi't-tarîk eyle ubûr edüp bir mîl yukaru Süleymân Beğ bâğı vardır, İremezât'dan nişân verir, andan iki mîl bâlâya gidüp,

Beled-i şeyh Ramazân

Yüz evli **[Y 355b]** bir beled-i sagîrdir. Azîz hazretleri anda bir kubbede yatırlar. Anı güzer edüp yine Mansûre tarafında,

Mît Hâmis: Yüz hâneli ve bir câmi'li ma'mûr beleddir. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hudûdunda,

Mît el-Garaka: İki yüz hâne ve bir câmi'i var. Andan Mansûre hâkinde,

Mît Vîş: Üç yüz hâne ve bir câmi‘i var. Garbiyye hâkinde,

Mît Assâş. Ve Mansûre cânibinde,

Mît Nevesî. Ve yine Mansûre haddinde,

Mît Su‘bâniyye. Ve andan yukaru yine bu cânibdeki,

Mît el-Minye. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hükmünde,

Evsâf-ı şehr-i Lût kasaba-i ma‘mûr Semennût

Garbiyye’de Mahalletü‘l-Kebîr iskelesidir. Garbiyye zabtında sâhil-i Nîl’de bin üç yüz hâneli iltizâm bir şîrîn ü müzeyyen kasabadır. Ammâ zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş, Câlût kavminin âsâr-ı binâları zâhirdir. Ve yüz elli akçe kazâdır, Mahalle-i Kebîr kadısına arpalık sadaka olunup nâ’ibi hükm edüp senevî beş kîse hâsıl eder. Nâhiye kurâları kırk yedi ma‘mûr u mutî‘ beledleri vardır. şehrinde altı aded mihrâb ve üçü hutbedir. İskelesindeki câmi‘i fevkânîdir. On dörd sütûn üzre levha tavandır ve üç kapusu ve bir meksûr u münhedim minâresi. Ve bir hânı ve bir hammâmı ve altı kahvesi ve elli aded dükkânları var. Ve yedi sebîli ve on iki mektebi ve Nîl kenârında bir teferrücgâh mahkemesi var.

Ziyâretlerin beyân eder

Evvelâ eş-şeyh İsmâ‘îl-i Gadvî ve Seyyid Abdullâh el-Halef. Bunlar mescid-i Gadvî‘de medfûnlardır kim ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ba‘dehu bu şehirden mültezimîn atlarına süvâr olup şimâl cânibine bir malaka yer gidüp,

Beled-i Ebû Alî

Âsitâne-i sa‘âdetde musâhib-i şehriyârî Emîrâhûr Muslî Aga iltizâmında hûrmâlı ve bâğ u bâğçeli ve üç yüz re‘âyâ büyûtlu ma‘mûr kurâdır. Anı ubûr edüp bir malaka dahi gidüp,

Beled-i Kaytâs Ağa

İki yüz hâne ve bir câmi‘li âbâdân karyedir. Ammâ re‘âyâsı Benî Harâm kabîlesidir, gâyet akûr kavimdir, cânib-i erba‘alarında olan ahâlî-i kurâyı dâ’imâ dalarlar.

Bu beledi dahi ubûr edüp yine şimâl cânibine isimleri nâ-ma‘lûm kurâları ubûr ederek tur‘a-i Yemenî kenârında niçe âbâdân bâğ u bostânlı beledleri dahi ubûr edüp Semennût’dan bir sâ‘atde,

Evsâf-ı taht-ı sânî, vilâyet-i Garbiyye şehr-i azîm ve bender-i kadîm Mahalletü‘l-Kebîr

Lisân-ı Kıbtîde bu şehre Zîhân derler. şarkıyye vilâyetinin garbında olmak ile Rûm kavmi Garbiyye derler. Ammâ şarkıyye ve Buhayre mâbeyne-hümâsında iki cânibi Nîl-i mübârekin ortasında vilâyet-i Menûf ve vilâyet-i Garbiyye ve bu Mahalletü‘l-Kebîr bir cezîreye vâki‘ olmuşdur kim (–) pâre ma‘mûr kurâlı cezîre-i kebîrdir. Ammâ bu Mahalle-i Kebîr ekâlîm-i Mısır-ı Kinânetullâh’da sevâd-ı mu‘azzam şehirlerden ibtidâ Mısır, ba‘dehu bu Mahalle, ba‘dehu Reşîd, ba‘dehu Dimyât, ba‘dehu Minye ve Menfalût birbirlerinden küçük şehirlerdir. Lâkin bu Mahalletü‘l-Kebîr hâlâ ile’l-ân ma‘mûr olmadadır. Zîrâ **[Y 356a]** şehrinde yetmiş yerde medfûn tılısmât ve niçe yüz medfûn kenzler vardır. İnkırâzu’d-devrân vîrân olmasa gerekdir.

İbtidâ bânîsi bi-kavli *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîzî* Tûfân-ı Nûh'dan sonra kehene Mısrâyim binâsıdır kim iklîm-i Mısır'ı devr edüp ilm-i nücûm üzre bu zemînin âb [u] havâsın beğenüp bu şehri inşâ etdi. Mürûr-ı eyyâm ile niçe bin mülûklerin tasarrufuna girüp sene (–) târîhinde Mısır pâdişâhlarından Tâhir Baybars evâyil-i hâlinde bu şehirde kâşif iken ol dahi âb [u] havâsından haz edüp zamân-ı hilâfetinde bu şehri taht-ı sânî edinüp sâkin olurdu. İle'l-ân şehrin tâ vasatında kâşifler sarâyı kurbunda şehir içinden cereyân eden tur'a üzre üç göz bir cisr vardır, her vakt-i işâda ol cisr üzre sekizer kat mehterhâne üç nevbet çalınur, Tâhir Baybars hazretlerinin asrından berü kânûn-ı selâtîndir, çalınup vazîfe ve cirâyelerin kâşifden alup dâ'imâ mehterhâne çalarlar, zîrâ taht-ı sânîdir.

Hâlâ Mısır eyâletinde mîrimîrânlık pâyesiyle Mısır ümerâları bin aded tevâbi'iyle ve bin aded Mısır'ın yedi bölük mustahfızânları ile iltizâmında olan iki yüz kîseyi tahsîl edüp dîvân-ı Mısır'da sene âhirinde mâlı galak eder.

Ve yüz elli kîse dahi ba'de'l-masârıf kendiye tahsîl eder, âlî mansûbdur. Ümerâsı dîvân-ı Mısır'a geldükde emîr-i hac ve defterdârdan mâ'adâ ümerâların üzerine tasaddur eder. Sâ'ir ümerâ ve kâşifler üzre evlâ bi't-tarîk tasaddur eder, zîrâ taht-ı sânî hâkimidir. Ba'dehu emîrü'l-hac olur. Garbiyye eyâletinde cümle üç yüz yetmiş pâre gâyetü'l-gâye âbâdân koz içi gibi sağ ve ma'mûr kurâlardır, her biri birer şehre benzer beledlerdir.

Ve bir hâkimü'ş-şer' dahi kadısıdır. **[Q 298b]** Mansıbı sitte-i evvelin evvelidir. Diyâr-ı Mısır'dan bundan âlî mansıb yokdur. Niçe kerre beş yüz akçe ile mevleviyyet zabt eden mollâlara sadaka olunmuşdur. Ammâ dâ'imâ dörd yüz toksan tokuz akçe ile ihsân olunmak kânûndur. Bir müddeti kırk kîse olur, tâli'i olursa elli kîse de olur. Ve nâhiyesi kurâları **[P 295b]** üç yüz yetmiş pâre karyedir. Nâhiye-i Semennût ve nâhiye-i şirbîn ve nâhiye-i Bîrûn ve nâhiye-i Enderûn.

şehir içinde üç yerde mahkemesi vardır. Gâyet şehr-i kebîrdir.

Ve mezâhib-i erba'adan şeyhülislâmları ve nakîbü'l-eşrâfı ve a'yân-ı kibârı ve Mısır yeniçerisi ve azebân serdârı ve gayrı bölük çavuşları vardır. Kapukulu serdârı ve sipâh kethudâyeri ve alaybeği ve çeribaşı ve zâ'im ü zu'amâları yokdur. Cümle kurâları mâl-ı pâdişâhî hâsıl olur iltizâm köyleridir.

şehri bir düz sahrâda Sâbûniyye ve Yemenî tur'aları kenârında ma'mûr âbâdân ve buk'aları hûb u mergûbdur. Mezra'aları vâfir ve hayrât [ü] berekâtı mütekâsir, ve ni'metleri firâvân ve enhâr-ı Yemenîsi cârî ve revân bir şehr-i âbâdândır kim Mısır'dan sonra bu şehirdir. Kat-ender-kat **[Y 356b]** sarây-ı âlîli serâpâ tula-binâ on altı bin sagîr [ü] kebîr kirec sütûhlu hâne-i kâr-ı kadîmlerdir. Ve cümle hânelerinin ma'mûr [u] müzeyyeni ve kibâr sarâyları şehr içre cereyân eden halîcin tarafeynine vâki' olup cümle pençereleri ve maksûreleri halîce nâzırdır. İki tarafı gül gülistân bostânlı hasretü'l-mülûk büyût-ı ra'nâlardır.

Cümle yetmiş sekiz mahalle ve yüz kırk mihrâbdır. Yetmiş cum'a namâzı edâ olunur câmi'-i selâtîn ve gayrı a'yân-ı sâhib-edyân cevâmi'leridir. Cümleden cemâ'at-ı kesîreye mâlik Beğ sarâyı cenbinde,

Câmi'-i Bali Beğ: Nîl kenârında olmak ile dörd amûd-ı müntehâsı Nîl içinde olup ol

sütûnlar üzre binâ olunmuş bir câmi‘-i fevkânîdir. On iki kademe nerdübân ile çıkılır üç kapusu var, biri kıble dîvârında Beğ sarâyı yoluna mekşûfdur, biri şâfi‘î havzuna meftûhdur, biri nev-binâ çârsû içine açılır. Câmi‘i içinde amûdlar yokdur, dörd kemer üzre münakkaş u müzehheb tavandır kim kalem mûyın çekmede zamâne nakkâşları âcizdir. Bu câmi‘ fevkânî olmağile altında altı aded dükkânları vardır. Ve üç tabaka bir minâre-i mevzûnu var. Ve minberi kapusu üzre celî hat ile [245] âyeti tahrîr olunmuşdur. Andan Nîl kenârında,

Câmi‘ü‘s-Safâ: Gâyetü‘l-gâye zevk [u] safâ ile ibâdet edecek ibâdetgâhdır. Ve yine Nîl kenârında Beğ sarâyı mukâbelesindeki,

Câmi‘-i Hâce Attâr: Otuz üç sommâkî amûd-ı zî-kıymetler üzre nakş-ı bûkalemûn tavan-ı ibret-nümûndur. Mihrâbı hurde ruhâmdır ve minberi münakkaş haşebdir. Üç kapusu var, bir kıble kapusu çârsûya nâzır ve iki yan kapu dahi çârsûya mekşûf. Ve sol cânibinde üç tabaka bir minâre-i serâmedi var, tâ zirve-i a‘lâsında anıt kuşları âşiyân edüp yavrular çıkarır, temâşâdır. Ve yine çârsû içinde nev-binâ,

Murâd Çorbacı câmi‘i: Sekiz mermer direk üzre bî-nakş tavandır. Ve bu câmi‘ içinde evlâd-ı Sahâbe-i kirâmdan Seyyid Abdullâh ibn Hazret-i Zübeyr hazretleri medfûndur. Anıniçün bu câmi‘i binâ olunup ziyâret-i azîmdir kim i‘tikâd-ı tâm ile ziyâret eden murâdına vâsıl olur. Ve,

Câmi‘ü‘s-Simsâr: On sütûn üzre tavandır. Ve beyâz mermerden bir gûne alçacık minberi vardır, misli bir diyârda yokdur. Ve bir minâresi var, yüz on yedi kademe, ve her kademesi birer arşındır, urûc olunmasında usret çekilir bir serâmed minâredir. Câmi‘in zemîni dahi âlî yere vâki‘ olmağın hakîr bu minâreye çıkup şehre im‘ân-ı nazar ile nigerân etdim. Sevâd-ı mu‘azzam İremezâtü‘l-imâd misilli bir şehr-i azîmdir. Ve cümle kırk yedi minâre nümâyândır. Ve uzun çârsû-yı Attârîn içinde,

Câmi‘ü‘l-Kebîr: İbtidâ bânîsi şeyh Ebûbekr-i Tarbahî binâsıdır, kendüler yine câmi‘in sâhasında yatır. Ba‘dehu Melik et-Tâhir tevsî‘ edüp câmi‘-i kebîr olmuşdur. Tûlen ve arzan ikişer yüz ayakdır. Minberi ve mihrâbı tarz-ı kadîmdir. Harem-i kebîrinin **[Y 357a]** ortasında bir ağac kubbeli ve cânib-i erba‘ası ağac kafesli bir sebîli var. Câmi‘in enderûn [u] bîrûnunda cümle yüz aded mermer ü sommâkî sütûnlar üzre tâklar fevkında münakkaş levha tavandır. Ve hareminin sol köşesinde iki kat kulle misâli bir minâre-i kadîmi var.

Ve ağac minberi kapusu üzre bir acîb hatt-ı Hafza Kûfî ile *Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh* mastûrdur.

Ve mü’ezzinân mahfili altı dâne rakîk ü nahîf mermer pâyeler üzre mebnî maksûre-misâl haşebden musanna‘ mahfildir. Bu şehr içre bundan büyük câmi‘ yokdur. Yılda bir kerre içinde bir mevlûd-ı azîm olup yüz bin âdem cem‘ olur. Andan,

Câmi‘-i Varka: Tûlen ve arzan yüz elli sekizer ayakdır. Ve otuz sekiz sütûn-ı gûnâ-gûn üzre tavandır. Bu câmi‘in ortası açıkdır. Ol küşâde yerde eş-şeyh Abdullâh medfûndur. Câmi‘ içi olmağile kubbesi yokdur, ancak levha sandûka içinde âsûdedir. Bu mahalde bir nâbıka dırahtı var kim sâyesi câmi‘in haremine ve hâricine şâhalar salmışdır. Senede dörd kerre ceviz kadar lezîz nâbıka meyvesi olur. Ve,

Câmi‘ü‘l-Vezîriyye: Bu dahi şehr içre cemâ‘at-ı kesîreli bir câmi‘-i müferrihdir. Ve,

Câmi‘-i Hazret-i İbn Abbâs-ı Gamrî: Tûlen ve arzan yüz yetmiş ayakdır. Minberi haşebdir. Mihrâbının solunda bir gûne hat var, ba‘zılar hatt-ı Zebûr’dur derler. Andan aşağı [246] âyeti merkûmdur. Ve otuz yedi sütûn üzre mülevven tavandır. Üç kapusu ve üç tabaka bir minâresi ve ortası açık bir câmi‘dir. Mihrâb dîvârının sol köşesinde eş-şeyh Abbâs-ı Gamrî âsûdedir. Ve,

Câmi‘-i Ta‘abburhâ Ta‘abeş Hanâ(?) Takbeşhâ: Ortası küşâde bir küçük câmi‘dir. On iki mermer direk üzre sahâdır. Ve,

Câmi‘-i eş-şeyh İbrâhîm: Yedi sütûn üzre tavanlı ve ortası açık bir câmi‘-i sagîrdir. Hareminde şeyh İbrâhîm medfûndur. Ve bu câmi‘ kurbunda,

Câmi‘-i şeyh Deyyâr: **[Q 299a]** Bu dahi bir alçak minâreli bir küçük câmi‘dir.

Bu tahrîr olunan cevâmi‘lerden mâ‘adâ nice cevâmi‘ler vardır. Manzûrumuz olup cemâ‘at-ı **[P 296a]** kesîre ile mâl-â-mâl olan musanna‘ ve müzeyyen câmi‘ler bunlardır.

Zevâvîler bî-hisâbdır. Ve tokuz medrese ve yedi dârü‘l-hadîs ve yetmiş tekyesi var. Zîrâ cemî‘i ehl-i turûk meşâyihleri bunda mevcûddur. Cümle ahâlî-i vilâyet ehl-i sünnet ve’l-cemâ‘at sâhib-i sülûk ehl-i tevhîd kimesnelerdir. Cümle tekyelerden şeyh Abdurrahmân-ı Mâlikî tekyesi ve Abdullâh-ı Durgâm tekyesi ve on bir Seyyid Ahmed el-Bedevî tekyeleri ve Burhânî tekyesi ve Safâfî tekyesi ve Kümeylî tekyesi. Bu tekyeler gâyet ma‘mûrdur ve ba‘zısının sâhibü‘l-hayrâtı hayâtda olmağile ni‘metleri mebzûldür. Ve kâmil yüz yigirmi mekteb-i sıbyân-ı tıflânı var. Her sene ıydıyye hil‘atları yetîmlere **[Y 357b]** mebzûldür. Ve iki yüz sebîli var. Ba‘zı mektebler sebîlhâneler üzre vâki‘ olmuşdur, kânûn-ı Mısır böyledir. Ve kırk altı yerde âb-ı hayâtdan nişân verir su sarnıcları vardır.

Ve cümle beş hammâmı vardır. şehr-i kebîrine göre hammâmları azdır ve kesîfdir. Serûcî hammâmı. Ve Yahyâ Çelebi hammâmı. Ve Nasârâ hammâmı: Bunda ebeden müslim girmez. Ve Bali Beğ hammâmı: Latîfdir.

Ve yedi hammâmı dahi mu‘attaldır. Ammâ hammâm-ı Vefâ ziyâretgâhdır ve âb [u] havâsı ve binâsı gayrılardan latîfdir. Ammâ binden mütecâviz sarây hammâmları vardır. Fukarâları sabâh olunca niçe bin âdem şehr içinden cereyân eden halîce girüp gusl ederler, hammâmdan berîlerdir.

Ve cümle yetmiş yedi hândır. On yedisi buğday ve şa‘îr ve fûl satılır gılâl hânlarıdır kim bu şehrin cemî‘i hubûbâtı bu şûnelerde bey‘ [ü] şirâ olunur.

Ve cümle iki bin üç yüz kırk beş dükkândır. Cümle esvâklarının üstü örtülüdür. Ammâ bu şehrin bezâzistânı yokdur, lâkin cemî‘i mevcûdât bu şehirde mevcûddur, zîrâ bender şehirdir.

Kırk sekiz kahvehânesi var. şeb [ü] rûz küşâde olup âyende vü revendeye mihmânhânedir. Ve mutrıbân sâzendegân hânendegân ve meddâhân ile müzeyyen kahvehânelerdir kim subh [u] mesâ Hüseyin Baykara sohbetleri olup cemî‘i erbâb-ı ma‘ârif birbirleriyle anda haşr olurlar. Eyle mecma‘ü‘l-irfân kânı kahâvîlerdir.

Ve iki yüz yağ değirmeni ve üç yüz seksen at değirmeni ve on aded etmek furunu var.

Cümle hânelerde birer furun mukarrerdir, çârsûya ihtiyâcları yokdur. Ancak gurebâ ve müsâfirîn içün on furundur, hâs etmeği olur. Cümle sûk-ı sultânî yolları vâsi‘ ü pâkdir. Zîrâ şehir içinden Nîl cereyân edüp rûz-merre sakalar tarîk-ı âmları sulayup çârsû serdâb-ı Bağdâd gibi olur.

Ve ekseriyyâ hâne-i zîbâları ve sarây-ı âlîleri halîc kenârında olup gûnâ-gûn şâhnişînlerden a‘yân-ı vilâyet birbirlerine âşinâlık edüp revzenlerinden mâhîleri sayd ederler. Ve cemî‘i halkı Nîl’de mâhîvâr âdem mahbûb-ı mâhtâbânlar ile şinâverlik edüp birbirlerin mahabbet şebekesilye sayd edüp küştegîrâne alt üst olup kuc-kucağ ber-bucağ olurlar.

Ve bu şehrin cümle binâları serâpâ tula kârgîr-binâdır, taş-binâ nâdirdir. Ammâ ne hemvâr u musanna‘ ve müzeyyen der-i dîvârları vardır. Ve kapuları ikişer kanatlı âlî kapulardır. Kapuların iç yüzünde birer huddâm soffaları mukarrerdir. Ve bu hânelerin sütûhları umûmen kirec sıvalıdır.

Ve Mısır şehrinden aşağı bu cânibler cümle tula-binâlardır, taş ma‘deni yokdur. Eğer taş lâzım olursa Mısır’dan gemilerle Nîl tuğyânında getirirler. Zîrâ Nîl tuğyânında ekâlîm-i **[Y 358a]** Mısır’ı gark edüp uğramadık şehri komaz, cümle diyâr-ı Mısır’ı gark edüp kurâ ve kasabât ve belîdeleri Nîl içinde üç ay cezîre cezîre olur.

Ve bâlâda zikr olunan mehterhâne çalınan cisrin iki tarafı dahi dükkânlardır, pençereleri Nîl’e nâzırdır. Ve yine şehr içinde üç göz bir cisr dahi Sûku’l-hubûb kurbundadır. Bunun dahi tarafeyninde ma‘mûr dükkânlardır, pençereleri tur‘aya nâzırdır. Bu mahalde iskele vardır, kayıklar gemiler yanaşup gılâl ve gayrı metâ‘ götürüp getirirler. Ba‘zı âdem bundan kayığa binüp şehr içinde murâd edindiği yere gider. Bir cisr dahi şehrin kıblesi hâricinde Sâbûniyye tur‘ası üzre Ca‘fer Ağa cisri derler üç göz kantara-i azîm cümle taş-binâdır, ammâ gayrılar tula-binâdır. Bu sırâtın vasatında çâr-gûşe mermer üzre celî hüsn-i hat ile yazılan târîhdir:

Te‘emmel terâ mâ şâdehu’n-nedne(?) Ca‘feru

Hüve’l-kâsimî mâte ile’l-hayri yuksadu

Li-kantaratin fîhâ bi-kavli müverrihin

Senâ’ün lehu fahrun ve ‘izzün yü’eyyedu.

Sene 1074

Ve bu şehrin âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbe nisvânları sâhib-cemâl ve latîfü‘l-i‘tidâl hûb-manzar ve perî-peyker hadden bîrûn şems-i tâbân-misâl hûbânları hüsn-i cemâl sâhibleridir.

Ve bu şehrin askerî tâ’ifesi gâyet müzeyyen kimesnelerdir, gûnâ-gûn akmişe-i fâhire ve elvân çukalar geyerler. Ve vasatü‘l-hâl merdleri boğası ve Mısır alacası geyerler. Fukarâları hâline münâsib esvâb-ı peşmîne geyerler, hâl-i cihân böyledir. Zenâneleri zer-i hâlisden ve sîm-i ebyâzdan mutallâ takye ve beyâz ve siyâh ibrîşim car bürünüp reftâr ederler.

Bu şehrin me’kûlât [u] meşrûbât masnû‘âtının memdûhâtından evvelâ hâs u beyâz dühn-i hâlis ile mülemma‘ mutabbakı ya‘nî katmer gözlemesi bir diyâra mahsûs değildir, illâ

Mahalle-i Kebîr. Ve beyâz etmeği ve tahînesi ve peyniri meşhûrdur.

Ve kâr-ı ibret-nümâlarında[n] ibrîşim seccâdeleri rub‘-ı meskûnda nazîri yokdur, meğer Acem’in Isfahân-ı nısf-ı cihânında işlene.

Ve yine harîr-i münakkaş otak-ı nühtâk perdeleri ve kahve **[Q 299b]** makramaları ve dürlü dürlü alacalar ve çârşaflar ve fûtalar işlenir kim şehr-i Mardin’de işlenmez.

Ve bu şehirde aslâ Freng ve Ermeni olmaz, ammâ bir mahalle Yahûdî ve iki mahalle Kıbtî vardır, cümle bin hânedir.

Ve yedi kenîse vardır. Ve şeyhü‘l-beled defteriyle bu şehirde altı kerre yüz bin âdem vardır, deyü meşhûr-ı âfâkdır.

Hâsıl-ı merâm Mısır diyârında bir mu‘azzam bender şehirdir kim senevî niçe bin yük pembe asdar bezi ve gayrı metâ‘ bağlanır. Zîrâ cümle mahsûlâtından pembesi ziyâde **[P 296b]** olur.

Bu tahrîr olunan evsâfâtın zikrinde fâ’idesi ve beyânında â’idesi elbette vardır, mezeden hâlî değildir, ammâ gayrı meşhûrun zikrinde fâ’ide **[Y 358b]** ve beyânında â’idesi olmayup i‘tibârı olmayan şeyleri tahrîr etmede melâlet var, deyü bu kadarile iktifâ etdik ki *hayru’l-kelâm mâ kalle ve delle* buyurmuşlardır, *ve’s-selâm.*

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Mahalle-i Kübrâ

Bâlâda tavsîf olunan cevâmi‘ler içinde medfûn kibâr-ı evliyâlar tahrîr olunmuşdur. Anlardan gayrı şehrin cânib-i garbîsi tarafı nihâyetinde Mahalle kapusu dibinde **eş-şeyh Abdülmecid eş-şâmûlî:** Bir kubbe-i pür-envârda medfûndur. Tarîk-ı âm üzre olan pençeresi atebesinde celî hat ile,

İnşâu es-Seyyid İbnü‘l-Hüseyn Seydî Abdülvahhâb ve Seydî Abdülmü’min ahîhi Seyyid Abdülmün‘im

deyü tahrîr etmiş.

{Ve ziyâret-i **el-Mevlâ Abdülbâkî bin Mahmûd bin Atâüddîn Hamâlîzâde**, *kuddise sırruhu*. şehr-i Mısır’da mütevelliddir. Bu Mahalle-i Kebîr mevleviyyetine mutasarrıf iken merhûm olup Sâbûniyye cisri başındaki zâviyenin sâhasında Rûm tarzı hice taşı ile mebnî târîhi ile mastûr alâmetiyle medfûndur. Tarîk-ı âm üzre olmak ile ziyâretgâhdır. Gâyet fasîh bedî‘ü‘l-beyân olmağile *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîsî*‘yi terceme etmişdir.

Bunun kurbunda karâfe-i meşâyihde cisir başında **el-Mevlâ Geveze Alî bin Sinân:** Vilâyet-i Hamîd’de Isbarta şehrindendir. Bu Mahalle-i Kebîr ibtidâ bunlara mevleviyyet ihsân olunup Mahalle’ye geldikde îrâd defterin görüp şâd-mergden merhûm oldu. Ulemâ-yı Sultân Ahmed, deyü seng-i mezârında târîhi sene 1029.} *Kaddesenallâhu bi-sırrıhi’l-azîz ve rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Bunlardan mâ‘adâ niçe bin ziyâretgâh vardır, ammâ atebe-i süflîlerine rûy-ı zerdimiz sürüp ziyâret etdiğimiz bunlardır. Ammâ bu şehirde kırk yedi aded mazınne-i kerâme kimesneler ile müşerref olup du‘â-i hayrları ile şerefyâb olduk.

Hamd-ı Hudâ andan kâşif Hasan Ağa’dan yüz guruş ve bir at ve bu kadar Mahalle metâ‘ları alup cümle ahibbâ ve dostânlar ile vedâlaşup iki sâ‘atde yine,

Kasaba-i Semennût: Bâlâda evsâfı merkûmdur. Anda yine bir yüğrük gemiye hedâyâ atı dahi koyup altmış pür-silâh âdemler ile Nîl ile baş yukaru ubûr ederek şarkıyye türâbında,

Mît Ebülhâris. Ve mukâbelesinde Garbiyye'de

Mît Ebû Sıyr. Ve Mansûre'de

Mît Burrû. Ve mukâbelesinde

Beled-i Beneye. Ve Mansûre'de

Beled el-Manzara. Ve Garbiyye'de

Beled-i Mît Bedr. Mansûre'de

Mît Dümsîn. Ve Garbiyye'de

Beled-i şubran. Ve Mansûre'de

Mît İşnî. Ve Garbiyye'de

Evsâf-ı kasaba-i şenbât-ı Kebîr

İki bin hâneli ve müte'addid câmi'li ve mesâcidli ve esvâk-ı muhtasarlı ve kahvehâneli âdemi firâvân mâl-â-mâl-i nisvân bir şehirdir. Bir gece anda dârışedde mihmân olup andan ale's-sabâh avm edüp Mansûre cânibinde,

Beled-i şerencî. Mukâbelesinde Garbiyye'de,

Beled-i Dehnûr. Ve Mansûre'de,

şehr-i azîm Mît Gamr: Bâlâda **[Y 359a]** evsâfı mufassalan tahrîr olunmuşdur. Bunun mukâbelesinde Garbiyye hâkinde,

Kasaba-i şîrîn Zifte: Medhi dahi tahrîr olunmuşdur. Bundan yukaru Mansûre'de,

Beled-i Ma'sara. Ve Garbiyye'de bunun mukâbelesinde,

Beled el-Garîb. Mansûre'de,

Beled-i Sehric. Mukâbelesinde Garbiyye'de,

Beled-i Misîd. Ve civârında,

Beled-i Vasîd. Mansûre'de,

Mît el-İz. Ve Garbiyye'de,

Mît el-Hârûn. Mansûre'de,

Beled es-Sıffîn. Mukâbelesinde Garbiyye'de,

Beled-i Tefhenî

Anda **Dâvûd el-Garb hazretleri** bir âsitâne-i kübrâda medfûndur kim niçe bin keşf [ü] kerâmâtları zâhir ü bâhir olup cümle menâkıb kitâblarında ve *Tabakât-ı şa'râvî*'de mastûrdur. Abdülkâdir el-Cîlânî ve Cüneyd-i Bağdâdî ve Ahmed-i Bedevî ve İbrâhîm-i Dessûkî mertebesinde emr-i azîm ulu sultândır kim hâlâ mutasarrıfîndendir. Ba'zı kimesneler zî-kıymet metâ'ın anda bırağup Hind'e Yemen'e gidüp selâmet geldikde mâlın

alır, bir kimesne vaz‘-ı yed edemez. Bu mertebe ulu sultândır. Andan Mansûre hâkinde,

Beled-i Sindî. Ve mukâbelesi Garbiyye’de,

Beled-i Mît Berrî. Ve Mansûre’de,

Beled-i Eşbûl. Ve yine Mansûre’de,

Kefr-i Müveyş. Ve mukâbelesi Garbiyye’de,

Beled-i Millev. Ve Mansûre’de,

Beled-i Benhî. Ve mukâbelesi Garbiyye’de,

Beled-i Batay. Ve Mansûre’de,

Beled-i Remlî. Ve mukâbelesi Garbiyye’de,

Kefr-i Ebü‘t-Tavâkî. Ve Kalûbiyye hâkinde,

Mît Attâ[r]

Kasaba-misâl beled-i mu‘azzamdır. Bu mahalde Garbiyye ve Mansûre ve Menûfiyye ve Kalûbiyye dörd sancak hudûdu cem‘ olduğu mahaldir. Dörd sancak vilâyetin ezânı bu Mît Attâr’da istimâ‘ olunur. Zîrâ kara hudûdları birbirlerine karîbdir kim zikr [ü] beyân olur. Âhirü‘l-Garbiyye,

Beled-i Seydî Hızır’dır. Ve ibtidâ hudûd-ı Menûfiyye,

Beled el-Atıf’dir. Ve şarkıyye’nin âhir hudûdu,

Beled-i Tahla’dır. Ve Kalûbiyye hudûdu ibtidâsı,

Beled-i Dicve’dir. Özbek Bey iltizâmındadır. Hikmet-i Hudâ bu hudûd kurâları bir yere vâki‘ olmuşdur. Andan sağ tarafımızda Menûfiyye haddine girdik, sol tarafımızda Kalûbiyye hâkine girdik. Evvelâ beled-i Dicve mukâbelesinde,

Beled-i Mît Afîf: Menûf hâkindedir. Ve Kalyûb hükmünde,

Beled-i Tant: Mukâbelesinde Menûfiyye’de,

Beled-i Berşems. Bunun mukâbelesinde Kalûbiyye hâkinde,

Beled-i Berşûm: Mukâbelesinde Menûf’da,

Beled-i Ebû şa‘râ: Ve mukâbelesinde Nîl kenârından bir malaka içeri,

Evsâf-ı şehr-i kadîm kasaba-i Kalûbiyye

Bu şehr-i azîm hakkında müverrih-i âlem Ebu’l-Me’âl niçe kîl [ü] kâl etmiş, ammâ Kabâbıta tevârîhlerinde tahrîr olunduğu üzre bu şehrin ibtidâ bânîsi Fir‘avn’ın vezîri Hâmân binâsıdır. Sarây esâsları ve bostânının hâlâ bir kuyusu zâhirdir, bi’r-i Hâmân derler âb-ı hayât suyu vardır. Ve on iki yerden sâkıye dollâbları ile döner kârgîr binâ-yı Fir‘avn çâh-ı azîmdir. **[Y 359b]** şehrin mezra‘alarında olan şeker kamışları bâğların ve bostanların bu sudan rey ederler, meşhûr-ı âfâk kuyudur. Kıbtîlerin hastaları girüp zu‘m-ı bâtıllarınca şifâ bulurlar.

Ve şehr-i Kalyûb **[Q 300a] [P 297a]** kâşiflikdir. Bâlâda tahrîr olunan sâyir kâşifler gibi

mustahfızân ve kendi askeriyle iki yüz kîse mâlı tahsîl eder. Taht-ı hükmünde iki yüz seksen pâre âbâdân kurâlar vardır, bu kurâlardan kendüye ba‘de’l-masârıf yüz kîse hâsıl olur. Ve yüz elli akçe âlî kazâdır, bir müddeti on kîse olur. Nâhiyesi yetmiş altı kurâdır. Mısır’a yakın olmağile dörd mezhebden müftîsi ve nakîbü‘l-eşrâfı yokdur, ammâ yeniçeri ve azeb serdârları vardır. şehri bir sahrâda bâğ-ı İrem içinde bir rûşen kasabadır. Kadîm a‘sârda iki bin bâğ u bostânı var imiş, hâlâ üç yüz bostândır.

Ve cümle iki bin hâne ve kırk mihrâbdır, yedisi hutbedir. Sûk-ı sultânî kurbunda,

Eski câmi‘: Cemâ‘at-i kesîreli ve cümleden kebîrdir. Kırk sütûn üzre tavandır. Ve üç tabaka bir minâre-i serâmedi var. Gayrı câmi‘leri manzûrumuz olmadı. Yigirmi mektebi ve sekiz hânı ve yedi kahvehânı ve iki yüz dükkânı var, şîrîn kasabadır. Anı temâşâ edüp yine zevrakımıza gelüp süvâr oldukda Nîl ile yine baş yukaru yedi mîl gidüp,

Beled-i şubre

Bâlâda tahrîr olmuşdur. Bu mahalde dahi Kalûbiyye hudûdu tamâm olup gayrı Mısır hudûdudur. Ve mukâbelesinde Batnü‘l-Bakar nâm mahalde Menûfiyye haddi dahi tamâm oldu. Âhirü‘l-haddi,

Beled-i Serevî

dir kim Reşîd’e ü Dimyât’a giden Nîleyn’in burnunda vâki‘ olmuşdur. Batnü‘l-Bakar evsâfı bâlâda Reşîd’den gelirken terkîm olunmuşdur.

Ammâ Dimyât’dan bu mahalle gelince kâmil dörd yüz mîldir.

Dimyât Mısır’a Reşîd’den yüz mîl karîbdir.

Ve güzer edüp geldiğimiz Nîl-i mübârekin tarafeyninde iki bin pâre ma‘mûr u âbâdân belîdelerdir. Ammâ hakîr sâhil-i Nîl’de mu‘azzam Ulu Câmi‘ ve zâviye ve medrese ve vekâleli ma‘mûr u müzeyyen bâğ [u] bâğçeli mezâri‘[i] hûb halkı mahbûb tur‘aları âb-ı revânlı ve kûşe kûşe bülbüllerin nagamâtı ve hoş-elhân tuyûrların esvât-ı hazîni istimâ‘ olunur gülistân nahlistânlı kurâları tahrîr eyledik. Andan gayrıları tahrîr etmede kesret-i kitâbet olmasın içün ihtisâr üzre tahrîr eyledik. Yohsa bu Dimyât Nîl’i üzre olan azîm kurâlar Reşîd Nîl’i üzre yokdur. Ammâ Reşîd Nîl’i üzre şehirler çokdur. Buhayre hâkinde âbâdânı yokdur, çoğu çöldür, *ve’s-selâm.*

Ba‘dehu bu Mahalle-i şubre’yi ubûr edüp üçüncü ayda şehr-i azîm Ümmü Dünyâ Mısır’a dâhil olup Kethudâ İbrâhîm Paşa huzûruna varup alâ-kadri’l-imkân hedâyâlarımız arz edüp kabûl edüp seyâhat edüp temâşâ etdiğimiz diyârları ve ahvâl-i re‘âyâ ve berâ[yâ]yı ve ümenâ ve keşşâf [u] mültezimîni su’âl etdiler: **[Y 360a]**

“Gazân kutlu olsun, Dimyât’a Burlos çölünden gelirken eyü gazâ edüp ibâdullâha Hızır yetişmişsin” deyü huzûrunda bir hil‘at-ı fâhire ve bir küheylân at ihsân etdi.

Hudâ âlimü‘s-sırrı ve’l-hafiyyâtdır kim zerre mikdârı hâtırımda değil idi. Bir âdeme kerem etmeğe bahâne arar bir Hâtem-i Tay, Ca‘fer-i Bermekî, Cem-cenâb bir Âsaf-ı Berhıyâ vezîr-i rûşen-zamîrdir, *hafizahullâhu ta‘âlâ.*

Kâmil bir ay şeb [u] rûz sohbet-i hâssile müşerref olup bir gece esnâ-yı musâhabetde buyurdular kim,

“Nîl-i mübârekin deryâya munsab olduğunun iki cânibin dahi kırat-be-kırat geşt [ü] güzâr eylediniz. Ammâ inşâallâh hâzır ol, seni Circe hâkimi tarafına gönderirim, ol diyârları dahi seyâhat edüp ziyâret eylediğin makâmlarda bizi hayır du‘âdan ferâmûş eyleme”, deyüp dîvân efendisi Rif‘atî Efendi’ye hitâb edüp buyurdular kim,

“Yâr-ı kadîmimiz ve birâder-i azîzimiz Evliyâ Çelebi ol cânibe vusûl buldukda tatyîb-i hâtırile bu cânibe irsâl edesiz, ve murâd edindiği vilâyetlere azîmet etmeğe sa‘y edinirse yanına âdemlerinizden mu‘temedün-aleyh âdemler koşup hizmetinde olasız, memnûn olmamız mukarrerdir” deyü mektûblar yazılmak fermân olundu.

Ve şehr-i İsyût önünde bin erdeb gılâl ile bir mîrî gemi gark olup anın keşfi içün mü’ekkid buyurdılar yazılmağa emr olundu. Ve cümle tarîk üzre olan ümenâ ve keşşâf u mültezimîne hitâben mü’ekkid emirler yazıldı kim hakîri birbirlerine sâlimîn ü gânimîn refîklerle vâsıl edeler.

Hemân ol mahalde fırsat ganîmetdir, deyü kalkup dest-bûs edüp Fûncistân pâdişâhına gitmeğe nâmeler ricâ eyledim. Mısır’ın ehl-i dîvânından su’âl edüp,

“Gitmek mümkün müdür?” buyurdular. Anlar dahi,

“Mümkündür, ammâ gâyet şiddet-i hârdır ve mahûf u muhâtara yerleri vardır, gâyet müşkil seyâhatdir” dediler. Hakîr,

“İnşâallâh sıhhat u selâmetle varup gelirim” dedikde gördüler kim ol cânibe teveccüh-i tâmım var, derhâl nâmeler tahrîr olunması fermân olundu.

Meğer şeyh Bekrî, şeyh Muhammed hazretlerinin Fûncistân meliki mu‘tekidi imiş, andan dahi yedi kıt‘a mektûblar ile ba‘zı hedâyâlar aldık.

Paşa hazretleri dahi melike pâk bisâtıyle bir küheylân at ve bir yelkendez at ve on kâse ve üç pervâne yay ve üç deste gezleri müzehheb gücügen yelekli oklar verdi.

Ve nâmesinde hakîri eyle ta‘rîf [ü] tavsîf ile tahrîr etdi kim gûyâ der-i devlet tarafından gelir bir mîr-i alemiz, böyle mülûkâne nâme yazar bir vezîr-i âlî-şândır. Mısır iklîminden mâ‘adâ hükmü Mağrib-zemîn’de Cezâyir Tûnus ve Tarabulus ve Fes ü Merânkeş ve Berber-zemîn’e ve Fûncistân’a ve Sûdân’a ve vilâyet-i Habeş‘e ve Yemen’e ve Mekke ve Medîne ve Bâdiye Urbânına dahi hükmü cârî. **[Y 360b]** Ve mahabbetnâmeler ile hedâyâlar gönderirdi. Zîrâ Yemen seferine serdâr-ı mu‘azzamlık hatt-ı şerîfi gelüp mutlak düstûr-ı mükerrem idi.

Ve kethudâsı Nişli Alî Kethudâ dahi hakîre mü’ekkid mektûblar ve mahabbetnâmeler verdi. Bir mü’eddeb bir akl-ı Arasto tûl-i dırâz efkârlı âkıbet-endîş kethudâ idi.

Bunun re’y [ü] tedbîriyle İbrâhîm Paşa’nın Mısır diyârından aldığı mâl-ı hazâyini fâtih-i Mısır Selîm Hân’dan berü Mısır’a yetmiş vezîr gelmişdir, bu mâlı anların biri almamışdır. Zîrâ cümle hall ü akd ve kabz u **[Q 300b]** bast ve tutmak asmak basmak ve urmak almak vermek kethudâ elinde idi. Ya‘nî cümleden melik vekîl-i mutlak **[P 297b]** bir zû-fünûn kethudâdır. Ammâ ol dahi kâr-âzmûde ihtiyârlar ile meşveret edüp ana göre amel edüp herkese merâtibince i‘zâz u ikrâm ederdi. Hakîre Circe emirlerin ve Fûncistân meliki mektûbların verdikde harcırâh yüz altun ve bir at verdi.

Andan paşa huzûruna üçüncü gün varup Circe beği Özbek Beğ mektûbların ve Siyût'da gark olan gılâl gemisi emirlerin ve İbrîm kâşifinin ve gayrı kâşiflere hitâben emirleri ve Fûncistân meliki nâme ve hedâyâların alup hakîre bir kîse-i Mısrî çil para ve bir bisâtlı at ve bir kat esbâb ve on yedi huddâmıma onar guruş ihsân edüp du'â-i hayr edüp dest-i şerîfin bûs edüp ba'de'l-vedâ' giderken,

"Yürü Allâh ta'âlâ yine mülâkât müyesser ede" deyü bir Fâtiha tilâvet edüp taşra çıkup sagîr ü kebîr cemî'i ahibbâ ve asdıkâ ve dostân ile vedâlaşup mütevekkilen alellâh yola revâne olduk.

el-Faslu't-tâsi' ve sittîn
şehr-i Mısır'dan İbrâhîm Paşa emirleri ve nâmeleri ile bin seksen iki evâhirinde vilâyet-i Sa'îd-i âlî hâkimi Özbek Beğ'e ve vilâyet-i Elvâhât kâşifine ve vilâyet-i İbrîm kâşifine ve vilâyet-i Berberistân meliki Melik Donkalâb'a ve Fûncistân meliki Kakan Melik'e gitdiğimiz vilâyetlerin kurâ ve kasabâtların ayân u beyân eder

Allâhü ta'âlâ hayr ile seyâhatin müyesser edüp sâlimîn ü gânimîn avdet müyesser eyleye. Zîrâ derûn-ı dilden o câniblerin seyâhatin bu dil ârzû ederdi. Hamd-i Hudâ *İzâ erâdellâhu şey'en heyye'e esbâbehu*'dur.[247] Andan bismi-ilâh ile Mısır'dan pâk ü pâkîze bisâtlarımız ve küheylân esb-i sabâ-sür'atlerimiz ile Ümmü Dünyâ'dan tulû' edüp kıble cânibine andan iki sâ'atde bir düz sahrâda,

Beled-i Besâtîn

Ya'nî Bostân köy. Nakîbü'l-eşrâf iltizâmında yedi yüz hâneli ve sekiz mihrâblı ve üç hutbeli ve bir vekâleli ve yigirmi dükkânlı cânib-i erba'ası ravza-i cinânlı bir şâdumânlı kenddir. Cemî'i Mısır vüzerâları ve a'yân-ı kibârları anda teferrüce varup bir vakıf gül gülistân ve reyhân nahlistânlı bir bâğı vardır, tâ vasatında bir kasr-ı Yûsuf'u vardır, cümle ahibbâ havz [u] şâzrevân [u] selsebîl kenârında zevk u safâ edüp ibâdet ederler. Anı **[Y 361a]** ubûr edüp nîm sâ'at yine kıbleye gidüp,

İskele-i Ma'diye

Nîl kenârında âyende vü revendenin güzergâhı bir iskeledir. Cümle halk Sa'îd'e bundan karşuya ubûr eder. Ve bu mahalde hurde emîni bir külbede oturup cümle mürûr eden tüccârlardan gümrük alır. Hakîr gemi ile karşu geçüp Cîze kâşifi hudûdunda nîm sâ'at Nîl kenârınca kıbleye gidüp,

Menzil-i kasaba-i Mûhnân Mûhnât Mûhtân

Nîl kenârından rub‘ sâ‘at ba‘îd bir sahrâda bâğ u bâğçeli Cîze kâşifi hükmünde beş yüz hâne ve bir câmi‘ ve iki kahve ve on dükkânlı hân u hammâmsız ma‘mûr kasabadır. Cîze nâ’ibi hükm eder. Selîm Hân’dan berü şeyhü‘l-Arab Habîroğlu hükmünde mefrûzü‘l-kalem ve maktû‘ü‘l-kadem hûrmâsı firâvân bostânı ve gülistânı bî-pâyân şenlikli yerdir. Habîroğlu’nun sarâyı dârışeddir, âyende vü revendeye ni‘meti mebzûl olup mihmândârlık eder. Selîm şâh’a mu‘âvenet edüp Sultân Tumanbay ve Kertbay’ı kayd [u] bend ile getiren bunlardır. Ve on iki bin Urbân-ı sıbyân ile Nîl’i karşu geçüp hizmet-i Selîm’de durmuşlar idi. Ol ecilden hâlâ cemî‘i tekâlîf-i örfiyyeden mu‘âf u müsellemlerdir. Ve hâlâ mutî‘ [u] münkâdlardır.

Hattâ Buhayre vilâyetinde Behîce ve Hınâdî Urbânları kırk bin aşkıyâ-yı şakî ile Buhayre beledlerini nehb [ü] gâret etdükleri efendimiz vezîr-i dilîrin istimâ‘ları olup Mısır’dan on bin asker ve paşalıdan iki bin asker *Tecride*‘ye ya‘nî sefere çıkup karşu tarafdan dahi Habîroğlu beş bin hayyâl ile imdâda gelüp Buhayre’ye varılup ol meydân-ı arsadede [arbedede] iki asker birbirine mukâbil oldukda ibtidâ der-ceng-i evvel Habîroğlu Behîce askeri içre girüp tarfetü‘l-ayn içre târmâr etdi. Andan Mısır askeri Hınâdî üzre yürüyüp anlar dahi emân vermeyüp Hınâdî askerin bozup altı bin Urbân-ı uryân hâk-i mezellete düşüp lâşeleri pâymâl-i rimâl, kelleleri galtân-ı zîr-i pây-i hussân olup bî-had ü hasr mâl-ı ganâyimden mâ‘adâ hemân on iki bin deveyi Habîroğlu bir gün bir gece çölden getirüp İbrâhîm Paşa’ya hedâyâ çeküp Mısır içi deve ile mâl-â-mâl olup Habîrzâde hil‘at-ı Âsaf ile behremend oldu. Ya‘nî bu mertebe şecî‘ ü fetâ askeri vardır.

Bir gece hakîre ikrâmlar edüp ale’s-sabâh elli hayyâl ile bizi yola revâne edüp yine Nîl kenârınca kıble cânibine altı sâ‘atde ubûr ederek,

Menzil-i Kahvehâne

Kerpiçden çâr köşe kal‘a-misâl bir kapulu içerisi bir vâsi‘ meydânlı yerdir. Kapusu dibinde bir azîm kahvehânesi var, ârâmgâh-ı müsâfirîndir. Ve bir dükkânı var. Feyyûm ile Benî Seyf yolunun ayrıldığı yerde vâki‘ bir mihmânhânedir. Etrâfında aslâ imâret yokdur. Bir yanı Nîl garb cânibi Feyyûm şehrine on yedi sâ‘atde gider. Çöl çölistân mûristân mâristân bî-emân yerdir. Bu mahal Habîrzâde hudûdudur, bunda haddi tamâm **[Y 361b]** olup Benî Sayf haddidir. Ve haftada bir kerre etrâf kurâlarından niçe bin âdem cem‘ olup bu kahve önünde bâzâr-ı azîm olur. Hakîr bu mahalli ubûr edüp yine kıble cânibine kâh kenâr-ı Nîl ile kâh berde hûrmâlıklar içre ma‘mûr kurâlar içre altı sâ‘atde ubûr edüp,

Menzil-i beled-i Deli Hüseyin Paşa

Benî Seyf haddinde ve Nîl kenârında bir mürtefi‘ yerde yüz evli ve bir câmi‘li ve bir sâkıyeli kuyulu ma‘mûr kurâdır. Hüseyin Paşazâde Nûh Beğ‘in âdemleri bizi alıkoyup bir gece anda mihmân olup istirâhat etdik. Andan vakt-i seherde tarâve mahallinde kalkup cenûb tarafına Nîl dolanup Nîl kenârınca niçe amâr kurâlar ubûr ederek Nîl kenârında,

Beled-i Zâviye ve beled-i Kûmâdeyr

Bunları dahi güzer edüp altıncı sâ‘atde,

Beled-i Meymûne

Benî Seyf sınırında vezîr-i a‘zam tezkirecisi İshâk Efendi iltizâmında beş yüz evli ve üç câmi‘li ve birkaç sâkıyeli ve bir sarây-ı âlî dârışedli beleddir. Anı geçüp yine cenûb cânibine bî-had amâr olmuş kurâları ve tur‘a-i Raknî‘yi ubûr edüp beşinci sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve âbâdân-ı kadîm Benî Seyf [Q 301a] [P 298a]

Seyf ibn Zülyezen binâsı olduğıyçün Benî Seyf derler. Ve hâlâ nevâhîlerinde sâkin olan Urbâna Benî Seyf kabîlesi derler. Mısır hâkinde kâşiflikdir. Mâ-tekaddem mîrlivâlar mutasarrıf olurmuş. Lâkin zamânımızda sehl tenezzülde olmağile küşûfiyye olmuşdur. Kâşifleri beş yüz atlı tevâbi‘iyle ve beş yüz Mısır askeriyle eyâlet-i Benî Seyf’de olan yedi yüz kırk pâre kurâdan iki yüz beş Mısrî kîse ve (–) erdeb mîrî gılâli tahsîl edüp dîvân-ı Mısır’da deynin edâ eder. Ve paşa tarafından mîrî gılâli tahsîline bir ağa ta‘yîn olup kâşifden altı ayda bir kîse külfe-bahâ ve tahsîl etdüği (–) gılâlden erdeb başına re‘âyâdan ikişer para almak hâliyedir. Ve paşa tarafından bir ağa dahi mezkûr gılâl tahsîline isti‘câle gidüp nısıf kîse hizmet-bahâ alur.

Ve bir hâkim dahi hâkimü’ş-şer‘ kadıdır kim yüz elli akçe kazâ-i âlîdir, senevî on yedi kîse hâsıl olur, taht-ı hükûmetinde yüz kırk pâre kurâdır. Mısır yeniçeri serdârı ve azebân çorbacısı ve şeyhülislâmı ve nakîbi ve a‘yân-ı kibârı vardır.

şehri Nîl’den beş yüz adım ba‘îd bir vâsi‘ sahrâda cânib-i erba‘ası kal‘a dîvârı gibi evlerinin dîvârları vâki‘ olup yigirmi aded tahta kapulu şekl-i müdevver bir şehr-i münevverdir. Cümle beş bin hâne-i ma‘mûr-ı âbâdândır ve gâyet sık kat-ender-kat âlî ve müzeyyen büyûtlardır. Cümle hânelerden ma‘mûr u kebîr kâşif sarâyıdır, yetmiş hücre ve hammâmlı ve dîvânhâneli ve sarây meydânlı bir beyt-i vâsi‘dir.

Ve beyt-i şeyh Alî ve civârında beyt-i şeyh Sâlih ve sarâya karîb Taslakzâde **[Y 362a]** Ahmed Ağa sarâyları gâyet ma‘mûr u cedîd sarâylardır.

Ve niçe sarây-ı âlîler var, lâkin ma‘lûm [u] manzûrumuz olan bunlardır. Cümle yigirmi bir mahalle-i müslimîn ve gayrıdır.

Ve cümle zevâvî ve cevâmi‘ seksen altı mihrâbdır. Lâkin altısı cum‘adır. Cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârsû-yı sultânî içinde,

Sultân Kayıtbay câmi‘i ve **Kadı İzzeddîn câmi‘i:** Haremli ve birer minâreli câmi‘lerdir. Ammâ kâşif sarâyı kurbunda,

Taslakzâde Ahmed Ağa câmi‘i: Henüz binâ olunmuş, dahi üstâd-ı bennâ elinde bir câmi‘-i münevverdir. Lâkin haremi yok, Rûm tarzı bir minâreli ve yedi mermer amûd üzre tâklar fevkında bî-nakş sâde levha tavandır. Sâhibü‘l-hayrâtı hayâtda olmağın günden güne zamîme binâlar olunmada. Evkâf-ı azîmi vardır. Bu câmi‘in Rûm tarzı minâresinden gayrı beş Arabistân tarzı minâre-i zîbâlar nümâyândır. Andan,

Câmi‘-i Mu‘allak: Cemâ‘atı dâyimdir. Bu cevâmi‘lerden mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve üç medrese mahsûs ve gayrı câmi‘lerde dahi medrese hücreleri var.

Ve kırk mekteb-i sıbyân.

Ve yigirmi sebîl-i hayât-ı câvidân.

Ve bir hammâmı var, ol kadar hoş havâ ve latîf binâ değildir.

Ammâ Taslakzâde Ahmed Ağa câmi‘ine bir imâret ve imârete vakf olmak üzre ta‘ahhüd etdükde derhâl hakîrin ibrâmiyle hâzırûn nazarlarında mâlinden yigirmi kîse teslîm-i mütevellî edüp hakîr Fâtiha tilâvet etdik.

Ve on kahvehâne ve on boyahâne ve on vekâlehânesi var. Cümle hânlardan Beyâz Vekâle ma‘mûr u meşhûrdur.

Ve cümle beş yüz dükkândır, lâkin mahsûs bedâsteni yokdur, hânlarında her zî-kıymet vâlâ-yı kâlâ bî-minnet ü bî-kıymet bulunur.

Bu şehr içre yigirmi bin âdem sâkindir, derler. Âb [u] havâsı letâfetinden hüsn-i cemâl ve nerm [ü] râmü‘l-i‘tidâl mahbûb u mahbûbeleri câ-be-câ vardır. Ve askerîden mâ‘adâsı Hazarî kabîlesi dahi çokdur. Ve ankâ bâzergânlardır. Bu şehr içre salı gün hafta bâzârı olup âdem deryâsı olur.

Ve me’kûlât [u] masnû‘âtının meşhûru koyun yapağısı ipliği. Ve at bürîdesinin musanna‘-i gûnâ-gûnu. Ve gâyet rakîk ü nazîf hayâl namâz seccâdeleri: Kırkar zirâ‘ gelir seccâde ve latîf münakkaş kilimler işlerler kim gûyâ hayâldir. Ve alaca Arab kerekeleri. Ve yine yünden hânelere yan mak‘adları işlerler, gâyet tuhaf şeylerdir.

Ve beyâz etmeği. Ve bâğ [u] bâğçelerinin limon [u] turuncu ve hûrmâsından mâ‘adâ gûnâ-gûn âbdâr müsmirâtları memdûhdur. Ve besâtînlerinde kavunu ve karpuzu ve hıyâr-ı acûru ve kıssâ ve kurumu ve karnebîti ve kurkası meşhûrdur.

Bu hâk-i amber-pâkde medfûn veliyyullâhları ziyâret etdiklerimiz beyân eder

Evvelâ şeyh-i millet ve kutb-ı devlet Hazret-i eş-şeyh Alî Bath-ı Millet: Mekke’de vâdî-i Bathâ‘dan olduğıyçün kabâ’il-i **[Y 362b]** Urbân şeyh Bath derler. Ziyâretgâh-ı merd [ü] zenândır.

Bunun civârında menba‘-ı esrâr ve merci‘-i ebrâr eş-şeyh Hazret-i Sâlih et-Tayyâr.

Ve hammâm cenbinde Sahâbe-i Resûlullâh’dan eş-şeyh Abdullâh: Amr ibnü‘l-Âs ile Behnîsâ gazâsında mecrûh olup bunda defn olunmuşdur. Kubbesi atebesinde târîhi var, ammâ hatt-ı mahlût olmağile tahrîre cür’et olunmadı.

Ve bunun kurbunda hâzır-ı esrâr-ı tarîkat ve nâzır-ı envâr-ı hakîkat Hazret-i eş-şeyh Muhammed el-Enverî.

Ve Beyâz Vekâle civârında eş-şeyha Sitti Hûriyye. Ve kurbunda eş-şeyh Alî Kibârî.

Ziyâret etdiğimiz bu sultânlardır, ammâ niçe yüz kibâr-ı evliyâ ve niçe yüz Sahâbe-i etkıyâ medfûnlardır, *kaddesenallâhu rûhahu*.

Bu şehirde üç gün meks edüp ba‘dehu yine cenûb cânibine Nîl kenârınca yigirmi pâre amâr kurâları tay edüp altı sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Feşne

Benî Seyf hudûdunda iltizâmdır. Ve yüz elli akçe kazâdır, senevî dörd kîse hâsıl olur, altmış pâre kurâ nâhiyesi vardır.

Ve şehri Nîl’den ba‘îd bir mürtefi‘ bayırlı zemînde vâki‘ cânib-i erba‘ası kal‘a-misâl yedi ağaç kapulu bir şîrîn küçük kasabacıkdır, ammâ pek ma‘mûrdur. Cümle üç bin evlerdir.

Ve her evde bir humâm ya‘nî güvercin kuşu yuvaları kule kule mukarrerdir. Ve şehrin etrâfında evce ser çekmiş hûrmâ ormanları var. Yedi mahalle ve yedi mihrâbdır, üçü câmi‘dir. Çârsû içinde **[Q 301b] [P 298b]** Emîr-i Kebîr câmi‘i: On iki amelî şeşhâne pâyeler üzre binâ olunmuş tavanlıdır. Bir kapusu ve bir alçacık minâresi var.

Ve dörd hânı ve altı mekteb-i sıbyânı ve yigirmi dükkânı ve yedi sebîli ve yedi kahvehânı var, ammâ medrese ve bezestânı ve hammâmı yokdur. Ve bir tahtânî ma‘mûr dârışeddi var, âyende vü revendeye ni‘meti ve atlarına şa‘îri mebzûl bir mihmânhâne sarâydır.

Bu şehirde cum‘a ertesi gün azîm bâzâr durup cem‘iyyet-i kübrâ olup herkes metâ‘ların fürûht eder.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Feşne

Evvelâ kıdve-i ricâl ve nokta-i kemâl eş-şeyh Hazret-i Abdullâh ibn eş-şeyh Celâl ve eş-şeyh Cûdî bir kubbede medfûnlardır.

Ve bunlara karîb sultân-ı dünyâ vü dîn ve sîmurg-ı Kâf-ı yakîn Hazret-i şeyh Emîn.

Ve buna karîb sâhib-i tarîk-ı pür-kemâl ve mücâhid-i bî-cidâl eş-şeyh Hazret-i Ebü‘l-âl.

Ve kurbunda âfitâb-ı nihân ve bî-nâm [ü] nişân eş-şeyh Hazret-i Ramazân, *kuddise sırruh, rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Eğer bu seyâhat etdiğimiz diyârlarda manzûrumuz olan kurâ ve kasabât ve bender şehirleri ve ziyâret olunan kibâr-ı evliyâları cümle böyle evsâf-ı hüsn-i ta‘bîr ile ve fesâhat u belâgatlı elfâz-ı tumturâk ile âb [ü] tâb vererek tahrîr eylesek bir şütür-ner-bârî kitâb olur. Ammâ şimdi bu hâl üzre müsevvede edüp Cenâb-ı İzzet müyesser edüp tâs[h]îhe geçdükde **[Y 363a]** olmaya illâ hayr, hemân Keşşâfü‘l-kürûb Allâh bu tahrîrâtımızın hayr ile itmâmın müyesser ede, *âmîn.*

Ba‘dehu Feşne’den kalkup yine cenûba on iki pâre ma‘mûr beledleri ve,

Beled-i Safd Ebû Circ karyesin dahi ubûr edüp yedinci sâ‘atde,

Beled-i Kays

Anda meks etdik, zîrâ gâyet şiddet-i hâr oldu. Benî Seyf haddinde Nîl’den ba‘îd yüz hâneli iltizâmdır. Suları lezîz kuyulardır. Dârışeddi harâb olmağile şeyhü‘l-beled beytinde mihmân olduk. Gâyet mahsûldâr kurâdır.

Bu karyenin şimâlî tarafı cenbinde efser-i tâc-ı deyhîm ve abd-i Rahîm **Hazret-i şeyh İbrâhîm** hazretleri bir kubbe-i münevverede âsûdedir. *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de menâkıb-ı bisyârile mastûr ulu sultândır. Kubbe-i pür-envârı sâhasında bir vâsi‘ yerde hikmet-i sun‘-ı Perverdigâr-ı lem-yezel, kuvvet kudret azametin ızhâr içün bu mahalde bir gûne şecere-i garîbe ve acîbe halk etmişdir kim hârik-i âde âdetullâh[a] muhâlif bir dıraht-ı bî-misildir. Cemî‘i âyende vü revende züvvâr u tüccâr mahlûk-ı Hudâ gelüp im‘ân-ı nazar ile nigerân edüp ne gûne dıraht olduğu ma‘lûmları olmayup engüşt ber-dehen edüp mebhût [u] mütehayyir kalırlar.

Der vasf-ı eşkâl-i dıraht-ı acîbetü‘l-acîbe

Meselâ bu şecere-i tayyibe zemînden beş âdem kaddi bâlâ ve üç âdem derâgûş eder cüssedâr dıraht-ı azîmdir. Ve şecerin vücûdunun cânib-i erba‘ası dilim dilim pâre pâredir.

Öte cânibinden teferrüce gezen âdemler görünür. Berg [ü] bârı dünyâ ağaçları yaprağına ve meyvesine müşâbeheti yokdur. Yaprağın sar‘ dutan marîzlere buhûr ederler, bi-emrillâh halâs olur. Ve ayda birer kerre hurde pelîd gibi kabuklu ve içi çekirdekli bir humûzetli âbdâr meyvedir, ishâl marazına dâ‘-ı devâdır. Ay başında kemâlin bulunca yağmâ ederler. Erbâb-ı hâcât alup giderler. Bir ay bekler mülâzımları çokdur. İshâli ve zahîri seyf-i miczem gibi kat‘ edüp âdemin reng-i rûyine humret verir. Böyle bir mücerreb şifâ şeceridir kim Hakîm-i Mutlak kullarıyçün halk etmişdir.

Bu ağacın tâ ortasında bir azîm santa dırahtı bitmişdir. Arabistân’a mahsûs bir gûne şecer-i bî-semeredir. Ammâ ol ibret-nümâ ağacdan bu santa ağacı âlîdir, gâyet mahbûb nihâlli şeceredir. Ammâ büyük ağacın binden mütecâviz kökleri âdem beli kalınlığı Arab saçı gibi birbirine sarılmışdır. Cümle kökleri yer yüzünde dur[ur], gûyâ âsumânda şecere-i Tûbâ gibi sernigûndur, ve bu köklerin altı cümle boşdur, {ağac} mu‘allak durur. Ba‘zı sıbyân ve ba‘zı züvvârân köklerin altından beri öte geçerler. Ammâ yüzden mütecâviz âdem cüssesi kalınlığı berg [ü] bârlı dallarının ucları yere saplıdır. Gûyâ bir hayme-i nühtâk-otak gibi olup altına bin âdem sığar, sâyedâr çadır ber-karâr sâyebân **[Y 363b]** olmuşdur. Aceb hikmetdir kim yukardan sernigûn olmuş nihâllerden mi sulanır, bir ferd-i âferîdenin akl-ı kâsırları ermemişdir. Hâlâ ki cümle bîhleri zemînden taşra durup ağacın vücûdu mu‘allak durur.

Ve müsin kimesneler nakl ederler, “Âbâ vü ecdâdımızdan beri bu dırahtı böyle gördük, böyle biliriz”, deyü nakl ederler. Ammâ bin yaşından ziyâde olması mukarrerdir. Dalları aşağı eğilmişdir. Hulâsa-i kelâm akıl ermez bir temâşâgâh ve bir sun‘-ı Hudâ‘dır kim [248] [249] *bi-kudretihi ve yahkümü mâ-yürîd* [250] dir kim Fâ‘il-i Muhtârdır, işledüği işleri yine kendü bilir, zîrâ [251] dir.

Ammâ ba‘zı ihtiyârlar anda medfûn olan şeyh İbrâhîm’in nazarı ta‘alluk edüp anın keşf [ü] kerâmetin görmek içün ehl-i beled bu gûne bir şecer istediler, derhâl bu dıraht hâsıl olduğu yerde secde edüp bi-emrillâh bu şecere-i tayyibeyi Rabbü‘l-İzzet halk etdi ve secde etdüği yerde kökleri bitmeyüp mu‘allak durdu, ba‘dehu cemî‘i münkirîn îmâna geldiler, deyü *Tevârîh-i Süyûtî*‘de görüp nakl etdiler.

Ammâ bu abd-i ahkar *Tevârîh-i Hıtat-ı Makrîsî*‘de kırâ’at etdim ki Mısır-ı Kâhire-i Mu‘izzüddîn’in cenûbîsinde Sa‘îd-i âlî vilâyetinde bir mu‘allak şecer vardır. Rûy-ı arzda Hallâk-ı âlem eyle bir şecer-i garîbe halk etmemişdir. Benî İsrâ’îl asrında ol şecer bin sene mu‘ammer olmuşdur. Sâyesinde yedi peygamber ibâdet ederken Benî İsrâ’îl cühûdları yedisin dahi ol dırahtın zıllında şehîd edüp anda defn ederlerken bi-emrillâh ol şecerin kökleri yerden çıkup şâhaları yere nüzûl edüp kâtil cühûdları cümle dalları bürüyüp dallar cühûdları ura ura helâk edüp vücûd-ı şecer âh [u] vâh-ı peygamberândan pâre pâre dilim dilim olup mezkûr mürseller sâye-i şecerde medfûnlardır. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır, deyü **[Q 302a] [P 299a]** yazmış. Sahîh ola; zîrâ *Tevâr[îh-i] Hıtat* bir mu‘temedün-aleyh tevârîh-i mu‘teberdir. Lâkin hakîr gördükde bu şecerin zıllında medfûn mürsel nebîlerden nâm [u] nişân yok, illâ şeyh İbrâhîm medfûndur, *ve’s-selâm.*

Bu temâşâdan sonra yine cenûb tarafına kâh Nîl kenârınca kâh berde kurâlar içre güzer ederek yedi sâ‘atde,

Beled-i Semennût-ı Sa‘îd

Nîl'den ba'îd üç yüz hâneli beled-i iltizâmdır. Mâ-tekaddem hâkimi kâşif imiş. Hâlâ Benî Sayf hudûdu bu mahalde tamâm olup Minye hudûduna müşâdır.

Anda **ziyâret-i eş-şeyh Abdülmelik**: Ashâb-ı güzîndendir. Kubbe-i âlîsi kurbunda bir dıraht-ı azîm nâbıkası var, dânedâr âbdâr lezîz nâbıka meyvesi olur. Bu Semennût'un mukâbelesi Nîl karşusunda evc-i âsumâna ser çekmiş bir yalçın kayanın tâ zirve-i a'lâsında Deyr-i Kıbtî derler bir kenîse vardır, gûyâ kal'a-i Kahkahâ'dır. Fir'avn binâsıdır, deyü Kıbtî kavmi bilâ-teşbîh yılda bir kerre **[Y 364a]** ziyâretine cem' olup ruhbânları bir Mısır hazînesi mâl tahsîl ederler.

Yalçın kayasının garb cânibi fîl hortumu gibi nehr-i Nîl üzre uzanmışdır, altından Nîl-i mübârek cereyân eder. Bu kaya üzre çerhler ile râhibler Nîl'den yüz kulac habl-ı metîn ile su çeküp sarnıclara doldururlar. Ammâ temâşâsına varan âdemlere cân otu ki ekmekdir, anı verirler ve kuş südü ki yumurta ve baldır, anı tahte'l-kahve getirüp müsâfirîne azîm i'zâz [u] ikrâm ederler. Mihmân olan kimesnelere dîbâ ve şîb ü zerbâf câmehâblar getirüp sabâha dek mûğpîçeleri gûnâ-gûn hizmet ederler.

Bunu dahi temâşâ edüp yine cânib-i garbda Semennût'a geçüp atlarımıza süvâr olup Minye hâkinde Nîl kenârınca âbâdân kurâlar geçerek sekiz sâ'atde,

Evsâf-ı şehr-i ma'mûr Minye

Sa'îd-i Âlî tahtı olan Circe eyâleti hükmündedir. Ammâ kâşifi Mısır vezîrinden hil'at geyer büyük hükûmetdir. Birkaç kerre iki tuğlu pâyesi olan emîr-i hac olmuş ümerâlara ihsân olunmuşdur. Senevî iki yüz kîse mâl-ı pâdişâhî ve (–) bin erdeb gılâli tahsîl edüp galk eder. Beş yüz kendi askeri ile ve yedi bölük Mısır askeriyle vilâyeti hıfz [u] hırâset eder. Ve kendüye dahi yüz kîse fâ'iz kalır.

Ve bir hâkim dahi vezîr-i Mısır tarafından bir mükellef ağa gılâl tahsîline mübâşirdir. Cümle (–) bin erdeb hınta ve şa'îr ve fûl anın ma'rifetiyle tahsîl olur. Paşaya altı kîse kalemiyye verir, kendüye dahi on beş kîse fâ'iz olur. Risâle ağalığından sonra a'lâ ağalıkdır. Ve sene evvelinde gılâl tahsîli mahallinde Minye ağası üzre bir mükellef ağa isti'câle gelüp bir kîse ücret-i kadem alup ol dahi gılâl tahsîline takayyüd eder.

Bir hâkim dahi üç yüz akçe pâyesiyle kadıdır. Bir müddeti yigirmi kîse dutar şerîf kazâdır. Yedi nâhiyesinde iki yüz yigirmi aded müzeyyen ü âbâdân kurâları vardır.

Bu şehirde mezâhib-i erba'a müftîsi ve nakîbü'l-eşrâfı ve yedi bölük serdârları vardır. Lâkin kapukulu ve serdârı ve sipâh kethudâyeri ve kurâlarında zâ'im zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı ve ala[y]beğisi ve çeribaşısı yokdur. Ammâ Mısır askerî tâ'ifesi çokdur, zîrâ şehri gâyet ma'mûrdur. Nîl kenârında bir mürtefi' yerde altı bin kat-ender-kat tabaka tabaka hâne-i zîbâlar ve hânedân-ı âlîler ile ârâste bir şehr-i müzeyyendir.

Ve cümle yüz beş zâviye ve cevâmi' mihrâbdır. Altısı cum'a kılınur hutbedir. Ammâ cümleden câmi'-i kadîm,

Hazret-i Ömer câmi'i: Zîrâ bu şehri Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs Kıbtî destinden feth edüp Hazret-i Ömer içün bu câmi'i inşâ edüp ibâdetgâh-ı kadîmdir. Lâkin ferâ'ineler asrında deyr imiş. Nîl kenârında **[Y 364b]** bir âlî sed üzre vâki' olmuş bir mesîregâh câmi'-i rûşendir. Tûlü toksan adımdır, arzı altmış adımdır. Ve derûn-ı

câmi‘de cümle amelî ve gayrı mermer sütûn ve pâyeler elli iki adeddir. Ve ortası harem yeri küşâdedir. Üç kapusu ve bir alçak minâresi ve kemerler üzre münakkaş tavanlı ve cümle pençereleri Nîl’e nâzırdır. Mihrâbı bir köşeye münharif vâki‘ olup minberi musanna‘ oyma haşebdir.

Bu câmi‘in içinde subh [u] mesâ cemâ‘at-i kesîre ile mâl-â-mâldir. Zîrâ tâlib-i ilm kânıdır. Kırk elli yerde gûnâ-gûn fünûnlar görülür. Hasbî vazîfe-i mu‘ayyeneli ders-i âmları vardır. Ve şeb [ü] rûz yüz iki yüz hatm-i şerîf tilâvet olunur. Hâfız-ı Kur’ân a‘mâ-yı mâderzâdları vardır. Bu câmi‘ gûyâ Mısır’da câmi‘-i Ezher’dir kim bu şehrin âb-ı rûyidir. Kân-ı ulemâ vü sulehâ olduğu Arab u Acem’de meşhûr ve du‘â müstecâb olacak mahaldir. Evkâf-ı kavî olduğundan imâretinde ni‘meti ulemâ ve fukarâ ve mesâkîne merreteyn mebzûldür. *Ammerahullâh ila’nkırâzı‘d-devrân.* Andan yine sâhil-i Nîl’de bir zemîn-i âlî üzre,

Câmi‘-i Tâhir Baybars: Otuz altı sütûn üzre mebnî tâk-ı Havernakları üzre nakş-ı bûkalemûn-ı ibret-nümûn nakş-ı Bihzâd mânend müzehheb ü mutallâ levhalı tavandır. Mihrâbı ve minberi tarz-ı kadîmdir. Lâkin cânib-i erba‘asının der-i dîvârında olan musaykal u mücellâ elvân elvân mevcli ebrî Hıtâyî kâğıd gibi kaplı tâslar var kim gûyâ herbiri birer âyine-i morandır. Bu câmi‘in misli dahi arâzî-i Mısır’da yokdur. Cemî‘i seyyâhân-ı cihânbîn bu câmi‘in vaz‘-ı esâsı beyânında âciz ü fürûmândedirler. Zîrâ bu savma‘a-i kadîmde ol kadar san‘at-ı kalemkârî ve nakş-ı halkârî ve hûb u mergûb tasarrufât-ı gûnâ-gûnlar var kim erbâb-ı kemâl ve ehl-i vasf anın midhatinde âciz ü kâsırdır. Hakkâ Mısır’da dahi niçe câmi‘-i selâtîn-i selef vardır kim anların dahi rûy-ı zemînde misilleri yokdur. Lâkin bu Minye câmi‘i vasfdan hâric ve beyândan âric bir tarz-ı acîb ve bir tavr-ı garîb vâki‘ olmuş câmi‘-i vâcibü‘s-seyrdir. Kıble kapusu üzre bu târîh yazılmışdır: **[Q 302b] [P 299b]**

Bismillâhirrahmânirrahîm. Emera bi-tecdîdi hâze’l-mescidi’l-mübâreke mevlânâ es-Sultân el-Melik Tâhir Baybars, hullide mülkühu, sene ışrîn ve sittimi’e [620].

Ve iki kapusu ve bir minâresi ve cümle revzenleri Nîl’e nâzırdır. Lâkin câmi‘-i Hazret-i Ömer gibi cemâ‘atı yokdur. şehrin şimâli nihâyetine vâki‘ olmuşdur. Andan sûk-ı sultânî içinde,

Câmi‘ü’ş-şeyh Mısrî: Tahtânî ve cemâ‘atı çokdur. İki câmi‘ dahi var. Ma‘lûmum değildir. Mâ‘adâ zâviyelerdir.

Üç tekyesi ve on bir vekâlesi ve üç yüz dükkânı ve iki hammâmı var. Ammâ câmi‘ü‘l-Ömer kurbunda,

Hazret-i Ömer hammâmı: Tâ Fir‘avn **[Y 365a]** zamânından berü bir tarz [u] tavr üzre binâ olunmuş bir turfa hammâm-ı kadîmdir. Rûm ve Arab u Acem’de alem olmuşdur. Hâlâ ziyâretgâhdır. Hasta girse şifâ bulur. Feth eden kibârlar du‘â etmişler kim bir cüzâm kırk gün girse rahm-ı mâderden müştak olmuş gibi dürr-i beyz-âsâ olur. Hattâ Hazret-i Alî‘nin duhter-i pâkîze-ahteri Sitti (–) Mısır’dan gelüp şifâ niyyetine girmişdir. Bu hammâm binâ-yı hukemâ-yı kudemâ olduğundan Hanefî kurnaları birer âdem kaddi âlîdir, ayak üzre durup yaykanılır. Gerçi eyle musanna‘ binâ değildir, ammâ der ü dîvârları müşk [ü] amber-i hâm abîr ü za‘ferân ile tahmîr olunmuş cibs-i hâlisden binâ olunmuş dîvârlardır. Ve bir halveti dîvârın şem etsen kâfûr ve gülâb ve lâden ve cavrî

râyihası gâsillerin demâğın mu‘attar eder. Ve âbı Nîl olmak ile âb [u] havâsı gâyet latîf ü i‘tidâl üzredir. Ve ferşi bir gûne döşeli beyâz taşdır kim hâlâ zamânımız üstâdları anın bir taşın yerine vaz‘ etmeğe kâdir değillerdir. Ammâ câmekânı teng yere vâki‘ olmağile gâyet küçük ve alçakdır. Ammâ gılâl ağası sarâyındaki küçük hammâm yenidir, lâkin havâsı sakîldir.

Ve bu şehirde yüzden mütecâviz sebîlhâne ve altmış mektebi var. Ammâ bedâsteni yokdur. Cümle esvâkları üzeri örtülüdür. şiddet-i hâr ve rimâl [u] türâb te’sîr etmez, pâk tarîk-ı âmları vardır. Ve yetmiş aded sarây-ı kebîrlerinden kâşif sarâyı şehrin vasatında sarây-ı ma‘mûrdur. Ve Nîl kenârında bir dilküşâ ve ferah-âbâd sarây-ı nev-bünyâd gılâl ağası sarâyıdır. Cümle maksûre ve revzen ve şâhnişînleri Nîl’e nâzır medd-i basarlı cihânnümâ bir sarây-ı âlîdir.

Bu şehrin cânib-i garbîsinde altı yüz ma‘mûr [u] âbâdân kurâlar olmağıyle gâyet ganîmet şehirdir. Mısır’ı dahi ganîmet eden bu şehirdir kim şebek bostânları ve firâvân bâğistânları ile bir vâsi‘atü‘l-aktâr ve rahîsatü‘l-eş‘âr bilâd-ı ma‘mûredir.

Ve âb [u] havâsı gâyet latîf olduğundan dilârâm mahbûbeleri hûb-rûdur. Ve mahbûbları ahmerü‘l-levndir. Emrâdı Mısır alacaları ve Siyût boğasıları geyerler. Ve askerî halkı gûnâ-gûn çukalar ve atlas kabâlar geyerler. Nisvân [u] bintânı başlarına sivri takye ve eyinlerine beyâz ve alaca fûta bürünürler ve yüzlerine kıldan nikâb urunurlar.

Ve me’kûlât [u] meşrûbâtının temdîh olunmuşu evvelâ hâs u beyâz gül-penbe-misâl pişmiş rağîf ekmeği. Bu şehirde etmeğe *ragîf* derler. Ve peştemâlı ve gûnâ-gûn su bardakları meşhûrdur. Gayrı şey yokdur.

Ve cânib-i selâsında bâğ u bâğçeleri çokdur. Ve bu şehrin Nîl karşusunda evce peyveste olmuş kayalar üzre Fir‘avnî harâb binâlar ve kal‘a âsârları vardır. Ba‘zı tevârîhlerde bilâd-ı ma‘mûr olduğu mastûr. **[Y 365b]**

Ziyâret-i şeyh Mısrî: Câmi‘inde medfûndur. Bu şehirde bu ziyâretden gayrı ziyâret etmek müyesser olmadı, *ve’s-selâm.* Andan kalkup yine Nîl kenârınca cenûba gidüp beş sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i köhne ve dâr u diyâr-ı kehene kasaba-i İşmûnîn

Nûh Nebî oğlunun oğlu Ebü‘l-kabâbıt Bayzar oğlu İşmûn binâsıdır. Eğer bu diyâr harâbının âsâr-ı binâların ve pâymâl-i rimâl olan amûd-ı müntehâların ta‘rîf ü tavsîf etsek bir mücelled kitâb olur. Ancak üç yüz hâneli ve iki câmi‘li ve birkaç dükkânlı kasabadır. Circe eyâleti hükmünde başka kâşiflikdir. Ve yüz elli akçe kazâdır. Nâhiyesi kırk pâre kurâdır. Hafta bâzârı durur bir kasaba-i muhtasardır. Anı ubûr edüp sekiz sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Beddâvî ya‘nî şehr-i Mellevî

Circe eyâleti hükmünde Minye kâşifinin taht-ı hükûmetindedir. Ve Minye kadısına nâhiye ilhâk olmuşdur. Ba‘zı zamân yüz elli akçe ile başka kazâ ihsân olunur. Altmış pâre nâhiye kurâsı vardır. Ve mîrî gılâlin Minye ağası tahsîl eder. Ancak bir Mısır çorbacısı yeniçeri serdârı ve azeb serdârı vardır. Ammâ müftîsi ve nakîbi Minye’dedir.

Ve bu şehir Nîl kenârında bir mürtefi‘ bayır üzre bir vâsi‘ düz yerde yeni binâlı bir şehr-i müzeyyenedir. Zîrâ bu mahalde Nîl cenûb tarafına devr edüp bu şehrin hayli hânelerin berbâd harâb ü yebâb etmişdir. Ba‘dehu ahâlî-i vilâyet şehrin hâricinde cenûb tarafında

olan vâsi‘ yerlere elli seneden berü binâ-yı latîf hâne-i zîbâlar inşâ etmişler. Cümlesi dörd bin beş yüz tula-binâ ma‘mûr u müzeyyen hâne ve sarây-ı âlîlerdir. Ve bu vilâyet-i Sa‘îd’de böyle bir şîrîn cedîd binâlı şehir yokdur. Cümle evlerinin der-i dîvârları siyâh ve kırmızı ve beyâz tula ile sâhib-i hâne ismiyle ve binâsı târîhleri ile ve bennâsı ketebesiyle nakş olunmuş hânelerdir.

Ve bu şehir cümle on altı mahalle ve kırk mihrâb ve beş hutbedir. Cümleden çârsû içinde,

Yûsuf Beğ câmi‘i: Altı kademe taş nerdübânlı câmi‘dir. Tûlen ve arzan altmışar adımdır. Ve derûn-ı câmi‘de cümle otuz aded küfeke taş sütûnlar üzre tavandır. Ve mihrâbı minberi sâdedir. Ve hareminin etrâfında yigirmi iki sütûndur. Ve üç kapusu ve bir minâresinden gayrı bu şehirde minâre yokdur.

Ve iki câmi‘ dahi nâ-tamâm vardır, mâ‘adâ zâviyelerdir. Ve bir hammâmı ve dörd yüz dükkânı var. Yüz aded dükkân dahi bir tarîkde bu câmi‘ sâhibi Yûsuf Beğ‘indir, câmi‘e vakf etmişdir.

Ve yüz dükkân Circe hâkimi **[Q 303a] [P 300a]** Mehemmed Beğ hayrâtıdır. Cümle dekâkînlerin üzerleri örtülü kapdır. şâhrâhları pâkdir. Her bâr sakâlar âb-ı Nîl nisâr ederler.

Ve üç hânı ve yedi mekteb-i sıbyânı ve yedi kahve erbâbı hânı ve altı sebîlhânesi **[Y 366a]** ve otuz sekiz şekerhânesi ve elli at değirmeni ve yedi yağ değirmeni vardır. Lâkin etmek furunu görmedim, cümle ahâlîsi hânelerinde pişirirler.

Bu şehr içre on yedi bin âdem vardır, derler. Cümlesi garîb dostlardır.

Ve şehrin cânib-i erba‘asında kal‘a kapusu-misâl metîn ü müstahkem tahta kapuları üzre mazgal delikleri vardır. Hîn-i mahalde anlardan Arab aşkıyâlarına kurşum urup her gece pâsbânlar bu kapuları sed edüp miftâhların şeyhü‘l-belede teslîm ederler. Mazbût u merbût şehirdir.

Âb [u] havâsı memdûh-ı ünâsdır. Mellevî mahbûbu meşhûrdur.

Ve müsmirât [u] mahsûlâtının ve tasnîfât-ı sanâyi‘âtının meşhûru cümleden mümessek mî‘âd sükkeri ve sükker-i mükerreri ve katr-ı nebât ve nebât-ı hamevîsi arâzî-i Mısır’da yokdur, illâ nebât-ı hamevî şâm’da olur.

Ve bostânlarında kasabı ya‘nî şeker kamışı üç âdem kaddi ve kol kalınlığı olup her boğumu birer karış olur. Ve eyle lezîz âbdâr olur kim bir boğumun kat‘ edüp emsen bir kâse cüllâbı çıkup âdeme hayât verir. Mu‘tedil-i tabî‘a bir şeker şerbeti çıkar. Ve cirm [ü] cismi mahv olup rakîk ü nazîf kabuğu vardır. Elhâsıl diyâr-ı Mısır’da Mellevî şekeri ve kasab kamışı gibi yokdur. Bu şehirde meşhûr-ı âfâk bunlardır. Gayrı eşyâları dahi çokdur, ammâ memdûh-ı âlemi sükkeridir.

Bu şehirde dahi kibâr-ı evliyâları ziyâret edemeyüp ale’l-umûm bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp savâbın sükkân-ı karâfe-i Melleviyye’ye hibe eyleyüp bu şehirden kalkup yine cenûba kâh Nîl kenârınca kâh nahlistânlı kurâlar içre tayy-i râh ederek üç sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Dârûd-ı şerîf

Circe hükmünde sekiz yüz hâneli bir küçük kasaba-i ma‘mûredir. Sanabû kazâsı nâhiyesidir. Mekke ve Medîne gılâline makyûd Mısır’da sâdât hazretlerinin

iltizâmında iki câmi‘li ve altı zâviyeli ve iki kahveli ve sekiz(?) dükkânlı ma‘mûr kasabadır. Feyyûm’da Yûsuf deryâsının Nîl’den müteferrika olan tur‘a bu mahaldendir. Hazret-i Yûsuf dest-i şerîfleriyle kazarken Hazret-i Cibrîl-i Emîn dahi kanadıyla yarup imdâd etdüği mahaller nümâyândır. Nazargâh-ı Nebî olduğundan bu tur‘a aslâ cerf [ü] hafr olmadan berîdir. Ammâ ekâlîm-i Mısır’da ne kadar bin halîc ve tur‘a var ise her sene niçe kerre yüz bin benî âdem ve câmûs ve sığır cem‘ olup tathîr ederler. Ammâ Dârûd tur‘ası Feyyûm şehrine varınca aslâ cerf olmaz.

Ve bu tur‘aya bu mahalden girüp cânib-i garba cereyân ederek niçe yüz pâre kurâları rey ederek şehr-i Behnîsâ içinden ubûr edüp bir merhale yerde dahi bî-hisâb beledleri saky ederek Feyyûm şehrine andan Yûsuf deryâsına böyle âb-ı hayât girüp gâyib olup acı olur, buhayre-i azîm ve hikmet-i Hayy [u] Kadîm göldür, inşâallâh mahallinde **[Y 366b]** tahrîr ederiz.

Ba‘dehu bu Dârûd-ı şerîfi ubûr edüp üç sâ‘at güzer-i râh edüp bir düz fezâ içre üç malaka yer gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i kebîr Sanabû

Circe hükmünde sâdâtlar iltizâmında Hazret-i Risâlet-penâh evkâfı maktû‘ü‘l-kalem ve mefrûzü‘l-kadem başka subaşı hâkimi vardır. Ve yüz elli akçe şîrîn kazâdır. Altmış yedi nâhiye kurâlarından kadıya senevî üç yâhûd dörd kîse hâsıl olur. Yigirmi bin erdeb gılâle maktû‘ beleddir. Kenâr-ı Nîl’de bin hâneli ve üç câmi‘li ve yedi(?) dükkânlı hammâmsız ve bâğ bâğçe ve hânsız bir kasabacıkdır. Ammâ âyende vü revende mihmân olmasıyçün bir sarây-ı azîm dârışeddi vardır, tahte’l-kahve ve futûru ve merreteyn ta‘âmı ve şa‘îriyle müsâfirîne bir hâne-i bî-minneti vardır.

Andan ale’s-sabâh kalkup dörd sâ‘at şarka Nîl kenârınca andan dörd sâ‘at yine Nîl kenârınca cenûb cânibine giderek, zîrâ bu mahalde Nîl deve boynu gibi gâyet eğri cereyân eder, ve Nîl içre ormanlı ve timsâhlı ve kayıklar ile mansar harâmîli adalar vardır, bu mahalleri kâmil sekiz sâ‘atde dolaşarak gidüp,

Evsâf-ı binâ-yı Lût ya‘nî şehr-i azîm Manfalût

Bu dahi Ebü‘l-kabâbıt oğlu oğullarından Melik Lût binâsıdır. Defterhâne-i dehlîz-i Circe‘de şehr-i Menîfülût nâmiyle mastûrdur. Galat-ı meşhûr evlâ olmağile efvâh-ı nâsda şâyi‘ olduğu üzre Manfalût derler, sebeb-i tesmiyesi oldur. Circe hükmündedir. Ammâ hükûmet-i azîm ve bender şehr-i kadîm olmağile Mısır vezîri mîrlivâ-i Mısır’ın bir eşbehine hil‘at-ı fâhire geydirüp ihsân eder. Hattâ zamânımızda musâhib paşa çırâğı Ahmed Beğ‘e sadaka olunup beş yüz tevâbi‘iyle ve Mısır’ın yedi bölük mustahfızân askeriyle yedi yüz on aded kurâlardan iki yüz kîse mâl-ı pâdişâhîyi (–) (–) erdeb gılâl anbâr-ı Yûsufî tahsîl edüp mâlı fod eder ve kendüye yüz kîse ba‘de’l-harcı ve’l-masârıf hayr eder. Zîrâ Berberistân ve Fûncistân ve Sûdân ve Elvâhât vilâyetlerinden gelen niçe bin cellâbe ta‘bîr etdikleri kara tüccârlar niçe kerre yüz bin deve ve niçe bin tavâşî ve gayrı siyâh-çerde esîrler getirüp her esîrden birer altun ve her cemelden bir guruş ve fîl dişinden beşer guruş ve gergerdân boynuzundan onar guruş bâc alup hayli mâl tahsîl eder. Böyle memerr-i nâs yeri bir şehr-i derbend-i calenderdir.

Ve paşa tarafından dahi bir ağa gılâl-i mîrî tahsîl olunmasıyçün altı ay hâkim olup kâşifden

senevî iki kîse ve iki at ve on aded tavâşî memlûk ve yevmiyye beş guruş külfe-bahâ alup tahsîl-i gılâl eder. Bir ağa dahi bu ağa üzre isti‘câl-i gılâle gelüp bir kîse hakk-ı kudûmü **[Y 367a]** kâşifden alup tahsîl-i gılâle ibrâm [u] ilhâh eder. Zîrâ Mısır’da kul cirâye ve **[Q 303b] [P 300b]** alîklerin isterler. Ve paşa ağası kendüye erdeb başına iki para alup paşaya kalemiyye yedi kîse verdiğinden mâ‘adâ on kîse fâ’izi kalır.

Ve üç yüz akçe âlî kazâdır. Üç yüz pâre kurâ nâhiyelerinden senevî kadı efendi yigirmi Mısrî kîse hâsıl eder.

Serdârları ve müftîleri ve nakîbi ve a‘yân-ı kibârı vardır. şehri Nîl’den bin adım cânib-i garba ba‘îd bir tur‘a-i azîm kenârında bir vâsi‘ fezâda sekiz bin altı yüz ma‘mûr u âbâdân ve müzeyyen kat-ender-kat büyût-ı beytü‘l-hazenlerdir. Zîrâ zulümden hor hakîr fukarâsı çokdur.

A‘yânı ol kadar yokdur. Lâkin tüccârı çokdur. Cümle otuz mahalle ve otuz sekiz mihrâb ve sekizi hutbedir. Evvelâ,

Sa‘îd ü şehîd Mehemmed Beğ câmi‘i: Fevkânîdir. Yigirmi kademe taş nerdübân ile urûc olunur, nâ-tamâm câmi‘dir, ammâ yine cemâ‘atı firâvândır. Minâresi ve haremi yokdur. Câmi‘in altında serâpâ dükkânlardır. Bu esvâkın iki cânibinde kapular vardır. Ve yine Mehemmed Beğ vekâlesi içinde yine,

Mehemmed Beğ câmi‘i: Mâ-tekaddem zâviye olmak üzere binâ olunup çârsû-yı bâzâr vasatında izdihâm-ı azîm yerde olmağın câmi‘ etmişler. Ve yine çârsû içinde beş kademe taş nerdübân ile çıkılır.

Osmân Beğ câmi‘i: Gâyetü‘l-gâye cemâ‘at-ı vâfireye mâlik câmi‘-i atîkdir. Tûlen ve arzan ellişer adımdır. Ve yigirmi sekiz amelî kârgîr pâyeler üzre kemerler dahi fevkında münakkaş tavandır. İki yan ve bir kıble kapusu ve bir minâresi var. Ammâ hasbî bir hatîbi var, eş-şeyh Cemâleddîn derler, veliyyullâhdır derler, yetmiş sene imiş savm-ı Dâvûd ile mukayyed bir sulehâ-yı ümmetden kimesnedir. Hayır du‘âların aldık.

Andan Câmi‘ü‘l-Yetîm. Ve Câmi‘ü‘l-Atîk. Ve yine çârsû içinde Kâşif Mehemmed Ağa câmi‘i. Ve mahallât içinde câmi‘-i Mu‘allak: sekiz kademe taş nerdübân ile çıkıldığıyçün câmi‘-i Mu‘allak derler; bir küçük câmi‘dir.

Ve imâret ü medreseleri yokdur, ammâ zâviyeleri çokdur. Ve yetmiş sebîli ve kırk yedi mektebi ve bir dârü‘l-hadîsi ve sekiz ma‘mûr hânı var. Çârsû içinde hammâm mukâbelesinde Osmân Beğ hânı ve Mehemmed Beğ hânı cümleden ma‘mûr u metîn hânlardır.

Ve ancak çârsû içinde bir hammâm-ı rûşenâ-yı hoş-havâ germâsı var, ammâ vâhidün ke-elfdir. Osmân Beğ hammâmı derler. Diyâr-ı Mısır’da misli var ise Dimyât Nîl’i üzre şehr-i Mît Gamr hammâmı ola. Vasfında kilk-i cevâhir-nisâr lâl bî-zebândır. Gâyet musanna‘ ve tarh-ı zîbâ ve binâ-yı ra‘nâ ve dilküşâ hammâm-ı rûşenâdır.

Ve cümle bin dükkândır. Serâpâ üzerleri örtülü koyahdır kim Acem diyârına mahsûsdur. Bezâsteni olmamağile cümle nâdirât hânlarda mevcûddur. **[Y 367b]** Ve gılâl bâzârı ve koyun bâzârı ve on iki bâzâr meydânlarından gayrı avret bâzârı mahalli şehrin hâricinde bir kesîf kirli bulaşık dolaşık sokaklı bâzârdır.

Bu şehrin cümle esvâkları bir mürtefi‘ yere vâki‘ olmağile bâlâdan süflîye yâhûd aşağıdan yukarı bir çârsû içre nazar olundukda âdem deryâsı temevvüc eder. Ve ekseriyyâ evlerinin kapularında ve atebe-i âlîlerinde gûnâ-gûn nakş ile âye[t]: [252] tahrîr olunmuşdur. Su’âl edüp,

“Bu kapular üzre bu münakkaş âyetlerin aslı nedir?” dedim.

“Mâlının zekâtın verüp hacca gidenlerin büyûtlarıdır kim sâhibi hacdan geldikde nakkâşlara böyle tahrîr etdirir” deyü cevâb etdiler. Ve ekseriyyâ bu kapuların kanatları mansar harâmîsi havfından timsâh derileri mıhlıdır. Kal‘a kapusu gibi âlet-i harb kâr etmez timsâhlı acîb ü garîb dervezelerdir.

Ve âb [u] havâsı latîfdir. Câ-be-câ mahbûb u mümtâz fedâyî civânları olur. Bâğ u bâğçe ve besâtînleri bî-şümârdır. Ve Nîl-i mübârek cûş [u] hurûşa geldikde şehrin şimâlinde cânib-i garba cereyân eden tur‘a kenârında ahâlî-i vilâyet vakt-i asrdan vakt-i gurûba dek zevk [u] safâ ederler. Halkının reng-i rûyları humret üzredir.

Kâr [u] kisbleri alaca ve peştemâl ve mâvî bez ve ak kenârlı gömlek bezi ve gûnâ-gûn eşyâlar fürûht edüp kifâf-ı nefs edinirler. Yetmiş yağ değirmeni ve yüz yigirmi gendüm dakîk-ı rakîk değirmeni ve yigirmi aded kahvehânesi ve bozahânesi ve meyhânesi bulunur.

Ve bir mahalle Yahûdî-hâne ve bir mahalle Kıbtî-hâne cümlesi üç yüz kefere vü fecere-i menhûs hâneleridir, ammâ Rûm [u] Ermeni ve Fireng yokdur.

Def‘-i cû‘ eden tenâvülâtın beyân eder

Evvelâ hâs anison ve çörek otlu çakıl etmeği ve simsimli halka kahki ve karîşe peyniri ve beyâz tereyağlı futûr çöreği ve yumurtalı böreği ve mutabbakı ve beyâz musaffâ aseli ve müsmirâtından limonu ve turuncu ve rummânı ve nâbıkası çokdur, ammâ cümmeyzi ve mevzi yokdur. Ve halkı gâyet garîb-dost ehl-i hakdırlar.

Ziyâretgâhların beyân eder

Evvelâ âfitâb-ı nihânî ve kamer-i zindegânî eş-şeyh Hazret-i Muhammed-i Za‘ferânî: Esvâk-ı sultânî cenbinde bir kubbe içinde medfûndur.

Ve eş-şeyh Muhammed Enfâsü‘l-Mağribî: Mescidi kurbunda âsûdedir.

Ve eş-şeyh Muhammed el-Kabîh: Câmi‘ü‘l-Yetîm kurbunda medfûndur.

Ve buna karîb eş-şeyh Abdülkerîm.

Ve garb cânibinde eş-şeyh Abbâs.

Ve kıble cânibinde eş-şeyh Süleymân-ı Selmânî.

Ve ziyâret-i Makâm-ı Erba‘în.

Ve kâşif sarâyı kurbunda eş-şeyh Osmân.

Ve şehrin vasatında eş-şeyh Ebü‘l-Hasan.

Bunlardan mâ‘adâ niçe bin kibâr-ı evliyâ merâkıd kubâbları var, ammâ bu kemter-i ahkar-ı ibâdın atebelerine yüzümüz sürüp himmetlerin ricâ etdiğimiz bunlardır, *kaddesenallâhu*

[Y 368a] *bi-sirrihi'l-azîz*.

Ve sulehâ-yı ümmetden görüşdüğümüz mazınne-i kerâme kimesnelerden şeyh Alî-i Sennârî.

Ve mutarraş çâr-darb eş-şeyh Muhammed-i Menfalûtî: Bir yağ-u-balî mudhik ve âlüfte ve âşüfte ayyâr-ı tarrâr görünür, ammâ hâfız-ı Kelâmullâh ve niçe kerre keşf [ü] kerâmetleri ma'lûmumuz olmuşdur. Cümleden biri Kamaniçse kal'ası fethin vakt [ü] sâ'ati ve derîce ve dakîkasiyle elli sekiz gün mukaddem rüyâ tarîkıyla tebşîr eyledi. Mecâzibûndan bir budalâ tekellüfden berî mutarraş bir cândır. Bu cândân me'zûn olup bu şehirden üçüncü gün hareket edüp cenûb tarafına altı sâ'atde,

Evsâf-ı kal'a-i Lût şehr-i kadîm İsyût [Q 304a] [P 301a]

Lisân-ı Kıbtîde bir kehene ismidir kim cemî'i ulûmu Hazret-i İdrîs'den görüp bin sene mu'ammer olmuşdu. Efvâh-ı nâsda Siyût derler. Zamân-ı kadîmde bir kal'a-i metîn imiş kim Amr ibnü'l-Âs kâmil yedi ay muhâsara edüp ba'de'l-feth yine düşmen destine girüp mutahassın olmasınlar deyü kal'asının burc [u] bârûların münhedim edüp hâlâ âsâr-ı binâları azharun mine'ş-şemsdir.

Cânib-i erba'ası uçurum şehirdir. Circe eyâletinde başka kâşiflikdir. Üç yüz askeri ile ve Mısır'ın yedi bölükden üç yüz asker ile dörd yüz yigirmi kurâlardan seksen beş kîseyi ve on bin erdeb gılâli tahsîl edüp dîvân-ı Mısır'da muhâsebesin görür. Ve paşa tarafından gılâl tahsîline ve isti'câline iki ağa sâyir kazâlar gibi me'mûr olup altı yedi ay curunlardan gılâl cem' edüp gemilerle Mısır'a gönderirler. Ağalar dahi kendülere üçer kîse tahsîl ederler, lâkin paşaya kalemiyye vermezler.

Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır. Nâhiyesinde yüz beş pâre amâr kurâdan ve şehirden senevî sekiz tokuz kîse hâsıl eder.

Ve mezâhib-i erba'adan müftîleri ve şeyhülislâmı ve yedi bölük serdârları ve a'yân-ı kibârları vardır.

Ve şehri Nîl'den iki bin adım ba'îd garb cânibinde bir mürtefi' topraklı püşte-i âlî üzre bâğı ve hûrmâlığı az bir şehr-i kadîmdir. Cümle dörd bin sekiz yüz tula-binâlı tabaka tabaka hânedânlar ve gayrı süknâlardır.

Ve cümle yigirmi altı mihrâb ve tokuzu cum'a, mâ'adâsı mesâcidlerdir. Evvelâ,

Câmi'-i Cedîd: Mîrlivâ Yûsuf Beğ binâsıdır. Tûlen ve arzan ellişer adım ve cümle yigirmi altı sütûn-ı zenbûrîlerle sommâkî la'lgûn amûd-ı mevzûnlar üzre sâde tavandır. Bir minâresi ve üç kapusu var. Andan,

Câmi'-i Ümeyye-i Atîk: Sol cânibindeki kapusundan on kademe taş nerdübân ile enilir. Tûlen ve arzan seksener adımdır. Câmi'in enderûn [u] bîrûnunda cümle seksen bir beyâz mermer imâdlardır. Ve hareminde dörd hûrmâ ve nâbıka dırahtları ile müzeyyendir. Minberi haşeb-i musanna'dır. Kapusu üzre **[Y 368b]** kûfî hat ile besmele ve Âyetü'l-kürsî ve,

Sâhibü'l-hayrât Halîfe Ömer radıyallâhu anh, târîh sene hamsimi'e [500].

Hîn-i fetihde Hazret-i Ömer içün binâ olunmuşdur, bu târîh ta'mîr [ü] termîmine tahrîr

olunmuşdur. Bir rûhâniyyetli câmi‘-i atîkdir. Ba‘zılar Hazret-i Ömer nâmiyle binâ olunmamışdır, âl-i Fâtımiyyûndan Halîfe Ömer binâsıdır kim hamsemi’e’de Mısır’a mâlik olmuşdu, derler, *el-uhdetü ale’r-râvî*. Ve çârsû içinde,

Câmi‘ü‘l-Hımsî: On sekiz mermer pâyeler üzre tâklardır. Dahi fevkında levhalı münakkaş tavan ve iki yan kapu ve iki tabakalı bir minâre-i mevzûnu var. Ve,

Câmi‘-i Kadı Sadruddîn: On iki sütûn üzre binâ olunmuş tavanlı bir câmi‘-i cedîddir. İki kapulu ve bir minâreli haremsiz câmi‘dir.

Bu cevâmi‘lerden mâ‘adâ zevâvîlerdir. Altı tekye ve yedi medrese ve yetmiş sebîl ve kırk mekteb-i sıbyân ve bir dârü‘l-kurrâ ve iki dârü‘l-hadîs ve altı vekâle ve bir hammâmı var, ammâ gâyet musanna‘ binâ ve âb [u] havâsı müferrih hammâm-ı dilcûdur.

Ve cümle üç yüz altmış dükkândır. Lâkin bezâzistânı yokdur, ammâ kuyumcuları çokdur.

On yedi kahvehâne ve kırk tahîne değirmeni ve beş yüz at değirmeni gâyet çokdur. Bu kadar değirmen-i dakîk ale’t-tahkîk gayrı şehirlerde yokdur, zîrâ benî âdemi çokdur ve taşra kurâlarında olan mahlûk-ı Hudâ bu şehir değirmenlerine muhtâcdır. Her değirmen ze‘âmet tîmârdan a‘lâ ve latîf akârâtdır.

Hâlâ şeyhü‘l-beled defteriyle bu şehr içre yüz kırk altı bin âdem vardır, derler. Hakkâ ki her kûçe ve puça ve esvâkları omuz omuzu sökmez benî âdemdir. Ve zamân-ı kadîmde gâyet ma‘mûr [u] âbâdân kal‘a ve şehir imiş. Cenûb tarafında kal‘a âsârları ve sarây-ı âlî ve kâr-ı kadîm esâsları zâhirdir. Âl-i Osmân’dan mukaddem Circe hâkimleri bu şehirde vezâret ile hükûmet edüp bu şehirde sâkin imiş. Ol asırda bu şehir yigirmi yedi bin hâne ve on dörd hammâm imiş. Birkaç mu‘attal hammâmların ve cevâmi‘ ve zevâvîlerin hakîr görmüşüm. Ol imâret-i âbâdânı bilir yüz kırk altı yaşında zinde civân-misâl cünbüş ü hareket eder şeyh şücâ‘uddîn gördüm deyü nakl etdi.

Ve bu şehrin cânib-i erba‘ası uçurum bayırlı yerler olmağıyle dâyiren-mâdâr etrâf-ı şehirde kal‘a kapuları gibi tahta-i metîn bâblardır. şeb [ü] rûz dîdebânları nigâhbânlık ederler. Zîrâ cânib-i garbîsinde âsî çöl Urbânı vardır.

Ve şehrin keşişleme rûzgârı cânibi şehirden rub‘ sâ‘at yalçın kayalı kûh-ı azîmdir, altları serâpâ mağârâlardır kim zer-ender-zer kayadan oyulmuş dîvânhâneler ve kûşe kûşe müte‘addid hücreler ve biner at alır kayadan kesme ıstabllar var kim âdem girse gâyib olur. Lût kavmi bunda sâkin olurlarmış. Serâpâ bu kayalar böyle **[Y 369a]** gâr-ı yetîmânlardır. Bu şehir keferesinin ba‘zı mürdelerini bu gârlar içre defn ederler.

Bu şehirde bir mahalle-i Kıbtî vardır, ammâ gayrı milel-i nasârâdan nâm [ü] nişân yokdur, ancak ticâret içün gelüp giderler. İki aded kenîseleri vardır.

Ve şehrin âb [u] havâsı bâd-ı sabâlı ve milîsî rûzgârlı hoş havâ yerdir. Dil ü câna kıyıcı, yürek yakıcı, gazâb-âlûd bakıcı, âşık-perest, âhû-yı Çîn gözlü, şîrîn sözlü, mehcebîn, perî-peyker melek-manzar mahbûbe ve mahbûbları vardır. Cümle halkı garîb-dostdur. A‘lâ ve ednâsı mü’min ü muvahhid ehl-i hâl kimeslerdir.

Bu şehrin cümle dekâkînleri bir ulu yolun iki cânibine vâki‘ olmuşdur, gayrı tarîk-ı âmlarda dükkânlar yokdur. Ve üzerleri kapalıdır kapdır kapudur, aslâ şiddet-i harâret te’sîr etmez. Ârâmgâh-ı zurefâ bir sûk-ı sultânîdir. **[Q 304b]**

Memdûhâtından beyâz kenârlı bezi ve peştemâlı ve çârşafı ve kahve makraması ve ipliği meşhûrdur. Ekseriyyâ ehl-i hırefinin çoğu çulhadır. Bin çulha dezgâhı vardır, derler. Sahîhdir, zîrâ Mağrib-zemînden niçe bin kavm-i Mağâribe gelüp niçe bin yük gömlek bezi ve ketân ipliği olup Mağrib'e götürürler, *ve's-selâm.* Andan,

Bu şehrin ziyâretlerin beyân eder

Lodos cânibindeki mezâristâna cebbâne-i kübrâ derler, bir diyârda eyle pâk u ma'mûr mezâristân vâdî-i hâmûşân yokdur kim bu dahi **[P 301b]** vatan-ı aslîmiz olan şehr-i hâmûşândır. Mısra':

Âkıbet menzil-i mâ vâdi-i hâmûşânest

mısra'ı mazmûnu üzre bu şehir halkı âhir-i kâr mekânımız olsa gerekdir, deyü borca harca girüp mevtâlarının sandûkalarını beyâz kirec ile inşâ edüp hece taşı üzre târîhler tahrîr edüp niçe yüz bin şecerler dikûp amâr etmişlerdir. Ve niçe fukarâlar bu garâfede yatup hayvânât girmesin deyü muhâfaza eder. Tarîk-ı âm üzre olmağile niçe yüz sebîlleri vardır. Binden mütecâviz beyâz nûr-misâl kubbelerinde niçe bin Sahâbe-i kirâm ve evlâd-ı zevi'l-ihtirâm âsûdedirler. Ehl-i beledin şehâdeti(ni) ile hîn-i muhâsarada şehîd olmuş yedi yüz Ashâb-ı güzîn medfûndur derler. Hakkâ ki cümlesinin kabr-i şerîfleri ma'lûmdur, eğer tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur. Eyle bir mezâristân-ı münevverdir kim anda âsûde olanlar, mısrâ':

Kimi Cem'dir kimi Dârâ yatan mevtâyı söyletsen.

Ammâ şehr içinde mütevekkil-i ebrâr ve mutasarrıf-ı esrâr eş-şeyh İskender ve cebbâne dibindeki cisir kenârında şeyh Muhammed el-Meczûb ve civârında eş-şeyh Rûdî hazretleri sâdât-ı kirâmdandır, *rahmetullâhi aleyhim ecma'în.*

Ba'dehu bu İsyût'dan refîklerimiz ile kalkub cenûb cânibine cisr-i sultânî üzre ubûr ederek bir malaka düz sahrâda gidüp, **[Y 369b]**

Beled-i şutub

Siyût kazâsı haddinde iltizâm üç yüz evli müslim ve Kıbtî kurâsıdır. Bir kırmızı cebel üzre ma'mûr u âbâdân beled-i kadîmdir. Bu cebel üzre evâyil-i a'sârda bir kal'a-i metîn var imiş, hâlâ eser-i binâları nümâyândır. Bu Merâ(?) cebelinin cânib-i şarkîsi harâbistân mağâristânlardır kim benî âdem varmağa cür'et edemez, âdeme dehşet hâsıl olur. Bu cebel üzre bu mahalle Vâdiyü't-Tayr derler.

Evsâf-ı Cebelü't-Tayr

{Cebel-i Taylîmûn dahi derler} Ve acîb ü garîb vâcibü's-seyr bir temâşâgâh ibret-nümâ cebel-i azîmdir kim temdîhinde lisân kâsırdır. Her sene fasl-ı rebî'de cânib-i Rûm'dan niçe kerre yüz bin tuyûr-ı gûnâ-gûn gelüp bu cebel üzre meks edüp mihmân olurlar. Ammâ laklak kuşundan ve sakkâ kuşundan ziyâde murglar yokdur. Ol cebel üzre ve deşt [ü] sahrâda bir kadem basacak arz-ı hâliye kalmaz. Ol gece cümle tuyûrlar eyle sayha ururlar kim istimâ' edenlerin zehresi çâk olur.

Bu temâşâdan ahâlî-i vilâyet ve ehl-i beledler haberdâr olup alarkadan temâşâsına gelürler, ammâ bir ferd dest-dırâzlık ve seng-endahtlık etmeğe kâdir değildir.

Bu cebel üzre bir kumsal yerde bir mezâristân vardır. Her lahd içinde niçe bin kefenli gûnâ-gûn kuşlar medfûnlardır. Ekseriyyâ leylek kuşu kefeniyle gâyet çokdur. Cemî‘i murglar bu mezâr üzre gelüp feryâd [u] figân ederek deverân edüp ziyâret ederler, andan yine mezkûr cebel üzre meks ederler.

Bu mezkûr kefenli kuşların çoğu mezârdan taşra nümâyândır, kefeni içinde aslâ çürümemiş ter ü tâze tüğiyle durur kuşlardır. Ve kefenleri hûrmâ lîfindendir.

Bu tuyûrların kefen ile medfûn olmasının asl [u] fer‘in bilir âdem yokdur ve bir müverrih-i âlem tahrîr etmemişdir. Hattâ hakîr iki kefenli ter ü tâze kuşlar lâşesin Kethudâ İbrâhîm Paşa’ya getirüp manzûr-ı sa‘âdetleri oldu.

Ba‘dehu bu kuşlar ale’s-sabâh ki vakt-i şâfi‘î ki olur, *el-azametullâh*, mâbeynlerinde bir feza‘ u çeza‘ ve gırîv [ü] feryâd kopar kim istimâ‘ edene bir vehm ârız olur. Vakt-i seher ki olur, bu cebelde bir gâr-ı azîm vardır, ol gâr-ı azîm üzre cemî‘i murgân sayha-i şedîd urarak ber-havâ olup pervâz ederek yedi kerre sayha-i âlî ile bu gârı cevelân deverân ederek tavâf edüp yine gârın önünde kat-ender-kat meks edüp gûyâ bir meşveret ederler. Ba‘dehu her ecnâs-ı tuyûrun içinden birer murg gârın içine girüp artık çıkmazlar. Tâ ol murg gâr-ı muzlim içinde cân vermeyince cemî‘i kuşlar tayerân etmezler. Ba‘zı içeri gâra giren kuşlar cân havli ile taşra çıkınca gayrı kuşlar anı döğe döğe gâra korlar, yine çıkarsa minkârları ile katl **[Y 370a]** edüp gayrısın korlar. Tâ ki şems-i âteş-tâb burcundan çıkdıkda ibtidâ turna kalkar, andan murg-ı kemâzâr kerkes, andan karakuş, andan çaylak ve andan laklak.

Ve’l-hâsıl cemî‘i tuyûrân kanat kakup bu cebelden kalkup ber-havâ olup bir gûne sayha-i hazîn koparup istimâ‘ eden cânların cânları ve cân-ı cânânları bile râhat olup kâmil bir sâ‘at-i nücûmî bu cebel üzre hoş-havâ esvât-ı latîf ile yedi kerre gürûh gürûh deverân etdiklerinde evc-i âsumânda güneş gâyib olup perr ü bâl-i tuyûrdan zemîn şeb-i muzlim gibi olur. Yine bir sâ‘atden sonra alay alay remmâ remmâ cemî‘i murgân-ı Hudâ cümlesi turna katarı olup cenûb cânibine diyâr-ı Fûncistân’a andan Nîl’in başın ubûr edüp bu Mısır cezîresinden çıkup Bahr-i Muhît üzre yine cenûba doğru gitdiklerin Portakal ve Hind gemilerindeki âdemler görmüşlerdir, ammâ andan öte ne cânibe gitdikleri ma‘lûm değildir.

Bu Bahr-i Muhît’i ubûr eden leylek kuşudur. Yohsa gayrı tuyûrlar Mısır cezîresinden çıkmazlar, anda sehillerler. Her diyâr murgunun bir sevâhili ve bir yaylağı vardır, ammâ sevâhilde yavru çıkarmazlar, zîrâ şiddet-i hârdan yumurtaları pişer.

Hattâ hakîr bir kerre râh-ı Mekke’de iki devekuşu beyzası buldum, bir cânibinden delüp için boşadup Rûm’a götürmek mülâhazasında olduk, meğer şiddet-i hârdan a‘lâ **[Q 305a]** **[P 302a]** pişmiş.

Mezkûr kuşlar tayerân edüp gidince niçe kimesne ile mezkûr cebelin zirvesine urûc edüp mezârlarda medfûn kefenli kuşları temâşâ edüp merkûm gâra varup içeri girdik. Ol kadar muzlim değil, bir gâr-ı azîmdir, ammâ bilâ-had velâ-gâye murglar lâşeleri râyihasından âdem ân-ı vâhid duramaz, sermest olur.

Mukademmâ cemî‘i murglar bu cebele geldüklerinde her ecnâs-ı tuyûrdan birer murg bu gârın içine girüp kalmışdı. Ol murg ecnâsın cümlesi mezkûr gârın kubbeleri deliklerine

minkârı ve pençelerin sokup ölmüşler ve asılmış dururlar idi. Ve zîr-i gârda pâymâl olan lâşe-i murgân bu minkârından asılup düşenlerdir.

Ve her sene cümle ecnâs-ı tuyûrân gelüp bu cebeli bu tahrîr olunan üslûb üzre ziyâret edüp bu gâr içre birer nev‘ tuyûru kurbân edüp İsvân ve Sûdân diyârlarından ubûr edüp Bahr-i Okyûnûs üzre giderler.

Bahâr eyyâmlarında yine sevâhillerinden avdet etdüklerinde yine bu cebel-i pür-acîbi ziyâret edüp ke’l-evvel yedi kerre devr ederler, ammâ gâr içre kuşlardan kurbân etmeyüp ve gece yatmayup ubûr ederler. Ve bu gâr içre biri biri üzre yığılup perr ü bâlleri ile kadîd kalan kuşlar lâşesinin hadd [ü] hasrın Cenâb-ı Bârî bilür. **[Y 370b]**

Her sene temâşâgâh-ı ibret-nümâdır. Ammâ ahâlî-i vilâyet bu kuşların her sene gelüp böyle cem‘iyyet ile bu gâr içre birer cins murgu kurbân edüp gitdiklerin âbâ vü ecdâdlarından berü tecrübe etmişlerdir kim eğer bu gâr içinde minkârından asılmış kalmış bir kuş kalmayup cümlesi yere düşmüşse kaht [u] galâ alâmetidir, derler, cümle halk terekelerin der-anbâr edüp hıfz etmeğe başlarlar, hakkâ ki yine mülâhazaları üzre kaht-ı azîm olur.

Ve eğer bir kuş berdâr olmuş bulunsa sehl ganîmet olur. İki kuş bulunsa re‘âyânın tohmu ancak çıkar. Üç bulunsa ganîmet olup Nîl-i mübârek on altı arşın çıkup mâl-ı pâdişâhî çıkar. Eğer maslûb kuş dörd bulunsa Nîl yigirmi arşın taşup cemî‘i ümenâ ve mültezimîn ganî olurlar. Ve eğer minkârından maslûb kuş beş bulunsa Nîl yigirmi iki arşın taşup cümle re‘âyâ vü berâyâ bay olur. Eğer kuş altı bulunsa Nîl yigirmi altı zirâ‘ gelüp eyle ganîmet olur kim hubûbâtları [253] olup cümle re‘âyâ ve ümerâ ve keşşâf ve mültezimîn curunlarından {ya‘nî hırmen} mahsûlâtların kaldırmağa âciz olalar, deyü mücerreb. İ‘tikâd-ı fellâhîn-i Sa‘îd böyledir ve yine bi-emrillâh eyle olur.

Hikmet-i garîbedir kim bir murg-ı vahşî vü havâyî hüsn-i rızâsiyle gelüp bu gâr içre kayaların rahnedâr yerlerinden minkârı ve nâhünlerinden asılup mürd ola acîb ü garîb kâr-ı kehene-i kadîm mutalsam mü’essere-i azîmdir kim ile’l-ân ameli cârîdir. Zehî sihr-i i‘câzdır. Hamd-i Hudâ âlem-i seyâhatimizde böyle bir temâşâ-yı azîmeyi seyr etdik.

Ba‘dehu bu mahalli ubûr edüp yine taraf-ı cenûba şâdumânlı beledleri geçüp altı sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Ebû Tîh

Circe hükmünde kös sâhibi kâşiflikdir. Hil‘ati Circe hâkiminden geyüp zîr-i hükmünde olan iki yüz pâre kurâdan yetmiş kîse ve yigirmi bin erdeb gılâl tahsîl edüp Circe dîvânında muhâsebesin görür. Gılâl isti‘câline ağası Circe’de mukîmdir. Yedi bölükden asker ve müftî ve nakîb yokdur. Ammâ yüz elli akçe kazâdır, nâhiyesi seksen kurâdır, ba‘zı mahalde Tahta kadısına ilhâk olur, senevî beş kîse hâsıl olur. İki bin hâne ve yedi mihrâb ve üçü câmi‘ ve altı mekteb ve elli aded esvâk-ı muhtasarlı kasabacıkdır.

Hikmet-i Hudâ, hakîr anda kâşifin dârışeddinde mihmân iken Nîl’in karşı cânibinde Ebû Yahyâ kabîlesi altı yüz atlı ve hecînli askerle Nîl’i yıldırup beri cânibde bizim mihmân olduğumuz dârışeddi muhâsara edüp cenge âheng edüp tüfeng atmağa başladılar. Bizim ile dârışedde İbrâhîm Paşa delilerinden on tüfengli ve yigirmi üç tüfengli kâşifden ve yedi tüfengli bizden dârışeddin mazgal deliklerinden bir yaylım kurşum urunca Arab kümesinden **[Y 371a]** on altı Urbân ve yedi at hâk-i mezellete düşdüler.

Derhâl Arab zılkıt urup yan verince bizim kasaba hayyâlleri dahi esb-süvâr olup bizim dârışedde geldiler.

Biz dahi yetmiş atlı olup dârışedden tulû‘ edüp Urbân ile meydân-ı ma‘rekede bir ceng-i muhtasar olmuşdur kim ta‘bîr olunmaz.

Hamd-i Hudâ şarklı Urbânından yigirmi altı âdem dahi mürd olup on altı dahi dârışedden urulanlar ile cümle kırk iki Urbân-ı uryân katl olunup kelleleri galtân olup bakıyyetü‘s-seyfi Nîl’e doğru firâr edüp niçesi Nîl’de gark olup cümle yetmiş at ve yedi kısrak ve on iki hecîn ganîme olup on üç Arab esîr oldu.

Bizim taraf Urbânından yedi âdem ve iki at ve paşalıdan bir âdem ve kâşifden üç âdem şehîd oldular.

Derhâl kâşif esîr olan Urbânın ikisin dârışed önünde kazığa urdu, mâ‘adâsın Circe hâkimine kellelerin birer mızrak üzre sancup bir kaçın buğ edüp derilerine saman doldurup alaylar ile Circe’ye götürdüler. Kâşif hakîre mâl-ı Urbândan üç kısrak ve bir hecîn in‘âm edüp hakîr kelleler ile ma‘an Circe’ye revâne olduk. Andan bir malaka yer gidüp,

Beled-i şeyh İbn Âyid

Selîm Hân’a mutî‘ olan meşâyihlerin zürriyyetindendir. Bu kabîleye Hâvvare derler. Mısır küheylânları bu kabâ’ilde olur. Yetmiş fırka aşâyir [ü] kabâ’ildir, cümlesi birbirine hasm-ı kavîlerdir. Ammâ cümleden bu kabîle-i Âyid şecî‘ bahadır kavmdir. Cümle sekiz bin asker fetâ olur.

İbn Âyid’in sâkin olduğu **[P 302b]** kurâ bir vâsi‘ **[Q 305b]** mahsûldâr sahrâda beş yüz hâneli ve bir câmi‘li ve bir dârışedli ve ma‘mûr şeyh Âyid sarâylı belîdedir.

eş-şeyh Ebû [Me]ncâ hazretleri anda bir kubbe-i sagîre içinde hâzırdır, himmetleri nâzır ola. Her leyle-i Cum‘ada şeyh ibn Âyid bu ziyâretgâh-ı eş-şeyh Ebû Mencâ‘da mevlûd-ı şerîf edüp fukarâ ve zu‘afâya ziyâfet eder. Ve hakîre bir deste kuyruk Havvâre tayı bağışladı.

Andan kalkup yine Nîl kenârınca gelüp cenûb tarafına Nîl-i mübârek gâyet dolaşmışdır ve Nîl gâyet vâsi‘ olmağile cezîre cezîre olmuşdur kim herbir cezîre azîm ormanlardır.

Bu mahallin Nîl’inde timsâh ve Nîl atı gâyet çokdur. Kaçan kim Nîl-i mübârek cûş [u] hurûşa gelse bu mahalde tur‘a-i Reml derler bir tur‘a-i azîmdir kim Nîl’in nısfı ol tur‘aya cereyân edüp niçe bin pâre kurâları ray eder şedîd tur‘adır.

Bu tur‘a içine timsâhlar girmeden havf ederler. Zîrâ bu tur‘a Nîl’den ayrıldığı mahalde bir amûdda timsâh tılısmı vardır. Hemân timsâh bu tur‘aya girince karnı üstüne gelüp mürd olur. Ol ecilden timsâh harâmzâdeler Nîl’in kırmızı çamurlu akduğı mahalde âdem cüssesi kadar ve dahi küçük sengîn taşlar yudup **[Y 371b]** ağır olur, kâmil kırk gün Nîl dibinde cezîreler mâbeyninde erba‘în çeküp yatır. Ol mahalde ibâdullâhın evlâdları ve hayvânâtları bî-pâk [ü] bî-pervâ Nîl kenârına varup def‘-i atşân ederler. Ammâ gayrı zamân merd [ü] zenân ve sıbyân cem‘iyyet ile sâhil-i Nîl’e varup nobutlar ile Nîl’i ura ura su alırlar. Mel‘ûn timsâh ba‘zı mahalde fırsat bulup atları ve develeri kapup Nîl’e çeküp cezîrelerde

tenâvül eder. Gâyet zorlu mel‘ûndur, illâ karada mahâreti yokdur, zîrâ elleri ve kıç ayakları kuvvetsizdir; mahâreti Nîl’de kuyruğuyladır. Ba‘zı âdemi bütün yudar. Küçük ma‘sûmları hod evlâ bi’t-tarîk yudar. Ammâ ba‘zı mel‘ûnu mezkûr tur‘a-i Reml şiddeti mahallinde toparlayup tur‘aya dâhil olunca te’sîr-i tılısmâtdan mürd olup fellâhîn derilerin kapularına mıhlarlar. Bu tur‘ayı ubûr edüp yine cenûba 7 sâ‘at gidüp Nîl’den ba‘îd,

Evsâf-ı kasaba-i Time

Circe hâkinde Tahta kazâsı nâhiyesinde iltizâm bir belde-i benâmdır. Beş yüz hâneli ve iki câmi‘li ve bir kahveli kasabadır. Dârışeddi bir sarây-ı âlîdir. Haftada bir kerre azîm bâzârı olur. Câ-be-câ bâğçeli ve bir sâkıye ve zâviyeli ve bir müsâfirhânesi vardır. Andan kalkup kâh leb-i Nîl’de ve kâhîce alarka mahsûldâr hûrmâlı kurâlar içre ubûr ederek beş sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Tahta

Âl-i Abbâsiyân asrında binâ olunmuş Circe hükmünde otuz kîse mâl-ı pâdişâhî ve üç bin erdeb gılâl verir başka kös sâhibi üç yüz kendi askeriyle hükm eder kâşiflikdir. Lâkin yedi bölükden asker ve şeyhülislâm ve nakîbü‘l-eşrâf ve zâbit [ü] serdârları yokdur. Ammâ yüz elli akçe şîrîn kazâdır, bir müddeti yüz elli pâre nâhiye kurâlarından on kîse hâsıl olur. Gılâl isti‘câli ağası Circe’de sâkindir.

Ve şehri Nîl’den ba‘îd bir mürtefi‘ yar ve bayır üzre vâki‘ olmuş ol kadar ma‘mûr [u] âbâdân değil kasabadır. Ammâ kadîm a‘sârda gâyet amâr diyâr imiş, âsâr-ı binâları zâhirdir. Cümle amârı hâlâ iki bin hâne ve yigirmi mahalle ve yetmiş mihrâb ve tokuz hutbe ve iki tekye ve bir küçük muzlim ve kesîf hammâmı ve yüz mikdârı esvâk-ı mahtasarı var. Bezâsteni yokdur. Üç vekâlesi ve üç kahvehânesi ve yigirmi sebîli var. Ve bu şehirde üç minâre nümâyândır, mâ‘adâ minâresiz zevâvîlerdir. Ve havâsı sakîldir. Ve halkı fakîrlerdir.

Bu şehrin kurbunda cereyân eden Nîl içre cezîreler var kim hıyâbânından âdem gâyib olur. Kân-ı timsâh-ı bî-cenâh mel‘ûnlar gâyet çokdur. Ekseriyyâ ba‘zı fetâlar timsâhları katl edüp derilerin bu şehrin dervezelerine mansar havfinden mıhlarlar. Ekseriyyâ bâbları timsâhlıdır.

Hâk-i [Y 372a] pâkinde âsûde olan kibâr-ı evliyâları bildirir

Evvelâ şehrin hâricinde kıdve-i ricâl ve nokta-i kemâh **eş-şeyh Hazret-i Ahmed el-Fergâl**, niçe bin keşf [ü] kerâmetleri zuhûr etmiş emr-i azîm ziyâret-i kadîm ulu sultândır. Ve civârındaki cebbânede niçe ziyâretler dahi etdik, kabûl-i dergâh-ı İzzet ola.

Andan yine cânib-i cenûba nahlistân bostânlar içre dörd sâ‘at şiddet-i hârda gidüp,

Evsâf-ı hükûmet-i beled-i Cezîre

Circe hükmünde kös sâhibi üç yüz tevâbi‘e mâlik iki yüz pâre kurâdan yigirmi kîse mâl ve on bin erdeb gılâl tahsîl edüp Circe dîvânında muhâsebesin görür yüz elli akçe kazâ-i âsumânîdir, müddeti üç kîse dutar. Yedi bölükden askeri ve gılâl ağası ve müftîsi ve nakîbi ve a‘yânı aslâ yokdur. Kâşif sâkin olduğu kurâ kasaba-vâr bir dâr-ı diyâr beleddir. Câmi‘i ve bir kahvesinden gayrı çârsû-yı bâzârdan ve gayrı imâretden bir eser yokdur. Ammâ beyâz kubbeler içre ziyâretleri çokdur. İsm-i şerîfleri hâtırımda yokdur. Cümleye bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp savâbların rûh-ı pür-fütûhlarına hîbe eyledik, *tekabbelallâhu te‘âlâ.*

Bunda iki sâ‘at istirâhat edüp şiddet-i hâr zevâle vardıkda kalkup yine cenûba üç sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı kasaba-i Sûhâc

Circe hükmünde sâyir keşşâflar gibi iki yüz kendü sekbâniyle elli kîse mâl ve iki bin erdeb gılâli üç yüz pâre şâdumânlı kurâdan cem‘ edüp dehlîz-i Circe’den mâlı gılâli galk eder. Gılâl ağası Circe’de mukîmdir. Ve üç yüz pâyesiyle sadaka olunur yüz altmış pâre kurâya hâkimü’ş-şer‘ kazâdır, senevî on kîse hâsıl olur. Circe’ye karîb olmağile yedi bölükden asker ve müftî ve nakîb yokdur.

Ve şehri Nîl’den üç bin adım alarka bir kömistânlı ve türâblı püşte üzre şekl-i müdevver kal‘a-misâl cânib-i erba‘ası metîn evler dîvârlı cümle on yedi kavî tahta kapulu şîrîn kasabadır. Ve cümle iki bin yüz altmış sagîr ü **[Q 306a] [P 303a]** kebîr şîrîn kârlı fevkânî ve tahtânî büyût-ı sıgâr u kibârdır. On altı mahalle ve altı câmi‘dir. Evvelâ şehrin kıble tarafı hâricinde,

Câmi‘ü‘s-Sultân Ekrâd: Tûlen ve arzan ellişer adımdır. Ve otuz iki mermer sütûndur. Bu cami‘in solunda câmi‘den on adım ba‘îd bir minâre-i serâmedi var, gâyet musanna‘ beyâz minâre-i âlîdir. Câmi‘in iki yan kapusu ve bir kıble kapusu var. Ve kâşifin sarâyı civârında

es-Sultân Aybeğ et-Türkmânî câmi‘î: Yedi aded kuş gözü sütûn üzre münakkaş tavanlı ve minâresi münhedim olmuş câmi‘-i köhnedir. Ammâ minâresinin ortasındaki çam direği mîli üzre minârenin külâhı hâlâ turur, bir acâyib turfa minâredir.

Gayrı câmi‘ler manzûrumuz olmadı. Cümle zevâvîler ile elli mihrâbdır.

Ve üç **[Y 372b]** Bedevî ve yedi Alevî ve sekiz Burhânî tekyeleri vardır.

Ve yedi zâviyede medreseler vardır, hücrelerinin vazîfe-i mu‘ayyeneleri vâsıldır.

Ve yigirmi sebîl-i âb-ı hayvân. Ve on yedi mekteb-i sıbyân-ı tıflânı. Ve altı vekâle ve hânı, biri Selîm Kâşif hânı ve biri Kişkoğlu hânı, bunlar ma‘mûrdur. Ve bir hammâmı. Ve yüz dükkânı var. bezâsteni yokdur.

Ve evleri ol kadar ma‘mûr değildir. Ve mu‘azzam sarâyları yokdur. Ve fukarâsı çokdur. Ve hûrmâsı ve bâğçesi azdır. şiddet-i rûzgârda tozu çokdur. Memdûhâtından etmeği ve mâvî bezi meşhûrdur. Ammâ bostânları çokdur ve gâyet mahsûllü zemîni vardır, bir kîle tohumu elli kîle hubûb verir. Baklası firâvân olur.

Ziyâret etdiğimiz sultân-ı âlî-şânları beyân eder

Evvelâ fâzıl ü âlim ve emîn ü sâlim **eş-şeyh Hazret-i Ebü‘l-Kâsım:** Kabr-i münevveri bir kubbe-i pür-envârdır kim şeb [ü] rûz hâl sâhibi kimesnelerle memlû ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Bu şehirden kalkup kâh şarka ve kâh garba ve kâh kıbleye ve kâh cenûba Nîl’den ba‘îd ubûr ederek, zîrâ ba‘zı tur‘a ve halîcler taşup geçmek muhâl olup yolları yemîn ü yesâra dolaşup hayli usret çekerek, yedi sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i şîrîn Menşiye

Circe civârında kös sâhibi başka kâşif hükm eder. İki yüz pâre kurâsından yetmiş kîse mâl ve on iki bin erdeb gılâl tahsîl eder. Ancak yüz tevâbi‘i var, yedi bölükden asker ve müftî ve nakîb ve a‘yân-ı eşrâf yokdur. Gılâl ağası Circe’de sâkindir. Ve Tahta kazâsına

mensûb yüz elli akçe kazâ-i âsumânîdir. Altmış yedi pâre nâhiyesi kurâsından senevî beş yüz guruş peydâ olunur. Ve şehri Nîl'e beş yüz adım karîb bir mürtefi‘ yerde iki bin evli ve on yedi mihrâblı ve üç hutbeli bir kasaba-i müzeyyendir. Evvelâ çârsû içinde,

Sultân Muhammed-i Ekrâd câmi‘i: Tûlen ve arzan kırkar adımdır. Ve haremi etrâfındaki sütûnlar ile enderûn-ı câmi‘de otuz iki amûd-ı mevzûnlar üzre nakş-ı ibret-âsâr kalemkârî tavandır. Ve üç ibret-nümâ mihrâbı ve bir musanna‘ doğrama haşeb minberi kapusu üzre târîhi budur:

Emera bi-inşâi hâze'l-minberi'l-mübârek Muhammed bin Ebî Bekr fî şehri Receb sene erba‘ ve selâsîn ve seb‘im'e [734].

tahrîr olunmuşdur. Bu ol Muhammed-i Ekrâd'dır kim Mısır'da İmâm şâfi‘î üzre kubbe inşâ etmişdir, ve yine anda İmâm şâfi‘î cenbinde medfûndur. Bu şehirde bundan ulu câmi‘ yokdur, mâ‘adâ mesâcid-i ma‘mûrlardır.

Bir hammâmı ve iki hânı ve yedi sebîli ve üç mekteb-i ebcedhânı ve iki yüz dükkânları ve yedi kahvehânesi var.

Âb [u] havâsının letâfetinden mâ‘adâ Rûm bâğları gibi bâğlarında âbdâr üzümü olur. Ve halkı gâyet garîb-dostlardır.

Andan kalkup yine cenûb tarafına kâh Nîl kenârınca kâh Nîl boyası mâvî çivit bostânları **[Y 373a]** kenârınca ve kâh nehr-i Nîl'den ba‘îd berde niçe ma‘mûr hûrmâlı ve bâğ u bâğçeli kurâlar ve sâkıyeli sâyedâr dırahtlı zâviyeler ubûr ederek kâmil üçüncü sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve taht-ı Sa‘îd-i kadîm, eyâlet-i dehlîz-i Habeş ve binâ-yı Tavtaş, bender-âbâd şehr-i ma‘mûr Circe

Ba‘de't-Tûfân Ebü‘l-kabâbıta oğlunun oğlu Tavtaş binâsıdır. Ba‘dehu oğlu Çercîs'e devlet intikâl edince Circe şehrin ol kadar amâr etdi kim gûyâ şeddâd'ın binâ etdüği Bâğ-ı İrem idi. Anıniçün bu şehre Çercîs'den galat Circe derler. Hâlâ eyâlet-i Mısır'da iki tuğlu mîrimîrânlıkdır. Hâss-ı hümâyûnu altı yük akçedir. Mekke ve Medîne ve Âsitâne tarafında bir hizmet-i pâdişâhî oldukda bin âdem ile sefer eşer, yâhûd hîn-ı azlinde emîrü‘l-hac olur, mansıb-ı azîmdir.

Eyâlet-i Circe'de cümle (–) pâre âbâdân kurâdır. Lâkin bin yetmiş beş pâre kurâsı mîrî gılâle bağlıdır. Senevî bu kurâlar seksen sekiz bin erdeb gılâl verirler. Lâkin vilâyet-i Circe'yi dörd kerre yüz bin ve otuz altı bin erdeb gılâle yürüdürler. Yüz seksen bin erdebi Mısır paşasına fâ'iz kalır, mâ‘adâsı Circe hâkimine kalır. Ammâ eyâletindeki kurâlardan yüz kırk pâre belde-i azîmlerin gılâlleri bi'l-cümle vakfullâh tarafından hâkim zâbitleri tahsîl edüp câmi‘-i Ezher'e ve gayrı câmi‘-i selâtînlerin mürtezikalarına vazîfe verirler. Mezkûr kurâlara mîrimîrân-ı Circe vaz‘-ı yed edüp dahl [ü] ta‘arruz etmeğe kâdir değildir. Eğer zulmen bir şey etse, üçüncü gün Mısır'da yetmiş bin alem ile ulemâ-yı Mısır gulû edüp zulmü men‘ ederler.

Ve bu iklîm-i Circe'de dahi tîmâr ü ze‘âmet ve alaybeği ve çeribaşı kurâları yokdur. Cümle kurâ-yı sultânî vakfullâh-ı Sübhânî‘dir. Bu vilâyetden hâkim Circe'ye senevî ber-vechi adâlet ba‘de'l-harcı ve'l-masârıf üç yüz kîse-i Mısrî kalır. Ammâ merhûm Circe hâkimi Alî Beğ ahâlî-i beled nakilleri üzre iki kerre yüzer bin guruş kendüye hâsıl

edermiş. Tahkîkdir, zîrâ defterhâne-i Circe'de Alî Beğ îrâdı ve masârıfı manzûrumuz olmuşdur. Zîrâ eyâlet-i Circe'de otuz yedi kâşif vardır, cümlesi Circe hâkiminden hil'at-ı fâhire geyerler, Mısır tarafına aslâ **[Q 306b]** mürâca'at etmezler.

Ve cümle iklîm-i Circe **[P 303b]** otuz bir kazâdır. Ale'l-umûm cümle nevâhî kurâları altı bin yüz yetmiş pâre âbâdân kurâlardır. Lâkin vakfullâh kurâları ile hisâb olunmuşdur. Bu mezkûr kurâlarda cümle şeyhü'l-Arab-ı Urbân altı yüz şeyh kabâ'il sâhibleri senede bir kerre dîvân-ı Circe'ye gelüp hâkim-i Circe'den tecdîd-i bî'at edüp hil'at-ı fâhireler ve alaca abâlar geyüp mâl-i pâdişâhî ve gılâl-i askerî tahsîl ederler. Ve bu şeyhlerin ittifâkıyla Circe hâkimine **[Y 373b]** mezkûr kurâlardan külfe içün senevî on bir bin koyun ve yüz bin erdeb şa'îr ve elli bin erdeb hınta ve kırk bin erdeb bakla hâkime zahîre içün hedâyâ getirirler. Hâkim dahi yigirmi bin erdeb gılâli ve kırk bin erdeb şa'îri başına cem' olan iki bin askerî tâ'ifesine ta'yînât verir, masârıf-ı azîmedir. Mâ-bâkî gılâli fürûht eder.

Ve kânûn-ı selef üzre eyâletinden hâkime beş yüz Havvâre küheylân at gelir. Hâliyetü'l-hâliyedir, ana çun çerâ yokdur, elbetde gelir.

Ve bâd-ı havâdan ve cürm [ü] cinâyetden ve dahi hedâyâlardan bin beş yüz at ve yedi sekiz yüz katâr deve gelir. Ammâ bu diyârda aslâ katır gelmez ve peydâ dahi olmaz. Kârûn bu diyârda gark olalı katır hâsıl olmaz. Ve hâkimine bu eyâletden gılâl taşımak içün her sene beş bin eşek gelir. Ve tur'aları ve halîcleri cerf etmek içün iki bin sığır gelir.

Ve iki yüz tavâşî ve bin mikdârı gayrı siyâh memlûklar ve bî-hisâb gûnâ-gûn hedâyâlar bâlâda tahrîr olunan kabîle beğlerinden ve şeyhü'l-Arab ve şeyhü'l-beledlerden ve cemî'i keşşâflardan ve sâyir serikârda olanlardan elbette bu hedâyâlar hâliyedir, her sene gelüp bî-hisâb mâl [ü] menâl olur.

Ammâ bu îrâda göre masârıfı dahi bî-hisâb ve hâric-i kitâbdır. Evvelâ Mısır paşasına beher sene yetmiş kîse kalemiyye ve kırk aded küheylân Havvâre at, üçü pâk bisâtlı ve biri altun zencîrli ve murassa' zînli ve kırk memlûk-i siyeh-rû Arab, ve on siyâh-çerde Habeşî tavâşî-i la'l-çehre; bu memâliklerin cümlesi gûnâ-gûn libâs-ı fâhireler ile müzeyyen olup herbirinin destinde birer boğça veyâhûd müşk ü gülâb ve ûd u amber ve kâfûr u zebâd ve dendân-ı fîl ve şâha-i fîl ve siper-i pîl ve kîmuht-ı timsâh ve âlet-i harb makûlesi hedâyâlar ile cümle esved gulâmlar ale't-tertîb gelirler. Ammâ yigirmi aded Fûncî ve Afnuvî burunları ve gûşları menkûşlu esmerü'l-levn cevârîler tehîdest gelir, anların hedâyâları mestûrdur.

Ve yüz re's beledî develer gelir. Ve bin erdeb buğday ve bin erdeb mercimek ve bin erdeb firik ve bin erdeb şa'îr cümle arpa emînine ve kilârcıbaşıya teslîm olur. Ve bin aded koyun ve bin re's kuzu dahi vekîlü'l-harca vâsıl olur. Ve paşa kethudâsına senevî yigirmi kîse ve on at-ı sâde ve on zişt Arab ve beş tavâşî ağa ve beş katar deve cümle sükker ve kahve ve ades yükledüp eyle gelir.

Ve şehir havâlesine ve dîvân efendisine ve'l-hâsıl Mısır vezîrinin ma'dûd on yedi nefer serikârda olan merâtib sâhiblerinden gayrı tâ akkâmbaşı ve meş'alcibaşıya varınca lâ-yu'ad ve lâ-yuhsâ hedâyâları ve ihsânları Circe hâkiminin kapu kethudâsı eliyle vâsıl olur.

Bu hedâyâlardan **[Y 374a]** mâ'adâ ıydıyye iki kerre hedâyâ-yı kesîreleri gelir. Ve bir kerre dahi Nîliyye pîşkeşi gelir. Ve bî-hisâb hedâyâları Mısır ümerâlarına ve mollâya ve sâyir

serikârda olan erbâb-ı dîvâna ve ehl-i menâsıblara gelir.

Bu hedâyâlardan sonra Circe muhâfazasında olan Mısır'ın yedi bölük askerîsine ve kendü tevâbi'inden bin aded askerine ve gayrı vâcibü'r-re'âyâ ve lâzımü'l-himâye olan kimesnelere ve e'imme ve hutebâ ve meşâyihâna külfe ta'yînât verdüği masârıf senevî dörd bin koyun ve yigirmi bin erdeb hınta ve kırk erdeb şa'îr ve beher yevm yigirmişer bin ekmek, her ekmeği seksener dirhem-i Sa'îdî olmak üzre, ve bin kantâr yağ ve yetmiş kantâr bal ve iki yüz ferde kahve ve bin gemi odun ve niçe bin deve yükü kurâlardan ta'yîn-i *cille* ya'nî sığır tezeği ve gayrı gûnâ-gûn ta'yînât verilir.

Ve mâl-ı masârıflarından bin nefer kendü askerine senevî üç yüz kîse ulûfe verir; cündîlere yüzer guruş mâhiyye; garîb piyâde tüfeng-endâz sekbânlara mâhiyye beş guruş; baş bölükbaşıya senevî iki bin guruş ve beş at; gayrı yigirmi aded bölükbaşılara biner guruş ve ikişer at; ve odabaşılara beşer yüz guruş ve birer at. Bundan mâ'adâ huddâmlara ihsânları mebzûldür, ana göre kıyâs oluna.

Mısır vezîri masârıfiyle berâber belki ba'zı Hâtem hâkimlerin masrûfları dahi ziyâde ola. Cümle îrâd [u] masârıfları dehlîz-i Circe'de mastûrdur kim dîvân-ı azîmdir. Mısır'da ne kadar erbâb-ı dîvân var ise bu Circe dîvânında ol kadar menâsıb sâhibleri vardır. Lâkin cümle küttâbları Hazarî Arûb Kıbtîlerdir kim akl-ı Arasto'lardır, bir kılı kırk şak edüp bir dânıkı ve bir nukra ve zerreyi cüz'î hisâb eder.

Hulâsa-i kelâm kânûn-ı Selîm Hân üzre Circe hâkiminin bu üslûb-ı merkûm üzre îrâd [u] masârıfı vardır, kırat-be-kırat hisâb olunmuşdur. Ammâ bu kadar mâl-ı firâvânı yine külfe verdiği askerî tâ'ifesi kuvveti ile tahsîl eder. Zîrâ eyâlet-i azîm olmağile isyân tuğyân eder Urbânlar zimmetinde olan mâlları cüyûş-i Circe tahsîl eder. Cemî'i diyârın kurâ ve kasabâtlarının ve ahâlî-i vilâyetin ahvâline anlar muttali' olup bî-pâk ü bî-pervâ mâl-ı gılâl tahsîl ederler. Gâyet akûr ve anîd ü pelîd ve şecî' ve hayyâl fetâ Urbânları ve sıbyânları var. Bu diyârda sıbyân ta'bîri levendât makûlesi Urbânına derler. Bu diyâr-ı azîm anlar ile mâl-â-mâldir, zîrâ serhadd-i **[Q 307a] [P 304a]** Fûncistân'dır. Ve,

Taht-ı hükûmeti hudûdların beyân eder

Evvelâ bu diyârın cânib-i şarkîsi Nîl'in karşu tarafında yetmiş merhale yerde hâk-i Habeş ile müşâdır. Ve cenûb tarafından Nîl **[Y 374b]** kenârınca iki aylık yol vilâyet-i Berberistân ile hem-hudûddur. Ve yine cenûbun cânib-i şarkîsine meyyâl âhirü'l-hudûd Mısır'ın Sây kal'ası üzre üç aylık yol Fûncistân vilâyeti ile çetdeştdir. Ve keşişleme rûzgârı cânibinde dörd aylık yer vilâyet Kırmanka türâbiyle hem-civârdır. Ve lodos rûzgârı tarafına bir aylık yol Sûdân vilâyeti ile sınırdeşdir.

Ve cânib-i garba üç aylık yol Fes ü Merânkûş pâdişâhlarının diyârlarına varınca hâk-i Circe mülâhıkdır. Ve yıldız cânibine altmış sekiz konak yer Kibrit körfezin ubûr edüp Mağrib Tarabulus'u hudûdiyle Circe hâki mülâsıkdır. El-hâsıl eyâlet-i Circe ekâlîm-i Mısır'da iklîm-i evvelde ve iklîm-i sânîde alâkası vardır. Böyle arâzî-i vâsi'a ve hâk-i pâki mahsûlâtı bî-nihâye bir vâsi'atü'l-aktâr ve rahîsatü'l-eş'âr, buk'aları hûb ve ünâsları mahbûb u mergûb, nazargâhları vâfir ve hayrât [ü] berekâtları mütekâsir, ni'metleri firâvân ve nehr-i Nîl cereyân edüp bir âb-ı hayâtlı diyâr-ı dehlîzistândır.

Cezîre-i Mısır içinde bir pâdişâhlık yerdir. Beyne'l-Urbân dehlîz-i Habeş dediklerinin aslı

ya‘nî Küçük Habeş sultânı tahtı demekdir. Tâ bu tahrîr olunan mertebe memâlik-i bî-pâyân garb tarafı çölistân berr ü beyâbân yerlere mâlikdir. Benî Seyf’den berü tahrîr etdiğimiz kazâlardan mâ‘adâ inşâallâhu ta‘âlâ seyâhat etdikce mahallerindeki kazâları dahi tahrîr ederiz.

Ve bu şehr-i Circe’ye Mısır vezîri tarafından bir mükellef ağa-yı âlîşân sâhib-i iz‘ân muhteşem Circe hâkimi üzre gılâl tahsîli içün gelüp Circe’de bir sarây-ı âlîde meks edüp tahsîl-i gılâle ibrâm u ilhâh etdirüp ba‘de’t-tahsîl cümle gılâli, Nîl kenârında azîm *şûne*ler ya‘nî anbârlar vardır, anda der-mahzen edüp Mısır’da risâle ağası yediyle bin pâre gemi gelüp cem‘ olan gılâlleri kerre ve kerreteyn taşıyup Mısr-ı Atîk’de anbâr-ı Yûsuf’a dağlar-misâl yığup üç ayda bir cemî‘i askerî tâ’ifesine cirâye ve alîklerin verüp Mısır ganîmet olur. Dâhiye-i kübrâdır kim bu cirâye [ve] alîk anbâr-ı Yûsuf’a akıl ermez bir sırrullâhdır. Ve Circe’de bu gılâli tahsîl eden ağanın beğden bir kîse hammâm akçesi ve iki at, biri bisâtlı, ve rûz-merre yüz alîk ve müstevfâ külfesi ve gayrı hâliyesi dâyimdir. Ve ağa her erdeb başına ikişer para alır. Ve gayrı tayyârâtdan senevî yigirmi kîse hâsıl edüp beş kîse paşaya kalemiyye verir. Kethudâya üç yüz guruş, paşaya üç at ve üç tavâşî, kethudâya bir at ve bir tavâşî verir.

Ve bu ağa üzre mü’ekkid bir ağa dahi gılâl isti‘câline gelüp beğden bir kîse bir at ve bir siyâh-rû gulâm alup gılâl **[Y 375a]** tahsîline acele eder.

Bu Circe’de Âsitâne’den gelme ağalar yokdur. Ancak Mısır kapukulundan yeniçeri serdârı ve azeb serdârı ve beş bölük serdârları askerî tâ’ifesin zabt ederler. İslâmbol yeniçeri serdârı sipâh kethudâyeri yokdur. Müttehem bir Âsitâne kulu olsa, Mısır’a gönderirler.

Ve mezâhib-i erba‘adan mütebahhirîn şeyhülislâmları ve nakîbü‘l-eşrâfı vardır.

Ve hâkimü’ş-şer‘-i mübîni üç yüz pâyesi ile kazâ-i âlîdir, senevî sandûk mahsûlü on kîse olur, nâhiyesi yüz seksen pâre kurâdır.

Ve a‘yân-ı eşrâfı ve ankâ tüccârları ve üstâd neccârları ve mellâhân-ı ehl-i bihârları çokdur. Zîrâ bu Circe’nin Nîl karşusunda kıble tarafındaki dağların ardında iki konak yerde Kusayre iskelesi derler Mekke ve Medîne benderidir. Cümle vilâyet-i Circe’nin gılâli anda gidüp andan gemilerle Mekke ve Medîne’ye gider. Anıniçün Circe kavminin ekseri tüccâr fellâh u mellâhdır.

Ve bu şehr-i Circe’nin kıblesi bedürüstî cânib-i şarka düşmüşdür kim Mekke-i mükerreme iklîm hükmü muktezâsınca eyle vâki‘ olmuşdur. Zîrâ Circe iklîm-i sânî vasatında vâki‘ olmağile arz-ı beledi 20 derece ve 27 dakîkadır. Ve tûl-i nehârı 13 3 (–) sâ‘at ve 15 dakîkadır.

Ve bu Circe şehri bir fezâ-yı âbâdânda Nîl’den bin adım cânib-i garba ba‘îd kal‘asın [kal‘asız?] ve handaksız cânib-i erba‘ası yigirmi aded kal‘a kapuları gibi metîn ağac kapulardır. Herbirinde birer pâsbânları var, her şeb bu bâbları sed edüp kapular dibinde sâkin olurlar. Ve cümle toprak ve kireç ve cibs örtülü kârgîr binâlı ve bâğlı ve bâğçeli ve sâkıye ve havz u şâzrevânlı ma‘mûr u müzeyyen kâ‘alı kat-ender-kat sarây-ı âlîler ve gayrı hânedânların der-i dîvârları münakkaş dîvârları ile ârâste ve şâhnişînlerle pîrâste olmuş musanna‘ hânelerdir kim cümlesi on bin altmış sekiz sagîr ü kebîr hâne-i zîbâlardır.

Ve cümle tokuz mahalle ve elli üç mihrâb ve on biri cum‘a namâzı edâ olunur cevâmi‘-i selâtîn-i selef ve gayrı a‘yân mîrimîrân câmi‘leridir. Ammâ cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârşû içinde,

Çukur Câmi‘: Tûlen ve arzan altmışar adımdır. Ve haremi etrâfında olan amûdlarla cümle on sekiz aded kuş gözü sütûnlar üzre tavandır, kubbe değildir. Ve haşeb-i musanna‘ minberi kapusu üzre [254] âyeti merkûmdur.

Ve def‘â çârsû içinde on üç kademe taş nerdübân ile çıkılır Eyyûbiyândan,

es-Sultân (–) (–) câmi‘i: Tûlen ve arzan altmışar adımdır. Ve harem etrâfiyle cümle kuş gözü elli sütûn-ı mevzûndur. Ve kemerleri üzre nakş-ı bûkalemûn ibret-nümûn elvân tezyîn ü tezhîb ile tavanı münakkaşdır. **[Y 375b]** Ve ibret-nümâ üç mihrâbı var. Ve üç kapusundan dahi on üç kademe nerdübânlar ile urûc u nüzûl olunur fevkânî câmi‘ olmağile serâpâ altında altmış mikdârı kârgîr kemer binâ dekâkînlerdir. Haremin ba‘zı yerinde demir kafeslerden dükkânlara aydınlık gelir. Cümle gazzâz u bezzâz dükkânlarıdır. **[Q 307b] [P 304b]** Bu şehrin zî-kıymet metâ‘ı bunda fürûht olunur, gûyâ bezzâzistândır. Cânib-i erba‘ası metîn kapuludur, her gece mesdûd olur.

Bu câmi‘-i zîbânın sağ tarafında çârsû içinde üç tabaka bir minâresi var. Her kimse bu minâreyi göre bu ân yıkılır, deyü bir dahi altından ubûr etmez. Zîrâ ol kadar eğridir kim gûyâ rükû‘a varmış bir minâre-i münharifdir. Ammâ bu kadar yüz yıldan berü pîr-i tüvânâ şeklinde kıyâma durmuşdur, Hudâ hıfz ede. Zîrâ şeb [ü] rûz altındaki çârsû içre omuz omuzu sökmez âdem deryâsıdır, *allâhümme âfinâ,* münhedim olursa niçe yüz âdem helâk olur. Ammâ üstâd bennâ eyle binâ etmişdir, derler. Ammâ hilâfdır, üstâd-ı kâmil elbetde kemâlin arz edüp mükemmel inşâ etmeğile üstâd-ı kâmil olur.

Bu câmi‘in haremi cümle acîb ü garîb musanna‘ ruhâm döşelidir. Ve kıble dîvârı tarafı dahi serâpâ ruhâm sun‘-ı Hudâ musaykal u mücellâ gûnâ-gûn mevcli mermerler ve sommâkî ve balgamî ve yeşim ve yerekânî kebûtî ve ebrî hacer-i zî-kıymetler kaplıdır. Ve minberi levha ve haşebdir, ammâ gâyet musanna‘ Hind püsûskârîsi gibi hurde doğramacı kârlı minber-i serâmeddir. Gûyâ Fahrî oymasıdır kim vâcibü‘s-seyr mihrâb u minber-i dilberdir. Ve yine çârsû içinde,

Emîr Osmân câmi‘i: Tûlen ve arzan kırkar adımdır. Lâkin haremi yokdur. Ve iki yan kapusu var. Ve Beğ sarâyının garbında bir vâsi‘ meydânda,

şehîd-i sa‘îd(?) Mehemmed Beğ câmi‘i: Fevkânîdir. Üç cânibden üç kapusuna yigirmişer kademe taş nerdübân ile urûc olunur câmi‘-i cihânnümâ-yı dilküşâ ve ibret-nümâdır. Hudâ hakkı misli meğer İslâmbol’da Rüstem Paşa câmi‘i ola. Cânib-i erba‘ası kârgîr tula-binâdır. Derûnu serâpâ kâşî-i Çîn nakş-ı nigârdır. Ve tavanı zer-ender-zer nakş-ı Mânî ve Bihzâd [u] Erjeng’dir. Ve cânib-i erba‘asında câm-ı billûrlar ile bezenilmiş revzenler ile gûyâ bir kasr-ı kâh-ı Irâk’dır. Ve üç musanna‘ mihrâbı var. Ve minberi ve mü’ezzinler dikkesi haşebdir. Ammâ sihr-i i‘câz mertebesi musanna‘ mahfildir, derûn-ı câmi‘de gûyâ bir kürsîdir, gâyet rakîk sütûnlar üzre mebnîdir.

Ve câmi‘in sağ tarafında cihânnümâ ve mihmânhâne bir kâr-ı garîb dehlîzi var. Cümle ehl-i mu‘tekif anda istirâhat, ba‘zılar ibâdet ederler. Bir havâdâr dilârâ dâr-ı ma‘beddir. Ammâ bu câmi‘ fevkânî olmak ile haremi yokdur.

Ve ortası **[Y 376a]** açıkdır. Ve derûn-ı câmi‘de cümle otuz aded münakkaş çam direği sütûnlardır, taş amûdlar değildir. Büyük kâşî mihrâbın sağındaki küçük mihrâb üzre İznik’den gelme kâşî-i münakkaş üzre böyle tahrîr olunmuş:

Bu yeniçeri odasın Mehemmed Odabaşı Sultân Murâd-ı Râbi‘ devrinde yapdı bin kırk üçde.

deyü tahrîr etmiş. Bir musanna‘ hatt-ı zîbâ olmağile mihrâb üzre komuşlar; münâsebeti yok, ammâ böyle bulunmuş bir kâşîdir.

Ve câmi‘ tavanının dâmeninde celî hatt-ı Karahisârî tarzı ile âye[t]: [255] âyetinden kırk âyete varınca câmi‘in cânib-i erba‘asın bu hat ihâta etmişdir.

Ve sol cânibinde bir minâre-i mevzûnu var. Ve aşağıda yine câmi‘in solunda bir şâfi‘î havzu var, mezheb-i şâfi‘î üzre aşren fe-aşrendir, ve mezheb-i Hanefî muslukları var. Ve cânib-i erba‘ası kârgîr kubbe binâ pâk müsterâhlardır.

Ve câmi‘in altı cümle mahâzinlerdir, bâzergânlar zî-kıymet metâ‘ların anda korlar. Câmi‘ dehlîzinin altı tarîk-ı âmdır.

El-hâsıl bu câmi‘in midhatinde lisân kâsırdır. Mısır ve Sa‘îd’de böyle musanna‘ câmi‘-i şîrînkâr yokdur.

Andan, Câmi‘-i Yûsufiyye ve câmi‘ü‘l-Fukarâ ve câmi‘-i şeyh Abdüsselâm ve câmi‘-i Kâyimmakâm Mehemmed Beğ ve câmi‘ü‘l-Mukaddem Abdurrahmân.

Bu câmi‘ler ol kadar musanna‘ ve müzeyyen değildir, ancak tarz-ı kadîm cevâmi‘lerdir ve cemâ‘atları çokdur. Andan yine şehrin tâ vasatında,

Circeli Alî Beğ câmi‘i: Tûlen ve arzan kırk beşer adımdır. Ve enderûn [u] bîrûnunda cümle otuz iki mermer ve gayrı sütûnlardır. Mihrâb-ı musanna‘ının sol tarafında bir azîm mukavvâ kâğıd üzre târîhi budur:

şimdi Circe hâkimi şîr-i Hudâ ehl-i kerem

Zülfikârî Mîr Alî‘dir sâhib-i tabl [ü] alem

Emr-i Hak’la feyz-i Rabbânî ana oldu delîl

Bu müşerref câmi‘i yapdı dahi iki sebîl

Kâtibî dedi anın târîhini bil ey hümâm

Sene bin altmış birinde bu binâ oldu tamâm.

Sene 1061

Ve minberi musanna‘ haşebdir. Ve câmi‘in sağ kapusu üzre celî hatt-ı Arabî ile târîhi:

Sene ihdâ ve sittîn ve elf [1061]

mektûbdur. Bu kapu yanında üç tabaka bir minâre-i bâlâsı var.

Bu minâreden gayrı bu şehr içre beş minâredir. Bu merkûm cevâmi‘lerden mâ‘adâ elli üç mesâcidlerdir.

Ve yedi medrese ve üç dârü‘l-kurrâ ve iki dârü‘l-hadîs ve on sekiz mekteb-i sıbyân-ı tılfân-ı ebcedhân ve yedi sebîl-i erbâb-ı atşân ve tokuz tekye-i dervîş-i dilrîşân ve bin iki yüz sâkıye-i dollâb-ı deverân ve iki bin çâh-ı mâ‘-i âb-ı hayvân. Ve iki hammâmı var. Biri,

Hammâm-ı Fellâhân: Âb [u] havâsı fenâca ve teng ü târ hammâm-ı sagîrdir. Ammâ çârsû içinde,

Hammâm-ı [Y 376b] Mîrimîrân Alî Beğ: Âb [u] havâsı ve binâsı ve peştemâlı ve fûtası ve mutallâ ve müzehheb tâsı ve gayrı levâzımâtdan olan eşyâsı pâk latîf rûşen-binâ ve dilküşâ hammâmdır. Ve ferşi sihr-i hilâl mertebesi serâpâ ruhâm ve kubbe-i sernigûnu gûn-â-gûn câm-ı morandır. Ve huddâmları bi’l-cümle gülçehre dilberândır. Herkese hizmetleri bir ândır. Lâkin herbir nigâhları gûyâ hançer-i tîğ-ı bürrândır.

Ve bu şehr içre cümle (–) aded hândır. Derûn-ı hânlarda mihmân olanlar tüccâr [u] züvvârân [u] seyyâhândır. Cümleden Alî Beğ hânı ve Yazıcı hânı ve Mûsâ Çavuş hânı ve Mimi Kethudâ hânı ve Sükkerî hânı. Bu zikr olunan vekâlelerden mâ‘adâ yigirmi aded rablar vardır kim anlarda ehl [ü] ıyâlli âdemler **[Q 308a] [P 305a]** olur.

Ve cümle sekiz yüz altmış dükkândır. Ammâ bezzâzistân-ı mahsûsu yokdur, lâkin yine Hind ve Arab u Acem ve Yemen ve Rûm metâ‘ları mevcûddur. Ammâ cümle dükkânlarından mükellef ü müzeyyen paşa sarâyı önünde Circeli Alî Beğ çârsûsu bir şâhrâhın iki cânibi kârgîr kemer binâlı ve serâpâ üstleri örtülü yüz aded dekâkîn-i ma‘mûrelerdir. Cümle sarrâclar anda kâr ederler, bundan gayrı sarrâchâne yokdur.

Ve birkaç mecma‘ü‘l-irfân berber dükkânları vardır. İki başında kal‘a kapusu gibi metîn demir kapuları vardır, bevvâbları her gece sedd ederler. Gûyâ bu şehrin bezâstenidir. Ve bu sûk küşâde olmak içün tavanlarında câ-be-câ küşâde olacak bâdgîrleri vardır. Bu çârsû içi şiddet-i hârda her bâr sulanup pâk u pâkîze bir serdâb mekân-ı ârâmgâh olduğundan şehrin cümle a‘yân-ı kibârları bu esvâk içre istirâhat edüp tavla ve sadranc ve gûnâ-gûn meşgaleler ile eğlenirler. Bundan gayrı cümle çârsûlar dahi böyle üstleri mazrûfdur.

Ve sâhibü‘l-hayrât Alî Beğ bu şehr içre âyende vü revende tüccâr u züvvârânın ve’l-hâsıl hâs [u] âmın hayvânâtları def‘-i atşân etsinler içün kırk yerde sâkıye-i çâh-ı mâlar binâ etmiş kim hâlâ bu devvâr-ı felekde deverân edüp cümle bâğ [u] bâğçe ve besâtînleri ray eder, âb-ı hayâtdan nişân verir bi’r-i âlî‘dir. Bu kuyulardan mâ‘adâ şehrin cânib-i erba‘asında üç bin kuyu vardır, deyü meşhûrdur. Cümlesi şehrin etrâf-ı erba‘asında İremezât olan bin altı yüz bâğ u bostân ve hadîka-i ravza-i cinândır kim nazar cihetinde ahsen ıklîmdir ve hayır yüzünden evsa‘ı ve kurâları cihetinden ekseridir.

Ve bu arâzî-i dehlîz-i Circe’de bî-had u bî-hisâb künûz-ı azîme ve defâyin-i cesîme ve habâyâ-yı kesîre ve mütebahhirînden metâlib-i azîze vardır. Ve bunda olan sulehâ-yı ümmetden kimesnelerin hayır du‘âları berekâtiyle ol kadar ganîmet diyârdır kim ganîmet-i Sa‘îd deyü tevârîhlerde musarrahdır. **[Y 377a]**

Cenâb-ı İzzet’in nazarı ta‘alluk etdüği diyârın biri dahi bu iklîm-i Circe’dir kim yüz dirhem has ve beyâz etmek bir mankıradır, sekiz mankır bir parayadır, ol hisâb üzre iki vukiyye-i Osmânî ekmek bir paraya olur. Ammâ sehl esmerü‘l-levn ekmek üç vukiyyesi bir parayadır. Ve bir erdeb buğday bir guruşa ve bir erdeb şa‘îr on paraya kim erdebi yüz otuz vukiyye gelir. Yigirmi dörd sallama at yemidir. İki yem bir akçeden üçer

mankır nâkısa gelir. Ve bir koyun on beş paraya, Ramazân'da yigirmi parayadır. Ammâ her koyun kırkar ellişer vukiyye gelir. Rûy-ı arzda Circe ganemi meşhûrdur. Ve bir sığır yüz paraya ve bir at iki yüz, üç yüze küheylânıdır. Ve bir deve dahi üç yüz paraya bey‘ olunur. Sâyir eşyâlar dahi buna göre kıyâs oluna. Ala çuka ve kumâş ve beyâz memlûk ve bakır âvânî pahâlıdır, zîrâ Rûm'dan gelir, ammâ siyâh Arablar on on beş yigirmi guruşa Habeşî gulâmın alırsın.

Ve bu şehrin a‘yân-ı kibârı ve erbâb-ı dîvân kübbârı cümle semmûr ve gayrı kürk ve elvân çukalar ve gûnâ-gûn akmişe-i fâhireler geyüp hamd ederler. Vasatü‘l-hâl kimesneleri haddine göre lipâçeler geyerler. Fukarâları mâvî Siyût bezi bediyye ve alaca kereke geyerler.

Ve bu şehrin ricâl makûlesi ol kadar müsin ü mu‘ammer olur kim kuvveti gitmiş ve hey'eti bitmiş ve tûl-i ömrü yetmişe yetmiş gitmiş ve çoğu yetmişi yüzü geçmiş musâhabet [ü] melâ‘ibden ve fesâhat [ü] belâgatden bi'l-külliye kalmış âdemleri olur. Gûyâ intikâl etmeğe tevbe etmişdir. Ve şebâb u fetâlarında zî-akl kimesneler dahi çokdur. Ve âb-ı hoş-havâsından Hazarî ve Havvârî mahbûbesi gâyet hüsn-i cemâlde ve lutf [u] i‘tidâlde olup ol diyârın lehce-i mahsûsları ile kelimâtları mevzûn ve dürdâne-misâl dişleri dürr-i meknûn akl-ı zû-fünûn nisvânları var kim geysû-yı müşkbârların çîm-ender-çîm perîşân edüp reftâr etdükde mısra‘:

Otursa şem‘a dursa serve gitse mâh-ı tâbânım

mazmûnunca böyle Hazarî perî-ruhları var kim her cihetden uşşâk-ı dil efkârı mu'âheze edüp cânlarına bin cân ü dil ile dil-i uşşâkı Seyhûn-vâr akıdırlar. Gâyetü‘l-gâye nâzik-endâm matlûbü‘l-kulûb gülfâm mahbûbeleri vardır. Ammâ el-iyâzen billâh bu diyârda Zâl-ı zamâne ve fertûte-i cihâne delle-i muhtâre ve vâcibü‘l-katl ihtiyâre Nûhî ve Ferhâdî sehere-i mel‘ûne avretler vardır kim niçe garîb ü gurebâ fukarâ yiğitleri sihrile pâ-beste edüp hâk-i mezelletde kalmışlardır. Zîrâ bu diyâr ferâ‘inelerden berü sihir bu diyârlarda şâyi‘dir, *allâhümme âfinâ.* Ve,

Bu diyârın tenâvülât [u] sanâyi‘âtının memdûh [u] meşhûrun beyân eder

Evvelâ gül-penbe-misâl beyâz **[Y 377b]** ekmeği ve böreği ve çöreği ve kâhiki ve mutabbakı ve leben-i hâlisi ve kışta kaymağı ve buğday firiki ve yağı ve balı ve hûrmâsı, limonu ve turuncu ve kebbâtı ve âbdâr engûrü ve nârı ve şeftâlûsü lezîzdir. Husûsân cânım bir cânibi la‘lgûn nevbâve et şeftâlûsü ola, mürde cisme hayât-ı tarî verir. Ve beyâz incîrinin ahseni ve cerm bâbında a‘zamı ve şahm yüzünden en‘amı lezzeti bir diyârın tînine müşâbeheti yokdur. Lâkin gâyet ter ü tâze olduğundan bir sele incîri şehirden taşra götürseler lezzetinden çıkar, gâyet terdir, ve tabî‘atde serî‘u'l-hazm ve gâyet mukavvîdir. Ve dahi koyunu ve kuzusu senede üçer kerre hâsıl olur. Ve güvercini tavuk kadar semîn ü cesîm olur. Atları ve devesi ve balığı şöhre-i şehr olmuşdur.

Ve sanâyi‘âtdan elvân elvân sahtiyândan müdevver girdebâlînler ve gûnâ-gûn yine meşinden yasdıklar ve âbnûs ve dendân-ı fîlden şatranc-ı sadrencler ve münakkaş deve tüğü ve koyun yüğü ibâdet seccâdeleri ve odalara yan keçeleri ve Havvâre at gemleri meşhûrâtları bunlardır.

Ve şehrin cânib-i erba‘asında teferrücgâh sâkıyeli mastabaları. Ve bir temâşâgâh dahi Beğ

sarâyında haftada dörd kerre dîvânları ecnâs-ı mahlûkât haşerât-ı Urbân-ı uryân ile mâl-â-mâl olur bir cehcehe-i dehlîz-i Circe'dir. Dîvânhâneden içeri müte'addid kâ'alar ve kat-ender-kat hücre-i hâssu'l-hâslar ve bâğçesinde havz u fevvâreler ve selsebîller cereyân edüp sad hezârân nağamâtları ve hoş-elhân tuyûr-ı elvânın esvât-ı **[Q 308b] [P 305b]** hazînleri âdeme hayât bahş eder. Böyle bir sarây-ı rûşen-âbâddır.

Bu hâk-i tıynet-pâkde hâk-âlûd olan kibâr-ı evliyâullâhı beyân eder

Evvelâ Circeli Alî Beğ câmi'inin sağ tarafı kapusu taşrasında dehlîz soffasında bir kubbe-i sagîre içinde âsûde olan **tarîk-ı Bekrî eş-şeyh Hazret-i Mekkî**. Bu câmi'in esâsı hafr olunurken bir çâr köşe taş üzre zemîn [ü] zamân kazılmış Kûfî hat ile yazılmış:

Hâzâ kabr şeyh Muhammed al-Mekkî

deyü tahrîr olunup dahi andan aşağı üç satırda:

Sene 1061 târîhinde bu abd-i âsî bu hâk-i mezelletden kalkup gayrı yere nakl edüp makâmımız Beytullâh olup inkırâzu'd-devrân sâkin-i Beytullâh oluruz

deyü tahrîr etmiş. Hakîkatü'l-hâl ta'yîn buyurdukları sene Alî Beğ câmi'i inşâ ederken bu sultânın kabr-i şerîfi zâhir olup esâs mahallinden na'ş-ı şerîfin tevhîd [ü] tezkîr ile çıkarup esâsın cenbine defn ederler. Merhûm olalı câmi'in inşâsı mahalline dek sekiz yüz toksan âm olmuş, henüz vücûd-ı şerîfi ter ü tâze idüğün bin altmış bir târîhinde niçe yüz âdemler gördük deyü **[Y 378a]** şehâdet etdiler. Ammâ nazar anda değildir, ne keşf [ü] kerâmetdir kim sekiz yüz toksan sene mukaddem târîh ile câmi'in bünyâdın ve kerâmetleri târîhin tahrîr edeler, zehî ilimdir yâhûd keşifdir. Hâlâ ol seng-i mahrûr kabr-i şerîfi içre hâzırdır, ve kendülerinin himmetleri hâzır u nâzırdır. Hâlâ ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ve andan meczûb-ı vahdet ve meslûb-ı izzet eş-şeyh Hazret-i Düheyş ibn Muhammed.

Ve şehir hâricinde eş-şeyh Osmân-ı Sanâferî.

Ve ana karîb İbn Temîmü'd-Dârî.

Ve eş-şeyh Ubeyd.

Ve kutb-ı âlem-i rûhânî ve hikmet-i ma'den-i Rabbânî eş-şeyh Hazret-i Abdüsselâm el-Makrî.

Ve âlim-i nasîh ve lisân-ı fasîh Hazret-i eş-şeyh Sâbih.

Ve eş-şeyh Abbâs.

Ve eş-şeyh Beğâzî.

Ve dahi eş-şeyh Ömer el-Halvâyî.

Ve câmi'ü'l-Fukarâ'da eş-şeyh Mansûr el-Âlim.

Ve civârında eş-şeyh Hasan es-Sa'dî.

Ve Mehemmed Ağa zâviyesinde makâm-ı Erba'în.

Ve mahalle içinde def'â makâm-ı Erba'în.

Ve eş-şeyh Abdüsselâm.

Ve civârında eş-şeyh Abdullâh.

Ve eş-şeyh Ömer el-Havrânî.

Ve civârında diğer makâm-ı Erba‘în. *Rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Hamd-i Hudâ cümlesinin âsitânelerine birer Fâtiha-i şerîf hedâyâ ile varup rûh-ı şerîflerinden isti‘ânet taleb etdik, himmetleri hâzır ola.

Bu şehirde on bir gün zevk [u] safâ ve ziyâret ü temâşâ edüp mukaddemâ Mısır’da İbrâhîm Paşa efendimizin fermâniyle Siyût’da gark olan geminin re’îsin Circe’de bulup dîvâna ihzâr edüp ahâlî-i vilâyet şehâdetiyle geminin gılâl-i mîrîyle gark olduğun mâ-vaka‘ı üzre paşaya arz edüp re’îsden ücret-i kadem kâmil beş yüz guruş aldık ve paşaya beş kîse aldık. Ve Circe hâkimi Özbek Beğ‘den mukarrer bahâ bir kîse ve bir mebrûm sırmalı katîfe eğer ve mutallâ rahtlı ve sâyir bisâtiyle mükellef bir at ve bir sâde yelkendez at ve iki hecîn-i ciyâd ve bir semmûr kaplı yeşil çuka kürk ve huddâmlarımıza berrânî iki yüz guruş ihsân edüp yigirmi tüfeng-endâz refîkler verüp cümle a‘yân-ı vilâyet ile vedâlaşup paşa ağasından bir at ve yüz guruş ihsân alup,

Circe’den İsne ve İsvân şellâlât ve İbrîm ve Sây ve Berberistân ve Fûncistân vilâyeti pâdişâhına gitdiğimiz menâzilleri ve kurâ ve kasabâtları ve çekdiğimiz mihnet ü meşakkat şiddet-i hâr olan râh-ı dırâzları ayân u beyân eder

Evvelâ Circe’den bin seksen iki mâh-ı saferü‘l-muzafferin evvelki gün yigirmi atlı tevâbi‘ ve refîklerimiz ve abd-i müşterâlarımız ile mütevekkilen alallâh deyüp sâhil-i Nîl’de bir gemiye binüp Nîl’i ubûr edüp vilâyet-i şarkistân’a kadem basdık. Bu diyârlarda Nîl’in karşı tarafına şarkistân, Circe tarafına Garbistân derler. Bu şarkistân hâki **[Y 378b]** Ebû Yahyâ hükmündedir. On bin hayyâl safînâtü‘l-ciyâd atlı güzîde rumhzen askere mâlikdir. Ba‘zı tevâbi‘leri hakîre istikbâle çıkup i‘zâz u ikrâm ile,

Beled-i Ebû Hâlid‘e varup anda bir gece mihmân olduk. Nîl kenârında yüz evli ve bir câmi‘li belîdedir. Anda Ebû Yahyâ bir şeyh-i şâb kimesne gelüp şeref-i sohbetiyle müşerref olduk. Bir müstecâbü‘d-da‘ve Hazret-i Hâlid evlâdlarındandır. Hattâ bir hâtûn vaz‘-ı haml edemese şeyhin serâvîlin ol hâmile hâtûn başına örtünse bi-emrillâh vaz‘-ı haml eder. Ammâ ba‘zılar eydir: “Mezkûr don şeyhin değildir, Hazret-i Hâlid ibn Velîd’indir, irs ile bu şeyhe intikâl etmişdir”, derler, *el-uhdetü ale’r-râvî*. Hele bu ahvâl-i serâvîl sahîh ü mücerrebdir. Hattâ hakîr donu tekyeden getirdüp gördüm, pembe bezi bir sararmış dondur.

Bu şeyh Yahyâ‘nın kavmine Benî Hâlid kabîlesi derler. Gâyet mün‘im âdemlerdir ve mutî‘ [ü] münkâdlardır. Aceb küheylân hussânlar hâsıl olur. Vilâyetlerinin vüs‘ati şimâl cânibinde Süveys deryâsına, kıble tarafı yine Süveys deryâsı kenârında kal‘a-i Kusayre benderine varınca ikişer konak ve üçer konak yerdir.

Ve cenûb tarafına bir merhale yer Kınâ şehriyle müşâdır. Poyraz tarafına bir konak yer şark Ahmîm kazâsiyle hem-hudûddur. Bir küçük hudûdları vardır, ammâ gâyet ma‘mûr [u] âbâdân mahsûllü kurâlardır. Netîce bu vilâyetin bir tarafı Deryâ-yı Kulzüm, bir tarafı nehr-i Nîl, ortasında vâki‘ olmuş bir vâsi‘atü‘l-aktâr dâr-ı diyârdır.

Ale’s-sabâh teveccüh-i râh edince şeyh Yahyâ bize bir kır at hîbe eyleyüp bir Urbân ile Circe’de gılâl ağasına emâneten gönderüp azm-i râh eyledik. Beş sâ‘atde Nîl kenârında

ubûr ederek,

Beled-i Hamâdî

Nîl kenârında iki yüz hâneli ve bir câmi‘li beleddir. Bunda şeyh Hamadî‘nin Evlâd-ı Sâlimî kabîlesi sâkin olurlar. Bunlar dahi Ebû Yahyâ‘nın akrabâları olmağile bir hâkde sâkinlerdir. Bunlar cümle bin atlıdır. Ebû Yahyâ gibi Havvâre tâ’ifesindendir. Bunları ubûr edüp,

Beled-i Mezâdî

Altmış hâneli câmi‘siz bir belîdedir. Andan Nîl kenârınca altı sâ‘at,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Belâbis

Circe hükmünde kös sâhibi kâşiflikdir. Yüz tevâbi‘iyle yetmiş pâre kurâdan kırk kîse mâlı ve bin erdeb gılâli tahsîl eder. Gayrı askerîsi aslâ yokdur. Füvve **[Q 309a] [P 306a]** kazâsı nâhiyesidir, haftada bir nâ’ib gelüp hükm eder. Bir câmi‘i ve bir dârışeddi ve altmış aded hânelerinden gayrı amârdan bir eser yokdur, ammâ mahsûlâtı çokdur. Ve cümle re‘âyâsı asfûr zirâ‘at ederler, âdem kaddi hâsıl olur, dikenli ağac şekilli bir nebâtâtdır. Nergis şükûfesi gibi asferü‘l-levn iri şükûfesi olur, bir hoş-bû râyihası vardır. Bahârın re‘âyâ cem‘ edüp **[Y 379a]** boya içün Frengistân’a gider. Tüccârları kantârın altmış yetmiş guruşa alırlar. Bu şükûfesinden sonra kemâlin bulup tohumlanır. Ba‘dehu tohmun cem‘ edüp erdebin üç guruşa fürûht ederler. Mısır’da ve gayrı şehirlerde yağın çıkarırlar. Susam yağından lezîz bir sarı yağdır. şehriye ve bulgur pilâvında müşk ü amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibeli lezzet verir. Ve kanâdîllerde ihrâk olunsa meş‘ale-misâl şu‘le verir. El-hâsıl gâyet mahsûllü şeydir.

Andan bu karyeyi güzer edüp cenûb tarafına Nîl kenârınca bir yalçın cebel-i âlîler dâmeninde ba‘zı âbâdân kurâlar içre ibtidâ âsî hûrmâyı iklîm-i Mısır’da bu belîdede gördük. şâm’ın râh-ı haccında Âsî Hûrmâ nâm menzilde gördük, ammâ bunların eflâke serçekmiş gûnâ-gûn eğri büğrü haşebeleri var. Gayrı hûrmâ bi-emrillâh bir nihâldir, ammâ bu âsî çatal mataldır. Âdetullâh bunun üstüne böyle cârîdir kim eğer Bağdâd ve Basra ve Mekke ve Medîne ve Yemen ve Mısır Elvâhât’da hûrmâ serâmed ola, iki üç çatal manzûrumuz olmamışdır. Ammâ bu âsî hûrmânın her çatalında birer ikişer kantâr hûrmâsı olur ve her dânesi kırkar ve ellişer dirhem gelir. Kırmızı kabuklu yumruk kadar eğri büğrü hûrmâdır. Ve çekirdeğinin içi boşdur, hokka edüp içine fülfül-i Hindî ve burun tütünü korlar, lezzeti hoş-hordur. Ammâ tabî‘ati mu‘tedil eder ve ekseriyyâ fellâhlar tenâvül ederler. Bu temâşâları ederek sekizinci sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Füvve-i Âlî

Nîl’den ba‘îd bir düz yerde bin üç yüz ma‘mûr hâneli kasabadır. Circe hükmünde kös sâhibi kendü tevâbi‘iyle iki yüz sekbân askerilye taht-ı hükûmetinde olan toksan pâre kurâdan kırk kîse mâl ve sekiz yüz erdeb gılâl tahsîl edüp Circe hâkiminden muhâsebe görür. Yedi bölükden asker ve serdâr yokdur. Ve bunda bir azîm dârışed ve iki câmi‘-i kebîr ve yedi zâviye ve iki kahvehâne var. Gayrı hân u hammâm sebîl ve çârsû-yı bâzâr yokdur. Lâkin iki mekteb-i sıbyânı var. Ve kâşifler dâ’imâ çadırlarla meks ederler.

Ammâ bu şehir zamân-ı kadîmde eyle sevâd-ı mu‘azzam imiş kim her tarafında ikişer üçer bin adım ba‘îd harâbistânı var kim im‘ân-ı nazar ile görülse âdem hayrân olur. Tâk-ı

Kisrâ‘dan nişân verir binâlar vardır. Hattâ kâşiflerin çadırlar ile meks etdüği mahalde hâk-i rimâl içre zîr ü zeber olmuş niçe yüz sommâkî ve zenbûrî ve ayn-ı murgî amûd-ı serâmedler var kim misli meğer Mısır’da ola.

Müverrih-i âlem *Hıtat-ı Makrîsî* tahrîri üzre Fir‘avn’ın cemî‘i sehereleri bunda sâkin olurlardı, deyü yazmışlar. Hakkâ ki hâlâ kân-ı sehere bir menhûs yerdir.

Bâğ u bâğçeden nişân yokdur **[Y 379b]** ve halkının müflisi çokdur. Reng-i rûları asfarü‘l-levn, havâsı sakîl yerdir. Anda,

Ziyâret-i eş-şeyh İbrâhîm-i Füvvevî hazretleri: Ulu Câmi‘in civârında bir kubbe-i sagîre içinde âşiyân edinmişdir. *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de bî-nihâye menâkıbı mastûr emr-i azîm ulu erdir.

Ba‘dehu bu beledden mahsûldâr kurâlar ile Nîl bu mahallerde bir günlük yol kıble cânibine dolaşup Süveys deryâsına karîb varup mâbeyne-hümâsı sekiz buçuk sâ‘at yer kalır. Hakîr yine Nîl kenârınca niçe yüz kamışdan binâ olunmuş Urbân evlerin ubûr ederek yedince sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i ma‘mûr-binâ bender-i şîrîn Kınâ

Kıbtî elinden Amr ibnü‘l-Âs fethidir. Ammâ Amr’den sonra Hazret-i Osmân hilâfetinde Hazret-i Ebâbekr oğlu Muhammed-i Ekber vâlî-i Mısır iken Mekke ve Medîne’yi ganîmet etmeğiçün bu Kınâ şehrine gelüp üç sene taht edinüp bu şehri eyle amâr etdi kim gûyâ Mısır-ı sânî oldu. Zîrâ bir merhale yer Süveys deryâsı kenârında Kusayre nâm bir kal‘a-i benâm inşâ edüp cümle Sa‘îd-i âlî‘nin gılâl mahsûlâtın Mekke iskelesi Cidde’ye ve Medîne iskelesi Yenbû‘a gönderüp Mekke ve Medîne’yi ganîmet ederdi. Hâlâ ol asırdan berü ahâlî-i Kınâ ile ticâret ederler ankâ bâzergânları vardır. Ekser halkı Mekke ve Medîne şürefâlarıdır.

Hâlâ Kınâ bender şehr-i sagîredir. Circe eyâleti hükmünde yüz Mısrî kîse iltizâmlı kös sâhibi kâşiflikdir. Ammâ yedi bölükden mustahfızân asker yokdur. Lâkin Mısır kulu yeniçerisi ve azeb serdârları vardır. Ve mezheb-i râbi‘den müftî ve nakîbü‘l-eşrâf vardır. Zîrâ bu şehir Mekke şürefâsiyle memlûdur. Ve yüz elli akçe kazâdır. Hakîkatü‘l-hâl yine senevî yüz elli akçe ancak hâsıl olur bir kazâ-i âsumânîdir. Bin guruşluk da‘vâ hüccetine bir Fâtiha verirler, andan gayrı deyyâr bir nukra ve dinâr vermezler. Zîrâ lecûc şürefâlardır kim anlar kadıdan umarlar tüccâr kavmidir.

Nîl kenârında cümlesinin mahâzinleri vardır. Cümle gılâl ve gayrı mâl u menâl ile leb-ber-leb mahzenlerdir kim Mekke ve Medîne ve Habeş ve Yemen ve Aden’in iskelesidir. Huccâcın ba‘zı ârifi Mısır’dan bir ma‘âş gemisine binüp muvâfık eyyâm ile nehr-i Nîl üzre dörd beş günde emniyyet üzre bu Kınâ şehrine gelüp bundan bir günde eğer piyâde eğer hârsüvâr ve eğer şütürbâr olup Kusayr iskelesine varup beş para dahi hımâr kirâsı verir, andan gemi ile bir gecede yâhûd iki gecede Cidde ve Yenbû‘ü‘l-bahr’a varup bi-emrillâh beş on günde vâsıl olup bir altun ile hac etmiş niçe yüz âdem ile görüşmüşüzdür. Böyle bir sehl tarîk yokdur.

Ve Kınâ şehri sâhil-i Nîl’den beş yüz adım **[Q 309b] [P 306b]** kıble cânibine ba‘îd bir kumsal yerde üç bin altı yüz kat-ender-kat tâk-ı revâklı serâpâ tula binâ-yı kârgîr münakkaş şîrînkârlı sarây-ı âlîler ile **[Y 380a]** ârâste ve gayrı amârhâneler ile pîrâste olmuş şehr-i

müzeyyendir.

Ve bu şehrin cânib-i erba‘ası tedribe kapularıdır. Pâsbânları subhe’l-mesâ dîdebânlık ederler, vazîfeleri ahâlî-i şehirdendir.

Cümle yigirmi yedi mihrâbdır. Yedisi hutbe ve mâ‘adâsı ma‘mûr cemâ‘ati firâvân zevâvîlerdir. Cümleden,

Câmi‘ü‘l-kebîr: Cemâ‘at-i kesîre ile memlû bir câmi‘-i selâtîn-i atîkdir. şehrin tâ aynü‘l-fi‘ilinde vâki‘ olmuş. Câmi‘-i Emîrü‘l-mü‘minîn dahi derler, zîrâ Amr ibnü‘l-Âs bu şehri feth etdükde bu câmi‘[i] Hazret-i Ömer içün inşâ etmişdir. Tûlen ve arzan altmış germe adımdır. Ve derûn-ı câmi‘de cümle elli iki amelî pâyeler ve mermer sütûnlar üzre tavandır. Ve hareminin ortasında bir kökden hâsıl olmuş beş aded hûrmâ dırahtları var kim cüssedâr eflâke serçeküp ber-karâr nahillerdir, bizzât Hazret-i Amr dikmişdir. Ve mihrâbı sâde ve minberi haşeb-i musanna‘dır. Minberin alemi yerine mermerden bir yeşil boyalı bir ulemâ örfü timsâli komuşlar. Ve minber kapusu üzre târîhi:

Bismillâhirrahmânirrahîm. İnşâu hâze’l-imâreti’l-mübâreketi el-câmi‘ el-emîr Hasan Ağa fî târîh sâbi‘ aşar Muharremi’l-harâm sene 1079.

Bu câmi‘ mürûr-ı eyyâm ile harâbe olup Kınâ şehri mültezimi Hasan Ağa *li-eclillâh ve takarruben ilallâh te‘âlâ* mâlından on bin guruş masrûf edüp eyle ta‘mîr ü termîm etmişdir kim hâlâ Cennet’den bir kûşe-i beytullâhdır. Bu câmi‘den mâ‘adâ büyük câmi‘ yokdur.

Ve yedi tekye ve iki medrese ve on mekteb-i ferzend ve yedi aded mükellef ü ma‘mûr vekâleler ve yedi kahvehâne ve yüz elli dükkân ve bir hammâm-ı râhat-ı cân.

Ve gılâl bâzârı başka meydândır. Bu şehir içre haftada bir kerre bâzâr-ı azîm olur. Zîrâ nâhiye kurâları yetmiş pâre âbâdân kurâdan re‘âyâ ve berâyâ gelüp bey‘ [ü] şirâ ederler.

şehrin âb [u] havâsının hoşluğundan siyâh-çerde buğday enlü mahbûbesi olur. Zîrâ diyâr-ı Habeş karîb olmağile Habeşe câriyelerden müştak olan sehl esmerü‘l-levn olup bu gûne mahbûbesi olur. Yed-i Kudret ile mükahhal gazlî gözlü zenâneleri olur. Ve cümle siyâh izâr-ı harîr bürünürler. Cümlesinin gûşları menkûşlu ve gerdenleri tavklı ve kolları ve pâyları halhâllı al u ala ve harîr gömlekli bintân-ı sâhib-isyânları vardır. Ba‘zıları kahvehânelerde rakkâslık edüp gavâzîlik ederler, ayıb değildir. Ammâ ehl-i perde havâtînleri başkadır, anlar cum‘a gün mezâristândan gayrı yere gitmezler. Ve cümle halkı alaca kereke abâ geyerler.

Bu şehrin memdûhâtından sekiz yüz ma‘dûd bâğlarının âbdâr üzümü memdûhdur. Ve bir gûne mümessek üzümü olur, asla cermi yokdur, hemân şırası damlar âbdâr engûrdur. Mısır’ın ve Feyyûm’un üzümünden bu Kınâ üzümü elli gün mukaddem olması mukarrerdir. Zîrâ iklîm-i sânîde bulunmuş **[Y 380b]** bir şiddet-i hârlı rimâlistân yerdir. Ve âbdâr şeftâlûsi yüz dirhem gelir. Ve kaysısı hoş-hor, sıkleti ve cermi yok bir âlûdur.

Ve hamâm-ı tayyârı gâyet meşhûrdur. Tüccârlar dâ’imâ Mekke’den güvercinin bir eşin Kınâ şehrine getirüp hîn-i mahallinde kafesinden çıkarup kanatlarına mektûb bağlayup uçururlar. Bir sâ‘atde ve beş sâ‘atde deryâ üzre pervâz urup Mekke’ye varır. Andan dahi birin koyverirler, Kınâ şehrine gelir. Tüccârlarının dâ’imâ kârları böyle olduğundan beyne’l-halk darb-ı mesel olmuşdur kim bir âdem bir yere tarfetü‘l-ayn içre varup gelse,

“Hamâm-ı Kınâ mısın?” derler. Mahbûb güvercini olur.

Ve menbûtâtından lezîz âbdâr abdüllâvî derler iki tarafı akreb kuyruğu gibi bir kavundur. Kabz-ı bevli olan kimesne tohmun ve cismin tenâvül etse gâyet müdrirdir. Ve lezîz kavunu ve karpuzu ve hıyârı ve acûru gâyet latîf olur.

Bu şehrin enderûn [u] bîrûnunda olan merâkıd-ı velîleri beyân eder

Evvelâ şehrin kıblesi tarafında bâğlar içindeki cebbâne-i mübârekede imâm-ı sâhib-sadr ve hümâm-ı âlî-kadr müftî-i esrâr-ı ilâhî ve mücâhid-i envâr-ı nâ-mütenâhî **eş-şeyh Hazret-i Abdurrahmân el-Kınâvî eş-şefî‘ü Melâyik**: Beyne’l-evliyâ’i ve’s-sulehâ şefî‘ü Melâyik lakabiyle mülakkab oldukları *Tezkire-i Evliyâ*‘da ve *Tabakât-ı şa‘râvî*‘de menâkıbları ile mufassalan tahrîr olunmuşdur. Kutbü‘l-aktâb velî-i ale’l-ıtlâk ulu sultândır. Kabr-i şerîfinin cânib-i erba‘ası çâr köşe beden beden divârdır kim cümle yigirmi sekiz kemer kemer-binâ olunmuşdur. Ve her kemer mâbeyni tula ile bir tarz-ı acîb şebeke-misâl pençerelerdir.

Ve garba nâzır bir kapusu ve sandûka-i şerîfi üzre rakîk çam direkleri üzre örtülü münakkaş tavandır; mâ‘adâ yerleri açıkdır, bârân-ı rahmet gelir. Bu kabr-i münîrin etrâfı haşeb parmaklıkdır. Ve sandûka-i şerîfi üzre kırmızı Diyârbekir bezi ile mestûrdur. Ve mübârek ser-i sa‘âdeti ucundaki mermer amûd üzre celî hat ile târîhi budur: [256] âyet-i şerîfin ilâ âhirihden sonra,

İntekale’l-abd el-fakîr ilâ afvi rabbihi’l-Kadîr, eş-şeyh el-İmâm el-Hüseynî en-nesîb, âlimü‘l-ullâm bi-bereketi’l-islâm, gıyâsü‘l-enâm, merkadü‘l-mezîd, minhâcü‘s-sâlikîn, kutbü‘d-dîn, Abdurrahîm el-Hüseynî, tüvüffiye yevme’l-cum‘ati ba‘de salâti’s-subh tâsi‘ şehri’s-Safer sene isneyn ve tis‘în ve hamsimi’e li’l-hicreti’n-nebeviyye, kaddesenellâhu bi-sirrihi’l-azîz [S. 592]

Böyle tahrîr olunmuşdur.

Ve mübârek pây-i sa‘âdetleri ucunda eş-şeyh Ebü‘l-Hasan.

Ve bunun cenbinde eş-şeyh Seyyid Muhammed-i İskenderânî.

Ve civârında eş-şeyh Abdullâh el-Kureyşî.

Ve bir çâr-gûşe divâr içinde dahi şeyh Abdurrahîm hazretlerinin halîfelerinden eş-şeyh İbrâhîm-i Ebüddünyâ: Ebüddünyâ künyesinin sebebi oldur kim bir cîger-gûşesi **[Y 381a]** âhirete intikâl etdükde techîz ü tekfînine bir dirhem bulmada âciz olur. Derhâl zemîne bir püşt-i pâ urunca zemîn çöküp bir kenz-i azîm zâhir olur kim cenâzeye hâzır olanlar ve ahâlî-i beledler bu mâl-ı firâvânı üç gün taşıyup ihtiyâcdan berî olurlar. Bu ahvâl karîbü‘l-ahddir. **[Q 310a] [P 307a]** Anıniçün bu azîze Ebüddünyâ deyü lakab dediler. Ve bu şehr-i Kınâ ol kenz-i azîmin mâliyle ma‘mûr olmuşdur, derler.

Ve bu azîzin cenbinde eş-şeyh Alî es-Sâbirî ibn eş-şeyh İbrâhîm-i Ebüddünyâ: Bu dahi pederleri merâtibinde ulu sultândır. Mezkûr kenz mâlından bir habbeye vaz‘-ı yed etmemiş perhîzkâr kimesne imiş.

Bunlara karîb eş-şeyh Seyyid Muhammed-i Zübeyrî: Hîn-i fetihde merhûm olup bunda medfûndur ve Ashâb-ı güzîndendir.

eş-şeyh Abdünnebî. Ve eş-şeyh Seyyid Muhammed el-Hüseynî. Ve eş-şeyh Seyyid Yûnus.

Ve şehir içinde eş-şeyh Hazret-i Ömer en-Nesîm: Kutbiyyete kadem basmış ârifün billâhdır. Menâkıbına hadd [ü] hasr yokdur.

Ve câmi‘-i Ömer’in ardında sol köşe dibinde câmi‘ dîvârına muttasıl bir küçücük kubbecik içinde âsûde olan **eş-şeyh Muhammed el-Esâsî**: Kırk sene bu köşede münzevî olup ferd-i âferîdeden bir kimesne bu azîzin ekl [ü] şürb ve teşelşül ü tegayyut etdiğin ve bir ân istirâhat-i nevm etdiğin ve bu köşeden kalkup hareket etdiğin ebeden görmemişlerdir. Hemân müddet-i ömürlerin summun bükmün ile geçirüp tâ‘ât [u] ibâdete meşgûl bir kimesne imiş. Karîbü‘l-ahd olmağile bî-hisâb bilir âdemler ile görüşdük, anlar nakl etdiler. Dâ’imâ şikeste-hâtır olanlar ziyâret edüp bi-emrillâh şifâ bulurlar. Ve bu şehirde binden mütecâviz Sahâbe-i kirâmdan medfûn sultânlar vardır, ammâ ziyâret edüp yüz sürdüğümüz dergâhlar bunlardır, *rahmetullâhi aleyhim ecma‘în.*

Ve bu Kınâ şehri hâkinde Abâbide Urbânı derler bir kabîle sâkindir. Cümle altı bin mün‘im ve şecî‘ kavmdir. Dâ’imâ Mekke ve Medîne gılâlin bunlar Kusayre iskelesine taşırlar.

Bu kabîlenin şeyhi ile Kınâ‘dan kıbleye dağlar ve sa‘b yollar aşup bir kumsal sahrâ ile vakt-i zuhur olunca bir kurâda tahte’l-futûr tenâvül edüp Kınâ şehrinden onuncu sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i bender Kusayre

Bahr-i Kulzüm ya‘nî Süveys deryâsı kenârında şekl-i murabba‘ bir şeddâdî-binâ kal‘acıkdır. Dâ’iren-mâdâr beş yüz adımdır. İbtidâ bânîsi Hazret-i Ebâ Bekir oğlu Muhammed el-Kübrâ binâsıdır. Ba‘dehu Tâhir Baybars ve Sultân Kayıtbay ba‘zı binâlar ihdâs edüp termîm etmişler. Bir kaya üzre handaksız garba nâzır bir kapulu kal‘adır. Dizdârı ve iki yüz neferâtları ve cebehânesi vardır. On yedi top-ı sagîri vardır. Bir câmi‘ ve yigirmi hücreleri ve bir buğday anbârı vardır.

Ve kal‘a hâricinde niçe gılâl mahzenleri ve mihmânhâneleri vardır. Ammâ gayrı hân u hammâm ve çârsû-yı **[Y 381b]** bâzârdan bir alâmet yokdur.

Ve bâğ u bâğçeden nâm nişân yok bir cezîre yerdir. Ammâ gâyet elzem levâzımından bir cây-ı selâmetdir.

Ve bir latîf liman-ı azîmi var. Cümle rûzgârdan emîndir. Karşu tarafı kıbleye kâmil üç yüz mîl Yenbû‘‘dur kim andan Medîne’ye iki günde varılır. Ve Mekke iskelesi Cidde’ye üç yüz altmış mîldir, Cidde’den Mekke sekiz tokuz sâ‘atlık yerdir. Dâ’imâ Hicâz tarafından gemiler bu Kusayre’ye gelüp gılâl alırlar.

Bu benderin mukaddemâ suyu bir günlük yoldan gelirdi. Abâbide şütürbânları suyu katra ile satarlardı. Hakîr bu kal‘aya geldikde ahâlî-i kal‘a atşândan şikâyet edüp, “Kal‘amıza karîb bir derede su alâmeti vardır, bir sâhibü‘l-hayr olsa, sehl bahâne ile bir hayrât-ı azîm olurdu”, deyü nakl etdiklerinde der-akab rızâ’en lillâh atlarımıza süvâr olup çeyrek sâ‘atde varup keşfetdik. Hakîkatü‘l-hâl elbette bu mahal su kânıdır, deyü a‘yân-ı kal‘a ile Mısır vezîri İbrâhîm Paşa efendimize arz edüp arz mektûblarımız vusûl buldukda, “ale’r-re’s” deyüp mâlından on kîse ifrâz edüp mu‘temedün-aleyh bir ağasiyle bu kadar bennâ ve kûhken âdemler gelüp biz seyâhat-i Fûncistân’dan gelince bir çâh-ı mâ kazmışlar. Ve

yanına bir neşîmen mastaba ve bir kasr-ı zîbâ inşâ etmişler. Görenlerin dillerinde dâsitân bir âb-ı hoş-güvâr imiş. Hamd-i Hudâ bu kemterin sa‘yi ile vücûda gelüp ehl-i kal‘a ve cümle âyende vü revende huccâc u züvvâr u tüccâr ihtiyâc-ı atşândan halâs oldular. İnşâallâhu te‘âlâ [257] hadîs-i şerîfi mazmûnu üzre sevâb-ı cezîle nâ’il oluruz. {Târîh li-nâmıkıh, bi’r-u kasr-ı Kusayr:

Birisi kalkup dedi ey Evliyâ târîhini

Çâh-ı Zemzem üzre oldu kasr-ı İbrâhîm binâ.

Sene 1083

Bu târîhimiz şikeste-beste böyle vâki‘ olmuşdur.}

Andan avdet edüp ol gece mâhitâbda Abâbide kavmi delâleti ile tokuzuncu sâ‘atde cânib-i garb üzre giderek Nîl kenârında salât-ı subhu edâ edüp,

Beled-i Enbût‘da tahte’l-kahve tenâvül edüp üç sâ‘at istirâhat etdik. Kınâ‘ya sekiz sâ‘at karîb yine Kınâ nâhiyesinde elli hâneli belîdedir.

Andan kalkup üç sâ‘at yine cenûba Nîl kenârınca ba‘zı kamışdan mebnî harâb şekilli kurâları ubûr ederek ve Abâbide haymelerinde şîr-i şütür nûş ederek üç sâ‘atde dahi,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Kûs

İbtidâ şeddâd bin Edîm bin Elyûd Elnûd Elmûd şîrîn {Kaftarîm zamânında binâ olunmuşdur kim Kıft oğlanlarından Kûs adlu bir melik binâ eylemişdir. Lisân-ı Kıbtîde *kûs* binâ temeline derler. Ba‘de zamân bu şehr-i Kûs sene 414 târîhinde gâyet amâr idi. Yine ol asırda şehr-i Kûs kurbunda çöle bir konak karîb şehr-i Kıbt harâb olup tâ‘ûndan halkı Kûs’a firâr **[Y 382a]** etdiler. Anda dahi ecelden rehâ bulmayup anlar ile Kûs halkı bile helâk olup ol asırdan berü şehr-i Kûs amâr olamadı.}

Ba‘zı müverrihler şeddâd’ın binâ etdüği Bâğ-ı İrem bunda idi derler. Ba‘zı ulemâ-yı Mısır da Mısır’ın hâricinde Sebîl-i Allâm’da idi derler. Ka‘bü‘l-Ahbâr kavlince şâm’da Erze ve Berze mâbeyninde idi, hâlâ nazar-ı ünâsdan Cenâb-ı İzzet gâyib etdi derler. Niçe gûne ihtilâfât-ı kesîreler vardır. Eğer münhedim olduysa muhakkak bu Kûs’da olsa eb‘ad değildir. Zîrâ âb [u] havâsı ve hoş fezâsı ve hisâbdan hâric ü âric harâb ü yebâb binâsı cihânı dutmuş bir şehr-i azîm imiş kim diller vasfında kilk-i cevâhir-nisârlar tahrîrinde kâsırdır. Havâsı gûyâ Haleb veyâhûd Ma‘arretü‘n-Nu‘mân’dır.

Kable fethi’l-Mısır Kabâbıta destinden dest-i bâzû kuvveti ile Esved ibn Mikdâd fethidir. Ba‘de’l-feth etrâf [u] eknâfında defâyin ü hazâyin ararken bir mutalsam amûdu münhedim ederler. Hemân akreb cihânı dutup cümle asker firâr edüp bu şehir tâ âl-i Emeviyye’den Abdülmelik asrına gelince harâb yatır. Hâlâ âsâr-ı harâbın aslı oldur. Ve akrebi ol zamândan beri eyle çokdur kim ahâlî-i Kûs vilâyet-i Acem’de Kâşiyân akrebine rahmet okurlar. Hâlâ âdemi helâk eder kattâl akrebi vardır, **[Q 310b] [P 307b]** ammâ şehir halkına zararı isâbet etmez. Hakîr ol münhedim olan amûdu görmüşüm: bir yeşil sommâkî üzre bir akreb timsâli kazılmış, altında yedi satır bir gûne hat yazılmış durur. Tarîk-ı âm üzre pâymâl olmağile herkes temâşâ ederler.

Ve bu şehir Circe hükmünde başka kös ve iki yüz asker sâhibi kâşifdir. Altmış pâre

kurâdan kırk kîse mâl ve bin erdeb gılâl tahsîl eder. Ammâ yedi bölükden mustahfızân serdârları ve müftî ve nakîbi yokdur. Lâkin yüz elli akçe ile sadaka olunur altmış pâre kurâlı kazâdır, senevî üç kîse hâsıl olur.

Ve şehri Nîl'den ba'îd bir vâsi' fezâda sekiz yüz vâsi' hâneli şehirdir. Ammâ ol kadar ma'mûr u müzeyyen sarâyları yokdur. Ve cümle yigirmi altı mihrâbdır, dördü hutbedir. Çârsûya karîb bir câmi' var, âl-i Abbâsiyân'dan el-Müstekfî Billâh şehre menfî iken binâ etmişdir. Gâyet kebîr câmi'dir, tûlen ve arzan yüzer germe hatvedir ve cümle amûd-ı amelî ve gayrı sütûnları iki yüz aded pâyeler üzre köhne tavandır.

Ve iki câmi' dahi var, ma'lûmumuz değildir, mâ'adâ zâviyelerdir.

Ve iki vekâlesi ve beş kahvesi ve altı mektebi ve otuz mikdârı esvâk-ı muhtasarı ve yigirmi sebîli var, ammâ hammâmı ve medreseleri yokdur.

Ve bâğçelerinde ekseriyyâ dom hûrmâsı ya'nî âsî hûrmâ hâsıl olur. Netîce ol kadar âbâdân şehir değildir. Ve havâsı dahi fenâca olduğundan halkının reng-i rûları asferü'l-levndirler. **[Y 382b]**

Ziyâretlerin beyân eder

Ulu Câmi' sâhibi **es-Sultân el-Müstekfî Billâh Süleymân bin el-Hâkim Bi-emrillâh**: Mısır'da kânûn-ı âl-i Abbâsiyân üzre mesned-i hilâfetde olup Kal'atü'l-Kepş sarâyı âl-i Abbâsiyâna mahsûs idi, bu Müstekfî dahi cümle tevâbi'iyle anda sâkin olurdu. Ammâ zabt u rabt ve akd u hal cümle Sultân Tâhir Baybars'ın idi, ancak sikke ve hutbe Müstekfî nâmına okunurdu. Hikmet-i Hudâ Müstekfî tevâbi' şerrine uğrayup Tâhir Baybars ile Müstekfî'nin mâbeynlerine nifâk düşüp Baybars Müstekfî'yi ehl [ü] iyâli ve münâfık tevâbi'âtiyle bu Kûs şehrine sürdü. Müstekfî dahi dâğ-ı derûnundan cemî'-i üstâd-ı kâmil Mağribî ve Hindîlerin dahme-küşâ ve künûz-küşâların cem' edüp şeddâd ibn Âd zamânından berü defâyin [ü] hazâyinleri ve gûnâ-gûn mutalsamâtları bulup o genc ile Kûs şehrin eyle amâr etdi kim ta'bîr olunmaz. Hikmet-i Hudâ min-indillâh [258] emr-i şerîfi gelüp sene 704 vâsıl-ı Cinân olup bunda bir kubbe-i müfîd-i muhtasarda medfûndur. Müddet-i hilâfeti 39 sene ve müddet-i ömr-i azîzleri 50 sene. Atebe-i ulyâsında târîhi böyle mastûrdur.

{Ve Hâkim Bi-emrillâh'ın birâderzâdesi İbrâhîm el-Vâsık Billâh ve anın cenbinde Muhammed Atâullâh bin İbrâhîm Vâsık Billâh: bunları Melik Sâlih bu Kûs'a nefy edüp el-Müstekfî Billâh kubbesinde medfûnlardır. Hikmet-i Hudâ bunları Kûs'a nefy edeni dahi Mısır kulu gulû edüp el-Melikü'n-Nâsır oğlu el-Melikü's-Sâlih'i bu şehr-i Kûs'a sürüp ve mezkûr âl-i Abbâs pâdişâhlarının hâk-pâlarında merhûm olup cenblerinde medfûndur. Zîrâ *men dakka dukka* [259] demişler, hakkâ ki eden bulur demişler.}

Ve bunların civârındaki cebbânede eş-şeyh Tâhir ve eş-şeyh Kâzûnî ve eş-şeyh Nûreddîn-i şirâzî ve eş-şeyh Alâ'üddîn-i Basravî: Bu kibârlar cümle Müstekfî'nin musâhibleridir kim Bağdâd'dan bile hicret edüp Mısır'a, andan nakl edüp Kûs'a, Kûs'da kusa kusa dâr-ı hakîme vâsıl oldular, *rahmetullâhi aleyh.*

Kûs'dan yine cenûba Nîl kenârınca gâh sengistân ve gâh rimâlistân harâb beyâbân yerler ile kâmil altı sâ'at ubûr ederek,

Evsâf-ı vilâyet-i şemmûneyn şehr-i kadîm Aksureyn

Tûfân-ı Nûh'dan sonra Bayzar bin Hâm ki birâder-i mihter-i Sâm'dır, bu Bayzar'a Ebü'l-kabâbıt dediler. Zîrâ bi-emrillâh cümle evlâdları ikişer ikişer müştak olurdu, iki oğlu oldu, biri şemmûn Rîf biri şemmûn Câv idi. Bunların ikisi bir yerden tevellüd etdikleri içün birbirinden münfek olmazlardı. Âhir Bayzar bunların ikisin iklîm-i Mısır'a gönderüp bu diyârı amâr etdiklerinden vilâyet-i şemmûneyn derler. Bu şehri ol kadar amâr edüp sâhil-i Nîl'de iki birâder birbirlerine rağmen iki kasr binâ etdiler kim **[Y 383a]** eflâke ser çekmişdi. Bu iki kasr içün ba'dehu bu şehre Aksureyn dediler, ya'nî iki kasırlı şehir demek olur. Eğer bu şehr-i azîmin evsâfın manzûrumuz olduğu üzre tahrîr etsek gayrı kitâbetden kalırız, hemân ihtisâr evlâdır.

Circe eyâletinde başka kâşiflikdir. İki yüz askerle kırk kîse mâl-ı gılâli tahsîl eder. Gayrı mustahfızân çorbacıyân yokdur, müftî ve nakîbi ve a'yânı hem-çünân yokdur. şehri Nîl kenârında bin iki yüz hâneli binâ-yı azîmli şehr-i kadîm imiş. Hâlâ niçe bin âlî binâlar ve kehkeşân-âsâ tâk-ı Kisrâlar ve bî-had [u] bî-nihâye kubâblar ve niçe bin rimâl içre pâymâl zî-kıymet amûdlar âşikâredir.

Ve Mısır'da selâtîn-i mâzîlerin binâ etdüği hân ve câmi' imâretlerin amûd-ı müntehâları cümle bu şehirden gitmişdir. Ve İslâmbol'da Süleymâniyye câmi'inin derûnundaki ibret-nümâ dörd aded sütûn-ı bâlâyı bu şehirden İskenderiyye'ye Nîl üzre sallar ile götürüp İskenderiyye'den Karınca Kapudan İslâmbol'a getürdükde Karınca Kapudan bu ebyâtı Süleymân Hân'a îrâd eyler, beyit:

Karıncalar budın çekmiş çekirgenin Süleymân'a

Size lâyık nemiz vardır kabûl eylen fakîrâne

ebyâtın Süleymân Hân istimâ' edince hazz edüp lipâçe-i fâhire ve on bin dinâr-ı hasene ihsân edüp Unkapanı'nda sütûnların ilm-i cerr-i eskâl ile gemilerden ıtlâk etdüklerinin temâşâsına bizzât Süleymân Hân varup tâ Vefâ meydânına amûdlar gelince bile gelüp ba'zı ta'lîmler ederlermiş. Bu tafsîli merhûm pederimizden mesmû'umuz olmuşdur kim anlar Süleymân Hân'a yetişmişlerdi.

Netîce-i merâm eyle sütûn-ı gülfâm şehr-i Aksureyn'den Mısır'a ve İslâmbol'a gitmişdir. Ve hadden bîrûn sommâkî sütûnlar dahi lâ-yu'ad pâymâldir. Lâkin bu şehir ol kadar ma'mûr değildir. Cümle yigirmi mihrâb, üçü hutbedir. Cemâ'at-i kesîresi çok çârsû içinde câmi'-i Hazret-i Ebülhaccâc. Ve dekâkînlerinin adedi ma'lûmum değil, bir esvâk-ı muhtasardır. Hân u hammâmı ve müte'addid ma'mûr zâviyeleri ve mekteb-i sıbyânı ve sebîli ve kahvehâneleri vardır. Ve âb [u] havâsı gâyet latîfdir. Ve halkı gâyet fakîrdir. Andan,

Ziyâret-i eş-şeyh Hazret-i Ebülhaccâc: Kendü câmi'i civârında bir mağârâ-yı azîmin içinde medfûndur. Niçe bin keşf [ü] kerâmeti âşikâre olmuş ulu sultândır. Menâkıbına hadd u nihâyet yokdur. Kınâ şehrinde medfûn Hazret-i Abdurrahîm-i Kınâvî'nin birâder-i kihteridir. Bir kimesnenin dünyevî ve uhrevî hayır murâdâtı olup bu âsitânede bir Fâtiha tilâvet edüp savâbın Ebülhaccâc'a hibe etse bi-emrillâhi ta'âlâ **[Q 311a] [P 308a]** elbette murâdı hâsıl, şöhre-i şehr olmuş ulu sultândır. Ana karîb,

eş-şeyh Ramazân-ı Fergâlî: Bu dahi meşhûr-ı âlem kibâr-ı kümmelîndendir, *rahmetullâhi*

[aleyh].

Bu şehirden **[Y 383b]** kalkup yine cenûba Nîl kenârınca arz-ı hâlî yerler ile yedi sâ‘at Nîl-i mübârek devr eder, ol kenârca timsâhları temâşâ ederek,

Beled-i Tût

Bir mürtefi‘ bayır üzre yüz hâneli Aksureyn nâhiyesinde ma‘mûr beleddir. Anı ubûr edüp yine Nîl kenârınca sol cânibimizde kûh-ı Demâvend’e mânend kayalar dibinden ve kâh çemenzâr fezâlardan güzer ederek altı sâ‘at dahi gidüp,

Belde-i şeğâs

Bu dahi Aksureyn hâkinde ve Nîl kenârında yüz hâneli ve bir câmi‘li ma‘mûr belîdedir. Bu mahalde Nîl kıble cânibine devr eder. Altı sâ‘at Nîl kenârınca gidüp,

Beled-i Deyr-i Ümmü Alî

Bir azîm kenîsesi vardır, anıniçün Deyr derler. Hâlâ içinde ruhbânları cümle Kıbtîlerdir. Anların kavliyle bu deyr binâ olalı üç bin yıldır dediler. “Ve Hazret-i Alî‘nin vâlidesin bizim Kıbtî melikleri alâ-tarîkı‘l-hedâye sizin Muhammed’in ceddi Abdülmuttalib’e gönderdi, ol dahi karındaşı Ebî Tâlib’e verdi, andan Hazret-i Alî tevellüd etdi”, deyü tevârîhlerinden kırâ’at etdiler. “Anıniçün bu karyemize Deyr-i Ümmü Alî derler”, deyü nakl etdiler.

Bu deyr-i veyli azâb çekerek güzer edüp bu kerre Nîl kenârınca cânib-i şarka müteveccih olup üç malaka yer gidüp bir ferah-fezâ çemenzâr yerde bir kubbe-i sagîre içinde **eş-şeyh Abd-i Dâyim** hazretleri medfûndur kim Ashâb-ı güzîndendir. Bir Fâtiha’yla rûhun şâd ve gamgîn gönlümüz âbâd edüp altı sâ‘at Nîl kenârınca gidüp vakt-i asrda,

Menzil-i kabâ’il-i Hüceyze

şeyhü‘l-Arabları haymesinde mihmân olduk. Summât sâhibi Hâtem kimesnedir. İsmine şeyh Nâsır-ı Devle derler. Ol gece deve eti ve deve südü ve hûrmâ helvâsı tenâvül etdik. Ekmekleri darıdır. Atlarımız cümle darı yediler. Ve bu Hüceyze kabîlesi cümle üç bin cürd atlı kavm-i şecî‘dir. Andan ale’s-sabâh kalkup Nîl’den ba‘îd safî taşlıklı hâlî yerler ile ubûr ederek altıncı sâ‘atde gücile vakt-i gurûbda,

Menzil-i aşâyir-i Redesî

Bunlar dahi göçer evli Urbândır. Cümle iki bin yarar nâmdâr ayyâr u tayyâr kavmdir kim tâ Habeş‘e varınca sevâhile gidüp gelirler. şeyhleri Ebû Usayb’in haymesinde meks edüp lahm-ı cemel ve leben tenâvül edüp şükr-i Yezdân etdik. Atlarımız yine beyâz darı yediler, ammâ safâ etmediler. Bu Redesî kavmi ne Habeş paşasına ve ne İbrîm kâşifine aslâ itâ‘at etmez bir cebbâr kavmdir.

Andan dahi kalkup yine Nîl kenârınca niçe vîrân beledler ve çemenzâr yerleri sekiz sâ‘atde tayy edüp,

Menzil-i Urbân-ı şibeyke

Altı bin müsellah ve müzeyyen ve ankâ kavmdir. Cümle Urbâna gâlib şecî‘ ü fetâ kavmdir. şeyhleri Şücâ‘uddîn’dir, ammâ dîn-i İslâmında şübhe var. Bunlarda koyun eti ve darı ekmeği çokdur. Ammâ buğday ve arpa yokdur, zîrâ bunlar hoş-nişîn kavm-i âsîlerdir,

[Y 384a] mîrî gılâl mâl [u] menâl bilmezler kim zirâ‘at edüp gılâl tahsîl edeler, ol kayıddan berî kavmdirler.

Bunlardan dahi kalkup Nîl kenârınca cenûba giderken Nîl bu mahalde Habeş vilâyetinde kıble tarafından beri gelir. Bu mahaller sâfî Urbân-ı uryân âsî ve büryân, muhtâc-ı pâre-i nân, bî-îmân ve misl-i hayvân kavmdirler. Ne Habeş‘e ve ne İbrîm’e ve ne Fûncistân pâdişâhına tâbi‘ değillerdir. Bir alay behâyim makûlesi ecnâs-ı haşerât mühmelât çıplak kavmdirler. Bunlara ba‘zı hedâyâ şekilli şeyler verüp selâmetle ubûr edüp dördüncü sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Silsile

Evc-i âsumâna ser çekmiş pür-nûr kayalı dağlardır kim âdem nazar etdikde dehşet alur. Bu dağların içinde niçe yüz bin mağârâlar var kim hadd [ü] hasrın Fâ‘il-i muhtâr Allâh bilür. Âd [u] Semûd kavmi kazup bunda sâkin olurmuş derler; hakkâ ki kâr-ı Âdî‘dir. Ammâ bi-emrillâh böyle çakmak taşlı haşîn kayalar anlara müsahhar imiş, gûyâ peynir keser gibi kesmişler ve kâ‘alar ve müte‘addid hücreler ve soffalar etmişler kim herbir hücrenin kaddi ve kapularının âlîliği kırkar ellişer zirâ‘-ı Mekkî‘dir.

Ve bunda olan acâyibât u garâyibâtdan eşkâl-i garîbe ve acîbeler var kim gûyâ henüz zî-rûhdur. Ve taşdan oyulmuş gûnâ-gûn mukarnes püsüskârî san‘atlar ve cemî‘i zî-rûh olan mahlûkât ecnâsın tesâvîr-i garîbesi ve temâsîl-i mehîbesi var kim akıllar perîşân olup dîdeler hîrelenir. Ve herbir eşkâl zî-rûh-misâl nigerân ve her biri nazar edenlere hande-künân tebessüm ederler.

Hulâsa-i kelâm acâyibât-ı kevnden ve garâyibât-ı asırdan bir ibret-nümâ dahi bu Cebel-i Silsile’dir.

Ve bu mahalde kayalar dâmeninde bir hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn kal‘a vardır. Ve Nîl’in mukâbelesinde yalçın kaya üzre bir kal‘a dahi vardır, **kal‘a-i Etfu** derler. Mâbeyne-hümâları gâyet teng yer olmağile Nîl-i mübârek eyle cereyân eder kim gûyâ berg-i hatîfdir. Ve Nîl’in feryâdından gûş-ı hûşlar bî-hûş olur. Zamân-ı kadîmde bu iki kal‘adan birbirlerine Nîl üzre zencîr çekerlermiş, hâlâ yerleri ve çerh dollâbları râyegândır, anıniçün bu kal‘alara kal‘a-i Silsile derler. Bundan yukarusuna Şellâlât boğazı ve Şellâl vilâyeti derler, yedi boğazdır. Bu Silsile boğazı teng mahal olmağile yukaruda Nîl cezîre cezîre olup her cezîrede âbâdân kurâlar ve ucûbe-i dehrden garâyibâtlar vardır. Ammâ mezkûr Silsile kal‘aları içinde dizdâr u serdâr u teberdâr deyyâr neferât yokdur, ancak kabâ’il-i Ca‘ferî‘den bir alay kavm sâkinlerdir. Bu kal‘anın mukâbelesindeki cezîre içinde,

Ziyâret-i eş-Şeyh Köm Sayyâh

Nîl-i mübârek bu mahalde tuğyân ile cereyân etdikde feryâd eder. Şeyh Sayyâh dahi yetmiş sene bu mahalde Nîl ile bile sayha urarak tevhîd etdüğiyçün Şeyh Sayyâh derler. Hâlâ kabr-i şerîfinden **[Y 384b]** ba‘zı mahalde sadâ-yı garîbeler zâhir olur.

Ve bu cezîrede **beled-i Kelîc** iki yüz hâneli ma‘mûr kurâdır. Cümle halkı balıkcı ve gemicidir. Kabîle-i Basalî derler, cümle üç bin âdemdir, Havvâre kavminden gelüp bunda tevattun etmişlerdir. Ba‘dehu bu kal‘a-i Silsile’yi ubûr edüp beş sâ‘at yine Nîl kenârınca cenûba gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Kolombo

Şeddâd-ı Âd binâsıdır. Nice mülûkdan mülûka kalmış kal‘adır. Ba‘dehu Kabâbıta elinden Seyf-i Zülyezen feth edüp taht edindi. Ba‘dehu bu Şellâl boğazın kayalardan kat‘ edüp **[Q 311b] [P 308b]** Mısır cânibine akıtdı. Mâ-tekaddem Nîl’in nısfı Mağrib-zemîn’in çölistânına andan Girid cezîresi mukâbilinde Kibrit körfezinde Bahr-i Ebyaz’a mahlût olduğu yerler ve cereyân eyledüği handak-ı azîmler zâhir ü bâhirdir. Mürûr-ı eyyâm ile bu kal‘a Hazret-i Osmân hilâfetinde Ubeyd ibn Cerrâh yediyle Kıbtîler elinden feth oldu, ammâ Hazret-i Osmân şehâdetinden sonra Kabâbıta kavmi istîlâ edüp kabza-i tasarruflarına aldılar. Ba‘de hicreti’n-nebeviyye sene (–) târîhinde Mısır feth oldukdan sonra Amr ibnü‘l-Âs fethidir. Bizzât kendüleri bu gazâda bulunmuşlardır. Zîrâ bilâd-ı azîm ve sevâd-ı kadîmdir ve cümle sâhil-i Nîl’de olan kılâ‘ların kilididir.

Hâlâ İbrîm sancağı hükmünde ve İsvân kazâsı nâhiyesinde dizdârı ve neferâtları ref‘ olup derûn-ı kal‘ada üç yüz hasır evli Benî Ca‘fer kabîlesi sâkinlerdir. Müslim geçinirler, ammâ mezhebleri Ca‘ferî‘dir. Ve kal‘a hâricinde ve çölde sâkin olurlar. Cümle altı bin kavimdir. Emvâl [ü] erzâkları vefret üzre mün‘im kavmdir.

Ve bu kal‘anın üst tarafında kal‘alı bir varoş-ı azîmi var imiş kim hâlâ Nîl kenârında kâmil üç sâ‘atlik yer demir kinedli taşlar var kim herbiri birer fîl cüssesi kadar hemvâr u musaykal taşlardır kim Nîl kenârında sed olmuşdur. Hâlâ ol sedde Urbân kavmi Haytu’l-acûz derler. Bu şehr-i harâbda niçe bin sommâkî sütûnlar ve kubbe ve kemerler zâhirdir.

Ve kal‘anın şark cânibinde olan kayaların mağârâlarında niçe bin kefenli timsâh biribiri üzre yığılmışdır. Kefenleri cümle âsî hûrmâ kabuğundandır. Aslâ çürümemiş kadîd dururlar, aceb temâşâdır. Ammâ lâşeleri sâyir hayvânât leşi gibi kokmaz, misk râyihası istişmâm olunur, acîb ü garîb temâşâdır.

Bu timsâh lâşeleri olan dağa **cebel-i Timsâh** derler. Eflâke ser çeküp garb tarafın Nîl döğer. Zülyezen kayaların kesüp bir boğaz açmışdır. Mısır’dan gelen gemiler bu boğazdan yükiyle ubûr edemez, yükün boşaldup gemi hafîf oldukda gemileri makara ile yokuş yukaru çeküp İsvân tarafına aşırırlar, ba‘dehu yükün develer ile taşıyup yine yükledirler.

Bu mahalde Nîl yedi boğazdır. Arab ve Rûm mellâhları içre Şellâlât boğazları meşhûrdur kim bir merhale yerden Nîl’in feryâd [u] figânı **[Y 385a]** istimâ‘ olunur. Zîrâ azîm dağlar ve kûh-ı Bîsütûn-misâl kayalara urup girdâb-misâl cereyân eder bir boğazı vardır, Nîl kendüyi bir minâre kaddi yerden pertâb eder.

Hikmet bu kim ba‘zı Şellâl gemisi bu girdâbdan Nîl ile uçup aslâ hatâ gelmez, cereyân edüp Allâh diyerek ubûr ederler. Zîrâ iki cânibi Cûdî dağları gibi semâya münkalib olmuş dağlardır. Anıniçün bu mahalde Nîl yedi boğazdan cereyân eder. Ve her Nîl mâbeyni birer cezîre-i azîmlerdir. Ammâ ma‘mûr cezîreleri Nîl’in karşu cânibine vâki‘ olmuşdur, inşâallâh mahallinde tahrîr olunur.

Ve bu Kolombo kal‘asından artık Habeş vilâyetine giden yol bu mahalden müteferrik olur. Ba‘zı Habeş vüzerâları Mısır’dan Nîl ile yâhûd karadan bu kal‘a-i Kolombo’ya gelüp bundan asker cem‘ edüp niçe yüz deve yükü me’kûlât ve Nîl suyu yükledüp çöl çölistân ile vilâyet-i Habeş‘e gider. Gayrı yol yokdur, cümle sengistân dağlardır. İbrîm yolu cenûba Nîl kenârında kalır, Habeş yolu kıble cânibine kalır.

Hakîr yine bu Kolombo kal‘asından refîkler alup Nîl kenârınca İbrîm yoluna gidüp rakîk ve beyâz sâ‘at kumu içre üç sâ‘at gidüp,

Şehr-i Sınbas

Bu dahi zamân-ı kadîmde eyle bir şehr-i azîm imiş kim kâmil bir gün harâbistânında gitdik. Bunda olan acâyibât u garâyibâtdan mutalsamâtlar ve amûd-ı serâmedler ve İslâmbol’da Atmeydânı‘ndaki gibi çâr-gûşe yekpâre sütûnlarda acâyib hey’et-i garîbeler ile âmâde alâyimâtlar var kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Âd kavminin şehri imiş. Habeş‘den yetmiş bin fîl ile Ebrehe nâm bir sâhib-hurûc gelüp bu şehrin deyr-i diyârın harâb ve ahâlîsin kebâb edüp hâlâ eyle harâbistân bûm [u] masasa ve su‘bân yatağı bir şehr-i harâbdır. Bir cânibinde Nîl kenârında iki yüz hasırdan hâneli kurâ şekilli bir beleddir. Ancak bir câmi‘leri var, minâresi yokdur. Bu câmi‘ cenbinde,

Ziyâret-i eş-Şeyh Ömer Ricâyî: Ulu sultândır. Kubbe-i pür-nûru Nîl kenârında bir âsî hûrmâlığı içinde beyâz münevver kubbedir. Bu ziyâretden mâ‘adâ yetmiş seksen aded kubbe-i âlîlerde ulu sultânlar medfûndur. Lâkin şiddet-i hârdan bî-tâb kalup ziyâret edemeyüp ale’l-umûm bir Yâsîn-i şerîf tilâvet ederek ubûr edüp yine Nîl kenârınca sa‘b taşlıklar ve eniş ve yokuş teng yollar ubûr ederek şehr-i harâb-ı Sın[bas]‘dan yedinci sâ‘atde azâb-ı elîm çekerek,

Evsâf-ı kal‘a-i bî-dâd binâ-yı Âd ibn Şeddâd vilâyet-i Sûdân şehr-i İsvân

Bu İsvân kal‘ası hakkında ba‘zı müverrihîn Tûfân’dan evvel Âd binâsıdır derler. Muhakkakdır, zîrâ deyr-i Aryâk derler bir deyr-i azîm vardır, Melik Aryâk ol deyrin zîr-i zemîninde bir tuc sandûka içre medfûndur. Cânib-i erba‘asında lisân-ı İbrî ile hatlar vardır, Kıbtîler fesâhat üzre okurlar, Aryâk ibn Ayvâm **[Y 385b]** Melik yazar.

Bu Ayvâm Melik asrında Hazret-i İdrîs âsumâna ref‘ oldu. Ve Ayvâm oğlu Melik Aryâk ki deyrde medfûndur, bunun asrında Hârut u Mârut Bâbil şehrinde bir çâhda habs olundu. Ve bu Aryâk Melik oğlu Elûhîm melik oldu, Elûhîm dahi bu deyr-i İsvân’da yatır.

Elûhîm’den sonra oğlu Hasaylîm melik oldu. İbtidâ Nîl üzre bu İsvân’da Ümmü‘l-kıyâs’ı bu Hasaylîm binâ etdi, hâlâ âsârları durur. Ba‘dehu âl-i Abbâsiyân’dan Me’mûn Halîfe Bağdâd’dan Mısır’a gelüp Mısır Ümmü‘l-kıyâsı‘n binâ etdükde bu İsvân’daki Hasaylîm mikyâsın harâb etdirdi kim kendünün inşâ etdüği mikyâsdan gayrı olmaya. Mezkûr Hasaylîm ekâlîm-i Mısır’a ilm-i hendese ile Nîl’i halîc halîc tur‘a tur‘a cereyân etdirüp âbâdân etdi. Ve cemî‘i tur‘aların ferşin ruhâm-ı sommâkî ve mermer-i hâm ile mebsût edüp bu İsvân şehri önünde Nîl’in iki tarafına fîl cüssesi kadar taşlar ile hemvâr sedler etdi.

Ve bilâd-ı Nûbe’de Nîl üzre on iki göz bir kantara-i azîm binâ **[Q 312a] [P 309a]** etmiş kim her kemeri kehkeşân-âsâ semâya münkalib olmuşdu. Hâlâ bir kantarasından mâ‘adâ yokdur, cümlesi zelzele-i tevellüd-i Resûl’de tâk-ı Kisrâ münhedim oldukda bu cisr dahi berbâd olmuşdur. Nîl içinde temelleri nümâyândır.

Ve Hazret-i Nûh *aleyhi’s-selâm* bu Hasaylîm asrında gelüp Tûfân’da bu Hasaylîm Nûh Nebî ile gemide bile idi. Sekiz yüz sene mu‘ammer oldu. Anıniçün müverrihler bu İsvân içün Tûfân’dan evveldir derler. Zîrâ ekseriyyâ âsâr-ı binâları Hasaylîm ve babası Elûhîm ve dedesi Aryâk binâları vardır, İbrî hattı ile kayalar mastûrdur. Ba‘dehu Âd amâr

etmiş. Tûfân'dan sonra Ebrehe harâb etmiş bir diyâr-ı yebâbdır. Bi-kavli *Tevârîh-i Hıtat* ve Muhammed ibn İshâk, *rahmetullâh*, ve *Tevârîh-i Şehâbî*'de dahi mufassaldır. Ammâ hakîr ayne'l-yakîn târîhleri ile tahrîr ederim.

Hâsıl-ı kelâm niçe devletden arda kalmış dünyâda bu dahi bir şehr-i köhne ve dâr-ı kehene İsvân'dır. Âhir Amr ibnü'l-Âs yediyle feth olup ilâ-hâze'l-ân diyâr-ı İslâmdan Circe eyâleti hükmünde kırk kîse iltizâmlı kös sâhibi kâşiflikdir. Yüz elli tevâbi'iyle altı yüz erdeb gılâli taht-ı hükûmetinde olan altmış pâre kurâdan tahsîl eder. Lâkin yedi bölükden mustahfızân askeri yokdur.

Ve yüz elli akçe kazâ-i zemînîdir, senevî üç yüz guruş hâsıl olur, kâşife ba'de'l-masârıf beş kîse hâsıl olur.

Ve kal'ası sâhil-i Nîl'de ayyûka ser çekmiş bir kûh-ı bülendin tâ zirve-i a'lâsında şekl-i müsemmen hakkâ ki Şeddâdî binâdır. Dâ'iren-mâdâr cirmi üç bin altı yüz adımdır. Ve berre ve bahre üç kapusu vardır. Ve kal'a içinde cümle sagîr ü kebîr bâğ u bâğçesiz beş yüz mikdârı hurde fukarâ hâneleridir. Dizdârı **[Y 386a]** ve yüz elli neferâtları var. Mehterhânesi ve cebehânesi ve yigirmi aded şâhî topları vardır. Hâlâ serhadd-i azîmdir, zîrâ cânib-i erba'ası âsî Urbândır.

Bu kal'ada bir câmi' ve yedi zâviye ve üç kahvehâne ve altı bozahâne vardır. Bundan mâ'adâ ne hammâm ve ne hân ve ne mekteb-i sıbyân ve ne sebîl-i atşân ve ne esvâk-ı dükkândan nâm [u] nişân yokdur. Lâkin haftada bir kerre azîm bâzârı durup cânib-i erba'a kurâlarından ecnâs-ı ibâdullâh cem' olup herkes metâ'ların bey' [ü] şirâ edüp cümle nâ-mevcûd mevcûd olur.

Ve bu kal'anın taşrasında varoşu bâğlı ve bâğçeli ma'mûr u âbâdân yedi yüz hânedândır. Ba'zısı kâr-ı kadîmden harâb olan hânelerdir kim amâr edüp sâkin olurlar. Bunda dahi câmi'ler ve zâviyeler vardır, ammâ çârsû-yı bâzâr yokdur. Kahvehâneleri haşebden, ba'zı külbeden dükkânlar vardır, ammâ kârgîr değildir. Zamân-ı kadîmde eyle sevâd-ı mu'azzam imiş kim üç sâ'atlık yerde Nîl kenârında tâk-ı Havernak'dan nişân verir binâlar ve amûd-ı bî-hadler ve niçe bin kubbe-i âlî ve hân ve hammâm ve bezzâzistân ve gûnâ-gûn vâcibü's-seyr köhne tılısmâtları ve ibret-nümâ alâmet-i imâretleri var, gûyâ henüz üstâd bennâ elinden çıkmışdır. Lâkin içlerinde zâğ [u] kebûter-i vahşî âşiyân edüp râğlar vâ deyüp feryâd ederler. Vakt-i şitâda cümle murgân lânelerin bırağup sevâhile giderler, andan Künûz Urbânı gelüp bu vîrânelerde meks ederler.

Ve bu İsvân'ın ol kadar âb [u] havâsı latîfdir kim silâh makûlesi ve'l-hâsıl cemî'i demir âletleri aslâ paslanmaz, mücellâ ve musaykal durur.

Ve halkının reng-i rûyları humret üzre zinde ve cimâ'kâr âdemlerdir. Âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûh-ı cihândır. Ve bozası ilik gibi kuvvet-i kût-ı cândır. Bundan gayrı şey medh olunsa hezeyândır. Zîrâ bir cezîre-i harâbistândır.

Bu İsvân'ın Nîl'i Şellâlât boğazları mahallidir kim Bâbü'l-Ebvâb derler. Yine Nîl'in yedi bölük olduğu cezîreler tâ bu mahalle dek gelir cezîrelerdir.

Her cezîrelerde gûnâ-gûn ma'âdinâtlar vardır. Meselâ neft ü zift ve katrân ve kükürd ve rusâs ve kibrit suyu ve hasretü'l-mülûk nâfi' germâbları var kim bir kerre bir ger yâhûd

cüzâm ve hasta girse derhâl şifâ bulur. Böyle ılıcalar vardır. Lâkin üzerlerinde imâretden nişânları yokdur. Nîl tuğyân ile geldükde bu cümle cezîreleri gark edüp germâb ve ma‘âdinden bir eser kalmaz. Ve bu diyârda bu mezkûr ma‘âdinleri istihrâc etmeğe bilmezler; yohsa bir Mısır hazînesi hâsıl olurdu.

Ve Nîl-i mübârek tuğyânında Mısır’a geldikde yeşil ve kırmızı cereyân edüp gelir. Ol mahalde Mısır’ın ehl-i tab‘ olan kimesneleri Nîl’den nûş etmeyüp Matariyye nâm karyede Hazret-i Îsâ kuyusundan ol rakîk âb-ı nâbdan getirdüp nûş ederler. Eğer Nîl’in ol yeşil **[Y 386b]** cereyân etdüği mahalde nûş eden halkın ekseriyyâ boğazlarında ur gibi kuşka hâsıl olur ve ayakları tulum gibi şişer, *ne‘ûzu billâh.* Nîl’in ol mahalde yeşil ve kırmızı gelmesinin aslı bu İsvân önündeki mezkûr cezîrelerde cem‘ olan zift ü neft ve kükürd [ü] katrânların sulariyle gelüp yedi elvân cereyân etdükde ekseriyyâ Nîl içinde olan haşerâtlar mürd olurlar. Bi-emrillâh anlar dahi bilüp ba‘zı tur‘a ve cezîrelerde pinhân olup halâs olurlar. Nîl’in yeşil cereyân etmesinin aslı odur. Ve bu İsvân’ın cenûb tarafında,

Vilâyet-i Alevî

derler tâ Habeş‘e ve Dümbistân vilâyetine varınca bir vilâyet-i vâsi‘adır. Anın dahi âb [u] havâsının letâfetinden merâlî ve gazâlî nergis gözlü ve şîrîn sözlü mahbûbeleri var kim herbirinin vech-i hüsnleri hüsn-i Varka ve Gülşâh, Leylâ ve Züleyhâ ve Azrâ-misâl mâh-ı tâbânlardır. A‘yân-ı İsvân bu Alevî diyârının duhter-i pâkîze-ahterlerinden menkûhalığa bintân alurlar. Ba‘zı bâkireleri Hıtâyî bulunurmuş ve aslâ hayız u nifâs görmezlermiş. Lâkin ekseriyyâ vaz‘-ı haml ederken merhûme olurlarmış; el-uhdetü rivâyet-i ehl-i İsvân.

Ve kavl-i müverrihîn Hazret-i Lokmân aleyhi’s-selâm nebîdir ve değildir demişler. Ba‘zı akâyidlerde yazmışlar, siyâh-çerde bir nebî imiş, bu İsvân’da mütevellid olmuşdur. Ve Zennûn-ı Mısrî dahi bunda müştak olup Hazret-i Resûl’e sahâbe olmuşdur.

Ehl-i İsvân, “İdrîs Nebî dahi bunda doğmuşdur”, deyü maskat-ı re’si olan mağârâların **[Q 312b] [P 309b]** ziyâret eyledik.

Ve âsumâna urûc etdükde kadem-i şerîflerinin seng-i hârâya te’sîr etdüği resm-i pâk-i kademine rûy-ı zerdim sürüp mataramızdan su koyup nûş etdik. Gûyâ hamîre güzer eder gibi pây-i sa‘âdeti te’sîr etmiş. Her kadem-i şerîfinin alâmeti sekiz karışdır ve arzı üçer karışdır. Gûyâ bir sandûka gibi çukurdur. Hakîr küstâhâne i‘tikâf niyyetine girüp yatdım. Bu mahalde âsâr-ı binâdan bir şey yokdur. Bârân-ı rahmet nâzil oldukda pây-i şerîfi çukuruna matar-ı rahmet dolup hûş [u] tuyûr nûş ederlermiş.

Ve gâr-ı İdrîs’in civârında gâr-ı Lokmân vardır. Hâlâ hukemâ edviyeleri râyihasından âdemin demâğı mu‘attar olur. Râyiha-i tayyibesi *şemer* ya‘nî râziyâne kokar. Aceb sırr-ı Hudâ‘dır kim bu kadar bin yıldan berü dahi edviye râyihası münkatı‘ olmamış. Hakkâ ki kân-ı nebîdir, şek şübhemiz yokdur. Zennûn-ı Mısrî dahi ol nesilden olduğıyçün Hazret-i Risâlet’in hekîmi idi. Hükemâların silsileleri anlara müntehî olur.

Ve bu İsvân’ın cenûb cânibinde olan kûh-ı bâlâların verâsı,

Vilâyet-i azîm Nûbe şehr-i bâb-ı tevbe

derler bir sevâd-ı azîm. Halkı ganî ve ankâ kimesneler imiş. Zîrâ ma‘âdîn-i zümürrüd Nûbe dağlarında hâsıl olur, kûhkenleri ka‘r-ı zemînden çıkarırlar, anıniçün halkı

mün‘imdirler. Ammâ hakîr varup görmedim, **[Y 387a]** gören âdemleriyle ve vilâyeti halkiyle İsvân’da müşerref olduk.

Circe hâkimi Alî Beğ bu zümürrüd ma‘denin işledüp zümürrüdden kâse ve fenâcîn ve hancer kabzası ve yekpâre topuz ve eğerin önü ve ard kaşı iki pâre zümürrüdden inşâ etdirmiş. Ol mertebe zümürrüd çıkmış kim Alî Beğ mâl-ı Kârûn’a müstağrak olup sâhib-hurûc olması mukarrer idi, deyü Nûbe halkı nakl etdiler.

“Lâkin biz bir alay süfl-i yed âdemleriz, şimdi zümürrüd çıkarmağa iktidârımız yokdur, mülûk himmeti lâzımdır ve masârıfı çokdur” deyü cevâb etdiler. Hâlâ mu‘attal imiş.

Ve bundan mâ‘adâ Cebel-i İsvân’da kırk gûne ma‘âdin vardır, ammâ istihrâcın bilmezler. Ve bu mahalle Nîl dörd aylık yol amâristândan gelir ve iki aylık yol Nûbe diyârından gelir ve iki ay Berberistân ve Fûncistân’dan ve dörd ay cenûb tarafında harâbistândan gelir.

Ve bu İsvân kurbunda bir koyun yılda üç kerre kuzular, ekseriyyâ ikişer ikişer hâsıl olur. Âb [u] havâsının letâfeti cihetinden bi-emrillâh böyle hâsıl olur. [260]

Hikmet-i Hudâ-yı acîbe

Bu İsvân’ın şimâlî kurbunda tâ Benî İsrâ’îl zamânından berü bir köhne dıraht-ı bî-misâl vardır kim rûy-ı arzda buna mânend şecere-i azîm-i bülend halk olunmamışdır. Şâhaları ve berg [ü] bârları hâlâ sayf ü şitâda dâ’imdir. Ve varakları yedi yılda bir köhne olup hazân olur, ba‘dehu tâze evrâkları zâhir olur. **Şeceretü‘l-hat** deyü vilâyet-i İsne ve İsvân ve Sûdân ve Fûncistân ve Nûbe ve Dümbiyye ve Alevî ve Habeş diyârlarında meşhûr-ı âfâk şecerdir. Cüssesini on âdem ancak dirâgûş eder. Ve kırk aded şu‘beleri var, her haşebesini dahi beş âdem ancak kucaklar. Eflâke ser çekmiş şecer-i kebîrdir kim sâyesinde kırk bin ganem sâyelenmek mümkündür.

Bir gün bu şecerin sâyesinde bir melâhid zındîk yaturken nâgâh şecerden bir sebz berg düşer. Zındîk bu bergi eline alup ta‘accüb yüzünden,

“*Men zâ ellezî enbete’l-varaka ale’ş-şecer*” [261] deyü aceblerken derhâl bi-emrillâhi ağacdan bir yaprak dahi düşüp üstünde böyle tahrîr olunmuş kim,

“Enbete’l-varaka ale’ş-şecer hüve ellezî şakka alâ vechi’l-beşer” [262] yazılmış. Hemân zındîk şehâdet kelimesin getürüp bir âh-ı serd çeküp teslîm-i rûh eder. Hâlâ mezkûr dırahtın sâyesinde bir kubbe-i sagîre kârgîr binâ içinde medfûndur, **kabr-i Şeyh Zındîk**, derler. Bu kabr ve bu şecer ziyâretgâh-ı hâs u âmdır. Hâlâ berg [ü] bârları ve şâhları ter ü tâzedir. İlâ mâşaallâh böyledir. Lâkin varaklarında hatları yokdur.

İsvân’dan Nûbe vilâyeti râhına müteveccih olundukda İsvân’dan rub‘ sâ‘at ba‘îd bir fezâ-yı çemenzârda bir şecer-i azîmdir. Sultân Kayıtbay Mısır’dan gelüp ziyâret etdükde sâyesinde bir mastaba soffası ve bir mihrâb ve Şeyh Zındîk hazretleri üzre bu kubbeyi ta‘mîr ü termîm edüp atebesi üzre sene (–) (–) tahrîr olunmuşdur.

Ve bu İsvân’da kırk gûne ma‘âdin hâsıl olduğundan **[Y 387b]** mâ‘adâ tuz ve natrûn ve şem‘-i asel ve sâbûn-ı arz hâsıl olur. Sâbûn zamk-ı Arabî gibi nebâtât [u] giyâhatda hâsıl olup cem‘ edüp kîseler içine koyup esbâb yaykarlar. İdlib sâbûnundan latîf esbâbı gül-pembe-misâl bayâz eder.

Şem‘-i asel ise şiddet-i hârdan yerler yarılup zenbûrlar anda bal yaparlar, bârân-ı rahmet yağdıkda zemînde olan arıların âşiyânı sed olup balı matardan mahv olup şem‘-i aseli yerden taşra çıkup re‘âyâ cem‘ edüp bey‘ ederler. Şem‘-i kâfûrdan beyâz ve amber-i hâm gibi bir râyihası vardır. Bu balmûmunun kırk hâssası vardır. Cümleden muşemmâsı bel ağrısına ve kulunca ve sudâ‘a gâyet nâfi‘dir.

Ve şem‘in bir âdem cevz-i bevvâ kadar ba‘de’t-ta‘âm tenâvül etse cümle ta‘âmı hal edüp mi‘deyi tas[h]îh eder, ve cemî‘i ahlât-ı rîhi tahtânî sürer, ve gâyet mukavvî ve kuvvet-i basarı ziyâde eder. Kırk gün tenâvül eden kimesnenin vücûdunda aslâ safrâ ve sevdâdan bir ahlât kalmayup rûy-ı rengi ahmerü‘l-levn olup ten-dürüst olur. Mısır’da sûk-ı Fahhâmîn’de şem‘-i İsvân çok bulunur, böyle hâssaları vardır.

Ve mine’l-acâyib

İsvân’ın cânib-i şarkîsinde rub‘ sâ‘at ba‘îd bir vâdî-i Tîh-misâl bir kumluk içinde bir püşte-i âlî üzre bir cesîm sommâkî zenbûrî bir amûd-ı âlîdir kim Allâhu a‘lem kaddi yüz zirâ‘-ı Mekkî vardır. Tâ zirvesinde siyâh elvân seng-i hârâdan Hazret-i İdrîs Nebî‘nin sûreti vardır. Görenler anı bir Habeşî âdem oturur zann eder. Gûyâ zî-rûhdur kim hande-künân tebessüm edüp şehâdet parmağın kaldırup gûyâ âsumânı gösterir şekilli tasvîr olunmuş. Hazret-i İdrîs bu İsvân şehrinde hâsıl olup bu diyâr halkına ba‘s olundu.

Âhirü‘l-emr yine bu şehirde âsumâna **[Q 313a] [P 310a]** urûc etdükde ümmetleri iftirâk-ı İdrîs ile zâr ü sergerdân, vâlih ü hayrân, giryân u nâlân olup serserî gezerlerdi. Bir gün Şeytân aleyhi’l-la‘ne bunların girye eylemesinden su’âl eyledi. Bunlarsa bir alay bülh kavm idi, İblîs-i pür-telbîsin şeyh sûretinde sûret-i Hak’dan göründüğüne i‘timâd edüp,

“İftirâk-ı İdrîs içün girye vü nâle ederiz”, deyü keşf-i râz etdiler. Derhâl Racîm bunlara bir amûd üzre olan timsâl-i İdrîs’i inşâ etdirüp secde etmeği ta‘lîm edüp feryâd [u] figânları teskîn oldu.

İbtidâ rûy-ı arzda puta tapmak Hazret-i İdrîs’in kavminden kalmışdır. Bu sütûn üzre olan amûda yılda bir kerre cemî‘i mahlûk-ı Hudâ gelüp secde ederlerdi. Ol mahalde Racîm ü la‘în bu sûrete temessül edüp sûretden halka mugayyebât-ı hamseden ve gayrı alâyimâtlardan haber verirdi. Tâ Hazret-i Risâlet’e gelince bu hâl üzre geçinirlerdi, andan sonra ameli bâtıl oldu. Hâlâ ol sûrete **Rimâlu’s-sanem** derler bir temâşâgâh-ı azîmdir. Kıbtî tâ’ifeleri hâlâ cânib-i şarka müteveccih olup **[Y 388a]** mezkûr sûrete rükû‘-künân iltiyâm ederler.

Ve mine’l-iber-i garîbe: Ol sûret olan kumluk içinde cemî‘i ecnâs-ı mahlûkâtın kemiklerin defn eylesen yedi günden sonra bi-emrillâh taş olur, aceb sun‘-ı Hudâ-yı Lem-yezel’dir; âye[t]: [263] *bi-kudretihî ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî* [264] [265]

Ve bu İsvân kal‘asının Nîl’i kenârında sûr dîvârı-misâl Şeddâdî binâlar var kim ana **Hâyitu’l-acûzi’s-sâhir** derler. Her taşı kırkar ve ellişer zirâ‘ çâr-gûşe hammâm kubbesi kadar âlî seng-i hârâlardır kim cümle hadîd kinedler ve rusâs ile mebnî hacer-i azîmlerdir kim iki hacerin birbirine imtizâcları âşikâre değildir, gûyâ sedd-i İskender-vâr yek pâredir.

Bu binâlardan mâ‘adâ harâbistân-ı İsvân’da ol kadar ibret-nümâ âsâr-ı imâretler var kim âdemin aklı perîşân olur.

Bir sevâd-ı azîm imiş kim hakkında Hazret-i Alî'nin şehâdetiyle kelâm-ı Resûlullâh vardır.

Ve ilm-i cifrde Hazret-i Alî kelâmı vardır kim bu mahalle münâsib olmağile *Muhtasar-ı Kitâb-ı Miftâhü'l-cifr*'de eş-Şeyhü'l-allâme Kemâleddîn Ebû Sâlim Muhammed ibn Talha, gafirallâhu lehu, te'lîfi cifrinden tahrîr ü terkîm olundu. Eşrât-ı sâ'ât âhir zamâna karîb olıcak bu İsvân şehri ke'l-evvel ma'mûr ola, andan dünyâ harâb ola, buyurdukları kelâm-ı Alî budur:

İzâ ummirat İsvân, min kutri Mısr, fî âhiri'z-zamân, bi'l-yâ' sümme'l-ayn yazharu bi-Mısr el-hısyân ve tahkümü'n-nisvân ve tefsüdu aliyyetü's-sultân ve teksürü'l-gırbân ve yahtellü nizâmü sâhibi'l-îvân ve takvâ şevketü'l-cîm ve zâlike izâ hasale'l-kırân fî burci'l-hevâ [266]

Ve [267]

Ve sâra'l-emrü me'mûr [268]

Ve sebebü hâzel-işârât mâ nukile fî târîhi Bin Mehdeviyye: *İnne Amr İbne'l-Âs ve hüve âmilü Mısr ında fütûhihâ ketebe ilâ Emîrü'l-mü'minîn Ömer İbni'l-Hattâb radıyallâhu anh yübeşşiruhu bi-fethi Mısr ve zekera lehu sıfatehâ ve ıddet husûnihâ el-meşhûra ve enne min cümleti husûnihâ bi'l-vechi'l-cenûbî kal'aten tüsemmâ İsvân alâ kurbi Nîlihâ hasîneten mâni'aten, ra'eynâ veche's-savâbi fî hedmihâ hattâ tenkatı'a etmâ'u'l-küffâri minhâ fe-hedemnâhâ haceran haceran. Felemmâ belaga'l-kitâbü ilâ Emîri'l-mü'minîne Ömer radıyallâhu anh, a'razahu alâ seyyidinâ el-evliyâ ve habîbi'l-asfiyâ el-İmâm Alî radıyallâhu anh fe-karaahü ve'stevfâhü sümme kâle Hazreti Alî kerramallâhü vechehu sallallâhu aleyhi vesellem: Ve indî haberu hâzâ ve seta'meru fî âhiri'z-zamâni imâre hasîneten alâ yedi yâ ve nekkerahu sümme ayn ve lem yusarrih bi'smi ehad gayra ennehu radiyyullâhi eşâra ilâ harfeyn sadîkayn lâ münâferate beynehümâ ve hümâ el-yâ' ve'l-ayn fe'l-yâ' harfün türâbî ve'l-ayn harfün mâ'î ve mine'l-ma'lûm enne'l-mâ' ve't-türâb sadîkân vehümâ a'zamü âlâti'l-imâreti feinnehu yüfhemü min kavlihi bi'l-yâ' sümme'l-ayni enne murâdehu ta'rîf ism men yetevellâ emra imâratihâ. Sadaka Alî er-radî es-sahî.* [269]

İsvân hakkında bu gûne nice rümûzât [u] künûzâtlar vardır kim bir mücelled kitâbdır. **[Y 388b]** Zîrâ rûy-ı arzda binâ olunan bilâd-ı seb'anın biri dahi bu İsvân'dır.

Bu şehr-i İsvân'ın ibret-nümâların temâşâ etmeden ârâm bulmayup hâk-i amber-pâkinde medfûn olan niçe yüz bin kibâr-ı evliyâ ve şehîd şühedâlar ve hîn-i fetihde kalan Sahâbe-i kirâmlar var kim hadden bîrûn ve kıyâsdan efzûn kubbeler vardır. Cümlenin rûhiyçün bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp İsvân'ın kıble cânibine Nîl kenârınca Haytü'l-acûz sedlerin temâşâ ederek ve Şellâlât'ın cezîrelerinde timsâhları görerek, dörd sâ'atde,

Evsâf-ı Şellâlât Boğazı

Bu Şellâl boğazların Kolombo kal'asından beri üç merhale yer temâşâ etmedeyiz. Lâkin bu şellâl-i azîmdir kim nihâyet-i Şellâl'dir, Rûm Arab u Acem'de meşhûrdur. Şellâl-i evvelde bir hayli evsâfı tahrîr olunmuşdur. Bu mahalde dahi Nîl'in iki cânibi semâya münkalib olmuş boz kayalardır. Şâhîn ve zağanos ve kartal ve ukkâb yuvaları vardır. Gâyet mahûf u mehîb cebellerdir.

Bu mahalde gemiler ra‘d gibi Nîl ile dağlardan uçar. Urbân gemicilerinden gayrı bir âdem bu cür’ete tahammül etmeyüp cümle tüccârı taşra çıkup boğazı ubûr edince karadan giderler. Bu mahallin kayaları birbirine karîb dar boğazdır kim bir tüvânâ zorâver fetâ el kayası atsa bir tarafdan bir tarafa taş yetişir, tâ bu mertebe dar boğazdır.

Telattum-ı Nîl’den ve feryâd [ü] figânından âdemin kulağı asam olur. Ve dâ’imâ Nîl’in hiddet ile cereyân etmesinden bu mahalde dâ’imâ havâdan gûyâ yağmur yağup âdemi nemnâk eder.

Ve bu mahalde Nîl kaçan tenezzül üzre cereyân etse Nîl içre hammâm kubbesi gibi taşlar zâhir olur. Bir çâpük âdem kayalardan kayalara pertâb ederek **[Q 313b] [P 310b]** karşu cânibe güzer etmek mümkündür.

Ve zamân-ı kadîmde bu zıyk boğaz mesdûd iken Nîl-i mübârekin iki tur‘a fırkası biri Habeş iklîmine biri Alevî vilâyeti içinden Habeş Sevâkini’nde Bahr-i Kulzüm’e mahlût olurmuş. Yerleri hâlâ nümâyândır. Ba‘dehu Tûfân’dan (–) (–) Seyf-i Zülyezen ulûm-ı hendesede ve gayrı ulûmda fünûn-ı şettâya mâlik idi, kehenelerinden Safvâyim ve Mihrâyim nâm keheneler ile irtifâ‘ alup onların re’y-i tedbîriyle bu kûhları kûhkenlere kat‘ etdirüp hâlâ Nîl’in Mısır’a cereyânına sebeb Seyf-i Zülyezen’dir. Ferhâdî tîşe ve külünk zahmleri zâhir ü bâhirdir.

Ba‘dehu Nîl cereyânı sebebiyle arâzî-i Mısır ma‘mûr oldu, Habeş ve Mağrib zemînleri harâb çöl oldu. Cümle müverrihler bu kavl-i sahîh üzre tahrîr eylemişlerdir. Ve birkaç yerde hakîr Nîl’in kadîm a’sârda cereyân etdüği hafr-i azîmleri görmüşüz. Ve zamân-ı evvelde Şellâl’in bu İsvân tarafı ol kadar ma‘mûr imiş kim hadîka-i ravza-i cinânları İsvân ile müşâ imiş. Hâlâ bunda dahi niçe kerre yüz bin imâretler alâmeti vardır. Ferâ‘ineler ve kehenelerine ve seherelerine Hazret-i Mûsâ bed-du‘âsı sebebiyle âye[t]: [270] nass-ı mâ-sadakına mazhar olup **[Y 389a]** harâb olmuşdur. Hâlâ iki yüz hâne-i ma‘mûr harâbistân içinde âbâdân büyûtlar vardır. İki câmi‘-i azîmi âsârları vardır. Yine cemâ‘atden hâlî değildir, lâkin sâyir cevâmi‘ler gibi ma‘mûr u müzeyyen değildir. Biri Deyr-i Seyf-i Zülyezen câmi‘idir, biri Hazret-i Ömer câmi‘idir. Andan gayrı imâret ve hân u hammâm ve çârsû-yı bâzâr yokdur.

Ve bu mahalde Nîl’in sayha-i şiddetinden süknâ dahi mümkin değildir. Âdem birbirinin kelimâtın istimâ‘ etmeğe vüzerâ vezîr vzr alay çavuşları gibi na‘raya rehâ buldurmağa muhtâcdır. Hele hakîr şiddet-i hârda sehl istirâhat edince serâsîme olduk. Ve bu kavl üzre harâbına sebeb yine bu Nîl’in ra‘dvâr gürlemesinden sâkinân-ı bilâdlar huzûr edemeyüp ve dâ’imâ bârân gibi çığ nüzûlünden hâlîçe ve esbâbları çürüdüğünden cilâ-yı vatan edüp harâb oldu derler. Bu temâşâları dahi edüp bu mahalle karîb iki bin adım gidüp,

Evsâf-ı kal‘a-i Ebvâb

Zülyezen binâsıdır. Nîl’in cânib-i şarkında İsvân tarafında boğaz ağzında şekl-i müdevver bir rabât-ı kavîdir. İçinde kabâ’il-i Karh Urbânı sâkindir. Cirmi ma‘lûmum değildir. Ancak cânib-i şarka tahta kapusu nâzırdır. İçinde beş yüz mikdârı bûriyâ ve bî-riyâlı hasırdan ve kamışdan evleri ve bir köhne câmi‘i var. Dizdârı ve neferâtı ve gayrı imârâtı yokdur. Zamân-ı kadîmde bu kal‘adan karşu tarafdaki kayalarda olan gâr-ı yetîmânlara zencîr bağlayup âyende vü revende keştîlerden bâc alırmış. Hâlâ silsile kayd

edecek yerleri nümâyândır. Bu Ebvâb kal‘asın dahi geçüp Nîl kenârınca cenûba taşlı ve çakıllı yerlerde altı sâ‘at gidüp,

Kabâ’il-i Künûzeyn

Şeyh Alî-i Vâsıtî obasında mihmân olduk. Bu kabîle Künûzeyn lakabiyle mülakkab olduklarının aslı İsvân harâbistânında iki kenz bulup cümle ale’s-sevî taksîm-i guremâ ederler. Ba‘dehu bir kabîle Urbân dahi üzerlerine gelüp hisse isterler, bunlar dahi vermeyüp ceng-i azîm edüp gelen Urbânı rumh-ı sinândan geçirirler. Ol zamândan berü kabâ’il-i Künûzeyn derler, münhedim olan Urbâna kabâ’il-i Karh derler.

Şellâl cezîrelerinde sâkinlerdir. Ammâ bunlar hâlâ ankâlar ve Mâlikî-mezheblerdir. Ve nesl-i Zülyezen iddi‘âsındadırlar. Cümle yedi bin askerdir. Ammâ ol gece hakîr(e) ve atlarımız(a) cümle darı ve deve eti ve südü ekl [ü] şürb etdik. Bu kabâ’il bahârda Habeş dağlarına giderler. Zîrâ bu Şellâl tarafları zıyk dağlardır, nebâtât [u] giyâhâtları azdır; bu kavmin ise hayvânâtları çokdur, anıniçün Habeş dağlarına giderler. Bunlardan kalkup yine Nîl kenârınca beşinci sâ‘atde,

Kabîle-i Mihriyye

Şeyh Hâmid-i Mihrî obasında mihmân olduk. Bunlar bin beş yüz fakîrü‘l-hâl pür-melâl esmerü‘l-levn Urbân-ı uryânlardır kim setr-i avret içün ancak kemerlerinde birer peştemâlleri var. Cümlesi Mihriyye mezhebindedir, **[Y 389b]** Haşr [ü] neşri inkâr ederler.

Ol gece yüz bin anâ çekerek darı ekmeği yiyerek andan kalkup Nîl’in kenârınca taşlı yollardan ancak birer âdem geçer yollardan seyishâne yüklerin huddâmlarımız zahrları ile geçirüp cümlemiz piyâde gücile ubûr etdik. Bu râhı dahi Zülyezen açmış, yoksa bir vech ile gayrı yerden ubûr etmek mümkin değildir. Hamd-i Îzed güzer edüp iki sâ‘atde,

Kabâ’il-i âsî Kelâfîş

Urbân mâbeyninde bunlara *kelâfîş* ya‘nî şey değildir, demekdir. Çadırları yokdur, cümle bu kayalarda olan mağârâlarda sâkin olurlar. Şeyhleri Çâdillâ bize bir gâr-ı yetîmân gösterüp cümle atlarımız ile girüp şiddet-i hârdan halâs olduk. Gâyet sovuk gârlardır. Bu kara taşlık içinde üç bin kara âsî kavmdir. Keçileri gâyet çokdur, ammâ gayrı hayvânâtları yokdur. Me’kûlâtları darı ve lahm-ı cemel ve *teys*dir ya‘nî keçidir. Ve timsâhı kebâb edüp yerler.

Ve timsâhın dişisi ile cimâ‘ ederler. Kaçan timsâh cimâ‘ın nakl etdikleri mahal ağızlarının suları akar. Bunlar timsâh yemek ile şedîd ü cebbâr kavmdirler. Ve timsâh miski ve haraza taşı bulunur. Haraza taşı timsâhın ödünden çıkarmış. Gece cimâ‘ mahallinde ellerine alup ehline kırk elli kerre hizmet edermiş. Tâ elinden bırakmayınca cimâ‘dan ferâgat edemezmiş. Nisâları kezâlik ol taş elinde oldukda iştihâsı teskîn olmazmış.

Ve bu mahallerde Nîl tur‘aları ve halîcleri olmamak ile hûrmâ ve bersîm ve gayrı mahsûlât olmaz, ancak kızıl darı olur. Bu kavmin kârları pür-silâh olup Habeş dağlarına gidüp anda fîller ile ceng edüp fîl dişlerin ve gergerdân boynuzların Habeş‘e götürüp bey‘ edüp bez boğası alırlar.

Andan kalkup yine Nîl kenârınca cenûba ve gâh kıbleye dar boğazları ve mehîb kayalı cibâl-i sun‘-ı Hudâ‘yı temâşâ ederek on bir sâ‘atde,

Aşâyir-i Ebûhûr

Sekiz yüz mezmûm ü müflis Urbân-ı siyâh-likâ kavm-i bed-likâ kara saçlı Zengî Arablardır. Aslâ dîn diyânet ve haşr [u] neşr nedir bilmezler. Bunlar dahi gâr-ı cahîmlerde olurlar. Bunları ubûr edüp beş sâ‘at dahi gidüp **[Q 314a] [P 311a]** on altıncı sâ‘atde üç yatsı vakti ubûr etdükde hamd-i Hudâ mâhtâbda bî-tâb [u] bî-mecâl,

Kabîle-i Senyâl

Bir vâsi‘ sahrâda cümle hayme ve hargâhlar ile meks etmiş bir kavmdir kim cümlesi iki bin müslim kavmdir. Urbân olduklarından avretlerinin yüzleri uryândır. Şeyhleri Abdülmecîd haymesinde meks edüp ale’l-fevr bize peynir ve süd getirüp der-akab üç koyun boğazladı. Ve azîm ri‘âyetler edüp atlarımıza beyâz darı yem verdiler. Anı gördük, bir kırmızı şalvârlı Mısır cündisi görüp cânımız yerine geldi. Meğer İbrîm kulu imiş, bize birkaç ekmek getirdi. Bu mahallerde bizim beksumâtımız hod kalmamış idi. Ekmeği tereyağ ile yiyüp tâze **[Y 390a]** cân bulduk.

Bu mahalde Nîl’in boğaz boğaz yedi Şellâl boğazları ve kûh-ı Bîsütûnları yedi günde tamâm olup İbrîm hâkine kadem basdık. Andan ale’s-sabâh yine cenûba kara taşlık içre altı sâ‘at gidüp,

Beled-i Kûştâmine

İki yüz kamışlı re‘âyâ evleridir. Ve halkı mutî‘ ve bir zâviyesi ve bir kahvesi ve bir bozacısı var. Bunda dahi Künûz Urbânından bir kabîle haymeleriyle sâkinlerdir. Andan yine Nîl kenârınca cenûba beş sâ‘at gidüp,

Beled-i Kürt

Bunda dahi yetmiş seksen mikdârı kamış evli zâviyesi var, ammâ kahvesi ve bozası yokdur. İbrîm kuluna bu beled aklâmdır. Bunda dahi Künûz Urbânı haymeleri vardır. Künûz Urbânı haddi bu mahalde tamâm olup İbrîm tarafına geçmezler. Ve yine bu mahalden Nîl kenârınca çemenzâr ve ferah-fezâ ve dilküşâ mahsûllü sahrâlar ile Lubye [lûbiye?] karpuzu yiyerek beş sâ‘atde,

İbret-nümâ-yı sübû‘

Bu mahalli temâşâ içün atlarımızdan enüp atları beyâbâna salup bir sâ‘at seyr [ü] temâşâ etdik. Azamet-i Hudâ Nîl’in iki tarafında fîl kadar sommâkî ve gayrı seng-i hârâdan arslanlar niçe bini ayağ üzre birer evzâ‘ [u] etvâr eşkâlde ve niçe bini pâre pâre rimâl [ü] türâb içre pâymâl olup yatırlar. Âdem gördükde havf edüp dehşet alur kim sâbit-kadem olan arslanları zî-rûh zann olunur. Tâ bu mertebe musanna‘ timsâllerdir.

Ve yine Nîl kenârında niçe yüz deve şikemi kalınlığında seng-i siyâhdan deve gerdânlı yedi başlı ejderhâlar, kimi sernigûn kimi la‘lgûn pâre pâre durur, kimi türâb içre gark olmuş nısfı taşrada ne‘ûzu billâh ucûbe-hey’et ejderhâlardır kim görenin aklı çâk olur. Âdem ne hâl ise zî-akıldır, havf ederse de vücûd vermeyüp temâşâ eder, ammâ atlarımız bu hey’etleri gördükde kendülerin pâre pâre etdiler.

Ve niçe bin alâyimât [u] acâyibâtlar daha var, ammâ tahrîri mümkin değildir.

Meğer Hazret-i Mûsâ *aleyhi’s-selâm* bu mahalde Fir‘avn ile ceng edüp Fir‘avn’ın keheneleri ve sehereleri te’sîrât-ı sihr ile ihdâs etdükleri haşerâtlarmış kim Hazret-i

Mûsâ‘ya hitâb-ı İzzet gelüp âye[t]: [271] emri üzre elinden çatal başlı asâsını zemîne bırağınca bir su‘bân olup Fir‘avn’ın cemî‘i seherelerin ve kehenelerin ve sihrile yapdıkları bu gördüğümüz aslan ve kaplan ve bebr [ü] peleng ve ejderhâlar asâ-yı Mûsâ tenâvül edüp Fir‘avn münhedim olup firâr eder. Meğer bu manzûrumuz olan haşerât eşkâlleri asâ-yı su‘bânın dendânından bâkî kalanlarmış, ba‘dehu bi-emrillâh taş olmuşdur. Acîb ü garîb temâşâgâhdır.

Bu arslanlar durduğu mahalle anıniçün Sübû‘ derler. Lisân-ı Arab’da arslanın yüz seksen ismi vardır, bir ismi dahi sübû‘dur.

Bu mahalli temâşâ **[Y 390b]** edüp ubûr ederek yine Nîl kenârınca cenûba dörd sâ‘at gidüp akabe ve sahrâlar aşup,

Vâdî-i Arab

Nâm mahal bir vâsi‘ çemenzâr sahrâdır. Cümle Urbân yılda bir kerre bunda cem‘ olup yedi gün yedi gece bey‘ [ü] şirâ olduğuyçün Vâdî-i Arab derler. Andan yine cenûba Nîl kenârınca mahsûllü yerleri geçerek 4 sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve binâ-yı kadîm taht-ı Azrak Câdû şehr-i Der

İbtidâ bânîsi Fir‘avn’ın Ezrak câdûsu binâsıdır. Ve kendi bir gârda yatır. Fir‘avnîler ziyâret eder. Ba‘dehu Zülyezen feth etmişdir. Yine Kıbtîler istîlâ edüp niçe yüz yıl mutasarrıf olup ba‘dehu Amr ibnü‘l-Âs hükûmetinde Kabâbıtalar elinden Esved bin Mikdâd fethidir. Ba‘dehu yine Fûncistân ve Berberistân kavmi istîlâ edüp sene (–) târîhinde Süleymân Hân asrında Mısır vâlîsi fâtih-i Hind ü Yemen Tavâşî Süleymân Paşa Hindistân’da Dîvâbâd benderin Portakal Frenginden feth edüp Hind pâdişâhına ihsân edüp donanma ile Habeş‘e geçüp Özdemir Paşa’ya Habeş‘i ale’l-umûm feth etdirüp andan Mısır’a gelüp Mısır’dan yine Özdemir Paşa’yı Nîl ile deryâ-misâl asker verüp bu Der şehrin ve İbrîm kal‘asın Fûncistân meliki elinden feth eder. Ol asırdan berü âl-i Osmân destinde bir kasabadan mu‘azzam şehr-i Der’dir. Circe eyâleti hükmünde İbrîm sancağı tahtıdır, İbrîm kâşifi hâlâ bunda sâkindir. Ammâ hîn-i fetihde başka hükûmet imiş, Circe’den hil‘at geymeyüp Mısır vezîrinden geyermiş. Hâlâ kırk seneden beri Circe hükmünde başka kös sâhibi ve üç yüz kendi askeri ve beş yüz yedi bölük askeri vardır.

Taht-ı eyâletinde cümle (–) kurâdır, (–) kîse ve (–) gılâl iltizâmdır. Tahsîl etdüği mâli ve gılâli kal‘a neferâtlarına ve mustahfızân kullarına bezl edüp muhâsebesin görür. Ve yüz elli akçe kazâ-i nâgehânîdir, senevî bir kîse hâsıl olur, nâhiyesi *arzullâhi vâsi‘a*‘dır.

Ve mezâhib-i erba‘adan müftî ve nakîbü‘l-eşrâfı vardır, ammâ a‘yân [u] eşrâfı yokdur.

Ve şehri Nîl’in cânib-i şarkında bin iki yüz müfîd [ü] muhtasar hânelerdir. Eyle mükellef sarây-ı azîmler yokdur, ekseriyyâ kamışdan ve hasırdan bir gûne ma‘mûr evlerdir. Cümleden kâşif sarâyı ve yedi bölük serdârlarının ve çorbacıların ve menfî Şekerpâre Hâtûn’un ve Musâhib Ali Ağa’nın sarâyları a‘lâ binâlardır. Ve câ-be-câ muhâfazada olan askerî tâ’ifesinin dahi hâneleri ma‘mûrdur. Ve cümle yigirmi altı mihrâbdır, ancak (–) cum‘a kılınur, mâ‘adâ zâviyelerdir.

Bu şehirde imâret hân u hammâm ve medrese ve bezâsten yokdur. Ancak altı mekteb-i **[Q 314b] [P 311b]** sıbyân ve yedi sebîl-i atşân ve on beş dükkân ve üç kahvehân ve altı

dükkân-ı bozahân. **[Y 391a]** Zîrâ bu diyârların âb [u] havâsına bozası muvâfikdır. Bu şiddet-i hârda boza bürûdet verüp defʿ-i cûʿ ve defʿ-i atşân eder. beyâz darıdan cüllâb-misâl latîf boza yaparlar. Cümle sıgâr [u] kibârı boza içerler.

Ammâ halkının çoğu zıyk-nefesdir. Ve cümle yerli kavmi esmerüʿl-levndir. Zîrâ bu diyâr ol mertebe şiddet-i hâr üzredir kim deve tabanından, hımâr tırnağından pişer. Kadîd-i mahz âdemleri vardır. Bu şehrin me'kûlâtı ve meşrûbâtı darı ve Nîl suyu ve boza ve hûrmâ arakı çokdur. Ammâ gayrı mühimmât me'kûlât levâzımâtları Circe'den gelir. Ve kadîm eyyâmda bu şehr-i azîm imiş, hâlâ eser-i binâları ve niçe yüz alâmetleri vardır. Ve bu şehr içre ve hâricinde nice ziyâretler vardır, ammâ meşhûr-ı nâs olup ziyâret etdiğimiz **eş-Şeyh Hû**, *kuddise sırruh.*

Ve bu şehir Azrak Câdû vilâyeti olmağile nisvânları sihr isyâniyle âdemi hımâr ederler. Niçe bî-çâreler bu derde mübtelâ olup anırup gezerler. Hattâ Hâsekî paşanın bir müteferrikası meshûr olup kahvede ve bozahânede beyne'l-halk hımâr-vâr anırır. Ve cümle halkı dahi meshûr olur.

Hakîr bu şehirde kâşif sarâyında meks edüp iki gün tekâʿüd edüp kâşif İbrîm'den gelmedüği ecilden üçüncü gün kalkup yine cenûba Nîl kenârınca iki sâʿat karîb,

Evsâf-ı kalʿa-i kadîm-i şehr-i İbrîm

Kabâbıta meliklerinden Mukavkıs Melik binâsıdır. Hicretüʿn-nebeviyyenin sene (–) târîhinde bizzât Amr ibnüʿl-Âs ve Kaʿbüʿl-Ahbâr ve Ubeyde ibn Cerrâh ve Câbirüʿl-Ensâr ve Ebû Hüreyre ve Sâriyetüʿl-Cebel ve Esved ibn Mikdâd bunun emsâli niçe bin Sahâbe-i güzîn ile iki ay muhâsara ile feth olunmuş bir kalʿa-i hısn-ı hasîn ve sedd-i metîn ve müstahkem kalʿa-i üstüvârdır kim leb-i Nîl'in cânib-i şarkîsinde eflâke ser çekmiş bir yalçın püşte üzre Şeddâdî-binâ bir küçük kalʿa-i kavîdir. Ve şekl-i muhammesdir. Ve dâʿiren-mâdâr cirmi sekiz yüz adımdır. Şarka nâzır ancak bir kapusu var. İçinde ancak sagîr ü kebîr seksen hânedir.

Ve ortasında tarz-ı kadîm bir minâreli bir câmiʿi var, Süleymân Hân'ındır. Zîrâ bu kalʿayı Süleymân Hân asrında bir hîle ile Fûncistân ve Berberistân melikleri müttefik olup bu kalʿaya istîlâ edüp kabza-i tasarrufa aldılar. BaʿdehuMısır vâlîsi Tavâşî Süleymân Paşa Özdemir Paşa'yı serdâr edüp on günde cebren ve kahren kalʿayı feth edüp mutahassın olan zâğî ve bağî ve yağı çekirge bacaklı nahîf Fûncî ve Berberî kavmlerinin başların tırâş edüp rûy-ı siyâhların hâk-i siyâha salup vilâyet-i İbrîm müceddeden feth olunup kalʿada bu câmiʿ Süleymân Hân nâmına inşâ **[Y 391b]** olundu. Hâlâ ibâdetgâh-ı ünâsdır.

Ve kalʿada çârsû-yı bâzâr ve hân u hammâm yokdur. Ancak dizdârı ve iki yüz neferâtı ve mükellef mehterhânesi vardır. Dizdârı kânûn-ı Selîm üzre Mısır müteferrikalarındandır.

Ve Mısır'dan beher sene muhâfaza içün yedi bölükden üç yüz âdem gelir ve yedi bölükden kâşife dahi üç yüz mustahfızân gelüp mîrî mâlın ve gılâlı tahsîl edüp kendülere aklâm ifrâz olunmuşdur.

Ve Mısır'da emr ile Circe hâkiminden senevî yigirmi kîse dahi maʿa'z-ziyâde sâliyâne ulûfe alırlar şedîd akûr kulları var. Lâkin şecîʿ ü bahâdır kavmdir, şeb [ü] rûz Zengîler ile ve Berberîler ile ve Fûncistân aşkıyâları ile ceng ederler. Gâyet intihâ-i serhad yerdir. Ve

kal‘anın cebehânesi mükellefdir. Kırk aded şâhî ve kolumburna topları vardır. Lâkin kal‘a bir kaya üzre vâki‘ olmağile handakı yokdur.

Ve kal‘anın havâsı hûbdur. Ammâ aşağı şehirde ba‘zı mahalde şiddet-i hârdan kamış ve hasırdan fukarâ evleri ihrâk olur. Ammâ bi-emrillâh bu şiddet-i hâr aslâ âdeme te’sîr etmez. Lâkin vakt-i seherde sovuğundan ihtirâz lâzımdır. Gerçi cümle halkı darı ekmeği yerler, ammâ bu diyârda gâyet nâfi‘dir. Zîrâ ekseriyyâ halkı emrâz-ı zahîre mübtelâdırlar, sebeb-i mevtleri dahi ishaldir, yohsa bu diyârda tâ‘ûn olmaz; ve darı ekmeği tenâvül etmeğile ishâli def‘ ederler. Havâsı halkına gâyet nâfi‘dir, zîrâ gâyet cimâ‘kâr âdemlerdir.

Ekseriyyâ a‘yânının libâsları bir gömlek ve üstüne bir incecik bediyye şâl kereke geyerler. Vasatü‘l-hâl olanlarının belinde bir peştemâl ve üstünde dahi bir peştemâldır. Ve mâl [u] menâlları dahi peştemâldır. Fukarâları hod bir fûta-i Nîlî kuşanup uryân gezer.

Ve nisâ tâ’ifesi siyâh ve beyâz izâr bürünüp başlarında siyâh burka‘ dutarlar. Mahbûb u mahbûbesi yokdur, zîrâ cümle yerli kavmi esmerü‘l-levndir. Ve bu şehrin nâmûsu ya‘nî sivrisineği ol kadar çokdur kim bir gece âdeme râhat vermezler. Lâkin gece ile incecik şâl içinde yatırlar, *allâhümme âfinâ.*

Devlet-i âl-i Osmân’da bir kimesne haddinden ziyâde tecâvüz edüp katl îcâb eder müttehem olmasa bu İbrîm’e nefy ederler. Azak kal‘ası şiddet-i şitâdan cehennem yerdir, ammâ cân-ı azîze minnetdir, zîrâ bu Azağ’ın sekiz aydan sonra latîf yazı olur. Ammâ bu İbrîm hilkatinden beri şiddet-i hâr-ı cahîmdir. Anıniçün sâhib-i cürm âdemleri bu İbrîm’e sürerler.

Âl-i Osmân’ın cenûb tarafında intihâ-i hudûdu bu İbrîm’dir. Şimâl cânibinde âhirü‘l-hudûdu kal‘a-i Azak’dır. Cânib-i şarkda nihâyet haddi Bağdad’dır. Cânib-i garbda hadd-ı nihâyeti Ustolni Belgrad’dan altı konak içeri Çavga kal‘asıdır. **[Y 392a]** Ammâ anların âb [u] havâları latîf bâğ-ı İremli vilâyetlerdir. Ammâ bu İbrîm’de ne bâğçe ve bâğ ve ne halkının yüreğinde yağ yokdur, ancak kara dağ çokdur. Lâkin câ-be-câ hûrmâsı vardır. Ve bostânlarında kavunu ve karpuzu çok olur. Ve bir kîle darısı yüz elli kîle fâ’iz darı verir, gâyet mahsûlü olur. Anıniçün gayrı hubûbât zirâ‘at etmeyüp serâpâ beyâz darı ekerler. Cümle hayvânâtları dahi darı yerler.

Ve bu şehir iklîm-i evvelin nihâyetinde vâki‘ olmuşdur. Bu iklîmin mebde’i bi-kavli Hakîm Batlîmûs eyle bulunmuşdur. Arzı 20 derece ve 27 dakîka ola, ve etval-i nehârı 13 sâ‘at olup 15 dakîka ola. Ve yine bu iklîm-i sânînin vasatı ol makâmdır kim arzı 24 derece ve 40 dakîka ola, ve tûl-i nehârı 13 sâ‘at ola. Hâlâ İbrîm’in arzı bu hâl üzre deverân etmededir, ilâ-mâşâallâh. Ammâ bu iklîm-i sânînin şarkdan garba tûlü bi-kavli *Coğrafiyye* iki bin **[Q 315a] [P 312a]** dörd yüz fersahdır ve arzı yüz otuz altı fersahdır.

Ve bu iklîm içre cümle on yedi kûh-ı azîm var kim makâlîdü‘l-arzdır. Ve cümle otuz altı sahrâ-yı bî-pâyân vardır kim çoğunda âdemî mutavattın değildir, cümle haşerât-ı arz ile mâl-â-mâldir. Ve iki bin şehri vardır, ellisi şehr-i azîmlerdir kim cânib-i şarkîsinde ibtidâ şehr-i azîmi Hind ü Sind ve Mansûre ve Hîze(?) ve Kend(?) ve Cezîre-i Arab ve Necd ve Tehâme ve Yesrib ve Hicâz ve Deryâ-yı Kulzüm’ün karşu tarafında Habeş ve Zeyla‘ ve Sevâkin ve arz-ı Berberistân’da bu kal‘a-i İbrîm ve şehr-i Der ve şehr-i Donkola ki taht-ı

Berberedir, ve arz-ı Afrika ve arz-ı Mısır ve arz-ı Bakliyye'(?)de nihâyet bulur kim Mağrib mukâbelesinde Portakal küffârı hudûdudur kim Bahr-i Muhît kenârıdır, *ve's-selâm.*

Bu mezkûr memâlikleri hukemâ-yı kudemâ tûl-ı dırâz-ı ömürleri ile geşt [ü] güzâr edüp ilm-i usturlâb ile irtifâ' alarak âlâ'ullâha vâkıf olup *Atlas* ve *Minor* ve *Coğrafiyye* ve *Pa[d]riyye* ve *Koloniyye* kitâblarına tahrîr edüp eşkâl-i dünyâyı tahrîr etmişler.

Hakîr-i pür-taksîr dahi seyâhat etdiğim bilâd-ı memâlik-i mahrûselerde olan kurâ ve kasabâtları ve şehr-i mu'azzamları ve cibâl-i azîmleri ve nehr-i kebîrleri ve cemî'i menâzilleri şimâle ve cenûba ubûr etdiğimiz tahrîr etmeden iltizâm-ı mâlâ-yelzem edüp murâdımız geşt [ü] güzâr etdiğimiz diyârları kıylden kâle, kâlden hâle getirüp eşkâllerin yazmakdır.

Ve niçe kılâ' ve diyârları *Papamunta* gibi cemî'i enhârı ve cibâlleri ve buhayreleriyle üstâdımız Nakkâş Hükmîzâde Alî Beğ'den gördüğümüz minvâl üzre tahrîr etmiş. Cenâb-ı İzzet bu Nîl ve Fûncistân seyâhati itmâmın müyesser edüp eşkâlin tahrîr edeyüz.

Ve bu İbrîm'in kıblesi tahrîr olunan ekâlîm hisâbı üzre cânib-i şimâle yedi derîce meyillidir, **[Y 392b]** *ve's-selâm.*

Ve bu şehirde kâşif sarâyında üç gün meks edüp kal'a ve şehri temâşâ edüp Fûncistân'a azîmet etmeğiçün zâd-ı râhilemiz ve on beş aded atlarımıza şa'îr ve sâyir levâzımâtlarımız müheyyâ edüp kâşif ve dizdâr ve serdârlardan ve a'yân-ı kibârdan Fûncistân hudûdunda olan Fûnc ümerâlarına ve Fûncistân melikine niçe mekâtib-i mahabbet-üslûblar alup ol mahalde Fûncistân tüccârları bulunup bize anlar dahi refîk oldular. Ve Berberistân'dan üç yüz aded hımâr-süvâr cellâbe tüccârları bulunup refîk oldular.

Ve Sây kal'asına Mısır kulundan me'mûr yeni askerden yetmiş aded tüfeng-endâz mustahfızân refîk oldular.

Ve kâşif dahi tevâbi'inden yigirmi âdem koşup iki devesiyle zahîre ve iki hecîn ve bir kısrak ihsân edüp cümle ahibbâ-i İbrîm ile vedâlaşup azîmet-i Fûncistân eylediğimizde cümle piyâde ve cemel-süvâr ve esb-süvâr ve hımâr-süvâr sekiz yüz pür-silâh âdem ile İbrîm'den çıkdık.

el-Faslu'l-hâdî ve seb'în
Vilâyet-i İbrîm'den mütevekkilen alallâh deyüp bin seksen (–) mâh-ı (–) vilâyet-i Fûncistân'a müteveccih olduğumuz menâzilleri ve kılâ' u bilâdları ve belîde vü kasabâtları fürâden fürâden beyân eder

Evvelâ İbrîm'den Nîl kenârınca cânib-i şimâle revâne olduk. Zîrâ Nîl bu mahalde gâyet münharif cereyân edüp cânib-i şimâle dolaşır. Biz dahi ana teba'iyyeten ol mahalleri ubûr ederek sekiz sâ'atde,

Menzil-i Vâdî Halfa

Bu mahalde hayme ve hargâhlarımızı sekiz yüz âdem ile kurup tınâb tınâba çatup meks etdik. Ve cânib-i erba'amıza biner adım ba'îd atlı karavullar koyup ol gece bu vâdîde mihmân olduk. Bir otlu ve mahsûllü sahrâ olduğundan Vâdî Halfa derler. Bu diyârda *halfa*, otluğa derler. Hakîr Nîl kenârında bir dıraht sâyesinde haymemizde zevk u safâ eyledik. Bu mahalde dahi Nîl'in iki cânibinde yalçın kayalar olmağile gâyet dar boğazdır. Şellâlât gemileri dahi bundan yukaruya gidemezler. Başka gûne tennâre gemileri vardır,

anlar gider.

Ve bu Vâdî Halfa'dan kalkup Nîl kenârınca gâh şarka ve gâh cenûba dağ u râğ u bâğ u hıyâbân ve orman ve çengelistân mahûf u muhâtara dırahtistân içre bebr ü peleng vahşî yırtıcı canavarlar havfın çekerek âdem âdemî-zâd yok bî-emân yerleri kâmil altı günde kat'-ı menâzil edüp ılgar ile on sekiz sâ'at ol hıyâbânlar içre ubûr ederdik. Ammâ altı günde aslâ güneş yüzü görmedik, zîrâ ok ursan geçmez çıt-â-çıt meyvedâr ormanlarıdır. Ekseriyyâ dırahtları şecer-i santa ve sindiyân ve etle ve zakkûm ağaclardır. Rûm eşcârlarından nişân yokdur. Ba'dehu yedinci günde,

Evsâf-ı memâlik-i âhirü'l-hudûd-ı âl-i Osmân kal'a-i Sây-ı bî-emân

Nehr-i **[Y 393a]** Nîl içinde bir vâsi' cezîrede ibtidâ bânîsi Ebrehe'dir. Niçe mülûkden mülûke intikâl edüp sene 22 târîhinde Amr ibnü'l-Âs fethidir, be-dest-i Esved ibn Mikdâd. Ba'dehu kavm-i Fûnc istîlâ edüp sene 935 zamân-ı Süleymân Hân'da Özdemir Beğ fethidir kim hâlâ Fûnc ile ahdnâmelerde yemîn-i mugallaza ile hem-hudûd bir kal'a-i ma'mûredir kim ilâ-hâze'l-ân Fûncistân melikleri ahdlerine vefâ edüp sulha mugâyir bir vaz'-ı yed etmemişlerdir. Ammâ intihâ-i serhad olmak ile yine şeb [ü] rûz Fûnc'dan ve Berberistân'dan aşkıyâ ile ceng [ü] cidâlden hâlî değillerdir. Nîl-i mübârek bu mahalde bir buhayre gibi yayılmak ile bu kal'a Nîl içre bir cezîre içinde Şeddâdî-binâ şekilli taş-ı siyâh ile mebnî şekl-i murabba' bir metîn kal'a-i hısn-ı hasîndir.

İbtidâ bu şehri Tûfân'dan sonra binâ eden Melik Sâ ibn Mısrâyim ibn Nakrâveş binâ etdi. Ba'dehu niçe bin mülûkler amâr etdi. Ammâ hâlâ kıble cânibine nâzır bir hadîd kapusu var, Özdemir Paşa Habeş'den getirmişdir, bu kapunun atebe-i ulyâsı kemeri altında bânî-i kal'a Ebrehe'nin siyâh seng-i hârâdan bir mehîb ü dîv-sıfat sûreti var, gûyâ zî-rûhdur.

Bu kal'aya hakîr geldikde bir safâ geldin topu atup cümle hâmûn [u] kûhlar ra'dvâr sadâ-yı vehmnâk verdi. Hakîri dizdâr hânesine meks etdirdiler. Hamd-i Hudâ Rûm âdemi gördük, deyü a'yân-ı vilâyet ikrâm etdiler.

Ba'dehu dizdâra ve Mısır'ın yedi bölük serdârlarına ve İbrîm kâşifi kâyimmakâmına İbrîm kâşifi mektûbların ve Circe hâkimi mektûbların ve paşa emirlerin bu **[Q 315b] [P 312b]** kal'anın a'yânına verüp dahi ziyâde ta'zîm etdiler. Ba'dehu piyâde olup kal'anın ve şehrin temâşâsına gitdik.

Evvelâ kal'anın Mısır müteferrikasından dizdârı ve yüz elli neferâtı ve Mısır'ın yedi ocağından üç yüz mustahfızânı ve mehterhânesi vardır. Her sene vazîfe-i mu'ayyeneleri ve zahâyirleri Circe'den gider. Ve müstevfâ bârûd-ı siyâhı ve yetmiş aded muşkat ve şâhî ve saçma topları vardır. Ve şeyhülislâmı ve nakîbi yokdur, ammâ yüz elli akçe kazâ-i mebrûmdur. Nâhiyesi tâ Fûnc'a ve Habeş'e varınca anındır. Lâkin mahsûlü günde bir darı nân pâresidir. Ba'zı mahalde İbrîm kadısına ilhâk olunup ayda bir, beş ayda bir gemiler ile zahîre geldikde nâ'ib gelir.

Kal'asında üç yüz mikdârı hasırdan ve neyden müfîd [ü] muhtasar evler vardır. Süleymân Hân câmi'i ve Özdemir mescidi vardır. Bundan gayrı hân ve hammâm ve medâris ve zâviye ve mekteb ve sebîl yokdur. Ancak on aded mikdârı çalaşdan ya'nî külbe-i ahzândan dükkânlar vardır.

Ve üç kahvehâne ve sekiz bozahâne vardır. Ammâ bozası ilik gibi süzülmüş pâk bozası

vardır. Bir cerresi içine sehl karpuz bekmezi korlar, **[Y 393b]** hayâl keyfiyyeti olur.

Ve kal‘a hâricinde yüz elli mikdârı hasırlı evler vardır. Bâğ u bâğçesi yokdur, ammâ bostânı gâyet çokdur ve âbdâr u lezîz kavunu ve karpuzu ve hıyârı ve acûru ve abdüllâvîsi olur. Câ-be-câ hûrmâ dırahtları dahi vardır.

Ve bu vilâyetde Nîl-i mübâreki tur‘a tur‘a cereyân etdirseler hâk-i pâkinde altun hâsıl olurdu.

Sahrâlarında Benî Halfa Urbânı sâkinlerdir. Zirâ‘at etdikleri darılarının bir kîlesi iki yüz kîle ziyâde fâ’iz verir. Böyle mahsûldâr türâbı vardır. Bu kabâ’il-i Benî Halfa yedi bin abûsü‘l-vech bî-mezheb sahrâ-nişîn kavmdir. Ba‘zı mahalde isyân u tuğyân edüp Sây askeriyle ceng ederler.

Bu kal‘adan Habeş tahtı olan şehr-i Musova cânib-i şimâle kâmil yigirmi germe konakdır, inşâallâh mahallinde terkîm olunur. Her menzili çöl çölistân ve berr ü beyâbân arslan ve kaplan ve fîl [ü] gergerdân ve zurnapâ ve ceyrân ve kepçe kuyruğ ve kûsfend-i beyâbân ve ukâb ve su‘bân ve elvân elvân hımârân-ı berrîler ve mahûf u vahşî canavarlar ile mâl-â-mâldir. Hattâ bu Sây kal‘asında üç aded arslan var idi, Hudâ âlimdir herbiri fîl cüssesinde siyâh esedler idi, herbirin birer hîle ile dâma düşürüp vâdîlere sığmayan sübû‘ları dâm-ı belâ ile kamışdan bir dam içinde habs etmişlerdi. Hakîr eyle mehîb sübû‘lar görmemiş idim.

Ve bu mahalde Nîl tenezzülde olduğu vakitde ba‘zı Urbân Nîl’i develer ile karşu geçerler, gâyet vâsi‘dir. Lâkin kal‘anın cânib-i erba‘asındaki cezîre kenârları amîkdir, geçit vermez.

Ve bu şehrin âb [u] havâsı ol kadar latîfdir kim sovuğu ve şiddet-i hâr i‘tidâl üzredir. Gece taşrada yatılsa âdem hayât-ı câvidân bulur. Zîrâ bu iklîm-i Mısır’a bâd-ı nesîm gelmez, tâ arz-ı Hâsân ki Bilbeys şehri ve Arîş‘dir bâd-ı sabâ andan beri esmez; cümle tiyâb ve milisî rûzgârı eser. Ammâ bu Sây kal‘asında vakt-i seherde bâd-ı nesîm ve şebnem te’sîr etmiş gûnâ-gûn nebâtât giyâhâtın râyiha-i tayyibesinden benî âdem dem-be-dem demâğı mu‘attar olup hayât-ı cân bulur. Ol ecilden gâyet ber-vücûd mahbûb u mahbûbe-i mergûbesi olur kim keklik sekişli gazâl bakışlı perî-rû hasnâ-yı cihâneleri olur kim âdem gördükde vücûduna lerze vâki‘ olur. Ve havâsı hoşluğundan bu şehirde hadîd makûlesi aslâ pas dutmaz.

Ammâ sehere avretleri meşhûre-i cihânelerdir. Niçe Rûm garîblerin sihr ile kayd-bend etmişler. Ammâ sehhâreleri İbrîm kadar ve Azrak Câdû şehri Der kadar değildir. *Allâhümme âfinâ,* ol şehirlerde âdemi hımâr ve kelb edüp ulur ve anırır, ve küpleri ve postları ve tekneleri havâya perrân **[Y 394a]** uçururlar.

Ve bu Sây kal‘asından içeri Fûncistân hükmüdür. Rûm oğlanı aslâ yokdur, meğer cellâbeler ile ticâret tarîkıyla gideler. Ammâ beyâz âdemdir, deyü mashariyyâta alırlar.

Ve bizimle hem-refîk olup gelen mustahfızân kal‘a kulları bunda kalup cümle ahâlî-i vilâyet ile vedâlaşup gitmek murâd edindiğimizde ale’l-ittifâk bay [u] gedâ ve pîr ü civân hakîrin hânesine gelüp,

“Biz sizi Fûncistân’a koyvermeziz. Sana ve tevâbi‘ine gadr [u] hayf olur kim atların ve hizmetkârların şiddet-i harâretden ve açlıkdan helâk olurlar. Ve Zengî harâmîlerden

selâmet gidemezsiz. Elbette (te) gitmen” deyü ricâ etdiler. Hakîr eyitdim:

“Vallâhi ben murg-ı cânım Hakk’a tevfîz eyledim ki aslâ havf [ü] haşyet çekmem. Zîrâ Cenâb-ı İzzet Kur’ân-ı azîminde âye[t]: [272] buyurmuşdur.

Kırk senedir kim hıfza çalışup âlem-i sabâvetden berü sefer ü hazarda cum‘a geceleri hatm-i şerîfi terk etmemişimdir kim her sâlde kırk sekiz hatm-i şerîf olur.

Hamd-i Hudâ bu nass-ı kâtı‘a i‘tikâd-ı tâmım vardır. Elbette teveccühümden rücû‘ etmem. Ve İbrâhîm Paşa’ya tehî-dest varsam ne cevâb vereyim? Bu Fûncistân pâdişâhı nâme ve hedâyâların nideyim?

Ve hakîr bu Nîl-i mübârekin Akdeniz’e munsab olduğu Reşîd ve Dimyât merece’l-bahreynlerinde ikişer rek‘ât hâcet namâzı kılup du‘â etdim ki,

‘Ey Bârî Hudâ, Nîl’in deryâya mahlût olduğu merece’l-bahreynlerin ziyâretin müyesser eyledin. İlâhî, Nîl’in tulû‘ etdüği mahalleri ve Nîl’in iki cânibinde medfûn evliyâ ve enbiyâların merâkıd-ı pür-envârlarının ziyâretin müyesser eyle’, deyü du‘â etdim.

Hamd-i Hudâ du‘âm hayyiz-i kabûl-i Dergâh olup bu risâlet takrîbiyle bu Sây şehrine gelmişken Mısır’a gitmek ihtimâlim yokdur. Elbette bana nâmdâr refîkler verin, giderim” deyüp ibrâm [u] ilhâh edüp,

“Bizi hayır-du‘âdan ferâmûş etmen. Ve bize müşânızda olan Fûnc hâkimlerine mahabbetnâme verin”, deyü teklîf-i mâlâ-yutâklar etdik. Derhâl ehl-i kal‘a birbirlerine rümûzâne nigerân edüp ale’l-cumhûr dediler kim:

“Bizim kal‘amızdan içeri neferâtlarımızdan Rûm uşağı gitse katl ederler. Biz size ne refîk ve ne mektûb veririz. Bizim bu kal‘adan taşra cenûb cânibine atımız işlemez” deyü kat‘î cevâb verdiler.

Âhirü‘l-emr gördüler kim teveccühden avdet **[Q 316a] [P 313a]** etmek mümkin değil. Ammâ hakîre vâfir havf ü haşyet ârız olup çekeceğimiz derd-i miheni ve belâ vü meşakkati hâtırıma getirüp bir havf târî oldu. Ammâ yine elbette giderim deyü seyishâneleri heccânları yükledirken yine cemî‘i a‘yân-ı kal‘a gelüp elli hecîn üzre ikişer pür-silâh tüfeng-endâz bahadır hemrâz yiğitler getirdiler. Ve dörd hecîn deve yükü me’kûlât develerile bağışladılar.

Ve Fûncistân tüccârlarına ve Berberistân **[Y 394b]** cellâbelerinin şeyhlerine tenbîh ü te’kîd edüp,

“Bu paşa ağasını bir hoş gözedesiz, buna bir zarar isâbet ederse biz dahi sizi burada kırarız ve gayrı Berberî ve Fûncî geçmeğe komazız” deyü anlara vâfir vasıyyet ve tenbîh ü te’kîd edüp bizi anlara teslîm etdiler. Ve yine hakîre nihânîce tenbîh etdiler kim,

“Sakın bunlara i‘timâd edüp gâfil olman. Namâz kılarken birer birer kılun. Gayrılar her bâr pür-silâh gece ve gündüz âmâde dursunlar. Cümle Rûmlu bir yerde küme olun, anlara ihtilât etmen” deyü ta‘lîm etdiler.

{Evsâf-ı tetimme-i Sây

Cemî‘i tevârîh-i Arab’da ve tevârîh-i Sâbiyye’de bu Sây şehri hakkında vilâyet-i

İsvân hudûdunda Sây şehri derler. Bu şehr-i kadîmde ba‘de’t-Tûfân Rehven-i Hindî nâm bir kehene melik iken evc-i âsumâna ser çekmiş bir mîl-i âlî düzmüş kim hâlâ eser-i binâları zâhir ü bâhirdir kim görenin aklı perîşân olur, gûyâ kâr-ı insân değildir. Üzerinde niçe gûne ma‘âdinden mürekkeb bir âyine-i ibret-nümâ düzmüş. Bu Sây şehri içün kasd edüp gelen a‘dâ ol âyînenin âteşi ol asker ihrâk ederdi. Ol ecilden Sây şehri üzre bir yağı ve dağî ve bâğî ve zâğî asker gelemezdi.

Sitâyiş-i bâğ-ı İrem-i Rehven-i Hindî

Hâlâ yine bu şehre karîb Nîl içre bir cezîre-i vâsi‘de ravza-i Rehven nâmında bir harâb hıyâbân-ı İremezât var kim gûyâ hudâyî bir hadîka-i ravza-i Rıdvândır. Kendi bitüp kendi yiter. Anda olan eşcârât-ı garîbe ve esmârât-ı acîbe ve hoş-elhân hûş [u] tuyûrun hisâbın Hâlık-ı kevneyn bilür. Vakt-i seherde cemî‘i murgânın esvât-ı hazînleri âdeme inşirâh-ı sadr ve zevk-i derûn verir. Ve anda benî âdem’e munîs hayvânât-ı gûnâ-gûnun hadd [u] addin Sannâ‘-ı lem-yezel bilir.

Hikmet-i garîbe

Bu mezkûr bâğın cezîresinden aşağı nehr-i Nîl’i hukemâ-yı kudemâ dörd fırka edüp ikisi Berberistân vilâyetine akar, ikisi karşu Habeş hâkinde Sâbiyye diyârına akar. Hikmet-i Hudâ dörd tur‘a dahi birer lezzetdedir. Hâlâ ki dördü dahi ol mahalde (–) Nîl’den ayrıldığı ayrılan ya‘nî alâ-mele’i’n-nâsdır. Hamd-i Hudâ dördün dahi nûş etdim. Habeş tarafına cereyân edenin biri süd lezzetindedir. Ve biri temirhindî şerbeti lezzetindedi, ikisinin dahi tabî‘atı müshildir. Ammâ Berberistân tarafına akan nehirlerin biri lâden gibi kokar, biri sehl şorcadır. [273]

Dîger sun‘-ı Hudâ (- - -)

Hâlâ Sây şehrinin Sâbiyye tarafındaki dağlarda asferü‘l-levn bir gûne müdevver taş olur, ismine Aynü‘s-sanem derler, müdevver ü mücellâ ve musaykal taşlardır. Rehven-i Hindî kavminin yapdığı putların gözleridir derler. Hâlâ ol diyâr kavmi ol müdevver taşları bulup bir cerre suya koyup tarfetü‘l-ayn içre ol sudan nûş eden su hamr keyfiyyetini bulur. Kavm-i Künûz Urbânı **[Y 395a]** ol şarâbdan nûş edüp serhoş olurlar, Ammâ ol diyâr halkı nakli üzre mezkûr Aynü‘s-sanem nâm taş diyâr-ı Habeşistân’da Tennîs şehri dağlarında olur olup suya kosalar şarâb olup olur. Portakal küffârları Tennîs şarâbı deyü nice vilâyetlere hedâyâ götürürler. Ammâ zerre kadar humârı olmaz imiş, lâkin gâyet müskirdir. Hakîr varup Habeşli Kara Nâ’ib ile bir ay meks etdik, ol şarâbı görmedim ve işitmedim, ammâ Sây şehrinde içenleri gördüm.}

Hikmet-i Hudâ

Bu Sây kal‘asına müşâ Narnarinte kal‘alı Fûnc kavminden on iki âdem bize refîk oldu. Fûncistân ve Berberistân âdemleri ile Sây kal‘asından çıkup ahâlî-i kal‘a cümle bile bizimle iki sâ‘at gidüp avdet mahallinde cümlesiyle vedâlaşup “Sakın kendin bir merde inanma” deyü te’kîd eyleyüp “Yürü, işin Hudâ âsân ede” deyü anlar Sây’a rücû‘ etdiler. Biz cenûb cânibine çöl çölistân içre Nîl’den ba‘îd gitdik, zîrâ bu mahalde Nîl iki konak yer cânib-i garba dolaşır. Ammâ biz cümle askerle tarîk-ı müstakîmi elden komayup kâmil iki menzil çölistân ve beyâbân susuz yerlerden ubûr ederek,

Evsâf-ı vilâyet-i Fûncistân kal‘a-i Mağrak-ı zâğistân

Bu kal‘a artık Fûncistân melikinin vezîri Kör Hüseyin Kan’ın hükmündedir. Kan bu diyârlarda vezîre yâhûd hâkime ıtlâk olunur. Bu kal‘a dahi Tavâşî Süleymân Paşa Mısır vezîri iken be-dest-i Özdemir feth olmuş, ammâ kırk günden yine Fûnc zâğı müstevlî olup ilâ yevminâ hâzâ anların kabza-i hükmündedir. Hâkimi Hasan Beğ Kelâpiş Urbânı kabîlesinden bir kimesnedir. On yedi bin zâğî bâğî ve dağî askere mâlikdir, ancak bu kal‘a hâricinde sâkin olurlar. On yedi kal‘aya hâkimdir. Gâhîce Fûncistân melikine dilgîr olup Mısır vezîrine tâbi‘ olur, lâkin hâlâ Fûnc’a tâbi‘ bir nâmdâr yarar beğdir. Ammâ hâlâ Hüseyin Beğ tarafından bu şehre Atâullâh Kan hâkimdir. Hüseyin Beğ kanına mektûblarımız vardır, deyince vâfir haz edüp kendinin İbrîm a‘yânından ve Sây a‘yânından mektûbların verdik. Ve bir sâde makrama verüp öpüp başına koyup bizi kal‘a içinde bir hâneye kondurup ta‘yînâtımız gönderdi. Ve iki fîl dişi hedâyâ verdi, ammâ bir bâr-ı belâ verdi kim her dendân-ı fîl ikişer yüz batman-ı Mısrî geldi. Götürmek mümkin olmamağile Sây kal‘asından bizimle refîk gelen elli heccânlı yüz yiğide birin hibe edüp birin dizdâra teslîm edin deyü sıhhat haberimiz i‘lâm edüp mezkûr refîkler kal‘a-i Sây’a rücû‘ etdiler.

Ve bu Mağrak kal‘ası Nîl’in cânib-i şarkında Nîl kenârında şekl-i murabba‘ bir küçük kal‘adır. İçinde kırk elli mikdârı hasır evleri var ve cenûba **[Y 395b]** nâzır bir tahta kapusı var. Aslâ çârsû-yı bâzâr yokdur, illâ yedi sekiz bozahâneleri var. Ve bir alçak minâreli câmi‘i var, cum‘ayı anda edâ etdik. Hutbeyi Fûncistân meliki es-Sultân Melik Kakan deyü tilâvet etdiler. Mâlikiyyü‘l-mezheb müslim ü mü’min kavmi vardır.

Andan ale’s-sabâh hâkim hakîre hecînli ve eli harbeli refîkler ve firâvân darı ekmekleri ve pişmiş koyunlar ve karpuz ve hûrmâlar verüp Nîl kenârına yine cenûba dağlı ve taşlı ve sindiyân ve âbnûs ağacı ormanlı yerleri ubûr ederek iki günde anâ çekerek,

Evsâf-ı kal‘a-i Tennâre

Fûnc meliki hükmünde Kör Hüseyin Beğ hâkimdir. Bunda bir esvedü‘l-vech kadıları var. Zamân-ı kadîmde şehr-i azîm imiş. Kal‘ası Nîl içinde cânib-i garba karîb bir cezîrede olmağın beri şark cânibinde cümle refîklerimiz bırağup bir kayasa gemiyle cânib-i garbda kal‘aya ubûr edüp hâkimine vardık. Bir esmerü‘l-levn recül-i sâlih olmağile ismi dahi Sâlih’dir. Sây kal‘ası ağası mektûbun verüp safâ etdi ve bizim karşu cânibde âdemlerimize ve atlarımıza zahîreler gönderdi.

Kal‘ası bir cezîre-i amelî içinde bir yalçın kaya üzre Şeddâdî-binâ bir kal‘a-i müstahkemdir. Bu kal‘a Nîl’in cânib-i garbına karîb olmağile kara cânibinden türâbı kesüp kal‘a cezîre-misâl bir kaya üzre kalmış. Şarka nâzır bir kapusu üzre bir arslan sûreti var. Kal‘a hâkimi sekiz yüz âdeme mâlikdir, ammâ re‘âyâsı kırk elli bin kara saçlı kara Arab kavmine mâlikdir. Ve cümlesi mü’min ü muvahhid Mâlikiyyü‘l-mezheb musallî âdemlerdir. İki câmi‘i ve bir mahkemesi ve bir kahvesi ve yedi bozahânesi vardır.

Bu kavmin ancak önlerinde ve ardlarında birer siyâh keçi derisi vardır, gayrı vücûdları ol şiddet-i hârda uryân büryândırlar. Erbâbının belinde bir peştemâl ve zahrında dahi bir peştemâli var. Hâkimi beyâz boğası kamîs geymişdi. Bu şehirde fîl dişi ve gergerdân boynuzu çokdur, zîrâ çöl çölistânında pîl ve gergerdân sürü sürü gezerler.

Bundan dahi âdemler alup yine Nîl’in cânib-i şarkında siyâh Zengîler içre deve eti ve şîr-i

şütür nûş ederek 9 sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Sese

Nîl’in cânib-i garbîsinde bir kal‘a-i metîndir. Cümle refîklerimiz beri tarafında meks edüp hakîr gemi ile Nîl’i ubûr edüp hâkimine vardık. Kör Hüseyin Beğ tarafından bir esmerü‘l-levn bir âdemdir. Hakîr mektûbların verüp bize hayli ta‘zîm edüp konak verdi. Kal‘ası bir yalçın kaya üzre şekl-i müdevver bir Şeddâdî-binâ küçük kal‘adır. İçinde yüz mikdâr kamışdan hâneleri var.

Topu yokdur ammâ mancınıkları var kim vâcibü‘s-seyrdir. Hakîr **[Y 396a]** ricâ etdim,

{Der vasf-ı mancınık-ı Nemrûd-ı la‘în}

Üç kantâr gelir bir seng-i hârâyı mancınıkdan atdılar, taş karakuş gibi havâda perrân giderek aşağı şehrin hâricinde bostânlar içre düşdü. **[Q 316b] [P 313b]** Ve birin dahi endaht etdiler, tâ Nîl’in karşu cânibinde seke seke sahrâlara çıkdı.

Alatları ve halatları acâyibdir. Meselâ kal‘anın tâ zirvesinde iki amelî pâye var kim semâyâ ser çekmiş. İki pâyenin üstüne azîm hûrmâ dırahtları komuşlar ve fîl derisinden üç dâne urganlar urmuşlar. Bu üç urganın yukaru ucları mezkûr hûrmâ ağaçlarında bağlıdır. Aşağı ucunda yine fîl derilerinden örülmüş bir sofra-misâl şeydir, anın içine seng-i hârâları koyup Rûm ıydlerinde sıbyânlar içün salıncak binâ ederler, gûyâ eyledir. Fîl derisi kolanlarla taşı sallaya sallaya murâd [u] maksûdları merkezine taş vardıkda üçüncü ipin birin halâs edince ol müdevver taş tayerân ederek murâd edindikleri yere varup düşmeni helâk eder. Ammâ saded anda kim evvelden düşmen geleceği mahalle atup tecrübe etmişler. Ve mancınık amûdları üzre müte‘addid ipler komuşlar, mahall-i merâma geldikde ipin birine rehâ verüp atarlar. Ammâ bu dâ’imâ kal‘ada dâyimdir, cânib-i erba‘aya atılır, gayrı yere gitmez. Ammâ taşra sefere gitdikleri zamân gayrı âsî hûrmâ direklerinden mancınıkları vardır, develer ile götürüp bununla dahi ceng ederler. Garîb temâşâdır.

Bundan gayrı âlât-ı silâhları ok ve yay ve kılıc ve sapan ve hışt ve mızrak ve çatal harbe ve fîl kalkanı kullanırlar. Ve bir gûne alçak kadli atları ve fîlleri var. Ammâ hecînleri çokdur, ikişer üçer âdem biner. Top [u] tüfengleri yokdur.

Bu kal‘aya tâbi‘ re‘âyâları kırk elli bin kara saçlı esvedü‘l-vech âdemlerdir. Ve cümle uryânlardır, ancak avret yerleri mestûrdur. Lâkin gâyet musallî kavmdir. İki câmi‘i ve yedi zâviyesi ve altı kahvehâne ve altı bozahânesi var. Çârsû-yı bâzârdan alâmet yokdur, lâkin haftada bir kal‘a hâricinde azîm bâzâr durur. Ve Habeş bu mahalle on yedi konak karîbdir. Ve bu şehirde gece ve gündüz berâberdir.

Bu kal‘anın karşu Nîl tarafı vâsi‘ sahrâlar olmagile Nîl müstevlî olup cezîre cezîre olmuşdur. İçlerinde yedi aded kal‘alar nümâyândır, cümlesi Kör Hüseyin Kan’ın hükmündedir. Habeş melikleri ile müşâdır.

Ve bu Sese kal‘asından hâkim Nusrat bize beş yüz eli harbeli uryân piyâdegân verüp yine Nîl’in karşu cânibine ötüp üçüncü sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Narnarinte

Nîl içre bir cezîrede şekl-i müdevver bir Şeddâdî kal‘a-i sagîredir. **[Y 396b]** Bu dahi

Hüseyin Kan'ın hükmündedir, kâyimmakâmı Kan Ca'dân'dır, beş yüz askere mâlikdir. Ve kal'ası üç katdır, ne cirmde olduğu hâtırdan dûrdur.

Bu kal'ayı ubûr edüp yine Nîl kenârınca üç sâ'at gidüp hatt-ı istivâ'dan öte geçüp gâyet şiddet-i hârlı ve ormansız ve amânsız kayalı yerlerdir. Bu mahalli yedi derece ubûr edüp,

Evsâf-ı Ma'diye-i Hafîr-i sagîr

Bu kulle Nîl'in garbında bir küçük kulledir. Gemiler ile Berberî diyârına ve Kırmanka vilâyetlerine geçmek içün bâc alınur kulledir. Fîl kemiğinden topları var, bize birin atup hayli sadâ verdi. Nîl tenezzülde oldukda bu mahalden develer ile Urbân Sese cezîresine geçer, andan cânib-i garbda bu Ma'diye kullesine geçer.

Bu kulleye geçmeyüp yine şark tarafında Nîl kenârınca ma'mûr [u] âbâdân kamışlı kurâlar ubûr ederek sekiz sâ'atde,

Der beyân-ı kal'a-i Hafîr ve taht-ı kebîr

Mukaddemâ ileri âdem gönderdik, kâyimmakâmı Kan Dâyimüddîn bin mikdârı atlı ile istikbâle çıkup kal'a-i Hafîr-i kebîr mukâbelesine gelüp niçe yüz pâre gemiler ile şarkdan garba geçüp kal'adan azîm toplar atup kal'ada hâkimü'd-diyâr Kör Hüseyin Beğ'in sarâyında meks etdik.

Bu kal'a-i azîm cânib-i garbda şekl-i müselles Şeddâdî binâ-yı kavîdir. Bizzât Kör Hüseyin Beğ'in tahtıdır. İbtidâ bânîsi Anter'dir, derler. Zîrâ Nîl kenârında olan kapu üzre bir azîm fîl üzre süvâr olmuş bir kara Zengî sûreti var. Fîli ve kendi vücûdu cümle seng-i siyâhdandır. Ahâlî-i beled Anter'in sûretidir, derler. Vâcibü's-seyir ucbe-likâ bir hey'et-i acîbe kâr-ı kadîmdir.

Ve bu kal'a içre cümle bin altmış sagîr ü kebîr kamış ve hasırdan ve tula-binâ evlerdir. Yigirmi mihrâbdır. Cümle halkı Şâfi'iyyü'l-mezheb ehl-i sünnet ve'l-cemâ'at musallî âdemlerdir. Cümleden cemâ'at-i kesîreye mâlik çârsû içinde Melik Seyfeddîn Kakan câmi'i ve Melik Hâris Kakan câmi'i ve Melik Tübba' Kakan câmi'i ve hâlâ nev-binâ Kan Hüseyin Beğ câmi'i. Bu câmi'ler müfîd [ü] muhtasar cevâmi'lerdir, minâreleri alçakdır ve müzeyyen değildir, hemân sünnet üzre binâ olunmuşdur. Hutbeyi evvel Kakan Melik nâmına, ba'dehu hâdimü'l-haremeyn deyü ihtisâr üzre Kaysar Muhammed der. Ve elli kadar zâviye ve bir imâret ve iki vekâle-i muhtasar ve altı mekteb ve yigirmi sebîl ve bir hammâm-ı sagîr ve yüz mikdârı dükkân ve on kahve ve yigirmi bozahânesi vardır. Ve cümle dükkânları şeb [ü] rûz açıkdır, metâ'ları şöyle durur, gâyet emn [ü] emândır.

Bu kal'anın yedi yüz askerîsi ve elli bin Berberî ve zâğî re'âyâsı vardır. Zirâ'at edüp ganîmet ederler. Hamd-i Hudâ bu şehirde buğday ekmeği gördük. Rûz-merre Hâkim Dâyimüddîn Kan iki yüz ekmek ve birer koyun ve iki kazan yağ ve bir cerre bal **[Y 397a]** ve elli şenbe(?) at yemi pâk arpa gelirdi. Ganîmet şehirdir, ekseriyyâ mahsûlâtları darıdır ve hûrmâdır. Ve besâtînlerinde kavunu ve karpuzu çok olur. Ve bir gûne küçük atları vardır, ammâ gâyet şâtırdır. Develeri sahrâlarda sürü sürü ve bî-hisâbdır. Koyunları ve keçileri ve sığırları kezâlik lâ-yu'addır. Ve Kan sarâyında bir fîl yavrusu var idi, gâyet munîs olmuş, herkes ile lu'bedebâzlık ederdi.

Der vasf-ı ziyâret-i Hafîr: Aşağı şehrin hâricinde mezâristân içinde sultân-ı kâf-ı kanâ'at

ve bûriyâ sınâ‘at **eş-Şeyh Hazret-i Nâsıruddîn ibn eş-Şeyh Nusrat**. Dahi ziyâretler çokdur, ammâ bunları ziyâret eyledik.

Ve bu şehrin hevâsı letâfetinden bâğ u bâğçesi ve hûrmâsı vardır, ammâ gayrı cümmeyz ve nâbıka ve gayrı müsmirât yokdur. Ve bu şehrin kıblesi şimâl cânibine meyillidir, zîrâ hatt-ı istivâ üzre bulunmuşdur, rub‘ dâyire-i Mısır ile irtifâ‘ alup eylece **[Q 317a] [P 314a]** gördük. Ve şiddet-i hârı kemâl-i germiyyetde olduğundan halkının ve zenânelerinin reng-i rûyları esvedü‘l-vech ve ahmerü‘l-levn olurlar. Siyâbları yine birer peştemâl ve a‘yânları birer şâl ihrâm bürünmüşlerdir. Serâpâ başları açıkdır, ammâ bir gûne saç örerler kim gûyâ hayâldir.

Bu şehir içre üç gün meks edüp atlarımız ve develerimiz istirâhat ederken altı aded hecînli neccâblar gelüp mahkemeye gitdiler.

Der-akab kâyimmakâm Dâyimüddîn ile mahkemeye varup neccâbların mektûbları tilâvet olunup meğer hâkimü‘l-vakt Kör Hüseyin Beğ Fûncistân melikinin fermâniyle Fûncistân diyârının âsî melikleri üzre yüz bin asker-i zâğî ile ve elli mancınık ile ve kırk deve zahâyir ile ve yetmiş fîl yükü hayme ve hargâh ile sefere gidüp zahîreleri kalmaduğı ecilden bu Hafîr-i kebîr kadısına ve kâyimmakâmına hatt-ı yâ(?) sinbedeli kâğızlar ya‘nî sinbede mühürlü emirler gelüp a‘yân-ı vilâyetden zahîre istemiş. Derhâl *cincâle*ler ya‘nî dellâllar nidâ edüp iki günde üç bin deve yükü zahîre cem‘ edüp üç bin asker ile Hafîr kal‘asından hakîr dahi bile çıkup Nîl kenârınca inbât rüzgârı üzre ol gün gidüp,

Ta‘rîf-i kal‘a-i Kandî

Nîl’in cânib-i şarkında bir küçük kal‘adır. Fûnc vezîrleri binâsı olduğuyçün Kand derler. Hâkimi üç yüz deve yükü zahîre ve üç bin asker ile bizim askerimize mahlût oldu. Ale’s-sabâh yedinci sâ‘atde,

Tavsîf-i kal‘a-i Navrî

Nîl’in şarkında Hüseyin Beğ hükmünde Şeddâdî tula-binâ ve bir şekl-i tûlânî kal‘adır. Cirmi bin adımdır. Şarka nâzır bir kapusu var, lâkin dîvârları alçakdır. Üç câmi‘i ve altı aded alçacık minâresi ve esvâk-ı muhtasarı ve bir hammâm-ı sagîri var. Ve derûn-ı kal‘ada altı yüz kamışdan hâneleri ve bin mikdârı **[Y 397b]** askeri ve kırk bin re‘âyâsı var. Kâyimmakâmı Kemâleddîn bin deve yükü me’kûlât ve altı bin asker ile bizim askere munsab oldu. Andan yine Nîl kenârınca ol gün ol gece ılgar ile on yedi sâ‘at gidüp ale’s-sabâh,

Hısn-ı metîn kal‘a-i Sindî

Nîl’in şarkında şekl-i müseddes binâ-yı kadîmdir. Mâ-tekaddem şehr-i azîm imiş. Kal‘ada yedi yüz kamışlı hâne ve yedi câmi‘ var, gayrılar harâbdır. Cümle halkı Şâfi‘iyyü‘l-mezheb sâlih ü musallî kimesnelerdir. Bunda Hüseyin Beğ hudûdu tamâm olup bundan ileri Fûncistân meliki dâbiri ya‘nî defterdârı hükmündedir. Bu Sindî‘nin çârsû-yı bâzârında ve mahzenlerinde fîl dişi ve gergerdân boynuzu ve keler derisi ve âbnûs ağacı dağlar gibi bâzâr yerinde pâymâl-i rimâl olup bî-kıymet yatır.

Bu kal‘a hâkimi Kan Alî bin deve yükü zahîre ve iki bin asker ile azm-i râh etdi. Ammâ el-azametullâh bir cemapur askeri-misâl bir cem‘iyyet-i kebîr olduk kim deşt-i hâmûnu zâğî ve Zengî askeri tutardı.

Ve deve kösleri ve asker feryâdı evce peyveste olup kan hâkimler hakîre su’âl edüp,

“Kayser-i Rûmlar bu kadar askere mâlik midir?” deyü su’âl ederlerdi. Hakîr cevâb verüp eyitdim ki:

“Bu kadar deve ve bu kadar uryân askerimiz yokdur. Lâkin âl-i Osmân deryâ-misâl top u tüfengli pâk askerdir” dedim. Anlar eyitdi:

“Hele Kan Hüseyin Beğ askerine varalım, deryâ-misâl askeri anda gör” dediler. Ammâ bunların asker ta‘bîr etdikleri uryân ve cigeri büryân, elinde ve dilinde bir dilim nân tenâvül ederek kara nahır gibi gürûh gürûh ve sürü sürü ol şiddet-i hârda sürünerek, *benter*leri ya‘nî yüzbaşıları bunların başına götüne fîl sikleri urarak götürürler. Ol kadar za‘îf ü nahîf kavmdir kim derilerinden üstühânları zâhirdir, ammâ eyle çâpükdürler kim ceyrâna emân vermeyüp yetişir. Bu asker ile bir gün gidüp,

Menzil-i sahrâ-yı Dânika

Bilâ-nihâye bir sahrâ-yı bî-pâyân ve nebâtâtlı ve mahsûldâr sahrâdır. Bunda meks olup hayme ve hargâhları kuruldu, ammâ kara çadır ve ihrâm çadır cihânı dutdu. Anı gördük: Vakt-i asırda cânib-i garbdan niçe bin alem zâhir olup âheste âheste bizim askere karîb oldular. Meğer Berberistân meliki Şâfi‘iyyü‘l-mezhebdir, kırk bin asker-i zâğî ve yüz bin cemel-i bâğî ile Hüseyin Kan’ın imdâdına gidermiş. Vakt-i asrdan askerinin önü ubûr etmeğe başlayup mâh-tâbda nısfu’l-leyle dek ancak nihâyet bulup bizim askerin mukâbelesinde bir buhayre-i lezîz kenârında meks edüp bizimle gelen kal‘a kanları atlarına süvâr olup hakîr dahi ma‘an Berberistân meliklerine **[Y 398a]** istikbâle vardık.

Bir kara şâl çadır içre beş on meşin yasdıkları ve siyâh kilimler ile ârâste olmuş. Bizi melik gördükde ta‘zîm edüp ayağa kalkup ta‘zîm edüp yer gösterdi. Der-akab mâ-hazar deve etleri ve hûrmâ ve darı ekmeği getürüp haymesi önünde neft [ü] katrân yakup mâh-tâbda dahi mâh tâbân oldu.

Ba‘de’t-ta‘âm ellerin yaykamayup birer makramaya silindiler. Beyâz sâde geymiş, başı açık, geysûları cîm-ender-cîm örülmüş bir yüzü münevver âdemdir. Ammâ Berberî mahbûbları siyâh-çerde huddâmları var kim sübhâne’l-hallâk. Ba‘dehu hûrmâ bekmezi şerbeti getirdiler, ağac kâselerden nûş etdik. Ammâ safî bahârlı şerbetdir. Kendi elindeki kâseyi hakîre verüp biz dahi ta‘zîm ile elinden alup nûş etdikde bizim ahvâlimiz refîklerimiz olan kanlardan su’âl etdi. Anlar dahi,

“Mısır vezîrinden Fûncistân melikine gider” dediklerinde,

“Hiç bu Fûncistân’a Mısır vezîrinden beyâz âdem geldiği yokdur. Bu âdem sizin müsâfirinizdir. Bir hoş ta‘zîm edüp Fûncistân melikine vâsıl edelim” deyüp andan kalkup yine haymelerimize geldik. Vakt-i seherde tarafeynden köslere turreler urulup andan kâmil bir gün bir gece mezkûr sahrâda yatup Nîl’den ba‘îd giderek üçüncü gün yine Nîl kenârına varup,

Der medh-i kal‘a-i Vârdân

Nîl’in cânib-i şarkında Şeddâdî tula-binâ bir kal‘a-i zîbâdır. Fûncistân melikinin dâbiri hâkimdir ve dâbirin tahtıdır. Gâyet ma‘mûr u müzeyyen şehirdir. On yedi bin siyâh-çerde askere ve iki **[Q 317b]** kerre yüz bin Zengî ve Berberî ve Fûncî re‘âyâya mâlikdir. Ve cümlesi mezheb-i Şâfi‘îde mü’minlerdir. Ve yedi câmi‘leri ve kırk aded zâviyeleri ve hân u **[P 314b]** hammâm ve yedi vekâlesi ve altı yüz dükkânı ve mekteb-i sıbyânı ve sebîlleri vardır. Ammâ Arabistân tarzı ve Rûm binâları gibi değildir ve ol zîb ü zînet yokdur, ancak halkına göre binâları var. Câ-be-câ bâğ u bâğçeleri var, ammâ bostânları gâyet çokdur. Ve şiddet-i hârdan âdem beyninden pişer. Ve cümle halkı tüccârdır. Kaçan bir diyâra gitseler, bâr [u] büngâhların ve zâd-ı râhilelerin deveye ve fîle yükledirler.

Ve bu şehrin kıblesi poyraz rûzgârı üzredir, kıbleye teveccüh olundukda güneş sağ omuz tarafından tulû‘ eder. Ve Habeş ile bu şehrin mâbeyni poyraz cânibine yigirmi konakda varılır. Bu vilâyet Habeş‘den ileri hatt-ı istivâ tarafına düşmüşdür.

Ve bu Vârdân kal‘asının Nîl aşırısı garb cânibidir. Gâyet mahûf u muhâtara yerler imiş. Benî âdemden amâr yok bir çöl çölistân ve berr [ü] beyâbân sahrâ-yı hâmûn imiş. Fîli **[Y 398b]** kapup havâya götürür ukkâb kuşları ve fîl ü gergerdân ve kepçe kuyruk hayvânları var imiş. Ammâ ba‘zı fedâyî ve tüvânâ yigitler bu Vârdân kal‘asından bu cânibe ubûr edüp kemîngâhlarda kemend-bendler ile ve harbe ve gûnâ-gûn fendler ile pîl ü gergerdân ve gayrı hayvân sayd [u] şikâr ederlermiş.

Bu Vârdân hâkimi dahi iki bin deve yükü zahâyir ve on bin asâkir-i bahâdır ile bizim askere mahlût olup azamet-i Hudâ bî-had ü bî-pâyân benî âdem hayvân olup haşerât-ı arzın girîv [ü] feryâdından kös ve kebürge ve makrafaların zemzemesinden dağ u taş ra‘dvâr sıyd [u] sadâ verirdi. Bu hâl üzre berr ü beyâbânda aslâ meks etmeyüp mâ’-i cârî gibi cereyân ederek üç gün üç gece giderek bî-tâb u bî-mecâl olarak sâhil-i Nîl’de,

Sahrâ-yı azîm Hankoc

Fûncistân meliki dâbiri hükmündedir. Cümle askerimiz ile bunda tınâb tınâba meks edüp ale’s-sabâh sahrânın cânib-i şarkîsi nihâyetinde bir sadâ-yı Allâh Allâh kopdu. Meğer Kör Hüseyin Kan’ın ordusu anda muntazır imiş. Bizim asker ile zahîre geldiğin istimâ‘ edüp safâlarından sadâ-yı tekbîre rehâ verdiler. Hemân bizimle gelen kal‘a hâkimleri bâr [u] büngâhların bırağup salt ileri hecînler ile ılgara hâzır oldular.

Hemân hakîr de mektûbları alup anlar ile ılgar edüp bu hâmûn içre üç sâ‘at gidüp bir âdem deryâsı ve deve gavgâsı içine düşüp kara çadır ve ihrâm derim ile mezkûr sahrâ pür olmuş. Ve bilâ-had ve lâ-nihâye harbe ve oklu ve yaylı zemberekli ve kemân küreli(?) ve sapan ve mızraklı kavmin hisâbın Hudâ bilür.

Bunları ubûr ederek bir gûne asker içine girdik kim ol şiddet-i hârda başlarının râyiha-i

tayyibesinden âdemin demâğı mu‘attar olur. Cümle zebât yağı sürünmüşler, esmerü‘l-levn şîrîn çehre kavimdir. Meğer Kırmanka meliki yüz bin asker ile imdâda gelmiş, kara çadırları cihânı dutmuş.

Anları dahi ubûr edüp bir gûne asker içine girdik, câ-be-câ Osmânlı çadırına ve Mısır askerine müşâbeheti var. Âdemler ve hayme ve hargâhlar ve bâr [u] büngâhlar ve göçer evli Urbâna benzer derim çadırların görüp safâ etdik.

Dahi ileri varup iki bin mikdârı gûnâ-gûn alaca çadırlar ve cerge ve otak-ı nühtâklar ve altun toplu serâperde ve nâmûsiyyeler nümâyân olup şiddet-i hârda şems-i tâbâna karşu her mutallâ toplar şa‘şa‘asından gözlerimiz hîrelendi. Meğer Hüseyin Kan’ın otağı imiş. Cümle kal‘a kanları ile otağa varup cümleden evvel hakîr tekaddüm edüp bî-pâk ü bî-pervâ mü’eddebâne reftâr ederek vardıkda tâ otak **[Y 399a]** kapusuna istikbâle çıkup ba‘de’l-musâfaha temellükâne hakîr ta‘zîm ederek dest-ber-dest alup zânû-be-zânû oturup lisân-ı fasîh Rûmca “Safâ geldin, hoş geldin” dedikde cânım yerine geldi. Meğer fasîh Türkçe bilirmiş. Zîrâ İsvân yanında Kelâfîş Urbânı kabîlesinden imiş. Hâl hâtır soruşup hakîr eyitdim: “Gazânız mübârek ola” dedim. Vâfir sürûr hâsıl edüp çay ve bâdyân getirüp birer filcân nûş etdükde destûr olup bizimle gelen kal‘a kanları birer birer dest-bûs etdiler. İbtidâ Berberistân meliki geldikde ana hayli tevkîr ü ihtirâm edüp sağ cânibine aldı. Andan Fûnc pâdişâhının dâbiri dest-bûs etdi. Andan kânûnları üzre buluşup,

“Tîz ağırlıklarınız gelsün, askere zahîre verüp inşâallâhu ta‘âlâ ale’s-sabâh düşmen üzerine azîmet edelim” dedi. Ve hakîre hitâb edüp,

“Gazâya sizi dahi götürürüz. Hayr-mukaddem, safâ geldin” dedi.

Hemân hakîr Mısır vezîri mektûbun ve Circe ve Der ve İbrîm ve Sây a‘yânlarının mektûbların verüp Fûnc dâbiri lisân-ı belîğ ile Arabî mektûblar kırâ’at etdikde mefhûmu ma‘lûmları olup derhâl ayağ üzre kalkup elim bûs etmek murâd etdiğinde rızâ vermedim. Hemân sâ‘at kethudâsına fermân etdi kim bir hayme tehniye etdiler.

Ve cemî‘i levâzımâtları ta‘yîn eyleyüp kendü dâyiresinde meks etdik. Elinde bir şemâme anber var imiş, hakîre verdi. Bu kemterin dahi koynunda bir şerbetî musanna‘ zerdûz Kaya Sultân makramasi var idi, anı verdim. Fi’l-hâl başında geysûlarına bağlayup taylesân-ı Muhammedî-vâr sarkıtdı.

“İnşâallâh yümndür. Rûm hedâyâsına mâlik olduk, seyecî’ü mâl-ı ganâyime mâlik olup mansûr u muzaffer oluruz”, deyüp hakîr kalkup haymelerine gitdim. Bir sâ‘at istirâhat edüp cümle asker ile bizim huddâmlarımız gelüp haymelerimiz kurdular.

Vakt-i asrda gördüm, Hüseyin Beğ haymemize gelüp bizi hâkden ref‘ etdi. Hemân hakîr ba‘zı mâhazar nakliyyât ve zülbiyyât makûlesi ve şeker lokum getirüp bir kâse mümessek anber şerbeti nûş edüp safâ etdi. Ba‘dehu **[Q 318a] [P 315a]** gidecek mahalde huzûruna bir tob sof ve iki Dimyât alacası ve iki kavanoz mümessek reybâs şerbeti hedâyâ verdiğimizden gâyet memnûn oldu ve sâyebânına gitdi. Ve cemî‘i gelen zahâyirleri askerine tevzî‘ edüp vakt-i gurûbda asker-i bî-pâyân içinden bir ün ve gırîv ü feryâd kopdu kim hakîrin yüreği kopdu. Meğer gülbâng çekerlermiş. Nısfu’l-leylde kösleri çalup cümle haymeleri bozup âmâde oldular.

Vakt-i sabâh ki oldu nefîr ü makrafa ve kösler **[Y 399b]** çalınup azm-i râh etdiler.

Ol mahalde hakîri çağırup bir Mahmûdî fîle süvâr olmuş. Hakîri fîle süvâr olmağa teklîf etdükde,

"Vallâhi dahi fîle binmemişim" dedükde fîl derisinden örülmüş nerdübânı sarkıdup ta'avvüz tilâvet ederek zahr-ı fîlde olan kasr-ı serî'a çıkup zânû-be-zânû meks edüp azm-i râh eyledik.

Niçe Berberistân melikin ve Fûncistân dâbirin ve'l-hâsıl fîl üzre on üç âdemi da'vet edüp müstevfâ zânû-be-zânû oturup fîl zahrında tahte'l-kahve tenâvül ederek menzil kat' ederdik. Ammâ bu fîl eyle yürürdü kim elimizde çay ve bâdyân aslâ dökülmezdi. Ve eyle yürürdü kim niçe bin fîller ve atlar anın pâyine hem-pâ olmazlardı.

Ba'de't-ta'âm gayrı fîller üzre süvâr olan *firdilân*ları ya'nî hânende ve sâzendeleri fîl başı berâber getirüp bir gûne çâr-gûşe rebâb ve bir halkaya iki yüz demir halka geçmiş kıvış kıvış sadâ verir ve yine kamışdan gûnâ-gûn mizmerâtlara âheng olur hûb u hazîn ve hoş-elhân Fûncî hânende Baykara fasılları ederek tayy-i merâhil ederdik. Ammâ el-azametullâh dağı taşı ve hâmûn-ı kâşî Urbân ve bu kadar ibâdullâh pür edüp saf saf ve mevc mevc alay alay gürûh gürûh enbûh gibi giderlerdi. Ve niçe bin fîl üzre âlât-ı silâh ve üç yüz mikdârı mancınık ve altı pâre şâhî tuc top ve niçe bin fîl kemiğinden toplar ve niçe kerre yüz bin develer üzre mühimmâtlar ve harsüvâr ve pîlsüvâr ve hımâr-süvâr benî âdem'in hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür. Ve piyâde kavmin hadd [ü] hasrına nihâyet yok idi. Bu hâl üzre,

Sahrâ-yı Hulşu

Yedi sâ'atde Nîl kenârınca,

Evsâf-ı kal'a-i Tumbusu

Nîl içinde bir cezîre-i azîmde tûbdan şekl-i murabba' bir kal'adır. Hâkimi Fûncistân meliki tarafından Hüseyin Şâ(?)'dır. İki bin askere yigirmi bin re'âyâ-yı Zengîye mâlikdir. Kal'ada bir câmi'i var.

Bu kal'a mukâbelesinde meks olup kal'a hâkimi beş yüz deve yükü zahîre getürüp ale's-sabâh on bin asker-i Urbân askeri getirüp andan azm-i râh etdükde Hüseyin
Kan tarafından hakîre bir fîl hedâyâ getirdiler. Üstünde kasriyle ve huddâmları ile gelüp süvâr olduk. Huddâmlarımız ile kasr-ı Seriyye içinde zevk [u] safâ etdik ve şiddet-i hârdan halâs olduk ve dâ'imâ üzerinde ibâdet edüp istirâhat ederdik. Bu hâl üzre yine cânib-i cenûba Nîl kenârınca tokuz sâ'at gidüp,

Der ta'rîf-i kal'a-i Hillet-i Şükrâvî

Şeyh Şükrâvî hazretleri bunda medfûn olduğıyçün kal'a-i Şükrâvî derler. Nîl'in şarkında ve tûbdan bir kal'a-i metîndir. Fûnc hükmünde elli bin re'âyâya mâlikdir. Bir câmi'i var. Bundan dahi zahâyir **[Y 400a]** ve imdâd gelüp andan ale's-sabâh yine Nîl sâhilince on sâ'at tay edüp,

Evsâf-ı kal'a-i Hafîr-i Fûncistân

Cânib-i şarkda tula-binâdır. Câmi'i ve esvâk-ı muhtasarı ve bozahâneler vardır. Altmış bin re'âyâ ve bin kal'a kulu vardır, derler. Andan dahi imdâd me'kûlât gelüp yine cenûba

Nîl kenârınca ol şiddet-i hârda gidüp on birinci sâ‘atde,

Tavsîf-i kal‘a-i Meşşu

Cânib-i garbda ve Fûnc hükmünde metîn ü müstahkem tûbdan bir kal‘a ve bir tûbdan mebnî câmi‘i ve kadısı ve birkaç kahve ve bozahânesi vardır. Bu kal‘anın mukâbelesinde,

Kal‘a-i Tumbul

Şarkda ve tûb-binâdır. Bir câmi‘i minâresizdir. Hâkimi Nâsır ibn Tumbul’dur. Tumbul bir kavm-i azîmin ismidir.

Bunu temâşâ edüp yine cânib-i garba Meşşu tarafına ubûr edüp anda cilcâleler asker içinde nidâ edüp üç gün üç gece meks olunup cümle askere âlât-ı silâhlar tevzî‘ olunup cenge âmâde oldular. Dördüncü gün azametullâh asker-i bî-şümâr ile cânib-i garba yedi sâ‘at gidüp,

Buhayre-i Feyle

Kenârında meks olunup bu âb-ı buhayreden niçe kerre yüz bin deve yükü su alınup ale’s-sabâh azm-i râh edüp netîce-i kelâm iki gün üç gece kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek,

Sahrâ-yı İdrîs‘in şarkî tarafında çetâçet kat-ender-kat bir yerde mazbût konulup ol gece cânib-i erba‘aya karavullar koyup vakt-i sabâhda cümle ağırlık menzil yerinde kalup cümle cengâver asâkir-i dilâver ile mütevekkilen alallâh deyüp ceng fîlleri ile mancınık ve topları ileri koyup azm-i cânib-i düşmen etdiler.

Hakîr dahi Hüseyin Kan yanında Feth-i şerîf tilâvet ederek mezkûr sahrâ-yı bî-pâyân içre dörd sâ‘at gidüp sahrânın cânib-i garbında tağı ve taşı dutmuş bir kara deryâ asker nümâyân oldu. Meğer bu kavm-i şûm vilâyet-i Fûncistân’a tâbi‘ **Hardikan** nâm âteş-perest kâfir melikinin vilâyeti ve askeri imiş. Hemân anlar bizim askerimiz görünce bî-pâk ü bî-pervâ deryâ-misâl kefere vü fecere cünd-i cünübiyle dağlardan nüzûl edüp bizim askere karşu gelmede. Ammâ bizim asker beri tarafda ber-karâr durmada. Tâ ki küffâr askeri dağlardan ayrılup sahrâya çıkup bize bir top menzili kaldukda cüyûş-ı muvahhidîn cûş [u] hurûşa gelüp bir ağızdan sadâ-yı Allâh Allâh’a rehâ buldurup at ve pîl ve hecîn üzre eyle hücûm eylediler kim gûyâ mûr [u] mârlar lâşeye seğirdir. Yedi koldan asker-i İslâm hamle eyleyüp mancınık topları atılup iki asker birbirine katılup hulasa-i kelâm bu bâzâr-ı cengde kâmil germâ-germ yedi sâ‘at-i nücûmî bir ceng-i perhâş savaş **[Y 400b]** oldu kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Vakt-i asrda,

“Bire Mugân münhedim oldu” deyince hamd-i Hudâ cünd-i İslâm tâze **[Q 318b] [P 315b]** cân bulup bakıyyetü‘s-seyf küffârın askerinin akîbine çâpük-süvâr olanlar gitmede.

Beri tarafda Hüseyin Beğ gerüde kalan askere haber gönderüp vakt-i gurûbda anlar dahi gelüp meks etdiler. Hakîr Hüseyin Beğ‘e,

“Gazânız mübârek ola” dedükde [274] deyüp sürûrundan cemî‘i mâlın bezl eyledi. Ol gece nigâhbânlar ile haymeleri gözedüp ale’s-sabâh bu mahalden rıhlet edüp âteş-perest vilâyetlerine asker-i İslâmı nehb [ü] gârete gönderüp gayrı asâkir ile kendüleri **Kal‘a-i Firdâniye** altında deryâ-misâl asker ile meks olunup diyâr-ı âteş-peresti harâb etmeğe kol kol askerler azîmet etdiler.

Bu kal‘a-i Firdâniye içinde cemî‘i emvâl [ü] erzâk mevcûd bulunup bizzât serdâr-ı mu‘azzam olan Hüseyin Kan kendü askeriyle kal‘aya girüp cümle hazâyini ve bî-hisâb üsârâyı kayd-bend edüp kabza-i tasarrufa alup kendü ağırlığı askerin kal‘a içine göçmek fermân edüp kendüsi âteş-perest **Hardikan’ın** sarâyında meks edüp hakîre Mugân Sîr nâm kethudâsının sarâyın verüp tevâbi‘âtlarımız ile tekâ‘üd etdik.

Ammâ bu kavm bu kal‘anın derûn [u] bîrûnun ol kadar kazmalar ile kazup harâb [u] yebâb edüp hadden bîrûn tibr çıkardılar, ya‘nî altun toprağı buldular, ve fîl dişi ve gergerdân karnı ve müşk ü zebât ve kakule-i kebîr ve amber buldular kim hisâbın muhtesib bilür.

Ammâ altun ve guruş ve akmişe-i fâhire bu diyârda nâdirdir ve makbûl değildir. Mâlları fîl ve at ve cemel ve koyun ve sığır ve câmûsdur kim lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâdır. Bu bilâdlarda makbûl olan eşyâlardan Mısır’ın ketân bezi ve mâvî bez ve ok ve yay ve kılıc ve mızrak, bu makûle âlât-ı silâhlar makbûldür.

Ve bu kal‘a-i Firdâniye tâ Nûh Necî evlâdı Ken‘ân Nûh Nebî ile gemiye girmeyüp mürted oldu, bi-kavli âteş-perest anın binâsıdır derler. Bir buhayre-i âb-ı hayâtın kenârında bir pest püşte üzre Şeddâdî-misâl seng-i hârâdan nişân verir. Her taşı tûlen ve arzan ellişer ve altmışar karış seng-i hârâlardır. Ve şekl-i müseddes binâ olunmuş iki kat bir kal‘a-i kat-ender-katdır. Ve dâyiren-mâdâr cirmi üç bin adımdır. Ve şarka nâzır âbinûş dırahtlarından bir kapusu var. Ve derûn-ı kal‘ada bin mikdârı tûbdan kârgîr-binâ evlerdir. Ammâ niçe bin hânesi zîr-i zemînde gâr-ı cahîmlerdir kim Mugân kavmi anda olurlar.

Bu kavm âteş-perest değillerdir, cümle şems-perestdirler. Bir aya dek bu gârları gücile feth [ü] teshîre aldık, içinden ol kadar mâl-ı ganâyim çıkdı kim ta‘bîr ü tavsîfe gelmez. Ve bu kal‘ada aslâ kenîse yokdur, hemân kal‘anın **[Y 401a]** vasatında bir meydân vardır, her sabâh cümle âteş-perest ol meydânda pana ve santa ve sindiyân ve âbnûs ağacı âteşinin başına cem‘ olup secde ederler ve seher sovuğunda ısınup giderler.

Bu meydânın cânib-i erba‘asında dağlar gibi bâlâda zikr olunan ağaçlardan yığılmışdır, herkes nezerâtlarından niçe bin fîl yükü odun getürürler. Bu âteşgede[yi] Berberî ve Fûncî ve Kırmankî ve Kakanî tâ’ifesi söndürüp yerine ol kadar tebevvül ü tegayyuz etdiler kim cemî‘i asker haşerâtının âbhâneleri oldu. Ba‘zı esîrlerimiz görüp feryâd [u] figân edüp ağlarlardı. Su’âl etdiğimizde,

“Bu âteşgede üç bin altı yüz senedir kim sönmemiş idi. İbâdethânemiz bu nûr-ı ilâhî idi. Şimdi devrimiz tamâm olup bu ibâdethânemize bu hâl oldu. Ve bizler de bu derde giriftâr olduk” deyü cevâb etdiler.

Ammâ zîr-i zemînlerde olan kavm-i Mugân’ın aslâ ne kenîse ve ne âteşgedesi var. Hemân gârlarının üstünde bir vâsi‘ fezâda buhayreye nâzır bir amûd-ı müntehâ vardır. Amûdun garba nâzır bir oyulmuş mihrâbı var. Cümle Mugân vakt-i seherde ol fezâya cem‘ olup şems-i tâbân nümâyân olunca bir kerre bu amûdda olan mihrâba şarka karşu secde ederler. Ba‘dehu el ele verüp raks edüp giderler. Ve gurûb mahallinde dahi güneş gâyib olduğu mahalde kezâlik böyle ederler. Beher yevm iki kerre ibâdetleri budur. Âkıbeti hayr olsun, Hâkim Hüseyin Kan temâşâ içün âteş-perestlerin ve Mugân kavminin bu âyîn-i bâtılların etdirüp temâşâ ederdik.

Hulâsa-i kelâm bu kal‘ada kâmil bir ay meks edüp asker-i nusret-şümâr tâ vilâyet-i İsvân’a varınca ne kadar âteş-perest ve gâv-perest ve pîl-perest âfitâb-perest diyârları var ise şebhûn salup rûz-merre ol kadar mâl-ı ganâyim geldi kim sahrâ-yı İdrîs’in içi devâbât-ı Hudâ ile mâl-â-mâl oldu. Ba‘dehu bir aydan sonra cânib-i erba‘ada olan asker-i nusret-me’âsire neccâblar gönderilüp anlar dahi bir aya dak ol kadar fîl ve gergerdân ve kazık boynuz ve at ve deve ve hımâr ve câmûs ve sevr ve koyun getirdiler kim herbir fîl üzre yigirmi otuz esîr ve her deve üzre beşer altışar esîr ve her at ve gayrı hayvânâtlar üzre her vilâyetin üsârâlarından esmerü‘l-levn ve ahmerü‘l-vech mahbûb u mahbûbeler ve zişt-rû Afnuvî şütürleb Zengîler geldi kim hisâbın Cenâb-ı İzzet bilür.

Ba‘dehu bin seksen üç mâh-ı Recebinde [(–)] günü bu kal‘a-i Firdân’ı harâb [u] yebâb edüp azm-i kenâr-ı Nîl edüp cânib-i şarka on bir sâ‘atde **buhayre-i Feyle** kenârında meks olundu.

Andan kalkup yine şarka yedi sâ‘at gidüp Nîl kenârında **kal‘a-i [Y 401b] Meşşu**: mukaddemâ ta‘rîf olunmuşdur.

Cümle asker bisyâr mâl-ı ganâyimleri ile sâhil-i Nîl’e meks edüp kâmil on bir sâ‘atlik yer asker sâhil-i Nîl’i ve hâmûn-ı fîli leb-ber-leb etmişdi. Bu taht-ı kal‘ada üç gün tekâ‘üd fermân olunup herkes mâl-ı ganâyimleri ile vatan-ı aslîlerine müteveccih oldular. Ba‘dehu hakîr dahi Hüseyin Kan’a varup,

“Hamd-i Hudâ, böyle gazâ-yı ekber size nasîb olup sâlimîn ü gânimîn memleketinize vâsıl olup hasretinize kavuşasınız. Ve hamd [u] şükür kim cenâb-ı şerîfiniz sebebiyle böyle gazâda bulunup iki ay edâ-yı hizmet etdik. Şimden gerü bize izin veriniz kim Fûncistân melikine varup nâmeleri ve emânet hedâyâları vâsıl edelim” dediğimizde **[Q 319a] [P 316a]** hayli teşekkür edüp buyurdular kim,

“Vallâhi’l-azîm biz sizin hüsn-i ülfetinizden musâhabet [ü] zarâfetinizden haz edüp size ta‘aşşuk etdik. Lâkin size bir nasîhat edeyim, kabûl eylen. Zîrâ sizler kavm-i Rûmsuz ve garîbü‘d-diyârsız, hâlâ bizim müsâfirimizsiz, müselmânlık oldur kim herkese eylik ede. Size nasîhatim oldur kim şimdi biz bu âteş-perest ü mûğân vilâyetlerin harâb [u] yebâb edüp hisâbın Allâh bilür mâl-ı ganâyim ve bu kadar behâyim ve bî-hadd ü bî-kıyâs esîr-i şevâyim aldık. Bakıyyetü‘s-seyf olan mûğân u âteş-perestân hâneberdûş olup Fûncistân ve Berberistân tarîklerine çıkup kuttâ‘u’t-tarîk olurlar. Ve sâ’ir etrâfımızda olan düşmenlerimiz dahi ayağ üzredir. Biz size bu mahalde icâzet vermeziz. İnşâallâhu te‘âlâ vilâyetimize varup anda sizinle iki ay safâ edüp ba‘dehu Fûncistân’ın mevsim gemileri ile sizi gönderelim. Cümle atlarınız ve develeriniz bizde kalsın”, deyü bu gûne vâfir pend [ü] nasîhat etdi.

Ammâ bu pende aslâ rızâ vermeyüp ben muğber-hâtır olur şeklin gösterüp tekrâr ricâ eylediğimizde,

“Sabr edin, inşâallâh işiniz âsân olur”, derken bir beyâz sâdeli beli zilli eli hıştlı başı cığalı bir zâğî âdem gelüp serâperde altında pertâb ederek Hüseyin Kan’ın önünde secde edüp,

“Yâ sultânım, Berberistân meliki geliyor” deyince,

“Gelsin” dediler.

Hemân otak kapusun açup atıyla otakdan içeri bu kadar ser-bürehne kavm-i Berberî ile gelüp kan'ın yanında melik oturup öpüşüp görüşdükden sonra anlar dahi,

"Edâ-yı hizmet etdik, şimden gerü vilâyetimize gidelim. Zîrâ belki düşmen bize musallat ola. Bizi hâtırdan çıkarmayup hîn-i mahalde imdâdımıza yetişesiz" deyü ricâ edüp izin taleb etdi. Hüseyin Kan,

"Ale'r-re's", deyüp hakîre hitâb etdiler kim,

"İşin Allâh asân etdi. İşte Fûncistân meliki yüz bin askerle vilâyetine gider, anlar ile Berberistân'a gidüp andan anlar sizi **[Y 402a]** azîm asker ile Fûncistân'a götürürler", deyüp hakîri Berberistân melikine gösterüp,

"Bunlara i'zâz [u] ikrâm ederek Fûnc melikine gönderesiz, gâyet memnûn oluruz" dedikde Berbere meliki,

"Ale'r-re'si ve'l-ayn" deyüp yerinden kalkup elim öpmek murâd edindi, men' eyledim. Meğer bunların de'b-i kadîmleri pek mahabbet edüp ta'zîm edecekleri müsâfirin elin öpmek şart imiş.

Hamd-i Lem-yezel refîk-ı azîm buldum, deyü sad kez şükr-i Hudâ etdim. Hemân Berber-zemîn meliki hakîre hitâb edüp,

"Ale's-sabâh vakt-i tarâvda azm-i tarîk ederiz" deyüp Hüseyin Kan ile vedâlaşup gitdi. Hakîr dahi haymeme varup bir sâ'at istirâhat edüp anı gördüm: kan geliyor.

Derhâl kan u cân başıma sıçrayup istikbâle çıkup yed-be-yed olup haymemize geldik. Ardı sıra iki katâr deve yükü hûrmâ lîfi hararlar içre gûnâ-gûn fîl dişleri ve gergerdân boynuzları ve santa ve âbnûs ağacları ve on hecîn üzre yigirmi aded duhter-i pâkîze-ahterânlar kim herbiri esmerü'l-levnin mahbûbları idi, ve on hecîn-süvâr yigirmi aded mûğân-pîçe ve âteş-perest cân yakıcı kıya kıya bakıcı esmerü'l-levn ve ahmerü'l-vech gılmân-ı sâhib-iz'ânlar ihsân etdi. Ve kâmil yüz aded hecîn tâvûsu ve iki pîl-i Mengerûsî verdi. Ve fîlbân ve şütürbân ve gayrı huddâmândan elli aded esîr Zengîler verüp,

"Bunlardan gâyet ihtirâz üzre olun, hâyinlerdir ve firâr ederler. Kayd-bend edüp her gece Berâbire kavmine verin, anlar hıfz [u] hırâset etsinler" deyü nasîhat etdi. Ve bir redab [erdeb??] altun tibri ve on gâv boynuzu zebât ve beş zebât kedisi kafesiyle ve on kafes tûtî-i gûyâ ve bir kutu misk ve bir kutu anber ve bir kutu pânzehir ve bir hecîn yükü kakule-i kebîr verüp bu kadar ihsân u in'âmlardan sonra vâfir i'tizârlar edüp,

"İnşâallâh avdetde yine yolunuz bizim kal'aya uğrar, olmaya illâ hayr" deyüp kendi otağına gitdi.

Ertesi ale's-sabâh cümle yüklerimiz ile âmâde olup Berberistân askeri nümâyân olduklarında varup Hüseyin Kan ile vedâlaşmağa vardıkda anlar dahi bin mikdârı asker ile bizi bir sâ'at yere göndere gidüp anda vedâlaşup yine te'kîden Berbere melikine bî-had tenbîhler eyleyüp "Dâyirende kondur" deyüp öpüşüp avdet etdiler. Hakîr Berberî meliki ile atbaşı berâber Berberîler ile bir yerde giderek yedi sâ'atde,

Nîl içinde bir cezîre-i azîmde şekl-i murabba‘ tula-binâ bir küçük kal‘adır. Fîl inciğinden vâfir toplar atdı. Handakı ve çârsû-yı bâzârdan bir imâret yokdur. **[Y 402b]** Ancak minâresiz bir câmi‘i vardır. Bu kal‘a Berberistân hükmünde olmağile Berbere melikine ol kadar hedâyâ geldi kim ta‘bîr olunmaz. Hedâyâ bu diyârlarda bezdir, andan azîz bir şey yokdur, ol dahi Sa‘îd-i âlî‘den ve Mısır’dan gelir. Bu diyârın kavmi za‘îf ü nahîf olduklarından zirâ‘at edici kavm değillerdir. Yohsa Nîl kenârlarında pembe ve ketân ve bersîm ve simsim [ve] fûl ve rüz ve ades ekseler altun biter. Ammâ bir alay behâyim makûlesi kuru kadîd ve anîd ü abîd kavmdirler.

Andan ale’s-sabâh bu kal‘a kâyimmakâmı olan Apsuve beş yüz askeriyle bize ta‘yîn etdiler. Zîrâ ol gece iki Zengî âteş-perest keferemiz firâr etdi, biri fîl-bân idi. Andan yine Nîl kenârınca cânib-i cenûba on sâ‘at,

Emdâh-ı kal‘a-i Arko

Bir cezîre-i vâsi‘ içinde tûbdan mebnî şekl-i murabba‘ bir kal‘a-i vâsi‘dir. Cânib-i şarka karîbdir, taş erer bir cezîrededir. İçinde âdemi azdır. Cezîresi serâpâ âbinûş ormanlardır. Bunun dahi hâkimi hedâyâsiyle Berbere hâkimine buluşup yine cenûba 9 sâ‘at,

Menzil-i kal‘a-i
Benni Betni Büsni(?)

Berber-zemîn hükmünde bu dahi bir cezîrede çâr-gûşe tula-binâdır ve bir kal‘a-i ra‘nâdır. İmâm Mâlik hazretleri âlem-i seyâhatlarında bu diyâra gelüp **[P 316b]** halkın İslâm **[Q 319b]** ile müşerref edüp Mâlikî-mezheb olduklarından sonra İmâm’ın ta‘lîmiyle bu kal‘a binâ olunup kapusu üzre İmâm Mâlik’in kûfî hattı vardır. Ve bu kal‘aya İmâm Mâlik hazretlerinin gelmesinin aslı oldur kim **Kutbü‘l-aktâb eş-Şeyh İzzeddîn** hazretleri hayâtda idi, anlar ile müşerref olup kâmyâb-ı cihân yegâne-i zamân ferîd-i devrân oldu. Hâlâ Şeyh İzzeddîn hazretleri kal‘a içinde medfûndur.

Bu azîzin havfından cümle ehl-i kal‘a taşrada sâkinlerdir. Derûn-ı kal‘ada aslâ bir âdemî-zâd yokdur. Ziyâretine varanlar kal‘a kapusundan içeri dâhil olunca pây-bürehne varırlar. Kal‘ada değil bu kal‘a binâ olunduğu cezîrede bir kimse tebevvül ü tegayyuz etmeğe kâdir değillerdir. Tekâzâ-yı hâceti gelirse de üç gün ve beş gün olursa da kabız durur, tâ ki Nîl kenârına varmayınca def‘-i hâcet edemez. Bu hâk-i amber-pâkde koyundan ve at ve deveden gayrı hayvân besleyemezler, zîrâ necâsetleri necâset-i galîzadır. Tâ bu mertebe ulu sultândır kim bu cezîrede bir kimesne fi‘l-i şenî‘ edemez ve harâmî ve zâlim giremez ve kimse teşelşül edemez. Meşhûr-ı âfâk kutb-ı ale’l-ıtlâk mutasarrıfînden ulu sultândır. Ve halkı mü’min ü muvahhidîn Berberî kavmidir. Hastaları ve ma‘sûmları def‘-i hâcet etdükde mecurlara eder, ba‘dehu tâ Nîl’e dökerler. Bu derd-i elîmi dâ’imâ çekerler. Bunu ziyâret edüp yine cenûba **[Y 403a]** Nîl çetince sekiz sâ‘at gidüp,

Der medh-i kal‘a-i İrtid

Nîl’in cânib-i garbîsinde şekl-i murabba‘, câmi‘i dahi cümle tûbdur. Hâkimi Gürce Zengîdir. Bunun dahi hâkimi ve ehl-i kal‘ası Berberistân hâkimine hedâyâlar ile gelüp buluşdular. Andan on sâ‘at Nîl kenârınca şiddet-i hârda gidüp,

Der sıfat-ı kal‘a-i İrniş

Kal‘ası ve câmi‘i tûbdur. Bin askeri ve elli bin zâğî re‘âyâsı var. Amâristân yerdir. Hâkimi

Fercûn Berberîdir. Bunun dahi çârsû-yı bâzârı yokdur. Andan beşinci sâ‘atde,

Kal‘a-i Cebriyye

Bu taş kaya bir kal‘a-i ra‘nâdır. İçinde üç yüz mikdârı kamışdan evleri ve bir tûbdan mebnî minâresiz câmi‘i var. Beş yüz Berâbire kavmi sâkinlerdir. Ammâ bu kal‘a hâricinde sahrâ-nişîn olan kavmine kabâ’il-i Cebriyye derler. Cümlesi mezheb-i Cebrîdir, Mâlikî değillerdir. Ammâ yine tâ‘at [u] ibâdâtları yerinde beş vakti aslâ kazâya komazlar ve beş vakti bir ezân ile kılarlar. Ve ezânları birer katdır, ammâ bizim iki *hayye ala’s-salâh*‘dır ve iki *hayye ala’s-felâh*‘dır, min-evvelih ve âhirih böyledir, ammâ anların birerdir. Ve ne cânib olursa secde ederler. Ve sâhibü‘l-evkât değillerdir, yigirmi dörd sâ‘atde beş kerre namâz kılarlar, ne vakit olursa olsun. Ve ba‘zı mahalde kasr-ı cem‘ edüp beş vakti bir ikâmet ile kılarlar. Kâmetleri dahi mükerrer değildir. Cebriyye mezhebinde bir alay kavmdir. Andan on iki sâ‘atde,

Kal‘a-i Hannâk

Cânib-i garbda tûbdan bir kal‘a-i şekl-i muhammesdir. İçinde yedi yüz mikdârı kamışdan Berberî hâneleri vardır. Ve bir câmi‘i var, tûbdandır. Ammâ kal‘adan taşra sahrâ-nişîn Mâlikî-mezheb kavm-i Berâbire ve Cebrî-mezheb kavmiyle muhtelit yüz bin re‘âyâ-yı esved-likâsı var. Bu Fûnc iklîminde bunlar gibi şecî‘ tüvânâ ve hecîn ü fîl-süvâr ve cıdabâz kavm yokdur. Şeyhlerinin ismi Şeyh Aşâb ibn Melik Kakan’dır. Ammâ kal‘a hâkimi Hüseyn-i Fûncî, Berberî melikine gelüp hedâyâlar getirdi. Andan yedi sâ‘atde,

Fasl-ı kal‘a-i Handak

Cânib-i garbda câmi‘i ile cümle tûbdan bir altun top-misâl bir kal‘a-i sagîredir. Bu kal‘a hâricinde mutahassın olmagiçün bir kat dahi ka‘r-ı zemîne ermiş handakı olduğundan kal‘a-i Handak derler. Ba‘zı yerleri rıhtım dolma-binâdır. Kal‘a içinde iki yüz mikdârı kamışdan Berberî evleri vardır. Cebrî kavmini kal‘aya komazlar. Anların saçları iki yanındadır, alınlarından enselerine dek tırâş ederler. {Cebrî oldukları andan ma‘lûmdur.} Ve sahrâ-nişîn kavimdir. Bu kal‘a hâkimi Hüseyin yüz tulum boza Berberî hâkimine pîşkeş getirüp kavm-i Berberî îd-i adhâ etdiler. Andan on iki sâ‘at, **[Y 403b]**

Kal‘a-i Kuli

Nîl’in garbında tûb-binâ ve câmi‘li ve üç yüz çalaş evli Berberîler sâkindir. Hâkimi Süleymân ibn Beşîr’dir. Yüz koyun ve beş deve köçeği ve yetmiş tulum ekşimiş deve südü ve on deve darı ekmeği getirdi. Andan,

İş‘âr-ı kal‘a-i Bakır

Taraf-ı garbda tûbdandır. Ve şekl-i tûlî vâki‘ olup Nîl’den şark cânibi münhedim olmuş. İçinde Berberî fukarâları sâkindir. Hâkimi Hüseyn-i Fûncî‘dir, Berâbire melikine bir at ve üç deve hedâyâ getirdi. Ve Berbere hâkimi mâl-ı ganâyimden alduğı fîlleri ve develeri ve gayrı lâzım olmayan hayvânâtları cümle bu Bakır sahrâsında olan nebâtât u giyâhâta şütürbân fîl-bân ve râ‘îleri ve re‘âyâlar ile saldılar, cümle hayvânât tâze cân buldular.

Bu mahalde Donkola ahâlîsi melike gürûh gürûh,

“Gazânız mübârek olsun” deyü hedâyâlariyle istikbâle çıkdılar ve mâl-ı ganâyimden ba‘zı ulemâya beşer onar koyun ihsânlar eyledi.

Andan bildim ki bu Berberî meliki hasîsdir. Zîrâ lâ-yu‘ad ve lâ-yuhsâ koyundan gelen a‘yân-ı eşrâf ulemâya beşer onar koyun verirdi. Ol diyârda ise on koyun bir zirâ‘ asdar bezine verilir, bir zirâ‘ bez ise Circe’de bir para ve iki cedîde ya‘nî iki mankıradır. Ve derim haymesinde deve südü ve darı ekmeği yerdi. Dâ’imâ kıllet ü hisset [ü] denâ’et üzre ayş [u] nûş ederdi, dâ’imâ boza içüp giderdi. Yine bu hakîr ana nazar etmeyüp hüsn-i ülfet ederdim. Zîrâ beyit:

Herkesin gerçeği gönlünce değildir âlem

Mümkin oldukca geçinmek gerek ammâ âdem

ebyâtı mazmûnu üzre bu diyâr-ı gurbetde iltiyâm edüp tevâzu‘ ederdim.

Ertesi ale’s-sabâh cümle asâkir-i Berberî pâk libâsların geyüp âlât-ı silâhlariyle iktidârlarına göre kendüleri tezyîn edüp melik-i Berberistân dahi asâkir-i sâhib-sinânların yemîn ü yesâra cenâheyn-vâr tertîb edüp bî-hisâb eli hıştlı esb-süvâr ve hecîn-süvâr askerin dahi talî‘a **[Q 320a] [P 317a]** edüp dahi ileri bilâ-hisâb kara nahıra benzer sürü sürü piyâde eli harbeli ve beli kırbalı kavmlerin her biri gûnâ-gûn lehce-i mahsûsları ile tegannî ederek azm-i râh ederlerdi. Ve melik dahi kendi tevâbi‘leri ile yüz altmış boybeğleri ve kal‘a kanları kûs [u] kebürgelerin çalarak âvâze-i tabl [u] dühül ve kûs [u] makrafa sadâsı evce peyveste olurdu. Bu hâl üzre Nîl kenârınca cânib-i cenûba yedi sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı bilâd-ı Sûdân şehr-i azîm ve taht-ı kadîm kal‘a-i Donkola-i Berberistân

Bi-kavli tevârîh-i Kıbtiyân ibtidâ şehri amâr eden Donkol ibn Hâm ibn Nûh aleyhi’s-selâmdır. Nûh Nebî bin sene ömr-i azîzi içre Tûfân’dan sonra bir cây-i selâmet bulmağa geşt [ü] güzâr ederek **[Y 404a]** bu diyârlarda niçe sene tevattun etdi. Ba‘dehu oğlu Hâm’a bir kız verüp ol kızdan bir ciğerkûşe tevellüd edüp lisân-ı İbrîce ismine Donkol dediler. Mürûr-ı eyyâm ile bu Hâm’ın evlâdı ve te‘allukâtı çok olup bir gün Hazret-i Nûh Necî ü Nebî cemî‘i kavm kabîlesile bu Hâm’ı ziyâret etmeğe gelüp mihmân oldu.

Hikmet-i Hudâ istirâhat edüp hâb-âlûd iken Nûh Nebî‘nin avret yeri açılur. Bu oğlu Hâm gelüp babası Nûh Nebî‘nin avret yeri açıldığın göricek kahkahâ ile gülerek boh şiling ü lakkâ oynayarak gidüp gayrı birâderleri ki Sâm u Yâfes’dir anlara dahi gösterir. Anlar dahi şermende olup hicâblarından gaşş olup bir ihrâm ile pederlerin setr ederlerken Nûh Nebî hâbdan bîdâr olunca yine ol Hâm-ı hâm-ı nâ-puhte hande ederek avreti yanına gider. Hazret-i Nûh anın tebessümünden su’âl eder. Sâm u Yâfes keşf-i avret olduğun nakl ederler. Hemân Nûh Nebî

“İlâhî, sen Pâdişâh’dan dilerim ki bu Sâm’ı mu‘ammer edüp evlâd [u] ensâbiyle dünyâyı müzeyyen eyle ve sa‘âdet-i dâreynde yüzün ağ eyle” deyü Sâm’a du‘â eder.

“Ve bu oğlum Yâfes’i dahi mu‘ammer edüp rûy-ı zemînde cemî‘i pâdişâhları bunun zürriyetinden edüp inkırâzu’d-devrân nesilleri münkarız olmayup dü-cihânda serfirâz olalar” deyü du‘âsı müstecâb olup cemî‘i mülûk [ü] selâtînler ana müntehîdir. Ve cemî‘i Arab u Acem ve cemî‘i mürsel ve gayrı mürsel peygamberân Sâm’a müntehîdir.

“Ve bu oğlum Hâm-ı Husâm dahi bu şiddet-i hârlı diyârlarda mu‘ammer edüp cezîre-i Mısır’da evlâd [u] ensâbın çok eyle ve hayvânâtların dahi bî-hisâb eyle. Lâkin sen

Pâdişâh-ı Perverdigâr'dan dilerim ki benim avret yerim mekşûf olup setr eylemeyüp güldüğiyçün kendinin ve evlâd-ı evlâdının avret yerleri ve vücûdları uryân olup büryân gezeler ve dâ'imâ birbirlerinin mâhiyyetine güleler. Ve İlâhî dünyâda kendüsi ve evlâdları inkırâzu'd-devrân yüzleri kara olup âhiretde yüz aklığı ver" deyü Hâm'a azîm yavı du'âlar edüp bi-emrillâhi te'âlâ bu Hâm avreti yanında ve oğlu Donkol yanında oturup babasının avret yeri açıldığın nakl edüp gülüşürken der-ân üçünün de yüzü kara oldu ve üçü dahi hicâblarından dağlara çöllere ve deşt-i hâmûna düştüler.

Cümle kara Arabların nesli Hâm'a müntehîdir. Hazret-i Nûh dahi gayrı evlâdlariyle Mısır'a geldiler, mezkûr Hâm bu hatt-ı istivâ taraflarında kalup niçe yüz bin evlâdları olup Ebülesved oldu. Ba'dehu Hâm-ı Esved merhûm olup devlet evlâdı Donkola'ya nakl edüp zamân-ı hükûmetinde bu kal'a-i Donkalâ'yı binâ etdiğiyçün bu kal'aya Donkola ve vilâyet-i Esvedân derler. Tahfîf-i kelâm **[Y 404b]** olmağiçün Esvedân'ın hemze-i evvelin hazf edüp Sûdân derler.

Zamân-ı kadîmde eyle bir şehr-i mu'azzam imiş kim hâlâ âsâr-ı binâlarından bî-had bî-kıyâs esâs-ı imâretleri zâhirdir. Bunu dahi Ebrehe la'în harâb etmişdir. Hâlâ amâr olan kılâ' ve büyûtları evvelki imâretinin bir mahallesinden cüz' kalmışdır. Ammâ kal'ası Nîl kenârının cânib-i şarkîsinde kâr-ı kadîm kırmızı tuladan mebnî şekl-i murabba'dan tûlânî handaksız bir kal'a-i atîkdir. Ve 3 bâb var, biri Nîl'e nâzırdır.

Kal'a içinde cümle altı yüz elli pişmemiş tuladan kerpiç-binâ Berberî evleridir. Yedi câmi'i ve tokuz mescidi ve altı mektebi var. Ve bundan gayrı imâret yokdur. Ve bir yalçın kaya üzre vâki' olmuşdur. Ve melik sarâyı dahi kal'a içinde tûbdandır ve bizim konağımız dahi tûbdandır; bu şehr içre bundan ma'mûr evler yokdur.

Ammâ bu hisârın hâricinde cânib-i şarkda üç bin mikdârı Berâbire hâneleri vardır, kimi hâm tûbdandır, kimi kamışdan ve kimi çalaşdan ya'nî bâğ külbeleri gibi çalıdan evlerdir.

On mikdârı tula-binâ câmi'lerinde ibtidâ Fûncistân pâdişâhı nâmına, andan âl-i Osmân'a du'â edeler kim hâdimü'l-haremeyni'ş-şerîfeyndir. Gâyet musallî Mâlikiyyü'l-mezheb kavmi vardır. Aslâ kizb ü gıybet ve sû-i zan ü mesâvî bilmezler. Gâyet mustakîm âdemler olduğiyçün şehr-i Mısır'da cümle tüccâr ve ehl-i sûkun huddâmları kavm-i Berâbiredir. Berâbire re'âyâsına derler, Berberî askerîsine derler. Cümle tâ'ife-i askerî altmış bin olur, ammâ Berâbire'si üç kerre yüz bin âdem olur. Ve bu varoşda binden mütecâviz cellâbe ya'nî Sûdân ve İsvân ve Fûncistân bâzergânları sâkin olurlar. Ve Berâbire'si ticâret ü zirâ'at ile mukayyed olup şa'îr ve dürre ya'nî darı eküp biçüp gıdâları arpa ve darı ekmeği ve lahm-ı tayrî ve cemel eti ve südüdür. Ve bozası gâyet memdûhdur. Ve kedi eti yemek mübâhdır, *ciddi kutta* ya'nî lezîz kedi deyüp vakt-i zarûretde yerler. Ve Nîl zülâli nûş ederler. Bir kabîlesi dahi sahrâlarda zürâfe ve pîl ve gergerdân ve ceyrân sayd u şikâr edüp tırnakları çataldır, deyü tenâvül ederler.

Der vasf-ı hayvân-ı zürâfe ya'nî zurlapâ

Hattâ hânemiz sâhibinin huddâmları bir zürâfe-pîçe sayd edüp kebâb etdiler. Ammâ ol kadar semîn idi kim ta'bîr olunmaz. Hakîre teklîf etdiler, tenâvül etdik, inşâallâh helâldir, kitâbda mahallin görmedik. Eşkâlde ve cesedde at kadardır. Postu sığın derisi gibi ve deve gerdânından dırâz boynu var. **[P 317b]** Başı keçi başı gibi, ammâ dahi büyükdür. Elma

gözlü ve deve kulaklı, boynuzları gerdeninden bir siyâh hat **[Q 320b]** zahrından tâ dümmüne varınca çekilmişdir. Kuyruğu sığın kuyruğu gibidir. Ön ayakları gâyet âlîdi, kıç ayakları gâyet alçakdır. Çâr pâsında **[Y 405a]** çatal tırnaklıdır. Ve gerden-i dırâziyle minâre kaddi dırahtlara yetişüp filislerin yerler. Ve zemînde gûnâ-gûn giyâhâtı tenâvül edüp şîrîn hayvândır. Ammâ at ve sığın ve sığır lahminden lezîzdir. Ammâ püşt-i pâ urmada hakkâ ki zoruna pâydır. Âhû-yı Bağdâd gibi seğirdir, lâkin Berberî kavmi hîle ile şikâr ederler.

Bu diyârın lahm-i kûsfendi misk gibi râyihası vardır. Zîrâ âb-ı cânbahşının letâfetinden fezâlarında gûnâ-gûn nebâtât [ü] giyâhâtlar vardır kim aslâ bir diyâr alefine müşâbeheti yokdur.

Ve havâsının letâfeti yüzünden mahbûb u mahbûbesi ol kadar mükahhal merâlî ve gazâlî gözlü esmerü'l-levn ve ahmerü'l-vech gülfem reftâr [u] güftârı latîf ü zarîf mahbûbları olur kim ta'bîr olunmaz. Hakkâ ki nesl-i Nûh Nebî'dirler. Ammâ libâsları yokdur, Berberî ihrâm ve Berberî peştemâl bürünmüşler, geysûların örmüşler, şiddet-i hârdan gûyâ nâr-ı cahîme girmişler ve yüz yıl durup yanmışlar, kadîd âdemlerdir. Ammâ gâyet cerî ve şecî' ve bahâdırlar. Ve gâyetü'l-gâye cemmâ' u tammâ' kavmdir. Ve hisset ü denâ'etlerinden şeb [ü] rûz cihân gezerler, müft ta'âm bulurlar ise yerler. Böyle pâ-bürehne ve ser-bürehne kavmdir.

Hâkimleri refîkımız olan Muhammed ibn Hüseyin melikdir. Hâlâ Fûnc pâdişâhına tâbi'dir, anın fermâniyle bizimle âteş-perest seferinde idi. Ammâ vilâyetleri gâyet emn [ü] emândır. Bir âdem diyârlarında kuttâ'u't-tarîk olsa ol ân katl ederler. Bu diyârda dahi altun ve guruş yokdur. Çârsû-yı bâzâr ve hân u hammâm ve imâret ve sebîl ve medrese yokdur. {Bozahâneleri ve kahve vardır.}

Ve bâğ u bâğçe yokdur. Maymun çokdur ve meyve yokdur. Besâtînlerinde kavunu ve karpuzu çokdur. Ve minâre dahi yokdur. Ve cum'a günleri niçe ecnâs-ı haşerât cem' olup taşra varoşda bir meydân-ı azîm vardır, anda bâzâr olup herkes metâ'ın bey' [ü] şirâ eder. Ve câ-be-câ hûrmâ ağacları vardır.

Bu şehirden bilâd-ı Nûbe cânib-i şimâle seksen konak yer gerü kaldı. Ve bu şehir iklîm-i evveldedir. Ve bu şehrin garbında **şehr-i Zegave** dahi iklîm-i evvelde şehr-i azîm imiş, ammâ görmedim.

Bu şehr-i Donkol'da üç gün melik ile sohbet-i hâs edüp hâkim Hafîr meliki Kör Hüseyin Kan'ın mâl-ı ganâyimden alup Fûncistân pâdişâhına gönderdüği hedâyâları Berberistân meliki hâzır etdi. Ve kendi mâlından dahi bin re's cemel ve yetmiş fîl ve bin sığır ve altı bin koyun ve beş yüz âteş-perest ü mûğân esîrleri ve gayrı ganâyimden dahi gûnâ-gûn eşyâları hâzır etmeğe mübâşeret etmeğe başladı.

Hakîr ol mahalde aslâ görünmeyüp,

Şehrin cânib-i erba'asında olan ziyâretlere gitdik

Evvelâ karâfe'de eş-Şeyh İbn Îsâ: Kubbesi üzerine ba'zı leyle-i cum'ada nûr **[Y 405b]** yağar.

Andan eş-Şeyh A'ûd: Kubbesi var.

Andan eş-Şeyh Ebûbekir.

Andan âlim Ebü‘l-Kâsım hazretleri: Dahi bir kubbede âsûdedir.

Andan yine karâfe’de eş-Şeyh Bilîl.

Andan eş-Şeyh Gulâmullâh: himmetleri hâzır ola.

Bunları ziyâret edüp hânemize geldikde Berberistân meliki hânemize gelüp müşerref edüp on iki deve ile fîl-i siyâh dişi belâ yükü enva‘-ı zahîre ve on heccân üzre yigirmi siyâh-çerde gılmân ve altı aded nisvân ve on tavûsî hecîn ve bir sîm şem‘dân ve bir hokka-i kübrâ içre seylân taşlı herbiri gûyâ la‘l-i Bedahşân’dır. Huddâmlarımıza dahi üç hecîn deve verdi ve özür diledi. Ve bir kal‘a kanın bin askeri ile tâ Fûncistân’a varınca bizim hıfz [u] hırâsetimiz içün ta‘yîn eyleyüp sarâyına gidecek mahalde huzûruna bir top sof ve iki cûdî destâr ve bir bâlîn-i kalemkâr ve iki makrama-i halkâr verdiğimizde derûn-ı dilden haz edüp safâsından raks etdi. Zîrâ anlar bu gûne Rûm metâ‘ın görmemişlerdir. Bunları kabûl edüp sarâyına gidüp der sâ‘at beş aded bî-nazîr kâmil nâ-şüküfte ve şîrîn-güfte kızlar ve iki hecîn yükü fîl dişi ve iki hecîn yükü kakule-i kebîr gönderdi. Ve Fûnc pâdişâhının hedâyâsına ve kendü cânibinden gidecek hedâyâlara şehir kadısı Hamdullâh ibn Celâl hazretlerin on bin âdem ile Fûnc’a gitmeğe me’mûr eyledi. Ale’s-sabâh melik ile vedâlaşup azm-i râh eyleyüp cânib-i cenûba Nîl kenârınca sekiz sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı sûr-ı Tangusi

Nîl içinde bir cezîre içre garba karîb tula ile mebnî bir kal‘a-i kebîrdir. Bânîsin su’âl etdim, aslâ bilmediler. Bunun dahi Donkola gibi üç kapusu vardır, ammâ Donkola gibi kaya üzre değildir, türâb üzre mebnî şekl-i murabba‘ bir kal‘a-i azîmdir. Fûncistân hükmündedir. Kal‘a içinde (–) hâne-i Berberî vardır. Taşra varoşu ve câmi‘leri ve bozahâneleri vardır, gayrı imâret yokdur. Hâkimi üç bin askere, yedi bin Berâbire re‘âyâsına mâlikdir. Çoğu bizimle Firdâniye seferinde idiler.

Bu kal‘a cezîresinde çok timsâh olur. Her bâr koyun ve sığır ve deve kapar, suya gark edüp yavrularına nafaka eder. İsvân timsâhından mel‘ûn timsâhı vardır. Herbirinin kaddi kırkar ve ellişer zirâ‘ gelür. Andan yine Nîl kenârınca say ağacı ormanı içre sekiz sâ‘at gidüp,

Vâdiyü‘l-Afârît

Bir sahrâ-yı bî-pâyânın cânib-i garbı nihâyetinde meks olunup,

Ta‘rîf-i eşkâl-i ifrîte câdû-yı mine’l-acâyib ve mine’l-garâyib temâşâdır

Evvelâ bu eşkâl-i garîbe bu püşte-i âlînin tâ zirvesinde bir vâsi‘ meydânın cânib-i erba‘asında gûnâ-gûn seng-i hârâlardan sandaliyyeler ârâste olmuş, bu meydânın garbîsi nihâyetinde yedi amûd-ı müntehâ-yı sommâkî bir yere cem‘ edüp birbirine muttasıl **[Y 406a]** dikmişler. Bu yedi sütûnun zirve-i âlîsinde bir hacer-i yekpâre vaz‘ [u] nasb eylemişler. Yedi amûdu setr edüp amûdlara bâr olup amûdlar anınla ber-karâr olur.

Bu hırmen cirmi vaz‘ olunan **[Q 321a] [P 318a]** seng-i hârâ üzre tucdan bir kancık dîv timsâli etmişler kim âdem görünce zehresi çâk olur. Başı eflâke serçekmiş, geysûların fitîle fitîle perîşân etmiş, gözleri âfitâb-ı âteş-tâba karşı meş‘al gibi şu‘le verir. Ve kucağında yine tucdan bir oğlun dizi üstüne oturdup gûyâ dirâgûş edüp sağ memesiyle süd verir şeklinde bir mahûf u mehîb ucûbe timsâldir. Ve memeleri kös-i Bağdâd kadar vardır.

Sağ elin kaldırup Nîl'in cânib-i cenûbdan tarafa geldüği mahalle kolun uzadup bir parmağile gösterir şeklinde durur. Ve iki ayakları ol mîl minârelerin üstünden aşağı amûdların temelinde olan seng-i hârâlara kadem basmış durur. Ammâ eyle musaykal u mücellâ tuc sûretdir kim gûyâ zeheb-i hâlisdir. Ve ayağı önünde bir havz-ı azîm var kim seng-i hârâdan oyulmuş aşren fe-aşren havz-ı kebîrdir, içinde bir kişi şinâverlik etse mümkindir.

Ammâ bu temâşâda ta'accüb edecek oldur kim bu amûdlar üzre karârdâde olan dîv-i mü'ennesin iki gözlerinden kanlı yaş iki dizleri üzerine cereyân edüp andan aşağı incikleri mesâbesi yerinden nüzûl edüp iki baş parmak tırnakları üzre bu kadar bin yıldan berü cereyân ede ede gûyâ mîzâb gibi yer eylemiş.

Andan bu kırmızı kanlu yaş havz-ı azîm[e] dâhil olduğu demde ol dem dîde-i nem âb-ı rakîk beyâz mâ-i safî olur. Ve dâ'imâ bu havz leb-ber-leb durur. Mâh-ı Temmûz'da bu mâ-i nem yem-i Kulzüm gibi saruya mâyil olup rengi mütegayyir olur. Ve lezzetde kibrît suyu ta'amında olup cemî'i sâhib-i maraz olanlar bundan bir kerre nûş edüup yigirmi amel edüp cemî'i ahlât-ı fâside-i tahtânî sürüp nûş edenin reng-i rûyine humret verir. Ve yine mâh-ı Temmûz'dan sonra ke'l-evvel ol âb-ı hayât olur.

Ammâ bizimle giden âdemler şiddet-i hârda üşüp eyle nûş etdiler, havzı boş etdiler. Hakîr dahi şifâ niyyetine bir fincân nûş etdim, hakkâ ki mâ-i zülâldir. Ekseriyyâ Nîl'in cenûb tarafından yâhûd Habeş diyârının Zeyla' şehri benderinden Portakal küffârları hedâyâ vererek bu âb-ı nâbdan kalay ve kurşumlu cerre makûlesi niçe bin kumkumaları doldurup Hindistân'a ve Frengistân'a götürürler kim cüzâm zahmetine ve Freng zahmetine mübtelâ olanlara içirüp dürr-i beyza dönerlermiş, gâyet nâfi'dir.

Ammâ im'ân-ı nazar ile görülse bu amûd-ı âlîler bir sahrâda inşâ olunmuşlar, bu sütûnlardan bâlâ bir kûh-ı bî-hemtâ yok kim üstâd bennâ ol kûhlardan bir san'at ile **[Y 406b]** fevvâre-misâl bu câdû timsâlinin derûnuna girüp dîdelerinden dem-be-dem cereyân edüp andan havzda mâ-i zülâl ola. Aslâ aklım ihâta etmedi.

Ve bu mîllerde Eflâtûn ve Bokrât Sokrât Batlîmûs hukemâların ve gayrı etibbâların İbrî ve Süryânî, Yûnânî ve Teymânî vilâyeti(ni) hatları satır satır yazılmış ibret-nümâ hatları ve âlât-ı kîmyâ dahi yazılmış kazılmış durur. Ammâ cenûb tarafında olan sütûn-ı zenbûrî üzre kıblemize nâzır Ebû Alî Sinâ'nın kitâbesiyle amûd üzre Kûfî hat ile bu âyet tahrîr olunmuşdur: [275] kitâbet olunmuş. Dahi altında sene (–) terkîm etmişler. Vâcibü's-seyr temâşâgâh yerdir. Hakîr dahi nevregân-ı tilsimânım ile bu mahalle geldiğimiz alâmetin tahrîr eyledim.

Andan ale's-sabâh yine şedd-i rahl köslerine turralar urulup Nîl kenârınca cenûba on bir sâ'at gidüp şiddet-i hârdan kebâb olup,

Tavsîf-i Hisâr-ı Kenîse

Nîl'in garbında bir sedd-i Ye'cûc-vâr bir kal'a-i üstüvârdır. Sâhil-i Nîl'de kal'a-i İbrîm'den sonra memdûh-ı âlem kal'a budur. Bânîsi Azrak Câdûdur. Gerçi taş kal'a değildir, serâpâ kâr-ı kadîm tula ile mebnîdir, ammâ gâyet metîn ü müstahkemdir. İki kapusu var, biri garba bir cânibe, biri Nîl'e açılır. Şekl-i murabba' bir kal'a-i musanna'dır. Ve içinde iki yüz mikdârı tula-binâ büyûtlar vardır. Ve bir câmi'i var. Ammâ kal'a

hâricinde bin mikdârı top ve çim ü çalaşdan evleri ve yedi câmi‘i ve zâviyesi var. Ve kırk aded bozası var. Ve kapularının tahta kanatları üzre timsâh derileri mıhlıdır. Ve cümle halkı esmerü‘l-levn mahbûb Berberî kavmidir.

Ve bu kal‘aya Kenîse ismiyle tesmiye olunmasının aslı oldur kim bu kal‘anın cânib-i garbında kâmil üç sâ‘at ba‘îd yerde bir ferah-fezâ ve hoş-havâ yerde,

Câmi‘-i Hazret-i Süleymân *aleyhi’s-selâm*: Kenîse-sıfat binâ olunup mihrâbı cânib-i yıldız rûzgârına ve Kudüs-i şerîfe doğru inşâ olunduğiyçün Kenîse derler. Bu kal‘a dahi ol ismile müsemmâdır.

Der sıfat-ı câmi‘-i kadîm

Bu câmi‘ cenbinde bir buhayre-i lezîz vardır kim mürde cism üzre ilkâ eyleseler belki hayât bulurdu. Hazret-i Süleymân ins [ü] cin ve hûş [u] tuyûr ile taht-ı Süleymânî ile tayy-i mekân edüp ber-havâ tayrân ederken bu buhayreyi görüp vezîri Âsaf-ı Berhıyâ‘ya ve ba‘zı musâhib ecinne ve dîv ü perîlerden,

“Bu buhayreye ne derler?” deyü su’âl eder. Anlar dahi,

“Yâ Süleymân, buna *Kırcelabka jeydaz-ı dersan* derler, ya‘nî lisân-ı İbrî üzre cennet kapusundan gelir buhayre demekdir” derler.

Ve âb [u] havâsın ta‘rîf ü tavsîf ederler. Derhâl Emînullâh rûzgâra emr edüp cemî‘i mahlûk-ı Hudâ ile nüzûl edüp bu vâdîde meks **[Y 407a]** edüp cânib-i erba‘asın geşt [ü] güzâr ederek buhayrenin âb-ı nâbından nûş edüp tâze cân bulur. Tîz cümle dîv ü perîlere emr edüp,

“Bu menzilde benim içün bir kâh-ı âlî ve bir câmi‘-i Sübhânî binâ edin” deyüp bu câmi‘i binâ ederler kim meddâhlar midhatinde âciz ve tahrîrinde kalemler lâldir.

Ba‘de’l-hicre bu diyâr halkı İslâm ile müşerref olup kıble Kudüs’den Mekke’ye vely olundukda şimâl cânibine dahi bir mihrâb-ı azîm ihdâs eylemişler.

Hulâsa-i kelâm deyrden vely olunmuş böyle bir câmi‘-i zîbâ yokdur. Gûyâ cânib-i erba‘asının der [ü] dîvârları ve amûd-ı **[P 318b]** gûnâ-gûnları **[Q 321b]** Yed-i Kudret ile inşâ olunmuşdur.

İslâmbol’da Ayasofya kubbesinden iki kat âlî altı aded kubbe-i sernigûndur. Ve ortasında cümle kubbelere havâle bir kubbe-i mînâsı var imiş. Hazret-i Risâlet tevellüd etdikleri gece isneyn gecesi Tâk-ı Kisrâ ve Kızıl Elma ve bu kubbe-i âlî münhedim olmuşdur, zîrâ (bir) zamân-ı Kaffâh Nebî‘de bu câmi‘ puthâne idi. Ve niçe bin düvelden gerü kalmış binâ-yı kadîmdir. Ve cânib-i erba‘asında niçe bin suhuf nâzil olmuş nebîlerin savma‘alarında İbrî hatları ile alâmetleri var.

Ve bu câmi‘in enderûn [u] birûnunda cümle bin yedi yüz aded sommâkî-i ahmergûn var kim herbiri âsumâna ser çekmiş hemvâr ve musaykal u mücellâ amûd-ı ra‘nâlardır. Hakkâ ki la‘l-i Bedahşân gibi kırmızı cevâhirlerdir, birinin bir yerinde rahnedâr yeri yokdur. Bu amûdlara mânend ne Kudüs’de ve ne Şâm’da ve ne Mısır’da nazîrleri yokdur, ammâ İskenderiyye’de ve İslâmbol’da ve Atina’da ve Ayasuluk’da ve Eydincik’de çokdur. Zîrâ bu Eydincik şehri dahi Süleymân Nebî Belkîs içün binâ edüp hâlâ harâbistânında niçe yüz

amûd-ı serâmedler pâymâl-i rimâl olup yatırlar.

Ve bu câmi‘ tûlen ve arzan kâmil beşer yüz germe adımdır. Bu hisâb üzre Mekke’nin Mîne bâzârında olan Câmi‘ü‘l-hayf ve cebel-i Arafât’da olan câmi‘-i İbrâhîm ve Arafât ve Mîne bâzârı beynehümâsında cebel-i Ferah dibinde câmi‘-i Müzdelife ya‘nî Meş‘arü‘l-harâm ve Mısır’da câmi‘-i Amr ibnü‘l-Âs ve Şâm’da câmi‘-i Ümeyye ve Kostantıniyye’de Ayasofya bu zikr olunan cevâmi‘-i kebîrin cümlesinden bu Sûdân vilâyetinde olan câmi‘-i Hazret-i Süleymân büyükdür. Zîrâ kuvvet-i mu‘cize ile ve hizmet-i ins ve dîv ü perî ile binâ olunmuşdur. Ve ilm-i hendese ve ilm-i mi‘mârîden haberdâr olan berhordâr olmuş âdem bu câmi‘-i azîmi görse hakkâ ki Süleymân Nebî üstâd-ı kâmil olup mu‘cizesin ızhâr eylemiş, der. Bu hakîr edîm-i arzda kırk sekiz sene cihânbîn olup on yedi pâdişâhlık yerde ve ma‘mûr u âbâdân olan memâlik-i mahrûselerde böyle bir câmi‘-i nebiyyullâh-ı kebîr görmedim.

Ve enderûn [u] bîrûnunda mebsût olan ruhâm-ı zenbûrî **[Y 407b]** ile gûyâ Hind sadefkârîsi döşenmişdir.

Ve ale’t-tahkîk ferşinde incü ve sadef ve akîk-i Yemenî ve laciverd ve yeşim ve pîrûze makûlesi zî-kıymet hacerler döşenmişdir. Bir taşına vaz‘-ı yed eden taşdan kavî taş olur. Ve câmi‘in cânib-i erba‘asında olan dîvârın yüzleri tâ yedi kubbe-i azîmin devvârelerine varınca serâpâ gûnâ-gûn ve nakş-ı bûkalemûn ebrî ve mevvâc sun‘-ı Hudâ zî-kıymet taşlar kaplıdır. Herbir kaplı olan tahta-misâl taşların kadleri tûlen ve arzan onar zirâ‘dır. Üstâd-ı kâmil hakkâk-i âmîl bu taşları eyle biçmiş kim gûyâ hıtâyî kâğızdır. Kat‘ olundukdan sonra iki taşı yanyana vaz‘ edüp ebrîlerinden gûnâ-gûn eşkâller ve elvân elvân şükûfe ve kitâbeler nümâyân olunur. Ve bu seng-i mevvâclar ol kadar mücellâdır kim gûyâ âyine-i İskender’dir.

Bu ulu câmi‘ içre ibâdet eden musallînin rükû‘ [u] sücûdları ve kıyâm [u] ku‘ûdları saf saf sâfî mücellâ hacerlerde nümâyândır. Ve mihrâbın tarafeyninde Zebûr âyetleri vardır, kitâbesi:

Âsaf-ı Berhıyâ ibn Râvid ibn Serhâs

yazar. Âb-ı hayât hatlardır kim mermerler üzre tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in altı kubbesinin içleri cümle mutallâ elvân elvân sırçalı taşlar ile münakkaşdır. Ammâ minberi üç kademe ile urûc olunur kürsî-misâl bir minberdir.

Ve (minberi ve) minâresi yokdur, ezânı dam üzre okurlar. Ve bu câmi‘in taşrası etrâfında olan taşların herbiri kırkar ve ellişer zirâ‘-ı melikî‘dir. İlm-i cerr-i eskâl ile bu seng-i sakîlleri biri biri üzre komak makdûr-ı benî âdem değildir, hakkâ ki kâr-ı dîvdir.

Ammâ bu câmi‘ eğer bir âbâdân diyârda olaydı cennet olurdu, lâkin cemâ‘atı yok bir câmi‘-i dürr-i yetîmdir. Ammâ buhayresi içün yılda bir kerre güz eyyâmlarında cezîre-i Mısır’da niçe kerre yüz bin cân insân ve gayrı hayvân cem‘ olup bu câmi‘ içinde ve yanında(?) ve buhayrenin etrâfında niçe kerre yüz bin hayme ve hargâh bu kadar mahlûk-ı Hudâ meks edüp kırk gün kırk gece bâzâr-ı germâ-germ olur kim ta‘bîr olunmaz.

Ve bu buhayre-i azîm dâ’iren-mâdâr on bir merhale yerdir. İki tarafına bu kadar ecnâs-ı mahlûk nüzûl edüp Hazret-i Süleymân içdüği sudur, deyü teberrüken ve teyemmünen nûş

edüp hastaları ve emrâz-ı muhtelifeye mübtelâları içüp bi-emrillâh şifâ bulup kırkıncı gün bâzârın infidâdı günü oldukda, el-azametullâh, bî-had ve lâ-‘ad fîl ve deve ve hımârlara bu buhayre-i mâ-i cân-bahşın âb-ı hoş-güvârından yükledüp tulum tulum ve cerre cerre cemî‘i kâfiristân ve Arabistân diyârlarına götürdüklerinde bu on yedi merhale yer ihâta eden buhayrede bir katra su kalmayup bi-emrillâh sene-i âtîye gelince leb-ber-leb olur, azîm temâşâdır.

Ve azîm câmi‘ü‘n-nûrdur. İçinde huddâmları ve ulemâları **[Y 408a]** kırk aded sarı pirinç teneke ile binâ olunmuş kapuların kapayup ilme meşgûl olurlar. Cümle halkı Mâlikiyyü‘l-mezheblerdir. Ammâ kasr-ı Süleymân harâb olmuşdur ve amâr olacak mahaldir. Ammâ kavmi âdem değildir. Bunu temâşâ edüp ve ibâdet edüp yine ılgar ile kal‘a-i Kenîse’ye gelüp andan ale’s-sabâh Nîl’in garbî kenârınca,

Ziyâret-i eş-Şeyh Dülîb

Anı ubûr edüp on sekiz sâ‘atde şiddet-i hâr çekerek iki yerde âbnûs ve sindiyân ağacları ormanlarında ârâm edüp şems-i cihân-tâb zevâle nüzûl etdükde,

Medh-i hasîn Abkor

Nîl’in şarkında şekl-i murabba‘ bir tûb kal‘acıkdır. İçinde iki yüz hâne-i çalaş ve bir câmi‘-i balaş vardır. Hâkimi Fûncistân tarafından Gürce nâm bir hümâmdır. Ve kal‘anın iki kapusu var. Dükkânları ve hammâm [u] vekâlesi ve bâğı yokdur, ve halkının yüreğinde yağı yokdur. Kavmi yine Berâbiredir, esmerü‘l-levn ve ahmerü‘l-vech âdemlerdir. Andan kalkup 4 sâ‘at cânib-i şimâle,

Beled-i Arkı

Kal‘ası yok, evleri çok. Câmi‘i var, ammâ gâyet dar câmi‘dir. Halkı dahi darı yerler. Anda ziyâret-i eş-Şeyh Kırâmullâh er-Rikâbî **[Q 322a] [P 319a]** ve ana karîb eş-Şeyh Hacı Mâcid ve anın cenbinde eş-Şeyh Hacı Mahmûd [ve] kurbunda eş-Şeyh Hacı Nükûz. Bunlar birer tûbdan kubbe-i sagîreler içinde âsûdederler. Birer Fâtiha ile ervâh-ı şerîflerin şâd edüp yine Nîl kenârınca yedi vîrân kal‘a ubûr edüp çölde fîlsiz ve maymun ve gergerdân zurâfesiz yollar ile on bir sâ‘atde,

Evsâf-ı rabât-ı Deffâre

Nîl’in şarkında tula-binâ şekl-i bâdemî bir kal‘a-i cedîd misl-i hadîddir. Sene (–) târîhinde Mısır pâdişâhlarından el-Melik Aybeğ et-Türkmânî Fûncistân meliki re‘âyâsından tezallüm edüp Aybeğ dahi dostluğa binâ’en Fûnc meliki mutahassın olsun deyü bu kal‘ayı binâ etdirir. Dâyiren-mâdâr cirmi iki bin adımdır. Ve içinde tûbdan câmi‘i var ve üç yüz aded Berberî beytleri vardır. Şimâle nâzır ağac kapusu üzre timsâh-ı bî-cenâh postları mıhlıdır. Kapu üzre târîhi sene (–) zikr olunan imâretden bir şey yokdur. Andan on altı sâ‘at gidüp,

Eşkâl-i kal‘a-i Melik İdrîs

Nîl’in şarkında bir musattah vâsi‘ sahrâ kenârında şekl-i muhammes tûbdan mebnî bir kal‘a-i sagîredir. İçinde bir câmi‘i ve yedi yüz hânesi ve şarka nâzır bir kapusu. Cümle halkı esmerü‘l-levn Berberî kavmidir. Mü’min ü muvahhid Mâlikiyyü‘l-mezhebler ve mahbûb u mahbûbesi mümtâz serâmedlerdir. Ahâlîsi gâyet bülhe ve âbid kimesnelerdir. Cemî‘i zamânda anlardan isyân u tuğyân ve kizb ü bühtân şekilli bir zelle anlardan sâdır

olmamışdır. Mısır'a ve gayrı şehirlere varup hizmet ederler, gâyet mu'temed kavmdir. Bu kal'adan rıhlet **[Y 408b]** edüp tokuz sâ'atde,

Kal'a-i Gırri

Nîl'in şarkîsinde tûbdan şekl-i müdevver bir küçük vîrân kal'acıkdır. Cirmi bin adımdır. Ve bir câmi'i, gayrı imâret yokdur. Andan ale's-sabâh altı sâ'at Nîl kenârınca mahsûldâr sahrâlar içre giderek,

Şehr-i azîm dâr-ı kadîm kal'a-i Halfahi

Bu dahi Nîl'in şarkında tûbdan evlerdir. Bir câmi'i var, gayrı imâretden nişân yokdur. Cümle halkı Zengî-likâ kavm-i Moha-yı bî-bekâ şütürleb Berberîlerdir. Bunlar gayrı Moha kavmidirler, şedîd ü cebbâr ve ayyâr u tarrâr meş'ale gözlü âdemlerdir. Andan dahi hareket edüp on sekiz sâ'atde,

Evsâf-ı mahmiyye-i şehr-i azîm Ilgun-ı Donkola

Zamân-ı kadîmde bu şehir Berberistân meliki hükmünde imiş. Ba'dehu Sultân-ı Fûnc istîlâ edüp hâlâ mutasarrıflardır. Ammâ taht-ı Berberistân olmağile cümle binâları Berberî kârıdır. Gâyet şîrîn şehirdir.

Kal'asın Fûnc feth etdükde câ-be-câ münhedim etmiş. Hâlâ Donkola'nın Berberistân kavmi,

"Âh Ilgun" deyü âh-ı derûn çeküp,

"Ilgun cenneti bizim olsa, âhiret cennetin istemezdik" derler. Tâ bu mertebe bu şiddet-i hâr diyâr-ı nârda Şâm-ı cennet-meşâm-misâl şehr-i İremezâtdır. Zamân-ı kadîmde olan imârâtının kubbeleri ve kâ'a ve esvâkları ve kasr-ı Havernaklarının esâslarına âdem nazar etdükde hayrân olup engüşt ber-dehen edüp dembeste kalır. Ve bunda olan alâyimât u acâyibât u garâyibâtlar meğer İsvân'da ola.

Ve bunun âb [u] havâsı letâfetinden bâğ u bâğçesinin limonu turuncu ve hûrmâsı ve gûnâ-gûn fevâkihin âbdârı bunda mevcûddur. Ve halkı gerçi za'îf ü nahîf siyâh-çerdedir, ammâ gâyet ten-dürüst ve gâyet mücemmi'dır.

Hikmet-i Hudâ, havâsının letâfetinden zenânesi ve hayvânları senede ikişer ikişer doğurur. Ammâ âdemden gayrı behâyimleri beher sene üç kerre kuzular, ammâ gâyet nahîf ü za'îf kuzuları hâsıl olur. Ve merd [ü] zenânı on senede bâliğ olur. Yedi ayda ve sekiz ayda vaz'-ı haml etdükde ikiz doğar.

Ve halkı Berâbire re'âyâsı ve sâlihlerdir. Ve zirâ'atları darı ve arpadır. Ve bâğ u bostânları ve develeri ve koyun ve sığırları çokdur. Ve Berberistân ve Fûncistân ve Sûdân'da bundan gayrı neft ü katrân ma'âdinleri yokdur. Ve ılıca germâbları çokdur. Cümle memâlik-i mahrûselerden ahâlî-i vilâyetler gelüp bunda germâblara girüp miskînlikden ve gayrı mahûf u muhâtara emrâzlardan halâs olup ana rahminden doğmuş gibi olur. Anıniçün diyâr-ı Fûncistân'da ve İsvân'da Ilgun halkı ve esmerü'l-levn buğda enli mahbûb u mahbûbesi makbûl u mu'teberdir.

Bu şehr-i Berberistân melikleri destinden gideli devletleri bergeşte olup Fûnc'a tâbi' oldular. Hisâbın **[Y 409a]** Cenâb-ı İzzet bilür kavm-i bî-pâyândır.

Ba‘dehu bu şehirden yine cenûba sengistân dağları ve mahûf yollar ubûr edüp kâmil on sekiz sâ‘atde,

Der sitâyiş-i şehr-i azîm Koteray

Bu dahi Fûnc hükmünde Nîl’in şark tarafında bir şehr-i azîm imiş, hâlâ âsâr-ı binâları cihânı dutmuş. Evvel imâretden ancak yedi yüz mikdârı hâneler ve bir câmi‘ ve yedi yüz hâne ve üç aded âsî hûrmâ ağacı var. Gayrı imâreti harâbdır. Andan on bir sâ‘atde,

Şehr-i Idey

Fûnc hükmündedir. Bu mahalde gemilere binüp şarkdan garba ubûr edüp şehri temâşâ eyledik. A‘sâr-ı kadîmde bu dahi şehr-i azîm imiş, hâlâ eser-i amârdan alâyimât-ı Şeddâdiyân’dan kubbe-i nühtâk-ı tumturâk revâklar var kim gûyâ dest-i mühendisden henüz çıkmış ibret-nümâ kâ‘alar ve müte‘addid hücreli sarâyla ârâste şehr-i müzeyyen imiş. Hâlâ amâr olan büyûtları iki bin mikdârı müfîd [ü] muhtasar Berberî hâneleridir.

Bu kavmin içinde Mâlikî mezheb-i hak ile Cebrî mezheb-i nâ-hak Berâbire âdemleri muhtelitdir. Fûnc meliki i‘mâr etmiş bir alay küstâh kavmdir. Bunların şeyhleri Şeyh Sa‘îd-i Cebrî‘dir, kırk bin kadar cebrî ve cebbârî kavme mâlikdir. Ammâ cümlesi gâyet şâtır u fettân kavmdir.

Şehri Nîl’in garbında yedi mihrâblı ve birkaç çalaş dükkân ve gayrı imâret ve hân yokdur. Ve bunda bâğ u bâğçe ve hûrmâ ve bersîm olmaz. Halkının me’kûlâtları darı ve timsâh ve kedi ve tilki ve misk kedisi ve Nîl balığı yerler. Timsâh eti tenâvül etdiklerinden şecâ‘at sâhibi olup gâhîce Berberistân ile ceng edüp mansûr olurlar.

Bundan dahi hareket **[Q 322b]** edüp **[P 319b]** Nîl kenârınca sekiz sâ‘atde,

Kal‘a-i Hilleti’l-melik

Şark cânibinde haşebden kal‘a ve bir câmi‘ ve altı yüz kamışdan ve tûbdan büyûtlardır. Anı ubûr edüp beş sâ‘atde,

Kal‘a-i Noci

Hadd-i Fûnc’dur. Kal‘ası cümle azîm santa ağaclarındandır, içi rıhtım dolma çimli toprakdır. Bir kapusu ve bir câmi‘i ve iki yüz külbe-i ahzânlı büyûtları var. Bundan ale’s-sabâh on sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve kâr-ı kadîm kal‘a-i Arbacı

Nîl’in cânib-i şarkında bir vâsi‘ fezâda ve nebâtât alefzârlı mahsûldâr dâr-ı diyârda binâ olunmuş bir şîrîn şehirdir. Kal‘ası dıraht-ı müntehâlardandır, birbirlerine yine haşebler ile bend edüp için çamur ve darı sapıyla ve çim ile rıhtım edüp dolma dîvârlı tuladan metîn kal‘adır. Zîrâ bu diyârda binâlar içinde iki bin üç bin yıllık ağaclar vardır, aslâ çürümemişdir. Âsî hûrmâ ve santa ve etle ve sac ve zakkûm [ve] sindiyân gibi böyle ağaclardan binâ olunmuşdur. Ve şekli dörd köşeden tûlânî ve dâyiren-mâdâr bin adımdır. Ve içinde yedi yüz kamışdan ve çalaşdan evleri var. Ve bir câmi‘i var, şarka nâzır bir kapusunun kanatları **[Y 409b]** âsî hûrmâ ağacındandır. Cümle evleri tûb-binâdır, zerre-misâl bu şehirde taşdan alâmet yokdur. Taşra varoşda üç bin hasır ve kamış ve tûbdan evler ve yedi câmi‘ ve on bir boza dükkânı var. Gayrı amâristândan minâre ve hân [u] hammâm ve sebîl ve medrese ve bâğ u bâğçe yokdur, ammâ bostân çokdur.

Ve bu şehirde mukaddemâ Fûncistân melikinin vezîri Kan Pîr sâkin imiş. Hâlâ Fûncistân melikinin karındaşı Kan Cercîs sâkindir. Kırk bin askere, altı kerre yüz bin re‘âyâ Berâbire kavmine mâlik bir halîm ü selîm kimesnedir. Şeref-i sohbetleri ile müşerref olup hakîr kanı Kör Hüseyin Beğ‘in Firdâniye gazâsından aldığı mâl-ı ganâyimden Berbere meliki kadısı hedâyâları teslîm edüp,

“Hüseyin Kan size selâm eyledi” dedikde gazâ ahvâlin su’âl edüp mâ-vaka‘ üzre nakl etdiklerinde secde-i şükr etdi. Ve Berberistân melikinin dahi pîşkeşlerin getirüp safâ etdi. Bu mahalde hakîr dahi bir kavanoz mümessek eşribe-i hummâs ve bir makrama ve don ve gömlek verdim, vâfir haz etdi. Ammâ gâyet bülhe ya‘nî oğuz âdem.

Kelâm-ı acîbe-i û

Bu Kan Cercîs ile ibtidâ mülâkat olduğumuz mahalde tevâbi‘lerimiz ile bizi görünce kalkup bir köşede gizlendi ve tercümânı çağırup,

“Bu çiğ âdemler nedir?” dedi. Anlar dahi,

“Mısır vezîrinden karındaşınız sultân-ı Fûnc’a giderler” dedi.

“Ya bunlar niçün böyle beyâz çiğdir, bizim gibi kakan değildir?” deyü su’âl etdi. Tercümân hakîre eyitdi:

“Kan Cercîs buyururlar kim bunlar niçün böyle akdır? Yoksa yüzlerinin derisin yüzenlerden şikâyete mi geldiler? Bunları böyle beyâz çiğ edenin hakkından gelüp bunların hakkı hak olsun, dedi”, deyü tercümân hakîre bu kelimât-ı eblehi nakl edince hakîr âlem-i hayretde kalup,

“Hayfâ vü dirîğ, başıma türâb-ı rîğ kim on sekiz pâdişâhlık ve krallık yerleri geşt [ü] güzâr ederek bu diyâra düşerdik ve böyle kelimâtlar istimâ‘ etdim. Ammâ yine kendi talebimle oldu” deyü hamd edüp kelimâta âgâze etdim, tercümâna eyitdim:

“Biz Mekke ve Medîne sultânı mevlânâ mülûkü‘l-Arab ve’l-Acem ve’r-Rûm Kostantıniyye kayseri Sultân Mehemmed Hân’ın kullarındanız ve anın hükmündeki türâbda sâkiniz. Bi-emrillâhi ta‘âlâ ol diyârlarda âdetullâh bunun üstüne cârîdir kim ol diyârların kavmi bizim gibi beyâz ola. Ve bu sizin Fûncistân ve Berberistân ve Sûdân ve Bağanıskı ve’l-hâsıl bu cezîre-i Mısır içinde olan halk Hazret-i Nûh oğlu Hâm evlâdlarındandır, cümle sizin gibi yüzleri gözleri ve sözleri bile böyle karadır. Allâhu Rabbü‘l-âlemîn sizi böyle siyâh, bizi böyle beyâz halk etdi. Yohsa bizim yüzümüz derisin kimse yüzümedi. Eyle olsa (ve) yüzümüzden kan cereyân **[Y 410a]** ederdi. Yohsa biz şikâyete gelmedik. Yüzümüz dü-cihânda ak eden Hak’dır, Hak’dan hakkı kim alıvermeğe kâdirdir?” deyü vâ‘ızâne böyle kelimâtlar edüp tercümân bir bir Kan Cercîs-i nâ-cinse bir bir takrîr edince

“*İllallâ illallâ*” deyü hayretde kalup ta‘accüb ederek yanında olan bir alay zâğî ve rû-dağî(?) âdemlerine hitâb edüp,

“Siz bunların gibi pişmemiş çiğ âdemler gördünüz mü?” deyü su’âl etdi.

Hele anda Mısır’a ve Gazze’ye dek seyâhat etmiş Berberî âdemi var idi, hemân ol feth-i kelâm edüp,

“*Zâdekellâhu ömrek* yâ Kan Cercîs. Ben Mısır kavmin böyle pişmemiş çiğ kavm gördüm. Zîrâ ol diyârda böyle şiddet-i hârlı şems olmaz, anıniçün çiğ kalırlar” deyince hakîrin aklı başından gitdi.

“Şimdi bu dîvâne kendi bizim cümlemiz uryân edüp, ‘Bizim güneşe kon, birkaç günde pişsin’, derse cızbız kebâbı gibi pişeriz. İlâhî sana sığınırım”, deyüp ta‘avvüzler ve Yâ Hafîz esmâlarına müdâvemet etdim.

Hamd-i Hudâ ol gûne bed hareket etmedi. Ammâ yerinden kalkup hakîre doğru gelince bu fakîr dahi kıyâma gelüp sâbit-kadem durdum, ammâ gözlerim huddâmlarımdadır, anlar dahi âlât-ı silâhlarındadır. Derhâl yanıma musâhibleriyle gelüp,

“Görelim ne gûne tarz üzre esvâb geyer?” deyü kuşağım çözdürmeğe ibrâm [u] ilhâh edüp,

“Görelim vücûdun dahi böyle yüzün gibi çiğ midir? Görelim” dedi. Hemân bu vehhâm hakîrin dibelek aklı perîşân olup iki kollarım merâfıklarıma dek açup gösterdim. Yine anınla kanâ‘at etmeyüp,

“Elbette kuşağın çöz, esbâb u vücûdun görelim” deyü teklîf-i mâlâ-yutâklar etdikçe cân başıma sıçrayup hiddete gelüp hakîr gazab-âlûd olurdum. Akl-ı kâsıra bu hutûr ederdi kim,

“Elbette bunlar bizi uryân edüp güneşde pişirirler” deyü havf **[Q 323a] [P 320a]** ederdim ve,

“Bire meded hay” deyü feryâd ederdim.

Derhâl bizimle Donkola’dan gelen Habeşli cebertî âdemleri,

“Yâ Kan Cercîs, bunlar Rûm kavmidir, bunlar böyle kelimâtları ve böyle evzâ‘ [u] etvâr teklîfleri görmemişler ve işitmemişlerdir. Bunlar(a), ‘Siz kuşağınız çöz, esbâblarınız alup sizi uryân edüp cümle mâl [ü] menâliniz gâret edelim, derler’ deyü zann ederler. İşte pür-silâh tevâbi‘leri bellerinde üçer dörder bundukları var, şimdi Arbacı şehrinde bir kılıc bâzârı olur, sonra karındaşın Melik Kakan’a ne cevâb verirsin?” dedükde varup yerine oturup tebessüm ederek bizi yanına kığırdı.

Hakîr sehl istiğnâ etdim. Yüz bin ricâ ile zânû-be-zânû meks edüp ba‘zı kelimâtlar etdi ve özür dileyüp,

“Müddet-i medîd-i ömr içre bu diyârda sizin **[Y 410b]** gibi çiğ âdem gördüğümüz yokdur. Anıniçün görelim deyü ricâ eyledik. Yohsa hâşâ ve kellâ bizim size kasdımız ola”, deyü yerinden kalkup destimiz bûs etmek ister.

“Ammâ başınızda şaşınız ya‘nî sarığınız bozun, görelim”, dedi.

Bildim ki bu âdemde cünûn alâmeti vardır. Deli ile hem-celîs ü hem-enîs olmak dîvânelikdendir, deyüp,

“Bizim başımızda destârımız böyle dırâz olduğunun aslı biz mücâhidün fî-sebîlillâhız. Şehîd olduğumuzda bununla sarup defn ederler. Alâmet-i Muhammedîdir ve ırz [u] vakâr-ı Ahmedîdir. Bunu âdemin başından bozan ırzın bozmakdır. Hâlâ başımızda böyle alâmetdir” deyü destârımız bozmayup böyle cevâb verdim.

Derhâl meşin yasdığı ardından altı şemâme beyâz amber çıkarup ihsân etdi. Ve bir tobra ûd-i mâverdî ve iki tobra akîk-i yemenî ve mercân cevz-i bevvâ kadar iri habbeleri verdi. Ve iki siyâh bâkire kızlar ve sekiz esmerü'l-vech gulâmlar verdi. Hakîr dahi ana bâr-ı azîm def'iyçün bir fîl verdim. Gâyet memnûn oldu, ammâ hakîr andan ziyâde mesrûr oldum. Zîrâ bu fîller her gün yüzer deve yükü alef yerlerdi ve nehr-i Nîl'in gûyâ nısfın nûş ederlerdi.

Andan üçüncü gün kendüsiyle vedâlaşup hedâyâ askeriyle yine Nîl kenârınca Fûncistân'a azîmet etdik. Ol gün on iki sâ'at gidüp,

Tavsîf-i kal'a-i Itşân

Nîl'in garbında şekl-i müdevver tûbdan bir kal'a ve bir câmi' ve altı yüz tûb ve çalaş u balaş evleri vardır. Hikmet-i Hudâ hâkimi Rûmlu Kara Alî Çelebi, Tophâne'de bir Habeşe câriyesinden tevellüd etmiş bir fasîh ü yârândan bir nazîf çelebi âdem, Habeş'den Zeyla''a giderken âlem-i sabâvetinde bu Fûnc'a esîr olup elli yıldan berü halâs mümkin olmayup ehl [ü] iyâl sâhibi olmuş bir halûk ve halvü'l-kelâm âşık-ı şeydâ cân idi.

Ba'dehu şehrin câmi' ve hafta bâzârı olan yerleri ve bozahânelerinde hânende ve sâzendeleri seyr [ü] temâşâ edüp şehrinden taşra besâtînlerde kavun ve karpuz faslı etmeğe reftâr ederek gitdik.

Der beyân-ı vâkı'-ı hâl-i pür-melâl

Bu hakîr seyyâh-ı âlem ve nedîm-i benî âdem Evliyâ-i Gülşenî aktâr-ı âlemi geşt ü güzâr ve seyr [ü] temâşâ-yı şehr ü diyâr ederek hıtta-i esved ya'nî karalar diyârında Sûdân diyârının şehirlerinden bu şehr-i Itşân nâm mahalle vaz'-ı kadem ve şehrini seyr [ü] temâşâ etmeğe bezl-i himem edüp ârifâne bu şehr-i mezbûrun kûçe ve bâzârını zâyir ü sâyir olduğumuzdan sonra mezkûr bostânda battîh faslı ederken memâliklerimizden Kâzım ve Sührâb ber-pâ durup cânib-i erba'aya nigerân idiler. Zîrâ bir ân dîdebân ve nigâhbânsız olmazdım, zîrâ İbrîm ve Sây şehrinde eyle vasıyyet etdiler. Hemân mezbûr gulâmlar, **[Y 411a]**

"Ağa iki âdem nümâyân oldu, ammâ bilmem niye süvâr olmuşlar, bu cânibe gelmek üzredirler", deyü cevâb etdikde,

"Yine silâhlarınız ile mukayyed olun", deyüp karpuz yemeğe meşgûl oldum.

İşte geldiler, ikisi de beyâz âdemlerdir, ammâ süvâr oldukları hayvânları aslâ gördüğümüz yokdur, deyince hemân bir nefîr-i Bektaşî zemzemesi sadâsı gelüp hakîr ayağ üzre kalkup bu cânlara nazar etdim. Gördüm ki abdâlân-ı Bektaşiyândan iki kalender-simâ ve iki zarîf zinde tüvânâ ve ârifân u âşıkân-ı Hudâ karşudan nümâyân olup yakın oldukça sûra rehâ buldurup makâm-ı mu'aşşerde(?) zemzemeler edüp ferah sûrların çalarak yanıma gelüp ba'dehü's-selâm süvâr olduğu dâbbelerden nüzûl edüp birbirlerimiz ile öpüşüp görüşüp licâm-ı dâbbeleri ellerinde iken oturdular. Hemân hakîr,

"Bire gulâmlar, şu âşıkların ellerinden hayvânların alup gezdirin". Anlar eyitdi:

"Hayır, bu hayvânlar zî-rûh kısmından cânı ve kanı çıkmış hayvân eti tenâvül eden âdemin yanına varmazlar. Ve eyle âdemler dahi yanlarına gelemezler" deyü cevâb etdi. Ya, deyü ta'accüb etdim.

Birinin dâbbesi bir mehîb gergerdân idi.

Der beyân-ı sıfat-ı gergerdân

Rûm'da vüzerâların dâbbetü'l-arz-misâl dîvân atları var kim gâyetü'l-gâye lahm-ı şahmı yerinde cesîm ü semîn atlar vardır, gûyâ eyle bir esb-i kebîrdir. Cildi sığın mûyludur, lâkin kulağı dibinden ve zahrından dümmüne dek bir siyâh râdde serâmed mûyları vardır. Başı yine at başı gibidir. Gözleri elma gibi taşrada, müdevver ü mükahhal gözleri vardır. Ve at gibi iki kulakları var, ammâ kamışı mevzûn gûş-ı hûşlardır. Ve alnında bir karnı vardır, dibi gâyet kalındır ve ucu sehl müdevverdir, kaddi beş karışdır. Gözlerinin yanlarında bınar yerinden tâ burnuna gelince yarıkdır, beri tarafından öte tarafı görünür.

Ve burnundan girüp çıkan rûzgâr mahalli başkadır. Burnu sommâkî burundur, kulakları vâsi'dir, dişleri at dişi gibidir. Ammâ iki dişi birer yanında birer karış uzuv yerlerinden taşra çıkmışdır, ucları rumh-ı sinândan nişân verir. Gerdeni gâyet kasîrdir, ammâ omuzuyla ve dûşuyla berâber yekpâre bir gerden-i kûtehdir. Yelesi tâ yerde sürünür, büklüm ve büklüm fitîle fitîle olmuşdur. Perçem yerinde bir şâha var, perçemi yokdur. **[Q 323b] [P 320b]** Ve şikemi Husrevânî küp kadardır. Ve husseteyni yine at gibi. Ve çârpâsı câmûs-ı azîm pâları gibi amûd-vâr kısa ve kalın ve çatal tırnaklı ayaklardır.

Ve kuyruğu dahi üç at kuyruğu gibi kalın büklüm ve büklüm mergûle ve mergûle sarılmış rakîk mûylu dümm-i nazîfdir. Ve ol kadar tüvânâdır kim pîli şâhasiyle urup boynuzunda kalırmış. Zîrâ boynuzu havâya nâzır münharifdir. **[Y 411b]** Ta'akkul edüp lâşe-i fîli çıkaramayup âhir fîl yağı gözlerin a'mâ edüp ekseriyyâ sebeb-i mevtleri oldur. Ne kuvvet-i gerden ne güclü pâyleri vardır kim bir fîl-i cesîmi gerdeni üzre şâhasında gezdire. [276]

Ve birinin dahi merkebi bu gûne hayvân idi.

Ta'rîf-i dâbbe-i kazık boynuz

Lisân-ı Arab'da bagal-i berrî derler. Katırdan aslâ farkı yokdur, illâ kulakları dibinde boğum boğum iki siyâh ince boynuzları var, ucları nîşterden nişân verir, ve tırnakları çataldır. Mezâhib-i erba'ada yenilmesi helâldir. Ve gâyet cüst [ü] çâpükdür, gûyâ ceyrândır. Ve iki senede bir vaz'-ı haml edermiş, garîb temâşâdır.

Bu âşıklar bunları kendülere müsahhar edüp licâmlar urup zahrlarına palanlar urup binerlerdi. Bu hayvânları temâşâ edüp bu cânlar ile bostânda cân sohbetleri edüp cânımız tâze cân buldu. Ve mâhazar deve etimiz ve tavuğumuz bulunup *hayru't-ta'âm mâ hazar* deyüp teklîf etdik. Anlar dahi,

"Hayır, biz cânlı kısmından yedi senedir kim fârigiz" deyü bükâ etdiler. Sebeb-i aslın su'âl edüp eyitdiler:

"Hindistân gemileri ile üç karındaş Hind'den Habeş'e giderken Portakal küffârları gemilerimiz alup üçümüzü dahi esîr eylediler ve gemi anbârı içre bizi habs etdiler. Hikmet-i Hudâ Hâlik-i kevneyn, bir karındaşımız merhûm olup na'şın kebâb edüp bize yedirdiler. Kâmil bir ayda ol birâderimizi iki kişi tenâvül etdik. Bir aydan sonra hikmet-i Hudâ, bu bahr-i Okyûnûs'da gezerken bir telattum-ı deryâ bizi bir kenâra atup keştîmiz pâre pâre olup biz bir cebel-i âlîye firâr edüp bir âb-ı revânda gusl edüp ikişer rek'at salât-i şükr kılup zî-rûh kısmı tenâvül etmeğe tevbe etdik. Sebebi oldur" deyü

ağladılar.

“Ve ertesi gün bu hayvânlar bize gelüp üns ülfet etdiler, lisân-ı hâl ile bin dediler. Hâlâ yedi yıldan berü bu hayvânlar ile serserî gezeriz, bir selâmete çıkmadık. Kara Zengîler içinde kaldık, çiğ âdem deyü bizi masharalığa alırlar”, deyü vâfir şikâyet üzre olup birez arpa ve darı ekmeği ve kavun ve karpuz tenâvül edüp sad şükr-i Hudâ etdiler. Meğer yedi ay imiş, hayvânları ile ot otlarlar imiş, ba‘zı zamân şehre girdikde ta‘âm vermeyüp risvây ederlermiş. Hakîr küstâhâne su’âl edüp,

“Ne (bir) bâğının gülünden ve ne diyârının hâk-i pâkinden ve ne nehrin âbından nûş edüp maskat-ı re’siniz ne diyârdır?”, dedim.

“Diyâr-ı Rûm’da Konya kurbunda Lârende şehrindeniz”, deyü cevâb etdiler.
Hakîr eyitdim:

“Şehriniz görüp Hazret-i Mevlânâ vâlidesin câmi‘inde ziyâret eyledik. Ve Karamanoğlu Ya‘kûb ve İbrâhîm Beğ medrese-i ibret-nümâların seyr [ü] temâşâ etdim” dedikde haz etdiler. Hemân hakîr eyitdim:

“Ey ihvân-ı **[Y 412a]** vefâ, eğer selâmete çıkmak isterseniz bu hakîrden bir kadem münfek olman, bizi refîkliğe kabûl eylen, sizi mu‘azzez ü mükerrem selâmetle bi-emrillâh Mısır diyârına çıkaram” dedikde dest-ber-dest olup hakîrden tecdîd-i bî‘at edüp birbirlerimize nânpâre verüp üçümüz dünyâ ve âhiret karındaşı olduk.

Bunlar ile bir hayli dahi tekellüm edüp eyle sevâhil-i bî-emânda abdâlân-ı Rûm görünce murg-ı cânıma inşirâh-ı sadr ve zevk-ı derûn hâsıl olup bostândan kalkup reftâr ederek Itşân kal‘asında konağımıza gelüp bunlara refîklerimiz yanında yer gösterdik. Yine sohbetleri ile müşerref olup ism-i şerîflerin su’âl etdim, biri Seyyid Ni‘metullâh ve biri Seyyid Cârullâh. Bunlara birer kat bulunan esbâblardan teklîf etdik.

“Hayır, biz bu zeyl-i [ziyy-i?] fukarâdan çıkmazız ve dünyâ cîfesin kabûl etmeziz” deyü herşeyden îbâ etdiler.

Gördüm ki ankâ-sıfât Kâf-ı kanâ‘atde âşiyân etmiş müstağnî cânlar. Hamd etdim, zîrâ *evvelü‘r-refîk sümme’t-tarîk* [277] fehvâsınca Itşân’dan kalkup kat‘-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek şiddet-i hâr ve renc-i bî-şümâr çekerek on sâ‘atde,

Kal‘a-i Bakîs

Nîl’in cânib-i garbında haşebden kal‘adır ve evleri dahi haşebdir. Bir câmi‘-i muhtasarı var. Andan kalkup menâzil kat‘ ederek vakt-i zuhrda ve ol şiddet-i hârda ve yedinci sâ‘atde,

Kal‘a-i Hilleti’r-Rikâbî

Nîl’in şarkında kal‘ası haşebdir ve câmi‘i ve gayrı imâreti dahi yokdur. Andan tokuz sâ‘atde Nîl kenârından ba‘îd gidüp,

Hisâr-ı Hilleti’l-Cündî Sevr

Hâkimine Cündî Sevr derler, hâkimi ismiyle müsemmâ bir kal‘a-i haşebdir ve cânib-i garbdadır. Kal‘a içinde bin aded haşebden ve tûbdan ve kamışdan Berberî evleri vardır. Bir câmi‘ var. Ammâ hûrmâsı olmaz, zemîni gâyet şûredir.

Bu kal‘adan ileri Fûnc pâdişâhına müjdeciler ve bizim âdemlerimiz gitdi. Ol gece cemî‘i hedâyâlarımız ve mektûblar ve nâmelerimiz hâzır edüp ale’s-sabâh azm-i râh-ı Sennâr etdik.

Vâlî-i Mısır olan efendimiz Kethudâ İbrâhîm Paşa’nın Fûncistân melikine verdiği bir sâde yelkendez atı bir gulâmımız yedeğine verdim. Ve bir atı sırmalı katîfe eğer ve dîvân rahtı ve palân reşmesiyle ve sırmalı münakkaş Mardin abâyisi ile bir gulâmımın yedeğine verdim. Ve on aded şerbet kâselerin bir kahve tepsisi içre zeyn etdim. Ve üç deste kemik gezli ve müzehheb gezli ve kücügen okların her destesin birer harîr makramaya sarup huddâmlarıma verdim. Ve üç pervâne yayların dahi birer harîr makramalara sarup birer huddâmıma verdim. Ve cemî‘i huddâmlarım pâk libâsları ile tezyîn edüp atları ve heccânları kezâlik müzeyyen eyleyüp her âdemim atbaşı berâber olup nâme ve mekâtîbleri **[Y 412b]** atlas kîse içinde bir münakkaş boğça içre önümüzce bir âdemimizde olup el üzre götürerek Nîl kenârınca altı sâ‘at gidüp anı gördük, **[Q 324a] [P 321a]** ileriden bir gubâr-ı siyâh evc-i semâya peyveste olup gelmede.

İki sâ‘atden anı gördük, niçe bin at-süvâr ve pîlsüvâr ve hecîn {ü hımâr}-süvâr âdemler istikbâle çıkup geldiler. Cümleden gerü Fûnc melikinin {vezîri} Kanfin bir beyâz fîl-i Mahmûdî‘ye süvâr olup anlar fîl üzre hakîr hussân üzre ba‘de’s-selâm hâl hâtır soruşup azm-i râh ederek bir sâ‘at dahi gidüp sâhil-i Nîl’de yetmiş seksen hayme [vü] hargâh nümâyân olup mutallâ topları şa‘şa‘asından dîde-bînâlar hîrelenirdi. [Vezîr] eyitdi:

“Bizzât sultân size istikbâle çıkdı, anda cenâbınıza muntazırlar” deyince aslâ tertîbimize halel vermeyüp yakın vardıkda cümle hedâyâları geri koyup Berberistân kadısı ile atbaşı berâber otağına varup andan tâ nâmûsiyye altında nüzûl edüp âdâb üzre iki destimiz sînede varırken hemân yerinden pertâb edüp hakîre karşu gelüp hemân hakîr tevâzu‘ [u] meskenet ile,

“Es-selâmu aleyküm, yâ sultân-ı Sûdân”.

“Ve aleykümü‘s-selâm, yâ huddâm-ı âl-i Osmân” deyüp destime yapışup el ele olup öpüşerek ve görüşerek ve gülüşerek makâmında kâ’im olup hakîri dahi yanında zânû-be-zânû meks etdirdi.

Ba‘de’lletî ve’l-letâ meydân-ı mahabbete summât-ı Muhammed gelüp âyîn-i Fûnc üzre ta‘âmların tenâvül edüp ellerimiz leğen ibrîk sâbûn ile gusl edüp ba‘dehu bir siyâh-çerde gulâm bir hokka ile sultânın huzûruna bir şey getirdi, sultân içinden alup ellerine sürüp yüzüne gözüne sürdüğü ân otağın içi râyiha-i ıtr-ı Cennet ile mu‘attar olup câna safâ verdi. İşâret edüp gulâm hokkayı muvâceheme getirüp hakîr dahi eyle eyledim. Bir gubâr-ı ebyaz, ammâ ol kadar mü’essir râyihası var kim müşk [ü] anber ü abîr anın yanında kâfûr değildir. Hakîr ta‘accüb etdikde der-ân tercümân-ı Fûncistân’ı çağırup tabur ıtrı derler, deyü cevâb etdi.

Andan vezîri Kanfin gelüp {melik} kulağına bir cevâb dedi, sultân dahi tercümâna, ol dahi bize redd-i cevâb edüp,

“Getirdiğiniz hedâyâlar tevâbi‘iniz ile önümüz sıra gitsinler”, dedi.

“El-emrü emrüküm”, deyü cevâb etdik.

Hemân sâ‘at cânib-i erba‘adan köslere turralar urulup yine alaylarımız tertîb üzre sultân önü sıra gidüp benim atım yedek edüp biz sultân ile bir fîle bindik kim gûyâ dâbbetü‘l-arzdır. Kasrında yedi kişi idik. Fîl-bândan mâ‘adâ yigirmi iki gılmân dahi var idi. Bu hâl üzre alay alay gürûh-ı enbûh-misâl asker çekilüp üç sâ‘atde Sennâre şehri karîb oldukda tarîk-ı âmmın **[Y 413a]** cânibeyninde kat-ender-kat âdem deryâsı sultânı gördüklerinde tâ secde mertebesin ederlerdi.

Bu hâl üzre Sennâre nümâyân olunca kal‘adan toplar atılup sadâ-yı Allâh Allâh evce peyveste oldu. Ve kal‘aya dâhil olunca kös ü kebürge ve makrafa ve kudüm [ü] deblekler çalınup dîvân-ı azîm olup cümle a‘yân-ı Fûnc hâzır olup sultân tahtında ber-karâr iken kânûn üzre varup ibtidâ nâme ve mektûbları verüp *birrânî* ya‘nî dîvân efendisi Arabî mektûblarımız kırâ’at edüp bizi hadden efzûn ta‘rîf ü tavsîf etdüğinden tahtından kalkup elim eline alup taht üzre teklîf etdi, hakîr “Haddim değildir” dedim, ve nâme ve mektûbları bûs edüp koynuna kodu.

Andan gayrı hedâyâları birer birer hakîr huzûruna koyup oklar ve yaylardan ve kâselerden ziyâde haz edüp safâsından her oka birer birer nazar edüp ta‘accüb ederdi. Buyurdular kim:

“Böyle zî-kıymet şey’i âdem düşmene atar mı?” dedi. Hakîr redd-i cevâb edüp,

“Pâdişâhların âlâtı dahi şâhâne gerekdir kim hîn-i gazâda baş halâs eder.”

Bu cevâbdan sehl hissetine haml etdim.

Ba‘dehu yelkendez atı getirdim, andan dahi cihân kadar haz etdi.

Andan pâk ü nazîf bisâtiyle koca hûrmâyî toru kebîşeyi getirdim. İki tarafından huddâmlar keşân-ber-keşân çeküp bu kadar zâğî askeri görüp bir vedâ‘ süheyli âvâz etdi kim görenler hayrân kaldı. Cânib-i erba‘asından kagan arslan gibi nigerân etdükde görenlerin zehreleri çâk oldu. Ammâ hakîr lisân-ı hâlin anlayup dilim dilim olup âhir işim hâk oldu. Bu atı sultân bu kadd [ü] kâmet ile bu kadar zî-kıymet bisât ile görünce kâmil iki sâ‘at bakdı ve kindi ezânları okundu.

Andan dîvândan çıkdı ve bize sarâyının bir köşesinde Nîl kenârında limon u turunclu bâğ-ı İrem-misâl bir konak verüp cümle huddâmlarımız ile anda bin seksen üç Şa‘bânü‘l-mu‘azzamının yigirminci gün Sennâre’ye dâhil olduk.

Evsâf-ı vilâyet-i Sûdân ve taht-ı Fûncistân kal‘a-i Sennâre

Ertesi ale’s-sabâh yine dîvân olup hakîr meliki [melike?] Kör Hüseyin Kan’ın gazâ mâlından gönderdüği hedâyâları cümle teslîm etdiler [etdik?]. Ba‘de’d-dîvân melik ile ülfet edüp ta‘âm tenâvül etdik.

İbtidâ ta‘âmları sünnet üzre arpa ekmeği ile za‘ter-i Halîl’dir. Andan ni‘met-i celîldir kim evvel koyun kebâbı ve kuzu kebâbı ve ceyrân ve deve eti ve deve südü ile darı yerler, *ve’s-selâm.* Gayrı ta‘âmları aslâ bilmezler. Pirinc ve ades fûl gelirse Mısır’dan ve Circe’den gelir. Ammâ Ramazân girince pirinç pilavı [ve] kabak ve kurkas ve karnebît pişirdiler. Yevmiyye **[Y 413b]** bin tekne ta‘âmı mebzûl idi. Huzûruna beş gûne ta‘âm ve iki yüz Sûdân tabakları ile ta‘âm gelir. Huddâmlarımıza elli ulbe ta‘âm ta‘yîn edüp dörd yüz darı ekmeği ve iki yüz rub‘ darı atlarımız içün beher yevm vâsıl idi.

Andan kendileri bir halûk hulüvvü‘l-kelâm şeyh-i şâb şeklinde esmerü‘l-levn ve bir vecîhü‘l-manzar kaddi vasatî ve başında beyâz destâr, eyninde kezâlik **[Q 324b] [P 321b]** beyâz asdar geyüp dâ’imâ ibâdete meşgûldür. Ammâ dîvân günleri ağzın ve burnun bağlar.

Ve huzûruna gelen şakîler karnı üzre ya‘nî yüzü koyu yatup da‘vâ eder. Müdde‘in aleyh dahi yanına gelüp ol dahi yüzü üzre yatup melik yanında kadıları da‘vâ dinler. Ammâ gâyet fâzıl ulemâ-yı Mâlikî‘dir, zîrâ Berberistân Sûdân diyârları cümle Mâlikiyyü‘l-mezhebdir. Kadının ismi Şefî‘üddîn, sultânları Melik Kakan, vezîri Kanfin’dir, ve defterdârı Dâbir Kan’dır, kâtibi Birrânî Kan’dır, şehir hâkimi Sirdim’dir, bevvâbları Hâcib’dir. Askerî tâ’ifesi Sülâm’dır kim cümle üç kerre yüz bin kara zâğî Urbâna mâlikdir, ulûfeleri yokdur.

Ve re‘âyâ ve berâyâsının hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür. Zîrâ bu dünyâda ne kadar esbâb geyer âdem var ise bu Mısır cezîresinde bin kez o kadar uryân u biryân u cî‘ân mahlûk-ı Hudâ vardır. Emrâz-ı muhtelife nedir bilmeyüp mu‘ammer olurlar.

Ve şehrinde üç mezhebin şeyhü‘l-islâmı vardır, Şâfi‘î ve Mâlikî ve Hanbelî müftîleridir, ammâ Hanefî müftîsi yokdur. Ve nakîbü‘l-eşrâfları vardır, zîrâ sâdât-ı kirâmları câ-be-câ vardır. Bunlar dâ’imâ dîvân-ı melikde hâzırlardır, dârât [u] azametleri ve şevketleri yokdur.

Ve esbâb-ı ihtişâmdan harîr makûlesi geymezler. Cümle a‘yânı beyâz gömlek ve beyâz destâr ve pâylerinde cimcime. Vasatü‘l-hâl olanları pây-bürehne ve ser-bürehne gezerler.

Ve bir âdeme katl îcâb etse, cümle a‘yân-ı eşrâf meşveretiyle yâ katl veyâhûd nefy-i beled ederler. Ve nisvân tâ’ifesi dîvâna gelse, melikin kâ‘asına muttasıl bir hücre vardır, anın kamış örülmüş kafesi ardından arzuhâl eder. Yohsa bu diyârda avret taşra nâ-mahrem huzûrunda gezmek memnû‘âtdandır. Ve yedi sekiz aylık yerden gelen şakîler içün başka müsâfirhâneleri vardır. Me’kûlât [u] meşrûbâtların melik tarafından verirler. Müsâfirîne gâyet ikrâm ederler.

Ve vilâyetleri vâsi‘atü‘l-aktârdır. Altı yüz kırk beş şehir ve bin beş yüz kal‘a ve kırk tîg [tîh?] ve yetmiş cibâl-i kebîr ve üç yüz sahrâ ve kırk buhayre-i hulüv ve elli buhayre-i mâliha mâlikdir. Ve diyârında kırk elvân ma‘âdin-i hâslara mâlikdir kim bir pâdişâh mâlik olmamışdır. Cümleden ziyâde çöl ve çölistânında altun tibri pâyimâl-i rimâldir. Ammâ su‘bân-misâl mü’ekkilleri vardır, sem-i helâhili ile âdemi **[Y 414a]** helâk eder. Yine böyle iken vakt-i seherde cümle yılan u çıyanları bî-mecâl iken altun tibrin cem‘ edüp firâr ederler.

Ve gümüş ma‘deni ve bakır ve demir ve kurşum ve neft ü katrân ve gubâr-ı câm billûr ve alçı taşı ve sürh ve kilermeninin nazîfi ve kükürdün dâne dâne latîfi bir diyârda yokdur. Bunun emsâli niçe ma‘âdinler ve mutalsamâtlı defâyin künûzlar vardır kim cümle râyegândır. Ammâ bir alay oğuz ve uğursuz tâ’ife içinde olmak ile istihrâcına kâdir değillerdir.

Ve behâyim makûlesi bîkâr bekâr hovarda kavmi vardır. Ve bu tâ’ifenin ahvâlâtı ve evzâ‘ [u] etvârların tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur. Zâtları gibi ahvâlâtları çokdur ki tahrîr olunmaz.

Der beyân-ı hadd-i Sûdân

Şimâl cânibi kırk merhale ba‘îd Habeş ile müşâdır. Ve şark cânibi on merhale yer Dumbiyye sultâniyle müşâdır. Ve cenûb tarafına iki aylık yol Kırmanka meliki ile müşâdır kim Nîl-i mübârekin re’si tulû‘u bu Kırmanka diyârında Cebelü‘l-kamer’den çıkar. Ve garb tarafı üç aylık râh Bağanıskı meliki ile müşâdır. Yıldız tarafı altı merhale yer. Berberistân meliki ile hem-hudûd, ve cemî‘i re‘âyâları ile Berâbire re‘âyâsı mahlûtdur. Ve Nîl’in cânib-i şarkî tarafında yıldız rûzgârı üzre Alevî meliki ile hem-hudûddur.

Bu vâsi‘atü‘l-aktâr diyârda olan acâyibât [u] garâyibâtdan temâşâgâhlar var kim diller ile ta‘bîr ve kilk-i cevâhir-nisârlar ile tahrîr olunmaz, ammâ mahallerinde alâ-kadri’t-tâka terkîm ederiz.

Ve böyle sevâd-ı mu‘azzam diyârda Yahûdî ve Nasrânî ve Kıbtî ve Rûm ve Ermenî ve Freng ve Kızılbaş ve Hind ü Sind ve kavm-i Ervâm yokdur. Ammâ Banyân kavmi vardır, âteş-perestlerdir, Habeş‘den ticâret ile gelüp giderler.

Ve vilâyet-i Firdân ki anın fethinde hâzır olduk, anda Mugân kavmi vardır kim bu Sûdân hükmündedir.

Ve cümle halkı esmerü‘l-levn ve ahmerü‘l-levn ve asferü‘l-vech âdemlerdir.

Ve cümlesi kadîd-i mahzdır, bir lahm [u] şahm sâhibi âdem görmedim. Çâpük ve zinde ve cemmâ‘ ve şiddet-i hâra mütehammil âdemlerdir. Kanâ‘at edüp cümle uryân u büryân gezerler.

Ve bu diyârda aslâ çuka ve kumâş ve katîfe ve kemhâ ve hârâ ve gayrı harîr makûlesi yokdur.

Ve altun guruş yokdur, ve muhtâc değillerdir. Âbâ ve ecdâdlarından böyle görmüşlerdir. Tüccârların getirdikleri metâ‘ı deve ve koyun ve sığır ve câmûs ve dendân-ı fîl ve şâha-i gergerdân ve keler derisi ve fîl kalkanları ve zebât ve kakule-i kebîr ve sâdec-i Fûncî ve sakankûr-ı berrî ve tûtî ve âbinûş ve palasanta ve sac ağacları makûlesi tahrîr olunan mâl [ü] menâl ile tüccârların metâ‘ın değiş dokuş ederler, aslâ bey‘ [ü] şirâlarında altun ve guruş yokdur. Ve tibrleri gâyet çokdur, ammâ kal edüp altun sikkeli etmeğe bilmediklerinden sikkeleri yokdur. **[Y 414b]**

Ammâ hutbeleri çokdur. Arabî lisân üzre cum‘a gün hatîbleri minberde va‘az ederken ba‘de’t-tarzıye ve tasliye,

Sâhibu’l-bilâdi’s-Sûdân, vâsi‘ü‘l-büldân, es-sultân ibnü‘s-sultân, Kakan ibn Gulâm Muhammed Kakan ibn İdrîs Kakan

der. Ba‘dehu,

el-mevlânâ sâhibü‘l-haremeyn Muhammed, eyyedellâhu saltanetehümâ ila’nkırâzı‘d-devrân

deyüp [278] âyetin tilâvet edüp mü’ezzinler kâmet edüp ikişer rek‘at salât-ı cum‘ayı edâ edüp câmi‘den çıkarlar. Zühr-i âhiri ve sünnetleri aslâ kılmazlar, de’b-i kadîmleri budur.

Ve bir avreti menkûhalığa aldıkda tâ melik huzûrunda bi’l-muvâcehe nikâh olmayınca

olmaz. Cemî‘i bilâdlarda melikden izin gider. Meliklerine peygamber kadar i‘tibâr ederler. Câmi‘e ve sayd [u] şikâre giderken melikin yolunda selâma durup **[Q 325a] [P 322a]** secdeye yakın ta‘zîm ederler. Böyle iken melikleri câmi‘e piyâde giderler ve na‘leynin kendi eliyle alır, ol kadar tevâzu‘ sâhibi âdemlerdir.

Evsâf-ı kal‘a-i taht-ı Sûdân şehr-i Sennâre

Nîl’in cânib-i garbında vilâyet-i Sûdân hâkinde bir vâsi‘ fezâda kal‘a-i azîm ve şehr-i kadîmdir. İbtidâ bânîsi Halha Kan melik binâsıdır. Cümle tûb ile mebnî şekl-i murabba‘dan tûlânî kal‘a-i metîndir, ammâ handakı yokdur. Ve taşradan bir kat dahi haşebden mebnî azîm sütûn-ı dırahtlar ile çetâçet birbirlerine bağlayup içi rıhtım dolma haşeb kal‘adır. Bu mertebe ta‘rîf ü tavsîf olunmadan murâd oldur ki İbrîm vilâyetinden berü Nîl kenârında (–) pâre sagîr ü kebîr kal‘a temâşâ etdik, bu cümleden büyükdür ve ma‘mûr u müzeyyendir. Zîrâ taht-ı Fûncistân’dır.

Dâyiren-mâdâr tula-binâ kal‘ası üç bin adımdır. Ve üç kapusu. Ve kal‘a içinde tûbdan Kakan İdrîs câmi‘i: Minâresi vardır; ekseriyyâ ubûr etdiğimiz kal‘aların câmi‘lerinde minâreleri yokdur. Ve melik sarâyı ve vezîrleri ve erbâb-ı dîvân ve a‘yân hâneleri tûbdan ve Nîl tîniyle sıvanmış kamış ve çalaşdan müfîd [ü] muhtasar iki bin bâğsız ve bâğçesiz evlerdir. Ammâ cümleden melik sarâyı Nîl’e nâzır havâdâr sarâydır. Bir hammâmı ve Nîl kenârında limon u turunc ve hûrmâlı ve reyhân gülistânlı müzeyyen sarâydır. Bu kal‘a içinde aslâ çârsû-yı bâzâr yokdur. Lâkin kal‘anın garbında olan varoş-ı azîm altı bin aded tûb ve haşeb ve kamış ve çalaş ve hasırdan evlerdir. Cümle tarîk-ı âmları pâk rimâldir.

Ve ekseriyyâ bu diyârın niçe kerre yüz bin kavmi karalar kara obalar ile konup göçerler, sahrânişîn âdemleri çokdur. Taşra varoş kal‘asın ta‘mîr ü termîm murâd edindiklerinde bu kavme fermân edüp Nîl cezîrelerinde hâsıl olmuş **[Y 415a]** ılgın ve santa ve sac ağacların develeri ile getirüp kal‘ayı ma‘mûr etmeğe me’mûrlardır. Yohsa Rûm kal‘aları gibi dizdârı ve neferâtları yokdur. Ammâ sehl cebehâne ve bârûd-ı siyâhı ve elli aded şâhî topları ve ba‘zı tüfeng-endâzları vardır, ammâ atmağa ol kadar cür’et edemezler. Gâyet vehhâm ve müdrik ve ihtimâlci kavmdir.

Ve kal‘a kapuları üzre fîl-i kebîr inciklerinden demir bendler sarılmış topları vardır, hayli gülbâng verir. Bir sefer-i seriyyeye gitseler bu fîl üstühânı topların develere yükledüp götürürler. Ve yevm-i ıydde ve yevm-i leyle-i Ramazân hilâlinde hakîre rağmen cümle topları endaht edüp kös velvelesi ve neft ü katrân çerâğânı cihânı zeyn etdi, ve tâ sabâha dek bir hây hûy velvele etdiler kim gûyâ sûr-ı hümâyûndur. Ve Habeş Zengîleri ve Mendebiyye Zengîleri bu şehri nehb [ü] gârete geldiklerinde haber topları atdıklarında tarfetü‘l-ayn içre etrâfdan yetmiş seksen bin zâğî kavm uçup kal‘ada meks edüp imdâd ederler. Berberî bu Mendebiyye kavminden gâyet havf üzredirler. Anlar müslim değillerdir, haşr ü neşri inkâr ederler.

Ve bu aşağı varoşda yedi câmi‘ tûbdan ve kırk mesâcid çalaşdan ve üç yüz dükkân balaşdan müfîd ü muhtasardır.

Ve kahvehâneleri ve bozahâneleri bî-hisâbdır. Benî âdem çok olması yüzünden ma‘mûrdur. Yohsa Rûm Arab u Acem ve Haleb binâsı gibi binâ-yı azîmler cihetinden ma‘mûr değildir.

Ve kârgîr binâlı hân u hammâm ve bezzâzistân ve imâret ve sebîl ve mekteb ve medâris misilli binâlar yokdur. Zîrâ bu şehirde bakla kadar taş dahi yokdur.

Hâk-i pâki ol kadar latîfdir kim fağfûr-ı Çîn-misâl kâse ve kûzeler yapılsa mümkindir.

Ve gâyet mahsûldârdır. Bir kîle darıdan beş yüz kîle mahsûl alır. Ve arpa ve buğday kezâlik lâ-yu‘ad hâsıl olur bir hâk-i tûtiyâya mâlik diyârdır.

Âb [u] havâsının letâfetinden sâhib-tabî‘at olan melikler câ-be-câ bâğçeler inşâ etmişler. Limonu ve turuncu vardır, ammâ bâğlarında rûh yokdur, ammâ bostânları gâyet çokdur.

Siyâh-çerde mahbûb u mahbûbelerine nihâyet yokdur. Ya‘nî esmerü‘l-levn olma cihetinden şütürleb ve abûsü‘l-vech Zengî-sıfat ola, hayır eyle değildir. Eyle nerm [ü] râm mahbûb-ı gülfâm reftârı güftârı şîvekâr bintânlar var kim herbiri dil-i âşıkı mecrûh edüp nigerân ederler, sübhâne’l-Hallâk el-Bâkî. Zîrâ Yed-i Kudret ile mükahhal merâlî ve gazâlî gözlü ve şîrîn sözlü nazîf ve serâmed kâme mahbûbâtları olur kim gören hayrân olur. Hâlâ mezheb-i Mâlikî‘de menkûhalığa görüp almak câ’izdir ve nikâh-ı mut‘a memnû‘dur. Ammâ ulemâları bir kavl-i za‘îf üzre mehil vermişler. Bir iki hafta bir hâtûnu nikâh-ı mut‘a ile isti‘mâl edüp bir zirâ‘ **[Y 415b]** bez nikâhın verüp koyun talağın yâd edersin, mahbûbeleri andan ma‘lûmdur.

Ammâ mahbûbları ayân u beyân ve uryân esmerü‘l-levn gılmân-ı hussânları bir fûla muhtâc ve ac u gürüsne zâc serserî gezerler. Bir iplik versen üç dörd gün hizmet eder. Ba‘zıları def‘-i cû‘ etmeğiçün hizmet ederler. Hâlleri mükedder, ma‘âşları böyle mukadder olmuş uryân kavmdir. Ammâ gazaba geldikde tarfetü‘l-ayn içre âteş pâre olurlar. Sevdâ-yı mahz kavm-i lecûcdür.

Ve bu kavm kavm-i Bankala ve Donkola ve Afnu ve Bornu ve Kırmanka ve Bağanıskı kavmi gibi bed-asıl değildir, herkes küffün gözedir. Zîrâ melikleri dahi eyle bed-çehre ve bî-behre kavm değillerdir. Dîv-ser ve şütürleb ve pîl-pây ve gûl-endâm değillerdir; gâyet mevzûn ve şîrîn-rûy ve şîrîn-kelâm ve nüktedân ve hokka-dehân ve esmerü‘l-levn gerdân u gabgab-ı çâh-ı zenehdânlı ve hûrmâ-burun, dürr-dehen, siyâh-vech ile gülfâm dudaklar arasında eyle berrâk ü pâk hemvâr dizilmiş dürdâne beyâz dişleri var kim gûyâ herbiri birer dürr-i Hürmüz’dür. Sâni‘-i Bârî‘ye ma‘lûmdur kim bunlarda olan nergis ü merâlî kudret vesmesiyle mükahhal çeşm-i gazâller var kim herbir nigehi bir nigehde bir nigâh-ı âşinâyî ile nigâh âgâh işâreti eder kim vücûd-ı âşık âgâh olur.

Ammâ esvâb [u] eskâllerinde hafîfü‘l-hâl kemâl-i hüsnde pür-kemâldirler. En ağniyâsının belinde **[Q 325b] [P 322b]** birer ceyrân derisi ve koyun sahtiyânı bağlar. Kenârların da gûnâ-gûn boncuklar ile zeyn ederler. Boncuk dahi bunda gâyet makbûldür. Ve eğinlerinde birer Mısır peştemâli ve birer İskenderiyye ihrâmı vardır; ol dahi şiddet-i şitâ mahallindedir, gayrı zamân uryân u giryândır. Ve zenâneleri Sa‘îd-i âlî ihrâmları ve münakkaş kutnî çârşaflar bürünüp ayaklarına ve kollarına yigirmişer ve otuzar sırçadan Halîlü‘r-rahmân halhâlları geçirirler.

Ve cümle kelimâtları Hazret-i İdrîs Nebî‘den beri lisân-ı İbrî ile kelimât ederler.

Lisân-ı İbrî

Evvelâ hisâb-ı ma‘dûde:

tilva	*indi*	*yaskı*	*dakı*	*uku*
1	2	3	4	5

araskı	*lıkar*	*tulur*	*takı*	*rakı*
6	7	8	9	10

Şi‘r-i Kakan Melik, belîğ kelimâtlarındandır:

çıçlıkdani	güzel olanı
eble titani	sever kul anı
açlı kıtan	cânımın cânı
kablı cıdan	görsem ben anı
çıtam bulasi	öpsem cüvânı

Evvel mısra‘ tamâm oldu. Terceme-i evvel tamâm oldu.

kaskılı cımnac	koynuma alsam
acım cı kımnac	sîneme sarsam
dal bıladi	şahmesin emsem
bıblei badi	boynuma alsam
bıkbıli mumnac	siyâh kolunu

Mısra‘-ı sâlis tamâm:

milimci çultat	benim o yârim
çiçlesi kultan	dünyada varım
lelel leti leblebeti	dese oynarım
{*kıkılkı kıltan*	nice(?)}

Mısra‘ tamâm, terceme tamâm. **[Y 416a]**

mezami lebti	ben anı sevdim
kıraci cebti	gönlümü verdim

sıç bulani	küfür mü etdim
kus çılami	âşıkı oldum
silheleti tibti	koca zamânı

Mısra‘: terceme:

kakan şahi	kakan sultân
kılbet-i cahi	kul oldu her ân
hinzile cac	cânına dır cân
patile hac	ol ola kurbân
titlebti sahi	eyleye şükrân

Makâm-ı bayâtîde beste olunup semâ‘î usûlünde okunur.

Ve bu şehrin irfânları ve nisvânları gûnâ-gûn *firacte* okuyup def ve dübelek makrafa ve kabaklar içine çakıl taşları doldurup zifâf-ı sürûr gece ve günleri çalup bozayı ve soğan ve sarmısağı yiyüp varsağılar ve *firacte* ya‘nî murabba‘lar okurlar kim ta‘bîr olunmaz.

Ve Sennâre Zühre’ye mensûb olduklarından cümle şûh u şengül âdemlerdir. Ricâllerinin isimleri bu gûnedir.

Esmâ’-i benî âdem-i Fûncistân

Evvelâ İdrîs ve Cercîs ve Hamed isimleri gâyet makbûldür. Ve Nâsır ve Fonko ve Apşombo ya‘nî ağadır, ve Fırmav ve Adlân ya‘nî askerîdir, ve Sirhac ve Beşîr ve Dânyâl ve Müdellâ ve Cedellâ ve Süli ya‘nî Süleymân, ve Abderi ya‘nî Abdurrahmân, ve Fisban ya‘nî hoca demekdir.

Esmâ’-i nisvân-ı Fûncistân

Dağişe ve Heceyci ve Kavsa ve Havza ya‘nî Hafza ve Nuraha ve Eraba ve Huşe ve Ganiyye ve Halime ve Makni ve Âmeni ve Nefîse ve Semame ve Meşika ve Âşiye ve Sebika ve Hacce ve Bare ve Şuv ve Care ya‘nî câriye, ve Hite ve Medîne ve Asani ve Hanîfe ve Sema.

Ma‘lûmumuz olduğu mertebe vâlide ve hemşîrelerimizin isimleri bu vech üzredir. Ammâ bu avretlerin içinde gâyet fakîreleri vardır. Bu avretler avret yerlerin koyun ve ceyrân ve keçi derisiyle setr edüp mezkûr derinin ucun dilim dilim edüp herbir püskülüne boncuk ile zeyn ederler. Gayrı vücûdları uryândır ve şiddet-i hârdan esbâb geyemezler; ve esvâbları dahi yokdur. Âbâ ve ecdâdlarından Nûh Nebî bed-du‘âsiyle eyle göregelmişlerdir.

Ammâ hayvânâtları gâyet çokdur, ammâ katır yokdur.

Ve meşrûbâtları âb-ı Nîl ve darı bozası içerler, ammâ Kırım bozasından ziyâde sekir verir.

Me’kûlâtları darı ve arpa ekmeği ve koyun keçi ve câmûs ve bakar ve cemel ve fîl ve

gergerdân ve zurnapâ ve ceyrân ve devekuşu yumurtası ve kedi ve devekuşu ve kazık boynuz ve arslan ve kaplanları besleyüp yerler ve lezzetin gâyet medh ederler.

Ve bu tenâvül etdikleri hayvânâtların postların evlerine döşerler. Ve ceyrân ve kuzu derisinden yasdık ederler. Ve avretleri hânelerin devekuşu yüğleri ile ve niçe bin yumurtasiyle büyûtların zeyn edüp beş altı günlük sekir verir deve südün nûş edüp cilvelenirler.

Deve **[Y 416b]** südü bozadan ziyâde sekir verir {arak gibi}. Bâğ u bâğçelerinde üzümü olmamağile şarâbı ve arakı yokdur. Boza ve südden gayrı bir mükeyyif ile âlûde değillerdir. Ve deve südü bu mertebe sekir vermesinin aslı halka kökü nâmında bir nebâtâtın kökünü koyup şarâbdan ziyâde sekir verir; hattâ suya kosalar ol sudan nûş eden serhoş olur. Ammâ bu diyârın şiddet-i harâretine bu mükeyyifâtlar muvâfıkdır.

Ve ahâlî-i vilâyete bi-emrillâh şiddet-i hâr te'sîr etmez. Hamd-i Hudâ hakîre dahi te'sîr etmeyüp Arafât'da ihrâmda olduğumuz gibi pâ-bürehne ve ser-bürehne gezüp ehl-i Fûnc'a teba'iyyet etmişdik. Bir gün tevâbi'lerimizle şikeste-hâtır olmadık. Zîrâ ba'de'l-asr tâ sabâha dek bâd-ı sabâ esüp âdeme hayât verir.

Ve âb-ı Nîl bu mahalde âb-ı zülâldir. Zîrâ tulû'u mahalli cenûba bir aylık yoldur, şûre yerlere ve neft ü katrân ve kükürd ve hadîd ve zirnîh ma'âdinlerine uğramadan gelür. Ve niçe yüz bin tur'alar içinde yılan ve çıyan ve mûr [u] mâr ve kepçe kuyruk nâm zehirnâk hayvânlar gark olmuş tur'alara uğramadan hemân tulû' edüp bu Fûncistân'a gelir. Anıniçün bu diyârda Nîl âb-ı hayâtdır. Ammâ gâyet ıssı cereyân eder, ammâ ceyrân tulumlarına doldururlar, kesb-i havâ edüp buz pâresi olur. Ammâ i'tidâl üzre olan sudan içmek ma'kûldür, zîrâ pek bârid su ol diyârda şiddet-i hâr kavmine ziyâde harâret verdikçe kesret üzre nûş etdükçe ishâl emrâzına uğrar.

Ve bu diyârda pire ve kehle ve tahta biti olmaz. Zîrâ cümle halkı say yağiyle yağlanup güneşde câmûs gibi yatırlar. Kehle ve pire ve tahta biti ise dühniyyât olan yerlerde olmaz.

Ve bu diyârda hîle ve hıd'a ve gaybet ve mesâvî ve iftirâ ve zulüm ve kizb ve **[Q 326a] [P 323a]** zinâ ve livâta ve gammâz u nemmâmlik bilmezler.

Ve emrâz-ı muhteliflerden tâ'ûn ve zâtülcenb ve felc ve ra'şe-i vücûd ve cüzâm ve sil ve şîrpençe ve âkile ve beras ve kuba ve hummâ ve'l-hâsıl tâ'ûn dahi nedir bilmezler.

Hemân ecel-i müsemmâları geldikde ağrı hastalığı-misâl bir maraza mübtelâ olup evvelden dahi za'îf, birkaç gün ekl [ü] şürb etmedüği gibi "Ala müsâfiri" deyüp defn ederler.

Tatar ve Ârnâbûd kavmi gibi hasta ve mevtâdan kaçmazlar. Ve aslâ bir âdemin öldüğüne âh u efgân ve girye vü nâlân etmezler, belki hande ederler. Hakîr su'âl edüp,

"Niçün bükâ eylemezsiz?" dedim.

"Biz dahi ölsek gerek. Niçün ağlarız? Ayıb şey değildir, kânûndur, cümlemiz ölürüz" deyü cevâb etdiler.

Hulâsa-i kelâm tevekkül bâbına yapışmış bir alay kavmdir kim leyletü'l-'aşâya melek(?) değillerdir. Hemân bulursa tenâvül eder, bulmazsa **[Y 417a]** cî'an gezüp âhir Nîl'den

balık sayd edüp def‘-i cû‘ eyler.

Netîce-i kelâm bu Sûdân diyârının ahvâlâtına vâkıf-ı esrâr olduğumuz mertebe ta‘rîf ü tavsîf edüp tahrîr eylesek bir müdevven olur.

İlm-i hey’et ve ilm-i usturlâb ve rub‘ dâyire ile irtifâ‘ın alup arz-ı beledin ve tûl-i nehârın ve iklîmin beyân eder

Evvelâ hatt-ı istivâ iklîm-i evvelde bulunmuşdur kim Berberistân ve Alevistân ve Dumbistân vilâyetlerine uğrayup gece ve gündüz berâber olan yerlere hatt-ı istivâ derler kim iklîm-i evveldir. Ammâ bu vilâyet-i Sûdân hatt-ı istivâ‘dan içeri cenûba otuz bir merhalede vardık kim medâr-ı cedi hükmündedir. Bu medâra Hakîm Batlîmûs iklîm-i evvel demişler, hatt-ı istivâ iklîm-i sânîdedir, demişler. Ammâ Fûncistân ve gece ve gündüz berâber olduğu diyârlardan otuz konak cenûba gidüp irtifâ‘ ile verâ-yı istivâ‘yı ubûr edüp on altı derece ve yigirmi beş dakîka bulduk, *ve’s-selâm.*

Ve diyâr-ı İsvân medâr-ı cedi’nin tâ vasatındadır. Medâr’dan ileri hukemâ-yı kudemâ tahrîr etmemişlerdi. Zîrâ ol asırlara şiddet-i hârdan ve te’sîr-i seretândan amâr olmadığından iklîm tahrîr etmemişlerdi.

Hâlâ Mısır cezîresinin cenûbî nihâyeti burnunda Portakal küffârı istîlâ edüp Bahr-i Muhît kenârında kal‘alar yapup şehirler bünyâd edüp Nîl başındaki kavm ile bey‘ [ü] şirâ edüp medâr-ı cedi’den ileri bir iklîm-i vasatî kadar vilâyet buldular. Ammâ iklîm deyü tahrîr etmeğe liyâkatı yokdur. Mısır cezîresi burnunun iki tarafı Bahr-i Ummân’dır, gayrı türâb yokdur kim bütün bir iklîm tahrîr oluna. Bahr-i Muhît’in verâsında cenûba beş bin mîl ba‘îd bir arz-ı hâliye görünürmüş. Ammâ hâlâ leylek kuşları anın üstünden tayerân edüp ubûr etdüğin görmüşler, çamurdan benî âdem varamamışlardır. Zîrâ varmağa Bahr-i Ummân ve Bahr-i Okyûnûs mâni‘dir.

Zikr-i iklîm-i evvel

Oldur kim edîm-i arz üzre ulemâ-yı hukemâ-yı kudemâ şarkdan garba bir râdde çekmişlerdir, ale’l-ittifâk ana iklîm-i evvel demişler. Ammâ bu dahi min-indillâhdır. Hazret-i İdrîs’e ve Hazret-i Dânyâl’a verdüği ilm ile tûl-ı dırâz-ı ömürlerin âlem-i seyâhatde geçirüp cihânı tûlen ve arzan, şarkan ve garban geşt [ü] güzâr ede ede âlâullâha vâkıf olarak ibtidâ iklîm-i evvel tarh etdiler.

Bu iklîm üzre şarkdan garba gidüp arzın on iki derîce ve kırk dakîka bulup ana iklîm-i evvel dediler. Bir derîce ve dakîka noksân değildir. İmdi bu dahi Cenâb-ı Bârî‘nin irâdet-i ezelîsi ile lafz-ı *kün* ile böyle halk olup hukemâ vâkıf-ı esrâr olup iklîm-i evvel ve sânî ve sâlis ve râbi‘ ve hâmis ve sâdis ve iklîm-i sâbi‘ dediler. Anın **[Y 417b]** verâsın şiddet-i şitâdan süknâ olmaduğı ecilden iklîm-i âhar tahrîr etmeyüp iklîm-i sâbi‘de kaldı.

Ammâ bu Fûncistân tarafında hatt-ı istivâ‘nın ortasında dahi vilâyet-i İmrân ve vilâyet-i Zenc ve diyâr-ı Habeş‘e karîb şehirler vardır. Bunları dahi şiddet-i hârdan benî âdem sâkin olmayup iklîm tarh etmemişler. Ammâ yüz yıldan berü vilâyet-i İmrân ve şehr-i Zenc ma‘mûr olmuş; inşâallâh mahallinde arz-ı beledi ve tûl-i nehâriyle tahrîr ederiz.

Ammâ bi-kavli Bokrât ve Sokrât iklîm-i evvelin vasatı bu ubûr etdiğimiz Berberistân vilâyetidir. Arzı 16 derece ve 37 dakîka olup atvel-i nehârı 13 sâ‘at idi. Bu ve bu iklîm-i evvelin tûlü şarkdan garba bin iki yüz elli fersah yerdir. Ve arzı yüz kırk

fersahdır. Ve bin pâre şehirleri vardır, ellisi sevâd-ı mu‘azzamlardır.

Evvelâ cezîre-i Serendîb ve Hind ve San‘ân(e) ve Tağâr ve Hareş ve Ferahâbâd ve Ahmedâbâd ve Dîvâbâd ve Hoten ve cezîre-i Habeş‘de Zeyla‘ ve şehr-i Mukdisu ve şehr-i Zenc ve Sûdân ve Berberistân ve Mağrib-zemînde Fes ü Merânkûş ve Tanca ve Sebte boğazında karâr bulur, verâsı Bahr-i Okyûnûs’dur.

Ve bu iklîm-i evvelde bi-kavli Padre ve Kolon yigirmi cebel-i azîm ki zirvesi eflâke ser çekmiş dağlardır.

Ve otuz nehr-i azîm vardır, cümle nehirlerinden Nîl-i mübâreki azîmdir ve iki iklîmden güzer edüp iklîm-i sânî âhirinde Dimyât u Reşîd şehirleri dibinde Bahr-i Rûm’a munsab olur, *ve’s-selâm.*

Ziyâretgâh-ı taht-ı Fûncistân şehr-i Sennâre

Evvelâ mezâristânında eş-Şeyh Îsâ ve eş-Şeyh Bilâl ve Hacı Kundân ve eş-Şeyh Sitvân ve Hacı Melâbe ve eş-Şeyh Alî ve Hacı İdrîs ve eş-Şeyh Ferec ve Hazret-i Âsım ve Hazret-i Alî Keremüddîn-i Adnî ve eş-Şeyh Cundî ibn Kakan. Ve cümle kakanlar bu mahalde medfûnlardır, ammâ kubbeleri ol kadar müzeyyen değillerdir. Ancak selef melik kakanlarımızdır, deyü ziyâret ederler. Herbirin ziyâret etdikce birer Fâtiha ile yâd edüp selâmetle Rûm’a çıkmamıza himmetlerin ricâ ederim.

Hamd-i Hudâ du‘âmız hayyiz-i kabûlde vâki‘ olup bu şehr-i Fûncistân’da kırk gün meks edüp seksen üç Ramazân-ı şerîfin tamâmen Melik Kakan ile zevk u safâ edüp bir uryân büryân ıydi etmişdir kim esvâb geysek kebâb oluruz. Âkıbet akal eksere tâbi‘dir deyü hakîr de anlara teba‘iyyeten deli çıplakdan ıyd edüp hakîre melik cânibinden **[Q 326b] [P 323b]** ıydıyye bir kat beyâz sûzenî lipâçeler ve elli Hıtâyî ve elli Bruc boğası ve elli Gücerât kutnî ve bir fağfûrî buhûrdân ve bir torva tırnak öd ve bir gülâbdân ve iki Habeşe câriye gönderdi.

Hakîr dahi hedâyâyı getiren âdemin huzûrunda memlûklerimize ve huddâmlarımıza ve bize **[Y 418a]** kal‘a-i Itşân’da refîk olan Dervîş Seyyid Ni‘metullâh ve Dilrîş Seyyid Cârullâh[‘a] birer Gücerât ve birer Bruc bezler verüp gelen âdeme bir boğca don gömlek verdiğim gibi aklı gitdi. Melik Kakan’a belâ-yı azîm olan iki fîli ve bir at ve iki çift boğça al u al kamîs serâvîl ve iki top sof ve bir donluk al londrine ve bir deste Ferhâd-hânî destâr ve üç zerdûz makrama, bunları hakîr kendü âdemlerim ile melike gönderüp âdemlerimize beş kutnî [ve] birer boynuz zebât verüp şâdumân geldiler.

Anların akabince melik hânemize gelüp ta‘âmı bizde tenâvül etdi. Zîrâ Hudâ‘ya hamd olsun iki memlûkümüz gâyet üstâd-ı kâmil aşbâz idi. Her leyle-i Ramazân’da bizden onar elvân ta‘âm gelüp tenâvül etdikce safâ ederdi ve tabbâh gulâmlarıma ihsân ederdi. Ziyâdesiyle börekden ve baklavadan ve tancerede pişmiş soğanlı şiş kebâbından haz ederdi.

Ba‘de’t-ta‘âm bir alay Habeş tüccârları ve yeniçeri Cebertileri gelüp Habeş‘e gitmeğe izin isteyüp imdâd ve refîk asker taleb etdiler. Ale’r-re’s deyüp bin atlı ve bin hecînli iki bin piyâde eli harbeli âdemler verdi.

Hemân hakîr fırsat ganîmetdir, deyüp izin isteyüp refîk istedik.

“Ale’r-re’s, biz sizinle refîkız. Beni Mısır vezîrine götür, kulu kurbânı olayım. Ve senin yanından bir ân münfek olmayam. Zîrâ seninle gâyetü‘l-gâye hüsn-i ülfet etdik. Allâh senden râzı ola, hüsn-i hulkun ve hulüvv-i kelâmın bizi size âşık etdi. İnşâallâh bu askeri üç gün alıkoruz, andan sizinle vilâyetimizin ibret-nümâ olan yerlerin geşt [ü] güzâr ederek sizi gönderegideriz” deyü va‘de eyledi.

Ertesi gün râh hedâyâları yürüdü. Evvelâ yigirmi deve yükü arpa ve darı ile mülemma‘ baksumât misilli yenice pişmiş ekmek ve elli sindiyân Zengî mızrak ve yigirmi fîl kalkanı ve yigirmi çift fîl dişi ve on çift gergerdân şâhası ve bir izâr keler derisi ve bir izâr alaca misk kedisi derisi. Ve on kız ve on gulâm-ı Habeşî, ellerinde birer kutu ile geldiler, her kutuda amber ü misk ve seylân u akîk ve zeberced ve kallemisk ve pânzehir ve aynü‘s-semek makûlesi taşlar ile mâl-â-mâl. Ve bir tâvûsî nâka getirdiler kim gûyâ bir hûrî idi, lahm [u] şahmı yerinde gûyâ Burâk-ı Refref idi. Ve taht-ı hükûmetinde olan kılâ‘ hâkimlerine rüsûmlar verdi. Bu kadar ihsânları alup kabûl etdik,

“İnşâallâh Mısır vezîri efendimiz içün dahi hedâyâlar hâzır ederiz”, deyü hedâyâları getiren baş âdemine bir alaca Şâm abâsı ve bir sarık ve bir boğça don gömlek ve gayrı **[Y 418b]** âdemlerine on kişiye varınca birer makrama verdik, safâ etdiler.

Ertesi gün paşanın hedâyâları geldi. Yüz tâvûsî hecîn-i müzeyyen üzre elli siyâh memlûk ve ellisi siyâh-çerde pâkîze kızlar ve elli deve yükü defteriyle fîl dişleri ve gergerdân boynuzları ve iki yüz fîl kalkanı ve bin çift kargı ve yüz çift kaplan postu ve yüz çift bebr postu ve bir yük keler derisi ve beş yük misk kedisi postu ve on yük âbnûs ve on yük sindiyân ağacı ve iki yük tibr ve bir denk zebât ve bir denk zımrân ve bir kutu misk ve altmış aded şemâme anber ve bir kutu hannebân —bir gûne siyâh nebâtâtdır, âdemin demâğın râyihası mu‘attar eder; ve bir kutu-yı kebîr karçıdan— bu dahi bir ot köküdür, râyihası benefşeden mü’essirdir; ve bir kutu sakankûr-ı berrî ve bir kutu dühn-i seğsebân ve bir hokka dühn-i kibrît ve altı kutu-yı kebîr kakule-i sagîr verüp bu cümle makbûzumuz olup nâmeler içinde tahrîr olundu.

Ertesi gün paşa kethudâsına ve kapucular kethudâsına ve hazînedârı ve mühürdâra ve eş-Şeyhü‘l-azîz Bekrîzâde hazretlerine dahi mezkûrûnun hedâyâları hâzır olup anları melik bir âdemine teslîm etdi. Hakîr tevâbi‘atlarımız ile meşveret edüp bu kadar bâr-ı sakîlin rûz-merre yükledüp endirüp bindirmesi ve bize pâybend olmasın mülâhaza edüp melik ile bu müşâvereyi dahi edüp anlar dahi,

“Eğer murâd ederseniz bu cümle hedâyâları bizim vilâyetimiz gemilerine koyalım, tâ Şellâl vilâyetine varınca emn [ü] emân üzre varırlar, andan gayrı gemilere korsuz, siz karadan anlar gemiyle yine her menzilde görüşürsüz ve siz ve biz mu‘temed âdemlerimiz koyalım” deyü bu re’y-i tedbîri ahsen görüp ertesi iki yüz pâre Nîl gemileri gelüp cümle memâlikleri ve gayrı yükleri gemilere me’kûlât [u] meşrûbâtları ile âdemleri doldurup mütevekkilen alallâh deyüp kal‘a-i İbrîm’de bize muntazır olmağa gitdiler.

Ve paşaya ve hakîre verilen hedâyâ cemeller ve heccânları dahi cümlesi melik âdemleri ile ve bizim tarafımızdan üç Berberî âdemlerimiz ile birden bir gün mukaddem gidüp götürmede gîrânbahâ ve hafîfü‘l-bâr olan eşyâları yanımızda alıkoyup elli üç âdem ile melik yanında kaldık. Ertesi gün sekiz bin atlı on bin heccânlı asker-i deryâ-misâl ile bizzât melik bizi alâ-tarîkı‘s-saydi ve’ş-şikâr Fûncistân’dan çıkdık.

el-Faslu's-sânî ve seb'în
Bin seksen üç Ramazânü'l-mübârek îdinin beşinci gün taht-ı Fûncistân olan şehr-i Sennâre'den bizzât melik ile vilâyet-i Rümeyletü'l-himâl şehrini seyr [ü] temâşâ ederek gördüğümüz ucûbe-i dehrden ibret- [Y 419a] nümâları beyân eder

Evvelâ cümle Habeş kârbânı halkına haber olup anların Ceberti kavimleri tüfenglerin atarak gülbâng çekerek niçe bin yük zî-kıymet metâ'ları deve ve fîller üzre tahmîl olunup bizim alaylarımızdan mukaddem anlar yigirmi bin asker ile alay edüp şehirden çıkup cânib-i şimâle gitdiler. Beri tarafda **[Q 327a] [P 324a]** melik dahi asker-i bî-pâyânı ile fîller üzre kös-i kakan-bânları döğerek makrafa ve kebürgelerin döğerek Sennâre şehrinden çıkup yine Nîl kenârınca cenûb tarafına azîmet olundu. Hakîr melikden su'âl etdim ki:

"Sultânım, bizim Rûm tarafı yolu şimâl cânibinedir. Biz hod yine cenûb tarafına gideriz, ne hikmetdir?" dedim.

"Bizim Sûdân vilâyetinin ma'mûr [ü] âbâdân yerleri ve vâcibü's-seyr mutalsamât-ı garîbeleri bu taraflardadır, anıniçün bu cânibe gideriz. Ve Fûncistân'dan içeri cenûba on merhale yer gidüp vilâyetlerimiz dahi seyr etmiş ol" deyüp kat'-ı menâzil ederek tokuz sâ'atde,

Binâ-yı kadîm kal'a-i Apşuka

Zamân-ı evvelde şehr-i azîm imiş, âsâr-ı esâsları nümâyândır. Ammâ hâlâ kal'ası Nîl'in garb cânibinde sindiyân ve palasanta ve sac ağacından dolma ve rıhtım-binâ kal'a-i kavîdir. Cirmi üç bin adımdır ve şekli murabba'dan tûlânîce vâki' olmuşdur. Bu kal'anın cenbinde sâhil-i Nîl'in bir çemenzâr yerinde hayme ve hargâhlar ile meks olundu. Ve ol gün,

Melik dîvânında seyr [u] temâşâ etdiğimiz acâyibâtı beyân eder

Evsâf-ı ibret-nümâ-yı acîbe: Evvelâ melik hakîri haymesine da'vet edüp Hind serîrleri üzre meks etdik.

Anı gördük: Meydân-ı mahabbete niçe bin âdem cem' olup serâperde önünde kat-ender-kat âdemler zânû-be-zânû olup oturdular ve ortada bir meydân-ı azîm kaldı.

Anı gördük: İbtidâ on aded hânende ve sâzendeler gûnâ-gûn sâzları ile melik serâperdesi önünde lehce-i mahsûsaları ile rehâvî fasılları edüp hengâme dâyirelerine velvele verüp altı aded rakkâs gulâmân-ı mâh-ı tâbân, biri esmerü'l-levn Hindî-pîçe, biri kâkülleri perîşân Freng-pîçe, biri ahmerü'l-vech Sûdânî-pîçe, biri bir perîzâd; bu dörd aded âdemîzâd zerdûz eteklikler ile huzûr-ı melikde çerh urup eyle cevelân raks etdiler kim gûyâ çerh-i felek gibi deverân edüp gûnâ-gûn lu'bedebâzlıklar ve dilnüvâzlıklar eylediler. Ammâ ellerinde Arab u Acem ve Rûm tarzı çalpâreleri yok idi; fîl dişinden kâğız gibi ince ince biçmişler, beş on dânesi bir yerde kınnâb ile bağlı çalpâre yerine anlar ile ellerinde şıkırdadup raks ederler kim **[Y 419b]** makdûr-ı beşer değildir. Hâsıl-ı kelâm cümle evza'ların bir bir tahrîr etsek tatvîl-i kelâm olur.

Anlar fasılların tamâm edince karşudan bir arık kara kuru kadîd-i mahz âdem zâhir olup pâ-bürehne ve ser-bürehne, ammâ yine siyâh deriden avret yerine bir kisbet geymiş, eyle daracık kim kelpedân ile yapışılmaz, yâdest kemiğine benzer bir kadîd cüst ü çâlâk ve zinde, ammâ ayyârlık alâmeti yüzünde, pehlivânlık kelâmları sözünden sâdır olup bir gûne

reftâr ederek meydân-ı ma‘rekeye geldi kim gûyâ ayağı altında karınca vardır. Hemân ki huzûr-ı melike geldikde “Yâ Hayy” deyüp havâya pertâb urup beş âdem kaddi gûyâ tayerân edüp zemîne endikde âdâb-ı pehlivân-vâr melike varup zemîn-bûs edüp melike ve hakîre hayli du‘â etdi. Ve geri geri gidüp karâr edüp eyitdi:

“Yâ sultân-ı Sûdân, diyâr-ı Hindistân’dan diyâr-ı Portakal’a geldim, andan hamd-i Ram Ram olsun kim mübârek cemâlin gördüm. Ammâ garîbü‘d-diyârım ve hâlâ uryân büryân ve giryân nâlânım. Hâlâ şimdi vakt-i seherdir, gâyet üşüdüm. Şu meydânda bir azîm ateş yaksınlar, def‘-i şitâ edüp ısınayım” deyü ricâ edince meğer hâzır imiş. Derhâl on fîl yükü santa ve sac ağacların dağlar gibi odun yığup âteş edüp der-akab âteş-i Nemrûd-vâr alev-ber-alev olup şerâreleri evce peyveste olunca mezkûr kadîd herîf âteş kenârında meks edüp kesb-i harâret hâsıl edüp derhâl yerinden pertâb etdi. Ve melik huzûruna gelüp,

“Yâ sultân, *el-ihsân illâ bi’t-tamâm*. Hak berekât versin, âteş ile ısındım, ammâ karnım açdır. Şu mahalle bir semiz deve getirüp boğazlasınlar. Şu âteşde kebâb edüp huzûrunda bir deveyi tenâvül edeyim” deyü da‘vâ-yı merd etdi.

Der-akab melik âdemleri bir semîn ü cesîm cemel getirdiler kim gûyâ dâbbetü‘l-arz idi. Derhâl âteş kenârında iki yerden boğazlayup cereyân eden kanın pehlivân cümle nûş etdi. Ve der-akab devenin cildin soyup deveyi pâre pâre edüp cildi üzre lahmin başka ve uzuvların ve kelle ve paçasın başka ve şirdeni ve bağırsağı ve yüreği ve ciğeri ve şikenbesin başka ve batnında olan muzahrefâtın başka yığdılar. Ve deveyi boğazlayan zebbâhlar alarkaya gitdiler.

Hemân kadîd âdem melik huzûruna gelüp “Destûr yâ sultân” deyüp deveden bir parça lahm-ı semîn kesüp âteşe bırağup pişirmeğe başladı. Ammâ pâre pâre pişince karârı kalmayup derhâl deve etin çiğle yemeğe başlayup ân-ı vâhidde deve etinden bir pâre lahm-ı zâ’id kalmadı. Andan ciğer ve yüreğine mübâşeret etdi. Ve andan **[Y 420a]** kemiklerini baltalar ile kırup kütür kütür ciğneyüp tenâvül ederdi, hemân ağzına koyunca bî-renc ü bî-anâ loru kuşu gibi yutardı. Melikin ba‘zı âdemleri cemelin kelle ve paçaların kırup herîfe verdiler, der-ân anları dahi hâra geçirdi. Ve bağırsakları ve işkenbesine başlayup anları dahi pîr [ü] pâk etdi, ancak şikenbenin muzahrefâtı kaldı, der-akab ana dahi mübâşeret edüp hayli necâset yedi, ammâ melik te’eddüb edüp men‘ etdi.

Andan herîf kalkup reftâr güftâr edüp semâ‘ ederken “Vay karnım, vay karnım” diyerek melik yanına gelüp,

“Yâ sultân! Karnım doymadı ve çiğ et karnım ağrıtdı. Bu âteş senin mâlındır, izn-i şerîfin olursa andan dahi yiyeyim, helâl eylen” deyü ricâ edüp helâllık diledikde melik tebessüm edip,

“Helâl olsun, istersen ye istersen cahîm gibi içinde yan” dedi.

Hemân âteş kenârına gelüp belindeki kisbetin çıkarup kendüyi **[P 324b]** hüsn-i ihtiyârile **[Q 327b]** ol âteş-i Nemrûd içine bismi-ilâh deyüp âteşin bir köşesinden girüp alev-ber-alev evce peyveste olmuş âteş-i hâr içinde ol kadar semâ‘ ve lu‘bedebâzlıklar ve kârsâzlıklar eyleyüp zakan [u] şevâribinden ve kaş u kirpiğinden bir şey kalmayup tâ vasat-ı nârda oturup vasla vasla akîk-i Yemenî-misâl âteş pâreleri bî-pâk yer idi.

Ammâ hakîr hayretde kalup im‘ân-ı nazar ile nazar ederdim: ol nâr-ı elîm içinde oturup “*en-nâr fâkihetü’ş-şitâ*” [279] deyüp ol hâr vilâyetde nâr yerken iki ellerin gâhîce iki bagalleri ya‘nî koltukları altına sürüp andan ellerin yüzüne ve gözüne ve cemî‘i uzvuna sürerdi, ve ol mahalde kendü vücûdundan ba‘zı dûd-ı siyâh alev zâhir olurdu.

Ba‘dehu âteşden taşra çıkup melik huzûrunda zemîn-bûs eyledikde araka müstağrak olmuş. Bu hâl üzre hakîr sâ‘at dutdum, bir sâ‘atde bir deveyi ve bu kadar âteş-i Nemrûd’u tenâvül edüp yine endâm-ı üslûbu ke’l-evvel rakîk ü nahîf ü za‘îf, ya‘nî sâhib-şikem olmamış. Aklım perîşân olup dem-beste ve hayrân kaldım.

Andan pehlivân alâ-mele’i’n-nâs içre dal-kîr-i dırâz bu kadar olup meydân-ı ma‘rekede bâkî kalan âteş üzre sepe sepe işedi kim cümle temâşâcıyân seyl-i sidiğe gark olayazup alarkaya karâr etdiler. Derhâl pehlivân-ı sabîh-hâl ehl-i me’âl zebâna gelüp,

“Ey melik, ömrün mezîd ve düşmenin Yezîd olsun ve rikâbında kelleleri pençâl olsun. Bana bir at ve beş deve yükü fîl dişi ve kakule-i kebîr ve beş memlûk-i sagîr ihsân eyle. Yohsa şimdi bu şehr-i Apşuka’yı sidiğim seyline gark ederim” dedikde melik ricâsın kabûl edüp vezîrine tenbîh **[Y 420b]** eyleyüp vezîr dahi “Ale’r-re’si ve’l-ayn” deyince gayrı şey’i istemez oldu ve pehlivânâne meydânda lu‘bedebâzlıklar ederek yârdâhları deff ü dâyire ve kudümler turralar ile darblar ururlardı.

Ve sidik ile sönen âteş üzre on fîl-i Mengerûsî haml-ı sakîli odun getürüp nârı tâzeleyüp nûr etdiler. Bu mâbeynde pehlivân melik huzûruna varup eyitdi:

“Ey hasîbü‘n-nesîb evlâd-ı Nûh Nebî *aleyhi’s-selâm.* Yediğim âteş yüreğim yakdı ve cümle halk bana bakdı kim âteşin buhârı depemden çıkdı, vücûduma gâyet harâret müstevlî oldu. Şehîdân-ı deşt-i Kerbelâ ervâhları şâd ola, bana Nîl-i mübârekden on tulum su getirsinler” didikde der-ân getirdiler. İçmeğe mübâşeret etmeden hemân deryâ-misâl seyrâncılar içind[en] bir cesîm ü semîn âdem gelüp feryâd ederek tulumlar ile suları alup kabz eyledi.

Dîğer ve mine’l-acîbe ve garîbe

Hemân herîf-i semîn melik huzûruna varup,

“Ey sultân-ı Sûdân, adâlet eyle. Bu on tulum Nîl suyunun beşin ana ve beşin bana ver kim yedi gündür sâ’im ve yedi gecedir kâ’im bir katra su içmedim” deyü yemîn etdi.

“Perhîz [ü] riyâzâtı bu mertebeye getirdim”, dedikde melik,

“Ey imdi sana bir şey getirsinler. İftâr edüp sana bu sudan beş tulum vereyim” dedikde evvel et yiyen âdem ile bu yeni gelen âdem meydân-ı ma‘rekede melik huzûrunda ceng [ü] cidâle âgâze edüp birbirlerine eyle fîl siki çekdiler kim ikisinin dahi endâmlarından kan cereyân etdi.

Ol et yiyen kara kadîd-i mahz kanı ol kadar çıkmadı, ammâ bu yeni gelen âdem semiz olmağile kanı ve cânı çıkayazdı. Ammâ ikisi de çâpük birbirlerin katle azîmet etdiler.

Melik bu hâli görüp mâbeynlerine pür-silâh âdemler girüp ayırdılar. Andan melik beşer tulum su vermeği hükm etdi. Ammâ sonra gelen âdem,

“Amân pâdişâhım, benim harâret âteşim çokdur, bu on tulum su söndürmez, gör âteşimin

nümûnesin” deyüp bir kerre na‘ra edüp meydân-ı mahabbetde iki ellerin beline koyup Mevlevî-vâr semâ‘ ederek ağzından nîm sâ‘at âteşler alev-ber-alev olup çıkar, parça parça şerâreler temâşâcıyânın üzerine nisâr olunur.

“İşte yâ melik, benim yedi gün sâ’im olmamda bu kadar âteş peydâ etdim. Anıniçün on tulum su isterim” dedi.

“Eğer anın âteşi benim âteşimden ziyâde ise on tulumu ana hükm eylen” dedi.

Derhâl bu re’y ma‘kûldür, deyü ibtidâ deve eti yiyüp âteş yiyen pehlivâna,

“Sen dahi arz-ı ma‘rifet eyle” dediler.

Derhâl pehlivân ol meydân-ı mahabbetde iki ellerin başı üzre koyup gûnâ-gûn lu‘bedebâzlık ederek semâ‘ edüp cümle yedüği deve etlerin kızıl kanları ile ağzından parça parça çıkarup halk önüne başka **[Y 421a]** başka yığardı.

Ve melik huzûruna gelüp anda dahi yigirmi vasla lahm-ı cemel kay etdi. Ve mâbeyninde birkaç kerre âteş dahi kay etdi, ammâ çok çıkaramadı. Hattâ hakîrin bir gulâmı kendi eliyle pehlivânın ağzından bir parça deve eti çıkardı, ammâ âteş çok çıkmadı. Bu et yiyen herîfin bu gûne ma‘rifetin öbür âteş kusan herîf görüp,

“Yâ sultân-ı Fûnc, benim âteşim mi gâlib, yohsa anın et kusması harâreti mi gâlib?” deyü feryâd edince Melik Kakan ve cümle huzzâr temâşâcıyân kara hacıyân,

“Su âteş kusana gerekdir” deyü ricâ etdiler. Melik dahi eyle hükmetdi. Ve âteş kusan on kırba suyu alup kabz edüp mukaddemâ boğazlanan devenin üstühânlarından ve postundan ve muzahrefâtından bakâyâyı cümle necisiyle bile tenâvül edüp beş kırba suyu beklemeden [yenilmeden?] bilâ-cür‘a nûş etdi. Et kusan pehlivân-ı evvel feryâd edüp,

“Bire ol âteşi kusdu, harâreti teskîn oldu, ammâ benim harâretim deve eti kusmak ile teskîn olmayup âteş harâreti bende bâkîdir” dedikde,

“Ya sen de âteşini kay etsene” dediler. Pehlivân-ı evvel eydir:

“İbtidâ gelüp su içün benimle ceng ederken vücûduma bilmem ne sürdü ve ne efsûn etdi. Anıniçün âteşi çıkaramadım” **[Q 328a] [P 325a]** dedi.

“Ve bana kıyman, helâk olurum” deyü feryâd [u] figânlar edüp âsudehâl bir köşede müte’ellim olup söğüp oturdu. Ve bir kimesne hâline merhamet edüp bir katra su vermediler.

Beri tarafda sonra gelen pehlivân evvelki pehlivânın karşusuna varup sultânın ihsân etdiği beş tulum suyu arkası üzre yatup ağzına dökdüler, cümlesin nûş edüp bir kerre yerinden kalkup aksırdı ve öksürdü,

“Elhamdülillâh, harâretim henüz teskîn oldu” deyü eski pehlivâna rağmen gözü önünde reftâr ederdi. Ba‘dehu melik huzûruna gelüp,

“Yâ sultân, adâlet eyle, evvelki pehlivâna dahi beş tulum su ihsân eyle ki ol dahi def‘-i atşân etsün” deyü ricâ eylediğinde musâhibler taraf taraf ma‘kûldür, deyü *el-mâ’u li-men taleb*‘dir, ibtidâ suyu ol istedi, deyü anlar dahi ricâ etdiler.

Der-akab beş tulum suyu evvelki pehlivâna getürdiler, gördüler kim eleminden ve harâret-i âteşden durduğu yerde cân teslîm edüp kapkara yanmış. Evvel dahi kara kura arık za‘îf âdem idi. Derhâl bu ahvâl melike pür me’âl ile,

“Pehlivân-ı evvel merhûm olmuş”, dediler. Melik hakîre nazar edüp müte’ellim-künân oldu ve sefâhet edüp,

“Su vermediğimizden helâk oldu. Ne kadar deve eti ve ne kadar âteş yedi. Hakkâ ki üstâd pehlivân idi”, deyü kendüye hayli levm etdi. Hakîr tesellî-i hâtır vermek içün,

“Eyle olur pâdişâhım. Bunlar cânbâzânlardır, dâ’imâ cânlariyle oynarlar. Ma‘sûmlar şîşebâzlık **[Y 421b]** ederken kırarlar, bu dahi anın tıbkıdır” dedim.

“Tîz öbür pehlivânı çağırın, zevk [u] şevka müte‘allık ba‘zı ibret-nümâ şakalar etsin” dedi. Pehlivân meydân-ı hengâmeye gelüp,

“El-hükmü lillâh yâ sultân, ben sağ olayım. Ol bir âteş-perest bengânî [Bengâlî?] mel‘ûn idi, cümle ma‘rifet izhâr etdüği sihir ile idi. Ammâ hamd-i Hudâ ben Mâlikiyyü‘l-mezheb bir dîndâr Ebüzzeheb nâm kulunum. Cemî‘i arz-ı ma‘rifet ızhâr etdiğim riyâzat ü perhîz [ü] mücâhede iledir”, dedi. Melik eyitdi:

“Ammâ ol senden pehlivân idi. Korkarım hased bâbından anı helâk etdin” dedükde,

“Yâ sultân, eğer ana ziyâde mahabbetin var ise, bana ihsân eyle, ben anı huzûrunda diri kılam” deyü azîm da‘vâ-yı merd etdi. Melik dahi yüz deve vermeğe ta‘ahhüd etdi.

Ve mine’l-mudhiketi’l-acîbe

Evvelâ bu pehlivân-ı sânî melikden bir yüğrük at alup merhûm olan pehlivânın na‘şı yanına varup atın kuyruğuna bir habl-i metîn bağlayup hablin bir ucun merhûm pehlivânın boğazına bağlayup kendüsi ata süvâr olup fakîr ata ol kadar taziyâneler urdu kim at cânı acısından ve kuyruğu derdinden bu sahrâ içre seğirddikçe kuyruğundaki pehlivân-ı garîbin leşi doğancı pefteresi gibi pür pütur olup rimâl-i türâb ve hâr [u] hâşâk içre evgâr olup ba‘zı yerden derileri yüzülüp kızıl kızıl etleri zâhir oldu. Bu meydânda sürüye sürüye merhûmun na‘şın melik huzûruna getürüp kodu. Derhâl melik,

“Hay mel‘ûn, tahkîk bu fakîre sen hasm-ı kavî imişsin kim bu fakîrin lâşesine böyle hakâret etdin. Bire mel‘ûn, nice diri etsen gerek. At ayağında pâymâl-i rimâl oldu” deyü vâfir itâb etdi. Hemân pehlivân,

“Amân yâ sultân amân, sabr eyle bir ân” deyüp melik huzûrunda dal zeker-i müzekker olup meyyitin üzerine ağzına ve burnuna ve cemî‘i endâmına ol kadar teşelşül eyledi kim ol meydânı sidik seyli seylâb etdi. Ve bir âdeme leşin ağzın açdırup evvel nûş etdüği beş tulum suyu zekerinden merhûmun ağzına işedikçe leşin karnı tulum gibi şişüp merhûmun karnı kur kur ötmeğe başladı. Derhâl pehlivân-ı sânî,

“Sultânım, gördün mü, benim sidiğim bu âteş-pereste hayât verüp karnı gürlemeğe başladı” deyü ba‘zı letâyifler söyledi. Sultân,

“Bilmem gayrısın, bu fakîri da‘vâ-yı merd etdiğin üzre diri eyle, yohsa seni katl ederim” dedükde,

“Ale’r-re’si ve’l-ayn, dest ber-dâyire” deyüp yârdehleri deff ü kudüme velvele verüp yine

pehlivân melik huzûruna gelüp,

“Yâ sultân, bu âteş-perestdir, âteşi pek sever. Bu meydân-ı mahabbetdeki âteşe on fîl yükü odun getirsinler”, dedikde der-akab **[Y 422a]** dağlar gibi santa ve sindiyân ağacların evvelki âteş üzre bırağup alev-ber-alev âteş-i Nemrûd evce peyveste oldu.

Bu âteş kenârında merhûm olan pehlivânın leşine im‘ân-ı nazar ile takayyüd edüp nazar ederdim. Mukaddemâ bir esmerü‘l-levn kadîd-i mahz bir cüsse idi; pehlivânın ağzına işediği sidik ile karnı câmûs şikemi gibi olmuşdu. Ve vücûdu ebrî kâğız gibi rengâreng alaca alaca ahmer ve asfer ve ebyaz olup mücellâ olmuşdu. Ve mukaddemâ su içün ceng etdiklerinde zahm-hurde olan vücûdunun kırmızı kırmızı kanları durur idi. Ve at kuyruğunda pâymâl olduğu zahmları pâre pâre dururdu.

El-hâsıl bu hâl üzre bu meyyit meydân-ı mahabbetde kalup pehlivân gayrı lu‘bedebâzlıklara mukayyed oldukda melik ibrâm edüp,

“Bu mevtâyı bir hâl eyle, yohsa şimdi sen bilürsün” deyü ibrâm [u] ilhâl edince pehlivân ve üç zeberdest insân ile merhûm pehlivânın ellerinden ve ayaklarından yapışup böyle terennüm ederlerdi.

Beyt-i âteş-perest:

Tuc ben tüken kelne peretiye mükerrerdir

Ney ney muhamık deyyu mükerrer

Ram Ram Ram Ram Ram Ram

bu dahi mükerrerdir. **[Q 328b]**

Bu gûne tegannî ile pehlivânın leşin ellerinden ve ayaklarından sallaya sallaya **[P 325b]** âteş-i Nemrûd’un tâ aynü‘l-fi‘iline atdıkları sâ‘at çayır çayır ve çatır çatır yanmağa başladı. Ve ağzından burnundan cümle sidik fevvâre-misâl çıkup âteş içre neft ü katrân gibi yanardı. Ve gûnâ-gûn alevler evce peyveste olup bed râyiha cümle temâşâcıyânı mebhût u sermest etdi.

Bu mahalde sultâna haber etdiler kim pehlivânın huddâmları(na) firâr ediyor deyince,

“Bire dutun” deyü üç huddâmın ve pehlivânın kendin kayd-bend ile sultân huzûruna getirüp,

“Bire kâfir, sen da‘vâ-yı merd edüp bu pehlivânı diri ederim, deyü ta‘ahhüd etdin. Ba‘dehu âteş-perestdir, deyü âteşe atdın. Hâlâ çayır çayır yanmadadır. Ur şu kâfirin boynun” derken hemân cellâd dal tîğ-ı Bihzâd-ı bîdâd olup tîğı gılâfından çıkarup kelle-i pehlivân budur derken hemân pehlivân-ı rind-i cihân cellâd-ı bîdâd ile melik huzûrundan pertâb edüp üç huddâmiyle âteş-i Nemrûd içine girüp “Ram Ram” diyerek semâ‘ edüp âteşi pâymâl ederken hemân ân merhûm olan pehlivân dahi,

“Ya Ram Ram” deyüp ayağ üzerine kalkup iki pehlivân-i cihân birbirlerine kuc-kucağ olup semâ‘ ederek taşra çıkup melik huzûrunda zemîn-bûs etdiler.

Aklım perîşân olup dembeste ve mebhût vâlih [ü] hayrân olup kalmışım. Ammâ pehlivânlar dest-bûs etmeğe geldiklerinde vücûdlarına cümle yağ sürünmüş idi. Yohsa

kendü yağları mı, yohsa **[Y 422b]** arakları mı idi? Hakkâ ki mu‘cize mertebesinde pehlivânlıkdır.

Ba‘dehu sultân bunlara yüzer deve ve yüzer koyun ve yüzer sığır ve yüz[er] keçi ve altmış beşer aded fîl dişleri ve üçer Habeşî köleler verüp sultâna du‘â etdiler ki tahrîr olundu.

Du‘â-yı Hindî

Kan kakan neva beselâmetem baş çakerim bu ki martı hun

Arzı kerem deretikim pan tu musâhebeti tartı hun

Ta tur ta ta tur ta bu şaka bu şaka

Yebu yebu larkı larkı du‘â ki temari ki temari

Îzid Allâ kepenâh çaltı hun

Ey baba baba garîb dost

Men seyyâh-ı ‘âlem-i kam Keşmîr u Kâşân Serendîl hun

Men perlikan meh-leb âteş-perest-i Hind

Ve pîçe-yi Lahorî zevan makper aye ‘âşık hun

Ey baba baba garîb dost

Ey vallâ baba ey vallâ hun

deyüp bu du‘âdan sonra zemîn-bûs edüp gitdiler.

Hakîrin ta‘accüb ettiğine sultân haz edüp,

“Dahi ne seyre ve ne ibret-nümâlar seyr etdirsem gerekdir kim herbiri vâcibü‘s-seyrdir” dediler.

Ey imdi ihvân-ı vefâ, Hudâ âlimü‘s-sırrı ve’l-hafiyyâtdır, kırk iki senedir on sekiz pâdişâhlık memleketi ibret göziyle nazzâreye alup geşt [ü] güzâr ederek temâşâ etdim, niçe bin sihr-i mübîn mertebesinde lu‘bedebâzlıklar gördüm, ammâ bu mertebe sîmyâ-yı Sînâyî ve Hârisî ve Fisagoresî görmedim. Ve bu Fûncistân ve Donkolistân diyârlarında niçe ibret-nümâ sihr-i i‘câz şeyler gördüm, ammâ kilk-i cevâhir zebânım kâle getirsem tatvîl-i kelâm olup kırâ’at edene tasdî‘ verir. Ol ecilden tahfîf-i kelâm ile iktifâ etdik.

Ezîn cânib

Bu temâşâlardan sonra melik ile bu Apşuka kal‘asından kalkup giderken Nîl kenârında bir handak-ı azîme râst geldik, umku elli zirâ‘ idi. Meğer Tûfân-ı Nûh’dan evvel Nîl-i mübârek bundan cereyân edüp garb cânibinde Bahr-i Okyûnûs’a munsab olurmuş. Tûfân’dan sonra Seyf-i Zülyezen yedi Şellâlât kayaların kesüp Nîl’i Mısır’a akıdup bu handak yâbis kalmışdır. Anı ubûr edüp on ikinci sâ‘atde,

Beled-i Ebû Temr

Bir şehr-i azîmdir. Kal‘ası olmamak ile beled ta‘bîr olunur, ammâ etrâfında yine haşebden kal‘a-misâl çevirmişlerdir. Ve handakı vardır, bu diyârda ibtidâ handak bu şehirde gördük. Bu dahi Nîl’in cânib-i garbında iki bin mikdârı çalaşdan ve kamışdan toprak örtülü evlerdir. Kırk elli mikdârı dükkânları ve bir müsâfirhânesi ve altı kahvehânesi ve on aded bozahânesi vardır. Ve yedi câmi‘i tûbdandır. Kavmi Mâlikîlerdir. Bunda melike ne kadar hedâyâ getürdilerse cümle hakîre ihsân etdi.

Andan yine Nîl kenârınca yine cânib-i cenûba niçe âbâdân kurâlar ubûr ederek on sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i Boruşeş [Y 423a]

Bu Sûdân sultânının bir kan vezîri bunda hükm [ü] hükûmât eder. Yüz bin askere iki bin fîle ve beş kerre yüz bin re‘âyâya ve bilâ-hisâb hayvânâta mâlikdir. Ecnâs-ı mahlûkât ile sultâna karşu çıkdı kim sübhâne’l-Hallâk [280]‘dır. Ammâ ne gûne benî âdemler halk etmişdir kim mısra‘:

Şenîden key büved mânend-i dîde. [281]

Bu vezîr istikbâle çıkdıkda iki fîl-i azîm getürdi kim biri süd beyâz idi. Bin yaşındadır, derlerdi. Yigirmi kademe nerdübân kemend ile çıkılır fîller idi. Ol mertebe fîl dahi görmemiş idim. Ve fîl bunlara eyle enîs ü mûnis gamgüsâr kim bir nân pâre içün kelb gibi âdemin akîbince gezer, gâyet üns ülfet etmişlerdir. Ve Rûm’daki fîller kadar ekûl değillerdir, ancak kesb-i havâdan cesîm ü semîndir. Benî âdeme gâyet meftûndur. Hattâ Itşân kal‘asında refîk olan Dervîş Ni‘metullâh’ın gergerdânı fîlleri gördükce hücûm edüp Dervîş Ni‘metullâh gücile zabt ederdi. Ve fîller gergerdânı gördükde cihân başına dar olup hortumun ber-havâ edüp gâhîce zemînden hâr hâşâk alup havâya püskürüp süheyl ururdu. Gûyâ bir bâkire kız sadâsı gibi hazîn savtı vardır. **[Q 329a] [P 326a]** Ve herbir fîlin arkasında kırkar mahbûb Bağanıskı memlûkleri süvâr olup melike eyle hedâyâ gelmişlerdi.

Andan kalkup yine Nîl kenârınca cenûba yedi sâ‘atde,

Menzil-i kal‘a-i Boruste
şehr-i İberistân

Bu şehre alay-ı azîm ile dâhil oldukda taraf taraf kös-i kakanîler ve kebürge ve makrafalar çalınup her sûkda âdem deryâsı istikbâle çıkup siyâh-çerde nisvânları dikkelerden zılgıt sadâsı ile şehri velveleye verirlerdi. Ve cümle halkı melike nazar etmeyüp,

“Âyâ bu beyâz çiğ âdemler nedir?” deyü ta‘accüb edüp,

“Sübhânallâh” derlerdi.

Ba‘zıları bizi görüp firâr ederlerdi.

Bu kal‘a dahi tûbdandır. Ve altı câmi‘i ve bin mikdârı kamışdan ve tûbdan evleri var. Câ-be-câ çalaşdan dükkânları ve bozahâneleri var. Fûncistân’a tâbi‘ altı kerre yüz bin Zengî ve esmerü‘l-levn kavmdir. Lisânları cümle İbrî‘dir kim böyle kelimât ederler:

Lisân-ı İbrî

Birden ona varınca böyle add ederler:

ja	*ji*	*ju*	*kâ*	*ki*
1	2	3	4	5
kû	*ça*	*çi*	*çu*	*çe*
6	7	8	9	10

Şi‘ir-i Hazret-i Kaffâh Nebî
aleyhi’s-selâm

Ba‘zı elfâz-ı dürerbârları lisân-ı Farsî üzre bulunmuşdur.

	Terceme:
jaj berbeji jerebji	Sen bu cihâna gelmeden
julu bunha jum jebji	mâder rahmine girmeden
habaj yejem şem jebji	arş u kürs olunmadan
şati jesem jit jebji	oldu nasîb yazdı kalem
	Terceme:
Ham judi **[Y 423b]** *zehuj dujba*	Hâm babası Nûh Tûfânı
beşat şujet jedju zeba	emriyle kıyâmet idi
	Terceme:
juj ejlem jak jatra	Her cân halâs olup
tat jedlem çiz jatra	îmân getirdiler çok öldü
	Terceme:
huj riva ji jebas neda	Nûh peygambere belî diyen
felaj riba felaj riba	kurtuldular kurtuldular

Bu ebyâtlar tercemeleri ile müfte‘ilün müfte‘ilün vezni üzre bulunmuşdur. Bundan ma‘lûm oldu kim ilm-i arûz ve ilm-i Farsî kadîm imiş. Lisân-ı Dehlevî dahi bu İbrî lisânına karîbdir.

Makâle: [282]

Bu âyet-i şerîf lisân-ı İbrî üzre Farsî elfâzlar ile Hazret-i İbrâhîm’e nâzil olmuşdur.

İmdi kelâm-ı Farsî ve Pârsî ve Fâzî kelâm-ı Hak’dır. Cennet’de lisân-ı Arabî ve lisân-ı Farsî tekellüm oluna demiş müfessirînler vardır, [283] buyurmuşlardır.

Ve lisân-ı İbrî Arabî demekdir, kitâbetde hurûfları berâberdir, lafz-ı İbrî bâ‘sını nakl edince Arabî olur. Ammâ lisân-ı Arabî vâzıh lisândır ve fesâhat ü belâgatlidir. Ammâ Farsî şîrîn ve zarâfetli lisân-ı latîfdir. Hattâ “*el-Arabî fesâha ve’l-Acemî zarâfe ve’t-Türkî kabâha ve gayru’l-lisân necâse*” [284] demişler.

Ve bu diyâr-ı Fûncistân’da niçe elsine-i muhtelifeler vardır, ammâ ma‘lûmumuz olanları tahrîr eyledik. Ammâ bu lisân-ı nazîf ile Boruste şehri kavmi tekellüm etdiklerinde âdem hayrân kalır, zîrâ gâyet muğlak çependaz lisândır. Ammâ birbirlerine her söz başında *ajandaji* ya‘nî sultânım deyü ta‘zîmli tekellüm ederler. Bay u gedâya böyle derler.

Ekseriyyâ halkı âfitâb-perestlerdirler. Melike harâc verirler. Ammâ gâyet ankâ bâzergânları vardır. Metâ'ları ile Nîl'in başın ubûr edüp öte cânibinde sâhil-i Bahr-i Okyûnûs'da Portakal şehirlerine varup Freng ile bey' [ü] şirâ ederler, altun guruş almayup metâ' alırlar.

Bu kal'a-i Boruste'de iki gün mihmân olup halkiyle ziyâde hüsn-i ülfet edüp ba'zı lugâtlerin tahrîr eyledik. Halîm ü selîm halûk âdemleri var.

Hikmet-i Hudâ

İkinci gece vakt-i nısfu'l-leylde iki yıldız biri şarkdan ve biri garbdan zâhir olup bu şehr üzre nüzûl edüp mu'allak durup ikisi de ditrediler. Bir hayli ditreyüp ikisi birbirine eyle dokuşdular kim zemîn [ü] âsumân lerzelendi. Ve bu iki yıldızdan niçe kerre yüz yıldızlar çıkup Boruste **[Y 424a]** şehri üzre ve sahrâya düşüp nebâtâtı ihrâk etdi. Ve iki büyük yıldızlar yine tulû' etdüği merkezlerine gitdiler.

Bir sâ'atden yine bu şehr üzre gelüp birbirleri ile ol kadar ceng edüp uruşdular ve dokuşdular kim şerârelerinden cümle asker şerre uğradılar. Zîrâ ordu içinde at ve deve ve fîller yıldızların âteş-feşânlarından cümle hayvânât ürküp deşt-i hâmûn yerimdir, deyü dümlerin hotas edüp pârekende ve perîşân oldular.

Hâsıl-ı kelâm bu iki sitâre birbiri ile kâmil altı sâ'at-i nücûmî bu şehr üzre ceng edüp haymelerimiz önünde devâbât makûlesinden bir şey kalmayup cümle halk, azâbullâh nâzil olup eşrât-ı sâ'ât alâmetleridir, deyü tazarru' ve nâlişler etdiler. Tâ ki vakt-i Şâfi'î ki olup seher yıldızı ki cânib-i şarkdan lem'a urdu, mezkûr kevâkiblerin biri şarka ve biri garba gidüp gâ'ib oldular. Ol ecilden bir gün dahi meks edüp cemî'i hayvânâtlarımız bir iki konak yerlerden getirirdik. Ne'ûzu billâh kıyâmetden bir alâmet temâşâ idi.

Andan ale's-sabâh kalkup yine Nîl kenârınca cenûb semtine ma'mûr [u] âbâdân nebâtât [u] giyâhatlı nâzik halfa alefi içre on bir sâ'at ubûr edüp,

Medh-i kal'a-i Donkade

Ahâlî-i vilâyet zu'munca Âsaf-ı Berhıyâ hukemâ ta'lîmiyle binâ olunan şehrin biri dahi budur derler. Ammâ hakkâ ki şehr-i azîm ü kadîm imiş, ammâ hâlâ harâb-âbâdinde sâkinlerdir. Altı bin kârgîr hânelerdir. Kal'ası cânib-i garbdadır.

Ve bir azîm kârgîr kubbeli câmi'i var.

Ve esvâk-ı muhtasarı var, ammâ benî âdem deryâsıdır. Husûsâ sultân gelir **[Q 329b] [P 326b]** mülâhazasiyle cemî'i zâğî ve dagî ve yağı ve bâğî kavm bu şehr içre mâl-â-mâl idi. Hâkimi Rahîmüddîn Kan'dır. Vezîr melike yüz bin asker ile istikbâle çıkup firâvân hedâyâlar getürdi.

Kavmi Mâlikiyyü'l-mezheblerdir, ammâ kedi ve gergerdân ve hımâr-ı berrî ve toprakdan hâsıl olur yer sıçanı ve maymun ve ceyrân ve sığın ve hargûş yerler. Ve dağlarında *karman* derler kestâne lezzetinde içi çekirdekli bir meyvedir, anı yerler. Ve levzûrimte meyvesi hurde balık gibi bir meyvedir. Alçacık ağaclarda biter. Gâyet lezîz ve mukavvîdir. Ammâ eşkâlde hemân balık gibidir, kuyruğundan biter. Ağacın kat' etsen balık yağı gibi râyihalı yağı çıkar. Başına bit üşen İbrân kavmi bu ağaç yağından başına sürünüp bitden halâs olur. Ve ak düşen göze vesme gibi üç gün çekseler kırk yıllık akı

mahv eder. Ammâ kesret üzre çekmeye, gözün kuvvet-i basarın zâ'il eder. Hakîr bir hokkasına mâlik olduk. Hamd-i Hudâ iksîr-i a'zamdır.

Ve bu diyâr halkının zirâ'atleri cümle darıdır. Buğday ve şa'îr ve fûl ve ades **[Y 424b]** ve ketân ve hummûs ve bersîm olmaz.

Ve bu şehirde sultân bir âdemi sengsâr edüp katl etdi. Müte'ehhil iken bir bâkirenin bikrin izâle etdiğiyçün beline dek zemîne gömüp recm etdiler. Bahıl gibi taş da bulunmaz, hele ne hâl ile katl etdiler.

Bu şehirden kalkup yine cenûba Nîl kenârınca giderken niçe bin ejderhâ-misâl timsâhları temâşâ ederek gâh rimâl ve gâh türâb ve cibâl aşarak tokuzuncu sâ'atde,

Evsâf-ı acâyib ü garâyib cebel-i Sindâs-ı Hazret-i İdrîs

Bu cebelin dâmenindeki sahrâ içre asker-i deryâ-misâl ile meks olunup melik ile tahte'l-futûr tenâvül edüp bin mikdârı âdem ile at ve hecîne süvâr olup yüz mikdârı dahi bennâlar ve Ferhâdî kazma ve külünkler alup bu meks etdiğimiz sahrânın garbında nîm sâ'at ba'îd evc-i semâya kad çekmiş bir kûh-ı bülend-i ahmergûn sâfî seng-i hârâ-yı ibret-nümûn bir mücellâ ve musaykal cebel-i âlîdir.

Bu cebelin şarka nâzır tarafında bir mağârâ kapusu var, ammâ rıhtım Şeddâdî-binâ ile sed olunmuş. Der-akab sultân bu kaya dibinde bir taşdan oyulmuş menhar teknesi var ya'nî kurbân edecek havzdur.

Anda yedi deve yedi koyun ve yedi keçi ve yedi horos ve yedi yılan ve yedi kedi boğazlayup kanları menhar havzuna dolup cümle kavm ellerin bu kana bulaşdırup ellerin mezkûr kayaya sürdüler. Ve sultân dahi "Eyle edin" dedi. Hakîr,

"Niçin böyle ederiz?" dedim.

"Böyle tılısm olmuşdur. Her kim bu cebel içine girüp tâli'in dutup murâd [u] maksûdu ne ise hâsıl olur mu, olmaz mı haber almak murâd edinirse bizim gibi ellerin bu hayvânâtların kanına sokup kayalara siler, kurbân etmiş olur, tâ ki acâyibât göresin" dedi. "Ammâ sakın zerre kadar havf [ü] haşyet çekme", deyüp melik vasıyyetler etdi.

Ve cümle bennâlara fermân edüp kûh-ı serâmedin sed olan bâbını mezkûr kazma ve külünkler ile renc [ü] anâ çekerek acdıklarınca bir tarafdan halk kurbân kanından münhedim olan kapudan içeri kan nisâr ede ede mağârânın kapusu açılup ibtidâ Sennâr kadısı ve melik imâmı ve Donkade vâ'ızı tezkîr ü tekbîr ile girdiler. Ardları sıra vüzerâları dahi akîbince sultân elime yapışup mağârânın içine sıyt u sadâsız girüp âdâb üzre durdular. Bir ak sakallı âdem bir horos ile gelüp horosu vâfir urup horos feryâd ederken horosu tekbîr ile kurbân edüp kayadan oyulmuş bir dollâb hücresi var, anda koyunca alâ-mele'i'n-nâs horos meyyitesi gâyib olunca cümle anda olan huzzâr-ı meclis hamd [ü] senâ edüp bu gâr-ı azîmin cânib-i erba'asında kat-ender-kat kayadan kesme **[Y 425a]** âdem oturacak iskemleler var, cümle yüz mikdârı kimesneler ol mastabalarda oturup âsûde-hâl summun bükmün olup turduk.

Anı gördük, mağârânın bir köşesinde zelzeleden rahnedâr olmuş bir yarık kaya yeri var, andan bir savt-ı hazîn ile ibtidâ sûrnâ ve ûd ve kânûn ve santûr ve tanbûr ve rebâb sadâları ile bir zemzeme-i sûznâk nağemâtı kopup râst makâmında be-dürüstî bir fasl-ı Hüseyin

Baykara oldu kim hakîrin karârı kalmayup karârı raksda edeyazdım. Ba‘dehu bir semâ‘î ve andan beş on âvâz-ı muhrik sûznâk bir yerden bir perdeden bir gûne kâr okudular. Ammâ elfâzları bir lisâna müşâbeheti yok idi, ammâ usûl âheng yerinde idi. Anlar tamâm edince azamet-i Hudâ bir velvele ve gulgule ve debdebe-i kös ve kerrenây ve tabl ve boru ve kudüm ve sahan ve tancere sadâları istimâ‘ olunup bunlar makâm-ı hüseynî‘de bir fasıl etdiler kim bu kehfin içi ra‘d gibi gürleyüp kulaklarımız asam oldu.

Bu fasıl dahi tamâm olunca hemân bu gâr içre horos boğazlayan koca herîf iki ellerin memesi üstüne koyup mehterhâne faslı olan tarafa müteveccih olup giderken cümlemize,

“Ayak üstüne kalkın” deyü işâret edüp kendi cümleye talî‘a olup sadâ gelen kaya dibine varup,

“Es-selâmu aleyküm yâ sultâne’l-cân” deyü yüzün yere sürdü. Hemân kaya içinden bir avret âvâzı gibi bir savt-ı sûznâk ile,

“Ve aleykümü‘s-selâm yâ huddâmî evlâd-ı Hâm” dedi. Andan Sennâr kadısı varup,

“Es-selâmu aleyküm yâ sultâne’l-cân”.

“Ve aleykümü‘s-selâm yâ kadı-i Sennâr ibn Tâhir ibn Ya‘kûb” dedi. Hemân melik hakîre,

“Hâzır ol, benim akîbimce sen de selâm verüp gönlün murâdın söyle” dedi.

Niçe vüzerâ ve ulemâlar varup selâm verüp herkesin isim resmiyle selâmın alırdı. Ba‘dehu melik âdâb üzre kayaya müteveccih olup,

“Es-selâmu aleyküm yâ sultâne’l-cân” deyince,

“Ve aleykümü‘s-selâm yâ zâlim Kakan ibn Sârend Kakan ibn İdrîs Kakan ibn Lâvend Kakan. Adâlet eyle. Başına yıldızlar düşdü. Eline vilâyetine vilâyet-i Zenc’den ve vilâyet-i Dumbiye’den yağı asker gelir. Gâfil olma. Ammâ mansûr u muzaffersin. Her sene bunda gelüp kurbânlarınız eylen” deyü sadâ gelince melik ne cânibe oldu ise beş altı kerre secde-i şükr etdi.

Bu sadâlar cümle râyegân lisân-ı Fûncî idi. Andan bir vezîr Berberî kavminden olmağile anın kelimâtı **[Q 330a]** üzre lisân-ı Berberîce “Hasta olursun, halâs olup oğlun vücûda gelir” dedi.

Andan melik hakîre cür’et **[P 327a]** verüp hulû‘ u huşû‘ ile ileri varup,

“Es-selâmu aleyküm yâ sultâne’l-cân” **[Y 425b]** deyü bükâ eyledim.

Hemân savt-ı âlî ile lisân-ı Ervâm’ın fesâhat [u] belâgati üzre,

“Ve aleykümü‘s-selâm yâ seyyâh-ı âlem ve nedîm-i âdem, musâhib-i sultânân ve hâfız-ı hamele-i Kur’ân, Evliyâ Çelebi ibn Dervîş Mehemmed Zillî ibn Kara Ahmed ibn Demircizâde Kara Mustafâ Paşa eş-Şehîd ibn Durhan Beğ ibn Yavuz er ibn Ece Ya‘kûb ibn Allâhverdi Akay ibn Muhammed Kirmânî ibn [Türk-i] Türkân Hâce Ahmed Yesevî ibn Muhammed Hanefî radıyallâhu aleyhim ecma‘în” deyü tâ cedd-i ecdâdımız Hazret-i İmâm Hüseyn’e ve İmâm Alî‘ye ve Fâtımatü‘z-zehrâ‘ya ve Hazret-i Risâlet’e varınca şeceremizde tahrîr olunduğu üzre ecdâdlarımız yâd edüp bizi dilşâd etdi.

“Ve Mısır’da bir hayli zamân vüzerâlar ile sohbet edüp nasîbin Kör İbrâhîm Paşa olur. Kamaniçse feth olur. Mısır helc [ü] melc olur. Defterdâr Ahmed Paşa Mısır’a gelir ve gider. Köpürlüoğlu ölür. Kara vezîr olur. Mısır’da hasta olur. Halâs olursun. Yine sen Mekke’ye gidersin. Yine Mısır’a gelirsin. Kulların içün gam yeme. Var safâ geldin. Habeş‘e git. Hoş gitdin” didükde cümle huzzâr-ı meclis hayretde kaldılar. Hakîr mebhût olmuşum, koltuğuma girüp bir köşeye hakîri kodular. Cümle halk pesend eylediler kim,

“Seninle bu kadar kelimât etdi” deyü ta‘accüb etdiler.

Andan refîkımız Dervîş Alî Halhâlî ve Dervîş Nemedî ve Dervîş Lema‘î ve gergerden sâhibi Dervîş Ni‘metullâh selâm verdikde cümlesinin selâmların savt-ı a‘lâ ile alup isim resimleri ve kurâ ve kasabâtları vatan-ı aslîleri ile ve eben an-ceddin akrabâ ve ta‘allukâtları ile ayân [u] beyân etdi. Ammâ Dervîş Alî Halhâlî‘ye,

“Aleynâ yâ târike’s-salât Cebrî Dede” dedi.

Cümlemiz tebessüm edüp Dervîş Alî hicâb edüp sonra ol kadar musallî oldu kim hakîrin rub‘ dâ’iresi anın koynundan gitmeyüp vakt-ı salât olunca edâ-yı farz ederdi.

Andan memlûkümüz Behrâm varup selâm verdi, ana dahi,

“Aleynâ yâ hâyin-i mevlâyî” dedi. Andan memlûkümüz Haydar selâm verdi, ana dahi,

“Aleynâ yâ hâyin-i velî-i ni‘am” dedi. Ve Husrev gulâm selâm verdikde,

“Ve aleykümü‘s-selâm yâ mahdûm-ı mükerrem-i bilâd-ı Erdelî” dedi.

Hulâsa-i kelâm sultân ile biz anda iken müte‘ayyin ma‘dûd âdemler cümle varup herkesin murâdı üzre haberler söyleyüp tesellî-i hâtır olup gayrı sâ’il kalmayup yine ol horos boğazlayan kimesne meydân-ı mahabbete gelince içerden bir sadâ-yı çeng-i harbî faslı çalınup cümle halk sürûr [u] şâdmân etdiler. Fasıl tamâm olup cümle âdemler taşra gitdiler.

Bu sahrâda üç gün üç gece meks edüp her gün cümle halk gürûh gürûh varup selâm verüp murâd [u] maksûdâtların su’âl edüp **[Y 426a]** su’âllerinin sıhhat haberin alup gelirlerdi. Hakîr dahi yüzüm alışup üç kerre vardım, murâdım üzre haberlerin aldım, ammâ mugayyebât-ı hamseden haber vermezdi. Üçüncü gün sultân ve cümle a‘yân-ı kibâr varup yine kurbânlar edüp bennâlar kehfin bâbın kârgîr-binâ ile sed edüp du‘â ve senâ ile gitdiler.

Meğer her sene mâh-ı Temmûz’da cümle diyâr-ı Fûncistân ve gayrı Berberistân kavmi bu sahrâya cem‘ olup üç gün üç gece böyle cem‘iyyet-i kübrâ edüp herkes gönlü murâdın su’âl edermiş.

Ammâ **hikmet** bu kim bu kehfin içi seng-i hârâdan oyulmuş bir gâr-ı azîmdir. Ve eyle mücellâdır kim bir hûş [u] tuyûr-ı vahşî minkârın ildirecek yer yokdur. Ancak ol sadâ gelen çatlamış kaya vardır, gayrı yerleri musaykaldır, bir âdem girecek yer yokdur. Ya bu sâz söz ve hây hûy kerrenây kös ve nefîr ve tabllar nedir? Ya bu herkesin ismi ve resmi ile bilüp haber verme nedir? Aklım perîşân oldu. Aceb sırr-ı Hudâ-yı ibret-nümâdır. Sultâna ve ba‘zı ihtiyâr nüdemâlarına su’âl etdim, gûnâ-gûn haber verdiler. Ancak horos boğazlayan kehfin huddâmı nakl etdi kim,

“Bu cibâle cebel-i Hazret-i İdrîs derler. İdrîs Nebî zamân-ı sa‘âdetlerinde melâyikelere bu gârda ders dediğiyçün İdrîs derler. Dâ’imâ enîs mûnisi bu gâr içre kerrûbiyân idi. İdrîs Nebî bu âyet-i şerîfe fermânınca âsumâna urûc etmeğe niyyet etdi, âye[t]: [285] Andan cemî‘i ta‘allukâtın ve enîs mûnis gamküsârı olan kerrûbiyân perîlere,

‘Siz bu gârda sâz söz ile eğlenin, ben gelince sabr edün’ deyü bunlara hayır du‘â edüp bu gâr içre cümle ta‘allukâtları gizden [gözden?] gâyib olup İdrîs Nebî İsvân diyârında âsumâna urûc etdüğine bu âyet-i şerîf delîldir. Ol zamândan berü bu kehf içre iki sâ‘atde bir nevbet çalınup azîm dîvân olur kim gece ve gündüz on iki fasıl eder. Eğer benî âdem gelir ve eğer gelmez bu fasıllar ilâ hâze’l-ân ve inkırâzu’d-devrân böyle fasl olunmadadır. Âbâ vü ecdâdımızdan böyle gördük ve böyle hizmet edüp cümle gelen kurbânları bizim zürriyetimiz kurbân edegelmişlerdir. Hâlâ huddâm-ı sultân biziz” deyü cevâb verüp gayrı gûne haber vermedi.

El-hâsıl dem-beste olduğum temâşâ idi. Andan melik sâyebânına gelüp ta‘am tenâvül etdik. Hakîrin ta‘accüb etdiğine anlar hande ederler. Ba‘dehu bu sahrâdan kalkup yine Nîl cenbinde cânib-i cenûba altı gün altı gece mâhitâbda dahi giderdik. Vakt-i sabâhda sayd [u] şikâr ederdik. Bu vâdîye,

Vâdî-i Şilcelâh [Sincilâh?]

Ya‘nî Zülcelâl sahrâsı demek ola. Bir sahrâ-yı bî-pâyândır. Ve gâyet mahsûldâr **[Y 426b]** ormanlar âb-ı revânlar ve buhayreler ve nahlistân gülistânlı rûh-efzâ sahrâ-yı cân-fezâdır.

Garb cânibinde onar fersah nihâyeti Portakal Frengi kal‘alarından sâhil-i Bahr-i Muhît’de şehr-i Siniçtere’dir, ammâ görmedim, şehr-i azîm imiş.

Ve bu Sincilâh sahrâsında üç gün sayd [u] şikârlar edüp yetmiş fîl ve on altı gergerdân ve niçe bebr ü peleng ve niçe bin hargûş ve hımâr-ı berrî ve kazık boynuz ve zürefâ ve kûsfend-i beyâbanî ve’l-hâsıl hadden bîrûn ve kıyâsdan efzûn hayvânlar şikâr oldu kim bu sahrâda olan mahlûk-ı Hudâ‘nın yüz kerre yüz bininde biri sayd olunmadı. Tâ bu mertebe Cenâb-ı Bârî bu sahrâyı ecnâs-ı mahlûklar ile mâl-â-mâl eylemişdir. Ve cezîre-i Mısır’da böyle vâsi‘ mahsûldâr **[Q 330b]** sahrâ-yı **[P 327b]** hoş-havâ yokdur.

Bu vâdî-i hâmûn içre ceyrân gergerdân kûsfend-i beyâbân yiyerek dördüncü gün vakt-i zuhrda yetmiş seksen bin asker nümâyân olup on fîl-i Mengerûsî iki yüz gılmân u bintân ile fîlleri Rümeyle hâkimi hedâyâ çeküp alay-ı azîm ile,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve bilâd-ı kadîm Rümeyleti’l-Himâl

Hazret-i Süleymân’ın vezîri Âsaf-ı Berhıyâ binâ etdüği şehirdir. Mukaddemâ kurâ şekilli bir beled imiş. Âsaf bu beledde rahm-i mâderden müştak olup maskat-ı re’si olduğuyçün bu şehri hikmet üzre binâ edüp itmâmında Hazret-i Süleymân’ı ziyâfete da‘vet edüp kasr-ı âlîler binâ etmiş. Ve her mahlûk-ı Hudâ‘nın elbette pâdişâhları vardır, Süleymân Nebî ile anları da‘vet edüp herbirine birer kâh ve birer Havernak ve birer mak‘ad ve birer cây ve birer maksûre-i gûnâ-gûn ile Nîl’in sâhilin eyle âbâdân etmiş kim yedi sâ‘at Nîl kenârınca cenûba, yedi sâ‘at yine Nîl kenârınca şimâle, gûnâ-gûn kasırlar binâ edüp her ecnâs-ı mahlûkun sûretlerin kasrı üzre *tâbaka’n-na‘lu ceseden* timsâl etmiş.

Ammâ cümleden mehîb ecinne pâdişâhları on ikidir, herbiri beyâz mermerden ve

sommâkîden ve seng-i siyâhdan mahûf u mehîb sûretleri var. Ammâ on iki dahi perî pâdişâhları var, kasırları yanında beyâz mermerden inşâ olunmuş geysûları çim-ender-çim edüp omuzları üzre cenâheynlerin devşirüp ber-zânû otururlar, hemân cemî‘i vücûdları benî âdem gibidir, ammâ kanatları omuzu başlarında ziyâdedir. Ve bir kasırda,

Eşkâl-i dîv

Bu dahi insân gibi, ammâ başları kazan gibi ve kulakları sini gibi ve iki boynuzları altında ve iki azu dişleri taşrada ve kuyrukları otururken dizleri üzre ve gözleri müdevver ve ayaklarında ve ellerinde beşer parmakları arslan tırnaklı kırmızı sommâkî sûretler idi kim kasr içre dururdu. Andan bir kasr-ı azîmde,

Eşkâl-i sîmurg-ı ankâ

Heyhât sahrâsında gördüğüm ukkâb kuşları gibi hammâm kubbesi **[Y 427a]** kadar cüssesi var. Sommâkî zenbûrîden binâ olunmuş deve gerdânlı ve fîl başlı ve minkârı minâre gibi ve kanatların iki cânibe yayup göğsün âfitâba verüp cığalarına perdâht verir şeklinde durur. Ve kuyruğu büklüm büklüm durur. Ve cemî‘i vücûdundaki tüğlerine üstâd-ı kâmil kemâlin arz edüp eyle tîşe urmuş kim çeşm-i insân hîrelenir. Ve iki ayaklarının pençeleri birer amûd-ı azîm gibi dururdu. Ve bir kasırda,

Eşkâl-i murg-ı semender

Bu ol kadar büyük değil, ammâ gâyet şîrîn sûretli tuyûrdur. Gûyâ çölistânda münakkaş devekuşları olur, ol eşkâldedir, ammâ gerdeni kısadır. Bu dahi sommâkî taşdandır. Cenâhların açup durur. Ve bir kasırda,

Timsâl-i gûl-i beyâbân

Beyâz mermerdendir, âdem cüssesinde. Ammâ iki başı var, bir kellesi dîv şekli ve bir başı ukkâb başlı. Ve ayakları deve tabanlı ve kulakları hımâr kulaklı bir gûne mahlûkdur.

İmdi ihvân-ı bâ-safâ, Cenâb-ı Bârî rûy-ı arzda ne kadar ecnâs-ı mahlûkât halk etdi ise tâ karınca ve kurbağa ve sümüklü böcek ve çekirge ve sovulcan ve akreb ve çıyan ve'l-hâsıl cümle haşerât-ı arzın eşkâlleri bu Rümeyle şehri kurbunda hâlâ durur. Ammâ bu hakîr eydir: hâşâ kim bu eşkâlleri benî âdem etmiş ola, makdûr-ı beşer değildir. Ve mu'cize ile dahi mümkin olmaya. Eyle timsâl-i acîbelerdir kim ilâ hâze'l-ân bu kadar bin yıldan berü fenâ bulmamışlar. Gûyâ zî-rûhlardır. Hemân kudret ve azamet-i Celâl gazabın kullarına izhâr etmek içün Hâkim-i Mutlak bunları taş eyledi, derim. Zîrâ âciz insân bin yıl ömrü olsa bu eşkâlleri inşâ edüp bu hüsn-i sûrete komağa kâdir değildir, *ve's-selâm.*

Ammâ bu kadar ecnâs-ı mahlûkât pâdişâhlarının tâ ortasında serâperde-i Süleymânî'de bilâ-teşbîh Hazret-i Süleymân tahtın etmiş, ammâ Süleymân Nebî sûreti yokdur. Bin bir pâye üzre bir kasırdır. İçinde ol kadar gılmân perîzâde sûretleri var, kimi ayağ üzre, kimi oturmuş, kimi asâsına dayanmış, kimi yatır ve kimi durur. Böyle eşkâl-i garîbeler var. Cümlesi kırmızı sommâkîdendir kim ceseden binâ olunmuşdur, yohsa kâğıda ve taşa kalem ile kazma yazma değildir.

Ammâ bu serâperde-i Süleymânî içre niçe bin eşkâl-i pesendîdelerin içinde sihr-i i'câz bir ma'rifet gördüm: bir mahbûb gulâm kâküllerin perîşân edüp sağ elinde bir doğan kuşu vardı. Bu doğana üstâd-ı mermerbür bir tülek kanat yelekler göstermiş [kim] âdem hayrân olur. Ve elinde olan mahbûb bu doğana nazar edüp doğan gibi bu anadan doğan şâhbâz dahi bâza bakup tebessüm etmiş. Eyle tasvîr etmiş kim hıtâyî **[Y 427b]** kâğız üzre Mânî ve Bihzâd bu sûreti yazmağa kâdir değildir, *ve's-selâm.*

Bu eşkâlât-ı acîbeleri cümle melik ile seyr etmeğe mâlik olup yine şehr-i Rümeyleti'l-Himâl'e geldik.

Evsâf-ı şehr-i Rümeyle

Bu şehirin âb [u] havâ-yı ferah-fezâsın Âsaf-ı Berhıyâ beğenüp iki yüz yılda bu şehri binâ edüp amâr eder. Ba'dehu Nîl-i mübârekin tulû' etdüği Cebelü'l-Kamer'e varup Nîl'in menba'ı üzre bir kubbe-i nühtâk edüp mîl minâreler ve acâyibât [u] garâyibâtdan tılısmâtlar ihdâs eder.

Ve ol diyârda Rümeyle nâm bir hâtûn alup binâ etdiği Rümeyl şehrine gelir, niçe sene sâkin olur. Meğer hâtûnu hâmile olmaz imiş. Hikmet-i Hudâ bu Rümeyl şehrinde hâtûn hâmile olup vakt-i sâ'ati geldikde bir oğlu vücûda gelüp ismini Semcan kor. Bu evlâdı rahm-ı mâderden müştak olduğıyçün hâtûnuna rahm edüp bu şehri ehline hibe eyler. Hâtûnun ismi Rümeyle olup bunda hâmile kaldığıyçün bu şehre Rümeyleti'l-Himâl deyü ol avret ismiyle müsemmâ bir şehr-i temâşâdır.

Ammâ evvelki ismi şehr-i **[P 328a]** Berhıyâ‘dır. Eyle şehr-i mu‘azzam imiş kim hâlâ Tâk-ı Kisrâ‘dan ve binâ-yı Haleb’den ve san‘at-ı şehr-i Atine ve Kaş‘dan nişân verir. **[Q 331a]** Mîl minâreler ve amûd-ı müntehâ ve kubbe-i âlîler var kim herbirinin kadleri kehkeşân-âsâ ayyûka kad çekmişdir. Ve hâlâ bunda olan mutalsamâtlar ve künûz [u] defâyinler ve vâcibü‘s-seyr ibret-nümâ âsârlar var kim im‘ân-ı nazar ile nigerân olunsa âdem vâlih [ü] hayrân olur. Ammâ hâlâ bu imâretden şehirde bin mikdârı kârgîr-binâ hâneler ve yedi câmi‘ minâresiz ve yüz dükkân ve bir hân ve yigirmi bozahâne var, gayrı hammâm u medrese yokdur.

Bu şehir kanı Reca‘ü‘s-selâm hedâyâların verüp on bin asker ile sultân askerine talî‘a olup şehr-i Rümeyl’den yine cenûba Nîl kenârınca gidüp beşinci sâ‘atde,

Cebel-i Dâbbetü‘l-arz

Bir sahrânın nihâyetinde bu cebel dâmenine varup meks etdik. Bir çemenzâr yerdir. Aslâ şâdumândan alâmet yokdur. Ancak yalçın kaya-yı ebyaz vardır.

Eşkâl-i ucûbetü‘d-dehr Dâbbetü‘l-arz

Mezkûr kaya üzre bir fîl-i azîm cüssesi kadar dörd ayak üzre durur beyâz mermerden bir sûretdir. Gerdeni sürâhî servi gibi bir serâmed gerden-i dırâzdır. Kellesi âdem gibidir ve gâyet mahbûb-sıfatdır. Lâkin alnında bir sivri boynuzu vardır ve geysûları perîşândır ve kulakları fîl kulağı gibi yassı ve sarkmış durur. Ve gerdânında yelisi yokdur. Ve vücûdunda postu kaplan alacası gibidir. Ve kuyruğu salkım saçakdır. Ve dörd ayakları gûyâ deve ayağı gibi çataldır, uclarında tırnakları vardır. Ve omuz başlarında iki kanadlarına üstâd eyle Ferhâdî tîşe urmuş kim gûyâ per açup tayerân etmek üzre. Bu şekilde bir hayvândır. **[Y 428a]** Bu sûretin şimâlinde yine bir püşte-i âlî üzre,

Eşkâl-i Deccâl-i la‘în

Çârpâ bir hımâr-ı azîmdir kim kaddi beş cıda kadar vardır. Siyâh taşdan bir kara hımârdır, aslâ gayrı gûne değildir. Ammâ üstünde dağ-pâre bir cesîm ü semîn âdem oturmuş. Bir gözü yok. Cümle vücûdu beyâz mermerden ve başında destârı sarı taşdandır. Bir elinde zekeri, bir eli uyluğu üzre hımâra süvâr durur. Ve cânib-i erba‘asında avret ve oğlan ve dahi şapka takyeli Yahûdîler ve gûnâ-gûn kavmlerin herbirinin ellerinde deff ü nakâre ve dübelek ve çeng ü rebâb ve ıklığ ve barbût ve’l-hâsıl bu rûy-i arzda ne kadar sâz makûlesi mezâmirâtlar var ise her ecnâsın ellerinde birer âletleri ile çalar şeklinde taşdan binâ olunup Deccâl-i la‘înin başına üşmüşler. Bu dahi ve mine’l-acâyibâtdandır. Bunu dahi seyr [ü] temâşâ edüp yine melik ile bu sahrânın cenûbî tarafına bir sâ‘at gidüp,

Eşkâl-i tavîl Ûc ibn Unûk

Evc-i âsumâna ser çekmiş bir beyâz mermer kayayı üstâd kat‘ ede ede yine arkası ve omuzları kayaya muttasıl bir Ûc tasvîri edüp iki ayak üzre durur. Yine âdem sıfatında, ammâ seher vaktinde başı bulutlar içindedir. Geysûların târmâr kılmış bir kadd-i bâlâ âdemdir. Ve ayakları mermer amûdlara benzer. Boynunu elli âdem kucaklayamaz. Başı Süleymâniyye câmi‘i kubbesi kadar vardır. Ve bâzûları hem-çünân sütûnlar kadar vardır. Ve bir eli zekerinde ve bir elinde bir neheng balık omzuna almış durur bir eşkâl-i acîbedir.

Anı dahi temâşâ edüp cümle askerle göçüp bu sahrânın cânib-i lodos rûzgârı üzre gidüp bir çemenzâr yerde sayd [u] şikâr ederek meks eyledik. Andan yine melik ile atlara süvâr

olup iki yüz mikdârı asker ile meks etdiğimize karîb,

Cebel-i Sevrü'd-dünyâ

El-azametullâh evce müntehî olmuş bir yalçın dağın tâ zirve-i a'lâsına bir sâ'atde gücile çıkup yine ol kırmızı kayadan kesilme,

Eşkâl-i bakar-ı hamele-i dünyâ

Sübhâne sâni'i'l-kudre, hemân kullarına sun'un izhâr etmek içün kuvvet kudret verüp yâ vahy ile yâ ilhâm-ı Rabbânî ile ol asrın kulları me'mûr olup böyle san'at izhâr ederlermiş. Kâmil üç bin Ayasofya amûdları gibi amûd-ı ahmerler üzre dünyâyı götüren sığırın vücûdunda bu amûdlar ayakları olmak üzre dizleri ile çatal tırnakları ile niçe bin yılda binâ etmişler. Şikemi yine bir kûh-ı azîm kadar vardır. Ve başı evce berâber, gözlerinin bebekleri Ayasofya kubbesi kadar ve boynuzlarına hadd [ü] hasr yokdur. Üstâd buna bir gûne tarama [turfe?] kıllar göstermiş kim gûyâ dühâvî katîfedir. Gördükde aklımız **[Y 428b]** perîşân olup cânib-i erba'asın iki sâ'atde atlar ile gücile devr edüp vakt-i gurûb haymelerimize geldik. Akıl irmez temâşâlardır.

Andan ale's-sabâh bu kadar asker ile kalkup bu sahrânın cânib-i garbına üç sâ'at gidüp bir çemenzâr yerde meks etdik. Anda,

Eşkâl-i hamele-i dünyâ semek-i azîm

Bu dahi bir çemenzâr sahrâ içre bir tûlânîce vâki' olmuş bir cebel-i azîmi tîşeler ile kese kese bir balık tasvîri etmişler kim gûyâ neheng-i Bahr-i Muhît'dir. Tûlü kâmil bin altmış adımdır. Bunun dahi başı kûh-ı Demâvend-misâldir. Vücûdu pul pul zeyn olmuşdur. Ve hikmeten başı bir buhayre kenârına vâki' olmuşdur. Anı üstâd-ı sihr-âsâr emek sarf edüp bir mâhî tasvîri etmiş kim felekde nazîri yokdur. Anı ubûr edüp yine cânib-i garbda bir sâ'at ba'îd,

Eşkâl-i melâ'ike-i mukarrebîn

Hikmet-i Hudâ bu sahrânın nihâyetinde iki dere ağzında dörd aded evce münkalib olmuş yalçın mermer kaya üzre yine kayalardan oyulmuş bir cebel üzre bilâ-teşbîh Cebrâ'îl, bir kaya üzre Mîkâ'îl ve beride İsrâfîl ve beride Hazret-i Azrâ'îl timsâlleri var. Elsiz ve ayaksız ve başsız bir vücûddur, ammâ a'zâ-yı cevârihden bir şey yokdur, illâ bir münevver yüz var. Cânib-i erba'asında dörd çatal kanatdır ve iki çatal kuyruk mesâbesinde yine kayaya muttasıl perr [ü] bâllerin açup dururlar. Dördü dahi bir eşkâldedir, kanatları kûh-ı bâlânın tâ zirvesinden tâ süflîsine dek bir nakş-ı bûkalemûnlardır kim sihr-i i'câzdır. Anları temâşâ edüp bunlara karîb,

Vâdî-i Nâr-ı Cahîm

İki cânibi **[Q 331b] [P 328b]** evce ser çekmiş kayalar içre yine taşdan inşâ olunmuş yılan ve çıyan ve akreb ve zebânîler ucbe-likâ bir ayaklı ve bir elli gûnâ-gûn ecnâs-ı mahlûkâtlar ve zişt(ü)rû câdûlar timsâli var kim âdem bakmağa havf eder. Cehennem deresi derler, bu vâdîde hakîkatü'l-hâl yine Cehennem deresidir. İki kaya mâbeyninde helâk olayazdık. Ve hisâbın Cenâb-ı Bârî bilür ankerek yılanları ve katır yılanı ve akrebler var kim şiddet-i hârda bu askerin hengâmelerin görünce herbiri birer su'bâna dönüp bir Berberî za'îfi ve bir hımâr-ı nahîfi sokup der-ân cân verüp cânsız kaldılar. Anı ubûr edüp dereden taşra çıkınca tâze cân bulup ana karîb yine bir vâdî-i ferahşâd içre,

Vâdî-i Me'vâ

Ya'nî Cennet deresi ola. Hakkâ ki bâğ-ı İremezâtdır. Âb-ı hayâtlar ve kendi biter kendi yiter şecer-i müsmirâtlar ile zeyn olmuş bir fezâdır kim cereyân eden nehrin tarafeyninde gûnâ-gûn maksûreler içre yine taşdan mahbûb gulâmlar ve mahbûbe kızlar oturmuşlar. Bir hâli harâb yerdir, benî âdemden kimesne yokdur. Ancak **[Y 429a]** Temmûz'da [Rü]meyle şehrin Nîl gark etdükde ahâlî-i Rümeyle bu Vâdî-i Me'vâ'da üç ay sâkin olup zevk [u] safâ ederlermiş.

Sultân ile bunda bu hûrî kasrı içre tahte'l-kahve tenâvül edince bülbüllerin hezâr hezârân nağmesâzlıkları câna safâlar verdi. Andan ba'de't-ta'âm Vâdî-i Me'vâ'dan çıkup sahrânın garbına bir sâ'at gidüp bir kûh-ı bâlâ dibinde,

Eşkâl-i garâyib-i su'bân-ı acâyib

Yedi başlı bir ejderhâdır kim her seri eflâke serçekmişdir, ammâ yine birbirlerine muttasıldır. Ve cümle vücûdu kırmızı sommâkî taşdandır. Ve altı ayağının herbirin onar âdem kucaklar kalın pâyelerdir. Ve çatal tırnakları vardır, herbiri nâhünleri rumh-ı sinândan nişân verir. En aşağı ağzı gâr-ı yetîmân kadar vâsi'dir. Ve vücûdu kûh-ı yekpâredir. Ve kuyruğun kec kılup ucu zahrına muttasıl durur. Ön ayaklarından kıç ayaklarına varınca tûlü yedi yüz adımdır. Hakîrin bir gulâmı aşağı ağzından içeri girüp temâşâ edüp gâr-ı cahîm gibi cevf bir temâşâdır, deyü nakl etdi. Ammâ melik hazretleri buyurdular kim,

"Hazret-i Mûsâ ile Fir'avn kıssaları cemî'i tevârîh kütüblerinde mastûrdur. Ol asırda bu Rümeyle'de bir sehere var imiş. Fir'avn buna haber gönderüp 'Sen dahi bir ma'rifet izhâr edüp imdâdıma gelesin' deyü haber geldikde bu dahi yed-i tûlâsını ayân u beyân etmeğiçün bu yedi başlı su'bânı sihr ile kırmızı somâkîden edüp kuyruğun kavs-i kuzah-vâr devr edüp harekete başlar, tâ binâ olunduğu dağdan gıjgırup yürüyerek bu çemenzâr mahalle gelince bi-emrillâh taş olup kalmışdır" deyü melik ve ulemâları nakl etdiler.

Bu dahi sihr-âsâr-ı sahîh ibret-nümâ temâşâdır. Ve bu sahrânın cânib-i erba'ası böyle temâşâgâhlardır kim Âd ibn Şeddâd ve kavm-i Semûd ve Cân bin Cân kavminin alâyimât u garâyibâtları var kim ilme'l-yakîn ve ayne'l-yakîn ve hakka'l-yakîn hâsıl etdiğimiz üzre cümle temâşâ etdiklerimiz tahrîr eylesek bir müdevven olur. Ammâ ol asırların kavmine hezâr ahsend kim kırmızı sommâkî sengîn taşı kendülere musahhar edüp peynir gibi oyup münakkaş edüp bu mertebe san'atlar icrâ ederlermiş. Zehî san'at-ı kâmil. Sad kez ve lek bârekellâh.

Andan yine bu sahrâ içre sayd [u] şikâr ederek on birinci sâ'atde,

Cebel-i Şevâm

Bu cebel dibinden bir âb-ı nâb cereyân eder.

Andan kalkup bismi-ilâh ile cânib-i şimâl ki cânib-i Mısır'dır azîmet eylediğimizde bu cebel-i Şevâm'da irtifa' aldım, tûl-i nehârı (–) ve arz-ı beledi (–). Ve hatt-ı istivâ'dan bu mahalle gelince yetmiş merhale yer Nîl başına doğru gitmişiz. Bu mahalde kıble-nümâmız amel etmeyüp serserî döner oldu. Zîrâ (–) (–) dahi ubûr etmişiz. **[Y 429b]**

Ve Mısır'dan bu cebel-i Şevâm'a gelince yüz seksen konakda gelüp Nîl kenârında (–) pâre

şehir ve kılâ‘ ve kasabâtları temâşâ ederek iki ay Fir[d]âniye cenginde ve bir buçuk ay Sûdân şehr-i Sennâresi’nde böyle ba‘zı yerlerde tekâ‘üd ederek kâmil sekiz ayda bu Şevâm dağına varup bin seksen üç Zi’l-ka‘de’sinin gurresinde hamd-i Hudâ sıhhat ile yine vilâyet-i Sûdân’a avdet eyledik. Ammâ bu diyâra eyle yağmurlar yağar kim fîli seyl götürür. Altı ay güz eyyâmlarında gûyâ Rûm havâsıdır.

Cebel-i Şevâm’dan kalkup şimâle beş sâ‘at gidüp,

Evsâf-ı vilâyet-i şehr-i Cersinka ve Nîl-i mübârekin matla‘ın beyân eder

Azîm vilâyetdir. Berberistân gibi başka meliki vardır. Zamân-ı kadîmde ulu sultân imişler, devletleri bergeşte olup Fûncistân’a tâbi‘lerdir. Cümle mü’min ü muvahhid müslim Mâlikîlerdir. Hâlâ meliki Şânullâh Kan yüz bin asker ile Fûnc sultânına kırk fîl yükü ve yüz hecîn yükü hedâyâ ile istikbâle çıkdı ve meliki üç gün alıkoyup ziyâfetler edüp kanlarına ve hakîre hedâyâlar verdi.

Üç gün bu deryâ-misâl askerimiz bu Cersinka diyârında gâyib oldular. Zîrâ cümle evleri beyâz mermer dağlar içre mağârâlarda sâkinlerdir. Ve sahrâları dahi cümle mücellâ beyâz mermerdir. Bu diyâr halkına Cenâb-ı Allâh eyle mermerbürlük san‘atı vermiş kim sihr-âsâr mağârâları sahrâlarda ve dağlarda inşâ ederler. Aslâ zirâ‘at edecek ve nebâtât [u] giyâhat bitecek yerleri yokdur, hemân mücellâ dağlar ve sahrâlardır. Âye[t]: [286] mazmûnu üzre,

Bu diyârda olan kulların nice perveriş eder, anı beyân eder
Hikmet-i Hudâ-yı Rabb-i İbâd Îzed

Mâh-ı Temmûz’dan evvel ol Fâ‘il-i Muhtâr kâmil bir ay âsumândan kırmızı elenmiş(?) amber-i hâm-misâl bu diyâra toprak yağdırup cemî‘i sahrâda olan mücellâ mermer kayaları ikişer üçer arşın toprak setr eder.

Andan cemî‘i ibâdullâh bu toprak üzre her neye mâlik ise hâk-i amber-pâk üzre gece ve gündüz zirâ‘at ederler. Ekser zirâ‘atleri darıdır, zîrâ çok mahsûl verir. Andan Kârhâne sâhibi bu tohm üzre semâdan kifâyet mikdârı matar nâzil edüp ertesi cümle sahrâlar çemenzâr olur, Bâğbân Hudâ murâdı üzre bu diyârı saky edüp kırkıncı günde terekeleri hâsıl olup mahsûllerin alup mağârâları içine koyup herkes nafakaları ile bay olup balık yağların da hâzırlayup mağârâlarına cümle ibâdullâh kapanırlar. Ammâ bu **[Q 332a]** gârlarının **[P 329a]** bâbların eyle sed edüp yekpâre taşdan kapaklar etmişlerdir kim iki taşın imtizâcı mahallinden bir katra su girmeyüp bâbların **[Y 430a]** içerden sed edüp kapanınca vakt-i Temmûz dahi erişüp âsumândan üç ay eyle matarlar boşanup bu mücellâ taşlar üzre yağan toprakları bu vilâyetlerden seyl-i revân sürüp Nîl’e döker. Nîl dahi seylden cûş-ı hurûşa gelüp ol kırmızı toprak çamuriyle Temmûz’da cereyân ederek Mısır’a gelmesinin sebebi bu vilâyet-i Cersinka’ya yağan toprak sebebiyle Mısır’a Nîl kırmızı çamur gelüp üç ay diyâr-ı Mısır Cennet çamuruna gark olup Nîl çekildikçe bu çamur üzre fellâhîn zirâ‘at edüp ganîmet olurlar. İşte Temmûz’da cümle sular eksilüp Nîl-i mübârek ziyâde olup kırmızı çamur gelmesinin aslı bu bizim vardığımız vilâyet-i Cersinka’ya yağan yağmurlar ve türâblar sebebiyledir, *ve’s-selâm.*

Ve bu Cersinka’dan Nîl’in başı cenûba otuz iki konak kaldı dediler. Ammâ varmak müyesser olmadı. Ammâ hamd şükür olsun kim Nîl’in iki cânibinde olan ma‘mûr u

âbâdân vilâyetleri ve kal‘a ve şehr-i azîmleri ve âsâr-ı garîbe ve acîbeleri seyr [ü] temâşâ edüp itmâm-ı seyâhat etdik.

Ve Nîl’in başında şehr-i Kamer kavminden âdemler dâ’imâ bu Cersinkay şehrine gelüp aynü‘l-hir ve tibr ve seng-i râsûk getürüp boğası ve gömleklik bez ve katrân ile değiş ederler. Anlar ile kelimât etdik, anlar nakl etdiler kim,

“Biz bu şehre Nîl başından gelince karadan gelemeziz. Zîrâ yolları gâyet mahûf u muhâtara yerlerdir kim semm-i helâhilli kepçe kuyruk gibi ve su‘bân ve evren gibi havfnâk canavarlar vardır. Ve yılan u çıyan ve akreb ve fîl ü gergerdân ve arslan u kaplan ve bebr ü peleng ve ukkâb ve gayrı yırtıcı canavarlar gâyetü‘l-gâye çok olup dağıstân sengistân yerler olduğundan âbâdân değildir. Ol ecilden karadan gidilmez. Ve ol mahallerde Sencere derler bir kavm vardır, dîn diyânet nedir bilmezler, kendülerden gayrı bir mahlûk görseler elbette dutup kebâb edüp yerler”, dedi.

“Ve Nîl Cebelü‘l-Kamer’den çıkup bu mahalle geldüği gibidir, tâ Bahr-i Ebyaz’a mahlût olunca böyle nehr-i azîmler Nîl’e karışmaz ve gayrı sular dahi yokdur, cümle nehirler Nîl’den tur‘a tur‘a ayrılup vilâyet vilâyet cereyân edüp rey eder. Ve Cebelü‘l-Kamer’den çıkınca şimâle bir gün akup andan bir deryâ-misâl buhayreye dökülür, ol buhayreyi leb-ber-leb edüp ba‘dehu taşup yine şimâle cereyân etdikde iki fırka olup bir fırkası âsî olan Sencere kavmi içre gider, bir fırkası garb cânibinde Portakal hükm etdüği Laçna diyârları içinden cereyân eder. İşte biz Laçna kavmindeniz, ol diyârda sâkiniz. Hâlâ yetmiş yıldır Portakal Frengi topile tüfengile gelüp vilâyetlerimiz **[Y 430b]** zabt edüp bizden harâc ve öşür alur” deyü melik huzûrunda nakl etdi.

“Ve ol diyârdan biz kabakdan binâ olunmuş gemilere binüp sümûmlu canavarlar havfından Nîl ile cereyân ederken bizim Laçna şehrine uğrayan Nîl’in bir kolu yine bir buhayre-i azîme uğrar. Bu dahi Nîl’den cem‘ olma bir âb-ı hayât buhayredir kim cânib-i erba‘asında yedi gûne kavm sâkinlerdir. Başka meliklerdir, Portakal bunlara mâlik olmadı”, dedi.

“Biz ol halîc ile cereyân ederek geliriz. Ba‘dehu yine Nîl’in mezkûr iki fırkası yine bir yere mahlût olup bu diyâra geliriz” dedi. Hakîr eyitdim:

“Sen Nîl’in başına varup gördün mü?” deyü su’âl etdim.

“Belî üç kerre gördüm. Bizim Laçna şehrine onar günlük yoldur. Mezkûr buhayre içre gemilerle Kamer şehrine varırız. Geçen sene ammim oğlu Portakal küffârına esîr olup anın ıtlâkıyçün fîl dişleri ve boya kökleri götürüp vardım. Kamer şehri bir azîm şehirdir. Hazret-i Süleymân Cebelü‘l-Kamer üzre Nîl’in başında iki kubbe ve iki kasr-ı Süleymânî yapup zeyl-i cebelde Kamer şehrin yapmış. Hâlâ âsâr-ı binâları cümle dîvler binâsıdır. Hâlâ Nîl’in başı Portakal hükmündedir. Ve Nîl’in tulû‘ etdüği Cebelü‘l-Kamer’in cenûb tarafı eflâke ser çekmiş ulu mahûf dağlardır. Yedinci konakda ol dağların ardı cenûba gidüp Bahr-i Muhît’dir. Deryâ yakın olmak ile Portakal yetmiş yıldan berü gemilerle gelüp bizim diyârlarımıza ve Nîl başında şehr-i Kamer’e istîlâ eyledi. Ve ammizâdemi Portakal elinden halâs eyleyüp işte bu sene ticâret ile vilâyetimiz Laçna şehrinden bir ayda bu Cersinka vilâyetinde sultân-ı Fûnc’u ve cenâb-ı şerîfinizi gördüm” deyü kalkup melik huzûrunda zemîn-bûs etdükde sultânın musâhibleri eyitdiler:

“Biliriz, bu âdem ol diyârlıdır. Ve bir sâdıku’l-kavl müselmân âdemdir. Ve ol diyârlar kendülere karîb olmağile çok seyâhat etmişdir. Ve her sene ticâret ile Fûncistân’a gelüp gitmişdir. Mu‘temed âdemdir” dediler.

Hakîkatü‘l-hâl bu Mısır cezîresinin garb cânibinde Sebte boğazından tâ Nîl’in başı ardından Habeş diyârında Zeyla‘ boğazına varınca Mısır cezîresinin ol sâhilleri cümle Portakal Frengi destinde olduğundan gayrı Hindistân cezîrelerinden altı bin cezîreye istîlâ etmiş Portakal’dır.

Ve hakîr herîf-i mezbûrdan Nîl-i mübârek menba‘ı hakkında böyle mahûf u muhâtara ve kâfiristân ve âbâdân olmaduğının sıhhat haberin istimâ‘ edince Nîl’in başına gitmek ârzûları derûndan kat‘ olup tesellî bulduk. Ammâ {bu} vardığımız Cersinka vilâyetinde kıblemiz şimâl tarafına idi. Zîrâ iklîm-i evvelden cenûba yigirmi tokuz derece ileri gidilmişdi.

Ve bu Cersinka vilâyetinde **[Y 431a]** temâşâ eylediğimiz acâyibât [u] garâyibâtdan olan sahrânın cenûbî nihâyetinde Sûdân pâdişâhının hudûdu tamâm olup cenûb tarafında Laçna vilâyeti ile müşâdır. Şark tarafı Donkade vilâyetiyle müşâdır. Şimâlinde Dumbiye sultâniyle hem-hudûddur. Ve yine şimâl ile yıldız tarafı Habeş hâki ile sınırdaşdır. Yıldız cânibinde Berberistân ile hem-civârdır. Garb tarafı âteş-perest Firdân vilâyeti ile müşâdır, *ve’s-selâm.*

Ve hakîr bu Cersinka şehrinde yine Fûncistân’a avdet mahallinde esnâ-yı kelâmda derûnîce melike **[Q 332b]** ricâ edüp dedim ki,

“Ceddin **[P 329b]** rûhiyçün olsun şu diyârlara gelmişken Nîl’in başına varup seyr [ü] temâşâ edemedik, hele andan me’yûs olduk. Ammâ Hazret-i Allâh aşkına olsun, fırsat ganîmetdir, bize birkaç yüz âdemler koşup bir iki ayda müşânızda olan Fes pâdişâhına ve Merânkûş pâdişâhına ve Kurtuba şehri ve Tanca şehrine, andan Cezâyir ve Tûnus ve Tarabulus vilâyetlerine ve andan Mısır’a çıkup hedâyâlarımız cümle vâsıl edüp cezîre-i Mısır’ı dâ’iren-mâdâr seyâhat etmiş olam” deyü Fûnc pâdişâhından izin taleb edüp cihân cihân ricâ eyledim. Hemân-dem melik kalkup alnım bûs edüp,

“Vallâhi senin bize getirdiğin Mısır sultânı nâmelerinde eyle tahrîr etmiş kim, ‘Cümle vilâyetin seyr [ü] temâşâ etsin ve ibret-nümâ âsârları görsün, ba‘dehu bu karındaşımız Evliyâ Efendi’yi mu‘azzez ü mükerrem ve sâlimîn ü gânimîn Mısır’a gönderesiz’, buyurmuşlar.

Biz sizi Fes ü Merânkûş vilâyetlerinin çöl çölistânı ve berr [ü] beyâbânına sizi koyvermeziz. Ve ol taraflara hükmümüz nâfiz değildir. Ve gâyetü‘l-gâye bî-emân susuz ve mahûf u muhâtara yerlerdir. Ve sizcileyin beyâz âdemleri esîr edüp pişirüp yerler. Ve her giz bu bizim diyârımıza sizin gibi âdemler gelmemişdir. Görmez misiz, bizim diyârın halkı sizi gördükce ta‘accüb edüp bize her gün bin gûne su’âller ederler. Ne ol diyâra bir takrîb ile gitmeğe sened yok. Ve gidilmek mümkin değildir. Kanı Fes ü Merânkûş, bu Mısır cezîresinin nihâyetidir ve yolları mesdûddur. Ol diyâr ile mâbeynimiz cânib-i garba beş aylık yol çölistândır. Vallâhi biz sizi koyveremeziz” dedükde cümle musâhibleri ve kan vezîrleri ale’l-ittifâk rızâ vermediler. Ve cümle refîk ü huddâmlarımız,

“Bu şiddet-i hâr diyârda bîzâr olduk” dediler.

Hakîr gâyet müte'ellim olup ol gece istihâre du'âsın tilâvet edüp hâb-ı nâza vardım. Menâmımda görürüm ki bir deve köçeği üzre berr ü beyâbânda süvâr olup yemîn ü yesârâ serserî olup pîl ü gergerdânlar içinde seyrân u devrân **[Y 431b]** ederim.

Anı gördüm, bir azîm orman içinden bir cemel-i kebîr zâhir olup hakîri kova kova derhâl yetişüp bindiğim küçük deve ile bu büyük deve üzerimize bindi. Altımdan küçük deve firâr edüp ben deve altında muztaribü'l-hâl pür-melâl kaldım. Vâfir feza' u çeza' etdim. Hemân hâtırıma, [287] âyeti gelüp tilâvet etdim. Üstümden deve kalkup firâr etdi.

Ve hakîr tâze cân bulup bu deveyi kova kova yetişüp dutdum. Ve bir kılıc kaytaniyle boynun bağlayup bir münhedim olmuş minâre üzre çıkup deveye süvâr oldum. Ve refîklerimiz ile Habeş vilâyetine revâne olduk. Ba'dehu hâbdan bîdâr olup ilhâm ile bu vâkı'ayı ta'bîr etdim, bildim ki bize Mısır'a gitmek hayırlıdır, deyü ta'bîr edüp Fes ü Merânkûş'a gitmeden dahi fârig olduk.

Andan melik ile ale's-sabâh tahte'l-futûr edüp şedd-i rahl kösleri çalınup şehr-i Cersinka'dan kalkup yine şimâle Nîl'den ba'îd altı sâ'at gidüp,

Sahrâ-yı Celâme

Andan ale's-seher kalkup yine şimâle on üç sâ'atde,

Şehr-i Cencefe

Süleymân Nebî asrında ma'mûr imiş, âsâr-ı binâları pâymâl yebâbdır. Ancak iki bin kamışdan ve tûbdan evleri ve üç câmi'i ve birkaç dükkânları var. Hâkimi Sedan'dır, on bin askere mâlikdir. Andan kalkup ertesi gün onuncu sâ'atde,

Şehr-i Rümeyleti'l-Himâl

Bunda bir gün meks edüp andan yine Nîl kenârınca şimâl cânibine kal'adan kal'aya ve şehirden şehre mukaddemâ uğradığımız diyârlarda meks ederek ve kal'a hâkimlerinden ve kanlardan ve a'yân-ı vilâyetden sultân hedâyâlar alup sayd [u] şikârlar ederek kâmil kırk beş günde,

Taht-ı Fûncistân şehr-i azîm Sennâre

ye yine sıhhat ile dâhil olup ahâlî-i vilâyet istikbâle çıkup kal'adan toplar atılup şâdumânlar oldu.

Ve hakîr yine konağımızda kâmil bir hafta tekâ'üd edüp ba'dehu Mısır'a gitmeğe izin taleb etdiğimizde melik hazretleri cân [u] gönülden *"ale'r-re'si ve'l-ayn"* deyüp hakîre beş Fûncistân atı ve on tâvûsî hecîn üzre on gulâm ve iki duhter-i siyâh ve on deve yükü zahâyir ve on kutu mercân ve akîk ve seylân ve aynü'l-hir ve misk ü anber ve zebât ve bir incü tesbîh ve bir sahâbe kılıcı ve bir sûzenî çadır ve iki yüz aded Sennâr tabakları ve kâseler verdi ve hayır du'âlar etdi. Ve kan Seyfî vezîrin bin âdem ile bizi tâ Arbacı kal'asında sultânın karındaşına götürmeğe me'mûr edüp elimize kâğızlar verdi.

Ertesi ale's-sabâh Sennâre'den çıkup melik bizimle kâmil bir menzil yer gelüp andan melik ile öpüşüp görüşüp ağlaşarak vedâ' **[Y 432a]** edüp birbirimizden mufârakat etdik. Anlar Fûnc'a, bizler şimâle azîmet edüp bismi-ilâh ile Fâtiha tilâvet edüp azm-i rah eyledik.

Sekiz sâ‘atde **şehr-i Bakîs**, mukaddemâ mevsûfdur. Andan **kal‘a-i Itşân**, andan şehr-i azîm **kal‘a-i Arbacı**, bâlâda mevsûflardır.

Bu şehirde Fûncistân meliki karındaşı ki bize “Ne çiğ âdemler olursuz, yüzünüzün derisin kim yüzdü” diyen oğuz cânda mihmân olup melikin bize refîk verdiği kan hakîrden, edâ-yı hizmet etdi, deyü kâğızlar alup avdet etdi.

Hikmet-i Hudâ *izâ erâde’llâhu şey’en heyye’e esbâbehu* [288] mazmûnu üzre kaçan Cenâb-ı İzzet bir şey murâd etdükde ibtidâ anın esbâbını halk eder. Zîrâ her şeye sebeb lâzımdır. Bir âyet-i kerîmede âye[t]: [289] nassı vardır. Meğer Hakîm-i Mutlak bizi bir diyâra dahi göndermeği takdîr etmiş.

Anı gördüm, beş altı siyâh-çerde kimesneler, fasîh ü belîğ Türkce bilürler, hâneme gelüp vâfir tekellüm edüp bunlar ile hayli kelimâtlar etdik. Meğer bunlar Habeş kulları ve tüfeng-endâz Ceberti ağaları imiş. Üçü Habeş pâdişâhı diyârında paşası Farfara Ahmed Paşa’nın âdemleri ve on kişisi Habeş beğlerinden Kara Nâ’ib nâm vilâyet sâhibi zorbanın âdemleri ve biri Mehemmed Ağa kethudâsı imiş. Bunlar ticâret ile bu **[Q 333a] [P 330a]** diyâra gelmişler. Bunlara hayli i‘zâz u ikrâm etdik ve,

“Habeş bu şehre kaç günlük yoldur?” deyü su’âl etdim.

“Yigirmi günlük râhat yoldur” dediklerinde Habeş‘e gitmek ârzûları hâtıra gelüp cür’ete geldim, ammâ bunlara fâş etmedim.

“Ya inşâallâh ne gün Habeş‘e revâne olursiz” dedim.

“İnşâallâh yarın değil öbür gün yevm-i hamîsdir, bu şehirden hareket ederiz” dediler.

Hakîr dahi “Allâh asân ede” dedim.

Bunlar menzillerine gitdükde hikmet-i Hudâ mukaddemâ sultânın paşaya ve bize verdiği hedâyâların bâr-ı sakîllerin gemilere tahmîl eyleyüp birkaç âdemimiz bile komuş idik, anlardan ikisi hasta olup bu Arbacı şehrinde kalmış, biri sihre mübtelâ olmuş, anlar çıkageldiler.

“Bire siz bunda neşlersiz?” dedim.

“Vallâhi siz sultân ile içeri Nîl başına doğru gidelden berü eyyâm muhâlif olup gemiler gitmeğe iktidârı olmayup kırk gündür bunda kalmışlar idi. Üçüncü gündür sizin bu cânibe geleceğinizi işidüp kalkdılar. Hâlâ bu mahallere karîblerdir. Sizi İbrîm kal‘asında bekleseler gerek. Bizler hasta kaldık” deyü vâkı‘-ı hâli bir bir takrîr etdiler. Hakîr dahi,

“Bunlara hâzır olun” deyü tenbîh etdim.

Ertesi gün sultânın karındaşı hakîre üç at on deve zahîre ve beş hecîn üzre beş kız ve beş gulâm-ı siyâh-çerde ve altı çift fîl dişi ve beş çift gergerdân boynuzu ve bir kara derim çadır ve bir harar misk **[Y 432b]** kedisi postu ve bir garar kaplan ve bebr postu verdi. Ertesi âmâde olup melik karındaşı Kan Cercîs ile vedâlaşup Habeş askeriyle mülâkat olup azm-i Habeş etdik.

el-Faslu’s-sâlis ve seb‘în
Diyâr-ı Sûdân’da Arbacı şehrinden Habeş vilâyetine gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ Arbacı‘dan sekiz bin pür silâh asker-i İslâm ile sekiz gün çengelistân u sengistân ve gâh âbinûş ağacı ve gâh santa dırahtistânı içre cânib-i şimâl ile şark mâbeynine gidüp,

Evsâf-ı vâdî-i Koz

Nîl’in cânib-i şarkında sahrâlar içre bir mahsûldâr sahrâdır kim Habeş cânibinde Sûdân meliki hükmündedir, Habeş ve Donkola ve Dumbiye ve Zenciye hükmünde değildir. Bizzât Fûncistân hudûdudur. Hâkimine Koz derler.

Bu diyârda vezîre *koz* derler. Nîl’in garb câniblerinde vezîre *kan* derler, anlar sultânın sol vezîrleridir.

Bu Nîl’in şarkında Koz vezîrleri sağ kol vezîridir kim *koz* derler. Üç kerre yüz bin askere ve on kerre yüz bin Koz re‘âyâsına mâlikdir. Cümlesi mü’min [ü] muvahhid Mâlikiyyü‘l-mezheb kavmdirler. Vezîrlerine Koz dedikleriyçün re‘âyâsı dahi ol isim ile müsemmâ olup Koz kavmi derler. Şecî‘ [ü] bahâdır kavmdir. Cümle uryânlardır, ancak avret yerleri ceyrân ve arslan ve kaplan ve bebr postları ile mestûrdur.

Bu sahrâda kırk bin mikdârı kamışdan ve çalaşdan evleri ve câmi‘leri vardır. Ammâ hâkimleri Koz’un sarâyı taşdan ve ağacdan mebnîdir. Ammâ gâyet metîndir, kal‘ası bu sarâydır. Ve cümle evleri devekuşu cığaları ve yumurtaları ile zeyn ederler.

Ve dağlarında câ-be-câ ol diyâra mahsûs meyveleri vardır. Ziyâde mahsûlleri darıdır; buğday arpa ve bersîm ekmezler. Ve dağlarında sommâkî kayaları gördük. Ve kurşum ve kükürd ve altun ve gümüş ma‘âdinleri kendi biter kendi yiter, bir kimse hâsıl edüp mahsûl almasın bilmezler.

Bu sahrânın cânib-i erba‘asında boğaz boğaz dereler vardır. Cânib-i garbdaki boğazdan Temmûz’da Nîl tuğyân edince mezkûr boğazdan gelüp bu sahrâyı üç ay gark edüp tâ vasat-ı sahrâda bir buhayre kalup cümle ehl-i beled ol buhayreden def‘-i atşân ederler. Cânib-i erba‘ası on konak gelir bir buhayre-i azîmdir. İçinde kabakdan kelek gemileri vardır. Ve gûnâ-gûn mâhîleri sayd olunup tenâvül olunur.

Bu halîcin cânib-i erba‘asında mezkûr Koz kavmi sâkinlerdir. Hakîr Koz hâkimine bir makrama hedâyâ verüp bize üç deve ve bir gulâm verdi ve yüz âdem refîk verdi.

Andan ertesi gün yine şimâle çölistân içre giderken evc-i semâya peyveste olmuş bir gird-i siyâh peydâ oldu. “Âyâ bu ne ola?” deyü ileri vardık. Meğer bir ukkâb kuşu bir fîl-pîçeyi **[Y 433a]** şikâr edüp yerken fîlin anası gelüp ukkâb ile ceng edüp gubâr ber-havâ olmasının aslı ol imiş. Alarkadan sıyt sadâsız temâşâ ederken zâlim ukkâb büyük fîli dahi zebûn edüp başına kondu ve fîl-i bîçâre pür-pâre ve pîçesinden âvâre hortumiyle hayli korundu, ammâ fâ’ide etmeyüp zebûn oldu.

Hemân cümle refîklerimiz merhamet edüp bir uğurdan sadâ-yı Allâh Allâh’a rehâ buldurup tüfengler atarak üzerlerine at bırağınca hemân ukkâb evc-i semâya tayerân edüp cenâhlarının sâyesi zemîne sâye salup âfitâbın şu‘lesi zâ’il oldu, gûyâ ber-havâ bir kara ebr-i siyâh idi. Ol mahalde fîl dahi fırsat bulup firâr etdi.

Fîl-pîçenin yanına vardık. Zâlim ukkâb bu fîl yavrusunun gözlerin oyup bir hayli yerinden yemiş. Ol dahi cân havli ile ol fezâda serserî gezüp kaldı. Ve biz yine azm-ı râh etdik. Bir mesâfe alarka olunca hemân ukkâb semâdan süzülüp fîlin yavrusun minkârına alup bî-pâk

havâya çıkarup yere bırakdı ve fîl yavrusu pâre pâre olup üzerine meks edüp tenâvül etmeğe başladı. Anı ubûr edüp vakt-i gurûbda,

Cebel-i Terçaş

Bir âbinûş ormanlı bir cebel-i bâlâdır. Anda yem kesdirüp mâhtâbda ol gece sabâha dek gidüp yine bir sehl ormanlık kenârında istirâhat edüp atlara yemler asup andan azm-i şimâl edüp,

Vilâyet-i Dumbiye

Fûncistân hudûdu bu mahalde tamâm olup Dumbiye haddine kadem basdığımız dem kârbânbaşı ve Kara Nâ'ib kethudâsı,

"Tâ'ife, şimdengerü perîşân gitmen. Ve silâhlarınız ile mukayyed olun. Dumbiye âsîlerine geldik. Ve maymunistân ve mahûf canavarlar içine girdik. Gâfil mebâş" deyü **[Q 333b] [P 330b]** askeri âgâh etdiler.

Altı gün altı gece yük endirmeyüp cânib-i şimâle kat'-ı menâzil ve tayy-i merâhil ederek ba'zı Dumbiye kurâlarına uğrayup hedâyâ verüp ülfet ederek deve eti ve gergerdân eti yiyerek boza ve deve südü içerek altı gün konup göçerek altıncı gün kara taşlı kayalar mâbeyninde,

Menzil-i şehr-i Porega

Sultân-ı Dumbiye hudûdudur. Bu mahalde birkaç ukkâb leşi iki kepçe kuyruk leşi bulduk. Bunlar birbirleri ile ceng edüp kepçe kuyruk zehrinden ukkâblar helâk olmuş, kepçe kuyruklar dahi ukkâbların minkârları zahmından helâk olmuşlar. Ammâ râyihalarından yanlarına varılmak mümkin olmayup bed-râyiha-i sümûmlarından temâşâ edemedik, zîrâ râyihaları sam yeli gibi gelirdi.

Ve bu meks etdiğimiz Porega kayalarından sâfî ukkâb âşiyânları var idi. Şeb ü rûz ra'dvâr girîv [ü] feryâd ederlerdi. Herbiri ber-havâ pervâz urup **[Y 433b]** perr ü bâlin açsa gûyâ âl-i Osmân'ın başdarda kadırgası kadar ukkâblardır. Cenâhları iki cânibinde kürekleridir, kuyruğu gûyâ bâdbân-ı keştîdir. Tâ bu mertebe ukkâblar olup herbiri günde birer ikişer fîli ve gergerdânı sayd edüp havâya götürüp andan zemîne bırağup pâre pâre oldukda tenâvül eder. Ve ber-havâ tayerân ederken cenâhları sâyesine âl-i Osmân'ın askeri konsa hayme ve sâyebân lâzım değildir.

Bu şehr-i Porega hâkimi ol gece bizi bekleyüp kârbân halkından ba'zı hedâyâlar verdiler, hikmet-i İlâh ol bize hedâyâ verdi. Şehri cümle hasırdan ve kamışdan evlerdir. İki câmi'i ve birkaç yüz hânesi vardır. Ve evlerinde herkesin birer misk kedisi mukarrerdir.

{Eşkâl-i misk kedisi}

Her sabâh kallemiskin hayâları ve budu arasından çıkarırlar; necâseti değildir, bi-emrillâh terinden hâsıl olur. Alaca kedi kadardır ve ol sıfatlı, tüğü serd, dörd ayaklı. Ve tırnakları köpek tırnaklı, kedi tırnağı gibi yırtıcı tırnak değildir. Başı küçük kelb başlı, burnu Freng zağarı gibi kıvrık burunlu, ve kuyruğu kedi kuyruğundan kaba. Evlerde kafesler içre beslerler; vahşîdir, kedi gibi üns ülfet etmez. Hakîre bu Koz hâkimi kafes ile iki dânesin bağışladı. Elbette siyâhlı ve beyazlı alaca olur, gayrı gûne olmak ihtimâli yokdur. Ammâ râyihası âdemin demâğın mu'attar eder.

Andan Porega şehrinden kalkup ertesi ale’s-sabâh bir vâdî-i hâmûn içre giderken on bir dâne mefret fîl-i Mahmûdîler —beşi gâyet süd beyâz, altısı siyâh, dağ-pâre fîller idi— bî-pâk ü bî-pervâ önümüze ve gâh yemîn ü yesârımıza geçüp alarkadan bize rağmen oynaşarak kovuşarak uruşarak döğüşerek kâmil yedi sâ‘at gitdiler. Ale’l-ittifâk bizler dahi âlât-ı silâhdan bir şey atmadık ve seyr [ü] temâşâ etdik.

Ammâ biri gâyet mehîb ü kebîr koca fîl idi. Öbür fîller gibi cünbüş hareket etmezdi. Ve birkaç kerre askere yakın gelüp gûyâ arz-ı cemâl ederdi. Gâyet müdrik hayvândır. Her pâyleri mîl minâre kadar ve dendânları amûd-ı bordinar kadar ve hortumu gûyâ dûd-ı kehkeşân kadar ve şikemi kös-i Sıfâhân kadar ve gûşları sofra-i rindân kadar ve başı hum-ı Husrevân kadar ve postu ferş-i garîbân kadar ve ağzı dehân-ı külhân kadar ve gözleri çeşm-i gazâlân kadar ve kuyruğu asâ-yı pîrân kadar ve gönü [götü?!] gâr-ı yetîmân kadar var idi. Bunlara aslâ bir ferd dest-dırâzlık etmeyüp bizimle berâber giderlerdi. Sekizinci sâ‘atde,

Menzil-i Ribde

Bu mahal dahi Dumbiye meliki hükmündedir. Bir kara dağlık içre bir sulu yerdir, hemân zemîni üçer dörder karış kazsan kazınca kazdığı gibi âb-ı hayât sular **[Y 434a]** çıkar. Meğer fakîr fîller benî âdem kuyu kazarlar deyü bizimle berâber gelmelerinin aslı suya gelirlermiş. Mukaddemâ asker konmuş, anların yurdu yerindeki kuyuları fîller içün tathîr etdik, nûş edüp serhoş oldular ve bu sahrâda hayli cünbüş etdiler.

Bu Ribde şehrinde bin mikdârı kamışdan evler ve bir kamışdan câmi‘i var. Cümle halkı siyâh-çerde Dumbiye kavmidir. Esmerü‘l-levn mahbûbeleri meşhûrdur.

Andan kalkup on bir sâ‘at bir buhayre kenârında murgzâr gülistânlı nebâtât [u] alefzârlı gûnâ-gûn mudhik maymunları temâşâ ederek,

Evsâf-ı kal‘a-i Nazdi

Bu dahi Dumbiye hükmündedir. Cerhac nâmında bir Zengî hâkimi vardır. Kırk bin asker-i uryâna mâlikdir. Kal‘ası evc-i semâya peyveste olmuş, ammâ yukaru çıkmağa kâdir olmadığımızdan temâşâ edemedik. Ancak aşağıda varoşu iki bin mikdârı kamışdan ve çalaşdan üstü topraklı hânelerdir. İki câmi‘i ve bozahâne ve dükkânları önünde kakule-i kebîr ve fîl dişi ve sindiyân ve palasanta ve âbinûş ağacları dağlar gibi yığılmışdır.

Andan ale’s-sabâh kalkup yine şimâle âmâde olup giderken sürü sürü fîl ü gergerdân ve sığın ve ceyrân ve hımâr[-ı berr]î ve kazık boynuz hayvânları var idi kim hisâbın Hâlık-ı mahlûk bilür. Ve azametullâh bu bir sahrâ idi kim nebâtâtı ve gayrı eşcârâtı cihânı dutmuşdu. Ve köşe köşe murgânlar savt-ı hazînleri câna cân bağışlayup rûha safâ hâsıl olurdu. Meğer Dumbiye vilâyetinde bu hâmûn-ı murgzâra **Vadişe** derlermiş. Yılda bir kerre buna Dumbiye meliki gelüp sayd [u] şikâr edermiş. Câ-be-câ hayme mastabaları ve matbah yerleri var.

Bu sahrâyı kâmil üç günde kona göçe gûnâ-gûn şeyler temâşâların etdik temâşâlar ederek temâşâlar eyledik. Bu sahrâ-yı çengelistânda maymunlar var kim Marzıvan hımârı kadar, biri birine süvâr olmuş, ba‘zısı keçilere süvâr olmuşlar. Beyâz ve alaca ve kızıl ve siyâh ve zincâbî ve mâvî maymunlar var kim hisâbın Perverdigâr-ı Sâni‘ bilür. Ba‘zısı omuzunda nobutu, gûyâ kavvâsdır yâhûd bir işe me’mûrdur, acele ile gider. Ba‘zı iri mefret

maymunlar vardır, seğirddiği mahalde yer ditrer. El-hâsıl gûnâ-gûn maymunlar var kim âdemin aklı gülmeden perîşân olur. Maskara mahlûkdur. Hakîr yol üzre üç dâne yavrusun bulup seyishâneler **[Q 334a] [P 331a]** üzre koyup besledik.

Bu sahrâda Dumbiye sultânı hudûdu tamâm olup iklîm-i evvelde Habeş hudûduna dâhil olup selâmete geldik, deyü kurbânlar kesdik, ammâ ertesi iklîm-i evvel hükmü te'sîr edüp şiddet-i hârdan tepemizden pişdik, ammâ bi-emrillâh aslâ zarar etmez. Ve bu menzilde ileri karavul şeklinde dâ'imâ onar âdem giderdi. Gözümüz görürken en ileri giden âdem **[Y 434b]** atdan tekerlenüp at bizden tarafa kaçup öbür refîkleri dahi atlarının boyunlarına düşüp fi'l-hâl har har soluyarak bize geldiler.

"Bire nedir aslı?" dedik.

"Vallâhi bir kepçe kuyruk var imiş, garîb âdem bizden ileride idi, kepçe kuyruk mel'ûn sidiğin herîfin üstüne serpince atdan yıkılup at size kaçdı", derken hemân at dahi tepesi üzre yıkılup cân verüp ân-ı vâhidde at şişüp dağ gibi olup atın yanından cümle halk firâr edüp at top gibi çatladı.

"Bire hâl nice olur? Gayrı yol var mıdır, andan gitsek?" deyü bir hây hûy ile tüfengler atarak ileri cür'et edüp vardık.

Kepçe kuyruk dedikleri mel'ûn hemân ceyrân sıfatlı ve kadd [ü] kâmetde dahi ol cüssede, ammâ kuyruğu salkım saçak bir mel'ûn, dağlara çıkup gitdi. Mezkûr herîfin yanına vardık, gûyâ pıhtı olup mahv-ı vücûd etmiş.

"Varman ve bakman, râyiha-i sümûmu te'sîr eder", deyü feryâd etdiler. Biz dahi bırağup yine azm-i râh ederken ba'zı refîkler,

"Hayfâ dirîğ, merhûmun kemerinde yedi yüz altunu var idi", deyü te'essüf çekdiler. Çi fâ'ide, herîfin leşi bulamac olmuş. El-hükmü lillâh deyü yine şimâle kâmil altı gün altı gece arslan ve kaplanlı ve fîl ve gergerdânlı kara dağlar ve kara taşlı yerler ubûr ederek,

Menzil-i vâdî-i Abraş

Habeş hâkindedir. Cânib-i erba'asında âbâdândan alâmetler var. Rûha safâ râyihaları gelüp fi'l-hâl bu mahalle meks edüp asker zemîni kazup âb-ı hayât sular çıkardılar. Zîrâ altı günden suyumuz az kalup kıllet üzre isti'mâl ederdik. Cümle askerin ve hayvânâtların cânları yerine gelüp yüzleri âyîneye döndüler. Ve bî-hisâb kazılmış kuyular bulduk. Meğer bu mahalle Mısır'dan Habeş'e giden asker ve tüccâr bunda konarlarmış. Hamd-i Hudâ şâhrâha geldik. Ve dâ'imâ Abâbide kavmi Kınâ şehrinden bunda gelüp sevâhillenirler imiş. Bunda dahi kuyular kazup def'-i atşân etdik.

Andan kalkup üç gün kara taşlı ve kara dağlı ve kara yerlerde şiddet-i hârdan bîzâr olarak giderdik. Ammâ ormanlar içre geldikde râyiha-i misk [ü] amber-i hâmdan demâğlarımız mu'attar olup her nefes medd-i cezmimizde hayât-ı câvidân bulurduk. Hakîr ba'zı tüccâr halkından su'âl edüp,

"Bu râyiha-i tayyibe nedir?" dedim.

"Bu dağlar misk kedisi ve misk yılanları ile mâl-â-mâldir, anların râyihasıdır", dediler.

Bunları ubûr edüp üçüncü günde bir sahrâ-yı bî-payân nihâyetinde,

Menzil-i cebel-i Azlûn

dâmeninde meks etdik. Habeş eyâletidir. Bu vâdîde Yesrî Urbânı konar. On bin kara çadırlı kara Zengî kavmdirler ve Ca‘ferî mezhebindendirler. Bu sahrâda dahi eşme kuyular kazdık, âb-ı hayât **[Y 435a]** suları çıkdı.

Ertesi kalkup yine şimâle giderken önümüze Süveys deryâsı gelüp artık cânib-i şarka deryâ kenârınca kara dağlar dâmeninde kâmil altı gün kat‘-ı menâzil ederek,

Vilâyet-i Maymûnistân

içre giderek dağı ve taşı ve sahrâ-yı bî-ma‘âşı gûnâ-gûn maymunlar ve şebekler ve sa‘dânlar ve zankalalar dutmuş. Herbiri birer gûne masharalık edüp ağaçlarda bizi temâşâ edüp kimi ‘ah ‘ah kimi kah kah kimi vah vah deyü takla ve perendebâzlık ve gûnâ-gûn lu‘bedebâzlık ederlerdi. Meşakkat-i râhı bunları temâşâ etmekden ferâmûş etdik. El-hâsıl-ı kelâm Hallâk-ı âlem hayvânâtlarda maymun gibi mudhik ü müdrik mahlûk halk etmemişdir. Ammâ menhûsdur; gerçi temâşâsı def‘-i gam eder, ammâ beslemede mûris-i fakr alâmeti vardır; lâkin temâşâsında âlem vardır. Fîl dahi müdrik hayvândır.

Bu maymûnistânı ubûr edüp gâh sengistân ve gâh dağıstân ve gâh rimâlistân ve gâh Süveys deryâsı kenârınca seng-i hârâlar içre altıncı günde,

Menzil-i Donkalâb

Bu vâdîde meks edüp eşme kuyular kazup âb-ı hayâtlar çıkdı. Bu mahal Habeş eyâletinde Sevâkin sancağı kazâsı haddindedir. Ve Süveys deryâsı kenârına karîbdir. Bu mahalde Kendiyye Urbânı sâkinlerdir. Cümle yüz bin Zengî uryân kavmdirler. Bu Donkalâb’ın karşısında şimâl cânibine yüz elli mîl ba‘îd Medîne-i münevvere iskelesi Yenbû‘ kal‘ası benderidir, Medîne’ye üç merhale yerdir. Ve bu Donkalâb iskele-i azîmdir, ammâ şehri deryâ içinde,

Cezîre-i Lü’lü

dür. İskeleden nümâyândır. Bu cezîre içinde üç bin kamışdan ve sazdan re‘âyâ evleri var. Bir câmi‘leri ve bozahâneleri var, gayrı âsâr ve zirâ‘at edecek yer yokdur. Cümle halkı gavvâslardır. Süveys deryâsından gûnâ-gûn incü çıkarırlar. Acîb ü garîb sun‘-ı Hudâ dürr-i yetîm incüler çıkar kim fındık kadar olur. Bu kavmin hâkimleri Habeş paşası tarafından bir ağa hükûmet edüp çıkan incülerden öşür alup paşasına muhâsebe verir. Ve Donkalâb iskelesine gelen gemilerden dahi gümrük alır.

Ve bu Donkalâb’dan kalkup yine şimâl cânibine gâh Süveys deryâsı sâhilince gâh dağlar içre sübhâne’l-Hallâk nakş-ı bûkalemûn gûnâ-gûn Habeş tavukları ve tâvûs-ı bâğ-ı cinânlar temâşâ ederek ertesi gün,

Menzil-i Etle

Sevâkin hükmünde bir vâsi‘ öz içre kumsal yerdir. Sâdiyye Urbânı Zengîleri konmuşdu. Kara çadırlar ile kara nahır gibi kırk bin kavmdir. Habeş paşasına otlak hakkı verirler. Bunda dahi **[Q 334b] [P 331b]** âb-ı hayât eşmeler vardır.

Bundan dahi kalkup kâmil altı günde kara dağlar ve otlu sulu özler içre kara sığır sürüsü gibi sürü **[Y 435b]** sürü fîller sevâhile enmişler, anları temâşâ seyr ederek,

Menzil-i Kum liman

Bahr-i Kulzüm ya‘nî Süveys deryâsı kenârında bir liman-ı azîmdir, ammâ âbâdânlık yokdur. Bunda leb-i deryâda âb-ı hayât sular kaynar. Cümle tulumlardan sularımız boşaldup tâze sular aldık. Andan ale’s-sabâh kalkup üç gün dahi Süveys deryâsı kenârınca gâh kara taşlık ve gâh beyâz rakîk sâ‘at kumu içre incü sadefleri ve gûnâ-gûn deryâ mahlûku kabukları ve niçe kerre yüz bin elvân mâhîler temâşâ ederek,

Ve şab dedikleri Süveys deryâsı içre olan acâyibâtlar var kim ibret-nümâdır. Sübhâne’l-hâlık eyle bir sun‘-ı Hudâ‘dır kim hikmetine akıl ermeyüp fikr [ü] ferâset mütehayyir kalır. Deryâ içre gûyâ Rûm’da çınar ağaçlarına benzer azîm dırahtlardır. Lâkin yaprakları yokdur, ammâ dalı ve budağı çokdur. Deryâ yüzüne dek biter, dahi yukaru çıkmaz, ammâ cüssesi deryâ içindedir. *Allâhümme âfinâ*, ba‘zı gemiler bu şab ağacına uğrayup pâre pâre olur. Eğer gemi kavî-binâ ise şapın dalları ve budakların kırup kütür kütür ubûr eder. İncü bu şapların dibinde olur. Ve bu şablık deryâ içre azîm ormanlıkdır. İçinde kırıc balığı olur. Gark olan gemilerden âdemleri ve incü çıkaran gavvâsları emân vermeyüp yudar. Kırıc balığı gâyet mel‘ûn balıkdır. Bu temâşâları ederek üçüncü gün,

Evsâf-ı taht-ı kadîm cezîre-i şehr-i Sevâkin

Zamân-ı kadîmde Lenduhâ vâlidesi Sevâkine nâm avretin temâşâgâhı imiş, binâları anın ihdâsıdır. Mürûr-ı eyyâmdan Dumbiye sultânı hükmünde iken sene (–) târîhinde Sultân Süleymân Hân Gâzî asrında Mısır vezîri Tavâşî Süleymân Paşa üç yüz pâre gemi ile Hindistân’da Dîvâbâd’ı ve Ahmedâbâd’ı Portakal elinden feth edüp yine Hind pâdişâhına hîbe edüp mansûr u muzaffer Yemen’e gelüp anda Aden ve San‘â ve Moha nâm benderleri dahi Zeydîler destinden feth edüp donanma-yı hümâyûn ile bu Habeş iklîmine geçüp kırk bin asker ile Özdemir Paşa’yı bu diyârda serdâr-ı mu‘azzam edüp ibtidâ bu cezîre-i Sevâkin feth olunup cümle keştîler lenger-endaht olup Sevâkin’de sâkin oldular. Feth-i Özdemir Paşa. Müstakil hâkim vezîr olup ekâlîm-i Habeş‘e velvele saldı. Sultân Gavrî‘nin akrabâlarından Çerkesü‘l-asl bir müdebbir yarar nâmdâr ve şecî‘ ü bahâdır er imiş.

Bu şehirde cümle kârbân halkı ile bey‘ [ü] şirâlar edüp on iki gün tekâ‘üd etdik. Ve hakîr kırk hecîn deveyi beş yüz guruşa bey‘ etdim ve elli fîl dişlerin cümle beş yüz guruşa verüp sehl sebükbâr oldum. Ba‘dehu şehrin ahvâlâtına vâkıf olup temâşâsına bezl-i himmet etdik.

Bu şehr-i Sevâkin’in mukâbelesinde Süveys deryâsı aşırı şimâl tarafına deryâ üzre üç yüz **[Y 436a]** mîlde bender-i Cidde iskelesidir kim Mekke-i mükerremeye andan on iki sâ‘atde varılır. Anıniçün bu Sevâkin şehrinin kıblesi şimâle doğrudur ve ıklîm-i evveldir. Ve bu Sevâkin cezîresi üç mîl şarkdan garba tûlânî bir küçük adadır. Kara cânibinden sadâ işidilir, tâ bu kadar yakındır.

Ve bu cezîre Habeş paşasının bir tahtı dahi bu Sevâkin’dir, ammâ paşa bunda sâkin olmaz. Kâ’immakâmı beş yüz âdem ile hükm [ü] hükûmât edüp paşaya senevî yüz kîse mahsûl verir. İskele başında paşa sarâyına *hurde* derler, gümrük anda alınır. Cümle kâyimmakâmlar anda sâkin olurlar. Özdemir Paşa’nın binâsıdır. Cümle kârgîr ve metîn ü müstahkem sarây-ı kavîdir. Cemî‘i Hind ü Sind ve Yemen ve Habeş gemileri ve celebeleri ve Hindistân karaka gemileri bu sarâya yanaşup öşür alınır.

Ve bu şehir yüz elli akçe pâyesiyle kazâdır. Ve nahiyesi bir bâd-ı havâdır. Dâ’imâ paşalar

imâm efendilerine zabt etdirir. Senevî yetmiş seksen guruş olur bir acâyib kazâ-i âsumânîdir, uğrayan bilür.

Ve bu cezîre-i Sevâkin'de cümle iki yüz altmış kârgîr ve hasır ve kamışdan ve çalaşdan evlerdir. Cümle toprak örtülü müfîd ü muhtasar hânelerdir. Ve Özdemir Paşa'nın bir sadece bir minâre-i pestli câmi'i var, cümle taş-binâdır. Ve birkaç mesâcidleri ve yigirmi mikdârı koçaşdan ya'nî çalıdan ve hasırdan dükkânları var. Ve iskele başında Bânyân kavmi ya'nî âteş-perest kâfirlerin mahzenleri var, her ecnâs zî-kıymet metâ'lar ile memlû' mahâzinlerdir. Bu zikr olunan imâretlerden gayrı hân u hammâm ve imâret ve medrese ve bâğ u bâğçe ve bostân yokdur. Lâkin bu câniblerde Fûncistân ve Zencistân ve Dumbistân melikleri vilâyetlerinin iskelesi olmağile gâyet ganîmet yerdir.

Ve bu cezîrenin keşişleme cânibi karadır, beri tarafdan ezân sadâsı istimâ' olunur, ol tarafda leb-i deryâda üç aded kulle-i kadîmler vardır, birbirlerine karîbdir, tüfeng menzilidir. Sevâkin cezîresinde su olmayup bu tarafda olan suları hıfz içün bu üç kıt'a kulleleri binâ etmişlerdir. Ve gelen kârbân ve âyende vü revendegân bu Sevâkin'e ubûr edince mutahassın olmağiçün bir cây-ı menâs kullelerdir. Bu kulleler olmasa Zengî kavmleri Sevâkinliye bir katra su vermezlerdi ve Sevâkinli susuzlukdan helâk olurlardı olmuşlardır olur. İlâ-yevminâ hâzâ gelen gemilerden Arz-ı Mukaddese suyu var mı deyü Yemen ve Cidde gemilerinden su isterler. Ol ecilden bu tarafdaki suların (–) (–) bu kuyuların dâ'imâ hıfz ederler. Ba'zı hânelerde su sarnıcları vardır.

Ve bu kulleler anıniçün gâyet ma'mûrdur. Baş kal'a (–) (–) Taş kal'adır ve dahi Orta kal'a ve üçüncü Boğaz kal'ası: Bunlar gâyet ma'mûr kal'alardır. Su taşıyacak gemileri **[Y 436b]** var ve başka başka dizdârları ve ellişer altmışar neferâtları var. Mâh-be-mâh ulûfelerin kulları paşadan alırlar. Eğer paşa hayli asker ile Habeş'e geldi ise ba'zı tevâbi'lerin bu **[Q 335a] [P 332a]** kal'alara ağavât u neferât yazup hizmetlendirir, aceb nezâketdir. Ve bu kal'aların birkaç şâhî darbzen topları ve cebehâneleri vardır. Ve cümle Şeddâdî taş-binâ kal'alardır. Birer tahta kanatlı kapulardır kim deryâya mekşûfdur. Cânib-i erba'alarında tüfeng mazgal yerleri vardır. Dâ'imâ ahâlî-i kal'a âmâde olup tüfengler ile suları gözedirler ve şeb [ü] rûz kayıklar ile suları cezîre-i Sevâkin'e taşırlar. Andan,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Kif

Bu dahi Habeş eyâletinde Selîm Hân-ı Sânî asrında Özdemir Paşa fethidir. Zamân-ı evâyilde bu dahi Dumbiye meliki hükmünde bender-i azîm imiş, lâkin şimdi ol kadar ma'mûr değildir, cânib-i erba'asında kadîm-i ezel âsâr-ı binâları âşikâredir. Sevâd-ı mu'azzam şehir imiş. Ve paşa kayimmakâmına bu diyârda kâşif derler. İki yüz âdem ile hükûmet eder. Ve subaşılığı paşanın şâtırbaşısıdır. Leb-i deryâ olmak ile bunda dahi gemiler yanaşup gümrük alınır.

Bu şehir cümle üç yüz toprak örtülü evlerdir. Kimi tûbdan ve kimi hasır ve kamışdan sevâhil evleridir, Şeddâdî kârgîr-binâlar değildir. (–) câmi'i ve (–) mesâcid (–) (–) (–). Ve elli mikdârı esvâk-ı muhtasarı vardır. Ve gayrı hammâm u hân ve bezzâzistân ve imâret ve medreseler yokdur. Ammâ birkaç kahvehâne ve bozahâneleri mukarrerdir, zîrâ bu iklîmler boza kânıdır. Ve bâğ u bâğçesi yokdur, lâkin kara cânibi olmak ile bostânları gâyet çokdur. Ve eşme kuyularının âb [u] hayât suları firâvândır. Ve bu şehrin âb [u] havâsının letâfetinden yüz yaşında avret hâmile kalup yüz elli yaşında tüvânâ kocalar hıtâyî kızların

bekâretin izâle ederler.

Ve bu şehri seyr [ü] temâşâ edüp yine cezîre-i Sevâkin'e gelüp cümle bâr-ı sakîlleri ve ba'zı ziyâde hayvânları cümle kâyimmakâma yigirmi esîr ve yigirmi nefer âdemlerimiz ile Allâh emâneti koyup on at ve on hecîn ile yigirmi nefer âdemlerimiz karadan vilâyet-i Dehlek'e gönderüp hakîr Kara Nâ'ib'in kethudâsı Mehemmed Ağa refîkımız ile bir Yemen celebesi gemiye süvâr olup, [290] âyetin tilâvet edüp mütevekkilen alallâh olup azm-i cezîre-i Dehlek eyledik.

Deryâya çıkup gördüm, bu geminin yelkenleri hasırdan, ne'ûzu billâh Şeb deryâsı içre gidüp geminin rübbânları ve mellâh fellâhları ya'nî gemicileri keştînin başına oturup dâ'imâ deryâya nâzırdır. Kaçan önlerine şeb gelse, *yemînek* yâhûd *yesârek* deyü geminin kıçında re'îse haber eder, ol dahi dümeni ana göre çevirir. Vây eğer bu *yemînek yesârek* diyenin hilâfında re'îs bir amel ederse dedeni deryâya cump bil. Ve her adımda **[Y 437a]** bin kerre Fâtiha Fâtiha diyerek, gemi Fâtiha ile mâl-â-mâl oldu. Hakîkatü'l-hâl bu gemilerde Fâtiha olmasa ol gemi bu deryâda bir ân selâmetle şinâverlik edemez. Zîrâ yelkeni hasîr ve rübbânları fakîr ve safrası taş çakır [ve] yükü karhâ-yı akîr ve mismârları habl-i hasîr ve gemileri altında yağı dühn-i ba'îr ve içi mâl-â-mâl dakîk-i şa'îr; el-hâsıl bu hâl üzre Süveys deryâsı içre şeb arasında şeb [ü] rûz ubûr ederek kıyı sıra kıyı sıra renc [ü] anâ çekerek altı günde niçe cezîrelere uğrayup temâşâlar ederek ve niçe cezîreleri ubûr ederek,

Evsâf-ı cezîre-i Dehlek

Melik Necâş'ın tahtı imiş. Bu dahi ibtidâ Hazret-i Risâlet-penâh asrında Hazret-i Osmân-ı Zi'n-nûreyn yüz pâre gemiyle Cidde'den gelüp feth etmişdir. Ba'dehu Melik Necâş istîlâ edüp tâ Selîm-i Sânî asrında feth olmuşdur, be-dest-i Çerkes Özdemir Paşa. Habeş eyâletinde kâyimmakâmlıkdır. On mîl ihâta eder bir cezîre-i vâsi'dir. Ve karaya karîbdir, ancak bir top menzili ba'îddir. Bu cezîrede incü çıkar. Mâ-tekaddem müfîd [ü] muhtasar kal'ası var imiş, hâlâ münhedim olup câ-be-câ âsâr-ı binâları nümâyândır. Ve yüz elli akçe şerîf kazâdır, lâkin mesâfe-i ba'îde olmak ile Habeş paşalarının imâmlarına mübahharen ihsân olunur.

Bu şehr içre cümle altı yüz hâne vardır, temelleri nısfına dek taşdır, andan yukarusı çalaşdır ve üstleri cümle toprak ve şaşdır. Ve birkaç dükkânları ve mahzenleri ve bir câmi'i ve mesâcidleri vardır. Lâkin evleri dardır. Bâğ u bâğçeleri yokdur. Ve iskele başında kâyimmakâm sarâyı gümrükhânedir. Ve kırk elli mikdârı mahzenler vardır, cümle tüccârların metâ'ları ile mâl-â-mâldir.

Bunlardan gayrı imâret makûlesi binâları yokdur. Ve her hânede birer âb-ı rahmetden cem' olmasıyçün su sarnıcları mukarrerdir. Ol şiddet-i hârda suları buz pâresidir. Müstevfâ suları vardır, kifâyet mikdârından gayrı sularını ba'zı kimesneler gemicilere bey' ederler. Bunun dahi âb [u] havâsı gâyet latîfdir. Ve esmerü'l-levn mahbûb u mahbûbesi çokdur. Ve bu cezîrede câ-be-câ yerlerde darı zirâ'at ederler. Ve bostânları dahi vardır. Ve keçileri gâyet çokdur.

Mine'l-acâyib

Bu cezîrenin cümle keçileri incü sadefi içinden çıkan lakoz eti yerler. Ve diri balığı ve

tuzlanmış salamura balığı dahi yerler. Bir turfe-likâ mudhik köse keçilerdir. Ve lahm [u] şahmları misk [ü] amber-i hâm gibi râyiha-i tayyibesi vardır.

Ve bu cezîreyi Hazret-i Osmân feth etdikde niçe bin Muhâcirîn [ü] Ensâr ve Erbâb-ı soffa ve Ashâb-ı Resûlullâhlar medfûndur. Ammâ kubbe ve alâmetleri yokdur (–) (–) ve târîh ü nâtları(?) ve isim resimleri olmamak **[Y 437b]** ile tahrîr olunmadı.

Ve bu cezîre-i Dehlek'i dahi seyr [ü] temâşâ edüp yine gemi ile Bahr-i Kulzüm içre şeb belâsın şeb [ü] rûz çeke çeke cânib-i şarka muvâfık eyyâm ile yine sâhil-i bahrde niçe bin sun'-ı Hudâ kayaları temâşâ ederek altı mîlde ya'nî bir günde,

Evsâf-ı cezîre-i kal'a-i Musova

Kadîm eyyâmdan berü Habeş sultânlarının tahtı olagelmişdir. Bu dahi ibtidâ Hazret-i Osmân fethidir, *radıyallâhu anh.*

Sonra âl-i Osmân fethidir, sene (–) **[Q 335b] [P 332b]** târîhinde Selîm-i Sânî asrında be-dest-i Özdemir Paşa. Hâlâ Habeş paşası tahtıdır.

Mâ-tekaddem sultânlık olmağile Özdemir Paşa başına sorguc takup dîvân edermiş. Hâlâ yedi sultânlık yer taht-ı hükûmetindedir. Taraf-ı pâdişâhîden on iki yük akçe hâs-ı hümâyûnu vardır. Cümle vüzerâ mâbeyninde {Mısır ve} Bağdâd ve Budin vezîri altına oturup Şâm ve Mar'âş vezîrlerinin üstüne tasaddur eder ulu sultânlıkdır. Lâkin vilâyetinde tîmâr ve ze'âmet olmamağile alaybeği ve çeribaşı ve tîmâr defterdârı ve defter emîni yokdur. Ammâ mâl defterdârı ve rûznâmeci ve muhâsebeci ve mukâta'acıları kânûn üzre vardır, zîrâ yüz on pâre kal'aya mâlikdir.

Bu kal'a kullarının mevâcibleri ve masârıfları cümle defterdâr kalemine müfevvazdır. Paşası cerî olursa ne kadar asker beslerse ol kadar mâl-ı firâvân alur. Zîrâ basmak, almak, urmak, kırmak, atmak ve tutmak yeridir. Merhûm Mosdarlı Mustafâ Paşa iki bin Ceberti tüfeng-endâz asker besleyüp senede bin kîse mâl tahsîl etdi ve bin kîse kadar ana karşılık hedâyâ gelirdi. Eğer Hind ü Yemen ve Habeş tüccârların rencîde ve âzürde-hâtır etmeyüp istimâletler verirse senevî üç pâre Hind karaka gemisi gelse bin kîse alır; beş on gemi gelirse *vehâkezâ kıyâs remev* demişler. Eyâletinin hod hadd [ü] pâyânı yokdur, şarkdan garba bir yıllık yol anın hükmündedir.

Hemân kuvvet-i kâhiresine göre murâd edinirse cihângîr olur. Eğer cür'et sâhibi olmazsa ancak gümrük emîni pâyesiyle zabt eder, yine ber-vech-i adâlet ba'de'l-harcı ve'l-masraf bin kîse olur. Ammâ kara yüzlü kavme beyâz yüz gösterirse yüz iki yüz âdem ile zabt [u] rabta kâdir olur.

Evvelâ Fûncistân melikine ve Dumbistân melikine ve Zenc melikine ve Alevî melikine ve Zeyla'istân melikine hedâyâlar ile âdemler gönderse ve karşu Yemen ve Hind pâdişâhlarına elçiler gönderse ol kadar tüccârlar gelir kim bî-hisâb mâl-ı firâvânlar alınır.

Ve bu Habeş mâ-tekaddem mevleviyyet idi; hâlâ üç yüz pâyesiyle ihsân olunur. Ammâ râh-ı dırâz olmak ile harcı hâsılından ziyâde olması sebebiyle bir kimesne tâlib olmayup paşa imâmları pâye ile alırlar, kurâ ve kasabâtları kal'alar ve şehirlerdir, anlara nâ'ib **[Y 438a]** kor, senevî bin guruş olur. Ve halkı aslâ şerî'at ve tarîkat ve hakîkat ve ma'rifet nedir bilmezler, bir alay dağî ve bâğî ve yağı ve zâğî ve cild-i siyâh mâğî ve nâr-ı

cahîm olacak durağı râğî ve âkî kavm-i Zengîlerdir kim dîn îmân ve mezheb i‘tikâd nedir bilmezler, bir alay ecnâs-ı mahlûkât bu iklîm-i Habeş‘dedir.

Böyle kavmden ulemâ-yı şer‘ nice bir akçe ve bir habbe almağa kâdir ola? Ne‘ûzu billâh, bir muhzır kapudan taşra çıksa ya şiddet-i hârdan ya bâd-ı sümûm-ı nârdan ya Zengî ayyâr-ı tarrârdan helâk olmak mukarrerdir. Rûz-merre cümle Ervâm halkı eyninde bir beyâz Hind bezi ihrâm ve kemerinde bir ihrâm ile evkâtları güzer etmeğe muhtâcdır. Ammâ bi-emrillâhi ta‘âlâ şiddet-i hârı âdeme ve hayvânâta te’sîr etmez. Âb [u] havâsı gâyet latîfdir. Husûsâ ba‘de’l-asr tâ sabâha dak bâd-ı sabâ efil efil esüp âdeme hayât-ı câvidân verir.

Ve bu Musova cezîresi karaya cenûb cânibine bir tüfeng menzili yerdir, sadâ işidilir, ya‘nî bir mîl yakındır. Ve paşa sarâyı bu cezîrede leb-i deryâda taş-binâ bir sarâydır. Bu dahi Özdemir Paşa’nın binâsıdır. Lâkin ol kadar vâsi‘ ve ma‘mûr u müzeyyen değildir. Zîrâ binâsının devâm [u] sebâtı yokdur ve cümle hurde hurde odalardır ve üzerleri serâpâ toprak örtülü hücrelerdir.

Ve gümrüğe bu diyârda *hurde* derler paşa sarâyıdır. Cümle tüccârın metâ‘larının öşürleri bu paşa sarâyında alınır. Cümle Portakal ve İngilis ve Felemenk ve Hind ü Sind ve Çîn ü Hıtâ ve Hoten ve Yemen ve Aden ve Kumfuta ve Moha ve Lûhya ve Cidde ve Yenbû‘ ve Tûr ve Süveys gemileri ve bu zikr olunan vilâyetlerin kalyon ve karakaları bu Musova cezîresinde paşa sarâyına yanaşırlar, zîrâ latîf limandır.

Ve bu Musova kıblesi dahi şimâl tarafınadır ve iklîm-i evveldedir. Karşu tarafı Süveys deryâsı üzre iki yüz mîl Yemen diyârının Lûhya iskelesidir, karşı karşıya vâki‘ olmağile muvâfık eyyâm ile iki üç günde bir Yemen gemileri gelüp gitmekdedir.

Ve bu şehrin binâları müfîd [ü] muhtasar binâlardır, zîrâ cezîre olmak ile ağır binâya tahammülü yokdur, çamura ağır binâ gark olur. Cümle bin altı yüz mikdârı kimi taşdan kimi çalaşdan kimi kamışdan ve kimi koçaşdan ya‘nî çalı ve çırpıdan tahtânî evlerdir. Ammâ paşa sarâyı fevkânîdir.

Ve cümle (–) mihrâbdır. Cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik çârsû içinde Özdemir Paşa câmi‘i: bir tarz-ı kadîm kârgîr taş-binâ ve bir alçacık minâreli ve üstü toprak örtülü ve iki kapulu biri yalı kapusu ve biri çârsu kapulu câmi‘-i atîkdir. Ve Özdemiroğlu ve Boşnak Mustafâ Paşa câmi‘in sağ tarafında bir kubbede medfûnlardır. **[Y 438b]**

Ve Şeyh Cemâliyye câmi‘i: kârgîr binâdır. Şeyh Cemâlî hazretleri anda medfûndur. Bunlardan mâ‘adâ altı zâviye vardır. Evvelâ Kara Beğ mescidi.

Bu âsârlardan gayrı hân hammâm ve medrese ve imâret ve sebîl ve çeşme misilli binâlar yokdur. Ve cümle yüz kadar dükkânları vardır. Cemî‘i zî-kıymet Hind ü Sind tefârûkları anda bî-kıymet bulunur. Ammâ bezzâzistânı yokdur. Ve iskele başında yüz mikdârı hân gibi Banyân mahzenleri vardır. Cemî‘i girânbahâ eşyâlar bu mahzenlerde bulunur. Hattâ misk ü amber ve kakule-i kebîr yük ile pâymâl yatır. Zîrâ bu mahzenler Şeddâdî taş-binâ olmağile emîn mahzenlerdir. Ve bu cezîrede aslâ bâğ u bâğçe yokdur. Ammâ altun ve guruş gâyet çokdur. Hudâ hakkı **[Q 336a] [P 333a]** mahzenlerde cevâhir murassa‘ât ve altun guruş kîsesi yığın yığın yatır.

Ve cümle halkı esmerü‘l-levn siyâh-çerde kavmdir. Bir sınıf kavmine Bânyân derler, beyâz ve esmer olurlar. Cümlesi âteş-perestlerdir, mürd olduklarında lâşe-i murdârların âteşe yakarlar. Cümlesi pâk beyâz sûzenî Hind esvâbları geyerler ve beyâz destâr sararlar. Cümle Habeş diyârının îrâd [u] masârıfları ve gümrük defterleri anların ellerindedir. Kalemleri ile ve fikr [ü] ferâset ve ilm-i hisâbları ile bir dânıkı hisâb edüp masrûfa kayd ederler, gâyet hisâbî kavmdir.

Ve diyâr-ı Habeş‘in mu‘temed âdemleridir. Bu kavmde aslâ kizb ü bühtân sâdır olmamışdır. Ve muharremâtdan şarâb ve hınzîr ve zî-rûh kısmı tenâvül etmek yokdur. Ve ta‘âmı başlı başına yerler, iki kişi bir yere gelüp yemezler ve bir kimsenin dahi ta‘âmın yemezler ve yedirmezler, meğer kendülerinin müsâfirleri ola.

Ve bu kavm gâyet ankâ müstakîm bâzergânlardır. Ve bir ân cenâbet gezmezler. Hind ü Sind’e, Fûncistân ve Dumbistân’a ticâret edüp geçinirler, gâyet hisâbî kavmdir. Cemî‘i zamânda bu kavmin isyân u tuğyân etdiklerin ferd-i âferîdeden bir kimesne bilmeyüp istimâ‘ olunmamışdır. Gâyet halîm ü selîm ve halûk hande-rû âdemlerdir, ve gâyet mahabbetli garîb-dost âdemlerdir. Hattâ hakîrden bin guruşluk ba‘zı metâ‘-ı sakîllerimiz sîrü‘n-nâsdan ziyâdeye alup inâd u muhâlefet etmediler.

Ve Habeş paşasının bu Bânyânîler yed-i rişveti ve âb-ı rûyidir. Kaçan bir cedîd paşa Habeş‘e geldikde bir mükellef baş ağasın bu Bânyânlar ile Dumbistân pâdişâhına gönderir — bir ülkesi çok ulu pâdişâhdır. Hattâ hakîr Fûncistân’dan bu Habeş diyârına Kîf şehrine gelince yigirmi bir gün bu Dumbistân meliki hudûdunda ve kal‘a ve şehirlerinde ve sahrâların ubûr ederek geldik, ammâ kendüyi görmedik. Hemân on kerre yüz bin ulûfesiz zâğî askere mâlikdir. Ve yüz kerre yüz bin bî-hisâb re‘âyâya mâlik imiş.

[Dumbistân’a] varan paşa ağaları ve Bânyân kavmleri nakl ederler: anda **[Y 439a]** aslâ tâ‘ûn olmamak ile halkı iki yüz sene yüz elli sene mu‘ammer olurmuş.

Ve âb [u] havâsı latîf ü mukavvî olduğundan halkı cemmâ‘ olup tenâsül bulur imiş. Bu Musova halkı dahi cemmâ‘dır.

Ve Habeş paşası bu Dumbiye sultânına elçi gönderdikde incü ve yemenî ve akîk taşlar ve ok yay ve kılıc ve harbe ve tüfeng ve kurşum ve bârût ve neft ü katrân ve yağlı çıra ağacı ve servi ağacı ve servi kozalağı ve fındık ve fısdık ve Rûm cevizi ve bakır sahan ve tancere âletleri ve boğası ve don ve gömlek ve kettân bezi iplik ve ibrîşim, bu zikr olunan eşyâlardan götürürler kim anda tahrîr olunan eşyâların herbiri iksîr-i a‘zam-misâl tûtiyâ-yı kâmyâbdır.

Elçi kâmil cenûb cânibine bizim geldiğimiz yollar ile bir ayda varırlar, hedâyâları sultâna teslîm edüp elçilere ve Bânyân’lara i‘zâz u ikrâm edüp ol dahi paşaya kırk elli Habeşî nevreste gulâmlar ve kırk elli Habeşe mahbûbe-i cihâne duhterler ve zebât ve fîl dişi ve gergerdân boynuzları ve zebât kedisi ve keler derisi ve âbinûş ve minkâr-ı koknos ve lâşe-i tuyûr-ı hümâ ve dehnec-i a‘mâ ve kakule-i kebîr ve amber-i hâm anîr [abîr?] ve pânzehr-i sagîr ve kalkan-ı fîl ve kırbac-ı pîl, el-hâsıl bu makûle hedâyâlar ile paşaya ve nısfı kadar hedâyâ ile gelen elçi ağaya verüp paşaya gönderir. Andan sonra vilâyetinde ne kadar bâzergân var ise cümlesin metâ‘ları ile paşaya gönderüp paşa dahi gümrüğün alup Habeş diyârı ganîmet olur.

Buğday ve arpa ve darı ve yağ ve bal ve balmûmu ve un ve zebât ve kakule ve âbinûş ağacı ve gayrı eşyâlar ve koyun ve kuzu ve deve ve sığır ve sığın ve ceyrân ve keçi ve'l-hâsıl cemî'i me'kûlât [u] meşrûbât bu Dumbiye vilâyetinden gelir.

Hakîr sultânına gitmeğe kasd etdim idi. Lâkin bu mahalde Habeş diyârında azîm isyân [u] tuğyân olup cümle kul gulû-yı âm edüp Fortacı Ahmed Paşa havfından ve Kara Nâ'ib aşkıyâ zorba derdinden bir gece gemi ile karşu Yemen'de imâma varup dahil düşdü. Beri tarafda vilâyet hâkimsiz kalup hakîr dahi garîb kaldım ve gayrı diyâra dahi gidemedim. Bu mahalde karadan gönderdiğimiz huddâmlarımız atlarımız ile gelüp böyle cezîre yerde başımıza bir belâ-yı siyâh olup âhir herkese iltiyâm-ı medâr ederek bi'z-zarûrî bu Musova'dan bir kayığa binüp cenûb cânibine bir tüfeng menzili yer,

Evsâf-ı Cerrârbaşı

Atlarımız ile gemilerden çıkdık. Bu Cerrârbaşı Musova cezîresinin geçit başında iskelesidir. Mukaddemâ deryâdan gelmeğile bu ma'diyeyi görmemişdik. Kara cânibinden gelen metâ'lar cümle bu iskeleden gemilere süvâr olup Musova'ya geçerler. Zamân-ı kadîmde şehir var imiş, hâlâ harâbdır. Câ-be-câ ağaclık ve bostânlık vardır. Musova halkının cümle hayvânâtları bu tarafda **[Y 439b]** otlayup gezerler. Ve âb-ı hayât kuyular vardır; Musova cezîresinde su yokdur.

Ba'dehu hakîr bu Cerrârbaşı'ndan atlarımıza süvâr olup iki sâ'atde düz vâsi' yerler içre cirid oynayarak,

Evsâf-ı kal'a-i Harkova

Bu kal'aya dâhil olunca Kara Nâ'ib beğe dahil düşüp, hoş geldiniz, deyü vâfir ta'zîm edüp destine bir destmâl verüp dest-bûs edelim dedikde,

"Estağfirullâh, cânım karındaşımız, siz Fûncistân diyârından berü bizim kethudâmız Mehemmed Beğ ile refîk olup bizi ârzûlamışsız. Lâkin Dehlek'den gemi ile Musova'ya çıkup ol deli farfara Fortacı Paşa sizi alıkoyup bize göndermedi. Hele mel'ûn, pâdişâha âsî olup yine âsî Zeydî-mezheb imâm yanına Yemen'e kaçdı. Cehenneme başı. Pâdişâhıma arz ederim" dedükde,

"Arzı hakîre verin, bu ahvâle vâkıf oldum, Mısır vezîrine götüreyim, andan efendimize i'lâm **[Q 336b]** edeyim, **[P 333b]** andan murâdınız üzre Âsitâne'ye gideyim", dediğimizde,

"Vallâhi sen Hızır geldin. Hele birkaç gün istirâhat edüp müsâfirimiz olup ahvâle vâkıf olun" deyü hakîre bir mükellef oda döşeyüp yigirmi atlarımıza ve yigirmi nefer âdemlerimize belegân mâ-belağ müstevfâ ta'yînâtlar verüp hakîr tâze cân buldum. Derhâl kendü âdemlerine firâr eden Ahmed Paşa'nın mâlın ve huddâmların ve cümle erzâkın ve kâyimmakâmlıklarında olan ağaları ihzâr edüp hükûmetlerin zabt [u] rabt etmeğe tâvûsî ve hecîn neccâblar ile âdemler gönderdi. Hakîr şehri seyr [ü] temâşâya başladık.

Evvelâ bu kal'a-i Harkova mâ-tekaddemden bir sevâd-ı mu'azzam kal'a-i kadîm imiş. Sene (–) târîhinde bu dahi Özdemir Paşa fethidir. Süveys deryâsı sâhilinde bir hayli büyük Şeddâdî taş-binâ kal'a-i atîkdir, ammâ ol kadar metîn ü ma'mûr değildir. Dâ'iren-mâdâr cirmi dörd bin adımdır. Ve şekl-i murabba'dır. Ve yedi kullesi var. Ve altı kapusu var: evvelâ Başkulle kapusu ve Hurde kapusu ve İskele kapusu ve Cebel-i Cıda kapusu ve

Şeyh Mazlûm kapusu ve Su kapusu.

Ve leb-i deryâya karîb köşede iç kal‘a başka bir ma‘mûr bir kal‘adır. Cirmi altı yüz adımdır. Dervîş Ağa ta‘mîr ü termîm etmiş bir metîn ve cedîd iç kal‘adır. Ammâ taşra kal‘a dahi böyle ta‘mîr ü termîme muhtâcdır. Ve yalın kat kal‘alardır. Ve iç kal‘anın birkaç şâhî darbzen topları vardır.

Ve paşanın bu kal‘ada bir mükellef ağası iki yüz âdemiyle kâyimmakâmlık eder. Senevî paşaya yüz kîse muhâsebe verir. Kendüye dahi elli kîse fâ’iz kalır. Ve yüz elli akçe pâyesiyle bir kazâ-i mübrimdir. Paşa imâmları hükm eder. Ve kal‘a dizdârı var. Ve neferâtları paşa ağavâtlarıdır. Mâh-be-mâh vazîfe-i mu‘ayyenelerin paşadan alırlar, ey tedârikdir. Ve ekseriyyâ paşa ağaları bunda sâkin olurlar, zîrâ Musova bir pis ova ve cezîre yerdir, suyu gemilerle bu Harkova’dan gider.

Bu kal‘anın **[Y 440a]** cânib-i erba‘ası eşme kuyulardır. Cümlesi âb-ı zülâlden nişân verir mâ-i tâhirlerdir. Mâ-tekaddem bu suları hıfz içün bu kal‘aları binâ edüp eli vilâyeti bu kal‘alar sebebiyle feth [ü] teshîre alup cânib-i erba‘asın nehb ü gâret edüp mâl-ı ganâyimler ile gelüp bu kal‘aya mutahassın olup âsudehâl olurlarmış. Gayet mahallinde inşâ olunmuş kal‘a-i cânkurtarandır, zîrâ etrâfında Kara Zengî âsîleri çokdur.

Ve bu kal‘a-i Harkova içinde cümle yedi yüz kârgîr ve kamışdan ve koçaşdan evler vardır, cümle toprak örtülüdür.

Ve yigirmi mikdârı esvâk-ı muhtasarı vardır. Ve yedi kahvehâne ve bozahânesi ve bir hânı vardır.

Ve bir Özdemir câmi‘i var ve yedi zâviyesi var. Gayrı imâretden nişân yokdur. Hammâm bu diyârda lâzım değildir, zîrâ şeb [ü] rûz halkı uryân gezüp arak-âlûd olup gûyâ hammâm içinde dururlar. Bir şehr-i garîb ü acîbdir.

Ve hânemiz sâhibi Kara Nâ’ib cümle Urbân u uryân kara Zengîler üzre mîrlivâdır. Cümlesinin akd [ü] halli ve zabt [u] rabtı anın destindedir. Hükm [ü] hükûmât sâhibi zorba bir âdemdir. Hîn-i ma‘rekede başına yüz bin asker cem‘ etmeğe kâdirdir. İhsân [u] in‘âmı ve it‘âmiyle cümle Habeş diyârının halkını bende edüp paşayı kayd-bende çekmişdir. Cümle söz bunundur. Fortacı Ahmed Paşa bunu tarh edüp kendüsi müstakil vezîr olayım, dedi, âhir edemeyüp cihân başına dar olup Yemen’de imâma firâr etdi. Bu Kara Nâ’ib dâ’imâ bu Harkova’da sâkin olur. Ahmerü‘l-levn bir arık yüzlü iri gözlü ve kaba levend sözlü fasîh Türkce bilür. Âyende ve revendeye tavuklu ve kuzulu ve yoğurtlu buğday çorbası ve darı ekmeği mebzûldür.

Cümle Habeş kavmi ve Fûncistân ve Dumbistân ve Alevistân ve Abâbide kavmi ve sultânları bu Kara Nâ’ib’in emrine fermânberlerdir kim aceb istidrâcdır. Ha dese bu üç pâdişâhdan üç kerre yüz bin zâğî dagî asker gelir. Ammâ bu askerin cümlesine bir taş atsan zağar gibi perîşân olurlar. Zîrâ ac u zâc ve muhtâc bî-sebât derme çatma cüyûşdur. Cümlesi çekirge bacak ve ağac bıçak, belinde nacak, açlıkdan salıncak gibi salınır, ac, bir habbeye muhtâc kavmdirler. Bu Kara Nâ’ib’in derdinden paşalar hemân gümrük emîni pâyesinde hükm edüp taşra vilâyetlerin hükmü Kara Nâ’ib elindedir. Hâlâ beş bin Ceberti tüfeng-endâz askere ulûfe ve kisve verir.

Bu Ceberti kavmi Rûm'dan ve gayrı Zengîlerden sekbân sarıca ve yeniçeri gibi tüfeng-endâz olanlara Ceberti kavmi derler. Çoğu Habeşe kızlarına mübtelâ olup kalmış Rûm oğlanlarıdır. Sırtında ve belinde birer fûta peştemâl ve elinde bir tüfeng ve bir destmâl arak-âlûd olup şiddet-i hârdan ölüp boş ite menzil yok şeklinde ayda üç guruşa ifnâ-yı vücûd **[Y 440b]** edüp seg-ber-sahrâ gezerler. Ve ba'zı cerî olan paşa bu Ceberti kavminden asker cem' edüp eli vilâyeti gâret eden Zengîlerin vilâyetlerin nehb ü hasâret edüp mâl-ı firâvân tahsîl eder. Ve ol havfdan cemî'i diyârlardan hedâyâlar gelir kim hadden bîrûn. Ve deryâdan incü-yi dürr-i yetîm çıkar kim kıyâsdan efzûn. Bu gûne incü Hürmüz deryâsında çıkmak ihtimâli yokdur.

Netîce-i merâm paşa ârif [ü] dânâ ise halk ile ülfet edüp senede bin kîse mâl alması mukarrer. Bin kîse dahi hedâyâ olur. Beş yüz kîsesin de eyâletinde olan (–) pâre kal'anın ağavât u neferâtlarına ulûfe verir. Zîrâ bu kal'alara Âsitâne tarafından bir habbe gelmez, cümle mevâcibâtları paşadan matlûbdur. Ve kendü ağavâtlarına dahi ulûfe verir. Zîrâ Habeş **[Q 337a] [P 334a]** eyâletinde sâyir diyârlar gibi hizmetler yokdur, ancak yigirmi kâyimmakâmlığı vardır, anlara dahi ulûfe verir. Ol ağaların hizmetkârları dahi ulûfeli kal'a kulları yazılır.

Evvelâ nâ'ibe ve şehir müsellimine ve serdâra ve paşa kethudâsına ve kapucular kethudâsına ve imâma ve emîne mâh-be-mâh otuz üçer guruş ulûfe verir. Ve kapucular bölükbaşısına ve mehterbaşılara ve gayrı bölükbaşılara ve çâşnigîrbaşıya ve emîrâhûra beşer guruşdur. İç ağalarına on beşer guruşdur. Ve sâyir karakullukculara ale's-seviyye beşer guruşdur. Kal'a ulûfelerinden gayrı mâh-be-mâh elbetde bu ulûfeleri alırlar. Ammâ iskeleler emâneti cümle hizmetlerden huzûrlu ve avâyid [ü] fevâyidleri ziyâde ağalıklardır. Eğer ticâret dahi ederse nûrun alâ-nûrdur.

Ve Harkova'dan atlarımıza süvâr olup cânib-i cenûba rub' sâ'at bir boğaz içre,

Ziyâret-i şem'-i âlem ve çırâğ-ı hurrem eş-Şeyh Hazret-i Mazlûm-ı âdem

A'izze-i kirâmdan ulu sultândır. Niçe kerre kerâmâtları zâhir ü bâhir olmuş. Hâlâ mutasarrıfîndendir. Menâkıbları hadden bîrûn ve kıyâsdan efzûndur. Üzerinde tekye ve kubbe kabûl etmemişlerdir, hemân rahmet-i Hudâ'ya yüz tutmuşlar. Ve paşa ve a'yân-ı vilâyet gâhîce hayme-i hargâhların ve matbah-ı Keykâvusların bir gün mukaddem göndürüp alâ-tarîki's-seyr varup ceyrân ve hargûş sayd [u] şikâr edüp anda tenâvül ederler, gâyet avgâh yerdir.

Ve ba'zı levendât makûlesi kırk elli pür-silâh nâmdâr fellâh yiğitler bir yere cem' olup beş on günde dağlarda yatup fîl ü gergerdân ve bebr ü peleng katl edüp fîlin dişleri ve postun ve gergerdânın boynuzun ve hotas içün kuyruğun götürüp ticâret ederler. Acâyib vilâyet-i şikârgâhdır.

Bu şehr-i Harkova'yı tamâmen seyr [ü] temâşâ edüp bin seksen üç îd-i adhâsın edüp bir gûne seyr [ü] temâşâlar etdik. Ba'dehu ıydin beşinci gün Kara Nâ'ib'in müsellimleri vilâyet vilâyet zabt etmeğe gitdiklerinde hakîr kendüden me'zûn olup yine refîkımız **[Y 441a]** olan Mehemmed Ağa ile Harkova'dan çıkup cânib-i şarka gâh çölistân ve gâh sengistân, gâh leb-i deryâ-yı Süveys, gâh cebel-i Kara Kudeysleri iki günde ubûr edüp,

Menzil-i cebel-i Vule

Habeş Urbânları kara obalar ile sâkin olurlar bir mahsûldâr fezâdır. Bu kavme Kudeysî derler. Yedi bin Zengî ve ankâ kavmdir, ammâ yine Urbândırlar. Ammâ bunlarda olan siyâh-çerde mahbûb u mahbûbe meğer Berberistân'da ola. Zîrâ âb-ı hayât kuyu suları vardır. Andan kalkup yine cânib-i şarka bir konak gidüp,

Evsâf-ı kal'a-i Hindiye

Zamân-ı kadîm Hind rayları bu iklîme kadem basup bu kal'ayı ihdâs eylemişler, ammâ ol kadar metânet üzre binâ etmemişler. Taşdan kârgîr-binâ ve şekl-i murabba'dır. Ve dâyiren-mâdâr cirmi yedi yüz adımdır. Süveys deryâsı kenârında olmağile telattum-ı deryâ esâs-ı dîvâra câ-be-câ rahne vermişdir. Bir ağac kapusu iskele başında hurde'ye nâzır, bir kapusu cenûba kara tarafına mekşûfdur. Habeş eyâletinde sancak beği pâyesiyle paşanın bir ağası iki yüz âdemiyle hükm [ü] hükûmât edüp paşaya senevî kırk kîse verir.

Ve yüz elli akçe kazâdır, lâkin paşa imâmının nâ'ibi kadıdır. Bu kal'a dahi Özdemir Paşa'nın fethidir. Zîrâ bir müfîd [ü] muhtasar minâresiz câmi'i ve iki mescidi var. Cümle evleri koçaşdan binâ olunmuşdur. Dizdârı ve neferâtları cümle paşa tevâbi'leridir. Ve cebehânesi ve on aded topları var.

Ve kal'adan taşra Zengî Urbânları kara obalar ile meks etmişler. Ve bu kavmin kârları dağlarda kakule-i kebîr ve ba'zı mümessek râyihalı nebâtât u giyâhât cem' ederler. Ve her haymelerinden beşer onar kalyemisk kedisi besleyüp kâr ederler.

Ve bu Hindiye kal'asından hareket edüp yine şark cânibine sengistânlar içre üç konak gidüp vakt-i zuhrda,

Menzil-i kulle-i Tuzla

Leb-i deryâda Özdemir Paşa bir kulle-i azîm binâ etmiş. Hâlâ içinde kırk elli âdem ile bir paşa ağası kâyimmakâmdır. Bunda çârsû-yı bâzâr, imâret ve câmi'den bir şey yokdur. Ammâ cümle diyâr-ı Habeş'e tuz bundan gider. Senevî kırk kîse iltizâmdır. Gâyet a'lâ emânetdir. Senede niçe kerre yüz bin deve yükü lezîz tuz hâsıl olur. Çatal yüke üç dîvânî para ve hâviye yüke beşer maksûs para alınır. Ve bu Süveys deryâsı medd [ü] cezmdir, taşdığı mahalde bu sahrâya deryâ yayılur, çekildikde bi-emrillâhi ta'âlâ kalan su beyâz tuz olup kalır. Bu mahalde on bin mikdârı Runçiye derler bir kabîle Zengîlerdir, fi'l-hâl anlar tuzu cem' edüp kulle dibine dağlar gibi yığarlar. İlâmaşaallâh böyle tuz hâsıl olur.

Bu mahalden yine tay edüp taraf-ı şarka gâh leb-i deryâ ile gâhîce kumsal beriyye içre şiddet-i harâret çekerek kâmil altı günde sun'-ı **[Y 441b]** Hudâları ve mehîb kûh-ı siyâhları temâşâ ederek,

Evsâf-ı menzil-i şehr-i harâb Behlûle

Leb-i deryâda bir şehr-i azîm imiş. Özdemir Paşa feth etdükde Portakal küffârı istîlâ edüp kal'asını ve şehrin harâb [u] yebâb etmiş, hâlâ âsâr-ı esâsları zâhirdir. İçinde Abîre kavmi derler bir kavm sâkinlerdir. Cümle yüz elli bin pâk pâkîze misk [ü] amber-i hâm ile âlûde Abîre kavmidir. Ammâ mezâhib-i erba'adan ve gayrı dîn diyânetden ve haşır neşirden ve âyet hadîsden ve merg-i mefâcân ve tâ'ûndan ve pire ve kehleden ve gayrı menâhiyyâtdan bî-haber bî-hayr akvâm-ı garîbedir. Cümlesi bu sahrâlarda haymeleriyle meks edüp hadd [ü] hisâbların Cenâb-ı Bârî bilür. Ammâ halûk âdemlerdir. Ve cümlesi yine uryânlardır, ancak avret yerleri birer deri ile mestûrlardır.

Ve bu mahalde bir liman-ı azîm var kim bin pâre gemi mâlâkelâm alır, sekiz rûzgârdan emîn ve içinde aslâ şebden nişân yokdur.

Ve bu mahalde sâkin olan Abîre kavminin me'kûlât [u] meşrûbâtları darıdır ve koyun keçidir ve ceyrân ve sığındır. **[Q 337b] [P 334b]** Ve meşrûbâtları deve südü ve bozadır. Bu mahallerde at u hımâr ve fîl ü gergerdân olmaz, illâ sengistân ve çengelistân yerler olmağile arslan u kaplan ve bebr ü peleng çok olur.

Ve bu Abîre kavmi bu dağların maymunlarından gâyet şikâyet etdiler:

"Dâyimâ bizimle ceng ederler. Dağa çıkup âbinûş ve santa ve zakkûm ve sac ağacları kesmeğe âciziz. Maymunlar gelüp bizi esîr edüp dağlara götürüp tasarruf eder. Ellerinden halâs mümkin değildir; kimi uyur, kimi dîdebânlık eder, bir fırsat bulup rehâ bulmak mümkin değildir. Tasarruf ede ede çok âdemimiz helâk etmişlerdir. Bizde ise âlât-ı silâh yok, bizler az, anlar çok. Ne çâre, âhir bu yerden hareket etmemiz mukarrerdir" dediler.

"Ve gâyet mehîb ü mefret ve zeberdest maymunlar vardır. Gece gelüp haymelerimizden oğlan ve kız ve avret kapup götürürler. Hâsıl-ı kelâm âcizmândeyiz" deyü azîm şikâyet etdiler.

"Ve sizler dahi ubûr ederken basîret üzre olun" deyü nasîhat etdiler.

Ertesi ale's-seher bu Behlûle'de Abîre kavmi içinden hareket edüp yine şarka giderken hakîkatü'l-hâl fakîrlerin nakli üzre azîm ü mehîb maymunlar dağ keçilerine ve dağ sığırlarına süvâr olup ağavât-misâl gezerlerdi. Cümle dağ hayvânları bu maymunlardan âcizlerdir.

Ba'zı maymunları gördük, dağ kedilerin kucaklarında gezdirüp beslerler. Ve ba'zısın gördük, oğulların karınları altında sallayup gezdirirler. Ve ba'zısı eyle beyâz maymun mahbûblar kim hemân beyâz tiftik keçilerine benzer, vecîhü'l-manzar ve şekl-i münevver maymunlardır.

Bu temâşâları ederek altı günde gâh dağlarda ve gâh fezâlarda ve gâh leb-i deryâ rimâlinde giderek,

Evsâf-ı [Y 442a] şehr-i kadîm Zeyla'

Zamân-ı kadîmde Hindistân râylarının binâsıdır. Ba'dehu sene 938 târîhinde yine Özdemir Paşa Portakal elinden feth etmişdir. Bahr-i Muhît kenârında bir kal'a-i azîm ve bender-i kadîmdir.

Kal'asının şark cânibi bir yalçın kaya üzre vâki' olmuş iç kal'ası vardır, dâyiren-mâdâr cirmi beş bin yedi yüz adım şekl-i muhammes bir Şeddâdî kârgîr-binâ kal'a-i üstüvârdır. Bahr-i Muhît içre yüz mîl bir burundadır. İki tarafı biner pâre gemi alır liman-ı bî-nazîrlerdir kim sekiz rûzgâr-ı zorkârın şiddetinden emîndir. Kal'anın iki bâbı var, hadîd kapulardır, bir kapu deryâya ve bir kapu karaya nâzırdır. Dizdârı ve yedi yüz neferâtları vardır. Habeş cezîresinde böyle askeri çok kal'a yokdur. Ve cebehânesi ve yetmiş pâre topları çokdur, zîrâ Habeş'in âhirü'l-hudûdudur.

Bundan şark cânibine bu Habeş cezîresin bu Zeyla' boğazından tâ Nîl başın dolaşup

Mağrib-zemîn'de Sebte boğazına gelince bu Mısır cezîresinin Bahr-i Muhît kenârları cümle Portakal küffârları hükmündedir. Ve hâlâ bu Zeyla' kal'ası ile Portakal küffârı müşâdır.

Bu kal'adan paşanın bir ağası üç yüz tevâbi'iyle kâyimmakâmdır, paşaya senevî kırk kîse muhâsebe verir. Ammâ ba'zı sene tâli'ine beş on Hindistân gemisi ve beş on Portakal Frengi gemisi gelirse beş kîse gümrük hâsıl olur. Ammâ gümrüğü harbe uciyle verirler. Küffâr gâlibdir, murâdı üzre gemilerin bal u yağ ve koyun ve sığır pasdırmasının ve gayrı metâ'larla gemilerin doldurup avanta lenger edüp gider.

Eğer paşa ağası bunlar ile hüsn-i ülfet ederse kakule ve incü ve zebât ve âbinûş ve fîl dişi ve gergerdân boynuzu, bu makûle şeylerden hüsn-i rızâları ile gümrük verirler. Hakîr vardıkda Kara Nâ'ib kethudâsı Mehemmed Ağa kâyimmakâm olmuşdu, tâli'ine yedi pâre Portakal gemisi gelüp kal'a altında lenger endaht olup yatdılar ve kırk bin guruş gümrük verdiler.

Cümle metâ'ları ketân bezi ve pembe ve çam ağacı çırası ve katrân. Bu diyârda çırayı suda kaynadup hastalara verirler. Ve katrânı yeyüp zebât gibi yılda bir kerre vücûdlarına sürüp şifâ bulurlar, tûtiyâ-yı iksîr-i a'zamdır.

Bu kal'anın dağlarına cebel-i Kaderî derler, bilâ-hisâb Kadrî kavmidirler, bir kavmdir. Siyâh Zengîlerdir, ammâ bi-emrillâh Tatar çehrelidir ve geysûları târmâr ve şecî' ü bahâdır kavmdir. Ve gâyet zeberdest ü dîvdest olduklarından zirâ'at edüp dağlarından niçe gûne mahsûlât cem' edüp fürûht ederler. Hemân yüz kerre yüz bin kûsfend-i kûhu ve gazâl-ı vahşî ve câmûs-ı Habeşî sayd [u] şikâr edüp tuz içinde salamura ve pasdırma **[Y 442b]** edüp Freng kalyonlarına fürûht etdiklerinden bu kal'aya Portakal anıniçün çok gelir. Ve bu Kaderî cebelindeki mezkûr âdemler cümle Kadrî mezhebinde pâk [ü] pâkîze âdemlerdir.

Ve kal'anın hâricinde olan yetmiş seksen bin Banyân kavmi vardır. Cümle pâk ve beyâz sûzenî Hindistân tarzı esvâblar geyerler.

Bu kavm âteş-perestlerdir. Mürd olduklarında na'şların âteşe yakarlar ve âteşe taparlar. Ammâ Hâlık'dır demezler, ancak âbâ ve ecdâdımızdan böyle gördük, derler. Garâbet bunda kim ân-ı vâhid cenâbet gezmezler, hemân sâ'at gusl ederler. Ve ta'âm yeseler ve def'-i takâzâ-yı hâcet etseler ol ân gusl ederler. Ve cemî'i vücûdları ve siyâbları müşk [ü] amber-i hâm ve zebât ile mülemma'dır.

Ve mahbûb u mahbûbeleri ahmer ve esmer ve beyâz ü'l-levn olurlar. Habeş iklîminde mahbûbe-i Zeyla' meşhûrdur. Merâlî ve gazâlî ve kâğız dudaklı ve hokka ağızlı ve kırmızı ve sarı ve yeşil ve siyâh ve beyâz gûnâ-gûn dişleri var kim her dendân-ı dürdâne bir gûne boya ile boyayup başka bir hüsn-i cemâl vermişdir. Ve çâh-ı zenehdânları ve sîm gabgabları dahi münakkaşdır. Ve şîve ve reftâr güftârları şîrîn mahbûbları olur kim zenânelerinden latîf ü nazîf ü zarîf ve âşık-perest herîf-i zât-ı şerîf çelebilerdir kim böyle âşık-perestlikden sonra sakallanup âteş-perest olur, *aleyhi mâ yüstehak*.

Bunlar ankâ bâzergânlardır. bey' [ü] şirâları dâ'imâ Hind ü Yemen ve Portakal Frengleri iledir. İskele başında mahâzinlerinde niçe kerre yüz bin guruşluk eşyâlar ile mâl-â-mâldir ve eşyâları [291] **[Q 338a]** metâ'ları vardır.

Ekseriyyâ ihtilâtları Hind tâ'ifesiyledir. Zîrâ kadîm eyyâmda bu diyâr Hind destinde iken bu kavm-i nârperest Hind'den kalmışdır. İlâ-hâze'l-ân bu kal'a-i Zeyla''da Hindistân tarafından bir elçi ve Yemen tarafı imâmından bir tübba' elçi ve Portakal tarafından bir balyoz ve İngilis keferesi tarafından bir konsoloz ve Kadrî re'âyâsı tarafından bir Sünnîsi bu kal'ada kâyimmakâm ile hükm [ü] hükûmâtda bulunurlar.

Kal'a-i bender-i azîmdir. Ekseriyyâ paşa tarafından hâkimi çâşnigîrbaşı olur, a'lâ hükûmetdir. Kal'a içinde bin mikdârı kamışdan ve koçaşdan evlerdir.

Bir câmi'i ve bir buğday anbârı ve su sarnıçları vardır. Kal'adan taşra suları kuyulard[ır]. Beş on mikdârı dükkânları ve kahvehâne ve bozahâneleri vardır. Gayrı hâne ve imâret ü hammâm yokdur.

Ve iklîm-i evvelin tâ vasatında olmağla âb [u] havâsı gerçi şiddet-i hâr üzredir, ammâ gâyet latîfdir. Beş altı kerre ta'âm yesen âb-ı nâbından nûş edince gâyetü'l-gâye hâzımü'l-ifrâtdır, derhâl âdem yine tahsîl-i cû' eder. Tâ bu mertebe mu'tedil havâsı vardır.

Ve cimâ'ı bu şehrin gâyet lezîzdir. Ve Hıtâyî dedikleri zenânelerinden küsâm-ı hâsıl-ı kâm masdar-ı insân-ı kân bu diyâra mahsûsdur. Her cem'iyyetde bâkire bulunur mahbûbeleri vardır.

Ve gerçi şiddet-i hârdan âdem esvâb geyemez, ancak bir beyâz ihrâm eyninde ve bir ihrâm kemerinde, ba'zı mahalde vakt-i asrda uryân dahi dursun. Şiddet-i hârı ve berd-i bârı mü'essir değildir. Âdem dâ'imâ tendürüst durur. Ve rûz-merre birkaç kerre cimâ' edüp deryâya girsen aslâ zarar isâbet etmez.

Zîrâ deryâsı bahr-i Kulzüm değildir, Bahr-i Muhît'dir. Bu Zeyla' boğazı Süveys deryâsından taşra vâki' olmuşdur. Ne kadar bu bahra girilse âdemin avret yerlerin yakmaz. Zîrâ bu Bahr-i Muhît'de şab olmaz. Ve şeb havfı olmadığından bu şehre azîm Hindistân karakaları ve Portakal karavanaları ve filipota gemileri ve İngiltere barçaları gelüp bî-pâk [ü] bî-pervâ [ya]naşırlar. Herbiri biner âdem ve üçer yüz top çeker galyonlardır.

Bu şehrin şark cânibi karşusı yedi yüz mîl Hindistân'ın Dîvâbâd ve Ahmedâbâd benderleridir kim bu Zeyla''a karşu karşudur. Ve bu Zeyla''ın yıldız tarafına karşusı üç yüz mîl Yemen iskelesinden bender-i (–)dir kim Yemen'in intihâ-i hudûdudur. Andan öte şarka Lahsa'nın hükmüdür. Ammâ hakîr Hind'e ve Lahsa'[ya] varmadım, *Allâhümme yessir bi'l-hayr.*

Hulâsa-i kelâm bu diyâr-ı Habeş vilâyetlerinin âb-ı rûyıdır. Zîrâ bu diyârda bâd-ı nesîm esüp âdeme hayât-ı câvidân verdiğinden mâ'adâ Rûm tarzı elbette her bâr bârân-ı rahmet bî-hisâb yağar. Ve ekseriyyâ matar-ı Nisân dürr-i şehvâr-misâl dâne dâne yağduğı mahal rûy-ı deryâya sadefler zeyn olup dâne-i Nisân'ı kapmağa muntazır dururlar. Hudâ âlimdir ba'zı sadef on kerre, ba'zısı beş kerre ve ba'zı sadef bir kerre dâne-i Nisân'ı kapup deryânın ka'rına gitdiğin birkaç kerre gördük. Ve bu bârân-ı rahmetin katarâtları deşt-i hâmûnlara ve cebel-i ibret-nümûnlara düşicek bi-emri Hudâ ol kadar nebâtât [u] giyâhât-ı gûnâ-gûn hâsıl olur kim dere ve depelerde çemenzâr ve şükûfezârın râyiha-i tayyibesinden âdemin demâğı mu'attar olur.

Ve bu menbûtâtdan cemî'i devâbâtları otlayup eyle lahm ü şahm sâhibi olup gâyet mahbûb

hayvânâtları olur. Koyunu ve kuzusu ve keçisi ve bakarı ve cemeli ve câmûsu ve ceyrânı ve sığını ol kadar semîz ve latîf lahmları olur kim misk anber-i hâm kokar.

Ve deryâsında niçe kerre yüz bin elvân mâhîlerinde dahi misk râyihası vardır. Bu hayvânâtların luhûmlarından tenâvül edenler ol kadar ten-perver ve tendürüst olur kim her şeb ehli ile beş on kerre alt üste olup Âdem ü Havvâ güleşi ederler. Gâyet mukavvî avmânları(?) vardır.

Ve bu diyârda âdemin kuvvet-i basarı ziyâde oluyor. Zîrâ bu hakîr Fûncistân'ın Firkaniye [Firdâniye?] vilâyetinde iken ol şiddet-i hârda *allâhümme âfinâ,* ayneynime gûyâ bir perde ârız olup gece alîl gibi illetli olup rûz-ı rûşende yine ke'l-evvel olurdum.

Bu Zeyla' şehrinde safâ edüp kâmil bir ay tekâ'üd edüp çeşmlerim ayni ayn-ı gazâle dönüp Arab meş'ali gibi münevver olup şükr-i Yezdân etdim. Ve mezkûr hayvânâtların lahmından tenâvül ederek vücûda bir takviyetcik hâsıl olup sehl mülahham oldukda hakîre bir rücûliyyetcik hâsıl olup Emmâre ve Nevvâme ve Mühmil[e] nâm refîk-ı kadîmlerimiz harekete gelüp cimâ' tamarları menî'i harekete gelüp Zarfa Meçik Beşe nâm silâhımız sehl lu'bedebâzlığa başlayup gözü ve kellesi kızarup kan etmek murâd edindiğimde Hudâ râzı ola Râzıyye ve Marzıyye ve Mutme'inne nâm yârıgâr amellerimiz râzı olmayup hakîrin epsem emrine itâ'at edüp öpsem izniyle def'-i tavakân edüp kanâ'at etdiler.

Bu latîfeden murâd bu Zeyla' şehri ve'l-hâsıl bu Habeş diyârı gâyet mukavvî diyârdır. Hamd-i Hudâ Habeş'in âhirü'l-hudûdu olan Zeyla' şehrin tamâmen seyr [ü] temâşâ edüp firâr eden Manortıcı(?) Ahmed Paşa'nın kâ'immakâmı olan çâşnigîrbaşı kayd [ü] bend ile haps edüp hükûmeti Kara Nâ'ib tarafından Hindî Câr nâmında kâyimmakâmlığı verüp andan Kara Nâ'ib kethudâsiyle Zeyla''dan yine Musova'ya ve Harkova'ya avdet etdiğimiz beyân.

Zeyla''dan gayrı yollar ile Harkova'ya avdetim beyân eder

Evvelâ Zeyla''dan kalkup cânib-i garba teveccüh edüp yine Bahr-i Muhît kenârında bir boğaza rast geldik. Ummân boğazı derler. Karşu tarafı Yemen'dir. Kur'ân-ı azîmde âye[t]: [292] âyeti bu boğazda Bahr-i Muhît hakkındadır, deyü müfessirîn eyle tefsîr etmişler.

Hakîkatü'l-hâl Bahr-i Muhît ile Süveys deryâsının medd-i cezmi telattumu feryâdı âdemi **[Q 338b]** medhûş eder.

Ve bu diyârın incü çıkaran gavvâsları nakli üzre bu boğazın aslâ nihâyeti yokdur, gâyet amîkdir deyü nakl etdiler. Hakkâ ki âyet-i şerîfe üzre fecc-i amîkdir. Ve bu boğaza ehl-i Habeş ve mellâhlar Bâbü'l-Mendûb derler. Azîm kûh-ı Bîsütûn boğazdır. Karşı Yemen dağları râyegândır, ancak on beş mîl vardır. Yine bu boğazdan içeri Bahr-i Kulzüm'dür kim cânib-i garba tâ Süveys benderine varınca bu körfezin tûlü bin beş yüz mîldir. Kıble tarafı Yemen ve Aden ve Mekke ve Medîne ve Yenbû' ve Muveylah ve Tûr'dur. Cenûb tarafı serâpâ Habeş diyârı ve Kuseyre iskelesidir. Ve bu Bâb-ı Mendûb boğazı kayası üzre,

Ziyâret-i sultân-ı mahbûb kibâr-ı meczûb eş-Şeyh Hazret-i Mendûb

Evc-i âsumâna ser çekmiş ebr-i siyâhlar içinde ankâ-âşiyân bir sultân-ı âlî-şândır kim âyende vü revende re'îs [ü] tüccârlar tekyesine nezerât gönderirler. Bir kubbe-i âlî içinde medfûndur. Hazret-i Resûl bunların rûh-ı şerîfiyçün berekât-ı Mendûb deyü Fâtiha-i şerîf

tilâvet eylemişlerdir. Müverrih-i Bânyân kavli üzre bunlar, Bel‘am ibn Bâ‘ûr’un pederleridir kim Hazret-i Mûsâ ile Kolondur gazâsında Fir‘avn gark oldukda bile idi, derler. Hazret-i Mûsâ bunlara,

“Yâ Mendûb, var, Habeş boğazında vatan eyle. Fir‘avnîler leşi bu deryâdan taşra çıkmasınlar, gözet. Ve bu Mekke deryâsına gayrı küffâr gemileri girmesinler. İnkırâzu’d-devrân mutasarrıfînden olup anda nigehbân ol”, buyururlar. Sultân Mendûb bu mahalle gelüp kâmil bin yüz sene mu‘ammer olur.

Ve Hazret-i Risâlet’e nübüvvet gelince Hazret-i Osmân niçe bin Sahâbe ile Habeş‘e gelüp ziyâret etmişlerdir, deyü elsine-i nâsda meşhûr-ı âfâk sultândır.

Hakîkatü‘l-hâl bu boğazdan içeri bir küffâr gemisi giremez. Hemân bu azîzin merkad-i pür-envârından bir alev zâhir olup derhâl âye[t]: [293] mazmûnu üzre ihrâk olup helâk olurlar.

Hamd-i Hudâ bu husûsda Yemen ve Mekke ve Medîne câniblerinde(n) olan benderler ve belîdeler kâfirden emînlerdir.

Ve bi-emrillâh Bahr-i Süveys içre şeb dahi kâfirlerin girmesine mâni‘dir. Bu şab dahi Hazret-i Mûsâ asrında Fir‘avn Kolondur boğazında âye[t]: [294] âyeti üzre Fir‘avn gark olduklarında bu deryâ içre bi-emrillâh şeb ağacları hâsıl oldu, derler.

Hâsıl-ı kelâm bu Şeyh Mendûb hazretlerin ziyâret edüp cânib-i garbın lodosu üzre dağlar içre gidüp vakt-i asrda tamâm olup mağribe karîb,

Kasaba-i Seherişa

Bir sahrâda sevâd-ı mu‘azzam imiş. Hâlâ harâbdır. İçinde kırk elli bin Seherî kavmi sâkinlerdir. Bâğ u bâğçeleri ve zirâ‘at edecek yerleri vardır. Ve bu kavmin lisânları Hindî lisânına karîbdir. Cümle obalar ile sâkin olup konup göçerler. Göçmeyenleri harâbistân bâğ u bostânlarında sâkin olurlar. Bu dahi iklîm-i evveldedir. Andan tağlar ve mahsûllü sahrâlar içre ibret-nümâ sun‘-ı Hudâları temâşâ ederek altıncı günde vakt-i gurûb,

Evsâf-ı kal‘a-i Vıkât

Hazret-i Süleymân binâsıdır, derler. Amberiyye sultânı hükmünde iken Özdemir Paşa yedi sene muhâsara edüp bilâ-feth avdet etdüklerinde bi-emrillâh bu kal‘a ahâlîsine bir tâ‘ûn müstevlî olup cümle halkı kal‘adan firâr ederler. İlâ‘l-ân Habeş eyâleti hükmünde bâğ u bâğçe ve âb-ı hayât sulu âbâdân yerdir.

Kal‘asına çıkmadım, ammâ aşağı rabâtı bin mikdârı hasırdan ve kamışdan evleri vardır. Halkı mezheb-i dîn-i Ahmed ve haşır neşir ne idüğin bilmezler. Ammâ ganîmet vilâyetdir. Bu dahi iklîm-i evvelde olmağın tûl-i nehârı ve arz-ı beledi berâberdir. Bunda Portakal küffârları ticâret ile çok gelirler. Hattâ bir Portakal civânı bizimle bile gelüp yanında [yanımızda?] İslâm ile müşerref olup hizmetimizde oldu.

Ve bu Vıkât kal‘ası sahrâların Mısır şeker kamışından latîf ü nazîf kasabı hâsıl olur, ammâ şekerin çıkarmasın bilmezler. Andan kalkup ertesi gün,

Evsâf-ı şehr-i Hediyye

Bâğ-ı İrem'den nişân verir hûş [u] tuyûru ve bâğ [u] bostânı ve nahlistân gülistânı çok bir şehirdir. Bu dahi iklîm-i evveldedir. Cümle halkı müslim Mâlikî-mezhebleridir. Altı bin kadar çalaş evleri vardır. Ve üç câmi'leri var. Ve hâkimleri kendülerindendir. Dağıstân içi olmağile Osmânlı ol kadar varmazlar. Andan kalkup ertesi gün,

Şehr-i Razdin

Bir küçük kasaba şekilli yerdir. Kara saçlı kara Zengî on bir mikdârı Razdin kavmidirler. Hazret-i Süleymân oğlu Melik Rac'îm evlâdındanız, derler. Cümle müslimlerdir. Andan kalkup ol gün niçe dağlar aşup vakt-i gurûbda,

Sahrâ-yı Ferrân

Bir mahsûldâr fezâdır. Ve bir halîc-i âb-ı nâbda meks eyleyüp haymelerimizde mihmân olduk. Ol gece hezâr hezârânın feryâd [u] figânından hayât-ı ebed bulduk. Ve vakt-i seherde bir bâd-ı nesîm esüp cümle murgân savt-ı hazîn ile Hâlık-ı Bîçûn'a tevhîd eylediler. Biz dahi vakt-i fecr[i] edâ edüp çârpâlarımıza süvâr olup kâmil üç gün bir sahrâ-yı Heyhât-misâlde cânib-i cenûba gidüp kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil edüp niçe ibret-nümâları ibret nazarı ile temâşâ edüp dördüncü gün,

Evsâf-ı şehr-i azîm ve taht-ı kadîm mahmiyye-i Mukdisu

Müverrihân-ı Bânyân-ı Habeş bu şehir hakkında Hazret-i Süleymân binâsıdır, derler. Kaçan kim Hazret-i Süleymân *aleyhi's-selâm* Belkîs'i Yemen diyârından getirdiği mahalde bu Mukdisu şehrinde cemî'i mahlûk-ı Hudâ ile bu hâmûnda serâperde-i Süleymân içre azamet [ü] dârâtın göstermek içün tınâb tınâba meks edüp Belkîs'e istikbâle çıkdı. Belkîs dahi Yemen'de Sabâ şehri pâdişâhının duhter-i pâkîze-ahteri idi. Niçe devlet gördü, ammâ dârât [ü] azameti ve bu ins [ü] cinni ve hûş [u] tuyûru görüp Belkîs'e bir dehşet ârız olup serâperdeden haz etmeyüp Belkîs içün bu Mukdisu şehrin binâ etdi. Hâlâ sultân-ı Zencistân hükmünde bir şehr-i mu'azzamdır.

Bâğ u bâğçesi ve köşe köşe firâvân suları çağlayup murgân-ı hoş-elhânın nagamât-ı savt-ı hazînleri câna safâ verir. Şehri Hâlâ ol kadar ma'mûr değildir. İklîm-i evvelden cenûba yigirmi **[Q 339a]** derece ileri çıkmışdır.

Bu şehrin kıblesi yine şimâle doğrudur. Ve Bahr-i Muhît'in cenûb tarafı sâhilindedir. Habeş ile vilâyet-i Zenc'in cenûbundadır.

Ve halkı cümle müslim Mâlikiyyü'l-mezheb geçinirler; ammâ âyîn-i dîn-i İslâma ri'âyet edemezler, zîrâ ulemâları yokdur; ammâ salât-ı hamseyi edâ edüp savm [u] haccı dahi edâ ederler. Ve lisânları Arabîdir, ammâ bir gayrı ıstılâhât [u] ibârâtları var, kendülere mahsûs bir lehce-i garîbedir.

Ve hâkimleri kendü taraflarındandır, ammâ hükm [ü] hükûmât nedir bilmezler. Kaçan birbirleri mâbeynlerinde bir da'vâları olsa eğer şehirlerinde bir tüccâr var ise varup ana tanışırlar. Eğer ol âdem hayr u şer ne derse anın hükmüne fermânber olurlar. Gâyet bülhe âdemlerdir. Ammâ şecî'lerdir; Portakal küffârı bunların şecâ'atinden vilâyetlerine istîlâ edemedi. Hâlâ ki şehirleri sâhil-i bahrdedir, sâhil-i bahrde olan diyârlar hod küffârın karârgâhlarıdır, ammâ bunlara bir çâre edemedi. Dağı ve taşı ve râğı ve bâğı ve karîbi ve ırağı eli harbeli zâğî benî âdem dutmuşdur.

Kara Nâ’ib kethudâsı Mehemmed Ağa refîkımız kavli üzre on kerre yüz bin asker olur, dedi. Ve kâfir ile aslâ bey‘ [ü] şirâ etmeyüp cümle metâ‘ların yâ kal‘a-i Zeyla‘‘a yâhûd kal‘a-i Vıkât’a veyâ kal‘a-i Harkova’ya götürürler. Hutbelerinde âl-i Osmân’a okurlar. Ekseriyyâ dağlar içinde yerli yurtlu bâğlı bâğçeli belîdeleri var.

Bu kavme Benî Safvân derler. Mukdisu şehirlerinin altından bir nehr-i azîm akar, cânib-i garbda Fûncistân ve Dumbistân içinden cereyân edüp gelir, Nîl-i mübârek (…) [lezzetinden? kertesinden?] ve çamurlu kırmızı reng cereyân edüp şehr-i Mukdisu altında Bahr-i Muhît’e mahlût olur. Ve Nîl tuğyân etdikde içinde timsâh-ı bî-cenâh bulunur. Mehemmed Kethudâ refîkımızdan su’âl etdim. Nîl’den bir fırka Dumbistân ve Zencistân içinden cereyân ederek gelür, deyü cevâb etdi.

Ve bu Mukdisu şehrinde kutb-ı cenûbî ve süheyl-i Yemenî gâyet alçakda görünür, ammâ kutb-ı şimâlî ya‘nî demir kazık yıldızı görünmez. Anıniçün kıble-nümâlarımız bu diyârda serserî deverân edüp Rûm’da deverân etdüği gibi etmez oldu, *ve’s-selâm.* Ve bu şehirden kalkup yine cânib-i garba bir gün gidüp,

Menzil-i vâdî-i Hunhas

Bir mahsûldâr sahrâdır. Andan tayy-i rahl edüp ertesi gün kara tağlar ve ormanlar ve maymunlu yerler aşarak,

Menzil-i kabîle-i Hınkale

Âsîlerdir. On bin mikdârı Zengîlerdir. Bunda eşmeler kazup atlara yemler asup nısfu’l-leyl olunca hareket edüp ertesi gün vakt-i gurûbda,

Menzil-i sâhil-i Bahr-i Süveys

Bunda on bin mikdârı Şerebazı kavmi sâkinlerdir. Ve bunlardan gayrı cümle kırk bin mikdârı ahmer ve esmerü‘l-levn âdemlerdir. Anların mâbeynlerinde yatup deve eti ve deve südü ve boza yiyüp içüp atlarımıza darı verüp ale’s-sabâh azm-ı râh edüp hâsıl-ı kelâm on bir günd[e] hamd-i Hudâ,

Menzil-i kal‘a-i Harkova

Kara Nâ’ib’e buluşup Zeyla‘ hâkimi olan getirdiğim paşa ağası çâşnigîrbaşı Kara Nâ’ib’e teslîm eyleyüp Kara Nâ’ib hakîr[e] bir kılıc ve bir at ve bir incü tesbîh ihsân edüp,

“Hoş geldin ve safâ geldin. Ve yine hayli seyâhat edüp Habeş iklîminin şark tarafı nihâyetine vardın. Hayr makdem, safâ geldin” deyü vâfir iltifât etdi.

Ve firâr eden paşa ağaların cümle getirdüp haps edüp üzerlerinde olan mâl-ı pâdişâhı tahsîle mukayyed olup hakîr ertesi gün Mısır’a gitmeğe izin taleb etdükde, *“Ale’r-re’si ve’l-ayn”* deyüp alnım öpdü.

Ertesi ale’s-sabâh hakîri futûra da‘vet edüp bir gûne kaymak asel ve gûnâ-gûn reçeller tenâvül eyledik kim Hudâ âlimdir, kaymağın ve aselin râyiha-i tayyibesi demâğımız şak etdi.

Hakîr el yaykarken koynumdan makramamı dizim üstüne kodum. Kara Nâ’ib gördükde,

“Ne acâyib musanna‘ makrama olur” deyüp ol makramayı ve koynumdan iki makrama dahi hâzır etmişdim. Ve bir Dervîş Alî hattıyle müzehheb ve halkârî En‘âm-ı

şerîf ve bir sâ‘at-ı latîf verdim. Gâyet haz edüp,

“Sübhânellâh, bu âna dek bu diyâra bu kadar vüzerâ vükelâ gelüp gitdiler, böyle bir Kelâm-ı İzzet ve böyle bir sâ‘at bağışlamadılar” deyüp hemân yerinden kalkup içeri hareme girüp der-ân dörd mahbûbe bürüncük gömlekli bâkire Habeşe kızlar ve dörd aded kulakları menkûşlu esmerü‘l-levn mahbûb(e) sıbyân gılmânlar ve bir kutu incü ve bir kutu seylân ve bir kutu akîk ve bir kutu pânzehir ve bir kutu misk ve üç şemâme amber ve bir yük kakule-i kebîr ve elli fîl dişi ve beş gergerdân boynuzu ve altı fîl kalkanı ve altı kargı sırık ve iki at ve altı hecîn ve on deve yükü me’kûlât [u] meşrûbât verüp özür dileyüp, ma‘zûr olsun, deyüp bu ihsânları kabûl edüp huddâmlarımıza teslîm etdik.

Ertesi ale’s-sabâh paşa ağalarından ser-i kârda olanlardan on âdem mahbûs Mısır’a göndermek içün heccânları ile hâzır edüp ahâlî-i vilâyetin arz-ı mahzarlariyle hakîri ve kethudâsı Kara Mehemmed Ağa refîk-ı kadîmimiz ile üç yüz salt cürd atlı ve heccânlı âdemler me’kûlât [u] meşrûbâtlarımız ile Kara Nâ’ib ile vedâlaşup,

el-Faslu’r-râbi‘ ve seb‘în
Bin seksen üç Rebî‘ü‘l-evveli gurresinde Habeş‘den Mısır’a gitdiğimiz menâzilleri beyân eder

Evvelâ bism-i ilâh ile Harkova’dan kalkup cezîre-i Musova’ya uğramayup ol gün vakt-i asrda,

Menzil-i mukâbele-i cezîre-i Dehlek ya‘nî mekân-ı mehlek

Bâlâda mevsûfdur. Bunda bir gece mihmân olup ale’s-sabâh yine Süveys deryâsı kenârınca üç günde,

Şehr-i Kîf

Bâlâda mevsûfdur. Andan ubûr edüp,

Cezîre-i şehr-i Sevâkin

Bu dahi mukaddemâ memdûhdur. Bu şehir kâ’immakâmında Allâh emâneti **[Q 339b]** koduğumuz bâr-ı sakîlleri ve cümle hecîn ve develeri ve siyâh memlûkleri ve sâyir huddâmlarımız cümle sıhhatde bulup aldık. Ammâ şehr-i Itşân’da refîk olan Dervîş Ni‘metullâh’ın süvâr olduğu gergerdân ölüp boynuzun ve tırnakların almış, hakîr ana bir hecîn verüp ana süvâr oldu. Ammâ Dervîş Cârullâh’ın süvâr olduğu kazık boynuz hayvânı gâyet zinde idi.

Ve bu şehirde deve ve hecîn ve siyâh köle ve kızdan kâmil bin guruşluk bâr-ı sakîller bey‘ etdik. Zîrâ bu Habeş karasından Mısır selâmetine çıkmak yiğitrek(?) pehlivânlıkdır. Ve iki yüz guruşluk kakule-i kebîr fürûht eyledik. Ammâ guruş yerine Hindistân pâdişâhının sikkesiyle memsûkleri verdiler. Sırma gümüşünden çubuk çekilmiş teldir. İki başı bir yerde üzerine sikke urulmuşdur. Gâyet latîf nerm hâlis nazîf sîmi vardır.

Ve bu Sevâkin’den kalkup cânib-i garba cümle asker ile gidüp ertesi gün **Kum limanı** ve dahi **Vatle** ve dahi **Cezîre-i Lü’lü’** ve dahi **şehr-i Donkalâb** ve dahi **vilâyet-i Maymûnistân** ve dahi **cebel-i Azlûn** ve dahi,

Menzil-i vâdî-i Abraş‘a kâmil on yedi günde dâhil olduk.

Ve bâlâda tahrîr olunan menâzillerin mukaddemâ evsâfları ve mâbeynleri ne mikdâr merhale yer idüği tahrîr olunmuşdur.

Bu Abraş hâkine kadem basınca Mısır'ın Sa'îd-i âlî'sinde sâkin olur Kınâ şehrinden Abâbide kavmi üç bin mikdârı kara haymeler ile meks edüp sevâhile çıkmışlar. Esmerü'l-levn Mısır uryânıdırlar. Kelimâtları yine Arabîdir, ammâ bu diyârda Abraş kavminin bir acâyib ü garâyib hoş lehce lisânları olduğundan Abraş hâkiminin imâmından ba'zı kelimâtların tahrîr eyledik.

Elfâz-ı lisân-ı Habeşî

Evvelâ

purasa ekmek	*anki* su	*kiyam* peynir
dah et	*ari namni* gel otur	*ari mangi* gel al akçeyi
banule kute kurasa yürü getir ekmeği	*şimtileveva* bire gidi kör	

demekdir.

Ari line kındak kute gel yürü yağ getir	*rafiz kılım* yiyelim
anki çelim su içelim	*kiyam bukumbo* peynir ye
ari namni ye bukumbo gel otur yiyecek yiyelim	*raksakıbak* yemem

Bu gûne lugatler ile kelimât etdiklerinde âdem dembeste ve hayrân olur. Ve bu kelimâtlar ile tekellüm eden halk gerçi Habeşîderler, ammâ kabâ'il-i Abraşî derler. Yüz bin mü'min ü muvahhid siyâh-çerde kavmdir.

Ve zu'mlarınca Hazret-i Lokmân evlâdlarından geçinirler. Nûrânî mutî' münkâd âdemlerdir.

Ve rûy-ı arzda Hallâk-ı âlem ne kadar elsine-i muhtelife kavm halk etmiş ise bu Habeş cezîresinde yetmiş sekiz lisân üzre fesâhat [u] belâgatle öz lehce-i mahsûsları ile tekellüm eder kavm vardır. Her dağda ve her şehirde ve her kabîlede birer gûne lisân ile söyleşirler.

Bu cümle akvâmın lisânların yine kavm-i Bânyân anlayup Habeş paşası ve kâ'immakâmların yanında tercümânlık ederler. Zîrâ âteş-perest Bânyân lisânları cümle lisâna karîbdir. Meselâ Rûm'da mülk-i Nasârâ'da lisân-ı Latin bilen gayrı lisânları anladığı gibi Bânyân lisânı dahi eyle bir lisândır.

Lisân-ı âteş-perest-i kavm-i Bânyân makâm-ı şehnâz usuleş sofiyâne beste-i Evliyâ-yı âşık

Bu ebyâtlar âteş-perestlerin ilâhîleri mesâbesindedir:

a ikenne ikka duvveta duti mükerrer

duvveta duti duvveta duti

ram ram ram ram ram ram yine mükerrer lâzım

allâ allâ allâ allâ allâ allâ allâ allâ allâ mükerrer

terki titi çukku çari çukku çari çukku çari

def‘â altı kerre *ram ram* ve tokuz kerre *allâ allâ* gerek

pençi pença allâ allâ çukki çevvar

dahin rasi malilavar malilavar

yine *ram ram* ve yine tokuz kerre *allâ allâ*

Bu gûne bir turfa hoş-âyende sûznâk makâmdır.

Ve mukaddemâ Fûncistân meliki huzûrunda temâşâ etdiğimiz âteş-perest pehlivânlar evsâfı mahallinde ba‘zı âteş-perest elfâzları tahrîr olunmuşdur. Hâsıl-ı kelâm latîf lisânları vardır.

Andan bu vâdî-i Abraş‘dan kalkup yine cânib-i garba Bahr-i Süveys kenârınca şâhrâh Sa‘îd yolu ile çöl çölistânda ve berr ü beyâbânda ve sengistân u çengelistân yerleri beş gün beş gecede yük yıkmayup ârâm meks etmeden kat‘-ı menâzil edüp,

Menzil-i Hânende ova

‘da meks edüp fi’l-hâl kuyular kazup def‘-i atşân etdik.

Bu Hânende ova Habeş hükmünde bir ferahfezâ âb [u] havâsı ve mahsûldâr kurâları ve nebâtât [u] giyâhâtı ve gûnâ-gûn alefzârlı ve murgzârlı bir şîrîn vâdîdir. Fîl ü gergerdândan gayrı cemî‘i ecnâs-ı mahlûkât bu dağlarda ve cemî‘i gûnâ-gûn ma‘âdin mahsûlâtlar bu cibâllerde mevcûd ulu kûhlar ve ulu hâmûnlardır.

Bu dağlarda ve sahrâlarda niçe kerre yüz bin Hânende kabîlesi haymeler ile ve karyeler ile sâkinlerdir. Niçesi haymelerimize gelüp ceyrân ve kuzu ve Habeş tavuğu ve darı ve darı ekmekleri getirdiler. Cümle kavmi Süryânîce kelimât ederler. Bunların lisânından dahi tahrîr etdim.

Lisân-ı Süryânî

Hisâb-ı ma‘dûdeleri böyledir. Evvelâ:

i”i	*bi”i*	*ti”i*	*si”i*	*ci”i*
bir	iki	üç	4	5
hı”i	*hi”i*	*ji”i*	*gınni*	*ri”is*
6	7	8	9	10
rii”i	*ribi”i*	*riti”i*	*risi”i*	*rici”i*
11	12	13	14	15
rihı”i	*rihi”i*	*rir”is*	*rigı”if*	*kappah*

16	17	18	19	20

kebba’	*lebba’*	*çippa’*	*kecmatır*
30	40	50	koyun

demektir,

kecmatırat	*şertab*	*kosin*
koyunlar	kuzu	su

halum	*katimen*	*bedahent*
ekmek	peynir	soğan

zılin kad	*hatihbet*	*şıtıhmcet*
güneş	ay	gece

ketimces	*halli nacim hi*	*ham hay lenna hi*
gündüz	selâmu aleyküm	aleyküm selâm

[Q 340a]

Bu Hânende kavminin dahi lisânları böyledir, ammâ kendüler kelimât etdüklerinde dânedâr dürr-i şehvâr-misâl belîgu’l-beyân ve’l-ayân tekellüm ederler.

Ve Mâlikiyyü‘l-mezheb geçin[ir]ler, ammâ kedi ve arslan u kaplan ve fîl ü gergedânı gerdânlarından yerler.

Ve cümle uryânlardır. Ve geysûları örülüdür. Ve avret yerlerinde birer ceyrân ve sığın ve gergerdân postu ile mestûrdur.

Ve meyyitlerin zemîne defn etmezler, elbette bir taşı oyup yâhûd bir mağârâda defn edüp kadîd ederler. Kehfler içre niçe bin yıllık kadîde na‘şları vardır.

Bu kavmin esmâları bu gûne isimlerdir: Secde [ve] Sinance ve Kırmance ve Selimce ve Selimace ve Yendika ve Sersam ve Galfe ve Hikmen ve Harande. Bu gûne isimleri vardır.

Ve gâyet zinde kavmdir. Ve bu kavmde ilm-i arabî ve kitâbet vardır. Siyâh siyâh dağlarında niçe kerre yüz bin gârlar vardır. Kimi gârlarda ve kimi taşrada haymelerde sâkinlerdir. Gârlar içre defn etdikleri âdemlerinin başları ucunda mevtâlarının isimleri elbette taşa kazılmışdır, Süryânîce bir gûne hatt-ı garîbedir. Ekser dörder üçer elif bir yerde ve hurûf-ı hâ-i hevvez ile kâf bir yerde ve hâ-i zamîr i‘râbları yerinde ya‘nî ref‘ ve nasb ve cer yerine kâ’imdir. Bu gûne hatları var kim:

Şenîd[en] key büved mânend-i dîde [295]

Ve dağları gâyet otlu sulu yerlerdir. Gûyâ hıyâbân-ı Acemdir kim gûnâ-gûn hûş [u] tuyûrun esvât-ı hazînleri âdeme hayât verir.

Ve bu kavm-i Hânende ol kadar hûb u mü’essir Dâvûdî bülend-âvâzları olup gûnâ-gûn şi‘ir-i belîğleri indiyâtları üzre beste edüp *kihta* nâmında bir kirişli sâzları vardır, anınla fasıl edüp beşi, altısı bir yerden müselsel tertîl ve âheng ile kırâ’at etdiklerinde âdeme dehşet hâsıl olur. Gâyet hüsn-i savtları olup mevâller okuduklarından kavm-i Hânend[e] derler. Tâli‘leri Zühre’ye mensûb olduklarından dâ’imâ şâd ü handânlardır, aslâ

gam gussa nedir bilmezler.

Ve evlerinde niçe kerre yüz bin misk kedisi ve gûnâ-gûn maymun-ı mudhikler beslerler. Ve misk kedisi ve maymunlar birbirleri ile üns ülfet edüp boş gezerler, aslâ makyûd değillerdir, ve evlerde yavru hâsıl ederler, garîb temâşâdır. Hakîre bunlar yigirmi, yigirmi beş maymun-ı gûnâ-gûn ve misk kedisi yavruları verdiler.

Ve dağlarındaki rengâreng maymunları ağacların yapraklarından külâhlar yapup başlarına geyüp birbirleri ile şaka ederler. Gûyâ benî âdem gibi tasarruf sâhibleridir. Ve dağlar içre fukarâ evleri ve tağ külbeleri gibi evleri var. Turfa-hey'et mecmû'a mudhik maymunları vardır. Cümleden *sumbe* nâm bir gûne bozca maymun olur, ol kadar kaşmer ve mudhikdir kim her cünbüşü evzâ' u etv[â]rı âşub-ı mahzdır.

Bu kavm içre bir gün meks edüp cemî'i me'kûlât [u] meşrûbâtlarımız belağan mâ-belağ görüp bu Hânende kavmi develerinden bin tulum su yükledüp yine cânib-i garba azm-i râh edüp gâh kara sengistân ve gâh rimâlistân u hıyâbânlar içre kat'-ı menâzil edüp azîm temâşâlar ederek altıncı günde,

Menzil-i kabîle-i Okut

Cânib-i selâsı birer merhale yerler cebel-i âlîlerdir kim herbiri eflâke ser çekmiş sindiyân ve âbinûş ve gayrı gûnâ-gûn dıraht-ı müntehâlar ile hıyâbân olmuş mahsûldâr dağlar ve kûhsârlardır.

Bu dağlarda fîl ü gergerdân yokdur, ammâ maymun ve ceyrân ve kazık boynuz hayvânları çokdur. Hattâ bu mahalle meks edince Itşân şehrinde bize refîk olan Dervîş Cârullâh'ın merkebi olan kazık boynuz hayvân kazığında bağlı dururken bir kerre zemîni koklayup başın havâya kaldırup bir kerre hırz-ı cân ile hımâr-vâr bir sadâ-yı zâr-ı nizâr edince dağlar içinde bu feryâda mânend sadâlar zâhir olup dağdan niçe bin kazık boynuz hayvânları sahrâya nüzûl edüp bizim askerimiz üzre gelmeğe yüz tutdular. Hemân bu bizim refîkımızın kazık boynuzu kazığın koparup azığın bırağup licâmiyle ve eğeriyle dağdan gelen kazık boynuzlara katılup depişerek oynaşarak dağlar içre gitdi, gider. Ba'dehu hakîr Dervîş Cârullâh'a bir hecîn bağışladım.

Ba'dehu bu meks etdiğimiz yerde Okut kavmi ordumuz içre gelüp ülfet edüp darı ve ekmek, koyun ve kuzu ve bişmiş sığın kebâbları ve Habeş tavukları ve yumurtalar getirdiler.

Ve bâdem lezzetind[e] ceviz kadar bir gûne meyve getirdiler, lezzetinden âdem def'-i cû' edemezdi.

Ve bir gûne yumurta getirdilerdi, tavuk yumurtası gibi beyâz ve cirmde dahi ol kadar, ammâ bir tarafında kökü var, gûyâ şalgamdır. Ammâ lezzetde bir şeye müşâbeheti yokdur. Meğer bu beyzâ yerde bitermiş. Kabuğu beyâz, içi lâ'lpâre-misâl kırmızı. Dahi içinde fındık kadar bir çekirdeği var. Kabuğun kırup içinden cüllâb-ı zülâlin nûş edersin. Gûyâ bi-emrillâh süd lezzetindedir. Tereyağı içinde tabh olup yenilse dahi lezîz, dahi mukavvî olur. *Zerhar* derler bir gûne yer yumurtasıdır, aceb lezîz ta'âmdır.

Ve bu diyârlarda aslâ ve kat'â Rûm diyârında olan eşcârât-i müsmirât ve nebâtât [u] giyâhâtdan bir şey yokdur, cümle gayrı gûne sebzevât müsmirât nebâtâtdır.

Ve âb [u] havâsı ve halkının tabî‘atı ve reng-i rûları ve kâr [u] kisbleri cümle Rûm’a mugâyir gayrı gûne sun‘-ı Hudâlardır kim [296] tâ şu mertebe Cenâb-ı İzzet kudretin izhâr içün bu diyâr üzre olan âsumânda şems [ü] kamerin ziyâsı ve cemî‘i kevâkib [ü] seyyârelerin ve gayrı nücûmların şu‘lesi ve âsumânda gûnâ-gûn ebrlerin rengâreng nümâyişi aslâ Rûm diyârı göğü ve ay güneşi gibi şu‘ledâr değildir. Ta‘bîr ü tavsîfi mümkin değil bir sun‘-ı Hudâ‘dır kim [297] dir.

Ve bu kabîle-i Okut Hâm evlâdlarından ahmerü‘l-levn ve esmerü‘l-vech yüz bin mikdârı sahrânişîn ve kurâ-binişîn uryân kavmdir, yine avret yerleri deriler ile mestûrdur. Ammâ şütürleb **[Q 340b]** ve Zengîler gibi abûsü‘l-vech değillerdir, bir hüsn-i sûretde güler cemâlli ve hulüvv-kelâmlı halûk âdemlerdir.

Her kişiye iltiyâm edüp hüsn-i ülfet etmeğe sâ‘î garîb-dost âdemlerdir.

Ve mahbûb u mahbûbelerine nihâyet yokdur. Gâyet şîvekâr zarîf ü latîf güzeli olur.

Ve bu kavm cümle âyet ve hadîs ve Kur’ân ve haşr ü neşri bilir Mâlikiyyü‘l-mezheb âdemlerdir. Gerçi sahrânişînlerdir, ammâ ulemâları vardır. Ve sıbyânları Kur’ân okurlar ve yazı yazarlar. Ve ilm-i hisâbı bilüp bey‘ ü şirâları her metâ‘ı mübâdele iledir, altun guruş nedir bilmezler.

Ve me’kûlât [u] meşrûbâtları kedi ve arslan ve zurnapâ ve kazık boynuz ve lahm-ı ceyrân yerler. Ve Habeş tavuğu yerler kim Bağdâd’da Şattü‘l-arab büklükleri içre tûrâc nâm bir murg-ı vahşî vardır, bu Habeş tavuğu anın lezzetinde bir lahm-ı tarî ve semiz murgdur. Ve gâyet mukavvîdir kim tenâvül eden safâ-yı hâtır ile ehlilye on kerre gazâ eder. El-hâsıl bu iklîm-i Habeş‘in cemî‘i me’kûlât [u] meşrûbâtı mukavvî ve serî‘u’l-hazmdır. Ve meşrûbâtları boza ve üç dörd günlük deve südüdür, âdeme sekir verir; bu dahi müferrih ü mukavvîdir.

Ve gâyet ankâ kavmdir kim hayvânlarının hisâbların bilmeyüp koyunları beyâbân koyunları ile tağlarda gezerler. Sâyir hayvânâtları dahi bî-hisâbdır, ammâ atları çok yokdur, lâkin develerinin hadd [ü] hasrı yokdur.

Ve bu diyârda harâmîden havf [u] haşyet yokdur. Ve dağlarında kurd dahi yokdur, ancak koyunların ukkâb kapmasın içün koyunlarına birer râ‘î ta‘yîn eylemişlerdir.

Ve ilm-i vefk ve ilm-i tılısmât hâlâ bu diyârda bu kavm-i Okut’a mahsûsdur. İlm-i vefk ile bu dağlardan cemî‘i kurdları ve maymunları kaçırmışlardır, zîrâ muzır hayvânlardır.

Ve ilm-i tılısm ile sahrâlarının tâ vasatında bir âb-ı hayât buhayre etmişler, içinde niçe bin künûz gark olmuşdur, derler. Fünûn-ı garîbe-i acîbe[ye] kâdir kavimdir. Hattâ hakîre deriden bir kedi sûreti yapdılar, hâkimlerinin imâmı kalem ile kedinin karnına altı elif ve bir mîm ve başına bir harf-i sîn yazdı, der-akab deriden kedi gezdi.

Ve bir beyza-i murg üzre yine bu hurûfları yazup yumurta haymemiz içre yuvarlanarak çadırdan taşra olup Kedi Ferhâd nâm bir köle “Var şu yumurtayı getir” deyüp yumurtayı getirirken elinde pâre pâre oldu, garîb temâşâdır. Hatları ve lisânları İmrânîdir kim anlardan birkaç lugatlerin tahrîr etdim.

Lisân-ı İmrânî

İnni	*benni*	*sinni*	*tebbi*	*şebbi*
1	2	3	4	5

bebbi	*yebbi*	*beyyi*	*yeyyi*	*yessi*
6	7	8	9	10

Bu lugat-ı ma‘dûdeleri bine varınca tahrîr etmişim, temâşâ elfâzlardır ve ta‘dâd mahallinde manzûm gibi sayarlar.

Şi‘ir-i Hazret-i Şemu’îl Nebî bi-vezn-i müfte‘ilün

bilnivija din karida	âh bu aşkım ne yaman
lebbile şillen karida	olmadı tenimde emân
acele bil servedida	ağlaya çeşmim bu zamân
ajrida ajrida	âh emân âh emân
atam bikil la şerivem	âdem olan şâd olımaz
ketif kelim ya şerivem	aşk ile mesrûr olımaz
zad bikilim ha şerivem	her güle bülbül olımaz
ajrida ajrida	âh emân âh emân
lu‘betina nat bu‘ati	bak hâline etme vebâl
şilçığısas buğ bu‘ati	âhirü‘l-emr ola zevâl
kıbbe finat cığı binti	kim ki ölür ibretin al
ajrida ajrida	âh emân âh emân

Heran	*Şutumşiz*	*Şığılşıvar*
Allâh	Muhammed peygamber	Âd kavmi

Tıbırrıraş	*kileff*	*hahih*
Semûd kavmi	âteş	balık

mincat	*seksam*	*rahvat*
öküz	deve	ırmak

kı*nvat*	*silinkan*	*cağ centinan*
cennet	yağmur	cennetler

habzendiz	*kuşa‘aşat*	*milgak*
ulular ulusu	melekler	şeytân

Fesâhat u belâgat üzre olan kelâm-ı tumtıraklarıdır kim bu mahalle terkîm olundu.

Hudâ âlimdir kim bu Habeş diyârında niçe yüz lisân-ı garîbe vardır, istimâ‘ eden vâlih [ü] hayrân olur. Zîrâ benî âdem ile Tûfân-ı Nûh’dan sonra bu cezîre-i Habeş ma‘mûr olmağile benî âdem tenâsül bulup gelen nebîler bunları dîne da‘vet edüp mu‘cize ile gûnâ-gûn elsine-i muhtelifeler ta‘lîm [etdiler]. Ve bunların bir sınıfı,

“Biz Hazret-i Şemu’îl’in evlâdlarındanız” derler. Zîrâ bir gârda makâmı vardır, ziyâretgâh-ı ünâsdır, kehfin içinde nûr berk urur bir makâmdır. Ve bu Okut ulemâsı kavillerince,

“Bizim bu diyârımıza Tûfân-ı Nûh gelmemişdir” derler. [298]

Bu temâşâları edüp yine cânib-i garba dağ u râğ ve taş u çalaş aşarak bir hâmûn-ı azîme vardık kim güneş bu sahrâda tulû‘ edüp ve yine bunda gurûb eder, böyle bir Heyhât sahrâsı-misâl deşt-i azîmdir. Cümle askere tenbîh olup herkes silâhları ile mukayyed oldular. Zîrâ Cenâb-ı Bârî rûy-ı arzda ne kadar ecnâs-ı mahlûkât halk etdi ise bu tîh-i bî-nihâyede mevcûddur.

Husûsan sürü sürü fîl ve remmâ remmâ ukkâb ve fırka fırka cemel-i neccâb ve bölük bölük gergerdân ve otav otav gâv-ı beyâbân ve bere bere hûk-ı beyâbân ve remme remme kûsfend-i kûhistân ve alay alay kazık boynuz-ı dağî ve murg-ı zâğî hisâbın Cenâb-ı Bârî bilüp ve arslan u kaplan ve bebr ü su‘bânların hadd [ü] hasrın yine Hallâk bilür. Zîrâ bu vâdî memerr-i nâs değildir. Hayvânâtları bir âdem görse, korumuza ne gelirsin, şeklinde umûm üzre âdeme hücûm ederler.

Ve bu sahrâ-yı cânfezânın tâ ortasında bu kadar mahlûk içün Hallâk-ı âlem bir buhayre halk etmiş. Bu Kulzüm-i Yemen kenârında gül gülistân nahlistân murgzâr çemenzâr yerler var kim anda olan hoş-âvâz nağmesâz murgânın savt-ı hazînleri rûha gıdâ câna safâ verüp bu sahrâ içre kâmil beş gün kona göçe yiyüp içe altıncı günde,

Menzil-i liman-ı Şâha

Zamân-ı kadîmde ma‘mûr bir kal‘ası var imiş, **[Q 341a] [P 335a]** [299] ammâ hâlâ harâbdır.

Ve liman-ı azîminde bir Cidde gemisi ve bir Yenbû‘ gemisi ve iki Muveylah celebesi ve Yemen’den gelme Fincâncı kalyonu, bu gemiler cümle kahve ve gayrı metâ‘ ve huccâc-ı müslimîn ile mâl-â-mâl idi.

Bu huccâc bizi görünce feryâd edüp tâze cân buldular. Biz dahi bunları görünce mürde cisme hayât-ı câvidân geldi.

Bu huccâc-ı zevî‘l-ihtiyâc bu limanda üç ay ac u zâc ve bir habbeye muhtâc kalmışlar. Hele ol gece leb-i deryâda haymelerimizde istirâhat edüp huccâca ni’met-i Hudâ‘yı bezl etdik. Ertesi bizimle kâmil altı yüz âdem piyâde olup bizimle azm-i râh etdiler.

“Bire bu berr-i beyâbândır ve meşakkat-i râh çekersiz, gerü dönün” dedik. Anlar cevâb etdiler kim,

“Ölürsek sizinle ölelim, tek hemân sizinle refîk olup gidelim” deyüp ellerinde birer dest-çûb ile âheste âheste biz dahi anlara teba‘iyyet edüp netîce-i merâm altıncı günde dağ taş aşarak,

Menzil-i liman-ı Cezîre

Bir otlu sulu limandır. Bir gemi dahi anda üç ay imiş yatırdı, andan dahi iki yüz âdem çıkup bize refîk oldu.

Andan ertesi gün vakt-i asra dek gidüp **[Y 443a]** bî-mecâl olan kimesneleri hakîrin ve Mehemmed Ağa'nın develerine bindirüp menâzil kat‘ edüp,

Menzil-i vâdî-i Cenfita

Bu mahalde İbrîm cânibi Urbânlarından kabâ'il-i Künûz Urbânı meks etmişler. Hemân refîkımız olan Kara Nâ'ib kethudâsı Mehemmed Ağa Künûz Urbânı şeyhlerin çağırup bu huccâc içün bin re's deveyi İbrîm'e varınca beşer guruşa dutup cümle huccâc cân-ender-cân cihân buldular. Ertesi gün tayy-i merâhil ederek vakt-i gurûba dek gidüp,

Menzil-i Sehrîc

Bahr-i Kulzüm kenârında bir harâb-âbâd şehirdir. Ancak bir bürke-i azîmi var, bârân-ı rahmet ile mâl-â-mâl. Anda bir gece mihmân olup cemî‘i tulumları bu mâ-i zülâlden doldurup ertesi gün çöl çölistân içre gidüp,

Menzil-i vâdî-i Cânîc

Bunda gayrı Bahr-i Kulzüm kenârı sağ yanımızda kalup biz sol tarafa sahrâ-yı vâdî-i Halfa içinde cânib-i garba gâh sahrâ gâh sengistân ve gâh çölistân aşarak beşinci günde,

Sa‘îd-i harîm kal‘a-i İbrîm

Hamd-ı Hudâ sıhhat [u] selâmetle gelüp vâsıl olunca bir deve kurbân edüp huccâca bezl eyledik.

Habeş‘den (–) menzilde mâh-ı Cemâziye'l-âhir'in gurresinde vâsıl olup Dizdârzâde Bekir Ağa'nın hânesinde mihmân olduk. İbrîm sâyir bilâdlar yanında cehennem iken bize bu mahalde firdevs-i huld-i berîn gibi oldu. Ve hamd-ı Perverdigâr beyâz âdemler görüp cânımız râhat oldu. Ve atlarımız arpa yiyüp yüzleri güldü. Ve cümlemiz buğday etmeği yiyüp kût-ı cân ve kuvvet-i cân bulduk.

Ve Fûncistân'dan gönderdiğimiz paşa hedâyâları ve bizim eşyâlarımız cümle defter mûcebince gemilerden çıkarup bizim âdemlerimiz ve Fûnc meliki âdemleri Dizdâr[zâde] Bekir Ağa'ya teslîm edüp yahşı hıfz etmişler ve cümle hayvânâtları darı tarlalarında beslemişler. Tevâbi‘lerimiz gelüp müşerref oldukda dünyâ hakîrin olup anlar dahi İbrîm'e geleli on sekiz gün olmuş. Meğer Nîl'in tenezzülünden gelmeğe iktidârları olmayup anlar dahi hayli meşakkat-i râh çeküp İbrîm'e dâhil olmuşlar.

Hamd-i Hudâ cümle eşyâlarımız bir yere cem‘ edüp İbrîm'de üç gün istirâhat eyleyüp cümle huccâcları ve bizim bâr-ı sakîllerimiz yine on nefer âdemlerimiz ile gemilere koyup Circe cânibine gönderdik.

Der tahkîk-ı seyâhat-ı men

Ey bu müsevvedât-ı peşmîne-i hatt-ı müstekrehimizi tenezzül edüp tilâvet eden yârân-ı zevi'l-ihtirâma şöyle ma‘lûm ola ki ilm-i âlem-şümûl-i ûlü‘n-nühâya muhtefî değildir kim bu seyâhatimiz ve bu sergüzeşt-i ibret-âmîzimiz ulûm-ı hey'et-i harîtadan ve *Atlas* ve *Coğrafiyye*‘den ve *Papamunta* ve *Minor*‘dan ve tevârîh-i Kabâbıta ve tevârîh-i Yanvan'dan ve ulûm-ı nücûmdan haberdâr olan erbâb-ı ma‘rifet-i zevî‘l-ukûlun ilimlerine lâhıkdır kim bu Fûncistân ve İsvân ve Berberistân ve Sûdân diyârlarında bu seyâhat-i hâr

makdûr-ı **[Y 443b]** beşer-i nâçâr değildir, ancak ihsân-ı Perverdigâr'dır ve Cenâb-ı Bârî'nin ulüvv-i inâyetidir kim bu hakîr-i pür-taksîre müyesser olmuş.

Bir mevhibe-i ilâhiyyedir kim yetmiş üç târîhinde Uyvar seferine gidüp ba'de'l-feth sene-i âtiyede Yeni Kal'a fethinde bulunup, andan nehr-i Rabe inhizâmında bulunup, andan Elçi Kara Mehemmed Paşa ile Alman diyârında Nemçe çâsârına, andan Donkarkız kralına, andan Danimarka kralına, andan Amıstırdam şehrinde Felemenk kralına, andan Çeh kralına, andan Danıska'da Leh kralına, andan Kırakov kralına, andan üç buçuk yılda Kırım sultânı Mehemmed Geray Hân'a; anda bir ay meks edüp âl-i Osmân Mehemmed Geray Hân'ı Kırım hanlığından ma'zûl edüp Çoban Geray oğluna ihsân etdi, hakîr Mehemmed Geray Hân ile Çerkezistân'a, andan ubûr edüp Dağıstân pâdişâhının ülkesinde Kara Budak Hân diyârında Mehemmed Geray Hân kalup bu hakîr Dağıstân pâdişâhı Sultân Mahmûd'un yarlığ-ı belîği sâyesiyle Timür Kapu'dan bir Acem keştîsine süvâr olup Maskov vilâyetinde Terek kal'asına çıkup, andan Maskov diyârında Kalmuk taysı şâhların ubûr edüp Maskov'da yetmiş altı pâre kal'a ve kirmânlar temâşâ edüp rûz-ı erba'înin şiddet-i şitâsında Azak kal'asında Ak Mehemmed Paşa'ya vâsıl olup **[Q 341b] [P 335b]** ol dahi Azak'dan ol hafta ma'zûl olup, andan Kırım'a dâhil olup, andan Ak Mehemmed Paşa ile Edirne'ye, andan hakîr vilâyet-i Mora'ya; anda Anabolı kal'asında Kapudan Kaplan Paşa hakîri başdarda ile cezîre-i Girid'de kal'a-i Hanya'ya, andan vezîr-i a'zam Fâzıl Ahmed Paşa ile Kandiye kal'asın üç yılda feth edüp ibtidâ feth ezânı bu hakîre müyesser olup, andan Kapudan Köse Alî Paşa ile Manya vilâyeti fethinde bulunup, andan Despot yaylasına, andan İslâmbol'a, andan Mekke-i mükerremeye, andan Mısır'a, Mısır vezîri nâmeleri ile Fûncistân'a, andan diyâr-ı Habeş'e gelüp bu İbrîm'e dâhil olduk.

Vallâhi'l-azîm bu tahrîr olunan tokuz pâdişâhlık yerleri on bir senede geşt [ü] güzâr edüp bir ân durmadık. Ne perîşân âbdânemiz(?) var imiş kim zikr olunan ekâlîmler kanda, Fûncistân u Berberistân kanda. [300]

Cenâb-ı Rabbü'l-izzet'in ihsânıdır. Bu seyâhatlerimizde bir ân şikeste-hâtır perîşân etmeyüp sıhhat-ı ebdân ile seyâhat müyesser etdi.

Ba'dehu İbrîm şehrinden cümle yârân-ı ehl-i dil ile cân u dilden vedâlaşup İbrîm'den gemi ile Nîl'i karşu cânib-i garba ubûr etdik. Zîrâ mukaddemâ Fûncistân'a giderken Nîl'in cânib-i şarkın temâşâ etdik, şimdi cânib-i garbı temâşâ etmeğe azîmet etdik.

Vilâyet-i İbrîm'den Mısır'a gelirken temâşâ etdiğimiz kurâ ve kasabâtları ve şehirleri ve ibret-nümâ âsârları beyân eder

Evvelâ Nîl'in bu cânib-i **[Y 444a]** garbında iki sâ'at giderken yedi kal'a[-i] harâb nümâyân idi, anları ubûr edüp Nîl-i mübârek kenârında,

Menzil-i beled-i Sübû'

Fir'avn kehenelerinin sihrile binâ etdüği taşdan arslanlar vardır, anıniçün beled-i Sübû' derler. İbrîm hükmünde iki yüz kamışdan evleri ve bir câmi'i var.

Andan gâh leb-i Nîl ile ve gâh berr [ü] beyâbân ile kâmil altı konak yer,

Kabâ'il-i Künûz Urbânı içre kona göçe âb-ı Nîl içe lahm-ı cemel yiye ve şîr-i şütür ve hubz-ı dârûyı kütür kütür yiyüp içerek menâzil kat' ederdik.

Bu kabîle-i Künûz on bin mikdârı müslim ve beyâz Arab kavmidir. Kelimâtları dahi Arabîdir. Haşrı ve neşri ve âyet hadîsi ve alâ mâ farazallâh bilürler.

Bunların bir kabîlesi dahi Nîl'in şarkında Künûzeyn yurdunda sâkinlerdir, anlar az kabîledir ve mer'aları tengdir. Ammâ bunların fezâlarının Mağrib-zemîn'e dek nihâyeti yokdur ve bunlar gâyet çokdur.

Ve bu kabîle-i Künûz'un sâkin oldukları altı konak yerde Nîl kenârında kâmil yigirmi vîrân kal'alar vardır kim ta'mîr ü termîm olunsa herbiri birer kal'a-i Kahkahâ olurdu. Bu kal'aların cümlesi Fir'avn'ın kehene ve seherelerinin eli vilâyeti kal'alarıdır kim Hazret-i Mûsâ karındaşı Hârûn Nebî vezîr iken İslâm askeriyle gelüp bu kal'aları cümle feth edüp Fir'avnîleri kırup kal'aların münhedim etdi.

Ve bu diyârda olan acâyibât [u] garâyibât-ı ibret-nümâ âsâr-ı binâlar ve mutalsamât-ı garîbeler ve vâcibü's-seyr eflâke kad çekmiş kûh-ı Bîsütûn içre mağârâlar var kim tahrîr eylesek bir tomar-ı tavîl olur.

Bu temâşâları ederek yedinci günde,

Kal'a-i Tûmânis

Dizdârı ve neferâtı yokdur. Künûz Urbânının konup göçmeğe iktidârları olmayanlar bu kal'ada sâkinlerdir. Ve İbrîm kâşifi haddi bu mahalde tamâm olup İsne kazâsı hükmündedir. Andan tokuz sâ'atde,

Beled-i Rukbe

Nîl'in garbında altı yüz hasırlı evlerdir. Ve bir eski minâresiz câmi'i var. Andan kalkup sâhil-i Nîl ile cânib-i şimâle,

Kabîle-i Karh Urbânı

Altı bin beyâz Urbândır, haymeler ile konup göçerler. Cümle müslim ü muvahhid âdemlerdir. Bu kavm içinden altı sâ'atde ubûr edüp,

Beled-i Hammâm-ı Fir'avn

Nîl kenârında İsne hâkinde altı yüz hasır evli ve bir cânibi kurâdır. Hammâmı ılıcadır. Fir'avn dâ'imâ bu germâba girirmiş. Ba'dehu Kabâbıta meliklerinden bir melik cüzâm marazına mübtelâ olup bu germâba gire gire halâs olup vücûdu dürr-i beyz-âsâ olup bu germâb üzre tâk-ı Kisrâ'dan nişân verir kubbeler binâ etmiş kim meşhûr-ı âfâkdır. Hâlâ der-i dîvârların şem etsen müşk [ü] amber-i hâmın râyihası şem edenin cânına gıdâ verüp rûha safâ verir. Andan sekiz sâ'at gidüp,

Cezîre-i Baçe

Nîl içre bir azîm adadır. Sâfî **[Y 444b]** ılgın dırahtları ile mâl-â-mâldir. Ve bu cezîrede Benî Hammâm Urbânının bir fırkası sâkinlerdir. Ve bu cezîrede gûnâ-gûn ma'âdinler vardır, lâkin istihrâcını bilmezler. Ve bu cezîrelere Şellâlât cezîresi derler yedi ada ve yedi boğazdır, mukaddemâ ta'rîf olunmuşdur. Andan dörd sâ'atde yine Nîl kenârınca şimâle gidüp,

Der beyân-ı kal'a-i Etfu

İsne hâkinde leb-i Nîl'de Şeddâdî binâ-yı kadîmdir. Dizdârı ve neferâtı ve cebehânesi

yokdur. Gâyet metânet üzre binâ olunmuşdur. Bir kapusu var. Şekl-i murabba‘dır ve dâyiren-mâdâr cirmi iki bin adımdır. İçinde ulûfesi ref‘ olmuş iki yüz kul tâ’ifesi ve üç yüz müfîd ü muhtasar kamışlı hâneler vardır. Ve iki câmi‘i ve üç mescidi var. Ve İsne iltizâmında ve İsne niyâbetidir. Çârsû-yı bâzârı ve hân u hammâmı yokdur, ammâ hûrmâ bâğları çokdur. Andan kalkup,

Kabâ’il-i Hüceyze Urbânı

Üç bin Şâfi‘î Urbândır, bu mahallerde haymeleri ile konup göçerler. Hüceyze cüvânı meşhûrdur. Şeyhleri Nâsır Alî mâhazar ta‘âm yedirüp andan ubûr edüp vakt-i asrda,

Kabîle-i Urbân-ı Ca‘ferî

Tokuz bin kavmdir, bu mahallerde konarlar. Şeyhleri Şembereddîn derler bir gözünde fitîli var. Kaçan fitîli tâzelemeğe çıkarırlar gözü deliğinden ensesine çıkmış bir delikdir, bir tarafdan bir tarafa görünür. Mızrak yarasıdır. Aceb şecî‘ ü nâmdâr şeyhdir. Anda bir gece mihmân olup andan yine şimâle Nîl kenârınca altı sâ‘atde,

Beled-i Kelh

Yüz elli kadar hânelerdir. **[Q 342a] [P 336a]** Bir câmi‘i var. Andan yine Nîl kenârınca şimâl cânibine tokuz sâ‘at gidüp,

Kabîle-i Urbân-ı Basalî

Üç bin mikdârı beyâz Urbândır. Cümle kârları soğan ekerler, anıniçün kavm-i Basalî derler. Müslimlerdir. Ve dâ’imâ gözleri yaşlıdır, zîrâ soğanı çok yerler. Ve hûrmâlıklar içinde konup göçerler. Yine Havvâre kabîlesinden ad olunurlar. Bu kavmin bir fırkası Şellâl cezîresinde **eş-Şeyh Hazret-i Köm Sayyâh** yanında sâkinlerdir. Şeyh Sayyâh emr-i azîm ulu sultândır. Andan altı sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i İsne

Circe hükmünde başka kâşifdir. Senede (–) kîse mâl ve (–) erdeb gılâl verüp dîvân-ı Circe’de muhâsebesin görür. Kâşifi yüz tevâbi‘e ve yedi bölük mustahfızânına mâlikdir. Paşa ağalarından gılâl havâlesi vardır. Ve yüz elli akçe kazâdır. Yetmiş altı pâre nâhiye kurâları vardır, senevî bin guruş hâsıl olur. Kal‘ası Nîl kenârında Şeddâdî binâ-yı şekl-i murabba‘dır.

Ve cümle beş yüz hâne ve on bir mihrâbdır. Cemâ‘at-i kesîreli Hazret-i Ömer câmi‘idir. Zîrâ bu kal‘ayı Hazret-i Amr ibnü‘l-Âs Mısır fethinden evvel feth etmişdir, ba‘dehu bu câmi‘i Hazret-i Ömer nâmına inşâ etmişdir. Hemân Kınâ şehrinde tahrîr olan Hazret-i Ömer câmi‘i resmindedir. **[Y 445a]** Ve hân ve imâret ve medresesi yokdur, ancak birkaç dükkân ve kahvehâne ve bozahânesi ve hûrmâlığı çokdur.

Ve bu İsne’nin cânib-i garbındaki sahrâ-yı mahsûldârda belde vü dârsız kabîle-i Hüceyze’nin bir nev‘i ve kabâ’il-i Ca‘feriyye’nin bir sınıfı ve kabâ’il-i Mut‘ine dahi bu mahallerde bu üç kabîle meks ederler. Şiddet-i şitâ gelince tâ cebel-i Zümürrûd’a varınca konup göçerler. Ve bu diyârın âb [u] havâsının letâfetinden mahbûb u mahbûbesi memdûh tab‘ı(?)dır.

Ziyâretgâh-ı şehr-i İsne

Zamân-ı kadîm şehr-i azîm olmağile ziyâretleri bî-hisâbdır. Evvelâ hîn-i fethde bizzât Hazret-i Amr ibnü'l-Âs elli bin cüyûş-ı muvahhidîn ile yedi ay bu kal'ayı muhâsara edüp ceng-i azîm ile feth olup hâlâ hatîbi tilâvet etmeğe minbere kılıc ile çıkar. Ol feth günlerinde altı yüz Sahâbe-i kirâm şehîd olup hâlâ kubbeleri ve târîhleri ve isim resimleri ile mastûrdurlar. Ammâ tahrîri mümkin değil, şuğl-i kesîr olur.

Ancak Nîl kenârında **Hazret-i eş-Şeyh Sanî'**: Bir kubbe-i âlî içinde hâzırdır ve ziyâretgâh-ı hâss [u] âmdır.

Ve İsne garbında şehirden nîm sâ'at ba'îd **Evlâd-ı Hazret-i Hamza**: Bir kubbede üç kabirdir, üçü de Hazret-i Hamza evlâdlarıdır derler. İsimleri ma'lûmumuz değildir, hemân himmetleri hâzır u nâzır ola. Andan yine şimâle üç sâ'at,

Beled-i İsfûn

İsne hâkinde iki yüz elli evli ve hûrmâ bâğlı ve bir câmi'li beleddir. Mısır'da sâdât hazretlerinin iltizâmlarında evkâfullâhdır. Andan yine şimâle giderken yine Mut'ine kabîlesi içre ubûr ederek dörd sâ'atde,

Beled-i Zîkat

Nîl'den ba'îd yüz elli hâneli, bâğlı ve hûrmâ bâğçeli İskenderiyye'de kal'a-i Rükn evkâfı bir câmi'li ma'mûr beleddir. Andan yine şimâle beş sâ'atde,

Beled-i Ermen

Nîl'e karîb yüz evli, bir câmi'li beleddir. Ahâlîsi gâyet musallî Şafi'î-mezheb kavmdirler. Bu zamân-ı kadîmde eyle şehr-i mu'azzam imiş kim bir günde âsâr-ı binâların ve acîb ü garîb ibret-nümâ kubâb ve kâ'a ve sarâyların ubûr edemedik. Gâyetü'l-gâye sevâd-ı mu'azzam şehr imiş. Hattâ niçe mu'temed müverrihler eyle tahrîr etmişler kim Hazret-i Mûsâ bin İmrân bu şehirde rahm-i mâderden müştak olup Fir'avn havfından Mûsâ'yı bir levha üzre bağlayup Nîl'e bırağırlar.

Hikmet-i Hudâ Fir'avn'ın sarâyı önünden vücûd-ı Mûsâ ubûr ederken Fir'avn'ın hâtûnu Âsiye Ana Mûsâ'yı alup perveriş eder. Fir'avn Mûsâ'yı görüp cünbüş ü hareketinden haz edüp epsem olur. *Tevârîh-i Taberî*'de ve cümle tefâsîrlerde kısas-ı azîmdir, tahrîre hâcet yokdur.

Ve beled-i Ermen denmesinin sebeb-i tesmiyesi Ermen Mûsâ babası İmrân'ın babasıdır ki Mûsâ'nın Ermen dedesidir. Hâlâ sâkin oldukları mağârâ Yahûdîlerin **[Y 445b]** ve Kıbtîlerin ziyâretgâhlarıdır. Anıniçün beled-i Ermen derler. Ve bu diyâra Arz-ı Ermen derler. Ermen'in bir oğlu Herem idi, anın oğlu Hunâm idi; Mâhân diyârına bu Hunâm varup anda pâdişâh olup bir oğlu olup ismini dedesi ismi gibi Ermen koyup ol dahi müstakil melik olup Ermen kavmleri andan Mûsâ ibn İmrân'a ve İbn Ermen'e müntehî olurlar.

Ba'dehu bu beled-i Ermen'den tay edüp Nîl kenârınca ma'mûr [u] âbâdân u müzeyyen kurâları şimâl cânibine sekiz sâ'atde ubûr ederek,

Beled-i Kurna

Bu mahalde İsne hudûdu tamâm olup Circe haddidir. Ahâlîsi cümle kehfler içinde sâkin Kurna Urbânı derler ebyazü'l-levn kavmdir. Bu kavm Hulâgû asrında el-Mustansır

Billâh Hulâgû elinde şehîd olup Bağdâd'ı Hulâgû harâb edüp bu kavm el-Müstekfî Billâh'ı Kurna'dan alup Mısır'a firâr edüp Tâhir Baybars bunları bu İsne kurbunda yurd verüp amâr ederler. Anıniçün beled-i Kurna derler, kadîm-i evvelde halkı Kurna'dan gelmişlerdir.

Bu kavm beş konak yere gelince emvâl [ü] erzâkları ve zirâ'at edecek hâkleri cümle bu Kurna halkının hudûdudur. Evce ser çekmiş mağârâları cümle Seyf-i Zülyezen binâsı kehflerdir kim içine âdem girse vâlih [ü] hayrân olur. Taşdan oyulmuş mukarnas san'atlar var kim akıllar vâlih olup dîdeler hîrelenir.

El-hâsıl acâyibât-ı dehrden ve garâyibât-ı asırdan mermerbür kârları var kim gûyâ pergârdan çıkmışdır. Kat-ender-kat oyulmuş sarâylar ve kâ'aları ve matbah ve ıstabllar var kim im'ân-ı nazar ile nazar olunsa âdem engüşt ber-dehen edüp mebhût [u] mütehayyir kalır.

Elhâsıl evâyil-i a'sârda ol kavmlere cemî'i ahcârât musahhar imiş. Ba'zı gârlar zer-ender-zer münakkaşdır. İçlerinde ba'zı Kurna Urbânı sâkinlerdir. Ba'zı **[Q 342b] [P 336b]** gârlarda koyunlar ve bakarları durur. Beş konak yer Nîl kenârında bu dağlar böyle ibret-nümâ gârlardır, ammâ gâr-ı yetîmânlardır. Bunları ubûr edüp altıncı sâ'atde,

Beled-i Nakkâde

Ferâ'ine meliklerinden Mısrâyim ki ana Ebü'l-Kabâbıt derler Hazret-i Nûh'un nebîresidir, bu Nakkâd'ı ba'de't-tûfân bu Mısrâyim binâ etmiş. Vâsi'ü'l-aktâr bilâd-ı bender imiş, âsâr-ı binâları cihânı dutmuşdur. Hâlâ üç Mısır kadar harâbesi vardır. Hâlâ ancak beş yüz hâne[li] ma'mûr Medîne evkâfıdır. Ve bir cami'i ve iki zâviyesi var. Ve bu beledin nısfı müslim ve nısfı Kıbtîler sâkindir.

Andan yine Nîl kenârınca cânib-i şimâle vâsi' sahrâlar içre şedd-i rahl ederek sekiz sâ'atde,

Beled-i Dendere

Circe hâkinde Farşût nâhiyesinde bâğ-ı İrem-misâl bin evli ve bir câmi'li ma'mûr beleddir. Andan yedi sâ'at taş ve kumsal yerler güzer ederek,

Evsâf-ı kasaba-i Hû

Circe hükmünde başka kâşiflikdir. Yedi bölükden mustahfızânı yokdur. Ancak kâşif yüz **[Y 446a]** mikdârı tevâbi'iyle yigirmi kîse pâdişâh mâlın ve (–) erdeb gılâlin tahsîl eder. Ve gılâl isti'câline bir paşa ağası me'mûrdur.

Ve Farşût kazâsı nâhiyesidir. Ve bâğ-ı İrem-vâr bin evli ve yedi mihrâblı ve bir câmi'li ve bir minâreli ve çârsû-yı bâzârı ve kahvehânesi ve bozahânesi ve iki müsâfir hânı var. Hammâmı ve bezâsteni yokdur. Ve hûrmâsı bî-hisâbdır.

Ve mine'l-acâyib-i sun'-i Lâ-yezâl

Bu şehrin cânib-i garbında bir ferah-fezâ yerde bir dıraht-ı müntehâ santa ağacı şeklinde bir şecere-i tayyibe hâsıl olmuş.

Bu ağacın vücûdu pâre pâre dilim dilim olmuş ve cümle şu'ubları (ve) sernigûn olmuş ve ba'zı dalları zemîne girüp yine andan cüssedâr nihâller peydâ olmuş. Bu kerre bu dalların

berg [ü] bârları aslının varakına ve meyvesine zerre kadar müşâbeheti yok. Aslının bergleri hazâna gelüp berg [ü] bârın dökse bu nihâllerinden yere girüp yeni filis veren dallar yeniden bahar verüp yapraklanmağa başlar. Vech-i arzda Hâlık-ı Bîçûn böyle bir gûne şecer-i ibret-nümûn halk etmemişdir.

Ahâlî-i vilâyetin ihtiyârlarının nakli üzre bu şecer bin yıldan ziyâde mu‘ammer olmuşdur, derler. Garâyib budur kim bir cenâbet âdem eline balta alup bu dırahtı kat‘ etmek kasdına varup ağaca,

“Seni keserim, âgâh ol” dese derhâl bu dırahtın dalları ve budakları berg-i hazân gibi dir dir ditreyüp havfından ba‘zı yaprakları dökülür, derhâl,

“Vazgeldim” dese cemî‘i şâhları hâli üzre kalır.

Bu ahvâlden Sa‘îd kavmi haberdâr değillerdir, ammâ Kıbtîler bilürler.

Hattâ hakîri seyr [ü] temâşâsına anlar götürdüler. Acîb ü garîb sun‘-ı ilâhî‘dir.

Bu vâcibü‘s-seyri seyr edüp bu Hû kasabasından yine şimâle Nîl kenârınca vâsi‘ sahrâlar içre beş sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Farşût

Circe hükmünde bu dahi (–) kîse mâl ve (–) gılâl muhâsebeli başka kâşiflikdir. İki yüz tevâbi‘iyle hükûmetinde olan yetmiş pâre kurâdan mâl-ı gılâli tahsîl eder. Yedi bölükden muhâfazacı asker yokdur.

Ve yüz elli akçe pâyesiyle ihsân olunur kazâdır, senevî bin beş yüz guruş olur. Zîrâ re‘âyâsı Havvâre kabîlesinden mutî‘ kavmdir. Şeyhleri Berbere oğlu Alî‘dir, üç bin hayyâl Havvâre sıbyânına mâlikdir.

Ve şehri Nîl kenârında vâkı‘ (–) (–) cümle sekiz yüz ma‘mûr [u] âbâdân bâğlı ve hûrmâ bâğçeli âbâdân hânelerdir. Ve cümle on bin mihrâbdır ve (–) câmi‘dir, mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve birkaç esvâk-ı muhtasarı ve kahvehâneleri ve bozahâneleri vardır, ammâ hammâm u medreseleri yokdur. Ammâ ulemâ-yı Farşûtî gâyet çokdur. Müfessirîn ü muhaddisînden binden mütecâviz musannifîn ü mü’ellifîn **[Y 446b]** sulehâ-yı ümmetden kimesneler var. Diyâr-ı Mısır’da ulemâ-yı Gamrâvî ve ulemâ-yı Farşûtî ve ulemâ-yı İsyûtî meşhûrdur.

Ve âb [u] havâsının letâfetinden şeyh [ü] şâbları gâyet âkıl u dânâ ve sıbyân-ı ebcedhânı gâyet reşîd ü necîb ârif ü dânâ olurlar.

Ve Farşût ismiyle müsemmâ olmasının aslı ba‘de’t-tûfân Hazret-i Nûh bu diyârlara gelüp bu arzı Farşût ibn Mısrâyim ibn Bayzar ibn Hâm ibn Nûh‘dur kim bu diyârı ana verir, ol Farşût bin yüz yıl mu‘ammer olup bilâd-ı Fûncistân’a çıkınca yüz kırk pâre şehr-i azîm binâ edüp biri dahi bu Farşût’dur. Zamân-ı kadîmde ibret-nümâ şehr-i zîbâ imiş, hâlâ âsâr-ı binâları âşikâredir. Bu şehirden yine şimâle Nîl sâhilince beş sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Semennût

Bu dahi Nûh Necî evlâdlarından Bayzar oğlunun oğlu Semennût binâ etdüği şehr-i azîmdir. Ammâ bu bâzîçe-i dehrde niçe elden ele oğlan oyuncağı gibi düşüp bûm u

kebûter ve masasa âşiyânı olmuş bir şehirdir. Circe hükmünde bu dahi iltizâmlı küşûfiyyedir. On kîse mâlı ve altı yüz erdeb gılâli ve gılâl isti‘câl ağası vardır. Ammâ yedi bölükden kulu yokdur, ancak kâşifi yüz âdem ile hükm [ü] hükûmât edüp tahsîl-i mâl eder.

Ve Farşût kazâsı nâhiyesidir, başka kazâ değildir. Ve şehri Nîl kenârında ravza-i Rıdvân-misâl bir bâğ u bâğçeli ve nahlistânlı cümle iki bin ma‘mûr büyûtlu ve yedi mahalle ve yigirmi mihrâb ve üç câmi‘li kasabadır. Bu câmi‘lerden mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve bir hayli esvâk-ı muhtasarı ve kahvehânesi ve bozahânesi vardır; hammâm ve medrese ve gayrı imâretleri yokdur. Cümle kavmi Havvâre’dirler. Bu şehrin cânib-i selâsı gâyet zirâ‘at yeridir, latîf buğday ve şa‘îri ve fûlu olur, zîrâ âb [u] havâsı latîfdir. Ve küheylân atları olur. **[Q 343a] [P 337a]**

Ve bu şehrin cânib-i garbındaki mağârâlar içre bir gâr-ı azîm vardır, anı beyân eder

Ve mine’l-acâyib-i garîbe: Ol gâr-ı cahîm içre niçe bin yıllık ketân tohmu yığılmışdır kim dağlar gibi. Ammâ ne tohumdur bu ki şimdiki zamânımızın baklası kadar iri ketân tohmudur. Bir kimesne ol gâra ketân tohmu almak kasdiyle girmeyüp seyr etse yine selâme çıkar. Ammâ ketân tohmundan bir dâne almağa kasd etsen andan bir gûne haşerât zâhir olup âdemi tarfetü‘l-ayn içre üstühânı bile kalmayup yerler. Hattâ biz anda iken bir câmûs delilenüp bu gâra girüp ketân tohmu yemeğe başlayınca câmûs sâhibi varup görürken bir alay ecnâs-ı mahlûkât üşüp ân-ı vâhidde câmûsu pîr [ü] pâk edüp yerler, fakîr herîf bir câmûsdan çıkdı. Birkaç kerre gârın kapusunu sed etmişler, binâ dutmamış, âhir taşradan bir siper dîvârı yapmışlar. Garîb temâşâdır. Ve bu şehirde **[Y 447a]** bundan gayrı niçe yüz acâyib ü garâyibâtdan ibret-nümâlar vardır.

Bunu temâşâ edüp yine refîkımız Habeşli Kara Nâ’ib kethudâsı Mehemmed Ağa ile şimâl cânibine Nîl sâhilince düz sahrâlarda dörd sâ‘atde,

Evsâf-ı kasaba-i Berdîs

Circe hükmünde niyâbetdir. Gılâlin Circe ağası tahsîl eder, (–) erdeb gılâldır. Ve kâşiflikdir; elli âdem ile kâşifi hükm edüp kırk pâre kurâdan mâl-ı gılâl tahsîl edüp kendüye on kîse fâ’iz kalır. Mustahfızân askeri yokdur.

Ve şehri Nîl kenârında sekiz yüz mikdârı ma‘mûr u müzeyyen sâkıyeli ve nahlistân gülistânlı ravza-misâl bir şîrîn kasabadır. Câmi‘leri ve mesâcidleri ve esvâk-ı muhtasarı vardır, lâkin hân u hammâmı ve gayrı imâreti yokdur.

Ve ahâlîsi serâpâ Havvâre kabîlesidir, şeyhleri Ebû Mü’ezzin oğludur. Biz anda iken yine Havvâre’den Berber oğlu Şeyh Alî, Ebû Mü’ezzin oğlu ile gözümüz önünde bir ceng-i azîm edüp tarafeynden yedi yüz âdem hâke düşüp fi’l-hâl iki kabîle birbiriyle öpüşüp görüşüp barışup gitdiler ve akrabâları feza‘ u çeza‘ etmeyüp safâ ederek merhûm olanları atlara ve develere yükledüp götürdüler. Bu dahi garîb temâşâdır. Hâkim tarafından ve gayrıdan ne soru ve ne su’âl olundu. Gûyâ bu ceng bir kânûn-ı kadîm imiş. Cümlesi mütesellî olup müzâkere bile etmediler.

Bu temâşâyı dahi edüp Berdîs kasabasından kalkup Nîl kenârınca hûrmâlıklar içre niçe yüz pâre ma‘mûr [u] âbâdân Havvâre beledleri ubûr edüp beşinci sâ‘atde yine,

Şehr-i azîm-i Sa‘îd Circe

Bey sarâyına meks edüp cümle ahibbâ ve dostânlar ile görüşüp hedâyâ olan atları ve hecîn ve develeri cümle Âyid Urbânı üzre beslemeğe verüp tevzî‘ eyleyüp gerüde hedâyâ gemilerinin gelmesine muntazır olduk. Ammâ eyyâm muhâlif olup Şellâlât boğazında yatdıklarının haberin aldık. Ertesi gün hâkim-i Circe Özbek Beğ‘den beş bin para hammâm akçesi ve bir kat esvâb alup vilâyet-i Elvâh’a gitmeği ricâ eyledik. Ale’r-re’si ve’l-ayn, deyüp Elvâhât neccâbların ve celâbelerin bulup yüz hecînli ve tüfeng-endâz pür-silâh âdemler verüp ve elli deve su ve elli deve me’kûlât [u] meşrûbât verüp,

Circe’den Elvâhât vilâyetine gitdiğimiz menâzilleri ve ibret-nümâları beyân eder

Evvelâ Circe’den çıkup cânib-i garba çöl çölistân ve berr-i bî-amân susuz ve otsuz ve şâdumânsız rimâlistân içinde kâmil beş gün beş gece kat‘-ı menâzil ederek,

Evsâf-ı Elvâh-ı Evvel şehr-i kadîm Harke

Bu şehri ibtidâ binâ eden bi-kavli tevârîh-i Sâbiyye: Tûfân-ı Nûh’dan evvel Mısır’a mâlik olan Nakrâveş idi kim el-kâhin mine’l-kühhân gâyet **[Y 447b]** üstâd-ı kâmil kehene idi. Şehr-i Emsûs’u bu Nakrâveş binâ edüp yüz seksen sene mu‘ammer olup merhûm oldukda yerine oğlu Natrâş melik oldu. Bu dahi babası gibi sâhir-i mâhir kehene olup üç yüz yıl mu‘ammer olup bu Elvâh-ı Evvel’i evvel binâ etdi. Andan karındaşı Mısrâm yerine müstakil melik olup bu dahi hakîm-i mâhir ve kehene-i köhne sâhir idi. Bu Elvâh’ı ol kadar ma‘mûr [u] âbâdân etdi kim ol asırda Emsûs şehrinden ziyâde amâr etdi.

Ba‘dehu Tûfân’da cümle harâb [u] yebâb olup ba‘de’t-tûfân Ken‘ân bin Nûh oğlu Bûlcân babası Ken‘ân’ın leşini bu Elvâh’da bir tahta üzre bulup bu şehr-i Elvâh’da defn edüp bu şehrin harâbın Bûlcân ibn Ken‘ân ibn Nûh Nebî eyle amâr etdi kim evvelkiden ma‘mûr [u] müzeyyen oldu. Hâlâ bu Elvâh’ın cânib-i garbında serâmed kûh-ı ahmerler vardır, anlara cebel-i Ken‘ân derler, Ken‘ân anda bir kaya içinde medfûndur. Kıbtî kefereleri gâyet ziyâde ziyâret ederler. Müslimler ziyâret etmezler, memnû‘dur. Zîrâ bu Ken‘ân Hazret-i Nûh’un dördüncü oğlu idi, babası Nûh Necî ile gemiye girmeyüp mürted oldu ve Tûfân’da gark olup îmânsız gidüp bu Elvâh’da medfûndur. Anıniçün ziyâreti memnû‘dur.

Ammâ bu Elvâh-ı Evvel bir sahrâ-yı azîmin ortasında vâki‘ olmuş âb-ı hayât sulu ve bâğ u bâğçeli ve hûrmâsı firâvân gûnâ-gûn nahlistân gülistânlı havâsı hûb ve halkı mahbûb şehirdir. Cümle bin mikdârı tûbdan ve gayrıdan müfîd ü muhtasar evleri vardır. İki câmi‘i ve altı mesâcidi ve kahvehânesi ve bozahâneleri vardır. Ammâ hân u hammâm ve çârşûsu yokdur. Lâkin haftada bir kerre yedi Elvâhât’dan niçe bin âdem cem‘ olup altun ve guruş ile metâ‘ların bey‘ [ü] şirâ edüp azîm cem‘iyyet-i kübrâ olup bâzâr durur.

Bu Elvâh’ın hâkimi Elvâh-ı kebîr kâşifidir, bunda kâ’immakâmı durur. Ve kadısı dahi Elvâh-ı Kebîr kadısıdır, bunda nâ’ibi hükm **[Q 343b]** eder.

Bu şehrin **[P 337b]** kal‘ası yokdur, ammâ cânib-i erba‘ası kal‘adan metîn çalaşdan ve koçaşdan handaklı sûru vardır. Ve cânib-i erba‘asında yedi yerde tedribe kapuları vardır, bevvâbları her gece sed ederler. Kapuları hûrmâ levhasındandır. Her gece bevvâb pâsbânları sed ederle, zîrâ çöl Urbânından havf ederler. Ammâ hakkâ ki bevvâbları yahşı nigâhbânlardır. Hattâ Mısır sarâyının bevvâbları ve kethudâ ve şehir havâlesi ve kapucular kethudâsı ve dîvân efendisi ve sarây kal‘asının taşra kapuları ve’l-hâsıl yetmiş

yedi kapunun bevvâbları tâ âl-i Kıbtiyân'dan berü bu Elvâhât kavmi sarây bevvâblarıdır. Hattâ Amr ibnü'l-Âs Mısır'ı feth edüp yine bevvâbânlığı bunlara ihsân eder, tâ fâtih-i Mısır Selîm Hân'a gelince.

Selîm Hân dahi Mısır'ı muhâsarada iken bu Elvâhlı bevvâblar **[Y 448a]** pes-i perdeden kal'anın matbah kapusun ve sarâyın sâkıye kapusun açup Selîm Şâh'ı sarâya korlar ve kal'ayı zabt ederler. Asker-i İslâm ise taşrada ceng [ü] cidâl ve harb [u] kıtâl etmede. Derhâl Kalavân minâresinde kuşluk vaktinde feth ezânları kırâ'at olunup kal'anın yetmiş yedi burcunda yetmiş yedi beyâz bayrağ u sancaklar dikilüp taraf taraf tabl-ı âl-i Osmân çalınduğın asker-i İslâm görüp cengden fâriğ olup kal'aya mâl-â-mâl olup sene (–) târîhinde kal'a-i Mısır feth oldu, bâ-sebeb-i bevvâbân-ı kavm-i Elvâhât.

Hâlâ bu Elvâh kavmi bevvâblarının ellerinde tuğra-yı garrâ ile Selîm Hân'ın yarlığ-ı belîğleri vardır kim kadîm ezelden bevvâb olageldikleri üzre bevvâb olup keyfe mâ-yeşâ evlâd evlâda mutasarrıf olup ta'yînât vazîfelerin ve hâliyetü'l-hâliye hizmetlerin ve cümle erbâb-ı dîvândan ve a'yân-ı Mısır'dan avâyidlerin ve Elvâh kâşiflerinden fevâyidlerin alup tekâlîf-i örfiyyeden mu'âf u müsellem olalar, deyü ellerinde kânûn-ı Selîmnâme ve ahidnâmeleri vardır. İlâ hâze'l-ân ol seyr üzre hizmet edüp altı ayda bir Elvâh'dan yeni bevvâblar gelüp eskiler gider. İlâ-yevminâ böyle hizmet ederler. Müstakîm dîndâr u musallî ehl-i ırz âdemlerdir.

Ve bu Elvâhâtların yedisi dahi Circe eyâleti hükmündedir. Ammâ kâşifi Menfalût kâşifi hükmündedir, anın tarafından hil'at geyüp kâşif olur. Zîrâ Menfalût'da azîm gümrük vardır. Senede niçe kerre yüz bin deve ve koyun ve bakar bu Elvâhât tarafından kara Urbânlar ve kara cellâbeler niçe bin karaları götürürler.

Elvâh kâşifi haber alup niçe bin Urbân ile ve tüfeng-endâz sekbân ile bu karalar vilâyetinden gelen kârbânı karşulayup cümlesine çubuk urup ad edüp her şey metâ'ın zekâtın alup defter edüp Menfalût kâşifine neccâb ile defteri gönderüp i'lâm eder.

Ba'dehu bu tüccâr Menfalût'a vardıkda kâşif Elvâh kâşifi defteri mûcebince öşr-i sultânî alup azîm mâl cem' olur. Anıniçün bu Elvâhât kâşifi Menfalût hâkiminin zîr-i hükmündedir. Ammâ Circe eyâletindedir. Circe'ye giden kârbândan Circe hâkimi öşür alur, kânûn-ı kadîm böyledir.

Hakîr bu Elvâh-ı Evvel'i temâşâ edüp kâşif kâ'immakâmından kulağızlar alup beş yüz tulum su ile yine cânib-i garba Elvâh-ı Kebîr'e azîmet eyleyüp ol gün çölistân içre giderken bir gûne rîh-ı sümûm esüp kulağızlarımız,

"Bire, suları tulumlarda örtüp hıfz edin" deyü feryâd etdiler. "Âyâ, ne ola", dedik. Bir sâ'atden anı gördük, cümle tulumlarda ve kırba ve mataralar ve cevze(?)lerde bir katra suyumuz kalmayup cümle mahv olmuş. Refîklerimiz eyitdiler:

"Şükür kim Elvâh-ı Kebîr yakındır. Eğer bu rîh-ı sümûm Circe'den çıkdığımız altı günlük çöl yolunda esüp böyle suyumuz kalmayaydı, cümlemiz **[Y 448b]** helâk olurduk. Hamd [u] senâ olsun kim Elvâh-ı Kebîr yakındır" deyüp vakt-i asrda,

Evsâf-ı ağrebü'l-garâyibât Elvâh-ı Kebîr el-edna'l-acâyibât şehr-i Kalîmûn

Bu Elvâh-ı Kebîr'in bânîsi kable't-Tûfân kehhân-ı mine'l-kehâyin Kalîmûn

Hakîm binâsıdır. Anıniçün bu şehre Kalîmûn derler. Ba‘de’t-tûfân Bayzar bin Hâm’dır kim Ebü‘l-kabâbıt’dır, anın otuz oğlu oldu, büyük oğlu Mısır idi, bu Mısır’ın babası Bayzar ibn Hâm vefât edüp Tûfân’dan evvel vefât edüp Ehrâm dağlarında defn olunan Hürmüs’ün yanına bu Bayzar’ı defn etdiler ve oğlu Mısır Mısır’a müstakil melik olup yigirmi tokuz karındaşlarına ekâlîm-i Mısır’ı tevzî‘ edüp diyâr-ı Mısır’ı amâr etdiler. Ve cümlesi Tûfân’dan iki bin altı yüz âm mürûr edince devletleri tamâm olup Mısır meliki dahi fevt edüp Ehrâm dağlarında babası Bayzar yanında Mısır’ı defn etdiler. Ol asırda bu Ehrâm dağları tâ Hazret-i İbrâhîm’e gelince Ka‘be-misâl ziyâretgâh-ı hâs [u] âm idi.

Andan Mısır’a bir gayrı nesilden Kıft nâmında bir âdem melik olup Kıbtî lisânı bunda zâhir oldu. Ve Hazret-i Hûd *aleyhi’s-selâm* bu Kıft zamânında gelüp Hûd Nebî‘nin ta‘lîmiyle Melik Kıft bu Elvâh-ı Kebîr’i binâ edüp İremezâtü‘l-imâd misilli bir şehr etdi.

Ve melik Kıft dörd yüz seksen sene tahakküm edüp merhûm olup Hazret-i Hûd Melik Kıft’ın na‘şını Ehrâm’da defn edüp Hûd Nebî Medîne yanında Vâdi’l-kurâ kurbunda Nâka-i Sâlih kayası yanında bir şehr binâ edüp anda sâkin oldu. Hâlâ Şâm huccâcı Nâka kayası kurbunda şehr-i Hûd’a konarlar. Melik Kıft’dan sonra devlet Eşmûn’a nakl edüp Eşmûn şehrin ve bu Elvâh-ı Kebîr şehrin karındaşım binâsıdır, deyü dahi ziyâde amâr etdi. Hâlâ Elvâh’ın ba‘zı harâbistânında Melik Kıft ve Melik Eşmûn binâlarında Kıbtî hattıyle târîhleri vardır. Bu fânî pîrezen dünyâ niçe dâmâddan gerü kalup âhir ba‘de’l-feth-i Mısır Amr ibnü‘l-Âs fethidir, ba‘dehu Çerâkese destinden âl-i Osmân fethidir be-dest-i Hayra Beğ Paşa.

Hâlâ Circe hâkinde Menfalût kâşifi hükmünde başka kâşiflikdir, senevî yetmiş kîse mâl-ı mîrîsi vardır. Lâkin gılâli ve gılâl ağası yokdur.

Ve yedi bölükden mustahfızân kulları ve kâşifin yüz atlı sekbânları ve bin mikdârı hayyâl Urbânları vardır.

Eyâletinde yedi pâre Elvâhât şehirleri vardır, mahallinde tahrîr olunur. Bu yedi Elvâh’dan gayrı kurâ ve kasabâtları yokdur.

Ve zirâ‘at edecek yerleri ravza-i cinânları çokdur. Ve kâşife senevî yüz kîse fâ’iz kalur, eğer tüccâr gelirse. Ve eğer bedbaht tâli‘i menhûs olup cellâbe gelmezse bâğ u bâğçeleri öşüründen ve cürm cinâyet bâd-ı havâsından cümle on kîse hâsıl olur. Ve bu Elvâhât **[Q 344a] [P 338a]** yüz elli akçe kazâdır, senevî **[Y 449a]** bin guruş pîştahta mahsûlü olur.

Ve mezâhib-i erba‘adan şeyhü‘l-islâmları ve nakîbü‘l-eşrâfı var, ammâ a‘yân-ı eşrâfı yokdur. Ve fukarâsı gâyet çokdur.

Ve bu şehrin enderûn [u] bîrûnunda ve geldiğimiz çöl çölistânında olan âsâr-ı binâlar ve alâyimât-ı bî-nihâyeler ve niçe bin mutalsamât-ı garîbeler ve niçe bin künûzât-ı acîbeler medfûndur kim niçe kerre yüz bin elvân sommâkî ve mermer sütûn-ı firâvân alâmetleri vardır. İlâ-hâzihi’l-ân kavm-i Mağâribe insân bu künûz [u] defâyinlerden istihrâc etmededirler, ferd-i âferîdeden bir kimesne mâni‘ değillerdir. Ammâ her kenzin müvekkilleri mâni‘ olup her kenz başında niçe bin Hindî ve Sindî ve Mağribî-i Cirbevî helâk olup pâymâl-i rimâl kadîd olup yatırlar. Ba‘zısına dahme-küşâlık müyesser

olup murâdına vâsıl olur. Hâlâ Mısır'da ihrâm-fürûht Hacı İmrân andan kâmrân sâhib-i huddâmân olmuşdur, derler.

Ve bu şehrin ma'âdinlerinin hisâbın yine Hallâk-ı âlem bilür. Evvelâ âşikâre olan ma'âdinlerinden kırmızı şeb ve kırmızı türâb kilermeni ve zâc ve zırnîh ve cibs taşı ya'nî alçı ve seng-i ferah ve seng-i yerekân ve seng-i balgamî ve seng-i belât — bir yumşak taşdır, destere ile tâze iken tahta tahta biçüp evlere ve hammâmlara döşerler, kesb-i havâdan sonra pûlâd-ı Nahcıvânî olur — ve ma'den-i kurşum ve altun ve gümüş ve kibrît ve neft ü katrân ma'âdinleri olur. Ammâ istihrâcını bilmezler ve tahsîline dahi mukayyed değillerdir, zîrâ gayrı âsân mahsûlâtları çokdur. Lâkin demir ve bakır ma'denleri yokdur.

Ve gûnâ-gûn suları vardır. Hemân bir âdem murâd edinse zemîni kazınca bir âb-ı hayât su çıkup kuyunun ağzından taşup önü sıra kazarak suyu her ne cânibe istersen bâğ [u] bâğçelere götürürsün. Âb-ı hayât suları çokdur. Ve ba'zı mâları müshildir; ve ba'zı âbları kabızdır; ve ba'zısı sirke gibidir, çorbaya korlar, gâyet ekşidir; ve ba'zı âbları gâyet tuzludur, yine ta'âma idhâl ederler; ve ba'zı suları kış günü kurur, Temmûz'da taşup kırmızı cereyân edüp içinden Nîl-i mübârek balıkları çıkar; ve ba'zı suların yaralara ve berelere sürüp isti'mâl ederler. **Hikmet-i Hudâ bu kim** bu mezkûr suların cümlesi birbirlerine yakındır ve her birisi bir gûne lezzetde ve birer gûne tabî'atde ve birer gûne hâssıyyetdedir. Âye[t]: [301] *bi-kudretihî ve yahkümü mâ-yürîdü bi-izzetihî* [302]

Ve bu sulardan ekseriyyâ hukemâ-yı Freng mahsûs kalın şîşeler ve kalın bakır kumkumalar ve kurşum kumkumalar yapdırup her suyun tabî'atına göre bir gûne cerre ve kumkumaya koyup vilâyet vilâyet bu sulardan götürürler.

Hikmet-i Hudâ: Bir gûne bulanık ve koyu sudur, akmaz, şöyle hâli üzre durur, andan bizim refîkımız **[Y 449b]** gergerdân-süvâr Dervîş Ni'metullâh âbdest alup elin yüzün silerken hakîr yüzüne bakdım, bir vakâr sâhibi ak sakallı ihtiyâr âdem-i edîm olmuş.

"Bire bürâder sakalın neden ak oldu?" deyince herîf-i zarîf-i nahîf sakalı kıllarına bakınca aklı gitdi.

"Bire şu sudan şimdi âbdest aldım, acabâ anın te'sîri midir?" derken kâşifin bir âdemi,

"Sakının, ol sudan içmen ve sakalınıza sürmen. Bu su aceb temâşâdır. Ba'zı harâmîler at serîka edüp eğer at ve gayrı hayvân siyâh ve kırmızı ise derhâl bu suda gusl edüp beyâz kuğu gibi olup bî-pâk ü bî-pervâ bâzârda fürûht eder. Bu suda bu gûne hâsıyyet vardır" dedikde hakîrin bir toru tayı var idi, boynun yaykayup beyâz oldu, ve bir kolunun sağın ve bir uyluğunun solun ve kuyruğun yaykayup bi-emrillâh beyâz süd gibi olup at alaca Mısır ahrecine dönüp at vücûduna nazar etdikce süheyl urup kişneye kişneye tamâm oldu, aceb hikmetdir. Ammâ yine bir seneye dek Dervîş Ni'metullâh'ın sakalı ve atımın kuyruğu ve endâmında mûyları ke'l-evvel oldu, temâşâdır.

Ve bu vilâyet-i Elvâhât yedi şehirdir ve birbirlerine birer günlük yol yakındır. Bâğ u bâğçe ve mezra'aları [var] ve birbirlerine müşâdır. Ammâ iki bölük ad olunur, bir bölüğü Elvâhât-ı Hâric ve bir bölüğü Elvâh-ı Kebîr ad olunur. Ammâ Elvâh-ı Kebîr cümleden ma'mûrdur, zîrâ hâkim tahtıdır ve kadı ve a'yân andadır.

Ve bu diyâra Elvâhât demelerinin sebeb-i tesmiyesi oldur kim bu diyârı binâ eden Ken‘ân ibn Nûh Nebî‘nin kızları var idi, biri Kennise ve biri Hadiyye idi, bu iki kızlar dedeleri Hazret-i Nûh ile Tûfân’da gemide bulunup halâs oldular. Ammâ babalarının Tûfân’da gark olup gâyib olduğu iftirâkından dağlara düşüp âhir babalarının na‘şın bu Elvâh-ı Evvel’de bir gâr içre bir tahta ile sandûka içre görüp tesellî-i hâtır buldular. Ammâ şeb [ü] rûz bunlar mahzûn olup dîdeleri nemden nâ-bînâ olmağa karîb oldular. İblîs-i pür-telbîs bunlara şeyh-i şâb sûretinde sûret-i hakdan görünüp bükâlarından su’âl etdi. Bunlar dahi,

“Babamız Ken‘ân iftirâkından giryân u nâlân olup gezeriz” dediler.

Derhâl Racîm bunlara,

“Diler misiz kim dâyimâ babanızı görüp tesellî bulasız?” Bunlar dahi,

“Ne hoş ola” dediler.

Derhâl İblîs-i pür-telbîs Ken‘ân’ın sandûkası levhasından bir pâre levha koparup üzerine bir Ken‘ân sûreti tasvîr etdi kim gûyâ zî-rûhdur. Kızlar bu sûreti görünce suratları güldü.

Ve Şeytân bu sûrete tapmağı bunlara ta‘lîm edüp gâyib oldu.

Kızlar bu sûreti hânelerine getürüp bir pinhân köşede koyup her bâr ki nazar edüp **[Y 450a]** tapınup tesellî-i hâtır bulurlardı.

Niçe eyyâm bu hâl üzre geçinüp fevt oldular. Oğulları bu âyîni analarından gördüğü üzre bu tahtadaki sûrete tapup be-dürüstî put-perest oldular.

Bu levhaya bu kavm tapdıklarıyçün sâyir akvâm bunlara elvâhî ya‘nî tahtaya tapıcı deyü ad kodular. İlâ-hâzâ ol ismile müsemmâ olup bu şehre Elvâh derler.

Ve bu Şeytân’ın tahrîr etdüği Ken‘ân sûreti **[Q 344b] [P 338b]** olan musavver tahta Mîne şehri mukâbelesinde Nîl’in karşu cânibinde Deyr-i Ümmü Alî nâm bir kenîsede Kıbtî ruhbânları zabtındadır, ana taparlar. Mâ-takaddem putlar cehele-i kefereler zamânında Vüdd ü Suvâ‘ ve Yeğûs ve Ye‘ûk ve Nesir misilli vücûden ağacdan ve taşdan binâ olunmuş putlar idi, ana taparlardı.

Ba‘dehu Şeytân bu Ken‘ân sûretin bu levhaya yazınca cümle küffâr tahtalara tapmağa başladılar. İlâ‘l-ân cümle seyâhat etdiğimiz Kâfiristân’da kefereler tahtaya taparlar. Ba‘zı avâmü‘n-nâs bir kâfire şetm etse,

“Bire tahta îmânlı mel‘ûn” der.

Hâlâ tahta sûretlere tapmalarının aslı bu Elvâh’da Ken‘ân sûretinden İblîs iğvâsiyle kalmışdır. Temme kelâm.

Ve bu Elvâh-ı Kebîr’in cânib-i erba‘asında kal‘ası ve dizdârı ve neferâtları ve cebehâneleri ve topları (–) (–).

Ve şehri bir vâsi‘ düz sahrâda vâki‘ olmuş cümle toprak ve kireç örtülü (–) evlerdir.

Ve (–) mahalledir.

Ve cümle (–) mihrâbdır, ikisi minâreli câmi‘lerdir, mâ‘adâ mesâcidlerdir.

Ve medrese ve tekye ve hân u hammâm ve imâret yokdur. Ammâ esvâk-ı muhtasarı ve

kahvehâne ve bozahâneleri vardır, lâkin kârgîr binâ bedâsteni yokdur. Ammâ kadîm-i ezelden kalmış harâb-âbâdı çokdur.

Ve şehrinin cânib-i erba‘asında kal‘a kapusu-misâl metîn tedribe kapuları vardır.

Ve kurşumlu kârgîr binâlar yokdur. Ammâ zamân-ı kadîmde ol kadar amâristân âsârları var kim hadd [ü] hasrın Cenâb-ı Bârî bilür.

Ve âb [u] havâsı gâyet latîf olduğundan halîm ü selîm beze-miskîn ehl-i ırz mahbûb [u] mahbûbeleri olur.

Ve halkı gâyet mutî‘ garîb-dost âdemlerdir.

Ve bâğ u bâğçelerinde gûnâ-gûn hoş-elhân tuyûrlarının asvât-ı hazînleri câna safâ verir.

Ve müşebbek bostânlarında âb-ı hoş-güvârlı battîh-i ahzarı ve battîh-i asferi gâyet âbdâr ve lezîz olur. Bir vâsi‘atü‘l-aktâr ve rahîsatü‘l-eş‘âr bir ma‘mûr [u] âbâdân diyârdır. Arâzî-i vâsi‘i ma‘mûr ve halkı dâyimâ şâdân [u] mesrûr ve mezra‘aları vâfir ve hayrât [u] berekâtları mütekâsir ve ni‘met-i uzmâları firâvân ve enhârları cârî ve revân bir diyâr-ı nazîf-i cihândır.

Ve yüz on elvân lezîz hûrmâsı olduğu sicillâtda mastûrdur. Bir gûne kırmızı la‘lpâre hûrmâsı olur, kemâlin buldukda nahlinde iken incîr gibi balı akar ve çekirdeği arpa kadardır.

Ve Sebz-i Râ‘ derler bir gûne **[Y 450b]** sarı ve kırmızı hûrmâsı olur, yedisi bir arşın geldiğiyçün Seb‘a Zirâ‘ derler, Bağdâd-ı behişt-âbâdın hastâvî hûrmâsı gibi uzundur ve gâyet lezîzdir.

Bu diyârda olan hûrmâ-yı rutab-ı cennî ne Lahsa’da ve Basra ve Bağdâd ve ne Tâ’if ü Hicâz’da olur, illâ Medîne-i münevverede çelebi hûrmâsı dahi latîfdir, ammâ az olur. Ammâ bu Elvâh’da bir seneden bir seneye beş kerre yüz bin deve yükü hûrmâ ekâlîm-i seb‘aya müstevlî olup beş kerre yüz bin deve yükü hûrmânın öşrü alındığı kerrâtile vâki‘ olmuşdur, tâ bu mertebe hadden bîrûn hûrmâsı olur.

Ve şeftâlûsi ve kaysısı ve nârı ve emrûdu ve elması ve dudu ve incîri ve üzümü cümle âbdâr ve lezîz ve firâvân müsmirâtları olur.

Ve mahbûblarının dahi hadd [ü] hasrı yokdur. Ammâ fakîri ve fakîreleri çokdur, zîrâ bu diyârda adâlet yokdur. Ve esmerü‘l-levn halkı çokdur.

Ve halkının kâr [u] kisbleri koyun ve keçi ve sığır ve bâğ u bâğçe ve hûrmâ ile kâr edüp kifâflanırlar. [303]

Ziyâretgâh-ı Elvâh

Bu şehrin mezâristânı içinde bir binâ-yı Âdî, kubbe-i Şeddâdî vardır, anda Benî İsrâ’îl ulemâlarından Allâsime nâm bir ulemâ medfûndur. Atebe-i âlîsinde Kıbtî hattıyle ism [ü] resmi ve târîhleri vardır. Bu sâhib-i kabrin menâkıbı bu yüzden tahrîr ve terkîm olunur.

Bu gayrı âlim dâ’imâ haşr [u] neşre ve benî âdem kıyâmet günlerinde sûr-ı İsrâfîl uruldukda cümle mahlûkât diri olmasına dâ’imâ münkir imiş. Hikmet-i Hudâ bu münkir âlim bir gün savma‘asından taşra çıkup mezâristânda gezerken bir benî âdem üstühânı bulup eline alup der kim,

“Bu kemik ne mümkin ki sûr-ı İsrâfîl nefh olundukda hayât bula. Ve haşrı neşri görüp eğer Cehennem’e, eğer Cennet’e gire” deyü bu fikr-i fâside ile elinde kemik kalup tâ savma‘asına gelince hâtırına gelir kim bu uzvu ben bu mahalle dek niçün getirdim, deyüp kendüye levm ederek elinden kemiği savma‘ası önüne yeri kazup gömer.

Hikmet-i Hudâ ol gece bir ra‘d u berk ve bir matar nâzil olur kim cihânı seylâb gark edüp bi-emrillâhi ta‘âlâ bu kemiğe bârân-ı rahmet te’sîr edüp zemîne kök salup mürûr-ı eyyâm ile bu kemikden bir gûne dıraht-ı müntehâ hâsıl olur kim görenler vâlih [ü] hayrân olup hâne sâhibi âlimin nazariyle hâsıl oldu, deyü herkes tahsîn ederler. Günden güne bu dıraht sâyedâr olup nazargâh-ı halk-ı Elvâh olmada.

Meğer bu münkir âlimin savma‘asında bir afîfe sâhib-cemâl bir Adeviyye sâhib-kemâl ve bir perhîzkâr sâhib-hâl bâkire bir duhter-i pâkîze-ahteri var idi ki henüz bir dürr-i nâ-süfte ve bir gonce-i nâ-şüküfte idi. Hergiz babasından gayrı bir er yüzü ve bir erkek sözü istimâ‘ etmemiş idi. Hikmet-i Hudâ bir gün pederi vâlidesiyle kapularından taşra gûristâna çıkup teferrüc ederken savma‘alarının bâbı önündeki dıraht-ı müntehâyı mezkûr âlimin kızı görüp,

“Sübhânelhallâk, ne güzel şecer-i tayyibe olur, gûyâ zî-rûhdur ve âdem güzeli gibi şîrîndir”, deyü bu şecereyi temdîh ü tavsîf edüp dırahtın cânib-i erba‘asın deverân ederken ol nahlin yaprağından bir dâne yeyüp bi-emrillâhi te‘âlâ kız hâmile kalup günden güne kızın hamli âşikâr olup bu Elvâhât ve gayrı, şeyhin kızı hâmile kalmış, deyü cihân cihân güft ü gû olup âlim [304]

[Behnîsâ]

[Q 345a] [P 339a] câmi‘ sâhibi Hasan hazretleri,

“Benim câmi‘imin cemâ‘atin niçün aldın?” deyü Yeni Câmi‘ sâhibi kendüyi katl oldu görünce aklı gidüp hâbdan bîdâr olup serâsime olur. Ba‘dehu bu vâkı‘ayı sulehâ-yı ümmetden bir kimesneye ta‘bîr etdirirken Sultân Muhammed-i Ekrâd tarafından bir kâsıd gelüp Yeni Câmi‘ sâhibini katl edüp başını Mısır’a götürürler. Rü’yâyı ta‘bîr eden kimesne âlem-i hayretde kalur. Anıniçün bu şehr içre bu câmi‘den gayrı câmi‘de cum‘a kılınmaz.

Ve bu şehirde cümle beş aded minâredir ve on yedi zâviyedir ve üç medrese ve yedi tekye ve kırk sebîl ve on yedi mekteb-i sıbyân-ı tıflân-ı ebcedhân ve üç vekâle ve üç yüz dükkândır. Ammâ yetmiş dükkânı sûk-ı sultânîdedir, mâ‘adâsı herkesin kapularının iç yüzünde cüllâh ve bezzâz dükkânlarıdır. Ve elli yağhâne ve altı kahvehâne ve bir vîrân hammâmı var.

Ve havâsı bu şehrin gâyet latîfdir, ammâ gerçi Nîl’dir ammâ şiddet ile cereyân etmediğinden gayrı ray eylediği kurâlarda ketân ısladırlar(?). Anıniçün suyu sehl ağırdır ve memdûh değildir, sâhib-i tab‘ olanlar kuyulardan nûş ederler.

Ve cümle halkı fukarâ olduklarından öşr-i sultânîden gayrı tekâlîf-i örfiyyeden berîlerdir. Ve şehirleri vakfullâhdır. Ve cümle halkı Ashâb-ı güzîn ve Erbâb-ı soffa ve Muhâcirîn [ü] Ensâr evlâdlarıdır kim hîn-i fethde kalmışlardır. Ve gâyet sulehâ-yı ümmetden ulu azîz kimesneler var. Ve cümle ahâlîsinin reng-i rûyları esmerü‘l-levn halîm ü selîm ve halûk u mütevâzı‘ ve ehl-i sülûk kimesnelerdir. Ve kâr [u] kisbleri cümlesinin koyunlarından hâsıl olan beyâz yünden sof ve ihrâm ve şâl destâr dokuyup kâr ederler. Hadîsde kim hadîsdir: [305]

Ve yine cümlesinin libâsları şâldır ve tâcları yine şâl destârdır. Ve zenâneleri cümle beyâz

izâr bürünürler.

Ve bu şehrin garb tarafın kum gark ediyor. Zîrâ tâ Fes diyârına ve Merânkûş vilâyetine ve Tarabulus'a varınca çöl çölistân olmağile kum deryâsı gelüp yıldan yıla şehri gark ediyor. Ol ecilden bu şehr içre niçe bin sarây-ı âlî ve niçe yüz hân u hammâm ve dekâkînler ve imâretler henüz harâb olmadadır. Ve hukemâ-yı kudemâdan Batlîmûs-ı Yûnân'ın sarây zemîninde eflâke ser çekmiş bir sommâkî amûd-ı müntehâ var kim tâ zirve-i a'lâsına cihân-nümâ bir kasr-ı âlîsi var imiş, Batlîmûs dâ'imâ bu kasrda ibâdet edermiş, hâlâ bir temâşâgâh-ı ünâsdır.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı kadîm-i şehr-i Behnîsâ ve ziyâret-i Seb'a Nisâ

Evvelâ şehr içinde Ulu Câmi' civârında eş-Şeyh Alî ve eş-Şeyh Dâvûd ve eş-Şeyh Hammed ve Kadı Muhammed. Ve cebbânede eş-Şeyh Cîrûn. eş-Şeyh Muhammed el-Emîr.

eş-Şeyh Seyyidî Muhammed Ebüllîf: Bu azîz başına hûrmâ lîfinden sarık sardığıyçün Ebüllîf deyü künye ile meşhûrdur; hâlâ kabr-i şerîfinde destârı niçe yüz yıldan berü durur.

Ve bir mürtefi' kumsal yerde eş-Şeyh Hüseyn. Ve civârında Benî Hilâl kabîlesinde eş-Şeyh Şerefüddîn. Ve fâtihü'l-bâb eş-Şeyh Abdürrezzâk. Ve eş-Şeyh Mûsâ er-Rîdî Seyyid Alî hammâmı.

Ve bir vâsi' sahrâda Makteletü'l-azîm demek ile ma'rûf niçe bin Sahâbe-i kirâm ecel-i müsemmâları ile merhûm olup bunda medfûnlardır kim başka karâfedir. Bu mahalde du'â müstecâbdır kim Karâfe-i nûr dahi derler.

Ve Ulu Câmi' içinde beş yüz şühedâ dahi medfûnlardır, ammâ ism-i şerîfleri ma'lûmumuz değildir.

Ve bu mahalle karîb eş-Şeyh Abdullâh-ı Zikrûrî.

Ve cebbâne-i kübrânın garbında bir mîl mikdârı ba'îd çölde, ziyâretgâh-ı Seb'a Benât ya'nî Yedi Kızlar ziyâreti derler. Bunlar Sahâbe-i kirâmların duhter-i pâkîze-ahterleri idi. Bunlar dahi ceng ede ede yedisi bir yerde şehîde olmuşlardır. Ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ve bunlara karîb bir kubbe içinde eş-Şeyh Mûsâ-i Tahhânî hazretleri medfûn, ulu sultândır. eş-Şeyh Hazret-i Ukbe: Cümle tevâbi'âtiyle bir kubbe-i azîmde medfûnlardır.

Ve Ulu Câmi' sâhibi pederleri eş-Şeyh Sâlih hazretleri: başka bir kubbede medfûndur. Atebe-i âlîsi üzre böyle mastûrdur:

Tüvüffiye eş-Şeyh Sâlih, sene 222.

Bunun civârında eş-Şeyh Ziyâd. Ve bunun birâder-i kihteri eş-Şeyh Muhammed el-Heyyâr: ya'nî parça parça etmişlerdir ve yine savma'asında tilâvet-i Kur'ân ederken görmüşlerdir. Yedi kerre bu hâl üzre katl edüp âhir ferâgat edüp ba'dehu "Yâ ibâdallâh cenâzeme hâzır olup karındaşım yanına defn edin" deyü keşf edüp rûh teslîm etmişlerdir.

Ve Ulu Câmi' sâhibi Şeyh Hasan ibn Şeyh Sâlih uhtü eş-Şeyhe Sitti Zeyneb: bir kubbede âsûdedir. eş-Şeyh Muhammed el-Baklî hazretleri: bir kubbe-i sagîre içindedir.

Ve civârında eş-Şeyh Süvâde: bu dahi bir küçük kubbede medfûndur, cânib-i erba'ası çâr-

gûşe metîn dîvârdır. Zâviye ve hücresi ve Şâfi‘î havzu henüz binâ olunmuş tekyedir. Behnîsâ kadısı Hasan Efendi hayrâtıdır. Hareminde birkaç hûrmâ ağacları var kim ayyûka kad çekmişdir.

Ve bu tekye civârında eş-Şeyh Evlâdüttayr: bir mürtefi‘ yerde medfûndur. Bir musattah yerde hûrmâ bâğ-ı İrem’i içinde eş-Şeyh Zeynelâbidîn: ulu sultândır.

Ziyâretgâh-ı ashâb-ı Hazret-i Îsâ
aleyhi’s-selâm

Başka bir garâfe-i azîmdir. Hazret-i Îsâ‘nın on iki yâr-ı gâr halîfelerine Havâriyyûn derler. Üçü bunda medfûndur kim kabirler üzre çâr-gûşe seng-i mezârlarında lisân-ı Yûnânî hattıyle târîhleri vardır. Ve Hazret-i Îsâ bunda üç sene sâkin olup ümmetiyle bu şehir ma‘mûr olup ümmetinden üç bin âdem bunda medfûndur. Ve mürde iken enfâs-ı Rûhullâh ile hayât **[Q 345b] [P 339b]** bulan Melik Mihâ’il ve oğlu Angeli ve hâtûnu Râcife nâmân kişiler bu mahalde medfûnlardır. Mevtâdan hayât bulup yine merhûm u merhûme olduklarıyçün kabirleri üzre birer seng-i hârâ dahi koyup üzerlerine satır satır Yûnânî hatları yazmışlar. Ve bu mahalde,

Makâm-ı Hazret-i Îsâ
aleyhi’s-selâm

Ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır. Ammâ Rûm ve Kıbtî tâ’ifesi cem‘iyyet-i uzmâ ile ziyâret ederler, zîrâ bu makâmda Hazret-i Îsâ üç sene sâkin olduğu muhakkakdır. Ve buna muttasıl,

Makâm-ı Hazret-i Meryem Ana

Hazret-i Îsâ savma‘asında ümmetleri ile tevhîd ederken Meryem Ana bu hücrede sâkin olup ibâdet ederdi. Hâlâ bir rûhâniyyetli nazargâh ibâdetgâhlardır. Ve buna karîb,

Ziyâretgâh-ı Sitte Nebî

Bu mahalde altı aded azîm amûd-ı mühtehâlar dikilmişdir, herbiri birer peygamberlerin re’s-i sa‘âdetleri ucunda kâyimdir ve üzerlerinde lisân-ı Yûnânî ile yedişer satır hatlar vardır. Ammâ ol mahalde bir Rûm tâ’ifesi yok idi kim kırâ’at edüp ana göre isim resimlerin tahrîr edeydik. Ammâ acâyib kabr-i tavîllerdir, herbiri kırkar kırk beşer adımdır.

Ve bunlara karîb çâr-gûşe alçacık dîvâr içinde eş-Şeyh Muğallak ya‘nî kaşıkcı.

Ve civârında eş-Şeyh Afvân.

Ve şehr içinde eş-Şeyh Abdülganî.

Ve eş-Şeyh Abdülmü’min.

Ve eş-Şeyh Abdünnebî.

Ve eş-Şeyh Dahrûc.

Ve eş-Şeyh İbrâhîm.

Ve makâm-ı Erba‘în.

Ve bahrın karşu şark cânibinde iskele başında bir zâviyeli tekye-i azîm içinde bir kubbe-i âlîde ziyâretgâh-ı azîm ve âsitâne-i kadîm,

Hazret-i Merzübân

kutb-ı aktâb-ı cihan kaddesenallâhu bi-sırrıhi'l-azîz.

Bunlar Hazret-i Risâlet-penâha Kisrâ benî Şirvân ya'nî Enûşirvân'ın vezîri iken Resûl-i Hudâ'ya Nûşirvân tarafından elçilik ile gelüp Habîb-i Hudâ Muhammed el-Mustafâ'nın cemâl-i bâ-kemâlin göricek karârı kalmayup mahabbet edüp der-ân şehâdet parmağın kaldırup kelime-i tevhîdi getürüp İslâm ile müşerref olup Sahâbe-i kirâmdan oldu. Ve ulûm-ı ledünne mâlik olup kutbiyyete kadem basup ilm-i hakîkatde niçe yüz te'lîfâtları var ulu sultândır. Ba'de'l-feth-i Behnîsâ Amr ibnü'l-Âs bunlara Behnîsâ hükûmetin verüp bu şehirde âhirü'l-emr [306] mâsadakı üzre [307] emrine imtisâlen rûh-ı şerîfi evc-i ılliyyîne vâsıl olup na'ş-ı şerîfi bu âsitânede mestûrlardır.

Her sene mâh-ı Muharrem'in on ikinci günü yevm-i Âşûrâ oldukda vasıyyetleri üzre evkâfı tarafından mütevellîsi niçe yüz kazgan sükkerî ve aselî âşûrâ pişüp bu günlerde cem' olan kırk elli bin ehl-i züvvâra bu âşûreyi bezl edüp ganî ve fakîre ve pîr [ü] civâna kas'a kas'a ve ulbe ulbe ve kâse kâse bay u gedâya bezl ederler.

Üç gün üç gece germâgerm eyle cem'iyyet-i kübrâ olup mevlûd-ı şerîf olur kim âdem deryâsı olup mâl-ı firâvân in'âm u ihsân olup tasadduk olunur. Hamd-i Hudâ ziyâret edüp mevlûdunda bir kerre hâzır olduk. Ve buna karîb,

eş-Şeyh Ebussu'ûd: Bâğ-ı İrem-misâl bir bâğçe içinde bir kubbede medfûndur.

eş-Şeyh Ebû Şalk ya'nî başına ip sarıcı: Emr-i azîm kimesnedir.

El-hâsıl bu şehrin enderûn [u] birûnunda beş bin Sahâbe-i kirâm medfûndur. Hamd-i Hudâ cümlesini ziyâret edüp rûh-ı şerîfleriyçün birer Fâtiha yâhûd bir aşr-ı şerîf yâhûd bir Yâsîn-i şerîf tilâvet edüp herbirisinin rûhlarına savâbların hibe eyleyüp cümlesiyle âşinâlık kesb eyleyüp ruhâniyyetlerinden istimdâd taleb etdik. Zîrâ bir hadîs-i sahîhde, hadîs: [308] deyü nutk-ı Resûlullâh vardır, ana binâ'en cümlesin ziyâret etdik. Ammâ isim resimleri ile ve kubbeleri ile ma'lûm olanları tahrîr eyledik.

Ve bu Sahâbe-i kirâmların sebeb-i şehâdetleri oldur kim Hazret-i Risâlet asrında bu Behnîsâ şehri ol kadar ma'mûr [u] âbâdân idi kim misli meğer Ümmü Dünyâ Mısır ola idi. Ba'dehu Rûm keferesi tama'a düşüp İskenderiyye ve Mısır'ı ve bu Behnîsâ'ya istîlâ edüp mutasarrıf olup Kıbtî tâ'ifeleri re'âyâ olup Melik Mukavkıs boybeği pâyesinde Kıbtîler üzerine hâkim kalup nihânîce Hazret-i Risâlet tarafına Zennûn-ı Mısrî gönderüp Yûnâniyân elinden vilâyetin halâsıyçün ricâ edüp ilticâ ederdi. Hikmet-i Hudâ Hazret-i Risâlet asrında fethi müyesser olmayup Hazret-i Ömer *radıyallâhu anh* hilâfetinde Hazret-i Risâlet-penâh'ın intikâlinden yigirmi iki sene sonra Amr ibnü'l-Âs Mısır fethine gelüp Mısır'ı feth edüp Amr ibnü'l-Âs Hazret-i Hâlid ibn Velîd'i otuz bin asker ile Behnîsâ gazâsına serdâr-ı mu'azzam edüp gönderdi. Bir rivâyetde bizzât Amr ibnü'l-Âs bile idi derler.

Netîce-i merâm bu kal'a-i azîm Behnîsâ altında Rûm küffârı ve Kıbtî keferesi ile yetmiş gün yetmiş gece ceng-i azîm olup beş bin Sahâbe-i kirâm ve Erbâb-ı soffa şehîd olup bu kal'ayı yine cebren ve kahren kuvvet-i bâzû-yı İslâm ile feth oldu. Bu feth-i fütûh cemî'i tevârîhlerde mastûrdur. Zîrâ Behnîsâ Şâm ve Mısır gazâsı gibi bir gazâ idi. Hâlâ Behnîsâ'da kibâr-ı Sahâbe-i kirâm ziyâdesiyle medfûn olduklarının sebebi bu gazâda

şehîd olanlardır ve ba‘de’l-feth sâkin kalanlardır. Cümlesinin himmetleri hâzır ola.

Ve hâlâ Behnîsâ kal‘ası şehrinin cânib-i garbında cebbâne tarafında kal‘anın temelleri ve burc [u] bârûları zâhir ü bâhirdir. Ba‘de’l-feth Amr ibnü‘l-Âs küffâr tama‘ edüp yine istîlâ etmesinler içün nefîr-i âm ile kal‘ayı münhedim edüp Hazret-i Ömer’e arz etmişdir. Mürûr-ı eyyâm ile bu şehir ma‘mûr (–) (–) [u] âbâdân ederken ahâlî-i vilâyet münhedim olan kal‘anın ahcârâtlarından bu şehri binâ etmişlerdir. Her taşları **[Q 346a] [P 340a]** var kim fîl cüssesi kadar demir ve rusâs kinedli taşlardır. Hâlâ münhedim etdiklerinde iki taş mâ(?) kırk elli vukiyye demir ve kurşum çıkar. Ve bu kal‘a-i harâbın cirmi kâmil altı sâ‘at devr eder binâ-yı azîm imiş. Ve hâlâ cemî‘i şühedâlarımız bu kal‘anın garb tarafında Yedi Kızlar ziyâretine varınca kubbe kubbeye çatılmış medfûnlardır. Ve başları ucunda isim resimleri ve sinn-i sâlleri ile mastûr olanların merkadlerin tahrîr eyledik.

Ve bu kal‘a garbında bir deyr-i kebîr vardır, hâlâ eser-i âsârları vardır kim bir deyr-i dârdır. Zamân-ı imâretinde üç yüz altmış altı kapusu var imiş, her kapu birer gûne ma‘âdinden imiş, çoğu altun ve gümüş imiş. Her gün bir bâb küşâde, ol kapudan girüp âyîn-i kadîmlerin ederlermiş, ve bir yılda kapular küşâde olması tamâm olurmuş. Ve bu kenîse içre on iki bin ruhbân ve bıtrîk ve kıssîs ve papa ve patirgâh ve keşîş-i ladika ve mitrepolid ü pelîd ve kala yoroz nâm keşîşleri var imiş.

Sahâbe-i kirâmın çoğu bu deyri feth ederken şehîd olmuşlardır. Ve bu deyrden çıkan mâl-ı ganâyim ile Mekke ve Medîne ve Tâ’if ve Hicâz-ı Abbâs ahâlîsi mâl-ı ganâyime müstağrak olmuşlardır.

Ve içinde olan cümle ruhbânlar dendân-ı tîğden geçüp ezân-ı Muhammedîler kırâ’at olunup cum‘a namâzı edâ olunurken bir cum‘a mel‘ûn küffâr kırk bin küffâr-ı bed-girdâr ile fırsat bulup cümle ibâdullâh ibâdet ederken ale’l-gafle basup mâbeyne kılıc girüp bu câmi‘ olan deyr içre bir şemşîr-i âteş-tâb bâzârı olup küffâr dahi bî-tâb u bî-mecâl olup mihrâb tarafında olan Sahâbe-i kirâm cum‘a namâzın bozmayup anlar edâ edince gerüde üç bin Ashâb-ı güzîn şehîd-i hür oldular.

Hemân tamâm olup *es-selâmu aleyküm* deyüp cümle Ashâb-ı kirâmın güzîdesi dal tîğ-ı Muhammedî olup küffâr-ı bed-girdâr-ı murdârı kıra kıra küffârın karârları firâra mübeddel olup küffâr kal‘alarına cân atarlar.

Hemân asker-i İslâm akîblerine düşüp kova kıra kal‘alarına küffâr ile ma‘an varup bevvâblar kapuları sed etmeğe kâdir olmayup cümle asker-i İslâm kal‘aya leb-ber-leb olup kal‘a-i Behnîsâ bu tertîb üzre feth olmuşdur.

Ve bu cengde mecrûh olan guzât-ı müslimîn bir kumsal yerde yatup ol gece vâkı‘alarında Hazret-i Risâlet-penâh cümlesinin yaralarına mübârek ağzı yarların sürüp ale’s-sabâh cümle mecrûhlar kendüleri sağ selâmet görüp ol kumsal yerde yuvarlanup safâ ederler. Hâlâ ol kumsal yerde Rimâlü Dârişşifâ derler, ziyâretgâhıdır. Hâlâ bir mecrûh ve bir marîz ol mahalle varup ol kumsal yerde yuvarlansa bi-emrillâhi ta‘âlâ sıhhat bulur, meşhûr-ı âfâk-ı ale’l-itlâkdır. Ve hasta ve marîz olmayan ba‘zı kimesneler teberrüken ve teyemmünen ol kumsal mürtefi‘ yerden yuvarlanırlar, elbette şifâdan hâlî değillerdir. Hakîr dahi şifâ niyyetine eylece yuvarlanıcaverdim(?), zîrâ pembe-misâl bir rimâlistân pâk yerdir.

Ve bu şehrin ahvâlin mâ-vaka‘ı üzre evsâfın tahrîr eylesek seyâhatimize mâni‘ olup tatvîl-i kelâm olur. Ancak bir hafta bu şehirde meks etdiğimizde alâ-kadri’l-imkân bu mertebe tahrîr olundu, *ve’s-selâm.*

Ba‘dehu Behnîsâ‘dan şimâle dağlar dâmenince ma‘mûr u âbâdân kurâlar ubûr ederek on(ar) sâ‘atde,

Menzil-i belde-i Lâhûn ve cisr-i Hazret-i Yûsuf-ı ibret-nümûn

Feyyûm hâkinde iltizâmlı ma‘mûr altı yüz hâneli ve bâğ u bâğçe ve bir câmi‘li ve iki zâviyeli kahvehâneli âbâdân beldedir. Andan kalkup,

Cisr-i Lâhûn: Mısır diyârında meşhûr-ı âfâk cisr-i azîmdir. Bizzât Hazret-i Yûsuf binâsıdır. Ol zamândan berü fenâ bulmayup bir yerine bir rahne gelmemişdir, gûyâ üstâd mühendis destinden henüz çıkmışdır. Ve yine Hazret-i Yûsuf’un mu‘cizesiyle cereyân eden Yûsuf nehrinin üzerinde evc-i semâya kavs-i kuzah-vâr kudret kemeri gibi (–) göz cisr-i azîmdir. Cümle Feyyûm diyârına giden nehre bu kantara-i kübrâ sed olmuşdur. Bu cisrden ubûr edüp Köm Esved cibâli kurbunda,

Belde-i Havvâre: Feyyûm hâkinde iltizâmlı ve yüz hâneli müzeyyen beldedir. Ol kadar mahsûldâr kurâ değildir, zîrâ arzı yâbisdir. Bunu ubûr edüp bahr-i Yûsuf kenârınca gidüp,

Kantara-i Havvâre: Bu dahi azîm köprüdür ve on gözdür. Bundan dahi güzâr edüp,

Kantara-i Neva‘în: Anı dahi geçüp yıldız rûzgârı cânibine Yûsuf Nebî tur‘ası sâhilinde kâmil yetmiş tur‘a ayrılup vilâyet-i Feyyûm’a fırka fırka ve bölük bölük olup gider.

Bu tur‘aların yetmişinin dahi yetmiş cisri vardır, herbiri sagîr ü kebîr beşer altışar gözlü cisrlerdir. Dâ’imâ gözleri mesdûd durur. Tâ ki Mısır’dan paşa ağalarından bir benâm ağa ve Feyyûm kâşifi ve kadısı ve müftîsi ve cümle a‘yân-ı eşrâfı yılda bir kerre bu cisr üzre Nîl kesimi mahallinde gelüp Yûsuf deryâsı ne mertebe geldüğin keşf edüp ba‘dehu bu cisrlerin sed olan gözlerinin mühürlerin du‘â ve senâ ile bozup vilâyet-i Feyyûm’un üç yüz on pâre kurâlarına ve kırk altı bin bâğ u bâğçe ve İremezâtlarına paşa ağası izniyle yigirmi bin kabza su koyverüp yine cümle cisrin gözlerin sed eder. Tâ ki vilâyet rey olup suya gark olup yine şiddet-i harâret basdıkda yine yigirmi **[Q 346b] [P 340b]** bin kabza su koyverir.

Bu tertîb üzre Feyyûm’a bu cisrlerden sular tevzî‘ olur. Cümle hâkimler bu su kesimi mahallinde hâzır olmuşlar. Ve kânûn-ı kadîm üzre defter mûcebince vilâyete su salmasalar ahâlî-i vilâyet birbirlerin kılıcdan geçirirler. Zîrâ herkes benim kurâm saky olsun deyü tama‘ edüp ceng [ü] cidâl olurdu. Zîrâ bu kurâların herbirinden beşer onar Mısrî kîse mâl matlûbdur. Bu mahalde paşa ağasına beş kîse hâsıl olur. Eğer cisrlerin birisinden mühür bozulup su uğurlamışlarsa paşa ağası ol kurânın direk şeyhlerin tahrîm ü ta‘zîr eder. Hâkim-i mûy, deyü herkes paşa ağasından havf ederler.

Ve bu tur‘alar müstevlî olduğu Feyyûm sahrâsı içre bu kadar bâğ u bâğçede niçe bin bâğ sarâyları ve sâkıyeler ve havz u şâzrevânlar ve selsebîlli kâ‘alar var kim görenin aklı gider.

Bunları temâşâ ederek tâ cisr-i Lâhûn’dan yedi sâ‘atde mezkûr bâğ u bostânlar ve gül gülistânlar içre andelîbleri istimâ‘ ederek,

Evsâf-ı şehr-i kadîm ve nazargâh-ı azîm Behişt-âsâ bâğ-ı Merâm şehr-i Feyyûm binâ-yı taht-ı Hazret-i

Yûsuf
aleyhi's-selâm

Bizzât Hazret-i Yûsuf Melik Reyyân bin Velîd'in vezîri iken bu şehri binâ etmişlerdir. Ba'dehu kendülere kırk yaşında nübüvvet gelüp Mısır sultânı olduklarında bu Feyyûm'u taht edinüp bu şehirde sâkin olup eyle ma'mûr [u] âbâdân etdi kim ilâ-hâze'l-ân anların mu'cizeleri berekâtiyle nûr-ı ilâhî İremezâtü'l-imâd misilli bir şehr-i hoş-havâ ve râhat-efzâ benderdir.

Ve Hazret-i Yûsuf bu şehirde du'â etdi.

"Allâhümme innî garîbün fe-hubbehâ ilâ vâliye küllin" buyurdular.

Anıniçün bu Feyyûm'da garîbü'd-diyâr olan kimesne mu'ammer olup tenâsül bulup vâlîler ile hüsn-i ülfet ederek mahabbet üzre geçinüp mün'im âdem olurlar.

Ve bu Feyyûm şehrinin sebeb-i tesmiyesi bi-kavli müverrih-i âlem Şeyh İsyûtî *rahmetullâhi aleyh*, Hazret-i Yûsuf bu Feyyûm'u ve üç halîci bin günde ma'mûr etdüğiyçün elf yevmden galat tahfîf-i kelâm içün elif lâmın ref' edüp Feyyûm dediler kim elf yevm'den me'hûz bir kelâmdır kim bu şehre alem olmuşdur.

Ve Hazret-i Yûsuf'a kırk yaşında nübüvvet bu Feyyûm şehrinde gelmişdir ve yine bunda Mısır sultânı olmuşdur. Reyyân ibn Amâlika hüsn-i rızâsiyle pâdişâhlıkdan ferâgat edüp Hazret-i Yûsuf halîfe oldu. Ve Hazret-i Ya'kûb Sıfet şehrinde hüzn-i Yûsuf'dan a'mâ iken oğlu Yûsuf'un nübüvvet [ü] hilâfetin istimâ' edüp arz-ı Filistîn'den azm-i râh-ı Mısır deyüp on iki evlâdiyle ve büyük evlâdı Yehûdâ'nın vâlidesiyle ve Hazret-i Mûsâ'nın vâlidesi Yûhâ Ana ile cümle menâzil kat' ederek Hazret-i Ya'kûb'u Mısır'a getürdiklerinde Reyyân karşu çıkup Hazret-i Ya'kûb'a hayli i'zâz etdi. Gerçi Reyyân hilâfetinden fârig idi, ammâ yine beyne'n-nâs vak' u vakârı yerinde bir mün'im âlî-şân kimesne idi.

Andan Hazret-i Ya'kûb Feyyûm'a gelürken Hazret-i Yûsuf istikbâle çıkup baba ve oğul ve birâderânlar birbirleri ile mülâkat ve müşerref olup öpüşüp görüşüp birbirlerin bağırlarına basup dirâgûş edince bi-emrillâhi ta'âlâ Hazret-i Ya'kûb firâk-ı hüzn-i Yûsuf ile nâ-bînâ iken hasreti olan Yûsuf'una kavuşunca mübârek nergis gözleri münevver oldu ve Ya'kûb Nebî şâd oldu. Ve Hazret-i Yûsuf dahi mesrûr [u] handân olup elli cemel kurbân ve toksan gulâm âzâd edüp Hazret-i Ya'kûb ile Feyyûm'a gelüp Hazret-i Yûsuf'a ve Feyyûm şehrine ve sâkin olanlara du'â-i hayr-ı firâvân etdi.

Ba'dehu Hazret-i Ya'kûb on altı sene gâh Mısır'da ve gâh Feyyûm'da Hazret-i Yûsuf'u görerek intikâl edince âhirü'l-emr yine dünyâdan göz yumdu. Ve civâr-ı rahmete revâne olunca Hazret-i Ya'kûb'un vasıyyeti üzre Hazret-i Yûsuf babasının ol zât-ı mükerrem na'ş-ı şerîfin Kudüs-i şerîfde Halîlü'r-rahmân'da dâr-ı enbiyâ olan cebel-i Ceyrûn'da Hazret-i İbrâhîm Halîlullâh'ın cenb-i şerîflerinde kehf-i enbiyâda defn etdiler. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdır.

Ba'dehu Hazret-i Yûsuf karındaşlarının kuyuya atdıklarına kalmayup herbirine birer ülke verüp hâkim eyledi. Ana baba bir karındaşı olan İbn Yâmen mukaddemâ Hazret-i Yûsuf yanında idi, âhir civâr-ı rahmete vâsıl olup na'şını Mısır'da Hazret-i Yûsuf oğlu Efrâyim türbesinde Züleyhâ Ana yanında defn etdirdi. Ba'dehu Yehûdâ'nın

vâlidesi merhûm olup Feyyûm'da bâğlar içinde bir binâ-i azîmde medfûndur. Ba'dehu Hazret-i Mûsâ vâlidesi Yûhâ Ana dahi merhûme olup anı dahi Hazret-i Yehûdâ vâlidesinin yanında defn etdi. Andan,

Zikr-i vefât-ı Hazret-i Yûsuf-ı Sıddîk Melik
aleyhi's-selâm

Melik Reyyân dahi Mısır'da fevt olup oğlu Dârim, İsvân diyârında melik idi, ammâ Hazret-i Yûsuf'a îmân getürüp Yûsuf Nebî'nin taht-ı hükûmetinde idi. Hazret-i Yûsuf cihângîr melik olup niçe sene serîr-i saltanatda nübüvvet ile ber-karâr olup anlar dahi civâr-ı rahmete karîb oldukları mahalde karındaşlarına ve Melik Dârim ibn Reyyân'a ve sâ'ir erbâb-ı dîvân zevî'l-ukûl olan insâna vasıyyet edüp buyururlar kim:

"Benim fevtimden sonra Benî İsrâ'îl kavmi içre benim na'şım için azîm fetret ve vâfir ulu ceng [ü] cidâl olur. Beni gasl etdükden sonra vücûdum bir metîn tuc sandûka içine koyup muhkem berk edüp Mısır'ın mukâbelesinde Heremeyn dağları önünde Nîl içine ilkâ edün. Zamân ola benim sâhibim vardır" deyü vasıyyet edüp rûh-ı pür-fütûhları civâr-ı rahmete vâsıl olup Dârim ibn Reyyân ve Hazret-i Yûsuf birâderleri vasıyyet-i Yûsuf üzre bir tuc sandûka defn edüp mahall-i ma'hûdda Nîl'e bırağırlar. Müddet-i **[Q 347a] [P 341a]** ömr-i Hazret-i Yûsuf 102 sene.

Ba'dehu Hazret-i Yûsuf tâ Hazret-i Süleymân'a gelince Nîl ka'rında medfûn dururken hikmet-i Hudâ Hazret-i Süleymân ber-havâ tahtı ile tayerân ederken bir cinnî,

"Yâ Süleymân, Yûsuf Nebî bu mahalde Nîl içindedir, ammâ mürûr-ı eyyâm ile ma'lûmum değildir" dedi.

Hazret-i Süleymân rîha emr edüp ol mahalle nüzûl edüp Ehrâm dağları huddâmlarının hâtûnlarından bir müsinne hâtûn buldular, andan su'âl edüp ol mahallin gösterüp derhâl ka'r-ı Nîl'den cinnîler Hazret-i Yûsuf'un sandûkasın tahtına alup rîha emr edüp berg-i hâtif gibi Kudüs'e cebel-i Ceyrûn'a Halîlü'r-rahmân cenbinde babası Hazret-i Ya'kûb'un yanında defn etdiler. Hamd ol Hâlık'a kim anı dahi birkaç kerre ziyâret etdim.

Ba'dehu Reyyân oğlu Dârim Hazret-i Yûsuf'dan sonra mürted olup put-perest olıcak Hazret-i Yûsuf'un karındaşı Hesyân bin Ya'kûb ile sâhil-i Nîl'de ceng ederken bu mürted Dârim ibn Reyyân münhedim olup Nîl'e gark olup cümle emvâl [u] erzâkın Hazret-i Hesyân ahz edüp Feyyûm şehrine tâ bilâd-ı İsvân'a varınca müstakil pâdişâh olup tenâsül bularak âl-i Ya'kûb bu Hesyân'dan ziyâde olup âl-i Ya'kûbiyân devleti Mısır diyârında iki yüz sene mümted oldu.

Andan Kâşim ibn Ma'dân melik olup bi-kavli *Tevârîh-i Şehâbî*: Fir'avn-ı Mûsâ bin asrında geldi ve dörd yüz sene mu'ammer olup Hazret-i Mûsâ ile ceng ederken âhir Süveys deryâsında Kolondur boğazı nâm mahalde münhedim olup atıyla firâr ederken Bahr-i Süveys'e atıyla girüp gark oldu.

Andan Feyyûm şehri niçe divelden divele intikâl edüp âhir Hazret-i Ömer hilâfetinde Amr ibnü'l-Âs destine girüp andan âl-i Abbâsiyân zamânında ol kadar ma'mûr [u] âbâdân oldu kim gûyâ Huld-i berîn oldu. Andan fâtih-i Mısır Selîm Hân destine girüp tahrîr edüp hâlâ yine bir sevâd-ı mu'azzam bâğ-ı Merâm bir şehr-i İrem'dir.

Ve Mısır hâkinde başka kâşiflikdir, beher sene (–) kîse-i Mısrî mâl ve altı bin erdeb gılâl hâsıl edüp Mısır dîvânında muhâsebe verir. Ve iki yüz tevâbi‘âtiyle ve yedi bölük Mısır’ın mustahfızân askeriyle atup tutup zabt u rabt eder hükûmetdir. Ve kendüye kırk kîse ba‘de’l-masârıf fâ’iz mâl kalur yahşı mansûbdur. Ve yüz elli akçe ile sadaka olunur şerîf kazâdır. Nâhiyesi mukaddemâ üç yüz altmış pâre kurâ idi. Yûsuf deryâsı gark edüp yüz on pâre kurâları kalup kadıya senevî sekiz kîse fâ’iz hâsıl olur. Ve gılâl tahsîliyçün bir ağa gelüp üç kîse kâr eder. Ve bir ağa dahi güllâb suyu içün gelüp bir kîse mâl ve kâşifden bir küheylân feres-i âl tahsîl eder.

Ve bu şehirde üç fetvâ sâhibi şeyhülislâmı var, lâkin mezheb-i Hanbelî müftîsi yokdur. Ve nakîbü‘l-eşrâfı ve a‘yân-ı eşrâfı çokdur. Ve ulemâsının dahi hadd [ü] hasrı yokdur.

Ve şehri bir sahrâ-yı bî-pâyânın ortasında cereyân eden bahr-i Hazret-i Yûsuf’un iki cânibinde kat-ender-kat musanna‘ u müzeyyen ve ma‘mûr u âbâdân sarây-ı âlîler ve hâne-i zîbâlar ile ârâste ve bâğ u gaytân [u] bostânlar ile pîrâste olmuş bir şehr-i mahbûb ve amâristân-ı mergûb mahmiye-i binâ-yı Yûsuf bin Ya‘kûb’dur.

Ve cümle tokuz bin altmış bin büyût-ı zîbâlar ve binâ-yı ra‘nâlardır. İlâ‘l-ân amâr olmada bir rûşen-âbâd ve bir şehr-i dilşâd edici yerdir. Ve serâpâ kârgîr sengîn bünyâd ve tula ve cibs ile âbâd olmuş şehr-i latîfdir. Ve sütûhları bi’t-tamâm kirec ile mestûrdur. Ve her hânenin ve her sarây-ı âlîlerin bâbları kal‘a kapuları gibi muhteşemâne dervezelerdir.

Ve bu şehir cümle altmış yedi mahalle ve altmış yedi mihrâbdır. (–) hutbedir, mâ‘adâsı (–) varınca evkâfı metîn mesâcidlerdir. Ammâ cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik Kâşif sarâyının dibinde,

Şeyh Muhammed-i Vâkarî hazretlerinin câmi‘i

İbâdethâne-i kadîmdir ve gâyet rûhâniyyet vardır. İki kapusu var, biri sağ cânibinde ve biri kıble kapusudur. Ve üç tabaka bir minâresi var. Ve mihrâbı bir bucağa münharif vâki‘ olmuş; gûyâ zamân-ı evvelde kenîse imiş. Ve derûn-ı câmi‘de on beş mermer sütûnlar üzre kemerleri fevkında münakkaş tavandır. Ve hareminin tâ vasatında bir azîm nâbıka dırahtı var, ceviz kadar âbdâr ve dânedâr nâbıka verir, acîb ü garîb vâcibü‘s-seyr şecere-i tayyibedir. Ve andan,

Câmi‘-i Şeyh Rûmî

Bir câmi‘-i sagîredir. Bunun dahi mihrâbı bir köşeye vâki‘ olmuşdur. Ve derûn-ı câmi‘de çâr sütûn içre binâ olunmuş ma‘bedhânedir. Ve minâresi câmi‘inden munfasıldır. Ve hareminin ortasında bir beyâz kubbe içre (–) (–) (–) eş-Şeyh Abdullâh medfûndur. Ve çârsû içinde cemâ‘at-ı kesîreye mâlik,

Câmi‘-i Sultân Kayıtbay

Tûlen ve arzan yetmiş adımdır. Ve mihrâbı içre beyâz mermer üzre müzehheb celî hattile: [309] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve mihrâbının iki cânibinde bir gûne musaykal u mücellâ taş amûdcikler var kim cemî‘i seyyâhân-ı cihân gelüp temâşâ ederler. Âlem-i hayretde kalup ma‘lûmları değildir kim ma‘âdin midir, yohsa amelî terkîb midir, nâ-ma‘lûm bir turfa hacerlerdir. Ve harem etrâfiyle enderûn [u] bîrûnda olan cümle otuz altı sütûn-ı hamrâdır. Ve cümle kemerler

üzre nakş-ı Mânî zer-ender-zer münakkaş işlerdir. **[Q 347b] [P 341b]** Ve bir yan kapu ve bir kıble kapu. Ve mihrâb dîvârında bir kapu dahi var, andan on dörd kademe taş nerdübânlar ile enilüp âbdest alınur, Yûsuf bahrı cereyân eder. Ve harem ortasında bir âb-ı hayât kuyusu var. Ve bu câmi‘ serâpâ kemerler üzre binâ olunmuşdur, altından Yûsuf denizi geçer. Ve üç tabaka bir musanna‘ serâmed minâresi vardır. Ve,

Câmi‘-i Tâcüddîn

Altı aded amelî tula sütûnlar üzre haremsiz bir küçücük câmi‘dir. İki yan kapuları var. Ve sol cânibindeki yan kapunun iki tarafdan sekizer kademe taş nerdübân ile çıkıldığıyçün bu câmi‘e Câmi‘-i Mu‘allâk derler. Bir alçacık minâresi var. Ve bir,

Câmi‘-i Mu‘allâk

dahi Emîr Süleymân’ındır. Karîbü‘l-ahd binâ olunmuş bir câmi‘-i münevverdir. İki cânibinden tokuzar kademe taş nerdübân ile çıkıldığıyçün buna dahi Câmi‘-i Mu‘allak derler. On altı sütûn kemerleri üzre müzehheb nakş-ı bûkalemûn tavandır. Sol cânibindeki kapusu etrâfında, [310] âyeti ve mihrâb içinde, [311] âyeti ve mihrâb üzre müzehheb celî hatt-ı Karahisârî ile iki satır hatt-ı latîf ile,

Emera bi-inşâi hâze’l-mekâni’l-mübârek el-abdü‘l-fakîr ilallâhi te‘âlâ Süleymân el-emîr el-kâşif ıklîm el-Behnîsâ sene sittin ve seb‘imi’e [760].

tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘ sûk-ı Zarbûn cânibindedir. Altı serâpâ dükkânlardır. Bir musanna‘ u müferrah dilküşâ câmi‘-i rûşendir. Ve yine bahr-i Yûsuf kenârında,

Câmi‘-i Hasan Beğ

On sekiz sütûn-ı hamrâ üzre kaddi bâlâ tâklar üzre halkârî ve müzehheb ve gûnâ-gûn silu ve lâjüverd ile nakş olmuş tavandır. Ve iki cânibinde yan kapuları var. Sol tarafı yan kapusundan on sekiz kademe taş nerdübân ile çıkılup enilüp bahr-i Yûsuf’dan âbdest alınur. Ve kıble kapusu bahr-i Yûsuf üzre vâki‘ olan cisr üzre kıble kapusudur. Ve hareminde iki hûrmâ dırahtı vardır. Ve bir alçak minâresi var. Sûk-ı kantara-i Kınâvî civârında,

Câmi‘ü‘l-Mağribî

On sütûn üzre haremsiz ve bir kapulu ve bir alçak minâreli bahr kenârında bir câmi‘dir. Ve bu câmi‘in mukâbelesinde,

Hâce câmi‘i

Bu dahi haremsizdir ve on amûd üzre bir küçük câmi‘dir. Ve mihrâbı içinde, [312] âyeti merkûmdur. İki yan kapusu ve minâresi var. Haremsiz bir küçük câmi‘dir.

Ve sûk-ı Gaytân’dan Yûsuf bahrı içindeki câmi‘ on altı sütûn üzre iki yan kapu ve bir kıble kapu ve bir alçak minâreli haremsiz bir câmi‘-i sagîrdir.

Ve câmi‘-i İbn Allâm.

Ve câmi‘-i Arnabud.

Ve câmi‘-i Sûku’l-hamîr.

Ve Câmi‘ü‘l-cedîd.

Ve Câmi‘ü‘l-mu‘allak-ı kebîr.

Ve câmi‘-i eş-Şeyh Mûsâ.

Bu câmi‘lerden mâ‘adâ elli mihrâba varınca zevâvî-i ma‘mûrelerdir. Ve yedi medrese. Ve kırk mekteb-i sıbyân. Ve iki hammâm, [biri] Mısır’da Şeyh Bekrîler evkâfıdır ve biri eş-Şeyh Âlim evkâfıdır.

Ve cümle on altı âyende vü revende mihmânhânesi ma‘mûr hânlardır. Çârsû içinde Şeyh Bekrîlerin Beyâz Hân’ı cümleden âbâdândır.

Ve Muhyiddîn vekâlesi. Ve Bektaş vekâlesi. Ve Mağribî vekâlesi. Ve Hartu’l-gaytânda iki vekâle. Ve Menkûre sûkunda iki vekâle. Ve Arnabut hânesi kurbunda iki vekâle. Ve Nevayin mahallesinde iki vekâle. Ve Şugl-i kebîrde bir mu‘azzam vekâle.

Ve kırk sekiz sebîl. Ve üç sarnıc kuyusu var, mâh-ı Temmûz’da buz pâresi olup âb-ı hayât olur.

Ve altı yerde esvâk-ı sultânîsi var. Biri sûk-ı Kantaratü‘l-milh ve sûk-ı Hartu’l-gaytân ve sûk-ı Hartu’l-magâribe ve Sûku’l-kebîr ve Sûku’l-mansûre ve Sûku’l-amûd. Ve cümle esvâklarda tokuz yüz dükkândır. Ve cümle çârsû-yı bâzâr üzerleri hûrmâ ağacı direkleri üzre mestûr tavandır. Şiddet-i hârda cümle ehl-i hıref bürûdet üzre otururlar ve her bâr tathîr edüp sulayup pâk [ü] pâkîze esvâk-ı sultânî ve tâhir şâhrâhlardır. Zîrâ suları firâvân olup halkı sâhib-i tab‘ olmaları sebebiyle sakkâlar dâ’imâ tarîk-ı âmları reş edüp hâr [u] hâşâkların hammâmlara yakarlar. Böyle bir pâk ü latîf şehirdir. Lâkin bu şehrin kârgîr-binâ bezzâzistânı yokdur, ammâ yine cemî‘i hânlarda zî-kıymet harîr kâlâ-yı metâ‘ bî-kıymet firâvândır.

Ve halîc-i Yûsuf’a nâzır fevkânî ve tahtânî kahvehâne-i bî-minnetler var kim şeb [ü] rûz âyende vü revende ehl-i dilânın ârâmgâhı ve cemî‘i seyyâhân dervîşânın karârgâhı cemî‘i zurefâ ve yârân-ı bâ-safâ ve ihvân-ı bâ-vefâ görüşecek bir cây-ı cilvegâh bezmgâh kahvelerdir. Her köşesinde mutrıbân ve hânendegân u sâzendegân meddâhân gazelhân ebyât eş‘ârların ve âheng-i mizmerâtların düzüp bülend-âvâz ile Hüseyin Baykara faslı edüp şâ‘irân-ı mâhirân fesâhat [u] belâgat üzre müfredât ve dübeyt ve müselles ve murabba‘ ve muhammes ve müseddes tercî‘-i bend ve kasâyid-i bahr-i tavîllerin tilâvet ederek birbirlerine hasmâne çâr-ender-çârlar ve mu‘aşşerât ve müstezât ve penc-beytler okurlar kim âdem hayrân kalur.

Ve mutrıbân-ı kaşmerân gûnâ-gûn mudhik şakalar ederler kim mürde dili şâd [u] handân ederler. Bir tarafda dahi mahbûb pençe-i âfitâb rakkâs civânân çerh urup raks etdükde perîşân kâküller gibi dil-i âşık dilşâd u handân eder ve dahi perîşân hâl olur.

Ve ba‘zı cânlar elinde fincânların nehre bırağup fincân cereyân ederek kahve (–) yanına gelür. Ba‘zı âşık elinde şebeke sâhil-i bahrda kahve nûş ederek mâhîleri sayd eder. (–) (–) (–) sular üzre binâ olunmuş kimi fevkânî ve tahtânî kimi de havz u fıskıyye ve havz u şâzrevân (–) (–) (–) temâşâgâh-ı ibret-nümâ kahâvîlerdir. Ba‘zısında muganniye mahbûbeler var kim âşûb-ı **[Q 348a] [P 342a]** fitne-engîzler var kim her bir işveleri sihr-i hilâldir.

Ve bu şehrin ekseriyyâ câmi‘lerinin ve zevâvîlerinin ve câ-be-câ hâne-i fukarâların ve sarây-ı âlîlerin revzen-i şahnişînleri Yûsuf bahrına nâzırdır. Hattâ ba‘zı hânelerden havâtîn tâ’ifeleri şebekeler ile sudan mâhîler sayd ederler. Ve ba‘zı mahalde suya girüp şinâverlik ederler. Ve ricâl makûlesi ve sıbyân-ı dilberânlar hod evlâ bi’t-tarîk mâ-i mâhî-vâr kâküllerin târmâr edüp bahr-i Yûsuf mâliki gibi şinâverlik edüp uşşâkları ile alâ-mele’i’n-nâs birbirlerin bilâ-vâsıta ve bî-fûta dirâgûş ederler, bir temâşâgâh-ı bahr-i Yûsuf’dur.

Ve ba‘zı erbâb-ı devlet kayıklara süvâr olup sâz u söz fasılları ederek halîcin tarafeyninde ola[n] bâğ u bâğçeli sarâyları temâşâ ederek murâd edindiği hânelere uğrayarak kayıklar ile şehr içinde seyrân ederler.

Ve bu şehr içre mezkûr halîc üzre beş yerde kantaralar var kim herbiri beşer ve altışar gözdür. Nehrin iki cânibindeki mahallelere ve esvâklara (–) ubûr olunur. Ve ba‘zı cisrler üzre iki câniblerinde kırkar ellişer dükkânlar vardır. Her berber dükkânlarının ve kahvehânelerinin pençereleri suya nâzırdır. Bu gûne metîn ve âlî cisrlerdir. Ve cümle hânelerde sâkıyeler ile sular çekilüp hammâmları ve bâğ u bâğçeleri rey ederler. Ve havz u fıskıyye ve selsebîllere ve şâzrevânlara sular revân olup taraf taraf sakâlar(?) olunur gûnâ-gûn maksûreler vardır.

Ve bu tur‘a-i Yûsuf halîc halîc niçe bin bâğ u bâğçeleri ve besâtîn-i müşebbekleri rey etdükden sonra iki yüz yigirmi pâre kurâların mezra‘alarına ve gaytânlarına taksîm olup cümle Feyyûm diyârı saky olundukdan sonra mâ-bâkî tur‘a-i Yûsufu Feyyûm şehrinin cânib-i garbîsinde bir sâ‘at ba‘îd bahr-i Hazret-i Yûsuf’a mahlût olur. Hikmet bu kim bu tur‘a-i Yûsuf şehr içinden cereyân ederken âb-ı zülâldir; kaçan kim bahr-i Yûsuf’a munsab olur zehr-i mâr olur, gâyetü‘l-gâye mâlih bir buhayre-i azîmdir. Dâ’iren-mâdâr üç günde devr olunur bir buhayredir. Ba‘zı tevârîhlerde bu buhayreye Birketü‘l-karn derler. Cânib-i erba‘asında bâğ-ı İrem’den nişân verir yüz pâre ma‘mûr u âbâdân kurâlar vardır. Yedi sekiz ay Mısır’ı meyve ile ganîmet eden bu kurâlardır. Ve bu bahr içre altmış pâre kayasa nâmında balıkcı kayıkları vardır, kurâlara âdem ve metâ‘ götürüp getirmekdedirler ve me’kûlât meşrûbât müsmirât taşımadadırlar.

Ve bu bahr içre yetmiş gûne mâhî olduğu sicilde mastûrdur. Âdem kadar cüssedâr ve sazan ve sindiye(?) ve şilbe balıkları memdûhdur. Gerçi bu buhayre eyle bir bahr-i ummân değildir, ammâ bu bahr içre cemî‘i zî-rûh kısmı mevcûddur. Husûsâ deniz atı vardır. Nîl ile timsâh gelüp mürd olur, mu‘cize-i Yûsuf’dur. Ve bir mu‘cize dahi budur kim mâh u sâl bi’l-gudüvvi ve’l-âsâl Nîl’in nısfı bu tur‘a-i Yûsuf’dan deryâ-misâl cereyân edüp bu buhayreye girüp içinde mahv olur. Ve bir yere bu buhayrenin ittisâli yokdur, hemân telattum temevvüc edüp durur bir Bahr-i Sefîd’dir.

Ve bu buhayre kenârında karîbü‘l-ahd üç yüz altmış pâre bâğ-ı behişt ma‘mûr u âbâdân kurâlar var imiş. Bir kerre bu buhayre tuğyâna gelüp ba‘zı kurâları gark eder. Ancak küşûfiyye beledlerinden yüz beş pâre kurâ kalmışdır. Ve yüz pâre dahi evkâf u iltizâm kurâlarıdır. Ve bu bahri bizzât Hazret-i Yûsuf-ı Sıddîk sıdk ile mübârek ve yed-i beyzâları ile hafr ederken emr-i Hakk’ile Cenâb-ı İzzet tarafından Cibrîl-i Emîn’e vahy gelüp mübârek kanadiyle işâret etdükde bu halîc-i azîm ve bir âb-ı hayât-ı cân-perver zemînde zâhir olup bu buhayre hâsıl olur. Ammâ şimdiki hâlde zehr-i mârdan ve semm-i helâhil-i mâr(?)dan nişân verir.

Ammâ bi-kavli müverrih ve âlim ü âmîl *Hıtat-ı Makrîsî* eydir:

Bu bahrin sâhilinde sâkin olan kavm Hazret-i Yûsuf'a âk u âsî ve gümrâh olan usât-ı ümeme Hazret-i Yûsuf bed-du'â etüp cemî'i hayvânâtları bu buhayreye gark olup kendüler dahi müstağrak olup bahrları dahi zehr-i mâr olmuşdur. Ve hâlâ bu bahr içre gark olan kavmin âdem sıfatında ve gark olan hayvânları sıfatında at ve katır ve deve ve sığır ve câmûs ve hımâr ve kelb ve koyun ve keçi ve horos sıfatında balıklar vardır. Ve ba'zısı mürd olup kenâra çıkup temâşâ ederler. Ve deryâ atları ba'zı zamân karaya çıkup tarlalarda buğdayı ve şa'îr tenâvül eder. Eğer kenârda kısrak-ı berrî bulursa aşup kısrakdan kulun hâsıl olur. Sene 1083 târîhinde Kethudâ İbrâhîm Paşa'ya bir buhayre atı yavrusu getürdiler, cildi balık hey'etinde ve yelesi balık yelesi ve kuyruğu balık gibi ve sâ'ir a'zâsı at gibi idi.

Ve Elvâhât vilâyetinin cemî'i uyûnları tahte'l-arzdan bu buhayreye gelüp mahlût olur derler. Hattâ Sultân Muhammed-i Ekrâd bu Elvâhât uyûnları buhayre-i Yûsuf'a munsab olduğun istimâ' edüp Elvâh'da gâyib olan nehre saman ve kömür döküp **[Q 348b] [P 342b]** altı sâ'atde saman ve kömür bahr-i Yûsuf'a gelüp mahlût olduğu *Usûlü'l-bihâr* nâmında bir tevârîhde merkûmdur. Böyle âb-ı zülâller mahlût olurken bahr-i Yûsuf zakkûm-vâr acıdır. Ammâ mâhîleri gâyetü'l-gâye lezîzdir ve aslâ balık râyihası yok bir mukavvî semekelerdir.

Ve hikmet-i Hudâ bu buhayreye muttasıl bir küçük buhayre vardır, âb-ı hayâtdan nişân verir bir buhayrecikdir. Ve eğer mülûk sâhibleri murâd edinseler bu âb-ı hayât buhayreciği ve Yûsuf buhayresini yıldız cânibinde Hûş-ı Îsâ şehri önünden ubûr etdirüp İskenderiyye kurbunda Akdeniz['e] munsâb etdirmek emr-i sehl idi. Zîrâ Feyyûm buhayresinin arzı âlî ve İskenderiyye cânibi süflîdir ve mâbeynleri iki konak yerdir. Eyle olsa Feyyûm diyârında bu buhayre yerine üç yüz pâre kurâ dahi amâr olurdu. Zîrâ bu buhayre üç yüz pâre kurâları gark etdüğinden mâ'adâ yıldan yıla buhayre taş(ıy)up Feyyûm şehrine karîb gelmededir. Âhirü'l-emr Feyyûm'u gark eder derler. Meğer mu'cize-i Hazret-i Yûsuf rûhâniyyetiyle himâyetullâhda ola.

Ve Feyyûm'un cânib-i garbîsinden kum deryâsı gelmededir. Zîrâ kavvim(?) kum bir kerre bu Feyyûm'a gelüp kum tılısmın münhedim edüp şehr-i Yûsuf'u günden güne harâb etmeğe mü'eddî oluyor. Zîrâ bu Feyyûm'un şimâli cânibinde cebbâne yanında Melik Mukavkıs'ın ve Melik Tavtîs'in ve Hazret-i Yûsuf'un sarâyları var kim eflâke ser çekmiş tâk-ı Kisrâ'dan nişân verir binâ-yı âlîleri var kim bir cânibin kum deryâsı ve bir tarafın Yûsuf deryâsı gark etmededir.

Ve Hazret-i Yûsuf'un ibtidâ binâ etdüği şehr-i Feyyûm bu mahaldir. Hâlâ cemî'i kubâbları ve amûd-ı serâmedleri ve kubâb-ı sernigûnları zâhir ü bâhirdir. Hâlâ cemî'i ma'mûr olan Feyyûm'un yıldız rûzgârı cânibinde karâfeye muttasıldır. Tâ şark cânibinden garb tarafına üç sâ'atlik bir tûlânî şehr-i azîm imâretleri âsârı var, bir sevâd-ı mu'azzam şehr-i kebîr imiş. Ve dahi evvel kal'ası Melik Reyyân binâsıdır, anın dahi hâlâ temelleri zâhirdir. Ba'zı yerleri Yûsuf deryâsına gark olmuşdur. Ol kadar metîn ü müstahkem kal'a-i üstüvâr imiş kim hâlâ ba'zı temelleri üzre üç araba yan yana gitse müstevfâ ubûr etse mümkindir. Ammâ, [313]

Ve bu buhayre İskenderiyye deryâsına mahlût olsa Feyyûm şehri gark olmadan halâs

olduğundan mâ‘adâ dörd yüz pâre kurâya kifâyet edecek kadar zemîn peydâ olup şâdumân ve âbâdân diyâr-ı sultân olurdu. Ammâ,

İzâ erâde’llâhu şey’en heyye’e esbâbehu [314]

elbette zamânı var;

el-umûru merhûnetün bi-evkâtihâ [315]

buyurmuşlardır. Ve bir mısra‘da:

Sâ‘ati var geçer ey Âgehî sabr et katlan

demişler.

Ve zamân-ı kadîmde bu Feyyûm şehrinin âb [u] havâsı cihân-ârâ memdûh-ı âlem idi, ammâ ilâ‘l-ân âbı da ve havâsı da sakîldir. Zîrâ cânib-i erba‘asın kırk elli bin bâğ u bâğçe ve nahlistân ve gül gülistân ve reyhânistân her tarafından ikişer sâ‘atlık yer bu bâğistânlar dutup şehir bu hıyâbânistân murgzârın tâ ortasında kalup kesb-i havâ edecek bir cây-ı menfez kalmamış. Ve anıniçün bu Feyyûm şehrinde bâd-ı sabâ yokdur. Lâkin suyu çokdur, ol dahi ol kadar müsta‘meldir ki mezkûr bâğ u bâğçeler içre cereyân ederek mâ’-i bî-nef‘ olur. Ve şeb [ü] rûz şehrin cânib-i erba‘asında bâğlar içre bî-hadd ü bî-kıyâs murgân-ı gûnâ-gûnun ve hezârân hezârın asvât [u] nagamâtları âdeme bir kelâmı râhat ile istimâ‘ etdirmezler. Ve niçe bin dollâbların asvât-ı sûznâkleri ve niçe kerre yüz bin selsebîl ü fevvârelerin cereyân edüp çağıldısı âdeme dehşet verir. Böyle bir ibret-nümâ şehr-i dâr-ı enbiyâdır. Mısır diyârında bundan hıyâbânlı ve gül gülistânlı şehir yokdur. Hattâ gülistânlı bâğlarda değildir, dağlarda ve tarlalarda sahrâları verd-i handân-ı ahmer elvân zeyn etmişdir. Cânib-i erba‘asında der-i dîvârdan nişân yokdur, hemân pâymâl-i rimâl bir gülistân-ı berr-i beyâbândır. Hattâ vakt-i seherde Tâmiye nâm bir belde vardır, Feyyûm’a iki sâ‘at karîbde, tâ anda gül-i handânın râyiha-i tayyibesi gelüp şem olunur. Bu mertebe Feyyûm’un gülistânı ve bostânı cihânı dutmuşdur.

Ve bu şehrin kömistânları ve karâfesi tiyâb rûzgârı tarafına vâki‘ olmuşdur. Şehr içre halîc-i Yûsuf cereyân etmeğile şehir halkı tâze cân bulmuşdur. Ammâ şehrin vakt-i şitâsında olan havâsının ve âbının letâfeti ne Haleb ne Rıkka ve Şehrizûr’da vardır, meğer kim şehr-i Ma‘arretü‘n-Nu‘mân’da ola.

Cümle Feyyûm halkı yaz günleri kâr edüp kış günleri zevk [u] safâ ederler. Halkı gâyet ehl-i zevkdir. Yigirmi yedi bin bâğ u bostânında ve gül gülistânında mahbûb u mahbûbeleri ile şeb [ü] rûz sohbet-i hâssu’l-hâsı bir cây-ı menâsda ederler. Zîrâ bu şehrin gülistânı ve bostânı Arab u Acem’de yokdur, meğer Sakız cezîresinde ola. Ammâ bunun on iki elvân gülü sicilde mastûrdur. Ve bu şehrin halkı gâyet garîb-dostlardır. Ve gâyet sulehâ-yı ümmetden kimesneler vardır. Ekseriyyâ halkı muharremât u mükeyyefâtdan bir şey bilmezler.

Ve mu‘cize-i Yûsuf Nebî berekâtiyle **[Q 349a] [P 343a]** bu şehrin bu kadar bin bâğları var iken bi-emrillâhi ta‘âlâ üzümü şarâb olmaz. Zîrâ bu şehirde mazanne-i kerâme mecâzibûndan ve ulemâ-yı müfessirîn ü muhaddisîn ü musannifînden ve hâfız hamele-i Kur’ân’dan niçe bin e’imme ve hutebâ ve ulemâ ve sulehâ recül-i sâlihler vardır. Ve kavm-i necâyîb ya‘nî kibâr-ı nücebâ bu diyârda me’mûrlardır. Ve meşâyihi gâyet çokdur.

Ve mahbûb [u] mahbûbesine hadd [ü] hasr yokdur. Ve halkı gûnâ-gûn esvâblar geyerler. Ve askerî tâ'ifesi gâyet çokdur. Çuka ve sof ve akmişe[-i] fâhire geyerler. Ve zenâneleri endâmına siyâh harîr izâr bürünüp pâylarına cündî fillarlar geyüp mü'eddebâne gezüp reftâr ederler. Gâyet ganîmet şehirdir. Ve arz-ı beledi Mısır gibidir, zîrâ Mısır'a iki merhale yerdir.

Ve me'kûlât [u] meşrûbât mahsûlât sanâyi'âtının memdûhu ibtidâ âbdâr engûrü ve elması ve emrûdu ve şeftâlûsi ve zerdâlûsi ve nârı ve incîri ve ayvası beş ay Mısır'ı ganîmet eder. Ammâ kayısı ve kiraz ve vişne ebeden yokdur. Ammâ limonu ve turunçu ve kebbâtı çokdur.

Ve hıyârşenbe derler bir meyvesi olur, dırahtı ve yaprakları gûyâ ceviz ağacıdır. Ammâ meyvesi yeşil yeşil kamçı gibi uzun uzun olup sarkar, kemâlin buldukda siyâh siyâh kabuklu olup içinde boğum boğum yine siyâh balı olur, gâyet lezîzdir, tabî'atı müshildir. Rûm'a Arab u Acem'e ve Frengistân'a bu Feyyûm'dan gider, gayrı diyârda yokdur. Câ-be-câ Mısır'da dahi vardır, ammâ cümle mîrîdir; İskenderiyye ve Reşîd ü Dimyât'da dahi vardır. Cümlesin sâhiblerinden hıyârşenbe emîni alup bahâsın sâhiblerine verir. Yigirmi yük akçe maktû' emânetdir, sâhibleri bir hıyârşenbe bey' etse tahrîm ederler.

Ve Feyyûm'un beyâz pembe-misâl etmeği ve gülü ve gülâbı ve âdem kaddi Feyyûm ketânı ve beyâz gömleklik beyâz kenârlı bezi meşhûrdur, ammâ Tırabuzan bezi gibi ince değildir. Ancak Feyyûm'da yedi yüz çulha kârhânesi vardır, bezi çok olduğundan meşhûrdur. Ve bu şehirde haftada bir bâzâr-ı azîm olup kırk elli bin âdem cem' olup bir bey' [u] şirâ olur kim diller ile ta'bîr olunmaz. Vâcibü's-seyr bir bilâd-ı şîrîndir. *Ammerehullâhu ta'âlâ ilâ-inkırâzi'd-devrân.*

{Tetimme-i evsâf-ı Feyyûm-ı İrem oldur kim

Bâlâda tahrîr olunan tur'a ve buhayre ve halîclerin cümle su irkindisi yer olmak ile gâyet bataklık ve azmaklık zemîn olmak ile ol asırda arz-ı Feyyûm'a lisân-ı Kıbtî ile Cuye derlerdi, ya'nî su irkindisi demek olur. Ammâ lisân-ı İbrânîce Feyyûm'un ismine Kayşum derler. Kayşum Kabâbıta kavminden bir melikin ismidir. Ba'dehu Hazret-i Yûsuf'un mu'cizesiyle hâlâ bir şehr-i İremezâtü'l-imâddır.}

Feyyûm şehrinde âsûde olan velîleri beyân eder

Evvelâ eş-Şeyh Rûmî hazretleri.

Ve eş-Şeyh Şevkî.

Ve eş-Şeyh Su'ûdî.

Ve eş-Şeyh Şerîf.

Ve eş-Şeyh Abdullâh.

Ve eş-Şeyh Ebülhûdî.

Ve eş-Şeyh Ebülcibâl.

Ve ziyâret-i Erba'în.

Ve eş-Şeyh Muhammed Vâfirî: Câmi'inde minâresi dibinde medfûndur.

[Ve] eş-Şeyh Muhammed Acmâvî: Câmi‘inde medfûndur.

Ve vâlide-i Hazret-i Yehûdâ.

Ve vâlide-i Hazret-i Mûsâ Yûhâ Ana.

Ve bu şehirde niçe yüz bin ziyâretler vardır, ammâ ziyâret etdiğimiz bunlardır, *ve’s-selâm.*

Ve bu şehirde Kadrî Çelebi ve Arnabut Çorbacı ve Kız Alî Çelebi ve Hacı Mansûr ile vedâlaşup kâşifden bir at ve üç deve yükü meyve ve üç bin para ihsân alup ve elli tüfeng-endâz refîkler verüp Feyyûm’dan yıldız cânibine nice âbâdân gülistânlı kurâları ubûr ederek halîc-i Yûsuf sol cânibimizde kalup dörd sâ‘atde düz sahrâ ile,

Belde-i Tâmiye

Feyyûm hâkinde iki yüz hâne ve bir câmi‘i minâreli bâğ u bâğçeli iltizâmlı kurâdır. Bir kahvehânesi ve birkaç dükkânları var.

Bu beldede üç bin âdem kârbân halkı cem‘ olup vakt-i zuhrda atlara yem asup vakt-i asrda pür-silâh olup azm-i Mısır deyüp berr ü beyâbân çöle ve rimâlistân yola düşüp on yedi sâ‘at şarka şâdumânsız ve amânsız ve Urbânı îmânsız çölistân içre kurâ ve kasabâtdan nâm [u] nişân yok çöldür. Ve Mısır’a bundan gayrı yol yokdur. Mahûf u muhâtaralı yerdir. Behîce ve Hınâdî Urbânı aşkıyâsının şikârgâhı ve karârgâhı yeridir. Gerçi bu mahaller Habîroğlu direğindedir, ammâ vâlî-i Mısır Kethudâ İbrâhîm Paşa emriyle Habîroğlu Behîce ve Hınâdî ve Zu‘afâ Urbânların buhayre kenârında nehb ü gâret etmişdi. Behîce ve Hınâdî dahi Habîroğlu’na rağmen bu Feyyûm câniblerinde rehzenlik ederlerdi. Biz dahi ol havfdan iki bin pür-silâh âdem cem‘ olup bir gecede ol çölistânı ubûr edüp ertesi ale’s-sabâh Nîl-i mübârek kenârında,

Menzil-i Hân-ı Kahve

Mukaddemâ Fûncistân’a giderken bu mahalden ubûr olunup Habîroğlu hudûdu olduğu tahrîr olundu. Ba‘dehu bunda olan kimesnelerden,

“Fûncistân meliki hedâyâları ile gemiler geçdi mi?”, deyü su’âl etdik.

“Hayır geçmediler, ammâ bundan iki menzil yukaruda Benî Seyf’dedir”, deyü haber verdiler. Hemân hakîr,

“Bu menzil memerr-i nâsdır ve bir kaht [u] galâ hândır”, deyüp cümle atlarımız gemilere koyup bu Kahve hânı mukâbelesinde Nîl aşırı,

Evsâf-ı vilâyet-i Şark Atfîh

Eyâlet-i Circe hükmünde başka kâşiflikdir. Yedi bölükden mustahfızânı yokdur. Ammâ yüz elli tevâbi‘iyle yigirmi kîse mâlı ve (–) erdeb gılâli tahsîl edüp Circe dehlîzinde muhâsebesin görür, kendüye on beş kîse fâ’iz kalur. Taht-ı hükûmetinde yigirmi altı pâre kurâdır. Şehri yokdur, kâşif haymeler ile meks eder. Ve Mısır cânibinde Besâtîn nâm belde ile müşâdır, tâ Mısır yanında bu Şark Atfîh hudûdu tamâmdır. Şark Atfîh’de Circe hudûdudur, Circe’nin cânib-i şarkî hudûdu Besâtîn’de. **[Q 349b] [P 343b]** Ve yüz elli akçe kazâdır. Mısır karîb olmağile Mısır mollâlarına nâhiye ihsân olunur, mâhiyye bin para hâsıl olur.

İki gece bunda kâşif yanında haymelerimiz içre mihmân olup üçüncü günde Circe’de

gemilere koduğumuz hedâyâlar ve bâr-ı sakîller ile tevâbi‘lerimiz gelüp anlar Nîl’den hakîr yine Nîl’i cânib-i garba ubûr edüp andan Habîroğlu kasabasın ubûr edüp Nîl kenârınca beş sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Cîze

Şehr-i azîm ve bilâd-ı kadîm imiş. İbtidâ bânîsi Ehrâm dağların binâ eden Sûrîd kehene-i köhnenin binâsıdır. Ehrâm dağları ile Fustât şehri ki Mısır-ı atîkdir, anların iskelesidir. Mısır hâkinde (–) kîse iltizâmlı kâşiflikdir. Yüz tevâbi‘iyle ve yedi bölükden mevcûd ve müsellah mustahfızân askeri ile hükûmet eder a‘lâ kâşiflikdir. Ve kendüye senevî kırk kîse mâl hâsıl olur. Ve şeyhü‘l-Arabı Habîroğlu’dur, çöl cânibinin hâkimidir.

Ve bir hâkim dahi yüz elli akçe ile sadaka ihsân olunur kazâdır. (–) pâre nâhiye kurâlarından iki müddeti altı Mısrî kîse hâsıl olur şerîf kazâdır. Şeyhü‘l-islâm Boluvî Mustafâ Efendi’ye ber-vech-i arpalık ihsân olunmuşdur.

Ve şehri Nîl kenârında bâğlı ve bâğçeli ve bin hâneli ma‘mûr u müzeyyen kasaba-i şîrîndir. Ve cümle kırk mihrâbdır, ammâ cümle (–) hutbedir. Ve cümleden cemâ‘at-ı kesîreye mâlik olan ibâdetgâh-ı kadîm Eski Câmi‘ (–) hayrâtıdır. Du‘â müstecâb olacak makâmdır, zîrâ bu câmi‘de ziyâretler var. Ve câmi‘-i (–) ve câmi‘-i (–). Mâ‘adâsı mesâcidlerdir.

Ve iki vekâle ve altı kahvehâne ve yedi mekteb-i sıbyân ve sekiz sebîl ve bir hammâm ve üç tekye vardır. Ve âbâdân hânelerinde İkbâl Kâşif sarâyı ve Boluvî Mustafâ Efendi sarâyından âlî binâ-yı zîbâ sarâylar yokdur.

Ve bâğ u bâğçesi ve nahlistânı çokdur, ammâ bostânları yokdur, zîrâ sığır ve koyun kânıdır. Çârsû-yı bâzârında cümle halkı lebbândır ve cümle iki yüz ma‘dûd dükkândır. Cîze lebeni ve kışta kaymağı gâyet lezîzdir. Beher yevm yigirmi bin mecur yoğurd ve on bin çanak kaymak tabak tabak Mısır’a gider. Ve niçe bin cerre âye[t] [316] âyeti nâzil olan süd hakkındadır kim eyle lezîz südü Mısır’ı besler. Gûyâ Cîze sığırları ve ganemleri Mısır halkının süd analarıdır. Ebû Hüreyre südden ziyâdesiyle hazz etdüklerinden du‘â edüp anıniçün Cîze’nin yoğurdu ve südü memdûh-ı Ümmü Dünyâ‘dır.

Ve âb [u] havâsının letâfetinden nebâtât [u] giyâhâtı gâyet firâvân olup cümle devâbâtları tâ Ehrâm dağlarına varınca çemenzâr mezra‘a yerleridir. Anıniçün hayvânlarının südü çok olur.

Ziyâretgâh-ı Cîze

Evvelâ sultân-ı bay [u] gedâ ve fakîr ü fakîre **eş-Şeyh Hazret-i Ebû Hüreyre**: râvî-i hadîs, Hazret-i Risâlet-penâh’ın Sahâbe-i kirâmındandır. Kabâ’il-i Mekke’den Dûş kabîlesindendir. Amr ibnü‘l-Âs ile Mısır fethinde bulunup mecrûhan şehîd oldukları künhü ile mufassal Mısır ziyâretlerinde mevlûd-ı şerîfleri ile ale’t-tafsîl tahrîr olunmuşdur, mükerrer tahrîrinde melâlet vardır.

Hulâsa-i kelâm ulu sultân-ı sâhib-kelâmdır. Hattâ bu hadîs-i şerîfi anların rivâyetlerine isnâd ederler. Hadîs: [317] buyurmuşlardır.

Hakîkatü‘l-hâl âb [u] havâ cihetinde kasaba-i Cîze ravza-i Rıdvân’dan bir köşedir. Müte’ellim ü mağmûm ve sâhib-i hümûm bir kimesne Cîze’ye varsa derhâl ve der‘ân def‘-

i hem ü gam edüp mesrûr u dilşâd ve gamgîn gönlü âbâd olup inşirâh-ı sadr [u] zevk-ı derûn müyesser olur. Zîrâ bu hâk-i anber pâkde Hazret-i Yûsuf *aleyhi's-selâm* Züleyhâ iftirâsilye bu şehre karîb zindânda haps olunup halâs oldukda Cîze'de sâkin olanlara ve ehl [ü] iyâllerine du'â edüp gerd-i küdûretden Cîze halkı halâs olmuşlardır. İlâ-yevminâ hâzâ ol nefes-i Hazret-i Yûsuf te'sîriyle hâlâ Cîze halkında zerre ve şemme gam u gussa yokdur. Ve cümle halkı mün'imlerdir. Ve,

Ziyâret-i Ka'bü'l-Ahbâr *kuddise sırruhu*. Ve,

Ziyâret-i kadem-i hacer-i Hazret-i Mûsâ. Hikmet-i İlâhî, bir gün Hazret-i Mûsâ'nın ayneyn-i şerîflerine veca' ârız olup Mısır'ın cenûbunda şehre hâyil cebel-i Mukattam'a ya'nî Cûşî dağına tecellî[-i] cemâle urûc edüp bin bir kelimâtdan sonra,

"İlâhî, sana ma'lûmdur, gözlerim ağrır, bana şifâ ver" der. Hemân Cenâb-ı Bârî'den nidâ gelüp,

"Yâ Mûsâ, senin gözlerine ilâcı Cîze şehrinde bir Yahûdî karısının eli sebebiyle (–) bile halk etdim. Var sıhhatin sebebin andan taleb eyle" dedikde Hazret-i Mûsâ Cîze'ye gelüp ol Yahûdî karısın bulup derhâl ol hâtûn-ı ehl-i hâl Hazret-i Mûsâ'yı bir taş üzre basdırup mübârek pây-ı sa'âdetleri taşa te'sîr edüp mezkûr nisâ ol taşı kazıyup Hazret-i Mûsâ'nın yine ayağı tozun gözüne eküp olan veca'ı teskîn olup Hazret-i Mûsâ handân olup ta'accübe (–) (–) (–) ol taş-ı kadem-i Mûsâ Cîze'de Ulu Câmi'de mahfûzdur.

Ziyâret-i âhar, yine bu Ulu Câmi'de: kaçan kim Hazret-i Mûsâ *aleyhi's-selâm* Sa'îd-i âlî'de İsne diyârında Ermen şehrinde rahm-i (–) (–) (–) (–) ziyâ[re]t etdükleri mahalde vâlidesi Yûhâ Ana Fir'avn-ı la'înin havfından Mûsâ'yı bir şermûta **[Q 350a] [P 344a]** sarup sarmalayup bir sandûk içre koyup berk edüp Nîl'e ilkâ eder. Hikmet-i Hudâ Hazret-i Mûsâ'nın vücûd-ı nazenîni Nîl ile cereyân ederek Fir'avn'ın sarâyının önünden ubûr ederken şâhnişînden meğer Fir'avn'ın hâtûnu bâkire Âsiye Ana bu sandûkayı görüp bir hâcibe emr eder kim sandûkayı getireler.

Hikmet-i Bîçûn meğer kim Hazret-i Mûsâ'nın pederi Fir'avn'ın hâcibi idi, hemân ilhâm-ı Rabbânî Mûsâ'nın babası İmrân'ın dil-i cânına te'sîr edüp cân pâresi olan sandûkayı Nîl'den çıkarup Âsiye Ana'ya teslîm eder. Ol dahi sandûkayı keşf edüp görse içinde bir sa'âdet tâcı sâhibi nûr-ı mübîn gibi berk urup görünce meftûnesi olup evlâd yerine Mûsâ'yı bağrına basar. Fir'avn ise keheneler söziyle anadan doğan ma'sûmları katl ederdi. Zîrâ keheneler bâtıl ilimleri ile Fir'avn'a,

"Senin devletine zevâl bir oğlandan olısardır, hâlâ ol gulâm rahm-ı mâderdedir" derlerdi. Hazret-i Mûsâ tevellüd etdükde,

"İşte {bu} ân vücûda geldi" derlerdi.

Fir'avn dîvâne olup bî-günâh ma'sûmları helâk ederdi.

Bilmezdi kim Cenâb-ı İzzet Fir'avn'a Mûsâ['yı] kendü sarâyında perverde etdirirdi. [318]

Hikâyeti cemî'i kısasda mastûrdur.

Netîce-i merâm ol Hazret-i Mûsâ'nın Nîl'e atılduğı mahfaza sandûka elden ele geçüp hâlâ bu Cîze'deki Ulu Câmi'in bir dollâbında mestûrdur. Ve,

Ziyâret-i nahl-i Îsâ: Kaçan kim Hazret-i Îsâ Yahûd tâ'ifesi derdinden vâlidesi Meryem Ana ile Nâbulus şehrinden seyâhate çıkup Mısır'a geldikde bu Cîze'ye gelüp sâyesinde oturup [319] âyeti üzre hûrmâsın tenâvül etdikleri hûrmâ ağacı bir köhne bî-hâsıl kurumuş nahl idi, Hazret-i Îsâ du'â edüp ol ân semer verdi. Hâlâ bu Cîze'dedir, evc-i âsumâna ser çekmiş bir köhne serâmed ağacdır. Cîze şehrinin nahllerine bu Îsâ nahlinden birer yaprak gayrı hûrmâların kalbine sokarlar, dahi ziyâde hûrmâ verir, temâşâdır. Ve ba'zı hâl sâhibi kimesneler bu hûrmânın altında teberrüken ibâdet edüp Hakk'a tekarrüb ederler.

Ziyâretgâh-ı diğer: Hazret-i Yûsuf'u Ken'ân elinde karındaşları kuyuya atup babaları Ya'kûb Nebî'ye Yûsuf'u kurd yedi dediler, ba'dehu tüccâr kavmi Hazret-i Yûsuf'u kova ile kuyudan çıkardıklarına alâ-tarîkı'l-kısas Cenâb-ı İzzet Habîb'ine bu âyeti nâzil etmişdir, âye[t]: [320] Ba'dehu ehl-i tüccâr Hazret-i Yûsuf'un cemâl-i bâ-kemâlin gördüler kim bir pençe-i âfitâb, henüz bülûgiyyete bâliğ olmamış bir tıfl-ı nûr-ı ilâhî. Yûsuf'u Mısır'a götürüp kulumuzdur, deyü bâzârda Yûsuf'a bahâ taleb edüp kimesne hüsn-i Yûsuf'a bahâ veremediler. İllâ azîz-i Mısır'ın hâtûnu Züleyhâ Ana bahâsın verüp bâzâr-ı hüsnden Yûsuf'u terâzûdan çıkarup aldı.

Hikmet-i Hudâ Züleyhâ Yûsuf'a ta'aşşuk edüp meftûnu olup Yûsuf'dan kâm almak kasdında oldu. Yûsuf dahi enbiyâzâde olması haysiyyetinden cânib-i Züleyhâ'ya meyl etmeyüp âhir Züleyhâ Yûsuf'a iftirâ edüp azîz-i Mısır'a gamz etdi. Âye[t]: [321] âyetinde ve cemî'i tefâsîr ü tevârîhlerde kısas-ı Hazret-i Yûsuf mastûrdur. Ancak me'âl-i kelâm Hazret-i Yûsuf'u Züleyhâ iftirâsiyle zindânda haps etdiler. Bu âyet delîldir: [322] Diğer âye[t]: [323] Gayrı âye[t]: [324]

Bu âyet Hazret-i Yûsuf ile iki yiğit dahi sicne kodular, anların haklarındadır.

Ba'dehu Hazret-i Yûsuf'un istikâmeti zâhir olup zindândan ıtlâk edüp mürûr-ı eyyâm ile Hazret-i Yûsuf'u nübüvvet tâciyle Mısır'a sultân Mısır sultânı edüp adl [u] adâlet eyledi. Hâlâ Hazret-i Yûsuf'un haps olduğu sicn bu Cîze'ye muttasıl Bûsîr isimlü nâm bir belîdede ma'mûrdur ve ziyâretgâh-ı ünâsdır.

Ve ba'zı kibâr-ı ulemâ i'tikâf niyyeti ile sicne girüp erba'în çıkarup ibâdet ederler. Makâm-ı nebî bir ulu âsitânedir, tâlib olanlar bilür, gayrılar bilmez. Ve bu sicn içinde Hazret-i Yûsuf mahpûs iken ibâdet etmeğe evkât bilmek içün haşebden sâ'at te'lîf edüp anınla evkât bilüp ibâdet ederdi. Hâlâ sicn gârının kayalarında sâ'atin çarhları ve gayrı âletleri mersûm olunmuş eşkâl-i sâ'atlerdir. Hakîkatü'l-hâl sâ'at te'lîfi mu'cizedir, *ve's-selâm.*

Ve dahi bu Cîze şehrinde niçe ziyâretler edüp bir gece mihmân olup ertesi ale's-sabâh gemiler ile Fûncistân melikinin hedâyâları gelüp Eski Mısır'a ubûr olunup anda bâr-ı sakîlleri dâbbe-i cemellere tahmîl edüp bin seksen üç Muharrem'inin gurresi günü Mısır sarâyına dâhil olup cümle hedâyâları bunda gelüp Fûncistân sultânının kâ'imeleri ile ve nâmeleri ile ve âdemleriyle bir alay-ı azîm ile cümle metâ'-ı hedâyâları âdet-i tertîb dîvân-ı Mısır'da İbrâhîm Paşa hazretlerine teslîm edüp bî-kusûr u bi't-tamâm verüp hakîr ve iki âdem ve Fûncistân melikinin üç âdemi ve Habeş'den (–) (–) (–) (–) (–) yanımıza refîk olan âdemler ve Kara Nâ'ib kethudâsı Mehemmed Ağa ile cümle sekiz kimesne hil'at-ı pâdişâhî ile (–) (–) (–) (–) (–) müşerref olup el-hamdü lillâh cümlemiz sıhhatle geldiğimize bir deve ve beş koyun kurbân edüp

(–) (–) (–) (–) (–) secdegâhın içinde du‘alar edüp **[Q 350b] [P 344b]** paşaya ve kethudâya ve şehir havâlesi ve dîvân efendisine ve gayrı ehibbâya hedâyâlarımız bezl eyleyüp anlar dahi mukâbelesinde bize niçe ihsânlar etdiler.

Ba‘dehu bize bâkî kalan hedâyâlarımızın bize lâzım olanlardan on siyâh-çerde memlûk ve üç tavâşî ve iki cevârî Habeşe alıkoyup mâ‘adâsın bey‘ edüp altı Mısrî kîse mâlımız oldu. Ve ale’t-tahmîn altı kîselik mâl dahi Hacı Ni‘metullâh’ın kalyoniyle İslâmbol’a gönderdik. Murâd tahsîl-i mâl değil, seyâhat iken Cenâb-ı İzzet hem seyâhat ve hem ticâret ve hem niçe bin ziyâretleri müyesser etdi. *El-hamdü lillâh, hâzâ min fazli Rabbî.*

Ba‘dehu İbrâhîm Paşa efendimizin yine şeref-i sohbetleri ile müşerref olup şeb [ü] rûz cân sohbetleri ederdik.

Sene 1083 mâh-ı Saferi [(–)] günü hatt-ı şerîf ile Âsitâne-i sa‘âdetden bir ser-bevvâbân Emîrâhûr Muslî Ağa gelüp dîvân-ı Mısır’da emr-i şerîfler ve hatt-ı şerîfler tilâvet olunup İbrâhîm Paşa Mısır eyâleti askeri ile Yemen gazâsına serdâr-ı mu‘azzam olup bender-i Süveys’den yüz pâre kalyon binâ olunmak fermân olundu.

Ve mâh-ı mezbûrun onuncu günü hatt-ı şerîf vârid olup bender-i Cidde’de ve Mekke-i mükerreme içinde su yolları ta‘mîr olunup asâkir-i Yemen içün zahâyir cem‘ olunmasıyçün fermân-ı şehriyârîler sâdır oldu.

Sene 1083 târîhinde Leh memleketinin hısn-ı hasînı ve sedd-i metîni olan Kamaniçse kal‘asının fethi müjdesi Âsitâne tarafından (–) Ağa gelüp yedi gün yedi gece Mısır içinde bir sürûr [u] şâdumânîler oldu kim devr-i felekden berü olmamışdır. Rûmeli Meydânı ve Kara Meydân çerâğân ile ve toplar ve tüfengler ve gûnâ-gûn âteş-feşânlıklar ile Mısır şehri âteş-i Nemrûd içinde kaldı. Ve paşa bu meserretde kırk kîse masrûf edüp kırk kîse dahi feth müjdesin getiren ağaya ihsân etdi. Ve Kamaniçe fethine böyle târîh denilmişdir: Güfte-i Mollâ-yı Mekke (–) Efendi, Şeyhülislâm Esîrî Mehemmed Efendi’nin birâder-i kihteridir, müjde mahallinde Mekke’den huccâc ile gelmişler idi. Güfte:

Hâtif-i gaybî beşâretile dedi târîhin

Aldı Leh’den Kamaniçe’yi şehinşâh-ı cihân

Sene 1083

Bu meserretden sonra paşa efendimiz hakîr[i] İskenderiyye ağası Alî Ağa’nın muhâsebesine göndürüp bir kîse ücret-i kadem alup Mısır’a dâhil olup vezîr-i a‘zam re’îsi İshâk Efendi hacdan gelüp Âsitâne’ye mütevecciih oldukda Âdiliyye’de meks etdi, İbrâhîm Paşa göndüre gitdükde bir ziyâfet-i azîm tenâvül olunurken,

Âmeden-i haber-i azl-i İbrâhîm Paşa bi-cânib-i Âsitâne-i sa‘âdet

Âsitâne tarafından Tatar Sâlih on altı günde berg-i hatîf gibi gelüp Köpürlüoğlu’ndan İbrâhîm Paşa’ya mektûblar getürüp Mısır’ı Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa’ya ihsân olunup ma‘zûlluk haberin getürdi.

Ve altı ay dahi Mısır’a mutasarrıf olup îrâd [u] masârıfı berâber edüp cemî‘i defterleri mühürleyüp gümüş sandûka ile iç kal‘ada pinhân etdi.

Ve eyâlet-i Mısır’da ve ümenâ ve mültezimîn ve keşşâflar zimmetinde bir habbe bâkî

kalmaduğına rûznâmçe sûretleri alup sicill-i mollâda cümle erbâb-ı dîvân huzûrunda hüccet-i şer‘iyyeler alup yedine gûnâ-gûn temessükâtlar aldı.

Ve Yemen mühimmâtı içün görülen keresteleri ve beş yüz katar develeri cümle vilâyet üzre bırağup ba‘zısın ashâblarına red edüp bundan dahi bir kâr edüp azle yakın bir hayli mâl aldı.

Ve bundan bir gün mukaddem İskenderiyye limanına on bir Freng kalyonu gelüp paşanın tahvîline düşüp bu kalyonlardan üç yüz seksen altı kîse gümrük aldı. Ne tâli‘-i meymûn sa‘d sâ‘atdir kim hîn-i azilde bu kadar mâl aldı, yohsa âye[t]: [325] nassı üzre istidrâc mıdır?

Andan ertesi gün sene 1084 Cemâzi’l-evvel’inin onunda Kıbtî hisâbı üzre *Tût* ta‘bîr etdükleri sene başıdır kim yevm-i pencşenbe idi, ol gün Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa hazretleri efendimizin ağalarından Tursun Mehemmed Ağa müsellim gelüp dîvân-ı Mısır’da bir cem‘iyyet-i kübrâ olup Mehemmed Ağa ve Mısır ümerâlarından (–) Beğ kâ’immakâm olup hil‘at-ı fâhireler geyüp müsellim ağa kâ’immakâm sarâyına gitdi.

Ertesi gün İbrâhîm Paşa bir alay-ı azîm ile ve bir kerr ü ferr ve dârât [u] azamet ile Mısır’dan mu‘azzez ü mükerrem pâk askerile hurûc edüp doğru Âdiliyye’de serâperdesinde meks edüp Mısır’ın alaya çıkan deryâ-misâl yedi bölük askerine on yedi kîse ihsân eyleyüp hayme ve hargâhlarında ve bâr [u] büngâhında kâmil yetmiş yedi gün tekâ‘üd edüp cümle ağavâtlarına zülbiyyât ve katr-ı nebât nefîs ta‘âm yedirerek ve firâvân ta‘[y]înât vererek ve niçe yüz atlar ihsân ederek zevk [u] safâ ile meks etdi.

Ve a‘yân-ı Mısır’dan bu hîn-i azilde bin altmış re’s Havvâre atlar ve iki yüz katar cemâller ve Habeşî gulâmlar ve gayrı hedâyâları geldi kim mansıba mutasarrıf iken bu mertebe gelmemiş idi. Beri tarafda Müsellim Mehemmed Ağa sarâya geçüp hükm [ü] hükûmet edüp adl [u] adâlet etdi. Ve yeniçeri ocağından alay çavuşu Gemici Çavuş paşa gelince sarâyda dîdebânlık etdi.

Ba‘dehu sene 1084 Cemâzi’l-âhir’inin yigirminci bâzârertesi gün sünbüle burcunun (–)sinde sekizinci dereçesine sa‘d sâ‘atde (–) [Cân]pûlâdzâde Hüseyin Paşa Mısır’a bir alay-ı azîm ile dâhil olmuşdur kim vasfında lisân kâsırdır. Mısır-ı nâdiret[ü‘l-asr] (–) Tursun Mehemmed Ağa müsellim gelüp bir cem‘iyyet-i kübrâ böyle bir alay-ı zîbâ görmemişdir. Allâh âkıbetin hayr eyleye, âmîn.

Ertesi dîvân cümle beğler ve ağalar ve Müsellim Mehemmed Ağa dîvân oldukda gelüp paşanın zimmetinden kul mevâcibi çıkup altı yüz otuz kîse İbrâhîm Paşa’dan **[Q 351a] [P 345a]** alup kula verdiler. Ve altı yüz otuz kîse anbâr-ı Yûsuf gılâlinden kalup anı dahi İbrâhîm Paşa’dan amân vermeyüp aldılar. İbrâhîm Paşa’nın dahi Mısırlı üzre altı yüz kîse bakâyâsı kalup bu mâlı tahsîl etmeğe Hüseyin Paşa oturmayup alâ mehl tahsîl olunmasıyçün İbrâhîm Paşa tarafından kapucular kethudâsı Ahmed Ağa kaldı. Ba‘dehu İbrâhîm Paşa dîvân-ı Mısır’da cümle erbâb-ı dîvân huzûrunda eyitdi:

“Ey ümmet-i Muhammed! Mukaddemâ vâlî iken mâh-be-mâh sizinle muhâsebem görüp elime bu temessükâtları alırdım ki vakt-i hâcetde def‘-i ihtiyâc edem ederim deyü şimdi aslâ fâ’ide etmedi. Benim zimmetimde bu kadar bakâyâ neden kaldı?” deyü su’âl etdükde Mısır kocaları eyitdiler:

“Bu Mısır bizim karımızdır ve buna Ümmü Dünyâ derler, gâhîce böyle mâllı evlâd doğurur” dediler.

İbrâhîm Paşa ilzâm olup summun bükmün olarak Cânpûlâdzâde ile vedâlaşup Âdiliyye’ye revâne oldu.

Ertesi gün Hüseyin Paşa’ya ziyâfet hâzır edüp Hüseyin Paşa ziyâfete ve İbrâhîm Paşa’ya aslâ varmayup İşmâ‘îl Kethudâ‘sın gönderdi ve ziyâfeti kethudâ tenâvül edüp cümle hedâyâları Hüseyin Paşa’ya İbrâhîm Paşa gönderüp muhâsebesi gallak olduğunun hüccetlerin alup kendüye Şâm ihsân olunup Mısır’dan Şâm’a azîmet edüp hakîr şikeste-hâtır olmağile Hüseyin Paşa efendimizin hizmetinde olup belağan mâ-belağ ta‘yînât in‘âm ihsânlar alup Circe hâkimi Kâsım Beğ‘e gönderdi ve niçe hizmetler ihsân edüp devletinde zevk [u] safâlar etdik.

Sene seksen dördde Kamaniçe imdâdına Mısır’dan üç bin asker imdâd içün Âsitâne-i sa‘âdetden Emîrâhûr İbrâhîm Ağa gelüp dîvân-ı Mısır’da hatt-ı şerîf tilâvet olunup yedi ocak ağaları hil‘at-ı pâdişâhîyle şerefyâb olunca Bevvâbzâde hil‘at geymedüğiyçün Bulak’da ma‘nûkan katl olundu. Kırk günde Mısır’dan üç bin asker Âsitâne’ye Serdâr Boşnak Süleymân Beğ ile Paşa ile beğ ve yeniçeri başçavuşu müteveccih olup İskenderiyye’den on dörd pâre alay gemileri ile bâdbânların açup azm-i Rodos etdikleri haberi gelüp emîrâhûra efendim kırk kîse mâl ve yigirmi kîse bir ma‘mûr beled ve seksen akçe mahlûl verüp ol dahi bizden Âsitâne’ye revâne oldu.

{Bu sene-i mübârekede Şeyhülislâm Boluvî Mustafâ Efendi merhûm olup İmâm Şâfi‘î cenbinde defn olundu. Ve yine bu senede rûznâmeci Abdurrahmân Efendi’yi Hüseyin Paşa iç kal‘a kullesinde ma‘nûkan katl eyledi. Ve Özbek Beğ‘in cümle köğleri Circe mâliyçün fürûht olunup Özbek Beğ fülûs-ı ahmere muhtâc kaldı olup.}

Ba‘dehu Hüseyin Paşa efendimiz iki sene kâmil mutasarrıf olup niçe adl [u] adâlet edüp eyâlet-i Mısır’da eyle emn [ü] emân-ı Osmâniyân olup eyle ganîmet oldu kim ta‘bîr olunmaz. Ve Ümmü‘l-kıyâs’dan tâ Kademü‘n-Nebî‘ye varınca seksen bin zirâ‘-ı melikî yerde bir hafr-i azîm kazup yetmiş seksen bin âdem ve on bin câmûs borc(?) cürâfayı çeküp derk-i esfel-misâl hafrden Nîl’i Eski Mısır önünde Bulak şehrine cereyân etdirüp anbâr-ı Yûsuf önüne bî-bâk ü bî-pervâ gılâl gemileri gelüp yanaşırlar idi.

Ve yine bu Nîl’i sed etmek içün Kademü‘n-Nebî önünde ve beled-i Besâtîn önünde Cîze hâkinde ve Nîl sâhilinde iki sedd-i rasîfler inşâ etdi kim herbiri Nîl içine yüzer zirâ‘ girmişdir ve seksener zîrâ kadleri âlî ve ellişer zirâ‘ arzları. Böyle birer sedd-i kavî olduğuna hakîrin fakîrâne târîhidir:

Evliyâ göricek esâsın anın

Dedi târîhini binâ-yı azîm

Sene (–)

Hâsıl-ı kelâm vâcibü‘s-seyr ibret-nümâ makdûr-ı beşer değil rasîfler ve tur‘a hafrleridir.

Andan Mısır sarâyında sâkıye üzre bir havz u şâzrevânlı bir kasr-ı âlî etdi kim gûyâ kasr-ı Havernak’dır. Târîh:

Du‘â ile bu kasrın Evliyâ târîhini dedi

Mübârek eylesün Mevlâ bu âlî kasr-ı vâlâyı

Sene (–)

Ve yine Mısır sarâyında bir İremezâtü‘l-imâd misilli bir hadîka edüp gûnâ-gûn şecere-i müsmirât ile ârâste edüp bir tarafında bir tahtânî kasr inşâ etdi kim Ümmü Dünyâ eyle bir kasr tevellüd etmemişdir. Ana hakîrin târîhidir:

Evliyâ tahsîn edüp târîh dedi

Kasr-ı dîvân oldu şâhâne latîf

Sene 1084

Ve yine bu sarây içre paşanın hazînedârı İbrâhîm Çelebi cihân-nümâ bir kasr binâ etdi kim Sa‘îd-i âlî‘ye nâzır Besâtîn ve İmâm Şâfi‘î sahrâları nümâyân bir ravza-i cinân kasrıdır kim anın târîhidir:

Evliyâ göricek itmâmını târîh dedi

Levhaşallâh(?) ne latîf oldu makâm-ı İbrâhîm

Sene 1084

Ve Hüseyin Paşa’nın devletinde bu âsârlardan gayrı Mısır içre yetmiş dörd câmi‘-i selâtîn ta‘mîr ü termîm olup ma‘mûr [u] âbâdân oldu. Ve İsmâ‘îl Kethudâ‘sı sarây havlısına nâzır bir kâşâne-i nigârhâne-i Çîn-misâl serâpâ kâşî-i Çînî ile ârâste vü pîrâste havz u fıskıyeli bir dîvânhâne inşâ etdi kim hakkâ kethudâlara lâzım bir kâ‘a-i latîf oldu. Buna dahi ihtisâr üzre târîhidir:

Evliyâ gördü dedi târîhin

Olmuş itmâm bu makâm-ı vâlâ

Sene 1084

Hakkâ ki zamân-ı Sultânzâde Cânpûlâdî‘de dîdemiz dünyâ göziyle Mısır’ın bu mertebe görülmemiş bir mürtefi‘ müzeyyen olduğun gördük kim Ümmü Dünyâ nev-arûs gibi müzeyyen oldu. Âhirü‘l-emr bu menâsıb-ı dünyâ bir destmâl gibidir yılda bir kerre yenilmez(?) destmâl-misâldır. İki sene Mısır’a azîz olup veyâ Azîz ismine mazhar olduğıyçün ma‘zûz azîz ü mükerrem, ikinci senede yine Kıbtî hisâbı üzre *Tût* başında sene 1084 Şa‘bân’ı gurresinde Defterdâr Ahmed Paşa’ya Mısır eyâleti ihsân olunup müsellimi Hazînedâr Mustafâ Ağa gelüp dîvân-ı Mısır’da Hüseyin Paşa efendimizden hil‘at geyüp Mısır ümerâlarından Kansu Beğ kâ’immakâm hil‘ati ile (–) (–) (–) olup şâd olup ve geyüp Mısır’a mutasarrıf oldular. Ertesi gün Cânpûlâdzâde’ye alay-ı azîm hâzır (–) (–) olup istemeyüp hemân kendü askeriyle Mısır içinde Ken‘ân Beğ‘in (–) (–) (–) sarâyından ale’l-ittifâk a‘yân-ı Mısır konaklar verüp (–) (–) (–) tâ Ahmed Paşa’ya (–) (–) (–) Paşa gelince **[Q 351b]** oldu. **[P 345b]**

Der beyân-ı âmeden-i Defterdâr Ahmed Paşa ve kâr-ı âkıbet-i û

Ahmed Paşa hazretleri Âsitâne-i sa‘âdetden cümle askeriyle ve Gergerlioğlu nâm mekârî herîfin bârgîrleri ile ılgar ederek kırk sekiz günde alay-ı azîm ile seksen altı ramazân-ı

şerîf ıydinin dördüncü gün Âdiliyye sahrâsına asker-i bî-pâyânile meks edüp üç gün üç gece top u tüfeng ü fişeng şâdumânları ve summât-ı Muhammedîler olup cemî‘i erbâb-ı menâsıblardan ol kadar hedâyâlar geldi kim ta‘bîri ve tavzî‘i ta‘bîr ü tavsîfi bir vech ile mümkin değildir. Ammâ Ahmed Paşa gelen hedâyâlara aslâ ve kat‘â nazar etmeyüp,

“Cîfeye ankâ tenezzül eder mi?” deyüp cümle gelen üç yüz re’s atları bisâtları ile hedâyâ getüren âdemlerin gözü önünde ağavâtlarına bezl edüp adl [u] adâlet etmeğe başladı.

Ve kânûn üzre cümle erbâb-ı dîvâna hil‘at-ı fâhireler ile behremend edüp menâsıbların ibkâ ve mukarrer etdi.

Ba‘dehu üçüncü gün Mısır’a bir alay ile girmişdir kim diller evsâfında kâsırdır kim alaylar cümle bâlâda tahrîr olunmuşdur.

Andan dîvân-ı Mısır olup Cânpûlâdzâde dîvân-ı Mısır’a çıkup muhâsebesi görülüp zimmetinde mâl-ı pâdişâhî kalup cümle eşyâsını fürûht edüp deynin suhûlet ile edâ edüp Mısır’ın cemî‘i ümenâ ve mültezimîn ve keşşâfları zimmetinde beş yüz Mısrî kîsesi kalup Şarkıyye kâşifi Kara Alî‘ye yigirmi kîse, Menûf kâşifi Mirzâ Kâşif’e yigirmi kîse, Ahmed Kâşif’e yigirmi yedi kîse deynlerinden ihsân edüp ve arıkhâneden elli mikdârı medyûnları ıtlâk edüp Hüseyin Paşa böyle ihsân [u] in‘âm hayrât etdiğinden Mısır ihtiyârlarının du‘â-i hayrların alup deynin edâ etdüğine mollâdan hüccet-i şer‘iyye ve rûznâme temessükâtları alup bakâyâ kalan mâlları alâ-mehl tahsîl olunmak içün ağalarından Köse Mehemmed Ağa’yı vekîl nasb edüp Ahmed Paşa’ya iki kerre varup üçüncüde vedâlaşup yine sarâyına gitdi ve sefer mühimmâtına şüru‘ eyledi.

{Bu mahalde taraf-ı pâdişâhîden hatt-ı şerîf ile Dergâh-ı mu‘allâ kapucubaşılarından Çukadâr İbrâhîm Ağa gelüp Ummân seferine üç bin Mısır askeri taleb edüp kırk günde iki bin asker ale’l-fevr İskenderiyye’den on dörd pâre kalyon ile Serdâr Ivaz Beğ ve Boşnak Yeniçeri Serdârı Karyağdı Alî Kethudâ Âsitâne’ye revâne olup bu mahalde}

Ve seksen altı îd-i adhâsından dörd gün mukaddem Cânpûlâdzâde’yi cümle Mısırlı bir alay-ı azîm ile Âdiliyye’ye götürürken hemân Hüseyin Paşa Mısırlının alaylarına bakmayup kendü askeriyle Mısır’dan taşra çıkınca mehterhânesin döğerek bir koldan söküp Âdiliyye’de otağında meks eyledi. Mısır askeri gördüler kim paşa kendü alayiyle Âdiliyye’ye gitdi, bunlar dahi süd dökmüş kediye dönüp târmâr oldular.

Cânpûlâdzâde Âdiliyye’de iken Mısır içinde bir azîm velvele ve gulgule ve debdebe kopdu kim gûyâ meydân-ı haşır neşirden bir gün oldu. Meğer ahâlî-i Mısır Defterdâr Ahmed Paşa’yı gördüler kim bir iskemle hâkimi âdil ve sâlih dîndâr ve sözünde sâdıku’l-kavl ve ilm-i hisâbda ve muhâsebede fünûn-ı şettâya mâlik akl-ı Arasto ve müdebbir ehl-i ırz ve sâhib-vakâr ve her şeyde perhîzkâr âdem idiğin bildiler ve anladılar kim bu Mısır’ı tas[h]îh edüp ve arâzî-i Mısır’ı mesâha edüp iki Mısır hazînesi dahi hâsıl eder ve erzâklarımız bu hâl üzre kat‘ eder, deyü bir hayli âdem cem‘ olup paşadan emîn olup paşaya kat‘-ı erzâk etmeyeceğine yemîn vermeğe gûşmâl içün çıkınca hikmet-i Hudâ,

İzâ erâde’llâhu şey’en heyye’e esbâbehu [326]

bunlar paşa huzûruna çıkup,

“Sultânım senden emîn değilüz. Bize bir yemîn et kim ulûfelerimize ve mâlımıza ve cânımıza ve kurâlarımıza vaz‘-ı yed edüp bizi rencîde-hâtır etmeğeceğine yemîn eyle” dediler. Paşa dahi,

“Estağfirullâh hâşâ ümmet-i Muhammed, ben zâlim değilim kim zulm edüp nâ-hak kan döküp cebr [ü] kahr ile bir kimesnenin mâlın alup ırzın yıkam” dediğinde bu ihtiyârlar tesellî-i hâtır bulmuşlarken,

Ammâ aşağı Kara Meydân’da söz ayakda olan haşerâtlara düşüp âlât-ı silâh ile feryâd [u] figânları evce peyveste olup cümle kal‘a kapuları sed olup Azeb kapusu üzre topları Kara Meydân’a nâzır edüp cem‘iyyet edenlere bir alarka topu etdiler. Halk andan havf etmeyüp dahi ziyâde cem‘iyyet edüp,

“Biz paşayı endiririz ve şehir havâlesin ve çavuşlar kethudâsı Şerîf Ahmed Ağa’yı istemeziz” deyü feryâd edüp pür-silâh bu kadar asker-i fellâh askeri ve fellâh yukaru kal‘aya çıkup sâkıyelerden suları kesdiler. Hemân şehir havâlesi Mustafâ Ağa paşaya varup,

“Sultânım gulûy-ı âm tebes tepel (?) olsun. Benim haberim vardır. Aşağı enün. Yarınki gün arefedir, yine dîvân olmak mukarrerdir, yine çıkarsız”, deyü hâh-nâ-hâh paşanın urûkuna girüp paşa dahi,

“Yâ ihtiyârlar, bu ne hâldir? Biz Mısır’a gireli elli yedi gün oldu, benim dahi bir nâ-hemvâr ve nâ-şer‘î işim gücüm ve bir zellem sâdır olmadı. Pâdişâh Mısır’ı bana mansıb ihsân etdi, şimdi ben aşağı enüp mansıbım ferâgat etsem sonra pâdişâha ne cevâb vereyim? Pâdişâhdan mu‘âteb mu‘azzeb olurum ve sizlere sonra ikâb olur. Ben enmem” deyü cür’et edemeyüp şehir havâlesinin ve birkaç cühmel mühmellerin re’yiyle iki eteklerin dermiyân edüp ata süvâr olunca cümle eşirrâ-yı Mısır atlı ve piyâde paşanın (–) (–) ardına düşüp “acıyla [?açıla?] yoldaşlar, tüfeng atman kardaşlar, ayıbdır, gerüye dur alarka” diyerek paşayı (–) (–) oradan çıkarup,

Hikmet-i Hudâ ol gece şehir havâlesinin sarâyı ve kapucular bölükbaşısının **[Q 352a]** **[P 346a]** sarâyları bilâ-zelzele nısfu’l-leylde zîr [ü] zeber olup şehir havâlesinin Süleymân–i zamân nâmında bir pençe-i zamâne ve hânende ve sâzende ve gûyende bir mâhtâb-misâl bir gulâmı ve beş dahi nâ-resîde hüsndâr gılmânları hâb-ı râhatda iken cümle binâ altında kalup şehîd oldular.

Ve bu kadar mâl [u] menâl zî-kıymet mücevher eşyâlar dîbâ ve şîb ü zerbâflar hâr hâşâk içinde pâymâl-i rimâl-misâl mâl sarây havlısında mâl-â-mâl mâlâkelâm yatırdı.

Ve kapucular kethudâsı Hezârfen İbrâhîm Çelebi dahi üç aded mahbûb huddâmları binâ altında kalup ol dahi şehîd oldu.

Ve yedi aded küheylân atları dahi mürd olup vakt-i seherde bunların na‘şların çıkarırken görenler, Allâh Allâh bu hayr alâmet değildir, derken Rûmeli Meydânından sabâh namâzında kıyâmet kopup paşayı endirirken havlı içre paşa bu mevtâları görüp,

“Şu merhûmları bir hoş kaldırup defn edin” deyü tenbîh ederek aşağı Kara Meydân’a endi ve gördü kim Kara Meydân’da kara gönüllü kara pus asker kara tuman olup arefeden bir gün mukaddem yevm-i tervîde deryâ-misâl cemapur askeri cem‘ olmuş.

Paşa bu asker haşerâtı içre girmeğe havf edüp cümle ihtiyârlar paşayı ortaya alup,

“Devletli vezîr, bir kılın düşdüğü yere bin başımız ve yüz bin cânımız fedâ olsun” deyü yemîn etdiler. Ammâ ba‘zı aşkıyâlar,

“Hacılar bayramıdır, paşayı kurbân ederüz” der.

Âhir-i kâr sözleri te’sîr edüp Azebler kapusu önünde paşa ile Âsitâne’den bile gelmiş anbâr kâtibi Abdülfettâh’ı kılıc ile atından endirüp pâre pâre edüp hakîkat kurbân edüp aşkıyâların sözü yerin buldu. Ba‘dehu paşayı cem‘-i vefîr ile bu gulû-yı âm âteşi içinden ubûr etdirüp sene 1086 îd-i adhâsının arefe gününden bir gün mukaddem yevm-i tervîde paşayı Hacı Paşa sarây-ı vîrânında haps edüp yedi bölük askerinden cümle çorbacılar sarâyın cânib-i erba‘asın muhâfaza edüp paşa ile sarâya gelüp giren girdi, girmeyen taşrada kalan kaldı.

Ve paşanın cümle hükûmâtı elli yedi gün oldu. Ve kâ’immâkam Ramazân Beğ ve şâhbender ebü‘l-kelâm ebü’ş-şevârib Mehemmed Beğ ve çavuşlar kethudâsı Mar‘aşlı Şâtır Hüseyin Beğ oldu. Ve cümle ahâlî-i Mısır arz-ı mahzarlar mühürleyüp pâdişâha arzları yedi bölükden birer ihtiyâr çorbacı ve ümerâ-yı Mısır’dan Cündî Mehemmed Beğ ve sâbıkan dârü‘s-sa‘âde ağası, kâtil-i Kösem Vâlide, Tavâşî Dîv Süleymân Ağa; bunlar arzlar ile Âsitâne’ye revâne oldular. Allâh hayrlar vere.

Ve bu haber-i şûmu Cânpûlâdzâde Hüseyin Paşa Âdiliyye’de ol ân istimâ‘ etdi kim Ahmed Paşa’yı kul gulû-yı âm edüp mağzûben aşağı endirdiler, deyince,

“Hamd-i Hudâ bu taraka-i âsumânîye ben uğramadım ve şimdi bu mahalde bunda bulunmak bed şeydir” deyü hemân tuğun Hânke’ye gönderüp ertesi ale’s-seher azm-i Âsitâne, deyüp gitmede.

Bu hakîr yine Mısır’da kalmamıza sebeb bu fetret mahallinde iki abd-i memlûkümüz firâr edüp tahsîle mukayyed olup yine konağımız olan külbe-i ahzânımızda kalup aslâ bir yere intisâbımız olmayup bâb-ı tevekküle yapışdık.

Andan şehr-i Mısır (–) ay kâ’immakâm Ramazân Beğ hükûmetinde olup cümle ahâlî-i Mısır Ahmed Paşa’yı mağzûben nâ-hak ma‘zûl etdiklerine peşîmân olup,

“Âyâ taraf-ı şehriyârîden başımıza ne musîbet ve ne ikâb u itâb zâhir olur,” derken,

Zikr-i âmeden-i Abdurrahmân Paşa ve âkıbet-i û

Ba‘dehu sene 1087 mâh-ı Rebî‘ü‘l-evvel’in gurresinde Âsitâne tarafından Bağdâd vâlîsi Abdurrahmân Paşa’nın müsellimi Sarı Mehemmed Ağa Mısır’a dâhil olup kâ’immakâm sarâyında meks edüp ibtidâ hakîr buluşdum.

Der-akab yüz altun ve bir kat esbâb ihsân etdi, zîrâ yigirmi sene mukaddem hukûkumuz olmağile müstevfâ ta‘yînâtımız dahi in‘âm etdi. Hemân ale’s-sabâh Ahmed Paşa ile müşerref olup niçe kelimâtdan sonra kâ’immakâm sarâyına gelüp bir azîm dîvân edüp eyitdi:

“Elbette Ahmed Paşa’yı hapsden ıtlâk edüp üzerinde olan muhâfazacıları ref‘ edüp kendüyi bir gayrı ma‘mûr sarâya nakl etdiresiz, yohsa siz bilürsüz” deyü a‘yân-ı Mısır’a bu gûne kelimât edince cümlesi,

“Bizim anın zimmetinde bir mevâcibimiz ve anbâr-ı Yûsuf gılâlimiz vardır, anı taleb ederiz” dediler. Mehemmed Kethudâ,

“Benden taleb eylen” deyü cevâb edicek Müsellim Mehemmed Kethudâ‘nın bu kelâmın sicille kayd edüp Ahmed Paşa’yı Hacı Paşa sarâyından nakl edüp etdirüp Ken‘ân Beğ sarâyına tayy-i mekân edüp anda cümle ağavâtları gelüp gitmeğe başladılar.

Ba‘dehu sene-i mezbûrun mâh-ı Cemâziye’l-âhir’inin evvel bâzârertesi gün Âdiliyye[‘ye] Bağdâd-ı behişt-âbâddan sa‘âdetle Abdurrahmân Paşa (–) günde 118 anda gelüp bir alay-ı azîm ile serâperdesinde karâr edüp e gidüp cemî‘i erbâb-ı menâsıba hil‘at-ı fâhireler ve ihsân [u] in‘âmlar olunup üç gün üç gece [Â]diliyye’de Rûmeli Meydânı‘nda bî-misâl şâdumânlar oldu.

Ve üçüncü gün sa‘d sâ‘atde alay-ı deryâ-misâl asker ile sarâyına Âdiliyye’den Mısır’a dâhil olup dîvân-ı pâdişâhî oldukda cemî‘i Mısırlı berg-i hazân gibi (–)ında döküldüler ve paşanın haberin sıhhatin aldılar. Ve cümle Mısırlı tesellî-hâtır olup gitdiler.

(–) (–) başı Ve Mehemmed Kethudâ ile Abdurrahmân Paşa’ya emir ve hatt-ı şerîf gelüp (–) (–) sene cemî‘i kul mevâcibleri Defterdâr Ahmed Paşa’dan mutlak (–) matlûb olup mâla bezl-i himmet edüp Ahmed Paşa‘nın bir sene muhâsebesin görüp **[Q 352b] [P 346b]** gönderesin, deyü fermân sâdır olunca Abdurrahmân Paşa ”*Semi‘nâ ve ata‘nâ”* deyüp Ahmed Paşa’nın elli yedi gün Mısır’a mutasarrıf olup gulû-yı âm ile ma‘zûl olduğu günden sene âhirine dek Mısır mansıbı kâmil bir sene Ahmed Paşa’nın olup Âsitâne tarafından kendüye ne kapucubaşı ve ne salahor ve ne emîrâhûr gelmeyüp bu kavme vereceği mâl hedâyâlar cümle yanına kalup alâ-rağm-ı asâkirü‘l-Mısrî kâmil bir sene Mısır’da sâkin olup cümle mevâcibât ve hazîne ve surre Abdurrahmân Paşa tahsîliyle Ahmed Paşa’dan matlûb oldu.

Ba‘dehu sene âhirinde Ahmed Paşa ile Abdurrahmân Paşa dîvân-ı Mısır’da muhâsebeleri görülüp Ahmed Paşa’nın zamânında cemî‘i ümenâ ve mültezimîn ve keşşâflar zimmetinde bin iki yüz kîse bâkî kaldı. Hikmet-i Hudâ bu mahalde Circe hâkimi Kâsım Beğ merhûm olup zimmetinde yüz kîse ve yüz bin erdeb gılâl kaldı. Âhir Ahmed Paşa Abdurrahmân Paşa’dan Circe hükûmetin merhûm Kâsım Beğ‘in kethudâsı Mûsâ Ağa’ya sancağile ve eyâletile ve Kâsım Beğ‘in borcun edâ etmek şartiyle Circe’yi ricâ edüp Mûsâ Beğ bu şart ile Circe hükûmetin kabûl eyleyüp ümerâ-yı Mısır’dan olup cümle deynin edâ edüp Circe’ye revâne oldu.

Ba‘dehu bin iki yüz kîse bevâkîye ricâ edüp Abdurrahmân Paşa’ya oturddılar ta‘bîri Mısır elfâzıdır, tahsîl etmeğe der-uhde edüp Ahmed Paşa deynden halâs olup mâl-ı bevâkî Abdurrahmân Paşa üzerinde kaldığına Ahmed Paşa destine hüccet-i şer‘iyyeler ve dîvân temessükâtların alup Ahmed Paşa Mısır’ı kâmil bir sene yemiş oldu. Ba‘dehu Ahmed Paşa Abdurrahmân Paşa’dan bir semmûr hil‘at-ı fâhire ile şerefyâb olup vedâlaşup sarâyına revâne oldu.

Ba‘dehu Defterdâr Ahmed Paşa sene 1087 Ramazânü‘l-mübârekinin yigirmi ikinci cum‘a ertesi gün Âsitâne’ye revâne olacağın cümle yedi bölük askeri istimâ‘ edüp Ahmed Paşa’ya ri‘âyeten ale’s-sabâh deryâ-misâl askere tenbîh olunup alaya çıkmak sadedinde iken hemân Ahmed Paşa ol gece vakt-i Şâfi‘îden bir sâ‘at mukaddem kendü askeriyle âlem ağyârdan bî-haber olup cümle ahâlî-i Mısır hâb-ı nâzda iken Ahmed Paşa’nın mehterhâneleri ve kös ve tabl [u] alemleri ve alay çavuşlarının velvele-i sît [u] sadâları

Mısır içre gulgule verdi.

Ve iki binden mütecâviz meş‘aleler ile Mısır’ı çerâğân edüp sûznâk segâh makâmiyle mehterbaşı İsmâ‘îl Ağa bir fasıl ederek Rûmeli Meydânında sehl karâr edüp velvele-ârâ bir fasıl etdükde cümle ahâlî-i Mısır hâbdan bîdâr olup bu fasılı istimâ‘ etdiler.

Ba‘dehu alay-ı Ahmed Paşa Azebler kapusu önüne geldüğinde mehterbaşı kasden Mısırlıya rağmen Mısırlının kös çalmaları kâ’idesi üzre cümle tablcılar ale’l-ittifâk kös tarzında davullara darblar urdular ve boruzenler dahi bir gûne sûr urup bir hayli zamân bu gûne halt fasıllar edüp Azebler kapusun ubûr edince yine Osmâniyân’ın kânûnu üzre fasıla başladılar.

Andan yeniçeri ocağı kapusu önüne vardıkda yine ke’l-evvel bir gûne kös haltı fasılı ederek ubûr edüp Âdiliyye’de vakt-i seherde karâr etdi. Ba‘dehu Mısırlıdan ol kadar hedâyâ vardı ki Mısır’a dâhil oldukda ol kadar hedâyâ gelmemiş idi. Ba‘dehu Âdiliyye’den azm-i râh-ı Âsitâne deyüp gitmede.

Hakîr yine Abdurrahmân Paşa hazretlerinin ağavâtları zümresinden olup ta‘yînâtımız ihsân eyledi. Zîrâ yigirmi sene mukaddem Erdel seferlerinde yeniçeri ocağından çorbacı iken ülfetimiz var idi. Allâh mu‘ammer eyleye.

Ba‘dehu cümle Mısırlı ile gâyetü‘l-gâye hüsn-i ülfet edüp baba ve oğul gibi geçindiler. Ammâ yine her dîvânda Mısır kulu birer hâm teklîfden hâlî değiller idi.

Husûsâ mustahfızân çavuşlarından Şerîf Çavuş her bâr birer gûne evzâ‘ [u] etvâr ile haddinden ziyâde tecâvüz edüp nâ-şer‘î ve nâ-kânûn tekâlifler ederdi. Âhir ocak kavmi bu gûne sefâhetine tahammül etmeyüp bir vakt-i fecrde ba‘zı ihtiyârlar Şerîf Çavuş‘u kayd-bend ile Yeniçeri Ağası Mazlûm Alî Ağa ile paşaya getûrdiler, fi’l-hâl paşa arz odasında katl edüp leşin iç ağaları meydânına ilkâ etdiler, andan kaldırup defn etdiler. Cümle erbâb-ı dîvân ve paşa ve pîr [ü] civân şereri şûr-ı şerrinden amân buldular. Ammâ yine kul tâ‘ifesi fetretden hâlî değillerdir, zîrâ âye[t]: [327] âyeti bu Mısırlı hakkında nâzil olmuşdur.

Zikr-i ahvâl-i asâkir-i Mısır

Hulâsa-i kelâm Mısır kavminin eğer tâ’ife[-i] askerîsi ve ulemâsı dâ’imâ hâkimleri üzre tasaddurları kadîm eyyâmda Ferâ‘ine asrından berü olagelmişdir. Ammâ hâlâ paşa vüzerâlarını gâh sarâyda gâh kasr-ı (–) vîrân sakfda ve gâh Taşyatır sarâyında yatırup haps ederler. Ve gâh gâh paşa sarâyında muhâsara edüp (–) (–) (–) ikâb itâb azâb edüp azl edüp katl etmeği mu‘tâd etmişlerdir. Böyle nâ-hak işleri niçe ehl (–) (–) (–) bir iki kerre çok olur, zîrâ böyle işler var iken vezîr vaz‘ eylemişlerdir. Ve gâh Kâsımlı ve gâh Zülfikârlı (–) (–) öyle biri biriyle hasm olup Rûmeli Meydânında ceng-i azîm olup meydân (–) (–) kede olur. Ba‘zı zamân Kara Meydânda kara leşler kara tağlar gibi yığılup (–) (–) bu misilli olur. Ve ba‘zı zamân Sultân Hasan câmi‘ine ve Sultân Mü’eyyed **[Q 353a] [P 347a]** câmi‘ine kapanup ceng-i azîm ederler.

Âhir-i kâr Ömer Paşa gibi üzerlerine top-ı kûp çeküp livâ-i Resûlullâhı kaldırup nefîr-i âm ile üzerlerine asker çeküp câmi‘-i Mü’eyyed’i top ile döğe döğe aşkıyâ ve zorbaları münhedim edüp câmi‘de bunları tu‘me-i şemşîr edüp Mısır’ı emn ü emân etdi.

Ve yine bu kavmi ıslâh içün Defterdâr Ahmed Paşa’yı vâlî-i vilâyet gönderildikde ana dahi elli yedi günde mağzûben ma‘zûl edüp aşağı endirüp bu fezâhati ve bu bednâmlığı etdiler.

Ammâ bu sırdan bir ferdin haberi yok idi. Hemân min-indillâh ale'l-gafle zâhir oldu. *Alimellâh şehidellâh ve kefâ billâh şehîden, Muhammed resûlullâh* nakl-i mistâr üzre böyle olmuşdur.

Ammâ kelâm-ı hakkı diyelimki, eğer ahâlî-i Mısır hâkimleri üzre tagallüb etmeyüp mağlûb olsalar avâm [u] haşerâtların zulmünden Mısır'ın nizâm-ı intizâmı bozulup kurâ ve kasabâtlar zulm [ü] te'addîden harâb [u] yebâb olup hazîne-i pâdişâhî ve surre-i vakfullâh tahsîl olmadan kalırdı.

Ve kânûnnâme-i fâtih-i Mısır Sultân Selîm Hân-ı Evvel Mısır'ı feth edüp cemî'i diyâr-ı Mısır'ı tahrîr edüp cemî'i mühimmât [u] levâzımâtı ve cemî'i kulun mevâcibâtları ve me'kûlât [u] meşrûbâtların ta'yîn eylemişdir. Ve cemî'i vüzerâların dahi me'kûlât [u] meşrûbâtların ta'yîn eylediğinden mâ'adâ senevî dörd yüz Mısrî kîse hâss-ı hümâyûn küşûfiyye tahrîr etmişdir.

Ve cümle askerinin yıllık çukalarına ve atlas hil'atlarına varınca Mekke-i mükerreme kisvesi evkâfı sâhibi vakfından iki yüz kîse yıllık bahâ tahrîr etmişdir.

Ve paşaların fukarâlara tasadduk etmesiyçün yevmiyye üçer bin çil Mısır parası hazîneden ta'yîn eylemişdir.

Ve'l-hâsıl Mısır askerinin ve vüzerâsının bir kusuru yokdur kim kul isyân ede ve vüzerâ zulüm ede. Ammâ halk tammâ' olup zulüm etmeğe meyyâl olmuşdur. Ammâ mısra':

Balık başdan kokar derler fesâdın aslı ma'lûmdur.

Zamân-ı Selîm Hân'da bir vüzerâ Mısır vâlîsi oldukda ana hazîne-i pâdişâhîden üç bin altun harcırâh verüp,

"Mısır Kinânetullâhdır, adl adâlet eyle" deyü tenbîh ederlermiş.

Ol vezîr dahi Mısır'a gelüp kânûn üzre hareket edüp beher sene pâdişâha on iki bin altun ıydıyye gönderüp gayrı tekâlîfden berî imiş.

Ammâ hâlâ zamânımızda Mısır vüzerâları Mısır içün pâdişâha ve vezîre ve kethudâsına ve vâlideye ve hâsekîlere ve şehzâdelere ve kethudâlarına ve kızlar ağası ve kapu ağasına ve gayrı muhâsiblere ve şeyhülislâma ve kadıaskereyne ve İslâmbol mollâsına ve kubbe vüzerâlarına ve defterdârlara ve sâ'ir ser-i kârda olan yüz on nefer kimesneye bin beş yüz kîse rişvet verüp Mısır'a geldikde iki yüz kîse dahi sa'âdetlü pâdişâha ceb harclığı gönderir. Ve bâlâda tahrîr olunan ser-i kâr sâhiblerine ve musâhiblere dahi kîselik üç yüz boğça ıydıyye esbâb gider.

Bu kadar mâl kanda tahsîl olup Mısır'da kan etmeğe muhtâc olur, kul dahi kana rızâ vermeyüp fetret, isyân, tuğyâna bâ'is olmasının aslı Mısır vüzerâsının masârıfları ziyâde olduğundandı. Ammâ hîn-i fetihde olan vüzerâlara bu hâm teklîf yok imiş, *ve's-selâm.*

Fâtih-i Mısır Selîm Hân asrından berü zamânımıza gelince vâlî-i Mısır olan vüzerâ-yı izâmı beyân eder

Evvelâ ba'de'l-feth-i Mısır sene 922 târîhinde ibtidâ Hayre Beğ Paşa vezîr-i Mısır oldu. Hükûmet[i] on beş yıl iki ay ve yigirmi iki gün. Sultân Gavrî vüzerâlarından Çerkeziyyü'l-

asl bir şecî‘ ü bahâdır nâmdâr sipehsâlâr vezîr imiş. Ve anınla ibtidâ mollâ Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi olmuşdur.

Ve andan Pılak Mustafâ Paşa: Arnavud lisânı üzre *pılak* kocaya derler. Arnavudu'l-asl müdebbir vezîr-i dilîr imiş. İslâmbol'da Eyyûb Sultân câmi‘inin mihrâbı önünde bir kubbe-i âlîde medfûndur.

Ve andan Hâyin Ahmed Paşa: Süleymân Hân'da isyân edüp Gavrî‘den bakıyyetü‘s-süyûf Çerkes-i nâkes-i bîkes haşerâtının iğvâsiyle Âsitâne'de vezîr-i a‘zam olmadım, deyü isyân edüp üzerine Makbûl iken Maktûl İbrâhîm Paşa deryâ ile gelürken Rodos'dan üç kerre Mısır'a gemilerin salup bi-emrillâh avdet edüp âhir Menteşe diyârından deryâ-misâl asker ile karadan Mısır'a gelürken ahâlî-i Mısır böyle bir vezîr geldiğin istimâ‘ edüp henüz Selîm Hân şemşîrinden rehâ bulmuş ahâlî-i Mısır havflarından Hâyin Ahmed Paşa Mısır'da Kömür hammâmında bir oğlan ile hammâm faslı ederken ol kıyâfetile uryânen Bâb-ı Züveyle'de boğazından salb edüp Âsitâne'ye ve İbrâhîm Paşa'ya arz etdiler.

Ve âhir İbrâhîm Paşa kat‘-ı menâzil ederek Mısır'a gelüp Ahmed Paşa ile hıyânet ‘ya ihânet edenlerden yigirmi bin âdem katl edüp Mısır'ı eşirrâdan tathîr edüp Ahmed Paşa'nın mâl-ı Kârûnile Mısır'ın iç kal‘asına yedi kulle-i azîmi binâ edüp bir dahi paşalar âsî olmasın içün binâ olunan kullelerin cümle topların paşa sarâyına havâle eyleyüp iç kal‘a içinde bir nârin hazîne kal‘ası içinde bir kulle dahi inşâ etdi. Hâlâ cümle hazâyin ve defterhâne el-ıyâz(?) cümle ol kullede mahfûzdur. Ba‘dehu bu kal‘aya sekiz bin kapukulu yeniçeri revâne oldu.

Ve andan Güzelce Kâsım Paşa ve Tavâşî Süleymân Paşa Hamâ (–) (–) (–) (–) oldu.

Andan Güzelce Kâsım Paşa ve Tavâşî Süleymân Paşa'da bu kal‘aya sekiz bin kapukulu ile İbrâhîm Paşa ve Tavâşî Süleymân Paşa bu minvâl üzre **[Q 353b] [P 347b]** Süveys'de iki yüz pâre kadırga yapup Hindistân Portakal Frengi elinden Dîvâbâd'ı ve bender-i Ahmedâbâd'ı feth edüp cümle Freng'i dendân-ı tîgden geçirüp niçe yüz bin lek mâl-ı defâyin alup yine kal‘ayı Hind pâdişâhına hibe edüp andan Yemen benderlerinden birkaç bender feth edüp andan karşu Habeş‘e geçüp Özdemir Paşa'ya umûmen Habeş‘i feth etdirüp Mısır'a gelmiş. Bir mücâhidün fî-sebîlillâh vezîr-i lâ-nazîr idi. Mısır içre Şeyh Sârî câmi‘i ve Süleymâniyye medresesi ve Ebûhûr kal‘ası ve niçe yüz hayrât [u] hasenâtlar anındır.

Andan Husrev Paşa.

Ve def‘â Tavâşî Süleymân Paşa.

Ve Dâvûd Paşa.

Ve Vezîr Alî Paşa.

Ve Dukagin Mehemmed Paşa.

Ve İskender Paşa.

Ve Hâdım Alî Paşa: Karâfe'de Kadı Bekkâr civârında medfûndur, mevtine târîh:

İnde melîkin muktedir

Sene 968

Ve Sipâhîler hammâmı sâhibi Mustafâ Paşa.

Ve Sofu Alî Paşa hakkında bu mısra‘ târîh düşmüşdür:

Burc-ı evliyâdan Mısır’a bir zâhid velî

Sene 912

Ve Mahmûd Paşa: Rûmeli Meydânında bir câmi‘i var. Alay ile giderken kurşum ile urup şehîd etmişlerdir. Câmi‘i sâhasında medfûndur. Mevtine târîh:

Uranın koluna kuvvet

Sene 975

Ve def‘â târîh:

Âkıbet Mahmûd şüde

Sene 975

Câmi‘i Sultân Hasan’ın mihrâbı önündedir. Câmi‘ itmâmında Mahmûd Paşa vâkı‘asında Sultân Hasan’ı görüp Sultân Hasan

“Benim cemâ‘atimi niçün aldın? Dilerim ki yarın benim gibi yarın şehîd olasın” der.

Mahmûd Paşa hâbdan bîdâr olup bu vâkı‘ayı ta‘bîrden sonra niçe kurbânlar ve niçe nezerâtlar ile Sultân Hasan ziyâretine giderken ol sâ‘at kurşum ile şehîd oldular.

Andan Sinân Paşa.

Ve İskender Paşa.

Ve Sinân Paşa def‘â.

Ve Hüseyin Paşa.

Ve Mesîh Paşa.

Ve Ağa Hasan Paşa.

Ve Vezîr İbrâhîm Paşa.

Ve Defterdâr Sinân Paşa.

Ve Üveys Paşa.

Ve Hâfız Ahmed Paşa.

Ve Kurd Paşa.

Ve Seyyid Mehemmed Paşa.

Ve Hızır Paşa.

Ve Vezîr Alî Paşa.

Ve Hacı İbrâhîm Paşa: târîh-i katl-i İbrâhîm Paşa güft eş-Şeyh Abdurrahmân:

Kateltü askere’l-melîki vezîr[en]

Darabtuhu bi’s-seyfi darben şedîden

Kata‘tu re’sehu ve-medâre havlin(?)

Li’l-bağîmi’l-vezîrü(?) râha şehîden

Sene 1013

Ve Gürcî Mehemmed Paşa.

Ve Vezîr Hasan Paşa.

Ve Vezîr Mehemmed Paşa.

Ve Vezîr Sofu Mehemmed Paşa: târîhi:

Bi’l-hayri ve’s-sa‘âdeti’dir

Sene (–)

Ve Ahmed Paşa.

Ve Vezîr Mustafâ Paşa.

Ve Vezîr Ca‘fer Paşa.

Ve Mustafâ [Paşa].

Ve Kara Hüseyin Paşa: Vüzerâ-yı Sultân Mustafâ‘dır.

Ve Bostâncıbaşı Vezîr Mehemmed Paşa.

Ve Vezîr İbrâhîm Paşa.

Ve Vezîr Mustafâ Paşa.

Ve Vezîr Bayram Paşa: Vüzerâ-yı Sultân Murâd-ı Râbi‘.

Ve Vezîr Tabanıyassı Mehemmed Paşa.

Ve Mûsâ Paşa.

Ve Halîl Paşa. Ve Ahmed Paşa.

Ve Deli Hüseyin Paşa.

Ve Civân Kapucubaşı Sultânzâde Mehemmed Paşa.

Ve Nakkâş Mustafâ Paşa.

Ve Maksûd Paşa: zamân-ı Sultân İbrâhîm.

Ve Eyyûb Paşa.

Ve Haydarzâde Mehemmed Paşa: Zamân-ı Sultân Mehemmed-i Râbi‘ ibtidâ cülûsdadır.

Ve Mostarlı Mustafâ Paşa.

Ve Emîr Mehemmed Paşa.

Ve Tarhuncu Ahmed Paşa: Arnabudü‘l-asl idi.

Ve Hâdım Abdurrahmân Paşa: Rûmiyyü‘l-asl idi.

Ve Hâsekî Mehemmed Paşa.

Ve Firârî Mustafâ Paşa.

Ve Şehsüvârzâde Gâzî Paşa: Engürü kurbunda Kal‘acik’de neşv ü nemâ bulmuş, pederi Çerkes idi.

Ve Gürcî Mustafâ Paşa.

Ve Defterdâr İbrâhîm Paşa: Anatolu’da Divriği nâm diyârındandır. Nîl kenârında Kademü‘n-Nebî‘de bir câmi‘ ve bir tekye-i tîr-endâz ve bir zâviye namâzgâh matbah-ı vüzerâ teferrüc edecek müte‘addid kâ‘alar ve maksûreler inşâ etmiş bir sâhibü‘l-hayr vezîr-i dilîrdir.

Ve Ömer Paşa: Bu dahi Mısır kulunun aşkıyâların kırup niçe hayrâtlar ve Kara Meydân köşkünü ve Mekke-i mükerremede Ömer umre havuzun ve sâkıyeleri ve namâzgâhı müceddeden binâ etmiş bir adl-i Ömer sâhibi sâhib-i seyf Ömer Paşa’dır.

Ve Çavuşbaşı merhûm İbrâhîm Paşa: İmâm Şâfi‘î cenbinde âsûdedir.

Ve Karakaş Alî Paşa: Ebü‘l-fukarâ derler, İmâm Şâfi‘î sâhasında medfûndur.

Ve Kethudâ Ebü‘l-hayr İbrâhîm Paşa: Mostar kurbunda Poçetel nâm kal‘ada hâsıl olmuşdur. Bir lahm [u] şahm sâhibi mücessem Boşnak âdemi idi. Kandiye bunun re’yile sulh oldu. Müdebbir ve iskemle hâkimi ve halûk u halîm ü selîm ve yârândan mahabbet-i ulemâ ve latîfe-gûy kimesne idi. Ol kadar semiz idi kim her at anı götüremez idi.

Andan Sultânzâde.

Ve Cânpûlâdzâde Hüseyin ve nesîbeyn Vezîr Hüseyin Paşa: vâlidesi tarafından âl-i Osmân’dır kim Sultân Ahmed’in duhter-i pâkîze-ahteri Fâtıma Sultân’dan müştakdır. Pederi cânibinden âl-i Abbâsiyân’dandır. Hâk-i İslâmbol’dandır. Müdebbir ve kâr-âzmûde ve âkıbet-endîş ve dûrbîn ve fikr-ü şedîd hâkim-i şer‘ idi.

Ve Defterdâr Ahmed Paşa: Hâk-i İslâmbol’dur. Bir mubattan ilm-i hisâb [u] kitâbda akl-ı Arasto dîndâr ve perhîzkâr âdemdir. Bâlâda ahvâli ale’t-tafsîl tahrîr olunmuşdur.

Ve Abdurrahmân Paşa: Rûm’da Elbasan sancağında Pekin kal‘asında neşv [ü] nemâ bulmuş, Arnabudü‘l-asl. Yeniçeri ocağından tulû‘ edüp Kandiye fethinde kul kethudâsı ve yeniçeri ağası bulunup üç sene yeniçeri[yi] Kandiye altında zabt [u] rabt edüp metrisde beklemişdir. Asıl Kandiye bunun re’y-i tedbîriyle feth olmuşdur. Yedi sene yeniçeri ağası ve iki sene Bağdâd andan 3 sene sene 1102 Mısır oldu, *hafizahullâhu ta‘âlâ.*

Andan Vezîr Osmân Paşa: Devlet-i âl-i Osmân’da Osmân isimli Mısır vezîri bunlar olmuşdur. Diyâr-ı Hersek’de Göylüc kal‘ası hâkinden Bâğçe-i hâsda neşv [ü] nemâ bulup (–) sene bostâncıbaşı, andan 29 (–) sene der-i devletde kâ’immakâm, andan üç sene vâlî-i Şâm, andan bir sene eyâlet-i Anatolu ile Kamaniçe muhâfazasında mâh(–) (–) (–) (–) (–) andan sene 1155(?) Âdiliyye[‘ye] gelüp gurre-i Ramazân’da sa‘d sâ‘atde Mısır’a dâhil olup kâmil üç sene vâlî-i Mısır adl-i Ömer i‘tidâl üzre tahsîl-i mâl ederken (–) (–) (–) Mısır Urbânı isyân etdükde üzerlerine Mısır askeriyle tecrideye gidüp paşa askeri tecridiyye sene (–) mâh (–) cümle asker

tokuz bin (–) (–) (–) (–) asker sene 1154 târîhinde dendân-ı tîğden geçüp kelleleri baş ve buğları dîvân-ı Mısır meydânında galtân olup iklîm-i Şarkıyye emn ü emân oldu. Âhir sene 1094 târîhinde, **[Q 354a] [P 348a]**

İşbu Ümmü Dünyâ Mısır-ı nâdiretü'l-asrı Selîm Hân feth edelden berü Mısır'a hâkimü'ş-şer' olan mollâları beyân eder

Evvelâ ins ü cinne sâhib-i fetvâ olan sultân-ı ulemâ ve etkıyâ ve sulehâ vâris-i şer'-i Resûl-i kevneyn ya'nî müftiyü's-sakaleyn hâdim-i şer'-i şerîfü'l-haremeyni'ş-şerîfeyn a'nî Hazret-i Kemâl Paşazâde Ahmed Efendi.

Ve kadı-i Şâfi'î Uzun Kemâleddîn.

Ve kadı-i Hanefî Nûreddîn Alî bin Yâsîn et-Tarabulusî.

Ve kadı-i Mâlikî Yahyâ bin İbrâhîm bin Ömer ed-Demîrî.

Ve kadı-i Hanbelî Şehâbeddîn Ahmed ibnü'n-Neccâr eş-Şâmî: Bunları Selîm Hân Mısır'a hâkim-i şer' edüp sene 923 Rûm'a gitdi ve sene 926 Şevvâl'inde merhûm oldu.

Ve el-Mevlâ Ahmed Efendi: 16 12 sene kadı olup Dâvûd Paşa asrında azl oldu.

Ve Pîrî Efendi bin Hamza.

Ve el-Mevlâ Mehemmed bin İlyâs.

Ve Sâlih Efendi bin Celâl.

Ve es-Seyyid Mehemmed ibn Abdülkâdir ibn Ahmed.

Ve Hâmid Efendi.

Ve Abdülkerîm Efendi.

Ve Abdülkâdir bin Abdülazîz Efendi.

Ve Abdülbâkî Efendi bin Abdülazîz.

Ve Mehemmed Efendi.

Ve Abdullâh Efendi eş-şehîr bi-Pervîz.

Ve Hâdım Alî Paşa zamânında Hasan Efendi bin Abdülhasan, sene 966.

Ve Arabzâde Efendi: Gark oldu, sene 969 (–).

Ve Abdurrahmân bin Alî Efendi, sene 966 968.

Ve Sofu Alî Paşa'da Mehemmed Efendi el-meşhûr Şâh Hurrem, sene 974 ma'zûl.

Ve zamân-ı Mahmûd Paşa[-i] şehîdde Alî Efendi el-Hâmidî.

Ve Şeyh Abdülkâdir Efendi.

Ve Sinân Paşa'da Bedreddîn Mahmûd Efendi.

Ve Malûlzâde Mehemmed Efendi.

Ve Şeyh Mehemmed ibn Şeyh Mehemmed bin İlyâs.

Ve Nâzırzâde Ramazân Efendi.

Ve Ahmed Efendi bin İnâyetullâh eş-şehîr bi-Nişâncı, sene 984.

Ve Mesîh Paşa'da Abdülkerîm Efendi

Ve Abdülganî bin Mîrşâh, sene 984.

Ve el-Mevlâ Hüseyin Efendi bin Kara Çelebizâde, sene 989 985 ma'zûl.

{Ve fî-zemen-i Hâdım Hasan Paşa, Sinân Çelebizâde Alî Efendi, sene 971 ma'zûl.

Vezîr İbrâhîm Paşa'da Şeyhülislâm Mehemmed Efendi ibn Sinânzâde, sene 994 ma'zûl.

Ve fetret-i Üveys Paşa'da Abdülganî Efendi, sene 995.

Ve Abdullâh Efendi ibn Bahâüddîn, sene 996.

Ve Monlâ Ahmed ibn Rûhullâh el-Ensârî, sene 999 ma'zûl.

Ve Hâfız Ahmed Paşa'da Mehemmed bin Kemâl Beğzâde, sene 1000 ma'zûl.

Ve Kâfzâde Feyzullâh Efendi, sene 1001 ma'zûl.

Ve el-Mevlâ Ma'rûfzâde Mehemmed Efendi, sene 1002.

Ve Osmân Efendi ibn Mehemmed Paşa, sene 1003.

Ve Hasan Efendi Kınalızâde, sene 1004 ma'zûl.

Ve Kurd Paşa'da Osmân Efendi bin Mehemmed Efendi el-mukaddem, sene 1005.

Ve el-Mevlâ Ahmed Efendi ibn Rûhullâh el-Ensârî.

Ve Seyyid Mehemmed Paşa fetretinde Abdurra'ûf Efendi.

Ve Kınalı Hasan Efendizâde, sene 1006 ma'zûl.

Ve Hızır Paşa'da Yahyâ Efendi bin Zekeriyyâ, sene 1007.

Ve Kemâleddîn Efendi.

Ve def'â Yahyâ Efendi, sene 1009 ma'zûl.

Ve Abdulvahhâb Efendi, sene 1010 ma'zûl.

Ve def'a[-i] sâlisde Osmân Efendi ibn Mehemmed Paşa

Ve Mehemmed Efendi ibn Sinân veled-i Mehemmed Efendi el-mukaddem zikruhu, sene 1011.

Ve Mehemmed Efendi bin Hüseyin el-meşhûr bi-Kara Çelebizâde, sene 1012 ma'zûl.

Ve Mustafâ Efendi Azmizâde, sene 1013 ma'zûl marret-i evvel.

Ve Hâdım Mehemmed Paşa'da Mehemmed Efendi bin Abdülganî, def'a[-i] sânîde sene 1014 ma'zûl.

Ve Mustafâ Efendi ibn Âli, sene 1015.

Ve Kara Hüseyin Paşa'da Abdülbâkî bin Tursun Efendi.

Ve Mehemmed Abdülciyâd Efendi, sene 1017 ma‘zûl.

Ve Mukîm Vezîr Mehemmed Paşa’da Yahşı Mehemmed eş-Şehrî, sene 1018 ma‘zûl.

Ahîzâde Yahyâ ibn Abdülhalîm Efendi, sene 1020 ma‘zûl olup Şâm’da merhûm oldu.}

{Ve zamân-ı Mustafâ Paşa’da Mehemmed Efendi eş-şehîr bi-Çivizâde, sene 1030 ma‘zûl.

Ve Osmânzâde Abdülkerîm Efendi, sene 1030 ma‘zûl.

[Ve] Muhteşem Rıdvân Efendi.

Ve bunlardan mukaddem Abdullâh Efendi bin Mahmûd kadı[-i] Mısır olup ikisi bir senede mansûb u ma‘zûl oldular.}

el-Faslu[‘l-hâmis] (–) ve seb‘în
Mahmiyye-i Mısır’dan Abdurrahmân Paşa’nın istikbâline Şâm-ı şerîfe gitdiğimiz menâzilleri ve kurâ ve kasabâtları ve acâyibât [u] garâyibâtları ve sergüzeşt [ü] serencâmları ayân u beyân eder

Mısır şehrinden bin seksen yedi Cemâziye’l-evvelinin gurresinde beş gulâm ve beş at (ve) ikisi seyishâne ile yeniçeri ocağının başçavuşu Gemici Mustafâ Ağa ve çavuşlar kethudâsı Hüseyin Ağa ve tercümân (–) Ağa ve kâyimmakâm kethudâsı ve müsellim Mehemmed Ağa üç bin mikdârı asker ile Mısır’dan çıkup cânib-i şarka iki sâ‘at gidüp,

Menzil-i kal‘a-i Sebîl-i Allâm

Bir vâdînin ortasında şekl-i murabba‘ taş-binâ bir kal‘a-i zîbâdır. Dâyiren-mâdâr cirmi dörd yüz adımdır. Ammâ handakı yokdur. Cânib-i garba bir demir kapusu vardır. Andan içeri bir kat demir kapu cânib-i şimâle nâzırdır. İçinde iki yüz mustahfızân hücreleri ve sâkıye ve âhûrları ve kâ‘aları var.

Ve burc [u] bârûları ve bedenleri ma‘mûrdur. Cebehânesi ve altı pâre topları vardır.

Ve içinde neferâtları kânûn-ı Selîm Şâh üzre mâh-be-mâh Mısır ümerâlarından bir emîr-i Mısır beş yüz âdemiyle nevbet bekleyüp âyende vü revende huccâcı ve tüccârı Mısır’a götürüp getirir. Bir ay tamâm olup yerine bir gayrı beğ gelir geldi.

Sene (–) târîhinde bu kal‘ayı Arab aşkıyâsı mazarratı def‘iyçün (–) binâsıdır. Ammâ gâyet mahallinde inşâ olunmuş.

Ve bu kal‘anın kapusu önünde bir dîvânhâne-i tahtânîsi var, dâ’imâ beğler anda bekler. Cümle atları gözleri önünde mızrakları bağlı gemin alup(?) âmâde dururlar. Zîrâ bu mahallin kıblesi ve cânib-i şarkîsi çöl çölistândır kim râh-ı Mekke’dir. Garbı ve şimâli serâpâ bâğ u bâğçelerdir. Cenûb tarafı Habeş diyârlarına varınca sengistân dağlardır. Hemân bu mezkûr çölden ve dağdan ve bâğdan Arab zâhir olup çalup çarpup seyl suyu gibi gâyib olur. Anıniçün bu Sebîl-i allâm kal‘asında muhâfaza eden beğler dâ’imâ pür-silâh âmâde dururlar.

Ve bu kal‘adan yol aşırı taşrada,

Hasan Beğ câmi‘i

İslâmbol tarzı bir şerîfeli minâresiyle Mısır’ın câmi‘leri evsâfında tahrîr olunmuş. Ve câmi‘e muttasıl bir sebîlhâne ve sâkıye ve havuzlar ve yigirmi aded câmi‘ huddâmları hâneleri ve birkaç dükkân ve iki kahvehâne ve müsâfirîn kâ‘aları ve yine yol aşırı bâğ u

bâğçeli âb [u] havâsı latîf cây-ı nazîf yerdir.

Ve matar kesret üzre nâzil oldukda bu Sebîl-i Allâm fezâsında bin guruşluk Sebîl-i Allâm taşı bulunduğu meşhûr-ı âfâkdır. Ve ulemâ-yı Mısır kavli üzre Şeddâd'ın binâ etdüği İremezâtü'l-imâd gibi Şeddâd'ın bâğ-ı İremidir, bu Sebîl-i Allâm zemîninde idi; anıniçün böyle zî-kıymet taş bulunur, derler, *el-uhdetü ale'r-râvî.*

Ba'dehu bundan kalkup şimâl tarafına gidüp,

Beled-i Matariyye

ki Hazret-i Îsâ sâkin olup hafr etdüği kuyu bu Matariyye'de olduğunun evsâfı bâlâda mufassal tahrîr olunmuşdur. Bu beledi ubûr edüp andan,

Şehr-i Aynu'ş-Şems

harâbı içre mîl sütûnu temâşâ edüp bunlar dahi mukaddemâ tahrîr olunmuşdur. Andan niçe Arab aşkıyâsı kemîngâhları içre beş sâ'at gidüp,

Menzil-i Hânkâh

Bir düz sahrâda bâğ u bâğçeli ve bostânlı yerde Kalyûb kâşifi hükmünde subaşılıkdır. Ve nakîbü'l-eşrâf-ı Mısır'a ber-vech-i arpalık yüz elli akçe kazâdır ihsân olunur. Ve yüz elli pâre kurâ nâhiyelerinden senevî beş Mısrî kîse hâsıl olur şîrîn kazâdır. Tokuz câmi' ve otuz mesâcidi var. Evvelâ çârsûda cemâ'at-ı kesîreye mâlik,

Sultân Eşref câmi'i

Fevkânî ve üç tabakalı ve bir minâre-i mevzûnlu ve bir (–) (–) u var. Ve gâyet âb [u] havâsı latîfdir. **[Q 354b] [P 348b]** Ve bâlâda zikr olunan kapular gibi kapuları var, her gece mesdûd olur. Bin adım tûlü bir şâhrâh-ı sultânîdir.

Bu şehir Sultân Eşref'in asrında gâyet ma'mûr imiş. Zîrâ bu şehrin ihyâsına anlar bâ'is olmuşdur. Ve memdûhâtından kavunu ve karpuzu ve gayrı sebzevâtları memdûhdur, zîrâ besâtînleri bostânları cihânı zeyn etmişdir. Ve suları serâpâ kuyulardır, ammâ gâyet lezîzdir. Ve bu şehir Nîl'den bir sâ'at ba'id çöldedir. Ve âb [u] havâsı gâyet latîfdir.

Ve cebbânesinde ulu sultânlar medfûndur.

Ziyâretgâh-ı Hânkâh

Evvelâ Şeyh Ömer.

Ve Şeyh Muhammed-i Irâkî.

Ve eş-Şeyh Halîl.

Ve eş-Şeyh Muhammed-i Gûrânî.

Bu azîzlerin niçe keşf [ü] kerâmâtları zâhir olmuşdur. Kubbeleri ve tekyeleri vardır.

Andan cânib-i şimâle bir sâ'at bostânlık içre giderek,

Beled-i Münîre

Bâğlı ve bâğçeli ma'mûr beleddir. Bu mahalden şimâle Sutûh ta'bîr etdikleri Urbânın arsagâhı bî-emân yerdir. Urbân şakîlerinin havfından ubûr etmek müşkildir. Selâmetle bu mahalli ubûr edüp,

Beled-i Evlâd-ı Râmin

Bu dahi Kalyûb hâkinde beş yüz hâneli ve câmi‘li ma‘mûr beleddir. Ubûr edüp niçe müzeyyen kurâlar dahi güzer ederek sekiz sâ‘atde,

Evsâf-ı menzil-i vilâyet-i arz-ı Hâsân ve dâr-ı kehhânân şehr-i Bilbeys

Kable’t-tûfân dahi şehr-i azîm idi. Ba‘de’t-tûfân Hazret-i Nûh Musul kurbunda Cûdî dağında der-kenâr olup Cûde nâm şehri inşâ etdiler. Ba‘dehu Kalîmûn kehene dâmâdı olan Mısrâyim ki nebîre-i Hazret-i Nûh’dur, Nûh Nebî‘den bu Kalîmûn ve Mısrâyim me’zûn olup bu arz-ı Hâsân’da Bilbeys‘in âsâr-ı binâların bulup sâkin olup amâr etdiler.

Ba‘de’t-tûfân rûy-ı arzda ibtidâ amâr olan Cûde ve Şâm ve bu Bilbeys’dir. Benî İsrâ’îl şehirlerinden şehr-i azîmin biri dahi budur. Tevârîh-i Kıbtî‘de ve tevârîh-i Sâbiyye ve Tevrât’da mastûrdur. Niçe bin Benî İsrâ’îl peygamberleri medfûn olduğu için resimleri ile medfûnlardır. Zîrâ Arz-ı Mukaddese haddidir.

Bundan cenûba Mısır hâki Arz-ı Mukaddes değildir. İhtilâf (kesîre) çokdur, illâ bi’l-ittifâk bu Bilbeys şehri nihâyet-i Arz-ı Mukaddes’dir, Arz-ı Hâsân deyü cemî‘i kütüb-i tevârîhlerde musarrah şehr-i atîkdir.

Ve kehene ve hukemâ ve kudemâ ve sultânân-ı selef binâları âsârları var kim diller ile ta‘bîr olunmaz. Kaçan kim hûn-ı Yahyâ talebiyçün Buhtunnasr hurûc edüp bu şehr içre iki kerre yüz bin Benî İsrâ’ilî‘yi dendân-ı tîğden geçirüp şehri harâb etdi kim hâlâ ol harâbistân anın zamânından kalmışdır. Niçe mülûklar dahi gelüp amâr etmişlerdir, ammâ güneşde zerre ve deryâda katre-misâl ma‘mûr olmamışdır.

Hâlâ Mısır eyâletinde Şarkıyye kâşifinin tahtıdır. Dörd yüz esb-süvâr tevâbi‘iyle ve yedi bölükden Mısır askeriyle üç yüz kırk pâre kurâdan yetmiş kîse mâl-ı pâdişâhî tahsîl edüp Mısır dîvânında muhâsebe görür, kendüye dahi kırk kîse mâl fâ’iz kalur. Mîrî gılâli yokdur. Ve üç yüz akçe şerîf kazâdır, senevî on beş kîse hâsıl olur şerîf kazâdır. Mezâhib-i erba‘adan müftîleri ve nakîbü‘l-eşrâfı ve a‘yân-ı eşrâfı vardır.

Ve şehri bir düz sahrâda vâki‘ olmağile bâd-ı nesîm te’sîr edüp âb [u] havâsının letâfetinden bâğ u bâğçesi ve müşebbek bostânları bî-hisâbdır. Ve cemî‘i râhları sadranc nakşı tarh olunup tarîk-ı âmlarının tarafeynleri tertîb üzre şecere-i cümmeyz ve nâbıka ve sac dırahtları ile müzeyyen ve sâyedâr yollardır. Bu tertîb üzre bu şehri âl-i Abbâsiyân’dan Sultân Muhammed bin Ebû Sa‘îd bin el-Muktedir Billâh tezyîn eylemişdir.

Bu şehir cümle dörd bin hâne sarây-ı âlîler ile ârâste ve esvâk-ı müzeyyen ile pîrâste olmuş şehirdir.

Ve sekiz mahalle ve sekiz hutbedir, mâ‘adâ seksen altı zâviye mihrâbdır. Cümleden,

Câmi‘-i Kebîr

Köhne-binâdır, ammâ cemâ‘at-ı kesîreye mâlikdir. Cümle otuz dörd aded amûd üzre nakş-ı zerkâr bûkalemûn ve lâciverd-i nilgûn müzehheb tavan-ı ibret-nümûndur. Ve mihrâbında âye[t]: [328] âyeti tahrîr olunmuşdur. Ve ağac minberinin bâbı üzre,

Emera bi-inşâi hâze’l-minberi’l-mübâreketi es-Sultân Muhammed bin Ebû Sa‘îd

mastûrdur. Ve bir minâresi ve dörd kapusu var. Ve,

Câmi‘-i Mahmûd Ağa

Nev-binâ bir câmi‘-i zîbâ, evkâfı metîn, latîf ü ra‘nâ câmi‘dir.

Ve bu câmi‘in mukâbelesinde (–) câmi‘i dahi bir minâreli ma‘mûr câmi‘dir, ammâ çârsû içinde olmak ile şeb [ü] rûz cemâ‘atı firâvândır. (–) câmi‘i. (–) câmi‘i. Görüp ibâdet etdiğimiz cevâmi‘ler bunlardır, mâ‘adâ zevâvîlerdir.

Ve bir küşâde hammâmı var; üçü şiddet-i hârda mesdûddur.

Ve tokuz aded vâsi‘ kahvehân[e]leri.

Ve on beş vekâlesi; cümle vekâlelerden ma‘mûr buğday vekâlesi ve zeyt vekâlesi ma‘mûrlardır.

Ve cümle iki [yüz?] dükkândır. Lâkin bezâzistânı yokdur, ammâ yine cemî‘i zî-kıymet (–) (–) (–) metâ‘lar vardır ve âdem deryâsıdır.

Ve âb [u] havâsı gâyet latîf olduğuna olduğundan mahbûb u mahbûbesi çokdur. **[Q 355a] [P 349a]**

Suları kuyulardır, ammâ âb-ı hayâtdır. Ve bu şehir Nîl’den iki merhale yer ba‘îd çöldedir. Ammâ kaçan Nîl tuğyân etse Mısır’da Nîl kesimi olduğu mahalde Ebü‘l-meccâne nâm cisr dibinden Nîl kesimi olur, ol cisrin altından cereyân eden Nîl cümle Kalyûb vilâyetin rey edüp andan Şarkıyye vilâyetin rey edüp bu şehr-i Bilbeys’i rey edüp Bilbeys’e gemiler gelüp zahîre ve metâ‘ alurlar.

Ve bu şehrin me’kûlât [u] meşrûbâtının memdûhu üzümü gâyet âbdâr ve terdir. Ve nârı Füvve nârından dânedâr ve âbdârdır. Ve nisvân tâ’ifesi engüşt ü nahünlerine uracak hınnâ-yı ahzarı cemî‘i İslâm diyârına bu Bilbeys’den gidüp hazîne hâsıl olur azîm hınnâ bâğları vardır. Halkının ekseriyyâ kârları bu hınnâdır kim nisâ tâ’ifesinin dest [u] pâlarında la‘lgûn rengâreng zînet verir. Bu hınnâ tarlalarda zirâ‘at olunur. Hurde ağaccıklardır, yaprakların cem‘ edüp değirmenlerde dakîk-vâr edüp hınnâ olur. Ve üç sene ağacı mahsûl verir.

Der beyân-ı Sa‘îd-i Süflî ya‘nî arz-ı Hâsân-ı Bilbeys

Evvelâ bi-kavli müverrih Mıgdisî şehr-i Arîş Mısır’ın âhirü‘l-hudûdudur, andan cânib-i şimâle arz-ı Şâm’dır. Ammâ Arîş‘den cenûb cânibine Bilbeys’e gelince Arz-ı Hâsân’dır. Bilbeys’den Mısır’a gelince Arz-ı Zeydâniyye(?)‘dir. Mısır’dan Besâtîn’e varınca Arz-ı Emsûs’dur. Andan ve bundan öte Nîl’in şark tarafına Arz-ı Atfîh derler. Zîrâ şehr-i Şark Atfîh beri Mısır tarafındadır. Ammâ Nîl’in karşu garb cânibine Arz-ı Feyyûm derler. Andan yukaru tâ Circe’ye varınca Sa‘îd-i âlî derler. Sa‘îd-i süflî Bilbeys ve Arîş‘dir. Ammâ Circe’nin Nîl karşusuna Dehlîz-i [Cir]ce derler, zîrâ Habeş iklîmi ol tarafdadır. Ve bu Sa‘îd-i âlî vilâyeti Ümmü Dünyâ‘yı besleyen ganîmet yerlerdir. Ammâ mezkûr Sa‘îd-i süflî kim Bilbeys ve Arîş hâkidir, sâhil-i Bahr-i Sefîd’de susuz bî-emân Katıyye ve Ümmü‘l-Hasan çölüdür kim nihâyeti Tîh sahrâsı çölüdür. Katıyye çölün kazısan (–) (–) (–) (–) kaz su çıkar.

Andan bu şehr içre,

Ziyâretgâh-ı Bilbeys

Evvelâ şehrin hâricinde kıble tarafında bir soffa-i âlîde on yedi Benî İsrâ’îl peygamberleri medfûnlardır.

Ve ziyâ[re]t-i **eş-Şeyh Alî ibn Sa‘dûn**: bir kubbe-i ebyazda medfûndur. Ve bunlardan gayrı ziyâret etmedik.

Ve bu şehr içre olan fukarâ ve gurebâlara ni‘metleri mebzûl hânedân sâhiblerinden evvelâ Boşnak Mahmûd Ağa ve mukâbelesinde Hüseyin Çorbacı ve Mehemmed Çelebi ibn Şu‘ayb ve Mehemmed Çorbacı ve Yûsuf Çorbacı.

Bunlar ile vedâlaşup andan yine şimâl cânibine niçe ma‘mûr u müzeyyen kurâlar ubûr edüp ve **Beled-i Rîf**‘i geçüp düz sahrâlar içre Bilbeys’den beş sâ‘atde,

Evsâf-ı kal‘a-i Kureyn

Sene 864 târîhinde bu kal‘a Sultân Kayıtbay binâsıdır. Şarkıyye hâkimi hükmünde subaşılıkdır ve Bilbeys niyâbetidir. Kal‘ası bir düz sahrâda şekl-i murabba‘ bir tula-binâ kal‘a-i zîbâdır. Ve dâyiren-mâdâr cirmi dörd yüz hatvedir.

Ve şimâle nâzır bir hadîd kapusu vardır, tâk-i pâki beyâz taşdan binâ olunmuşdur. Dizdârı Mısır müteferrikası ocağındandır.

Ve yüz elli neferâtı ve on beş topu ve gayrı cebehânesi ve kal‘a içre yigirmi hânesi vardır. Ve kal‘anın vasatında bir meydân-ı hâlîsinin(?) etrâfında hânelerdir.

Ve kal‘a kapusunun iç yüzünde,

Sultân Kayıtbay câmi‘i: Kapusunun iki yanında mermer taşlar üzre celî hat ile yazmışlar ve kazmışlar, âyet-i şerîfe: [329] âyeti tahrîr olunmuşdur.

Ve bu câmi‘in bir alçak minâresi ve iki kapusu var, haremi yokdur. Ve mihrâbı önünde bir cümmeyz-i müntehâ dırahtı var, sâyesinde bin âdem istirâhat edüp serhoş olur. Zîrâ âb [u] havâsı gâyet latîf kal‘adır.

Ve taşra varoşu hûrmâ bâğlı ve bostânlı üç yüz hânedir.

Ve âb-ı hayât kuyu suları vardır. Ve nehr-i Nîl bu şehre bir konak yer ba‘îddir, ammâ Temmûz’da Nîl gelüp bu Kureyn bağların rey eder. Ve kırk dükkânı var; hammâmı ve gayrı imâreti yokdur.

Ve bu kal‘anın cânib-i şarkında tâ iki sâ‘at yere varınca serâpâ hûrmâ bâğlarıdır kim cihânı dutmuşdur, ve her bâğda benî âdem sâkinlerdir. Ve Benî Sakar Urbânı aşkıyâsı havfından bu Kureyn kavmi dâ’imâ pür-silâh âmâde dururlar. Ve cümle bâğları tûbdan dîvâr-ı âlîlerdir, her tarafında kurşum atacak mazgal delikleri vardır.

Ve cümle hânelerden birbirlerine hemcivâr kapuları vardır ki hîn-i ma‘rekede birbirlerine imdâda varırlar.

Ve bu Kureyn’in karpuzu ve hûrmâsı memdûhdur.

Ziyâret-i eş-Şeyh Abdurrahmân-ı Filistînî: bâğlar kenârında bir kubbe-i sagîrede medfûndur.

Bu kal‘adan kalkup hûrmâ bâğları içre yine cânib-i şimâle **Beled-i Settâre**‘yi ubûr edüp altı sâ‘atde,

Evsâf-ı şehr-i kadîm Sâlihiyye

Şarkıyye kâşifi hükmünde subaşılıkdır. Şehri bir vâsi‘ sahrâda iki sâ‘atlık hûrmâ bâğları içinde fellâhîn şehridir. Bin mikdârı hânedir, ammâ cümlesi nahlistân hıyâbânı içre başka başka evlerdir ve cümle birbirlerine muttasıldır ve cümle komşu kapuları vardır. Ve her hânenin yine etrâfında mazgal delikleri vardır. Zîrâ şeb [ü] rûz çöl Urbânı bunlardan at ve koyun ve yem ve ta‘âm ister, bunlar vermeyüp dâ’imâ ceng ederler. Anıniçün her hâneden birbirlerine kapular ve tüfeng mazgalları var.

On bin mikdârı Benî Sâlihî derler kavm-i şecî‘dir. Bunlar dahi iki fırkadır, bir sınıfı Benî Cüzâm’dır ve bir fırkası Benî Harâm’dır. Bunlar dahi dâ’imâ birbirleri ile ceng ederler. Gâyet mel‘ûn kavmleri vardır kim cümle âyende vü revende bu âsî kavmden âcizlerdir.

Bu kavmi ıslâh içün ve ârâmgâh-ı tüccâr [u] huccâc olsun içün bu mahalde bu şehri sene (–) târîhinde Sultân Sâlih binâ etdiğiyçün Sâlihiyye derler. Evâyil-i a‘sârda gâyet ma‘mûr imiş, ammâ memerr-i nâs olup çöl Urbânı yatağı olmağile amâristânından çârsû-yı bâzârı var. Hân [u] hâmmâmından aslâ bir şey kalmamışdır. Ancak bâğlar içinde **[Q 355b]** bir vâsi‘ meydân vardır, gûnâ-gûn dıraht-ı âlîler ile müzeyyen bir fezâdır, ol meydâna haftada bir kerre cevânib-i erba‘a kurâlar (–) âdem cem‘ olup bey‘ [ü] şirâ edüp azîm cem‘iyyet-i kübrâ olur. Ve herkes metâ‘ (–) (–) gider. Ve niçe bin deve yükü hûrmâ fürûht ederler, zîrâ Sâ(–) (–) varırlar **[P 349b]** hûrmâsı olur.

Ve bu bâzâr meydânında bir câmi‘-i kebîr-i fevkânî vardır, Sultân Kayıtbay binâsıdır. Misli meğer Mısır’daki yine Kayıtbay câmi‘i ola. Bir minâre-i âlîsi üç tabakadır. Ammâ cemâ‘atı yok, Urbân içinde kalmış garîb câmi‘dir.

Ve bu şehrin halkı gâyet ankâlardır. Zîrâ âyende vü revendeye niçe kerre yüz bin deve yükü su satarlar. Zîrâ bu şehirden kasaba-i Ümmü‘l-Hasan çölünde altı konak yerde lezîz su yokdur. Sahrâ-yı Tîh’in nihâyeti bir rimâlistân ve çöl çölistân ve berr ü beyâbân bî-emân yerdir. Bu Sâlihiyye’den sular ve kirâ ile develeri yükü ile dutup azm-i râh olunur. Anıniçün bu kavm ankâdır. Ve Ümmü‘l-Hasan çölünde bî-tâb u bî-mecâl kalan cemâl u hussânları ve bagal u hımârları cümle bu şehir halkı varup alurlar, besleyüp yine huccâca satarlar. Ve fetâları dâ’imâ rehzenlik edüp âdem katl ederler bir alay kuttâ‘u’t-tarîk âsîlerdir. Ammâ Cenâb-ı Bârî dahi her Mûsâ‘ya bir Fir‘avn ve her Fir‘avna bir Mûsâ halk etdüği gibi bu kavme dahi Cenâb-ı İzzet çöl Urbânın Mûsâ gibi bu fir‘avnîlere musallat etmiş.

Hattâ hakîr cümle asker ile bu şehirde bir hafta meks edüp paşa ılgar ile gelür deyü intizârda olup dururken hikmet-i Hudâ bu şehr üzre çöl urbâniyle mahlût Benî Cüzâm kabîlesi ile yek dil [ü] yek cihet olup cümle bin beş yüz küheylân atlı Urbân-ı sâhib-hussân bu şehr halkının üzerlerine musallat olup şehrin cenûb tarafın nehb [ü] gâret etmeğe başlayınca Sâlihiyye kavmi dahi cümle pür-silâh esb-süvâr u piyâde dest ber-cıda iki bin âdem bu Benî Harâm ile cenge âheng etdiler.

Bunlar hânelerinde olmak ile köpek cengi ederek avret oğlanları dahi imdâd ederek Benî Harâm kabîlesi hiyel-i mekrde zû-fünûn harâmzâdeler hemân mağlûbiyyet semtin gösterüp firâr etdiler.

Bu Sâlihiyye kavmi bu hâli görüp eğer esb-süvâr ve eğer piyâdeleri at boynuna düşüp Benî Harâm’ın akîbince kova kova bâğlarından ve evlerinden bir sâ‘at yer çöle çıkınca derhâl Benî Harâm fi’l-hâl gerüye avdet eyleyüp ac kurd koyuna girir gibi girüp bu

Sâlihiyye kavmin domuz balığı gibi hıştlayup ve eslihalayup sürü sürü kıra kıra tarfetü‘l-ayn içre bin sekiz yüz âdemi yalman-ı cıdadan geçirüp cümle küheylân kısrakları ve sâyir mâl-ı ganâyim ile Benî Harâm mesrûr [u] handân oldular. Ammâ münhedim olan Sâlihiyye kavmi cân havli ile at boynuna düşüp bizim asker içine gelürken bizim asker dahi, “Anları urdu urmağa geldiler” zann edüp ileri gelenden elli mikdârı âdem Sâlihiyyeliden hâke düşdü. Âhir bizim askerden,

“Bire el kaldırman, anlardan bize zarar yokdur, ancak anlar birbirlerin kırarlar, *sallata’llâhu’l-kelbe ale’l-hınzîr* fehvâsınca. İncitmen, bize gelüp dahil düşeni halâs edin” dediler.

Ammâ evvel gelen Sâlihiyyeli bizim askerden kılıc yeyince gerüde gelenler hemân evlerine cân atdılar.

Hemân akîblerince Benî Harâm kabîlesi bî-bâk ü bî-pervâ şehr-i Sâlihiyye içre girüp cemî‘i külbe-i ahzânları ihrâk bi’n-nâr edüp bir hâdise-i azîm ve bir vak‘a-i ekber oldu.

Nâgâh bi-emr-i tedbîr-i kadir-tüvân ve hükm-i tebdîr-i kazâ-cereyân ta‘alluku birle bir berk-ı lâmi‘ ve hark-ı şâyi‘ ki berg-i hâtifden puyân ve bâd-ı harîfden şitâbân, fî-akalli’z-zamân ve edne’l-evân, şehr-i Sâlihiyye sâkinân-ı mel‘ûnân sebebiyle harâb u yebâb ve envâ‘-ı et‘ımelerin türâb ve esnâf-ı eşribelerin serâb etdiler. Ve ekseriyyâ ağniyâların emvâlini târâc ve evlâdlarını bir niçe gün ac ve kendülerin bir habbeye muhtâc edüp mihaddelerin hacer ve pisterlerin hâkister eyleyüp bu şehr içre ol ma‘rekede niçe yüz bâkirenin bekâreti izâle olunup niçe fi‘il-i şenî‘ler oldu.

Benî Harâm bu hâl üzre Sâlihiyye şakîlerinden bu âsîler böyle intikâm alup Sâlihiyye içinde bir vâveylâ vü efgân, bir tarafda sıbyân ve bir köşede nisvân feza‘ u çeza‘ından gûşlarımız {ya‘nî kulak} asam {ya‘nî sağır} oldu.

Ve üç gün sahrâlardan ve şehir etrâfından develer ile dörd etrâf öyle leşleri taşıdılar. Bir rüsvâylık olmuşdur kim bir diyârda olmamışdır. Zîrâ rüsvâylık oldur kim bu mahalde üç dörd bin müsellah u müretteb Mısır askeri bulunup mâbeynlerin ıslâh etmeğe kâdir olmayup *sallata’llâhu’l-kelbe ale’l-hınzîr* deyüp herkes haymesinden taşra çıkmadı, garâbet bundadır.

Ziyâret-i Sâlihiyye

eş-Şeyh Halîl: Bir küçük kubbede medfûndur. Ve civârında eş-Şeyh Hasan. Ve eş-Şeyh Muhammed-i Dessûkî ve Berrûkî. Bunlar cümle birbirlerine karîb medfûnlardır ve Sâlihiyye’nin hâricinde şimâl tarafındadır.

Bu şehirde on gün meks edüp niçe bin deve kuyu suları hâzır edüp Gazze câniblerine gitmek sadedinde iken paşa tarafından sinde Kürd İbrâhîm nâm çukadâr ılgar ile gelüp Müsellim Mehemmed Kethudâ‘ya, “Ale’s-sabâh sâhib-i devlet bundadır, alaya Ağa’ya hâzır olun” deyü müjde edüp Ümmü‘l-Hasan çölü derdinden halâs olup cümle asker alaya hâzır ile berâber oldular. Ammâ hakîr müsellim ile nısfu’l-leylde ılgar ile Sâlihiyye[‘ye] varup andan (–) sâ‘at gidüp (–) (–) cümle askerile müfîd ü muhtasar hayme ve hargâhile meks (–) (–) kethudâ ba‘dehu (–) (–) Süleymân Ağa buluşdular. Hakîr ve (–) pûs etdükde **[Q 356a]** bir hayli i‘zâz [u] ikrâm edüp hâl hâtırımız sorup su’âl etdi.

Andan kalkup ibtidâ alay-ı azîm ile **kasaba-i Sâlihiyye**‘ye **[P 350a]** dâhil olunca otağı önünde yüz koyun kurbân olunup du‘â ve senâ ile azîm vezni üzre bir dîvân-ı Âsaf-ı Berhıyâ oldu kim cümle a‘yân-ı Mısır evzâ‘ [u] etvâr-ı paşaya vâkıf oldular. Zîrâ Mısır’ın cemî‘i ârifân-ı nüktedân-ı zamîr-şinâsı bu Sâlihiyye’ye gelüp paşa ne tabî‘atdedir, cerî midir ve ebleh midir veyâ hâki[m] midir? Bu dîvânda haberdâr olup ana göre amel ederler. Ba‘de’d-dîvân summât-ı Halîlü‘r-rahmân tenâvül olunup alay ile gelen Mısır askerine hâliyeleri üzre bahşîşleri ihsân olunup herkes haymelerine varup hedâyâların paşaya arz etdiler.

İki gün bu şehirde tekâ‘üd olunup ertesi gün Nîl kesimi müjdesi geldi. Ammâ hikmet-i Hudâ âdetullâhdan yigirmi gün mukaddem Nîl kesimi oldu.

“Paşanın kademi mübârekdir, hayır berekât ile geldi” deyü ahâlî-i Mısır şâdumân, ba‘dehu üçüncü gün yine alay-ı azîm ile gelürken önü sıra yeniçeri başçavuşu ihtiyâr olmağile piyâde yürümeğe iktidârı olmaduğı ecilden paşa,

“Ata bin” deyü emr etdi. Çavuş dahi,

“Kânûn değildir devletli vezîr, ocağımdan mu‘âteb olurum” dedükde derhâl paşa ocağa hitâben bir beyâz buyuruldu verüp Gemici Başçavuş’u atına bindirmeği kânûn etdi. İlâ‘l-ân eyledir.

{Andan bu mahalle Abdurrahmân Paşa alay-ı azîmile otağına ocağına gelürken Sâlihiyye sahrâsında Şarkıyye hâkinde sâkin olan Benî Harb Süveyd Urbânı âl-i Benî Sakar ve âl-i Benî (–) cümle on bin asker olup mezkûr sahrâda iki kavm-i cebbâr bir ceng-i azîm edüp Benî Harb altı [bin?] askerle âl-i Sakar üzre (–) tarafeynden beş bin âdem nîze-i rumh-ı sinândan güzâr edüp lâşe-i murdârların temâşâ etdiğimiz ceng-i azîmdir. Mufassal yazıla.}

Menzil-i kal‘a-i Kureyn

Alay ile gelüp serâperdesinde meks edince kal‘adan mehterhâneler çalınup ve toplar atılup şâdumânlar olup dîvân-ı azîm oldu.

Andan nısfu’l-leylde paşanın ve cümle asâkirin bârhâneleri kalkup hakîr dahi Gemici Başçavuş ağırlığiyle beş yüz mikdârı pür-silâh asker ile meş‘aller çerâğâniyle Bilbeys şehri kenârında yol iki fırka olup başçavuş deve katârları ile bir tarafa bu hakîr seyishânemiz ile seksen aded yeniçeri mülâzımları ile kimi atlı ve kimi heccânlı ve kimi har-süvâr ve kırk elli mikdârı dahi piyâdemiz ile Bilbeys bâğçeleri içine geldükde vakt-i Şâfi‘î oldu.

Anı gördük, bizim sağ cânibimizde yetmiş seksen mikdârı esb-süvâr eli mızraklı, fitrâklerinde bizim gibi yanmış tüfeng fitîlleri ile bir alay asker. Cümlemiz paşa ile Bağdâd’dan gelen yeni asker zan eyledik.

Der beyân-ı sergüzeşt-i men

Hikmet-i Hudâ *fe-izâ câ’e’l-kazâ amiye’l-basar* [330]. Olacak olur, atalar sözün tutmayan hatâlar dedikleri üzre ve sürüden ayrılan koyunu kurd yer dedikleri üzre Bilbeys’in kenârında cümmeyzler altında bazımız şehre dâhil olmuşken hemân sol tarafımızdan mukaddemâ bizimle atbaşı berâber gelen Bağdâdlı paşa askeri zann etdiğimiz seksen aded hayyâl asker ale’l-umûm içimize at koyup ale’l-gafle cümlemize silâha el atdırmayup

mızrak ile anı anda kimin kanda edüp tarfetü‘l-ayn içre cümlemiz rumh-ı sinândan geçirüp cümle mülâzımları soymağa başladılar.

Hemân hakîr cân havli ile Allâh Allâh sadâsına derûn-ı dilden rehâ buldurup sadâmız evce peyveste olup cümle refîklerimiz piyâde oldular. Hakîr zann etdim ki piyâde olup bâğçeler dîvârları dibinde ve cümmeyz şecerleri dibinde siperlenüp ceng etseler gerek. Meğer bunlar Urbân havfından uryân olmağa enmişler.

Anı gördüm, hakîrin sol cânibinden dörd atlı dal mızrak gelüp ibtidâ bir kır atlı ve mâvî beddâvî gömlekli hakîre yetişüp sol cânibimde halça kemiği üzre bir mızrak urup yaylıkdan güzer edüp kemiğe dayandı. Ve ensemden bir gulâmım dahi atdan yıkdılar ve başına üşdüler. Hemân hakîrin cân başına sıçrayup dal tîrkeş olup oğlanın üzerine varup eğer hânesinden bir kol tüfengi atdım, ammâ gece olmağile nice olduğun bilmem.

Hemân Arablar oğlanın yanından firâr etdiler. Gördüm ki oğlanın atı Arablara doğru kaçar. Ardına düşdüm. Urbân hakîri ortaya alup birkaç ok ile bir cânibe halâs olup atdan düşen gulâmım dahi gâyib etdim. Beni kovan Urbânın birine bir ok perrân etdim, hemân altında atı bir süheyl urdu. “Hay atına urdum”, dedim. Gördüm, dörd atlı bir tarafımdan, altı atlı bir cânibimden üzerime zılkıt urarak hücûm etdiler. Kizb harâmdır, hemân hakîr *firâren an tevâliyi’l-kesürât* deyüp kaçmak dahi erlikdendir deyü şehr içine girdim.

Hakîri artık kovmadılar, ammâ zahmımdan kan cereyân ederek çakşırım ve çizmem içi kan ile doldu. Ammâ yaram dahi sovumadı ve bedenimde dahi kuvvet kuvâ yerinde. Ammâ hemân ki memlûklarım (–) gitdi, beş aded küheylân atlarım mükellef silâhları ile ve seyishânede olan mâl ve zî-kıymet eşyâlar (–) (–) (–) (–) a zarâr ziyân gelince hemân cân atup sıçrayup,

“Bundan sonra bana sağ gezmek harâmdır”, deyü gerüye dönmeyüp atdım, yine Arab üzerime hücûm etdiler. Gördüm ki seyishânemi yedüp gitdiler.

Hemân yine tîrkeşe **[Q 356b]** el edüp bir ok gezleyüp üzerlerine at bırağup bir cümmeyz altında şast ber-kabza oku kümelerine atam **[P 350b]** derken cümmeyz ağacından bir kütürdü zâhir oldu. Anı gördüm, bir âdem esbâbiyle cümmeyz ağacından kütür kütür uçup atımla benim üzerime düşüp yay çilesinden ok halâs olup kolum mecrûh olayazdı.

Hemân herîf-i zarîf beni görünce Arab sanup,

“Amân yâ emîr veyâ seydî” deyüp soyunmağa başladı.

Meğer bizim refîklerimizden cümmeyz ağacına çıkmış, bir muhâlif şu‘beye basup düşmüş.

Gördü kim hakîrdir, hemân şehre firâr etdi; ammâ Bâb-ı Züveyle’de bir kavvâf emîr vardır, ol yiğit hakkâ ki Alî cengi edüp,

“Ene’ş-şerîf ene’s-sâdât ve ene evlâdü Muhammed ve inkişerî askerü‘s-sultân” deyüp dal kılıc hakîr ile hayli cenge imdâd etdi.

Bu mahalde gördüm, bir at serserî gezer, ammâ vakt-i şâfi‘î karanlığında olmağile at kimin idiği ma‘lûmum değil. Derhâl atı licâmından bir vîrân bâğçe içre bir nâbıka dırahtına bağladım. Ammâ yaramdan ziyâde üzerime düşen âdemin darbından kollarımın veca‘ı

beni helâk etdi.

Hemân mezkûr emîr ile bir Arab'a sataşup ele aldık ve atdan yıkup emîr atına süvâr olunca Arab'ı gâyib etdik. Hemân on beş mikdârı Urbân yine üzerimize hücûm edüp emîr bir tarafa, hakîr yine şehr içine firâr eyledim, ammâ yaram dahi sovuyup beni helâk ediyor.

Bu hâl üzre vakt-i Şâfi'îde göz gözü görecek mahal olunca, mâl cândandır, deyü yine arbede meydânına varup gördüm, cümle Urbân şikârların alup eğer hâneleri esbâb ile ve terkileri gûnâ-gûn havâyicler ile mâl-â-mâl. Ve benim seyishânemi dahi keşân-ber-keşân götürmede. Ve Sa'îd nâm gulâmım ağlayup feryâd edüp bile gitmede.

Hemân hakîr bir vîrân bâğ dîvârından içeri girüp dîvârın ardı sıra gidüp bu Urbânın önün alup bir köşede gizlenüp bir çileye üç ok gezleyüp ileri gelenlere atup çadırlara firâr ederim mülâhazasında oldum. Zîrâ paşa otağın ve a'yân-ı Mısır haymelerin meş'aller ile çerâğân edüp kurmada idiler. Ba'dehu hâtırıma geldi kim,

"Sen bunlara meydâna çıkup ok atınca ya vura, ya vurayazasın, bunlar seni çadırlara yetişdirmeyüp Arab atları ile sana erişirler. Bu sevdâdan ferâgat eyle" deyü hâtıra bu ilhâm olup,

"İşte sabâh karîbdir, hemân akîblerince gözet, ne cânibe giderlerse ana göre amel eyleyüp paşaya bildir", deyü ok atmadan ferâgat eyleyüp kemîngâhda pinhân oldum.

Gördüm, seksen kadar kâfir mâl-ı ganâyimleri ile cânib-i şarka giderler ve benim seyishânemi mâlları gibi yederler ve gulâmlarımı güdüp giderler.

Allâh âlim [ü] dânâdır kim böyle olmuşdur. Hemân gerüden üç Arab atlısı bunlara yetişüp,

"*Yâ mu'arrasîn, ıkta' celâcîl hussân fe-hammil*" deyince biri hemân atından enüp benim seyishânemin celâcillerin ya'nî çınkırakların kesüp benim tarafıma atınca tâ önüme düşdü, ben dahi alup koynuma kodum. Bu çınkırakların bana vâsıl olmasında sır vardır, deyü sâkin oldum. Ammâ aslâ dermânım kalmadı.

Anı gördüm, benim olduğum vîrân bâğçe içinde gerüden dörd atlı âdem geliyor. Hemân hakîr pusu yerinden atıma süvâr olup bâğın bir harâb dîvârından taşra çıkup çadırlara doğru gitdim. Bu dörd atlı varup yine Urbâna kavuşdular. Hakîr artık ardları sıra gitmeğe iktidârım olmayup gerü ma'reke yerine geldim.

Vakt-i Hanefî oldu. Üç kılıc biri gümüşlü ve üç boy tüfengi ve bir çakmaklı kol tüfengi ve iki gümüşlü bıçak ve benim oklarımdan altı ok ve bir heybe esbâb ve bir çuka kontoş ve bir sâkıye yanında bir kısrak ve benim ağaca bağladığım at, bunları alup başçavuş çadırına geldim.

Hikmet bu kim biz anda bu kadar mâl [u] menâlden ve huddâmlardan ayrılup bir at ile cânım halâs edüp başçavuş haymesinde mihmân olduk. Anı gördüm, Haydar nâmında gulâmım, ol dahi mecrûh gelüp vâsıl oldu. Başçavuş şehirden cerrâhlar getürdüp cemî'i yoldaşların ve hakîrin zahmlarına merhemler urup niçe zamân zahm-ı cıdayı çekdik. Garâbet bunda kim biz ceng ederken zâhir başçavuş askeriyle bir sokak aşırı yanımızda idi, aslâ imdâd etmediler.

Ala’s-sabâh paşa alay-ı azîm ile Bilbeys sahrâsında meks edüp dîvânda ol gün yüz arzuhâl verdiler kim cümle ol gece nehb ü gâret olmuş âdemler idi. Bizimle soyulan yeniçeriler içün başçavuş,

“Devletli vezîr, benim elli kadar yoldaşım ve Evliyâ Çelebi karındaşım kulunuz dahi yaralanup beş atı ve bir seyishânesi kulağına dek yüklü çadıriyle ve bu kadar mâlı ve gayrı a‘yân menâli nehb ü gâret olunmuş kim ta‘bîr olunmaz.”

Yine aslâ kimse su’âl etmeyüp ve harâmîlerin hakkından gelmeyüp andan yine alay-ı azîm ile çelebi Mısır askeri çıkup paşayı sene 1087 târîhinde mâh-ı Rebî‘ü‘l-evvel’in bâlâda tahrîr olduğu üzre,

Menzil-i Âlî

ile üç gün üç gece çerâğân ve şâdumânlar olup meks olundu.

Andan yine bir alay-ı kübrâ ile sa‘d sâ‘atde sene-i mezbûrun mâh-ı Cemâziye’l-âhir’inin evvel bâzârertesi günü Abdurrahmân Paşa sarây-ı Mısır’a dâhil olup alay askerlerine ihsân [u] **[Q 357a]** in‘âmlar bezl olunduğu cümle bâlâda mastûrdur, Allâh âkıbet-i hayırlığı vere.

Abdurrahmân Paşa Mısır’a dâhil olunca Mehemmed Kethudâ‘siyle hüsn-i zindegâne edemeyüp âhirü‘l-emr Mehemmed Kethudâ‘yı sene 1088‘de ma‘zûl edüp Âsitâne’den ulaklığla gelen kapucular kethudâsın vekîl-i mutlak edüp cümle akd ü hal anın destinde olup cümle tevâbi‘ [u] levâhıkları zabt edüp **[P 351a]** Mehemmed Kethudâ‘yı Minye şehrine ve şehir havâlesi İbrâhîm Ağa’yı Circe’ye sürüp gılâl tahsîline me’mûr oldular.

Ammâ bi-emri Hudâ sehl kaht [u] galâ olup bir erdeb gılâl sekiz guruşa çıkup şehr-i Mısır içre niçe mahzenlerden ahâlî-i şehr gılâli yağmâ ederek Sultân Hasan câmi‘i önündeki mahzenleri cümle aşkıyâlar münhedim edüp cümle gılâllerin nehb [ü] gâret ederken Alî Kethudâ ve Şerîf Çavuş birkaç atlı ile binüp Rûmeli Meydânında Alî Kethudâ on bir âdemin boynun urup ibâdullâhın mâlı gâret olmadan halâs olup şehirden taşra sâyir diyâra gılâl gitmemesiyçün dellâllar nidâ etmişken bir gün üç yüz deve ile çöl Urbânı gılâl kaçırırken derhâl Abdurrahmân Paşa cümle ağavâtiyle atlanup Âdiliyye ensesinde Ayn-ı Mûsâ tarafında Urbâna yetişüp cümle develeriyle gılâllerin bırakdırup hayli ceng-i azîm olup iç ağalarından niçesi mecrûh olup Türkmânoğlu Arab elinde şehîd olup Urbândan bir haylısı dendân-ı tîğden geçüp Abdurrahmân Paşa gânimîn bu kadar gılâl yükü ve develer ile Mısır’a gelüp meks edüp ertesi Süveys’den azîm gâfile ve Şâm-ı Cennet-meşâm’dan kârbân-ı azîm gelüp Mısır ganîmet oldu.

Ammâ huccâc-ı müslimîne istikbâle giden Akabe ağasın Arab çevirüp ceng-i azîm ederlerken Abdurrahmân Paşa’ya feryâdcı gelüp ol ân meydân-ı mahabbete yüz kîse mâl döküp sâbıkan emîrü‘l-haclıkdan ma‘zûl olan Yûsuf Beğ ile iki bin müsellah asker ile üç gün üç gecede imdâd yetişüp hamd-i Hudâ Urbânı bozup cümle huccâc âsudehâl Mısır’a dâhil oldular.

Bu mahalde Deşîşe-i Kübrâ mübâşiri olan Kadı Abdurra’ûf(‘u) Şerîf Çavuş sebebiyle Circe’de maktûl olunmuşdur, sene 1087.

Ammâ beri tarafda yeniçeri başçavuşu Şerîf Çavuş paşayı ve Alî Kethudâ‘yı aslâ

söyletmez olup her âşda tuz gibi her işde bulunurdu.

Âhir-i kâr paşa[-yı] gayyûr bu evza‘ [u] etvâra tahammül edemeyüp sene 1090 mâh-ı Mevlûdun on ikinci gecesi mevlûd-ı Şeyh Bekrî olduğu gece yine yeniçeri ocağından Küçük Mehemmed Odabaşı re’yile ale’s-sabâh Şerîf Çavuş‘u câmehâbından uryân çıkarup Abdurrahmân Paşa huzûrunda cümle neferât “İstemeziz” deyüp mehterbaşı odasında cellâdlar Şerîf Çavuş‘u ma‘nûkan boğup leşini sarây meydânına atup tevâbi‘leri cenâzesin götürüp defn etdiler.

Anın tevâbi‘i Muharrem Çavuş‘u dahi İbrîm’e nefy edüp anı da Circe şehrinde katl edüp Mısır âsudehâl olup nizâm intizâm buldu.

Andan Hasan Kethudâ nâm bir müksirü‘l-kelâm bir âdem Âsitâne tarafından kethudâlığa gelüp paşa ile hüsn-i zindegâne edemeyüp Ka‘be’ye gitdi. Ve Mehemmed Kethudâ‘yı der-i devletde fermân-ı şehriyârîyle taleb etdiklerinde Âsitâne’ye göndermeyüp Minye gibi şerîf mansıbdan ma‘zûl edüp Menfalût ihsân olundu.

Andan der-i devlet tarafından Kahvecibaşı ve Salâhor Siyâvuş Ağa ve Sarı İmrahor İbrâhîm Ağa ve Freng Beğ ve Gazzâzoğlu Ahmed Ağa ve gümrük emîni Hüseyin Ağa ve Bozoklu Ahmed Ağa ve’l-hâsıl bir yılda yetmiş yedi mükellef ağalar gelüp bunlara bin kırk altı kîse ihsânlar olundu.

Ammâ **hikmet-i Hudâ** sene 1087 târîhinde Köpürlüzâde Fâzıl Ahmed Paşa vezîr-i a‘zam iken Tekirdağı şehriyle Burkaz mâbeyninde Kara Biber Ağa çiftliğinde merhûm olup kâyimmakâm Kara Mustafâ Paşa sadr-ı a‘zam olduğunun haberin şehr-i Mısır’a vezîr-i a‘zam ağalarından Amasiyyeli Gürcî Osmân Ağa haber getürüp Abdurrahmân Paşa gâyet müte’ellim olup ahâlî-i Mısır ile hüsn-i ülfete başlayup Gürcî Osmân Ağa’ya yetmiş kîse ri‘âyet edüp Mısır’ın dördüncü senesi mukarrerin ricâ eyledi.

Bu mahalde Abdurrahmân Paşa Mısır’ın yeniçeri ocağından Habeşli Kethudâ‘yı ve Çınar Mustafâ Kethudâ‘yı ocakdan hâh-nâ-hâh çıkarup Çınar’ı Cidde beği etdi ve Habeşli’yi mîrlivâlıkdan afv edüp Mekke’ye izin verdi. Yeniçeri Bekir Efendi’yı ve Mustafâ Efendi çırâğların ve niçe kimesnelerin dahi haklarından gelmek içün hânelerin basdırdıkda herbiri avret üslûbuna girüp firâr edüp cânların halâs eylediler. Ammâ ocaklarından ağır ulûfelerin kat‘ edüp hazîne-i pâdişâhîye muzâf eyledi. Ve Mısır içre niçe gûne cür’etler edüp mâl-ı pâdişâhî tahsîline azîm tekayyüd [ü] ihtimâmlar etdi.

Ba‘dehu sene-i mezbûrda pâdişâh-ı âlem-penâhın şâtırbaşısı sene 1089‘da Sâlih Ağa Çehriliçse fethi müjdesiyle gelüp yedi gün yedi gece Mısır içre bir şâdumân olmuşdur kim tahrîr ü tavsîfinde lisân kâsırdır. Âhir-i kâr Kara Meydânı‘nda atılan şâdumân toplarının zelzelesinden paşa sarâyı kal‘asının kethudâ sarâyı ve niçe müte‘addid ağavât odaları tâ dîvân efendisine varınca münhedim olup yere berâber oldukda Alî Kethudâ‘nın bu kadar mâlı ve tevâbi‘inin bir gulâmı ve bir müneccim-i Mağribî Şeyh Muhammed ve iki âdem dahi münhedim olan binâlar ile uçup helâk oldular.

Ba‘dehu Kasr-ı Ayn’da bir kasr-ı âlî ve Nîl kesimi olan yerde Ebü‘l-müncân cisrinde bir kasr-ı vâlî ve paşalar sarâyı içre hâs bâğçeye nâzır bir maksûre ve İskenderiyye’yi reyy eden Nâsırıyye tur‘asın **[Q 357b]** niçe kerre yüz bin âdem ile tathîr eyleyüp bir rasîf-i azîm inşâ etdi.

Ve mâh-ı Muharrem'in on ikinci gecesinde İmâm Hüseyin üzre mevlûdü'n-nebî etdirüp ol gece cemî'i şehri tezyîn eylemeği îcâd edüp buhûr u gülâbı ve ûd u amberi ve şem'a-i kâfûrî ve sükkerî eşribe-i mümessekinden mâ'adâ yigirmi bin para İmâm Hüseyin mevlûduna vakf eyleyüp ilâ-hâze'l-ân cârî bir hayrât-ı hasenâtdır. Ve niçe bunun emsâli hayrâtları var kim lâ-yu'addir.

Bundan mâ'adâ Urbân aşkıyâsına ve hırsız ve harâmî ve neşşâllara amân u zamân vermeyüp Rûmeli Meydânında katl ederdi. Ammâ Dimyât yolunda Habîb nâm bir fellâhı köğünde basup firâr edüp Zülfikâr Kethudâ himâyesine girdiği haberin paşa-yı müşârün-ileyh haber alup, "Olmaya illâ hayr" deyüp yârân Genc-i Seyyid'e pinhân edüp bir gün evvel Bedevî (–) kuyusundan çıkarup Circe beği Alî Beğ mastabasında başın kesüp kellesin Abdurrahmân Paşa'ya gönderdiklerinde Zülfikâr'ın kellesin paşa görüp,

"Esîr(?) Allâh hamd-i Hudâ, Ahmed Paşa karındaşımızı ma'zûl edenlerden bu kaldı idi, anı dahi bu hâl üzre gördüm" buyurdular.

Niçe bin gün[e] re'y-i tedbîrleri vardır, ammâ biz ben muhtasar kıldık kıldım. Âhirü'l-emr sene 1091 (–) *Tût*'unda ma'zûl olup Mısır('ı) Anatolu eyâletinden ma'zûl Evvel Osmân Paşa'ya sadaka olunup, şehir havâlesi İbrâhîm Ağa şehr-i Şa'bânın altısında Mısır'a dâhil olup, kâyimmakâm Kaytâs Beğ olup, **[P 351b]** *Tût* gurresinde Abdurrahmân Paşa alay-ı azîm ile aşağı Mısır'da Kal'atü'l-Kepşî dibinde Mehemmed Beğ sarâyında meks edüp hîn-i azilde ağavâtlarına ikişer kat ta'[y]înât vermeğe başlayup Âsitâne tarafına ulaklar gönderdi.

Ba'dehu Osmân Paşa toksan bir Şa'bân'ının yigirmi tokuzunda bir alay-ı azîm ile Âdiliyye'de serâperdesiyle meks edüp ol gece azîm fişeng şâdumânları oldu. Ammâ hilâl-i Ramazân görünmeyüp ale's-sabâh cümle ehl-i Mısır, Ramazân değildir, deyü orucların yemişken kuşluk zamânı tercümân başı Mirzâ Kâşif ve niçe sulehâ-yı ümmetden âdemler,

"Biz ahşam ayı gördük" deyü şehâdet etdiklerinde Osmân Paşa dahi eyitdi:

"Bire âdemler, ya ahşam bize ayı gördük deyü niçün haber etmediniz kim bu kadar kerre yüz bin ehl-i Mısır sıyâmın yediler?" deyü paşa gazab-âlûd olup tercümân Mirzâ Kâşif'i ol ecilden ibtidâ ma'zûl edüp ertesi eyle zamânı dellâllar nidâ edüp eyle vakti oruc dutulduğun ehl-i Mısır tefe''ül edüp, kaht [u] galâ olur, dediler.

Ve yine nefsü'l-emr eyle olup gurre-i Ramazân'da alay-ı azîm ile Osmân Paşa başına sorguc-ı sultânî komadan mükellef ü mükemmel alay ile toksan bir Ramazânı evvelinde Mısır'a dâhil oldu.

Ertesi Abdurrahmân Paşa Osmân Paşa'ya gelüp,

"Hayr makdem, safâ geldiniz" deyü ba'de'lletî ve'l-letâ Mısır muhâsebesin görmeğe başlayup Abdurrahmân Paşa üç kerre huzûr-ı Osmân Paşa'ya gelüp muhâsebeleri görmeğe Alî Kethudâ der-uhde edüp Osmân Paşa niçe musâmahalar edüp cüz'î ve küllî şeylere bakmayup niçe eşyâları deftere kayd etmeyüp bir şey almadı.

Ancak anbâr tarafından (–) mâl-ı bevâkî kalmış idi. Anıniçün Abdurrahmân Paşa mîrîye (–) kîse mâl verüp hatm-i defter memhûr rûznâmçe alup Abdurrahmân Paşa eline hüccet-i şer'iyyeler alup deynden halâs oldu.

Ammâ Alî Kethudâ‘nın cürm [ü] cinâyet içün aldığı bartıl mâl içün ol kadar şakîler Osmân Paşa huzûruna gelüp birine dahi nazar olunmayup dîvân-ı Mısır’dan red olundu.

Ve kazi‘asker dahi “Tezvîr da‘vâdır” deyü birinin da‘vâsın dinletmeyüp huzûr-ı şer‘den dahi red olunup ancak yeniçeri ocağından Bekir Efendi’den ve Mustafâ Efendi çırâğı Alî Efendi’den ve niçe kimesnelerden alınan cürm [ü] cinâyet-i nâ-şer‘î içün Abdurrahmân Paşa’dan kırk yedi aded kîse ber-vech-i sulh alınup anlardan dahi kat‘-ı alâka hüccetleri alınup Abdurrahmân Paşa Osmân Paşa ile vedâlaşup sene 1091 Şevvâl’inin onuncu gün sebt günü alay-ı azîm ile Âdiliyye’ye mu‘azzez ü mükerrem çıkup serâperdesinde meks edüp Osmân Paşa ile vedâ‘ ziyâfeti olup Abdurrahmân Paşa Âsitâne tarafına revâne olup gitmede. Beri tarafda Osmân Paşa gûnâ-gûn re’y-i tedbîr etmede.

Âsitâne tarafından sadr-ı a‘zam hazînedârı Hasan Ağa gelüp şehir havâlesi İbrâhîm Ağa’da meks eyledi. Ol mahalde İbrâhîm Ağa havâlelikden ma‘zûl olup hazînedâr Yûsuf Ağa şehir havâlesi olup sakal koyverdi. Ve İbrâhîm Ağa paşadan yigirmi beş kîse karz-ı hasen verdiği mâlın alup İslâmbol’a vardıkda merhûm olup paşaya toksan iki senesi mukarreri gelüp Kör Ömer Beğ Gazze paşası oldu. Ve sâyir vüzerâ-yı Mısır’ hazînelerinden ol hazîne ile ceyb harçlığı berâber çıkup Şâm surresi bir ay mukaddem Şâm’a gider oldu.

Sene (–) 1092 Mekke-i mükerremede Şerîf Berekât merhûm olup yerine **[Q 358a]** oğlu Şerîf (–) şerîf olup Mekke ve Medîne âsudehâl oldu.

Bu sene-i menhûsede Gazze paşası Ömer Paşa’yı Râkid nâm bir şeyhü‘l-Arab cengde kurşum ile urup şehîd edüp bin mikdârı Rûm yiğitleri dendân-ı rumh-ı sinândan geçüp câm-ı şehâdeti nûş etdiler.

Yine sene-i mezbûrda Mekke-i mükerreme içre bir azîm yağmurlar yağup Beyt-i Şerîf’i seylâb-ı rahmet gark edüp niçe hânedânlar münhedim olup niçe bin at ve katır ve deve ve niçe yüz âdemler gark olduğu der-i devlete arz olunup hatt-ı şerîf ile emîrâhûr-ı kebîr Süleymân Ağa ve Gürcî Siyâvuş Ağa ve Kürd Ahmed Ağalar cümle mühimmât [u] levâzımâtlariyle gelüp Ka‘be’ye gidüp amâr olunup derûn-ı Mekke’de Hâsekî Sultân bir imâret ve bir dârü’ş-şifâ binâ edüp Cidde şehrine azîm sular gelüp kal‘a-misâl bir hân-ı azîm binâ olunup Beyt-i Şerîf’in haremi etrâfına handaklar ve birke-i azîmler ve kırk elli aded çeşmeler ve Arafât’da su yolları ve niçe hayrât-ı hasenâtlar şehr-i Mekke’de olup Medîne-i münevverede dahi seylden harâb olan yerleri ve Ravza-i Mutahhara’nın kubbesini ve şehr içre harâb olan imâretleri cümle ta‘mîr [ü] termîm edüp gûyâ İremezât oldu.

Ve Osmân Paşa Mekke ve Medîne gılâllerin cümle pâk göndermeğe cidd ü cehd eyledi.

Ve Âsitâne tarafından İbrâhîm Paşalı Mahmûd Beğ Hâsoda’dan çıkup mîr-i alem-i Mısırlığla geldikde Osmân Paşa kendüye Mansûre hükûmetin verdi.

Ve Yenikapulu İbrâhîm Kâşif’e ve Mirzâ Kâşif’e ve Sa‘îdli Mustafâ Kâşif’e ve kızlar ağası çırâğı Mustafâ Çelebi’ye hil‘at-ı fâhire geydirüp dörd aded beğ çırâğ-ı efrûhte edüp her bâr Rûmeli meydânında hırsız ve harâmîlere amân vermeyüp beşer onar bir yerden katl edüp ıslâh-ı Mısır’a mukayyed idi.

Ve Benî Harb Süveyd Urbânına bir kılıc urup cümle tokuz bin melâ‘în tîğden geçüp Şarkıyye ve Mansûre iklîmi emn [ü] emân oldu.

Ve sene 94 Buhayre hâkinde âsî Benî Vefâ-yi Mağribî üzre tecride asker gidüp anlar dahi emân ile mutî‘ olup re‘âyâ oldular.

Ve Şâm’dan Mekke’ye giderken (–) birkesin amâr edüp Halîlü‘r-rahmân’a âb-ı hayât su getürüp çeşmeler amâr etdi.

Ve Şâm ile Kudüs mâbeyninde cübb-i Yûsuf’u tathîr edüp bir hân binâ etdi.

Ve niçe gûne evsâf hüsniyyâtı vardır, kankı biri kitâbet oluna. Ammâ cümleden hüsn-i hâli kimesnenin mâlına ve cânına ve başına ve eşine ve aşına tama‘ etmeyüp sehâ-yı keremi ne Hâtem-i Tay ve ne Ca‘fer-i Bermekî etmişdir. Hattâ cümleden biri Circe’den ma‘zûl iki bin kîseden ayrılup iki akçe ulûfe ile hayrân u sergerdân kalan Dilâver Beğ‘e elli iki pâre ulûfe ile Cidde eyâletin ihsân edüp cemî‘i mühimmât [u] levâzımâtiyle bender-i Cidde’ye gönderüp ve cümle Circe ve Cidde‘ye ve her sene Ka‘be-i mükerremeye niçe yüz müstahık âdemlere in‘âmlar edüp berren ve bahren Ka‘be’ye gönderirdi. **[Y 450b] [Q IX 156b]**

İhtitâm-ı *Seyâhatnâme*-i küstâhâne

Lisân-ı Hindî üzre *Îzid Allâ kipenâh çaltı hûn*‘a bi-lâ had ve lâ gâye ve lâ nihâye hamd [ü] senâ olsun kim Cenâb-ı Bârî yârî kılup Mısır-ı Kâhire-i nâdiretü‘l-asrda bu evrâk-ı perîşânımız hırka-i dervîşân-ı nemed-pûşân gibi elvân elvân olup itmâm buldu.

Ve elfâz-ı hedâyânın kitâbeti ve bidâyeti ve nihâyeti sene (–) târîhinde Mısır vâlîsi vezîr-i rûşen-zamîr, sâhib-i re’y-i Âsaf-dilîr, (–) Paşa *yesserallâhu mâ yeşâ’* hazretlerinin eyyâm-ı devletinde bu elfâz-ı bî-mezemiz âhir olup yine mezeden hâlî olmayup hayrile itmâm buldu.

Ammâ fuzalâ-yı zevi’l-ukûl beyninde nâ-tamâmdır. Ümîzdir kim kesret-i seyâhatimize haml edüp elfâz-ı tumturâk-ı ibârât ile tahrîr etmediğimize nazar etmeyüp me’mûl [u] mercûdur kim sehv-i galat u muhabbat olmuş nâ-merbût yazılmış uyûbların dâmen-i afv ile mestûr edüp kilk-i hatâ-yı nâ-savâb mahallerin kalemtırâş-ı salâhla hak edüp kilk-i cevâhir-i zebânları ile ıslâh buyuralar.

Zîrâ bu hakîr-i pür-taksîr bu müsevvedâtımız itmâmı mahalline gelince ekâlîm-i seb‘ayı geşt [ü] güzâr etdiğimiz elli bir sene olmuş idi. Kesret-i seyâhatden bir günc-i uzlethânede halkdan münzevî olup gûnâgûn tevârihâtlar tetebbu‘ etmek müyesser olmamış idi, ve bir kimsenin sergüzeşt [ü] serencâmın ve bir musannif [ü] mü’ellifînin tahrîrâtın görüp *Seyâhatnâme*‘mize kayd etmemiş idik. Ammâ bu diyâr-ı Mısır’da üstâdımız Şeyh Alî **[Y 451a]** Şümürlisî hazretlerinden istimâ‘ etdiğimiz tefâsîr-i şerîflerden ve ehâdîs-i nebevîlerden mahalle münâsib âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri izn-i şerîfleri ile tahrîr eyledik.

Andan sonra bu müsevvedâtımız cümle kendü sergüzeşt [ü] serencâmımız ve ifnâ-yı vücûd edüp seyâhatimizdir ki bu minvâl üzre küstâhâne tahrîr olundu.

El-özr makbûl inde kirâmi’n-nâs mâ-sadakı üzre özrümüz makbûl olup hayr-du‘â ile yâd edüp yâd etmeyeler. Bâkî olalar bâkî.

Eş‘âr-ı mesnevî:

Bi-hamdillâh ki bu evrâk-ı defter

Temâmet yazılup kalmadı ebter

Nihâyet yoğiken böyle kelâma

Erişdi hatmile âhir tamâma

Dedim ey Evliyâ bu (–) târîh

(–) (–) (–) (–) (–)

[Onuncu cildin sonu]

[1] *Kur'ân,* Enbiyâ 105, "Andolsun Zikir'den sonra Zebur'da da: Yeryüzüne iyi kullarım mirasçı olacaktır diye yazmıştık."

[2] Q'da Fihris burada kesiliyor.

[3] *Kur'ân,* A'raf, 54; "Altı günde [yarattı] sonra göğe yöneldi"

[4] *Kur'ân,* Bakara, 20; "Allah her şeye kadirdir."

[5] *Kur'ân,* Hicr, 30; "Bütün melekler hemen secde ettiler"

[6] *Kur'ân,* Bakara, 34; "[Hani meleklere, Âdem'e secde edin demiştik de] İblis'den başkası hemen secde etmişlerdi".

[7] *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yaptığından mesul olmaz".

[8] *Kur'ân,* Bakara 35; "Şu ağaca (yaklaşmayınız yoksa) zalimlerden olursunuz".

[9] *Kur'ân,* A'raf, 23; "Her ikisi, "Rabbimiz! Kendimize yazık ettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz" dediler."

[10] *Kur'ân,* Bakara, 261; "… her başakda yüz dâne (habbe) bulunan…"

[11] *Kur'ân,* Bakara 20; "Doğrusu Allah herşeye kadirdir."

[12] *Kur'ân,* Hûd 44 "'Ey arz, suyunu tut ve ey gök tut!' denildi. Su azaldı, iş bitirildi: (Gemi) Cûdi'ye oturdu."

[13] *Kur'ân,* Hûd 44 "Gemi Cûdi'ye oturdu."

[14] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

[15] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

[16] *Kur'ân,* Yûsuf, 36; "Hapse, onunla beraber, iki genç daha girdi."

[17] *Kur'ân,* Rum 1-3; "Elif, Lâm, Mîm Rumlar (en yakın bir yerde) yenildiler".

[18] *Kur'ân,* Meryem, 57; "Biz onu yüce bir yere yükselttik."

[19] *Kur'ân,* Kehf, 94; "Onlar dediler ki, ya Zülkarneyn hakikatte Ye'cuc ve Me'cuc bu yerde fesat çıkaran kabîlelerdir."

[20] Bu bölüm P'de geçmemektedir.

[21] *Kur'ân,* Kehf 78 "İşte, dedi, bu, benimle senin aramızın ayrıllmasıdır. (Şimdi) sana sabredemediğin şeylerin iç yüzünü haber vereceğim."

[22] *Kur'ân,* Mü'minûn, 50; "… onları, yerleşmeye elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik."

[23] Dediler ki, zafer bize gönderiliyor, hatta Allah bizim için feth ediyor.

[24] *Kur'ân,* Bakara, 61; "Bir şehre inin, şüphesiz orada istediğiniz vardır."

[25] *Kur'ân,* Yûnus, 87; "Musa ve kardeşine: Mısır'da milletinize evler hazırlayın…"

[26] *Kur'ân,* Yûsuf, 99; "Allah'ın iradesiyle hepiniz emîn emîn Mısır şehrine girin."

[27] *Kur'ân,* Yûsuf, 21; "Mısır'da onu satın alan kimse karısına: "Ona güzel bak, belki bize faydası olur yahut ta onu evlat ediniriz" dedi."

[28] *Kur'ân,* Zuhruf, 51; "Ey milletim! Mısır hükümdarlığı ve memleketimde akan bu ırmaklar benim değil mi?"

[29] *Kur'ân,* Yûsuf, 30; "Şehirde bir takım kadınlar: "Vezirin karısı uşağının nefsinden murâd almak istemiş; sevgisi onun bağrını yakmış" … dediler."

[30] *Kur'ân,* Kasas, 15; "Musa, halkının haberi olmadığı bir zamanda, şehre girdi."

[31] *Kur'ân,* Kasas, 18; "Şehirde, korku içinde etrafı gözetip dolaşarak sabahladı."

[32] *Kur'ân,* Kasas, 20; "Şehrin öbür ucundan koşarak bir adam geldi."

[33] *Kur'ân,* Mü'minûn, 50; "Meryem oğlunu ve annesini de kudretimize bir alâmet kıldık onları yerleşime elverişli, suyu bulunan bir tepeye yerleştirdik."

[34] *Kur'ân,* Yûsuf, 55; "Beni memleketin hazinelerine memur et."

[35] *Kur'ân,* Yûsuf, 21; "Böylece biz Yûsuf'u o yere yerleştirdik."

[36] *Kur'ân,* Yûsuf, 80; "Babanızın Allah'a karşı sizden bir söz aldığını …"

[37] *Kur'ân,* Kasas, 4; "Firavun memleketin başına geçti."

[38] *Kur'ân,* Kasas, 19; "Sen ıslah edenlerden olmak değil, ancak yeryüzünde bir zorba olmak istiyorsun."

[39] *Kur'ân,* A'râf, 128; "Allah'tan yardım dileyin ve sabredin, yeryüzü şüphesiz Allah'ındır, kullarından dilediğini ona mirasçı kılar."

[40] *Kur'ân,* Tâhâ, 63; "… (istiyorlar ki büyüleriyle) sizi yurdunuzdan çıkarsınlar …"

[41] *Kur'ân,* Şu'arâ, 57-58; "Böylece biz onları (Firavun ve adamlarını) bahçelerden, pınar başlarından, hazinelerden ve şerefli makamlardan (çıkardık)."

[42] *Kur'ân,* Yunus, 93; "And olsun ki, İsrailoğullarını iyi bir yere yerleştirdik, onlara temiz rızıklar verdik."

[43] *Kur'ân,* Bakara, 265; "Bir tepede kurulmuş güzel bir bahçeye benzer."

[44] *Kur'ân,* Ma'ide, 21; "Allah'ın size yazdığı kutsal yere girin, ardınıza dönmeyin."

[45] *Kur'ân,* Secde, .27; "Görmüyorlar mı biz nasıl suyu, kuru, otsuz yere sürüyoruz da …"

[46] *Kur'ân,* Fussilet, 10; "… onda gıdalarını … takdir etti."

[47] *Kur'ân,* Fecr, 7-8; "Direkleri (yüksek binaları) olan, ülkelerde benzeri yaratılmamış İrem şehrine."

[48] *Kur'ân,* Yûsuf, 100; "Rabbim onu gerçek yaptı, bana iyilik etti; zirâ şeytan benimle kardeşlerim arasına fitne soktuktan sonra O, beni zindandan çıkardı, sizi de çölden getirdi."

[49] *Kur'ân,* A'râf, 145; "Size Allah'a karşı gelenlerin yurdunu göstereceğim."

[50] *Kur'ân,* Hûd, 59; "Her inatçı zorbanın işine uydular."

[51] *Kur'ân,* A'râf, 137; "Firavun ve milletinin yaptığını ve yükselttiklerini yıktık."

[52] Hadis, el-Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl,* 12/35235; et-Taberanî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* Irak Baskısı 19/61; "Resûlullâh sallâllâhu aleyhi vesellem şöyle buyurdu: Siz Mısır'ı feth edeceksiniz. Oranın ahalisine iyi muamele ediniz, çünkü onların korunma hakkı ve sizinle akrabalık bağı vardır."

[53] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "Siz Mısır'ı feth edeceksiniz. Orası el-Kîrât diye adlandırılır. Siz insanlarına iyi davranınız çünkü onların defteri ve sizinle akrabalık bağı vardır."

[54] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "Siz kıvırcık saçlı insanlara iyi davranınız."

[55] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "İblis Irak'a girdi ve orada pisliğini bıraktı. Sonra Şam'a girdi, ancak onu oradan kovdular. O da Misan'a kadar vardı. Sonra Mısır'a girdi ve orada yumurtlayıp yavrusunu bıraktı."

[56] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "Cezire cennet bahçelerinden bir bahçe, Mısır ise yeryüzünde Allah'ın hazinelerindendir."

[57] Hadis; Peygamber aleyhisselâm dedi ki: "Mısır ülkesi bütün fitnelerden uzak bir beldedir. Ona kötülük yapmak isterler, onlardan birisi Mısır halkını yok etmek ister de ancak kendisini yok etmiş olur. Ona bir kötülük yapmak isteyene karşı yüce Allah onu büyütür ancak. Onun nehri bal nehridir ve cennetten bir maddedir. Bal ise yemeye ve içmeye yeterlidir."

[58] Kur'ân'da, Mısır'ın medhedildiği gibi başka hiç bir belde övülmemiştir ve bu vasıfla başka hiç bir yeri vasfetmemiştir.

[59] Her iş, vakti zamanı gelince olur.

[60] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

[61] *Kur'ân,* Ankebût, 33; "… korkma ve üzülme…"

[62] Doğru sözle anla.

[63] *Kur'ân,* Saffat 164; "Bizim herbirimizin bilinen bir makamı vardır."

[64] Hainlerin hilesi batıl oldu.

[65] Sultanın hükmü memlekete hakim olmasaydı, zorbalar mazlumların evlerini alırdı.

[66] *Kur'ân,* Hac, 40; "Allah insanların bir kısmını diğeriyle savmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan camiler yıkılıp giderdi."

[67] Hadis: "Sultan olmasaydı insanlar birbirini yerdi."

[68] *Kur'ân,* Nâziat, 24; "İşte ben sizin en yüce Rabbinizim."

[69] *Kur'ân,* Rahman, 19; "İki denizi salıverdi birbirine kavuşuyorlar."

[70] Kur'an, Saffât, 164; "Bizim içimizden herkesin belli bir makamı vardır"

[71] Hadis: "Allah bu ümmete her yüzyılın başında dinini yenileyecek birisini gönderir."

[72] *Kur'ân,* Bakara, 251; "Davud'da Calud'ı öldürdü. Allah Davud'a padişahlık, hikmet ve peygamberlik verdi"

[73] *Kur'ân,* eş-Şu'arâ, 89; "Ancak Allah'a kalb-i selîm (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur)."

[74] "Sin [Selim]", "şın [Şam]"a girdiğinde mezarım belli olur.

[75] *Kur'ân,* Kehf, 65, "(Kendisine) ilim öğrettiğimiz (kullarımızdan birini buldular)."

[76] *Kur'ân,* Enbiyâ 105, "Andolsun Zikir'den sonra Zebûr'da da: Yeryüzüne iyi kullarım mirasçı olacaktır diye yazmıştık."

[77] *Kur'ân,* Neml, 65; "Allah'tan başka kimse gaybı bilmez"

[78] "Allah'ın emriyle ölün."

[79] Kerem sahipleri sözünde dururlar.

[80] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

[81] "Kul tedbir alır, Allah takdir eder."

[82] *Kur'ân,* Lokmân 19; "Seslerin en çirkini şüphesiz merkeblerin sesidir"

[83] Hadîs, "İlim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi."

[84] *Kur'ân,* Yûsuf, 55; "Beni memleketin hazinelerine memur et, çünkü ben korumasını ve yönetmesini bilirim" dedi."

[85] *Kur'ân,* Nisa, 59; "Ey İnananlar! Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin."

[86] *Kur'ân,* Bakara, 181; "Vasiyeti işittikten sonra değiştiren olursa, bunun günahı değiştirenin üzerinedir. Allah şüphesiz işitir ve bilir."

[87] *Kur'ân,* Bakara, 181; "Vasiyeti işittikten sonra değiştiren olursa, bunun günahı değiştirenin üzerinedir. Allah şüphesiz işitir ve bilir."

[88] *Kur'ân,* Nâziat, 24; "İşte ben sizin en yüce Rabbinizim."

[89] Kul tedbir alır, Allâh takdir eder.

[90] *Kur'ân,* Hûd, 6; "Yeryüzünde hiç bir canlı hariç olmamak üzere rızıkları Allah'ın üstünedir."

[91] *Kur'ân,* Hicr, 45; "Korunanlar ise cennetlerde pınar başlarındadırlar."

[92] *Kur'ân,* Kamer, 55; "Güçlü hükümdarın katında, yüksek bir derecede, ferahlık ve aydınlık içindedirler."

[93] *Kur'ân,* Yûsuf, 64; "Allah en iyi koruyandır, O merhametlilerin merhametlisidir."

[94] *Kur'ân,* A'raf, 89; "Rabbimiz! Bizimle milletimiz arasında hak ile Sen hüküm ver, Sen hükmedenlerin en hayırlısısın."

[95] *Kur'ân,* Enbiyâ, 30; "Her canlı şeyi sudan yarattık."

[96] *Kur'ân,* İbrâhîm, 27; "Allâh ne dilerse yapar" (Allâh dilediği gibi (izzetiyle) hükmeder).

[97] *Kur'ân,* Hacc, 77; "Ey İnananlar! Rüku edin, secdeye varın, Rabbiniz'e kulluk edin."

[98] *Kur'ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir."

[99] İşitmek nasıl görmek gibi olabilir?

[100] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden imar eder."

[101] Dünya camiinin tamamını gördük fakat böyle bir şey görmedik.

[102] *Kur'ân,* İsrâ, 80; "Ve şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver."

[103] "Kul tedbir alır, Allah takdir eder."

[104] *Kur'ân,* Rum, 50; "Allâh'ın rahmetinin eserlerine bakın…"

[105] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder."

[106] *Kur'ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri…."

[107] *Kur'ân,* Fussilet, 30; "Rabbimiz Allah'tır, deyip sonra doğru olanların üzerine melekler iner: "Korkmayın üzülmeyin …. derler."

[108] *Kur'ân,* Zümer, 73; "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük cennete götürülürler…"

[109] *Kur'ân,* Zümer, 73; " … oraya varıp da kapıları açıldığında …."

[110] *Kur'ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri peygamberine salât etmedeler"

[111] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescitlerini …."

[112] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescitlerini …."

[113] *Kur'ân,* Cin 18; "Mescidler, Allâh'a mahsustur. Allâh ile beraber bir başkasına dua etmeyin."

[114] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder."

[115] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder."

[116] *Kur'ân,* İnsan 21; "Rableri onlara tertemiz içecekler içirir."

[117] Hadis: "Allah'a giden yollar, mahlukatın nefesleri adedincedir."

[118] *Kur'ân,* Fussilet, 33; "Yararlı iş işleyen ve Allah'a çağıran kimseden daha güzel sözlü kim olabilir"

[119] *Kur'ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. "

[120] *Kur'ân,* Zümer, 73; "Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük cennete götürülürler…"

[121] İşitmek nasıl görmek gibi olabilir?

[122] *Kur'ân,* Hûd, 6;"Yeryüzünde hiç bir canlı hariç olmamak üzere rızıkları Allah'ın üstünedir."

[123] *Kur'ân,* Zâriyât, 58; "Şüphesiz rızık veren, güç ve kuvvet sahibi olan ancak Allah'tır."

[124] Hadîs: "İlim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi."

[125] Söz sözü çeker

[126] *Kur'ân,* Enbiyâ 30; "Diri olan herşeyi sudan yarattık."

[127] *Kur'ân,* Enbiyâ 30; "Herşeyi sudan (yarattık)."

[128] *Kur'ân,* Kevser 1; "Ey Muhammed! Doğrusu sana pek çok nimet vermişizdir."

[129] *Kur'ân,* İnsan 21; "Rableri onlara tertemiz içecekler içirir."

[130] *Kur'ân,* Nisâ, 4; "Onu da afiyetle yeyin."

[131] "Balığı kafasıyla birlikte yedim."

[132] *Kur'ân,* Hacc 77; "Ey İnananlar! Rüku edin, secdeye varın, Rabbiniz'e kulluk edin, iyilik yapın ki saadete erişesiniz."

[133] *Kur'ân,* Bakara, 255; "Allah, O'ndan başka tanrı olmayan"

[134] *Kur'ân,* Bakara, 255; "O'nun izni olmadan"

[135] *Kur'ân,* Hicr, 46; "Oraya emniyet ve selâmetle girin."

[136] *Kur'ân,* Âl-i İmrân, 26; "Mülkün sahibi olan Allah'ım! Mülkü dilediğine verirsin …"

[137] "Kul tedbir alır, Allah takdir eder."

[138] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescidlerini sadece, Allah'a ve ahiret gününe inanan, namaz kılan, zekat veren ve ancak Allah'tan korkan kimseler onarır."

[139] *Kur'ân,* Yûsuf, 36; "Hapse, onunla beraber, iki genç daha girdi. Biri, "Rüyamda şaraplık üzüm sıktığımı gördüm" dedi; diğeri "Başımın üzerinde, kuşların yediği bir ekmek taşıdığımı gördüm" dedi. "Bize bunu yorumla; senin iyi bir kimse olduğunu görüyoruz""

[140] *Kur'ân,* Yûsuf, 43; "Hükümdar: "Ben, yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve bir o kadar da kurumuş başak görüyorum. "

[141] *Kur'ân,* Hûd 6; "Yeryüzünde hiç bir canlı yoktur ki, rızkı Allah'a aid olmasın."

[142] *Kur'ân,* Hûd, 41; "Nuh dedi ki: 'Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.'"

[143] *Kur'ân,* Rûm, 50; "Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak. Arzı ölümünden sonra nasıl diriltiyor!"

[144] *Kur'ân,* Zümer, 21; "Görmedin mi Allah gökten bir su indirdi, onu yerin içindeki kaynaklara geçirdi."

[145] *Kur'ân,* Hac, 63; "Allah'ın gökten indirdiği su ile yerin yemyeşil olduğunu görmez misin?"

[146] *Kur'ân,* İsrâ, 84; "De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar."

[147] *Kur'ân,* Hac, 63; "Allah'ın gökten indirdiği su …"

[148] *Kur'ân,* Tevbe, 18; "Allah'ın mescidlerini sadece, Allah'a ve ahiret gününe inanan …. kimseler onarır."

[149] Kur'an, Sâf 13; "Allah yardım ve yakın bir fetih"

[150] "Cennet bahçelerinden bir bahçe"

[151] *Kur'ân,* En'âm, 91; "Allah'ı şânına yaraşır biçimde tanıyamadılar."

[152] İşitmek nasıl görmek gibi olabilir?

[153] *Kur'ân,* Duhân, 25-26; "Onlar geride neler bırakmışlardı, nice bahçeler, çeşmeler. Ekinler, güzel makamlar."

[154] *Kur'ân,* Mü'minûn, 18; "Gökten belli ölçü ve miktarda bir su indirdik de onu yerde durdurduk."

[155] Hadîs: "Resûlullah sallallahu aleyhi vesellem dedi ki: Seyhun, Ceyhun, Nil ve Fırat nehirleri cennet nehirlerindendir."

[156] Allah kudretiyle dilediğini yapar.

[157] *Kur'ân,* Enfal, 17; "Attığın zaman onu sen atmadın Allah atdı."

[158] "[Hilali] gördüğünüzde oruç tutunuz."

[159] *Kur'ân,* Neml, 65; "Allah'tan başka kimse gaybı bilmez"

[160] Hadis: "Evliyâlarım kubbem altındadır, onları benden başkası bilemez."

[161] *Kur'ân,* Mâide 114; "Allahım! Bize ve bizden sonra geleceklere bayram ve Sen'den bir delil olarak gökten bir sofra indir, bizi rızıklandır."

[162] *Kur'ân,* Mâide 114; "Allahım! Bize ve bizden sonra geleceklere gökten bir sofra indir."

[163] *Kur'ân,* Nûr, 36; "Allâh'ın yükseltilmesine ve ismi zikrolmasına izin verdiği evlerdir."

[164] Hadis: "Fakirlik benim iftiharımdır."

[165] *Kur'ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri"

[166] *Kur'ân,* Ahzâb, 56; "Allah ve melekleri"

[167] Hadis: “Ümmetimin alimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.”

[168] İşitmek nasıl görmek gibi olabilir?

[169] *Kur’ân,* Yûsuf, 36; “Hapse, onunla beraber, iki genç daha girdi.”

[170] *Kur’ân,* Yûsuf, 43; “Hükümdar: “Ben, yedi semiz ineği yedi zayıf ineğin yediğini; yedi yeşil başak ve bir o kadar da kurumuş başak görüyorum. “

[171] *Kur’ân,* Zümer, 73; “Rablerine karşı gelmekten sakınanlar, bölük bölük cennete götürülürler…”

[172] *Kur’ân,* Duhân, 25-26; “Onlar geride neler bırakmışlardı, nice bahçeler, çeşmeler. Ekinler, güzel makamlar.”

[173] *Kur’ân,* A‘raf, 137; “Firavun ve kavminin yaptığını ve yükselttiklerini yıktık.”

[174] *Kur’ân,* Nûr, 45; “Allah dilediğini yaratır…”

[175] Allâh dilediği gibi (izzetiyle) hükmeder.

[176] *Kur’ân,* Mü’minûn, 14; “Sonra nutfeyi kan pıhtısına çevirdik, kan pıhtısını bir çiğnemlik et yaptık, bir çiğnemlik etten kemikler yarattık, kemiklere de et giydirdik. Sonra onu başka bir yaratık yaptık: Yaratanların en güzeli olan Allah ne uludur!”

[177] *Kur’ân,* Bakara, 20; “Allah her şeye kadirdir.”

[178] *Kur’ân,* Bakara, 61; “… hıyarından, ….”

[179] *Kur’ân,* İsrâ, 97; “Allah kime hidâyet verirse, işte doğru yolu bulan odur.”

[180] *Kur’ân,* İbrahim, 27; “Allah dilediğini yapar.”

[181] *Kur’ân,* Tevbe, 60; “Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere..”

[182] *Kur’ân,* Tîn 4; “Biz insanı en güzel şekilde yarattık.”

[183] Hadis: “Def çalarak da olsa düğünü ilân ediniz.”

[184] Hadis: “Evliyâlarım kubbem altındadır, onları benden başkası bilemez.”

[185] Hadis: “Fakirlik benim iftiharımdır.”

[186] Hadis: “Allah’ın nimetleri hakkında düşününüz, Allah’ın zâtı hakkında fikir yürütmeyiniz.”

[187] *Kur’ân,* Enbiyâ, 30; “Her canlı şeyi sudan yarattık.”

[188] *Kur’ân,* Zümer, 63; “Göklerin ve yerin anahtarları (mutlak hükümranlığı) O’nundur.”

[189] *Kur’ân,* Fecr, 28; “Rabbine dön.”

[190] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder.”

[191] *Kur’ân,* Ahzab, 33; “Ey ehl-i beyt Allah sizden sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor.”

[192] *Kur’ân,* Fecr, 28; “Rabbine dön.”

[193] *Kur’ân,* Mü’minûn, 29; “Rabbim! Beni mübarek bir yere indir. Sen indirenlerin en hayırlısısın”

[194] Hadis, “İşlerinizde kararsız kalırsanız kabir ehlinden yardım isteyiniz.” (Bkz. Keşfü‘l-Hafa, C. I, s. 85, Hadis nr. 213)

[195] *Kur’ân,* Necm, 39-40; “İnsana çalışmasından başka bir şey yokdur. Onun çalışması şüphesiz görülecektir. Sonra

ona karşılığı eksiksiz verilecektir.”

[196] *Kur’ân,* Hicr, 46; “Oraya emniyet ve selâmetle girin.”

[197] *Kur’ân,* A‘râf, 43; “Biz onların gönüllerinde olan kini çıkardık, altlarından ırmaklar akmaktadır.”

[198] *Kur’ân,* Tevbe, 21; “Rableri onlara, tarafından bir rahmet … müjdeler.”

[199] *Kur’ân,* Hûd, 6;“Yeryüzünde hiç bir canlı hariç olmamak üzere rızıkları Allah’ın üstünedir.”

[200] Hadîs: “Kedi sevgisi imandandır.”

[201] Hadîs: “Kedi sevgisi imandandır.”

[202] *Kur’ân,* Neml, 65; “Allah’tan başka kimse gaybı bilmez”

[203] *Kur’ân,* Rahmân, 26-7; “Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacak. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacak.”

[204] *Kur’ân,* Nûr, 35; “… ne yalnız doğuda ve ne de yalnız batıda …”

[205] “Selâmet istersen sen, sahildedir.”

[206] *Kur’ân,* İnsân, 8; “Onlar, kendi canları çekmesine rağmen yemeği yoksula, yetime ve esire yedirirler.”

[207] *Kur’ân,* Kasas, 15; “Musa, halkının haberi olmadığı bir zamanda, şehre girdi.”

[208] *Kur’ân,* Mü’min, 16; “Bugün mülk kimindir? O tek ve Kahhar olan Allah’ın.”

[209] *Kur’ân,* Hûd, 88; “Fakat başarmam ancak Allah’ın yardımı iledir.”

[210] *Kur’ân,* Saf, 13; “Allâh’tan yardım ve yakın bir fetih”

[211] *Kur’ân,* Nahl 96; “Sizde olanlar tükenir ama, Allah katında olanlar sonsuzdur, tükenmez.”

[212] Hadis; “Müminler ölmez, aksine fena mülkünden ebedî olan mülke geçerler.”

[213] Hadis: “Günahtan tevbe eden, hiç günahı olmayan kişi gibidir.”

[214] Hadis: “Habeşli köle bile olsa hükümdarınıza itaat ediniz.”

[215] *Kur’ân,* Furkan, 45; “Rabbinin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin?.”

[216] *Kur’ân,* Âl-i İmrân, 97; “Ona (Hz. İbrahim makamına) giren güvene erer.”

[217] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder.”

[218] *Kur’ân,* Nûr, 36; “Allâh’ın yükseltilmesine ve ismi zikrolunmasına izin verdiği evlerdir.”

[219] Hadîs, “İlim ikidir. Birincisi beden ilmi, ikincisi din ilmi.”

[220] *Kur’ân,* Fecr, 28; “Rabbine dön.”

[221] *Kur’ân,* Neml, 40; “Bu, Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır.”

[222] *Kur’ân,* Bakara, 20; “Allah her şeye kadirdir.”

[223] *Kur’ân,* İbrahim, 27; “Allah dilediğini yapar.”

[224] Allâh dilediği gibi (izzetiyle) hükmeder.

[225] Kur‘an, Kehf, 78; “O şöyle söyledi: “İşte bu, seninle benim ayrılmamızı gerektiriyor; dayanamadığın işlerin

yorumunu sana anlatacağım.”

[226] *Kur’ân,* Mü’min, 16; “Bugün mülk kimindir? O tek ve Kahhar olan Allah’ın.”

[227] *Kur’ân,* Enbiyâ 23. “[Allah] yaptığından sorumlu tutulamaz”.

[228] *Kur’ân,* En’âm, 45; “Zulmeden milletin kökü kurutuldu. Âlemlerin Rabb’i Allah’a hamd olsun.”

[229] *Kur’ân,* Bakara, 251; “Davûd da Calûd’ı öldürdü. Allah Davûd’a padişahlık, hikmet ve peygamberlik verdi.”

[230] *Kur’ân,* Hicr, 46; “Oraya emniyet ve selâmetle girin.”

[231] *Kur’ân,* Bakar, 285; “Peygamber ve inananlar, ona Rabb’inden indirilene inandı.”

[232] *Kur’ân,* Ahzab, 56; “Şüphesiz Allah ve melekleri….”

[233] *Kur’ân,* Bakar, 285; “Peygamber ona Rabb’inden indirilene inandı.”

[234] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder.”

[235] Hadîs: “Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerden sürünmeyeni) olanıdır.”

[236] *Kur’ân,* Âl-i İmrân, 185; “Her canlı ölümü tadacaktır.”

[237] *Kur’ân,* Bakara, 197; “Kendinize azık alın, çünkü azığın en iyisi (Allâh’ın azabından) korunmadır.”

[238] *Kur’ân,* Fecr, 28; “Rabbine dön.”

[239] *Kur’ân,* Kehf, 71; “Gemiyi içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu müthiş bir iş yaptın dedi.”

[240] *Kur’ân,* Rahman, 19; “İki denizi salıverdi birbirine kavuşuyorlar.”

[241] *Kur’ân,* Kehf, 60; “Ben iki denizin birleştiği yere ulaşmağa, yahut yıllarca yürümeye kararlıyım”

[242] Kur‘an, Kehf, 78; “O şöyle söyledi: “İşte bu, seninle benim ayrılmamızı gerektiriyor; dayanamadığın işlerin yorumunu sana anlatacağım.”

[243] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder.”

[244] *Kur’ân,* Saf, 13; “Allâh’tan yardım…”

[245] *Kur’ân,* Ahzab, 56; “Şüphesiz Allah ve melekleri….”

[246] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini … kimseler imar eder.”

[247] Allah bir şeyi yaratmak (halk etmek) dilerse sebebini de hazır eder.

[248] *Kur’ân,* Bakara, 20; “Allah her şeye kadirdir.”

[249] *Kur’ân,* İbrahim, 27; “Allah dilediğini yapar.”

[250] Allâh dilediği gibi hükmeder.

[251] *Kur’ân,* Enbiyâ 23. “[Allah] yaptığından sorumlu tutulamaz.”

[252] Kur‘an, Âl-i İmrân 97; “… yoluna gücü yeten herkesin Allah için Kabe’yi haccetmesi gereklidir”

[253] *Kur’ân,* Bakara, 261; “Her başakta yüz danesi vardır.”

[254] *Kur’ân,* Ahzab, 56; “Şüphesiz Allah ve melekleri….”

[255] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder.”

[256] *Kur'ân,* Tevbe, 21; "Rableri onlara, tarafından bir rahmet … müjdeler."

[257] Hadis: "Hayra delâlet eden onu yapmış gibidir."

[258] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

[259] Çalma kapını çalarlar kapını.

[260] *Kur'ân,* Bakara, 20; "Allah her şeye kadirdir."

[261] "Ağacın üzerindeki bu yaprağı kim bitirdi?"

[262] "Bu yaprağı, insanı yaratan bitirdi"

[263] *Kur'ân,* İbrahim, 27; "Allah dilediğini yapar."

[264] Allâh dilediği gibi (izzetiyle) hükmeder.

[265] *Kur'ân,* A'râf 54 "Bilesiniz ki, yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Alemlerin Rabbi Allah ne yücedir!"

[266] Mısır bölgelerinden olan İsvân mamur olduğu zaman son zamanda, "Yâ" ile sonra "Ayn" ile Mısır'da hadımlar meydana çıkacak ve kadınlar hükmedecek ve sultânın ulviyeti bozacak ve garipler çoğalacak ve îvân sâhibinin nizamı bozacak ve cîm'in şevketi kuvvetlenecek ve o, Kırân'ın hevâ burcunda meydana geldiği sırada.

[267] *Kur'ân,* Âdiyât, 9-10; "… kabirlerde olanlar dışarı atıldığı, göğüslerde olanlar devşirildiği zaman."

[268] Ve emr me'mûr olacak.

[269] Bu işaretlerin sebebi: İbni Mehdeviyye'nin tarihinde menkul olan: Amr İbne'l-Âs Mısır'da Mısır feth edildiği sırada âmil iken Emîrü'l-müminîn Ömer İbni'l-Hattâb'a mektup yazdı. Mısır'ın fethini tebşir etti ve evsafını ve meşhur hisarlarının adedini zikretti. "Hisarlarından biri güneyde İsvan isimli bir kale, Nil'in yakınında, çok metin ve alınması güç. Kanımızca, kafirler göz dikmesin diye yıkılması iyi olur. Bunun için taş taş yıktık." Bu mektup Emîri'l-müminîn Ömer'e vardığı zaman İmâm Alî'ye gönderdi. İmâm Alî aldı okudu ve dedi ki: "İyi yaptı. Hazret-i peygamber bana dedi ki: Bundan haberdarım. Son zamanda gayet mamur ve metin olacak, Yâ eliyle —Yâ kim olduğunu söylemedi; sonra Ayn— kimsenin ismini tasrih etmedi, yalnız Radiyyullah olduğunu söyledi. İki arkadaş harfe işaret etti ki bu iki harf hiç çelişmez, yâ ile ayn harfleri. Yâ topraklı harftir, ayn sulu harftir. Su ile toprak arkadaş olduğu malumdur. Bu harfler mamurluğun en büyük aletleridir. "Yâ" ile ve "Ayn" ile kavlinden anlaşılan İsvan'ın mamurluğunu üzerine alanın isminin tarifidir." *Sadaka Alî er-radî es-sahî.*

[270] *Kur'ân,* Kasas, 88; "O'nun zâtından başka herşey helâk olucudur."

[271] *Kur'ân,* A'râf, 107; "Musa, asasını yere atar atmaz apaçık bir yılan oluverdi"

[272] *Kur'ân,* Tevbe, 112; "Allâh'ın sınırlarını koruyan insanlardır."

[273] *Kur'ân,* Bakara, 20; "Allah her şeye kadirdir."

[274] *Kur'ân,* Neml, 40; "Bu, Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır."

[275] *Kur'ân,* Bakara, 259; "Allah bunu böyle öldükten sonra nasıl diriltecek?"

[276] *Kur'ân,* Nûr, 45; "Allah dilediğini yaratır…"

[277] Önce arkadaş, sonra yol

[278] *Kur'ân,* Ahzab, 56; "Şüphesiz Allah ve melekleri…."

[279] Nar, (ateş) kış meyvesidir.

[280] *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yaptığından sorumlu tutulamaz".

[281] İşitmek nasıl görmek gibi olabilir?

[282] Hadis: [Resûlullah (s.a.v.) Mikâ'il (a.s.)'den sordu; "Allahu Te'âlâ Farsça bir şey söylemiş midir?" "Evet, ey Muhammed" dedi. "İbrâhîm (a.s.) suhûfunda Allah 'Şu bir avuç topraktan yaratılan zâlim insanoğluna haber yollamaktan gayri ne yapayım?' buyurdu.

[283] Hadis: Resûlullah (s.a.v.) "Hareket-i Fazi'ye (Fazi lisanına) küfreden Allâh'ın inkar etmiş olur" buyurdu.

[284] Arapça akıcı bir dil, Farsça ince, Türkçe kaba bir dildir. Bundan başka diller ise çirkindir.

[285] *Kur'ân,* Meryem, 56-57; "Kitap'da İdris'i de zikret, çünkü o dosdoğru bir peygamberdi. Onu yüce bir yere yükseltmiştik."

[286] *Kur'ân,* Hud, 6; "Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allâh'a aid olmasın…"

[287] *Kur'ân,* Enfâl, 49; "… kim Allah'a güvenirse …"

[288] Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yaratır.

[289] *Kur'ân,* Kehf, 84-85; "… her şeyden bir sebep verdik. O da bir yol tuttu."

[290] *Kur'ân,* Hûd, 41; "Onun yüzüp gitmesi de, durması da Allah'ın adıyladır."

[291] Y ile P nüshaları burada kesiliyor, aşağıda (Q 341a) devam ediyor. Aradaki metin yalnız Q nüshasında.

[292] *Kur'ân,* Hac, 27; "… uzak yollardan gelsinler."

[293] *Kur'ân,* Kehf, 71; "Gemiyi içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu şaşılacak bir şey yaptın dedi."

[294] *Kur'ân,* Şu'arâ, 63; "(Vurunca deniz) derhal yarıldı (on iki yol açıldı), her bölük koca bir dağ gibi oldu."

[295] İşitmek nasıl görmek gibi olabilir?

[296] *Kur'ân,* Bakara 20; "Doğrusu Allah herşeye kadirdir."

[297] *Kur'ân,* Enbiyâ 23. "[Allah] yaptığından sorumlu tutulamaz".

[298] *Kur'ân,* Neml, 65; "Allah'tan başka kimse gaybı bilmez."

[299] Y ile P nüshaları burada devam ediyor (Y 442b/17).

[300] *Kur'ân,* Neml, 40; "Bu, Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır."

[301] *Kur'ân,* İbrahim 27; "Allah dilediğini yapar."

[302] Allâh dilediği gibi (izzetiyle) hükmeder.

[303] Y nüshası burada kesiliyor, s. 536'daki "İhtitâm-ı *Seyâhatnâme*-i küstâhâne" bölümü ile sona eriyor

[304] Burada orijinal nüshada bir veya birkaç varak eksik olabilir.

[305] Hadis: "(Alın teriyle) kazanan, Allâh'ın sevgilisidir."

[306] *Kur'ân,* Rahman, 26; "Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır."

[307] *Kur'ân,* Fecr, 28; "Rabbine dön."

[308] Hadis, "İşlerinizde kararsız kalırsanız kabir ehlinden yardım isteyiniz." (Bkz. Keşfü'l-Hafa, C. I, s. 85, Hadis nr. 213)

[309] *Kur'ân,* Bakara, 144; "(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber

beklediğini) görüyoruz. İşte şimdi, seni memnun olacağın bir kıbleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir.”

[310] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder.”

[311] *Kur’ân,* Bakara, 144; “(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz.”

[312] *Kur’ân,* Bakara, 144; “(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz.”

[313] *Kur’ân,* Kasas, 88; “Onun yüzü (zatı)ndan başka her şey helak olacaktır.”

[314] Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yaratır.

[315] Her iş, vakti zamanı gelince olur.

[316] *Kur’ân,* Nahl, 66; “… içenlere halis ve içimi kolay süt içiririz.”

[317] Hadis: “Minberim ve kabrim arasındaki yer cennet bahçelerinden bir hahçedir.”

[318] *Kur’ân,* İbrahim, 27; “Allah dilediğini yapar.”

[319] *Kur’ân,* Meryem, 25; “… taze hurma …”

[320] *Kur’ân,* Yûsuf, 19; “O da kovasını saldı, (Yûsuf’u görünce) ‘Müjde! İşte bir oğlan!’ dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar.”

[321] *Kur’ân,* Yûsuf, 28; “Kocası gömleğin arkadan yırtılmış olduğunu görünce, karısına hitaben “Doğrusu bu sizin hilenizdir, siz kadınların fendi büyüktür” dedi. “

[322] *Kur’ân,* Yûsuf, 32; “İşte siz beni bunun için kınamıştınız! Andolsun ben kendisinden murad almak istedim de o, iffetinden ötürü (beni) reddetti. Ama kendisine emrettiğimi yapmazsa, elbette zindana atılacak ve alçalanlardan olacaktır!”

[323] *Kur’ân,* Yûsuf, 35; “Sonra, (Aziz Kıtfir ve adamları) delilleri Yûsuf’un lehinde gördüğü halde, onu bir süre için hapsetmeyi uygun buldu.”

[324] *Kur’ân,* Yûsuf, 36; “Onunla beraber iki delikanlı daha zindana girdi”

[325] Kur’an, A‘râf, 182; “Hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke yaklaştıracağız.”

[326] Allah bir nesneyi yaratmak isterse sebebini de yaratır.

[327] *Kur’ân,* Hûd, 59; “Her inatçı zorbanın işine uydular.” (metinde kelimesi yerine yazılmış).

[328] *Kur’ân,* Bakara, 144; “(Ey Muhammed!) Biz senin yüzünün göğe doğru çevrilmekte olduğunu (yücelerden haber beklediğini) görüyoruz.”

[329] *Kur’ân,* Tevbe, 18; “Allah’ın mescitlerini ancak Allah’a ve ahiret gününe iman eden, … kimseler imar eder.”

[330] Kaza gelince göz kör olur.